T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

MEHMED NİHAD'IN "1328-1329 BALKAN HARBİ TRAKYA SEFERİ" ADLI ESERİ VE TAHLİLİ

NEJLA ATALAY

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. SÜHEYLA YENİDÜNYA GÜRGEN

EDİRNE 2024

Tezin Adı: Mehmed Nihad'ın "1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi" Adlı Eseri ve Tahlili

Hazırlayan: Nejla ATALAY

ÖZET

Mehmed Nihad tarafından kaleme alınan "1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi" adlı eserin transkripsiyonu ve metin tahlili tez çalışmamızın esasını teşkil etmiştir. Balkan Harbi'nde, Karargâh-ı Umumî haber zabiti sıfatıyla bizzat bulunan müellif, Osmanlı Ordusu'nun Trakya cephesinde, Bulgaristan'a karşı yürüttüğü muharebeyi eserinde değerlendirmiştir.

Toplam 1213 sayfadan oluşan üç ciltlik eserin vücuda getiriliş süreci, müellifin Erkân-ı Harbiye Mektebi'nde Osmanlı Seferleri dersi bağlamında Balkan Harbi'ni anlatmak için görevlendirilmesiyle başlamıştır. Müellif şahsî notları, Genelkurmay bünyesinde yer alan arşiv malzemeleri, matbu eserler ile yabancı gazetelerde yayınlanan makalelerden istifade ederek eserini meydana getirmiştir. Cumhuriyetin ilk Harp Tarihçisi olarak kabul edilen Mehmed Nihad eserin I. cildinde Balkan Harbi öncesinde Osmanlı Ordusu'nun seferberliği, Harekât-ı Harbiye layihaları, Osmanlı Ordusu kuvvetlerinin Trakya bölgesinde toplanması ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı hakkında bilgi vermektedir. Eserin ikinci cildinde 18-26 Ekim 1912 tarihleri arasında gerçekleşen Kırkkilise Muharebesi, Bulgar Ordusu ve Osmanlı Ordusu zaviyesinden ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Lüleburgaz Meydan Muharebesi'nin gün gün anlatıldığı üçüncü cilt, müellifin yazdığı en hacimli cilt olup 595 sayfadan müteşekkildir. Harp Tarihçisi olması hasebiyle Mehmed Nihad, eserinde hem Balkan Harbini tafsilatlı bir şekilde incelemiş hem de gelecekte ordunun askerî ve idarî kademelerinde kurmay olarak görev alacak askerî öğrencilere Harp Sanatının ve Harp Tarihinin önemini benimsetmek ve kavratmak istemiştir.

Çalışma kapsamında eserin öncelikle transkripsiyonu yapılmış, devamında birincil kaynaklar, hatırat ve araştırma eserlerinin rehberliğinde Balkan Harbi'nin Trakya cephesinde yaşanan muharebeler eserdeki veriler merkeze alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Harbi, Osmanlı Ordusu, Bulgar Ordusu, Kırkkilise Muharebesi, Lüleburgaz Muharebesi, Mehmed Nihad, Seferberlik.

Name of Thesis: Mehmed Nihad's Work Named "1328-1329 Balkan War Thrace Expedition" and Its Analysis

Prepared by: Nejla ATALAY

ABSTRACT

The transcription and textual analysis of the work whose title is "1328-1329 Balkan War Thrace Expedition" that was written by Mehmed Nihad, constituted the basis of our thesis study. In his work, the author, who was personally present in the Balkan War as the knowledge officer of the General Headquarters evaluated the war waged by the Ottoman Army against Bulgaria on the Thracian front.

The process of creating the three-volume work, consisting of a total of 1213 pages, started when the author was assigned to explain the Balkan War in the context of the Ottoman Campaigns course at the Military Academy. By using of his personal notes, archive materials within the General Staff, printed works and articles published in foreign newspapers the author created his work. Mehmed Nihad, who is considered the first War Historian of the Republic, gives information about the mobilization of the Ottoman Army before the Balkan War, the Harekât-ı Harbiye plans, the concentration of Ottoman Army forces in the Thrace region and Montenegro's declaration of war against the Ottoman Empire in the first volume of his work. In the second volume of the work, the War of Kırkkilise, which took place between 18-26 October 1912, was described in detail from the perspectives of the Bulgarian Army and the Ottoman Army. The third volume, which describes to the very day the War of Lüleburgaz, is the most sizable volume written by the author and consists of 595 pages. Inasmuch as being a War Historian, Mehmed Nihad examined the Balkan War in detail in his work and wanted to make military students who will serve as staff in the military and administrative levels of the army in the future adopt and understand the importance of War Art and War History.

Within the scope of the study, the work was first transcribed, and then in the guidance of primary sources, memoirs and research works, the wars that took place on the Thracian front of the Balkan War were tried to be revealed by focusing on the data in the work.

Key Words: Balkan War, Ottoman Army, Bulgarian Army, War of Kırkkilise, War of Lüleburgaz, Mehmed Nihad, Mobilization.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
İÇİNDEKİLER iii
KISALTMALAR xiv
ÖN SÖZ xv
GİRİŞ 1
A. MÜELLİF ve ESERİNE DAİR 1
1. Mehmed Nihad'ın Hayatı ve Eserleri 1
a. Meslekî Hayatı 1
b. Eserleri 3
2. Eserin Telif Tarihi 6
3. Telif Sebebi 6
4. Kaynakları ve Değerlendirilmesi 7
B. ESERİN MUHTEVASI VE METİN TESİSİ 10
1. Muhtevası 10
2. Dil ve Üslûbu 14
3. Metnin Tesisinde Uygulanan Esaslar 14
4. İlmî Kıymeti 15
I. BÖLÜM 17
SAVAŞA KATILAN DEVLETLERİN ORDULARI 17
A. OSMANLI ORDUSU 17
1. Efrat/Asker 17
2. Zabit/Subay 20
3. Talim ve Terbiye 24
4. Manevra/Askerî Tatbikat 28
5. Elbise, Silah ve Teçhizat 29
B. OSMANLI ORDUSU'NUN SEFERBERLİĞİ VE HAREKÂT-I HARBİYE LAYİHALARI/SAVAŞ PLANLARI .. 31
1. Osmanlı Ordusu'nun Seferberliği 31
a. Ulaşım ve Nakliye Sorunları 33
b. Birliklerin Düzenlenmesindeki Aksaklıklar 37
c. Teçhizat ve Satın Almada Yaşanan Sorunlar 40

d. Görev ve Yetki Dağılımındaki Sorunlar 41
2. Harekât-ı Harbiye Layihaları 43
a. Bir Numaralı Harekât-ı Harbiye Layihası 44
b. Dört Numaralı Harekât-ı Harbiye Layihası 49
c. Beş Numaralı Harekât-ı Harbiye Layihası 53
C. BULGARİSTAN ORDUSU VE SEFERBERLİĞİ 58
D. TARAFLARIN DENİZ KUVVETLERİ 66
1. Osmanlı Devleti'nin Deniz Kuvvetleri 66
2. Yunanistan'ın Deniz Kuvvetleri 68
3. Bulgaristan'ın Deniz Kuvvetleri 69
E. KARADAĞ'IN HARP İLANI ve DİĞER DEVLETLER İLE İLİŞKİLERİN KESİLMESİ 69
II. BÖLÜM 74
KIRKKİLİSE MUHAREBESİ 74
A. MUHAREBE ÖNCESİ BULGAR ORDUSU VE OSMANLI ŞARK ORDUSU'NUN DURUMU 74
1. Bulgar Ordusu'nun Genel Durumu ve Osmanlı Sınırını Aşması 74
2. Osmanlı Şark Ordusu Kıtalarının Trakya Bölgesinde Toplanması 79
3. Karargâh-ı Umumî ile Şark Ordusu Komutanlığı Arasında Taarruz Kararı Meselesi 81
a. Karargâh-ı Umumî 81
b. Şark Ordusu Komutanlığı 82
B. KIRKKİLİSE MUHAREBESİ ÖNCESİ OSMANLI ORDUSU'NUN DURUMU 86
1. Süloğlu-Geçkinli Muharebesi'nde Osmanlı Ordusu 89
2. Süloğlu-Geçkinli Muharebesi'nde Bulgar Ordusu 95
3. Petra Muharebesi'nde Osmanlı Ordusu (22-23 Ekim 1912) 98
4. Erikler Muharebesi'nde Osmanlı Ordusu 102
5. Petra, Erikler ve Kırkkilise Muharebesi'nde Bulgar Ordusu 104
6. Kırkkilise'nin Bulgarların Eline Geçmesi 106
7. 22-26 Ekim Tarihlerinde Osmanlı Karargâh-ı Umumîsi 108
III. BÖLÜM LÜLEBURGAZ MUHAREBESİ 112
(28 Ekim- 2 Kasım 1912) 112
A. LÜLEBURGAZ MUHAREBESİ'NDE OSMANLI ORDUSU 112
1. Karargâh-ı Umumî'nin Muharebe Bölgesine Taşınması ve Savaşın Yönetimini Ele Alması 112
2. Lüleburgaz Muharebesi Öncesi Şark Ordusu Kıtalarının Vize-Karaağaç-Lüleburgaz Hattında Toplanması 115
3. Lüleburgaz Muharebesi'nin 1. Günü (28 Ekim 1912) 119

4. Lüleburgaz Muharebesi'nin 2. Günü (29 Ekim 1912) 123
5. Lüleburgaz Muharebesi'nin 3. Günü (30 Ekim 1912) 128
6. Lüleburgaz Muharebesi'nin 4. Günü (31 Ekim 1912) 134
7. Lüleburgaz Muharebesi'nin 5. Günü (1 Kasım 1912) 138
8. Osmanlı Ordusu'nun Çatalca Hattına Çekilişi (3-8 Kasım 1912) 141
B. LÜLEBURGAZ MUHAREBESİ'NDE BULGAR ORDUSU 151
1. Lüleburgaz Muharebesi Öncesi Bulgar Kıtalarının Durumu 151
2. Lüleburgaz Muharebesi'nin 1. Günü (28 Ekim 1912) 152
3. Lüleburgaz Muharebesi'nin 2. Günü (29 Ekim 1912) 154
4. Lüleburgaz Muharebesi'nin 3. Günü (30 Ekim 1912) 156
5. Lüleburgaz Muharebesi'nin 4. Günü (31 Ekim 1912) 157
6. Lüleburgaz Muharebesi'nin 5. Günü (1 Kasım1912) 158
7. Lüleburgaz Muharebesi'nin 6. Günü (2 Kasım 1912) 159
8. Bulgar Ordusu'nun Çatalca Hattına Yürüyüşü (3-12 Kasım 1912) 159
METİN 1. CİLT 161
Medhal 169
Birinci Fasıl Osmanlı Ordusu 183
1. Teşkîlât 183
2. Teşkîlât-ı Cedîde ve Atîkanın Mukāyesesi ve Mahâzîri 185
3. Kıymet-i Harbiyye 189
a. Hey'et-i Zâbitân 189
b. Efrâd 194
c. Kıyâfet Teslîhât ve Techîzât 195
d. Ta'lîm ve Terbiye Vaz'iyyeti 196
e. Manevralar 199
f. Ta'lîm ü Terbiye ve Sevk ü İdâre Mesleği 199
4. Osmanlı Ordusu'nun Seferberlik ve Tecemmu' Sevkü'l-ceyşi İstihzârâtı 201
a. Seferberlik İhzârâtı 203
b. Tecemmu' Sevkü'l-ceyşi Esâsâtı 210
5. Seferberlik Bidâyetinde Osmanlı Ordusu'nun Vaz'iyyet-i Hakîkiyye-i Askeriyyesi 223
İkinci Fasıl Bulgar Ordusu 226
1. Mâzîsi 226
2. Teşkîlât 231
a. Teslîhât 233

b. Seferberlik 233
3. Kıymet-i Harbiyye 235
Üçüncü Fasıl Yunan, Sırb, Karadağ Orduları 237
Dördüncü Fasıl Kuvâ-yı Bahriyye 237
1. Osmanlı Kuvâ-yı Bahriyyesi 237
2. Yunan Kuvve-i Bahriyyesi 240
3. Bulgaristan Kuvve-i Bahriyyesi 241
Beşinci Fasıl – Dârü'l-Harekâtın Ahvâl-i Coğrafyası 241
1. Bulgaristan 241
2. Trakya 244
İkinci Kısım Harekât-I Harbiyye Lâyihaları 255
Birinci Fasıl- Osmanlı Ordusu Harekât-ı Harbiyye Lâyihaları 255
a. Bir Numrolu Harekât-ı Harbiyye Lâyihası 255
b. Dört Numrolu Harekât-ı Harbiyye Lâyihası 276
c. Tedkîkât 280
İkinci Fasıl Bulgarların Tasavvurât-ı Harbiyyesi 303
ÜÇÜNCÜ KISIM KARADAĞLILARIN İLÂN-I HARBİ VE BULGAR, SIRB VE BA'DEHÛ YUNAN HÜKÛMETLERİYLE İNKITÂ'-I MÜNÂSEBET 311
DÖRDÜNCÜ KISIM HAKÎKATDA SEFERBERLİK VE TECEMMU' SEVKÜ'L-CEYŞÎ (5 TEŞRÎN-İ EVVEL'E KADAR-HÂRİC-) 318
A. Bulgar Ordusu 318
1. Seferberlik 318
2. Tecemmu'un ve Hudûdun Setri 320
3.Tecemmu' Sevkü'l-ceyşi 327
B. Osmanlı Ordusu 333
1. Seferberlik 333
2.Tecemmu' Sevkü'l-ceyşi 340
a. İlk Tecemmu'un Sûret-i Tertîbi Hakkında Muhâberât ve Mukarrerât 340
b. Hakîkatde Tecemmu' İçün İlk Mukarrerât ve Hudûdun Sûret-i Setri 350
1. Müstakil Süvâri Fırkası: 353
2. Müstakil Hafif Süvâri Livâsı 357
3. Fırka 7'nin Fa'âliyyeti 364
c. 4 Teşrîn-i evvel'e kadar Şark Ordusu'nun Tecemmu'u ve Harekâtı 366
İhtiyât Ordusu'nun Tecemmu'u 382

d. 4 Teşrîn-i evvel'den [1]328'e kadar (dâhil) Karargâh-ı Umûmî ile Şark Ordusu ve Şark Ordusu ile Kıta'ât Arasındaki Münâsebet. 384
METİN 2. CİLT 391
Mukaddime 391
Birinci Kısım 5-8 Teşrîn-i evvel 1328 (Dâhil) 406
Birinci Fasıl- Bulgar Ordusu 406
1. Vaz'iyyet-i Umûmiyye 406
2. Hareketden Evvel Son Hazırlıklar 414
3. 5 Teşrîn-i evvel 1328 (1912) 420
a. Üçüncü Ordu'nun Harekâtı 420
b. 1 ve 2. Orduların Harekâtı 426
4. 6 Teşrîn-i evvel 1328 426
a. Üçüncü Ordu'nun Harekâtı 426
b. 6 Teşrîn-i evvel 1 ve 2. Orduların Harekâtı 432
5. 7 Teşrîn-i evvel 1328 433
a. 3. Ordu 433
b. 7 Teşrîn-i evvel'de 1 ve 2. Ordular 435
6. 8 Teşrîn-i evvel [1328 (1912)] 436
a. 8 Teşrîn-i evvel 3. Ordu'nun Harekâtı 438
b. 8 Teşrîn-i evvel'de Süvâri Fırkası'nın Harekâtı 441
c. 8 Teşrîn-i evvel'de 1 ve 2. Ordular 441
İkinci Fasıl Osmanlı Şark Ordusu (5-8 Teşrîn-i evvel 1328) 444
1. Karargâh-ı Umûmî 444
2. Şark Ordusu Kumandanlığı Mülâhazât ve Mukarrerât 458
a. 5 Teşrîn-i evvel 1328 (Cum'a) 458
b. 6 Teşrîn-i evvel 1328 470
3. Şark Ordusu Kıta'âtının 5-8 Teşrîn-i evvel [1]328 Harekâtı 484
a. 3. Kolordu 484
b. Birinci Kolordu 493
c. İkinci Kolordu 495
d. Dördüncü Kolordu 495
e. 16 ve 17. Kolordular 502
f. Müstakil Süvâri 503
1. 5 Teşrîn-i evvel [1]328 503
2. 6 Teşrîn-i evvel 1228 [1328] 508

3. 7 Teşrîn-i evvel 1328 509
4. 8 Teşrîn-i evvel 1328 510
g. Edirne Kal'ası 512
h. 8 Teşrîn-i evvel [1]328 Şark Ordusu Kuvve-i Umûmiyyesi 513
İkinci Kısım 9 ve 10 Teşrîn-i evvel [1]328 Kırkkilise Muhârebesi 524
Birinci Fasıl Muhârebenin İhzârı 524
a. Osmanlılar 524
b. Bulgarlar 547
İkinci Fasıl- 9 Teşrîn-i evvel Muhârebâtı 557
Birinci Bâb 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Süloğlu-Geçkinli Muhârebesi 557
A. Osmanlı Tarafı 557
1. Osmanlı Süvâri Fırkası'nın Muhârebesi 557
2. 4. Kolordu'nun Muhârebesi 566
3. Birinci Kolordu'nun Muhârebesi 578
B. Süloğlu- Geçkinli Muhârebesi'nde Bulgar Tarafı 599
1. Bulgar Süvâri Fırkası'nın Muhârebesi 599
2. Fırka 1, Livâ 1'in Muhârebesi 601
3. Bulgar Fırka 4, Livâ 2'nin Muhârebesi 602
4. Bulgar Tarafından Süloğlu-Geçkinli Muhârebesi'nin Mâba'dı 603
5. 1. Bulgar Ordusu'nunun Kuvâ-yı Sâ'iresine Umûmî Bir Nazar 606
İkinci Bâb 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Petra Muhârebesi 608
A. Osmanlı Tarafı 608
1. 3. Kolordu'nun Muhârebesi 608
a. Karahisar Fırkası'nın Harekât ve Muhârebesi 612
b. Fırka 9'un Harekât ve Muhârebesi 617
c. Fırka 8'in Harekâtı 620
d. Kolordu Karargâhın'ın Fa'âliyyeti 622
B. Bulgar Tarafı 625
Üçüncü Bâb 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Erikler Muhârebesi 628
A. Osmanlı Tarafı 628
B. Bulgar Tarafı 638
Dördüncü Bâb 9 Teşrîn-i evvel 1338 [1328]'de 2. Osmanlı Kolordusu 640
Beşinci Bâb Ordu Seyyâr Kolordusu'nun 9 Teşrîn-i evvel Muhârebesi 649
Altıncı Bâb Şark Ordusu Karargâhı'nın 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Fa'âliyyeti 652

Üçüncü Kısım 10 Teşrîn-i evvel Osmanlı Ordusu'nun Harekât ve Mukarrerâtı 657
Birinci Bâb 3. Kolordu'nun Harekât ve Mukarrerâtı 657
a. Fırka 7 657
b. 3. Kolordu Kısm-ı Küllisi 659
İkinci Bâb 2. Kolordu'nun Harekât ve Mukarrerâtı 665
Üçüncü Bâb Birinci Kolordu'nun Harekât ve Mukarrerâtı 669
Dördüncü Bâb 4. Kolordu'nun Harekât ve Mukarrerâtı 674
Beşinci Bâb Şark Ordusu Karargâhı'nın Fa'âliyyet ve Mukarrerâtı 675
Dördüncü Kısım 10 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü 686
Birinci Fasıl 3. Kolordu'nun Muhârebesi 686
Birinci Bâb Osmanlı Tarafı 686
1. Petra Muhârebesi 686
a. Karahisar Fırkası 687
b. Fırka 9 690
c. Fırka 8 691
d. Petra Etrâfındaki Dümdâr Muhârebesi 692
e. Üçüncü Kolordu Karargâhı'nın Fa'âliyyeti 694
2. Erikler Muhârebesi 696
3. 3. Kolordu'nun Kırkkilise'ye Ric'atı ve İnhilâli 704
İkinci Bâb 10 Teşrîn-i evvel Petra, Erikler, Kırkkilise Muhârebâtında Bulgar Tarafı 713
1. Petra Muhârebesi 716
2. Erikler ve Kırkkilise Muhârebesi 718
İkinci Fasıl 10 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu 722
Üçüncü Fasıl 10 Teşrîn-i evvel'de Şark Ordusu Karargâhı 731
Dördüncü Fasıl 10 Teşrîn-i evvel [1]328'de 2. Kolordu 735
Beşinci Fasıl 10 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordu 742
Altıncı Fasıl 10 Teşrîn-i evvel [1]328'de Süvâri Fırkası 743
Yedinci Fasıl 10 Teşrîn-i evvel'de 2, 1, 4. Kolordular Karşusundaki Düşman Harekâtı 745
Sekizinci Fasıl 10 Teşrîn-i evvel'de Edirne Kolordusu 748
Beşinci Kısım 750
11-13 Teşrîn-i evvel [1]328 Bulgar Ordusu 750
Birinci Fasıl 11 Teşrîn-i evvel Bulgar Ordusu 750
İkinci Fasıl 12 Teşrîn-i evvel [1]328 Bulgar Ordusu 758
3. Fasıl 13 Teşrîn-i evvel'de Bulgar Ordusu 765

Altıncı Kısım 11-13 Teşrîn-i Evvel [1]328 Osmanlı Ordusu 771
Birinci Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328'de 3. Kolordu 771
İkinci Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328'de 2. Kolordu 777
Üçüncü Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328'de 1. Kolordu 787
Dördüncü Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328' de 4. Kolordu. 798
Beşinci Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328 Süvâri Fırkası 803
Altıncı Fasıl Şark Ordusu Karargâhı'nın 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328 Fa'âliyyeti 809
Yedinci Kısım 9-13 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Karargâh-ı Umûmisi 821
METİN 3. CİLT 838
Başlangıç 846
Lüleburgaz Meydân Muhârebesi Sûret-i Tesmiye Hakkında Birkaç Söz: 849
Birinci Kısım Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nin Tarafeynce Mukaddemâtı 850
1. Fasıl Osmanlılar 850
Birinci Bâb Osmanlı Ordusu'nda Büyük Sevk ve İdâre 850
1. Karargâh-ı Umûmî'nin Dârü'l-Harekâta Gidişi 850
2. Karargâh-ı Umûmî, Dârü'l-harekâtda 856
a. 13 Teşrîn-i evvel Günü 856
b. 14 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü 867
c. 15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü 886
3. 14-15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günlerinde Şark Ordusu Kumandanlığı 888
a. Ahvâl-i Mütekaddime ve 13 Teşrîn-i evvel Günü 888
b. 14 Teşrîn-i evvel Günü 890
İkinci Bâb 901
13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde [Muhârebe Başlayıncaya Kadar] Kıta'âtın Hâl ve Vaz'iyyeti 901
Fikr-i Umûmî 901
A. Vize Mıntıkasında Tecemmu' ve Harekât Birinci Bahis Tecemmu' 903
1. 3. Kolordu'nun Tecemmu'u 903
2. 16. Kolordu'nun Tecemmu'u 908
3. 3 ve 16. Kolorduların 14 ve 15 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyeleri Hulâsası 911
İkinci Bahis 912
13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde Vize Mıntıkasında Cereyân-ı Hâl ve Harekât 912
B. Karaağaç Mıntıkasında Tecemmu' 916
C. Lüleburgaz Mıntıkasında Tecemmu' 919
1. 1. Kolordu 919

2. 4. Kolordu'nun Tecemmu'u 922
3. Süvârinin Tecemmu'u 924
4. Karaağaç Hattındaki Tecemmu'un Hulâsası 924
D. 13- 15 Teşrîn-i evvel Günlerinde Karaağaç Deresi Hattında Cereyân-ı Hâl 924
1. 2. Kolordu 924
2. 1. Kolordu'nun Harekât ve Ahvâli 932
3. 4. Kolordu 943
4. Müstakil Süvâri 955
E. 13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde Geride Tecemmu' ve Harekât 961
1. 17. Kolordu 961
2. 18. Kolordu 966
Üçüncü Bâb 972
11-15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günlerinde Osmanlı Vaz'iyyeti Hakkında Bir Tedkîk ve Mülâhaza 972
2. FASIL BULGARLAR 981
15 Teşrîn-i evvel'de Bulgar Harekâtı 991
1. Süvâri Fırkası 991
2. 15 Teşrîn-i evvel'de 1. Ordu ve 3. Ordu'nun 6 ve 4. Fırkaları 992
3. 3. Ordu'nun Beşinci Fırkası 993
İkinci Kısım Lüleburgaz Meydân Muhârebesi 994
Mukaddime 994
1. Fasıl 996
15 Teşrîn-i evvel Muhârebesi ve Harekâtı Meydân Muhârebesi'nin Birinci Günü 996
Birinci Bâb Osmanlılar 996
1. Karaağaç Garbındaki Muhârebe 996
2. 15 Teşrîn-i Evvel'de Karaağaç Garbındaki Muhârebenin Diğer Türk Kolordularına Sûret-i Te'sîri 1005
a. 1. Kolordu 1005
b. 4. Kolordu 1008
c. 15 Teşrîn-i evvel Muhârebesi'nin Sâ'ir Kıta'âta Te'sîri 1014
3. Karaağaç Muhârebesi'nin Büyük Sevk ve İdâre Makāmâtı Üzerinde Te'sîri 1014
a. Osmanlı Karargâh-ı Umûmîsi 1014
b. 15 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz Muhârebesi Başlarken Şark Ordusu Kumandanlığı'nın Fa'âliyyeti 1025
İkinci Bâb 15 Teşrîn-i evvel Akşamı Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Mülâhaza 1030
İkinci Fasıl 16 Teşrîn-i evvel 1328 (19 Teşrîn-i evvel 1912) Meydân Muhârebesinin İkinci Günü 1033

Birinci Bâb Bulgarlar 1033
İkinci Bâb 1042
Osmanlılar 1042
Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nin İkinci Günü 1042
A. Karaağaç Hattındaki Muhârebeler 1042
1. Şark Ordusu Kumandanlığı Meydân-ı Muhârebeye Gelinceye Kadar Emir ve Kumanda 1042
2. Şark Ordusu Kumandanlığı Meydân-ı Muhârebede 1045
3. 16 Teşrîn-i evvel [1]328'de Müstakil Süvâri Fırkası 1053
4- 16 Teşrîn-i evvel'de Dördüncü Kolordu'nun Muhârebesi 1055
1. 4. Kolordu Karargâhı 1055
2. 16 Teşrîn-i evvel 'de 12. Fırka'nın Muhârebesi 1057
3. 16 Teşrîn-i evvel [1]328'de İzmit Fırkası'nın Muhârebesi 1060
4. 16 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordu'nun Çanakkal'a Fırkası 1062
5. Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu'nun Muhârebesi 1064
1. 1. Kolordu Karargâhı 1064
2. 16 Teşrîn-i evvel'de Uşâk Fırkası'nın Muhârebesi 1067
3. 16 Teşrîn-i evvel'de Müretteb 1. Fırka'nın Muhârebesi 1069
4. 16 Teşrîn-i evvel'de 2. Fırka'nın Muhârebesi 1070
6. 16 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu'nun Muhârebesi 1073
1. Kolordu Karargâhı'nın Mesâ'îsi 1073
2. 16 Teşrîn-i evvel'de 4. Fırka'nın Muhârebesi 1083
3. 16 Teşrîn-i evvel'de 5. Fırka'nının Muhârebesi 1088
4. 16 Teşrîn-i evvel'de Kastamonu Fırkası 1090
5. 16 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu Emrinde Muhârebe Eden 3. Fırka 1091
7. Karaağaç Hattındaki 16 Teşrîn-i evvel Muhârebelerine Â'id Kısa Bir Tedkîk ve Mülâhaza 1094
B. 16 Teşrîn-i evvel'de (Vize-Pınarhisar) Yolunda Sağ Cenâh Muhârebâtı 1096
1. 16 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu ve Hafif Süvâri Livâsı 1096
2. 16 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu 1099
1. Mukaddime 1099
2. 16 Teşrîn-i evvel 'de 3. Kolordu'nun Muhârebesi 1104
a. Kolordu Kumandanlığı'nın Fa'âliyyeti 1104
b. 16 Teşrîn-i evvel'de, 3. Kolordu Kıta'âtının Hareket ve Muhârebeleri 1107
3. 16 Teşrîn-i evvel'de 18. Kolordu 1112
C. 16 Teşrîn-i evvel 'de Karargâh-ı Umûmî 1114
Üçüncü Bâb 16 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Mülâhaza 1123

SONUÇ 1440
EKLER 1444
KAYNAKÇA 1449
A. CUMHURBAŞKANLIĞI OSMANLI ARŞİVİ (BOA) 1449
B. GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI ARŞİVİ (ATASE) 1449
C. KAYNAK ESER VE İNCELEMELER/ KİTAP VE MAKALELER 1450
D. GAZETELER 1463

KISALTMALAR

a.g.e. **:** Adı geçen eser
a.g.m. **:** Adı geçen makale
a.g.t. **:** Adı geçen tez
ATASE **:** Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı
bkz. **:** Bakınız
BOA **:** Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
Çev. **:** Çeviren
C. **:** Cilt
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed. **:** Editör
nr. **:** Numara
s. **:** Sayfa
S. **:** Sayı
TTK : Türk Tarih Kurumu
vd. **:** ve devamı
Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

ÖN SÖZ

Karadağ'ın 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle başlayan Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti Rumeli'de topraklarının %83'nü nüfusunun ise %69'nu kaybetmiştir. Bu nedenle Balkan Harbi'nde kaybedilen toprakların büyüklüğü ile Türk ve Müslümanların maruz kaldığı tecavüzler harbin bozgun, facia, felaket hacâlet gibi sıfatlarla ifade edilmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin ve milletinin maruz kaldığı bu acı tablonun sebepleri ile müsebbipleri hakkında dönemin askerleri, yazarları ya da bürokratları tarafından tenkit içerikli veya kendini müdafaa amacıyla eserler vücuda getirilmiştir. Bu bağlamda 1919 yılında Genelkurmay bünyesindeki Harp Tarihi şubesinde görevli bulunan Mehmed Nihad, o tarihe kadar henüz Osmanlı askerî çevreleri tarafından Balkan Harbi'ni tetkik eden bir inceleme yapılmamış olmasından hareketle eserinin yazım süreci başlamıştır. Üç cilt olarak kaleme alınan *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi* adlı eserin I. ve II. cildi 1924 yılında III. cildi ise 1928 yılında basılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin perspektifinden Balkan Harbi'ni etraflı bir şekilde tetkik eden *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi* adlı eserin transkripsiyonu yapıldıktan sonra metin tahlili çalışmamızın ana eksenini-omurgasını oluşturmuştur. Böylece Osmanlı Devleti'nin Balkan Harbi'nde muharebe öncesi yapılan hazırlıkları, savaş planları ile Kırkkilise ve Lüleburgaz Muharebeleri'nin icrası ve kaybedilme sebepleri bir harp tarihçisinin bakışından irdelenmiştir. Çalışmamız giriş, üç bölüm ve bir sonuç kısmından oluşacak şekilde düzenlenmiştir. Giriş kısmında Müellif Mehmed Nihad'ın hayatı, eserleri hakkında bilgi verildikten sonra eserin yazılma sebebi, muhtevası, kullandığı kaynaklar, dil ve üslubu ile metnin tesisinde uygulanan esaslara yer verilmiştir.

Transkribini ve tahlilini yaptığımız eserin her bir cildi değerlendirme metnimizde bir bölümü ihtiva edecek şekilde oluşturulmuştur. Bölümlerin başlık ve alt başlıkları meydana getirilirken esere bağlı kalınmıştır. Bu sebeple eserin I. cildi değerlendirme metnimizin birinci bölümünü teşkil etmiştir. Bu bölümde Balkan Harbi öncesinde, subay sınıfında yaşanan alaylı-mektepli rekabeti, siyasî kamplaşma ve bunun ortaya çıkardığı zaaflar, ordunun seferberliği ile bu seferberliğin planlanan şekilde yürütülememesinin nedenleri, harpte ordunun uygulaması planlanan Harekât-ı harbiye layihaları incelendikten sonra Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı ile Bulgaristan Ordusu ve seferberliği hakkında malumat verilmiştir.

İkinci bölümde Kırkkilise Muharebesi Osmanlı ve Bulgar orduları zaviyesinden incelenmiştir. Muharebe öncesinde Şark Ordusu Komutanlığı ile Karargâh-ı Umumî arasında yaşanan taarruz hususundaki görüş ayrılıkları, Süloğlu- Geçkinli, Petra, Erikler Muharebelerinde kolorduların karşılaştığı sıkıntılar ve savaşın kaybedilmesine neden olan askerî hatalar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde Lüleburgaz Muharebesi'nin kaderini belirleyen adımlardan ilki olan Karargâh-ı Umumî'nin cepheye gelerek savaşın yönetimini ele alması ve Şark Ordusu Komutanlığı üzerinde fillî bir yönetim tesis ederek çift başlılığın yaşanması ve akabinde ordunun Karaağaç hattında kalarak muharebeyi kabul etmesi ele alınmıştır. Nazım Paşa'nın aldığı bu karar uygun olmayan askerî şartlarda Lüleburgaz'da bir muharebenin yapılmasına ve aynı zamanda kaybedilmesine vesile olan hata silsilesinden birisidir. Bu şartlar altında başlayan muharebe Osmanlı Ordusu'nun yenilmesi ile Çatalca hattına çekilişi ve Bulgar Ordusu'nun bu hatta yürüyüşüyle nihayete ermiştir.

Bu çalışma sırasında metin kontrolü ve tahlili için kıymetli zamanlarını ayıran Danışman hocam Doç. Dr. Süheyla Yenidünya GÜRGEN'e, Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK, Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN, Doç. Dr. Sezai Öztaş ve Dr. Öğr. Üyesi Cem Düzen hocalarıma katkıları, destekleri ve yol göstericilikleri için minnettarım. Uzun ve meşakkatli doktora sürecinde desteklerini esirgemeyen eşim Bülent ATALAY'a, oğlum Veli Alp, Mehmet Han ve kızım Nevâ Bala'ya sabırları için müteşekkirim.

Nejla ATALAY
EDİRNE/2024

GİRİŞ

A. MÜELLİF ve ESERİNE DAİR

1. Mehmed Nihad'ın Hayatı ve Eserleri

a. Meslekî Hayatı

Baba adı Abdulvahap olan Mehmed Nihad Bey 1886 yılında Bursa'da doğmuştur. 1903 yılında İstanbul'da askerî eğitimine başlamış ve 14 Mayıs 1905 tarihinde Harp Okulu'ndan teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Aynı yıl Harp Akademisi'nde eğitimine başlayan Mehmed Nihad, 1907'de üsteğmen olarak 78. Alay'a tayin edilmiştir. Akabinde ülkenin farklı bölgelerinde hizmetlerde bulunmuştur. Bu süreçte 1909 yılında Adana ve çevresinde yaşanan olaylar üzerine İskenderun ve Bilan bölgelerinde, 1910 yılında ise Makedonya'daki 2. Ordu'da görevlendirilmiştir. Bir süre sonra İstanbul'a dönen Mehmed Nihad'a, 1912 yılında Trablusgarp Harbi (1911-1912) sırasında oluşturulan Çanakkale Ordusu'nda görev verilmiştir[1]. I. Balkan Harbi (1912-1913) seferberliğinin devam ettiği günlerde Miralay Pertev Bey tarafından 15 Ekim 1912'de "*Karargâh-ı Umumî haber zabiti"* olarak Şark Ordusu Komutanlığı'nda vazifelendirilmiştir[2].

I. Balkan Harbi devam ederken yüzbaşı olan ve kurmaylığı onaylanan Mehmed Nihad, Ekim 1913'te Harp Okulu'na Harp Tarihi ve Coğrafya Öğretmeni olarak tayin edilmiştir. I. Dünya Savaşı (1914-1918) yıllarında 15. Kolordu Karargâhı'nda, Saroz Körfezi ve Anafartalar bölgesi ile Tekirdağ'da görev yapmıştır. 1916 yılında Resulayn'a gönderilmiş Hanekin ve İran harekâtları ile Cebel-i Hamrin Muharebesi'ne katılmıştır[3]. 14 Eylül 1916'da Binbaşı olan Mehmed Nihad, 1917'de Kafkas Grubu 1. Şube Müdürlüğü'ne, 1918 yılında ise Karargâh-ı Umumî Kurmay Vekilliği'ne tayin edilmiştir. 1918 yılında Harp Akademisi Müdür

---

[1] Hakan Bacanlı, "Türk Harp Tarihinin Öncü İsmi (Bursalı) Mehmed Nihad Bey, Eserleri ve Tarihçiliği", *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.14, Konya 2015, s. 135-137.

[2] Mehmed Nihad, *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi,* C. II, (Kırkkilise Melhamesi, (5-13 Teşrin-i evvel 1328 günleri), Askeri Matbaa, İstanbul 1340, s. 39.

[3] I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin muharebe ettiği cepheler için bkz. *I. Dünya Harbi'nde Türk Harbi Irak-İran Cephesi (1914-1918),* 3'üncü cilt, 2'nci Kısım, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 2002; *I. Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3'ncü Ordu Harekâtı,* C. II, Birinci Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1993; *100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu* (25-27 Eylül 2014, Erzurum), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015; *I. Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1.nci, 2.nci,3.ncü Kitapların Özetlenmiş Hali,* (Haziran 1914-9 Ocak 1916), Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1997.

Yardımcılığı ile birlikte Genelkurmay Harp Tarihi Şubesi'nde de kendisine görev verilmiştir. Daha sonra Genelkurmay 3. Şube Müdür Yardımcılığı, Veliaht Yaverliği ve Harp Akademisi öğretmenliği hizmetlerinde de bulunan Mehmed Nihad, Kurtuluş Savaşı'nda (1919-1922) Anadolu'ya geçerek 6. Kolordu'nun kurmay başkanlığı görevini ifa etmiştir. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nden bir gün sonra 31 Ağustos 1922'de yarbay olmuştur. Ekim 1922-Mayıs 1923 tarihleri arasında Balıkesir′de 2. Ordu'nun kurmay başkanı olarak hizmet vermiştir. Aynı yıl Genelkurmay Talim Terbiye Şube Müdürü olarak görev yapmaya başlayan Mehmed Nihad, 1923-1926 tarihleri arasında Harp Akademileri Harp Tarihi öğretmenliği ve Genelkurmay Neşriyat Şube Müdürlüğü görevini uhdesinde bulundurmuştur[4]. 1926 yılında Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın emriyle kurulan "Türk Şehitlikleri İmar Cemiyeti"nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır[5]. 1927 yılında tayin edildiği İzmir'de Müstahkem Mevki Piyade Tugay Komutanlığı görevinde iken 14/15 Temmuz 1928 tarihinde bir kaza kurşunu ile 42 yaşında aynı arabada bulunan Yarbay Zeki [Çobanoğlu]* ile birlikte hayatını kaybetmiştir. Şehit olduğu İzmir Kilizman/Güzelbahçe'de adına bir anıt mezar yapılmıştır[6]. Daha sonra bu iki değerli askerin isimleri İzmir'de iki caddeye verilmiştir[7].

Ayşe Sıdıka Hanım'la evliliğinden Orhan Sadi isminde bir oğlu olan Mehmed Nihad Bey'in iki torunu vardır. Ailesi 1934 yılında Kirizman soyadını almıştır.

Mehmed Nihad'ın almış olduğu askerî nişan ve madalyaları ise şunlardır:

Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası, Harp Madalyası (16 Temmuz 1915), Çanakkale Harbi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın Takdirnamesi, Alman Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası, 2. Rütbeden Demir Salip Nişanı, Bronşvilt Grant Dukalığının Harp Nişanı, 3. Rütbeden Avusturya Liyakat Salibi, 3. Rütbeden Kılıçlı Mecidi Nişanı ve İstiklal Madalyası[8].

---

[4] Hakan Bacanlı, *a.g.m.,* s. 135-137; Oğuz Turan, "Türk Askeri Tarih Yazarları ve Eserleri", *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler I,* Ankara 1983; s. 87; O. Nurettin Türsan, *Askeri Tarih Yazarı ve Harp Akademileri Tarih Öğretmeni Kur. Yb. Bursa'lı Mehmet Nihat Bey*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, İstanbul 1996, s. 22-23.

[5] Sezgin Kaya, "Bursalı Mehmet Nihat Bey", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl 13, S.18, Çanakkale 2015, s. 739.

* Babasının adı Mustafa Fazıl olan Zeki Çobanoğlu, 1892 yılında Bolu'da doğmuştur. İlk ve orta tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra Kuleli Askeri Lisesi'nden mezun olmuştur. 1910 yılında Harbiye Mektebi'ni ikincilikle bitiren Zeki Çobanoğlu, I. Dünya Harbi'nde yüzbaşı rütbesiyle 2. Ordu ve 4. Ordu'da görev yapmıştır. 4. Ordu'da 2. Şube ve İkmal Şubesi Müdürü olarak iki görevi uhdesinde bulundurmuştur. 1917 tarihinde binbaşılığa terfi eden Zeki Çobanoğlu, İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı'nda Deniz Serhat Kalesi'nin kurmay başkanı iken 36 yaşında şehit olmuştur. Ali Zeki Çobanoğlu, *Çobanoğlu Zeki*, Basım yeri yok, Ahmet Sait Matbaası, 1946, s. 14.

[6] Hakan Bacanlı, *a.g.m.,* s. 135-137; "Hatıralara Hürmet: Merhum E. Kaymakamı Bursalı Mehmet Nihat Bey'in Hal Tercümesi ve Fotoğrafileri", *Askeri Mecmua*, S. 86, Eylül 1932, s. 474; Mehmed Nihad ve Zeki Çobanoğlu Beylerin ölümüne sebep olan olay ve cenaze merasimleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Zeki Çobanoğlu, *Çobanoğlu Zeki*, Basım yeri yok, Ahmet Sait Matbaası, 1946.

[7] Sezgin Kaya, *a.g.m.,* s. 746.

[8] Hakan Bacanlı, *a.g.m.,* s. 135-137.

b. Eserleri

Almanca ve Fransızcaya hakim olan Mehmed Nihad Bey, kısa ömrüne çok kıymetli eserler ve tercümeler sığdırmış üretken bir asker ve kıymetli bir eğitimci[9] olmanın yanında askeri kültürü yüksek, macera peşinde koşmayan bir şahsiyet olarak tavsif edilir[10]. Telif eserleri, Askerî Mecmua ve Piyade Mecmuası'nda yayınlanmış çalışmaları ile tercümeleri şunlardır:

1- 1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi, C. I, (Harekât-ı Harbiyenin İbtidarına (5 Teşrin-i evvel 1328) kadar), Askeri Matbaa, İstanbul 1340.

2- 1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi, C. II, Kırkkilise Melhamesi, (5-13 Teşrin-i evvel 1328 günleri), Askeri Matbaa, İstanbul 1340.

3- 1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi, C. III, (Karargâh-ı Umumî Darü'l-Harekâtda Lüleburgaz Meydan Muharebesi Bulgar İleri Yürüyüşü ve Türk Ordusunun Çatalca Hattına Ricatı), Askeri Matbaa, İstanbul 1928.

4- Balkan Harbi'nde Çatalca Muharebesi, (Konferans), Askeri Matbaa, İstanbul 1341.

5- Büyük Harpte Çanakkale Seferi, İlhami Fevzi Matbaası, İstanbul 1926.

6- Harb-i Umumî'de Seddülbahir Cenub Grubu Muharebatı, Askeri Matbaa, İstanbul 1336.

7- Bekir Ağa Bölüğü Faciaları: Yahud Serâir-i İstibdattan Bir Nebze, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, İstanbul 1911.

8- Zabitin Harb Çantası- Bilumum Zabit ve Zabit Namzetlerine Mahsus Amelî Tabiye ve Sevkülceyş Rehberi, Amedi Matbaası, İstanbul 1332.

9- Rus- Japon Seferi ve 1870-1871 Sedan Seferi Meseleleri, Erkân-ı Harbiye Matbaası, 1341.

10- Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vesaik Heyetine Ait Talimat-ı Umumiye, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Üçüncü Şubesi, 1336.

11- "Irak Cephesi Muharebatından", 13. Kolordunun İran Seferi, Mecmua-i Askeriye, Nr.15-16, İstanbul, 1 Haziran-1 Temmuz 1336.

12- "Fransız Harp Tayyareciliğinin Harb-i Umumî Esnasındaki Esasat-ı İstihdamı (915-917 Devresi)", Mecmua-i Askeriye, Nr. 55, 30 Birinciteşrin 1340.

13- "Büyük Harbde Çanakkale Seferi", Askeri Mecmua, S. 70, Eylül 1928.

14- "Bizde Neşriyat-ı Askeriye", Mecmua-i Askeriye, Nr. 54, 31 Ağustos 1340.

---

[9] Oğuz Turan, *a.g.m.,* s. 87.
[10] Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Gidiş*, C. III, İstanbul 1997, s. 110.

15- “Bizde Neşriyat-ı Askeriye”, Mecmua-i Askeriye, Nr. 56, 28 Şubat 1341.

16- “Kırkkılise Melhamesine Müstenid Sevkülceyşi Harb Oyunu,” Mecmua-i Askeriye, Nr. 57, 31 Mayıs 1341.

17- “1870-71 Seferi”, Erkân-ı Harbiye Mektebi Külliyatı, C. 2, S. 18, İstanbul 1925.

18- “Kuva-yı Havaiye”, Piyade Mecmuası, S. 25, Mayıs 1927.

19- “Kuva-yı Havaiye (Dün-Bugün- Yarın)”, Piyade Mecmuası, S. 27, Temmuz 1927.

20- “Kuva-yı Havaiye (Dün-Bugün- Yarın)”, Piyade Mecmuası, S. 28, Ağustos 1927.

21- “Talim ve Terbiye Programı Nasıl Yapılır?”, Piyade Mecmuası, S. 39, Temmuz 1928.

22- “Talim ve Terbiye Programı Nasıl Yapılır?”, Piyade Mecmuası, S. 40, Temmuz 1928.

23- “Talim ve Terbiye Programı Nasıl Yapılır?”, Piyade Mecmuası, S. 41, Ağustos 1928.

24- “Talim ve Terbiye Programı Nasıl Yapılır?”, Piyade Mecmuası, S. 42, Birinciteşrin 1928[11].

Tercüme Eserleri

Mehmed Nihad’ın Almanca ve Fransızca’dan tercüme ettiği çalışmaları şunlardır:

1- Alman Hükümeti Vesaik Mahzeni, Büyük Harp, C. I, (Almanca’dan tercüme), İstanbul 1926.

2- Alman Hükümeti Vesaik Mahzeni, Büyük Harp, C. II, (Almanca’dan tercüme), İstanbul 1926.

3- Alman Hükümeti Vesaik Mahzeni, Büyük Harp, C. III, (Almanca’dan tercüme), İstanbul 1926.

4- Alman Hükümeti Vesaik Mahzeni, Büyük Harp, C. IV, (Almanca’dan tercüme), İstanbul 1928.

5- Maurice Larcher, Büyük Harp’de Türk Harbi: Harbin Anasır ve Mukaddematı ve Heyet-i Umumiyesinin Hülasası, C. I, (Fransızca’dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1927.

6- Maurice Larcher, Büyük Harpte Türk Harbi: Esas Türk Cephelerindeki Harekât ve Muharebat, C. II, (Fransızca’dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1928.

7- Maurice Larcher, Büyük Harpte Türk Harbi: Tali Darü’l-harekâtlar ve Harbin Neticesi, C. III, (Fransızca’dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1928.

[11] Hakan Bacanlı, *a.g.m.,* s.169-170*;* Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. l-m.

8- Herman Stegeman, Harb-i Umumî Tarihi, C. I, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1334.

9- Herman Stegeman, Harb-i Umumî Tarihi, C. II, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1334.

10- Herman Von Kuhl, Harb-i Umumî'nin İhzar ve İdaresinde Alman Erkân-ı Harbiyesi, (Almanca'dan tercüme), İstanbul 1340.

11- Charles Lanrezac, Fransız Sefer Planı ve Harbin İlk Ayı (2 Ağustos-3 Eylül 1914), (Fransızca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1341.

12- General Oberst Moltke Hatıratı, Mektupları ve Bazı Vesaik, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1926.

13- François Charles-Roux, Çanakkale Seferi, (Çevirenler: Bnb. Nihad ve Yzb. Asım), (Fransızca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1337.

14- 1914'den 1916 Senesine Kadar Balkan ve Türkiyede Büyük Harp, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1934.

15- Harb-i Umumî Silsile-i Neşriyatı, Liege (Liyej) ve Namur Kalelerinin Suret-i Zabtı, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1334.

16- Erich von Falkenhayn, 1914-1916 Alman Başkumandanlığı, General Falkenhayn'ın Hâtıratı, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1340.

17- Walter Nicolai, Büyük Harbde İstihbarat Hizmeti, Matbuat ve Efkâr-ı Umumiye, Askeri Matbaa, (Almanca'dan tercüme), İstanbul 1341.

18- Walter Nicolai, Gizli Kuvvetler, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1341.

19- Hans Ritter, Harb-i Umumî Tenkidatı, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1339.

20- Von Montey, Alman-Avusturya Şark Cephesinde 1914 Yaz Seferi, (Grafik halinde), Askeri Matbaa, İstanbul, 1930[12].

21- Fransız Ordusu için Kıtaât-ı Cesimenin Tabiyece İstihdamları Hakkında Muvakkat Talimatname, (Fransızca'dan çeviri), Askeri Matbaa, 1339.

22- Alfred von Schlieffen, Cannes (Kan): 1870-71 Seferi Tedkikatı, C. II, Askeri Matbaa, İstanbul 1341.

23- Werner Steuber, Yıldırım, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, 1932[13].

---

[12] Mehmed Nihad'ın vefatından sonra basılmıştır.

[13] Mehmed Nihad'ın vefatından sonra basılmıştır. Hakan Bacanlı, *a.g.m., s.* 169-170*;* Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. l-m.

24- Alman Vesaik Mahzeni, 1914-1918 Büyük Harb'de Alman Sahra Demir Yolculuğu: Harbin Başında Demir yolları, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1928.

25- General Otto von Moser, Kadro Tatbikat ve Seyahatlerinin Suret-i tertib ve İdaresi Hakkında Amelî Muhtıra, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1925.

26- Rudolf Ober Hauser, Dağ Harbi: Meseleler ve Halleri, (Almanca'dan tercüme), Askeri Matbaa, İstanbul 1926.

27- Dağcılık Talim ve Terbiyesi Hakkında Mütahassıs Gutner [Goethner] Bey'in Raporu, (Almanca'dan tercüme), Ankara 1928.

2. Eserin Telif Tarihi

Üç cilt olarak yazılmış olan 1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi adlı eserin I. cildinin yazımına I. Dünya Savaşı (1914-1918)'nın hemen akabinde 1919 yılında başlanmış ve 1920 yılında bitirilmiştir[14]. II. cildin yazımı ise 1921 yılında tamamlanmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun işgale uğraması her iki cildin basımının gecikmesinin sebebi olmuş ve eserler bu nedenle Cumhuriyet döneminde 1924 yılında basılmıştır[15]. III. cilt ise dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın eserin yazılmasını istemeleri üzerine hazırlanmış ve 5 ay gibi kısa bir sürede tamamlanarak 1928 yılında İstanbul'da basılmıştır[16].

3. Telif Sebebi

Müellif Mehmed Nihad her cildin mukaddimesinde eserin hangi saikler ile kaleme alındığını anlatmıştır. I. cildin mukaddimesi oldukça geniş tutulmuş ancak II. ve III. ciltlerde kısa bir bilgiyle iktifa edilmiştir. Eserin birinci cildinin yazılma serüveni, Mehmed Nihad'ın 1919 yılında Erkân-ı Harbiye Mektebi'nin 3. Sınıf öğrencilerine "*Osmanlı Seferleri*" dersi kapsamında "*Balkan Seferi*"ni anlatmak için görevlendirilmesiyle başlamıştır. O tarihe kadar henüz Osmanlı askerî çevreleri tarafından bu sefer hakkında herhangi bir inceleme yapılmamış olması, müellifin görevi alınca endişelenmesinin başlıca sebebi olmuştur. Zira Balkan Harbi ile ilgili o dönem elde mevcut yegâne kaynak Alman Genelkurmayı tarafından *1912-1913 Balkan*

[14] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. L.

[15] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, , s. L, H; Mehmed Nihad, *Balkan Harbi Trakya Seferi*, C. III, (Karargâh-ı Umumî Darü'l-Harekâtda Lüleburgaz Meydan Muharebesi Bulgar İleri Yürüyüşü ve Türk Ordusunun Çatalca Hattına Ricatı), Askeri Matbaa, İstanbul 1928, s. 2.

[16] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 3.

Harbi, C. I, Trakya Harp Sahnesinden Mütarekeye Kadar Vuku' Bulan Olaylar[17], adlı bir eserden ibaretti. Öğrencileriyle birlikte çalışmalarına başlayan müellif Genelkurmay'ın Harp Tarihi Şubesi'nin mevcut belgelerinden ve gerek diğer basılı eser ve kaynaklardan yararlanarak Osmanlı Devleti'nin perspektifinden Balkan Harbi'ni etraflı bir şekilde tetkik etmiştir. 1919-1920 eğitim-öğretim yılında eserinin birinci cildini tamamlayan müellif[18] gelecekte ordunun askerî ve idarî kademelerinde kurmay olarak görev alacak askerî öğrencilere[19] bir orduyu yönetmenin esasının harp sanatının ve harp tarihinin incelenerek öğrenilebileceğinden hareketle bunun önemini benimsetmek ve kavratmak istemiştir[20]. Mehmed Nihad bu duygu ve düşüncelerle hem bu amacını gerçekleştirmek hem de[21] bir ordu nasıl yönetilmelidir sorusuna cevap aramıştır[22].

Balkan Harbi'ni ilgililerine oldukça etraflı bir şekilde tanıtma ve yapılacak katkılarla Harp Tarihi Şubesi'ne yeni belgeler ve kaynak kazandırma amacı güden müellif her ne kadar böyle bir eseri vücuda getirerek Türk milletine takdim etmekten gurur duysa da özeleştiri yapmaktan da geri durmamıştır. Eserin tam manasıyla mükemmel bir harp tarihi olabilmesi için arşivlerdeki belgelerin çokluğu nedeniyle araştırmacıların uzun yıllar alacak çalışmalarına ihtiyaç olduğu kanaatindedir[23].

4. Kaynakları ve Değerlendirilmesi

Müellif Mehmed Nihad eserini yazarken şu kaynaklardan istifade etmiştir:

1- Karargâh-ı Umumî belgeleri.

2- Şark Ordusu'na mensub kıtaların harp cerideleri ve belgeleri.

3- Dahiliye, Ticaret, Ziraat ve Bahriye Nezaretleri'nin istatistikleri ve belgeleri.

4- Abdullah Paşa'nın hatıratı.

5- Mahmud Muhtar Paşa'nın Ruzname-i harp adlı eseri.

6- Çobanoğlu Ömer Zeki Bey'in Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimeti adlı eseri.

7- Mehmed Niyazi Bey'in Şark Ordusu'nda Aziz Paşa Fırkası isimli eseri.

---

[17] Alman Erkân-ı Harbiye-i Umumiyesi, *1912-1913 Balkan Harbi, C. I, Trakya Harp Sahnesinden Mütarekeye Kadar Vuku' Bulan Olaylar*, Berlin 1914. (Genelkurmay ATASE Kütüphanesinde basılmamış daktilo eser).

[18] Mehmed Nihad, *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi*, C. I, (Harekât-ı Harbiyenin İbtidarına (5 Teşrin-i evvel 1328) kadar), Askeri Matbaa, İstanbul 1340, s. mukaddime; O. Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s. 11-13.

[19] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C.III, s. 2.

[20] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C.II, s. mukaddime.

[21] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C.II, s. d.

[22] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C.III, s. 2; O. Nurettin Türsan, *a.g.e*, s. 15.

[23] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. mukaddime

8- Balkan Harbi'nde Neden Münhezim Olduk? ve Askeri Mağlubiyetlerimizin Esbabı adlı eserler.

9- Binbaşı Mehmed Ali Bey'in Bulgaristan Coğrafya-yı Askerisi ve Bulgaristan Cenub-i Şarkî Darü'l-Harekâtı adlı eserleri.

10- Erkân-ı Harbiye tarafından yayınlanan Bulgaristan Ordusu Risâlesi.

11- Yüzbaşı Ahmed Suad Bey'in Balkan Harbine Dair Tedkikat-ı Coğrafiye ve Mütalaat-ı Sevkü'l-ceyşiye adlı eseri.

12- Alman Erkân-ı Harbiye-i Umumiyesi'nin harp tarihi külliyatından Balkan Harbi'ne aid birinci kısmı (İlk mütarekeye kadar Trakya seferi)[24]

13- Alman Miralayı Emanuel'in 1912 Balkan Seferi adlı eseri.

14- Alman Binbaşısı Hochwaechter (Hohvahter)'in Türklerle Harbe adlı eseri.

15- Bulgar Süvari Fırkası Komutanı General Nazlimof'un Hatıratı

16- Bulgar Binbaşı Nikolof'un 3. Ordu'dan bahseden eseri.

17- Bir Bulgar askerinin Trakya seferine dair yazdığı eser.

18- Bir Bulgar askerinin eserinden tercüme edilmiş Zenit ismindeki kitap.

19- 1910 tarihli Bulgar Hizmet-i Seferiye Nizamnamesi'nin muharebe kısmı

20- Jorj Buske'nin Bulgaristan Şimendiferleri adlı eseri.

21- Bir Fransız askerinin Balkan Harbi'ne dair yayınladığı eser.

22- Miralay Pierron de Mondesire'nin Edirne Muhasarası adlı eseri

23- Üç aylık Alman askeri dergisinde yayınlanan bu konudaki makaleler.

24- Times (Tayms) askeri muhabirinin makaleleri.

25- Novoe Vremya[25] askerî muhabirinin makaleleri.

26- Wilhem Leopold Colmar Freiherr von der Goltz (Golç) Paşa'nın Genç Türkiye'nin Hezimeti ve İmkân-ı İtilası adlı eseri.

27- Goltz-Imhoff Paşaların Osmanlılar Muharebelerini Nasıl Kaybetdiler ve Şimdi Nasıl Telafi ve [Terakki] Edebilirler? adlı eser.

28- İstatistike ait bazı yayınlar.

29- Müellifin şahsi hatıratı ve tuttuğu özel notları[26].

---

[24] Alman Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyesi, *1912-1913 Balkan Harbi, C. I, Trakya Harp Sahnesinden Mütarekeye Kadar Vuku' Bulan Olaylar*, Berlin 1914. (Genelkurmay ATASE Kütüphanesinde basılmamış daktilo eser).

[25] 1868-1917 yılları arasında Petersburg'da yayınlanan bir gazetedir. 234. sayısısına kadar haftada 5 gün, 1869 yılından itibaren ise günlük olarak yayın hayatına devam etmiştir. Bolşevik İhtilali'nden sonra ise Çarlık yanlısı politikası nedeniyle kapatılmıştır. Hasan Demiroğlu, "Balkan Savaşlarında Edirne'nin İşgali ve Geri Alınışının Rus Gazetelerine Yansıması", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 1, Edirne 2016, s. 254.

[26] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. T-K.

Balkan Harbi'nde Karargâh-ı Umumî'de bizzat görev almış olan müellif, muharebe esnasında tuttuğu şahsî notlarından, devletin resmî belgelerinden, dönemin gazetelerinden ve savaşa iştirak etmiş şahısların hatıralarından istifade ederek eserini kaleme almıştır. Dolayısıyla eser kaleme alınırken karşılaştırma imkânı sağlayan ya da savaşın her zaviyeden tahlil edilmesine yardım edecek geniş bir kaynak yelpazesine sahiptir. Müellif eserinde istifade ettiği kaynakları kullanırken yazarın ve eserin adını yazsa da sayfa numaralarını her zaman belirtmemiştir. Hatırat dışında Balkan Savaşları'ndan sonra savaşın kaybedilme nedenlerini ortaya koymak amacıyla yazılmış olan eserlerden de yararlanmıştır. Bunlardan biri de "*Balkan Harbi'nde Neden Münhezim Olduk? ve Askeri Mağlûbiyetlerimizin Esbâbı*"[27] adlı çalışmadır. Bu bağlamda Mehmed Nihad, dönemindeki çalışmaları yakından takip etmiş ve eserinde kullanmıştır.

Müellif batı dillerine vukufiyetinden dolayı dönemin yabancı kaynaklarından da yararlanmıştır. Bu çerçevede Alman subayların eserlerinden ve makalelerinden istifade ettiği gibi yabancı basından Times ve Novoe Vremya gibi gazetelerin askerî muhabirlerinin yazılarına da yer vermiştir. Ayrıca Balkan Harbi'nde görev almış Bulgar ve Osmanlı komutanlarının hatıralarından istifade edilmesi harbin her iki tarafın zaviyesinden tahlil edilmesini mümkün kılmıştır. Eserin bugün Genelkurmay Başkanlığı bünyesindeki ATASE arşivinde yer alan belgelerle birlikte Dahiliye, Ticaret, Ziraat ve Bahriye Nezaretlerinin istatistikleri ile belgelerinin kullanılmış olması çalışmanın arşiv vesikalarına dayandığının delilidir. Bunun yanında muharebeye katılmış olan birliklerin harp ceridelerinden faydalanılmış olması en küçük askerî birimlerin faaliyetlerinden detaylı bir şekilde haberdar olmamıza olanak sağlamıştır.

Mehmed Nihad eserinde istifade ettiği resmî belge, hatırat ve harp ceridelerindeki bilgileri birebir aktarma ile yetinmemiş savaş sırasında yapılan hatalar ya da verilen yanlış kararları bir taraftan tenkit ederken diğer taraftan atılması gereken adımlar hakkında da görüşlerini sunmuştur. Bu nedenle Balkan Harbi hakkında kaleme alınan eser sadece eleştirel bakış açısıyla yazılmamış, alınması gereken kararlar noktasında da yol gösterici olmuştur. Eleştirilerinde kişilerden ziyade makamları dikkate aldığını belirten müellif yapılan tenkitlerin eldeki mevcut belgelere dayanılarak yapıldığını ve ileride bulunabilecek yeni belgeler ile değişebileceğinin de hatırdan çıkarılmamasına dikkat çekmiştir[28]. Ayrıca eserin tamamlandığı

[27] A, *Balkan Harbi'nde Neden Münhezim Olduk? Ve Askeri Mağlubiyetimizin Esbabı,* İstanbul 1329. Bu eser 2014 yılında Hasip Saygılı tarafından Latin alfabesine aktarılmıştır.

[28] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, Mukaddime; Eleştirel bir bakış açısına sahip olan Mehmed Nihad sadece bu eserinde değil diğer eserlerinde de bu tarzını devam ettirmiştir. Bkz. M. Larcher, *Büyük Harp'de Türk Harbi*, C. I, İstanbul 1927, M. Larcher, *Büyük Harp'de Türk Harbi*, C. II, İstanbul 1928.

tarihte Balkan Harbi'ne katılmış olan devlet adamları ile askeriye mensuplarının halen hayatta olması eserin eksik görülen hususlarına katkı ya da tenkide imkân vermiştir[29]. Müellif bu çerçevede 1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi eserinin 1. ve 2. ciltleri için ayrıntıya kaçmış olmakla itham edildiğini işitince henüz hayatta olan insanların bildiklerini söylemelerini tarihi aydınlatmak açısından millî bir vazife olarak görmüş ve eğer bildiklerini ifade etmezlerse ne tarihe ne millete ne de orduya bir katkıları olmayacağı tespitinde bulunmuştur[30]. Bu bağlamda müellifin eserini okuyarak değerlendiren bir isim Ahmet İzzet Paşa (ö. 1937) olmuştur. İki cilt halinde kaleme aldığı *Feryadım*[31] adlı kitabında, "*Tenkitçi Bey*" olarak nitelendirdiği Mehmed Nihad'ın özellikle redifler ile müstahfızların nizamiye askeri ile aynı safta yer almaması hususu ve yeni teşkilata yönelik eleştirilerine katılmadığını nedenleri ile izah etmiştir[32]. Bunun yanında müellifin nizamiye kıtalarının sınır boylarına doldurulması eleştirisine ise "*ben de aynı düşüncedeyim*" diyerek katılmıştır[33].

B. ESERİN MUHTEVASI VE METİN TESİSİ

1. Muhtevası

1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi adıyla kaleme alınmış eserin I. cildi giriş ve dört bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında Osmanlı Devleti'nin tarihi, kuruluşundan Balkan Harbi'ne kadar özet olarak verilmiştir. Mehmed Nihad, giriş kısmında devletin yıkılış nedenleri olarak üç sebep sıralamıştır. Osmanlı Devleti'ni zirveye taşıyan yönetim mekanizmasının zaman içerisinde yenilenmemesi, çağın gelişmelerine ayak uyduramaması herkes tarafından aşikâr olan sebep iken; devlette yaşanan "lâkaydlık" sorununun ise çoğu kişi tarafından gözden kaçırıldığına vurgu yapmak istemiştir. Ona göre yükselme döneminde kazanılan savaşların verdiği güven, gurur gibi hisler çöküş döneminde yaşanan felaketler nedeniyle yerini ümitsizlik, keder, bezginlik, umursamazlık ve ilgisizliğe bırakmış, bu ise devletin içerde zaafa düşmesine neden olmuştur. Bunun yanında takip edilen din ve millet sistemini devletin yıkılışında etkili bir sebep olarak izah ederken, Türklüğü güçlendirmek için bir şey yapılmamasını ve farklı kimlikteki Müslümanlar arasında birliği sağlamada en önemli unsur olan dil birliğinin ihmal edilmesini tenkit etmiştir.

---

[29] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, Mukaddime.
[30] Mehmed Nihad, *Balkan Harbinde Çatalca Muharebesi* (Konferans), İstanbul 1341, s. Mukaddime.
[31] Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, C. I, Yay. Haz. Süheyl İzzet Furgaç, Yüksel Kanar, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
[32] Ahmet İzzet Paşa, *a.g.e.*, C. I, s. 75-78.
[33] Ahmet İzzet Paşa, *a.g.e.*, C. I, s. 80.

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından Fener Rum Patrikhanesi'ne ve Rum milletine verilmiş olan imtiyazları, devlet içinde devlet olmalarına neden olacak ayrıcalıklar olarak görmüş ve bu nedenle zaman içerisinde kaldırılmalıydı değerlendirmesinde bulunmuştur. Müellif özellikle Rusya'nın Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler üzerinde himaye hakkı elde etmesini bir dönüm noktası olarak tanımlamıştır. Zira o andan itibaren içerde gayrimüslim tehlikesi ortaya çıkarken Avrupa hükümetleri de bu ayrılık ateşine maddî ve manevî olarak destek olacaklardı[34]. Fakat Osmanlı Devleti'nin "*birliği*" sağlamak amacıyla ilan ettiği Gülhane Hatt-ı Hümayunu (3 Kasım 1839) ve Fransız İnkılabı ile yayılan milliyetçilik fikri karşında tek çıkar yol olarak görülen "*Osmanlılık*" fikri devleti bir arada tutmaya yetmeyecekti. Çünkü bu dönemde yapılan yenilikler belli bir teşkilata ve kurala dayalı olmadan yapılan yüzeysel yeniliklerdi[35]. Aynı davranışlar II. Meşrutiyet'in ilanın da (23 Temmuz 1908)'da yaşanmıştı. Meşrutiyet'in ilanı ile Avrupa'nın "*Hasta adam*"[36] olarak nitelediği Osmanlı Devleti'nin iyileşeceği ve ayağa kalkacağı ümit edilmişti[37]. Fakat bu süreçte, birbirini takip eden Arnavutluk, Havran, Girit, Yemen, Asir ve Ermeni isyanları ile 31 Mart vakası gibi olaylar devletin gücünü iyice azaltmıştı. Lakin bunların bir kısmının o dönem, diplomasi yolu ile çözülebileceği kanaatinde olan müellif[38], Balkan Harbi'nin de önceden alınacak tedbirler sayesinde engellenebileceği görüşündedir. Bu kapsamda Osmanlı Devleti, Balkan ittifakı şayiasının çıktığı 1910 yılında, Romanya ile işbirliği yaparak, Sırbistan'ın askerî ittifak isteğine net cevap vererek ya da Girit'i Yunanistan'a vermek suretiyle ittifaktan ayırarak savaşı en baştan engelleyebilirdi. Ancak devlet adamlarının ülke ve dünya gerçeklerine vakıf olamamaları bu hayatî tedbirleri almalarına mâni olmuş ve ülke savaşa sürüklenmişti[39]. Muhtar Paşa'da devletin Girit meselesindeki tavrının Yunanistan'ın Slavlar ile birleşmesine etki ettiği gerekçesiyle müellif gibi eleştirmiştir[40]. Müellif her halükârda çıkacak olan Balkan Harbi'ni

[34] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 2-4.
[35] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 7.
[36] Hasta adam tabiri ilk kez Rus Çarı I. Nikola tarafından1853 yılında İngiliz elçisi Sir Hamilton Seymur ile yaptığı bir görüşmede Osmanlı Devleti'ni ifade etmek için kullanılmıştır. Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C. I, İstanbul 2005, s. 49.
[37] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 9.
[38] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 10.
[39] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 12; Osmanlı Devleti'nin Balkan Harbi'ni önceden alacağı tedbirler ile engelleyebileceği tespiti için bkz. Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, Çev. M. Tanju Akad, İstanbul 2003, s. 185-186; Girit meselesinde Osmanlı Devleti'nin sergilediği tavır Yunanistan'ı Sırbistan ve Bulgaristan'a yaklaştırmış ve nihayetinde Balkan ittifakında yer almasında etkili olmuştur. (İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, C. IV, s. 382-383.); Sırbistan ve Bulgaristan Girit meselesinde Yunanistan'a destek olmayı, karşılığında ise Yunanistan'ın donanma gücü ile Anadolu'dan Rumeliye asker sevkiyatını engelleme sözü almışlardır. (Tasvir-i efkar, nr. 555, 29 Eylül 1328, s. 2.)
[40] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun...*, s. 185; Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, *Siyasi Hatıralarım,* Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978, s. 74-75.

Dünya Harbi'nin bir öncüsü olarak değerlendirmiş hatta ileride Trablusgarp Harbi'nin dahi aynı muharebenin bir parçası olarak kabul edilebileceği tespitinde bulunmuştur[41].

I. cildin Birinci kısım olarak adlandırılan birinci bölümünde "*Tarefeyn Orduları*" başlığı altında öncelikle muharebe bölgesinin coğrafî özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Daha sonra Trakya bölgesinde muharebe edecek Osmanlı Ordusu'nun savaş öncesindeki teşkilatı, eğitimi, subay sınıfı ve askerî malzemedeki durumu ile seferberlik ve toplanma hazırlıkları hakkında malumat aktarılmıştır. Aynı şekilde Trakya cephesinde muharebe eden Bulgaristan Devleti'nin tarihi hakkında kısa bir izahat verildikten sonra ordusunun teşkilatı, kullandığı silahları, subay sınıfı ve seferberliği incelenmiştir. Tarafların donanma gücü hakkında ise fazla teferruatlı olmamakla birlikte genel bir bilgi verilmekle iktifa edilmiştir.

I. cildin ikinci bölümünde "*Harekât-ı Harbiye Lâyihaları*" başlığı altında Osmanlı Ordusu'nun 1, 4 ve 5 numaralı Harekât-ı Harbiye Lâyihaları ve Bulgar Ordusu'nun Trakya bölgesinde takip edeceği savaş planları aktarılmıştır. I. cildin üçüncü bölümünde "*Karadağlıların ilân-ı harbi ve Bulgar Sırb ve ba'dehu Yunan Hükûmetleriyle İnkıtâ'-i Münâsebet*" başlığı altında Karadağ Devleti'nin, Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı ile birlikte bu konunun Meclis-i Vükelâ ile Karargâh-ı Umumî arasında görüşülerek savaş kararının alınma sürecine kısaca yer verilmiştir. I. cildin dördüncü bölümünde ise "*Hakikatde Seferberlik ve Tecemmu'-ı Sevkü'l-ceyşî*" başlığı altında Bulgar ve Osmanlı ordularının seferberlik ve toplanmaları ile Osmanlı Ordusu'nun 18 Ekim'e kadar olan harekâtı ve Karargâh-ı Umumî ile Şark Ordusu'nun ve birliklerinin arasındaki münasebet hakkında malumat bulmak mümkündür.

Mehmed Nihad'ın 1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi eserinin II. cildi "*Kırkkilise Melhamesi (5-13 Teşrîn-i evvel 1328 Günleri)*" başlığını taşımaktadır. 18-26 Ekim 1912 tarihleri arasında gerçekleşen muharebeler 7 bölümde tetkik edilmiştir. Kırkkilise Muharebesi'nde yer alan kolordu ve fırkaların askerî harekâtlarının gün gün detaylandırılarak aktarılması ikinci cildin 412 sayfa olmasına neden olmuştur. Birinci kısım/bölümün "*5-8 Teşrîn-i evvel 1328*" başlığı altında 18-21 Ekim 1912 tarihleri arasında hem Bulgar Ordusu'nun 1., 2., ve 3. Ordularının harekâtı hem de Osmanlı Ordusu'nun askerî harekâtı aktarılmıştır. İkinci kısım/bölümün başlığı "*9 ve 10 Teşrîn-i evvel*" olup 22-23 Ekim'de yaşananlara yer verilmiştir. Bu çerçevede Kırkkilise Muharebesi öncesi Trakya bölgesinde görev alan Şark Ordusu'na bağlı kolordu ve fırkaların savaş öncesi hazırlıkları, harekât stratejisi ve yürüyüş güzergâhları detaylandırılmıştır. Bulgar Ordusu'nun da benzer şekilde hazırlıkları ayrı ayrı

[41] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. d.

değerlendirildikten sonra Kırkkilise Muharebesi'nde Süloğlu-Geçkinli, Petra* ve Erikler çevresinde yapılan muharebeler ve burada görev alan kolordu ve fırkaların faaliyetleri titizlikle anlatılmıştır. Üçüncü bölüm "9*/10 Osmanlı Harekât ve Mukarrerâtı*" ve dördüncü kısım/bölüm "*10 Teşrîn-i evvel günü*" başlığını içermektedir. Bu iki başlıkta 22-23 Ekim 1912'de devam eden muharebelerde Osmanlı kolordularının harekâtlarına yer verilirken komutanların verdikleri emir ve kararlara yönelik de eleştiriler mevcuttur. Beşinci bölümde "*11-13 Teşrîn-i evvel Bulgar Ordusu*" başlığı içerisinde 24-26 Ekim 1912'de Bulgar Ordusu'nun harekâtı da aynı titizlikle tetkik edilmiş olup altıncı bölümde "*11-13 Teşrîn-i evvel Osmanlı Ordusu*" başlığı ile 24-26 Ekim 1912'de muharebeye katılmış olan kolordular ile Şark Ordusu Karargâhı'nın faaliyetleri üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. Yedinci kısım/bölümde "*13 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Karargâh-ı Umumîsi*" başlığı altında 22-26 Ekim 1912'de Osmanlı Karargâh-ı Umumîsi'nin faaliyetleri değerlendirilmiştir.

Mehmed Nihad'ın 1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi adıyla kaleme almış olduğu eserin III. cildinin başlığı "*Karargâh-ı Umumî Dârü'l-Harekâtda- Lüleburgaz Meydan Muhârebesi- Bulgar İleri Yürüyüşü ve Türk Ordusunun Çatalca Hattına Ric'atı*"dır. İkinci ciltte olduğu gibi kolordu ve fırkaların askerî harekâtları ayrıntılı olarak işlendiğinden müellifin yazdığı en hacimli cilttir. 595 sayfadan oluşmasına rağmen 5 ay gibi kısa bir sürede tamamlanan bu cilt, üç bölüm ve bir sonuç kısmı ile Lüleburgaz Meydan Muharebesi esnasında Osmanlı Ordusu'nun lojistik durumu hakkında bilgi veren bir ek kısımdan oluşmuştur. Birinci kısım/bölümde "*Lüleburgaz Meydan Muhârebesi'nin Tarafımızca Mukarreratı*" başlığı ile 26-28 Ekim 1912 tarihleri arasında Lüleburgaz Muharebesi başlayıncaya kadar Şark Ordusu'nun Karaağaç-Lüleburgaz bölgesinde toplanması ve aynı tarihler arasında Bulgar Ordusu'nun harekâtı hakkında bilgi mevcuttur. "*Lüleburgaz Meydan Muhârebesi*" başlığını taşıyan ikinci kısım/bölümde Lüleburgaz Muharebesi gün gün Osmanlı ve Bulgar orduları nazarından aktarılmıştır. Üçüncü kısım/bölümde "*Türk Ordusunun Çatalca Hattına Ric'atı ve Bulgar İleri Yürüyüşü*" başlığı ile Türk ordusunun Lüleburgaz Muharebesi mağlubiyetinden sonra Çatalca hattına çekilmesi ve Bulgar Ordusu'nun Çatalca'ya yürüyüşü hakkında malumat verilmiştir. Çatalca'ya çekilen Osmanlı kuvvetlerinin burada mücadeleye devam mı yoksa harbin bitirilmesi mi gerektiği konusunda Şark Ordusu, Karargâh-ı Umumî ve Meclis-i Vükelâ arasında gerçekleşen yazışma süreçleri aktarılmıştır. Lüleburgaz Meydan Muharebesi esnasında Osmanlı Ordusu'nun lojistik durumu hakkında genel bir değerlendirme ile cilt sona ermiştir.

* Petra, günümüzde Kırklareli'ne bağlı Kayalı köyünün eski adıdır.

2. Dil ve Üslûbu

Müellifin zengin bir kelime hazinesine sahip olması onun iyi bir eğitim almış olduğuna delalet eder. Almanca ve Fransızcayı çeviri yapabilecek derecede iyi bilen Mehmed Nihad, eserini kaleme alırken yabancı kelimeleri kullanmamak adına hassasiyet göstermiştir. Eserinde harp ceridelerinden veya vesikalardan birebir alıntı yaptığı kısımları parantez ( ) veya tırnak işaretleri " " içerisinde vermiştir. Soru işareti (?) ise yazar tarafından doğruluğundan emin olamadığı şüpheli veya yanlış hususlara dikkat çekmek ya da önemli maddelere vurgu yapmak amacıyla kullanılmıştır[42]. Köşeli parantez [ ] içinde verilen bilgiler ise müellifin yanlış bilgi verildiğini düşündüğü hususlarda görüşlerini aksettirdiği kısımlardır.

Yazar eserinde yanlış yazılan kelimeler için sadece II. ciltte "*hata/sevap*" başlığı altında doğru yanlış tablosu vermiştir. Ancak bu tabloda olan kelimelerin dışında da müellifin gözünden kaçan kelime hataları mevcuttur. Birçok kelimenin yazımında eksik harfler ya da bazı harflerin noktalama işaretlerinde hatalar söz konusudur. Örneğin fe(ف) ve kaf(ق) harflerinde noktalar karışmış, "*tafsil*" kelimesi "*taksil*" şeklinde yazılabilmiştir. Yine "*yazılmış*" kelimesi metinde "*yarılmış*", "*Devletliağaç*" kelimesi "*Devletliaç*" şeklinde yer alabilmiştir. Bu hataların çokluğu müellifin II. cilt de doğru yanlış cetveli hazırlamasının da sebebini ortaya koymaktadır. Diğer ciltlerde yazım hatası fazla olmadığı için böyle bir yola müracaat edilmemiştir.

3. Metnin Tesisinde Uygulanan Esaslar

Metnin transkripsiyonu sırasında basit transkripsiyon kuralları kullanılmıştır. Uzun heceler "â, û, î" şeklinde yazılmıştır. Kelimenin ortasında ve sonunda ayn harfi "ع" " ʿ " ile, hemze harfi " ء" ise "ʾ" ile gösterilmiştir. Kelimenin başında ise bu işaretler kullanılmamıştır. Farsça terkipler –ı, -i ile yazılmıştır. Arapça terkiplerde harf-i tarifler "l-" şeklinde gösterilmiştir. Bulunma hâl eki olan "de", "da", bulundukları kelimenin sonunda yine "de" "da" şeklinde yazılmıştır. Çoğul ekleri ise -ât şeklinde yer almıştır.

Kelimelerin okunuşunda Türk Dil Kurumu, Kamûs-ı Türkî esas alınmıştır. Bazı kelimelerin yazımında aynı cilt içinde karşı-karşu, içinde-içünde, kılıç-kılınç, çekilir-çekilür, ileriye-ilerüye gibi farklılıklar olduğu gibi ciltler arasında da benzer durum sözkonusu olabilmiştir. Mesela bir ve ikinci ciltlerde içün kelimesi üçüncü ciltte için şeklinde ya da bir ve ikinci ciltlerde tüfenk kelimesi üçüncü ciltte tüfek olarak yazılabilmiştir. Böyle durumlarda

[42] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C.II, s. h.

müellifin yazımı esas alınarak ona göre davranılmıştır. Yer adlarının yazımında da bir standartın olmadığını görmekteyiz. Örneğin Gaibler-Gayipler, Kurtköy-Kurdköy, Büyükkılıçlı-Büyükkılınçlı, Lüleburgaz-Lüleburgos, Gaibler-Gayipler olarak yazılabilmiştir. Bu yer adlarının farklı iki yerleşim yeri olarak algılanmaması için standart getirilmiş, bir tanesi tercih edilmiştir.

Müellif eserinde içindekiler kısmını oluştururken farklı bir harflendirme kullandığından karışıklığa meydan vermemek için günümüzde kullanılan Latin harfleri esas alınmıştır. Ayrıca eserin içindekiler kısmı ile metinde yer alan başlıklar arasında ufak bir takım farklar özellikle ikinci ciltte daha yoğundur. Bu nedenle bir karışıklığın husule gelmemesi için metin içindeki başlıklar esas alınmıştır. Metinde müellifin iki noktayı ":" bazen açıklama yapmak bazen ise bölme işlemini belirtmek amacıyla kullanmasından dolayı bölme işleminin "÷" günümüzdeki kullanımı tercih edilmiştir. Ana metindeki sayfa sayılarının öncelikle cilti yazılıp köşeli parantez içinde sayfası yazılmıştır.

4. İlmî Kıymeti

Eser Balkan Harbi'nde bizzat görev almış ve olayların şahidi olmuş bir asker tarafından yazıldığından I. Balkan Harbi hakkında kaynak değeri olan önemli bir çalışmadır. Eserin yazıldığı dönemde olayların şahidi olmuş asker veya devlet adamlarının hayatta olması da eserin tenkidine ya da katkı sunulmasına imkân vermiştir. Müellif, Balkan Harbi'ni dönemin Osmanlı, Bulgar ve Alman kaynaklarından istifade ederek "*Askerî tarih*" bakış açısıyla tasvir etmiştir. Bu nedenledir ki müellif eserini vesikalara dayalı olarak yazılmış ilk Türk Harp Tarihi olarak tanımlamıştır[43]. Eserde Şark cephesinde görev almış olan bütün askerî birimlerin faaliyetlerinin detaylandırılması, eseri hem askerî tarih açısından önemli kılmış hem de Osmanlı Ordusu'nun Balkan Harbi'ndeki hatalarının görülmesine imkân vermiştir. Eser, aynı zamanda Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni tarafından yayınlanan ve Türkçeye , *"1912-13 Balkan Harbinde Türk-Bulgar Harbi*" adıyla çevrilen kitapta, Osmanlı'nın icra ettiği askerî faaliyetler için objektif bir kaynak olarak telakki edildiği gibi kendi harp tarihlerini yazarken de bu eserden istifade etmişlerdir[44]. Keza Türk kaynaklarında da Mehmed Nihad'ın çalışmasını tarafsız olarak yaptığı değerlendirilmiştir[45].

[43] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. L
[44] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *1912-13 Balkan Harbinde Türk-Bulgar Harbi,* C. II, (Kırklareli Harekâtı), Çev. Murat Tunca, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, İstanbul 1943, s. 1.
[45] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi,* C. II, Kısım II, Ankara 1983, s. 12.

Mehmed Nihad'ın kaynak değeri olan eseri Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerekli takdiri görmüş ve harp akademilerinde harp tarihi derslerinde 1940'lara kadar ders kitabı olarak okutulmuştur[46]. Bununla birlikte Mehmed Nihad'ın bahse konu olan eseri daha sonraki süreçte hem tedrisattan hem de ilmî çevrelerden hak ettiği değeri görememiştir. Mehmed Nihad'ın bir görgü şahidi olarak Balkan Harbi'ne dair oldukça kapsamlı ve ayrıntılı olarak kaleme aldığı bu eser dikkatimizi çekmiş ve yapılan ön araştırma sonucunda ulaşabildiğimiz kadarıyla esere dair bir araştırma olmadığı tespit edilince 17 Nisan 2012 tarihinde tez konusu olarak seçilmiş ve çalışılmaya başlanmıştır. Mehmed Nihad'ın *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi* adlı eseri doktora tezi olarak tarafımızdan çalışıldığı resmi kayıtlarda mevcut olduğu gibi akademik portallarda da paylaşılmıştır. Bununla birlikte doktora tez çalışmamız devam ederken Hakan Bacanlı'nın, 2015 yılında "*Türk Harp Tarihinin Öncü İsmi (Bursalı) Mehmed Nihad Bey, Eserleri ve Tarihçiliği*", başlıklı makalesi ile Sezgin Kaya'nın yine 2015 yılında Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı'nda yayınlanan "*Bursalı Mehmet Nihat Bey*", adlı makaleleri Mehmed Nihad Bey'in çalışmalarının araştırılmasına vesile olmuştur. 2019 yılında İbrahim Özdemir tarafından *Balkan Savaşları Sürecinde Osmanlı Devleti ve Bursalı Mehmet Nihat Bey'in Balkan Harbi (2. Cilt) Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*[47] ve Refika Kart tarafından *Bursalı Mehmed Nihad Bey'in "Balkan Harbi ve Trakya Seferi" Adlı Eserinin 3. Cildi: (Transkripsiyon-Değerlendirme)*[48] adıyla Yüksek Lisans çalışması yapılmıştır. Her iki çalışmada Balkan Savaşlarına dair 25-35 sayfalık kısa bir girişten sonra metnin transkripti ile eser hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Refika Kart tarafından hazırlanmış olan Yüksek Lisans tezinde okuma yanlışı bulunmazken İbrahim Özdemir tarafından yapılan transkriptte okuma hataları göze çarpmaktadır.

[46] O. Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s. 1.
[47] İbrahim Özdemir, *Balkan Savaşları Sürecinde Osmanlı Devleti ve Bursalı Mehmet Nihat Bey'in Balkan Harbi (2. Cilt) Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2019.
[48] Refika Kart, *Bursalı Mehmed Nihad Bey'in "Balkan Harbi ve Trakya Seferi" Adlı Eserinin 3. Cildi: (Transkripsiyon-Değerlendirme),* (Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2019.

I. BÖLÜM
SAVAŞA KATILAN DEVLETLERİN ORDULARI

A. OSMANLI ORDUSU

Adalet, ekonomi ve ordu bir devleti ayakta tutan üç önemli kurum olup bu saç ayaklarından birinin işlevini tam olarak yapamaması devletin zaafa düşmesinin sebepleri arasındadır. Osmanlı Devleti'nde de ordunun silah-teçhizat ve eğitim konusunda çağın gerisinde kalması savaş meydanlarında aldığı yenilgi ile kendini göstermiştir. Bu yenilgilere bağlı olarak devletin hem toprak hem prestij kaybı yaşaması ilk modernleşme adımlarının orduda ele alınmasında belirleyici olmuştur. Bu çerçevede Osmanlı padişahları batının ulaştığı fikrî ve siyasî ilerlemeyi bir bütün olarak görememiş yaşanan sorunların sebebini genelde askerî olarak değerlendirmiştir. Bu nedenledir ki I. Ahmed döneminde ülkeye yabancı askerî uzmanlar getirilmiş ya da III. Selim döneminde olduğu gibi Nizam-ı Cedîd adıyla modern bir ordunun kurulması amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Keza II. Mahmud döneminde de Yeniçeri ocağının kaldırılması, Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'nun kurulması gibi çalışmalar ile ordu alanında düzenlemelere gidilmesi amaçlanmıştır. II. Abdülhamid döneminde ise ordunun ıslahı adına her ne kadar Almanya'dan uzmanlar getirilmişse de genelde ordu ihmal edilmişti. Bu bağlamda Balkan Harbi'ne giren Osmanlı Ordusu'nun askerî teçhizat durumu ile Zabit/Subay ve Efrat/Askerin teorik ve uygulamalı eğitimlerinin yeterli olup olmadığı hususu müellif Mehmed Nihad'ın kaleminden aksettirilip verdiği bilgilerin diğer kaynaklar ile sağlaması yapılacaktır.

1. Efrat/Asker

Osmanlı Devleti'nin Balkan Harbi'nde ordudaki asker sayısını artırmak amacıyla gayrimüslimleri askere alması görünüşte bu fikre hizmet etse de Mehmed Nihad, bu durumun bir takım manevî problemleri de ortaya çıkardığını zikreder. Zira o döneme kadar Müslüman askerin savaşta azim, kararlılık ve heyecanının başlıca kaynağı "*Din ve padişah*" kavramlarıydı[49]. Bu yüzden gayrimüslimleri reaya olarak bilen ve kendisi ile eşit görmeyen Müslüman asker ölümü halinde Allah katında "*şehit*", sağ kalırsa "*gazi*" olacağına inanıyordu.

[49] Balkan Harbi'nde Hristiyanların orduya asker olarak alınmasıyla dinin Müslüman asker üzerindeki manevî etkisi azalmıştı. A, *Balkan Harbi'nde Neden Münhezim Olduk*?, İstanbul 1329, s. 66; Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 25.

Fakat şimdi onlarla birlikte hangi değerler uğruna savaş meydanında nasıl mücadele edeceği konusunda zihni karışmıştı[50]. Bu ise Müslüman askerin savaşta kendisinden beklenen mücadeleyi göstermesine olumsuz etki ederken[51] gayrimüslim askerin de cepheden firarında önemli rol oynamıştır[52]. Müellife göre bunu bertaraf etmenin yolu gayrimüslimlere savaş meydanlarında görev vermek yerine daha ziyade geri hizmetlerde istihdam etmek olmalıydı[53].

Gayrimüslimlerle Müslümanların aynı cephede görev yapmasının birçok problemi beraberinde getireceği noktasında müellifle aynı görüşte olanlardan biri de Balkan Harbi'nde Garp cephesinde görev yapmış olan Fevzi [Çakmak]'tır (ö.1950). Ona göre özellikle Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik fikirlerinden sonra gayrimüslimler kendileriyle aynı dinî ve millî kimliğe sahip olanlara karşı savaşmak istememiş ve devletin devamlılığı konusunda, Türklerle aynı hassasiyeti paylaşmamışlardır[54]. Bu nedenledir ki Osmanlı Devleti'nin gayrimüslimleri cephede kullanarak ordunun asker sayısını artırmaya çalışması bir hata olarak telakki edilmiştir[55]. Keza orduda istihdam edilen gayrimüslimlerin savaşta "ehl-i salibe" karşı silah çekmek istememesi[56], savaş meydanlarından kaçmaları[57], casusluk yapmaları[58], askeri firara ve isyana teşvik etmeleri[59] veya düşmana yardım etmeleri[60] ya da tren seferlerini aksatmaları gibi olumsuzluklar müellifimizin "*Gayrimüslimleri cephede değil geri hizmetlerde kullanılması gerekirdi*" değerlendirmesinin doğruluğunu göstermiştir. Benzer şekilde gayrimüslimlerin

[50] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 24; Reşat Hallı, *Balkan Harbi (1912-1913),* C. I, (Harbin Sebepleri, Askerî Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi), 2. baskı, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1993, s. 152.
[51] Eyal Ginio, "Mobilizing the Ottaman Nation during the Balkan Wars (1912-1913): Awakening from the Ottaman", *War in History*, Vol. 12, No.2, April 2015, s. 170.
[52] Mehmed Nihad, *a.g.e*, C. II, s. 401, Asker ile subay arasında olması gereken güven bağının zedelenmesi, savaş meydanlarında emir komutanın da tam olarak uygulanamama nedeni olmuştur. Mehmed Nihad, *a.g.*e., C. I, s. 24; Mustafa Kemal Atatürk, *Zabit ve Komutan ile Hasbihal, Nuri Conker'in Zabit ve Komutan Kitabı ile Birlikte,* İstanbul 2017, s. 59.
[53] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 25.
[54] Fevzi Çakmak, *Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik?, Garbi Rumeli'nin Sûret-i Ziyaı ve Balkan Harbi'nde Garp Cephesi*, Yay. Haz. Ahmet Tetik, İstanbul 2012, s. 2; Murat Köylü, "Yunan Belgeleriyle Balkan Savaşlarına Yunanistan'ın Siyasi ve Askeri Etkisi", *Savaştan Barışa Balkan Savaşları 100. Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, İzmir 2013, s.149.
[55] Gustave Cirilli, *Edirne Kuşatması Günlüğü* (Kuşatma altındaki bir kişinin intibahları), Çev. Fazıl Bülent Kocamemi, Edirne 2012, s. 23.
[56] Ufuk Gülsoy, *Cizyeden Vatandaşlığa Osmanlı'nın Gayrimüslim Askerleri*, İstanbul 2010, s. 157; Fazıl Bülent Kocamemi, *a.g.m.*, s. 98-99.
[57] Lionel James, *Türklerin Balkan Hezimeti*, Çev. S. Emre Bekman, İstanbul 2017, s. 122; Ratip Kazancıgil, *Hafız Rakım Ertür'ün Anılarından Balkan Savaşında Edirne Savunması Günleri*, Edirne 1999, s. 18.
[58] Togay Seçkin Birbudak, "Edirne'deki Fransız Konsolosu Marcel Cuinet'in Balkan Savaşı Günlüğü", *Akademik Bakış*, C. 10, S. 19, Ankara 2016, s. 61-62; Celadet Alî Bedirxan-Kamiran Alî Bedirxan, *Edirne Sükûtunun İç Yüzü*, Yay. Haz. Metin Yüksel, İstanbul 2009, s. 82.
[59] Fevzi Çakmak, *a.g.e.*, s. 25.
[60] Lord Eversley-Sır Valantine Chırol, *Türk İmparatorluğu (1288-924),* Çev. Sedat Demir-Billur Manav Arslan, İstanbul 2014, s. 417.

orduya alınmasının Osmanlı Devleti aleyhine bir karar olduğu batı basınında da dile getirilmiştir[61].

Osmanlı askeri açısından da baktığımızda her ne kadar din kavramının önemi birçok müellif tarafından savunulsa da pratiğe baktığımızda, savaş meydanlarında şehitlik ve gazilik kavramının tüm askerler üzerinde aynı tesiri göstermediği hatta bazı askerlerin, sırf savaştan kurtulabilmek için kendilerini yaraladıkları da vakidir[62]. Din ve padişah mefhumlarından sonra vatan ve millet kavramları ile yeni tanışan askerde, vatan uğruna canını feda etme bilinci henüz tam anlamıyla yerleşmediğinden asker savaşta geride kalmayı tercih edebilmiş[63] ya da "*Biz Rumeli için savaşmayız*" diyerek mevzilerini terk etmişlerdir. Bu davranışları, ordu içerisindeki ittihatçı-itilafçı rekabeti[64] ve aldıkları eğitim ile izah etmek mümkündür. Bu nedenle Ömer Lütfü*, Balkan ordularının başarısını askerî gücünden ziyade, annelerinden ve ilkokul öğretmenlerinden aldıkları millî eğitime dayandırmış[65] ve Osmanlı Ordusu'nu yenen güç olarak ordu değil, öğretmen ordularıdır tespiti yapılmıştır[66].

Osmanlı Devleti'nde askerlik süresinin uzunluğu Mehmed Nihad'a göre askerin bir bahane ile isyan edip kendisini terhis ettirmesinin nedeniydi. Keza Devletin de isyancıları affetmesi bunun bir alışkanlık haline gelip yeni döneme/II. Meşrutiyet'e miras olarak geçmesinde etkili olmuştu. Bundan dolayı Devlet, isyana meydan vermemek için terhisleri zamanında yapmaya itina göstermişse de takip eden seferberlik süreçlerinde yine benzer sıkıntılar yaşanmıştı[67]. Örneğin Trablusgarp Harbi sırasında İzmir ordusunda terhis kararının alınması benzer şekilde Çanakkale ordusunda, Bursa fırkasında, Trakya ve Batı Rumeli'de askerin terhis edilmesinde etkili olmuştu[68].

---

[61] Uğur İyigünler, *Alman Basınında Osmanlı İmparatorluğu (1912-1918*), (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 2012, s. 61; Gayrimüslimlerin geri hizmetlerde istihdam edilmesi gerektiği görüşünde olanlardan biri de A, *a.g.e.*, s. 67.

[62] Lionel James, *a.g.e.*, s. 79; Fevzi Çakmak, *a.g.e.*, s. 2.

[63] Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 55.

[64] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hatıratı ve Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı,* Çev. Hülya Toker-Sema Demirtaş-Mustafa Toker, 100. Yıl Anısına Balkan Savaşları, Alfa Yayınları, İstanbul 2012, s. 324-325; Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*-Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkidli Siyasî Tarihi, C. 6, İstanbul 1994, s. 44-46.

* Tekirdağ'da doğan Ömer Lütfü, Balkan Harbi'nde Elbasan Redif Alayı'nda yarbay olarak görev yapmış ve 1914 yılında emekliye ayrılmıştır. *Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri* (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 319.

[65] Ercan Uyanık-İrfan Davut Çam, "Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin Yenilgisinin Sebepleri: Neden Münhezim Olduk?" *100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913):İhtilaflı Duruşlar*, C. I, Ankara 2014, s. 595-596.

[66] Yahya Akyüz, "Balkan Savaşları'nın Eğitimsel Nedenleri ve Sonuçları", *90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri*, Ulusal Sempozyum, Lüleburgaz 2004, s. 96

[67] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 24.

[68] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 50-51.

2. Zabit/Subay

Mehmed Nihad'a göre subay sınıfı mensupları arasında üç hususta rekabet bulunmaktaydı. Bunlardan ilki olan "alaylı-mektepli" çekişmesinde alaylı subay, mekteplileri mevki ve gelecekleri için tehdid, mektepliler de alaylıları iktidarsız, kaba insanlar gözüyle görmekteydi. Bu husus her iki kesimin birbirlerini cehaletle itham etmelerine neden olmuştu. Her iki grubun da iyi ve kötü hasletleri olduğunu ifade eden müellif mektepli subayların zaafı olarak okulda aldıkları teorik eğitimi uygulamadan yoksun olmalarını görürken, alaylı subayların iyi yönü olarak ise son zamanlara kadar geleneksel disiplini ve düzeni muhafaza etmelerini göstermiştir. Dolayısıyla her iki kesim ancak birbirlerine yardım edip, güçlü bir işbirliği sağlayabildiği oranda eksikliklerini tamamlayıp başarıyı yakalayabilirdi[69].

Subaylar arasında mektepli-alaylı rekabetinin varlığı dışında diğer bir ayrılık noktası devlet adamlarının çocuklarından oluşan zadegân sınıfının varlığıydı[70]. Zadegân sınıfına mensup öğrencilerin okuldan yüzbaşı, binbaşı rütbesi ile mezun olmaları diğer subayların rahatsızlık duydukları bir hususstu[71]. Ayrıca terfilerinin de belli bir kanuna dayalı olmaması haksızlıklara neden oluyordu. Ancak Mehmed Nihad'a göre bu durumun suçlusu zadegân sınıfı değil, o dönemin kanunsuzluğuydu[72].

II. Meşrutiyet'ten sonra görünüşte orduyu gençleştirmek fikri ile çıkarılan "*Tahdîd-i Sin Nizâmnâmesi"*[73] ile İttihatçıların sakıncalı gördüğü, Erkân-ı Harbiye'nin ise askerî gerekçelerle istemediği alaylı subaylar ile zadegân sınıfına mensup subaylar emekliye sevk edilerek tasfiye edilmek istenmişti. Tasfiye kararı, geri kalan subayların geleceğinden endişe duymasına yol açarken emekli edilenlerin bıraktığı boşluğu dolduracak yeterli sayıda mekteplinin olmaması orduda subay eksikliğinin hissedilmesine neden olacaktı[74]. Bu sebeple devlet bilhassa Balkan Harbi'nde yaşanan subay sayısının azlığını telafi etmek amacıyla

---

[69] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, s. 20-21; Reşat Hallı, *a.g.e.,* s.150; Mektepli-alaylı subay rekabeti aynı zamanda bir zihniyet mücadelesi olarak da görülmüştür. Buna göre mektepli subay, modernizmi temsil ederken alaylı subay gelenekçi yapının savunucusu olarak değerlendirilmiştir. Hidayet Kara, "Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Harp Okulunda Modernleşme; "Modernist-Gelenekçi Subaylar Arasındaki Çekişme Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, C. 11/21, Ankara 2016, s. 558-560.

[70] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 20-21. Bu sınıf 1834 yılında açılan Harbiye mektebinde üst düzey devlet görevlilerinin ailelerinin ve hanedan şehzadelerinin eğitim görmesi amacıyla açılmıştı. Bunlar diğer harbiye öğrencilerinden ayrıcalıklı bir duruma sahiptiler. (Ahmet Turan Alkan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, İstanbul 2013, s. 42).

[71] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 20-21.

[72] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 23.

[73] Düstur, Tertib-i sani, C. I, Dersaadet 1329, s. 324.

[74] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, s. 23; Osmanlı Ordusu'nda 9 bini mektebli 18 bini alaylı olmak üzere toplam 27 bin zabit vardı. (Piyade Kolağası Hakkı, *Osmanlı Ordusu Ahval ve Tensikat-ı Askeriyesi*, İstanbul 1325, s. 247; Mesut Uyar-Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, İstanbul 2017, s. 442-443); Ordudaki tasfiyeye bağlı olarak 6 bin asker için 20-25 olan subay sayısı, nizami kıtalarda 12'ye rediflerde ise 2-3 subaya kadar düşmüştü. Bu ise cephede askerin başsız kalmasına ve kolay dağılmasına sebep olmuştu. Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, C. 6, s. 36.

emekliye sevk edilmiş subayları tekrar hizmete çağırmıştı. Fakat küstürülmüş subaylardan önemli hizmetleri başarabileceğini ummak ne kadar gerçekçi bir beklenti olacaktı onu zaman gösterecekti[75].

Subaylar arasında üçüncü ayrılık noktası da Erkân-ı harplikti. Kayd-ı hayat şartıyla Erkân-ı harp unvanını alan subayların kendi sınıf arkadaşlarından daha kısa sürede terfi edip, ordunun idaresinde yer almaları aralarındaki kıskançlığı besleyen bir hususstu. Bu çekememezlik hem birbirlerine hem de amirlerine göstermeleri gereken saygı ve güven bağının oluşmasına mani olmuştu[76]. Subayların birbirlerine karşı davranışlarını detaylandıran Mehmed Nihad'ın aktardıklarına göre, garnizonlarda bulunan subaylar genellikle birbirinden kopuk yaşamakta ve aralarında vazife teması fazla olmamaktaydı. Bu iletişimsizlik ferdi münasebetlere de sirayet etmişti. Ayrıca terfilerin belirli esaslara bağlanmamış olması, maaşların yetersizliği ise rüşvete kapı açabilmişti. Subaylık ömür boyu sürecek bir meslek olarak algılandığından emekliye ayrılmak pek nadirdi. İnisiyatif alma yeteneğinden yoksun olan subaylar emir almadan hiçbir iş yapamazlardı. Zahiren vazifesini yerine getirmeyen subaya ceza varsa da hakkıyla yerine getirenlere ödül yoktu[77].

Subay sınıfının eğitim ve muharebe noktasında yeterli tecrübeye sahip olmamasından dolayı[78] II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'daki subayların baskısı ile orduyu düzene koymak amacıyla zadegân sınıfına mensup kişileri etkileyecek olan "*Tasfiye-i Rüteb-i Askeriye Kanunu"*[79] Meclis-i Mebusan'da çıkarılmıştı. Kanun özellikle gelecekte ordunun başına geçme ihtimali bulunan kıymetli subayların yıpranmasına sebep olmuştu[80]. Zira özlük haklarının ellerinden alınması, bundan sonra hiç kimsenin bulunduğu rütbeden, makamdan emin olamamasına ve bir devrin verdiğini diğerinin almasına kapı aralamıştı.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla beraber "*Siyaset*"in orduda da yeni bir problem alanı olarak tezahür ettiğini belirten müellife göre, II. Meşrutiyet'in alt rütbedeki subayların desteğiyle yapılmış olması orduda ast-üst ilişkilerinde dengenin bozulmasının diğer bir sebebiydi. Bu süreçte alt rütbedeki subaylar ile üst rütbedeki komutanlar arasında derin uçurumlar oluşmuş

---

[75] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 23.
[76] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 21.
[77] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 22- 23. Balkan Harbi'nde toplarını bırakan ya da canını dişine takıp toplarını kurtaran bir sayılıp ödül ve ceza kavramları uygulanmadı. Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 329; Ayrıca M. Nuri Conker de sorumluluklarını hakkıyla yerine getirmeyenlerin davranışlarından dolayı sorumlu tutulmadığını belirtir. (Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 77.); A, *a.g.e.*, s. 68.
[78] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 20-21; Selanikli Bahri, *Balkan Harbinde Garb Ordusu*, İstanbul 1331, s. 8-9; Subay sınıfının eksiklikleri için bkz. Mehmed Niyazi, *Şark Ordusu'nda Aziz Paşa Fırkası*, İstanbul 1331, s. 13.
[79] 25 Temmuz 1325'te kabul edilen kanun 20 maddedir. *Düstur*, Tertib-i Sani, C. I, Dersaadet 1329, s. 421-427.
[80] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 23; Tasfiye-i Rüteb-i Askeriye Kanunu, kıdemli fakat askerlikten habersiz kişilerin de emir komuta makamına gelmesinin yolunu açmıştı. (Fevzi Çakmak, *a.g.e.*, s. XIV).

ve birçok noktada komutanlar astlarının saygısızlıklarına maruz kalmışlar, adeta astlarına emir vermekten imtina etmişlerdi. Ordu-siyaset arasındaki girift ilişkiden her iki kesim bir takım beklentiler içine girmişti. Buna göre askerî kesim önemli makamlara siyasetin gücü ile ulaşmayı hedeflerken, siyasi partiler de subaylar üzerinden elde ettikleri iktidarı kaybetmek istemiyordu[81].

Orduda bu yaşananlardan rahatsızlık duyan askerî çevrelerin Halaskâran, Ahrâr… gibi çeşitli parti ve muhalif odaklar oluşturması siyasî kamplaşmayı da beraberinde getirmişti. Müellif bu kamplaşmaya cepheden örnek vererek durumun vehametini ortaya koymuştur. Bu çerçevede Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Yusuf Rasih Bey hastalığına rağmen muhalif kanat olarak görülen Halaskâr gurubuna mensubiyetinden dolayı 9 taburu Saray'a götürme emri verilerek Karargâh-ı Umumî'den uzaklaştırılmak istenmişti[82].

Ordunun kışladan uzaklaşması, askerî okullara kadar siyasetin sirayet ederek öğrencilerin gösterilerde kullanılması sonucunu doğurmuştu[83]. Komuta kademesinden erlere kadar tüm askerlerin siyaset dehlizinin karanlıklarına dahil oluşu, orduda zahiren de olsa başlamış olan ilerlemeyi sekteye uğratmış, siyasî rekabet ve particilik ile ordu günden güne zayıflamıştı. Ordu bu yaşananlar ile temelinden sarsılırken Mehmed Nihad'ın ifadesi ile de "*Kof bir ağaca*" dönüşmüştü[84].

II. Meşrutiyet'ten sonra ordu içerisinde belirgin hale gelen "siyasî kamplaşma" ordu mensubu olmalarına rağmen birçok asker tarafından da sert cümlelerle eleştirilmiştir. Bu bağlamda Abdullah [Kölemen] Paşa (ö.1937) da[85] ast-üst ilişkilerinde yaşanan yozlaşmayla ilgili Mehmed Nihad'ın tespitlerine katılarak siyasetle uğraşıp orduyu bu hale getirenleri "*Aşağılamak ve lanetlemek gerekir*" cümlesi ile tenkitte bulunmuştur[86]. Benzer şekilde Balkan Harbi'nde görev almış olan Mahmut Muhtar [Katırcıoğlu] Paşa[87], Balkan Harbi'nde Bolayır Muharebesi'nde görev almış olan Fethi Okyar (ö.1943)'da orduya siyasetin sirayetini en büyük

---

[81] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 22; Stephane Lauzanne, *Hastanın Başucunda Kırk Gün Muharebe*, İstanbul 1331, s. 49-50; Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul 1980, s. 157.

[82] Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Yusuf Rasih Bey sadece Halaskâr grubuna mensubiyeti nedeniyle rahatsızlığına rağmen Karargâh-ı Umumî'den uzaklaştırılmak için Saray'a görevlendirilmişti. (Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 176).

[83] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 24.

[84] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 10; Filibeli Ahmet Hilmi, *Muhalefetin İflası*, Konstantiniye 1331, s. 7.

[85] "*Subaylar arasındaki kardeşlik bağları zarar görmüş, particilik, askerlik mesleğinden uzaklaşmayı beraberinde getirmişti. Özellikle küçük rütbeli subayların etkinliğini arttırmaları üstlerin astların etkisi altında kalmasına ve işin temeli olan düzen ve disiplinin kökünden baltalanmasına yol açmıştı",* Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e*, s. 17; Subaylar arasındaki siyasî rekabet askerler arasındaki disiplinin bozulmasına neden olmaktaydı, *Zeki Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı*, Çev. Sema Demirtaş, İstanbul 2012, s. 13.

[86] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 23.

[87] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri*, Yay. Haz. A. Basad Kocaoğlu, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 174.

tehlikelerden biri olarak nitelemiştir[88]. Ordu için bir veba kadar tehlikeli görülen siyasete subayların dahil olması, kışlalarda aslî işlerinden uzaklaşarak talim ve terbiyeyi ihmal etmelerine neden olmuştu[89].

Siyasî bölünmüşlük ve kamplaşmanın subaylar arasındaki düşmanlığı körüklemenin yanında[90], Balkan Savaşları'nda verdiği en önemli zararlardan biri İttihatçılar arasında hükümeti düşürebilmek ve tekrar iktidara gelebilmek için ordunun yenilmesini arzulayanların var olmasıydı. O yüzdendir ki askerin cephede muharebe etmemesi yönünde telkinler yapılıyordu[91]. Bunun yanında ordu içerisindeki kutuplaşma, Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti aleyhine seferberlik ve harp sürecini hızlandırmıştı[92]. Bu bağlamda müellifin de ifade ettiği gibi rütbelerin, makamların liyakata göre değil, siyasî sadakat ve duruşlara göre dağıtılması hem düşmanlıkları artırmış hem de emir ve komutayı ehliyetsiz insanların eline bırakmıştı[93]. Sadaret bu gelişmeler üzerine siyasetin orduya daha fazla zarar vermemesi için Harbiye Nezareti'ni ikaz etme ihtiyacı hissederken,[94] vicdan sahibi subaylarda durumdan rahatsızdı. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'da 1909 yılında Selanik'te düzenlenen İttihat ve Terakki kongresinde cemiyet içinde kalmak isteyen subayların ordudan ayrılması görüşünü dile getirmişti[95].

Mehmed Nihad yukarıdaki satırlarda subayların inisiyatif kullanamamasını kişisel bir zaaf olarak takdim ederken bu durumu İttihat ve Terakki'nin yasaklarına bağlayan iddialar da mevcuttur[96]. Ayrıca müellifin ceza ve ödül konusundaki değerlendirmesine Balkan Harbi'nde Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Şark Ordusu'nun komutanı olarak görev yapmış olan Mahmud Muhtar Paşa da katılmış ve idarecilerin bu hususta adil olmamalarının subayların davranışına olumsuz yansıdığını belirtmiştir[97]. Benzer tespit *Şark Ordusunda Aziz Paşa Fırkası* isimli eserde de dile getirilmiştir[98].

---

[88] İhsan Sabri Balkaya, *Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943),*TTK Yayınları, Ankara 2005, s. 23.
[89] M. Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nura*, İstanbul 1998, s. 30.
[90] İzzetin (Çalışlar), "Yenilginin Başlangıcı, Hezimetin Nedenleri", *Yüzyıl sonra Balkan Savaşları Tarafların Gözüyle Büyük Yenilginin Eleştirisi 100'ü Aşkın Fotoğraf ve Resimle*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 25.
[91] Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, C. 6, s. 47; İzzetin (Çalışlar), *a.g.m*., s. 31.
[92] Celal Bayar, *a.g.e.,* s. 99.
[93] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e*., s. 348; Musa Çadırcı, "II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 41.
[94] T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları I*, İstanbul 2013, s. 128-129.
[95] Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 1998, s. 57; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, Kısım 1, Ankara 1983, s. 248.
[96] Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.,* s. 77.
[97] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri*, Yay. Haz. A. Basad Kocaoğlu, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 175.
[98] Mehmed Niyazi, *a.g.e.,* s. 14.

Ordunun içinde bulunduğu mevcut hale çözüm bulmak amacıyla "*Kâr-ı kadîm*" olarak kabul edilen eski teşkilatın yerine yeni bir düzenlemeye gidilme ihtiyacı hissedilmişti[99]. Lakin bu düzenlemeler yapılırken Alman Ordusu'ndan alınan bir kısım talimname ve nizamnamelerinin tercüme edilmesi ile iktifa edilmiş ve böylece ordu da arzu edilen gelişmenin kaydedileceği hatasına düşülmüştü[100]. Bütün bunlardan dolayı subay sınıfı Balkan Harbi'nde ne manen ne de maddeten hazır olamamıştı[101].

3. Talim ve Terbiye

Müellif, II. Abdülhamid döneminde iki büyük savaş (1877-78 Osmanlı-Rus Harbi ve 1897'de Osmanlı-Yunan Harbi) dışında herhangi bir savaşa girilmemesinden hareketle ordunun mevcut eksiklerini gidermek için elinde yeterince zamanı olduğu kanaatindedir[102]. Fakat bu dönem verimli kullanılamamış, ordu birlikleri garnizonlarda genellikle yanaşık düzen eğitimi* ile meşgul olduğundan; hakikî bir talim ve eğitimden mahrum kalmıştı. Keza topçu sınıfında da eğitim ve askerî tatbikatlar tam olarak uygulanamamıştı. Dolayısıyla ordu bir savaş halinde mücadele edecek eğitimli birliklerden yoksun olduğundan savaşmayı ancak cephede bilfiil yaşayarak öğrenecekti. Bu nedenle II. Meşrutiyet'ten sonra nispeten II. Abdülhamid döneminde ihmal edilmiş olan ordunun eğitim ve talimine büyük bir önem verildi. Bütün askerî okullar yeni baştan düzenlenerek, muhtelif topçu okulları, talimgâhlar kuruldu. Getirilen Alman subaylar komutasında örnek birlikler oluşturuldu. Özellikle Erkân-ı Harbiye Mektebi yeni baştan düzenlenerek Alman subaylardan oluşan bir heyet ile askerî birliklerin eğitimine ve tatbikatlara başlandı[103]. Ancak ordu yeniden düzenlenmeye çalışılırken bir yandan Havran,

---

[99] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C.III, s. 2; Yeni teşkilata geçilmesi eleştiri getirilen hususlardan biridir. Mesela muharebe meydanında ordunun aç kalmasının sorumluluğu yeni teşkilata yüklenmiştir. Çünkü eski teşkilatta Osmanlı Ordusu'nda her tabur erzağını kendisi taşırdı. Askerinin üzerinde de üç günlük yiyeceği olurdu. Fakat yeni teşkilatla birlikte Alman menzil teşklatı örnek alınınca fırkaların erzak işleri bu menzil heyetleri vasıtasıyla yapılması uygulamasına geçilince sevk olunan erzak dağıtılamamış ve muharebede asker aç kalmıştı. Oysaki bölgeye ordunun iki katına yetecek kadar erzak gönderilmişti. Ahmet Reşit Rey (H. Nazım), (Gördüklerim-Yaptıklarım 1890-1922), Canlı Tarihler, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945, s. 160.

[100] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 2. Talimnamelerin okutulması yüzeysel kalmış bilgilerin sadece okunmasıyla yetinilmiş üzerinde etraflı incelemeler yapılmamıştır. (Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.,* s. 35.)

[101] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 24.

[102] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 26.

* Yanaşık düzen eğitimi ilk kez 16. Yüzyılın sonlarında Hollanda ordusunda uygulanmıştır. Bugünde uygulanan ve geçerliliği olan yanaşık düzen eğitiminde piyade askerine tüfek ve top gibi ateşli silahların birlikte kullanılmasını öğretmek amaçlanmaktadır. Gültekin Yıldız, "Askeri Düzenlemeler", *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (1703-1876)*, Ed. Ali Akyıldız, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s. 31. E-ISBN 978-975-06-2945-7.

[103] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 27; Osmanlı Devleti'nde ilk kez Alman hükümetinin izniyle 1835'de Helmut von Moltke'nin başkanlığında görev yapan askerî heyetleri daha sonraki yıllarda Otto von Kaehler, Baron von der Goltz heyetleri takip etmiştir. Balkan Harbi sırasında ise 24 Alman subayı Osmanlı Devleti'nde bulunmaktaydı.

Malisör ve Yemen isyanlarıyla uğraşılması yapılan düzenlemeleri aksattığı gibi eğitimine de darbe vurmuştu[104]. Bu nedenle II. Meşrutiyet ile Balkan Harbi arasında geçen dört yılda güçlü bir ordunun oluşturulması mümkün olamamıştı[105]. Zira bu dönemde yapılan düzenlemelerde millî hassasiyetler, kabiliyet, ehliyet ve liyakat dikkate alınmamış birçok husus sadece Almanya taklit edilerek yapılmıştı[106]. Bu çerçevede Talimname, Harp Nizamnamesi, Menzil Hizmetleri Nizamnamesi[107] gibi metinlerin Almanca'dan tercüme edilmesi ile ordunun proplemlerinin çözüleceği kanaati hakim olmuştu. Almanların kendi ülke şartlarına ya da fizikî özelliklerine göre hazırladığı metinleri Osmanlı Devleti kendisine ait bir nizamnamesi olmadığı için aynen uygulamak zorunda kalmıştı. Örneğin Almanların dakikada 80 santim uzunluğunda 114 adım atma kuralı ile ordunun ikameti için konak usulünü kabul etmek ya da süvari ve topçu sınıfının yürüyüşlerini örnek almak gibi.

Yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı Mehmed Nihad, Osmanlı askerine uymayan Alman talimnamelerinin alınmasını ve daha da öte alındığı halde okunmamasını eleştirmiştir. Bu nedenledir ki Almanların Fransızların hatta Sırp ve Bulgar ordularının kendi talimnamelerinin olduğu bir ortamda Osmanlı Ordusu'nun da kendine ait bir talimnamesi olmasının önemine vurgu yapmıştır[108].

Osmanlı Devleti, Almanya'dan talimname almak dışında eğitim amacıyla bu ülkeye subaylar da göndermişti. Lakin eğitime gönderilen subayların sayılarının az olması birliklere dağıtıldığında azınlıkta kalmaları ile sonuçlandığından yurt dışında edindikleri bilgi ve tecrübeyi sahada uygulama imkânı bulamamışlardı. Bu vaziyette onlarda mevcut düzene uyum sağlamak zorunda kalmışlardı. Mehmed Nihad'a göre, yurtdışı eğitiminden dönen subaylar toplu olarak sıra ile belirli birliklere görevlendirilmiş olsalardı değişimde başarı şansı daha yüksek olurdu. Ayrıca subayların alanlarında yeterli oldukları inancı ile kendilerini geliştirecek bir eğitimin içinde olmamaları da bilgi seviyelerini olumsuz etkileyen bir faktördü.

Osmanlı Ordusu'nun askerî sınıflarının eğitim durumlarını aktaran Mehmed Nihad piyade sınıfında görevli subayların çoğunun mektepli değil alaylı olduğunu belirtmişti. Rumeli'de bulunan nizamiye askeri, yürüyüş talimi konusunda çete kavgaları nedeniyle pratik

(Fahri Çeliker, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Askeri Heyetlerinin Balkan Harbi ve I. Dünya Harbi'ndeki Tutum ve Etkileri", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara 1989, s. 136-138).

[104] Mehmed Nihad, a.g.e., C. I, s. 27; *Mahmut Muhtar Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı*, s.18; Ali İhsan Sabis, *Balkan Harbini Niçin Kaybettik*?, Yay. Haz. Mecit Yıldız, Hamdi Akyol, İstanbul 2017, s. 37.

[105] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 361.

[106] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 27.

[107] Alman talimnamelerinden Menzil Hizmetleriyle ilgili olarak 1911 yılında Menzil Hidematı Nizamnamesi tercüme edilerek kullanılmaya başlanmıştır. Nizamnamenin tam metni için bkz. *Menzil Hidematı Nizamnamesi*, Matbaa-i Askeriye, Süleymaniye 1328; Bülent Durgun, "Sefer Planlarında ve Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusunda Menzil Teşkilatı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XIV, S. 29, İzmir 2014.

[108] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 29-30.

yapmış ve silahını mümkün mertebe kullanmayı öğrenmişse de aynı durum ihtiyat, ikmal ve redif askerleri için geçerli olmamıştı. Bir dereceye kadar muntazam kışlalara sahip Topçu sınıfında düzen ve disiplin daha iyi durumdaydı. Lakin askerî mekânların yetersizliği ve cephane tasarrufu düşüncesi basit nişancı eğitimlerinin dahi yapılmasını sınırlamıştı. Keza talimlerden imtina edilmesi ve çete savaşları topçu sınıfını geri bırakan hususlar olmuştu. Süvari sınıfı mensuplarının eğitimi ise daha çok yanaşık düzende bölük talimi şeklinde icra edilmekteydi. Hayvanları ise ufak yapılı ve genelde yaşlı olduğundan savaşta bekleneni sergileyecek durumda değildi. Süvari sınıfında disiplin her ne kadar kuvvetli olsa da keşif ve emniyet gibi konularda eksikleri mevcuttu[109]. Teknik ve yardımcı sınıfların teçhizat eksiklerinin tamamlanması için telgraf arabası ve tombaz[110] gibi malzemeler satın alınmıştı. Fakat malzemeleri kullanacak eğitimli insan sayısının yeterli olmaması Balkan Harbi'nde seyyar telsiz telgraf istasyonlarından arzu edilen verimin alınmasını engellemişti[111].

Komuta heyetinin eğitim eksikliğine de vurgu yapan Mehmed Nihad, herhangi bir savaş halinde durumu aynı şekilde anlayacak ve aynı olay hakkında aynı kararı verebilecek, gerektiğinde inisiyatif alabilecek subay ve komutanın ender bulunduğu kanaatindedir[112]. Bu nedenle komuta heyeti muharebe öncesi en kıymetli zamanlarını açıklama yapmak, izin almak, danışmak veya diğerlerini tenkit ile vakit geçirmek zorunda kalmıştı[113]. Zaten tabur ve alay komutanları yeterli sayıda olmadığı gibi fırka, kolordu, ordu kumandanı ve bunların karargâh heyetleri de yoktu. Bu ise savaşta Osmanlı Ordusu'nun başsız bir gövde gibi olmasına ve başarısızlığına etki edecekti. Bu halin müsebbibi müellife göre, II. Abdülhamid ve İttihat Terakki'dir. Zira II. Abdülhamid döneminde ordunun eğitimine gerekli önem verilmediği gibi devamında Balkan Harbi'ne kadar geçirilen süre de iyi değerlendirilmemişti[114].

Mehmed Nihad, askerin içinde bulunduğu eğitim zaafiyetinin hakkıyla anlaşılabilmesi için Petra Muharebesi'nde yaşanan bir olayı örnek verme ihtiyacı hissetmiştir. Savaş alanından kaçmakta olan bir askere durması için silah doğrultulduğunda "*İki elini uzatarak efendi, Allah aşkına şu tüfeği doldurmayı öğret de öyle durayım*" şeklinde cevap vermişti[115]. Konya fırkası

---

[109] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 27-28.
[110] Tombaz, nehirlerde nakliyat ve köprü dubası olarak kullanılan altları düz olan kürekli bir çeşit kayıktır. Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 656.
[111] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 28-29; Benzer tespitler için bkz. Birinci Ferik Zeki, *1912 Balkan Harbine Ait Hatıratım*, (Orijinal Metin ile Birlikte), Yay. Haz. Halit Fesih Kalkan, İstanbul 2013, s. 109-110.
[112] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s.361. Subayların çoğunun tecrübesiz oluşu, savaş yöntemlerine yabancılığı ve eğitim noktasındaki eksikliği harbin sonucunu olumsuz etkilemiştir. (*Zeki Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı*, Çev. Sema Demirtaş, Alfa Yay., İstanbul 2012, s. 123).
[113] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 30.
[114] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C.III, s. 361.
[115] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C II, s. 269.

komutanı Cemal Bey (ö. 1922)[116] de 6 Kasım 1912 tarihinde 3. Kolordu'ya gönderdiği bir raporda rediflerin üçte ikisinin silah kullanmamış ve eğitim almamış olduğundan bahsetmekteydi[117]. 4. Fırka Komutanı Miralay Alaeddin Bey de askerin eğitiminin yetersizliğini "*Silah doldurmayı dahi bilmiyorlardı*" şeklinde tarif etmişti[118]. Bu sebepledir ki komutanlar Balkan Harbi'nde toplanma bölgelerine gelen askerlere öncelikle silah doldurmayı ve ateş etmeyi öğretmek zorunda kalmışlardır[119]. Eğitimleri yeterli olmayan askerlerin bu şekilde ön saflarda kullanılması ise savaşta ricat etmelerinin ve Balkan bozgunun yaşanmasının nedenlerinden biri olacaktı[120].

Müellif Balkan Harbi öncesinde yaşanan yenilginin nedenlerini tahlil ederken 33 yıl devletin yönetiminde olan sultan II. Abdülhamid'i, eleştirilerin merkezine koymuştur. Zira genelde ordunun teorik ve pratik eğitimine gerekli önemin verilmediği hususu tenkide uğrayan noktadır. Dönemin önemli askerî simaları arasında yer alan Ahmet İzzet Paşa[121] Ali İhsan Paşa[122], Sait Pertev Paşa[123], Abdullah Paşa[124], Mahmud Beliğ [Uzdil][125] Hafız Hakkı[126] gibi askeri isimler de müellifimizin görüşünde birleşmişlerdir. Ancak II. Abdülhamid döneminde, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan yenilgiyle çıkılması üzerine askerî okulların müfredatında düzenlemelere gidildiği[127], 1876-1896 yılları arasında Bağdat, Beyrut, Şam,

---

[116] Cemal Bey/Paşa hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nevzat Artuç, *Ahmed Cemal Paşa (1872-1922), Askeri ve Siyasi Hayatı*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2005.

[117] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 536; Bu bilgi ATASE Arşivi, K. 536, D. 1, F. 42-1, 42-2'de de kayıtlıdır. 24 Teşrin-i evvel 1328 (6 Kasım 1912); Nevzat Artuç, *a.g.t.*, s. 104; Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 25.

[118] Miralay Alaeddin, *4. Fırkanın Harekâtı*, Askeri Matbaa, İstanbul 1926, s. 42; Silahını kullanmayı bilmeyen efradın miktarı her taburda mevcudun ¾'ünü oluşturuyordu. Selanikli Bahri, *a.g.e.*, s. 14; Silah kullanmayı bilmeyen ikmal askerlerinin cephanesi bitinceye kadar ateş ettikten sonra cephane almak için geriye gitmesi, nizamiye askerinin birliğin ricat ettiğini düşünmesine ve hezimete sebep oluyordu. Hüseyin Cemal, *Yeni Harp Başımıza Tekrar Gelenler Edirne Harbi, Muhasarası, Esâret ve Esbâb-ı Felâket*, Yay. Haz. Aziz Korkmaz, Ankara 2014, s. 161.

[119] Behset Karaca, Güngör Göçer, "Gönüllü Bir İttihatçı Olarak Balkan Harbine Katılan Ziya Şakir'in Harp Hatıraları", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2017/4, Sayı:29, Isparta 2017, s. 534; Kazım Karabekir, *Edirne Hatıraları*, Yay. Haz. Ziver Öktem, İstanbul 2009, s. 24.

[120] Mahmut Beliğ Uzdil, *Balkan Savaşı'nda Çatalca ve Sağ Kanat Ordularının Harekâtı Savaşın Siyasi ve Psikolojik İncelemeleri*, C. I, II, III, Yay. Haz. Özlem Demireğen- Nurcan Aslan, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 135; Bozgunun sebepleri olarak sadece askerin eğitiminin yetersizliği bir kıstas değildir. Zira aşırı yorgunluk, yetersiz beslenme gibi faktörler en sağlam askerde bile vatan, namus ve itaat kavramlarının etkisini yitirirek bozguna uğramasının sebebi olmuştur. (Hafız Hakkı, *Bozgun*, Dersaadet 1330, s. 11.)

[121] Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askeri ve Siyasi Hayatı)*, Ankara 1997, s. 20.

[122] Ali İhsan Sabis, *Balkan Harbini Niçin Kaybettik?,* Yay. Haz. Mecit Yıldız, Hamdi Akyol, İstanbul 2017, s. 61-62.

[123] Sait Pertev Demirhan, *Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargâh*, Çev. Sema Demirtaş, İstanbul 2012, s. 197.

[124] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 16.

[125] Mahmud Beliğ, *Balkan Harbi'nde Müretteb 4. Kolordu'nun* ….s. 508-509; Hüseyin Cemal, *a.g.e.*, s. 227.

[126] Hafız Hakkı, *a.g.e.*, s. 78-79.

[127] Kemal. H. Karpat-Robert W. Zens, "I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876-1909), Çev. Nasuh Uslu, *Türkler,* C. 12, Ankara 2002, s. 883.

Edirne, Bursa, Manastır Erzurum, Trabzon, Erzincan, Elazığ, Diyarbakır, Halep, Sivas, Kastamonu, Selanik, Trablus, Sana, Van, Bitlis, Süleymaniye, Bingazi, Musul, Üsküp, Taiz, Abha-i Asir gibi şehirlerde askerî okulların açıldığı da gözardı edilmemelidir[128]. Bu çerçevede eğitim kurumları yaygınlaşmış, rüştiyelerin sayısı iki kat artarak 619'a ulaşırken ilkokulların sayısı da 1892-1906 arasında üç kat artarak 9.347'ye ulaşmıştı. Ordunun modernizasyonu hususunda 1880'li yılların başında Yarbay Kohler ve General Von der Goltz Almanya'dan getirtilmişti. Lakin yapılan bütün bu çalışmalar müellifin de ifade ettiği gibi yeterli olmamıştı. Zira II. Abdülhamid iktidarının sonlarına doğru, subayların onun muhaliflerini desteklemelerinden dolayı düzenli orduya güvenmemeye başlamıştı. Bu ise askeriyenin bütçedeki payını azaltmış[129] ve satın alınan mavzer tüfekleri ya da seri ateşli topların kullanımının askere öğretilmemesiyle sonuçlanmıştı. Dolayısıyla satın alınan fakat kullanımı öğretilmeyen askerî teçhizatın tek başına varlığının bir harbi kazanmaya yetmeyeceği de Balkan Harbi'nde acı bir şekilde tecrübe edilmişti[130]. Çünkü bir ordu sadece silah ve cephanenin varlığı ile kaim değil, aynı zamanda talim-terbiye ve manevra ile kendini donatarak mükemmel bir şekilde çalışabilirdi[131]. Netice itibariyle zafer, "ancak harp öncesi vazifelerini hakkıyla yerine getirmiş olan ordulara vaat olunurdu"[132].

4. Manevra/Askerî Tatbikat

Askerî manevralardaki amacı komutanların sevk ve idaredeki aksaklıklarını, askerin eksiklerini görmek ve tedbir almak olarak ifade eden Mehmed Nihad, uzun zamandır yapılamayan manevraların II Meşrutiyet'in ilanından sonra tekrar yapılmaya başlandığını belirtir[133]. Bu çerçevede 1909 yılında ve Goltz Paşa'nın idaresinde 1910 yılında 1. ve 2. ordular arasında 5-6 fırkanın katılımıyla bir sonbahar manevrası icra edilmişti. Sonuç olarak iyi hazırlık olmadan yapılan manevralar, ordunun sevk ve idaresi hakkında pek bir şey öğretmemesine rağmen ordunun eksiklerini, kusurlarını görme fırsatı verdiği için önemli olduğu yönündeydi.

---

[128] Mesut Uyar-Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, İstanbul 2017, s. 409-410.
[129] Kemal. H. Karpat-Robert W. Zens, *a.g.m.*, s. 883-884.
[130] Ali İhsan Sabis, *Balkan Harbini Niçin Kaybettik?,* Yay. Haz. Mecit Yıldız, Hamdi Akyol, İstanbul 2017, s. 36.
[131] Ahmed Cevad, *Haram Yiyicilik Felaketlerimizin Esbabı*, Dersaadet 1329, s.30.
[132] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun…,* s. 180.
[133] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 27. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Cumalı Eğitim Manevrası (30 Ağustos-7 Eylül 1909) ordunun uzun bir aradan sonra yaptığı ilk manevra olmuştur. (Fatih Özkurt, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Askerî Manevra ve Tatbikatlar (1909-1938),* Ankara 2017, s. 11.); Manevralar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hersekli Hüsrev, *Manevralara Dair*, Dersaadet 1330.

Mehmed Nihad'a göre ayrıca 1910 yılındaki sonbahar manevrası, koleranın[134] ülkenin farklı yerlerine yayılmasında ve Balkan Harbi'nde askerin olumsuz etkilenmesinde payı olacaktı. Netice itibariyle genel kanaat ordunun Meşrutiyet'ten sonra icra ettiği askerî tatbikatlarda sınavı geçemediği tarzındandaydı[135]. Bunun sebebi ise II. Abdülhamid döneminde bir askerî darbeye neden olabilir endişesi ile askerî tatbikatların icra edilmemesiydi[136]. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ordu mensuplarının ve askerin bu eksikliğini telafi etmek amacıyla düzenlenen sonbahar manevraları bir nevi Balkan Harbi'nin provası olmuştu[137]. Buradan alınması gereken en büyük ders, ordunun büyük harekâtları icrada henüz tam anlamıyla tecrübe kazanmadığı, üst rütbedeki komutanlar ile alt rütbedeki komutanların manevra ve savaş tecrübesi edinmesi gerektiğiydi[138]. Yukarıda da belirtildiği gibi ordunun sonbahar manevrasında sınavı geçemediği şeklinde bir değerlendirme yapılmış olsa da bazı gazetelerde, *"Bizde de ordu varmış hissiyatı ile hüsn-i hitam ile manevralar son buldu"* şeklinde süvari livasının[*] ve 20. Fırka'nın harekâtını başarılı bulan haberler de yer almıştı[139]. Fakat genel kanaat sonbahar manevrasında ordunun eksikleri olduğu yönündeydi[140].

5. Elbise, Silah ve Teçhizat

Osmanlı askerinin daha önce siyah aba kumaş ve kırmızı festen oluşan üniforması terk edilerek, hakî renkte kumaştan dik yakalı tek sıra düğmeli ceket ile çizme ve pantolondan oluşan üniforması müellif tarafından renk itibariyle uygun bulunmuş fakat biçim ve şekil yönüyle askerleri rahatsız ettiği ifade edilmişti. Çünkü bütün hayatı boyunca serbest elbise içinde yaşamaya alışmış köylü asker birdenbire dik yakalı sıkı elbise içinde kendini rahat

---

[134] Balkan Harbi'nde salgın hastalıklar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oya Dağlar Macar, *Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, İstanbul 2010; Metin Ayışığı, "Balkan Savaşları Sırasında Kolera ile Mücadele", *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 126, S. 248, İstanbul 2020, s. 49-64.

[135] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 29. 1910 yılındaki askerî manevraya 60 bini aşan bir kuvvet katılmıştır. Padişah da Seyitler civarında yapılan resmî geçitde hazır bulunmuştur. (Miralay Pertev, *1326 Sene-i Rumisinde Birinci ve İkinci Ordu Hümayunları Arasında İcra Edilen Sonbahar Ordu Manevrası*, İstanbul 1328, s. 91); Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi'nde ise 1 ve 2. orduların sayısı 70 bin olarak verilmiştir. *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi*, III. Cilt, 6. Kısım (1908-1920), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 249.

[136] Mesut Uyar-Edward J. Erıckson, *a.g.e.*, s. 425.

[137] Suat Zeyrek, "I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim-Terbiyesi ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, I/1, İstanbul 2012, s. 281.

[138] Miralay Pertev, *a.g.e.*, s. 93, benzer eleştiriler için bkz. A, *a.g.e.*, s. 52.

[*] Liva kelimesinin birinci manası Osmanlı Devleti'nin idarî taksimatında Sancak'da denilen kaza ile vilayet arasında bulunan idari kısımdır. İkinci anlamı ise iki alaydan oluşan askeri kuvvet ve askeri birliğin komutanına verilen isimdir. Üçüncü anlamı ise bayrak, sancak demektir, Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 376.

[139] "Manevraya Dair", *Yeni Edirne Gazetesi*, S. 425, 4 Teşrin-i Sani 1326/17 Kasım 1910, s. 2.

[140] Ordunun eksikleri için bkz. Reşat Hallı, *a.g.e.*, s. 131; *Balkan Harbi (1912-1913), III. Cilt Garp Ordusu, I. Kısım Vardar Ordusu ile Ustruma Kolordusunun Harekât ve Muharebeler*i, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 30.

hissetmemişti. Askerin başındaki başlıkta da bir standart olmayıp hakî fes, boz başlık, hatta kırmızı fesi bile kullananlar vardı[141]. Yine askerin giydiği ayakkabı tercihi doğru yapılmamıştı. Zira tercih edilen bağcıklı potinin kısa sürede bağlarının kopması ve yerine bağ bulunamaması nedeniyle müellif dolakla[142*] beraber çarık, bağsız potin veya basit bir çizme kullanılmalıydı şeklinde görüşünü belirtmişti. Osmanlı askerinin kullandığı silahlar hakkında ise müellif fazla ayrıntılı olmayan genel bir bilgi vermekle iktifa etmiştir. Buna göre piyade sınıfının[143] kullandığı küçük Mauser (Mavzer) ve özellikle bunun muadillerini mükemmel tüfekler olarak ifade eden Mehmed Nihad, makineli tüfek olarak Osmanlı Ordusu'nda Hockis (Hotchkiss) ve Maksim (Maxim) tüfeklerinin kullanıldığını fakat Hotckisslerden pek memnun kalınmadığını belirtir. Martin tüfekleri ise amaca uygun bir silah olarak görülmese de en büyük avantajının mermi miktarının yeterli olması ve oluşabilecek eksikliklerin de İstanbul'daki fabrikalardan temin edilebilmesiydi. Süvaride mavzer filintası ile kılıç vardı. Fakat bu askerin piyadeden daha hafif bir silahla donatmanın doğru olmadığını müellif savaşta karşılaşılan sıkıntılardan anlaşıldığını belirtmiştir. Kasaturaların ise ince ve kısa olması çabuk kırılmasına neden olduğundan kullanımda iyi verim alınamıyordu. Seri ateşli sahra ve cebel toplarında koşulu ağır topçu az olup çoğunlukla 12'lik adi obüsler mevcuttu. El bombasının kullanımı ise henüz yaygınlaşmamıştı[144]. Dönem itibariyle motorlu taşıtların sayısı yeterli olmadığından Osmanlı ordusunda fazla kullanılmamış daha ziyade kurmay subaylara tahsis edilmişti[145]. Toplar da ise Alman Krupp firmasının topları tercih edilmişti[146].

---

[141] II. Meşrutiyet'ten sonra halka şapka giydirileceği söylentisi 31 Mart Vakası'nın çıkışında etkili olan bir sebeptir. Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 25.

[142*] Dolak ayak bileğinden dizlere kadar dolanan dar kumaş parçası, TDK Sözlüğü.

[143] Osmanlı Devleti'nde piyade sınıfının eğitimi hakkında bkz. Abdullah Bayındır, "Osmanlı Devletinde Piyade Sınıfı Askerlerin Eğitimi", *Tarih ve Gelecek Der*gisi, C. 4, S. 3, Muş 2018.

[144] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 26; Osmanlı ordusundaki makineli tüfek kullanımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmed Arif, *Balkan Harbinde Makineli Tüfekler*, Terkos 1329; Rıdvan Taşkaya, *Osmanlı Ordusu'nda Makinalı Tüfek Kullanımına Geçiş*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016. Maxim tüfekleri Alman menşeli iken Hotchkissler Fransız yapımıdır. (Philip S. Jowett, *Balkan Harpleri'nde Ordular 1912-1913*, Çev. Emir Yener, İstanbul 2011, s. 42-43); Mesut Uyar-Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 425.

[145] Philip S. Jowett, *a.g.e*., s. 46; Balkan Savaşı'nda motorlu taşıt kullanımı için bkz. Mustafa Yeni, "Makinelerin Savaşı: Balkan Savaşları'nda Osmanlı Ordusu'nda Motorlu Taşıt Kullanımı (1912-1913)", *Türkiye Günlüğü*, S. 110, Ankara 2012.

[146] Philip S. Jowett, *a.g.e*., s. 43.

B. OSMANLI ORDUSU'NUN SEFERBERLİĞİ VE HAREKÂT-I HARBİYE LAYİHALARI/SAVAŞ PLANLARI

1. Osmanlı Ordusu'nun Seferberliği

Devletler arasındaki sorunların diplomasi yolu ile çözümlenemediği hallerde hükümetler savaş kararı alabilir. Böyle bir durumda taraflar savaşa başlamadan önce hazırlıklı olmak amacıyla bir takım askerî faaliyetler icra ederler. Bunlar seferberlik ve yığınaklanma olmak üzere genelde iki safhadan oluşur. Bu sürecin başarıyla sonuçlanmasını ordunun barış döneminde yaptığı çalışmalar belirler. Bu bağlamda Osmanlı Ordusu seferberlik faaliyetlerini 1912-1913 yılında hazırlanan plana göre yürütmüştür. Planın uygulanması sırasında kişilere, makamlara bağlı yaşanan sorunlar ile askerin toplanma bölgelerine sevkinde karşılaşılan problemler ve savaşın kaybedilmesine olan etkileri Mehmed Nihad'ın bakışından aksettirilecektir.

Osmanlı Ordusu'nda savaşa başlamadan önce seferberlik ve yığınaklanma olmak üzere iki safhadan oluşan bir hazırlık süreci icra edildiğini ifade eden Mehmed Nihad'a göre, seferberlik ile ordunun toplanması birbirlerinden tamamen farklı ve bağımsız olarak ele alınmalı ve birisi bitmeden diğerine geçilmemelidir. O'na göre Osmanlı Ordusu, geçmişten getirdiği alışkanlıklar, coğrafyasının genişliği, ulaşım araçlarının yetersizliği gibi sebepler yüzünden bunu pek başaramamıştı. Bu sadece Balkan Harbi'ne has bir durum olmayıp hemen her savaşta ordu bir yandan sınırlarda mücadele verirken bir yandan da sanki seferberliğin başındaymış gibi toplanmaya çalışmaktaydı[147].

Seferberlikte ordunun silah, cephane gibi askerî malzemelerin yanında lojistik ihtiyaçlarının da temin edilmesi önemliydi. Bütün bu sürecin başarıyla yürütülmesini ise barış döneminde yapılan hazırlıklar belirlemekteydi[148]. Fakat Osmanlı Devleti, 1 Ekim 1912 tarihinde genel seferberlik kararı aldığında birçok soru işareti mevcuttu. Zira seferberlik ne demektir, nasıl tertip edilir, hazırlıklar nasıl icra edilir, hangi sene askeri silahaltına alınır ve seferberlik emri neleri kapsar konusunda zihinlerde bir fikir birliği mevcut değildi. Bunun sebebi ise II. Meşrutiyet'ten önce askerî okulların müfredatında "*Seferberlik*" kavramının kullanılmamasıydı[149]. Diğer bir neden ise seferberlik planında görev yapacak kadroların, söz konusu görevi ifa edecek tecrübe ve donanımdan yoksun oluşuydu. Normalde birçok kurumun

[147] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 152-153.
[148] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 32-33.
[149] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 153-154.

işbirliğiyle hazırlanması gereken seferberlik planının tek merkezden yürütülmesi seferberlikte hata payını artırmıştı[150]. Görevli memurların seferberliği en kısa sürede ilgili birimlere duyurmakta yetersiz kalmaları[151], seferberlik planlarında işaret edilen talimatları içeren eklere tesadüf edilememesi[152], seferberlik planlarının gereğince uygulanamaması, sevkiyat ve nakliyatta yürüyüş cetvellerine uygun hareket edilmemesi, sefer zamanı iyi bir idarenin gerçekleştirilememesi[153] gibi aksaklıkların varlığı hem seferberliğin zamanından icra edilmemesine hem de seferberliği uygulayacak kurumlar arasında işleyişle ilgili 12 gün boyunca yazışmaların yapılmasına sebebiyet vermişti[154].

Osmanlı Devleti, Balkan Harbi'ndeki seferberliğini 1912-1913 yılında hazırlanan planı esas alarak yürütmüş[155] ve seferber edilecek olan ordu da %25 oranında gayrimüslim asker bulunmasına karar vermişti[156]. Fakat Şuray-ı devlet reisi Kamil Paşa Rum Patriki Yovakim Efendiye bir tezkire göndererek 30'dan 45 yaşına kadar olan gayrimüslimlerin alınmayacağını hükümet kararıyla bildirmiş ve Ermeni Parikhanesi'ne de aynı mealde tebligatta bulunulmuştu[157]. Seferberlik planına göre Anadolu'dan yalnız 1. ve 2. Ordu Müfettişlikleriyle (8. Kolordu hariç) 1., 2. ve 6. Redif Müfettişlikleri, 3. Müfettişlik'ten ise 29., 30. Fırkalar, 3. Redif Müfettişliği'nden Trabzon Fırkası; Suriye'den 8. Kolordu'nun 26. Fırkası ile 5. Redif Müfettişliği'nden Adana ve Halep fırkaları seferberliğe katılacaktı. Aşiretler, Amasya, Ayıntap, Kudüs, Samsun, Sivas, Mamuretü'l-Aziz ve Akka fırkaları ise seferberliğe daha geç dahil edildiğinden vakit kaybedilmesine neden olmuştu[158]. Rumeli'nin, mevcut nizamiye kuvvetlerini seferber etmeye yetecek askeri bulunmadığından İzmir, Aydın, Karahisar, Uşak, Denizli, Antalya, Trabzon, Samsun, Bursa, Yozgat ve Kayseri fırkaları bölgeye gönderilecekti. 33.762 ihtiyat ve 25.506 redif askeri olarak toplam 59.268 kişi seferber olacak ve seferberliğin 12-26. günleri arasında görev yerlerinde bulunacaklardı[159]. Fakat 18 Ekim'de seferberlik

---

[150] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 49; Seferberlik planı Erkân-ı Harbiye'nin üçüncü şubesi tarafından hazırlanmıştır. (Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 45).

[151] Seferberlikte görev alacak memurların vazifelerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Serkan Er, *Osmanlı Ordusu'nda Seferberlik Planı: Balkan Harbi Örneği*, (Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı Harp Tarihi ve Strateji Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 4/58-60.

[152] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 49.

[153] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-3.

[154] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 154. Abdullah Paşa hatıratında orduda 4 gün boyunca seferberliği anlatmak amacıyla yazışmaların yapıldığını belirtir. Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 29.

[155] II. Meşrutiyet'in ilanından sonra hazırlanan en eski seferberlik planı 1911-1912 yıllarına ait olup 1914 yılına kadar yürürlükte kalacağı kabul edilmişti. (Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 33.)

[156] Mehmed Nihad, a.g.e., C. I, s.153.

[157] Hikmet, numara 77, 5 Teşrin-i evvel 1328/18 Ekim 1912, s. 3; Tasvir-i Efkar, 5 Teşrin-i evvel/18 Ekim 1912 numara 561, s. 2.

[158] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 153.

[159] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 33.

planına göre Ankara ve Konya fırkalarının bazı kısımları hariç bütün Şark Ordusu'nun toplanma bölgesinde hazır olması gerekirken[160], öngörülen 255 bin kişiden üçte biri bile bölgeye henüz gelememişti[161].

Seferberliğe bağlı olarak sevk edilen birliklerin isimleri ve asker sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

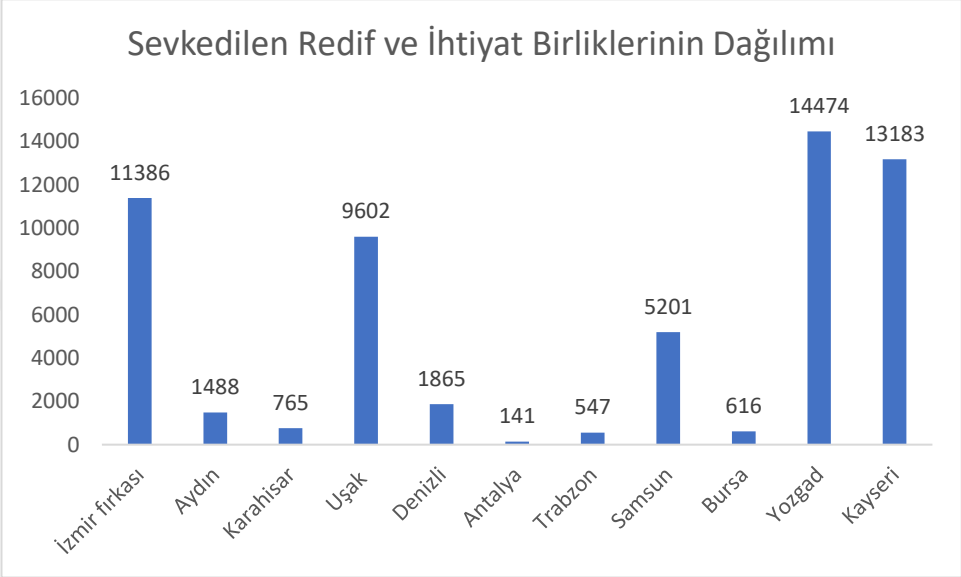

Bu birliklerin görev yerleri Manastır, Gevgili, İşkodra, Mitroviçe, Yakova, İştip, Debre, Üsküp, Kozana ve Yanya olarak planlanmıştı. Müellif bu düzenlemeyi Batı Rumeli'de muhtemel bir savaşta doğru adım olarak değerlendirse de Trakya'da bir savaşın kabulü halinde Anadolu'dan Batı Rumeli'ye asker sevkiyatını hatalı bir karar olarak görmüştü[162].

a. Ulaşım ve Nakliye Sorunları

Osmanlı Ordusu'nun seferberlik ve toplanmasını en fazla etkileyen hususlardan biri Mehmed Nihad'a göre ulaşımdaki yetersizliklerdi. Seferberlik planında, ordunun 7-8 günde seferberliğini tamamlaması öngörülmüştü. Lakin Osmanlı Devleti'nin geniş bir coğrafyaya sahip olması, ulaşım araçlarının miktarı ve yolların mevcut durumu seferberlik planlarına uyulmasını[163] askerin mühimmat ve iaşesinin de belli bir program dahilinde yürütülmesini neredeyse imkansız hale getirmişti. Durum bu minvalde olunca seferberliğin arzu edildiği süre

[160] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-1.
[161] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-2.
[162] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 34.
[163] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 45.

içinde tamamlanması mümkün olamamıştı[164]. Bu bağlamda askerin naklinde istifade edilen şark demir yollarından seferberlik planına göre seferberliğin 20. gününe kadar 247 tren seferinin yapılması öngörülmekteydi. Fakat trenlerin kapasitelerinin yetersizliği nedeniyle 87'si kıta 96'sı ikmal eri, 5'i hayvan treni olmak üzere toplam 188 tren seferi gerçekleşebilmişti[165]. Müellife göre demir yollarının kapasitesi ve şartları askerî nakliyat için elverişli değildi[166]. Bu nedenle İstanbul ile Edirne arasındaki demir yollarında oluşan yoğunluğu azaltmak ve trenlerin sevkini düzenlemek amacıyla iki gün tren nakliyatı durdurulmuştu[167]. Askeri birlikler ile demir yollarında görevli memurlar arasında koordinasyon eksikliğine[168] bir de gayrimüslim memurların işi yavaşlatma eyleminin eklenmesi mevcut durumu daha kötü bir noktaya taşımıştı. Bütün bu olumsuzluklar plan dışına çıkılarak birçok trenin kapasitelerinin altında hareket ettirilmesine ve demir yollarındaki yoğunluğun artarak askerin zamanında toplanma bölgelerine ulaşmasına mani olmuştu[169]. Ayrıca 1912 yazında Trakya'da meydana gelen deprem de demir yollarının su düzeneğini bozmuş ve trenlerin molalarda uzun zaman kaybetmeleri sonucunu doğurmuştu[170].

Mehmed Nihad'a göre seferberlikte nakliye cetvellerine uyulmaması daha ilk günden itibaren planları uygulanamaz hale getirmişti. Plan haricinde istasyonlara, iskelelere çok miktarda taburun gelmesi büyük bir karışıklığa yol açmıştı[171]. Müellif bu noktada çözüm önerisi olarak çok önceden trenlerin ihtiyacı olan malzemelerin kaç seferde taşınması gerektiği ile ilgili planlamanın ve birliklerin ihtiyacı olan su ve kahvaltı istasyonlarının tespitinin yapılmış olması

---

[164] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, s. 73; Kazım Karabekir Paşa seferberlikte yaşananları şu şekilde aktarmıştır: "*Seferberlik cetvellerine göre kıtaların seferberliğini bir haftada tamamlaması planlanmış olmasına rağmen 13. günde dahi yarısı oranında seferber olan kıtalar mevcuttu. Seferberlik kesinlikle barış döneminde hazırlanan cetvellere göre yürütülemediği için ikmal efradı düzensiz ve cetvellere uygun olmayan bir şekilde geldi. Efradın önemli bir kısmı silah doldurmayı bilmediğinden onların eğitimiyle meşgul olundu. Seferberlik cetvelinde topçunun seferberliği için İstanbul'dan gönderileceği yazılı olan 116 kadanadan da hiçbirisi gelmedi*". Kazım Karabekir, , *a.g.e*., s. 21, 24, 27.

[165] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, s. 158; Ulaşımda yaşanan proplemler için bkz. Bülent Durgun, *Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusu'nun Ulaştırma Faaliyetleri (1912-1913*), İstanbul 2018; Aziz Tekdemir, "Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları Sırasında Askeri Nakliyatı ve Karşılaşılan Problemler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* C. 118, S. 232, Ankara 2018.

[166] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, s. 79; Mehmed Ali Nüzhet Paşa, *Balkan Harbi Üzerine*, Yay. Haz. İsmet Sarıbal, Ankara 2017, s. 100; Zeynep İskefiyeli, "Bir Amerikan Misyonerinin Balkan Savaşı Analizi", *Akademik Bakış*, C. 6, S. 12, 2013, s. 147; Trenlerin hızı saatte 5 km'yi geçmiyordu. Herbert F. Baldwın, *A War Photographer ın Thrace*, London 1913, s. 33.

[167] BOA, BEO, Dosya: 4108/308067. (19 Teşrin-i evvel 1328/1 Kasım 1912).

[168] Serkan Er, *Balkan Harbi Çerçevesinde*..., s. 91.

[169] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, s. 158; Demir yollarındaki plansızlık ve yoğunluk yüüznden İstanbul'dan beş altı saat uzaklıkta olan bölgelere yirmi saatte giden trenler olacaktı. (*Sinin Gazetesi*, 13 Ekim 1328, s. 1).

[170] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, s. 122; Serkan Er, "Balkan Harbi Çerçevesinde Osmanlı Ordusu'nun Demiryollarını Kullanımına Bakış", *Balkan Savaşları Paneli* (3-4 Mayıs 2011), Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul 2012; s. 90; 1912 Trakya depremi için bkz. Bülent Terekli, *1912 Şarköy-Mürefte Depremi ve Etkilediği Alanlar*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.

[171] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, s. 48-49; ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-3.

gerektiğini vurgulamıştır[172]. Ancak bu şekilde önceden muntazam ve detaylı bir şekilde hazırlanan seferberlik planı ile başarı yakalanabilirdi[173].

Askerin toplanma bölgesine zamanında gelmesini etkileyen hususlardan biri de kara yollarının mevcut hali idi. Balkan Harbi öncesinde Nafia Nezareti[174] tarafından yolların yenilenmesi bir Fransız şirketine ihale edilmişti. Buna bağlı olarak 1911 yılında İstanbul civarında ve Rumeli'nin farklı noktalarında yenileme çalışmalarına başlanmıştı. Ancak aynı yıl Osmanlı Devleti'nin İtalya ile savaşa girmesi çalışmaları sekteye uğratmıştı. Bu nedenledir ki Balkan Harbi başladığında yolların mevcut durumu 1909 yılından daha kötü bir haldeydi[175]. Özellikle Kırklareli civarındaki tamamlanmamış yollara, bölgenin yumuşak ve killi toprak yapısı da eklenince askerin yürüyüşü ve teçhizatın zamanında bölgeye ulaşması mümkün olmamıştı[176]. Ayrıca şiddetli yağan yağmurlar nedeniyle bataklık haline gelen yollar arabaların yolda kalmasının ve askerin dağılmasının bir diğer nedeniydi[177]. Mesela, Kırklareli Muharebesi öncesi hava ve yol şartları, değil toplarla yüklü arabaların, boş arabaların dahi hareketine izin vermemişti[178]. Keza Erikler Muharebesi'nde de arazinin son derece çamurlu olması askerin yürüyüşünün ağır ilerlemesine, birçok top ve arabanın çamura saplanarak yürüyüş düzenin bozulmasını sebebiyet vermişti[179].

Seferberlikte askerin sevkinde kullanılan bir diğer alternatif, deniz yoluydu. Doğu Trakya coğrafî konumu nedeniyle Karadeniz ve Marmara Denizi ile çevrelenmiş olduğundan Anadolu ile tek irtibatı deniz yoluydu. Bu ise askerin Anadolu'dan Trakya'ya sevk edilme sürecinde deniz ulaşımının önemini bir kat daha arttırmıştı[180]. Osmanlı Devleti seferberlik sürecinde II. Abdülhamid döneminde İngiltere'den satın alınan Tir-i Müjgan ve Bezm-i Âlem gemilerinin yanında II. Meşrutiyet'ten sonra alınmış olan Reşid Paşa, Midhat Paşa, Akdeniz, Karadeniz, Bahr-i Ahmer, Gül Cemal ve Nilüfer gemilerinde de istifade etmişti[181]. Seferberlik sürecinde müellif vapurların kapasiteleri, süratleri, iskelelerin indirme ve bindirmedeki

---

[172] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 46-47.
[173] M. Zati, *Bulgaristan Silsile-i Tahayyülatından. Sofya'dan Üsküb'e, Filibe'den Dersaadet'e Nasıl Gelinecek imiş?*, Dersaadet 1330, s. 48.
[174] Nafia Nezareti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şenay Atam, *Osmanlı Devleti'nde Nafia Nezareti*, Ankara 2020.
[175] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 73.
[176] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 77-78.
[177] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 223; Levent Alpat, *Bir Osmanlı Askerinin Anıları Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş'a*, Yay. Haz. Ahmet Mehmetefendioğlu-Ozan Arslan, İzmir 2010, s. 40-41.
[178] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 118.
[179] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 222.
[180] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 80.
[181] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 66. Balkan Harbi'nde nakliye sırasında kullanılan gemilerin bağlı oldukları şirketler ve isimleri için bkz. Afif Büyüktuğrul, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi*, C. VII, Osmanlı Deniz Harekâtı (1912-1913), 2. Baskı, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1993, s. 27-28.

yeterlilikleri dikkate alınmadan elde yeterli sayıda geminin var olduğu düşüncesiyle hareket edildiğini belirtmiştir[182]. Memurların iyi niyeti veya görevlerini suistimal etmeleri de sürecin başarı ya da başarısızlığında belirleyiciydi. Mesela Bezm-i Âlem vapurunun kaptanı "*Eşya ve asker koyacak yerim yoktur*" diyerek yükün tamamını almadan limandan ayrılırken kapasitesi üzerinde asker alan kaptanlar da vardı[183].

Ordu nakliyede binek hayvanlarından da istifade etmişti. Özellikle uzun harp yürüyüşlerinde cephanenin sevkinde atlardan ve öküzlerden yararlanılmıştı. Trakya'da toplanacak olan ordunun toplamda 64 bin hayvana ihtiyacı vardı. Ancak bölge bunun 27 binini karşılamaya muktedir olduğundan mevcut hayvan ihtiyacına çözüm bulabilmek amacıyla dışarıdan Tedârik-i Vesâit-i Nakliye Kanunu'na göre hayvan satın alınmasına karar verilmişti[184]. Fakat bu hayvanların zamanında tedarik edilememesi, ya da Anadolu'daki mevcut hayvanların zamanında Trakya'ya geçirilememesi seferberliğin planlanan zaman diliminde gerçekleşmesini engellemişti. Diğer taraftan süvari subaylarının bir kısmına seferberlikte toplanan hayvanların tahsis edilmesi de ordu da hayvan sıkıntısı çekilmesinin bir diğer nedeni olmuştu[185]. Aslında Osmanlı Devleti 1855 yılına kadar ordunun binek hayvanı ihtiyacını kendi öz kaynaklarından karşılamaktaydı. Ancak Kırım Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Fransa'nın yanlarında getirdiği atları ülkelerine götürmeyi maliyetli bulduklarından ucuz fiyatla Osmanlı Devleti'ne satmaları yerli üreticiden hayvan satın alınmamasına neden olmuştu. Bu ise hayvan yetiştiriciliğini sekteye uğratmış ve o tarihten itibaren Osmanlı Devleti dışa bağımlı hale gelerek Rusya ve Avusturya'dan hayvan satın almaya başlamıştı[186]. Diğer yandan halkın elindeki atları teslim etmekten imtina etmesi de hayvan sıkıntısı çekilmesinin bir diğer nedenini oluşturmuştu[187]. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde işlememesinin temelinde ise Harbiye Nezareti ile Bahriye Nezareti'nin işbirliği içerisinde hareket etmemesi yatıyordu[188].

Müellifin "*Balkan Harbi'nde kara yollarının yapılmamış olması yağan yağmurlar ve toprak yapısı askerin yürüyüşüne ve cephanenin taşınmasına engel olmuştur*" tespiti Balkan Harbi'nde görev almış birçok asker tarafından da dile getirilmiştir[189]. Ulaşımda Osmanlı

---

[182] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 47.
[183] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 158.
[184] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 37.
[185] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 47, 156; Mesela 2. Kolordu için toplanan 5.000 hayvandan ancak 500'ü bölgeye ulaşabilmişti. (Bülent Durgun, *a.g.m.*, s. 107).
[186] Piyade Kolağası Hakkı, *a.g.e.,* s. 200.
[187] Ali İhsan Sabis, *a.g.e.*, s. 97-98.
[188] Afif Büyüktuğrul *a.g.e.*, s. 28, 65.
[189] Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 40; Deniz ve kara ulaşımında yaşanan sıkıntılar için bkz. Abdullah Paşa, *1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hâtırâtı*, Yay. Haz. Tahsin Yıldırım-İbrahim Öztürkçü, Dün Bugü Yarın Yayınları, İstanbul 2012, s.102-103; Mehmet Ali Nüzhet Paşa, *Balkan Harbi Üzerine*, Yay. Haz. İsmet Sarıbal, Ankara 2017, s. 35-36; 103-111. Ali İhsan Sabis, *a.g.e.*, s. 115.

Devleti'nin yaşadığı sorunların bir diğer sebebi de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ait haritalarda arabalar için uygun yol olarak gösterilen şose yolların gerçekte olmamasıydı. Bunun en büyük nedeni barış döneminde askerî makamların üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmede eksik kalıp gerekli incelemeleri ve keşifleri yapmamalarıydı[190]. Bu nedenle Karargâh-ı Umumî bataklık haline gelen arazide erzağın askere kolaylıkla ulaşmasını sağlamak için Anadolu'dan 100 tane deve getirtmek zorunda kalmıştır[191]. Müellifin yukarıdaki tespitlerine ilave olarak deniz ulaşımında yaşanan aksaklıklar kara ve demir yollarında yoğunluğu arttırırken[192] görevlerini aksatan gayrimüslimlerin yerine getirilen kişilerin işinin ehli olmaması da arzu edilen nakliyatın zamanında yapılmasını mümkün kılmamıştı[193]. Bu yüzden bazı kıtalar yarı seferber olarak hareket etmek zorunda ya da tamamıyla seferber olmak için yerlerinde kaldıklarından seferberlik zamanında tamamlanamamıştı. Dolayısıyla eksik mevcutla toplanma yerlerine gelen kıtaların[194] nakliye, menzil ve iaşede yaşadığı sıkıntılar ile küçük zabitan eksikliği kıtaların askeri gücünü olumsuz etkilemişti[195].

b. Birliklerin Düzenlenmesindeki Aksaklıklar

Seferberlik sürecinde, askerî malzemelerin yanında erzak ve elbise ihtiyacını alan birlikler kendilerine tahsis edilen toplanma bölgelerine giderek buradan sefer planları doğrultusunda savaş bölgelerine nakledilirdi[196]. Ancak Mehmed Nihad bu sürecin eş zamanlı gitmediğini belirtmiştir. Mesela redif taburlarının bir kısmı kısa sürede seferberliğini tamamlarken bazıları eksik mevcutla yola çıkmış, bazıları seferberliğini tamamlayamamış ya da yola çıkmayı bile başaramayan birlikler olmuştu[197].

---

[190] Mahmud Beliğ, *Balkan Harbi'nde Müretteb Dördüncü Kolordunun Harekâtı*, İstanbul 1328, s. 14.
[191] Wilhelm Feldmann, *İstanbul'da Savaş Günleri Bir Alman Gazetecinin Balkan Savaşı Hatıratı*, Çev. Necmettin Alkan, İstanbul 2004, s. 123.
[192] Bülent Durgun, *a.g.e.*, s. 225.

[193] Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 27-28; Filibeli Ahmet Hilmi, *a.g.e.*, s. 9-10; Ulaşımda yaşanan sıkıntılar nedeniyle birlikler zamanında toplanma bölgelerinde olamamıştır. Mesela 22 Kasım'da Erzincan'dan yola çıkan 31. Fırka İzmit'e ancak 28 Aralık'ta ulaşabilmişti; ATASE, Balkan Harbi Klasör, 563-5-9.
[194] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *1912-13 Balkan Harbinde Türk Bulgar Harbi*, C. I, (Harbin İhzarı), Çev. Murat Tunca, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, İstanbul 1943, s. 333; Zekeriya Türkmen-Murat Cebecioğlu, "Selanik Mevki Kumandanı Mirliva Hasan Muhittin Paşanın Balkan Savaşı'na Dair Notları", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl 26, S. 51, Ağustos 2001, s. 282.
[195] Mahmud Muhtar, *Maziye bir Nazar. Berlin Muahedesinden Harb-i Umumiye Kadar Avrupa ve Türkiye ve Almanya Münasebeti*, İstanbul 1341, s. 169-170.
[196] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 32.
[197] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 154; Seferberlikte yapılan hatalar için bkz, A.[Ali İhsan Sabis], *Balkan Savaşı'nda Neden Bozguna Uğradık? Balkan Savaşı'nda Askeri Yenilgimizin Sebepleri,* 100. Yıl Anısına Balkan Savaşları, Çev. Hülya Toker, İstanbul 2012, s. 99-116.

Müellife göre nizamiye kolordularının seferberliği de arzu edildiği şekilde tamamlanamamıştı. Çünkü birliklerin farklı şehirlere gönderilmiş olması zamanında ve seferberliğe uygun tarzda toplanmalarını engellemişti. Örneğin 1. Kolordu'nun seferberliğin 15. günü 62 bin mevcutla toplanma bölgesinde olması planlanmışken ancak ⅓ nispetinde yaklaşık 21 bin asker ile toplanma bölgesine gelebilmişti[198]. Keza 2. Kolordu'nun da seferberliğin 16. günü toplam 70 bin kuvvetinde olması gerektiği halde ancak ⅕ oranında 14 bin asker ile Babaeski-Tekirdağ arasına varabilmişti[199]. Balkan Harbi'nde rediflerle muvazzaf birliklerin yan yana kullanılması Mehmed Nihad'a göre bir hataydı. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi ve 1897 Yunan Harbi'nde tecrübe edilen bu sorunun Balkan Harbi'nde de tekrarlanması müellifin ciddi eleştirileri arasında yer almıştır . Yine seferberlikte toplanan askerin talimli-talimsiz, genç-yaşlı ya da ihtisas alanlarına bakılmadan dağıtımı yapılmıştı. Bunun sakıncaları olarak müellif, nizamiye birliklerinde 20 yaşındaki asker ile 40 yaşındaki askerin yan yana gelebildiğini ya da piyade sınıfındaki bir askerin, topçu sınıfında savaşmak zorunda kaldığına dikkat çekmiştir. Sonuçta nizamiye birliklerinin seferberliği sırasında eksik olan kadroların tamamlanmasında askerin yaşları, talimli talimsiz oluşları ve hangi askerî sınıfa mensup oldukları dikkate alınmamıştı. Bu sebeple nişancı askerle silahın nereden doldurulacağını bilmeyen asker bir mangaya düşmüş ya da ömründe eşeğe bile binmemiş askere sen süvarisin denilebilmişti.

Mehmed Nihad, yukarıda sıralanan hataları Tekirdağ'da bulunan 2. Kolordu üzerinden örneklendirmiş ve böylelikle anlatısının gerçekliğini de ortaya koymak istemiştir. Bu bağlamda askerlerin toplanma ve sevk yeri olan Tekirdağ'da fazla sayıda ikmal askeri olmasına rağmen irtibatsızlıktan 2. Kolordu bir türlü ikmalini tamamlayamadığı için Kırkkilise Muharebesi'ne ancak taburlarının yarısı ile katılabilmişti[200]. Müellifin nizamiye birliklerinin seferberliği sırasında eksik olan kadroların tamamlanmasında askerin ne yaşları ne talimli talimsiz oluşları ve ne de hangi askerî sınıfa mensup oldukları dikkate alınmamıştı tespit ve tenkidine sadece Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'nın hatıratında yer verilmiş olup ulaştığımız diğer kaynaklarda bu bilgiye rastlanmamıştır. Nizamiyedeki askerin seferberliğini etkileyen diğer bir husus da kolordulara bağlı birliklerin farklı bölgelerde bulunuyor olmalarıydı[201]. Ali İhsan Sabis de ikinci sınıf rediflerin muvazzaf birliklerin içerisinde savaş meydanında ilk hatta kullanılması yerine talim görmedikleri için müstahfız sınıfında istifade edilmesi gerekirdi

[198] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 186.
[199] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 189.
[200] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 155-156.
[201] Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 97-98.

değerlendirmesini yapmıştır[202]. Osmanlı Ordusu'nun yaşadığı bu aksaklıklar Bulgaristan Genelkurmayı tarafından da ifade edilmişti[203].

Mehmed Nihad'ın birliklerin oluşturulmasında redif askeri ile muvazzaf askerin yan yana kullanılmasını büyük bir hata olarak görmesi olumsuz tenkide maruz kalmıştır. Müellif'in bu düşüncesini Ahmet İzzet Paşa, "*Feryadım*" adlı eserinde kıyasıya eleştirilmiştir. Ahmet İzzet Paşa "*Tenkitçi bey*" olarak nitelediği Mehmed Nihad'ın tezini çürütmek için o tarihte bütün devletlerin ordularında bu teşkilatların varolduğunu ve I. Dünya Savaşı'nda Tannenberg ve Masuren galibiyetlerinin de bu gruplar tarafından kazanıldığını belirtmiştir. Yine Goltz Paşa'nın "*Türk Müstahfizları*" adlı eserini örnek vererek Yunan Harbi'nin kazanılmasında rediflerin rolüne vurgu yapmıştır[204].

Müellif Balkan Harbi öncesinde alınan terhis kararını "*Devlet, siyasî, askerî vaziyeti düşünmeden almıştır"* diyerek eleştirmiştir. Zira Balkan devletlerinin Osmanlı sınırına silah ve askerî malzeme yığdığı aşikârdır[205]. Bu bağlamda Bulgaristan'ın askerî hazırlıklarını arttırdığı[206], bunun haberlerinin basına yansıdığı[207], Karadağ'ın seferberlik sınırlarını genişlettiği ve bu hazırlıkların Osmanlı Devleti'ni savaşın içine çekmek amacıyla yapıldığı[208], konusunda ikazların varlığı müellifin tespitini doğrulamıştır[209]. Müellifin bu tespitine karşılık dönemin bazı bürokratları ve askerleri alınan terhis kararını, devletin ikinci bir 31 Mart hadisesine meydan vermemek[210], ve Rumeli'de genel bir isyanın çıkmasına engel olma isteği ile izah etmişlerdir[211]. Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümeti de Hariciye Nazırı Gabriyel Noradunkyan'ın kabineyi savaş olmayacağına inandırmasının etkisi[212] ve İtalya tehlikesinin kalmaması sebebiyle 29 Temmuz 1912'de İzmir ile Çanakkale'de toplanmış olan redif askerlerine terhis kararı almıştı[213]. Bu meseleye dair daha öncede savaş döneminde benzer

---

[202] A.[Ali İhsan Sabis], *a.g.e.*, s.104-106.
[203] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.*e, C. I, s. 333.
[204] Ahmet İzzet Paşa, *a.g.e.*, C. I, s. 78.
[205] T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e*., s. 81.
[206] T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e*., s. 65-66.
[207] Bulgarlar harp hazırlıklarına büyük bir hızla devam ettikleri gibi eylül ayında terhis etmeleri gereken askerlerini halâ silah altında tutmaktadılar. Hikmet, numara 60, 18 Eylül 1328/31 Eylül 1912, s. 2.
[208] T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e*., s. 89.
[209] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. I, s. 52.
[210] Ömer Zeki Çobanoğlu, *Balkan Savaşı ve Doğu Ordusunun Bozgunu*, 100. Yıl Anısına Balkan Savaşları, Çev. Hülya Toker, İstanbul 2012, s. 196.
[211] Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 97; Ordunun moral durumu, komutanların karara olumlu bakmaları, Avrupa devletlerinin Balkanlarda bir savaşa izin vermeyeceklerine dair verilen teminat, terhis kararının alınmasının diğer nedenleridir. (Sait Pertev Demirhan, *a.g.e*., s. 193-194; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* C. II, Kısım II, s. 13; Yunus Nadi, "Siyasiyat" *İntihab-ı Efkâr*, nr. 7-633, 18 Kanun-ı evvel 1328/31 Aralık 1912, s. 1.)
[212] Behset Karaca, Güngör Göçer, *a.g.m.*, s. 528-529; Gabriyel Noradunkyan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ercan Karakoç, "Osmanlı Hariciyesinde Bir Ermeni Nazır: Gabriyel Noradunkyan Efendi*" Uluslararası İlişkiler*, C. 7, S. 25, Ankara 2010.
[213] Ahmet Ali Gazel, *Osmanlı'nın Son Savaşları Nedeniyle Açılan Meclis Soruşturmaları (Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları),* Ankara 2013, s. 57-58.

terhislerin yapıldığı dolayısıyla durumun Balkan Savaşlarına has bir uygulama olmadığını ileri süren farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır[214]. Müellife göre neticede terhis kararı, devletin ittifak devletleri karşısında iki katı olan sayısal üstünlüğünün kaybedilme nedenidir. Bu görüş o dönemin muvazzaf kurmaylarından Fevzi Çakmak[215] ve Abdullah Paşalar tarafından da dile getirilen bir tespittir[216].

c. Teçhizat ve Satın Almada Yaşanan Sorunlar

Mehmed Nihad seferberlik sırasında karşılaşılan en önemli sorunlardan bir tanesinin de teçhizat ve satın almada yaşanılan aksaklıklar olduğunu ifade etmektedir. Rumeli'de oluşturulan Makedonya müstahfız kıtasının silah temini bu sorunu ortaya koyan bir örnekti. Bölgede müstahfızlar için 90 bin kadar silah depo edilmiş olduğu halde ahali tarafından sürekli olarak silah ve cephane talebinde bulunulmuştu[217]. Bu nedenle İstanbul'dan tekrar 20-30 bin kadar tüfek Batı Rumeli'ye gönderilmişse de yine de müstahfız kıtası oluşturulamamıştı. Bu yaşananlar önemli miktarda silahın elden çıkması ve silahlara sahip olanların ise ortadan kaybolmasıyla neticelenmişti[218].

Topçu sınıfının da teçhizatında aynı sorunlar yaşanmıştı. Bataryaların sevkinde ihtiyaç duyulan katana atların[219] ordudaki sayısı yeterli değildi[220]. Ordu komuta kademesinin hem bataryaların çekilmesi için ihtiyaç duyulan katanaları, hem de sayısı yeterli olmayan yerli atları barış döneminde satın alınmasını sağlayarak bu eksikliği gidermesi gerekiyordu. Ancak yerli atların top koşumuna yaramayacağı hakkındaki genel kanaat bu tedbirin alınmasında engel teşkil etmişti. İstanbul'daki tramvay şirketinin 1000'e yakın hayvanı bu yüzden seferberlik planına başlangıçta dahil edilmemiş[221] daha sonra bu şirketin atlarından faydalanma yoluna gidilmişti[222]. Fakat hayvanların temininde başlangıçta sergilenen kararsızlık vakit kaybedilmesine sebebiyet vermişti. Yine birliklerin birçoğunda topçuların hafif cephane kollarının olmaması, bataryaları taşımak için yeterli öküz arabasının bulunmaması mevcut

---

[214] Salim Aydın, *Balkanların Acı Yüzü Basın Tarihinde Balkan Savaşları*, İstanbul 2013, s. 81.
[215] Fevzi Çakmak, *a.g.e.*, s. XI, 16.
[216] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 31.
[217] Rumeli'deki halk güvenliği için hükümetten silah talep etmiş ve 60 bin Martini tüfeğin gönderilmesi için Harbiye Nezareti'ne 7 Ekim 1912'de yazı yazılmıştır. (T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, 143.)
[218] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 154-155.
[219] Kadana/Katana iri Rus ve Macar atı, Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 299.
[220] Ömer Zeki Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 198.
[221] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 28; A.[Ali İhsan Sabis], *a.g.e.*, s. 109.
[222] Ordu, tramvay şirketine atlar için yaklaşık 26 bin lira ödemiştir. (Aziz Tekdemir, *a.g.m.*, s. 38); Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 47.

cephanenin savaş bölgesine sevkine mani olmuştu[223]. Bunun nedenlerinden biri de memlekette birbirine benzeyen iki araba, iki koşum bulmanın adeta imkânsızlığıydı. Zira birinin eksikliğini diğeri ile telafi etme şansı olmayınca[224] taşınamayan fazla cephane Tekirdağ'da bırakılmış[225] ve topçu taburlarından ikisi zamanında Kırkkilise Muharebesi'ne katılamamıştı[226].

d. Görev ve Yetki Dağılımındaki Sorunlar

Görev ve yetki dağılımı konusundaki karışıklık ve sorumluluk makamında olanların ehil kimseler olmaması seferberlik sürecinde gecikmelerin yaşanmasının nedeni olarak müellif tarafından tespit edilmiştir. Müellif bu değerlendirmesini örnek ile de delillendirmek istemiştir[227]. Buna göre 1. Kolordu'nun seferberliğin 15. günü 62 bin mevcutla toplanma bölgesinde olması planlanmışken ancak ⅓ nispetinde yaklaşık 21 bin asker ile toplanma bölgesine gelebilmişti[228]. Keza 2. Kolordu da seferberliğin 16. günü toplam 70 bin kuvvetinde olması gerekirken, ancak ⅕ oranında 14 bin asker ile Babaeski-Tekirdağ arasına varabilmişti[229]. Neticede sorumluluk makamında olanların işinin ehli olmamasına ilave olarak barış döneminde gerekli hazırlıkların yapılmaması da seferberliğin neredeyse el yordamıyla yürütülmesine etki etmişti[230]. Yaşanan bütün olumsuzluklar neticesinde Şark Ordusu, 17 Ekim'de seferberliğini ancak ¼ oranında tamamlayabilmişti[231].

Müellife göre, kolorduların seferberliğinin arzu edildiği şekilde yapılamamasının nedenlerinden biri de birliklerin dağınıklığıydı. Bu vaziyet kolorduların zamanında ve seferberliğe uygun tarzda toplanmalarını engellemişti. Keza seferberliğin uygulanmaya başlanması ile birlikte daha önce öngörülmemiş olan durumların ortaya çıkması, mevcut planlarda değişikliğe gidilmesini zorunlu kılmıştı. Mesela Ereğli ve Bartın taburlarında silahaltına alınmasına karar verilen kömür ocakları işçileri daha sonra bu ocakların atalete düşmemesi için seferberliğe dahil edilmemişti. Yine 8. Kolordu'ya bağlı 26. Fırka'nın yerine 27. Fırka'nın seferber edilmesi kararının fırkaya geç bildirilmesi iki gün kaybettirmişti[232].

---

[223] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 156-157.
[224] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 47.
[225] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 156-157.
[226] Ömer Zeki Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 200.
[227] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 158.
[228] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 186.
[229] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 189.
[230] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 158.
[231] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 199.
[232] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 154.

Keza Bursa, Çekirge taburları da Mudanya'dan nakledilmesi gerekirken plan haricinde İstanbul'a gitmişlerdi[233].

Mehmed Nihad'ın birliklerin dağınıklığına dair eleştirilerinde haklılık payı bulunmaktadır. Çünkü barış döneminde merkezi İstanbul olan birliklerin bir kısmı İzmir, bir kısmı Çanakkale ya da Arnavutluk'a görevlendirilmişlerdi[234]. Seferberlik cetveline göre 2. Kolordu'ya bağlı 4. Fırka'nın da 7.133 asker ile toplanma bölgesi olan Tekirdağ'a hareket etmesi planlanmışken ancak 1.212 asker ile yola çıkmıştı. Çünkü iki alayı Arnavutluk'ta bulunmaktaydı[235]. Yine seferberliğin aksamasının nedenleri arasında milletin bunu bir siyasî parti kavgası olarak algılaması[236] silahaltına girmek istememesi de yürüyüş cetvellerinin zamanında uygulanmasını olumsuz etkilemişti[237].

Osmanlı Ordusu'nun seferberlik sürecinde yaşanan müteselsil hatalar olarak müellif tarafından yapılan tespitlerin başında; seferberliği uygulayan askerî ve idarî kadroların hataları, barış döneminde gerçekleşen planların ülkenin şartlarına uygun olarak hazırlanmaması, hazırlanan planlara riayet edilmemesi gelmekteydi. Ayrıca birlikler oluşturulurken muvazzaflar ile rediflerin bir araya getirilmesi, seferber olacak birliklerin ilk görev yerlerinden uzak bölgelerde olmaları, birliklerin savaş bölgelerine naklinde karşılaşılan aksaklıklara da dikkat çekilmişti[238]. Osmanlı Devleti'nin seferberlik konusunda yaşadığı sıkıntıları genel manâda bu başlıklar altında ifade eden Mehmed Nihad, yapılan hatalara karşı önerilerini de ortaya koymuştur. Buna göre genelde Rumeli'de toplanmış olan nizamiye birliklerini seferberlikte takviye edecek birlikler Anadolu'dan geleceği için kafilelerin redif tabur merkezlerine kaç günde geleceği önceden planlanmalıydı[239]. Yine nizamiye birlikleri, ikmal askerinin toplanacağı merkezlere birer sevk heyeti göndererek bunların yola çıkarılması esnasında gerekli hazırlıkları yapmalıydı. Ayrıca kafilelerin yolculuğunda yiyecek ihtiyacı ve konaklaması planlanmalı, bunun için de etraflı bir menzil teşkilatına sahip olmak önemliydi. Fakat o dönemde yetkililer Almanların *Menzil Hidemâtı Nizâmnâmesi*'ni aynen tercüme ve tecrübe etmekle menzil işlerinin düzenleneceği fikrinde olmuşlardı[240]. Hatta bu seferberlik ve sevkiyat süreçlerinin sağlıklı yürütülebilmesi amacıyla sevk komisyonlarının görevlerini tespit eden 94

---

[233] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 158.
[234] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 32, 34.
[235] Miralay Alaeddin, *a.g.e.*, s. 2-3.
[236] Mahmut Beliğ Uzdil, *Balkan Savaşı'nda Çatalca ve Sağ Kanat...*, s. 108.
[237] Ömer Zeki Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 197.
[238] Ulaşım alanında yaşanan sıkıntılar Balkan Savaşları ile ilgili eser veren komutanlardan Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 30-48; Mehmed Ali Nüzhet Paşa, *a.g.e.*, s. 35-36; 103-111; Ali İhsan Sabis *a.g.e.*, s. 115; Ömer Zeki Çobanoğlu *a.g.e*, s. 196-212'de dile getirilmiştir.
[239] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 44.
[240] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 46; Mehmed Ali Nüzhet Paşa, *a.g.e.*, s. 100.

maddeden oluşan talimatlar hazırlanmıştı[241]. Fakat bu konular pek nazarî olarak hesap edilip, yapılan hazırlıklar genelde kağıt üzerinde[242] kaldığından, fiiliyata geçirilememiş[243] ve seferberlik müellifin ifadesi ile "*şansa, tesadüfe ve kişilerin kabiliyet ve gayretlerine*" bağlı kalmıştı[244].

Mehmed Nihad'ın yukarıda seferberlik hakkında aktardığı bilgiler, tespitler özellikle seferberliğin süresi hakkındaki eleştirileri haklı bulunmuştur. Balkan Harbi öncesinde ordunun Trakya'da gerçekleştirmiş olduğu askerî manevralarda bile seferberliğin süresinin 3 hafta olarak hesaplandığı bir ortamda bunun 7-8 günde tamamlanması imkânsızdı[245]. Çünkü Osmanlı Ordusu'nun nizamiye kuvvetlerinin çoğu Rumeli'de, redif fırkalarının büyük bir kısmı ise Anadolu'da toplandığından bunların Rumeli'ye nakli için zamana ihtiyaç vardı[246]. Balkan Harbi ile ilgili hatırat kaleme alan yazarlar seferberlik sürecinin iyi yönetilemediği konusunda benzer tespitlerde bulunmuşlardır[247]. Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa da seferberlik sürecinde hangi işin hangi makamın sorumluluğu altında olduğunun bilinmemesi ve görevlilerin işinin ehli olmaması konusuna müellifimiz Mehmed Nihad'la şaşırtıcı derecede benzerlik gösteren cümlelerle vurgu yapmıştır[248]. Bu durumu Müellif Mehmed Nihad'ın Abdullah Paşa'nın 1920 yılında yayınlanan "*1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hatıratı*" adlı eserini okumuş ve etkilenmiş olması ile izah etmek mümkündür. Osmanlı Ordusu'nun seferberlik süreciyle ilgili eksikliklere bu kadar eleştiriler yapılırken dönemin basınında ise ordunun ve hükümetin yaptığı çalışma insanüstü bir gayretle yapılmış olarak değerlendirilmiş ve takdire şayan görülmüştür[249].

2. Harekât-ı Harbiye Layihaları

Osmanlı Devleti, Balkan Harbi öncesinde farklı devletlere karşı toplam 12 adet Harekât-ı Harbiye Layihası-Sefer planı hazırlamıştı. Bunlar:

1- Bulgaristan'a karşı.

2- Bulgaristan-Yunanistan'a karşı.

---

[241] Ali İhsan, *Muhtelif İrkab ve İhraç İstasyon ve İskelelerinde Bulunacak Sevk Komisyonlarının Vezaifine Dair Talimat*, Askeri Matbaa, İstanbul 1328, s. 3-28.
[242] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 46; Mehmed Ali Nüzhet Paşa, *a.g.e.*, s. 100.
[243] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 36.
[244] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 158.
[245] Uğur İyigünler, *a.g.t.*, s. 33; Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 45.
[246] Mehmed Ali Nüzhet Paşa, *a.g.e.*, s. 30
[247] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 36. Mehmed Ali Nüzhet Paşa, *a.g.e.*, s. 35-36; A. [Ali İhsan Sabis], *a.g.e.*, s. 99-116.
[248] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 36.
[249] Hikmet, nr. 77, 5 Teşrin-i evvel 1328/18 Ekim 1912, s. 2

3- Yunanistan'a karşı.

4- Bulgar-Sırp-Karadağ'a karşı.

5- Bulgaristan-Sırbistan- Karadağ-Yunanistan'a karşı.

6- Sırbistan-Karadağ'a karşı.

7- Karadağ'a karşı.

8- İtalya veya kıyılarımıza saldıracak bir deniz devletine karşı.

9- Avusturya'ya karşı.

10- Rusya'ya karşı.

11- Rusya-Bulgaristan'a karşı.

12- Rusya-Balkan Devletlerinden Bulgaristan hariç bir veya bir kaçına karşı.

Bu 12 plan Osmanlı Devleti'nin karşısında yer alması muhtemel Balkan Devletlerinin ikili, üçlü ya da dörtlü ittifakları dikkate alınarak hazırlanmıştı[250]. Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin elinde Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ ile savaşa girilmesi halinde uygulanması düşünülen 5 numaralı plan mevcuttu. Fakat Şark Ordusu'na Bulgaristan ile savaşa girilmesi halinde uygulanacak esasların yer aldığı 1 numaralı plan verilmişti. Garp Ordusu'na da Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ile olası bir muharebede uygulanacak 4 numaralı plan verilmişti[251]. Bu minvalde Osmanlı Ordusu'nun asıl uygulaması gereken 5. plan ile Şark ve Garp ordularının uyguladığı 1. ve 4. harekât planları hakkında Mehmed Nihad'ın kaleme aldığı satırlara yer verilecektir.

a. Bir Numaralı Harekât-ı Harbiye Layihası

1 numaralı layiha, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan ile savaşa girme ihtimaline göre hazırlanmış sefer planıdır. 1908/1909 senesinde yazılan 1910/1911'de değiştirilmiş olan harekât-ı harbiye layihasına müellif eserinde aynen yer vermiştir. Layiha 15 alt başlık ile Edirne ve Makedonya harekât alanına ayrılan birliklerin gösterildiği bir ekten oluşmuştur. Layiha da yer alan alt başlıklar şunlardır:

1- Mevâd-ı Umûmiyye/ Genel Maddeler

2- Ordu-yı Hümâyunun İnkisâmı/ Kuvvetin Ayrılması

3- Trakya Ordusunun Sûret-i Tabiye ve Tahşîdi (Lâhika)/Trakya Ordusunun Yığınağı

4- Hududların Tarassudu/Sınırların Gözetlenmesi

[250] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 38.
[251] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 100.

5- Tecemmuun Cereyân-ı Tedricisi/Yığınağın Azar Azar Yapılması

6- Düşmanın Suver-i Muhtemele-i Tahattîsine Göre İcrâ Olunacak Harekât-ı Tedâfüiyye /Düşmanın Muhtemel Saldırılarına Karşı Yapılacak Savunma Harekâtı

7- Mülâhazat/Değerlendirme

8- Üssü'l-Harekât/Hareket Üssü

9- Taarruz Ordusu

10- Taarruzdaki Fikr-i Umumî/Taarruzun Ana Fikri

11- Harekât-ı Taarruziye/Taarruz Harekâtı

12- Makedonya Ordusunun Sûret-i Tabîye ve Tahşîdi/ Makedonya Ordusunun Yığınağı

13- Hududların Tarassudu/Sınırların Gözetlenmesi

14- Düşmanın Suver-i Muhtelife-i Tecâvüzüne Göre İcrâ Olunacak Harekâta Dâir Mülâhazat/Düşmanın Çeşitli Şekilde Tecavüzüne Karşı Yapılacak Harekâta Dair Düşünceler

15- Taarruz

1912 senesine kadar büyük oranda değişikliğe uğrayan layihanın yalnız 1-11. maddeleri ile buna ait eki Şark Ordusu'na verilmişti. Mevâd-ı Umûmiyye başlığı altındaki 1. maddede Bulgaristan'ın askerî harekâtında Trakya'ya öncelik vermesinin sebepleri sıralanmıştı. Buna göre Trakya, Makedonya'ya göre askerî harekât için daha uygun bir arazi yapısına sahipti. Ayrıca yorgun olan Müslüman halkın direnç gösteremeyeceği zannıyla[252], Trakya'daki Osmanlı Ordusu'nu, yenmedikleri müddetçe kesin bir başarıyı yakalayamayacakları düşüncesi diğer bir sebepti[253]. Fakat bunun en önemlisi payitahtın bu bölgede bulunmasıydı. Keza Bulgarların, Trakya'da Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'a göre kendilerini daha avantajlı görmeleri de bölgeye taarruzu tercih etmelerindeki diğer bir nedendi. Bu yüzden layihanın 2. maddesinde Bulgar taarruzuna karşılık Osmanlı kuvvetlerinin nasıl yerleştirilmesi gerektiği izah edilmişti. Edirne yönünde Birinci Müfettişlik'teki bütün nizamiye ve redif kuvvetleri ile Üçüncü Müfettişlik'ten iki nizamiye ve iki redif fırkası bulunacaktı. Makedonya bölgesinde ise İkinci Müfettişliğin Rumeli'de bulunan 3 kolordusu ile aynı müfettişliğin bütün redif fırkaları yer alacaktı.

Layihada Bulgarların, Osmanlı Devleti'nden önce seferberliğini tamamlayarak taarruz edecekleri değerlendirildiğinden ilk olarak savunma fikri ileri sürülmüştü. Bu konu layihanın

[252] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 81; Bulgaristan, ülkesinin bir işgale uğramaması için kuvvetlerinin büyük bir kısmını Trakya cephesine sevk etmiştir. Fahri Belen, *XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, İstanbul 1973, s. 139.
[253] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 97.

3. maddesinde Trakya ordusunun yığınağı ve yerleştirilmesi başlığı altında incelenmişti[254]. Buna göre Bulgar Ordusu'nun Trakya'ya taarruzunun avantaj ve dezavantajları tetkik edildikten sonra Tunca havzasından ve Edirne ile Kırklareli arasından ilerleyeceği öngörülmüştü. Böyle bir durumda Edirne'nin, İstanbul ile olan irtibatı kesilirdi. Meriç savunma hattı elde edilir ve hiçbir doğal engelle karşılaşmadan Ergene hattı ve İstanbul yolları Bulgarlar tarafından ele geçirilmiş olurdu. Bununla birlikte Bulgarların seferberlik ve yığınağını erken tamamlayıp aynı zamanda Meriç hattından da ilerlemeleri ihtimal dışı değildi. Böyle bir olasılıkta ise Trakya Ordusu Kırcaali, Dimetoka demir yolu sınırı üzerinde ve Istranca taraflarında Vize civarında yerleştirilmeliydi. Arta kalan kuvvetler ise yedi kolordu halinde Yenice-Hasköy hattıyla gerisinde toplanmalıydı. Ancak her bir ihtimale karşı Meriç hattında kullanılmak üzere bir fırka Azatlı mevkiine, kuvvetli bir müfreze de Kırkkilise'ye ayrılmalıydı. Ayrıca Süvari Fırkası ise Süloğlu Çiftliği ve civarında bulunarak Istranca Dağlarıyla Tunca Nehri arasındaki araziyi gözetlemeliydi.

Layihanın 4. maddesinde ise sınırların nasıl gözetlenmesi ve alınması gereken tedbirler hakkında bilgi verildikten sonra 5. maddede gelecek olan askerlerin öncelikle Edirne, Dimetoka ve Vize mevkilerine yerleştirilmesinden bahsedilmişti[255].

Layihanın 6. maddesinde düşmanın muhtemel saldırılarının hangi yönden olabileceği değerlendirildikten sonra alınması gereken savunma tedbirleri hakkında bilgi verilmişti. Bu çerçevede düşmanın asıl kuvvetleriyle Meriç ovasından ilerlemesi ihtimaline karşı Edirne-Dimetoka hattında şiddetli bir savunmanın yapılması öngörülmüştü. Eğer düşman bu hattı, güneyden çevirmek isterse Osmanlı Ordusu, yeterli kuvvetinin olması halinde zikredilen hattın ilerisine geçerek veya Dimetoka'nın güneyinde kalarak düşmanın yan taraflarına saldırması planlanmıştı. Düşmanın Meriç ovasından ve Tunca Nehri'nin doğusundan iki kol ile taarruzu halinde ise bunların ayrı ayrı vurulması düşünülmüştü. Bulgar kuvvetlerinin kuzeyden taarruzu halinde ise öncelikle Azatlı Dimetoka kuvvetleriyle karşı konulacaktı. Bu kuvvetlere şartların müsaade etmesi halinde Istıranca Vize fırkasının bir kısmı ve Edirne'deki kuvvetlerin de destek olarak taarruz etmesi planlanmıştı. Bu taarruzun bölgenin arazi yapısından dolayı düşman rahat hareket edemeyeceği için başarı ile sonuçlanması umulmuştu. Bulgar Ordusu'nun daha önce taarruz etmesi ve Osmanlı kuvvetlerinin karşı koyamaması ihtimaline karşı da ordunun Alaplı civarında Telan Deresi veya Karıştıran taraflarında savunma muharebesi yapması planlanmıştı[256].

---

[254] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 81-82.
[255] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 84-85.
[256] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 85.

Layihanın 7. maddesinde Bulgarların saldırıları başarı ile durdurulduğu veya düşman Makedonya yönüne taarruz ederek Edirne Ordusu'nun önünde zayıf kaldığı takdirde ise; Edirne'den, Doğu Rumeli'ye taarruz etmek en doğru hareket olarak görülmüştü. Bu sebeple hareket üssünün belirlenmesi gerekirdi ki bu da layihanın 8. maddesinde Kırkkilise, Edirne, Cisr-i Mustafa Paşa mevkileri olarak tespit edilmişti[257].

Layihanın 9. maddesinde ise düşman kuvvetlerinin büyük bir kısmının Makedonya'ya taarruzu halinde seyyar beş kolordunun toplanmasından sonra taarruza kalkılabilecekti. Ayrıca düşmanın Trakya'daki ordusuna yardım etme ihtimalini engellemek için onu, demir yolu hattından ayırıp kuzeye atmak ve bu suretle Makedonya Ordusu'nun yardımından mahrum etmek taarruzun ana fikri olarak layihanın 10. maddesinde yer almıştı[258]. 11. maddesinde ise bu taarruz hareketinin hangi istikametten olabileceği ile ilgili değerlendirme yapılmış, 12. madde de Bulgar Ordusu'nun Makedonya'da toplanması halinde bunu hangi güzergâhlardan gerçekleştireceği hakkında bilgi verilmişti.

13. maddede de Osmanlı Ordusu'nun toplanmasından önce Bulgarların taarruzu halinde sınır karakollarına nasıl çekileceği anlatılmıştı[259]. Layihanın 14. maddesinde ise düşmanın çeşitli şekilde saldırılarına karşı yapılacak harekâta dair bir değerlendirme yer almıştı. Taarruz eden Bulgar kuvvetlerinin yenilmesi halinde, Osmanlı Ordusu'nun karşı taarruzu hakkında layihanın 15. maddesinde bilgi verilmiştir[260]. 15 alt başlıktan oluşan 1 numaralı harekât-ı harbiye layihasının ek kısmında ise Edirne ve Makedonya harekât alanına ayrılan birliklerin gösterildiği bir çizelge mevcuttur. Bu çizelgeye göre Edirne bölgesine 305 tabur, Makedonya bölgesine ise 251 tabur tahsis edilmişti.

Yukarıda genel hatları verilen Layihayı değerlendiren Mehmed Nihad, Bulgar kuvvetlerinin büyük kısmıyla Trakya tarafından taarruz edecekleri olasılığının layihada doğru bir şekilde tespit edildiğini belirtir[261]. Çünkü Bulgarlar Makedonya'da bir zafer elde etseler dahi, Trakya'da toplanmış olan Osmanlı kuvvetlerini yenmedikleri müddetçe nihai zafere ulaşıp bunun meyvelerini toplayamazdı. Bu durum layihanın birinci maddesinde de yer almıştır. Lakin layihanın son cümlesinde *"Şu mülâhazât ile berâber Bulgarların be-heme-hâl "Edirne" tarafından taarruz edecekleri de iddi'â olunamaz bizim içün her iki cihetde bidâyet-i emirde kuvve-i umûmiyye-i hasmânenin sülsânına ve belki de üç rub'una mukavemet edecek derecede kuvvet tahaşşüdüne gayret etmek ve kuvve-i cüz'iyyesinin bulunduğu cihetden bir tefevvuk-ı*

[257] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 86.
[258] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 87.
[259] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 88-90.
[260] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 92-93; Ahmet İzzet Paşa, *a.g.e.*, C. I., s. 137-139.
[261] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 97.

küllî ile ta'arruz eylemek husûsu derpîş edilmek iktizâ eder" ifadesi ile müellif başlangıçta verilmiş olan doğru hükmün Osmanlı kuvvetlerinin taksim edilmesi kararıyla alt-üst edildiği tenkidinde bulunmuştur. Müellife göre, Bulgarların Trakya dışında Makedonya'dan da taarruz etme ihtimaline karşı tedbir alınması bir mecburiyettir. Fakat her iki bölgede Bulgar kuvvetlerinin ⅔ hatta ¾'üne eşdeğer bir kuvvetin toplanması, askerî açıdan Osmanlı kuvvetlerini ikiye böleceğinden her iki bölgede zayıf kalınmasına neden olmuştu. Dolayısıyla Bulgarların en fazla tehdit yaratacağı bölgeyi tespit ederek oraya asker yığmak ve sayısal üstünlüğü elde etmek tek çare olmalıydı.

Mehmed Nihad'ın layihaya eleştiri getirdiği diğer bir husus, Trakya'ya taarruz etmeleri öngörülen Bulgar kuvvetlerine karşı Osmanlı kuvvetlerinin nerede, ne zaman eşit ve üstün kuvveti toplayabileceği konusunda net bir bilginin verilmemiş olmasıdır. Sadece layihanın 1. maddesinin son fıkrasında Bulgarların Makedonya'dan da taarruz etmeleri dikkate alınarak her iki harekât bölgesinde düşman kuvvetlerinin ⅔ hatta ¾'üne eşit kuvvet toplanması öngörülmüştü. Bu hareket tarzı hareket serbestliğinin tamamen düşmana verilmesi ve her tarafta ona tâbi olmayı beraberinde getirirdi ki bu ordunun zayıflamasına neden olurdu. Bu sebeple olması gereken düşmanın en zararlı hareketini tespit edip, o tarafta mümkün olabildiği kadar fazla kuvvet toplamak gerektiğini ifade eden Mehmed Nihad'a göre[262] savunma amacıyla Yenice-Hasköy hattında toplanacak kuvvetle düşmana karşılık vermeyi düşünmek de yanlış bir fikirdi.

Müellif layihanın 6. maddesine yönelik olarak da tenkitte bulunmuştur. Zira düşmanın muhtemel saldırılarına karşı yapılacak savunma harekâtında verilen bilgilerin kesin olması ve düşmanın imhasına hizmet etmesi gerekirken layihada bu yer almamıştır. Dolayısıyla taarruzda genel hedef, coğrafî olarak bir bölgenin elde edilmesine yönelik olmaktan ziyade düşmanın imhası olmalıydı. Neticede 1 numaralı layiha zaman, mekân, kuvvet hesabı yönünden müellif tarafından zayıf bulunmuştu[263]. Mehmed Nihad'ın tespit ve tenkitlerine ilave olarak, eleştiri getirilen diğer bir nokta layihada Osmanlı Devleti'nin silah mevcudundan ve Balkan devletlerinin kuvvetlerinden net olarak bahsedilmemesidir. Sadece her iki harekât bölgesinde düşman kuvvetlerinin ⅔, ¾'üne eşdeğer bir kuvvetin toplanması şeklinde muğlak bir ifade yer almıştır. Ayrıca ordunun toplanma bölgesinin Yenice-Hasköy hattı ve gerisi olmasının nedeninin de layihada açıkça belirtilmemesi bir eksiklik olarak görülmüştür[264].

---

[262] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 97-98.
[263] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 99.
[264] Reşat Hallı, *a.g.e.*, s. 208-209.

Osmanlı Devleti de birden fazla cephede yürütülecek muharebede başarılı olabilmek amacıyla Almanya'nın ünlü Schlieffen planını uygulamak istemişti. Buna göre birden fazla devlet ile muharebe etme halinde öncelikle en güçlü düşman saf dışı bırakılır daha sonra zayıf olanla mücadele edilirdi. Lakin Osmanlı Devleti bunu hayata geçirebilmek ve başarılı olabilmek için güçlü bir demir yolu ağına sahip değildi [265]. Osmanlı Ordusu'nun ancak Napolyon'un "*Herhangi bir noktada güçlü olmak için belli bir noktada ikincil noktaları ihmal edebilirsiniz*" anlayışı ile hareket etmesi halinde başarılı olabileceği yapılan değerlendirmeler arasında yer almaktadır[266]. Mehmed Nihad da ordunun toplanma yeri düşmana karşı sayısal üstünlüğün elde edildiği yer olması gerektiğini belirtmiştir[267]. Dolayısıyla önemli olan, kesin sonuç alınacak yerde ezici üstünlük elde etmeyi başarmaktır değerlendirmesi ile Fevzi [Çakmak] da bir asker olarak aynı tespitte bulunmuştur[268]. Bulgar Genelkurmayı da 1 numaralı layiha ile ilgili değerlendirmesinde kendilerinin seferberliği ile ilgili öngörünün Osmanlı Devleti tarafından layihada doğru tespit edildiğini belirtmiştir. Ancak Anadolu'dan gelecek olan kuvvetlerin toplanma bölgelerine nasıl ulaşacağı konusunda sarih bir bilginin olmamasından hareketle 1 numaralı layihayı nazarî bulmuştur[269]. Yine Bulgar Genelkurmayı seferberliğin düzensizliğini ve kıtaların teşkilatında değişikliklere gidildiğini verdiği örnekler ile delillendirmiştir. Bu bağlamda Dimetoka'ya ayrılmış olan 15. Kolordu, Boğazların savunması için görevlendirilmiş, Edirne'ye tahsis edilmiş olan Karahisar Redif Fırkası 16. Kolordu'ya, 16. Kolordu'nun Ankara Redif Fırkası da 3. Kolordu'ya gönderilebilmişti[270].

b. Dört Numaralı Harekât-ı Harbiye Layihası

1 numaralı layihadan sonra dönemin Erkân-ı Harbiye 3. Şube Müdürü Kaymakam Halil Bey tarafından kaleme alınan dört numaralı layihanın yazıldığı tarih tam olarak bilinmemektedir. Layiha Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'ın ittifakına karşı hazırlanmış olup planda bu devletlerin 488 tabur, 81 seri ve 54 adi topçu bataryalarının olacağı öngörülmüştü. Buna karşılık Osmanlı Devleti'nin Trakya'da nizamiye, birinci sınıf redif ve ikinci sınıf rediflerden oluşan kuvveti 308 tabur olarak hesaplanırken demir yolunun güvenliği için de 12

---

[265] Edward J. Erickson, *Büyük Hezimet Balkan Harpleri'nde Osmanlı Ordusu*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2013, s. 86.
[266] Lectures Pour Tous, "Fransız Gözüyle Savaştan Çıkarılacak Dersler", *Yüzyıl Sonra Balkan Savaşları Tarafların Gözüyle Büyük Yenilginin Eleştirisi 100'ü Aşkın Fotoğraf ve Resimle,* İstanbul 2014, İş Bankası Kültür Yayınları, s. 51-52.
[267] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 115.
[268] Fevzi Çakmak, *a.g.e.*, s. 123.
[269] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. I, s. 286.
[270] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. I, s. 330-331.

redif taburu ayrılmıştı[271]. Makedonya bölgesinde ise 311 tabur ve ayrıca demir yolu güvenliğinden sorumlu 18 redif taburu ile Yunan sınırında 30 tabur görev alacaktı.

Bahse konu layihada, müttefik devletlerin siyasî görüş farklılıklarını bir kenara bırakıp ittifak etmeleri halinde üç farklı hareket planı üzerinden saldıracakları öngörülmüştü. Bulgaristan'ın bütün kuvvetleri ile Trakya bölgesinden başkent İstanbul'a yürürken Karadağ ile Sırbistan'ın Makedonya'ya taarruz etmeleri ilk ihtimaldi. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin hareket tarzı, 200 taburdan oluşacağı düşünülen Sırbistan ile Karadağ'dan öncelikle Sırbistan'a saldırmaktı. Bundan sonra ise topladığı kuvvetlerle Trakya'daki Bulgarlara karşı savaşı kazanmaktı. İkinci ihtimal ise Bulgaristan'ın Osmanlı Ordusu'nun seferberlik ve toplanmasındaki yavaşlığını dikkate alarak harekât sahasını Trakya ile sınırlamayıp Makedonya'ya da iki, üç kolordu sevketmesiydi. Üçüncü ihtimal ise Bulgarların Trakya'da üç kolordu ile savunmada kalıp, diğer devletlerle birlikte kuvvetlerinin büyük bir kısmıyla Makedonya tarafına taarruz etmesiydi. Bu üç ihtimal arasında en kuvvetli olan, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ni en kısa sürede yenebilmek amacıyla Trakya'ya, Karadağ ile Sırbistan'ın ise Makedonya'ya kuvvetlerini sevk etmesiydi. Bu ihtimallerden birinci ve ikinci maddelere göre Bulgaristan'ın, bütün kuvvetleriyle Trakya'ya saldırması kaçınılmaz görülüyordu. Böyle bir vaziyette, Osmanlı Ordusu kesin savaş için Lüleburgaz gerisinde bir mevzide savunmaya karar vermesi halinde, Trakya'ya 3. Ordu Müfettişliği ile Suriye'den bir miktar kuvvet getirilebilirdi[272]. Böyle bir halde, Edirne'nin uzun süre direnebilmesi amacıyla güçlendirilmesi ve zahire gibi eksiklerinin tamamlanması ve hatta Bolayır'da bile bir savunma hattının oluşturulması gerekliydi. Hatta sadece sınırlı bir alanda kazanılacak başarı sonuca fazla etki etmeyeceğinden kesin galibiyet için Osmanlı Ordusu, düşmanın yan ve gerilerini tehdit etmek amacıyla Karadeniz ve Marmara sahiline de asker çıkarmalıydı. Ayrıca Tekirdağ tarafına yapılacak bir istihkâm orduya taarruz için bir alan yaratırken Bulgarların da bölgeye kuvvet ayırmasına sebep olacaktı. Üçüncü ihtimale göre ise Osmanlı Devleti yeterli sayıda kuvveti topladıktan sonra hızlı bir şekilde Doğu Rumeli'ye taarruz etmeliydi[273].

Osmanlı Devleti'nin, Makedonya ile ilgili düşüncesi ise Yunanistan'ın tarafsız kalacağı, diğer üç devletin ise birden taarruz edeceğiydi. Böyle bir durumda savunma amacıyla Makedonya'ya ne kadar kuvvet ayrılması gerektiği hesaplanmıştı. Buna göre Bulgar sınırına

[271] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 100.
[272] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 101; Ahmet İzzet Paşa, *a.g.e*, C. I, s. 141.
[273] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 102.

171 tabur, Sırbistan sınırına 51 tabur, Karadağ sınırına 51 tabur görevlendirilecek, ihtiyat olarak 30 tabur ve demir yolu korumasına da 18 tabur ayrılacaktı[274].

Osmanlı Ordusu için en uygun toplanma yerinin düşmana karşı kesin galibiyetin kazanılacağı bölge olması gerektiğini ileri süren Mehmed Nihad'a göre bu bölge kesinlikle Kırklareli-Edirne hattı değildi. Çünkü Bulgar Ordusu'nun seferberliğin 18. günü bu hatta yaklaşık 250 bin kişilik bir kuvvet ile gelmesi ihtimal dahilinde iken Osmanlı Devleti'nin bölgede 210-220 bin kişilik bir gücü olacaktı ki bu sayı düşmana eşdeğer bir kuvvet değildi. Bu şartlar altında savaşın kabulü felaketin davet edilmesi anlamına gelecekti[275]. Bu nedenle Mehmed Nihad'a göre toplanma işlemini daha önce tamamlayacak olan Bulgar Ordusu'na karşı Osmanlı Ordusu'nun kuvvetlerini toplayabilmesi için zamana ihtiyacı vardı. Bu yüzden müellif ordunun toplanma adresi olarak Trakya'nın orta kısımlarını uygun bulurken, Gelibolu istikametini coğrafî yapısı, İstanbul istikametini de başkentten dolayı riskli görmüştü[276]. Müellif bu gerekçelerle ordunun Ergene hattında toplanması görüşündeydi. Zira bu bölgenin sınırdan uzaklığı 140 km. olduğu için Bulgar Ordusu bölgeye ancak 11-12 günde gelecekti. Bu ise muharebenin seferberliğin 27-28. gününde yapılması anlamına gelirdi ki Osmanlı Ordusu bu süre zarfında 200.000 Bulgar askerine karşı sayısal üstünlüğünü 220.000'e çıkarabilirdi[277]. Bu tespitlere ilave olarak ordunun Ergene'de toplanmasının faydalarından biri de bu hattan yapılacak karşı taarruz için uygun manevra alanı ile yolların bulunmasıydı[278]. Dolayısıyla Bulgarların ordusuna eş değer bir kuvvet ancak burada toplanabilirdi.

Ordunun, Ergene'de toplanmasının avantajları yanında dezavantajları da olduğunu ifade eden müellife göre bunlardan biri bütün Trakya'nın düşman işgaline maruz kalmasıydı. Böyle bir netice birliklerin maneviyatının sarsılmasına ve hatta Trakyalı askerin ailelerinin hayatlarından endişe duyarak firar etmesine neden olabilirdi[279]. Bu yüzdendir ki her tarafı korumak kaygısıyla kuvvetleri dağıtmak nasıl ki bir hata ise kuvveti tamamen bir noktada toplayıp bütün toprakları düşman kuvvetlerine açık bırakmak da aynı derecede hatadır. Önemli olan, kesin sonuç alınacak yerde ezici üstünlük elde etmeyi başarmaktır değerlendirmesi ile Fevzi Çakmak da müellif ile hemfikirdir[280].

---

[274] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 103.
[275] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 115.
[276] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C.II, s. 7.
[277] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 124, Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 37; Ordunun Ergene hattında toplanması gerektiğini belirtenlerden biri de Osmanlı Ordusu'nda hizmet etmiş olan Goltz Paşadır. (Cemal Enginsoy, "Balkan Savaşı (1912-1913) Hakkında Batı Yayın Dünyasındaki Bazı Değerlendirmelerden Örnekler", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara 1989, s. 197).
[278] Birinci Ferik Zeki, *Bazı Osmanlı Seferleri Hakkında Mütalaatım*, Dersaadet, 1338/1339, (kitabın iç kapağında 1339 yazılıdır), s. 65.
[279] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 38.
[280] Fevzi Çakmak, *a.g.e.*, s. 123.

Şark Ordusu'nda görev yapmış olan Mahmud Muhtar Paşa da ordunun toplanmasının güvenilir bir bölgede olması gerektiğini[281] ve bunun ise müellifin de ifade ettiği gibi Edirne-Kırkkilise hattı olmadığını belirtmiştir[282]. Zira ordunun bu hatta toplanması taarruz için uygun bir kararsa da taarruza maruz kaldığında kendisini savunmak için elverişli bir bölge değildi[283].

Fakat II. Meşrutiyet döneminde hazırlanan planlarda buna riayet edilmemesi ordunun Kırkkilise-Edirne hattında toplanmak zorunda kalmasına sebebiyet vermişti[284]. Kazım Karabekir Paşa'ya göre bu işin sorumlusu, Erkân-ı Harbiye Reisi İzzet Paşa Yemen'de bulunduğu için "*Nazım Paşa (ö. 1913)* ile beceriksiz ve sessiz Erkân-ı Harbiyesi Hadi Paşalar*"dı[285].

Mehmed Nihad'ın da ileri sürdüğü üzere Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'a karşı hazırlanmış olan 4. harekât planı 1 numaralı plana göre daha uygundu. Zira Osmanlı kuvvetleri Trakya ve Makedonya'da 679 tabura sahipken Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'ın ise 488 taburu olacaktı. Bu devletlere Yunanistan'ın da katılımı ile tabur sayısı 568'e çıksa dahi sayısal üstünlük yine Osmanlı Ordusu'ndaydı. Üç olasılık üzerine hazırlanan plana göre eğer Bulgarlar bütün kuvvetleri ile Trakya'ya taarruz ederlerse savunma, aynı kuvvetler ile Makedonya'ya taarruzları halinde Osmanlı Ordusu yeterli kuvvet topladıktan sonra taarruz etmesinin planlanmış olması doğru bir karardı. Planın eksik noktaları olarak Bulgarlar merkeze alınırken, Sırpların ikinci planda bırakılmış ve Suriye ile Anadolu'dan gelmesi düşünülen kuvvetlerin zamanında gelemeyeceği ihtimali göz ardı edilip[286] gelecek gibi muamele edilmişti. Ayrıca planın başarısızlığı halinde Arnavutluk'a çekilerek mücadeleye devam edecek olan birliklerin iaşe ve ikmal hizmetlerinin nasıl yapılacağı ile ilgili bilgi verilmemişti. 1 ve 4 numaralı planların eleştirildiği diğer bir husus düşman kuvvetlerinin askeri harekât tarzlarına bağımlı kalarak Osmanlı kuvvetlerinin harekât serbestisini kaybetmeleriydi[287].

---

[281] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 319.
[282] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e .*, s. 326.
[283] Muzaffer Erendil, "Balkan Savaşı ve Türk-Bulgar Harekâtına Dair Stratejik, Taktik ve Lojistik Değerlendirme", *XX. Yüzyılın. İlk Yarısında Türk-Bulgar Askerî-Siyasî İlişkileri*, Ankara 2005, s. 56.
[284] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e .*, s. 343.
* Nazım Paşa'nın askerî ve siyasî faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ender Korkmaz, *Harbiye Nazırı Nazım Paşa -31 Mart Vakası, Balkan Savaşı, Bab-ı Âli Baskını-*, İstanbul 2021.
[285] Kazım Karabekir, *a.g.e.*, s. 261.
[286] Reşat Hallı, *a.g.e.*, s. 213-215.
[287] *Balkan Harbi (1912-1913), III. Cilt Garp Ordusu, I. Kısım Vardar Ordusu ile Ustruma Kolordusunun Harekât ve Muharebeler*i, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 68, 70.

c. Beş Numaralı Harekât-ı Harbiye Layihası

5 numaralı sefer planı Osmanlı Devleti'nin, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ devleti ile aynı anda savaşa girme ihtimaline karşı hazırlanmıştı. Planda Şark Ordusu'nun 368 tabur ve 129 batarya, Garp Ordusu'nun ise 289 tabur ve 106 bataryadan oluşacağı planlanmıştı[288]. Layihaya göre Şark Ordusu'nda 480.120 asker, 109.546 hayvan ve 28.290 araba, Garp Ordusu'nda ise 38.513 hayvan, 19.664 araba ve 335.414 askerinin olması öngörülmüştü[289].

5 numaralı layihaya göre Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan 268 tabur ve 194 batarya; Bulgaristan ise 288 tabur ve 153 batarya çıkaracaktı. Osmanlı Devleti ise iki harekât bölgesinde 657 tabur ve 235 batarya ile düşman kuvvetlerinin üzerinde bir kuvvet toplamış olacaktı. Lakin toplanan kuvvetler taksim edildiği için her iki bölgede de zayıf kalmasına sebebiyet vermiş ve bu durum müellif tarafından tenkit edilmiştir. Yine plana göre, Anadolu'dan en hızlı gelebilecek olan Aydın, Denizli ve Uşak fırkalarının Batı Rumeli'ye gönderilmesi eleştirildiği gibi 15 gün içerisinde Yunan sınırında hazır olma ihtimalini müellif gerçekçi bulmamıştır.

Layihada Osmanlı Ordusu'nun toplanma yeri olarak Kırkkilise-Hasköy hattı tespit edilmişti. Mehmed Nihad, bu tespiti tenkit etmiştir; üç Slav devletine karşı yapılacak savaşta toplanma yerinin Lüleburgaz'dan geriye alınmasına karar verildiği böyle bir durumda dört devlete karşı yürütülecek bir savaşta toplanmanın tekrar Kırklareli-Hasköy hattına alınması kabul edilemez bir hataydı. Nitekim, seferberliğin 15-16. günü 7-8 Bulgar fırkasının Doğu Trakya sınırını geçeceğinin tahmin edildiği bir ortamda Osmanlı Devleti'nin o kuvvete eşdeğer bir güce Kırkkilise-Hasköy hattında erişmesi imkânsızdı[290].

Müellifin bu tespitinin doğruluğunu ulaşımda yaşanan aksaklıklar göstermişti. Mesela seferberlikte İstanbul-Edirne demir yolundan günde 10 tren seferinin yapılması planlanmışsa da fiiliyatta 26 günde, üst üste 4,7 tren seferi yapılabilmişti. Yine Anadolu demir yolundan günde 8 tren seferi planlanmışsa da icraatta 13 günde 90 tren yani günde 7 tren seferi gerçekleşmişti[291]. 1912 yazında Trakya'da meydana gelen deprem de şark demir yollarının su düzeneğini bozduğu için Doğu Rumeli hattında 19 tren seferi yerine günde ancak 8 tren hareket ettirilebilmişti[292]. Dolayısıyla bölgeye zamanında askeri kuvvetleri yığmak mümkün olmamıştı.

[288] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 106.
[289] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 105.
[290] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 106-107.
[291] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 110.
[292] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 122.

Trakya'da toplanacak olan Osmanlı Ordusu'nun kuvveti, 326.000 asker 97.568 hayvan olarak hesaplanmıştı. Seferberlikte Trakya bölgesi 165.000 insan, 50.000 hayvan verebildiğinden geri kalan 161.000 asker ve 47.568 hayvanın Anadolu'dan bölgeye getirilmesi gerekiyordu. Mehmed Nihad vagonların taşıma kapasiteleri ile taşınacak asker, hayvan ve malzemeyi dikkate alıp bir hesaplama ile bölgeye zamanında kuvvetin sevkinin güç olduğunu göstermek istemiştir. Buna göre her 40 nefere bir vagon hesabıyla 160.000 neferin taşınması için 4.000 vagona ihtiyaç vardı. Keza hayvanların naklinde de her 8 hayvana bir vagon hesap edilerek 47.000 hayvanı bölgeye sevk etmek için 5.875 vagona ihtiyaç vardı. Dolayısıyla Anadolu'dan, Trakya'ya hayvan ve askerin taşınması için 9.875 vagon; subay, eşya gibi malzemenin taşınması için de 987 vagon, toplamda ise 10.862 vagon gerekliydi. Her bir trende 35 vagon olduğu bilgisinden hareket edildiğinde 310 tren seferinin yapılması gerekiyordu[293]. Ancak her gün Anadolu'dan, Trakya'ya hareket edecek trenlerin en az ⅕ yolcu taşımacılığı, kömür, demir yolu malzemesi, cephane ve erzak trenlerine ayrılacağından günde ancak 13 tren askerî nakliyat için kullanılabilecekti. Dolayısıyla her gün 13 tren üzerinden, 310 tren seferinin yapılabilmesi için 24 güne ihtiyaç vardı. İlk taburların hareketi seferberliğin 3. günü başlayacağından, Trakya'ya nakliyat ancak 29. gün tamamlanmış olurdu. Tatbiki çok zor olan bu sevkiyat, Mehmed Nihad'ın hesaplamasına uygun yapılsa bile toplanacak kuvvetin, hem zamanında hem de yeterli bir kuvvet olmaması demekti[294].

Mehmed Nihad layihalar hakkında değerlendirmelerini yaptıktan sonra ordunun nerede toplanabileceğiyle ilgili seçenekler üzerinde durmuştur. Birinci seçenek olan Kırkkilise-Edirne hattında ordunun toplanmasının askerî açıdan menfi ve müspet yönlerine yer vermiştir. Müellife göre, Osmanlı Ordusu'nun toplanmadaki gecikmeleri de dikkate alındığında sınıra yakın toplanması mümkün değildi. Çünkü Bulgar Ordusu seferberliğini daha önce tamamlayacağından[295] Kırkkilise-Edirne hattına seferberliğinin 18. günü en az 250.000 kişi ile taarruz edebilecek güce ulaşacaktı. Buna karşılık Osmanlı Ordusu ise bölgedeki yaklaşık 210.000-220.000 askerinin ancak 190.000-200.000'ni kullanabilecekti. Dolayısıyla zayıf bir ordu ile muharebenin kabulü doğru bir karar değildi. Zira mağlubiyet aşikârdı[296]. Ordunun toplanma adreslerinden bir diğeri olan Kırkkilise-Babaeski hattının da olumlu ve olumsuz yönlerini dile getiren müellif, Osmanlı Ordusu'nun Karaağaç hattında muharebeyi kabul

[293] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 113.
[294] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 114.
[295] Bulgar Ordusu'nun seferberliğini önce tamamlayacağı genel kabul gören bir durumdu. (Birinci Ferik Zeki, *Osmanlı Seferleri* ...,s. 63.); (Ali Remzi Yiğitgüden, *Balkan Savaşı'nda Edirne Kale Muharebeleri*, C.I, II, Yay. Haz. Zekeriya Türkmen, Betül Turan, Atike Kaptan, Özlem Demireğen, Tuğba Kılıç, Ankara 2006, s. 46).
[296] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 115.

etmesini daha uygun bulmuştu. Zira Bulgarların bu bölgeye gelebilmesi için en az 110-120 km'lik[297] bir mesafeyi kat etmesi gerekirdi ki; bu da yaklaşık 7-8 güne karşılık gelirdi. Bu süre zarfında Osmanlı Devleti 220.000-230.000 askerle bölgede toplanırken Bulgarlar Edirne'ye ve Kırkkilise'ye en az bir fırka kuvvet ayıracağından Karaağaç hattına 180.000-190.000 kuvvet ile gelebilirdi. Bu durumda Karaağaç hattı Osmanlı Devleti için düşmana üstün veya eşdeğer bir kuvvet toplamak için uygun bir yerdi[298].

Ordunun nerede toplanması gerektiğiyle ilgili alternatiflerden bir diğeri de Çatalca hattıydı. Bunun avantaj ve dezavantajları hakkında müellif, şu tespitlerde bulunmuştu; ordunun burada toplanması halinde 30 km'lik cephede ve yanları denize dayalı, sınırdan uzaklığı 225 kilometre olan bir hatta ordular mücadele edecekti. Bulgar Ordusu, her gün yaklaşık 18 km yürüyerek 19-20 gün sonra bölgeye ulaşabileceğinden muharebe seferberliğin 36. günü başlamış olurdu. Bulgar Ordusu'nun buradaki 180.000-200.0000 kişilik kuvvetine karşı Osmanlı Ordusu, 50.000'i Batı Trakya ve Edirne'ye ayırdıktan sonra 300.000 kişi ile sayısal üstünlüğü eline geçirmiş olurdu. Fakat bu durumun dezavantajı, bütün Trakya arazisinin düşmana terk edilmesiydi. Buna bağlı olarak askerin maneviyatı sarsılır, düşman başkentin kapısına kadar gelir ve Trakyalı asker aile kaygısıyla firar edebilirdi. Bu sebepler orduyu maddeten zayıflatırken düşman ordusu için ise hareket ve manevra sahası kalmamış olurdu[299]. Müellifin bu tespitlerine ilave olarak ordunun Çatalca hattında olması, Marmara ve Karadenizle çevrelenmiş bir bölgede kalmasına ve yanlardan yapacağı bir manevra için hareket alanının azalması anlamına gelecekti[300].

Müellif, ordunun Ergene hattında toplanması ile ilgili değerlendirmesinde ise öncelikle bu hatta toplanmanın sakıncalarını belirtmiştir. Buna göre bütün Trakya düşman işgaline maruz kalabilir, bu durum birliklerin maneviyatını sarsabilir ve hatta Trakyalı asker, ailelerinden endişe duyarak firar edebilirdi. Lakin ileride mağlup olup geri çekilmektense sıralanan sakıncalar nispeten göz ardı edilerek geriden gelecek birlikler ile ordu takviye edilirdi[301]. Zira sınırdan uzaklığı 140 km. olan bölgeye Bulgar Ordusu, ancak 11-12 günde geleceğinden muharebe seferberliğin 27-28. gününde yapılırdı. Bu durumda Osmanlı Ordusu ise 200.000 Bulgar askerine karşı sayısal üstünlüğünü 220.000'e çıkarabilirdi[302]. Dolayısıyla

[297] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 116.
[298] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 117.
[299] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 124
[300] Birinci Ferik Zeki, *Osmanlı Seferleri* ..., s. 65.
[301] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 38.
[302] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 124.

Bulgarların ordusuna eş değer bir kuvvet burada toplanacağından[303] Ergene hattından bir adım ileri gitmeyi felaketi davet etmek olarak müellif tanımlamıştı[304].

Seferberliğin ilanıyla birlikte, Trakya'daki askerî kuvvetlerin komutanlığına atanmış olan Abdullah Paşa'ya 1 numaralı harekât-ı harbiye layihasına uygun olarak ordunun Kırkkilise-Hasköy hattı ve gerisinde toplanması emredilmişti. Fakat Abdullah Paşa bu fikre sıcak bakmayıp, ordunun Ergene gerisine alınmasını teklif etmişti. Bu teklifi yapmasının sebebi 1. Müfettişliğe ait birçok birliğin Yemen'de, mühim bir kısım kuvvetin de Çanakkale ve İzmir'de bulunuyor olmasıydı. Ayrıca mevcut demir yollarının kapasitesinin yetersizliği de dikkate alınmıştı. Buna rağmen Karargâh-ı Umumî bu talebi uygun bulmamış hatta bir adım daha ileri giderek ordunun daha da ileride toplanması yönünde bir cevap vermişti[305]. Buna karşılık Mehmed Nihad, mantığın ordunun toplanma bölgesini geriye çekmeyi dayattığını belirtir. Zira ileride sayısal yeterliliğe sahip olmadan yapılacak bir savaştan yenilgi ile çıkmak ve ardından geri çekilmek, tamiri mümkün olmayan çok daha büyük zararlara yol açabilirdi[306]. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin düşmana üstün veya denk kuvvetler ile muharebeye girmesi gerekirken öyle davranmamış kuvvetlerini parça parça muharebeye sokmuştu. Müellife göre bunun nedeni Osmanlı büyük sevk ve idaresinin barış döneminde gerçekler üzerinden değil, hayal üzerinden çalışmasıydı. Zira seferberliğin 40. gününde halâ İstanbul önünde toplanmaya çalışan ordudan, bu toplanmayı seferberliğin 18-20. günlerinde Kırkkilise-Hasköy-Babaeski-Lüleburgaz sahasında tamamlamayı istemek ve bunun böyle olacağını kabul etmek gerçeklerle örtüşmüyordu. Bundan dolayı "*İlk toplanmada yapılan hatanın sonuna kadar düzeltilmesi mümkün olmaz"* kuralı Balkan Harbi'nde gerçek olmuştu[307].

Ahmet İzzet Paşa'nın Erkân-ı Harbiye reisi olduğu dönemde hazırlanan[308], 4 numaralı planın bir benzeri olup kuvvet miktarları farklılık gösteren bahse konu layihada Balkan Devletlerinin Osmanlı Devleti'ne yine üç olasılık üzerinden taarruz edecekleri düşünülmüştü. Bunlardan birincisi Bulgaristan'ın bütün kuvvetlerini Trakya'ya sevk ederken, Karadağ ile Sırbistan'ın Makedonya'ya taarruz etmesi; ikincisi, Bulgaristan'ın Makedonya'ya 2-3 kolordu ayırdıktan sonra geri kalan kuvvetleri ile Trakya tarafından saldırması, son olasılık da ise, Bulgaristan'ın üç kolordu ile Trakya'da savunmada kalırken Makedonya'da diğer birliklerle

[303] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 38.
[304] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 124.
[305] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 37-38.
[306] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 56; Gustav von Hochwächter, *Balkan Savaşı Günlüğü "Türklerle Cephede",* Çev. Sumru Toydemir, İstanbul 2015, s. 60.
[307] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 584; Ordunun toplanma bölgesinin yanlış bir tercih olduğu hakkında bkz. Birinci Ferik Zeki, *1912 Balkan Harbine...*, s. 108.
[308] Metin Ayışığı, *a.g.e.*, s. 26-27.

beraber taarruz etmesiydi[309]. Bu üç olasılığa göre Osmanlı Ordusu'nun nerede toplanması gerektiği hakkında doğru bir karar verilmesi çok önemliydi. Çünkü yapılacak bir hata müellifin de ifade ettiği gibi savaşın kaderini değiştirecekti[310]. Vaziyet böyle olunca ordunun toplanma yeri olarak o dönemde görev almış birçok asker tarafından Ergene hattının gerisi önerilmişti[311]. Çünkü bu hattın arkasında yer alan demir yolu sayesinde orduya erzak ve askerî malzeme gönderilmesinde avantajlı olunacaktı[312]. Ayrıca Bulgar Ordusu bölgeye geç ulaşacağından Osmanlı Ordusu asker, mühimmat ve erzak noktasında eksiklerini tamamlamak için zaman kazanacaktı[313]. Bölgenin coğrafi yapısı da dikkate alınarak ordunun Ergene hattında toplanması konusunu dile getirenlerden biri Goltz Paşa'dır[314]. Mahmud Muhtar Paşa da haritaya bakıldığında dahi ilk göze çarpan yer olarak Ergene hattına vurgu yapmıştır. Fakat II. Meşrutiyet döneminde hazırlanan planlarda bunun göz ardı edildiğini belirtmiştir[315]. Keza Ali İhsan (Sabis), Hafız Hakkı Paşa gibi isimler de ordunun toplanması için uygun adres olarak Ergene hattını görmüşlerdi[316]. Abdullah Paşa ve Sait Pertev Paşalar da Nazım Paşa'ya ordunun Ergene hattında toplanması fikrini beyan etmişlerdi. Hatta Abdullah Paşa bu fikrini sadece şifahen değil, yazılı olarak da bildirmişti[317]. Daha sonra ise Abdullah Paşa bu fikrinden geri adım atmıştı[318]. Yine ordunun kurmay başkanı olan Hadi Paşa da Nazım Paşa'yı[319] bu konuda ikna etmeye çalışmışsa da ordunun ileride toplanması fikrinden vazgeçirememişti[320].

Nazım Paşa, müellifin de ifade ettiği gibi savaşın başlangıcında çok büyük bir arazinin düşmana terk edilmek zorunda kalınacağı endişesinden hareketle ordunun Ergene gerisinde toplanmasına muhalefet etmişti. Ayrıca bölgede yaşayanların can güvenliği sebebiyle İstanbul'a göç etme ihtimaliyle Şark ve Garp Ordusu'nun İstanbul ile bağlantısının kesilme olasılığı, Nazım Paşa'nın ordunun Ergene gerisinde toplanmasına sıcak bakmama

---

309 Reşat Hallı, *a.g.e.*, s. 215- 216.
310 *Zeki Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı*, Çeviren Sema Demirtaş, Alfa Yay. İstanbul 2012, s. 122.
311 Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 39.
312 Ashmead Bartlett, *Balkan Hatırat-ı Harbiyesi*, C. I, Cüz 5, Basım yılı yok, Filibe, s. 8; Suat Zeyrek, *Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012, s. 195.
313 Ahmet İzzet Paşa, *a.g.e.*, C. I, s. 128.
314 Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 34.
315 Mahmud Muhtar Paşa, *Acı Bir Hatıra,* 1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Hatıratına İkinci Şark Ordusu Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa'nın Cevabı, 3. Tab Kahire 1932, s. 8.
316 Serkan Er, "Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusu'nun Yığınaklanması ve Harekatın Nevi Meselesi", Balkan Harbi Paneli, 3 Haziran 2015, Kara Harp Akademisi Komutanlığı, Ankara 2015, s. 257-258.
317 Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 39.
318 Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e* ., s. 335-336.
319 Nazım Paşa Fransız askerî akademisi St. Cyr mezunudur. Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 27; Nazım Paşa'nın taarruz konusundaki ısrarı aldığı eğitime de bağlanmıştır. (Muzaffer Tufan, "Sırp Kaynaklarına Göre I. Balkan Savaşı", *90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri*, Ulusal Sempozyum, Lüleburgaz 2004, s. 42.)
320 Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 41, 44; Nazım Paşa'nın fikirlerine muhalefet edilmemesinin gerekçesi olarak İtilaf Fırkası ve Halâskaran-ı Zabitan grubu tarafından desteklenmesi gösterilir, Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 322.

gerekçeleriydi. Bu nedenlerden dolayı ordunun toplanmasını mümkün olduğu kadar ileride yapılmasını ve taarruz fikrini savunmuştu[321]. Nazım Paşa'nın bu tavrı, kamuoyunun baskısı ve galibiyet halinde Avrupa devletlerinin müdahale edeceği öngörüsü[322] ile birlikte kişiliği ile de izah edilmişti[323]. İngiliz tarihçi Philips Price de çok büyük arazilerin daha savaşın başında terk edilmesinin moralleri bozacağı endişesinin ordunun eksik kuvvetlerle ileride toplanmasına neden olduğunu belirtir[324]. Bulgar Genelkurmayı da Osmanlı kuvvetlerinin Trakya'da sınıra yakın toplanmasının nedenini askerî makamların Alman etkisinde kalıp taarruz fikrinde olması ile izah etmiştir[325]. Bu tespit Mahmud Muhtar Paşa tarafından da dile getirilerek harekâtın hedefi, bir bölgeyi ele geçirmekten ziyade taarruzla düşmanın imhasını amaçlayan Alman stratejisine dayandığına vurgu yapmıştır[326]. Buna karşı ordunun ileride Kırklareli-Hasköy hattında toplanmasını destekleyenlerde vardır. Onlara göre Kırklareli-Babaeski demir yolu hattı İstanbul-Kuleliburgaz demir yoluna bağlı olduğu için ordu düzenli olarak erzak ve cephane alabilecekti. Ayrıca burada yaşanacak bir başarısızlık halinde yeni bir mücadele için Çatalca'ya kadar geride çok uygun savunma mevkileri bulunmaktaydı[327].

C. BULGARİSTAN ORDUSU VE SEFERBERLİĞİ

Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusu Doğu Trakya'da Bulgaristan ile yaptığı mücadeleden yenilgi ile ayrılmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesinde ordusundan kaynaklanan hatalar olduğu kadar Bulgaristan Ordusu'nun eğitim, askerî malzeme ve seferberlik açısından bulunduğu nokta da harbin sonucuna etki etmiştir. Bu nedenle Mehmed Nihad'ın kaleminden 1878-1912 yılları arasında Bulgaristan'da yaşanan gelişmeler kısaca aktarılıp Bulgar Ordusu'nun askerî durumu ve seferberliği hakkında bilgi verilecektir.

Mehmed Nihad, Balkan Harbi'nde Bulgaristan Ordusu'nun seferberliği hakkında bilgi vermeden önce Bulgar Prensliği hakkında genel bir girizgâh yapmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus

---

[321] Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.,* s. 43-44; Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 38; Stephane Lauzanne, *Hastanın Başucunda Kırk Gün Muharebe*, İstanbul 1331, s. 24.

[322] Yüksel Nizamoğlu, "Balkan Savaşlarında Harekât Planları", *100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne,* İstanbul 2013, s. 96.

[323] Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümetinde Harbiye Nazırı olan Nazım Paşa'nın kendisinin ve çevresindeki kolordu komutanlarının ısrarı ile taarruz kararı alması ve harpte ordunun erzak, cephane ihtiyacının tam karşılanamaması Balkan Harbi'ndeki askeri yenilgide sorumlu olarak görülmesine neden olmuştur. Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* C. II, Kısım II, s. 10-11; Ahmet Ali Gazel, "Osmanlı Devleti'nde Balkan Savaşı Yenilgisinin Siyasi Sorumluları", *Balkan Tarihi,* C. I, Burdur 2016, s. 405.

[324] Cemal Enginsoy, *a.g.m.*, s. 198.

[325] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. I, s. 290; Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 78.

[326] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi, Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri*, Haz. A. Basad Kocaoğlu, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 180.

[327] Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 83-84.

Harbi'nden evvel Osmanlı Devleti'nin Tuna Vilâyeti'ni oluşturan Bulgaristan arazisi, Berlin Antlaşması'yla[*] prenslik olarak teşkil edildikten sonra Rus subayların idaresinde Bulgar Ordusu'nun kurulma çalışmaları başlamıştı. Ordunun ilk savaş imtihanı 1885 yılında Sırbistan devletine karşı olmuştu. Berlin Antlaşması'nın 12. ve 15. maddeleri ile özel bir vilayet haline getirilen Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a katılmak istemesi ile savaş süreci başlamıştı. Sırbistan kralının statükonun bozulmasına rıza göstermemesi seferberlik kararı almasına neden olurken, Bulgar prensi Aleksander Battenberg (ö.1893)'de Doğu Rumeli'yi idare etmeyi kabul ederek seferberlik kararı almıştı. Böylece iki devlet arasında Ekim ayının ortalarında oluşan savaş ihtimali, Bulgaristan prensliğinin Doğu Rumeli sınırına asker sevk etmesiyle sonuçlanmıştı. Gelişmelerden rahatsız olan Rusya, Bulgar Ordusu'nda bulunan 15 Rus subayını geri çekme kararı alınca alay ve tabur komutanlıkları ile bölük komutanlıklarının ⅘'i boşalmıştı. Bu durum, askerî tecrübesi olmayan genç Bulgar subaylar yönetiminde ordunun savaşa girmesi ile neticelenmişti[328].

Sırbistan'ın 26 Kasım'da Bulgaristan'a savaş ilanı ile başlayan muharebede Bulgarlar, Sırplar karşısında askerî başarı elde etseler de somut olarak bir şey elde edememiş sadece ordu ve hükümet manen savaştan güçlenerek çıkmıştı. Ancak ordu içerisinde meydana gelen particilik, savaş meydanında kazanılan başarıların kışlalarda kaybedilmesine ve ordunun bir buhran yaşamasına sebebiyet vermişti. Yaşanan gelişmeler üzerine Prens Aleksander Battenberg 1886'da Rusya'ya dönmeye mecbur kalınca yerine geçen I. Ferdinand (ö. 1948), hem orduyu siyasetten ayırmayı hem de asıl işleri olan askerlik mesleğine döndürmeyi başaracaktı[329].

Bulgaristan, Sırbistan ile girdiği bu savaştan sonra 1912 yılına kadar 28 yıl boyunca barış içinde yaşamıştı[330]. Bu zamanı çok iyi değerlendiren Bulgar Ordusu yavaş ve emin adımlarla gelişip, kuvvetlenerek 1905 senesine kadar barışta 6 fırka üzerine olan teşkilatını 9 fırkaya çıkarmıştı. Ordu bütçesi uzun müddet sınırlı kalmış olsa da yıllar içerisinde artışlar

---

[*] 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra imzalanmış olan Ayestafanos Antlaşması'nı tadil eden Berlin Antlaşması 64 madde olup 22 maddesi Bulgaristan ve Bulgarlar ile ilgilidir. Berlin Antlaşması hakında ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar* (1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923), İstanbul 1934, s. 224-229.

[328] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 54-56. Rus subayları çekildiğinden dolayı Bulgar Ordusu'nun yönetimi genç subaylara kalmış ve Sırplarla Bulgarlar arasında yaşanan bu savaş Bulgar tarihinde "*Başçavuş Savaşı*" olarak adlandırılmıştır. (Mahir Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, Kitabevi Yay., İstanbul 1996, s. 138; A. H, *Bulgar Tarihi*, Trabzon 1326, s. 148.)

[329] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 57.

[330] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 58. Bu dönemde Bulgar Ordusu'nun mevcut yapısında 1888'de Mihail Savof tarafından hazırlanan kanun ile değişikliğe gidilip sağlam temellere dayalı bir ordu oluşturulmuş ve ihtiyaç halinde yeni düzenlemelere de gidilmişti. (Ordudaki düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Hallı, *a.g.e.*, s.153-155).

yapılmıştı. 1903'de 120 milyon frank olan genel bütçedeki payı 25.596.203 franktan 1909'da 39.710.000 franka ulaşmıştı. 1911'de ise Harbiye bütçesi hemen hemen aynı kalmıştı[331]. Ordu 1877'den 1912'ye kadar toplam 400 milyon frank tahsisat almış ve bu sürede her yıl ortalama 16 milyon franklık bir gelire sahip olmuştu[332].

Mehmed Nihad, Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi verilerine dayanarak Bulgar Ordusu'nun yapılanmasını şu şekilde aktarmaktadır:

Bulgaristan vatandaşı her fert istisnasız ve bilfiil askerlik yapmakla mükellefti. Hizmet süresi 20 yaş ile 46 yaş aralığında toplam 26 yıl olarak belirlenmişti. Bu sürenin 20 senesi nizamiyeye 6 senesi müstahfıza aitti. Askerlik hizmeti piyadeler için iki, diğer sınıflar için üç yıldı. Diğer yıllar ise ihtiyat seneleriydi. Müstahfız müddetinin dört senesi birinci sınıf, iki senesi ikinci sınıf olarak adlandırılırdı. Müslümanlar ise bizzat askerlik yapmak veya vergi vermek suretiyle muaf olmak arasında serbest bırakılmışlardı. Asker alımlarında memleket 9 bölgeye ayrılmış olup her sene Kanûn-ı sânî/Ocak ayı başlangıcında yeni asker alımları yapılırdı. Barış dönemi teşkilatında memleket mıntıka/bölge usulüne göre düzenlenmiş olup ordu, üç müfettişlik dairesine ve her müfettişlik 3 piyade fırkasına ayrılmıştı. 1. Müfettişliğin merkezi Sofya olup, buraya 1. Sofya Fırkası (merkezi Sofya), 6. Vidin Fırkası (merkezi Vidin), 7. Rila Fırkası (merkezi Dubniçe) bağlıydı. Filibe 2. Müfettişliğin merkezi olup 1. Trakya Fırkası (merkezi Filibe), 3. Balkan Fırkası (merkezi İslimiye) ve 8. Tunca Fırkası (merkezi Eskizağra) bu müfettişliğin görev alanı içerisindeydi. 3. Müfettişliğin merkezi ise Rusçuk olup 4. Breslav Fırkası (merkezi Şumnu), 5. Tuna Fırkası (merkezi Rusçuk) ve 9. Plevne Fırkası (merkezi Plevne) bu müfettişliğe bağlıydılar[333].

Her piyade fırkası barışta her biri ikişer tabur ve birer sıra hârici bölükle birer mitralyöz takımından oluşan ikişer alaylı iki livadan müteşekkildi. Taburlar dörder bölüklü olup, toplam 288 saf bölüğü ile 36 sıra hârici bölük, 72 tabur, 36 alay, 26 mitralyöz takımından oluşmuştu. Ayrıca 16 hudut bölüğü mevcuttu[334]. 1911 bütçesine göre piyade sınıfında 2.204 zabit ve

---

[331] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 57; Bulgaristan 1911 yılında 178.395.443 frank olan bütçesinden 39.642.061 frankı askeriyeye tahsis etmiştir. Ragıp Rıfkı, *Balkan Hükümetlerinin Teşkilat-ı Askeriyesi*, Dersaadet 1328/1330, s. 3.

[332] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 58; Binbaşı Mehmed Ali, *Bulgaristan Coğrafya-yı Askerisi ve Seferberlik Vesaitiyle Ahval-i Askeriye ve Sevkü'l-ceyşiyesi*, Dersaadet 1327, s. 38.

[333] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 58; Piyade Binbaşısı Hakkı, *Balkan Hükümetlerinin Kuvve-i Hazariye ve Seferiyeleri*, İstanbul 1326, s. 48-49; (Bu fırkalardan her biri 25.000 kişilik bir kolordu kuvvetindedir. (Mehmed Ali Nüzhet, *1912 Balkan Harbi,* Osmanlı ve Müttefikin Orduları Harekât-ı Umumiyesi Hakkında Malumat ve Tenkidat-ı Muhtasarayı Havidir, Nefaset Matbaası, Basım yılı yok, s. 12.)

[334] H. Wagner'in eserinde hudut bölüğü sayısı 18 olarak verilmiştir. H. Wagner, *Bulgar Ordusuyla Muzafferiyete Doğru*, Tercüme eden Mülazım-ı Sani Said, İstanbul 1331, s. 89.

memurla 2.933'ü terk-i tezkere[335] etmiş küçük zabit/astsubay olarak 35.377 asker ve 1.456 beygir yer almaktaydı. Barış döneminde her bölükte takriben 100 asker bulunuyordu[336].

Bulgar Ordusu'nda süvari, bir hassa alayı ile bunun dışında on tane alaydan oluşmaktaydı. 1-4 numaralı alaylar dörder bölük ile birer sıra hârici takımdan, 5-10 numaralı alaylar ise üç bölük ile beraber sıra hârici takımdan ibaretti. Hassa alayı hariç olarak diğer alaylar üç liva halinde olup her liva birer müfettişliğe bağlıydı. Barış dönemi süvari mevcudu 1911 senesinde 263 zabit ve memur, 361'i kıdemli küçük zabit olmak üzere 5.636 silahlı asker ve 4.600 beygirden oluşmuştu. Dörder bölüklü alayların birer süvari mitralyöz bölüğü vardı. Bölük mevcutları 100'den fazlaydı. Yalnız hassa alayı mızraklı iken diğerleri filinta ve kılıç[337] ile donatılmıştı. Topçunun, sahra, cebel, kale ve sahil topçusu olmak üzere sınıfları mevcuttu. Bunların 1911 bütçesindeki mevcudu 362 zabit ve memur, 580'i kıdemli küçük zabit olarak 7.927 silahlı asker 3.619 hayvan idi[338]. Bu sınıf süvari sınıfına göre daha ileri bir noktadaydı[339].

Teknik sınıfta ise bir demir yolu, üç istihkâm, bir telgraf ve bir köprücü taburu yer almaktaydı. Demir yolu taburunda baloncu, otomobil ve projektör müfrezeleri bulunmaktaydı. Bunların toplamı 197 zabit ve memur, 662 kıdemli küçük zabit olarak 3.470 asker, 178 beygir idi. Her fırkada 9 zabit ve memurla 180 askere sahip birer levazım bölüğü vardı.

Ordu mensuplarının eğitim aldığı başlıca kurumlar arasında Erkân-ı Harbiye Mektebi, Mekteb-i Harbiye, piyade, topçu, ihtiyat zabit okulu, süvari okulu, silah tamirhaneleri, depolar, fırka hastahaneleri ve veteriner subay okulu yer alıyordu. Bulgaristan deniz kuvvetlerinde 1911 bütçe mevcudu 3.406 subay, 5.581 memur, 4.854 kıdemli küçük zabit/astsubay, 56.780 asker, 10.353 beygir bulunduğu belirtilse de hakikatte bu kadar subay yoktu. 1909'da subay mevcudu 2.545 kişiden ibaretti[340].

Bulgar Ordusu'nun piyade sınıfı, 8 milimetre çapında 88, 90, 95 model ve kasaturalı Manliher [Mannlicher] tüfeğini kullanıyordu. Bu modelde 270.000 kadar tüfek mevcuttu. Ayrıca 60-70 bin adi ateşli Berdan tüfeği* ve Manliher karabinası mevcuttu. Makineli tüfek olarak tercih edilen maksim (maxim) modeli 144 adetti. 7,5 santimetrelik seri ateşli 324 Snider

---

[335] Terk-i tezkere, askerlik süresinin bittiğini gösteren tezkereden, göreve devam etme taahhüdü ile vazgeçilmesidir.

[336] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 58.

[337] Süvariler, Rus kılıçları ve 1895 model manliher filintasıyla donatılmıştı. Seda Tan-Diren Çakılcı, "Balkan Savaşları Öncesinde Balkan Devletlerinin Askeri Durumuna İlişkin İki Osmanlıca Kaynak", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 5, C. 5, S. 16, Eylül 2014, s. 358.

[338] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 59. (Topçu sınıfında sahra bataryaları 1903 modelli 75 milimetrelik seri ateşli toplarla, cebel bataryaları 75 milimetrelik 1905 modelli Krup toplarıyla donatılmıştı. Ragıp Rıfkı, *a.g.e.*, s. 5.)

[339] Piyade Binbaşısı Hakkı, *a.g.e.*, s. 71.

[340] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 59.

* Rus imalatı olan sürgülü tüfektir, Philip S. Jowett, *a.g.e.*, s. 18; Berdan tüfeği daha ziyade müstahfızlara tahsis edilmişti. (Ragıp Rıfkı, *a.g.e.*, s. 5.)

(Schneider) sahra topu, 90 adet cebel topu olarak 414 top, 5, 7 santimetrelik adi ateşli 54'er sahra topu ve cebel olarak 108 top; 7, 8 santimetrelik adi ateşli 306 sahra topu ile sahra ve cebel malzemesi toplam 728 parçaya ulaşmaktaydı. Ağır malzeme olarak da 14 adet 15'lik, 12 adet 12'lik kale topu, 24 adet 10,03'lük sahra havanı, 2 adet 24'lük seri sahil topu, 9 santimetrelik ve 4, 9, 24 funtluk bir takım eski topları vardı[341].

Mehmed Nihad, bu bilgileri verdikten sonra Bulgar Ordusu'nun Osmanlı Ordusu'na göre çok daha iyi hazırlandığını ifade etmektedir. Bilgileri aldığı kaynak gözönüne alınırsa devletin de Bulgar Ordusu'nun yapısı hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olduğu ve Mehmed Nihad'la aynı fikirde olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda yer alan bilgilerden yola çıkarak Bulgar Ordusu ve seferberliği hakkında değerlendirmede bulunan Mehmed Nihad, süvari birliklerinin gelişmekte olduğuna dikkat çekmiş, fakat kullanılan hayvanları savaş için uygun görmemişti. Topçu sınıfı ise süvariye nispetle daha iyi bir durumda olup, malzemesi de mükemmeldi. Ancak cephane fabrikalarının olmaması savaş döneminde teçhizatın ikmal edilmesi hususunda büyük bir engel teşkil edebilirdi. Hava ulaşım aracı neredeyse yok denecek kadar az olan Bulgar Ordusu'nda sağlık teşkilatında da eksikler mevcuttu. Subayların eğitimine büyük önem verilen Bulgar Ordusu'nda[342] barış döneminde 6.500 subay görev yapmaktaydı. Subayların, ilerlemeleri ve terfi işleri kanuna uygun olarak yapılmakta ve maaşları da zamanında ödenmekteydi. Seferberlikte ihtiyaç duyulan subay sayısı ise 5.000 olarak hesaplanmıştı[343].

Müellife göre, Bulgar askerinde okuryazar oranı Osmanlı askerine göre daha iyiydi. Özellikle sosyal hayatının refah içinde olması, iyi bir eğitim görmesi nedeniyle özgüvenleri daha yüksekti. Osmanlı askeri kadar tahammül, itaat cesaret gibi vasıfları üstün olmasa da Bulgar askerinde de yeterliydi. Askerlerin birçoğu defalarca silah altına alınmış olduğundan zamanın harp kurallarını daha iyi öğrenmiş avcılığa ve tahkimata çok fazla önem verilmişti[344].

Bulgar Ordusu'nda seferberlik emrinin ilgililere 24 saat içinde ulaştırılması planlanmıştı. Emri alan ihtiyat askeri günde 30 km yürüyerek toplanma bölgelerine gelecekti. Ayrıca her askerin yanında 2 günlük erzak, erzak kollarında da 4 günlük gıda bulunmalıydı. Bir piyade askerinin üzerinde yaklaşık 28,5 kg kadar yükü bulunacaktı. Ayrıca askere tüfek başına 50 fişek verilirken[345] piyade saatte 10 dakikalık molalar ile beraber 4 km, günde ortalama 20-

[341] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 60; Bulgar Ordusu'nda kullanılan topların %75' Krupp, %25'i ise Schneider ismindeki iki Alman firmasına aitti. (Wilhelm Feldmann, *a.g.e.*, s. 16.)
[342] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 62. Subaylar genelde Rusya, Almanya ve İtalya'da eğitim almışlardı. (Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 22.)
[343] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 61-62.
[344] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 63; Aram Andonyan, *Balkan Savaşı,* Çev. Zaven Biberyan, Aras Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 440.
[345] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 61.

25 km yürüyecekti[346]. Orduda, 10.503 beygir mevcut olup 1911 senesinde ihtiyaca bağlı olarak 2.000 hayvanın daha alınması için sipariş verilmişti. Halkın elinde hükümet malı olarak 5-6 bin topçu hayvanı da bulunmaktaydı. Eksik olanlar ülkenin mevcut kaynaklarından temin edilecekti[347]. Ülkede 18.194 tek, 39.022 çift beygirli araba ile 292.196 öküz ve manda arabası mevcuttu. Müellif bu bilgilerden hareket ederek Bulgar Ordusu'nun, seferber olmaya yetecek kadar hem askeri, hem de askerî malzemesi olduğunu belirtmişti.

Mehmed Nihad, Bulgar Ordusu'nun seferberliğinde ulaşım faaliyetlerini başarılı buluyordu. Ortalama 8.500 km yolun olması ulaşımı kolaylaştıran bir amildi[348]. Ordu, toplanma bölgelerine yürüyerek[349] ve demir yollarından istifade ederek ulaşmıştı. Demir yollarından istifade eden birlikler seferberliklerini 6. günü tamamlarken, köprücü ve telgraf bölükleri ile sıhhiye teşkilatının seferberliği biraz geciktiğinden birliklerine harekât başladıktan sonra katılmışlardı[350].

Müellife göre Bulgar Ordusu silah, cephane ve malzeme açısından yeterli olduğundan, mevcut kuvvetiyle büyük bir düzen içerisinde iyi bir organizasyon ile seferber olmayı başarmıştı[351]. Seferberliğin başarı ile yürütülmesinde, ülkenin yüzölçümünün küçük olması ve ordunun mıntıka usulüne göre yerleşmiş olmasının da payı vardı. Askerin celp edileceği mesafe kısa olduğu için ulaşım genellikle başka araca ihtiyaç duyulmadan kara yürüyüşleriyle gerçekleşmişti. Buna ilaveten seferberliğin daha önce farklı zamanlarda büyük ve küçük ölçekte tecrübe edilmesi[352], en küçük ayrıntısına kadar hazırlanmış olması hem sürecin kısa sürede tamamlanmasında hem de Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi kıtalara tekrar bir talimat verme ya da yazışmalara ihtiyaç duyulmadan yapılmasını sağlamıştı[353]. Müellifin Bulgar Ordusu'nun seferberliği ile ilgili tespitleri dönemin basınında da benzer minvalde yer almıştı. Bu çerçevede seferberliğini bir haftada tamamlayacak olan ordunun piyadesi iyi yürüdüğü ve subayları da iyi olduğu için sınıra bir haftada ulaşacak ve seferberliğin onbeşinci günü sınırı geçebilecektir değerlendirmesi yapılmıştır[354].

---

[346] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 63.
[347] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 62; Ordunun savaş dönemindeki hayvan ihtiyacı 70 bin idi. (H. Wagner, *a.g.e.*, s. 88.)
[348] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 70.
[349] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 146.
[350] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 139.
[351] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 62; Reginald Rankin, The Inner History of The Balkan War, London 1914, s. 148.
[352] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 61, 139; Reşat Hallı, *a.g.e.*, s. 80.
[353] N. İvanof, Balkan Harbi (1912-1913), I. Cilt, 2. Ordunun Harekâtı, Edirne Kalesinin Muhasarası ve Kaleye Hücum, Çeviren. M. Murat, İstanbul 1937, s. 7.
[354] Tasvir-i Efkâr, nr. 559, 3 Teşrin-i evvel 1328/16 Ekim 1912, s. 3.

Bulgar Ordusu'nun yukarıda ifade edilen iyi yönleri dışında müellif, barış döneminde teşkilatlanmasını düzgün yapmamasını en büyük eksiklik olarak görmüştür. Dolayısıyla Bulgar Ordusu'nu nizamî bir ordudan çok milis kuvvetlerine benzetmiş[355], ordunun sevk ve idaresinde ise bir takım noksanlıklar olduğunu kaydetmiştir. Bunun en büyük sebebi ise komuta kademelerinde yer alacak ehliyette bir komutanın yetiştirilememesidir. Zira son senelere kadar Bulgaristan'da Erkân-ı Harbiye Mektebi bulunmadığından subayların Rusya, Almanya, Fransa, İtalya ve Avusturya okullarında eğitim almaları, aralarında sevk ve idarede de görüş farklılığının oluşma sebebiydi[356].

Mehmed Nihad, Bulgar Ordusu'nu millî amaçlarını gerçekleştirebilecek derecede güçlü olduğu tespitinde bulunmaktaydı. Özellikle tek bir milletten oluşması ve aldığı eğitim onu milleti ile tek vücut yaparak güçlü bir ordu haline getirmişti[357]. Bu durum Paris'teki Amerikan Ateşesi tarafından da 1910 yılında Bulgaristan'a yaptığı bir gezide dile getirilmişti[358]. Bulgar halkı tarafından savaş, tam manasıyla millî bir mesele olarak kabul edilmişti. Bu sebeple fikren ve ruhen harbe hazır olmaları sayesinde zayıf mevcutlu 72 taburdan, 232 tabur elde etmeyi başarmışlardı. Yine barış dönemi alaylarından seferde aşağı yukarı 5.000 mevcuda ulaşan ihtiyat birlikleri oluşturabilmişlerdi[359].

Bir Bulgar yazar da ordunun seferberliğini şöyle anlatmaktaydı: "*30 Eylül 1912'de Çar ve hükümeti tarafından seferberlik ilan edilince Bulgarlar bayraklarının altında birleşmeğe başladı ve bu andan itibaren Bulgaristan derhal değişti, herkeste millî hisler uyanarak bu davete katıldı. Bir taraftan okul çocukları askerî şarkılar söyleyerek sokaklarda dolaşırken diğer taraftan da ellerinde millî bayrakları ile kışlalara koştu. Seferberlik, herkeste öyle büyük bir şevk ve heyecana sebep olmuştu ki halk var olan bir hayvanını bile Tekâlif-i harbiye komisyonuna vermek için adeta birbiri ile yarışa giriyordu. Bulgar milleti senelerden beri fikren ve ruhen bu harbe alıştırılmış ve ısındırılmış olması sayesinde seferberlik hızla*

[355] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 62.
[356] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 63; Bu okullarda yetişen subaylar sevk ve idarede daha ziyade Fransız ekolüne yakındılar. (Lectures Pour Tous, *a.g.m.*, s. 53.)
[357] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 62-63; Lectures Pour Tous, *a.g.m*, s. 49; Balkan devletlerinin Balkan Harbi'ni kazanma nedenlerinden biri olarak okulları ve eğitimleri gösterilmiştir. O nedenle savaşın kazanılmasında askerî orduları değil, öğretmen orduları galip gelmiştir yorumu yapılmıştır. (Yahya Akyüz, "Balkan Savaşları'nın Eğitimsel Nedenleri ve Sonuçları", *90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri*, Ulusal Sempozyum, Lüleburgaz 2004, s. 96.)
[358] Halil Akman, Türkiye, *Yunanistan ve Arnavutluk'un Balkan Ülkeleri ve Yapısı Üzerine Stratejik Hedefleri*, (Gebze Yüksek Teknoloji Ensstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, BasılmamışYüksek Lisans Tezi), Gebze 2006, s. 54
[359] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 139; H. Wagner, *a.g.e.*, s. 35; Aram Andonyan, *a.g.e.*, s. 435-436.

ilerlemiş ve bir hafta geçmeden bütün Bulgarlar artık asker, bütün Bulgaristan ise bir "ordugâh" halini almıştı" diyerek savaş noktasında ne kadar istekli olduklarını belirtmiştir[360].

Yukarıdaki satırlardan da yola çıkan Mehmed Nihad Bulgarlardaki milliyetçilik duygusunun güçlü olduğuna vurgu yaparken, Türklerin millî heyecan açısından alması gereken dersler olduğunu da bir özeleştiri olarak ifade etmiştir. Balkan Harbi öncesinde "*Harp isteriz*"[361], "*Ya ölüm ya Sofya*"[362], ya da "*Yaşasın savaş, Berlin Antlaşması yok, tehdit altında ayrıcalık yok*"[363], "*Yaşasın harp ve kahrolsun 23. Madde*"[364] şeklinde pankartların yazıldığı, sloganların yer aldığı mitingler yapılmıştı[365]. Bu mitingler sadece İstanbul'da değil Üsküp, İpek Priştine, Köprülü, Taşlıca[366], Beyrut ve Mısır'da da gerçekleşmiş, Selanik'te ise subay ve askerlerin muharebeyi destekleyen gösterileri olmuştu[367]. Bu mitinglerin arka planında fırkacılık fikirlerinin etkisini aramak gerektiği görüşünde olan müellif, bunları birkaç istisna dışında genelde abartılı bulmuştur[368]. Müellifin bu yorumuna Mahmud Muhtar Paşa da kurduğu şu cümleleri ile katılmıştır: "*Vaktaki bu harp iştahlılarının hemen silahaltına alınıp hudada gönderilmeleri Harbiye Nezareti'ne tebliğ edildi. Mehmetçikler şehit, biz gazi diye düşündükleri anlaşılan sokak kahramanları her biri bir haminin, bir velinin şefaatiyle Nazım Paşa'nın müsamahasına iltica ederek kurtulmuşlardır*"[369].

Müellif, Bulgarların söylediklerini hayata geçirmeye hazır oldukları tespitini yaparken[370] sadece Bulgaristan'daki halkın değil, yurt dışında yaşayan Bulgarların da savaşa katılmak için ülkelerine gelmeleri müellifin Bulgar milliyetçiliği ile ilgili satırlarını desteklemektedir[371]. Bulgaristan Ordusu'nun millî bir ordu olması başarıyı yakalamada itici bir güç olarak telakki edilmektedir. Buna karşılık Osmanlı'da bu durumun olmaması, din ve vatan kavramlarının eksikliği devletin başarısızlık nedenleri arasında sayılmıştır. Ayrıca Mehmed Nihad'ın Bulgar Ordusu'nun seferberliği ile ilgili aktardığı bilgiler Balkan Harbi'nde görev

---

[360] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 138.
[361] Balkan Harbi'nin yenilgiyle sonuçlanmasında "Harp isteriz" mitinglerini yaptıranların sorumluluğu iktidarda bulunan kişilerden daha fazladır. (Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, C. II, Kısım 1, s. 409.)
[362] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 139-140.
[363] Mahmut Beliğ Uzdil, *Balkan Savaşı'nda Çatalca ve Sağ Kanat...*, s. 105.
[364] Yücel Aktar, " 1912 Yılı "Harp Mitingleri" ve Balkan Harbi'ne Etkileri", *2. Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara 1985, s. 120.
[365] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 139-140; 1908-1918 döneminde gerçekleşen öğrenci mitingleri için bkz. Yücel Aktar, *İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990.
[366] T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 157-159.
[367] İkdam, nr. 5609, 3 Ekim 1912, s. 2; "Türkiye'ye karşı muharebe" isteklerinin dile gerildiği savaş taraftarı mitingler Sırbistan'da da yapılmıştır. (Hikmet, numara 36, 23 Ağustos 1328/5 Eylül 1912, s. 4.)
[368] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 139-140; Bu mitingler İttihat ve Terakki tarafından yaptırılıyordu. (Cemil Conk, *Balkan Seferi 1912*-1913, Canlı Tarihler, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947, s. 2); Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara 1949, s. 65.
[369] Yücel Aktar, *a.g.m.*, s. 125.
[370] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 139-140.
[371] Mahmut Beliğ Uzdil, *Balkan Savaşı'nda Çatalca ve Sağ Kanat...*, s. 108.

almış bir Bulgar komutanın eserinde de yer almaktadır. Bu durum Mehmed Nihad'ın verdiği bilgilerin doğruluğunu teyit etmekle birlikte çalışmalarına ayrı bir değer kattığı da muhakkaktır[372].

D. TARAFLARIN DENİZ KUVVETLERİ

1. Osmanlı Devleti'nin Deniz Kuvvetleri

Osmanlı Devleti'nin Balkan Harbi esnasındaki deniz kuvvetleri hakkında, bilgi vermeden önce Osmanlı denizcilik tarihine kısaca değinen Mehmed Nihad göre; Osmanlı Devleti, Rumeli'ye ayak bastığı tarihten itibaren denizlere büyük önem vermiştir. Bu hassasiyet dolayısıyla Adalar Denizi'ne çıkmış, Anadolu sahilindeki adalar ile İsporad adalarını ve Girit ile Kıbrıs'ı almıştır. İmparatorluk, ayrıca Asya ve Avrupa'daki ülkeleri birbirinden ayıran ve saltanat merkezinin dışa açılan kapıları olan boğazların güvenliğinin deniz kuvvetlerine dayanması bilinciyle hareket etmişti. Buna bağlı olarak Osmanlı filoları bir taraftan Akdeniz hakimiyetini elinde bulundurmuş diğer taraftan Kızıldeniz ve Bahr-i Umman'a kadar da güçlerini hissettirmişti. Sultan Abdülaziz döneminde Osmanlı donanması, zırhlı gemi itibariyle İngiltere ve Fransa'dan sonra üçüncü sırada yer almaktaydı [373]. Lakin 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde donanma önemli bir başarı elde edememiş ve Tuna filosu Rusların basit gemileri karşısında kendisinden beklenen başarıyı gösterememişti[374].

II. Abdülhamid, bu sebeple döneminde donanmanın iyileştirilmesi amacıyla eldeki gemileri yerli tersanelere veya yurtdışına tamir için göndermiş[375] ya da gemi satın alarak donanmayı güçlendirmeye çalışmıştı. Bu amaçla İtalya'dan torpido, Amerika'dan da Mecidiye kruvazörü sipariş edilmişti. Sipariş edilen ve tamiri tamamlanan Mesudiye, Hamidiye,

---

[372] "Seferberlikte araba tedariki Tekâlif-i Harbiye komisyonları ile sağlanmıştı. Bulgaristan'da arabalarda birden fazla çeşit olduğu için araba ve beygir teçhizatında sıkıntılar çekilmiş erzak ve cephane kolları teşkilatında istisnasız öküz ve manda arabaları kullanılmıştı. Seferberlikte yaşanan birtakım eksikliklere rağmen genelde Bulgaristan Ordusu zamanında seferberliğini tamamlamayı başarmıştı" (N. İvanof, *a.g.e.*, s. 4-6). Balkan orduları içerisinde Sırbistan yaklaşık 50 bin ile en fazla arabaya sahip devletti. (Yüzbaşı Selanikli Bahri, *Balkan Harbinde Sırp Ordusu,* Tanin Matbaası, İstanbul 1329, s. 53.)

[373] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 64; Ahmet Reşit Rey (H. Nazım), *Gördüklerim-Yaptıklarım (1890-1922*), Canlı Tarihler, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945, s. 37-38; Sultan Abdülaziz döneminde 15 zırhlı, 11 kruvazör, 40 torpidobot, 7 gambot ve 57 yardımcı geminin yer aldığı 130 parçalık bir donanma oluşturulmuştur. Necmi Odabaşı, "Yunan Zırhlısı Averof'un Osmanlı Donanması ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, *Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 18, S. 29, 2015/2, s. 213.

[374] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 64.

[375] Mesudiye zırhlısı İngiltere'ye, Asar-ı Tevfik zırhlısı Almanya'ya tamire gönderilmiştir. (Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 65.)

Mecidiye[376], Asar-ı Tevfik[*], ve birkaç yeni torpido bir filo halinde 1903'te İstanbul'a getirilmişti. Ancak müellife göre, II. Abdülhamid döneminde her ne kadar gemi alımına gidilmiş olsa da donanmayı saltanatı için bir tehlike olarak gördüğünden; Haliç sularında atıl bir halde kalmasına da sebep olmuştu[377]. O yüzdendir ki mevcut gemiler çürümüş, eğitim ihmal edilmiş ve donanma güç kaybetmişti[378]. Aynı dönemde donanmanın arzu edilen noktada olmamasının bir diğer nedeni farklı tarihlerde girdiği savaşlardan yenilgiyle ayrılmasının hazineye getirdiği yüktür. Bu sebeple az sayıda küçük ve ateş gücü zayıf gemilerin satın alınması tercih edilmiştir[379].

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise ilk yapılan icraatlardan biri halkın maddî ve manevî desteğiyle Donanma Cemiyeti'nin[*] kurulması olmuştu. Cemiyet, halk desteğiyle kurulmasına karşılık hükümet tarafından yeterli ilgiye mazhar olamamıştı. Öyle ki hükümet, bir bahriye programı hazırlamayı dahi başaramamış bundan da öte neredeyse dört bir yanı denizlerle çevrili bir devletin kulislerinde donanmanın gerekli olup olmadığı dahi tartışılmıştı[380]. Bununla birlikte donanmayı tekrar eski gücüne kavuşturmak amacıyla İngiltere'den Amiral Gamble[*] komutasında bir heyet getirilerek donanmanın ıslahına çalışılmıştı. Bu amiralin gayretleriyle mevcut donanma az zamanda Adalar Denizi'ne çıkabilecek güce erişmişti. Hatta Girit krizinde, Kerpe Adası'na kadar giderek Yunanistan'a karşı bir gövde gösterisinde dahi bulunmuştu. Bunun yanı sıra devlet, İtalya'da yapım aşamasında olan bir zırhlı kruvazörü almaya karar vermişse de daha sonra bu fikrinden vazgeçmişti. Osmanlı Devleti'nin almaktan vazgeçtiği gemi, Yunanistan tarafından, 1909 yılında Averof[*] ismiyle filosuna dahil edilmiş[381] ve denizlerdeki denge Osmanlı Devleti

---

[376] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 65.

[*] Asar-ı Tevfik savaş gemisi Çatalca'da bulunan Osmanlı ordularına yardım amacıyla çıktığı Karadeniz'de 9 Şubat 1913'de Karaburnu'da kayalıklara çarparak batmıştır. (Wilhelm Feldmann, *a.g.e.*, s. 118.)

[377] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 65.

[378] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 64; Ali İhsan Sabis ise 1897 Yunan Harbi'nden sonra donanmaya önem verildiğini belirtir. (Ali İhsan Sabis, *a.g.e.*, s. 76.)

[379] Necmi Odabaşı, *a.g.m.*, s. 212-213.

[*] Donanma cemiyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selahattin Özçelik, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara 2000.

[380] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 65.

[*] İngiliz Amiral Douglas Gamble, Şubat 1909-Mart 1910 tarihleri arasında Osmanlı donanmasında hizmette bulunmuş olup dönemin padişahı tarafından kendisine Mecidiye Büyük Nişanı verilmiştir. Chris B. Rooney, "Osmanlı İmparatorluğu'na gelen İngiliz Deniz Misyonları'nın Uluslararası Önemi, 1908-1914", Çev Önder Kocatürk, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 13-14, İstanbul 2008, s.73-75; İngiliz Amiral Douglas Gamble'a Osmanlı Devleti'nde bulunduğu süre içerinde Osmanlı donanmasının ihyası için 3.000 altın ödenek verilmiştir, Mustafa Hergüner, "Balkan Savaşlarında Donanma Kurmay Başkanı Vasıf Temel (1871-1958)", *Ondördüncü Askerî Tarih Kongresi (Sunulmayan bildiriler), XIV. Yüzyıldan Günümüze Balkanlar ve Balkan Tarihi*, Ankara 2014, s. 44.

[*] Balkan Savaşlarında Averof zırhlısının rolü için bkz. Necmi Odabaşı, *a.g.m.*, s. 209-229.

[381] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 65.

aleyhine bozulurken, Yunanistan lehine dönmüştü. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, durumu tekrar kendi lehine çevirebilmek amacıyla Almanya'dan iki gemi satın almaya karar vermişti. Lakin Barbaros ve Turgut Reis isimleri ile 1910 yılında donanmaya dahil olan bu gemiler Almanya'nın kendi filosundan tasfiye ettiği gemilerdi. Bu iki gemi dışında Almanya'dan 4 torpido da* alınmıştı. Ancak Müellife göre Osmanlı donanmasını güçlendirmek amacıyla eski gemilerin alınması yanlış bir tercihti. Bu bağlamda müellif, 1904-1905 Rus-Japon Harbi'nde* Çoşima/Çuşima Muharebesi'nde [Tsushima Muharebesi] yeni Japon gemileri karşısında eski Rus zırhlılarının aldığı yenilgiyi örnek olarak vermişti. Bunlardan başka bir takım ganbotlarda alınmış, fakat bunların bir kısmı İtalya Muharebesi esnasında Kızıldeniz'de tahrip olmuştu. Yine güçlü bir filo teşkil etmek amacıyla, 1911 yılında İngiltere'ye Reşadiye zırhlısı sipariş edilmişti. Devletin, donanmayı güçlendirmek adına attığı bu adımlar ile denizlerdeki denge, zahiren de olsa lehine dönmüştü.

Mehmed Nihad, Osmanlı Devleti'nin deniz ticaret filosunun ise özellikle Sultan Abdülaziz zamanında dönemine göre büyük kabul edilebilecek derecede yeterli sayıda nakliye gemisine sahip olduğunu belirtmiştir. II. Abdülhamid döneminde, bu gemilerin kullanılmasına devam edilmekle birlikte İngiltere'den Tir-i Müjgan ve Bezm-i Âlem ismiyle iki eski nakliye gemisi de alınmıştı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise deniz ticaretinin gelişmesi için Reşid Paşa, Midhat Paşa, Akdeniz, Karadeniz, Bahr-i Ahmer, Gül Cemal, Nilüfer gibi büyük ve iyi gemiler satın alınmıştı. Devletin elinde Balkan Harbi öncesinde hükümet ve şirket malı olarak 30-35 kadar büyük ve küçük vapur mevcuttu[382].

2. Yunanistan'ın Deniz Kuvvetleri

Yunan filosunun 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nden önce Haydara (Hydra), Sipaçya (Spezia), Pisara (Psara) zırhlılarından ibaret olduğunu kaydeden Mehmed Nihad'a göre; II. Meşrutiyet'ten sonra Girit ile ilgili yaşanan gelişmeler ve Osmanlı Devleti'nin filo oluşturacağına dair şayialar Yunanistan'ın donanmasını yenilemesine sebebiyet vermişti. Yunanistan, yukarıda bahsi geçen Averof'u satın alarak donanmasını güçlendirmeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştu. Ayrıca Yunan hükümeti, Alman tersanelerine bir direnot da sipariş etmişti. Yunanistan, denizcilikte aldığı tedbirler ve faaliyetleriyle Osmanlı Devleti'nin

* 764 tonluk bu 4 torpidonun isimleri şunlardır: Gayret-i Vataniyye, Yadigâr-ı Millet, Numune-yi Hamiyet ve Muavenet-i Milliye. (Mustafa Hergüner, *a.g.m*, s. 46.)

* 1904-1905 Rus-Japon Harbi hakkında ayrıntlı bilgi için bkz. Sermet Gökdeniz, *1904-1905 Rus-Japon Harbi*, İstanbul 1944; Pertev Demirhan, *Hayatımın Hatıraları Rus-Japon Harbi (Birinci Kısım),* İstanbul 1943.

[382] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. I, s. 66; Balkan Harbi'nde nakliye sırasında kullanılan gemilerin bağlı oldukları şirketler ve isimleri için bkz. Afif Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 27-28.

önüne geçme hususunda kararlılığını devam ettirmekteydi. Bunlara bakıldığında Mehmed Nihad'a göre, Yunanlıların denizciliğe olan alâka ve kabiliyeti, İngiliz denizcilerinin Yunan donanmasında görev yapmaları ve ticaret filosuna irili ufaklı 300'den fazla vapuru dahil etmesi Osmanlı Devleti'ne karşı deniz üstünlüğünde daha avantajlı bir duruma geçmesine sebep olan etkenlerdi[383]. Nitekim bu sayede Yunanistan, Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin Makedonya'ya deniz yolu ile asker sevkiyatına sekte vuracaktı[384].

3. Bulgaristan'ın Deniz Kuvvetleri

Yunan deniz kuvvetleriyle mukayese edildiğinde Mehmed Nihad'ın, Bulgaristan deniz kuvvetleri hakkında mahdut bilgi verdiği görülmektedir. Deniz kuvvetlerinin kapasitesi 3-4 eski vapur[385] ve sınırlı sayıda nakliye gemisinden oluşan Bulgaristan'ın[386] deniz gücünün yeterli olmamasının nedenini 1908 yılında Bulgaristan millî meclisi olan Sobranya'da alınan kararda aramak gerekir. Zira ekonomisi zor durumda olan Bulgaristan, donanmaya ayrılacak meblağı askeriyeye kaydırırarak sahillerini korumayı amaçlamış bu nedenle de donanması ikinci planda yer almıştı[387]. O dönem Bulgaristan, sahil şehirlerinin güvenliğini sağlamak ve Osmanlı Devleti'nin deniz harekâtını engellemek amacıyla Rus hükümetine de müracaatda bulunmuştu. Buna rağmen yine de Balkan Harbi'nde Osmanlı donanmasının Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri ile Varna'ya asker çıkarma girişimini Hamidiye kruvazörünü torpilleme başarısı göstererek engellemişti[388].

E. KARADAĞ'IN HARP İLANI ve DİĞER DEVLETLER İLE İLİŞKİLERİN KESİLMESİ

1878 Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanan Karadağ, Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan eden ilk devlettir[389]. Karadağ'ın Balkan Harbi'ni başlatmasında bölgede yeterince Osmanlı kuvveti olmadığını düşünmesi ve Balkan devletleri ile önceden

---

[383] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 67.
[384] Bülent Durgun, *a.g.e.*, s. 229.
[385] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 70.
[386] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 67.
[387] Umur-ı Erkân-ı Harbiye Dairesi İkinci Şubesi, *Bulgaristan Ordusu Ahval ve Tensikat-ı Askeriyesi*, 1325, s. 101.
[388] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 153-154; Mustafa Hergüner, *a. g.m.*, s. 47.
[389] Abidin Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1853-1913*), (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2013, s. 20; Osman Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1: Tarih, Karam Yayınları, Ankara 2006, s. 469. Karadağ Berlin Antlaşması ile mevcut topraklarını iki katına çıkarmıştı. Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi*, C. II, İstanbul 2009, s. 36.

kararlaştırılmış plana bağlı kalması etkili olmuştur[390]. Karadağ Kralı I. Nikola Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edince her ne kadar "*Balkan Yarımadası'nın Neron'u"* olarak tasvir edilse de[391] harbin sonunda ülkesine 5.590 km² toprak ekleyerek yüzölçümünü 15.017 km²'ye çıkartmıştır[392]. Karadağ'ın harp ilanı ve diğer devletlerle ilişkilerin kesilmesi başlığı altında Mehmed Nihad, Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı ile birlikte Meclis-i Vükelâ ile Karargâh-ı Umumî ve ilgili birimler arasında yapılan yazışmalara ve devletin savaş kararı alma sürecine yer vermiştir.

Karadağ ile Osmanlı Devleti'ni, savaşa sürükleyen gelişmeler hakkında bilgi veren Mehmed Nihad'a göre; Karadağ'ın Hrıstiyan halkının Berana Maykovaç'a saldırması savaşı başlatacak bir olay değildi. Sadaret'in 7 Ekim 1912'de bilgi amaçlı gönderdiği telgraf Başkomutanlığın, süreci iyi yönetememesi nedeniyle İpek Müfrezesi'ne "*Her türlü harekâta serbest ve müdahaleye yetkili oldukları*" yönünde bir emir vermesine neden olmuştu. Daha önce de bilgi amaçlı benzer telgraflar alan Başkomutanlığın bu yaşanan gelişme üzerine İpek Müfrezesi'ne taarruz yetkisi vermesini müellif tenkit etmiştir. Nitekim bu olaydan birkaç saat sonra, Karargâh-ı Umumî[*] de kararında ileriye gitmiş olduğuna kanaat getirerek emrini geri çekmişti. Akabinde gönderdiği yeni emirde saldırının Karadağ eşkıyası tarafından yapıldığının tespiti halinde bölgenin takviyesi ile eşkıyanın cezalandırılması istenmişti. Ancak vuku bulan askerî bir saldırı ise savunma ve taarruz hazırlıkları için İpek Müfrezesi'ni yetkilendirmişti. Bu durum müellifin eleştirisindeki haklılığını ortaya koymaktadır. Mehmed Nihad hükümetin bu tavrını, gergin olan siyasî ilişkileri keserek bir an önce savaşı başlatmaya yönelik saldırgan bir tutum olarak görmüş[393] aynı zamanda yetkili merciler arasında daha önceden böyle bir karar alınması hükme bağlanmamışsa askerî makamların sorumluluğu üzerine alarak tek başına savaşı başlatmasını da"*Garip*" olarak nitelemiştir.

Karadağ Ordusu'nun, sınırı geçerek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi ile beraber Karadağ maslahatgüzarı da 8 Ekim 1912'de Bâb-ı Âli'ye gelerek hükümetinin savaş notasını

---

[390] Fikrettin Yavuz, "New york Times Gazetesi'nin Gözüyle Balkan Savaşları", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, S. XVI, Aralık 2013, s. 156.

[391] Atilla Birbir, *Yunan Basınında Balkan Savaşları (1912-1913*), (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2018, s. 43.

[392] Abidin Temizer, *a.g.t.*, s. 20; Osman Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1: Tarih, Karam Yayınları, Ankara 2006, s. 469.

[*] Karargâh-ı Umumî-Başkomutanlık; Meclis-i Vükelâ-Sadaret kelimeleri aynı anlama gelmesine rağmen Müellif tarafından her ikisi de kullanıldığı için metne sadık kalmak adına her iki kullanıma da yer verilmiştir.

[393] 7 Ağustos 1328/20 Ağustos 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Çetine sefaretinden gönderilen yazıda Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ni savaşa dahil etmek amacıyla bir takım hazırlıklar içinde olduğu bildirilmiş ve dikkatli olunması istenmişti. T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 89.

vermişti[394]. Bunun üzerine aynı gün Harbiye Nezareti, 3. Ordu Müfettişliği'ne Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan ile de harp ihtimalinin artması nedeniyle seferberlik ve toplanmasını hızlandırmasını istemiş[395], Bâb-ı Âli de yaşanan gelişmeleri Karargâh-ı Umumiye aktarırken "*Diğer devletler ile de yakında bir düşmanlığın başlayacağı*" konusunda dikkatli olunmasını talep etmişti.

Müellif, bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin Karadağ'a savaş kararını[396] doğru bir adım olarak görmemiştir. Zira II. Meşrutiyet'ten sonra bütün ordunun yeniden düzenlendiği bir dönemde; mümkün mertebe savaşı erteleyecek adımlar atılması gerekirken Sadaret'in, Bulgaristan sınırındaki askerî hazırlıkların uygun olması halinde hemen taarruza başlanması isteğini tenkit etmiştir. Savaş konusunda aceleci davranıldığı kanaatinde olan müellif[397] savaşın çıkmaması hususunda hassas olunsa bile karşı tarafın savaşma isteğinin her halükarda bu sürecin yaşanmasını mukadder hale getireceğini de ifade etmekten geri durmamıştır[398]. Neticede hükümet savaş ihtimalinin yaklaşması üzerine, Bulgaristan'a karşı alınacak askerî vaziyet hakkında öncelikle Meclis-i Vükelâ'da bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Burada görüşülen hususlar hakkında fikri sorulan Karargâh-ı Umumî, Sadaret'e cevap vermeden önce Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'nın görüşünü öğrenmek istemişti. Abdullah Paşa cevabında bölgede Bulgaristan'ın 160.000 askerine karşılık Şark Ordusu'nun hali hazırdaki kuvvetinin 110.000 asker olduğunu belirttikten sonra 150.00 askerin toplanabilmesi için ise biraz daha zamana ihtiyaç olduğunu bildirmişti. Karargâh-ı Umumî ise Abdullah Paşa'dan ve Meclis-i Vükelâ'dan gelen yazıları değerlendirmiş ve 13 Ekim'de görüşünü Sadaret'e iletmişti. Öncelikle Bulgaristan'a karşı yapılacak savaşın, hem Trakya hem Makedonya tarafından taarruz şeklinde gerçekleşmesinin zaten Başkomutanlık tarafından kararlaştırıldığı ifade edilmişti. Daha sonra ordunun taarruza başlaması için her iki savaş bölgesinde yeterli kuvvetin toplanması gerektiği hatırlatılmıştı. Karargâh-ı Umumî'den gelen yazının devamında ise Şark Ordusu'nun bölgedeki kuvveti 120.000, Bulgarların Doğu Rumeli'deki kuvveti 200.000 olarak

---

[394] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 132; Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne harp ilanı notası "*Karadağ hükûmet-i kraliyesinin hükûmet-i Osmâniye ile zuhûr eden bir çok su'i tefehhümleri ve ihtilâfları bir sûret-i dostânede halletmek için sarf eylediği mesâ'inin neticesiz kalmasından dolayı müte'essifim. Metbû' mufahhamım haşmetlü Kral Birinci Nikola hazretlerinden aldığım müsâ'ade üzerine zât-ı fahîmânelerine arz eylerim ki bugünden itibaren Karadağ hükûmet-i kraliyesi, Saltanât-ı Osmâniye ile olan bütün münâsebetini kat' ile gerek asırlardan beri tanınmamış olan kendi hukûkunu, gerek Saltanât-ı Osmâniye dâhilinde bulunan kardeşlerinin hukûkunu istihsâl vazifesini Karadağlıların silâhlarına terk etmişdir. İstanbul'dan mufârakat ediyorum. Hükûmet-i kraliye, Karadağ'da bulunan Osmanlı me'murlarına pasaportlarını verecekdir." İmza: Karadağ'ın Dersaadet Maslahatgüzarı Plamenac. 25 Eylül 1328/8Ekim 1912* ". Ahmed Selahaddin, *Makedonya Meselesi ve Balkan Harb-i Ahiri*, Dersaadet 1331, s. 220-221; Sebilürreşad, C. 2-9, 4 Teşrin-i evvel 1328/17 Ekim 1912, s.139.

[395] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 765-5-2, 765-5-2-1.

[396] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 132.

[397] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 137.

[398] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 132.

değerlendirilmişti. Dolayısıyla Osmanlı Ordusu'nun sayısal üstünlüğü elde etmeden bir saldırıya geçmesi uygun bulunmamıştı. Bu şartlar altında Şark Ordusu'nun, düşmana eşdeğer bir kuvveti 19 Ekim'de toplayabileceği ve 23 Ekim'de ise sınırı geçebileceği ilave edilmişti[399].

Müellif, Meclis-i Vükelâ ile Karargâh-ı Umumî arasında gerçekleşen bu yazışma sürecini harp ile siyaset arasında bulunması gereken münasebet noktasında eleştirmiştir. Zira hükümet, savaşa karar verdikten sonra ordunun hareketi Başkomutanlık'ta tartışılması gerekirken Harbiye nazırı konuyu bu şekilde yeniden hükümetin gündemine getirmişti. Sonuçta siyasetin icra araçlarından biri olan savaşı, askerî kurallara göre idare etmek ordunun sorumluluğundaydı[400]. Bunun dışında her iki harekât bölgesinde, yeterli kuvvet toplandıktan sonra eş zamanlı olarak taarruza başlanmasını müellif görünüşte iyi bir fikir olarak görse de[401] askerî şartların buna elverişli olup olmadığının göz ardı edildiği kanaatindedir[402].

Muharebe ihtimali, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan Hariciye nazırlarının, Osmanlı Devleti'nin Sofya, Belgrad ve Atina elçilerine nota vermesi ile başlamıştı.[403]. Zira nota, siyasî nezaket, üslup ve teamülü aşan bir nitelikte olduğundan, devleti rencide etmiş ve diplomatik ilişkilerin kesilmesini tetiklemişti. Aynı nota, Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahalenin de önünü açmaktaydı. 16 Ekim'de Sadaret'ten Karargâh-ı Umumiye gelen ikinci bir yazıda zikredilen devletlerin, Osmanlı sınırlarına ve halka taarruza başlamaları halinde karşılık vermekten başka alınacak bir önlem olmadığı ifade edilmişti. Yazının devamında Osmanlı elçilerinin çağrılması, durumun Düvel-i muazzamaya bildirilmesi ve Bulgar, Sırp sefirlerine pasaportlarının gönderilmesi yer alıyordu. Adı geçen devletler ile ortaya çıkan savaş ihtimali dolayısıyla ordunun taarruz için hazır bulunması ve eğer karşı taraftan daha önce bir taarruz vaki olursa karşılık verilmesi istenmişti[404].

Bunun üzerine Başkomutanlık 16 Ekim'de Şark ve Garp orduları komutanlıklarına, Yunanistan dışında Bulgaristan ve Sırbistan hükümetleriyle 15 Ekim itibariyle diplomatik temasların kesildiğini ve hızlı bir şekilde genel taarruz harekâtına başlanması gerektiğini bildirdi. Bu süreçte Osmanlı Devleti, anlaşma ümidi gördüğü Yunanistan'ı Bulgaristan ve

---

399 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 133-134.
400 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 135.
401 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 136.
402 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 135.
403 Notada Rumeli vilayetlerinde Osmanlı Devleti'nin 6 ay içinde reform yapması ve bu yapılacak reformların içeriği, uygulanmasını denetlemek amacıyla Müslüman ve Hrıstiyanlardan oluşan bir Meclis-i Âlî'nin kurulması ve bu meclisin çalışmalarının Düvel-i Muazzama sefirleriyle Balkan Devletleri tarafından denetlenmesine dair 9 madde yer almaktadır. Notanın içeriği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 167-169.
404 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 136-137. Mehmed Nihad'ın kullandığı bu bilgiler BOA, A. MKT.MHM, 741/14'de aynen yer almakta olup müellif bu belgeden istifade etmiştir. T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 176-177.

Sırbistan'dan kısmen ayrı tutmuştu[405]. Müellif Osmanlı Devleti'nin, tıpkı 1870-71 harbinde hazır olmayan ordusuna güvenerek Almanya'ya savaş ilan eden Fransa gibi büyük bir hata girdabına düştüğünü ifade etmiştir. Siyasî hatalarla savaşa bu şekilde önayak olduğu kanaati ağır basan Osmanlı Devleti, milletlerarası münasebetler zemininde kamuoyunda saldırgan olarak addedilmiş ve bu durum kendisine az çok destek olmak isteyenlerin de elini kolunu bağlamıştı[406].

Müellifin de ifade ettiği gibi Karadağ'ın sınır olaylarını bahane edip Osmanlı Devleti'ni savaşın içine çekebileceği hususu Çetine Sefareti tarafından Hariciye Nezareti'ne iletilmişti[407]. Buna rağmen Meclis-i Vükelâ, şiddetle karşılık verilmesine dair karar alıp bu kararı uygulamak için Harbiye ve Hariciye nazırlarını görevlendirmişti[408]. Her ne kadar Hariciye Nezareti harbe sebep olacak hareketlerden Sadaret'in imtina etmesini istemişse de[409] hükümet, harbi başlatmada adeta müellifin de belirttiği gibi saldırgan bir hal içerisinde bulunmuştu. Fakat bu hususta bazı yazarlar her halükarda bir savaşın yaşanacağı görüşündedir[410]. Çünkü 27 Ağustos 1912'de Karadağ'ın harbe hazırlandığı ve Sırbistan-Yunanistan ve Bulgaristan arasında gizli ittifakların oluştuğu bir ortamda hiç şüphesiz savaştan kaçınılamazdı[411]. Bu sebeple, Osmanlı Devleti, ne kadar savaştan imtina ederse etsin Balkan devletlerinin hınç, hırs ve ihtirasları, bu harbi kaçınılmaz yapacaktı. Bu sebepledir ki harbin çıkmasında ne Osmanlı hükümeti ne de Nazım Paşa suçlu görülmemişti[412].

---

[405] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 137. Yunanistan eğer Balkan birliğinden çekilmeyi kabul etmiş olsaydı Osmanlı Devleti, Girit'in Yunanistan'a ilhakını ve Selanik demir yolu hattının Yunan demir yolu ile bağlanmasını onaylayacaktı. (Sinin, 13 Ekim 1328, s. 2.); Yunanistan'a göre ise Osmanlı Devleti Anadolu'dan Makedonya'ya deniz yoluyla asker sevkiyatını gerçekleştirebilmek için savaş ilan etmemişti. (Efpraxia S. Pachalidou, "Hellenic Army's preparation for the Balkan Wars; applying the joint warfare concept", *International conference "The Balkan Wars 1912/1913: New Views and interpretations",* Belgrade October 24 to 25, 2012, s. 1-2.)

[406] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 137.

[407] T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 89.

[408] T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 183.

[409] T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 95-97.

[410] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, C. II, Kısım I, s. 430; Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 132.

[411] T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 91.

[412] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, C. II, Kısım I, s. 430.

II. BÖLÜM
KIRKKİLİSE MUHAREBESİ
(22-26 Ekim 1912)

A. MUHAREBE ÖNCESİ BULGAR ORDUSU VE OSMANLI ŞARK ORDUSU'NUN DURUMU

1. Bulgar Ordusu'nun Genel Durumu ve Osmanlı Sınırını Aşması

Bulgar, Sırp ve Yunan orduları 10-17 Ekim tarihleri arasında seferberliklerini tamamlayarak 18 Ekim sabahı Osmanlı sınırlarını geçmeye başlamışlardı. Bulgar Ordusu Balkan Harbi'nde toplam 10 adet piyade fırkasından üç livalı 7. Fırka'yı Makedonya'ya aynı kuvvette 2. Fırka'yı Batı Trakya'ya ayırdıktan sonra Doğu Trakya için üç ordu oluşturmuştu. Bunlardan 1. Ordu, ikisi ikişer livalı birisi üç livalı üç fırkadan meydana gelip önemli bir kısmı Tunca'nın doğusunda, Vaysal-Kocaköy hattına kadar olan sahada, bir livası da Tunca'nın batısında Vakıf bölgesinde yerleşmişti. Sınır gerisinde bulunan üçer livalı iki fırka ile 2. Ordu, Meriç Nehri tarafında konuşlanmıştı. 3. Ordu ise 1. Ordu'nun gerisinde kuzeyde, Tunca'nın doğusunda yer alıyordu. Bulgar Ordusu, kuvvetlerinin bir kısmını ikinci derecede öncelikli Makedonya'ya, Batı Trakya'ya ve Edirne bölgesine ayırdığı için[413] Doğu Trakya'da kuvvetlerinin ancak % 40'ını kullanabilmişti. Bu tablo "*Savaşlarda kesin başarılı bir sonuç elde etmek isteniyorsa savaş bölgesine mümkün olduğu kadar fazla kuvvet toplamak esastır*" kuralının Bulgar Ordusu tarafından ihmal edildiğinin göstergesi olarak müellif tarafından ifade edilmiştir[414]. Bir devletin askerî başarısı, ordusunun seferberliğini mümkün olabilen en hızlı

[413] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 1; Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.,* C. II, s. 10; Bulgaristan Genelkurmayı 1903 yılına kadar Osmanlı Devleti ile gireceği bir mücadelede savunma stratejisini benimsemişken daha sonra ordunun askeri mevcudunun iki katına çıkarılması, Avrupa'dan kredi tedariki ile silah alımına gidilmesi gibi adımlar özellikle Genelkurmay Başkanı Ivan Fichev döneminde artmış ve Bulgar askerî planlarında taarruz öncelikli hale gelmiştir. (Valery Kolev, "Balkan Savaşlarında Bulgaristan'ın Stratejik Hedefleri, *100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne*, İstanbul 2013, s. 53-54.)

[414] Bulgar Genelkurmayı kuvvetlerinin taksim edilme nedenini, Sırp müttefikleriyle yaptıkları görüşmelerde müttefik ordu ve araçların kullanımıyla ilgili isteklerini kabul ettiremedikleri için ikincil öneme sahip yerlere kuvvet ayırmak zorunda kalınmasıyla izah etmişlerdir. (İgnat Krivorov, "Bulgar Ordu Komutasının XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'ne Karşı Savaşma Anlayışındaki Evrim", *XX. Yüzyılın. İlk Yarısında Türk-Bulgar Askerî-Siyasî İlişkileri*, Ankara 2005, s. 35).

şekilde tamamlamasına ve saldırıyı topyekün kuvvetiyle yapmasına bağlı olduğundan hareketle müellif, 3. Ordu'nun bir "*İhtiyat ordusu*" olarak kullanılmak istenmesini[415] Bulgarların aleyhlerine bir karar olarak görmüştü[416]. Çünkü en gerekli yerde ve en ihtiyaç duyulduğu anda kullanılmak düşüncesiyle oluşturulan ve hazır bekletilen ihtiyat orduları, pratikte savaş alanına hiçbir zaman yetişemiyor yani misyonlarını yerine getiremiyorlardı[417].

17 Ekim günü toplanma bölgelerine sevki tamamlanan Bulgar Ordusu'na[418] 18 Ekim saat 4.35'de askerî harekâtın başlaması için emir verilmişti[419]. Bu durum Bulgaristan Kralı Ferdinand imzasıyla hem millete, hem de kıtalara tebliğ edilmişti. General Ivan Fichev'in (ö.1931) de imzası ile kıtalara gönderilen beyannamenin yanında[420], 3. Ordu Komutanı Radko Dimitriev (ö.1918) de komutası altındaki askerlere ezelî ve ebedî düşmanları olan Türkleri yenmek için tereddütleri olmaması gerektiğini ifade eden, torunlarına anlatacakları bir destanın yazılma zamanının geldiğine vurgu yapan bir beyanname hazırlamıştı. Bütün kıtalarda okunacak olan beyanname ile Bulgar askeri, vatan, millet ve intikam hisleri altında salibin hilâle, adaletin zulme karşı mücadelesi söylemi ve İstanbul'u ele geçirme rüyasıyla cephede savaşacaktı[421].

Başkomutanlığın vermiş olduğu taarruz emrine göre, General Nikola İvanov (ö. 1940) komutasındaki 2. Ordu'ya düşen görev, Edirne'ye doğru ilerleyip, kalenin etkisini kırmak ve Edirne-Kırkkilise arasındaki asıl kuvvetlerin hareketini gizlemekti. Ayrıca Osmanlı birliklerini bulundukları mevzilerden uzaklaştırdıktan sonra Edirne'ye doğru yaklaşarak bir gözetleme hattı oluşturacaktı[422]. General Vasil Kutinchev (ö. 1941) komutasındaki 1. Ordu'nun* görevi ise

---

[415] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 2-3.
[416] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 5-6.
[417] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 4.
[418] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 147.
[419] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 145.
[420] Bulgaristan Kralı Ferdinand tarafından yazılan ve bakanlar tarafından imza edilen beyannamenin metni için bkz. Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 5-6; Mahmut Beliğ Uzdil, *Balkan Savaşı'nda Çatalca ve Sağ Kanat...*, s. 106-107; Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 9; Levent Şarlak, *The Balkan Wars According to the Pravda Newspaper*, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciens of Middle East Technical University, Ankara 2012, s. 45.
[421] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 9; Bulgar askerine, intikam hisleri ile dolu beyanname yazılırken Nazım Paşa'nın askere hitaben yayınladığı beyannamede özellikle kadınlara, esirlere, çocuklara iyi muamele edilmesinden ve silahı olmayan ahalinin malı, canı ve kutsal mekanlarının korunmasından bahsedilmesi saygı gösterilmesi gereken bir davranış olarak vurgulanmıştır. (Gustave Cirilli, *a.g.e.*, s. 31-32.); Balkan ordularının motivasyonunda milliyetçi söylemler kadar dini söylemlerde etkliydi. Bu savaş onlar açısından İslamın Balkan coğrafyasından sürülmesi amacını taşıyan bir Haçlı Seferi'ydi. (Spyridon G. Ploumidis, "The Cross versus the Crescent: Aspects of Religion in Modern Greek Politics and Ideology (1821-1923)", *Balkanlarda İslâm Miadı Dolmayan Umut*, C. 4, Ankara 2016, s. 275.)
[422] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C.II, s. 10; Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 31-32.
* 1. Ordu'nun askeri gücü, 55 piyade taburu, 14 makineli tüfek bölüğü, 18 seri ve 18 adi ateşli batarya, 3 süvari ve 3 istihkam bölüğünden oluşmaktaydı. (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 13.)

Edirne ile Kırkkilise arasında toplanmış olan Osmanlı kuvvetlerini uzaklaştırmaktı. Özellikle bu kuvvetlerin Kırkkilise'de toplanacakları dikkate alınarak ordunun sol tarafındaki yollara önem verilmesi isteniyordu. 3. Ordu**, Başkomutan olan kralın emrinde olup Süvari Fırkası da geçici olarak aynı ordunun emrine verilmişti[423]. Bu ordunun 19 Ekim'de öncü birlikleriyle Yeniköy-Ahlatlı hattında, kol başlarıyla ise Gündüzler-Ormanköy-Gümrükköy hattında olması planlanmıştı. Askerî harekât başladığında 1. ve 2. Ordular iletişimde olacak, 2. Ordu muharebenin alacağı şekle göre hareket edecekti[424]. Bulgar Karargâh-ı Umumisi tarafından hazırlanmış olan askerî harekât emri 6 saat 25 dakikalık dikkat çekici bir gecikme ile 3. Ordu'ya ulaşmıştı. Müellif, Bulgarların askerî harekât planını hazırlarken 14-18 Ekim tarihlerinde Kırkkilise ile Edirne arasında toplanan Osmanlı kuvvetlerinin durumunu iyi tahlil edemediklerini belirtir. Buna bağlı olarak da bölgedeki askerî gücün artışı, bir savaş olasılığına delalet etse de Bulgarlar bunu fark edememişti. Müellifin askerî harekât emri hakkında eleştiri getirdiği diğer bir nokta, 1. Ordu'ya verilmiş olan tek başına taarruz emri ve gerektiğinde sol yanındaki askerî kuvvetlerin Kırkkilise'ye kadar yayılmasıydı. Böyle bir durumda 1. Ordu, Kırkkilise-Edirne arasında bulunabilecek bir Osmanlı kuvveti karşısında zamansız bir felaketle karşılaşabilirdi. Bunun yanında 1. Ordu'nun 2. Ordu'ya bağlanması halinde iki ordu arasındaki hiyerarşinin net bir şekilde belirtilmemiş olması da emrin eksik yönleri olarak müellif tarafından sıralanmıştır[425].

Bulgar orduları kendilerine verilen emir gereğince kuvvetlerinin yerleşim planını hazırlamışlardı. Öncelikle Osmanlı Ordusu'nun gücü ve nerede toplandığının tahmin edilmesi gerekiyordu. 18 Ekim'de Osmanlı Ordusu'nun gücü 75 tabur, 38 batarya, 40 süvari bölüğü olarak hesaplanmıştı. Bu kuvvetlerin, sınırın Kırcaali-Karadeniz kısmında ve Kırcaali-Dimetoka-Babaeski-Kırkkilise-İğneada hattında konuşlanmış olduğu öngörülerek Bulgar Ordusu'nun yürüyüş güzergâhı tespit edilmişti. Buna göre 1. Ordu'nun sol kolu Papasköy-Paşaköy-Küçük Boyalık-Dereköy-Kocaköy-Vaysal istikametinde ilerleyecekti. 3. Ordu ise 1. Ordu'nun doğusunda hareket edecekti. Öncü birlikleri Yeniköy-Ahlatlı-Selbova hattına doğru ilerlerken büyük bir kısmı ise İçme-Orman köy-Gümrük köy hattına gidecekti. Menzilin

** 3. Ordu Komutanı Radko Dimitriev'in planı Kırkkilise'ye geniş bir cepheden çok sayıda kollar ile yürüyüp, merkezden şiddetli bir taarruz yaparken yanlardan ise Türk Ordusu'nu çevirmekti. (Hüseyin Hakkı, *Payitahtımızı Nasıl Tehdit Ettiler*, İstanbul 1332, s. 55); 3. Ordu 65 tabur,16 makineli tüfek bölüğü, 27 seri ve 12 adi sahra, 3 seri obüs, 3 seri ve 3 adi dağ bataryası gücündeydi. (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 13.)

[423] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 11; Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 31-33.

[424] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 11; Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 31-33.

[425] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 11-13.

başlangıç noktası ise Istıralca olarak planlanmıştı[426]. Verilen emirde Süvari Fırkası'nın* görevi ise net bir şekilde tespit edilmemişti. Sadece askerî harekâtın başladığı, İçme ile Ahlatlı'daki müfrezelerin emrinde olduğu, ordu emrinin ise gönderileceği bilgisi paylaşılmıştı. Süvari Fırkası Komutanı Nazlimof bu belirsizlik nedeniyle ordu emri gelinceye kadar harekete geçememişti[427]. Nazlimof gönderilen emri "*görevin belirsizliği*" nedeniyle tenkit ederken[428] Mehmed Nihad da günün büyük bir bölümünü atıl geçiren, inisiyatif kullanarak uzak keşif kollarını yola çıkarma hususunda bir adım atmayan Nazlimof'u eleştirmişti[429]. 18-19 Ekim tarihlerinde her ne kadar Süvari Fırkası atıl kalmışsa da[430] yine de aynı tarihlerde Kızılcakilise'den Devletliağaç'a kadar toplam 21 km. ve sınırdan güneye doğruda 11 km. kadar ilerlemişti. Ancak keşif ve istihbarat hususunda önemli bir faaliyet icra edememişti[431]. Sadece 19 Ekim'de küçük çaplı bir çatışma sonucunda Ömerabbas*-Yaylacık-Taştepe hattına kadar ilerleyebilmiş[432] ve 21 Ekim gecesinde Sarıtalışman ve Hacıdanişment'e gelmişti[433].

21 Ekim'de 3. Ordu, Karargâh-ı Umumî'den aldığı emir üzerine Osmanlı Ordusu'nun Edirne-Kırkkilise etrafında ve ikinci hat birliklerinin de Lüleburgaz ile Babaeski'de olduklarından hareketle yeni yürüyüş güzergâhları belirlemişti. Buna göre 1. Ordu Pravadi*-Taşlımüsellim-Tatarlar-Çeşmeköy hattını işgal ederken, 3. Ordu taarruzuna devam ederek Vaysal-Ömerabbas-Kocatarla-Taştepe-Kofcaz hattında, öncü birlikleri ise Süleymandanişment-Rağlacık Dağı- Soğucak Deresi-Keşirlik güneyindeki tepeler-Zagon Çiftliği'nde olacaktı. Böylelikle 3. Ordu hem 1. Ordu ile karışmak hem de sol tarafını Kırkkilise'ye karşı açık bulundurma tehlikesinden kurtulacağı gibi şehri kuşatmak için de müsait bir konum elde edebilecekti. 3. Ordu'nun verdiği emir ile bu orduya mensup fırkaların yürüyüşü başlamıştı. Buna göre 4. Fırka 21 Ekim'de Süleymandanişment, Vaysal, Ömerabbas ve Devletliağaç'a gelmiş[434] ve yürüyüşü genelde sorunsuz geçmişti[435]. 5. Fırka'ya bağlı birlikler ise Selbova, Gümrük köy, Tatarköy, Büyükpınar ve Derbent'de gecelemişti[436]. 6. Fırka'nın

---

[426] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 14.

* Süvari Fırkası'nda 18 süvari bölüğü ile 3 süvari makineli tüfek bölüğü mevcuttu. (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 13.)

[427] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 15.

[428] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 17.

[429] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 16.

[430] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 21-22.

[431] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 24.

* Günümüzde Edirne'nin Lalapaşa ilçesine bağlı Ömeroba köyünün eski adıdır.

[432] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 22.

[433] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 33.

* Pravadi Edirne ilinin Lalapaşa ilçesine bağlı Sinanköy'ün eski adıdır.

[434] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 30-31.

[435] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 18.

[436] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 18.

birlikleri ise Aleksandr köy, Ormanköy ile Istıralca'nın güneyinde idi. Ordu karargâhı geceyi Boynika'da geçirmişti. Böylece ilk hareket muntazam bir şekilde ve emredildiği tarzda icra edilmişti[437]. Gaibler'de bulunan ordu karargâhında[438] ise telgraf birlikleri, jandarma ve diğer bölükler bulunuyordu. Yalnız bazı dağ bataryalarıyla seyyar hastaneler henüz ulaşmamıştı[439].

20 Ekim'de 1. Ordu Sarıtalışman, Hacıdanişment, Çeşmeköy, Tatarlar, Süleymandanişment, Ömerabbas bölgesinde genellikle ufak tefek harekâtla gününü geçirmişse de[440] 21 Ekim'de General Fichev tarafından verilen emir üzerine Edirne Kalesi'nin doğu tarafını gözetlemek ve 3. Ordu'nun harekâtını örtmekle görevlendirilmişti[441]. 2. Ordu ise mevcut düzeni ile Edirne karşısında bulunacaktı[442].

Bulgar Ordusu'nun 18-21 Ekim tarihlerinde günde ortalama 25 km'lik yürüyüşünü değerlendiren Mehmed Nihad, yürüyüşün genelinin büyük bir kavis üzerinde gerçekleştiğini ve daha en başından itibaren birçok birliğin iç içe girdiğini belirtmektedir. Şöyleki sınırın gerisinde daha toplanma aşamasında büyük sorunlar yaşayan 1. Ordu tüm aksaklıklara rağmen sınırın 16-17 km. güneyine inmişti. Ancak büyük bir kavis çizen 3. Ordu'yu beklediği için 1. Ordu'nun bu ilerleyişi bir fayda sağlamamıştı[443]. Bu sebeple 3. Ordu'nun geride toplanması müellife göre Bulgar Ordusu'na en az iki gün kaybettirirken Osmanlı Ordusu'na da çok değerli iki gün kazandırmıştı. 2. Ordu'nun ise 1. Ordu'dan bir liva ile birlikte Edirne Kalesi'nin karşısında kalmasını bir hata olarak görmüştü. Müellif Süvari Fırkası'nın iyi kullanılmamasına örnek olarak karşısında herhangi bir kuvvet olmamasına rağmen 4 günde sınırdan ilerlemeyi başaramamasını göstermişti. Çünkü fırka komutanı çok değerli zamanları boşa geçirmiş ve kendiliğinden harekete muktedir olmadığı için bölgeye keşifler yapmamıştı. Müellifin yaptığı bu tespitler bizzat Bulgar Genelkurmayı tarafından yayınlanmış olan eserde de bir özeleştiri olarak dile getirilmişti[444]. Bunun yanı sıra 3. Ordu'nun Süvari Fırkası'nı ileri sürme hususunda tereddüt göstermesi, seyyar ordu karargâhının fırkaya verdiği 3. Ordu'yu örtme emri, Süvari Fırkası'nın atıl kalma nedenleri olarak Bulgar Genelkurmayı tarafından sıralanmıştır[445].

---

[437] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 19.
[438] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 32.
[439] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 33.
[440] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 28.
[441] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 29; Bulgar Genelkurmay Başkanı Fichev İtalya'da eğitim almış olup, Bulgarların savaş planlarını değiştirerek hızlı ve kesin sonuca dayalı bir taarruz planını benimsemişti. (Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 31; Hüseyin Hakkı, *a.g.e.*, s. 41.)
[442] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 33.
[443] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 34.
[444] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 152.
[445] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 55.

Mehmed Nihad'a göre bu dört günlük harekât Bulgar komutanlarının büyük birliklerin sevk ve idaresi hakkında açık bir fikre sahip olmadığının göstergesiydi. Ayrıca Karargâh-ı Umumî'nin verdiği emirlerle her ayrıntıya kadar müdahale etmesi orduların harekât alanını daraltırken emirlerin zamanında ulaşmaması da ayrı bir sıkıntı konusu olarak müellif tarafından tespit edilmişti[446]. Yine Bulgar Erkân-ı Harbiyesi'nde alınan kararları uygulamada yaşanan tereddütlerden veya fikirlerin değişmesinden dolayı başlanan işler yarım kalabilmişti. Mesela 3. Ordu, başlangıçta Kırkkilise istikametine yönlendirilmişken daha sonra 1. Ordu'ya destek olmak amacıyla batıya kaydırılması 3. Ordu'nun sol tarafının tehlikeye düşmesine sebebiyet vermişti[447].

2. Osmanlı Şark Ordusu Kıtalarının Trakya Bölgesinde Toplanması

Şark Ordusu bünyesinde görev alan kolordu ve fırkalar 18-21 Ekim tarihlerinde gerek kendi içinde ve gerek ordu içindeki toplanmalarını tamamlamakla meşgul olmuşlardı[448]. Bu çerçevede 3. Kolordu'ya bağlı 7., 8. ve 9. Fırkalardan 7. Fırka bir takım eksiklikleri olmasına rağmen seferber olmayı başararak 10 tabur, 4 makineli tüfek bölüğü, 6 sahra, 3 obüs bataryası, bir istihkâm bölüğü ile Kırkkilise'de bir tahkimat hattı oluşturmuştu. 8. Fırka ise dört günde 95 km. yürüyerek Kırkkilise'ye ulaşmayı başarmıştı[449]. 3. Kolordu Komutanı Mahmud Muhtar Paşa tarafından yapılan teftişte 9. Fırka'nın ise seferberlikte geri kalmış olduğu tespit edilmiş ve bu fırka ile taarruz edilemeyeceğine dair görüşü genel kabul görmüştü[450].

Kolordu karargâhı Kavaklı'da bulunan 1. Kolordu'ya 1., 2., 3. Fırkalar ile Uşak Fırkası bağlıydı. Toplanma bölgesine eksik kuvvetle gelmiş olan kolordunun kol ve katar teşkilatının oluşmamasını ve süvarisiz bırakılmasını müellif hata olarak görmüştür. Bu hatanın düzeltilmesi sorumluluğu her ne kadar Şark Ordusu'na aitse de kolordu da eksikliği gidermeyi öngörememişti. 19 Ekim'de Teke'ye ulaşan kolordu karargâhı yağmur nedeniyle tahkimat adına fazla bir şey icra edememişti[451].

2. Kolordu'nun emrinde bulunan 4., 5. ve 6. Fırkalar 21 Ekim'de Kavaklı'ya geldiklerinde ancak mevcudunun yarısı oranında seferber olabilmişti. Hafif cephane kolları ise henüz oluşturulamamıştı. 4. Kolordu'ya İzmit Fırkası ile 11. ve 12. Fırkalar bağlıydı. İzmit Fırkası'nın bir kısmı 19 Ekim akşamı Hasköy'de bir kısmı Osmanlı'nın kuzeyinde ve

[446] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 35.
[447] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 36.
[448] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 91.
[449] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 73.
[450] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 74.
[451] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 82-83.

doğusunda bulunuyordu. Kolordu karargâhı ve bir süvari bölüğü Havsa'da bulunan 4. Kolordu[452], Şark Ordusu Karargâhı'nın emri üzerine fırkalarına, tahkimatı bırakarak gece yürüyüşü ile harekete geçmelerini emretti. Bu emirle çamurlu yollarda başlayan yürüyüş, birliklerin düzenini bozmuş ve adeta kolordu için bir felakete sebep olmuştu [453]. Müellife göre 4. Kolordu'nun üç gün boyunca yapmış olduğu bu yürüyüşler fizikî ve manevî olarak yorgun düşmesine neden olduğu gibi[454], ricat fikrinin de oluşmasına etki etmişti[455]. Mahmud Muhtar Paşa da emredilen gece yürüyüşlerinin en nizami ordularda bile uygulanmasının zorluğuna dikkat çeken bir isimdir. Çünkü gece icra edilen yürüyüşler, askerin esas mücadele etmesi gereken saatlerde yorgun olmasına neden olacaktır[456].

16. ve 17. Kolordular ise muharebe başladığında halâ toplanma bölgesine ulaşamamıştı. 16. Kolordu'ya bağlı Konya ve Denizli Fırkalarının topçuları ise bir kısmı Pınarhisar'da iken bir kısmı İstanbul'da bulunuyordu. Konya Fırkası'nın bazı taburları Lüleburgaz ve Saray'a ulaşmayı başarırken bazı taburları Anadolu'dan Trakya'ya geçmeyi bekliyordu. 17. Kolordu'ya bağlı Ereğli Fırkası'nın taburlarının bir kısmı Vize-Muratlı-Tekirdağ hattında iken topçusu ise Çorlu'daydı. Sonuçta bu iki kolordunun toplanma bölgesinde askeri mevcut değildi. İhtiyat ordusu adıyla oluşturulması düşünülen 18., 23. ve 34. Kolorduların fırkalarından İstanbul'a ancak bir iki tabur gelmiş, diğerleri ise yine yoldaydı[457].

Edirne'de ise 10. Nizamiye Fırkası, 4. Nişancı Alay, Babaeski, Gümülcine ve Edirne Redif Fırkalarından oluşan bir kuvvet bulunuyordu. Bu kuvvetlerden 10. Fırka Tunca Nehri'nin batısında, 4. Nişancı Alayı da doğusunda konuşlanmış olup görevleri "*Kalenin seferberliğini örtmek ve düşmanı keşif ve tehir etmek*" olarak tespit edilmişti[458]. Neticede Şark Ordusu'nun seferberlik planına göre 18 Ekim'de toplanma bölgesinde hazır olması gerekirken[459], öngörülen 255 bin kişiden üçte biri bile bölgeye gelememişti[460]. Mahmud Muhtar Paşa'da komutanı olduğu 3. Kolordu'nun 17 Ekim'de 23 bin mevcudunda[461] iken bu sayının bir gün sonra 38 bine ulaştığını belirtir. Dolayısıyla toplanma bölgesindeki kuvvetler henüz tamamlanmamıştır[462].

---

[452] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 84-85.
[453] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 86-87.
[454] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 90.
[455] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 85.
[456] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun*...s. 16*;* Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 355.
[457] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 91.
[458] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 100.
[459] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-1.
[460] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-2.
[461] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun*..., s. 9.
[462] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun*..., s. 12.

3. Karargâh-ı Umumî ile Şark Ordusu Komutanlığı Arasında Taarruz Kararı Meselesi

a. Karargâh-ı Umumî

Osmanlı Devleti'nin 15 Ekim'de Balkan devletleriyle diplomatik ilişkilerini kesmesi Karargâh-ı Umumî kurmayları arasında bir taarruz havasının oluşmasına sebep olmuştu[463]. Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa başlangıçta taarruz hareketine muhalif iken Karargâh-ı Umumî ile yaptığı bir dizi yazışma sonucunda 21 Ekim'de taarruz kararı almıştı[464]. Bu yazışma süreci Karargâh-ı Umumî'nin 16-17 Ekim'de orduların taarruza geçmesini talep eden yazısı ile başlamıştı[465]. Abdullah Paşa Çanakkale, Kastamonu, Ankara, Karahisar fırkaları gibi birçok birliğin[466] bölgeye ne zaman geleceklerinin belli olmaması gerekçesiyle beş günden önce taarruza kalkmanın bir felaket olacağını belirtirken aynı zamanda kolordulara gerekli hazırlıkları yapmalarını da tebliğ etmişti[467]. Bu cevap üzerine Karargâh-ı Umumî, tasarlanan taarruz planı hakkında bilgi isteyince bizzat Mehmed Nihad tarafından 20 Ekim öğleden sonra Şark Ordusu'nun görüşü ulaştırılmıştı[468]. Buna göre; 3. Kolordu, Eskipoluz-Büyük Boyalık, 1. Kolordu Kiremitli-Kurtalan istikametinde Tunca Nehri'nin doğusunda bulunacaktı. 4. Kolordu Tunca'yı geçip Meriç'in sol sahilini takip ederek Harmanlı üzerine, 11. Fırka ise Kırcaali Kolordusu'yla birlikte hareket ederek Hasköy'e sevk edilecekti. 2. Kolordu ihtiyat olarak ikinci hatta yer alacaktı. Ayrıca kolorduların erzak ve cephane eksiklerinin[469] giderilebilmesi taarruzun başarısına direkt etki edeceği için her gün bir erzak treninin savaş bölgesine sevk edilmesi de istenmişti[470].

19 Ekim tarihinde Karargâh-ı Umumî'ye, Edirne'den, Bulgarların düzenli askerî birlikler halinde sınırdan yaklaşık olarak 7 km. kadar içeri girdiği bildirilince aynı gün bir kez daha orduya taarruz emri verilmişti[471]. Fakat burada gözden kaçırılan husus, bölgede başarı için

---

[463] Pertev Paşa, müellifin belirttiği Karargâh-ı Umumî erkânı arasında bir taarruz havası oluştu sözlerini gerçeğe uygun bulmamıştır. (Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 118.)
[464] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 38.
[465] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 202.
[466] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 39.
[467] Mehmed Nihad, Abdullah Paşa'nın taarruz hususunda Karargâh-ı Umumî'yle gerçekte aynı fikirde olduğu görüşündedir. (Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 203.)
[468] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 39.
[469] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 40; Şark ve Garp orduları ile ihtiyat ordularının erzak ihtiyacının karşılanması amacıyla 2 milyon lira tahsis edilmesine, BOA, BEO, Dosya: 4104/307730 (12 Teşrin-i evvel 1328/25 Ekim 1912.); BOA, 4104/307731 (12 Teşrin-i evvel 1328/25 Ekim 1912.); İstanbul fırınlarından ise ekmek ihtiyacının karşılanması kararı alınmıştı. (BOA, BEO, Dosya: 4108/308067. (19 Teşrin-i evvel 1328/1 Kasım 1912).
[470] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 41.
[471] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 44.

yeterli sayıda Osmanlı kuvvetinin olup olmadığı gerçeğiydi[472]. 19 Ekim'de Paris Sefareti'nden gelen bilgide, Bulgarların Trakya bölgesinde 250 bin kişilik kuvveti olduğu bildirilirken, bölgedeki Osmanlı kuvveti ise henüz bunun yarısına bile ulaşmamıştı. Böyle bir ortamda verilen taarruz emirleri Şark Ordusu yanında Garp Ordusu'nu da olumsuz etkileyecekti. 20 Ekim'de Karargâh-ı Umumî'den gönderilen emirlerde cephanenin ve top mermisinin mevcut olmasından dolayı[473] Trakya'daki Bulgar kuvvetlerini kuzeydoğuya doğru atacak şekilde bir kez daha taarruz hareketinin planlanması istenmişti[474]. Bir gün sonra Karargâh-ı Umumî eline ulaşan yeni bilgilerden hareket ederek eğer Hacıdanişment üzerine ilerleyen iki Bulgar fırkasından başka Tunca Nehri'nin doğusunda bir kuvvet yoksa fırsatın kaçırılmaması adına bir kez daha Şark Ordusu'na taarruz emrini yinelemişti[475]. Bu tavır taarruz konusunun Karargâh-ı Umumî'de bir fikr-i sabit[476] olarak görülmesine yol açarken aynı zamanda Şark Ordusu ile Karargâh-ı Umumî arasında bir rekabet olarak da algılanmıştı[477]. Kendisi de Karargâh-ı Umumî'nin mensubu olan müellife göre bunun müsebbibi kazanılacak olan zaferi kimseyle paylaşmak istemeyen[478] Karargâh-ı Umumî kurmaylarının davranışlarıydı[479]. Ancak Karargâh-ı Umumî'nin bir ferdi olan Pertev Paşa, Karargâh-ı Umumî kurmaylarını "*Bu rekabetten tenzih etmeği vicdanî bir görev bilirim*" diyerek müellifin görüşüne katılmamıştır[480].

b. Şark Ordusu Komutanlığı

Şark Ordusu ile Karargâh-ı Umumî arasında ordunun taarruza başlaması konusunda yazışma süreci daha önce de ifade edildiği gibi 16-17 Ekim'de Karargâh-ı Umumî'nin orduların taarruza geçmesini talep eden yazısı ile başlamıştı[481]. Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa 17 Ekim'de "*Hızlı bir şekilde taarruz hareketine*" başlanması emrini Karargâh-ı Umumî'den almış olsa da[482] başlangıçtan itibaren taarruz fikrine muhalif olduğu için ordunun savunmada kalması gerektiğini düşünüyordu. Bu fikrine rağmen Karargâh-ı Umumî'nin taarruz amacıyla ordunun

---

[472] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 42.
[473] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 46.
[474] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 47.
[475] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 48.
[476] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 49.
[477] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 39; Müellif Şark Ordusu Karargâhı ile Karargâh-ı Umumî arasındaki rekabet ve kıskançlığa şahsen yaşadıklarından örnek vermiştir. Şark Ordusu Karargâhı'na haber zabiti sıfatıyla Karargâh-ı Umumî tarafından görevlendirildiğinde karargâh subaylarının kendisine casus nazarıyla baktığını ve 1. Şube Müdürü Feyzi Bey'in de "*Ben Karargâh'ta muhbir-i sadık istemem*" diyerek neredeyse düşman subayı gibi muamele gördüğünü ifade etmiştir. (Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 39.)
[478] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 41.
[479] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 39.
[480] Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 111.
[481] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 202.
[482] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 59.

ileride toplanmasını isteyen birçok emrinden sonra fikrinden geri adım atmak zorunda kalmıştı[483]. Müellife göre, Abdullah Paşa şeklen taarruz konusunda Karargâh-ı Umumî'ye itiraz eder gibi görünse de gerçekte aynı fikirdeydi[484]. Paşa'nın savunma fikrinden vazgeçmesinde Karargâh-ı Umumî'nin bu ısrarlı tavrı dışında kolordu komutanlarının duruşları ile[485] kişiliği ve kolordu komutanları üzerinde nüfuz oluşturamaması etkili olmuştu[486].

Abdullah Paşa hatıratında taarruz kararını, ast ve üst komuta kademesindeki komutanların taarruz hususundaki ısrarları sonucunda verdiğini kaydetmektedir[487]. Mehmed Nihad da Şark Ordusu'nun Harp Ceridesi'nde "*Diğer kolordu komutanlarından bazılarının başkomutanlığın taarruz emrine karşı ordunun âtıl kalmasını tenkit ve muhacirlerin maneviyat üzerinde kötü etki yapmakta olduğunu beyan ediyorlardı*" şeklinde yer alan cümlelerin, Abdullah Paşa'yı doğruladığını ifade etmektedir[488]. Meclis-i Vükelâ zabıtlarına göre başlangıçtan itibaren taarruz taraftarı olan Mahmud Muhtar Paşa[489] 17 Ekim'de 7. Fırka'yı ileri sürerek taarruz etmeyi düşünmüşse de Edirne'deki Şükrü Paşa'nın bunu uygun bulmaması üzerine fikrinden vazgeçmişti. Ancak Muhtar Paşa iki gün sonra[490] Bulgarların Kırkkilise'nin kuzeyinden taarruz etmeyeceği düşüncesiyle, Şark Ordusu'na; Yenice-Kırkkilise hattındaki kuvvetin savunmada kalmak yerine taarruz etmesi teklifinde bulunmuştu[491]. Ayrıca 1. Kolordu Komutanı Ömer Yaver Paşa ile de şifahen fikir alışverişinde bulunarak taarruz fikrinde iki komutan mutabık kalmışlardı[492]. Ömer Yaver Paşa'ya göre de hızlı hareket edilmesi halinde 50 tabur kadar olan Bulgar kuvvetine karşı başarı elde edilebilirdi[493]. Bu iki komutan, taarruz fikrinde şifahen mutabık kaldıktan sonra[494] fikirlerini 19 Ekim'de Abdullah Paşa'ya bildirdiklerinde aldıkları cevap, henüz dağınık halde bulunan bir orduyla taarruz edilemeyeceği yönünde oldu[495].

---

[483] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 111; Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.,* C. II, s. 20.
[484] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. I, s. 203.
[485] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 112.
[486] Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*-Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkidli Siyasî Tarihi, C. 5, İstanbul 1994, s. 446.
[487] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 144.
[488] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 63-64.
[489] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 110.
[490] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 112.
[491] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 63.
[492] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 110.
[493] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 123.
[494] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 110; Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun*..., s. 12-13; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, C. II, Kısım II, s. 12.
[495] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 123.

Bunun üzerine 20 Ekim'de, 1. Kolordu Komutanı Ömer Yaver Paşa, saldırı ve savunma konusunu Mahmud Muhtar Paşa ile görüşmek üzere Kırkkilise'ye hareket etti[496]. Abdullah Paşa da kolordu komutanlarının izinsiz bir hareketine meydan vermemek amacıyla kurmay heyetiyle birlikte aynı gün Kırkkilise'ye doğru yola çıkmış ve gece yarısına doğru şehre ulaşmıştı. Burada Abdullah Paşa, Muhtar Paşa ve Cevad Beyler[497] yaptıkları müzakerelerde Bulgarların Kırkkilise'ye yüklenerek, ordunun payitaht ile olan irtibatını kesmeye çalışacakları sonucuna varmışlardı. Özellikle erzak ihtiyacı tam karşılanamayan ordunun, ileri yürüyüşü esnasında açlık nedeniyle felakete uğrama ihtimali de dikkate alınarak, savunmada kalınması kararı alınmıştı. Fakat Karargâh-ı Umumî'den 21/22 Ekim gecesi Şark Ordusu'na ve bir nüshası da Nazım Paşa'ya gönderilen telgrafta Kırcaali'nin düştüğü, Yaver Paşa'nın ricat ettiği ve askerî malzeme ile erzağın yollarda kaldığı bildirilmişti. Bu gelişme, savunma kararından vazgeçilerek taarruza geçilmesine dayanak oluşturmuştu[498]. Muhtar Paşa'ya göre Kırcaali Müfrezesi'nin dağılması ile ortaya çıkan olumsuz etkileri kırmak amacıyla Nazım Paşa[499] 22 Ekim sabahı Şark ve Garp ordularına taarruza başlanması emrini vermişti. Şark Ordusu, Nazım Paşa'nın taarruz telgrafının 21 Ekim'de geldiğini iddia ederek bir nevi sorumluluktan kurtulmayı amaçlamıştı[500]. Lakin emrin 22 Ekim saat 10.55'de Harbiye Nezareti'ne verildiği tespit edildiğinden taarruz kararını, Şark Ordusu'nun verdiğine şüphe kalmamıştır[501].

Şark Ordusu'nun taarruz kararı almasına etki eden bir diğer neden de Karargâh-ı Umumî'den son gelen taarruz emrinin uygulanmaması halinde yaşanacak bir başarısızlıkta sorumlu olarak görülme endişesiydi[502]. Ayrıca Edirne-Kırkkilise arasında dağınık bir halde olan Bulgar kuvvetlerinin toplanmasına fırsat verilmeden bir an önce harekete geçme isteği de etkiliydi.[503]. Burada önemli olan ordu komutanının taarruz veya ricatı emrettiğinde ordunun verilen emirleri hayata geçirip geçiremeyeceğinin idrakinde olmasıdır. Zira aksi halde ordunun başına felaketin gelmesi kaçınılmazdır[504]. Neticede Karargâh-ı Umumî'nin taarruz konusunda

---

[496] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 121.
[497] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 113.
[498] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 114; Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun*..., s. 13; 20 Ekim'de yenilgiye uğrayan Mehmed Yaver Paşa kuvvetleriyle birlikte Gümülcine'ye doğru çekilmiştir. Çekilen birlikleri takip eden Bulgar Ordusu'yla yapılan muharebeden sonra Mehmed Yaver Paşa, maiyetindeki 265 subay ve 15.000 askeriyle birlikte teslim olmak zorunda kalmıştır. Esir alınan Yaver Paşa ile Erkân-ı Harbiye Reisi Hayri Bey, Fazıl ve İmhof Beyler Kırkkilise'ye daha sonra ise Sofya'ya gönderilmiştir. (İvan Lesiçkof, *Yaver Paşa'nın Esareti*, Mütercim: M. Nuri, C. I, Cüz. I, Filibe 1913, s. 6-7.)
[499] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 348.
[500] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 114-115.
[501] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-59.
[502] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-55; Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 116.
[503] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 116-117; ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-54.
[504] Sun-Tzu, *Savaş Sanatı*, Çev. Adil Demir, İstanbul 2008, s. 50.

vermiş olduğu kesin emir[505] ve bu konudaki ısrarları Abdullah Paşa'nın "*Bilmediği veya bize bildirilmek istenmeyen bazı durumların*" var olduğu düşüncesine kapılmasına neden olmuştu[506]. Mehmed Nihad'a göre üç kolordu komutanının *"Taarruz fikri bölüğü"* oluşturması[507], Karargâh-ı Umumî'nin her türlü sevk ve idare esaslarını bir tarafa bırakıp Bulgar Ordusu'nun ve kendi ordusunun durumunu dikkate almadan ısrarla taarruzu emretmesi, Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'nın ise bu fikre muhalif olmakla beraber "*Harekâtımda serbest bırakınız*" tarzında net bir tavır ortaya koyamaması, taarruz kararının alınmasına etki eden diğer amillerdi[508]. Müellif Karargâh-ı Umumî'nin bu davranışıyla Şark ve Garp ordularının yetkisine müdahale ettiği kanaatindeyken[509], Pertev Paşa ise gönderilen emirleri onların işlerine müdahale olarak görmeyip, Abdullah Paşa'nın alınganlık gösterdiği kanaatindedir[510].

Şark Ordusu'nun taarruz kararı almasının nedenleri olarak ileri sürülen sebepler, Balkan Harbi'nden sonra yapılan soruşturmada[511] bir taarruz gerekçesi olarak görülmemiştir. Aksine, ordunun savunmada kalmasının nedenleri olarak ifade edilmiştir[512]. Çünkü Bulgar Ordusu 150 bin kişilik kuvvetle toplanmasını tamamlamışken, Şark Ordusu henüz kuvvetinin üçte birini (78 bini) bölgede topladığı bir ortamda zaman kazanmaya ihtiyacı olan taraf olarak zikredilmiştir. Fakat buna rağmen, zamana ihtiyacı yokmuş gibi davranması ve taarruz etmesi hata olarak değerlendirilmiştir[513]. Ordunun savunmada kalmasını gerektiren bir diğer neden de hafif cephane kollarının bile neredeyse öküz arabalarından oluştuğu ve kıtaların kısmen aç olduğu bir ortamda düşmanın her kolunu yenecek gücü kendinde görmesi diğer bir yanlıştı[514]. Yine ordudaki iaşenin düzgün yapılmaması ve ambarların boş olması da ordunun savunmada kalmasını gerektirecek nedenlerdendi. Dolayısıyla taarruz için ileri sürülen gerekçeler gerçeğe uygun görülmemişti. Aksine muharebenin mümkün mertebe geciktirilerek savunmada kalınması ve düşmanın yaklaşmasını önleyecek tedbirler hayata geçirilmeliydi[515]. Ancak bu sayede eksiklikler tamamlanır ve yürüyüş halinde olan birliklerin katılımı ile düşmana karşı bir denge kurulabilirdi. Ayrıca düşmanın savunma hattına gelinceye kadar geçireceği süre zarfında,

[505] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-55.
[506] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 124.
[507] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 111.
[508] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 49.
[509] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 64
[510] Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 91-92.
[511] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4
[512] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-56.
[513] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-60.
[514] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-61.
[515] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-63.

İstanbul ve kısmen Karadeniz sahilinden gelen kuvvetler ile bölge takviye edilebilirdi[516]. İleri sürülen bu gerekçelerden hareketle Şark Ordusu'nun seferberlik ve muharebe sürecini tetkik eden komisyon, Abdullah Paşa'nın Kırkkilise-Yenice ve Bostanlı hattında savunmada kalarak muharebeyi kabul etmesi gerekirken, taarruza karar ve emir vermesinin sorumluluğunun şahsına ait olduğu tespitinde bulunmuştur[517]. Mahmud Muhtar Paşa da, Abdullah Paşa'nın Şark Ordusu'nun felaketine neden olan taarruz kararının alınmasında, Başkomutanlık ile kolordu komutanlarının etkisinin olduğunu ifade etmesini, sorumluluğuna ortak arama olarak değerlendirmiştir[518]. Oysaki Abdullah Paşa'nın Nazım Paşa ile birlikte İstanbul'da taarruzu kararlaştırdıkları bilinse de[519] Mahmud Muhtar Paşa'nın da 3. Kolordu komutanı sıfatıyla Meclis-i Vükelâ tarafından "*Kırkkilise taarruz ordusunda görevlendirilmesi*"[520] şeklinde yazılan ifade hükümetde yer alan Nazım Paşa ile Muhtar Paşa'nın taarruz fikrine[521] ve mevcut Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümetinin sorumluluğuna delalet eder[522]. Pertev Paşa, Nazım Paşa'nın taarruzu emretmesindeki etkenleri ise; kendine verilen bilgilerdeki kuvvet sayısına inanması ve Sadrazam ile Heyet-i Vükela'nın isteği ve kendisinin de aynı görüşte olması şeklinde sıralamıştır[523]. Bulgar Genelkurmayı'na göre de Abdullah Paşa, öncelikle küçük muharebelerle düşmanı oyalayarak ordu yeterli sayıya ulaştığı zaman taarruz etmeyi uygun görmüştü[524].

B. KIRKKİLİSE MUHAREBESİ ÖNCESİ OSMANLI ORDUSU'NUN DURUMU

Batıda Tunca Nehri, doğuda Istranca Dağları, kuzeyde Akpınar-Erikler, güneyde Edirne-Kırkkilise'ye uzanan yaklaşık 65 km'lik bir hatta meydana gelen Kırkkilise Muharebesi'ni[525] müellif Mehmed Nihad, Osmanlı ve Bulgar orduları açısından ayrı ayrı değerlendirmiştir. Bu çerçevede Trakya bölgesinde görev alan Şark Ordusu'na bağlı kolordu ve fırkaların savaş öncesi hazırlıkları, harekât stratejisi ve yürüyüş güzergâhları detaylı bir

[516] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-64; Muzaffer Tufan, *a.g.m.*, s. 41.
[517] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-65.
[518] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 335.
[519] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 342.
[520] Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 103.
[521] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, C. II, Kısım II, s. 11.
[522] Serkan Er, "Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusunun Yığınaklanması...s. 267.
[523] Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 109.
[524] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 20; Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 35.
[525] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, 162.

şekilde aktarılmıştır. Müellif aynı hassasiyeti Bulgar Ordusu'nun Trakya bölgesinde yer alan üç ordusu için de göstermiştir. Müellif askerî tarihçi olması hasebiyle hem Bulgar hem Osmanlı Ordusu'na bağlı kolordu ve fırkalar ile alayların savaş sürecindeki faaliyetlerine ayrıntılı olarak yer vermiştir. Bu nedenle kolordular ve onlara bağlı birliklerin icraatlarına, muharebeye etkisi üzerinden yer verilmiş olup, askerî detaylar, eserin transkripsyonundan takip edilebilir.

Mehmed Nihad, Şark Ordusu'nun 21 Ekim'deki mevcut durumunu Abdullah Paşa'nın hatıratından aktarmıştır. Buna göre Kırkkilise-Bostanlı hattında savunma amacıyla toplanmakta olan Şark Ordusu, Bulgar kuvvetlerinin 5 fırkadan oluştuğunu tahmin ediyordu. Bu kuvvetler ise Osmanlı birliklerinin batı yönünde merkez ve sol kanadın ilerisinde bulunuyordu. İki ordu arasında bir günlük yürüyüş uzaklığı olduğu için bir gün sonra muharebenin başlaması ihtimali vardı[526]. Bu sebeple Kavaklı'da bulunan Şark Ordusu Komutanlığı emrindeki 1., 2., 3. ve 4. Kolordular ile Müstakil Süvari Fırkası'na ve Edirne Kalesi'ne 10 maddeden oluşan taarruz emrini göndermişti. Emirde, Bulgar kuvvetlerinin tahmini konumları ile buna karşı Osmanlı kuvvetlerinin taarruz istikametleri belirtilmişti. Buna göre, Bulgarların Süloğlu Çiftliği-Kayapa hattının gerisinde üç fırkalık bir gücü, Erikler civarında süvarisi, Devletliağaç civarında kuvveti tam bilinmeyen piyadesi ile Tunca Nehri'nin doğusunda askeri olduğu bildirilmişti. Bulgar Ordusu'nun bu yerleşimine karşı Şark Ordusu'nun taarruz planında 3. Kolordu, 7. Fırkası'nı Erikler istikametine sevk edecek ve ordunun sağ kanadını Devletliağaç istikametine karşı kamufle edecekti. Eğer o yönden Bulgar kuvvetleri gelmezse, bu fırkanın da muharebeye katılması sağlanacaktı. Kolordunun diğer fırkaları ise Taşlımüsellim yönünde hareket ederek Bulgar birliklerinin sol kanadını kuşatacaktı. 2. Kolordu, Kavaklı-Koyungavur üzerinden Kiremitli-Seymen'e gidecekti. 1. Kolordu bir fırkasıyla, Yenice-Geredeli-Süloğlu Çiftliği ve diğer fırkasıyla Tokucak-Akardere Harabesi-Gevgili-Geçkinli istikametine hareket edecekti. 4. Kolordu ise Çiftlik'e gidecekti[527]. Süvari Fırkası'nın 4. Kolordu'nun emri altında sol kanatta muharebeye katılması planlanmıştı. Şükrü Paşa'nın komutasında Edirne'de bulunan bütün kıtalar ise Tunca Nehri'nin doğusunda yer alan Bulgar kuvvetlerinin yan ve gerilerine taarruz edecekti. Bu planın uygulanabilmesi için saat 11.00'da 3. Kolordu bütün kuvvetleriyle Çeşmeköy batısındaki Sazlıdere hattını, 2. Kolordu'nun da Hasdere'yi geçmesi gerekiyordu. 1 ve 4. Kolordular ise saat 10.00'da Süloğlu Çiftliği-Geçkinli-Demirhanlı hattını aşmalıydı. Ayrıca askerin kendilerine verilen bir günlük yiyecek ile 220'şer cephaneyi israf etmemesi de emredilmişti[528]. Abdullah Paşa, muharebede en önemli görevi üstlenecek olan 3. Kolordu

[526] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 120-121; Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 217-219.
[527] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 124; Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 219-221.
[528] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 125.

komutanını, obüs bataryalarını şehrin savunmasında kullanması, fazla güvenilmeyen redif birliklerini hareketin başlangıcında ileri hatlara yerleştirmemesi ve Kırkkilise'deki kuvvetlerin takviye edilmesi hususunda ayrıca uyarmıştı. Bundan başka geride bulunan 16. Kolordu'nun Kırkkilise'ye, 17. Kolordu'nun da Babaeski'ye hızlı bir şekilde gelmesi emredilmişti[529]. Askerin manevî durumunu güçlendirmek amacıyla da Şark Ordusu Komutanlığı *"Her avuç toprağı babalarımızın kanıyla yoğrulmuş olan mukaddes vatanı kurtarmalarının farz olduğunu belirten*" bir beyannameyi yayınlamıştı [530].

Müellif, Şark Ordusu'nun yukarıdaki taarruz planında Bulgar Ordusu'na ait sınırlı bilgi ile hareket edildiği kanaatindedir. Zira süvarinin 21 Ekim tarihli raporu ellerine ulaşmadığı için Bulgar kuvvetleri hakkındaki bilgi iki gün öncesine aitti[531]. Bulgar Genelkurmayı, Şark Ordusu ile Süvari Fırkası arasında doğrudan iletişimi sağlayacak araçların olmamasını ve mevcut telsizleri kullanacak tecrübeli kişilerin eksikliğini, Şark Ordusu'na bilgilerin geç ulaşma nedeni olarak görmüştür[532]. Hal böyle olunca Bulgar Ordusu'nun nerede ve ne kadar kuvvete sahip olduğu hakkında Şark Ordusu'nun elinde net bir bilgi yoktu. Bu ise büyük bir risk teşkil etmekteydi[533].

Taarruz planını değerlendiren Mehmed Nihad, Şark Ordusu'nun geniş bir cepheden tam 7 kol ile taarruzu emrettiği bir ortamda, özellikle askerin yürüyüşü ile ilgili isteklerin gerçekleşmesini neredeyse imkânsız bulmuştu. Mesela 3. Kolordu'dan Raklıca'dan itibaren saat 11.00'e kadar 28 km. yürümesi istenmişti ki arazi şartları ve ordunun yavaş yürüdüğü dikkate alındığında bu istek pek mümkün değildi[534]. Çünkü 19-21 Ekim tarihleri arasında kolordular yağan yağmurlar nedeniyle ancak saatte ortalama 2 km. yürüyebilmişti. Bundan dolayı kolorduların saat 10 ve 11'e kadar 20-30 km.'lik yürüyüşler yapmaları ihtimal dahilinde değildi[535]. Birliklerin azami süratinin 4 km. kabul edildiği bir durumda bile belirlenen hedeflere zamanında varabilmeleri için kolorduların ancak 21-22 Ekim gece yarısından önce, bir kısmının da gece yarısından en geç 3 saat sonra hareket etmeleri gerekirdi. Halbuki harekât emri 21 Ekim öğleden sonra saat 4'te yazılmıştı. Bu sebeple kıtalar zamanında hareket edememiş ve istenen

---

[529] Abdullah Paşa'nın hatıratında ordu emrine ek olarak Ankara, Afyonkarahisar, Uşak ve Konya fırkalarına ait taburların Babaeski ve Lüleburgaz'da trenden indirilmeyerek Kırkkilise'ye gitmelerinin istendiği belirtilse de belgeler arasında bu bilgiye rastlamadığını müellif ifade eder. (Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 126-127.)
[530] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 126.
[531] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 127-128; Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.,* C. II, s. 19; Osmanlı birlikleri arasında telefon, telgraf haberleşmesinde yaşanan eksiklikler kıtaların birbirlerinden ve düşmandan haberdar olamamasının nedeniydi. (Aram Andonyan, *a.g.e.,* s. 459.)
[532] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.,* C. II, s. 18.
[533] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 128.
[534] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 129.
[535] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-73.

yerde vaktinde olamamıştı[536]. 3. Kolordu Komutanı Mahmud Muhtar Paşa da 7. ve 9. Fırkaların ancak sabah saat 5-6'da hareket ettiğini bu duruma örnek olarak vermiştir[537]. Aynı zamanda kolordulardan gece yürüyüşü talep edilmesi ve yürüyecek askerin üzerinde 220 fişeğin olması da yürüyüşü zorlaştıran diğer hususlardı. Uygulanması güç olan bu emirlerle, iyi bir netice elde edilmesi ancak Bulgarların[538] hata yapmasıyla mümkün olabilirdi ki; böyle bir şeyin ise öngörülmesi mümkün değildi[539].

Balkan Harbi ile ilgili kalem oynatanlar, Osmanlı Ordusu'nun taarruz kararı almasını Abdullah Paşa'nın, Mahmud Muhtar Paşa ve Yaver Paşa'dan etkilenmesine bağlamışlar ve aldığı önlemleri de yetersiz bulmuşlardı. Çünkü Osmanlı kolorduları birbirine yaklaştırılıp taarruz etmeleri gerekirken, bağımsız şekilde hareket etmeleri ordunun başarı şansını azaltmıştı[540]. Keza hava ve arazi şartları ile ordunun askerî malzeme noktasındaki eksikleri dikkate alınmadan sadece askerin cesaretine ve geçmişin görkemli günlerine kapılarak taarruz kararı verildiğini söyleyen kalemlerde mevcuttur[541]. Şark Ordusu'nun taarruza dayalı askeri harekâtının yanlış yorumlandığını ifade edip farklı bir bakış açısıyla değerlendiren Osmanlı Askerî Tarihçisi Edward J. Erickson'a göre Osmanlı Genelkurmayı taarruzu değil "*Önceden düşünülmüş daha geniş stratejik savunma çerçevesi içinde harekât inisiyatifini ele geçirme şeklindeki stratejik kavramı izlemiş…düşmanı yok edici çembere alma muharebesi fikri*" hayata geçirilmek istenmişti[542].

1. Süloğlu-Geçkinli Muharebesi'nde Osmanlı Ordusu

Şark Ordusu'nun 22 Ekim'de almış olduğu taarruz kararı ile Osmanlı Ordusu'nun ileri yürüyüşü başlamıştı[543]. Harekât planı iki aşamalı olup birinci aşamada, saat 11.00'e kadar Bulgar ordularının bulundukları yerde 1., 2., ve 4. Kolordular tarafından durdurulması hedefleniyordu. Eş zamanlı olarakda 3. Kolordu'nun sağ kanattan kuzeybatıdaki Çeşmeköy'e ilerlerlemesi, Edirne Kalesi'ndeki kuvvetlerin de kuzeydoğuya doğru gitmesi gerekiyordu. Tüm bunlar saat 11.00'de tamamlandıktan sonra ikinci aşamaya geçilecekti. Burada en önemli görev, Edirne'den gelen birliklerle Bulgar kuvvetlerinin etrafındaki çemberi kapatmak üzere yaklaşık

[536] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-74.
[537] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun...*, s. 16.
[538] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 129.
[539] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 130.
[540] Sait Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 123-124.
[541] Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 32-33.
[542] Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 110.
[543] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 138.

48 km. yürümesi gereken 3. Kolordu'ya düşüyordu[544]. Harekâtın başarısı, koordineli bir şekilde hareket etmeye ve belirlenen zaman aralığında istenilen yerde olmaya bağlıydı. Bu amaçla 3. Kolordu saat 11.00'de Çeşmeköy'ün batısındaki Sazlıdere hattını geçerken. 2. Kolordu Hasdere'yi, 1. Kolordu ile 4. Kolordu ise 10.00'da Süloğlu Çiftliği-Geçkinli-Demirhanlı hattını geçmeliydi[545].

Osmanlı kuvvetlerinin 22-23 Ekim tarihlerinde Kırkkilise ve Edirne karşısında yaptığı muharebeler taraf ordularının tesadüfen karşılaşması sonucu olmuş ve hepsine savaşın yaşandığı bölgeden hareketle "Kırkkilise-Edirne Muharebesi" adı verilmiştir. 22 Ekim'de gerçekleşen ve aşağıda ismi verilen muharebeler ise günün sonucuna etki etmemiştir.

a) Edirne'nin kuzeydoğusunda yapılan muharebeler[546].

b) Süloğlu-Geçkinli Muharebesi

c) Petra Muharebesi

d) Erikler Muharebesi.

23 Ekim'de ise

a) Erikler-Kırkkilise Muharebesi

b) Petra Muharebesi

c) Edirne Muharebesi yapılmıştır. Bunların dışında tarafların birbiriyle teması olmaksızın gerçekleştirdikleri harekâtlar da icra edilmişti.

Süloğlu-Geçkinli Muharebesi'ne 4. Kolordu'nun İzmit Fırkası ile Süvari Fırkası, 1. Kolordu'nun 2. ve 3. Fırkaları katılmış olup birbirinden bağımsız şekilde mücadele etmişlerdi. Süvari Fırkası, Şark Ordusu'nun taarruz kararını, emir subayının 20 km'lik mesafeyi 17 saatte katetmesinden dolayı gecikmeli olarak almıştı[547]. Bu emre göre Süvari Fırkası'na düşen görev, Tunca'nın doğusundaki Bulgar kuvvetlerini mümkün mertebe üzerine çekerek ordunun sol taraftaki yükünü hafifletmekti[548]. Fakat fırka, 7 süvari alayı, 5 makineli tüfek bölüğü, 3 süvari bataryası kuvvetinde olmasına rağmen Çiftlik ile Demirhanlı arasındaki sırtlarda iyi organize edilmediği için etkili bir harekât icra edememiş ve bu nedenle genelde âtıl kalmıştı[549]. 22/23 Ekim gecesi Gaipler'de bulunan fırkadan[550], 1. Kolordu'nun bazı birliklerinin ve İzmit Fırkası'nın dağılması nedeniyle, yenilginin bir hezimete dönüşmemesi için çekilme harekâtını

[544] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 124-125; Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 112-113.
[545] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 125.
[546] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 138.
[547] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 139-140.
[548] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 142
[549] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 146.
[550] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 147.

himaye etmesi istenmişti. Bu isteğe rağmen Süvari Fırkası, yine bir şey yapmamış ve İzmit Fırkası ile Edirne Kolordusu'na gerekli desteği vermemişti[551].

4. Kolordu'nun Süloğlu-Geçkinli Muharebesi'ne katılan İzmit Fırkası ise 22 Ekim'de tek başına mücadele etmişti. Fırka komutanı Fahri Paşa, birliklerin yorgunluğu ve erzak eksikliği gibi sebeplerden dolayı ancak sabah saat 9.00'a doğru hareket edebilmişti[552]. Saatte yaklaşık 3,5 km. yürüyerek o zamanki şartlara göre iyi bir yürüyüşle Geçkinli-Çiftlik hattına 5,5 saatte ulaşmayı başaran Fırka, 3. Fırka'nın yardım talebi üzerine muharebeye katılmıştı[553] . Ancak 3. Fırka'nın çekilmesine bağlı olarak İzmit Fırkası ile fırkaya bağlı Karamürsel ve Söğüt taburlarında da ricatlar yaşanmıştı. Mehmed Nihad'a göre bu çekilişin nedenlerini sadece askerin eğitim yetersizliği ve açlığı ile izah etmek mümkün değildi. Muharebe meydanında yaşanan kayıplar, Osmanlı askerinin düşmanı gözünde fazla büyütmesi ve Söğüt ile Adapazarı taburlarının birbirlerini düşman zannederek açtıkları ateş de felaketin boyutunu arttırmıştı[554]. Bu gelişmeler üzerine 4. Kolordu komutanı, 12. Fırka'nın henüz savaşa girmediğini göz ardı edip, diğer kolordular ile ordunun durumunu dikkate almadan bütün kuvvetin geri çekilmesi kararını almıştı[555]. Şark Ordusu, bugünkü muharebeye katkısı sadece etrafa emir vermekten ibaret olan 4. Kolordu Komutanlığı'nın[556] çekilme isteğine şiddetle muhalefet ederek son nefere kadar bulunduğu hatta savunma veyahut verilen hedefler istikametinde taarruz etmesini emretmişti[557].

Süloğlu-Geçkinli Muharebesi'ne katılan 1. Kolordu'nun 2. ve 3. Fırkalarından 3. Fırka, Geçkinli köyünün kuzeyinde yaptığı muharebede ricat etmek zorunda kalmıştı[558]. Mehmed Nihad'a göre öncü birliklerin konumlarını muhafaza etmeleri ve 1. Fırka'nın bulunduğu yerden 3. Fırka'nın muharebesini seyretmekle yetinmeyip çatışmaya müdahil olsaydı bu ricat gerçekleşmezdi[559]. 9 bin askeri olan 2. Fırka ise saat 11.30'da Geredeli'ye ulaştıktan sonra girdiği muharebede kendisine verilen Akarcadere'nin batısındaki sırtları ele geçirme vazifesini kavrayamamış[560], Bulgar süvarisi karşısında vakit kaybetmiş ve en sonunda o da çekilme kararı almıştı[561]. 2. Fırka'nın gece yarısına doğru Paşayeri'ne çekildiği anlaşılınca,

---

[551] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 148.
[552] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 151.
[553] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 152; İzmit Fırkası bu muharebede 211 şehit, 652 yaralı vermiştir. Fırkanın toplam kayıp miktarı ortalama %10'dur. (Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 156.)
[554] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 155.
[555] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 254.
[556] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 159.
[557] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 256.
[558] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 161.
[559] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 168-169.
[560] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 170.
[561] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 177.

Fırka Komutanı Mirliva Aziz Hüsnü Bey eski yerlerine dönmeleri hususunda kolordu komutanı tarafından ikaz edilmişti[562]. Bu sırada yiyecek ve cephanesi kalmayan 3. Fırka'nın da muharebeye devam etmesi uygun bulunmamış ve Kızılcamüsellim'e doğru çekilmesi istenmişti[563]. Böylelikle 1. Kolordu ricat kararını kendiliğinden vermiş oldu. Oysaki Mehmed Nihad'a göre, ricat kararının alınmasına neden olacak bir durum yoktu. Yine de bir ricat uygulanacaksa, bu gece yarısı yağmur altında değil, hiç olmazsa sabah yapılmalıydı ki bir felaket yaşanmasın. 1. Kolordu'nun çekilme kararının, 2. ve 4. Kolordulara bildirilmemesini ise müellif ayrıca garip bulmuştur. Çünkü daha önce verilen emirde bu kolorduların bir sonraki gün taarruzda yer almaları istenmişti. Eğer 1. Kolordu ricat kararını almakta bu kadar acele etmeseydi kendisine bağlı 2., ve 3. Fırkalar, 23 Ekim'de Bulgar birliklerinin savaş alanını terk etmiş olduklarını göreceklerdi. Bu durum 2. Kolordu ile birlikte hareket edip, Bulgar birliklerini merkezden sarsma şansının olması anlamına da geliyordu. Fakat 1. Kolordu'nun komuta heyetinin fikren mağlup olması böyle bir neticeyi doğurmuştu[564]. 1. Kolordu Karargâhı Mehmed Nihad'a göre, 22 Ekim'de 4. Kolordu Karargâhı gibi olayları seyretmekle yetinmişti[565]. Bu muharebe ne tam anlamıyla bir taarruz, ne de tam bir savunma savaşı olmuştu. Tarafların avcı hatları oldukça esnek davranmış, Osmanlı avcı hatları ilerledikçe Bulgar hatları bazen ilerlemiş bazen gerilemiş ve her tabur kendisinin taarruz ettiğini iddia etmişti[566].

Kavaklı'da bulunan 2. Kolordu ise 22 Ekim'de ordunun taarruz emrini zamanında almasına rağmen muharebeye katılmamıştı[567]. Kiremitli'ye 6-7 km mesafede bir Bulgar kuvveti olmasına ve diğer kolorduların muharebeye girdiğini gördüğü halde, 4. Fırka komutanı savaşa girmede kararlılık gösterememişti. Kolordu komutanı da Koyungavur'dan zamanında gelerek öncü birliklerini ileriye sürememiş, sadece kıtalara müdahale ile vakit geçirmişti. Neticede gerek Petra ve gerek Süloğlu istikametinde muharebeye girmek için elinde zaman ve imkân olmasına rağmen[568] kolordunun müdahil olmaması, günün iyi bir netice ile sonuçlanmasına mani olmuştu.

Edirne'de, yaklaşık mevcudu 30.000 olan seyyar kolorduya verilen görev ise[569] 3. Kolordu sağ kanattan düşmanı çevirirken, batıda da bu kolordunun aynı görevi icra etmesiydi[570]. Seyyar kolorduya bağlı bazı fırkaların ricatı nedeniyle kolordu ancak 6 km.

---

[562] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 248.
[563] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 250.
[564] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 251, 253.
[565] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 177.
[566] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 154.
[567] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 221.
[568] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 227.
[569] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 228.
[570] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 124-125; Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 121.

ilerleyebilmişti[571]. Fakat Edirne'ye bağlı 10. Fırka'nın Sofular civarında yaptığı başarılı taarruz hareketi neticesinde ise Bulgar kuvvetleri, Tavşan Korucuköy'e doğru çekilmek zorunda kalmıştı. Bu süreçte Şark Ordusu Karargâhı'nın faaliyetlerine baktığımızda, taarruz kararını verdikten sonra 22 Ekim sabahı Yenice'ye gitmek üzere Kavaklı'dan hareket etmişti. Yol boyunca 1. Kolordu'ya ait askerlerin perişanlığına şahit olmuş, yolda ilerledikçe dağınık halde bulunan birçok askere rastlamış ve bu durum karargâhın diğer kolorduların da aynı halde olacağı zannına kapılmasına neden olmuştu. Yenice'ye vardığında da benzer karışıklıkları görmüş ve iletişimde yaşanan aksaklıklardan dolayı hiçbir karargâhtan zamanında haber alamamıştı[572]. Abdullah Paşa ise bulunduğu mevkiden Kırkkilise, Raklıca, Petra, Poluz istikametlerini görüyorsa da; kuzey ve batı yönlerini göremiyordu. Saat 2'ye doğru duyulmaya başlanan top seslerinden muharebenin başladığı anlaşılmıştı. Öğleden sonra 1. Kolordu Komutanı Ömer Yaver Paşa ile 2. Kolordu Komutanı Şevket Turgud Paşa'dan gelen raporlardan 2. Fırka'nın düşmanla muharebede olduğu ve 3. Kolordu'nun sol kolunun Poluz'a girdiği öğrenilmişti. Abdullah Paşa, ordunun sağ kanadında yer alan 3. Kolordu'nun kuvvetli olması ve gerisinde Kırkkilise gibi tahkim edilmiş bir mevkinin bulunması nedeniyle ordunun sağ kanadını güçlü görüyordu. Fakat taarruzun başarısı diğer kolordularla eşgüdümlü hareket etmeye muhtaçtı. Bu sebeple özellikle 2. Kolordu'nun desteği önemli olduğundan[573] Seymen harabesi istikametine taarruz etmesi ve 3. Kolordu ile de iletişimde olması istenmişti. Müellif ordu karargâhının verdiği emri, bilgi eksikliğine rağmen isabetli bir karar olarak nitelese de olumlu bir sonuç alınamadığını belirtir. Şark Ordusu Karargâhı gün içinde 2. ve 3. Kolordulardan gelen raporlardan harekâtları hakkında malumat sahibiydi. Fakat 1., 4. Kolordular ve Edirne ile iletişim kurulamadığından karargâh mensupları bu meselenin üstesinden gelebilmek amacıyla Kırkkilise'ye gitmişti[574]. Burada İzmit Fırkası ile 3. Fırka'nın çekilmesinden hareketle 4. Kolordu'nun da eğer ricatı engelleyemezse Babaeski istikametine çekileceği öğrenilince kolordunun bu isteğine şiddetle karşı çıkılmıştı. Çünkü Edirne'deki kuvvetler düşmanı Küçükdöllük-Meracılar hattına kadar atmıştı. Ordunun sağ kanattaki muharebeleri de başarılı bir şekilde devam ediyordu. Bu yüzden Abdullah Paşa, 4. Kolordu'ya büyük bir sorumluluk düştüğünü belirterek son nefere kadar ya bulunulan hatda savunmaya devam ya da verilen hedefler istikametinde taarruzu emretmişti[575].

[571] Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 124.
[572] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 231.
[573] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 232-233.
[574] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 234-235.
[575] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 255-256.

Abdullah Paşa, 1., 2. ve 3. Kolordu Karargâhı'ndan gelen haberlerden hareketle henüz düşmanla ciddî bir muharebeye girilmemiş olmasına rağmen, bazı fırkalarda görülen ricatı, ordunun; taarruzda başarılı olamayacağı şeklinde değerlendirmiş ve 20 Ekim'de tespit edilmiş olan savunma hattına çekilmesine karar vermişti[576]. Buna delil olarak da 3. Kolordu'nun zayıf düşman kuvvetleri karşısında oyalanması, 2. Kolordu'nun verilen taarruz emrine rağmen düşmanla temasdan neredeyse imtina etmesi, 1. ve 4. Kolorduların panik hâlinde ve kısmen toplarını bırakarak firar etmesini göstermişti. Bunun üzerine Abdullah Paşa ortaya çıkan bu tabloyu ordunun taarruza yeteneği olmadığını ispat olarak telakki etmiş ve muharebenin kesilerek ordunun Kırkkilise-Bostanlı hattında toplanmasına karar vermişti. Abdullah Paşa'ya göre ordu bu hatta toplandıktan sonra yapacağı savunma ile düşman taarruzlarını püskürtür, bozulan moralini tekrar düzeltir ve takviye kuvvetler ile de karşı taarruza geçebilirdi[577]. Müellif, komuta heyetinin böyle çarçabuk ricat kararı almasını tenkit etmiştir. Ona göre merkezden 2. Kolordu ile 1. Kolordu, 3. Kolordu'dan da bir kısım kuvvetin katılarak yapacağı bir taarruzla başarı elde edilebilirdi. Sağ kanatta da 7. Fırka'nın düşmanı üzerine çekerek mücadele ettiği bir ortamda 3. Kolordu'nun kuvvetlerinin diğer kısmı 2. Kolordu ile birlikte hareket etmesi halinde Bulgar merkezine kuvvetli bir darbe indirilebilirdi. Bu kararı müellif, her ne kadar cüretli bir karar olarak nitelese de başarı şansını yüksek görmüştür. Fakat ilk başarısızlık haberleri üzerine ordu komutanı ile birlikte Erkân-ı Harbiye'nin tavrı ricat olmuştu[578].

Abdullah Paşa 22 Ekim'de yaşanan muharebe ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede başlangıçta ordunun Kırkkilise-Yenice hattında toplanması kararına olumlu bakmamıştı. Çünkü 2. ve 3. Fırkalarla İzmit Fırkası her ne kadar muharebeyi terk etmiş olsalarda diğer kolorduların bütün kıtaları henüz muharebeye girmemişti. Fakat 23 Ekim'de saat 11.00 sularında 3. Kolordu'nun Petra'yı ve bütün bataryaları kaybettiğine ve Kırkkılise'yi tutamayacağına dair gelen yeni bilgi, durumun tekrar gözden geçirilmesine ve ordunun Kırkkilise-Yenice hattı yerine Ergene Nehri'nde toplanmasına neden olmuştu[579]. Ordunun bu bölgede toplanmak istenmesinin gerekçeleri arasında gerisinde bir demir yolu hattının bulunması, İstanbul ile iletişimin güvenli olması, Ereğli ve Silivri limanlarından yararlanma imkânı ile Bulgarların buraya ulaşmak için kaybedecekleri zaman dikkate alınmıştı[580]. Ancak Kırkkilise-Bostanlı hattına gelmekte olan ordunun bir hamlede Ergene'ye ulaşması mümkün olamayacağından

[576] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 257-258; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 172.
[577] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 260; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.*g.e., s. 172-173.
[578] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 264-265.
[579] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 310-311; 3. Kolordu'nun Petra'yı kaybetmesi ordunun sağ kanattan çevrilme riskini ve İstanbul yolunun kapanma tehlikesini barındırdığından Abdullah Paşa bunu bertaraf etmek için orduyu Pınarhisar-Lüleburgaz hattına çekme kararı aldı. (Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 177.)
[580] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 310-311.

öncelikle Pınarhisar-Lüleburgaz hattı gerisinde toplanması uygun bulunmuştu. Şark Ordusu Karargâhı çekilmenin nasıl yapılacağı ile ilgili emirlerini verdikten sonra 24 Ekim'de trenle Çorlu'ya gelmişti. Abdullah Paşa, gerek Babaeski'de ve gerek Lüleburgaz'da karışıklıklar nedeniyle çalışma imkânı olmadığı için Çorlu'yu yeni karargâh yeri olarak tercih etmişti. Yine çevre iller ile haberleşme imkânına sahip olması da Çorlu'nun tercih edilmesinin diğer bir nedeniydi[581].

Çorlu'ya geçen Şark Ordusu Karargâhı, Karargâh-ı Umumî ve kolordularla iletişime geçerek[582] 1. Kolordu'nun Lüleburgaz bölgesinde toplamasını ve askerin erzak sorununu çözmesini istemişti[583]. Yaver Paşa özellikle askerin iaşesinin sağlanamamasında Babaeski'de bulunan menzil memurlarının vazifelerini terk etmelerinin etkisi olduğunu belirtip proplemin çözümü için İstanbul'dan un ve ekmek gönderilmesini talep etmişti[584]. Mehmed Nihad'a göre bu durumun ortaya çıkmasında "*Ordudaki ruh hali*" etkendi. Zira Trakya bölgesi tarım ve hayvancılık yönünden zengin bir bölge olması nedeniyle köylerin anbarları erzakla doluydu. Lakin kimsenin üzerine sorumluluk almak istememesi askerin yiyecek sıkıntısı çekmesinin nedeni olmuştu[585].

2. Süloğlu-Geçkinli Muharebesi'nde Bulgar Ordusu

Şark Ordusu, üç dört gün öncesine ait bilgilerle Bulgar Ordusu'na karşı savaş planlarını hazırlarken Bulgar Karargâh-ı Umumisi'nin elindeki veriler de üç dört gün öncesine aitti. Mevcut malumata dayanarak 22 Ekim'de uygulanmak üzere verilen 6 maddelik emirde 2. Ordu, bulunduğu yerden Edirne Kalesi'ni gözetlemeye devam edecek, 1. Ordu halen elinde tuttuğu Çömlekçi Köy-Terbe-Açalı hattında kalıp diğer orduların harekâtına göre hazır bulunacaktı. 3. Ordu'ya düşen görev ise Kırkkilise'yi almak ve 1. Ordu ile koordineli şekilde hareket etmekti[586]. Bu amaçla saat 6'da başlamasına karar verilen harekâtta, 3. Ordu Kırkkilise'yi elde edebilmek için[587] Süvari Fırkası'nı Yenice'de toplayıp Kırkkilise'yi

[581] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 312-313.
[582] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 385.
[583] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 386.
[584] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 387.
[585] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 43; Bulgar Ordusu ele geçirdikleri köyleri hayvanlar ve o yıl verimin yüksek olması nedeniyle tahıl ürünleri ile dolu bulmuşlardı. (Ratip Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 15.); Bulgar Ordusu Kırkkilise ve Lüleburgaz'ı ele geçirdiğinde önemli miktarda erzak ve mühimmata da sahip olmuştu. (Filibeli Ahmed Hilmi, *a.g.e.*, s.10-11.); Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 163-164.
[586] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 130; Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. II, s. 65-66.
[587] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 134; Bulgar Genelkurmayı'nın öncelikli hedefi Kırkkilise ve çevresini ele geçirmekti. 3. Bulgar Ordusu'nu Istranca Dağları'ndan yürütürek Kırkkilise'ye indirmesi bunun göstergesiydi.

güneyden dolaşarak irtibatını kesmeyi planlamıştı. 1. Bulgar Ordusu da bulunduğu yerde kalmayı uygun görmediğinden[588] 3. Fırkası ile 10. Fırkası'nın bir livasını Edirne'ye doğru biraz ilerletip, 1. Fırkası'nı da güneybatıya doğru göndermişti.

Bulgarlar harekâta başladıkları gün 10 fırka yani 27 livalık bir ordu seferber etmişlerdi. Yalnız bu kuvvetin bir kısmı Edirne Kalesi üzerine gönderilirken bir kısmı da ikinci derecede öneme haiz bölgelere siyasî gerekçelerle taksim edildiğinden ellerinde yalnız 8 liva kalmıştı[589]. Bu durumda Bulgar Ordusu'nun ancak ⅓ yani 88 taburu esas savaş bölgesindeydi. Buna karşılık Osmanlı Ordusu'nun Kırkkilise-Bostanlı hattında 93 taburu vardı ki bu bütün kuvvetin %70'nin yani ⅔'nün bölgede olması anlamına geliyordu. Bu rakamlar 21 Ekim'de Osmanlı Ordusu'nun Bulgar Ordusu'na sayıca üstün olduğuna işaret etmekteydi[590]. Lakin müellifin bu tespitlerine karşılık 21 Ekim'de, Şark Ordusu'nun harp ceridesindeki kuvveti, yapılan incelemede Müstakil Süvari Fırkası ve livası dahil edildiğinde bile 78 bin olarak tespit edilmişti. Dolayısıyla Osmanlı Ordusu, Bulgar Ordusu karşısında bölgede sayısal üstünlüğe sahip değildi[591].

Süloğlu-Geçkinli Muharebesi'ne Bulgar 1. Ordusu sol kanadıyla, 3. Ordu sağ kanadı ve Süvari Fırkası'yla katılmıştı. Bizzat muharebeye katılanlar batıdan doğuya doğru 1. Fırka'nın 1. Livası, Süvari Fırkası, 4. Fırka'nın 2. Livası olup[592] her biri kendi başına bağımsız şekilde hareket etmişti[593]. Muharebeyi merkezde Süvari Fırkası açmış, diğer birliklerin muharebeleri bu fırkanın etrafında gelişmişti. Kuvveti bir piyade taburu, süvari bölüğü, makineli tüfek bölüğü ve 2 toptan oluşan süvari fırkasına hem 3. Ordu[594] hem de Karargâh-ı Umumî tarafından 2 ayrı emir verilmişti. Lakin Süvari Fırkası, Karargâh-ı Umumî'nin emrine uyacağını bildirince, 3. Ordu komutanı durumdan rahatsız olmuş ve kendi emrinin uygulanmasını talep etmişti. Buna göre Süvari Fırkası'na düşen görev, Sarıtalışman-Tatarlar-Kiremitli-Koyungavur-Ketendere istikametinden ilerleyerek Kırkkilise-Edirne şosesi ile Kırkkilise-Kadıköy-Kofcaz yolu arasındaki bölgeyi keşfetmekti. Ayrıca Osmanlı birliklerinin Babaeski, Pınarhisar, Üsküp arasındaki irtibatını kesecek ve Kırkkilise-Babaeski demir yolunu tahrip etmeye çalışacaktı. 3. Ordu komutanının ısrarı üzerine fırka komutanı istikamet hareketi

(Şenol Alparslan, *Balkan Savaşı'nda Trakya Muharebeleri 1912-1913*, İlgi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2017, s. 98.). Bu sebeple Bulgarlar amaçlarının Edirne olduğu yönünde kasıtlı haberler yayarak hedef şaşırtmak istemiş ve Osmanlı Genelkurmayı tarafından da aynı şekilde düşünülmesini amaçlamıştı. (Aram Andonyan, *a.g.e.*, s. 445-446.)

[588] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 135.
[589] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 136.
[590] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 137.
[591] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-54.
[592] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 179.
[593] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 185.
[594] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 179.

olarak Süloğlu'nu belirlemişti. Fakat Süloğlu-Geçkinli bölgesinde Osmanlı birlikleri bulunduğuna dair gelen haber üzerine Süloğlu'nun doğusuna geçmişti. Burada Osmanlı kuvvetlerinden 2. Fırka'nın öncü birliğiyle karşılaşmış ve saldırıya uğrayınca geriye çekilmişti.

1. Fırka'nın 1. Livası da Küküler istikametinde Osmanlı'nın 3. Fırkası ile muharebe etmişti. Bu livaya verilen görev 22 Ekim'de fırkanın diğer livasıyla birlikte Kuyu-Timurcalı*-Açalı hattını elde etmekti. Liva yaptığı şiddetli muharebede, yalnız 1. Alayı ile 1.400 kayıp vermişti. Süloğlu'nun batısındaki süvariler de başlangıçta karşılarında az kuvvet var düşüncesiyle taarruz etmişse de sayıca üstün olan ve her taraftan gelen Osmanlı kuvvetlerini görünce çekilmeyi düşünmüşlerdi. Fakat bu sırada 4. Fırka'nın 2. Livası'nın muharebeye yetişmesi ile bu karardan vazgeçilmişti[595]. 2. Liva'nın muharebeye girmesi ile bataryalar Osmanlı kuvvetlerine ateş açıp topçuları susturmuş[596] ve saat 6'dan sonra yaptıkları süngü hücumu ile de Osmanlı birliklerini ikinci hat siperlerine çekilmeye mecbur etmişlerdi. Fakat Bulgarlar, Osmanlı'nın 2. Fırkası'nın ricatını fark edememiş, aksine kendi aralarında da karışıklık çıkmış ve iki Bulgar taburu birbirlerini düşman zannederek karşılıklı çatışmaya girmişlerdi[597].

4. Fırka'nın 2. Livası da Sofya Livası'nın ricat haberi üzerine Süloğlu'nun kuzeybatısında olan Süvari Fırkası'yla birlikte ricata başlamış ve hepsi Seymen harabesine doğru çekilmek zorunda kalmışlardı. Neticede Süloğlu-Geçkinli Muharebesi'ne katılan bütün Bulgar kuvvetleri kendilerini mağlup kabul ederek ricat etmişti. Mehmed Nihad'a göre bu ricatın sebepleri, Osmanlı'nın 2. Kolordusu'nun Kiremitli'ye gelmiş olması, Bulgar komutanları arasındaki anlaşmazlık, irtibatsızlık ve keşif eksikliğiydi. Müellifin, Süvari Fırkası Komutanı Nazlimof'dan aktardığına göre; Süloğlu-Geçkinli Muharebesi ile Petra ve Erikler Muharebeleri'nde genel bir emir ve kumanda eksikliği olduğu bir özeleştiri olarak dile getirilmiştir. Ayrıca fırkalar bu muharebelerde birbirinden bağımsız hareket etmişlerdi[598]. Nazlimof, 1. Fırka komutanının muharebeye gerekli önemi vermediğinin kanıtı olarak, 1. Liva'nın 22/23 Ekim gecesi bir neden olmaksızın geriye çekilmesine müsaade etmesini gösterir. Diğer taraftan harbe yakın olan iki livanın muharebeye katılmaması da Nazlimof'a göre, Osmanlı birliklerini yenmek için önemli bir fırsatın kaçırılmasıydı[599]. Benzer tespitler Mehmed Nihad tarafından da yapılmıştır. O'na göre de 1. Fırka komutanının durumu iyi tahlil

* Timurcalı, Edirne'nin Süloğlu ilçesine bağlı Domurcalı köyünün eski adıdır.
595 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 180-182.
596 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 183.
597 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 184.
598 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 185.
599 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 186.

edememesi, kendi kuvvetini ileri sürüp ihtiyat livasının desteğini almaması, Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmında yaşanan ricatın, hezimete çevrilme fırsatının kaçırılması demekti.

Süloğlu-Geçkinli bölgesinde gerçekleşen muharebeyi iki ordu açısından tahlil eden Mehmed Nihad, her iki tarafta da var olan sevk ve idare eksikliğine vurgu yapmıştır. Buna örnek olarak da muhtelif birliklerin ayrı ayrı kendi adlarına ve başlarına buyruk muharebe etmelerini vermiştir[600]. Müellif, Osmanlı tarafında ilk ricat emrini veren ve Şark Ordusu'nun harekâtında belirleyici olan 1. Kolordu Karargâhı'nın[601] olaylara seyirci kaldığını, İzmit Fırkası'nın ve Süvari Fırkası'nın emir ve kumandasını üzerine almadığını ve bunları belirli bir plan dahilinde idare edemediği tespitinde bulunmuştur. Müellife göre kolordu üzerine düşen görevi yapmış olsaydı büyük ihtimal, bir Osmanlı zaferi ile Bulgarlar ricata zorlanabilir ve 2. Kolordu'nun yardımı ile de 23 Ekim'de Osmanlı Ordusu, Bulgarlara karşı bir avantaj elde edebilirdi[602]. Fakat 2. Kolordu'nun muharebeye girmek için zaman ve imkânı olmasına rağmen[603] katılma kararlılığı gösterememesi, Süvari Fırkası'nın genelde âtıl kalması[604], günün iyi bir netice ile sonuçlanmasını engellemiştir. Bu nedenle 22 Ekim'de tarafların tesadüfi olarak yaptıkları muharebeyi müellif, Osmanlılar için kaçırılmış bir fırsat olarak tellakki etmiştir[605]. Zira Bulgarlar kendilerini mağlup olarak değerlendirip geriye çekildiği bir ortamda[606] Osmanlı tarafında da İzmit Fırkası ile 2. Fırka; birisi beklenmeyen bir panik, diğeri de zamansız bir ricat emriyle çekilmişti. Böylece Osmanlı Ordusu Bulgarların merkezi sarsılmaya müsait bir durumda olmasına rağmen bundan istifade edememişti.

3. Petra Muharebesi'nde Osmanlı Ordusu (22-23 Ekim 1912)

Petra civarında gerçekleşen bu muharebede 3. Kolordu yer almıştı. Kolordu Komutanı Mahmud Muhtar Paşa taarruz emrini 21 Ekim günü saat 7'den sonra alınca fırka komutanlarını karargâha çağırıp taarruzun icrası hakkında görüşmüş[607] ve 13 maddeden oluşan bir emir vermişti. Buna göre kolordu karargâhının 8.30'da Petra'da, 10.30 da Poluz'da olması planlanırken 7. Fırka'nın da saat 10.00'dan önce Erikler'e ulaşması uygun görülmüştü. Fırkaların belirtilen saatlerde istenilen mevkilerde olabilmeleri için ise gece yürüyüşü

[600] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 187.
[601] Ömer Zeki Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 192.
[602] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 187.
[603] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 227.
[604] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 146.
[605] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 188.
[606] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 148.
[607] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 188; Mahmud Muhtar Paşa fırka komutanlarının karargâha davet edilmesinin nedenini, yazılı emir verilinceye kadar vakit kazanmak ve bu süre zarfında komutanları bilgilendirmek olarak izah etmiştir. (Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun*...s. 15-16.)

yapmaları talimatı verilmişti. Müellif, Mahmud Muhtar Paşa'nın emrini fırka komutanlarının görüşme için karargâha çağırılıp, fırkalarının başından saatlerce ayrı kalmaları ve saat 11'de hazır olan emrin birkaç kilometre uzakta olan birliklere zamanında ulaştırılmaması noktasında tenkit etmiştir. 7. Fırka'nın Erikler'e yönlendirilmesi ve saat 10'da orada hazır olmasının istenmesi emrin olumlu bulduğu yönleriydi[608].

Müellifin Mahmud Muhtar Paşa'nın hatıratından aktardığına göre, 3. Kolordu taarruz emrini aldığı zaman birliklerin henüz seferberlik ve toplanması tamamlanmamıştı. Piyade ve topçu birlikleri birbirlerinden uzak yerlerdeydi ve taarruz hazırlıklarının gece yapılması çok zordu. Bu sebeple gece yarısından sonra alınan genel taarruz emrinin fırkalar tarafından bir iki saat zarfında uygulanması neredeyse imkansızdı. Hatta bundan dolayı 7. Fırka ile 9. Fırka ancak sabaha karşı saat 5-6 sularında hareket edebilmişti. Kolordunun zamanında Kırkkilise'den hareket edememesi hakkında ileri sürdüğü mazeretleri müellif kabul edilemez bulmuştur. Çünkü Kırkkilise'de bulunan ve üç dört gündür sürekli taarruza sevk edilmek istenilen kolordunun hazırlıklarını tamamlamış olması gerekirdi. Ya da hiç olmazsa fırkalar ile kolordu karargâhı arasında güçlü bir haberleşme tesis edilmeliydi. Oysaki üç fırka komutanına farklı saatlerde şifahî emirler verilmiş, hatta bazı birliklere emir vermek dahi unutulmuştu. Yazılı emir ise bir türlü hazırlanıp dağıtılamamıştı[609]. Emri gecikmeli de olsa alan fırkalar tamamen birbirlerinden bağımsız şekilde[610], farklı saatlerde yola çıkmışlar ve yine birbirlerinden ayrı olarak da Petra'nın kuzeyinde muharebe etmişlerdi[611]. Mahmud Muhtar Paşa'ya göre gece yarısından sonra alınmış olan genel taarruz emrinin bir iki saat zarfında uygulanmasının imkânsızlığı[612] ile subay heyetinin davranışları buna sebebiyet vermişti[613]. Mehmed Nihad, Şark Ordusu Karargâhı'nı eleştiren Mahmud Muhtar Paşa'nın da bir takım hataları olduğunu kaydetmektedir. Muhtar Paşa'nın harekâtı bizzat idare etmesi gerekirken askeri birlikleri 4 saatte Petra'ya getirmesi en büyük hataları arasındaydı. Bu gecikme Karahisar Fırkası'nın komutansız, süvarisiz ve topçusu olmadan tek başına Bulgar kuvvetleriyle karşılaşmasına sebep olmuştu. Ayrıca Muhtar Paşa fırkalara gereksiz müdahalelerde bulunmuş, 9. Fırka'nın parçalanmasına neden olmuş, kıtaları gece yürütmüş ve bazı kıtalara da emir vermeyi

[608] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 190-191
[609] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 202.
[610] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 192.
[611] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 204.
[612] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 202.
[613] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 203; Gustav von Hochwächter, *a.g.e.*, s. 20-21.

unutmuştu. Kısacası Mehmed Nihad'a göre yaşanan tüm olumsuzlukların sebebi Muhtar Paşa'nın kolorduyu iyi idare edememesiydi[614].

Petra'da, Miralay Şükrü Bey komutasında olan Karahisar Fırkası saat 11.30 civarında Bulgarlarla muharebeye giren ilk Osmanlı kuvveti olmuştu. Mirliva Hasan İzzet Paşa komutasında olan 9. Fırka, Petra'yı geçtikten sonra Eskipoloz* yolunda Bulgar kuvvetleri ile karşılaşmıştı. 7. ve 8. Fırkalar da taarruz emri üzerine gece Erikler'e doğru yola çıkmışlar ve saat 12.00 civarında Erikler'in batısında Bulgar kuvvetleriyle çatışmaya girmişlerdi. Böylece 3. Kolordu'nun Çeşmeköy'ü geçmesi gereken saatlerde fırkalar Petra, Eskipoloz ve Erikler'de muharebe etmek zorunda kalmışlardı[615].

Mahmud Muhtar Paşa Kırkkilise Muharebesi başladığında Bulgar kuvvetlerinin gücü ve nerede oldukları hususunda hiçbir bilgiye sahip olmadığını belirtir[616]. Bu istihbarat zaafiyeti nedeniyle Bulgar Ordusu'nun gücü iyi tahlil edilememiş ve 48 Bulgar taburuna karşı 23 tabur ile taarruz edilerek güçlü Breslav Fırkası'yla muharebe edilmek zorunda kalınmıştı[617]. Bu durum alınan yenilgilerde istihbarat zaafiyetinin önemli bir payı olduğunu ortaya koymaktaydı[618].

3. Kolordu 8., 9. ve Karahisar Fırkalarının dağınık olması ve 7. Fırka'nın da uygun bir durumda olmamasından dolayı iyi şartlar altında muharebeye başlamamıştı[619]. Kolordu, karşısında iki Bulgar Ordusu olduğu halde üç fırkalı bir kuvvete karşı çevirme harekâtı yaptığını zannederken[620] Şark Ordusu ise 3. Kolordu'nun kendisine denk bir kuvvetle mücadele içinde olduğunu varsayıyordu. Oysaki Bulgar kuvvetlerinin ezici bir üstünlüğü bulunuyordu[621]. Ordunun en çok güvendiği 3. Kolordu'nun önemli bir kısmı muharebenin ilk günü adeta muharebe etmeden, düşmanla hafif bir muharebe teması ile yetinmiş ve ordunun ümidini boşa çıkarmıştı[622]. Çünkü sağ kanattan çevirme harekâtı yapacak olan 3. Kolordu öngörülen hedefin 30 km. gerisinde kalmıştı[623].

---

[614] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 204, 9. Fırka komutanına şifahi olarak harekâtla ilgili emir verilmişse de fırka komutanı yazılı emri beklediği için 4,5 saat sonra hareket etmişti. (Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa *a.g.e.,* s. 163.)

* Eskipoloz/Poloz, Kırklareli'ne bağlı Yoğuntaş köyününün eski adıdır.

[615] Edward J. Erickson, *a.g.e.,* s. 118-119.

[616] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun...*, s. 10.

[617] Edward J. Erickson, *a.g.e.,* s. 118-119; G. V. Hochwachter, Türklerle Cephede Bir Alman Subayının Balkan Harbi Anıları "Binb. G. V. Hochwaechter'in Savaş Günlüğü", Çev. Em. Tuğgeneral Fahri Çeliker, *Askeri Tarih Bülteni Eki,* Ağustos:1979, Sayı: 8, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979, s. 16.

[618] Edward J. Erickson, *a.g.e.,* s. 132-133; Kolordular ile fırkalar arasında da iletişim eksikliği mevcuttu. Bir fırka dipğerinin nerede olduğunda habersizdi. (Mehmed Niyazi, *a.g.e.,* s. 41.)

[619] Abdullah Paşa, *a.g.e.,* s. 162.

[620] Edward J. Erickson, *a.g.e.,* s. 132-133.

[621] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 232-233; Abdullah Paşa, *a.g.e*, s. 161-168, 172.

[622] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 205.

[623] Edward J. Erickson, *a.g.e.,* s. 120.

Gün içinde Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa, kendisine gelen raporlardan 3. Kolordu'nun Bulgar kuvvetleri karşısında oyalandığını, Erikler-Eskipoluz hattını bile elde etmeye muvaffak olamadığını, 2. Kolordu'nun ise Seymen istikametindeki taarruzunun sadece başlamak ile kaldığını anlamıştı. Özetle 2. ve 3. Kolorduların harekâtı başarılı bir sonuca ulaşmamıştı. 1. Kolordu'dan daha sonra gelen haberden ise tamamının panik halinde Yenice'ye kadar geldiği anlaşılmıştı. Bu yaşananlar Şark Ordusu'nun taarruz kabiliyeti olmadığını ispat edince yapılacak tek şey, orduyu tehlikeden kurtarmak amacıyla Kırkkilise-Bostanlı hattında toplamak[624] ve savunma tertibatı almak için emir vermekti [625]. Fakat 3. Kolordu, ricat emrine uymayarak taarruz kararını gerek Şark Ordusu Komutanlığı'na ve gerekse 2. Kolordu komutanına yazılı olarak bildirdi. Petra'dan 23 Ekim'de verdiği taarruz emrinde kolordunun amacı, kuzey ve batı tarafındaki Bulgar kuvvetini durdurmak ve Teke Suyu'nun doğusundaki kuvvetlere kesin darbeyi indirmekti. 3. Kolordu'nun bu kararı almasında kendi kuvvetinin Kadıköy-Petra hattındaki Bulgar kuvvetlerinden daha fazla olduğunu düşünmesi etkili olmuştu. Ancak bu sayısal üstünlük henüz bölgeye gelmemiş olan 16. Kolordu kuvvetleri dikkate alınarak hesaplanmıştı. Oysaki bölgeye gelmekte olan bu kuvvetlerin kendisine gönderileceği hakkında net bir bilgi yoktu[626]. Bunun yanında Karahamza-Çeşmeköy hattına gerçekleştirilecek taarruz konusunda diğer kolordular ile istişare yapılıp ordu karargâhına bilgi de verilmemişti. Neticede Muhtar Paşa kendini karşısındaki Bulgar kuvvetine üstün görerek çekilmek istememiş ve taarruz kararını vermişti. Mehmed Nihad taarruz edilmesi düşünülen Teke Suyu istikametini Bulgarların en güçlü olduğu yer olması hasebiyle eleştirmiştir. Yine taarruz emrinin maddeleri arasında çelişkilerin olduğuna dikkat çekmiştir. Zira ikinci madde müdafaayı emrederken üçüncü madde taarruzdan; beşinci madde ise ağırlıkların geriye gönderilmesinden bahsetmekteydi[627]. Müellif, Muhtar Paşa'nın verdiği emri, kolordunun felaketine sebep olduğu gerekçesiyle de tenkit etmiştir. Çünkü yorulan ve birbirine karışan birliklerden gece yürüyüşü ile mevzilerinin değiştirilmesini tehlikeli bulmuştur[628]. Bunun yanında 3. Kolordu'nun ricat hakkında kesin bir emir almasına rağmen bunu uygulamak istememesi askerî hiyerarşiye uygun bir tavır değildi. Paşa'nın bu şekilde davranmasında Bulgar kuvvetlerinin durumunun değişmediği bilgisi olmuştu[629]. Neticede 3. Kolordu, 23 Ekim'de ricat kararına uymayarak taarruzun devamı yönünde hareket etmişti. Fakat saat 11.00 sularında Petra'yı ve bütün

[624] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 260.
[625] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 261.
[626] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 241-242.
[627] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 243.
[628] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 204.
[629] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 243-244.

bataryaları kaybettiğine dair raporu Şark Ordusu'na ulaşacaktı[630]. Bu gelişme üzerine Abdullah Paşa, durumu tekrar değerlendirip Kırkkilise-Yenice hattının gerisine çekilme kararı aldı. Böylece ordunun Ergene hattında toplanmasına karar verilmiş oldu[631]. Lakin bunun tek hamlede yapılması mümkün olamayacağından öncelikle ordunun Pınarhisar-Lüleburgaz hattı gerisinde toplanması uygun bulunmuştu[632]. Bu sırada Karahisar Fırkası'nın bir baskın sonucunda paniğe kapılarak dağılması bütün kolorduyu peşinden sürüklemesine neden oldu ve Petra etrafında sadece Dümdar muharebesi gerçekleşti[633]. Petra etrafında kendiliğinden gerçekleşen bu muharebe kolordunun geri çekilmesi için ihtiyacı olan zamanı kazandırırken aynı zamanda Bulgar birliklerinin de durumu anlayıp takip etmesine engel olmuştu[634]. 3. Kolordu ne 22 Ekim'de ne de 23 Ekim'de mühim bir muharebe yapmadan düzen ve subay eksikliği yüzünden arkasındaki 8-10 tabur ve 9 bataryayı da birlikte sürükleyerek tamamen elden çıkmıştı[635]. Mahmud Muhtar Paşa bu yaşananları "Askerî tarihte bu ölçüde sebepsiz bir geri çekilişe ve kaçışa rast gelinemez. Bulgarlar savaş yapmadan çok büyük bir zafer kazanmışlardı" sözleriyle izah etmiştir[636].

4. Erikler Muharebesi'nde Osmanlı Ordusu

22-23 Ekim'de yaşanan Erikler Muharebesi'nde, Osmanlı Ordusu'nun 7. Fırkası'yla Bulgar Ordusu'nun Şumnu Fırkası muharebe etmişti. 22 Ekim'de 7. Fırka yaşanan bir takım aksaklıklardan dolayı yaklaşık beş saatlik bir gecikme ile harekete geçmişti[637]. Saat 12.45 gibi bir alay kadar Bulgar piyadesinin Kocatarla-Erikler istikametinde hareket ettiği[638] haberini alan 7. Fırka Komutanı Miralay Mustafa Hilmi Bey taarruzu emretmişti. Ancak kısa bir süre sonra, Bulgarların kuvvetinin 6 tabur olduğunu bildiren yeni bir rapor gelince, fırka komutanı taarruzdan vazgeçerek kuvvetlerini Elmacık-Erikler-Kırkkilise yollarının birleştiği noktaya yayarak savunmada kalma kararı almıştı[639]. Fırkanın bağlı olduğu 3. Kolordu Komutanı Mahmud Muhtar Paşa, savunma kararının alınmasını askerî gerekçeler ile şöyle izah etmişti. Üç Bulgar kolunun Erikler'in güneyi ile Eskipoluz-Petra yönünde olduğunun öğrenilmesi üzerine bu kollar arasında kalmamak adına taarruzdan vazgeçilmiş ve fırka, Erikler-Elmacık-

630 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 310.
631 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 311.
632 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 312.
633 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 266.
634 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 273.
635 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 292.
636 Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun*..,.s. 40.
637 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 208-209.
638 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 212.
639 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 214.

Kırkkilise yollarının birleştiği sırtlara çektirilmişti. Böylece Bulgar birliklerinin Kırkkilise'ye sarkmasına veya Tekiye Deresi'nin batısına geçmesine engel olmak amaçlanmıştı[640].

23 Ekim sabahı ise kolordudan 7. Fırka komutanına gelen emirde Eğridere ile Sırsuvat Deresi arasına giren Bulgar kuvvetlerine taarruz edileceği bildirilerek fırkanın, bir müfreze kuvvetiyle mücadele etmesi istenmişti[641]. Mehmed Nihad'a göre, Bulgar kuvvetlerine karşı koymak için bir müfrezenin ayrılması onun tehlikeye atılması ve aynı zamanda fırkanın parçalanması demekti[642]. Emir gereğince Yüzbaşı Hüsrev Bey komutasındaki müfreze, iki tabur tahmin edilen Bulgar kuvvetlerine Sırsuvat Deresi'nin batısında taarruza geçmişti[643]. Müfrezenin muharebesi genel olarak başarı ile devam ediyorken 3. Kolordu'nun büyük bir kısmının Petra'dan Kırkkilise'ye doğru çekildiğinin görülmesi üzerine[644] müfrezeye de ricat emri verilmişti[645]. 7. Fırka, 3. Kolordu'dan Kırkkilise'ye çekilme emri alınca[646] kendisine bağlı birliklere de Erikler yolundan Kırkkilise'ye gitmeleri emrini vermişti. Bu karar ile Erikler Muharebesi sona ererken[647] arazi şartlarının müsaade etmemesi nedeniyle birçok top ve araba yollarda kalmış ve Bulgarların eline geçmişti[648].

Şark Ordusu'nun almış olduğu ricat kararına bağlı olarak kolordular 24-26 Ekim tarihleri arasında çekilmelerine devam etmişlerdi. Bu çerçevede 3. Kolordu'ya bağlı birlikler Vize, Lüleburgaz, Babaeski-Lüleburgaz istikametlerine çekilirken[649] 55 topunu da bırakmak zorunda kalmıştı[650]. Bu kadar çok topun Bulgarlara terk edilmesinde yolların yağmur nedeniyle neredeyse bataklık haline gelmesinin etkisi büyüktü. Bunun dışında çekilen birliklerin aynı güzergâhı kullanması da yollardaki yoğunluğu arttırdığından topların taşınması güçleşmişti[651]. Osmanlı Ordusu'nun bozulmasında bazı şayialar sonucunda oluşan panikte etkili olmuştu. Örneğin 3. Kolordu da 24-25 Ekim akşamı pelerinli bir süvarinin "*Yukarıdaki topçular mahv oldu, asker bozuldu kaçıyor, siz ne duruyorsunuz?*" sözleri bataryaların terk edilmesinin nedeni olacaktı[652]. Bu şartlar altında Vize'ye ulaşabilen 8-10 bin askerden 3. Kolordu Komutanı Muhtar Paşa yeni bir fırka oluşturmaya çalışmıştı[653]. Bu sürede kolordunun Bulgarlarla

[640] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 216-217.
[641] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 276.
[642] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 277.
[643] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 278.
[644] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 279.
[645] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 280.
[646] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 281.
[647] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 282.
[648] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 222.
[649] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 349.
[650] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 352.
[651] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 353.
[652] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 370.
[653] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 353.

herhangi bir teması olmamış, yalnızca 26 Ekim'de Pınarhisar'da ufak bir çatışma yaşanmıştı[654]. Alınan çekilme kararıyla birlikte 1. Kolordu'nun önemli bir kısmı ile diğer kolordulara ait en az 30-35 bin asker de 24-25 Ekim tarihlerinde Babaeski'de toplanmıştı[655]. Toplanan birliklere Babaeski'deki erzak ve peksimetin alınması da emredilmişti. 1. Kolordu'nun diğer birlikleri ise 26 Ekim'de Alpullu ve Lüleburgaz istikametlerinde çekilişine devam etmiş[656] ve aynı gün Lüleburgaz'a ulaşmışlardı[657].

Pınarhisar-Lüleburgaz hattına çekilmesi emredilen 4. Kolordu ise[658] Babaeski'de biraz dinlendikten sonra 26 Ekim'de Lüleburgaz'ın batı sırtlarına ulaşmıştı[659]. Süvari Fırkası da kendisine verilen emir gereğince Lüleburgaz üzerinden Çorlu'ya gitmek için ricat kararı almıştı[660]. Mehmed Nihad'ın, ordunun geri çekilmesine sebep olan etkenler hakkındaki görüşlerini Abdullah Paşa da desteklemektedir. Şöyle ki ricatın belli bir düzen ve intizamdan uzak gerçekleşmesinin nedeni genelde arazi koşullarına, komutanlar tarafından iaşenin temin edilmemesine bağlansa da müellifin de ifade ettiği gibi askerin barış döneminde aldığı eğitimin kalitesi, subayların asker üzerinde otorite tesis edememesi de ricatın belli bir nizam ve intizam dahilinde gerçekleşmesini engellemişti[661].

5. Petra, Erikler ve Kırkkilise Muharebesi'nde Bulgar Ordusu

23 Ekim'de Petra, Erikler ve Kırkkilise etrafında gerçekleşen muharebeye Bulgar 3. Ordusu'nun önemli bir kısmı katılmıştı. 3. Ordu komutanı 22 Ekim akşamı Karahamza'ya geldiğinde iyi bir keşif yapılmadığı için Osmanlı Ordusu'nun genel bir taarruzuna maruz kaldığını fark edememiş, karşısında bir Osmanlı fırkası var düşüncesiyle hareket etmişti[662]. 3. Ordu'ya 23 Ekim için verilen görev Kırkkilise'nin ileri mevzilerinin alınması 24 Ekim'de ise taarruz edilmesiydi. 3. Ordu Komutanı Radko Dimitriev harpten sonra o gün yaşananlar hakkında Osmanlı askerî çevresinden birisine yaptığı beyanatında gece 1. Ordu ile 3. Ordu'nun bir kısmının ricat etmek zorunda kalması nedeniyle 3. Ordu'nun ricat kararının alındığını belirtir. Fakat daha sonra Erkân-ı Harbiye'nin ordunun henüz hepsinin muharebeye girmediği ve ricatın bir zorunluluk haline gelmediği uyarısı dikkate alınmış ve sabaha kadar beklemeye

[654] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 349.
[655] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 367.
[656] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 371.
[657] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 374.
[658] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 382.
[659] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 379.
[660] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 383.
[661] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 196.
[662] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 293.

karar verilmişti. Bu karar durumun sabah kendi lehlerine değiştiğini görmelerine neden olmuş ve dolayısıyla ricattan vazgeçilmişti[663].

Petra Muharebesi'nde 19. ve 44. Alay'ın taarruzu ve 43. Alay'ın Karahisar Fırkası'nı ricata mecbur etmesi[664] ile Osmanlı kuvvetleri Poluz'un güneyine doğru çekilirken Bulgar müfrezesi de Osmanlı kuvvetlerinin üstün olduğunu düşünerek günün sonunda geriye çekilmişti[665]. Böylece Petra Muharebesi'nde Bulgarlar da Osmanlılar gibi ağır hareket etmişler ve tarafların tesadüfen karşılaşmaları ile yaptıkları muharebede her iki tarafın da ilk taarruz eden birlikleri geri çekildiği için gerçekte yaşananlar sonuçsuz bir temastan ibaret kalmıştı[666]. Bu yüzdendir ki tarafların birbirlerinin ricatlarından ve paniklerinden habersiz bir şekilde olmaları yaptıkları muharebelerin "*Körlerle âmâların harbi"* olarak betimlenmiştir[667].

Erikler ve Kırkkilise Muharebelerine 5. Tuna Fırkası, 6. Vidin Fırkası ile 4. Breslav Fırkası'nın 7. Alayı katılmış ve Radko Dimitriev de bölgede olması nedeniyle muharebe üzerinde tesiri olmuştu[668]. Süvari keşif kolu Osmanlıların mevzilerini tam olarak öğrenememişse de Bulgar askerî makamları yine de Osmanlıların Kırkkilise'de ne kadar kuvveti olduğu ve askerlerin ne kadarının nizamiye ya da redif olduğu hakkında bilgiye sahipti. Bu bağlamda Kırkkilise'nin savunmasında 44 bin Osmanlı askerinin görev yapacağı öngörülmüştü. Bu sebeple Bulgarlar, daha fazla kuvvet toplanmasına fırsat vermeden Kırkkilise'ye taarruz etmeyi planlamışlardı[669]. Bu çerçevede Binbaşı Nikolof'a göre cepheden dört, kuzeyden iki, güneyden bir alay ile tehdit edilen Osmanlı kuvvetleri Sırsuvat ve Ketenlidere arasındaki tepelerde duramamış ve küçük bir direnişten sonra Kırkkilise'ye doğru çekilmek zorunda kalmıştı. Bunun üzerine 3. Ordu komutanı, şiddetli yağmuru da dikkate alarak birliklerin gece işgal ettikleri hatta kalarak ertesi gün Kırkkilise'ye taarruz kararı aldı. Bu amaçla topçunun ileriye gitmesi emredilirken kıtalar da Raklıca'nın hemen kuzeyindeki tepelerde geceledi[670].

---

[663] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 294-295.
[664] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 296.
[665] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 206.
[666] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 208.
[667] Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, C. 5, s. 448.
[668] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 297; İvan Lesiçkof, *Kırkkilise'nin Sükutu*, Mütercim: M. Nuri, C. I, Cüz. 2, 1913, s. 5.
[669] İvan Lesiçkof, *Kırkkilise'nin Sükutu*, s. 6.
[670] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 299.

6. Kırkkilise'nin Bulgarların Eline Geçmesi

3. Ordu Komutanı Radko Dimitriev Kırkkilise'ye doğru gerçekleşecek olan harekâtın 24 Ekim saat 6.00'da başlayacağını bildirse de[671] havanın sisli olması ve gece devam eden ateş sebebiyle kıtalar ancak 9.30'da taarruza başlayabilmişlerdi. 5. Fırka Üsküp istihkâmına ateş açarken Tuna Fırkası'na taarruz için şehrin 2-3 km. kadar dışında bekleme emri verilmişti. 7. Alay ise Taştabya'yı işgal edip bu yönden şehre girecekti. Kırkkilise'ye ilerlemesi emri verilen 6. Fırka'nın askerleri saat 11 sularında sancak ve bando eşliğinde tek tük ateş sesi altında şehre girmişti[672].

Bulgar kuvvetleri 24 Ekim'de şehre girdikten sonra 3. Ordu, 25 Ekim'de Osmanlı kuvvetlerini takip etmek için iki fırkası ile Süvari Fırkası'nı Kırkkilise'den güneye doğru yönlendirdi. Bu hareket Osmanlılar için büyük bir kazançtı. Zira Kırkkilise-Babaeski yolu üzerinde Osmanlı askeri bulunmuyordu. Eğer Bulgarlar 2. Kolordu'nun peşine düşmüş olsaydı Osmanlı Ordusu için kötü sonuçlar doğabilirdi[673]. 26 Ekim'de Radko Dimitriev, Kırkkilise'yi ele geçirmenin verdiği güçle 1. Ordu'yla birlikte Babaeski, Pınarhisar hatta Lüleburgaz'ın alınmasını Karargâh-ı Umumiye teklif etmişti. Bunun üzerine General Fichev, 3. Ordu'nun görüşlerine katıldığı gibi Alman Erkân-ı Harbiyesi'nden alınan bilgilerden hareketle Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmının Saray'da bulunma ihtimali üzerine Pınarhisar-Vize istikametine de önem verilmesini istemişti. Aynı gün Süvari Fırkası Osmanlı kuvvetlerinin Havsa-Babaeski-Lüleburgaz yoluyla çekilmekte olduklarını bildirince 3. Ordu komutanı Osmanlı kuvvetlerini takip etmek için tekrar Karargâh-ı Umumî'den izin istemişti. Talebi kabul edilen Radko Dimitriev'e ilave görev olarak Vize-İstanbul istikametini de gözetlemesi emri verilmişti[674].

Kırkkilise'nin alınmasıyla Bulgarlar için harbin birinci safhası son bulmuştu. Bu muharebede birçok askerî malzemeyle birlikte erzak ve sağlık malzemesi de Bulgar Ordusu'nun eline geçmişti. 3. Ordu, Osmanlı kuvvetlerinden 40 seri ateşli top, 18 adi ateşli top, önemli miktarda malzeme, 2 uçak ve cephane arabası ele geçirirken 10 subayla 1.000 askeri de esir almıştı. Buna karşılık 3. Ordu'nun Petra, Süloğlu, Raklıca ve Yenice Muharebesi'ndeki kaybı 20 subay ve 1.459 asker olmak üzere toplam 1.479 olmuştu. 5. Fırka'nın Erikler ve

---

[671] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 329.
[672] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 330; Şehre giren Bulgar askerini bölgedeki Bulgar kadın ve çocukları alaylar ve ellerindeki çiçeklerle karşılamışlardı, Stephane Lauzanne, *Hastanın Başucunda Kırk Gün Muharebe*, İstanbul 1331, s. 46; Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, Çev. Tansel Güney, İstanbul 1995, s. 251.
[673] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 338.
[674] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 343; Bulgarların Osmanlı Ordusu'nun savaş öncesi ve savaş sürecindeki planlarını ve yığınaklarını Alman subaylardan öğrendiğini Mustafa Kemal Paşa bizzat Bulgar Genelkurmay Başkanı General Fichev'in kendisinden işitmiştir. Necdet Hayta-Togay Seçkin Birbudak, Balkan Savaşları'nda Edirne, Ankara 2010, s. 40.

Kırkkilise Muharebesi'ndeki kaybı 336, 6. Fırka'nın Kırkkilise ve Kavaklı Muharebesi'ndeki kaybı 42, Süvari Fırkası'nın Süloğlu ve Yenice-Kavaklı Muharebesi'ndeki kaybı ise 31 askerdi[675]. Ayrıca Bulgarlar ele geçirdikleri sağlık malzemeleri ile aylarca ordularının ihtiyaçlarını karşılarken[676] Osmanlı Ordusu ise elindeki erzağı tahliye edememesi nedeniyle Lüleburgaz Muharebesi'nde aç kalacaktı[677]. Buna karşılık General Nazlimof'un Bababeski'de ele geçirdiği cephane ile Kırkkilise'de ele geçirilen 200 vagondaki cephane ve erzak Bulgar askerinin Lüleburgaz'daki ihtiyaçlarının önemli bir kısmını karşılayacaktı[678].

Kırkkilise Muharebesi'nin Osmanlı açısından mağlubiyet sebeplerini bir Bulgar yazar, malzeme ve mühimmat eksikliğinden değil, Alman kurmaylarının yanlış tespitlerinden, yeni tayin edilen Osmanlı üst düzey komutanlarının hem bölgeye hâkim olamamaları hem de asker üzerinde tam manasıyla hâkimiyet tesis edemedikleri gibi, kendi aralarında da sağlam bir emir komuta zinciri kuramamalarına bağlamıştır. Buna örnek olarak ise Abdullah Paşa'nın ricatı, Muhtar Paşa'nın ise taarruzu emretmesini, Sedan Muharebesi'ndeki MacMahon taarruz ediyor, Augeste-Alexandre Ducrot ricat ediyor benzetmesi ile vermiştir.[679]. Bulgar yazarının Osmanlı Ordusu'nun savaşı kaybetme sebebi olarak ileri sürdüğü eksiklikler üzerinde Mehmed Nihad da durmuştur. Bu karşılaştırma Mehmed Nihad'ın taraflı olmadığını, objektif bir gözlem yaptığını göstermektedir. Müellif, Muhtar Paşa'nın da Kırkkilise Muharebesi'ndeki yenilgiyi, redif birliklerinin taarruzda kullanılmasına, nizamiye birliklerinin eğitimsiz askerle doldurulmasına ve Hrıstiyan askerlerin yarattığı paniğe bağladığını kaydetmektedir[680]. Hükümet cenahında da Kırkkilise yenilgisi tarihimizde şimdiye kadar görülmemiş bir olay olarak tasvir edildikten sonra bir çok Rum ve Bulgar askerinin varlığı, subay sayısının yetersizliği, ordunun siyasetle meşguliyeti[681] ve istihbarat zaafiyeti yenilgi nedenleri arasında sıralanmıştı[682]. Balkan Harbi'nde görev almış Mahmud Beliğ Uzdil'de yenilgiyi Kırkkilise'nin tahkimatının tamamlanmamış olmasını ile izah etmişti[683].

---

[675] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 348; 3. Kolordu'nun kaybı 55 top ve 2000'den fazla asker olarak gösterilmiştir. (Edward J. Erickson, *a.g.e.,* s. 131.)
[676] Ahmet Tetik, *Sofya Askerî Ataşesi Mustafa Kemal'in Raporları* (Kasım 1913-1914), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 21.
[677] Georges Remond, *Bir Fransız Gazetecinin Balkan Savaşı İzlenimleri Mağluplarla Beraber*, İstanbul 2018, s. 68.
[678] Aram Andonyan, *a.g.e.*, s. 470; Leon Troçki, *a.g.e.*, s. 251.
[679] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 34; Şark cephesinde 7. Fırka Komutanı Hilmi Bey'in daha önce bu bölgede görev yapmış olması, ricatın düzenli yapılmasında etkili olmuştur. (Salim Aydın, *a.g.e.,* s. 428-429.)
[680] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 68.
[681] Stephane Lauzanne, *Balkan Acıları Hastanın Başucunda Kırk Gün*, Kastaş Yay., İstanbul 1990, s. 34.
[682] Şenol Alparslan, *a.g.e.*, s. 125.
[683] Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, C. 5, s. 439.

Şark Ordusu Komutanlığı da "*Ülkenin anahtarını düşmana teslim etmek*" anlamına gelen Kırkkilise'nin kaybı[684] üzerine 25 Ekim'de, aynı zamanda Heyet-i Vükelâ üyesi olan Mahmud Muhtar Paşa'ya siyaseten savaşın bitirilmesini isteyen bir yazı yazmıştı. Çünkü Abdullah Paşa'ya göre bu askerle savaşmanın hatta savunma yapmanın bile imkânı kalmamıştı[685]. Bunun üzerine Muhtar Paşa, Abdullah Paşa'nın isteği ile birlikte ordunun Çatalca hattına alınmasını ve yeniden düzenlenmesini içeren telgrafı İstanbul'a iletmişti[686]. Bu gelişme üzerine 26 Ekim'de muharebenin seyri ve alınması gereken tedbirler hakkında bilgi sahibi olmak isteyen padişahın da katıldığı bir meclis toplantısı yapılmıştı. 6 saat süren görüşmelerde Harbiye Nazırı Nazım Paşa'dan telgrafla muharebenin safhaları hakkında bilgi alınmıştı. Paşa verdiği yanıtta ordunun şimdi savunma halinde olduğu ve ileride taarruz vaziyetinde olacağı, ordunun mevcut durumunun iyi olduğuna kalben inandığını bildirmişti[687]. Basında da Kırkkilise yenilgisinden sonra ordunun geri çekilmesinin moralleri bozmaması ve Balkan Devletlerinin çok önceden savaşa hazırlandığı için Osmanlı Devleti'nin hazırlıklar hususunda geri kaldığı ifade edilerek ricata mazeret olarak sunulmuştur[688].

7. 22-26 Ekim Tarihlerinde Osmanlı Karargâh-ı Umumîsi

Şark Ordusu Karargâhı, 22 Ekim günü Karargâh-ı Umumî'ye Eskipoluz-Seymen harabe ile Tunca arasında bulunan Bulgar birliklerine karşı sabah taarruza başlandığı ve öğleden sonra da ilk çatışmaların yaşandığı haberini vermişti. Durumun şimdilik iyi olduğu yönünde bilgilendirilen Karargâh-ı Umumî bölgeden haberleri telgraf aracılığıyla alıyordu. Bu bağlamda, Edirne'den Şükrü Paşa, 22 Ekim'de Hıdırağa-Büyükdöllük hattına kadar ilerlemiş olan 3-4 alay kuvvetindeki Bulgarların Küçükdöllük-Meracılar hattının gerilerine kadar püskürtüldüğü, 1., 2. ve 3. Kolorduların sağ kanatta başarıyla muharebe ettiği ancak 4. Kolordu'nun harekâtının sekteye uğradığı haberini vermişti[689].

23 Ekim'de ise Karargâh-ı Umumî'ye Şark Ordusu'ndan herhangi bir haber ulaşmayınca Kırkkilise telgraf memuru aracılığıyla bilgi edinmeye çalışmıştı. Telgraf memurundan Karahisar Fırkası'nın iki taburunun mevzilerini terk ettiğini, 7. Fırka Komutanı Hilmi Bey'den de fırkasında her şeyin yolunda olduğunu, fakat askerin ricatına bağlı olarak

---

[684] Richard C. Hall, *a.g.*e., s. 37.
[685] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 390-391.
[686] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun....*, s. 44.
[687] Sebilürreşad, C. 2-9, 18 Teşrin-i evvel 1328/31 Ekim 1912, s.176.
[688] Nilüfer Uğraş, *Osmanlı Basınında Balkan Savaşları Sırasında Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Siyasal Gelişmeler* (İkdam, Sabah, Tanin, Tercüman-ı Hakikat), (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s. 57.
[689] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 397-398.

kolordu komutanın emri üzerine Kırkkilise'ye çekilme kararı verildiğini öğrenmişti[690]. Ayrıca Hilmi Bey, Prens Aziz Paşa'nın gerçekleştirdiği taarruzun başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Afyonkarahisar Alayı'nda olduğu gibi diğer fırkalarda da ricatın başladığı bilgisini paylaşmıştı. Babaeski'den Miralay Ali Rıza Bey de, 120.000 civarında bir kuvvetle başlayan ve 6 saat devam eden muharebe neticesinde ordunun perişan bir şekilde ricat ettiğini, Muhtar Paşa adına Karargâh-ı Umumî'ye iletmişti. Mehmed Nihad'ın, Miralay Ali Rıza Bey'in Karargâh-ı Umumî'ye gönderdiği rapordan aktardıklarına göre, Bulgar askerinin başarısı sayıca üstün ya da olağanüstü yetenekli olmalarından değil, Osmanlı askerinin eğitimsiz ve hiçbir emre tâbi olmamalarından kaynaklanmıştı. Ayrıca Hristiyan askerler manevî kuvvetin kırılmasına sebebiyet verdiğinden böyle bir orduda emir ve kumandada bulunmanın çok zor olduğu dile getirilmişti. Arkasından Şark Ordusu Komutanlığı da bu gelişmeleri bir raporla Karargâh-ı Umumî'ye iletti. Buna göre 22 Ekim'deki taarruzda 1. Kolordu tarafından bazı noktalarda, Bulgarlar püskürtülse de karanlık bastığı sırada 4. Alay'ın bir bölüğünün firar halinde ricat etmesi, 2. ve 3. Fırka komutanlarının da etkilenerek çekilme kararı almasına sebebiyet vermişti[691]. Muhtar Paşa'nın da elde ettiği önemli mevkileri kaybetmesi ile bütün ordunun Pınarhisar-Lüleburgaz hattına çekilmesi kararı alınmıştı. Karargâh-ı Umumî'ye daha sonra Ali Rıza Bey ve Kütahya Alayı'nın Komutanı Şevki Bey tarafından 24 Ekim'de gönderilen raporlarda askerin firar ettiği belirtilmişti. Karargâh-ı Umumî bu gelen bilgiler ışığında Şark Ordusu'na 23-24 Ekim akşamı verdiği emirde, muharebenin bir kısmında yaşanan kısmî sarsılma ve çekilmelerden dolayı 120 bin kişilik bir ordunun ricatını kabul edilemez bulmuş ve ordudan büyük bir kararlılıkla taarruzuna devam etmesi istenmişti. Ayrıca bu hususta Şark Ordusu'na büyük bir tarihî görev düştüğü, ne suretle ve ne sebeple olursa olsun ricatın söz konusu olamayacağının altı çizilmiştir.

Bu emirle 24 Ekim'de Şark Ordusu'ndan istenen, bulunduğu mevzide düşmana taarruz etmesi ve Kırkkilise'nin savunması için bir adım bile geriye gitmemesiydi[692]. Fakat Şark Ordusu, değil taarruza müdafaaya bile güçlerinin kalmadığını bildirmişti. Özellikle askerin erzak eksikliğine vurgu yapmış, gönderilen zahirelerin de kısmen vagonlarda kaldığını ya da mevcut ambarlardaki erzağın yağan yağmurlar ve arabaların çamurlara saplanması yüzünden savaş bölgesine gönderilemediğini belirtmişti. Çözüm olarak ise askerin maneviyatını artırmak amacıyla bizzat Karargâh-ı Umumî'nin taarruz harekâtını idare etmesini önermişti[693]. Ancak

[690] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 399.
[691] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 401-402.
[692] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 403-404.
[693] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 405.

Karargâh-ı Umumî 24-25 Ekim günlerinde Kırkkilise ricatının etkisini henüz kavrayamadığından mümkün mertebe bulunulan mevkiyi korumayı amaçlamıştı. Çünkü fazla toprak terk etmek istemiyordu[694]. Ancak daha sonra kolorduların Pınarhisar-Lüleburgaz hattında toplanmasını emretmek zorunda kalmış ve Nazım Paşa'nın da Çorlu'ya geleceğini haber vermişti[695]. Sirkeci'den 25 Ekim'de trenle Çorlu'ya hareket etmek üzere yola çıkan Karargâh-ı Umumî üyelerinin[696] genel düşüncesi Çatalca hattını tutmak ve burada muharebe etmekten başka yapacak bir şey kalmadığı yönündeydi. Tren Çerkezköy'e ulaştığında Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye Reisi Cevad Bey gelerek Nazım Paşa'ya durum hakkında bilgilendirmişti[697]. Bunun üzerine Karargâh-ı Umumî, Şark Ordusu'na, kıtaların bulundukları mevkide toplanmalarını ve ricat esnasında terk edilen askerî malzemenin de bir an önce kurtarılmasını emretmişti. 26 Ekim'de ise Karargâh-ı Umumî'de henüz Bulgarlarla herhangi bir çatışmaya girilmemiş olmasından kaynaklanan bir iyimserlik havası oluşmuş ve bu Sadaret'e çekilen telgrafada yansımıştı. Kırkkilise'nin güneyinde Bulgarların olmadığı ve Çatalca hattının tahkimi için verilen emrin tedbir amaçlı bir karar olduğu izah edilmişti. İyimserliğin göstergesi olan bu haberler kısa bir süre sonra yerini kötümserliğe bırakacaktı. Zira Edirne'den ve Muhtar Paşa'dan gelen raporlar askerî malzemenin, erzağın yeterli olmadığını dile getirdiği gibi aynı zamanda Bulgar birliklerinin farklı noktalardan harekete geçtiğini de bildiriyordu. Edirne'deki Bulgar kuvvetlerinin kuzeydoğu cephesine yeni kuvvetler sevk etmesi ve Pınarhisar taraflarında bulunanların da ileri yürüyüşe geçmesi üzerine[698] Karargâh-ı Umumî 27 Ekim sabahı ordunun Ergene hattına ricatını emretmek zorunda kalmıştı. Bu sırada içlerinde Mehmed Nihad'ın da yer aldığı Karargâh-ı Umumî'ye mensup subaylar aynı günün sabahında 1. Şube Müdürü Mesut Cemil Bey'in teklifiyle toplanarak bir durum değerlendirmesi yapmış ve Başkomutanlık Vekâleti'ne bir mazbata sunmuşlardı[699]. Mazbatada ordunun içine düştüğü

---

694 Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 132.
695 Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 407.
696 Trende yeralan kişiler şunlardır: Başkomutan Vekili Nazım Paşa, Seryaver Bekir Sami Bey, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Hadi Paşa, Yaver Selim Sırrı Bey, Birinci Erkân-ı Harbiye Reis-i Sanisi Ziya Paşa, Yaver Ziya Bey, İkinci Erkân-ı Harbiye Reis-i Sanisi Pertev Paşa, Yaver Tevfik Bey, Birinci Şube Müdürü Kaymakam Hasan Cemil Bey, Birinci Şube Müdürü Kaymakam Binbaşı Asım Bey, Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Mümtaz Efendi, Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Suphi Efendi, Piyade Yüzbaşı Edip Efendi, Piyade Yüzbaşı Refet Efendi, Piyade Yüzbaşı Mesut Efendi, Piyade Yüzbaşı Mehmed Nihad Efendi, Piyade Yüzbaşı Kazım Efendi, Süvari Yüzbaşı Kenan Efendi, İstihkam Mülazım-ı Evvel Kemal Efendi ve 3. Şube'den Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Yusuf Rasih Bey, Binbaşı Naci Bey ve bir karargâh komutanıdır. (Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 408-409.)
697 Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 409.
698 Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 410.
699 Mazbatayı imzalayanlar, Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Suphi, Piyade Binbaşı Naci, Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Asım, Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Hasan Cemil, Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Yusuf Rasih, Piyade Yüzbaşı Mehmed Nihad, Süvari Yüzbaşı Mehmed Kenan, İstihkâm Mülazım-ı Evvel Kemal, Piyade Yüzbaşı Kazım, Piyade Yüzbaşı Mesut, Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Mümtaz, Piyade Yüzbaşı Refet, Piyade Yüzbaşı Mustafa Edib'tir. (Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. II, s. 412.)

durumun sebebi olarak sevk ve idare eksikliği, iaşenin yetersizliği gibi maddî sebepler yanında manevî sebeplerinde rolü olduğunun altı çizilmiş ve bir çözüm önerisi sunulmuştu. Buna göre Şark Ordusu Komutanlığı kaldırılıp yerine Büyük Karargâh-ı Umumî bizzat ordunun başına geçmeliydi. Görevini yapamayan kolordu ve fırka komutanları değiştirilmeli, yerlerine gelecek olanlara da kıtalarda düzeni sağlayabilmek için firar eden asker ve subayın, Divan-ı harp kararıyla mahkûm veya kurşuna dizilmesini sağlayacak geniş yetkiler verilmeliydi. Ayrıca tüfek dahi kullanmayı bilmeyen askerin eğitilmek amacıyla geriye çekilmesi, uzman nizamiye ve rediflerden küçük fakat kararlı yeni bir ordunun oluşturulması mazbatada teklif edilen diğer önerilerdi. Lakin bu mazbatadan bir sonuç çıkmamıştı[700].

[700] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 411-412.

III. BÖLÜM LÜLEBURGAZ MUHAREBESİ
(28 Ekim- 2 Kasım 1912)

A. LÜLEBURGAZ MUHAREBESİ'NDE OSMANLI ORDUSU

1. Karargâh-ı Umumî'nin Muharebe Bölgesine Taşınması ve Savaşın Yönetimini Ele Alması

Kırkkilise Muharebesi'nin kaybedildiği kanaatine varıldıktan sonra 24 Ekim'de olağanüstü olarak toplanan Meclis-i Vükelâ'da Nazım Paşa'nın derhal bölgeye gidip komutayı ele almasına karar verilmişti[701]. Nazım Paşa, Meclis-i Vükelâ'da alınan karara bağlı olarak Şark Ordusu'na Çorlu'ya geleceğini ve kolorduların Pınarhisar-Lüleburgaz hattında toplanmasını ayrıca Tekirdağ'da bulunan kuvvetlerin de Ergene hattına getirilmesini emretmişti[702]. Mehmed Nihad'a göre Meclis-i Vükelâ'da alınan bu karar, Lüleburgaz Muharebesi'nde ordunun başına iki komutan ile iki komuta heyetinin geçirilmesine[703] ve Şark Ordusu Komutanlığı üzerinde Karargâh-ı Umumî'nin fiilî bir yönetim tesis etmesine hizmet etmişti[704]. Mahmud Muhtar Paşa'ya göre de Nazım Paşa orduya kendisi kumanda etmek istemekteydi[705].

Nazım Paşa'nın yukarıda verdiği emri değerlendiren müellif, kolorduların bir taraftan Pınarhisar-Lüleburgaz hattında toplanması istenirken diğer taraftan ordunun ihtiyacı olan kıtaların Ergene hattına gönderilmek istenmesini hem Karargâh-ı Umumî'deki kararsızlığın göstergesi hem de birliklerin cepheye zamanında ulaşmasını engelleyen bir durum olarak yorumlamıştır. Başkomutanlık her ne kadar önce ordunun Pınarhisar-Lüleburgaz hattında toplanmasını istemişse de daha sonra 3. Kolordu askerlerinin silahlarını[706], cephanelerini atarak

---

[701] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 6; Kırkkilise yenilgisi hükümet tarafından 25 Ekim tarihli resmî bildiride ordunun bir plan dahilinde "*Meşkuk bir muhârebe-i katiyeye girişmekden ictinâb ederek muntazaman çekildiği*" yer alıyordu. (Sebilürreşad, C. 2-9, 18 Teşrin-i evvel 1328/31 Ekim 1912, s.176.)

[702] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 6; Abdullah Paşa, Karargâh-ı Umumî'nin ordunun Pınarhisar-Lüleburgaz hattında toplanması emrini, daha önce kendisinin de aynı minvalde emir vermesinden dolayı kararının onaylanması olarak değerlendirmiştir. (Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.,* s. 188.)

[703] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 6.

[704] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 7-8.

[705] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun...,* s. 45.

[706] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 7-8.

kaçmaları[707], fırka komutanlarının Çorlu'ya, Vize'ye gitmeleri[708] ve Bulgar birliklerinin de Pınarhisar taraflarından yürüyüşe başladıkları haberleri üzerine fikrinden vazgeçmişti[709].

Karargâh-ı Umumî üyeleri Meclis-i Vükelâ kararı gereğince bölgeye gidip komutayı ele almak amacıyla 25 Ekim'de Sirkeci'den özel bir trenle Çorlu'ya gitmek üzere hareket etmişti. Yolculuk esnasında Karargâh-ı Umumî kurmaylarındaki genel düşünce harekât bölgesindeki durumu düzelttikten sonra İstanbul'a dönmekti. Fakat yolculuk sırasında karşılaşılan manzaralar ve ileriye gitmenin tehlikelerine vurgu yapan 7. Fırka Komutanı Hilmi Bey ile Şark Ordusu Menzil Müfettişi Hıfzı Paşa'nın uyarıları bu düşünceyi değiştirmişti[710]. Karargâh-ı Umumî kurmayları başlangıçta ileride mukavemet hattı oluşturmayı düşünmüşlerse de istişareler sonucunda Çatalca hattında savaşılması fikri ağırlık kazanınca, Çorlu'ya gitmekten vazgeçmişler ve 25 Ekim gecesi Çerkezköy'e gelmişlerdi. Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye Reisi Cevad Bey[711], Pınarhisar-Lüleburgaz hattında toplanan ordunun bir iki gün istirahatten sonra Ergene gerisine çekilme kararı verildiğini ve yapılan hazırlıklardan sonra ise taarruz edileceği bilgisini Karargâh-ı Umumî'ye aktarmıştı. Ayrıca Cevad Bey Ergene gerisindeki arazinin incelendiğini, Çorlu'ya gelmekte olan redif kıtalarına da bölgelerinin gösterilerek tahkimata başlandığı bilgisini paylaşmıştı[712]. 26 Ekim'de ise Abdullah Paşa, Çerkezköy'e gelerek Nazım Paşa ile birlikte Şark Ordusu'nun kademeli olarak Ergene hattına çekilmesi kararını almışlardı[713]. Fakat aynı gün Muhtar Paşa Bulgar kuvvetlerinin Pınarhisar taraflarından ileri yürüyüşe başladığını bildirince[714], 27 Ekim'de Nazım Paşa, 2. ve 3. Kolorduların himayesinde diğer kolorduların Ergene hattına çekilmesini Şark Ordusu'na emretti. Bu emir ile Karargâh-ı Umumî ilk defa ricatı emretmiş oluyordu[715].

Abdullah Paşa aldığı emri 2. Kolordu dışındaki komutanlara bildirdiğinde[716] onların ricat edilmemesini isteyen telgrafı ile karşılaşmıştı[717]. Abdullah Paşa bu gelişme üzerine Nazım

---

[707] Fuad Ziya Bey Kırkkilise'den 23 Ekim akşamı ayrıldığında Kırkkilise Osmanlı askerinin elindeydi. Bulgarlar 24 Ekim'de öğleye doğru Kırkkilise'ye girmişti ve Fuad Ziya Bey'in bundan haberi yoktu. (Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 9.)
[708] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 9.
[709] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. II, s. 410; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.,* s. 200.
[710] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 10.
[711] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 11.
[712] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 12.
[713] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 18-19.
[714] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 21.
[715] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 22.
[716] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 24; Fehmi Nuza, "Lüleburgaz Muharebeleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 9, C. I, S. 2, İstanbul 1973, s. 63.
[717] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 27, Telgrafın metni ve buradaki iddilara karşı Abdullah Paşa'nın yorumu hakkında bkz. *Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı...,* s. 205-209; Zeki Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimeti, I. Nizamiye Kolordusu Hatıratından* II. Kısım, Dersaadet 1332, s. 6-10; Fehmi Nuza, *a.g.m.,* s. 63.

Paşa'ya müracaat etmelerini teklif edince kolordu komutanları öncelikle onun fikrini öğrenmek istemişlerdi. Aldıkları cevap ise "*Emirler Karargâh-ı Umûmî'den verildiğinden oraya mürâcaatınız îcâb eder*" olmuştu[718]. Bunun üzerine 3. Kolordu Komutanı Mahmud Muhtar Paşa dışında kalan 1. Kolordu Komutanı Ömer Yaver Paşa, 2. Kolordu Komutanı Şevket Turgud Paşa, 4. Kolordu Komutanı Abuk Ahmed Paşalar Karargâh-ı Umumî'ye müracaat ederek ordunun Lüleburgaz-Türkbey-Karaağaç hattında kalmasını talep etmişlerdi. Çünkü ricat esnasında geride bırakılan askerî malzemenin kurtarılması, bozgun şeklinde hareket eden askerin dinlendirilmesi ve moralinin düzeltilebilmesi için zamana ihtiyaç vardı. Ayrıca Babaeski-Kırkkilise hattında Bulgar kuvveti görülmediğinden daha fazla toprak düşmana terk edilmemeliydi[719]. Bulgar Genelkurmayı da 27 Ekim'e kadar Bulgar askerinin görünmemesinden hareket ederek Türklerde, Bulgarların takip etmediği ve dolayısıyla ricatın gereksiz olduğu kanaatinin oluştuğunu belirtir[720]. Oysaki 26 Ekim'de 1. Kolordu Komutanlığı'na gönderilen bir raporda Asılbeyli'ye giden bir müfrezeye Bulgarların ateş açtıkları ve daha sonra da takip ettikleri bildiriliyordu. Bu rapor Bulgar kuvvetlerinin Lüleburgaz'a yakın bir mesafede olduğuna delalet ediyordu. Ancak 1. Kolordu Komutanı bu uyarıyı dikkate almadığı gibi diğer kolordu komutanlarını da bilgilendirmeye gerek duymamıştı. Bundan da öte 27 Ekim'de Karargâh-ı Umumî'ye "*Düşman yoktur"* diyen müşterek telgrafı imzalamıştı[721].

Mehmed Nihad'a göre Lüleburgaz Meydan Muharebesi'nin yaşanmasının nedeni kolordu komutanlarının askerî hiyerarşiye aykırı olan davranışlarıydı. Buna karşılık Abdullah Paşa'nın, komutanların ordunun çekilmemesi hakkındaki taleplerini kesin bir dille ret etmemesi, aksine doğrudan kolorduların Başkomutanlığa müracaat etmelerini istemesi müellifin tespit ettiği diğer yanlışlardı[722]. Ayrıca Nazım Paşa'nın da kolordu komutanlarının yaptıkları açıklamayı dikkate alması[723], ordunun Karaağaç hattında kalmasını kabul etmesi[724], Abdullah Paşa'nın kolordu komutanlarının müşterek telgrafının etkisi altında kalarak Karargâh-ı Umumî'ye "*Kolorduların harekete kadir olmadığını* …" bildirmesi de müellife göre

[718] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 27.
[719] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 26; Kolordu komutanları ayrıca Nazım Paşa'dan bizzat Şark Ordusu'nun komutasını ele almasını ve liyakatsiz olan subayların yerlerine yenilerini atamasını talep etmişlerdi. (Fehmi Nuza, *a.g.m.*, s. 63.); Abdullah Paşa kolordu komutanlarının ordunun bir iki gün dinlendirilmesi ve daha geriye gitmemesi için ileri sürdükleri nedenlerin geçerli olmadığını eserinde sebepleri ile izah etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı*..., s. 207-209.
[720] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. III, s. 6.
[721] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 85.
[722] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 35.
[723] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 32.
[724] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 27.

Lüleburgaz Muharebesi'nin yapılmasına neden olan hatalar silsilesiydi[725]. Mehmed Nihad'ın bu ithamlarına karşılık Abdullah Paşa hatıratında, *kolorduların harekete gücü olmadığı* cümlesinin sehven yazıldığını belirttikten sonra Nazım Paşa'nın, ordunun Lüleburgaz'da kalma kararını Şark Ordusu'nun yazısı üzerine değil, kolordu komutanlarının müracaatı üzerine daha önceden aldığını ifade etme ihtiyacı hissetmiştir[726]. Muhtar Paşa da Abdullah Paşa'nın önce Ergene hattına çekilmeye taraftar olduğunu fakat daha sonra bu fikre muhalefet edilmesi nedeniyle ordunun Lüleburgaz-Vize hattında kalması kararı verildiğini belirtir[727].

Yukarıda saydığımız gerekçeler ordunun Lüleburgaz-Türkbey-Karaağaç hattında kalma nedenlerini oluştururken aynı zamanda Lüleburgaz Muharebesi'nin de gerçekleşme sebebi olmuştur[728]. Her ne kadar kolordu komutanlarının arzuları doğrultusunda Karargâh-ı Umumî karar alsa da muharebe başlayıncaya kadar, Karaağaç hattının düzenlenmesi ve lojistik hizmetler konusunda hazırlık yapılmadığı gibi 3., 17. ve 18 Kolordulara bilgi de vermemişti. Dolayısıyla kolordu komutanları Karaağaç hattının askerî açıdan düzenlenmesi, savunması, keşfi ya da lojistik hizmetler gibi hususlarda hazırlık yapmamışlardı[729]. Benzer durum Şark Ordusu Karargâhı'nda da yaşanmıştı. Ordunun Ergene'ye kadar çekilmesinin önemi Karargâh-ı Umumî'ye raporla bildirilmesine rağmen[730] tedbir hususunda hiçbir adım atmamıştı. Aksine Pınarhisar-Lüleburgaz hattında sadece iki gün kalıp Ergene gerisine çekilme düşünüldüğünden[731] 27 Ekim günü boşa geçirilmişti[732]. Bu yaşananlar ordudaki komuta zaafına da bir delil oluşturmuştur[733].

2. Lüleburgaz Muharebesi Öncesi Şark Ordusu Kıtalarının Vize-Karaağaç-Lüleburgaz Hattında Toplanması

Kırkkilise Muharebesi'nden sonra ordunun Pınarhisar-Lüleburgaz hattına çekilmesi kararı verilmişti. Bu çekilişte Şark Ordusu'nun beş kolordu komutanından üçü Lüleburgaz'a, biri Çorlu'ya ve diğeri Vize'ye gitmişti. Dolayısıyla kolordu komutanlarının hiçbirisi kıtalarının başında olmadığı gibi fırkaların da neredeyse yarısında komutanları yoktu. Asker ise en küçük bir olumsuzlukta dağılmaya ve hezimete sebep olabilecek bir ruh hali içindeydi. Geri çekilen

[725] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 35.
[726] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 212.
[727] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 327.
[728] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 26.
[729] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 37.
[730] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 45.
[731] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 132.
[732] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 49.
[733] Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, C. 5, s. 452.

birlikler 27 Ekim'e kadar Vize ve Lüleburgaz'da daha yoğun, Karaağaç'ta ise daha zayıf bir grup halinde toplanmışlardı[734]. Osmanlı kuvvetlerinin Karaağaç bölgesinde toplanması bir plana ve amaca bağlı olmaktan ziyade 27 Ekim'de Lüleburgaz'ın batısında Bulgar süvarisiyle yapılan çatışmadan sonra alınmış bir karardı[735]. Bu süreçte asker sayısını artırabilmek amacıyla bölgeye asker sevkiyatı da devam etmiş, Ereğli ve Tekirdağ iskelelerine çıkan taburlar bölgeye gönderilmişti[736]. Lüleburgaz Muharebesi'ne kadar geçen beş gün zarfında Vize-Karaağaç-Lüleburgaz hattında Kırkkilise Muharebesi'nden ricat eden birlikler ile memleketin farklı bölgelerinden sevk edilen birlikler toplanmıştı.

Kırkkilise Muharebesi'nden sonra geri çekilen kuvvetlerin toplandıkları noktalardan biri Vize bölgesi olup buraya daha ziyade 3. Kolordu kıtaları gelmişti. 3. Kolordu Karargâhı ise 24 Ekim akşamına doğru Vize'ye ulaşmış ve 29 Ekim'e kadar burada kalmıştı. Bu kolorduya bağlı 7. Fırka'nın kıtalarının bir kısmı Vize'ye gelirken bir kısmı ise Lüleburgaz'a gitmişti. Fırka karargâhı ise önce Çorlu'ya, daha sonra ise 26 Ekim'de Vize'ye ulaşmıştı[737]. 8. Fırka karargâhı da 24 Ekim'de Çorlu'ya gelirken[738] kıtaları ile irtibatını kaybeden 9. Fırka Komutanı Hasan İzzet Paşa[739] ve birlikleri de aynı tarihte Vize'ye ulaşmıştı[740].

3. Kolordu Komutanı Muhtar Paşa'nın Vize'de kaldığı süre içinde yaptığı çalışmaları müellif tenkit etmiştir. O'na göre Paşa eğer teşkilatçılığı, gücü ve değeri ile bilinen bir isimse düşman tehlikesi olmadan geçirdiği dört günü iyi bir şekilde değerlendirmeliydi Oysaki Paşa, bir kolordu komutanı olarak fırka ve alaylarıyla meşgul olması gerekirken daha ziyade taburlar, bölükler ve hatta doğrudan neferlerle ilgilenmişti. Mürettep kuvvetler oluşturmak amacıyla askerin ve subayın talimli-talimsiz ya da işinin ehli olan ve olmayan olarak ayrılmaya çalışılması sağ kanat muharebelerinde yaşanacak olan başarısızlığın zeminini hazırlamıştı. Zira bu şekilde bir ayrımın yapılması imkânsızdı. Çünkü talimli asker "*Ben talimsizim"* diyebilirdi. Keza subaylar arasındaki ayrım da hem gururlarını hem de çalışma azimlerini kırmıştı.[741]. Muhtar Paşa netice itibariyle müellife göre 24-28 Ekim günlerinde Vize bölgesinde başarılı bir çalışma gerçekleştirememişti. Kırkkilise'nin güneydoğusuna olabildiği kadar düzgünce çekilen ancak 24 Ekim'de Kavaklı'da Bulgar süvarisiyle yaşanan ufak çaplı bir çatışmanın etkisiyle

[734] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 55-56.
[735] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 149.
[736] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 55-56.
[737] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 57.
[738] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 58.
[739] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 59.
[740] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 60.
[741] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 66- 67.

fırkalarıyla irtibatı kesilen 2. Kolordu, 25 Ekim'de ordunun bir diğer toplanma yeri olan Karaağaç'a ulaşabilmişti[742].

Şark Ordusu kolordularının diğer bir toplanma alanı olan Lüleburgaz bölgesine ise özellikle 1. ve 4. Kolordular ile süvariler gelmişti[743]. 1. Kolordu, 27-28 Ekim günlerinde 32 tabur, 4 makineli tüfek, 4 süvari bölüğü, 13 batarya ile Lüleburgaz'ın kuzeydoğusunda bulunuyordu. Toplamda 20.000 tüfeği, 20 makineli tüfeği, 150-200 kılıcı, 48 topu ve 27-28 bin askeri vardı[744]. 4. Kolordu'nun da Lüleburgaz'daki gücü 34 tabur da 19-20 bin tüfek, 4 makineli tüfek bölüğü, 200 kılıç, 36 top ve 25 bin askerdi. İki taburda 1.500 tüfeği ile Çorlu'da bulunuyordu[745].

Karaağaç hattına gelen 1., 2. ve 4. Kolordular sağ tarafta Vize'de toplanan 3. Kolordu'ya göre daha muntazam olarak geri çekilmişler ve özellikle toplar da çok az kayıp vermişlerdi. Bu bölgedeki kıtalar her ne kadar zayıflamış olsa da yine de 55 tabura sahipti. Daha sonra bunlara ilave olarak 37 yeni taburun gelmesi ve dağılan askerin de önemli bir kısmının tekrar kıtalarına dahil olmasıyla sol kanattaki grup daha düzenli olmuştu. Bunun sebebi 1., 2., ve 4. Kolordu komutanlarının Muhtar Paşa'nın yaptığı hataya düşmemesi, zayıflamış kıtaları birbirine karıştırmamasıydı.

Kolordu komutanlarının bu davranışları müellife göre yeni düzenlemelerin muharebe zamanında değil uzun sükûnet dönemlerinde iyi bir netice verebileceğini gösteren kıymetli bir tecrübeydi. Buna rağmen sol kanatta yer alan kolorduların da sevk ve idarede önemli hatalar yaptıklarını müellif örnekler ile delillendirmek istemiştir. Bu bağlamda 2. Kolordu Karargâhı'nın Karaağaç'a gitmek yerine Lüleburgaz'da kalmayı tercih etmesi 28 Ekim'de Karaağaç'ta muharebenin yapılmasına ve 29 Ekim'deki yenilginin yaşanmasına zemin hazırlamıştı. Yine 1. ve 4. Kolordu Karargâhları da 26-27 Ekim gününü boşa geçirmişlerdi. Halbuki kıtalarını Türkbey'e ve Lüleburgaz'ın doğusuna yerleştirmiş olsalardı 29-30 Ekim'deki zaaf yaşanmazdı[746]. Çünkü Lüleburgaz'ın batısında Ayvalı'da Bulgar birlikleri ile başlayan küçük çaplı çatışma da 4. Kolordu telaşa kapılmış[747] Çanakkale Fırkası'na, 12. Fırka'ya ve İzmit Fırkası'na ricat emirleri vermişti. Böylece bütün kolordu, bir tabur komutanının yanlış haberine bağlı olarak bir Bulgar süvari alayı karşısında Karışdıran'a kadar çekilme kararı almıştı[748]. Kolorduların sevki ve idaresi hususunda yaptığı hataları

[742] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 69.
[743] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 72.
[744] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 75.
[745] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 76.
[746] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 111-112.
[747] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 101.
[748] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 102.

örneklendirmeye devam eden Mehmed Nihad'a göre; 28 Ekim günü 17. Kolordu, Yuvalı'ya hareketini isteyen şifahî emre rağmen askerin yorgunluğu ileri sürerek uygulamaması Bulgarlara çok kıymetli bir gün kazandırmıştı. Oysaki 28 Ekim'de kolordunun dinlenmesine müsaade edilmeseydi 29 Ekim'de 2. Kolordu'nun sağ kanadında 3. Kolordu ile 3. Fırka'nın müşterek taarruzuna katılabilir ve burada Bulgarlara karşı kesin bir netice elde edilebilirdi[749]. Müellife göre, bu yaşananların sorumlusu 24 Ekim sabahı ordusunu bırakarak Çorlu'ya giden Şark Ordusu Komutanlığı'dır. Eğer komutanlık Çorlu yerine ricat emrinde belirttiği gibi 25-26 Ekim'de Lüleburgaz'da karargâhını kurup kolordularıyla iletişimde olsaydı, 28-29 Ekim günleri Osmanlı Ordusu'nun lehine sonuçlanabilirdi. Buna karşılık Şark Ordusu'nun idaresini ele almak isteyen Başkomutanlığın Çerkezköy'de kalarak olaylara vakıf olmadan her şeye uzaktan müdahale etmek istemesi de sevk ve idarede yaşanan menfiliğin diğer bir nedeni olmuştu[750].

Trakya'da toplanacak diğer kolordular 17., 18., 23. ve 24. Kolordulardı. Çürüksulu Mahmud Paşa komutasındaki 17. Kolordu'nun İstanbul'un korunmasına destek amacıyla Çorlu'ya gitmesi emredilmişti[751]. 18. Kolordu'nun kuvvetleri Çorlu, Erikli, İstanbul ve Anadolu'da bulunduğundan zamanında sağ kanada katılamamıştı. Suriye'deki mevcut nizamiye kuvvetlerinden[752] bir fırka ile Halep ve Adana redif fırkalarından oluşan 23. Kolordu'nun bazı kıtalarında görülen kolera nedeniyle terhislerine karar verilmişti. Keçecizâde İzzet Fuad Paşa komutasında 29 taburdan oluşacak 24. Kolordu'nun, bir ihtiyat ordusu olması planlanmışsa da bu kolordunun fırkaları Lüleburgaz Muharebesi'ne katılamamışlardı. Böylece, gerilerde geç kalan, 17 ve 18. Kolordularla terhis edilen 23. Kolordu hariç olmak üzere, 56 tabur piyade ve diğer sınıflara mensup asker muharebe bölgesine gelmek üzere yoldaydı[753].

Lüleburgaz Muharebesi başlarken Karaağaç-Lüleburgaz bölgesinde toplanmış olan kolorduların askerî gücü şu şekildeydi. 26 taburlu 2. Kolordu'da 2 makineli tüfek bölüğü, 3 süvari bölüğü, 13.500 tüfek, 8 makineli tüfek ve 47 top ile 17-18 bin asker vardı. 1. Kolordu'nun 32 taburu, 4 makineli tüfek bölüğü, 2 süvari bölüğü, 20.000 tüfek, 20 makineli tüfek, 150-200 kılıç, 48 topu ile 27-28 bin askerî gücü mevcuttu. 34 taburlu 4. Kolordu, 1 makineli tüfek bölüğü, 3 süvari bölüğü, 9 bataryada toplam 19-20 bin tüfek, makineli tüfek, 200 kılıç, 36 top

[749] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 117.
[750] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 112-113.
[751] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 115.
[752] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 121.
[753] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 122-124; Suriye ve Halep'ten 3 Eylül 1912'de Dahiliye Nezareti'ne koleradan ölümlerin olduğu bilgisi rapor edilmesine rağmen o bölgeden asker sevk edilmesi bir hata olmuştur. Zira savaşta kolera salgının yaşanmasına ve birçok can kaybının olmasına neden olmuştur. (Hikmet, nr. 36, 23 Ağustos 1328/5 Eylül 1912, s. 3.)

ve 25.000 askerî gücü ile bölgedeydi. Müstakil Süvari'nin 2.000 kılıç, 16 makineli tüfek, 12 top ve 3.000 askeri mevcuttu. Karaağaç-Lüleburgaz bölgesinde toplam 92 tabur, 11 makineli tüfek bölüğü, 37 süvari bölüğü, 37 bataryada en az 50.000 tüfek, 44 makineli tüfek, 2.500 kılıç, 143 top ve 70-75 bin asker toplanmıştı. Ayrıca 14 taburda da 11.000 tüfek, 12 top yedekte bulunuyordu[754].

3. Lüleburgaz Muharebesi'nin 1. Günü (28 Ekim 1912)

Lüleburgaz Meydan Muharebesi 28 Ekim-2 Kasım 1912 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Lüleburgaz kasabası her ne kadar muharebenin merkez noktası olmasa da savaşın geçtiği alanın belli başlı bir kasabası olması ve Osmanlı kolordularının toplanma noktasını oluşturmasından dolayı burada gerçekleşen muharebeye ismini vermiştir[755]. Lüleburgaz Meydan Muharebesi'nin başlangıç şekli Kırkkilise Meydan Muharebesi ile büyük oranda benzerlik gösterir. Zira her iki muharebede hem Osmanlı hem de Bulgar komutanları arasında ciddi bir muharebenin olacağını düşünen ve kabul eden olmadığı için 28 Ekim'de de bir muharebenin başlayacağına ihtimal verilmemişti[756]. Bu nedenledir ki muharebe 28 Ekim günü, Karaağaç'ın batı sırtlarında her iki tarafın hazırlıksız ve tesadüfî teması ile başlamış,[757] 30 Ekim'den itibaren belli bir plan ve amaç dahilinde hareket edilmiş[758] ve 2 Kasım'da ise kendiliğinden son bulmuştu. Muharebenin gerek hazırlığı ve gerek idaresinde her iki tarafta komuta kademelerinin hataları olmuştu. Bulgar komutanlarının hatası, orduları yanlış bir strateji uygulayarak güneydoğuya doğru bir cephe yürüyüşüne sevk etmek iken Osmanlı komutanlarının idare konusundaki hatası ise kolorduların Karaağaç hattında kalmasını kabul ederek burada bir muharebenin yaşanmasına neden olmalarıydı[759]. Baştan sona cephe muharebeleri şeklinde başlayıp devam eden mücadele yine cephe muharebelerinin akıbetine uğrayarak son bulmuştu[760]. Muharebe alanında her iki taraf merkez ağırlık noktaları oluşturamamış aksine toplanan kuvvetler sevk ve idare heyetleri tarafından parçalanmıştı. Bilhassa birlikler arasındaki iletişim eksikliğine bağlı olarak Osmanlı kuvvetlerinin parça parça muharebeye sokulması her birinin ayrı ayrı başarısızlığa uğramasının nedeni olmuştu. Oysaki başarılı bir sonuç elde etmek için her iki ordunun kuvvetleri hızlı ve bir plana bağlı olarak

[754] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 77.
[755] Mehmed Nihad, *a.g.*e., C. III, s. 5.
[756] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 149.
[757] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 149.
[758] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 150.
[759] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 491.
[760] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 496.

hareket etmeliydi. Ancak bunu gerçekleştiren ordu başarıyı yakalayabilirdi. Fakat muharebenin sonuna kadar hiç biri bunu hayata geçirememişti[761].

Mehmed Nihad yukarıdaki satırlar ile Lüleburgaz Muharebesi'nde yapılan hataları özetledikten sonra her iki taraf orduları açısından muharebeyi kolordu, fırka ve tabur düzeyinde ayrıntılı olarak ele almıştır. Bu nedenle askerî detaylardan ziyade Şark cephesinde Osmanlı Devleti'nin mukadderatını birinci elden belirleyen Karargâh-ı Umumî ve Şark Ordusu Komutanlığı'nın faaliyetleri üzerinden muharebe değerlendirilmiştir.

Lüleburgaz Muharebesi öncesinde Sultan Mehmed Reşad, ordunun manevî gücünü artırmak amacıyla Karargâh-ı Umumiye bir beyanname göndererek; Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın şahsında vatanın kutsiyetinin altını çizmiş, Osmanlı Devleti'nin şan ve şerefinin yüceltilmesi için bütün askerlerden fedakârlık beklediğini ve muzaffer olmaları için dualar ettiğini bildirmiştir. Kolordulara tebliğ edilen metinde geçen "*Bütün üst rütbeli komutan, subay ve askerlerin yiğitlik ve cesâretlerini bütün dünyaya ispat edecek şekilde muhârebede sebat etmelerini vatan sevgisinin bir göstergesi olarak beklerim*" sözlerini müellif, askerin örtülü bir şekilde itham edilmesi olarak değerlendirirken eleştirmekten de kendisini alamamıştır. Zira asker vazifesini yapmış fakat sevk ve idare heyeti işinin ehli olmadığı için görevini layıkıyla yerine getirememiştir[762].

28 Ekim'de muharebe başlarken bölgede bulunan bütün kolordulara 24 Ekim'den itibaren herhangi bir emir verilmemişti. Bu nedenle kolordular ordunun genel anlamda nasıl hareket edeceği hususunda kanaat sahibi değillerdi. Ayrıca 28 Ekim'de bir muharebenin olacağını da düşünmüyorlardı. Şark Ordusu Karargâhı ve Karargâh-ı Umumî'de benzer şekilde bir muharebenin başlayacağına ihtimal vermediğinden[763] 28 Ekim'de başlayan muharebe, bütün ordu için gerçek bir askerî baskın şeklinde olmuştu[764]. Muharebe, kuzeyde Soğucak-Üsküp'ten güneyde Ergene Nehri'ne kadar uzanan 36 km.'lik bir hatta yaşanmıştı. Bu uzunluğun takriben 20-21 km.'lik sol kanadında 1. Şark Ordusu, 15 km.'lik sağ kanatta ise 2. Şark Ordusu mücadele etmişti[765]. 29 Ekim'de Nazım Paşa'nın emrine bağlı olarak Şark Ordusu'nun teşkilatında düzenlemeye gidilmişti. Buna göre 3., 17. ve 18. Kolordular 1. Şark Ordusu, 1, 2. ve 4. Kolordular ise 2. Şark Ordusu ismi ile teşkil edilmişti[766]. 1., 2., ve 4. Kolorduların harekâtını Ahmed Abuk Paşa [767], 3., 17., 18. Kolorduların harekâtını 18. Kolordu

[761] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 492.
[762] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 177.
[763] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 133.
[764] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 134.
[765] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 492.
[766] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 199; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 266-267.
[767] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 173.

Komutanı Hamdi Paşa'nın yönetmesine karar verilmişti[768]. Muharebenin idaresini kolaylaştırmak amacıyla alındığı ileri sürülen bu karar Şark Ordusu'na[769] 29 Ekim sabahı iletilmişti[770]. Ancak ne yapması gerektiği konusunda açıklayıcı bir bilgi verilmemişti[771]. Böylelikle Şark Ordusu Komutanlığı komuta kademesinden resmen olmasa bile fiilen uzaklaştırılmıştı[772]. Mehmed Nihad'a göre bu yaşananlar 24 Ekim'de Meclis-i Vükelâ da alınmış olan çifte komuta kararının bir sonucu olup[773] aynı zamanda, geç kalınmış bir karardı. Bu adımın 26 Ekim'de atılması gerekirdi[774]. Neticede muharebe anında yapılan bu değişim yanlış ve tehlikeli olduğu kadar karışıklığa da sebep olmuştu[775].

Taarruzu düşünmeyen Osmanlı Ordusu[776] Karaağaç bölgesinde başlayan muharebenin birinci gününde 2. Kolordu'nun 4. ve 5. Fırkaları[777] ile Bulgarların iki livası mücadele etmişti[778]. Saat 10.00 sularında başlayan muharebede 4. Fırka komutanlığı Bulgar kuvvetinin 2 tabur kadar olduğu raporunu alınca 11. Alayı Karaağaç'ın kuzeybatısına göndermişti[779]. Aynı zamanda hem alayın harekâtına destek hem de Bulgarlara bir darbe indirmek amacıyla[780] 5. Fırka'dan 15. Alay da muharebeye gönderilecekti[781]. Saat 15.00'e kadar bütün şiddetiyle devam

---

[768] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 175; 1. ve 2. Şark ordularının sorumluluğunda olan kolordu ve fırkalar şöyle tespit edilmişti. 1. Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Cevad Bey'di. Bu orduya, 1., 2. ve 4. Kolordular ile Müstakil Süvari Fırkası bağlı olacaktı. 1. Kolordu'nun Komutanı Yaver Paşa olup Mürettep fırka, 2. Fırka, 3. Fırka ve Uşak Fırkası bu kolordunun emri altında bulunacaktı. 2. Kolordu'nun Komutanı ise Şevket Turgud Paşa'ydı. 4. Fırka, 5. Fırka, 6. Fırka, Kastamonu Fırkası bu kolordunun sorumluluğundaydı. 4. Kolordu Komutanı Ahmed Abuk Paşa'nın emrine 12. Fırka, İzmit Fırkası, Çanakkale Fırkası ve Binbaşı Vasıf Bey Müfrezesi verilmişti. Müstakil Süvari Fırkası'nın Komutanı ise Mirliva Salih Paşa olacaktı. 2. Şark Ordusu'nun Komutanlığı'na Hamdi Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisliğine ise Miralay Ali Rıza Bey görevlendirilmişti. 3., 17., 18. Kolordular ile Müstakil Hafif Süvari Livası bu kolordunun emrine verilmişti. 3. Kolordu'nun Komutanı Mahmud Muhtar Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi ise Miralay Ziya Bey'di. 7., 8. ve 9. Fırkalar noksan mevcutla, Konya Fırkası iki tabur eksikle, Amasya Fırkası ile Ankara Fırkası'ndan bir kısım taburlar bu kolordunun emrinde idi. 17. Kolordu Komutanı Mahmud Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Salih Bey'di. Ereğli Fırkası, Samsun Fırkası, Trabzon Fırkası (ihtiyaç halinde) bu kolorduya bağlı olacaktı. 18. Kolordu Komutanı Hakkı Paşa'nın emrinde Yozgat Fırkası Kayseri Fırkası Ankara Fırkası'ndan 8 tabur, Uşak Fırkası'ndan 1 tabur, Konya Fırkası'ndan 2 tabur, Denizli Fırkası'ndan 2 tabur, Aydın Fırkası'ndan 5 tabur olacaktı. Müstakil Hafif Süvari Livası Komutanı Miralay İbrahim Beydi. Her iki ordunun müşterek menzil noktası ise Çerkezköy olarak tespit edilmişti. Menzil Müfettişliği'ne Subhi Bey, 2. Şark Ordusu Menzil Müfettişliği'ne Yüzbaşı Kazım Bey, 1. Şark Ordusu Menzil Müfettişliği'ne de Binbaşı Hamdi Bey görevlendirilmişti. (Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 356-358.)

[769] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 269.
[770] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 173.
[771] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 269.
[772] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 173.
[773] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 170.
[774] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 358.
[775] Ziya Nur Aksun, *a.g.e.,* C. 5, s. 459.
[776] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 149.
[777] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 151.
[778] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 155.
[779] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 152.
[780] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 153.
[781] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 154.

eden muharebede üstün Bulgar kuvvetleri karşısında sarsılan alaylar, topçu desteğinden de mahrum kaldıklarından kayıp vererek çekilmek zorunda kalmışlardı. Bu yaşananlardan hareketle müellif, ana mevziden desteklenmeyen uzak mevzilerdeki plansız mücadelelerin kötü sonuçlar doğurduğunu, alınması gereken bir ders olarak belirtmiştir[782]. 2. Kolordu'nun komutanı, Karargâh-ı Umumî'den geleceği bildirilen Ziya Paşa'yı beklediği için muharebe alanına geç gelmişti ve gelir gelmez de çatışmaların sonlandırılması emrini vermişti. Mehmed Nihad'a göre, eğer 2. Kolordu komutanı zamanında gelmiş olsaydı 5. Fırka kıtaları muharebeye girmeyecek ve 11. Alay'a da ricat emri vaktinde ulaşacaktı. Böylelikle en az kayıpla muharebe sonuçlanmış olacaktı. Halbuki yaşanan gecikme, 2. Kolordu'nun iki alayının sarsılmasına ve 4 topunun kaybedilmesine neden olmuştu[783]. 2. Kolordu'nun muharebeye girdiği hakkındaki raporlar[784] 13.30 sularında Şark Ordusu'na ulaşınca[785], Karargâh-ı Umumî'ye de 15.40'da bilgi verilmişti. Raporda, 2. Kolordu kıtasının Bulgar kuvvetleriyle muharebeye girdiği, Türkbey civarındaki 1. Kolordu'nun ise 2. Kolordu'ya yaklaşmakta olduğundan hareketle muharebe yerinin kesinleştirilmesi talep edilmişti. Bunun üzerine Karargâh-ı Umumî, Şark Ordusu'ndan gelen rapora bağlı olarak 1. ve 4. Kolorduların 2. Kolordu ile 3. ve 17. Kolorduların ise 2. Kolordu'nun sağında muharebeye katılarak birlikte hareket etmeleri emrini vermişti. Mehmed Nihad yukarıda yazılan raporu ve verilen cevapları birkaç hususta tenkit etmiştir. Öncelikle Karargâh-ı Umumî'nin Bulgar kuvvetlerinin geldiği bir ortamda halâ muharebenin nerede yapılacağına dair bir kararın alınmamış olmasını ve Şark Ordusu ile Karargâh-ı Umumî arasında bu hususta bir fikir birliğinin bulunmamasını eleştirmiştir. Bu durumu Osmanlı Ordusu'nun sistemli ve organize bir askerî yönetimden yoksun olduğunun delili olarak sunan müellif bu davranışı yönetimde çift başlılığın sonucu olarak ile izah etmiştir. Müellife göre diğer bir husus Karargâh-ı Umumî'nin yukarıda verdiği emirde belirsizliklerin ve tutarsızlıkların mevcudiyetidir. Örneğin Bulgarların taarruzu halinde 1., 2. ve 4. Kolordulara savunma tavsiye ediliyorken, 3. Kolordu'ya 1. ve 2. Kolorduların iki kanadını ve gerilerini korumak amacıyla ilerlemenin şart olduğu bildiriliyordu. Karargâh-ı Umumî kolordulara almaları gereken önlemleri iletirken, Şark Ordusu'nu ise durumdan haberdar etmemiş emirlerin suretini göndermemiş dolayısıyla komuta birliğini sarsmıştı[786].

[782] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 155; 1. Ordu Müfettişliği'nde Erkân-ı harbiye reisi olarak Balkan Harbi'nde görev yapmış olan Miralay Alaeddin Bey'de aynı kanaatteydi. Miralay Alaeddin, *a.g.e.*, s. 59.
[783] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 156.
[784] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 179.
[785] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 168.
[786] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 169-173.

4. Lüleburgaz Muharebesi'nin 2. Günü (29 Ekim 1912)

Muharebenin 2. gününde Osmanlı Ordusu yaklaşık 40 km. uzunluğundaki bir cephede 5 Bulgar fırkasına karşı savunma yapmak zorunda kalmıştı[787]. Osmanlı Ordusu muharebeye hazırlıksız olmasına rağmen en az 50.000 tüfek, 44 makineli tüfek ve 143 topla katılırken[788], Bulgar Ordusu da 1. Ordu'ya bağlı 24 taburun dahil olması ile 58.000-61.000 tüfek ile muharebe edecekti. 13.000-14.000 tüfeğe sahip olan 4. Kolordu'nun karşısında 30.000 tüfeği olan Bulgar kuvveti muharebe etmiş fakat etkili olamamıştı. Keza 5.500 tüfeği olan 4 ve 5. Fırkalar, Bulgarların 14.000-15.000 tüfeğini durdurabilmişti[789].

29 Ekim sabahı Abuk Ahmet Paşa'nın 1., 2. ve 4. Kolorduların harekâtını idare etme görevinin kendisine verildiğini öğrendikten sonra[790] verdiği emir aslında Karargâh-ı Umumî'nin ve Şark Ordusu Komutanlığı'nın emirlerinin bir sentezi olmuştu. Buna göre 3. ve 17. Kolorduların ordunun sağ kanadında muharebeye katılması, 2. Kolordu'nun Karaağaç'ın doğusunda olması, 18. Kolordu'nun ise Saray'dan Vize'ye gitmesi istenmişti. Ayrıca 1. Kolordu'nun da Türkbey taraflarında[791] mevzi almasına ve bir fırkasını 2. Kolordu'nun gerisinde ihtiyatta bulundurmasına, 4. Kolordu'nun da Lüleburgaz-Karışdıran yolunun iki tarafında olması emredilmişti. Müstakil Süvari Fırkası'na düşen görev de Bulgar sol kanadının nereden geldiğini öğrenmesiydi[792]. Fakat Müstakil Süvari Fırkası emirleri zamanında alamadığı için[793] ne kendisinden beklenen keşfi yapabilmiş ne de muharebede etkili olabilmişti[794]. 4. Kolordu ise Bulgarların 40 kuvvetli taburuna karşı 20 zayıf taburu ve 2 fırkası ile mücadele ederek başarılı bir sonuç alsa da bundan gereği gibi istifade edilememişti[795]. 1. Kolordu da 2. Kolordu'nun muharebesine karşı genelde seyirci kalmıştı. Yaptığı yardım sadece topçu desteği vermek ve 4. Fırka'ya 2 tabur göndermekti. Bu kolordunun karşısındaki Bulgar kuvveti ise sadece 6. Fırka'nın 2. Livası idi[796]. 2. Kolordu kendisine bağlı 37 taburda 17.000 tüfek ve 59 top ile 4. Bulgar Fırkası'nın 21.000-22.000 tüfeğine karşı mücadelede etmişti[797]. 2. Kolordu Karargâhı öğle sıralarına kadar muharebeyi ne bizzat görmüş, ne de bir haber almıştı.

---

[787] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 186-187; Kuvvetlerin bölgeye dağılımında her kıtaya düşmesi gereken cephe genişliğinden daha fazlası verildiğinden bir fırka diğerine zamanında yardım edememişti. (Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 72.)
[788] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 247.
[789] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 248.
[790] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 196.
[791] Mehmed Nihad, a.g.e., C. III, s. 197.
[792] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 198.
[793] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 209.
[794] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 208.
[795] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 218.
[796] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 227.
[797] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 247.

Dolayısıyla muharebeyi görerek takip etmediği için duruma hâkim olamamış ve alınacak tedbirlerde geç kalmıştı. Özellikle öğleden sonra 2. Kolordu'nun cephesinde şiddetlenmeye başlayan muharebede 4. ve 5. Fırka yardım talep edince Bulgarlara kesin bir darbe indirmek amacıyla 3. Fırka'nın muharebeye girmesine karar verilmişti[798]. Fakat bu geç gelen bir karardı. Kastamonu Fırkası'nın da parçalanmış olması nedeniyle zayıf noktaların zamanında takviyesi mümkün olamamıştı[799]. Fırkada asker ve küçük kıta komutanları her ne kadar üzerlerine düşeni yapmışlarsa da fırka ve kolordu komutanlığının bunları zamanında takviye edememesi felaketin asıl sebebini oluşturmuştu[800].

4. ve 5. Fırkalardan[801] ve 2. Kolordu'dan[802] başlangıçta zafere yakın olduklarına dair olumlu raporlar gelmişken saat 16.30 sularında kolorduda aniden bütün hatlar dağılmış ve asker neredeyse firar şeklinde çekilmeye başlamıştı[803]. Mehmed Nihad 4. Fırka'da yaşanan ricatın ve fırkanın dağılmasını zamanında takviye kuvvet alamamasına bağlarken, 4. Fırka'nın Erkân-ı harbi olan Alaeddin Paşa'nın[804] ricatı düşmanın baskısından değil, bir topçu çavuşunun başlattığı paniğe dayandırdığını da kaydetmektedir[805]. Burada yaşananların sorumluluğu genelde askere yüklenirken diğer nedenler için ise talim ve terbiye eksikliği, subay noksanlığı, cephane ve yiyeceğin azlığı sıralanmıştı[806]. Oysaki sıralanan bu olumsuzluklar Mehmed Nihad'a göre yeni değildi, bir iki saat öncesinde de var olan eksikliklerdi. Bulgarların 4. Fırkası'nın iki livasını geriye atmayı başaran Osmanlı birliklerinde, ne olmuştu da bir saat sonra ricat başlamıştı[807]. Mehmed Nihad sorusunu yine kendisi cevaplıyor ve muharebedeki her kıtanın sürekli olarak takviye edilip gücünün arttırılmaması, ya da ilk andaki mevcut kuvvetin devamlılığının sağlanamaması bu neticenin ortaya çıkma sebebi olarak kaydediliyordu. Bunların uygulanmaması 4. ve 5. Fırkaların kuvvetini azalmıştı. Müellife göre, kolordu komutanlığının muharebeyi görecek bir konumda olmaması, değişimleri takip edememesi, sadece fırkalardan gelecek raporlarla durumu değerlendirmeye çalışması da vaktinde karar alınıp uygulanmasını engellemişti. Örneğin mühim bir ihtiyat gücü olan 3. Fırka[808] zamanında

---

[798] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 229.
[799] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 236.
[800] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 241.
[801] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 231.
[802] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 232.
[803] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 231.
[804] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 239.
[805] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 240.
[806] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 231; Osmanlı Ordusu'nda görev almış bir Alman subayı savaş meydanında yaşanılan yenilginin nedeni olarak "Türk askeri değil, sorumsuzca önlem almayan sorumlu mercilerindir" tespiti ile izah etmiştir. Gustav von Hochwächter, *a.g.e.*, s. 67.
[807] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 231.
[808] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 232.

muharebeye dahil edilemediğinden dolayı ricatın güvenliğini sağlamak için ayrılmış bir kuvvet konumuna düşmüştü[809]. Keza 4. Fırka'nın firar etmesi ve ancak 1.000 kadar askerin kalması, 5. Fırka komutanından haber alınamaması, 2. Kolordu komutanının nerede olduğunun bilinmemesi gibi gelişmeler başarısızlığın sebeplerini oluşturmuş ve bir sonraki gün de 4. ve 5. Fırkaların muharebede olmama ihtimalini arttırmıştı[810].

Bölgede yer alan diğer bir kuvvet Mahmud Muhtar Paşa komutasındaki 3. Kolordu'ydu. Lüleburgaz Muharebesi öncesi, Şark Ordusu kıtalarının Vize-Karaağaç-Lüleburgaz hattında toplanması başlığında da değinildiği üzere bu komutan, "*Redifler işe yaramaz, ihtiyat efradı talimsizdir nizamiyelerin düzenini bozar*" düşüncesiyle seçme kıta oluşturmaya, talimsizleri ayrı gruplar halinde toplamaya çalışmıştı. Başkomutanlık'tan 29 Ekim'de taarruz etmesi istenince kolordunun buna gücü olmadığını belirtmiş ve bu nedenle sert bir şekilde uyarılmıştı[811]. Verdiği 11 maddelik kolordu emrinde[812] 3. Kolordu, 2. Kolordu'nun sağ kanadını ve gerilerini korumakla görevliydi. Ayrıca sabah hareket edecek olan kolorduda bütün talimsiz asker ayrılarak birer bölük halinde Vize'de kalacaktı[813]. Emrin diğer maddelerinde ise fırkanın yürüyüş düzenine müdahale edilerek kıtalara mevki, kumanda tertibi gibi hususlar bildirilmeden sadece hazırlık emredilmişti[814]. Muhtar Paşa, Bulgarların kuzeyden güneye 2. Kolordu yanına ilerlediğini kabul ederek bu hareketin yanında olmayı planlamıştı[815]. Ama Vize'den zamanında ayrılamamış, sabah 5.30 yerine ancak saat 13.00'de hareket edebilmişti[816].

3. Kolordu Lüleburgaz Muharebesi'nin ikinci gününde, Pınarhisar yakınında Soğucak ve Karaağaç dereleri etrafında sayıca fazla olan Hristof Fırkası'yla muharebeye girmişti[817]. Kolordu elinde 30-31 tabur ve 14-15 batarya olmasına rağmen yalnız 12 tabur ile muharebeye katılabilmişti. Müellife göre, 28 Ekim'de bu kıtalar Vize'nin dışına çıkarılmış olsaydı taburların hepsi muharebeye katılabilir ve Pınarhisar önlerinde daha başarılı bir sonuç alınabilirdi[818]. Yine de 3. Kolordu kendisinin iki katı olan Bulgarları taarruz hareketi ile geri püskürtmeyi başarabilmiş[819] ve bütün eksikliklere rağmen sağ kanat muharebesi nispeten başarılı bir şekilde

[809] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 246.
[810] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 235.
[811] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 253.
[812] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 254.
[813] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 255.
[814] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 256.
[815] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 257.
[816] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 258.
[817] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 330-331.
[818] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 263.
[819] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 264.

sonuçlanmıştı. Dolayısıyla 1. Şark Ordusu maruz kaldığı Bulgar tehlikesinden kurtulmuştu[820]. Bunun üzerine Nazım Paşa, sağ kanatta başarı ile mücadele eden orduya teşekkür telgrafı göndermişti[821]. Ordunun o günkü başarısı benzer şekilde Çerkezköy'de bulunan Başkumandanlık Vekâleti'ne çekilen telgraf ile de kutlanmıştı[822].

3. Kolordu cephesinde bu gelişmeler yaşanırken 4. Kolordu, Şark Ordusu'nun taarruz emrini 12. Fırka ile İzmit Fırkalarına vermiş ama taarruzu düzenleyip sonuçlandırmak adına herhangi bir önlem almamıştı. Akşama kadar atıl kalmış ve kolordusu üzerinde hiç bir şekilde etkili olamamıştı[823]. 4. Kolordu komutanının bir plana dayanmadan fırkalarına gelişi güzel taarruz emretmesi, bunların da kendi adlarına ayrı ayrı bir şeyler yapmaya kalkışması durumdan yararlanılmasını engellemiş ve kolordunun sarsılmasında önemli rol oynamıştı[824]. 17. Kolordu komutanlığı ise muharebe ihtimalini düşünerek Azbağ'ın batısında molada olan kolordusuna saat 15.00'de açılma emri vermişse de[825] Bulgar kuvvetlerini görememişti. 10 saatte yaklaşık 23-24 km. yürümüş olan 17. Kolordu'nun muharebe bölgesine ulaşması için en az 12 km. daha yürümesi gerekiyordu ki bunun gerçekleşmesi çok zordu. Müellife göre Şark Ordusu Komutanlığı 28 Ekim'de dinlenmek isteyen kolordunun talebini eğer onaylamasaydı[826] bölgeye zamanında gelmiş olacaktı. Dolayısıyla hem 2. hem de 3. Kolordu ile birlikte hareket edip, 3. Fırka'yı da emrine alarak 2. Kolordu'nun sağ kanadında yapılacak bir taarruz ile zaferin kazanılması mümkün olabilecekti[827].

Muharebenin 2. gününde Şark Ordusu Komutanlığı'nın faaliyetine baktığımızda mesaisi Çorlu'dan trenle Çiftehöyükler'e gitmesi ile başlamıştı. Abdullah Paşa burada Abuk Ahmed Paşa ile durum değerlendirmesi yaptıktan sonra saat 13 sularında Sakızköy'e geçmişti. Abdullah Paşa'ya ulaşan Nazım Paşa'nın emrine göre 17. Kolordu Uzunhacı'dan Azbağ istikametine, 18. Kolordu ise Saray'dan 9 taburla Vize'ye gidecekti. Ayrıca Abdullah Paşa Şark Ordusu'nun teşkilatında gidilen düzenleme ile iki orduya bölünen kuvvetin yine Şark Ordusu Komutanlığı tarafından idare edileceği şeklinde yorumlamıştı. Mehmed Nihad ise Abdullah Paşa'nın bu yorumunu gafilliğine/aymazlığına bağlıyordu. Abdullah Paşa'da aslında bu

[820] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 265; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 359.
[821] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 765-5-6-5; Harbiye Nazırı Vekili Fuad Paşa'da 3. Ordu Müfettişliği'ne Vize-Lüleburgaz hattında mücadele eden ordunun Pınarhisar civarında önemli miktarda topçu cephanesi ile silah ele geçirmiş olduğunu belirtip muharebeye devam edildiği bilgisini paylaşmıştı; ATASE, Balkan Harbi Klasör, 765-5-6-3.
[822] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 765-5-6-2.
[823] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 209.
[824] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 214.
[825] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 250.
[826] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 251.
[827] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 252.

bölünmeyi gerekli görmüştü. Fakat muharebe meydanında acele ile bir karargâh oluşturmak çok zor olacağı için sol gruba Abuk Ahmed Paşa yerine zaten var olan Şark Ordusu Komutanlığı'nın, sağ gruba da Karargâh-ı Umumî'nin komuta etmesini daha doğru bir tercih olacağını düşünmüştü[828]. Şark Ordusu Harp Ceridesi'ne göre Abuk Ahmed Paşa kendisine verilen vazifeyi kabul etmemişti. Bu sebeple 1. Şark Ordusu'nun Komutanlığı Abdullah Paşa'da kalırken her iki ordunun sevk ve idaresini ise Karargâh-ı Umumî icra etmişti.

Abdullah Paşa muharebenin 2. gününde, Bulgar kuvvetlerinin Türkbey-Karaağaç tarafına sevk edileceği ihtimalinden hareketle Osmanlı kuvvetlerinin sol kanadıyla, zayıf Bulgar kuvvetlerine taarruz edilip sağ kanadın yükünü azaltmak istemişti. Bu amaçla saat 13.30'da 4. Kolordu'nun Saranlı Çiftlik istikametine taarruz etmesi emredilmişti. Böylelikle 1. Kolordu'nun muharebesinin de iyi bir netice ile sonuçlanması hedeflenmişti. Şark Ordusu Komutanlığı bu emri muharebe alanını görmeden uzaktan vermişti. Müellife göre Abdullah Paşa, eğer muharebe alanında olsaydı 3. Fırka ile takviye edilmiş olmasına rağmen yeterli gücü olmayan 2. Kolordu'nun ciddî bir taarruzla karşı karşıya kaldığını ve 3. Kolordu'nun da 2. Kolordu'ya yardım edemeyecek bir yerde olduğunu görebilirdi. Buna karşılık zayıf bir Bulgar kuvvetiyle mücadele eden 1. Kolordu, ya merkeze gönderilerek taarruza destek olması sağlanır ya da ihtiyatları 2. Kolordu'ya yardıma gönderilebilirdi[829]. Mehmed Nihad'a göre bu durumda, 1. Kolordu'ya esas taarruz vazifesi vermek ve 4. Kolordu'nun iki fırkasıyla taarruz etmesi yerine 1. Kolordu'ya destek olmasını sağlamak daha uygun bir karar olurdu[830].

Şark Ordusu Komutanlığı muharebenin ikinci gününde başlangıçta oldukça kıymetli karar ve emirler vermişse de cepheden olumsuz haberler gelmeye başlayınca, duruma olan hakimiyetini kaybetmişti. Müellife göre Abdullah Paşa, her gelen haberden etkilenerek içinde bulunduğu iyimser veya kötümser ruh haline göre değişen, ancak yerinde olmayan davranışlar sergilemiş ve emirler vermişti. Mesela kolordusunu, fırkasını bırakarak Sakızköy'e dinlenmeye gelen 4. ve 2. Fırka komutanlarını iyi karşılamış veya 3. Fırka Komutanı Prens Aziz Paşa'nın "*Bulgarların tamamının kaçtığı ve kendi cephesinde düşman askerinden eser kalmadığı*" sözleri üzerine orduya, 30 Ekim için takip emri vermişti. Akşama kadar yaptığı tek olumlu iş, 1. Kolordu'dan bir kaç taburu 2. Kolordu'ya, Çanakkale Fırkası'nı da muharebeye göndermekti. İhtiyatların elden çıkarılmış olması ve yerine yeni ihtiyatların konulamaması ise 30 Ekim gününün[831] Osmanlı Ordusu için kötü geçmesine sebep olacak bir karar olmuştu.

---

[828] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 199; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 266-267.
[829] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 200-201.
[830] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 202.
[831] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 205-206.

Şark Ordusu Komutanlığı'nın faaliyetleri bu merkezde iken Karargâh-ı Umumî ise muharebe sahasına uzakta olduğundan iletişim kurmakta sıkıntı yaşamıştı. Bu sebeple Lüleburgaz Telgraf Müdürü aracılığıyla talimat vermek zorunda kalmıştı[832]. Sağ kanat muharebeleri hakkında 16.50'ye kadar hiçbir taraftan haber alamayınca Hamdi Paşa'ya telgraf çekilmiş ve yarın ordunun sağ kanadında 3., 17. ve 18. Kolordularla birlikte mücadele edilerek muharebenin kazanılması istenmişti. Gece yarısına doğru Muhtar Paşa, taarruzun başarı ile neticelendiğini, Congara[833] tarafındaki Bulgar kuvvetlerinin çekildiğini ve nihai sonuca ulaşmak için sabah erkenden taarruza devam edileceği bilgisini paylaşmıştı[834]. Bu gelişme üzerine Karargâh-ı Umumî, 17. ve 18. Kolorduların bütün kuvvetleriyle Muhtar Paşa'ya destek olmalarını, sağ kanattaki Hafif Süvari Livası ile soldaki Süvari Fırkası'nın da muharebeye katılımlarının sağlanmasını özellikle emretmişti[835].

Karargâh-ı Umumî'nin bugünkü icraatı, Şark Ordusu'nun durumu hakkında net bir bilgiye sahip olamadığı için "*Kemal-i şiddet ve metanetle"*, "*behemahal muzafferiyet", "sebat ve mukavemet*" gibi kelimeleri içeren genel ifadeler ile emirler vermekten ibaret kalmıştı. Hatta emirlerin zamanında yerlerine varıp varmadıklarını dahi kontrol etme imkânı bulamamıştı. 29 Ekim'deki sonuca etki edecek tek olumlu kararı sol kanadın kuşatıldığı hakkındaki haberler üzerine Muratlı'ya Vasıf Bey komutasında, Çerkezköy'den 5-6 tabur ve bir bataryanın sevk edilmesiydi. Bu nedenle müellif, bu karar daha önce alınabilseydi[836] veya 30 Ekim'de haber subayı sıfatıyla Şark Ordusu'na gönderilmesine karar verildiğinde bu bilgi kendisiyle paylaşılmış olsaydı Şark Ordusu, durumdan haberdar olacağı için 30 Ekim'de sol kanat, çok daha etkili olurdu değerlendirmesini yapmıştır[837].

5. Lüleburgaz Muharebesi'nin 3. Günü (30 Ekim 1912)

Lüleburgaz Muharebesi'nin 3. gününde Bulgarlar, kendilerini destekleyecek bir ihtiyat kuvvetine sahip olmadıkları için durum Osmanlı Ordusu'nun lehineydi. Muharebe Osmanlı kuvvetlerinin sağ kanadında başarılı olabilecek şekilde gelişmişse de sevk ve idarede yaşanan aksaklıklar[838] iyi bir sonuç elde edilmesini mümkün kılmamıştı. 30 Ekim günün her iki taraf orduları için başarının yakalanabilmesi adına kaçırılmış fırsatlar ve hatalar ile dolu olduğu

[832] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 268.
[833] Congara, Kırklareli'nin Pınarhisar ilçesine bağlı Cevizköy'ün eski adıdır.
[834] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 271.
[835] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 272.
[836] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 275.
[837] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 276.
[838] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 493.

tespitini yapan müellif bunu örnek vererek göstermek istemiştir. Bulgar 1. Ordusu'nun 37-38 bin tüfek, 85-90 top ve 1.800 kılıçtan oluşan kuvveti Osmanlının sol kanadını yenmek ve onları kuzeydoğuya atmak için yeterli olmasına rağmen Bulgar komutanları sağ kanattaki merkez ağırlık noktasından 3. Ordu'ya ait bir livayı Osmanlı merkezi karşısına almak suretiyle ⅕ nispetinde kuvvetini zayıflatmıştı. Böylece merkez ve sol kanatta tamamen atıl kalırken sağ kanatta ise sahip olduğu üstünlüğe rağmen başarılı bir sonuç elde edememişti[839]. Müellif, Osmanlı'nın sağ kanadında görev yapan 3., 17. Kolordu ve 3. Fırka eğer koordineli hareket edebilseydi başarı elde edileceği kanaatindedir. Çünkü bölgede Bulgarların 22-23 bin tüfek ve 72 topuna karşı Osmanlı kuvvetleri en az 35.000 tüfek, 92 topluk bir güce sahipti. Fakat bu fırsat değerlendirilememişti. Bulgar Ordusu da bu durumu kavrayamadığı için sağ kanadı ve merkezi, sıkı bir takip ile geriye atamamış ve dolayısıyla Osmanlı kuvvetlerine bir fırsat vermişti. Bu fırsatın başarıya dönüşebilmesi Osmanlı sağ kanadında görevli kuvvetlerin birlikte işbirliğine bağlıydı. Eğer Osmanlı kuvvetleri bu şekilde sevk ve idare edilseydi, Bulgar sol kanadı ricata zorlanırken Bulgar 4. Fırkası da çok kolay durdurulurdu. Tabii olarak bu yaşananlar Bulgar Ordusu'nda o an var olan ricat fikrini 1 Kasım'da genel ricata teşmil ederdi. Fakat Osmanlı kuvvetlerinin parça parça muharebeye sokulması Bulgarları bu tehlikeden kurtarmıştı[840].

Muharebe sonunda Bulgar Ordusu, mevzi başarılarından başka önemli bir netice elde edememişti. İşte bu anda Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'nın "*Eyvah! Bittik*" demesi ve ricat emrini vermesi muharebenin kaderini Bulgarların lehine değiştirmişti. Mehmed Nihad bu başarısızlığı, Karargâh-ı Umumî'nin muharebe bölgesinden uzak olmasına rağmen her şeye müdahale etmesinin bir sonucu olarak görmüştür. Yine Şark Ordusu Karargâhı'nın, Çorlu'da olması nedeniyle sol kanatta mücadele eden kolorduların en kritik anlarda komutansız kalması, sağ kanat kolordularında da esasen sonuna kadar bir idare birliğinin oluşturulamaması sonuç üzerinde etkili olmuştu. Bunun yanında tabur komutanından, ordu komutanına kadar idarecilerin etraflarındaki gelişmelerden haberdar olamamaları da böyle bir neticenin elde edilmesine sebebiyet vermişti[841]. Neticede kolordu ve ordu komutanlarının, kıtalarından önce kendilerinin fikren yenilgiyi kabul etmesi, 30 Ekim gününün Osmanlı aleyhine bir gün olmasının nedeniydi[842]. Cephede yaşanan bu gelişmeler ile ilgili bir Bulgar askeri eğer siz inatla harp etseydiniz biz mağlup olmuştuk. Çünkü o sırada bizde de komutanların bir kısmı ricat emri

[839] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 494.
[840] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 495.
[841] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 360.
[842] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 333.

vermiş bir kısmı da vermek üzereyken sizin askerinizin ricatını görür sevinirdik yorumu ile en zor anlarda bile karşınızdaki düşmanın da aynı halde olabileceği ihtimalinin akıldan uzak tutulmamasını ve sebat etmenin zafere giden yolda önemli bir haslet olduğunun altını çizmiştir[843].

Lüleburgaz Muharebesi'nin 3. gününde yaşananları yukarıdaki satırlar ile özetleyen Müellif cephe hakkında ise şu ayrıntlara yer vermişti. 1. ve 2. Kolordu cephelerinde gittikçe şiddetlenmeye başlayan muharebede en önemli mevzi Karaağaç'tı. Bölgede yer alan 4. ve 5. Fırkaların firarı üzerine Çanakkale Redif Fırkası burada görevlendirilmişti. Fırkanın ileri hatlara sevk edilmesi kendisinden beklenen faydanın elde edilmesini engellemişti. 1. ve 4. Kolorduların muharebeleri hafif çatışmalar şeklinde gerçekleşirken, Pınarhisar ve Congara tarafındaki muharebe daha şiddetliydi[844]. Bunun üzerine Şark Ordusu Komutanlığı, 4. Kolordu'ya, Karaağaç'ın doğu sırtlarına ihtiyat kuvveti göndermesini emretmişti.[845] Ancak Kolordu Komutanı Abuk Ahmed Paşa emri dinlememiş hatta kolordusunun düşman birlikleri tarafından sarılmak üzere olduğunu beyan edip çekilmek için izin istemişti[846]. Saat 15 sularında 4. Kolordu'nun çekildiği, İzmit Fırkası'nın dağıldığı[847], Çanakkale Fırkası'nda kısmî ricatlar yaşandığı haberleri Şark Ordusu'na ulaşmıştı[848]. Bu gelişmeler üzerine Abdullah Paşa, kolorduların mevzilerinde kalmasının önemini anlatmak amacıyla kolordu komutanlarını Sakızköy'e davet etmişti[849]. Buraya kolordu komutanları haricinde 4. Fırka komutanı ve 11. Alay komutanı da gelmişti[850]. Başlangıçta kolordu komutanları arasında bir ümitsizlik havası oluşmuşsa da takviye olarak 50 araba topçu cephanesi ile 6 araba ekmeğin geldiği bilgisi, karargâh üyelerinde tekrar bir ümit ışığının belirmesini sağlamıştı. Bu iyimserlik havasında Şark Ordusu Komutanı, 1 ve 2. Kolordu komutanlarına hali hazırda bulundukları mevzilerde savunmayı sürdürmeleri emri ile toplantıyı sona erdirmişti. Ancak aradan 10 dakika geçmeden toplantı mahalline geri dönen Şevket Turgud Paşa, bütün kolordunun dağıldığına dair fırka komutanlarından edindiği bilgiyi orada bulunanlarla paylaşacaktı. Çanakkale Fırkası'yla, 2. Fırka'nın da harbi terk ederek ricat etmeleri[851], 4. Kolordu'nun da Yörük Deresi'ne çekildiğini bildirmesi, savunma hattının Soğucak Deresi gerisine alınmasının nedeni oldu[852]. Mehmed

[843] Hüseyin Cemal, *a.g.e.*, s. 230.
[844] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 241.
[845] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 285.
[846] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 286.
[847] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 287.
[848] Çanakkale Fırkası bugünkü muharebede 115 şehit, 449 yaralı ve ayrıca 312 kayıp vermiştir. (Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 326-327.)
[849] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 287.
[850] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 324.
[851] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 288; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 250.
[852] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 289.

Nihad 30 Ekim günü saat 10.30 sularında Şark Ordusu Karargâhı'na geldiğinde, ordu karargâhını ruhen sarsılmış, Abdullah Paşa'yı da tamamen ümitsiz bir halde gördüğünü kaydetmiştir[853]. Bu iki günde yaşananlar komuta heyetini sarsmış ve alınan genel ricat kararı bir ölçüde Bulgar zaferi anlamına gelmişti[854].

Sol kanatta yer alan Müstakil Süvari Fırkası[855], sahip olduğu üstün ateş gücüne ve iki yeni taburuna rağmen günü hiçbir iş yapmadan geçirmiş, akşama doğru ise Evrensekiz'e çekilmişti. Üstelik yaptığı keşifte Bulgarların 12. Fırka'nın sol kanadına[856] yaklaştığını tespit etmesine rağmen fırkaya destek göndermemişti. Şayet gerekli destek gönderilseydi Bulgar fırkası büyük bir ihtimalle geriye çekilecekti. Bu ise 12. Fırka ile 4. Kolordu'nun sol kanadına ait olan endişeden kurtulmasını sağlayacaktı[857]. 12. Fırka'nın Ergene'nin güneyinden sol kısmının çevrildiğini ve Çanakkale Fırkası ile takviye edilmesini isteyen raporu 4. Kolordu Karargâhı'nın ricat kararı almasında etkili olmuştu. Bu sırada Abdullah Paşa sağ kanadın başarıyla Bulgar birliklerini püskürttüğünü bildirmiş ve kolordunun yerinde kalıp ordunun sol kanadını himaye etmesini istemişti. Bunun üzerine 4. Kolordu, fırkalarına bir önceki ricat emrini tekzip eden mevzileri koruma emrini verince[858], haliyle fırkalar tereddüt içinde kalmıştı[859]. Buna rağmen yaşanan muharebede tüm kuvveti 5-6 bin tüfek ve zayıf cephaneli 6 batarya topundan oluşan 4. Kolordu[860] kendisinden belki 3-4 misli üstün[861] Bulgarların 1.Ordusu'nu durdurmayı başarmıştı[862].

2. Fırka ile Uşak Fırkası'ndan mürekkep 1. Kolordu ise sol kanatta 6. Bulgar Fırkası'nın 16 taburuyla mücadele ediyordu. Bulgarların kuvvetinin sayıca az olması nedeniyle 1. Kolordu uzun müddet baskıya uğramamış, akşama doğru ise sağ kanadına karşı gelişen taarruzu başarıyla durdurmuş ve bulunduğu yeri muhafaza etmişti[863]. Fakat 1. Kolordu, İzmit Fırkası ile Uşak Fırkası'nın ricatı üzerine 2. Fırka'nın hiçbir talebi olmamasına rağmen fırkayı çekme kararı almıştı[864]. Böylece kolordu komutanı kıtalarından evvel kendi mağlup olmuş ve ricata karar vererek muharebe alanını terk edip Satıköy höyüğüne gitmişti. Dolayısıyla 1.

---

[853] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 290.
[854] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 289; İrem Özsel Çavdar, *Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in Askeri ve Siyasi Faaliyetleri*, (Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2022, s. 17.
[855] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 285.
[856] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 292.
[857] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 293.
[858] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 294-295.
[859] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 296.
[860] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 304-305.
[861] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 299.
[862] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 304-305.
[863] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 317.
[864] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 308.

Kolordu Komutanı Yaver Paşa, Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'nın da metanetini sarsmış ve uzun müzakerelerden sonra umumî ricat kararı çıkmıştı. 1. Kolordu Komutanlığı da buna istinaden ricat emri vererek Ahmedbey istikametine hareket etmişti[865]. 1. Şark Ordusu Komutanlığı'nın Karargâh-ı Umumî'ye sormadan verdiği ricat emri üzerine, kıtalara yerlerinde kalmaları emredilse de çekilme devam etmişti[866].

Sol kanatta 33 tabur, 5 mitralyöz bölüğü, 10 bataryadan oluşan kuvvete sahip 2. Kolordu da 30 Ekim'de cephede yerini almıştı. Karşısında 24 taburdan oluşan Bulgar Ordusu'nun 24 bataryası bulunmaktaydı[867]. Şark Ordusu saat 16.30'da verdiği emirle 2. Kolordu'nun, Bulgar Ordusu'nun tüm kuvvetleriyle saldırdığı Çanakkale Fırkası'na destek olmasını istiyordu. 2 tabura ve cephaneleri az kalan bataryalara sahip 2. Kolordu Komutanı ise bu emre riayet etmemişti. Sebebini ise kendi kolordusuna ait harp ceridesinde "*Biz de görüyorduk. Fakat muâvenete muktedir değildik*" diyerek açıklıyordu[868]. Bu kolorduya bağlı 3., 4. ve 5. Fırkalar ise ileride tek başına kalmayı tehlikeli gördüklerinden kıtalarını Kızanköy'ün doğu sırtlarına çekmişlerdi. Böylece Karaağaç Deresi'nin doğusuna gelmişler ve gün içinde elde ettikleri bütün alanı kendi rızalarıyla Bulgarlara terk etmişlerdi[869]. Müellif, 2. Kolordu'nun kötü idaresine, kıtaların birlikte sevk edilmemesine rağmen[870] akşama kadar bulunduğu mevziyi koruduğunu ancak ricat emriyle birlikte muharebeyi terk etmek zorunda kaldığı tespitinde bulunmuştur[871].

Osmanlı Ordusu'nun sol kanadında yukarıda izah ettiğimiz gelişmeler yaşanırken sağ kanatta 18. Kolordu Komutanı Hamdi Paşa idaresinde 3., 17. ve 18. Kolordular mücadele etmişlerdi[872]. 30 Ekim'de Vize-Seyitler hattı ve batısında bu kolordulara ait 80 tabur, 18 süvari bölüğü, 23 batarya bulunmaktaydı. Ayrıca 18 süvari bölüğünde de en az 1.200-1.300 kılıç ve 9 makineli tüfek bölüğü mevcuttu. Bu kuvvetin karşısında en fazla 22.000-23.000 tüfeği ve 10-12 batarya ile 40-48 topu olan 5. Bulgar Fırkası vardı. Birbirine denk kuvvetlere sahip olan taraflardan Osmanlı kuvvetleri Bulgar fırkasını ricata mecbur ederek Karaağaç Deresi'nin batısına atmıştı. Şayet bütün Osmanlı kuvvetlerinin muharebeye girmesi sağlanmış olsaydı,

---

865 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 309.
866 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 454.
867 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 331.
868 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 323.
869 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 329-330.
870 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 331.
871 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 332.
872 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 333; 2. Şark Ordusu her ne kadar Hamdi Paşa'nın komutasında ise de bilfiil idare eden Mahmud Muhtar Paşa'ydı. (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *1912-1913 Balkan Harbinde Türk Bulgar Harbi, Lüleburgaz-Pınarhisar Muharebeleri*, C. III, Çev. Murat Tunca, Askeri Basımevi, İstanbul 1947, s. 311.)

Bulgar Ordusu'nun yarısı demek olan 4. ve 5. Fırkaların Karaağaç'ın doğusuna çekilmeye başlaması ile bütün Bulgar Ordusu Kırkkilise-Babaeski hattına çekilmek zorunda kalabilirdi. Fakat Osmanlı komutanları bu müsait durumdan yararlanamamıştı[873].

Mehmed Nihad, Hamdi Paşa'nın elindeki kuvvetleri belli bir plan dahilinde istihdam etmeyip kuvvetlerini parçalamasını[874], cephede olmadığı için neler yaşandığını görmemesini, sağ kanat muharebelerinin başarısızlık sebepleri arasında sıralamıştır[875]. Ordunun sağ kanadında yer alan 17. Kolordu her ne kadar muharebe alanında boş yere dolaştırılmışsa da varlığını yine de hissettirmişti. Oldukça mühim bir arazi kazanarak sağ ve sol kanat grupları arasındaki boşluğu doldurmuş ve kapatmıştı. Bulgar Ordusu'nun en zayıf olduğu bölgenin karşısında yer aldığından eğer 3. Fırka ile birlikte taarruz edebilseydi Karaağaç bölgesinde, 4. Bulgar Fırkası'na karşı bir zafer kazanılabilirdi. Müellif, bu işbirliğini hem ricat emrinin alınmasını önleyecek, hem de Karaağaç bölgesinde Bulgarların sol kanadını zorda bırakacak bir hareket olarak değerlendirmiştir. Bu durum ise 31 Ekim sabahı Bulgar kuvvetlerinin Ergene'ye kadar çekilmesini sağlayabilirdi. Lakin müellif, muharebede bunları öngörecek ve icra edecek komutanların yokluğunu büyük bir eksiklik olarak tespit etmiştir[876].

Sağ kanatta mücadele eden diğer bir kolordu Muhtar Paşa komutasındaki 3. Kolordu'ydu. Muhtar Paşa 30 Ekim sabahı için kıtalara takip emri verdikten sonra kendisi de Vize'den hareket ederek Pazarlı karakoluna gitmişti[877]. Burada Fuad Ziya Bey, Muhtar Paşa ve Hasan İzzet Paşa arasında alınan karara bağlı olarak kolordunun sağ kısmına Cemal Bey, merkeze Hasan İzzet Paşa ve sol kısma da Miralay Fuad Ziya Bey komuta edecekti. Temel gayeleri Bulgar kuvvetlerini bulundukları hattan atmaktı[878]. Bulgarlar saat 9.00'da şiddetli piyade ateşi ile muharebeyi başlatsalar da Osmanlı bataryalarının karşı ateşi taarruza geçmelerini engellemişti[879]. Öğle sularında Osmanlı askeri arasında başlayan kısmî firar durdurulmuş ve dağılan asker tekrar cepheye gönderilmişti. Ancak bu buhran Muhtar Paşa'nın azmini sarsmıştı[880]. Mehmed Nihad, muharebeye ve kıtalarına hakim olamadığı kanaatinde olduğu Muhtar Paşa'nın, bir aralık durumdan ümidini keserek ricatı bile düşündüğünü belirtir[881].

---

[873] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 359.
[874] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 335.
[875] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 336.
[876] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 339.
[877] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 340.
[878] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 345.
[879] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 346.
[880] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 341.
[881] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 345.

Cephede bu gelişmeler yaşanırken Karargâh-ı Umumî ise aldığı haberlerle muharebe hakkında bir fikir edinmeye çalışmaktaydı[882]. 4. Kolordu'nun Bulgarlar tarafından kuşatılmak üzere olduğuna dair raporunu alınca Vasıf Bey komutasında 5 taburu yardım amacıyla Seyitlere göndermişti[883]. Bu kararı ile Karargâh-ı Umumî 4. Kolordu'nun ricat emri alıncaya kadar yerinde kalmasını sağlamıştı[884]. Aynı gün Abdullah Paşa Karargâh-ı Umumî'den habersiz olarak ricat kararı almış[885] ve akabinde Karargâh-ı Umumî tarafından sürekli ricat emri vermekle suçlandığı için istifasını vermişti[886].

Lüleburgaz Muharebesi'nin en önemli günü olan 30 Ekim'de Osmanlı Ordusu kısmî başarılar kazandığı ve karşısındaki düşmanın yer yer bozulduğu ve ricat ihtimalini düşündükleri bir anda ricat kararı almıştı. Lakin alınan bu ricat kararı ne sağ kanada ne de Karargâh-ı Umumî'ye bildirilmemişti. O yüzdendir ki kıtaların bir kısmı ricat esnasında dahi muharebeye devam etmişti[887]. Abdullah Paşa'nın kolordu komutanları üzerinde hakimiyet kuramadığı için kıtalar kendi başlarına hareket etmiştir yorumu da yapılmıştır[888].

6. Lüleburgaz Muharebesi'nin 4. Günü (31 Ekim 1912)

Osmanlı Ordusu'nun aldığı genel ricat kararı 31 Ekim günü sol kanatta yer alan 4. Kolordu'ya saat 10.30'da bildirilmiştir. Bunun üzerine kolordu kendisine bağlı olan 12. Fırka'nın Akçaköy'e, İzmit Fırkası'nın Paşaköy'e çekilmesini, Vasıf Bey ile Süvari Fırkası'na da ricatın güvenliğini sağlama emrini vermişti[889]. Ordunun genel ricat emrini vermesinin gerekçesi olarak 12. Fırka ile İzmit Fırkası'nın çekilmeleri gösterilmişti. Ancak Mehmed Nihad kaleme aldığı satırlarla bu şayianın mesnetsiz olduğunu ileri sürmektedir. Herşeyden evvel iki fırkanın bu hususta suçlanabilmesi için genel ricat emrinin verildiği 10.30'dan evvel mevzilerini terk etmiş olmaları gerekiyordu. Oysaki emir verildikten sonra bile 12. Fırka mevzilerini terk etmemiş hatta sarsılma emaresi bile göstermemişti. İzmit Fırkası da kendisine karşı açılan taarruzu durdurmuştu. Zira 31 Ekim günü öğleye kadar fırkalar bulundukları mevziyi

---

882 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 351.
883 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 352.
884 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 355.
885 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 356.
886 Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.,* s. 281; Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 446; Üç kolordu komutanının Karaağaç deresinde muharebenin yapılmasını isteyen davranışları, onların bu isteğini onaylayan Nazım Paşa'nın müdahalesi ve kendi kurmaylarının itaatsizliği Abdullah Paşa'nın istifa etmek istemesinin diğer nedenleriydi. (Fehmi Nuza, *a.g.m.*, s. 63.)
887 Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*,C. 5, s. 469.
888 Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, C. 5, s. 470.
889 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 374.

Bulgarlara terk etmemişlerdi[890]. Bu nedenledir ki Bulgar kuvvetleri, fırkaların geri çekilmesini yeterli görüp takip etmemişti. Bu sayede 4. Kolordu kendisini kurtarmıştı. Lakin bundan sonra yaşanan uzun yürüyüşler, sevk ve idare irtibatsızlığı, yağmur, kolera gibi olumsuzluklar askeri maddî ve manevî olarak olumsuz etkileyecekti[891].

Sol kanatta mücadele eden 2. Kolordu'nun, kuvvetli bir Bulgar kolunun Karaağaç'tan Congara'ya doğru geldiğinin görülmesinden dolayı Topçuköy'le Congara Deresi arasında toplanması ve 3. Fırka ile birlikte 17. Kolordu'ya yardım etmesi istenmişti. Fakat verilen emirler uygulanmamış[892] 3. Fırka, 17. Kolordu'ya destek olması gerekirken fırka komutanı bu kararı kabul etmeyerek yürüyüşüne devam etmişti[893]. 17. Kolordu ise 31 Ekim sabahı Bulgarların Karaağaç Deresi'nin batısında ve Poyralı ile Tuzaklı köyleri arasında bulunduğu bilgisinden hareketle kıtalarını Pınarhisar'a doğru yaklaştırmış[894] ve aldığı taarruz emri ile Pınarhisar'ın batısındaki 300 tepesini ele geçirmişti[895]. Lakin üstün düşman kuvveti ve topçusu karşısında yalnız kalmıştı. Çünkü bu sırada 3. ve 18. Kolordular Karaağaç Deresi'nin doğusunda uygun vaziyette olmalarına rağmen kolorduya destek olmayınca 17. Kolordu Bulgar kuvvetleri tarafından çember içine alınınca ricat etmek zorunda kalmıştı. Müellif, bu ricatın sorumluluğunun askere değil, onları bu hale düşüren komuta heyetlerine ait olduğu görüşündedir[896]. Zira 17. Kolordu'ya, 27 Ekim'de Uzunhacı'da istirahat izni verilmeseydi kolordu vakit kaybetmeyecek ve 30 Ekim'de savaş mahallinde olacaktı. Dolayısıyla 3. Kolordu ve 4. Fırka ile birlikte taarruz ederek galibiyet ihtimali olacaktı. Fakat bunların yapılmaması yüzünden 17. Kolordu, 31 Ekim'de Tuzaklı'nın batısına çekilmek zorunda kalmıştı[897].

3. Kolordu Komutanı ile 2. Şark Ordusu ve Karargâh-ı Umumî arasında sevk ve idare konusunda yaşananlar, müellifin çift başlılık ve iletişimsizlik hakkındaki eleştirilerinin haklılığını ortaya koymaktadır. Hamdi Paşa'nın, 31 Ekim'de iki fırka ile Bulgarların sol kanadını kuşatmak için taarruzu emretmesine rağmen Muhtar Paşa emri dinlemeyerek Bulgarların 3. Kolordu'yu Istıranca dağlarına atacakları düşüncesiyle kuzeye bir müfreze ayırıp merkez sıkletini sol yana taşıması bu minvalde değerlendirilebilecek bir hareketti[898]. Muhtar

[890] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 376-377.
[891] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 378.
[892] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 387.
[893] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 389.
[894] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 391.
[895] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 390.
[896] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 394.
[897] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 396.
[898] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 400; Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun...*, s. 85-86; Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. III, s. 313.

Paşa bu davranışı ile 3. Kolordu harekâtının düzenini bozduğu gibi[899] 17. Kolordu'yu mevzide yalnız bırakarak ricat kararı almasında da etkili olmuştu. Muhtar Paşa'nın 1 Kasım'da da bulunulan hatta kalarak taarruza devam etmek istemesi bütün sağ kanadın mahvolmasına neden olabilirdi. Lakin bu durumun Bulgarlar tarafından değerlendirilmemiş olmasını müellif Osmanlı kuvvetleri için büyük bir şans olarak telakki etmişti[900].

Abdullah Paşa, 30 Ekim gecesi saat 23.00'de ricat emrini verdikten sonra Ahmedbey köyüne gelmiş ve 31 Ekim sabahı da Osmanlı köyüne hareket etmişti. Kısa bir süre sonra yanına gelen 1. Kolordu Komutanı Ömer Yaver Paşa, Bulgarların üç kol ile takip ettiği kolordusunun dağıldığı haberini vermişti. 2. Kolordu Komutanı da 4 ve 5. Fırkaların muharebenin ilk günü dağıldığını, 30 Ekim akşamı da Çanakkale Fırkası'nın ricat ettiğini belirtmişti. Bu yaşananlardan hareketle Abdullah Paşa, daha önce belirtilen hattın savunulmasını bir kez daha hatırlatmış ve Bulgarların takip etme ihtimaline karşı ricata devam edilmesini emretmişti[901]. Buna göre 2. Kolordu Congara-Topçuköy-Yuvalı üzerinden Uzunhacı'ya; 1. Kolordu Tatarlı-Osmanlı köy-Göçerler üzerinden Karamehmed'e; 4. Kolordu Akçaköy-Meşinli üzerinden Ohlas Çiftliği'ne gelecekti. Süvari Fırkası ordunun sol kanadını korurken ordu karargâhı da Çorlu'ya gidecekti. Şark Ordusu Karargâhı, 2. Kolordu'ya sağ kanat grubuyla birlikte hareket emri vermişse de kararını sağ kanada bildirmemişti. 31 Ekim akşamı 4. Kolordu, ricat emrine bağlı olarak İzmit ve 12. Fırkalara Paşaköy ve Akçaköy istikametine çekilme emrinin verildiğini[902] Şark Ordusu'na yazınca Abdullah Paşa büyük bir şaşkınlık yaşamıştı. Çünkü 4. Kolordu'nun 30 Ekim akşamı çekileceği bilgisi üzerine genel ricat kararı alınmıştı. Lakin daha sonra kolordu bulunduğu yerde kalmaya devam etmiş fakat bu kararını Şark Ordusu'na bildirmemişti. Abdullah Paşa hatıratında "*4. Kolordu'nun bulunduğu mevkide kalmaya karar verdiğinden eğer zamanında haberim olsaydı 30-31 Ekim'de Soğucak Deresi'ne çekilme emri verilmeyebilirdi*" diyerek 4. Kolordu'nun bu kararsızlığının Osmanlı Ordusu için büyük bir talihsizlik olduğunu tarihe not düşmüştür[903].

Neticede ordunun Soğucak Deresi gerisine alınması emri verilmişti. Karargâh-ı Umumî, ordunun dört gündür fedakârca gerçekleştirdiği muharebede tam başarının elde edileceği sırada böyle bir harekete başvurulmasını kesinlikle kabul edilemez bulmuştu[904]. Abdullah Paşa'ya sağ kanat başarılı ve sol kanatta takviye edilmiş iken ordunun çekilmesini

---

[899] Serdar Cem Sediroğlu, "I. Balkan Savaşı'nın Harekât Alanında Osmanlı Şark Ordusu'nun Harp Tarihi Bağlamında Analizi", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl. 9, C .9, S.17,* Bahar 2019, s. 627.
[900] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 406.
[901] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 368; *Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, a.g.e.,* s. 253-254.
[902] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 369.
[903] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 374; *1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah*...., s. 351.
[904] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 407.

düşünmek, vatanın felaketine sebep olacaktır ikazı yapılmıştı[905]. Bunun yanında Hamdi Paşa'ya da kesinlikle ricat edilmemesi emri verilip[906] muharebenin gelişimi hakkında soru soran Bâb-ı Âli'de bilgilendirilmişti[907]. Karargâh-ı Umumî bu süreçte gelişmeleri iyi değerlendirememiş, 1. Şark Ordusu'nun ne durumda çekilmekte olduğu hakkında net bir fikre sahip olamamıştı[908]. Şark Ordusu Komutanlığı da 31 Ekim'de verdiği bu son ricat emrinden sonra Hadımköy'e geçmişti. Burada Şark Ordusu Komutanlığı kaldırılarak yerine *Umum Çatalca Komutanlığı* oluşturulmuş, komutanlığın idaresine de Ferîk Rıza Paşa getirilmişti[909].

Karargâh-ı Umumî, 31 Ekim-1 Kasım gecesini de 1. Şark Ordusu Komutanlığı'yla haberleşerek geçirmişti[910]. Abdullah Paşa'ya göre, Karargâh-ı Umumî ile menzil heyetleri askerin mevzilerini terk etmesinin müsebbibiydi. Zira bu kurumlar üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmediği için asker aç ve cephanesiz kalmış, başlarında subaylar olmadığı için dağılmışlardı. Karargâh-ı Umumî ise görevlerinin menzil müfettişliği olmadığını belirterek Abdullah Paşa'nın bu suçlamasını kabul etmediği gibi aslında bu hususun onun yetki ve sorumluluğu altında olduğunun altını çizmişti. Çünkü İstanbul'dan zamanında ve sürekli olarak malzemeler gönderilmiş olmasına rağmen Şark Ordusu'nun gerekli menzil kollarını oluşturamadığı için Çerkezköy ve Çorlu'dan daha ileriye sevkiyat yapamamıştı[911]. Müellif Mehmed Nihad'ın Karargâh-ı Umumî hakkındaki bu tespitlerinin doğru olduğu görülmektedir. Zira Sirkeci'den Çerkezköy'e, Çorlu'ya 31 Ekim'de[912], 2 Kasım'da[913]erzak, batarya, mühimmat ve cephane malzemesi taşıyan trenler sevk edilmiştir[914].

Abdullah Paşa ise Karargâh-ı Umumî'nin undan başka malzeme göndermediğini ve kıtalar kendiliğinden mevkilerini terk etmedikçe hiçbir zaman ricat emri vermediğini belirterek bir anlamda ithamları kabul etmemişti[915]. Paşa daha sonra kurumların birbirlerini itham etmek yerine birlikte hareket etmenin önemine vurgu yapmıştı[916]. Günün sonunda Osmanlı sağ kanadında yer alan kolorduların eşgüdümlü bir şekilde kullanılmadığını belirten müellif, şayet bu kolordular arasında birliktelik kurulabilmiş olsaydı Bulgar 4. Fırkası çok kolay durdurulurken 3. ve 17. Kolordular da Bulgar sol kanadını ricata zorlayabileceğine dikkat

[905] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 408.
[906] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 409.
[907] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 410.
[908] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 411.
[909] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 416.
[910] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 442.
[911] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 443-444; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.,* s. 270-272.
[912] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 251-255-1-35.
[913] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 251-255-1-38.
[914] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 251-255-1-34.
[915] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 445.
[916] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 445; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.,* s. 275.

çekmektedir. Böylelikle Bulgar Ordusu'nda o an var olan ricat fikri 1 Kasım'da Umumî ricata dönüşebilirdi. Fakat Osmanlı kuvvetlerinin parça parça muharebeye sokulması Bulgarları bu tehlikeden kurtarmıştı[917].

7. Lüleburgaz Muharebesi'nin 5. Günü (1 Kasım 1912)

1 Kasım'da Karargâh-ı Umumî'nin verdiği emre göre 2. Şark Ordusu, 2. Kolordu ile birlikte taarruzuna devam edecekti. Bu taarruzu himaye etmek üzere 1. Şark Ordusu'na bağlı 1. Kolordu Tatarlı'nın batısındaki sırtlarda, 4. Kolordu ise bunun sol gerisinde mücadele edecekti. Müstakil Süvari Fırkası ise ordunun sol kanadını koruyacaktı[918]. Bu çerçevede 1 Kasım sabahı 4. Kolordu Komutanlığı Karargâh-ı Umumî emri doğrultusunda fırkalara Sofular'a hareket talimatı vermişti. Ancak aynı anda 4. Kolordu'ya 1. Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa tarafından da ordunun sol kanadını koruma emri verilmişti. Lakin Abdullah Paşa'nın emri dikkate alınmamıştı. Bu durum ordudaki çift başlılığı açıkça ortaya koymaktaydı[919].

1. Şark Ordusu Komutanlığı tarafından 1. Kolordu'ya bağlı 2. Fırka Komutanı Aziz Paşa'ya Bulgarların, Satıköy-Ahmedbey yolu üzerinden üç kol ile ilerledikleri bildirilmiş ve savunma hattını terk etmemesi emredilmişti. Ancak Aziz Paşa sayıca çok olan Bulgar askeriyle başedemeyeceği gerekçesiyle askerine Sinan Köy'e çekilme talimatı vermişti[920]. Mehmed Nihad 2. Fırka'nın çekilme nedenini bu şekilde izah ederken, *Şark Ordusu'nda Aziz Paşa Fırkası* isimli eserin müellifi Mehmed Niyazi Bey'e göre Aziz Paşa, sadece Bulgar askerinin sayıca üstünlüğü nedeniyle ricat emri vermemişti. 2. Fırka'nın mevcudunun 1.000 kişi kadar kalması, topçu cephanesinin eksikliği, fırkanın sağ cenahında bulunan 2. Kolordu'nun[921] çekilmesi ve sol kanatta yer alan Uşak Fırkası'nın kuvvetinin az kalması Paşa'nın ricat kararı almasının diğer sebepleriydi. Paşa, ayrıca bu kararıyla boşyere kan dökülmesinin veya fırkasının tamamen esir edilmesinin de önüne geçmek istemişti. Ömer Yaver Paşa ile 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Şevki Bey'in ricat kararını sorgulamaları üzerine Aziz Paşa da yukarıdaki sebepleri gerekçe olarak göstermişti. Şevki Bey ile Aziz Paşa arasında yaşanan

[917] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 495.
[918] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 409.
[919] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 282.
[920] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 451; Aziz Paşa Fırkası'nda düzgün bir harita mevcut olmadığından genellikle yolların tayininde yerli Rum ve Bulgarların klavuzluğuna müracaat edilmişti. Diğer fırkalarda da aynı durum vardı. Bu keşifsizlik ortamında yanlışlıkla bir süvari bölüğü düşman zannedilerek ateş edilmiş ve 6 askerin ölümüne neden olunmuştu. (Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 41-42.)
[921] Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 84-85.

tartışmadan sonra Aziz Paşa yazılı olarak savunmasını hazırlayıp Yaver Paşa'ya sunmuş[922] ve kısa süre sonra da azledilerek yerine Miralay Şevki Bey tayin edilmişti[923].

4. Kolordu, Aziz Paşa Fırkası ile 2. Kolordu'nun ricat haberi[924] ve Süvari Fırkası'ndan Bulgar müfrezesinin Karıştıran'ın batısında olduğu bilgisi gelince kıtaların, Beyazköy Deresi'nin doğusuna çekilmesine emir vermişti[925]. Bu sırada Uşak Fırkası Kumandanlığı da kendi askeriyle bir şey yapılamayacağını ifade ederek 2. Fırka ile birlikte Sinanlı'ya çekilecekti[926]. Fakat bu iki fırka çekilirken Bulgar topçusunun ateşine maruz kalacaklardı[927].

2. Kolordu'nun muharebedeki durumuna baktığımızda saat 11.30 sularında Congara'dan muharebe sesleri gelmeye başlayınca 1. Kolordu'dan destek istemişti. Fakat 1. Kolordu Bulgarların Tatarlı köyünün güneybatısında olduğu ve muharebeye hazırlandığını ifade edip kendilerinin de yardıma muhtaç oldukları gerekçesiyle 2. Kolordu'nun talebini geri çevirmişti[928]. Benzer bir cevap 3. Kolordu'dan da gelmişti[929]. 2. Kolordu cephesinde bu gelişmeler yaşanırken 17. Kolordu ise saat 14.10'da, karşısındaki Bulgar birliklerinin zayıf olduğundan hareketle taarruza başlamıştı. Ancak 2. Kolordu'dan, Tatarlı'ya düşmanın geldiği ve 1. Kolordu'nun da çekildiği haberi üzerine daha fazla ilerleyememiş ve kıtaları sarsılmış bir vaziyette Congara'nın doğusuna çekilmişti. Muharebe sırasında 17. Kolordu, 3. Fırka'ya taarruzu emretmişse de fırka muharebe etme konusunda istekli değildi. Hatta fırka komutanlığı doktorların "*Efrad kâmilen hastadır, hiçbir vazife-i harbiye îfâ edecek halde değildir"* şeklinde yazdığı raporu onaylayarak kolorduya vermişti. Tamamen dağılan Çanakkale Fırkası'nın ise nerede olduğu dahi belli değildi[930].

2. ve 17. Kolordu cephelerinde yukarıda izah ettiğimiz süreçler yaşanırken Mahmud Muhtar Paşa'da karargâhından ayrılarak henüz taarruza başlamamış olan 17. Kolordu Komutanı Mahmud Paşa ile görüşmüş ve daha sonra birlikte 2. Kolordu'ya bir rapor yazmışlardı. Raporda birlikte son bir taarruza karar veren 3. ve 17. Kolordu'nun 2. Kolordu tarafından desteklenmesi istenmişti. Bu sırada Karargâh-ı Umumî'den Muhtar Paşa'nın 2. Şark Ordusu[931] komutanlığına tayin edildiği haberi gelmişti. Ayrıca Karargâh-ı Umumî taarruz için başarı temennisinde bulunmuş ve 1. Şark Ordusu'nun muharebeye katılmasını, 3. Fırka'dan

[922] Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 86.
[923] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 422; Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 87.
[924] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 419.
[925] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 421.
[926] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 451.
[927] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 421.
[928] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 425.
[929] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 426.
[930] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 428.
[931] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 437.

başka 2. Kolordu'nun ve solundaki kıtaların da 2. Şark Ordusu'nun muharebesine destek olmasını emretmişti.

Mahmud Muhtar Paşa muharebede Bulgarların kuzeybatıya çekilmesini 3. Kolordu'nun başarısına bağlamıştı. Ancak Mehmed Nihad, Muhtar Paşa'nın aksine[932] söz konusu başarının 17. Kolordu'yla 3. Fırka'ya ait olduğunu belirttikten sonra 3. Kolordu'nun sadece sol kanadından bazı kıtaların ve yeni gelen bataryaların muharebeye katıldığını belrtmiştir. Taarruz eden birliklerin bir kısmının Tuzaklı köyüne ve hatta batısına kadar ilerlemeleri yeterli bir başarı değildi. Nihayet 1-2 Kasım'da bu kıtalar geri çekilince, yağmurlarında etkisiyle çöküş başlamıştı[933]. Konya Fırkası Komutanı Cemal Bey'in de[934] raporunda "*Emir ve kumandam altında ne kadar tabur olduğunu bende layıkıyla bilemiyorum"* demesi o esnada kıtalardaki karışıklığın vahametini ortaya koymaktaydı[935].

1. Şark Ordusu 1 Kasım gününü 4. ve 2. Kolordulardan fırkaların muharebeleri ile ilgili raporlar almakla geçirmişti[936]. 2. Şark Ordusu Komutanlığı ise "*Menzil komutanlığı*" yapmış ve Erkân-ı harbiye reisi de dahil olmak üzere muharebe alanını görmeye dahi gitmemişlerdi. 1 Kasım'da Hamdi Paşa 1. Şark Ordusu Komutanlığı'na, Muhtar Paşa da 2. Şark Ordusu Komutanlığı'na atanmıştı[937]. Böylece bir kere daha emir ve komuta değişirken[938] Mahmud Muhtar Paşa'nın 3. Kolordu Komutanlığı görevi ise eski 16. Kolordu Komutanı Hakkı Paşa'ya devredilmişti[939]. Mehmed Nihad, emir komutada yaşanan görev değişikliğinin gerçekleşmesinde Muhtar Paşa'nın Nazım Paşa'ya yazmış olduğu mektubun önemli bir payı olduğu kanaatindedir. Muhtar Paşa mektubunda, Bulgarların Karaağaç istikametinde karşılaştığı 17. ile 2. Kolordu'ya karşı gerçekleştirdikleri taarruzun başında her iki kolordunun ricat etmesine rağmen daha sonra toparlandıklarını ve şiddetli topçu ateşi ile Bulgarları püskürttüklerini bildiriyordu[940]. Muhtar Paşa, bu başarıda Nazım Paşa'nın cesurane bir şekilde vermiş olduğu taarruz emri kadar kendisinin de 2. Şark Ordusu Komutanı Hamdi Paşa tarafından verilen emre itaat etmemesinin büyük katkısı olduğuna inanıyordu. Daha sonra ise yorgunluğunu ve sağlığının bozulduğunu ileri sürerek Hamdi Paşa'nın emirlerini uygulayacak başka bir kolordu komutanın bulunmasını istemiş ve istifasını sunmuştu. Ancak 2. Şark Ordusu

[932] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 438.
[933] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 441.
[934] Cemal Bey/Cemal Paşa, Kasım 1913'de Nafia Nazırı, Şubat 1914'de Bahriye Nazırı olmuştur. Aynı zamanda İttihat ve Terakki yönetiminde de yer almıştır. (M. Şükrü Hanioğlu, "Cemal Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 306).
[935] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 436.
[936] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 417-418.
[937] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 430.
[938] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 431.
[939] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 476.
[940] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 447.

Komutanlığı'na tayin haberini alınca derhal iyileşmiş ve akşam raporunda atama için teşekkür etmişti. Bu sırada ise Hamdi Paşa kendisini halen 2. Şark Ordusu Komutanı olarak gördüğünden saat 16.00'ya kadar Karargâh-ı Umumî ile haberleşmeye devam etmişti[941].

Günün sonunda Osmanlı Ordusu, yaptığı hatalarla tıpkı 31 Ekim'de olduğu gibi 1 Kasım'da da Bulgarlara önemli bir fırsat için zemin hazırlamıştı. Bulgar kuvvetlerinin bu fırsatı değerlendirmesi için 1 Kasım'da genel bir taarruza ve takibe geçmeleri yeterliydi. Ancak onların bu durumu idrak edememeleri Osmanlı kuvvetlerinin karşı karşıya kaldığı tehlikeyi azaltmış olsa da artık ne 1 Kasım ne de 2 Kasım için galibiyet ümidi kalmamıştı. 2 Kasım'da Bulgarlar'da galibiyet şansı elde etseler de bundan istifade edemediklerinden muharebe böylece sona ermiş oldu[942].

8. Osmanlı Ordusu'nun Çatalca Hattına Çekilişi (3-8 Kasım 1912)

Başkumandanlık tarafından 2 Kasım günü saat 10.30'da Bulgarların, Osmanlı kuvvetlerini ricat hattından ayırıp kuzeye doğru atmaması için 1. ve 2. Şark Ordularına Ergene hattına çekilme emri verilmişti[943]. Fakat bu emir daha sonra Karargâh-ı Umumî tarafından saat 14.30'da Çatalca hattına çekilme olarak değiştirilmişti[944]. Ancak Abdullah Paşa, bunu büyük bir sahanın terk edilmesi anlamına geleceğinden, uygun bulmadığını 5 Kasım'da Karargâh-ı Umumî'ye bildirmiş; lakin aldığı cevap ricata devam olmuştu[945]. Mehmed Nihad, Balkan Muharebesi'nin başlangıcında çok büyük bir arazinin Bulgarlara terk edileceği gerekçesiyle savunma hattı olarak Ergene Nehri'ni kabul etmeyenlerin, şimdi Çatalca'ya kadar çekilme emri vermek zorunda kaldıkları eleştirisinde bulunmuştur[946].

Karargâh-ı Umumî'nin Çatalca hattına çekilme emrine bağlı olarak 1. Şark Ordusu'nun, Ergene hattından 1. günü Çerkezköy-Seymen hattına, 2. günü Kabakça-Silivri hattına[947], 3. günü Hadımköy-Büyükçekmece hattına gelmesi planlanmıştı. 2. Şark Ordusu da Ergene hattından hareketin 1. günü Istıranca- Çerkezköy hattına, 2. günü Karaköy- Kabakça, 3. günü Terkos-Hadımköy hattında olacak şekilde yürüyüşlerini düzenleyecekti. Ordular bu yürüyüşün sorunsuz yapılmasını sağlamak için birbirlerine yardım edeceklerdi. Bu çekilişte

---

941 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 448; Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 327.
942 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 495.
943 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 459.
944 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 463; Şark cephesinde bu yenilgiler yaşanırken İstanbul basınına ordunun 4 Kasım'a kadar muvaffakiyetle mücadele ettiği yönünde haberler aksediyordu. *Sebilürreşad*, 25 Teşrin-i evvel 1328/7Kasım 1912, C. 2-9, s. 194.
945 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 542.
946 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 501-502.
947 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 463.

donanmaya düşen görev, Silivri ve Ereğli önlerine gelerek sahil yolunu güvenli hale getirmek ve gerektiğinde ricatı himaye etmekti. Ayrıca ricatın güvenliğini sağlamak amacıyla gönüllülerden "*Fedâi-i dümdâr"* müfrezeleri oluşturulacaktı. Karargâh-ı Umumî, Çatalca hattına çekilen kolorduların iaşesini sağlamak amacıyla Menzil Müfettişliği'nden gerekli önlemleri almasını, Harbiye Nezareti'nden ise Çerkezköy, Sinekli, Kabakça, Hadımköy ve Silivri'ye erzak gönderilmesini, Çatalca hattının tahkimatı amacıyla da projektör, dikenli tel ile bölgeye gelecek olan asker ve 20 bin hayvan için de erzak talep etmişti. Bu tedbirlerin yanında Çatalca hattını takviye amacıyla deniz yoluyla gelen kuvvetlerin Ayestafanos'ta karaya çıkartılması kararı da alınmıştı[948]. Karargâh-ı Umumî bu tedbirleri aldıktan sonra 3 Kasım'da Hadımköy'e gitmek üzere Çerkezköy'den ayrılmıştı. Bu ayrılış esnasında olayın canlı şahidi Mehmed Nihad, trenin etrafına toplanmış binlerce askerin hep bir ağızdan "*Yuh Paşalar kaçıyor!…."* diyerek protestoda bulunduğunu ve duydukları üzüntü ve utanç yüzünden trende saklandıklarını kaydetmiştir[949].

Çatalca'ya çekilmesine karar verilen ordunun müdafaası "müdafaa-i milliye" meselesi olarak görüldüğünden[950] ordunun bu hatta savunma yapabilecek gücü olup olmadığı ve savunma için ne kadar kuvvete ihtiyacı olduğunu öğrenmek için Sadaret, 2 Kasım'da Karargâh-ı Umumî'ye altı soru yöneltmişti[951]. Bu sorulara verilen cevaplardan çıkan neticede Karargâh-ı Umumî, şimdiye kadar yaşanan başarısızlıklardan hareketle ümitsizliğe düşerek silah bırakmaktan başka çare olmadığını ifade etmişti. Ancak Heyet-i Vükelâ ve Sadrazam aynı fikirde değildi. Mevcut savaşı bir yıpranma harbi olarak görmüş ve bu nedenle direnmenin önemine vurgu yapıp, siyaseten harbin bitirilmesini memleketin idam kararını imzalamak olarak değerlendirmişti[952]. Ayrıca konuyla ilgili Karargâh-ı Umumî dışında Muhtar Paşa'nın da görüşlerini almak istenmişti. Bu amaçla Meclis-i Vükelâ'ya davet edilen Paşa, Çatalca'da Bulgarların yenilebileceği görüşünü paylaşmıştı[953].

4 Kasım'da Maarif Nazırı Şerif Paşa tarafından Nazım Paşa'ya Çatalca hattında 6-7 gün mukavemete imkân olup olmadığı sorulmuş ve Meclis-i Vükelâ'nın kesin yanıt beklediği bildirilmişti. Ricat hareketi esnasında çok sayıda topun Bulgarlara terk edildiğini bilen Nazım Paşa, Çatalca hattında mukavemetin ancak eldeki top ve silahın miktarına ve askerin maddî ve manevî direnmesine bağlı olacağını dolayısıyla muhtemel bir muharebenin neticesinin

[948] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 464-465.
[949] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 504.
[950] *Sebilürreşad*, C. 2-9, 1 Teşrin-i sani 1328/14 Kasım 1912, s. 210.
[951] Sorular için bkz. Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 501-502; *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl 44, S. 100, Ankara 1995, s. 8-9.
[952] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 503.
[953] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 333.

şimdiden kestirilemeyeceği cevabını vermişti. Nazım Paşa, 5 Kasım sabahı görüşlerini daha ayrıntılı olarak bildiren bir yazıyı Binbaşı Asım Bey ile Sadaret'e göndermişti. Yazıda yukarıdaki görüşüne ilave olarak Çatalca hattının bakımsız olması nedeniyle birkaç gün içinde yenilenmesinin imkânsızlığına vurgu yapılmıştı[954]. Ayrıca Bulgarların, Makedonya'dan takviye kuvvet getirme ihtimallerine karşılık Osmanlı Ordusu'nun Anadolu'dan 15-20 güne kadar ancak 15-20 bin kişilik bir kuvvet getirebileceğine dikkat çekmiştir. Bu şartlar altında ise Çatalca'da yapılacak bir muharebede Osmanlı Ordusu'nun dağılması, Bulgarların İstanbul'u ele geçirmesi anlamına gelecekti. Nazım Paşa'ya göre böyle bir facia ile karşı karşıya kalmaktansa henüz Edirne, İşkodra, Manastır, Yanya ve Selanik şehirleri Osmanlının elinde iken harbe son verilmesi yapılabilecek en doğru hareketti. Bunun için de hükümetten siyasî tedbirler almasını istemiş ve bu girişimler sonuçlanıncaya kadar da imkânlar ölçüsünde müdafaaya çalışacağını vurgulamıştı.

Sadrazam Kâmil Paşa, hem Nazım Paşa'nın görüşlerini hem de Hariciye Nezareti'nin 6 Kasım tarihli tezkiresini görüşmek üzere Meclis-i Vükelâ'da askerî ve mülkî erkânın da katılacağı bir toplantı düzenlemeye karar vermişti. Yapılan müzakereler sonucunda kaleme alınan mazbatada öncelikle Nazım Paşa'nın Şark Ordusu'nun Çatalca hattında yapılacak savunmanın sonuçlarının belirsizliği nedeniyle muharebenin siyasî girişimlerle bitirilmesi hakkındaki görüşleri tekrarlanmıştı. Daha sonra ise bu konuda Hariciye Nezareti'nin görüşüne yer verilmişti. Hariciye Nezareti ordunun bir galibiyet kazanmadan ya da hiç olmazsa bir müddet direnmeden bir anlaşma yapılmasının Rumeli'nin tamamen elden çıkması ve İstanbul'un güvenliğinin tehlikeye atılması anlamına geldiğinden, Çatalca hattında savunma ve mukavemet edilmesini talep ediyor ve bunun imkan dahilinde olduğunu vurguluyordu[955]. Zira Şark Ordusu Karadeniz iskelelerinde ve İstanbul'da bulunan 65.000 kişilik takviye kuvvet ile 165.000 kişilik bir güce ulaşacaktı. İstanbul'dan gönderilecek 100 top ile 140 olan mevcut top ve obüsün sayısının 240'a ulaşacağı öngörülmüştü. Ayrıca Çatalca'nın Karadeniz ve Marmara sahillerine yerleştirilecek savaş gemileri ile orduya yardım da mümkündü. Osmanlı Ordusu mukavemet ettiği müddetçe, merkezinden uzaklaşmış Bulgar Ordusu, cephane ve erzak temin etmekte zorlanacağından dolayı zayıflayacak ve böylelikle muharebe Osmanlı lehine sonuçlanabilecekti.

---

954 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 560.

955 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 562; Başkomutanlığın verdiği cevaptan ruh halini tahlil etmek mümkündür. Başkomutanlık karamsardır ve harbin devamından bir sonuç alınacağına inanmamaktadır. Gözünde düşmanı büyüttüğü gibi kendi gücünü de küçümsemektedir. (Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, C. 5, s. 482.); Ali Fuad Türkgeldi, *a.g.e.*, s.103-104.

Meclis-i Vükelâ tavrını, Hariciye Nezareti'nin önerilerine göre belirlemiş ve savaşa devam etme kararı almıştı. Barışı salık veren Nazım Paşa'ya hem bu kararını, hem de savaşılmadan barış yapılması halinde doğabilecek sakıncaları bildirmeyi uygun görmüştü. Ayrıca Meclis-i Vükelâ, Çatalca hattının güçlendirilmesi amacıyla gerek Karadeniz iskelelerinde ve gerek İstanbul'da ve diğer yerlerde bulunan yedek kuvvetlerin, top ve obüslerin hızla gönderilmesi ve askerin iaşesinin karşılanması hususunda tavsiyede bulunulması, bunun yanısıra askerin maneviyatını artırmak amacıyla 100 kadar hocanın da Çatalca'ya gönderilmesi kararı almıştı. Diğer taraftan Meclis-i Vükelâ'nın aldığı kararlar arasında Başkomutan Vekili ile Harbiye Nezareti'ne eksik subay kadrolarını takviye etmek amacıyla alaydan yetişmiş ve harp meydanlarında kendini ispatlamış subaylardan uygun olanların kıtalara acilen görevlendirilmesi de yer alıyordu. Ayrıca muharebede başarı gösterenlerin terfi ettirilerek ödüllendirilmesi, firarların engellenmesi ve Anadolu'dan mümkün olduğu kadar kuvvet getirilmesi tavsiyesinde de bulunulmuştu[956]. Alınan kararlardan anlaşılıyor ki Meclis-i Vükelâ ve Sadaret, Karargâh-ı Umumî'ye göre durumu daha iyi idrak etmişti. Osmanlı Devleti'nin Çatalca'da yapacağı mukavemet ve kazanacağı bir muharebe Balkan bloğonu parçalayabilir ve siyasette önemli kazanımlar elde edilmesini sağlardı[957].

Meclis-i Vükelâ'da yukarıda alınan kararları toplantıya katılan üyelerin bir kısmı "*Çatalca'da savunmanın mümkün olmadığı* ya da *neticesi şüpheli bir müdafaadır"* şerhini koyarak imzalar iken Mahmut Şevket Paşa (ö. 1913) ve Hüsnü Paşa imzalamadan ayrılmışlardı. Meclis-i Vükelâ'dan çıkan sonuç Topçu Müfettişi Mirliva İbrahim Paşa aracılığıyla 6-7 Kasım gecesi Karargâh-ı Umumî'ye gönderilerek en kısa sürede mazbatanın değerlendirilmesi ve cevabın İbrahim Paşa'ya verilmesi istenmişti. İbrahim Paşa'nın getirdiği Meclis-i Vükelâ mazbatası üzerine Nazım Paşa, Hadımköy'deki komutanlar ile konuyu müzakere etmiş ve Çatalca hattında savunmaya taraftar olup olmadıklarını sormuştu[958]. Komutanlar, gönderileceği ileri sürülen 140 top ve obüsten hiç birinin gelemeyeceği endişesi, bölgeye gönderilecek 65.000 kişilik kuvvetin eğitimsiz olmaları ve dizanterinin görülmesi nedeniyle Nazım Paşa'nın muharebenin neticesinin belli olmadığı hakkındaki fikirlerine tamamen katılmışlardı[959]. Bunun üzerine Karargâh-ı Umumî mukavemet taraftarı olan kolordu komutanlarının görüşlerini

---

[956] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 563; Askerin maneviyatını artırmak amacıyla gönderilecek hocaların sayısı başlangıçta 50 olarak tespit edilmişti. (BOA, BEO, Dosya: 4110/308235 (23 Teşrin-i evvel 1328/5 Kasım 1912); *Sebilürreşad*, C. 2-9, 1 Teşrin-i sani 1328/14 Kasım 1912, s. 211.)

[957] Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, C. 5, s. 483-484.

[958] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 564.

[959] Bu kararı imzalayanlar Nazım Paşa, Abdullah Paşa, Hadi Paşa, Ali Rıza Paşa, Ahmet Hamdi, Mirliva Salih Hıfzı, Nuri, Ziya, Pertev Paşa, Miralay Cevad, Suphi, Kaymakam Hasan Cemil'dir. (Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 565; Ali Fuad Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 98-100.)

dikkate almadan karargâhtakilerin görüşleri doğrultusunda karar vermiş[960] ve Bâb-ı Âli'ye iletilmek üzere kararını İbrahim Paşa'ya vermişti. Salih Paşa ile 1., 2. ve 4. Kolordu komutanları ise mukavemet taraftarı oldukları için yukarıdaki görüşlere iştirak etmemişlerdi. Bu cevap üzerine Sadaret'ten Karargâh-ı Umumî'ye, bir kez daha bölgeye gelecek olan toplar ve cephane miktarları hakkında ayrıntılı bilgi verilerek durumun düşündükleri kadar vahim olmadığı gösterilmek istenmiştir. Bu amaçla Nazım Paşa ile görüşmek üzere görevlendiren paşaların Hadımköy'e gitmeleri kararı alınmıştı[961].

Neticede Karargâh-ı Umumî'nin mukavemetten yana olmaması, Çatalca hattının hazırlıklarını kötü etkilemişti. 4 Kasım günü bu nedenle tamamen boşuna geçirilmiş, 5 Kasım'da sadece Çatalca'nın geri hizmeti hakkında genel bir direktif yazılmış, 6 Kasım'da firarilerin ve perakendelerin toplanması ve tutuklanması hakkında önlemler ile 1. ve 2. Şark Ordularının Çatalca'da toplanma bölgelerinin tespitiyle yetinilmişti. Ancak 8 Kasım'da ordunun Çatalca hattında düzenlenmesi ve savunma bölgeleri hakkında etraflı bir emir hazırlanmış ve 9 Kasım'da yürürlüğe konulabilmişti. Çatalca'da yapılan bu askerî hazırlıkların yanısıra askerin maneviyatını güçlendirmek ve destek olmak için 3 Kasım'da özel bir trenle şehzade Yusuf İzzeddin ile Ziyaeddin Efendi ve Fuat Paşa başta olmak üzere yanlarında Şeyhülislam tarafından görevlendirilen üç kişi Çatalca'ya askerî mevkileri teftiş ve ziyaret için gitmişler ve ertesi gün dönmüşlerdi. Sadaret tarafından askerin maneviyatını artırmak amacıyla bölgeye giden 80-100 kadar hoca da bir iki gün kıtalarda kaldıktan sonra muharebe başlayınca müellife göre, "*Gazilikle yetinip şehit olmaktan sakınarak*" geri dönmüşlerdi. 9 Kasım'da Çatalca hattının savunma durumunu incelemek ve tavsiyelerde bulunmak üzere Almanya Askerî Ataşesi Strampel'de bölgeye gitmişti[962]. Bu hattın savunulması amacıyla Fransa'dan projektör satın alınmış[963], tabyalara giden yolların tamir ve yenilenmesi amacıyla 6.000 kürek ve kuma ihtiyaç olduğu tespit edilmiş ve bunların satın alınması için gerekli işlemler başlatılmış[964], 800 çuval çimento gönderilmiş ve 5.000 çuval daha gönderileceği kararı alınmıştı[965]. Çatalca hattının savunması için konulacak 16 adet kızaklı topların yerleştirilmesi

---

[960] Ziya Nur Aksun, *a.g.e.,* C. 5, s. 489.
[961] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* C. II, Kısım II, s. 109-112.
[962] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. III, s. 567; Müellifin hocalarla ilgili yaptığı tespit Muhtar Paşa tarafından da dile getirilmiştir. Ona göre de "*Allah korkusu kurşun korkusunu yok edemiyordu. Bu nedenle savaş hatlarında sarıklı gönüllülere tesadüf edilmediği gibi tabur imamları bile görülmüyordu".* Hal böyle olunca toplum sadece manevi değerler ile değil millî değerlerle de eğitilmiş olmalıydı. (Mahmud Muhtar, *Üçüncü Kolordunun ve İkinci Doğu Ordusunun* …, s. 171.)
[963] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 185-11-5-3.
[964] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 185-11-6; Çatalca'da askerin siper yapması için ihtiyacı olan kürekleri sağlamak amacıyla İstanbul belediyesi tarafından evlerden kürek ve kazma toplanmıştır, Ahmet Reşit Rey (H. Nazım), *Gördüklerim-Yaptıklarım (1890-1922*), Canlı Tarihler, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945, s. 166.
[965] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 185-11-4-15.

için de taş ocaklarından takriben beş yüz tona yakın taş Hadımköy'e vagonlarla gönderilmişti[966]. Ayrıca ordunun yiyecek ihtiyacının karşılanması amacıyla da İstanbul'dan ekmek yollanması kararı alınmıştı[967].

Hükümetin aldığı bu tedbirler dışında Konya Fırkası Komutanı Cemal Bey'de 6 Kasım'da 3. Kolordu'ya gönderdiği raporda, Çatalca'da savunma yapılabilmesi için Karargâh-ı Umumî'nin Çatalca hattını teknik malzeme ile takviye etmesini, bütün hatların önüne tel örgü yapmasını, projektör, aydınlatma tabancası kullanmasına ilave olarak askerin maneviyatının da artırılması önerisinde bulunmuştu[968]. Neticede ordu Çatalca hattının savunması için Sadaret mazbatasında öngörülen rakamları elde etmeyi başarmıştı. Çatalca Muharebesi'nden bir gün evvel, 17 Kasım'da[969], 176 tabur ve 21 süvari bölüğünde 150.000 asker ve 234 topa ulaşılmıştı. Bu günlerde ordu bu miktarın dışında koleradan dolayı 40.000 kadar da kayıp vermişti[970]. Bu rakamlar Meclis-i Vükelâ mazbatasında öngörülen 65.000 askerin 50.000'i, 240 topun ise 134 tanesinin Çatalca'ya gönderildiğini dolayısıyla komutanların gerekçe olarak gösterdiği sebeplerin çürütüldüğünü, gerçek manada yanıldıklarını ortaya koymaktadır.

Ordunun Çatalca hattında bu güce ulaşması ile birlikte Muhtar Paşa gibi bazı komutanlar tarafından taarruz fikri dahi dillendirilmişti. Fakat Karargâh-ı Umumî, Bulgarların durumunu daha iyi takdir ederek Muhtar Paşa'nın görüşüne katılmamıştı. Hatta Bulgarların Bolayır'a taarruz ihtimalinden endişe duyduğu için Şevket Turgut Paşa komutasında 25 tabur ve 2 bataryalık bir kuvveti bölgeye gönderme ihtiyacı bile hissetmişti[971].

Ordunun Çatalca hattına çekilmesi ile sona eren Lüleburgaz Muharebesi'nde, Bulgar Ordusu'nun yapmış olduğu hataların Osmanlı Ordusu tarafından değerlendirilemediğini belirten müellif bunun nedenlerini şöyle sıralamıştır:

Ordu, kolordu veya fırka komutanları donanımlı kişiler olmalarına rağmen büyük çoğunluğu ilk defa bu makamlarda görev yaptıkları için tecrübesizdi. Komutanlar, kıtalardan uzak kalmışlar ve bulundukları mevkiden daha önce küçük bir kıtaya komuta etmemişlerdi. Üst düzey komuta kademesindeki tecrübesizlik alay, tabur gibi diğer kıtaların komutanlarında da söz konusuydu[972]. Erkân-ı harbiye heyetlerinde yer alanlar ise kıta kavramına ve kıtanın ihtiyaçlarına vakıf değildi. Karargâhlar da kendisine bağlı kıtaların ne durumda ve nerelerde

---

966 ATASE, Balkan Harbi Klasör, 185-11-4.
967 Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, C. II, Kısım II, s. 105.
968 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 536.
969 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 567; Çatalca Muharebesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmed Nihad, *Balkan Harbinde Çatalca Muharebesi* (Konferans), İstanbul 1341; *Balkan Harbi Şark Ordusu II. Cilt 1nci Kitap Birinci Çatalca Muharebesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983.
970 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 568.
971 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 568.
972 Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 361,584.

olduklarını takip edememişlerdi. Sevk ve idarenin başlıca dayanağı olan keşif ve istihbaratın ihmal edilmiş olduğunu Mehmed Nihad, "*Kumanda heyetinin gözü kör, kulağı sağırdı. Ordunun ise karnı aç, silahı cephanesizdi"* şeklinde tasvir etmişti[973]. Osmanlı Ordusu'nun lojistik hizmetleri başarılı şekilde gerçekleştirilememişti. Her ne kadar barış döneminde hazırlanmış konuyla ilgili birçok talimat, cetvel ve emirler mevcut olsa da pratikte pek bir katkısı olmamıştı[974]. Bu nedenle Lüleburgaz Muharebesi'nde lojistik hizmetler, kişisel gayret ve çabalara bağlı kalmıştı[975]. Kişisel çabalarla sorunların çözülmeye çalışılması ise kıtaların parçalanmasına ordunun dağınıklığına ve muharebede kuvvetin azalmasının sebebi olacaktı. Çünkü aç kalan asker yiyecek bulmak için köylere dağılmış, bir kısmı geri dönerken çoğunluğu ise firar etmişti. Bu nedenledir ki lojistik hizmetlerde yaşanan aksaklıklar Osmanlı Ordusu'nu, muharebede olumsuz etkilemişti[976]. Bir diğer neden ise büyük bir kısmı eğitimsiz olan askerin muharebede eline ilk kez silah almasıydı. Ordunun muharebe eğitiminin zayıflığı nedeniyle, ateş altında taarruz ve savunma hareketi öğrenilmemiş ve öğretilmemişti[977]. Bölüklerin subay kadrosunun eksik olması, rediflerde astsubayların bulunmaması, savaş alanında nizamiye ve rediflerin yan yana kullanılması, Mehmed Nihad'ın sıraladığı yenilgi nedenleri arasında yer almaktaydı. Muhtar Paşa, bu sakıncaları kısmen olsun ortadan kaldırabilmek amacıyla ordunun sağ kanadında iyi niyetle talimli ile talimsiz askeri ayırmak istemesi, sadece durumun daha da kötüleşmesine hizmet etmişti. Piyade ile diğer sınıflar arasında eşgüdüm olmaması bir diğer sorunu oluşturmuştu. Topçu, elindeki silahtan tam olarak istifade edememişti. Gizli ateşi bilmediğinden açıkta ve yarı gizli olarak mevzilerde muharebe etmişti. Süvarinin de muharebe hakkında bilgisi yeterli değildi. Tüm bu nedenler Osmanlı'nın muharebede eline geçen fırsatlardan istifade etmesini engellerken Balkan Harbi'nin de yenilgiyle sonuçlanmasında belirleyici olmuştu[978].

Mehmed Nihad, Konya Fırkası Komutanı Cemal Bey'in 3. Kolordu'ya gönderdiği raporu esas alarak kaleme aldığı satırlarda ise ordunun ikmal hizmetlerinde yaşanan aksaklıklar

---

[973] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 585.
[974] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 591; Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 40.
[975] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 592.
[976] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 594-595; Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ankara 1988, Türk Tarih Kurumu Yayını, s. 90-91.
[977] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 585; Rahmi Apak, *a.g.*e., s. 90-91.
[978] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 586; Balkan Harbi'nin yenilgiyle sonuçlanması üzerine bu süreçte itaasizlik, firar gibi olaylara karıştığı komutanları tarafından onaylanan Şark ve Garp Ordusu'na mensup komutan ve subaylardan Şark Ordusu'na mensup olanların Çatalca Divan-ı harbinde, Garp ordusuna mensup olanların ise Süvari Mirlivası Hafız Mehmed Faik Paşa başkanlığında oluşturulacak bir Divan-ı harpte yargılanmasına karar verilmiştir. Bu Divan-ı harpte görev yapacak diğer kişiler Erkan-ı Harbiye Miralayı Arif Bey, Topçu Miralayı İhsan Bey, 8. Kolordu 76. Alay Kumandanı Kaymakam Amasyalı Hilmi Bey, 25. Alay Kumandanı Kaymakam Mahmud Zihni Bey, Binbaşı Çerkes Mehmed Bey ve Binbaşı İsmail Zihni Efendilerdi. BOA, İ.HB, 135/41 (27 Haziran 1329/10 Temmuz 1913).

ve özellikle yolların bozukluğundan kaynaklanan nedenlerle zamanında erzak, askerî ve tıbbî malzemenin ulaşmamasını yenilginin nedenleri arasında birinci sıraya koyduğunu kaydetmektedir. Ordunun önemli bir kısmını oluşturan redif taburlarında var olan subay eksikliği, askerin neredeyse üçte birinden fazlasının hiç silah kullanmamış, eğitim almamış olması nedeniyle en ufak bir kayıpta panikleyerek dağılması, Mehmed Nihad'ın da ifade ettiği yenilgi nedenleri arasındadır. Cemal Bey muharebenin son günlerine doğru Anadolu askeri hakkında bir dedikodunun da bu yenilgide etkili olduğunu belirtmiştir. Güya Anadolu askeri, Rumeli için boş yere kan dökmeye gerek olmadığından hareketle, Anadolu'nun kendilerine yeteceği düşüncesiyle ricat ediyordu. Ayrıca uğradıkları köylerde ricat emrinin komutanlar tarafından verildiği şayiasını yayıyorlardı[979].

Mehmed Nihad, bir Bulgar yazarının gözünden de Lüleburgaz Muharebesi'nin kaybedilme nedenlerini aktarmıştır. Buna göre, askerin maruz kaldığı açlık ve şiddetli yağmur maneviyatın sarsılmasına ve firara neden olurken emir ve komutada da birlik oluşturulamamıştı. Kıtalar ve karargâhlar arasında güvenli ve hızlı bir iletişim kurulamadığı gibi koordineli de hareket edilememişti. Örneğin 31 Ekim'de, 1. Şark Ordusu ricat ederken, 2. Şark Ordusu halâ taarruz etmekteydi. Bulgar askerinin zafere olan inancı ve maneviyatının yüksek oluşu muharebenin kazanılmasında önemli rol oynamıştı[980]. Abdullah Paşa'da hatıratında telgraf hatlarının düzenli olmaması nedeniyle kolordular arasında yaşanan iletişim eksikliğinin muharebenin sonucuna etki ettiğini belirtmiştir[981]. Mehmed Nihad'ın bu hususta Şark Ordusu Komutanlığı'nın 30 Ekim'de verdiği çekilme kararını örnek göstermesi Abdullah Paşa ile aynı düşünceyi paylaştığını göstermektedir. Çünkü Şark Ordusu Komutanlığı 4. Kolordu'nun çekilmiş olduğu bilgisine dayanarak ricat kararı alırken aslında, 4. Kolordu 31 Ekim sabahı ricata başlayacaktı[982].

Balkan Harbi'nde görev almış Rahmi Apak'da komutanların yetersizliğini ve alt kademede yer alan fırka ve tabur komutanları arasında işinin ehli olanların sayısının azlığını yenilgi nedenleri arasında sıralamıştır[983]. Balkan Harbi'nde Şark Ordusu'nda Harekât Şubesi ve Ordu Menzil Müfettişliği'nde bulunmuş Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet)'de talimsiz askerin ve savaşmayı bilmeyen fırkaların harbe sokulmasını " *Harp eden silah değil insandır. Eğer*

---

[979] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s.536; buradaki bilgi aynı zamanda ATASE Arşivi, Klasör 536, D. 1, F. 42-1, 42-2'de de mevcuttur. Nevzat Artuç, "Cemal Paşa'nın Birinci Balkan Savaşları ile İlgili Önemli Tespitleri", *Yeni Türkiye*, S. 68, 2015, s. 3474-3481.
[980] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 573.
[981] Abdullah Paşa-Mahmut Muhtar Paşa, *a.g.e.*, s. 274.
[982] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 374.
[983] Rahmi Apak, *a.g.e.*, s. 90-91; Ordunun yenilmesinin nedenleri için bkz. Zeki Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı, Çev. Sema Demirtaş; İstanbul 2012, s. 121-124.

komutan subay ve er harp etmesini ve silahı yerinde kullanmasını bilmezse böyle ordular için mağlubiyet ve felaket her vakit için hazırdır" yorumu ile birlikte cephane ve iaşe ikmalinin düzenli yapılmamasını yenilgi nedenleri arasında görmüştür[984]. Bir dönem Sadrazam ve Hariciye Nazırlığı yapmış olan Mahmud Şevket Paşa (ö. 1913) da yenilginin en büyük sebebi olarak müellifin de vurguladığı gibi birkaç yüz bin kişiden oluşan orduların sevk ve idaresini bilmiyorduk tespiti ile izah etmiştir[985].

Özellikle komutanlar arasındaki siyasî kamplaşma ve Yemen isyanı nedeniyle o bölgeye gönderilen yakalaşık 35-36 taburun kullanılamaması Balkan Harbi'nin kaderine etki etmiştir[986]. Benzer şekilde İtalya'nın çıkartma yapma ihtimaline karşı İzmir ve çevresinde de önemli miktarda nizamiye askerin bulundurulması bu askerden istifadeyi mümkün kılmamamıştır. Ancak İtalya ile yapılan barış anlaşmasında sonra buradaki kuvvetler Trakya'ya sevk edilebilmişse de[987] ancak Lüleburgaz Muharebesi yenilgisinden sonra Çatalca'ya gelebilmiştir. Muharebede kolordular birlikte hareket icra edemedikleri gibi komutanlar da birbirlerini tanımıyorlar ve biribirleri ile irtibatları yoktu. Bu sebeple Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa ve Erkân-ı harbiyesi ile kolorduların Erkân-ı harbiyeleri müşterek bir noktada hareket etmede uzlaşamamışlardı[988]. Sıralanan bu yenilgi sebepleri daha ziyade askerî alanda yapılan hatalar olarak ön plana çıksa da mağlubiyetin nedenlerini savaş meydanından ziyade "*yumuşak erkân minderleri üstünde bağdaş kurup otururak huzur bulanların körelmiş ve helak olmuş kafalarında aramak gerekir*" tespiti ile idarî makamlarda bulunanlar da sorumlu olarak görülmüştür[989].

Yukarıda sıralanan tüm olumsuzluklara, hatalara rağmen Osmanlı Ordusu'nun elinde kıymetli değerleri olduğunu kaydetmekten de geri durmayan müellif, ister subay ister asker her Türk'ün, fedakârlık, gayret, tahammül, kanaatkârlık gibi üstün manevî vasıflara sahip olduğunu belirtir. Ayrıca düşman ile eşit hatta üstün silah ve teçhizata da sahipti. Osmanlı Ordusu maddî, manevî bu özellikleri sayesinde Kırkkilise yenilgisinden sonra bile Lüleburgaz Muharebesi'nde kendisinden 3-5 misli üstün Bulgar kuvvetine karşı Karaağaç'ta saatlerce, sol kanatta 4. Kolordu da olduğu gibi 48 saat, sağ kanatta ise tam beş gün beş gece mücadele etmiş, Çatalca'da Bulgarları başarısızlığa sürüklemişti. Fakat bu hususlardaki Osmanlı üstünlüğü kesin sonuç

---

984 İrem Özsel Çavdar, *a.g.t.*, s. 9, 17, 22.
985 *Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa'nın Günlüğü*, Arba Yayınları, İstanbul 1988, s. 26.
986 İsmet İnönü, *Hatıralar,* I. Kitap, Yayına haz. Sabahattin Selek, Ankara 1985, s. 80, 83.
987 Ashmead Bartlett, Balkan Hatırat-ı Harbiyesi, C. I, Cüz 5, Basım yılı yok, Filibe, s. 4.
988 Ashmead Bartlett, *a.g.e*., C. I, Cüz 5, s. 5.
989 Hasan B. Dilan, "Mehmet Şeref Anadolu'da bir Müslüman Türk'ün Şeyhü'l-İslam Efendi Hazretlerine En Son Sözü", *90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri*, Ulusal Sempozyum, Lüleburgaz 2004, s.129.

almak için yeterli olamamıştı. Balkan Harbi'nin başarısızlığı o dönemde ve hatta Balkan Harbi'nden sonra bile efrada yüklenmek istenmişti. Bu hususta Mehmed Nihad, bir özeleştiri olarak "*Efrâd sebat etmedi duramadı dağıldı, kaçdı,… işte bundan muvaffak olamadık*" şeklindeki genel kanaatin ilk anda kendisini de etkisi altına aldığını ifade ettikten sonra aslında asker ve küçük rütbeli subayların bütün eksikliklere rağmen üzerlerine düşen görevleri yerine getirdiğini söyleme ihtiyacı hissetmiştir[990].

Mehmed Nihad'ın Balkan Harbi ile ilgili yaptığı bu tespitlere o dönem Osmanlı Ordusu'nda subay olarak bulunmuş olan Hochwatcher de katılmıştır. O'da savaşın kaybedilmesinin sorumluluğunu askere değil, sorumsuzca davrandığını ve gerekli önlemleri almadığını düşündüğü yetkili kurumlara yüklemiştir[991]. İstanbul'daki Alman Sefiri Wanngenheim'da ülkesine gönderdiği raporda Türk askerini mağlubiyetin sorumlusu olarak görmemiştir[992]. Muhtar Paşa'da benzer şekilde Kırkkilise yenilgisinden sonra askerin yaptığı mücadeleyi takdir edenlerdendir[993]. Bu nedenledir ki ordunun yenilgi nedenleri arasında kusuru en az olan talim eksikliği olan askerdi[994]. Neticede Osmanlı Ordusu'nun sınırdan 200 km. geriye çekilmesine neden olan kuvvet, Bulgar Ordusu değil, idare makamında bulunanların bilgisizliği ve ehliyetsizliğiydi[995] diyen müellifin bu değerlendirmesini Muhtar Paşa'da "*Bizi Bulgarlar mağlup etmedi, biz kendi idaresizliğimiz ve hatalarımızın kurbanı olduk*" sözleriyle desteklemiştir[996]. Daha sonra müellif gençlere de seslenerek kendilerine güvenmelerini, çok çalışmalarını ve bulundukları makamın hakkını vermelerini isteyerek tavsiyede de bulunmuştur. Eğer Türk milletinin başından bir felaket geçiyorsa bunun sorumlusu aydın ve idarecilerdir diyerek halkın daima kıymetli olduğuna vurgu yapmıştır[997].

---

[990] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 586-587; Celal Bayar'da savaşın kaybedilmesinde Türk askerini değil, Harbiye Nazırı ve Başkumandan makamında olan Nazım Paşa ile kurmay heyetini ve onları bu makama getiren Gazi Ahmed Muhtar Paşa ile Kamil Paşa hükümetini sorumlu görmektedir. Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Gidiş*, C. III, İstanbul 1997, s. 112.

[991] Gustav Von Hochwächter, *a.g.e.*, s. 67.

[992] Raporda askerin muharebe meydanından firarında "*Ordunun iaşe ve ekmek işlerinde en ufak tedbiri almaması etkili olmuştur. Eğer tedbir alınsaydı hem Kırkkilise hem de Lüleburgaz harpleri kazanılmış olurdu. Bu muharebeler ancak, askerler dört beş gün aç kaldıktan sonra mermisiz saatlerce ateş altında kalıp, ümitsizliğe düştükten sonra kaybedilmiştir. Savaşların ve Türkiye'nin alın yazısı, askerler nerede ekmek varsa oraya gidip harbe devam edelim dedikleri anda taayyün etmiştir*" tespiti yapılmıştır. (Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, C. 6, s. 50.)

[993] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun...*, s. 130.

[994] Hüseyin Cemal, *a.g.e.*, s. 228.

[995] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 583.

[996] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun* ..., s. 182-183.

[997] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 587.

B. LÜLEBURGAZ MUHAREBESİ'NDE BULGAR ORDUSU

1. Lüleburgaz Muharebesi Öncesi Bulgar Kıtalarının Durumu

26 Ekim akşamı 8. ve 9. Fırkalardan oluşan Bulgar 2. Ordusu Tunca'nın batısında ve Meriç civarında Edirne'nin karşısında bulunuyordu. Büyük Derbent'de karargâhı olan 1. Ordu'ya bağlı 3. Fırka Edirne'nin karşısında konuşlanmıştı. Süloğlu-Açalı bölgesinde bulunan 10. Fırka, 26 Ekim'de 1. Ordu'dan hareket emri almış olsa da ordunun onayını aldığı için yerinde kalmıştı. 1. Fırka ise Geredeli'de bulunuyordu. 3. Ordu'ya bağlı 6. Fırka'nın 2. Livası Nacak batısında Kırkkilise-Babaeski yolu üzerinde, 1. Livası ise Lefece'nin güneyindeydi. 4. Fırka'nın 1. Livası Yeni mahalle'de, 3. Livası Yenice'de, 2. Livası Kavaklı'nın kuzeydoğusundaydı[998]. 5. Fırka Kırkkilise'de olup kıtalarını Üsküpdere, Tırnovacık yoluna ve Koruköy'e yerleştirmişti. Süvari Fırkası Yeniköy'de, 3. Ordu karargâhı ise Kırkkilise'deydi. Bu konuşlanmadan da anlaşılacağı üzere Bulgar Ordusu'nun önemli bir kısmı 26 Ekim akşamında Kırkkilise-Babaeski hattında yer alırken Pınarhisar yolu üzerinde ise zayıf kuvvetleri mevcuttu[999].

Bulgar Ordusu Kırkkilise Muharebesi'nden sonra Osmanlı Ordusu'nu takip etmeyerek herhangi bir harekât gerçekleştirmemiş, sadece mevcut durumunu korumuştu. Hissedilen yiyecek ve mühimmat eksikliği, arazinin dağlık ve yolsuz oluşu, yağan yağmurların ordunun hareketini zorlaştırması ve kıtaların çoğunun kollarının henüz sınırın gerisinde olması, Osmanlı Ordusu'nun takip edilmemesine etki etse de asıl sebep daha farklıydı. Kırkkilise Muharebesi'nde beklemedikleri bir başarı kazanan Bulgarlar[1000], Kırkkilise'nin boşaltılmasını bir aldatma olarak değerlendirmiş[1001] ve yaşadıkları şaşkınlık sonucunda, temaslarını kaybettikleri Osmanlı Ordusu'nu takip etmemişlerdi. Ayrıca Edirne'ye öncelik veren Bulgar Ordusu'nda sevk ve idarede yaşanan acemilikte bu hususta etkili olmuştu. Bulgar komutanlığı ancak 26 Ekim'de elde ettiği bilgilerden hareket ederek Osmanlı kuvvetlerinin Pınarhisar-Vize ile Babaeski-Lüleburgaz istikametinde çekilmiş olduğunu öğrenmiş ve Vize-Saray ile Lüleburgaz bölgesinde toplandığını tahmin etmişti. Böylece daha önce öngördüklerinin aksine Osmanlı birliklerinin Ergene'nin güneyine, Gelibolu ve Tekirdağ istikametine ricat etme şıkkı ihtimal dışı kalmıştı. Bu yüzden 27 Ekim'den itibaren doğu-batı hattından, kuzey-güney hattına doğru cephe değiştirerek ileri yürüyüşe karar vermişlerdi[1002].

---

[998] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 135.
[999] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 136.
[1000] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 138.
[1001] İvan Lesiçkof, *Kırkkilise'nin Sükutu*, s. 20.
[1002] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 137-138.

Bu bağlamda 1. Ordu'nun 3. Fırkası Edirne karşısında olan 2. Ordu'ya katılacaktı. 27 Ekim'de ise 1. Ordu, Küküler-Geredeli hattından hareket edip Kurapa-Yenimahalle-Lefece hattına doğru ilerleyecekti. 3. Ordu'nun ise güneydoğu istikametinde yürüyerek Kavakdere-Yovanköy-İncikler-Pınarhisar hattına gelmesi kararı alınmıştı[1003]. Fakat 3. Ordu kıtaları 27 Ekim akşamı kendilerine emredilen güvenlik hattını tutamamıştı. Mehmed Nihad Bulgar ordularının bu taksimatı hakkında farklı değerlendirmeler olduğunu kaydetmektedir. Bir İngiliz muhabir ile bir Fransız yazara göre[1004] Bulgar kuvvetleri 3. Ordu ile cepheden ve 1. Ordu ile güneyden taarruz ederek Osmanlı kuvvetlerini Istıranca Dağlarına ve Karadeniz'e atmayı amaçlamışlardı. Alman Erkân-ı harbiyesi ise Bulgarların, Osmanlı Ordusu'nun sağ kanadını kuşatarak İstanbul ile iletişimini kesmeyi ve onu bir imha muharebesine zorlamayı düşündüğünü ifade etmekteydi. Bu amaçla Lüleburgaz civarında olduğu düşünülen Osmanlı kuvvetlerine cepheden 1. Ordu ile 3. Ordu'nun sağ kanadı yönlendirilirken, 3. Ordu'nun önemli kısmı ise daha kuzeyden hareket edecekti. Ancak yolların kullanışlı olmaması, harekâtın eşgüdümlü bir şekilde yapılmasına mani olmuştu. 3. Ordu'nun harekâtı hakkında bir kitap yazmış olan bir Bulgar askeri de ordunun amacını, Osmanlı kuvvetlerini Vize tarafından Lüleburgaz'a atmak, hatta başarabilirlerse Lüleburgaz'ın güneyinden 10. Fırka ile çevirmek olarak belirtmişti. Mehmed Nihad bu görüşlerden Alman Erkân-ı harbiyesi ile Bulgar askerinin fikirlerini gerçeğe daha uygun bulmaktaydı[1005]. Bulgar Genelkurmayı da taarruz hedefini Pınarhisar-Lüleburgaz hattındaki Osmanlı kuvvetlerine 3. Ordu'yla, sol kanada ise 1. Ordu'yla taarruz edip, Istıranca istikametine atmak olarak tespit etmişti[1006].

2. Lüleburgaz Muharebesi'nin 1. Günü (28 Ekim 1912)

28 Ekim'de Karaağaç Deresi'nin batısındaki muharebe Bulgar Ordusu için tesadüfen başlamıştı. Osmanlı komutanları arasında olduğu gibi Bulgarlar nezdinde de o gün bir muharebenin olacağına ihtimal verilmemişti. 27 Ekim'de Bulgar kıtalarını ileri yürüyüşe sevk eden düşünce Osmanlı kuvvetlerinin önemli bir kısmının Lüleburgaz etrafında ve bir kısım kuvvetlerin de Vize-Saray arasında toplanmış olmasıydı. Bu amaçla 1. Ordu ile 3. Ordu'nun sağ kanadı Lüleburgaz-Türkbey hattına yürüyerek Osmanlı kuvvetlerini cepheden tespit ederken, 3. Ordu'nun merkez ve sol kanadının da daha kuzeyden Osmanlı'nın sağ tarafına ve gerisine kesin bir darbe indirmesi planlanmıştı. Bu amaçla süvari fırkası saat 7.00'de Domuz

[1003] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 139.
[1004] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 142.
[1005] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 143.
[1006] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. III, s. 54.

Ormanı'ndan hareketle Ayvalı'nın kuzeybatısına gelmişti. Osmanlı kuvvetleri de Lüleburgaz'ın batısında bulunduğu mevziden ateş ettiği için fırkanın ilerlemesi mümkün olmamıştı. Zira fırka, bu kuvvetlerin Osmanlı'nın ileri karakolları mı yoksa ricat eden birliklerinin artçı kuvvetleri mi olduğunu kestiremediğinden durup beklemeyi tercih etmişti[1007]. Süvari Fırkası daha sonra ordudan aldığı telgraf ile Türkbey-Meşinli-Çorlu yolu ile Pınarhisar-Vize Saray yolu arasındaki bölgeyi keşfetmek üzere görevlendirilmişti. Saat 17 sularında Türkbey'in doğusundaki Osmanlı topçularının ateşine maruz kalınca çekilerek Tatar Çiftliği'ne geçmişti. Böylece Süvari Fırkası Osmanlı cephesi önünde herhangi bir varlık gösterememişti[1008].

28 Ekim'de muharebede yer alan 1. ve 3. Ordu'ya verilen emirde 1. Ordu'nun Babaeski'de, 6. Fırka'nın Türkbey'de, 4. Fırka'nın Karaağaç köyünde, 3. Ordu'nun 5. Fırkası'nın Karaağaç ve Pınarhisar-Vize yolunun 5 km. güneyinde olması istenmişti. 1. Liva Karaağaç batısında Osmanlı kuvvetleri ile karşılaşmış ve Yancıklar'ın[1009] güneydoğusunda muharebeye girmişti. Bulgarların ilk rast geldiği bu kuvvet Osmanlının 5. Nişancı taburundan[1010] 100-150 kişilik bir müfrezeydi ve doğal olarak sayısı az olduğu için müfreze geri çekilmişti. 5. Fırka'nın muharebeye giren 1. ve 3. Livaları Osmanlı birliklerini Karaağaç Deresi'ne kadar takip ettiyse de aldıkları emir üzerine toplanarak 28-29 Ekim gecesini Kelebe'nin kuzeyinde geçirmişlerdi. 5. Fırka'nın 2. Livası ise Osmanlı askeri ile karşılaşmadan ilerlemiş ve 400 tepesi civarında gecelemişti. Böylece 28 Ekim günü Bulgar orduları, Lüleburgaz etrafında olduklarını düşündükleri Osmanlı kuvvetlerini kuzeyden çevirerek bir muharebeye zorlamak amacıyla hareket etmişlerdi. Sağ kol, 28 Ekim'de Babaeski'ye ulaştığından 29 Ekim'de Osmanlı kuvvetleri ile temasa geçip 30 Ekim'de muharebe etmeyi, 4 ve 5. Fırkalarıyla ise kuzeyden kesin bir darbe indirmeyi planlarken gelişmeler düşündükleri gibi gerçekleşmemişti. Zira kuşatma için kullanılması düşünülen 5. Fırka'nın önemli bir kısmı, 28 Ekim'de ansızın Karaağaç batısında Osmanlı kuvvetleri ile çatışmaya girmişti[1011]. 3. Ordu Lüleburgaz civarındaki Osmanlı kuvvetlerinin, Çorlu'ya ricatını engellemeye karar verse de Lüleburgaz'daki Osmanlı birliklerinin gücü hesap edilmediği için gerçekleşmesi zor bir karardı[1012].

[1007] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 144.
[1008] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 145.
[1009] Yancıklar, günümüzde Kırklareli'nin Pınarhisar ilçesine bağlı Ataköy'ün eski adıdır.
[1010] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 146.
[1011] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 147.
[1012] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 570.

3. Lüleburgaz Muharebesi'nin 2. Günü (29 Ekim 1912)

Osmanlı kuvvetlerinin 27 Ekim'de Lüleburgaz etrafında, 28 Ekim'de ise Karaağaç'ta olduğunu öğrenen Bulgar Karargâh-ı Umumîsi, her iki ordusunu, Vize yoluyla Ergene arasından doğu istikametinde taarruz ve muharebeye yetişmesi için görevlendirmişti. Bu suretle saat 16.00'da başlayan Bulgar harekâtında 1. Ordu'ya bağlı 1. Fırka'nın 1. Livası Ayvalı'ya ulaştığında gelen top seslerinden 6. Fırka'nın 1. Livası'nın Lüleburgaz'da muharebe ettiğini anlamıştı. Liva yürüyüşüne devam ederek Lüleburgaz'ın batısına geldiğinde 6. Fırka'nın 1. Livası'nın sağ kanadı güneye doğru açılmıştı. Aynı zamanda 1. Fırka'nın 2. Livası da muharebeye girmişti. Akşama doğru Bulgarların ifadesine göre 1. Fırka'nın 1. Livası, 6. Fırka'nın 1. Livası ve 1. Fırka'nın 2. Livası Osmanlı kuvvetlerini Lüleburgaz'ın doğusuna kadar atmayı başarmıştı[1013].

Akşama doğru Bulgarlar bir taarruz daha yaparak Osmanlı kuvvetlerini asıl mevzilerine kadar püskürtmüştü. 3. Bulgar Ordusu'nun Süvari Fırkası da 29 Ekim'de Türklerin, Karaağaç'ın doğusundan Kelbe-Karaağaç yolu yakınındaki bir Bulgar ordugâhına ateş açması üzerine derhal açılarak muharebe düzeni almış ve topçusu da mevziye girmişti [1014]. 4. Fırka'nın bazı birliklerinde ricatın başlaması üzerine 3. Ordu komutanı, 1., 2. ve 4. süvari alaylarının mitralyöz bölüklerinin muharebe hattına gönderilmesini emretmişti[1015]. Süvari alaylarının desteklediği 4. Bulgar Fırkası 29 Ekim'deki muharebeye sabah Karaağaç istikametinde iki kol ile hareket etmişti. Fırkanın iki livası öğleye doğru Kelebe ile Karaağaç arasındaki sırtlarda açılmış fakat yoğun topçu ateşi altında kalmıştı. Bu nedenle piyade Karaağaç Deresi'ne doğru ilerlemiş, akşama doğru ileri hattaki kıtaların fazla kayıp vermeleri üzerine durmuş; hatta çekilmeye başlamıştı[1016]. Muharebeyi izlemekte olan fırka karargâhı ile ordu karargâhı, 4. Fırka'nın bazı gruplarının çekilmekte olduğunu görünce, 3. Ordu komutanı durumdan haberdar edilmişti. Bunun üzerine 3. Ordu komutanı fırkanın ricatını önleyebilmek için Binbaşı Nikolof'a 6. Fırka'nın taarruz etmesini, Süvari Fırkası'na da Osmanlı kuvvetlerinin taarruzu halinde hücuma hazırlanması emrini vermişti. Hazırlıklarını tamamlayan fırka Kelebe'nin batısına gelirken 1., 2. ve 4. süvari alaylarının mitralyöz bölükleri destek amacıyla muharebe hattına sevk edilmişti[1017]. Alınan bu önlemler Bulgar 4. Fırkası'nın ricatının durdurulmasını sağlamıştı[1018].

[1013] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 188-189.
[1014] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 190.
[1015] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 191.
[1016] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 194.
[1017] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 191.
[1018] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 193.

6. Fırka'nın 2. Livası ise 2. Osmanlı fırkasının direnişi dolayısıyla 29-30 Ekim gecesini Karaağaç Deresi'nin batısında geçirmişti[1019]. Bunun üzerine 6. Fırka komutanı ihtiyattaki 3. Livası'nı muharebeye sürerek geriye gidenleri toplamış ve Karaağaç Deresi'ni geçerek ilerlemişti. Bu sırada Osmanlı askeri süngü hücumunu beklemeyerek bütün toplarını bırakıp doğuya doğru çekilmişlerdi. 2. Liva ise 29 Ekim sabahı Congara'nın kuzeybatısında ve Soğucak'ın güneybatısında bulunuyordu. Bazı küçük birliklerini Vize'ye doğru sürmüştü. Liva, Muhtar Paşa'nın taarruzuna uğramış ve akşama doğru derenin batısında savunmaya geçmişti. 1. Liva Tuzaklı'ya geldiğinde 2. Liva'nın muharebe seslerini duyunca yardıma gitmiş ve bu sayede Osmanlı kuvvetlerinin taarruzu akşama doğru durdurulmuştu. 3. Liva ise Tekiye Çiftliği civarında Muhtar Paşa'nın kuşatma kolu ile muharebeye girerek Osmanlı kuvvetlerini Porlıya deresinin doğusuna atmış 1. ve 2. Livaların gerisine yönelik Osmanlı kuvvetlerinin hareketini engellemeyi başarmıştı. 29-30 Ekim gecesini 5. Fırka'ya bağlı 1. ve 2. Livalar Karaağaç ve Soğucak dereleri arasında, birbirine karışmış bir halde 3. Liva ise Tekiye Çiftliği ve Poyralı köyleri arasındaki sırtlarda geçirmişti[1020].

Neticede Bulgar 3. Ordusu Pınarhisar'dan Lüleburgaz'a kadar gerisinde hiçbir ihtiyat kuvveti bırakmadan muharebe etmişti. Öğleden sonra 4. ve 5. Fırkaların muharebeleri ile ilgili kötü haberler gelmeye başlamıştı. Bunun üzerine 5. Fırka'nın mücadeleye devam etmesi, 4. Fırka'nın gerideki ihtiyatını tam zamanında iyi bir şekilde kullanması ve 6. Fırka'dan bir livanın da şiddetli taarruzu ile Bulgar Ordusu'nun durumu düzelmişti. Akşam 3. Ordu'nun ihtiyatı olan 1. Ordu gelmişti. Emre göre 1. Ordu'nun, Lüleburgaz karşısında bir livası muharebeye girecek, diğerleri 3. Ordu'nun ihtiyatı olarak kalacaktı. Gerçekte ise 30 Ekim'de 1. Ordu, bir livası dışında tamamıyla muharebeye girmişti. Dolayısıyla muharebeye girmeyen bir taburla da Ergene güneyindeki Osmanlı sol kanadını kuşatmayı uygun bulmamıştı. Bulgarlar, Osmanlıların sol kanadına önem vermek yerine, bütün dikkatlerini Pınarhisar tarafına yöneltmişti. 3. Ordu komutanı bir ara ricat etmeyi düşündüğü için topçu komutanı Miralay Tantilof müzakere için 1. Ordu Karargâhı'na gönderilmişti. Ancak ordu komutanının ricatı onaylamaması sayesinde harekâta devam edilebilmişti[1021].

Muharebenin 2. gününde sahip olduğu 50.000 tüfek ve 168 topu bütün muharebe cephesine dağıtan Bulgar Ordusu, tamamen sevk ve idarelerindeki yanlışlıktan dolayı merkez ve sağ kanattaki sayı üstünlüğünü Osmanlı tarafına kaptırmıştı. Osmanlı kuvvetleri ise Bulgar

[1019] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 194.
[1020] Mehmed Nihad, a.g.e., C. III, s. 195.
[1021] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 570.

1. Ordusu'nun uygun tarzda kullanılmamasına rağmen bunu kendi lehlerine çevirme başarısı gösterememişti[1022].

4. Lüleburgaz Muharebesi'nin 3. Günü (30 Ekim 1912)

General Fichev tarafından 30 Ekim'de uygulanmak üzere ordulara tebliğ edilen 6 maddelik harekât emrinde 3. Ordu'nun ihtiyatı olan 1. Ordu bir livasıyla Lüleburgaz'daki mevziyi ele geçirirken 3. Ordu, Örenbeyli, Ayvacı köy istikametlerini elde edecekti. 3. Fırka'nın bir livası 3. Ordu'nun emrinde olacaktı. Süvari Fırkası ordunun sağ kanadında yer alacak ve Hayrabolu-Muradlı istikametlerini gözetleyecekti. 3. Ordu ise Osmanlı kuvvetlerini doğuya doğru atmaya çalışırken 2. Ordu, Edirne'nin kuşatması için kullanılacaktı[1023]. Ayrıca 3. Ordu'nun Karaağaç Deresi'nin doğusunda Osmanlı kuvvetlerine karşı yapacağı taarruzda süvari fırkası komutanından, ordunun sağ kanadını koruması, Hayrabolu-Muradlı istikametlerini keşfetmesi ve Osmanlı Ordusu'nun Çorlu ile olan iletişimini kesmeye çalışması istenmişti. Fırka, 3. Ordu'ya 14.30'da Susuz Müsellim'den gönderdiği raporda Osmanlı kuvvetlerinin ricat ederek doğuya doğru çekildiğini bildirmişti. Saat 17.00 sularında Kum Said'e gelen Süvari Fırkası buradaki muharebeye seyirci kalmış[1024], Türk kuvvetlerine karşı etkili olamamışsa da sol kanatta ve gerisinde görülmesi bile Osmanlı sol kanadını tedirgin etmeye yetmişti. Osmanlı süvari fırkası da bu kuvvet karşısında etkili olamamıştı[1025]. Bugünkü mücadelede Bulgar kuvvetlerinin amacı Osmanlı kuvvetlerinden 4. Kolordu'yu püskürtmek, demir yolu istasyonunu ele geçirmek ve Şark Ordusu'nun sol kanadını çevirmekti[1026].

Fakat Bulgarlar ihtiyat kuvvetine sahip olmadığından şartlar, her an yeni kuvvetlerle takviye edilme imkânına malik Osmanlı Ordusu lehineydi. Ancak sevk ve idarede[1027] yapılan hatalar istenilen neticenin alınmasını mümkün kılmamıştı. Bu durum Bulgarların şimdiye kadar ki hatalarını düzeltmek için bir fırsattı. Bulgar 1. Ordusu[1028] 32 tabur ve Süvari Fırkası ile birlikte Osmanlı Ordusu'nun 4. Kolordusu karşısında muharebe hattında olmasına rağmen önemli bir netice elde edememişti[1029]. Bu hatta 4. Kolordu'nun 11-12 bin tüfek, 24 topu, 1.000 kılıç, 8 topu karşısında Bulgarların 5. Livası'nda 37-38 bin tüfek, 85-90 top ve 1.800 kılıçı

[1022] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 494.
[1023] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 279.
[1024] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 280.
[1025] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 281.
[1026] Ashmead Bartlett, *Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz I, Lüleburgaz Muharebesi'nde Nasıl ve Niçin Mağlup Olduk*?, Mütercim: Nüzhet Hakkı, Dersaadet 1329, s. 50.
[1027] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 493.
[1028] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 494.
[1029] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 283.

vardı. Bu kuvvet Osmanlı sol kanadına kesin bir darbe indirmek ve onları kuzeydoğuya atmak için yeterliydi. Ancak Bulgar komutanları sağ kanattaki merkez sıkletinden 3. Ordu livasını kuzeye, Osmanlı merkezi karşısına almak suretiyle kuvvetini ⅕ nispetinde zayıflatmıştı. Merkez ile sol kanat ise tamamen atıl kaldığı için bir netice alamamıştı. Taraflar bütün muharebe meydanında özellikle cephe muharebesiyle akşama kadar mücadele etmişlerdi. 29 Ekim günü nispeten Bulgarın lehine bittiği kabul edilse de 30 Ekim günü tamamen Bulgarların aleyhine son bulmuştu[1030].

5. Lüleburgaz Muharebesi'nin 4. Günü (31 Ekim 1912)

Bulgar Karargâh-ı Umumîsi merkezinden uzakta bulunan 1. ve 3. Orduları "*Müttehid Ordular*" komutanlığında birleştirirken aynı zaman diliminde Şark Ordusu, 1. ve 2. Şark Orduları olarak ikiye ayrılmıştı. Bu durum hem Bulgarların hem de Osmanlıların savaşı genel bir plan ve program dahilinde değil anlık gelişmeler üzerine aldıkları kararlarla, yani savaşın gidişatına göre ordularını sevk ve idare ettiklerini göstermektedir. Müttehid Ordular komutanlığına getirilen 3. Ordu komutanı, Süvari Fırkası'nın 3. Ordu'nun emrinde bırakıldığını ifade ettikten sonra fırkanın, Lüleburgaz-Çorlu yolunu kesmesini ve Seyidler-Karışdıran-Göçerler istikametinde hareket etmesini ayrıca Hayrabolu taraflarını da gözetlemesini emretmişti. 1. Ordu'nun Congara'nın kuzeyinde taarruz ederek Osmanlı birliklerini Istranca'ya atması amaçlanırken 3. Ordu'nun ise bulunduğu hatta taarruz etmesi emredilmişti[1031]. Verilen emir üzerine harekete geçen Süvari Fırkası muhtelif keşif kollarından Hayrabolu civarının boş olduğunu haber almış, Osmanlı Süvari Fırkası hakkında yeterli bilgi elde ettiği için Osmanlı kuvvetlerinin ricatını takip edebilmişti. 1. Ordu ise Osmanlı Ordusu'nun sol kanadına taarruz etmek amacıyla Lüleburgaz-Satıköy istikametinde sağ kanadıyla geniş bir çevirme hareketi yapmayı planlamışsa da bunu hayata geçirememişti. Mehmed Nihad'a göre Bulgarların muharebenin 4. gününde elde ettikleri birtakım kazançlar Osmanlının 4. Kolordusu'nun kendi tercihi ile yaptığı ricat nedeniyle gerçekleşmişti.

3. Ordu, cephe taarruzuna devam ederek sol kısımda mukavemet etme hedefiyle 6. Fırka ile sabah taarruza geçmişti. Fakat Osmanlı kuvvetlerinin büyük kısmı daha geceden çekilmiş olduğundan ancak Satıköy'ün 3-3,5 km. batısında karşılaşmışlardı. Fırka geniş cephe ile ilerleyerek 31 Ekim-1 Kasım gecesini Satıköy civarında geçirmişti. 4. Fırka'ya verilen görev

[1030] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. III, s. 494; Muharebede sürekli birbiriyle çelişen emirlerin verilmesi ordunun savaş kabiliyetini olumsuz etkilediği gibi muharebenin belli bir plana bağlı kalınarak hareket edilmediğini de gösteriyordu (Selanikli Bahri, *Balkan Harbinde Garb Ordusu*, s. 17-18.)
[1031] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. III, s. 363.

Congara istikametinde ilerleyerek 5. Fırka ile birlikte hareket etmekti[1032]. 5. Fırka karşısındaki Osmanlı birliklerinin taarruzu başlangıçta başarılı olsa da daha sonra 4. Fırka'nın yardımı ile Osmanlıların sol kanadı çözülmüş ve akşama doğru 5. Fırka da karşı taarruza geçerek Osmanlı kuvvetlerini Karaağaç Deresi'nin doğusuna atmayı başarmıştı. Mehmed Nihad, Bulgarların, Şark Ordusu'nun ricat kararı verdiği bir ortamda eğer 4., 6. ve 10. Fırkaları ile genel ve ciddî bir taarruza kalkmış olsalardı 1 Kasım'da Osmanlının sağ kanadını ricata mecbur ederek daha kazançlı çıkabileceği değerlendirmesinde bulunmuştur[1033]. Bulgarlar her ne kadar Osmanlı'nın 2. ve 17. Kolordularının birbirleriyle irtibatlarını kesip onları çekilmeye mecbur etmişse de 3. Kolordu'nun verdiği destek nedeniyle ilerlemeyi başaramamıştır[1034].

6. Lüleburgaz Muharebesi'nin 5. Günü (1 Kasım1912)

Muharebenin 5. gününde Bulgar ordularında genel kanaat bekleme yönündeydi. Bu gerekçeyle Ayvalı'dan verilmiş olan emirde orduların düzene girmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla işgal ettikleri mevzide kalmaları istenmişse de[1035] bazı birlikler de muharebe etmişti. 1. Ordu 1 Kasım'da Bedirköy, Satıköy bölgesinde yerinde kalırken 3. Ordu'nun 6. Fırkası ise Satıköy*-İmranlı bölgesinde bulunuyordu. 4. Fırka'ya bağlı 3. Liva ile 2. Liva'nın muharebeye girmesi üzerine Osmanlı kuvvetleri Congara köyünü boşaltmak zorunda kalmıştı. 5. Fırka ise akşama doğru taarruza geçerek Poyralı köyünü ele geçirmiş, Osmanlı kuvvetlerini Karaağaç Deresi'nin doğusuna atmıştı[1036]. Pınarhisar'da devam eden bu muharebede 5. Fırka, 4. Fırka'nın da yardımını alarak Osmanlı kuvvetlerini çekilmeye mecbur etmişti[1037]. Sol kanatta 45. Alay'ın bir taburunun yaptığı taarruz neticesinde de Osmanlı kuvvetleri Poyralı köyünün kuzeyindeki bütün bölgeyi terk etmek zorunda kalırken[1038] Bulgarlar da en değerli komutanlarını kaybetme pahasına istenen mevkileri ele geçirmişlerdi. Fakat elde ettikleri mevkiyi takviye kuvvet gelmediği için gece yarısına doğru terk etmek zorunda kalmışlardı. Osmanlı kuvvetleri ise bunu fark edemediklerinden Bulgarlar ertesi günü tekrar bu bölgeye sahip olmuştu[1039].

[1032] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 365-366.
[1033] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 367.
[1034] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 402.
[1035] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 413-414.
* Satıköy günümüzde Lüleburgaz ilçesine bağlı Sakızköy'ün eski ismidir.
[1036] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 415.
[1037] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 571.
[1038] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 415.
[1039] Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni, *a.g.e.*, C. III, s. 340.

7. Lüleburgaz Muharebesi'nin 6. Günü (2 Kasım 1912)

2 Kasım'da Bulgar Süvari Fırkası, 1. Ordu'nun 1. ve 10. Fırkalarıyla 3. Ordu'nun 6. Fırkası yerlerinde kalmış ve önlem amaçlı cephe gerisinde kuvvetli bir emniyet hattı oluşturmuşlardı[1040]. 3. Ordu'nun 4. Fırkası ise genelde Congara'nın batı sırtlarında tahkimata devam etmişti. 5. Fırka'nın 1. ve 2. Livaları, Osmanlı kıtalarının ricatı nedeniyle herhangi bir direnişle karşılaşmadan Soğucak Dere'ye kadar ilerlemişti. 3. Fırka'nın 1. ve 5. Fırka'nın 3. Livaları ise Örencik istikametinde taarruz ederek Anadır Dere ile Soğucak Dere arasındaki sırtları ele geçirmek için emir almışlardı. Öğleye doğru Osmanlı kuvvetlerinin çekilmesi ile bu livalar da Anadır Dere'ye kadar gelerek 2-3 Kasım gecesini burada geçirmişlerdi. Burgaz-Küçüktırnova-Samakov-Midye istikametinde gelmek de olan Bulgar 10. Hudut Taburu da Örenbeyli köyüne varmıştı[1041]. Bulgarların bu harekâtı ile Lüleburgaz Muharebesi 2 Kasım günü sona ermiş oldu. Her iki taraftan yüzer binden fazla askerin katıldığı Lüleburgaz Muharebesi'nde[1042] Osmanlı Ordusu 60.000 kayıp ve yaralı verirken[1043], Bulgar Ordusu 7.000 kayıp ve 12.000 yaralı vermişti[1044]. Balkan Harbi son bulduğunda Bulgar Ordusu 19 bini hastalıktan olmak üzere 33 bin ölü ve 50 bin yaralısı ile askerinin % 21'ni kaybetmişti[1045].

8. Bulgar Ordusu'nun Çatalca Hattına Yürüyüşü (3-12 Kasım 1912)

Bulgar Ordusu, Lüleburgaz Muharebesi'nden sonra askerinin yorgun olması, ikmal eksikliği ve yolların yürüyüşe izin vermemesinden dolayı Osmanlı kuvvetlerini takip edecek gücü kendinde bulamamıştı[1046]. Bu sebeple iki üç gün bulundukları mevkide kalmayı tercih edip[1047] 5-6 Kasım'da yürüyüşe başlamıştı. Fakat bu bekleyiş sürecinde ordu yiyecek bulmada yaşadığı sıkıntılar nedeniyle manen sarsılırken, siyaset alanında başlayan sulh ve arabuluculuk kelimeleri de motivasyonunu azaltmıştı. Özellikle Osmanlı Ordusu'nun Çatalca'da yeni bir savunmada bulunacağı haberleri de ordu kumandanlığında endişeye sebebiyet vermişti[1048].

[1040] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 456.
[1041] Mehmed Nihad, *a.g.e.,* C. III, s. 457.
[1042] Mehmed Nihad, *a.g.e*., C. III, s. 569; Lüleburgaz- Pınarhisar Muharebeleri 1870-1871'deki Fransa-Prusya savaşından I. Dünya Savaşı'na kadar yaşanan savaşlar içerisinde katılan asker ve verilen kayıplar açısından en büyük savaş olarak tavsif edilmiştir. (Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 42; Tom Buchanan, "The Balkan Wars After 100 Years",edited by, James Pettifer and Tom Buchanan, *War in the Balkans Conflict and Diplomacy before World War I*, 2016, London-New York, s. 3.
[1043] H. Wagner, *a.g.e.*, s.165.
[1044] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 575.
[1045] Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 180.
[1046] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 573.
[1047] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 574.
[1048] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 576.

Çünkü Bulgar Ordusu'nun Çatalca'ya kadar gitmesi menzil hattının yaklaşık 300-320 km. uzamasına sebep olacaktı. Bu mesafe Çatalca önündeki Bulgar Ordusu'nun lojistik hizmetlerde problem yaşamasına neden olabilecek bir mesafeydi[1049]. Keza Çatalca hattı savunma için elverişli bir konumda olmasından dolayı Bulgar Ordusu ancak kuvvetli topçu ile burada başarı elde edebilirdi. Halbuki topçusunun tamamı Edirne'de bulunduğundan Çatalca'ya gelmesi uzun ve meşakkatli bir süreçti. Bu sebeple uzun bir tartışma sürecinden sonra Bulgar Ordusu'nun , Osmanlı kuvvetlerini takip ederek Çatalca önüne kadar gitmesi, fakat şimdilik bir taarruza girişmemesi fikriyle emir verilmişti. Bu bağlamda Lüleburgaz'da bulunan 1. Ordu karargâhına bağlı birlikler verilen hareket emri ile birlikte Büyük Karıştıran-Meşinli hattına, Yano'da bulunan 3. Ordu Karargâhı ve Congara'nın doğusunda bulunan fırkalar[1050] ise Saray'ın kuzeyine gelmişti. Böylece Bulgar Ordusu, Osmanlı kuvvetlerinin üç gün önce boşalttığı Vize'ye 6 Kasım'da ulaşırken[1051] 7 Kasım'da Çorlu Muharebesi ile kasabaya girmişti. 3. Ordu ise genelde Çerkezköy-Saray bölgesinde bulunurken[1052], Süvari Fırkası'nın karargâhı da 10 Kasım'da Çorlu'daydı. Aynı gün Hasköy Bulgar Müfrezesi Tekirdağı ele geçirebilmek amacıyla taarruz etmişse de başaramamış ancak Osmanlı kuvvetleri 11 Kasım'da Tekirdağı tahliye edince kasabaya girebilmişti[1053].

Bir haftalık bir yürüyüşle 12 Kasım'da Çatalca hattına ulaşan Bulgar Ordusu, 18 Ekim 1912'de başlayan muharebeden 26 gün sonra Osmanlı payitahtının kapısına kadar gelmiş oldu[1054]. Bulgar Ordusu, zikredilen hatta bir taraftan Çatalca Muharebesi'nin hazırlıklarıyla uğraşmış, diğer taraftan da kolera ile mücedele etmek zorunda kalmıştı. Yarı resmî Bulgar kaynaklarına göre bir hafta içinde Bulgar Ordusu'nda 30.000 kolera vakası görülmüş 4.000 askerde yaşamını yitirmişti[1055].

[1049] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 583.
[1050] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 574, 576.
[1051] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 577.
[1052] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 578.
[1053] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 579-580.
[1054] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 583.
[1055] Mehmed Nihad, *a.g.e.*, C. III, s. 581.

METİN 1. CİLT

1328-29

Balkan Harbi

Trakya Seferi

1. Cild

Hamîd-i Evvel Kütüphânesi

Harekât-ı Harbiyyenin İbtidârına (5 Teşrîn-i evvel [1]328) Kadar

Muharriri

Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı

Bursalı

Mehmed Nihad

Metin hâricinde kırk parçadan mürekkeb 1-30 numrolu zeyller vardır.

İstanbul

Matba'a-i Askeriyye

1340

Kā'imakām Mehmed Nihad Bey'in matbû' ve gayr-ı matbû' sa'ir eserleri

Harb Çantası: Te'lîf. Mükemmel bir muhtıra. Birinci ve ikinci tab'larının mevcûdu kalmamışdır. Üçüncü def'a yeni başdan derdest-i tahrîr ve tab'dır.

Harb-i Umûmî Târîhi: Almanca'dan tercüme, Marn [Marne] Melhamesi'ne kadar garb cebhesindeki harekâtı muhtevîdir. Matbû'dur.

Liyej ve Namur'un Sûret-i Zabtı: Almanca'dan tercüme, matbû'dur.

Onüçüncü Kolordu'nun İran Seferi: Te'lîf, (Mecmû'a-i askeriyyenin 15, ve 16.'ncı sayılarını teşkîl eder)

Çanakkal'a Seferi'nde Cenûb Grubu: Te'lîf, (Erkân-ı Harbiyye Mektebi külliyâtı meyânındadır) matbû'dur.

Çanakkal'a Seferi: Fransız[ca]dan tercüme, hâssaten Fransız kuvâ-yı seferiyyesinin harekâtını ihtivâ eder, matbû'dur.

Harb-i Umûmî Tenkîdi: Almanca'dan tercüme, tekmîl Harb-i Umûmî için kıymetdâr bir eserdir. Matbû'dur.

Kıta'ât-ı Cesîmenin Ta'biyece İstihdâmları Hakkında Muvakkat Ta'lîmatnâme: Fransızca eser-i resmîden tercüme, Fransız ta'biyesini gösterir. Matbû'dur.

Balkan Harbi: Te'lîf, ikinci cild Kırkkilise Melhamesi'ni ihtivâ etmek üzre müte'âkib cildler derdest tab' ve tahrîrdir.

Harb-i Umûmî'nin İhzâr ve İdâresinde Alman Erkân-ı Harbiyyesi: Ceneral Folk eser-i meşhûru tab'ı ikmâl edilmişdir.

Falkenhayn'ın Hâtırâtı: Almanca'dan tercüme. Derdest-i tab'dır[1056].

Harb-i Umûmî'de Fransız Planı ve Harbin İlk Ayı: Fransızca'dan tercüme. Derdest-i tab'dır.

Atlı Farazî Tatbîkât ve Tatbîkât Seyâhatlerinin Sûret-i Tertîb ve İdâresi: Telfîk ve tercüme derdest-i tab'dır.

1870-71 Seferi: Telfîk ve tahrîr. Derdest-i tab'dır.

Tahrîr ve Tercümesi Hazırlanmakda Olan Eserler:

1- Kan Kitâbı'nın ikinci cildi. (Mareşal Şilifen (Schlieffen)'in eser-i kıymetdârı)[1057]

2- Harb-i Umûmî'deki Ceneral Moltke'nin Mektupları ve Hâtırâtı

3- Meşhûr Osmanlı Sefer ve Melhamelerinde Sevk ve İdâre.

4- Napolyon Muhârebâtı

5- Rus-Japon Harbi

6- İstiklâl Seferleri

[1056] Erich Von Falkenhayn, [*1]914-[*1]916 *Senelerinde Alman Başkumandan General Falkenhayn'ın Hatıratı*, Çev, Mehmed Nihad, Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Yay., İstanbul 1340.
[1057] Alferd Von Schliefen, *Kan*, C. 2, Askeri Matbaa, İstanbul 1341.

Mukaddime

İstanbul

Mart[1]336

[1]335 sene-i mâliyesi bidâyetinde yeniden küşâd edilen Erkân-ı Harbiyye Mektebi üçüncü sene müte‘alliminine esfâr-ı Osmâniyye dersi aksâmından olarak 1328-29 Balkan seferini tedrîse me’mûr olunca ilk hissim bu vazîfenin müşkilât ve azameti karşusunda derin bir te’essür duymakdan ibâret kalmışdı. Bir tarafdan âlem-i askeriyyemiz bu seferi tedkîke henüz vakit bulamamışdı; ortada Trakya seferinin ilk devrine â’id olarak Alman Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye’sinin Harb-i Umûmî’den evvel neşretmiş olduğu ufak bir kitâbdan başka medâr-ı ihticâc bir eser yokdu; bu eser ise nev‘ ü cinsi arasında ve bi’l-hâssa seferin akabinde intişâr etmesi hasebiyle daha mükemmeli yazılamayacak kadar güzel olmakla berâber birçok husûsâtdan ancak noksân ve mübhem olarak bahs edebilmişdi; diğer taraftan seferi bi’l-hâssa kendi nokta-i nazarımızdan tedkîk etmek istiyordum.

Müsta‘înen bi’llâh işe başladım; Balkan Harbi’nde Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye’sinde harb cerîdesine me’mûr oluşum, hitâm-ı harbde Erkân-ı-Harbiyye-i Umûmiyye’de Trakya Seferi’ni tahrîrle meşgūl bulunuşum imdâda yetişdi. Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye riyâset celîlesi ve Târîh-i Harb Şu‘besi lutf-ı mahsûs eseri olarak vesâ’ik-i mevcûdesinden istifâde de beni serbest bırakdı; gerek bu vesâ’ikden ve gerekse âsâr ve menâbi‘-i sâ’ireden istifâde ederek Balkan Seferi’nin Trakya kısmını [1]335 nısf-ı evveli ve [1]335/36 devre-i tedrîsiyeleri esnâsında amelî bir tarzda tedrîse muvaffak ve bu bâbda azîz talebelerimle birlikde halletdiğimiz birçok mes’eleler sâyesinde bu seferin nukāt-ı muzlimesini, ittihâzı îcâb eden karârları tedkîke fırsat-yâb oldum. Nihâyet bütün âlem-i askerîye, şanlı ordu ve milletime takdîm ile şeref-yâb olduğum şu eser meydâna geldi.

Bu kitâb Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye târîh-i harb neşriyât-ı husûsiyye külliyâtı meyânına kabûl edilmekle berâber henüz tam ma‘nâsıyla mükemmel bir târîh-i harb değildir; bunun içün gerek Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye arşivindeki vesâ’ik ve gerek Dîvân-ı harblerde ve orada burada bulunan ma‘lûmâtı senelerce yegân yegân tedkîk etmek ve bu maksadla büyük bir hey’et çalıştırmak lâzım gelecekdir.

Bu kitâbın gāyesi Balkan Harbi’ni alâkadaranına oldukça etrâflı bir sûretde tanıtmak, mevzû‘-i bahs edeceğim nukāt-ı nazar ve husûsât hakkında mûmâ-ileyhimi icâle-i kaleme da‘vetle târîh-i harb şu‘besine yeniden yeniye vesâ’ik ve menba‘ hazırlamakdır.

[d]

Esnâ-yı tedrîsde ta‘kîb edilen şu esâs bu kitâbda da aynen tatbîk edilecekdir: Eser, sırf tedkîk, tetebbu‘ nokta-i nazarından yazılmış olub şahsiyyât tamâmen saded hâricindedir. Îcâbında az veya çok bir şiddetle yürüdülen münâkaşât yalnız makāmâta müteveccih olub asla zevât ve eşhâs istihdâf edilmemişdir.

Kezâlik bu tenkîdât sırf istifâde edebildiğim vesâ’ike müsteniden yürütülmüş şahsî mütâla‘ât olub her kangi bir mes’ele hakkında bundan sonra ele geçebilecek bir vesîka münâkaşât-ı mezkûreyi bi’t-tabi‘ ta‘dîl edebilecekdir.

Bu münâsebetle esnâ-yı tedrîsde îzâhât ve münâkaşât-ı fikriyeleriyle birçok karanlık nukātı tenvîrde kıymetdâr mu‘âvenetler îfâ eden azîz talebelerimin ve delâlet-i üstâdâneleriyle mecrâ-yı tedkîk ve tahrîri dâ’imâ istikāmet-i matlûbeye sevk ve âmâle eylemek lutufkârlığını ibrâz buyurmuş olan mekteb müdîri Sedad Beyefendi’nin nâm-ı âlîlerini kemâl-i hürmet ve minnetle yâd eder ve eseri menba‘ tefeyyüz ve ta‘lîm olan (Erkân-ı Harbiyye Mektebi) nâm-ı mübecceline ithâf ederim.

Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Bursalı Mehmed Nihad

Hâşiye:

Daha [1]336 senesi bidâyetinde ihzâr edilmiş bu kitâbın tab‘ı ancak bu def‘a mümkün oldu. Kitâbın Kırkkilise Melhamesi’ni ihtivâ eden 2. Cildi de hazırdır ve inşâallah yakında tab‘ edilecekdir.

Lüleburgaz ve Çatalca Melhameleri’ni ihtivâ edecek 3 ve 4. Cildleri derdest-i tahrîrdir. Tahrîre muvaffak olursam müte‘âkib cildlerde Garbî Trakya ve Makedonya muhârebât ve harekâtına hasredilecekdir.

Balkan Harbi’ne iştirâk etmiş olan büyük ve küçük rütbeli birçok zevât elyevm ber-hayâtdır. Müşâr ve mûmâ-ileyhim bu nâçiz eseri okuyub yanlış ve noksân yerlerini îzâh ve ikmâl buyururlarsa eser, maksadını elde etmiş ve istikbâlde bu harbin mükemmel bir târîh-i resmîsinin ihzârını te’mîn eylemiş olur.

İstanbul 1 Mart 1340

Erkân-ı Harbiyye Kā’imakāmı

Bursalı Mehmed Nihad

Fihrist

Sahîfe

Kab forması: Mukaddime, Fihrist, kitâbın tahrîrinde mürâca‘at olunan menâbi‘

Başlıca İhtisârât:

K. ‘U.: Karargâh-ı Umûmî

2. Ko.: İkinci Kolordu

3. Ko. K.: Üçüncü Kolordu Kumandanlığı

Piya y: Piyâde alayı

Sü: Süvâri

To: Topçu

İsh: İstihkâm

3^{1}-2-4: Üç tabur piyâde, bir makinalı tüfenk bölüğü, iki süvâri bölüğü, dört batarya demekdir.

10/697/81: On zâbit, 697 efrâd, 81 hayvan demekdir.

S 11’de: Seferberliğin 11’nci gününde.

Zeyller:

Numro

1 10 Temmuz [1]334’de Osmanlı ve Mücâvir Ordular Vaz‘ü’l-ceyşi (harita)

2 10 Temmuz [1]324’deki Osmanlı Teşkîlât-ı Askeriyyesi’nin Hulâsa Cedveli

3 Teşkîlât-ı Cedîdeden Nizâmîyeler

4 Teşkîlât-ı Cedîdeden Redîfler

5 1328 Senesi İlkbaharında Rumeli Müstahfız Teşkîlâtı

6 Teşkîlât-ı Cedîde Vaz‘ü’l-ceyşi (harita)

7 Teşkîlât-ı Cedîde ve Atîka Hulâsası

8 Balkan Harbi’nden Evvel Memâlik-i Osmâniyye’nin Mesâha-i Sathiye ve Nüfûsu

9 [1]328 Kış İstatistikine Göre Esnâne-i Dâhil Efrâd Cedveli

10 Vesâ’it-i Nakliyye-i Kuvve-i Umûmiyyesi

11 [1]328-29 Seferberlik İstihzârâtından 1-12 Numrolu Projeler Hulâsası

12 18 Eylül [1]328’de 1. Müfettişlik Kıta‘âtının Vaz‘ü’l-ceyşi (harita)

13 “ “ 2. “ “ “ “ (harita)

14 “ “ 3. “ “ “ “ (harita)

15 “ “ Yemen ve Hicaz’da Bulunan Kıta‘ât Cedveli

16 Bulgar Ordusu'nun Hazerî Vaz'ü'l-ceyşi (harita)

17 Bulgar Ordusu Nizâm-ı Harbini Gösterir Cedvel

18 1911 Büdçesine Göre Bulgar Ordusu Mevcûd-ı Hazerîsi Cedveli

19 Seferber Bulgar Fırkasının Kuvve-i Muhtemelesi

20 Seferber Bulgar Ordusu'nun Kuvve-i Muhtemelesi

21 Sırbistan Ordusu Hulâsası

21 a) Sırbistan ve Ordusu Hakkında Bazı Ma'lûmât

22 Yunan Ordusu Hulâsası

23 Karadağ Ordusu Hulâsası

24 Tarafeyn Donanmaları

25 Osmanlı Süvârisi Krokileri

a) 24 Eylül [1]328 deki Setr Tertîbâtı

b) 2 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyeti

[t]

c) İ'lân-ı Harb Hâli İçün Osmanlı Süvâri Fırkası Tarafından 3. Livâ'ya Emrolunan Keşif Tertîbâtı

d) 3 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyeti ve 4 Teşrîn-i evvel Harekâtı

e) Osmanlı Süvârisi'nin 4 Teşrîn-i evvele Kadar Düşman Hakkında İstihsâl Etdiği Ma'lûmat

26 Bulgar Süvârisi Vaz'iyyetleri:

a) 23 Eylül Vaz'iyyeti

b) 29 Eylül "

c) 2 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyeti

27 4 Teşrîn-i evvel [1]328 Tarafeyn Vaz'iyyetini Müş'ir Kroki ve Cedvel

28 Bulgaristan, Karadağ ve Sırbistan'a Karşı Vech-i Tahaşşüd Krokisi

29 5 Numrolu Projeye Göre Vech-i Tahaşşüd Krokisi

30 Nizâm-ı Harbler:

a) 5 Numrolu Projenin Nizâm-ı Harbi

b) Seferberliğin İlk Haftasında 5 Numrolu Proje Nizâm-ı Harbinin Şekl-i Mu'âdili

c) Şark Ordusu Karargâhı'nın Tertîb ve Tatbîk Etdiği Nizâm-ı Harb

d) Bulgar Ordusu Nizâm-ı Harbi

Hâşiye: Trakya'nın umûmî bir haritasını bu cilde ilâve etmek mümkün olamadı. Bu noksânın müte'âkib cildlerde ikmâline çalışılacakdır.

Balkan Harbi'nin Tahrîrinde Mürâca'at Edilen Menâbi'

1- Karargâh-ı Umûmî Vesâ'iki.

2- Şark Ordusu'na Mensûb Kıta'ât Harb Cerâidi ve Vesâ'iki.

3- Dâhiliye, Ticâret ve Zirâ'at, Bahriye Nezâretlerinin İstatistikleri ve Vesâ'iki.

4- Abdullah Paşa Hazretlerinin Hâtırâtı.

5- Mahmud Muhtar Paşa Hazretlerinin (Ruznâme-i Harb) Nâm Eseri.

6- Çobanoğlu Ömer Zeki Bey'in (Balkan Harbi ve Şark Ordusu'nun Hezîmeti) Nâm Eseri.

7- M. Niyazi Bey'in (Şark Ordusu'nda Aziz Paşa Fırkası) Nâm Eseri*.

8- A. Nâm-ı Muharririn (Balkan Harbi'nde Neden Münhezim Olduk?) ve (Askerî Mağlûbiyyetlerimizin Esbâbı) Nâm Eserleri.

9- Merhûm Binbaşı Mehmed Ali Bey'in (Bulgaristan Coğrafya-yı Askerisi) ve (Bulgaristan Cenûb-ı Şarkî Dârü'l-harekâtı) Nâm Eserleri.

10- E. H. Umûmiyye Nâmına Münteşir (Bulgaristan Ordusu) Risâlesi*.

11- Yüzbaşı Ahmed Suad Bey'in (Balkan Harbi'ne Dâ'ir Tedkîkât-ı Coğrâfiyye ve Mütâla'ât-ı Sevkü'l-ceyşiye) Nâm Eseri[1058].

12- Alman Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyyesi'nin Târîh-i Harb Külliyâtından Balkan Harbi'ne Â'id Birinci Cüz'ü (İlk Mütârekeye Kadar Trakya Seferi)*.

13- Alman Mîralayı Emanuel'in (1912 Balkan Seferi) Nâm Eseri.

14- Alman Binbaşısı Hochwaechter (Hohvahter)'in (Türklerle Harbe) Nâm Eseri*.

15- Bulgar Süvâri Fırkası Kumandanı Ceneral Nazlimof'un Hâtırâtı*

16- Bulgar Üçüncü Ordu Erkân-ı Harbiyye Şu'be 1[.] Müdîri Binbaşı Nikolof'un 3. Ordu'dan Bahis Eseri.

17- Bir Bulgar Muharrir-i Askeriyyesinin Trakya Seferine Dâ'ir Yazdığı Eser.

18- Bir Bulgar Muharrir-i Askeriyyesinin Eserinden Mütercem (Zenit)Nâm Kitâb*.

---

* Mehmet Niyazi, *Şark Ordusunda Aziz Paşa Fırkası*, Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul 1331.

* Karargâh-ı Umûmî İstihbarat Şubesi*, Bulgar Ordusu Hakkında Muhtasar Risale*, 1331.

[1058] Ahmed Suad, *Balkan Darü'l Harbi'ne Dâ'ir Tedkîkât-ı Coğrafya ve Mütâla'ât-ı Sevkü'l-ceyşiye*, Dersaadet 1330.

* Alman Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Harp Tarihi 1. Şubesi, *1912-1913 Balkan Harbi, C. I, Trakya Harp Sahnesinden Mütarekeye Kadar Vuku' Bulan Olaylar*, Berlin 1914. (Genelkurmay ATASE Kütüphanesinde basılmamış daktilo eser).

* G. Von Hochwaechter, *Türklerler Harbe: Kırkkilise, Lüleburgaz, Çatalca Muharebatı Vakayi-i Yevmiyesi*, Mütercim Kemal, Hürriyet Matbaası, Dersaadet 1331.

* A. Nazlimof, *Hususi Hatıraları*. (1912-1913 Balkan Harbinde Bulgar Süvari Tümeninin Harekâtı) adıyla Genelkurmay X. Şube Yayınlarından, 1935 yılında Ankara'da yayınlanmıştır.

* Bir Bulgar Askeri, *Zenit*, Tercüme eden A. Yahya, Dersaadet 1327.

19- (1910 Târîhli Bulgar Hidmet-i Seferiyye Nizâmnâmesi'nin Muhârebe Kısmı), Nâm Nîm-Resmî Eser.

20- Jorj Buske'nin (Bulgaristan Şimendüferleri) Nâm Eseri.

21- Bir Fransız Muharrir-i Askeriyyesinin Balkan Harbi'ne Dâ'ir Neşr Etdiği Eser.

22- Mîralay Peyeronde Mondezir'in/Piron de Mondezir (Edirne Muhâsarası) Nâm Eseri*.

[K]

23- Üç Aylık Alman Risale-i Askeriyyesinin bu bâbdaki makālâtı.

24- Tayms Muhâbir-i Askeriyyesinin Silsile-i Makālâtı.

25- Novoye Vremya Muhâbir-i Askeriyyesinin Silsile-i Makālâtı.

26- Golç Paşa'nın Genç Türkiya'nın Hezîmeti ve İmkân-ı İ'tilâsı Nâm Eseri*

27- Golç ve İmhof Paşaların (Osmanlılar Muhârebelerini Nasıl Gā'ib Etdiler ve Şimdi Nasıl Telâfî Edebilirler) Nâm Eserleri*.

28- İstatistike Â'id Bazı Neşriyât-ı Husûsiyye

29- Hâtırât-ı Husûsiyyem ve Notlarım.

* Pierron de Mondesire, *Edirne Muhâsarası* (1912 Teşrin-i Sani-1913 Mart) Mütercim Mülazim Ş. B, (Dersaadet) 1331.

* Colmar Freiherr Von der Goltz, *Genç Türkiya'nın Hezîmeti ve İmkân-ı İ'tilâsı*, İstanbul 1332.

* Colmar Freiherr Von der Goltz-Imhoff Paşa, *Osmanlılar Muhârebelerini Nasıl Gā'ib Etdiler? Şimdi Nasıl Telâfî ve Terakkî Edebilirler?,* Sancakcıyan Matbaası, İstanbul 1331.

I/[1]

Balkan Harbi

Medhal

Daha ilk asırlardan i‘tibâren İslâmiyet’in belli başlı ülkelerinden birisini teşkîl eden Anadolu’da Hükûmet-i Osmâniye teşekkül etdikden (H. 699) ve bir müddet etrâfa tevessü‘e çalışdıkdan sonra henüz kendisinden kuvvetli müte‘addid hükûmât ile hem-hudûd olmasına rağmen erkence Rumeli’ye de geçmiş (H. 758) ve Bizans İmparatorluğu’nun hâl-i za‘f ve inhilâlinden bi’l-istifâde bu tarafda da yayılmağa başlamışdı.

Son ehl-i salîb seferlerinden beri İslâmlık ile Hrıstiyanlık arasındaki temâs ve ezelî mücâdele, başlıca mevzi‘i Endülüs muhârebâtından ve bir de Bizans ile hem-hudûd Müslüman Anadolu hükûmetleri arasındaki münâsebetden ibâret kalmışken Osmanlıların Rumeli’ye de sıçramasının bu iki din sâlikeyni arasında yeni bir silsile-i muhârebâtın başlamasına, îcâbât-ı sâ’ireye ilâveten, yeni bir sebeb-i kavî daha ilâve eylemesi tabi‘î idi. Binâ’en-‘aleyh Osmanlılık derhâl medîd ve müselsel ehl-i salîb seferleri karşusunda kaldı, gerçi Kosova (H. 891), Niğbolu (H. 798) Melhameleri Rumeli fütûhâtını muhâfazayı kâfil olduysa da Anadolu’da henüz lâyıkıyla yerleşmeden ve kuvvetlenmeden bu işlere mübâşeretin zararı bi’l-hâssa Timurlenk ile vukū‘ bulan Ankara Muhârebesi’nde (H. 804) ziyâdesiyle çekildi ve âdetâ hükûmetin mahvını intâc edebilecek bir vaz‘iyyet tahaddüs eyledi.

Müte‘âkiben Devlet-i Osmâniyye yeniden te’essüs ve i‘âde-i kuvvet edince veche-i himmet yine hâssaten Balkana teveccüh etdi; Anadolu’daki hükûmetlerle uğraşmağa devâm ediliyor ve bi’n-netîce bir tarafdan başlanan bir işi diğer tarafdan vukū‘ bulan bi’l-vâsıta veya bilâ-vâsıta tazyîk ve te’sîr karşusunda ale’l-ekser yarım bırakmak ve bu [bir] diğer tarafa dönmek îcâb ediyordu. Rumeli fütûhâtı nihâyet Varna (H. 848) İkinci Kosava (H. 852) zaferleriyle tekrâr te’yîd ve Anadolu tarafı muvakkaten pamuk ipliğine bağlanarak İstanbul feth edildi (H. 857).

Şimdiye kadar yek-diğeriyle irtibâtı bi’n-nisbe müşkil iki parça halinde bulunan havza-i Osmanî artık birleşmiş ve Rumeli’de hudûd ufak tefek istisnâlarla Tuna’ya dayanarak Balkan şebh-i cezîresi hemân kâmilen elde edilmişdi. Bundan sonra siyâset-i devlet İstanbul’un zabtı üzerine teşekkülü tabi‘î olan ve nitekim teşekkül eden ehl-i salîb ordularını ezdikden sonra artık Balkan’da yerleşmeğe devâm etmek ve vech-i himmeti en ziyâde Anadolu’ya tevcîh etmek olmalıydı. Fakat sûret-i umûmiyyede yine böyle olmadı; Fatih zamanında Anadolu’da bir hayli

işler görülmüş olmakla berâber Avrupa'da hudûd-ı hakanî bir tarafdan Kırım'a ve Boğdan'a, diğer tarafdan hatta deniz aşırı İtalyan toprağına kadar tevsî' edildi.

I/[2]

Bayezıd-ı sânî zamanında, bir tarafdan ta Atina havâlisine kadar uzamış olan Mısır sultanlığıyla tahaddüs eden ihtilâfât-ı müsellaha, diğer tarafdan İran'da zuhûr eden Şah İsmail Safevi'nin Anadolu dâhilinde şîalık neşrederek Hükûmet-i Osmâniyye'yi sarsmağa teşebbüs eylemesi Yavuz Sultan Selim'i şarka çekmiş ve zaman-ı saltanatında hudûd-ı Osmanî şarkda İran hudûd-u hazırına yakın bir sâhaya, cenûbda Mısır ve Arabistan'a (dâhil) kadar tevessü' eylemişdi; muşârün-ileyh Avrupa fütûhâtına bir hudûd çizmek lüzûmunu, Hükûmet-i Osmâniyye'nin her şeyden evvel bir İslâm devleti olduğunu, İslâmlığa karşı pek kolayca ittihâd edebileceği şimdiye kadar müte'addid def'a tecrübe edilmiş olan Hristiyanlığa karşı ittihâd-ı İslâm esâsını ta'kîb ve te'mîn lâzım geldiğini de muhtemelen düşünmüş, fakat tekmîl tasavvûrâtını mevki'-i tatbîke koyamadan irtihâl edince bu esâs yine unutularak halefi Kanûnî Sultan Süleyman zamanında yine en ziyâde Avrupa seferlerinin câzibe-i maddiyyesine tâbi' olunarak Osmanlı Ordusu Macaristan sâhalarına, Viyana önlerine (H. 936), hatta daha uzaklara kadar götürülmüşdü. Avrupa fütûhâtının bir hudûdu olması lâzımdı; bu hudûdu mademki biz bulub ta'yîn edemedik, cereyân-ı hâl bunu bize hatta pek acı sûretde öğretecekdi. Binâ'en-'aleyh kābiliyyet-i tahammüliyesinden fazla tevessü' etmiş ve bi'n-netîce kuvve-i hayâtiyyesini pek ziyâde dağıtarak sâha-i vesî'a-i memâlikinde ve bi'l-hâssa Avrupa hudûdlarında lâyıkıyla yerleşmeğe vakit ve hatta imkân bulamamış olan Hükûmet-i Osmâniyye pek kısa bir devre-i tevakkufu müte'âkib birdenbire serî' bir inhitâta başlamış, asırlardan beri terâküm eden dâhilî esbâb-ı za'f birden bire meydâna çıkmışdır. Bunun üzerine sûret-i umûmiyyede onbirinci asr-ı hicri bidâyetinden i'tibâren ric'at başlamış, üçyüz bu kadar senedir felâket felâketi ta'kîb eylemiş, gerçi ara sıra hükûmet yeniden yeniye âsâr-ı hayât ve zindegî irâ'e ederek bu devirlerde bazı e'âzım tarafından temsîl edilmiş ve muvakkat tevakkuflar ve fâsılalar hâsıl olmuş ise de her fâsılayı müte'âkib inhitât daha serî' sûretde devâm ederek nihâyet zamanımız vaz'iyyeti hâsıl olmuşdur.

Bu serî' inhitâtın en büyük sebebinin bidâyetde zamanına göre mükemmel olarak kurulmuş olan hükûmet makinesinin zaman geçdikçe tekemmül etmemesi veya az tekâmüle mukābil çok tedennî etmiş olması zannedilir. Devr-i istilâda zaferlerden mütevellid i'timâd ve gurûr, devr-i inhitâtda gitdikçe büyüyen bir mikyâsda vukū'a gelmiş mütemâdî felâketlerin hâsıl eylediği ye's ve fütûr ve lâ-kaydı bünye-i devleti dâhilen tarsîni ihmâl etdirmiş, hatta i'tirâf edelim, bu husûs belki lâyıkıyla derpîş de olunmamışdı.

Hükûmet-i Osmâniyye'nin istikbâline, ittihâz edeceği din ve milliyet siyâseti de büyük mikyâsda te'sîr edecekdi; nitekim etdi. Binâ'en-'aleyh bu noktanın da tedkîki lâzımdır:

Hazreti Fatih İstanbul'un zabtı esbâbını ihzâr ederken za'fif [za'îf] bir rivâyete nazaran Bizans siyâsî fırkalarından birisiyle uyuşmuş ve buna bezl eylediği mevâ'id netîcesi olarak veya alû[âlî]-cenâb hissiyâtına tâbi' bulunarak, veyâhud feth-i celîli müte'âkib ma'rûz kalınacağını pekiyi tahmîn etdikleri ehl-i sâlib hücûmları esnâsında Hrıstiyanlığa fazla bir bahâne daha vermemek endîşesiyle feth akîbinde milel-i gayr-i Müslimeye ve bi'l-hâssa Rum kilise

I/[3]

ve milletine devlet içinde devlet mâhiyetini hâ'iz birçok imtiyâzât ve müsâ'adât bahşetmişdi. Bu esbâbın hangisi esâs telakkî edilirse edilsin bu müsâ'adât o ân içün belki ma'kūl ve münâsibdi; fakat bu imtiyâzâtın ancak devr-i şevket ve i'tilâda bir zararı olmayacağı düşünülmeli ve edvâr-ı müte'âkibede her fırsatdan bi'l-istifâde bunların derece derece ref' ve ilgāsına teşebbüs edilmeliydi. Bu yapılmadı.

Gerçi diğer tarafdan Hrıstiyanî yol olan olan aksâm-ı memâlike bir hayli İslâm ve Türk â'ileleri hicret etdirilmiş ve İslâmiyetin ve belki de Türklüğün neşr ve tevsî'ine çalışılmışdı; fakat daha bu gibi bir hayli husûsât en ziyâde muhârebe ve harekât-ı askeriyye nokta-i nazarından ittihâz edilen yarım tedâbîr derecesini geçememiş, etrâflı bir plana tevfîkan iş görülmemişdi.

Milliyyet prensiblerinin henüz esâslaşmadığı o devrede Hükûmet-i Osmâniyye içün en mühim siyâset İslâmlık olmalıydı. Bunun içün evvel emirde memleketin unsur-ı hâkimi makāmında olan Türklerin dînini daha iyi öğrenmesini te'mîn etmek lâzımdı; halbuki dîn kapalı kalmış, gavâmız-ı dîniyye sûret-i umûmiyyede yüksek tabaka-i ulemâ arasından hârice tevessü' edememiş, ictihâd kapısı kapalı tutulmuşdu. Kezâlik Memâlik-i Osmâniyye'de mütemekkin muhtelifü'l-milliyye Müslümanlar arasında sıkı bir irtibât ve vahdet te'mînine de ciddiyetle tevessül olunmamışdı; bi'l-hâssa Arapça ve Türkçe mütekellim belli başlı anâsır yek-diğerinden oldukça uzak kalmışdı. Halbuki meselâ mümkün olsa idi de Arap Türk'e lisân ve edebiyyâtını, daha kıymetdâr olan hazâ'in ilm ve ma'rifetini; Türk de Arab'a daha yüksek olan fezâ'il-i cengâverâne ve idâriyesini verse bu alış verişden ne kadar kuvvetli bir kitle doğardı!

Kezâlik bazı anâsır-ı İslâmiyye arasında mevcûd olub zamanımıza kadar halledilemeden gelmiş olan ictihâd-ı dînî farklarının da muslihâne bir çâre-i izâlesi bulunsa ve hiç olmazsa bu bâbda kuvvete ancak hadd-i asgarîde mürâca'at edilse idi ne kadar iyi olurdu. Yemen'deki Zeydî tarîkat ve ictihâdının kabûl ve tasdîk edilmesiyle ne derece nâfi' semerât hâsıl olduğu bu bâbda en yakın bir misâl teşkîl eder.

Diğer cihetden milliyyet mefhûmu zamanımız tarz-ı telakkîsinde mevcûd olmamakla berâber Türk unsuru hakîkatde unsur-ı hâkim vaz‘iyyetinde idi; gerçi tevellüd i‘tibâriyle her din ve milliyete mensûb insanlar kābiliyyet ve iktidârı nisbetinde vezâ’if-i hükûmete iştirâk ediyordu; fakat bunlar sûret-i umûmiyyede Müslüman ve Türk terbiyesi gördükden sonra iş başına geliyordu. Buna rağmen hükûmet Türklüğü takviye içünde mühim bir şey yapmamışdı. Gerçi ber-vech-i bâlâ öteye beriye, hatta Türk olmayan Müslüman anâsır arasınada bir hayli Türk â’ileleri hicret etdirilmişdi; fakat bunlar da ekseriyyetle îcâbât-ı askeriyyeye tevfîk-i hareket edilmiş olmak içün yapılmışdı (meselâ Bağdad yolu üzerindeki Türk kolonileri). Halbuki buna mukābil milliyyet emrinde en mühim âmil olan lisân-ı husûsî pek ziyâde ihmâl edilmiş, lisân-ı resmî oldukça yüksek tahsîli olmayan insanların anlayamayacağı bir halîta hâline gelmişdi. Bundan mâ‘dâ dünya milliyyet esâslarına doğru yürüdüğü bir sırada bizde (Osmanlı) ta‘bîri meydâna çıkmış, muhtelif milliyyet ve dîne mensûb anâsır bu unvân altında tevhîd edilmek istenilmişdi;

I/[4]

Paris Kongresi’nde hükûmetimize (Osmanlı İmparatorluğu) dedirtmek büyük bir muvaffakiyyet gibi telakkî edilmiş, günden güne tevessü‘ eden milliyyet esâsâtı karşusunda, bizâtihi muhtelif bir milliyyete tahakküm ma‘nâsını hâ’iz olan bu ta‘bîrin istikbâl içün ne kadar büyük tehlikeleri ihtivâ eylediği hiç de derpîş olunmamışdı.

İşte (İcrâ-yı hükûmet) esâsının terakkîyât-ı askeriyye ile mütenâsiben ıslâh ve tensîk edilmesi, ve Avrupa terakkîyât-ı maddiyye ve fikriyyesinin hatve be hatve ta‘kîb olunması, ne bidâyetde mu‘ayyen bir siyâset-i dîniyye, ne de bi’l-âhire sarîh bir siyâset-i milliyye ta‘kîb edilmemesi gibi esbâbın inzimâmıyla Osmanlılık devr-i şevketden birden bire inhitâta başlamış, hudûdlarda mağlûbiyyetler tevâlî eyledikçe dâhilde bi’l-hâssa İstanbul ve Anadolu’da hükûmet ve pâdişah aleyhinde isyân ve ihtilâller yek-diğerini ta‘kîb etmiş ve bu mu‘azzam saltanat asırlardan beri ancak en ziyâde mevki‘-i coğrâfisine, vus‘at-ı arâzisine istinâden temdîd ihtizâr etmek derkesine düşmüşdür.

Binâ’en-‘aleyh vaktâki inhitât-ı Osmanî başladı, vaktâki Viyana seferleri Osmanlıların kudret-i tecâvüziyesine sonuncu bir misâl irâ’e etdikden sonra artık tedâfü‘î siyâset ta‘kîbine mecbûriyyet hâsıl oldu; bu zamana kadar daha ziyâde dâhilî ihtilâfât ve dîn ve milliyyet mücâdeleleri yüzünden hâricle iştigāle o kadar vakit bulamamış olan Avrupa mukābil ta‘arruza başladı. Bi’l-hâssa Rusya ve Avusturya ta‘arruza geçdi. Tedrîcen Karpat Dağları ve Tuna Nehri şimâli, Karadeniz’in şimâl ve şimâl-i şarkî sevâhili elden çıkdı; Memleketeyn’in (Romanya) öteden beri az çok hâ’iz olduğu imtiyâzât tevessü‘ etdi. Rusya Memâlik-i Osmâniyye’deki gayr-i Müslimler üzerinde hakk-ı himâye elde etdi. İşte bu andan i‘tibâren bir de dâhildeki anâsır-ı

gayr-i Müslime tehlikesi baş gösterdi. Bu zamana kadar dâhlen za‘îf, hâricen istinâdsız olmak dolayısıyla uslu oturmağa mecbûr olmuş ve fakat idâre-i âdilânemiz sâyesinde herhâlde muhâfaza-i mevcûdiyyet etmiş olan bunlar bir tarafdan hâricî yorgunluklarımızdan, diğer tarafdan dâhilî za‘f ve teşettütden bi’l-istifâde artık ayaklanmağa başlamışdı.

Ondokuzuncu asr-ı milâdının sülüs-i evvelinde yalnız öteden beri dağlarına dayanarak istiklâl-i idârilerini mehmâ-emken muhâfaza etmiş Karadağlılar değil, Sırblar ve Rumlar da kılınç çekmişlerdi.

Müslümanlar ve bi’l-hâssa Türkler şimdiye kadar bi’n-nisbe daha ziyâde orduya kuvvet vererek zaferler, fetihler ve bi’l-âhire müdâfa‘alarla meşgūl iken milel-i gayr-i Müslime sâkinâne sûretde daha ziyâde iktisâdiyyât, ticâret ve ma‘ârifle iştigāl eylemiş olduğundan bu isyân ve ihtilâller sûret-i umûmiyyede iyi ihzâr ve idâre ediliyor, Avrupa’nın vâsi‘-i müzâheret-i ma‘neviyye ve maddiyyesi de bu ateşi büsbütün şiddetlendiriyordu. Gerçi hükûmet tedâbîr-i mütekābileye tevessül etmemiş değildi; fakat etrâflı bir meslek ve plana tevfîkan idâre edilmeyen ve ba‘zen lüzûmdan fazla şedîd, ba‘zende ihtiyâcdan dûn derecede gevşek cereyân eden bu hareketler semere vermemiş, ateş gitdikçe büyümüşdü. Hâricinde te’sîr ve müdâhalesi büsbütün kuvvetleniyordu. Bir tarafdan Avrupa efkâr-ı umûmiyyesi şark-ı karîbdeki ırkdaş ve dindaşlarını kendilerince mütevâtir-i İslâm boyunduruğundan kurtarmak fikriyle işbâ‘ ediliyor, diğer tarafdan artık dâhilî işlerini sûret-i umûmiyyede yoluna koyarak hârice taşımağa müheyyâ

I/[5]

ve mecbûr bir hâle gelmiş olan Avrupa hükûmetleri bu cereyânın önüne geçerek ve bunu vesîle ittihâz ederek şark umûruyla iştigāli akdem vezâ’if addeylemeğe başlamış bulunuyorlardı; müzmin ve ezelî ve ebedî Şark Mes’elesi yeniden canlanmışdı. Bi’n-netîce kapitülasyonlarda pek ağır yük olmağa başlamışdı. Devr-i şevketimiz esnâsında bazı devletlere bir lutf-ı mahsûs olarak hediye edilmiş olan imtiyâzât-ı hukūkiyye ve ticâriyye tedrîcen diğer devletlere de ta‘mîm etdirilmiş ve bunlar âdetâ bir hakk-ı zafer gibi telakkî edilmeğe başlanmışdı; biz ne kadar za‘îf lıyorsak bunlar o nisbetde teneffüsümüzü daraltıyordu.

Orduya gelince: Devr-i şevket ve i‘tilâda en mühim unsur nasıl ordu oldu ise inhitâtımız esnâsında da aksi cihetden yine ordu en büyük rolü oynuyordu. Hükûmetin kudret ve kuvvetini en ziyâde ordunun fenâlığı, ordudaki dâ’imi ihtilâller ve ordunun siyâset-i dâhiliyyeye ve hâriciyeye müdâhalesi ihlâl ediyordu. Gerçi târîhin hemân her safhasında ordu ihtilâlleri ve orduların bu tarzdaki te’sîrleri görülmüş ve her milletin başından bunlar geçmişdir.

Kezâlik bu ihtilâllerin bi’t-tabi‘ birçok iktisâdî, idârî, ictimâ‘î, askerî esbâb ve avâmili vardı. Fakat her ne olursa olsun şunu kemâl-i te’essürle i‘tirâf îcâb eder ki Osmanlı Ordusu bu gibi vakāyi‘ ve ahvâl ile pek çok me’lûf bir ordu idi. 730 sene-i hicriyyesinde devr-i Orhan

Gâzî'de ordunun o zaman içün pek mükemmel olan muvazzaf çekirdeği teşkîl edilmiş ve bir müddet tekemmüle doğru yürünülmüş ise de ordu bi'l-hâssa fâsıla-i saltanat muhârebâtı yüzünden inzibât-ı dâhilisinden çok şey gā'ib etmiş, daha Çelebi Sultan Mehmed'in hîn-i irtihâlinde asker ihtilâlinden korkulmağa başlanmış, Yavûz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman bile târîh-i askerimiz nokta-i nazarından pek elîm isyânlar yüzünden bir hayli def'alar başladıkları işleri yarım bırakmağa mecbûr olmuş, devr-i inhitâtda ise asker hatta pâdişahların nasb ve hal'inde dahi mühim roller oynamış birkaç pâdişahın şehâdetinde bile fecî' te'sîrler göstermişdi. Bu ahvâlin tekmîl kökü bi't-tabi' kâmilen orduda değil idi; milletde de var idi.

Bir ordunun evsâf, kābiliyet ve iktidârının bu orduyu besleyen millet ve milletlerin evsâf ve kābiliyetinin aynı olduğu hakîkati şübhesiz o zaman içünde çok mü'essirdi. Fakat esbâb ve mü'essirât ne olursa olsun vak'a, hakîkat bu idi, son vakāyi' ordunun kıymetsizliğini ve hatta mazarratını bir kere daha isbât edince Sultân Mahmûd-ı adlî Vak'a-i Hayriyye'de (1241/1826) 490 senedir ordunun çekirdeğini teşkîl etmiş ve hemân aynı esâsâtı, hatta bir şekl-i muharrefde muhâfaza eylemiş olan Yeniçerileri ilgā eylemiş ve terekkiyât-ı zamaneye tevfîkan yeni bir ordu teşkîline başlamışdı. Fakat bu fırsat bi'l-hâssa Rusya'ca istifâde edilmeden geçirilecek bir hâdise değildi; binâ'en-'aleyh 1827 senesinde Avrupa, Rusya'nın pişvâlıkıyla ilk def'a olarak müctemi'an ve müttehiden şark umûruna müdâhale ederek Navârin Vak'ası'nı ihdâs eylemiş ve müte'âkiben patlayan 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi yalnız Yunan'ın değil Sırblar'ın dahi istiklâlini intâc ve Memleketeyn'in imtiyâzını tevsî' eylemişdi. Sûret-i umûmiyyede

I/[6]

Bahr-ı Sefid'in şark kısmına, Asya-Avrupa muvâsalasına hâkim memâlikin ve ezmine-i mu'ahharede Memâlik-i Osmâniye'nin vaz'iyyet-i müstakbelesini her devletin kendi menfa'atine en muvâfık nokta-i nazara göre ta'yîn etmeğe çalışmasından ibâret olan Şark Mes'elesi bu menâfi'in yek-diğerine ziyâdesiyle zıdd olması hasebiyle bir dürlü münâsib sûret-i hall[1059] bulamıyordu. Rusya ve Balkan milel-i gayr-i Müslimesi bu halli (Osmanlıların Avrupa'dan tardı) sûretinde telakkî ediyor; İngiltere, Fransa ise o zaman bunu tervîc etmiyordu. İşte bu ihtilâf-ı nazar idi ki bi'l-hâssa (1828) Seferi'nden sonra Hükûmet-i Osmâniyye'nin vücûdunu birçok budamalara ma'rûz bırakmakla berâber, bekâsını intâc eylemiş 1854-55 Osmanlı-Rus Seferi'nde Fransız-İngiliz ve hatta Sardunya ordularını Osmanlı safında Ruslara karşı muhârebeye sevk eylemişdi.

[1059] Hal حل kelimesi hâlحال kelimesi ile karıştırılmaması için hall şeklinde yazılmıştır.

Osmanlı ve müttefikeyn zaferiyle ve Paris Mu‘âhedesi’yle netîcelenen bu sefer zâhiren Devlet-i aliyyeye geniş bir nefes aldırır gibi olmuş ve daha cülûs-ı Abdülmecid Hani de i‘lân edilen (H.1255) Gülhâne Hattı’ndaki esâsâtla hükûmetin yeni bir kuvvet ve kudret iktisâbı ümîd edilmeğe başlamışdı.

Fakat bu muhârebeden sonra devr-i Mecid Hani’de, ba‘dehû Abdülaziz Hani’de gāye-i matlûbaya bir dürlü yetişilememiş, teşkîlât ve tensîkât esâsa ta‘alluk etmekden ziyâde zâhirî ve sathî kalmış, milliyyet esâsâtının bu kadar ta‘ammüm etdiği bir devrede pek çok milletlerden müttehid bir (Osmanlılık) teşkîli esâsı adem-i muvaffakiyyetle netîcelenmişdi. Maksad ve gāyesinden asla vazgeçmemiş olan Rusya ile Balkanlılar mütemâdiyen yeniden yeniye gāyeler ihdâs etmiş, daha (1867) de Rus ve Avusturya’nın mu‘âvenetiyle Sırblar Osmanlılığın son nişâne-i hâkimiyeti olan asâkir-i Osmâniyye’yi memleketlerinden çıkarmağa muvaffak olmuşlardı.

Paris Mu‘âhedesi’nin temel taşlarından birisi olan Fransa’nın 1870-71 felâketine ma‘rûz kalması ve Bismark’ın Alman siyâsetini Rusya ile anlaşmak esâsı üzerine tedvîr eylemekde olması hasebiyle Rusya bu târîhden sonra şarkda yeniden serbesti-i hareketi iktisâb etmiş ve binâ’en-‘aleyh Balkan’da birçok tâze buhrânlar baş göstermişdi.

Gerçi evâ’il Abdülhamid-i Sânî’de Rumeli vukū‘âtı Osmanlı silâhıyla muzafferen halledilmişse de perdenin arkasında Rusya bulunmakda olduğundan askerî muvaffakiyyetten bir şey istihsâli mümkün olmamış, az zaman sonra Rusya, Fransa’nın kendi derdi ile meşgūl olması, Almanya’nın âdetâ lehde bî-taraf bir vaz‘iyyet alması, Avusturya ve Macaristan’ın ister istemez mümâşat-kâr olması, İngiltere’nin münferiden aleyhde harekete gayr-i muktedir bulunması sûretiyle hulâsa edilebilecek vaz‘iyyet-i umûmiyye-i siyâsiyyeden bi’l-istifâde 1877-78 (1293) Harbi’ni açmış ve eğer biraz güzel idâre edilse idi pekâlâ zaferle tetvîci mümkün olan bu seferde Osmanlı Ordusu felâketden felâkete uğrayarak düşman İstanbul önüne gelmiş ve hemân bütün Rumeli’nin zıyâ‘ı demek olan Ayastefanos Mu‘âhedesi’nin akdi zarûrî olmuşdu, fakat Rusya’nın da az çok sarsıldığını ve bununla berâber istikbâl içün pek mühim fevâ’id kazandığını gören Avrupa, bi’l-hâssa İngiltere’nin tazyîkiyle mes’eleyi Berlin

Kongresi’ne götürmüş ve Berlin Mu‘âhedesi’yle harb bizim için hiç olmazsa şeklen daha müsâ‘id bir netîce ile hitâm bulmuşdu. Ma‘a-mâ-fîh bu mu‘âhedenin gûyâ bize bırakdığı Bosna Hersek, Bulgaristan, Rumeli-i Şarkî, Kıbrıs kâmilen pamuk ipliğine bağlanmış bi’l-hâssa Makedonya, Arnavudluk, Epir’de istikbâl için mühim fesâd ve nizâ‘ tohumları atılmışdı. Binâ’en-‘aleyh Berlin Mu‘âhedesi’nin sulhu hiç de uzun vadeli bir sulh-ı müsâlemet değildi. Ancak daha müsâ‘id şerâ’it ile tecdîd-i mücâdeleye intizâren geçecek bir mütâreke devresi

mâhiyetinde idi. Bu târîhden 1897 (1313) Osmanlı-Yunan Harbi'ne kadar hayât-ı Osmanî bazı vakāyi'-ı dâhiliyye müstes[n]â sûret-i umûmiyyede büyük ve müselsel gavâ'ile ma'rûz kalmadan geçmiş, fakat bi'n-nisbe müsâ'id olan bu devre-i sükûndan te'âlî ve terakkî emrinde istifâde edilmemiş, vaz'iyyet-i mevcûdeyi idâmeye çalışmak ve vaktini hoş geçirmekle iştigāl edilmişdi. İhtimâl esâslı bir sa'y başlarsa mevzû'-i bahsimiz olan Balkan Harbi belki daha erken başlar ve mirâsının elinden gideceğini gören düşmanlar bizi serbest bırakmazlardı. Fakat her ne olursa olsun terakkî esbâbına hiç olmazsa lüzûmu kadar ciddiyet ve azm ile tevessül edilmemiş idi ki Abdülhamid-i Sânî târîh-i Osmanî nokta-i nazarından işte hâssaten bu noktada bi-hakkın tenkîd edilse sezâdır. Ma'a-mâ-fîh bu müddet esnâsında Tunus'un Fransız idâresine, Mısır'ın İngiliz nüfûzuna geçmesi, Rumeli-i Şarkî'nin Bulgaristan Emâreti tarafından cebren ilhâk edilerek [301] Rumeli'de vakāyi'-i mühimmenin vukū'u [Yunan hudûdunda müsâdemât ve tecemmu'] gibi ahvâl tahaddüs etmişdi.

1897'de kendisini harbe hazır zanneden Yunanistan Girid ihtilâlleri vesîlesiyle silâha sarıldı. Fakat fâ'idesiz bir muhârebe olmakla berâber bu sefer Osmanlı zaferiyle netîcelendi ve bunun üzerine beş senelik bir perde arası daha güzerân oldu.

Nihâyet 1318'de perde açıldı; Balkan hükûmâtı tarafından senelerden beri vâsi' bir plana tevfîkan ihzâr ve Düvel-i mu'azzama'nın ba'zıları tarafından teşvîk edilen Rumeli ihtilâli bi'l-hâssa Makedonya'da olanca şiddetiyle patladı ve Balkan Seferi'nin son ihzârâtı oynanmağa başladı.

Balkan ahvâli bu macerâyı ta'kîb etmekde iken diğer tarafda, Harb-i Umûmî'de şâhidi olduğumuz vechle, Avrupa siyâsetinde de inkılâbât-ı azîme baş göstermişdi. Berlin hükûmeti daha epey vakit evvel Bismark'ın politikasını terk ederek cihanşumûl bir siyâset, bi'l-hâssa bahriyye ve müstemlekât politikasını ta'kîbe başlamış, Rusya ile i'tilâfdan sarf-ı nazarla Avusturya ve Macaristan ve İtalya ile ittifâk-ı müsellesi akd eylemiş, diğer tarafdan Alman tehlikesine karşı evvelâ Fransa ve Rusya'nın kucağına atılarak ittifâk-ı müsennâ vücûd bulmuş Avrupa başlıca iki tertîb-i siyâsiyyeye ayrılmış idi. Bir müddet sonra ber-vech-i âtî İngiltere'de ittifâk-ı müsennâya karışarak bir i'tilâf-ı müselles teşekkül eylemişdi; bunun başlıca sebebi İngiltere'nin Alman siyâsetinden kuşkulanması idi. Öteden beri menâfi'ni yalnız kendi kuvvetiyle bi'l-hâssa asırlardan beri bütün denizlere hâkim kuvve-i bahriyyesiyle te'mîn ve müdâfa'a edebileceğine kāni' olduğu müddetçe tahassungâh-ı ezelisinde, adalarında bî-taraf, seyirci kalmak fakat aksi ihtimâl zuhûr etmeğe başlayınca arz-ı berrîde i'tilâflar, ittifâklar akdetmek siyâsetini ta'kîb etmiş

ve bunda dâ'imâ muvaffak olmuş olan İngiliz'e Almanya'nın siyâset-i hâzırası dolayısıyla denizler ve aktâr-ı âlemdeki hukūk ve menâfi'inin tehlikede kalmağa başladığını ve Almanya ile yalnız başına uğraşmanın mümkün olmayacağını görünce derhâl icrâ-yı fa'âliyyete başlamışdı.

İngiltere bu zamana kadar Hindistan'a karşı en büyük rakîb olarak telakkî etdiği Rusya'yı Japonya ile akd etdiği ittifâk sâyesinde bi'l-vâsıta ezdirerek uzun zaman içün bu tarafı te'mîn etdikden sonra artık Almanya'nın etrâfına ağ örmeğe başlamışdı. Avrupa-i berrîde Almanya aleyhine sevk edilebilecek en büyük kuvvetler Fransa ve Rusya idi. Fakat Fransa ile İngiltere arasında an'anevî ihtilâfât-ı şedîde vardı ve hatta Faşoda hâdisesinde az daha tarafeyn arasında bir mücâdele-i müselleha zuhûr edecekdi. Binâ'en-'aleyh İngiltere evvel emirde Fransa ile uyuşmağa tevessül etdi ve dünyanın sâhibsiz veya za'îf sâhibler elindeki aksâmı bir kere daha mâ-beyn-i hümâda taksîm edilmek sûretiyle bu i'tilâf kolayca mümkün olunca artık hadisât cereyân-ı serî'ini aldı: Bir hayli zaman içün aksâ-yı şarkdan sarf-ı nazar ederek nazarını yine şark-ı karîbe tahvîl eylemiş olan Rusya Anadolu ve Osmanlı hükûmeti üzerindeki müdde'iyyât ve makâsıdı ile kendi karşusuna çıkmış olan Almanya ile hâl-i ihtilâfda olduğundan İngiltere bundan bi'l-istifâde Rus ve Alman tehlikelerinden ikincisini daha mühim gördüğü içün kendi menâfi'-i şarkiyyesinden zâhiren fedâkârlıklar yapmış gibi görünerek Almanya aleyhine Rusya ile de i'tilâf eyledi ve böylece i'tilâf-ı müselles vücûd buldu.

Binâ'en-'aleyh diğer menâtık-ı menfa'atde olduğu gibi şark-ı karîbde de ittifâk ve i'tilâf-ı müselles karşı karşuya geldi. Evvel emirde zahîri bir hüsn-i niyetle tarafeyn siyâseten anlaşma esbâbını taharrîye ve henüz sûret-i kat'iyyede taksîm edilmemiş yegâne büyük bir lokma olan Memâlik-i Osmâniyye'nin derece derece taksîmini tezekkür etmeğe başladı. 318 ihtilâlinden sonra Avrupa kontrolü altına girmiş olan Makedonya'da hâkimiyet-i Osmâniyye'nin tabî'atıyla sarsılmış olması bu taksîm tasavvurâtını teshîl ediyor ve alâkadarlar bu sarsıntıyı tevsî'e çalışıyorlardı.

Abdülhamid hükûmeti bu görünür tehlikeye karşı ne dâhilî ve ne hâricî bir eser-i hayât gösterememekde olduğundan vatanı bu tehlike-i karîbden kurtarmak, idâre-i hükûmeti kavî ellere tevdî' etmek fikir ve endîşesiyle [1]324 [1]908]'de Meşrûtiyyet-i idâre yeniden istirdâd edilmiş ve bidâyetde gösterilen şevk ve havâiş samîmâne kısmen efkâr-ı umûmiyyeyi aldatarak, kısmen de devletler buna aldanmış gibi görünerek Hükûmet-i Osmâniyye bir müddet-i muvakkate içün serbesti-i hareketi iktisâb eyler gibi olmuşdu. Fakat yeni bir silsile-i hadisât yine pek çabuk başladı:

Osmanlılığın tekrâr canlanmasını ve bi'n-netîce menâfi'-i mevrûsenin elinden çıkması ihtimâlini en evvel Avusturya Macaristan nazar-ı dikkate aldı ve bu zamana kadar işgāl-i askerîsi altında bulunmakda olan Bosna ve Hersek'i resmen ilhâk eyledi. Bu hâl muvakkaten teskîn edilmiş gibi görünen Avrupa ihtilâfatını birdenbire teşdîd ederek Rusya ve Avusturya arasında büyük ve mühim bir ihtilâf-ı siyâsî tahassul eyledi ve güç hâl teskîn edildi. Bunun arkasından Bulgaristan Rumeli-i Şarkî'yi ilhâk ve aynı zamanda i'lân-ı istiklâl ederek Hükûmet-i Osmâniyye ile harb etme derecelerine geldi; bu da pamuk ipliğine bağlanarak hall edildi.

I/[9]

Biz ise i'lân-ı Meşrûtiyyet'den mütevellid humârın mürûrundan sonra ne siyâset-i dâhiliyece ve ne de siyâset-i hâriciyece bir dürlü doğru yolu bulmağa muvaffak olamamışdık, asırlardan beri envâ'i ilel ve emrâz ile ma'lûl ve esîr -erâş olarak cidden (hasta adam) hâlinde olan cesîm devletin i'lân-ı Meşrûtiyyet'den bir gün sonra birdenbire (sağlam adam) olamıyacağı tamâmıyla unudulmuşdu. Halbuki yalnız bu hasta adam ta'bîri bile bize doğru yolu göstermeğe kifâyet etmeliydi. Hastalık ile âfiyet arasında şimdiye kadar geçirilen buhrânlarla mütenâsib bir (devre-i nekāhet) bulunacağı ve bu zaman zarfında hastayı her nev'i aksü'l amellerden; ihtilâtâtdan muhâfaza etmenin şart-ı aslî olduğu nazar-ı dikkate alınmak lâzımdı. Hisse, te'essüre kapılmamak, hastanın bünyesini takviye içün çürük aksâm-ı beden üzerinden kat'î ameliyâtlar yapmak lâzım geldiği âşikârdı. Dâhilî ve hâricî mesâ'il-i mu'allakayı ve istikbâlimiz içün pek muzır tohumlar saklayan mesâ'ili aza çoğa bakmayarak sür'at-i mümküne ile kat'î ve cezrî esâslara rabt etmeğe hiç olmazsa tevessül edilmeliydi.

Halbuki sûret-i umûmiyyede böyle yapılmadı; usûl-ı idâredeki bu inkılâbın milletin rûh ve kalbinden doğmadığı, ancak o zaman hüsn-i niyet sâhibi mahdûd zevâtın eseri olduğu, bâ-husûs pek tehlikeli bir şey olmak üzere siyâsetle iştigāl etmemesi şart-ı aslî olan ordunun bu işde âmil-i mü'essir olduğu unuduldu. İlk günlerin neş'e ve heyecânı, câ-be-câ havâcelerle papasların kucak kucağa gezmesi, bu tecrübesiz gençlere ancak kâğıd üzerinde ve zâhiren davul zurna ile i'lân edilen bu inkılâbın derhâl tekmîl-i efkâra kadar hemân kök salıverdiği ve bünye-i devletin bir gün içinde hastalıkdan âfiyete inkılâb eylediğini zannetdirdi. 1293'de başka şerâ'it ve ahvâl tahtında Avrupa kavânin-i esâsiyyesinden derme çatma kopya edilmiş olan Kānun-ı Esâsiyye'mizin daha ilk günden i'tibâren kelimelerine bağlanarak (tamâmiyet-i mülkiye), (müsâvât-ı mutlakā) esâsları iddi'â edilmeğe ve herhâlde bizim şahsî kabahatimiz olmayarak asırlardan beri tevârüs etdiğimiz dâhilî ve hâricî emr-i vâki'lerin ve ahvâlin ceffe'l-kalem red ve inkârına kalkışıldı.

Yeni hükûmet gerçi bizâtihi büyük bir hüsn-i niyetle, fakat o nisbetde cehl ile işe sarılmışdı; tecrübesizlik saffet-i mümeyyizesi idi. Ne yapılabileceğini bilen, yapabilen yokdu.

Bütün târîh, emr-i vâki‘ler, an‘ane, îcâbât-ı hâliye ve müstakbele ayaklar altına alınmışdı. Bir tarafdan Yemen, Konya, Makedonya, Arnavudluk gibi yek-diğerine her husûsda tamâmıyla zıdd mâhiyetdeki ülkeler ve bunların sâkinleri basma kalıb aynı tarz-ı hükûmetle idâre edilmek istenildi ve birçok uyur yılanların kuyruğuna basıldı. Diğer tarafdan millel-i gayr-i Müslimenin ve az çok farklı bir tarzda idâre edilegelmiş olan Arnavudluk, Dersimliler, Havranlılar gibi anâsırın imtiyâzât ve istisnâ’âtını topdan ibtale gidildi. Aksâm-ı esâsiyye-i memleketden birisi ve esâsen hazırlanmış olan Suriye büsbütün küsdürüldü; hükûmet az zamanda anâsır-ı muhtelifenin sadece en yorgunu değil, iktisâden ve hatta irfânen bi’n-nisbe za‘îfi olan ve herhâlde ekserini teşkîl etmekle berâber diğer milel ve anâsır karşusunda kāhir bir ekseriyyet-i mutlakāya mâlik olmayan yalnız Türklere istinâd mecbûriyyetinde kaldı.

I/[10]

Birçok aksâmda ihtilâller birbirini ta‘kîb etmeğe ve kuvâ-yı milliyye bu uğurda yıpranmağa başladı; mükerrer Arnavudluk, Havran ve Girid, mükerrer Yemen, Asir, Ermeni, 31 Mart vesâ’ire vukū‘âtı te‘âkub eyledi. Halbuki bunların ba‘zıları gayr-i kābil-i ictinâb olsa, behemehal müsellahan hall lâzım gelse bile birçoğunu muslihâne halletmek ve meydân vermemek muhtemelen pekâlâ mümkün olabilirdi, lâzımdı. Siyâset-i hâriciyede aynı sûret ile hatâ-âlûd tafra-füruşâne idi; yeniden uyanan ve uyandırılan Bosna Hersek, Bulgaristan, Girid, hatta Tunus, Mısır, Cezair mesâ’ilinde de mütecâvizâne olmasa bile muslihâne davranmamışdık. Halbuki bu kadar muğlak mesâ’il-i dâhiliyye ve hâriciyenin dürüştâne halli ancak kuvvetli bir hükûmetle olabilirdi; ortada ise bu yokdu. Herşeyin yeni başdan yapılması lâzımdı; herşeyden evvel zaman kazanmak mühimdi. Bunun içün ise yeniden mesâ’il uyandırmakdan sarf-ı nazar eski mesâ’ili halle çalışarak projeleri ayıklamağa gayret etmek, elimizde bizim olarak ne kalacak ise bunu anlamağa ve bunu takviye etmeğe gayret etmek muktezî idi.

Avrupa cereyân-ı siyâsiyyesi yeni bir istikāmet almış, Harb-i Umûmî’ye müteveccih bir mecrâya dâhil olmuşdu; biz bu cereyânı ağleb-i ihtimâl değişdiremezdik, iş olacağına varırdı; fakat hiç olmazsa bugün hatâ etmemiş, yahud az hatâ etmiş olmak tesellisine mazhar olurduk.

Halbuki biz bi’l-‘akis bu cereyânı büsbütün körükledik. İslâm teb‘alara, Türk teb‘aya mâlik bütün devletlere yeniden yeniye vesâ'il verecek sûretde hareket etdik; dâhilen ise günden güne sukūt eyledik. Türklük, İslâmlık bahislerinde zâhiren lüzûmundan fazla müteşebbis ve cür’etkâr davrandığımız esnâda dâhilde hiç olmazsa Türklerin esâslı sûretde ittihâd ve te‘âlîsine

çalışılmış olsa idi yine ne ise! Halbuki bi'l-'akis Avrupa'daki emsâli derecesinde bir fırka-i siyâsiyye olabilmekden uzak bir takım siyâsî cemiyetler ve gruplar dâhilinde Türklerin en münevver tabakası az zaman zarfında birbirinin boğazına sarılmış, matbû'ât sütûnlarında, Meclis-i Meb'ûsan celselerinde rezâlet ayyûka çıkmışdı.

Diğer tarafdan zîrde de tafsîl edileceği üzre [1]324 inkılâbını bizzât yapan ve bu bâbda âmil-i yegâne olduğunu iddi'â eden ordu dahi en nihâyet Meclis-i Meb'ûsân'ın küşâdıyla berâber vazîfe-i esâsiyyesinin hitâm bulması lâzım geldiğine ve girmiş olduğu bu hatar-nâk yoldan bir an evvel geri dönmek îcâb etdiğine bir dürlü kāni' olamıyarak serkâr-ı siyâsetde kalmak istiyor, mühim a'zâlarından birçoğu siyâsetle, fırkacılık ve komitecilik ile iştigāl ediyor ve bu hayâtın bütün levs ve fenâlığına iştirâk eyliyordu.

Binâ'en-'aleyh ordu zâhiren kesb-i kuvvet eder gibi görünmekle berâber hakîkatde ma'nen günden güne sukūt ediyor, orduda siyâsî cereyânlar ve siyâsî teşkîlât yek-diğerini vely ediyor, zabt u rabt temelinden baltalanıyordu. Ordu tedrîcen içi kof bir ağaca münkalib oluyordu.

Hayât-ı dâhiliyye içün takarrür eder gibi görünen gerek dâhile ve gerek hârice karşı va'd olunan ıslâhat bir dürlü başa çıkarılamazken vaz'iyyet-i dâhiliyye günden güne daha fenâlaşırken vakāyi'-i hâriciyeden hiç ibret

I/[11]

alınmıyordu. Son senelerde Almanya ve Avusturya ile ittifâkı hemânde lafzda kalmış ve hakîkatde bi'l-hâssa Afrika'da kendisine te'mîn edilen menâfi'e mukābil Almanya aleyhinde i'tilâf-ı müselles ile anlaşmış ve vaz'iyyet-i coğrafyası dolayısıyla hayr ve menfa'atini daha ziyâde bu yolda görmüş olan İtalya devleti arz-ı mev'ûd telakkî eylediği Trablusgarb ve Bingazi'nin temellüğü vaktinin hulûl etdiğini görerek [1]327 sonbaharında ansızın karaya asker çıkarmış ve Hükûmet-i Osmâniyye ile arasında hâl-i harb tahaddüs eylemişdi.

Bizden deniz aşırı bir mıntıkada bulunan bu iklimin çâresizlik karşusunda müdâfa'asındaki mantıksızlık ve bunun netâyicinde mündemic felâket ve mehâlik hatta hâtıra bile getirilmek istenilmeğerek bir sene kadar bir zaman İtalya ile muhârib bulunulmuş, bu uğurda külliyyetli para ve birçok malzeme sarf edilmiş, ordunun mühim bir kısmı seferber edilerek aylarca sevâhil muhâfazasında bırakılub yıpratılmış ve aşağıda görülecek mehâlik ihzâr edilmişdi.

Halbuki bu mes'eleyi daha ilk günde son şeklinde halletmek ağleb-i ihtimâl mümkün idi ve bundan başka çârede yokdu.

Binâ'en-'aleyh bi'l-hâssa [1]324 inkılâbından Balkan Harbi'ne kadar geçen günlerde gerek dâhilen ve gerek hâricen yanlış yollarda yürünmüş, dikine gidilmiş, cereyân-ı hâlin tesrî'

ve te‘âkubunda menfî roller oynanmışdı. Daha doğru hareket edilse bile ihtimâl yine aynı netîceye varılırdı; bu bahs-i diğer. Fakat herhâlde bizde yanlış yapmışdık. Binâ’en-‘aleyh yürüdüğümüz yol bir uçuruma gidiyordu; artık ister istemez bu uçuruma düşecekdik.

Biz böylece dâhilî ve hâricî herc ü merc içinde çırpınmakda iken Osmanlıların ta Rumeli’ye mürûrları gününden beri görülecek hesâbları bulunan Balkan devletleri bi’l-hâssa [1]324’den sonra fa‘âliyyet-i mahsûsaya başlamışdı. Bunlar son rub‘-ı asırda Osmanlıların aksine olarak bi’l-hâssa askerlikçe mühim terakkîyât tahakkuk etdirmiş, servet ve nüfûslarına nazaran a‘zamî cesâmet ve kuvvetde birer ordu ihzâr eylemişlerdi. Fakat Osmanlılara münferiden ta‘arruz etmeğe gerek kuvvet nisbeti ve gerek aralarındaki ihtilâf sebebiyle mümkün göremediklerinden son Rus-Osmanlı harbinden sonra aralarında müte‘addid def‘alar bir manzume-i ittifâkiye tertîbine tevessül eylemişler fakat muvaffak olamamışlardı.

Nihâyet [1]324-[1]328 seneleri zarfında Hükûmet-i Osmâniyye’nin büyük bir buhrân içinde yüzmeğe başlaması İtalya harbiyle kuvâ-yı maddiyye ve ma‘neviyyesinin mütezâyiden hırpalanmakda olması, i‘tilâf ve ittifâk-ı müselles arasındaki gerginlik iyice çoğalarak vaz‘iyyet-i umûmiyye-i siyâsiyyenin bir Balkan ihtilâf-ı müsellahında bî-taraf kalmağa mecbûr olması şıkkının meydâna çıkması Balkan hükûmâtına ân-ı münâsibin geldiğini ve fırsatın fevt edilmemesi îcâb eylediğini ifhâm etmiş olduğundan cereyân-ı hâl pek çabuk ilerledi:

Karîbü’l vukū‘ cihân harbinin bir [p]işdâr müsâdemesini teşkîl etmek üzre, Düvel-i Mu‘azzama’dan bazılarının işâret ve arzusunun da inzimâmıyla 1912 yazında Balkan hükûmâtı arasında Hükûmet-i Osmâniyye’ye karşı tecâvüzî

bir ittifâk in‘ikad eyledi; daha [1]909 senesinde Sırbistan, Karadağ, Bulgar, Yunan arasında bu maksadla başlamış olan müzâkerât, müte‘addid safhalardan geçtikden sonra nihâyet fi‘liyyâta sıra gelmiş, 1912 sonbaharında Hükûmet-i Osmâniyye ile harb etmek takarrür eylemişdi.

Bahâne bulmak kolaydı; şimdiye kadar aleyhimize açılan harblerin en büyük sebeblerinden birisi gayr-i Müslim anâsırın terfîh-i hâlî idi. Bu def‘a da gayr-i Müslimleri istihdâf eden bir ıslâhat nâmı altında devletin mevcûdiyyetini baltalayacak metâlibde bulunulacak ve bu reddedilince harb başlayacak idi.

Nitekim böyle oldu; evvel emirde çete müsâdemâtı Rumeli’yi yeni başdan kan ve ateşe boğmağa başladı; bunu notalar teâtîsi ta‘kîb eyledi; bu sırada Avrupa diplomasisi zâhiri bir ittihâdla tarafeyne “Harbin netîcesi ne olursa olsun istatüko muhâfaza edilecekdir” dedi; fakat bu, daha ziyâde Balkanlıları muhtemel bir mağlûbiyyete karşı sıyânet olduğundan bunlar

bundan daha ziyâde cür'et aldı; nihâyet zîrde görüleceği üzre 3 Teşrîn-i evvel [1]328'de münâsebât-ı siyâsiyye munkati' olarak harb başladı.

Acaba bu harb hiç olmazsa o ân içün gayr-i kābil-i ictinâb mı idi?

Bu noktayı tenvîr husûsu târîhe bırakılarak şöyle düşünülebilir: Bu harbe ne siyâseten ne de askerlikçe hiçbir sûret ile hazır değildik. Halbuki bir harb münferid bir vak'a ve sebebden tahassul etmez. Bâ-husûs bu harb asırlardan ve bi'l-hâssa son dört seneden beri te'âkub eden ahvâl ve hadisâtın netîce-i tabî'yesi idi. Binâ'en-'aleyh bu harbden ictinâb gāyet müşkil ve belki de gayr-i kābil idi; fakat ne olursa olsun bundan ictinâba hiç olmazsa te'hîre hiç çalışılmamışdı. Diğer husûsâtdan sarf-ı nazar hiç olmazsa Balkanlılar arasındaki ihtilâfat-ı ezeliyyeden olsun istifâdeye tevessül edilmemiş, bi'l-'akis Makedonya anâsır-ı gayr-i Müslimesi arasında i'tilâf husûlüne bile çalışılmış ve garîbdir, ve bunda az çok da muvaffak olunmuşdu; [Kiliseler Mes'elesi gibi].

Halbuki bu ihtilâfdan istifâde muhtemelen pekâlâ mümkün idi; Balkan ittifâkı sözü [1]910 senesi nihâyetlerinde kuvvetli bir sûretde söylenmekde olduğu bir sırada Romanya'nın bizim ile teşrîk-i mesâ'iye karâr verdiği hakkında zuhûr eden şâyi'anın ne kadar mühim te'sîr yapdığını düşünürsek bu imkân bir derece daha vüzûhla görülür. Kezâlik başlıca mütâlibini teşkîl eden ve uzun zamandan beri hakîkatde zâten bizim olmayan Girid'i fedâ sûretiyle ağleb-i ihtimâl Yunanlıları da Balkan ittifâkından uzak tutmak ve hatta bunun ile anlaşmak belki mümkün olurdu. Sırbistan bile bazı mesmû'âta nazaran bizimle askerî bir ittifâk akdini arzu etmemiş değildi; fakat bu arzuya karşı sarîh ve vâzıh bir mukābele görmemişdi.

Halbuki biz bu bâbda da hep dikine yürümüş meselâ Yunanlıları boykotaj vesâ'ire ile, Venizelos'u Osmanlı addederek kendisiyle münâsebete girişmemek karârlarıyla büsbütün kışkırtmışdık. Harbe takaddüm eden notalar herhâlde bir takım mütâlibi ihtivâ ediyordu. Vaz'iyyet-i hakîkiyyemizi bilse idik bu mütâlib üzerinde uyuşmağa çalışmak en büyük hedefimiz olurdu. Sulhen husûle gelecek netîce ne kadar fenâ olursa olsun harbe tahakkuk eden felâket kadar olmaz, ağleb-i ihtimâl bir müddet zaman kazanılırdı.

I/[13]

Gerçi sulhen işi halletmeğe çalışacak ve halledecek bir hükûmet elbet memleketde mu'âteb olurdu; o zaman ki hâlet-i rûhiyyemiz iktizâsı belki birçok elîm ahvâle de ma'rûz kalırdı; fakat herhâlde doğru bir iş yapılmış olurdu.

Binâ'en-'aleyh ne siyâseten ne de askerlikçe hiç de hüsn-i ihzâr edilmemiş olan bu harb, bir kere silâh patladıkdan sonra, pek kolayca elîm bir mecrâya girebilirdi. (Nitekim de öyle oldu). Felâketi ancak seferberlik başladıkdan sonra sonuna kadar mümkün olduğu

derecede iyi karârlar ittihâz ve tatbîk etmekle tebdîl mümkün olabilirdi. Fakat zîrde görüleceği üzere bu da olamadı.

Bu harbin safahât-ı muhtelifesini tedkîk ederken tesâdüf edilecek büyük askerî, idârî ve hatta siyâsî hatâlara bakarak ve bunları münferiden alarak "İşte harbi yalnız şu sebeble gā'ib etdik" denmemelidir. Esbâb-ı mağlûbiyyet mahdûd hatâların sâhasına sığamayacak kadar derindir. Bu kitâbın maksadı işte bu hatâları birer birer mümkün olduğu kadar tedkîk ve tenvîrdir; ve bunlardan istikbâl içün ders almakdır.

I/[14]

Birinci Kısım Tarafeyn Orduları

Birinci Fasıl Osmanlı Ordusu

1. Teşkîlât

(Zeyl numro 1 ve 2)

Osmanlı Ordusu'nun 10 Temmuz [1]324'deki nizâm-ı harbinin hulâsası ile bu târîhdeki vaz'ü'l-ceyş esâsisi zeyldedir. Ma'a-mâ-fîh hakîkatde bi'l-hâssa 2, 3 ve 5. Ordulara â'id bir hayli nizâmiye kıta'âtı mıntıkası hâricinde bulunmakda idi. Müte'addid redif kıta'âtı da silâhaltında olarak ötede beride dolaşmakda idi. Bi'l-hâssa Garbî Rumeli'deki kıta'ât eşkıyâ ve çete vukū'âtı sebebiyle de pek dağınıkdı; bi'n-nisbe topçular toplu idi.

Bu teşkîlât 93 Osmanlı-Rus harbinden sonra kısmende Golç Paşa'nın [Wilhem Leopold Colmar Freiherr von der Goltz] te'sîriyle ta'dîl edilmiş olan teşkîlât-ı atîka olub [1]313 Osmanlı-Yunan harbi esnâsında ve birçok vakāyi'-i dâhiliyyede nevâkısı ve mehâzîr-i müte'addidesi tecrübe edilmiş ve fakat Yunan harbinden i'lân-ı Meşrûtiyyet'e kadar geçen zaman zarfında iki numrolu zeylde işâret edilen husûsâtdan başka mühim bir tebeddülât yapılmamışdı; bunlar da orduyu esâslı bir ıslâh ve tensîkden ziyâde Balkan Hükûmetlerinin teşkîlât-ı askeriyyelerini peyderpey takviye etmelerine bir mukābele ve Rumeli'deki kuvveti gerek tehlike-i hâriciyeye karşı ve gerek vukū'ât-ı dâhiliyye dolayısıyla tezyîd fikriyle yapılmışdı.

Bi'l-hâssa [1]318 vukū'âtından sonra esliha-i nâriyye terekkiyâtı oldukça bir ehemmiyetle ta'kîb ve serî' ateşli külliyetli tüfenk ve top sipâriş edilmiş ve fakat vürûd eden silâhların kısm-ı küllisi orduya tevzî' edilmeyerek li-hikmetin Dersa'âdet depolarına yığılmışdı.

10 Temmuz [1]324 vak'asından sonra ordunun ıslâhı emrinde birden bire bir fa'âliyyet başladı; [1]325, [1]326 senelerinde depolarda mevcûd külliyetli yeni silâh ve malzeme tevzî', Avrupa'dan büyük mikyâsda yeniden mubâya'ât icrâ edilerek ordunun esâsât-ı maddiyyesi oldukça takviye ve bir, iki ve üçüncü ordular az zamanda hemân kâmilen serî' ateşli malzeme ile teslîh olundu.

Ber-vech-i âtî yeni teşkîlât tatbîk edilinceye kadar başlıca yine 2 numrolu zeylde münderic ta‘dîlât icrâ edildi.

Teşkîlât-ı atîka üzerinde sâde bu kadarcık oynanmakla iktifâ edilmek kābil değildi; yeni bir ordu vücûda getirmek lâzımdı; fakat bu bâbda gāyet te’ennîve ihtiyâtla adım atmak şartdı. Bir ordu teşkîlât

I/[15]

değişdirirken harbe ma‘rûz kalındığı takdîrde neler olabileceği Yeniçeriler’in 1826’da lağvından iki sene sonra patlayan Rus muhârebesinde pek acı sûretde tecrübe edilmişdi. O zaman iki senelik Nizâm-ı Cedîd ordusu gerçi çok çalışmış, fakat henüz kökleşemediği, lüzûmu kadar kuvvetlenemediği içün Moskov orduları karşusunda alt üst olmuşdu. Fakat ne çâre ki târîh tekerrürden ibâretdi; insanların mâziden ibret alma kābiliyyeti pek za‘îf ve nâçîzdir. Binâ’en-‘aleyh Abdülhamid zamanından kalma her şeyi sür‘at-i mümküne ile ve topdan değişdirmek zihniyeti orduda da kendisini gösterdi ve ancak iki sene kadar sabredilebildi.

20 Receb [1]328 ve Temmuz [1]326 târîhli “Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Ordusu’nun Teşkîlât-ı Esâsiyye Nizâmnâmesi” ve buna merbût birçok ta‘lîmât, harita, cedvel vesâ’ire ile kâğıd üzerinde pek güzel hazırlanmış gibi görülen Esâsât-ı Cedîde [1]326 sonbahar manevralarını ta‘kîb eden aylarda, birçok güzîde kıta‘ât Yemen’de ötede beride bulunduğu bir sırada def‘aten tatbîke başlandı.

Teşkîlât-ı Cedîde’yi müş‘ir cedveller [zeyl 3,4,5] harita [zeyl 6] ile teşkîlât-ı cedîde ve atîkanın yek-diğeriyle ve bunların nüfûsla mukāyesesini [zeyl 7] Memâlik-i Osmâniyye’nin nüfûsu ve mesâha-i sathiyye istatistiklerini [zeyl 8 [esnâne dâhil efrâd mikdârını müş‘ir [zeyl 9] cedveller zeyldedir.

Bu yeni teşkîlâtın esâsları şunlardır:

1- Sâbık ordu kumandanlıkları ordu müfettişliğine kalb edilmiş ve bu makām hazarda sadece “Kıta‘âtın ta‘lîm ve terbiyeleriyle seferberlikleri içün muktezî kâffe-i ihzârât ve tertîbâta sûret-i umûmiyyede nezâret”e me’mûr edilmişdi.

2- Seferî ordu kemâ-fi’s-sâbık nizâmiye, redif ve müstahfız teşkîlâtını hâvî olacakdı. Redifler ve kısmen müstahfızlar yine nizâmiyelerle bir safda muhârebe edecekdi.

3- Hazarî orduda esâs sûret-i umûmiyyede üç piyâde fırkasıyla kolordu kıta‘âtından mürekkeb (kolordu) idi. Redif fırkaları hazarda yalnız zâbitân ve idâre kadrolarını hâvî olub sırf piyâdeden mürekkebdi. Silâh malzemesi depolarda hazır olacakdı müstahfızlarında peyderpey redife müşâbih teşkîlâtı bulunacakdı.

4- Normal bir piyâde fırkası seferde dörder bölüklü üçer taburu ve dörder tüfenkli birer makinalı tüfenk bölüğünü hâvî üç piyâde alayıyla bir nişancı taburundan, bir süvâri bölüğünden,

altı bataryalı iki tabur halinde bir topçu alayından, bir istihkâm ve sıhhiye bölüğünden terekküb edecek ve kuvve-i umûmiyyesi 13.732 insan ve 2.214 hayvana bâli‘ olacakdı. Kolordu kıta‘âtı sûret-i umûmiyyede piyâde alayına müşâbih bir nişancı alayı ile bir süvâri bölüğünü, üçer bataryalı birer cebel ve obüs taburlarını, istihkâm ve telgraf bölüklerini hâvî olarak 5.571 insanî ve 2.038 hayvan kuvvetinde olacakdı. Bu sûretle üç fırkalı bir kolordu cem‘an 46.767 insan ve 8.679 hayvan kuvvetinde bulunacakdı. Bu kol

I/[16]

ordunun ayrıca 6.371 insan ve 5.960 hayvan kuvvetinde cebhâne kolları ve nakliyye kıtârı bulunarak kuvve-i umûmiyyesi 52.153 insan, 14.642 hayvan olacakdı.

Redif fırkaları esâsen muhtelif kuvvetde olmakla berâber seferde kesirsiz olarak vasatî 10.036 insan ve 1.929 hayvan; üç fırkalı bir redif kolordusu ma‘a kıtâr ve kāfile 37.256 insan ve 13.002 hayvan hesâb ediliyordu.

5- Nizâmiye alayları bidâyetde hazarda ekseriyyetle ikişer müteşekkil ve birer kadro taburundan terekküb edecekdi.

6- Süvâri hazarda kolordulara merbût livâlar hâlinde olub seferde fırka ve Ko. (kolordu) süvârilerinden fazla kalanı ayrıca Müstakil Livâ ve fırkalar hâlinde teşekkül edecekdi.

7- Ahz-ı asker içün her nizâmiye kıt‘asına mu‘ayyen bir mıntıka tahsîsi mukarrer idi. Fakat bu bâbda esâslı bir şey yapılamamış, ahz-ı asker devâ’irinden her sene gayr-i muttarid zamanlarda muhtelif kuvvetde gelen efrâd-ı cedîde kāfileleri îcâbına göre gelişi güzel taksîm edilmeğe devâm edilmişdi.

8- Nizâmiye kıta‘âtı kā‘ideten en genç 9 senelik efrâddan, redif fırkaları müte‘âkib 9 senelik redif efrâdından (mu‘inli efrâddan teşekkül edecek fırkalara bidâyetde birinci sınıf, mu‘insizlerden teşekkül edeceklere ikinci sınıf redif nâmı verilmişdi ki bu sonuncular eski ilâve taburlarının münkalibi idi), müstahfızlarda 2 senelik müstahfızlarla ayrıca gönüllü efrâddan teşekkül edecekdi.

9- Müslim ve gayr-i Müslim bütün Osmanlılar askerlikle mükellefdi. Ma‘a-mâ-fîh bedel-i nakdî, mu‘insizlik usûlleri bâkîydi.

10- Vesâ’it-i nakliyye noksânı ve düşmanların serî‘ seferberliği hasebiyle nizâmiye kıta‘âtının hazarda hudut boylarına yığılması en münâsib görülmüş ve Asya-yı sugrâ nizâmiyeden hemânde mahrûm bırakılmışdı.

2. Teşkîlât-ı Cedîde ve Atîkanın Mukāyesesi ve Mahâzîri

1- Teşkîlât-ı atîka umûmî seferberlikde ma‘a müstahfız ve aşiret 1361 piyâde taburu, 530 süvâri bölüğü, 270 batarya ile sunûf-ı sâ’ire ve mu‘âvineden mürekkeb bir orduyu istihdâf ediyordu. Bu teşkîlât def‘aten ancak 1.700.000-1.800.000 neferle seferber olabilirdi. Teşkîlât-ı

cedîde aynı sûret ile 1133-314-304 ile sunûf-ı sâ'ire ve mu'âvineden mürekkeb bir orduyu nazar-ı dikkate alıyordu; mukarrer olduğu vechle daha vâsi' ve etrâflı bir geri teşkîlâtıyla bu kuvvetde def'aten aynı mikdâr insandan daha az bir yekûnle seferber olamazdı.

Binâ'en-'aleyh kuvve-i adediye i'tibâriyle her iki teşkîlât takrîben aynı cesâmetde bir orduyu nazar-ı dikkate almışdı.

I/[17]

2- Tetkîki teshîl içün umûmî seferberlikde Avrupa hudûdlarında istihdâmı pek güç olub menâbi'-i mahalliye ve mevcûdesiyle iktifâ edecek olan Irak, Hicaz, Yemen, Trablusgarb teşkîlâtından ve seyyâr ordu içün nazar-ı dikkate alınamayacak olan müstahfızlardan sarf-ı nazar edilirse mütebâkî teşkîlât şu idi:

Teşkîlât-ı Atîka: 1085-221-239

56 9 (Bu rakamlar makineli tüfenk bölüğü adedidir)

Teşkîlât-ı Cedîde: 854-169-268

Bunların her ikisininde istinâd edeceği nüfûs cem'an 21.858.072 idi.

[1]327 istastikine göre bile ise bu mikdâr nüfûsdan kuyûdât-ı resmiyyede mu'inli ihtiyât ve redif efrâdı olarak 741.799 nefer mevcûddu. Mu'insiz ihtiyât ve redif efrâd (zeyl 9) 456.224 idi. Buna 3. Müfettişlik içünde 5. Müfettişliğe nisbet edilerek 80.000 nefer ilâve edilirse bu sûretle 18 senelik efrâd olarak kâğıd üzerinde insan yekûnu: 1.277.923 olurdu.

Halbuki da'vete icâbet etmeyecekler, memleketde bulunmayanlar, istisnâat içün lâ-akall % 20 tarh etmek lâzım olduğundan (E.H bazı taburlarda adem-i îcâbını hatta % 40 kabûl ediyor!) bu mikdâr 1.000.000'e tenezzül eder.

Kābil-i istifâde bütün efrâdı silâhaltına getirmek ordunun ikmâli nokta-i nazarından gayr-i muvâfık ve gayr-i kābil olduğundan ikmâl efrâdı olarak da lâ-akall % 20'den sarf-ı nazar etmek îcâb eyler ki bu sûretle seferberlikde istinâd edilecek mikdâr 800.000'e iner. Halbuki yalnız vakt-i hazarda müteşekkil 11 kolordu seferde kesirsiz 600.000 insana muhtâcdır, kolordular kıtâr ve kāfilesinin lâ-akall iki mislini de menzil ve geri mıntıkası içün ayırırsak bunların bâli' olacağı 120.000 nefer bu kolorduların mevcûd-ı hazariyyesine bile tekābül edemeyeceğinden bu sûretle seferberlikde yeni teşkîlât içün 800.000-600.000 = ancak 200.000 nefer kalır ki bu da nihâyet 17-18 ihtiyât veya redif fırkası demekdir. Halbuki redif teşkîlâtı 50 fırka üzerine idi ve bunların ekseriyyetle müstakil kolordular hâlinde istihdâmı mutasavverdi ki bu kolorduların îcâb edeceği sâ'ir efrâdı da nazar-ı dikkate alırsak 200.000 neferle a'zamî 12-13 redif fırkası teşkîl edebilirdi!

3- Teşkîlâtın insan menâbi'iyle nisbetsizliği bi'l-hâssa Rumeli'de ve Garbî Anadolu'da daha ziyâde mahsûsdu:

a) Garbî Rumeli'de mu'inli ve mu'insiz efrâd-ı ihtiyâtiyye ve redife mecmû'u kâğıd üzerinde 179.877'dir. Bundan ber-vech-i bâlâ % 40 tarh edilirse kābil-i istifâde 115.000 nefer kalır. Eğer ikmâl efrâdı içün % 20 depodan sarf-ı nazar dahi edersek yine bu mikdâr a'zamî 144.000'den ibâret olur. Halbuki Garbî Rumeli'deki yalnız 4 nizâmiye kolordusu tam mevcûdlu seferberlikde 108.000 kuvvetinde

I/[18]

olacakdır. Bunların mevcûd-ı hazarîsi a'zamî 40.000 kabûl edilirse seferberlikde yalnız nizâmiyeler 168.000 nefere muhtâc olacakdır, binâ'en-'aleyh Garbî Rumeli'nin insan menâbi'i geride bir tek ikmâl neferi kalmamak şartıyla dahi nizâmiyeleri bile seferber etmeğe kâfî değildir. Nerede kaldı ki bunların menzil hidemâtını ve ayrıca 127 redif taburunu seferber etmek mümkün olabilsun. Halbuki bir umûmî seferberlikde ve Balkan Harbi'nde zîrde de görüleceği üzre Garbî Rumeli'ye Anadolu'dan nefer göndermek ne mümkün ne de muvâfık olacağından bir mikdâr ikmâl efrâdı terki mecbûrî olduğu gibi İşkodra ve Yanya kaleleri içün de lâ-akall birer ihtiyât fırkası îcâb edeceğinden bu maksadla 40.000 nefer ifrâz edilecek olursa ma'a hazar mevcûdu Rumeli'de a'zamî 150.000 neferlik bir seyyâr ordu çıkabilirdi ki bu da kısmen za'îf mevcûdlu nihâyet üç kolordu demekdi.

b) Trakya'daki mu'inli ve mu'insiz ihtiyât ve redif efrâdı mecmû'u 102.619'dur. İlk % 20 tarhıyla bu mikdâr kesirsiz 80.000 olur. Anadolu'dan ikmâl efrâdı gelebileceği içün buradaki mevcûddan bu maksadla insan menba'ı terk lâzım değilse de diğer tarafdan gayr-i Müslimleri birinci hatda kullanmak gayr-i muvâfık olub halbuki bunların mevcûdu da lâ-akall 20.000 olduğundan (esnâne ve kuyûdâta dâhil kısmı) bunun tarhıyla elde kābil-i istifâde 60.000 nefer kalır. Edirne içün de lâ-akall üç ihtiyât fırkası: 30.000 nefer lâzım geleceğinden böylece nizâmiyenin ikmâl mevcûdu içün Trakya a'zamî 30.000 nefer verebilir. Bu ise nihâyet bir nizâmiye kolordusunu ikmâle kâfîdir.

c) 1 ve 6. Redif Müfettişlikleri'nin Anadolu'daki ihtiyât ve redif menba'ı kâğıd üzerinde 554.000'dir. Bundan % 40 tarhıyla 354.000 rakamı elde edilir. Makedonya'da gayr-i kābil-i ikmâl bir kolorduyu da Trakya'ya alırsak cem'an 5 nizâmiye kolordusunu seferber etmek lâzımdır ki bunlar cem'an 260.000 nefere bâli' olacakdır. Bunların geri hidemâtı içünde lâ-akall 60.000 nefer îcâb edeceğinden mecmû'u 320.000 olacakdır. Bunların mevcûd-ı hazarîsi 50.000 addedilirse 354.000'den teşkîlât-ı cedîde içün Trakya ikmâl efrâdıyla birlikde a'zamî 184.000 nefer kalır ki bu da bunlar içün îcâb eden geri efrâdıyla berâber nihâyet 9-10 ihtiyât veya redif fırkası teşkîline müsâ'iddir!

4- Binâ'en-'aleyh Teşkîlât-ı Cedîde dahi Teşkîlât-ı Atîka gibi memleketin insan menba'ıyla mütenâsib değildi. İmkâna nazaran takrîben za'f-ı mislî teşkîlâtı istihdâf eylemişdi.

5- Şimdiye kadar pek büyük bir ehemmiyetle tatbîk edilmiş olan mu‘inli mu‘insiz mes’elesi nazar-ı dikkate alınırsa bu mikdâr ve kābiliyyet derhâl nısfından aşağı bir raddeye düşerdi.

6- Mu‘allem, gayr-i mu‘allem efrâd mes’elesine gelince vaz‘iyyet büsbütün vahîmdi. Mevcûd istatistik, efrâd mikdârının ancak % 50’sini bir dereceye kadar mu‘allem addetmek mümkün olduğunu göstermekde olduğundan yalnız bu kuyûda nazaran hatta nizâmiyeleri bile seferber etmek mümkün olamazdı. Binâ’en-‘aleyh teşkîlât-ı mevcûde efrâd-ı mu‘alleme mikdârıyla hele hiç mütenâsib değildi.

I/[19]

7- Bu teşkîlât, esnâ-yı seferde telefâtı ikmâl içün elde hiç menba‘ kalmadığından, daha ilk ândan i‘tibâren ya gitdikçe zayıflayan ve birer iskelet hâline gelen kıt‘alarla harbe devâm etmeği veya bir kısım kıta‘ât lağv ederek tedrîcen diğerlerini takviye etmeği îcâb ederdi. Herşeyden evvel vesâ’it-i nakliyye-i fenniye fıkdânı hasebiyle gāyet vâsi‘ olması îcâb eden geri hidemâtına hemân adam kalmıyordu.

8- Bu teşkîlât zâbit adediyle de mütenâsib değildi. Vakt-i hazarda teşkîlâtı olan nizâmiye ve redifler içün bile zâbitân mevcûdu çok za‘îfdi.

İhtiyât zâbiti yetişdirilmesine ancak pek yeni başlanmışdı. Seferde devâ’ir ve mü’essesâtdan tasarruf edilecek zâbitân ihtiyâc-ı umûmiyyeye nazaran pek cüz’î kalacakdı. Binâ’en-‘aleyh ordu umûmî seferberlikde senelerce müddet pek za‘îf bir zâbitân kadrosuna mâlik olabilecekdi. Halbuki efrâd ve zâbitânın ta‘lîm ve terbiyece geri olması bi’l-‘akis hey’et-i zâbitân adedinin hatta usûl ve te‘âmül hâricinde kuvvetli olmasını istilzâm eyliyordu.

9- Bu teşkîlâta göre silâhda nâ-kâfî idi, gerçi mevcûd bir milyondan fazla tüfenk (nısfından fazlası küçük mavzer, 220.000’i büyük mavzer, 200.000’den fazla martini ki mu‘addel martine tahvîl edilmekde idi ve vincistır (Winchester) vesâ’ire) hemân de tüfenk ihtiyâcına kâfî idi. Fakat top azdı. (1145 tabur içün cem’an 1188 muhtelifü’l-cins top) techîzât ise büsbütün nâ-kâfî idi. İkmâli senelere muhtâcdı.

10- Bedel-i nakdî; mu‘insizlik gibi mevcûd olan esâsât-ı istisnâiyye dolayısıyla her sene silâh altına celbi kābil-i efrâd-ı cedîde mikdârı çok az oluyordu ve bu sebeble vakt-i hazar kadrosunda bidâyet teşkîlâtında birçok piyâde alaylarının üçüncü taburları gāyet za‘îf mevcûdlu (1-2 bölüklük zâbit ve cüz’î nefer) kadro taburları hâlinde tertîb edilmiş, diğer taburların mevcûd-ı hazarileride ekserisi üç bölük ve kısm-ı cüz‘îsi dört bölük üzerine 250-750 olarak kabûl olunmuş ve 750 mevcûdlu taburlar nazariyâtda kalarak sûret-i umûmiyyede a‘zamî mevcûd 300-400’den yukarı çıkamamış, ekser taburların mevcûdu daha çok dûn kalmışdı.

Binâ'en-'aleyh nizâmiye taburları bile seferberlikde mevcûd hazarisinin lâ-akall dört misli ve birçoğu gayr-i mu'allem efrâd almak mecbûriyyetinde idi.

11- Esnâ-yı seferde bi'l-hâssa rediflerden müstakil kıta'ât-ı cesîme teşkîl ederek bunları nizâmiyelerle yan yana kullanmağı düşünmek gāyet tehlikeli bir fikir idi. Bunun fenâlığı 93 Harbi'nde, Yunan Harbi'nde iyice tecrübe edilmişdi. Nizâmiye ve redif kıta'âtından aynı kābiliyyet-i harbiyye istenemezdi.

12- O zamanın esliha ve teşkîlâtı nokta-i nazarından onar taburlu fırkalar za'îf addedilebilirdi; buna mukābil kolordu çok kuvvetli idi. Japon Ordusu, Balkan hükûmâtı gibi coğrâfî şerâ'itçe bize bir dereceye kadar müşâbih devletler ordularını hep fırka hâlinde teşkîl etmişken bilâ-pervâ ve büsbütün yeni tarzda gāyet kuvvetli bir kolordu teşkîlâtını kabûl etmek esbâb-ı ciddiyeye müstenid olmalı idi. Kıtâr ve kāfilesi müstesnâ olarak insan

yekûnu 46.782, hayvan mevcûdu 8.682 olan böyle bir kolordu bir yol üzerinde lâ-akall 35 km'lik bir umkla yüreyebilirdi. Büyük ağırlıklarıyla birlikde umku 44 km'ye, kıtâr ve kāfilesiyle 62 km'ye bâli' olurdu.

Binâ'en-'aleyh bizdeki fenâ yollar üzerinde bir gün zarfında kolorduyu yürüyüşden kolbaşı hizâsında muhârebeye sokmak gayr-i kābildi; halbuki her devletde kolordunun kuvvetinin esâsı o zaman bu şarta istinâd ediyordu.

13- Nizâmiye kıta'âtını hudûdlara yığmak maksadsız ve hatta mazarr idi. Bununla yalnız nazarî olarak hudûd boylarında vakt-i hazarda kuvvetli bulunmak fâ'idesi istihsâl edilirdi. Halbuki muhârebe hazarda değil ancak seferde olacakdı. Bu usûlün mahâzîri ise pek çokdu: Bir kere ahz-ı askerlerin ve seferberliğin mıntıka usûlü icrâsı gayr-i kābil olurdu.

Sâniyen en tehlikeli zaman olan seferberlik günlerinde hudûd menâtıkında yığılı olan külliyetli malzeme ve teslîhât za'îf kıta'âtın eline kalır ve geriden ikmâl efrâd ve hayvanât-ı vesâ'irenin vürûduna intizâr mecbûriyyetinde kalırdı. Bu esnâda bir düşman baskını bütün seferberlik ve tecemmu'u ihlâl edebilirdi.

Halbuki kıta'ât-ı nizâmiyenin vakt-i hazar mevcûdu sefer mevcûduna nisbetle sûret-i umûmiyyede 1/5 olduğundan mütebâkî, geriden nakl olunurken bunların kıt'a hâlinde nakl edilmesi perâkende kāfileler hâlinde nakl edilmesine elbet müreccehdi. Nitekim bu usûl hakîkî bir herc ü mercden başka bir netîce hâsıl etmemişdi.

3. Kıymet-i Harbiyye

a. Hey'et-i Zâbitân

Teşkîlât-ı atîka vakt-i hazarda mürekkeb cüz'-i tamlara mâlik olmadığından bi'l-hâssa [1]324 inkılâbından evvelki senelerde garnizonlarda sunûf-ı muhtelife zâbitânı sûret-i

umûmiyyede yek-diğerinden ayrı yaşıyor, aralarında vazîfe temâsı az oluyordu. Bu temâssızlık şahsiyyât sâhasına da sirâyet etmiş olub, sunûf-ı muhtelife zâbitânı arasında yek-diğere karşı kısmen az çok sû'-i nazar, bir nev' adem-i emniyyet hatta adem-i hürmet gibi mazarr bir halet-i rûhiyye tahassul eylemişdi. Ancak bazı garnizonlarda ve en ziyâde Rumeli garnizonlarının bir haylisinde kıta'ât-ı muhtelit cüz'-i tam halinde müttehid kumanda altında bulunurdu. Ma'a-mâfîh bunlarda da sunûf-ı muhtelife yine kendi esâs cüz'-i tamlarına da merbûtdu.

Tekmîl zâbitân bir kere bir kısmı mektebden diğer kısmı kıt'ada silâh-endâzlıkdan yetişmiş olmak üzere (mektebli), (alaylı) nâmıyla iki kısma ayrılmış olub alaylı zâbitân mekteblileri mevki' ve istikbâllerinin rakîbi olan çocuklar; mekteblilerde alaylıları iktidârsız, kaba insanlar gözüyle görüyor. Her iki kısımda vazîfesinin tamâmen ehli olacak iktidâra mâlik olmamakla berâber yek-diğerini cehl ile ithâm ediyordu. Hakîkatde mekteblinin mektebde okuduğu fakat hayât-ı hakîkiyyede üzerine tecârib-i zâtiyesinden başka büyük bir şeyi ilâve etmediği ve bi'l-'akis birçok aksâmını sâha-i tatbîk ve fa'âliyyet bulamamak dolayısıyla unutduğu ve esâsa

I/[21]

lüzûmu vechle tedrîs edilmediği sathî ma'lûmat-ı nazariyyesine mukābil alaylının son zamanlara kadar an'anevî şedîd bir zabt u rabt his ve ülfeti vardı; her iki kısım ancak yek-diğerine i'timâd ve mu'âvenet sûretiyle ortaya bir iş çıkarabilirdi.

İkinci bir vesîle-i tefrîka şu idi: Ekserisi daha dünyaya gelir gelmez rütbe-i askeriyyeye sâhib olan ve mekteb sıralarında ayrı ayrı bir mu'âmeleye tâbi' tutulan ve ikmâl-i tahsîl ederken arkadaşlarının Mülâzım-ı sânî nasb edilmesine mukābil kendisi yüzbaşı, binbaşı olarak ve hatta mîrlivâlıkla mektebden neş'et eden ricâl-i devlet evlâdlarından müteşekkil bir zâdegân ve mensûbeyn tabakası orduda hiçde hoş nazarla görülmüyor ve içlerinden pek iyi yetişmiş ve pek iyi yetişmeğe müste'id bir hayli zevât mevcûd ve bir kısmı günün birinde orduda en yüksek mevâki'i işgāl eylemeğe namzed bulunan bu tabaka ile diğer zâbitânın arası fenâ hâlde açık bulunuyordu.

Zâbitân arasında üçüncü bir vesîle-i tefrîka da (Erkân-ı Harblik) idi. Erkân-ı Harbler, ya'nî iyi kötü bir tahsîl-i âlî görmüş ve fakat o zamanın usûlü mûcebince hemân kayd-ı hayât şartıyla (Erkân-ı Harb) ünvanını ihrâz etmiş olan zâbitân diğerleri tarafından müşterek ve umûmî bir nefretle telakkî ediliyordu. Bunun sebebi bir kere Erkân-ı Harbiyye zâbitânının kendi sınıf arkadaşlarından daha çabuk terfî' ederek menâsıb-ı âliyeye namzed olması mes'elesi idi.

Diğer bir sebeb de bu zâbitânın Erkân-ı Harbiyye sınıflarında pek ziyâde nazarî ve esâs i'tibâriyle gayr-i kâfî yarım yamalak bir tahsîl-i âlîden sonra kıt'a hayâtından tamâmen uzak olarak yaşaması ve ordunun Erkân-ı Harbler içün değil Erkân-ı Harblerin ordu içün ihdâs

edildiğini ve vazîfe-i aslîyyesinin orduya hidmetden ibâret olduğunu bilmemesi idi. Bu bilmemezlik veya yapmamazlık Erkân-ı Harbiyye zâbitânında sûret-i umûmiyyede yüksek bir hodbîni ve kibir ve azamet uyandırmış; bu sıfat ma‘iyyet-i zâbitânına sû’-i mu‘âmele gibi eşkâlde tecellî eylemiş ve bi’n-netîce zâbitân Erkân-ı Harbleri baş belâsı olarak görmeğe başlamışdı. Gerçi Erkân-ı Harbiyye vazîfesinin derece-i kifâyede ehli değildi; fakat her ne olursa olsun ordunun erkân-ı harbiyyesi bu idi. Sevk ve idâre ister istemez bunun elinde kalacakdı. Binâ’en-‘aleyh erkân-ı harblerle zâbitân arasındaki bu soğukluk pek tehlikeli ve mazarr bir mahzûr idi.

Hey’et-i zâbitân arasında yek-diğere ve bi’l-hâssa mâfevke karşı perverdesi esâs olan i‘timâd ve emniyet-i tâmme, hürmet-i lâzıme hissiyâtı ve bi’n-netîce (İttihâd) yokdu. Mâfevkden belki korkulur, çekinilirdi, fakat hürmet ve i‘timâda müstenid bir itâ‘at ve inzibât mefkūd idi.

Zîrde îzâh edileceği üzere hey’et-i zâbitânın ta‘lîm ve terbiye ve muhârebe nokta-i nazarından kıymet-i zâtiyye ve ameliyyesi de gayr-i kâfî idi. Diğer tarafdan zâbitânın terfîh-i hâl ve te’mîn-i istikbâli, terfî‘ ve taltîfi içün sarîh ve ma‘kūl esâslar tedvîn edilememiş olması zâbitânda umûmî bir hoşnudsuzluk tevlîd ediyor, bi’l-hâssa ma‘îşet darlığı ve parasızlık zâbitânı sûret-i umûmiyyede iyi bir zâbitin evsâf-ı tabîiyyesinden olan yüksek izzet-i nefsi kıracak sûretde yaşamağa mecbûr ediyor, sırf ma‘îşet hâtırı içün riyâ ve tabasbus

havf ve ihtirâza, hatta irtikâb ve irtişâya kapu açıyor ve mâfevklerde (ekmeğinden olmasun) diye birçok mûcib-i tecziye-i ahvâlde müsâmaha etmek ve hatta lâ-kayd davranmakla sanki bir vazîfe-i vicdâniye îfâ edildiğini zannediyordu.

Hakk-ı isti‘fâ hemân yokdu; tekâ‘üde ircâ‘da pek nâdir bir şey idi; zâbitlik sanki kayd-ı hayât şartıyla bir meslek idi.

Binâ’en-‘aleyh sunûf ve rüteb-i muhtelife zâbitânı arasında en genç ve dinç ve en ihtiyâr ve amel-mânde insanlar yan yana bulunuyorlardı.

Hey’et-i zâbitân arasında (teşebbüs-i zâtî) mefkūd idi. Dilsiz, emirsiz en ufak bir iş yapılamazdı, yapılmak adet olmamışdı. Mâfevk ise ale’d-derecât kendi mâfevkine karşı aynı vaz‘iyyetde olduğundan sûret-i umûmiyyede işe müte‘allik yukarıdan aşağı evâmir ve ta‘limât gelmesi de pek nâdir bir şey idi. Binâ’en-‘aleyh vezâ’if herkesin basma kalıb gördüğünü ve teslîm aldığını bilâ ta‘dîl ve tekemmül tatbîke devâm etmesinden ibâretdi. Hey’et-i zâbitân bu nokta-i nazardan her tarafı pas içinde çürümeğe başlamış gayr-i fa‘âl bir makineden başka bir şey değildi.

[1]324 senesinden evvelki ordunun belli başlı evsâfı ve daha doğrusu mahzûrları olan bunlara i‘lân-ı Meşrûtiyyet’le berâber yeni bir mahzûr-ı mühim ilâve edilmişdi: Siyâset!

Hey’et-i zâbitânın der‘uhde etmek mecbûriyyetini gördüğü veya her nasıl olursa olsun der‘uhde ve icrâ eylediği askerî inkılâb zâhiren tehlike-i hâriciyeyi muvakkat bir zaman içün durdurmuş gibi olmakla berâber ordunun ma‘neviyyâtını berbâd ve perîşân eylemişdi. Ordu doğru veya yanlış girdiği bu yoldaki vazîfesinin en nihâyet Meşrûtiyyet-i idârenin te’sîsiyle berâber hitâm bulmuş olması îcâb etdiğini ve bu ândan i‘tibâren bütün kalb ve rûhuyla siyâsetden, fırka ve komite entirikalarından ayrılarak mesâ‘î-i meslekiyyeye hasr-ı vücûd eylemek elzem olduğunu bir dürlü anlamıyor, anlamağı istemiyordu. Bu inkılâb sebebiyle umulmadık mevki‘ ve ni‘mete nâ’il olan erkân-ı ihtilâl ve bu yüzden mütena‘im olan bir kısım zâbitân her husûsdaki cehlini, tecrübesizliğini unutarak ve bütün târîh ve esâsât-ı ictimâ‘iyye ve askeriyyeyi ayakaltına alarak bir dürlü siyâsetden vaz‘ geçemiyor, esâs i‘tibâriyle kuvveti bu zâbitândan mürekkeb olan fırka ve komiteler ise zâbitânı ellerinden kaçırmamak istiyordu. Bilâ-kayd ü şart itâ‘at-ı mutlakā ve şedîd bir zabt u rabt en mühim istinâdgâh-ı ma‘neviyyesinden biri olan askerlik rûhu ise komitecilik rûhuyla ve bunun îcâbâtıyla bi’t-tabi‘ i‘tilâf edemiyor ve bu esâsât komitecilik lehine gitdikçe sarsılıyordu.

Bi’l-hâssa küçük rütbeli zâbitânın teşebbüsüyle meydâna çıkmış olan ihtilâl-i askerî daha ilk günden i‘tibâren küçük rütbeli zâbitânla mâfevkler arasına derin bir uçurum kazmış ve birçok mahallerde mâfevke karşı yapılan gāyet çirkin ve münâsebetsiz ahvâl (meselâ bir ferîkin bir kolağası tarafından ref‘-i rütbesi bir ordu kumandanının bir zâbit hey’eti tarafından tahlîfi vesâ’ire) orduyu bu nokta-i nazardan pek sarsmışdı. Bu zamanlarda mâfevkler âdetâ emir vermeğe korkuyor ve hatta mâdûnun emrine girmiş bulunuyordu.

I/[23]

Akab-ı inkılâbda orduyu tensîk içün atıldığı zannolunan ilk adım zâdegân ve mensûbîn sınıfına karşı vukū‘ bulan hücûm oldu.

Devr-i sâbıkda (karihâ-i ilhâm-ı sayha-i pâdişâhî)’den mâfevkü’t-tasavvur rütbeler kazanmış bu sınıfın fi’l-hakîka haksız olan kazançlarını ellerinden almak içün kısmen gayr-i kānunî bir tarzda, İstanbul’daki zâbitânın tazyîk-i fi‘lisi altında Meclis-i Meb‘ûsan’a kabûl etdirilen (Tasfiye-i rüteb kānûnu) hakîkatde orduya mühim bir darbe oldu

Birçok gayr-i lâyıklarla berâber evvelce de zikredildiği gibi bu tabaka arasında bulunan ve istikbâlde ordunun ister istemez başına geçecek kıymetli zâbitân da mutazarrır oldu. Bunların ekserisi gösterildi. Halbuki en iyi ve tabî‘î tasfiye bunlardan rütbelerine mu‘âdil iş istemek sûretiyle yapılabilir, ve isti‘fâ, tekā‘üd yollarını serbest tutmakla bu gāye biraz sonra bile olsa daha iyi ve maksada muvâfık sûretde istihsâl olunabilirdi. Yeni başdan kabûl edilecek

bir (terfî‘ kānûnu) ile de bunlardan orduda kalacak kısım ma‘kūl bir esâs dâhilinde bir hayli müddet kendi rütbelerini muhâfaza ederdi. Devr-i sâbıkda terfî‘ ve tefeyyüz bir kānun ve nizâma müstenid değildi; pâdişahın nüfûzu gayr-i mahdûd idi, binâ’en-‘aleyh bu zevâta siz haksız ve kānunsuz terfî‘ etdiniz denemezdi; bunlardan hiç birisi re’y-i hoduyla terfî‘ etmemişdi. Bunları terfî‘ etdiren kānun o zamanın kānunsuzluğu idi. Verilen bir şeyin alınması ile istikbâl içün pek mazarr bir tohum atılmış olurdu. Bundan sonra ne kimse gördüğü mükâfâtdan ve aldığı rütbeden emin olabilir, ne de duçâr olunan mecâzâtın, i‘dâm müstesnâ, hükmü kalırdı. Bir devrin verdiğini diğerinin almasına, birinin aldığını diğerinin vermesine kapı açılmış olurdu.

Halbuki her devirde alınan verilen şeyler arasında haksızı olabilir. Haklısı da olur; bunlardan birini tanımamak ale’l-ekser diğerini de tanımamağı intâc eder.

Diğer bir adımda (orduyu gençleştirmek) fikr-i zâhirisi ve fakat hakîkatde orduyu alaylı zâbitândan kurtarmak fikr-i derûnisiyle kabûl edilen Tahdîd-i Sin Nizâmnâmesi oldu. Buna nazaran alaylı zâbitânın kısm-ı küllisi tekā‘üde sevk edilmiş, kısm-ı mütebâkisi istikbâlinden büsbütün ümîdsiz ve küskün bir hâlde bırakılmışdı. Halbuki ordunun müstenid olduğu vâsi‘ teşkîlâtı doldurmağa müsâ‘id adedde mektebli zâbit mevcûd değildi; bu noksânın az zamanda telâfisi imkân hâricinde idi. Binâ’en-‘aleyh pek az vakit sonra başlayan harekât-ı müteselsile bu mütekā‘id zâbitânın mühim bir kısmını tekrâr hidmete almağı îcâb etmiş fakat bunlardan ciddî bir hidmet beklemek bi’t-tabi‘ gayr-i mantıkî kalmışdı. Teşkîlâtı ta‘dîl etmeden ve esâslı bir hesâb yapmadan bu işi kurcalamak vahîm bir hatâ idi. Azîm zararlar görüldü.

Gerçi zâbitân muhassasâtı mehmâ-emken ihtiyâca vefâ edecek bir hâle getirilmiş, fakat bunun kadar esâslı bir şart olan terfî‘ ve taltîf husûsâtı bir dürlü tanzîm edilmemişdi. Vazîfesini hüsn-i îfâ etmeyen zâbite ale’d-derecât cezâ, hiç olmazsa nazarî olarak, vardı; fakat hüsn-i îfâ edenler içün

I/[24]

ale’d-derecât sûret-i taltîf yokdu. Devr-i sâbıkdan kalmadır diye nişan ve madalyalar ceffe’l-kalem hükmünden ve i‘tibârdan düşürülmüş, fakat bunun yerine başka bir sûret-i mükâfât ikāme edilmemişdi. Terfî‘de de bir esâs yokdu: Sunûf ve rüteb-i muhtelife ashâbı büsbütün başka teâmüllere göre pek farklı sûretde terfî‘ ediyordu. Suyu getiren de destiyi kıranda hemân birdi. Buna mukābil komitecilik, intisâb eden zâbitâna birçok imtiyâzât-ı ma‘neviyye ve maddîyye te’mîn eyliyordu. Binâ’en-‘aleyh orduda yeniden yeniye adem-i memnûniyyet vesîleleri meydâna çıkmış ve hey’et-i zâbitân meyânında (halâskâran, ahrâr…) gibi çeşid çeşid parti ve hizibler teşekkül etmeğe ve herkes kendi başının çâresini bi’z-zât kendisi aramağa, zâbitân tedrîcen yek-diğerine düşman gözüyle bakan aksâma ayrılmağa

başlamışdı; eğer bu vaz‘iyyet biraz daha devâm etse idi ordu hiç şübhesiz karşılıklı ve silâha sarılmış grublara ayrılacak ve arada bilâ-vâsıta kan dökülecekdi. Bu münâsebetsizlik zâbit mekteblerine ve hatta Mekteb-i Harbiye’ye kadar sirâyet etmiş ve zavallı talebe müte‘addid def‘alar makâsıd-ı siyâsiyye uğrunda bilir bilmez tezâhürât ve nümâyişlerde istihdâm edilmiş ve’l-hâsıl hey’et-i zâbitânın iş ve gücünü en ziyâde bu gibi meşâgil teşkîl etmeğe başlamış ve zâhiren devâm eder gibi görünen terakkî ve te‘âlî himmetlerinin hakîkatde buz üzerindeki yazı mâhiyyetine girmesine işte bu hâl de bir sebeb-i mühim teşkîl eylemişdi.

İnkılâbla berâber hey’et-i zâbitân arasında (teşebbüs-i zâtî) lakırdısı pek kuvvetle söylenmeğe başlamışsa da vazîfe ve maksad nokta-i nazarından ma‘nâsı bilinmeyen bu kelime ma‘a’t-te’essüf en ziyâde (menfa‘at-ı zâtiyye) uğrunda inkişâf eylemişdi.

Binâ’en-‘aleyh hey’et-i zâbitân Balkan Muhârebesi içün ne ma‘nen ve ne de maddeten hazır değildi.

b. Efrâd

İlân-ı Meşrûtiyyet’den evvel nizâmiye efrâdı silâhaltında 6-7 sene kalıyor (usûlen üç sene olacakdı) ve nihâyet bıçak kemiğe dayanınca bir nev‘i isyân ve ihtilâl ile kendisini cebren terhîs etdiriyor ba‘dehû afv olunuyordu. Bu i‘tiyâd devr-i cedîde de miras kaldı. Gerçi akab-ı Meşrûtiyyet’de birkaç def‘alar buna meydân bırakılmadan terhîs vakt-i lâzımında yapılmış ise de te‘âkub eden seferberlikler ve terhîsler bu âdeti yine ihyâ etmişdi. Bundan mâ-‘adâ Edirne vak‘ası, 31 Mart isyânı gibi vakāyi‘ efrâd arasındaki zabt u rabtı ihlâl etmiş ve neferle zâbit arasındaki mütekābil-i emniyet ve i‘timâdı çok sarsmışdı.

Gayr-i Müslim anâsırın orduya idhâli istihsâli ümîd edilen maddî tezâyüd kuvâyı hemânde iknâ edecek mahâzîr-i ma‘neviyye hâsıl eylemişdi. Şimdiye kadar gayr-i Müslimler (râye=re‘âyâ) nâmı altında ma‘nâsını anlamasa bile kendisinden dûn bir mevki‘de gören vatan ve millet kelimelerini ma‘nâsını anlamamak şartıyla ancak yeni söylemeğe ve işitmeğe başlayan müslim efrâd muhârebeyi (dînî bir uğruna)[uğurda] gâvura karşı silâh kullanmakdan ve bu uğurda ölürse şehîd, sağ kalırsa gâzi olarak nâ’il-i ecir ve mesûbât olmakdan ibâret bilirken bu def‘a gayr-i Müslimler (ya‘nî gâvur)in

I/[25]

kendisiyle bir safda öleceğini görünce bundan sonra ne gāye ile muhârebe edeceğinden müterеddid ve mütehayyir kalmışdı. Devr-i sâbıkda Osmanlı Ordusu’nun esâs-ı aslîsinin (Müslümanlık) olduğu iyi kötü takdîr edilmiş, efrâdda i‘tikad ve dîn az çok takviye edilmek istenilmiş ve bu maksadla abdest ve namaza icbâr gibi vesâ’itle hiç olmazsa zevâhir muhâfaza edilmiş iken devr-i cedîdde bu esâs da baltalanmışdı. Halbuki sadece zevâhir-i dîniyyenin muhâfazası bile efrâd üzerinde azîm bir te’sîr hâsıl ederdi. Efrâd kendisi namaz kılmasa, oruç

tutmasa, dînini iyice bilmese bile namaz kılar, oruç tutan veya bunları îfâ eder görünen bir zâbitin efrâd üzerindeki te'sîri azîmdi. Kezâlik aksi cihetden nefer kendisi ne kadar mu'ayyebât yaparsa yapsun zâbitinin meselâ rakı içmesini, kendisine meze yapdırtmasını hiç hoş görmezdi. Bunlar hepsi öteden beri mücerreb ve mehmâ-emken mutâ' husûsât iken kâmilen ihmâl edilmişdi. Halbuki dîn mefhûmu hâricinde müttehid milletlerden mürekkeb bir Osmanlı Ordusu teşkîli batınlara muhtâc bir şey idi. Bu gāyeye muvaffak oluncaya kadar ordunun istinâdgâhı dînden başka bir şey olamazdı. Hiç olmazsa zevâhiri muhâfazanın bu bâbda ehemmiyet-i fevka'l-'âdesi vardı. Gayr-i Müslimleri şübhesiz askere almalıydı. Fakat bâlâdaki gāyenin tahassul etmesine çalışıldığı müddet zarfında bunları saff-ı harbde kullanmamak, bunlardan geri hidemâtında istifâde etmek lâzımdı. Bu sâyede bu anâsırda bi't-tabi' daha ziyâde memnun edilmiş olurdu.

Binâ'en-'aleyh şimdiye kadar başlıca istinâd-ı ma'nevîsi olan dîn ve pâdişah mefhûmlarının sasılmasına [sarsılmasına] mukābil kendisine yeni bir kuvvet telkînine muvaffak olunamamış -esâsen buna bu kadar zamanda imkânda yokdur- olan efrâd şimden [şimdiden] sonra ma'nen ne uğurda muhârebe edeceğini bilmez bir hâle gelmiş idi.

c. Kıyâfet Teslîhât ve Techîzât

Siyah aba ve kumaş ve kırmızı fesden ibâret eski üniforma terk edilmiş, hakî renkde kumaşdan dik yakalı tek sıra düğmeli ceket ve çizme pantolonundan mürekkeb bir elbise kabûl edilmişdi. Renk i'tibâriyle maksada muvâfık olan bu üniforma biçim ve şekil i'tibâriyle arzu-yu milliyye tevâfuk etmiyordu. Bütün hayâtı serbest elbise içinde geçen köylü nefer birdenbire bu dik yakalı sıkı elbise ile ülfet edemiyordu. Devrik yakalı, ferah bir biçim bulmak lâzımdı. Baş kisvesi büsbütün mühim idi. Bir müddet hakî fesler kullanılmış, fakat ne sıcağa ne soğuğa, ne rüzgâra ve güneşe karşı bir fâ'idesi olmayan bu baş kisvesi tedrîcen boz renkli uzun kaputların kollu başlıklarıyla değişmeğe ve efrâd bunları laz başlığı tarzında başına sarmağa başlamışdı. Muhârebe başlarken efrâdın başında hakî fes, boz başlık, hatta kırmızı fes vardı.

(Başlık mes'elesi bir dürlü halledilememiş, bu bâbda akab-ı inkılâbda meşgūl olan bir komisyonun gûyâ efrâda şapka giydireceği hakkındaki şayia 31 Mart Vak'ası'nda epey te'sîr-i icrâ etmişdi).

I/[26]

Halbuki elbise ve başlık en ziyâde iklim ve mevsim ile alâkadâr mevâddır. Yemen'deki asker ile Erzurum'daki asker herhâlde aynı kıyâfetde olmamalıdır; nitekim sâ'ir ordularda da böyledir ve üniformayı tesbît ederken mülâhazât-ı dîniyye hemân de mahall-i tatbîk bulmaz. Ayakkabı bağlı sarı potin idi. Bu da neferimizin tabiatına hiç de uygun gelmiyor, az zamanda bağlar kopuyor, yerine bağ bulunamıyor veya nefer bağı sâbit bir halde geniş

bağlayarak bunu yine alışdığı tarzda giyiyordu. Tolak [Dolak]la berâber çarık veya kısa konçlu bağsız potin veyâhud basit çizme en muvâfıkdı.

Silâh, model i‘tibâriyle mükemmeldi. Piyâdenin elindeki küçük mavzer bâ-husûs bunun mu‘âdilleri uzunlukdan sarf-ı nazar pek mükemmel tüfenk idi. Yalnız ince, narin ve kısa kasaturalar tabiat-ı milliyyeye uymuyordu. İhtiyâca da vefâ etmiyor ve çabuk kırılıyordu. Bunun yerine biraz uzunca, enli, bir tarafı kısmen destereli bıçakvâri kasatura müreccahdı.

Serî‘ ateşli sahrâ ve cebel malzemesi de mükemmel silâhlardı. Koşulu ağır topçu azdı ve en ziyâde 12’lik adi obüslere münhasırdı. Yalnız 3 batarya 15’lik serî‘ obüs ve 10,5’luk uzun top vardı. Makineli tüfenk Hockis (Hotchkiss) maksim (Maxim) ve kızaklı maksim nev‘înden olub en iyileri maksimlerdi. Hockislerden memnun kalınmıyordu.

Süvâride mavzer filintası ile kılınç vardı; yalnız birinci alayın mızrağı mevcûddu. Süvâriyi piyâdeden daha hafif bir silâhla teslîhin doğru olmadığını müte‘âkib harbler gösterdi. Kasaturasızlık ise çok zarar verdi herhâlde süvâri neferini yere iner inmez bir piyâde hâlinde bulunduracak sûretde teslîh mühimdi.

Mu‘âdil martinler maksada muvâfık bir silâh değildi. En büyük iyiliği cebhâne ihtilâfına mahal bırakmaması idi.

Cebhâne mikdâr-ı kâfî vardı. Dersa‘âdet’deki fabrikalarda mehmâ-emken noksânı ikmâl edilebilirdi.

Techîzât zengin işi idi. Meselâ şayâk kablı mükemmel alimünyom matara kabûl edilmişdi. Halbuki Bulgar Ordusu masrafdan ictinâben matara makāmında sadece birer bira şişesi vermekle iktifâ eylemişdi.

Portatif edevât-ı hazariyye her bölükde 100 kişiye yetecek adedde idi. Fakat bunun büyük bir kısmını kürek teşkîl ediyordu. Halbuki memleketimizde kürekden ziyâde kazma işe yarardı; hiç olmazsa ikisi mu‘âdil mikdârda olmalı idi. El bombası ta‘ammüm etmemişdi.

d. Ta‘lîm ve Terbiye Vaz‘iyyeti

Osmanlı Ordusu son Rus harbinden sonra yalnız [1]313’de Yunan Ordusu’yla muhârebe etmişdi. Bunun hâricinde devr-i sâbıkda ordu çete müsâdemâtı, vukū‘ât-ı dâhiliyye ile mütemâdiyen meşgūl olmuş ve müte‘addid def‘a bir hayli redif ve nizâmiye kıta‘âtını az çok ikmâl ederek seferber olmuşdu. Amelî ta‘lîm ve terbiye

işte bunlara münhasırdı. Kıta‘ât garnizonlarda sûret-i umûmiyyede basma kalıb yanaşık nizâmlarla meşgūl olurdu; hakîkî bir muhârebe ve ta‘lîm ve terbiyesi mefkūd ve âdetâ memnû‘ idi. Endâht ve manevra ender işidilen bir şey idi.

Binâ'en-'aleyh akab-ı inkılâbda Osmanlı Ordusu'nun muhârebe nokta-i nazarından ta'lîm ve terbiyesi ordudaki anâsır-ı muhtelifenin fıtrî ve an'anevî kābiliyyet-i harbiyyesinden pek farklı değildi. Ya'nî itâ'at, sabır ve tahammül cesâret gibi fıtrî ve ma'a-mâ-fîh az çok her ordu ve milletde bulunan evsâf ile muttasıf kıymetli ferdler pek çokdu; fakat tam ma'nâsıyla bir vazîfe-i harbiyye îfâsına muktedir kıt'a hemân yokdu. Ordu seferberlikde âdetâ nefîr-i âm manzarasını göstermeğe mecbûr idi; harbi, ancak vakit ve fırsat bulursa harb esnâsında öğrenecekdi.

Akab-ı inkılâbda ta'lîm ve terbiyeye büyük bir kıymet atfedilmeğe başlandı. Bütün mekâtib-i askeriyye yeni başdan tensîk, muhtelif endâht mektebleri, ta'lîmgâhlar, binicilik ve kıta'ât mektebleri te'sîs edildi; celb edilen Alman zâbitânı kumandasında numûne kıta'âtı teşkîl olundu. Bi'l-hâssa Erkân-ı Harbiyye Mektebi yeni başdan vücûda getirilerek hey'et-i tedrîsiye en ziyâde Almanlardan teşkîl edildi. Daha ilk zamandan i'tibâren endâhta, gitdikçe büyük mikyâsda tatbîkât ve manevralara başlandı.

Fakat matlûb-ı gāye Balkan Muhârebesi'ne kadar bir dürlü elde eylememişdi [edilememişdi]. Bir kere zaman azdı; sâniyen mevcûd zamanın mühim bir kısmı müselsel vakāyi' ve muhârebât-ı dâhiliyye ile dolmuşdu; o sûretle ki [1]324-[1]328 bu dört senelik zaman zarfında nizâmiye ve redif cüz'-i tamlarının (tabur ve batarya) kısm-ı küllisi lâ-akall 2-4 sefere iştirâk etmek ve böylece bu müddetin nısfını ayaküstünde ve iş başında geçirmek mecbûriyyetinde kalmışdı. Bundan mâ-'adâ yapılan işlerin esâsı metin değildi; kābiliyyet ve isti'dâd-ı millî iyice tedkîk edilememiş, birçok husûsât sadece Alman mukallidliği hâlinde vücûda getirilmişdi.

Muhtelif ta'lîmgâhlardan geçen zâbitân, veya Almanya'ya tahsîle giderek avdet edenler bütün ordu içine tevzi' edilince derhâl ekalliyette kalıyor ve öğrendiklerini tatbîk imkânından mahrûm kalarak teslîm aldıkları te'âmül ve tarza itbâ' mecbûriyyetinde kalıyorlardı.

Eğer bu sûretle elden geçmiş zâbitân toplu olarak sıra ile mu'ayyen kıt'alara verilse me'mûldü ki semere daha yüksek olurdu.

Saf zâbitânı içün bu sûretle az çok himmet sarf edilmişken Erkân-ı Harbiyye zâbitânı hemânde el değmemiş bir hâlde kalmış idi. İnkılâbı vücûda getiren zâbitânın ekseriyyetini teşkîl eden erkân-ı harbler kendilerini âlim-i kül addediyor ve tevsi' ve ikmâl-i ma'lûmât emrinde kendi hesâblarına bir şey yapmıyorlardı. Erkân-ı Harbiye mektebi ancak istikbâlde semeredâr olabilirdi.

Piyâde sûret-i umûmiyyede en fenâ kışla ve ikāmetgâhlara mâlik, zâbitânın daha büyük bir kısmı alaylı idi. Bi'l-hâssa Rumeli'deki nizâmiyelerin mühim bir kısmı dâ'imî çete kavgalarında oldukça yürüyüş idmanı kazanmış,

I/[28]

silâhını mehmâ-emken kullanmağı öğrenmişse de ihtiyât (ikmâl) ve redif efrâd sûret-i umûmiyyede pek az mu'allem idi; kuvvetli cüz'-i tam hâlinde ta'lîm ve terbiye pek nâkısdı. Endâht ta'limleri pek az semere vermiş ve muhârebe endâhtından sarf-ı nazar ibtidâ'î nişancı vazîfelerini efrâdın hiç olmazsa nısfından fazlasına yaptırabilen kıt'alar pek mahdûd kalmışdı. Kışlasızlık, çete müsâdemâtı ve esbâb-ı sâ'ire zabt u rabtı ihlâl eylemişdi.

Süvâri bi'n-nisbe daha sâbit ve iyice ikāmetgâhlara mâlik olduğundan zabt u rabt daha kuvvetli ise de belli başlı garnizonlar müstesnâ, bölük bölük münkasım olduğundan ve esâsen bölük ta'lîminden yukarısına aklı eren pek bulunmadığından ta'lîm ve terbiye en ziyâde yanaşık nizâmda bölük ta'liminden ibâret kalmışdı. Süvâri keşif ve emniyet ve vezâ'ifinin hemânde câhili idi. Süvâri kendisine terettüb edecek vezâ'if-i muhtelife-i harbiyye hakkında da cehl-i amîk içinde idi. Ta'lîmlerde yaya cenk pek ziyâde mergūb bir imâte-i vakt vesîlesi olmakla berâber hakîkî yaya ta'lîm ve endâht çok geri idi. Hayvanât ufak yapılı idi; aralarında on yaşını geçkin çok idi. Efrâdın mühim bir kısmı köyünde hatta merkeb görmemiş insanlar olduğundan binicilikde sûret-i umûmiyyede pek geri idi.

Topçu bi'n-nisbe en muntazam kışlalara mâlik ve sâbit bir sınıf olduğundan zabt u rabt iyi idi. Fakat ta'lîm ve terbiye en ziyâde yanaşık nizâmda batarya harekâtına inhisâr ediyor, vazîfe-i harbiyyece kıymeti geri bulunuyordu. Cebhâne tasarrufu düşüncesi ve beceriksizlikde endâhtları pek geri bırakmışdı. Ma'a-mâ-fîh bataryasını bi'n-nisbe iyi idâre edebilir yüzbaşı epey vardı; fakat iyi tabur kumandanı nâdir, alay kumandanı ise ender idi. Koşumlar sûret-i umûmiyyede Macar ve Rus hayvanları olub vakt-i hazar kadrosuna göre bile noksândı. Seferberlikde hâricden mubâya'a edilemezse -ki edilse bile elbetde geç gelir- dâhilden ikmâl lâzımdı. Halbuki o vakit yerli bârgîrlerin top koşumuna yaramayacağı hakkında bir kanâ'at mevcûd olduğundan bu bâbda esâslı ihzârât yapılmamışdı. Yegâne menba' olan Dersa'âdet Tramvay Kumpanyası'nın bine yakın katanası bile seferberlik planında mevzû'-i bahs değildi!

Sunûf-ı mu'âvene ve fenniye şimdiye kadar techîzât-ı lâzımeden sûret-i umûmiyyede mahrûm olub adı değişmiş bir piyâde hâlinde idi. Noksânların ikmâline çalışılmış fakat meselâ Avrupa'nın muntazam şoseleri ve kuvvetli bârgîrleri içün bile ağır olan malzeme (telgraf arabası, ve dombaz,..) alınmış olduğundan himmet mahalline masrûf olmamışdı. Nizâmiye kıta'âtında gāyet gayr-i kâfî telefon malzemesinden başka bir şey yok gibi idi.

Seferberlikden az evvel tedârik edilen birkaç seyyâr telsiz telgraf istasyonunu kullanabilecek adam yokdu; nitekim kullanılamadı.

Bi'l-münâsebe şu da şâyân-ı zikrdir: Teşkîlât-ı sâbıkada her piyâde alayında oldukça kuvvetli mevcûdlu bir müzika bandosu vardı. Yeni teşkîlâtda bu berâ-yı tasarruf fırka başına bir tane olarak kabûl edildi. Müzikadan

I/[29]

maksad merâsimde istifâde olmakla berâber bi'l-hâssa efrâdı müstefîd etmekdir. Halbuki fırka bandoları yalnız merâsime münhasır kaldı. Ma'a-mâ-fîh esâsen bu bandoların sûret-i teşkîli ve köyünde davul ve zurnadan başka bir şeyi işitmeyen efrâda opera dinletmek doğru değil idi; bunu ne çalan ne dinleyen anlardı. Bandolarda bazı açık saçık kantolar çalmakla da maksad hâsıl olmazdı. Askere müzika lâzımdı: fakat bu kendisinin görmeğe ve işitmeğe alıştığı el-ân mûsikîden ve havâlardan ibâret olmalı idi. Esâsı bozmamak üzre pek âlâ ıslâh edilebilirdi (İngiliz Ordusu'na dikkat) her taburda birkaç parça millî alet-i mûsikiyye bulundurmak pek muvâfık olduğu gibi bu efrâddan sıhhiye neferi vesâ'ire olarak da istifâde edileceğinden kadroyu tezyîde îcâb etmezdi.

e. Manevralar

[1]324 kışında ale'l-'acele karşılıklı bazı fırka ve kolordu manevraları en ziyâde Trakya'da yapılmış ve bunlar ordunun cehl-i amîkini bir kere daha göstermişdi. [1]325'de biraz daha esâslı çalışılmış ve bi'l-hâssa Trakya'da Golç Paşa'nın idâresi altında bir kolordu manevrası yapılmışdı. [1]326'da mikyâs daha büyümüş ve 1, 2. Ordular arasında 5, 6 fırkanın iştirâkiyle mühimce bir sonbahar manevrası ta'kîb edilmişdi. Fakat sûret-i umûmiyyede iyi hazırlık olmadan yapılan bu manevralar sevk ü idâre ve tecrübe nokta-i nazarından hemân pek az bir şey öğretmesine mukābil ordunun nevâkısı ve mahâzîrini yâr ve ağyâra irâ'e vesîlesini ihzâr etmiş ve bi'l-hâssa [1]326 manevrası koleranın dâhil-i memlekete yap[y]ılarak Balkan Muhârebesi'nde müdhiş bir felâket tahassulunda mühim bir âmil olmuşdu. Kezâlik bu manevra ve tatbîkâtlar mâhiyyet-i harb hakkında gāyet fenâ bir kanâ'at tevlîd etmişdi. Karşı karşıya temâsa gelen iki kıt'a arasında manevra hemân yürüyüş sür'ati ile hitâm bulurdu. İlk top atmak husûsu büyük bir kıymeti hâ'izdi; ne olursa olsun hemân ale'l-'acele bir bataryaya bir top atdırırlar. Güm! Diye havâya bir el atılır ve bundan sonra endâht hazırlığı başlardı.

f. Ta'lîm ü Terbiye ve Sevk ü İdâre Mesleği

Ta'lîmnâme, Seferiyye nizâmnâmesi, Menzil hidemâtı nizâmnâmesi vesâ'ire esâsen Almanca'dan basma kalıb tercüme edilmiş şeyler olub müterakkî bir ordudaki esâsâtın aynen iktibâs-ı nazariyyesiyle her şeyin olub biteceği zannedilmişdi. Halbuki bir ta'lîmnâme veya nizâmnâmenin bi'z-zât ve bizâtihi mükemmel olması ale'l-ekser hiç de maksada kâfî değildir.

Asıl mes'ele bunun kābiliyyet-i tatbîkiyyesinde ve husûle getireceği semerededir. Esâsâtını asırlardan beri kurmuş ve mütemâdiyen terakkî ve tekemmül etdirmiş ve ta'lîmnâme ve nizâmnâmelerini milletin kābiliyyet-i maddiyye ve ma'neviyyesine istinâd etdirerek tanzîm eylemiş olan bir orduyu aynen taklide yeltenmek hiçbir semere vermez. Bir ta'lîmnâme, nizâmnâme ve kānûnun emsâline nazaran kıymetçe dûn ve basit olması fakat bunun müte'allik olduğu millet ve teşkîlâta tevâfuk

I/[30]

etmesi aksine dâ'imâ müreccahdır. Alman Ordusu, Fransız Ordusu ve hatta Sırb ve Bulgar orduları nasıl kendi ta'lîmnâmelerine mâlik ise biz de bir (Osmanlı Ordusu ta'lîmnâmesi)ne mâlik olmak mecbûriyyetinde idik ve yine de böyleyiz.

Meselâ: Almanlar bir dakikada beheri 80 santim tûlunda 114 adım atmağı tekmîl-i harekât için esâs kabûl etmişlerdi. Halbuki bizim askerimiz ne bu hatveyi ve ne de bu sür'ati elde edemez; buna bu batının kābiliyyet-i milliyye ve bedeniyyesi müsâ'id değildir.

Kezâlik Almanlar ileri karakol tertîbâtında yek-diğerinden 3-5-8 yüz metre aralıklı çifte nöbetçilerden ve küçük zâbit postalarından mürekkeb bir hattı esâs kabûl etmişlerdir. Biz de ise bu gibi tertîbât pek az semere verir; herkes uyur. Binâ'en-'aleyh daha kesîf ve daha kuvvetli ve mu'ayyen şekillere mâlik bir emniyet hattına daha uzun zaman için muhtâcız; bu hattın gāyet sıkı bir kontrol altına alınabilmesi ise pek mühimdir. Kezâlik meselâ Almanlar memleketlerinin tabî'at-ı coğrafyasını, ahvâl-i milliyye ve an'ane-i askeriyyeyi nazar-ı dikkate alarak ikāmet için en ziyâde konak usûlünü esâs kabûl etmişdir. Biz de ise an'anevî tarz-ı ikāmet ordugâhdır konağa ne coğrafya, ne dîn ve millet şerâ'iti müsâ'id değildir; bunlar olsa bile konakda ikāmet eden askeri vakt u zamanında iş başına getirebilmek pek güç ve mühim bir mes'eledir.

Aynı vechle süvâri ve topçu dahi yürüyüş vesâ'iresini aynen Almanlarınkine benzetmeğe çalışıyordu. Halbuki meselâ altındaki bârgîr cinsi buna müsâ'id değildi.

Bu gibi birçok nukāt Alman ta'lîmnâmelerini bizim için fâ'idesiz ve hatta mazarr bir şekle sokuyordu. Bununla berâber bu ta'lîmnâme ve nizâmnâmeler okunub elden geldiği kadar tatbîkine çalışılsa idi yine ne ise! Halbuki bunlar okunmazdı. Mesala zâbitân, harbiye sınıflarında bile ta'lîmnâmenin muhârebe kısmını okumak ihtiyâcını bir kere olsun hissetmezlerdi. Hemân hiçbir mu'allim sevk ve idâre esâsâtının kâmilen bu kısımda münderic olduğunu ihtâr etmemişdi. Tekmîl emekler ta'lîm kısmının ehemmiyetsiz teferru'âtına hasrediliyordu. Mektebde okunmayan bir şey ise ordu da hiç okunmuyordu.

Kumanda hey'et-i âlemiyesi de (kitâbsız) idi. Orduda sarîh ve maksada muvâfık bir sevk-i idâre mesleği yokdu. Her kangi bir vaz'iyyet-i harbiyyeyi aynı sûretde ihâta edecek ve

aynı vaz‘iyyetde sûret-i umûmiyyede aynı karârı verebilecek, îcâbında kendiliğinden bir karâr ittihâz edebilecek zâbit ve kumandan ender idi. Nitekim bu husûs Balkan Muhârebesi’nde kendisini kemâl-i ehemmiyetle hissetdirdi ve tekmîl kumanda hey’eti en kıymetli vakitlerini îzâh, istîzâh, izin ve istîzân ile ve bir de yek-diğerini tenkîd ve tahatti[*] ile geçirdi.

Muhârebe başlıca şu sözlerle hulâsa ediliyordu:

1) Ta‘arruz!...

2) Ta‘arruzda cebheden işgāl cenâhdan ihâta:

I/[31]

Münâsebetli münâsebetsiz her nazarî ve amelî vaz‘iyyet işte böyle halledilirdi. Bir tabur, bir bölük bile ihâtaya kalkar ve pek azîm cebhelere dağılıverirdi.

Müdâfa‘a, ric‘at lakırdıları da zebânzeddi; fakat bunların sûret-i tatbîk ve icrâsı pek az ma‘lûmdu. Bâ-husûs müdâfa‘a rûhunun tahkîmat olduğu gayr-i ma‘lûmdu. Edevât-ı tahkîmiye uzun zaman birer fazla yük gibi taşınmış ve hatta Balkan Muhârebesi’nde bunlar bidâyetde hep öteye beriye atılmışdı!

Bu ahvâl ve nevâkısa rağmen aramızda Osmanlı Ordusu’nun Balkan ordularına manevra ve sevk-i idârece fâik olduğu hakkında bir zan yerleşmişdi. Gerçi harb Bulgar ordusunda da büyük sevk ve idârenin hiç de iyi olmadığını gösterdi; ama bizde de bu bâbda bir şey olmadığını aynı zamanda isbât eyledi.

Ve’l-hâsıl ta‘lîm ü terbiye ve sevk ü idârece Osmanlı Ordusu kendisine göre biçilmemiş mükemmel bir süvâri elbisesini aynı zamanda meselâ önü arkaya ve arkası öne gelmek üzre giymiş, mendili başına örtmüş bir adam vaz‘iyyetinde idi. Biraz serbesti-i hareketi elde etmek için bu adam nasıl ilk iş olarak elbisesini atub ortaya don gömlekli çıkarsa biz de daha ilk muhârebe temâsından i‘tibâren ta‘lîm ü terbiye ve sevk-i idâre esâsâtından öylece tecerrüd ederek çırıl çıplak kalacakdık.

Binâ’en-‘aleyh Osmanlı Ordusu’nun kıymet-i harbiyyesini hulâsa edelim: Teşkîlât ve nizâm-ı harbinin vüs‘atına vesâ’it-i maddiyyesinin bi’n-nisbe mükemmeliyetine rağmen ordu, içi boş bir ağaçdı. İlk esen fırtına ile sarsılmağa ve devrilmeğe mahkûm idi. Sevk ve idârece en müteşebbisler harbi bir çete kavgası mâhiyyetinden daha yüksek olarak göremiyordu.

4. Osmanlı Ordusu’nun Seferberlik ve Tecemmu‘ Sevkü’l-ceyşi İstihzârâtı

Seferberlik ta‘bîride hemân hemân i‘lân-ı Meşrûtiyyet’le memlekete, orduya yeniden dâhil olan ta‘bîr-i âharla yeni yeni kullanılmağa başlayan kelimelerden idi. Ma‘a-mâ-fîh o zamandan beri dört seneden ziyâde bir müddet geçmiş olmasına rağmen (seferberlik) ta‘bîri

[*] Metinde tahattie şeklinde yazılmış olan Tahatti kelimesi: Muntehab-ı Lugat-ı Osmaniyye sayfa 156 sıra 17’de hata etmek, yanıltmak, yanlış etmek anlamında verilmiş olup “yanıltmak” anlam olarak metne uymaktadır.

hâlâ bütün efrâd-ı millet arasında ta‘ammüm edememiş olub mazmunu ale’l-ekser (silâhaltı) ta‘bîriyle ifâde edilegelmekde idi. Gerçi aynı ma‘nâ murâd edilmek şartıyla kelimelerin tenevvü‘nde büyük mahzûr olamazsa da ne çâre ki bu iki kelimenin ma‘nâ-yı mevzû‘u arasında da fark vardı.

(Silâhaltı) te‘âmülen sadece bir kısım efrâd ve hayvanâtın yeniden silâhaltına celbi ma‘nâsında idi. Tam ma‘nâsıyla her dürlü teşkîlât ve teferru‘âtıyla seferber ordular vücûda getirilmesi ma‘nâsında değildi!

İlân-ı Meşrûtiyyet’den evvelki Osmanlı Ordusunda (silâhaltı-seferberlik) ve tecemmu‘ takrîben şu sûretle ihzâr edilir ve cereyân ederdi: Aynı zamanda ahz-ı asker mu‘âmelâtıyla meşgūl olan redif tabur, livâ ve fırkaları kendi mıntıkaları dâhilinde dâhil-i esnân olan efrâdın her sene lüzûmu vechle ta‘dîl edilmek üzre sene sene defterlerini hazırlar bunları yoklamalarla kontrol ederlerdi. Mıntıkada mevcûd hayvanât-ı

I/[32]

feresiye hakkında (at, ester) şöylece tahmîni ma‘lûmât elde olunurdu. Mıntıkadan çıkacak redif taburlarına muktezî silâh, cebhâne, malzeme ve eşyâ tabur merkezlerindeki depolarda muhâfaza olunurdu. Nizâmiye kıta‘âtının yanlarında mevcûd-ı hazarîlerine kifâyet edecek kadar silâh, cebhâne malzeme vesâ’ire mevcûd olub esnâ-yı seferde alacakları ihtiyât (ikmâl) efrâdına muktezî silâh vesâ’ire ya varsa garnizondaki redif deppoyunda veya ayrı bir deppoyda muhâfaza edilirdi. Belli başlı müddehar İstanbul idi. Hatta ordu merkezindeki deppoylarda bile çok bir şey yokdu. Binâ’en-‘aleyh îcâbında silâhaltına celb edilecek efrâd için muktezî mevâdın ekserisi bi’l-hâssa elbise ve malzeme-i sâ’ire hep İstanbul’dan gelecekdi. Silâhaltı emrinde nizâmiye kıta‘âtına hangi redif dâ’iresinden efrâd geleceğinin kâğıd üzerinde ta‘ayyün edilmiş olduğu bazı vesâ’ikden anlaşılıyorsa da bunun hakîkatde sûret-i tatbîkî hemânde hiç hazırlanmamışdı. Binâ’en-‘aleyh seferberlik emri ile birlikde hangi sene efrâdının silâhaltına gelmesi îcâb etdiği bildirilecek, bu efrâd redif taburları vâsıtasıyla celb edilecek, bu meyânda pazuya kuvvet ele geçebildiği kadar da hayvanât ve malzeme toplanacak ve bunlar hemân hiçbir hazırlığa ve esâsa tâbi‘ olmaksızın bulundukları mahallerden en yakın iskele, istasyona sevk edilecek, orada şimendüfer ve vapur kumpanyalarının keyfine tâbi‘ olarak nakil sırası bekleyecek, komisyon-ı mahsûs teşkîliyle nakliyyâtın tesrî‘ine çalışılacak, sırası gelen dârü’l-harekât neresi ise oraya sevk edilecekdi. Dârü’l-harekâta karadan geleceklerde aynı sûretle yola çıkacakdı.

Nizâmiye kıta‘âtı hazarî garnizonlarında ihtiyât-ı efrâd vesâ’iresinin vürûdunu bekleyecekdi. Fakat; ekseriya bekleyemez ve a‘zamî olarak nısf-ı seferî mevcûdla yola çıkmak mecbûriyyetinde kalırdı.

Seferberlik emriyle berâber büyük küçük bi'l-cümle makāmât arasında îzâh ve istîzâha, izin ve istîzâna müte'allik müdhiş bir posta ve telgraf muhâberesi başlar, bütün projelerin bu vâsıta ile halline mürâca'at edilirdi. Her tarafdan büyük bir herc ü merc ile dârü'l-harekâta akmağa başlayan bu müteferrik ve muhtelifü'l cins ve kıymet kıta'âtından ordu teşkîli ise büsbütün garîb sûretde olurdu.

Vakt-i hazarda nizâmiye veya redif, alay, livâ fırkasına kumanda eden hey'et-i erkân ve karargâhlarda kendi kıt'aları yola çıkdıkça hareket ederler ve peyderpey dârü'l-harekâta muvâsalat ederlerdi. Bu sûretle bir tarafdan kıta'ât gelirken diğer tarafdan da karargâhlar gelirdi. Meselâ ilk gelen birisi Rumeli'li diğeri Anadolu'lu iki redif taburu ile birisi birinci diğeri üçüncüye orduya mensûb iki nizâmiye taburu cem'an dört taburlu bir mürekkeb alayı halinde meselâ dördüncü ordudan gelen bir redif alayı kumandanının emrine verilir ve böylece iki mürekkeb alaydan bir mürekkeb livâ, iki livâdan bir fırka teşkîl edilir; vakt-i hazardaki numrolar, teşkîlât tamâmen alt üst edilerek yeni bir teşkîlât vücûda getirilmek istenilirdi.

Yunan Muhârebesi'nin seferberlik ve tecemmu'u hemân tamâmen bu sûretle cereyân eylemişdi. Bu usûlün elbet mahâzîrini anlayanlar vardı. Fakat bu derslerden istifâde edilerek bundan sonra ne yapılmış olduğu hakkında ma'a'-te'essüf

I/[33]

elimizde mühim bir vesîka yokdur. Bazı emârelere istinâden bu muhârebede iyi kötü muzaffer olmağı kendi fazl ve irfânımıza hamletmemizin de inzimâmıyla bundan sonra -devr-i meşrûtiyyete kadar- hemânde mühim bir şey yapılmadığı zannedilebilir; inşâallah tedkîkât-ı müstakbele bu zannı ibtâl eder.

İlân-ı Meşrûtiyyet'den sonra bir müddet bu bâbda yeni bir adım atılamadı, bu gün vesâ'ik arasında [1]327-28 istihzârâtı vardır ki bu sûretle bu işlere ancak [1]326'da başlandığına hükm edebiliriz. Ağleb-i ihtimâl [1]324-[1]325 seneleride bu husûsda esâslı bir şey yapılamadan geçmiş olsa gerekdir.

Bundan sonra [1]328 senesi bidâyetinde, hükmü [1]330 bidâyetine kadar mer'î olmak üzre [1]328-[1]329 seferberlik planı yapılmışdır ki bunun esâsât-ı mühimmesi ber-vech-i âtî nakledildi:

a. Seferberlik İhzârâtı

1- Seferberlik istihzârâtı[1060] için [1]328 senesi büdçe mevcûdu esâs kabûl edilmişdir. Halbuki hakîkatde bu mevcûd hadd-ı â'zamî olub buna vâsıl olmuş hemân hiç bir kıt'a hazarda mevcûd değildi. Binâ'en-'aleyh buna nazaran yapılacak istihzârâta göre kıta'âtı mevcûd-ı

[1060] Kelime metinde istihsar olarak yazılmış.

seferiyye iblâ‘ mümkün olamazdı. Vakt-i hazardaki asgarî ve hakîkî mevcûd veya hiç olmazsa vasatî mevcûd vâhid-i kıyâsî olmalıydı.

2- Gayr-i müsellah efrâd hâric olarak birinci müfettişlik nizâmiye taburları 1048, 2. müfettişlik nizâmiyesinden 7. Ko. ile Fırka 24 taburları 1048 tüfenk üzerinden seferber olacak, 2. Müfettişliğin diğer nizâmiye taburları 826 nefer mevcûdiyyete bâli‘ olacakdı. 1, 2, 6. redif müfettişliklerine mensûb taburlar 800 tüfenk, 63 kadro hâricî neferle seferber olacakdı. Sâ’ir kıta‘ât seferî kadroya göre seferber olacakdı.

Rumeli’nin mevcûd nizâmiye kuvvetlerini seferber etmeğe kâfî efrâda mâlik olmadığı esâsı kabûl ediliyor ve bu sebeble ikinci müfettişlik nizâmiyelerine Anadolu’dan da ikmâl efrâdı tertîb ediliyordu. Fakat istihzârâtın muhtelif aksâmında bu husûs başka başka tarzda zikredilmişdi. Meselâ: 1. Müfettişliğe verilen ta‘limâtda: Yozgat, Kayseri, İzmir, Uşak, Bursa, Aydın, Denizli, Karahisar, Antalya fırkalarından 2. Müfettişliğe efrâd verileceği mezkûr olduğu hâlde 2. Müfettişliğe verilen ta‘limâtda bu fırka isimleri zikredilmiyor, bi’l-‘akis (2. Redif müfettişliği devâ’irinde yapılan ta‘dîlât hasebiyle nizâmiye ordusunun mahallî menâbi‘ ile seferber edilmesi taht-ı imkâna alınmışdır. Ma‘a-mâ-fîh ihtiyâten Anadolu’dan efrâd tertîb edildi.) deniliyor ve yine buna mübelliğ cedvellerde ise ber-vech-i âtî Anadolu efrâdının 2. Müfettişliğe tahsîs edildiği görülüyor:

I/[34]

	İhtiyât	Redif	Seferberliğin a‘zamî kaçıncı günü nerede bulunacağı
İzmir Fırkası’ndan	6.950	4.436= 11.386	13 Mitroviçe, Yakova
Aydın “	655	833= 1.488	20 İşkodra
Karahisar “	315	450= 765	17 Manastır
Uşak “	5.680	3.922= 9602	12 Manastır Gevgili
Denizli “	607	1.258= 1.865	10 İştib, 16 Debre, 20 İşkodra, 22 Yanya
Antalya “	38	103= 141	26 İşkodra
Trabzon “	243	304= 547	12 Manastır

Samsun “	1.621	3.580= 5.201	13 Üsküb, 22 Yanya
Bursa “	292	324= 616	20 Yanya
Yozgad “	8.122	6.352= 14.474	18 Manastır
Kayseri “	9.239	3.944= 13.183	19 Kozana, 25 Yanya İşkodra
	33.762	25.506= 59.268	

Bunun ne dereceye kadar kābil ve doğru olacağı mübâhis-i âtîde görülecekdir. Herhâlde bu husûs yalnız Garbî Rumeli'de bir muhârebe vukū'una karşı kābil-i tasavvur ve tertîb idi. Fakat Trakya'da da bir muhârebe kabûl edildiği takdîrde yine Anadolu'dan Garbî Rumeli'ye kuvvet tertîbi kadar fâhiş bir hatâ olamazdı.

Trakya Ordusu nizâmiyelerinin ikmâl efrâdı da ber-vech-i âtî tertîb edilmişdi:

Kıta'ât Anadolu'da Rumeli'de

Tabur Dâ'iresi	Adedi	Kaç günde kıt'aya gelecek	Tabur Dâ'iresi	Adedi	Seferberliğin Kaçıncı Günü Yerinde Hâzır
1.Ko: Fırka 1 piyâdesi	28	6-11	Dersa'âdet	18	3
Fırka 2 piyâdesi	28	5-9	“	18	3
Fırka 3 “	28	5-10	“	18	3
Ko. Kıta'âtı	—	—	Dersa'âdet	—	3
1. Redif Ko.	—	—	“		3
2. “ “	—	—	—		—
3. “ “		5	—		—
Sü. Fırkası	—	—	Dersa'âdet		3
K. U	—	—	“		3
Sü Y 1, 2, 3	30	5-11	—		—

Topçular	12	5-9	—		—
İsh T	16	5-15	—		—
Telgr. T 1	30	5-14	—		—
Ko. İhtiyât Efrâdı	—	—	Dersa‘âdet’deki taşralılardan 7.000 nefer [Dersa‘adet’de 140.000]		

I/[35]

Taşralı mukayyed iken E. H bunu indî olarak 250.000’dir diyor ve bunlardan 70.000 nefer çıkdıkdan sonra mütebâkisiyle Fatih ve Selimiye fırkalarının ve daha fazlasıylada daha bir takım kuvvetlerin seferber olacağını kabûl ediyor. Fakat çıkabilecek efrâd mikdârını bilmiyor.]

Kıta‘ât		Anadolu’da			Rumeli’de
Tabur Dâ’iresi	Adedi	Kaç günde kıt‘aya gelecek	Tabur Dâ’iresi	Adedi	Seferberliğin Kaçıncı Günü Yerinde Hâzır
2. Ko.: Fırka 4 piyâde	10	4-7			
Fırka 5 “	16	5-9			
Fırka 6 “	11	4-6			
Ko. Kıta‘âtı	9	6-10			
İsh T 2	33	4-8			
Topçu	13	4-15			
3.Ko: Fırka 7 piyâde	—	—	Trakya	10	4-7
Fırka 8 piyâde	10	7-13	—		—
Fırka 9 “	11	5-12	Trakya	2	—
Ko. İhtiyât	5	5-6	—		—
Sü Y 7, 8, 10	10	4-10	“	12	4-10
Topçu	9	5-13	“	7	5-13
Esh T 3	15	4-13	“	11	4-13
4. Ko: Fırka 10 piyâde	—	—	“	10	4-6

Fırka 11 “	7	6-7	—		—
Fırka 12 “	—	—	“	9	3-7
Ko. Kıta‘âtı	3	6-8	“	21	14-8
Sü Y 5, 11, 12 ve Hafifler	10	4-8	“	21	4-8
Topçular	14	4-10	“	9	4-10
İsh T 4	16	5-16	—		—
Edirne İkmâl Efrâdı	26	4-11	“	10	4-11

Bâlâdaki cedvel ile (Zeyl 9)’a nazaran Trakya efrâd-ı ihtiyâtiyyesinden Fırka 7, 10, 12 piyâdesi ile sunûf-ı sâ’irenin bir kısmının seferber olacağı diğer kıta‘âtın Anadolu efrâd-ı ihtiyâtiyyesiyle ikmâl edileceği anlaşılır.

Halbuki evvelce görüldüğü ve (Zeyl 9)’un etrâfllı bir tedkîkiyle anlaşılacağı üzre Trakya ve Anadolu’daki mu‘inli efrâd-ı ihtiyâtiyyeden cem‘an yekûn ancak 76-77 bin kadar bir derece mu‘allem, müsellem efrâd bulabilmek mümkün olduğundan bu sûretle nizâmiyenin seferberliği sûret-i umûmiyyede gayr-i mu‘allem mu‘inli ve mu‘insiz efrâd-ı ihtiyâtiyye ile olacak ve kıta‘ât birer insan kalabalığı hâline gelecekdi./[36]

3- İstihkâm taburları 6’şar bölük üzerine, ordu telgraf taburları da 24’er takım üzerine seferber olacakdı. Bunların ikmâl efrâdı külliyetli adedde tabur dâ’iresinden üçer beşer nefer olarak gelecekdi ve seferberlikleri ister istemez bi’n-nisbe çok uzun sürecekdi.

4- İkmâl efrâdının redif tabur merkezine zaman-ı vürûdu: Seferberliğin 5,5- 10, 10-15 gününe kadar merkezindeki seferberliğini ikmâl edebilecek redif taburlarının efrâd-ı ihtiyâtiyyesinin mütekābil en 3-4-5’nci günleri redif dâ’iresinde hazır olacağı, daha fazlası için de 6 günde hazır bulunacağı nazarî ve indî olarak kabûl edilmişdi.

2. Müfettişliğin 27 Şubat [1]328 târîhli tahrîrâtında Rumeli efrâd-ı ihtiyâtiyyesinin 3 günde kābil-i celb olduğunu bildirmiş ise de E. H bu müddeti de 5 gün kabûl etmişdi. Bu müfettişlik için Anadolu’dan gelecek ikmâl efrâdı hakkında : “Herhâlde seferberlikden evvel gelmiş olacağından bunlarda te’ehhür bile olsa umûmî seferberlikde mahsûs olamaz” deniyordu.

5- Nizâmiyeye efrâd-ı ihtiyâtiyye olarak yalnız Müslümanlar verilecekdi. Gayr-i Müslimlerden ne mikdâr celb olunacağı seferberlik emrinde bildirilecek ve bu mikdâr Müslümanların adem-i icâbetine karşılık tutulacakdı.

6- Seferberlikde tengirafçı[telgrafçı], polis, jandarma, tahsîldar, bi'l-fi'l şimendüfer kumpanyalarında müstahdem olanlar yerlerinde îfâ edileceklerdi. Daha başka istisnâat-ı husûsî hiç hâtıra gelmemişdi.

7- Redif taburlarına kendileri için; cedvellerden kâğıd üzerinde biner neferlik menba' bırakılacak ve mütebâkî efrâd kıta'ât-ı sâ'ire ihtiyâc için kâmilen celb edilecekdi ki bunların kısmı a'zamı mu'insiz, gayri mu'allem, işe yaramaz bir cemâ'atden ibâret olacakdı.

8-Mu'inli efrâd-ı redifenin umûm mikdârı 220.078 olub bundan kendi memleketlerinde olanı kesirsiz 200.000 kabûl olunuyor idi. Bunun içinden % 57'si mu'allem olduğundan bu sûretle işe yarar mu'inli efrâd-ı redife 110.000'den ibâret idi. Halbuki 205 redif taburu için lâ-akall 205.000 neferlik bir menba' lâzımdı. Bu sûretle redif taburlarıda az çok işe yarar bir hâlde ancak nısf-ı mevcûdla seferber olabilecekdi!

9- Bunlara zamîmeten şu sözler efrâd seferberliğinin ne kadar nazarî olduğunu sarâhaten göstermeğe kifâyet eder: "İkmâl efrâdı tertîbinde kıta'ât-ı nizâmiyenin teşkîlât-ı cedîde mûcebince bulunacakları mevâki' nazar-ı dikkate alınmışdır. Vaz'ü'l-ceyş hazır gibi muvakkat ve mütehavvil bir vaz'iyyetin esâs ittihâzı hâlinde seferberlik tertîbâtının sâbit kalmayacağı derkârdır. Vaz'ü'l-ceyş hazır iktisâb edilmeden evvel bir harb zuhûru hâlinde her nizâmiye Ko. kendi mıntıkası dâhilinde bulunan ve cedvellerde gösterilen bir veya birkaç iskele ve istasyonda teslîm edilecek olan efrâdın îcâb eden mevâki'e tesyîrinde lâzım gelen ta'dîlât vakt u zamanıyla ordu müfettişlikleri ve Ko.'larca tanzîm olunacakdır."

I/[37]

10- 2. Sınıf redif taburları (ya'nî Rumeli redifleri) mu'insiz ihtiyât ve rediflerden eğer yetişmezse kısm-ı sânî efrâdından seferber olacakdı. Birinci sınıf redif taburları mu'inli rediflerden, kifâyet etmezse en genç mu'inli müstahfızlardan seferber olacakdı. Ale'l-'umûm kollar ve kıtârlar kısm-ı sânî efrâdıyla seferber olacakdı.

11- Müstakil Süvâri'lerin i'âşe ve cebhânesi bidâyetde 3 ve 4. kolordulara âiddi. Süvâri alayları beşer bölük üzerine seferber olacakdı. Ma'a-mâ-fîh bölükler hazarî mevcûdla kalacak ve bu sebeble hazarî mevcûd tertîb seferinin kā'ideten ¾ ü olacakdı.

12- Müstahfızlarda seferber olacak ve geri hidemâtında kullanılacakdı.

13- Seferberlikde harb senesi efrâd-ı cedîdesiyle îcâbında 18-19 yaşındaki efrâd ve fazla efrâddan beher fırkaya 1-1-1-1 esh'in kuvvetinde depo kıt'ası teşkîl edilecekdi.

14- Sıhhiye bölüğü, seyyâr hastahâne, kol ve kıtârlar fırka ve ko.'ların son kademelerini ta'kîben yürüyecek sûretde, cebhâne kolları topçu alaylarının hareketine kadar seferber olacakdı.

15- Vesâ'it-i nakliyyenin seferberliği:

a) “Memleketde koşum hayvanının kılleti hasebiyle bataryaların binek ve koşum hayvanları, cebhâne ve top ve tüfenk esterleri seferde tertîb-i hazarî üzre olacak ve vakt-i hazarda bataryalar dört top, yedi cebhâne arabası, bir tarassud arabası koşacak kadar hayvanâta mâlik olacak”

b) Kıta‘ât-ı fenniyeye lâzım koşum hayvanları hazarda kâmilen nakliyye taburlarında hazır olacak.

c) Kıta‘ât hayvanâtının noksânı (seferberlik ihtimâli kesb-i kuvvet eyledikde) dâhil ve hâricde Mubâya‘ât ve Tedârik-i Vesâ’it-i Nakliyye Kānunnâmesi ile tedârik edilecek.

d) Bu maksadla 1. Ordu Müfettişliği Rumeli ile 1 ve 6. Redif Müfettişlikleri’nden istifâde edecek (Aydın, Denizli, Antalya devâ’iri hayvanâtı 2 müfettişliğe)

e) “Trakya’da tahaşşüd edecek ordunun ağırlık ve kollar için kesirsiz 54.000 hayvana ihtiyâc vardır (kıt‘a hayvanları hâric) kıt‘a hayvanlarının ikmâl-i noksânı için 10.000 hayvan lâzım; cem‘an 64.000 hayvanın tedâriki lâzımdır. Rumeli yalnız 27.000 hayvan verebileceğinden mütebâkî 37.000 hayvanın Anadolu’dan celbi lâzımdır”

“2. Müfettişlik’de aynı, mekâdîr 35.000, 10,000, olub 70.000 de redifler için lâzım olacağından cem‘an 70.000 hayvan muktezidir ki bunu dârü’l-harekât verir.”

Merbût istatistike mürâca‘ât, (Zeyl 10)

f) “Kıt‘a arabaları hazarda tamâmen hazır olacakdır. Ağırlıklar cebhâne kolları arabaları kezâ, erzâk kolları için dârü’l-harekâtdan öküz arabası tedârik edilir. (A‘zamî 11.000 araba) “ağırlıklar;

I/[38]

cebhâne kolları ve kıtârlar için cem‘an 11.500 çift, 23.000 tek bârgîrli arabaya ihtiyâc vardır ki dârü’l-harekâtda bunlar bulunamaz.

Binâ’en-‘aleyh hazarda arabalar idhâr edilmeden evvel harb olursa cebhâne kollarıçün öküz arabalarından, diğer arabalar için mekârîlerden istifâde edilir. Bir tek bârgîrli araba 2,5 bir çift bârgîrli araba 5 mekârîye mu‘âdil addedilerek tedârik olunur. Ahâlinin bu maksadla arabalarla birlikde istîcârı muvâfıkdır.”

g) Menzil erzâk kolların öküz arabası olacak bi’l-âhire bunların yük otomobiline tebdîli düşünülecek.

16- Ko. K.’lığından taburlara kadar her kıt‘a seferberlik ihzârâtı için bir (seferberlik muhtırası) tutacak.

17- Seferberlik günlerinde şu işler ikmâl edilmiş olacak: Zâbitân ikmâli, malzeme ikmâli, vesâ’it-i nakliyye ikmâli, zâbitân â’ilelerinin emin mahallere nakl ve îvâsı, nakde â’id husûsâtın tanzîmi.

b. Tecemmu‘ Sevkü’l-ceyşi Esâsâtı

1-Bu bâbda ber-vech-i âtî projeler vardı: (Zeyl 11)

1- Bulgaristan’a karşı.

2- Bulgaristana-Yunanistan’a karşı.

3- Yunanistan’a karşı.

4- Bulgar- Sırb- Karadağ’a karşı.

5- Bulgar- Sırb- Karadağ- Yunan’a karşı.

6- Sırb- Karadağ’a karşı.

7- Karadağ’a karşı.

8- İtalya (veya sevâhile ta‘arruz eden bahrî bir devlete) karşı.

9- Avusturya’ya karşı.

10- Rusya’ya karşı.

11- Rusya-Bulgaristan’a karşı.

12- Rusya- Balkan hükûmâtından bir veya bir kaçına karşı (Bulgar hâric)

(Bu projelerin, aynı numrolar altındaki harekât-ı harbiyye lâyihalarına tekābül etdiği muharrer ise de yalnız 1 ve 4. projelere tevâfuk edebilecek iki lâyihadan başkası bulunamadığı âtide görülecekdir.)

2- Esâs 5 numrolu proje olub 2, 3, 5, 8. projelerde Bahr-i sefîd mesdûd addedilmişdir.

3 -Edirne dârü’l-harekâtına â’id projeler de buraya kıta‘ât-ı âtiye mürettebdir:

a) 1- 4. Ko.’lar.

I/[39]

b) 1. Redif Ko..? (buna dâ’ir başka mahalde îzâhat görülemedi)

c) 6. Redif Müfettişliği’nden Karahisar, Konya, Antalya, Kayseri fırkaları (İzmir, Uşak, Denizli, Aydın fırkaları her bir projede 2. Müfettişliğe müretteb. Yalnız 8. Proje mûcebince Rumeli sâhiline bahren bir tecâvüz gayr-i me’mûlse bu fırkalar İzmir tarafında kalır)

d) 3. Müfettişlik’den 29, 30. Fırkalarla Trabzon, Samsun redif fırkaları

e) 8. Ko.’dan 26. Fırka ile Haleb ve Adana redif fırkaları

4- Makedonya dârü’l-harekâtına bi’l-umûm projelerde şunlar mürettebdir:

a) 5-8. Ko.’lar. (8. Ko. şâyân -ı dikkatdir!) Müstakil Nizâmiye Fırkaları

b) Bi’l-umûm Rumeli redif fırkaları

c) 6. Redif Müfettişliği’nden İzmir, Aydın, Uşak, Denizli fırkaları

d) Bahr-i sefîd açık olursa 8. Ko. ile (?) 5. Redif müfettişliğinden bir redif Ko., (6. Müretteb redif ko.)

e) Bazı ahvâlde Dersa‘âdet’den bir nizâmiye ko.

5- Nizâmiye Ko. k.'lıkları aynen kalacakdır. Yeniden teşekkül edecek Ko. k.'lıkları ayrıca bildirilecekdir. Tahaşşüd mıntıkaları umûmî olub ilk konak mıntıkaları E. H. seyâhatleri vesâ'ire ile ta'yîn edilecekdir.

6- Nizâmiye Ko.'ların nizâm-ı harb-i hazarîsini muhâfaza kābil değildir; redif fırka ve K.o'larına, ilk tecemmu'u setr edecek müfrezelere, bazı müfrez mıntıka ve dârü'l-harekâtlara nizâmiye kıta'âtını ifrâz mecbûrî olub bunların yerine redif fırkaları verildi. Ayrıca redif Ko.'ları da yapıldı. 5. Numrolu projenin nizâm-ı harbî esâsdır.

7- "Yürüyüş cedvellerinin tanzîminde teşkîlât-ı cedîdeye tevfîkan her kıt'anın bulunacağı mevki' nazar-ı dikkate alınmış ve yürüyüşler oradan bedâ ile icrâ edilmişdir. Vaz'ü'l-ceyş mutasavver iktisâb edilemeden bir harb zuhûrunda bazı gûnâ karışıklıkların zuhûru derkârsa da vaz'ü'l-ceyş hazır gibi muvakkat bir hâle tevfîkan yapılacak seferberlik tertîbâtının bir müddet sonra keenlem-yekûn kalacağına ve teşkîlât-ı cedîde vaz'ü'l-ceyşi tatbîk edilmekde bulunmasına binâ'en buna göre bir plan tanzîmi muvâfık addedilmişdir. Aksi takdîrde kıta'âtın mahall-i müretteblerine sevki sevkiyâtın dâ'ire-i tahvîline göre kolordular, müfettişlikler, E.H. umûmiye ve levâzımât-ı umûmiyyece nakliyyât-ı umûmiyyeyi mühim sûretde sektedâr etmeyecek sûretde tanzîm edilir."

"Kıta'ât-ı nizâmiye ikmâl efrâdının vürûdunu müte'âkib günde yürütülür. İlk vârid olacak ikmâl efrâdıyla en yakın hudûd ve setr kıta'âtının seferberliği yapılır. Ancak bu bâbda yapılacak ta'dîlât seferberliği ve yürüyüşü te'hîr etmemelidir."

I/[40]

"Daha evvel ikmâli efrâdı alarak seferber olmuş kıta'ât şimendüferden istifâde etmeyecekse derhâl hareket eder. Aksi hâlde sırasını bekler."

"Kollar ve kıtârlar tahaşşüd mıntıkasına mâşiyen gider."

"Şimendüferle nakl edilecek kıta'ât eyyâm-ı mu'ayenesinde istasyonlarda bulunur. Redif taburları cebhâne ve vesâ'it-i nakliyyesini istishâb eder."

8- Garbî Rumeli redif taburlarının seferberlik müddeti 5-6 gün kabûl edilmişse de daha serî' olması me'mûldür (!)

9-Tecemmu'un setri ve hudûdların muhâfazası evvel emirde hudûd bölüklerine, i'lân-ı harbi müte'âkib (?) en yakın nizâmiye ve redif kıta'âtından müretteb bir veya ikişer hat üzerinde vücûda getirilecek müretteb müfrezelere âiddir.

a) "Ordu seferberliğini ikmâl ve tecemmu'nu icrâ ile harekât-ı harbiyye icrâsına başlamazdan evvel düşmanın müte'addid çeteler, keşif kolları, süvâri ve kıta'âtı sâ'iresiyle hudûdumuzu geçib seferberliğimizi ve tecemmu'muzu işgāle çalışması, harekâtımızı keşf ve

tarassud etmesi ağleb-i ihtimâl olduğundan buna karşı tedâbîr-i mâni‘a ittihâzıyla berâber tedâbîr-i mütekābile lâzımdır.”

b) Mukābil çete ihzârı.

c) Seferberliğin bidâyetinden i‘tibâren düşman arâzisine ihrâcât-ı memnû‘. Derhâl civâr müstahfızlarla hudûd bölükleri takviye edilir. Ma‘a-mâ-fîh i‘lân-ı harb resmen bildirilmezse hudûdun tecâvüzü kat‘iyyen gayr-i câ’izdir.

d) Hudûd müfrezeleri seferberlikde derhâl ilerler. Seferberliğini ileride yapar. (Yukarıki fıkra ile gayr-i kābil-i te’lîf)

e) Fâik düşman karşusunda bölükler müfrezeler üzerine, bunlarda yek-diğerine istinâd ederek mensûb oldukları ko.’lara çekilir ve bunlar tarafından himâye görür.

10- “Edirne Kal‘ası îcâbında 6 mah başlı başına mukāvemet edecek sûretde takviye olunacakdır. Kırkkilise 3. Ko.’nun sağ cenâhı tarafından tahkîm ve müdâfa‘a edilecekdir. Dimetoka, müfrezesi tarafından müdâfa‘a olunarak sahrâ istihkâmâtıyla takviye edilecekdir. Boğazlar, İzmir ve Bolayır ancak 8. projede müdâfa‘a edilecekdir. Tekfurdağı ve Ereğli son zamana kadar elde kalacak sûretde tahkîm ve ihzâr edilecekdir”

11- 5 numrolu projeye göre menzil teşkîlâtı: (nizâmnâme esâsdır)

Umûmî anbar mevki‘i (Dersa‘âdet)-Çerkesköy- Babaeski hattı
Kuraşlı-Kavaklı-Kırkkilise
Pavli-Dimetoka Edirne. Gümülcüne, İskeçe
} hatları

I/[41]

Menzil merkez noktaları: Çerkesköy, Babaeski, Horuşlu, Kavaklı, Kırkkilise, Pavli, Dimetoka, Edirne, Gümülcine, İskeçe.

(Karadeniz’den istifâde düşünülmemişdir.)

Menzil hutûtunun muhâfızları: Şimendüfer muhâfızları, jandarmalar, müstahfızlar, ko.’lardan verilecek müfrezeler.

12- Kā‘ideten Rumeli erzâk anbarları ve muhteviyâtı şu olacakdır: (Kâğıd üzerinde hazırlık)

Dersa‘âdet	300-400 bin nefer 100 bin hayvan içün 2 aylık erzâk ve yem	hazar-ı mevcûd nizâmiyesi	⅕
Edirne	50 bin nefer 15 bin hayvan içün 2 aylık erzâk	“ “	½
Manastır	200 bin nefer 50 bin “ 2 “ “	birinci derece “	⅕
Selanik		“ “	⅕
		“ “	½

Üsküb	30	bin nefer	7 bin	hayvan	1 aylık erzâk ve yem	
Kırkkilise	10	“	2 “	“	1 “ “	
Lüleburgaz	40	“	7 “	“	1 “ “	
Kırcaali	10	“	2 “	“	1 “ “	
Gümülcine	10	“	2 “	“	1	
İşkodra	50	“	8 “	“	2 aylık erzâk	2. derece hazarda ½ mevcûd
Yanya	30	“	8 “	“	2 “	
Karaferye	15	“	4 “	“	2 “	
Siroz	20	“	7 “	“	2 “	
Köprülü	20	“	7 “	“	2 “	
İpek	20	“	8 “	“	2 “	
Taşlıca						
Brane	3 bin nefer		300	hayvan	2 aylık 1 mah	3. derece hazarda kâmilen tûlu olacak.
Senice						
Yenipazar						

13 Cebhâne Depoları:

	Top mermisi	Piyâde fişeği	
Çorlu	10.000	30 milyon	Cebhâne kolları içün serî‘ top başına 100-700; tüfenklere 1.000 mitralyözlere 40.000 atım hesâbıyla.
Gümülcine	2.000	1 milyon	
Üsküb	6.000	6 milyon	
Selanik	6.000	6 milyon	
Karaferye	3.000	4 milyon	
Yanya	2.000	2 milyon	
İşkodra	5.000	1 milyon	

Fırka merkezlerinde kıt‘a ve hafif cebhâne kollarına kâfî cebhâne bulunacak (top başına 338 serî‘ (188 âdî) 320 serî‘ cebel, 160 âdî cebel, tüfenk başına 210, mitralyöz başına 15.000 fişek).

I/[42]

14-Umûr-ı Sıhhiye:

Dersa‘âdet, Çorlu, Çatalca, Hadımköy’ünde cem‘an	15.000
Tekfurdağı, Gelibolu, Kal‘a-i Sultaniye cem‘an	3.000
Dimetoka	1.000
Dedeağaç, Gümülcine, İskeçe’de	2.000
İzmir’de	2.000
Yekûn	23.000 hastaya kâfî sâbit hastahâne hazır olacak.

Ayrıca menzil hastahâneleri 10.000, harb hastahâneleri 10.000 hasta için hazır olacak. Vakt-i hazarda şark hattında 60 hasta vagonu, Dersa‘âdet’de 2 hasta nakliyye gemisi hazır olacak.

15- Şimendüfer Muhâfızları:

Dersa‘âdet-Edirne-Dedeağaç hattına: Çorlu, Babaeski, Keşan, iki Edirne, Dimetoka, Dedeağaç müstahfız taburları= 7 tabur

Dersa‘âdet-Eskişehir-Konya-Ankara hattına: İzmit, Bilecik, Kütahya, Karahisar, Ankara, Konya müstahfız taburları= 6 tabur

İzmir hatlarına: Soma, Akhisar, Ödemiş, Denizli, Çivril, Uşak, kasaba taburları= 8 tabur. Toplam= 23 tabur)

H) Nakliyyât

1- (Aynen) [1]328 senesi şimendüfer kābiliyeti ber-vech-i âtîdir:

Hat	Yevmiyye Katar Adedi	Beher Binek Vagon Adedi	Kābiliyyet-i Nakliyye
Üsküb- Mitroviçe	3-5	40	1.600 insan 320 hayvan
Selanik- Köprülü- Karaferye Üsküb- Köprülü Üsküb- Mitroviçe	11 11	40	1.600 insan 320 hayvan

Selanik- Karaferye	3-5 13		
Selanik-Manastır Dedeağaç-Selanik	2 6-8	24 26	969 İnsan 1.040 İnsan I/[43]
Dersa‘âdet-Edirne	10-19	Çerkesköy’üne kadar 30, ilerisi 45	1.200 insan 1.800 insan Su mes’elesi İkmâl edilirse 19 tren bu takdîrde Dedeağaç hattında a‘zamî 5 tren işler
Dedeağaç-Edirne	21	36	1.440 insan yalnız Bulgar harbinde iltisak malzemesi kullanılarak
Eskişehir-Haydarpaşa Ankara-Eskişehir Karahisar- Eskişehir Konya-Karahisar “ - Ulukışla	12 4 8 4 2	30 30	1.200 insan 1.200 insan
İzmir-Karahisar}İzmir-Alaşehir Alaşehir-Konya	8 3-4	34 17	1.360 insan 680 insan
İzmir-Aydın	6	34	800 insan

			42 hayvan[1061]

2- Aynen: “Mevcûd şimendüferlerin kābiliyyet-i nakliyyesi hem ikmâl efrâdını ve hem nizâmiye ve redif taburlarını bir ânda nakle müsâ‘id olmadığından:

Yürüyüş cedvelleri:

a) İkmâl efrâdı nakliyyâtı

b) Nizâmiye ve redif kıta‘âtı nakliyyâtı

Ayrı ayrı zamanlarda vukū‘ buluyormuşcasına tertîb olunmuşdur. İş bu iki nev‘i nakliyyâtın bir ânda vukū‘u nazar-ı dikkate alınarak yapılacak hesâbda mahâzîr-i âtiye tekevvün edeceği te’emmül olunmuşdur:

a) İlkbaharda bir harb ihtimâli mahsûs olduğu zamanlarda ikmâl efrâdı seferberlikden evvel ta‘lîm bahânesiyle Rumeli’ye geçirilmekde olduğundan demir yolların kābiliyyet-i nakliyyesinin bir kısmı ikmâl efrâdına tahsîs olunarak nizâmiye ve rediflerin yürüyüşleri ânâ göre te’hîr olunursa ihtiyâtların daha evvel celbinden dolayı seferberlik hengâmında hatların kābiliyyet-i nakliyyesinden tamâmıyla istifâde edilmemiş olur.

b) İlkbaharda harb ihtimâli mahsûs olduğunda Anadolu’dan gelecek ikmâl efrâdının vaktiyle celbi zarûrîdir. Aksi hâlde demir yolların kābiliyetinin adem-i kifâyesinden dolayı seferberlik te’ehhür eder.”

I/[44]

3-Bâlâdaki b) fıkrasında mezkûr tedâbîr ittihâz edilmeden evvel

a) Rumeli piyâde ve sunûf-ı muhtelife ikmâl efrâdı

b) Anadolu “ “ “ “ “ “

c) Nizâmiye ve redif kıta‘âtı sırasıyla naklolunacakdır.

4- Hatların kābiliyetinden a‘zamî istifâde için istasyonlarda kābiliyyet-i a‘zamiyeden % 30-50 fazla efrâd ve kıta‘ât terâküm edecek sûretde hesâb edilmişdir. Bundan fazla tren kalırsa bunlar erzâk, cebhâne vesâ’ire sevkine veya vaktinden evvel seferberliğini yapan kıta‘âtın nakline tahsîs olunur.

5- Karahisar, Eskişehir, Ankara, İzmir, Dersa‘âdet’de sıcak yemek ve ilk gideceği mevki‘e kadar erzâk verilir.

[1061] Bu demiryolu çizelgesi aynı zamanda ATASE, BLH., Klasör: 661, Dosya: 60, Fihrist: 002-06’da yer almaktadır.

6- Nakliyyât-ı bahriyyede esâslar:

a) Efrâd-ı mahdûd iskelelere ictimâ‘ edecek.

b) Her kāfilenin iskelesinde hazır olduğu kabûl edilmişdir.

c) Vapurlar 10 mil sür‘atle hareket edecekdir.

d) İrkâb ve tahliye için beher vapura 8-10 sâ‘atlik zaman verilmişdir.

İskeleler şunlardır: Dersa‘âdet, Trabzon, Gelibolu, İnebolu, Çanakkal‘a, Karabiga, Bandırma, Tekfurdağı!

7- Ale’l-‘umûm nakil sırası: İkmâl efrâdı, nizâmiye, redif Bursa ve İzmit fırkaları diğer redif fırkalarına taburlarının kısm-ı a‘zamı geçmiş fırkaların mütebâkî taburları diğer fırkalara takaddüm eder.”

Bu istihzârât tekrâr tedkîk edildikde:

Teşkîlât-ı cedîdenin mıntıka usûlüne göre yapılamamış ve kıta‘ât-ı nizâmiye hemân kâmilen Rumeli’ye ve hudûdlara yığılmış olduğundan bunları seferber edecek efrâd ve sâ’ire büyük bir kısmının Anadolu’dan celbi lâzımdı. Binâ’en-‘aleyh bu maksadla Anadolu redif devâ’irinden yola çıkarılacak ikmâl efrâdı kāfileleri çırılçıplak ve her dürlü techîzât-ı askeriyyeden mahrûm bir insan sürüsü hâlinde envâ‘-i vesâ’it-i nakliyyeden istifâde ederek ve birçok yürüyüşler yaparak nizâmiye alayı ve tabur merkezlerine gelecek ve buralarda müddehar olması îcâb eden silâh, cebhâne, malzemeyi alarak safha dâhil olacakdı. Redif taburları da aynı sûretle merkezlerinde seferber oldukdan sonra tecemmu‘ mıntıkasına gelecek ve burada kendi fırkasına iltihâk edecekdi. Hazardaki fırka teşkîlâtı seferde sûret-i umûmiyyede muhâfaza edilecekdi. Yalnız nizâmiye fırkalarının süvâri, topçu ve sunûf-ı sâ’iresinden luzûmu kadarı redif fırkalarına rabt edilecek ve sûret-i umûmiyyede redif fırkalarından redif kolorduları teşkîl edilecekdi. Teşkîlât-ı mevcûdeye nazaran bu seferberlik esâsâtına bazı husûsâtdan sarf-ı nazar fenâdır denemez. Fakat şol şartla ki seferberlikde redif taburlarının merkezine ikmâl efrâdının celb ve cem‘i, buradan mensûb oldukları nizâmiye kıta‘âtının

I/[45]

yanına gidinceye kadar vesâ’it-i muhtelifeden zaman, mekân kaydıyla sûret-i istifâdesi, yapacağı yürüyüşler, bütün bu harekât esnâsında i‘âşe, iskân iyice hesâb, ihzâr ve tanzîm ve tatbîkî te’mîn edilmiş olmalıydı. Bu ihzârâtın kâğıd üzerinde mükemmelen mevcûd olmasının pek az veya hiç kıymeti olmayabilirdi. Esâs mes’ele bu hazırlıkların kābiliyyet-i tatbîkiyesinin derecesi idi. Bu hazırlıklar ucu bucağı nâ-mevcûd bir teferru‘ât denizi demekdi. Hiçbir vakit bir merkezden bütün aksâm ve şu‘abâtıyla tertîb ve tanzîm edilemezdi, seferberlik ihzârâtı makām büyüdükçe teferru‘ât azalmak üzre bütün silsile-i merâtibe taksîm ve tevzî‘ edilmeli idi. Halbuki Balkan Muhârebesi seferberliği bunun aksine olarak hemân kâmilen

Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye üçüncü şu‘bece ihzâr edilmiş ve ma‘iyyet-i makāmâta pek az vazîfe verilmişdi.

Gāyet sıkı bir merkeziyet tatbîk edilmiş ve bi’n-netîce teferru‘ât-ı ihzârâtda pek çok yanlış yapılmış idi. Ezcümle ikmâl ve redif efrâdının redif tabur merkezlerine kaç günde geleceği husûsâtı pek nazarî olarak hesâb edilmiş idi.

E. H. Ş. 3 kolordu ve fırkalara teşvîkat ve tergibâtda bulunarak bu müddetin hadd-ı asgarîye indirilmesini taleb etmiş, ma‘iyyet-i makāmât ise ale’l-ekser bu bâbda yek-diğeriyle musâbakaya girerek bu müddeti hemân bir münâkasa usûlüyle ve sırf nazarî olarak ve esâslı bir hesâb ve tahmîne istinâd etmeyerek hatta 3 güne bile tenzil eylemiş ve bu mekādîr E. H. şu‘be 3’de mal bulmuş mağribi gibi kabûl edilmişdi. Sûret-i umûmiyyede seferberlik müddeti a‘zamî 7-8 gün add ve i‘tibâr edilmişdi. Bu müddet zarfında tekmîl nizâmiye ve redif kıta‘âtının seferberliğini ikmâl etmiş olacağı kağud üzerinde vâzıhan kabûl edilmişdi. Halbuki bu müddetlerin ne kadar az olacağını hatta 3,5 milyon mikyâsında bir kroki üzerinde günde vasatî bir yürüyüş kabûl etmek sûretiyle gāyet sathî bir misâha ile bile anlamak pek kolaydı. Hakîkatde ise bu bâbdaki teşkîlâtsızlık ve vesâ’it-i muvâsala ve muhâberenin noksânı ve vaktin darlığı hasebiyle bu müddet birçok redif dâ’iresinde seferberlik emrinin hatta neşr ve i‘lânına bile kâfî gelmedi. Garîbdir ki aşağıda görüleceği üzre yine Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Bulgarların seferberlik müddetini dahi vasatî bir hafta olarak kabûl ediyordu. Bulgar ve Osmânlı ahz-ı asker dâ’irelerinin vus‘atı, vesâ’it-i nakliyyece nisbeti, nüfûsun kesâfeti ve sâ’ire olsun nazar-ı dikkate alınmamışdı. İkmâl efrâdının silâh ve cebhânesi sûret-i umûmiyyede nizâmiye kıta‘âtının yanında bulunabilirdi (Ma‘a-mâ-fîh uzakdan gelecek efrâd için emniyetle kābil-i vusûl derecede gerideki depolarda), fakat elbise techîzât vesâ’irenin de silâhla berâber bulunması ve efrâdın buraya kadar elbise-i milliyyesiyle gelmeğe mecbûr olması hiç de iyi değildi. En iyisi bu malzeme ahz-ı asker dâ’irelerinde bulunmalı idi.

Bunun bir kere fâ’ide-i ma‘nevîsi vardı. Seferberlik gibi a‘sâbı pek ziyâde mütehassis eden ve her vâsıtaya mürâca‘atla milletin kuvve-i ma‘neviyyesinin yükseldilmesi îcâb eden günlerde heybeli, torbalı, abâlı, kebeli pejmürde sefîl insan kāfilelerinin geçdiğini görmek kimseye hüsn-i te’sîr edemezdi.

I/[46]

Sânîyen bu malzemenin arasında matara, kaput, ekmek torbası ve sâ’ire gibi efrâda bu uzun yolculuklar esnâsında pek kıymetdâr mu‘âvenet edecek mevâd da vardı. Sâlisen her kangi bir sebeble bu efrâdın mahallerine muvâsalatı te’ehhür ederse vaz‘iyyet-i harbiyyedeki gayr-i me’mûl bir tebeddülden inbi‘âs edecek bir netîce olmak üzere bu efrâd bu eşyâdan ile’l-ebed mahrûm kalmak tehlikesinden kurtulmuş olurdu.

Kezâlik en buhrânlı günlerde nizâmiye zâbitânı ikmâl efrâdının ilbas ve techîzi gibi ağır ve teferru‘âtlı işlerle iştigāl mecbûriyyetinde kalmazdı.

Bu ikmâl efrâdının sevki mes’elesi de mühimdi. Bizde bu gibi işleri lâyıkıyla becerebilecek okuryazar muktedir ahz-ı asker küçük zâbitânı pek az olduğundan bunlar, âdetâ başıboş bırakılmışcasına yola çıkarılmak istenilmezse başlarına zâbit terfîki lâzımdı. Halbuki, zâbit adedi de pek azdı, binâ’en-‘aleyh daha vakt-i hazarda nizâmiye kıta‘âtı kendi ikmâl efrâdının toplanacağı merkezlere birer sevk hey’eti göndererek bunların yola çıkarılması ve muvâsalatı te’mîn edilmeli idi. Efrâd kāfilelerinin vapur ve şimendüferlerde i‘âşesinden mâ-‘adâ yürüyüş konaklarında i‘âşe ve iskânı da vâkıfâne tedkîk ve ihzâr edilmeliydi. Aksi hâlde bunlar sefil olur dağılırdı. Yoksa yüzler: onbinlerce efrâdın eline yevmiyye yüz para vermekle kendi başlarına i‘âşelerini te’mîn etmeleri hiç bir sûretle kābil olamazdı. Etrâflı bir menzil teşkîlâtı lâzımdı.

Vesâ’it-i nakliyyenin kābiliyetini takdîrde de yanlış düşünülmüş, bilâ-sebeb ma‘kūl ifrâta gidilmişdi. Meselâ Şark demiryolunun günde 19 askerî tren (beherri 45 vagon) ve Anadolu hattının 12 tren yapacağı kabûl edilmişdi.

Bu rakamlar şübhesiz pek hoşa giden birer hâsılatdı; fakat olabilir miydi? Bunun için evvel emirde elde mevcûd ve seferberlikde emniyetle kābil-i istifâde malzeme-i muharrike ve müteharrike mikdârı (bi’l-hâssa lokomotif) istasyonların a‘zamî ve asgarî mesâfeleri, hattın milleri, kavisleri; muhtelif aksâmında askerî trenin bunlardan müte’essir olacak cesâmet ve sür‘at-i vasatîsi, irkâb inzâl istasyonlarındaki rampalar ve malzeme-i lâzıme dolu ve su tertîbâtı, kömür mikdârı ve bunların bir günde hâsılat-ı asgarîyesi mikdârı, malzeme-i muharrike ve müteharrike ta‘mîrhânelerinin hâlî ve bunların hâsılâtı vasatîyesi, şimendüfer kumpanyalarının müstahdemin mikdârı, milliyyet, kābiliyyet ve derece-i iktidârı, bu eşhâsın menâbi‘-i sâ’ireden (şimendüfer kıta‘âtı, seferberlik, tecemmu‘larda büyük bir vazîfesi olmayacak sâ’ir hatların eşhâsından istifâde ile) ne dereceye kadar takviye edilebileceği, hat boyundaki muhâbere ve emniyet tertîbâtı, mevzû‘-i bahs olacak hatta hudûd-ı sâ’ireden yapılacak nakliyyâtın işletilmeğe ne dereceye kadar te’sîr edeceği ve bundan tevellüdü muhtemel mahâzîrin ne sûretle telâfi edilebileceği (meselâ hakîkatde Rumeli hattı iltisak hattından vukū‘ bulan tehâcümden pek müte’essir oldu) bunların hepsi ve daha sâ’ir tafsîlât-ı fenniye nazar-ı dikkate alınmak şartıyla ta‘ayyün edecek a‘zamî tren adedinden kaçının doğrudan doğruya kıt‘a ve efrâd nakline verilebileceği, ne kadarının şümendüfer malzemesi ve şümendüfer işleri, erzâk, eşyâ ve sâ’ire nakliyyâtına tefrîkinin îcâb edeceği; kömür, mahrûkat mes’eleleri gāyet etrâflı

ve dakik sûretde hesâb edilmeli idi. Bundan mâ-‘adâ şimendüfer nakliyyâtı esnâsında kıta‘âtın i‘âşesi düşünülmeli, hangi istasyonların i‘âşe, su ve kahvaltı istasyonları olacağı ta‘yîn edilmeli ve buralarda ale’l-usûl istihzârât-ı lâzıme yapılmalı idi.

Halbuki 119[19] ve 12 tren hesâbı bu noktaların hemân hiç birisine tekābül edemezdi ve nitekim edemedi. Bi’l-hâssa Rumeli hattında, aralarındaki mesâfe a‘zamî olan birkaç istasyon arasına mutavassıt makaslar tertîbiyle işin olub bitdiği ve 19 trenin te’mîn edildiği zannedilmişdi. Kezâlik hatların seferberlik i‘lânından sonra ne vakit askerî işletmeğe geçeceği, idâre-i askeriyye ile kumpanyaların münâsebet-i mütekābilesi, ikinci derecede kalacak işletmelerin (meselâ Dersa‘âdet şehir nakliyyâtı) ne dereceye kadar ta‘kîb veya lağv edileceği vesâ’ire iyice hesâb edilmeli idi. Bunlar da düşünülmemişdi veya düşünülmüşse bile düşünüldüğü gibi tatbîk edilememişdi.

Nakliyyât-ı bahriyye ihzârâtı daha bedter hâlde idi. Sâbık Yunan Muhârebesi’ndeki teâmüle istinâden ecnebi vapurlarından istifâde edileceği büyük bir emniyetle dâhil-i hesâb idi. Elde mevcûd vapurların mikdârı, hacim-i istîâbiyesi, kābiliyyet-i nakliyyesi, sür‘ati, iskelelerin irkâb ve ihrâc husûsundaki te’sîri, kömür, su mes’eleleri ve sâ’ire düşünülmemiş âdetâ seferberliğin muhtelif günlerinde nerelerde ne kadar efrâd ve sâ’ire terâküm edecekse bunları bilâ ifâte-i vakt nakledecek vapurlarında bizâtihi mevcûd olacağı li-hikmetin kabûl edilivermişdi.

Binâ’en-‘aleyh seferberlik ve tecemmu‘ devrinde en mühim mes’ele olan “nakliyyât” işleri pek fenâ ihzâr edilmişdi.

Süvâri bölükleri vakt-i hazarda vasatî 50-60 bârgîr kuvvetinde idi. En kuvvetli hazarî bataryalar nihâyet dört top, iki cebhâne arabası koşabiliyordu. Uzun harb yürüyüşlerinde bu kuvvetin ancak nısfı tahrîk edilebilirdi. Kıta‘âtın ağırlık hayvanâtı birkaç saka hayvanına ve mekârîye münhasırdı. Kıtâr ve kāfilelerin çekirdeği ise kolordulardaki za‘îf birer nakliyye taburundan ibâret idi. Bu tabur şöyle böyle 15-20 mislî tevessü‘ edecekdi. Binâ’en-‘aleyh seferberlikde bir tarafdan efrâd noksânı ikmâl edilirken diğer tarafdan vesâ’it-i nakliyye yeni başdan ihyâ edilecekdi. Halbuki memleketde süvâriye, arabaya yarayan hayvan az olduğu veya bunların mikdâr-ı hakîkîsi bilinmediği gibi o zaman ki kanâ‘ate göre be-heme-hâl katana olması îcâb eden topçu koşumlarının noksânını ikmâl için elde Dersa‘âdet’deki tramvay kumpanyasının hayvanlarından başka hayvan yokdu; garîbdir bu da nazar-ı dikkate alınmamışdı. Bu husûsât [1]313 Yunan Seferi’nde de böyle olmuşdu. Fakat bu seferin seferberlik ve tecemmu‘ devri aylarca imtidâd etmiş olduğundan memâlik-i ecnebiyeden hayvan mubâya‘a ve celbine kısmen vakit kalmışdı. Fakat her zaman böyle olacağı kesdirilemezdi.

Diğer cihetden atlı zâbitânın sûret-i umûmiyyede zâtî binekleri yokdu. Hazarda tedârik etdirilmemişdi. Binâ'en-'aleyh seferberlikde ele geçen en iyi hayvanlar zâbitân bineği olarak bi't-tabi' alınacak ve bundan seferberlik pek fenâ müte'essir olacakdı. Vakt-i hazarda etrâflı istihzârât yapılarak ahâliyi yek-nesak vesâ'it-i nakliyye tedârik ve isti'mâline teşvîk ve icbâr eylemek lâzımdı. Aksi hâlde ele geçecek vesâ'it-i muhtelifeden mütecânis kollar teşkîli

I/[48]

seferde adîmü'l-imkân olurdu. Memleketde yek-diğerine benzer iki araba ve iki koşum bulmak âdetâ muhâlât kābilinden idi. Kıta'ât-ı fenniyenin seferberliği ise büsbütün noksândı. Fennî hidemât için yetişmiş ikmâl efrâdı ve bu bâbda muktezî malzeme-i ihtiyâtiyye hemân yokdu. Binâ'en-'aleyh seferberlikde bu kıta'âta verilecek lâ-'alet't-ta'yîn efrâdla hakîkatde bunların kıymet-i hazariyyesi de izâle edilmiş olacakdı.

Bundan başka bu cins malzeme (meselâ kö[p]rücü takımları, telgraf arabaları ve sâ'ire) memleketin şerâ'it-i coğrafyasıyla taban tabana zıd şeylerdi. Bunlardan seferde istifâde husûsu hiç de kat'iyyetle dâhil-i hesâb olamazdı.

Nizâmiye depolarında bulundurulması muktezî elbise ve techîzât ve sâ'irenin mühim bir kısmı henüz mahallerinde değildi. Sûret-i umûmiyyede İstanbul müddehardı.

En vahîm noksânlardan biri de menzil ve geri teşkîlâtı idi. Almanların evvelce büyük bir kitâb halinde 5 tertîb ve tedvîn eyledikleri ve bunun metnindeki husûsâtın peyderpey te'âmül ve ma'ârife hâline gelmesi hasebiyle tedrîcen küçülterek 30-40 sahîfeli bir kitâb hâline getirdikleri (Menzil Hidemâtı Nizâmnâmesi)nin aynen tercüme edilmiş olmasıyla menzil işlerinin vücûda geleceği zannedilmişdi. Elde bundan başka bu işlere â'id bir şey yokdu; bunu da bilen ve okuyan nâdirâtdan idi. Bu bâbda başlıca ihzârât-ı hazariyye olarak seferberlikde ötede beride menzil nokta kumandanı olacaklara vazîfeleri teblîğ edilmiş idi ki bu zevâtın ekserisi seferberlik günü ellerindeki teblîgâtnâmeyi açarak "siz ….menzili nokta kumandanlığına ta'yîn olundunuz. Seferberliğin …günü orada bulunarak vazîfenize başlayınız" tarzında bir cümleden başka bir şey görmemişler ve ömürlerinde ilk def'a işitdikleri bu menzil nokta kumandanlığının ne demek olduğunu anlamadan (noktalarına) gelince kendilerinin bavulunu taşıyacak bir nefer dahi bulamamışlardı. Gerçi menzil anbarları, kolları, noktaları mü'essesâtı hakkında Erkân-ı Harbiye'de kâğıd üzereinde bazı istihzârât yok değildi. Fakat bunların hepsi hazarda kâğıd üzerinde idi ve kâğıd üzerinde kalmağa mahkûm idi.

Seferberlik ve tecemmu' istihzârâtında gāyet vahîm bir hatâ da nakliyyât kısmında işâret edildiği vechle ikmâl efrâdı ve kıt'a nakliyyâtının ayrı ayrı zamanlarda oluyormuşcasına kabûlü idi. Şimdiye kadar muhtelif ehemmiyetde mesâ'ilde böyle olması her zaman içinde böyle olacak gibi bir fikir hâsıl etmiş idi. Gerçi böyle bir ihtimâle karşı da hazırlık yapılmalıydı;

fakat en mazarr ihtimâl bunun aksi olduğundan, nitekim hakikat de böyle oldu, esâs olarak bunu kabûl etmeliydi. Bu takdîrde ise nakliyyât derhâl yarı yarıya düşer ve seferberlik ve tecemmu‘ müddetleri iki misline yakın çoğalarak hakîkate takarrüb olunur ve Binâ’en-‘aleyh tekmîl binâ alt ve üst olurdu. Nitekim hakikatde iş böyle cereyân etmiş ve redifler değil nizâmiyenin seferberliği bitdikden sonra bi’l-‘akis nizâmiye ve redif maddeten ve ma‘nen za‘îf ve bütün ikmâl efrâdını, son seneler efrâdını ve redif kıta‘âtını terhîs etmiş olduğu bir ânda seferberlik emri verilmişdi. Binâ’en-‘aleyh nakliyyât cedvelleri daha ilk

I/[49]

günden i‘tibâren gayr-i kābil-i tatbîk bir hâle gelmiş, istasyonlar, iskelelere külliyetli ikmâl efrâdıyla redif taburları def‘aten vâsıl olmuş, el-hâsıl herc ü merc başlıyarak herkes ne yapacağını şaşırmış kalmışdı.

İhzârâtdaki bu nevâkıs ve mahâzîrin sebebine gelince; hâl-i hazır îcâbâtına göre seferberlik ne demekdir nasıl tertîb ve ihzâr ve ne sûretle tatbîk ve icrâ olunur? Bunu bilenin hemânde mefkūd olması idi. Bu âna kadar Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi bu gibi işlerle hemân de iştigāl etmemişdi. Seferberlik bahisleri Erkân-ı Harbiyye mektebinde yeni okunmağa başlamışdı.

İlân-ı Meşrûtiyyet’den sonra Erkân-ı Harbiyye mektebine, ordudaki numûne kıta‘âtına, diğer mekâtib ve ta‘limgâhlara bir hayli Alman zâbit ve mu‘allim kumandan olarak celb edilmiş ve bunların tecrübe ve ma‘lûmâtından istifâdeler te’mîn edilmiş ise de Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye büyük bir hodbinlikle kapılarını kapamış ve buraya Alman kabûl edilmemişdi.

Binâ’en-‘aleyh seferberlik ihzârâtı sûret-i umûmiyyede ömründe bir kere kıt‘ada bulunmamış, hayâtı kâmilen dâ’irede masa başında geçmiş, hatta bir ecnebi lisânına vukûfu mefkūd, bu bâbda amelî nazarî hiçbir tecrübe ve ma‘lûmâtı olmayan zevât elinde kalmışdı. Bu zevât bi’l-âhire eserlerinden anlaşıldığı üzere hüsn-i niyetle, intizâmla çok ve pek çok çalışmışlar; fakat sermayeleri bundan ibâret olduğundan esâslı bir şey yapmağa muvaffak olamamışdılar. Buna rağmen ve bunun netîcesi olarak yukarıda görüldüğü üzere sıkı bir merkeziyet usûlü ta‘kîb edilmişdi. Her şey en ufak teferru‘âtına kadar merkeze toplanmış; efrâd mikdârı, efrâd devâ’iri kâmilen merkezden taksîm edilmiş, vesâ’it-i nakliyye merkezce hazırlanmış, taburların, kāfilelerin yürüyüş cedvelleri bile merkezde ihzâr edilmişdi. Gāyet muntazam ve süslü ta‘limâtlar hâlinde bulunan bu seferberlik planında göze çarpan noksânlardan biri de birçok yerlerde (bu bâbda zeylde….numrolu ta‘lîmât melfûfdur) denmesine mukābil bu ta‘lîmât ve sâ’ireden birçoğunun adem-i vücûdu idi. Bu hatâların vücûduna en büyük sebeblerden birisi de, ihzârâtın ufak veya büyük mikyâsda kâfî derecede

tecrübe edilmemiş olması idi. Bu bâbda bir iki tecrübe yapılmış ve fakat bundan da istifâde edilmemişdi. Gerçi harekât-ı dâ'ime sebebiyle birçok kıta'ât seferber olmuş, ikmâl mevcûd eylemişdi. Fakat bu vak'alardan seferberlik için hiçbir şey öğrenilmemiş ve bu seferberlikler sûret-i umûmiyyede seferberlik esâsâtını sarsacak sûretde müsta'cilen yapılmış olduğundan (hareket edecek kıt'anın diğer kıta'ât efrâdıyla en yakın ikmâl efrâdından ikmâli ve sâ'ire) daha doğrusu yanlış fikir alınmış ve hakîkaten bu tecrübelerden istifâde edenler başkaları ve netâyic-i umûmî seferberliğe tatbîk edecek olanlar da diğerleri olduğu için bir istifâde te'mîn edilememişdi. Binâberîn seferberlik tecemmu' istihzârâtı da gāyet nazarî, ahvâle gayr-i muvâfık ve tehlikeli sûretde hazırlanmışdı. Netîcesi elbet fenâ olacakdı ve fenâ oldu.

5. Seferberlik Bidâyetinde Osmanlı Ordusu'nun Vaz'iyyet-i Hakîkiyye-i Askeriyyesi

[1]324 inkılâbı akabinde başlayan harekât-ı muhtelife-i dâhiliyye Rumeli ve Anadolu kıta'ât-ı muvazzafa ve redifesini hemân kâmilen, Suriye ve Anadolu-i şarkîninkilerini kısmen az çok seferber hâlde bu vakāyi'a iştirâke mecbûr

I/[50]

eylemişdi. Birçok kıta'ât [1]324-[1]328 seneleri zarfında bu seferlerden 2, 3 ve hatta 4'üne iştirâk eylemiş ve bu sûretle ordu bu dört sene zarfında tam ma'nâsıyla ayakda kalmışdı.

Diğer tarafdan [1]327 senesinde vakāyi'a, bir de İtalya Muhârebesi inzimâm eylemişdi: İtalyanların sonbaharda ansızın karaya asker ihrâcı sûretiyle Trablusgarb'ı ve Bingazi'yi istîlâya başlamaları üzerine mukāvemet tarafdârı olmayan o zaman ki hükûmet sukūt etmiş ve yerine geçen hükûmet bir tarafdan gizli vesâ'itle havâli-i müstevlîde müdâfa'a teşkîlâtı vücûda getirmeğe başlamışdı. Diğer tarafdan da Rumeli ve Anadolu'da sevâhil tarassud ve muhâfazası maksadıyla bir hayli kıta'ât nîm-i seferber edilmiş, nihâyet İtalyanların Cezair-i Bahr-i Sefid'e de tasallutu ve sevâhil-i Osmâniyye'yi doğrudan doğruya tehdîde başlamaları üzerine ([1]328) ilkbaharında İzmir ve Çanakkal'a havâlisinde birer ordu teşkîl edildiği gibi Garbî Rumeli'de de yeniden birçok redif fırkaları silâhaltına alınarak sevâhil muhâfazasına tahsîs edilmiş idi. İzmir Ordusu (2 ve 6)'ncı fırkalarla İzmir, Aydın, Uşak, Denizli redif fırkalarından, Çanakkal'a Ordusu 4, 5. Fırkalarla Bursa, Çanakkal'a, Edremid ve İzmit redif fırkalarından teşekkül ediyordu. Çanakkal'a Ordusu'nun fırka 5 ve ba'dehû fırka 4'ü daha İtalya Harbi bidâyetinde tabur mevcûdlarının (5-6) yüze iblâğı sûretiyle nîm-i seferber edilmiş, Çanakkal'a ve Edremid fırkaları ([1]327) kışında silâhaltına alınmış, diğer fırkalar [1]328 ilkbaharında seferber ve nakledilmişdi. Ma'a-mâ-fîh bu teşkîlât bir tedbîr-i ihtiyâti olmak mâhiyyetinden ileri geçememiş ve bir yaz gecesinde Çanakkal'a Boğazı'nı zorlayarak belki Nara önündeki donanmayı torpillemek isteyen (8) İtalyan torpidosunun teşebbüs etdiği ve fakat

muvaffak olamadığı bir hareketden başka belli başlı bir vak‘a cereyân etmemişdi. Halbuki diğer tarafdan Arnavudluk yine fenâlaşmışdı. Çanakkal‘a Ordusu’ndan fırka 4 ile Trakya kıta‘âtından fırka 1,fırka 11 bu sırada Arnavudluğa nakledilmişdi. Fakat bi’l-‘akis isyânı teskîne giden bu fırkaların ba‘zılarında dâhilî ihtilâl-i askerîler vukū‘ bulmuşdu.

Nihâyet takrîben Temmuz [1]328’de İzmir Ordusu (redif fırkaları lüzûmu kadar ta‘lîm ve terbiye gördü. Esâsen düşmandan da büyük bir tehlike melhûz olmadığı gibi îcâbında bu fırkaların serî‘an silâhaltına alınabilmeleri mümkündür ve te’mîn edilmişdir. Binâ’en-‘aleyh bu fırkaların terhîs edilerek zirâ‘atle meşgūl olması muvâfikdır) karârını istihsâl ederek kendi rediflerini terhîs etdi.

Devletin vaz‘iyyet-i umûmiyye-i siyâsiyyesini bilmeyen ve bilmek ve düşünmek esâsen vazîfesi hâricî olan İzmir ordusunun başladığı bu iş mesâ’ib-i âtiyenin mebde’ini teşkîl eyledi. Fi’l-hakîka bu terhîsi haber alan Çanakkal‘a ordusu redifleri ve bi’l-hâssa Bursa Fırkası bir asker ihtilâli yapdı ve bu hareket fırkanın terhîsini intâc eyledi. Bunun arkasından Bandırma fırkası daha sonra diğer fırkalardan evvel silâhaltına gelmiş olduklarını söyleyerek emsâllerine göre bihakkın istibdâllerini isteyen Çanakkal‘a ve Edremid fırkalarını terhîs etmek mecbûriyyeti hâsıl olduğu gibi hareket Trakya’ya, Garbî Rumeli’ye de sirâyet etdi.

I/[51]

Bazı nizâmiye fırkalarındaki ikmâl efrâdı ile müddet-i nizâmiyeyi ikmâl etmiş efrâd-ı muvazzafa da aynı tarzda terhîslerini taleb ve istihsâl eylemeğe başladılar. Böylece bir hamlede ordunun kuvve-i maddiyye ve ma‘neviyyesi zîr ü zeber oldu. Rumeli’deki serhad ordularının kuvve-i umûmiyyesi silâhaltındaki (3) sene efrâdına, (25, 26, 27)’lilere tenezzül etdi; halbuki bu insanın büyük bir kısmı esâsen başka taraflarda heder olmuşdu. Zabt u rabt ve itâ‘at -i askerî bir kere daha kökünden baltalandı. Çanakkal‘a ordusunda nihâyete kalmak büyüklüğünü gösteren İzmit Fırkası’nın terhîs ve nakline de umûmî seferberlikden birkaç gün evvel başlanmış bu sûretle bir tarafdan Balkan Harbi tahakkuk ederken diğer tarafdan son ihtiyât kuvvetlerde elden çıkarılmış bulunuyordu. Bu hâl, pek büyük bir hatâdır. Balkan Harbi felâketlerinin bir kısmı bu hatâda mündemicdir. Devletin vaz‘iyyet-i umûmiyye-i siyâsiyyesi pek gergin idi. Hatâ olarak başlanmış olan İtalya Muhârebesi daha büyük bir hatâ olmak üzre hâlâ devâm etdiriliyordu. Kaçakçılık ile beslenen teşkîlât ile İtalya devletin[in] i‘tirâf-ı acze mecbûr edilememesi pek tabî‘î idi. Harbin uzaması hâlinde lehimizde bir müdâhale vukū‘ bulmayacağı ise aylardan beri çalınan siyâsî kapulardan alınan cevâb-ı redlerle artık ta‘ayyün etmiş olmalı idi. İ‘lân-ı Meşrûtiyyet’den sonra doğru veya yanlış olarak temâyül edilen ittifâk-ı müsellesin en mühim rüknu tarafından yapılan bu baskın hareketiyle açıkdan açığa aleyhimizde bulunan büyük küçük hükûmâtdan daha şedîd ve mümâsil tarzda baskınlar vukū‘u

ihtimâlini göz önüne getirmeli idi. İtalya Harbi başladıkdan sonra Rumeli'de ansızın bir harb karşusunda bulunmak pek muhtemeldi buna hazırlanılmalıydı. Gerçi Trablus Seferi'nin zuhûrundan sonra Balkanlarda teşevvüşât zuhûruna meydân verilmeyeceği bazı devletler tarafından beyân edilmişdi. (Neden Münhezim Olduk eserinden) fakat bu gibi beyânât ve hatta te'mînâtın bir kıymet-i ameliyyesi olamayacağını her devletden ziyâde Hükûmet-i Osmâniyye tecrübe etmiş idi. Bunu artık iyice öğrenmiş olmalıydık. Bâ-husûs İtalya Seferi başlamazdan bir kaç hafta evvel İtalya devletinin âmâl-i sulhperverânesi hakkındaki te'mînât göz önünde en son ve en sarîh bir misâl mâhiyyetinde idi. Balkanlar'da bir harbin önü artık en ziyâde kendi kuvvetimizle alınabilirdi. Avrupa devletlerinin harbe mü'essir bir müdâhalesinin vukū' bulmayacağı ise siyâset-i umûmiyyeyi hatta basit bir sûretde tedkîk ile bile anlaşılabilirdi. Binâ'en-'aleyh ([1]328) ilkbaharında birçok redif kıta'âtının ve ikmâl efrâdının silâhaltına celbi sûretiyle ordunun takviyesi bizâtihi pek musîb bir tedbîr idi. Buna istinâden İtalya işini bir an evvel bitirmeli ve bu kuvvet, vaz'iyyet sükûnet buluncaya kadar elden çıkarılmamalı idi. Gerçi Osmanlı Ordusu bi'l-hâssa i'lân-ı Meşrûtiyyet'den beri eski bir an'anesini büsbütün takviye eylemişdi:

Silâhaltına gelen sunûf-ı nizâmiye hâricindeki efrâd biraz oturdukdan sonra (ya muhârebe edelim veya yerimize gidelim) diye ayaklanmağa alışmışdı. Binâberîn İzmir ordusunda mâfevkin arzusuyla terhîs başlamasa idi bunu efrâd isteyebilirdi. Fakat Osmanlı rûh-i millîsindeki fikr-i itâ'at ve inzibâtı nazar-ı mütâla'aya

I/[52]

alır ve bâ-husûs Harb-i Umûmî'den alınan dersi o ahvâl ile mukāyese edersek her hangi bir kıt'ada zuhûr edecek böyle bir fenâlığı bir ibret-i mü'essire göstermek sûretiyle serî'an imhâ etmek muhakkak idi denebilir. Bunların hepsinden sarf-ı nazar bir kere terhîs başladıkdan sonra gidenlerin yerine ta'lîm ve sâ'ire bahânesiyle göze çarpmayacak sûretde ceste ceste diğer redif fırkalarının ve diğer ikmâl efrâdı kāfilelerinin celbi olsun lâzım ve mümkün idi. Halbuki bunların hiçbirisi yapılmadı. Vaz'iyyet-i umûmiyye-i siyâsiyye ve askeriyyeyi, ordunun ahvâl-i ma'neviyye ve i'tiyâdiyesini düşünmeden İzmir rediflerinin terhîsine karâr veren hükûmet-i merkeziyenin za'fı, bu sebeble husûle gelen ihtilâl-i askerîleri teskînde kumanda hey'etinin gevşekliği ve aczi netîcesi olarak Osmanlı serhad orduları umûmî seferberlik i'lân edildiği sırada hakîkatde en za'îf ve nâ-tüvân vaz'iyyetde bulunuyordu.

Fi'l-hakîka umûmî seferberlikden az evvel Rumeli'deki en kuvvetli nizâmiye fırkalarında tabur mevcûdu vasatî (300) nefer idi. Birçok taburların mevcûdu yüze kadar düşüyordu. Meselâ (Y 22 T 1, 124 T 2, T 3 1.200 nefer) halbuki ([1]328) yazında sûret-i

umûmiyyede bu mevcûda zamimeten Rumeli'de 30.000 nefer [1]324'lü efrâd, beher nizâmiye fırkasında ayrıca 2.000 ile 3.000 ikmâl efrâdı mevcûddu.

Nihâyet yapılan hatâ ve Rumeli'yi boş bırakmakdaki tehlike anlaşıldı. 10 Eylül [1]328'de Garbî Rumeli'deki Drama, Siroz, İştib, Üsküb, Mitroviçe, İlbasan redif fırkalarının seferberliğine irâde çıkdı. Bir iki gün sonrada Şarkî Trakya'daki rediflerin seferberliğine irâde çıkdı. Fakat artık pek geç kalınmış idi. Balkanlılar harbe karâr vermiş, hazırlanmış, harb bu günlerde te'âtî edilmiş ve edilmekde olan notalarla siyâseten de ihzâr edilmiş idi. Binâ'en-'aleyh belki de muhtemel bir harbin önünü almak ve kuvvetli bulunmak ihtiyâcını tatmin eylemek için teşebbüs edilen bu son çâre hakîkatde bu harbi ihtimâlen tesrî' etdi ve Balkanlılar a'zamî derecede sarsılmış, zayıflaşmış olan Osmanlı Ordusu'nun tekrâr kendisini toplamasına meydân vermemek için 17 Eylül [1]328'de umûmî seferberlik i'lân etdiler. Ertesi gün 18 Eylül [1]328'de Osmanlı ordularında umûmî seferberlik (Ma'a-mâ-fîh yine birçok istisnâlar olduğunu aşağıda göreceğiz) i'lân edilerek düşmanların izini ta'kîbe mecbûr kalındı. Bu sûretle umûmî seferberlik i'lân edildiği sırada külliyetli ikmâl ve redif kāfileleri bir tarafdan merkezlerine müteveccihen yolda idi; diğer tarafdan mukābil kāfileler harekete başlamış bulunuyordu. Yeniden silâhaltına da'vet edilen ve esâsen kıymeti dûn efrâddan mürekkeb olan ve noksân teşkîlâtlı bulunan Rumeli redif fırkaları ise on gündür henüz ayaklanamamış idi. Yalnız köşe bucakda (meselâ İşkodra Nizâmiye Fırkası gibi) bazı kıta'ât henüz ikmâl efrâdını elden çıkarmamış olmakla berâber bütün Rumeli ordusu âdetâ hiç mevcûdunda, kadro hâlinde bulunuyordu. Kâğıd üzerinde pek ra'nâ ve belki de müstesnâ gibi görülmekde olan teşkîlât-ı

cedîde bu sûretle hakîkatde yok menzilesine inmiş idi. Buna zamimeten birçok nizâmiye ve redif kıta'âtı mıntıkalarından hâricde idi. Ve bunların kābil-i celb ve istifâde olanları seferber olmak için evvel emirde kendi mıntıkalarına celb edilmek ihtiyâcında bulunuyordu; ordu vaz'ü'l-ceyş i'tibâriyle de bütün aksâm-ı Memâlik-i Osmâniyye üzerinde serpilmiş bir hâlde idi.

Zeyldeki (12:15) numrolu cedvel ve krokiler bu bâbda bir fikir vermeğe kifâyet eder.

İkinci Fasıl Bulgar Ordusu

1. Mâzîsi

1877-78 Osmanlı- Rus harbinden evvel bizim Tuna vilâyetimizi teşkîl ve 2. Ordu dâ'iresini, ihtivâ eden nefs-i Bulgaristan arâzisi Berlin Mu'âhedesi'yle bir prenslik teşkîl edildikden sonra Bulgarlar Rus zâbitânı kumandasında olarak derhâl bir ordu teşkîline başlamışlardı. (1878).

Aynı mu‘âhede ile Balkanlar’ın cenûbunda ve Osmanlı hudûdu şimâlindeki arâzi Rumeli-i Şarkî nâmıyla bir vilâyet-i mümtâze teşkîl etmiş fakat bir Hristiyan vâli idâresinde zâhiren zât-ı şâhânenin nüfûz-ı siyâsî ve askerîsi tahtında bırakılmışdı. Kezâlik zât-ı şâhâne bu vilâyet dâhilinde müdâfa‘a-i memleket için asker bulundurmağa ve istihkâmât yapmağa selâhiyyetdârdı; inzibât-ı dâhilî yerli bir jandarma ve mahalli milis kıta‘âtıyla idâme edilecekdi. (Berlin Mu‘âhedesi’nin 12, 15. maddeleri).

Hakîkatde bu vilâyet asâkir-i Osmâniyye’den tamâmen tahliye edilmiş ve 1885’e kadar burada Osmanlı askeri görülmemişdi.

Nihâyet Bulgaristan’ın da te’sîriyle 1885 Eylül’ü evâsıtında Rumeli-i Şarkî’de Bulgaristan’a iltihâkı müş‘ir bir ihtilâl vukū‘a geldi; Bulgar prensi Aleksandr Batımberg bu vilâyetinde idâresini, gûyâ taleb-i umûmî karşusunda bi’l-mecbûriye kabûl eyleyerek seferberlik emreyledi. Bu hareketi uhûd ve hâkimiyetine tecâvüz telakkî eden Bâb-ı ‘âlî Batımberg’in Rumeli-i Şarkî vâliliğini tasdîk etmek istemeyerek 1, 2, 3. Ordularda seferberlik i‘lân eyledi.

Bu aralık Rumeli-i Şarkî’nin mahalli kıta‘âtı da seferber olmuş ve daha 21 Eylül’de Cisr-i Mustafa Paşa karşusuna 4.000 Hasköy’de 10.000 nefer toplanmış ve bu kıta‘ât teşrîn-i evvel evâsıtında 32-5-3 kuvvetine bâli‘ olmuşdu.

Seferberlik i‘lânında Bulgar Ordusu hazarisi 8 alay hâlinde 24 taburu, 2 süvâri alayını, 2 topçu alayını hâvî olub mevcûd-ı hazarileri taburların 700 süvâri bölüklerinin 150 nefer kuvvetinde idi. Yalnız 9.000 ikmâl neferiyle ordu seferber olabilecekdi. Ayrıca 8 ihtiyât alayı olacak, topçu tezâ‘uf edecekdi. Kıta‘ât derhâl Rumeli-i Şarkî hudûduna yürümeğe başlamışdı. Fakat Rusya bu ahvâlden gayr-i memnun idi, prensin tavır ve hareketini beğenmemişdi. Binâ’en-’aleyh bu zamana kadar Bulgar ordusunda bulunan 15 Rus zâbitini kâmilen geriye çağırmışdı. Bunun üzerine Harbiye Nezâreti, Erkân-ı Harbiyye hey’eti, alay, tabur kumandanlıkları, bölük kumandanlıklarının 4/5 i münhal kalıvermiş;

I/[55]

Harbiye nezâreti topçu Yüzbaşı Nikoforf’a, E. H riyâseti de Yüzbaşı Petrok’a tevdî‘ edilmiş, alaylar yüzbaşıların, taburlarda yüzbaşı ve mülâzımların eline verilmişdi. Bu zâbitânın kısm-ı a‘zamı 20-30 yaşındaki gençler olub henüz hiçbir tecrübe-i harbiyye görmemiş, başlıca kuvvetleri gençliğinden ibâret bulunmuşdu.

Bu vaz‘iyyet üzerine 8 ihtiyât alayı yerine ancak 8 tabur teşkîl edilerek alaylara dördüncü tabur olmak üzre verilmiş, 8 depo taburu teşkîl edilmişdi. Bir tarafdan da tecemmu‘ devâm ederek teşrîn-i evvel evâsıtında Edirne karşusunda 35.000, Cuma-i Bâlâ ve Eğri Palanka karşusunda 10.000 neferlik birer kuvvet toplanmışdı. Bu târîhde Edirne havâlisinde Tahir Paşa

kumandasında 60-70 bin İştib havâlisinde de Veysel Paşa kumandasında 40.000 Osmanlı kuvveti müttehiddi.

Fakat vaz‘iyyet-i siyâsiyye hasebiyle Osmanlı hükûmeti muhârebeye karâr veremiyordu. Aynı zamanda Yunanilerde hudûd boyunda tahaşşüd etmiş olub bunun karşusunda da Alasonya havâlisinde Müşîr Ahmed Eyüb Paşa kumandasında kıta‘ât-ı mühimme cem‘ edilmişdi. Sırbların da hâl ve tavrı meşkûk görülüyor ve Avrupa devletleri Osmanlı kuvvetlerinin Bulgaristan’a ta‘arruzuna meydân vermek istemiyordu.

Fakat bu ândan i‘tibâren Bulgaristan aleyhinde olarak ortaya birdenbire Sırbistan çıkdı. Daha Rumeli-i Şarkî ihtilâli mebde’inde Sırb kralı seferberlik emrini vermiş, Bulgaristan’ın istatükoyu ihlâline müsâ‘ade etmemek veyâhud ondan veya bizden ta‘vîz almak müdde‘iyyâtını dermeyân eylemeğe başlamışdı. Bu müdde‘iyyâtı tabî‘î hem Bulgarları hem de bizi tehdîd ediyorsa da Bulgarlar Sırbların kendileriyle müştereken Hükûmet-i Osmâniyye aleyhinde bulunacağını, ırk, dîn menâfi‘-i müşterekesinin bunu îcâb eyleyeceğini daha ziyâde zanneyliyorlardı. Fakat nihâyet teşrîn-i evvel evâsıtını ta‘kîb eden günlerde Bulgaristan ile Sırbistan arasında bir harb olacağı ta‘ayyün etmeğe başladı ve 19 Teşrîn-i evvel’de Bulgarlar Rumeli-i Şarkî’den 13 taburla birkaç süvâri bölüğünün garb hudûduna naklini emreyledi.

Sırb Ordusu hazarda 3 alaylı 5 fırkaya münkasim olub seferde 5 aded birinci ve ikinci hat fırkasından teşekkül edecek ve her birinci hat fırkası dörder taburlu 3 alay, 4 bölüklü bir süvâri alayı 6’şar toplu 8 bataryayı hâvî bir topçu alayından vesâ’ireden teşekkül eyleyecekdi; ikinci hat fırkalarının topçu ve süvârisi biraz daha za‘îf olarak tekmîl seferber ordu 135.000 piyâde 5.300 süvâri ve 396 topa bâli‘ olacakdı. Ordunun hazarî mevcûdu ise 37.000 insandan ibâretdi. Seferber ordu için malzeme mevâki‘-i mu‘ayyenede müddehar idi. Seferberlik istihzârâtı muğlak idi.

Binâ’en-‘aleyh seferberlik projesi baltalanarak Nişava Ordusu nâmı verilen seyyâr ordu dört birinci hat fırkası ile bir süvâri livâsından terekküb etdi; cem‘an 38-12-20 teşkîlatında olarak 28.400 tüfenk, 1920 kılınç, 116 top kuvvetinde teşrîn-i evvel nısf-ı evvelinde Niş havâlisinde toplanıldı. İkinci hat kıta‘âtından yalnız 15 tabur seferber olmuş bunun 8 taburu birinci hattın beşinci fırkası

olan Timuk Fırkası’na rabtedilmiş, mütebâkisi de hudûd muhâfazasında bırakılmışdı. Nişava ordusu teşrîn-i evvel nihâyetine doğru Niş’den şarka, hudûda doğru sürülmüşdü. Bu zamanda Bulgarların 13 taburuyla birkaç süvâri bölüğü Silovinçe havâlisinde tahkîmat yapmakda idi. Mütehaşşid Osmanlı kuvvetleri karşusunda Bulgarlarca daha fazla kıta‘ât celbi gayr-i mümkün görülmekde idi. Fakat vaz‘iyyet gāyet nazik olduğu bu sırada Bâb-ı‘âlî imdâda

koşdu! Bulgaristan'la Sırbistan'a teblîğ edilen bir nota da "Sırbistan'ın Bulgaristan'a ta'arruzunu hükûmet-i seniyyenin doğruca kendisine tevcîh edilmiş bir ta'arruz telakkî edeceği" bildiriliyordu!

Binâ'en-'aleyh Bulgarlar geniş nefes almış ve gerek bu notanın ve gerek 5 Teşrîn-i sânî'de Dersa'âdet'de in'ikad edecek olan Süferâ Konferansı'nın mukarreratına intizâr lüzûmunun te'sîriyle 27 Teşrîn-i evvel'de hudûdu geçmiş evvelce takarrür eden Sırb Ordusu hudûd boyunda tekrâr durmağa başlamışdı. Fakat bu konferansdan arzusuna muvâfık bir şey çıkmayacağını anlayan Sırbistan nihâyet 14 Teşrîn-i sânî'de ufak bir bahâne ile Bulgaristan'a i'lân-ı harb etmiş ve harb başlamışdı.

Bu ânda Bulgar Ordusu işe yarar kuvveti 64.000 piyâde 2.300 süvâri, 150 top olmak üzre cem'an 93 bine bâli' olmuş (39,5 nizâmiye, 19,5 Bulgar milis, 24 Rumeli-i Şarkî milisi, 8'i gönüllü olarak 91 tabur, 20,5 süvâri bölüğü 21,5 batarya.) fakat bu kıta'âtın yalnız 15 taburu Sırblar karşusunda olub 8'i Struma Vâdî'sinde, 35'i Simenli, Yanbolu havâlisinde Osmanlı kıta'âtı karşusunda, 6'sı Vidin'de idi. Şark ve garb grublarının merkez sıkleti yek-diğerinden 250 km uzakdı. Sırb Ordusu ise 17 Teşrîn-i sânî'de Sofya önüne gelebilirdi! Sırb Ordusu'nun kuvveti 100.000 nefer addediliyordu…..Binâ'en-'aleyh nazarî olarak ilk ciddî mukāvemet ancak Sofya şarkında Balkanlar'da olabilirdi.

Rumeli-i Şarkî'de asgarî kuvvet bırakılarak sâ'irlerine garba hareket emri verildi; günde ancak 4 za'îf tren yapabilen şimendüferden yalnız yaya kıta'ât istifâde edecekdi. Bu sûretle bazı kıta'ât a'zamî yürüyüşler yapdı. Meselâ: Y 8 32 sâ'atde 95 km yürüdü. Silovinçe'ye peyderpey kıta'ât-ı âtiye muvâsalat eyledi:

17 Teşrîn-i sânî'de	3	2	0	= 3.000 piyâde, 300 süvâri
18 " "	2,5	0	1	= 2.500 piyâde, 8 top
19 " "	4	0	0	= 4.000 piyâde
20 " "	7	0	1	= 8.000 piyâde 8 top

Bu kıta'ât günde lâ-akall 30 km yürümüş ve 45-50 km yayanlarda olmuşdu. Yaya kat' olunan mesâfe 120 km'den aşağı değildi. 290 km'ye kadar çıkan vardı.

Sırblar ise 14, 15, 16 günlerinde cem'an yalnız 45-50 km yürümüşlerdi!

I/[57]

Binâ'en-'aleyh vaz'iyyet tedrîcen Bulgarların lehine dönmüş, 16 Teşrîn-i sânî'de Silovinçe'de tarafeyn arasında zevâle doğru ilk temâs olduğu vakit burada 11.050 piyâde, 3.000 süvâri, 36 top toplanmışdı.

17, 18, 19 günlerinde tarafeyn arasında bir muhârebe inkişâf etmiş, gitdikçe kuvvetlenen Bulgarlar karşusunda Sırblıların irtikâb etdikleri vahîm hatâlar netîcesinde nihâyet Sırb Ordusu ta‘arruzlarında adem-i muvaffakiyyete uğramışdı.

17 Teşrîn-i sânî’de Sırb Ordusu 28.250 piyâde, 1.920 süvâri, 116 top olub 17’de bu kuvvetden 15.000 piyâde, 480 süvâri ve 68 top; 18 Teşrîn-i sânî’de 14.550 piyâde 1.530 süvâri, 50 top; 19 Teşrîn-i sânî’de 6.200 piyâde, 1.050 süvâri ve 10 top muhârebeye girememişdi! Bulgarlar ise 17’de 22.050 piyâde, 820 süvâri, 40 top, 18 de 25.950 piyâde, 820 süvâri, 48 topa, 19’da 28.100 piyâde, 820 süvâri, 48 topa; 20 de 35.100 piyâde 820 süvâri, 56 topa bâli‘ olmuşdu. Bu üç günlük muhârebe Bulgarlara 2.000, Sırblar’a 3.000 kadar zâyi‘âta mâl olmuş, Sırb Ordusu 20’de ric‘ata başlamış, nihâyet Bulgarlar ta‘kîbe geçerek 23 ve 24 Teşrîn-i sânî’de Çarpirod, 26 ve 27 de Pirot Muhârebeleri’yle Sırb Ordusu’nun kuvve-i mukāvemesi büsbütün kırılmışdı.

Bundan sonra Avrupalıların müdâhalesiyle Sırb-Bulgar sulhu imzâlanmış, Bulgarlar muvaffakiyyetlerine rağmen maddeten Çarpirot Kilisesi’ndeki büyük çanı Sofya’ya nakletmekden başka bir şey kazanamamışsa da ma‘nen ordu ve hükûmet kesb-i kuvvet eylemişdi.

Lâkin bundan sonra bir müddet hey’et-i zâbitân arasına (fırkacılık) hastalığı girmiş ve iş başında kazanılan netâyic kışlalarda gā’ib edilmeğe, ordu bir buhrân geçirmeğe başlamış, prens Aleksandır Batımberg 1886’da terk-i riyâsetle Rusya’ya avdete mecbûr kalmışdı ve ancak 1887’de Saks kuburg Gota[Saxe-Coburg-Gotha hanedanı] prenslerinden olub Bulgaristan Prensi ve Rumeli-i Şarkî Vâlisi ünvânıyla mevki‘-i hükûmete geçen Birinci Ferdinand tedrîcen vaz‘iyyet-i dâhiliyyeyi sâkinleşdirerek orduyu siyâsetden ayırmağa ve mesâ’il-i meslekiyeye hasreylemeğe muvaffak olmuşdu.

Bulgar Ordusu tedrîcen tekemmül ediyor ve kuvvetleniyordu. Birden bire büyük bir proje ile işe başlanmamışdı. Takrîben [1]321 senesine kadar Bulgar Ordusu hazarda 6 fırka üzerine teşkîlât yapmışdı; son senelere doğru seferde 12 fırka teşkîli tasavvur ediliyordu. Bu seneden i‘tibâren Bulgaristan teşkîlât-ı âtiyenin esâsını kabûl ederek hazarda 9 fırkaya çıkmışdı. Ordunun ârî büdçesi uzun müddet pek muktesidâne idi. 1900 târîhinden evvel harbiye büdçesi üst üste 20 milyon franka bile bâli‘ olmuyordu ki bizim jandarma büdçemiz bile ale’l-ekser bu mikdârdan fazla idi. [1]903’de umûmî büdçe 120 milyon franga, harbiye büdçesi 25.596.203 franga, [1]909’da umûmî büdçe 127 milyon franga, askerî büdçe 39,710,000 franga bâli‘ olmuş ve [1]911’de vâridât-ı umûmiyye 138.339.000’e bâli‘ olarak harbiye büdçesi takrîben aynı

I/[58]

hadde kalmışdı. Ma‘a-mâ-fîh 1877’den 1912’ye kadar ordu cem‘an 400 milyon frank tahsîsât-ı fevka’l-‘âde almış olub her seneye vasatî 16 milyon frank isâbet eder.

2. Teşkîlât

Bulgar Ordusu 1885-1912=28 sene sûret-i umûmiyyede sâkin, muntazam bir hazar hayâtı yaşamışdı; Rumeli ihtilâl ve vakāyi‘nin müretteb-i aslîsi Bulgaristan olmasına rağmen bizim ta‘arruzumuzdan korkmayan Bulgar Ordusu kemâl-i rahatla işine gücüne devâm ediyordu. 1912’de (1328) ordu teşkîlât ve esâsâtı şu hâlde idi: (Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi’nce beyânen hâl ve şekil)

1- Bulgaristan tâbi‘iyyetini hâ’iz her ferd kā‘ideten bi’l-istisnâ ve bi’l-fi‘l hidmet-i askeriyye ile mükellefdir. Yalnız İslâmlar bi’z-zât hizmetle vergi vermek arasında muhayyerdir. Müddet-i hizmet 20 yaşının hitâmından 46 yaşına kadar olarak 26 senedir ve bunun 20’si nizâmiyeye 6’sı müstahfıza âiddir. Nizâmiye müddetinin piyâdeler için 2, sunûf-ı sâ’ire için 3 senesi silâhaltında geçer. Mütebâkî ihtiyât seneleridir (ikmâl efrâdı). Müstahfız müddetinin dört senesi birinci sınıf, iki senesi ikinci sınıf addedilir.

Memleket ahz-ı asker için 9 fırka, 36 alay dâ’iresine ayrılmış olub her sene kanûn-ı sânî ibtidâsında efrâd-ı cedîde mu‘âmelesi başlar. Sinin-i âhirde her sene 32-43 bin insan hidmete elverişli zuhûr etmekde ve bunlardan 22-23 bini tâm-ı müddetle hidmete alınub mütebâkîsi 8 ay hidmet etmekde idi. Ma‘a-mâ-fîh tâm hidmetlilerde bir hayli müddet me’zûnen hânesinde bulunuyordu.

2- Teşkîlât-ı hazariyye tamâmen mıntıka usûlüne tevfîk edilmiş olub merbût harita ve cedvellerden anlaşılacağı üzre (zeyl 16:20) ordu üç müfettişlik dâ’iresine ve her müfettişlik 3 piyâde fırkasına ayrılmışdı. (1. Müfettişlik merkezi Sofya: Birinci Sofya Fırkası merkezi Sofya, 6. Vidin Fırkası merkezi Vidin, 7. Riliski Fırkası merkezi Dubniçe, 2. Müfettişlik merkezi Filibe: 1. Trakya Fırkası merkezi Filibe, 3. Balkan Fırkası merkezi İslimiye, 8. Tunca Fırkası merkezi Eski zağra; 3. Müfettişlik merkezi Rusçuk: 4. Preslav Fırkası merkezi Şumnu, 5. Tuna Fırkası merkezi Rusçuk, 9. Plevne Fırkası merkezi Plevne).

3- Her fırka piyâdesi hazarda beherri ikişer tabur ve birer sıra hâricî bölükle birer mitralyöz takımından mürekkeb ikişer alaylı iki livâdan mürekkebdi. Taburlar dörder bölüklü olub cem‘an 288 saf bölüğü ile 36 sıra hâricî bölük, 72 tabur, 36 alay, 26 mitralyöz takımı vardır. Ayrıca 16 hudûd bölüğü mevcûddur. 1911 büdçesine göre bu piyâde mevcûdu 2.204 zâbit ve me’mûrla 2.933’ü terk-i tezkire etmiş küçük zâbit olarak 35.377 nefer, 1.456 bârgîrdi. Bölük mevcûdu hazarîsi takrîben 100 nefer idi.

I/[59]

4- Süvâri bir hassa alayı, bundan mâ-‘adâ 1-10 numrolu alaylar olub ma‘a hassa 1-4 numrolu alay dörder bölük ile birer sıra hâricî takımdan, 5-10 numrolu alaylar üç bölük ile berâber sıra hâricî takımdan ibâretdir. Hassa hâric olarak diğer alaylar üç livâ hâlinde olub beher livâ birer müfettişlik dâhilindedir. Hazarî süvâri mevcûdu 911 senesinde: 263 zâbit ve me’mûr, 361’i kıdemli küçük zâbit olmak üzre 5.636 silâh-endâz 4.600 bârgîrdi. Dörder bölüklü alayların birer süvâri mitralyöz bölüğü vardır. Bölük mevcûdları 100’den fazla idi. Yalnız hassa alayı mızraklıdır. Diğerleri filinta ve kılınç ile müsellahdır.

5- Hazarî Topçu:

Sahrâ topçusu: 9 alaydan, alaylar 3 taburdan, taburlar ikisi koşulu olarak 3 bataryadan mürekkebdi. Bu sûretle 81 batarya idi. Her alayda birer park müfrezesi vardı.

Cebel topçusu: 3 alaydan, beher ikişer taburdan, taburlar ikisi koşulu 3 bataryadan mürekkeb idi. Bu sûretle 18 batarya idi.

Ağır topçu: 6’şar toplu üç öbüs bataryası idi.

Kal‘a topçusu: 3 taburdan, her tabur ikişer kal‘a muhâsara grubundan mürekkebdi.

Sâhil topçusu: Bir batarya idi.

Bunların [1]911 büdçesinde mevcûdu 362 zâbit ve me’mûr, 580’i kıdemli küçük zâbit olarak 7.927 silâh-endâz, 3.619 hayvan idi.

6- Hazarda kıta‘ât-ı fenniye 5 bölüklü bir şimendüfer taburu, beherri altı bölük ve bir sıra hâricî takımdan mürekkeb üç istihkâm taburu, 4 bölük ve bir sıra hâricî takımlı bir telgraf taburu, 5 bölük bir sıra hâricî takımlı bir köprücü taburundan ibâretdi. Şimendüfer taburunda baloncu, otomobil, projektör müfrezeleri dâhildi. Bunların büdçe mevcûdu 197 zâbit ve me’mûr, 662 kıdemli küçük zâbit olarak 3.470 efrâd, 178 bârgîr idi. Köprücü taburu cem‘an 492 metrelik köprü malzemesine mâlikdi.

7- Her fırkanın 9 zâbit ve me’mûrla 180 efrâdı hâvî birer levâzım bölüğü vardı.

8- Başlıca mü’essesât son zamanda açılmış Erkân-ı Harbiyye mektebi, Mekteb-i harbiyye, piyâde, topçu ihtiyât zâbit mektebi, süvâri mektebi hârâ ve remont depoları, esliha ta‘mîrhâneleri, depolar, fırka hastahâneleri, baytar küçük zâbit mektebi idi. Devâ’ir ve mü’essesât hazarda 549 zâbit ve me’mûr 2.923’ü kıdemli küçük zâbit olarak 3.472 efrâd, 488 hayvan idi.

9- Bu sûretle ma‘a bahriyye [1]911 büdçe mevcûdu: 3.406 zâbit 581 me’mûr 4.854 kıdemli küçük zâbit olarak 56.780 nefer, 10.353 bârgîr idi. Fakat hakîkatde bu kadar zâbit yokdu. [1]909’da zâbit mevcûdu 2.545’den ibâretdi.

I/[60]

a. Teslîhât

Piyâde 8 milimetre çapında 88, 90, 95 modelli ve kasaturalı Manliher tüfengiyle müsellahdır. Bu modellerde 270.000 kadar tüfenk vardı. Ayrıca 60-70 bin âdî ateşli Berdan tüfengi ve Manliher karabinası mevcûddu. Bir dânenin çapı 11 milimetre olub süngülü idi. Makineli tüfenk Maksim modeli 144 mitralyözdür. 5, 7 santimetrelik serî‘ ateşli 324 Şinayder sahrâ topu, 90 aded cebel topu olarak 414 top, 5, 7 santimetrelik âdî ateşli 54’er sahrâ ve cebel olarak 108 top; 7, 8 santimetrelik âdî ateşli 306 sahrâ topu olub bu sûretle sahrâ ve cebel malzemesi cem‘an: 728 parçaya bâli‘ oluyordu.

Yeni sipâriş edilmiş ve bir kısmı henüz gelmemiş olarak 66 aded 12’lik serî‘ sahrâ obüs, 24 aded 15’lik serî‘ obüs vardı.

Ağır malzeme olarak da 14 aded 15’lik, 12 aded 12’lik kal‘a topu, 24 aded 10,03’lük sahrâ havânı, 2 aded 24’lük serî‘ sâhil topu, 30 aded 5,7’lik zırhlı seyyâr kubul 9, 8 santimetrelik ve 9, 4, 24 fondluk bir takım eski toplar vardı.

b. Seferberlik

Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi Bulgar Ordusu seferberliğini şöyle kabûl ediyordu:

1- Seferberlik iyi hazırlanmışdı. Memleketin vaz‘iyyet-i coğrafya ve iktisâdiyyesi, usûl-ı idâresi ve mıntıka usûlü buna müsâ‘iddir.

2- Seferberlik emri 24 sâ‘atde alâkadârâna kâmilen ta‘mîm edilebilir.

3- Efrâd-ı ihtiyâtiyye yevmiyye 30’ar km. kat‘ etmek sûretiyle merkezlerine gelir.

4- Piyâde: Her hazarî alay seferber mevcûdlu dört taburla bir mitralyöz ve bir nakliyye bölüğü teşkîl eder. Her fırkada sekiz taburlu bir ihtiyât livâsı daha teşekkül ederek cem‘an 27 livâ, 54 alay, 216 tabur teşekkül eder. [1]327 senesi nisanın da 18 adedi ihtiyât livâlarına, 4 adedi Süvâri Fırkası için 22 aded makineli tüfenk bölüğü daha sipâriş edilmiş olduğundan ihtiyât piyâde alayları da birer makineli tüfenk bölüğüne mâlik olacakdır. Seferde ya beherri 3’er livâlı 9 fırka teşekkül eder; veya ba‘zıları ikişer livâlı olarak fırka ade[d]i tezyîd edilir.

Bu nizâmiye ve ihtiyât kıta‘âtı hâricinde her alay bir depo taburundan 36 depo taburu, 36 birinci sınıf müstahfız taburu (500 mevcûdunda) yarımşardan 18 ikinci sınıf müstahfız taburu daha teşekkül edecekdir. Ayrıca 16 hudûd bölüğü de seferber olacakdır.

5- Süvâri: Her fırkaya üçer bölüklü bir alay vererek ayrıca bir de süvâri fırkası vücûda getirmek tasavvur edildiğine nazaran yeniden 10 bölük daha teşkîli lâzımsa da güçdür. Her alayın bir muhâbere ve bir istihkâm müfrezesi olacakdır.

I/[61]

6- Topçu; serî‘ ateşli 81 sahrâ bataryasıyla muhtemelen her alay için birer âdî ateşli sahrâ taburundan mürekkeb 27 bataryaya mâlik olacak, sahrâ topu cem‘an 324 serî + 162 âdî = 486 parça olacakdır. Âdî ateşli topların 2’şer taburlu 9 alay teşkîl etmesi de muhtemeldir. Cebel 18 batarya serî‘ olacak (iki alay halinde) alayın biri 4’er diğeri 6’şar toplu olduğundan 90 top ayrıca bir âdî alay teşkîli mümkündür. Her alay bir depo bataryası teşkîl eder. Hazardaki her obüs bataryası seferde bir tabur olarak 9 batarya olacak ve 12’lik 36 serî‘ obüsden terekküb edecekdir.

7- İstihkâm 2’şer bölüklü 9’ar tabur olacak, beherrine köprücü ve telgraf verilecekdir. Köprücü ayrıca, 2 bölüklü bir tabur daha teşkîl edecekdir. Şimendüfer taburu dört tabura bâli‘ olacakdır.

8- Muhâsara parkı îcâbına göre teşekkül edecekdir.

9- Nakliyye: Her alayın hazarî sıra hâricî bölüğü seferde alayın muhârebe ve büyük ağırlığını teşkîl eder ve tüfenk başına 50 fişenk, nefer başına iki günlük erzâk nakl eder.

Fırka erzâk kolları 4 günlük erzâk taşır. Efrâd üzerinde iki günlük erzâk vardır. Bir piyâde neferinin üzerindeki sıklet 28,5 kg olur.

10- Malzeme-i tahkîmiyye olarak bölük başına 200 parça portatif edavât vardır. Alay başına 280 park edevâtı mevcûddur.

11- Seferberlik müddeti seyyâr ordu için merkezlerinde 5 gün kabûl edilmişdir. Nihâyet bir hafta zarfında seyyâr ordu seferberliğinin kâmilen hitâm bulması mümkündür.

12- 3 livâlı bir Bulgar piyâde fırkası seferde 510 zâbit ve me’mûr, 28.500 efrâd kuvvetinde olarak 24 taburu, 12 batarya, 4 sunûf-ı fenniye bölüğü, nakliyyesi, sıhhiye müfrezesi ve seyyâr hastahânesi olacakdır. Fırkada 5.000 hayvan bulunacakdır. Buna nazaran seyyâr ordu 273.000 insan ve 52.500 hayvan mevcûdunda olacakdır.

13- İnsan menba‘na gelince: 2.545 zâbit nizâmiyede mevcûd ve 4.000’de ihtiyât vardı. Zâbit yekûnu bu sûretle 6.500 idi. Zâbit ihtiyâcı ise 5.000 kadardı

[1]911’de hazar mevcûdu 56.798 idi. 1892-1908 efrâdı olarak tâm hizmet etmiş 196.671, 3-6 ay hizmet etmiş 143.484 insan mevcûddu. Müslümanlar vesâ’ire bundan hâricdi. Bu sûretle mevcûd hazarî ile berâber efrâd yekûnu 396.953 idi. 6 senelik efrâd-ı müstahfıza yekûnu da 45-50 bin kişi idi.

Binâ’en-‘aleyh Bulgaristan seyyâr ordusu gerisinde kendi mevcûdunun lâ-akall ½’i kadar ikmâl efrâdına mâlik idi. Son sınıf müsta‘cilen silâhaltına celb edilince bu mikdâr 50.000 kadar daha tezâyüd ederdi. Esâsen 17, 18, 19 yaşındaki efrâd seferberlikde depolara gelecekdi.

I/[62]

Hayvan: Orduda 10.503 bârgîr vardı. ([1]327 senesinde yeniden 2.000 hayvan daha sipâriş edilmişdir. Buna mukābil bi't-tabi‘ bir kısım hayvan ordudan çıkmışdır.) Ahâlî elinde hükûmet malı olarak 5-6 bin topçu hayvanı vardı. Mütebâkî noksânın memleketdeki külliyetli hayvandan bâli‘ meblağ ikmâli kābildi.

Araba: Dâhil-i memleketde 18.194 tek, 39.022 çift bârgîrli araba, 292.196 öküz ve manda arabası vardı. Bi'l-hâssa silâh ve cebhâne ve malzemede kâfî idi numûne arabası inşâ ve isti‘mâli oldukça ta‘ammüm eylemişdi.

Binâ'en-‘aleyh Bulgar Ordusu ber-vech-i bâlâ mevcûd ve kuvvetle seferber olmağa tamâmen muktedir idi.

Seferber ordunun en za‘îf noktası teşkîlât-ı hazariyyenin pek hafif kalması idi. Bu sûretle seyyâr ordu bir nizâmiye ordusu olmakdan ziyâde 20-40 yaşındaki efrâd yanyana muhârebe edecek bir milis ordusu hâlini alacakdı. Fakat hey'et-i umûmiyye i‘tibâriyle memleketin menâbi‘inden pek güzel istifâde edilmiş; gāye-i milliyye tevâfuk edecek derecede kuvvetli bir orduya mâlik olunmuş bulunacakdı. Hem-hudûd devletler orduları sûret-i umûmiyyede daha yüksek bir kıymetde olmadığından bundan büyük bir mahzûrda tevellüd etmezdi. Bulgar Ordusu herhâlde memleketin şerâ'it-i siyâsiyye, coğrafiyye ve iktisâdiyyesine uygun iyi bir ordu idi.

3. Kıymet-i Harbiyye

Ahâlî sade bir ma‘îşete mâlik olduğundan efrâd bilâ-tefrîk her dürlü meşâkk-ı seferiyeye mütehammildir. Halkın ekseriyyeti çiftci ve çoban olduğundan bi'l-hâssa piyâde iyidir. Yürüyüş kābiliyeti yüksekdir. Metânet-i fikir, serinkanlılık evsâf-ı mümeyyizedendir.

Süvâri piyâde kadar yüksek değildir. Hayvanları hâssa hâric olarak ekseriyyetle yerlidir. Müsâdemeye elverişli değildir. Fakat açıkgöz ve kâmilen okuryazarlardan mürekkeb efrâdın kābiliyyet-i harbiyyesi tezyîd edilmekdedir.

Topçu süvâriye nazaran daha müterakkîdir. Malzemesi mükemmeldir. Yalnız memleketde cebhâne fabrikası olmaması cebhâne ikmâli emrinde bir müşkil idi. Ağır topçu ve muhâsara parkı noksândı; bir kal‘ayı az zamanda ıskāta kâfî değildi. Sunûf-ı fenniye o kadar tekemmül etmemişdir. Malzemesi azdır. Vesâ'it-i havâ'iye yok gibidir. Sıhhiye teşkîlâtı noksândır. Sargı paketleri bile ta‘ammüm etmemişdir. Ta‘lîm ve terbiye maksada muvâfık derecededir. Silâhaltında yevmiyye lâ-akall 7 mesâ‘i sâ‘ati vardır. Hidemât-ı seferiyye, endâht, muhârebe ta‘limleri ve kuvve-i ma‘neviyyeyi takviye edecek vesâil büyük bir kıymeti hâ'izdir.

Küçük zâbitân ve bi'l-hâssa uzun müddet silâhaltında kalmayı taahhüd etmiş kıdemli küçük zâbitân yüksek bir kıymeti hâ'izdir. Hey'et-i zâbitânda mütemâdiyen el altında bulunur ve tezyîd-i ma'lûmatlarına gayret edilir.

Nişancılık büyük bir kıymeti hâ'izdir. Her sene endâht ta'limlerinde bol cebhâne yakılır. Zâbitânın tefeyyüz ve terakkîsi maksada muvâfık usûllere merbûtdur. Ma'îşet ve ma'âş te'mîn edilmişdir.

I/[63]

Bulgar efrâdının birçoğu müte'addid def'a olarak silâhaltından geçmişdir. Okuryazar mikdârı bize nisbetle pek çokdur. Zabt u rabt metîn sûretde mü'essesdir. Tahammül, itâ'at cesâret gibi evsâf-ı tabî'îyye bize nazaran biraz geri olmakla berâber kâfîdir ve bi'l-hâssa bi'n-nisbe müreffeh bir hayât-ı ictimâ'iyye ve iyi ta'lîm ve terbiye netîcesi olarak teşebbüs-i zâtî bize nazaran yüksekdir. Bulgar askeri zaman-ı hazar harbinin îcâbâtını daha iyi öğrenmiş avcılığa, hafriyyâta, tahkîmâta bize nazaran fevka'l-'âde ehemmmiyet vermeğe alışmışdı. Ordunun kâmilen bir unsurdan Bulgar'dan terekküb etmesi bizâtihi mühim bir kuvvetdi. Millet ve ordu yek-vücûd idi ve ne için muhârebe edeceğini senelerden beri her nev'i telkînât ile öğrenmişdi.

Zâbit vazîfece gayûr ve fa'âl idi ve efkâr-ı ta'arruzperverânesi kuvvetli idi. Ötedenberi hey'et-i zâbitâna bir mevki' verilmiş, hüsn-i fedâkârî için elzem yüksek izzet-i nefs doğmuşdu.

Yalnız mâzisi pek kısa olan Bulgar Ordusu sevk-i idâre-i âliyyece geri idi. Büyük kumandan yetişmek içün zaman kâfî gelmediği gibi tecrübe-i harbiyye de noksân idi! Büyük manevralar büdçe mülâhazâtı dolayısıyla iyice inkişâf edememişdi. Harb esnâsında büyük kumanda makāmına geçecek zevâtın ekserisi vazîfelerinin ehli değildi. Erkân-ı Harbiyye hey'eti de kusûrlu idi. Son senelere kadar bir Erkân-ı Harbiyye mektebi olmadığından Erkân-ı Harbiyye zâbitânı Rus, Alman, Fransız, İtalya, Avusturya mekâtib-i âliyyesinde yetişmiş idi. Binâ'en-'aleyh bunlar arasında sevk-i idâre emrinde ihtilâfât olması tabî'î idi.

Elbise koyu renkli kırmızaya çalar hâkî idi. Bizim üniformamız daha iyi idi. Techîzât muktesidâne idi.

Sevk-i idâre daha ziyâde Fransız mesleğine yakın idi. Piyâde sâ'atde 10 dakikalık molalar ile berâber 4 km, günde vasatî 20-25 km kat' edecekdi. Sevk-i idâre daha ziyâde mu'ayyen eşkâle tâbi idi. Muhtelif hâllere göre yapılacak yürüyüş ve yürüyüşlerin sûret-i tertîb ve te'mîni az çok mu'ayyendi. İleri yürüyüşde pîşdâr, yan muhâfızı ve dümdâr berâber çıkarılırdı.

Emir sûret-i umûmiyyede mu'ayyen şekil ve çerçeveyi hâ'izdir. Muhârebe dahî mu'ayyen esâsâta göre yapılır.

Bulgarların sevk-i idâre ta‘lîmnâme ve nizâmnâmeleri Avrupa orduları için zevâidden ve bedihiyyâtdan ma‘dûd olacak birçok teferru‘âtla doludur.

Sevk-i idâre mu‘ayyen çerçeveler içinde mukayyeddir. Fakat buna rağmen bu ta‘limnâmeler Bulgar kābiliyyet ve rûhuna muvâfık olduğundan maksada göre mükemmeldir.

Bulgar Ordusu’nda bir de (Büyük Cüz’i-tâmların Ta‘biyece Sevk ve İdâreleri) nâmıyla bir ta’lîmnâme mevcûd olub bunda yüksek kumanda esâsâtı tedvîn edilmişdir. (Binbaşı Mehmed Ali Bey merhûmun Bulgaristan Usûl-ı Harbi nâmıyla 1328’de matba‘a-i askeriyyede tab‘ edilen kitâbına mürâca‘ât).

I/[64]

Üçüncü Fasıl Yunan, Sırb, Karadağ Orduları

Bu kitâbda bu ordular bizi o kadar alâkadâr etmeyeceği için bunlar hakkında harbin i‘lânında Karargâh-ı Umûmî’ce ta‘mîm edilen ma‘lûmâtı müş‘ir hulâsaların zeyle rabtıyla iktifâ edildi. (Zeyl 21, 22, 23).

Dördüncü Fasıl Kuvâ-yı Bahriyye

1. Osmanlı Kuvâ-yı Bahriyyesi

Hükûmet-i Osmâniyye daha Rumeli’ye ayak basdığı günden beri denize de ehemmiyet vermiş, İstanbul muhâsarası esnâsında kuvve-i bahriyyenin maksada kifâyet etmediğini Avrupa’dan gelen kuvâ-yı bahriyye-i muâvenenin Fatih’in ve ordunun gözü önünde Halic’e girmesiyle anlamış, bi’l-hâssa bundan sonra filo takviye edilerek Adalar Denizi’ne çıkmış, tedrîcen Anadolu sâhilindeki adalar, İsporad adaları, Girid, Kıbrıs feth edilmiş, Memâlik-i Osmâniyye’nin ihtivâ etdiği sevâhil-i vasi‘anın ve bi’t-tahsîs Avrupa ve Asya’daki aksâm-ı memleketi yek-diğerinden ayıran ve merkez-i saltanatın hârice karşı tabî‘î kapuları olan boğazların hüsn-i muhafâzasının daha ziyâde kuvâ-yı bahriyyeye menût olduğu takdîr edilmiş ve devr-i şevketimizde Osmanlı filoları bir tarafdan Bahr-i Sefid hâkimiyetini elinde bulundururken diğer tarafdan Bahr-i Ahmer ve Bahr-i Umman sularında da râyet-i zaferi dolaşdırmışdı. Fakat bünye-i devlete târî olan halel donanmayada bi’t-tabi‘ sirâyet ederek bundan sonra karada olduğu gibi denizde de birçok felâketlere ma‘rûz kalınmış ve ara sıra vaz‘iyyet-i dâhiliyye ve askeriyye ile müterâfikan donanmada canlanır gibi olunmuşsa da bir daha esâslı sûretde terakkî edememişdi.

Nihâyet devr-i Abdülaziz Hân’ide Osmanlı donanması zırhlı sefîne i‘tibâriyle İngiltere ve Fransa’dan sonra üçüncü derecede bir filo mertebesine irtikā etmiş ise de maddiyyât derecesinde a‘lâ edilemeyen kıymet-i harbiyye dolayısıyla 1293 harbinde donanma kısm-ı küllisi hemân mühim bir iş görmeğe muvaffak olamamış, Tuna filosu Rusların ibtidâ’î vesâ’it-

i ta‘arruziyesi karşusunda az zamanda mahv olmuş ve kendisinden muntazar hidmeti îfâ edememişdi.

Abdülhamid-i Sânî ise donanmayı taç ve tahtının ey[n] yakın ve ciddî bir tehlikesi gibi görerek büsbütün mühmel bırakmış, hatta atâlete mahkûm etmiş, sefâ’in-i mevcûde tedrîcen eskimiş, çürümüş yerine yenisi alınanamış, ta‘lîm ve terbiye tamâmıyla terk edilmiş ve Osmanlı filosu kendiliğinden hemân ma‘dûm dereceye düşmüşdü.

1313 Yunan Harbi’nde boğazların muhâfazası kaygusu sefâ’in-i mevcûdeyi ale’l-‘acele ihzâr etdirmişse de donanma güç hâl Çanakkal‘a’ya kadar gidebilerek orada Nara önünde lenger-endâz-ı atâlet olmak mecbûriyyetinde kalmış ve bu muhârebeden sonra da büyük mikyâsda bir atâlete ve Haliç sularında çürümeğe mahkûm edilmişdi.

I/[65]

Nihâyet donanma yine hâtıra gelmiş ve sefâ’in-i mevcûde hiç işe yaramaz bir hâlde olduğundan yeniden Hamidiye kruvazörü Armstronga, Mecidiye kruvazörü Amerika’ya sipâriş edilmiş, mevcûdların içinde kābil-i ta‘mîr olan Mesudiye zırhlısı İngiltere’ye, Âsâr-ı Tevfîk zırhlısı Almanya’ya ta‘mîre gönderilmiş, İtalya’ya birkaç torpido sipâriş edilmiş, ufak zırhlılardan Feth-i bülend, Mu‘ayyen-i zafer, Avnillah gemilerinin tersanede Ansaldo işçileri vâsıtasıyla ta‘mîrine tevessül olunmuşdur.

[1]903’de ([1]319) Mesudiye, Hamidiye, Mecidiye, Asar-ı Tevfik, ve birkaç yeni torpido bir filo hâlinde İstanbul’a gelmişdi; fakat maksad ortaya bir donanma çıkarmak olmadığından bu gemiler vürûdlarının ertesi günü kazganlarını söndürmüş, silâhlarını gayr-i kābil-i isti‘mâl hâle koymuş, cebhânesini karaya nakletmiş olarak Haliç sularında habsedildi…

Bu vaz‘iyyet [1]324 inkılâbına kadar devâm etdi. Akab-ı inkılâbda ilk hâtıra gelen şeylerden birisi de bu eski, püskü donanmayı diriltmek oldu. İzmir’e ve sevâhili Osmâniyye’ye giderek râyet-i Osmâniyye’yi temevvüc etdirmek emrini aldı. Ale’l-‘acele ihzâr edildi. Fakat gemiler pek esâslı bir ta‘mîre muhtâc olduğu gibi bunu sadece sevk ve idâreye muktedir zâbitân ve mürettebât da mevcûd olmadığından filo doğru dürüst İzmir’e kadar bile gidemedi; avdete mecbûr oldu. Esâslı ta‘mîrat başladı.

Millet kendisine bir donanma tedârikine sûret-i kat‘iyyede azm etmiş, Donanma Cemiyeti teşekkül eylemiş, herkes dişinden, tırnağından artırdığını donanmaya iâne vermeğe başlamışdı. Fakat hükûmet kendisine bir dürlü bir bahriyye programı çizemiyor ve yürüyeceği yolu bulamıyordu. Bir tarafdan da velev ki mahdûd sâhada olsun, donanma lâzım mı? mes’elesi münâkaşa ediliyordu.

İngiltere’den Amiral Gemıl [Gamble] kumandasında bir hey’et getirilmiş ve donanmanın başına geçirilmişdi. Bu muhterem amiralin himmetiyle mevcûd donanma az

zamanda kābil-i istifâde bir hâle gelmiş, Adalar Denizi'ne çıkmış, ve Girid buhrânının azgın bir zamanında tâ Girid'in burnu dibindeki Kerpe Adası'na giderek burada uzun müddet ta'lîm ve manevra ile meşgūl olmak sûretiyle Yunan'a karşı bir nümâyiş bile yapılmışdı. Mevcûd gemiler şübhesiz bir harb filosu değildi, fakat Amiral Gemıl bunlardan yakın veya uzak bir istikbâlde teşekkülünü mecbûrî gördüğü Osmanlı filosu için bir ta'lîm gemileri olarak istifâde etmek istiyor, buna cidden muvaffak oluyordu.

Birçok münâkaşalardan sonra hükûmet nihâyet hazır gemi satın almağa karâr vermiş ve Avrupa destgâhlarının ve Avrupa bahriyye nezâretlerinin kapuları çalınmağa başlamışdı. Evvel emirde İtalya, destgâhda olan bir zırhlı kruvazörü satmağa muvâfakat eyledi. Fakat kısmen pazarlık ümîdi; kısmende velevki eski olsun büyük çaplı topla müsellah bir zırhlının müreccah olduğu fikri galebe ederek bundan vaz' geçildi. Ve pazarlık kesilir kesilmez bunu 1909 teşrîn-i sânîsinde Yunan satun aldı ve Averof nâmı altında bu gemi Yunan hesâbına ikmâl edilmeğe devâm etdi.

I/[66]

Bu sûretle Yunan-Osmanlı muvâzene-i bahriyyesi birden bire bozulunca hükûmet Almanya'nın satmağa razı olduğu ve kendi filosundan çıkarmak üzre bulunduğu iki eski zırhlıyı mâl-ı ganimet imiş gibi, mu'âvenet-i milliyye parasıyla satun alarak bunları Barbaros ve Turgut Re'îs nâmlarıyla filoya idhâl eyledi. ([1]910 yazı). Aynı zamanda Almanya'dan hazır olan son sistem dört torpido muhribi de satun alındı. (Muâ'venet-i milliyye sistemi) bu sûretle muvâzene zâhiren lehimize düzelmişdi: Eski gemi ve eski topun yeni gemi ve yeni topun karşusunda ne derecede dûn bir kıymeti hâ'iz olduğu kimsenin hâtırına gelmemiş, eski Rus zırhlılarının Çoşima Muhârebesi'nde yeni Japon gemileri karşusunda hiçbir iş görmeden ne sûretle çıra gibi yandığı unutulmuşdu… Bunlardan mâ-'adâ bir takım ganbotlarda alınmış fakat bunların bir kısmı İtalya Muhârebesi esnâsında Bahr-i Ahmer'de tahrîb edilmiş idi. Ma'a-mâ-fîh hükûmet istikbâlde kuvvetli bir filo teşkîline de teşebbüs eylemiş, bir fevka'l-'âde büdçe kabûl olunmuş ve [1]327 ağustosunda Reşadiye zırhlısı İngiltere'ye sipâriş edilmiş idi.

21 numrolu zeyl Osmanlı filosunun Balkan Harbi mebde'indeki vaz'iyyetini gösterir. Bu cedvele nazaran kâğıd üzerinde gözüken tefevvuk hakîkatde yok idi, binâ'en-'aleyh Osmanlı filosu Balkan Muhârebesi'nde denize hâkim değildi. Tefevvuku aramağa gidemezdi. Eğer tarafeyn arasında bir muhârebe-i bahriyye olsa Yunan Osmanlı filolaları kendi sularında kalmakla iktifâ bile etse bi't-tabi' biz Adalar Denizi'nde ve Bahr-i Sefid'de nakliyyât-ı bahriyyeden istifâde edemezdik. Yunan ise kendi kıyı sularında istediği gibi nakliyyât icrâsında serbest kalır ve bu sûretle yine sadece biz zarar görmüş olurduk. Halbuki hakîkatde Yunan filosu bu kadarla iktifâ etmeyerek ta'arruzî hareket etmiş ve biz büsbütün mutazarrır olmuşduk.

Ticâret-i bahriyye filosuna gelince: Sultan Abdülaziz zamanında o vakte göre cesîm addedilecek ve kâfî adedde sefâ'ini nakliyemiz vardı ve bunlar [idâre-i mahsûsa] denilen devlet idâresinin elinde cihet-i bahriyyeye âiddi. Bunlar gerçi Abdülhamid-i Sânî devrinde de seyr ü sefer etdiyse de intizâmsızlık ve sû'-i idâre dillere destan olacak dereceyi bulmuş ve tedrîcen eksilen gemilerin yerine ancak ber-vech-i bâlâ yeni filo ile berâber İngiltere'den satun alınan iki eski nakliyye gemisinden, Tir-i müjgan, ve Bezm-i âlem sefînelerinden başka gemi alınamamışdı. Eşhâsa mahsûs ticâret gemisi yok gibiydi. Şirket-i Hayriyye-i Hamîdiye nâmıyla teşekkül eden bir seyr-i sefâ'in idâresi bir tek ufak gemiden başka bir şey tedârik edememişdi. Sevâhil postası bile kâmilen ecnebi bayraklara bi'l-hâssa Yunan vapurlarına münhasırdı.

Bundan ayrı olarak Şirket-i Hayriyye idâresi oldukça kâfî adedde vapurlarla boğaziçi nakliyyâtını te'mîn ediyordu. Akab-ı inkılâbda ticâret-i bahriyyeye de atf-ı ehemmiyet edilmiş ve fakat eski ve ucuz merâkı burada da kendisini göstererek hükûmet hesâbına Reşid Paşa, Midhat Paşa, Akdeniz, Karadeniz, Bahr-i Ahmer, Gül Cemal, Nilüfer gibi büyükçe ve bi'n-nisbe iyi gemiler alınmış, husûsî şirketlerde peyderpey teşekkül etmeğe başlamış olub Balkan Harbi bidâyetinde sevâhil-i ba'îde postası için hükûmet ve şirket malı olarak elde 30-35

I/[67]

kadar irili ufaklı vapur vardı. Şirket-i Hayriyye'de elinde olan 40 kadar vapurun nısfına karîb bir mikdârını eşhâs nakliyyâtı için verebilirdi. Fakat ne bu şirketler ne de sâbık idâre-i mahsûsa, lâ-hak seyr-i sefâ'in idâresi askerî bir zabt u rabta tâbi' değildi; ordu ihtiyâcâtı nokta-i nazarından hiçbir sûretle ihzâr edilmemişdi. Binâ'en-'aleyh pek mahdûd bir semere verebilecekdi. İtalya Muhârebesi ticâret-i bahriyyenin inkişâfına da mühim bir sed teşkîl eylemişdi.

2. Yunan Kuvve-i Bahriyyesi

[1]313 harbinde epey evvelden beri belli başlı Haydara, Sipaçya, Pisara zırhlılardan ibâret olan Yunan filosu [1]324 inkılâbına kadar, son zamanda mubâya'a edilen dört yeni torpido müstesnâ, aynı hâlde kalmış ve takviye edilmek ihtiyâcı his edilmemişdi. Fakat bu inkılâbı müte'âkib Girid hakkında uyandırılan velvele ve gürültü ve Hükûmet-i Osmâniyye'nin velevki nazariyâtda büyük bir filo teşkîline azmetmiş olması Yunanlılar'ı da sâha-i rekabete atmış ve ber-vech-i bâlâ gözü açıklık ederek (Averof)u iâne-i milliyye ile mübâya'ya sevk eylemişdi. Yunan hükûmeti Averof'un kıymetini iyi anlamış ve şimdilik daha ziyâde müsta'cel fedâkarlığa lüzûm görmeyerek intizârı tercîh eylemiş ve bizim Reşadiye'ye mukābil Alman destgâhlarına bir direnot sipâriş eylemişdi. Yunanistan efrâr[d]ın denizciliğe isti'dâdı ve ticâret-i bahriyye filosunun mükemmeliyeti sâyesinde kuvve-i bahriyyesine i'timâd ediyordu. Yunan filosunda da bir İngiliz hey'eti ifâ-yı vazîfe eyliyordu.

Yunan ticâret-i bahriyye filosu mükemmeldi. İrili ufaklı 300 parçadan fazla vapuru hâl-i seyirde idi; gitdikçe vâsi‘ mikyâsda inkişâf eyliyordu.

Zeyl 22’ye mürâca‘at.

3. Bulgaristan Kuvve-i Bahriyyesi

Zeyl 15’de görülür. Hâ’iz-i ehemmiyet olmamakla berâber Balkan Harbi’nde Hamidiye kravüzörümüzü torpillemek fırsatına mâlik oldu. Ticâret-i bahriyye filosu hâl-i inkişâfdadır. Sefâ’in-i nakliyyesi mahdûddur.

Ve’l-hâsıl Balkan Harbi bidâyetinde belli başlı muhâsım kuvve-i bahriyyesi olan Osmanlı ve Yunan filoları yek-diğerine karşı zâhiren sarîh bir tefevvuk irâ’e etmiyordu. Her iki tarafda netîce-i kat‘iyyeden ictinâbda kendisini haklı görebilirdi. Fakat üssü’l harekesinin, sevâhilin vaz‘iyyet-i coğrafyası dolayısıyla bu adem-i vuzûh bile yine bizim aleyhimize Yunanın lehine idi. Binâ’en-‘aleyh Balkan Harbi için bi’l-hâssa seferberlik devrinde Osmanlı Ordusu Bahr-i Sefid ve Adalar Denizi’nde nakliyyât-ı askeriyyeyi dâhil-i hesâb edemezdi. Ma‘a-mâ-fîh Yunan filosu da sevâhil-i Osmâniyyeyi ciddî sûretde tehdîd eyleyecek ve kuvvetli bir ihrâc kolordusunu emniyetle nakl ve ihrâc edecek iktidârda değildi; esâsen vaz‘iyyet ve ordusunun kuvvet ve hâli de buna gayr-i müsâ‘iddi.

I/[68]

Beşinci Fasıl – Dârü’l-Harekâtın Ahvâl-i Coğrafyası

1. Bulgaristan

Bulgaristan, dârü’l-harekât sıfatıyla bu harbde bir rol oynamadıysa da bu bâbda ma‘lûmat-ı âtiyenin bilinmesi fâ’idelidir:

Balkan hükûmâtından birisini teşkîl eden Bulgaristan şimâlen, Tuna Nehri ve açık, müdâfa‘a-i tabîiyyeden mahrûm bir hat olan Dobruca hudûdu ile ırk ve mezhebce ayrı bir millet olan Romanya’dan, garben sa‘bü’l-mürûr bir dağ silsilesi ile hem cins ya‘nî Islav millet olan Sırbistan’dan ayrılır. Şarkî Karadeniz’le muhâtdır. Karadeniz sâhilinden i‘tibâren Istranca şark ve mâ’ilelelerindeki bir yamaç hatt-ı bâlâsını ta‘kîben başlayan Osmanlı hudûdu bu silsile-i hatt-ı bâlâsını Elmalı civârından kat‘ etdikden sonra (631 râkım) yine bu dağların garb yamaçlarında Ergene ve Tunca mâ’ilelerini tefrîk eden bir hatt-ı bâlâyı ta‘kîben Tunca’yı kat‘ eder. Hudûdun bu kısmı Istranca silsilesi hatt-ı bâlâsının garbında vasatî 4-5 yüz metre râkımında diğer bir silsile hâlindedir.

Hudûd Tunca garbında evvel emirde dalgalı bir arâziyi kat‘ etdikden sonra Sakar Dağ’ına gelir ve Gavuralan hizâsına kadar bunun hatt-ı bâlâsını mukavves sûretde ta‘kîb etdikden sonra bu dağın Meriç’e müntehî yamaçlarından birisini ta‘kîben cenûba inerek Cisr-i

Mustafa Paşa garbında Meriç'i ve Beştepe Dağları'nı hatt-ı bâlâsını biraz ta'kîb etdikden sonra da Arda'yı bulur.

Bir müddet Arda boyunda imtidâd etdikden sonra Kırcaali etrâfında şimâle doğru bir kavis çevirir ve Arda, Meriç, Mesta, Karasu mâ'ilelerini tefrîk eden hatt-ı bâlâlarını bularak Rodop Dağları boyunca Rilo dağ grubuna gelir. Buradan sonra garba, şimâl-i garbîye, büyük bir kavis çevirerek Struma Nehri'ni ve Vardar Nehri tevâbi'ni kat' ederek yine yüksek bir silsile hâlinde Sırb hudûduna, Patarice Tepesi'ne gelir. (1073 metro)

Bulgaristan'ın Memâlik-i Osmâniyye ile hudûdu takrîben 672 km tûlundadır.

Bulgaristan şekl-i coğrafî i'tibâriyle kuş bakışı 450 km tûl ve 240 km arzında bir mustatîl hâlinde olub münkasım olduğu şimâl-i Bulgaristan (sâbık nefs-i Bulgaristan) mesâha-i sathiyesi 68.579 km murabba'ı, cenûbî Bulgaristan'ın (sâbık Rumeli-i Şarkî Eyâleti) 21.125 km murabba'ı olub cem'an 95.705 km murabba'ı vus'ata mâlikdir.

[1]905'de yapılan son tahrîre göre nüfûsu (4.035.623) olub 1887'de yapılan ilk tahrîrde 3.154.175 idi; 1900 ve 1906 seneleri arasında her sene tezâyüd-i nüfûs mikdârı vasatî

40.000 nüfûs olduğuna göre [1]912 senesinde nüfûsun 4.306.560'a bâli' olduğu ve bu sûretle kilometre murabba'ına 24 kişi isâbet etdiği kabûl edilebilir.

93 Harbi'nden evvel bu ülkenin ekseriyyet nüfûsu İslâm idiyse de bir İslâm mıntıkasının Hristiyan bir devlet eline geçmesini müte'âkib buna karşı tatbîkî âdet olan tazyîk politikası bir tarafdan ve İslâmların hicret i'tiyâdı diğer tarafdan bu ekseriyyeti az zamanda ekaliyyete indirmişdir. O târîhde İslâmlar nüfûs-ı umûmiyyenin ancak 1/2'sini teşkîl etmekde olub; edyân ve anâsır-ı muhtelife mikdârı ber-vech-i âtîdir:

Ortodoks	3.336.871	İslâm	603.113
Katolik	29.442	Protestan	5.402
Musevi	37.653	Muhtelif	13.213

İslâmlar en ziyâde Varna (% 37,6) Şumnu (% 38,4) Rusçuk (% 18,3) sancaklarında kesîf olub bizimle hem-hudûd sancaklardan Burgaz sancağında % 11,8, Eski Zağra sancağında % 4,2 Filibe sancağında % 6,5 mikdârında bulunmakdadır. Diğer tarâflarda ekaliyyet-i kalîle hâlindedir.

Usûl-ı idâre meşrutî krallık olub Bulgar kralı Ferdinand memleketin baş âmiri ve hazar ve seferde ordunun başkumandanıdır. Memleket idâreten 12 sancağa, sancaklar kazaya, bunlarda nahiyelere münkasımdır.

Memleketin ortasında şarkdan garba doğru Balkan Dağları mümted olub orman çok ve her tarafda kuvve-i-inbâtiye âlâdır. Birçok kömür ve bakır madenleri mevcûddur.

Menâbi‘-i servet başlıca çiftçilik, bağcılık, meyvecilik, bağçıvanlık, sürücülükdür. [1]905 tahrîrine göre bu sene zarfında cem‘an 1.581.419 hekto litre mikdârında buğday hâsıl olmuş olub bu mikdârın nısfı kadarından başlamak üzre ale’d-derecât mısır, arpa, yulaf, darı, patates mahsûlü alınmışdı.

Memeleketde bârgîr cinsi iyi değildir. Ancak 1893 senesinde ıslâh ve teksir-i cins-i ferese başlandı. Elyevm muhtelif hükûmet hârâlarında bu maksadla 833 damızlık hayvan bulunmakdadır.

[1]905 tahrîrine göre memleketde 583.273 bârgîr, 114.080 merkeb, 11.947 ester, 1.695.535 sığır, 476.877 manda, 9.515.132 koyun ve keçi, 460.000 domuz vardır.

Sanâyi‘ henüz hâl-i inkişâfda ise de bize nazaran yine müterakkîdir. Mühim şâyân-ı i‘mâlâthâneleri vardır; bize bile bir hayli mâl vermişdir. Ticâret gitdikce yükselmekdedir. [1]907’de 250 milyon franka bâli‘ olmuş idi.

[1]877 senesinde 54 milyondan ibâret vâridât-ı devlet [1]911 senesinde 178.339.000 franka bâli‘ olmuşdu.

[1]905 senesinde 1910 kilometresi iyi, 1.700 km’si vasat, 1.750 km’si fenâ olarak memleketde cem‘an 5.360 km şose varken bu mikdâr [1]908’de 6.000 kilometreye bâli‘ olmuş 8.000’e iblâğı mukarrer bulunmuşdur. Ayrıca [1]908 senesinde 520 km’si iyi, 613 km’si vasat, 501’i fenâ olarak 1635 km’de

I/[70]

nâhe[nâhiye] yolu vardı. [Biraz daha dar ve dik yol] Binâ’en-‘aleyh Balkan Harbi bidâyetinde Bulgaristan’da vasatî olarak 8.500 km sun‘î yol mevcûddu.

Seyr-i sefâ’in inkişâf etmemişdir. Vapurları eski 3-4 parçadan ibâretdir.

Şimendüferleri kâmilen hükûmet malıdır ve hükûmet tarafından işledilmekdedir. Şebekenin esâsı birisi Balkanların şimâlinden ve diğeri cenûbundan Bulgaristan’ı şarkdan garba kat‘ eden iki hat ile bunların şu‘abâtından ibâret olub bu iki hat muhârebe bidâyetinde yalnız Sofya’da birleşmekde idi. Tırnova-Eski Zağra hattı ancak muhârebe esnâsında açılmışdır. Kroki üzerinde görülen Bulgar şimendüferlerinin hâl-i fa‘âliyyetde olan kısmı 2.034 km olub derdest-i inşâ hutût-ı tûlu 1.017,6 km’ye bâli‘ oluyordu. Şimdiye kadar yapılan şimendüferler daha ziyâde iktisâdî hatlardı; makâsıd-ı askeriyye ile şimendüfer hatlarına ancak yeni başlanmışdı. Binâ’en-‘aleyh Bulgaristan bir seferberlikde mevcûd şebekesinden büyük bir istifâde te’mînine muktedir değildi. Şimendüferlerin istikāmet-i umûmiyyesi daha ziyâde Sırbistan’a karşı bir tecemmu‘a müsâ‘id olub bi’l-hâssa Balkan cenûbundaki hat bizim karşımızda çok tehlikeye ma‘rûz olabilir idi.

Ekser hutûtun üzerindeki a‘zamî miller binde 15, 20 ve hatta 25’e kadar çıkmakda olduğu gibi kavs-ı nısf-ı katarları da 300, 250 ve hatta 200 metreye kadar tenezzül etmekde olduğundan dingil başına 14 tondan daha ağır makineler hareket edemezdi. Aynı sebeble boydan boya tam 55 vagonluk askerî trenler tahrîki adîmü’l-imkândı.

Kābil-i istifâde lokomotif mikdârı 145 kadar olub muhtelifü’l-cins vagon mikdârı da 4.000 kadardı. Bulgar askerî trenleri millerde mu‘âvin lokomotif takmak şartıyla a‘zamî 400 ton (30-35 vagon) sıkletinde olabilüb bununla bir piyâde taburu (33 vagon) bir süvâri bölüğü veya bir batarya nakledebilirdi.

Bulgaristan’da cem‘an 2300 kadar posta merkezi olub telefon istasyonları da 2.000’i buluyor. Mevcûd nâhiye adedi ise 1877 olduğundan bu sûretle birçok köylerde dahi muhâbere merkezi vardır.

Bulgaristan’da belli başlı müstahkem bir mevzi‘ ve mevki‘ yokdur. Varna’da 2 toplu bir sâhil bataryası vardır. Kılâ‘-ı Erba‘a tahkîmâtı metrûk ve eskimişdir.

Bulgarlar, Osmanlı hudûdu gerisinde arzu etdikleri menâtıkda tecemmu‘ ve hareket için iyi hazırlanmışlardı. Bununla berâber Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi’nde bu bâbda yanlış fikirler vardı. Meselâ E. H. Umûmiyye’de Bulgaristan işleriyle en çok iştigāl etmiş zevâtdan biri olan ve Bulgaristan hakkında resmî ve husûsî birçok asâr ve makālât neşr eden ve nihâyet Çanakkal‘a Harbi’nde şehîd olan merhûm Binbaşı Mehmed Ali Bey’in [Bulgaristan coğrafya-yı askeriyyesi] nâm kitâbında şu sözlere tesâdüf ederiz: “Tunca Nehri şarkı sûret-i umûmiyyede ve bi’l-hâssa yağmurlu mevsimlerde ve kışın harekât-ı cesîme-i askeriyye icrâsına ve bâ-husûs atlı kıta‘âtın harekâtına gayr-i müsâ‘iddir. Bu kısım ve bi’l-hâssa daha şarkı az meskûn ve yolsuz olduğundan buralarda kuvve-i cesîme iskânı müşkildir.

I/[71]

İ‘âşe ve nakliyye güçdür. Hulâsa Rumeli-i Şarkî’nin bu kısmı kıta‘ât-ı cesîmenin icrâ-yı hareketine gayr-i müsâ‘id olduğundan sûret-i umûmiyyede ancak müdâfa‘aya elverişli addolunur. Sahîfe 153” bu fikir daha birçok mahallerde te’kîd edilmişdir. Bundan mâ-‘adâ harbden evvel birçok mesmû‘ât Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi’nde buna mümâsil efkârın hüküm sürmekde olduğuna vâzıh bir delîldi.

2. Trakya

Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan’la bir ânda hâl-i harb tahaddüs etdiği takdîrde Tuna cenûbundaki tekmîl Balkan arâzisi dârü’l-harbden ma‘dûd olacağından bunların hey’et-i umûmiyyesi hakkında serd-i mütâla‘ât lâzımsa da Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Garbî Rumeli arâzisi ayrı bir sahne-i harb teşkîl edeceğinden bu bâbda müte‘âkıb cüzlerde tafsîlât verilecekdir.

Bu dârü'l-harbin Memâlik-i Osmâniyye'ye â'id kısmı Rumeli-i şâhâne denilen Avrupa vilâyâtından mürekkeb olub bunlarda tabî'at-ı arâzi iktizâsı öteden beri Trakya ve Garbî Rumeli nâmıyla ikiye münkasım bulunmakdadır. Bu taksîmât idârî husûsâtda da az çok tatbîk edilmiş olub Trakya Edirne vilâyetiyle Çatalca mutasarrıflığını ve İstanbul vilâyetinin Rumeli'deki kısmını; Garbî Rumeli'de diğer vilâyâtı ihtivâ etmekde idi.

Ma'a-mâ-fîh Trakya ile Garbî Rumeli arasında tabî'at-ı arâzi, milliyyet vesâ'ire nokta-i nazarından sarîh bir hudûd çizmek de gayr-i kābildir. Öteden beri bu hudûd olarak Rodop Dağları kabûl edilirse de harekât-ı askeriyye nokta-i nazarından Mesta Karasu vâdîsi daha ziyâde Trakya ile münâsebetdârdır.

Trakya dahi Meriç Nehri vâsıtasıyla şarkî ve garbî olarak iki kısma ayrılır. Ve bu iki kısım yek-diğerinden ahvâl-i coğrafya ve ehemmiyet dolayısıyla çok farklıdır.

Garbî Trakya Rodop Dağları manzumesinden hâsıl olmuş ve vaz'iyyet-i siyâsiyyesine göre şimâlde Bulgar hudûdu cenûbda Adalar Denizi arasına sıkışmış dar, sarb bir mıntıkadır. Şarkdan garba tûlu vasatî 200 şimâlden cenûba genişliğide takrîben 100 km'dir.

Rodop Dağları Bulgaristan, Rumeli-i Şarkî, Osmanlı hudûdları mültekāsı civârındaki Rilo Dağları'ndan (2673 metro) inşi'âb eder. Yine bu dağlardan ayrılan Pirim silsilesi ve imtidâdı Usturuma ve Mesta Nehirleri arasındaki sâhayı doldurduğu Atina'da Rodop Dağları da Mesta şarkında cenûb-ı şarkiye doğru imtidâd eyler. Hudûd mültekāsındaki Kuşkaya Dağı'ndan (2218 metro) sonra bir müddet hatt-ı bâlâsı ile Bulgaristan-Osmanlı hudûdunu teşkîl eder. (75 km. kadar) Ba'dehû Ropçoz mıntıkasıyla hudûdun Meriç'e doğru girdiği mahalde bunu terk ederek cenûb-ı şarkiye devâm eder. Ve Mesta, Arda ve Meriç ve Mesta ile Meriç arasında Adalar Denizi'ne dökülen sâ'ir ufak suların mâ'ilelerini yek-diğerinden tefrîk eden müte'addid kollarla tekmîl Garbî Trakya sâhasını setreder.

I/[72]

Hudûd Ropçoz çıkıntısına mukābil bunun şarkında Memâlik-i Osmâniyye'ye doğru büyükçe bir girinti teşkîl ederek bunun ucunda Perlik Dağı'nda (2193 metro) sâhile –Kavala körfezine– 70 km'ye kadar yaklaşır. Dağlar Karaağaç limanı ve Yoru Gölü ile denizin dâhile doğru bir girinti teşkîl etdiği mahal etrâfında, dâhilinde İskeçe, Yenice ve Gümülcine'yi ihtivâ eden büyük (takrîben 40 kilometro tûl ve 10 km'ye kadar arz) bir ova teşkîl etmek üzre bir tarafdan bu ovanın şimâlinde nihâyet bulur. Diğer tarafdan bu ovanın şarkında, Meriç mansıbına kadar olan sâhadan tâ sâhile kadar imtidâd eder. Bu ovanın şimâl-i garbîsindeki Kuşlar dağı sâhile 50, Ovaya-İskeçe'ye-20 km kadar mesâfede olduğu hâlde 2.177 râkımında olub Gümülcine şimâl-i garbîsindeki Karlık Dağı'da ovadan 12-13 km ve Borov Gölü'nden 20 km mesâfede 1.900 râkımını gösterir. Garbî Trakya'nın en yüksek kısmı işte bu kuşlar –Yerim-

Foşkaya-Karlık Dağı hattı olub arâzi gerek bunun şimâlinde hudûda kadar gerek cenûb ve şarkında denize ve Meriç'e doğru tedrîcen alçalır.

Garbî Trakya; cenûbundaki büyük ova ve bazı vâdîler müstesnâ olarak sûret-i umûmiyyede dağ husûsiyyetlerini hâvîdir. Orman çok, suyu bol, bi'l-'akis mezrû'ât ve mahsûlâtı az, i'mâr ve medeniyeti pek za'îf, vesâ'it-i muvâsalası menkūd idi.

Belli başlı vâsıta-i muvâsalası aynı zamanda Trakya'yı Garbî Rumeli'ye rabt eden Dersa'âdet-Selânik iltisak şimendüferi olub bu hat Kuleliburgaz'dan sonra Meriç'i ta'kîben Dedeağaç'ına iniyor. Ba'dehû Adalar Denizi'nde hâkim bir düşman bahriyyesinden ihtirâzen tekrâr şimâle, dağlar arasına çıkarak sâhile 15-20 km mesâfede imtidâd ile Gümülcine ovasını buluyor. Bu ovanın cenûb kenarını ta'kîben Okçular'da Mesta'ya varıyor; ba'dehû bunu şimâl-i garbîye doğru Bük mevki'ne kadar ta'kîben indikden sonra garba atılarak Makedonya'ya giriyordu. Dedeağaç şimâlindeki Ferecik ile Badum'a arasında yapılmış olan bir askerî hat parçası da şimendüferi îcâbında Dedeağaç'dan vâki' olacak bir tehdîde karşı mehmâ-emken te'mîn gāyesini istihdâf eyliyordu.

Rumeli yolları: [1]325 senesinde akab-ı inkılâbda Rumeli'deki yol mikdârı şu idi:

Vilâyet	ma'a köprü hazır şose	köprüsüz hazır	ikmâl edilmiş	nâ-tamâm tesviye	Açılmamış güzergah	Tûl-ı kâmil
İşkodra	89.290	__	16.800	11.380	69.200	186.670
Kosova	655.235	33.170	213.600	183.190	198.000	1.277.290
Manastır	1.332.880	17.830	58.930	7.130	397.190	1.813.960
Yanya	568.640	6.980	31.240	5.000	231.480	843.340
Selanik	288.180	24.940	117.160	35.990	417.130	1.383.300
Edirne	750.850	13.600	286.830	72.890	817.790	1.941.960
Çatalca ve İstanbul	153.120	11.750	5.100	__	8.920	254.940
Yekûn	4.342.290[1062]	108.270	719.620[1063]	317.480[1064]	2.215.760[1065]	7.701.460

I/[73]

Binâ'en-'aleyh Rumeli'de ma'a köprü hazır şose olarak kilometro murabba'ına 25 metro isâbet ediyordu. Bulgaristan'da ise kilometro murabba'ına bu mikdâr 90 metroya bâli' oluyordu.

[1062] Toplam 3.838.135 olması gerekiyor.
[1063] Hatalı toplanmış 729.660 olması gerekir.
[1064] Toplam 315.580 olması gerekiyor.
[1065] Toplam 2.139.710 olması gerekiyor.

[1]326 senesinde yollar turuk-ı umûmiyye ve husûsiyye nâmıyla ikiye ayrılmış, turuk-ı umûmiyyenin inşâ vesâ'iresi Nafi'a Nezâreti tarafından der'uhde edilerek bâ-kānun-ı mahsûs bâlâdaki yollar meyânından tûl-ı kâmili 2.327 kilometroya bâli' bir kısmı Anadolu'daki sâ'ir turuk-ı umûmiyye ile berâber mecmû'u cem'an 10.351 kilometro olmak üzre başlıca bir Fransız kumpanyasına ihâle edilmiş, mütebâkî yollarda turuk-ı husûsiyyeden addedilmişdi. Bunlar vilâyetler tarafından yapdırılacakdı.

Bu kumpanya [1]327 senesinde İstanbul civârında, Rumeli'de nukāt-ı müte'addiden mevcûd yolları tecdîde ve yeniden yol yapmağa teşebbüs etmiş fakat araya İtalya Harbi'nin girmesi fa'âliyyete büyük mikyâsda sekte vermişdi. O sûretle ki Balkan Harbi başladığı sırada gāyet mahdûd mikdârda esâslı ta'mîrât ve yeniden ilâveler müstesnâ olmak üzere yolların hâli Rumeli'de [1]325 senesinden daha bedter idi; birçok şoselerin bâlâsını sökülmüş, tesviyesi ıslâh edilmeğe başlanmış, fakat ne tesviye bitmiş ve ne de üzerine bilâ-set ferş edilmiş olduğundan yol büsbütün harâb bir hâle gelmişdi. Bi'l-hâssa Kırkkilise civârındaki yollar bu hâl-i elîmde idi.

Bu yollardan Garbî Trakya'ya isâbet edenler [1]325 senesinde şunlar idi:

	Köprülü	Hazır tesviye	Nâ-tamâm tesviye	Açılmamış güzergâh	Tûl-ı Kâmil
Edirne Karaağaç Ortaköy Koşukavak Kırcaali	116.700	27.300	____	_____	144.000
Koşukavak Gümülcine şosesine iltisak	9.340	___	23.130	0,380	32.850
Edirne Dimetoka-Sofulu- Dedeağaç	64.000	5.600	___	65.400	135.000
İstasyon yolları	7.340	____	____	____	7.340
Dedeağaç Mekri Gümülcine Karaağaç İskeçe	56.490	7.130	1.900	59.080	123.600
Gümülcine-Mestanlı-Kırcaali	7	51.050	4.150	____	62.200
İskeçe Şumatlı Eğridere Kırcaali	4.430	55.090	39.50	88.880	157.450[1066]
Hududu-Derbend-Gümülcine	___	30.000	____	55.000	85.000
Dimetoka-Ortaköy	40.000	____	____	____	40.000
Yekûn	305.300[1067]	176.170	67.230[1068]	268.740[1069]	817.440

Binâ'en-'aleyh Garbî Trakya'da harekât-ı askeriyye için müsâ'id ve kâfî adedde yol yok idi. Mevcûd şose güzergâhlarının üzerinde birçok aksâm-ı hâl tabî'î de idi. Bu güzergâhlar hâricinde ki tabî'î yollar ise mıntıkanın dağlık olması hasebiyle sûret-i umûmiyyede patika mâhiyyetini hâ'izdi; arabaların harekâtına müsâ'id geldi[değildi]. Ma'a-mâ-fîh Garbî Trakya,

[1066] Toplam 148.439,5 olması gerekiyor.
[1067] Toplam 298.307 olması gerekiyor.
[1068] Toplam 29.219,5 olması gerekiyor.
[1069] Toplam 268.360,38 olması gerekiyor.

Şarkî Trakya ile Garbî Rumeli'nin irtibâtı nokta-i nazarından hâ'iz-i ehemmiyet olub iltisak şimendüferlerinin hudûda ve bi'l-hâssa denize kurbiyeti her iki tarafdan da taht-ı tehdîde düşmesini teshîl ederdi, bu şimendüfer bir kere kat' olunursa denize hâkim olunmadığı takdîrde I/[74]

artık Garbî Rumeli büsbütün mukadderâtına terk edilmiş demek olurdu. Buna mukābil bir Osmanlı kuvveti burada tahaşşüd ederek şimâl, Meriç havzasına doğru ta'arruz etse Bulgar Ordusu da takrîben aynı mahzûr karşusunda kalır ve Şarkî Rumeli demiryolunun kat'ı Trakya ve Makedonya'da icrâ-yı hareket edecek kuvvetlerin yek-diğerinden ayrılması tehlikesini husûle getirirdi. Ma'a-mâ-fîh vaz'iyyet bizden ziyâde Bulgarlara müsâ'iddi.

Garbî Trakya'da şimâle doğru çıkıldıkça ahâlî daha ziyâde Müslümanlardan mürekkeb olub Rumlar sâhile yakın yerlerde kalabalıkça bulunur. Bulgarlar her tarafa az çok münkasımdı; daha ziyâde dağlarda bulunurdu. Ma'a-mâ-fîh ekseriyyet-i kat'iyye ve mutlakā Müslümanlarda idi. Müslümanların kısm-ı a'zamını da Pomaklar teşkîl eder. Kırcaali Kazası evvelce Rumeli-i Şarkiye â'id iken 1880'de bu vilâyetin ihtilâl ederek Bulgaristan'a iltihâkı üzerine Kırcaali Kazası Müslümanları Bulgarlara karşı mukāvemet etmiş, ve nihâyet Bulgarlar da buradan vazgeçmeğe mecbûr olarak memleket bize kalmışdı. Bizim için o zaman hüsn-i netîce hâsıl eden bu vak'a Balkan Muhârebesi'nde ise bi'l-'akis sû'-i netâyice bâ'is oldu; Kırcaali'lerin şu sûretle mukāvemeti Garbî Trakya ahâlîsinin şecâ'at ve fedâkârlık vaz'iyyeti hakkında bazı efsanevî zanların husûlüne sebeb olmuşdu. Bu husûsda etrâflı ve mahallinde bir tedkîk yapılmamışken herkes Pomakların emsâlsiz kahraman olduğunu zannediyor; cihet-i askeriyye hesâbına eline silâh alacak Pomakların bu mıntıkaya düşmanı sokmayacağından sarf-ı nazar hatta biraz teşvîk ve teshîl edilirse derhâl Bulgaristan'a ta'arruzla Rumeli şimendüferini kat'a ve daha neler yapmağa muktedir olacağını kabûl ediliyordu.

Akab-ı Meşrûtiyyet'de memleketde [kahramanlar devri] başlayınca Kırcaali kahramanları büsbütün i'zâm edilmiş, bu mıntıkadaki ahâlînin son nefere kadar teslîhi ile hatt-ı harbe sokulması hedef ittihâz[ı], bir müstahfız fırkası teşkîl edilmiş ve Balkan Muhârebesi'nin bidâyetinde burada sırf yerlilerden mürekkeb olarak toplanan kolorduya büyük ümîdler bağlanmışdı. Cereyân-ı vakāyi' bu ümîdleri tamâmen imhâ etdi. Gayr-i muntazam, ta'lîm ve terbiyesi mefkūd, vesâ'it ve sunûf-ı sâ'ire-i harbiyyesi noksân kıta'âtın daha iyi kuvvetler karşusunda bir iş göremeyeceğini, çete harbi ile ordu harekâtının yek-diğerinden büsbütün ayrı şeyler olduğunu bir kere daha isbât etdi.

Garbî Trakya başlıca Arda Nehri ve tevâbi'i, Meriç kısmı süfelâsı tevâbi'i ile sulanmakda olub bunlar sûret-i umûmiyyede Rodop Dağları şark mâ'ilesini teşkîl eder. Dağlar garb ve cenûbda denize yakın olduğundan büyük sular teşekkül edememişdir. Arda Nehri sûret-

i umûmiyyede bir dağ suyu ahvâlini hâ'iz olub bizâtihi mâ''iyyeti ehemmiyetsizdir. Vâdîsi sarbdır.

Hudûdun Bulgaristan'a doğru girinti teşkîl etdiği Kırcaali, Dölen mıntıkaları tarafeyn içün de hâ'iz-i ehemmiyetdir. Kırcaali tarafından Hasköy ve Meriç boyu mü'essir sûretde taht-ı tehdîd de bulunduğu gibi hudûd geçildikden sonra sâha kolayca harekât-ı cesîmeye müsâ'id olur. Dölen tarafından da bi'l-hâssa harb-i sagîr

I/[75]

ile Meriç şimendüferini ta'cîz mümkündür. Bi'l-mukābele Bulgarlar da Kırcaali üzerinden kolayca Gümülcine'ye inerek iltisak hattını kat' edebilirler. Kezâlik Paşmaklı-Bük istikāmeti de bu nokta-i nazardan mü'essirdir.

Ve'l-hâsıl Garbî Trakya bizâtihi bir ehemmiyet-i mahsûsayı hâ'iz değildir. Tarafeyn ordu-yı aslîleri bu mıntıkada icrâ-yı harekât edemez ve bu tarafdan netîce-i kat'iyye istihsâli mümkün değildir. Burasının ehemmiyeti Şarkî Trakya ve Makedonya'nın irtibâtını te'mîn nokta-i nazarından nisbî bir ehemmiyet olub her iki tarafcada bu mıntıkada ta'kîbi tasavvur edilecek harekât diğer darü'l-harekâtlar içün mevzû'-i bahs olacak tasavvurâta tâbi'dir.

Yunan filosu denize hâkim olursa Garbî Trakya sâhilinin her noktasını tehdîd edebilir. Bir tahkîmat mevcûd değildir. Sâhil sûret-i umûmiyyede ihrâca müsâ'iddir.

Şarkî Trakya:

Garben Meriç Nehri, şimâlen Bulgaristan, şarken Bahr-i siyâh, İstanbul Boğazı, cenûben Marmara Denizi, Çanakkal'a Boğazı ve Adalar Denizi ile mahdûd olan Şarkî Trakya sâhası başlıca Meriç Nehri havzasından mürekkeb olub bunun hâricinde Bahr-i siyâh ve Marmara denizlerine dökülen bir takım sâhil derelerinin mâ'ilesini de ihtivâ eder.

Mıntıkadaki başlıca silsile Bulgaristan dâhilinde Yanbolu cenûb ve şarkında Tunca şarkında başlayan Istranca Dağları olub cenûb-ı şarkî istikāmetinde hudûdu geçer. Hatt-ı bâlâsı tedrîcen alçalarak Bahr-i siyâh sâhiline ve nihâyet İstanbul şimâlinde Bahr-i siyâh Boğazı'na müntehî olur. Silsilenin en yüksek aksâmı Memâlik-i Osmâniyye dâhilinde olub Kırkkilise, İğneada hattının hemân ortasında kâ'in Mahya Dağı'nda 1035 metreye kadar yükselir. Bu silsilenin hatt-ı bâlâsı şarkî, Bulgaristan ve Memâlik-i Osmâniyye dâhilinde sûret-i umûmiyyede Bahr-i siyâha mensûb olan irili ufaklı derelerin mâ'ilesini teşkîl eder. Garb yamaçları ise Bulgaristan dâhilinde Tunca mâ'ilesini teşkîl etdikden sonra hudûd boyunu ta'kîb ederek Vakıf ile Finle arasında Tunca Nehri'ni kat' eden diğer bir hatt-ı bâlâsının cenûbunda, Memâlik-i Osmâniyye dâhilinde başlıca Ergene mâ'ilesini husûle getirir; bu hatt-ı bâlâ cenûbunda Tunca'ya ve Meriç'e mahdûd birkaç dere dökülür; Sinekli civârında Istranca'dan teşa'ub eden diğer bir silsile Ergene ve tevâbi' ulyâsı cenûbunda imtidâd ederek Marmara

sâhiline iner ve Tekfurdağı'na kadar basit tereffu'ât hâlinde devâm etdikden sonra yükselerek Tekfurdağı silsilesi nâmıyla Marmara sâhilini tahdîd eder, Bolayır berzahından Gelibolu şibh-i cezîresine gider ve Seddü'l-bahir'de nihâyet bulur. Bolayır şimâlinde Tekfurdağı'ndan teşa'ub eden Korudağ silsilesi ise şarkdan garba imtidâd ederek Mu'ârız körfezi sâhilini tahdîd ile İnöz'de nihâyet bulur. Tekfurdağ, Korudağ silsileleri ve Ergene arasında da ayrıca vasat irtifâ'da dağlık bir mıntıka teşekkül eder.

Bu sûretle [I]stranca-Tekfurdağ-Korudağ hudûd silsileleri arasındaki arâzi bu mıntıkanın hemân vasatında şark garb hattı istikāmetinde mümted Ergene vâdî'sine doğru, hem şimâl ve hem cenûbdan gitdikçe alçaldığı gibi aynı zamanda bütün mıntıka, garba ya'nî Meriç'e doğru da kesb-i inhitât eder.

I/[76]

Istranca silsilesi vasatî 400-700 metro irtifâ'ındaki zirvelerden müteşekkil olub üzerinde mahdûdü'l mikdâr patikadan başka yol yok gibidir; sûret-i umûmiyyede ormanlıkdır. Bu sûretle Kırkkilise şimâl ve şarkından i'tibâren Bahr-i siyâh'a kadar harekât-ı cesîme için o kadar müsâ'id olmayan bir sâha teşkîl eder. Başlıca cebel teşkîlâtı tarafından cevlân edilebilir.

Tekfurdağ Uzunköprü hattı cenûbundaki arâzide dağlar Marmara sâhilinde 900 metro irtifâ'ına kadar bâli' olub ormanları ziyâdece fakat kābiliyet hareketi Istranca'ya nazaran daha müsâ'iddir, Ma'a-mâ-fîh Bulgar-Osmanlı nokta-i nazarından bu mıntıka ancak bir ehemmiyet-i nisbiyeyi hâ'iz olub hâssaten Gelibolu şibh-i cezîresini karadan tehdid etmek nokta-i nazarından kesb-i ehemmiyet eder. Bir de Garbî Trakya'daki kuvvetlerle irtibât nokta-i nazarından da kesb-i ehemmiyet edebilir.

Meriç Nehri tâ Sofya şarkından menba'ını alarak hudûda muvâzî bir mecrâ ile Cisr-i Mustafa Paşa'da Memâlik-i Osmâniyye'ye dâhil olur ve hudûddan 35 km kadar şarkda Edirne'ye vararak burada şimâlden (soldan) Tunca, sağından Arda nehirleri ile birleşir.

Tunca Nehri munsabbını Balkanlar'dan alarak Yanbolu şimâlinden i'tibâren şimâl-cenûb hattı istikāmetinde cereyân ederek Edirne'ye gelir. Arda Nehri'de tâ Paşmaklı civârında Rodop Dağları'ndan husûle gelerek sûret-i umûmiyyede şarka doğru cereyân eder. Meriç Nehri Edirne cenûbunda sağdan Dimetoka civârında başlıca Kızıldeli Suyu'nu aldıkdan sonra munsabbına yakın bir yerde, İpsala şimâlinde soldan Ergene Nehri ile birleşir.

Ergene Nehri Saray şimâl-i şarkîsinde Karadeniz'e 10 km mesâfedeki Karatepe civârından menba'ını alarak Çorlu hizâsına kadar cenûb-ı garbîye ba'dehû bir müddet garba, Muradlı'dan sonra şimâle ba'dehû yine garba akarak Uzunköprü civârından i'tibâren cenûb-ı garbîye doğru Meriç'le birleşir.

Munsabbından i‘tibâren sağdan ve soldan birçok tâbi‘lerle kuvvetlenir ve bi’l-hâssa sağ tevâbi‘ hemân kâmilen yek-diğerine muvâzî bir hâlde olarak evvelâ şimâl-i şarkî-cenûb-ı garbî, ba‘dehû şimâl-cenûb istikāmetlerinde Ergene’ye mülâkî olurlar. Bi’l-hâssa sağ tevâbi‘nin vâdîleri sûret-i umûmiyyede geniş olub menba‘ tarafları sarpdır ve Ergene’ye yaklaşdıkça vâdî yamaçları milini gā’ib eder. Vâdî yataklarında mevsime nazaran râkid veya cârî hâlde ale’l-ekser su bulunur. Ve hâssaten Edirne- Kırkkilise hattı ve cenûbunda bu sular pek inhinâli ve bataklıklı mecrâlarıyla tabî‘î yollar üzerinde müşkilü’l-mürûr mevâni‘ hâsıl eder ve hele yağmur zamanlarında bu derecikler birer kahraman kesilir!

Nehirlerin suları tedâbîr-i fenniye ile seyr ü sefere müsâ‘id bir hâle konmağa kâfî ise de bu târîhde böyle bir şey olmadığından dâhillerinde yalnız mahdûdü’l mikdâr vesâ’it-i ibtidâiyye mevcûddu.

Meriç, Ergene, hudûd ve Istranca arasındaki dârü’l-harekât kısmı sûret-i umûmiyyede gāyet az orman ve ağaca mâlikdir. Hudûdun 5-10 km cenûbundan i‘tibâren artık orman yok gibidir. Ağaçlıklar

I/[77]

köy civârlarındaki mahdûd yemiş, söğüd, ve kavak ağaçlarına münhasırdır. Kırkkilise cenûb-ı garbîsindeki Kavaklı civârında olduğu gibi nâdir mahallerde birkaç ağaçdan mürekkeb eski orman bakıyyelerine ancak tesâdüf edilir. Ormana sûret-i umûmiyyede Istranca’da tesâdüf olunur.

Bu sâhada bi’l-hâssa Kırkkilise-Edirne hattı ve cenûbundaki arâzi yumuşak ve killi topraklı olduğundan az bir yağmuru müte‘âkib bile zemin fevka’l-‘âde oynar ve arâzi üzerinde hareket fevka’l-‘âde güç olur. Sûret-i umûmiyyede şimâlden cenûba mümted mevâzi vâdîler arasındaki arâzi hafif dalgalı bir uzun sırt hâlinde olub bi’t-tabi‘ tarafına birçok hatt-ı ictimâ‘ları ayırır ve üzerinde ötede beride alçak fundalıklar görülür. Bu sırtlar bir mıntıkada irtifâ‘en yek-diğerine mu‘âdil olduğundan ta‘biye dâhilinde sâha-i rü’yeti ve tarassudu pek ziyâde tahdîd eder.

Mıntıka, terekkiyât-ı medeniyyeden az nasîbedâr olduğundan esâsen münbit olan arâzi nisbeten az mezrû‘dur ve az mahsûlât verir. Büyük bir kısm-ı arâzi ya metrûkdur veya mer‘â hâlinde istifâdeye mahkûmdur. Ma‘a-mâ-fîh dârü’l-harekâtdaki hubûbat mahsülü ve sâ’ir vesâ’it i‘âşe hüsn-i sevk ve idâre şartıyla mühim bir kuvveti uzun müddet idâreye kâfîdir. Bi’l-hâssa hasad mevsiminden sonra sühûlet-i i‘âşe aylarca devâm edebilir. [1]323 senesinde neşr edilen bir esere göre Edirne Vilâyeti’nin bir senelik buğdayı 444 bin metremik‘ab, arpa 200.000 metremik‘ab, mısır 100.000 metremik‘ab olub bir mikdâr yulaf çavdar; darı ve 1,3 milyon kilo susam, 1,2 milyon kilo patetes, 800 bin kilo fasülye 600 bin kilo bakla, 500 bin kilo mercimek,

1,4 milyon soğan, 250 bin kilo sarımsak vesâ'ireye bâli' olmuşdu. Vilâyetde iki milyona yakın koyun, 800 bin kadar keçi, 200 bin öküz ve manda, 2.300 bârgîr, 8.500 ester, 42.000 merkeb, 900 deve vardır.

Senevî bir milyon kilodan fazla sade yağ, 4 milyon kıyye beyaz peynir ve kaşar yapılır. Üzüm ve mâ'mûlâtı da çokdur.

Hemân kâmilen dere boylarında ve vâdîlerde kâ'in olan kurâ ve kasabât sûret-i umûmiyyede üstü demet veya sap örtülü kerpiç kulübelerden ve nâdiren ahşâb ve kârgir hânelerden ibâretdir. Bi'l-hâssa ahâlî-i asliyenin köyleri bi'n-nisbe daha ziyâde harâb olub asâr-ı umrân daha fazlaca ekseriyyetle Kırkkilise-Edirne hattı cenûbundaki muhâcir köylerinde ve hazîne-i hassa kurâsında görülür. Köylerde ale'l-ekser yalnız bir cins milliyyet bulunur. Veya bir milliyyet ekseriyyet-i kat'iyyeyi hâ'izdir. Kasaba ve şehirler ale'l-ekser milel-i muhtelife ile mahlût ise de İslâm unsuru dâ'imâ teveffuk-ı adedisini muhâfaza eder.

Yol inşâsı sûret-i umûmiyyede asırlardan beri metrûk gibidir. Sun'î yollar harita ve cedvelde görüleceği üzre yalnız vilâyet ve sancak merkezlerinden bazı istikāmetlere doğru mahdûd tûlda yapılmış parçalar hâlinde olub Trakya dâhilinde bir başdan bir başa ve hatta mücâvir iki büyük şehir arasında muttasıl bir şose

I/[78]

yokdur. Bu yollarda bi'l-hâssa Kırkkilise civârındakiler evvelce söylendiği vechle Balkan Harbi'nden az evvel bir Fransız inşâ'at kumpanyası tarafından yeniden yapılmak üzre bozulmuş, gayr-i kābil-i istifâde bir hâle getirilmiş ve fakat tecdîde vakit ve hâl müsâ'id olamamışdı. Bu güzergâhlar yağmur zamanında müdhiş bir bataklık olmağa mahkûm idi. Köyden köye bol adedde mevcûd olan tabî'î yollar ise ahvâl-i havâiyyeye tâbi' olub gayr-i müsâ'id mevsimde üzerlerinde a'zamî sür'at büyük mezâhimle berâber sâ'atde 1,5-2 km'yi geçemezdi.

Kırkkilise'nin şimâl ve şarkında ise arâzi birden bire sarplaşır. Kofçağız-Koyva*-Koruköy-Üsküb-Pınarhisar yolu şarkında harekât-ı cesîme pek güçdür. Ancak cebel teşkîlâtı hareket edebilir ve bu kıta'ât daha garbdan gelecek kuvvetlerle güç tevhîd-i harekât eder.

Arda Vâdîsi gerek istikāmeti ve gerek ahvâl-i tabîiyyesi iktizâsını mühim bir istikāmet-i hareket değildir, olsa olsa Garbî ve Şarkî Trakya arasında müşkil bir muvâsala güzergâhı olur. Meriç Vâdîsi Bulgaristan'dan Edirne'ye kadar pek mühimdir. Tarafeyninde müsâ'id yollar vardır. Edirne cenûbunda ise istikāmeti i'tibâriyle mâhiyyet-i harbiyyesi değişir

* Koyva günümüzde Kırklareli'ne bağlı Kuzulu köyünün eski adıdır.

ve garbdan şarka bir mâni‘ teşkîl eder. Tunca Vâdîsi tarafında da müsâ‘id yollar varsa da Vakıf-Finle arası sarp olduğundan tarafındaki kolların irtibât hareketi müşkildir.

Bu nehirler sûret-i umûmiyyede geçid vermez. Trakya’daki tahkîmât başlıca Edirne Kal‘ası’dır. Eski tabyalardan mürekkeb ve şehre yakın bir muhît-i asliye mâlik olan bu kal‘anın ancak garb cebhesi son zamanda bir dereceye kadar tecdîd ve takviye edilmişdi. Kal‘a vakt-i hazarda hücûm-ı cebrîden mahfûz olmayub ancak seferberlik devrinde takviye edilecekdi. Tel örgüsü ancak garb cebhesinde, ve vakt-i hazarda pek nâkıs olarak vardı. Topçu teslîhâtının kısmı a‘zamı eski, ufak çaplı ve kısa menzilli silâhlardı. Yeni bataryalar çok azdı. Kal‘anın kıymet-i fenniyece noksânının kuvvetli bir garnizonla telâfisi lâzım, bu ise bir muhâsara hâlinde i‘âşe ve idârece müşkilât-ı azîmeyi dâ‘î idi.

Fakat her ne olursa olsun Edirne, Bulgarların mevcûd vesâ’it-i harbiyyesine nisbetle bir baskınla bidâyetde zabt edilmezse, Tunca Meriç vâdîlerini hiç olmazsa ilk devrede sed edecek bir mâni‘ idi. Kal‘a garnizonu fa‘âl davranırsa hudûd hattı Tunca, Meriç arasındaki müsellesi sâha-i kal‘anın ileri arâzisi hâlini alır ve bu sâha dâhilinde bi’l-hâssa Tunca tarafeyninde tebdîl-i sâhil güç olur. Ve bu sâha dâhilinde hudûdu geçecek düşman kolları pek kolayca kal‘anın câzibesine tutulabilirdi. Kezâlik kal‘a, Tunca ve Meriç şarkında, Edirne ile Kırkkilise arasında bir muhârebe vukū‘ bulursa buna da fa‘âl-âne müdâhale edebilir ve Osmanlı sol cenâhını iyice takviye edeceği gibi îcâbında kal‘adan istifâde ederek tebdîl-i sâhil husûsu Osmanlı Ordusu için kolay olur ve Bulgar sağ cenâhı tehdîd edilebilirdi.

Kırkkilise’yi Bulgarlar bir kal‘a olarak telakkî ediyordu. Halbuki burada ancak çok sene evvel şehrin şimâl-i şarkî ve şimâl-i garbîsinde 1-2 km mesâfede yapılmış nâ-tamâm, boğaz hatları açık, topsuz tarz-ı

I/[79]

atîk iki müheykel tabyadan, daha doğrusu toprak yığınından başka bir şey yokdu. Halbuki Kırkkilise’nin de bi’l-hâssa ilk devirde harekât-ı ta‘arruziyyeye muktedir olamıyacağı pek kolayca kābil-i tefehhüm olan Osmanlı Ordusu’nun hâline nazaran tahkîmi pek ziyâde mûcib-i fevâ’id olurdu. Bu sâyede Krkkilise etrâfındaki kābil-i hareket istikāmetler sed edilmiş ve düşman Kırkkilise ile Edirne arasındaki dar sağadan ilerlemek mecbûriyyetinde bırakılmış olabilirdi. Bu sûretle bu iki mevki‘-i müstahkeme müstenid bu gedik Fransızların mevz hatt-ı müdâfa‘ası üzerinde boş bırakdıkları [Şarm gediği] vazîfesini îfâya namzed olurdu. Fakat uzun boylu planlar ve projeler netîcesinde buraya asgarî bir tarzda olsun tahkîmât yapmakdan sarf-ı nazar edilmiş, boş bırakılmışdı. Seferberlikde de çok şey yapılamamışdı.

Trakya’da bundan başka bir de Çatalca, Bolayır tahkîmâtı vardı. Çatalca hatt-ı müdâfa‘ası İstanbul Boğazı’na doğru darlaşan Trakya’nın müntehâ-yı şarkîyesine yakın bir

mahalde ve İstanbul'un takrîben 50 km garbında Terkos ve Büyükçekmece gölleri arasında daha 1293 Harbi esnâsında Rus istîlâsına karşı intihâb edilmiş ve bu seferden sonra az çok tahkîm ve teslîh edilmiş bir hat olub i'lân-ı Meşrûtiyyet'den sonra sûret-i umûmiyyede fesh edilmiş ve teslîhâtı Edirne'ye nakledilmişdi. Bu sûretle Balkan seferberliği bidâyetinde Çatalca hattı boşdu. Esâsen tarz-ı atîk tabyalar îcâbât-ı cedîdeye tevâfuk edemezdi.

Bolayır berzahında da Kırım Seferi hengâmında yine Rus istilâsına karşı müttefikeynin muvâsala-i bahriyyesini muhâfaza nokta-i nazarından yapılmış kâr-ı kadîm birkaç tabyadan, bir mikdâr eski topdan mürekkeb bir tahkîmât vardı.

Gelibolu şibh-i cezîresi üzerinde sûret-i umûmiyyede Boğaz'ı yine bahren müdâfa'aya hâdim sâhil tahkîmâtı vardı. Bunların arkası ve Saroz Körfezi sâhili açıkdı. Son İtalya Harbi esnâsında bu tahkîmâtın arkasını muhâfaza için esâslı bir şey yapılamamışdı.

Ale'l-umûm Trakya'daki şimendüferler İstanbul-Edirne-Filibe şimendüferleriyle Edirne'nin 33 km cenûbundaki Kuleliburgaz'dan ayrılarak Meriç'in sağ sâhilini ta'kîben Dedeağaç'a oradan Selânik'e giden iltisak şimendüferinden ve bir de Alpullu garbında Mandıra mevki'inden Kırkkilise'ye temdîd edilmiş olan bir şimendüfer hattından ibâretdi. Cümlesi normal genişlikde olan bu hatlar sûret-i umûmiyyede muktesidâne ve binâ-berin şerâ'it-i askeriyyece fenâ yapılmışlardı. Şark hattı üzerinde bile miller birkaç yerde binde 15'i buluyor kavisler 250-300 metro nısf-ı katre iniyor ve istasyonlar arasındaki mesâfe-i a'zamiyye, arada mutavassıt askerî makaslar yapılmış olmasına rağmen 16 kilometreden aşağı düşmüyordu. İstanbul-Çerkesköy arasında çifte lokomotifle a'zamî 35 vagonlu trenler tahrîk edilebilirdi. Daha ileride tek lokomotifle 45 vagonluk trenler hareket edebilirdi.

Şarkî Trakya Bahr-i siyâh, Marmara ile mahdûd olub Anadolu ile muvâsalası bu denizlerle olacağından ve Balkanlılar karşusunda Osmanlı kuvve-i bahriyyesi bu denizlere hâkim olduğundan bu mıntıka için muvâsala-i bahriyyenin

I/[80]

büyük ehemmiyeti vardı. Buna rağmen senelerden beri bu bâbda bir şey yapılamamışdı. Marmara'da İstanbul'dan sonra mühim bir iskele olan Tekfurdağı cenûb rüzgârlarına tamâmen açık olub basit bir dalgakırana bile mâlik değildi. Tekmîl himmet-i masrûfe ufak römorkörlerin yanaşmasına müsâ'id âdî bir iskeleden ve bir de Tekfurdağ ile Muradlı arasında bir şose yapmakdan ibâret kalmışdı. Rüzgârlara karşı bi'n-nisbe mahfûz olan Ereğli'nin ise dâhil ile bu kadarcık olsun emin bir irtibâtı yokdu.

Karadeniz'de mühim bir iskele olan Midye'de hiçbir şey yokdu. Binâ'en-'aleyh münâkalât-ı bahriyye sırf mevsimin ve rüzgârların keyfine kalmışdı.

Kırkkilise-Edirne hattının şimâlinde Müslüman ekseriyyeti biraz za‘îf olub şarka, dağlara ve hudûda yaklaşdıkça Bulgarlar gitdikçe tezâyüd eder.

Trakya’nın telgraf muvâsalası da haritada işâret edildi. Telefon yokdur. Trakya’nın tekmîl ormanlarını hulâsa edersek cem‘an 20.333 hektardır. Edirne Vilâyeti’nde mesâha-i sathiyyeye nisbetle % 10,04, Çatalca Sancağı’nda % 12,93, Dersa‘âdet Sancağı’nda % 17,20 raddesindedir. Şarkî Trakya ve sâha-yı harekât yağmur mevsimi hâricinde az suya mâlikdir. Suyun cinsi fenâdır.

Hulâsa edelim:

1- Trakya’da harekât-ı askeriyye ve nakliyyât ahvâl-i havâiyye ve mevsim ile son derece alâkadârdır.

2- Konak usûlü ikāmet hemân gayr-i kābildir. Ordugâh esâsdır.

3- Köylerde ancak ahâlîye yetecek kadar un ve erzâk vardır. Furun pek azdır. Binâ’en-‘aleyh hubûbat mahsûlü derece-i kifâyede olmağla bir ordunun mıntıkadan i‘âşesi güçdür esâslı ve kâfî hazırlıklara mütevakkıfdır.

I/[81]

İkinci Kısım Harekât-I Harbiyye Lâyihaları

Birinci Fasıl- Osmanlı Ordusu Harekât-ı Harbiyye Lâyihaları

a. Bir Numrolu Harekât-ı Harbiyye Lâyihası

Evvel emirde yalnız Bulgaristan’la muhârib bulunulması hâle göre daha [1]325 senesinde tahrîr ve [1]326 senesinde ta‘dîl edilmiş olan harekât-ı harbiyye lâyihası ber-vech-i âtî aynen naklolunur: (Bir numrolu harekât-ı harbiyye lâyihası)

Bulgaristan’a Karşı Müretteb Harekât-ı Harbiyye Lâyihası

1. Mevâd-ı Umûmiyye

Bulgarların kuvve-i külliyeleriyle Trakya dârü’l-harekâtından ta‘arruz eylemeleri ağleb-i ihtimâldir. Gerçi “Edirne” mevki‘-i müstahkemi ve “Meriç” “Arda” nehirleri bir dereceye kadar mevâni‘den addolunabilursa da Makedonya dârü’l-harekâtındaki dağlara nazaran harekât-ı askeriyyeye daha müsâ‘iddir. Makedonya cihetinde Bulgarlardan müteneffir olan Sırb, Ulah, Rum gibi ahâli-i Hristiyaniye ile şecî‘ bir ırk-ı İslâm ta‘arruzât-ı hasmâneye karşı asâkir-i Osmâniyye’ye zahîr olabileceği hâlde beri tarafdaki Rumların bir dereceye kadar Bulgarlaşmış ve ahâli-i İslâmiyye’nin de yılgın ve secâyâ-yı merdângiden bi’n-nisbe mahrûm bulunmuş olması Bulgarlara bâdi’-i cür’et oluyor. Ândan başka İstanbul ile Edirne arasındaki hat muvâsala-i aslîmizin hudûda, düşmanın üssü’l-harekâtına nazaran mâ’il olması ve vasatî civârında “Istranca” gibi bir menba‘-ı isyân bulunması bizim için bir mahzûr-ı askerî teşkîl eyler. Bu esbâbın cümlesinden kuvvetlisi de pâyitaht-ı hükûmet-i seniyyenin bu dârü’l-harekât

üzerinde bulunmasıdır. Bulgarların merkez-i mahrûs-ı Osmâniyye'ye tahattîleri ihtimâli ne kadar za'îf olsa dahi civârına gelmelerinden tevellüd edecek mehâzîr ve iğtişâşât-ı siyâsiyye cây-ı mütâla'adır. Gerçi Bulgarların kuvve-i külliyelerini bu cihete toplamakla hudûd-ı garbîyelerini açık bırakacakları derkâr ise de ihtilâl çeteleriyle berâber birkaç fırkaları hudûd-ı mezkûreyi teşkîl eden cibâl-i menî'de müddet-i medîde askerimizin te'hîr-i ta'arruzâtına muvaffak olacakları gibi "Sofya"nın Bulgaristan'ca hâ'iz olduğu vaz'iyyet-i coğrâfiyyeye nazaran "Sofya"yı zabt etmekliğimiz Bulgarların "Çorlu"ya gelmeleri kadar hâ'iz-i ehemmiyet olamaz. Bulgarların iddi'â-yı hak etdikleri Makedonya'ya sûret-i serî'ada tahattî

I/[82]

ederlerse Avrupaca bunun (emr-i vâki') hükmünde tutulması muhtemel olmakla bu fikre binâ'en Makedonya'ya ta'arruzları bazı cihetlerden zan olunmakda ise de ahvâl-i umûmiyye-i siyâsiyyenin bu fikri cârih olmasından sarf-ı nazar Makedonya'daki milel-i muhtelife şöyle dursun Bulgarların bir kısmınca bile Bulgaristan'a iltihâkdan tevehhüş olunduğu bir zamanda buraya ta'arruz husûsu küllî sefk-i demâdan iğtişâşât-ı azîme-i siyâsiyyeye mahal vermekden başka bir netîce-i kat'iyyeye iktirân edemez. İllâki evvelce Avusturya ve Sırbiye ile bu bâbda ve bir mukāyese emelinde i'tilâf hâsıl edilmiş olsun. Bundan başka Bulgarların Trakya cihetinde dahî metâlib ve müdde'iyyâtı olub bu cihetde rakîbden âzâde bulundukları derkârdır. Binâ'en-'aleyh Bulgarların ihtimâlât ve tahayyülât-ı za'îfe-i siyâsiyyeyi ber-taraf ederek bir galebe-i kat'iyye ihrâzına çalışacakları bunun içinde en can alacak cihetlere tevcîh-i kuvvet edecekleri zann-ı kavîdir.

Şu mülâhazât ile berâber Bulgarların be-heme-hâl "Edirne" tarafından ta'arruz edecekleri de iddi'â olunamaz bizim için her iki cihetde bidâyet-i emirde kuvve-i umûmiyye-i hasmânenin sülsânına ve belki de üç rub'una mukāvemet edecek derecede kuvvet tahaşşüdüne gayret etmek ve kuvve-i cüz'iyyesinin bulunduğu cihetden bir tefevvuk-ı küllî ile ta'arruz eylemek husûsu derpîş edilmek iktizâ eder.

2- Ordu-yı Hümâyûnun İnkisâmı

"Edirne" cihetine tahşîd olunacak kuvvet bâlâdaki mülâhazâta tevkîfa[n] "lâhika" da tafsîlen gösterildiği üzere:

Evvelâ: Birinci müfettişlikdeki bi'l-umûm kuvâ-yı nizâmiye ve redife

Sâniyen: Üçüncü müfettişlikden iki nizâmiye fırkasıyla iki redif fırkası.

Makedonya Cihetine Tahşîd Edilecek Kuvvet:

Evvelâ: 2. Müfettişliğin Rumeli'de bulunan nizâmiye kuvvetinden 3 kolordu. Üç fırkanın hükûmât-ı sâ'ire hudûdlarında dağıdılmış olması farz olunmuşsa da ahvâl-i siyâsiyye

müsâ‘ade ederse ba‘dehû bu kıta‘âtın yerine dahî 2. sınıf taburları ikāme edilerek peyderpey hudûda cem‘ edilebilir.

Sâniyen: 2. Müfettişliğin bi’l-umûm redif fırkaları (3 fırka ile şimendüfer muhâfazasına me’mûr 18 tabur müstesnâ)

Sâlisen: 8. ko.’dan bir nizâmiye fırkasıyla 5. Redif müfettişliğinden iki fırka.

3- Trakya Ordusunun Sûret-i Ta‘biye ve Tahşîdi (Lâhika)

Düşmanın bizden evvel seferberliğini ikmâl etmesi cihetiyle bâdî-i emirde müdâfa‘a husûsunu derpîş eylemek ve bu bâbda bir karâr ittihâzı içün de evvelâ düşmanın kangi cihetden ta‘arruz edeceği münâkaşa edilmek lâzım gelir. Düşmanın üssü’l-harekâtı “Edirne” havâlisinde hudûdu muhît bir hâlde olub “Tunca”, “Meriç” havzalarında cenûb ve şark istikāmetlerine müteveccih olan iki hattü’l-harekât dahi mütekāriben dâhil-i memâlike doğru tahattîye müsâ‘iddir. Bundan başka “Rodop” ve “Kırcaali” cihetlerinden Bahr-i Sefid sâhiline ve “Kırkkilise”nin

I/[83]

şarkından” Istranca” silsilesi boyunca “Dersa‘âdet” şimendüfer hattına doğru ta‘arruza müsâ‘id iki hattü’l-harekât daha var ise de bunlardan birisi mu‘ayyen ve mühim bir hedefe müntehî olmakdan mâ-‘adâ arâzinin usreti ve sekenesinin şecâ‘at ve besâleti hasebiyle muhârebe-i zâile de Rusların müsâdif oldukları mukāvemet şecî‘ânenin delâlet edeceği vechle bu cihetden olacak bir ta‘arruz envâ‘-i müşkilâtı dâ‘î olacağı gibi buraya ifrâz olunacak kuvvet dahi ordu-yı aslînin dûçar-ı za‘f ve teşettüt olmasını istilzâm eyleyeceğinden bu tarafdan bir ta‘arruz-ı hasmâne pek de hesâba alınmağa değmez.

Gerçi böyle şimâlden cenûba doğru ilerlemekle düşman ikinci ve üçüncü ordular beyninde iltisâk şimendüferini kat‘ edebilirse de her iki ordunun üssü’l-harekâtı ayrı olmakla berâber esâsen iş bu şimendüferle mezkûr orduların te‘âvünü pek de büyük ehemmiyeti hâ’iz olmamak ve şöyle bir hâl-i ihtiyâc zuhûrunda muvâsalat-ı bahriyyeye herhâlde ümîd bulunmak cihetiyle bu tarafdan te’mîn-i muvaffakiyyete kâfî bir kuvvetle icrâ edeceği ta‘arruzdan düşman bu teşebbüsün müstelzim olacağı za‘f ve te‘ab ile mütenâsib fevâ’id istihsâl eyleyemez. Ma‘a-hâzâ ufak tefek çete ta‘arruzatına karşı şimendüferi muhâfaza etmek ve ahâliye kuvvetü’z-zuhûr olmak üzre havâli-i mezkûrede bir mikdâr asker bulundurulması lâzım olub “Kırcaali” cihetlerinin düşmanın “Meriç” hattına ve şimendüfere karşı ta‘arruzî bir koltuk teşkîl etmesi cihetiyle şecî‘ ve harb-i âzmâ ahâli-i İslâmiyye arasında bulundurulacak böyle bir kuvvet düşmanı da asâkir-i külliye tefrîkine sevk ve icbâr edeceğinden iş bu askerin ifrâzından orduya terettüb edecek za‘f bu vechle tazmîn edilmiş olur. [Ahâli-i mahalliyeye verilmek üzre on bin martin tüfengi debboylara gönderilmişdir] “Kırkkilise” nin şarkından Dersa‘âdet’e ve “Ergene”

havza-i ulyâsına giden yollar gāyet sarb keçi yollarından ibâret ve arâzi fevka'l-'âde hâ'iz-i menâ'at olduğu için düşman ordu-yı aslîsinin ilerlemesine müsâ'id değildir. Düşman bu cihete bi'l-farz bir fırka raddesinde bir kuvve-i mühimme ifrâz eylerse ta'arruz-ı hakîkisi büsbütün dûçâr-ı za'f olacağından bizce dâ'î-i fâ'idedir.

Yalnız ihtirâz olunacak husûs o cihetler ahâlîsinin külliyetli Bulgar olması hasebiyle bunların mu'âvenetiyle müteferrik çetelerin ilerleyerek şimendüferi tahrîb eylemesi husûsudur ki buna karşı mezkûr yolların sûret-i münâsebede te'mîn ve tarassudu iktizâ eder.

"Meriç" hattü'l-harekâtı esâsen askerin geçinmesine ve nakliyyâtın şimendüfer ve nehirle suhûlet icrâsına müsâ'id ve sehle'l-mürûr arâzi ve turuk-ı muhtevî olmakla bâdî-i emird[e], ta'arruza elverişli görülür. Ancak bu hatdan ta'arruz "Edirne" mevki'-i müstahkemine ve Meriç hatt-ı müdâfa'asına müsâdif olur. Husûsiyle "Dimetoka" önünde ya'nî şimâl-i garbîsinde muvakkate usûlünde bir ser köprü istihkâmı te'sîs olunduğu hâlde müdâfa'a bir kat daha teşdîd edildiği gibi ta'arruz-ı mukābele husûsu dahî te'mîn edilmiş olur.

Şu hâlde düşmanın "Dimetoka"nın uzağından ve yolsuz, sarp dağlar üzerinden dolaşmak üzere yan yürüyüşleri icrâsıyla cenûba doğru uzanması, birkaç nehir geçmesi gibi batî ve mühlik bir manevrayı

I/[84]

ihtiyâr etmesi iktizâ eder ki bundaki müşkilât ve mehâlikde derkârdır. Buna binâ'en düşman ordusunun kısm-ı küllisiyle "Tunca" havzasından ve "Edirne" ile "Kırkkilise" arasından ilerlemesi ağleb-i ihtimâldir. Şu hâlde "Edirne"nin "Dersa'âdet", ile muvâsalası derhâl kat' edilmiş "ve Meriç" hatt-ı müdâfa'asının arkası alınmış ve hiçbir mâni'-i tabî'îye uğranılmaksızın "Ergene hattı" ve "İstanbul" tarîkleri elde edilmiş olur. Ma'a-hâzâ Bulgarların seferberlik ve tecemmu'larının sür'atine güvenerek askerlerinin bir kısmıyla aynı zamanda "Meriç" hattından ilerlemesi de ba'îdü'l-ihtimâl değildir. Şu mütâla'âta binâ'en "Trakya" ordusunu ber-vech-i âtî taksîm ve ta'biye etmek iktizâ eder:

Kırcaali	: İş bu kuvvetler âtideki zeylde gösterilmişdir.			
Dimetoka	:	"	"	"
Şimendüfer hudûdu üzerinde	:	"	"	"
Istranca cihetlerinde Vize civârında:		"	"	"

Bundan mütebâkî kalan kuvvet yedi kolordu hâlinde Yenice-Hasköy hattıyla gerisinde tahaşşüd eder. Ancak her bir ihtimâle karşı "Meriç" hattında istihdâm edilmek üzere bu kuvvetden bir fırkanın "Azadlı" mevki'ne ifrâzı ve kuvvetli bir müfreze ile "Kırkkilise"nin işgāli iktizâ eder. Süvâri Fırkası "Süloğlu" Çiftliği ve civârında bulunarak "Istranca" Dağlarıyla

“Tunca” Nehri arasındaki bir livâ süvâri dahi âtîde beyân olunacağı vechle “Cisr-i Mustafa Paşa” civârında ve Meriç’in tarafeyninde “Tunca” ile “Arda” beynindeki arâziye tarassud eyler.

4- Hudûdların Tarassudu

İcrâ-yı keşf ve tarassud için “Istranca” Dağlarının şimâllerine kadar kıta‘ât sagîre-i askeriyye i‘zâm edilüb eşkıyâ ve erbâb-ı ihtilâle tu‘me etdirmek muvâfık-ı maslahat değildir. Hudûd kıta‘âtı mümkün mertebe vazîfe-i tarassudu îfâ ederler. Bunların gerisinde istinâd olarak “Kırkkilise” ve “Vize”de bulunacak kuvvetden nihâyet “Samakov-Tırnovacık-Devletliağaç” hattına kadar birer tabur ve bir mikdâr süvâri sevk olunacağı gibi bu taburlara da istinâd olmak üzre geride ikinci bir hatt-ı mutavassıtın dahî işgāli iktizâ eyler.

“Devletliağaç”dan” Tunca”ya kadar olan kısm-ı hudûd mümkün mertebe hudûd kıta‘âtı ve Süvâri Fırkası’ndan gönderilecek bölükler ile te’mîn olunur. Bölüklerin çetelere karşı istinâdı için lüzûm görüldüğü takdîrde kısm-ı külliden mevâki‘-i münâsebeye piyâde taburları dahi gönderilebilir. Tunca ile Meriç arasında “Cisr-i Mustafa Paşa” da bulunan süvâriden bir alay ve buna istinâd olarak bir de piyâde alayı tahsîs edileceği gibi “Cisr-i Mustafa Paşa” kuvvetinin kısm-ı mütebâkisi dahi “Meriç ile Arda” arasındaki kısm-ı hudûdu tarassud eyler. İş bu kuvvetler düşmanın ta‘arruzu hâlinde temâsı muhâfaza ederek “Edirne” ye doğru

I/[85]

ric‘at eder ve piyâde nizâm-ı harbde gösterildiği üzre kal‘a muhâfızlığına, süvâri de “Edirne” nin şarkındaki ordu kısm-ı küllisine iltihâk eder. “Dimetoka” da bulunan süvâri ile redif alayı ve bir seyyâr topçu taburu düşmanın hudûdu tecâvüzünü müte‘âkib “Arda” ya kadar ilerleyerek “Ortaköy”de bulunan nizâmiye alayı ile te’sîs-i muvâsala ve Arda hattını bi’t-tarassud mümkün olduğu kadar düşmanın mürûrunu tas‘îb eder. Ba‘dehû süvâri vâsıtasıyla temâsı muhâfaza ederek “Dimetoka”ya çekilür.

5- Tecemmu‘un Cereyân-ı Tedrîcîsi

En evvel hattın civârındaki ma‘lûmü’l-esâmî ikinci sınıf redif taburlarıyla “Çatalca” ya kadar şimendüfer te’mîn edilür. Aynı zamanda ilk gelecek birinci ve ikinci sınıf redif asâkiri “Edirne” “Dimetoka” “Vize” mevâki‘ne ikāme edilürler. Edirne’nin birinci ve ikinci sınıf redifleri gelinceye kadar nizâmiye kıta‘âtı mevki‘-i mezkûrun dâhil ve yakınında bulundurulacağı gibi “Vize” mevki‘ne dahi seferberliğin bidâyetiyle berâber üç taburluk bir müfreze ikāme edilmek lâzımdır. İş bu üç mevki‘-i mahsûs kuvâ-yı redife muvâsalat etdikden sonra nizâm-ı harbde görüldüğü vechle seyyâr ordunun teşkîline bidâ edilür.

6- Düşmanın Suver-i Muhtemele-i Tahattîsine Göre İcrâ Olunacak Harekât-ı Tedâfüiyye

Düşman kuvve-i külliyesiyle “Meriç” Ovası’ndan ilerülediği takdîrde “Edirne-Dimetoka” hattında bir müdâfa‘a-i şedîde olacağı gibi eğer kuvve-i kâfîye tahaşşüd etmiş ise “Edirne” ser köprülerinden ve daha şimâlinden mürûr eyleyerek düşmanın yanları ve gerisi tehdîd olunur. Eğer düşman bu hatt-ı müdâfa‘aya cenûb cihetlerinden çevirmeğe tassaddî eyler ve kuvvetimiz tecemmu‘ etmiş olur ise “Edirne-Dimetoka” hattının ilerüsüne geçerek ve terk eylediği kuvâ-yı mutarassıdesi tenkîl olunarak hasmın gerileri tehdîd olunur veyâhud “Dimetoka”nın cenûbundan Meriç’i mürûr ederken yanları urulmak sûretiyle gālibâne mukābele olunur. Düşman “Meriç” ovasından ve “Tunca” Nehri’nin şarkından iki kol ile ta‘arruz etdiği hâlde hutut-ı dâhiliyeden bi’l-istifâde bunları müteferrikan urmağa çalışılur. Bu hâlde Meriç’den ilerüleyen kola müdâfa‘a ve şimâlden gelen kuvvetlere ta‘arruz etmek ciheti daha münâsib gibi görülürse de ilcâât-ı ahvâle teba‘iyyet edilmesi zarûrîdir.

Şayed düşman kuvve-i umûmiyyesiyle şimâlde ta‘arruz edecek olur ise ol vakit “Azadlı” “Dimetoka” kuvvetlerini kısmen veya kâmilen ve imkân müsâ‘id olduğu takdîrde “Istranca” “Vize” Fırkası’nın bir kısmını celb ederek ve hatta “Edirne” den dahi hurûclar icrâ etdirilerek mümkün mertebe çok kuvvetle düşmana ta‘arruz edilür. Bu cihetdeki arâzi ve turukun külliyetli askerin suhûletle hareketine elverişli olmaması cihetiyle düşman gāyet derin kollarla ilerleyeceğinden mâhirâne hareket olunduğu takdîrde ta‘arruzda dahi muvaffakiyyet ümîd olunur. Şayed tecemmu‘muzdan evvel düşman ta‘arruz edecek olur ve mukāvemet ihtimâli kalmaz ise “Alaplı” civârında “Telan” Deresi veyâhud “Karışdıran” cihetlerinde keşf olunacak bir mevzi‘ gerisine kadar çekilerek

I/[86]

muhârebe-i tedâfüiyye verilür. Bu muhârebede “Dimetoka” ve “Vize” kuvvetinin teşrîkine de gayret olunur. Bu ric‘at esnâsında “Dimetoka” civârında ve “Dedeağaç” hattı üzerinde mevzi‘-i aslîye celb olunamayacak piyâdeye bir süvâri alayı ve bir seyyâr topçu taburu ilhâk edilerek düşmanın yanları üzerinde manevra icrâsına me’mûr edilür ki bu sûretle hasm-ı kısm-ı küllisinin “İstanbul” istikāmetinde ta‘arruz ve ta‘kîbi az çok te’ehhür edeceği gibi herhâlde bu kuvvete karşu bir mikdâr asker ifrâzına da mecbûr olmağla düşman dûçar-ı za‘f olur. İş bu kuvvet “Kırcaali”, muhtelit fırkasıyla te’mîn-i muvâsalaya çalışacağı gibi bahren inde’l-hâce bu kuvvete mu‘âvenet etmek üzere “Dedeağaç” cihetlerine bir iki harb ve birkaç nakliyye gemileri gönderilmesi iktizâ eder. Bu maddedeki münâkaşât-ı umûmiyye kat‘îyyü’l-müfâd addolunamaz. Çünkü ihtimâlât-ı harbiyye sûret-i kat‘iyyede keşf ve ihâta edilemez; ancak müdâfa‘a-i umûmiyye hakkındaki tasavvurâta dâ’ir bir fikir icmâli verilmek üzre bâlâdaki tafsîlâta ihtiyâc görülmüşdür.

Ta‘arruz-ı Sevkü’l-ceyşi

7- Mülâhazât

Düşmanın ta‘arruzât-ı muhtemelesi gālibâne reddolunduğu veyâhud düşman Makedonya cihetlerine ta‘arruz ederek Edirne ordusunun önünü za‘îf bırakdığı sûretde derhâl ta‘arruza kıyâm edilmesi tabî‘îdir. Edirne cihetlerinde fi’l-hakîka Rumeli-i Şarkîye ta‘arruz etmek enseb ve evlâdır. Gerçi Makedonya hudûdu düşmanın makarr-ı hükûmetine yakındır. Fakat orada arâzi cidden mâni‘dir. Düşman o dar boğazlarda kuvve-i umûmiyesinin rub‘ ile sülüsü ya‘nî 70-100 bin nefer raddesinde bir kuvvet tahşîd eder ve eşkıyâ çeteleriyle cihât-ı muhtelifeden harb-i sagîre başlar ise ordumuzun ta‘arruzunu gereği gibi ta‘vîk eyler; ândan başka bu cihetden ta‘arruz ile ne kazanılıyor? Sofya’yı zabt etsek dahi mevki‘-i mezkûr sukūtuyla idâre-i hükûmeti sekte-i mühimmeye uğradacak ehemmiyet-i coğrafya ve siyâsiyeyi hâ’iz olmamakla netîce-i harbe bir te’sîr-i hakîkî îrâs edemez. Bi’l-‘akis Rumeli-i Şarkî hudûd mıntıkası mürûr edilince gāyet sehilü’l-istîlâ ve zengin bir sâha-i fesîhadan ibâret olduğu gibi bu kıt‘ayı harben ele geçirmekle ihtimâl diğer şekilde bir idâre-i mümtâze tahtında olarak Bulgaristan’dan tefrîka hak kazanılabilur. Ma‘a-hâzâ bu mülâhazâtdan Makedonya cihetinden ta‘arruz edilmeğeceği istidlâl olunmamalıdır. Şayed tahmîn olunduğu vechle düşman kuvve-i küliyesiyle “Edirne” cihetlerine tecâvüz eylerse elbet de Makedonya’daki asker dolayısıyla Edirne ordusuna mu‘âvenet etmek üzere ta‘arruza kıyâm eyler.

8- Üssü’l-Harekât

Harekât-ı ta‘arruziyemizin ve muvâsalatımızın te’mîni için bir üssü’l-harekât te’sîsine ihtiyâcımız derkârdır. Bunun için “Kırkkilise” “Edirne” “Cisr-i Mustafa Paşa” mevâki‘i kâfî ise de Istranca Dağları’ndan inecek

I/[87]

eşkıyânın şimendüfere hasârını men‘ için “Kırkkilise”nin şarkında “Vize” mevki‘inde dahi lâ-akall bir alay asker bulundurulması lâzımedendir.

“Edirne” ile “Kırkkilise” arasında dahi Edirne muhafazeyninden bir mikdâr asker bi’t-tefrîk ta‘yîn olunmak iktizâ eder.

9- Ta‘arruz Ordusu

Şayed düşmanın kısm-ı küllisiyle Makedonya cihetlerine doğru ta‘arruz ve Trakya taraflarına cüz’-i mikdârda asker terk eylediği tahakkuk ederse mevâki‘-i ma‘lûme muhafazeyninden başka seyyâr beş kolordu tecemmu‘undan sonra ta‘arruza kıyâm edilebilir. Mu’ahharen tecemmu‘ edecek kuvvet peyderpey sevk edilür. Umûmen kuvvetimizin tecemmu‘una kadar da intizâr edilebilür.

Ancak düşmanın iki ordusu bir şimendüfer hattıyla merbût olduğundan serî‘an te‘âvünleri mümkün olmakla önümüzdeki ordusunu bir izmihlâle uğradub arka cihetlerde

şimendüferi esâslıca bir sûretde ve muhtelif yerlerde tahrîb etmedikçe düşmanın Makedonya ordusunun bir kısm-ı küllisiyle Trakya ordusuna imdâd eylemesi ihtimâlden ba‘îd değildir. Yerlerine depo taburları vaz‘ olunmak üzre “Vize” “Dimetoka” ve “Edirne” müfrezelerinin nizâmiye ve rediflerinden dahi bir iki fırka daha teşkîliyle ordunun gerisinde sevk olunur ki bu kuvvetle hem hutut-ı muvâsala te’mîn ve hem de lede’l-hâce orduya mu‘âvenet edilür.

10- Ta‘arruzdaki Fikr-i Umûmî

Düşmanı şimendüfer hattından ayırarak şimâle atmak ve bu sûretle Makedonya ordusunun mu‘âvenetinden mahrûm etmekdir.

11- Harekât-ı Ta‘arruziye

Edirne, Dimetoka’dan ilerüye “Tırnova Siminli/ -Hasköy” istikāmet-i umûmiyesine doğru hareket edilür. Her kolorduya bir tarîk verilmek üzre mevcûd yolların kâffesinden istifâde etmek sûretiyle kısm-ı külli “Meriç”in cenûb sâhilinden, iki kolordu şimâl sâhilinden hareket eyler. Ancak iş bu sağ cenâh kolordusu müteferrikan bir tehlikeye uğramamak için kendüsüne ziyâde süvâri terfîk edileceği gibi kısm-ı küllî hizâsından biraz geride olarak hareket etdirilür.

Muhtelif kolordular beyninde muvâsalanın te’mîni ve taharrük inde’l-hâce serî‘an mürûru için muktezî vesâ’it ve tedâbirin tedârik ve ittihâzı tabî‘îdir. “Kırcaali” kuvveti bu esnâda şiddetle ta‘arruz ile ordunun harekâtı teshîl ve şimendüfer hutûtunu tahrîbe gayret eder. Düşman “Tırnova Siminli/” mevzi‘inde sebât ederse hücûm edilür. Garba doğru çekilürse aynı istikāmetde ta‘kîb ve şimâle doğru çekilürse “Sazlı dere” havzasından şimâle doğru tebdîl-i istikāmet edilür. Ancak herhâlde şimendüferlerin esâslı bir sûretde

I/[88]

tahrîbi, üçüncü ihtimâle göre kısm-ı küllî şimâle tebdîl-i istikāmet etdikden sonra “Kırcaali” kuvvetine bir livâ süvâri terfîkiyle “Filibe”ye ve daha uzaklara doğru sevkî îcâb eyler. Mesta Karasu’yundaki kuvvâ ve Tamraş/Timraş’daki müfreze müsellah ahâlî-i Müslime ile Bulgaristan’a doğru ta‘arruz ederek şimendüferi tahrîbe çalışır.

12- Makedonya Ordusu’nun Sûret-i Ta‘bîye ve Tahşîdi

Bulgarların kısm-ı küllileri ile Makedonya cihetine ta‘arruzları büsbütün gayr-i mütehammil addolunamaz ise de birinci maddede îzâh olunduğu üzere bu dârü’l-harekâta kuvve-i umûmiyelerinin ancak rabi‘ ile sülsânı tahsîs eylemeleri ağleb-ı ihtimâldir. Ma‘a-hâzâ Bulgar Ordusu’nun bizden evvel seferberliğini ikmâl edebilmesi cihetiyle bizim için bâdî-i emir de müdâfa‘a cihetini derpiş etmek ve hatta bir kısım arâzinin yedd-i düşmana terkine rıza göstermek zarûridir. Bulgaristan’dan Makedonya’ya doğru ber-vech-i âtî üç hattü’l-harekât-ı mütebâ‘iden dâhil olur:

Bunlardan birisi: Usturuma, Karasu, hattü'l-harekâtı; diğeri; Pregalniça Suyu havzasındaki tarîk-i şâmil olan ve sûret-i umûmiyyede [Çarova- Koçana-İştib] tarîki ile tasvîr edilebilen hattü'l-harekât merkezi; bir üçüncüsü de Köstendil-Palanga-Kumanova hattıdır. Usturuma hattının şarkında "Mesta Karasu vâdîsi dahi bir hattü'l harekât teşkîl ederse de bunun bir hedef-i mühimme müntehî olamaması cihetiyle bir kuvve-i külliye tarafından ta'kîb edilmesi zan olunamaz. Çünkü bu sûretle düşman hem ordusunu dağıtmış olur ve hem de "Mesta"nın şarkındaki arâzi-i menî'a şecî' bir unsur-ı İslâm ile meskûn olduğundan bunların mukāvemetiyle de dûçâr-ı müşkilât olur. "Usturuma" hattü'l-harekâtı ehemmiyeti derkâr olan "Selânik" şehrine mevsil en kısa tarîk olduğu cihetle hâ'iz-i ehemmiyet ise de civâr arâzisi dağlık olduğundan kuvâ-yı cesîmenin harekâtına müsâ'id bir hatt-ı istîlâ değildir. Köstendil-Kumanova hattı dahi bir dereceye kadar aynı mahzûru hâ'iz olmağla berâber "Üsküb" ve daha garbına doğru ilerlemekle Bulgarlar Arnavudluğa doğru girerek başlarına belâ almış ve ihtimâl Sırblıları kuşkulandırmış olurlar. İlerüye hareketden sarf-ı nazar ederek cenûba teveccüh ederlerse hem hatt-ı hareketlerini temdîd etmiş ve hem de yanlarını Arnavudluğa arz etmiş olurlar ki yalnız "Köstendil-Kumanova-Üsküb" şosesi hâtırı için iş bu müşkilâtı göze almaları zannolunmaz.

İkinci merkez tarîki Bulgaristan dâhilinde "Recistiya" ve "Teleşinça" suları vâdîleri ile hudûda vâsıl oldukdan sonra "Karataş kapısı -Çarve-İştib" caddesi ve "Pregalniça" havzasındaki diğer tarîkler ile "İştib" "Radovişte" cihetlerine ve oradan "Manastır-Selanik" taraflarına vâsıl olduğu gibi inde'l-lüzûm "Köstendil-Kumanova" tarîkinden ve "Usturuma" hattından dahi yine iş bu hattü'l-harekât üzerine asker sevk ve ifrâzı mümkün görünür. Ma'a-hâzâ bu hattü'l-harekât dahi yine kuvvâ-yı külliyenin hareketine pek müsâ'id olmadığından Makedonya'dan ciddî bir ta'arruz tasmîm etmiş olan Bulgarların, kuvvetlerinin

I/[89]

teshil-i sevk ve idâresi, sevkü'l-ceyş manevraları icrâsı ve aynı zamanda büyük bir kıt'a-i arâziyi taht-ı istilâya alabilmeleri için zikr olunan her üç hattü'l-harekâtdan kuvvetli kollarla ve "Mesta Karasu" vâdîsinden dahi ahâli-i mahalliye ve ihtilâl çeteleriyle takviye edilmiş bir müfreze-i sagîre ile hareket eylemesine intizâr etmeleri muvâfık-ı ihtiyât olur.

Devlet-i aliyye ordusunun kısm-ı küllisi "Usturuma" suyu havzasına tahşîd edildiği hâlde diğer hutûta mu'âvenet husûsu kesb-i müşkilât edeceği gibi tecemmu'muzun bi'n-nisbe betâ'eti hasebiyle bu hat üzerinde ve fakat gerilerde "Beliş" silsilesi verâsında tecemmu' edecek bir ordunun ta'arruz-ı mukābiliyye isti'dâd ve kābiliyeti dahî pek ziyâde tenâkus eder. Şu hâlde farzımız vechle Makedonya'ya 24-32'şer taburlu üç kolordu tahsîs etmiş olan Bulgarlar yalnız bir fırka veya kolordusunu "Usturuma" ve "Mesta"ya tahsîs eyleyerek kısm-ı küllileri ile

şimâldeki hattü'l-harekâtlardan kemâl-i sür'at ve ciddiyetle ilerleyüb "Vardar" havza-i vustâsını ve buradaki nukāt-ı mühimme ve menî'a "Usturumça" ve "Temurkapu"[Demirkapı] civârlarına kadar istîlâ eyledikden ve binlerce ihtilâlcilerle kuvvet buldukdan sonra bizim için "Beliş" arkasında tecemmu' edecek bir ordu ile bir takım boğazlardan ve hemân bir kısa yolu hâvî bir hattü'l-harekâtdan netîceli bir sûretde ta'arruz-ı mukābeleye geçmek ve bütün bu arâziyi istirdâd etmek müşkil ve uzun bir zamana muhtâc olur. Gerçi bu sûretle Bulgarların istilâsına terk olunacak cihetlerde ahâlî-i İslâmiyye'de mevcûd ise de asker çekildikden ve düşman nüfûz etdikden sonra gerek bunların ve gerek askerin mu'âvenetinden nevmîd olacak olan Arnavudların kıyâm ve mukāvemet-i ciddiyeleri me'mûl edilemez. Şayed düşman Trakya dârü'l-harekâtında bir galebeye mazhar olur ve musâlaha akdine de sebeben mine'l-esbâb mecbûriyyet elverirse ve Makedonya cihetinde dahi esbâb-ı mesrûde haylûleti ile düşman memâlikine ta'arruz edilememiş bulunursa artık her cihetden kuvâ-yı hasmâne dâhil-i mülkde olduğu hâlde akd edilecek musâlahanın bizim için pek mühlik bir netîceye iktirân edeceği âşikârdır.

Diğer cihetden Bulgarlar kuvve-i külliyeleriyle ya'nî altı kolordu derecesinde bir kuvvetle Makedonya'dan ta'arruz etdikleri takdîrde "Usturuma" hattı üzerinde ve "Beliş" cibâli gerisinde müctemi' ve Selânik'e ve bahre müstenid olan ordumuz −mesâfenin kılletine binâen tecemmu'-ı kâmiline kadar− muhârebe-i ric'ayeye devâm edemeyerek kable'l- tecemmu' bir müsâdeme-i kat'iyyeye mecbûr olabilir.

Köstendil-Üsküb hattü'l-harekâtı üzerine tahaşşüd edildiği hâlde "Usturuma" hattü'l-harekâtından tebâ'üd edilmiş olacağı gibi biz bu mıntıkada tecemmu'a çalışırken düşman bi'l-farz merkez hattü'l-harekâtından ilerler ise ordumuzun şimendüfer vâsıtasıyla olan tecemmu'na sekte-i îrâs ve hatt-ı ric'atını kat' ve tehdîd etmiş olacağından nihâyet şerâ'it-i mazara tahtında ma'kûs bir cebhe ile muhârebeye mecbûriyyet hâsıl olur. İş bu mülâhazât ile berâber bir de iş bu hutût-ı muhtelife beyninde bir vaz'iyyet-i merkeziyede bulunarak düşman-ı müte'arrızın müteferrikan darb

I/[90]

ve tenkîline muvaffak olabilmek için kısm-ı külliyi merkezde cem' ve tahşîd eylemek muktezîdir. Şu hâlde inkısâm-ı asâkir ber-vech-i âtîdir: (Lâyihada boş bırakılmış ve bir şey yazılmamışdır)

İş bu kuvvet bâdî-i emirde Köprülü ile Demirkapı beyninde vardır, arkasında tecemmu'a mübâderet eder. Usturumca Fırkası teşekkül ve kısm-ı küllî dahi nizâmiye ile esâs redifden ibâret olmak üzere lâ-akall iki kolordu tecemmu' etdikden ve bu vakte kadar düşmanın kısm-ı küllisiyle Trakya civârında tahşîd eylediği sûret-i kat'iyyede tahakkuk eyledikden sonra

“Vardar” mürûr edilerek “İştib-Radovişte” hattına ilerlenir, diğer aksâmın tecemmu‘na orada intizâr olunur. Suriye’den gelecek kuvvet dahi vürûd etdikçe peyderpey kısm-ı külliye ilhâk veya ilcâât-ı harbiyeye göre lüzûmu olan hattü’l-harekâta sevk olunur.

13- Hudûdların Tarassudu

Emr-i tarassud vakt-i hazarda hudûd üzerinde bulunan hudûd bölükleri ve hudûd müfrezeleri vâsıtasıyla icrâ olunur. Ordunun tecemmu‘undan evvel düşman ta‘arruz etdiği hâlde iş bu karakolların ric‘at etmesi tabî‘îdir. Binâ’en-‘aleyh ikinci müfettişlikçe bi’l-keşf lüzûmu tebeyyün edecek noktalarda iş bu karakollara istinâd olunarak ric‘atlarını te’mîn etmek için ictimâ‘ hâlinde bulunan kısm-ı külliden müfrezeler irsâl ve ikāmesi münâsib ve muktezidir.

14- Düşmanın Suver-i Muhtelife-i Tecâvüzüne Göre İcrâ Olunacak Harekâta Dâ’ir Mülâhazât

Tecemmu‘muzdan evvel düşmanın ta‘arruz hâlinde hudûd müfrezeleri teması muhâfaza ederek ve fakat kendilerinin kuvâ-yı hasmâne tarafından ihâta ve imhâ edilmelerine mahall vermeyecek sûretde yalnız nukāt-ı mecbûrede “Cuma civârı, Karsine Boğazı vesâ’ire gibi” müteyakkızâne za‘îf mukāvemetler ibrâz ederek geriye kısm-ı küllilerine doğru ric‘at ederler. Her koldaki süvârinin dahi müstakilen düşman ile temâs kazanarak keşf ve tarassud vazîfesini îfâ eylemeleri tabî‘îdir. “Mesta Karasu Müfrezesi” îcâb-ı hâle göre “Bistericâ[1070]” havzasında veya daha cenûblarda “Volkova-Siroz”istikāmetinde “Usturuma” kuvvetine iltihâka sa‘y eder. Ancak iş bu müfrezenin bir düşman mütefevvik tarafından “Usturuma”dan kat‘ edildiği takdîrde denize istinâd etmesi ya‘nî sâhilden te’mîni ihtiyâcat için o cihete ric‘at etmesi lâzım geleceğinin derpiş edilmesi ve ber-ta‘kîb-i şedîde karşı sâhilde donanma ve nakliyye vapurlarıyla mu‘âvenet edilmesi husûsunun dahi derpiş edilmesi lâzımdır.

Tecemmu‘-ı kâmilimizden evvel düşmanın “Usturuma” vâdîsinden ilerleyecek kuvâ-yı müteferrikasına karşı “Mesta”daki kuvvetimizle müttehiden veya münferiden düşmanın şiddet-i ta‘kîb ve ta‘arruzuna ve alacağımız imdâdın mikdâr ve zamanına göre ya “Bisteriça-Usturuma” mültekāsı ile “Petriç” civârlarında sebât ve mukāvemet veyâhud “Demirhisar” Ovası’nda düşmanın boğazdan çıkacak kolbaşlarına ta‘arruz mukābili icrâ veya “Takiyanos” ve “Podkova” gölleri arasında, Usturuma arkasında ve nihâyet “Selânik”in şark şimâlindeki sırtların beri yüzünde İvatlı> civârlarında

[1070] Osmanlı Yer Adları sözlüğünde Bisteriçe olarak geçmektedir. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara 2017, s. 124.

[Lankaza'nın on kilometre kadar garbında] müdâfa'a olunabilir. Bu maksada mebnî, Aya Vasil Gölü ve Lankaza mevki'i civârından iltisak şimendüferine kadar iş bu sırtlardan mürûr eden turuk medhallerinin tahkîmi husûsunun derpiş, tedkîk edilmesi lâzım gelir.

Şark müfrezesine bu hareket ric'îyesi esnâsında ahvâlin müsâ'adesine göre kısm-ı külliden "Usturumca" Deresi boyunca mâşiyen "Petriç"e veya şimendüferle "Demirhisar, Podkova ve Selânik"e asâkir-i imdâdiyye tefrîk ve irsâl olunabilir.

Şayed düşmanın Makedonya ordusu kısm-ı küllisinin "Usturuma" vâdîsinden ilerlediği anlaşılırsa "Usturuma" ve "Mesta"daki müfrezelerimize bâlâda ta'rîf olunduğu vechle "Selânik"e doğru çekilürken "Vardar" havza-i vustâsında tecemmu' etmek üzere bulunan kısm-ı küllimizden mikdâr-ı münâsib kuvvet hattü'l-harekât merkezi önünde bırakılarak diğer aksâmı bir yan yürüyüşle ve şimendüferle "Toyran" civârında ve önünde sevkü'l-ceyşi bir yan mevzi'inde tecemmu' eder. Bu hâlde düşman "Selânik"e doğru ta'arruza devâm etdiği takdîrde bu mevzi'den yan ve arkalarına ta'arruz olunur.

Düşmanın merkez ve şimâl hattü'l-harekâtlarından ta'arruzu takdîrinde kısm-ı küllimiz ile "Kumanova" kuvvetinin tevhîd-i harekât eylemesi ve hutût-ı dâhiliye isti'mâli mümkündür.

Ancak düşman Trakya cihetinde müdâfa'ayı ihtiyâr ederek kuvâ-yı külliyesi ile ya'nî umûm ordusunun sülsân veya daha ziyâdesiyle Makedonya dârü'l-harekâtına ve bi'l-hâssa "İştib-Kumanova"ya doğru tecemmu'muzdan evvel kemâl-i şiddet ve sür'atle hareket eylediği ve artık "Vardar"ın şarkında bir muhârebe-i kat'iyyede galebe ihtimâli görülemediği takdîrde: Evvelâ "Kumanova" kuvveti düşmanla teması muhâfaza ederek "Üsküb"e ve daha garba Arnavudluğa doğru ric'ata devâm eder. Düşmanın bu istikāmetde pek çok ilerlemesi gayr-i muhtemeldir.

Sâniyen: Vardar havza-i vustâsındaki kısm-ı küllinin Selânik'e doğru mu yoksa garba ya'nî "Manastır" istikāmet-i umûmiyyesinde Arnavudluğa doğru mu ric'at etmesi lâzım geleceği mes'elesi cây-ı mütâla'adır. Vardar havza-i vustasıyla "Usturumca" cihetlerinde cebhesi şark ve şark-ı şimâliye müteveccih olarak tahaşşüd etmiş bir ordunun bir şimendüfer ve bir tek yol ile Selânik'e doğru ric'atı pek müşkil olacağı gibi "Manastır" cihetlerinin açık bırakılması ve Arnavudlukla irtibât ve muvâsalanın terk edilmesi de doğru bir hareket olamaz. Seferberliğin onbeş, yirminci gününden ya'nî İzmir'den sevk olunacak redif taburlarıyla Dersa'âdet'den gönderilmesi melhûz olan mühimmât-ı vesâ'irenin vürûdundan sonra Makedonya ordu-yı Osmânîsi için Arnavudluğun herhâlde bahirden daha büyük ve ehemmiyetli bir menba'-i kuvvet olacağından şübhe yokdur. Bir de ordunun kısm-ı küllisi temâs muhâfaza ederek garba doğru çekildikçe düşmanın selme's-selâm kuvâ-yı külliye ile

Selânik'e ilerlemesi pek de melhûz olmadığından bu vechle mevki'-i mezkûr uzun müddet elde tutulur. Ve bu müddet zarfında oraya gelecek her gûnâ levâzım ve kuvâ-yı harbiyye şimendüferle "Manastır'a" nakledilebilür. Binâ'en-aleyh

I/[92]

düşmanın böyle harekât-ı kat'iyye ve serî'ası takdîrinde kısm-ı küllimizin "Üsküb, Kumanova" kuvvetiyle berâber Arnavudluğa istinâden garba doğru ric'at eylemesi muktezidir. Şu hâlde "Vardar"ın şarkındaki kuvvetlerimiz vaktiyle nehrin sağ sâhiline mürûr ederek kısm-ı küllî nehr-i mezkûrun "Demirkapu" ve Kiryovolaf'dan "Köprülü"ye kadar olan kısmını ve Üsküb Kumanova kuvveti Üsküb havâlisini dümdâr müfrezeleriyle tarassud ve mehmâ emken müdâfa'a ederler. Ba'dehû Üsküb Kumanova kuvveti Kalkandelen istikāmetinde Arnavudluğa ric'at ve tahassuna ve kısm-ı külli garba doğru çekilerek "Pirlepe" civârında tahaşşüde çalışırlar. Cebel medhalleri takrîben "Sarovik-Toplıca, Han- Abdi Paşa Çiftliği- Siyoniçe-i zir" hattında yapılacak istihkâmât ile müdâfa'a edileceği gibi Pirlepe Manastır Ovası'na girerken düşmanın kolbaşılarına ta'arruz veyâhud "Pirlepe"nin cenûbundaki sırtlarda cebhe şimâle müteveccih olmak ve sağ cenâh dağlara ve orada te'sîs edilecek istihkâmâta istinâd etmek üzre bir mevzi'-i tedâfüiyyede intizâr ile bir muhârebe-i kat'iyye verilir.

Dümdâr muhârebâtıyla vakit kazanılmak şartıyla düşman "İştib"den "Pirlepe-Manastır" ovasına kadar sekiz, on günden evvel gelemeyeceğinden bu vakte kadar "Manastır" şimendüferle ve mâşiyen muhtelif cihetlerden hudûd-ı Yunaniye'den ve hatta imkân bulunursa "Usturuma" mıntıkatü'l-harekâtından külliyetli asker ve birçok Arnavud gönüllülerinin cem'i mümkün olabilir. Ancak kısm-ı küllinin bu vechle Manastır'a doğru hareketi hâlinde düşmanın cüz'î bir kuvvetle "Selânik" tarîkini ta'kîb ve şimendüferleri elde edememesi için Demirkapu Boğazı'nın sûret-i münâsebede tahkîmine ve "Usturumca" da bulunan sol cenâhdan iki alay piyâde ve birkaç bölük süvâri ile üç batarya top raddesinde bir kuvvetin tarîk-i mezkûr üzerine ifrâz ve tahsîsine ihtiyâc derkârdır. Düşmanın kısm-ı küllisiyle garba doğru bizi ta'kîbi hâlinde cenâh kuvvetlerimizden (Usturuma, Üsküb, imkân takdîrinde Vardar müfreze ve kuvvetleri) kısm-ı külliye celb edilemeyenler ve önlerindeki düşman müfrezeleriyle temâsı muhâfaza ve şayed bunları za'îf bulurlarsa darb ve tenkîl ederek düşman kısm-ı küllisini ihâtaya ve gerilerini tehdîde sa'y ve gayret ederler.

15- Ta'arruz

Düşman-ı mütecâviz mağlûb edildikden sonra ta'arruz-ı mukābili bi-kıyâm edildiği sûretde muhârebe-i kat'iyyenin mevzi' ve sûret-i cereyânına nazaran düşmanı ta'kîben ilerlenir. Müsâdeme-i kat'iyyenin vâki' olduğu hattü'l-harekâtın gayri cihetlerde bırakılan kuvvetler dahî

önlerindeki müfrezeleri tard ve tenkîl ve düşman kısm-ı küllisinin yan ve arkalarını kat‘ ve tehdîd edecek sûretde harekât-ı umûmiyyeye teba‘iyyet ederler.

Eğer düşman tecâvüzünden evvel tecemmu‘ edilerek ta‘arruzda takaddüm olunabilirse kuvve-i külliyemizi bir hattü’l-harekât üzerinden sevk etmek muvâfık ve hatta mümkün olamayacağından:

Cuma-i bâlâ-Dubniçe hattından, Çarova-Karataş tarîki ve Bulgaristan dâhilindeki Reçiça, Teleşnice Vâdîsi’nden;

I/[93]

Kumanova- Köstendil tarîkinden olarak üç kol ile ilerlemek iktizâ eder.

Sağ cenâh kolunun, düşmanın Trakya dârü’l-harekâtından celb edeceği kuvvetle de uğraşmağa mecbûriyyeti muhtemel olduğu gibi “Rilo” cebeline karşı da ifrâz-ı kuvvete mecbûr olacağından en ziyâde kuvvetli bulunması lâzımedendir. Şu hâlde “Usturumca” fırkasıyla kısm-ı küllinin sağ cenâh kolordusu (lâyihada boşdur) tarîklerinden “Usturuma” kuvvetine,

Kısm-ı küllinin sol cenâh kolordusu (lâyihada boşdur) tarîkiyle Kumanova kuvvetine iltihâk ve merkezdeki kolordu külliyetli cebel topçusu ile iki kol beynindeki râbıtayı te’mîn etmek ve ihtiyâca göre bunlardan birini takviye eylemek üzere merkez tarîkini ta‘kîb eder. Bu vechle “Dubniçe-Köstendil” hattı elde edildikden sonra aynı vechle mütekāriben “Vitoş”a ve Sofya’ya ta‘arruz edilir.

Düşmanın şark şimendüferi vâsıtasıyla dâ’imâ “Sofya” dârü’l-harekâtına asker celb eylemesi melhûz olduğundan suhûlet-meşy ve hareketi te’mîn vesîlesiyle orduyu ziyâdece dağıtmakdan ictinâb ve cebelleri karış, karış zabt edecek sûretde harb-i sagîr ile “Sofya” ya doğru ilerlemeğe çalışmak muktezîdir.

“Mesta” Karasu’yundaki livâ ve “Timraş”daki müfreze müsellah ahâlî-i Müslime ile Bulgaristan’a doğru ta‘arruz ederek şimendüferi tahrîbe çalışılır.

Edirne Dârü’l-harekâtında Vech-i Tahşîdi Müş‘ir Levha

“Harekât-ı Harbiyye Lâyihasına Lâhikadır”

Taburlar

Edirne Kala‘sı’nda	Nizâmiye	Redif
Edirne	10	
Birinci Sınıf Bursa		10
Birinci Sınıf İzmit		10
İkinci Sınıf Edirne		10
	10	30

Kırcaali Müfrezesi:

12. Gümülcine Fırkası'ndan

Y 36	3	
İkinci Sınıf Kırcaali Fırkası		9
	3	9 I/[94]
Dimetoka Fırkası: Y 4 Nişancı	3	
Birinci Sınıf Samsun		9
İkinci Sınıf Gümülcine		6
	3	15

Vize Fırkası

8. Çorlu Fırkası'ndan Y 24 "Vize"	3	
Birinci Sınıf Karahisar		8
" " Ereğli		9
İkinci Sınıf Babaeski Fırkası'ndan Kırkkilise Alayı		3
	3	20

Mıntıka-i Tecemmu' Yenice-Hasköy hattı ile gerisi

Birinci Kolordu: 33	
İkinci Kolordu	
4. Tekfurdağı	10 + Nişancı Y 2'nin 3 T
5. Gelibolu	10
Birinci Sınıf İzmir	6 + bir alay "Soma" Adalarda
	___ 29
Üçüncü Kolordu: 7. Kırkkilise	10
8. Çorlu	7+Y 3 Nişancı 3 T + bir alay Vize'dedir
9. Babaeski	10 30
Dördüncü Kolordu:	
11. Dimetoka	10
12. Gümülcine	7 +bir alay Kırcaali'dedir.

İkinci Sınıf Edremid 8	
İkinci Sınıf “ “ Kal‘a-i Sultâniye	8 8 33
Müretteb 5. Kolordu:	I/[95]
29. Bayburd	10+ Y 9 N 3 T
30. Erzincan	10
Birinci Sınıf Trabzon	9 — 32
Birinci Redif Kolordusu:	
Birinci Sınıf Ankara	12
“ “ Kastamonu	10
“ “ Konya	9 31
Üçüncü Redif İhtiyât Kolordusu:	
Birinci Sınıf Yozgad	9
“ “ Kayseri	9
“ “ Antalya	9 27

Bulgaristan’a karşı müretteb harekât-ı harbiyye planı müteferri‘âtından:

Makedonya Dârü’l- harekâtında Vech-i Tahaşşüd:

Tecemmu‘ Mıntıkası

Kumanova	Kumanova Müfrezesi	Y 7 Nişancı 3 İkinci Sınıf Priştine 9 12	[Senice Alayı Taşlıca’da]
Vardar Havza-i Vasî‘ası	7. Kolordu:		
“	19. Üsküb	10	
“	20. Mitroviçe	7	
“	Birinci Sınıf Üsküb	7 [Y 60 Taşlıca’da]	
“	İkinci “ “	6 bir alay Üsküb hat muhâfazasında	
“	“ “ Gilân	___ 39 [30]	
“	5. Kolordu:		
“	13. Selânik	10+Y 5 N 3 tabur	I[96]
“	15. Usturumca	10	
“	16. İştib	10	
“	İkinci Sınıf İştib	9 42	
“	6. Kolordu:		
“	17. Manastır	10 T Y 6’nın 3 tabur	
“	18. Debre	10	
“	Birinci sınıf Berat	9	
“	Birinci sınıf Selânik	6 [+[bir alayı Karaburun için] — 38	
“	2. Redif Kolordusu		
“	6. İzmir	10	
“	Birinci Sınıf Aydın	9	
	“ “ Uşak	9	
	“ “ Denizli	10 ___ 38	
Dârü’l- Havza-i Vustâsı	4. Redif Kolordusu:		
“	Birinci Sınıf Manastır	9	
“	“ “ Manastır	9	
“	“ “ Berat	9 27	

“	Müretteb İhtiyât Kolordusu:		
“	27. Hayfa	10 + Y 8 nişancı 3 tabur	
“	Birinci Sınıf Adana	12 34 [33]	
Siroz- Nevrekob	Müstakil Usturuma Kolordusu:		
“	14. Siroz	10	
“	İkinci Sınıf Siroz	8	
	“ “ Drama Fırkası’nın Nevrekob Alayı	3 22 [21]	I/[97]
Kuvve-i Umûmiyye:			
Nizâmiye	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	
100 +	80 +	62	= 242 tabur

Bu harekât-ı harbiyye lâyihasının ihtivâ etdiği esâsât [1]328 senesine kadar büyük mikyâsda değişmişse de bidâyet-i harbde Şark Ordusu’na yalnız bu lâyihanın 1-11. fıkraları ile buna aid lâhika teblîğ edilmiş ve Şark Ordusu buna istinâd eylemiş idi. Bu bâbda mütalâ‘at-ı âtiyeyi serd edebiliriz:

1- Bulgarların kuvve-i külliyeleriyle Trakya dârü’l-harekâtından ta‘arruzlarının ağleb-i ihtimâl olduğu bidâyet-i lâyihada iyi kesdirilmişdir. Fakat istinâd edilen esbâb lüzûmu derecede kuvvetli değildir. Makedonya cihetinde Sırb, Ulah, Rumların Bulgarlardan müteneffir olması [1]325 senesinde doğru ise de bundan sonra Kiliseler Mes’elesi’ni kendi elimizle düzeltdikden ve vaz‘iyyet-i umûmiyye bu devletlerin ittifâkını ihzâr eyledikden sonra vaz‘iyyet değişmişdi.

Trakya’daki Rumların bir dereceye kadar Bulgarlaşmış olması da za‘îf fikirdir; bi’l-‘akis hâssaten şimâl mıntıkadaki Bulgarlar çetin adamlardı.

(Makedonya’da şecî‘ bir ırk-ı İslâm) keli[me]leriyle tavsîf edilmekde olan Arnavudların bi’l-‘akis bize karşı hâl ve tavrı değişmişdi, şayed bu bâbda düşmanlarımız arasında bir fikir ve endîşe varsa bile müte‘âkib Arnavudluk harekâtında bozuk düzen kuvvetlerimizin bi’n-nisbe kolayca Arnavudluk içinde cevelân eylemiş olması bu husûsdaki kanâ‘atleri ber-aks eylemiş olabilirdi.

Gerçi Trakya Müslümanları iki istîlâ görmüşse de Trakya’da toplanacak ordunun kısm-ı küllisi Anadolu ahâlîsinden olacağından bu husûs dahi mühim bir sebeb olamazdı.

Nitekim harekât-ı harbiyye bi'l-'akis ekseriyyeti Trakyalılardan müteşekkil Edirne Kal'ası muhâfızlarına Trakya'da en büyük mukāvemeti ibrâz fırsatını gösterdi. Hatt-ı müdâfa'a-i aslîmizin düşman üssü'l-harekâtına mâ'il olması da bizâtihi kıymetsiz bir fikr-i nazarîdir. Bizim için mâ'il olan bir hat burada düşman içinde böyle idi ve bâ-husûs bizim arkamızda şimendüfer olmasına mukābil düşmanın arkasında Edirne Kal'ası kalacakdı.

Bulgarlar ister münferiden ister komşularıyla birlikde bizimle harbe girsin, Osmanlı ordu-yı asliyyesi ancak Trakya'da tecemmu' edebileceğinden Bulgar ordu-yı asliyyesi de işte hâssaten ve münhasıran bu sebeble Trakya'ya teveccühe mecbûrdu; bir ordu için en mühim hedef harekâtın düşman ordu-yı asliyyesinden ibâret olduğu kaziyye-i müsellemesi bu bâbda en mühim sebebdi; berrî, bahrî vesâ'it-i nakliyyemizin hâli ma'lûmdu. Deniz yolu bizim için açık bile olsa Garbî Rumeli'de kuvâ-yı fâika tahşîdi imkânsızdı. Yalnız Bulgarlarla muhârib bulunsak bile diğer hudûdlardaki kıta'âtımızın mühim bir kısmını oralardan ayırmak ve bunları Makedonya'da Bulgar'a karşı kullanmak ittihâzı gāyet müşkil bir karâr olurdu. Bu sebeble Osmanlı ordu-yı asliyyesi ister istemez Trakya'da tahaşşüde mecbûrdu. Sâniyen Bulgarlar kısmı küllileriyle Makedonya'ya yürüseler ve orada muzaffer dahi olsalar bu müddet

I/[98]

zarfında Trakya'da toplanacak Osmanlı Ordusu'yla boy ölçüşmeden evvel Makedonya'daki semerât-ı zaferden istifâde pek meşkûk kalırdı. Emr-i vâki, müdâhele-i esâsiyye gibi husûsât bu gibi vaz'iyyetlerde hiçbir vakit Bulgarlarca da emniyetle dâhil-i hesâb olamazdı.

Binâ'en-'aleyh Bulgarları Trakya'ya yürümeğe mecbûr edecek sebeb-i hakîkî bu idi; Diğerleri ancak az çok kıymetli esbâb-ı tâliyeden ibâretdi. Ma'a-mâ-fîh lâyihada bidâyetinde ma'kūl veya gayr-i ma'kūl esbâba müsteniden herhâlde doğru olarak verilmiş olan hüküm birinci fıkranın son cümlesinde alt üst edilmişdi.

2- Bulgarlar Avrupa düvel-i mu'azzamasından kendisini teşvîk edenlerle ve bir de Balkanlılarla anlaşmadan evvel bizimle harbe cür'et edebilürler mi idi? 1885 Harbi Bulgarlara bu bâbda iyi bir ders teşkîl eylemişdi. Bi'l-hâssa[1]324 den beri cereyân-ı hâl Balkanlıların niyet ve tasavvurunu vâzıhan göstermeğe kifâyet etmeliydi. Bulgarlar bizimle harb için diğer komşularla ittifâk etmese bile herhâlde i'tilâf eylemek mecbûriyyetinde idi.

3- Tecemmu' Esâsâtı:

Harbden maksad düşman kuvvetlerinin imhâ veya hiç olmazsa büyük mikyâsda ızrârıyla makâsıd-ı siyâsiyyemizi te'mîn olduğuna göre tekmîl sevk ve idârenin bu gāyeye ma'tûf olması bedîhidir. Bunun için ise evvel emirde serbesti-i hareketi muhâfaza etmek, ancak

müsâ‘id vaz‘iyyetlerde muhârebe-i kat‘iyyeyi kabûl eylemek, düşmanın işine geleni yapmakdan ve düşmanın istediği ân ve mahalde muhârebeyi kabûlden ictinâb etmek esâsdır.

Bu lâyihada mademki evvelâ düşmanın ta‘arruz edeceği ya‘nî seferberlik ve tecemmu‘da bize takaddüm edeceği ve bu sebeble en ziyâde Trakya’ya teveccühünün muhtemel veya bizim için en mazarr olduğu kabûl olunuyor, bu hâlde düşünülmesi lâzım gelen husûsât bu takaddümün derecesini ve kuvvetini en zararlı ihtimâle göre tesbît etmek, düşmanın asgarî ne kadar kuvvetle bu işe başlayabileceğini kesdirmek, ba‘dehû seferberliğimiz ve tecemmu‘muzun asgarî sür‘atine göre düşmanı te’hîre çalışmakla berâber nerede ne zaman düşmana müsâvî ve daha nerede fâik kuvvet toplayabileceğimizi hesâb etmekden ibâretdir. Bu hesâb netîcesinde tecemmu‘ mıntıkasının neresi olması lâzım geldiği kendi kendine tezâhür ederdi.

Halbuki lâyihada bu bâbda sarîh hiçbir şey görmüyoruz: Bi’l-‘akis birinci maddenin son fıkrasında Bulgarların Makedonya’dan da ta‘arruz etmeleri (ta‘arruz-ı aslî) ihtimâli nazar-ı dikkate alınarak her iki dârü’l-harekâtda bidâyetde düşman kuvve-i muhtemelesinin 2/3 ve hatta 3/4’üne mu‘âdil kuvvet tahşîdine çalışmak esâs kabûl edilir. Halbuki bu sûretle serbesti-i hareket tamâmen düşmana verilmiş ve her tarafda düşmana ittibâ‘ mecbûriyyeti hâsıl olmağın her tarafda za‘îf kalmış oluyor. Böyle toplandıkdan sonra düşman hangi tarafda za‘îf ise o tarafdan ta‘arruz etmeği düşünmek bir hayâldir. Bunu anlayıncaya kadar sûret-i umûmiyyede iş olub biter.

Tarz-ı inkısâmı tertîbde esâs bidâyetde bizim için düşmanın en mazarr hareket-i muhtemelesine göre en tehlikeli tarafda mümkün olabildiği kadar fazla kuvvet toplamağa çalışmakdan başka bir şey olamazdı ki bu mıntıkada

I/[99]

Trakya’dan ibâretdi. Gerek tehlike derecesi ve gerek vesât-i nakliyyemizin ve kuvâ-yı umûmiyemizin hâl ve vaz‘iyyeti ancak buna müsâ‘iddi. Lâhikadaki tarz-ı inkısâmı ve mıntıka-i tecemmu‘ ise büsbütün gayr-i kābil-i tefehhümdür. Mademki Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi Bulgar harekâtının seferberliğin 16’ncı günü başlayacağını kabûl ediyor. Yenice Hasköy hattında muhârebe-i kat‘iyyenin nihâyet 20. günde vukū‘ bulması lâzımdır. Bu 20 günde ise bu 7 kolordu burada nasıl toplanabilir? Anadolu dâhili fırkaları bu müddet zarfında buraya nasıl gelebilir?

Kezâlik lâyihanın 1. maddesinde Edirnelilere adem-i i‘timâd da nasıl ileri gidilmişse 3. maddede Kırcaalilere i‘timâd da o kadar ifrâta varılmışdı. Zamanımızda ahâlî-i müsellehanın muntazam kuvvetlere mukābelesi derecesini hiç de i‘zâm etmemelidir. Bizim Yemen harekâtı buna misâl teşkîl edemezdi.

Almanların Afrika-yı cenûbî muhârebesi gibi iyi bir misâl bizim bu fikrimizi tashîhe kifâyet etmeli idi. Tasavvur edilen vaz‘ü’l-ceyşde çok dağınıkdır: Mühim kuvvetlerin gelemeyeceği sûret-i kat‘iyyede kabûl edilen Kırkkilise şark havâlisine 23 tabur çok olduğu gibi Dimetoka müfrezesinin de büyük ma‘nâsı yokdur.

4- Gerçi harekât-ı harbiyye lâyihalarında usûlen ilk meydan muhârebesine kadar vukū‘u muhtemel ahvâl ve harekât hakkında az çok serd-i mütâla‘ât edilir ve bu harekât-ı serbesti-i hareketi elde bulundurmak istihdâf olunur. Fakat bu mütâla‘âtın bir tarafdan hakîkate yakın olması diğer tarafdan sarîh ve kat‘î bir gāye ve emeli göstermesi lâzımdır; dâ’imâ düşmanın imhâsını intâc edecek sûretde ittihâz-ı tedâbîre atf ve dikkat olunması şartdır. Halbuki “Düşmanın suver-i muhtelife-i tahattîsine göre icrâ olunacak harekât-ı tedâfüiyye” fıkrasında sadece tehdîd, urmağa çalışmak, manevra gibi kelimelerle ifâde edilen mühim fikirlerden başka bir şey görülmüyor.

Ta‘arruzda fikr-i umûmînin coğrafî olması sakatdır. Büyük kumandanların zihinlerinde bir fikr-i sâbit bulunması sûret-i umûmiyyede iyi netîce vermez fikr-i sâbit sadece “düşmanın imhâsı” olmalıdır. Her vaz‘iyyete göre buna hangi yoldan gidilirse işte en iyisi bu yoldur. Meselâ 1870’de Moltke zihnine Fransa Ordusu’nu şimâle atmayı koymasa idi birçok fırsatlardan belki daha iyi istifâde ederdi.

Ve’l-hâsıl bu harekât-ı harbiyye lâyihasında zaman, mekân, kuvvet hesâbı za‘îfdir. Maksad-ı tedâfü‘î ile Yenice-Hasköy hattında toplanarak Bulgarlara bu hatda dört nizâmiye kolordusu ve tâ Erzincan’dan gelecek kıta‘ât dâhil olarak birçok rediflerle mukābeleyi düşünmek herhâlde yanlış esâsâta müstenid bir fikirdir. [1]328 senesindeki vaz‘iyyet-i siyâsiyye ve askeriyyeye hiç tevâfuk etmez. [1]326’da yapılan ta‘dîlâtın da yalnız lâhikadaki kuvvetleri bu sene kabûl edilmiş olan teşkîlât-ı cedîdeye tevkîfden ibâret olduğu ve metne ilişilmediği anlaşılmakdadır.

Bu lâyihanın Garb Ordusu’na â’id aksâmı cild-i mahsûsunda tedkîk edilecekdir. Şimdilik şu kadar denebilir ki yalnız Bulgarlarla muhârib bulunulduğuna göre bile Makedonya’nın Anadolu ve Suriye kuvvetleriyle hiç olmazsa bidâyet-i harbde takviyesini tertîb şâyân-ı kabûl değildir. Bu kuvvetler Trakya’ya elbet daha evvel varabilir.

I/[100]

Burada ekseriyyet-i matlûbe bu âna kadar hâsıl olmuş bile olsa bu ekseriyyeti kahir bir fâ’ikiyyete iblâğ etmek bunların garba gönderilmesine müreccahdır.

b. Dört Numrolu Harekât-ı Harbiyye Lâyihası

Zaman-ı tahrîri ma‘lûm olmamakla berâber Bir Numrolu Lâyiha’dan mu’ahhar olduğu ve o zaman E. H şu‘be 3 müdîri olan kā'imakām merhûm Halil Bey tarafından tebyîz ve belki de tesvîd edildiği yazısından anlaşılan “Islav hükûmât-ı sagîresinin ittifâkına karşı harekât-ı askeriyye planı” ser levhasını hâ’iz olan şu lâyihada mevcûddur:

Bu lâyiha muhtemelen 4 numrolu projeye tekābül eden harekât-ı harbiyye lâyihası olub [1]328 vaz‘iyyet-i hakîkiyyesine tevâfuk etmemekle berâber bu vaz‘iyyete herhâlde 1 numrolu harekât-ı harbiyye lâyihasından daha ziyâde uygundu; fakat zîrde görüleceği üzre bu, büsbütün ihmâl edilmiş meydâna çıkarılmamışdır. Ma‘a-mâ-fîh bunun da mütâla‘a ve tedkîki fâ’ideden hâlî değildir.

Dört Numrolu Harekât-ı Harbiyye Lâyihası

Islav hükûmât-ı sagîresinin ittifâkına karşı harekât-ı askeriyye planı

Düvel-i sagîre-i Islaviye’nin kuvveti ber-vech-i âtidir:

	Tabur	Topçu bataryaları Serî‘	Topçu bataryaları Âdî	Süvâri
Bulgaristan	288	81	54	
Sırbistan	140			
Karadağ	60			
	488			

Buna karşı Devlet-i aliyye’nin son cem‘ edebileceği kuvvet:

Evvelâ Trakya’da:		Nizâmiye	Birinci sınıf redif	İkinci sınıf redif
Birinci Ordu Müfettişliğinden	122	+	86 +	44
İkinci Ordu Müfettişliği’nden	__		15	
Üçüncü Ordu Müfettişliği’nden celbi musammem	23	+	18	
	145	+	119 +	44 = 308

[Bunlardan hâriç olarak şimendüferler muhâfazasında 12 ikinci sınıf redif taburu vardır.]

I/[101]

Sâniyen Makedonya'da: Nizâmiye		Birinci sınıf redif		İkinci sınıf redif	
İkinci Ordu Müfettişliği'nden	132	+	86	+	83
Birinci Ordu Müfettişliği'nden celbi müsemmem	10	__		__	
	142	+	86	+	83 = 311

Bunlarda[n] hâric olarak şimendüferler muhâfazasında 18 ikinci sınıf redif taburu vardır. Hudûd-ı Yunaniye'de ve Karaburun'da 30 tabur vardır.

Düvel-i sagîre-i müttefikanın aleyhimize müştereken ta'arruzlarından evvel emr-i mukāsemede ittihâz ve i'tilâf eylemeleri tabî'î bulunmakla tertîb edecekleri müşterek ta'arruz planında menviyât-ı siyâsiyyenin bir te'sîr-i azîm icrâ etmeyerek sırf mütâla'ât-ı askeriyyenin delîl ve âmil yegâ[ne] olması mantıka muvâfik ve binâ'en-'aleyh ağleb-i ihtimâldir.

Şu hâle nazaran metâlib-i siyâsiyyelerini kısa yoldan istihsâl edebilmek için Devlet-i aliyye'ye kat'î ve serî' bir darbe urabilmek üzre Bulgaristan'ın umûm kuvvetini Trakya cihetinden pâyitahta doğru sevk eylemesi ve Karadağ ile Sırbiyenin Makedonya'ya ta'arruz etmesi bâdî-i emirde en muvâfık bir tedbîr gibi görünür.

Diğer cihetden Sırbiye ile Karadağ'ın kuvve-i mevcûdesi ancak 20 taburdan ibâret olub Devlet-i aliyye'nin ise hutût-ı dâhile isti'mâliyle birisi üzerine ve ale'l-husûs Sırbiye aleyhine kuvve-i mütefevvika ile ta'arruz mukābili icrâ ederek bunları müteferrikan mağlûb etmesi ve Trakya'da hazm ve ihtiyâta riâyet ederek bir hezîmet-i külliyeye uğramadan umûm kuvvetini gerilerde bir mevzi'-i tedâfü'îde cem ve tahşîd ile Bulgarlara bir mukāvemet-i şedîde ibrâz etmesi hâlinde harbin hükûmât-ı müttefika zararına netîce-i pezîr olacağı melhûz olduğu gibi seferberlik ve tecemmu'muzun betâ'eti hasebiyle bidâyet-i emirde Bulgaristan'ın kuvve-i umûmiyyesinden bir mikdâr noksânıyla da Trakya cihetlerine tecâvüze muktedir olacağı derkâr olmakla Makedonya cihetine 2-3 kolordu tahsîs eylemesi ihtimâlden ba'îd değildir.

Bir üçüncü ihtimâlde Bulgarların Trakya cihetinde üç kolordu ile müdâfa'ayı ihtiyâr ve kısm-ı küllisi ile Makedonya tarafından diğer küçük devletlerle müştereken ta'arruza ibtidâr eylemesidir.

Şıkk-ı evvel ve sâniye göre Trakya'da Devlet-i aliyye'nin vech ve sûret-i hareketi yalnız Bulgaristan aleyhine bir muhârebe takdîrinde karârgîr olan tedâbirden başka bir şey olamaz. Ancak Bulgaristan umûm kuvvet ile Trakya dârü'l-harekâtından ta'arruzu takdîrinde muhârebe-i kat'iyyeyi Lüleburgos [Lüleburgaz] verâsından müntehab olan mevzi'in daha

gerülerinde taharrî olunacak cenâhları müstenid bulunacak bir mevzi‘-i tedâfü‘îde i‘tâ etmek[1071] ve bu vechle kazanılacak zamandan bi’l-istifâde 3’ncü Ordu Müfettişliği ile Suriye’den bir mikdâr kuvveti Trakya dârü’l-harekâtına celb eylemek iktizâ eder.

I/[102]

Şu hâle nazaran Edirne’nin dahi uzun bir müddet mukāvemet edecek sûretde tahkîm ve techîzi ile berâber zehâ’ir ve mühimmâtının dahi âna göre ihzârı ve Bolayır’da dahi istihkâmât-ı hafife ve muvakkate ile bir hatt-ı müdâfa‘a te’sîsi lâzım gelir. Bundan başka böyle mahdûd bir mevzi‘de müdâfa‘a-i mutlakā ile ihrâz olunacak bir galebeden netâyic-i kat‘iyye iktitâf olunamayacağından böyle bir galebeyi müte‘âkib düşmanın yan ve arkalarını tehdîd edecek sûretde harekât-ı askeriyye icrâ etdirmek üzere Bahr-i siyah veya Marmara sevâhiline asker ihrâcının nazar-ı dikkatden dûr tutulması îcâb eder.

Vakt u nakd müsâ‘id olub bi’l-farz Tekfurdağı etrâfına bir muhît istihkâmı inşâsı hâlinde orduya bir mahrec-i ta‘arruzu ihzâr ve Bulgarlar daha ilerülere ta‘arruz etdikleri takdîrde mevki‘-i mezkûrun tarassud ve muhâsarası için asker terkine icbâr edilmiş olur.

Şıkk-ı sâlise göre bizim için mikdâr-ı kâfî kuvvet tahşîdini müte‘âkib şiddet ve sür‘atle Rumeli-i Şarkîye ta‘arruz ve tahattî etmek lüzûmu bedîhîdir.

Makedonya cihetine gelince sırf ihtimâlât üzerine mukarrerât-ı kıt‘a ahz olunamayacağından husemâmızın vech ve sûret-i hareketlerini keşf ve tahmîn için it‘âb-ı efkâra hâcet olmayub en muhtemel ve kendimiz için en mazarr ve mühlik şıkka göre tedbîr esâsı ittihâz etmek ve daha müsâ‘id ahvâl zuhûrunda âna göre ta‘dîlât icrâsıyla istifâdeye çalışmak muktezâ-yı hikmet ve mantıkdır. Binâ’en-‘aleyh bizim de tedâbîr-i tedâfüiyyemizi Makedonya’dan üç devletin birden ta‘arruz edeceği faraziyyesine ibtinâ etdirmekliğimiz iktizâ eder.

Şu hâle nazaran taksîm-i asâkir vech-i âtî üzere olmalıdır:

Bî-taraflığı te’mîn olunduğu farz olunan Yunan hudûduna ikinci sınıf Naslic Fırkası T 8 [Teselya cihetine] ve Müstakil Yanya Nizâmiye Fırkası’yla ikinci sınıf Yanya Redif Fırkası T 19 [Yanya cihetine]

[1071] Asıl mes’ele işte bu mevzi‘in veya tecemmu‘ hattının neresi olacağını kat‘î ve sarîh hesâbâta müsteniden kesdirmek ve ta‘yîn eylemekde idi. (M. N)
Hâtıra: [Istranca-Çorlu ve Belgrad Silivri ve Çatalca mevzi‘leri keşfolunacak.]

Bulgar hudûduna	Nizâmiye	Birinci sınıf	İkinci sınıf
Usturuma mıntıkasına	10	0	9= 19
Mıntıka-i merkeziye	56 10 13	15 28 21	9= 80 İkinci Müfettişlik Rumeli mıntıkasından İkinci Anadolu mıntıkasından ve Birinci Müfettişlik'den = 38 = 34 Suriye'den 152

Sırbiye hudûduna:		171
Üsküb ve Priştine hattı üzerine 20	70	24= 51[114]

Karadağ hudûdunda:	Nizamiye	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf
İşkodra cihetine	10	0	19=29
İpek cihetine	10	4	8=22
İhtiyât-ı umûmî-i sevkü'l-ceyşi	10	11	9=30

18 tabur ikinci sınıf redif şimendüferlerin muhâk[f]zasına tefrîk ve ta'yîn olunur.

Sırbiye ve Karadağ hudûdlarına Arnavud gönüllülerinden ve müstahfız efrâdından mümkün mertebe çok efrâd cem' ve tahşîdine çalışılması muktezidir.

Sekizinci kolordu mıntıkasından gelecek kuvvet ise peyderpey ihtiyât-ı umûmiyyeye iltihâk veyâhud o zamana kadar ahvâl-i harbiyyenin alacağı renk ve sûrete göre lüzûm görülen mıntıkayı takviye eder.

Birinci şıkka ya'nî Bulgarların umûm kuvvetlerini Trakya'ya sevk etmiş olmalarına nazaran Karadağ hudûdunda terk edilen 51 taburdan mâ-'adâ bi'l-cümle kuvvet Sırblar aleyhine sevk edilerek 140 taburlarına karşı:

Sırbiye hudûduna mahsûs 51 + Bulgar hudûdundaki 171 + sevkü'l-ceyş ihtiyâtı 30= 252 tabur ve 15.000 Arnavud müstahfız ve gönüllüleri ile ta'arruz mukābili icrâ edilerek imhâsına çalışılır ve ândan sonra da Karadağlılar'ın def'-i ta'arruzâtına gayret edilür.

Şıkkı sâniye göre Bulgarların 64-96 taburla Makedonya'dan ta'arruzları için birkaç ihtimâl mevcûddur:

Evvelâ: Taksîm-i musammeme göre Makedonya'nın eski Sırbistan denilen aksâm-ı şimâliyesi Sırblıların ta'arruzuna terk edilerek Bulgarların cenûb cihetlerinden bi'l-hâssa Usturuma havzasından ta'arruzları ile Sırb ve Bulgar orduları arasında büyücek bir mesâfe terk edildiği hâlde Bulgar hudûduna terk edilen 171 taburla 30 tabur ihtiyât kuvveti ya'nî 201 taburla Bulgarlar aleyhine ta'arruz ve bunda ihrâz-ı muvaffakiyyet edildikden sonra Sırblılar aleyhine kuvâ-yı külliye tahşîd edilerek her iki ordunun ayrı ayrı tenkîline sa'y olunur.

Yalnız bidâyet-i emirde kuvâ-yı cüz'iyye ile Sırblıların umûm kuvvetlerine karşı bir muhârebe-i ric'iyye ile vakit kazanabilmek için bazı mevâki'in tahkîmine ihtiyâc vardır ki bu cihetleri mebhas-ı mahsûs da münâkaşa edilecekdir.

Bulgarlar ve Sırblılar ile tevhîd-i harekât etmek üzere şimâl cihetlerinden tecâvüz ya'nî Üsküb-İştib istikāmet-i umûmiyyesinde Sırblılar ile aynı zaman ve târîhde ta'arruz eder ve aralarına girilerek ayrı ayrı darb ve tenkîllerine imkân kalmaz ise iş bu ta'arruz kuvvetlerinin yalnız süvâri ve gāyet za'îf seyyâr kıta'ât tarafından tarassudlarıyla iktifâ olunarak Karadağ'a terk edilen kuvvetden başka umûm kuvvetin cenûb-ı garbîye doğru Pirlepe-Demirkapu taraflarında ya'nî kuvâ-yı hasmânenin yanlarında tahşîdi ile müsâ'id fırsat zuhûrunda ta'arruz-

1

I/[104]

mukābil icrâsına ve olamadığı takdîrde Manastır Pirlepe taraflarında tahaşşüd edilerek düşmanın dağ gerilerinden geçeceği esnâda kol ve yanlarına ta'arruz ile ayrı ayrı tenkîline ve onda da muvaffak olamaz ise Arnavudluk cibâline tahassun ile Trakya'daki ordu-yı Osmâniye'nin muvaffakiyyet-i kat'îyesine kadar hurûb-ı sagîre ile temdîd-i mukāvemet etmeğe sa'y olunur.

Üçüncü şıkka göre ittihâz edilecek tedâbîr ise ikinci şıkka karşı bâlâda zikredilen tedâbirden ibâret olub ancak daha hudûd civârlarında ya'nî takrîben Üsküb-İştib ve Siroz havâlisinde tasmîm edilen mukābil ta'arruzlarda muvaffakiyyet imkânı za'îf olur.

c. Tedkîkât

[1]328-29 seferberlik istihzârâtında muhtelif devletlerle muhtelif ihtimâller dâhilinde harb edilmesine göre muhtelif dârü'l-harekâtlarda tecemmu' edecek orduların nizâm-ı harbleri ve vaz'ü'l-ceyş haritaları evvelce görüldüğü üzre 1:… elh numrolu projeler halinde tertîb edilmiş olub bunlardan beş numrolu proje Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın müttefiken bizim ile hâl-i harbde bulunmasını nazar-ı dikkate alıyordu. Bu projelerin hulâsası zeylde merbûtdur. Beş numrolu projelere nazaran kolorduların kuvveti ve tecemmu' noktaları ber-vech-i âtî idi:

Şark Ordusu; (Şarkî Rumeli Kuvâ-yı Umûmiyyesi)		Kuvve-i Umûmiyye	
	İnsan	Hayvan	Araba
1- Edirne Kal'ası: 10. F. Edirne, Gümülcine Karahisar fırkaları (41-2-12)	56.765	8.150	2.227
2- Kırcaali Müfrezesi (Kırcaali-Paşmaklı) (21-1-3)	24.097	6.119	735
3- Müretteb 15. Ko. (Dimetoka) Çanakkal'a Edremid fırkaları (19-1-6)	23.392	5.727	1.618
4- 16. Ko. (Vize) Konya, Babaeski, Ankara fırkaları (34-1-9)	40.090	7.700	2.519
5- 1. Ko. (Kırkkilise garbı) kendi fırkaları (33-3-15)	48.872	11.886	34?9
2. Ko. (Hasköy) fırkaları (33-3-18)	48.396	11.135	3.234
3. Ko. (Kırkkilise) " (33-4-14)	45.577	11.493	3.112
4. Ko. (Havsa şimâli) F 11,12 Bursa, İzmit fırkaları (12-3-34)	42.697	9.066	2.792
Müretteb 24. Ko. (Kırkkilise cenûbu) F 29, (32-1-12) 36, Trabzon fırkaları,	35.973	7.486	2.098 I/[105]
Redif 17. Ko. (Babaeski şimâli) Ereğli, Kastamonu, Samsun fırkaları (27-1-9)	31.989	6.676	1.784
18. Ko. (Kırkkilise cenûb-ı garbîsi) Yozgad, Kayseri, Antalya fırkaları (17-1-4)	30.416	6.085	1.738
Müretteb 23. Ko. (Tekfurdağı) Fırka 26, Adana, Haleb fırkaları (12-4-34)	43.094	9.759	2.484
6-Müstakil Süvâri Fırkası (0-32-3)	2.208 6.062	2.190 6.065	147 363
Yekûn 368-57-129	480.120	109.546	28.290

Garb Ordusu;

1-Vardar Ordusu: 5. Ko: 13, 15, 16.ve İştib fırkaları (41-4-18)	48.953	11.712	3.107

6. Ko: 17,1 8. ve Manastır fırkaları (40-3-18)	46.590	10.910	2.740
7. Ko: 19. ve Priştine Üsküb fırkaları (33-4-18)	45.748	13.859	3.002
Ferzovik Müfrezesi: 20. Fırka (13-2-3)	14.620	3.079	859
Taşlıca Müfrezesi (nizâmiye) (6-1-1)	6.382	1.263	275
Müstakil Süvâri Fırkası (0-2-2) 133-34-60			
2- Usturuma Kolordusu: 14. ve Siroz fırkaları (22-3-10)	26.751	6.847	1.613
3- Hudûd-ı Yunaniye Redif Kıta'âtı: Müretteb 8. Ko: 24 Nasliç, Aydın fırkaları (29-3-9) Müretteb 2. Ko. redif Denizli Uşak fırkaları (25-1-6) Müstakil Yanya Ko.: 23. ve Yanya fırkaları (22-1-9) 76-5-23	33.625 26.160 25.884	7.565 4.804 6.092	2.015 1.486 1.560
4- Karadağ Hudûduna Müretteb Kıta'ât: Müretteb İşkodra Ko: 24. ve İlbasan fırkaları (27-1-6)	32.232	6.385	1.672
İpek Müfrezesi: 21. ve Prizren fırkaları (22-1-6) 49-2-23	24.898	5.094	1.108
5- Karaburun Müfrezesi: Selânik Fırkası (9-1-1)	3.260	903	226
289-45-106	335.414	38.513	19.664

I/[106]

Bu sûretle Rumeli'de cem'an şu kuvvetlerin tahşîdi mutasavverdi:

Şark Ordusu : 368-57-129

Garb Ordusu : 289-45-106

Garbî Rumeli'deki müstahfızlar : 100-0-0

Yekûn : 666-102-235

Bu bâbda mütâla‘ât:

1- Rûh-ı esâsı yine ilk harekât-ı harbiyye lâyihasıdır. Her iki dârü’l-harekâtda birçok kuvvet yığılmış, kâğıd üzerinde her iki mahalde de düşman kuvâ-yı umûmiyyesine hatta fâik kuvvetler cem‘ edilmişdir. Fi’l-hakîka Bulgarın 288 tabur ve 153 bataryası kâmilen şarka bile gelse[1072] karşusuna 368 tabur, 129 batarya getirilmiş; garbda da Sırb, Karadağ, Yunan’ın cem‘an 268 tabur ve 194 bataryasına karşı da müstahfızsız 289 tabur ve 106 bataryanın celbi tasavvur edilmişdir. Garbdaki bu kuvvet buradaki düşman istikāmetlerine nazaran takrîben şöyle düşer:

Muhtemel Bulgar ve Sırb kuvveti 168 tabur 136 batarya, mukābil Osmanlı kuvveti 155 tabur 70 batarya

Muhtemel Karadağ kuvveti 56 tabur 19 batarya, mukābil Osmanlı kuvveti 49 tabur 12 batarya

Muhtemel Yunan kuvveti 72 tabur 51 batarya, mukābil Osmanlı kuvveti 58 tabur 24 batarya

Bu sûret ile kuvâ-yı Osmâniyye muhtemel düşman inkısâmına karşı âdetâ nisbet dâ’iresinde taksîm edilmiş ve her tarafda za‘îf kalmışdır. Bu hâl Şark Ordusu için de böyledir.

2- Aydın, Denizli ve Uşak gibi Anadolu’dan en çabuk gelebilecek fırkaların Garbî Rumeli’ye gönderilmesi ve bâ-husûs bunların 15 günde Yunan hudûdunda hazır kabûl edilmesi gayr-i kābil-i tefehhümdür.

3- Bu ordunun tecemmu‘ mıntıkasından geriye ric‘atı meselâ bir fırkanın ric‘atına hiç de benzemez. Tecemmu‘ mıntıkasına daha vakt-i hazarda ve seferberlik ve tecemmu‘ devrinde külliyetli erzâk ve cebhâne idhâr edilir. Birçok hazırlık yapılır. Binâ’en-‘aleyh ric‘at hâlinde ya bunların kısm-ı küllisini fedâ etmek veya bunların uğuruna muhârebeyi arzumuz hilâfına kabûl etmek îcâb eder. (Vaysenburg[Weissenburg], Şipicheren[Spicheren] ve hatta Kırkkilise Muhârebesi) Kezâlik seferberlik ve tecemmu‘ devirlerinde düşmanın tarz-ı inkısâmı hakkında doğruya yakın haber almak sûret-i umûmiyyede hesâba dâhil olamaz. Tesâdüfe bağlıdır. ([1]806’da Prusyalılar)

Ancak ilk mühim temâs bu bâbda ma‘lûmat-ı lâzımeyi vermeğe başlar. Bu zamanda ise koca bir ordunun îcâbında bilâ-muhârebe ric‘atını emretmek için ale’l-ekser zaman geçmiş olur. Halbuki 4. lâyihada bile Bulgar Ordusu’nun hemân kâmilen Trakya’ya yürümesinin ağleb-i ihtimâl olduğu kabûl edildiğine göre müttefikeyne Yunan da iltihâk ederse bu hâl büsbütün

[1072] Metinde gelse kelimesinden sonra “Karşı bile bunun” kelimeleri vardır. Cümle de anlam bütünlüğünün bozulmasına neden olduğu için yazılmamıştır.

kuvvetlenmiş olurdu. Bu takdîrde ise seferberliğin 15-16'ncı günü Şarkî Trakya hudûdunu geçecek seyyâr orduyu teşkîl eyleyecek lâ-akall 7-8 Bulgar fırkasına karşı

I/[107]

(168-192 tabur) aynı müddet zarfında buna fâik olmakdan sarf-ı nazar hatta mu'âdil bir kuvveti bile Kırkkilise, Hasköy hattında toplamayı düşünmek esâssız bir şey olurdu. Binâ'en-'aleyh vakitsiz bir felâkete ma'rûz kalmamak için bu hat üzerinde kısmen ilerlemiş olan tecemmu'u geriye nakletmek îcâb ederdi ki bu da ber-vech-i bâlâ mahâzîri intâc ederdi. Herhâlde yalnız Bulgara karşı müretteb harekât-ı harbiyye lâyihasında tecemmu' mıntıkası Kırkkilise-Hasköy hattı olarak ta'yîn edilmiş ve Bulgar-Sırb-Karadağ'a karşı tecemmu'un Lüleburgaz'dan bile geriye alınması tasavvur edilmişken düşmanlara bir de Yunan'ın iltihâkı karşusunda tekrâr Kırkkilise-Hasköy hattının kabûl edilmesi gayr-i kābil-i tefehhümdür. En basit hesâbla bile tecemmu'un geriye alınması lâzım gelirdi.

Şayed bu en mazarr ihtimâl tahakkuk etmez ve meselâ düşman kısm-ı küllisi Makedonya'dan ta'arruz ederse gā'ib edilecek 4-5 gün büyük bir rol oynamazdı.

Osmanlı Ordusu'nun harekât-ı harbiyye lâyihasının esâsları ne olmalıydı, evvel emirde Alman Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyyesi'nde Moltke'nin telkînâtına göre harekât-ı harbiye lâyihası ne demekdi, bunu göstermek için şu satırlar nakl edildi:

Harekât-ı Harbiyye Lâyihası, Hedef-i Harb, Hedef-i Harekât

Hiç olmazsa hutût-ı umûmiyyesiyle, harekât-ı harbiyye lâyihası ta'yîn ve tesbît edilmezden evvel ordunun ilk tecemmu'unu -kuvâ-yı harbiyyenin hazırlık mevzi'ini- tasavvur ve tertîb etmek mümkün olamaz. Evvel emirde ta'aruzî veya tedâfü'î ne sûret ile hareket edilmek istenildiğini düşünmek lâzımdır; çünkü ordunun ilk tecemmu'u harekât-ı harbiyye ile gāyet sıkı sûretde münâsebetdârdır. Bu bâbda birçok coğrafî, idârî, siyâsî mülâhazât nazar-ı mütâla'aya alınır. Kıla' ve istihkâmât, müsâ'id arâzi mıntıkaları, şimendüfer ittisâlâtı, istihdâmı kābil kuvâ-yı harbiyyenin mikdârı, bunun tecemmu'una muktezî zaman bu bâbda hutût-ı umûmiyyeyi tesbît ederse de siyâset pek mütebeddil tes'irâtı hâ'iz olan bir unsurdur ve istihsâl edilecek netîce için siyâsetin ehemmiyeti ne kadar büyük olursa mülâhazât-ı askeriyyeye te'sîri o nisbetde tenkîs ve izâle edilir.

Sûret-i tecemmu'u ta'yînde istinâd edilen nukāt-ı nazar yanlış ise kabûl edilen tarz-ı tecemmu'un da hiçbir kıymet ve ehemmiyeti kalmaz, ordunun ilk tecemmu'unda irtikâb edilecek tek bir hatâyı bile seferin bütün müddet-i devâmınca tashîh etmek kābil olmaz. Binâ'en-'aleyh tasavvur edilen tertîbâtı uzun müddet tedkîk ve mütâla'a etmek -kıta'âtın harb hazırlıkları, nakliyyâtın hüsn-i tanzîmi– ve hatâsız sûretde arzu edilen maksadı te'mîne müsâ'id bir hâle getirmek lâzımdır. Hazırlanan kuvâ-yı harbiyyenin sûret-i isti'[m]âlini, harekât-ı

harbiyyenin tar[z]-ı cereyânını ise evvelden ihzâr etmek kābil değildir. Çünkü karşımızdaki düşmanda arzu ve maksadına göre hareketde serbestdir ve harekât-ı harbiyye yalnız bizim maksadımıza göre değil düşmanın da maksad ve icrâātına tevfîkan cereyân eder. Halbuki kendi maksad ve arzumuzu bilirsek de düşmanınkini yalnız zanneder ve tahmîni

I/[108]

olarak biliriz; düşmanın yapabileceği harekâtdan kendisine en fâ'ideli hangisi olabileceğini tedkîk ederek bunun en muhtemelü'l-icrâ olduğunu kabûl ederiz. Eğer serbestî-i harekete mâlik isek ya'nî kendi arzu ve maksadımıza göre hareket etmeğe hazır isek ve buna karâr vermişsek düşmanın arzu ve makāsıdını tahdîde mecbûr edebilirsek düşmanı maksadından vaz geçirmek yalnız ta'biye vesâ'iti ile ya'nî muhârebe ile mümkün olabilir.

Büyük bir muhârebenin tevlîd eyleyebileceği netâyic-i maddiyye ve ma'neviyye o kadar şumûllü olur ki ale'l-ekser büsbütün yeni bir vaz'iyyet-i harbiyye tahaddüt[s] eder ve yeni bir esâsa istinâden yeni tedâbîr ittihâz etmek îcâb eyler. Binâ'en-'aleyh en mühim mes'ele yeni vaz'iyyeti doğru ihâta etmek ve buna nazaran tedâbîr-i münâsebeyi vakt-i lâzımında ittihâz ve kemâl-i cür'et ve metânet ile tatbîk edebilmekdir.

Muhârebenin ta'biyece hitâmı yeni sevkü'l-ceyş karârları için esâs teşkîl eder. Çünkü bir muhârebenin gerek kazanılması gerek gā'ib edilmesi ahvâli o kadar tebdîl eder ki hiçbir zekâ-yı beşer ilk muhârebeden sonra ahvâlin ne renk kesb edeceğini evvelden takdîre imkân bulamaz. Napolyon bunu îmâ ve irâ'e etmek üzre "Benim hiçbir zaman harekât-ı harbiyye planım yok idi" demişdir. Binâ'en-'aleyh hiçbir harekât-ı harbiyye lâyihası düşmanı kuvâ-yı asliyyesiyle vukū' bulacak ilk müsâdemeden sonrası hakkında az çok bir emniyetle i'mâl-i fikir edemez; yalnız mukadderâta îmânı olmayan bir insandır ki bir harbin evvelce her tarafı düşünülmüş, tekmîl teferru'âtıyla tertîb edilmiş ve sonuna kadar sebât ile icrâ ve tatbîk edilmiş bir fikr-i ta'arruziye tevfîkan cereyân edeceğini iddi'â edebilir.

Başkumandan kendisince vusûlu matlûb hedefleri hutût-ı umûmiyyesiyle dâ'imâ göz önünde tutar ve ahvâlin tebeddülüyle bu hedeflerden vazgeçmeğe mecbûr kalırsa da bu hedeflere ne gibi yollardan vâsıl olacağını hiç bir vakit evvelce emin bir sûretde kesdiremez. Esnâ-yı harbde evvelce vukū'u tahmîn ve takdîr edilemeyecek olan vaz'iyyetlere istinâden bir sürü karârlar ittihâz etmek îcâb eder. Harbin yek-diğerini ta'kîb eden safahât-ı muhtelifesi vukū'dan evvel ittihâz edilen karârlarla değil bi'l-'akis ânı icrâât ve iktidâr-ı askerî ile idâre edilebilir.

Nazar-ı dikkate alınacak şey her hâl-i husûsîde zalâm-ı mechûliyyet içinde pûyân-ı vaz'iyyet-i hakîkiyyeye infâz-ı nazar edebilmek, ahvâli lâyık olduğu derecede takdîr

edebilmek, mechûlü keşf edebilmek ve serî‘ bir karâr ittihâzıyla bunu kuvvet ve kat‘iyyetle tatbîk edebilmekdir.

Düşmanın ve bizim arzu ve maksadımız gibi birisi ma‘lûm ve diğeri mechûl iki unsur-ı mühmelle berâber üçüncü bir unsur olmak üzre de ahvâl-i havâ’iye, hastalık, şimendüfer kazaları, her dürlü ahvâl, ve mü’essirâtdan mütevellid hatâ ve sû’-i tefehhümler gibi kaza veya kader netîceleri ve ma‘a-mâ-fîh ne ihdâs ve ibdâ‘ı ve ne de arzu ve maksadımıza göre tevcîh ve idâresi iktidârımız dâhilinde bulunmayan husûsât da vardır ki bunlar dâhil-i hesâb olamaz.

I/[109]

[1764 seferinden sonra Moltke gerek kışa ve gerek mevsime istinâd-ı harekât-ı askeriyyenin hesâb ve tertîb edilemeyeceğini yazmışdır.]

Bununla berâber harb körü körüne bir arzuya müsteniden de sevk ve idâre edilemez.

Vukū‘a gelebilmesi me’mûl ahvâl-i muhtelife iyice hesâb edilmeli ve vukū‘ bulması me’mûl her hâlin tarafeyn için fâ’ide veya zararı mûcib olacağı te’emmül edilmeli ve başkumandan her hâl-i husûsiyyede en iyi bir sûret-i hareket olmasa bile en ma‘kūl ve ihtiyâtkâr bir karârı emr ederken hedef-i mahsûsunu dâ’imâ göz önünde bulundurmalıdır, Binâ’en-‘aleyh bu bâbda yalnız ma‘lûmat-ı nazariyye kifâyet edemeyüb evsâf-ı fikriyyenin, tabî‘at ve mizacın serbest, amelî ve fennî bir inkişâfa mazhariyeti ve ma‘lûmat-ı askeriyye ile tersini ve gerek bi’z-zât tesâdüf edilen ve gerekse târîh-i harbden istinbât edilen tecârible tekemmül etmiş olması lâzımdır.

*

* *

Hedef-i harb ile harekât-ı ta‘arruziyenin hedefini (hedef-i harekât) yek-diğerinden ayrılmalıdır.

Hedef-i harb ordu olmayub düşmanın menâbi‘-i mühimmesini ve merkez siyâsetini ihtivâ eden bir kısım arâzisi ve pâyitahtıdır. Elde edilmesi arzu olunan husûsî veya elde edilmesi istenilen şeylerle mübâdele edilecek olan mevâdı ihtivâ eder.

Hedef-i harekât ise hedef-i harbi setr etdiği müddetçe düşman ordusudur.

Eğer düşman ordusu muhârebât-ı müte‘âkibe ile sarsılmış veya za‘îflemiş ise ve harekâtımıza te’sîr edemeyecek derecede uzakda bulunursa veyâhud harekât-ı ta‘arruziye icrâ edemeyecek bir mıntıka-i arâzide ise bu hâlde aksâm-ı arâzi ve şehirler ordu kadar ehemmiyet-i mahsûsa kesb eder. Ya‘nî hedef-i harb ve harekât birleşir.

Osmanlı Ordusu'nun harekât-ı harbiyye lâyihası esâsâtı evvel emirde hazarî vaz'ü'l-ceyş ve teşkîlât tamâmen tatbîk edilmiş, sefer için lüzûmu vechle hazırlanmış olmak şıkkına, bir kerede seferberlik bidâyetindeki vaz'iyyet-i hakîkiyyeye göre ber-vech-i âtî tedkîk edildi:

a) Normal Hâle Göre

Normal hâle göre en ziyâde aleyhde olarak esâsât-ı âtiye nazar-ı mütâla'aya alınabilirdi:

1- Siyâseten en mazarr hâl hiçbir müzâheret-i siyâsiyye ve maddiyye te'mîn edilmeksizin Bulgar, Sırb, Karadağ ve Yunan'la def'aten hâl-i harbde olmak.

2- Hâkimiyet-i bahriyyenin meşkûk olması hasebiyle Adalar Denizi ve Bahr-i Sefid'i kapalı kabûl eylemek.

3- (Balkan Harbi'ndeki tecrübe-i fi'liyyeye nazaran) Osmanlı hutût-ı muvâsalası vasatî kābiliyyet-i âtiyeyi hâ'iz kabûl edilebilir: (Bu mekādîr-i harbden evvel de böylece takdîr bi't-tabi' mümkündü).

I/[110]

a) Dersa'âdet- Edirne şimendüferi yevmiyye 10 tren (hakîkatde 26 günde üst üste 7,4 tren yapdı. Ma'a-mâ-fîh güzel bir işletme ile 10 tren yapabilirdi).

b) Anadolu şimendüferi yevmiyye 8 tren (hakîkatde 13 günde 90 tren ya'nî yevmiyye 7 tren yapdı).

c) İltisak şimendüferi yevmiyye 5 tren (hakîkatde yapdı).

d) İzmir-Susurluk şimendüferi yevmiyye 3 tren (hakîkatde 2 ve daha fazla yapdı).

e) Haydarpaşa-Sirkeci hâric olarak Marmara ve Bahr-i siyah sevâhilinden Trakya sevâhiline yevmiyye üst üste 8 trene mu'âdil nakliyyât yapılabilir (hakîkatde 16 günde 79 tabur 13 batarya, lâ-akall "15.000" ikmâl efrâdı 4-5 bin hayvan vesâ'ire nakledildi).

f) İlk ikmâl efrâdı ve vesâ'it-i nakliyye kāfileleri seferberliğin 3-4'ncü günleri ahz-ı asker merkezlerinden hareket edebilir (hakîkate muvâfıkdır).

Redif taburları seferberliğin 5. gününden i'tibâren merkezlerinden harekete başlayabilir (kezâ).

4- Düşman orduları her tarafda ta'arruzî hareket eder.

Hakîkate pek yakın olan bu esâsâta tevfîkan şimdi normal bir tecemmu' ber-vech-i âtî hesâb edilebilir:

1-Düşman:

Erkân-ı Harbiyyece kabûl edilen ma'lûmâta göre düşman kuvâ-yı harbiyesi a'zamî şunlardır:

Seferber Bulgar Ordusu: 9 fırka= 216-37-(135 sahrâ+18 cebel+9 obüs)

“ Sırb “ : 10 fırka= 130-21-(90 sahrâ+2 süvâri+9 cebel+6 obüs)

“ Karadağ “ : 4 fırka = (11 livâ)= 56-0-(8 sahrâ+11 cebel)

“ Yunan “ : 8 fırka = 90-10-(48 sahrâ+24 cebel+ağır)

31 fırka 52-68-363

Karadağ Ordusu gerek teşkîlâtı gerek dârü'l-harekâtın ahvâl-i coğrâfiyyesi hasebiyle büyük mikyâsda bir hareket-i ta‘arruziyyeye muktedir değildir. Bunun en ziyâde İşkodra istikāmetinde hareketi ve bi'l-mukābele derhâl tahkîm ve takviyesi lâzım olan İşkodra mevki‘-i müstahkemi ve buradaki seyyâr kıta‘ât tarafından te'hîr ve işgāli muhtemeldir.

Yunan Ordusu vaz‘iyyet-i coğrâfiyyesi iktizâsı hiç olmazsa bidâyet-i seferde münferid kalacakdır. Dârü'l-harekâtın hudûdu kısmen hudûda amûd (şark) ve kısmen mevâzi (garb) olan Pindus ve Ağraka silsileleri ile iki kıt‘aya ayrılmış olduğundan Yunan Ordusu'nu da müsâvî veya farklı kuvvetde iki grub hâlinde veyâhud tekmîl kuvvetiyle bir tarafda bulunacak sûretde inkısâma mecbûr eder.

En mazarr ihtimâl tekmîl veya a‘zamî kuvvetiyle şarkî kısımdan, Teselya'dan Makedonya'ya ta‘arruz etmesidir. Bu hâlde de Manastır istikāmetinde şimâle hareketi, Selanik istikāmetinde hareketinden daha ziyâde bize sû'-i te'sîr yapabilir. Ma‘a-mâ-fîh siyâsî düşüncelerin Yunanistan Ordusu'nu Selanik'e sevk edişi de muhtemeldir ki bu ihtimâl

I/[111]

bi't-tabi‘ daha lehde olur. Yunan kuvve-i bahriyye ve berriyesinin mikdârı sevâhili Osmâniyyeyi ciddî bir tehdîde müsâ‘id değildir. Yunan filosu bizim sulara gelse bile te'sîri muhtemelen nihâyet abluka ve bombardımana inhisâr eder.

Bulgar ve Sırb ordularının başlıca suver-i âtiye-i hareketi şayân-ı tedkîkdir:

a) Sırb Ordusu'yla Bulgar Ordusu'nun kısm-ı küllisi Makedonya'dan ta‘arruz ve Bulgar Ordusu'nun bir kısmı Trakya'da tedâfü‘î hareket eder.

b) Sırb Ordusu'yla Bulgar Ordusu'nun bir kısmı Makkedonya'dan ta‘arruz ve Bulgar Ordusu'nun kısm-ı küllisi Trakya'da ta‘arruz eder.

c) Sırb Ordusu Makedonya'dan, Bulgar Ordusu kâmilen Trakya'dan ta‘arruz eder.

d) Bulgar Ordusu'nun hey'et-i umûmiyyesiyle Sırb Ordusu'nun bir kısmı Trakya'dan, Sırb Ordusu'nun kısm-ı küllisi Makedonya'dan ta‘arruzî hareket eder.

Harb gerçi siyâsetin vâsıta-i icrâ'iyesi ve amâl-i siyâsiyyeyi tatmin uğrunda teşebbüs edilecek son çâre ise de bu gāyeyi ancak düşman ordusunun mahv ve imhâsıyla vusûl mümkündür. Makedonya'nın er geç anavatanla irtibâtını gā'ib etmesi ihtimâlinin mevcûd olmasına mukābil vesâ'it-i nakliyye-i Osmâniyye'nin hâl-i hazırının ve memleketin vaz‘iyyet-

i coğrâfiyye Osmanlı ordu-yı asliyyesinin ancak Trakya'da tecemmu'una müsâ'id olacağı kolayca kābil-i hesâb olduğundan müttefikeynce evvel emirde imhâsı îcâb eden kuvvet ancak bu olabilir. Bundan sonra Garbî Rumeli bizâtihi mağlûb olur. Buna nazaran îcay[b]ât-ı askeriyye en ziyâde c ve d şıklarının nazar-ı mütâla'aya alınmasını îcâb eder. Fakat Balkanlılar gibi şimdiye kadar yek-diğerine adem-i emniyet ve rekabet hissiyâtı ile perverde olmuş hükûmetler arasında bu lüzûm-ı askeriyyenin îcâbât-ı siyâsiyye karşusunda ne dereceye kadar tatbîk edileceği meşkûkdur: Hükûmât-ı müttefika için müşterek hedef-i harb hâssaten Makedonya olduğuna ve bunun arzu-yu umûmiyi kâfîl sûretde taksîmi pek güç olduğuna göre her müttefikin hiç olmazsa kâğıd üzerinde kendisine isâbet eden kısm-ı arâziyi bi'z-zât işgāl etmek istemesi de mümkündür. Binâ'en-'aleyh (b) kısmı lehimize olarak daha ziyâde hakîkate yakın olub hiç olmazsa bir fırka Bulgarın Makedonya'da kalması ve Sırb Ordusu'nun hey'et-i umûmiyesiyle berâber Makedonya'daki Sırb Bulgar kuvvetlerinin 164-24-122 ve Garbî Rumeli'deki düşman kuvâ-yı umûmiyesinin a'zamî 310-34-216'ya bâli' olması muhtemeldir. Bu kuvvetden Sırb ordu-yı aslîsinin en ziyâde cenûbî Sırbistan'dan, Vranye[Vranje] havâlisinden demiryolunu ta'kîben ta'arruzu muhtemel olub bir kısım Sırb kuvvetinin Bulgaristan'a geçerek Bulgar kuvvetleriyle birlikde Köstendil'den, Piçina Vâdîsi boyunca veya daha cenûbdan bize Galniça Vâdîsi'ni ta'kîben hareketi mümkün olduğu gibi Sırb Ordusu'nun bâlâdaki istikāmetlerden hareketi esnâsında Bulgarların da Dubniçe ve Rila havâlisinden Usturuma Vâdîsi'ni ta'kîben hareketi de mümkündür. Şıkk-ı evvelde Sırb ve Bulgar kuvveti müttehid bir kitle, şıkk-ı sânide kısm-ı küllisi yukarıdaki olarak iki grub teşkîl eyler.

I/[112]

Trakya'ya gelince:

Garbî Trakya'ya karşı Bulgarlar iki maksad ta'kîb edebilir: Bulgaristan dâhilinde Meriç vâdîsini müdâfa'a etmek; iltisak şimendüferini kat' ve Garbî Trakya'yı istîlâ eylemek. Osmanlı kuvâ-yı asliyyesi burada tecemmu' edemeyeceği için müdâfa'a maksadı za'îf kuvvetlerle te'mîn edilebileceği gibi şimendüferi Meriç şarkından kat' etmek de mümkün ve arâzi istîlâsı maksadıyla kuvvet israfı gayr-i muvâfık olduğundan bi'n-netîce Bulgarların Garbî Trakya'ya asgarîden fazla kuvvet bırakması ancak lehimize olur.

Şarkî Trakya:

Meriç ve Tunca tarafeyninden hareket nehirler ve kal'a vâsıtasıyla ikiye inkısâmı îcâb edeceği gibi Meriç garbından hareket de arâzi müşkilâtı, karşısına Meriç Nehri gelmesi ve sol cenâhın Edirne'ye müteveccih kalması, sâhanın tekmîl Bulgar Ordusu'nu istî'âb edemeyecek kadar dar bulunması sebebleriyle o kadar vârid değildir, lehimizedir. Binâ'en-'aleyh Bulgar

ordu-yı aslîsinin en ziyâde Tunca ve Meriç şarkından hareketi ve kal‘ayı sadece tarassudla iktifâ etmeleri muhtemeldir ki bu sâhanın şarkı da Istranca Dağları ile mahdûddur.

Bu hâlde Trakya’da Bulgar Ordusu’nun Garbî Trakya’ya karşı bir iki livâ bırakarak kısm-ı küllisiyle Edirne şimâlinden ve şarkından Tunca’yı geçerek ve sağ cenâhıyla Edirne’yi tarassud ve orduyu te’mîn ederek hareket eylemesi bizim için en mazarr bir ihtimâldir. Bu istikāmet harekât-ı cesîmeye bi’n-nisbe en müsâ‘id olduğu gibi iltisak hattının da en serî‘ sûretde kat‘îni te’mîn eder.

Osmanlı ordu-yı aslîsi Kırkkilise, Edirne arasında bulunursa bunun sağ cenâhını ihâta ve dâhil ile muvâsalasını tehdîd ederek cenûba sürmek mümkün olduğu gibi bundan sonra İstanbul’a doğru harekete devâm ile harbi en serî‘ ve emin sûretde hitâma erdirmek kolay olur.

Bu harekete Bulgar Ordusu bidâyet-i seferde seyyâr ordu olarak a‘zamî 7,5-8 fırka tahsîs edebilir. Sırb Ordusu’nun ilk zamanda bu tarafda Bulgarlara mu‘âveneti siyâsetden sarf-ı nazar vesâ’it-i nakliyye mes’elesi dolayısıyla o kadar muhtemel değildir.

Binâ’en-‘aleyh seferberliğin 16’ncı günü Tunca şarkından a‘zamî 8 fırkanın 192-34-145) hareketini nazar-ı mütâla‘aya almak îcâb eder. Bu kuvvet mukāvemet görmez veya za‘îf sûretde karşılanırsa seferberliğin 18 ve 19’ncu günleri Edirne-Kırkkilise hattından geçer ve 21. günden i‘tibâren iltisak hattı munkati‘olur. Edirne’ye karşı bir sevkü’l-ceyş baskını icrâsı da câzib bir hedefse de büyük bir kısım Bulgar kuvvetinin seferberlik ve tecemmu‘unu ihlâl edeceğinden o kadar vârid değildir.

2-Osmanlı Ordusu’nun Esâsât-ı Tecemmu‘u:

Trakya için evvel emirde mevzû‘-i bahs olacak 1. Ordu Müfettişliği’nden hazarda burada:

I/[113]

122^{18}-65^{6}- (80 sahrâ + 15 cebel + 4 süvâri + 9 obüs= 108) vardır. Fırka 6 (10-0-6) İzmir’dedir. Trakya’da ayrıca Fatih, Selimiye, Babaeski, Edirne, Gümülcine, Kırcaali, redif fırkaları (58 tabur) ve 20 taburluk müstahfız teşkîlâtı vardır.

Bu kuvvet seferberlikde:

4 Muvazzaf Kolordu	4x52.153= 208.618 insan	4x14.642= 58.568 hayvan
Beher kolordu için cebhâne kolları ve nakliyye kıtârının lâ-akall bir misli menzil teşkîlâtı	4x7.000= 28.000 insan	4x6.000= 24.000 hayvan
Menzil teşkîlât-ı sâ’iresi içün	10.000 insan	5.000 hayvan
	246.618 “	78.568 “

78 redif ve müstahfız taburu ma‘a geri hidemâtı	80.000 “	10.000 “
Cem’an yekûn:	326.000 “	97.568 “ mevcûdunda olacakdır

Bu kuvvetden:

a) Vakt-i hazar nizâmiye mevcûdu olarak Trakya’da nihâyet 50.000 insan ve 20.000 hayvan vardır.

b) Zîrde hesâb edileceği üzere seferberlikde Trakya 115.000 insan 30.000 hayvan verebilir. Toplamda 165.000 insan, 50.000 hayvan verebilir[1073*]

Binâ’en-‘aleyh mütebâkî: 161.000 nefer ve 47.568 hayvanın Anadolu’dan celbi lâzımdır.

Bunların müddeti celbine gelince:

a) Beher 40 nefere bir vagon hesâbıyla 160.000 nefer: 4.000 vagon

b) Beher 8 hayvan bir vagon hesâbıyla 47.000 hayvan 5.875 vagon. Toplam: 9.875 vagon

c) Bu mikdârın % 10’u zâbit, eşyâ vesâ’ire vagonu: 987 vagon (6. Fırka’nın nakliyyâtı dâhil). Toplam: 10.862 vagon

d) Beher tren 35 vagon hesâbıyla: 310 tren

e) Anadolu şimendüferi ile Haydarpaşa’ya 8 tren, bahren de Trakya sevâhiline vasatî 8 tren kābiliyetinde nakliyyât mümkün olduğundan beher gün Anadolu’dan Trakya’ya 16 tren hareket edecekse de bunun lâ-akall 1/5’i

I/[114]

nakliyyât-ı sâ’ireye tahsîs edileceğinden (mecbûrî yolcu nakliyyâtı, kömür, şimendüfer malzemesi, cebhâne ve erzâk trenleri) yevmiyye ancak 13 tren nakliyyât-ı askeriyye için kābil-i istifâdedir. Binâ’en-‘aleyh 310÷13 kesirsiz 24 nakliyyât gününe ihtiyâc vardır.

f) İlk kademelerin hareketi seferberliğin ancak 3. günü başlayacağından ve Trakya’ya ayak basan insan vesâ’ire vasatî iki gün sonra tecemmu‘ mıntıkasına gitmiş olacağından bunun içün de gün hesâb edilirse bu hâlde bu nakliyyât seferberliğin ancak 24+5=29. günü hitâm bulur.

---

[*] Trakya’dan mu‘inli mu‘insiz nihayet 35.000 redif neferinin celbi emniyetle kābil-i hesâb olabilir. Ayrıca Müslim ve gayr-i Müslim müstahfız, kısm-ı sânî efrâdı olarak 40 bin nefer kābil-i celbdir. Mikdârı gayr-i mu‘ayyen olmakla berâber tecrübe-i hakîkiyyeye istinâden İstanbul’unda mu‘inli mu‘insiz ekserisi Müslim 20.000 kadar muhtelifü’s-sin efrâd vermesi şayân-ı kabûl olduğundan Trakya ma‘a İstanbul bu sûret ile 110.000 nefer verebilir. Hayvan mikdârına gelince bu Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyye’nin kabûl etdiği rakamdır.

Bu kuvvetden zîrde görüleceği üzre lâ-akall bir nizâmiye ve 3 redif fırkasını Edirne'ye, bir nizâmiye alayı ile Kırcaali Redif Fırkası'nı ve Garbî Trakya müstahfızlarını Garbî Trakya'ya vermek lâzım olduğundan seferberliğin 16. gününden i'tibâren Edirne şarkına lâ- akall 7 fırka ya'nî:

168-30-130 kuvvetinde bir seyyâr ordu ile hareket edecek olan Bulgar Ordusu karşusunda biz seferberliğin ancak 29. günü 119-60-99 kuvvetinde nizâmiye ordusu bulundurabiliriz ki bu ordu ancak Dersa'âdet'de teşkîlâtı henüz nâ-tamâm iki redif fırkası ya'nî 18 taburla takviye edilmiş olabilir. Binâ'en-'aleyh bu kuvvet hem pek geç toplanmış ve hem de yine emin bir kuvve-i harbiyye teşkîl etmemiş olur.

Bu hâlde suver-i âtiye ile bu müddetin tasaffîri çârelerini aramak îcâb eder:

a) Fatih ve Selimiye fırkalarının hazfı. Bu sûret ile 20.000 nefer ve 3.500 hayvan ve bunların müddet-i nakli olan 26 tren tasarruf edilir.

b) Nizâmiye kıta'âtının mevcûd seferisini tenkîs etmek; bu maksadla yalnız piyâde taburları kābil-i tasarrufdur. Kıta'ât-ı sâ'ireye ilişmek doğru değildir. Taburları vasatî 750-800 yapmak sûretiyle bir kolordu kesirsiz 44.000 nefer 13.000 hayvan olacağından bunun ile de 32.612 nefer ve 6.568 hayvan tasarruf edilir. Bunların nakliyyâtı da 47 tren olur.

c) Geri hidemâtı içün de yalnız Trakya'daki 40.000 neferle hayvanların nısfını hesâb ederek nısf-ı diğerini tasarruf edersek 15.000 hayvana mukābil 54 tren tasarruf edilir.

Böylece tasarrufât mecmû'u 130 tren= 10 gün olur ki bu takdîrde seferberliğin 19. günü Trakya'da seyyâr ordu olarak tabur mevcûdları 750-800 nefer olmak üzere yine 119-60-99 hazır bulunmuş oluruz. Trakya'daki kuvvetlerin mecmû'u da 273.000 insan ve 72.000 hayvan mevcûdunda bulunur. Ve bunun takrîben 160.000'i seyyâr orduyu teşkîl eder.

d) Binâ'en-'aleyh bu kuvvet de maksada gayr-i kâfîdir: Bunu Anadolu'dan takviye etmek ise gayr-i kābildir. (Yalnız Çanakkal'a ve Edremid fırkaları vesâ'it-i mahalliye ile tebdîl-i sâhil ederek kısmen gelmiş olabilir) bunu takviye için bu hâlde yalnız bir menba' kalır ki o da Garbî Rumeli'dir. Esâsen Garbî Rumeli'nin menâbi'i mahalliyesi kıta'ât-ı mevcûdeyi seferber etmeğe gayr-i kâfîdir. Sâniyen netîce-i kat'iyye ister istemez Şarkî Trakya'da hâl edilecekdir. Binâ'en-'aleyh bu nukāt-ı nazardan dahi Garbî Rumeli'den kuvvet almak mecbûrîdir.

I/[115]

Bulgarlar hiçbir mukāvemete ma'rûz kalmasalar dahi iltisak hattına ve Şark şimendüferine seferberliğin 21. gününden evvel varamazlar. (Seferber olmamış kuvvetlerle bir sevkü'l-ceyş baskını müstesnâ ki buna karşı da zîrde görülecek setr ve emniyet tertîbâtı alınacakdır). Kazanılacak bu 20 gün zarfında ise iltisak hattı yevmiyye beşer trenden 100 tren yapar. Hazarî kıta'âtın nakliyyâtı seferberliğin 2. günü başlayabileceğinden elde kābil-i istifâde

90-95 tren kalır. Bununla Trakya'ya en yakın olan ve daha vakt-i hazarda bu maksadla hudûd gerisinde daha toplu ve müctemi' tutulması îcâb eden 5. Ko. (33-0-21) 30-35 tren ile, Süvâri 6. Livâ 8-9 tren ile ferah nakledilebilir. Bu kolorduya Çanakkal'a, Edremid, Drama, Siroz fırkaları mıntıkasından 20-25 bin efrâd-ı ihtiyâtiyye ve redife hayvan verilir. Bunların şimendüferle geleceklerine 15 tren kullanılır. Bir de Siroz Redif Fırkası'nı (9 T) 9 tren ile nakledersek nihâyet 80 tren ile seferberliğin 18. günü bu işler hitâm bulur. Mütebâkî 20-25 tren ile de Garbî Trakya'ya ikmâl efrâdı nakledilir.

Binâ'en-'aleyh seferberliğin 20. günü seyyâr ordu 161-70-120 ile takrîben 200 bin mevcûdunda toplanmış olur, bundan sonra bu kuvvet her gün (Anadolu nakliyyâtının ⅔'ü redif ve ⅓'ü ikmâl nakliyyâtına edilirse) 8 tabur ve 3-4 bin ikmâl efrâdı ve bir mikdâr hayvanla kuvvetlenir.

Bu tecemmu'un ve hudûdun setr ve te'mîni için ittihâz edilecek tedâbîr sâyesinde kazanılması muhtemel günlerle daha ziyâde kuvvetli bir hâle sokulması da mümkünse de bu husûsdan sarf-ı nazarla bizim için bu vaz'iyyeti olduğu gibi kabûl eylemek daha muvâfıkdır.

Bu Ordu Nerede Tecemmu' Etsin?

Bir ordu ancak düşmanla muhârebe-i kat'iyyeyi kabûl edecek derecede bir kuvvet ile nerde toplanılabilirse bunun tecemmu' mıntıkasını tabî'atıyla orasıdır. Bâlâdaki hesâbat 200.000 kişilik düşmana mu'âdil belkide dûn bir kuvvetin ancak seferberliğin 20. günü hazır olabileceğini gösteriyor. Bugün ise Bulgar seyyâr ordusunun harekâta başladığının lâ-akall altıncı günüdür. Binâ'en-'aleyh bu orduyu bir kere hudûd yakınında toplamak gayr-i kābildir.

Kırkkilise-Edirne hattına gelince: Düşman seferberliğin 16, 17. günleri yürüyerek 18. günü bu hat karşısına gelir. Ve Tunca şarkında lâ-akall 8 fırka ile (193 tabur) ya'nî kesirsiz 250.000 neferle ta'arruz edebilir. Biz ise bu gün bu hatda ma'a Edirne 200-70-132 ile ve takrîben 210-220 bin nefer bulundurabiliriz ki bunun nihâyet 190-200 bini seyyâr ordu olarak kābil-i istifâdedir. Binâ'en-'aleyh kollar ve kıtârları henüz nâ-tamâm, tabur mevcûdları za'îf olan bu ordu ile muhârebe-i kat'îyyeyi kabûl etdiğimiz takdîrde esbâb-ı zafer imkân dâhilinde te'mîn edilmiş olmaz. Esbâb-ı âtiye ile bu hatda muhârebe-i kat'iyyeyi kabûl muvâfık değildir:

I/[116]

a) Mu'allem ve gayr-i mu'allem efrâd nokta-i nazarından ordunun kıymet-i harbiyyesi henüz daha bir hayli seneler % 60-70 derecesindedir.

b) Zen[Zaman] geçdikçe her gün vasatî 10.000 neferle kuvvetlenecekdir.

a) Kırkkilise-Babaeski hattı. Kırkkilise hiç olmazsa sahrâ usûlü tahkîm edilmek şartıyla sağ cenâh için, Ergene'de sol cenâh için iyi birer istinâd teşkîl eder.

Düşman ordusu bu hat karşusuna gelmek için Edirne'yi arkasında bırakarak ve binâ'en-'aleyh lâ-akall bütün şark cebhesini ihâtaya mecbûr olarak zayıflar ve büyük bir sola çarh hareketi icrâsına mecbûr kalabilir, arkada mevâzi bir şimendüfer hattına mâlik olunur. Fakat düşmanın bu vaz'iyyeti his eder etmez kuvvetinin kısm-ı küllisiyle sağ cenâh da Kırkkilise'ye yüklenmesi ve burasını ıskāt ederek ordunun arkasına düşmesi ihtimâli, ki bizim içün en tehlikeli hâldir, karşusunda vaz'iyyet birdenbire pek tehlikeli olur; ve bu tazyîk karşusunda cebheyi ale'l-'acele şimâle çevirmek îcâb eder ki netîcesi pek meşkûk bir hareketdir.

b) Bu hâlde sağ cenâhı da geri almak lâzım gelir ki bu maksadla Kırkkilise şarkında şimâlden cenûba doğru mümted Ergene tevâbi'i derece derece kesb-i ehemmiyet etmeğe başlar.

Daha Büyükdere şarkından i'tibâren sağ cenâh dağlarda kuvvetli bir mesned bulmağa başlar. Üsküp-Koruköy-Kadıköy yolu ile Kırkkilise arasında ve bu yolun şarkında ordu harekâtına müsâ'id yol olmadığından (cebel müstes[n]a) dağlar te'sîrini gösterir. Ne kadar şarka gidilirse sağ cenâh o nisbetde kesb-i metânet eder.

Cebhe ve sol cenâha gelince: Bu derelere mevâzi cebhe almak istenildikçe düşmanın yürüyüş istikāmetine mâ'il kalarak bu nisbetde sağ cenâh daha büyük tazyîke ma'rûz kalabileceği gibi sol cenâhı ne kadar yukarıya şimâle almak istersek Ergene'den, az çok bir istinâdgâh olan bu vâdiden o nisbetde mahrûm kalınmış ve sol cenâh açık bırakılmış olur.

Ancak Lüleburgaz'dan geçen Karaağaç Deresi hattından i'tibâren (dâhil) bu çifte tehlike tenâkus eder. Ve cebhede bu nisbetde küçülür. Binâ'en-'aleyh Kırkkilise-Babaeski hattını terk etmeğe karâr verdikden sonra en münâsib tecemmu' mıntıkası Karaağaç Deresi'nin şark sırtlarıdır. Düşmanın bu hat karşusunda sûret-i hareket-i muhtemelesine gelince:

Cenâhlarından Edirne Kal'ası'yla ve Kırkkilise mevki'i müstahkemi ile tahdîd edildiğini gören düşmanın ya bu iki mevki'in veya ikisinden birisinin sukūtuna intizâren tevakkuf etmesi veya ikisini de tarasssudla iktifâ ederek ordusunun kısm-ı küllisiyle aradaki boşlukdan ilerlemeğe devâm etmesi vâriddir. İlk şık bize herhâlde birkaç gün kazandıracağı gibi şıkk-ı sânî de karşumuza za'îf kuvvetle gelmesini intâc eder ki düşman merkezi hudûdu geçdikden sonra en serî' bir hareket hâlinde bile hudûddan Lüleburgaz'a kadar olan 110-120 km'lik

I/[117]

mesâfeyi istirâhat günleride dâhil olarak 7-8 günden evvel kat' edemez Binâ'en-'aleyh bu hattın önünde seferberliğin 23-24. gününden evvel muhârebe başlayamaz. Bu gün ise biz burada lâ-akall 180-70-120 nizâm-ı harbinde 220-230 bin neferle toplanmış oluruz. Düşman ise Tunca şarkında Edirne'ye lâ-akall bir fırka, Kırkkilise karşusunda bir fırka bırakmak sûretiyle

bu hatta 6 fırkadan ya‘nî 144 taburdan ve 180-190 bin neferden daha fazla kuvvet ile gelemez. Binâ’en-‘aleyh Karaağaç hattı herhâlde düşmana fâik veya mu‘âdil bir kuvvet tahşîdini mümkün kılacak bir mıntıkadır. Ordunun tecemmu‘ mıntıkası tabî‘atıyla burası olacakdır. Şayed Kırkkilise tahkîm edilemezse bile düşmanın sol cenâhı birkaç gün tevkîfi yine muhtemeldir.

3-Hudûdun ve Tecemmu‘un Setr ve Te’mîni

Bu tecemmu‘ tedâbîr-i âtiye ile daha ziyâde te’mîn olunur:

Hudûd daha ziyâde hazarî ve siyâsî bir kelimedir ve hudûdu tarassud kelimesi ancak za‘îf bir keşif ve tecessüs ma‘nâsı ihtivâ eder. Halbuki seferberlik ve tecemmu‘un cereyân etdiği günlerde her ordunun îfâsına mecbûr olduğu mühim bir vazîfe “Bu tarassudla berâber seferberliğin ve tecemmu‘un setr ve te’mîni” dir. Düşman hudûdu geçdiği müddetçe bu vazîfe hudûd boyunda keşf ve tecessüsden ibâret kalırken düşmandan az veya çok bir müddet sonra tecemmu‘nu ikmâl edebilecek bir ordu da düşman hudûdu geçdikden sonra bunu fazlaca zâyi‘ât ve te’hîrâta dûçâr etmeğe çalışmak sûretiyle vazîfenin asıl mühim ve müşkil kısmı başlar. 1870-71 harbinden evvel bu husûsun ehemmiyeti bugünkü kadar takdîr edilmemişdi. Fakat bu harbin tecemmu‘u devrinde Fransızların henüz seferber olmamış kıta‘ât ile daha ilk hafta zarfında Alman arâzisine tecâvüzü ihtimâli meydâna çıkınca Palatina hudûdu gerisinde tecemmu‘u evvelce tasavvur etmiş olan Alman Erkân-ı Harbiyyesi tecemmu‘u derhâl Ren gerisine almak mecbûriyyetini hissetmiş ve bu yüzden bir hayli müşkilâta ma‘rûz kalmışdı. Bereket versin ki bu karâr ittihâz edildiği ânda tecemmu‘ henüz başlamamışdı. Aksi hâlde müşkilât, bî-nihâye olurdu. Binâ’en-‘aleyh bu harbden sonra bu keyfiyyet erkân-ı harbiyyelerin meşâgil-i mühimmesinden birisini teşkîl etmeğe başlamış olub her sene harekât-ı harbiyye lâyihalarına istinâden tertîbâtı yeni başdan tedkîk ve ta‘dîl edilir ve bu husûs etrâflı ta‘limât ve cedveller hâlinde ihzâr olunur.

Seferberlik ve tecemmu‘un setr ve te’mîni başlıca husûs-ı âtiyeyi hâvîdir:

a) Düşmanın her nev‘i vesâ’it-i keşfiye ve istihbâriyesinin, propagandasının hudûdu geçmesine ve memleketimize gelmesine mâni‘ olmak (düşman propaganda matbû‘ât ve vesâ’iti, vesâ’it-i havâ’iye, casus, her nev‘i keşif kolları ve vesâ’iti, muhâberât-ı fenniyenin çalınması, vesâ’it-i muvâsala yol vesâ’ire) ve bi’l-‘akis husûsât-ı mümâsileyi düşman hakkında kullanmak.

b) Tecemmu‘ mıntıkamızdaki i‘malât-ı sanâ‘iyenin, mühim mevâdın tahrîbine mâni‘ olmak (a fıkrasındaki vesâ’itle berâber daha bu gibi tahrîb müfrezelerinin, seyyâr kolların vesâ’irenin harekâtını men‘ etmek) aynı sûret ile tedâbîr-i mütekābile.

c) Düşmanın bir veya birkaç istikāmetden yapabileceği sevkü'l-ceyş baskınlarına mukābele (sevkü'l-ceyş baskını daha ilk zamanda be-heme-hâl ele geçmesi lâzım bir mevki' – Liyej [Liège] Kal'ası gibi– veya bir kıt'a-i arâzinin –1886 lâyihasında Moltke'nin Saksonya arâzisini işgāl etmesini tasavvur eylemesi gibi– derhâl zabtı için hazarî mevcûdlu kıta'âtın düşman arâzisine sevki demek olduğundan evvel emirde böyle bir baskına ma'rûz mevki' ve noktaların olub olmadığı tedkîk edilir.)

d) Bizden evvel harekete başlayacak düşmanı te'hîr ve ızrâr.

a) Fıkrası içün bi'l-hâssa tecemmu' mıntıkasının önündeki hudûd kısmında süvâri ve makineli tüfenk, bol vesâ'it-i havâ'iye tertîbâtı ve vesâ'it-i muhâbere ve muvâsala ile takviye edilecek hudûd kıta'âtı vâsıtasıyla kuvvetli bir setr tertîbâtı lâzım olub bu tertîbât seferberliğin i'lânıyla berâber hâl-i fa'âliyyete girecek sûretde ihzâr olunur. Tahrîbâta karşı bu gibi ihtimâlâta ma'rûz istikāmetlerde daha kuvvetlice ihtiyâtlar bulundurmak tahrîbe ma'rûz i'malât-ı sanâ'iye vesâ'ireyi ayrıca mahallinde muhâfaza eylemek lâzımdır. Bu vezâ'ifi seferberliğin i'lânıyla berâber kıta'ât-ı muvazzafa der'uhde eder ve tedrîcen gelecek bi'l-hâssa mahallî müstahfızlarla sür'at-i mümküne ile tebdîl olunur. Sevkü'l-ceyş baskınına karşı bu gibi tehlikeye ma'rûz mevâki' daha vakt-i hazarda baskından mahfûz bir hâlde hazır bulundurmak, bu gibi menâtıkdan daha vakt-i hazarda kuvâ-yı nizâmiyeyi kesîf bulundurmak seferberlikde bunların derhâl takviyesini derpîş ve ihzâr eylemek sûretiyle mukābele edilir. Şayet bu mevâki' ve menâtıkın be-heme-hâl elimizde tutulması lâzım değilse bu takdîrde îcâbında tecemmu' mıntıkasını daha geriye nakl eylemek ihzâr olunur. Ma'a-mâ-fîh bu husûs tecemmu' başladıkdan sonra olursa herhâlde pek ziyâde müşkilâtı dâ'î olur. Ta'arruza geçen düşmanı te'hîr ve ızrâr ise en ziyâde düşmanın yürüyüş istikāmeti üzerinde geniş cebhe ile kuvvetli ve müteharrik bir setr hattı vücûda getirmeği îcâb eder. Bu son iki hâlde kıl'a ve istihkâmât mühim bir rol îfâ eder. Bu esâsât Trakya'ya ber-vech-i âtî tatbîk olunur:

A fıkrası ve tedâbîr-i mütekābilesi ehemmiyetini muhâfaza eder.

Tahrîb bahsinde en mühim hedef Dersa'âdet-Mustafapaşa şimendüferiyle iltisak hattıdır; doğrudan doğruya taht-ı emniyete alınması lâzımdır. Sevkü'l-ceyş baskınına gelince: Bulgarların Rumeli-i Şarkî'deki kuvve-i hazariyyesi nihâyet 15.000 kişidir. Bu kuvvetin a'zamî iki mislini Trakya hudûdunun her kangi bir noktasına seferberliğin 4-5. gününden evvel toplayamaz. Ve bu kadar kuvvetli bir baskına girişse bile kazanacağı fâ'ide üç fırkasının seferberliğini alt üst etmeğe ya tekābül eder ya edemez.

Ma'a-mâ-fîh Trakya'da Bulgarlar için bu bâbda pek cazib hedefler vardır: Hücûm-ı cebrîden mahfûz olmayan Edirne Kal'ası seferberliğin ilk günlerinde el çabukluğuna getirilebilirse pek fâ'ideli olacağı gibi iltisak hattının kat'î, Kırkkilise'nin ıskāt gibi husûsâtda

derece-i tâliyede mühim hedeflerdir. Binâ'en-'aleyh Bulgarların Rumeli-i Şarkî fırkalarını seferber etdikden sonra diğer fırkaların vürûduna intizâr etmeksizin seferberliğin

I/[119]

nihâyet 10. günü hudûdu geçmeleri ve 40-50 bin kişi ile Edirne'ye ta'arruz etmeleri ihtimâl dâhilindedir. Bu hareket bu takdîrde en ziyâde Meriç Vâdîsi'nden gelebilir. Bir kısım kuvvetin Tunca Vâdîsi'nden gelmesi de muhtemeldir.

Binâ'en-'aleyh bir kere bu iki vâdî istikāmeti, seferberliğin ilk haftasından sonra a'zamî kuvvetle te'mîn edilmelidir.

Aynı sûretle Dimetoka taraflarında şimendüfer hattının ziyâdece kuvvetle tutulması lâzım olduğu gibi Kırkkilise'de de bidâyetden i'tibâren kuvvetli bulunmak kesb-i ehemmiyet eder.

Bulgarların umûm tecemmu'u ikmâl ile harekâta bizden evvel başlamaları hâline karşı da bi'l-hâssa Tunca ile Kırkkilise arasındaki yolların kuvvetli sûretde müdâfa'ası ve te'mîni iktizâ eder. Bu devrede Tunca ve Meriç Vâdîlerini Edirne doğruca sed eder.

Bunlara nazaran tertîbât-ı âtiye ittihâz edilebilir: "Nizâm-ı harb vaz'ü'l-ceyş esâsiyyeye nazaran"

Seferberliği ve tecemmu'u setr ve te'mîn edecek kıta'ât: 1. Müfettişlik'deki umûm süvâri ve buna merbût kıta'ât, 7, 9, 10. fırkalar ve Kırcaali'deki kuvâ-yı nizâmiye, Edirne Kal'ası, umûm Trakya müstahfızları. Bir kere bu kıta'âtın mevcûd-ı hazarisi a'zamî bulundurulur. Seferberliğin i'lânını müte'âkib hudûd kıta'âtı derhâl hudûdu setr eder. Civâr müstahfızlarla hemân takviye olunur. Süvâriler şimendüferle ve karadan mıntıkalarına gelir. Fırka 7, 9, 10 ile Dereköy'ündeki Y 32, Kırcaali'deki Y 36 Trakya ikmâl efrâdıyla en serî' sûretde seferber edilir. Trakya redif fırkaları Edirne Kal'ası'na gider. Müstahfızlar şimendüferleri, hutût-ı muhâbere vesâ'ireyi taht-ı emniyete alır.

Meriç Vâdîsi'ni Mustafapaşa'daki Y 29, Tunca Vâdîsi'ni meselâ Fırka 10'dan Nişancı T, Büyükderbend istikāmetini Nişancı T 9 Poluz istikāmetini Nişancı T 7, Istranca istikāmetini Y 21'den bir kuvvet tarassud eder ve îcâbında hudûd müfrezelerine ve süvârilere istinâd teşkîl etmeğe hazır bulunur. Seferberliğin nihâyet ilk haftasında tekmîl süvâri kuvvetleri mahalle gelir. Bu müddet zarfında sâ'ir nizâmiyelerin seferberliği oldukça ilerler. Ve bu kuvvetler ber-vech-i âtî tertîbât almak üzre hareket eder:

Fırka 7 ile bir süvâri alayı mıntıkadaki hudûd bölüğü ve müstahfızlar Bahr-i siyah sâhilinden Kırkkilise- Eski Poloz- Karahamza- Ömerabbas- Dereköy (dâhil) arasını, Fırka 9 ve Müstakil Süvâri Fırkası bu hat ile (hâric) Tunca (dâhil) arasını der'uhde eder. Fırka 10 ve

Müstakil Süvâri Livâsı Tunca ile Arda (dâhil) arasında bulunur. Y 32 artık fırkasına gider ve bundan ötesini Kırcaali kuvvetleri der‘uhde eder.

Fırka 7 kısm-ı küllisiyle kendi sol cen âhında, Fırka 9 merkezi vaz‘iyyetde, Fırka 10 kısm-ı küllisiyle Meriç Vâdîsi’nde bulunur. Belli başlı yollar üzerine hudûd gerilerine kadar sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb ve bi’l-hâssa yol vesâ’it-i muhâbereye vesâ’ire mâlik kuvvetli müfrezeler sürülür. Kısm-ı külliler mühim istikāmetlere vakt u zamanıyla

I/[120]

yetişecek sûretde grubvâri birleşir. Müfrezeler ve kısm-ı külliler îcâbında yek-diğerini mütekābilen himâye ve takviye edecek sûretde vâsi‘ mikyâsda ve yan yan ve yek-diğeri gerisinde müte‘addid hatlar ve mevâzi‘ tahkîm ederler. (Bunların dahi vakt-i hazarda keşf ve tesbît edilmesi lâzımdır.) Tertîbât bol ve emin bir şebeke-i muhâbere ile techîz olunur.

Düşmanın ufak büyük harekete başlaması hâlinde karşısına düşman gelen her kuvvet ve müfreze bunu a‘zamî sûretde te’hîr ve ızrâr edecek vechle mukābele eder, en ziyâde topçu ve süvârisini ateşe sokar, düşman ilerledikçe mevzi‘den mevzi‘e çekilir. Geceden bi’l-istifâde îcâbında geriye ve yanlara doğru daha büyük mikyâsda hareketler yapar. Her müfreze civâr kuvvetlerle tevhîd-i hareket eder. Binâ’en-‘aleyh bu işe me’mûr kıta‘âtın hey’et-i umûmiyyesini bir kumandaya tâbi‘ bulundurmak ekseriya doğru olmaz. Mıntıka vâsi‘, vazîfe müşkil iş‘âr ve istişâre vakt-i mefkūd olduğundan bu kuvvetlerin mu‘ayyen ve sarîh vazîfelerle grubvâri müstakil bırakılmaları daha muvâfık olur.

Bu muhârebat esnâsında en büyük tehlike bir müfrezenin karşısına gelen düşman kollarının bunun yanına ve arkasına sarkmasıdır. İşte bu sebebledir ki münferid müfrezelerle hatta kuvvetli bile olsa bu tarz mukābele bir fâ’ide vermez. Fakat ber-vech-i bâlâ takrîben aynı hizâda müte‘addid müfrezeler, aralıkları fa‘âl müteharrik kıta‘ât tarafından setr edilmek sûretiyle, za‘îf olmakla berâber âdetâ müselsil ve müte‘âkib hutût-ı muhârebe vücûda getirirse bu mahzûr o kadar kolay husûle gelemez. Zamanımız kıta‘âtının bi’l-hâssa mevâzi‘-i müs[t]ahzarada pek vâsi‘ cebheler işgāli hâlinde bile düşmanı uzun müddet te’hîr ve hatta iğfal edebileceğini gördük. Düşman ne kadar doğru hareket ederse etsin böyle bir tertîbât karşusunda elini kolunu sallayarak gelemez. Bâ-husûs Balkan Muhârebesi esnâsında vesâ’it-i havâ’iye de müsta‘mel olmadığından bu tarz hareketle pek çok vakit kazanılmış olurdu.

Ordunun asıl tecemmu‘ mıntıkası ne kadar geride olursa olsun hudûdla bu mıntıka arasındaki arâziyi kolayca düşmana terk etmemek her nokta-i nazardan matlûb bir fâ’ide olub düşmanın dâ’imâ hudûddan karşılanarak getirilmesi lâzımdır. Ma‘a-mâ-fîh bu mesâfe ne kadar büyük olursa tertîbât ileriye doğru bi’t-tabi‘ o kadar az kesîf olur.

Düşman böyle tertîbâta karşı ne kadar geniş cebhe ve müte‘addid kollarla hareket ederse o kadar çok müte’essir olur. Fakat Harb-i Umûmî’den evvel bazı büyük ordularda bile ordu pîşdârı teşkîli fikrinin hüküm-fermâ olmasına göre böyle yapmayacak ve binâ’en-‘aleyh mutazarrır olacak ordulara dâ’imâ tesâdüf mümkün ve muhtemeldir.

4- Bu esâsâta göre tecemmu‘un teferru‘âtı sûret-i umûmiyyede ber-vech-i âtî tesbît edilebilir:

a) Garbî Trakya’da: Bir nizâmiye alayı, iki süvâri bölüğü, 3 cebel bataryası, Kırcaali redif ve müstahfız fırkaları.

I/[121]

b) Edirne’de: Fırka 10, 3 süvâri bölüğü, 6 sahrâ, 6 ağır sahrâ ve obüs bataryası, Edirne, Gümülcine, Babaeski redif fırkaları.

c) Süvâriler ve 3. Ko: Fırka 7, 9 setr hattında, Fırka 8 Kırkkilise’de. Tahkîmât. Îcâbında Fırka 7, 8 mevzi‘-i müstahkeme istinâden kat‘î muhârebe kabûl etmemek şartıyla düşmanı te’hîr ve ızrâr eder, Vize şosesiyle çekilir.

d) Seyyâr ordunun tecemmu‘u: 1. Ko. Vize şosesi üzerinde 2., 4., 5. kolordular ve redifler Karaağaç Deresi hattında merkez sıklet sağ cenâha yakın.

5- Seyyâr ordunun nizâm-ı harbi:

Esâs 5 nizâmiye Ko.’sunun muntazaman teşkîlidir. Anadolu’dan gelecek redifler ağleb-i ihtimâl ilk meydân muhârebesine kadar, vürûdlarını müte‘âkib nizâmiye Ko.’larını takviyede kullanılacak ve müstakil cüz’i-tamlar teşkîl edemeyecekdir. Büyük bir muhârebe vukū‘undan sonra ise ikmâl efrâdı muntazaman geliyorsa, ki pek az muhtemeldir işte bu zaman redif ve nizâmiye fırkalarından ahvâle göre muhtelit Ko.’lar teşkîli mevzû‘-i bahs olabilir. Aksi hâlde bunları lağv ederek nizâmiyeleri ikmâlde kullanmak mecbûrî ve muvâfık olur. İhtiyâten 1-2 kolordu karargâhı da teşkîl edilerek elde bulundurulur.

6- Garbî Rumeli’ye gelince:

Bu husûs bahs-i mahsûsunda ayrıca tedkîk edilecekse de burada muhtasaran şunlar zikr edilebilir: Garbî Rumeli’deki teşkîlât-ı muvazzafa, redife ve müstahfıza 359-45-98’dur. Bu mıntıkadaki umûmî seferberlikde a‘zamî 240-250 bin insan silâhaltına gelebilir.

Buna vakt-i hazar mevcûdu da ilâve edilirse Garbî Rumeli’deki kendi menâbi‘iyle nihâyet 300.000 neferlik bir ordu vücûd bulabilir. Bu takdîrde ya seyyâr ordu; hidemâtından vesâ’ireden çok şey gā’ib edecek veya kadro mevcûdları çok za‘îf kalacakdır. Bunun her ikiside büyük mehâziri dâî olduğundan nizâm-ı harbi tenkîs etmek en münâsibdir. Ber-vech-i bâlâ Trakya’ya bundan 51-12-12 nakledilirse mütebâkî 380-33-77 kalır ki redif taburları 600,

nizâmiye taburları 800 olarak bu kuvvet takrîben 250.000 neferle mehmâ-emken seferber hâle gelebilir.

Bunun karşusundaki düşman kuvâ-yı mecmûası ise ekalli 286-31-200= 400.000 neferlik bir ordudur. Bir Bulgar fırkası da inzimâm ederse bu kuvvet teferru‘ât-ı sâ’ire ile berâber 450.000’e bâli‘ olabilir. Müstahfızların kıymet-i harbiyyesinin azlığı, hidemât-ı dâhiliye nazar-ı dikkate alınırsa tarafeyn arasındaki nisbet aleyhimize olarak 2/3’den fazla olacakdır. Binâ’en-‘aleyh Garbî Rumeli’de bizim için netîce-i kat‘iyye aramak pek zordur, esâsen

I/[122]

Trakya’ya kuvvet almasak ve bi’l-‘akis Trakya’dan, Anadolu’dan Garbî Rumeli’ye kuvvet göndersek burada yine vasatî 350.000 neferlik bir ordu toplanabilir ki bunun müstahfızları vesâ’iresi nazar-ı dikkate alınırsa yine tarafeyn nisbetî ⅗’i geçemez, yine netîce-i kat‘iyyeli bir muhârebe beklenemez. Bu esâsa nazaran Garbî Rumeli’de ancak asgarî kuvvet bırakmak lâzımdır ki bu da ancak Garbî Trakya’ya nakliyyât kābiliyetiyle mahdûd olur.

Garbî Rumeli’de Karadağ Ordusu bir haraket ordusu olmadığından bunun karşusuna asgarî kuvvet kâfîdir: Fırka 24, İşkodra redif, Elbasan redif ve müstahfız fırkaları 33-1-6= 30.000 nefer. Yunanistan mühim bir kuvvetdir; fakat netîce-i kat‘iyyeye bidâyetde kat‘î sûretde mü’essir olamaz.

Epir tarafını asgarî kuvvetle tutmak üzere bu tarafa karşı Fırka 22, 23, Yanya ve Nasliç Redif ve Müstahfız fırkaları ki cem‘an 47-2-15 bırakırız. Bu da takrîben 45.000 neferlik bir kuvvet olur. Mütebâkî 181-25-55 ki 175.000 kadar bir kuvvet olur bu da Sırb Ordusu’na karşı bulunur. Bu kuvvetin 140-21-107 kuvvetindeki Sırb Ordusu’na karşı fâ’ideli bir müdâfa‘aya kifâyeti me’mûl olduğu gibi müsâ‘id fırsatlarda hiç olmazsa mevzi‘i darbeler indirmesi de muhtemeldir.

Gerçi bu kuvvet ve bu sûret-i inkısâm ile Garbî Rumeli’nin müdâfa‘ası taht-ı emniyetdedir denemez.

Fakat Trakya’da netîce-i kat‘iyyenin istihsâli için ehven-i şerdir. Bundan mâ-‘adâ eğer vaktiyle düşünülmüş olsa idi ve Serfice, Kumanova mevâki‘ide hiç olmazsa İşkodra ve Yanya kadar veya bunlara takdîmen tahkîm edilse idi vaz‘iyyet büsbütün ümîd-bahş olurdu.

B) Seferberliğin bidâyetindeki vaz‘iyyet-i hakîkiyyeye göre

Bu proje seferberlik bidâyetindeki vaz‘iyyet-i hakîkiyye-i siyâsiyye ve askerîyyeye nazaran hayli ta‘dîl edilmek mecbûriyyetindedir ki bu bâbda hâssaten nukāt-ı âtiye mü’essir olur:

1- İtalya Harbi henüz sulh-ı kat‘î ile netîcelenmedi. Bu harb bir senedir orduyu ve milleti maddeten ve ma‘nen çok yordu.

2- [1]328 yazında Trakya’da vukū‘ bulan zelzele şark demiryollarının su tertîbâtını ihlâl etdi. Demiryol kuyuları mütemâdî bir askerî işletmeğe su vermeğe ve yetişdirmeğe gayr-i kâfî bir hâle geldi. Şarkî Rumeli hattı evvelce kabûl olunan 19 tren yerine yevmiyye ancak 8 tren yapabilir.

Nakliyyât-ı bahriyye kābiliyeti de yevmiyye ancak 6-8 tren derecesindedir.

3- Fırka 6 müstesnâ olarak kâmilen Trakya’da bulunması lâzım kuvâ-yı muvazzafadan 1 ve 11. Fırkalar (20^{3}-0-0) Garbî Rumeli’de; fırka 6’nın bir kısmı adalarda bulunuyor ve hatta İtalya Harbi’nde esîr olan aksâm var. Bu fırkanın aksâm-ı mütebâkîsiyle Rumeli nizâmiyelerinden cem’an 1-5-15 İzmir havâlisinde bulunuyor. Kezâlik Trakya nizâmiye kıta‘âtından 17-7-24 bu ânda Ça[na]kkal‘a havâlisindedir.

I/[123]

Binâ’en-‘aleyh ma‘a İstanbul elyevm Trakya’daki nizâmiye kıta‘âtı yalnız 62-41-61’dir ki bunların kuvve-i umûmiyyesi 16.000 neferdir [Şark Ordusu’nun ifâdesi] Anadolu’daki nizâmiye kıta‘âtı bi’n-nisbe dolgun mevcûdlu olub 12.000 insan 2.800 hayvan kuvvetindedir.

Çanakkal‘a’dakilerin de kuvve-i umûmiyyesi 8.000 insandır. Binâ’en-‘aleyh Trakya’ya bu nizâmiye kıta‘âtının yekûnu olan 25.000 insan ile 5-6 bin hayvan ve birçok top vesâ’irenin de nakli îcâb etmekdedir.

1. Müfettişlik’den 16-0-6’da Hicaz ve Yemen’de idi. Bi’t-tabi‘ gayr-i kābil-i istifâde bulunuyordu.

6. Redif Müfettişliği’nden de 9 tabur Yemen’de idi.

4- Binâ’en-‘aleyh bundan evvel zikredilen esâsâta tevfîkan Karaağaç hattında ve Trakya’da seferberliğin 23. gününe kadar ancak şu kuvvetler kābil-i tahşîd idi:

a) Trakya Nizâmiyesi		İnsan	Hayvan
Trakya, Çanakkal‘a İzmir, Garbî Rumeli’den	116-65-100	41.000	15.000
b) Garbî Rumeli Nizâmiyesi ve Siroz Redif Fırkası	45-10-21	27.000	6.000
c) İzmit Fırkası	10-0-0	7.500	1.200

d) 16 günde 11'rerden 176 trende ikmâl efrâd ve hayvanâtı ve redif kıta'âtı	___	110.000	27.000
e) Trakya redifleri ve ikmâl efrâdı	40-0-0	50.000	30.000
f) Trakya'dan, Geri Hidemâtına	___	35.000	
	206-75-121	266.500 insan	73.000 hayvan

Edirne-Kırcaali ve geri hidemâtı vesâ'ire hâric olarak bu yekûnden nihâyet 180.000 kişi ve piyâde tüfenki olarak da a'zamî 130.000 muhârib seyyâr ordu olarak kābil-i istifâdedir. Düşman ise kesirsiz 170.000 tüfenkle bu kuvvetin karşısına gelebilir.

Kıymet-i harbiyye i'tibâriyle Bulgar piyâdesi herhâlde müttefevvik olduğundan ve kābiliyyet-i hareketde noksân bulunduğundan zaman kazanmanın ehemmiyeti bâkîdir. Bu sebeble bu vaz'iyyet de Karaağaç hattında tecemmu' artık maksada muvâfık olamaz. Gerçi bilâ-muhârebe veya za'îf bir mukāvemetle vâsi' arâziyi bütün menâbi'yle velev ki az zaman için düşmana terk etmek ma'nen ve maddeten büyük bir mahzûrdur; ordu da mühim bir kuvvet teşkîl eden Trakyalı efrâdın bir kısmının â'ile kaygısıyla firârı muhtemeldir; ilk günler için âdetâ nefîr-i amm manzarasını göstermeğe mahkûm olan ordu da bu yüzden bir hayli vakāyi' -i mü'essife hudûsu mümkündür. Fakat netîceyi gā'ib etmekdense mümkün mertebe az zararla tarafını ihtiyâr etmek elzem olduğundan husûsât-ı âtiyenin tedkîki mecbûrî olur:

I/[124]

a) Çatalca Hattında Tecemmu': Cebhe 30 km. Cenâhlar denize müstenid. Hudûddan mesâfesi 225 kilometre. Normal arâzide muntazam bir ord[u] için 14 günlük mesâfe. Bulgar Ordusu bu gayr-i müsâ'id yollarda günde üst üste 18 km'den fazla yürüyemeyeceğinden ve setr kıta'âtı tarafından ta'cîz ve izâ'e-i vakte icbâr edileceğinden, Edirne Kal'ası'nı lâ-akall 2 fırka ile ihâtaya mecbûr olacağından bu hatta hudûdu geçdikden 19-20 gün sonra ancak gelebilir. Bu hâlde seferberliğin 36. günü burada muhârebe başlar. Bu ânda Trakya'daki Osmanlı Ordusu nazarî olarak 350.000 mevcûdunda bulunur. Bunun 50.000'i Garbî Trakya ve Edirne'de kalırsa seyyâr ordu 300.000 mevcûdunda ve Bulgar Ordusu da 6 fırka x 30.000= 180.000-200.0000 mevcûdunda bulunur. Fakat buna mukābil bütün Trakya düşmana terk edilmiş, kuvve-i ma'neviyye berbâd olmuş, bu esnâda muhtemelen Garbî Rumeli'de tâli'-i harb lehimize takarrür ederek vaz'iyyet-i siyâsiyye büsbütün perîşân bir hâle gelmiş, düşmanın ta pâyitaht

kapusu önüne gelmesi ile müdhiş bir hâl tahassul etmiş, Trakyalı efrâdın mühim bir kısmı firâr ederek ordu maddeten de za‘îflamış bulunur.

Tekrâr hareket harbine geçebilmek düşman için de aynı derecede metin olan bir mevzi‘i zabta mütevakkıf olur. Hareket ve manevra sâhası kalmamış bulunur.

b) Ergene Hattında Tecemmu‘: Sol cenâhı Tekfurdağı garbına kadar temdîd etmek hâlinde cebhe 75-80 km; cenâhlar müstenid ve manevra sâhası vardır. Hudûddan mesâfesi 140 kilometro= 8 gün. Düşman 11-12 günde gelebilir. Ve seferberliğin 27-28’nci gününde burada bir muhârebe başlayabilir. Osmanlı seyyâr ordusu 220.000 Bulgarlar 200.000 mevcûdunda olur. Müstahzar bir mevzi‘de fâ’ideli bir fa‘âl müdâfa‘a icrâsı taht-ı emniyetde bulunur. Mahâzîr a) şıkkına nazaran mühim mikyâsda tenâkus eder. Sol cenâhda Tekfurdağı terk edilirse bu cenâh açık kalır.

Binâ’en-‘aleyh en ziyâde b) şekli fâ’idelidir. Burada hiç olmazsa kıymet-i harbiyyece de az çok nevâzenle mu‘âdil kuvvetler arasında müstahzar bir mevzi‘de müsâ‘id bir muhârebe inkişâf eder. Bu muhârebe gününe a‘zamî sûretde te’hîre çalışmak sâyesinde ise ordu gün be gün kuvvetlenir.

Bu tedkîkât harekât-ı harbiyye lâyihalarındaki esâsların çürüklüğünü büsbütün meydâna çıkarmakdadır. Şıkk-ı evvele nazaran bile Osmanlı Ordusu ancak Karaağaç hattında emniyetle tecemmu‘ edebilir. Ma‘a-mâ-fîh harekât-ı harbiyye lâyihasındaki nizâm-ı harb ve sûretde tecemmu‘ bu mıntıkada dahi adîmü’l-imkândır.

Eğer Garbî Rumeli’den kuvvet almak istenilmezse bu takdîrde mevcûd birden bire 20-25 bin nefer, nizâm-ı harb i‘tibâriyle mühim derecede tenâkus eder; şıkk-ı sânîdeki kadar bile ümîd-i muvaffakiyyet kalmaz ve Ergene hattından bir adım ileri gitmek büyük bir hatâ olur.

I/[125]

İkinci Fasıl Bulgarların Tasavvurât-ı Harbiyyesi

Evvel emirde Bulgarlar kendilerini ne dereceye kadar harbe hazır telakkî ediyor idiler? Bu bâbda Bulgar Süvâri Fırkası Kumandanı Ceneral Nazlimof’un eserinden şu birkaç satır nakledildi: “Nesl-i hazır düşman-ı ezelimiz aleyhine harb etmek hasebiyle perverde oluyordu. Hepimiz bu harbin gayr-i kābil-i ictinâb olduğuna hükmetmişdik. Ma‘a-mâ-fîh bu harbin pek yakın olduğunu zannetmiyor ve az çok uzak bir istikbâlde işti‘âl edeceğini kabûl ediyorduk. Harbin bize bu kadar karîb olduğu hiç de aklımıza gelmiyordu. Hazarî orduya ancak kifâf-ı nefs edecek kadar tahsîsât veriyorduk; ordunun vezâ’if-i müstakbelesine hazırlanması için muhtâc olduğu husûsâtı esirgemiyorduk. Hatta orduya semeresiz masraf yapan ve vücûdunu zâ’id bir uzuv gibi telakkî eden mütefekkirin zümresine mensûb insanlar bile vardı. Bunlar ordunun tahrîbi için her ne mümkünse yapıyorlardı. Ordunun rü’esâsı kadro-i haysiyetden düşürülüyor,

her vâsıtaya mürâca‘at edilerek tezlîl ediliyordu. Hey’et-i zâbitânın cehl ve adem-i vukûfu da bu bâbda te’sîr-i icrâ etmiyor değildi. İhtiyât Mülâzım-ı Sânîsi Mektebi’ni ikmâl eden her ferd kendisini umûr ve mu‘âmelât-ı askeriyye de âlim biliyordu ve mü’essesât-ı aliye-i askeriyyeden birisini ikmâl veya kısmen ta‘kîb eylemiş olanlar ise kendilerini Napolyon değilse bile Moltke addeyliyor; kendisinden eski olanları tahkîr ve tenkîd için nefsinde iktidâr ve salâhiyyet görüyor ve (sen kalk ben oturayım) gāyesiyle mumâ-ileyhimunu iktidârsız, ehliyetsiz add ve i‘lân eyliyordu; bu hâl ise ordu da fırkacılık arayan veyâhud fırkasının esâsını orduda kurmağa çalışan bazı fark-ı siyâsiyyenin ma‘a’t-te’essüf pek işine geliyordu. Ma‘a-mâ-fîh bu kadar mazarr-ı muhâcemât ve mesâ‘iye rağmen ordu bir dürlü tahrîb ve imhâ edilemiyor, yalnız harbe hazırlığı bi’t-tabi‘ gitdikçe tenâkus ediyordu.”

Bulgarlar Memâlik-i Osmâniyye vesâ’it-i nakliyesinin hâlini, Garbî Rumeli’nin vaz‘iyyet-i coğrâfiyyesini ve Osmanlı Ordusu’nun teşkîlât-ı hazarîyesini iyice tedkîk ederek şu netîceye varmışdılar: Osmanlı ordu-yı aslîsi ister istemez Trakya’da tahaşşüde mecbûrdur. Müttefikeyn ordularından hiç olmazsa bidâyetde kısmen Bulgar Ordusu yalnız başına Osmanlı ordu-yı aslisiyle çarpışmağa mahkûmdur! Trakya dârü’l-harbi de hazarda iyice tedkîk ve tetebbu‘ edilmişdi. Edirne Kal‘ası’nın hâli mükemmelen biliniyordu. (Harbden takrîben 6 ay evvel Sofya’da tab‘ edilmiş olan 1/20.000 mikyâsında mükemmel bir Edirne ve civârı haritasının üzerinde hazarda mevcûd olan tahkîmât ve bataryaların mevzi‘, cins, kuvvetinin kezâlik seferberlikde inşâsı mutasavver tahkîmât, bataryalar, yollar, hutût-ı muhâbere vesâ’irenin mükemmelen matbû‘ olduğu harbin devre-i sâniyesinde Edirne istirdâd edildiği zaman elde edilen

I/[126]

nüshalardan anlaşılmışdır) fakat Kırkkilise şimâl cebhesinde mevcûd tarz-ı atik iki tabyanın seferberlik günlerinde ne dereceye kadar tevsi‘ ve takviye edileceği ma‘lûm değildi. Yine tedkîkat netîcesinde Kırkkilise’nin şarkında ve Meriç’in garbında bulunan arâzide büyük mikyâsda harekât-ı askeriyye icrâsının mümkün olamıyacağı da tebeyyün etmiş ve bu sûretle Trakya’da harekât-ı kat‘iyyenin Edirne ile Kırkkilise arasındaki sâhada cereyân edeceği anlaşılmışdı.

Bulgar Ordusu’nun hey’et-i umûmiyyesiyle mu‘âdil Osmanlı kuvâ-yı askeriyyesinin tecemmu‘undan evvel Trakya hudûdunda tahaşşüd ederek harekâta başlayabileceği oldukça kat‘iyyetle hesâb ve kabûl edildiğinden bidâyetdeki fâ’ikiyyetden istifâde için derhâl ta‘arruza ibtidâr edilmesi takarrür eylemişdi. Fakat 3. 4’ncü Osmanlı kolordularının vaz‘ü’l-ceyş-i hazarisinin hudûda pek yakın bulunmakda olmasından ve Osmanlı süvârisinin Bulgar süvârisiyle gayr-i kābil-i mukāyese derecede tefevvuk-ı maddî ve ma‘neviyyeye mâlik

olduğuna zâhib bulunduğundan ve Edirne, Kırkkilise mevâki‘-i müstahkemesinin ilk seferberlik günlerinde ne dereceye kadar kuvvetli bir garnizona mâlik olacağı kat‘iyyetle kesdirilemediğinden Bulgarlar seferberlik ve tecemmu‘ları esnâsında Osmanlılar tarafından bir sevkü’l-ceyş baskınına uğramakdan, birinci müfettişlikde mevcûd olub kuvve-i umûmiyyesi takrîben 10.000 kılınca bâli‘ farz edilen 5 Osmanlı Süvâri Livâsı’nın Bulgaristan’ı târumar edeceğinden pek ziyâde endîşe ediyorlardı. Osmanlıların böyle bir tasavvurda bulunduğu hakkında bi’l-hâssa Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi birkaç senedir birçok ihbârât ve şâyi‘ât karşusunda kalmışdı.

Kezâlik Kırcaali havâlisindeki eli silâh tutan bütün Müslümanların teslîhi için sarf edilmekde olan gayret dahi Bulgarların nazar-ı dikkatinden kaçmamış ve yegâne hatt-ı muvâsalalarının (Meriç boyundaki şimendüfer) bu tarafdan bir tehlikeye ma‘rûz kaldığına hükm etmişlerdi. Binâ’en-‘aleyh hem bu tehlikeyi bertaraf etmek hem de Garbî Trakya’yı bir an evvel işgāl ederek hedef-i harbin bir kısmı bu sûretle te’mîn edilmiş olmak için Bulgarlar bir fırkayı bu tarafda kullanmağa karâr vermişlerdi. Kuvâ-yı asliyyeyi Trakya’ya karşı toplamak lüzûmunun tahakkuk ve kabûlüne rağmen Bulgarlar Makedonya’da müttefiklerini yalnız bırakmağa bir dürlü razı olamamışlar ve gerek Sırb Orduları’yla tevhîd-i hareket etmek ve gerekse Selanik’i Yunanlılardan evvel ele geçirmek arzu-yu siyâsiyyesiyle Makedonya’ ya da bir fırka ayırmağa karâr vermişlerdi. Makedonya’daki Osmanlı vaz‘ü’l-ceyş-i hazarisinin hiç olmazsa nazarî olsun Bulgaristan’a bu taraftan serî‘ bir baskın icrâsına az çok müsâ‘id olması da ihtimâl bu karâra te’sîr etmişdi. [Hatta hakîkatde Bulgarlar ihtimâl bu tehlikeyi büsbütün i‘zâm etmiş olacaklar ki Makedonya’ya tahsîs etdikleri Fırka 7’yi belki takviyeye lüzûm hâsıl olur diye Fırka 1’i birkaç gün Sofya’da alıkoymuşlar ve bir dürlü Trakya’ya sevke karâr verememişdiler.]

Bu sûretle vaz‘ü’l-ceyş-i hazariyye nazaran Şarkî Trakya için elde yalnız 7 fırka kalıyordu.

Bulgarlar mevcûd muhâsara malzemesiyle Edirne’yi hücûm-ı cebrî ile az zamanda iskāta muktedir olamayacaklarını zannetmekde oldukları gibi bu kal‘aya ehemmiyet vermeden ve hiç olmazsa kal‘anın, pek yakınında cereyân edecek

I/[127]

olan muhârabeye te’sîr edemeyecek bir hâle getirilmesinden evvel Trakya’da ilerlemenin gayr-i mümkün olacağını kabûl etdiklerinden Edirne’nin daha ilk andan i‘tibâren kâmilen muhâsara edilmesinin elzem olduğu kanâ‘atini hâsıl etmişler ve bu maksadla Edirne’ye karşı daha ilk günden i‘tibâren Tunca garbından bir ordu tahsîsinin lâzım olduğuna karâr vermişlerdi. Tunca şarkından hareket için ise Kırkkilise istikāmetine bir ordu ve bu ordunun

sağ cenâhı Edirne'ye karşı setr için de Kırkkilise ile Edirne arasına diğer bir ordu sevkinin îcâb edeceği zannetdiklerinden bu sûretle daha iki ordu teşkîline ihtiyâc vardı. Eldeki 7 fırka üç orduya taksîm edilince ordu mevcûdları bi'l-hâssa nizâm-ı harb i'tibârıyle pek za'îf kalacaktı. Bunun üzerine seferî orduda Fırka 1'in bir nizâmiye livâsıyla Fırka 6'nın bir ihtiyât livâsından bir 10'uncu fırkayı ve ayrıca bütün Bulgaristan ikmâl efrâdı fazlasından teşekkül edecek 4 ihtiyât alayıyla da bir 11'nci Fırka'yı teşkîle karâr vermişler ve seyyâr ordu için zeyle merbût nizâm-ı harbi kabûl eylemişlerdi. Bu sûretle bu üç ordu sûret-i umûmiyyede kâfî ve mütenâsib mevcûdlarla teşekkül edecekdi.

Makedonya'da bulunacak Fırka 7 ve Kırcaali'de bulunacak Fırka 2 ile berâber bu üç ordunun hey'et-i umûmiyyesi Karargâh-ı Umûmî'nin emrinde bulunacak ve bir Müstakil Süvâri Fırkası ile bir de bidâyetde Fırka 2 ile hareket edecek olan bir Süvâri Livâsı teşekkül edecekdi. Üç ordunun beherrine birer süvâri alayı ve Fırka 7'ye de bir süvâri alayı verilecekdi.

Sûret-i tecemmu'a gelince:

Fırka 7 ilk ânda Sofya'yı setr etmek maksadıyla birçok çetelerle takviye edilerek Samakovo-Dubniçe havâlisinde tecemmu' edecekdi. Edirne'ye karşı kuvvetli bir ordu kullanmağa karâr verildikden sonra bunun tecemmu' mıntıkası tabî'atıyla Meriç boyu, Tırnova Siminli-Harmanlı mıntıkası idi. Buraya tahsîs edilecek olan ikinci ordu Fırka 8, 9'dan (3'er livâlı) terekküb edecekdi.

Edirne şarkından hareket edecek 1. Ordu Fırka 1, 3 ve 10'dan (Fırka 3 üç livâ, diğerleri ikişer livâ) terekküb ederek hudûd şimâlinde Tunca tarafeyninde tecemmu' edecek ba'dehû Edirne'nin şimâl ve şarkında cenûb-ı şarkîye hareket edecekdi. Bulgarlar, Osmanlıların, düşman ordu kısm-ı küllisinin yalnız Tunca ve Meriç boyunda iki grub hâlinde toplandığına zâhib olmasını istiyorlardı. Bunun sebebi alâ-rivâyetin şu imiş:

[1]326 senesinde o zamanki teşkîlâta göre birinci (Dersa'âdet) ikinci (Edirne) orduları arasında cereyân eden sonbahar manevralarında Osmanlı harekât-ı harbiyyesi vaz'iyyet-i harbiyyeyi şöyle tertîb etmişdi: Edirne mâ'î kıta'ât tarafından muhâsara edilmiş ve mâ'î kıta'ât-ı asliyye Edirne'nin şimâlinden Tunca'yı geçerek Havsa'ya ve cenûbundan Dimetoka üzerinden Meriç'i geçerek şarka doğru hareket etmiş; kırmızı kuvâ-yı asliyye de Lüleburgaz havâlisinde iken bidâyetde kuvâ-yı ihtiyâtiyyesi üzerine şarka ric'at eylemiş. İşte bu mes'eleye ibtinâ'en Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi'nin vaz'iyyet-i hakîkiyyeyi böyle tasavvur

I/[128]

etdiğine zâhib olmuş ve ber-vech-i bâlâ tecemmu'yla da bu zannı takviye etmek istemişdi. Fi'l-hakîka Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi hazarda hep bu fikri îma edecek sûretde

[i]şâ‘âtda bulunduğu gibi seferberliğin ilk günlerinde de Bulgar ordu-yı aslîsinin Harmanlı Hasköy havâlisinde tahaşşüd etdiği ve edeceği hakkında birçok işâ‘âtda bulunmuşdu.

Halbuki asıl maksad darbe-i kat‘iyyeyi Kırkkilise istikāmetine tevcîh etmek olub bu maksadla bu işi görecek olan 3. Ordu (Fırka 4, 5, 6. [Fırka 6; 2, diğerleri 3 livâ])’nın bidâyetde gāyet gizli olarak Birinci Ordu’nun gerisinde Yanbolu-Istranca havâlisinde tahaşşüd etmesi düşünülmüş ve bunda ne kadar muvaffak olunursa bu ordunun tecemmu‘u Osmanlılar nazarında ne kadar gizli tutulabilirse muvaffakiyyetin o kadar kat‘î olacağına zâhib olunmuş. İleride görüleceği üzere ma‘a’t-te’essüf hakîkat, Bulgarların bu mâhirâne (!) planının doğruluğunu zâhiren olsun isbât eylemiş ve ilk muvaffakiyyetler haksız yere bu plana atf ve isnâd edilmişdir.

Osmanlı kuvâ-yı asliyyesinin nerede tecemmu‘ edeceği ve muhârebe-i kat‘iyyenin nerelerde cereyân edeceği kesdirilememişdi. Ma‘a-mâ-fîh ilk netîcenin Edirne şarkında tahassul edeceği ümîd edildiğinden bu tarafda kuvvetli bulunulmak arzu edilmişdi. Osmanlılar Kırkkilise ile Edirne arasında muhârebeyi kabûl ederlerse sağ cenâhlarından tehdîd edilmelerinin, Dersa‘âdet’le muvâsalasının kat‘ edilmesinin daha kolay olacağı ve ma‘a-mâ-fîh bu işi başa çıkarabilmek için Kırkkilise nokta-i istinâdının bir ân evvel işgāl edilmesi lâzım geleceği düşünülüyordu. Binâ’en-‘aleyh Kırkkilise’ye karşı kuvvetli bulunmak husûsu ehemmiyetle derpiş ediliyor ve bu işe 3. Ordu’nun tahsîsi muvâfık görülüyordu.

İlk harekât şöyle tasavvur ediliyordu:

Fırka 7 kısmen Sırblarla müştereken Makedonya istîlâsına iştirâk edecekdi.

Fırka 2 iki grub hâlinde Garbî Trakya’ya girecek bir tarafdan Garbî Trakya’yı işgāl eylerken diğer tarafdan Edirne muhâsarasını bu tarafa karşı setr ve te’mîn edecek idi.

2. Ordu: Fırka 8 Tırnova Tırnova Siminli Harmanlı havâlisinden hareketle Meriç cenûbundan;

Fırka 9 Tırnova Siminli şarkından hareketle Meriç şimâlinden Edirne’ye yürüyecek ve kal‘ayı muhâsara edecekdi.

1. Ordu: Fırka 3 Tunca garbından Kızılağaç hizâsından

Fırka 10 Tunca şarkından Kızılağaç havâlisinden

Fırka 1, Fırka 10’nun şarkından hareketle Edirne Kırkkilise arasında bulunacak Osmanlı kuvvetlerine karşı cebheden hareket eyleyecekdi.

3. Ordu: Fırka 4 Yanbolu’da, Fırka 5 Yanbolu şarkında, Fırka 6 Istranca’da olmak üzre tecemmu‘ edecek ve cebhesi Süvâri Fırkası’yla setr edilecek idi. Harekât başlayınca bulunduğu sola geri kademeli vaz‘iyyetden ilerleyerek Osmanlı Ordusu’nun nazar-ı dikkati cebheye ma‘tûf olacağı sırada Kırkkilise ile Edirne arasındaki düşmanın sağ cenâhını kemâl-i emniyetle

ihâta edecek ve vaz‘iyyetin tavzîhini müte‘âkib birinci ordu hizâsına kadar ilerleyecek ve bi’l-hâssa Kırkkilise’ye ta‘arruz ile burasını herhâlde zabt ederek düşmanın

I/[129]

Dersa‘âdet’le muvâsalasını kat‘ eyleyecekdi...[Bazı âsârdan Bulgarların, Kırkkilise’yi bir iki günde zabta muvaffak olunamıyacağından Kırkkilise ile Edirne karşusuna lüzûmu kadar kuvvet bırakdıkdan sonra mütebâkî kuvvetle Osmanlı kıta‘âtını aramak ve nerede bulursa üzerine ta‘arruz etmek sûretiyle bilâ-tereddüd ilerlemek husûsunu düşünmüş oldukları anlaşılıyorsa da bu tasavvurun hakîkatde ne dereceye kadar ciddî telakkî edilmiş olduğu henüz ma‘lûm değildir.]

Bulgarların bi’l-hâssa harekât-ı hakîkiyyeden münfehim bu planları tedkîk edildikde:

Bulgar Ordusu’nun muvâfık sûret-i tecemmu‘u hakkındaki fikir fasl-ı sâbıkda tavazzuh etmişdir. Bu tasavvurâtın hey’et-i umûmiyesini nazar-ı dikkate alırsak en mühim dârü’l-harekâtı ta‘yîn, kuvâ-yı asliyeyi burada netîce-i kat‘iyye istikāmetinde istihdâm gibi birinci derecedeki esâsların doğru tedkîk ve takdîr edilmiş olduğunu i‘tirâf îcâb ederse de bu esâsâtın şekl-i tatbîkinde maksaddan derece derece tebâ‘üd edildiği, siyâsî ve tâlî makasıda îcâbât-ı askeriyyenin fedâ edildiği anlaşılmakdadır ki bu husûs bilmek ile yapabilmek arasındaki farkın ve Bulgar Ordusu’nda sevk ve idâre esâsât-ı âliyesinin lüzûmu kadar te‘azzuv edememiş ve bu esâsâtı sûret-i kat‘iyye de tatbîk edecek derecede metin karakter sâhibi zevâtın yetişmemiş olmasının bir netîce-i tabî‘îyesidir. Fırka 7 bi’l-hâssa Selanik’i Yunanilerden evvel işgāl fikri uğruna orada kalıyordu. Bu arzunun siyâsetçe ve Bulgar amâl-i milliyyesince doğruluğu âşikâr ise de bu fırka netîce-i kat‘iyye mahallinden uzak kalacakdı. Sofya’nın müdâfa‘ası veya cenûbdan bir tecâvüze ma‘rûz kalması ilk günler için vârid-i hâtır olsa bile ilk seferberlik günleri geçdikden sonra artık bu tehlikenin zevâline hükm etmek ve bu zamana kadar bi’t-tabi‘ garnizonlarında seferber olacak Fırka 7’yi şarka nakletmek içün artık mâni‘ kalmamış olduğuna karâr vermek iktizâ ederdi.

Fırka 2’nin tekmîl kuvvetiyle Garbî Trakya’ya karşı kullanılması da fazladır. Gerçi Bulgarların yegâne hatt-ı muvâsalası Meriç cenûbundan hudûda yakın ve muvâzî olarak geçiyor ve Osmanlı Ordusu her nasılsa öteden beri büyük havâs-ı cengâverâneye mâlik diye şöhret almış bu taraf ahâlîsini teslîhe çalışıyordu. Bu hâller Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi’ni kuşkulandırmağa sebeb teşkîl edebilirdi. Bir tehlikeyi ber-taraf etmenin en iyi çâresinin bu tehlikenin üzerine atılarak bunu yerinde boğmak olduğu da gayr-i kābil-i inkâr bir esâsdır. Fakat ahvâlin Bulgarlar için en mazarr şekl-i cereyânı tedkîk edilir ve Osmanlı ordu-yı aslîsinin Şarkî Trakya’da Bulgarları hudûddan i‘tibâren te’hîre çalışarak Ergene boyunda muhârebeyi kabûl etdiği ve bu muhârebeye bidâyetde hiç olmazsa Bulgar Ordusu’na mu‘âdil kuvvet getirebileceği

tasavvur olunursa Bulgar Ordusu'nun kendi tasavvurlarına göre bunun karşısına nihâyet 5-6 fırka ile varmasının ne kadar azîm bir tehlike olacağı derhâl meydâna çıkar ve Garbî Trakya'da istihsâl edilecek zaferle bu mahzûrun telâfî edilemeyeceği tezâhür ederdi. Binâ'en-'aleyh Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi içün

I/[130]

ehven-i şerri tercîh ederek Garbî Trakya'ya karşı ancak ilk maksada, hutût-ı muvâsalayı muhâfazaya kâfî bir kuvvet tefrîk etmek ve bu kuvveti seyyâr orduya mensûb nizâmiye kıta'âtından asgarî bir kısım ile müstahfızlardan a'zâmî bir mikdârdan terkîb etmek ve burada bu kuvvetle ahvâle göre hareket eylemek en münâsib sûret-i hareket olurdu. Bu kuvvet ilk iki hafta zarfında civâr müstahfız kıta'âtıyla lâ-akall bir misli takviye edilebilir ve bu kadarı da maksada kifâyet ederdi.

İkinci Ordu'ya gelince: Bunun maksad-ı istihdâmına ve bi'n-netîce sûret-i tecemmu'una hatâ-yı fâhişdir dememek mümkün olamaz. Bu kuvvet hareket harbi için büyük mikyâsda heder olmuş bir kuvvet olduğu gibi sûret-i harekete nazaran diğer orduları Edirne'ye atf-ı dikkat ihtiyâcından olsun vâreste bırakmayacakdı. İstikāmet-i harekete nazaran bu ordu fa'âl bir kal'a kumandanı karşusunda hatta kal'a seyyâr ihtiyâtını olsun kendi üzerine celb etmek imkânından bile pekâlâ mahrûm kalabilirdi. Ordu Edirne'nin bi'n-nisbe kuvvetli olan garb cebhesinde üç nehirle ayrılmış parçalar hâlinde durmağa mecbûr olurken Edirne kuvvetleri bilâ-fütûr kal'anın şarkında kendi ordusu ile tevhîd-i hareket edebilirdi. Bu hâlde Bulgar seyyâr ordusundan ilk ânda hazır olacak on fırkadan yalnız beşi netîce-i kat'iyyeye iştirâk eylemiş ve diğer nısf tâlî maksadlar uğrunda sarf edilmiş olurdu.

İkinci Ordu Meriç boyunda bir müfreze bulundurmak şartıyla hey'et-i umûmiyyesiyle Edirne şimâline ve bi'l-hâssa şarkına teveccüh etmeli idi. Bulgar Ordusu böylece Edirne şarkına teveccüh ederken kal'adaki seyyâr ihtiyât herhâlde bunu bırakarak Edirne şimâl veya garbına, Bulgar hutût-ı muvâsalası istikāmetine havâya bir darbe urmak cesâretini gösteremezdi. Gösterse 2. Ordu'nun sağ cenâhı bu kuvvetin kal'aya hatt-ı ric'atını kolay tehdîd ve kat' edebilirdi. Hiç olmazsa kal'a seyyâr ihtiyâtının bu tarafa çok uzaklaşmasına mâni' olurdu. Hudûdu ve şimendüfer hatlarını doğruca müdâfa'a için elde lüzûmu kadar müstahfız ve hudûd kıta'âtı vardı. (36 depo, 36 birinci sınıf müstahfız, 18 ikinci sınıf müstahfız taburu 16 hudûd bölüğü eski top vesâ'ire)

Birinci Ordu için tasavvur olunan sûret-i harekete diyecek bir şey yokdur. Yalnız bu ordunun hiç olmazsa büyük bir kısmıyla Edirne'nin câzibesine tutulması pek şübheli idi.

Üçüncü Ordu'ya gelince eğer i'âşe, nakliyyât vesâ'ire gibi bazı mecbûriyü'l-inbâ' mülâhazât bu tarz tecemmu'u kabûlde mü'essir değil ise bu ordunun böylece Birinci Ordu'nun

30-50 km ve hudûdun iki yürüyüş gerisinde tecemmu‘ etmesi de hoş görülemez. Ahvâlin tavzîhine intizâr etmek harbde gerek büyük ve gerek küçük mikyâsda hemân dâ’imâ mahzûrla netîcelenmiş bir fikir ve nazariyedir. (Harb sâha-i mechûliyyetdir) Harbde vaz‘iyyet ve halli [hâli] en iyi sûretde ancak muhârebe ile tavazzuh edebilir. Bu vuzûh da ancak o âna münhasır olub yine derhâl tebeddüle başlar. Halbuki tedâbîr-i lâzımeyi ittihâz içün bir muhârebenin vukū‘una intizâr, kumandanı ittihâz-ı tedâbîrde dâ’imâ geç bırakır. Vuzûha intizâren geride kalacak kuvvetleri muhârebeye

I/[131]

yetişdirmek veya müsâ‘id vaz‘iyyetde muhârebeye idhâl etmek ya mümkün olur veya olamaz ve bu te’ehhürât ve karışıklıkdan bir felâket doğmasa bile herhâlde birçok müsâ‘id fırsatlar zâyi‘ olur.

Gönül arzu etdiği derecede vâzıh bir vaz‘iyyetde karâr vermek pek az kumandana nasîb olmuş bir nâ’iliyyetdir. Sûret-i umûmiyyede ittihâz-ı karârda vukū‘ bulacak te’ehhür telâfisi nâ-kābil zararlar husûle getirir. Her vaz‘iyyetde mevcûd ma‘lûmatla iktifâ ederek o ân için en muvâfık karârı bulmak ve bunu h[c]ür’et ve metânetle sonuna kadar tatbîke çalışmak daha ziyâde ve daha doğrusu yegâne zâmin-i muvaffakiyyet bir çâredir.

Bu ordunun bu sûretle tecemmu‘undan tahassul edebilecek netâyic tedkîk edildikde: Birinci ordu hudûddan meselâ bir yürüyüş mesâfede 3-4 Osmanlı kolordusunun ta‘arruzuna ma‘rûz kaldı. 3. Ordu ne yapacakdır? Eğer bu âna kadar mahallinden hareket eylememiş ve şu vaz‘iyyetin tahakkukuna intizâr ve Birinci Ordu münferiden muhârebeyi kabûl eylemiş ise meydân-ı muhârebeye ancak üçüncü gün zarfında yetişir; eğer bu müddet zarfında düşman çekilmiş ise bunun üzerinde bir te’essür göstererememiş olur; yok Birinci Ordu mağlûb olmuş ise yine bunun mağlûbiyyetini ya telâfî eder veya edemez. Eğer Birinci Ordu düşmana tesâdüfde muhârebeyi kabûl etmeyerek geri çekilmiş ise ta‘arruz-ı mutasavver boşa gitmiş ve harbe ric‘atla başlanmış olur ve Birinci, Üçüncü ordular bir hizâya gelmeden tekrâr ileri hareket edilemez. Şayed 1 ve 3. ordular aralarında lâ-akall bir yürüyüş mesâfe olarak hep berâber ileri harekete başlamışlarsa ve meselâ Osmanlılar Kırkkilise şimâl ve garbında bir mevzi‘-i müdâfa‘a işgāl eylemiş olurlarsa 1. Ordu bu mevzi‘in yanına yalnız olarak bir gün evvel çatmağa mecbûr olub bu sûretle zafer ihtimâli tenâkus etdiği gibi hatta bir Osmanlı avdet-i ta‘arruziyesi karşusunda tehlikeye dûçâr olmak ihtimâline ma‘rûz kalır; veyâhud bu mevzi‘in oldukça uzağında tevakkuf ederek 3. Ordu’nun kendi hizâsına gelmesini bekler. Demek olur ki kat‘î bir darbe urmak ve bütün kuvveti vukū‘ bulacak muhârebeye müsâ‘id şerâid tahtında iştirâk etdirebilmek için iki ordunun da aşağı yukarı bir hizâda hareketinden başka burada bir çâre yokdur ki bu netîce de iki ordunun ancak bir hizâda tecemmu‘u ile kābil-i istihsâldir. Aksi

hâl en ehven olarak lâ-akall 1-2 günün zıyâ‘ını intâc edecekdir ki vakit zıyâ‘ı vaz‘iyyet-i umûmiyye-i askeriyye i‘tibâriyle elbet Bulgar Ordusu’nun zararınadır. Binâ’en-‘aleyh Bulgar planı hey’et-i umûmiyyesiyle çürük ve sakat idi. Fa‘âl ve müteşebbis bir düşman karşusunda bu sakatlığın zararı pek vahîm sûretde çekilebilirdi. Gerçi hakîkatde Bulgar Ordusu böyle bir felâkete ma‘rûz kalmadı. Çünkü düşman daha fenâ hareket etmiş ve bi’l-hâssa Kırkkilise Muhârebesi’nde ta‘biyece sevk ve idâre pek fenâ olmuşdu. Fakat yine bu plan Kırkkilise Muhârebesi’nin Osmanlılar aleyhinde kat‘î bir imhâ muhârebesi hâlinde netîcelenmesine mâni‘ olduğu gibi bi’l-hâssa Lüleburgaz Pınarhisar Muhârebesi’ne vakt u zamanıyla lüzûmu kadar kuvvet iştirâk etdirememeği intâc etmiş ve hareket uzayarak nihâyet vaz‘iyyet-i askeriyye Bulgarların aleyhine tebeddül edinceye kadar devâm eylemişdi. Bu sözler (ilk tecemmu‘da yapılan hatânın gayr-i kābil-i tashîh olduğu) nazariyesini bir daha te’yîd eder ki bunun tatbîkâtı peyderpey daha etrâflı olarak görülecekdir.

I/[132]

ÜÇÜNCÜ KISIM KARADAĞLILARIN İLÂN-I HARBİ VE BULGAR, SIRB VE BA‘DEHÛ YUNAN HÜKÛMETLERİYLE İNKITÂ‘-I MÜNÂSEBET

24 Eylül [1]328’de Sadâret, Kosova vilâyeti vâsıtasıyla Berane me’mûrîn-i mülkiyesinden mübelliğ 24 Eylül [1]328 târîhli bir açık telgrafı Başkumandanlık Vekâleti’ne göndermişdi ki bu telgrafda: “Berane Maykovaç’da, Karadağ ahâlî-i Hrıstiyaniyesi tarafından geceleyin şiddetli ta‘arruz vâki‘ olduğu, düşmanın ilerlediği” sivil ağzıyla bildiriliyordu! Bunun üzerine Ba.k Vekâleti doğrudan doğruya İpek Müfrezesi’ne 24-25 gecesi bu telgrafdan bahisle “Sizin de Karadağ’lılara karşı bi-mennehü’l-kerîm her dürlü harekât-ı harbiyye icrâsında muhtar ve serbest olduğunuz beyân ve şiddet ve metânetle mukābele ve derhâl vaz‘iyyet-i müsâ‘adesi ta‘arruz ve icrâât-ı vâk‘aya dâ’ir ma‘lûmât i‘tâsı kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur” emrini verdi. Ve bunun sûreti Garb Ordusu K.’lığına bildirilerek Berane’ye îcâb eden ta‘lîmâtın i‘tâsı tavsiye olundu.

Halbuki Sadâret’in tezkiresi yalnız bir ma‘lûmât kābilinden, diğer bu tarzda gelen birçok telgraflar gibi bir teblîğden ibâretdi. Orduya böyle bir selâhiyyetin i‘tâsını tazmin edecek bir fıkrayı hâvî değildi. (Nitekim bâlâdaki emrin i‘tâsından birkaç sâ‘at sonra K.U pek ileriye gitmiş olduğunu tahmîn etmiş olacak ki İpek Müfrezesi’ne yeniden şu emri verdi: “Zeyl, vukū‘u rivâyet olunan tecâvüzât-ı mezkûre Karadağ’ın eşkıyâsı tarafından vukū‘ bulmakda ise hudûdun takviyesiyle eşkıyâ-ı merkūmenin def‘ ve tenkîlleriyle iktifâ olunması ve tecâvüzât-ı mezkûre Karadağ’ın asâkir-i muntazaması tarafından vukū‘ bulmuşsa bi’l-mukābele ordu-yı

hümayûnun iş‘âr-ı mesbûk vechle Karadağ’a karşı her dürlü harekât-ı tedâfü‘îyye ve ta‘arruziyyeye me’zun olduğu beyân olunur.)

Bu sûretle hükûmet-i seniyye pek gergin olan vaz‘iyyet-i siyâsiyyeyi bi’z-zât baltalayarak koparıyor ve harbi tesrîh etmek ve âdetâ mütecâviz bir vaz‘iyyet takınmış oluyordu. Bâ-husûs eğer nüzzâr ve rü’esâ arasında evvelce bu bâbda bir mukarrerât ittihâz edilmemişse yalnız cihet-i askeriyyenin mes’uliyeti böylece üzerine alarak tek başına harbi iş‘âl etmesi pek garîbdir.

Ma‘a-mâ-fîh bu husûsun hakîkatde bir ehemmiyeti yokdu. Karadağlılar hudûdu ordularıyla tecâvüz ederek aynı zamanda hükûmet-i seniyyeye i‘lân-ı harb eylemişlerdi. Karadağ maslahatgüzârı 25 Eylül zevâlden sonra Bâb-ı ‘âlî’ye gelerek hükûmetinin i‘lân-ı harb notasını tevdî‘ etmiş ve Karadağlılar 25 sabâhı Tuz civârında bi’l-fi‘l tecâvüze başlamışlardı.

I/[133]

Bu husûsu da Bâb-ı ‘âlî 25 Eylül târîhli tezkire ile K. U’ye bildirmiş ve “Düvel-i sâ’ire ile de karîben muhâsamâtın başlayacağını” ilâve eylemişdi.

Ma‘a-mâ-fîh asıl mes’ele bu böyle olsa bile bâlâdaki emrin vaz‘iyyet-i askeriyyeye de muvâfık olmadığı idi. Tekmîl ordu daha yeni ayaklanıyordu; Karadağ hudûdunda ise esâsen ta‘arruz emelinin düşünülmemiş olması îcâb ederdi. Dûçâr-ı ta‘arruz olan bir kuvvetin kendisini müdâfa‘a etmesi ise bir hâl-i tabî‘î idi.

Vaz‘iyyet-i umûmiye-i askeriyyemize nazaran muhâsamâtı mümkün mertebe te’hîr ederek vakit kazanmak bizim için bir ehemmiyet-i hayâtiyyeyi hâ’izdi. Buna rağmen 29 Eylül [1]328 târîhiyle K. U’ye şu tezkire-i sâmiye (Sadâret) geldi:

“Bulgaristan’a karşı ahz olunacak vaz‘iyyet-i askeriyye hakkında Meclis-i Vükelâ’ca bugün cereyân eden müzâkereyi muhtevî zabıtnâmenin sûreti leffen savb-ı devletlerine gönderilmiş olmakla ber-vech-i karâr dâ’ire-i celîle-i askeriyyece seri‘an bi’t-tedkîk vâki‘ olacak mütâla‘âtın yarın be-heme-hâl iş‘ârına ehemmiyet buyrulması siyâkında….”

Melfûf zabıtnâme:

Ahvâl-i hazıranın kesb eylediği eşkâle nazaran muhârebenin icrâsı zarûret kesb etdiği hâlde evvel emirde Bulgaristan hudûdundaki tahşîdat ve istihzârât hazıra-i askeriyyemiz derecâtının Harbiye Nezâreti’nden istifsârıyla vaz‘iyyet-i hazıra-i askeriyyemiz müsâ‘id olduğu takdîrde bizim tarafımızdan hemân harekât-ı tecâvüziyeye ibtidâr olunması ehem ve elzem olduğundan ve bunda ne kadar iltizâm-ı sür‘at olunursa o kadar muvaffakiyyet husûlü me’mûl bulunduğu ve Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa’nın ifâdesine göre şimdiye kadar hudûda 150.000 askerimizin tahaşşüd edüb bununla ta‘arruzâta başlanılabileceği Bahriye Nâzırı Paşa tarafından beyân olunduğundan keyfiyyetin cihet-i askeriyyece hemân tedkîk ve te’emmülü ile

ta‘arruzâta başlanması lâzım geldiği hâlde işin cihet-i siyâsiyyesi Meclis-i Vükelâ’ca bilâ-te’ehhür müzâkere olunmak üzre bu bâbda vâki‘ olacak mütâla‘ât-ı kat‘iyyenin yarın muvazzahan iş‘ârı husûsunun Harbiye Nezâreti’ne teblîği tezekkür olundu”

K.U. buna doğruca cevâb vermeyerek keyfiyyeti 29-30 Eylül’de bu emr-i sâminin birer kıt‘a sûretlerinin lefiyle Şark Ordusu’ndan sormuş ve 30 Eylül’de ordudan şu cevâb gelmişdir:

“29-30 Eylül [1]328 târîhli tezkire-i sâmileriyle melfûf Meclis-i Vükelâ Mazbatası mütâla‘a-i acizi oldu. Bahriye Nâzırı Paşa hazretleriyle vukū‘ bulan bir mükâleme esnâsında seferberliğimizin şâyân-ı memnûniyyet bir sür‘at dâhilinde cereyân etmekde olduğunu ve bu sûretle bir müddet daha vakit kazanılabildiği hâlde Şark Ordusu kuvvetinin 150.000 nefere resîde olabileceğini kat‘î hesâbâta müstenid olmayarak sarf-ı hesâb-ı hâl olmak üzre ifâde eylemişdim, Hey’et-i Vükelâ’nın taleb buyurduğu mütâla‘âtı tedkîkât ve hesâbât-ı kat‘iyyeye müsteniden ber-vech-i zîr arz ve tezy[b]îr eylerim:

Evvelâ: Ordunun bu günkü kuvvet ve vaz‘iyyeti: Kırcaali’de 13.000, Edirne’de 33.000, seyyâr orduya dâhil olmak üzre nukāt-ı muhtelifede 70.000 neferden mürekkeb olub cem’an 110.000 nefere

I/[134]

bâli‘ olmakda ve iş bu seyyâr ordunun ve tecemmu‘ etmekde olan kıta‘âtın serhad mıntıkasına sevki lâ-akall bir haftaya mütevakkıf bulunmakdadır.

Hasmın bugün karşımızda bulunan seyyâr kuvveti ise sırf hazarî tahmîn üzerine 160.000 nefere bâli‘ olabilir. Her iki ordunun vaz‘iyyet ve kuvâ-yı mevcûdesi ber-vech-i ma‘rûz nazar-ı dikkate alındığı hâlde kuvvetimizin henüz tecemmu‘nu ikmâle muktezî zaman kazanmadan harekât-ı ta‘arruziyyeye kalkmak fünûn ve kavâid-i askeriyye ile kābil-i te’lîf görülmediğinden tecemmu‘un ikmâline değin düşmanın ta‘arruzu hâlinde hasmı işgāl etmek ve yek-diğerini müte‘âkib mevâki‘-i muhtelifede hırpalayarak nihâyet tefevvuk adedinin te’mînini müte‘âkib üzerine atılarak netîce-i kat‘iyyeli bir muhârebeye girişmek münâsib görülmüşdür. Ordudaki efrâdın şimdilik beşde birinin ancak nizâmiye efrâdından ve mütebâkiyesinin redif ve ekserisinin hiç silâhaltında bulunmamış efrâddan terekküb etmesi ve kumanda hey’etinin dahi kābiliyyet-i hazırası bu karârın ittihâzını mecbûrî kılmakdadır. Şark Ordusu tasavvur olunduğu vechle vaktinden evvel harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr eylediği hâlde aynı zamanda Garb Ordusu’nun dahi kemâl-i şiddetle harekât-ı tecâvüziyeye ibtidâr etmesi lâzımdır. Aksi hâlde Bulgarların bir mıntıkadan diğerine asker sevk edebilmeleri Şark Ordusu’nun harekâtı tecâvüziyesini işkâl eyleyeceği ma‘rûzdur.”

Bunun üzerine K. U Sadâret’e 30 Eylül’de şu cevâbı yazdı:

“Bulgaristan’a karşı ahz olunacak vaz‘iyyet-i askeriyye hakkındaki Meclis-i Vükelâ zabıtnâmesi mütâla‘a-i güzâr-ı acizi olmuş ve Şark Ordusu Kumandanlığı’nın da bu bâbdaki mütâla‘ası istifsâr olunmuşdur. Bulgaristan’a karşı yapılacak harbin hem Trakya hem Makedonya cihetinden ta‘arruzî sûretde kemâl-i şiddetle icrâsı başkumandanlıkça zâten musammem olub ancak Ordu-yı Hümâyûn’un harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr ve Bulgar Ordusu üzerine netîce-i kat‘iyyeyi ihrâz edebilmesi için evvel emirde her iki dârü’l-harekâtın üzerinde kuvâ-yı kâfiyenin tecemmu‘ etmiş bulunması iktizâ edeceği şübhesizdir.

Bulgar Ordusu esbâb-ı ma‘lûmeden dolayı emr-i tecemmu‘da bize karşı takaddüme mâlik olub ordu-yı mezkûrun Şarkî Rumeli’de 200.000’i mütecâviz bir kuvvetle ictimâ‘ etmesi melhûzdur. Buna rağmen Şark Ordusu’nun bu güne kadar Trakya dârü’l- harekâtında henüz dağınık olarak bulunan kuvâ-yı umûmiyesi mecmû‘u Edirne ve Kırcaali kuvvetleri de dâhil olduğu halde 120.000’i tecâvüz etmemekde olduğundan böyle cüz’î bir kuvvetle şimdiden ta‘arruza ibtidâr etmek muvâfık-ı ihtiyât görülmemekdedir. Bulgar ve Sırb ordularının müttehiden hareketi nazar-ı dikkate alındığı takdîrde mütâla‘ayı vâkı‘anın isâbeti tezâhür eder. Seferberliğimizin ve sevkiyâtımızın tesrî‘i emrinde sûret-i mahsûsada ta‘yîn edilen me’mûrin vâsıtasıyla yapdırılan ta‘kîbât-ı şedîde ve mütevelliyeye rağmen Şark Ordusu’nun ancak 6 Teşrîn-i evvel târîhinde harekât-ı ta‘arruziye icrâsına sâlih ve düşman ordusunun kuvve-i mefrûza ve melhûzesine mu‘âdil bir kuvveti tahaşşüd mıntıkasına toplayarak ta‘arruzî harekâta ibtidâr eyleyebileceği ve mıntıka-i mezbûrenin hudûda olan mesâfesi hesâb edildiği hâlde ancak 10 Teşrîn-i evvel târîhlerinde hudûdu

I/[135]

tecâvüze muktedir olacağı anlaşılmakdadır. Târîh-i mezbûre değin ordu-yı hümâyûnun isti‘câl-kârâne harekâtdan tevkî ile bu müddet zarfında şayed düşman tarafından tecâvüz vukū‘ bulursa mukāvemet-i şedîde ibrâz olunması ve hasım ordusuna mu‘âdil veyâhud ta‘arruza sâlih bir kuvvet elde edilir edilmez hemân harekât-ı umûmiyye-i ta‘arruziyyeye geçilmesi ve Makedonya cihetindeki Garb Ordusu’nun batî sûretde tecemmu‘ etmekde olması ve Karadağ ve Yunan hudûdlarında bulunan kuvve-i askeriyyemiz dahi za‘îf bir hâlde olub bi’l-hâssa Yunan Ordusu’nun ilerlemesi hâlinde Vardar Ordu’muzun müşkil ve buhrânlı bir vaz‘iyyete düşmesi ihtimâlinin mevcûd olması ma‘rûzât-ı vâk‘ayı te’yîd eder.

Şark Ordusu Kumandanlığı’ndan vârid olub mütâla‘ât-ı ma‘rûzayı müeyyed bulunan tezkirenin sûreti leffen takdîm kılınmış olmakla…”

Bu muhâberât ber-vech-i âtî tedkîk olunur:

1-Meclis-i Vükelâ ile K.U arasındaki bu muhaberât bir kere harb ile siyâset arasında bulunması îcâb eden münâsebete tamâmen muhâlifdir. Harbe karâr vermek veya harbden

ictinab etmek gerçi kabinenin vazîfesidir; fakat bir kere harb takarrür etdikden sonra ordunun sûret-i hareketi Meclis-i Vükelâ'da müzâkere edilecek bir mes'ele olmayub bu husûs sırf Başkumandanlığa â'id bir mes'eledir. Aynı zamanda Başkumandan Vekîli olan Harbiye Nâzırı'nın Meclis-i Vükelâ'da bu mes'eleyi kendi önünde bu sûretle tezekküre ne sûretle imkân bırakmış olduğu cidden cây-ı su'âldir. Harb gerçi siyâsetin vâsıta-i icrâ'iyesidir; fakat harbi îcâbât-ı askeriyyeye göre idâre etmek sırf ordunun vazîfesidir.

2- Meclis-i Vükelâ'da asker olmayan nuzzârın bir asker nâzırın şahsiyetinin te'sîri altında kaldığı sarâhaten görülmekdedir.

3- Şark Ordusu'nun cevâbı sûret-i umûmiyyede maksada muvâfık addedilebilir. Yalnız "Seyyâr ordunun serhad mıntıkasına sevkinin bir haftaya mütevakkıf olduğu" cümlesinin hangi hesâba müstenid olduğu ve burada mevzû'-i bahs seyyâr ordunun hangi kıta'âtda terekküb edeceği cidden cay-ı tedkîkdir. Aşağıda görüleceği üzere ihtimâl bir hafta vakit kazanarak başını dinlemek fikriyle ortaya atılmış olan bu lakırdıya K. U tarafından balmumu yapışdırılmış ve müte'addid ta'arruz emirlerinin i'tâsına hiç olmazsa zâhiren saîk olmuşdur. Kezâlik bu cevâbda tefevvuk adedinin te'mînine değin sûret-i kat'iyyede ta'arruz ve zuhûru me'mûl her kangi bir fırsatdan istifâde fikrinin tamâmen mevcûd olması ne kadar şâyân-ı dikkat ise en son cümleden çıkabilen ve bir ısrâr karşusunda Şark Ordusu'nun ta'arruza geçebileceğini îmâ eden fikirde o nisbetde mûcib-i tedkîkdir. Bu ta'arruza Garb Ordusu'nun da iştirâki için dermeyân edilen sebebin ise kıymeti mevcûd değildir.

4- Karargâh-ı Umûmî'nin cevâbının ilk fıkrasında hem Trakya ve hem de Makedonya'da harbin ta'arruzî sûretde kemâl-i şiddetle açılmasının musammem olduğunu bildiren sözler ve bunların mâba'dı vaz'iyyet-i umûmiyye-i askeriyyenin

I/[136]

iyice kavranılmadığını tamâmıyla göstermekdedir. Fi'l-hakîka her iki dârü'l-harekâtda maksada tamâmen kâfî, ki bu hiçbir vakit emniyetle kesdirilemez, kuvvet cem' edildikden sonra her tarafda birden ta'arruza kalkmak zâhiren fenâ bir fikir değildir gibi görünebilirse de esâs mes'ele buna imkân olub olmadığını düşünmek ve böyle temennî-i muhâl kābilinden bir sözü esâsen bu gibi işlerden anlamayan sivillerin ağzına düşürmemekdi.

5- Bulgar Ordusu'nun Trakya'ya dâ'ir kuvveti pek iyi tahmîn ediliyor. Fakat ne sebebe mebnî ise Şark Ordusu'nun Osmanlı Ordusu için olan tahmînine bir 10.000 nefer daha ilâve ediliyor.

6- Seferberliğin tesrî'i için sûret-i mahsûsada ta'yîn edilen me'mûrin bi'l-hâssa Karargâh-ı Umûmî 3. Şu'be'den telgrafhâneye dikilen me'mûrlardı ki bunlar bütün gün telgraf

hutûtunu ve ahz-ı asker devâ'irini, redif kıta'âtını vesâ'ireyi mütemâdî işgāl sûretiyle havâdîs almakdan başka bir şey yapmıyorlar ve hakîkatde belki işleri büsbütün karışdırıyorlardı.

7- Şark Ordusu'nun 6 Teşrîn-i evvel'de harekât-ı ta'arruziye icrâsına müsâ'id hâle geleceği sözü Ordu K.'lığının sözüne müsteniddi; halbuki ordunun cevâbında bu bir hafta zarfında toplanacak kuvvetlerin mikdârı hakkında bir şey söylenmemişken K. U bu kuvveti kendiliğinden Bulgar Ordusu'nun kuvvetine mu'âdil bir mikdâra iblâğ ediyordu. Bu sözler hiçbir hesâba müstenid değildi.

8- Ve'l-hâsıl bu cevâblar sûret-i umûmiyyede yek-diğerini naks eden bir hayli sözlerle mâl-â-mâl idi ve bunlardan sonraki sevk ve idârenin ne sûretle olacağı hakkında şimdiden bir fikir vermeğe kifâyet edebilirdi. Fakat bundan sonra aradaki 1,5-2 gün zarfında ne olduysa oldu vaz'iyyet-i siyâsiyye birdenbire değişerek 3 Teşrîn-i evvel'de K. U'ye Sadâret'in 2 Teşrîn-i evvel târîhli şu tezkiresi geldi:

"Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan hükûmetleri başvekîl ve hâriciye nâzırları tarafından Sofya, Belgrad, Atina sefirlerimize i'tâ kılınıp süferâ-yı muşârün-ileyhim cânibinden bâ-telgraf teblîğ olunan nota muhteviyâtı Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin umûr-ı dâhiliyesine müdâhaleyi tazammum edecek ve izzet-i nefs-i millîmizi cerîhadâr eyleyecek bir şekl ve mâhiyyetde bulunduğu cihetle kat'iyyen nazar-ı i'tibâra alınmağa lâyık olmadığı gibi askerlerini hudûd-ı Osmâniyye'ye sevk ile Saltanat-ı Osmâniyye'yi tehdîde ve böyle hadd-ı nâ-şinâsâne bir nota ile Hükûmet-i Osmâniyye'nin hukūk ve şeref u haysiyetine tecâvüze cür'et ve hudûd boyunda kal'alarımıza, asker ve ahâlimize ta'arruza mübâşeret eden Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan hükûmetlerinin bu teklîfat-ı küstahâne ve harekât-ı tecâvüz-kârânesine karşı ordu-yı hümâyûn'un ta'arruza başlamasından başka yapılacak bir tedbîr olmadığından cevâba lâyık olmayan mezkûr nota cevâbsız bırakılarak hükûmât-ı selâse nezdinde bulunan süferâmızdan evvel emirde Sofya, Belgrad ba'dehû Atina sefirlerimizin hemân celbi ve keyfiyyetin Düvel-i Mu'azzama'ya teblîği husûsunun Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne ve ordularımızın karîben verilecek emr üzerine bi-avnihî Te'âlâ Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'a karşı ta'arruza başlamak üzere ileri harekâta müheyyâ bulunmaları ve emir i'tâsından evvel düşmanlarımız tarafından ta'arruz vukū' bulacak olursa musta'înen bi'llâh kemâl-i şiddetle

I/[137]

bi'l-mukābele Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan'a tecâvüz eylemek için hemân evâmirin tesrî'-i i'tâsının taraf-ı devletlerine ve sâlifü'z-zikr nota nazar-ı i'tibâra alınmayarak Sofya, Belgrad, Atina sefirlerimizin celbi için emir verildiğinden umûm vilâyât ile elviye-i gayr-i mülhakaya ma'lûmât verilmekle berâber bu bâbda bir beyânnâme-i resmî neşrinin

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi Meclis-i Vükelâ karârıyla bi'l-istîzân makrûn-ı irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî olarak nezâret-i muşârün-ileyhâya teblîgât icrâ edilmiş olmakla nezâret-i celîlelerince de iktizâsının hemân îfâsı…"[1074].

Müte'âkiben 3 minh târîhli şu tezkire-i sâmiye de K. U'ye geldi:

"Devlet-i Osmâniyye'ye karşı Bulgar, Sırb hükûmetlerinin ahz etdikleri vaz'-ı tehdîd-kârâne ve hasmâneye ve hudûd boyunda Bulgar, Sırb askerlerinin tevâlî etmekde olan ta'arruzât ve tecâvüzâtına binâ'en Ordu-yı Hümâyûn'un dahi bi'l-mukābele ta'arruzât ve tecâvüzâta başlaması zımnında îcâb edenlere hemân evâmir-i lâzıme i'tâsının taraf-ı devletlerine ve Bulgar, Sırb sefirlerine pasaportlarının gönderilmesi husûsunun Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne teblîği Meclis-i Vükelâ'ca tezekkür ve nezâret-i muşârün-ileyhâya da teblîgât icrâ edilmiş olmakla nezâret-i celîlelerince îfâsı muktezâsına himmet buyrulması siyâkında…"

Bunun üzerine B. K Vekâleti 3 Teşrîn-i evvel sâ'at 7,30 sonra da Şark ve Garb Orduları Kumandanlıkları'na emr-i âtiyi teblîğ eyledi:

"Yunan hükûmeti müstesnâ olmak üzre Bulgaristan, Sırbistan hükûmetleriyle sûret-i kat'iyyede dünden beri kat'-ı münâsebet edilmiş olduğundan müsta'înen bi-tevfîka-i Te'âlâ harekât-ı umûmiyye-i ta'arruziyyeye serî'an mübâşeret edilmesi tavsiye olunur…"

Bu sûretle harb, hükûmet-i seniye tarafından kabûl ve i'lân edilmiş oluyordu! 1870-71 Harbi'nde henüz hiç de hazır olmayan ordusuna güvenerek Almanya'ya i'lân-ı harb eden Fransa'nın düşdüğü hatâ girdabına biz de düşmüşdük! Halbuki [18]70 seferinde Fransa harbi ne kadar te'hîr etmeğe ve vakit kazanmağa mecbûr ise bu muhârebede de biz aynı mecbûriyyet tahtında idik.

İhtimâl biz böyle harbe önayak olmasa idik hakîkatde bunun bir te'sîri olmazdı. Düvel-i müttefika harbe karâr vererek sefer[ber]liğe başlamış ve şu günlerde tecemmu'ları da hitâma yaklaşmakda bulunmuş olduğundan işlerini bitirir bitirmez bir bahâne bularak veya bilâ-bahâne yine hakîkatde ta'arruza başladıkları günde hudûdu geçerlerdi. Fakat bizim bu sûretle önayak oluşumuz siyâseten bizi mütecâviz vaz'iyyetde bırakmış ve bizi az çok iltizâm etmek isteyenler varsa bunların da belki bu sûretle eli ayağı bağlanmışdır, tezkire-i sâmide kullanılan lisân ise herhâlde pek mütecâvizâne görülmekdedir. Bâb-ı 'âlî sanki eski uşaklarına hitâb ediyor! Bu tezkirelerde harekât-ı askeriyye hakkında fikirler ve mütâla'alar dermiyânı ise büsbütün mûcib-i hayretdir.

[1074] Bu belge BOA, A. MKT.MHM,741/14'de yer almakdadır. T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 176-177.

Anlaşılmayan bir şey de Bulgarla Sırb'ın Yunandan kısmen ayrı tutulmak istenilmesidir. İhtimâl hükûmet son zamanda Yunanla bir anlaşmayı hâlâ ümîd ediyordu. Fakat aynı tezkirelerde bu bâbda da mütenâkıs sözler ve fikirler vardı.

K.U'nin verdiği ta'arruz emri ise büsbütün gayr-i kābil-i tefehhümdür. [1]870 seferinde Moltke bile her şeyi iyice hazırladıkdan ve seferberlik ve tecemmu' ikmâl edildikden sonra ta'arruz emrini ancak seferberliğin 19. günü vermişdi!

I/[138]

DÖRDÜNCÜ KISIM HAKÎKATDA SEFERBERLİK VE TECEMMU' SEVKÜ'L-CEYŞÎ (5 TEŞRÎN-İ EVVEL'E KADAR-HÂRİC-)

A. Bulgar Ordusu

1. Seferberlik

Bir Bulgar muharrir kitâbının seferberlik bahsinde şöyle diyor:

"Ağustos ayının sıcak günleri Makedonya ve Edirne'den endîşeli haberler getiriyordu. Koçana ve İştib'de kıtâl vukū' buldu. Havâ-yı muhît gitdikçe hâl-i işbâ'a geliyordu. Cerâid-i yevmiyye Rilo ve Rodoplar verâsındaki milletdaşlarımızın hayât-ı tahammülfersâları hakkında bize hergün yeni yeni zulümler, i'tisâflar bildiriyordu.

Hür Bulgaristan'daki efrâd-ı millet Rilo ve Rodoplar arkasındaki hem-ırk ve hem-mezheblerinin uğradığı mezâlimi ve bunların imhâ-yı tedrîcîsini uzakdan seyr ile iktifâ edemez ve bu kadar sabır ve sükûnet gösteremezlerdi. Bütün Bulgaristan'da müte'addid ictimâ'lar ve mitingler yapılmağa başlandı; bu ictimâ'lar artık esîrlerin tahlîsi için harbi te'cil ve tesrî' maksadıyla yapılıyordu, ictimâ' eden efrâd-ı millet önlerinde mûsika ve ellerinde üzerleri (Selanik'e, İstanbul'a Edirne'ye…..elh) yazılı bayraklarla sokakları dolaşıyor bir an evvel i'lân-ı harb edilmek Makedonya ve Edirne'ye gidilmek için karâr verilmesi taleb ediliyordu. Millet açıkdan açığa harb istiyor ve bunda ısrâr ediyordu. Çok geçmeden milletin arzusu tatmin edildi.

17 Eylül [1]912'de (17 Eylül [1]328'de) Çar ve hükûmet bütün Bulgar evlâdlarını bayrak altına gelmeğe ve Bulgaristan'ın ta ilk mevcûdiyyet-i siyâsiyyesi ve askerîyyesi gününden beri uğrunda istihzârâtda bulunduğu topraklar üzerinde îfâ-yı vazîfeye da'vet edildi. Bir ân-ı meş'ûmun kendisinden tefrîk etmiş olduğu bu ana topraklar Bulgaristan'dan artık daha uzun müddet ayrı kalamazdı. Bulgaristan derhâl değişdi; herkes de bir hiss-i ulvî bedîdâr oldu. Bir tarafdan mekteb çocukları askerî şarkılar söyleyerek sokaklarda dolaşıyor, diğer tarafda efrâd-ı ihtiyâtiyye ellerinde millî bayraklar, önlerinde mûsikalar kışlalara koşuyor ve bunlara bir de bu efrâdı teşyî'e gelen (genç ihtiyar)lar inzimâm ediyordu; ötede yegâne hayvanını

Tekâlif-i Harbiyye komisyonuna tevdî‘ ve teslîmde ahâlî birbiriyle müsâbakaya girmişdi… Her hâl ve her şey gayr-i kābil-i ta‘rîf ve tasvîr bir cûş u hurûşa bir vecd ve istiğrâka gark olmuşdu. Seferberlik fevka’l-‘âde

I/[139]

sür‘atle ilerliyordu. Bir hafta geçmeden hemân bütün Bulgarlar artık asker olmuş, tekmîl Bulgaristan bir ordugâh hâlini almışdı”.

Seferberlikde süvâri nakliyyâtından vesâ’ireden tasarruf eylediği nisbette mevcûd şimendüferlerden de a‘zamî istifâde edilmiş ve mümkün olabildiği kadar fazla ikmâl efrâdı trenlerle sevk edilmişdi.

Seferberliğin mebde’-i 17 Eylül [1]328 kabûl edilmişdi. Şimdilik bu bâbda mevcûd ma‘lûmât henüz gayr-i kâfî olmakla berâber anlaşıldığına göre seferberlik kâfî bir intizâm ve lüzûmu kadar sükûnetle cereyân eylemiş, sûret-i umûmiyyede seferberliğin 6. günü kıta‘âtın seferberliği hitâm bulmuşdur. Yalnız fırkalara verilecek köprücü ve telgraf nısf bölükleri vakt-i hazarda yalnız bir tabur hâlinde bulunan bir kıt‘adan çıkacağı için bu müddet zarfında Sofya ve Niğbolu’da tamâmen seferber olamamış ve kıta‘âta harekât başladıkdan sonra iltihâk eylemişdi.

Kezâlik sıhhiye teşkîlâtıyla kolların seferberliği de gecikmiş olub ez cümle 3. Ordu bunları ancak hudûdu geçdikden sonra Kırkkilise yolunda bulunurken alabilmişdi.

Süvâri kıta‘âtının kısm-ı küllisi ile bazı hudûd kıta‘âtı müstesnâ olarak görünüşe nazaran tekmîl kıta‘ât hazarî garnizonlarında seferber olmuşdu.

Alman E. H eserine göre toplanan tekmîl vesâ’it-i nakliyye doğruca tecemmu‘ mıntıkasına sevk edilmiş ve orada kollara taksîm edilerek beher kola 1-2 atlı zâbit birkaç müsellah nefer verilmişdi.

Memleketin ufaklığı, şekl-i coğrâfiyyenin intizâmı, ordunun tamâmıyla mıntıka usûlünde vaz‘ü’l-ceyşe mâlik olması, ahz-ı asker devâ’irinin ufaklığı ve seferberlik nakliyyâtının sûret-i umûmiyyede vesâ’it-i nakliyye-i fenniyeye ihtiyâc görülmeden kara yürüyüşleriyle icrâsının taht-ı imkânda olması, seferberliğin şimdiye kadar iyice ihzâr edilerek müte‘addid def‘alar büyük küçük mikyâsda tecrübe edilmiş olması, hepsinden belki de daha mühim olmak üzre harbin ahâlîce tam ma‘nâsıyla millî telakkî edilerek ma‘nâsının anlaşılmış ve bütün Bulgarların senelerden beri fikren ve rûhen bu harbe alışdırılmış ve ısındırılmış olması sâyesinde bu netîce mûcib-i hayret olamaz. Bi’l-‘akis za‘îf mevcûdlu 72 hazarî taburdan 232 taburun ne sûretle teşkîl edilebildiği, kezâlik bi’l-hâssa topçunun ne sûretle seferber olabildiği bizim için dâ’imâ şâyân-ı tedkîk bir vak‘a teşkîl etmelidir.

Za‘îf ikişer taburlu hazarî alayları seferde aşağı yukarı 5.000 insan mevcûduna terfî‘ etdiği gibi ayrıca ma‘lûm ihtiyât kıta‘âtı da teşkîl edilmişdi. Kezâlik Bulgar muharririnin bâlâya nakl edilen satırlarından da bizim için ibret-âmîz dersler almak kābildir; aynı günlerde bizde de mitingler akddediliyor, dârü’l-fûnun talebesi “Harb isteriz” diye İstanbul sokaklarında dolaşıyor, bizde de başlarında (ya ölüm ya Sofya) daha bilmem neler yazılı insanların pür silâh İstanbul sokaklarında dolaşdığı görülüyor, bizde de gûyâ gönüllü toplandığı işâ‘a ediliyor; meselâ bir Kayseri meb‘ûsu 10.000 gönüllü ile harekete hazır

I/[140]

olduğunu, nakliyyât için şimendüfer kumpanyasına emir i‘tâsına muntazır olduğunu bâ-telgraf K. U’ye bildiriyordu! Yalnız arada şu fark vardı ki Bulgarlar dediklerini, söylediklerini yapmağa hazırdılar, hazırlanmışdılar. Bu nümâyişler vesâ’ire hükûmetin siyâsetini teshîl için hiç şübhesiz yine hükûmetin arzu ve emriyle yapılıyordu; bizde ise bazı hamiyyetli, fedâkâr fakat saf gençler ve anâsır-ı müstesnâ olarak ortadaki şok ve heyecân pek zâhiri ve esâssız idi. Nümâyişler hükûmetin arzusu hilâfına önünü ve ardını düşünmeyen insanlar tarafından tertîb ediliyor, ağleb-i ihtimâl bunların arkasında da gizli fırkacılık komitecilik efkârı saklı bulunuyordu. Kat‘-ı münâsebet bahsinde görülen vakitsiz harekât ve teşebbüsâtın bu nümâyişlerden müte’essir olmadığını söylemek herhâlde mümkün olmasa gerekdir ki bu hâlde bunları tertîb eden adamların hakîkatde bir kıymet-i müsbetesi olmasa bile harbi tesrî‘ etmiş olduklarına bu sûretle memlekete fenâlık etmiş bulunduklarına hükmetmek zarûrîdir.

2. Tecemmu‘un ve Hudûdun Setri

Tasavvurât-ı harbiyye bahsinde îzâh edildiği üzere Bulgarlar seferberlik ve tecemmu‘ günlerinde suver-i muhtelife ile Osmanlı tahattîsinden korkuyorlardı ve bu gibi harekât bazen akıl ve mantıkdan ziyâde his ile icrâ edilmiş olabileceği için Bulgarlar bu korkularında bi’t-tabi‘ haksız addedilemezdi. Binâ’en-‘aleyh tecemmu‘un ve hudûdun setr ve te’mînine hudûd bölükleri ile berâber Osmanlı hudûduna mücâvir mıntıkalarda bulunan Fırka 7, 2, 3’ü ve bir de hemân tekmîl süvâriyi tahsîs etmişlerdi. Ma‘a-mâ-fîh bu kıta‘âtın seferberliğini ihlâl etmemek için ilk günlerde hudûdda sûret-i umûmiyyede hudûd kıta‘âtı ile yalnız süvâriler bulunacak. Ba‘dehû bunlar sür‘at-i mümküne ile bâlâdaki fırkaların en yakın ve münâsib kıta‘âtıyla peyderpey takviye edilecekdi.

a) Bulgar Süvâri Fırkası’nın Harekâtı

Bu maksadla daha umûmî seferberliğin i‘lânından evvel:

Sü Y 3 (Filibe) şimendüferle 16’da Tırnova-Siminli’ye

Y 10, 16’da Şumnu’dan hareketle karadan 29 Eylül’de Yanbolu’ya,

Y 8 (Hacıoğlu Pazarcığı)'nın 18'de trenle Eski Cuma'ya oradan 17'de hareketle karadan 19'da Yanbolu'ya,

Y 9 n (Rusçuk) 16'da trenle Gabrova'ya oradan yürüyüşle 13 akşamı Kızanlığa;

Y 1 n (Sofya) 16'da trenle Yanbolu'ya;

Y 2 n (Lom) 16'da hareketle karadan 17 Eylül'de ve Vraca[İvraca]'ya varmaları 25 Eylül [1]328 sa 11 sonrada doğruca E. H Umûmiyye riyâsetinden emr edilmişdi.

[Seferberlikden evvel 4, 5. Bulgar fırkalarıyla 2, 8, 9, 10'ncu Süvâri Alayları Şumnu havâlisinde sonbahar manevraları yapmış, manevranın hitâmında süvâri alayları hazarî mevcûdla garnizonlarına avdet eylemişdi. Fırkaların ikmâl efrâdının terhîs edilüb edilmediğini sûret-i kat'iyyede öğrenemedim]

I/[141]

Ber-vech-i bâlâ hareket edecek süvâri alayları hedef-i hareketlerine hazarî mevcûdla gelecekler ve buralarda seferber olacaklardı. 16'da Birinci Livâ erkânının Y 1'le, 2. Livâ'nın genek Y 3 le; 3. Livâ'nın künek Y 10'la hareket etmesi emr edilmişdi.

17 Eylül'de süvâri müfettişi Ceneral Nazlimof E. H Riyâseti'nden şu emri aldı:

"Gospodin ceneral; Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Harbiye Nezâreti'nden telakkî etdiği emre tevfîkan size elyevm Yanbolu ve Kızılağaç'da toplanan altı süvâri alayından emr-i kumandanız tahtında bir süvâri fırkası teşkîl edildiğini ihbâr eder. Size tevdî' edilen fırkanın vazîfesi seferberlik ve tecemmu' devâm etdiği müddetçe Türk süvârisinin Tunca Vâdîsi'ne dâhil olmasına mâni' olmakdır. Emr-i ahîre kadar Trakya arâzisine dâhil olunmayacakdır. Gerdeme-Vakıf-Büyükboyalık- Fikye hattını setre me'mûr edilen 3. Balkan Fırkası kumandanıyla te'sîs-i münâsebet ediniz ve bu fırkaya 3 bölüklü bir alayı veriniz"

Aynı zamanda gelen diğer bir emir fırka hey'et-i erkânının 18 mah sa 4 sonrada Sü Y 2'nin son kademesiyle birlikde trenle hareketini bildirmiş 17 zevâlde (umûmî seferberlik ve tekâlif-i harbiyye tatbîkî) hakkında irâde-i kraliye intişâr etmişdi.

Süvâri Fırkası kumanda hey'eti 19 zevâlde Yanbolu'ya vâsıl olunca şu emri aldı:

"Muvakkaten İkinci Ordu Kumandanı Ceneral İvanof'un emri altında bulunacaksınız. (Henüz Filibe'de idi) Raporlarınızı Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye'den mâ-adâ muşârün-ileyhe dahi veriniz. Ceneral seferberliğin 6'ncı günü Tırnova-Siminli'ye gelecekdir"

Fırka karargâhı Yanbolu'da Y 8, 9, 10'u bulmuş, Y 4'le birlikde 1, 7 ve10. Süvâri Livâsı hey'et-i erkânı Kızılağaç'a hareket etmişdi.

Bu emir üzerine Y 9'un emrine verildiği 3. Fırka'ya bildirilmiş ve fırka cevâbında: "Fırka Edirne-Yenizağra, Edirne-Kızılağac-Yanbolu, Kırkkilise-Büyükboyalık-Yanbolu istikāmetleri arasındaki mıntıkayı setr edecekdir. Şimdiki hâlde bu vazîfe hudûd bölüğü

tarafından îfâ edilmekdedir. Sü Y 9'u derhâl Galavan'a gönderiniz, alay Gerdeme- Kavuralan- Tekeköy hattıyla Derniciyevo- Galavan- Radine mahalle hattı arasında setr edecek ve Gerdeme garbında Fırka 8'in setr müfrezeleriyle irtibât hâsıl edecekdir" demişdi.

Nazlimof bu gün fırkasını ber-vech-i âtî teşkîl etdi:

Fırka Kumandanı: Mîrlivâ Nazlimof

E. H Re'îsi: Kā'imakām Markof

Birinci Livâ: Mîralay Salabaşof

Y 1, 2, 4

İkinci Livâ: Mîralay Danailof

Y 7, 8, 10

I/[142]

Bulgarların elinde 1/126.000 mikyâsındaki Rus haritasının Bulgarcası vardı. Bu harita üzerinde Nazlimof 19 minh sa 10 sonra da şu emri verdi:

"Süvâri Fırkası'na hatt-ı hudûdun Vakıf karyesiyle (dâhil) Gaibler (dâhil) arasındaki cebheyi te'mîn etmek vazîfesi verilmişdir.

İşbu mıntıka ber-vech-i âtî iki tarassud kısmına taksîm edilmişdir:

1- Birinci kısım, Vakıf (dâhil)den Elemenli-Büyükderbend (dâhil) yoluna kadar olub birinci livâya âiddir. Livâya husûsât-ı âtiye emr olunur:

a) Bir süvâri bölüğü ile iki mitralyözden mürekkeb bir tarassud müfrezesi Vakıf'da ikāme edilecek ve bu bölük hudûda müteveccih yollara postalar sürecek ve garbında Gerdeme karyesindeki Y 9'la te'sîs-i irtibât edecek ve şarkdan Tunca Nehri hudûd olacakdır.

b) Bir süvâri bölüğü tarassud bölüğü olarak Kurtalan karyesine ikāme edilecek ve Tunca Nehri'yle Arablı karyesinden Hamzabeyli'ye îsâl eden yol (dâhil) arasındaki istikāmetlere tarassud postaları çıkaracakdır.

c) Mütebâkî bölükle 2 mitralyöz ve alay hey'et-i erkânı Arablı karyesinde ikāmet edecekdir.

d) Livâ karargâhı bir süvâri alayı ile birlikde Anbarlı karyesinde ikāmet edecekdir. Bu vazîfe için livâ kumandanının emri altında 1 ve 4. alaylar bulunacakdır.

2- İkinci kısım: Elemenli- Büyükderbend yolundan (dâhil) Gaibler (dâhil) karyesine kadar mümted olub ikinci livâya âiddir. Bunun için

a) Bir süvâri bölüğü tarassud bölüğü olarak Büyükboyalık'a konacak ve Elemenli Büyükderbend yoluyla (dâhil) Dereköy-Vaysal yolu (dâhil) arasındaki yollara tarassud postaları çıkaracakdır.

b) Bir tarassud bölüğü Kızılcakilise'ye konacak ve Dereköy-Vaysal (dâhil) yoluyla Kızılcakilise-2917 râkımlı tepe (dâhil) arasındaki yollara tarassud postaları çıkaracakdır.

c) Diğer bölükler alay hey'et-i erkânıyla birlikde Yaylacık karyesine ikâme olunacakdır.

Bu maksadla 2. Livâ kumandanına Y 1, 7 verilmişdir. Y 7 elyevm bulunduğu mahalde Y 9 tarafından tebdîl olunacakdır.

3- Tarassud vezâ'ifinin ifâsına me'mûr kıta'ât gerek cebhe boyunca ve gerek müctemi'an ya mevcûd telgraf hutûtundan istifâde etmek veya diğer vesâ'it isti'mâl etmek sûretiyle te'sîs-i irtibât eyleyeceklerdir. Mûmâ-ileyhim birde hatt-ı hudûd üzerindeki karakollarla dahi te'sîs-i münâsebet eyleyeceklerdir. Tecâvüzî harekâtdan ictinâb ve ancak hatt-ı hudûd tecâvüz edildiği zaman silâh isti'mâl edilecekdir.

4- Fırka karargâhı ile Y 2, 8 Paşaköy'ünde ikāmet edecekdir.

5- Kıt'a kumandanları efrâd ve hayvanâtın i'âşesi için tedâbîr-i lâzımeye tevessül edeceklerdir.

I/[143]

6- Geceleri konaklarda ikāmet edilmesi müreccahdır. Her gün sâ'at 4 sonrada livâ kumandanları bir gün zarfındaki vukū'âtı ihbâr eyleyeceklerdir. Telgraf hattıyla te'sîs-i irtibât eden bölüklerle alaylar mühim havâdisleri fırka karargâhına dahi bildireceklerdir.

Nazlimof

Markof

[Bulgar emirlerine, emir ve kumandasına bir misâl olmak üzre aynen nakledilen bu emrin bizim tarz-ı telakkîmize göre mâdûnun salâhiyyet ve icrââtına birçok müdâhaleye mukābil bizzât kendisinin îfâ etmesi îcâb eden bir hayli husûsâtı ihtivâ etmediği görülmekdedir.]

Fırka kumandanı bugün Yanbolu'da gördüğü alayların za'îf mevcûdlu olmasından ve meselâ y 8'in ma'a nakliyye 291, Y 9'un 301, Y 10'un 297 bârgîre mâlik bulunmasından şikâyet ediyor.

20 Eylül'de fırka karargâhı Paşaköy'üne gitdi ve tertîbât alınmağa başladı fırka kumandanı rast geldiği kıta'âtın hiçbir tedâbîr-i ihtiyâtiyyeye riâyet etmeden (!) hazarî tertîbâtla hareket etdiğini gördükçe sinirlenmiş ve bunlara ihtiyât emr ve tavsiye eylemişdi. 21 Eylülde tertîbât hitâm bulmuşdu.

Süvâri Fırkası'nın henüz ne nakliyye, ne telgraf ve telefonu ve istihkâm edevâtı ve malzeme-i tahrîbiye vesâ'iresi yokdu.

Fırkaya tahrîb malzemesi ancak bu günlerde verilmeğe başlanmış ve kıta‘ât ellerine ilk def‘a olarak geçen bu malzeme ile bazı tecrübeler yapmak istemişse de vukū‘ bulan iş‘âl sedâları civâr köylüleri Türkler tecâvüz etdi fikrine sapdırarak heyecân ve hicret gibi karışıklıklar intâc eylediğinden tecrübelerden vazgeçmek îcâb eylemişdi.

Fırka 3’den seferberliklerini ikmâl eden kıta‘âtdan 21 ve 22 Eylül’de Y 29’dan iki tabur ve bir mitralyöz bölüğü Kavaklı ile cenûb-ı şarkîsindeki Yeniköy’e vâsıl olmakla Süvâri Fırkası 23’de Tunca garbındaki aksâmını şarka almış ve bu bâbda ilk emre müşâbih verilen diğer bir emirle a. numrolu krokideki tertîbât ahz edilmişdir.

23’de Y 11 T 2 (15 zâbit 1204 nefer 117 bârgîr) dahi Büyükboyalık’a gelmişdi. 25 Eylül’de 2. Ordu K. Tırnova-Siminli’ye gelmiş ve Tunca garbındaki Y 9 vâsıtasıyla Meriç cenûbundaki Tanef Süvâri Livâsı’yla irtibât hâsıl edilmişdi.

27 Eylül’de Süvâri Fırkası E. H Umûmiyye’den “Fırka kısm-ı küllisinin Kızılcakilise’ye” nakli emrini almış ve zevâlden sonra hareket için emr verildiği gibi piyâde kıta‘âtı artık hudûda gelmiş olduğundan süvâri bölüklerinin toplanıb toplanmaması istizân edilmiş ve akşam fırka kısm-ı küllisi Kızılcakilise’ye gelmişdir.

28 Eylül E. H şu emri vermişdir: “Tunca ile Büyükboyalık arasındaki süvâri bölüklerini ve bunlara istinâd teşkîl eden Anbarlı’daki alayı Kızılcakilise’ye alınız, fırkanız Büyükboyalık-Dereköy-Elmalı-Diğince hattını te’mîn edecekdir. Filibe’de bulunan y 24’den bir taburda emrinizdedir.” Bunun üzerine 29 Eylül’de b krokisinde tertîbât alınmışdır.

I/[144]

Bu bâbda verilen emirde: “Hatt-ı hudûdun gerisinde her dürlü harekâtdan ictinâb etmek. Yalnız düşman ta‘arruzu vâki‘ olursa silâh isti‘mâl eylemek ve hudûd civârında açıkda görünmekden teveffî eylemek” tasrîh edilmişdi.

Bugün mütemâdiyen yağmur yağmışdır.

Fırka şimdiye kadar düşmana dâ’ir ihticâca sâlih hiçbir haber alamamışdır. 3. Ordu Karargâhı da bugünlerde [I]Stralça’ya gelmişdi. 1 Teşrîn-i evvel E. H Umûmiyye Süvâri Fırkası’nın ma‘a piyâde taburu 3. Ordu emrine verildiğini ve bu orduya taleb vukū‘unda 3 bölüklü bir süvâri alayı i‘tâsını emretmişdi. Ordudan gelen emirde de “Lüzûm görülürse iki gün sonra askeri hareket etdirebilecek tarzda tertîbât ve tedâbîr ittihâzı” bildirilmişdi ki Nazlimof bu kelimelerden harbin henüz mukarrer olmadığını istihrâc eylemişdi. Bugün Süvâri Fırkası kendisine mahsûs nakliyye teşkîlâtına başlamış; 3. Ordu’ya da Y 8 tahsîs edilmişdi.

Süvâri Fırkası 22 Eylül (dâhil)’den i‘tibâren ikmâl-i efrâd ve hayvanâtı almağa başlamış ve 30 Eylül’e kadar Y 1, 4, 7, 8, 10’un seferberliği hitâm bulmuş ve kendisine mahsûs

ikmâl efrâdı Sofya'da başka bir kıt'aya verildiğinden yalnız Y 2'nin seferberliği ancak 4 Teşrîn-i evvel'de hitâm bularak fırka bu gün şu mevcûdu ihrâz etmişdi:

Y 1	(4 K)	673 bârgîr	691	zâbit ve nefer	
Y 2	(")	537 "	590	"	"
Y 4	(")	790 "	763	"	"
Y 7	(3 K)	571 "	513	"	"
Y 10	(")	532 "	566	"	"
		3113[3103] bârgîr	3113/[3123]	zâbit ve nefer	

Süvâri Fırkası 2 Teşrîn-i evvel'de 4 numrolu 3. Ordu emriyle (tecemmu' bahsine mürâca'at) âtîdeki ta'lîmâtı aldı:

[I]Stralça- 1 Teşrîn-i evvel [1]912

"Bugün orduma ilhâk edildiniz. Vezâ'if-i âtiyeyi îfâ edeceksiniz:

Fırkanız ileri keşif kıta'âtıyla hudûd boyunca yayılacak ve sağdan süvâri ile Birinci Ordu kıta'âtıyla irtibât te'sîs ederek soldan Alagün-Karaören yoluna vâsıl olacakdır. Bu noktadan Karadeniz'e kadar olan mıntıka dahi müstakil keşif kolları vâsıtasıyla tarassud edilecekdir. Bu keşif kolları Burgaz garnizonu ile irtibât etmelidir. Trakya'dan gelen bi'l-cümle yollar tarassud edilmelidir. Sizi ahvâle vâkıf etmek etmek için 1 Teşrîn-i evvel ordu emrini gönderiyorum. İki gün sonra verilecek hareket emrine intizâren hazır bulununuz. Sizi takviye etmek için 3 minh sabâhı piyâde fırkalarının ileri karakol hattı ilerisine ya'nî Poyova- İmece-Ahlatlı-Rumfakih

hattına küçük piyâde istinâd kıt'alarından mürekkeb bir hat çıkaracağım. Bu piyâde kıta'âtı sizin emr ve kumandanıza dâhil olacak. Siz bunları düşmanın

I/[145]

külliyetli süvârisinin hücûmuna ma'rûz kaldığınız zaman birer istinâd ve nukāt-ı istinâdiye makāmında isti'mâl eyleyeceksiniz. Kıta'ât-ı mezkûre düşmanın süvârisinin veyâhud herkangi bir müfrez keşif müfrezesinin vusûlü hâlinde bunlara karşı olan mukāvemetinizi tezyîd etmeli ve bundan başka mühim kıta'âta karşı da sizi müsterîh eylemelidir. Azîmkârâne hareket ediniz ve bidâyetde düşmana her ne derecede olursa olsun hiçbir muvaffakiyyet vermemeği nazar-ı ehemmiyete alınız. Ordunun ileri hareketinde umûm ordu pîşdârı çıkarılmayacak ve yalnız fırkalardan husûsî pîşdârlar çıkacakdır. Benimle fakih tarîkiyle irtibâtda bulununuz. Ben iş'âr-ı ahîre değin Istralça'dayım" Nazlimof bu emir ve ta'limâtın kıymetine (hiç!) diyerek şikâyet ediyor!

3 Teşrîn-i evvel'de Y 8 Üçüncü Ordu emrine verildi; diğer alayların bugünkü vaz'iyyeti şöyledir: Kroki (h) daha şark da Rum köyünde de Pirgos müfrezesi kıta'âtı vardı. Bu

sûretle Süvâri Fırkası umûm ordunun sol cenâhına ve 3. Ordu'nun cebhesi ilerisine gelmiş ve böylece en mühim telakkî edilen vazîfeyi, bu ordunun tecemmu'unu setr husûsunu der'uhde etmişdi.

4 minhde 3. Ordu bâlâdaki ta'lîmâtda muharrer setr müfrezelerinin Elçe ve Ahlatlı da toplanmalarını emrederek Süvâri Fırkası'nın emrinde yalnız Y 35 T 1 ile Rumfakih'deki 4 topu bırakmış ve fırkaya "Yarın harekât-ı askeriyyeye başlamak me'mûldür. Kıta'âtı harekâta hazır bulundurmak için tedâbîr-i lâzimede bulunulmasını" emretmiş idi.

5 Teşrîn-i evvel sâ'at 4,35 evvelde ise şu emir gelerek harekât başlamışdı: "Bugün harekât-ı askeriyye başlıyor. Elçe ve Ahlatlı'daki keşif müfrezeleri de kumandanıza verildi. Evvelce karârlaşdırılan vezâ'ifi îfâda devâm ediniz. Ordu emrini telgrafla alacaksınız."

Bugünlerde Y 10 da 1. Ordu emrine verilmiş ve bu sûretle bugün fırka yalnız 1, 2, 4, 7. Alaylarla bir tabur ve 2 topdan cem'an 1-15[3]-1/3 den mürekkeb kalmış idi. Y 9 süvâri ancak 7 Teşrîn-i evvel'de Devletliağaç'ında fırkaya iltihâk etdi.

Tunca garbında ve Garbî Trakya'da buna mümâsil (henüz tafsîlât ma'lûm değil) tertîbât alınmış ve Meriç boyunda 9 bölüklü (Y 3, 6, 5) Tanef Süvâri Livâsı, karargâhı Habibce'de bulunmak üzre ilk zamandan i'tibâren teşekkül eylemişdi.

Bulgar süvâri fırkasının hâlet-i rûhiyyesini göstermek üzere Nazlimof'un kitâbından müstahrec şu fıkralar şayân-ı dikkatdir:

"20 Eylül'de fırka karargâhı Paşaköy'üne giderken havâ iyi ve sıcak idi. Yürüyüşde şayân-ı ehemmiyet hiçbir mâni'aya uğranılmadı. Ancak ihtimâlât-ı âtiyeyi derpiş etmek lâzımdı: Hudûd civârında yürüyorduk ve hepimiz düşman süvârisinin bize nazaran fâ'ikiyyet-i adediyesine vâkıfdık. Türk süvârisinin bir tarafdan

I/[146]

dehşet ve perîşâniye uğratmak diğer tarafdan hudûda mücâvir kaza ve sancaklar dâhilindeki seferberlik işlerini ihlâl etmek maksadıyla tecâvüzü pek muhtemeldi. Binâ'en-'aleyh hepimiz müteyakkızâne hareket ediyorduk."

21 Eylül'e â'id sözler: "Bugün pek ziyâde mûcib-i te'essüf bir vak'a cereyân eyledi. Fırka E. H Re'îsi ile birlikde birinci livânın bulunduğu Anbarlı karyesine gitmişdim livâ kumandanı Y 4 zâbitânının ma'neviyyâtça pek perîşân olduklarını Sofya'da bir diş tabîbinden işitmiş olduğunu söyledi. Bu zâbitlerden birisi gûyâ tabîbe Türklerin Edirne'de yüzden fazla süvâri bölüğüne mâlik olduklarını, bu sebeble bizi ezeceklerini, çünkü bizde ne süvâri ve ne de süvâri kumandanı olmadığını söylemiş imiş. Livâ kumandanı bu sözleri y 4 zâbitânına söylemiş bu da kendi zâbitlerinin casusluğuna ihtimâl vermekde olduğunu ve fakat bu bâbda maddî bir delîl gösteremeyeceğini söylemiş."

27 Eylül'e âid: "Fırka erkânından bazılarının ahâlî ile mükâlemesinden bunların içerilere doğru hicrete hazırlandıkları, çünkü hudûd üzerinde pek çok Türk askerinin bulunduğunu bizim askerden işitdikleri anlaşılıyordu. Böyle yanlış havâdis işâ'a edenlerin şiddetle teczîye edileceği ta'mîm edildi."

"Teşrîn-i evvelin ikinci günü fırka karargâhı Ahlatlı'ya gitdi. Burada 1. Livâ erkânıyla Y 1, 2, 4 ve ordu her iki alayın zâbitânı fırka kumandanına takdîm edildi. Fırka K. bunlara evvelce 1. Livâ kumandanından işitdiklerini söyledi ve zâbitâna nefislerine bu derece i'timâdsızlık göstermek câ'iz olmadığını anlatdı ve hepimizin vazîfemizi muvaffakiyyetle îfâ edeceğimizden emin bulunmaklığımız lâzım geldiğini îzâh eyledi. Bu vak'a alay zâbitânına pek ziyâde sû'-i te'sîr hâsıl eylemiş ve bunun üzerine Y 4 kumandanı kendi aleyhlerinde bulunan 1. Livâ kumandanının ma'iyyetinde çalışmayacağını söylemişdi."

3.Tecemmu' Sevkü'l-ceyşi

Bulgaristan'da Trakya'ya karşı tecemmu' için kābil-i istifâde şimendüfer hattı şark şimendüferinden ibâretdi. Balkanlar şimâlindeki diğer ana hattının şark hattıyla birleşdirilmesi için yapılmakda olan şimendüfer hattı henüz Gabrova'ya kadar işlemekde olduğundan Balkanların yürüyüşle geçilmesi lâzımdı. Şark hattı ise günde 12 trenden fazla yapamıyor ve bunun da bir kısmını malzeme vesâ'ire nakline tahsîs lâzım geliyordu. Binâ'en-'aleyh şimendüferle Fırka 1, bundan sonrada Fırka 10 nakl edilerek diğer kıta'ât sûret-i umûmiyyede tahaşşüd mıntıkasına karadan geldi. Şimendüfer nakliyyâtı da ancak mühim te'ehhürler ve müşkilâtla yapılabildi.

3. Ordu Kumandanı Ceneral Radko Dimitriyef [1]907 senesinden beri bu vazîfede idi. 3. Ordu'nun tecemmu' mıntıkası Tunca-Hudûd-Aydos-Umurfakih hattı arası olub Yanbolu-Burgaz şimendüferi

I/[147]

bu orduya âiddi. İnzâl istasyonları Breslav (eski İstanbul), Eski Cuma; Gabrova mevâki'i olub Balkanlar ber-vech-i atî geçilmişdi:

Fırka 4: Kısm-ı küllisi Breslav'a kadar şimendüferle gelerek ba'dehû Diriçe ve Kazan geçidlerinden tecemmu' mıntıkasına gitdi. (Bu fırkanın 2. Livâsı Diriçe geçidinden geçen yoldan istifâde eylemişdi.)

Fırka 6: Eski Cuma'ya kadar şimendüferle buradan sonra Kazan (Kotil) geçidinden.

Fennî bölükler Gabrova'ya kadar şimandüferle, ba'dehû Tolava'ya kadar karadan, daha sonra şimendüferle Yanbolu'ya gelmişdi. Kıtâr ve kāfilenin bir kısmı da bi'l-âhire şimendüferle gelmişdi.

Ordu karargâhı 23 ve 24 Eylül'de şimendüferle Breslav'a, oradan karadan 28 Eylül'de Istralça'ya gelmişdi. Bu sûret ile bi'l-hâssa 3. Ordu kıta'âtının mühim bir kısmı 200 km'ye yakın kara yürüyüşleri yapmış günde 40-50 km yürüyen kıta'ât bulunmuşdu.

Seferberliğini bitiren kıta'ât derhâl tecemmu' mıntıkasına hareket eylemiş ve bu harekât 23 Eylül'de başlamışdı; bi'l-hâssa 3. Ordu'nun tecemmu'nu gizlemeğe büyük i'tinâ edilmişdi.

Tecemmu' sevkü'l-ceyşi 4 Teşrîn-i evvel akşamı sûret-i umûmiyyede hitâm bulmuş ve 5'de harekât başlamışdı. Yalnız Fırka 11'in teşkîl ve tecemmu'u geç kalmış ve bu fırka harekâtın ilk günlerinde Tırnova Siminli'de tecemmu' etmekde olub ancak bundan sonra harekâta başlayabilmiş, ilk muhârebelere girememişdi. Kısmen seferberlikden evvel ve kısmen seferberlik esnâsında Makedonya'dan gelen 20.000 (?) kadar gönüllü Sofya'da ta'lîm ve terbiye edilmiş ve bir kısmı Fırka 7 ve Fırka 2'ye ayrılmışdı. Hareket eden kıta'âtın yerlerinde de depo ve müstahfız kıta'âtı vücûda getirilmişdi.

Tecemmu'un teferru'âtı hakkında şimdilik yalnız husûsat-ı âtiye ma'lûmdur:

Ordu Emri Numro (4)

Istralça -1 Teşrîn-i evvel sa, 9,30 evvel

Ma'lûmât-ı mevcûdeye göre 1. Ordu Kızılağaç-Şanel?–Çatalova- Moradanlı -Popova (Papasköy) Istralça-Mursatlı mıntıkasında tecemmu' ediyor. Bizim önümüzde tecemmu' mıntıkası Süvâri Fırkası tarafından te'mîn ediliyor. Fırkanın kısm-ı küllisi Kızılcakilise'de bulunuyor. Bergos'da husûsî müdâfa'a grupları tecemmu' ediyor. Düşmana dâ'ir alınan ma'lûmât hatt-ı hudûddan geriye çekildiği ve hiçbir teşebbüsde bulunmadığı merkezindedir. Bir harekât-ı nagihâniye ma'rûz kalmakdan emin olmak için fırka kumandanları tecemmu' mıntıkasını te'mîn maksadı ile şimdiden nukāt-ı âtiyeye pîşdârlar çıkarmak sûretiyle tedâbîr-i lâzımeye tevessül eylemelidir:

1- 4 Breslav Fırkası pîşdârını Kulköyü karyesine, ileri karakollarını İnceköy'den (Velmekine) karyesine (dâhil) çıkarmalıdır. Civârındaki Birinci Ordu'nun fırkasıyla te'sîs-i irtibât eylemelidir. Fırka karargâhı Mansarlı'da bulunacak ve menzil mebde'-i noktası Yanbolu olacakdır.

I/[148]

2- 6. Vidin Fırkası pîşdârını Yeniköy karyesine ve ileri karakollarını Aleksandrova (dâhil) karyesine çıkaracak ve fırka karargâhı Türkmen karyesinde ve menzil mebde'-i noktası Yanbolu istasyonunda bulunacakdır.

3- 5. Tuna Fırkası pîşdârını Topuzlar karyesine ve ileri karakollarını Aleksandrova (hâric) Harmankırı (dâhil) karyesine çıkaracakdır. Fırka karargâhı Avtanya'da, menzil mebde'-i noktası Istralça istasyonunda bulunacakdır.

Emniyet tertîbâtının şimdiki şekli pek za'îf olacak, belli başlı yollara tarassud postaları çıkarmakla iktifâ edilecek ve ileri karakol hidemâtının müşkilâtı nazar-ı dikkate alınarak askerin yorulmasına sebebiyet verilmeyecekdir. Pîşdârlar mümkün olabilen mahallerde tarassud postaları, müfrez postalar ve nöbetçilerle te'mîn edilmek sû[r]etiyle konaklara yerleşdirilmelidir.

4- Ordu karargâhı şimdilik Istıralça karyesinde bulunacakdır.

2. Ordu Kumandanı Ferîk Radko Dimitriyef

"E. H Re'îsi Mîralay Justof"

*

* *

4, 5, 6. Fırkalara

1 Teşrîn-i evvel /Istralça

"3 minh sabâhleyin Süvâri Fırkası keşif müfrezeleriyle birlikde birlenecek ve Süvâri Fırkası emrine girecek sûretde zîrdeki kıta'âtın ileriye sürülmesi lâzımdır:

1- Fırka 4'den bir piyâde bölüğü Popovo'ya, 1 bölük Mişeli'ye, 1 bölük İmece'ye ve bunlara tabur istinâdı makāmında bir bölük Taştepe'ye.

2- Fırka 6'dan 2 bölük Ahlatlı'ya, 1 bölük Silova'ya, 1 bölük Receb mahalleye.

3- Fırka 5'den bir bölük 2 top (en iyi koşumlarla) Urumfakih'e. Bunlar bu köyde Y 24'ün taburuna iltihâk edecekdir."

*

* *

1 Teşrîn-i evvel'de 3. Ordu kıta'âtının kısm-ı küllisi henüz tecemmu' yürüyüşünü yapmakda olub mıntıkaya gelmemişdi. Adî yollar fenâ ve çamurlu olduğundan hareket müşkil oluyordu.

2 Teşrîn-i evvel'de Menzil Müfettiş-i Umûmîliği 3. Ordu menzil hidmetini şu sûret ile tesbît eylemişdi:

Fırka 4: Şumnu - Breslav – Virçe - Aleksandrova -Yanbolu - Mansarlı hattı.

Fırka 5: Rusçuk-Eski Cum'a - Kızan - " - Istıralça - Yenimahalle

Fırka 6: Vraça- " - " - " - " - Türkmen.

I/[149]

Ordunun i‘âşe mıntıkası da garbda Yanbolu-Kükürtlü-Beyköy-Paşatlı-Mişeli-Paşaköy-Dereköy (bu mevâki‘ 1. Ordu’ya dâhil) hattına kadar; şarkda da Hazarbeyli-Boyluca-Büyükpınar hattına kadar olmak üzere tahdîd edilmişdi.

Buna nazaran fırkalara evâmir-i lâzıme verildi. Daha sonra Pirgos havâlisi de 3. Ordu i‘âşe mıntıkasına idhâl edilmişdi. Kezâlik 4 minh de Fırka 4’ün de Istıralça’dan ve Istralça-Değirmenköy-Hasanhavâce-Çargan-Mansarlı hattından istifâdesi emr edildi.

1 Teşrîn-i evvel’de 3. Ordu, tecemmu‘nun ancak 8 Teşrîn-i evvel’de hitâm bulacağını hesâb ediyordu. Ma‘a-mâ-fîh hâl-i hareketdeki kıta‘âta istirâhat günlerinden sarf-ı nazar ederek a‘zamî sür‘atle yürümeği emretmiş olduğundan 4 Teşrîn-i evvel akşamı ordu bazı istisnâatdan sarf-ı nazar tecemmu‘ edebilmişdi.

1 Teşrîn-i evvel’de 3. Ordu Sü Y 8’i almış ve her fırkaya bir bölük olmak üzre tevzî‘ eylemişdi.

4 Teşrîn-i evvel zevâlinde harekâtın 5 minh başlaması ağleb-i ihtimâl olduğu hakkında K. U’den emir geldi. 4/5 gecesi de evvelâ i‘lân-ı harb beyânnâmesi ve ba‘dehû şu bir numrolu direktif ta‘mîm edildi ki bunu 3. Ordu 5 minh sa 12,45 evvelde Istralça’da almışdı:

Eski Zağra’dan 4 minh sa 6 sonra

Karargâh-ı Umûmî Direktif Numro 1

Türk Ordusu’ndan 5-17-45 kuvvetindeki kıta‘ât Kırcaali’den Vasilikoz’a kadar birinci hatda bütün hudûd boyunca münkasım olub 2. hatda, Edirne-Süloğlu-Kırkkilise mıntıkasında, 23-22-31 kuvvetinde kıta‘ât bulunduğu anlaşılıyor.

Kral hazretleri emir buyuruyorlar:

1- Yarın (5 minh) sa 7 evvelde harekât-ı askeriyye başlayacakdır.

2- 2. Ordu kumandanı Ceneral İvanof mevki‘-i müstahkem etrâfında bir tarassud kıtası teşkîli maksadı ile Edirne’ye doğru ilerleyecek ve kal‘anın te’sîrini hükümsüz bırakarak Edirne-Kırkkilise mıntıkasındaki kuvâ-yı asliyyemizin harekâtını setr ve te’mîn edecekdir. Bu maksadla:

a) Fırka 8 Meriç’in iki sâhilinden hareket edecekdir.

b) Fırka 9 bir livâsıyla Kavuralan-Demirci-Lefke-i Rumi istikāmetinde hareket edecekdir.

c) Fırka 9’un iki livâsı Kavaklı-Yeniköy-Soğucak-Kerçeçi)Hasköy istikāmetinde ilerleyecekdir.

e) Muvakkaten 2. Ordu emrine verilen Fırka 3’ün Birinci Livâsı Fırka 9’un 2 livâsı gerisinde olmak üzre Vakıf-Tatarköy yolunu ta‘kîb edecek ve îcâbında bunları takviye ve 1. Ordu ile irtibât hâsıl edecekdir.

I/[150]

2. Ordu kıta‘âtı düşman müfrezelerini işgāl etdikleri ileri mevâzi‘den tard etdikden sonra mevki‘-i müstahkeme doğru takarrüb edecek ve kal‘a topçu ateşinin dâ’ire-i te’sîri hâricinde bir hat te’sîs eyleyecekdir. Bu maksadın te’mîni için mevki‘-i müstahkemden gelen en mühim istikāmetlerde müdâfa‘a merâkizi vücûda getirilecek ve bu sûret ile garnizon kıta‘âtının muhtemel olan hurûc harekâtına mâni‘ olacakdır. Kuvvetlerin en büyük kısmı garnizon kıta‘âtı tarafından mevki‘-i müstahkem hâricinde yapılacak her gûnâ teşebbüsâtı akîm bırakacak sûretde müstahzar müdâfa‘a merâkizi gerisinde manevra kıta‘âtı olarak toplu bulunacakdır.

3- Birinci Ordu Tunca Nehri ile Paşaköy-Küçükboyalık-Dere Mahallesi-Kocaköy-Vaysal Tatarlar (bu mevâki‘ dâhil) tarîk arasında hareket edecekdir. Pîşdârları yarın Hamzabeyli-İskarika bayır-Vaysal şimâlindeki 276 Tepesi hattına varacakdır.

Bu ordunun vazîfesi Edirne ile Kırkkilise arasındaki bütün Türk kuvvetlerini def‘ ve tard etmekdir. Oldukça mühim Türk kuvvetlerinin Kırkkilise’de tecemmu‘ etdiklerini nazar-ı dikkate alarak ordunun sol cenâhına müntehî yollara hâssaten [e]hemmiyet verilmesi tavsiye olunur.

2. Tarassud ordusu Edirne istikāmetinde kesb-i kuvvet etdikden sonra 3. Fırka’nın livâsı fırkasına iltihâk edecekdir.

4- 3. Ordu Ba. K kral hazretlerinin emrinde bulunacakdır. Bu ordu yarın pîşdârlarıyla Yeniköy Kapaklı-Ahlatlar, kısm-ı küllisi kolbaşlarıyla Gündüzler-Orman köy-Gümrük köy hattına varacakdır.

Muvakkaten 3. Ordu emrine verilmiş olan Süvâri Fırkası evvelce verilen vazîfenin îfâsına devâm edecekdir.

5- Harekât-ı askeriyye inkişâf edince 2, 1. Ordular arasında sıkı bir irtibât te’essüs edecek ve her iki ordu muhârebenin alacağı şekle göre hareketini tertîb edecek ve bir ordunun hareketi diğerinin vaz‘iyyetine tâbi‘ kalacakdır.

6- Hedef ve maksada vusûl için ordu kumandanları kendi teşebbüs-i şahsiyyelerinde iş bu emirle mukayyed değildirler.

7- K. U Eski Zağra’da bulunacakdır.”

*

* *

Bu direktif ne K. U’ye ne de Bulgar Ordusu’na şeref-bahş edecek hâlde değildir. Mâdûnun selâhiyyeti ve serbesti-i hareketine pek çok müdâhalelerden sarf-ı nazar koca bir ordunun Meriç tarafeyninde Edirne karşısına tıkılmasıyla iktifâ edilememiş, 1. Ordu’dan bir

livâ daha Tunca'nın garbına alınmış olduğu gibi 1. Ordu dahi ayrıca kendi sağ cenâhını muhâfaza için kuvvet ayırmağa mecbûr olacak bir hâlde bırakılmış ve 3. Ordu büsbütün yalnız kalmışdır.

I/[151]

3. Ordu'nun doğruca Ba. K emrinde bulunması kaydı ise Bulgar K. U'sinin bir alayının muhârebe hattında inkısâmı gibi kendi emrinde bir orduyu ihtiyât olarak manevra kuvveti olmak üzre tutmak istediğini gösterir!

*

* *

Bu zamana kadar düşman hakkında ma'lûmat-ı âtiye elde edilmişdi:

Fırka 3'den Eylül nihâyetinde: "Türkler hudûddan çekilmişdir. Cisr-i Mustafa Paşa, Üsküdar, Demirköy, Kırkkilise, Tırnova hattında ictimâ' etmekdedirler. Dersa'âdet kolordusu Edirne cihetinde tecemmu' etmekdedir." 1 Teşrîn-i evvel K. U'de menâbi'-i muhtelifeden: "Kırkkilise civârında 13-4-19, Edirne'de 7-2-13" bu iki mevki' arasında Vaysal ve Süloğlu havâlisinde 2-19-12, Tırnovacık'da 3 T, Vize havâlisinde ayrıca 3 T, Dimetoka-Uzunköprü-Babaeski hattında 16-0-26, Dersa'âdet, Tekfurdağı ve mevâki'-i sâ'irede 42-16-60 kuvveti olduğunu" ta'mîm eylemişdi. İlân-ı harbe kadar süvâri mühim bir şey öğrenememiş, menâbi'-i sâ'ireden de başka bir haber gelmemişdi.

4-5'de 3. Bulgar Ordusu şu vaz'iyyetde idi:

Ordu karargâhı Istralça'da,

Süvâri Fırkası: (4 alay) kısm-ı küllisiyle Kızılcakilise'de,

Fırka 4: Mahalle-Çırağan-Kadıköy-Osmanlı-Ökçeli-Gedikli-Mansarlı mıntıkasında; pîşdârı Kocaköy'de, karargâhı Mansarlı'da.

Fırka 5: Avlalı-Arizoköy-Aftana-Arbaç-Yenimahalle-Başlı mıntıkasında. Pîşdârı Topuz'larda, Karargâhı Aftana'da.

Fırka 6: Türkmen-Portika-Saranlı-Yeniköy-mıntıkasında, pîşdârı Yeniköy'de. Karargâhı Türkmen'de.

Ordu emniyet hattı İncikli-Türkmen-Aleksandrova-Harmankırı,

3. Ordu'dan kıta'ât âtiye gelmemişdi:

Fırka 6'dan 1. Livâ;

Fırka 5'den 2. İsker Alayı

Fırkaların telgraf, köprücü nısf bölükleri.

Ordunun nısf telgraf bölüğü, süvâri piyâde jandarma bölükleri.

Fırkaların erzâk kolları

4, 5. Fırkaların bir kısım hastahâneleri

Âdî ateşli To Y 1'in bir taburu da gelmemişse de bunun yerine To Y 3'den bir âdî ateşli tabur verilmişdi. Ma'a-mâ-fîh bu tabur bir müddet sonra yine 3. Ordu'dan alınmışdı.

Bugün 3. Ordu'nun mevcûdu hulâsaten şudur:

I/[152]

Fırka 4: 24^{6}-1- (9 s sad?+6 as+3s obüs+3 ac =102 top)-1 ıstah t =35-36 bin nefer

Fırka 5: 24^{6}- 1- (9 s sad? +6 as+2sc =80 top)-1 ıstah t =35-36 bin nefer

Fırka 6: 16^{4} -1- (9 s sad?+1sc =40 top)-1 ıstah t =25 bin nefer

Süvâri Fırkası 0-18^{3}-0 =3.500 nefer

Yekûn =64^{16}-3-(27 s sad+12 as+3sc+3 ac+3s obüs =48 batarya=222 top)-3 istah t =100 bin nefer (âdî ateşli bataryalar 6'şar topludur) Ma'lûmat-ı sâ'ireden müstahrec olmak üzere Bulgar ordularının 4 Teşrîn-i evvel akşam vaz'iyyet-i takrîbiyesi zeylde krokide gösterildi.

Seferber Bulgar Ordusu'nun nizâm-ı harbi merbûtdur.

İ'âşe sûret-i umûmiyyede et[k]meğe münhasırdı. Fakat seyyâr fırunlar mefkūd olduğundan bu cihet de güç oluyor, yalnız efrâdın sûret-i umûmiyyede e[t]kmek pişirmeği bilmesiyle az çok telâfî ediliyordu. Et sûret-i umûmiyyede tekâlif-i harbiye ile tedârik edilirdi. Demirbaş erzâk hemân mefkūddu. Yevmiyye efrâda bir kilo ekmek her vakit te'mîn edilemiyordu. Yemek takım ve mangalarda pişiyordu. Bu maksadla her bölükde 3 büyük 12 küçük tencere vardı. Bu sûret ile 17 Eylül zevâlinde seferberlik i'lân eden Bulgar Ordusu 4 Teşrîn-i evvel'de ya'nî 17 günde seferberlik ve tecemmu'nu ikmâl eylemiş ve Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi'nin tahmîninden 2 gün fazlasıyla 18. günü harekâta başlayacak hâle gelmişdir.

B. Osmanlı Ordusu

1. Seferberlik

Muntazam ordularda seferberlik ile tecemmu' devirleri yek-diğerinden kolayca ayrılır ve her ikisini bidâyet-i sefer için ayrı ayrı mütâla'a etmek mümkün olur. Ta'bîr-i âharla bir ordu da seferberlik ile tecemmu'un yek-diğerinden tamâmen ayrı ve müstakil iki safhada icrâsı ve birisi bitmeden diğerine başlanmaması bir gāye-i emeldir.

Çünkü seferberlik devrinde dâhilî memleketdeki nakliyyâtın binlerce merkeze müteveccihen bi'n-nisbe mahdûd sâhalar dâhilinde ve yek-diğerini kāti' bir hâlde icrâ edilmesi lüzûmuna mukābil tecemmu'da nakliyyât, hudûda veya hudûdlara doğru mu'ayyen istikāmetlerde vesâ'it-i nakliyyenin bi'n-nisbe dolu gidiş, boş gelişinden ibâret daha basit bir şekilde olur. Bu iki cins nakliyyâtın yek-diğerine karışması ise her ikisinin de selâmet ve sıhhatini ihlâl eder.

I/[153]

Osmanlı Ordusu ise ezelden beri buna muvaffak olamamış, bizde seferberlikle tecemmu'un daha ilk seferberlik günlerinde aynı zamanda başlayarak hemânde hitâm-ı harbe kadar bilâ-fâsıla yek-diğeriyle halît[*] ve mahlût bir hâlde devâmı îcâb eylemişdi. Vesâ'it-i nakliyyemizin hâli, memleketin vüs'ati, pek mütebeddil kesâfet-i nüfûsu, seviye-i medeniyyenin tehâlüfü vesâ'ire buna ihtiyâc-ı mutlak hâsıl etmişdir. O sûretle hemân her harbimizde bir tarafdan hudûd boylarında mühim muhârebeler başladığı esnâda diğer tarafdan birçok cüz'-i tamlar ya tecemmu' yürüyüşünde, veya seferberliğin ortasında ve hatta mukaddimesinde çabalamakda bulunmuşdur. Bu husûs Balkan Harbi'nde de aynen bu sûretle vâki' olduğundan seferberlik ve tecemmu'u bi'l-mecbûriye ayrı ayrı mütâla'a edemeyeceğiz; seferberlik daha ziyâde tecemmu' devrinde parça parça görülecekdir.

18 Eylül [1]328'de seferberlik i'lânı Meclis-i Vükelâ'dan (arz-ı atebe-i ulyâ) kılınmış ve aynı günde Harbiye Nezâreti'nden ordu ve redif müfettişliklerine: "Ordu-yı hümâyûnun 5 numrolu projeye göre seferber olacağı ve tahşîdata başlayacağı ve celb olunacak ihtiyât ve redifler meyânında % 25 nisbetinde gayr-i Müslim dahi çağırılması" bildirilmişdi. Bu seferberliğin ismi gerçi (Umûmî Seferberlik) idi. Fakat hakîkatde yalnız 1., 2. Ordu müfettişlikleriyle (8. Ko. hâric) 1, 2, 6. Redif müfettişlikleri, 3. Müfettişlikden 29, 30. Fırkalar, 3. Redif Müfettişliği'nden Trabzon Fırkası; Suriye'den 8. Ko.'nun Fırka 26'sı Beşinci Redif Müfettişliği'nden Adana, Haleb fırkaları seferberlik emrini almışdı. Mütebâkî 140 redif 136 nizâmiye taburuyla bu nisbetde sunûf-ı sâ'ire seferberliğe dâhil değildi. Gerçi Yemen ve Asir'deki 23. Nizâmiye taburu mahalli kuvvet olarak bulunuyordu, Rumeli'de kābil-i istifâde değildi. Fakat harbin ne kadar devâm edeceği ne gibi ihtilâtât ve safahât gösterebileceği evvelce kesdirelemeyeceğinden hatta Irak kıta'âtının bile, umûmî seferberliğe dâhil edilmemesi hatâ idi. Nitekim tedrîcen 3. Redif Müfettişliği'nden Amasya Fırkası 5. Müfettişlik'den Ayıntab, Kudüs fırkaları seferberlik emrini almış (24 Eylül) müte'âkib gün ve aylarda Samsun, Sivas, Ma'muretü'l-aziz, Akka fırkalarının seferberliğini emretmek lâzım gelmişdi. Ve bunlar geç vakit dârü'l-harbe gelerek bidâyetde beyhûde birçok vakit gā'ib edilmişdi. Kezâlik aşiretlerde bidâyetde seferber edilmemişdi. Halbuki bunlardan da bi'l-âhire dârü'l-harbe birkaç alay celb edildi.

Herhâlde Harbi Umûmî'de de görüldüğü üzre bir devlet hâriciye ile hâl-i harb tahaddüs edince umûm kuvveti birden silâhaltına celb etmek esâs olmalıdır. Bunlar vesâ'it-i nakliyyenin hâli dolayısıyla def'aten hudûda sevk edilmese bile merkezlerinde kalarak ve sıra bekleyerek

[*] Metinde خااط şeklinde yanlış yazılmıştır.

ikmâl-i nevâkıs ile ta'lîm ve terbiye ile meşgūl olurlar. Bundan hiçbir şey gā'ib edilmeğeceği gibi bi'l-'akis birçok ihtilâtât-ı siyâsiyyenin de önünü almak taht-ı imkâna girer.

Seferberlik i'lân edilince ihzârâtdaki nevâkıs bir top gibi patladı!

Evvel emirde seferberliğin ilk günü ne günüdür? Hangi sene efrâdı silâhaltına alınacakdır? Şöyle mi yoksa böyle mi olacak filân tarzda birçok kıta'ât ve makāmâtdan müdhiş bir istîzâh

I/[154]

furtunası devâ'ir-i merkeziyeyi boğmaya başladı; umûmî seferberliğin ma'nâsını az çok herkese öğretinceye kadar günler geçdi. Bazı istîzâhâtda kıta'âtda bir dereceye kadar haklı idi; Çünkü evvelce verilmiş bir emirde her def'a için silâhaltına celb edilecek efrâdda sene i'tibâriyle münâvebeye ri'âyet edilmesi bildirilmiş ve umûmî seferberlikde de böyle mi olacağı veya olmayacağı tasrîh olunmamışdı. Ve'l-hâsıl seferberlik emrinin dâ'ire-i şumûlünü ihâta husûsu ancak 12 günde mümkün olmuşdu!

Seferberlik i'lânıyla berâber esâsât-ı müstahzarada tebeddülât başlamışdı. Daha 19 Eylül'de 8. Ko. Fırka 26 yerine bir derece daha iyi olan Fırka 27'nin seferber olmasını teklîf etmiş ve 20'de kabûl edilerek bu sûretle bu fırka iki gün gā'ib etmişdi.

Beş numrolu projede 3. Müfettişliğe tâbi' Samsun Fırkası'ndan Rumeli'ye birçok efrâd müretteb iken bu müfettişliğe teblîğ-i keyfiyyet unutulmuş ve vâki' olan su'âl üzerine ancak 27 Eylül'de emr verilmişdi.

Seferberliğin ilk gününün 19 Eylül i'tibâr edilmesi lâzım geldiği ancak 23 Eylül'de takarrür etmiş ve ma'a-mâ-fîh yalnız bunu soran İkinci Müfettişliğe bildirilerek diğerlerine ta'mîm edilmemişdi.

Birçok kıta'ât "Efrâd gelmiyor; noksân mevcûdla vakt-i mu'ayyende mi hareket edelim yoksa seferberliğin hitâmını mı bekleyelim?" diye sormağa başladıklarından 24 Eylül'de: "Mevcûd ne olursa olsun vakt-i mu'ayyeninde hareket lâzım geldiği" teblîğ edildi. Bir tarafdan da evvelce düşünülmemiş olan birçok istisnâatın kabûlü lâzım gelmeğe başladı. Ezcümle vukū' bulan mürâca'at üzerine kömür ocaklarının atâlete düşmemesi için Ereğli ve Bartın taburlarından madenlerde amelelik eden efrâdın silâhaltına alınmaması 27 Eylül'de emredildi; fakat bu bâbdaki muhâberât tevâlî ederek koca bir dosya vücûda geldi.

Seferberlik pek muhtelif tarz ve sür'atde cereyân eyledi. Bazı redif taburları asgarî zamanda hazırlanarak nakl edilmek için iskele veya şimendüfer istasyonuna geldi. Fakat burada günlerce intizâr vaz'iyyetinde kaldı. Bazı redif taburları bi'l-'akis noksân mevcûdlarla

emrolunan günlerde mahallinden hareket ederek dârü'l-harekâta teveccüh eyledi. Birçok redif taburları ise haftalarca müddet bir dürlü seferberliğini ikmâl edüb harekete muktedir olamadı.

Bi'l-hâssa Garbî Rumeli'deki müstahfız teşkîlâtının seferberliği mühim, mu'azzam bir mes'ele olmuşdu. Makedonya'da müstahfızlar nâmına evvelce görüldüğü vechle 90.000 kadar silâh depo edilmişken ahâliden me'mûrin-i mülkiyeden Sadâret'e, Dâhiliye'ye, Meşihât'a, Harbiye Nezâreti'ne, Başkumandanlık Vekâleti'ne, ordulara vesâ'ireye ardı arası gelmez mürâca'atlarda bulunularak mütemâdiyen 3.000, 5.000, 10.000...martin ve cebhâne istiyorlardı. O sûretle ki bunlar doğru olsa yalnız Garbî Rumeli'den yüzbinlerce müstahfız ayaklanmış, hazır demek îcâb ederdi. Halbuki belli başlı hiçbir müstahfız kıt'ası bir dürlü teşekkül edemiyordu, depolardan çıkan silâhlar kapanın elinde kalıyor; silâhı kapan bir daha ortada görülmüyor.

I/[155]

Yine mütemâdiyen silâh ve cebhâne isteniyordu… Bu metâlibât karşusunda İstanbul'dan yeniden 20-30 bin tüfenk Garbî Rumeli'ye gönderilmişdi. Devâ'ir ve makāmât-ı muhtelifeye vâki' olan bu mürâca'at nihâyet mükerrer sûretlerle hep Ba. K Vekâleti'nde toplanıyordu. Netîcesi külliyetli silâhın dağılmasında ibâret kalmışdı.

Kezâlik me'mûrin-i mülkiyye dahi vezâ'if-i seferiyesini zerre kadar kavrayamamışdı; insan ve hayvan ve malzeme tedâriki husûsunda belli başlı bir mu'âvenet yapmamış, bi'l-'akis birçok işlerde müşkilât çıkarmışdı.

Nizâmiyenin seferberliği daha berbâd bir hâlde idi. Trakya'dan ikmâl edilecek fırkalar sür'at-i kâfiye ile ikmâl efrâdını almışlarsa da hayvan, elbise, techîzât ve malzeme i'tibâriyle geri kalmışlardı. Anadolu'dan ikmâl efrâdı alacak kıta'ât bir dürlü seferber olamıyordu. Buna mukābil Trakya'da ötede beride çıplak, silâhsız, i'âşesiz külliyetli ikmâl efrâdı sürüleri nâlân ve perîşân dolaşıyordu. Birçok ikmâl efrâdı kāfileleri "Bunlar bize müretteb olanlar değil, sizinse aldırınız" diye kolordular ve kal'a arasında gidüb geliyordu. En mühüm bir sevk merkezi olan Muradlı'da 2 Teşrîn-i evvel'de bile hâlâ sevk komisyonu te'essüs edememişdi. Muhtelif kolordular "Falan proje mûcebince bunu teşkîl size âiddir"diye işi birbirinin üzerine atıyordu. Kezâlik kolordular Tekfurdağı tarîkiyle alacakları ikmâl efrâdını müş'ir ma'lûmat-ı lâzımeyi buradaki sevk komisyonuna göndermiş olduklarından Tekfurdağı'ında külliyetli efrâd toplanmış ve nereye gidecekleri kimsece ma'lûm olmayarak herkes avâreser, aç çıplak birer melce' tedârikine tevessül etmişdi.

2 Teşrîn-i evvel'de burada vaz'iyyet hâlâ bu merkezde idi.

Ezcümle Tekfurdağı'nda bulunan 2. Ko. bir dürlü ikmâl-i mevcûd edemiyor, ikmâl efrâdı intihâbında çok müşkilpesend davranmak istiyordu. Nihâyet kendisine rastgele bulduğu efrâdı alması emr edilmiş ve Ko. bu emrin zîrine şu mütâla'ayı yazmışdı: Dikkat! Demek ki

maksad kıta‘âtın mevcûdunu kabartmakdır; ne cins efrâd olursa olsun! Ko. bu usûldeki mahâzîri nazar-ı dikkate almasa idi binlerce mu‘insiz efrâdı cem‘ ve taburlara tevzî‘ ederek çokdan ikmâl-i mevcûd etmiş olurdu. Fakat bu hâlde Ko. bir kuru kalabalıkdan ibâret kalırdı.”

Nitekim bu sûretle 2. Ko. Kırkkilise muhârebesinde bile tabur i‘tibâriyle ancak nısf raddesinde seferber olabilmişdi. Seferberliği en kolay kābil-i îfâ piyâdeler bu hâlde bulunursa süvâri, topçu ve sunûf-ı fenniyenin ve hiç yokdan teşkîl edilecek kıtâr ve kāfilelerin ne hâlde bulunacağını uzun uzadıya îzâha ihtiyâc kalmaz. Ele geçen efrâd mu‘allem gayr-i mu‘allem, genç ihtiyar olmasına bakılmasızın rastgele teşkîlâta nizâmiye kıta‘âtına veriliyordu. Bu sûretle meselâ evvelce piyâde olan nefer topçuya, topçu piyâdeye, süvâri topçuya, bahriye süvâriye geliyordu. Nizâmiye kıta‘âtın da 20-40 yaşında adamlar yan yana toplanmışdı.

I/[156]

Gāyet nişancı neferlerle silâhın ağzından veya arkasından dolacağını bile bilmeyen neferler bir mangaya düşmüşdü. Ömründe merkebe bile binmemiş neferlere meselâ iri yarı bir bârgîr verilmiş “Süvârisin” denilmişdi.

Ekser piyâde taburlarının dördüncü bölüğü hazarda kadro hâlinde olub bunlar seferberlikde ikmâl edilememiş ve diğer bölüklere nisbetle çok za‘îf kalmışdı.

Süvâri, mevcûd-ı hazarisinden sûret-i umûmiyyede pek az farkla hudûda gönderildi. İçinde 40-50 hayvanlı bölükler çokdu.

Zâti hayvan mes’elesi vakt-i hazarda hall ve ihzâr edilmemiş olduğundan seferberlikde en iyi bârgîrler zâbitân tarafından alınub bir de bu sûretle seferberlik ihlâl ediliyordu.

Topçu büsbütün müşkil vaz‘iyyetde idi. Hazarda sûret-i umûmiyyede dört parçadan fazla koşamayan batarlar[bataryalar] seferde kā‘ideten 11 parça koşacakdı. Bunlar için muktezî ayrı kuvvetler bârgîr menba‘ı memleketde başlıca Dersa‘âdet Tramvay Kumpanyası’ndaki 800-1000 lagâr hayvanla Dersa‘âdet’deki ekâbir arabalarının bârgîrleri idi. Bunları da bidâyetde ciddî bir azîmle almağa karâr verilemedi! Ancak parça parça ve zaman geçdikçe birer mikdâr havyan alınarak nihâyet cümlesi ahz edildi. Halbuki konak bârgîrleri az zamanda iyi bir topçu koşumu olamazdı. Binâ’en-‘aleyh muvazzaf topçuyu bile seferber etmek mümkün olamadı; memleketde mevcûd yüzlerce mantelli top, düşmanların bunlardan istifâde-i a‘zimiyesine rağmen bizde depolarda çürümeğe mahkûm kaldı.

Hafif cebhâne kolları için sipâriş edilen Rap fabrikasının ağır arabaları henüz kısmen gelmemişdi. Binâ’en-‘aleyh topçu taburlarının kısm-ı a‘zamî hafif cebhâne koluna mâlik olamadı. Halbuki 11 parça bile koşsa bataryada top başına yalnız 212 mermi taşınabilecekdi!

Bir hayli kıta‘âtın ve meselâ 2. Ko. topçularının hafif cebhâne kolları yokdu; bataryalar ancak dörder top dörder arabadan teşekkül edebilmiş olub H. C (hafif cebhâne) kolları arabaları

Dersa‘âdet’den gönderilememişdi. Bunların yerine Tekfurdağı’ndan batarya başına beherri 30 sandık taşımak üzre beşer öküz arabası verilebilmiş olub bu sûretle min-haysü’l- mecmû‘ batarya başına 6-7 yüz mermi ancak taşıyabiliyordu. Fazla cebhâneyi Tekfurdağı’nda bırakmışdı.

Meselâ 1. Ko.’nun hafif cebhâne kolları karadan yola çıkarılmış ve 8 Teşrîn-i evvel’de bir haylisi fırkalarına iltihâk edememişdi. Bunlar İstanbul’dan boş olarak yola çıkarılmak istenilmiş fakat To. K.’larının ısrârı netîcesinde cebhânesini hâmilen hareket etmişdi; bu husûs isâbet olmuş ve nitekim ileride bu kollar hiçbir yerde cebhâne alamayarak Lüleburgaz Muhârebesi’nde topçular cebhânesiz kalmışdı.

Anadolu’da oldukça çok adedde hayvan toplanmışdı. Fakat Trakya’ya geçirilmesi bir dürlü mümkün olamıyordu.

I/[157]

Meselâ 2. Ko. için Anadolu’da toplanan 5.000 hayvanın 500’ü bile geçirilememişdi. Bu hayvanların İstanbul’a 1. Ko. emrine gönderilmesi takarrür edivermişdi. 2. Ko. araba da bulamamış kıta‘âtın ellerindeki arabaların kısm-ı a‘zamını alarak bunlarla kol teşkîle kalkmış ve taburlarda bidâyetde dörder araba ile 25-30 mekârî bırakmışdı. Ancak Tekfurdağı’nda her tabur 16’şar öküz arabası almışdı.

Telgraf muhâberâtı seferberlik günlerinde âdetâ durmuşdu. Hele teşrîn-i evvel bidâyetinden i‘tibâren hutût-ı telgrafiye o kadar yüklü idi ki muhâbere âdetâ adîmü’l-imkân hâline girmişdi.

Seferberlik devrinde i‘âşe de pek vahîm şekiller göstermeğe başlamışdı. Açlık yüzünden Garbî Rumeli’de bir hayli müstahfız kıta‘âtını terhîsden başka çâre görülemediği gibi Trakya’daki 4. Ko. Edirne’ye müretteb erzâkı yoldan çevirerek kal‘a ile kendi arasında uzun dedikodulara bâ‘is olmuş ve her kıt‘a, ilk gününden i‘tibâren açlıkdan şikayete başlamışdı. Halbuki Trakya’da mahsûl yeni alınmış, anbarlar her tarafda dolu idi! Kimse bu vaz‘iyyeti ıslâha ve tedâbîr-i mümküne icrâsına teşebbüs etmiyordu. Parasızlık umûmî idi; para ile yapılması îcâb eden işlerin hiç birisi yapılamamışdı. Sunûf-ı fenniye mu‘allem efrâd ve vesâ’it-i fenniye nâmına hemân yeni bir şey alamamışdı; hatta kıymet-i hazariyyesi bile tenâkus eylemişdi. Nakliyye teşkîlâtı yok derecesinde kalmışdı. Bazı Ko.’lar için tedârik edilebilen cebhâne ve nakliyye kolları ise ekseriyyetle iltihâk edemeyerek ilk devirde işe yaramamışdı.

Redif kıta‘âtı büsbütün zavallı idi. Piyâdeden mâ-‘adâ sunûf-ı sâ’ire-i esâsiyye ve muâvene nâmına hemân bir şeye mâlik olamadı.

Vapur ve şimendüfer nakliyyâtı da bu herc ü mercle tamâmen mütenâsib bir hâlde idi. Bi'l-hâssa şark şimendüferinde ilk gününden i'tibâren büyük intizâmsızlıklar ve te'ehhürât baş gösterdi. Za'îf mevcûdlu süvâri alayları ancak bir günde nakl edilebiliyordu.

Trenlere binen efrâd ve hayvanâta ancak birer günlük erzâk veriliyor, halbuki tren yolculuğu günlerce devâm etmeğe başladığından yolda aç kalıyorlardı.

Birçok trenler hesâb ve tertîb hâricinde Babaeski'den Kırkkilise'ye gitmeğe başlamış, bu da işletmeyi büsbütün müte'essir etmişdi. Mevcûd su tam işletmeğe kâfî değildi. Su istasyonlarında lokomotiflere kovalarla su veriliyor, bu yüzden sâ'atler gā'ib oluyordu. Şimendüfer hatları bir dürlü seferber olamamışdı; şimendüfer alayından bunlara verilecek efrâd pek çok te'ehhürle verilebilmişdi. Vakt-i hazarda meselâ Anadolu hattından Rumeli hattına lokomotif geçirmek, Suriye hatlarından makinist vesâ'ire celb etmek tasavvur edilmişdi; fakat seferberlikde kumpanyalar bu bâbda müşkilât çıkarmışdı. Hat komiserleri ellerindeki ta'limât ve istihzârâtın gayr-i kābil-i tatbîk bir hâle geldiğini görmüşler ve fakat yeni bir tertîbât telakkî etmediklerinden ne yapacaklarını şaşırmışlardı. İşletme işlerine kumpanyalarda müstahdem gayr-i Müslim me'mûrların da

I/[158]

zararı dokunuyordu. İrkâb ve inzâl. Yol inzibâtı çok fenâ idi. Kıtârlardaki zâbitân işletmeğe müdâhale ediyordu. Bunlara zamimeten tren-i mahsûs vesâ'ire nâmıyla birçok trenler israf ediliyordu. Trenlerin kābiliyeti mu'ayyen iken buna intizâr etmeyerek her 300-400 nefer için derhâl tren tahrîki emredilmişdi.

Bir tarafdan da Garbî Rumeli'den tertîb hâricinde külliyetli Sırb topları malzemesi vesâ'ire yek-diğerini müte'âkib trenlerle gelmiş olduğundan şark hattında büsbütün tıkanıklık hâsıl olmuşdu. Daha bu gibi birçok esbâbın inzimâmıyla seferberliğin ilk haftasından i'tibâren seyr ü sefer müddeti gitdikçe çoğalmağa başlamış ve teşrîn-i evvel'de İstanbul'dan meselâ Lüleburgaz'a gitmek günlerce zamana bâli' olmuşdu.

Daha sonraları İstanbul'dan Çerkesköy'üne 6 günde gelen trenler bile görülmüşdü.

Aynı sebeble hâsılât çok azalmış ve meselâ plan mûcebince şark hattı seferberliğin 20. gününe kadar 247 tren yapacak iken 87'si kıta, 45 ikmâl efrâdı olarak plan mûcebince 136 tren yapmış ayrıca tertîbât hâricinde 51 insan ve 5 hayvan treni çıkarmışdı. Ma-mâfîh hat normal işlemeğe muvaffak olsa idi bile irkâb istasyonlarında bidâyetde lüzûmu kadar kıt'a ve efrâd bulamıyacakdı. Çünkü gelememişlerdi.

Bahriyye nakliyyâtı daha fenâ idi. Mu'ayyen bir merci'i yokdu; rast gelen karışıyordu. Me'mûrîn-i bahriyyede de ekseriyyetle hüsn-i niyet mefkūd idi. Bir hayli vapurlar (meselâ fırka 5'i Maydos'dan Tekfurdağı'na nakl edecek Bezm-i âlem vapuru) "Eşyâ ve asker koyacak

yerim yokdur" diye bilâ-izin Maydos'dan savuşmuşdu[1075]. Kezâlik birçok vapurlar da aynı sûretle fırsat buldukça iskelelere uğramadı veya tamâm-ı hamûlesini almadan hareket edib gidivermişlerdi. Buna mukābil bir kısım hamiyyetli ve gayretli kapudanlarda hacim istî'âbının kat kat fevkine çıkacak sûretde vapurlarını doldurmakdan çekinmiyorlardı; fakat bu sûretle iskelelerde fazla vakit geçiriyorlardı.

Bu bâbda hazarda etrâflı bir şey hazırlanmamışdı. Bi'l-'akis birçok eksiklikler vardı. Meselâ Bursa, Çekirge taburlarının Mudanya'dan nakli mecbûrî iken bunların plan mûcebince Bandırma'dan nakl edilmesi lâzım geliyordu! Tabî'î böyle olmamış; bu iki tabur hesâb hâricinde İstanbul'a gelmiş idi.

Binâ'en-'aleyh umûmî seferberlik teşkîlâtı her nokta-i nazardan ve her yerde umûmî bir buhrân içinde geçmiş, her şey zuhûrâta, tâli' ve tasadduk [tesâdüfe], şahsî gayret ve himmete kalmışdı…

2. Tecemmu' Sevkü'l-ceyşi

a. İlk Tecemmu'un Sûret-i Tertîbi Hakkında Muhâberât ve Mukarrerât

Mübâhis-i sâbıka bir Balkan harb-i muhtemeline karşı vukū'undan evvel düşünülen ve kabûl edilen faraziyyât ve esâslarla seferberliğin hîn-i i'lânındaki vaz'iyyetin bi'l-hâssa bizim için ne kadar farklı ve başka bir şey olduğunu

I/[159]

göstermeğe kifâyet eder. Binâ'en-'aleyh en geç seferberliğin i'lânıyla berâber bu husûsâtı yeniden tedkîk ve hall etmek ve yeni esâslar kabûl eylemek lâzım gelirdi.

Buna rağmen ne Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye, ne de seferberlik emriyle berâber teşekkül etmesi îcâb eden K. U bunu düşünmemiş, 21 Eylül'de fasl-ı sâbıkada nakledilen 1 Numrolu Harekât-ı Harbiyye Lâyihası'nı elden Şark Ordusu Kumandanlığı'na teslîm ederek tahşîdâtın buna göre yapılmasını emr eylemişdi.

Hatâ bir kere budur; bu lâyiha ma'lûm olduğu üzre yalnız Bulgarlarla muhârebede bulunulduğuna göre tertîb edilmiş olmağla berâber muhteviyâtı kısmen eskimiş, bu def'a vaz'iyyet-i siyâsiyye ve askeriyye büsbütün başka bir şekilde tecellî eylemişdi. Maksada daha ziyâde tevâfuk edebilen 4 numrolu projeden hiç ma'lûmât verilmemişdi. Halbuki 1 Numrolu Lâyiha tecemmu'u Kırkkilise-Hasköy hattında nazar-ı mütâla'aya almışken dört numrolu proje müttefiklerle bir ânda harb hâlinde Bulgarların ağleb-i ihtimâl olarak tekmîl kuvvetiyle Trakya'ya teveccühünü kabûl ediyor ve buna nazaran tecemmu'un Lüleburgaz hattı gerilerine naklini derpiş eyliyordu.

[1075] Bu durum 1 Teşrin-i evvel tarihinde 2. Kolordu kumandanlığı tarafından Harbiye Nezareti'ne yazılan telgrafta da belirtilmişdir. ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-10.

Şark Ordusu da vaz‘iyyeti bu sûretle düşünmüş, Bulgarların o zamanki mesmû‘âta göre umûmî seferberlikden takrîben bir ay evvel kal‘a manevrası yapmak üzre Şumnu havâlisinde seferber etmiş olduğu 4, 5, 9. Fırkaları henüz terhîs edüb etmediğinin meşkûk olduğunu ve Edirne’yi daha ilk günlerde baskın ile zabt ve tecemmu‘u ve Trakya’ya nakl eylemesinin mümkün olduğunu ve böyle bir şey yapmasa bile nihâyet Teşrîn-i evvel bidâyetinde harekât-ı ta‘arruziyyeye başlıyabileceğini nazar-ı dikkate alarak bir tarafdan Osmanlı Ordusu tecemmu‘ mıntıkasını Ergene gerisine almağa karâr verdiği, Ergene hattının istikşâfına henüz kolordusu toplanmamış olan 16. Ko. K.’nı me’mûr etdiği gibi 16 ve 17. Ko.’lardan gelecek kıta‘âtın bu hatda toplanacak sûretde inzâlini emr etmişdi, 17. Kolorduya ma‘lûmât verilmiş ve 3. 4. Ko.’lara da: “Bulgarların seferberlikdeki tefevvukları hasebiyle seferber edecekleri bir kısım kuvvetleriyle hudûdu tecâvüze kıyâmları hâlinde ileri hareketlerini mümkün mertebe avk ve te’hîrle berâber muhârebe-i kat‘iyyeyi kabûl etmeyerek 3. Ko.’nun Pınarhisar-Vize, 4. Ko.’nun Babaeski Lüleburgaz üzerinden çekilmelerini ve Kırkkilise’de ki fazla mühimmâtın Lüleburgaz’a naklini” emretmişdi. K. U’ye de 22 Eylül’de şu raporu göndermişdi:

Başkumandanlık Vekâlet-i Celîlesine 22 Eylül [1]328

Bulgar Ordusu’nun tecemmu‘u hakkında şimdiye kadar vârid olan iş‘ârâtdan ordusunun vech-i tahaşşüdü hakkında bir ma‘lûmât elde edilememiş ise de herhâlde sekiz fırka (üçer livâlı) ile “Edirne” cihetinden harekât-ı askeriyyeye teşebbüs edeceği bizce en mühim bir ihtimâl olmak üzre kabûl olunmuşdur. Bu kadar kuvvetin hudûdda ikmâl-i tecemmu‘u iki haftaya mütevakkıf bulunduğu zan edilmekdedir. Ma‘a-mâ-fîh seferberlik i‘lânından iki gün evvel hafî sûretde bazı seferberlik tedârikâtında bulunduğu mesmû‘ olduğu gibi manevra bahânesiyle üç fırkasını dahi

I/[160]

daha evvel seferber etmiş bulunduğu istihbâr edildiğinden şu ahvâle göre 30 Eylül pazar gününden i‘tibâren tekmîl kuvvetiyle harekât-ı ta‘arruziyyeye kıyâmına ihtimâl verilebilir, bu kuvvetin bir fırkasının Meriç ile Arda diğer iki fırkasının Meriç ile Tunca arasından Edirne üzerine ve diğer beş fırkasının da Tunca şarkından derhâl cenûba sarkarak henüz tecemmu‘ hâlinde bulunan kuvvetlerimize ta‘arruza kıyâm eylemesi en tehlikeli bir ihtimâl olarak mütâla‘a edilmekdedir.

Bu hâle göre teşrîn-i evvelin bir veya ikinci günü düşman yürüyüş kollarından sağ cenâha müsâdif üç fırkanın Edirne önlerine muvâsalat edeceği anlaşılır.

30 Eylül’de ordumuzun seferberlik ve tecemmu‘unda tahmîn edilen en müsâ‘id ahvâle göre kıta‘ât-ı muhtelife nukāt-ı âtiyeye muvâsalat edebilecekdir:

		Tabur	Batarya
Birinci Kolordu: Babaeski'de		29	18
İkinci	" : Pavliköy	13	15
Üçüncü	" : Kırkkilise	23	23
Dördüncü	" : Uzunköprü	35	12
Onaltıncı	" : Çerkesköy	10	3
Onyedinci	" : Pavliköy	9	5
		119	76

Yekûnen 119 tabur (Nizâmiye ve redif) 76 batarya eder.

Piyâde taburları seviyyen (800) tüfenkden darü'l-harbe vâsıl oldukları kabûl edilse kuvvetimiz (95.000) tüfenk, (304) serî' topa bâli' oluyor. Bulgar Ordusu'nun beş fırkasının kuvveti ise (beheri "25.000" tüfenk, "36" serî' ve "36" âdî topdan) 125.000 tüfenk 180 âdî 180 serî' top olarak hesâb edilmekdedir.

Kuvvetlerin şu münâsebetine nazaran eğer müddet-i mezkûre dâhilinde sâlifü'z-zikr olan kuvvetle ta'arruzu emr-i vâki' bulunduğu ve toplanacak kuvvetlerimizde 95.000 tüfenk raddesinde bulunduğu hâlde arada nümâyân olan fark ile düşman ordusuyla meydân muhârebesinin kabûlü tecvîz edilmemekde ve ordunun ihrâc istasyonlarını (Çerkesköy-Çorlu-Muradlı) hattına ve cebhesini tahmînen Ergene gerisine doğru almak ve tefevvuk-ı adedi istihsâlinden sonra ta'arruz edilmek ciheti tercîh edilmekdedir.

Şark Ordusu'nun vaz'iyyetiyle bi'l-âhire icrâsı mukarrer bulunan harekât ber-vech-i bâlâ şerh ve tavzîh edilmiş bulunduğundan büyük Karargâh-ı Umûmî'ce lâ-hak olacak fikir ve mütâla'anın inbâ buyrulması mütemennâdır."

I/[161]

Bu bâbda Abdullah Paşa hazretleri hâtırâtında şöyle diyorlar: "22 Eylül'de takdîm edilen bu muhtıranın cevâbına Meclis-i Vükelâ'daki vazîfesi hasebiyle bu zamanlar nâdiren görüşebilmek nasîb olan Nâzır Paşa hazretlerine birkaç kere mürâca'at edildiği ve hemân her gün ordu E. H Re'îsi Karargâh-ı Umûmî'ye gönderildiği hâlde ancak 29 Eylül'de müyesser olundu"

Bu cevâb şudur:

Gāyet mahrem ve müsta'celdir.

Rumeli Şark Ordusu Kumandanlığı'na 29 Eylül [1]328 sâ'at 11 evvel

Bulgaristan henüz i'lân-ı harb etmemesi hasebiyle kazanılmış olan vakit zarfında elyevm Edirne mevki'-i müstahkemi düşmana muvaffakiyyetle mukābele edecek bir hâle geldiği gibi Rumeli Şark Ordusu'nu teşkîl eden kıta'ât-ı askeriyyeden bi'l-hâssa nizâmiye

kolordularının tecemmu‘ları dahi hayli ilerlemiş ve müretteb kolorduların bir an evvel dârü’l-harekâta yetişdirilmelerine gayret edilmekde bulunmuş olduğundan Şark Ordusu Trakya dârü’l-harekâtında Bulgarların baskın tarzında şedîd bir ta‘arruzuna dûçâr olmakdan ve bu ta‘arruza karşı bidâyetde geriye doğru ric‘at harekâtıyla harbi açmakdan kurtulmuş demekdir. Bi’l-‘akis kıta‘ât-ı askeriyyenin hâl ve vaz‘iyyetine ve düşmanın şimdi i‘lân-ı harb etse bile Kırkkilise ile cenûb-ı garbîsindeki mıntıka-i arâziye gelinceye kadar geçirmek mecbûriyyetinde bulunacağı vakte göre bazı tecemmu‘ noktalarını biraz daha ileri almak ve Şark Ordusu’nu ber-vech-i âtî Kırkkilise-Yenice-Kabaç hatt-ı umûmisinde toplamağa imkân tasavvur edilmişdir şöyle ki:

3. Kolordu: Kırkkilise şimâl ve şimâl-i garbîsi ile Kırkkilise’nin şark ve cenûb-ı şarkîsinde; [7. Fırka Kırkkilise’de tamâmıyla toplanmışdır; oradaki tahkîmâtı daha ziyâde istifâde edilecek bir hâle getirmeli; 8. Fırka ile 9. Fırka’nın bir an evvel kolorduya iltihâk için yürüyüşlerini tasrîh etmeli Ankara fırkası en kısa yoldan kolordusuna gelmelidir.]

1. Kolordu: Kavaklı-Yenice-Tokucak mıntıkasında [3. Fırka elyevm Kavaklı cenûbuna vâsıl olmuşdur. İki fırka şimendüferle Dersa‘âdet’den yola çıkarılmak üzeredir. 1. Fırka’nın Lüleburgaz’daki alayından mâ-‘adâ kıta‘âtı gelinceye kadar kendisine elyevm Kavaklı civârındaki Birinci Nişancı Alayı’nın ilhâkı kābildir.]

2. Kolordu: Yenimahalle-Karaali-Hazinedar-Korapa mıntıkasında [4. Fırka Babaeski üzerinden Yenimahalle ve Karaali’ye yürümeli; 5. Fırka bu fırkanın sol cenâhına iltihâk etmek üzre yürüyüşünü tesrî‘ etmeli]

4. Kolordu: 11. Fırkası’nı Arda hattındaki Siminli civârına kadar sürmeli, bu fırkanın bir alayı zâten şimdiden Ortaköy’de, kolordunun mütebâkisi Kofalca-Taptık-Kabaç

I/[162]

mıntıkasındadır. [İzmit Fırkası Kofalca ve Taptık’a yürümeli. Bursa Fırkası bunun sol cenâhında Kabaç civârına gelmek üzre yürüyüşünü tesrî‘ etmeli. 12. Fırka Uzunköprü’den bidâyetde Şalaplar civârına alınmalı.]

Müstakil Süvâri Fırkası tekmîl kuvvetiyle bidâyetde ordunun cebhesinde kalmalı ve bu tecemmu‘u setr eylemelidir.

16. Kolordu: Çerkesköy’ünde şimendüferlerden ihrâc olunub Vize üzerinden ordunun cenâh-ı gerisine sevk olunmalı yahud o zamana kadar ahvâlin alacağı şekle göre sonraki kıta‘âtını Lüleburgaz’da şimendüferlerden çıkararak kolordu, Babaeski veya daha şimâli üzerinden Şark Ordusu’nun cebhesi gerisinde toplanmalı.

Trakya dârü’l-harekâtında kalması karârlaşdırılan müretteb 2. Kolordu (Denizli ve Uşak fırkalarından mürekkeb) Lüleburgaz’da toplanmalı. Ahvâle göre tehlike melhûz ise sonraki kıta‘âtı Muradlı istasyonununda şimendüferlerden ihrâc olunmalıdır.

17. Kolordu müte‘âkiben müretteb 18. Kolorduların Dersa‘âdet üzerinden şimendüferle nakl edilecek olan kıta‘âtının hangi istasyonlarda ihrâc edilecekleri harekât-ı harbiyyenin o zamana kadar alacağı şekle tâbi‘dir. Herhâlde bidâyetde ya Muradlı veya Lüleburgaz’da toplanmaları muhtemeldir.

Şark Ordusu bâlâda görüldüğü vechle merkez sıkletini Kırkkilise cihetine kendi sağ cenâhına vermek ve Edirne mevki‘-i müstahkemini kendi sol cenâhı ilerisinde bulundurmak üzre bidâyetde Kırkkilise-Kabaç hatt-ı umûmisinde bu sûretle ictimâ‘ etdiği ve bir fırkayı Arda gerisinde bulundurduğu takdîrde [bu fırkanın îcâbında Kuleliburgaz ile Edirne’den Meriç Nehri’ni mürûr edebilmesi ihtimâlini düşünmeli] eğer düşman kuvâ-yı asliyyesiyle Tunca şarkından ilerler ise ona karşı muvaffakiyyetle mukābele etmeğe ve hatta sağ cenâhıyla münâsib bir zamanda mukābil ta‘arruza geçerek düşmanı Edirne mevki‘-i müstahkemi ve civârı üzerine atmağa muvaffak olabileceği gibi düşman kendi kuvvetini ikiye ayırarak bir kısmıyla Tunca şarkından ve diğer kısmıyla Tunca ile Meriç ve Meriç ile Arda arasından ilerlerse Edirne mevki‘-i müstahkemiyle Arda’daki 11. Fırka karşılarındaki düşmanı muvvafakiyetle tevkîf etdikleri esnâda Şark Ordusu 4 ila 5 kolordu ile düşmanın Tunca şarkından ilerlemiş olan aksâmına, onun sol cenâhını çevirmek üzre muvaffakiyyetle ta‘arruz edebilir. Şayed düşman kuvâ-yı asliyyesiyle Tunca ile Meriç ve Meriç ile Arda arasından ilerlerse Edirne mevki‘-i müstahkemi sâyesinde ayrılmağa ve zayıflamağa mecbûr olan aksâmı üzerine münâsib sûretde ta‘arruzlar icrâ edilebilir. Düşmanın kuvâ-yı külliye ile Arda üzerinden Dimetoka istikāmetinde sarkması hâlinde Edirne mevki‘-i müstahkeminden istifâde edilerek düşmanın sol cenâhı ve gerileri aleyhine yapılacak harekât-ı ta‘arruziye fevka’l-‘âde mü’essir olur. Düşman ümîdin hilâfına olarak kuvâ-yı asliyyesiyle Makedonya cihetinden ta‘arruz edüb Edirne cihetine karşı az bir kuvvet sevk ederse Şark Ordusu tasavvur edilen ictimâ‘ vaz‘iyyetinden ufak bir sola çarh ile-

I/[163]

sağ cenâhını Umûrfakih, Kızılağaç cihetine karşı setr eylemek şartıyla, Edirne mevki‘-i müstahkemi içinde ve mevki‘-i müstahkemin şimâl ve cenûbundan geçerek ve orada garnizon olarak bırakılmış olan fırkaların en büyük bir kısmını dahi alarak hemân Rumeli-i Şarkî dâhiline harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr edilmelidir.

Müretteb 2. Kolordu ile müretteb 17. Kolordu harekât-ı mesrûdeye en kısa yoldan şiddetle iştirâke sa‘y edecekleri gibi dârü’l-harekâta sonradan gelecek müretteb 18[.], müretteb 23., müretteb 24[.] Kolordular ahvâle göre kullanılacakdır. Düşmanın Kırkkilise ile Karadeniz arasındaki dağlık ve ormanlık mıntıka dâhilinde kollar sevk eylemesi hâlinde Müretteb 16’ncı

kolordu ile o zamana kadar geriden gelecek olan Müretteb 17'nci Kolordu mezkûr kolları muvaffakiyyetle tevkîf edebilecek bir vaz'iyyetdedirler.

[Çatalca hattının bir an evvel bu gibi düşman kollarının baskın harekâtına karşı tahkîmi muvâfıkdır.]

Rumeli-i Şarkî Ordusu harekât-ı askeriyyesinin bâlâdaki tarzda idâresi sâyesinde içinde birçok koşumsuz mantelli top ve mühimmât bulunan Kırkkilise mevki'-i mühimini düşmana karşı tahliyeye mecbûriyyet hâsıl olamıyacağı gibi Edirne mevki'-i müstahkemi derûnundaki fırkalar ile de (mevki'-i müstahkem kumandanının fa'âl-âne davranması şartıyla] teşrîk-i harekât etmek ve düşman ne tarafdan gelirse gelsin kendisini muvaffakiyyetle karşılayacak ve fırsat düşer düşmez Rumeli-i Şarkî'ye doğru harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr edebilecek bir vaz'iyyetde bulunmak kābil olur.

Müstakil Kırcaali Müfrezesi: İlân-ı harble berâber bilâ-te'ehhür şiddetle ve baskın tarzında hudûdu geçerek Hasköy ve Tırnova-Siminli istikāmet-i umûmiyesinde ilerlemeli ve şimendüfer hattını esâslı sûretde tahrîbâta uğratmakla berâber kendi üzerine mümkün mertebe çok kuvvet celb etmeğe ve fakat münferiden bir hezîmete uğramakdan ictinâb eylemeğe çalışmalıdır.

Bâlâdaki mülâhazâta nazaran elyevm tecemmu' mıntıkasında hazır bulunan fırkalardan 3; İzmit, 12. ve 11[.] fırkaların hiç vakit geçirmeksizin kendilerine tahsîs edilen tecemmu' mahallerine doğru yürüyüşlerinin tesrî'i münâsib gibi mütâla'a ve ordunun harekâtından muntazaman ve bilâ-fâsıla Başkumandanlığa ma'lûmât i'tâ buyrulması ricâ olunur.

Osmanlı Ordu-yı Hümâyûn Başkumandan Vekîli

Nazım

*

* *

Bu cevâb veya emr-i müvecceh başdan aşağı kābil-i i'tirâzdır. Bulgaristan 17 Eylül'de seferberlik i'lân eylediğine göre 29 Eylül'de henüz harekât-ı harbiyyenin başlaması kazanılmış bir fırsata asla delâlet edemez; çünkü zâten öteden beri Bulgarların seferberliğin 15. gününden evvel tecemmu'larını ikmâl edebilmesi kabûl edilmişdi[1076].

I/[164]

Elyevm Edirne'nin düşmana muvaffakiyyetle mukābele edecek bir hâle geldiği fikri bir hayâlden ibâretdi; bu güne kadar Edirne'de yapılan iş bir sürü insan kalabalığının buraya

[1076] Metinde kabul edilmemişdir yazılıdır.

toplanmasından başka bir şey değildi; tahkîmâtı takviye nâmına hemân mühim hiç bir şey tahakkuk eylememişdi.

"Şark Ordusu'nu teşkîl eden kıta'ât-ı askeriyyeden bi'l-hâssa Nizâmiye Ko.'larının tecemmu'ları dahi hayli ilerlemiş;…" cümlesi ise sutûr-ı müte'âkibe ile bizâtihi çarh edilmekde olduğundan bu esâsâta tevfîkan "bazı tecemmu' noktalarını biraz daha ileri almak ve Şark Ordusu'nu ber-vech-i âtî Kırkkilise-Yenice-Kabaç hattında toplamağa" ne sûretle imkân tasavvur edildiği cidden gayr-i kābil-i fehmdir.

Bizim için en müsâ'id ihtimâle göre bile Bulgarların 3, 4 Teşrîn-i evvel'de Kırkkilise-Edirne hattına lâ-akall 5-6 fırka ile ya'nî 120-144 taburla gelmesini kabûl etmek ihtiyâcına mukābil cereyân-ı hâl yine en müsâ'id ihtimâlde bile bugün bu hatda en nihâyet 2, 3, 7, 9. 12. Nizâmiye fırkalarıyla cem'an 15-20 redif taburunun ya'nî nihâyet 70 taburluk noksân mevcûdlu bir kuvvetin iştirâkini ancak dâhil-i hesâb etdirebilirdi. Seferberliğin ilk gününden beri başlamış olan herc ü merc âkibetin nereye doğru gitmekde olduğunu en sathî-bîn olanlara bile göstermeğe kifâyet edecek hâlde idi. Binâ'en-'aleyh bu emr-i müvecceh sisile-i mesâ'ibin ikinci mesnedini teşkîl eder.

Şark Ordusu bu cevâbı almadan evvel kıta'âtına 1. Lâyiha'ya göre ber-vech-i âtî tecemmu' mıntıkalarını vermek lüzûmunu hissetmiş olduğundan 29 Eylül'de az çok tecemmu' başlamışdı. Fakat vaz'iyyet henüz kābil-i tashîh hâlde idi.

Ma-mâ-fîh Şark Ordusu bu cevâb karşusunda eski kanâ'atini terk etdi ve hatta Abdullah Paşa hazretlerinin hâtırâtından menkūl şu satırlar mûcebince K. U'nin belki hiç hâtırına gelmemiş bir takım esbâb düşünerek mes'eleye kulb takmağa çalışdı:

"Tecemmu' hattının Ergene gerisine alınması mütâla'asına K. U'nin muhalefeti Başkumandanlık Vekîli aynı zamanda Harbiye Nâzırı olmak sıfatıyla Meclis-i Vükelâ'nın bir uzvu ve hükûmetin siyâsetini idâre eden hey'etin bir rükûnu olmak ecelden Erkân-ı Harbiyyesi'yle tensîb edildiği tecemmu' mıntıkasının devletin politikasına da uygun olacağı ve binâ'en-'aleyh siyâseten daha ziyâde zaman kazanmak imkânı te'mîn edileceği zehâbını hâsıl eyledi. Nâzır paşa hazretlerine bi'z-zât mürâca'at edildikde muşârün-ileyh siyâseten zaman kazanılması ümniyyesine kuvvet verdiği gibi Şark Ordusu tecemmu'nun bir kat daha tesrî'i için bütün vesâ'itin bu ordu nakliyyâtına tahsîs edileceğini ve imkânın müsâ'id olduğu her tedâbire mürâca'at olunacağını va'd ve beyân eylediğinden Kırkklise-Hasköy hattında tecemmu' husûsunda tasavvur edilen mahâzîrin bu mevâidin kuvveden fiile çıkması hâlinde kısmen mündefi' olacağında şübhe yokdu."

Binâ'en-'aleyh Şark Ordusu K. U'nin nokta-i nazar-ı esâsisine i'tirâzdan sarf-ı nazarla şekle â'id husûsâtı ele alarak şu cevâbı vermiş ve ortaya bir de karargâhlar arasındaki münâsebet mes'elesi çıkmışdır;

I/[165]

Şark Ordusu

30-Eylül-[1]328

Karargâh-ı Umûmî'nin 29 Eylül [1]328 târîhli emr-i müveccehine cevâbdır:

"Taht-ı emr ve kumandana tevdî' olunmuş olan Şark Ordusu'nun mıntıka-i tahaşşüdü dâhilinde sûret-i tecemmu'nu emr-i mufassal ta'lîmâtnâmeleri reside-i [d]est-i ta'zîm oldu. Şark Ordusu Karargâhı'nca ordunun bugünkü hâli nazar-ı dikkate alarak emirnâme-i sâmilerinde münderic tertîbâta pek karîb tedâbîr ittihâz olunmuş ve ol vechle kıta'âtın tahaşşüd mıntıkasına sevkine ibtidâr olunmuşdu. Şöyleki 3. Ko. Kırkkilise civârında; 1. Ko. ileri kıta'âtıyla Yenice'de kısm-ı küllisiyle Kavaklı'da, 2. Ko. bütün kuvveti peyderpey gelinceye kadar şimdilik Babaeski şimâlindeki Kavaklı-Nacak arasında, 4. Ko. Kabacık cenûb-ı garbîsinde Pavli-Zülüf hattında, Fırka 11 Arda mıntıkasında, 16. Ko. Vize, 17. Ko. şimdilik Muradlı civârında tecemmu' etmekdedir. Şu kadar ki eminâmeleri muhteviyâtı ordunun ve hatta kolorduların bile salâhiyyet ve vazîfelerine müdâhaleyi işrâb eylemekde olmasına nazaran bu husûsu pîş-i nazar-ı dikkat-i âsaf-ânelerine arz ve şu hâl karargâhlar arasındaki matlûb-ı hüsn-i münâsebâtın ihlâline bâdî olabileceğini ilâve eylerim.

Şark Ordusu kumandanıyla karargâhı kendilerine müretteb vazîfeyi iktidârları dâhilinde hüsn-i îfâya sâ'î bulduklarından büyük Karargâh-ı Umûmî'den vazîfelerine müdâhale değil ve fakat kendilerini îkaz edebilecek müveccehlere intizâr edebilir. Ezcümle bugünki mufassal ta'limât yerine Şark Ordusu'nun bugünki kuvveti nazar-ı dikkate alınarak evvelce ittihâz olunan tertîbâtın ta'dîli ile kıta'âtın ileri sürülmesi muvâfık görülür tarzında bir emirnâmeleri orduya vazîfesi hakkında kâfî ta'lîmât vermiş olacağından ta'lîmnâme-i âsafîlerinde bâlâda arz eylediğim vechle umûmiyet i'tibâriyle kolorduların vezâ'ifine müdâhale ve Karargâh-ı Umûmî'den verilen bu ta'lîmât Şark Ordusu'nu ara yerde fazla bırakdığından eğer Şark Ordusu Karargâhı'na emniyet mevcûd değil ve bî-lüzûm görülürse lağvı ve kolorduların iş bu evâmirin doğruca i'tâsı ve emr ve kumandanın Karargâh-ı Umûmî'ce der'uhde olunması menfa'at-i memleket nokta-i nazarından daha münâsib olacağının arzına ibtidâr ile fikr-i âcizânımca büyük Karargâh-ı Umûmî'nin vazîfesinin Şark ve Garb ordularının tevhîd-i harekâtını te'mîn eylemek husûsuna ma'tûf bulunması münâsib olacağını ilâveye müsâra'at eylerim["].

Abdullah

Bu bâbda Abdullah Paşa hazretlerinin hâtırâtından şu satırlar nakl olunur:

"Seferberliğin dördüncü günü tecemmu' mıntıkasının Ergene hattına alınması karârına esâsen hâkim olan fikir, nakliyyâtın tasavvurâta uymamasından ve sefer planında müretteb kıta'âtın mukarrer zamanlara nazaran büyük te'ehhürle vürûdu veya asla dârü'l-harekâta gelememesi yüzünden Şark Ordusu'nun matlûb vechle teşekkül edemeyerek Kırkkilise-Hasköy hattında fâik düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşması mecbûriyyetinden ihtirâz idi. Vürûd eden bu emr-i cevâbı mütâla'âtımızdaki fikr-i müdîrin Karargâh-ı Umûmî'ce asla nazar-ı ehemmiyete alınmadığını işrâb ediyor

I/[166]

ve sefer planının tavsiye etdiği ihtiyâtın unutularak tecemmu' hattının daha ilerüye sürülmesini, bile tavsiye eyliyordu. Bu emr-i müveccehin bazı mevâdı müte'ârız olduğu gibi bazı mevâdı da faraziyyât ve mevhûmât üzerine mü'esses bulunuyordu.

(Kırkkilise-Kabaç) hattında ictimâ' edecek olan Şark Ordusu'nun ric'at harekâtıyla harbi açmakdan kurtulduğu kabûl edildiği hâlde ikinci hat kolordularının ihrâc istasyonları için tehlike tasavvur ediliyor ve bunların inde'l-hâce geri alınması te'emmül olunuyordu. Ancak birkaç taburları mevcûd olan fırkalardan nizâm-ı harbleri nazar-ı dikkate alınmaksızın teşkîlâtı tamâm fırkalar gibi bahs ediliyordu. Emr-i müveccehde Şark Ordusu'na ta'alluku olmayan ve meselâ mezkûr ordunun nizâm-ı harbinde dâhil bulunmayan müretteb 2. Redif, 18, 23, 24. Kolordulara ta'alluk eden vezâ'ifin tanzîminden de bahisler bulunduğundan bu emrin Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyyesi'nce Başkumandanlık Vekâleti'ne mütekaddim bir harekât-ı harbiyye lâyihası olarak yazılmış olduğu anlaşılıyordu.

Bu emr-i müvecceh veya harekât-ı harbiyye lâyihasının kıta'âtın celb ve nakline, tecemmu'un setrine â'id mevâdı esâsen sefer planı mûcebince Şark Ordusu'nca tanzîm ve îfâ ve daha evvelce esbâbının te'mîni Karargâh-ı Umûmiyye'ye de bildirilmiş olan husûsâtın bir hulâsasını teşkîl eder. Tecemmu'dan sonraki harekât hakkındaki mukarrerât ise vaz'iyyetin tavzîhine ve îcâbâtına tâbi' olduğundan şimdilik bir takım nazariyât ve faraziyyât gibi telakkî olunur. Asıl hâ'iz-i ehemmiyet olan kısmı ordunun (Kırkkilise-Yenice-Kabaç) hatt-ı umûmîsinde toplanması husûsunda ısrâr edilmesi ve Şark Ordusu kolordularının icrâât-ı âtiyesinin ta'yini ve hatta fırkaların sûret-i hareketlerinin tafsîli ile Karargâh-ı Umûmî'nin daha harbin arefesinde ordu kumandanlığının salâhiyyet ve vazîfesine müdâhaleye kıyâm eylemesi idi. Mülâhazâtımıza uymayan mukarrerât ve salâhiyyetimize vâki' olan müdâhalatın avâkıb-ı vehimeyi tevlîd edeceğini Karargâh-ı Umûmiyye'ye iblâ' eylemek ve Şark Ordusu'nun bi'l-cümle harekâtının büyük Karargâh-ı Umûmî'ce tanzîm ve idâresi meczûm ise bu ordu karargâhına lüzûm kalmayacağı bildirilmek üzre Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Mîralay Cevad Bey

Karargâh-ı Umûmî'ye i'zâm kılınmışdı. Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Hadi Paşa hazretleri lâyihanın Re'îs-i Sânî Pertev Bey tarafından tahrîr edilmiş olduğunu ve kendisinin Şark Ordusu Kumandanlığı ile tamâmıyla hemfikir bulunduğunu ve verilecek direktifin muhâlif bir emri hâvî olsa da bir iki satırdan ibâret olması lâzım geleceğini mûmâ-ileyh cevâben söylemiş ve ba'dehû Nâzır Paşa hazretleride bu emr-i müveccehi okumaksızın imzâ etdiğini beyân ve i'tizârla Şark Ordusu Kumandanlığı'nın icrââtına fimâba'd bu yolda müdâhalat da bulunulmayacağını va'd eylemişdi."

Şu hâl büyük Karargâh-ı Umûmî erkânı arasında idâre-i harb için mevcûd olması lâzım gelen revâbıta ve münâsebeti irâ'e eden delâildendir.

Binâ'en-'aleyh ilk tecemmu'da fâhiş hatâ yapılıyordu; bu hatâ ister istemez harbin nihâyetine kadar tashîh edilemeyecek ve netâyic-i elîmeye bâ'is olacakdı…

I/[167]

18, 3, 24. Kolorduların dârü'l-harekâta geç geleceği ve bunların ilk hatda ilk devirde kullanılamayacağı nihâyet vârid-i hâtır olmuş ve 24 Eylül'de K. U Ferîk Hurşid Paşa kumandasında bir ihtiyât ordusu teşkîlini emr-i âtî ile ta'yîn eylemişdi:

1- İhtiyât Ordusu K. U'ye merbûtdur.

2- İhtiyât Ordusu'nu teşkîl eden Ko.'lar ber-vech-i âtî tahaşşüd edeceklerdir:

18. Ko. Silivri civârında

23. Ko. Çatalca civârında

24. Ko. civârında (mahalli açık bırakılmışdı)

3- Ordu ve Ko. Erkân-ı harbleri tahaşşüd mıntıkasına azîmetle konak, ordugâh istihzârâtında bulunacaklardır.

4- Çatalca'da ihtiyât ordusu için umûmî anbar te'sîs olunacakdır.

5- İhtiyât Ordusu Karargâhı şimdilik İstanbul'da kalacakdır"

Fakat bu emrin ve muktezâsının Şark Ordusu'na ve devâir-i âi'desine teblîğ edildiği hakkında bir ma'lûmât mevcûd değildir!

Bu günlerde K. U'nin 5 numrolu proje nizâm-ı harbini ne sûretle ta'dîl eylediği zeyle merbûtdur.

Ma'a-mâ-fîh bu nizâm-ı harb hiçbir vakit sâbit kalamamış ve bu şekil takarrür edinceye kadar ve takarrür etdikden sonra da birçok ta'dîlât yapılmışdır; başlıcaları şunlardır:

a) Bir hayli kıta'ât-ı cesîme kumandanları müte'addid def'alar ta'yîn ve tebdîl edilmişdir.

b) Çanakkal'a ve Edremid fırkalarından mürekkeb 15. Ko. Dimetoka'ya gelecek iken 24 Eylül'de K. U bunun Çanakkal'a Boğazı muhâfazasına me'mûr edilmesini Şark Ordusu'na

emretdi. Şark Ordusu ise yalnız Edremid Fırkası kâfîdir. Kal'a Fırkası'nı celb edeceğim dedi. Bu sûret ile bu Ko. ortadan kalkdı.

c) Garb Ordusu'na müretteb olan İzmir, Uşak, Denizli fırkalarını hâvî 2. Redif. Ko.'nun Şark Ordusu'na rabt edildiği 29 Eylül'de K. U'den emrolundu.

d) 2. Ko.'nun İzmir ve Adalardaki 6. Fırkası mühim muhâberelere bâ'is oldukdan sonra nihâyet kısm-ı a'zamı ile Adalara ve İzmir'e bırakıldı. Bu fırkadan İzmir'deki alayla To Y 6 T 1'in Dersa'âdet'e gelmesi ve Dersa'âdet'de iki redif alayıyla bir fırka teşkîl ederek 2. Ko.'ya rabtı emr edildi.

e) Seferberliğin hîn-i i'lânından Arnavudluk'da olan Fırka 1 ile Fırka 11'in bazı kıta'âtının celbi Şark ve Garb orduları ve K. U arasında birçok muhâberâtı mûcib oldu.

Nihâyet Fırka 1'in kısm-ı a'zamı ve diğer bazı kıta'ât Garb Ordusu'nda kaldı.

f) Edirne'ye Babaeski Fırkası, 16. Ko.'ya da evvelce Edirne'ye mahsûs Karahisar Fırkası rabt edildi.

I/[168]

g) 3. Ko.'nun Yemen'deki taburlarına mukābil 16. Ko.'nun Ankara Fırkası buna rabt edildi. Bu sûretle 16. Ko. sadece Konya, Karahisar fırkalarından terekküb edecekdi.

h) Kırcaali Kumandanlığı'nın mürâca'atı üzerine cebel T 5'in Yemen'de bulunan 2 bataryası yerine plan mûcebince 18. Ko.'ya â'id olarak Dersa'âdet'de bulunan cebel T 1 (biri serî', biri âdî 2 cebel bataryası) Kırcaali'ye gönderildi.

ı) 22 Eylül'de K. U şu müzekkere ile yeni bir teşkîlât daha yapdı: "Her dürlü ahvâl-i muhtemeleye karşı Çatalca, Bolayır, Tekfurdağı'nda Ferîk Rıza Paşa hazretlerinin taht-ı nezâretinde ameliyyât icrâsı için merbût pusuladaki zevâtın ta'yîni ve Çatalca hattı müdâfa'asının Dersa'âdet ve Fatih fırkalarından müteşekkil bir kuvve-i ihtiyâtiyye ile tutulması muvâfık olub ……."

Daha birçok ta'dîlât varsa da yerlerinde görülecekdir. Bu nizâm-ı harb kâğıd üzerinde 4 Teşrîn-i evvele kadar mer'î addedildi. Fakat bu tebeddülât vakt u zamanıyla alâkadârâne ekseriyyetle bildirilmediğinden hatta seferberliğin i'lânıyla berâber sûret-i umûmiyyede yeni zâbitândan teşekkül eden K. U. Şu'be 1 bile eski nizâm-ı harbleri mer'î addederek epey müşkilâta ma'rûz kaldı ve 4 Teşrîn-i evvel'de Şark Ordusu Karargâhı ağleb-i ihtimâl bir emr-i vâki' hâlinde ordusu için zeyle merbût diğer nizâm-ı harbi kabûl eyledi.

b. Hakîkatde Tecemmu' İçün İlk Mukarrerât ve Hudûdun Sûret-i Setri

Şark Ordusu Ergene boyunda tecemmu'u teklîf etdikden sonra muhtemelen bunun kabûl edilmeğeceğini veyâhud buna intizâren bir emir vermek lüzûmunu his eylerek kendi emrindeki kıta'âta ber-vech-i âtî tecemmu' mıntıkaları göstermişdi:

1. Ko.: Kavaklı-Yenice-Tokucak-Yenimahalle mıntıkası;

2. “ : Babaeski şimâlinde Naçak-Huruşlu mıntıkası

3. “ : Kırkkilise ve havâlisi.

4. “ : Pavli-Şalaplar-Azadlı mıntıkası;

16. “ : Vize havâlisi.

17. “ : Lüleburgaz havâlisi.

Müstakil Süvâri Fırkası: Süloğlu Çiftliği etrâfında.

Kıta‘ât bu mıntıkalarda tahaşşüdünü ikmâl etdikden sonra kısa yürüyüşlerle Kırkkilise-Hasköy hattına gelecekdi.

K. U emrinde teşekkül eden İhtiyât Ordusu’na mensûb 18, 23, 24. Ko.’lara Silivri, Çatalca Sinekli mıntıkaları gösterilmiş, Fatih ve Selimiye fırkaları da şimdilik Dersa‘âdet’de seferberliğini ikmâl etmek emrini almışdı.

I/[169]

Hudûdun sûret-i setri ber-vech-i âtî mukarrerdi: (1. Müfettişlikçe 6 Mart [1]328’de teklîf ve E. H. Umûmiyye’ce 27 Nisan [1]328’de tasvîb edilmişdir)

1-“Kırkkilise Mıntıkası:

a) Takviye edilmiş birinci hudûd bölüğü (seferberliğin akabinde civâr köylerin Müslümanlarından 450 neferle takviye edilecek) Bahr-i siyah’dan Kızılcıkbayır’a kadar hudûdu tarassud edecek.

b) Fırka 7’nin Tırnovacık’da bulunan Y 21’in bir taburuyla 2 kısım süvâri bu mıntıkanın şark kısmında istinâd kıt‘ası olub Gramatik ile Göktepe’ye birer bölük gönderecek ve kısm-ı küllisi ile Tırnovacık’da kalacak, Y 21’in diğer iki taburu seferberliğin 11. günü Kırkkilise’ye hareket edecekse de ahvâle nazaran bir müddet daha Tırnovacık’da kalabilir.

Bu müfreze i‘lân-ı harbden sonra düşman ta‘arruzâtına karşı 3. Ko.nun sağ cenâhını muhâfaza edecek ve vazîfesi kalmadığı takdîrde fırkasına iltihâk edecek.

c) Kırkkilise’den ilk seferber olacak bir piyâde alayıyla bir cebel topçu taburu ve bir istihkâm bölüğü Elmacık-Erikler mevzi‘ni işgāl ve tahkîm edecek. Kocatarla’ya bir tabur, diğer bir taburdan Kofçağız’a bir takım, Kocatarla’dan Küçükkatara’ya bir bölük sürecek. Vazîfesi aynı.

d) Vize Müfrezesi’ne (ya‘nî 16. Ko.) mensûb ve vakt-i hazarda iki taburuyla Vize’de, bir taburuyla Samakov’da bulunan Y 24 seferberliğinin hitâmında Samakov’da toplanarak sağ cenâh muhâfazasını der‘uhde edecek.

2- Edirne Mıntıkası:

a) Demirköy Müfrezesi: Bu mıntıkadaki hudûd müstakil takımı seferberlikde 155 müstahfızla takviye edilerek hudûdda kalacak. Edirne'den (Fırka 10) bir tabur, bir takım süvâri seferberliğin dördüncü günü 400 ikmâl neferi alarak hareket edüb kısm-ı küllisiyle Demirköy'de bulunacak, Vaysal'a Küçükemekli'ye, Hamzabeğli'ye müfrezeler sürecek; Karapınar Karakolu'ndan Tunca'ya kadar olan kısmı tarassud ve muhâfaza edecek, seferberliğin 9. günü Karapınar Çiftliği'nin Hacıdanişmend'e kadar olan kısmı Su 4. Livâ (bu livâ 8. Gün Süloğlu'nda toplanacak) alaylarından Vaysal üzerinden ilerleyecek olan Y 11'le bir süvâri bataryasına terk edecek.

Seferberliğin 9. günü kal'aya muhassas Bursa Fırkası'ndan iki taburu gelecek olan Bursa Alayı'yla yarım süvâri takımı, bir süvâri bataryası hareket ederek bâlâdaki müfrezeye iltihâk ve Tunca Müfrezesi nâmını alarak kısm-ı küllisiyle Pravadi ilerisinde kalacak, Boyunlu-Hanlı Yenice-Demirköy hattına kadar müfrezeler sürecek, fâik düşmanın ta'arruzunda kal'anın şark cebhesi mıntıka ihtiyâtını teşkîl edecek sûretde çekilecek.

I/[170]

b) Tatarköy Müfrezesi: Fırka 10'dan 2-1/4-1, 4. günü nîm-i seferber hareketle kısm-ı küllisiyle Çalıkavak sırtlarında kalır.

c) Meriç Müfrezesi: Fırka 10'dan 1-1/4- 1, 4. günü nîm-i seferber hareketle Mihalic'e gelir. İlân-ı harble berâber hudûdu geçerek Soğucak'ı zabt eder.

d) Fırka 10 kısm-ı küllisi (2-1/8-3) bidâyetde hazarî mevcûdla ilerüleyerek Akpınar-Uzgaç-Büyük İsmail mıntıkasına gelir.

e) Mıntıka muhâfızlarından 1-2-0- 2 sahrâ ve bir ağır sahrâ bataryası îcâbına göre Avarız veya Ekmekçiköy ilerisine gelir.

f) Nusretli Müfrezesi: 2- ½- 1 Derviştepe (hâric)- Arda mıntıkasına me'mûr olarak kısm-ı küllisiyle Nusretli'de bulunur.

g) Mustafapaşa Müfrezesi: 1-1/8-1 Mustafapaşa'da bulunarak îcâbında buradaki fırunu tamâmen tahrîb eder ve köprüde 15 metrelik tahrîbât yapar.

h) Kemal Müfrezesi: Üç Edirne Redif Taburu'yla mümkün olduğu takdîrde koşulu bir mantelli bataryadan, 2 mitralyöz bölüğünden ve yarım süvâri bölüğünden mürekkeb olarak Kemaldere şarkında bulunur.

ı) Bir Edirne redif taburuyla yarım takım süvâriden mürekkeb Çirmen Müfrezesi Cisr-i Mustafa Paşa-Mevzek hattında bulunur.

i) İzmit Alayı'yla birer batarya ağır sahrâ ve ağır obüs ve bir mantelli batarya Maraş'da bulunarak bir tabur ve bataryayı Silleköy'e sürer.

j) Koşukavak Redif Taburu Havâceköy Müfrezesi nâmıyla burada bulunur.

k) Edirne hudûd bölüğü 204 ikmâl neferi alarak Tunca'dan Adaçalı'ya kadar hudûd boyunda bulunur. Arda müstakil takımı 90 neferle takviye edilerek kezâlik hudûdda bulunur.

3-Kırcaali-Paşmaklı Mıntıkası:

a) Y 36 seferberliğin 6. günü ikmâl efrâdı beklemeksizin 1-1/4-1 cebel takımı ile Bacar Müfrezesi'ni, 1-1/4 -1/2 cebel ile Akçakayrak Müfrezesi'ni teşkîl ve 1- ½ - ½ ile bunlara istinâd olarak Köklemez'de bulunur.

b) Kırcaali Redif Alayı seferberliğin 5. günü Işık'larda bulunur.

c) Paşmaklı'da Y 35'den bir tabur daha sonra 5. Ko müfrezeleri başlar.

d) Kırcaali hudûd bölüğü 474, Paşmaklı hudûd bölüğü 238 müstahfız neferiyle takviye edilerek hudûd[d]a bulunur.

4- Süvâriler:

I/[171]

1. Müstakil Süvâri Fırkası:

Kısmı-ı küllisiyle Süloğlu Çiftliği'nde bulunarak Erikler, Demirköy müfrezeleri arasındaki boşluğu setr edecekdi.

b) Müstakil Süvâri Livâsı: Tunca, Meriç nehirleri arasında bulunacakdı.

Bu sûretle Trakya hudûdunun setrine cem'an yekûn:

a) 4 bölük, 2 müstakil takım hudûd kuvveti

b) Fırka 7'den: 6- 1/4- 3 cebel bir İsh K

c) Fırka 8'den: 3-0-0

d) Fırka 10 N Y 4'den:12^{2}-2¼-12

e) Redifler: 14-0-0

f) Fırka 12'den: 4-1-1,5 cebel

g) <u>Süvâriler: 0-40^{5}-3</u>

41^{2}-$43,5^{5}$-19,5 me'mûrdu.

Hakîkatde: Kırkkilise, Tırnovacık'daki kuvvetler 13 tabur yerine seferberliğin bidâyetinde yalnız 9 taburdu. Y 24'den yalnız bir tabur Samakov'da idi.

İleride mahallerinde görüleceği üzre Y 21, Y 24 setr nâmına hemân bir şey yapmamış, Kırkkilise'den Erikler'e ancak pek sonra za'îf bir müfreze gönderilmiş, hudûd bölükleri düşünüldüğü gibi takviye edilememiş, Edirne mıntıkasında da ancak geç vakit bazı müfrezeler ileriye sürülmüşdür. Binâen-aleyh hudûdun setri vazîfesi belli başlı süvâriye kalmış olub bunlar da vazîfelerini ber-vech-i âtî görmüşlerdir.

Dimetoka havâliside müretteb 15. Ko. tarafından setr ve te'mîn edilecek iken bu kolordu ber-vech-i bâlâ dağıtılmış olduğundan bunun yerine bu tarafın muhâfazası Fırka 11'e verilmiş, fakat bu da bu nokta-i nazardan hemân hiçbir şey yapmamışdır.

1- Müstakil Süvâri Fırkası (4 Teşrîn-i evvele kadar)

Süvâri Fırkası 21 Eylül'de karargâhı Dersa'âdet'de iken Şark Ordusu kumandanlığından şu emri almışdı:

"1- Şimdiye kadar alınan ma'lûmatdan Bulgar Ordusu'nun Filibe Fırkası'nın Harmanlı istikāmet-i umûmiyyesinde, İslimiye ve Zağra fırkalarının dahi sûret-i umûmiyyede Tunca istikāmetine sevk edilmekde olduğu anlaşılıyor. 8., 9., 10., 2., 6., 1. ve Hassa Süvâri Alaylarının dahi Kızılağaç istikāmetine sevk edildiği ve bu mevkide bir piyâde alayı ve Rumbeğlik civârında da kuvveti gayr-i mu'ayyen kıta'ât ictimâ' etmekde olduğu anlaşılmışdır.

2- Ordumuz henüz tecemmu'nu ikmâl etmekdedir.

3- Müstakil Süvâri Fırkası Süloğlu'nda toplanacak ve Devletliağaç-Tunca hudûd mıntıkasını setr ve tarassud edilecekdir. Sü Y 11 evvelce pîşdâr makāmında Hacıdanişmend'e gönderilmişdir.

I/[172]

4- İlân-ı harb hâlinde fırkanın vazîfesi derhâl ilerleyerek düşman ordusunun Tunca Nehri'nin şark tarafından ilerleyecek kısmının yürüyüş kollarının adedini meydâna çıkarmak ve mümkün olduğu kadar harekâtını te'hîr eylemek ve hâssaten sol cenâh müntehâsında yürüyen kolun hangi istikāmetde ilerlemekde olduğunu sûret-i kat'iyyede meydâna çıkarmakdır. Tunca Nehri'nin garb tarafından Arda'ya kadar mümted cebhenin istikşâfı şimdilik Edirne'de 4. Ko.'ya merbût olan Müstakil Hafif Süvâri Livâsı'na âiddir.

5- Düşmanın hudûdu tecâvüzü hâlinde Süvâri Fırkası'nın düşman yürüyüş kollarıyla sûret-i dâ'imede temâs muhâfaza etmesi ve bi'l-cümle keşif müfrezelerinin ta'arruzla geriye püskürtülmesi sûret-i kat'iyyede mültezemdir. Bu sûretle düşmanın bi'l-hâssa esnâ-yı keşifde bildirilmesi son derece hâ'iz-i ehemmiyetdir.

6- Hudûd müfrezeleri geri çekilmeğe mecbûr oldukları hâlde bi'l-umûm köylerde tesâdüf olunacak hayvanât ve arabaların ve vesâ'it-i i'âşenin geriye doğru sürülmesi lâzımdır.

7- Fırkaya iki esterli telsiz telgraf istasyonu ilhâk edilmişdir. Bir istasyon da müstakil livâdadır. Edirne Kal'ası'yla Babaeski'de de arabalı birer telsiz telgraf istasyonu bulunacakdır.

8- Düşmanın hudûdu tecâvüzüne ve harekâtına dâ'ir haberlerin derhâl Karargâh-ı Umûmiyye'ye ve en yakın kolordularla Hafif Süvâri Livâsı'na teblîği lâzımdır. Düşman ordusuna dâ'ir peyderpey tedârik edilecek ma'lûmât şimdilik telgrafla Babaeski'ye verilecekdir.

9- Karargâh-ı Umûmî şimdilik Dersa‘âdet’de kalacakdır.”

Şifâhen de fırka kumandanlığına: “Kırkkilise ile Edirne arasındaki boşluğu setr etmek, ve bu mıntıka gerisinde tahaşşüd edecek Osmanlı kuvve-i asliyyesine vakit kazandırmak ve düşman kollarının kuvvet ve cihet hareketini keşf etmek, Bulgarların harekât-ı tecâvüziyeye kıyâmı hâlinde 3., 4. Ko. ile tevhîd-i harekât ederek hasmın ileri yürüyüşünü mümkün mertebe avk ve te’hîr eylemek” emr edildi.

Süvâri Fırkası’nın fa‘âliyyet-i müstakbelesine esâs olan ve 8 Teşrîn-i evvel’de düşman sol cenâh kollarının keşf edilerek Kırkkilise ta‘arruzunun vukū‘una büyük mikyâsda te’sîri olan bu emir şayân-ı tedkîkdir:

1- Düşman hakkında: Düşmanın bu günlerde tecemmu‘nu beklemek hatâdır; henüz seferberliğin 4. günüdür kimse yerinden hareket edemez. Yalnız süvâri alayları hakkındaki ma‘lûmatdan Tunca şarkında bir süvâri grubu teşkîl etmekde olduğu anlaşılıyor ki hakîkate az çok muvâfıkdır.

2- İkinci maddenin hiçbir kıymet-i fenniyye ve hakîkiyyesi yokdur.

3- Üçüncü maddedeki Süvâri Fırkası tarassud hudûdu ile dördüncü maddede fırkadan istenilen düşman sol cenâh müntehâsının keşfi yek-diğerine tevâfuk edemez. En büyük ehemmiyet düşmanı sol cenâhının

I/[173]

keşfi olduğuna ve bu cenâhın hatta Devletliağaç’dan daha şarka uzamasının muhtemel bulunmasına nazaran Süloğlu çok geri ve sola kaçmış bir mevki‘ olarak telakkî edilebilir ki zîrde görüleceği üzre Süvâri Fırkası Devletliağaç istikāmetini büsbütün ihmâl etmişdir.

Bu emir üzerine Süvâri Fırkası kumandanı bugün Dersa‘âdet’den trenle hareket edecek olan Sü Y 1 kumandanına şifâhen ve Edirne’den, 4. Kolordu’dan “Karapınar Çiftliği (dâhil) ile Hacıdanişmend (dâhil) arasını setr ve hudûd boyunda ciddî müsâdemeden ictinâb” vazîfesiyle 19 Eylül’de tahrîk edilmiş olan Sü Y 11’e telgrafla şu emri verdi: (hulâsa)

“Y 1 Vaysal-Süloğlu-Devletliağaç (dâhil) cebhesini iki keşif koluyla takviye edilmiş bir bölükle setr edecek; Sü Y 11, Y 1’in Babaeski’ye vürûdundan i‘tibâren Vaysal (dâhil)dan Büyükderbend-Edirne caddesine (dâhil) kadar setr ve tarassud edecek, Sü Y 11 bi’l-hâssa düşmanın piyâde ve topçusunun nerede bulunmakda olduğuna dâ’ir ma‘lûmât tedârikine cehd eyleyecek ve îcâbında Süloğlu’na ağır ağır çekilecekdir.

Her iki alay fırkanın ictimâ‘ına değin kat‘iyyen müsâdemeden ictinâb edecek ve fırkanın Süloğlu’nda ictimâ‘ını himâye edecekdir. Bununla berâber ahâlîye ve hasma karşı fevka’l-‘âde bir metânetle hareket edecekdir (ya‘nî mecbûriyyet-i kat‘iyye görülmedikçe çekilmeyecekdir) ric‘at hâlinde mıntıkadaki telgrafları kat‘ ve karyelerdeki vesâ’iti serî‘an

cenûba sevki emrinde kurâya ihtârâtda bulunacakdır. Sü Y 1 22 Eylül 6 sa sonra da mıntıkasına gelebilir."

Hakîkatde Sü Y 1'den bu işe me'mûr olan 1. K[ك] [Bölük] 22'de Babaeski İstasyonu'na inince eşyâsının yanlışlıkla yola devâm etdiğini görerek hareketden sarf-ı nazar etmiş (!) alayın muvâsalatını beklemiş ve nihâyet alay 22'de Süloğlu'nda toplanarak 24'de K 2'yi Ömerabbas'a sürmüşdür. 24'de Y 11 kısm-ı küllisiyle Hacıdanişmend'de ve postaları ile Devletliağaç'la Küçük Ereğli arasında dağınık bulunuyordu. [24 Eylül'de süvârilerin setr vazîfesini gösteren kroki zeyldedir.] Kroki numro 1

Süvâri Fırkası'nda 21 Eylül'den 25 Eylül'e kadar (dâhil) Y 1, 2, 3, 4 ve 3 mitralyöz bölüğü bir topçu taburu, fırka karargâhı Dersa'âdet'den şimendüferle Babaeski'ye sevk edilmişdi ki bunların kuvveti cem'an 148 zâbit 1584 nefer, 1984 bârgîrdi.

Fırka nihâyet 27 Eylül'de kısmı küllisiyle Süloğlu'nda toplanmış ve nizâm-ı harb-i esâsiyi ta'dîlen alaylar dörder bölükden ve bölükler üçer takımdan mürekkeb olmak üzre yeniden âtîdeki nizâm-ı harbi ahz eylemişdir:

1. Livâ: Y 1, 2

2. Livâ: Y 3, 4

3. Livâ: Y 9, 11

1, 2, 3. Mitralyöz bölükleri

I/[174]

Sü To T 1 (2 batarya)

İstihkâm müfrezesi, telsiz telgraf, yaya süvâri kıtası, sıhhiye müfrezesi.

3 Teşrîn-i evvel'e kadar Süvâri Fırkası kısm-ı küllisiyle Süloğlu etrâfında kalmış, arâzi keşfiyâtı muhtelif istikāmetlere karşı mevâzi'-i müdâfa'a keşfiyâtı, setr ve emniyet hidemâtının ta'lîm ve tevsî'i, ta'lîm ve terbiye, ikmâl-i nevâkıs ile meşgūl olmuş, düşmana dâ'ir şayân-ı ehemmiyet hiçbir haber alamamışdır.

Fırkanın 2 Teşrîn-i evvel vaz'iyyeti (kroki numro–II) ve i'lân-ı harb hâlinde fırkanın ne gibi bir keşif ve setr tertîbâtıyla ileriye gitmeği emretdiğini müş'ir (kroki numro III) krokiler merbûtdur.

Bu tertîbât 29/30 Eylül târîhiyle 3. Livâ'ya verilen şu emirle bildirilmişdi:

"1- Bulgaristan'la 2-3 gün zarfında i'lân-ı harb edilmesi melhûzdur.

2- Bulgarların hudûdu tecâvüzleri vukū'unda veya tecâvüzlerinden evvel hükûmetimizce i'lân-ı harb edildiği hakkında Edirne Kal'a Kumandanlığı'ndan aldığı emr-i resmîden bahisle Sü Y 11'in sol cenâh gerisinde bulunan Pravadi'deki Nişancı Alay

Kumandanlığı'ndan resmen ve bi'z-zât beyân-ı ma'lûmât olunduğu takdîrde Müstakil Süvâri Fırkası kıta'âtınca hâl-i harb başlamış ad olunacakdır.

3- Binâ'en-'aleyh gerek i'lân-ı harb edilince ve gerek resmen i'lân-ı harbden evvel harbin vukū'unda ber-vech-i âtî dört bölük keşif bölüğü olmak üzere hemân hudûdu tecâvüz edecek ve ber-vech-i âtî cebheleri keşf eyleyeceklerdir:

a) Karahamza'daki bölük (Y 3'den) Ahlatlı-Yeniköy (hâric)

b) Ömerabbas'daki bölük (Y 9'dan) Yeniköy (dâhili)- Muradanlı (hâric)

c) Vaysal'daki bölük (Y 11'den) Muradanlı ile İnebolu (hâric)

d) Diğer bir bölük Anbarlı (dâhil) –Tunca (dâhil)

Bir numrolu keşif bölüğü Umurfakih istikāmetinde hareket edecek olan 3. Ko.'ya merbût Sü Y 8'le irtibât te'sîs edecekdir.

4- İkinci maddedeki hâlin zuhûrunda 3. maddedeki tertîbâtın icrâsını 3. Livâ K. emr edecekdir.

5- Hudûdun her hangi bir noktasında Bulgar köylüleri tarafından vukū' bulacak tecâvüzün def'iyle iktifâ edilmelidir.

6- 3. Livâ K. alınacak ma'lûmâtı en serî' vâsıta ile fırkaya bildirecekdir.

7- Daha şimdiden keşif bölüklerine asker elbisesini lâbis hamiyetperverân milletden dörder kılavuz tedâriki ve civâr Ko.'larca kemâl-i muvaffakiyyetle tatbîk edildiği vechle her birine ba'dehû fırkaca tesviye edilmek üzre livânız alaylarından beşer lira verilmek ve Yeniköy-Muradanlı-Anbarlı istikāmetlerine sevk edilmek üzre mü'temen birer veya ikişer casusun hemân tedârik ve sevki."

I/[175]

Fırkadaki telsiz telgraf istasyonu, zâbitinin bunu yeni teslîm almış ve makineyi öğrenememiş olması hasebiyle bir dürlü hâl-i fa'âliyyete giremiyordu.

Karahamza'ya giden bölüğe de ayrıca; "Şimâlden Devletliağaç'dan ve Sazlıdere'yi ta'kîben inen iki yolun îcâbında düşmana karşı mu'annidâne müdâfa'ası, karşısına fâik bir düşman kuvveti gelmezse en kısa yoldan Süvâri Fırkası'na iltihâkı" emredilmişdi.

Fırka i'âşesini oldukça te'mîn etmiş, her gün etli yemek yedirebilmişdi. 3. Ko. tarafından Kızılca Müsellim'de Süvâri Fırkası'na mahsûs beş günlük erzâkı hâvî bir anbar te'sîsine tevessül edilmiş ve fırkanın eşyâ ve cebhânesi buraya depo edilmişdir.

2. Müstakil Hafif Süvâri Livâsı

Müstakil Hafif Süvâri Livâsı 20/21 Eylül'de 4. Ko. K'lığından Sü Y 12 N 1, 2 dahi emrinde bulunmak üzre Tunca ile Meriç arasındaki hudûd kısmını setr ve tarassud emrini almış ve 21 minh de hareket ederek 21 akşamı Kerçeçi-Hasköy (Y 12 N 1) Dervişlepe (Y 11 N 2)

Musa Taraklı'da (Y 2 N 3) birer bölük bulunmak ve kısm-ı küllisiyle Üsküdar havâlisinde olmak üzre tertîbât almışdır. Makineli tüfenk bölükleri seferberliklerini ikmâl için Edirne'de kalmış olub livânın bugünki mevcûdu 800 binek bârgîri ile 660 kılınç ve 4 topdan mürekkebdi. Alaylarda ikinci bölükler lağv edilerek 4 bölük teşkîl edilmişdi bu günden sonra sûret-i umûmiyyede tertîbât, ta'dîlât, ta'lîm ve terbiye vesâ'ire ile iştigāl edilmiş, 22 Eylül'den i'tibâren ilerideki bölükler Kerçeçi Hasköy, Lefke, Cisr-i Mustafa Paşa'ya ikāme edilmişdir. 26 Eylül'de mitralyöz N 5 livâya iltihâk eylemişdir.

Müstakil Livâ'ya 27 Eylül târîhli olarak Şark Ordusu'ndan evâmir-i âtiye gelmişdir:

a) 28 Eylül'de gelen emir: "Müstakil Süvâri Livâsı Tunca'nın garbında setr ve keşif hidemâtlarını îfâdan sonra vakit geçirmeyerek hemân Tunca'nın şarkına geçecek, Müstakil Süvâri Fırkası'na iltihâkla iş bu fırkanın emrinde bulunacakdır."

Livâ bu emri alır almaz bu mıntıkada vazîfesinin hitâm bulduğuna zâhib olarak kıta'âta "ba'de-mâ her gün ağırlık ve eşyâlar yüklenilmiş olarak her ân harekete hazır olmak" emrini vermişdir.

b) 27 Eylül târîhiyle 29'da gelen emir:

"1- Şimdiye kadar alınan ma'lûmâtdan Bulgar Ordusu'nun Filibe Fırkası'nın Harmanlı istikāmet-i umûmiyyesinde, İslimiye ve Eski Zağra fırkalarının dahi sûret-i umûmiyyede Tunca istikāmetine doğru sevk edilmekde olduğu anlaşılıyor. Herhâlde kat'î ma'lûmât daha vürûd etmemekle berâber düşmanın büyük bir kuvvetiyle Tunca şarkında seyyâr ordumuza ve bir kısım kuvvetiyle garbından Edirne'ye yürümesi ağleb-i ihtimâl görülmekdedir.

I/[176]

2- Ordumuz Kırkkilise-Babaeski-Uzunköprü hattında toplanmakda, aksâm-ı mütebâkîsi Ergene gerisinde cem' ve tahşîd edilmekdedir.

3- Müstakil Süvâri Fırkası Süloğlu Çiftliği'ndedir. İlân-ı harble berâber fırka hudûdu tecâvüzle düşman kollarıyla temâs hâsıl eylemeğe, ve aded kuvvetini meydâna çıkarmağa ve mümkün olduğu kadar harekâtını te'hîre ve hâssaten sol cenâh müntehâsında yürüyen kuvvetin istikāmetini meydâna çıkarmağa ve düşmanın bi'l-cümle keşf müfrezelerini püskürtmeğe me'mûr olmuşdur.

4- Müstakil Hafif Süvâri Livâsı Tunca ile Meriç arasında cebheden tecâvüzle ilerileyecek olan düşman yürüyüş kollarının aded ve kuvvetini ve istikāmet hareketini meydâna çıkaracakdır. Düşmanın tahmîn-i vechle Tunca'nın şarkından büyük kuvvetle yürüdüğü ve Tunca'nın garbındaki yürüyüş kollarının aded ve kuvveti ta'ayyün etdikden sonra Süvâri Livâsı bu mıntıkada beyhûde vakit gā'ib etmeden serî'an Tunca şarkına geçerek ve buradan ilerleyen hasım kuvvetleriyle temâs peydâ ve ordumuzun Uzunköprü-Pavli hattında sol cenâhı setr ve

te'mîn edecekdir. Livâ Babaeski-Pavli-Uzunköprü hattına vâsıl olur olmaz Süvâri Fırkası'yla birleşerek emri altına girecekdir.

5- Düşmana dâ'ir alınan ma'lûmatın doğruca karargâha irsâliyle berâber mevki'-i müstahkem kumandanlığına ve Edirne'deki telsiz telgrafla Süvâri Fırkası'na vakt u zamanıyla iş'ârı ve Meriç-Arda mıntıkasının setr ve tarassuduna me'mûr Sü Y 12'le de mütemâdiyen irtibâtın te'mîni lâzımdır.

6- K. U. şimdilik İstanbul'dadır.

7- Bir sûreti Süvâri Fırkası'na verilmişdir."

Bu emir üzerine livâ teferru'âta kadar müdâhale eden müte'addid emirler vermişdir. Müstakil livâya mukaddem târîhiyle daha sonra ve mu'ahhar târîhiyle daha evvel gelen bu emirler tedkîk edilirse Şark Ordusu'nun düşman harekât-ı muhtemelesini pek iyi kavradığı, ve buna karşı o zamanki ahvâl-i hakîkiyyeye en muvâfık olarak ordunun tecemmu' mıntıkasını Ergene gerisine nakletmek fikrinde sâbit olduğu anlaşılır. Yalnız 27 târîhli emir Süvâri Livâsı'nın vazîfe ve harekâtı hakkında güzel bir direktif iken 28 târîhli emrin ne sebebe verildiği ve bu emirde olan telâş ve tereddüdün neden inbi'âs eylediği şayân-ı tedkîkdir. Hele Süvâri Livâsı'nın bu emir üzerine her ân çekilmeğe müheyyâ olmasının sebeb ve hikmeti anlaşılamaz. Bir de Şark Ordusu emirlerinde geçmekde olan Karargâh-ı Umûmî ta'bîri biz de bu gibi ta'bîrâtın henüz esâslaşmadığını vâzhan göstermekdedir. Balkan Harbi'nde Başkumandanlık Vekâleti Karargâhı fi'l-hakīka bidâyetde Almancasının da aynen tercümesi olmak üzre "Büyük Karargâh-ı Umûmî" ismini almış ve Şark Ordusu kendiliğinden Karargâh-ı Umûmî kelimesini tahallüs eylemişdi. Halbuki Almanca Haupt quartier kelimesinin öteden beri yalnız "Karargâh" kelimesiyle tercümesi te'âmül olduğuna göre Başkumandanlık Vekâleti Karargâhı'na

I/[177]

Karargâh-ı Umûmî diyerek ordularınkini (Şark Ordusu Karargâhı) tarzında tevsîm etmek bidâyetden i'tibâren daha basit ve esâslı olurdu. Nitekim yavaş yavaş bu son şekil kendiliğinden husûle geldi.

1 Teşrîn-i evvel'de 6. Mitralyöz Bölüğü de livâya iltihâk ederek livâ nizâm-ı harbi tamâmlandı. Bugün mevki'-i müstahkem kumandanlığı "Bulgarların yarın öbür gün ta'arruz etmeleri muhtemel olduğundan müteyakkız bulunulmasını" tavsiye etmekle livâ fırsatdan istifâde ederek Şark Ordusu'na şöylece mürâca'at etdi:

"Müstakil Süvâri Livâsı Tunca'nın garbında setr ve tarassud hidemâtını îfâ eylediği esnâda düşman hakkında edinilen ma'lûmât mühim ve kuvvetli düşman kuvâsının Tunca şarkından tecâvüz eyleyeceklerini göstermiş olmakla eğer bi'l-âhire livânın Tunca'nın şarkında bulunması matlûb ise zaman fevt etmeyerek şimdiden Tunca'yı şarka geçmeğe müsâ'ade

olunması" istihsâl edilen bu mühim ma'lûmâtın menba've sûretine ise livânın harb cerîdelerinde tesâdüf edilmiyor!

Sâniyen livânın îfâ edeceği vezâ'if ve ne zaman Tunca şarkına geçmesi lâzım geldiği 27 Eylül direktifinde iyice tasrîh edilmişdi. Binâ'en-'aleyh livânın bu mürâca'atını bi'l-âhire Edirne'ye kapanmak korkusundan yapılmış ve vakitsiz bir teşebbüs telakkî ve buna Şark Ordusu'nun ber-vech-i âtî muvâfakatini de büsbütün karârsızlık telakkî ederim. Şark Ordusu 2'de şu cevâbı vermişdi:

"Livânın Üsküdar'daki karargâhı terkle hemân Tunca şarkına geçmesi ve burada Müstakil Fırka'ya iltihâkı." Bunun üzerine livâ daha o günden kısmen müşkil gece yürüyüşleriyle hemân hareket ederek 2-3 Teşrîn-i evvel gecesini Akpınar-Kösehamza Çiftliği'nde geçirmiş, Tunca'yı Atikköy civârındaki geçid mahallinden köprüsüz olarak ve müşkilâtla geçerek 3-4 de Pravadi civârında gecelemişdir.

Diğer tarafdan Müstakil Süvâri Fırkası da 1 Teşrîn-i evvel'de (livânın mürâca'atı üzerine olacak) Şark Ordusu'ndan Müstakil Hafif Livâ'nın fırka emrine verildiği ve fırkaya iltihâk etmesinin emr olunduğu hakkında bir emir almış ve 2 Teşrîn-i evvel'de de Şark Ordusu'nun: "Bulgarların i'lân-ı harb etmeden hudûdu tecâvüzleri pek muhtemel olduğundan fırka ile hudûda taf[k]arrüb edilmesi" emrini almış olduğundan bunun üzerine 3-4 gecesinde fırka 4 numrolu krokideki vaz'iyyete girmişdir. Bu emir üzerine 2'de Müstakil Livâ'ya: "Yarın Lehnepaşa'da kalması" ve "Yarın Hacıdanişmend'e gelerek oraya gelecek olan fırka ile birleşmesi" tarzında iki muhtelif emir gönderilmişse de livâ yalnız ilk emri aldığını ve Lehnepaşa'ya diğer emri almadan vâsıl olarak ikāmete geçdiğini, Pravadi arasında büyük bir fırka olmadığını söyleyerek vaz'iyyetini bozmamışdır. Livânın bugünkü kuvveti 1000 kılınç, 4 top, 8 makineli tüfenk, 30 nefer istihkâm, bir telsiz telgraf istasyonu idi.

4 Teşrîn-i evvel'de: Fırka karargâhı ile topçu taburu ve istihkâm müfrezesi Hacıdanişmend'e gelmiş, Ömerabbas'daki Y 9 K 2 livâsına iltihâk ederek yerine 1 livâdan Y 2 K 2 çıkmış, Müstakil

I/[178]

Livâ'da tekmîl kuvvetiyle Lehnepaşa'ya gelmişdir. Bugün fırka (hâl-i harbin tahaşşüdünde mer'iyyü'l-icrâdır) kaydıyla şu emri vermişdir: (Hulâsa)

"1- Düşman kuvve-i külliyesi Yanbolu cenûb ve cenûb-ı şarkîsindedir.

2- Osmanlı ordu-yı şecâ'at nümûdu harekât-ı ta'arruziyyeye başlamak üzere olub 3. Ko. Kırkkilise 1. Ko Kavaklı civârında, 4. Ko Azadlı civârındadır. Karargâh Lüleburgaz'dadır.

3- Süvâri Fırkası hemân hudûdu tecâvüz etmek üzre ileriye hareket edecekdir.

4- Keşif bölükleri 29-30 Eylül ta‘lîmâtı mûcebince derhâl hudûdu geçecekdir. Bi’l-hâssa 1. 2. Keşif bölükleri düşmanın sol cenâh kuvvetini keşf edeceklerdir.

5- 1. Livâ 2, 3. Keşif Bölükleri’nin, Hafif Livâ 5. Keşif Bölüğü’nün (Hafif Livâ’dan çıkmış olub Boyunlu’da idi) mıntıkaları dâhilindeki hudûd kısımlarında tesâdüf edeceği mukāvemeti kesr etmek ve bölüklere yol açmak üzre kendi cebheleri ilerisindeki hudûd kısmını işgāl ve mezkûr kısmı tahkîm ve müdâfa‘a eyleyecekler ve harekât-ı mütebâkiyelerini fırkadan alacakları emre göre tanzîm eyleyeceklerdir.

6- 2, 3. livâlarla To, T, Mitralyöz Müfrezesi (K 1, 3) fırka emrinde olarak bidâyetde 4. Keşif Bölüğü’nün tesâdüf edeceği mukāvemeti kesr edecekdir.

7- Mühim düşman kuvveti tarafından tehdîde ma‘rûz kalacak livâlar kendi mıntıkaları dâhilindeki düşmanı tevkîf ve keşf edecek diğer livâlar harekât-ı ta‘arruziyelerine devâmla hâlin müsâ‘adesi derecesinde kuvvetle civâr livâlara mu‘âvenet edeceklerdir.

8- Büyük ağırlıklar, kolbaşı Sarıtalışman’ın gerisinde olarak yol üzerinde, Hafif Livâ’nın kolbaşı Hanlı Yenice’de olarak Taşlımüsellim yolunda tecemmu‘ edecekdir.”

Bugünde düşman hakkında mühim bir haber alınmadı.

Şimdi bu emirle II III numrolu krokileri ve Süvâri Fırkası’nın vazîfesini gösterir 21 Eylül direktifini tedkîk edelim: İlk göze çarpan nokta ordunun en ziyâde keşk[f]i arzu eylediği düşman sol cenâhı istikāmetinin, Devletliağaç tarafının gāyet za‘îf bırakılmasıdır. Düşman kısm-ı küllisinin Yanbolu cenûb-ı şarkîsinde tecemmu‘ etmiş ve öteden beri düşman kuvve-i asliyyesinin Tunca şarkından ilerleyeceği kabûl edilmiş olmasına göre düşman sol cenâhının Devletliağaç veya daha şarkından Kırkkilise istikāmetine ilerlemek mecbûriyyetinde olduğu basit bir zaman ve mekân hesâbıyla pek kolayca meydâna çıkabilirdi ve buna nazaran Süvâri Fırkası’nın kısm-ı küllisiyle daha ziyâde şarka müteveccih olması en basit bir lüzûmdu. Halbuki Süvâri Fırkası tersine olarak Süloğlu’nun daha ziyâde şimâl-i garbî istikāmetine hareket etmiş ve buna zamîmeten muhârebenin tahaddüsünde sağ cenâhdaki keşif bölüğünü bidâyetde büsbütün yalnız bırakarak fırka kısm-ı küllisiyle 4. Keşif Bölüğü’nün gerisinde hareketi tasmîm eylemişdir. Böylece Karapınar Çiftliği’nden Karadeniz’e kadar bütün şark

I/[179]

kısmın keşif ve tarassudu yalnız bir bölüğe bırakılıyor ve nazarî olarak bu bölüğün Kırkkilise’deki Sü Y 8’le takviye edileceği kabûl ediliyordu. Halbuki bu alay en son güne kadar seferber olamamış ve ileride görüleceği üzre aşağı yukarı yalnız bir bölük hâlinde olarak 8 Teşrîn-i evvel’e kadar kışlasında yan gelmiş oturmuşdur!

Kırkkilise felâketini ihzâr eden avâmil ve mü’essirât arasında bu husûs da [e]hemmiyet-i mahsûsayı hâ’izdir. Nitekim ileride görüleceği üzre süvâri, cebhesi ilerisindeki

düşman kollarını oldukça hakîkî sûretde tesbît edebilmişken düşman sol cenâhı tamâmıyla nazarı dikkatden hâric kalmışdır. Binâ'en-'aleyh Bulgarların iddi'âsı vechle 3. Ordu'nun gerilerde tecemmu' etmiş olması bizi aldatmadı, biz en ziyâde keşif tertîbâtımızın noksânından aldandık ve gā'ib etdik.

Bu son emirde hafif livânın sûret-i hareketi hakkında bir şey söylenmemesi ayrıca şayân-ı dikkat olduğu gibi metinde yek-diğerini tutmayan ve ne bir direktif, ne de bir muhârebe emrinde yer bulamayacak olan sözlerde hayretle tedkîke lâyıkdır. Kezâlik Bulgarlar eğer tedâfü'î bile davransalar hudûdu elbet tarassud ve müdâfa'a edecekleri velev pek ufak bir müfrezeye çatarsa Süvâri Fırkası'nın bunu ne sûretle zorlayub geçebileceği düşünülmeli idi ve şayed böyle bir hâlde süvârinin be-heme-hâl hudûdu geçmesi matlûb ise buna îcâbı vechle müfrezeler terfîk ederek bu husûs te'mîn edilmeli idi.

Hafif Livâ bu emrin sûretini alınca bu da Büyük Derbend-Çatalova istikāmeti (hâric) olmak üzre Melekbaba-Kurdalan-Arablar istikāmeti ile Tunca arasında keşfi der'uhde etmiş, i'lân-ı harble berâber Lehnepaşa-Hanlı Yenice üzerinden Demirköy istikāmetine ilerleyeceğini, ileriye bir keşif bölüğü çıkacağını emretmişdir.

Bugün fırka Şark Ordusu'na şu raporu göndermişdir:

"Vaysal cenûb-ı garbîsinde hudûddan cüz'î gerideki tepeye 35 kadar atlı[n]ın ikide bir de gelib gitdikleri Yakacık Kalesi efrâdından anlaşıldı. İlân-ı harble berâber hudûd tecâvüz edilecekdir. Bu takdîrde hudûd piyâde müfrezelerinin hudûdu geçecek keşif kollarıyla keşif bölüklerine kuvvetü'z-zahr olmak üzre mevki'lerini muhâfaza etmelerinin ve Süvâri Fırkası'nın ileri hareketine istinâd olmak üzre kuvvetli bir müfrezenin hudûda sevkinin emr buyrulması." Süvâri Fırkası'nın 4 Teşrîn-i evvele kadar düşman hakkında istihsâl etdiği ma'lûmâtı müş'ir krokiye mürâca'at.

Bu mürâca'atın vakti herhâlde geçmiş veya geçmek üzre idi; çünkü bu esnâda 3. Ko.'dan gelen haberde hükûmetin Balkanlılarla kat'-ı münâsebet etdiği bildiriliyordu. Ve "Kolordu harekât-ı tecâvüziyeye hazırlanmakda olduğundan sağ cenâh ilerisini tarassud için bir süvâri bölüğünün irsâli" taleb ediliyordu. Bu taleb sağ cenâhı takviye için bir îkâz olmalı idi, halbuki yine bir şey yapılmadı.

I/[180]

Süvâri bahsini bitirmeden evvel Osmanlı Süvâri Fırkası'ndaki (kumanda hey'etinin) o zamanki düşüncesini gösteren şu satırları nakl etmeği de fâ'ideden hâlî bulmadım. Bu sözlerle Bulgar Süvâri Fırkası'nın hâlet-i rûhiyyesini gösteren satırlar mukāyese edilirse tarafeynin ne kadar ters vaz'iyyet-i rûhiyyede işe başladığı hayretle anlaşılır. Ne çâre ki bir esâs-ı sahîhe müstenid olmayan ma'neviyyâtın daha ilk darbede bir saman alevi gibi söneceğini zîrde

göreceğimiz gibi Osmanlı süvârisinin adem-i fa‘âliyyetini gören Bulgar süvârisinin de yavaş yavaş nasıl canlandığını yine vakāyi‘-ı âtiye bize acı sûretde gösterecekdir.

Süvâri Fırkası erkân-ı harbi 27 Eylül târîhiyle şu tahrîrâtı Şark Ordusu Kumandanlığı’na göndermişdi: (Vürûdu 1 Teşrîn-i evvel)

“Evvel emirde Süvâri Fırkası’nın teşkîlâtından bahs etdikden sonra mıntıkaya Bulgarların ve livâların ufak bir kuvvetle hudûda tecâvüzleri veya kendi kalelerinden arâzimizde gezen bir postaya ve hatta bir nefere karşı ateş etmeleri hâlinde efrâd ve zâbitânımızı tevkîf etmek gayr-i mümkündür. Binâ’en-‘aleyh fırka tekmîl kuvvetiyle hudûdu en muvâfık noktadan tecâvüz etmek üzre derhâl ileri hareket edecekdir. Çünki:

1- Böyle bir tecâvüz nâmûs-kâr -ya‘nî izzet-i nefs-i milliyye mâlik- bir devlete değil bir şahsa vâki‘ olsa esbâb-ı harbdir. [Bulgar ne kadar nâmûssuz olsa da Osmanlılar izzet-i nefs-i millimize mâlikiz.]

2- Hiçbir Osmanlı ve bâ-husûs müslim yokdur ki Bulgarlar’dan, Ruslar’dan â’ilesi nâmına alınacak bir intikāmı olmasun. Meselâ bendeniz Kafkasya’dan Ahyolu Burgaz’ına ilk hicret senelerimizde Bulgarlar tarafından itlâf edilmiş bir amucamın intikāmı mîrâsına mâlikim. Diğer arkadaşlarım daha ziyâde; binâ’en-‘aleyh her dakikada, her ânda bi’l-umûm fırkanın hudûda tecâvüzle düşmana kavuşmak emrine teşne bir sûretde muntazır bulunduğunu nâmûsumla ve zerre kadar riyâyı hâvî olmayarak arz ve te’mîn ediyorum.

3- Bulgarların on günden beri gösterdikleri cebânet ve bâ-husûs hudûd karakollarının kısm-ı a‘zamını geceleyin tahlîyeye mecbûriyyetleri ayrıca kuvve-i ma‘neviyyemizi takviye etmişdir.

4- Hükûmetimizin i‘lân-ı harb etmeğeceği ve Dersa‘âdet’deki harb lehinde nümâyişleri idâre-i örfiyye i‘lânıyla ve kuvve-i müselleha ile ve bâ-husûs fırkamıza mensûb bir süvâri kıt‘asıyla dağıtması bizleri me’yûs etmedi dersem hâlet-i rûhiyyemizden sizi haberdâr etmemiş olurum.

5- Fırkamız tekmîl kuvveti ictimâ‘ etdikden sonra Kırkkilise ile Edirne arasındaki büyük (bereş=boşluk)u daha ileriden setr etmek ve bu mıntıka gerisinde tahaşşüd edecek Osmanlı kuvve-i asliyyesine daha fazla bir zaman kazandırmak üzre Sarıtalışman’a kadar ilerlemek niyetindedir. Bulgarlar hudûdu tecâvüz sûretiyle i‘lân-ı harb etmeleri hâlinde fırkanın hudûda takarrübü, mümkün olduğu kadar fazla zaman kazanması ve bâ-husûs düşman kollarının kuvveti keşf ve te’hîr etmesi Süloğlu’nda kalmakla gayr-i mümkündür. Çünkü burası hudûda 30 km mesâfededir ki uzakdır.”

I/[181]

Süvâri Fırkası'nın 3 Teşrîn-i evvel'de bile pek çok noksânı vardı. Ezcümle Topçu Taburu'nun cebhâne neferleri olmadığı gibi top başına yalnız dörder numro neferi mevcûddu. Hafif cebhâne kolu yokdu. Sü Y 2 cem'an 190 atlı kuvvetinde olub bunun K 5'i hâlâ Dersa'âdet'den gelmemişdi. Fırka idâre hey'eti yalnız bir kâ[t]ibden ibâretdi. Parası yokdu. Mitralyöz bölüklerinin semerleri piyâde tevhîd semeri olduğundan uymuyordu. Malzeme-i sıhhiye ve batarya mefkūd idi.

3. Fırka 7'nin Fa'âliyyeti

Fırka 7'nin fa'âliyyeti de şunlardan ibaretdir:

a) Tırnovacık'daki Y 21 4 Teşrîn-i evvele kadar toplu olarak orada kalmış, seferberliğini ikmâl etmişdir.

b) 22 Eylül'deki Kırkkilise'deki kıta'âtdan 1-2 (Y 8'den)-1 kuvvetinde bir müfreze "Kırkkilise'deki kıta'âtın seferberliğini setr etmek ve Kofcağaz–Karahamza hattına karşı keşf yapmak ve fâik düşman karşusunda Kırkkilise'ye çekilmek" vazîfesiyle Erikler'e gönderilmiş, 30 Eylül'de yalnız bir süvâri bölüğü (20-30) nefer burada kalmak üzre kıta'ât-ı sâ'ire seferberliği ikmâl için Kırkkilise'ye alınarak yerine Küçük Zâbit Numûne Taburu gönderilmişdir. Bu müfrezenin fa'âliyyeti hemân her gün Erikler'den hudûda doğru birkaç atlıdan mürekkeb bir keşif kolunu gönderüb getirmekden ibâret kalmışdı.

c) Bundan sonra Edirne geliyordu. Mevki'-i müstahkemin vazîfesi 24 Eylül [1]328'de şu direktif ile Şark Ordusu tarafından ta'yîn edilmişdi:

"1- Edirne Kal'asının kuvve-i seyyâre ve muhâfazası olmak üzre Fırka 10 ve Nişancı Y 4'le Babaeski, Gümülcine, Edirne Redif Fırkaları sevk ve tahşîd edilmişdir. Bu kere irsâl edilmekde olan koşum hayvanâtıyla mevki'-i müstahkeme merbût topçu ihtiyâtının da sevk ve tahrîki mümkün olacakdır.

2- Edirne mevki'-i müstahkeminin vazîfesi düşmanın mümkün olduğu kadar çok kuvvetini üzerine çekmek ve bunun için düşmanın yan ve gerilerini tehdîd ederek serbesti-i harekâtına mâni' olmakdır.

3- Tunca ile Meriç arasında bulunacak düşman yürüyüş kollarının Tunca'nın şark cihetine serbesti-i mürûrunu işkâl ve Arda Nehri'ni bi'l-mürûr Dimetoka üzerine hareket etmek isteyecek düşman kuvvetini men' ve tevkîf etmek elzemdir.

4- Kal'a kuvve-i seyyâresinin düşman tarassud kuvvetleri karşusunda kal'aya çekilerek icrâ-yı hareket ve fa'âliyyetden mahrûm kalmamağa, umûmî bir ihâta ve muhâsaranın icrâsına kadar düşmanın harekâtını kemâl-i fa'âliyyetle işkâl eylemeğe çalışması elzemdir.

5- Kal‘a kuvve-i seyyâresi kendisine tevdî‘ olunan bu vezâ’ifi fa‘âliyyet ve ihtiyât ile icrâ ederek kendisini kat‘î bir mağlûbiyyete ma‘rûz kılmamak ve bu sûret ile mevki‘-i müstahkemi kuvve-i müdâfa‘a ve ihtiyâtiyeden

I/[182]

mahrûm edecek bir hâle meydân vermemek için kat‘î muhârebelerden ictinâb etmesi ve basîret-kârâne hareket eylemesi begāyet matlûbdur.

6- Edirne Kal‘ası seyyâr ordunun harekâtını teshîl ve düşman ordusunun ta‘arruzunu tas‘îb etmek ümîdiyle pek ziyâde hâ’iz-i ehemmiyet olduğundan vesâ’it ve kuvve-i mevcûde ile kâffe-i tertîbât ve tedâbîr-i tedâfü‘înin ittihâzıyla vesâ’it-i harbiyyesinin kâffesini sarf edinceye kadar müdâfa‘ada sebât eylemesi elzemdir.”

Kal‘a seferberlik günlerinde tahkîmâta çalışmış ve 4 Teşrîn-i evvel’de mürettebâtını hemân kâmilen alarak seferberliğini ikmâl eylemişdi. Yalnız tahkîmât bi’l-hâssa şark cebhesinde henüz pek noksândı. Bi’l-hâssa tel örgüsü gibi mevâni‘-i fer‘iyye yok gibi idi.

Edirne Kal‘ası seferberlikde ve tecemmu‘u setr için tertîbât-ı lâzıme almışdır.

d) Meriç ile Arda arasını plan mûcebince 15. Ko. setr edecekdi. Fakat bu kolordu hakîkatde bidâyetde Çanakkala‘da bırakdığından bu vazîfe gûyâ Fırka 11’e â’id kalmışdı. Bu fırka ise ma‘lûm olduğu üzre Arnavudluk’da olub bir alayı (Y 31) orada kalmış, mütebâkî kuvveti 19-20 Eylül’de Dimetoka’ya toplanmış ve ayrıca bir tertîbât almayarak 4 Teşrîn-i evvel’e kadar burada kalmışdır. Bu mıntıkada Sü Y 12’nin bulunduğu bazı muharrerâtdan anlaşılıyorsa da derece-i fa‘âliyyetini bilmiyorum.

Bulgar ve Osmanlı setr tertîbâtlarını tedkîk edersek: Bulgarların daha etrâflı ve maksada daha muvâfık tertîbât aldıklarını i‘tirâf etmemek hakk-nâ-şinaslık olur. Halbuki bidâyetde Bulgarların ta‘arruzunu ve bizim tedâfü‘î harekete mecbûr bulunduğumuz hemânde halledilmiş bir mes’ele hâlinde olduğundan daha güzel ve etrâflı bir setr tertîbâtı Bulgarlar’dan ziyâde bize düşerdi. Bu vaz‘iyyete nazaran eğer Bulgarlar isteseler ve kendilerinde bu cür’eti görebilselerdi seferberliğin 8-10’ncu gününe kadar hiç olmazsa 2. Müfettişlik kuvvetlerinin büyük bir kısmını Meriç ve Tunca boyundan mütekāriben Edirne’ye sevk ederek bir baskınla burasını pekâlâ zabt edebilirlerdi. Bu târîhde ne kal‘ada buna mukāvemet edecek bir kuvvet, ne de civârda bu darbeye mukābele edecek mühim seyyâr kıta‘ât vardı. Karşularına ilk çıkacak kuvvet hafif livâ ve Fırka 10 aksâmı idi. Bundan sonra kendilerini Edirne önünde bulacaklardı.

Halbuki seferberlik günlerinde Bulgarlar, ma‘nâsını hâlâ anlayamadığım bir şey olmak üzre pek uslu oturdular. En ufak teşebbüsât ile olsun bizi ta‘cîzden tamâmen ictinâb etdiler. 1318’de Trakya’yı kana boyamış olan çetelerden bile hiçbir eser görülmedi.

c. 4 Teşrîn-i evvel'e kadar Şark Ordusu'nun Tecemmu'u ve Harekâtı

Şark Ordusu K. U'nin kabûl ve ta'mîm etmiş olduğu nizâm-ı harbin tahakkukuna intizârın gayr-i kābil olduğunu görerek 4 Teşrîn-i evvel'de ağleb-i ihtimâl K. U'nin ma'lûmâtı olmaksızın zeyldeki nizâm-ı harbi kabûl etdi;

I/[183]

fırkaların zaman vürûduna nazaran tertîb edilen bu nizâm-ı harb bi't-tabi' diğerine müreccah olmakla berâber vukū'ât bunun da tahakkukunu müşkil kıldı. Binâ'en-'aleyh Şark Ordusu'nun tecemmu'u bu nizâm-ı harbe göre, İhtiyât Ordusu'nun tecemmu'u da K. U'nin kabûl etdiği nizâm-ı harbe nazaran ber-vech-i âtî îzâh edildi:

1. Ko.'nun tecemmu'u:

Fırka 1: Projeye göre Dersa'âdet'den Y 1**,** 2, N T 1 seferberliğin 10. günü, Y 3 13. günü trenle Babaeski'ye gelerek iki yürüyüşle Kırkkilise garbında toplanacak; To Y 1 8. gün Dersa'âdet'den berren hareket ederek 14. gün fırkaya iltihâk edecekdi.

Hakîkatde: Seferberliğin i'lânında piyâdesi kâmilen Arnavudluk'da, To Y 1 T 1, 2 ve Mrk. 1 Çanakkal'a'da; To T 3 Dersa'âdet'de idi. Daha 11 Eylül'de fırka kumandanının doğruca 1. Ko.'ya mürâca'atı üzerine Harbiye Nezâreti'nden 16 Eylül'de Kosova havâlisi kuvâ-yı umûmiye kumandanı Müşîr İbrahim Paşa'ya bu fırkanın derhâl i'âdesi emr edilmişdi; fakat muşârün-ileyh ta'allül eylediğinden keyfiyyet 18, 19 Eylül'de te'kîd edilmişdi. Fakat bu târîhde teşekkül eden Garb Ordusu Kumandanlığı da buna razı olmamış ve Selanik'e hareketden sonra yazılan emirlere "Dersa'âdet'de iken Ba. K. Vekâleti'nin bu bâbda müsâ'ade-i şifâhisini almış olduğunu" dermeyânla fırkanın i'âdesine muvâfakat eylememişdi. Nihâyet bu bâbdaki muhâberât koca bir dosya teşkîl eyledikden sonra ancak say 3 yalnız 344 mevcûdla 25 Eylül sabâhı Lüleburgaz'a çıkmış, trende bulunan fırka K. Dersa'âdet'e gelmiş, fırkanın aksâm-ı sâ'iresi ilâ-nihâye Garb Ordusu'nda kalmışdır. Y 3 ancak 4 Teşrîn-i evvel'de bir mikdâr ikmâl efrâdı alarak (taburlar takrîben 4-5 yüz nefer) biraz canlanmışdır. Bu fırkanın teşekkül edemeyeceği anlaşıldıkdan sonra Şark Ordusu bu fırkayı 4 Teşrîn-i evvel nizâm-ı harbi mûcebince (ya'nî Y 3, N Y 1, Redif İzmir Alayı) terkîb etmeği arzu etmişdi. (K. U ise bundan sonra bu fırkaya İzmir Alayı yerine Y 16 T 2, 3 ile Y 17 T 3'den mürekkeb Y 16'yı vermek istiyor ve nizâm-ı harblerinde o sûret ile gösteriyordu.)

Çanakkal'a'daki Metrk 1 25 Eylül'de Çanakkal'a'dan bahren Dersa'âdet'e, oradan trenle 5 Teşrîn-i evvel sabâhı Lüleburgaz'a gelerek Y 3'e iltihâk eylemişdi.

N Y 1: Projeye göre seferberliğin 13. günü trenle Babaeski'ye ba'dehû iki yürüşle Kırkkilise garbına gelecekdi. Hakîkatde seferberliğin bidâyetinde za'îf mevcûdla Arnavudluk'dan yeni gelmiş olub seferber oldukdan sonra Mekteb-i Harbiyye Mitralyöz

Bölüğü'yle birlikde 25 ve 26 Eylül'de trenle Babaeski'ye çıkmış (56 zâbit, 2910 nefer, 335 bârgîr) 27 Eylül'de Yenimahalle'ye, 28'de Kırkkilise'ye gelmiş ve kendi Ko.'sundan kimse bulunmaması hasebiyle muvakkaten 3. Ko. emrine girmişdi.

Redif İzmir Alayı: Bundan yalnız Menemen Taburu 3 Teşrîn-i evvel'de trenle Susurluk'a gelmiş, 4'de Bandırma'ya müteveccihen yürüyüşde idi. (840 nefer 100 hayvan) İzmir ve Bornova taburları henüz mahallerinde

I/[184]

idi. Halbuki proje mûcebince seferberliğin 6. günü trenle hareketle 8 minhde Dedeağaç'da bulunarak Garb Ordusu'na gidecekdi.

Bu fırkaya müretteb To. Y. 1 T. 1, T. 2 ile birlikde 25 Eylül'de Çanakkal'a'dan Dersa'âdet'e geldikden sonra ancak 2 Teşrîn-i evvel'de yola çıkmış, 4'de Büyükçekmece hizâsında idi.

Bu sûret ile seferberliğin 14. günü 10-0-6 kuvvetinde Kırkkilise garbında bulunacak olan fırka 1'den seferberliğin 17. günü yalnız 3 T ve bir M. Tf. K nîm seferber olarak Lüleburgaz'da N Y 1 Kırkkilise'de idi.

Fırka 2: N T 2 S.[Seferberlik] 10'da, piyâde alayları S. 11'de şimendüferle Babaeski'ye gelerek 2 yürüyüşle Kırkkilise garbında tecemmu' edecekdi. To Y 2 T 1 ve obüs T 1 S. 7 ve 8'de berren Dersa'âdet'den hareketle S. 12 ve 14'de fırkaya iltihâk edecekdi. Hakîkatde seferberliğin bidâyetinde fırka ve obüs taburu İzmir'de ve Dersa'âdet'de münkasım idi. 18 Eylül levâzıma verilen emirle Fırka 23'de harekete başlayarak 30 Eylül'e kadar trenle Dersa'âdet'e gelmişdi. Obüs T 1'in toplanması ve Dersa'âdet'deki bir bataryanın tekerlekleri harâb olduğundan tahrîki gayr-i kābil görülerek bunun yerine To Y 2 T 2 verildi.

Y 4 T 2 29 Eylül'de trenle Babaeski'ye, 2 gün istirâhat etdikden sonra 2 Teşrîn-i evvel Kavaklı'ya geldi.

Y 4 T 1 30 Eylül'de trenle Babaeski'ye, 1 Teşrîn-i evvel Kavaklı'ya geldi.

Y 4 T 3 Tertîb hâricinde 1 Teşrîn-i evvel trenle Kavaklı'ya vardı.

Y 4 kuvveti 38 zâbit, 2237 nefer, 213 bârgîr idi.

Y 5 1, 2 Teşrîn-i evvel Babaeski'ye, 4'de Kavaklı'ya. (56/2873/338)

Y 6 4 Teşrîn-i evvel'de Babaeski'ye, 5 de Asılbey'liye geldi. (55/2814/237)

N T 2 (70/800/15) 4 Teşrîn-i evvel'de Kavaklı'ya geldi.

To Y 2 T 1, 2 26 Eylül'de Davud Paşa kışlasından hareketle ancak 7 Teşrîn-i evvel Asılbeyli'ye geldi.

(T 2 esâsen 16. Ko.'nun Konya Fırkası'na mürettebdi; yerine To Y 3 T 3, bundan münhal kalan Yozgad Fırkası içinde mühendishânedeki iki bataryanın verilmesi takarrür eylemişdi.

Bu sûret ile Fırka 12 ancak Teşrîn-i evvel'de (seferberliğin 19. günü) 10-0-6 kuvvetinde ve cem'an 149/8724/859 piyâde mevcûduyla Asılbeyli-Kavaklı'da toplandı. Sunûf-ı sâ'iresiyle mevcûdu 10.500 nefer kadardı.

4 Teşrîn-i evvel'de, iki piyâde alayı Kavaklı'da, bir alay Bababeski'de, topçu takrîben Lüleburgaz'da idi.

Fırka 3: Proje mûcebince N T 3 S. 10'da piyâdeler 12'de trenle Babaeski'ye çıkarak 2 yürüyüşle Kırkkilise garbında toplanacak, To S. 9'da berren hareketle S.15'de fırkaya iltihâk edecekdi. Hakîkatde bu fırka şark hattı muhâfazasında olan Y 8 müstesnâ olarak Dersa'âdet'de toplu idi.

I/[185]

Y 7 (295/2343/52) 27 Eylül'de, M K 8 ile berâber Y 9 (264/3107/55) 28 Eylül'de Babaeski'ye çıkdı. Birer gün istirâhatden sonra, Y 7 29'da Yenice'ye, Y 9 30'da Yenimahalle'ye, 1 Teşrîn-i evvel Tokucak'a geldi.

N T 3 (80/900/15) 30 Eylül'de ve fırka karargâhı aynı târîhde aynı sûretle hareket etmişdi. Karargâh 5 minhde Yenice'de idi.

To Y 3 T 1, 2 25 Eylül'de berren hareketle 3 Teşrîn-i evvel'de Tokucak'a 5 minhde Yenice'ye geldi. Y 8'in gelemiyeceği anlaşılarak N Y 1 bu fırkaya rabt edilmekle bu da 6 minh de Kavaklı'ya geldi. Bu alayla berâber Fırka 10^3-0-6=178/8861/1074 piyâde mevcûdunda olub 4 minh de bir alayıyla Kırkkilise'de diğer kıta'âtıyla Tokucak-Yenice'de idi. Mevcûdu; 10.500-11.000 kadardı.

Uşak Fırkası:

Proje mûcebince Garb Ordusu'na müretteb olub 2 taburu S. 5'de, 1 taburu S. 7'de, 3 taburu S. 9'da, 1 taburu S. 12'de Anadolu istasyonlarından trene bineceklerdi.

Fakat ber-vech-i bâlâ Şark Ordusu'na verilmiş ve kıta'ât Lüleburgaz'a çıkarılmağa başlanmışdı.

Hakîkatde:

Uşak Taburu (78/608/9) 27 Eylül'de Dersa'âdet'e gelerek K. U. emriyle İstanbul muhâfızlığı ma'iyyetine verilmişdi.

Eşme Taburu (48/860/12) 30 Eylül'de Dersa'âdet'e gelerek 2 Teşrîn-i evvel trenle hareket, 3'de Lüleburgaz'a geldi.

Kula Taburu (120/780/12) 1-3'de Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'e gelerek 4 Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'de idi.

Simav Taburu (107/735/13) 1 Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'e gelerek 4 minhde Lüleburgaz'a müteveccihen trende idi.

Gödös Taburu (82/700/12) 29 Eylül'de Dersa'âdet'e gelerek 4 Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'de idi.

Amed Taburu (76/888/11) 1 Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'e gelerek Dersa'âdet'de idi.

Kasaba Taburu (?) 4 Teşrîn-i evvel'de kasabadan trene binmişdi.

Demirci Taburu (?) 4 minh de henüz mahallinde idi.

Alaşehir Taburu (94/694/12) 1-3 Teşrîn-i evvel Dersa'âdet'e gelerek 4 minhde Dersa'âdet'de idi.

Bu fırkaya müretteb To Y 1 T 2'de 4 Teşrîn-i evvel'de henüz Çekmece'de idi.

Fırka Kumandanlığı 4 Teşrîn-i evvel'de Haydarpaşa'ya gelmişdi.

I/[186]

Sü Y 5'in 1, 2, 3: Proje mûcebince S. 7'de berren hareketle S 13'de Kırkkilise garbına gelecekdi. Hakîkatde İtalya Harbi münâsebetiyle İzmir'de olduğundan ancak 1-3 Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'e geldi. Henüz burada idi. Umûm mevcûdu (20/302/320) idi.

1. Kolordu Kumandanlığı 1 Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'den hareketle trenle 3 Teşrîn-i evvel'de Kavaklı'ya gelmişdi.

İstihkâm Bölükleri Telgraf Müfrezesi de fırkalarına gelmişdi.

Kıtâr ve kāfile nâmına bir şey yokdu. Kolordu numûne nakliyye T 1 ancak 4 Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'den berren bölük bölük harekete başlamışdı.

Hulâsa edelim:

1. Ko. Uşak Fırkası'nı da sayarsak proje mûcebince seferberliğin 15. günü tecemmu' mahallinde 42-3-21 kuvvetinde ve 62.000 mevcûdla hazır olmak lâzım iken seferberliğin 17. günü tecemmu' mıntıkasında 312/15685/1853 kuvvetinde yalnız 20 taburla 6 batarya vardı. 6 batarya 3 gün uzakda, diğer 6 batarya Dersa'âdet civârında, 3[1] Lüleburgaz'da, 2 redif taburu Lüleburgaz'da veya buraya müteveccihen yolda idi. 7 minh de Kırkkilise hattında vukū' bulacak muhârebeye bu Ko. cem'an 25 tabur ve 12 batarya ile iştirâk edebilir kuvvet-i a'zamî 21.000 nefer olurdu. Yanında tek süvâri yokdu.

Binâ'en-'aleyh bu Ko.'nun seferberlik ve tecemmu'u projeye nazaran ancak 1/3 nisbetinde tahakkuk eylemişdi.

2. Ko.'nun Tecemmu'u:

Fırka 4: Proje mûcebince şöyle tecemmu' edecekdi.

Y 10 S. 9'da Tekfurdağı'ndan hareketle 11'de Hasköy'e
N T 4 ve Y 11 8'de " " 10'da "
Y 12 10'da Hayrabolu'dan hareketle 11'de "
To Y 4 T 1 12'de " " 14'de "
Y 4 T 2 17'de " " 19'da " gelecekdi.

Hakîkatde bu fırka seferberlik i'lânında Arnavudluk'dan yeni gelmiş olub 7^2-0-0 Tekfurdağı'ında, Y 12 hat muhâfazasında Hadımköy'ünde, To. Y 4 T 1, 2 Maydos'da idi.

Topçunun fırkasına iltihâkı 1. Müfettişlik'den 17 Eylül'de istîzân edilerek 24'de bahren Maydos'dan hareketle 26'da Tekfurdağı'na geldi. Ve fırka nîm seferber hâlde 26 Eylül'e kadar Tekfurdağı'ında tecemmu' etmiş, 27 Eylül'de Karaali'ye, 28'de Bozancı'ya, 29 Mandıra'ya gelmiş, 1, 2 Teşrîn-i evvel'de Babaeski'ye muvâsalat eylemişdi. Umûm mevcûdu takrîben 5.500 nefer (10^1-0-6)

Fırka 5: Ber-vech-i âtî tecemmu' edecekdi:

I/[187]

N T 5 ve To Y 5 S 6'da hareketle Uzunköprü üzerinden 11'de Hasköy'e
Y 13 9'da Gelibolu'dan hareketle 15'de Hasköy'e
Y 14 11'de Keşan'dan " 13'de "
Y 15 10'da Bolayır'dan " 14'de " gelecekdi.

Hakîkatde Y 14 T 1, 3 Gelibolu'da T 2 Suriye'de, diğer kıta'ât Maydos'da idi. Za'îf mevcûdlu olan Fırka 29 ve 30 Eylül'de Maydos'dan Bezm-i âlem vapuruna irkâb edilerek 1 Teşrîn-i evvel'de Tekfurdağı'na çıkdı. Y 14 T 2'nin hemân i'âdesi 18 Eylül'de K. U'den 8. Ko.'ya yazılmışdı. (Şark Ordu[su] Karargâhı bu taburun mevcûd olmadığının farkında değildi.) 4 Teşrîn-i evvel'de nîm seferber olarak Y 13 (3^1) ve To Y 5 T 2 Tekfurdağı'ndan hareket ederek Fakiroğlu'na gelmiş diğer kıta'ât Tekfurdağı'nda idi. (9^1-0-6) mevcûdu takrîben 5.500 neferdi.

Fırka 6: Ber-vech-i âtî tecummu' edecekti:

To Y 6 S 9'da Karahisar üzerinden hareketle 11'de Babaeski'ye 12'de Hasköy'e
Y 16 12'de Karahisar üzerinden 15'de Hasköy'e
Y 17 13-16'da Hasköy'e
Y 18 11-14'de "
N T 6 10-14'de "

Hakîkatde bu fırka pek perîşândı bir tabur Rodos'da esîr olmuş, iki tabur Yemen'de, iki tabur Sisam'da (N T 6, Y 16, T 3 bir serî' cebel takımı 4 adet toparlaksız 8,7'lik krup) Y 18 Adalarda, 2 tabur İzmir ve sâhilde topçu İzmir'de idi.

Bu fırkanın tecemmu'u ber-vech-i âtî te'ehhür eyledi:

Sisam'daki N T 6 kumandanlığı 19 Eylül'de doğruca K. U'ye mürâca'at ederek "fırkasına iltihâk hakkında mütevâliyen emr alıyorsa da düşman gemileri etrâfda tarassud etmekde olduğundan mümkün olamayacağını" bildirdi. Cevâben "İlk fırsatda fırkaya iltihâka çalışup cebhâne ve eşyânın imkân dâ'iresinde nakline gayret edilmesi ve kābil olamazsa imhâsı" emr edildi. Midilli Adası'nda da bir tabur, bir cebel bataryası, bir mitralyöz takımı 900 müstahfız vardı. Bunların kumandanı iken Garb Ordusu'na me'mûr edilen E. H Binbaşı[sı] Vâsıf Bey dahî sûret-i hareketini 21'de re'sen istîzân etdi. Ve cevâben "Bu kıta'âtında Rumeli'ye geçirilmesi, yalnız müstahfızlarla bunları idâre edecek zâbit ve küçük zâbitin adada bırakılması" kendisine ve Şark Ordusu'na 24 Eylül'de emr olundu. Şark Ordusu buna muvâfakat etmeyerek 25 minh cevâbında Midilli ve Sakız'da elyevm az mevcûdlu ancak 6 bölük vardı. Müstahfızlar şayân-ı emniyet değildir. Yunanistan ile de muhâsım bulunulması kavîyyen muhtemel olduğundan buradaki Müslüman ahâlî kıtâle ma'rûz

I/[188]

kalabilir. Dûn mevcûdlu 6 bölük için Adaların muhâfızsız bırakılması câ'iz değildir. Bu gibi icrâât ve mukarrerâtın Şark Ordusu'nun re'y ve mütâla'asının sorulmaksızın ittihâz edilmemesi ricâ olunur" diyordu.

30 Eylül'de "Adalardaki kuvâ-yı nizâmiyenin geri aldırılması te'kîd edildi. Şark Ordusu yine ta'allül ederek 4 Teşrîn-i evvel'de "Adalar Denizi'nde Yunan kıta'âtı görüldüğünden" iktizâsını sordu. Emir tekrâr edildi ve fakat bu zamana kadar bir şey yapılmamış oldu. Bunun üzerine Fırka 6'nın toplanamayacağı tahakkuk ederek elde mevcûd Y 16 T 2, 3 ve Y 17 T 3'den müretteb Y 16'yı teşkîl ederek (Şark Ordusu'nun nizâm-ı harbine göre bunun ile Fırka 6'nın çekirdeği teşekkül edecekdi.) Aydın Fırkası'nın Aydın ve Nazilli alayları ile sahrâ To K 6 T 1'de bu fırkaya â'id olacaktı. Bu esnâda yalnız N T 6 23'de Düvel-i mu'azzamanın kefâleti altında bahren Kuşada'ya geçerek İzmir'e gelmiş idi.

Aydın Fırkası'nın Aydın T 28'de trenle İzmir'e gelmiş,

Çine Taburu nakl edilirken bir şimendüfer kazasına uğrayarak nısfına yakın şehîd ve mecrûh verdiğinden terhîs edilmiş idi.

Bozdoğan T 27'de İzmir'e

Nazilli T 26'da "

Karacasu T 30'da "

Sarayköy T 4'de " şimendüferle gelmişdi. Henüz hepsi İzmir'de idi.

Binâ'en-'aleyh 6. Fırka henüz Anadolu'da idi.

Kastamonu Fırkası:

Projede 17. Ko.'ya müretteb idi.

S 7'de 2 T İnebolu'dan hareketle 8 minh Tekfurdağı'na 11 minhde tahaşşüd mıntıkasına

S 12'de 4 T İnebolu'dan ba'dehû tahaşşüd mıntıkasına

S 14'de 1 T " "

S 16'da 1 T "

S 17'de 1 T "

S 9'da 1 (Sinob) " geleceklerdi.

Buna müretteb cebel T 4 sa'at 13'de Azatlı'da bulunacakdı.

Hakîkatde bu fırkanın za'îf kalan 2. Ko.'ya verilmesi takarrür etmiş olub Sinob Taburu 25 Eylül'de bahren hareketle 28 Eylül'de Tekfurdağı'na çıktı. Boyabad 1'de bahren hareketle 3'de Tekfurdağı'na çıkdı. 4'de bu iki tabur Tekfurdağı'nda Taşköprü vapurda idi.

I/[189]

Kastamonu T 22'de İnebolu'ya

Tatay T 30'da "

Araç T 1 Teşrîn-ievvel'de "

İnebolu, Cide taburları iskelelerinde hazır

Kürre-i nühas[1077] Taburu 25'de İnebolu'ya

Ayancık İskelesi'nde hazır gelmişler, 4 minh de henüz vapur bekliyorlardı. Mevcûdları nizâmi idi (830 insan /150 ton). Karargâh 27'de İnebolu'ya gelmişdi.

Cebel T 4 bir bataryası Yemen'de olub diğerleri 24 Eylül'de Edirne'den şimendüferle Kırkkilise'ye gelmişdi.

N Y 2: 2 tabur Yemen'de olub 1 T kadro hâlinde Tekfurdağı'nda Mitralyöz Bölüğü İşkodra'da idi. Projeye göre S 7'de hareketle S 9'da Hasköy'de bulunacakdı. Hakîkatde T 3'ü bile teşkîl mümkün olamayarak Tekfurdağı'nda kaldı.

Sü Y 10'nun 1, 2, 3: Bu alay Çanakkal'a'da idi. Ma'a-mâ-fîh 2. Kolordu ile birlikde hakîkatde Maydos'da Y 10 bulunduğundan seferi nizâm-ı harbde de bunun ikâsı ve Y 7'nin 4. Ko.'ya verilmesi münâsib görüldü. Sü Y 10'nun 1, 2, 3 dûn mevcûdda olarak 2. Ko. ile berâber Tekfurdağı'nda idi.

Hulâsa: Projeye nazaran eğer Aydın ve Kastomonu fırkalarını berâber sayarsak 2. Kolordu seferberliğin 16. günü 49-3-21 nizâm-ı harbinde ve lâ-akall 70.000 mevcûdunda olarak hazır bulunmalı idi. Halbuki buna mukābil seferberliğin 16. günü tahaşşüd mıntıkası gerisinde olarak Babaeski-Tekfurdağı'nda (12-3-21) nihâyet 14.000 insan, Kırkkilise'de 2 cebel bataryası

[1077] Kastamonu'nun Küre ilçesi

vardı. Bu hâl ile bu kolordunun seferberliği projenin ancak 1/5i kadar yapılabilmişdi. Kıtâr ve kāfile nâmına elde hemân mühim bir şey yokdu!

3. Ko.'nun Tecemmu'u:

Fırka 7: Piyâde S 7'de, To Y 7 T 1 S 9'da, obüs T 2 S 14'de Kırkkilise'de hazır olacakdı. Hakîkatde 3 tabur Yemen'de olduğundan N Y 3 T 1, 3 ile Y 19 T 3'den müretteb bir alay teşkîl edildi ve Küçük Zâbit Numûne Taburu 26 Eylül'de Dersa'âdet'den trenle sevk ile (19/615/64) 27'de Kırkkilise'ye gelib bu fırkaya verildi. Endâht Mektebi Makineli Tüfenk Bölüğü de bu taburla berâberdi. Y 21'de bidâyetde Tırnovacık'da idi. Fırka hakîkatde 27 Eylül'de efrâd-ı noksânı ikmâl eylemişdi. Obüs T 2'de 25 de Edirne'den trenle Kırkkilise'ye gelmişdi. Bu fırka tecemmu'u setr bahsinde de görüldüğü üzere bir tarafdan bu maksadla tertîbât aldığı gibi diğer tarafdan

I/[190]

23 Eylül'den i'tibâren Kırkkilise şimâlinde tabyalar arasında bir tahkîmât hattı vücûda getirmeğe başlamış ve 25 Eylül'de tahkîmâtı hitâm bulmuş addeylemişdi.

4 Teşrîn-i evvel'de nizâm-ı harbi 10^4-0-9 kuvvetinde olarak kuvve-i umûmiyesi takrîben 12.000 insan raddesinde olmak üzre bir müfrezesiyle Erikli'de, Y 21'le Tırnovacık'da; mütebâkî kıta'ât ile Kırkkilise'de idi. To Y 7 T 2 projeye göre Babaeski Fırkası'na veya bunun makāmına kā'im olan Karahisar Fırkası'na müretteb idi. Fakat buna Ankara Fırkası'na müretteb To Y 1 T 3, Ankara Fırkası'na da şimdilik Çanakkal'a'de kalan Edremit Fırkası'na müretteb Y 9 T 3 verildiğinden Fırka 7 bu sûretle 6 sahrâ 3 obüs bataryasına mâlik olmuşdu.

Fırka 8: Y 22 S 11'de Çorlu'dan hareketle 14'de Kırkkilise'ye

Y 23 11'de Saray'dan " 14'de "

N T 8 11'de Kırkkilise'den "

To Y 8 T 1 13 " gelecekdi. Cebel T 3 esâsen Kırkkilise'de idi.

Hakîkatde tabur Yemen'de ma'a nişancı Y 22 Maydos'da, diğer 4 tabur Trakya'da mevâki'-i müteferrikada ve hat muhâfazasında idi. (Bir tabur Samakov'da, üç tabur ve 6 batarya Çorlu'da, bunun ikisi hat muhâfazasında) Y 24 16. Ko.'ya verilecek ve bunun yerine fırkaya N Y verilecekdi, yeni şekilde Y 24'ün fırkada kalması takarrür etdi. N T 8 26 Eylül, Y 22 24 Eylül'de bahren Tekfurdağı'na oradan Çorlu'ya gelerek seferberliklerini ikmâle başladılar. 29 Eylül'de 2. Ko.'ya Şark Ordusu'nun verdiği emirde: "Bulgarlar Burgaz havâlisinde külliyetli erzâk cem' etmekde olduğundan bir kısım kuvvetleriyle Edirne- Kırkkilise arasından ilerlediği esnâda kısm-ı diğeride Kırkkilise şarkından ilerleyerek muvâsalamızı kat'a teşebbüsleri muhtemeldir. Binâ'en-'aleyh bu cadde dâ'imâ nazar-ı dikkatde tutulmalıdır, bu maksadla Fırka 8 16. Ko.'nun tahaşşüdüne kadar kâmilen Vize'de Hakkı Paşa kumandasında kalacakdır."

denildiğinden fırka Vize'de toplanmağa hazırlanmış ve N T 8 ve Y 24 T 3, 3 de Menkert'e gelmişdi. 4'de diğerleri henüz yerinde idi. (Y 23 T 2, 3 hatt-ı muhâfazasında bu fırkaya müretteb To cebel T 3 seferberlikde bir bölüğü Yemen'de K 2 Kırkkilise'de K 3 İzmir'de olub 4 Teşrîn-i evvel'de yine aynı vaz'iyyetde idiler) Bu hâlde Fırka 8 tahaşşüd mıntıkasına henüz gelememişdi To Y 8 T 2 Ereğli Fırkası'na intizâren Çorlu'da bekliyordu.

Fırka 9: N T 9 10'da Babaeski'den Kırkkilise'ye, To Y 9 11'de, Y 26 12'de, 25 13'de, 27 14'de Kırkkilise'ye gelecekdi.

Hakîkatde 3 T Yemen'de, 1 T (3-25) Babaeski'de, 6 taburla To Y 9 T 1 Maydos'da, To Y 9 T 2, 3 Lüleburgaz'da idi. Maydos'daki kıta'ât 24-26 Eylül Tekfurdağı'na bahren çıkdı. Buradan yürüyerek 1 ve 2 Teşrîn-i evvel'de 7-0-6 kuvvetinde Kırkkilise'de idi. Mevcûdu hazarî

I/[191]

idi. Bir tabur biraz kuvvetlice olarak diğerleri 200 mevcûdunda idi. İkmâl efrâdı 5'de gelmeğe başladı.

Bu fırkanın kuvveti az olduğundan Ankara Fırkası'nın Tosya Alayı da rabt edilmişdi. Bu alay ise 30 Eylül, 1 ve 2 Teşrîn-i evvel Ankara'ya gelmiş olub henüz orada şimendüfer bekliyordu.

Binâ'en-'aleyh 4 Teşrîn-i evvel'de Fırka 9 nihâyet 2200 mevcûdunda olarak tahaşşüd mıntıkasında idi.

Ankara Fırkası: S 13,14'de 10 taburu Çerkesköy'ünde, 15'de Vize'de toplanacak, diğer iki taburda S 18'de Vize'ye gelecekdi; 4 Teşrîn-i evvel'de vaz'iyyet-i âtiyede idi:

Ankara Taburu 2 Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'e geldi henüz Dersa'âdet'de

Bâlâ " 29 Eylül'de Ankara'ya gelmiş " Ankara'da

Boyânâbad " 30 Eylül'de " " " "

Ayaş " " " Haydarpaşa'ya gelmiş 3 trenle nakl edilerek 4'de Babaeski'de

Beypazarı " Ankara hat boyunda bekliyor

Haymana " " " "

Kangırı, Kalecik, Çerkes taburları 29 ve 30 Eylül'den beri Ankara'da bekliyor. Buna müretteb To Y 9 T 3 henüz Lüleburgaz'da, (6'da Kırkkilise'ye geldi)

Sü Y 8 za'îf mevcûdlu olarak Kırkkilise'de idi. (250) atlı)

Binâ'en-'aleyh Ankara Fırkası'yla berâber hakîkatde (45-5-24) kuvvetinde ve 65.000 neferle seferberliğin 15. Gün[ü] Kırkkilise'de hazır bulunması îcâb eden bu Ko. 17. gün yalnız 17-5-15 cem'an 15.000 nefer kuvvetinde olarak hazırdı. Bu sûret ile projenin ¼'ü tahakkuk

edebilmişdi. Kıtâr ve kāfile yok gibiydi. Kırkkilise'de tahkîmât hattında 3 bataryada koşusuz mantelli top vardı.

20 Eylül'de 3. Ko.'ya şu emir verilmişdi: Düşman istihzârâtına devâm ediyor. Ordunun cem' ve tahşîdine fevka'l-'âde i'tinâ olunuyor. Süvâri Fırkası derhâl sevk olunacakdır. Fırka 7 tertîbât-ı mukarrere vechle hudûdu setr ve hasmın ileri harekâtını ciddî muhârebe kabûl etmemek üzre te'hîre çalışacakdır. Babaeski ve Vize caddelerinin setri mühimdir."

3. Ko. K hazarda Ferîk Yusuf Kenan Paşa iken 3-4 Teşrîn-ievvel'de Bahriye Nâzırı Muhtar Paşa gelerek emir ve kumandayı der'uhde etmiş ve ordunun (kat'-ı münâsebet ve harekât-ı ta'arruziyyeye mübâşeret) hakkındaki ta'mîmi üzerine Sa 2,30 evvelde şu emri vermişdi: (Fırka 7'ye)

"1- Yunanistan müstesnâ olmak üzre Bulgaristan ve Sırbistan hükûmetleriyle sûret-i kat'iyyede dünden beri kat'-ı münâsebet edilmiş olduğundan yarından i'tibâren bi-avnillâhi Te'âlâ harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr olunmak üzre bi'l-cümle tedârikâtın ikmâline ihtimâm ve tedârikâtın derecesinden her ân ma'lûmât i'tâsı Şark Ordusu'ndan bu akşam emrolunmuşdur. I/[192]

2- Fırka 7 kısm-ı küllisi ile Erikler ve şimâlinde bulunacakdır. Pîşdâr kıta'âtını Kocatarla'ya kadar ileriye sürecekdir. Kofcağız-Bolverin istikāmeti tarassud edilecekdir.

3- Külliyetli düşman tarafından vukū' bulacak bir ta'arruza karşı Erikler ilerisinde bir müdâfa'a mevzi'i ahz etmeli, cenâhları çevirmeğe karşı te'mîn etmek üzre şimdiden tahkîmât da bulunulması muktezidir. İş bu tahkîmât için îcâb ederse çuval gönderileceğinden Erikler'e muvâsalatınızda ihtiyâc görülürse bildiriniz.

4- Fırkaya iltihâk edecek olan bir numrolu teyyare şimdilik hudûdu geçmemek üzre istikşâfâtda bulunacakdır.

5- Elyevm Hacıdanişmend'lerde bulunan Süvâri Fırkası'yla irtibâtda bulunulacakdır.

6- Tırnova cihetindeki kıta'âtınız şimdilik Dereköy tarîkiyle fırkaya iltihâk edecekdir. O havâlinin tarassudu için Fırka 9'dan bir tabur Dereköy'üne gönderilecekdir.

7- Kolordunun karargâhı Kırkkilise'de kalacakdır."

Fakat zîrde görüleceği üzre bu münferid harekete pek haklı olarak ordunun muvâfakat etmemesi üzerine 4 Teşrîn-i evvel'de vaz'iyyet değişmedi ve Fırka 7'ye şifâhen: "Kolordunun Kırkkilise'de hâl-i müdâfa'ada kalacağı ve Tırnova cihetindeki Y 21 T 2 (demek diğer iki tabur bir iki gün evvel gelmiş)'nin Kırkkilise'ye celbi emr edildi.

4. Ko.'nun Tecemmu'u:

Fırka 10: Edirne Kal'ası'na verilecekdi. Seferberliğin 3-7 günlerinde seferberliğini ikmâl ederek hazır olacakdı. Buna yakın cereyân etdi.

Fırka 11: Y 31 S 9'da hareketle S 10'da Havsa şimâline

Y 33'den T 11 9'da şimendüferle Pavli'ye 10'da Havsa şimâline

To Y 11 T 1 8'de şimendüferle Pavli'ye, 10'da Havsa şimâline gelecekdi. Y 32 15. Ko.'ya To Y 11 T 2 Bursa Fırkası'na verilecekdi.

Hakîkatde bu fırka Arnavudluk'dan Trakya'ya nakl ediliyordu. 18 Eylül'de yalnız Y 32 ile N T 11 ve karargâh Dedeağaç'da diğerleri iltisâk hattında ve Makedonya'da idi.

Bu fırkanın i'âdesi 29 Ağustos'da İbrahim Paşa'ya emr edilmişse de muhâberât-ı adîdeye rağmen Y 31 gelemeyerek Garb Ordusu'nda kalmış, fakat 15. Ko. teşekkül edemediğinden Y 32 yine fırkasına verilmişdi. Fırka istibdâl efrâdını ve ihtiyâtları berâber getirmekde olduğundan umûmî seferberlik emri üzerine bunları terhîs etmemiş, alıkoymuş ve böylece seferberlikde teshîlâta mazhar olmuşdu. Fakat fırka 15. Ko.'ya â'id olduğundan şimendüferdeki Y 33 doğruca Uzunköprü'ye geldi. Diğer 4 tabur 21 Eylül'e kadar Uzunköprü'de tecemmu' etdi. Sahrâ To Y 11 T 1 dahi 21 Eylül'de Edirne'den Uzunköprü'ye geldi.

I/[193]

Birkaç gün sonra Fırka 7^{1}-0-3 kuvvetinde Dimetoka'ya toplandı. Takrîben 7.500 nefer. 4 Teşrîn-i evvel bu vaz'iyyet de idi.

Fırka 12: Projede:

To Y 12 T 1 S 6'da şimendüferle Pavli'ye S 7'de Havsa şimâline

N T 12 S 6'da " S 10'da "

Y 34 S 6'da " S 10'da "

Y 35 S 6'da " S 11'de " gelecekdi.

Y 36 Kırcaali'ye mürettebdi.

Hakîkatde bu fırkadan 2 T Yemen'de idi; Y 34 T 3 kadro taburu olarak Gümülcine'de, ve Mtr. K 34 nâ-tamâm idi. To Y 11 T 1 Gümülcine'de idi. Diğer tabur Edirne'de idi. Fırka 23-24 Eylül günlerinde trenle Uzunköprü'ye nakl edilmişdi. Bursa Fırkası'nın 6 taburuyla takviye mukarrerdi.

Bursa Fırkası: S 6-13'de Mudanya'dan Tekfurdağı'na oradan Pavli şimâline gelecek, To Y 11 T 2 14'de Pavli'ye trenle gelerek 15'de fırkaya iltihâk edecekdi. Fakat Şark Ordusu 11 ve 12. fırkaları pek za'îf görerek bu fırka ile bunları takviye etmek istedi. Bursa Alayı (4 T) Fırka 11'e, Kirmasti ve Bandırma Alayı Fırka 12'ye tahsîs edildi. Bursa, Çekirge taburları Tekfurdağı'na gideceğine yanlışlıkla 28 Eylül'de Dersa'âdet'e gelmiş 1, 2 Teşrîn-i evvel şimendüferle Pavli'ye inerek:

3'de Uzunköprüye, 4'de Fırka 11'e iltihâk eylemişdi.

Gemlik T 2'de, Atranos T 3'de Tekfurdağı'na çıkarak hâlen orada idi

Bandırma T 29'da " " 1 Teşrîn-i evvel'de Fırka 12'ye gelmişdi.

Mihaliç T 29'da " " hâlen burada

Gönan [Gönen] ve Kirmasti T 1'de " " "

Kepsud T 29'da Tekfurdağı'na çıkarak 4'de Fırka 12 idi.

Balıkesir T 1'de " "

Fırka Karargâhı 3'de Tekfurdağı'na çıkmışdı.

Bu sûretle fırkadan yalnız 3 tabur tahaşşüd mıntıkasında idi. Tabur mevcûdları vasatî 150/850 kuvvetinde idi cem'an 2500 nefer.

İzmit Fırkası: S. 8-14 Pavli şimâlinde toplanacakdı. Seferberlik i'lânında 4 T Tekfurdağı'nda, 6 tabur İzmit Körfezi iskelelerinde idi. Bunların derhâl i'âdesi emr edilerek 20 Eylül'de tekrâr Tekfurdağı'nda toplandı. 22'de hareketle 23'de Pavli'ye geldi. 1'de Şalaplı-Kabaç-Arslanlı mıntıkasına vardı. 4'de burada idi.

I/[194]

Bu fırkaya topçu Y 12 tabur 2 mürettebse de Bursa Fırkası lağv edildiğinden buna müretteb olan topçu Y 11 T 2 İzmit Fırkası'na verildi ve topçu Y 12 T 2 alayıyla berâber kaldı. Topçu Y 11 T 2 22 Eylül'de Edirne'den Uzunköprü'ye, 24'de Pavli'ye gelmişdi. 29'da Arslanlı'ya gelerek fırkaya iltihâk etdi.

Çanakkal'a Fırkası: Bu fırka S 6-11 günleri esnâsında Dimetoka'ya gelerek 15. Ko.'ya iltihâk edecekdi. Hakîkatde mahall-i istihdâmının geç takarrürü ve vapursuzluk hasebiyle 26 Eylül-3 Teşrîn-i evvel günlerinde boşu boşuna Çanakkal'a'da bekledi ve 4 ve 5 Teşrîn-i evvel'de vapurla kâmilen Tekfurdağı'na çıkdı. Mevcûdları vasatî 800 nefer idi.

Obüs tabur 3'ün bir bölüğü Edirne'de, 2 bölüğü Maydos'da olub bu sûretle kaldı.

Sü Y 7 K 1, 2, 3 23 Eylül Maydos'dan berren hareketle evvelâ garnizonu olan Çorlu'ya geldi. 4 minh de buradan Ko.'ya müteveccihen hareket etmek üzere idi.

N Y 4, S K 12 Edirne idi.

Bu sûretle Fırka 11, 12, İzmit, Bursa, Çanakkal'a fırkalarından normal olarak [45-3-18] 60 bin nefer kuvvetinde seferberliğin 15. gününde hazırlanacak olan bu Ko.'dan hakîkatde (25-0-12) 355/19.000 nefer tahaşşüd mıntıkasında idi. Projenin 1/3'ü tahakkuk etmişdi.

Kolordu karargâhı 13 Eylül'de Edirne'den Uzunköprü'ye gelmişdi.

4. Ko'nun 4 Teşrîn-i evvele kadar ki harekâtı hakkında birkaç söz:

Ko.'ya vazîfesi hakkında 20 Eylül'de ordudan şu emir gelmişdi. "Kal'a, Bursa, Babaeski, Gümülcine fırkalarının hemân celbini ve Kal'a hâricine çıkacak kıta'âtın bir ân evvel

Azadlı'ya sevki, Müstakil Süvâri Livâsı'nın bidâyetde Sü Y 12 ile birlikde Tunca-Meriç arasını setr ve tarassudu"

23 Eylül târîhli de şu emir alınmışdı:

"Şimdiye kadar Bulgarların tarz-ı tahaşşüdü hakkında mühim bir haber gelmemişse de her hâlde 3 livâlı 8 fırka ile Edirne cihetinden harekât-ı askeriyyeye teşebbüs etmesi ve iki hafta zarfında hareket eylemesi bizce en mühim bir ihtimâldir. Ma'mâfîh seferberlikden evvel hafî sûretde hazırlandığı müstahber olduğundan Bulgarların bidâyetde bir fırka ile Meriç ile Arda arasından, 2 fırka ile Meriç ve Tunca arasından Edirne'ye, 5 fırka ile Tunca şarkından derhâl cenûba sarkarak henüz tecemmu' hâlinde bulunan fırkalarımıza ta'arruza teşebbüs etmesi en tehlikeli ve binâ'en-'aleyh en muhtemel bir hareketdir. Binâ'en-'aleyh 4. Ko.'nun Azadlı-Uzunköprü mıntıkasında tahşîdi, düşmanın Meriç'in garbından vukū' bulacak tecâvüzâta karşı Kal'a ile tevhîd-i mesâ'î, Meriç şarkından ilerleyecek düşman kuvvetlerinin harekâtını te'hîr, Kırkkilise Babaeski hattındaki ordu aksâm-ı asliyyesiyle dâ'imâ temâsı muhâfaza ve bu ordunun sol cenâhını teşkîl etmek üzre tanzîm-i harekât edilmesi."

I/[195]

30 Eylül'de 14. Ko. şu vaz'iyyetde idi:

Fırka 12	5-0-3= 112/6156	nefer; 12 top		Uzunköprü'de.
İzmit Fırkası	10-0-3= 133/7811	"	"	Pavlıköy'de
Bursa Fırkası'ndan	1-0-0= 15/800	" ;	"	Pavli'de
	16^{1}-0-6= 260/14767			

1'de kolordu hareket ederek akşamüzeri İzmit Fırkası bir taburu Pavli'de olmak üzre alaylarıyla Kabaç cenûb-ı garbîsi, Şalaplı ve Arslanlı'ya gelmiş; Fırka 12 Azadlı'da karargâh Zalof'da ikāmete geçmiş, topçu 11 T 2 Pavli'de kalmışdır. Fırka11'de yerinde idi.

2 Teşrîn-i evvel'de Şark Ordusu'ndan şu emir geldi: "Bulgarların bugün, yarın ta'arruzları muhtemel olduğundan müteyakkız davranılması." Bunun üzerine kolordu, süvârisi gelmediğinden civâr tepelere, râsıdlar çıkardı (!) emniyet tertîbâtı alındı. Tahkîmâta başlandı. 4'de dahi Ko. bu vaz'iyyetde idi.

15. Ko.'nun âkibeti: Kal'a, Edremid fırkalarıyla Y 32'den terekküb edecek olan bu kolordu seferberliğin 13. günü Dimetoka mıntıkasında hazır olacakdı. Fakat İtalya Harbi münâsebetiyle bu fırkaların Boğaz'da kalması daha seferberlikden evvel takarrür etmiş ve bu husûs 24 Eylül'de Şark Ordusu'na te'kîd edilmişdi. Buna rağmen Şark Ordusu Çanakkal'a Fırkası'nı dârü'l-harekâtda kullanmağa karâr vermiş ve şimdilik Edremid Fırkası'nın Kal'a'ya kifâyet edeceğini cevâben 26'da bildirmişdi. Bu karâr bidâyetde K. U'ce tasvîb edilmişken 2 Teşrîn-i evvel'de yine tebdîl-i fikir edilerek her iki fırkanın Kal'a'nın kara tarafından

müdâfa‘ası zımnında Kal‘a’da bırakılması emr edilmiş ve şu cevâb alınmışdı: “Ahvâlin kesb eylemekde olduğu ehemmiyete binâen dağınık kuvvetlerin tecemmu‘unda ikinci derecede düşüncelerin nazar-ı dikkate alınmaması iktizâ eylemekdedir. Çanakkal‘a Fırkası 15. Ko.’nun bir fırkası olduğu ve bu Ko. Şark Ordusu’nun taht-ı emrine verildiği hâlde dârü’l-harekâta alınmasına müsâ‘ade buyrulmaması İtalya ile hâl-i sulh hâdis olduğuna veya olmak üzre bulunduğuna nazaran Yunan Donanması’nın teşebbüsâtının derpîş edildiğine hükm edilmekdedir. 15. Ko. seferberliğini bitirince 18-20 bin mevcûdlu olacakdır. Yunan Ordusu ise buna mu‘âdil bir kuvveti bu havâlîye getiremez. Binâen-aleyh bi’lhassa bidâyetde mühim bir kuvveti hâ’iz olması lâzım gelen seyyâr orduyu takviye etmek üzre hareketi emr edilmiş olan Kal‘a Fırkası’nın tecemmu‘nu te’hîr münâsib olmasa gerekdir. Dârü’l-harekât üzerinde kuvvete arz ihtiyâc edilirken bir fırkanın âtıl bırakılması için îcâb-ı hâlin müsâra‘aten teemmül ve îcâbının irâde buyrulması ve Kal‘a Fırkası’nın Tekfurdağı’na nakline..”

Bunun üzerine K. U aynı günde bir kere daha tebdîl-i fikir ederek cevâben “taraf-ı âlîlerinden tasvîb buyrulduğu gibi kullanılmak üzre Çanakkal‘a Fırkası’nın Şark Ordusu’na iltihâkına” müsâ‘ade etdi ve fırkanın naklini levâzıma emr edildi. Bu fırkanın Edremid Fırkası’nın Ayvacık Alayı ile de takviyesine karâr verilmişdi. Bu alay 4’de henüz Kal‘a’da emir bekliyordu. Bu fırkanın mütebâkî 6 taburu da fırka kumandanının

I/[196]

emrinde ola[r]ak (boğaz tarafının taht-ı tarassuda ve istihkâmâtının arkalarının muhâfazaya alınması) vazîfesiyle Kal‘a’da kalacakdı.15. Ko. karargâhı da lağv edilmişdi. Binâ’en-‘aleyh projeye nazaran S 15’de 35.000 mevcûdla dârü’l-harekâtda bulunacak olan bu kuvvetden henüz kimse gelmemişdi!

16. Ko’nun Tecemmu‘u: Projeye göre Konya, Babaeski, Ankara fırkalarından terekküb edecek iken nihâyet Konya, Karahisar, Denizli fırkalarından teşkîli takarrür etdi.

Konya Fırkası:

Konya Alayı S 12-14 Çerkesköy’üne 15’de Vize’ye

Seydişehir Alayı S 13-18 “ 21’de “

Karaman Alayı [S]13-16 Vize’ye.

Topçu Y 3 T 2 11’de Vize’de toplanacakdı.

Hakîkatde Karaman Alayı Yemen’de idi. Mütebâkî kıta‘ât:

Konya T: 4’de Konya’dan trene binmişdi.

Sille T: 4’de “ idi.

Ilgın T: 3’de Haydarpaşa’ya gelmiş dörtde Dersa‘âdet’de idi. (8 /556/88)

Seydişehir T: 4’de Konya’da idi.

Beyşehir T: 29 Eylül'de Haydarpaşa'ya gelmiş (6/500/74) 2 trene binerek 4'de Çerkesköy'ünde idi.

Akşehir T: " " " "

Çerkesköy'ünde idi.

Bu fırkaya müretteb topçu 2 T 2 yerine topçu Y 3 T 3 verilmiş olub bu da Dersa'âdet'den 2'de berren hareket etmiş, 4'de Büyükçekmece'de idi.

Afyonkarahisar Fırkası: S 5-11 Edirne'de toplanacakdı. Hakîkatde:

	Haydarpaşa'ya	Sirkeci'den hareket	4 minhde
Kütahya T (10/697/81)	27 Eylül	28	Saray
Akşehir T (11/599/?)	27 "	29	"
Tavşanlı T (5/657/55)	28 "	29	"
Karahisar T (9/588/62)	28 "	1 Teşrîn-i evvel	"
Bolvadin T (10/719/50)	30 "	3 "	"
Sandıklı T (14/634/108)	1 Teşrîn-i evvel	___	
Dersa'âdet			
Yalvaç T (9/721/87)	2 "	___	"
Sincanlı T (10/674/112)	4 "	___	"
Fırka Karargâhı	1 "	3 minh	Saray

Bunun topçusu olan Y 1 T 3 Dersa'âdet'de hazırlanmakla meşgūldü.

I/[197]

Denizli Fırkası: S 7-17'de Dedeağaç'dan geçerek Garb Ordusu'na gidecekdi.

Denizli Alayı İzmir muhâfazasına tahsîs edilerek 2 Teşrîn-i evvel'de buraya trenle geldi. Diğer alayları Şark Ordusu'nun emrine verilmişdi. Fakat bu karâr birçok tebeddülata uğrayarak nihâyet bu alayların 4 taburu Garb Ordusu'na gitdi.

4 Teşrîn-i evvel'de: Çivril Taburu Haydarpaşa'ya müteveccihen trende.

Çal ve Uluborlu taburları Haydarpaşa'ya muvâsalat (64/617/9, 100/616/11)

Isparta Taburu Afyonkarahisar'ında

Burdur " Haydarpaşa'ya muvâsalat

Eğridir " Afyonkarahisar'ında idi.

Buna müretteb topçu 2 T 3 henüz Dersa'âdet'de idi.

16. Ko.'ya müretteb Sü Y 5 K 4 henüz Dersa'âdet'de idi.

Binâ'en-'aleyh 38.000 nefer kuvvetinde olacak bu redif kolordusundan hakîkatde tahaşşüd mıntıkasında kimse yok gibi idi. 16. Ko. Karargâhı 2 Teşrîn-i evvel trenle Lüleburgaz'a hareket eylemişdi.

17. Ko.'nun Tecemmu'u: Ereğli, Samsun, Kastamonu fırkalarından terekküb edecek iken Kastamonu Fırkası 2. Ko.'ya verilmişdi.

Ereğli Fırkası: S 8'den i'tibâren vapurlara binerek Tekfurdağ üzerinden 14'de tahaşşüd mntıkasına gelecekdi. Topçu Y 8 T 2 dahi 15'de hazır olacakdı.

Hakîkatde: Ereğli Taburu Ereğli'de.
Divrik Taburu 28'de Ereğli'de.
Gerede Taburu 30'da "
Bolu Taburu 29'da "
Çaycuma " 26'da Bartın'da
Zafranbolu " 28'de Amasra'da} hazır olarak vapur bekliyorlardı.
Bolu Taburu 1-3 bahren Tekfurdağı'na gelmiş 4'de burada
Düzce T 27: 29 " 30'da " " 4'de Muradlı'da
Bartın T 29: 2 Teşrîn-i evvel'de gelmiş " " " idi.
Mevcûdları vasatî 750 nefer idi.

Samsun Fırkası: 8'de vapurlara binerek 12-13'de tahaşşüd mıntıkasına gelmiş olacakdı. Hakîkatde 4 Teşrîn-i evvel'de Çarşanba, Bafra, Ünye taburları vapurda, diğer 6 tabur iskelelerinde idi.

I/[198]

Vapur bekliyorlardı. Mevcûdları vasatî 800'e yakın idi. Buna müretteb cebel To T 2 bir bölüğü Suriye'de diğer serî' ateşli bataryası ise Çanakkal'a'dan Tekfurdağı'na gelmişdi.

İzmir Fırkası: İtalya Harbi münâsebetiyle topçu 6 T 2'le berâber İzmir'de kalacakdı. Bi'l-âhire tebeddülât-ı muhtelifeye uğrayarak Şark Ordusu'na verildi ve Şark Ordusu da 17. Ko.'ya rabt etdi. Projeye göre Soma Alayı Adalarda kalacak, diğeri de Garb Ordusu'na gidecekdi. Netîcede Akhisar ve Soma alayları Kırcaali'ye gönderildi. Garîbdir ki 4 Teşrîn-i evvel'de Şark Ordusu'nca yapılan nizâm-ı harbde İzmir Alayı hem fırkasında 17. Kolordu da hem de Müretteb Fırka 1 de gösteriliyordu. Biz de burada diğer iki alayın 4 Teşrîn-i evvel vaz'iyyetini görelim:

Sundurgu T 27 Bandırma 1'de vapurla Dersa'âdet 4'de burada
Akhisar " 4'de mahallinden Bandırma'ya hareketde
Mağnisa " 30'da Bandırma 4'de vapurlaTekfurdağı
Soma " muhtemelen 4'de " "
Bergama 4'de Bandırma.
Dikili 4'de "
Topçu Y 6 T 2 İzmir'de

17. Ko. Karargâhı 4'de Lüleburgaz'a gelmişdi. Sü Y 7. K 4'de iltihâk eylemişdi.

Bu sûretle cem'an 35.000 nefer kuvvetinde olacak bu kolordudan S 16'da yalnız 5 tabur 4 batarya Trakya'da idi. 5.000 nefer: 1/7 seferberlik!

Projede Aydın Fırkası Garb Ordusu'nda 8. Ko.'ya müretteb olduğu gibi Denizli ve Uşak fırkaları, İzmir Alayı, topçu 2 T 3, Akhisar Alayı Müretteb 2. Redif Kolordusu nâmıyla Garb Ordusu'na mürettebdi. Yek-diğerini naks eden birçok emirlerden sonra nihâyet 29 Eylül'de müretteb 2. Redif Kolordusu'nun Şark Ordusu'na rabtı emr edildi. Aydın Fırkası yine garba gönderilecekdi. 1 Teşrîn-i evvel'de müretteb 2. Ko. Karargâhı'nın lağvı takarrür etdi. Bundan sonra da yine muhtelif karârlar ittihâz edildiyse de ahvâl kendiliğinden cereyân eyledi. Topçu 2 T 3 seferberliğini ikmâl edememiş, 4 Teşrîn-i evvel'de hâlâ bir bataryasını bile hazırlayamamışdı. Diğer fırkaları gördük.

Şimdi 4 Teşrîn-i evvel Şark Ordusu'nu hulâsa edelim:

Bâli' olması lâzım olan kuvveti (tahaşşüd mıntıkasında)		Hakîkatdeki tahaşşüd mıntıkasındaki kuvveti
1. Ko.	42-3-21/ 62.000	25-0-12/ 21.000
2. Ko.	45-3-21/ 70.000	20-3-12/ 14.000
		I/[199]
3. Ko.	45-5-24/ 65.000	17-5-15/15.000
4. Ko.	45-7-18/ 60.000	25-0-12/ 19.000
15. Ko.	8-0-3/ 10.000	0 / 0
16. Ko.	27-1-9/ 35.000	0 / 0
17. Ko.	27-1-9/ 35.000	5-0-4/ 5.000
Süvâriler	0-32-3/ 5.000	0-32-3/3.500
	243-48-108/ 342.000	93-40-58/ 77.500

Şu sûretle projenin ancak ¼'ü tahakkuk edebilmişdi. Mevcûd kıta'âtda kābiliyyet-i hareketden mahrûm gibi idi. Kol ve kıtâr ve menzil teşkîlâtı nâmına belli başlı bir şey yok idi!

İhtiyât Ordusu'nun Tecemmu'u

18. Ko.:

Bu kolordu Yozgad, Kayseri, Antalya fırkalarından terekküb edecekdi. Fakat yukarıda görüldüğü vechle buna müretteb topçu kâmilen Şark Ordusu'na ilhâk edilmiş ve yerine mühendishane bataryalarının seferberliğine başlanmışdı (2 batarya)

Yozgad Fırkası: Proje mûcebince S 6'dan i'tibâren hareket ederek Lüleburgaz'a gelecek ve 20'de kâmilen tahaşşüd mıntıkasında bulunacakdı.

Hakîkatde: 3 tabur 1'de 3 tabur 2'de karargâh 3'de 1 tabur 6'da, 2 T 10'da Ankara'ya gelmiş olub 4'de 6 T Ankara'da şimendüfer bekliyordu. Diğerleri henüz gelmemişdi.

Antalya Fırkası: S 16-17'de tahaşşüd mıntıkasında toplanacakdı. Hakîkatde Antalya Alayı Yemen'de idi. Muğla Alayı 30 Eylül ve 3 Teşrîn-i evvel'de Aydın'a varmışdı. Alaiye, Anamur Taburu henüz yerinde idi.

Ermenak Taburu 4'de Karaman'da idi.

Kayseri Fırkası: S 10'da hareket ederek 16-22'de toplanacakdı. Hakîkatde: Niğde Taburu 4'de şimendüferle Haydarpaşa'ya gelmiş, 3 tabur Konya Ereğli'sine varmış 30'dan beri Ulukışla'da tren bekliyor, 4 tabur Ereğli'ye müteveccihen yürümekde idi.

Binâ'en-'aleyh seferberliğin 16. günü bu Ko.'dan yalnız bir tabur Haydarpaşa'da idi!

23. Ko.: S 31'e kadar kâmilen Haydarpaşa'ya gelmiş olacakdı. Hakîkatde Fırka 26 yerine Fırka 27'nin 8. Ko.'dan müretteb bir fırka hâlinde seferber olmasına 20 Eylül'de muvâfakat ve emr verildi.

I/[200]

Fırka 27: Hakîkatde 1 Teşrîn-i evvel'den i'tibâren trenle Şam'dan Haleb'e sevk edilmeğe başlamışdı. 4 minh de 3 T Haleb'den bir konak ileride, 4 T Haleb'den 2 konak ileride Afrin'de idi. Diğerleri daha geride Haleb'e gelmek üzere idi.

Haleb Fırkası: 26 Eylül'de 2 tabur, 27 de 1 T; 28'de 1 T, 29'da 3 T, 1'de 1 T mahallerinden hareket etmiş olub 4 Teşrîn-i evvel'de kolbaşı Tarsus'da idi.

Adana Fırkası: Mersin T 29'da, bir tabur 1'de, 3 tabur 2'de mahallerinden hareket etmiş olub 4'de kolbaşı (Mersin Taburu) Pozantı'da idi. 4 taburu Yemen'de idi. Bu Ko.'nun topçuları (Y 26, Sahrâ, Cebel T 14, 15) kâmilen âdî ateşli idi. Muhâbereden sonra cebellerin gelmesi, sahrâ topçu Y 26'nın top getirmeyerek diğer malzeme ve eşhâsla gelmesi emr edildi.

Binâ'en-'aleyh seferberliğin 16. günü bu Ko.'dan kimse Trakya'ya ayak basamamışdı.

24. Ko.:

Trabzon Fırkası: 4 Teşrîn-i evvel mevki'lerinde henüz noksân seferber hâlde bekliyorlardı.

Fırka 29'dan: Y 86 (3^1) 27 Eylül'de Erzurum'a hareket etmiş olub diğerleri merkezlerinde idi. Seferberliği henüz başlamışdı. Halbuki proje mûcebince piyâde ve topçuları 18-23'de hazır olarak S 27-32'de Trabzon'da, 31-36'da Tekfurdağı'nda, 33-38'de Lüleburgaz'da olacakdı.

Fırka 30: Fırka mevcûdu henüz 2.000'e bâli' olarak mahallerinde idi.

Bu Ko. topçusundan cebel 18, topçu Y 30 toplarını bırakarak gelecek ve Dersa'âdet'de yeni top alacakdı. Piyâde ve topçular S 15-16'da hazır olarak 14-21'de Trabzon'da 18-25'de Tekfurdağı'nda 20-27'de Lüleburgaz'da bulunacakdı.

Bu hâlde İhtiyât Ordusu daha seferberlik devrinde idi.!

Bu kıta‘âtdan mâ-‘adâ Trakya için 24 Eylül’de Amasya, Kudüs, Ayıntab fırkalarının seferberliğine ve Amasya Fırkası’nın seferberliği hitâmında dârü’l-harekâtına nakline emir verilmişdi. Amasya Fırkası 4 Teşrîn-i evvel’de henüz merkezlerinde idi.

Fatih ve Selimiye fırkaları henüz noksân bir hâlde Dersa‘âdet’de teşkîl edilmekde idi. Gümülcine Fırkası seferberliğe 10 Eylül’de başlamış olub 17’de mevcûdu 4.035’e bâli‘ olmuşdu. 24 Eylül’de trenle Edirne’ye sevke ibtidâr edilmişdi.

Babaeski Fırkası 16 Eylül’de 5.722 mevcûdunda idi. 21 Eylül’de Edirne’ye hareket etmeğe başlamışdı.

I/[201]

Kırcaali Redif Fırkası 17 Eylül’de 4.733 mevcûdunda idi. 21 Eylül’de taburlar 850’yi bulmuş (7650) idi.

Edirne Fırkası 17 Eylül’de 6.888 mevcûdunda idi.

Osmanlı Ordusu’nun 4 Teşrîn-i evvel’de [1]328 vaz‘iyyetini müş‘ir kroki merbûtdur.

d. 4 Teşrîn-i evvel’den [1]328’e kadar (dâhil) Karargâh-ı Umûmî ile Şark Ordusu ve Şark Ordusu ile Kıta‘ât Arasındaki Münâsebet.

Karargâh-ı Umûmî 24 Eylül’de Şark Ordusu’na düşman hakkında şu ma‘lûmâtı vermişdi:

“Bulgaristan Birinci Hudûd Komiserliği’nden bu gün sa 7 sonra da gelen telgraf aynen şudur:

[Şimdiye kadar alınan ma‘lûmâtda birinci komiserlik dâhilinde Tunca ile Meriç arasındaki mıntıkada Bulgarların şâyân-ı ehemmiyet kuvvetleri tarassud olunmamışdır. Hudûd köyleri ahâlîsi dâhile kaçmışdır. Hudûdda münferid ve müsellah başıbozuklar görülüyorlar. Habibçe cihetinde bir kuvvet vardır. Arda takım mıntıkası mukābili boşdur. Kırcaali’nin bi’l-hâssa Kilisekule mukābilinde ikinci derece bir kuvvet vardır. Paşmaklı cihetinde mühim bir şey yokdur. Bi’l-hâssa Yanbolu’ya külliyetli sevkiyât-ı askeriyye vardır. Burgos limanına külliyetli erzâk idhâr olunuyor. Bu ma‘lûmâta ve buradan hudûda bir müddetden beri şose inşâ olunduğuna nazaran kuvâ-yı külliyenin Tunca şarkında tahaşşüd etmekde olduğu kanâ‘atinde bulunduğum ma‘rûzdur.].”

30 Eylül târîhiyle şu ma‘lûmât gönderilmişdi:

“Bulgaristan hudûd komiserliğinden alınan ma‘lûmâtda düşmanın Ayrıova’da 36 top ve bir alay süvâri ve 4.000 kadar da başları kırmızı kalpaklı Sırp piyâdesi, bunun 1 km. şarkında Koraşlı’da kısm-ı a‘zamı süvâri olmak üzere 24 top, Kırcaali hudûdunda Hazaroba, Eskiköy ve Kısıklı da nizâmiye ve topçudan mürekkeb kıta‘ât olduğu bildiriliyor. Daha evvelce alınan ma‘lûmât Filibe civârında külliyetli süvârisinin toplanmakda olduğunu bildirdiği gibi

Habibçe'de bir alay süvârinin bulunduğu haber verildiğine nazaran düşmanın Müstakil Süvâri Fırkası'nı Meriç ile cenûbunda toplamak istediği istidlâl olunuyor. Bu Süvâri Fırkası'nın Dedeağaç hattını kesmek üzre Arda üzerinden Dimetoka istikāmetinde ilerlemesi muhtemel addolunuyor.

Sekizinci Bulgar Fırkası'nın Harmanlı-Hasköy-Koraşlı mıntıkasıyla bunun cenûbunda toplanmasına nazaran Süvâri Fırkası'nı ta'kîben mühim bir kuvvetin dahi sür'atle Dimetoka istikāmetine sarkarak Kuleliburgaz ve Dimetoka mühim mevki'lerini zabt ve şimendüfer hattını kat' etmek istemesi muhtemeldir. Şu hâle göre Dimetoka'nın ayrıca bir ehemmiyet-i mahsûsa kesb eylediği görülmekdedir. Buna karşı Fırka 11'in Uzunköprü'den ve Edirne mevki'-i müstahkeminden münâsib sûretde takviyesiyle düşmanın baskın tarzında yapacağı böyle bir harekete muvaffakiyyetle mukābelesinin şimdiden nazar-ı mütâla'aya alınması ve bu yolda bir düşman hareketi tahakkuk eylediği takdîrde Edirne mevki'-i müstahkemine istinâd

I/[202]

ederek kuvâ-yı külliye ile düşmanın şiddetle sol cenâh ve gerilerine ta'arruz edilmesi husûsunun şimdiden te'emmül edilmesi münâsib gibi mütâla'a olunur."

Birinci haber vaz'iyyet-i umûmiyye nokta-i nazarında doğrudur diyebiliriz. Karargâh-ı Umûmî komiserliğin telgrafını aynen teblîğ etdiğine nazaran aynı fikirde sebât etdiği anlaşılmakdadır. Fakat arada 6 gün zarfında Karargâh-ı Umûmî'nin kanâ'atinin sarsılmağa başladığı ikinci haberden sarâhaten anlaşılmakdadır. Düşmanın Meriç cenûbundan da mühim bir münferid hareketi bekleniyor. Ve vaz'iyyet-i umûmiyye nokta-i nazarından herhâlde lehimize bir hatâ olan bu ihtimâle karşı aynı tarzda ve belki daha hatâlı bir tarzda mukābele tasavvur ve emir ediliyor. Bunun netîcesi olarak ileride göreceğimiz üzre Fırka 11 seyyâr ordu nizâm-ı harbinden çıkdı ve Kal'a'da kaldı.

Bu haber üzerine Şark Ordusu 1 Teşrîn-i evvel'de 4. Ko.'ya şu emri vermişdi:

"1. Maddesi bâlâdaki ma'lûmâtda hulâsa.

2- Düşmanın Zağra veya Filibe Fırkası'nı Harmanlı-Koraşlı, Hasköy mıntıkasında toplaması ve bunun bir livâsıyla Kırcaali'ye karşı setr tertîbâtı alarak 2 livâsı ve bir mikdâr süvâri ile Meriç Arda arasından ilerlemesi ve şimendüfer hattını kat' etmek istemesi muhtemeldir.

3- Fırka 11 Bursa Alay'ıyla takviye olunarak müstakilen Arda'nın ve Dimetoka mevki'iyle köprülerin muhâfazasına me'mûrdur. Hemân Arda üzerinden hareketle düşmanın mümkün mertebe çok kuvvetini üzerine çekerek Arda hattından hareketini te'hîre çalışmalıdır. Îcâb ederse muntazaman Tatarköy'ü Dimetoka üzerinden çekilerek Meriç şarkında seyyâr

ordunun vereceği kat‘î muhârebeye iştirâkini nazar-ı dikkatde tutmalıdır. Fırka 11’in harekât-ı muhtemelesine Kal‘a’dan mu‘âvenet edilecekdir.”

Şark Ordusu yine bu gün 3, 4 Ko.’larla Kırcaali’ye ve Edirne’ye “Bulgarların bugün yarın ta‘arruzları muhtemel olduğundan müteyakkız davranılmasını” emretdi. Bu sûretle hayalâta müsteniden delik tıkamağa çalışılıyordu. Ve zâten za‘îf olan seyyâr ordu bir fırkanın daha iftirâkıyla büsbütün za‘îf bulunmağa mahkûm ediliyordu. Süvâri Fırkası’na da 25 minh de “Bulgarların i‘lân-ı harb etmeden hudûdu tecâvüzleri muhtemel olduğundan hudûda takarrüb ve tedâbîr ittihâzı” emr edildi; 3 ve 1. Ko.’larında sağ cenâh nâmıyla 1. Ko. K. Yaver Paşa kumandasında bulunması emr edildi.

Şark Ordusu Karargâhı 2/3 Teşrîn-i evvel nısfü’l-leylde treni mahsûsla Dersa‘âdet’den hareketle 3 zevâlde Lüleburgaz’a gelmiş ve ¾ gecesi gelen kat‘-ı münâsebet ve ta‘arruz emri üzerine bir tarafdan evâmir-i âtiyeyi vermiş ve diğer tarafdan ber-vech-i âtî Karargâh-ı Umûmî ile yeniden bir muhâbere kapısı açılmışdır.

K. U.’ye cevâb. 3/4Teşrîn-i evvel Lüleburgaz’dan:

“Dünden beri kat‘-ı münâsebet olunduğundan harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr o[l]unması lüzûmu bildiriliyor. Harb i‘lân edilmiş midir? Hudûd tecâvüz edilecek midir? Bu cihetler lâyıkıyla anlaşılmıyor. Şark Ordusu’nun ancak

I/[203]

Çanakkal‘a, Kastamonu, Ankara, Karahisar fırkaları geldikden sonra harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr etmesi ve o zamana kadar tahaşşüd mıntıkasındaki kuvvetlerin ta‘arruza elverişli sûretde terkîb ve teşkîline çalışılması beynimizde bi’l-hesâb takarrür eylemişdi. Halbuki bu fırkalar gelmediği gibi Turgut Paşa da Tekfurdağı’ndan henüz hareket etmedi ve tahaşşüd mıntıkasına ne zaman geleceği mechûldür. Fırka 2’nin 5 taburu da Dersa‘âdet’den henüz gelmedi.

Topçu Y 2 Dersa‘âdet’den yeni yola çıkdı. Bir hayli kıta‘ât henüz yolda. Bu hâl ile beş günden evvel hudûdu tecâvüz etmek mûcib-i vahâmet olur fikrindeyim. Serî‘an emrinize intizâr ve mezkûr redif fırkalarının tesrî‘-i hareketlerini ricâ ederim. Ma‘a-mâ-fîh hareket-i ta‘arruziyyeye ibtidâr edilmek için kolordulara ileri harekâta ibtidâr edilmek üzre tedârikât-ı lâzımeyi îfâ ve inbâ etmeleri teblîğ olundu.”

Bu cevâb Şark Ordusu’nun bu zamana kadar hiç olmazsa tasavvur etmiş olduğu plan ile taban tabana zıddır. Şeklen Karargâh-ı Umûmî’nin emrine itiraz eder gibi görünen ve ta‘arruzun aleyhinde bulunmak istediği zannedilebilecek olan Şark Ordusu’nun telgrafı iyi tedkîk edilirse tamâmen K. U’nin fikrinde olduğu garîb bir sûretde meydâna çıkar. Çünkü yarın ileri harekete ibtidâr olunsa meselâ; Tekfurdağı’nın hudûddan mesâfesine nazaran yine beş

günden evvel hudûd geçilemez ki Karargâh-ı Umûmî de istese, istese bu kadarını isteyebilir. Halbuki bu beş gün zarfında o zaman mevcûd ma‘lûmâta göre Tunca şarkında ne toplanabileceği ve bu toplananların ta‘arruza ne dereceye kadar muktedir olacağı hesâb edilebilirdi.

Bu cevâbın mündericâtını ta‘kîb edince insan nihâyetinde: Binâ’en-‘aleyh Şark Ordusu daha uzun müddet ta‘arruzî hareket edemez denecek iken ne sûretle bu emre muvâfakat edilmiş olduğunu kābil değil anlayamıyor.

Binâ’en-‘aleyh öyle diyeceğim ki ya Şark Ordusu da hesâbsız ve kitâbsız olarak karârsızlık içinde pûyân idi, yahud K. U’nin ağzını tutmak için ortaya yine bir beş gün lakırdısı atarak vakit kazanmak istiyordu.

Ba. K. Vekîli bu cevâbı alınca bi’z-zât kalemiyle “Hudûdu tecâvüz etmek üzre emrin tekrârı ile berâber diğer kıta‘âtın sevk olunacağına dâ’ir cevâb yazılmak üzre Ba.K. Erkân-ı Harbiyyesi’ne 4 minh Nazım” i‘lâmıyla havâle etmiş ve fakat Erkân-ı Harbiyye bu ta‘arruzun derhâl başa çıkarılamayacak olduğunu az çok hesâb etmiş olmalı ki bunun üzerine bugün Sadâret’in 2 Teşrîn-i evvel târîhli evvelce gördüğümüz tezkiresi aynen ordulara teblîğ edilmekle berâber Şark Ordusu’na bir cevâb mâhiyyetinde olmak üzre bu tezkirenin altına şu zeyl de ilâve edilmişdi: “…Dün akşam ki ta‘arruz telgrafları bunun üzerine hareket-i mütekaddime taraf-ı hükûmet-i seniyyeden ihrâz edilmek üzere yazılmışdı. Binâ’en-‘aleyh harekât-ı umûmiyye-i ta‘arruziyyeye ibtidâr edilmesi ve süvâri ve münâsib kıta‘âtla hudûdun öte tarafında istikşâfât icrâsı ve bu maksadın te’mîni için tahşîdâtın ileriye doğru tesrî‘i mütemennâdır.”

I/[204]

Görülüyor ki İpek Müfrezesi’ne verilen gibi umûmî kat‘-ı münâsebet emrindeki ilk kat‘iyyet de bu zeyl ile tahfîf edilmiş “Biz istemiyoruz ama ne yapalım Sadâret emretdi de onun için biz de ta‘arruz ediniz dedik. Siz de şöyle bir şeyler yapıverirsiniz….” tarzındaki bu yazılarla âdetâ mes‘uliyyetden kaçınmak kokusu his edilmeğe başlanmışdı.

Diğer tarafdan Şark Ordusu şu emirleri verdi: (Paşa hazretlerinin hâtırâtında bu emir ber-vech-i âtî yazılıyor; fakat vesâ’ik meyânında böyle müctemi‘ bir emir hâlinde olmayarak kolordulara parça, parça verilen emirler vardır.)

“Ordu Emri”

Lüleburgaz’dan

4 Teşrîn-i evvel [1]328

1- Müsta‘înen bi-tevfîkih-i Te‘âlâ ordunun serî‘an harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidârı Başkumandanlık Vekâleti’nden emrolunmuşdur.

2- Kolordular bir ân evvel harekât-ı ta‘arruziyyeye geçmek için elde mevcûd vesâ’itden bi’l-istifâde kol ve kıtârlarını serî‘an tanzîm ve tahaşşüd mıntıkasına henüz gelmeyen kıta‘âtını hemân celb etmelidir.

3- Fırka 1 Kırkkilise’ye derhâl hareket ve kolordusuna iltihâk edecekdir. 3. Ko.’ya ilhâk edilen Ankara Fırkası’nın taburları peyderpey Kırkkilise üzerinden kolorduya iltihâk edecekdir.

4- 1. Ko.’ya müretteb Uşak Fırkası ilhâk edilmişdir. Kıta‘âtının peyderpey Kavaklı’da cem‘ ve tahşîd ve istihdâmı kolorduya âiddir.

5- Fırka 5 ile 2. Ko.’ya mensûb topçu ve sunûf-ı sâ’ire kıta‘âtı serî‘an Babaeski’ye sevk edilerek İkinci Ko.’nun tahaşşüdü ikmâl olunacakdır. Kastamonu Redif Fırkası 2. Ko.’ya ilhâk edilmişdir. Bu fırkanın Tekfurdağı’na çıkan kıta‘âtı en kısa yoldan Babaeski’ye sevk olunacakdır.

6- Edirne mevki‘-i müstahkeminden 3 fırkalı (Fırka 10, Gümülcine Edirne Redif fırkaları) bir kolordu teşkîl edilecekdir. Buna lüzûmu olan kol ve kıtârların dahî Edirne’de bulunan bütün vesâ’itden istifâde ile hemân teşkîli lâzımdır. Babaeski Fırkası Edirne Kal‘ası kuvve-i muhâfazasını teşkîl edecekdir.

7- Vize’de toplanmakda olan Afyonkarahisar ve Konya fırkalarından mevcûd taburları Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Şükrü Bey’in kumandasıyla Pınarhisar’a giderek bu iki fırka orada toplanacakdır.

8- 17. Ko.’ya mensûb Samsun ve Ereğli fırkalarından Tekfurdağı’na gelen taburlar Lüleburgaz’da cem‘ olunacakdır.”

Bununla berâber K. U’nin kat‘-ı münâsebet ve ta‘arruz emri daha ayniyyen teblîğ edilmişdi.

K. U’ye yazılan bâlâdaki cevâbla bu emir mukāyese edilirse Şark Ordusu’nun vaz‘iyyeti hakkında sarîh bir fikir edinemediğine hükm etmek zarûrîdir. Eğer cevâbdan anlaşıldığına nazaran Şark Ordusu tahaşşüdü

I/[205]

geriye nakletmek istiyorsa bu emri vermeğe acele etmemeli ve teklîfi daha kat‘î yazarak K. U’nin cevâbına intizâr etmeli idi. Bu emir verildikden sonra artık muhârebenin Kırkkilise-Hasköy hattında kabûlü hemân hemân zarûret kesb ederdi, bir kere ileriye sürülmüş olan ordunun bilâ-muhârebe bu hatdan geriye çekilmesi madden ve ma‘nen güç ve mahzûrlu olurdu, binâ’en-‘aleyh fikrimce Kırkkilise Muhârebesi’nin temeli bu emirle atılmışdı.

Bu emre 3. Ko. derhâl şu cevâbı gönderdi:

“Yarından i‘tibâren harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr olunmak üzre bi’l-cümle tedârikâtın ikmâli husûsunda şimdi telakkî eylediğim emre teba‘an bütün nevâkısını ikmâl etmiş olan Fırka 7 kısm-ı küllisi hudûddan 20 km mesâfede bulunan Erik[l]er’e vâsıl olmak üzere yarın hareket etdirilecekdir. Bu fırkanın Tırnovacık’daki müfrezesi kendisine iltihâk edeceğinden sağ cenâhımızı tarassud etmek üzre hemân bir süvâri müfrezesinin Göktepe cihetine sevkini henüz Hacıdanişmend’de bulunan Süvâri Fırkası’ndan ricâ etdim, seferberlik emrince Fırka 8’e iltihâk etmek üzre Vize’ye gitmesi mukarrer olan Cebel T 4’ün hareketine mahal kalmadığını zannetdiğimden burada ibkā ediyorum. Vârid olan emr-i kumandanilerine nazaran 1 ve 3. Ko.’ların Yaver Paşa kumandasında birleşeceği bildirilmişdi. Fırka 8’in dahi kolorduya iltihâk edüb etmeyeceğinin îzâh buyrulması. Yaver Paşa Nişancı Alayı’nı da almak istiyormuş. Kolordu mevcûdunun az bulunmasına nazaran münâsib görmüyorum. İş bu alayla berâber Fırka 9 mevcûdu 6.136 neferdir. Süvâri 150 atludan ibâretdir. Fırka karargâhında yalnız bir takım vardır. Mütebâkî efrâd hayvansızdır”

Ordu şu cevâbı verdi: 5 minh 2,30 sâ‘at evvel “Bütün ordunun birden harekât-ı ta‘arruziyyeye başlaması muktezidir. Teblîğ olunan emir ileriye hareket için kol ve kıtârların teşkîlâtının ikmâline âiddir. Harekât-ı ta‘arruziyyeye mübâşeret için ayruca emre intizâr edilmek lâzımdır.” Binâ’en-‘aleyh evvelce görüldüğü üzre ta‘arruz maksadıyla ise yanlış fakat düşmanı te’hîr nokta-i nazarından fâ’ideli olabilecek olan bu hareketden sarf-ı nazar edildi.

4/5 de Başkumandanlık imzâsıyla K. U’den şunlar teblîğ edilmişdi:

“Bulgar Ordusu’nun 200 bin neferlik bir kuvvetle Tırnova havâlisinde, 80 bin neferle Köstendil havâlisinde toplandığı Romanya Harbiye Nezâ[r]eti’ne vârid olan ma‘lûmâta atfen Bükreş Sefâreti’nden bildiriliyor. Viyana Ateşemiliteri de en son haberlere göre 6 nizâmiye ve 6 ihtiyât olarak 12 fırkanın Tırnova Siminli mıntıkasında 3 nizâmiye, 3 ihtiyât olarak 6 fırkanın Köstendil etrâfında tahaşşüdünü bildirdiğinden Bulgar kuvve-i külliyesinin Tırnova Siminli cihetinde tahaşşüd eylemesi ağleb-i ihtimâl görülmekdedir.”

Bundan evvel keşîde edilüb bundan sonra gelmiş olan diğer bir emir:

“Bulgar Ordusu’nun kuvve-i külliyesiyle Rumeli-i Şarkî ve Köstendil mıntıkalarından hangisinde tecemmu‘ etdiği henüz anlaşılamamış ve bu cihetin ta‘yîni ziyâdesiyle hâ’iz-i ehemmiyet bulunmuş olduğundan bu sabâhki telgrafnâme ile

I/[206]

hudûdun öte tarafına sevki bildirilen Süvâri Fırkası’na bu yolda ta‘lîmât i‘tâsı ve Rumeli-i Şarkî’de mütehaşşid düşman ordusunun dahî başlıca kuvvetinin Tunca şarkında mı yoksa Harmanlı tarafında mı olduğu hakkında ma‘lûmât-ı sahîhe istihsâline çalışılarak buraya inbâsı mütemennâdır.”

İstitrâd: 3 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî düşmanı şöyle zannediyordu: Filibe cenûbunda 2 fırka, Tırnova Siminli havâlisinde Fırka 8, Kızılyenice havâlisinde Fırka 3, Tunca şarkında Umûrfakih-Kızılyenice hattında, 80-90 bin nefer. Kavaklı-Hasköy hattında 60-70 bin nefer. Bu haberler mukāyese ve tedkîk edilirse K. U'nin büyük bir dalâlet-i fikriyeye düşdüğü görülmekdedir.

Bu sûretle şimdiye kadar düşman sûret-i hareketi hakkında mevcûd olan sâlim kanâ'at son zamanda sarsılmış, değil Tunca şarkı, Tunca garbı hatta düşman kuvve-i külliyesinin Makedonya'ya karşı toplanması bile vârid-i hâtır olmuşdur! Bu haberleri Bulgar neşriyyâtıyla mukāyese edersek Bulgarların kendi ordularının kısm-ı küllisiyle Meriç boyunda bulunduğu hakkında bizde hâsıl etmek istedikleri fikrin tahakkuk etdiğine ve Bulgarların nâ'il-i emel olduğuna hükm etmek zarûrîdir. Bin dürlü vesâil ile Bulgarlar nihâyet Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi'nin kanâ'atini sarsmağa muvaffak olmuşlardı!

I. CİLDİN SONU

METİN 2. CİLT

Mukaddime

İstanbul: Ağustos [1]337

Birinci cildi Osmanlı ve Balkan ordularında umûmî seferberliğin târîh-i i‘lânı olan 16 ve 17 Eylül 1328’den 4 Teşrîn-i evvel [1]328’e kadar (dâhil) başlıca Şarkî Trakya’ya â’id vakāyi‘i ihtivâ eden eserin bu ikinci cildinde 5 Teşrîn-i evvel [1]328 (dâhil)’den 13 Teşrîn-i evvel [1]328’e kadar (dâhil) olan vakāyi‘ mevzû‘-ı bahs olacak ve bi’l-hâssa Kırkkilise Muhârebesi’nden evvelki harekât-ı istihzâriye ile bu muhârebe ve bu muhârebeyi ta‘kîb eden vakāyi‘ tedkîk olunacakdır.

Bu cild dahi birinci cildde ta‘dâd edilmiş olan menâbi‘-i resmiyye ve husûsiyyeye müsteniden tahrîr edilmiş olub mülâhazât ve münâkaşâtda, Erkân-ı Harbiyye Mektebi’nin [1]335-[1]337 seneleri tedrîsâtında istihsâl edilen netâyic esâs ittihâz olunmuşdur.

Bu eser, sırf târîh ve sevk ü idâre tedkîkâtı nokta-i nazarından kaleme alınmış olduğundan şahıs ve şahsiyât imkân dâ’iresinde bir tarafa bırakılmış ve îcâbında tam bir serbestî ve bi-tarafî ile yürütüldüğü zannedilen münakaşâtda bugün ekserîsi ber-hayât olan Balkan Harbi kumandanlarının şahsiyetleri değil belki makāmları nazar-ı dikkate alınmışdır.

Eserin, târîh-i harbimizin bir safhasını tenvîr olan ilk maksadından sonra ikinci maksad ve gāyesi de üç senedir Erkân-ı Harbiyye Mektebi’nde kıymetdâr talebelerime telkîn etmeğe çalışdığım sevk ve idâre mesleğini bi’l-vesîle âlem-i askeriyyemizin pîşgâh-ı tedkîkine arz etmek ve leh ve aleyhinde efkâr ve mütâla‘ât da‘vet ederek ordumuzda bir sevk ve idâre mesleğini tebellür etdirmeğe nâcizâne hidmet eylemekdir.

Eserin üçüncü cildi inşâallah Lüleburgaz Muhârebesi’yle buna takaddüm ve bunu ta‘kîb eden harekâtı, dördüncü cildde Çatalca Muhârebesi’ni ihtivâ edecek ve Şarkî Trakya’nın bundan sonraki harekâtı ve muhârebâtı, Garbî Trakya, Garbî Rumeli, kılâ‘ harekâtı ve muhârebâtı da bir veya birkaç cüz’îden mürekkeb müte‘âkib cildlerde tedkîk olunacakdır. Ancak istifâde edebildiğim menâbi‘e müsteniden yazılmış olan bu eserde muhtâc-ı tenvîr ve îzâh birçok husûsât olduğunu i‘tirâf ederim; bu sebebledir ki bu harbe iştirâk etmiş olub henüz ber-hayât bulunan tekmîl-i erkân ve ümerâ ve zâbitân ve mensûbeyn-i askeriyye eserde görecekleri nevâkısı ve hatî’âtı

II/[d]

kendi hâtırât ve vesâ’ikine müsteniden ikmâl etmenin bir vazîfe-i vicdâniyye olduğunu derhâtır etdirmeğe lüzûm görürüm. Ben o kanâ‘atdeyim ki başımızdan geçen tecrübeler ve

gördüklerimiz kendi malımız değil evlâd ve ahfâdın hak ve mirâsıdır. Bunları kayd ve tesbît ederek evlâd ve ahfâda intikâl etdirmek her ferdin alî kadrü'l-istitâ'a vazîfesidir.

Balkan Harbi'ni gā'ib etmekde, husûsât-ı sâ'ireden sarf-ı nazar, bundan evvelki seferlerimizi ve esfâr-ı ecnebiyyeyi tedkîk ederek istikbâl içün ders almamış olmamızın pek büyük bir te'sîri olmuşdur; kezâlik eğer Balkan Harbi'ni iyi tedkîk etmiş, buna imkân ve zaman bulmuş ve istifâde eylemiş bulunsa idik Harb-i Umûmî'de irtikâb etdiğimiz siyâsî, askerî ve idârî birçok hatî'âta dûçâr olmazdık; nitekim daha pek yeni seferlerimizde, meselâ [1]313 Yunan Harbi'nde yapdığımız hatâların büyük bir kısmını aynen Balkan Harbi'nde tekrâr etdiğimiz gibi Harbi Umûmî'de bu hâl bir kere daha tekrâr eylemişdi.

Bir millet ancak târîhini tedkîk sûretiyle fezâ'il ve nevâkısını öğrenebilir; târîh-i harb ise milletlerin en mühim devirlerini hikâye ve tedkîk eden birer târîh faslından başka bir şey değildir ve milletlerin fezâ'il ve nevâkısını büsbütün âşikâr sûretde irâ'e etmek nokta-i nazarından ise sâ'ir zamanların târîhlerine belki takaddüm bile eder.

Bir millet idârî, ictimâ'î, siyâsî, medenî, en doğru istikāmetleri ancak sûret-i umûmiyyede hâssaten târîh, târîh-i âlem tedkîkâtıyla bulabileceği gibi ordular dahi sevk ve idâre esâsâtını, san'at-ı harbi ancak târîh-i harb tedkîkâtıyla öğrenebilir. Bu maksadla esfâr ve muhârebâtın en eskisi de en yenisi kadar aynı esâsâtı istihsâle kifâyet ederse de bu seferler ne kadar yeni ve şerâ'it-i hazıraya ne derece muvâfık olursa iktibâs-ı netâyic o nisbetde kolay olacağından Balkan Harbi bu nokta-i nazardan da bizim içün daha uzun zamanlar ehemmiyet-i kat'iyyeyi hâ'iz olacakdır. Ben âdetâ o kanâ'atdeyim ki Balkan Harbi ve bu muhârebede buz gibi erimiş olan Osmanlı Ordusu iyi tedkîk ve ta'mik olunmazsa Harb-i Umûmî'deki harekât ve muhârebâtımızı anlamak pek müşkil ve âdetâ gayr-i kābil olur.

Bence Balkan Harbi siyâseten olduğu gibi bi'l-hâssa bizim içün askerlikçe de Harb-i Umûmî'nin bir pîşdârından ibâretdir. İleride târîh belki hatta İtalyan-Osmanlı Muhârebesi'ni de Harb-i Umûmî'ye idhâl ederek bunları ve daha şimdiden sonra te'âkub edecek ve etmekde olan esfâr ve muhârebâtın mühim bir kısmını hep aynı (muhârebe devri)nden addeyleyecekdir.

Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı
Bursalı Mehmed Nihad
II/[h]

Hâşiye:

Metinde parantez ( ) veya tırnak işaretleri " " arasındaki îzâhât sûret-i umûmiyyede harb cerîdelerinden ve vesâ'ikden aynen alınmış aksâmdır.

(?) işâreti de ya sıhhatini tevsîk edemediğim meşkûk veyâhud yanlış husûsât ile câlib-i dikkat mevâd içün konulmuşdur.

Bu ikinci cild dahi [1]337 esnâsında ihzâr edilmişken tab‘ı ancak şimdi mümkün oldu. Müte‘âkib cildleri teşkîl edecek olan Lüleburgaz ve Çatalca Melhamelerini henüz yazamadım. Târîh-i harb Dâ’iresi’ndeki vesâ’ikden ne zaman istifâde mümkün olursa ancak o zaman yazabilirim. Her fırsatdan bi’l-istifâde hiç olmazsa Trakya Seferi’ni ikmâle çalışacağım şübhesizdir. Ve min Allah ü Tevfîk

İstanbul / 1 Teşrîn-i evvel [1]340

Erkân-ı Harbiyye Mektebi Târîh-i Harb Mu‘allimi ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Neşriyyât Şu‘besi Müdîri E.H. Kā’imakāmı Bursalı Mehmed Nihad

II/[v]

Fihrist

	Sahîfe
Birinci Kısım- 5-8 Teşrîn-i evvel [1]328	1
Birinci Fasıl –Bulgar Ordusu	1
1- Vaz‘iyyet-i umûmiyye	1
2- Hareketden Evvel Son Hazırlıklar	8
3-5 Teşrîn-i evvel	
a) 3. Ordu’nun Harekâtı	14
b) 1 ve 2. Orduların Harekâtı	19
4-6 Teşrîn-i evvel	
a) 3. Ordu’nun Harekâtı	19
b) 1 ve 2. Ordular Harekâtı	25
5-7 Teşrîn-i evvel	25
a) 3. Ordu	26
b) 1 ve 2. Ordu	28
6-8 Teşrîn-i evvel	28
a) 3. Ordu’nun Harekâtı	30
b) Süvâri Fırkası	33
c) 1 ve 2. Ordular	33
İkinci Fasıl- Osmanlı Şark Ordusu	
1- Karargâh-ı Umûmî	37
2- Şark Ordusu Kumandanlığı	49
5 Teşrîn-i evvel	49
6 “ “	60

7 “ “ 63
1- Şark Ordusu Kıta‘âtı (5-8 Teşrîn-i evvel)
a) 3. Kolordu 73
b) 1. “ 82
II/[z]
c) 2. “ 83
d) 4. “ 84
e) 16 ve 17. Kolordular 91
f) Müstakil Süvâri 91
1) 5 Teşrîn-i evvel 91
2) 6 “ “ 96
3) 7 “ “ 97
4) 8 “ “ 98
g) Edirne Kal‘ası 100
h) Şark Ordusu Kuvve-i umûmiyyesi 101
İkinci Kısım- 9 ve 10 Teşrîn-i evvel 109
Kırkkilise Muhârebesi
Birinci Fasıl –Muhârebenin İhzârı
a) Osmanlılar 109
b) Bulgarlar 130
İkinci Fasıl- 9 Teşrîn-i evvel Muhârebâtı 138
Birinci Bâb: Süloğlu-Geçkinli Muhârebesi 139
a) Osmanlı Tarafı 139
1) Osmanlı Süvâri Fırkası’nın Muhârebesi 130[140]
2) 4. Kolordu’nun Muhârebesi 148
3) 1. “ “ 159
b) Bulgar Tarafı
1) Bulgar Süvâri Fırkası’nın Muhârebesi 179
2) Fırka 1 Livâ 1’in Muhârebesi 172
3) Fırka 4 Livâ 2’nin “ 182
4) Muhârebenin Mâ-ba‘dı 183
5) Bulgar Kuvâ-yı Sâ’iresi 189
İkinci Bâb: Petra Muhârebesi
a) Osmanlı Tarafı

II/[h]

1- 3. Kolordu'nun Muhârebesi 188
a) Karahisar Fırkası'nın Muhârebesi 192
b) Fırka 9'un Muhârebesi 197
c) Fırka 8'in Harekâtı 201
d) Kolordu Karargâhı'nın Fa'âliyyeti 202
b) Bulgar Tarafı 205
Üçüncü Bâb: Erikler Muhârebesi
a) Osmanlı Tarafı 208
b) Bulgar Tarafı 218
Dördüncü Bâb: 9 Teşrîn-i evvel'de 2. Osmanlı Kolordusu 220
Beşinci Bâb: Edirne Seyyâr Kolordusu'nun 9 Teşrîn-i evvel Muhârebesi 228
Altıncı Bâb: Şark Ordusu Karargâhı'nın 9 Teşrîn-i evvel Fa'âliyyeti 231
Üçüncü Kısım-9/10 Osmanlı Harekât ve Mukarrerâtı
Birinci Bâb: 3. Kolordu'nun Harekât ve Mukarrerâtı
a) Fırka 7 237
b) Kolordu Kısm-ı küllisi 238
İkinci Bâb: 2. Kolordu'nun Harekât ve Mukarrerâtı 244
Üçüncü Bâb: 1. " " " " 248
Dördüncü Bâb: 4. " " " " 253
Beşinci Bâb: Şark Ordusu Karargâhı'nın Mukarrerâtı 255
Dördüncü Kısım- 10 Teşrîn-i evvel günü
Birinci Fasıl: 3. Kolordu'nun Muhârebesi
Birinci Bâb: Osmanlı Tarafı
1- Petra Muhârebesi 266
a) Karahisar Fırkası 267
b) Fırka 9 270
c) Fırka 8 270
d) Petra'da Dümdâr Muhârebesi 272

II/[t]

e) Kolordu Karargâhı 274
2- Erikler Muhârebesi 276
3- Ric'at ve İnhilâl 283
İkinci Bâb: Bulgar Tarafı 292

Petra Muhârebesi 295
Erikler ve Kırkkilise Muhârebesi 297
İkinci Fasıl- 10 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu 301
Üçüncü Fasıl- " Şark Ordusu Karargâhı 310
Dördüncü Fasıl- " 2. Kolordu 313
Beşinci Fasıl- " 4. " 320
Altıncı Fasıl- 10 Teşrîn-i evvel'de Süvâri Fırkası 321
Yedinci Fasıl- 10'da 2, 1, 4. Ko.'lar Karşusundaki Düşman 223[323]
Sekizinci Fasıl- 10'da Edirne Kolordusu 326
Beşinci Kısım- 11-13 Teşrîn-i evvel Bulgar Ordusu
Birinci Fasıl- 11'de Bulgar Ordusu 329
İkinci Fasıl- 12'de " " 337
Üçüncü Fasıl- 13'de " " 343
Altıncı Kısım – 11-13 Teşrîn-i evvel Osmanlı Ordusu
Birinci Fasıl- 3. Kolordu 349
İkinci Fasıl- 2. " 354
Üçüncü Fasıl- 1. " 364
Dördüncü Fasıl- 4. " 374
Beşinci Fasıl- Süvâri Fırkası 379
Altıncı Fasıl- Şark Ordusu Karargâhı 385
Yedinci Kısım- 9-13 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Karargâh-ı Umûmî'si 397

II/[z]

Ayrıca Bir Zarf Dâhilindeki Zeyllerin Fihristi

A) Nizâm-ı Harbler:

1) Kırkkilise Muhârebesi Esnâsında Bulgar Ordusu Nizâm-ı Harbi

2) Osmanlı Şark Ordusu'nun Kırkkilise Muhârebesi Esnâsındaki Fi'lî Nizâm-ı Harbi

B) Krokiler:

Numro

1- Bulgar Karargâh-ı Umûmîsi'nin 5 Teşrîn-i evvel [1]328 İçin Emretdiği Mevâd İle Ne Emredilmesinin Muvâfık Olacağı Hakkında Kroki.

2- 3. Bulgar Ordusu'nun 4 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyeti İle 5 Teşrîn-i Evvel [1]912 Harekât ve Vaz'iyyeti Müş'ir Kroki.

3- 3. Bulgar Ordusu'nun 6 Teşrîn-i evvel Hareketini ve 6, 7 Minh Vaz'iyyetlerini Gösterir Kroki.

4- 3. Bulgar Ordusu'nun 8 Teşrîn-i evvel Harekât ve Vaz'iyyetini Gösterir Kroki.

5- 8 Teşrîn-i evvel [1]328 Vaz'iyyet-i Umûmiyyesini Müş'ir Kroki

6- Şark Ordusu'nun 6 Teşrîn-i evvel'de Tasavvur Etdiği Ta'arruz Tertîbâtı

7- 6 Teşrîn-i evvel [1]328 İçin Şark Ordusu'nun Emretdiği ve Emredeceği Tertîbâtı Ve Müş'ir Kroki.

8- Şark Ordusu'nun 7, 8 Teşrîn-i evvel İçin Emretdiği Husûsât.

9- 5 Teşrîn-i evvel [1]328 Akşamı Vaz'iyyeti Gösterir Kroki Ma'a Cedvel.

10- 6 " " " " " " " " "

11- 7 " " " " " " " " "

12- 8 " " " " " " " " "

13- 5 Teşrîn-i evvel [1]328'de Osmanlı Süvâri Birinci Süvâri Livâsı'nın İcrâ Etdiği Hudûd Müsâdemesinin Mebde'i Vaz'iyyetini Gösterir Kroki.

14- Süvâri Fırkası Kısm-ı Küllisinin 5 Teşrîn-i evvel Sabâhı Danişmend Civârındaki İntizâr Vaz'iyyeti.

15- Süvâri Fırkası'nın 6 Teşrîn-i evvel Sabâhı Vaz'iyyeti.

16- " " 7 " " Süloğlu Civârındaki Vaz'iyyeti.

17- Şark Ordusu Kumandanlığı'nın 9 Teşrîn-i evvel İçün Emretdiği Yürüyüş Tertîbâtını Müş'ir Kroki.

18- " " " " 9 " " " İttihâz Etmesi Îcâb Eden Tertîbât Hakkında Teklîf.

19- Bulgar Ordusu 9 Teşrîn-i evvel [1]328 İçün Nasıl Hareket Edebilirdi?

II/[k]

20- 9 Teşrîn-i evvel [1]328'de Tarafeyn Kıta'âtının Harekât-ı Hakîkiyyesi.

21- Süvâri Fırkası'nın 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Sa 3 Sonradan İ'tibâren Muhârebe Vaz'iyyeti.

22- 9 Teşrîn-i evvel [1]328'de Vukū' Bulan Süloğlu-Geçkinli Muhârebesi (Tarafeyn Vaz'iyyeti)

22 a, 22 b, 22 c, 22 d, 22 e, 22 f, 22 g, 22 h Krokileri.

(Süloğlu-Geçkinli Muhârebesine Â'id)

23- 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Petra Muhârebesi.

23 a. (Bu Muhârebeye Â'iddir.)

24- 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Erikler Muhârebesi.

24 a, 24 b. (Bu muhârebeye â'iddir.)

25- 9 Teşrîn-i evvel [1]328'de Osmanlı 2. Ko. Sa 5 Sonra Vaz'iyyeti.

26- " " " " Sa 10 Evvel Râddelerinde Tarafeyn Vaz'iyyet-i Takarrübiyesi.

27- " " " " Sa 12 Zevâl Vaz'iyyet-i Takarrübiyesi.

28- " " " " Sa 1,30 Sonra " " "

29- " " " " Sa 3 " " " "

30- " " " " Edirne Kolordusu'nun Muhârebesi.

31- " " " " Akşam Vaz'iyyeti Ma'a Cedvel.

32- 10 " " " Petra Muhârebesi.

33- " " " " Erikler ve Kırkkilise Muhârebeleri.

34- " " " " Akşam Vaz'iyyeti Ma'a Cedvel.

35- 11 " " " Vaz'iyyeti Ma'a Cedvel.

36- 12 " " " " " "

37- 13 " " " " " "

38- 11 " " " Bulgarlara Göre Kavaklı Muhârebesi.

39- 12 " " " " " " "

II/[L]

Kā'imakām Mehmed Nihad Bey'in Âsârı (Eylül [1]**340'da)**

1- Harb Çantası: Muhtıra.Te'lîf, beherri âdetâ ayrı kitâblar olan 1 ve 2. tab'larının mevcûdu yokdur. Üçüncü def'a yeni başdan yazılmış olub E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce matba'a-i askeriyye de tab' etdirilmekdedir. Yakında intişâr edecekdir.

2- Harb-i Umûmî Târîhi: Almanca'dan tercüme. Bidâyetden Marne Melhamesi nihâyetine kadar Harb-i Umûmî'de garb cebhesi harekâtı hâvîdir. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce tab' etdirilmişdir.

3- Liyej ve Namur'un Sûreti Zabtı: Almanca nîm-i resmi târîh-i harb külliyâtından tercüme. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce tab' etdirilmişdir.

4- 13. Kolordu'nun İran Seferi: Te'lîf . (Mecmû'a-i askeriyyenin 15 ve 16. sayılarını teşkîl eder.)

5- Çanakkale Seferi'nde Cenûb Grubu: Te'lif. E. H. Mektebi külliyâtının yedincisi olarak matbû'dur.

6- Çanakkale Seferi: Fransızca'dan tercüme. Hâssaten Fransız kuvve-i seferiyesinin harekât ve muhârebâtını muhtevîdir. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce tab' etdirilmişdir.

7- Harb-i Umûmî Tenkîdi: Almanca'dan tercüme. Tekmîl Harb-i Umûmî içün kıymetdâr bir eserdir. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce tab' etdirilmişdir.

8- Kıta'ât-ı Cesîmenin Ta'biyece İstihdâmları Hakkında Muvakkat Ta'limâtnâme: Fransızca eser-i resmîden tercüme. Fransız ta'biyesini ihtivâ eder. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce tab' etdirilmişdir.

9- Balkan Harbi 1. Cild. Seferberlik Bidâyetinden İbtidâr-ı Harekâta Kadar. Te'lîf. Vesâ'ike müstenid olarak yazılmış ilk Türk târîh-i harbidir. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce tab' etdirilmişdir. Balkan Harbi 2. Cild Kırkkilise Muhârebesi. Kezâ Balkan Harbi'nde Çatalca Melhamesi konferans hâlinde tertîb edilmiş olub E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce kabûl buyrulmuş ve derdest-i tab'dır.

10- Harb-i Umûmî'nin İhzâr ve İdâresinde Alman Erkân-ı Harbiyyesi: Ceneral Folk'un eser-i meşhûrundan tercüme. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce tab' etdirilmişdir.

11- Falkenhayn'ın Hâtırâtı: Almanca'dan tercüme. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce tab' etdirilmişdir. Ludendorff'un[1078] hâtırâtından evvel okunması tavsiye olunur.

12- Harb-i Umûmî'de Fransız Sefer Planı ve Harbin İlk Ayı: Fransızca'dan tercüme. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce derdest tab'dır.

II/[m]

13- Kadro Tatbîkâtı ve Tatbîkât Seyahatlerinin Sûret-i Tertîb ve İdâresi: Telfîk ve tercüme. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce derdest-i tab'dır.

14- Gizli Kuvvetler: Harb-i Umûmî'de Alman Karargâh-ı Umûmîsi'nde istihbârât şu'besi müdîri Nikolayn'ın eser-i meşhûrundan tercüme. İstihbârât ve casusluk teşkîlâtı ve fa'âliyyeti hakkında kıymetdâr bir eserdir. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nce derdest-i tab'dır.

15- Kan Kitâbı'nın 2. Cildi (1870-71 Seferi): Mareşal Şilifen (Schlieffen) şâheseri. E. H. U Riyâset-i Celîlesi'nin emriyle tercüme edilmekdedir.

16- Ceneral Moltke'nin Mektupları ve Hâtırâtı: Harb-i Umûmî'de düvel-i merkeziyeyi idâre eden Alman Karargâh-ı Umûmîsi'nin ilk aylardaki fa'âliyyetine â'id bir eser olub Falkenhayn'ın hâtırâtı ve Ludendorff hâtırâtı ile birlikde bir küll teşkîl eder. E. H. U. Riyâset-i Celîlesi'nin emirleriyle tercüme edilmekdedir.

17- 1870-71 Seferi: E. H Mektebi tedrîsâtı nokta-i nazarından tahrîr edilmiş olub mekteb külliyâtı meyânında tab' edilmekdedir.

18- Meşhûr Osmanlı Sefer ve Melhamelerinde Sevk ve İdâre: Derdest-i tahrîrdir.

19- Rus-Japon Harbi: Derdest-i tahrîrdir.

[1078] 1865-1937 yılları arasında yaşamış olan Eric Friedrich Wilhem Ludendorff bir Alman askeri olup Liyej (Liege) ve Tannenberg Muharebesi'nin kazanılmasında önemli rol oynamıştır.

20- Napolyon Muhârebâtı: Derdest-i tahrîrdir.

21- Türk İstiklal Seferi: Derdest-i tahrîrdir.

Balkan Muhârebesi

2. Cild

Hatâ ve Sevâb Cedveli

Sahîfe	Satır	Hatâ	Sevâb
1	6	Zeyl	Kroki
1	17	(4, 5)	(4, 5. Krokiler)
18	16	Samalar	Samanlar
19	9	1 ve . Ordular	1 ve 2. Ordular
28	17	(1912)	(1912) Kroki 5
30	21	Vukū‘ bulmuşdu:	Vukū‘ bulmuşdu: (Kroki 6)
66	29	Ve birinin	Verilen
67	1	İ‘tâ olundu:	İ‘tâ olundu: (Kroki 8)
101	4	8-	Y-
83	1	Satır altına ilâve edilecek:	Kroki (9, 10, 11, 12)
111	Son	Bipelmek	Tepelemek
123	19	14	4)
132	19	(Kroki 10)	(Kroki 19)
138	7	Satırın altına ilâve:	(Kroki 20)
139	17	5 Teşrîn	9 Teşrîn
139	18	Satırın altına ilâve:	(Kroki 5, 20)
148	14	“ “ “ :	(Kroki 5, 20)
159	23	Birinci kok ordunun.	3-Birinci Kolordu’nun
161	10	Müslim	Mühim
“	12	3. Fırkası’nın	3. Fırka’nın
“	15	Sa 2,45	2,45 sâ‘at

“	20	Akşam asâkir	İnkısâm-ı asâkir ve
162	10	Teşancı	Nişancı
162	20	Fırka	δ Fırka II/[S]
163	17	Üç bölük	Uç bölüğü
164	8	K 5 iki,	K 5 ikinci
“	10	Müslim	Mühim
“	“	İleriliyorlardı.	İlerlemiyorlardı
165	17	Tahrîren	Y 9. Tahrîren
166	8	Sıretde	O cihetde
167	14	Sağında	Sağımızda
“	“	Solunda	Solumuzda
169	6	(Kroki 23)	(Kroki 22 ve)
169	10	Fırka 1 de	Fırka 1 ile
170	29	Hafif	Hakîkatde
171	19	(Kroki 24)	(Kroki 22 z)
“	20	Hafif	Za‘îf
172	10	Kozalık	Fondalık
172	23	Kroki 25	Kroki 22 h
174	2	Y 46	Y 6 ve 4
176	Son	Kaçırıldığını	Kaçdığını
177	25	Melfûf	Menkūl
178	3	Çizginin altına:	?
“	17	“ “ :	?
179	14	Altına ilâve:	(Kroki 5, 20, 22)
“	15	Fırkasıyla	Fırkası
180	7	Karargâhları	Karargâh-ı Umûmî
181	17	Hafif	Hakîkatde
182	8	Devisilya	Ve Disilya
“	24	Pir atmışdır.	Seyretmişdir
“	Son	Dülker	Devletli
183	19 ve 10	Mıntıka	Kıt‘a
188	23	a)Osmanlı Tarafı	a) Osmanlı Tarafı

			1- 3. Ko.'nun Muhârebesi (Kroki 23) II/[A]
190	8	3 tarafı	3 takımı
"	11	İki	İkinci
"	Son	(Kroki 24)	(Kroki 23 a)
191	4	Varıldı	Varmanızı
Sahîfe	Satır	Hatâ	Sevâb
192	22	Mevâzi'inde	Muvâsalatında
193	17	Sol	Kol
194	25	Îcâb etdiği	Îcâb etmediği
196	11	Başladıysa da	Başladığından
"	"	Efrâdın	Efrâdın da
203	Son	Dafi'	Vaki'
204	6	Ve hatta	Ve kısmen
"	12	Kalacakdır	Kalacakdır."
207	28	Bunu	Bu ifâdeyi
207	"	Hafif	Hakîkî
208	7	Dağ	İctima'
"	20	a) Osmanlı Tarafı	(Kroki 20,24) a)Osmanlı tarafı
"	21	Şinimi	Beşinci
"	26	Fırkasında	Kışlasında
210	6	Bölüğe	Yekûn
"	12	Geçdiğinden	Geçmediğinden
"	16	Zamanıyla	Nihâyetiyle
211	5	Biri	Sözler
"	10	Avcıyla	Ucuyla
212	4	Yol tepe	Yassı tepe
"	9	Bu rapordaki	[Bu rapordaki
"	20	Cerîdesine	Cerîdesinde

“	20	12,30	11,30 II/[F]
213	25	Bunun içün	Bunun içün de
214	3	Sofuna	Harekete
214	16	Sa 13,45	Sa 12,45
215	28	N T 3’den	N T 3’de
216	10	Aynı aynına	Aynı bahse
217	10	Hâvî.	Hâvîyiz
217	28	Hafif	Hakîkatde
217	Son	(Kroki)	(Kroki 24 a)
219	5	Almak	Atmak
221	19	Cengi inmişdi	Cenge inmişdi
221	23	Fırka	4. Fırka
223	6	2. Fırka	2 Fırka
223	13	Molaya	Yoldan
223	24	Cenk etdiği	Cenge etdiği
224	8	Sa 2	Sa 3
224	29	Satır başına:δ	
225	13	Hayvan	Top
225	20	Kol	Kolordu
227	Sondan iki	1-“	Ordu
228	4	Ordu seyyâr	Edirne seyyâr
230	9	5 Teşrîn	9 Teşrîn
230	15	Düşmana hafif	Düşmanı za‘îf
233	3	Fırkadan	3. Fırka’dan
234	22	Fırka 5	Fırka 9
236	15	Soma	Havsa
236	Son	İşgal	Eşkâl
237	21	Bir külli	Bir hayli
238	2	Cağını	Çak mı
238	24	Muşârün-ileyhin	Muşârün-ileyhden II/[Z]
239	15	Y 5	Y 25

241	2	Kuvâ-yı bakiyye	Kavaklı'dan
242	21	1/6	1/16
243	Son	Yolun	Bunun
244	10	Hâl	Hâlde
244	22	Oynadı	Oynamadı
245	16	Hayvan	Hayvanı
247	17	Bâlâda.	Bâlâdaki
250	2	Fırka	Kademe
251	10	Bazı	Ta'arruz
252	5	Duvarla	Dümdârla
252	14	Orduyu	Kolorduyu
253	13	Çekilmek	Beklemek
254	Sondan iki	Bire	Bir
254	" "	Geceyi	Geceleyin
255	2	Sa	Ve
260	27	Karârını	İktidarını
264	8	Muhâlifdir	Muvâfıkdır
266	21	Kâmilen mübâlağadan	Kâmilen hayâlden
267	2	Kroki	Kroki 32 a
270	19	Sa 10	10
270	20	Sa 9	9
271	16	Birisini	Bir şey
276	11	Fırka 18	Fırka 8

276	23	Satırın altına ilâve:	Kroki 33
276	24	3. Fırka	7. Fırka
277	2	Merbûtası	Merbûtdu
278	1	Sa 8	II/[K] Sa 7
279	4	Atılarak	Atlıyarak
284	16	Matenli	Mantelli
285	2	Bikan	Pınar
285	17	Tarîkinde	Tarîki
288	1	Hâl	Hâlinde
309	12	[Bulgar Süvâri Fırkası]	Bu kelime on birinci satırdaki düşmana kelimesinden sonra olacakdır.
313	6	Lüleburgaz'a	Lüleburgaz'da
434 [334]	5	Pravadide	Bir vâdîde
345	Sondan 3	14	13/14
349	2	Satır altına:	(Kroki 35, 36, 37)
366	14	Olunmakda	Olmakda
366	29	4 Fırkası	4. Fırkası
390	12	3. Ordu	3. Kolordu
391	27	4. Ordu	4. Kolordu

395	9	Re'îsinden Cevad Bey'e	Re'îsi Cevad Bey'den

Birinci Kısım 5-8 Teşrîn-i evvel 1328 (Dâhil)

Birinci Fasıl- Bulgar Ordusu

1. Vaz'iyyet-i Umûmiyye

(Kroki cild 1 numro 27)

(Zeyl numro 1)

Bulgar, Sırb, Yunan Orduları 27 Eylül-4 Teşrîn-i evvel zarfında, ya'nî onyedi günde seferberlik ve tecemmu'larını sûret-i umûmîyyede ikmâl ederek 5 Teşrîn-i evvel sabâhı her tarafdan Osmanlı hudûdlarını geçmeğe hazırlanmışlardı.

Bulgar Ordusu üçü ikişer, yedisi üçer livâlı olmak üzere seferber edebildiği 10 aded Birinci Hat Piyâde Fırkası'ndan üç livâlı bir fırkayı (Fırka 7) Makedonya'ya, aynı kuvvetde bir fırkayı da (Fırka 2) Garbî Trakya'ya tahsîs etdikden sonra üçer livâlı iki fırka (Fırka 8, 9) ile İkinci Ordusu'nu teşkîl ederek Meriç Nehri tarafeyninde, hudûd gerisinde; ikisi ikişer livâlı (Fırka 1,10) birisi üç livâlı (Fırka 3) üç fırka ile Birinci Ordu'yu vücûda getirerek bunun kısm-ı küllisiyle Tunca şarkında, Vaysal-Kocaköy hattına kadar olan sâhada, yine hudûd gerisinde tecemmu' etmiş bu ordunun bir livâsı (Fırka 3'den) Tunca garbında Vakıf havâlîsinde bırakılmışdı.

Birisi iki (fırka) diğerleri üçer (4, 5) livâlı üç fırkadan mürekkeb Üçüncü Ordu ise Birinci Ordu'nun gerisinde, şimâlinde olmak üzre Tunca'nın şarkında tecemmu' eylemişdi.

Bu sûretle 27 livâya bâli' olan umûm birinci hat kuvvetinden 6 livâ makâsıd-i tâliye ve siyâsiye ile netîce-i kat'iyye dârü'l-harekâtından ayrılmış olduğu gibi diğer 7 livâ da tamâmıyla Edirne'nin câzibesine tutularak hareket harbine kolayca iştirâk edemeyecek bir mıntıkaya yığılmış olduğundan elde seyyâr ordu olarak yalnız 14 livâ kalıyordu. Eğer 1. Ordu'nun yürüyüş istikāmetlerinde, müşkil olmakla berâber, bir tebeddül yapılmazsa bu ordu dahî kendi sağ cenâhı Edirne'ye karşı muhâfaza içün lâ-akall 2-3 livâlık bir kuvvet terkine mecbûr kalacak ve böylece Osmanlı Seyyâr Ordusu'nu arayarak bulması ve mağlûb etmesi îcâb eden Bulgar Seyyâr Ordusu ilk

II/[2]

devirde 10-11 livâya tenezzül edecekdi. Binâ'en-'aleyh netîce-i kat'iyye mahallinde umûm kuvvetin ancak % 40'ından istifâde edilmiş olacakdı.

Netîce-i kat‘iyye mahalline a‘zamî kuvvet getirmekle ancak istihsâl-i zafer müyesser olacağı esâsının bu derece ihmâl edilmiş olması demek olan bu netîceyi hayretle telakkî etmemek gayr-i kābildir. Karşı karşıya gelmiş iki ordudan birisi sûret-i kat‘iyyede mağlûb ve imhâ edilmedikçe başlamış olan bir harbin siyâsî yollarla bitmesinin hemânde imkânı olamayacağı sevk ve idârede esâs olduğuna nazaran müttefikinin en mühim hedefi kısm-ı küllisiyle ister istemez Trakya’da tecemmu‘ edecek olan Osmanlı Ordusu olabilirdi. Gerçi son Rus-Japon Harbi’nde dârü’l-harekât üzerinde yarımşar milyona yakın iki muhâsım ordu karşılıklı bulunurken ve daha garîbi Rus Ordusu Japon Ordusu’na maddeten mütefevvik iken ve aralarında askerlikçe kat‘î bir netîce hâsıl olmamışken sulh akd edilmişdi; fakat bu misâl hemân tekmîl-i târîh-i askerîde yegâne idi ve iyice tedkîk edilirse bâlâdaki esâsı yine ancak te’yîd ederdi: Çünkü mağlûbiyyet ve mahvın en tam ma‘nâsı bi’t-tabi‘ bu husûsun hem maddeten ve hem ma‘nen düşman aleyhine tahakkuk etmesi olacağına göre Rus Ordusu böyle tam bir mahva uğramamışdı; fakat Mukden Melhamesi’ne kadar bir seneye yakın bir müddet zarfında, uğradığı mütevâlî mağlûbiyyetler ve darbeler ma‘nen o kadar mü’essir olmuşdu ki ordunun başındaki büyük kumandanların Rus hükûmet-i merkeziyesine “Biz hazırız, düşmanı mağlûb edebiliriz, sakın sulh yapmayın” diye mürâca‘at etmelerine rağmen milletin ve hükûmetin orduya i‘timâdı kalmamışdı ve ordunun anâsır-ı mürekkebesi de esâsen kumandanlarının fikir ve kanâ‘atine iştirâk etmiyorlardı. Binâ’en-‘aleyh Rus Ordusu maddeten mağlûb ve imhâ edilememiş olmakla berâber ma‘nen mağlûb olmuş ve içi kof bir ağaç hâline gelmişdi.

Ma‘a-hâzâ bu mağlûbiyyetin maddeten tam bir hâlde olmaması yüzündendir ki sulh müzâkerâtında Japonya metâlibât-ı siyâsiyyesinden pek çok fedâkârlıklar yapmağa mecbûr kalmış ve Rusya bi’n-nisbe pek ucuz kurtulmuşdu. Binâ’en-‘aleyh değil Bulgar Ordusu’nun büyük bir kısmını Şarkî Trakya’ya getirmek, hatta şimendüferlerin kābiliyyet-i nakliyyesi müsâ‘id olsa idi Sırb Ordusu’nun bile az çok bir kısmını buraya nakletmek îcâb ederdi.

Müttefikeyn Makedonya’da a‘zamî kuvvetde olsalar, burada Osmanlı kuvvetlerini mağlûb etseler bile Trakya’da kuvvetli ve bâ-husûs muzaffer bir Osmanlı Ordusu’nun vücûdu hâlinde Makedonya’daki semerât-ı zaferi iktitâf pek müşkil ve belki de gayr-i kābil olurdu. Makedonya’daki müttefikeyn ordularının az veya çok bir kısmı Şarkî Rumeli’ye teveccüh edinceye kadar Osmanlı orduları ihtimâl Balkanlara dayanır hatta belki Sırbistan’ı da tehdîd etmeğe başlardı.

Binâ’en-‘aleyh bir Bulgar fırkasının sırf tâlî ve siyâsî düşüncelerle Makedonya’ya bırakılması en mühim bir sevk ve idâre esâsının siyâsete fedâsı demekdi; Bulgar Ordusu bunun mühim zararını görecekdi; nitekim

hakîkatde bir felâkete uğramamakla berâber esbâb-ı sâ'ireye inzimâmen en ziyâde lüzûmu kadar kuvvete adem-i mâlikiyyet yüzünden hiçbir muhârebede kat'î ve mühim bir netîce istihsâline muktedir olamamışdı.

Garbî Trakya'ya karşı bir fırka bırakmak ve bunu ta'arruzî vazîfeye me'mûr etmekde hemân aynı şey idi. Burada muhtemel bir Osmanlı ta'arruzuna mukābeleye kâfî kuvvetden mâ-'adâsı netîce-i kat'iyye içün heder edilmiş olurdu ve nitekim öyle oldu.

Edirne'ye ve bâ-husûs bunların en kuvvetli kısmı olduğu ma'lûm olan Garb cebhesine karşı 6-7 livâ tahsîsi dahi büyük bir hatâ idi. Bulgar Ordusu gibi son atımlık barutunu ilk günden i'tibâren kullanacak küçük bir ordu, günden güne büyüyecek olan, Osmanlı Ordusu'na karşı muzaffer olmağa ancak seferberlik ve tecemmu'daki sür'atinde, a'zamî kuvvetlerle serî' bir ta'arruz harbi icrâsında ve Osmanlı ordularını daha henüz toplanamadan bularak ezmekde arayabilirdi. Daha bidâyetden i'tibâren kal'a harbi açmak bu gāyelerle tamâmen ma'kûs idi. Edirne, Bulgar hattü'l-harekâtının üzerinde veya yanında kalacağından ister istemez üzerine kuvvet celb edecekdi; fakat bu kuvvet, bi'l-mecbûriye Tunca şarkında cenûb-ı şarkîye teveccüh etmesi îcâb eden Bulgar Ordusu'nun sağ cenâh müntehâsını bidâyetde Edirne'ye karşı ancak setredecek ve bu istikāmetde Edirne'den vukū' bulacak hurûclara mukāvemet eyleyecek kadar olmalı idi ve bu dahî kısm-ı küllisiyle Tunca şarkında bulunmalı idi. Bulgar Ordusu Tunca şarkında iken Edirne'deki Osmanlı kuvvetlerinin Tunca garbından uzak hedefli hurûc yapmasına intizâr edilemezdi. Şayed böyle bir hareket vâki' olsa bile Bulgar ordularının Bulgaristan dâhilindeki geri hidemâtında az çok karışıklık tevlîdinden ibâret bir netîce ile iktifâya mecbûr olur, halbuki bu esnâda, hakîkatde olduğu gibi Kırkkilise-Edirne hattında bulunacak Osmanlı Ordusu a'zamî kuvvetlerle imhâ edilmiş bulunurdu. Esâsen böyle bir ta'arruz olsa olsa Bulgar Ordusu daha hudûdu geçmediği günlerde mevzû'-i bahs ve hâ'iz-i ehemmiyet olabilirdi. Halbuki Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi Osmanlı ordularının 17 günde ta'arruza hazır olamayacağını ve Edirne'den Tunca garbında yapılacak böyle bir ta'arruzun ancak cüz'î kuvvetlerle yapılmış mevzi'i bir hareket olabileceğini pekâlâ hesâb edebilirdi. Ma'a-mâ-fîh her ihtimâle karşı 1-2 fırka bidâyetde Tunca garbında tecemmu' ederse bu tehlikeye de hazırlanılmış olurdu. Hareket başladıkdan sonra bu fırkalar kuvâ-yı külliyeleriyle Edirne sâha-i te'sîri hâricinde Tunca'yı geçerek kal'anın şark cebhesine doğru sarkar ve umûmî harekete iştirâk ederlerdi. Böylece Bulgar Ordusu Tunca şarkında 14 livâ ile değil lâ-akall 8 fırka ya'nî 24 livâ ile bulunur ve bunun birkaç fırkası Edirne'ye karşı kalsa bile lâ-akall 20-21 livâ ile sahrâ da ser'î ve kat'î bir netîce istihsâline hazır olurdu.

Tunca şarkında 1-3. Orduların sûret-i tecemmu‘uda ayrıca muhtâc-ı tedkîkdir. Bulgarların neşriyâtına nazaran 1. Ordu Edirne ile Kırkkilise arasına ilerleyerek ahvâli tavzîhe çalışacak ve 3. Ordu’nun vech-i isti‘mâli bu netîceye göre takarrür edecekdi. Bu fikir bize 3. Ordu’nun âdetâ bir İhtiyât Ordusu makāmında kullanılmak istenildiğini gösteriyor. Bu husûsun tavzîhi îcâb eder:

II/[4]

Bir kere nazar-ı dikkate almalıdır ki Balkan Harbi’nden evvel âlem-i askerî başlıca iki şekil harb kabûl ediyordu:

a) Hareket harbi (Sahra harbi)

b) Kal‘a harbi

Mevzi‘ harbi fikri henüz doğmamışdı; gerçi Rus-Japon Harbi’nde bi’l-hâssa Şaho[Cha-Ho] Mukden Melhameleri esnâsında, 60-70’şer kilometrelik tarafeyn cebhelerinin bir hayli kısımlarında yek-diğerine bi’n-nisbe pek yakın bir mesâfede aylarca kalmaları bugünün düşüncesine göre basit bir mevzi‘ harbi şeklini meydâna çıkarmışdı. Fakat Avrupa âlem-i askerîsi bu husûsun mâhiyyetine nüfûz edememişdi; Rus-Japon Harbi’nde tarafeyn ordularının böyle aylarca müddet karşı karşıya bilâ-hareket kalmasının, zamanımız ve istikbâl harblerinin bir îcâbı olduğunu anlayamıyor ve bunun “Yanlış ve gayr-i tabî‘î bir hâl” olduğuna, tarafeyn ordularının sevk ve idâre hatâsına atf ediyor, yoksa bâ-husûs yirminci asr-ı medeniyyetde bir harbin be-heme-hâl birkaç ay içinde bir tarafın imhâ-yı kâmiliyle netîceleneceği fikir ve kanâ‘atinde bulunuyordu. Bulgar sevk ve idâresinin bu kanâ‘at hâricinde kalmış ve zamanımız harblerinin mâhiyyet-i hazırasına infâz-ı nazar edebilmiş olduğunu gösterecek bir esâs ise henüz ortada yokdur. Binâ’en-‘aleyh mülâhazât-ı âtiye hareket ve kal‘a harbleri esâsına göre yürütülmüşdür:

Meydân-ı muhârebede netîce-i kat‘iyyeyi ale’l-ekser sonuncu ihtiyât kıta‘âtının tam yerinde ve zaman-ı lâzımında indireceği darbe ta‘yîn eder; bu, şübhesiz bu sebeble meydân-ı muhârebede son zamana kadar mümkün olduğu kadar kuvvetli ihtiyâtlara mâlikiyyet sûret-i umûmiyyede lâzımdır; bu da inkâr edilemeyecek bir esâsdır. Fakat bu esâsı, en büyük ordular ve kuvâ-yı umûmiyye-i harbiyyelerde meydân-ı muhârebede son zamana kadar ihtiyâtda büyük kuvvetler ve ordular tutmalıdır şeklinde tevsî‘ ve bunu harekât-ı harbiyye devrine de teşmil eylersek yanlış bir netîceye varmış oluruz.

İhtiyâtdan maksad tam ân ve mahall-i lâzımında kullanılacak bir kıt‘a olduğuna göre:

Hareket devrinde birinci hat ordularını geriden ta‘kîb edecek ihtiyât kuvâ-yı cesîmenin meydân-ı harbde mahall-i lâzıme zaman-ı münâsibinde yetişmesi bi’l-hâssa mûcib-i tedkîkdir. Daha Balkan Harbi’nden mukaddem zamanda bir kolordunun veya bir kolordu demek olan bir

Bulgar fırkasının yalnız kıta‘ât muhârebesinin yürüyüş umku bir kolda 30 kilometreyi geçiyordu. Arkadan gelecek bir ihtiyât kolordusu önündekini bilâ-mesâfe ta‘kîb etse dahi kolbaşına nisbet meydân-ı muhârebeye kendi kolbaşısıyla gergin [girerken] bir günlük yürüyüş uzakda kalırdı. Öndeki kolordunun i‘âşe ve ikmâli mes’elesi araya birçok cebhâne ve erzâk kollarının girmesini ekseriya mecbûrî kılacağından hakîkatde arkadaki kolordu öndeki kolordunun i‘âşe ve ikmâlini pek ziyâde tas‘îb etmeğe ilâveten bundan 2, 3,…yürüyüş daha geride kalmak mecbûriyyetine düşerdi.

Halbuki başlayan bir muhârebenin ikinci üçüncü, dördüncü günü meydân-ı muhârebeye ancak yetişebilecek bir kolordunun pek geç kalmış olub olmayacağı vukū‘undan evvel gayr-i kābil-i hall bir mes’ele idi ve vaktinde

II/[5]

yetişemez demek ehven-i şer olurdu. Balkan Harbi’ne mütekaddim esfâr ve muhârebât hep bunu te’yîd etdiği gibi bi’z-zât Balkan Harbi de aynı netîceyi vermişdi; nitekim Harb-i Umûmî dahî bu esâsı değişdirmemişdir: Gerçi Harb-i Umûmî, başlayan bir hareket harbi melhamesinin mâzide olduğu gibi birkaç sâ‘atde ve hatta bir iki günde hitâm bulamayacağını gösterdi; fakat zamanımızda sunûf-ı muhtelife beynindeki nisbetin pek ziyâde tebeddül etdiğini, kıta‘âta pek külliyetli topçu, M. T vesâ’ire verildiğini ve bu sebeble yürüyüş umklarının mâziye nisbet birkaç misli tezâyüd etdiğini nazar-ı dikkate alır ve kuvâ-yı havâ’iyenin taht-ı te’sîrinde bu umkun daha ziyâde tezâyüd edeceğini ve harekâtın ziyâde-i beta‘et kesb etmesi muntazır olduğunu düşünürsek meselâ Maren Melhamesi’nin 3-4 günde, Tannenberg Melhamesi’nin 2-3 Günde Hitâm Bulması Aşağı Yukarı Yine Aynı Esâsı Te’yîd Eder. Nitekim Harb-İ Umûmî’nin hemân hiçbir hareket harbi safhasında birinci hat ordularının birkaç yürüyüş gerisinden (merkez veya cenâh gerisinden) gelen İhtiyât ordularına tesâdüf etmiyoruz. Gerçi Şilifen [Schlieffen] Fransa’ya karşı tertîb etdiği harekât-ı harbiyye lâyıhasında Alman kuvâ-yı umûmiyyesinin manevra tarafı olan sağ cenâhını 10 İhtiyât kolordusunun ta‘kîb etmesini tertîb etmişdi. Fakat bu tertîb ancak muvazzaf kolorduların tecemmu‘a ve harekete başlamasından sonra seferberliği biterek nakledilebilecek olan bu kolorduları birinci hattın yürüyüşü dûçâr-ı tevakkuf ve te’ehhür olmadıkça bunlarla bir hizâya getirememek mecbûriyyetinden mütevellid bir netîce idi ve esâsen esbâb-ı sâ’ire dolayısıyla sâha-i tahakkuka da girememişdi. Kezâlik vakt-i hazardaki büyük Fransız sevk ve idâresinde nazarî olarak düşünülen böyle İhtiyât orduları Harb-i Umûmî’nin seferberlik ve tecemmu‘ devrinde hiçbir sûretle hakîkate çıkamamış ve tekmîl Fransız orduları yan yana tecemmu‘ etdikleri ve hareket eyledikleri hâlde bile aralarında birçok mûcib-i tehlike boşluklar kalmışdı.

Mevzi‘ harbi dahî bu esâsı değişdirmemişdi: Gerçi hareket harbine nazaran daha mukayyed eşkâl ve safahâta tâbi‘ olan ve daha ziyâde derinliğe inkısâmı îcâb eyleyen mevzi‘ harblerinde birinci hat kolordularının arkasında müte‘addid ikinci hat kolorduları bulundu; fakat bu İhtiyât kolorduları daha ziyâde muhârebe fâsılalarında birinci hat kolordularını tebdîl ederek mücâdeleye tâze kuvvetlerle devâm imkânını elde etmek veyâhud meydân-ı muhârebe îcâbâtını telâfi etmek ihtiyâcının bir netîcesi idi; bir ta‘biye tertîbi idi.

Esfâr-ı mâziye ise bir İhtiyât Ordusu tefrîkinin, bâ-husûs Bulgar kuvâ-yı umûmiyyesi gibi bi’n-nisbe za‘îf olan bir ordu da büsbütün aleyhinde idi: Osmanlı esfârında birinci hat ordularının gerisinde, uzak mesâfede teşkîline teşebbüs edilmiş olan İhtiyât ordularının netîce-i kat‘iyyeye iştirâkden dâ’imâ mahrûm kaldığını bi’l-âhire münferiden dûçâr-ı felâket olduğunu görmekde olduğumuz gibi 1870 Harbi’nde Fransız’ların daha ilk zamandan i‘tibâren Şalon’da[Châlons] teşkîl etmeğe başladıkları İhtiyât Ordusu Movzel Muhârebâtı’na iştirâk edemeyerek Sedan’da münferiden mahv olmuş ve Vort [Wörth] Muhârebesi’nden sonra 1 ve 2. Alman ordularından müteşekkil

II/[6]

kuvve-i asliyyeyi sol cenâhı gerisinden hem de bir yürüyüş mesâfeden ta‘kîb eden 3. Alman Ordusu da Meç Muhârebâtı’na seyirci kalmak mecbûriyyetine düşerek 14-18 Ağustos’daki harekâtın 5 günlük en buhrânlı devrinde vücûduyla adem-i müsâvî olmuşdu.

Gerçi bi’l-hâssa Napolyon muhârebâtında meydân-ı harbde netîce-i kat‘iyyenin ale’l-ekser kuvvetli ordu ve ihtiyâtlarının müdâhalesiyle istihsâl edildiği görülüyor; fakat unutmamalıdır ki Napolyon zamanında kıta‘ât umkları zamanımıza nispet pek azdı, hatta kolordular bile îcâbında kal‘a nizâmı teşkîl ederek veya cebhe büyüterek büsbütün ufak umklarla yürüyebilirdi. Napolyon melhamelerinde Napolyon ordusunun muhârebe cebhe ve umku zamanımızın bir kolordusunun cebhe ve umkundan ekseriyyetle fazla değildi.

Binâ’en-‘aleyh Bulgar Üçüncü Ordusu’nun bir kere esâs nokta-i nazarından İhtiyât Ordusu addedilmesi doğru olamazdı.

Sâniyen bu ordunun sûret-i istihdâmının 1. Ordu’nun inkişâf etdireceği netîceye tâbi‘ bırakılmasına gelince: Bu da sarîh bir karârsızlıkdır; bi’l-hâssa ta‘arruza karâr veren Bulgar Ordusu’nun bir ta‘arruzun ne gibi mü’essirât altında cereyân edeceğini ve ne sûretle sevk ve idâre edilmesini bilmediğini gösteren bir hatâdır.

Harb bizâtihi sâha-i mechûliyyetdir, sâha-i mehâlikdir! Hâl ve vaz‘iyyetin tavzîhi sûret-i umûmiyyede ancak bir muhârebe ile kābildir. Muhârebe başladıkdan sonra ta‘ayyün edecek netîceye göre karâr-ı kat‘îyi vermek ekseriya pek geç kalmış olur; düşmanın azim ve merâmına bağlanmağı intâc eder.

Binâ'en-'aleyh hangi nokta-i nazardan düşünülse düşünülsün 3. Ordu'nun böyle geride tutulması bir hatâdır. Nitekim bu yüzden Bulgar orduları lâ-akall iki gün gā'ib etmiş ve netîcede iki orduyu bir hizâya getirmeden ilerlemeğe cesâret edememişdir.

Halbuki bu ilerleme başladığı gün dahi Bulgarlar ileride göreceğimiz üzre düşman hakkında seferberliğin son günlerindeki vaz'iyyetden başka yeni bir şey bilmiyorlardı.

Üçüncü Ordu'nun tecemmu' tafsîlâtına vâkıf değiliz. Tecemmu' vaz'iyyeti ber-vech-i âtî teklîf edeceğim tarzda tertîb edilmiş olsa idi ihtimâl 3. Ordu kıta'âtının büyük bir kısmı 5 Teşrîn-i evvel'de harekete başlayacak kadar ilerleyememiş olurdu.

Fakat her ne olursa olsun ya mevcûd kıta'ât kâfî görülerek ta'arruz başlar veyâhud tecemmu'un arkası alınıncaya kadar bir iki gün daha sabır edilir, herhâlde düşman arâzisine girdikden sonra ne yapılacağı unutulmuş gibi kuvvetlerin bir kısmıyla durarak etrâfa bakmak hatâsı yapılmamış ve bu hatânın intâc edebileceği tehlikeye ma'rûz kalınmamış olurdu.

Bulgar Ordusu'nun ber-vech-i âtî tecemmu' etmiş olması münâsib olurdu:

a) Makedonya'da Bulgar hissesini elde etmek husûsu siyâseten halledilmeli ve burada bir tek Bulgar bulundurulmamalı idi.

II/[7]

b) Garbî Trakya'ya karşı nihâyet 2-3 alay muvazzaf piyâde ile münâsib mikdârda top vesâ'ire bırakarak bunları mahallî müstahfızlarla takviye etmeli ve buna tedâfü'î vazîfe tahmîl edilmeli idi.

c) Mütebâkî kuvvetle mütecânis nizâm-ı harbde 9 fırka teşkîl ederek (cebel teşkîlâtı müreccehan sol cenâh fırkalarında) bundan üç ordu vücûda getirmeli ve bunlardan 1. Ordu Tunca tarafında, 2 ve 3. ordular 1. Ordu sol cenâhından Umûrfakih, Alagün civârına kadar olan sâhada tecemmu' etmeli idi. Bu sûretle tecemmu' mıntıkası kuş bakışı 85 km imtidâdında bulunurdu.

d) Mevcûd süvâri bir fırka ve bir livâ hâlinde teşkîl edilmeli, fakat bunlara be-heme-hâl topçu rabt etmeli idi. Livâ ordu merkezinde bulunarak fırka sol cenâh ilerisine gelmeli idi.

e) Tecemmu', son gün kolbaşları hudûda yanaşmış olacak vecihle tedricen ileri sürülmeli ve kıta'ât ileriye yanaşdırılmalı idi (Ma'a-mâ-fîh cüz'i-tamların yürüyüş umklarından daha az bir umka girmemeleri şartıyla).

Bundan sonra sûret-i hareketi ber-vech-i âtî tasavvur edelim:

Seferberlik ve tecemmu'u uzun zamana muhtâc olan Osmanlı Ordusu, kuvâ-yı fâ'ikesinden istifâde etmek isterse her şeyden evvel vakit kazanmak mecbûriyyetinde olub tecemmu'nu sûret-i umûmiyyede ne kadar geride yaparsa o nisbetde müstefîd olurdu.

Fakat Gelibolu istikāmetinde geriye gidememek lüzûm-ı tabi‘isine mukābil İstanbul istikāmetinde de ta pâyitahtın önüne kadar sokulmak câ’iz olamayacağından Osmanlı Ordusu’na daha ziyâde Şarkî Trakya’nın vasat kısımlarında tesâdüf etmek muntazır olabilirdi. Bu ihtimâle karşı Bulgar Ordusu’nun hudûdu geçdikden sonra a‘zamî adedde yoldan istifâde ederek ve tesâdüf etmesi melhûz kuvvetli setr hatlarını sür‘at-i mümküne ile kırmağa çalışarak cenûb-ı şarkiye doğru ilerlemesi ve bu hareketi Edirne’ye karşı kal‘anın şark cebhesinde asgarî kuvvetle, 1-1,5 fırka ile setretmesi îcâb ederdi. Şayed Osmanlılar toplayabildikleri kuvvetle Kırkkilise ve Edirne hattında iseler Bulgar maksadına daha muvâfık olduğu bedîhî olan bu ihtimâl karşusunda ber-vech-i bâlâ tarz-ı hareket en serî‘ ve emin netîce istihsâline kâfî idi. Kezâlik Osmanlılar şayed mevcûd kuvvetleriyle Edirne’ye istinâd ederek Tunca şark veya garbında bulunuyorlarsa sağ cenâhlarının ihâtasıyla yine parlak bir netîce istihsâli me’mûl olurdu.

Yalnız şu noktalar şâyân-ı dikkatdir: Ta Alagün’e kadar yayılacak olan Bulgar Ordusu sol cenâhı Istranca şu‘abâtı arasından Kırkkilise istikāmetinde yol bulabilecek mi idi? Kezâlik yan yana toplanacak bu 9 fırka cenûb-ı şarkî istikāmetinde hiç olmazsa 9 aded maksada muvâfık yola mâlik olabilir mi idi? Bulgar arâzisindeki hudûda giden yolları ıslâh etmek kendilerine â’id bir iş idi. Hudûd cenûbunda Kofçağız havâlîsindeki yollar ise hakîkatde ta‘kîb olunan Ermeni Mahallesi-Keşirlik-Elmacık-Kadıköy

ve Gaibler-Devletliağaç-Erikler yollarından daha fenâ değildi. Bâ-husûs ekseriyyetle cebel teşkîlâtı ile techîz edilecek sol cenâh fırkaları bu yollarda pekâlâ hareket edebilirdi.

Edirne ile Kırkkilise arasında bu hattın şimâl ve cenûbundaki sâhada ise 1/126 bin mikyâsındaki Bulgar haritasında gösterilen köylerden pek çok fazla yeni köyler vardı. Bu köylerin vücûdunu öğrenmek Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi’nin vazîfesi idi. Kezâlik ufak bir etüd tekmîl bu mevâki‘ arasında güzel havâlarda kābil-i hareket ve istifâde birçok yollar olduğunu meydâna çıkarırdı. Fenâ havâlarda ise haritada mevcûd yolların dahi kābiliyyet-i hareketi tamâmen tâli‘ ve tesâdüfe bağlı idi. Bâ-husûs hakîkatde de Bulgarların birçok yollardan ayrı ayrı livâlarla hareket etdiklerini göreceğiz. Bu yollardan pek a‘lâ fırkalar hareket edebilir ve bu sûretle muvâzî 8-9 yol bulunmuş olurdu. Bir de o kadar yanaşık hareket esnâsında i‘âşe ve geri hidemâtı müşkilâtı mevzû‘-i bahs olabilirse de esâsen hasâdı ta‘kîb eden aylarda tekmîl Trakya köylerinde mevcûd olan külliyetli zâhire, hayvanât sürüleri bu müşkili mühim derecede tahfîf edebileceği gibi başlıca öküz arabalarından mürekkeb olan Bulgar kolları da arâzinin müşkilâtını kolayca iktihâm edebilirdi.

Tekmîl bu müşkilâtın netîcesi yevmiyye kat‘ olunan mesâfeyi belki de 15-20 km’ye indirmekden ibâret kalırdı. Bu ise hiç de kābil-i ihmâl bir hâsılat değildi.

Edirne’nin garb cebhesi, Garbî Trakya cebhesi eğer bu sırada fazla kuvvete ihtiyâc gösterirse Filibe etrâfında toplanmakda olan ihtiyât kıta‘âtından mürekkeb 11. Bulgar Fırkası peyderpey bu işlere tahsîs edilirdi.

Aksi takdîrde muvazzafların arkasından yola çıkacak müstahfız kıta‘âtı bu işlere kifâyet ederdi.

Bulgarların pek büyük bir kıymet daha atf etdikleri planlarının çürüklüğünü şöylece sûret-i umûmiyyede bir kere daha tedkîk etdikden sonra harekât-ı hakîkiyye ber-vech-i âtî tafsîl olunur.

2. Hareketden Evvel Son Hazırlıklar

Bulgar ordularının harekât-ı hakîkiyyesine dâ’ir bugün elimde mevcûd vesâ’ik 3. Ordu ve Süvâri Fırkası’nın bir derece daha mufassal 1 ve 2. orduların harekâtını ise ancak sûret-i umûmiyyede ta‘kîbe müsâ‘id olduğundan bahs-i âtî bunlara nazaran imkân dâhilinde tahrîr edildi.

Bulgar orduları harekâta Karargâh-ı Umûmî’nin şu emirleri ile başladı:

a) 4 Teşrîn-i evvel’de “Harekâtın 5 Teşrîn-i evvel’de başlamasının ağleb-i ihtimâl olduğunu” ta‘mîm eyledi ki bu emri 3. Ordu 4 minh zevâlinde aldı.

II/[9]

b) 4/5 minhde i‘lân-ı harb beyânnâmesi ta‘mîm edildi. Bunu aynen görmek mümkün olamadıysa da 3. Ordu’nun ta‘mîm etmiş olduğu şu beyânnâmeye nazaran K. U. beyânnâmesinin de aynı me’âlde olması ağleb-i ihtimâldir:

3. Ordu Emri Numro (7) Istıralca

5 Teşrîn-i evvel 1912

Üçüncü Ordu Askerleri!

Büyük ân geldi. Harb i‘lân edildi. Bulgaristan hükûmeti asırlardan beri ta‘kîb etdiği makâsıdının istikbâl ve mukadderâtını bize tevdî‘ ediyor. Çar ve vatan bizi henüz taht-ı esâretde bulunan kardaşlarımızı tahlîs gibi bir vazîfe-i âliyyeye me’mûr ediyor. Milletdaşlarımız olan milyonlarca Makedonyalı ve cenûbî Trakyalılar zincir esâretlerini kırmak ve müneccîleri sıfatıyla boyunlarımıza sarılmak içün bize intizâr ediyorlar. Bütün âlem-i medeniyyet bizim asırlık hasmımızla vukū‘ bulacak mücadelâtımıza kemâl-i hayret ve hürmetle nasb-ı nigâh ediyor. Bu âlî mücâdele de nefsimizi, menâfi‘-i husûsiyyemizi ber-taraf edelim. Hür

milletimizin nâmûs-kâr askeri sıfatıyla hayâtımızın bugünden i‘tibâren bize değil, ancak vatanımıza ve sevgili başkumandanımıza â’id olduğunu derhâtır eyleyelim.

Üçüncü Ordu Askerleri!

Bize Edirne’nin müşkil menâtıkında cevlân etmek ve beşyüz senelik hasmımızla kuvvetlerimizi denemek gibi müşkil ve fakat şânlı ve ulvî bir vazîfe teveccüh ediyor. Biz şânlı Krum ile Simeon’un muhârebe etdikleri Istranca balkanının sarp sırt ve tepelerinde çarpışacağız. Bu kahramanların ahfâdından olduğumuzu unutmayalım. İstanbul surları bir kere daha Bulgar tanîn zaferiyle lerze-nâk olacakdır.

Askerler!

Allah bizim yardımcımızdır. Sancağımızın şân ve şevkle temevvücünü temennî edelim ve muhârebeye kemâl-i harâret ve fedâkârî ile atılalım. Meydân-ı muhârebede öleceklerin isimleri ahfâddan ahfâda kemâl-i hürmet ve takdîr ile intikāl edecek ve şu âlî mücâdeleden avdet edecekler bu necât harbine kendisinin de iştirâk etmiş olduğunu lisân-ı mefharetle evlâd ve ahfâdına hikâye eyleyecekdir.

Yaşasun başkumandan!

Yaşasun anavatanımız Bulgaristan!

Şânlı muzafferiyete ileri! Hora!

Bu emrim bütün bölük ve bataryalarda ve her nev‘i kıta‘âtda kumandanlar tarafından kırâ’at olunacakdır.

3. Ordu Kumandanı Ferîk Dimitriyef

Aslına mutâbıkdır. Harekât Şu‘besi Müdîri Binbaşı Nikolof

İnsanın iyi veya fenâ bir te’essürle müte’essir ve müteheyyic olduğu ânlarda daha kolay izhâr-ı zamîr edeceği ne kadar doğrudur! Diplomatlarının mes’uliyet-i harbi bize yükletmek, yoksa kendilerinin son derecede sulh ve sükûn tarafdârı olduklarını âleme anlatmak içün çalışub çabâlâmalarına mukābil 3. Ordu kumandanı, hemân hiçbir mâzî-i askeriye ve mefâhire mâlik olmayan Bulgar Ordusu’nun büyük bir cidâle girişmek üzre olduğu şu ânın verdiği heyecânın taht-ı te’sîrinde ne kadar açık ve askerî bir samimiyetle derdini döküyor!

II/[10]

Siyâsetde hak ve hakîkat ve fazilet olsa idi Balkan Harbi’ne kimlerin sebebiyet verdiğini ve mes’uliyet-i harbin kime râci‘ olduğunu anlamak içün başka bir vesîka aramağa ihtiyâc kalmazdı! Koca Radko Dimitriyef, eğer mağlûb olsa idiniz, bu beyânnâmenin ötesine berisine harbe bizim sebebiyet verdiğimiz hakkında birkaç kelime sıkışdırmakdaki ihmâlinin cezâsını ne kadar ağır çekerdik!

Zavallı Bulgar Ordusu! Kuvve-i ma‘neviyye ki yükselinmek içün sana, orta hacimde hiçbir kitâbda ismi görülmeyen bir takım serkerdelerin asırlarca evvel dağlardaki harekât-ı serseriyânesi der-hâtır etdirilmek istenebiliyor! Bedbaht Osmanlı Ordusu!

c) Başkumandanlık’dan verilen harekât emri:

Karargâh-ı Umûmî Direktifi Numro (1)

Eski Zağra’dan

4 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 6 sonra

Türk Ordusu’nun 45-17-15 kuvvetindeki kıta‘âtla Kırcaali’den Vasilikoz’a kadar birinci hatda hudûd boyunca münkasım olduğu, Edirne-Süloğlu-Kırkkilise mıntıkasında ikinci hatda 31-22-23 kuvvetinde kıta‘ât bulunduğu anlaşılıyor.

Kral hazretleri emir buyuruyorlar:

1- Yarın (5 Teşrîn-i evvel [1]912) sa 7 evvelde harekât-ı askeriyye başlayacakdır.

2- 2. Ordu Kumandanı Ceneral İvanof mevki‘-i müstahkem etrâfında bir tarassud kıt‘ası teşkîli maksadıyla Edirne’ye doğru ilerleyecek ve kal‘anın te’sîrini hükümsüz bırakarak Edirne-Kırkkilise mıntıkasındaki kuvâ-yı asliyyemizin harekâtını setr ve te’mîn edecekdir. Bu maksadla:

a) Fırka 8 Meriç’in iki sâhilinden hareket edecekdir.

b) Fırka 9 bir livâsıyla Kavuralan-Direnci-Lefke-i Rumi istikāmetinde hareket edecekdir.

c) Fırka 9’un iki livâsı Kavaklı-Yeniköy-Soğucak-Kerçeçi Hasköy istikāmetinde ilerleyecekdir.

d) Muvakkaten 2. Ordu emrine verilen Fırka 3’ün 1. Livâsı Fırka 9’un iki livâsı gerisinde olmak üzre Vakıf-Büyük Tatarköy yolunu ta‘kîb edecek ve îcâbında bunları takviye ve 1. Ordu ile irtibât hâsıl eyleyecekdir.

İkinci Ordu kıta‘âtı düşman müfrezelerini işgāl eyledikleri ileri mevâzi‘den tard etdikden sonra mevki‘-i müstahkeme doğru takarrüb edecek ve kal‘a topçu ateşinin dâ’imâ te’sîri hâricinde bir tarassud hattı te’sîs eyleyecekdir. Bu maksadın te’mîni içün mevki‘-i müstahkemden gelen en mühim istikāmetlerde müdâfa‘a merâkizi vücûda getirilecek ve bu sûretle garnizon kıta‘âtının muhtemel olan hurûc harekâtına mâni‘ olunacakdır. Kuvvetlerin en büyük kısmı garnizon kıta‘âtı tarafından mevki‘-i müstahkem hâricinde yayılacak her gûnâ teşebbüsâtı akîm bırakacak sûretde müstahzar müdâfa‘a merâkizi gerisinde manevra kıta‘âtı olarak toplu bulunacakdır.

3- 1. Ordu Tunca Nehri'yle Paşaköy-Küçükboyalık-Dere Mahallesi-Kocaköy-Vaysal-Tatarlar (bu mevâki‘ dâhil) yolu arasında hareket edecekdir. Pîşdârları yarın Hamzabeyli-Astrika Bayırı-Vaysal şimâlindeki 550 tepesi hattına varacakdır.

II/[11]

Bu ordunun vazîfesi Edirne ile Kırkkilise arasındaki bütün Türk kuvvetlerini def‘ ve tard etmekdir. Oldukça mühim Türk kuvvetlerinin Kırkkilise'de tecemmu‘ etdiklerini nazar-ı dikkate alarak ordunun sol cenâhına müntehî yollara ehemmiyet verilmesi hâssaten tavsiye olunur.

İkinci Tarassud Ordusu Edirne etrâfında kesb-i kuvvet etdikden sonra 3. Fırka'nın livâsı fırkasına iltihâk edecekdir.

4- 3. Ordu Başkumandan kral hazretlerinin emrinde bulunacakdır. Bu ordu yarın pîşdârlarıyla Yeniköy-Ahlatlı hattına, kısm-ı küllî kolbaşlarıyla Gündüzler-Ormanköy-Gümrükköy hattına varacakdır.

Muvakkaten 3. Ordu emrine verilmiş olan Süvâri Fırkası evvelce verilen vazîfenin îfâsında devâm edecekdir.

5- Harekât-ı askeriyye inkişâf edince 2 ve 1. ordular arasında mu‘ayyen bir irtibât te'essüs edecek, İkinci Ordu muhârebenin alacağı şekle göre hareketini tertîb edecek ve bir ordunun hareketi diğerinin vaz‘iyyetine tâbi‘ kalacakdır.

6- Hedef ve maksada vusûl içün ordu kumandanları kendi teşebbüs-i şahsilerinde iş bu emirle mukayyed değildirler.

7- Karargâh-ı Umûmî Eski Zağra'da bulunacakdır.

Harekât-ı askeriyye emirlerinin esâsı içün ma‘lûm olduğu üzre evvel emirde mevcûd ma‘lûmâta göre düşmanın vaz‘iyyeti ve harekât-ı muhtemelesi hakkında etrâflı bir muhâkeme yaparak bunlardan düşman içün en fâ'ideli ve bizim içün en mazarr olan tarz-ı hareketi meydâna çıkarmak, bununla maksad ve gāyemizin ne dereceye kadar tevâfuk veya te‘âruz edeceğini kesdirmek lâzım olub bundan sonra da düşmanın bu hareketini en mü'essir sûretde ibtâl ile berâber maksadımızı en emin sûretde istihsâl içün îcâb eden harekât emrolunur. Ancak mâdûnun kendiliğinden yapamayacağı husûsâtın zikr edilmesi ve diğer husûsâtın mâdûnun teşebbüs-i zâtisine terk edilmesi ise şartdır. Bu esâsât ber-vech-i bâlâ menkūl emre tatbîk edilince: Bir kere Bulgar Erkân-ı Harbiyye'sinin Osmanlı Ordusu'nu ne sûretle kabûl etmiş olduğunu anlamak veya bu bâbda ma‘kūl bir netîceye varmak hemânde gayr-i kābildir.

Bulgar K. U.'si 1 Teşrîn-i evvel'de:

Kırkkilise civârında	19-4-13	

Edirne	13-2-7	
Bu iki mevki‘ arasında ve İb‘al ve Sülüoğlu havâlîsinde	12-19-2	50-25-22
Tırnovacık’da	3-0-0	
Vize havâlîsinde	3-0-0	

Dimetoka-Uzunköprü-Babaeski hattında 26- 0-16

Dersa‘âdet, Tekfurdağı vesâ’irede 60-16-42

136-41-80 olduğunu ta‘mîm eylemişdi.

Bâlâdaki emirde ise: Kırcaali’den Vasılikoz’a kadar birinci hatda hudûd boyunda 45-17-15, Edirne-Süloğlu-Kırkkilise’de 31-22-23= 76-39-38 kuvvetinde düşmandan bahs olunuyor.

II/[12]

Buna nazaran 1 Teşrîn-i evvel ta‘mîminde ki süvârinin mühim hiçbir haber alamamasına nazaran vesâ’it-i sâ’ire ile alınmış ve binâ’en-‘aleyh lâ-akall 2-3 gün evveline â’id haberler olması îcâb eder, Edirne- Kırkkilise-Vize hattında 50-25-22 olduğu bildirilmişken 5 minh emrinde Kırcaali-Karadeniz havâlîsinde birinci ve ikinci hatda 76-39-38 olduğu ta‘mîm edilmesine nazaran piyâde farkı Kırcaali’ye â’id bile kabûl edilse süvâri ve topçu cihetiyle hâsıl olan mühim fazlalık Osmanlı Ordusu’nun Kırkkilise-Edirne hattında toplanmakda olduğuna kuvvetli bir ihtimâl ile delâlet edebilirdi. Kezâlik bu son ma‘lûmâtın yine bir kaç gün evveline â’id olması bedîhî olmakla 5 Teşrîn-i evvele kadar geçecek zaman zarfında Dersa‘âdet’de ve gerideki kıta‘âtdan mühim bir kısmının bu hatta gelmiş olması pekâlâ vârid olabilirdi. Gerçi bu Bulgarlar içün fâ’ideli ve düşman içün zararlı bir sûret-i hareketdi; Osmanlı Ordusu ancak daha geride tecemmu‘ etmekle a‘zamî kuvvet istihsâl edebilirdi fakat ma‘lûmât-ı vâride Kırkkilise-Edirne hattında bir muhârebe ihtimâlini şimdiden pek a‘lâ nazar-ı dikkate aldırmağa kifâyet ederdi.

Halbuki emrin ne metninde ve ne rûhunda böyle bir muhârebenin nazar-ı dikkate alındığını gösteren bir şey yokdur.

Emirde mezkûr mevâda nazaran düşmanın Kırkkilise ve Edirne’de iki kuvvetli grupla bulunarak buralardaki mevâki‘-i müstahkemeden istifâde edeceği, iki mevki‘ arasında da za‘îf kuvvetler bulunduracağı fikrinin kabûl edilmiş olduğu zannedilebilir. Âdetâ Bulgar Ordusu’nun ilk hedefi biri oldukça müstahkem diğeri ehemmiyetsiz iki mevki‘den ibâret kalıyor; düşmanın

seyyâr ordusunu arayub bulmak mevzû‘-i bahs olmuyor. Buna nazaran 2. Ordu doğruca Edirne’ye sevk ediliyor, Birinci Ordu’ya da Kırkkilise ile Edirne arasında bulunabilecek Osmanlı kuvvetlerini tard ederek vaz‘iyyeti tavzîh eylemek vazîfesi veriliyor; 3. Ordu’ya ise diğer ordular sanki başkumandanın emrinde değilmiş gibi, (başkumandanın emrindesiniz) denerek K. U. emrinde İhtiyât Ordusu olmak üzere şimdilik Birinci Ordu’yu solu gerisinden ta‘kîb eylemek vazîfesi veriliyor ve görünüşe nazaran bu ordu Kırkkilise mevki‘inin zabt ve işgāline tahsîs edilmek isteniliyor. Halbuki bidâyet-i harekâtda biraz te’ehhürü dahi dâ‘î olsa vaz‘iyyet henüz az çok kābil-i tashîh idi. Ve vaz‘iyyet-i hakîkiyyeye nazaran 7’de Osmanlı Seyyâr Ordusu’na lâ-akall 6 fırka ile temâs edilerek 8’de muhârebe-i kat‘iyyeye başlanılmış olurdu. Halbuki hakîkatde Osmanlı Ordusu eğer ta‘arruza kalkmasa idi muhârebe-i kat‘iyye ancak 10’da başlardı ve bu muhârebeye Osmanlı Seyyâr Ordusu karşusunda nitekim olduğu vechle yine a‘zamî 4-4,5 fırka ancak iştirâk ederdi. (Edirne müstesnâ).

Emrin şekl-i tahrîri de maksada muvâfik olmakdan uzakdır ve tenâkuzlarla doludur. Meselâ 2. Ordu’ya “…kal‘anın te’sîrini hükümsüz bırakarak Edirne-Kırkkilise mıntıkasıdaki kuvâ-yı asliyenin harekâtını setredecek” denmişken Fırka 8 Meriç tarafından, Fırka 9 Lefke-i Rumi-Kerçeci Hasköy istikāmetinde hareket etdiriliyor. Fırka 3’ün bir livâsı da Tunca garbında bırakılıyor.

II/[13]

Ve daha sonra “Garnizon kıta‘âtının Tunca ile Meriç arasında hurûc harekâtına mâni‘ olunacakdır” deniyor ve mâ-ba‘dında “Kuvvetin en büyük kısmı garnizon tarafından mevki‘-i müstahkem hâricinde yapılacak her gûnâ teşebbüsâtı akîm bırakacak sûretde müstahzar mevzi‘ler gerisinde kalacakdır” deniyor. Halbuki Osmanlı ordu-yı aslîsi Tunca’nın şarkında ise kal‘anın yegâne sâha-i fa‘âliyyeti de Tunca’nın şarkı olurdu. 2. Ordu’nun buna karşı umûm orduyu setr vazîfesi de en ziyâde Tunca şarkında olmak lâzım gelirdi. Her ne sebebe mebnî olursa olsun bu vazîfeyi Tunca garbında yapabilmek içün yegâne çâre ise 2. Ordu’nun bilâ-tereddüd kal‘aya ilerleyerek mevki‘-i müstahkemi yakından tazyîk etmesi, hücûm tehdîdinde bulundurması hatta hücûm etmesi idi. Kal‘a’nın garnizonun hiç olmazsa bir kısmı ancak bu sûretle tesbît edilebilirdi; kal‘anın uzağında müstahzar mevzi‘ler gerisinde oturmakla kal‘anın Tunca şarkındaki te’sîri asla ibtâl edilemezdi ve nitekim edilemedi.

1. Ordu’ya da bilâ-tereddüd ve yalnız başına ta‘arruzî vazîfe veriliyor ve îcâbında sol cenâhını ta Kırkkilise’ye kadar temdîd edebileceği söyleniyor. Halbuki Kırkkilise ile Edirne arasında mühim Osmanlı kuvvetleri varsa bir tarz-ı hareket bu orduyu vakitsiz bir felâkete pekâlâ sevk edebilirdi. Ma‘a-mâ-fîh buna rağmen 5’de yalnız kolbaşlarıyla hudûdu geçmesi emrediliyor, bu sûretle bâlâdaki tehlikeye mahall kalmıyorsa da ta‘arruzî vazîfe de sukūt

ediyordu. Üçüncü Ordu'nun ihtiyât vazîfesi hakkında ise evvelce lüzûmu kadar serd-i efkâr edildi.

Beşinci madde dahi 6. maddenin vermekde olduğu serbesti-i zâhiriyye rağmen tekmîl kumandanların elini bağlayacak bir mâhiyyetdedir. 1. Ordu sûret-i umûmiyyede 2. Ordu'ya rabt edilmiş gibi göründüğü hâlde hangi ordu diğerinin harekâtına esâs teşkîl edeceği tasrîh edilmemişdi.

Süvâri Fırkası'nın vazîfesi de gayr-i kābil-i tefehhümdür. İlân-ı harbden evvel hudûdu ve 3. Ordu'nun tecemmu'unu setretmekde olan Süvâri Fırkası'nın harekâtı başladıkdan sonra vazîfesi tamâmen ta'arruzî ve yegâne hedefi düşmanın keşfi olmalıdır.

Emr-i muhâberedeki te'ehhürât ise büsbütün şayân-ı dikkatdir. Bu emir sa 12,45 evvel de ya'nî ancak 6 sâ'at 25 dakika da 3. Ordu'ya gelebilmişdir!

II/[14]

3. 5 Teşrîn-i evvel 1328 (1912)

a. Üçüncü Ordu'nun Harekâtı

(Kroki numro 2)

Üçüncü Ordu Kumandanlığı da bâlâdaki direktif üzerine 3,5 sâ'at sonra şu emri verdi:

3. Ordu Emri Numro (8)

Harita 1/126.000

Istıralca

5 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 4 evvel

Vârid olan ma'lûmâta göre düşman 75 tabur, 38 batarya, 40 süvâri bölüğü kuvvetinde olarak hudûdun Kırcaali-Karadeniz kısmında ve Kırcaali-Dimetoka-Babaeski-Kırkkilise-İğneada hattına dağılmışdır.

1. Ordu Kızılağaç-Papasköy-Büyükderbend-Vakıf mıntıkasında tecemmu' etmiş olub bu ordunun sol cenâhı Papasköy-Paşaköy-Küçükboyalık-Dereköy-Kocaköy-Vaysal istikāmetinde ilerleyecekdir.

3. Ordu bugün 1. Ordu'nun şarkında ilerleyecek ve pîşdârlarıyla Yeniköy-Ahlatlı-Sülbova hattına ve kısm-ı küllî kolbaşlarıyla İçme-Ormanköy-Gümrükköy hattına varacakdır. Bunun içün:

1- İleride Umûrfakih, Ahlatlı, İçme karyelerindeki üç tabur ve iki top ile takviye edilmiş olan Süvâri Fırkası evvelce verilen vazîfenin îfâsına devâm edecek ve düşmanla sıkı bir temâs hâsıl ederek düşmanın kuvvetini öğrenecek ve sağ cenâhdan 1. Ordu ile, sol cenâhdan Pirgos Müfrezesi'yle te'sîs-i irtibât eyleyecekdir.

2- Fırka 4, Yanbolu-Beyköy-Başatlı-Mişeli-Küçükboyalık (dâhil) yolu ile Mahalle-Çaragan-Mansarlı-Gedikli-Saranlı-Yeniköy-Yorgucuköy-Gündüzler-Ahlatlı yolu arasındaki yollardan hareket edecek ve fırka karargâhı Taştepe'de bulunacakdır. Yakın keşfiyât Küçükboyalık-Yaylacık hattına kadardır. Menzil mebde'-i noktası Istıralca'dadır. Menzil hattı fırka yürüyüş mıntıkası dâhilinde fırkaca intihâb olunacakdır.

3- Fırka 6 (Y 3 Vidin hâric) Fırka 4 şarkından Hasanhoca-Tırnova-Türkmen-Boynika-Aleksandırköyü-Ormanköy-Receb Mahalle (dâhil) yoluna kadar olan sâhada hareket edecekdir. Fırka karargâhı Receb Mahalle'de bulunacakdır. Yakın keşif Yaylacık-Kızılcakilise hattına kadardır. (Menzil ….Fırka 4'de olduğu gibi)

4- Fırka 5, Fırka 6 şarkından Avlalı-Arpah-Durutlu-Boyluca-Draka-Büyükpınar-Istıraj Bayırdağı (dâhil) yoluna kadar olan sâhada hareket edecekdir. Fırka karargâhı Gümrükköy'de bulunacakdır. Yakın keşif Kızılcakilise-Umurfakih-Alagün hattına kadardır. (Menzil…. Fırka 4'de olduğu gibi)

5- Fırkaların pîşdâr kolbaşıları sâ'at 8,30 evvelde İncikli-Eşekli-Kemen-Burgucuköy-Aleksandırköy-Boyluca hattından geçecekdir.

6- Gece ileri karakol hattı Küçükboyalık-Yeniköy-Yaylacık-Karabayır-Istıraj Bayırdağı-Karakütük hattıdır.

II/[15]

7- Ben sâ'at 11,59 evvele kadar Istıralca'da bulunacağım. Ba'dehû Avlalı-İftana yoluyla Boynika Karyesine gideceğim. Telgraf muhâberesinin te'sîsine kadar benimle irtibât velespit, süvâriler ve otomobil ile te'mîn edilecekdir."

3. Ordu Kumandanı Ferîk Radko Dimitriyef

Aslına mutâbıkdır. E. H. Re'îs…..

Bu emir tedkîk edildikde:

Ordu, kolordu, fırka vesâ'irede bir seferin müddet-i devâmınca ve bu karargâhın bilâ-fâsıla vazîfesine devâm etdiği müddetçe harekât-ı askeriyye emirlerini, emr-i yevmileri ve hatta evrâk-ı adîye numrolarının kendi aralarında birden i'tibâren ale'l-nihâye teselsül etdirilmesinin mûcib-i fâ'ide olduğu ve Bulgar usûlünün taklide şâyân olduğu fikrindeyim. Bizde te'âmül olduğu üzere harekât-ı askeriyyenin her safhası içün birden başlamak üzere yeniden numro verilmesi ileride çok karışıklıklara mûcib oluyor. Kezâlik mütâla'ası içün haritaya tatbîki îcâb eden emirlerin bâlâsına bu emir yazılırken kullanılan haritanın mikyâs ve cinsini göstermekde bi'l-hâssa bize pek fâ'idelidir.

Dost ve düşmana â'id husûsâtın numro tahtında zikredilmemesine bizim usûlümüz müreccahdır.

Bir de burada hakîkatde olduğu gibi fırkanın birisi ertesi günü geride alıkonursa veya ileride yürüyüş bu kadar çok kol ile yapılamayarak arâzi îcâbı daha az adedde kol teşkîl edilecekse böyle çok kol ile yürümek bidâyetden i‘tibâren doğru olmaz.

Kezâlik yakın keşif de pek târiddir. Daha uzaklara imtidâd etmeli idi.

Bu emirle istenilen yürüyüş tûlleri sûret-i umûmiyyede ber-vech-i âtî idi:

	Emniyet hattı	Pîşdâr	Kısm-ı kolbaşı	küllî	Karargâh
Fırka 4	24	28	23		24
Fırka 4	24	19	23		26
Fırka 6	23	23	15		23

Süvâriye bu emirde de ve sarîh bir şey söylenmemişdi.

5 Teşrîn-i evvel’de Süvâri Fırkası’nın Harekâtı

Ordu kumandanlığı ordu emrinin tevzî‘inin gecikeceğini anlayarak ihtimâl diğer fırkalara da evvelce bir hazırlık emri vermiş ve Süvâri Fırkası’na sa 4,35 evvelde telgrafla şu emir verilmişdi: “Bugün harekât-ı askeriyye başlıyor. İçme ve Ahlatlı’daki müfrezelerde emrinize verildi. Ordu emri gönderilecekdir.”

Bu, güzel. Fakat süvâriye hiç olmazsa vazîfesi sûret-i umûmiyyede olsun bildirilse idi ber-vech-i âtî bu fırkanın günü heder etmesine meydân bırakılmamış olurdu. Fi’l-hâkika Süvâri Fırkası da

II/[16]

bâlâdaki emir üzerine fırkayı silâhbaşı etmekle ve “Keşf içün ba‘de-mâ tesettüre lüzûm kalmadığını” teblîğ ile iktifâ eylemiş ve ordu emrinin zaman-ı muvâsalatı olan sa 12,45 sonraya kadar bilâ-hareket kalmışdır. Halbuki müteşebbis bir Süvâri Fırkası kumandanı harekâta başlamak emrini aldıkdan sonra kendiliğinden hiç olmazsa uzak keşfiyâtı tertîb eder ve bir ân evvel keşif kollarını yola çıkarırdı.

Süvâri Fırkası ordu emri üzerine emr-i âtîyi vermişdir:

Süvâri Fırkası Emri Numro

Harita 1/126.000 Kızılcakilise

5 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 2 sonra

Düşman ve 1 ve 3. ordular harekâtı [Ordu emrinde olduğu tarzda]

Emir ve kumandama mevdû‘ ve refâkatinde 3 piyâde taburu ve 2 top bulunan Süvâri Fırkası 3. Ordu’nun cebhesini te’mîne, düşman keşfetmeğe ve onunla sıkı bir temâs hâsıl

eylemeğe, aynı zamanda sağdan 1. Ordu ile, soldan Pirgos Müfrezesi'yle te'sîs-i irtibâta me'mûrdur. Bunun içün mevâd-ı âtiyeyi emrediyorum:

1- Y 7 Dereköy- Ömerabbas yolu boyunca bir keşif bölüğü gönderecek ve bu bölük Küçükboyalık-Kocaköy-Vaysal (dâhil) yolu ile burada 1. Ordu ile irtibât te'sîs edecek-Yaylacık-Gaibler-Devletliağaç (hâric) yolu arasında keşfedecekdir. Karahamza-Eski Poloz istikāmetinde bir müstakil keşif kolu çıkaracakdır. Keşif bölüğü Vaysal-Karapınar Çiftliği-Devletliağaç hattında geceleyecek ve Devletliağaç'daki süvâri bölüğüyle irtibât te'sîs edecekdir. Alayın diğer iki bölüğü Gaibler karyesinde kısm-ı külliye iltihâk edecekdir.

2- Y 4 fırkanın pîşdârını teşkîl edecek, ve keşif bölüğünü Gaibler-Malkoçlar-Devletliağaç-Eski Poloz hattına çıkaracak ve bu bölük Gaibler-Karapınar Çiftlik (hâric) yoluyla Kızılcakilise- Pençov Mahallesi-Kanara-Taştepe yolu arasını keşfedecekdir. Pîşdâr kısm-ı küllisi Malkoçlar karyesinde geceleyecekdir.

3- Pîşdâr diğer bir bölüğü de Gaibler-Kanara Kofcağaz istikāmetine gönderecek ve bu bölük Kızılcakilise-Bancu Mahallesi-Taştepe (hâric) yol ile Kula-Burgoscuk-Koyva-Kadıköy (dâhil) yolu arasındaki yolları keşfedecek ve Tırnovacık istikāmetinde Pirgos Müfrezesi'yle kesb-i irtibât eyleyecekdir.

4- Her iki süvâri bölüğü biri Erikler, diğeri Kadıköy istikāmetinde olmak üzre iki zâbit keşif kolu çıkaracakdır.

5- Fırkanın kısm-ı küllisini teşkîl eden 1, 2. alaylarla Y 7'nin iki bölüğü Gaibler karyesinde geceleyecekdir.

6- Kıta'âtın muhârebe nakliyesi ile idâre nakliyelerinin birinci kademeleri kıt'aları ile birlikde hareket eyleyecek ve ikinci kademeleri Kızılcakilise karyesinde kalacakdır.

7- Y 24'ün taburu ile topçu takımı Kızılcakilise'ye gelerek burada geceleyecekdir. Ahlatlı'daki tabur Yaylacık karyesine, İçme'deki taburda Yeniköy'e gelerek geceleyecekdir. Madleş karyesindeki bölük bulunduğu mahalde kalacakdır.

8- Kızılcakilise karyesinde muvakkat bir hayvan hastahânesi te'sîs edilecek, buraya fırkaya mensûb kıta'âtın bi'l-cümle hasta hayvanları bırakılacakdır. Burada Y 4'den bir baytar küçük zâbit kalacakdır.

9- Ben kısm-ı küllî yanında Gaibler Karyesinde bulunacağım.

Süvâri Fırkası Kumandanı Mîrlivâ Nazlimof

Fırka E. H. Re'îsi Kā'imakām Farkof.

II/[17]

Süvâri Fırkası kumandanı ordu emrini ber-vech-i âtî tenkîd ediyor: "Anlaşılıyor ki süvâriye verilen vazîfe daha bidâyetde gayr-i mu'ayyendir. Çünkü bu vazîfe herhâlde şimdiye

kadar îfâ olunanın aynı olamazdı. Süvâri düşmanın kuvvetini tahkîk ve ihbârla tavzîf edilemezdi. Bunu ancak muhârebe ta‘yîn edebilirdi. Süvâri ancak düşmanın nerede bulunduğunu ve ne vaz‘iyyetde olduğunu ihbâr edebilir, bundan başka bir şeyi tahkîk edemezdi. Bundan da 3. Ordu Kumandanı’nın uzak keşif husûsunda sâhib-i ma‘lûmât olmadığı anlaşılıyor. Zâten bu hakîkat bi’l-âhire daha birçok delâil ile de tahakkuk eyledi.”

K. U.’nin ve 3. Ordu’nun süvârinin tarz-ı isti‘mâli hakkındaki fikirleri fi’l-hâkika tenkîdden kurtulamazsa da Süvâri Fırkası kumandanının bâlâdaki mütâla‘asıyla kendi emri de tenkîd hâricinde kalamaz. Günün nısfından fazlasını âtıl geçirdikden ve hiç olmazsa Sülbova’daki alayı Kızılcakilise’ye getirmedikden sonra akşama kadar kalan az vakitde Gaibler’den daha ileriye kısm-ı küllî ile gidebilmek pek mümkün değilse de keşif bölüklerinin serbesti-i harekâtına pek ziyâde takayyüd etmesi doğru olamaz. Kezâlik piyâde ve topçu da çok geride bırakılıyor, yarın kısm-ı küllisi hudûdu geçerken bir mukāvemete rast gelirse bunu kırmak te’ehhürâta ma‘rûz bırakılıyordu. Aynı sûretle İçme’de ve Ahlatlı’daki taburları da hiç olmazsa keşif bölüklerinin arkasından yürüterek bunların muhtemelen tesâdüf edeceği mukāvemeti kırmağa me’mûr etmeli idi. Bu emirde vakt-i harekete vesâ’ireye dâ’ir bir şey zikr edilmemesi de bizce gayr-i kābil-i tefehhümdür.

Diğer mühim bir nokta da pîşdâra şimdiden bu akşam Malkoçlar’da ikāmet etmesinin emredilmesinin ne dereceye kadar mümkün olduğudur. Hudûd boyunda bir mukāvemete rast gelirse mevcûd kuvvetle bunu kırmak pek güçdü ve emrin bu maddesi de kolayca gayr-i kābil-i îfâ olurdu. Bu kadar mechûlât arasında ikāmet hedefleri şimdiden verilemezdi. Binâ’en-‘aleyh bu emir fırka kumandanının da harb-i hazır mâhiyyetinin îcâbatını, hudûd muhârebelerini hiç de kavrayamamış olduğunu gösterir.

Süvâri Y 10 Y 1. Ordu emrine verildikden sonra fırkanın mevcûdu şu kalmışdı:

Y 1	Y 690	nefer	671	bârgîr
Y 2	“ 440	“	757	“
Y 4	“ 763	“	790	“
Y 7	“ 513	“	571	“
	2406		2489	

Sa 2 sonra da fırka karargâhı hareket etmiş, sâ‘at 4 sonra da keşif bölükleri ve keşif kolları, sâ‘at 5 sonra da pîşdâr hudûdu geçmişdi. İlk tesâdüf edilmiş Osmanlı köyü olan Malkoçlar ve Ruslardan mevrûs usûle teba‘an vahşiyâne sûretde yakılmış ve sâ‘at 7 sonra râddesinde fırka kısm-ı küllisi Gaibler’de toplanmışdı.

Süvâri daha hudûda gelmeden evvel Bulgar hudûd müfrezeleri Malkoçlar'a baskın yaparak burada tesâdüf etdiği bir Osmanlı süvâri keşif kolunu birkaç hayvan zâyi' etdirerek geriye atmış ve hudûd köyleri ve mevâki'i Osmanlılar tarafından tahliye edilmiş olduğundan (Bulgar rivâyeti) fırka bu gün hiçbir düşmana rast gelmemiş ve hiçbir haber alamamışdır.

Binâ'en-'aleyh Süvâri Fırkası'nın ilk günkü hareketi setr tertîbâtından toplanarak hudûdun birkaç kilometre cenûbuna geçmekden ibâret kalmışdır.

5 Teşrîn-i evvel 3. Ordu Piyâde Fırkalarının Harekâtı

a) 4. Fırka ber-vech-i âtî iki kol ile hareket etdi: (yürüyüş tertîbi)

Sağ kol: Piya Y 7, serî' ateşli To Y 5, Piya Y 19, Y 43, obüs taburu, bir istihkâm bölüğü, yarım süvâri bölüğü. Fırka emrine nazaran kolbaşı sâ'at 8 buçuk evvelde Türkmen'den geçecek ve Türkmen-Taştepe-İçme-Yeniköy yoluyla hareket edecek.

Sol kol: Piya Y 8, âdî ateşli To Y 5, Piya Y 31, Y 44, bir istihkâm bölüğü, yarım süvâri bölüğü. Fırka emrine nazaran kolbaşı sâ'at 8 buçuk evvelde Burgucuköy'ünden geçecek ve Burgucuköy-Gündüzler-Ahlatlı yoluyla yürüyecek.

Geride kalmış kıta'âtdan cebel To Y 2 K 4 Yanbolu'dan hareketle Yanbolu-Metrisköy- Osmanlı- Samalar- Kuleköy- Türkmen- Taştepe yoluyla buraya gelecek.

Fırka Sıhhıye Bölüğü Y 44'ü ta'kîb ile geceyi Türkmen'de geçirecek.

Yürüyüş sûret-i umûmiyyede arızasız cereyân eyledi ve 5/6 Teşrîn-i evvel'de 1. Livâ İçme'de, 2. Livâ Gündüzler'de, 3. Livâ Taştepe ve Gündüzler'de; Pîşdârlar Yeniköy ve Ahlatlı'da, fırka karargâhı Taştepe'de hâl-i ikāmete geçdi.

b) 5. Fırka: Ber-vech-i âtî hareket etdi:

Sağ kol: 1. Livâ, serî' To Y 1 T 1, bir süvâri takımı, bir istihkâm bölüğü. Kolbaşı sâ'at 8 buçuk evvelde Boyluca'dan geçecek (?) ve Başlı-Tonuzlar-Kopadin-Gümrükköy-Selbova tarîkiyle yürüyerek pîşdâr Selbova'da kısm-ı küllî Gümrükköy'ünde hâl-i ikāmete geçecek.

Sol kol: 2. Livâ, 3. Livâ, To Y 1 serî' T 2, 3, iki serî' cebel bataryası, 2 takım süvâri, bir istihkâm bölüğü. Kolbaşı sâ'at 8 buçuk evvelde Poyluca'dan geçecek sûretde Arpah-Doruklu-Poyluca-Dıraka-Büyükpınar-Tatarköy yolunu ta'kîben ilerleyecek, pîşdâr Tatarköy'de, kısm-ı küllî Büyükpınar ve Derbend'de geceleyecek.

Sol koldan bir tabur ve bir süvâri takımı cenâh muhâfızı olarak Hasbeyli- Cumalı Harmankırı-Bey Mahallesi- Belila yoluyla hareket edecek.

II/[19]

Fırka karargâhı Gümrükköy'e gelerek burada geceledi.

c) 6. Fırka: Bir koldan, ileride ¾ süvâri bölüğü, bunun gerisinde 3 tabur pîşdâr, mütebâkî 5 tabur ve 9 batarya kısm-ı küllî olarak sâ'at 8 buçuk evvelde Yorgucuköy-Hasanköy-

Pop[y]luca hattından kolbaşıyla geçecek sûretde hareketle Tırnova-Türkmen-Boynika-Aleksandr köy-Ormanköy yolunu ta‘kîben Receb Mahalle’ye yürüdü ve pîşdârla fırka karargâhı Receb Mahalle’ye, kısm-ı küllî Aleksandırköy ve Ormanköy mıntıkasına vardı. Bu fırkanın gerideki livâsı bugün Istıralca’nın cenûbuna varmışdı.

d) Ordu karargâhı Boynika’da geceledi.

Bu sûretle ilk hareket muntazaman ve emrolunduğu tarzda cereyân eyledi.

b. 1 ve 2. Orduların Harekâtı

(5 Teşrîn-i evvel vaz‘iyyet-i umûmiyye krokisine mürâca‘ât)

Bu bâbda ma‘lûm olan şimdilik şudur:

1. Ordu Tunca şarkında kolordu başlarıyla Tunca ile-Kocaköy arasında hudûda yanaşdı ve sûret-i umûmiyyede Askirika Bayırı-Şakirbaba Tepesi-Elemenli sâhasında hâl-i ikāmete geçdi. Ordu karargâhı yine Kızılyenice’de idi.

2. Ordu emrolunduğu tarzda hudûdu geçdi. 8. Fırka’nın Meriç cenûbundan hareket eden kısmı (muhtemelen iki livâ) Tanef Süvâri Livâsı’yla birlikde [bu livânın nizâm-ı harbi: 3’er bölüklü Sü Y 3, 6, 4 tüfenkli bir makineli tüfenk bölüğü. 40 atlıdan mürekkeb bir istihkâm takımı] Kurtköy, Mozen-Karabağ ve Cisr-i Mustafa Paşa İstasyonu-Çirmen, istikāmetlerinde hudûdu geçdi. Hudûd kıta‘âtıyla ufak tüfenk müsâdemeler yapdı.

Meriç şimâlinden ilerleyen 8. Fırka kıta‘âtından bir kol (takrîben bir muhtelit alay) Cisr-i Mustafa Paşa’ya girdi. Cisr-i Mustafa Paşa Köprüsü Osmanlı kuvveti tarafından tahrîb edilmek istenilmiş ve fakat kolayca ta‘mîr edilen 10-15 metrelik bir tahrîbâtdan başka bir şey yapamamışdı. Fırka 9 kıta‘âtı muhtemelen kolbaşlarıyla hudûd boyuna gelerek tevakkuf etdiler.

Pergos Müfrezesi: Ordu sol cenâh müntehâsında 10. Hudûd taburuyla bir müstahfız taburundan mürekkeb olarak teşkîl edilen Pergos Müfrezesi 5/6’da Tırnovacık şimâlinde, hudûd gerisinde idi.

Karargâh-ı Umûmî Eski Zağra’da kaldı.

4. 6 Teşrîn-i evvel 1328

a. Üçüncü Ordu’nun Harekâtı

(Kroki numro 3)

Karargâh-ı Umûmî 6 Teşrîn-i evvel’de harekete devâm içün emre intizâr lüzûmunu bildirmiş olduğundan ordu ancak 6 minh sâ‘at 4 evvelde gelen şu emre intizâren yeni bir şey emretmemişdi:

Eski Zağra'dan 5 minh sâ'at 2,8 sonra: "Yarın (6 Teşrîn-i evvel) pîşdârlarla Malkoçlar-Panço mahallesi hattına ve kısm-ı küllî kolbaşlarıyla Yaylacık-Kızılcakilise hattına muvâsalat edilecekdir."

Bunun üzerine ordu âtîdeki emri verdi:

Üçüncü Ordu Emri Numro (9)

1/126000 (3 verstlik harita) Boynika

6 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 6 30 evvel

Düşman hakkında ma'lûmât eskisi gibidir.

1. Ordu'muz dünkü gün pîşdârıyla Uzunbayır-Hamzabeyli-Tekiye-Sakrika Bayır-Şakirbaba Tepesi- Kocaköy hattını işgāl etdi.

Ordumuz bugün ileri hareketine devâm ederek pîşdârlarıyla Malkoçlar-Panço Mahallesi hattına ve kısm-ı küllileriyle Yaylacık-Kızılcakilise hattına vâsıl olacakdır. Bunun içün:

1- Kendisine verilen keşif müfrezeleriyle takviye edilmiş olan Süvâri Fırkası Gaibler-Malkoçlar-Devletliağaç-Kocatarla yolunu ta'kîb ederek kısm-ı küllisiyle buraya vâsıl olacak ve Süloğlu-Eski Poloz-Erikler-Elmacık-Dereköy hattını keşfedecekdir. Vaysal havâlîsinde tecemmu' eden düşman kuvvetleri nazar-ı dikkate alınmalı ve Pirgos Müfrezesi'yle te'sîs-i irtibât eylemelidir. Fırka karargâhı Kocatarla'da bulunacakdır.

2- 4 Preslav Fırkası şimdiye kadar ki mıntıkası ile garbdan Küçükboyalık-Dereköy-Kocaköy-Vaysal (hâric) ve şarkdan Ahlatlı-Kurtpınar-Yaylacık-Gaibler (dâhil) hatlarıyla tahdîd edilen mıntıka dâhilinde ileri harekete devâm edecekdir. Fırka karargâhı Yaylacık karyesinde bulunacakdır.

3- 5. Tuna Fırkası kendisine gösterilmiş mıntıka ile garbdan Sülbova-Kızılcakilise-Gaibler (hâric) ve şarkdan [I]stıraj Bayırdağı-Madleş-Tekince hattı ile mahdûd olan mıntıka dâhilinde yürüyüşüne devâm edecek ve fırka karargâhı Rumfakih'de bulunacakdır. Bu fırka (Karaören)'e süvâriden bir cânibdâr gönderecek ve bu Dinovizo Harâbesi, Göktepe, Konak, Urumköy'ü istikāmetlerinde keşfiyâtda bulunacakdır.

4- 6. Vidin Fırkası Ormanköy-Receb Mahalle-Ahlatlı mıntıkasında tecemmu' edecek ve fırka karargâhı Receb Mahalle'de bulunacakdır.

5- Fırkalar zaman-ı hareketlerini, sa 5 sonra da kendilerine mahsûs mahallerde bulunacak sûretde hesâb edeceklerdir.

6- Geceleyin emniyet hattı Vaysal şimâlindeki Tepe-Kocaköy-Kanara-Topçular-Arabacı Bayırı-Alatlı-Tekince hattıdır. Fırka 4, 5 yek-diğeriyle topçularda, Fırka 4 ile 1. Ordu kezâlik birbiriyle irtibât te'sîs edeceklerdir.

7- Ben sa 9 evvelde Boynika'dan Ahlatlı'ya hareketle gece burada bulunacağım.

Radko Dimitriyef E. H. Re'îsi Justof

Bu emirle ileride yalnız Fırka 4, 5 bırakılarak Fırka 6 bunların vasatî gerisinde alıkonuyor. Bunun sebebi eğer bu fırkanın henüz gelmemiş olan livâsının muvâsalatına intizârsa doğru değildir; vukū'u muhtemel bir muhârebede yetişememiş aksâmın hatırı içün cüz'i-tamları geride tutmak yanlışdır; kim yetişirse muhârebeye o girer. Yok eğer bundan maksad bir ordu ihtiyâtı vücûda getirmekse bu evvelce zikr etdiğim

II/[21]

mülâhazât mûcebince sakat bir fikir olduğu gibi şayed be-heme-hâl istenirse arkadan gelmekde olan livâ pekâlâ kâfî idi; Fırka 6'nın mevcûd kuvvetini ileri sürmeli idi. Yok eğer yol adedi maksada kâfî değilse Fırka 4, 5'in ikişer koldan yürüyerek Fırka 6'nın yolsuz kalması büsbütün gayr-i kābil-i tefehhümdür.

6 Teşrîn-i evvel'de Süvâri Fırkası'nın Harekâtı

Fırka kumandanı daha 5 akşamı şu emri vermişdi:

Fırka Emri Numro (7) Gaibler

(3 Verstlik harita) 5 minh sa 9 sonra

Yarın kıta'ât sûret-i âtide yürüyüşe devâm edecekdir:

1- Pîşdâr Malkoçlar-Karahamza-Eski Poloz yoluyla.

2- Y 7'nin keşif bölüğü Ömerabbas-Çeşmeköy-Süloğlu yoluyla. 1. Ordu ile irtibât hâsıl edecekdir.

3- Y 4'ün sağdaki keşif bölüğü Devletliağaç'dan i'tibâren-Karahamza-Eski Poloz-Petra yoluyla.

4- Y 4'ün soldaki keşif bölüğü Kanara'dan i'tibâren Kofcağaz-Elmacık-Kadıköy yoluyla. Burgaz Müfrezesi'yle irtibât hâsıl edecekdir.

5- Düşman tarafından mukāvemete uğramazlarsa keşif kıta'âtı Süloğlu-Petra- Karakoç hattına vâsıl olacak ve aksi takdîrde Çeşmeköy-Karahamza-Elmacık hattında kalacaklardır. Birinci hâlde pîşdâr Eski Poloz'da, ikinci hâlde Kocatarla'da geceleyecekdir.

6- Kısm-ı küllî sa 8 evvelde hareket ve pîşdârı ta'kîb edecekdir.

7- İleriye çıkarılmış olan müstakil keşif kollarından mâ-'adâ Y 1 Ömerabbas-Tatarlar-Süloğlu istikāmetine bir müstakil keşif kolu gönderecek ve Y 7'nin keşif bölüğünü takviye edecekdir.

8- Askere sabâhleyin sıcak yemek verilecekdir. İdâre nakliyesi harekete hazır bir hâlde Gaibler'de emir bekleyecekdir.

9- Y 24 taburu Madleş'deki bölüğünü alarak Yehçovo'ya gelecek ve burada süvârilere istinâd teşkîl edecekdir.

10- Y 5'den Kızılcakilise'de bulunan piyâde bölüğü (?) topçu takımı ile birlikde Gaibler'e gelecek. Yaylacık karyesindeki diğer piyâde bölüğü de Gaibler'e gelecekdir.

11- Yeniköy'deki piyâde bölüğü Vaysal şimâlindeki tepenin cenûbundaki tepeye gelerek Ömerabbas istikāmetinde Y 7 keşif bölüğüne istinâd olacak.

12- Ben fırka kısm-ı küllisi ile birlikde bulunacağım."

Fakat sa 3,20 evvelde ordu[dan] emr-i âtî geldi:

"Ordu bugünkü harekâtınız (5 minh harekâtı) hakkında şimdiye kadar hiçbir haber almadı. Kumandanlığı müddet-i medîde habersiz bırakmamak temennî olunur. Kumandanlık ile te'sîs-i irtibât edecek bir müfreze gönderiniz. Yarınki emri alıncaya kadar şimdiki vaz'iyyetinizde kalınız."

Halbuki 9 numrolu ordu emri süvâriye ancak 6 minh sa 11,30'da geldiğinden bu sûretle bugünde zevâlden sonraya kadar Süvâri Fırkası yine âtıl kaldı! Sözü Nazlimof'a bırakalım:

II/[22]

"Ordunun bu telgrafı Umûrfakih karyesinden sa 11,30 sonrada gönderilmişdi. Halbuki fırka orduya sa 10 sonra da ma'lûmât vermişdi. Ordu kumandanının bu emri müstakil süvârinin sûret-i istihdâmı hakkında bî-behre olduğunu gösteriyor. Çünkü bir tarafdan müstakil süvâriden günü gününe ma'lûmât bekliyor. Diğer tarafdan fırkaya düşmanı taharrî eylemek vazîfesini vermesine rağmen hareket içün ordudan emir beklemeği ihtâr ediyor. Aşağıda sırası geldikçe görülecekdir ki Süvâri Fırkası'na tevdî' olunan vazîfe hemân her gün değişdirilmişdir."

Fırka emre intizâr etmekde iken Malkoçlar'daki pîşdârdan gelen bir haberde "Öndeki keşif bölüğünün yol üzerindeki küçük piyâde kıt'alarına (ağleb-i ihtimâl yaya süvâri) tesâdüf etdiği" bildirilmiş, müte'âkib bir haberde de "Pîşdâr kısm-ı küllisinin bölüğü takviye içün hareket etdiği" iş'âr edilmiş olduğundan fırka kumandanı kısm-ı külliden Y 7'nin mevcûd iki bölüğünü (bu sarp arâzide îcâb eder) fikriyle pîşdâra yardıma göndermiş ve iki alayın toplanması üzerine pîşdâra 2. Livâ kumandanını âmir ta'yîn eylemişdir. Y 35'in piyâde bölüğüne de pîşdâra yetişmesi emredilmiş ve bu takviye kıta'âtı sâ'at 11,30 evvelde hareket etmişdi. Halbuki pîşdâr bölüğünün gördüğü olsa olsa bir süvâri keşif kolu idi. Veya az çok müsellah veya gayr-i müsellah muhâcir köylüler idi. Bu kadar telâş şübhesiz fazla idi.

Ordu emrinin muvâsalatı üzerine fırka kumandanı artık vak[t]in gecikmiş olduğunu ve ileride tesâdüf edilen düşmanın sunûf ve kuvveti hakkında henüz ma'lûmât alınamadığını düşünerek fırka kısm-ı küllisini Malkoçlar'da gecelemek emriyle tahrîk etmiş, piyâde taburuyla topçu takımına da Devletliağaç'a varmalarını emr ederek kendisi pîşdâra yetişmişdir.

Nihâyet fırka kısm-ı küllisi, bir tabur ve nısf-ı batarya 6/7 gecesine Devletliağaç 'da pîşdâr Kocatarla'da geçirmişdir. Süvâri Fırkası'nın bu günkü harekât ve istihbârâtı sa 11,5 sonra da orduya yazılan şu rapordan anlaşılır:

"Bugün keşif kıta'âtı bütün cebhe boyunca muhtelit düşman kıta'âtına ya'nî 20-40 piyâde ve süvâri takımlarına, on kişi kadar başı bozuklara tesâdüf etdiler ve yaya cengle Ömerabbas-Yaylacık-Taştepe hattına kadar ilerlediler. Müstakil keşif kollarından pusuya uğrayarak bir nefer ve bir bârgîr telef oldu. Kuvvetli piyâde kıta'âtına tesâdüf edilmedi. Erikler-Kırkkilise istikāmetinde giden keşif kolu Erikler cenûbundaki tepede iki bölük gördüğünü, Kadıköy'ün cenûbunda ve Eriklice'nin şimâl-i garbîsindeki tepelerin 10-15 kişilik piyâde ve süvâri tarafından tutulmuş olduğunu, Erikler-Kırkkilise telgraf hattının bir noktada kat' edildiğini bildiriyor. Pîşdâr Kocatarla'da, piyâde taburu iki bölüğüyle Devletliağaç'da bir bölüğüyle Karapınar Çiftliği'nde, diğer bölüğüyle Pançu Mahalle'dedir. Piyâde görüldüğünden Devletliağaç geçidini elde tutmak içün bu sûretle hareket edildi. Fakat bi'l-âhire düşman tehlikesi olmadığı anlaşıldı. Top sesleri işitmedik (3. Ordu işitmiş ve sormuşdu) Ömerabbas'daki süvâri bölüğü Piya Y 6 ile irtibâtda ise de Pirgos Müfrezesi'yle irtibât yokdur. Yarın keşif kolları piyâdelerle birlikde düşmanın

II/[23]

kuvvetli mukāvemetine rast gelinceye kadar ilerleyeceklerdir. Emirlerin vakt u zamanında gönderilmesini ricâ ederim. Dünkü emri ancak sa 12,30 sonra da, bugünkünü de sa 1,30 sonrada aldım. Bu sebeble iş görmeğe ancak 4 sâ'at kalıyor…"

6 Teşrîn-i evvel 3. Ordu Piyâde Fırkalarının Harekâtı

a) Fırka 4 Sağ kol: Pîşdâr: 1. Livâ, To Y 3'den 6 batarya, bir süvâri bölüğü sa 10,30 evvelde İçme-Yeniköy-Yaylacık tarîkiyle hareket etdi. Malkoçlar ve Gaibler'de ikāmet etdi.

Kısm-ı küllî: 3 Livâ, To Y 5 âdî ateşli, 3. Obüs taburu (8-0-9) kuvvetinde olarak 10,30 evvelde Taştepe-İçme-Yeniköy-Kurtpınar tarîkiyle hareket etdi ve Yeniköy Kurtpınar'da ikāmete geçdi. Fırka kumandanı Gaibler'de yerleşdi.

Sol kol: 2. Livâ, To Y 3 serî' ateşden 3 batarya, ½ telgraf bölüğü, sa 10,30 evvelde Gündüzler-Ahlatlı-Kurtpınar-Yaylacık tarîkiyle hareket ederek burada ikāmet etdi.

b) 5. Tuna Fırkası: Dünkü inkısâm-ı asâkirle:

Sağ kol: Sa 5 sonrada pîşdârla Panco Mahalle'ye, kısm-ı küllî ile Kızılcakilise'ye muvâsalat edecek sûretde Gümrükköy-Selbova-Kızılcakilise-Panco Mahallesi yoluyla hareket etdi.

Sol kol: Sa 5 sonra da pîşdârla Belubran, kısm-ı küllî ile Küçük ve Büyük Elmalı'ya varacak sûretde Tatarköy-Umûrfakih-Elmalı-Karakuş Bayırı-Belviran yoluyla hareket etdi.

Cenâh Muhâfızı: Sol koldan iki süvâri takımı ile daha takviye edilerek Belayla-Istıraj Bayırdağı-Kocayük-Madleş tarîkiyle hareket etdi. Piyâde Madleş'de; süvâri Karaumur'unda geceleyecekdi.

İstihkam Taburu Umûrfakih'de toplanacakdı.

Fırka karargâhı Umûrfakih'de bulunacakdı.

Yollar fenâ olduğundan fırkanın yürüyüşü müşkil oldu. Kıta'ât konak mahallerine 6/7 gece yarısı ve hatta 7 minh evvelde varabildi.

c) 6. Vidin Fırkası: Ordu Erkân-ı Harbiyyesi Harekât-ı Harbiyye Şu'besi Müdîri'nin ifâdesine göre "Henüz toplanamadığından hem vakit kazandırmak ve hem de esâsen yol olmadığından" mevcûd iki livâsı Aleksandırköy'den ve Ormanköy'den Receb Mahalle ve Ahlatlı'ya alındı. 1. Livâ da kısmen Ormanköy'üne gelerek fırka şu sûretle ikāmete geçdi:

2. Livâ: Y 35, 36 ve To Y 2'den 6 batarya Receb Mahalle ve Ahlatlı.

1. Livâdan Y 15 ve To Y 2'den 3 batarya Ormanköy

Süvâri bölüğü Kızılcakilise'de.

II/[24]

d) Ordu karargâhı Kızılcakilise'ye geldi.

3. Ordu'nun bu iki günlük harekâtı tedkîk edilince:

a) Süvâri Fırkası kısm-ı küllisinin Kızılcakilise'den Devletliağaç'a cem'an 21 km ve hudûd cenûbuna 11 km mesâfe kat' etdiği, keşf ve istihbârât husûsunda henüz mühim bir fa'âliyyet gösteremediği görülür.

b) Piyâde fırkaları 5 Teşrîn-i evvel'de kuşbakışı 33 km'lik bir cebheden 5 kol ile hareket ederek kolbaşlarıyla vasatî 20-28 km ve kol nihâyetleriyle 25-26 km mesâfe kat' etdikden sonra 4'de pîşdâr ve kısm-ı küllilerin işgāl eylediği 20 km umkundaki bir konak mıntıkasından 5-12 km umkunda ve yine 23 km cebhesinde bir ikāmet mıntıkasına geçdikleri görülür. Bu gün sûret-i umûmiyyede 1. Ordu'nun 5 km kadar uzağından hareket edilmişdir. 6 Teşrîn-i evvel'de ise 2 Fırka 23 km'lik bir cebheden 4 kol ile hareket ederek 5. Fırka 19-23; Fırka 5 15-23 km mesâfe kat' etdikden sonra hudûda nazaran 3 kol ile ve 15 km'lik bir cebhe ve 6-15 km'lik bir umkda hâl-i ikāmete geçdiği görülür. Fırka 4'ün iki kolu hakîkatde Malkoçlar-Gaibler-Yaylacık-Yeniköy yolunda bir kola inkılâb etmiş olub bu kol ile 2. Ordu'nun sol cenâhının ta'kîb edeceği yol arasında kuş bakışı 15 km'lik bir boşluk husûle gelmişdir. Koca bir fırka ise pîşdârlar hattının 22 km ya'nî tam bir yürüyüş gerisinde tevkîf edilmişdir.

Binâ'en-'aleyh harekât, yürüyüşün tertîb ve icrâsı nokta-i nazarından pek fenâdır. Eğer hakîkatde Gaibler, Panco Mahallesi, ve Belviran'a müntehî bu üç yoldan başka müsâ'id yol yok

idiyse fırkaların beherrine bir yol tahsîs ederek daha bidâyetden i‘tibâren bu yollardan istifâde eylemek lâzımdı. Bu sâyede vakitsiz kol kısaltmalar, kol adedini tenkîs eylemeler gibi hareketlerden mütevellid yorgunlu[k]lara ve büyük kıta‘âtın geride kalması gibi hatâlara mahall kalmazdı.

Eğer konak mahalleri hakîkatde yalnı[z] ismi geçen köylerden ibâretse ve kıta‘ât akşamları bu köylere toplanarak vâsi‘ ordugâhlara geçmişse bu mahzûr büsbütün tezâyüd etmişdir. Böyle düşmandan uzak ve kendi memleketimizde yürüyüş yapılırken kıta‘ât içün en tabî‘î ikāmet mıntıkası yürüyüş umkuna mu‘âdil ordugâh ve konaklardır.

Bu yürüyüş Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi’ne hiç de şeref verecek bir hâlde değildir. Erkân-ı Harbiyye’nin hatâ ve noksânını kıta‘ât bacağıyla ödemişdir.

Eğer fırkalardaki za‘îf süvâriler hakîkaten kol nihâyetlerine bırakılmışsa bu hareket büsbütün saçma olduğu gibi istihkâmların da geride kalması ma‘nâsızdır. Bu fenâ arâzide bi’l-‘akis her ikisinin de kolbaşında gitmesi îcâb ederdi.

II/[25]

b. 6 Teşrîn-i evvel 1 ve 2. Orduların Harekâtı

1. Ordu bugün hudûdu geçerek 6/7 gecesi bir rivâyete nazaran Taşlımüsellim-Sarıtalışman-Süleyman Danişmend-Ömerabbas-Hacıdanışmend-Hacılar mıntıkasında ikāmet etmişdi. Ordu karargâhı yine Kızılyenice’de idi. 3. Ordu ile arada irtibât yokdu.

Bazı âsâra nazaran Fırka 3 kısm-ı küllisi Pradari istikāmetinde; Fırka 10 Ortakçı istikāmet-i umûmiyyesinde, Fırka 1 Süleyman Danişmend ve Ömerabbas istikāmetlerinde ilerliyor ve muhtemelen fırkalar livâ kollarıyla hareket ediyordu. Bugün Osmanlı süvârisi Kocaköy’den Vaysal ve Büyük Derbend’den Küçükoklu istikāmetlerinde iki kolun hareketini keşf ve ihbâr etmişdi. Kezâlik bir kolun Vaysal’dan Sarıtalışman’a yürüdüğü bir topçu alayının Vaysal’a geldiği, bir alay piyâde 3 alay süvâri ve topçudan mürekkeb bir kolun Küçükönlü’den Hacıdanişmend’e yürüdüğü, Hacıdanişmend’in işgāl edildiği, üç alay piyâde, 12 top ve tombazların Boyunlu üzerinden Pravadi’ye ilerlediği haber alınmış ve Hacıdanişmend ve Sarıtalışman civârında iki Bulgar fırkasının, Demirköy’ünden Kanlıyenice üzerine de diğer bir fırkanın geldiğine hükm olunmuşdu. Süvâri Fırkası akşama doğru düşmanın Sarıtalışman’a ilerlediğini görerek çekilmişdi. Binâ’en-‘aleyh düşmanın Sarıtalışman’a gelmiş olması mümkünse de bu gün Taşlımüsellim’e kadar ilerlemiş olması o kadar vârid değildir. Her dürlü tahmîne nazaran şimdilik 1. Ordu’nun bu gün kolbaşlarıyla Tunca-Hanlıyenice- Sarıtalışman-Ömerabbas hattına kadar ilerlediğine hükm edebiliriz.

Bugün Birinci Ordu emrinde Sü Y 10’la Y 9 vardı. Bunlar gāliba berâberce hareket etmişler ki zîrde görüleceği üzre Osmanlı süvârisi tarafından 3-4 alay tahmîn edilerek

müsâdemeye hazırlanmışdı. Kezâlik Osmanlı süvâri topçusu bugün Hacıdanişmend üzerine ilerleyen düşman kuvvetini uzakdan top ateşi altına almışdı.

2. Ordu bugün kal‘aya karşı ihtiyât-kârâne harekete devâm etmişdir. Fırka 8 şarka doğru bir az ilerlemiş, Fırka 9 da takrîben Derviş Tepe-Sakar Bayırı-Gümüşköy havâlîsine varmış, Fırka 3’ün livâsı da Tatarköy’de hudûda yanaşmışdır.

5. 7 Teşrîn-i evvel 1328

7 Teşrîn-i evvel içün Karargâh-ı Umûmî’den şu emir verilmişdi:

Eski Zağra

6 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 8,40 sonra

“Yarın, 7 Teşrîn-i evvel’de 3. Ordu işgāl etdiği mevâki‘de kalacakdır. Yolları ve ahvâli keşf içün Malkoçlar-Devletliağaç-Kocatarla ve Panco Mahallesi-Mal Bayırı-Kofcağaz istikāmetlerinde piyâde keşif müfrezeleri gönderilecekdir.

II/[26]

1. Ordu bu akşam Pravadi, Taşlımüsellim ve Çeşmeköy’ü işgāl ve 7 minh de burada kalacak ve kendisine takviyet verecekdir. 7 minh de Süvâri Fırkası Başkumandanlığı’nın emrine girecekse de 3. Ordu’ya verilen alay yine bu ordunun emrinde kalacakdır.”

7 Teşrîn-i evvel’de şedîd ve mütemâdiyen yağmur başlamışdı;

Bu emirden maksad nedir? Eğer 1. Ordu durarak 3. Ordu yürüyüşe devâm etmiş, 2. Ordu da kısm-ı küllisini sol cenâhına yanaşdırmış olsa idi bunu yapılmakda olan hatânın nihâyet takdîr edilerek tashîhine tevessül edildiği sûretde tefsîr kābildir. Halbuki bu emir mûcebince 1. Ordu münferid ve tehlikeli bir vaz‘iyyetde kalacakdı. Eğer maksad kıta‘âta bir istirâhat günü vermekse bu bir dereceye kadar anlaşılabilirse de yok vaz‘iyyetin tavzîhine intizâr ise, zîrde görüleceği üzre bu maksadla da pek fenâ tertîbât ittihâz edilmişdi, bu büsbütün saçma bir düşünce olur.

Bu 7 Teşrîn-i evvel günü Osmanlılar hesâbına açıkdan kazanılmış bir gündür!

a. 3. Ordu

Süvâri Fırkası

(Kroki Numro 3)

Süvâri Fırkası 6 Teşrîn-i evvel akşamı yarın, ya‘nî 7 minh içün hulâsaten şu emri vermişdi:

“Yarın fırka, 7 numrolu fırka emri mûcebince istikşâfa devâm edecek. Önde pîşdâr arkasında piyâde taburu ve topçu takımı, daha arkada fırka kısm-ı küllisi olarak Kocatarla-Karahamza-Eski Poloz-Petra-Kırkkilise yoluyla hareket edilecek. Y 7’nin keşif bölüğü ile bir piyâde taburu Ömerabbas-Çeşmeköy-Süloğlu-Gevgili-Hasköy yolunu ta‘kîb ederek 1. Ordu ile

irtibât te'sîs edecek. Y 4'ün keşif bölüğü Taştepe'den hareketle Y 24 piyâdenin bir taburuyla birlikde Taştepe-Elmacık-Kadıköy-Karakoç-Kırkkilise istikāmetinde yürüyecek.

Pîşdârın ilerisinde yürüyen bölük dahi bu yoldan yürüyecekdir. Pîşdâr ve tekmîl keşif kıta'âtı mümkün olduğu kadar uzak mesâfeye gitmeğe çalışacak ve düşmanın şiddetli mukāvemetine uğramadan asla tevakkuf eylemeyecekdir. En şarkda yürüyen süvâri bölüğü Dereköy istikāmetinde B[P]irgos Müfrezesi'yle irtibât te'sîs edecekdir. Fırka kısm-ı küllisi zevâlde Kocatarla'ya varacakdır.

7 Teşrîn-i evvel sabâhı daha harekete başlamazdan evvel, sa 7,30 evvel'de Süvâri Fırkası Kumandandanlığı'na doğrudan doğruya Başkumandanlık'dan bir şifreli telgraf geldi. Fakat muhârebe esnâsında şifreye lüzûm olmaz fikriyle şifre miftâhı geride bırakılmış olduğundan (?) bunu getirmek içün derhâl Gaibler'e bir zâbit yola çıkarılmakla berâber fırka harekete başladı.

Sa 11 evvel'de fırka karargâhı Karahamza ile Kocatarla arasındaki tepeye geldi ve mola edildiği esnâda miftâhda gelerek şu telgraf halledildi:

II/[27]

"Teşrîn-i evvel'in birinci günü emir ve kumandanızda bulunan fırkanızla Kızılyenice'ye muvâsalat ediniz. Burada Başkumandan Çar hazretlerinin emrinde bulunacaksınız. 3. Ordu'ya verilen süvâri alayı bu orduda kalacakdır."

Yolda 3. Ordu'dan da bundan bahis olarak gelen bir emirde: "Süvâri Fırkası'na rabt edilmiş olan piyâde taburları ile topçu takımının elyevm bulundukları mahallere bırakılması, bunların kendi fırkalarının emirlerine intizâr eylemesi, Malkoçlar ve Panco Mahallesi'ndeki taburların muvakkaten Fırka 5'de Devletliağaç'daki taburun da Fırka 4'e tâbi' bulunması" bildiriliyordu.

Acaba bu emrin sâ'iki ne idi? Süvâri Fırkası'nı neden yine Bulgaristan dâhiline ta Kızılyenice'ye almağa lüzûm görülmüşdü? Buraya gelmekden maksad olsa olsa Yanbolu'da trene binerek uzak bir yere meselâ Makedonya dârü'l-harekâtına gitmek olabilirdi. Halbuki bu dahî doğru olamazdı. Bu nakliyyâtın harbin en buhrânlı bir devrinde lâ-akall 3-4 gün sürecek ve yegâne Süvâri Fırkası bu müddet zarfında hiç müsbet bir iş göremeden âvâre dolaşmış olacakdı; Trakya Ordusu büsbütün süvârisiz kalacakdı.

Eğer bazı asârdan istidlâl olunduğuna göre bundan maksad Süvâri Fırkası'nı, 1. Ordu'nun ilerisinde olduğu anlaşılan Osmanlı Süvâri Fırkası karşusuna getirmek ise bu maksad, Süvâri Fırkası cenûb-ı garbiye yürütmekle pek kolay kābil-i istihsâldi: Esâsen bu da doğru olamazdı. Pek kuvvetli olduğu nasılsa zannedilmekde olan Osmanlı Süvâri Fırkası'nın Bulgar süvârisi karşusunda olmaması bir eser-i tâli'di. En mühim olan Kırkkilise istikāmetinde düşman

süvârisi yokdu. Bazı âsârda da bu günler de Bulgar Karargâh-ı Umûmîsi'nin Edirne'den pek kuşkulanarak Süvâri Fırkası'nı ve arkasından tekmîl Birinci Ordu'yu Edirne'ye tahsîsi düşündüğü de anlaşılıyor. Herhâlde bunu Bulgar Başkumandanlığı'nın müselsil hatâlarından birisi addetmekden başka çâre yokdur.

Bu emirle pişmiş aşına su katılan Bulgar Süvâri Fırkası ilerleme şevk ve hevesini gā'ib ederek fırka kısm-ı küllisiyle Devletliağaç'a dönmüş ve yarın emir olunan hareketi yapmak üzere burada ikāmete geçmişdir.

Süvâri Fırkası bu gün başlıca şu raporları almışdı:

1- Eski Poloz'un 3 km cenûb-ı şarkından sâ'at 4,40 sonrada yar[z]ılmış: "sa 2 sonrada Petra'ya tahmînen 1 piyâde ve 1 süvâri bölüğü geldi"

2- Çeşmeköy şimâlindeki keşif bölüğünden sâ'at 6 evvel'de: "Çeşmeköy'ünde düşmanla temâsı muhâfaza ediyorum (?) Ömerabbas'da 1 ve 6. alaylarla 4. Topçu Alayı var."

3- Karahamza'da pîşdârdan sâ'at 12,40 sonra: "Karahamza'yı geçerek buraya kadar düşman yokdur. Garbdaki bölük Çeşmeköy'e vardı."

Diğer raporlar vaz'iyyet hakkında sarîh bir fikir veremiyor, hakîkate nazaran çok yanlış birçok harekâtdan bahs eyliyordu.

II/[28]

Sâ'at 8,30 sonrada gelen bir emir bir fırka kumandanını Gaibler telgrafhânesine çağırmış ve Başkumandanlık Karargâhı'nın kendisini makine başında beklemekde olduğunu bildirmişdi. Bunun üzerine Süvâri Fırkası kumandanı sâ'at 10 sonrada buraya gelmiş ve Ba.K'lığınca 3. Ordu'ya vermekde olduğu zîrde menkūl 2 numrolu direktifi görmüşdü. Bu sûretle Süvâri Fırkası bir gün zarfında iki def'a olarak mütebeddil bir vazîfe ve yürüyüş hedefi alıyordu. Süvâri Fırkası Bulgar Karargâh-ı Umûmîsi'nin elinde âdetâ kullanılması bilinmeyen ve oyuncak, veya bir silâh hâlinde kalmışdı.

7 Teşrîn-i evvel 3. Ordu Piyâde Fırkaları

Sûret-i umûmiyyede istirâhat etmişlerdir; 6. Fırka'nın gerideki son aksâmı da gelerek iltihâk etmiş 3. Ordu tecemmu'unu ikmâl eylemişdi. Mütemâdî yağmurlar kıt'anın istirâhatini oldukça ihlâl eylemişdi. İ'âşede de müşkilât zuhûr eylemeğe başlamışdı.

b. 7 Teşrîn-i evvel'de 1 ve 2. Ordular

1. ve 2. Ordu olarak yazılmış içindekilerde

1. Ordu Sarıtalışman, Hacıdanişmend, Çeşmeköy, Tatarlar, Süleyman Danışmend-Ömerabbas hat ve mıntıkasında ikāmet ediyordu. Sûret-i umûmiyyede ufak tefek harekâtla iktifâ edilmişdi. Ömerabbas'da 1. Fırka'nın 1. Livâ'sı bulunuyordu.

2. Ordu sûret-i umûmiyyede Edirne'ye karşı müte'enniyâne sûretde biraz sokulmuş ve kal'a te'sîri hâricinde tevakkuf eylemişdi.

6. 8 Teşrîn-i evvel [1328 (1912)]

7 Teşrîn-i evvel 1328 akşamı Karargâh-ı Umûmî emr-i âtîyi vermişdi:

Karargâh-ı Umûmî Direktifi Numro (2) Eski Zağra

7 Teşrîn-i evvel [1]912

"İstihsâl olunan ve muhtâc-ı tevsîk bulunan ma'lûmâta göre düşman şu sûretle tecemmu' etmişdir:

Vasilikoz'da	1	tabur				
Gramatik'de	1	"				
Tırnovacık'da	1	"				
Kırkkilise'de	28	"	4	süvâri	bölüğü ve mechûl mikdârda topçu.	
Süloğlu'nda	7	"	20	süvâri	" 3	batarya
Edirne civârında	34	"	16	"	" 21	"
Kırcaali'de	11	"	4	"	" 2	"
Cem'an	83		44 asgarî		30 ?	

II/[29]

İkinci Hatda:

Lüleburgaz'da	25 tabur	15 batarya
Babaeski'de	18 "	12 "
Dimetoka'da	14 "	0 "
Uzunköprü ve Hayrabolu'da	10 " 8 süvâri bölüğü	7 "
	67 8	34

Bizim kuvvetlerimiz şu sûretle tertîb edilmişdir:

Hasköy Müfrezesi: Kuzgun dere-İdrisli-Musa'lar hattında

2. Ordu'nun mütebâkî kıta'âtı: Beştepe-Karaağaç-Karahazar-Üsküdar-Finle hattında

1. Ordu: Pravadi-Taşlımüsellim-Tatarlar-Çeşmeköy hattında

Süvâri Fırkası: Kısm-ı küllisiyle Kocatarla ve Devletliağaç 'da

3. Ordu: Kızılcakilise-Rumfakih-Receb Mahalle mıntıkasında

Yarın (Teşrîn-i evvel 8) ber-vech-i âtî hareket edilecekdir:

1- 2. Ordu: Mevzi'lerinde kuvvetli sûretde yerleşmeğe devâm etmek üzre işgāl etdikleri mahallerde kalacak.

2- 1. Ordu: 1, 3, 10. fırkalar mahallerinde kalacak, Çeşmeköy ile Akpınarı işgāl edecek.

2. Ordu'nun sol cenâhı ile irtibât te'sîsi içün Fırka 3 Tunca tarafeynini rabt etmek üzre mezkûr nehir üzerinde bir köprü kuracakdır. Fırka 1 Samurcalı-Eceli hattını tutacak ve Süloğlu'na bir cânibdâr gönderecekdir. Süloğlu-Tatarlar-Vaysal-Gaibler yolu 3. Ordu'ya â'iddir. Bu yol yarın tahliye edilecekdir.

1. Ordu'nun vazîfesi Edirne Kal'ası'nın şark cebhesini tarassud etmek ve 3. Ordu'nun harekâtını setreylemekdir.

3- 3. Ordu ileriye hareketle Tatarlar-Karahamza hattına varacak ve bunun için Gaibler-Vaysal-Tatarlar yolu ile (dâhil) Panco Mahallesi-Küçük Kanara-Karahamza yolu arasındaki yollardan istifâde edecekdir.

Bir piyâde livâsıyla bir cebel topçu taburundan mürekkeb bir cânibdâr Topçular-Kofcağaz-Elmacık istikāmetinde ilerleyecek Kanara-Eski Poloz istikāmete bir irtibât müfrezesi göndermek üzere Elmacık'da kalacakdır. Cânibdâr nazar-ı dikkati bi'l-hâssa Tırnovacık ve Üsküb istikāmetlerine tevcîh edecekdir.

4-Süvâri Fırkası kendisine merbût piyâde taburuyla birlikde Sarıtalışman'a giderek orada kalacakdır.

Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyyesi

Ceneral: Fiçef

Bu vaz'iyyet ve bu emir şâyân-ı tedkîkdir:

Süvâriden gelmediğine nazaran menâbi'-i sâ'ireden, dolaşık yollarla gelmesi ve binâ'en-'aleyh lâ-akall birkaç gün evveline â'id olması îcâb eden düşman hakkındaki ma'lûmât Osmanlıların artık Kırkkilise-Dimetoka-Lüleburgaz sâhasında tecemmu' etmekde olduğunu ağleb-i ihtimâl olarak irâ'e etmekdedir. Arada geçen bu birkaç gün zarfında düşmanın Kırcaali kuvveti hâric olarak 139 tabur, 52 süvâri bölüğü ve lâ-akall 65 batarya ile bu mıntıkanın dâhilinde istediği mahalde ve bi't-tahsîs Kırkkilise-Edirne arasında tecemmu' etmiş olması pek mümkündür. Herhâlde şurası artık ulviyyetle kesdirilebilir ki bu mıntıkada ki düşmanla bir muhârebe icrâ edilmeden

II/[30]

ileriye gidebilmek ve bu düşmanın ric'ini pek az dâ'ire-i ihtimâldedir ve düşman kuvâ-yı asliyyesinin Tunca ve Meriç şarkında olduğu ta'ayyün etmişdir.

Binâ'en-'aleyh Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi bu vaz'iyyetde bâlâdaki emri değil belki öteden beri terv[î]ç etdiğimiz nokta-i nazara tevfîkan kuvâ-yı külliyesini Tunca şarkına alarak 9'da ve belki 8'de vukū'u muhtemel bir muhârebeye a'zamî kuvvetle gidebilmeği te'mîn edecek bir emir vermeli idi. 6 vaz'iyyeti kadar olmasa bile 2. Ordu hâlâ Edirne karşusunda ciddî bir sûretde harbe girmemiş olduğundan fırka 8'in kısm-ı küllisini Meriç şimâline alarak Fırka

9 kısm-ı küllisini de Tunca'ya yanaşdırır ve 8/9'da veya 9'da Tunca'yı geçmeğe hazır bulundururdu. Fırka 3 kâmilen Tunca şarkında kal'aya doğru ilerleyerek uzak mesâfede tevakkuf eder, Fırka 10, 1 gerideki kuvvetleriyle ileriye yanaşır, 3. Ordu 3 fırkası yan yana olarak 1. Ordu ile irtibât hâsıl edecek sûretde cenûba doğru mesâfe kat' eder ve süvâri fırkası da Kırkkilise istikāmetine atılırdı.

Bu sûretle 9'da vukū' bulan muhârebeye 2. Ordu'dan Fırka 3'ün livâsı ile lâ-akall 1-2 livâ daha iştirâk etdirmek mümkün olur ve 1. Ordu da Fırka 10, 1 ve belki Fırka 3'ün 1-2 livâsı Osmanlı Seyyâr Ordusu hesâbına düşerdi.

Halbuki Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi hâlâ düşman Seyyâr Ordusu'nu hedef olarak almışa pek benzemiyordu. Bi'l-'akis 2, 1. Orduları kâmilen Edirne'ye hasr ederek yalnız 3. Ordu'yu 1. Ordu'ya yanaşdırmak sûretiyle Tatarlar-Karahamza hattına ya'nî cenûb-ı garbiye, 10-11 km'lik bir cebheye (!) sürmek istiyor. Ve bu sûretle görünüşe nazaran Kırkkilise'den vaz geçilmiş gibi bulunuluyor.

Bulgarlar hesâbına bereket versinki 3. Ordu bu emirde mühim sûretde ta'dîlât yaparak kısm-ı küllisiyle Teke Deresi şarkında kalmışdır. Eğer bu direktifin mazmun[un]ca hareket etseydi 9 da Osmanlı Ordusu karşusunda Bulgar sol cenâhı hakîkaten bir ihâta tehdîdine ma'rûz kalabilirdi.

a. 8 Teşrîn-i evvel 3. Ordu'nun Harekâtı

3. Ordu, 2 numrolu Karargâh-ı Umûmî direktifini ancak 8 Teşrîn-i evvel sa 9 evvel'de almış ve bunun üzerine şu emri vermişdir:

3. Ordu Emri Numro (12) Ahlatlı

(3 verstlik harita) 8 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 10,45 evvel

Düşman kuvâ-yı külliyesi Edirne ve etrâfında ve Kırkkilise'de müctemi' bulunmakdadır. Aralarındaki irtibât müfrezesi Süloğlu civârında bulunuyor. Vasilikoz, Gramatik ve Tırnovacık'da birer tabur vardır. İkinci hat kıta'âtı Lüleburgaz ve Babaeski'dedir

II/[31]

1. Ordu: Pravadi-Taşlımüsellim-Tatarlar-Çeşmeköy (son iki mevki' 3. Ordu'ya â'iddir.) hattını işgāl etmekdedir. Süvâri Fırkası ma'iyyetindeki y 24 taburuyla birlikde bu gün Sarıtalışman'a gitmek emrini aldı.

3. Ordu: Ta'arruza devâm ederek kısm-ı küllisi ile sa 5 sonra da Vaysal-Ömerabbas-Kocatarla-Taştepe-Kofcağaz hattına, pîşdârlarıyla Süleyman Danişmend-Rağlacık Dağı-Soğucak Deresi-Keşirlik cenûbundaki tepeler-Zagon Çiftliği hattına varacakdır. Bunun için:

1- Fırka 4 Yeniköy-Dere Mahallesi-Kocaköy-Vaysal-Tatarlar yolu (dâhil) ile Gaibler-Devletlia[ğa]ç-Çeşmeköy yolu (dâhil) arasındaki mıntıkada ta‘arruz edecekdir. Fırka karargâhı Devletliağaç ’da bulunacakdır.

2- Fırka 5, 4. Fırka’nın şarkında Ermeni Mahallesi-Büyük Kanara-Taştepe yoluna kadar (dâhil) mıntıkada ta‘arruz edecekdir. Bir livâ, 2 cebel bataryası, ¼ süvâri bölüğü kuvvetinde bir cânibdâr Topçular-Kofcağaz istikāmetini tarassud edecekdir. Bu cânibdâr pîşdârıyla Kofcağaz yakınında tevakkufla Tırnovacık ve Üsküb istikāmetlerine atf-ı dikkat eyleyecekdir. Fırka karargâhı Kocatarla’da bulunacakdır.

3- Fırka 6, 4. Fırka mıntıkasında hareket ederek sa 7 sonra da Gaibler-549 Tepesi hattına gelecekdir.

4- Gece için emniyet tertîbâtı Süleyman Danişmend’in 2 km cenûbu-Çeşmeköy-Karahamza-Karahamza, Erikler yolunun Taştepe, Poluz yoluyla tekātu‘ etdiği nokta –Elmacık-Zagon Çiftliği hattıdır.

Fırka 4 ve 5 arasında Karahamza ile Çeşmeköy arasındaki tepeler; Fırka 5 ile cânibdâr arasında Kokuryan Deresi irtibât noktalarıdır.

5- Ben 12 sa zevâle kadar Ahlatlı’dayım. Ba‘dehû Gaibler’e gideceğim.

Radko Dimitriyef Justof

Bu sûretle görülüyor ki 3. Ordu direktifin hâricine çıkarak cebhesini Keşirlik cenûbundaki tepelere kadar ya‘nî 15 km daha şarka tevsî‘ etmiş bu sûretle hem 1. Ordu ile iç içe girmek hem sol cenâhı Kırkkilise’ye karşı açık bulundurmak tehlikesinden kurtulmuş ve bi’l-‘akis Kırkkilise istikāmetini ihâtaya müsâ‘id bir vaz‘iyyete girmek istemişdi. Diğer cihetden direktifin pek geç alınması ve 6/7 ve 7’de yağan yağmurlarla yolların pek fenâlaşması hasebiyle 3. Ordu Başkumandanlığa bugün Tatarlar-Karahamza hattına değil, kısm-ı küllisiyle ancak Vaysal-Kocatarla-Kofcağaz hattına varabileceğini iş‘âr etmişdi.

3. Ordu Piyâde Fırkalarının Harekâtı

a) Dördüncü Fırka ber-vech-i âtî hareket emretmişdi:

Sağ kol: 2. Livâ, Y 43, 5. Serî‘ Ateşli Topçu Alayı’ndan 3 batarya, obüs taburu, ki cem‘an 12-0-6 kuvvetinde Yaylacık-Dere Mahallesi-Vaysal tarîkiyle Kocaköy’e uğramadan hareket ederek pîşdârıyla Süleyman Danişmend’e, kısm-ı küllisiyle Vaysal ve Ömerabbas’da geceleyecek.

II/[32]

Sol kol: 4. İstihkâm taburu, Y 19, Y 44, serî‘ ateşli 5. Topçu Alayı’ndan 6 batarya, altı bataryalı 5. Âdî Ateşli Topçu Alayı, bir süvâri bölüğü, ki cem‘an 8-1-12-2 K kuvvetinde Gaibler-Devletliağaç-Ömerabbas tarîkiyle hareket ederek pîşdârıyla Süleyman Danişmend-

Rağlacık Dağı hattında, kısm-ı küllisiyle Ömerabbas-Devletliağaç'ında ikāmet edecek. Y 7 humma-i tifo idi zuhûru hasebiyle Malkoçlar'da kalacak.

Yürüyüş netîcesinde 8/9 gecesi bu fırka ber-vech-i âtî ikāmet ediyordu:

1. Livâ'dan Y 7 Malkoçlar'da, Y 19 Ömerabbas'da, livâ karargâhı ve kıta'ât-ı sâ'ire Gaibler'de.

2. Livâ Vaysal'da (Y 8, 31), 3. Livâ Devletliağaç ve Karapınar Çiftliği'nde (Y 43, 44) pîşdârlar Süleyman Danişmend ile Sazlıdere yazısının olduğu yerde.

Karargâh Devletliağaç 'da.

b) Beşinci Fırka:

Bu fırkanın kumandanı Karargâh-ı Umûmî'nin 2 numrolu direktifini tesâdüfen görmüş ve ordu emrinin muvâsalatı gecikmiş olduğundan kendiliğinden bu direktife göre hareket etmiş ve ordu emriyle bunun hareketi artık tashîh edilememişdir.

Bu Fırka 2. Livâ ile cânibdâr olarak direktifde muharrer yolda, 1. Livâ ile Panco Mahallesi-Büyük Kanara-Kocatarla şarkı-Karahamza yolu ile; 3. Livâ ile de Malkoçlar -Küçük Kanara-Kocatarla-Çeşmeköy yoluyla hareketi emretmiş ve yola çıkmışdı.

8/9 da 3. Livâ Karahamza'da idi. 1. Livâ Karahamza'ya gelemeyerek Kocatarla'da kalmışdı. 2. Livâ cânibdâ[r] olarak Elmacık'da idi. Fırka karargâhı da Kocatarla'da idi.

c) Altıncı Fırka: Ber-vech-i âtî hareket etmişdi:

Sağ kol: 1. Livâ (Y 3, 15) 7 serî' sahra, 2 serî' cebel bataryası Ormanköy-Gündüzler'den hareketle Ahlatlı-Yaylacık-Dereköy-549 Tepesi garbı-Rağlacık Dağı yoluyla hareket ederek kolbaşıyla sa 7 sonra da 549 Tepesi'ne muvâsalatı emretmişdi.

Sol kol: 2. Livâ (35,46) 6 serî' batarya, istihkâm taburu olarak kısm-ı küllî kolbaşısıyla sa 7 sonra da yine 549 Tepesi'nde bulunacak vechle Ahlatlı-Yaylacık-Gaibler-Malkoçlar yoluyla hareketi emretmişdi.

Süvâri Bölüğü Gaibler'e varacak, fırka karargâhı da Gaibler'de bulunacakdı.

Yürüyüş takrîben ber-vech-i bâlâ yapıldı.

d) Ordu karargâhı Gaibler'e gelmişdi. Arâzi çamurlu olduğundan yürüyüş müşkil olmuşdu.

II/[33]

Bütün ordunun telgraf kıta'âtı, kolların kısm-ı a'zamı, ordu karargâhına â'id jandarma vesâ'ire bölükleri gelmiş, menzil te'essüs etmiş, ekmekçi kolları fa'âliyyete başlamış, Burgaz'dan da ekmek gelmeğe ibtidâr eylemişdi. Yalnız bazı cebel bataryalarıyla hastaneler henüz muvâsalat etmemişdi.

b. 8 Teşrîn-i evvel'de Süvâri Fırkası'nın Harekâtı

Süvâri Fırkası kumandanı 7/8'de Gaibler'den "Süvâri Fırkası'nın yarın Y 35'in taburu ve topçu takımı ile birlikde sa 5 evvelde Vaysal'da toplanarak oradan Sarıtalışman'a hareket etmesi" emrini i'tâ eylemişdi.

8/9 gecesi fırkanın 1. Livâsı, Y 35 taburu ve 2 topla birlikde Sarıtalışman'da, 2. Livâ Hacıdanişmend'de idi. 3. Ordu'dan fırkaya verilmiş diğer taburlar, fırkalarına iltihâk eylemişdi.

Fırka, 1 ve 2. alaylardan mürekkeb 1. Livâsı ve bugün iltihâk eden Y 9 la birlikde Y 4, 7, 9'dan mürekkeb 2. Livâsı ve piyâde taburu ve topçu takımıyla ancak sa 1 sonra da Vaysal'da toplanmışdı. Düşman hakkında bugün de fırka ihtacâca sâlih hiçbir haber alamamışdı.

c. 8 Teşrîn-i evvel'de 1 ve 2. Ordular

1. Ordu verilen emre tevfîkan sûret-i umûmiyyede yerinde kaldı, sağ cenâhını Akpınar'a kadara temdîd ederek merkezde Samurcalı, Ecalı istikāmetlerine za'îf müfrezeler sürdü. Sûret-i umûmiyyede Çömlekakpınar'ı-Taşlımüsellim-Tatarlar-Çeşmeköy-Süleyman Danişmend-Lehne Paşa mıntıkasında bulunuyordu. 1. Fırka'sının 1. Livâsı bugün Çeşmeköy'de idi.

2. Ordu da yine eski tertîbâtıyla Edirne karşusunda bulunuyordu.

8 Teşrîn-i evvel harekâtı tedkîk edildikde:

3. Ordu kıta'âtı bugün takrîben ber-vech-i âtî yürüyüşleri yapmışlardı: (Harita üzerinde)

Fırka 4: 2. Livâ pîşdârıyla 30, kısm-ı küllisiyle 26 km, 1. Livâ pîşdârıyla 25, kısm-ı küllisiyle 21 km (bir alay yerinde kaldı). 3. Livâ kolbaşıyla 30 kol nihâyetiyle 25 km

Fırka 5: 1. Livâ 13 km, 3. Livâ 30 km, 2. Livâ 30 km, Fırka 6: 30 km

II/[34]

Bu müşkil ve dağlık arâzide, çamurlu yollar üzerinde bu yürüyüş fenâ bir netîce değildi. Fakat akşam vaz'iyyeti bu zahmete ve fedâkârlığa mukābil acîb bir müşkilde tahassul eylemişdi: Fırka 4. 1. Ordu da Fırka 1'in arkasında kalmış, Fırka 5, 2 livâsı Kocatarla-Erikler yolunda olarak bir livâsıyla Elmacık'a gelmişdi. Fırka 6 ise Fırka 4, 5 kol başlarından yine 15 km geride ikinci hatda kalmışdı. Bu sûretle ordu sol cenâh müntehâsı hey'et-i umûmiyyesiyle za'îf kalmış, Karahamza-Vaysal mıntıkasında 1 ve 3. Ordular kıta'âtı iç içe girmişdi. Yarın sol cenâhı Kırkkilise istikāmet-i umûmiyyesinde yürütmek îcâb ederse 3. Ordu bu def'a da cenûb-ı şarkîye yürüyüş yapacak ve bu sûretle 8 ve 9 günlerinde beyhûde bir dolaşma yapmış olacakdı. Hey'et-i umûmiyyesiyle bugün harekâta mübâşeretin dördüncü günü olduğu hâlde 3. Ordu en

ileri kıta‘âtıyla hudûdun netîce-i kat‘iyye istikāmetinde ancak 8-10 km cenûbuna varabilmiş, kısm-ı küllisiyle hâlâ hudûd boyunda bulunuyordu.

5-8 Teşrîn-i evvel Bulgar harekâtına serî‘ bir nazar-ı tedkîk daha atfedelim: (Yürüyüş cedveli)

	5’de	6’da	8’de
3. Ordu da: Fırka 4 1. Liva	26	18	25=69÷3=23
2. Livâ	30	12	30=72÷3=34
3. Livâ	20	17	30=67÷3=23
Fırka 5 1. Livâ	20	25	13=58÷3=20
2. Livâ	30	24	30=84÷3=28
3. Livâ	22	24	30=76÷3=26
Fırka 6	22	___	30=54÷2=27[54÷2=26]

Bu sûretle Fırka 4 günde vasatî 24 km, Fırka 5, 25 Km, Fırka 6, 27[26] km kat‘ etmişdi. Yürüyüş nokta-i nazarından, aradaki bir günlük istirâhate rağmen, bu fenâ bir kābiliyyet değildi.

Eğer bu ordu hudûd boyunda tecemmu‘ etmiş ve hiç olmazsa 6 Teşrîn-i evvel’de hudûdu geçmiş olsa idi 7’de istirâhat dahi etse, 8’de Osmanlı Ordusu önüne gelir ve 9’da muhârebe-i kat‘iyyeye başlayabilirdi.

Ma‘a-mâ-fîh yürüyüşün hey’et-i umûmiyyesi büyük bir kavis üzerinde icrâ edilmişdi; maksadsızlığı zâhirdi. Bundan mâ-‘adâ yürüyüş bidâyeten fenâ tertîb edilmiş, birçok kıta‘ât iç içe girmiş, lüzûmsuz yürüyüş umkunu kısaltmalarla gerideki kıta‘âta fazla zahmet tahmîl edilmişdi. 1. Ordu ise hudûd gerisinde tecemmu‘ etmiş olmasına rağmen ilk tecemmu‘un fenâlığı netîcesi bir dürlü ilerleyememiş ve 4 günde hudûdun cem‘an yekûn vasatî 16-17 km cenûbuna inmiş olunuyordu. 3. Ordu bu ordunun şarkında büyük bir kavis çevirmiş ve 1. Ordu sûret-i umûmiyye de 3. Ordu’yu beklemişdi. Bu sûretle bir ordunun ileride tecemmu‘undan bir fâ’ide hâsıl olmamış, 3. Ordu’nun kendi hizâsına gelmesini beklemeğe mecbûr kalmışdı acaba vaz‘iyyet tenevvür

II/[35]

etmiş de ondan sonra mı 3. Ordu ilerlemişdi? Cereyân-ı hâle nazaran bu da değildi. Ne Birinci Ordu ve ne de süvâri vaz‘iyyetinin inkişâfına medâr olacak hiçbir hareket yapmamışlardı. Gerçi Karargâh-ı Umûmî direktiflerine nazaran Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi Osmanlı Ordusu’nun harekât ve tecemmu‘unu bir dereceye kadar iyi ta‘kîb etmiş

addedilebilirdi; fakat bu bâbdaki ma‘lûmât görünüşe nazaran menâbi‘-i sâ’ireden istihbârâtdan vârid olmuşdu.

Binâ’en-‘aleyh sûret-i kat‘iyyede hükm edebiliriz ki 3. Ordu’nun geride tecemmu‘ etmiş olmasının ma‘nâsızlığı tezâhür etmiş ve bu husûs umûm orduya lâ-akall iki gün gā’ib etdirmiş ve Osmanlı Ordusu’na da pek kıymetdâr iki gün kazandırmışdı. 2. Ordu’nun ise, Birinci Ordu’dan bir livâ ile birlikde Tunca ve Meriç [v]âdilerinde Kal‘a karşusunda sıkışıb kalması öteden beri iddi‘â etdiğimiz vechle Bulgar Ordusu’nun mahvını intâc edebilecek büyük bir hatâ idi.

Süvâri pek fenâ kullanılmışdı: Süvâri Fırkası, karşusunda düşman süvârisi olmaması[na] rağmen 4 gün zarfında bir dürlü hudûd boyundan ilerlemeğe muvaffak olamamışdı. Emre intizâr etdirilerek birçok kıymetdar zamanlar boşuna zâyi‘ etdirilmiş, Süvâri Fırkası kumandanı bir dürlü kendiliğinden harekete muktedir olamamışdı. Halbuki vaz‘iyyet kendisi için ne kadar müsâ‘iddi! İstese idi keşif kollarıyla daha 6 Teşrîn-i evvel’de Pınarhisar-Hasköy hattına kadar ilerler, her tarafda düşmanı görür, bunları ihbâr eder, kısm-ı küllisiyle Kırkkilise şarkına doğru sarkarak burasını karma karışık edebilirdi!

Tanef Süvâri Livâsı da, bu süvâri azlığında Kal‘a’ya karşı sevk edilmiş, Meriç kavisi ve Arda arasında Edirne cenûbunda sıkışmış kalmışdı. Halbuki bu da 1. Ordu’nun cebhesinde bulunsa Osmanlı süvârisini pek güzel işgāl eder ve düşmanın hakîkatde bu tarafda olabildiği, fakat ekseriyyetle vakt u zamanında ihbâr edemediği, ma‘lûmatın kısm-ı a‘zamına da mâni‘ olurdu.

Bu dört günlük harekât Bulgar kumandanlarının kıta‘ât-ı cesîme sevk ve idâresi hakkında sarîh bir fikre mâlik olmadıklarını vâzıhan göstermeğe kifâyet eder. Karargâh-ı Umûmî direktiflerinde bile bir tabur ve alay kumandanı zihniyeti göze çarpmakdadır . Karargâh-ı Umûmî dahi orduları yevmî vereceği emirlerle adım adım sevk ve idâre etmek istiyor ve vaz‘iyyet-i umûmiyye hakkında kâfî bir kanâ‘at perverde edemediğinden orduların elini ayağını bağlıyor ve teferru‘âtına kadar müdâhale ediyordu. Halbuki buna mukābil hiç olmazsa ordularla emin ve serî‘ bir muhâbere te’sîs etmeğe muvaffak olamıyor ve akşamları sûret-i umûmiyyede geç vakit verdiği emirler ertesi sabâh geç vakit ancak ordulara gelebiliyordu. Halbuki bu vaz‘iyyetde bir kere süvâriye ilk büyük muhârebeye kadar temessük edeceği bir direktifi daha ilk günden i‘tibâren vermek pekâlâ kābildi. Bundan sonra süvâri harekâtında serbest olur ve vaz‘iyyete göre hareket eylerdi. 1. Ordu’ya 3. Ordu kendi hizâsına gelmeden hudûdun cenûbuna kısm-ı küllisiyle çok ilerlememek, pîşdârlarını ileri sürerek düşmanı aramak, 3. Ordu’ya da 1. Ordu hizâsına bir ân evvel gelmek, 1 ve 3. Ordulara Tunca şarkında düşmanı arayarak müttehiden

II/[36]

buna ta‘arruz etmeğe çalışmağa ve düşmana tesâdüf edinceye kadar cenûb-ı şarkî istikāmetinde ilerlemeği emretmek, 2. Ordu’ya da 1. Ordu sağ cenâhını kal‘aya karşı setr ve te’mîn etmek gibi nukātı hâvî bir direktif daha ilk zamanda pek a‘lâ kābil-i i‘tâ idi. Gerçi düşmanın sol cenâhıyla Edirne’ye müsteniden Tunca şarkında kalması veya Edirne’nin garbında toplanmak istemesi de vârid-i hâtır olabilirdi. Fakat şıkk-ı evvel gālib olduğundan harekât-ı umûmiyyeyi buna nazaran tertîb eylemek ve diğer ihtimâllere karşı da orduların nazar-ı dikkatini celb etmekle iktifâ eylemek zarûrî idi; her ihtimâle karşı çâre-sâz olabilecek bir sûret-i hall bulmak bizâtihi gayr-i mümkündü.

Herhalde Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi’nde büyük tereddüdler hüküm-fermâ idi. Görünüşe nazaran bu karargâhda muhtelif fikirler ve kanâ‘atler hâl-i tesâdümde idi; bazen bunlardan birisi tefevvuk ediyor, 3. Ordu Kırkkilise istikāmetine tevcîh ediliyor; bazen diğeri ihrâz-ı takaddüm ederek 3. Ordu garba, 1. Ordu’ya yanaşdırılmak isteniliyordu.

Gerçi 8’de emr olunan bu yanaşma hareketi 1. Ordu’yu pek za‘îf bırakmamak lüzûmuna müstenid olabilirdi. Birinci Ordu fi’l-hâkika gāyet büyük bir cebhede yalnız kalmışdı. Fakat bu tehlike her şeyden evvel Tunca şarkındaki kuvvetlerin adem-i kifâyesini irâ’e ediyordu; bunu ancak Tunca garbından şarkına kuvvet geçirmekle izâle mümkündü. Halbuki bu hatâ daha büyük bir hatâ ile ta‘mîr edilmek istenilmiş, 3. Ordu’nun sağa yanaşdırılması arzusuyla bu ordunun sol cenâhı müntehâsı açıkda ve tehlikede bırakılmışdı.

Hulâsa Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi sevk ve idâre hakkında sarîh ve amelî efkâra mâlik değildi; evvelce ittihâz edilmiş bir karâr; bu karârı kemâl-i azm ve metânetle tatbîke gayret görülmüyor. Belki mütebeddil-i efkâr arasında çalkanan bir karargâh göze çarpıyor!

II/[37]

İkinci Fasıl Osmanlı Şark Ordusu (5-8 Teşrîn-i evvel 1328)

1. Karargâh-ı Umûmî

Birinci cüz’den müstebân olacağı üzre Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi yalnız Bulgarlara karşı muhârib bulunulduğuna göre Osmanlı Seyyâr Ordusu’nun Kırkkilise-Hasköy hattı ve gerisinde kesîf bir kitle ile cenâhlarında Vize ve Dimetoka’da birer kolordu ve merkezi ilerisinde süvâri olmak üzre tahaşşüdünü tasavvur etmişdi. (1 Numrolu Harekât-ı Harbiyye Lâyıhası) Bulgar, Sırb, Karadağ’ın müttefiken muhârib bulunması hâlinde de orduyu aslî tecemmu‘ mıntıkasını Lüleburgaz hizâsında câhları müstenid bir hatta veya daha gerilere kadar almağa nazar-ı dikkate almışdı. (4 Numrolu Harekât-ı Harbiyye Lâyıhası)

Yunanlıların da ittifâka dâhil olmasına karşı ayrı bir harekât-ı harbiyye lâyıhası tertîb edilmemişse de ahvâl-i muhtelifeye karşı tertîb edilmiş olan projelerden bu hâle tekābül eden 5

numrolu projeye nazaran Osmanlı ordu-yı aslîsinin Trakya'da yine Kırkkilise-Hasköy hattı ve gerisinde tecemmu'u tasavvur olunmuşdu.

Seferberliğin hîn-i i'lânında Trakya'daki kuvâ-yı askeriyye kumandanlığına (Şark Ordusu kumandanı) nâmıyla ta'yîn edilmiş olan hazarî 1. Ordu Müfettişi Abdullah Paşa hazretlerine 1 Numrolu Harekât-ı Harbiyye Lâyıhası verilmiş ve seferberlik ve tecemmu'un vakt-i hazarda projelerden ordu müfettişliklerine lüzûmu derecede ta'mîm edilmiş olan 5 Numrolu projeye tevfîkan icrâsı ta'mîm edilmiş olduğundan bu sûretle Karargâh-ı Umûmî de Seyyâr Ordu'nun Kırkkilise-Hasköy hattı ve gerisinde tecemmu'nu emretmiş oluyor idi.

Fakat bu lâyiha projeler hep normal ve kâğıd üzerindekinin aynı olmak üzre teşekkül etmiş bir Osmanlı Ordusu'nu esâs olarak nazar-ı mütâla'aya aldığı gibi seferberlik planında da tecemmu'un bu sûretle îfâ edilebilmesi için redif ve nizâmiye seferberliklerinin ayrı zamanlarda icrâ edilmiş olması faraziyyesinin esâs ittihâz edildiği zikr edilmiş olduğundan mes'ele ile daha yakından alâkadâr olan Şark Ordusu Kumandanlığı hazarî ordunun kavânin-i mevcûdeye göre teşekkül etmiş ve büdçe mevcûduna mâlik bulunmuş olmakdan sarf-ı nazar bi'l-hâssa 1. Müfettişlik'den birçok kıta'âtın Yemen'de olduğunu, mühim bir kısım kuvvetinde hazarî ve vaz'ü'l-ceyş hâricinde Çanakkal'a ve İzmir'de bulunduğunu, son terhîsler münâsebetiyle hazarî mevcûdun büdçe mevcûduna yakın olmakdan pek uzak düşdüğünü, ne redif, ne nizâmiye hiçbir seferber kıta mevcûd olmadığını binâ'en-'aleyh

II/[38]

ikisinin birden seferberliğinin aynı zamanda vukū'unun mecbûriyyetini, şimendüferlerin projede mutasavver hâsılatı verebilmekden uzak olduğu gibi husûsâtı nazar-ı dikkate almış olacak ki Karargâh-ı Umûmiyye'ye tecemmu'un Ergene gerisine alınmasını teklîf eylemiş ve bu bâbda bazı tedâbire tevessül eylemişdi.

Fakat Karargâh-ı Umûmî bu talebe cevâb-ı muvâfakat vermediği gibi hatta tecemmu'un daha ileriye alınmasına bile imkân görmüş ve bu tarzda cevâb göndermişdi.

Hükûmet-i Osmâniyye 2 Teşrîn-i evvel 1328'de Düvel-i Balkaniye ile münâsebetini kat' edince Karargâh-ı Umûmî erkânı arasında bu ândan i'tibâren bir ta'arruz havâsı esmeğe başlamış ve bu husûsda ber-vech-i âtî Karargâh-ı Umûmî ile Şark Ordusu Kumandanlığı arasında bir silsile-i muhâberât başlamış ve nihâyet Şark Ordusu'nun 8 Teşrîn-i evvel'de ta'arruz karârı vermesine te'sîr eden esbâbdan mühim bir tanesini de Karargâh-ı Umûmî'nin bu ta'arruz arzusu teşkîl eylemişdir.

Şark Ordusu'nun bu karârı acaba ne gibi hesâbâta müsteniddi? Bunu takdîre medâr olacak elde bir vesîka yokdur. Görünüşe nazaran bu Ergene lakırdısı bir hesâba müstenid olmakdan ziyâde mümkün olduğu kadar geride toplanmak arzusundan ve fakat geridir diye ta

İstanbul önüne kadar da gitmeği arzu etmeyen bir hâlet-i rûhiyyeden kendi kendine doğmuş bir fikirdir. Eğer bu fikir Bulgarların doğru hareket etmeleri hâlinde seyyâr ordu olarak kullanabilecekleri asgarî 7-7,5 fırkalık bir kuvvete hiç olmazsa mu‘âdil bir kuvvetin ancak Ergene'de toplanmakla kazanılacak zaman zarfında tecemmu‘ edebileceği, kuvâ-yı umûmiyyemizin seferberlik bidâyetindeki hakîkî hâl ve vaz‘iyyeti nazar-ı dikkate alınarak yapılmış bir hesâb netîcesinde ta‘yîn etmişse buna denecek bir şey yokdur.

Esâsı her ne olursa olsun Şark Ordusu'nun talebi Karargâh-ı Umûmî'nin ısrârı karşusunda vaz‘iyyete daha muvâfıkdı. Fazla ileride bulunmakdan ise biraz ziyâdece geride kalmış olmak elbette daha az mahzûrlu idi.

Bu tarz hareketle bütün Trakya'yı düşman istîlâsına bırakmış olmak şübhesizdi; fakat arâzi ve efkâr-ı umûmiyye hesâbâtı böyle hayâtî bir mes'elede kat‘î bir rol oynamamalı idi. Bu geriye çekiliş gerçi bu hattın ilerisinde bulunmakda olan kıta‘âtın ma‘neviyatına da sû'-i te'sîr ederdi; Trakya'lı efrâddan büyük mikyâsda zarar ederdik. Fakat efrâdın kısm-ı a‘zamı, kıta‘âtın mühim bir kısmı bu hattına [hatta] geriden geleceğinden umûm ordunun ma‘neviyatı korkulduğu derecede kırılmazdı. İleride mağlûb olarak karma karışık geriye gelmeye nazaran velev ki kuvve-i ma‘neviyece biraz mutazarrır bir hâlde olsak bidâyetde geride kalmış olmak elbetde müreccehdi. Nitekim hakîkatde Kırkkilise, Lüleburgaz felâketlerini bile gören ordu Çatalca'da pek âlâ muhârebe etmişdi.

Ne çâre ki Karargâh-ı Umûmî bu gibi husûsâtı düşünerek tecemmu‘ mıntıkasını geriye almağa emretmiş ne de velev eksik fazla bu gibi esâsâta tevfîkan tecemmu‘un Ergene'ye naklini teklif eden Şark Ordusu'nu dinlemişdi.

Kat‘-ı münâsebete karâr verilerek harb tahakkuk etdiği zaman (4 Teşrîn-i evvel [1]328) Osmanlı Ordusu'nun derece-i tecemmu‘u cüz'-i evvelde görüldü. Bu vaz‘iyyetde yeni bir karâr ittihâzı zamanı gelmişdi. Bu karârın ne olabileceğini mübahis-i âtide tedkîk edeceğiz.

II/[39]

Bundan evvel Karargâh-ı Umûmî ile Şark Ordusu arasındaki münâsebeti ve başlıca silsile-i muhâberâtı ve Karargâh-ı Umûmî'nin harekât-ı umûmiyye nokta-i nazarından verdiği evâmiri tedkîk edelim:

Karargâh-ı Umûmî ¾ Teşrîn-i evvel sa 7,5 sonra da kat‘-ı münâsebetden bahs olarak verdiği emirde ordulaın serî‘an harekât-ı umûmiyye-i ta‘arruziyyeye geçmesini de emretmiş ve Şark Ordusu Kumandanlığı da ¾ Teşrîn-i evvel [1]328 sa 8 sonrada almış olduğu bu emir üzerine şunu yazmışdı:

"Dünden beri kat‘-ı münâsebet olunduğundan harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr edilmesi lüzûmu bildiriliyor. Harb i‘lân edilmiş midir? Hudûd tecâvüz edilecek midir? Bu cihetler

lâyıkıyla anlaşılmıyor. Şark Ordusu'nun ancak Çanakkal'a, Kastamonu, Ankara, Karahisar fırkaları geldikden sonra harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr etmesi ve o zamana kadar tahaşşüd mıntıkasındaki kuvvetlerin ta'arruza elverişli sûretde terkîb ve teşkîline çalışılması beynimizde bi'l-hesâb takarrür eylemişdi. Halbuki bu fırkalar gelmediği gibi Turgut Paşa'da Tekfurdağı'ndan henüz hareket etmedi. Tahaşşüd mıntıkasına ne zaman geleceği mechûldur. Fırka 2'nin beş taburu da Dersa'âdet'den henüz gelmedi. To Y 1 Dersa'âdet'den yeni yola çıkdı. Bir hayli kıta'ât henüz yolda. Bu hâl ile beş günden evvel hudûdu tecâvüz etmek mûcib-i vahâmet olur fikrindeyim. Serî'an emrinize intizâr ve mezkûr redif fırkalarının tesrî'-i hareketlerini ricâ ederim. Ma'a-mâ-fîh harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr edilmek için kolordulara ileriye harekâta ibtidâr edilmek üzre tedârikât-ı lâzımeyi îfâ ve inbâ etmeleri teblîğ olundu."

Fakat Karargâh-ı Umûmî Şark Ordusu Kumandanlığı'nın ¾ Teşrîn-i evvel'de yazmış olduğu bu cevâbı ihtimâl daha almadan veya hodü'l-maksad meskûtün-anh geçerek 5 Teşrîn-i evvel târîhiyyle Şark Ordusu'na şu emri göndermişdi:

"Tasavvur etdiğiniz harekât-ı harbiye-i ta'arruziye hakkında ma'lûmât i'tâsı mütemennâdır"

"Bu emre Şark Ordusu Lüleburgaz'dan 6 Teşrîn-i evvel [13]28 târîhiyle âtîdeki cevâbı yazmış ve elden bir zâbitle[1079] Karargâh-ı Umûmî'ye göndermişdi ki bunun muvâsalatı ancak 7 Teşrîn-i evvel zevâlden sonra vukū' bulmuşdu:

[1079] Bu zâbit ben idim. Bu münâsebetle hususât-ı âtiyenin nazar-ı ittilâ'a vaz'ı îcâb eder:

Umûmî seferberliğin hîn-i i'lânında arkadaşlarımla ben, tahsil-i âlîyi ikmal etmiş ve staj için ale'l-usûl Erkân-ı Harbiyye'ye tefrîk edilmiş genç zâbitân sıfatıyla, Karargâh-ı Umûmî'ye me'mûr edilmişdik. 22 Eylül'de Karargâh-ı Umûmî İkinci Erkân-ı Harbiyye Reis-İ Sânîsi Miralay Pertev Bey (6 Teşrîn-i evvel'de livalığa terfi' eylemişdir.) Henüz piyâde mülâzım-ı evveli olan bana "Garb Ordusu haber zâbitliğine" o zaman istihkâm mülâzım-ı evveli olan ve Harb-i Umûmî'de Çanakka'la cenûb grubu muhârebâtında fırka erkân-ı harbi olarak şehîd olan Kemal Bey'e de "Şark Ordusu haber zâbitliğine" ta'yîn edildiğimizi ve biraz sonra ta'lîmât almak üzre kendisini görmekliğimizi emretmişdi. Ta'lîmât almak üzre 2-3 gün müte'addid def'alar vâki' mürâca'atımız leyt ü le'alle ile geçişdirilmiş nihâyet Şark Ordusu haber zâbitliğine Erkân-ı Harbiyye Kolağası Ali İhsan, Garb Ordusu haber zâbitliğine de Erkân-ı Harbiyye Kolağası Kazım Beyler ta'yîn edilerek vazîfe bizden sâkıt olmuşdu. Kazım Bey Garb Ordusu karargâhıyla berâber Dersa'âdet'den hareket ederek harbin ilk devresinde bu vazîfeyi mümkün olabildiği kadar îfâ etmişse de Ali İhsan Bey Eylül nihâyetinde veya teşrîn-i evvel'in ilk gününde, henüz Dersa'âdet'de bulunan Şark Ordusu Karargâhı'ndan i'âde edilmiş o zaman şâyi' olan rivâyete göre gûyâ Ali İhsan Bey'in ordunun harekâtı hakkında tekâlif-i muhtelife de bulunması ve Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyyesi'nin mukarrerât ve icrââtına te'sir etmek istemesi buna sebeb olmuşdu.

Ben 2 Teşrîn-i evvel sabâhı ber-mu'tâd Karargâh-ı Umûmî'ye gelince Pertev Bey'den "Şark Ordusu Kumandanlığı'nda, Karargâh-ı Umûmî haber zâbitliğine ta'yîn olundunuz. Vazîfenizi takdiriniz dahilinde îfâ edersiniz ve fâ'ideli göreceğiniz her husûsdan bizi haberdâr edersiniz. Şark Ordusu Karargâhı bu husûsda size teshîlât-ı lâzımeyi gösterecekdir. Ordu karargâhı bu gün hareket ediyor. Derhâl sizde hâzırlanınız" emrini alarak derhâl Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Kā'imakām Cevad Beyefendi'yi ziyaret etdim, evvelce Erkân-ı Harbiyye Mektebi'nde müdîrim olub hakkımdaki teveccühü medâr-ı iftihârım olan mîr-i mûmâ-ileyh beni taltîf ve hüsn-i kabûl eyledi. O akşam nısfü'l-leyl de ordu karargâhıyla berâber Lüleburgaz'a hareket etdim.

Daha esnâ-yı râhda karargâh zâbitânı benim Karargâh-ı Umûmî haber zâbiti olduğumu öğrendikçe yan gözle bakmağa başlamışlardı. Kendimin adeta bir casus vaz'iyyet ve makāmında telakkî edilmekde olduğumu görüyordum.

Karargâh Lüleburgaz İbtidâ'îye Mektebi'nde yerleşince bende şu'belere başurmağa başladım. Fakat istiskāl derhâl şu'be müdîrlerine kadar çıkdı. Birinci Şu'be'ye beni "Buraya yabancı giremez yasakdır" diye

sokmadılar. Şahsen hepsini tanıdığım karargâh erkân-ı harbiyye zâbitânına ayrı ayrı mürâca‘atda cümlesi “Evet hakkınız var fakat Birinci Şu‘Be Müdîri Kā’imakām Feyzi Bey ordu karargâhında haber zâbiti istemiyor binâ’en-‘aleyh sana vazîfe dahilinde bir şey yapamayız” dediler. Erkân-ı Harbiyye Re’îsi beni kabûl etmesi için Feyzi Bey’e söyleyeceğini va‘d etdi fakat iki gün bir şey çıkmadı”. Feyzi Bey her tesâdüfünde bana “Ben karargâhda muhbir-i sadık istemem, nafile geldin evlâd diyordu. Bu vaz‘iyyeti Karargâh-ı Umûmî’ye bildirmek istedim buna da müsâ‘ade edilmedi.

Karargâhda adeta bir düşman zâbiti gibi telakkî ediliyordum. Hemen hemen yatacak yer, yiyecek yemek bile güçlükle buldum. Nihâyet 6 Teşrîn-i evvel sabâhı Cevad Bey çağırarak bâlâda menkūl tahrîrâtı hâmilen Dersa‘âdet’e gitmekliğim lâzım geldiğini ve bu sûretle ilk ve son def‘a olarak bir nev‘i haber zâbitliği vazîfesini de görmüş olacağımı ihtâr ederek harita üzerinde de şu îzâhatı not etdirdiler:

“Tahaşşüd şimdilik ber-vechi âtî tertib edildi:

3. Ko. Kırkkilise’de.

1. Ko. Yenice’de.

4. Ko. Hasköy’de.

2. Ko. şimdilik 2 güne kadar Babaeski’de tahaşşüd edecek.

Mevcûd redif taburları 3. Ko. emrine girmek üzre Pınarhisar’a gidiyor. İleride Lüleburgaz’da da bir kolordu tecemmu‘ edecek.

Ta‘arruzumuz hâlinde 3 ve 2. Ko.’lar Tunca şarkından hareket edecek; 4. Ko. Finle’de Tunca’yı geçerek Edirne’deki bir kolordu ile berâber Harmanlı istikāmetinde yürüyecek ve Hasköy civarında Kırcaali kuvvetiyle tevhid-i hareket edecek. Süvari Teke Suyu ile Tunca arasını keşf ve tarassud edecek.

Fırka 11 şimdilik Arda’ya doğru yürüyor.

Düşmanın tekmil harekâtını nümâyiş addediyoruz.

Müdâfa‘a hâlinde yine Kırkkilise-Hasköy hattını tutarak burada müte‘addid tahkimat grubları yapacağız ve netice-i kat‘iyyeyi Kırkkilise üzerinden bekleyeceğiz.

Süvari müdâfa‘a hâlinde sol cenâhımızda, ta‘arruz şıkkında da sağ cenâhda bulunacakdır.

Karargâh-ı Umûmî müretteb kıta‘âtımızı ve bi’l-hâssa erzâk ve cebhâne i‘zâm etmelidir. Bugün ordu da hareket kābiliyeti yokdur. Bi’l-hâssa ta‘arruz hâlinde derhâl tevakkufa mecbûr oluruz ki bu takdirde geriye çekilmek çok fenâ olur. Bulgarlar Edirne etrâfında ve Meriç boyunda toplanmış gibi görünüyor.”

Birkaç saat sonra yola çıkdım ve 3 saate yakın bir tren yolculuğundan sonra Dersa‘âdet’e gelebildim. Vaz‘iyyeti ru’esâma anlatınca aldığım cevab “Ya öyle mi, peki, şu‘benizde vazîfeye devam ediniz!” den ibâret kaldı ve benim yerime ba‘dehu bir hayli müddet kimse ta‘yîn edilmedi.

Bu vaziyet neden böyle olmuşdu? Bunu kanâ‘atim dâ’iresinde söylemek acıdır; fakat ne çâre ki bence hakîkat budur:

Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyyesi ile Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyyesi arasında şedîd bir hiss-i istirkāb daha bidâyetden i‘tibâren hüküm-fermâ idi; buna en ziyâde Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyyesi sebeb olmuşdu. Karargâh-ı Umûmî’nin vazîfe-i mantıkiyyesinin her iki orduya vazîfe-i umûmiyyelerini gösterdikden sonra bunların kendi iktidârları dahilinde yapamayacakları husûsâtı tanzîm ve te’mîn etmekden ibâret olması îcâb ederken Karargâh-ı Umûmî bi’l-fi‘l kumanda merâkına düşmüş Garb Ordusu uzakda olduğundan bununla uğraşamayarak tekmil mesâ‘isini göz önündeki Şark Ordusu’na atfetmiş ve incir çekirdeği doldurmaz işlere varıncaya kadar Şark Ordusu’nun büyük küçük her umûruna ve vazîfesine müdâhaleye başlamışdı.

Karargâh-ı Umûmî ru’esâ ve müdîrânı, kanâ‘at-ı hakîkiyyelerini bilmem. Zâhiren muzafferiyetden emin görünüyorlar ve adeta muhakkak olan zaferin şan ve şerefini kendilerine almak istiyorlardı. Şark Ordusu Kumandanlığı ise bunu vermemek ister gibi görünüyordu. Mes’elenin başı bu idi.

Bunu en ziyâde şundan anlamakdayım: O sırada Osmanlı Ordusu’nda mu‘allim vesâ’ire sıfatıyla bir hayli Alman zâbiti vardı. Seferberlik başlayarak harb tahakkuk edince bunların ekserisi tecrübe-i zâtiyelerini ikmâl için zuhûr eden bu fırsatdan istifâde etmek istemişler ve kendilerinin seferber orduya me’mûr edilmesini tarîk-i muhtelife ile taleb eylemeğe başlamışlardı. Bu münâsebetle şu sözleri Karargâh-ı Umûmî’de birçok def‘a işitmişdim: “Yağma yok, yarın bu Almanlar Türk Ordusu’nda her şeyi biz yapdık, biz olmasa idik bunlar muzaffer olamazdı derler!” mürâca‘atları reddedilmişdi.

Hatta bunlardan Kā’imakām Lösöv göz açıklığı yapmış, trenlerden birisine atlayarak 5 Teşrîn-i evvel’de Lüleburgaz’a Şark Ordusu Karargâhı’na gelmişdi; fakat son derece istiskāl edildiği ve hatta ecnebi zâbit şu‘belere giremez diyerek nasılsa girmiş olduğu bir şu‘be odasından dışarı çıkarılmış olduğunu gözümle görmüşdüm.

Zîrde görüleceği üzere Karargâh-ı Umûmî ile Şark Ordusu Kumandanlığı arasındaki bu münâsebetsizlik ta Şark Ordusu’nun Hadımköy’ünde lağvı târîhine kadar devam etmiş ve pek çirkin sefahât usûle getirmişdi.

Garb Ordusu bidâyetden i‘tibâren müstakil kalmış ve Karargâh-ı Umûmî buna te’sir imkânı bulamamış olduğundan Şark Ordusu’nun başına adeta iki ordu kumandanlığı musallat olmuşdu. Binâ’en-‘aleyh emir ve kumanda da vahdet kalmamış, harekât-ı harbiyyeden mes‘ûl-ı hakîkî olması îcâb eden Şark Ordusu Kumandanlığı mütemâdiyen te’sir altında bırakılmış bu da lâzım gelen karakter metânetini gösteremeyerek elini ayağını bağlayan bağı bir türlü kırıb atamamış ve şu hâl felâket-i âtiyeye te’sir eden esbâb-ı mühimmeden birisini teşkil eylemişdir.

II/[40]

"Hedefü'l-harekât henüz ta'ayyün etmeden ta'arruz tertîbâtı soruluyor. Şark Ordusu tahaşşüdünün ikmâlini müte'âkib 3. Kolordu ile Eski Poloz-Büyükboyalık, 1. Kolordu ile Kiremitli-Kurdalan istikāmetinde Tunca Nehri'nin şarkında; 4. Kolordu ile Tunca'yı bi'l-mürûr Meriç'in sol sâhilini ta'kîben Harmanlı üzerine ve Arda'nın muhâfazasına me'mûr 11. Fırka'nın Kırcaali kolordusuyla tevhîd-i harekât eyleyerek Hasköy üzerine sevk edilmeleri ve 2. Kolordu'yu ihtiyât olarak ikinci hatda ve Süvâri Fırkası'nı sağ cenâh ilerisinde bulundurmak tasavvurundayım.

İş bu harekâtın te'mîn-i icrâsı için kolordulara erzâk ve cebhâneyi ikmâl ve kol ve kıtârlar teşkîlâtı itmâm etmeleri emredilmişdir. İstihzârâtın ikmâline dâ'ir kolordulardan henüz bir cevâb alınamamışdır[1080].

Dün 1. Kolordu Kumandanı Yaver Paşa karargâha gelerek erzâk tedâriki husûsunda pek ziyâde dûçâr-ı müşkilât olunduğunu beyân etdi. Bu mürâca'at hemân her tarafdan vukū' bulmakdadır ve henüz yerlerinde bulunan kolorduların i'âşesinde dûçâr olunagelen müşkilâtın harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr ile gayr-i kābil-i iktihâm bir hâle gelerek ordunun bâ'is felâketi olması tehlikesinden ihtirâz ediyorum. Erzâk irsâli hakkında defa'âtle

II/[41]

vukū' bulan mürâca'âtım ma'a't-te'essüf semeredâr olmuyor. Bu husûsa bi'l-hâssa nazar-ı dikkatinizi celb eder ve her ne sûretle olursa olsun yevmiyye bir erzâk treninin dârü'l-harbe sevkine fevka'l-'âde gayret olunmasını ehemmiyet-i mahsûsa ile arz ederim. Redif kıta'âtının sevkiyâtı dahi vaz'iyyetin ehemmiyetiyle mütenâsib olarak tesrî' olunmuyor. Büyük Karargâh-ı Umûmî Dersa'âdet'den geçen rediflerin seferberliklerini ikmâl etmiş olduğu zehâbında bulunuyor. Halbuki bunların birçok nevâkısı vardır. Tekfurdağı'na çıkarılan kıta'ât üç gün ekmek tedârik edememişdir. 2. Kolordu henüz perâkende bir hâldedir Babaeski havâlîsinde toplanmağa uğraşıyor. Harekât-ı ta'arruziyenin hüsn-i netîceye iktirânı erzâk ve mühimmâtın devâmlı sûretde ikmâline ve kıta'âtın sür'atle sevkine vâbestedir. Binâ'en-'aleyh kış gelmezden evvel seferin pek sür'atle itmâmı için muktezâsının ….."

Eğer Karargâh-ı Umûmî'nin su'âline karşı sümme't-tedârik bir cevâb olarak yazılmamış ve hakîkat ordunun sevk ve idârede fikrini temsil ediyorsa bu tahrîrât cidden hayretlerle telakkîye şâyândır!

[1080] Bu belge Arşiv No : 4-121 Klasör No : 309 Dosya No : 5 Fihrist No : 2-25'de ATASE'de kayıtlıdır. Askeri Târîh Belgeleri Dergisi, Yıl: 44, S. 99, Genkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Bşk. Yay. Ankara Ocak 1995, s. 28.

Bir kere Karargâh-ı Umûmî'nin su'âli de bundan evvelki umûmî ta'arruz emri gibi garîbdir. Ta'arruz ve müdâfa'a ric'at kumandanların keyif ve arzuya teba'an kabûl ve intihâb edeceği birer tarz-ı hareket değildir. Bu üç tarz-ı hareketden biri ancak hâl ve vaz'iyyetin lüzûm ve icbârıyla bizâtihi ittihâz olunur. Bir ordunun bidâyetde ta'arruza

II/[42]

geçebilmesi ancak seferberlik ve tecemmu'da düşmana takaddüm ederek aynı zaman zarfında hasmına nazaran maddeten ve ma'nen ta'arruza muktedir bir orduyu dârü'l-harekâtın netîce-i kat'iyye istikāmetinde toplayabilmesiyle meşrûtdur. Halbuki Karargâh-ı Umûmî kendi yol hesâbâtında bile 4 Teşrîn-i evvel'de Bulgar Ordusu'nun bu 15 gün zarfında toplayabileceğini öteden beri kabûl etdiği orduya hatta mu'âdil bir ordu topladığını kabûl edemezdi ki böyle bir ta'arruz emri îtâsına imkân görsün. Bu ilk emir yalnız kat'-ı münâsebeti bildirebilir ve olsa olsa bu ândan i'tibâren ordunun harekât-ı harbiyye icrâsında serbest olduğunu ihtivâ ederdi.

Bundan sonra ta'arruz tertîbâtının sorulması da hatâ üzerine hatâ ilâvesi idi. Buna karşı Şark Ordusu'nun cevâbı ise bir yanlışa daha büyük yanlışla mukābeleden başka bir şey değildi. "Hedefü'l-harekât ta'yîn etmeden" lakırdısı sevk ve idârenin elifbasıyla dahi gayr-i kābil-i te'lîfdir. Harb başladıkdan sonra "Hedefü'l-harekât" düşman seyyâr ordusundan başka bir şey olamayacağı ve ancak bunun imhâsından sonra coğrafî veya siyâsî hedefler nazar-ı dikkate alınabileceğini bütün târîh-i harb mukarreren îzâh ve isbât eylemişdir. "Şark Ordusu'nun ikmâl

II/[43]

tahaşşüdatına" kaydıyla meşrût kıldıkdan sonra ta'arruz zamanından bahs etmek ise büsbütün lüzûmsuz olur idi. Ancak yarın başlayacak bir ta'arruzun emrolunan şekli belki söylenebilir. Fakat harb bi'l-fi'l dün (5 Teşrîn-i evvel) başlamış düşman birçok taraflardan hudûdu geçmişken zîrindeki îzâhâta nazaran ne zaman bitebileceğini kimsenin kesdiremiyeceği bir tahaşşüdü müte'âkib icrâsı mutasavver ta'arruz tertîbâtından bahs etmek olsa olsa lakırdıdan ibâret idi. Bu mevzû'-i bahs olan tertîbâta gelince velev ki yarın (7 Teşrîn-i evvel) tatbîke başlamak mümkün olsa bile; sevk ve idâre nâmına bir hatâ numûnesinden başka bir şey değildi.

İki kolordu ile Tunca'nın şarkında, Yanbolu istikāmet-i umûmiyyesinde 17 km'lik bir cebhe ile yürüyerek bu kolun gerisinde ordu ihtiyâtı olarak (?) bir kolordu bulundurmak ve 4. Kolordu ile de sağdaki iki kolordunun kuşbakışı tam 60 km garbından diğer istikāmete, Harmanlı'ya doğru yürümeği düşünmek gayr-i kābil-i tefehhümdür. Böyle bir ta'arruz şayed vâki' olsa idi kuvvetler parça parça ezilir ve mahv olurdu. Bir ta'arruz mümkün-i icrâ olsa idi bunun için 4 kolordu ile müttehid bir kitle hâlinde Tunca şarkına teveccüh edebilirse,

Bulgarların herhâlde seferberlik tecemmu‘uda bizden geri kalması şartıyla, bir muvaffakiyyet belki kābil idi.

Ordu kumandanlığının geri hidemâtına â’id sözleri de o zaman Osmanlı Ordusu’nda hüküm-fermâ olan efkâr ve kanâ‘ati tavzîh nokta-i nazarından çok mühimdir. Bu sözler sarâhaten gösteriyor ki ordu, kıta‘âtın erzâk ve malzemece her dürlü ihtiyâc ve noksânının te’mînini İstanbul’dan bekliyor. Tekfurdağı’na çıkan kıta‘âtın üç gün ekmek bulamamasının kabahatini bile Karargâh-ı Umûmiyye’ye tahmîl eylemek istiyor.

Halbuki Şark Ordusu Trakya’da idi. Trakya Memâlik-i Osmâniyye’nin en mühim zirâ‘at merkezlerinden birisi idi; yaz mahsülü idrâk edileli pek az olmuşdu. Köy anbarları leb-â-leb zâhire ile dolu ve köyler etrâfında ve merâlarda nâ-mütenâhî kasablık hayvanât ve sürüleri hâl-i cevelânda idi. Ordunun mu‘azzam bir menzil müfettişliği karargâhı, idâre hey’eti vesâ’iresi vardı. Ordu mıntıkasında menzil teşkîlâtını vücûda getirmek daha vakt-i hazarda orduya verilen vazîfeler meyânında idi ve bu husûsda velevki kâğıd üzerinde birçok ihzârât yapılmışdı. Binâ’en-‘aleyh sormağa pekâlâ hakkımız olur ki acaba ordu Trakya menâbi‘inden a‘zamî istifâdeyi te’mîn için her şeyi yapmış ve bu menâbi‘ bitmiş de ondan sonra geriden erzâk vesâ’ire gelmediği içün mi aç kalmışdı? Buna (evet böyle idi) demek kābil olmadığından ordunun bu husûsda kendisini ma‘zûr göstermesi de mümkün değildir. Mühimmât ve cebhâne de takrîben bu vaz‘iyyetde idi. Eğer kol ve kıtârlara ve hatta kıta‘âta lâzım olan cebhâne mıntıkada mevcûd değilse neden vakt u zamanıyla buraya dâhil edilmemişdi?

Zîrde de görüleceği üzre ma‘a’t-te’essüf bu hâlet-i rûhiyye umûmî idi. Kimse kendiliğinden bir şey yapamıyordu; herkes her şeyi ale’d-derecât mâfevkinden bekliyordu. Mâfevk ise aynı hâlet-i rûhiyye ve ve acz içinde pûyân olduğundan bu da bir şey yapamıyordu. Esbâb-ı felâketden birisi de işte bu idi.

II/[44]

Karargâh-ı Umûmî bu tahrîrâta zîrdeki cevâbı yazmadan evvel Şark Ordusu’ndan ve Edirne Kal‘a Kumandanlığı’ndan şu raporları da almışdı:

Şark Ordusu Kumandanlığı’ndan, Lüleburgaz / 5 Teşrîn-i evvel vürûdu 5/6 Teşrîn-i evvel:

“Bugün düşmanın harekâtına dâ’ir alınan haberlerden umûmî bir ta‘arruz hareketine başladığı tahmîn edilmekdedir. Düşmanın bizce en tehlikeli hareketi kuvâ-yı külliyesi ile Tunca şarkından Kırkkilise üzerine ilerlemesi olduğundan bu hâle karşı şimdilik kolorduları Kırkkilise-Hasköy hattında toplamak üzre tertîbât emrolundu. Düşmanın harekât-ı âtiyesi bundan gayri her ne sûretle vâki‘ olursa bu hatdan âna göre tedâbîr-i lâzıme ittihâzı mukarrerdir.”

Edirne Kal‘a Kumandanlığı’ndan vürûdu 6 Teşrîn-i evvel sabâhı:

“Düşmanın Tunca şarkından, Tunca ile Meriç arasından, Meriç ile Arda arasından ve Arda ile cenûbundan her tarafdan kuvveti bir alayı tecâvüz etmeyen muntazam kıta‘ât ve milis askeri ile hudûdu geçdiği haber alındı. Düşman 5 Teşrîn-i evvel’de hudûdlardan a‘zamî olarak 7 kilometre kadar girmiş ve tevakkuf etmişdir. Şimdiye kadar Kal‘a mıntıkasındaki hudûd kısmında top ateşi icrâ edilmemişdir. Mustafa Paşa Köprüsü ve Fırını tahrîb edildi.”

Bu raporlar üzerine Karargâh-ı Umûmî 5 Teşrîn-i evvel’de sorduğu ta‘arruz tertîbâtına cevâb beklemeden bugün (6 Teşrîn-i evvel) Şark Ordusu’na bâlâdaki rapora bir cevâb mâhiyyetinde olmak üzre şu emri vermişdi:

“Buradan hareket-i âlileri günü ittihâz edilmiş olan mukarrerât dâ’iresinde hemân harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr olunması ve iş‘ârı.”

Aynı zamanda Edirne’ye de şu emir verilmişdi:

“Düşmanın muhtelif istikāmetlerden Edirne mevki‘-i müstahkemi aleyhine müteferrik olarak sevk etdiği kolların za‘îf kuvvetde olması ve hâl-i tevakkufda kalması yapacakları harekâtda tereddüd etmekde olduklarını gösterdiğinden buna mukābil mevki‘-i müstahkem dâhilindeki fırkalar tarafından münâsib sûretde hurûclar icrâsıyla düşman kollarının hudûd hâricine tardına himmet edilmesi….”

Garb Ordusu’na da şu emir verildi:

“Ta‘arruza başlamış olan Şark Ordusu’nun harekâtını teshîl etmek üzre umûm garb orduları tarafından dahi hemân ta‘arruza bidâ’ ve mübâşeret olunması tavsiye olunur.”

Halbuki Karargâh-ı Umûmî bu esnâda âtîdeki haberleri almış ve ta‘mîm eylemiş bulunuyordu:

5 Teşrîn-i evvel’de: “Paris’den bildirildiğine göre Bulgarlar üç ordu teşkîl etmişlerdir. 1. Ordu İvanof kumandasında Harmanlı-Seymenli mıntıkasında toplanmışdır, (2, 8, 1, 7, 6. Fırkalar) 3. Ordu Dimitriyef kumandasında Tunca şarkında toplanmışdır. (3, 9, 4, 5. Fırkalar) bu sûretle Trakya cihetinde cem‘an 216 piyâde taburu ve 153 batarya vardır.

II/[45]

2. Ordu Kotinçef kumandasında Usturuma Vâdisi’nde ve Köstendil havâlîsinde toplanıyor. Kısm-ı küllisi ihtiyât kıta‘âtından olub âdî ateşli top ve tüfenk ile müsellahdır. Kuvveti 72 taburdur.”

6 Teşrîn-i evvel’de: “250 bin kişilik Bulgar Ordusu’nun karargâhı Eski Zağra’da, 90 bin kişilik Sırblarla müttehid ordunun karargâhının Köstendil’de olduğu gazetelere atfen Paris sefâret-i seniyyesinden bildirilmiş olmağla….”

Bu ma‘lûmat, mübâlağalı bile telakkî edilse düşman ordusunun zâten muntazır olduğu vechle kısm-ı küllisiyle Trakya karşusunda ve bir kısım kuvvetiyle de muhtemel ve fakat zararına kabûl edildiği vechle Makedonya önünde olduğunu gösteriyordu. Bulgarların tam 9 fırkadan mâ-‘adâ bir takım kıta‘ât daha teşkîl edemeyeceği Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi’nce öteden beri kabûl edilmiş bir faraziyye olduğundan aşağı yukarı akall 8 fırkanın Trakya karşusunda olduğunu kabûl îcâb ederdi. Bu kuvvet ise hakîkaten kesirsiz 250 bin mevcûdunda bir ordu demekdi.

Buna karşı bugünlerde Trakya’da toplanan ve az çok kābil-i istifâde bir hâle gelen kıta‘âtın mevcûd-ı umûmîsi ise bu mikdârın hatta nısfına bâliğ olmakdan çok uzakdı. Buna rağmen bâlâdaki ta‘arruz emirleri, önüne ardına bakmadan verilmiş ve Şark Ordusu’na te’sîr yetmiyormuş gibi Garb Ordusu’nu da kışkırtmağa tevessül olunmuşdu. Bâ-husûs Edirne’ye emir vermek Şark Ordusu’nun selâhiyyetine tecâvüzdü. Kal‘a Şark Ordusu’na tâbi‘di. Edirne’nin düşmanı hudûd gerisine kadar atacak sûretde ta‘arruz harekâtı yapması belki ordunun arzu ve maksadına muhâlif idi. Sonra bu ta‘arruza sebeb olarak da düşmanın harekâtında tereddüdüne hükm edilmesi de mantıksız idi. Bir kal‘aya karşı yürüyüş ihtiyât-kârâne olmağı ve muhtelif kolbaşlarıyla bir hizâda kal‘ayı ihâta edecek sûretde hareketi îcâb ederdi. Buna nazaran ilk günkü 7 km’lik yürüyüş fenâ değildi.

6/7 Teşrîn-i evvel’de Karargâh-ı Umûmî’ye Şark Ordusu’ndan şu rapor da gelmiş ve buna zîrindeki cevâb yazılmışdı:

“Kırcaali Kumandanlığı’ndan bugün keşîde edilüb şimdi alınan üç telgrafda düşmanın Köklemez istikāmetinde ta‘arruza devâm etdiği ve redif Eğridere Alayı’nın sa 2 sonraya kadar mukāvemet ederek sa 2,30 sonra da perîşân sûretde ric‘ata başladığı, bu esnâda Köklemez civârındaki Kırcaali, Palas alaylarıyla 3 müstahfız taburundan mürekkeb müfrezeninde kuvvetli düşman karşusunda ric‘ata mecbûr olarak sa 3 sonra da karışık sûretde Işıklar’a geldiği, efrâd-ı müstahfızla ahâli ile berâber dağıldığı gibi Eğridere Alayı’nında i‘âde-i intizâm edemeyecek sûretde dağılması hasebiyle fırkaya bu gece muntazaman Arda gerisine ric‘at için emir verildiği ve karargâhın Mestanlı’ya nakledildiği bildiriliyor. Düşman kuvvetlerinin bir kısmının Gümülcine’ye sarkarak hattı elde etmesi me’mûldur. Şark Ordusu’nca buna mu‘âvenet imkânsızdır. Dersa‘âdet’den müretteb kıta‘âtdan mümkün ve münâsib görüleceklerin Gümülcine’de indirilerek Mestanlı’ya sevki ve hal-i perîşânîde kaldığı anlaşılan kuvvetlerin takviyesi ma‘rûzdur.”

II/[46]

Bu raporun son tedâbîr kısmı büyük bir telâş ve yanlış karâr göstermekdedir. Bir kere netîce-i kat‘iyye Şarkî Trakya’da istihsâl edileceğinden Kırcaali Müfrezesi’nin mağlûb olması

mûcib-i te'essür olmakla berâber bu tarafdaki düşmanın fazlalılığını irâ'e nokta-i nazarından aynı zamanda şâyân-ı memnûniyyetdir; netîce-i kat'iyye istikāmetinde düşmanın daha za'îf olduğunu irâ'e etmekdedir. Binâ'en-'aleyh telâşa mahal yokdur. Sâniyen hattın kesilmesi ihtimâli mevcûddur. Ve bu da Garb Ordusu'nun kendi başına kalması nokta-i nazarından mûcib-i te'essürdür; fakat bu bir netîce-i zarûriye ve tabîiyye olub bunu ancak Şarkî Trakya'da istihsâl edilecek bir zaferle telâfiye çalışmak îcâb eder. Bu îcâb ise Garbî Trakya'ya kuvvet i'zâmını değil, belki buraya müteveccihen yolda kuvvet bile varsa bunların da Şarkî Trakya'ya tebdîl-i istikāmet etdirilmesini taleb eder. İyi kötü iki fırkanın beceremediği bir şeyi müteferrik kuvvetlerle düzeltmek bi't-tabi' adîmü'l-imkândır. Sâlisen Garbî Trakya'ya kuvvet gönderilse bile bunun şimendüfer hattını muhâfaza için değil, Garbî Trakya kuvve-i asliyyesini takviye maksadıyla kullanılması lâzımdır.

Bu rapora Karargâh-ı Umûmî 7 Teşrîn-i evvel'de şu cevâbı yazmışdı:

"Kırcaali Fırkası'nın ric'atı üzerine yapılacak en mühim hareket ve mu'âvenet Şark Ordusu'nun bilâ-ifâte-i ân şiddetle harekât-ı umûmiyye-i ta'arruziyyeye geçmesidir. Bu bâbdaki icrââtınızın netîcesine ve cevâbınıza muntazırım. Kırcaali Fırkası düşman ordusunun hatt-ı ric'atını tehdîd eder bir vaz'iyyetde bulunduğundan hasmın Hasköy civârındaki kısm-ı küllisiyle bu müz'ic hâlden kurtulmak maksadıyla Kırcaali üzerine hareket-i ta'arruziye icrâ etmiş olduğu bî-iştibâhdır. Buna nazaran Şark Ordusu'nun hemân şiddetle hareket-i ta'arruziyyeye geçmesiyle berâber Kırcaali Fırkası'nın da Arda gerisinde kalmayarak karşusundaki kuvveti püskürtmek üzre mukābil ta'arruza geçmeğe çalışması ve bunda muvaffak olamadığı takdîrde Arda'yı terk etmeyerek ve tahkîmât yaparak mukāvemet-i mu'annidâne göstermesi iktizâ eder. Anadolu'dan gelen taburlar kâmilen Şark Ordusu'na gönderildiğinden buradan ayrıca Gümülcine ve Kırcaali'ye kuvve-i imdâdiyye sevki imkânsızdır."

Bu da son fıkrasının iyiliğinden sarf-ı nazar tenâkuzlar ve yanlış esâslarla dolu bir emirdir. Kırcaali kuvveti Şark Ordusu'nu derhâl ve yakından müte'essir etmeyecek bir dârü'l-harekâtda idi. Oradaki kuvvetin mağlûbiyyeti Şark Ordusu'nun önüne ardına bakmadan bir ta'arruz icrâsına asla sebeb olamazdı. Ba-husûs eğer Karargâh-ı Umûmî'nin kanâ'ati dâ'iresinde bu hareketi Meriç boyunda toplanan Bulgar ordu-yı aslîsi yapıyorsa –ki bunu da düşünmek doğru olamazdı – bu takdîrde Bulgar Ordularının harekât-ı umûmiyyesi bir müddet daha te'ehhür edecek demekdi ki kazat[n]ılacak bu vakit bir ân evvel orduyu daha kuvvetli hâle ifrâğda kullanılmalı idi.

Bundan sonra bugün (7 Teşrîn-i evvel) Karargâh-ı Umûmî'den Şark Ordusu'na şu emir fırtunası daha gönderilmişdi:

1- Bâlâya menkūl bir zâbitin bi'z-zât 7'de Karargâh-ı Umûmî'ye getirdiği tahrîrâta cevâb:

"Cebhâneniz vardır. Piyâdelerde tüfenk başına 300 fişenk ve lüzûmu kadar top mermisi mevcûddur.

II/[47]

Çorlu'ya 18 milyon fişenk gönderildi. Kastamonu, Ankara, Karahisar, Kal'a fırkalarının muvâsalatıyla ta'arruza geçileceği burada iken ifâde edilmişdi. Bunlar derdest-i sevkdir.

Ma'a-mâ-fîh tekmîl kıta'ât gelinceye kadar ordunun her dürlü fa'âliyyeti terkle düşmanı beklemesi muhâtaralıdır. Şu ahvâl dâhilinde ordunun selâmeti kemâl-i cür'et ve şiddetle ve bilâ-tereddüd her tarafdan düşman üzerine atılub bi'l-hâssa bir ân evvel netîceyi kazanmakdan ibâretdir. Her tarafdan harekât-ı şedîde-i ta'arruziyyeye ibtidâr olunması reviyyet-i müsellemelerinden kemâl-i ehemmiyetle muntazırdır."

2- Kezâlik bâlâdaki tahrîrâta diğer bir cevâb mâhiyyetinde olmak üzre emir:

"Şark Ordusu'nun icrâsına başlayacağı harekât-ı ta'arruziyenin umûmiyyetle Trakya cihetindeki düşman kuvvetlerini şimâl-i şarkîye ve şarka atacak sûretde tanzîmi arzu edildiğinden Edirne'den teşkîl edilecek bir kolordu ile berâber Tırnova-Hasköy istikāmet-i umûmiyyesinde yürümek ve ordunun sağ cenâhındaki kıta'âtla sağa taşkın ve kademeli olarak bu ta'arruz harekâtını ta'kîb ve aynı zamanda orduyu Yanbolu istikāmet-i umûmiyyesine karşı setr ve te'mîn eylemek ve Kırcaali kıta'âtını Hasköy istikāmet-i umûmiyyesinde ta'arruza iştirâk etdirmek muvâfık-ı mütâla'a kılınmakdadır.

Ordunun bu sûretle harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidârı hâlinde kuvvetli düşman kolları Tunca tarafeyninden şarkdan cenûba sarkarsa bidâyetinde sağ cenâhdaki kıta'ât-ı askeriyye ve o zamana kadar geriden yetişecek olan 16. Kolordu tarafından tard ve tenkîl olunamadığı takdîrde tevkîf edildiği esnâda diğer kolordularla düşmanın sağ cenâhı aleyhine şiddetle ta'arruz olunması kābil olacağı gibi bi'l-'akis düşman kuvâ-yı asliyesiyle Harmanlı ve Tırnova - Siminli cihetlerinde ise merkez ve sol cenâhdaki kolordular ve Kırcaali kıta'âtı tarafından sağ cenâhı çevrilecek sûretde şiddetle ta'arruz icrâ edilmesi ve bu sırada sağ cenâhdaki kıta'âtımız tarafından gerek doğrudan doğruya bu ta'arruza iştirâk edilmesi, gerekse Yanbolu cihetindeki düşmanın tard ve tenkîli ve hiç olmazsa be-heme-hâl tevkîfi mümkün olur. Bâlâdaki sûret-i hareket düşmanın evvel emirde Edirne'yi muhâsara ve sukūt etdirmek ve ba'dehû Dimetoka istikāmet-i umûmiyyesine teveccüh eylemek sûretiyle vukū' bulacak harekâtına karşı dahi muvaffakiyyetle mukābeleyi te'mîr eder."

3- Diğer emir:

Şimdiye kadar ki istihbârâta nazaran Bulgar Ordusu kuvve-i külliyesinin Yanbolu ve Siminli tarafında tahaşşüd etmesiyle berâber asıl merkez sıkletiyle Tırnova-Siminli havâlîsinde toplanmış olması muhtemel görülmekdedir. Şu hâle nazaran Bulgar Ordusu'nun Kırkkilise-Edirne hattına karşı ilerlemeğe çalışmakla berâber kuvve-i külliyesiyle Meriç'in tarafeyninden ilerlemesi ve evvel-be-evvel Edirne'yi sukūt etdirerek Dimetoka'yı elde ve hattı kat' ile o zamana kadar Dedeağaç'dan çıkacak Yunan kuvvetleriyle tevhîd-i harekât eylemesi ve bu sûretle şark ve garb ordularını yek-diğerinden ayırmak istemesi gayr-i muhtemel değildir. Bu ihtimâlâtın nazar-ı dikkate alınması ve düşman kuvve-i külliyesinin mağlûbiyyetini te'mîn edecek sûretde harekât-ı ta'arruziyenin şimdiden te'emmül ve ihzârı…."

II/[48]

Bu üç emrin tedkîki de fâ'ideden hâlî değildir:

Birinci emirde "Ordunun her dürlü fa'âliyyeti terkle…." deniyor ve derhâl her tarafdan düşman üzerine ta'arruz emr olunuyor. Bu fikir şeklen ve nazarî olarak doğrudur fakat hakîkatde, bunu yapabilmek için buradaki ordu kelimesinin mazmununa muvâfık bir kuvvetin bulunması lâzımdı. Ya'nî tam netîce-i kat'iyye istikāmetinde hasmına maddeten veya ma'nen müteveffuk, tekmîl aksâmıyla el altına girmiş, matlûb ve muntazır harekâtı icrâya hazır bir ordu mevcûd olmalı idi. Halbuki burada olmayan bir şey varsa o da bu idi! Trakya'daki kuvvetin maddeten ve ma'nen ta'arruza ve icrâ-yı harekete hazır olmasından sarf-ı nazar hey'et-i umûmesi daha henüz dağınık bir takım kuvvetler hâlinde ve kısm-ı küllisi el altına girmemiş bir hâlde idi.

İkinci emir ise şekl-perestlik ve zaman, mekân, kuvvet, düşman kuyudânından münezzeh olmak nokta-i nazarından yazılabilecek emirlere numûne olacak bir şâheserdir!

Üçüncü emir dahi Karargâh-ı Umûmî'nin öteden beri hüküm-fermâ olan kanâ'ati, Bulgar ordu-yı aslîsinin Tunca şarkında tecemmu' etmesi fikrini terk etdiğini gösteriyor ve Bulgar Ordusu'nun Edirne'yi muhâsara, hattı kat', Dimetoka'yı zabt, Yunan kuvvetleriyle tevhîd-i hareket, Şark ve Garb ordularını yek-diğerinden ayırmak gibi tâlî hedefler ta'kîb edeceğini ümîd ediyor. Halbuki ilk kanâ'ati ihlâl edecek sûretde esâslı haberler asla mevcûd olmadığı gibi şayed düşman böyle yapmış olsa bile bu bizim aleyhimize [d]eğil lehimize olurdu ve bu sâyede mühim zamanlar kazanmış olurduk.

Bu emirlerin kâffesinde tekrâr eden şey ise ma'nâ ve derece-i şumûlünün ne olduğu anlaşılmamak üzre "Harekât-ı şedîde-i serî'a-i ta'arruziye" idi…

Şark Ordusu'nun 6 Teşrîn-i evvel târîhli şu raporu 8 Teşrîn-i evvel sabâhı Karargâh-ı Umûmî'ye gelmişdi:

“Dün tahmînen birer livâ kuvvetinde üç kolun Finle, Gerçiçi, Hasköy, Serken üzerine yürüdüğü, dün sabâh Büyük Derbend-Hacılar yolundan iki piyâde fırkasıyla iki süvâri alayının Hacıdanişmend’e doğru ilerlediği Süvâri Fırkası’ndan bildirilmişdir.”

[Bu rapor 6 Teşrîn-i evvel târîhli ise de metindeki ma‘lûmatın ancak 6 Teşrîn-i evvel’e â’id olduğu ve dün denilmesine nazaran bu raporun 7 târîhli olması iktizâ eder.]

Karargâh-ı Umûmî bu raporun vürûdu fırsatından dahi istifâde ederek aynı günde Şark Ordusu kumandanlığına şu emri de gönderdi:

“Düşmanın Hacıdanişmend üzerine ilerleyen iki fırkasından mâ-‘adâ Tunca şarkından bir kuvvet gelmiyorsa Kal‘a kuvvetiyle Tunca garbındaki kollara atılub tevkîf etmek ve aynı zamanda Şark Ordusu’nun sağ ve merkezindeki kıta‘âtı Hacıdanişmend istikāmet-i umûmiyyesinde ilerleyerek düşmanın müteferrik olan iki fırkasını tepelemek mümkün gibi görülmekde olduğundan vaz‘iyyet buna müsâ‘idse fırsat kaçırılmayarak inşâallah muvaffak olunması”.

II/[49]

Şark Ordusu’nun 9 Teşrîn-i evvel için ta‘arruz karârını vermesine esbâb-ı sâ’ireye inzimâmen mü’essir olan Karargâh-ı Umûmî evâmiri bununla hitâm buluyor. Bunlardan müstebân olacağı üzre Karargâh-ı Umûmî kat‘-ı münâsebet emriyle berâber her dürlü hesâb ve kitâbı, mülâhaza ve münâkaşayı, sevk ve idâre esâsâtını bir tarafa bırakarak Şark Ordusu’na mütemâdiyen (ta‘arruz) emri veriyor! Ve düşmanı, vaz‘iyyeti hiç nazar-ı mütâla‘aya almadan sanki kâğıd üzerinde nazarî ve bir taraflı ta‘arruz tertîbâtı fikri perverde ediyor. Şark Ordusu ise bugünlerde zîrde görüleceği vechle ta‘arruz fikrine sûret-i umûmiyyede muhâlif olmağla berâber bir dürlü mes’eleyi kesüb atmağa veya “Harekâtımda serbest bırakınız” veyâhud “Düşmana mukābeleye kâfî bir kuvvet ancak falân hatda ve filân güne kadar toplanabileceğinden şimdilik tedâfü‘î hareket edilecekdir” tarzında kat‘î karâr ve cevâbla işin içinden çıkmıyor ve bu emirleri ale’l-ekser cevâbsız bırakmağla berâber bâ-husûs 6 Teşrîn-i evvel’de kıymetdar birkaç veya birçok sâ‘atini (bir ta‘arruz mes’ele-i nazariyyesini) hall etmek ve kaleme almakla geçiriyor.

Ma‘a-mâ-fîh şurası da inkâr edilemez ki gerek 5 Teşrîn-i evvel târîhli raporundan ve gerek zîrde görülecek mevâddan anlaşıldığına nazaran Şark Ordusu bidâyetde düşman vaz‘iyyetini iyi kavramış ve mukarrerâtında Karargâh-ı Umûmî’ye nazaran pek çok ma‘kūl bulunmuşdu. Karargâh-ı Umûmî ise bir dürlü vaz‘iyyeti kavrayamamış ve (ta‘arruz) fikr-i sâbiti üzerinde sonuna kadar ısrâr eylemişdi!

2. Şark Ordusu Kumandanlığı Mülâhazât ve Mukarrerât

a. 5 Teşrîn-i evvel 1328 (Cum'a)

Kroki numro 7

Lüleburgaz'ındaki Şark Ordusu Kumandanlığı 5 Teşrîn-i evvel'de aldığı haberlerle düşman bütün hudûd boyunca muhâsımâne ve harekete başladığını ve sa 10 evvelden i'tibâren hudûdun geçilmeğe başladığını anlamışdı.

Müstakil Süvâri Fırkası: "3 tabur kadar bir kuvvetin sa 10 evvelde Vaysal ve Küçük Önlü'den hudûdu geçdiğini, buna karşı mukābelede bulunulmakda olduğunu, başka düşman kuvvetleri hakkında henüz ma'lûmât olmadığını"

4. Kolordu: "Kovduköy ve Adaçalı'dan hudûdun geçildiğini" bildirmiş ve Edirne Kal'ası'ndan da buna mümâsil ma'lûmât gelmiş olduğundan Şark Ordusu ilk muhârebe karârı olmak üzre seferberlik planı mûcebince Arda boyunu muhâfaza etmek üzre Dimetoka'da teşekkül edecekken buna muvaffak olunamamış ve lağv edilmiş olan 15. Kolordu yerine elyevm Dimetoka'da bulunan 4. Kolordu'nun 11. Fırkası'nı ileri sürmeği düşünmüş.

II/[50]

Ve 4. Kolordu'ya: "Arda mıntıkasının setr için 11. Fırka'nın derhâl bütün kuvvetiyle hareket ederek tertîbât-ı lâzımeyi almasını"

Ve Edirne kumandanlığına da: "…bu fırka ile tevhîd-i hareket eylemesini" emretmişdi.

Akşama kadar gelen ma'lûmat-ı sâ'ire sabâhkilerini te'yîd ile berâber düşmanın 4 nizâmiye, 2 milis, 1 süvâri bölüğünün Malkoçlar'ı ve civâr köyleri yakarak Küçükkanara'ya kadar ilerledikden sonra tekrâr Malkoçlar'a avdet etdiğini (Süvâri Fırkası'ndan) ve Garbî Trakya karşusunda mühim düşman kuvvetleri bulunarak muhâsamâta başlamış olduğunu (Kırcaali Kumandanlığı'ndan) gösteriyordu.

Karargâh-ı Umûmî'nin 4 minh târîhiyle gönderdiği bugün gelen ma'lûmatda "Bulgarların 100.000 neferle Tırnova Siminli ve 80.000 neferle Köstendil havâlîsinde toplandığının Bükreş Sefâreti'nden, 6 nizâmiye ve 6 ihtiyât cem'an 12 fırkanın Tırnova-Seymenli'de. Ve 6 fırkanın Köstendil etrâfında olduğu Viyana Ateşemiliterliği'nden bildirildiğinden düşmanın kuvâ-yı asliyesiyle Tırnova-Siminli havâlisinde tahaşşüdü ağleb-i ihtimâldir" deniliyordu.

Gerek Abdullah Paşa hazretlerinin hâtırâtına ve gerek Şark Ordusu Kumandanlığı harb cerîdesi makāmında olarak harbden sonra yazılmış olan bir raporda aynen münderic olub zîre nakledilmiş olan satırlara nazaran Şark Ordusu Kumandanlığı 5 Teşrîn-i evvel'de vaz'iyyeti şöyle düşünüyordu:

“Vakit gelmiş, geçmekdedir. Binâ’en-‘aleyh ihbâr olunan bu harekât Bulgarların umûmî ta‘arruzunun mebde’idir.

Düşman kuvve-i külliyesi a‘zamî 7-8 fırka ile Burgaz-Yanbolu - Tırnova Siminli havâlîsinde olub bunun beherri üçer livâlı 4-5 fırkasının Tunca şarkında hareketi ağleb-i ihtimâldir. Bu kuvvetin sol cenâhı ile Kırkkilise’yi urub Vize tarîkini ve bu sûretle İstanbul yolu[nu] ve binâ’en-‘aleyh ordunun hatt-ı ric‘atını elde etmeğe çalışması me’mûldür. Bu hareketi icrâ edecek Bulgar Ordusu’nun Edirne’ye karşı lâ-akall iki fırkalık bir kuvveti, Kırcaali’ye karşı da bir tarassud kuvveti bırakması muhtemeldir. Binâ’en-‘aleyh seferberlik planına nazaran ordunun artık Kırkkilise-Hasköy hattında toplanması lâzımdır. Ordu aksâm-ı sâ’iresinin vürûduna kadar bu hatda ciddî bir muhârebe yapılmayacak ve âdetâ setr hattı gibi tutulacakdır. Bu hattın sol cenâhı Lehne Paşa’da bulunacak olan Süvâri Fırkası vâsıtasıyla Edirne’ye kesb-i irtibât eder. 45 kilo metrelik tûlu hasebiyle müdâfa‘ası güç olan bu cebhenin ahzı ancak yarın akşam muhtemeldir. Düşman eğer yarında ta‘arruza devâm ederse ahvâle göre bu cebhe daha ziyâde daraltılabilir. Ma‘a-mâ-fîh düşman bugün ve yarın uzun yürüyüşler yaparak bizi 7 Teşrîn-i evvel’de bu hatda muhârebeye icbâr etmesi de mümkündür ki bizim için gayr-i müsâ‘id bir ihtimâldir. Ordu sağ cenâhı karşusundaki ahvâl hakkında bir haber alınamamışsa da düşmanın buradan da tecâvüzü ağleb-i ihtimâl olarak kabûl olunduğu takdîrde 7 veya 8 de bu cenâhın çevrilmesi ve ordunun gayr-i müsâ‘id bir vaz‘iyyete ilkāsı muhtemeldir.”

İşte bu mülâhaza üzerine evâmir-i âtiye î‘tâ edilmişdi: (5 Teşrîn-i evvel akşam).

II/[51]

3. Kolordu Kumandanlığı’na: “Düşman bugün ufak kıta‘âtıyla hudûdu tecâvüz etdi. Bunun umûmî bir ta‘arruz hareketine mebde’ olması ihtimâlden ba‘îd değildir. 3. Kolordu evvelce tahkîm etdiği mevzi‘in tahkîmâtını yarından i‘tibâren tevsî‘ ve temdîde çalışacağı gibi Kırkkilise’nin şarkından vukū‘u melhûz bir ihâta hareketine karşı dahi ordunun sağ cenâhını te’mîn ve muhâfaza edecekdir. Bunun için Vize mevki‘inde Mîralay Şükrü Bey kumandasında olan beş tabur da kumandanız altına verilmiş ve bunların yarın ale’s-sabâh Kırkkilise’ye yürümeleri hakkında teblîgât yapılmışdır.”

1. Kolordu Kumandanlığı’na: “Düşman hudûdu bugün ufak kıta‘âtıyla tecâvüz etdi. Bunun umûmî bir ta‘arruz hareketine mebde’ olması ihtimâlden ba‘îd değildir. Bunun tahakkuku hâlinde ordunun Kırkkilise-Hasköy hattında muhârebe vermesi me’mûldür. 1. Kolordu tarafından tahkîm edilecek mevzi‘in şimdiden tahkîmi lâzım olduğundan 3. Kolordu ile bi’l-muhâbere bunun sol cenâh müntehâsından i‘tibâren Hasköy’e doğru bir mevzi‘in yarından i‘tibâren hemân tahkîmine ibtidâr ediniz.”

Babaeski'de 2. Kolordu Kumandanlığı'na: "Düşman hudûdun nukāt-ı muhtelifesine tecâvüz etdi. Kolordunuzun mevcûdu her neden ibâret olursa olsun iki güne kadar sevki mukarrerdir. Harekete mühyâ bir hâlde bulununuz. Elde bulunan bütün vesâ'it size gönderilecekdir. Emrin vürüdunda bir dakika te'hîr olunmaması şiddetle tavsiye olunur."

Zalof'da 4. Kolordu Kumandanlığı'na: "İleri kıta'âtınızla Hasköy'de bulunmak üzre yarın hareketle mezkûr nokta civârında ahz-ı mevki' ediniz. Sağ cenâhınızda Yenice civârında 1. Kolordu bulunacakdır. Ânınla te'sîs-i irtibât ediniz."

Vize'de 16. Kolordu Kumandanlığı'na: " Vize'deki kıta'âtın Kırkkilise'ye sevki. Diğer kıta'âtın Pınarhisar'da toplanması."

17. Kolordu Kumandanlığı'na: "Muradlı'da mevcûd bulunan üç taburun Vize'ye sevki."

Vize'de Mîralay Şükrü Bey'e: (Afyonkarahisar Fırkası kumandanı): "Ma'iyyet-i mevcûdenizle 3. Kolordu'ya iltihâk ediniz."

Lüleburgaz'da 3. Piyâde Alayı Kumandanlığı'na: "Alayınızı yaya olarak Lüleburgaz-Kavak üzerinden Kavaklı'ya sevk ederek kolordunuza iltihâk ediniz."

Dimetoka'da 11. Fırka Kumandanlığı'na: "Koruklu, Adaçalı noktalarından düşmanın muntazam kıta'âtı hudûdu geçmekdedir. Arda hattını setretmek üzre bütün fırkanızla hareket ve tertîbât-ı lâzıme ahzı."

Süvâri Fırkası Kumandanlığı'na: "Tunca şarkında düşmanın kaç kol ile ilerlediğinin ve kollarının takrîben ne kuvvetde ve hangi fırkalardan mürekkeb olduğunun anlaşılması ve bundan fazla olarak uzun uzadıya muhârebe ve mukāvemetle süvârinin zedelenmemesi lâzımdır."

II/[52]

Kırcaali Müfrezesi Kumandanlığı'ndan gelen bir raporda "Düşmanın ta'arruzunda buralarının sadece müdâfa'a ile iktifâsının mümkün olamayacağından" bahisle "îcâbının iş'ârı" ricâ ediliyordu. Buna da cevâben "Hemân muhâsamâta ibtidârla düşmanın tardı" emredilmişdi.

[Hâşiye: Şark Ordusu Kumandanlığı dosyaları arasında bu emirlerden evvel kaleme alınmış ve bütün Erkân-ı Harbiyye hey'eti tarafından ale'l-usûl imzâlanmış ve Ma'a-mâ-fîh muhtemelen ordu kumandanlığının adem-i kabûlü hasebiyle tebyîz ve i'tâ edilmemiş olan "Yarından i'tibâren ta'arruzî harekât" icrâsını âmir bir emir müsveddesi mevcûddur.]

Hâl-i harb tahakkuk etdiği için Şark Ordusu bugünden i'tibâren yeni bir vaz'iyyet karşusunda idi. Vaz'iyyeti yeniden düşünerek karâr ittihâz etmek ve tertîbât-ı lâzımeyi emr eylemek ihtiyâcında idi ve bu husûs ber-vech-i bâlâ yapılmışdı. Şimdi bu yapılanların tedkîkinden evvel vaz'iyyeti bir kere de mes'ele gibi halledelim:

Muntazam bir ordu Erkân-ı Harbiyyesi 5 Teşrîn-i evvel [1]328 akşamı Osmanlı Ordusu'nun iktisâb edeceği hâl ve vaz'iyyeti pekâlâ hesâb edebilirdi. Bütün hutût muhâbere elinde idi; kıta'ât, yapmakda oldukları tecemmu' yürüyüşlerini karargâhın ma'lûmât ve tertîbi hâlinde yapmakda olmalı idi. Binâ'en-'aleyh normal hâle göre 5 Teşrîn-i evvel vaz'iyyetini esâs ittihâz ederek şöyle hesâb edebiliriz:

Bugün Osmanlı Ordusu hulâsaten şu vaz'iyyetde idi:

3. Ko. Fırka 7:	(10^4-5-9)	Seferber hâlde Kırkkilise'de. Bunun bir tabur bir süvâri bölüğü Erikler'de. 7'de Kırkkilise'de
Fırka 8:	1-0-0 Samakov'da	Kırkkilise'ye 2 yürüyüş 7'de Kırkkilise'de Suret-i
	2-0-3 Vize'de	" " " umûmiyyede
	4^1-0-0 Sinanlı'da	" " " seferber
	1-0-0	Şimendüfer hattında muhâfız. Derhâl istifâdeye hazır değil
	0- 0-1 Cebel Kırkkilise'de	7'de Kırkkilise'de
" "	0-0-1 Cebel Dersa'âdet'de	" "
Fırka 9:	7^2-0-6 Kırkkilise'de	7'de Kırkkilise'de seferberliğe başladı.
Ankara Fırkası:	1-0-0 Kavaklı'da	6'da Kırkkilise'de.
	1-0-0 Babaeski'de	6'da " (3 km)
	8-0-0 Ankara'da	Şimdilik kābil-i istifâde değil.
	2-0-0 Ankara hat istasyonlarında	" " "
	0- 0-3 Kavakdere	6'da Kırkkilise'de.
[Yekûn]	26^7-5-23	7 de Kırkkilise'de hazır.
1. Ko. Y 3 N Y 1 Fırka 1 İzmir Alayı	3^1-0-0 Kavakdere	6'da Kavaklı
	3^1-0-0 Kırkkilise	6 " "
	1-0-0 Bandırma	Şimdilik kābil-i istifâde değil.
	2-0-0 İzmir	
	0-0-3 Büyükçekmece	" " "II/[53]
	10^2-0-0 Kavaklı- Asılbeğli- Lefçe	6'da Kavaklı

1. Kolordu Fırka 2:		
	0-0-6 Babaeski	6 “ “
Fırka 3:	7^{2}-0-6 Yenice-Tokucak	6 “ “
Uşak Fırkası:	2-0-0 Lüleburgaz	7 “ “
	1-0-0 Şimendüferde	7 “ “
	6-0-0 Dersa‘âdet	Şimdilik gayr-i kābil-i istifâde
	0-0-3 Büyükçekmece	Şimdilik kābil-i istifâde değil.
Ko.	0-3-0 Dersa‘âdet 6	“ “ “
1. Ko.:	26-0-12	7’de tecemmu‘ mıntıkasında
2. Ko. Fırka 4	10^{1}-0-6 Babaeski	7’de hazır.
2. Ko. Fırka 5	5^{1}-3-6 Hayrabolu	7’de “
	4-0-0 Tekfurdağı	8’de hazır
Fırka 6 Aydın Fırkası’ndan	3^{1}-0-3 İzmir’de	Şimdilik gayr-i kābil-i istifâde.
	5-0-0 “	“ “ “
Kastamonu Fırkası	2-0-0 Tekfurdağı	8’de hazır
	½ 1-0-0 Vapurda	Şimdilik gayr-i kābil-i istifâde
	½ 6-0-0 İskelelerinde	“ “ “
	0-0-2 cebel Kırkkilise’de	6’da hazır
	11^{2}-3-14	8’de hazır. (7’de 15^{2}-3-14)
4. Kolordu Fırka 11	9^{1}-1-3 Handaplı’da	6’da hazır
Fırka 12	7^{1}-1-6 Azadlı	6’da “
Bursa Fırkası Taburu	1-0-0 Pavli	6’da “
	2-0-0 Fakiroğlu Çerkes Müsellim’de	7’de “
	1-0-0 Tekfurdağı’nda	8’de “
İzmit Fırkası	10-1-3 Şalaplar	6’da “
	8 - 0 - 0 Tekfurdağı	8’de “

Kal‘a Fırkası	2-0-1	Kal‘ada şimdilik gayr-i kābil-i istifâde
	0-0-2 Edirne’de	7’de hazır
	40^2-3-14	8’de hazır. (7’de 21^2-3-14)
16. Ko. Konya Fırkası	3-0-0 Dersa‘âdet	Şimdilik gayr-i kābil-i istifâde
	1-0-0 Anadolu şimendüferlerinde	“ “ “
	2- 0-0 Konya’da	“ “ “
	0-0-3 Büyükçekmece’de	“ “ “
16. Ko. Karahisar Fırkası	5-0-0 Vize’de	7’de hazır
	1-0-0 Çerkesköy	7’de hazır
	1-0-0 Şimendüferde	7’de hazır
	1-0-0 Dersa‘âdet	şimdilik gayr-i kābil-i istifâde
	0-0-3 Dersa‘âdet	“ “ “ II/[54]
Denizli Fırkası	4-0-0 İzmir’de	“ “ “
	5-0-0 Dersa‘âdet’de	“ “ “
	1-0-0 Anadolu şimendüferlerinde	“ “ “
	0-0-3 Dersa‘âdet’de	“ “ “
Ko.	0-1-0 “	“ “ “
	7-0-0 8’de	(7’de hazır 5-6 tabur)
17. Kolordu Ereğli Fırkası	4-0-0 Muradlı	8’de hazır
	4-0-0 İskelesinde	şimdilik gayr-i kābil-i istifâde
	1-0-0 Vapurda	“ “ “
	0-0-3 Çorlu’da	8’de hazır
Samsun Fırkası	3-0-0 Vapurda	şimdilik gayr-i kābil-i istifâde
	6-0-0 İskelelerinde	“ “ “
	0-0-1 Tekfurdağında	8’de hazır
İzmir Fırkası	5-0-0 Tekfurdağı’nda	8’de hazır
	1-0-0 Anadolu’da	şimdilik gayr-i kābil-i istifâde
	0-0-3 Anadolu’da	“ “ “
Ko.	0-1-0 Çorlu’da 9-1-4	8’de hazır (8’de hazır)
Süvâri:	0-32^5-3	hazır

Edirne'den seyyâr kuvvet:	22^{3}-3-7	hazır.
Bu sûretle tecemmu‘ mıntıkasında	7'de hazır	8'de hazır
3. Kolordu	26^{7}-5-23	26^{7}-5-23
1. Kolordu	26^{6}-0-12	26^{6}-0-12
4. Kolordu	31^{2}-3-14	40^{2}-3-14
2. Kolordu	15^{2}-3-14	21^{2}-3-14
16. Kolordu	5-0-0	7-0-0
17. Kolordu	0-0-0	9-1-4
Süvâriler	0-32^{5}-3	0-32^{5}-3
Edirne	22^{3}-3-7	22^{3}-3-7
[Yekûn]	125^{20}-46^{5}-73	151^{20}-47^{5}-77
Şimendüferler günde lâ-akall dörder taburdan	8-0-0 133^{20}-96^{5}-73	12-0-0 163^{20}-47^{5}-77

Düşmanın umûmî seferberlik i‘lânından beri 18 gün geçmiş olduğundan bugün hudûdlarımızı geçmeğe başlayan kolbaşlarının umûmî bir ta‘arruz mebde'i olması ağleb-i ihtimâldir. Şimdiye kadar alınan ma‘lûmatdan Makedonya karşusunda mühimce Bulgar kuvvetleri, lâ-akall bir fırka kalmış olduğu anlaşılıyor. Meriç boyunda da Garbî Trakya ve Edirne'ye karşı kuvâ-yı mühimme tecemmu‘ etdiğine hükmedilebilir. Yanbolu havâlîsinde de mühim tecemmu‘ harekâtı müstahber olmasına ve Bulgar Süvâri Fırkası'nın da daha seferberliğin ilk günlerinde bu tarafa sevk

II/[55]

edildiği anlaşılmış olmasına nazaran düşmanın kuvâ-yı asliyyesi ile Tunca şarkından hareketi de kabûl olunabilir. Binâ'en-‘aleyh Bulgarların lâ-akall 6-7 fırka ile Tunca şarkında bulunması en ziyâde zararımıza bir ihtimâldir. Bu da lâ-akall 200.000 neferlik bir ordu demekdir.

Burada doğru hareket eder ve yarından i‘tibâren ta‘arruza devâm eylerse biz Kırkkilise-Hasköy hattında kaldığımız takdîrde 7'de tarafeynin temâsa gelmesi ve 8'de muhârebe-i kat‘iyyenin vukū‘u ağleb-i ihtimâldir. Halbuki şayed Edirne, garb cebhesinden kuvvetli bir tazyîke ma‘rûz kalmayarak seyyâr ihtiyâtını Tunca şarkında kullanmağa muvaffak olsa bile biz 8'de ki muhârebeye, bir hayli kuvvet ancak bugün akşama kadar yetişmek şartıyla a‘zamî 163^{20}-47^{5}-77 kuvvetinde bir orduyu idhâl edebiliriz. Bu kuvvetin oldukça mühim bir kısmı uzun ve mütemâdî yürüyüşler yapmış, dokuzuncu fırka ve 2. Ko. gibi bazı aksâmı seferberliğe yeni başlamış olub redif taburları mevcûdu vasatî 750 nizâmiye taburlarının

mevcûdu vasatî 900 olduğuna göre hey'et-i umûmiyyesi 81x900= 72.900 nizâmiye taburları; 82x750= 61.500 redif, batarya vesâ'ir bölükler 100'erden 170x100= 17.000 cem'an yekûn 151.400 kesirsiz 150.000 nefere bâliğ olur. Bu hâlde en müsâ'id ihtimâlde ¼ noksânla muhârebeyi kabûl edeceğiz. Edirne seyyâr ihtiyâtının kısmen veya kâmilen Tunca şarkında muhârebeye girememesi, bazı kıta'âtın yetişememesi gibi husûsât nazar-ı dikkate alınırsa bu mikdârın lâ-akall 20.000 tenâkusla seyyâr ordunun 130.000'e tenzili ve bununla 200.000 kezâlik bir düşmanla muhârebeye mecbûr kalınması da mümkündür. Bu hâlde kuvvet farkı 1/3'e çıkar.

Binâ'en-'aleyh mes'ele şuna inkılâb eder:

Zararlı bir ihtimâle göre 8 Teşrîn-i evvel'de Kırkkilise-Hasköy hattında maddeten 1/3 noksân bir kuvvetle Bulgar Ordusu'na karşı muhârebe-i kat'iyyeyi kabûl etmek muvâfık mıdır?

Şu mülâhazât muhârebenin kabûlü aleyhindedir:

a) Ordu hey'et-i umûmiyyesiyle henüz seferberliği bitirmemişdir; kıta'ât nizâm-ı harb mûcebince teşekkül edememişdir; kol ve kıtâr teşkîlâtı mefkūddur. Menzil teşkîlâtı henüz fa'âliyyete başlayamamışdır.

b) İkmal efrâdının içinde büyük mikyâsda gayr-i mu'allem efrâd vardır. Bunların kıt'alarına alışarak velev cüz'î müddet ta'lîm ve terbiye ile işgāli pek lâzımdır.

c) Muhârebenin her te'ehhür gününe mukābil ordunun şimendüferle ve Tekfurdağ tarîkiyle lâ-akall 8-10 cüz'-i tamla (tabur, batarya) takviyesi muhakkakdır.

d) Düşmanın kat' edeceği mesâfe, sarf edeceği zaman uzadıkça her sûretle müşkilâta dûçâr olarak za'îflemesi mümkündür. İşte bu gibi mülâhazât zaman kazanmağı ve binâ'en-'aleyh ordunun düşman ordusuna lâ-akall adeden müsâvî ve belki fâ'ik bir mikdâra iblâğına müsâ'id olacak sûretde tecemmu'u geriye nakl eylemeği îcâb eder.

Şu mülâhazât da muhârebenin lehindedir:

II/[56]

a) Tecemmu' Kırkkilise-Hasköy hattından ne kadar geriye nakledilirse 8'de bu hatda bulunabilecek kıta'âtın o nisbetde büyük bir kısmı ric'at yürüyüşleri yapacakdır. Ta'lîm ve terbiyesi, insicâm-ı dâhilisi yolunda olmayan Osmanlı Ordusu'nda daha düşmanı görmeden ve tüfenk atmadan yapılacak bu ric'atın kuvve-i ma'neviyyeye sû'-i te'sîr hâsıl eylemesi ve birçok karışı[k]lık ve perîşânlığı tevlîd eylemesi mümkündür. 10-15 gündür tekmîl himmet ve gayretini bu hatda toplanmağa sarf etmiş ve kendisine iyi kötü mütemâdiyen ta'arruzdan bahs edilmiş olan bir ordu bu ric'atın ma'nâsını anlayamaz.

b) Ne kadar geriye gidilirse Edirne'nin doğrudan doğruya te'sîrinden o nisbetde mahrûm kalınmış olur. Bu zaman zarfında düşman eğer bidâyetde fâ'ik ve mühim kuvvetlerle

Edirne'nin garb cebhesine gelecekse bunları Tunca şarkına geçirerek Kal'a'yı tarassudla iktifâ etdiği esnâda seyyâr ordusunu daha ziyâde takviye ederek bize karşı hareket edebilir.

c) Daha gerilerde arkamızda Kırkkilise-Babaeski şimendüferi gibi mühim bir muvâsala ve irtibât hattına mâlik bir mevzi' yokdur. Ta Ergene mevzi'inde buna bir dereceye kadar müşâbih bir fâ'ide ancak elde edilebilir. Halbuki vesâ'it-i nakliyyenin noksân hazırında bunun ehemmiyet-i mahsûsası vardır.

d) Ne kadar geriye gidilirse zengin Trakya arâzisi o nisbetde düşmanın istifâdesine terk edilmiş olur. Bu ric'atın te'sîrât-ı muzırra-i siyâsiyyesi de bahs-i diğer.

e) Düşmanın bu dağlık ve bi'n-nisbe yolsuz arâzide muhârebe-i kat'iyyeye girişebilmek için daha birkaç gün gā'ib etmesi muhtemeldir.

f) Şerâ'it-i hazıra içindeki Osmanlı Ordusu en yüksek kıymet-i harbiyyesini müdâfa'a da gösterebilir.

g) Kırkkilise'de mevcûd müddehirâtdan istifâde husûsunu düşünmemekde biraz güçdür. Kezâlik bu mevzi'in mühim bir cenâh istinâdı olarak îfâ edebileceği hidmet de istisgâr edilemez.

Yek-diğerine zıd olan şu mülâhazât yek-diğeriyle mukāyese edildikde:

Hesâb, mantık, kuvve-i maddiyye tecemmu' noktasını geriye nakletmeği taleb eder ve ric'atla gā'ib edilecek ma'neviyyâta, bu ric'at birkaç gün sonra gā'ib edilecek bir muhârebeyi müte'âkib olursa daha büyük zarar husûle geleceği sözüyle cevâb verilebilir. Binâ'en-'aleyh burada tecemmu' noktasını geriye nakletmek eslem-i tarîk olurdu.

Nereye nakledileceğine gelince:

Kırkkilise-Hasköy-Edirne hattını terke karâr verdikden sonra artık bu cebhe hattını muhâfaza ederek cenûba gitmek kābil değildir; sağ cenâhı ihâtaya ma'rûz kalarak İstanbul ile hatt-ı muvâsalamız kesilir. Binâ'en-'aleyh sol cenâhı geriye alarak tedrîcen Edirne-İstanbul hattına amûd bir cebhe tutulmak îcâb eder.

II/[57]

Buna nazaran ilk hâtıra gelecek Kırkkilise-Babaeski hattında, şimendüferin garbında bir cebhe intihâb etmek olur. Fakat bu cebhe düşman kuvvetlerinin sağ cenâhda tekâsüfüne pek müsâ'id olduğundan bir muhârebe hâlinde bizi ağleb-i ihtimâl sol cenâh ve merkezimizi ileriye almağa icbâr ederek büyük bir vakit kazandıramaz.

Daha geride Pınarhisar-Lüleburgaz hattı ile bunun önündeki hutût hâ'iz-i ehemmiyetdir. Sağ cenâhı Kırkkilise'den bir yürüyüş mesâfede ve fakat sol cenâhı hudûddan kesirsiz 90 km mesâfede olan bu hatta Bulgar Ordusu bilâ-te'ehhür yalnız üç günde bir mola

vererek gelse günde 20'şer kilometreden 6 günden ya'nî 11 Teşrîn-i evvel'den evvel gelemez ve muhârebe 12'de başlar.

Kazanılacak bu dört gün zarfında ise ordu şu mevcûda bâliğ olabilir:

3. Ko.: Fırka 7	10^{4}-5-9
Fırka 8	8^{1}-0-3
Fırka 9	7^{2} -0-6
Ankara Fırkası	6-0-3 31^{7}-5-21
1. Ko.: Fırka 1	9^{2}-1-3
Fırka 2	10^{2}-1-6
Fırka 3	10^{2}-1-6
Uşak	9-0-3 38^{6}-3-18
2. Ko: Fırka 4	10^{1}-1-6
Fırka 5	9^{1}-1-6
Fırka 6	3^{1}-1-3
Kastamonu	6-0-2 28^{7}-3-17
4. Ko.: Fırka 11	9^{1}-1-3
Fırka 12	7^{1}-1-6
İzmit	10-1-3
Bursa	6-0-0
Kal'a	8-0-2 40^{2}-3-14
16. Ko.: Konya	6-0-3
Karahisar	8-0-3
Denizli	5-1-3 19-1-9

17. Ko.: Ereğli	 6-0-3 II/[58]
Samsun	5-6-1
İzmir	5-1-1 16-1-5
Süvâri Cem‘an Yekûn	0-32[5]-3 172[18]-42[5]-87 kesirsiz 165.000 insan

Bulgar Ordusu da bir fırka Makedonya’ya, lâ-akall 2 fırka Garbî Trakya ve Edirne karşusuna bırakdıkdan sonra a‘zamî 6 fırka 180.000 neferle hareket edebilir. Bunun dûçâr olacağı zâyi‘âtdan ve ma‘rûz kalacağı te’ehhürâtdan sarf-ı nazar bile edilse 12 Teşrîn-i evvel’de Osmanlı Ordusu 15.000 neferlik bir farkla muhârebe-i kat‘iyyeyi kabûl edebilir. Binâ’en-‘aleyh daha ziyâde geriye gitmeğe lüzûm yokdur.

Bu tecemmu‘ ber-vech-i âtî tedâbirle setredilir:

a) Edirne daha ziyâde Tunca şarkında icrâ-yı fa‘âliyyet eder.

b) Süvâri Fırkası Edirne şarkında, süvâri livâsı sağ cenâhda bulunur.

c) Fırka 7 Kırkkilise önünde, Fırka 3 bundan solunda bulunarak yarından i‘tibâren hudûda kuvvetli müfrezeler sevk etmek ve nihâyet Kırkkilise-Yenice-Tokucak hattında düşmanı a‘zamî müddet te’hîr etmek üzre ileride kalır.

Bundan sonra ittihâz olunacak tertîbât:

Kıta‘ât-ı mevcûdeyi, sağ cenâhda daha kesîf bir hâlde olmak üzre en kesdirme yollardan yeni tecemmu‘ mıntıkasına sevk etmekden ibâretdir. Bu hat üzerinde sür‘at-i mümküne ile tahkîmât hattı keşfedilerek yapılmağa başlanır. Erzâk, cebhâne nakliyyâtı bu hatta tevcîh olunur. Trakya’daki tekmîl telgraf merkezleri ve hükûmet-i mahalliye vâsıtasıyla mevcûd bulunan müteferrik kıta‘âta bu hat üzerindeki belli başlı iki üç mahalle tevcih-i hareketleri ta‘mîm edilir.

Bu tecemmu‘un düşman te’sîrine ma‘rûz kalması mümkün değildir. En uzakda olan Fırka 11 bile derhâl geriye dönerek üç nihâyet dört günde Lüleburgaz’a gelebilir.

Bu karâr o zaman ordu karargâhının bilemeyeceği derecede etrâflı bir ma‘lûmâta müsteniden ittihâz edilmesi îcâb eden bir karârdır, hakîkatde 5 Teşrîn-i evvel’de Şark Ordusu Karargâhı ber-vech-i bâlâ tecemmu‘ hesâbâtı yapabilecek derecede kıta‘âtın vaz‘iyyetine etrâflı vâkıf değildi. Edirne hâric olarak Seyyâr Ordu’nun kuvvetini 71.197 tüfenk olarak kabûl etmekle berâber bundan Fırka 5’i, Fırka 7’nin sunûf-ı sâ’iresini Fırka 11’i tarh ederek elde

ancak 52.000 tüfenk vardı diyor. Bu sûretle 8 Teşrîn-i evvel'de Kırkkilise-Hasköy hattında daha az kıta'ât cem'ini nazar-ı mütâla'aya alabilirdi. Binâ'en-'aleyh vaz'iyyet-i hakîkiyyede ileride tecemmu'u emretmek daha büyük bir hatâ idi.

II/[59]

Halbuki Şark Ordusu Karargâhı, Kırkkilise-Hasköy hattında maksad-ı tedâfü'î ile toplanmak bile doğru değilken, birinci cüz'de görüldüğü üzre 4 Teşrîn-i evvel [1]328 târîhli ordu emriyle "Serî'an harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr" emrinin alındığını bildirerek bir de ta'arruz mes'elesini orta[ya] çıkarmışdı. Buna karşı hiç olmazsa kuvâ-yı mevcûdeyi hüsn-i isti'mâl etmeği düşünse idi yine bir işdi: Halbuki Fırka 11 yine Başkumandanlığın emrine tevfîkan Arda boyuna, havâya atılmış, 17. Ko. taburları şimâl-i şarkıyye, Vize'ye tevcîh edilmiş, 16. Ko.'nun gelecek kıta'âtı da ta Ergene karârına ve harekât-ı harbiyye lâyıhasına istinâden Çerkesköy'de inzâl edilmeğe devâm edilmişdi.

Şark Ordusu Karargâhı'nda o zaman Bulgarların 5 fırka ile Tunca şarkında hareket edeceği kanâ'ati hüküm-fermâ idi. Halbuki bu beş fırka lâ-akall 150.000 neferdi. Buna karşı Şark Ordusu 7 ve 8'de, elindeki umûmî ma'lûmâta nazaran ancak 100-110.000 neferin Kırkkilise-Hasköy hattına toplanacağını dâhil-i hesâb edebilirdi.

Bundan nâşî Şark Ordusu'nun vaz'iyyeti sûret-i münâkaşasında görülen "Ordu aksâm-ı sâ'iresinin vürûduna kadar bu hatda ciddî bir muhârebe yapılmayacak, âdetâ setr hattı gibi tutulacakdır" kaydı eğer bi'l-âhire yazılmamışsa bi'z-zat ittihâz olunan karâra adem-i i'timâdı gösteren bir karârsızlıkdan başka bir şey değildir. Demek 7 ve 8'de Bulgarlar bu hat önünde görününce ileride yalnız dümdârlar bırakılarak ric'at edilecekdir! Böyle bir iki gün sonra ric'at etmek için bu kadar kıta'âtı ileriye tahrîk etmek ne kadar doğru olur?

Kezâlik bugün Şark Ordusu Karargâhı'nın şu husûs dahî nazar-ı dikkatini celb etmeli idi: Sağ cenâh hudûd mıntıkası hakkında bugün hiçbir haber gelmemişdi; bu gösterebilirdi ki nerede süvâri varsa oradan haber gelebilirdi. Binâ'en-'aleyh hiç olmazsa bir süvâri livâsının sağ cenâh ilerisine gönderilmesini bugünden emretmek lâzımdı. Halbuki bu husûs, bu cenâhda keşfiyâta ehemmiyet verilmesi daha seferberliğin ilk günlerinde süvâriye emredilmişdi!

İ'âşe ve geri hidemâtı cihetiyle mevcûd olan elîm vaz'iyyet, tahfîfi için bir şey yapılmakda olub olmadığından sarf-ı nazar, orduca ma'lûmdu. Ordudan bugün Karargâh-ı Umûmiyye'ye keşîde edilen şu telgraf bize bu bâbda fikir vermeğe kifâyet eder:

"Tekfurdağı'na çıkan taburlar bir günlük ekmek tedârik edemediklerinden üç gündür orada kalmağa mecbûr oldular. Bu havâlîde mevcûd erzâkın kâffesi nihâyet bir haftaya kadar sarf edilecekdir.(!) Muradlı ve havâlîsindeki kıta'ât hemân aç denecek bir hâldedir. Bir hafta sonra düşman karşusundaki kıta'âtın aynı hâlde kalması muhtemeldir. Şimdiye kadar gerek

kolordulardan ve gerek Şark Ordusu Karargâhı'ndan vukū' bulan mürâca'âtlar müsmir olmadı. Lüleburgaz ve Babaeski'ye âcilen erzâk idhâr etdiriniz.

II/[60]

Şu aralık Dersa'âdet'de o kadar asker kalmamış olduğundan askeri fırınlarla yevmiyye 50-100 bin kıyye ekmek tabh ve irsâli kābildir. Yevmiyye bu havâlîye bir tren ekmek, peksimed, un, prinç vesâ'ire gelmezse ordu düşmandan değil açlık yüzünden felâkete uğrayacakdır. En mühim işleri bırakıb erzâk tedâriki ile meşgūl olmağa başladık. Sizinde her işi bırakıb buna çâre-sâz olmanızı ricâ ederim."

b. 6 Teşrîn-i evvel 1328

Düşman hakkında bugün Şark Ordusu Karargâhı'na hulâsaten şu haberler geldi:

"Malkoçlar top ateşiyle yakılmışdır. Bir düşman kolu 6 sabâhı Kocaköy'den Vaysal'a yürümüşdür. Büyük Derbend-Küçükönlü yolunda bir düşman kolu ilerlemekdedir, bunda bir de batarya vardır. Üç taburluk düşman kuvveti Hacılar ve Küçükönlü'ye doğru ilerlemişdir. Tunca garbında Mihaliç civârındaki Kalkantepe arkasında bir mikdâr piyâde vardır. Esîr bir onbaşının ifâdesine göre Habibçe'de üç bölüklü Sü Y 6 ve hassa ile Sü Y 2'den bir bölük, Otuzuncu Piyâde ve İhtiyât Alayları; Hasköy'de Fırka 8'den bir alay, Oflahanlar'da ve Derviştepe şimâlinde birer alay olduğu anlaşılmışdır. Birer alay düşman süvârisi Yahşibey'li ve Koca Yakublu'ya yürümüş, bir mikdâr düşman kuvveti de Derviştepe ve Gümüşköy cihetinde görülmüşdür. Selbüküm ve Kurtköy, Adaçalı istikāmetinde de düşman kolları ilerlemekdedir. Kırcaali'de cem'an 14-15 tabur ve topçu muhârebe hattında görülmüşdür.

Fırka 8'den Aladağ garbında, Bulgaristan dâhilinde bir alay vardır. Habibçe'de bir de topçu alayı varmış. 5 sabâhı bir Bulgar kolu Beştepe'den Kurtköy istikāmetine geçmişdir."

Süvâri Fırkası'ndan: "Müstakil keşif kolları 5 minh de hatt-ı hudûd üzerinde her noktada düşman piyâdesine rast geldi. Süvâri birinci livâ Yakacık Kulesi karşusundaki düşman kulesini zabt ile berâber bir piyâde taburu ve bir mitralyöz müfrezesinden mürekkeb düşmanla üç sâ'atden fazla muhârebe etmişdir. Düşman Vaysal, Hacılar, Küçükönlü karyelerini işgāl etmiş bu sonuncu köye bir de batarya gelmişdir."

Edirne Kumandanlığı'ndan: "Düşman 5 minh de Tunca şarkından, Tunca, Meriç, Arda arasından ve Arda cenûbundan her tarafda kuvveti bir piyâde alayını tecâvüz etmeyen muntazam kuvvet ve milislerle hudûdu geçmişdir. Hudûdlarımızdan a'zamî 7 km'ye kadar içeri giren düşman burada tevakkuf etmişdir. Şimdiye kadar Kal'a mıntıkasındaki hudûd kısmında top ateşini [ateşi] icrâ edilmemişdir." Sa 5,30 sonra da takrîben bir düşman süvâri alayının Lefke istikāmetinde ve bir süvâ[r]i müfrezesinin Köşenköy istikāmetinde hareketi görülmüşdür. Mustafa Paşa Köprü ve Furunu tahrîb edilmişdir."

Karargâh-ı Umûmî'den de evvelce görülen ve Bulgarların üç orduya ayrılarak 216 tabur ve 153 batarya ile Trakya dârü'l-harekâtında olduğunu bildiren ma'lûmât gelmişdi.

II/[61]

Şark Ordusu Karargâhı bu ma'lûmât üzerine "Hudûdu geçen düşman kollarının arkadan gelecek kollar pîşdârı olduğunu ve Arda, Kırcaali karşusuna yayılan teşebbüsâtın daha şiddetli olmasına nazaran oralardaki kuvvetimizi püskürtüp atmadıkça düşmanın harekât-ı asliyye-i ta'arruziyyeye geçmeyeceğinin anlaşıldığını, belki Bulgarların bu havâlîde mühim bir kuvvetle yapacakları ta'arruzla Şark Ordusu kuvve-i seyyâresinden bir kısmını bu tarafa celb eylemek istediklerini" düşünmüş ve bunun üzerine Kırkkilise-Hasköy hattında tecemmu'un kolay olacağını kuvvetli olarak ümîde başlamışdı.

Halbuki gelen ma'lûmatın ekserisi düne â'id olduğundan daha şimdiden böyle bir hüküm vermeğe vaz'iyyet müsâ'id değildi.

Diğer cihetden "Ma'a-mâ-fîh harekât-ı ta'arruziyenin her ne sûretle olursa olsun icrâsı hâlinde mevki'-i müstahkem seyyâr kuvveti ile tevhîd-i hareketi mümkün kılmak ve iş bu kuvvetden hakkıyla istifâde edilmek üzre münâsib zamana değin büyük mikyâsda hurûclar icrâsından sarf-ı nazar edilmesi de" şu emirle Edirne'ye bildirdi:

"Ordu meydân muhârebesi icrâ eylemek üzeredir, muhârebenin netîcesine kadar Kal'a hâricinde büyük ta'arruzî harekâtdan sarf-ı nazar ediniz. İstihkâmat hattının muhâfaza ve müdâfa'ası şimdilik en mühim mes'eledir."

Bu bâbda Kal'a'ya şu emirlerde verilmişdi:

"Bir düşman kuvvetinin Tatarköy'den ilerlemekde olduğunu bildiriyorsunuz. Bu kolun ilerlemesi Mustafa Paşa'ya karşı icrâ edilecek ta'arruzu tehlikeye düşerebileceğinden bu ta'arruzdan sarf-ı nazar ediniz."

Diğer: "Cisr-i Mustafa Paşa'daki düşman kuvvetinin bir alay piyâde ile bir bataryadan ibâret olduğu tahmîn ediliyor.

Üsküdar'a, îcâb eden müfrezeyi çıkarınız, Doğanca-Karahisar istikāmetine iki alayla 2 batarya sevk ediniz; alayın birisini Doğanca'dan Mandıra istikāmetinde şimâle çıkarak bi'l-âhire düşmanın gerisine hareket ve bu esnâda cebheden dahi ta'arruz edilerek bu sûretle düşmanın mahvı imkânı te'emmül edilmekdedir. Sevkiyât bu gece icrâ edilirse yarın muvaffakiyyet mümkündür. Eğer kuvvetli düşmana tesâdüf edilirse kat'iyyen muhârebeden sarf-ı nazar edilmesi tabî'îdir. Şu hareketin icrâsının oraca Mîralay Hüsameddin Bey'e ihâlesi münâsib olsa gerekdir. Bu bâbda mütâla'anız varsa bildiriniz."

Bugün Süvâri Fırkası gerisine istinâd olmak üzre bir müfreze istemişdi. Bunun üzerine 1. Kolordu'ya şu emir verildi: "Süvâri Fırkası'na istinâd olmak üzre Nişancı Y 1'le bir

mitralyöz bölüğü ve bir bataryanın derhâl Süloğlu'na sevki ve düşmanın haber verilen piyâde alayının ileri hareketinin durdurulması ve fakat kat'î muhârebeden ictinâb olunması."

Edirne'ye bu bâbda şu emir verilmişdi: "Hanlıyenice'de bulunan Nişancı Alayı'nı bir alay piyâde ve bir batarya ile takviye ederek müfrezenin karşusunda bulunan düşman kuvvetini anlamak üzre derhâl ta'arruz

II/[62]

etmesi". Süvâri Fırkası'na da şu emir verildi: "Vaysal ve Küçükönlü'de yarın vukū'u muhtemel muhârebede piyâde ile tevhîd-i hareket edilmesi."

Daha Dersa'âdet'den i'tibâren ta'arruz fikri ve arzusuyla meşbû' olan Üçüncü Kolordu kumandanı bir dürlü rahat ve sâkin durmağa razı olamıyordu. K. U.'nin ordu tarafından ta'mîm edilen ilk ta'arruz emri üzerine birinci cüz'de görülen raporu yazmış ve kendisine münferiden ta'arruz edilmemesi emredilmişdi. Bu günde bu kolordu şu raporu gönderdi:

Kırkkilise / 6 Teşrîn-i evvel 1328

"Düşmanın vaz'ü'l-ceyş-i hazarîsine ve hudûd sevkü'l-ceyşiyesi istikāmetine nazaran biri Cisr-i Mustafa Paşa karşusunda diğeri dahi Yanbolu'nun cenûbunda Kızılbeyçe-Papasköy hattında tahaşşüd eyleyerek iki grubu teşkîl etmesi ihtimâli ağlabdır. İş bu grublardan Kırkkilise kolordusunca nazar-ı i'tibâra alınacak olan Kızılyenice-Papasköy hattı cenûbunda bulunanıdır.

Papasköy üzerinden Gaibler-Erikler tarîkiyle ilerleyecek düşman Bulgar Şark Ordusu'nun sol cenâhını teşkîl edebilecek olan kuvvet olub bir fırkadan ziyâde olmasına ihtimâl vey[ri]lemez. İş bu kuvvetin cihet-i şarkıyyesinde bulunub Dereköy üzerinden ilerleyebilecek bir kuvvet tasavvur olunsa bile bunun vazîfesi ancak Tırnovacık havâlîsindeki Bulgarları teslîh ile hudûd-ı muvasâlamıza doğru sevk etmekden ibâret olacağından mühim mikdârda olamaz. Papasköy-Dere Mahallesi-Vaysal-Çeşmeköy Petra istikāmetinde dahi düşmanın bir fırka ile ta'arruz etmesi me'mûldur. İş bu iki fırkadan gayri gelecek kuvvetler Yenice civârında bulunub ileri kıta'âtını Koyungavur'a kadar sevk etmiş olan birinci kolordumuzun cebhesine tesâdüf etmesi tabî'îdir.

Bulgarların Kırkkilise-Yenice karşusundaki kuvvetleri her ne mertebede olursa olsun elyevm 1 ve 2. kolordularımızın mütehaşşid bulunan kuvvetlerine karşı hâkim addolunamaz. Bu cihetden büyük bu kuvvetle ta'arruz farz edilse bunun bir kısm-ı mühimmini Yenice üzerine sevk ederek Bir ve üçüncü kolorduları şark cihetine doğru atmak üzre hareket edebilir. Buna karşı 3. Kolordu'nun vazîfesi Bulgarların sol cenâhı gerisine düşmekdir. Kırkkilise'yi cihet-i şarkiyyeden ya'nî Koruköy üzerinden çevirebilecek sûretde Bulgarların sevkiyâtda bulunabilmesine ne vaz'ü'l-ceyşleri ne de vaz'iyyet i'tibâriyle intizâr olunamaz.

Kırkkilise'nin iş bu şark-ı şimâli ciheti zâten pek metin olub cüz'î kıta'ât ile müdâfa'aya elverişli olduğundan bu cihetden vukū'a gelecek ta'arruzdan hiçbir tehlike melhûz değildir.

Yolların fenâlığı ve uzunluğu hasebiyle ve kuvâ-yı Osmâniyye'nin Kırkkilise-Yenice hattı üzerinde vâsi' bir cebheye mâlik olmalarından nâşî düşmanın bir tek kol ile ilerlemeyüb müte'addid yollardan gelmesi ve beher yoldan dahi ancak bir fırka sevk edebilmesi derkâr olduğundan arâzinin gāyet kesik ve arızalı olmasından bi'l-istifâde 1. Kolordu'nun Petra üzerinden gelebilecek kıta'âta karşı gidib anı ve anın cihet-i garbiyyesindeki kuvvetleri işgāl etmesi ve Bulgarların henüz yol kollarında dağınık bulunmasından bi'l-istifâde Kırkkilise'deki kuvvetimizin Teke Suyu'nun

II/[63]

cihet-i şarkıyyesinden Erikler istikāmetine ilerleyerek düşman fırkasını püskürderek 1. Kolordumuzla harbde bulunacak olan düşmanın gerilerine düşmesi iktizâ eder.

Şu hâlde, bir düşman ta'arruzuna karşı bu kolordularımızın hâl-i müdâfa'ada kalmayıb açık cebhe ile ilerleyerek yol kollarında bulunan düşmanı karşılamaları ve düşmanın dağınıklığından istifâdeye müsâra'at etmeleri zâmin-i muvaffakiyyet görülmekdedir.

Kırkkilise'nin şimâlindeki köylerimizin ale'l-husûs Malkoçlar'daki zâhirenin yanması düşmanın bu cihetden mühim bir ta'arruzda bulunmak emelinde olmadığına delâlet edebilir. Şayed ilerlese dahi Yenice-Kırkkilise hattındaki kuvvetimiz elyevm kâfî addolunabilir. Ale'l-husûs bâlâda beyân olunduğu vechle sür'atle açık cebhe ile ta'arruz sâyesinde düşmanın yol kollarını basdırmak imkânı suhûletle elde edilebilir. İş bu mütâla'ât-ı kasırâneme nazaran emr ve irâde-i kumandanilerine intizâr ederim."[1081]

Rapor tedkîk edildikde:

a) Düşmanın vaz'ü'l-ceyş-i hazarîsi istediği tarzda istediği mahalde tecemmu'a müsâ'iddir.

b) Eğer Bulgar Ordusu sol cenâhının ta'kîb etdiği tahmîn olunan Gaibler-Erikler yolundan murâd bu istikāmet-i umûmiyye ise bu yolun da şarkından da kuvvet gelebileceğini kabûl iktizâ eder. Bu yolun daha şarkındaki yegâne kābil-i hareket yol Dereköy yolu değildir. Arada aynı derecede kābil-i hareket birçok yollar daha vardır.

c) Rapordaki mülâhazât kabûl olunursa 3 ve 1. kolorduların lâ-akall 3 Bulgar fırkası karşusunda bulunacağını kabûl iktizâ eder. Bu iki kolordu mevcûd nizâmiyesinde bile bulunsa mâlik olacakları 66 tabur 3 Bulgar fırkasının 72 taburundan azdır. Nerede kaldı ki bu iki kol

[1081] Bu belge Arşiv No: 4-121 Klasör No: 309 Dosya No: 6 Fihrist No: 54'de ATASE'de kayıtlıdır. Askeri Târîh Belgeleri Dergisi, Yıl: 44, S. 99, Genkur. Askeri Târîh ve Stratejik Etüt Bşk. Yay. Ankara Ocak 1995, s.30-31.

ordu hâl-i hazırda bir kolorduya ancak mu‘âdildir! Binâ’en-‘aleyh yalnız 3. Kolordu ile 1 ve hatta 2 Bulgar fırkasına bir ihâta ta‘arruzu icrâsı nasıl tasavvur olunabilir?

d) “Bulgarların yol kollarında dağınık bulunması”, “Bunlara karşı açık cebhe ile ilerleyerek yol kollarında bulunan düşmanı karşılamak ve düşmanın dağınıklığından istifâdeye müsâra‘at”, “Açık cebhe ile ta‘arruz sâyesinde düşmanın yol kollarını basdırmak” cümleleri ise ma‘nâsı fennen anlaşılamaz bir takım sözlerden ibâretdir! Yol kollarında gelen düşmana karşı biz muhârebe nizâmında mı ilerleyeceğiz?

e) Bir köyün yanması düşmanın ta‘arruz etmeyeceğine hiçbir sûretle delâlet edemez.

f) Bu raporda umûm ordu nazar-ı dikkate alınmamışdır.

g) Hepsinden daha mühim olmak üzre bu rapor sırf tahayyülâta müsteniddir; düşmana dâ’ir hakîkî hiçbir ma‘lûmâta müstenid değildir. Evhâm ve hayâlâta müsteniden karâr ittihâzı ve karâr talebi ise gayr-i kābildir.

Diğer cihetden Şark Ordusu harb cerîdesinde şu sözler vardır: “Diğer kolordu kumandanlarından ba‘zıları dahi Başkumandanlık ta‘arruz emretdiği hâlde ordunun âtıl kalması hakkında tenkîdât icrâ

II/[64]

ve muhâcirinin kuvve-i ma‘neviyye üzerine sû’-i te’sîr etmekde olduğunu beyân ediyorlardı.” Bu sözler Abdullah Paşa hazretlerinin hâtırâtıyla da mü’eyyeddir.

Binâ’en-‘aleyh şu husûs vârid-i hâtır olur: Dârü’l-harekât üzerindeki bir kolordu kumandanı kendisine doğrudan doğruya kumanda etmekde ve dârü’l-harekât üzerinde bulunmakda olan bir ordu kumandanına, su’âl vârid olmadan, serd-i mütâla‘ât ve arz-ı teklîfâta selâhiyyetdâr mıdır? Ben böyle bir selâhiyyetin mâdûn kumandanlarda olamayacağı kanâ‘atindeyim. Mâdûn kumandanlık müşâvirlik mevki‘i değildir. Böyle bir salâhiyyet olursa kumandanın başka bir fikir ve mülâhaza serd etmesi pek mümkün olur ki uzakda ve tahrîren in‘ikad etmiş bir Meclis-i harb demek olan bu hâl hiçbir vakit hüsn-i netîce veremez. Gevşek bir kumandanlığı büsbütün müterediddid ve âciz bir hâle getirir.

Gerçi Şark Ordusu Kumandanlığı benim fikrimce Karargâh-ı Umûmî’ye serd-i mütâla‘âta ve kendi fikir ve re’yinde ısrâr etmekde serbest idi. Fakat Karargâh-ı Umûmî’nin mevki‘i evvelce görüldüğü üzre sırf nazarî bir kumanda mevki‘i idi. Vazîfesi Şark ve Garb ordularının tevhîd-i harekâtından ibâret olmalı idi. Daha fazlasına karışması kendi selâhiyyetini tecâvüz ve Şark Ordusu’nun selâhiyyetine müdâhale idi. Binâ’en-‘aleyh Şark Ordusu’nun kendi selâhiyyetini müdâfa‘aya hakkı vardı. Kolordulara karşı Şark Ordusu Kumandanlığı ise bi’z-zât ve bilâ-vâsıta emr ve kumanda kademesi idi.

Nitekim Şark Ordusu bilerek veya bilmeyerek Karargâh-ı Umûmî'yi kendisinin Menzil Müfettişliği makāmında tanımak istiyordu. Bunu şimdiye kadar görülen telgraflarla âtîdeki telgraf te'yîd eder:

Telgraf 6 Teşrîn-i evvel [1]328: "C. 6 minh. Yine ta'arruz emrinizi aldım. Beynimizde ittihâz kılınmış olan mukarrerât henüz taraf-ı âlîlerinden infâz ve icrâ buyrulmadı. Müretteb redif fırkaları henüz gelmedi. Bu bâbdaki müşkilâtı tafsîl eden bir arizayı bu sabâh Mülâzım Nihad Efendi'ye tevdî'an gönderdim. Fakat iki üç sâ'atden beri ahvâl-i harbiyye kesb-i vuzûh etmekdedir. Düşmanın bir kolunun Tunca şarkında zuhûr ederek hudûdu tecâvüz etdikleri ve diğer iki kolunun da ihtimâl yarın akşama doğru Kırkkilise üzerine geleceği tezâhür ediyor. Şu hâle göre iki üç güne kadar büyük bir meydân muhârebesinin vukū'u muhakkakdır.

1 ve 2. Ko.'lar kıta'ât ve efrâdı nezdinde üçer yüz fişenk var. Bunların itmâmını ve Babaeski'de henüz toplanmakda olan 2. Kolordu mürettebâtı İstanbul'da bulunduğundan bunların da âcilen yetişdirilmesini lâzım gelenlere emir buyurunuz. Bütün karargâh geceli ve gündüzlü sa'î ediyor. Fakat tesâdüf edilmekde olan müşkilât oraca ma'lûm olmuyor. Nevâkıs-ı ma'rûza ikmâl edilmeksizin vukū' bulacak ta'arruzdan ordunun ve dolayısıyla memleketin dûçâr olacağı felâketi düşünmek âcizleri için cümle-i vezâ'if-i esâsiyyedendir. Dâ'imâ ta'arruz edilmesi emir buyruluyor. Fakat ma'rûzat-ı müte'addide ile ikmâli taleb edilen nevâkıs hakkında bir emr-i âlîleri alınamıyor Binâ'en-'aleyh buraca ahvâlin göstereceği îcâba göre tedâfü'î veya ta'arruzî

II/[65]

îfâ-yı vazîfeye tevessül ve bu bâbda son dereceye kadar sarf-ı gayret edileceğine emniyet ve i'timâd buyurmanızı ve ma'rûzat-ı vâkı'a dâ'iresinde nevâkısın bir iki güne kadar yetişdirilmesine inâyet buyrulmasını arz ve cümlemizin muvaffakiyat-ı samedâniyyeye mazhariyetimizi temennî eylerim."

Şark Ordusu Karargâhı 7 Teşrîn-i evvel 1328

Düşman hakkında bugün ma'lûmat-ı âtiye alındı:

6/7 Teşrîn-i evvel Edirne Kumandanlığı'ndan:

"1- Sa 8 sonra da bir bölük kadar düşman süvârisi Doğanca köyüne girmişdir.

1- Çirmen önlerinde kuvveti mechûl ufak tefek düşman süvâri kıta'âtı görülmüşdür.

3- Karabağ cenûbunda Burgucu Çiftliği'ne bir düşman süvâri bölüğü girmiş ve arkasını kuvveti anlaşılamayan bir piyâde kuvveti ta'kîb eylemişdir.

4- Düşmanın bugün beherri bir livâ tahmîn olunan üç büyük kolu Finle, Kerçici Hasköy, Sergen üzerine yürüdüğü ve iş bu kuvvetler karşusunda bulunan Onuncu Fırka'mızın

kat‘iyyen muhârebe kabûl etmeyerek kademe kademe çekildiği ve yalnız topçusu ile Finle kolunu işgāl eylediği fırka-i mezkûre kumandanlığından bildirilmişdir.

5- İş bu kolların Tunca şarkına geçeceğine ihtimâl veriliyor.

6- Yine sa 10,30 sonra da gelen haberlerde Kemâlköy ve Doğanca istikāmetinde büyük bir ateş zuhûr etdiği ve bunun Kemer Tabya’dan göründüğü bildiriliyor.

7- Doğanca şarkındaki müfrezeyi takviye için sa 6 sonra da üç piyâde taburu ile bir batarya top ve bir mitralyöz bölüğü sevk edilmişse de Nişancı Alayı fâ’ik kuvvetlerle temâsdan ihtirâzen bu esnâda geri çekilmeğe karâr vererek 212 râkımlı tepeye doğru hareket etmişdir.”

Süvâri Fırkası’ndan:

“Sarı Danişmend’deki fırka mevzi‘inden düşmanın iki piyâde fırkasıyla iki süvâri alayının Büyük Derbend-Hacılar yolunu ta‘kîben Hacıdanişmend köyüne doğru ilerlediği görülmüş ve fırkamız topçusu tarafından ta‘cîz edilmişdir. İş bu kuvvetin pîşdârı tarafından Hacıdanişmend’in cenûb tepeleri sa 3,20 sonra da işgāl olunmuşdur.

Fırkamız üç livâsıyla Taşlımüsellim mevzi‘inde hâl-i intizârdadır. Lehne Paşaköyü cihetinden bir buçuk sâ‘at kadar top sedâları işidilmişdir. El-ân devâm eylemekdedir.”

Bu haberler üzerine Şark Ordusu Kumandanlığı “Düşman kuvâ-yı külliyesinin artık harekât-ı ta‘arruziyyeye başladığına ve bilâ-tevakkuf ilerlediği takdîrde 8 zevâlinde veya 9 da Kırkkilise-Hasköy hattına gelebileceğine”

II/[66]

hükmetdi ve “Ordu henüz tecemmu‘nu ikmâl etmemişse de elindeki kuvvetle bir hatt-ı müdâfa‘a işgāliyle hasmı karşılamak lâzımdır.” karârını verdi.

[Abdullah Paşa hazretlerinin hâtırâtı bu bâbda hulâsaten şöyle diyor: Tunca garbındaki üç kolun Tunca şarkına geçerek buradaki kuvvetlerle tevhîd-i harekât eylemesi ve kuvâ-yı sâ’irenin Kal‘a’nın ihâtasına me’mûr edilmiş bulunması tabî‘î idi. Süvârinin verdiği ma‘lûmâta nazaran şimdilik yalnız kuvvetli bir fırkanın keşfedildiğine ve Lehne Paşa isitikāmetinde de diğer bir fırka pîşdârının Hafif Livâ ile muhârebe etmekde olduğuna hükmedildi. Düşmanın böyle münferid iki kol ile ilerlemeyeceği tabî‘î olduğundan daha bir iki kolun sarkmakda olduğu ve bunların karîben haber alınacağı tahmîn edilmişdi. Düşmanı 8 veya 9 da, hatt-ı harbimize tesâdüf ihtimâline karşı 3, 1, 4. kolordularla Kırkkilise-Hasköy hattında ve seferberlik ve tecemmu‘u henüz nâ-tamâm 2. Kolordu ile de Babaeski’de bulunmakda olan ordumuz pek müsâ‘id bir vaz‘iyyetde değildi. Vaz‘iyyeti daha müsâ‘id bir hâle getirmek ve şu dört noksân kolordu ile metin bir hatt-ı müdâfa‘ada yayılarak hasmı karşılamak için Bulgarların serî‘an ilerlemeleri ihtimâline karşı zaman kazanmak lâzımdı.]

Bunun üzerine evâmir-i âtiye verildi:

"7 Teşrîn-i evvel zevâlden evvel olacak"

1- Edirne'ye: "Düşmanın Tunca'ya mürûruna mümkün olduğu kadar mümâna'atla avk ve te'hîr olunması."

2- Süvâri Fırkası'na:

a) "Fa'âl bir zâbit kumandasında dolgun mevcûdlu bir süvâri bölüğünü hemân Edirne üzerinden Ortaköy istikāmetine sevk ediniz. Vazîfesi Arda'nın cenûbu ve Koşukavak istikāmetini keşfetmekdir. Alacağı ma'lûmâtı Edirne vâsıtasıyla bildiriniz"

b) "Kırkkilise-Kofcağaz, Kırkkilise-Tırnovacık istikāmetlerini keşfetmek ve ordunun sağ cenâhını setretmek vazîfesiyle şimdi en serî' gidebilecek bir süvâri alayını Kırkkilise'de 3. Kolordu emrine gönderiniz."

c) "Vaysal-Hacıdanişmend, Küçükönlü'deki düşman kuvvetleri ilerliyor mu? Kuvvetleri ne kadar tahmîn olunuyor? Kolbaşları nerededir? Vaysal şarkında Ömerabbas ve Devletliağaç istikāmetleri serî'an keşfolunmalıdır. Vâzıh ma'lûmâta şiddetle intizâr olunmakdadır."

[Abdullah Paşa'nın hâtırâtında bunlardan mâ-'adâ 3. Kolordu'ya da "Dereköy, Kofcağaz, Devletliağaç istikāmetlerinin keşfinin derece-i elzemiyeti" emredilmişdir deniyorsa da bu emre şimdilik vesâ'ik arasında tesâdüf edilemediği gibi 3. Kolordu Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa'da Ruznâme-i Harb'inde bundan bahsetmiyor. Şimdilik öyle zannederim ki hatta bir süvâri alayının 3. Ko.'ya gönderilmesi hakkında Süvâri Fırkası'na ve birinin emri dahi ordunun bu lüzûmu takdîrinden ziyâde kolordunun "Süvâri Y 8 vazîfesini yapamıyor. Çünkü hayvanlar açdır. Yevmiyye yemi 6 kiloya iblâğa müsâ'ade buyurunuz" tarzındaki bir mürâca'atından sonra i'tâ edilmişdi.]

II/[67]

Bundan sonra da şu emri umûmî i'tâ olundu:

7 ve 8 Teşrîn-i evvel için Ordu Emri Numro (2)[1082]

Lüleburgaz Ordu Karargâhı'ndan

7 Teşrîn-i evvel [1]328 sa ?

"1- Bulgarların birer fırka kuvvetinde tahmîn olunan üç yürüyüş kolu dünden beri (hudûdu tecavüz ederek[1083])Küçükönlü (Hacıdanişmend[1084]) Vaysal'dan cenûba doğru ilerlemekdedir. 1-2 fırka tahmîn olunan diğer kuvvetinin dahi Meriç ile Tunca arasından Edirne üzerine ilerlemekde olduğu istihbâr olunmuşdur.

[1082] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-51.
[1083] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-51. Metinde bu ifade yok.
[1084] ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-51. Metinde bu ifade yok.

2- Ordumuz Kırkkilise-Yenice-Bostanlı hattında toplanacak ve iş bu hattı ber-vech-i âtî tahkîm ve işgāl edecekdir:

3. Kolordu: Kırkkilise- Koyungavur arasında evvelce tahkîm etdiği sırtta,

1. Kolordu: Üçüncü Kolordu'nun sol cenâhından i'tibâren Yenice-Teke sırtlarına doğru (tahkîm etdiği (?) sırtlarda;)[1085]

4. Kolordu: Bir fırkasıyla Birinci Kolordu'nun sol cenâhını temdîd ederek iki fırkasıyla sol cenâh gerisinde ihtiyâtda bulunacakdır.

Düşmanın ta'arruzunda ber-vech-i bâlâ gösterilen hatlar işgāl ve müdâfa'a olunacakdır. [Hâtırâtda bu satır yokdur.]

3- 2. Kolordu: İhtiyât olarak Kavaklı'da bulunacakdır.

4- Süvâri Fırkası kuvvetli düşman önünde Havsa'ya çekilecek ve 4. Kolordu ile Edirne arasında tarassuda yardım ederek ordunun sol cenâhını setr ve muhâfaza edecekdir. Ordunun sağ cenâhını muhâfaza için (keşif?) bir süvâri alayı 3. Kolordu emrine verilmek üzre Kırkkilise'ye gönderilecekdir.

5- Ordu karargâhı 8 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 12 zevâlinden i'tibâren Kavaklı'da bulunacakdır. Haberler 8 Teşrîn-i evvel sa 8 evvele kadar Lüleburgaz'a ve ândan i'tibâren Kavaklı'ya gönderilecekdir.

6- Kolordular kendilerini (kendi karargâhlarını[1086]) Karargâh-ı Umûmî'ye telgrafla rabt edeceklerdir"[1087].

Telgrafla teblîğ edildi.

[Hâtırâtda bu bâbda hulâsaten şu sözler mündericdir: "Ordu Erkân-ı Harbiyyesi'nde mütehâlif rey ve mütâla'alar mevcûddu. Ta'arruz fikrini besleyenler, hattın sol cenâhının Hasköy'de kalmasına tarafdâr olanlar vardı. Ta'arruz, ordunun hâline ve îcâbat-ı vaz'iyyete göre en değersiz idi. Ordu ister tedâfü'î, ister ta'arruzî hareket etsin mevki'-i müstahkemden hurûc yapacak kuvvetlerin karşusunda düşmanın ordu sol cenâhını çevirmek üzre ilerlemesi ihtimâl hâricinde idi. Her kangi bir ihtimâle karşı ise 4. Kolordu ile Süvâri Fırkası'na ber-vech-i bâlâ verilen emirle çâre-sâz olunmuşdu. Sol cenâhı

II/[68]

Bostanlı'ya getirmekle cebhe 7-8 km kadar kısalıyordu. 2. Kolordu'nun Kavaklı'da bulunması ise muvakkat olub esâsen Yondala'ya sevki mutasavverdi."]

[1085] Bu ifade ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-51. Metinde bu ifade yok.
[1086] ATASE, Balkan Harbi Klasörü, 4-16-4-51. Metinde bu ifade yok..
[1087] Bu belge 2694 numara ile ATASE'de Arşiv No: 4-121 Klasör No: 309 Dosya No: 6 Fihrist No: 58'de yer almaktadır. Askeri Târîh Belgeleri Dergisi, Yıl:44, S. 99, Genkur. Askeri Târîh ve Stratejik Etüt Bşk. Yay. Ankara Ocak 1995, s.33.

Mevki‘-i müstahkeme de şu emir verilmişdi: “Edirne’ye gelmiş olacak olan Fırka 11’in bugün gece yürüyüşüne devâmla yolda döküntü bırakmayarak Havsa tarîkiyle Teke-Bostanlı’ya sür‘at-i sevki ve keyfiyyetin ve netîce-i tebligâtın şimdi iş‘ârı.”

Bu vaz‘iyyet üzerine ittihâzı îcâb eden karâr dahi tedkîke değer: Şark Ordusu 7 sabâhı veya 6/7 gecesi ittihâz edeceği bu karâra yine ancak 6 Teşrîn-i evvel vaz‘iyyeti esâs ittihâz edebilirdi. Bu vaz‘iyyet ise hulâsaten şu idi:

Bir kere düşman: Makedonya’da, Kırcaali karşusunda birer Bulgar fırkası olduğu artık tahakkuk etmişdi. Edirne karşusunda Meriç cenûbunda ve Meriç ile Tunca arasında da 1,5-2 fırka olduğu anlaşılıyordu. Tunca’nın şarkından da birer fırkalık üç yürüyüş kol kabûl edildiğine göre cem‘an 6-7 Bulgar fırkası meydâna çıkmışdı. Bulgarların 9 fırkası olduğuna nazaran daha tam mevcûdlu 2-3 fırka keşfedilememişdi. Düşman ordusundan 2 fırka lehimize olarak, daha evvel tasavvur ve kabûl edilemeyecek bir fâ’ide olmak üzre netîce-i kat‘iyye mahallinden uzakda idi; bunlar yakın zamanda Şarkî Trakya’da icrâ-yı te’sîr edemezlerdi. Şimdiye kadar gelen ma‘lûmât iyi mukāyese edilirse Fırka 8’in Tunca garbında olduğu tahakkuk ediyordu. Fakat ta Kurtköy üzerinden ilerleyen kuvvet, Meriç cenûbundaki kuvâ-yi sâ’irede düşünülürse bir fırka ta Tunca boyundan Meriç cenûbuna kadar yayılamayacağından burada lâ-akall bir fırka daha olduğuna da kuvvetle hükmedilebilirdi. Bu iki fırkanın hiç olmazsa mühim bir kısmı 8 veya 9 da Tunca şarkında bir muhârebe vukū‘ bulursa buna iştirâk edemezdi. Bu da lehimize idi.

Fakat mütebâkî lâ-akall 2 fırka ile Süvâri Fırkası nerede idi? Eğer bu iki fırka Hacıdanişmend’le Tunca arasında ise bu takdirde akall 5 Bulgar fırkasının 30 km bir cebhede bulunduğunu kabûl îcâb eder ki çok nîkbînâne bir tahmîn olurdu. Binâ’en-‘aleyh bu iki fırkanın Ömerabbas şarkında bugün yarın görünmesi daha me’mûldu. Bunlar hakkında henüz haber alamayışımız her kangi bir sebeble bu fırkaların geride olmasından veyâhud daha ziyâde süvârimizin bu tarafda hemânde mefkūd olmasından ve muhtemelen Bulgar Süvâri Fırkası’nın bu tarafda olarak harekâtı setretmesinden ileri gelebilirdi. Bulgar Süvâri Fırkası’nın daha seferlik bidâyetinde Kızılağaç’a nakledildiği haberi, şimdiye kadar Süvâri Fırka’mız karşusunda görülmemesi, Tunca garbında bulunmasının ma‘nâsız olması düşünülürse bu husûs pek muhtemeldi.

Bulgar Ordusu’nun bir ân evvel harekât-ı ta‘arruziyyeye devâm ederek seyyâr ordumuzu araması ve mağlûb etmeğe çalışması menfa‘ati iktizâsından olduğuna göre bugün kolbaşlarıyla Ömerabbas-Süleyman Danişmend-Sarı D[T]alışman hattında bulunan kıta‘âtın bir gergin yürüyüşle Kırkkilise-Edirne hattına varması ve 8’de muhârebeye

başlaması mümkündür. Fakat bugün daha hudûd üzerinde bile görülmemiş olan diğer iki fırka bu dağlık arâzide 40-45 km'lik mesâfeyi iki günden evvel kat' ederek bu hat karşusuna gelemez. Bulgarların müteferrik olarak yürümesi ise doğru değildir. Binâ'en-'aleyh bu hatda bir muhârebe ağleb-i ihtimâl ancak 9'da başlayabilir. Muhârebeyi bu hatda kabûl edüb etmemek için evvel emirde kuvvetlerin hesâbı lâzımdır.

Bulgar Ordusu akall 5 a'zamî 6 fırka ile bu hatta geleceğine göre vasatî 170.000 neferlik ve 130.000 tüfenklik bir ordu demekdir.

Bugün (6 minh) Kırkkilise-Edirne-Handablı hattı üzerindeki Şark Ordusu kuvâ-yı umûmiyyesi ise Edirne seyyâr kuvvetiyle berâber:

3. Ko.: Fırka 7, 9	19^{6}-5-21	Tüfenk	15.000
1. Ko.:	23^{5}- 0-12		20.000
4. Ko.:	17^{1}-3-9		13.000
Edirne:	22^{3}-3-7		20.000
Fırka 11:	9^{1}-1-3		8.000
Süvâri:	0-32^{5}- 3		76.000
	90^{16}-47^{5}-55		

Bu kuvvet 7'de:

Pınarhisar'daki kuvvet	7-0-3	5.000 Tüfenk
2. Ko.	19^{2}-3-12	10.000 "
Lüleburgaz'dan	2-0-0	1.500 "
Pavli'deki kıta'ât	3-0-0	2.200 "
	31^{2}-3-15	18.700 Tüfenk

ile kābil-i takviye olub cem'an 121^{18}-50-70= lâ-akall 90.000 tüfeğe bâliğ olur.

Bu yekûn 8'de

Vize'den ve Samakov'dan: 6^{1}-0-0

Çorlu'dan : 0-0-12

Hacılar Çiftliği Ahurköy

Muradlı-Kandamış hattından: 15-0-0

21^{1}-0-12 15.000 tüfenk ile takviye edilerek cem'an

142^{19}-50-82= 105.00 tüfeğe iblâğ edilebilir.

9'da başlayacak muhârebe günü esnâsında da buna birkaç tabur daha inzimâm edebileceği gibi bu kuvvete beher gün şimendüferle de 5-6 tabur= 3.000 tüfeğin inzimâmı mümkündür.

Buna mukābil beher geriye gidilecek gün için ordunun maddeten kesb-i kuvvet etmesi evvelce hesâb edildiği vechle bâkîdir.

Binâ'en-'aleyh mes'ele şuna müncer olunur: 9 Teşrîn-i evvel sabâhı 105-110 bin tüfenkle 130.000 tüfenke karşı muhârebeyi kabûl edelim mi? Bence bu vaz'iyyet ile 5 Teşrîn-i evvel vaz'iyyeti arasında esâslı bir fark vardır: Orduya ileride tecemmu' emredilmiş ve kıta'ât kâmilen bu fikir ve maksadla Kırkkilise-Hasköy hattına toplanmağa başlamışdır. Düşmanda daha ziyâde yaklaşmışdır. Ve düşmanın lehimize olan tarz-ı inkısâmı hakkında daha esâslı ma'lûmât alınmışdır. Ric'at etdiğimiz takdîrde arkamıza takılarak bizi serbest bırakmaması daha ziyâde ihtimâl dâhiline girmişdir. Hepsinden daha mühim olarak bi'l-hâssa kuvve-i ma'neviyye mes'elesi artık ordunun geriye götürülmesine imkân bırakmayacak bir hâle gelmişdir. İyi kötü bu hatda toplanan ve kuvvetin kısm-ı küllisini teşkîl eden kıta'âtı geriye götürmek karârının insicâm-ı dâhilisi yolunda olmayan bu orduyu perîşân etmesi mümkündür. Esâsen kuvve-i maddiyye i'tibâriyle ümîdsiz bir vaz'iyyet değildir. Ber-vech-i bâlâ nisbetle Osmanlı Ordusu'nun muvaffakiyyetli bir tedâfü'î muhârebe vermesi pekâlâ dâ'ire-i ihtimâldedir.

Binâ'en-'aleyh bulunulan hatda muhârebeyi kabûl etmek ehven-i şerdir; bir kere yapılan hatâyı daha büyük bir hatâ ile düzeltmeğe çalışmamak lâzımdır. Bu nokta-i nazardan Şark Ordusu'nun karârı hey'et-i umûmiyyesiyle muvâfıkdır.

Yalnız bu vaz'iyyetde düşmanı te'hîr ve orduyu setr için düşmana müteveccih yollar üzerine kuvvetli müfrezeler sürmemek süvâri kuvvetinin inkısâmında mühim bir tebeddülât emr etmemek, kezâlik ordunun nizâm-ı harbinde de evvel emirde kuvvetli dört kolordu teşkîl edecek sûretde yeni tertîbât ittihâz etmemek, hâlâ Garb Ordusu'na kuvvet göndermek, ikmâl efrâdı irsâl etmek hatâdır.

Kezâlik bu ândan i'tibâren etrâflı bir muhârebe şebekesi tertîbi, haber zâbitleri irsâlini, etrâflı bir tahkîmâtı [tahkîmât] emri vermeği ihmâl etmekde yanlışdır. Lağv edilecek fırka ve kolordu karargâhlarından ve bi'l-hâssa geri hidematı için vâsi' mikyâsda istifâdeyi düşünmek de îcâb ederdi.

(İleride görüleceği üzre Bulgar Ordusu'nun bu hatta karşı hatta 11'de bile esâslı bir muhârebeyi göze alamadığını, Edirne'ye karşı pek mühim kuvvetler ayırdığını düşünürsek Şark Ordusu'nun verdiği karârda sebât etmiş olsa idi ne kadar mühim bir muvaffakiyyet istihsâline muktedir olabileceğini düşünmek ve gā'ib olan fırsata acımamak elden gelmez.)

7 Teşrîn-i evvel geç vakit Edirne'den şu rapor gelmişdi:

"1- 7 Teşrîn-i evvel içün verilen ta'arruz emri Fırka 10 tarafından yapılamadı.

2- Düşmanın üç livâ kadar tahmîn olunan bir kuvvetinin Fırka 10 tarafından bir te'sîre ma'rûz kalmaksızın Tunca şarkına geçdiği zannolunuyor.

3- Sa 5 sonra da Sarayakpınar'ında düşman varken sa 10'da düşman görülmemişdir.

II/[71]

4- Tunca şarkındaki 6^2-0-2 kuvvetindeki mürekkeb müfreze Karayusuf'un garb cenûbundaki 212 Tepesi'ndedir.

5- Büyük mikyâsda ta'arruza geçilmesi lüzûmundan bahis emr-i kumandanileri üzerine Şark Müfrezesi'nin Musabeyli garbındaki 188 Tepesi'ne çekilmesi ve muhârebe-i kat'[i]yye girişmemesi, Fırka 10'nun da şafakla berâber gelmesi emredildi.

6- Şark Müfrezesi'nden mevrûd raporda düşmanın tereddüde düşdüğü, keşif kolları tarafından 2 mitralyözle ma'a techîzât bir zâbit hayvanının elde edildiği bildiriliyor.

7- Maraş havâlîsinde görünen düşmanın a'zamî bir alay olduğu zannediliyor.

8- Henüz kal'a toplarının isti'mâline lüzûm gösterecek bir vaz'iyyet tekevvün etmemişdir.

9- Şehir dâhilinde toplanan yüzküsur eşhâs-ı muzırra tahtü'l-hıfz Dersa'âdet'e sevk edilmek üzre trene irkâb edilmişdir.

10- Fırka 11 sa 10 sonrada Karaağaç'a geldi. Geceyi Karaağaç'da geçirecekdir.

11- Ahvâl-i sıhhıye ve umûmiyye ve kuvve-i ma'neviyye ber-kemâldir."

4. Kolordu Kumandanlığı da şunu soruyordu: "Fırka 11 Kal'a'dan aldığı emir üzerine Edirne istikāmetinde hareket etmişdir. Bu fırka kolorduya iltihâk için Havsa sola [sol] istikāmetine gelecekse de Süvâri Fırkası Kocahazar'a kadar çekilmiş ve düşmanın dün akşam ileri kıta'âtıyla Süleyman Danişmend havâlîsinde gecelediği, Süvâri Fırkası'nın bugün Geçkinli-Geredeli hattına muvâsalatı me'mûl ve kolordu yarın ale's-sabâh Havsa-Hasköy hattını tahliye edeceğinden Fırka'nın yalnızca yakalanması muhtemel olmakla hangi istikāmeti ta'kîb münâsibse hemân şimdi Kal'a'ya emir buyrulması."

Buna ne cevâb verildi bilmiyorum. Fakat Hasköy'den 5-10 km şarka çekilmenin bile ne kadar telâşı mûcib olduğunu gösteren şu rapor ya büyük mikyâsda bir geri hareketi emir edilse idi ne olurdu su'âline iyi bir cevâb verir!

Şark Ordusu Karargâhı'nın bundan sonraki fa'âliyyeti Kırkkilise Muhârebesi'ni ihzârdan ibâret olduğundan bunu bahs-i mahsûsunda görürüz.

Şark Ordusu Karargâhı'nın 5-8 (hâric) mukarrerâtını hulâsa edersek: Vaz'iyyet-i umûmiyyenin nazarî olarak pek güzel ihâta edilmiş olduğunu i'tirâf îcâb eder. Garîb bir tesâdüf olmak üzre Bulgar Ordusu'nun hakîkatde ittihâz etdiği tarz-ı hareketi tasavvurda tamâmen isâbet edilmiş, yanlışda ittifâk olunmuşdur.

Fakat buna mukābil ordunun Kırkkilise-Hasköy hattında tecemmu‘unu müş‘ir olarak 5 de verilen emri tasvîb mümkün olamaz.

II/[72]

Eğer buna sebeb, esâsen Karargâh-ı Umûmî’nin tecemmu‘ mıntıkasını bu sûretle ta‘yîn eylemiş olduğu zikredilirse bununla da iktifâ edilemez. Eğer yan yana müte‘addid ordular bulunsa idi bu bâbda mâfevkin emrine diyecek bir şey bulunamazdı. Fakat madem ki Şarkî Trakya’daki tekmîl kuvvetlerden hiç olmazsa şimdilik birinci hatda olanlar yalnız Şark Ordusu’nun emrindedir, harekât-ı harbiyye de başlamışdır; mevcûd kıta‘âtın bu harekâtın îcâbatına göre müstakilen tarz-ı istihdâmının yalnız bu orduya â’id olması îcâb eder. Tecemmu‘ ta‘bîri daha ziyâde harekât başlanmazdan evvelki devre â’id bir sözdür. Bir kere muhârebe başlayınca artık bu muhârebenin îcâbatına tevfîk-i hareketden başka yapılacak bir şey kalmaz.

Eğer bu karâr yerine teklîf edildiği vechle hiç olmazsa Lüleburgaz hattında tecemmu‘a karâr verilmiş olsa idi, düşmanın te’hîri için tedâbîr-i mukteziyyede ittihâz edilmiş olmak şartıyla bu hatda muhârebe hakîkatde 13 Teşrîn-i evvel’den daha akdem başlayamaz; halbuki bu târîhde bu hatda toplanmış olacak sarsılmamış, muhârebe vermemiş Osmanlı Ordusu herhâlde Bulgarların getirebileceği beş fırkaya muhtemelen adedden de fâ’ik bir kuvvet hâsıl eylemiş bulunurdu. Binâ’en-‘aleyh seferin mukarrerâtına te’sîr eden en mühim karârlardan ve ânlardan birisi de işte bu beş Teşrîn-i evvel günü ve bu günde ittihâz edilen karâr idi.

Bir kere bu adım atıldıkdan sonra, bundan evvelki sahîfelerde de görüldüğü üzere, 7 ve 8 Teşrîn-i evvel için ittihâz edilmiş olan karârda ehven şudur; bence de artık geriye gitmek, tecemmu‘u geriye nakletmek zamanı hemânde geçmişdi; fâ’idesinden ziyâde mazarratı olabilirdi. Bir kere düşmanın harekâtında evvelce dâhil-i ihtimâl olamayacak te’ehhürât vukū‘a gelmiş, bir de orduya ileride tecemmu‘ emri verilerek ok yaydan çıkmışdı. Ma‘a-mâ-fîh sırf nazarî olarak hall-i mes’ele edilirse bu karâr dahi i‘tirâzdan sâlim değildir. Bâ-husûs bu karârı verirken Şark Ordusu Karargâhı hem düşman hakkında fazla nîkbînlik göstermeğe başlamış, bunun âdetâ Kırcaali tarafının netîce-i kat‘iyeye iktirân etmesini bekleyeceğini ümîd edecek dereceye varmış dedi[idi] ve hem de kendi ordusunun vaz‘iyyet-i hakîkiyyesine vâkıf bulunamıyordu.

Fakat her ne olursa olsun bu son karâr vaz‘iyyete az çok muvâfık bir karârdı; eğer emir edilen husûsât vakt u zamanıyla ve hakîkatde olduğu gibi karışıklıklara meydân kalmadan yapılmış, lüzûmsuz yere bu karâr ileride görüleceği üzre, değişdirilmemiş olsa idi ağleb-i ihtimâl bir felâkete mahal kalmazdı.

II/[73]

3. Şark Ordusu Kıta‘âtının 5-8 Teşrîn-i evvel [1]328 Harekâtı

Gerek fırka ve kolorduların kendi dâhillerinde ve gerek ordu hey’et-i umûmiyyesi dâhilinde sûret-i umûmiyyede tecemmu‘larından ibâret olan bu harekâtı 4 Teşrîn-i evvel’de Lüleburgaz’da Şark Ordusu Kumandanlığı’nca üçüncü def‘a olarak ta‘dîlân kabûl edilen nizâm-ı harbe ve bu nizâm-ı harbin peyderpey değişen aksâmına göre ber-vech-i âtî ayrı ayrı tedkîk îcâb eder:

a. 3. Kolordu

Yedinci Fırka: Bu fırka ağırlıklar ve kendisinin teşkîl edeceği kol ve kıtârlar kısmen müstes[n]â olmak üzre seferber hâlde idi. Bu fırkayı teşkîl eden kıta‘ât esâsen bu havâlîde bulunmakda olub Küçük Zâbit Numûne Taburu ve Endâht Mektebi Makineli Tüfenk Bölüğü 26 Eylül’de trenle Dersa‘âdet’den Babaeski’ye sevk edilmiş ve oradan yürüyüşle Fırka’ya iltihâk eylemişdi. Obüs Taburu da Edirne’den gelmişdi. 4 Teşrîn-i evvel’e kadar Tırnovacık’da bulunan Y 21 5 minh de Kırkkilise’ye celb edilmiş olduğundan 5’den i‘tibâren Fırka 10 tabur, dört makineli tüfenk bölüğü, 6 sahra, 3 obüs bataryası, bir istihkâm bölüğü kuvvetinde olarak tecemmu‘unu ikmâl eylemiş bulunuyordu. Hudûd setri maksadıyla birinci cüz’de görülen harekât-ı basiteyi yapmış ve Kırkkilise şimâlinde bir de tahkîmât hattı vücûda getirmişdi.

Sekizinci Fırka: 4-8 Teşrîn-i evvel harekât-ı âtiyeyi icrâ etmişdir:

Kıta‘ât	4 Teşrîn-i evvel	5 minh	6 minh	7 minh	8 minh
Fırka Karargâhı	Çorlu	Sinanlı	Vize	Pınarhisar	Üsküdbere
N T 8	Menkeret	Vize	Pınarhisar	Üsküdbere	Kırkkilise
Y 22 T 1	Çorlu	Sinanlı	Vize	Pınarhisar	Üsküdbere
Y 22 T 2	“	“	“	“	“
“ “ T 3	Menkeret	Vize	Pınarhisar	Üsküdbere	Kırkkilise
Y 22 Mitralyöz Bölüğü	Çorlu	Sinanlı	Vize	Pınarhisar	Üsküdbere
Y 23 T 2	“	“	“	Vize	Pınarhisar
Y 23 T 3	Hat muhâfazasında	Hat muhâfazasında	Hat muhâfazasında	Hat muhâfazasında	Hat muhâfazasında
“ 24 T 1	Samakov	Samakov	Samakov	Samakov	Samakov-Üsküb yolunda
“ 24 “ 3	Çorlu	Sinanlı	Vize	Vize	Pınarhisar
To Y 8 T 4	Menkeret	Vize	Pınarhisar	Üsküdbere	Kırkkilise

Cebel T 3	Kırkkilise bir K Dersa‘âdet bir K	Kırkkilise Dersa‘âdet	Kırkkilise’de şimendüferde	Kırkkilise Muvâsalat	Kırkkilise
İstihkâm Bölüğü	Çorlu?				

Bu cedvelden anlaşıldığına nazaran bu fırkanın 6^{1}-0-3 kuvvetindeki kısm-ı küllisi Vize üzerinden dolaşmak sûretiyle Kırkkilise’ye kadar kesirsiz akalli 95 km mesâfe kat‘ ediyorlardı. Bu mesâfe dört

II/[74]

günde kat‘ edilmişdi. Halbuki Çorlu’dan Lüleburgaz üzerinden Kırkkilise’ye gelseler lâ-akall 15 km kazanırlar ve bu mesâfeyi üç günde ferah ferec kat‘ ederler ve 8’de Kırkkilise’de ictimâ‘ etmiş bulunurlardı. Samakov’daki taburun yerinde kalması ise gayr-i kābil-i îzâhdır; bu da pekâlâ gelebilirdi. Kezâlik hat muhâfazasındaki tabur hiç olmazsa bir redif taburu tarafından değişdirilebilirdi. Her ne olursa olsun bu fırkanın azim ve himmet sarfıyla 8’de Kırkkilise’de lâ-akall 7^{1}- 0-3 kuvvetinde toplanması mümkündü. Halbuki buna mukābil bugün Kırkkilise’de yalnız 2-0-3 bulunuyordu.

Kırkkilise’ye muvâsalat eden bu N T 8’le Y 22 T 3 ve Topçu Y 8 T 1, Y 22 Kumandanı Mîralay Zekeriya Hulki Bey’in kumandasında idi. Fırka karargâhı bile gelememiş, Üsküdere’de kalmışdı.

Bu Fırka’nın To Y 8 T 2’si ise zîrde görüleceği üzre başka fırkaya merbût olduğundan fırkasının muvâsalatına intizâren boşu boşuna Çorlu’da bekliyordu. Bu da pekâlâ gelebilir ve bu sûretle Kırkkilise’de 7^{1}-0-6 kuvvetinde fırka toplanmış olurdu.

Dokuzuncu Fırka: 7 tabur piyâde, iki makineli tüfenk bölüğü, To Y 9 T 1, 2 ya‘nî 6 batarya ile 4 Teşrîn evvel’de Kırkkilise’de, Fırka 7 solunda müctemi‘dir. To Y 9 T 3 Ankara Fırkası’na müretteb olub 4’de Lüleburgaz’dan hareket etmiş, 6’da Kırkkilise’ye muvâsalat eylemişdi; Ankara Fırkası’nın muvâsalat edemeyeceği anlaşıldığından bu da alayına iltihâk etmişdi; kâğıd üzerinde birkaç gün Karahisar Fırkası nizâm-ı harbinde de görülmüşdü.

Fırka 9 kumandanı hazarda ve seferberliğin ilk günlerinde Mîrlivâ Kadri Paşa idi. Muşârün-ileyhTeşrîn-i evvel’in ilk haftasında Mîrlivâ Nasır Paşa ile tebdîl edilmiş, bu dahi 8 Teşrîn-i evvel’de Dersa‘âdet’den Kırkkilise’ye gelen sâbık Birinci Fırka Kumandanı Mîralay Hasan İzzet Bey’in muvâsalatına kadar ancak birkaç gün fırka kumandanlığında kalmışdı.

Fırka 9 nizâmiyeleri 5 Teşrîn-i evvel’e kadar âdetâ hazar mevcûdunda idi. Ancak bugünden i‘tibâren Anadolulu ikmâl efrâdı almağa başlamış olub 8 Teşrîn-i evvel’de tabur mevcûdları 900-950 insana bâliğ olmuşdu. Gelen efrâdın kısm-ı küllisi evvelce de görüldüğü

vechle gayr-i mu‘allem bir haylisi ise elbise-i milliyeyi lâbis, bir kısmı da palaskasız idi. Taburların vesâ’it-i nakliyyesi mehmâ-emken ikmâl edilmişse de Fırka’nın teşkîl edeceği erzâk ve cebhâne kolları henüz hâl-i fa‘âliyyetde değildi.

Fırka’nın mikdâr-ı kâfî erzâk idhâlâtı da mevcûd olub topçunun binek ve koşum bârgîrleri tedârik edilmiş, hafif cebhâne kollarını teşkîl edecek rap arabaları kısmen gelmiş, fakat îcâb eden topçu cebhânesi tamâmen Kırkkilise’ye idhâl olunmuşdu. Rap arabaları için kısmen hayvan tedârik edilmişse de koşumları Dersa‘âdet’den gelmediğinden hafif cebhâne kolları olarak pek az araba koşulabilmişdi.

Kolordu kumandan-ı cedîdi Muhtar Paşa 5 Teşrîn-i evvel’de Fırka’yı teftîş etdiklerinde seferberliğin pek geri olduğunu görmüş ve bu fırka ile harekât-ı ta‘arruziye icrâ edilemeyeceği hakkında fırka erkân-ı harbiyyesinin

II/[75]

mütâla‘asını kabûl eylemişdi. Fırka, 7 Teşrîn-i evvel’den beri Fırka 7 solunda Karahisar etrâfında ikāmet etmekde olub mezkûr fırkanın tahkîmât hattı garbında Yenice sırtlarına doğru bir hat tahkîmine çalışmış, fakat edevât-ı hafriyenin pek az olması hasebiyle bir iş vücûda getirememişdi. 6 Teşrîn-i evvel’de kolordu kumandanının emriyle bu tahkîmât terk edilerek ta‘dîlen yeni bir hat tahkîmine ibtidâr etmişdi.

Ber-vech-i zîr görüleceği üzre Ankara Fırkası’nın vakt u zamanıyla gelemeyeceği görülünce bu fırkadan gelebilmiş olan Ankara ve Ayaş taburları da Fırka 9’da rabt edilmiş olduğundan Fırka, 8 Teşrîn-i evvel’de 9-0-9 kuvvetinde olarak Karahisar etrâfında bulunuyordu.

Afyonkarahisar Fırkası: Seferberlik planında Edirne Kal‘ası’na müretteb iken bi’l-âhire Kal‘a’ya verilen Babaeski Fırkası yerine ve bizde de toplanacak 16. Kolordu’ya rabt edilmiş olan bu Fırka 27 Eylül’den i‘tibâren Çerkesköy İstasyonu’na inzâl edilmeğe başlanmış olub 5 Teşrîn-i evvel’de 5 tabur ve fırka karargâhı ile Saray’da idi. Harekât-ı harbiyye başladığına göre 16. Kolordu’nun gecikeceği anlaşılmış olduğundan bu Fırka’ya evvelce görüldüğü üzre derhâl Kırkkilise’ye hareket, ya‘nî zımnen 3. Kolordu’ya iltihâk emri verilmişdi. Bu emir üzerine bu kuvvet 6’da Pınarhisar’a, 7’de 3. Kolordu sağ cenâhını bir ihâtaya karşı muhâfaza fikriyle olacak, Üsküb’e gelmiş ve 8’de her nedense tebdîl-i fikir edilerek erkence Kırkkilise garbında Raklıca’ya muvâsalat etmiş ve bu gün akşama kadar tahkîmât hattında meşgūl olmuşdu. 8’de mütebâkî 3 taburundan birisi Lüleburgaz’da ikisi Pınarhisar’da bulunuyordu. Bu taburlar Dersa‘âdet’de beklemiş olduklarından bugün Fırkalarına iltihâk edemezlerdi. 5 Teşrîn-i evvel emriyle 16. Kolordu nizâm-ı harbinden çıkarak

3. Kolordu nizâm-ı harbine girmiş ve kendisine öteden beri Kırkkilise'de bulunan cebel topu T 4 (2 batarya) 9 Teşrîn-i evvel'de rabt edilmişdi.

Nizâm-ı harb mûcebince kendisine müretteb To Y 1 T 2 ise ancak bugün Dersa'âdet'den berren hareket ederek Ayastefanos'a varmışdı.

Ankara Fırkası: Vasatî 5-6 gün Ankara'da veya Ankara hattı istasyonlarında nakliyyât sırası beklemeğe mecbûr olan bu fırkanın taburları Trakya'ya pek geç geçmeğe başlamış olub 8 Teşrîn-i evvel'de ber-vech-i bâlâ yalnız iki taburu Karahisar'da bulunmakda idi ve Fırka 9 nizâm-ı harbine rabt edilmişdi. Fırka karargâhıyla 8 tabur Dersa'âdet'de olub mütebâkî 2 taburda Ankara'da bulunuyordu. Bu fırkaya müretteb To Y 9 T 3 Kırkkilise'de idi.

*

* *

Üçüncü Kolordu'nun 5-8 Teşrîn-i evvel mukarrerât ve harekâtı da şunlardan ibâretdi:

Bulgarların hudûda mücâvir İslam köylerini yakmakda ve ahâliyi katl eylemekde oldukları hakkında gelen ilk

II/[76]

haberler üzerine 6 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu kumandanı Fırka 7 kumandanına: "Bu vakāyi'in te'sîrât-ı mazarrasını ref' için Erikler Müfrezesi'nin topçu ve piyâde ile takviyesini ve hudûdu tecâvüzle birkaç Bulgar karyesinin yakılmasını" şifâhen emreyledi. Bunun üzerine Fırka 7'den Y 21 T 1 ve Y 20 T 3 ile Kırkkilise'deki cebel taburlarından bir bataryadan mürekkeb bir müfreze teşkîl edilmiş ve müfreze kumandanına: "Bugün sa 1 sonrada hareket ederek 6/7 gecesini Kocatarla'da bi'l-imrâr 7 sabâhı hudûdu tecâvüzle Gaibleri ihrâk, Bulgar çetelerini tard ve fâ'ik kuvvetler karşusunda Erikler'e çekilmek" emri verilmişdi. Bunun üzerine müfreze hareket etmiş ve zîrde görüleceği üzre 7'de Erikler'de kalarak 7/8 gecesi tekrâr Kırkkilise'ye gelmişdir.

3. Kolordu 6 Teşrîn-i evvel'de şu emri verdi: (7 Numrolu kolordu emri)

" 1- Düşmanın bir tabur kadar tahmîn olunan piyâde ve za'îf mikdârda süvâriden mürekkeb bir kolu sa 11 evvelde Malkoçlar-Küçük Kanara-Taştepe istikāmetinde ilerlemiş ve Erikler Müfrezesi tarafından ta'kîb ve tard olunarak birkaç Bulgar neferi esîr edilmişdir. 8-10 süvâri kuvvetinde bir keşif kolunun Erikler'in cenûbunda dolaşdığı ve bizim süvâri keşif kolunun ta'kîbine uğrayarak Petra istikāmetine firâr etdiği görülmüşdür.

2- Fırka 7'den çıkarılan bir sunûf-ı selâse müfrezesi bu tecâvüzleri tard ve hudûdu tecâvüzle hudûd üzerindeki düşman kurâsını tahrîb etmek üzre ba'de-z-zevâl Erikler istikāmetinde Gaibler'e doğru sevk edilmişdir. Sa 3 sonra da biri Kadıköy-Kokurdan Bayırı-

Kofcağaz, diğeri Eski Poloz-Karahamza istikāmetlerinde Kırkkilise'den iki süvâri keşif kolu sevk edilmişdir ki bu gece avdet edeceklerdir.

3- Bugün neşr olunan 6 numrolu kolordu emrinde fırkalara tahsîs edilen mıntıkaların tahkîmâtına germiyyetle devâm olunacakdır. Her kıt'anın mıntıkası mezkûr kıt'a tarafından bir def'a işgāl edilerek mevzi'ler kıta'âta belledilmiş olacakdır. Endaht mesâfesi dâhilindeki mesâfeler ölçülüb işarât-ı mahsûsa konacak ve kıta'âta tefhîm olunacakdır.

4- T 2 obüsün bir bataryası Fırka 7 sol cenâhında fırka erkân-ı harbine gösterilen mahalde, diğer ikisi de Fırka 5'in sağ cenâhı gerisinde mevzi' alacak ve tahkîmât yapacakdır.

5- Mevzi'-i müdâfa'a dâhilindeki bi'l-cümle bataryalar telefonla Taştabya'ya rabt olunacakdır. Bataryaların telefon hutûtu bitişmezse Kolordu Telgraf Müfrezesi tarafından keşîde edilecek telgraf tellerinden istifâde olunacakdır.

6- Topçu müfettişi mevâzi'-i müdâfa'ayı gezerek bi'l-umûm topçu mevâzi'i hakkındaki mütâla'âtını beyân edecekdir.

7- Bu geceden i'tibâren fırkalar kendi mıntıkasında emniyet tertîbâtı alacakdır.

II/[77]

Bu emir şâyân-ı tedkîkdir: Dün Bulgarlar hudûdu geçmeğe başladı. Halbuki hudûdla Kırkkilise arası tamâmen boş. Düşman eğer bilâ-tevakkuf yürürse 7'de Kırkkilise önüne gelebilir. Bunu mümkün olabildiği kadar te'hîr etmek gerek kolordu ve gerek heyet-i umûmiyyesi için son derece mûcib-i menfa'at. Bundan mâ-'adâ Kırkkilise şimâli, ordu sağ cenâhı süvâriden tamâmen mahrûm olduğuna göre bu mıntıkadan gelecek düşmanın bi'z-zât kolordu tarafından keşfedilmesi daha ziyâde mühim bir îcâb. Binâ'en-'aleyh hiç olmazsa kolordu kendisine bu bâbda bir emir verilmemiş bile olsa, bu iki vazîfeyi (keşif ve te'hîr) îfâya kâfî olacak tedâbiri bi'z-zât ittihâza mecbûrdur. Bu maksadla şunlar yapılabilirdi:

a) Sü Y 8 derhâl, her kaç kişi olursa olsun, tekmîl mevcûduyla Erikler-Malkoçlar istikāmetine sürülür. Karahamza (dâhil) ile Kofcağaz (dahil) cebhesinde şimâlden gelen tekmîl yollar istikāmetinde düşmanla temâs aramak ve bu temâsı gece gündüz idâme etmek maksadıyla keşif kolları çıkarılır. Sağ cenâh müntehâsı, Göktepe-Tırnovacık yolda müstakilen keşf ve tarassud olunur.

b) Gerek bu süvâriye istinâd olmak ve gerek düşmanın vürûdunda bunu te'hîr etmek üzre Erikler'e 1 tabur piyâde, 2 makineli tüfenk, yarım veyâhud bir cebel bataryasından mürekkeb bir müfreze; Poluz Tepelerine de aynı kuvvetde bir müfreze, diğer fırkalar henüz hazır olmadığından bi'l-mecbûriye Fırka 7'den sürülür. Süvâri alayı bu müfrezelerle yakından irtibâtda bulunur, kendisinin bulunduğu tarafdaki müfrezeye doğrudan doğruya kumanda edebilir. Beher müfrezeye, lâ-akall birer takım süvâri i'tâ eder. Müfrezelerin kısm-ı küllileri

Erikler ve Poluz civârında tahkîmât yapdığı esnâda aksâmı süvârinin arkasında mümkün olabildiği kadar ileri sürülür, süvâri ile birlikde vâsi‘ bir hat teşkile [teşkiliyle], düşmanın keşfiyâtını men‘e çalışır. Mühim kuvvetlerin hareketi karşusunda tedrîcen kısm-ı küllileri üzerine toplanır, muhârebe eder, îcâb-ı hâle göre adım adım çekilerek kolorduya iltihâk eyler.

Bu müfrezelerin kolordu ile emin ve serî‘ muhârebesi bi’l-hâssa hâ’iz-i ehemmiyetdir. Meselâ Erikler’e bir telefon merkezi açılacağı gibi Poluz Tepesi’nde de hiç olmazsa bir helyosta merkezi vücûda getirilir. Süvâri emirberleri hidmet-i mahsûsa îfâ eder.

Halbuki bunlara mukābil kolordu emrinde sâhaca ileride dolaşarak günü birlik avdet edecek iki keşif kolu ile Fırka 7’den “Düşmanın tecâvüzlerini tard, hudûdu tecâvüzle mukābele-i bi’l-misl yapmak üzre” bir müfrezenin ta Gaibler’e sürülmek istenildiğinden başka bir şey görülmüyor ki hem gayr-i kâfîdir, hem yanlışdır.

7 Teşrîn-i evvel sa 9 evvelde kolordu şu emri verdi:

“1- Civâr köylerdeki Bulgar çete efrâdı mûcib-i heyecân olmak için karyeler ihrâkına başladılar.

II/[78]

2- Kırkkilise-Erikler yolu (dâhil) şarkındaki mıntıkada Fırka 7 ve garbındaki mıntıkada Fırka 9’dan müretteb müfrezeler 15-20 km üzerinde bulunan köylere kadar gönderilerek mezkûr karada geşt ü güzâr etdirilmek sûretiyle çetelerin bu gibi ef‘âline mümâna‘at edilecek ve telgraf ve telefon hutûtunun muhâfazasına i‘tinâ olunacakdır.”

Bu emir üzerine:

Fırka 7 yeni bir şey yapdı.

Fırka 9, Y 26 T 3’ü müntehab ve sebükbâr 237 neferle (mütebâkî efrâd geride kaldı) Petra istikāmetine tahrîk ve Poluz’a da kolordu vâsıtasıyla bir süvâri keşif kolu gönderildi. Tabur Petra’ya yaklaşırken bir alay kadar süvârinin Poluz’a girdiğini haber alarak Petra civârında durmuş ve sa 7 sonraya doğru Poluz’dan Petra’ya doğru ilerleyen bir düşman süvâri bölüğüne ateş ederek tard etmiş ve bir nefer esîr almışdır.

Bundan sonra tabur kumandanı “Daha ziyâde durmakdan bir şey çıkmaz. Esâsen akşama da avdet emri aldım” diyerek sa 4 sonrada taburuyla Tekiye Suyu’na doğru hareket etmişse de bu suya muvâsalatında burada Y 26 T 1, 2 ve alay kumandanına rast gelerek hep berâber Petra’ya dönülmüş ve 7/8 gecesi burada geçirilmişdir. Fi’l-hâkika Fırka 9 kumandanı kolordudan aldığı emir üzerine ilerideki münferid taburu ber-vech-i bâlâ takviyeye karâr vermiş ve buna şu emri göndermişdi:

“1- Taburunuzu takviye için alayınızın diğer iki taburu şimdi hareket edecekdir.

2- Fırka yarın ale’s-sabâh Petra istikāmetine hareket edecekdir.

3- Taburların vürûduna kadar Petra sırtlarını elde bulundurmağa gayret ediniz.

Nasır”

Bu müfreze bu sûretle 7/8’de Petra’da kalmış ve fakat 8 minh sa 9,30 evvelde aldığı emir üzerine tekrâr Kırkkilise’ye hareket ve az çok bir muntazam yürüyüşden sonra eski ordugâha muvâsalat eylemişdir.

Bu mukarrerât ve harekât hey’et-i umûmiyyesiyle tedkîk edildikde:

Görülüyor ki 3. Kolordu Kumandanlığı’nda şâyân-ı takdîr bir rûh-i fa‘âliyyet var. Fakat bunu îcâb eden mecrâya tevcîh edemiyor. Hayâtda ve bi’l-hâssa ferdî olmayan husûsât-ı ictimâ‘iyede hisle hareket etmek pek çok ahvâlde doğru değildir.

Burada da; Bulgarların ihrâk-ı mesâkin, katl-i nüfûs gibi ef‘âli mûcib-i hiddet ve nefret olmamak kābil değildir; fakat buna karşı hisse kapılarak sırf bu nokta-i nazarla mukābele-i bi’l-misle kalkmak doğru olamaz; ordunun hazarda bile çete harekâtında kullanılması büyük bir mahzûr iken bunu sefere de teşmil etmek büyük hatâdır. İntikamı ilk muhârebede gālib gelmeğe ta‘lik etmek lâzımdır. Gerçi burada, bâlâda görüldüğü

II/[79]

üzre Erikler ve Poluz’a sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb müfrezeler sürmek lâzımdı. Fakat bu, çete harbi için olmamalıydı. Kezâlik bu maksadla elde mevcûd süvâri kâmilen ileri gönderilmeli ve düşmanı keşif husûsu verilen Kırkkilise’ye avdet emriyle bir ân evvel avdete teşne olacak münferid ve muvakkat keşif kollarına bırakmamalıydı. Bir gün sonra velev za‘îf üç dört bölükle hareket edebilen bir süvâri alayı (Y 8) iki üç gün evvel de yola çıkabilirdi.

Nasır Paşa’nın bâlâya menkūl emri ise bize kolordu kumandanının sönmez, ma‘a-mâ-fîh bir esâsa gayr-i müstenid, arzu-yı ta‘arruziyesine yeni bir misâl daha irâ’e eder. Bundan anlaşılıyor ki kolordu kumandanı orduya 6’da takdîm etdiği rapora cevâb beklerken ve ağleb-i ihtimâl bu raporun tasvîb edileceği ümîdiyle, hatta Birinci Kolordu ile bile tevhîd-i hareketi düşünmeden 8 Teşrîn-i evvel’de yalnız iki fırkasıyla ileri gitmeğe korkmuş ve bu bâbda fırka kumandanlarına ağleb-i ihtimâl şifâhen emir bile vermişdi! Bu şayed böyle değilse o zaman kolordu kumandanının çete harbini tekmîl kolordusuyla yapmağa teşebbüs etmiş olduğunu kabûl îcâb eder ki bu daha büyük bir hatâ olur.

Herhâlde görülüyor ki kolordu kumandanı sırf hisse istinâden mâdûna, mâfevke her tarafa arzu-yı ta‘arruzu ilka etmek ve bu husûsda önayak olmak istiyordu. Bu, acaba (harb ta‘arruzdur) diyen bazı müfrid sevk ve idârecilerin fikrinden mi mülhem idi? Yoksa kolordu kumandanının şahsiyet-i mahsûsasının evsâfımı idi? Bu noktayı ancak muşârün-ileyh tenvîr edebilir.

Kolordu kumandanının bugün herhâlde almış olması îcâb eden 2 numrolu ordu emrine rağmen vermiş olduğu şu emir fikrimizi büsbütün takviye eder:

3. Kolordu Emri Numro (8) Kırkkilise

7 Teşrîn-i evvel 10,30 sa sonra

1- Düşmanın sunûf-ı selâseden mürekkeb 10-12 tabur kuvvetinde bir kolu 6/7 gecesini Ömerabbas'da ve aynı kuvvetde diğer kolu Vaysal'da ileri kıta'âtıyla Süleyman Danişmend'de geçirmişdi. Büyük Derbend'den ilerleyen ve 20-24 tabur tahmîn olunan üçüncü bir kol aynı geceyi Hacıdanişmend ve Sarıtalışman'da geçirmişdir. Bugün düşmanın bir süvâri alayı öğleden sonra Karahamza'dan Eski Poloz'a doğru ilerlemişdir. Düşmanın daha garbda sunûf-ı selâseden mürekkeb kuvvetli kollarının Demirköy-Hanlıyenice istikāmetinde ve Tunca garbında cenûba doğru ilerlemekde oldukları haber alınmışdır.

2- 3. Kolordu Fırka 7, 9'la Kırkkilise'de müctemi' bulunmakdadır. 16. Kolordu'ya mensûb olub kolordumuza iltihâk eden Karahisar Fırkası'nı 7/8 gecesi Üsküb ve Yondala'da, Fırka

II/[80]

8'in beş tabur kuvvetindeki kıta'âtı Balaban Baba Tepelerinde geçirmekdedir. Fırka 9'dan tekâlif-i harbiyye ve tarhına me'mûr bir tabur Petra köyünün cenûb-ı şarkîsindeki tepede bulunmakdadır.

Fırka 7'den Erikler istikāmetine sevk edilen sunûf-ı selâseden mürekkeb müfreze Erikler-Devletliağaç istikāmetinde bulunmakdadır. 1. Kolordu kıta'âtı 7/8 gecesini ileri kıta'âtıyla Koyungavur-Yenice hattında geçirecekdir.

3- Kolordu'nun Kırkkilise-Petra ve Kırkkilise-Koyungavur istikāmetlerinde ta'arruz etmesi muhtemeldir.

4- Fırka 9'dan iki tabur hemân hareket etdirilerek bu geceyi Raklıca Köyü ile Teke Deresi arasındaki sırtların cihet-i garbîsin[d]e geçirmek üzere bulunacak ve ileri karakollarını Teke Suyu'na kadar sürerek bu geceden Petra'daki taburla te'sîs-i muvâsala edecek ve yarın üzerinde bulunduğu sırtları müdâfa'a edecek ve Petra köyündeki tabur yarın düşmanın kuvvetli kıta'âtının ta'arruzuna hedef olursa Teke Suyu şarkındaki iki tabur üzerine çekilecekdir.

5- Kolordu'nun bi'l-cümle kıta'âtı bi'l-âhire teblîğ olunacak emir dâ'iresinde harekete âmade olmak üzre bu geceden bi'l-cümle hazırlıklarını ikmâl edecekdir.

6- Erikler Müfrezesi şayed ilerlemişse bu gece Erikler'e celb ve orada bulundurulacakdır.

7- Fırka 7, 9'un mütebâkî kıta'âtı yarın sa 5,30 evvelde hareket edebilmek üzre kendi ordugâhlarında harekete hazır bulunacakdır. Fırka 8 Kırkkilise şarkında, Kırkkilise-Vize,

Kırkkilise Üsküb şoseleri arasındaki mıntıkada kezâlik sa 9 evvelde harekete âmade bir hâlde hazır bulunacakdır.

8- Kırkkilise'nin şimâlinden gelen yollar bu gece Fırka 7, garbından gelen yollar Fırka 9 tarafından taht-ı tarassud ve te'mîne alınacakdır.

9- Efrâda iki günlük erzâk ve peksimed tevzî' olunacakdır.

10- Yarın kolordunun ta'arruzu ihtimâline karşı bi'l-cümle cebhâne ve vesâ'it-i nakliyyenin ihzârı lâzımdır.

11- Obüs Taburu da Taştabya civârında müctemi' bulunacakdır"

Bu emirle berâber kolordunun 6 minh de orduya takdîm etdiği raporun sûreti de kıta'âta ta'mîm edilmişdi ki işte bu gayr-i kābil-i tefehhümdür! Bunun ma'nâsı şayed ordu ta'arruza müsâ'ade etmezse "Görüyorsunuz ya! Lakırdı anlayan yok ki!" diyerek orduyu kıta'ât nezdinde küçük düşürmekdir!

II/[81]

Fırka 7 kumandanı bu emri aldıkdan sonra Fırka 7'nin ertesi gün Petra istikāmetinde ta'arruzu muhtemel olduğundan ve "Erikler Müfrezesi'nin karşusunda kuvvetli düşman mevcûd olduğundan bu müfrezeyi yalnız bırakmamak üzre celbini" teklîf etmiş ve bu gayr-i kābil-i tefehhüm teklîfe kolordu da muvâfakat ederek bu müfrezenin 8'de avdetine müsâ'ade eylemişdir. Halbuki zâten ya fırka 7/8 gecesi ric'atı emretmiş veya müfreze kumandanı kendiliğinden böyle bir ric'ata kıyâm etmiş olacak ki müfreze, bugün yağan şedîd yağmurlar hasebiyle berbâd olan yollar üzerinde bir gece yürüyüşü yaparak ale's-sabâh (8 sabâhı) Kırkkilise'ye gelmişdir.

Müfreze yolda birçok eşyâ ve araba bırakmış olduğundan kolordu kumandanı bunlara hiddetlenerek fırka kumandanına şifâhen "Ve bi'z-zât derhâl bir mikdâr süvâri ve piyâde ile Erikler'e kadar giderek eşyâyı ve döküntüleri toplamağı" emretmiş bunun üzerine Fırka 7 kumandanı sa 2 sonra da 10 atlı ve 200 kadar piyâde ile Erikler'e hareket ederek ancak 8/9 gecesi nısfü'l-leylde avdet eylemişdi(!)

Bu sûretle 3. Kolordu 8'de vaz'iyyet-i âtîde idi:

Fırka 7	10^{4}-0-9	Kırkkilise'de
Fırka 8	9^{2}-0-9	Karahisar'da
Fırka 8	2-0-5	Kırkkilise'de
Karahisar Fırkası	5-0-2	Raklıca'da
Ko	0-5-0	Kırkkilise'de
Yekûn	26^{6}-5-25	

Halbuki kolordu mülhak redif fırkalarıyla birlikde sefer planına nazaran şu mevcûda bâliğ olmalıydı: (Hâric-i dârü'l-harekâtlardakiler müstesnâ)

Fırka 7	10^{4}-0-9
Fırka 9	10^{2}-0-6
Fırka 8	8^{1}-0-5
Karahisar	8-0-2
Ankara	9-0-3
Ko.	0-5-0
Yekûn	45^{7}-5-25

II/[82]

Kol ve kıtârlar nâmına mevcûd teşkîlât yalnız Fırka 7'nin teşkîl edebildiği birkaç koldan ibâretdi. Kırkkilise'de oldukça mühim mikdârda erzâk, cebhâne, malzeme müddehar olub 2 Teşrîn-i evvel'de Dersa'âdet'den 2 aded de tayyâre gelmişdi; fakat pilotları kullanacak hâlde değildi. Taştabya'da 3 batarya mantelli topda bir kal'a topçu taburunun idâresinde, koşusuz olarak bulunuyordu. Za'îf mevcûdlu bir de Kırkkilise Müstahfız Taburu cem' edilmişdi. Vakt-i hazarda bulunan hudûd bölüğü de dolgun mevcûdlu bir hâlde Fırka 7 emrinde bulunmakda idi. Ma'a-mâ-fîh henüz ileride dağınıkdı.

b. Birinci Kolordu

Müretteb Birinci Fırka: 7 taburuyla Arnavudluk'da kalan esâs Birinci Fırka'nın nasılsa Lüleburgaz'a gelmiş olan Üçüncü Alayı'yla Birinci Mitralyöz Bölüğü 6'da Kavaklı'ya gelmiş ve seferberliğini ikmâle başlamışdı. Nizâm-ı harbde bu fırkaya rabt edilen N Y 1, Fırka 3 Y 8'in daha uzun müddet Dersa'âdet'den gelemeyeceği anlaşılması üzerine Fırka 3'e verilmişdi. (Ma'a-mâ-fîh bu alay hakîkatde ancak 9'da Fırka'nın emrine girdi ve bu alay Kırkkilise'de iken 3. Kolordu kumandanı da bunu vermemeğe çok çalışmışdı.) Bu fırkaya mülhak Redif İzmir Alayı da bir taburuyla iki gündür Tekfurdağı'nda, iki taburuyla Anadolu'da idi. Binâ'en-'aleyh aynı zamanda tekmîl mevcûduyla gelemeyeceği anlaşılan Uşak Fırkası'ndan 8 Teşrîn-i evvel'e kadar gelebilmiş olan Eşme, Kula, Simav, Gö[r]dös [Gördes] taburları bu fırkaya verilmiş. Fırka'nın başına da bugün (8 minh), Fırka 9'dan henüz münhal kalmış olan Nasır Paşa ta'yîn edilerek topçusuz, karargâhsız bir fırkanın teşekkül ediverdiği kabûl edilmişdi. Nizâm-ı harbde buna merbût To Y 1 T 1 (8'de) Pınarhisar'da idi.

Fırka 2: Piyâde kısm-ı küllisiyle 2 ve 4'de Kavaklı'ya, bir alayıyla 5'de Asılbeyli'ye gelmiş olub 6'da ordugâh nokta-i nazarından hey'et-i umûmiyyesiyle Asılbeyli civârına gitmiş ve 8'de topçusu da iltihâk ederek tecemmu'u hitâm bulmuşdu. Fakat 8'de tahkîmât maksadıyla

tekrâr tebdîl-i mevki‘ ederek Y 6 ile Koyungavur’a bu tahkîmâtı setretmeğe, diğer kıta‘âtıyla Yenice şarkına gelmişdi.

Fırka 3: Daha Eylül’de tecemmu‘ mıntıkasına gelmiş olub 8’de N T 3 ve Y 7 ile (4 tabur, bir mitralyöz bölüğü) Yenice şark sırtlarında, Y 9 ve topçu ile Tokucak’da idi. Bi’l-âhire bu Fırka’ya rabt edilen N Y 1, Süvâri Fırkası’na istinâd olmak üzre ordunun verdiği emre tevfîkan 7’de Geredeli’ye gelmiş, 8’de burada idi. (3 tabur, bir mitralyöz bölüğü) bu Fırka’nın Y 8’i Dersa‘âdet’de ve hat muhâfazasında olub bir dürlü seferber olamamış ve harekete hazır bir hâle gelememişdi.

Uşak Fırkası: 4 taburu ber-vech-i bâlâ 1. Fırka’ya rabt edilmiş olub mütebâkî 5 taburla karargâhı Dersa‘âdet’de idi. Buna merbût topçu Y 1 T 2’de Pınarhisar’da bulunuyordu. Bu Fırka’nın, Dersa‘âdet’e

II/[83]

en evvel gelen redif taburlarından birisi olan Uşak Taburu Kumandanı’nın ricâl-i askeriyyeden birisi ile karâbeti dolayısıyla Dersa‘âdet’de, merkez kumandanlığı emrinde alıkonulmuşdu!

Kolordu Süvâri Alayı: Henüz Dersa‘âdet’de idi. Binâ’en-‘aleyh kolordunun yanında tek süvâri yokdu.

Kolordu Karargâhı: 5’de Kavaklı’ya gelmiş olub 6 Teşrîn-i evvel’de bir fırka mülhakı zâbiti devşirme birkaç atlı ile birlikde keşif kolu olarak Vaysal istikāmetine göndermiş ve kolordu karargâhı fırka karargâhlarıyla birlikde arâziye çıkarak sağda Fırka 2, solda Fırka 3 olmak üzere Teke Der[e] şark sırtlarında bir tahkîmât hattını keşfederek bu hattın tahkîmi emrini vermişdi.

7 ve 8 Teşrîn-i evvel’de tahkîmât nâmına hemân hiçbir şey yapılamadı. Yağan yağmurlar, azimsizlik herkesi uyutdu. Dün keşif için giden zâbit, Süvâri Fırkası Karargâhı’ndan aldığı şu raporla bu gün avdet etdi:

“1- 6 Teşrîn-i evvel’de 24 tabur, 2 süvâri alayı ve bir mikdâr topçudan mürekkeb düşman kolu Hacılar-Hacıdanişmend-Sarıtalışman istikāmetine ilerledi. Süvâri Fırkası bu kuvvetle yaya cenk yaparak çekilmekdedir. Düşman aynı zamanda Vaysal’ı da işgāl ederek bir fırka piyâde ve bir alay süvâri ile cenûba sarkmakdadır. Kezâlik bir alay piyâde ve bir mikdâr süvâri Ömerabbas-Karahamza-Eski Poloz veya Kiremitli istikāmetine hareket etdi.

2- Süvâri Fırkası bu geceyi Süloğlu’nda geçirib ale’s-sabâh Küküler istikāmetine hareket etdi.”

*

* *

Böylece nizâm-ı harbe nazaran: 38^{6}-3-18 kuvvetinde olması lâzım gelen bu Kolordu da 8 Teşrîn-i evvel'de: 27^{6}-0-12 kuvvetinde olarak tecemmu' mıntıkasında idi. Seferberlik derecesi sûret-i umûmiyyede kıta'âtda ilerlemişse de kol ve kıtâr nâmına bir şey yokdu. Birinci Kolordu Nakliyye Taburu Dersa'âdet'den daha yeni hareket etmek üzere idi.

Bu kolordunun süvârisiz bırakılması büyük hatâ idi. Bunu tashîh bi't-tabi' orduya â'iddi; fakat kolordunun da bu lüzûmu takdîr ederek süvâri istediğine dâ'ir bir vesîkaya henüz tesâdüf etmedim. Harekât başladıkdan sonra bu kolordu dahi ileriye, meselâ Kiremitli şimâl-i garbî sırtlarına bir müfreze göndermeli, hem cebhe ilerisini te'mîne hem de düşmanı te'hîre çalışmalı idi.

c. İkinci Kolordu

Fırka 4: 4-6 Teşrîn-i evvel Babaeski civârında toplu kalmış ve 7'de Nacak-Yeniköy etrâfına, 8'de Kavaklı'ya muvâsalat eylemişdi.

II/[84]

Fırka 5: Nısf-ı mevcûduyla 4'de, diğer nısfıyla 5'de Tekfurdağı'ndan hareket ederek kısaca 5 ve 6'da yürüyerek 8'de Kavaklı'ya varmışdı.

Kolordu karargâhı ve za'îf mevcûdlu Süvâri Y 10'nun 3 bölüğü de berâberdi. Piyâdeler takrîben nısf-ı seferber mevcûdunda olub topçular ancak dörder top cebhâne arabası koşabilmişdi. Hafif cebhâne kolları teşekkül edememiş olub bunun yerine bataryaların birer mikdâr öküz arabâlârı vardı.

Fırka 6: Nizâmiyeler (3^{1}-0-3) İzmir'de olub Aydın Fırkası'nın buna merbût 6 taburundan Çine Taburu evvelce görüldüğü üzre bir şimendüfer kazası netîcesinde terhîs edilmişdi; diğer 4 tabur Haydarpaşa'ya veya Susurluk'a müteveccihen şimendüferde, bir taburda İzmir'de idi.

Kastamonu Fırkası: 5 taburuyla Tekfurdağı'nda, 3 taburuyla vapurda, 2 taburuyla Tekfurdağı'ndan bir konak ileride olub karargâhı Dersa'âdet'de idi. Buna merbût Cebel T 4 evvelce görüldüğü üzre Karahisar Fırkası'na verilmişdi, Kırkkilise'de idi.

Binâ'en-'aleyh bu kolordu hatta son mu'âdil nizâm-ı harbe nazaran bâliğ olacağı 36^{4}-3-17 yerine yalnız nısf-ı mevcûdlu 19^{3}-3-12 ile Kavaklı'da idi. Halbuki İzmir'deki Fırka 6 nizâmiyeleri, Adalardaki kıta'ât da geriye celb edilerek, en serî' sûretde sevk edilmeli idi, bu sûretle bu kolordu hiç olmazsa bir mikdâr nizâmiye kuvvetiyle daha takviye edilmiş olabilirdi.

d. Dördüncü Kolordu

4 Teşrîn-i evvel'de Fırka 12 ile (ma'a Bursa'dan iki tabur 7^{1}-0-6) Azadlı, İzmit Fırkası'yla (9-0-3) Şalaplar, bu fırkadan bir taburla Pavli'de, kolordu karargâhıyla Zalof'da, Fırka 11'le (ma'a Bursa'dan 2 tabur 9^{1}-0-3) Dimetoka'da bulunan 4. Kolordu 5'de yalnız Fırka

11'le Handaplı'ya varmış ve kıta'âtı sâ'ireyle 4 vaz'iyyetini muhâfaza eylemişdi. Bugün Sü Y 7 (za'îf 3 bölük) Çorlu'dan gelerek kolorduya iltihâk etmişdi.

Ordu emrine teba'an 4. Kolordu 6 Teşrîn-i evvel'de:

İzmit Fırkası'yla Osmanlı-Hasköy;

Fırka 12 ile Azadlı-Ulupaşa istikāmetinde hareket etmiş ve 6/7 gecesi şu vaz'iyyeti almışdır:

İzmit Fırkası: Karargâh Bilecik Alayı Hasköy'de; Sü Y 7 K 2 İzmit Alayı, Topçu Taburu Osmanlı şimâlinde. Eskişehir Alayı Osmanlı şarkında.

II/[85]

Fırka 12: Y 35, To Y 12 T 1 Ulupaşa'da, Y 34 T 3 ma'a Mtr K 34, To Y 12 T 2, Bandırma, Kepsud taburları Hasköy-Ulupaşa yolunun Disilya Deresi'ni kat' etdiği mahalde. N T 12 bu mültekât[n]ın ilerisinde. Karargâh, Sü Y 7 K 3 Osmanlı'da.

Kolordu karargâhı ve bir süvâri bölüğü Havsa'da.

Bu gece yağmur başladı.

4. Kolordu Kumandanlığı'nın vaz'iyyeti ne sûretle telakkî eylediği 6/7 de verilen şu kolordu emrinden müstebân olur:

"Kolordu'nun vezâ'if-i esâsiyyesine nazaran düşman kollarının harekâtını bi'l-hâssa topçu ateşiyle uzakdan tevkîf edüb bu kolları yayılmağa mecbûr etdikden ve bu sûretle vakit kazandıkdan sonra şimdilik ordu tarafından başka bir emir telakkî olunmazsa düşmanla temâsı gā'ib etmemek ve kolordumuzu fâ'ik düşman kuvvetleri karşusunda tehlikeye düşürmemek şartıyla icrâ-yı hareket eylemekdir. Şu hâlde ağırlıkları tenkîs ile müteharrik bulunmak, tarassud postaları ve ta'yîn keşif kollarıyla keşif ve tarassudu te'mîn eylemek, bu gece emniyet hattında tayyakuz-ı fevka'l-'âde üzerinde bulunarak sabâhleyin şafakla berâber harekete hazır olmak, köylülerden harekâtımıza karşı sû'ikasd vukū'una meydân vermemek, bulunulan mahalden cihât-ı erba'ya müte'allik yollar hakkında keşif yapmak…."

Her satırından ric'at tereddüd, havf ve ihtirâz müstebân olan şu kolordu emri Osmanlı Ordusu'nda sevk ve idârenin ne kadar hâl-i ibtidâiyyede olduğunu gösteren elîm bir misâldir. İki cenâh kolorduları olan 3 ve 4. kolordularda birisi ifrât diğeri tefrît olmak üzre hüküm süren şu zihniyetlere nazaran netîcenin nereye varacağını daha şimdiden kesdirmek güç olamaz.

Aynı gece verilen diğer bir emirle de İzmit Fırkası'nın yarın (7 Teşrîn-i evvel) sa 7 evvel'de ileri karakollarının taht-ı himâyesinde olarak Hasköy (dâhil) ile Akarca Deresi arasında, ve Fırka 12'nin sa 6 evvel'de aynı sûretle ve Disilya Deresi ile Hasdere arasında (hâric) bulunması, ağırlıkların 8-10 km geriye, şarka gönderilmesi, kolordu karargâhının Havsa'da kalacağı emredilmişdi.

Fakat bu emir geç vardığından 7 Teşrîn-i evvel'de ancak sa 8 evvele doğru hareket başlamış olub İzmit Fırkası bir alay geride, ihtiyâtda (!) olmak üzre iki alay ve topçusu ile Edirne şosesinin şimâlinde Akardere ve Hasdere arasında, ve Fırka 12'de daha garbında tahkîmâta başlanmışdır. Yağmur şiddetle devâm ediyordu.

[Edirne Kal'ası Kumandanlığı seferberliğin i'lânından sonra 4. Kolordu ile artık bir münâsebete mâlik olmaması îcâb ederken vakt-i hazar münâsebât-ı hâtırını saymakda olacak ki 4. Kolordu'ya vaz'iyyet hakkında

II/[86]

birçok ma'lûmât göndermişdi. Diğer ma'lûmâtı tenvîr ve ikmâl edeceği mülâhazasıyla aynen naklolundu:

a) Edirne'den vürûdu 6 minh:

"Düşmanın 5 Teşrîn-i evvel harekâtı ber-vech-i âtîdir:

1- Kurtköy cihetinden takrîben 1-2 bin Bulgar askeri ve ahâlîden mürekkeb kuvvet sa 5 evvelde Kurt Kal'a, Çadır Korusu, Nişancı Ağacı, İzzeddin kulelerimize ânsızın ta'arruz etdiler. Efrâdımız yüzlerce misli fâ'ik bir kuvvete tamâm dokuz buçuk sâ'at mukāvemet ve hatta düşmanı mitralyöz isti'mâline mecbûr etdikden sonra Selbeküm cihetlerindeki kuvvetlerine iltihâk etdiler.

2- Küçüklü ve Çalıdere arasında takrîben bir düşman taburu hudûd kulelerimize tasallut etmesiyle efrâdı kısm-ı külliye iltihâkı için çekilmişdir. İnşâallah şehîdlerimizin intikamını alacağız."

b) Edirne'den; vürûdu 6 minh:

"Tunca şarkında Lehne Paşa'daki N Y 4 geriye çekiliyor. Merkez sıkleti Ortakçı ve Kayapa arasında bulunan bu müfrezeyi şimdi Kal'a'dan tertîb edilen bir alay ve bir batarya ve bir mitralyöz bölüğüyle takviye ediyoruz. Tunca'nın garbında Tatar Reşadiye ve Soğucak arasında 12 tabur düşman kuvveti aşağı iniyor. Fırka 10 İsmailiçe civârında düşmanı za'îf bulursa ta'arruz edecek. Şimdi Kal'a'dan harekete âmade bir piyâde alayı, bir batarya obüs ve bir mitralyöz bölüğü Fırka 10 yardım için hazırlandı. Düşmanın Üsküdar'da kuvveti görünmüyor. Mustafa Paşa Köprüsü tahrîb edildi. Düşmanın bir alayı Çirmen'de ordugâhdadır."

c) 6/7, sa 11 sonra da Edirne'den:

"1- Düşman hakkında bugün elde edilen ma'lûmât şudur: Bugün sa 8 sonra da bir düşman süvâri bölüğü Doğanca'ya girdi. Çirmen önünde kuvvetli mechûl ufak piyâde ve süvâri kıta'âtı vardır. Karabağ cenûbunda Burgucu Çiftliği'ne düşman piyâde süvârisi geldi.

2- Fırka 11 Handaplı'ya geldi.

3- Fırka 10 sa 10,30 sonra da şu ma‘lûmâtı veriyor: Bugün düşmanın üç büyük kolu Finle, Gerçici Hasköy ve Üsküdar üzerine yürüyor. Beherri takrîben birer livâ kuvvetindedir. Mustafa Paşa istikāmetinde başka düşman yokdur. Fırka Avarız Höyüğü sırtlarına kadar çekilmiş olub geceyi burada geçiriyor. Bataryalardan üçü Yassıtepe'ye gönderildi. Fırkanın kuvvetli süvâri ileri karakolları Köse Hamza şimâl sırtlarıyla Akpınar-Ekmekçi hattındadır. Finle'den ilerleyen düşmanın Tunca'yı geçmesi muhtemeldir."] 4. Kolordu Kumandanlığı 7 minh zevâlini müte‘âkib 2 numrolu ordu emri hulâsasını almış ve bunun üzerine sa 1,30 sonra da Osmanlı'dan şu emri vermişdir:

"1- 1. Kolordu Koyungavur-Yenice-Teke hattını tahkîm ediyor. 4. Kolordu şimdi hareketle Teke-Bostanlı hattına gelecekdir. İzmit Fırkası 1. Kolordu'yu temdîd ve vâsıl olacağı Teke-

II/[87]

Bostanlı hattını tahkîm edecekdir. Fırka 12 kolordunun sol cenâhı gerisinde Hazinedar'da ihtiyâtda kalacakdır.

2- İş bu hareket kuvvetli dümdârlar tarafından setr olunmalıdır.

3- Fırka 11 kolordunun sol cenâhına celb edilecekdir.

4- Kolordu karargâhı şimdilik İzmit Fırkası'yla berâberdir."

Bu emir kolordu için âdetâ felâket oldu; emirdeki telâş ve heyecân zımnî te'sîrini gösterdi. Emir fırkalar tarafından derhâl ta‘mîm edildiğinden kıta‘ât hemân tahkîmâtı ta‘tîl ederek ve umûmî bir yürüyüş kolu vesâ'ire teşekkül edemeyerek kendi hesâblarına yürüyüşe başladı. Emri fırkalar sa 2-3 arasında almış ve akşama ancak 2-3 sâ‘at kadar kalmış olduğundan 13-15 km'lik bu yürüyüş, yolların fevka'l-‘âde çamuru, havânın yağışlı olması hasebiyle gece yürüyüşüne inkılâb eyledi. Kıta‘ât sabâhdan beri epey hareket yapmış, tahkîmâtda çalışmış ve iyi de i‘âşe edilememiş olmak hasebiyle zâten yorgun olduğundan bu gece yürüyüşü netîcesinde âdetâ kâmilen elden çıkdı.

İzmit Fırkası ancak 7/8 nısfü'l-leyle doğru fırkasının yalnız el altında kalmış efrâdıyla, İzmit Alayı, Bilecik Alayı, topçu ve seyyâr hastahânesi ile Bostanlı'ya, Eskişehir Alayı'yla Kocahazar'a geldi ve sabâha kadar döküntünün arkası kesilmediği gibi birçok efrâd da ötede beride kalmışdı.

Fırka 12 ise daha berbâd olarak geceyi kâmilen ayakda geçirdi: Fırka kumandanı geç vakit başlayan bu hareketle doğru dürüst Hazinedar'a varamıyacağını düşünerek kendiliğinden Osmanlı civârında gecelemeği emretmişdi. Fakat sa 5,20 sonra da İzmit Fırkası'ndan gelen raporda: "Kuvveti 15.000 neferlik düşmanın Taşlımüsellim'den cenûba doğru ilerlemekde olduğu, düşmanın Süloğlu'ndan geçmekde bulunduğu kolordunun, Fırk'aya pîşdâr muhârebesi

icrâ eylemesini ve Akarca Dere ile Hasdere arasındaki Yenice yolunu te'mîn eylemesini emretdiği" muharrer olduğu gibi sa 7,15 sonra da yazılmış olarak kolordudan gelen emirde de Fırka 12'nin "Gece Osmanlı'da kalması câ'iz olamadığından tesrî' hareket eylemesi" bildirilmiş olduğundan zavallı Fırka sa 10 sonra da tekrâr hareket etmişdir. Topçu Y 12 Osmanlı-Havsa-Kule-Hazinedar yolundan, tekmîl ağırlıklarla Kepsud Taburu'nun kezâ bu yoldan istifâdesi emir edilerek Y 35 ve Mtr K 34, Bandırma taburu kısm-ı küllî, Y 34 T 3'den T 12 dümdâr olmak üzre kuvâ-yı mütebâkiyenin de, Kesirliyar Çiftliği tarîkiyle Hazinedar'a hareketi emredilmişdir.

Hareket bütün gece ve 8 Teşrîn-i evvel'de devâm ederek topçu alayı ancak 8 minh zevâlinde Kule'ye gelebilmiş ve nihâyet 8 minh sa 5 sonraya doğru Y 35 T 1, 3, Y 34 T 3, N T 12, Kepsud, Gemlik Mihaliç, Gönen taburları, To Y 12 ve Mtr K 34, istihkâm ve sıhhiye bölükleri Hazinedar'da ictimâ' edebilmiş, Bandırma Taburu Kule köyünde gecelemişdir.

II/[88]

Fırka 12'nin İzmit Fırkası'ndan aldığını dermiyân etdiği bâlâdaki rapora ne kolordu ve ne de İzmit Fırkası vesâ'ikinde tesâdüf mümkün olamadıysa da rapor bizâtihi tafsîlâta ihtiyâc göstermeyecek derecede sarîhdir. Kolordu karargâhı anlaşıldığına göre ber-vech-i bâlâ hareket emrini verdikden sonra öteden beriden işitdiği şâyi'alarla büsbütün şaşırarak böyle bir emir vermişdir.

4. Kolordu karargâhı 7 Teşrîn-i evvel sa 4,40 sonra da 2 numrolu ordu emrinin aynını alınca bir de âtîdeki emri vermişdi:

"1, 2. maddeler ordu emrinin aynı.

3- Süvâri Fırkası kuvvetli düşman önünde Havsa'ya doğru çekilecek ve 4. Kolordu ile Edirne arasında tarassuda devâm ederek ordunun sol cenâhını setr ve muhâfaza edecekdir.

4- Ordu Kumandanlığı'ndan te'kîden alınan iş bu emr-i telgrafiye ve bugün teblîğ edilen diğer emre nazaran İzmit Fırkası 1. Kolordu sol cenâhını temdîd etmek üzre hemân Bostanlı üzerine çekilecek ve o hattı tahkîm edecekdir. Fırka 12 kolordunun sol cenâhında bulunacak vechle hemân Hazinedar'a hareket edecekdir. Bu çekilme harekâtı kuvvetli dümdârlar himâyesinde icrâ edilmelidir.

Fırkaların tevhîd-i harekâtına son derece i'tinâ edilmek ve hatt-ı müdâfa'aya çekilinceye kadar ciddî müsâdeme kabûl etmemek gāyet mühimdir. Bunun için bu geceden ağırlıkların ve bi'l-hâssa öküz arabalarının köylerden kalagoz[kılavuz] alınarak hiç olmazsa bu gece Akardere şarkına geçirilmesi ve kıta'âtın çekildiği esnâda karışıklıklar vukū'a getirilmemesi lâzımdır.

5- Kolordu karargâhı bu geceyi Kofalca'nın 4 km cenûb-ı garbîsindeki Kule mevki'inde geçirecek ve yarın sa 9 evvelde Hazinedar'da bulunacakdır. Havsa telgrafhânesi vâsıtasıyla bu gece kolordu ile muhâbere kābildir."

İşte bu kolordu kumandanlığı ileride görüleceği üzre 1. Kolordu Kumandanlığı'nın ta'arruz teklîfine iştirâk ediyor ve orduya te'sîr yapmağa çalışıyordu!

7'de Edirne'den şu rapor gelmişdi:

"Kırcaali Müfrezesi'nin perîşân olduğu istihbâr ediliyor. Kal'a cenûb-ı garbîsindeki düşman Kösehamza Çiftliği şimâline kadar ilerlemişdir. Fırka 10 dün akşam Avarız'a kadar çekilmiş ve hiç olmazsa burada müdâfa'a-i kat'iyyede bulunması emredilmişse de bu gün Yasıya[Yassı] Tepe'ye doğru çekilmiş bulunması ve düşmanın kısm-ı küllisiyle Tunca şarkına çekilmek istediğinin zannedilmesi üzerine hemân ta'arruza geçmesi emredildi. Kadıköy-Beldir hattı Gümülcine Alayı'yla takviye olundu. İstipli üzerine bir tabur ve bir mitralyöz bölüğü sevk edildi. Düşmanın bu cihetde mühim bir kuvveti olmadığı zannolunuyor. Fırka 11'in bugün akşama yetişmesi güçdür. Vesâ'it-i mevcûde ile teşkîl edilen bir süvâri bölüğü şafakla berâber Kemâl sırtlarına gönderildi".

II/[89]

Fırka 12'nin 8 Teşrîn-i evvel'deki hâl ve vaz'iyyeti bâlâda görüldü. Bu gün İzmit Fırkası'na gelince: Zevâlden evvel bir kısım kıta'âtıyla kendisini toplayarak Tekiye-Bostanlı hattında tahkîmâta başladıysa da sa 10 evvelde Kule'den, 4. Kolordu Kumandanlığı'ndan gönderilen şu emri aldı:

"Şimdi Havsa Jandarma Kumandanlığı'nın bi'z-zât getirdiği haberde Fırka 12 dümdârı olan N T 12'nin Söğüd Dere'ye gelen büyük bir düşman kuvveti karşusunda imdâd taleb eylediği anlaşılıyor. Kendisine evvelce verilen emir mûcebince kısm-ı küllisiyle Hazinedar'a çekilmesi, muhâfızsız olarak Babaeski caddesine sevk etdiği topçusunun ric'atını himâye eylemesi emrolundu. Vaz'iyyet tahakkuk edinceye kadar fırkanızın merkez sıkletini Bostanlı cihetinde bulundurunuz. Fırka 12'nin Hazinedar üzerine çekilmesini himâye ve teshîl ediniz. Karargâh şimdi Hazinedar'a hareket etdi."

Fırka 12'ye de bu me'âlde telâşlı ve heyecânlı emirler verilmiş ve hatta kolordu karargâhında ele geçen 30-40 atlı To Y 12'yi himâye etmek üzre alaya gönderilmişdi.

Müte'âkiben Fırka 12 bunun aslı olmadığını bildirmiş ve İzmit Fırkası da kezâlik aynı netîceye varmışsa da bir kere toplanmış olan İzmit Fırkası artık tahkîmâtı ta'tîl eylemişdi, Bostanlı'ya doğru yanaşmışdı. Bu maksadla İzmit Fırkası'ndan kolorduya şu rapor gönderilmişdir:

"Bu haber yanlışdır. Mevsuç'da Süvâri Livâmız vardır. Kocahazar'da Süvâri Fırkası vardır. Livâdan alınan raporda Geçkinli ve Açalı istikāmetlerinin düşmandan tamâmıyla hâlî olduğu bildiriliyor. Geredeli'de bizden müfreze vardır. Emriniz vechle alayları Bostanlı kurbuna topladım: Şu hâle nazaran toplu mu kalayım yoksa emr-i sâbık vechle Tekiye-Bostanlı hattını mı işgāl edelim? Fırka 3'den aldığım haberlere göre bunun kıta'âtı kâmilen Teke Suyu garbında imiş, 1. Kolordu ta'arruz arzusunda ise de şimdilik bulunduğu ve tahkîm etdiği hatda kalması emrolunmuş."

Bu rapora ne cevâb geldiği ma'lûm değilse de İzmit Fırkası vaz'iyyetini tebdîl etmemiş 8-9 Teşrîn-i evvel gecesini Bilecek Alayı ile bir batarya Bostanlı etrâfında, Eskişehir Alayı daha sağda; İzmit Alayı'yla 2 batarya da bunun sağında olarak Teke'ye doğru uzanan sırtda ikāmet etmişdir.

7-8 harekâtına dâ'ir İzmit Fırkası'nın 8'de verdiği şu raporla aldığı cevâbıda şâyân-ı dikkat olduğundan aynen nakledildi:

"Hasköy'ün şarkında Hasdere ve Akarca Dere arasında işgāl edilen mevzi'de sebât ile hatve-be-hatve müdâfa'a edilmesi hakkında 7 minh sa 10 dakika 2 sonra da telakkî eylediğim irâde-i devletlerini imkânın hakkıyla infâz için toplu ve muvâfık birer müdâfa'a mevzi'i intihâbıyla meşgūl olduğum sırada Tekiye hizâlarına kadar yan yürüyüşüyle çekilmek emri şeref vürûd etmiş ve bendenizi bulamayarak Fırka erkân-ı harbi tarafından kıta'âta teblîğ olunmuşsa da 7 km imtidâdındaki bir cebheye yayılmış kıta'âtın ma'lûmât alması ve tecemmu' ederek harekete başlamaları müşkil olduğundan ancak gurûbdan sonra gayr-i ihtiyârî bir gece yürüyüşü yapılmışdır.

II/[90]

Fenâ havâlarda gündüzleri bile topçunun harekâtına gayr-i müsâ'id olan bu köy yollarında gece karanlığına inzimâm eden şiddet-i bârân topçunun harekâtını büsbütün sektedâr ederek bir iki top ile hafif cebhâne kolu kâmilen çamura saplanub hem topçunun ve hem piyâdenin harekâtı mu'attal kaldı. Bi'z-zât icrâ edilen ihtimâmât sâyesinde hafif cebhâne kolu hâric topçu ile İzmit Alayı sa 9 sonra da Bostanlı'ya vâsıl olub Bilecik Alayı ancak sa 11'de Bostanlı'ya gelebildi. Eskişehir Alayı ise yolu geçemediğinden Kocahazar'da kalarak bir perîşânlık tevellüd eyledi. Topçu ile İzmit Alayı ale's-sabâh Tekiye istikāmetine tahrîk edildi. Bilecik Alayı Bostanlı ile Tekiye arasında tahşîd edilmekdedir. Eskişehir Alayı da hareket etdi. Zevâle kadar herkes yerine gelmiş olacakdır. Döküntüler ve saplananlar arkasını alıncaya kadar ben Bostanlı'da bulunacağım.

Fırkanın şu sûretle elden çıkmışcasına dağılması yağmurlu bir mevsimde, çamurlu arâzide gece yürüyüşü icrâsına teşebbüsden ve askerin tahaffuz için rast geldiği çiftlik ve köy binâlarına, ağıllara, mandıralara ağaç altlarına ilticâlarına mecbûriyyetden inbi‘âs eyledi.

Fırka, 8 Teşrîn-i evvel sabâhı Hasköy mıntıkasından hareket etse idi ne bu perîşânlık husûle gelir ve ne de Fırka’nın bu gece toplanıncaya kadar el-ân ma‘rûz olduğu tehlikeye mahal kalırdı. Âtiyen icrâ olunacak harekâtda tabî‘at-ı arâzi, yolların hâli, iktizâ-yı mevsim, efrâdın derece-i ta‘lîm ve terbiyesi, zâbitânın kābiliyeti nazar-ı i‘tibâra alınarak hareket sâ‘atlerinin âna göre kararlaşdırılmasında şu tecrübenin fâ’idesi olur mülâhazasıyla mufassalan arz-ı zâ’id görmedim. Alay kumandanlarının her ikisi ve zâbitânın % 50’si hareket edemeyecek derecede hastadır. Kolordu karargâhı nerededir? Muhârebeye ibtidâr olunduğu zaman ihtiyâc-ı kat‘î olan piyâde cebhâne kolu nerede bulunacakdır?”

Kolordunun cevâbı: Korapa’dan

“İzmit Fırkası’nın dün gece sabâha karşı aldığı tebdîl-i vaz‘ emrini vesâ’it-i nakliyyesi öküz arabalarından ibâret olduğunu, şiddetli yağmur yağdığı, mıntıka dâhilindeki suların mürûra mâni‘ olmasıyla berâber zamanında îfâ ve itmâm eylemiş olması Fırka kumandanıyla hey’et-i zâbitânına îfâ-yı şükrâna da‘vet eylediği gibi Osmanlı Ordusu’nun göstermiş olduğu hârika beyde yade getirdi.”(!)

Bu harekâtı hulâsa edersek 4. Kolordu 6, 7, 8 günlerinde birçok fâ’idesiz ve netîcesiz harekât ve yürüyüşler ile maddeten, kolordunun mütemâdiyen telkîn eylediği ric‘at, fâ’ik düşman fikirlerinin te’sîri altında ma‘nen bî-tâb olarak 8 Teşrîn-i evvel akşamı nizâm-ı harbe nazaran mâlik olması lâzım gelen 40^{2}-3-15’e mukābil yalnız Fırka 12 ve İzmit Fırkası’nın yekûnu olan 21^{1}-3-9 kuvvetinde oldukça geniş bir sâhada bulunuyordu.

Fırka 11 ve 12’ye taksîm edilmiş olan Bursa Fırkası’ndan yalnız 2 tabur (Bursa ve Çekirge) Fırka 11’e iltihâk edebilmiş olub mütebâkî 8 taburdan 6 tabur Fırka 12’ye iltihâk etmişdi. 2 taburda Pavli şimâlinde idi.

II/[91]

Fırka 11 Edirne’de idi.

Çanakka‘la Fırkası Pavli ile Tekfurdağı arasında dağınık olub esâsen buna müretteb topçu obüs T 3’ün bir bölüğü Edirne’de iki bölüğü Maydos’da idi.

e. 16 ve 17. Kolordular

Bunlar henüz teşekkül ve tecemmu‘ edememişdi; 16. Kolordu’yu terkîb eden Konya ve Denizli fırkalarının topçularından To Y 3 T 3 Pınarhisar’da, To Y 2 T 3 Dersa‘âdet’de idi. Konya Fırkası’ndan yalnız fırka karargâhıyla Beyşehir Taburu Pınarhisar’da olub diğer iki tabur Lüleburgaz ve Saray’da idi. Bir tabur Dersa‘âdet’de, iki taburda Anadolu’da idi.

Denizli Fırkası'ndan 4 tabur İzmir'de olub 4 tabur Garb Ordusu'na müteveccihen trende, 2 taburda Dersa'âdet'de idi.

Kolordu karargâhı: Vize'de bulunuyordu.

17. Ko.'nun Ereğli Fırkası 8 taburuyla Vize-Muradlı-Tekfurdağı hattında, bir taburu da Anadolu'da idi. Himmet edilse idi bundan 4 tabur 8'de tecemmu' mıntıkasına gelmiş bulunurdu. Topçu da (Y 8 T 2) hâlâ Çorlu'da idi.

Samsun Fırkası henüz vapurda Tekfurdağı'nda idi. Bunun topçusu bir cebel bataryası hâlinde Muradlı'da idi. Bu batarya muhârebeye yetişebilirdi.

İzmir Fırkası 8'de 6 taburuyla Muradlı'da ise de Garb Ordusu'na mürettebdi. Halbuki bunlar da sıkı birer yürüyüşle bugün veya 9 sabâhı hatt-ı harbe yetişebilirdi. 6'dan beri bir taburda Tekfurdağı'nda idi. Kolordu karargâhı Lüleburgaz'da idi.

Binâ'en-'aleyh nizâm-ı harb mûcebince cem'an 39-2-17 kuvvetinde olacak bu iki kolordudan tecemmu' mıntıkasında kimse yokdu.

İhtiyât Ordusu nâmıyla 18, 23, 34. kolordulardan terkîb edecek fırkalardan ise daha İstanbul'a bile ancak bir iki tabur gelmiş ve gelmek üzre idi. Ordu karargâhı Dersa'âdet'de idi.

f. Müstakil Süvâri

1. 5 Teşrîn-i evvel [1]328

(Kroki 13, 14)

1. Livâ'nın harekâtı, Vaysal hudûd müsâdemesi: Hadd-ı zâtında ehemmiyetsiz bir muhârebe olmakla berâber bu seferde ilk def'a olarak büyük bir cüz'-i tamın yapdığı bir kavga olduğu gibi süvârinin harekât-ı âtiyesine de mü'essir olduğundan tafsîli münâsib görüldü.

II/[92]

Ale's-sabâh muhâsemâtın ibtidâr etdiği ve civâr hudûd kulelerimizin düşman tarafından basılmağa başlandığı hakkında gelen haberler üzerine Müstakil Süvâri Fırkası'nın Vaysal'da bulunmakda olan 1. Livâsı Vaysal'ın hemân şimâlindeki Yakacık Kule'mizin gerisinde sağda Y 2 solda Y 1 olmak üzre açılmış ve Makineli Tüfenk Bölüğünü'de alaylara birer takım olmak üzre taksîm etmişdir.

Sa 10,45 evvelde Livâ Fırka'ya gönderdiği raporda "Kalkansöğüd karşusundaki 12 ve 13 numrolu Bulgar kuleleri arasında bir düşman taburunun avcı hattı teşkîl ederek hâl-i intizârda bulunduğu, 13 ve 14 numrolu Bulgar kuleleri arasında beşer onar kişinin ara sıra ormanlık içinde gözükdüğü askerin emr-i kumandaniye mühyâ olduğu" bildiriliyordu. Bu raporun irsâlini müte'âkib Fırka'dan şu emir geldi:

“Hacıdanişmend’den sa 10,15 evvel düşman Hacılar ve Kalkansöğüd’den ilerlemekdedir. Müstakil keşif bölükleri hemân hudûdu geçecekdir. Kalkansöğüd’den inen düşmanı tevkîf ediniz. Bunun için ileri karakol bölüğünü daha bir bölükle takviye edebilirsiniz.”

Bunun üzerine 1. Livâ Kumandanı Y 1 Kumandanı’na “Keşif bölüğüyle hudûdu tecâvüz” emr-i şifâhisini verdi, fakat alay kumandanı “Henüz i‘lân-ı harbe dâ’ir emr-i resmî gelmediğini ve bir alayın ta‘arruzundan bazen vahîm netîceler zuhûr edebileceğini” söyleyerek emr-i tahrîri taleb etdi ve aldı.

Nihâyet sa 12 zevâlde Y 1 K 3 keşif bölüğü olarak hareket etdi. Hudûda doğru müte‘addid keşif kolları sürdü; fakat bunlar her tarafda ateşe uğradıklarından hudûdu geçemediler. Sa 5 sonraya doğru bu bölük sağ ve sâlim ve fakat az çok yorulmuş olarak ber-vech-i zîr alayına avdet eyledi.

Y 1 Kumandanı’na emir verilirken Livâ Kumandanı Y 2 Kumandanı’na da 14 numrolu Bulgar kulesi istikāmetinde hudûdu bir bölükle tecâvüz etmeği emretmişdi. Bunun üzerine bu alaydan K 3 hareket etmiş ve fakat Yakacık Tepesi’nin şimâlinde yaya cenge inerek tevakkuf etmişdir.

Bu Livâ’nın Y 2 K 2’si 4 minh de Ömerabbas’a giderek oradaki Y 9 K 2’yi tebdîl etmişdi. Bu bölükde hudûd müsâdemâtının başlaması üzerine hudûda doğru ilerlemişse de, kendi rivâyetince bir tabura bir süvâri bölüğünün ateşine tesâdüf etdiğinden tekrâr Ömerabbas’a çekilmiş ve bu haber üzerine sa 5 sonra da Y 2 den bir zâbit ile 10 atlı bu bölüğün takviyesine gönderilmişdi. Bu bölük Ömerabbas’a çekildikden sonra fırkadan doğruca ciddî muhârebeye girişib îcâb ederse teması muhâfaza ederek Sarıtalışman’a çekilmek” emrini almışdı. Bu bölük 5 minhde sa 7 sonra da düşmanın (!) Ömerabbas’a ta‘arruz etdiğini ve bütün 5/6 gecesi ateş devâm etdiğini, 6 minh sabâhı 1. Livâ’nın çekildiğini haber alınca kendisinin hareket ederek sa 2,10 sonra da Sarıtalışman’da Fırka’ya iltihâk etdiğini” söylüyor.

Bu sûretle 1. Livâ’nın, keşif bölükleri sevk etmek sûretiyle icrâ-yı keşfiyât vazîfesi daha ilk günü sukūt etmiş ve en fenâ bir şey olmak üzre daha 5’den i‘tibâren Vaysal’ın şarkı tamâmen süvârisiz kalmışdır.

II/[93]

1. Livâ kısm-ı küllisi nezdinde vaz‘iyyet bir müddet sâbit ve fa‘âliyyetsiz geçdi. Ancak sa 1,30-sa 3,20 arasında Yakacık Tepesi şimâlinde tevakkuf etmiş olan ve gûyâ keşif bölüğü bulunan Y 2 K 3 den “Yakacık Tepesi karşusundaki düşmanın piyâdesinin ilerlediği, bu kulenin gerisinde bir bölük kadar düşman bulunduğu” vesâ’ire hakkında müte‘addid haberler geldi ve cevâben bölüğün ilerlemesi emrolundu. Nihâyet bu bölüğün avcıları sa 3,30 sonraya doğru 14 numrolu kuledeki Bulgar nöbetçileriyle ateş te‘âtîsine başladı.

Bu esnâ da 1. Livâ Kumandanı sa 2,10 sonra da Y 1 Kumandanı'na "14 numrolu Bulgar kulesini ihrâk ve zabt" vazîfesini vermiş olduğundan Y 1 K 2'de kâmilen yere inerek kuleye karşı ilerlemeğe başlamışdı. Makineli tüfenk takımları da bu sırada krokide görüldüğü tarzda mevzi' almışlardı.

Arâzi sarp ve sıkı ormanlık olub yalnız hudûd mıntıka-i bî-tarafisinde imtidâd eden dar bir sırt yolundan başka mahalde hareket pek müşkildi. Alayların veya hiç olmazsa hatt-ı harbde bulunan iki bölük ve makineli tüfenk takımlarının tevhîd-i hareketi için bir emir verilmemiş olduğundan daha ilk ândan i'tibâren her kıt'a kendi hesâbına hareket etmeğe başlamışdı.

Müsâdemenin tarz-ı icrâsına gelince: Bulgar kulesinde yalnız 6-7 kadar nefer olduğundan her iki bölüğün avcıları 8-10 dakika kadar ateş etdikden sonra düşman çekilmiş, bizimkiler kuleye gelerek burasını yakmışlardır.

Bu bâbda her iki bölük de "Kuleyi zabt ve ihrâk eden benim" diyor, mitralyöz bölüğü ise "Ben olmasa idim hiç birisi ilerleyemezdi" diyor.

Fakat avcı hatları düşman kulesinin arkasına geçer geçmez, bu tarafdaki ormanlıklı sırtdan iki bölük kadar Bulgar piyâdesi görünerek şedîd bir ateş açmış olduğundan her iki alayda kendi bölüklerini parça parça efrâdla takviye etmeğe lüzûm görmüşdür. Bu esnâda alayların muhârebeye girmeyen zâbitân ve efrâdının ekserisi Yakacık Kulesi sırtına çıkarak açıkda muhârebeyi seyretmekde imişler.

Y 1'in avcıları bir müddet ilerlemeğe çalışmışsa da nihâyet menâ'at-ı arâzi hasebiyle avcılar arasındaki irtibât gā'ib olmuş, livâ kumandanı ise "Düşmanın Kocaköy'den mütemâdiyen kuvâ-yı imdâdiyye almakda olduğunu" tarassud eylemiş olduğundan alaylara "ta'arruza devâmdan sarf-ı nazarla efrâdın geriye aldırılması" emrini vermişdir.

Bu esnâda Y 2 K 3'ün binek hayvanları ateş sesinden ürkerek dağılmış ve bunları toplamak gerideki bölükler için mühim bir meşgale olmuşdu.

Y 1 efrâdı havânın sıcaklığından, susuzluğundan, düşman ateşinden pek müşkilât çekmiş ve bu esnâda ber-vech-i bâlâ keşifden (!) avdet eden bölükden mâ-'adâ tekmîl kuvvetini ateşe sokmuşdu. Y 2 ise vaktin geç olması bahânesiyle ilerideki bölüğünü pek az takviye etmiş olduğundan bu bölük büsbütün perîşân olmuşdu.

II/[94]

Binâ'en-'aleyh ric'at müşkil olmuş ve ancak makineli tüfenk himâyesi altında sa 6,30'a doğru hitâm bularak ateş kesilmişdir. Muhârebe zâyi'âtı yaralı 1 zâbitle 5 neferden ve şehîd olduğu mervî 2 gā'ibden ibâretdi. Düşmanın da 10-12 kadar zâyi'ât verdiği tarassud edilmişdi.

İşte bu müsâdeme bundan ibâretdir. Bunun bugünkü te'sîrâtına gelince:

Bu işler esnâsında livânın raporları üzerine fırkadan şu emir geldi: "Sa 5,10 sonra ciddî muhârebeye girişmeyerek ve fakat düşmanla temâsı muhâfaza ederek Vaysal'a doğru çekilin. Karapınar Çiftliği-Ömerabbas istikāmetini de kemâl-i dikkatle taht-ı tarassudda bulundurun."

Bunun üzerine 1. Livâ Kumandanı sa 6,10 sonra da "Çiftlik Harâbesi'ne çekilmeği, Y 2'nin dümdâr olmasını" emretdi ve fırkaya da "Livâ mühim telefât vererek Vaysal üzerinden Çiftliğe çekilmekdedir. Kuvve-i ma'neviyenin tezyîd ve ilerideki keşif bölüklerinin takviye edilmesi için ve livânın ilerlemesine medâr olmak üzre bir kısım kuvvetle takviye edilmeği" iş'âr etdi.

1. Livâ bozuk düzen nihâyet sa 8,30 sonra da Çiftlik Harâbesi'nde toplandı. Fakat Livâ kumandanı her ne sûretle ise "Düşmanın mühim bir kuvveti olduğunu keşif ve istihrâc etmekle," sa 8 sonra da kendisini burada da taht-ı emniyetde göremedi ve tekrâr hazırlanarak Sarıtalışmana ric'at edildi. Gecenin mâ-ba'dı orada geçdi.

Fırka Kısm-ı Küllisinin Harekâtı:

Hudûdda müsâdemeler başlayınca 2., 3. livâlar, topçu, fırka karargâhı hepsi Hacıdanişmend'de toplanmış ve akşama kadar bu vaz'iyyetde kalınarak şâyân-ı ehemmiyet bir vak'a cereyân etmemişdir. Bidâyetde düşman geliyor fikriyle epey telâş edilerek Hacıdanişmend civârının müdâfa'ası için bazı tertîbât alınmışsa da nihâyet sarf-ı nazar edilmişdir.

Dün Ömerabbas'da iken Y 2'nin bölüğü tarafından tebdîl edilmiş olan Y 9'un bölüğü bugün zevâlden sonra fırkaya iltihâk etmişdir. Keşif bölükleri i'tibâriyle bir fa'âliyyet yapılmamışdır.

Akşam olurken fırka geceyi burada geçirmeğe niyet ederek ikāmet emri vermiş ve orduya da ber-vech-i âtî raporu göndermişdir:

"Hacıdanişmend 5-6 minh. Düşmanın tecâvüzü üzerine der-'akab hudûdu geçmek ve hasmı keşfetmek üzre hareket etdirilen keşif bölükleri hatt-ı hudûd üzerinde hemân her nokta da düşman piyâdesine tesâdüf etmiş ve bunlara yol açmak üzre Vaysal'dan bir mitralyöz bölüğüyle hareket eden 1. Livâ Yakacık Kulesi karşusundaki kuleyi zabt ve bir piyâde taburu ile mitralyöz müfrezesinden mürekkeb düşmanla 3 sâ'atden fazla muhârebe etmişdir. Livâ düşmanla 100 metre mesâfede muhârebe etmiş olduğu hâlde hiç şehîd olmayub 2 nefer gā'ib, 2 zâbitle 3 nefer hafif mecrûhdur. Bu hâl düşmanın fevka'l-'âde cebânetine ve ta'lîm ve terbiyece

noksânına büyük delîldir. Beyhûde zâyi‘âtdan ictinâben taraf-ı âciziden i‘tâ edilen emir üzerine 1. Livâ Vaysal ile Sarıtalışman arasına aldırılmış, düşman ancak geceleyin Vaysal, Hacılar, Küçüklü karyelerini işgāl edebilmişdir. Düşmanın Vaysal ve Hacıdanişmend karşusunda bir alay piyâdesi vardır. Süvâri fırkası geceyi tekmîl kuvvetiyle Hacıdanişmend'de geçirmekdedir. Hafif Livâ Lehne Paşa'dadır. Düşmanla yakından temâs muhâfaza edilmekdedir. Fırka kuvâ-yı fâ'ika karşusunda Süloğlu'na çekilmek niyetindedir. Telsiz telgraf îfâ-yı vazîfe edemiyor, daha mükemmel bir istasyonun terfîki."

[Bu raporu Şark Ordusu 6 minh de almışdır.]

Fakat bundan sonra 1. Livâ'nın ber-vech-i bâlâ Sarıtalışman'a hareket etdiğini bildirmesi ve "Ordudan da Tunca şarkından düşmanın kaç kol ile ilerlediği, kolların takrîben ne kuvvetde ve hangi fırkalardan mürekkeb olduğunun anlaşılması ve bundan fazla olarak uzun uzadıya muhârebe ile süvârinin zorlanması hakkındaki emrin vürûdu üzerine" sa 10,15 sonra da fırka kısm-ı küllisine tekrâr hareket emri verilmiş ve kıta‘ât müşkil gece yürüyüşleriyle Sarıtalışman'da toplanmışdır. Ağırlıklar kâmilen Seymen Harâbe'ye gönderilmiş olduğundan kıta‘ât yorucu bu hareketden sonra kâmilen ayakda kalmış ve hatta aç olarak geceyi geçirmek mecbûriyyetine düşmüşdü. Yolda büyük muhâcir kāfilelerine de rast gelmiş olub havânın sert ve fırtınalı olması da müşkilâtı tezyîd ediyordu.

Devletliağaç tarafında keşif bölüğünden bugün yalnız şu rapor gelmiş ve hulâsaten orduya bildirilmişdir: "5 minh sa 6 evvel (?) düşman Malkoçlar ve Kızılcık kulelerini yakdıkdan sonra 100 kadar piyâde ve süvârisi Kızılcık Kal‘ası'nda tevakkuf edüb avcı siperleri yapdıkları, Malkoçlar'dan gelen bir bölük süvâri ile bir bölük piyâde kolbaşının sa 5,10 sonra da Devletliağaç'a girdiği, bir keşif kolunun Erikler istikāmetine gitdiği, bölüğümüzün Karahamza istikāmetine çekilüb şimâldeki tepelerden Teke Deresi'ni tarassud etmekde olduğu." [Bu rapor 9 için verilen ordu emrindeki ma‘lûmâta esâs olsa gerek. Çünkü bu tarzda başka bir rapor hiçbir yerde görülmedi.]

Hafif Livâ'ya Gelince: Zevâle kadar Lehne Paşa'da kalmış ve fırkadan telefonla "Derhâl hudûda hareket" emrini alarak Boyunlu'ya gelmiş ve ber-vech-i bâlâ gelen fırka emri üzerine geceyi bu civârda geçirmişdir.

Bugünkü harekât süvârinin piyâde karşusunda ne kadar müşkil bir vaz‘iyyete dûçâr olacağını irâ'e eder. Düşmanın hudûdu geçen her yol üzerine bir tabur ikāme edemeyeceğine nazaran hiç olmazsa birçoğu za‘îf hudûd muhâfızlarının mukāvemetine uğrayan Osmanlı süvâri keşif bölük ve kolları hudûdu geçememiş ve vazîfesini îfâ edememişdir. Binâ'en-‘aleyh böyle hatt-ı hudûd; setr-i hattı vesâ'ire gibi az çok piyâde ile tutulacak hatların süvâri tarafından

geçilmesi arzu edilirse buna piyâde terfîki ve esliha-yı nâriyyesinin cins ve mikdârını tezyîd etmek lâzım geldiği tezâhür eder. Süvâriye refâkat edebilmek için

II/[96]

piyâdenin serî‘ bir vâsıta-i nakliyeye mâlik olması ise müreccah olub bu maksadla velespisd, motosıklet, otomobil ahvâle nazaran hâ’iz-i rüchân olur.

2. 6 Teşrîn-i evvel 1228 [1328]

(Kroki 15)

Süvâri Fırkası: Ale’s-sabâh krokide gösterilen vaz‘iyyeti aldı. Akşama kadar hulâsaten harekât-ı âtiye cereyân eyledi:

Alınan raporlardan büyük bir düşman kolunun Vaysal’a girdiğine, büyük bir kolun Hacıdanişmend istikāmetine geldiğine, 2 alay kadar düşman süvârisinin kezâlik Hacıdanişmend’e geldiğine hükm edildi.

Zevâlden sonra Hacıdanişmend üzerine ilerleyen kol iyice tefrîk edildiğinden fırkanın bu esnâda sol cenâh gerisine gelmiş olan Hafif Livâ’nın 3 bataryası ateş açdı. Düşman kolunun biraz sarsıldığı görüldü ve düşman topçusu cevâb verdi. Fakat mesâfe uzak olduğundan bir netîce çıkmadı.

Müte‘âkiben yakın keşif kolları 3-4 alay kadar düşman süvârisinin ilerlediğini bildirdiklerinden sa 3,30 sonraya doğru fırka hücûm tertîbâtı almağa başladıysa da düşman müsâdemeyi kabûl etmeyerek çekildi. [Bu düşman üçer bölüklü ya bir veya nihâyet iki Bulgar süvâri alayıdır. Birisi esâsen 1. Ordu’nun malı olub diğeri süvâri fırkasında iken henüz 1. Ordu emrinde olan alaydır. Bence Birinci Ordu’nun esâs alayı ağleb-i ihtimâl fırkalara taksîm edilmiş olacağından keşif kollarımızın gördüğü kuvvet nihâyet 3 bölük olan diğer alaydır. Bu sûretle her bölük bir alay görülmüş ve bir de dördüncü alay kabûl edilmiş demek olur!]

Bundan sonra fırka “Külliyetli düşman piyâdesinin Sarıtalışman’a ilerlemesi üzerine” Süloğlu’na ric‘at emrini verdi.

Hafif Livâ ise sa 6 evvelde hareketle Lehne Paşa’ya oradan Taşlımüsellim’e gelmiş ve 6/7 gecesi burada ikāmet için emir vermişse de sa 3 (?) sonra da fırkadan aldığı emir üzerine fırka sol cenâhını setr için Hacıdanişmend’e hareket etmiş ve düşmanın üç kol hâlinde Sarıtalışman’a ilerlediğini görerek fırka emrine tevfîkan sa 7 sonra da Açalı’ya gelmişdir.

Fırka livâlarına gelince sa 4,30-5 arasında 1 ve 2. livâlar Seymen üzerinden, 3. Livâ Tatarlar istikāmetinde hareket etmiş olub biraz sonra 1. Livâ görünen bir düşman süvâri alayına hücûma hazırlanmak için biraz vakit geçirmiş ve düşman müsâdemeyi kabûl etmeyince tekrâr hareket ederken yolunu şaşırmış ve gece ancak nısfü’l-leylde, diğer livâlardan çok sonra olarak yorgun ve dağınık bir hâlde Süloğlu’na gelmişdir.

Fırka tam ma‘nâsıyla açıkda gecelemiş olub sabâha karşı başlayan şiddetli yağmur altında son derece dûçâr-ı mezâhim oldu.

II/[97]

Bugün hulâsa-i keşfiyât-ı şudur: (Keşif kolları raporlarından ayrı ayrı hulâsa)

“1- Bir alay kadar düşman piyâdesi Vaysal’dan Ömerabbas’a gelmişdir.

2- İki taburdan fazla bir kuvvet Vaysal’dan Sarıtalışman istikāmetinde ilerliyor.

3- Bir topçu alayı Vaysal’a geldi.

4- 4 tabur, 3 alay süvâri, bir batarya sa 12 sonra da Küçükönlü şimâl-i şarkîsinden Hacıdanişmend istikāmetine ilerliyor.

5- Hacıdanişmend istikāmetine bir livâ geliyor.

6- 3 alay piyâde, 12 top, 4 mitralyöz, 2 tombaz Boyunlu üzerinden Pravadi’ye ilerledi.” Süvâri Fırkası orduya takdîm etdiği raporda vaz‘iyyeti şöyle hulâsa ediyordu:

“Düşmanın iki piyâde fırkasıyla iki süvâri alayından mürekkeb bir kuvveti bu gece kolbaşlarıyla Hacıdanişmend’e vardı. Vaysal’da bir piyâde alayı vardır.”

Hafif Livâ dahi harb cerîdesinde bugünkü vaz‘iyyeti şöyle hulâsa ediyorsa da bu bâbda fırkaya bir rapor verüb vermediği mechûldür.

“Bugünden i‘tibâren Bulgarların Hacıdanişmend’e doğru 3 alay süvâriden ve 45 dakika umkunda bir piyâde yürüyüş kolundan mürekkeb kuvveti Hacılar şimâlinden Hacıdanişmend üzerinden Vaysal’a hareket etdi. Bir Bulgar fırkası Hacıdanişmend’den geçdi. 3 süvâri alayda burada kaldı. Demirköy’ünden Hanlıyenice üzerine takrîben bir fırka gelmişdir.”

Bugünkü netîce-i keşfiyât mühimdir. Hâl-i hareketde olan kuvvetlerin, eğer setr için tedâbîr-i lâzıme ittihâz edilmemişse, kolayca keşif olunabileceğini irâ’e eder. Eğer müstakil süvâri, tertîbâtını Tunca ile dağlar arasını tamâmen dolduracak sûretde alsa idi ağleb-i ihtimâl hudûdu geçen her kol aynı sûretle tahkîk edilebilecekdi.

3. 7 Teşrîn-i evvel 1328

(Kroki 16)

Süvâri Fırkası ale’s-sabâh “Bugün Sarıtalışman’dan ilerlemesi muhtemel düşman kolunu tevkîf ” karâr ve maksadıyla Süloğlu şark sırtlarında krokide gösterilen tertîbâtı aldı ve Hafif Livâ’ya da îcâbında Geçkinli üzerine çekilmesini emretdi.

Düşman Hacıdanişmend üzerine ilerleyen kolunun pîşdârı olduğu ve kuvveti bir taburla bir süvâri bölüğü tahmîn edilen bir kuvvetin Seymen Harâbe üzerinden Süloğlu’na ilerlemeğe teşebbüsü üzerine sa 2 sonraya doğru

II/[98]

mitralyöz ve filinta ateşiyle tard edilmiş ve bundan sonra fırka Y 3, 9, 11'den birer bölüğü y 11'den Binbaşı Mahir Bey kumandasında "Ric'atı setr ve himâye etmek, düşmanın Süloğlu'na inmesini men' eylemek" vazîfesiyle Süloğlu'nda bırakarak kuvâ-yı mütebâkîyesi ile Kocahazar'a hareket etmiş ve sa 9 sonra da buraya varmışdır.

Hafif Livâ'da evvelâ Geçkinli garbına, ba'dehû Küküler'e nihâyet Arpaç üzerinden Mevsuç'a giderek burada geceledi ve Arpaç'da bir takım bırakdı. Hafif Livâ harb cerîdesinde 5-7 keşfiyâtını şöyle hulâsa ediyor:

"Bulgarlar üç kol ile hudûdu geçdiler. En kuvvetli kolları Hacıdanişmend üzerinden geçendir. Bu kol Vaysal-Ömerabbas-Poluz Hacıdanişmend-Sarı Danişmend-Süloğlu istikāmetlerinde ikiye ayrılarak bugün kolbaşlarıyla Eski Poloz-Süloğlu hattına varmışlardır. Bir esîr bunun Fırka 3 olduğunu söylüyor.

Kurdalan-Boyunlu-Lehne Paşa istikāmetinde ilerleyen 3. bir kol da Y 32 vardır. Bu kollar herhâlde 3 piyâde alayı ve 12'şer topdan az değildi. Süvâriler dâ'imâ piyâdenin yanlarında bulunuyor. Yanlarında arabalı piyâde vardır. Bu akşam kollar Avcılar-Eski Poloz-Süloğlu-Açalı-Ortakçı hattına vâsıl olmuşdur."

4. 8 Teşrîn-i evvel 1328

Süvâri Fırkası bugün 3-4 gündür devâm eden ve fenâ havâların inzimâmıyla müşkilâtı tezâyüd eden harekât hasebiyle yorgun düşmüş olan kıta'âtını Kocahazar'da istirâhat etdirerek i'âşe etmeğe, düşmanın keşif ve tarassudu ve Geredeli'ye dün gelmiş olan N Y 1'le tevhîd-i hareket için bir Müretteb Livâ teşkîl ve i'zâmına" karâr verdi.

Bu Müretteb Livâ Mîralay Ziya Bey kumandasında her alaydan bir bölük (Y 3 den üç bölükden birer takım) almak sûretiyle 6-7 bölük kuvvetinde idi. Bu bâbda şu emir verilmişdi:

"Şimdi her alaydan yorulmamış efrâddan birer bölük tertîb ve livâlarca ta'yîn edilecek iki binbaşı kumandasına i'tâ olunacakdır. Mîralay Ziya Bey bu kuvveti alarak derhâl Süloğlu'na dünkü vaz'iyyete gidecek ve oradan ta'arruz edecek olan N Y 1'le tevhîd-i hareket edecekdir. Geredeli'deki bölükleri de berâber almalıdır.

Senâverleri de hemân mevki'-i mezkûre gelmek üzereyim."

Bu kuvvet sa 8 evvelde hareketle Süloğlu'nu N Y 1'in bir bölüğüyle birlikde işgāl eylemiş, akşama kadar bilâ-netîce beklemiş ve "Düşmanın ilerlediği" haberi üzerine sa 5 sonrada Geredeli'ye çekilerek 8/9 gecesini orada geçirmişdir. Fırka kısm-ı küllisi, Hafif Livâ bilâ-arıza akşamı etmişlerdir.

Bugün fırkaya "Ortaköy'e bir bölük i'zâmı" hakkındaki ordu emri gelmişse de gönderilmemişdir. Kezâlik Kırkkilise'ye bir alay gönderilmesi hakkındaki emir üzerine de Y 2'ye yarın hareketi emrolunmuşdur.

Bugün Süvâri Fırkası orduya şu raporları gönderdi. Fakat bunlar bi't-tabi' Kırkkilise Muhârebesi karârı üzerinde bir te'sîri hâ'iz değildir:

1- "8/9 Kocahazar'dan mühim telgrafnâmeler bile pek geç geliyor. 6 minh târîhli Vaysal, Küçüklü'de yarın vukū'u muhtemel muhârebede piyâde ile tevhîd-i hareket ediniz me'âlindeki telgraf şimdi alındı. Sâniyen târîhi mezkûrde o havâlîde piyâde nâmına ferd-i âferîde olduğuna dâ'ir Süvâri Fırkası'nın ma'lûmâtı olmadıkdan başka bugün bile civâr kıta'âtın vaz'iyyeti hakkında hiç haberimiz yokdur."

2- "6/7 gecesini Süloğlu'nda geçirmiş olan fırka bazı düşman kıta'âtının Sarıtalışman ve Karahamza istikāmetlerinden gelmekde olduğunu haber alarak Süloğlu'nun şark sırtlarını işgāl ve akşama kadar hâl-i intizârda kalmışsa da Sarıtalışman'da ilerleyen mechûl bir kuvvetin Seymen Harâbesi'ne kadar ilerlediği yalnız bir tabur ve bir süvâri bölüğü ile Süloğlu'nu işgāle teşebbüs etmişse de ateşle tard edilmişdir. Karahamza istikāmetine hiçbir düşman kolu orman cenûbuna doğru tecâvüze cür'et edememiş, yalnız süvârisi Eski Poloz'dan arpa sormuşdur.

Geceyi Açalı'da geçiren Hafif Livâ'ya Sarıtalışman kolunun hangi istikāmetde ilerlediğinin sûret-i kat'iyyede keşfi emredilmiş ve dün akşama kadar alınan ma'lûmatdan 6 minhde Hacıdanişmend civârında bulunmuş olan düşman kolordusundan bir fırka ile 3 süvâri alayının Hacıdanişmend ve Sarıtalışman'da kaldığı, 3 alayla 12 top, bir mitralyöz bölüğü ve fırka Köprücü Müfrezesi'nin Küçüklü'den Boyunlu'ya ilerlediği, bi'l-âhire bu kolu 3-4 süvâri alayının ta'kîb etdiği, Demirköy'ünden Hanlıyenice'ye takrîben bir fırka geldiği, sa 11 evvelde bazı piyâde kıta'âtının Ortakçı'nın 2 km şimâline kadar ilerleyüb bir alay kadar piyâdenin de şarka Açalı'ya yürüdüğü bildirilmiş ve bir esîr nefer Yanbolu Fırkası'na mensûb Y 29'dan olduğunu, Lehne Paşa istikāmetinde ilerleyen kolun Fırka 8'e mensûb Y 32 olduğu anlaşılmışdır.

Tûl-i müddet keşif ve tarassud hidemâtıyla ve yağmurlarla pek yorulan fırka düşmanla temâsı muhâfaza etmek üzre Süloğlu'nda 2 süvâri bölüğü terkle mütebâkî kuvvetle Kocahazar ve Mevsuç civârında 2 gün kadar mola vermeğe mecbûr olmuşdur. Ma'a-mâ-fîh bugün N Y 1 iki süvâri alayıyla takviye edilmişdir. Âcizleri de mezkûr müfrezeye gidüb geldim."

Müstakil süvârinin 5-8 harekâtını hulâsa edersek netîce şudur: Cebhe ilerisinde az çok muvaffakiyyetli keşif, fakat vakt-i zamanında ihbâr edememek; en mühim olan şark istikāmetinin mühmel bırakılması, civâr kolordu kıta'âtıyla irtibâtda bulunulmaması, binâ'en-'aleyh en gergin bir gün olan 8 Teşrîn-i evvel'de istirâhat!

g. Edirne Kal‘ası

Edirne Kal‘ası’nın 5-8 Teşrîn-i evvel fa‘âliyyetine serî‘ bir nazar atfetmekde fâ’ideden hâlî değildir:

Ma‘lûm olduğu üzre Edirne Kal‘ası’nda Onuncu Nizâmiye Fırkası, Nişancı Dördüncü Alay, Babaeski, Gümülcine, Edirne Redif Fırkası’ndan mürekkeb bir kuvvet bulunuyordu. 10. Fırka sûret-i umûmiyyede Tunca Nehri’nin garbında, Nişancı Dördüncü Alayı da şarkında bulunmuş “Ve Kal‘a’nın seferberliği” setre, düşmanı keşif ve te’hîre me’mûr edilmişdi.

Onuncu Fırka’dan 3 tabur piyâde, bir makineli tüfenk bölüğü, 20 atlı, bir serî‘ sahra bataryası kuvvetinde bir müfreze 21 Eylül’de Edirne’den hareket ederek Tunca’dan Derviş Tepe’ye kadar olan mıntıkaya me’mûren Çalıkavak’a; aynı kuvvetde bir müfreze (bir taburu olan Y 30 T 2 esâsen Mustafa Paşa’da idi) Kurt Kal‘a’ya kadar olan mıntıkaya me’mûren aynı târîhde Nusretli’ye hareket etmişdi. İki tabur bir mitralyöz bölüğü bir bataryadan mürekkeb bir müfreze de ihtiyât olarak birkaç gün sonra Uzgac’a ba‘dehû Mihaliç’e sürülmüşdü.

Nişancı Y 4’de (3 tabur ve bir makineli tüfenk bölüğü) bir serî‘ süvâri bataryası ile birlikde 20 Eylül’de Ortakçı’ya varmışdı. Bu müfrezeler ve Kal‘a 5 Teşrîn-i evvele kadar kemâl-i sükûnetle vakit geçirmiş ta‘lîm ve terbiye, tahkîmât, tarassud, ikmâl-i nevâkısla meşgūl olmuşdu.

Bidâyetde Tunca garbına, Tatarköy, Soğucak istikāmetlerine daha ziyâde atf-ı ehemmiyet ediliyordu. Fakat düşman kuvvetlerinin daha ziyâde Tunca şarkında tecemmu‘ etmekde olduğu hakkında hâsıl edilen yeni fikre göre harekât-ı harbiyye başlayınca Tunca garbındaki müfrezelerin Cisr-i Mustafa Paşa Furun ve Köprüsü’nü tahrîb etdikden sonra bilâ-muhârebe, Tunca garbındaki Fırka 10 kısm-ı küllisine iltihâk etmeleri emredilmişdi.

*

* *

5 Teşrîn-i evvel’de düşman Adaçalı ve Kurtkale kulelerini yakarak tecâvüze başlayınca müfrezeler tedrîcen çekilmeğe ve toplanmağa başladı. Hudûd bölükleri de bu harekete tâbi‘ oldu.

5, 6 da 2 , 3. müfrezeler hiç muhârebe etmeden Sarayakpınar’ında fırkaya iltihâk etdi. 1. Müfreze şimâlden inen Bulgar müfrezeleriyle biraz müsâdeme ederek o da buraya geldi.

7 sabâhı Fırka 10 Kal‘a kenarında Yassı Tepe’de ictimâ‘ etdiyse de zevâlden sonra tekrâr şimâle hareketle 7/8 gecesini Avarız şimâli garbîsinde Üçhöyükler’de geçirdi. Bu yürüyüş fırkayı epey sarsdı, birçok döküntü ve malzeme zıya‘ı vukū‘a geldi. Fakat 8 Teşrîn-i evvel sabâhı tekrâr hareket ederek kışlalara avdet etdi

Şark Müfrezesi nâmını hâ'iz N Y 4 ve merbût kıta'ât da 6 da Pravadi ve Eskikal'a Harebesi'nde kaldıkdan sonra 7'de çekilerek 8'de Edirne şimâl-i şarkîsindeki 148 Tepesi'nde bulunuyordu. (Bu tepe 1/25.000 mikyâslı

II/[101]

haritada 212 Tepesi diye gösterilmişdir. 148 râkımı 1/210,000 mikyâslı haritadadır.) 11. Fırka da bugün Edirne'de idi.

Diğer redif fırkaları Kal'a dâhilinde vezâ'if-i dâhiliye ile meşgūl olmuşdu.

h. 8 Teşrîn-i evvel [1]328 Şark Ordusu Kuvve-i Umûmiyyesi

1. Ko: Müretteb Fırka 1: Piya Y 3 ma'a Mr K 1 45 zâbit 2500 nefer 300 bârgîr (takrîbî) 4 mitralyöz

Eşme Taburu	12 Mr K 1	800 zâbit	48 nefer	
Kula "	12 "	785 "	124 "	
Simav "	13 "	735 "	107 "	
Gördes "	12 "	800 "	72 "	
	94	5.620	661	
Fırka 2: N T 2	15 zâbit	900 nefer	60 bârgîr	
Y 4	50 "	2.500 "	250 "	4 mitralyöz
Y 5	50 "	2.500 "	250 "	4 "
Y 6	45 "	2.798 "	230 "	
	160	8.698	790	
Topçu	25 zâbit	1.433 nefer	655 bârgîr	24 top (bataryalar 11'er parça)
İsm T 1 K 2	2 "	168 "	22 "	
Sıhhiye K	5 "	180 "	32 "	
Fırka karargâhı	10 "	50 "	50 "	
	202	10.479	1.549	
Fırka 3 N T 3	19 zâbit	1.048 nefer	69 bârgîr	
Y 7	85 "	3.000 "	285 "	4 mitralyöz
N Y 1	50 "	2.500 "	250 "	4 "
Y 9	55 "	3.086 "	245 "	4 "
	182 "	9.634	849	
To Y 3	69 "	1.066 "	794 "	24 top 48 cebhâne arabası
İsm T 1 N 4	5 "	178 "	27 "	

Sıhhiye K 3 5 “ 169 “ 32 “

II/[102]

	zâbit	nefer	bârgîr
Fırka karargâhı	10	50	50
	271	11.197	1752

Kolordu karargâhı ve Telgraf 30 zâbit 120 nefer 100 bârgîr takrîben

Cem‘an 1. Kolordu: 603 “ 27.446 “ 4.071 “ 24 mitralyöz. 48 top.

Piyâde mevcûdu: 436 “ 23.952 “ 2.300 “

En bol % 20 gayr-i muhârib ayrılırsa

400 “ 20.000 “ tüfenk 24 mitralyöz muhâribdir.

Nizâm-ı harb: $27^{6} – 0 – 12$

2. Kolordu:

	Zâbit	Efrâd	Hayvan	Mitralyöz	Top
Fırka 4 N T 4	27	819	65		
Y 10	45	1.851	178	4	
Y 11	46	1.724	186	4	
Y 12	41	1.093	152		
[Yekûn]	159	5.487	581		
To Y 4	42	858	493		24
Sıhhiye	2	164	30		
Karargâh	8	80	35	8	
[Yekûn]	211	6.579	1.139		24
Fırka 5 N T 5	14	685	33		

Y 13	47	1.990	149	4	
Y 14	27	880	62 (2 tabur)		
Y 15 [Yekûn]	32 122	1.999 5.554	110 (Ayrıca T 3'den 3/280 Babaeski'de muhâfız) 354		
To Y 5	28	399	473		24 top
Sıhhiye K 5	3	168	30		
Karargâh [Yekûn]	8 161	80 6.200	35 892		
Ko. Su.Y 10 (3 K)	18	203	236		
	Zâbit	Nefer	Hayvan	Mitralyöz	Top II/[103]
Telgraf Müfrezesi	3	66	16		
İsh 3 (3 bölük)	10	522	25		
Karargâh [Yekûn]	20 51	60 851	50 354		
K. Yekûnu	423	13.640	2.385	12	48

Piyâde Yekûnu	281	11.041	935	% 20 gayr-i muhârib i'tibâriyle	
	260	9.500		muhâribdir.	
Nizâmiye Harbi:	19[3]-3-12				
3. Kolordu:					
Fırka 7 K. Z T ve Mitralyöz	20	700	110	4 mitralyöz	
N Y 3	50	3.500	280	4 "	
Y 20	50	3.600	230	4 "	
Y 21	50	3.540	270	4 "	
Hudûd Bölüğü [Yekûn]	50 175	200 11.540	30 920		
To Y 7	40	1.100	890		(9 parça 24 top)
Obüs T 2	15	500	400		
İsh T 3 K 1	5	200	50		
Sıhhiye K	3	180	30		
Karargâh [Yekûn]	8 247	80 13.600	45 2.335	17 mitralyöz	36 top

Fırka 8'den N T 8	15	970	50		
Y 22 T 3	15	750	63		
Mtr K 22 [Yekûn]	3 33	110 1.830	58 171	4 mitralyöz	
To Y 8 T 1	8	500	400		12 top
Cebel T 3 [Yekûn]	6 47	300 2.630	250 821		8 top
Fırka 9 Y 25 T 3	9	750	60		II/[104]
Mr K 25	3	128	50	4 (N 31/280 Kırkkilise hattı muhâfazasında)	
Y 26	35	2.300	150		
Y 27	40	2.500	200	4	
Ankara T	8	873	60		
Ayaş " [Yekûn]	10 106	990 7.546	65 585		
To Y 9	35	1.359	1.200	—	36
İsh T 3 K 2	2	140	80		

Sıhhiye	3	150	30		
Karargâh [Yekûn]	8 154	50 9.245	35 1.930	8	36
Karahisar Fırkası: 5 T	60	3350	350		
Cebel T 3 [Yekûn]	7 67	300 3.650	250 600	__ __	8 8
Ko. Sü Y 8	25	600	450		
İsh T 3 K 3	3	178	10		
Karargâh [Yekûn]	30 58	80 858	50 510		
3. Ko. Yekûnu:	572	29.983	6.596	28	100
Piyâde Yekûnu:	384 350	24.266 20.000 muhârib	2126	% 20 gayr-i muhârib tenzil	
Nizâmi Harbi:	26^{7}-5-25				
4. Kolordu:					
Fırka 12 N T 12	13	1.111	60		

Y 34 T 3	12	1.100	60		
Mtr K 34	3	105	60	4	
Y 35	35	3.276	165		II/[105]
Bursa'dan 6 T [Yekûn]	65 155	5.100 10692	480 815		
İsh T 4 K 2	4	272	60		
Sıhhiye	4	200	30		
To Y 12	36	1.100	900		
Karargâh [Yekûn]	10 209	80 12.344	40 1.845	— 4	24 top 24
İzmit Fırkası (10 tabur)	115	7.600	880		
To Y 11T 2	18	506	434	12	
İsh T 4 K 3	3	263	60		
Sıhhiye K	3	200	30		
Karargâh [Yekûn]	6 144	50 8.619	30 1.434	12	

Sü Y 7 (3 K)	14	350	300		
Ko. K. [Yekûn]	25 39	70 460	50 350		
4. Kolordu Yekûnu:	392 zâbit	21.383 nefer	3.629 hayvan	4 mitralyöz	36 top
Piyâde Yekûnu:	270 “ 250	18.292 “ 15.000 muhârib	1.695 “	4 “	% 20 gayr-i muhârib
Nizâm-ı Harbi:	21^{1}-3-9				
Müstakil Süvâri Fırkası	95	3.000	3.000	12	8
Müstakil Süvâri Livâsı [Yekûn]	40 135	900 3.900	900 3.900	8 20	4 12
Seyyâr Ordu Yekûnu:					
1. Kolordu: 27^{6}-0-12=	603	27.446	4.071	24 mitralyöz	48 top
2. Kolordu: 19^{3}-3-12=	423	13.640	2.385	12 “	48 “

3. Kolordu: 26^{7}-5-25:	572	29.983	6.596	28 “	100 “ II/[106]
4. Kolordu: 21^{1}-3-9=	392	21.383	3.629	4 mitralyöz	36 top
Süvâriler: 0-32^{5}-3=	135	3.900	3.900	20 “	12 “
Yekûn 93^{17}-43^{5}-61	2125	96.352	20.581	88	244
Piyâde Yekûnu:	1361 1200	77.551 nefer Bunun lâ-akall % 20 fazlasıyla 62.000 tüfenk Hatt-ı harbde muhâribdir.			

Edirne’den Çıkan Hurûc Kuvveti:

Müretteb Fırka 1	9^{2} – ¼ – 2	batarya 1	İstih K: 8.000	insan	8	mitralyöz	8	top
F 11	8^{1}–1–4	“	1	“	8.000	“	4	“	16 “
F 10	9^{2}–1– 4	“	1	“	10.000	“	8	“	16 “
	26^{5}–2¼–10–3				26.000		20		40

Bâlâdaki yekûne ilâve edilirse 9 Teşrîn-i evvel muhârebesine Şark Ordusu’nun iştirâk etdirebileceği kuvvet:

119^{22}-45 ¼-71: 3000/ 122.000/ 23.000, 108 mitralyöz 288 top olduğu meydâna çıkar ki piyâde yekûnu i‘tibâriyle kesirsiz 100.000 insan olub bunun 80.000’i muhârib kabûl edilebilir.

*

* *

8 Teşrîn-i evvel'de Trakya'da bulunan kuvvetleri de hesâb edelim:

a) Tecemmu' mıntıkasının bir yürüyüş gerisinde Pınarhisar- Lüleburgaz-Pavli hattı ve ilerisinde:

Üsküdere'de: Y 22 T 1, 2, Mr K 22: 2^1: 18 zâbit, 280 nefer, 171 hayvan, 4 mitralyöz

Fırka 8 karargâhı: 8 " 50 " 30 "

Pınarhisar'da: To Y 1 T, 2 To Y 3 T 3: 9 batarya: 54 zâbit 1421 nefer 1571 hayvan 36 top.

Y 23 T 2, Y 24 T 1, 3: 3 T : 36 zâbit 2.432 nefer 124 hayvan

Sandıklı Yalvaç taburları: 2 T : 16 zâbit 1.434 nefer 115 hayvan

Beyşehir T 1 T: 8 zâbit 600 nefer 100 hayvan

Konya Fırkası Karargâhı: 7 zâbit 30 nefer 20 hayvan

16. Ko. Karargâhı: 25 zâbit 50 nefer 40 hayvan

Yekûn: 8^1-5-9: 172 zâbit, 7297 nefer, 2171 hayvan, 36,4 top

Lüleburgaz'da	Zâbit	Hayvan	Nefer
Sincanlı T: 1 T: Konya T	8	55	742
Kule cenûbunda Balıkesir T:1 T:	9	60	863 II/[107]
Pavli'de Atranos T: 1T:	10	963	122
Bursa Fırka Karârgâhı:	7	40	30
2 Biga Taburu: 2 T: 5-0-0 Yekûn	18 52	1.540 4.149	130 397
1 Günlük mesâfedekilerin yekûnu: 13^1-0-9	224	11.446	2.568 Mitralyöz 4

b) Tecemmu' mıntıkasının iki yürüyüş gerisinde, Vize-Muradlı-Kandamış hattı ve ilerisinde

	Zâbit	Hayvan	Nefer	Top
Vize'de Pavli Alayı: 3 T :	35	2.150	530	Top
Muradlı'da İzmir'den 6 T:	60	4.500	360	—

Devrek Zafranbolu: 2 T:	18	1.619	245	
Cebel T 2 K: 0-0-1:	3	105	85	4 top
İnanlı'da: Bartın T: 1 T:	9	713	106	__
Çorlu'da: To Y 8 T 2:0-0-3:	18	577	211	12 top
Kandamış'la Çerkes Müsellim arasında Çanakkal'a'dan: 6 T:	60	4.808	350	__
Hayrabolu'da Boyabad T: 1T:	7	883	65	__
Kandamış'da Taşköprü T: 1 T:	9	850	70	__
Yekûn 20 - 0 – 4	214	16.205	2.022	16

c) Tecemmu' mıntıkasının 3 yürüyüş gerisinde:

Sarayda: Ilgın T: 1 T	6	560	88	
Şimendüfer hattında: 1 T:	11	750	35	
Tekfurdağı'nda:2 Edremid T: 2 T	18	1.327	120	
Kal'a Fırkası	6	30	25	
Kastamonu'dan: 5 T:	50	3.850	300	
Samsun'dan: 3 T:	30	2.400	180	
Gerede, Çaycuma: 2 T:	18	1.572	358	
N Y 2 T 3: 1 T:	5	300	15	
Ereğli'de: Niğde:1 T: [Yekûn]:16-0-0	9 35	913 11.702	80 (4 yürüyüş) 11.191	II/[108]

d) Dersa'âdet'deki Kıta'at

	Zâbit	Nefer	Hayvan	Top
Piya Y 8: 3 T:	45	3.320	150	
Sü Y 5: 5 K:	20	380	420	

Uşak Fırka karârgâhı ve 5 T:	68	3.671	464	
Bozdoğan T: 1T:	11	835	222	
Kastamonu karârgâhı	7	45	35	
Ankara Fırkası'nda ma'a karârgâh: 8 T :	67	6.952	501	
Denizli Fırkası'ndan 3T:	30	1.683	213	
Konya " : 3 T:	25	1.710	274	
Kayseri " 1 T:	9	946	90	
Ayastefanos'da To Y 1 T 3 3 batarya:	17	560	531	12 top
To Y 2 T 3 3 batarya	15	520	500	12 top
Mühendishane bataryaları 2 batarya:	7	350	300	8 "
Fatih ve Selimiye fırkaları 18 tabur:	180	16.000	900	-
[Yekûn]:42-5-8:	500	30.972	4.600	32

Bu sûretle Trakya üzerinde istifâde edilmeyen kuvvetlerin mecmû'u şu idi:

1 Günlük Geride: 13-0-9: 224 zâbit 11.446 nefer 2568 hayvan 4 mitralyöz 36 top

2 " " : 20-0-4: 214 " 16.205 " 2.022 " 0 " 16 "

3 " " : 16-0-0: 153 " 11.702 " 1.191 " 0 " 0 "

Dersa'âdet'de: 42-5-8: 500 " 30.972 " 4.600 " 0 " 32 "

[Yekûn]: 91-5-21: 1091 zâbit 70.325 nefer 10.381 hayvan 4 mitralyöz 84 top

II/[109]

İkinci Kısım 9 ve 10 Teşrîn-i evvel [1]328 Kırkkilise Muhârebesi

Birinci Fasıl Muhârebenin İhzârı

a. Osmanlılar

(Kroki 5,12)

9 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Şark Ordusu'nun ta'arruzunu intâc eden ahvâl ve mü'essirât vesâ'ik-i mevcûdeye nazaran şimdilik ber-vech-i âtî telhîs ediliyor:

a. Karargâh-ı Umûmî: Başkumandan Vekîli Nazım Paşa'nın imzâsıyla Karargâh-ı Umûmî'den Şark Ordusu'na gönderilen ve yukarıki sahîfelerde görülen müte'addid emirlerde hemânde müsbet bir hesâba müstenid olmaksızın mütemâdiyen "ta'arruz" emir ve tavsiye edilmiş olduğu ma'lûmdur. Bu emirlerin mevcûd müsvedâtında Karargâh-ı Umûmî rü'esâ ve müdîrânının ale'l-usûl imzâları mevcûddur; fakat başka hiçbir kayıd bulunmadığından müşâr-ı mûmâ-ileyhimden kimlerin ne dereceye kadar bu fikre tarafdâr veya aleyhdâr bulunduğunu kesdirmek kābil değildir; esâsen şahsiyâtla uğraşmak haddimiz hâricinde olduğundan bundan sarf-ı nazarla yalnız Karargâh-ı Umûmî'nin şahsiyet-i ma'neviyyesini istihdâf edeceğiz.

Bu emirleri tesvîd ve imzâ eden zevât acaba fikirlerinde haklı olmak için ne gibi esâsâta istinâd ediyorlardı? Bu emirler elbet sû'-i niyetle verilmemişdi; hiç şübhesiz muvaffakiyyet ümîdiyle ve "Böyle olursa iyi olur, selâmet bu tarz-ı hareketdedir" gibi düşüncelerle verilmişdi. Gerçi derece-i isâbeti ve hatâsı evvelce tedkîk edilmiş olan bu emirler verilirken bizim istinâd etdiğimiz ma'lûmat-ı müsbete ve maddiyeden bir haylisi Karargâh-ı Umûmî'ce ma'lûm değildi; vakt-i hazarda hazırlanan müşâ'şa' cedvel ve parlak hesâblara nazaran seferberliğin ilk günleri belki fazla nikbîn bulunuluyor idi ve bu şâyân-ı kabûl olabilirdi; fakat seferberliğin ikinci haftası zarfında işler artık gözle görülecek ve el ile tutulacak derecede fenâlaşmağa ve evdeki hesâbın çarşıya uymadığı en basit fikirlerce bile anlaşılmağa başlamışdı ve nitekim o zaman temâs etdiğim birçok zevât

II/[110]

daha bu günlerde kat'-ı ümîd eylemeğe bile başlamışlardı. Binâ'en-'aleyh önüne ardına bakmadan verilmiş bu ta'arruz emirlerini, bi'l-hâssa teşrîn-i evvel zarfındakilerini anlamak ve haklı görmek gāyet müşkildir; bâ-husûs düşman hakkında vaz'iyyet-i hakîkiyyeden bile pek fazla mübâlağakârâne haberler alınmakda iken hâlâ ta'arruz fikrinde ısrâr edilmesi (bir fikr-i sâbit)den başka bir şey olamaz.

b. Kolordu Kumandanları: Seferberliğin ilk haftalarında Bahriye Nâzırı sıfatıyla kabinede bulunan bi'l-âhire nâzırlığı muhâfaza etmekle berâber 3. Kolordu kumandanlığını der'uhde etmiş olan Mahmud Muhtar Paşa evvelce görülen Meclis-i Vükelâ zâbıtnâmesinden anlaşıldığı üzre daha bidâyetden i'tibâren ta'arruzî hareket tarafdârı idi ve diyebiliriz ki bu fikrini kabine refiki olan Harbiye Nâzırı ve Başkumandan Vekîli Nazım Paşa'ya da ilkā eylemişdi. Bir ta'arruz hâlinde sağ cenâhda bulunan 3. Kolordu'ya mühim vezâ'if terettüb edebileceği muhtemel olduğundan anlaşıldığına nazaran bi'l-hâssa bu sebeble bu kolordunun

vakt-i hazar kumandanı olan Ferîk Yusuf Kenan Paşa ¾ Teşrîn-i evvel'de Muhtar Paşa ile tebdîl edilmişdi.

Başkumandanlık Vekâleti'nin "Kat'-ı münâsebet ve derhâl harekât-ı ta'arruziyyeye mübâşeret" hakkında verdiği emrin Şark Ordusu Kumandanlığı'nca, ihtimâl bilâ-te'emmül, aynen ta'mîmi üzerine Muhtar Paşa daha 4 Teşrîn-i evvel sa 2,30 evvelde Fırka 7'yi ileri sürmeği düşünmüş ve fakat Edirne'nin adem-i muvâfakati üzerine bundan vaz geçmişdi. Ordunun 5 minh de verdiği direktife karşı da âdetâ bir cevâb mâhiyyetinde olmak üzre, 6 Teşrîn-i evvel'de sûreti ma'lûm raporu göndermiş ve orduyu yeniden bir ta'arruz teklîfi karşusunda bırakmak ve hatta bu fikrinin kabûlünden pek ümîd-vâr olacak ki bu raporun sûretini kıta'âta da ta'mîm eyleyerek kolorduya da âdetâ bir ta'arruz hazırlığı emri i'tâ etmişdi.

Bu sûretle Muhtar Paşa mütemâdiyen "Ta'arruz" fikrini iltizâm eyliyordu. Muşârün-ileyh bu kadarla kalmamış, 1. Kolordu kumandanını da kendi fikrine imâleye teşebbüs ederek buna yazdığı bir raporda "Düşmanın tam şimâlden gelmesini az muhtemel gördüğünü, ta'arruz lâzım geldiğini" zikretmiş ve muşârün-ileyhim şifâhen de teâtî-i efkâr ederek ta'arruz fikrinde ittihâd eylemişlerdir.

Esâsen Birinci Kolordu Kumandanı Ömer Yaver Paşa da ta'arruz tarafdârı idi: Rivâyete nazaran muşârün-ileyh Dersa'âdet'den hareketi esnâsında Nazım Paşa'ya veda ederken "Canım biz sizi orada oturasınız diye mi gönderiyoruz!" tarzında bir hitâba ve paşanın ta'arruz arzusuna muhatab olmuş ve tecemmu' mıntıkasına muvâsalatında bu fikri ma'iyyet-i zâbitânına neşr ve ta'mîme çalışdığı gibi 7 Teşrîn-i evvel'de, Muhtar Paşa ile teâtî-i efkârdan sonra olacak, 4. Kolordu kumandanına da şu raporu göndermişdi: Bu raporda kolordunun vaz'iyyeti hikâye edildiğinden ve Süvâri Fırkası'nın [dün (6 minh) zevâlden sonra 20-24 tabur piyâde 3 süvâri ve bir topçu alayından mürekkeb bir düşman kuvvetinin Büyük Derbend-Hacılar-Hacıdanişmend yolunu ta'kîben kolbaşıyla Sarıtalışman'a geldiğini ve ileri kıta'âtıyla geceleyin burada bulunduğunu" bir alay

II/[111]

topçu ile bir alay süvâri ve kuvveti mechûl piyâdenin aynı zamanda Yakacık'dan Vaysal'a geldiğini, bir alay piyâde ile bir süvâri bölüğünün Ömerabbas'a teveccüh etdiğini, bir süvâri alayının Süleyman Danişmend'e gitdiğini gördüğünü] bildirdiği yazıldıkdan sonra şöylece devâm ediliyordu:

"3- Kolordunuzun bulunduğu nizâma nazaran aramızda büyük bir açıklık vardır. Bu cihetden takayyüdâtda bulunmak lâzımdır. Gerçi Nacak ve Huruşlu'da 2. Kolordu varsa da bunun ne tarzda kullanılacağı bizce ma'lûm değildir.

4- Vaz‘iyyete nazaran bizce 1. Kolordu Kırkkilise kolordusu ve kolordunuzun hey’et-i umûmiyyesiyle Kiremitli-Geredeli istikāmet-i umûmiyyesinde toplanub iki kolordu kadar tahmîn edilen düşmanın yanına düşmek sûretiyle bu dağınık vaz‘iyyetden çıkmak muvaffak addedilmekde ise de herhâlde ordu kumandanlığından emre intizâr edilmektedir.”

4. Kolordu kumandanlığı da bu rapora cevâben “Kendisinin de hem fikir olduğunu ve 1. Kolordu’nun karârına tâbi‘ olacağını” bildirmişdi. Halbuki bu kolordunun evvelce görüldüğü üzre gözü daha şimdiden geriye müteveccih idi!

Bu sûretle cebhede bulunan üç kolordu kumandanından ikisi bilerek bilmeyerek ta‘arruz fikrinde olub birisi de velev zâhiren olsun bunlara uymuş ve böylece üçü bir ta‘arruz fikri bölüğü vücûda getirmişdi. Bu husûs evvelce de görüldüğü üzre hatâ idi; mâfevkin karârına ve selâhiyyetine bu sûretle te’sîr ve tecâvüz doğru olamazdı. Bâ-husûs bu fikri mâdûna neşr ve ilka ederek “Ta‘arruz edilmemesinin kabahati ordu kumandanlığındadır” tarzında bir sû’-i te’sîre meydân vermek, Çobanoğlu Ömer Zeki Bey’in kitâbında görüldüğü üzre efkâr-ı umûmiyyede ordu karargâhı aleyhinde bir sürü dedikodular tevlîdine imkân bırakmak daha büyük bir hatâ idi.

Görünüşe nazaran ta‘arruz müdâfa‘a, ric‘at gibi karârların ne gibi ahvâl ve mü’essirât tahtında bizâtihi ittihâzı îcâb edeceği ve keyif ve arzuya göre bunlardan birisi intihâb ve tatbîk edilemeyeceği bu karargâhlarca mechûlâtdan idi! Ta‘arruzun ne gibi şartlara mütevakkıf olduğu ve ancak ne gibi husûsâtla netîceli bir ta‘arruz icrâ edilebileceği bu karargâhlarda ma‘lûm değildi!

c. Şark Ordusu Karargâhı:

Ordu kumandanı daha bidâyetden i‘tibâren Karargâh-ı Umûmî’nin muhâlifi fikirde bulunuyor ve tecemmu‘u ta Ergene’ye nakletmek istiyordu. Fakat bu husûs meskûtün-anh kaldıkdan ve bi’l-‘akis tacemmu‘un, plana nazaran daha ileriye bile nakledilmesi emredildikden sonra Şark Ordu kumandanlığı artık mücâdele-i fikriyyesinde mağlûb olmağa başlamışdı. Gerçi bundan sonra alınan müte‘addid ta‘arruz emirlerine dâ’imâ kaçamaklı cevâblar verilmişse de mes’ele bir dürlü kesdirülüb atılamamışdı. (Düşman) ilk zamanlarda pek güzel ihâta

II/[112]

edilmişdi; fakat Şark Ordusu kumandanlığı da her kangi bir vaz‘iyyetde maksada muvâfık bir karâr verebilmek için lâzım gelen esâsâta mâlikiyyetden uzak idi, vaz‘iyyeti etrâflı tedkîk ve münâkaşa ederek ortaya müdellel hesâba müstenid bir karâr çıkaramıyordu. Hakîkatde Karargâh-ı Umûmî’den farkı, (hiss-i tabî‘înin) birincisini ta‘arruza meyl etdirmeğe mukābil ikincisini müdâfa‘aya ve geride toplanmağa sevk etmiş olmasından ibâretdi. Bu

karârını ne gibi hesâbât ve esâsa tevfîkan tervîc etdiğini kendisi de bilemiyor ve binâ'en-'aleyh başkasını iknâ' ve kendi fikrine imâle edemiyordu. Aksi takdîrde bu vaz'iyyet karşusunda Karargâh-ı Umûmiyye'ye ya "Benim işime karışmayınız, beni harekâtımda serbest bırakınız, yahud emr ve kumandadan beni afv ediniz" demek gāyet basit ve en muvâfık bir sûret-i hâl olurdu. Halbuki böyle olmadı ve Şark Ordusu kumandanlığı bi'l-'akis derece derece karâr-ı umûmînin te'sîrâtından, kolordu kumandanlarının tekâlifinden müte'essir olmağa başladı. Buna en buhrânlı günlerde ber-vech-i zîr düşman vaz'iyyetini ters görmeğe başlayış, düşman hakkındaki ilk kanâ'atin bilâ-sebeb kâfî tebeddül etmeğe başlayışı da inzimâm edince netîce gāyet çabuk husûle geldi. Fi'l-hâkika 5'de başlayan düşman harekâtının 6'da büyük bir inkişâf göstermemesi bi'l-'akis Kırcaali etrâfında şedîd muhârebât ibtidâr etmesi, esâsen kendi hatâmızdan münba'is bir hâl olmakla berâber Vaysal şarkında düşman harekâtına dâ'ir bir haber alınamaması gibi husûsât Karargâh-ı Umûmî'nin ve kolordu kumandanlarının te'sîrâtına ilâve edilerek ordu kumandanlığı vaz'iyyeti 6'da ve 7 sabâhı daha güler yüzle görmeğe başladı ve bu sabâh verdiği son emirle ordunun Kırkkilise-Bostanlı hattında müdâfa'aya hazırlanması bildirilerek ta Ergene'ye kadar gidilmemiş olmakdan bir mahzûr tevellüd etmeyeceği kabûl olundu.

Ordu karargâhında bugünden hatta ta'arruz tarafdârı olanlar bile çokdu.

Evvelce görüldüğü üzre bu son karâr; son vaz'iyyete nazaran muvâfık bir karâr idi; Bunda sebât edilse idi ileride görüleceği üzre muhârebe-i kat'iyye ancak 11 ve belki de 12'de başlayacak ve yalnız 5 Bulgar fırkası 14-15 livâ= 112-120 Bulgar taburu karşusuna lâ-akall 170-49-86= lâ-akall 160.000 neferlik bir seyyâr ordu çıkacakdı!

Fakat ber-vech-i âtî sûretde Şark Ordusu kumandanlığının bu karârı çok çabuk değişdi:

Ordu karargâhı 7/8 Teşrîn-i evvel gecesini Lüleburgaz'da geçirmek ve ancak 8 sabâhı Kavaklı'ya hareket etmek niyetinde iken 7 zevâlden sonra 1, 3. kolordu kumandanları Kırkkilise telgrafhânesinden ordu kumandanını Lüleburgaz'da telgraf başına çağırdılar ve hemân harekât-ı ta'arruziyyeye başlamak ve "6 Teşrîn-i evvel'deki vaz'iyyet hakkında 3. Kolordu'nun bâ-rapor dermiyân eylemiş olduğu mülâhazâta istinâden bir cür'et-i fevka'l-'âde ile vaz'iyyetin bize pek müsâ'id olduğu kanâ'atini izhâr eyleyüb düşman kollarını serî' ve nâgihânî bir ta'arruzla [t]epelemek" teklîfinde bulundular.

II/[113]

Ordu kumandanı cevâben "Bu ta'arruzun vakitsiz olduğunu, ordunun elyevm daha seferberliğini ikmâl etmediği gibi vürûduna intizâr olunan kıta'âtın da gelmediğini, binâ'en-'aleyh şimdilik Kırkkilise'nin tertîbât-ı tedâfü'iyesine germî verilmesini, Şark Ordusu Karargâhı'nca ordunun sağ cenâhı bi'l-hâssa ehemmiyet-i mahsûsayı hâ'iz olduğundan keşfine

i‘tinâ olunmasını ve ertesi akşam Kırkkilise’ye gelineceğinden şifâhen görüşülünceye kadar teşebbüsât-ı fi‘iliyyede bulunulmamasını” bildirdi.

Lâkin bundan sonra ordu kumandanlığı bu cevâbı “Kâfî görmeyerek” ve görünüşe nazaran ihtimâl kolordular kendiliklerinden bir şey yapar, buna meydân bırakmayalım düşüncesiyle derhâl harekete karâr verdi ve karargâh erkân-ı harbiyyesini sebükbâr bir sûretde refâkatine alarak ordu kumandanı tren-i mahsûsla 7/8 nısfü’l-leyle doğru Kırkkilise’ye vardı.

Karargâh Süvâri Bölüğü (esâs harbiye bölüğü), Karargâh Muhâfız Piyâde Bölüğü (300 mevcûdlu kıymetli efrâddan mürekkeb Endâht Mektebi Esâs Bölüğü) ağırlıklar, şu‘abât-ı sâ’ire hepsi Lüleburgaz’da bırakıldı.

Ordu kumandanı ile ordu Erkân-ı Harbiyye re’îsi, Kırkkilise İstasyonu’na istikbâle gelen 3. Kolordu Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa ile birlikde Kırkkilise’ye, kolordu karargâhına gitdiler. Ordu kumandanıyla birlikde gelmiş olan zevât-ı sâ’ire (Erkân-ı Harbiyye re’îs-i sânîsi, Erkân-ı Harbiyye zâbitânı, birkaç emir zâbiti) geceyi trende, Kırkkilise İstasyonu’nda geçirdi. 8 sabâhı yine trenle hareket ederek Kavaklı’ya, 1. Kolordu karargâhı nezdine geldiler ve burada misafir-i hâl ve tavrında hoş beşle vakit geçirmeğe devâm etdiler.

Nihâyet 8 minh zevâl sıralarında Abdullah Paşa ve Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Cevad Bey Kırkkilise’den Kavaklı’ya geldiler ve otomobilden daha inerken, istikbâle gelen ordu Erkân-ı Harbiyye zâbitânına “Ta‘arruza karâr verildiğini ve emrin ihzârını” bildirdiler. Bu sûretle 9 Teşrîn-i evvel’de Osmanlı Ordusu’nun ta‘arruzu emri vâki‘ oldu ve bu bâbda zîrde görülecek emir i‘tâ olundu.

Bu karâr nereden doğdu? Kırkkilise’de bu üç zat arasında ne görüşüldü; ta‘arruz, vâk‘asına, böyle bir müşâvere netîcesinde mi takarrür etdi? Bu su’âllere şimdilik cevâb vermek kābil değildir. Bunu muşârün-ileyhimin îzâhâtı tenvîr edecekdir. Herhâlde şurası muhakkakdır ki ordu kumandanı Kırkkilise’ye ayak basdığı âna kadar ordunun düşmana Kırkkilise-Bostanlı hattında intizâr etmesi fikrinde idi; bir ta‘arruz icrâsına aleyhdârdı ve böyle müsta‘celen Kırkkilise’ye gelmesi mâdûn kumandanlarının kendiliklerinden bir hareket icrâ etmelerine meydân vermemek endîşesinden mütevelliddi.

Bu husûsun tenvîrini istikbâle bırakarak şimdilik bu bâbda mevcûd vesâ’ik ve efkârı aynen nakledelim:

a) Balkan Muhârebesi akabinde Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye’de teşekkül eden târîh-i harb kısmının müsvedâtından:

7/8 Teşrîn-i evvel [1]328 nısfü’l-leyli sıralarında Abdullah Paşa, Muhtar Paşa ve Cevad Bey arasında cereyân

eden bu müzâkerede vaz‘iyyet dûr u dirâz münâkaşa edilerek ordunun Kırkkilise’ye müstenid sağ cenâhının en tehlikeli olduğu ve Bulgarların ileri hareketlerinde kuvve-i külliyeleriyle bu cenâh üzerine yüklenerek ordunun pâyitaht ile olan muvâsalasını kat‘a çalışacakları dermiyân kılınmış ve bi’l-hâssa şimendüfer hattı üzerinde iken i‘âşe edilemeyen ordunun ileriye hareketi esnâsında açlık yüzünden dûçâr-ı felâket olacağı ve binâbirîn bidâyetde müdâfa‘a şıkkını kabûl etmek en ma‘kūl bir tedbîr olacağı kabûl edildi (bu satırlar Şark Ordusu Karargâhı harb cerîdesinden aynen me’hûzdur.)

Fakat bu esnâda Karargâh-ı Umûmî’den âtîdeki şifreli telgrafın geldiği dermiyân olunuyor. Halbuki bu şifrenin ancak 9 Teşrîn-i evvel 328 sa 10,55 evvelde Harbiye Nezareti telgrafhânesine i‘tâ edilmiş olduğu dosyanın üzerindeki kuyûd ve işâretden sûret-i kat‘iyyede müstebân olmasına göre bu noktada bir zühûl vardır; nitekim bu şifrenin Şark Ordusu evrâkı arasında bulunan aslı da 9 Teşrîn-i evvel târîhlidir. Binaen-aleyh bu telgraf herhâlde 9 Teşrîn-i evvel için 8’de verilen ta‘arruz emrinin i‘tâsından çok sonra Şark Ordusu Karargâhı’na gelmişdir.

Bu şifreli telgrafın istinâd etdiği husûsât ve vak‘a şudur:

8/9 Teşrîn-i evvel gecesi, Gümülcine menzil mevki‘i kumandanı Kolağası Şerafeddin imzâsıyla Şark Ordusu Menzil Müfettişliği’ne âtîdeki açık telgraf keşîde edilmiş ve bu telgraf her nedense harbiye merkezinden de dinlenerek kopyası alınmış ve bu kopya, telgrafhâneye verilmiş emri mûcebince, geceleyin Sarıya[e]rde ikāmetgâhında bulunan Başkumandan Vekîli Harbiye Nâzırı Nazım Paşa’ya doğruca gönderilmişdi; bu telgraf şudur:

[Kırcaali sukūt etdi. Zâbitân â’ilesi ile ahâlî hemân kâmilen Gümülcine’ye hicret ediyor. Gönderdiğimiz mühimmât, erzâk ve cebhânenin bir kısmı yollarda kaldı. Artık ordudan hiçbir cevâb alamıyoruz. Koşukavak deppoy me’mûrundan ve kā’imakāmından gelen telgraf üzerine kumandan Yaver Paşa’nın gāyet perîşân bir hâlde gelmekde olduğu haber alındı. Zâten yol mesdûd olduğundan erzâk vesâ’irenin sevki kābil değildir. Hatta hicret eden â’ile ve ahâlî istasyonlarda boş vagonlara binerek İstanbul’a gideceklerdir. Ne yolda hareket edeceğimizin beyânı. Kendim gece sâ‘at alaturka dokuza kadar Mutasarrıf Bey, Fırka Kumandan Vekîli ile vesâ’ire ile bulunuyorum. Gümülcine’nin zâbitân ve me’mûrin â’ilesi hicret etmek üzeredirler. Hat dahi bi’t-tabi‘ tehlikede olduğu ve burada hiç kuvvet olmadığı, serî‘an emre muntazırım.]

Başkumandan Vekîli bu telgrafı şu zeyl ile 9 Teşrîn-i evvel sabâhı Karargâh-ı Umûmiyye’ye göndermişdi:

[Bu telgraf aynıyla Şark ve Garb orduları kumandanlarına nakl berâber Ortaköy cihetlerine sevk olunan fırka kumandanlığına da düşmanın Gümülcine’ye doğru olan

harekâtının ta‘til-i ref‘i için harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr edilmesi hakkında kat‘iyyü’l-müfâd doğrudan doğruya emir verilmesi ehemmiyetle tavsiye olunur. Gece zevâli sa 5. Nazım.]

II/[115]

Bunun üzerine 9 sabâhı, Şark Ordusu harb cerîdesinin ber-vech-i bâlâ bahs etdiği şu şifreli telgraf Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyyesi’nce ihzâr, ve bu sırada karargâha gelen Nazım Paşa’ya imzâ etdirilerek sa 10,55 evvel’de Harbiye Nezâreti telgrafhânesine verilmişdi:

[Kırcaali’nin sukūt ve zâbitân â’ileleriyle ahâlînin kâmilen Gümülcine’ye hicrete başladıkları ve erzâk ve mühimmâtın yollarda kaldığı, yollar kapanub sevkiyât kābil olmadığı, Yaver Paşa’nın gāyet perîşân bir hâlde çekilmekde olduğu bildiriliyor. Bu telgrafın sûreti ayrıca gönderilmişdir.

Kırcaali Müfrezesi’nin vazîfesi düşman arâzisine geçerek hasım ordusunun hatt-ı ric‘atını tehdîd etmek olduğu hâlde bunu yapmak şöyle dursun bi’l-‘akis esâslı bir müdâfa‘ada bile bulunmayarak perîşân sûretde ric‘at etdiği sahîh ise fevka’l-‘âde mûcib-i mes’uliyyetdir. Karşusundaki düşman ne kadar fâ’ik olursa olsun hem ta‘arruza ve hem de müdâfa‘aya bu kadar sâlih bir arâziyi muhâfaza edemeyerek düşmana terk etmek ve perîşân sûretde çekilmek pek ziyâde şâyân-ı te’essüf görülmüşdür. Kırcaali Müfrezesi gāyet âlî ve şânlı bir vazîfe der‘uhde etmişdi. Düşmanın Gümülcine’ye kadar sarkmağa ve hattı tahrîb ile iki ordunun muvâsalasını kat‘a ve Garbî Rumeli’yi büsbütün tecrîd ile Garb Ordusu’nu her dürlü mu‘âvenetden mahrûm bir sûretde dûçâr-ı müşkilât ve felâket etmeğe ve Gümülcine Sancağı’nda iğtişâş ve katl-i‘âmm yaparak her tarafda bir herc ü merc yapmağa muvaffak olması netâyic-i vahîme tevlîd eden bu ihtimâlât-ı mü’essifeye imkân kalmamak için Şark Ordusu’nun kemâl-i şiddetle harekât-ı ta‘arruziye-i kat‘iyyeye geçmesi ve hemân bugünden aynı zamanda Kırcaali Müfrezesi’nin dahi orada hiç şübhesiz büsbütün uyuşmamış olan Osmanlı kanlarını galyana getirerek şânlı bir mukābil ta‘arruz yapması ve düşmanı geldiği yere püskürtmeğe çalışması kat‘iyyen elzemdir. Bu dâ’irede icrâât-ı mes‘ûde-i vâlâlarına sabırsızlıkla muntazırım. Garb Ordusu’na müretteb olub Muradlı’dan sevk edilmekde olan kuvvetden 6 taburun Gümülcine’de ihtiyâten alıkonulması îcâb edenlere emrolunmuşdur.]

(Nazım Paşa yalnız Fırka 11’in ta‘arruzunu emretdiği hâlde bâlâdaki emrin umûm Şark Ordusu’nun ta‘arruzunu taleb etmesi dâ’imâ ta‘arruz fikirlerinin Başkumandan Vekîli’nin şahsından ziyâde Karargâh-ı Umûmî rü’esâsı arasında yer tutmakda olduğunu bir kere daha irâ’e eder.

Esâsen Garb Ordusu’na gönderilmesi yanlış olan 6 taburun Gümülcine’de tevkîfi ise esâsen daha büyük bir hatâdır. Yaver Paşa eğer denildiği gibi bozulmuşsa bu kuvvet ne

yapacakdır? Bozulmamış, az çok kuvve-i mukavemeyi hâ'izse bu 6 taburu netîce-i kat'iyye mahallinde kullanmak daha doğru değil midir? M. N)

Şark Ordusu kumandanlığı işte bu şifrenin 8'de geldiğini iddi'â ederek 8'de vaz'iyyeti şu sûretle münâkaşa etmiş ve karâr vermişdir: (Şark Ordusu harb cerîdesinden)

[Karargâh-ı Umûmî ta'arruzu emr ve te'kîd ediyor. Gerek bu emir ve gerekse ordu hey'et-i umûmiyyesinin iş bu emre istinâden perverde edildiği efkâr-ı tecâvüzkârâne Şark Ordusu karargâhını müşkil bir vaz'iyyete ilka eylemekdedir.

II/[116]

1. Kolordu daha şimdiden düşmanla temâsda (Süloğlu'nda) düşmanın ise nihâyet 2-3 gün sonra muhtelif kollarının tahaşşüdünü bi'l-ikmâl Kırkkilise-Yenice mevzi'-i müdâfa'asına ta'arruzu kaviyyen muhtemeldir.

Buna karşı Osmanlı Ordusu henüz seferberliğini ikmâl etmeden fazlaca ileriye atılmış bir hâldedir. Bu vaz'iyyetde ise hiçbir şey yapmadan eli bağlı bekleyerek düşmanın istediği gibi ittihâz-ı tertîbât etmesine intizâr etmek elîm bir hâldir.

Düşman hakkında alınan haberlere göre bir fırkasının Kırcaali'de, iki fırkasının Edirne karşusunda bulunduğuna nazaran Trakya'ya tahsîs etdiği 8 fırkadan beşinin Kırkkilise ile Edirne arasında ve henüz dağınık olarak ileri yürüyüşde bulunduklarına hükm edilebilir.

Şu ânda Şark Ordusu'nun Edirne seyyâr kuvveti ile berâber kuvveti 120.000 neferdir. Başkumandanlık'dan ânîden emrolunan ta'arruz er geç îfâ edilecekse bunun için bi't-tabi' en münâsib zamanın intihâbı îcâb eder. Halbuki Kırkkilise'nin şimâlinden Tunca'ya ve garbına kadar dağılmış olan düşman kuvvetlerinin kâmilen toplanarak şark cihetine inmelerine meydân verildiği takdîrde bu def'a Kal'a hurûcundan dahi istifâde edilemeyerek bütün beş fırkanın Şark Ordusu'nu müşkil vaz'iyyetde bulunduracağı derkârdır.

Şurası da şâyân-ı dikkatdir ki bidâyetden beri emredildiği hâlde tahkîmât nâmına ortada yalnız 3. Kolordu'nun hatt-ı müdâfa'asından başka bir şey yokdur. Bu hâl ise bi't-tabi' orduya teblîğ edilen fikr-i ta'arruziyeden inbi'âs eylemişdir.

İ'âşede pek müşkil devâm ediyor.

Karargâh-ı Umûmî'nin bidâyetden beri verdiği ta'arruz emirleri te'hîr edilerek 6 gün kazanılabildiyse de bunun daha ziyâde temdîdi ve bâ-husûs son gelen emirdeki kat'iyyetle buna inzimâm eden ordunun ahvâl-i rûhiyyesi hasebiyle ihtiyâr olunacak tedâfü'î muhârebenin hüdâ ne gerde adem-i muvaffakiyyetle netîcelenmesi hâlinde sebeb-i mağlûbiyyet olarak ordunun verilen evâmiri icrâ etmemiş olması gösterileceği gibi ve her ne sûretle olursa olsun ileri harekete bir iki gün sonra kıyâm olunduğu takdîrde Bulgar kuvvetlerinin ikmâl-i tahaşşüdüne binâ'en muvaffakiyyet ihtimâlinin pek ziyâde azalacağı ve binâ'en-'aleyh şimdiden ilerlenerek

düşmanın müteferrik kuvvetlerine ayrı ayrı birer darbe urulması ve bu sûretle tahaşşüd mıntıkasının ileri sürülmesinden dolayı mevcûd mahzûrun dahi izâlesine çâre-sâz olunması lâzımdır.]

Erkân-ı Harbiyye'nin bu tasavvurâtını Abdullah Paşa'da kabûl eylemiş ve bunun üzerine [derhâl ileriye hareket ederek hasmın nerede tesâdüf edilirse oradan tard ve tenkîline] karâr verilmişdir.

Karargâh treni 8 sabâhı yalnız olarak Kavaklı'ya gelmiş karargâh erkânı oradaki 1. Kolordu karargâhına misafir olmuşdur. Öğleden biraz sonra Abdullah Paşa Cevad Bey'le berâber otomobil ile Kavaklı'ya gelmiş ve ta'arruza karâr verildiğini Erkân-ı Harbiyye'ye söyleyerek derhâl âtîdeki evâmir ihzâr ve ta'mîm edilmişdir."

II/[117]

Târîh-i harb kısmı müsvedâtından bu bahse â'id olan satırlar burada hitâm buluyor. Şark Ordusu Karargâhı'nın harb cerîdesi makāmında olmak üzre Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Mîralay Cevad Bey'in imzâsıyla ba'de'l-harb târîh-i harb kısmına tevdî' edilen rapordan muktebes satırlar şâyân-ı tedkîkdir: Müdâfa'anın kabûl edildiği hakkındaki ilk satırlar pek güzeldir. Fakat bunun hulâsası, bi'l-hâssa bunların Karargâh-ı Umûmî'den geldiği zikredilen son ta'arruz emrine istinâd etdirilmesi hatâlı ve hakîkate gayr-i muvâfıkdır, bir kere bu telgraf evvelce görüldüğü üzre Şark Ordusu'nun eline ancak ta'arruz emirlerinin i'tâsından ve hatta ta'arruzun mübâşeretinden sonra gelmişdir.

Sânîyen bu satırlara sevk ve idâre nâmına görülen mülâhazâta mukābil ber-vech-i âtî serd-i mütâla'ât olunabilir.

1- Şark Ordusu kumandanlığı, uzakdan kumanda etmeğe çalışan Karargâh-ı Umûmî'nin emirlerine teba'iyyet mecbûriyyet-i ma'neviyyesinde değildir.

2- Ordunun efkâr-ı tecâvüzkârâne perverde etmesi pek güzeldir; fakat sadece, bir ta'arruz karârını vermeğe asla kifâyet etmez. Bu cereyânın hüsn-i idâresi kumandanlığın vazîfesidir.

3- Osmanlı Ordusu'nun seferberliğini ikmâl etmeden fazlaca ileriye atılmış olması, yine hatâdır. Bu hatânın daha büyük bir hatâ ile tevsî'i değil, tashîhi îcâb eder.

4- Eli bağlı intizâr lüzûmu müdâfa'anın gayr-i kābil-i ictinâb mahzûrudur. Bâ-husûs atâlet-i mutlakāda kalmağa lüzûm yokdur ve bu doğru değildir. İleriye kuvvetli setr müfrezeleri sürerek hem keşif, hem de düşmanı te'hîr lâzımdı ve kābildi.

5- Düşman hakkındaki fikr-i umûmî, rapor velev harbden sonra yazılmış olsun, evvelce görüldüğü üzre hakîkatde iyi idi. Fakat beş fırkasının Edirne ile Kırkkilise arasında

dağınık bulunduğuna hükm edecek elde bir delîl yokdu. Bâ-husûs (dağınık) ne demekdir? Bir ordu sırf harb nizâmında yürümez ya!

6- Tahkîmât emrinin îfâ edilmemesi sevk ve idâre hatâsıdır: Verilen emri yapdırmak mâfevkin vazîfesidir.

7- İ‘âşe buhrânı ta‘arruzdan ziyâde müdâfa‘ayı istilzâm eder.

8- Müdâfa‘a muhârebesi adem-i muvaffakiyyetle netîcelenirse ordunun ta‘arruz emrini icrâ etmemiş olması tarzında mes’ûl edileceğini düşünmek muvâfık olmasa gerekdir: Ta‘arruzda muvaffak olunmazsa “Ne yapalım siz emir verdiniz” mi denecek ve bu söz ta‘arruzun adem-i muvaffakiyyete müncer olmasının mes’uliyetini mi tahfîf edecek?

9- Bir ordu ta‘arruzu dâ’imâ göz önünde tutar ve bunu en müsâ‘id vakitde yapar. Fakat acaba Şark Ordusu’nun ta‘arruza kalkması için en muvâfık zaman 9 Teşrîn-i evvel midir? Bu bâbda en ziyâde düşmanın müteferrik olmasına istinâd edilmiş gibi görünüyor. Halbuki Kırkkilise-Edirne sâhası iki günlük bir yürüyüşdür,

II/[118]

muhârebe bir cenâhda olsa nihâyet ertesi gün tekmîl kuvvetin yetişmesi kābil olduğu gibi muhârebe merkezde oluyorsa aynı gün zarfında bütün kuvvetin meydân-ı muhârebeye vusûlü mümkündür. Bâ-husûs bu ta‘arruz geç kalırsa beş Bulgar fırkasının da şarka dönerek Edirne te’sîrinden kurtulması gayr-i kābil-i tefehhümdür. Halbuki bu takdîrde arkasını Kal‘a’ya dönecek olan düşmanın bu vaz‘iyyetden daha ziyâde te’sîr olması tabî‘îdir.

Binâ’en-‘aleyh bu mülâhazât ittihâz olunan ta‘arruz karârını fenn-i vaz‘iyyet nâmına da tasvîb etdiremez.

2) Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa hazretleri de bu vak‘ayı (hâtırât)ında ber-vech-i âtî hikâye ediyorlar: “…Ben ve Erkân-ı Harbiyye re’îsim 3. Kolordu kumandanıyla yakından müzâkere etmek üzre Kırkkilise’ye hareket ederek Mahmud Muhtar Paşa ile buluşmuşduk. Muşârün-ileyh 1. Kolordu kumandanı ile de görüşdüğünü ve ânın da sûret-i kat‘iyyede vaz‘iyyetin müsâ‘adesinden bi’l-istifâde ta‘arruz fikir ve mütâla‘asında bulunduğu beyân ve bununla istihsâl edilecek netâyic-i müfîdeyi dermiyân eylemeğe başlamışdı. Cevâben tarafımızdan bast ve temhîr olunan mütâla‘ât hulâsaten şudur:

[Fi’l-hâkika vaz‘iyyet gayr-i müsâ‘id değildir. Düşmanın şimdiye kadar 3 fırka kadar bir kuvvetinin Tunca şarkında bulunduğuna dâ’ir haber alındı. Bir dördüncü fırkasının da Tunca şarkına geçebilmesine ihtimâl veriliyor. Bütün bu kuvveti şimdilik 45 km’lik bir cebhe üzerinde veya husûsî Kal‘a’nın te’sîrât-ı müşterekesine nâ’il olacak sol cenâhımız karşusunda bulunuyor. Fakat bundan yine istifâde edebilecek bir hâlde değiliz. Buna karşı ordumuzun henüz dört kolordusu bile tekmîl mürettebâtı ile matlûbumuz olan hatda tahaşşüd edememişdir.

Bu kolordulara müretteb redif [ve] redif fırkalarının daha gelmediğini bir tarafa bırakalım. Efrâd-ı ikmâliyesini vakt u zamanıyla alamayan ve bu sûretle fırkaları mevcûdu 4-5 bin râddesinde olmak dolayısıyla kuvve-i umûmiyyesi 13.000'i geçmeyen ve topçu cebhânesi henüz Dersa'âdet'den vürûd etmeyen 2. Kolordu ancak yarın Kavaklı civârına gelebilecekdir.

Hele ahvâl-i havâiyye sebebiyle yollar değil toplarla yüklü arabaların, hatta boş arabaların bile hareketine o kadar müsâ'id değildir. Ordu kuvve-i umûmiyyesi i'tibâriyle bu sebeblerden ötürü tamâmıyla fâ'ik ve hâkim bir mevcûd ve vaz'iyyetde sayılamaz. Tasavvur edildiği gibi eldeki mevcûdla teşebbüsât-ı ta'arruziyyeye kıyâm bütün netâyic-i muvaffakiyyeti tâli'e bağlamak demek olur. Halbuki bu harbin akibeti Şark Mes'elesi üzerine tamâmıyla mü'essirdir. Bu mes'elenin düğümünü çözdürmemek için pek ziyâde ihtiyâtlı davranmak lâzımdır. Buna binâ'en kabûl edeceğimiz bir muhârebenin akibetinden tekmîl şerâ'iti ile be-heme-hâl emin olmadıkça sırf cür'et ile hareket netâyic-i mü'essife tevlîd edebilir.

Fikrimce ordu bugün kendisine tahkîm, müdâfa'a için verilmiş olan hattı dört kolordusuyla tamâmıyla tutsa dahi gāyet müsâ'id-i esbâb müstesnâ olduğu hâlde harekât-ı ta'arruziyyeye kıyâmdan sarf-ı nazar etmek

II/[119]

îcâb edecekdir. Zîrâ ordunun ta'lîm ve terbiyesi kıymet ve teşkîlât-ı askeriyyesi yeniden harekât-ı ta'arruziyyeye kıyâma müsâ'id değildir. Şimendüfer hattı üzerinde bulunduğu hâlde i'âşesini yoluna koyamadığımız bu ordu gālib olsa bile ileriye gidildiği hâlde açlık yüzünden bi'l-âhire dûçâr-ı felâket olur. Onun için evvel emirde hazırlanacak mevzi'-i müdâfa'ada düşmanı karşılamak ve müsâ'id ahvâl ve şerâ'ite intizâren bidâyet-i emirde müdâfa'a şıkkını kabûl eylemek en ma'kūl bir tedbîrdir, karâr-ı kat'îmiz de budur.]

Bu merkezde devâm eden mükâlemât-ı husûsiyyenin netîcesi olarak 3" kolordu kumandanının iknâ' ve imâle edildiği tahmîn olunabilirdi.

7-8 Teşrîn-i evvel gecesi Kırkkilise'de geçirilmişdi.

Ayın 8. günü Kavaklı karargâhına avdet edildi. Bugün düşman hakkında alınan ma'lûmât ile ordunun vaz'iyyet ve kuvve-i umûmiyyesi âtîde görülür.

Şimdiye kadar büyük Karargâh-ı Umûmî'den ta'arruz hakkında vârid olan emirlere zamimeten Yanbolu istikāmet-i umûmiyyesinde hemân harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr olunmasını âmir beşinci bir telgraf daha vürûd etmişdi. Daha sonra Kırcaali'nin sukūtuna dâ'ir de mahallinden bir telgraf geldi. Gerek büyük Karargâh-ı Umûmî'den ve gerek Kırcaali'den gelen ma'lûmât ve tafsîlât ordu karargâhının mûcib-i hayret ve te'essüfü olmuşdu. Büyük Karargâh-ı Umûmî bir ta'arruz husûsunu bir kat'iyyet-i ifâde ile emrediyordu. Şu şerâ'it karşusunda ordu karargâhı orduyu sevk ve idâre husûsundaki nokta-i nazarını muhâfazaya

çalışdı. Fakat karargâha gelen 1. Kolordu Kumandanı Yaver Paşa tarafından [Ordu birçok def‘a ta‘arruz emirleri alıyor. Vaz‘iyyet gāyet müsâ‘id iken kımıldanmak istenilmiyor. Müdâfa‘aya ilzâm olunuyor. Bu hakîkatden haberdâr olan zâbitân da bir tarafdan sızlanıyor, diğer cihetden ileride birçok Müslüman köyleri cayır cayır yanıyor. Muhâcirin-i İslâmiyye perîşân bir hâlde dönüyor. Dönemeyenlerde düşman ayağı altında çiğneniyor. Bütün bu fecâyi‘ efrâd ve zâbitân kuvve-i ma‘neviyyesini mahv etmekdedir…. Elh) gibi sözlerle hissiyât ile oynandığını nezdime gelen Cevad Bey ber-lisân sûzişle ifâde eylemişdi. Bu hâl ordu karargâhını şimdiye kadar ta‘arruza sevk ve imâle için mü’essir olan avâmla yakından mü’essir bir zamime teşkîl eylemişdi.

Bâlânın ta‘arruz emirleri yek-diğerini ta‘kîb ediyor. Mâdûn kumandanlar bütün rûhuyla ta‘arruz istiyor. Bu husûs da mâdûnlarının te’sîrâtına kapıldıkları gibi ordu karargâhını da hissiyâtına imâle ediyor. İşte bu vaz‘iyyetin netîcesi olarak müdâfa‘a azmî [t]ezelzül olmağa başlamışdı. Bâ-husûs Karargâh-ı Umûmî’nin Şark Ordusu icrââtına esâs olması lâzım gelen evâmir-i mü’ekkedesi, ordunun ahvâli hakkında verilen cevâblara havâle-i sem‘i i‘tibâr edilmemesi iş bu ta‘arruz emirlerinin Şark Ordusu’nca gayr-i ma‘lûm bir takım esbâba mübtenî olduğu fikrini veriyordu. Son emir ise Kırcaali’nin sukūtundan sonra düşmanın iltisak hattına inmesine meydân vermemek ve Garb Ordusu karşusundaki düşman kuvvetini celb ederek mezkûr

II/[120]

ordunun ric‘atını teshîl etmek için Şark Ordusu’nun ta‘arruzunda son derece ısrâr etdiğini gösteriyordu. Fi’l-hâkika bu maksadla Şark Ordusu’nun harekât-ı ta‘arruziyyeye geçmesi arzu olunduğu daha sonra vârid olan bir telgraf da te’yîd etmişdi ki şudur: (Bâlâya mezkûr şifreli telgraf sûreti)

Şark Ordusu’nun ne gibi müdâhalât ve te’sîrât altında harekât-ı ta‘arruziyyeye kalkdığını şimdiye kadar olan mesrûdât lâyıkıyla anlatır sanırız.

8 Teşrîn-i evvel’de Cereyân-ı Ahvâl

Hulâsaten ber-vech-i âtîdir:

“1- Sarıtalışman’da ilerleyen kuvveti mechûl bir düşman kolu Seymen Harâbe’ye ilerlemişdir. Süloğlu Çiftliği’ne kadar gönderdiği bir tabur fırka tarafından çekilmeğe mecbûr edilmişdir.

2- Karahamza istikāmetinde hiçbir düşman kolu ormanı cenûba doğru geçmemişdir.

7[3]- 6 minhde Hacıdanişmend civârında bulunduğu istihbâr edilen düşman kolordusundan bir fırka ile 3 süvâri alayının Sarıtalışman ve Hacıdanişmend’de kaldığı ve üç piyâde alayıyla 12 top ve mitralyöz bölüğünden, bir fırka köprücü müfrezesinden mürekkeb bir

kolun Hacıdanişmend'in şimâl-i garbîsinde kâ'in Küçükönlü'den Boyunlu'ya ilerlediği ve bi'l-âhire bu kolu 3-4 süvâri alayının ta'kîb eylediği ve Demirköy'den Hanlıyenice üzerine tahmînen bir fırka kadar kuvvetinin geldiği ve sa 11 evvel'de bazı piyâde kıta'âtının Ortakçı'nın 2 km şimâline kadar ilerleyib bir alay piyâdesinin de şarka, Açalı'ya doğru yürüdüğü Hafif Livâ'dan bildirilmişdir.

4- Hafif Livâ'ya mensûb Mülâzım Mehmed Efendi keşif kolu düşmandan bir neferle cebhâne yüklü iki hayvan ve bir binek esîr etmişdir. Merkum Yanbolu Fırkası'na mensûb Y 29'dan olduğu ve Lehne Paşa istikāmetinde ilerleyen piyâde kolunda Fırka 8 Y 32 bulunduğu anlaşılmışdır.

5- Fırka yorgun bir hâlde bulunduğundan Kocahazar-Mevsuç civârında iki gün mola verecekmiş.

6- Kırcaali bugün Bulgarların eline düşmüş ve oradaki kolordu dağılarak perîşân bir hâlde ric'at etmişdir. Düşman civâr kurâ ve kasabatı kâmilen ihrâk ve tahrîb etmekdedir.

Vaz'iyyet hakkında mütâla'ât:

İş bu ma'lûmât hakkında şimdiye kadar meşkûk olan vaz'iyyet tamâmıyla değilse de oldukça meydâna çıkmışdı. Düşmanın üç fırkasının Seymen-Hacıdanişmend, Açalı-Lehne Paşa, Ortakçı-Hanlıyenice istikāmetlerinde ilerlemekde olduğu ve pîşdârlarıyla Seymen, Açalı, Ortakçı mevki'lerine muvâsalat eylediği tahakkuk etmişdir. Bir dördüncü kolunun Vaysal-Çeşmeköy istikāmetinde ilerlemesi de ağleb-i ihtimâl idi. Sûret-i kat'iyyede Tunca'yı geçeceğine ihtimâl verilen diğer bir fırka ile düşman kuvveti 5 fırka kadar tahmîn edilmekde olub bir altıncı fırkanın daha zuhûruna o kadar ihtimâl verilmemekde idi. Herhâlde Gaibler üzerinden Erikler'e

II/[121]

inecek bir kolun daha vücûduna ihtimâl verilmekde ise de ma'lûmât-ı me'hûzeye nazaran bunun bir livâ olması daha muhtemeldi. Şu son ma'lûmât Erikler'in daha şarkında düşman kuvâ-yı muntazamasının ilerleyemeyeceği fikrini vermişdi. Aldığımız ma'lûmât tedkîk olunursa süvâri fırkamızın düşman sol cenâh fırkalarına dâ'ir keşif yapamadığı anlaşılır. Binâ'en-'aleyh düşman kuvâ-yı asliyesi de cihet-i garbide Kırkkilise-Bostanlı hattında müdâfa'a için toplanmakda olan Şark Ordusu'nun bugünkü vaz'iyyete nazaran merkez ve sol cenâhı ilerisinde bulunuyor demekdi. Arada ancak bir günlük yürüyüş mesâfesi bulunduğundan bugün akşam değilse bile yarın tarafeynin temâsı ve bir muhârebe başlaması muhakkak idi."

Abdullah Paşa hazretlerinin bu bâbdaki beyânâtı burada hitâm buluyor. Muhtar Paşa ile vâki' olan münâkaşa sevk ve idârede bir derece tereddüd-âmiz bir rûh hüküm-fermâ olduğunu az çok göstermekde olmakla berâber müdâfa'a karârı hey'et-i umûmiyyesiyle şâyân-

ı kabûldür. Fakat ta‘arruz karârını ittihâza âmil olduğu zikredilen esâsât şu sûretle kābil-i münâkaşadır:

1- Mâdûn kumandanların, kendi mâdûnlarının te’sîrâtına kapılarak ta‘arruz teklîfinde bulundukları dermiyân olunurken ordu kumandanı da kendi mâdûnlarından müte’essir oluyor.

2- Yanbolu istikāmetinde ta‘arruz hakkında evvelce görülen emirlerden başka bir emir yokdur.

3- Kırcaali mes’elesi üzerine gelen emrin ancak bi’l-âhire vâsıl olduğu te’yîd ediyor.

4- 8’de düşman hakkında Süvâri Fırkası’ndan geldiği zikredilen ma‘lûmât-ı hakîkatde Süvâri Fırkası’nın 8 akşamı gönderdiği rapordan müstahrecdir. Nitekim bu raporda bugün sa 11 evvele â’id vakāyi‘den bahs edilmesi de bunu mü’eyyiddir. Bu rapor ise bugün gelmiş olsa bile herhâlde gece gelebilirdi. Ve zevâlde ittihâz edilen ta‘arruz karârına mü’essir olamazdı.

3) Çobanoğlu Ömer Zeki Bey’in Şark Ordusu’nun Hezîmeti nâm eserinden:

“7 Teşrîn-i evvel’de alınan ma‘lûmât üzerine 1. Kolordu kumandanı ve Erkân-ı Harbiyyesi, 3. Kolordu ile anlaşmak ve bir karâr vermek üzre Kırkkilise’ye azîmet etdi. Sebebi şudur: Bu günlere kadar düşmana en yakın olan 3. Kolordu ahvâle en vâkıf görünüyor ve haberler orada toplanıyordu. Birinci Kolordu Telgraf Müfrezesi’nin fa‘âliyyetiyle fırkalar ve Kırkkilise arasında telefon, süvâri ve 4. Kolordu Babaeski’deki 2. Kolordu ile de telgraf muhâberâtı te’sîs olunmuş ve keşfe giden zâbitânın getirdiği ma‘lûmât ile vaz‘iyyet genişlemiş olduğundan tedrîcen ilk hatdaki kuvvetlerin idâre-i fikriyesi kendiliğinden 1. Kolordu’ya yüklenmiş bulunuyordu. Hergün değişen ta‘arruz ve müdâfa‘a karârları ise ciddî olarak hiçbir şeye başlamağa müsâ‘ade etmediğinden ziyâdesiyle sıkışmış olan bu vaz‘iyyete karşı kat‘î bir karâr ittihâzıyla ona tevfîk-i hareket etmek mecbûriyyeti kendini göstermişdi.

II/[122]

Ordu karargâhı Lüleburgaz’da hiçbir tarafdan haber alamayarak kim bilir ne gibi endîşe ve münâkaşalar içinde idi. Denilebilir ki bu hâl kolorduların ordu karargâhından nâ-ümîd olarak kendi başlarının çâresine bakmaları lâzım demekdi; buna sâ’ik olan esbâb da vardı. Ezcümle İstanbul’dan en sonra hareket eden Prens Aziz Paşa, istasyonda Başkumandan Nazım Paşa merhûmun kendisiyle [bu adamlar ne duruyorlar? Hâlâ hudûdu geçmediler. Biz onları oturmak için mü gönderdik. Devlet yüz senedir yapmadığı bir şeyi yapdı] diye haber göndermiş ve bu haber ilk mülâkatda Aziz Paşa tarafından kolordu kumandanına ma‘iyyeti muvâcehesinde teblîğ edilmişdi. Aynı gece Kırkkilise’de Muhtar Paşa’dan kendi hatt-ı destleriyle ve kırmızı mürekkeble yazılmış bir mektûb geldi, bunda vaz‘iyyetin münâkaşası ve ordu karargâhının bir menba‘-ı ecnebiyeden vâki‘ olan istihbârâtına rağmen düşmanın tam şimâlden gelmesi az

muhtemel olduğu, ve ta‘arruzî bir hareketin lüzûm-ı icrâsı iltizâm olunmakda idi. Bu kâğıdın bir sûreti ordu kumandanlığına dahi verilmiş olduğu zikr olunuyordu.

Telgrafla 4. Kolordu’nun mütâla‘ası soruldu. 1. Kolordu’nun re’y ve fikriyle âmil olacağını bildirdi. 1. Kolordu dâ’ire-i mütâla‘âtında orduyu o kadar dağınık ve tecemmu‘ mıntıkasını o kadar vasi‘ bulmakda idi ki Petra’ya kadar ileri müfrezeleriyle sokulmuş olan bir düşmana karşı bu vaz‘iyyetin tashîhi ancak kolordulara verilecek yürüyüş istikāmetleriyle mütevâziyen hareket ederek bir meydân-ı muhârebede toplamağı yegâne çâre olarak görmekde idi. Hepsi de ta‘arruzu intâc eden bu muhtelif kanâ‘atlerle Kırkkilise’ye gidildi. Orada 3 ve 1. Kolordu kumandanları telgrafhâneden Lüleburgaz’daki ordu kumandanını da‘vet ederek muhâbere etdiler ve bi’n-netîce ta‘arruza karâr verdiklerini ve ordunun başına teşrîfini taleb eylediler. Ordu kumandanı da trenle hareket edeceğini ve kendisi gelmezden akdem hareket-i ta‘arruziyyeye geçilmemesini ricâ etdi. Bunun üzerine 1. Kolordu erkânı Kavaklı’ya geldiler.

Yağmur devâm ediyordu, gece böylece geçirilerek sabâh oldu, erkenden otomobil ile Kırkkilise’ye gidildi. Orada ordu kumandanıyla Erkân-ı Harbiyye hey’etine mensûb en mühim sîmâlar ve 1 ve 3. Ko. kumandanı ve erkân-ı harbiyyeleri toplanmışdı.

Kumandanlar müzâkere ederken erkân-ı harbler münâkaşa ediyorlar, hiç birisi ta‘arruz fikrine muhâlefet etmiyordu….zevâle doğru Şark Ordusu Karargâhı Kavaklı’ya geldiler. Karargâhı 1. Ko. karargâhında te’sîs etdiler. Bir de Erkân-ı Harbiyye Mektebi’nde Erkân-ı Harbiyye Mektebi Ta‘biye Mu‘allimi olduğu bi’l-âhire anlaşılan Alman Kā’imakāmı Lösevik vardı. Gerek 1. Kolordu kumandanı ve gerekse Şark Ordusu kumandanı Kırkkilise’den avdet buyurdular ve ta‘arruz emrinin derhâl yazılmasını Erkân-ı Harbiyye’ye emretdiler.

Uzun münâkaşalardan sonra geç vakit bir emir ve bir beyânnâme çıkdı. Her iki karargâhın bir arada bulunması birçok gürültü vücûda getiriyor ve herkes işinden ziyâde nâtıkasıyla ihrâz-ı meziyyete çalışıyordu…..Bu meşhûr emir şöyle kaleme geçmişdir:

II/[123]

Ta‘arruza karâr verilince Lösevik 1. Kolordu karargâhında Erkân-ı Harbiyye Mektebi’nden olan mülhak efendilerin çadırlarında biraz yalnızca çalışmak ister, çadırı tahliye ederler. Bir çâr-yek kadar meşgūliyetden sonra Erkân-ı Harbiyye re’îsine tahsîs olunan 1. Kolordu Erkân-ı Harbiyye re’îsi çadırında ordu Erkân-ı Harbiyye re’îsi, harekât-ı askeriyye şu‘be müdîri ve re’îs mu‘âvini ve Lösevikler bulunarak arada bir de Almanca yazılmış varakaya atf-ı dikkat olunarak yarım sâ‘atlik ikdâm ile ordu emri müsveddesi kaleme alınır ve bu müsvedde ordu kumandanının emir ve tasvîbine arz olunur.

Emri imzâdan sonra ordu kumandanı Paşa hazretleri, paşa birâderleri olan Yaver Paşa hazretlerine bugünün hakîkî kumandanlık şerefi kendilerine â'id olduğunu söylerler. Herkes şen ve şâdân; ertesi güne â'id ihtimâlât üzerine rast geldiğiyle çene yarışına girişirler.

Abdullah Paşa hazretleri çadırlarının önünde emri imzâ etmişdir. Bu esnâda kendileri kaputlu, elleri arkalarında ve gözleri Poluz cihetine müteveccih bulunuyordu….."

Bu satırlarda muhâlif-i hakîkat bir hayli mevâd bulunduğunu zannediyorum. Bâ-husûs 8 sabâhı 1. Ko. kumandanlığının Kırkkilise'ye gitdiği ve orada bir nev'-i meclis-i harb in'ikad etdiği hakkında başka yerde bir ma'lûmâta tesâdüf etmedim.

Hele Lösevik'in emri tesvîd etdiğinin îmâ edilmek istenilmesini hiç kabûl edemiyorum, mûmâ-ileyhin ne kadar istiskâle uğradığını evvelce bi'l-münâsib hikâye etmişdim. Ma'a-mâ-fîh orduda genç zâbitândan bazılarının kumandanlar, mâfevk hakkında ne gibi fikirler beslediğine bir misâl olması hasebiyle bu satırların ehemmiyet-i mahsûsası olduğu gibi şimdiye kadar hiçbir tarafdan kimsenin tekzîbine uğramaması da şâyân-ı dikkatdir.

14 Mahmud Muhtar Paşa'nın Ruznâme-i Harb nâm eserinden:

Muhtar Paşa bu kitâbında daha bidâyetden i'tibâren ta'arruz fikrinde bulunduğundan hiç bahs etmiyor; 6 Teşrîn-i evvel'de orduya yazılan ve kolorduya ta'mîm edilen rapor dahi mezkûr değil. Bi'l-'akis seferberlik, idâre ve i'âşe müşkilât ve nevâkısını zikrederek âdetâ ümîdsiz gibi görünüyor. Mevzû' bahs olan husûsa müte'allik ise yalnız şu satırlar var:

"Hatta 6 Teşrîn-i evvel'de Birinci Kolordu Kumandanı Yaver Paşa Kırkkilise'ye benimle görüşmek üzre gelmişdi. Muşârün-ileyh düşmanın bî-muhâbâ derin kollarla fenâ yollar üzerinde ancak 50 tabur kadar bir kuvvetle ilerlemesine mukābil sür'atle davranılabilse bir mühim darbe indirmek kābil olacağını ümîd etdiğini beyân etdi ve ordu kumandanı Abdullah Paşa'nın telgraf başına gelmesi için tarafımızdan ricâ olunarak bu bâbda muşârün-ileyh ile müdâvele-i efkâr edildi.

Kumandan Paşa havâyı müsâ'id görmediğinden ve ordu henüz dağınık bulunduğundan bahisle şimdilik ta'arruz kābil olamayacağını bildirdi. Hakîkaten de gece yağmur geldi ve yolları batak hâle getirdi. Ferdâsı

II/[124]

günü Abdullah Paşa Kırkkilise'ye geldi ve o gece kaldı. Vaz'iyyet hakkındaki müzâkerâtımız netîcesinde şu aralık ta'arruza kıyâm etmek muvâfık olamayacağı takarrür etdi. Abdullah Paşa 8 Teşrîn-i evvel[de] Yenice'ye Birinci Kolordu karargâhına gitdi. O esnâda Müstakil Süvâri Fırkası'nın bir raporu vürûd etdi: (Bugün gelemeyecek olan 8 minh akşam raporu)….

Akşam sa 7'de Karakoç ilerisindeki müdâfa'a hattımızdan avdet etdiğim esnâda ordu kumandanından umûmî ta'arruz emri geldi…"

Bu mes'eleye dâ'ir şimdilik bende mevcûd olan fıkarât ve hikâyât bâlâya nakledilenlerden ibâretdir. Bunlara nazaran görülüyor ki kabahati kimse üzerine almıyor ve bu ta'arruz karârının nereden ve ne sûretle tulû' etdiği henüz mübhem kalıyor!

*

* *

Şark Ordusu Kumandanlığı'nın 9 Teşrîn-i evvel için verdiği evâmir şunlardır: (Kroki 17)

Kavaklı'dan

8 Teşrîn-i evvel [1328] sa 4 sonra

9 Teşrîn-i evvel için Ordu Emri[1088]

1- Üç fırka kadar tahmîn olunan düşman kuvvetinin takrîben Süloğlu Çiftliği-Kayapa (Pravadi cenûbunda) hattının gerisinde bulunduğu anlaşılmışdır. Erikler civârında düşman süvârisi görülmüşdür. Bunun gerisinde Devletliağaç civârında kuvveti mechûl piyâdesi bulunduğu haber alınmışdır. Tunca'nın garbında Finle civârında bir düşman kuvvetinin bulunduğu ma'lûm olub bunun Tunca'nın şarkına geçmiş olması muhtemeldir.

2- Bi-tevfîk-i Te'âlâ ordumuz yarın düşmana ta'arruz edecekdir.

3- 3. Kolordu Yedinci Fırkası'nı Erikler istikāmetine sevk ve ordunun sağ cenâhını Devletliağaç istikāmetine karşı setr edecekdir. O cihetden düşman zuhûr etmezse bu fırkanın dahi muhârebeye iştirâkî te'mîn edilecekdir. Kolordu diğer fırkalarıyla Raklıca-Petra-Eski Poloz-H[Ç]eşmeköy üzerinden Taşlımüsellim istikāmetinde hareket eyleyecek ve düşmanın sol cenâhını ihatâ edecekdir.

4- 2. Kolordu Kavaklı-Koyungavur üzerinden Kiremitli-Seymen istikāmetine hareket edecekdir.

5- 1. Kolordu bir fırkasıyla Yenice-Geredeli-Süloğlu Çiftliği ve diğer fırkasıyla Tokucak-Akardere Harâbesi-Gevgili-Geçkinli istikāmetlerinde hareket edecekdir.

6- Dördüncü Kolordu bir fırkasıyla Bostanlı Harâbe-Kocahazar-Mevsuç üzerinden Çiftlik (Geçkinli garbına) diğer fırkasıyla dahi Hasköy-Gaibler üzerinden yine mezkûr Çiftlik istikāmetine hareket edecekdir.

II/[125]

7- Süvâri Fırkası Dördüncü Kolordu'nun sol cenâhında ve iş bu kolordunun emr-i tahtında muhârebeye iştirâk edecekdir.

[1088] Bu ordu emri ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-66-67-68'de de aynen kayıtlıdır.

8- Edirne Kal‘ası’nda bulunan bi’l-umûm nizâmiye kıta‘âtı ile bir redif fırkası ve 11. Nizâmiye Fırkası mevki‘-i müstahkem kumandanı Şükrü Paşa’nın taht-ı kumandasında olarak düşmanın Tunca şarkında bulunan kuvvetlerinin yan ve gerilerine ta‘arruz edecekdir.

9- Üçüncü kolordu kısm-ı küllisinin kolbaşı ile sa 11 evvelde Çeşmeköy garbındaki Sazlıdere hattını geçmelidir. İkinci Kolordu kezâlik kısm-ı küllisinin kolbaşısıyla sa 11 evvelde Süloğlu Çiftliği şimâlinden Has Dere’yi, 1. Kolordu ile 4. Kolordu sa 10’da Süloğlu Çiftliği-Geçkinli-Timurhanlı[Demirhanlı] hattını kezâ kısm-ı küllilerinin kolbaşlarıyla geçmelidirler.

10- Ordu Karargâh-ı Umûmîsi yarın sabâh dokuza kadar Kavaklı’da ve dokuzdan i‘tibâren Yenice’nin garb sırtında ve Geredeli’ye giden yolun yakınında bulunacakdır.

İş bu emir 1, 2, 3, 4. kolordularla Müstakil Süvâri Fırkası’na aynen, Edirne Kal‘ası’na icmâlen ve telgrafla teblîğ edilmişdir.

Şark Ordusu Kumandanı
Birinci Ferîk Abdullah

Aynı zamanda şu emr-i yevmî ve beyânnâme de tevzî‘ olundu.

Emr-i yevmî :

“9 Teşrîn-i evvel [1]328’de bî-tevfîk-i Te‘âlâ icrâ olunacak ta‘arruzda tertîbât-ı âtiye ittihâz olunacakdır:

1- Efrâdın çantalarında bi-lüzûm eşyâ bulunmayacakdır. Üzerlerinde bir günlük yiyecek ve muhârebe ağırlıklarına ilâve olunacak husûsî bârgîr arabalarında iki günlük yiyecek bulunacak ve üzerlerinde 220’şer cebhâne mevcûd olacakdır. Büyük ağırlıklar yol kolunda oldukları hâlde terk olunacak, ordugâhın münâsib mesâfe gerilerinde harekete âmade bulundurulacakdır. İş bu ağırlıklar hakkında fırkalar tarafından kat‘î ta‘limât i‘tâ olunmalıdır.

2- Cebhânenin isrâf edilmemesinin efrâda iyice telkîni ve zâbitânın bu noktaya her zaman fevka’l-‘âde dikkat etmeleri muvaffakiyyeti te’mîn edecek en mühim mes’eledir.

3- Kollar öküz ve bârgîr arabasından olduğuna göre münâsib noktalarda bulundurulacakdır.

4- Yayılmağa mecbûr olan her kolordu ve ândan i‘tibâren ordu karargâhının bulunacağı Yenice garbındaki mevki‘ ile telgraf te’sîs edecekdir. 4. Kolordu Edirne hurûc kuvvetiyle bir ân evvel irtibâtı elde edecekdir.

5- Mevki‘in bu‘diyetine binâ’en Edirne Kal‘a’sı hurûc kuvvetiyle düşman ve dost kıta‘âtı hakkında müşâhede etdiği ma‘lûmâtı telsiz telgrafla Lüleburgaz’a bildirecek ve oradan karargâha teblîğ olunacakdır.

6- Ordu telgraf müfrezesi sabâhleyin sa 9 evvelde karargâhın bulunacağı nokta ile Lüleburgaz ve Edirne arasında te'sîs-i muhâbere etmiş olacakdır.

7- 2. Kolordu'ya Telgraf Ordu Telgraf Müfrezesi temdîd edecekdir. Bu bâbda münâsib noktayı 2. Kolordu vakt u zamanı geldiğinde karargâha bildirecekdir.

8- Lüzûm-ı kat'iyyesinden fazla perâkende efrâd bırakılması kat'iyyen lâzımdır.

9- Küçük ağırlıklardaki cebhâneler efrâda tevzî' olunacağından boşalan arabalardan altısına iki günlük peksimed, beş arabaya da ihtiyât-ı cebhâne konacakdır. Kıta'ât fazla ihtiyât cebhânesi için şimdiden Merkez Kumandanı Kolağası Fazlı Efendi'ye mürâca'at edeceklerdir."

Beyânnâme:

" Silâh arkadaşlarım, Vatandaşlarım!

Vatanımızın mübârek toprağına ayak basan düşmanı mahv ve perîşân etmeğe azmetdik. Yarın ve öbürgün Osmanlılar için en büyük bayram günleridir. Birçok senelerden beri memleketimizi, milletimizi ta'cîz eden ve Bulgaristan'da bulunan kardeşlerimize rahat yüzü göstermeyen düşmanın tamâmen mahvı için bi'l-cümle ümerâ ve zâbitân ve asker kardeşlerimizin son dereceye kadar azm ve gayretle döğüşmeleri ve her avuç toprağı babalarımızın kanıyla yoğrulmuş olan mukaddes vatanı kurtarmaları farzdır. Vatan ve milletin selâmet ve sa'âdeti bu iki gün içinde gösterilecek şecâ'at ve metânetle te'mîn olunacakdır.

Cesûr ve metin kardeşler! Hepinizin sinesinden düşmana karşı feverân eden intikam hislerinin bu vazîfeyi te'mîn edeceğinden eminim. Birkaç gün içinde yakından tanıdığımız düşmanın pek korkak olduğunu anladık ve göstereceğiniz şiddetle kâffesinin mahv ve perîşân olacakları şübhesizdir. Bunun için verilecek emirleri tamâmen icrâ etmek elzemdir.

Haydi yavrularım arş ileri! Dünyada sa'âdet ahretde cennet sizi bekliyor. Allah'ın İnâyeti, peygamberimizin rûhâb[n]iyeti ve halîfe-i rûy-i zemin sevgili pâdişâhımızın du'âsı bizimle berâberdir."

*

* *

İttihâz olunan tedâbîr-i sâ'irede Abdullah Paşa hâtırâtından menkūl şu sözlerden anlarız:

"…Her kolordu nezdine ordu Erkân-ı Harbiyyesi'nden haber zâbitleri gönderildi, netîcede en mühim vazîfeyi îfâ edecek olan 3. Kolordu'nun tamâmıyla maksada muvâfık tedâbîr ve tertîbât ittihâz eylediğine kanâ'at hâsıl eylemek üzre Erkân-ı Harbiyye re'îsi ile birlikde otomobil ile tekrâr Kırkkilise'ye dönmüşdük. Muşârün-ileyh kolordusuna â'id tedâbîr ve tertîbâtda ihtiyâtı elden bırakmaması tavsiye olunduğu gibi âtîdeki husûsât üzerine de nazar-ı dikkati celb edilmişdi:

II/[127]

1- Ahvâl-i arâzi ve bâ-husûs yolların menâ‘atı ve hele yağmurlardan zeminin çamurlu bir hâle gelmesi hasebiyle obüs bataryalarını beyhûde yere sürüklemeyerek şehrin müdâfa‘asına terk etmek.

2- Şâyân-ı emniyet olmayan redif kıta‘âtını bidâyet-i harekâtda ileri hatları istihdâm etmek.

3- Civâr kurâ sekinesinin hâli veya husûs-ı mıntıka-i şarkıyyenin kâmilen Bulgar olduğu nazar-ı dikkate alınarak her ihtimâle karşı Kırkkilise mevki‘ini tasavvur edildiği vechle bir iki müstahfız taburuna bırakmayub harekâtda o kadar şâyân-ı emniyet olmayacak bir kısım ile daha takviye ederek nisbeten kuvvetlice işgāl eylemek.

Bi’l-âhire hâdis olan vukū‘ât bu tavsiyelerde ne dereceye kadar haklı olduğumuzu ma‘a’t-te’essüf hazîn bir sûretde isbât eylemişdir.”

Bundan mâ-‘adâ gerideki kıta‘âta da şu emir verilmişdir:

16. Kolordu’ya, bütün mevcûduyla derhâl Kırkkilise’ye hareketi;

17. Kolordu’ya bütün kıta‘âtını geceli ve gündüzlü yürüterek Babaeski’ye gelmesi.

Abdullah Paşa hâtırâtı bu bâbda şu satırları da hâvî ise de vesâ’ik de tesâdüf edilemedi:

“İş bu ordu emrine zeylen 17. Kolordu’ya kıta‘âtını geceli ve gündüzlü yürün[t]erek Lüleburgaz’a celb ve bunu Edremid, Çanakkal‘a fırkalarına da teblîğ eylemesi; 16. Kolordu’ya da Pınarhisar’da bulunan kolordu kıta‘âtının bilâ-tevakkuf Kırkkilise’ye tahrîk, Babaeski ve Lüleburgaz’da şimendüferden çıkarılacak Ankara, Afyonkarahisar’ı, Uşak, Konya fırkalarına â’id taburların trenden indirilmeyerek doğru Kırkkilise’ye sevki yazılmışdı”

Muhârebenin Osmanlılar tarafından sûret-i ihzârı hakkında söylenecek söz şimdilik bu kadardır; bu bahse tertîbât-ı müttehiz[d]enin tedkîki ile hitâm verelim:

Bir kere düşman vaz‘iyyeti pek ziyâde mühimdir: Gerçi bugün aksi iddi‘â ediliyorsa da süvârinin 8 minh akşam raporu vâsıl olmadığına nazaran emirde düşman hakkında mevcûd ma‘lûmât, muhtelif raporlardan müstahrec ve Süloğlu-Kayapa hattı gerisinde 3 fırka bulunduğu” haberi ve ma‘lûmât-ı sâ’ire lâ-akall 7 Teşrîn-i evvel gününe â’id haberlerdir. Daha doğrusu bunun 6’da gönderilen rapordan mülhem olabileceğini evvelce görmüşdük. Binâ’en-‘aleyh bir kere bu düşman en az bugün, 8’de ne yapdı?

Sâniyen düşmanın şimdiye kadar muhtelif mahallerde 7 fırkasının vücûduna hükm veriliyor, halbuki esâs nizâm-ı harbine nazaran daha lâ-akall 2 fırkasının bulunması lâzım. Ordumuzla âdetâ muhârebe teması başladığı sırada bu iki fırka acaba nerededir? Eğer bu iki fırka Devletliağaç civârındaki kuvvet ise vaz‘iyyet büsbütün değişir. Kezâlik az veya çok olsun buradaki düşman bugün ne yapdı? Bir de Devletliağaç ile Süloğlu arasındaki zâhiri 25 km’lik

boşluğun ma‘nâsı nedir? Böyle bir boşluk olabilir mi? Şayed bu boşluk dün var idiyse bile bugün acaba kapanmadı mı? Kapandıysa ve şayed mechûl 2 fırka burada ise?

II/[128]

Kezâlik düşman Finle civârındaki kuvvetini şarka geçirmiş olabileceği gibi Tunca garbındaki diğer iki fırkasından da kuvvet geçirmemiş midir? Edirne’ye şimdilik mühim hurûclardan sarf-ı nazar edilmesi emredilmiş olduğundan, isterse düşman böyle bir hareketi yapmışdır.

Ve dahi düşmanın iki mechûl fırkası sol cenâhında ise bu cenâh acaba Devletliağaç’dan daha şarka da imtidâd edemez mi? Kofcağaz-Kırkkilise yolu da Erikler yolu kadar harekete müsâ‘iddir.

En nihâyet şayed düşman 7 vaz‘iyyetinde bile ise yarın acaba ne yapacakdır?

Bu su’âl-i mukadderlerin hiç birisine cevâb vermek kolay değildir. Eğer Tunca şarkındaki düşman fi’l-hâkika hey’et-i umûmiyyesiyle böyle 3-3,5 fırkadan ibâretse kısm-ı küllisinin Tunca garbında olması îcâb eder ki bu takdîrde Tunca şarkındaki kuvvetin vazîfesinin daha ziyâde ikinci derecede olması lâzımdır ve yarın bize tesâdüfünde kat‘î bir muhârebe kabûl etmemesi .....vâriddir. Kelime eksik okunamdı Şayed bu düşman kat‘î bir vazîfe almışsa bu takdîrde Kırkkilise istikāmetini tutarak Edirne etrâfındaki kısm-ı küllisinden uzaklaşmağa bedel daha ziyâde Tunca’ya müsteniden hareketi muhtemeldir.

Ve’l-hâsıl elde mevcûd ma‘lûmâta göre yarın ta‘arruzumuz da düşmanı nerede ve ne vaz‘iyyetde tesâdüf edilebileceğini ve hatta mühim bir muhârebe olub olamayacağını bile tahmîn etmek kābil değildir. Yarın düşman yürümezse; 7 deki vaz‘iyyetde bile bulunsa bi’l-hâssa sağ cenâh kolordularımızın 20-30 km mesâfe kat‘ etdikden sonra düşmana ta‘arruzu îcâb eder ki ordunun ve arâzinin hâline göre bu âdetâ muhâli talebdir.

Binâ’en-‘aleyh yarın ki ta‘arruzun gāye ve hedefini şimdiden kesdirmek zordur; ve bu sebeble her istikāmete ve her hâle karşı en fâ’ideli ve münâsib bir şekilde yürümek ve ihtimâlât-ı muhtelifeye hazır bulunmağa çalışmak esâs olmalıdır. Buna nazaran yarınki ta‘arruzun istikāmet-i umûmiyyesi Süloğlu’na ve şimâline teveccüh etmelidir. Bu sâyede eğer düşman Süloğlu-Kayapa hattında ise yarında burada kalırsa yarın ve öbürgün doğruca yanına düşmüş oluruz. Şayed Süloğlu-Devletliağaç cebhesi de meşgūlse bu tarafa karşı tehlikeden kurtulmuş oluruz. Şayed bugün Kırkkilise’ye doğru yürüyorsa doğruca karşusuna geçmiş, cenûba doğru yürürse yanında kalmış bulunuruz.

Binâ’en-‘aleyh emirde bir kere düşman hakkındaki ma‘lûmatın gününü ta‘yîn etmek lâzım idi.

Sâniyen ta‘arruz şu sûretle tertîb edilmeli idi: (Kroki 18)

3. Kolordu Kırkkilise-Erikler istikāmetine hareket etmeli, ordu sağ cenâhını te'mîn ile berâber îcâbında kısm-ı küllisiyle Teke Deresi garbına geçmeğe hazır olmalı idi.

2. Kolordu Kavaklı-Koyungavur şark mahreci-Petra-Poluz istikāmetine hareket etmeli idi.

1. Kolordu Tokucak-Yenice-Paşayeri-Dolan istikāmetine hareket etmeli idi.

II/[129]

4. Kolordu Hazinedar-Bostanlı-Kocahazar-Akardere-Geredeli istikāmetine hareket etmeli idi. Îcâbında meselâ Akardere'den gerideki fırkayı Küküler istikāmetine sapdırarak sola geri kademe hâlinde bulundurmak mümkündü. Süvâri kısm-ı küllisi sol cenâhda bulunmalı idi.

Bu sûretle ordu evvel emirde tecemmu' cebhesine mevâzi ve asgarî bir cebhe ile hareket etmiş olurdu. Emirdeki faraziyyenin tahakkuku hâlinde daha bugünden sola çarha başlar ve yarın muhârebe-i kat'iyye ibtidâr ederdi. Gerçi sol cenâh az çok tehlikeye ma'rûz kalabilirdi. Fakat bu cenâh hattı girilmeğe mecbûr olsa sağ cenâhda kazandığımız takdîrde vaz'iyyet düşman için daha mühlik olurdu, bundan mâ-'adâ ber-vech-i bâlâ geri kademe ile te'mînde mümkündü.

Halbuki ordu erkânı Kırkkilise-Bostanlı hattını gāyet dağınık bir tecemmu' hattı addederken bu def'a bundan daha büyük bir cebhede tamâm 7 kol ile ta'arruz emredilmişdi! Diğer tarafdan Bulgarların birkaç kol hâlinde gelmekde olması bunların dağınık bulunduğuna hükm edilmeği intâc etmişdi.

Zaman-ı Hareket Hesâbına Gelince:

Ordu emrinde bu bâbda gayr-i mümkün taleb edilmişdi. Meselâ 3. Kolordu kısm-ı küllisinin kolbaşısı Raklıca'dan i'tibâren sa 11 evvele kadar harita üzerinde 28 km kat' edecekdi. Kolbaşısına kadar da emniyet mesâfeleri ile lâ-akall 6 km hesâb olunabilir, Osmanlı ordusu esâsen yavaş yürür. Arâzinin çamurlu olması da buna te'sîr edeceğinden sâ'atde 3 km den fazla yürüyüş hesâb etmek doğru değildi. Binâ'en-'aleyh kolbaşı bu dereye 1,5 sâ'at evvel ya'nî sa 9,30 evvelde gelmeliydi. Bunun için de 9 sâ'at evvel ya'nî sa 12,30 evvelde hareket ederek uzun bir gece yürüyüşü yapmalıydı. Pek nîkbînâne hesâbla sâ'atde 4 km yürüyüş bile kabûl edilse kolbaşının yine en geç sa 2,30 evvelde hareketi mukteziydi. Diğer kolordular için de böyle idi.

Binâ'en-'aleyh ordu, kolordulardan aynı zamanda bir de gece yürüyüşü taleb eylemiş, fakat bunun ağleb-i ihtimâl farkında olmamışdı. Bâ-husûs o mevsimde güneş sa 6,30 evvele doğru doğuyordu!

Halbuki diğer tarafdan yürüyüşü teshîl edecek bir şey de yapılmamış, bi'l-'akis efrâd üzerinde 220 fişek bulunması emr edilerek yürüyüş kābiliyeti büsbütün tenkîs olunmuşdu.

İyice hesâb edilirse görülür ki vakt u zamanıyla hareket etmek şartıyla zevâlde kolbaşlarından ancak Sırsuvat Deresi-Petra-Paşayeri-Akardere hattına muvâsalatı taleb etmek mümkündü.

Bu takdîrde eğer düşman da bize doğru yürürse akşama kadar kalan 5 sâ‘at zarfında ağleb-i ihtimâl ancak basit bir muhârebe teması olur ve muhârebe-i kat‘iyye ertesi güne kalırdı. Şayed düşman yerinde ise akşama kadar yürünerek düşmana 5-10 km’ye takarrüb edilir ve yine 10’da muhârebe edilirdi.

Binâ’en-‘aleyh esâs maksad ve gāyeden sarf-ı nazar dahi edilirse, bu emir ve tertîbât emr-i san‘atı ve kābiliyyet-i icrâ’iye nokta-i nazarından da fenâ bir emir idi. Bu tertîbâtıyla iyi bir netîce istihsâli imkânı ancak Bulgarların

II/[130]

ileride görüleceği vechle, hakîkatde yapdıkları derecede sersemlik yapmalarıyla kābildi. Böyle bir şey ise evvelce dâhil-i hesâb olamazdı.

b. Bulgarlar

(Kroki 5)

Bulgar Karargâh-ı Umûmîsi 9 Teşrîn-i evvel için şu emri vermişdi:

Seyyâr Ordu Erkân-ı Harbiyye Riyâseti — Eski Zağra

8 Teşrîn-i evvel 1912

Emr-i muhibbe [müvecceh] numro (3)

(1/126000 mikyâslı harita)

Düşman hakkındaki ma‘lûmât 7 Teşrîn-i evvel akşamı verilen 2 numrolu emr-i müveccehde zikr olunanın aynıdır. Fazla olarak Avrupa cerâidi ve bizim memâlik-i ecnebiyyedeki vesâ’it-i istihbâriyemiz Türklerin bizim sol cenâh sevkü’l-çeyşimizi çevirmek üzre hareket etdirmek için Vize havâlîsine 3 fırkalık bir kolordu sevk etdiklerini yazıyorlar.

Ordumuzun vaz‘iyyeti şudur: 2. Ordu, 2 numrolu müveccehde bildirildiği gibidir.

1. Ordu Çömlekçi köy-Terbe-Açalı hattında.

3. Ordu Tatarlar-Karahamza-Elmacık hattında

Süvâri Fırkası Sarıtalışman karyesinde.

Yarın (9 Teşrîn-i evvel) için haşmetlü Başkumandan hazretleri mevâd-ı âtiyeyi emr ediyorlar:

1- 2. Ordu işgāl etdiği mahalde kalacak ve burada muhkem bir sûretde yerleşmeğe ve Edirne Kal‘ası’nı tarassuda devâm edecekdir.

2- 1. Ordu bugün işgāl etdiği mahalde kalacak ve ordularımızın kısm-ı küllisinin icrâ edeceği harekâta göre icrâ-yı harekete hazır bulunacakdır.

3- 3. Ordu Kırkkilise mevki‘-i müstahkemine hücûm ve zabt edecekdir.

4- Süvâri Fırkası Demirhanlı-Açalı-Hasköy-Yenice-Kavaklı hattını keşfedecek ve düşmanın mevzi‘ini keşf için uzak müstakil keşif kolları gönderecekdir. Yarınki 9 minhden i‘tibâren Süvâri Fırkası 3. Ordu emrine girecekdir.

5- 1 ve 3. orduların harekâtı Kırkkilise’yi zabt edinceye kadar yek-diğerine sıkı bir sûretde merbût bulunacakdır. Edirne Kal‘ası’na karşı hiçbir hareketde bulunulmayacakdır. Ordular garnizonun her hangi mukābil bir ta‘arruz-ı muhtemeline karşı durabilmek için müheyyâ bulunacak ve cebheye ve Edirne mevki‘-i müstahkemine kuvvetli keşif müfrezeleri göndereceklerdir.

II/[131]

6- Hareket başlayınca 1 ve 3. Ordu kumandanları Büyük Karargâh-ı Umûmî ile dâ’imî bir muvâsala-i telgrafiye te’sîs edecek ve karargâh-ı mezkûru cereyân-ı hâlin kâffesinden sûret-i dâ’imede haberdâr edecekdir.

Seyyâr Ordu Erkân-ı Harbiyye Re’îsi

General Fiçef

Bulgar Ordusu’nda sevk ve idârenin iflâsını gösteren bu emir muhtâc-ı tedkîkdir. Bir kere hâlâ düşman ordusu nazar-ı dikkate alınmıyor. 7 Teşrîn-i evvel’de verilen 2 numrolu direktifde, Şarkî Trakya’da birinci hatda asgarî 72-40-30, ikinci hatda da 67-8-38 kuvvetinde düşman olduğu kabûl edilmişdi. Bu ma‘lûmât lâ-akall birkaç gün evveline â’id olabilirdi. Binâ’en-‘aleyh bugüne nazaran düşman en az 4 gün vakit kazanmış bu müddet zarfında bâlâdaki kuvvetini hem istediği gibi tertîbe imkân bulmuş ve hem de Dersa‘âdet’den mühim mikyâsda takviye etmiş olabilirdi. Halbuki bu ma‘lûmâta göre bile karşımızda kesirsiz 140-48-65 kuvvetinde bir düşman vardı. Bu şâyân-ı ihmâl bir mikdâr değildi; bunun ne yapabileceğini düşünmek, bunu en az zamanda ortadan kaldırarak mahv eylemek çârelerini taharrî etmek lâzımdır. Şimdiye kadar ihmâl edilmiş olan bu düşmanı hiç olmazsa bu ândan i‘tibâren nazar-ı dikkate almak lâzımdı: Buna karşı a‘zamî kuvvet cem‘ine çalışmak ve netîce-i kat‘iyyeyi Tunca şarkında aramak lâzımdı.

Gā’ib olan 7 Teşrîn-i evvel gününden hüsn-i istifâde edilse idi Bulgar Ordusu şu vaz‘iyyeti ferah ferah alabilirdi:

Fırka 2’den lâ-akall nısf-ı kuvvet, Kırcaali tarafındaki muvaffakiyyet üzerine serbest kalarak Arda boyundan ilerlemekde.

Fırka 8'den ufak bir müfreze Meriç cenûbunda Kadıköy'de, kuvâ-yı sâ'ire akşam geç vakit Viran Teke-Akpınar-Köse Hamza Çiftliği'ne varmış.

Fırka 9: Finle civârında. Kolbaşı muhtemelen şarka geçmeğe başlamış.

1. Ordu üç fırkasıyla bir hizâda olarak kolbaşlarıyla Enesköy-Ortakçı-Seymen hattında Fırka 4 Çeşmeköy-Poluz mıntıkasında.

Fırka 5 Erikler etrâfında.

Fırka 6 Elmacık ve şimâlinde.

Bu vaz'iyyete nazaran 9'da hareket ne kadar kolay ve Osmanlılar için ne kadar mühlik olurdu! Bu yapılmamışdı; fakat 8'de bulunulan vaz'iyyet-i hakîkiyyede dahi daha başka dürlü maksada muvâfık bir hareket tertîbi kābildi:

II/[132]

Düşmanın Kırkkilise-Edirne hattında bulunarak buradan Kırkkilise veya Edirne'ye müsteniden ta'arruzu, veya bu hatda müdâfa'ası aynı derecede vâriddir. Daha geride tecemmu' etmekde bulunması muhtemeldir. Şıkk-ı evvel lehimizdedir.

Her iki şıkka göre 8 Teşrîn-i evvel vaz'iyyetinde bulunan Bulgar Ordusu 9'da tekmîl ve a'zamî kuvvetiyle bir muhârebe vermeğe muktedir değildir. Fakat bu sebeble 9'da en ileride kıta'âtı tevkîf ederek inkısâm-ı matlûbu elde etmeğe çalışmak düşmanın şıkk-ı sânî vechle hareketi hâlinde beyhûde bir gün gā'ib etdireceğinden muvâfık değildir.

Binâ'en-'aleyh 9 Teşrîn-i evvel için, içinde bulunduğu mübhem vaz'iyyetde Bulgar K. U'sinin karârı şuna istinâd etmelidir:

Bugün o sûretle hareket etmeli ki Kırkkilise-Edirne hattına vukū' bulacak bir ta'arruza veya bu hatda tesâdüf olunacak bir müdâfa'aya karşı en fâ'ideli bir şekilde hazır olmalı ve aynı zamanda şayed düşman daha geride ise yeniden tevsî'-i cebheye lüzûm kalmadan harekete devâm edilebilmeli ve şıkk-ı evvel takdîrinde kendi arzumuzla muhârebe-i kat'iyyeye girmekden ictinâb ile harb-i kat''îyi 10 Teşrîn-i evvele te'hîr etmeli. Diğer tarafdan 2. Ordu'dan Tunca şarkına kuvvet geçirerek hiç olmazsa 1. Ordu'nun kâmilen seyyâr harekâtına iştirâkîni ihzâr etmeli.

Tunca şarkındaki kıta'âtın sağ cenâhı Tunca'ya ve 2. Ordu'ya müstenid olması îcâb etdiği gibi Kırkkilise istikāmetine karşı vukū' bulacak bir teşebbüs-i muhtemelin sol cenâhı da burasını da ihâta edecek tarzda olması lâzım geldiğinden bu sebeble 1 ve 3. orduların cebhesi lâ-akall 60 km olacakdır. Bu cebhenin her kısmında aynı derecede kuvvetli olmak ise ne kābil ve ne de muvâfıkdır. Binâ'en-'aleyh kuvâ-yı külliyeyi sol cenâhımıza teksîf etmeliyiz. Süvâri ise hatâen merkeze gelmişdir; bu hatâyı şimdilik tashîhe imkân yokdur.

Buna göre K. U.'nin direktifi mevâd-ı âtiyeyi ihtivâ etmeliydi: (Kroki 10)

2. Ordu: Meriç cenûbunda asgarî kuvvet bırakarak 9'da Meriç ile Tunca arasından pîşdârlarıyla kal'aya yanaşmalı, Fırka 8 kısm-ı küllisini 9/10'da Tunca şarkına geçirmek ihtimâlini nazar-ı dikkate almalı. 9'da düşman 2. Ordu'ya ta'arruz ederse 1, 3. orduların te'sîrine intizâren muhârebe-i kat'iyyeye girişmemeli, bi'l-'akis 9'da düşman 1 ve 3. ordulara ta'arruz ederse derhâl kal'asının garb cebhesine ta'arruz ederek kal'a ihtiyâtlarını Tunca şarkına hareketden men' etmeğe çalışmalı.

1. Ordu tekmîl kuvvetiyle Tunca şarkında bulunmalı. 9'da ileri kıta'âtıyla Edirne-Dolan Köy (dâhil) hattına gelecek ve bir tarafdan sağ cenâhıyla Edirne'den Tunca garb veya şarkına vukū'u muhtemel bir ta'arruza mukābeleye hazır olacak ve sol cenâhıyla da 3. Ordu'ya yardım edecek sûretde hareketi nazar-ı dikkate almalıdır.

3. Ordu ileri kıta'âtıyla Petra-Koruköy hattına doğru yürümeli.

Bu tertîbât alınmış olsa idi 9'da Tunca garbından vukū' bulacak bir düşman ta'arruz-ı asliyyesine karşı 2. Ordu bütün kuvvetiyle hazır olacağı gibi 1. Ordu'dan Fırka 3, Fırka 10'un Birinci Livâsı muhakkak

II/[133]

sûretde muhârebeye iştirâk eder, Fırka 10'un 2. Livâsı belki yetişirdi. 10'da Fırka 1, 4'de yetişir. 11'de şayed Kırkkilise'de de düşman varsa Fırka 6 kısm-ı küllisi ile Fırka 5'den bir kısım kuvvet veya düşman yoksa bunların kâffesi muhârebeye gelirdi. Fakat bu ihtimâl oldukça ba'îddi.

Düşman sol cenâhıyla Edirne şimâlinden olarak Tunca şarkına ta'arruz ederse buna Fırka 8 aksâmıyla Fırka 3, 10 muhtemelen Fırka 1 mukābele eder. 10'da 3. Ordu da yetişirdi.

Düşman Kırkkilise istikāmetinden ta'arruz ederse 3. Ordu ile Fırka 1, Fırka 10'dan 2. Livâ iştirâk eder. Fırka 3 ağleb-i ihtimâl Edirne ile uğraşır. Fırka 10'nun diğer livâsı da ahvâle göre hareket ederdi: 10'da Tunca şarkı a'zamî kuvveti bulurdu.

Düşman müdâfa'ada kalırsa yarın kazanılır. 10'da tekmîl 1 ve 3. ordularla muhârebe temâsına gelinir, 11'de ta'arruz-ı aslî başlardı.

Düşman şayed daha gerilerde ise bu tertîbat muvâfık yürüyüşe de müsâ'iddi.

Bu tertîbat ile 9'da 1. Ordu 5-7 km'lik mesâfeler kat' edecekdi. Yalnız Fırka 10'nun 3. Livâsı 20 km kadar yürüyecekdi. 3. Ordu da Fırka 4 kolbaşı 25, Fırka 6 kolbaşısı 37 km yürüyecekdi. Fakat bu sonuncu fırka müctemi' olduğundan kol nihâyeti normal yürüyüşden fazla yapmazdı. Fırka 5 ise a'zamî 20 km yürüdü.

Fakat görüldüğü üzre Bulgar Ordusu Karargâh-ı Umûmîsi hiç de böyle yapmamışdı.

2. Ordu 9'da vukū'u muhtemel bir muhârebe de tamâmıyla âtıl kalmağa mahkum ediliyordu. 1. Ordu'ya da 3. Ordu ile tevhîd-i hareket zımnen emr edilmekle berâber yine

yerinde kalması tenbîh edilmişdi. 3. Ordu ise hâlâ hedef olarak Kırkkilise'ye, coğrafya noktasına tevcîh ediliyordu!

Bulgar Karargâh-ı Umûmîsi hatâyı bu kadarla da bırakmadı: 3. Ordu kumandanlığı 9 Teşrîn-i evvel sa 2,45 evvelde Karargâh-ı Umûmî'den bir de şu emri aldı:

"İstihsâl edilen bazı ma'lûmâta nazaran Kırkkilise'ye ta'arruzla cenûba doğru ilerlendiği takdîrde Türk Ordusu Meriç'in sağ sâhilinden ve Arda cihetinden kuvâ-yı azîme ile bir ta'arruza geçerek sağ cenâhımızı şarka ve üssü'l-harekâtımızdan atmağla tehlikeye ilkā edecekdir. Bunu nazar-ı dikkate alarak Başkumandan kral hazretlerinin emirleriyle bazı ta'limât i'tâsını lüzûmlu addediyorum:

1- Kırkkilise'ye ta'arruz etmeden evvel düşmanın tahkîmâtı ve istihkâmâtdaki eslihası teferru'âtıyla tahkîk ve tedkîk edilecek ve adem-i muvaffakiyyete müncer olacak bir harekete geçilmeyecekdir.

2- Ric'at edildiği takdîrde dûçâr-ı müşkilât olmamanız için gerideki ağırlıklardan serbest bulunacakdır.

3- Ric'at-ı mecbûriyyet hâsıl olduğu hâlde Yanbolu istikāmetine çekilecek ve 1. Ordu ile irtibât te'sîs edilecekdir. Bu emrin vusûlünü bildiriniz. Fiçef"

II/[134]

Nihâyet düşman ordusu nazar-ı dikkate alınıyor, fakat ne kadar yanlış bir tahmîn ve hesâbla! Buna karşı ittihâzı te'emmül olunan tertîbat ise büsbütün hatâlıdır: Düşman şayed böyle yaparsa bile Bulgar Ordusu için Tunca şarkından sür'atle ilerleyerek düşmanı garba sıkışdırmakdan ve bu maksadla en büyük tehlikeyi göze almakdan başka yapacak bir sûret-i hareket olamazdı. Şimdiden ric'atı göze kesdiriş pek kolayca felâket tevlîd edebilirdi.

Kırkkilise'ye karşı muvaffakiyyeti % 100 te'mîn ederek ta'arruzu taleb etmek ise san'at-ı harbin mâhiyyetine en büyük bir tecâvüzdür!

Üçüncü Ordu bu emre karşı derhâl şu cevâbı verdi:

"Emrinizi nazar-ı dikkate alacağım. İlk planım ber-vech-i âtîdir: Bugün Koyungavur-Petra-Kadıköy hattına kadar ilerleyeceğim, yarın hatt-ı mezkûru tahkîm ve takviye edeceğiz. 10/11'de piyâde mevâzi'ni topçumuzun himâyesine almak maksadıyla düşmanın mevki'-i müstahkemine doğru ilerleyeceğiz, 11'de piyâde ve topçu müttehiden ta'arruz ve belki de hücûm icrâ edecekdir. Ma'a-mâ-fîh bu ibtidâ'î tasavvurâtdan ibâret olub ahvâle göre tebeddül edebilir. Nakliyyâtımızın te'mîn ve tanzîmi husûsunda şimdiye kadar Menzil Müfettiş-i Umûmiliği'nden istediklerimin sür'at-i is'âfını ricâ ederim."

*

* *

Üçüncü Kolordu kumandanlığı 3 numrolu ve bir kesîf üzerine evvel emirde şu emri vermişdi; sa 9 sonrada ta‘mîm:

“Yarın Kırkkilise’ye yürüyüşe hazır olunuz, hareket sa 6 evvelde başlayacakdır.”

Ba‘dehû şu emri verdi:

3. Ordu Emri Numro (14)

Harita: 3 Verstlik

Gaibler

8 Teşrîn-i evvel sa 11 sonra

“Düşman hakkındaki ma‘lûmât eskisi gibidir, yalnız bir rivâyete göre sol cenâhımızda hareket etmek üzere düşman Vize kasabası civârında üç fırkalık bir kolordu toplamakda imiş.

1. Ordumuz işgāl etdiği mevzi‘lerde bulunuyor. Sol cenâhı Açalı karyesine vâsıl olmuşdur. Süloğlu’nda bir cânibdâr müfrezesi vardır.

Emir ve kumandama mevdû‘ ordu Kırkkilise kasabasına hücûm ile kasaba-i mezkureyi zabt etmek vazîfesiyle yarın ileri harekete me’mûrdur. Bunun için:

1- Bugünden i‘tibâren yine kumandama dâhil olan Süvâri Fırkası kısm-ı küllisi ile Sarıtalışman-Tatarlar-Harab Kiremitli-Koyungavur-Ketenlidere istikāmetinde ilerleyecek ve Kırkkilise-Edirne şosesi ile

II/[135]

Kırkkilise-Kadıköy-Kofcağaz yolu arasındaki mıntıkayı keşfedecekdir. Düşman ateşinin dâ’ire-i te’sîrâtına dâhil olunca ordunun sağ cenâhında ve Yenice karyesinde toplanacak ve oradan düşmanın Babaeski ile Pınarhisar ve Üsküb arasındaki muvâsalasını kat‘a ve Kırkkilise-Babaeski şimendüfer hattını tahrîbe çalışacakdır. Fırka Yenice-Koyungavur hattında istinâd olarak 2 piyâde taburuyla bir aded serî‘ ateşli batarya alacakdır.

2- 4. Breslav Fırkası Harab Ömerabbas-Tatarlar-Harab Kiremitli-Koyungavur (dâhil) yolu ile Karahamza-Eski Poloz-Kirazlıdere yolu (dâhil) arasındaki mıntıkada hareket edecek ve Koyungavur-Petra-Kirazlıdere garbındaki tepe hattına vâsıl olacakdır. Fırka 2 tabur ve bir bataryayı bir Süvâri Fırkası kumandanının emri altına verecek ve bu kıta‘ât Koyungavur-Yenice hattında fırkaya iltihâk edecekdir.

3- Beşinci Şumnu Fırkası 4. Fırka’nın şarkındaki mıntıkada Elmacık-Kadıköy (garb)-Karakoç yolu (dâhil) ile ilerleyecekdir. Daha serî‘ ateşli bir batarya ile takviye edilecek olan cânibdâr Kadıköy’ün şarkına geçecek ve ahvâl daha ziyâde kesb-i vuzûh edinceye kadar orada kalarak ordunun Tırnovacık ve Üsküb cihetinden sol cenâhını te’mîn ve keşf edecekdir. Cânibdâr fırka kumandanlığı emri altında bulunub mûmâ-ileyh ile sıkı bir irtibât te’sîs edecekdir.

4- Altıncı Vidin Fırkası Karapınar-Karahamza-Eski Poloz yolu (dâhil) ve Devletliağaç -Kocatarla-Erikler yolu (dâhil) arasındaki mıntıkada hareket edecek ve Eski Poloz-Erikler hattına vâsıl olarak orada benim emrim altında bulunacakdır. Fırka cebel topçu taburunu beşinci fırka emrine verecekdir.

5- Kâffe-i kıta‘ât sa 6 evvelde mahallerinden hareket edeceklerdir.

6- Ben sa 9 evvele kadar Gaibler’de bulunacağım. Ba‘dehû Gaibler-Devletliağaç-Kocatarla-Erikler yolu ile Eski Poloz’a gideceğim. Ordu karargâhı orada tevakkuf edecekdir.

3. Ordu Kumandanı Ferîk Radko Dimitriyef

Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Mîralay Justof”

Bu emre nazaran 3. Ordu’nun sûret-i hareketi zîrde tafsîl edilecekdir. Görülüyor ki 3. Ordu dahi tamâmen Karargâh-ı Umûmî fikrinde idi; karşusunda sadece bir Kırkkilise mevki‘-i müstahkemi (!) görüyordu; Süvâri Fırkası’nı Yenice’de toplamağı düşünüyor ve buradan Kırkkilise’yi cenûbdan dolaşarak muvâsalasını kat‘ edeceğini tasavvur ediyordu!..

*

* *

Birinci Bulgar Ordusu’nun 9 Teşrîn-i evvel için ne emir verdiği şimdilik malûm değildir. Âsâr-ı muhtelifeden anlaşıldığına nazaran bu ordu Karargâh-ı Umûmî emrinin ikinci maddesine tevfîkan yerinde kalmağı münâsib görmemiş

II/[136]

ve daha ziyâde beşinci maddesine tevfîk-i hareket etmek isteyerek Üçüncü Fırkası ile Onuncu Fırkası’nın bir livâsına Edirne’ye doğru biraz ilerlemeği, Birinci Fırkası’na da Üçüncü Ordu mıntıkasını tahliye ederek cenûb-ı garbiye doğru hareketi emretmişdir. Birinci Ordu’nun 9’da ber-vech-i âtî hareket etmeği emretmiş olduğunu şimdilik kabûl edebiliriz:

Fırka 3: 1. Livâ Tunca garbında, 2. Ordu ile tevhîd-i hareket edecek, ya‘nî âtıl kalacak. 2., 3. livâlar birer kol ile Tunca şarkından Meracılar-Kayapa hattına yürüyecek, Kal‘a’dan vukū‘ bulacak bir ta‘arruza mukābeleye hazır olacak.

Fırka 10: 1. Livâ iki kol ile Pravadi-Kayapa ve Ortakçı istikāmetinde ilerliyordu. 2. Livâ geride olub Hacıdanişmend’e geliyordu (veya burada idi).

Fırka 1: 2. Livâ Süleyman Danişmend ile Tatarlar arasındaki ordugâhından hareketle Timurçalı istikāmetinde hareket etdi. 1. Livâ Çeşmeköy cenûb-ı garbîsinden hareketle Tatarlar-Açalı yolunda yürüyordu. 2. Ordu yine tertîb-i sâbık vechle âtıl kalıyordu.

Görülüyor ki 1. Ordu’nun hareketinde de bir ma‘nâ yokdu. Âdetâ ne yapacağını bilmez hedefsiz bir hâlde bütün cebhede aynı kuvvetde dağınık olmak üzere şöylece bir hareket tertîb edilmişdi. Netîce-i kat‘iyye şarkında iken Fırka 1 cenûb-ı garbîye doğru yürüyordu!

3. Ordu ise düşmanı tamâmen ihmâl ederek her nasılsa (Kal‘a) diyerek bildikleri bir mevki‘-i coğrâfinin zabt ve işgālini kendisi için yegâne hedef kabûl eylemişdi.

Vaz‘iyyet-i Umûmiyye-i Harbiyyeyi hulâsa edelim:

Bulgarlar harekâta başladıkları gün 10 fırka= 27 livâ hâlinde bir ordu seferber etmişlerdi. Buna bir süvâri fırkası ile bir de livâ inzimâm ediyordu, bir Onbirinci Fırka da derdest teşekkül idi. Bu kuvvetden 2 fırka= 6 livâ tâlî dârü’l-harekâtlarda ve makâsıd-ı siyâsiyye peşinde müfrez idi.

8 Teşrîn-i evvel [1]328 günü akşamı mütebâkî 21 livâdan 2⅓ fırka= 7 livâsı Tunca garbında ve Meriç boyunda olarak doğruca Kal‘a’nın câzibesine tutulmuşdu. 1½ fırka= 3 livâ Tunca şarkında fakat Edirne’den vâki‘ olacak bir harekete karşı ister istemez Kal‘a’ya ta‘arruzda muztarr kalacak vaz‘iyyetde idi. Birinci Fırka ile 4, 5. fırkalar olmak üzre cebhede, düşman seyyâr ordusuna karşı kullanılabilecek bir vaz‘iyyetde birinci hatda yalnız 8 livâ= 3 fırka= 64 tabur, ikinci hatda takrîben bir yürüyüş geride de 1 ½ fırka (6. Fırka ile ½ Fırka 10)= 3 livâ= 24 tabur vardı.

Binâ’en-‘aleyh netîce-i kat‘iyye mahallinde elde ilk zamanlar için yalnız 8 livâ vardı. 27 livâdan mütebâkî 19 livâ hiç olmazsa 16 livâ netîce-i kat‘iyyeye iştirâk edemeyecek vaz‘iyyetde idi. Bulgar sevk ve idâresi bu sûretle

umûm ordunun ancak 1/3’ünü netîce-i kat‘iyye mahalline getirebilmişdi! Son taburun da netîce-i kat‘iyye mahalline yetişdirilmesi lüzûmuna karşı ne garîb tenâkuz!

Buna mukābil Osmanlı sevk ve idâresi, Makedonya’dan kuvvet getirmemek hatâsından sarf-ı nazar -ki Makedonya Ordusu da hakîkatde zı‘f misli fâ’ik düşman kuvvetleri karşusunda idi- Trakya’da:

Garbî Trakya’da: 21 tabura mâlikdi, bunun ancak 5-6 taburu başka bir yerde kābil-i istihdâm olabilirdi. Bu kuvvetin karşusunda 24 Bulgar taburu vardı.

Edirne’de: 53 tabur var idi. Bunun hatâen Kal‘a’ya giren Fırka 11’le birlikde cem‘an a‘zamî 12-13 taburu seyyâr ordu da kābil-i istihdâm idi. Her ne olursa olsun bu 53 tabur karşusunda 10 livâ= tam 80 Bulgar taburu bulunuyordu.

Kırkkilise-Bostanlı hattında: 93 tabura mâlikdi. Bu kuvvetin karşusunda 11 livâ= 88 Bulgar taburu vardı.

Evvelce görüldüğü üzre 5 Teşrîn-i evvel’den i‘tibâren kat‘î bir karâr ittihâz edilerek Trakya’daki kıta‘âtın bu hatda hüsn-i tahaşşüdü te’mîn edilse idi bu gün bu hatda Edirne ve Fırka 11 hâric olarak 132 tabur toplamak kābildi. Bu hâlde görülüyor ki Osmanlı sevk ve idâresi bu 132 taburdan 93’ünü; ya‘nî kābil-i istifâde umûm kuvvetden % 70’ini ya‘nî 2/3’ünü netîce-

i kat‘iyye mahalline getirebilmişdi. Binâ’en-‘aleyh doğru veya yanlış 8 Teşrîn-i evvel vaz‘iyyeti i‘tibâriyle bir kere tecemmu‘ nokta-i nazarından Osmanlı sevk ve idâresi mütefevvikdi.

Bu zamana kadar cereyân eden dört günlük harekâtda da bu tefevvuku hem maddî ve hem ma‘nevî görüyoruz: Bulgar süvârisinin hiçbir iş görememiş, gördürülememiş olmasına mukābil Osmanlı süvârisi bulunduğu cebhede hemân de kâfî bir sûretde îfâ-yı vazîfe edebilmişdi.

En mühim nokta olarak da Osmanlı Ordusu dâ’imâ düşman ordusunu nazar-ı mütâla‘aya almış, karârlarını –ki ma‘a’t-te’essüf hatâlıları çokdur– düşmana istinâd etdirmişdi.

Sevk ve idâre-i âliye nokta-i nazarından Bulgar kumandanlığı âdetâ kurûn-ı vustâ zihniyetinde idi; Osmanlı kumandanlığı ise hiç olmazsa sevk ve idârenin mukaddemâtına kesb-i vukûf edebilmişdi. Bu nokta-i nazardan Bulgar Ordusu’na mütefevvikdi.

Fakat Bulgar Ordusu da teşkîlât, seferberlik ve kıymet-i harbiyye, kıt‘a nokta-i nazarından Osmanlı Ordusu’na mütefevvikdi.

Âdetâ diyebiliriz ki Bulgar Ordusu mutavassıt bir dülgerin elindeki kaba saba, fakat sağlam bir destere idi; Osmanlı Ordusu ise oldukça mütefekkir bir kalfanın elindeki kırık dökük fakat nazik ve oldukça san‘atkârâne

II/[138]

yapılmış fakat eskimiş bir destere demekdi. Bu iki destere karşı karşıya gelince birincisinin metânet-i zâtiyesi sıklet-i asâfiyesi diğerini parçalayacakdı.

*

* *

Ve’l-hâsıl 9 Teşrîn-i evvel de tarafeyn kendi başlarına ve düşmanı çok arayıb hesâb etmeksizin hareket edeceklerdi. Bunun netîcesi tarafeyn ordularını ister istemez bir sürü tesâdüfî muhârebâta sevk edecekdi. Ve nitekim öyle oldu.

İkinci Fasıl

9 Teşrîn-i evvel [1]328 Muhârebâtı

Bi’l-hâssa 9 ve 10 Teşrîn-i evvel zarfında cereyân eden bu iki günlük muhârebe manzara-i umûmiyyesi i‘tibâriyle bir tarafdan Kırkkilise-Bostanlı hattı üzerinde tecemmu‘ etmiş olan Osmanlı seyyâr ordusu ile Edirne seyyâr ihtiyâtının düşman istikāmetine yapdığı takrîben bir yürüyüş mesâfesi tûlunda bir ileri hareketi esnâsında diğer tarafdan yine bir ileri yürüyüş yapmakda olan düşman ordusuyla muhtelif mahallerde karşulaşarak tesâdüfî muhârebeler tarzında icrâ etdiği açık sahra muhârebesinden ibâretdir.

Tarafeynden biri diğerini açık sahra da kat‘î bir imhâ muhârebesine icbâr edemediği takdîrde başlamış olan bu muhârebe nihâyet Kırkkilise ve Edirne mevzi‘lerinin müdâfa‘a veya

zabtıyla nihâyetlenecek ve bunlardan biri veya ikisinin Bulgarlar eline geçmesiyle veyâhud Bulgarların bi'l-hâssa Kırkkilise önünden ric'ata mecbûriyyetleri hâlinde harbin bu ilk safhası kapanarak ikinci bir fasıl açılacakdı.

Osmanlı seyyâr ordusu başlıca Kırkkilise etrâfında, Edirne seyyâr ihtiyâtı da Kal'a karşusunda cenkleşmeğe mecbûrdu.

Nitekim harekât-ı hakîkiyye de böyle cereyân eylemişdi.

Binâ'en-'aleyh bu muhârebelerin hey'et-i umûmiyyesine kısaca (Kırkkilise-Edirne muhârebesi) nâmını vermek münâsib olur zannındayım.

Gerçi bi'z-zât muhârebe i'tibâriyle bu iki mevki'in ikisi etrâfında da meselâ ne Gravlut[Gravelotte], Senpriva[Saint-Privat]'daki ne de Sedan'daki gibi mühim ve şedîd muhârebât cereyân etmişdi; fakat harekâtın hey'et-i umûmiyyesine istikāmet ve hedef tarafeyn içinde bu iki mevki' idi.

Bu muhârebenin safahât-ı muhtelifesine gelince:

9 Teşrîn-i evvel Muhârebesi başlıca dört safhaya ayrılır:

a) Edirne şimâl-i şarkîsinde cereyân eden muhârebât, (bu cüz'ün sâha-i tedkîki hâricinde) [9 Teşrîn-i evvel [1]328 Edirne Hurûc Muhârebesi ismi verildi.]

II/[139]

b) Geçkinli-Süloğlu havâlîsindeki muhârebât. [9 Teşrîn-i evvel Süloğlu-Geçkinli Muhârebesi ismi verildi].

c) Petra şimâlindeki muhârebe [9 Teşrîn-i evvel Petra Muhârebesi ismi verildi].

d) Erikler havâlîsindeki muhârebe [Erikler Muhârebesi ismi verildi]

Gerçi bu mevâki' etrâfında da tam ma'nâsıyla bugünün netîcesine te'sîr edecek ve müdâfa'a veya zabtı için kanlı boğuşmalara müncer olmuş muhârebât vâki' olmamışdır. Fakat muhârebât sûret-i umûmiyyede bu mevâki' etrâfında cereyân etdiği gibi bunların zabtı tarafeynce de netâyic-i mühimmeyi bâdî olabilirdi. Binâ'en-'aleyh bu muhârebelerin de ber-vech-i bâlâ tesmiyesi münâsibdir.

10 Teşrîn-i evvel'de ise muhârebe şunlara münhasır kaldı:

a) Erikler-Kırkkilise Muhârebesi.

b) Petra Muhârebesi.

c) Edirne Muhârebesi (Bu cüz'ün sâha-i tedkîki hâricinde)

d) Bu muhârebât hâricinde tarafeynin yek-diğeriyle temâsı olmaksızın icrâ etdiği harekât.

Binâ'en-'aleyh Kırkkilise-Edirne Muhârebesi ber-vech-i bâlâ safahâta ve esâmiye tevfîkan evvel emirde ayrı ayrı tedkîk olunacakdır.

İkinci Fasıl- 9 Teşrîn-i evvel Muhârebâtı

Birinci Bâb 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Süloğlu-Geçkinli Muhârebesi

A. Osmanlı Tarafı

Bu muhârebeye soldan sağa doğru başlıca Osmanlı Süvâri Fırkası'yla Dördüncü Kolordu'nun İzmit Fırkası ve Birinci Kolordu'nun 2 ve 3. Fırkaları iştirâk etmiş olub bunların beherrinin icrâ etdiği muhârebe diğeriyle yakından alâkadâr değildir. Binâ'en-'aleyh bunlar ayrı ayrı tafsîl edildi.

1. Osmanlı Süvâri Fırkası'nın Muhârebesi

5, 6, 7 Teşrîn-i evvel zarfındaki yorgunluğunu 2 gün istirâhatle geçirmeğe karâr vermiş olan Osmanlı Süvâri Fırkası kısm-ı küllisiyle Kocahazar'da Hafif Livâsı'yla Mevsuç'da, Müretteb Livâ'sıyla Geredeli'de olmak üzre 8 Teşrîn-i evvel gününü geçirmiş idi. 9 sabâhı fırka kumandanı bugün için henüz hiçbir karâr vermemiş ve ağleb-i ihtimâl istirâhate devâmı tasavvur etmekde iken sa 9 evvelde Şark Ordusu'nun ta'arruz emrini hâmilen bir emir zâbitinin vürûdu vâki' oldu.

II/[140]

Bu zâbit geceleyin yolunu şaşırdığını ve çamurlar hasebiyle tesrî'-i hareket edemediğini ve binâ'en-'aleyh ancak şimdi gelebildiğini söylüyordu. Bu sûretle Kavaklı-Kocahazar arasındaki 20 km'lik mesâfeyi bu zâbit tam 17 sâ'atde kat' edebilmişdi. Bu zâbitin yolunu şaşırması şübhesiz pek büyük kabahatdi. Fakat her ne olursa olsun böyle bir vak'a dâ'ire-i ihtimâle dâhil idi. Bu mahzûra çâre-saz olmağı düşünmeliydi. Hâtıra gelmiş olsa idi emri telgrafla Kavaklı'dan Hasköy'e vermek pekâlâ mümkün olduğu gibi eğer Süvâri Fırkası da düşünmüş veya evvelce tertîb edilmiş olsa idi bu telgrafhânede bulunduracağı muhâbere postası sâyesinde emri nısfü'l-leyle kadar herhâlde almış ve fırka sabâha kadar hazırlanmış olabilirdi. Bu yapılmağla berâber, emir, yine emir zâbitiyle de, hatta daha ihtiyâtkârâne olmak üzre yek-diğerinden müstakil iki emir zâbiti ile de ayrıca gönderilmek îcâb ederdi. Bu emir zâbiti hakîkatde Kavaklı'dan ne zaman hareket etdi? Bu şimdilik mechûl. Belki mûmâ-ileyh 8 akşamı geç vakit ancak yola çıkdı, hazırlanamadı. İhtimâl emir kendisine vakt u zamanıyla verilemedi. Fakat bunlar da hatâdır. Bir karargâhda emr-i zâbitân ve efrâdı dâ'imâ harekete her ân hazır bulunmaları lâzım olduğu gibi bâ-husûs böyle mühim bir emri kaleme almağa başlarken aynı zamanda bu emrin sûret-i tevzî'ni düşünmek ve buna göre îcâb eden vesâ'iti vakt u zamanıyla ihzâr etmek, o sûretle ki emir imzâlanır imzâlanmaz derhâl tevzî' olunabilmesini te'mîn etmekde Erkân-ı Harbiyye'nin en mühim bir vazîfesidir. Binâ'en-'aleyh her ne olursa olsun bu emrin fırkaya te'ehhür-i vürûdunun ¼ kabahati emir zâbitâna â'idse ¾ ü de Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyyesi'nin hatâsıdır. Bu münâsebetle şu da hâtıra gelir:

Ordu 7 sabâhı 7 ve 8 Teşrîn-i evvel için bir ordu emri vermişdi; bunun diğer ma‘nâsı kıta‘âtın 9 Teşrîn-i evvel için yeni bir emre intizâr etmeleri lüzûmu idi. Bu emri Süvâri Fırkası’nın arayarak bir ân evvel kendisine gelmesini te’mîn etmek hiç olmazsa vezâ’if-i ma‘neviyyesi cümlesinden değil mi idi; ordunun bi’l-hâssa vesâ’it-i muhâberece ma‘lûm olması îcâb eden noksân ve kifâyetsizliği bu bâbda Süvâri Fırkası’nın nazar-ı dikkatini celb etmeli idi; nitekim 8’de fırka yazdığı raporda en mühim emirlerin bile geç geldiğinden şikâyet etmiş idi.

Ben o kanâ‘atdeyim ki bâ-husûs biz de mâdûn kumandanlar mâfevk makāmla ve civâr kıta‘âtla ale’d-devâm gāyet sıkı bir irtibât muhâfaza etmekden bi’z-zât ve hâssaten mes’ûldürler ve mes’ûl olmalıdırlar. Bu da en ziyâde bu makāmât nezdinde bol vesâ’it-i muhâbereye (meselâ müte‘addid emir atlıları) mâlik haber zâbitleri bulundurmakla te’mîn edilir. Bu zâbitler gerek mâfevkin ve gerek komşu karargâhların vereceği emir ve göndereceği haberlerin birer sûretini de kendileri göndermeli ve bunlar ister gönderilsin ister gönderilmesin bu zâbitân mâfevk makāmın ve civâr kıta‘âtdaki mukarrerât ve ahvâlinden kendi kumandanlarını ale’d-devâm haberdâr etmekden sûret-i kat‘iyyede mes’ûl olmalıdır. Osmanlı Ordusu daha uzun zaman vesâ’it-i fenniyece ister istemez pek çok noksân içinde bulunacakdır. Binâ’en-‘aleyh istikbâl için dikkat edilecek en mühim esâslardan birisi de budur.

II/[141]

Diğer tarafdan gerek emirlerde ve gerek raporlarda mevzû‘-i bahs makāma nazaran alâkadâr olunacak kıta‘ât ve makāmâtın vaz‘iyyet ve mahallini ayrı bir madde hâlinde zikretmek biz de be-heme-hâl bir usûl olmalıdır. Bulgar emirleri bu nokta-i nazardan cidden şayân-ı taklîddir.

Ordu emrinin vürûdu akabinde, sa 9, 10 evvelde de 4. Kolordu’dan şu emir geldi:

Kora[p]a

8 Teşrîn-i evvel [1]328

“1- Şark Ordusu Kumandanlığı’nın telefonla verdiği emir mûcebince fırkanız kolorduya rabt olunmuşdur.

2- 1 ve 4. Kolordular kolbaşılarıyla Geredeli-Küküler-Mevsuç hattına vâsıl oluncaya kadar Süvâri Fırkası düşmanı işgāl ederek ta‘arruz harekâtımızı setredecek ve ândan sonra Geçkinli-Demirhanlı üzerinden kolordunun sol cenâhına çekilerek Kal‘a kuvve-i seyyâresiyle irtibât te’sîs ve kolordunun bu cenâhını setr ve himâye edecekdir.

3- İzmit Redif Fırkası Bostanlı-Kocahazar-Mevsuç-Çiftlik istikāmetinde; Fırka 12 Hazinedar-Köseömer Çiftliği-Hasköy-Gaibler istikāmetine hareket edecekdir.

4- Kolordu karargâhı Fırka 12 ile berâberdir. Haberler bu fırkanın hareket istikāmetinden gönderilmelidir.” Bunun üzerine şu emr-i tahrîri verildi:

Kocahazar

9 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 10,15 evvel

“1- Düşman (ordu emrinden aynen)

2- Sevgili ordumuz bî-tevfîka-i Te‘âlâ bugün düşmana ta‘arruz edecekdir,

3- 3. Kolordu kuvâ-yı külliyesiyle Petra-Çeşmeköy caddesinden Taşlımüsellim’e doğru; Kavaklı’daki 2. Kolordu Koyungavur-Kiremitli caddesinden Seymen Harâbesi’ne;

1. Kolordu bir fırkasıyla Yenice-Süloğlu ve diğer fırkasıyla Tokucak-Küküler-Geçkinli-yolundan;

4. Kolordu Bostanlı-Kocahazar-Mevsuç ve Hasköy-Gaibler yolundan ilerleyecekdir.

4- Süvâri Fırkası şimdilik 4. Kolordu taht-ı emrinde olarak Geçkinli-Demirhanlı hattına karşı ber-vech-i âtî ilerleyecekdir: Geredeli’deki muhtelit Livâ 2 ve 1. Kolordu kolbaşıları Süloğlu-Geçkinli hattına muvâsalat ve tarafeyn ileri kıta‘âtı yek-diğerine temâs edinceye kadar mezkûr kolorduları setretmek üzre hemân Has Deresi’nin şimâl-i garbî sırtlarına ilerleyecek ve Süloğlu-Seymen Harâbesi, Küküler Samurcalı caddeleri (bu dâhil değil) arasındaki mıntıkayı keşfedecekdir.

II/[142]

İş bu livâ tarafeyn kıta‘âtı yek-diğerine yaklaşınca en kısa yoldan fırkaya, Demirhanlı cihetinden ser‘îan iltihâk edecekdir. Kocahazar’daki kıta‘ât şimdi Mevsuç-Geçkinli istikāmetinde hareket edecekdir. Pîşdâr hemân hareket etmelidir. Bir zâbit keşif kolu Geçkinli istikāmetinde hareket etdirilmişdir.

Mevsuç’daki Hafif Livâ bidâyetde Çiftliğe kadar ilerleyecek ve oradan i‘tibâren fırkadan alacağı emre göre hareket edecekdir.

5- Fırka kıta‘âtının büyük ağırlığı Kocahazar’da, livânın ki Mevsuç’da kalacakdır.

6- Ben merkez kolunun pîşdârındayım.”

Osmanlı süvârisine bugün nasıl bir vazîfe terettüb ediyordu ve bu vazîfe ne tarzda yapıldı?

8 Teşrîn-i evvel raporuna nazaran Süvâri Fırkası 9 sabâhı lâ-akall vaz‘iyyet-i âtiyeye vâkıfdı:

a) Karahamza istikāmetinde bir düşman kolu vardır. Fakat bu kuvvet orman cenûbuna geçmemişdir. Ya‘nî Poluz-Kiremitli önüne kadar gelmemişdir. Eski Poloz’da bunun süvârisi görülmüşdür.

b) 7'de bir düşman kolu Sarıtalışman'dan Seymen Harâbe'ye kadar gelmiş, bunun bir tabur bir süvâri bölüğü kuvvetinde Süloğlu'na doğru sürdüğü müfreze aynı günde Süvâri Fırkası tarafından tevkîf edilmişdir. 8'de bu kuvvetin dahi nerede olduğu haber alınamamışsa da bu gün Süloğlu şarkında Müretteb Livâ nezdinde bi'z-zât bulunan fırka kumandanı Süloğlu'na doğru bir düşman ilerlediği hakkında bir haber alamadığına nazaran bu kolun yerinde kalmış olması muhtemeldir.

c) 6'da Hacıdanişmend civârında bulunan düşman kolordusundan bir fırka ile 3 süvâri alayı 7'de Hacıdanişmend ve Sarıtalışman'da kalmışdır. (Yukarıdaki kol olması muhtemeldir) 3 alayla bir topçu taburu ve bi'l-âhire 3-4 süvâri alayı Küçüklü'den Boyunlu'ya ilerlemişdir.

d) Muhtemelen dün takrîben bir fırka Demirköy'ünden Hanlıyenice'ye ilerlemişdir.

e) 8'de sa 11 evvelde bazı piyâde kıta'âtı Ortakçı'nın 2 km şimâline kadar ilerlemiş, bir alay kadar piyâde de şarka Açalı'ya doğru yürümüşdür.

Bu ma'lûmâta nazaran hükm olunabilir ki 8'de düşman kolbaşıları takrîben Karahamza ormanı cenûbu-Seymen-Ortakçı garb istikāmeti hattı üzerindedir. Seymen ve garbında takrîben 3 fırka vardır. Karahamza istikāmetinde de düşman vardır.

Binâ'en-'aleyh ordu sağ cenâhının yarın yapmağa me'mûr olduğu ihâta hareketi muhtemelen bir cebhe muhârebesine müncer olacağı gibi Seymen garbındaki 3 fırka, şayed Tunca garbından takviye edilmese bile, kısm-ı asgarîsiyle Edirne karşusunda kaldığı hâlde, kısm-ı küllisiyle sol cenâhımıza te'sîr edebilecek bir hâldedir.

Bu vaz'iyyet karşusunda Süvâri Fırkası'na terettüb eden en tabî'î bir vazîfe Tunca şarkındaki düşman kuvvetlerinden a'zamî mikdârını üzerine celb ederek ordu sol cenâhının yükünü hafifletmekdir. Bu ise

II/[143]

tekmîl kuvvetle müttehiden düşmana karşı ilerleyerek düşmana mümkün olduğu kadar uzakda tesâdüf etmeği ve bunun karşusunda adım adım çekilerek a'zamî vakit kazanmağı îcâb eder.

İstikāmet ve vakt-i harekete gelince: Emir zâten geç gelmişdir, derhâl hareket etmeli, bu maksadla da emrin muvâsalatını müte'âkib kıta'âta hazırlık emri vererek sür'at te'mîn etmelidir.

Edirne'ye doğru ne kadar garba gidilirse o nisbetde ordudan uzaklaşılmış olur ve o nisbetde fazla düşman kıta'âtı ordu sol cenâhına sebestçe ta'arruza imkân bulur. Binâ'en-'aleyh istikāmet-i hareket evvel emirde ordu sol cenâhının imtidâdı üzerinde ve hatta önünde olmalıdır. Bu nokta-i nazardan Kocahazar-Mevsuç-Geçkinli-Samurcalı istikāmetine hareket olunur; buraya kadar geldikden sonra şayed düşmana henüz tesâdüf edilmemişse ahvâle göre

ya Sarıtalışman veya Taşlımüsellim istikāmeti veya daha garb istikāmeti ta‘kîb edilir. Geredeli’deki Müretteb Livâ bir ân evvel fırka kısm-ı küllisine iltihâk eder.

Bence Süvâri Fırkası’nın ittihâz edeceği karâr ve buna verilecek emir bu olmalı idi. Binâ’en-‘aleyh bir kere 4. Kolordu’nun süvâriye verdiği vazîfe yanlışdır. Burada setr mevzû‘-i bahs olamaz, mu‘ayyen bir hattın müdâfa‘ası da kezâ. Çünkü hem müdâfa‘ası îcâb eden mühim bir hat yokdur ve hem de bu vazîfe süvâriyi fazla fedâkârlığa sevk ederek mahv edebilir: Düşman kolbaşıları Seymen civârında ve cenûbda olduğuna göre bu hatta düşman, şayed yürüyorsa bizim kıta‘âtdan çok evvel gelebilir. Kezâlik bu setrin îfâsından sonra Geçkinli-Demirhanlı üzerinden 4. Kolordu’nun sol cenâhına çekilmek mecbûriyyeti bir muhârebenin safahât-i muhtelifesinin bidâyetde derpîşi kābil olamayacağı ma‘rifesine göre gayr-i kābil-i tefehhümdür. Buna nazaran Süvâri Fırkası’nın, bir maksad-ı hareketi ta‘yîn etmeyen emrinin şekli eksikliğinden sarf-ı nazar 3 kol ile Geçkinli-Demirhanlı hattına karşı ilerlemesi büsbütün yanlışdır. Keşif tertîbatı da çok noksândır. Şayed ileride keşif aksâmı yoksa hemân müsta‘cilen müte‘addid zâbit keşif kolları ve keşif bölüklerinin mu‘ayyen vazîfelerle tahrîki îcâb ederdi. Emr ve harekât-ı müstakbele hakkındaki tasavvurât ise büsbütün nazarîdir.

Şimdi harekâtı ta‘kîb edelim:

a) Geredeli’deki Müretteb Livâ: Ma‘lûm olduğu üzere (Süvâri Fırkası’na istinâd olmak vazîfesiyle) Birinci Nişancı Alayı’yla bir batarya 7 Teşrîn-i evvel akşamı Geredeli’ye gelmiş ve 8’de buraya gelen Süvâri Fırkası kumandanıyla görüşerek Müretteb Livâ’ya bir bölük piyâde terfîk etmiş ve akşam tekrâr Geredeli cenûb-ı şarkîsi sırtlarında ikāmete devâm eylemişdi. Alay 8 akşamı fırkadan “Düşmanın ta‘arruzunda ciddî muhârebeye girişmeyerek hatt-ı müdâfa‘anın hâline göre ya sağ veya sol cenâhı gerisine geliniz” tarzında bir emir almış bunun üzerine 9’da kendiliğinden Seymen Harâbe istikāmetinde bir (keşif ta‘arruzu) yapmağa karâr vermişdi. Alay kumandanı Geredeli’deki Müretteb Süvâri Livâsı kumandanıyla da görüşmüş bunun da mu‘âvenetini istihsâl ederek emirlerini vermişdi.

II/[144]

9 sabâhı sa 7,30 evvelde gelen bugünkü vazîfe hakkındaki Fırka 3 emri üzerine bi’t-tabi‘ bu tasavvurdan sarf-ı nazar edilmişdi.

Fakat Müretteb Livâ kumandanı bu karâra tevfîkan sa 6,40 evvelde Poluz, Karahamza, Sarıtalışman istikāmetlerine keşif kolları göndermiş olub bu yeni emirden henüz haberdâr değildi. Ve harekete hazırlanmakda iken sa 10,30 evvelde Süvâri Fırkası karargâhından Binbaşı Hamdi Bey’in Geredeli’ye muvâsalatını gördü.

Hamdi Bey de ordu emri gelmeden evvel Kocahazar'dan ayrılmış olub kendisinin bugün livânın Erkân-ı harb zâbitliği vazîfesini îfâ edeceği ve livânın fırkaya iltihâk eylemesi emrini getirmişdi.

Fakat bu emir de henüz tatbîk edilmeden bugün için verilen fırka emri geldi. Bunun üzerine Müretteb Livâ bir tarafdan livâ dâhilinde bulunan süvâri Y 2 Bölüğü'nü (alayına Kırkkilise'de iltihâk) vazîfesiyle yola çıkardığı gibi diğer tarafdan Süloğlu cenûbunda ve Geredeli'de bulunmakda olan keşif bölüklerine de şu emri gönderdi:

Geredeli

9 minh sa 10,40 evvel

" Bi-mennehü'l-kerim bugün her tarafdan kolordularımız ta'arruz ediyor. Süvâri Livâsı cebheyi setrederek şimdi Geredeli ile Geçkinli hattının şimâl sırtlarından Çiftlik-Demirhanlı'ya gidecekdir.

Sa 10,45 evvelde livâ hareket edecekdir. Süloğlu'ndaki keşif bölüğü cânibdârdır."

Bundan sonra Müretteb Livâ ne yapdı? Bu bâbda ber-vech-i âtî hikâyeler vardır:

Binbaşı Hamdi Bey'in ifâdesi:

"Fırka 2'nin ucu Geredeli'ye girmişdi. Müretteb Livâ 3-4 bölük kuvvetinde olarak sa 11 evvele doğru hareketle Süloğlu'nun cenûb sırtlarına ilerlerken Geredeli'den henüz iki kilometre ayrıldığı bir sırada üç düşman ateşine uğrayarak çekildi ve livâ başka bir uç pîşdâr çıkararak Süloğlu şarkına teveccüh etdi. Bu istikāmetde de pek az mesâfe kat' etmişken Seymen Harâbesi şark sırtları istikāmetindeki sağ cenâh zâbit keşif kolu kumandanı Mülâzım Necmeddin Efendi bi'z-zât gelerek düşmanın iki alay süvârisinin sür'atle ilerlediğini, şu ânda kolbaşısının Süloğlu'na vardığını söyledi.

Pîşdâr bölüğü de bu haberi te'yîd etdi, Süloğlu tarafındaki keşif bölüğünün de dört nal ile livâya doğru geldiği görüldü.

Bunun üzerine livâ tevakkuf etdi ve bi'z-zât yapılan tarassudâtdan epey kuvvetli bir düşman süvârisinin ârızalı ve ormanlıklı arâziye bu güne kadar vâki' olan harekât müstereddidânesinin aksine olarak mütecâvizâne bir sûretle ilerlediği görüldü. Bunun üzerine emir mûcebince fırkaya iltihâk etmek üzere geri çekilme

II/[145]

yapılırken Fırka 2 topçusu düşman süvârisine pek şiddetli ateş açdı. Bu keyfiyyet bi'l-âhire o zaman Bulgar Süvâri Fırkası Erkân-ı harbi olan zât tarafından dahi tasdîk edildi."

Fırka 2 Harb cerîdesinde şu sözler yazılıdır:

"...Kolbaşı sa 1 sonraya doğru Geredeli'ye girerken Süvâri Livâsı Süloğlu'na hareket etdi. Fakat livânın nihâyeti piyâdeyi 5-6 yüz metre geçmeden dört nala geriye döndüğü görüldü

ve livâ kumandanı [fâ'ik düşman süvârisi karşusunda ric'at etdiğini, düşman süvârisinin fırkayı basacak vaz'iyyetde olduğunu] söyledi. Burada kalarak fırkayı setretmesi hakkındaki teklîfâta rağmen çekilüb gitdi.

Halbuki epeyce bir zaman sonra 2 km mesâfede a'zamî 2-3 süvâri bölüğünün saff-ı harb nizâmında muntazaman ilerlediği görüldü ve sa 1,30'a doğru 1200-1400 metre mesâfeden piyâde ve mitralyöz ateşi açılarak düşman tard edildi. Bu esnâda kısm-ı küllî topçusu da mevzi'e girerek şimâle doğru çıkan bir bölük süvâriye iki şarapnel atdı. Bu süvârinin bi'l-âhire bizim olduğu anlaşıldı."

Müretteb Livâ Kumandanı Mîralay Ziya Bey'de şöyle anlatıyor:

"Düşmana tesâdüf edildikden sonra geriye dönülüb temâs sa 11,30 evvelde Geredeli'ye muvâsalat eden Fırka 2'ye bırakıldı. Süloğlu ilerisindeki keşif bölüğü (Y 4 K 3) orman içinden çekilirken Fırka 2 tarafından düşman zannıyla top, mitralyöz, tüfenk ateşine uğradı, 2-3 nefer ve 1-2 hayvan mecrûh oldu."

Fırka 3 Harb Cerîdesi ise: Bu sırada N Y 1 yanındaki batarya ve mitralyöz bölüğünün, etrâfında görülen düşman süvârisi karşusunda Küküler garbında mevzi'e girdiğini fakat bizim olması ihtimâline mebnî fırka kumandanının ateş açdırmadığını söylüyor.

Bu muhtelif tarz-ı hikâyeye nazaran hükm edebiliriz ki Fırka 2 kolbaşısı Geredeli'ye geldiği sıralarda buradan henüz güç hâl ile hareket edebilmiş olan Müretteb Livâ kısm-ı küllisi biraz ilerleyince düşman Süvâri Fırkası'nın kolbaşısına tesâdüf etmiş, bunun üzerine düşmanla teması muhâfaza etmeği bile düşünmeyerek harb cerîdelerinde aynen görüldüğü vechle "işte düşmanı getirdik kozunuzu pay ediniz" diyerek çekilüb fırkasına gitmişdir. Halbuki ne Fırka 2 ve ne de Fırka 3'ün yanlarında bir tek süvâri yokdu!

Müretteb Livâ bundan sonra cenûba doğru büyük bir kavis çevirmiş olacak ki nihâyet sa 3 sonraya doğru Çiftlik şimâl-i garbîsinde fırka kısm-ı küllisine iltihâk eylemiş ve fesh olunarak bölükler alaylarına gitmişdir.

b) Kocahazar'daki kısm-ı küllinin harekât-ı ibtidâiyyesi:

Fırka kumandanlığı Kırkkilise'ye bir süvâri alayı i'zâmı hakkında gelen ordu emrinin artık hükmü geçdiğini ve a'zamî kuvvete mâlik olmak lüzûmunu takdîr etmeyerek sa 10 evvelde Sü Y 2'yi evvelce verdiği emre tevfîkan Kırkkilise istikāmetine tahrîk etdi.

II/[146]

Kuvâ-yı mütebâkîye ancak sa 11 evvelde Yenice-Hasköy caddesinin Akardere'yi kat' etdiği mahallin cenûbunda dere şarkında ictimâ' edilerek hareket eyledi. Bu sûretle açık ordugâhda olan Süvâri Fırkası hareket emrinin vürûdundan ancak 2 sa sonra hareket kābiliyetini iktisâb edebilmişdi.

Fırka, bir alayı ileride diğer kıta‘ât geride olmak üzre emniyet tertîbâtıyla gidiyordu. Sa 12 zevâlde kolbaşı Hasköy’ün 1 km şimâline geçerek 10 dakika mola edildi ve tekrâr hareket olundu. Böylece ilk sâ‘atde ancak 5 km mesâfe kat‘ olunmuşdu.

Kolbaşı Geçkinli’ye 2 km yaklaşınca ileride Geçkinli şimâlindeki 300 râkımlı tepe-Açalı istikāmetinde bir düşman süvâri bölüğü görüldü ve buna karşı fırka kısm-ı küllisinden 2 süvâri bölüğü gönderilerek hücûm edilmek istenildiyse de düşman müsâdemeyi kabûl etmeyerek çekildi. Bunun üzerine bu bölükler avdet ederek sa 3,40 sonra da Samurcalı cenûbunda fırka kısm-ı küllisinin sağ cenâhına iltihâk eyledi.

Bu esnâda yürüyüşe devâm eden fırka kısm-ı küllisi sa 2 sonra da Koca Ömer Suyu üzerindeki Çiftliğe gelmiş burada tevakkuf ederek ve cebhe tevsî‘ eyleyerek durmuşdur.

Sa 3 sonraya doğru ber-vech-i bâlâ Müretteb Livâ’yı teşkîl eden bölüklerde gelmiş, bu esnâda sağ cenâhda İzmit Fırkası da muhârebeye başlamışdı. Yolda da Hafif Livâ iltihâk eyledi.

c) Hafif Süvâri Livâsı’nın Harekât-ı İbtidâiyyesi:

Hafif Livâ 9 Teşrîn-i evvel sabâhı sa 8 evvelde Mevsuç’dan Gaibler istikāmetine hareket etmişdi. Fakat yolda fırka emrini almış bunun üzerine tebdîl-i istikāmet ederek fırkaya iltihâk eylemişdi.

d) Süvâri Fırkası’nın Muhârebesi:

Böylece sa 3 sıralarında Çiftlik ile Demirhanlı arasındaki sırtlarda 7 süvâri alayı (keşif bölükleri müstesnâ takrîben 25 bölük) 5 makineli tüfenk bölüğü, 3 süvâri bataryası toplanmışdı. Bu kuvvet hüsn-i istihdâm edilse idi vaktin geçikmiş olmasına rağmen bundan sonra dahi birkaç bin filinta, 20 makineli tüfenk ve 12 topuyla mü’essir bir ateş kuvveti teşkîl eder ve mühim hareketler îfâ edebilirdi.

Halbuki fırka sûret-i umûmiyyede âtıl kalmış ve muhârebesi şuna inhisâr eylemişdir:

Sa 3 sıralarında şimâlden cenûb-ı şarkîye doğru hâl-i hareketden düşman kıta‘âtı (?) görülmeğe başlamış bunun üzerine fırka topçusu Çiftliğin 3 km şimâl-i garbîsinde Koca Ömer Suyu ile Köyderesi arasındaki sırtlarda mevzi‘e girerek bu düşmana karşı ateş açmış, biraz sonra livânın bataryası da sağ cenâha gelerek ateşe iştirâk eylemişdir. Bu topçu ateşi de pek fenâ ve te’sîrsiz olmuşdur: Bazı harb cerîdelerinin ifâdesine göre fırka bataryaları tabur kumandanının yaralanması üzerine pek çabuk ateş keserek akşama kadar yalnız livânın bataryası fâsılalı sûretde ateş etmiş ve bu batarya dahi cem‘an yalnız 84 mermi endâht etmişdir.

II/[147]

Fırka kısm-ı küllisi sûret-i umûmiyyede bu sırtlarda kalarak bir eser-i fa‘âliyyet göstermemiş ve ötede beride düşmanla te‘âtî edilen ehemmiyetsiz ateşlerle cem‘an 5-6 kadar

zâyi‘ât vermişdir. Mitralyöz bölükleri de ara sıra ateş açmışlardır. En ziyâde fa‘âliyyet gösteren Hafif Livâ’ya mensûb 5. Mitralyöz Bölüğü bile yalnız 4.000 fişenk endâht etmişdir.

Fırka kısm-ı küllisi sûret-i umûmiyyede (Kroki 21’deki) nizâmı almışdır.

Bu muhârebe esnâsında Ortakçı istikāmetinde düşman ilerlediği hakkında bazı haberler alınması üzerine Hafif Livâ’dan 3 süvâri bölüğü Binbaşı Eyüb Bey kumandasında olarak bu tarafa gönderilmiş ve bunlar Ortakçı Deresi şarkında garbdan Ortakçı üzerine gelmekde olan düşman piyâdeleriyle yaya cenge tutuşmuşlar ve cem‘an 3 mecrûh vererek nihâyet sa 5 sonra da yine livâya avdet eylemişlerdir.

Süvârinin bugünkü netîce-i keşfiyâtı da şudur:

İki alay kadar düşman piyâdesi Ortakçı etrâfında tahkîmât yapıyor. Bu civârda iki alay kadar düşman süvârisi var. Hacıdanişmend üzerinden 3-4 tabur piyâde, bir alay süvâri, Taşlımüsellim’e ilerledi. Bir piyâde fırkasıyla 2-3 alay süvâri kolbaşıyla sa 10,40 evvelde Seymen Harâbe hizâsında olmak üzre Hacıdanişmend’den Süloğlu istikāmetine ilerledi.

(Bu ma‘lûmât hakîkat ile mukāyese edildikde: Ortakçı etrâfında yalnız bir Bulgar alayı vardı. Hacıdanişmend üzerinden Taşlımüsellim’e ilerleyen kuvvet şübhelidir, ihtimâl Fırka 10’un geride[ki] livâsıdır. Piyâde fırkasına ve süvâriye gelince bunlar Seymen Harâbe civârında yek-diğeriyle çatışan Bulgar Süvâri Fırkası’yla Fırka 1’in livâsıdır.)

Süvâri Fırkası nihâyet akşamın takarrübünü görünce (sa 5,19 sonra gurub) fırkanın Gaibler’de, Hafif Livâ’nın Mevsuç’da ikāmeti hakkında emr-i şifâhî verdi ve hareket derhâl başlayarak geriye doğru sür‘atli yürüyüşlerle meydân-ı muhârebeden uzaklaşıldı. Y 3 geceyi Çiftlik’de geçirecekdi.

Hafif Livâ Gaibler’den Mevsuç’a doğru teveccüh ederek yolun yarısına vardığı sırada İzmit Fırkası efrâdının pek perîşân bir hâlde Hasköy’e doğru akmakda olduklarını görmüş ve sa 8 sonraya yaklaşmış olduğu için bunlara karşı bir şey yapmak mümkün olamayacağına hükm ederek ve yol üzerinde kalmak istemeyerek tekrâr Gaibler’e dönmüşdür. Y 1 ise karanlıkda yolunu şaşırarak ancak nısfü’l-leyle doğru Gaibler’e gelmişdir.

Bu sûretle Y 3 müstesnâ süvâri fırkası hey’et-i umûmiyyesiyle 9/10 gecesi Gaibler’e toplanmışdı.

İ‘âşe sûret-i umûmiyyede noksân olmuş; kıta‘âtın mühim bir kısmı geceyi ayakda geçirmişdir.

Sa 11 sonraya doğru 12’de fırkanın da Gaibler’e geldiği görülmüş ve bu fırka kumandanı Süvâri Fırkası kumandanına “İzmit Fırkası’nın yaralıların naklini vesîle ittihâz ederek hatt-ı harbi terk etdiğini, kendisinin Hasköy’e ric‘at niyetinde olduğunu” söylemişdir.

Geceleyin 4. Kolordu’dan da şu emir alınmışdır:

II/[148]

"1. Kolordu'dan bazı kıta'âtın bozulduğu ve İzmit Fırkası'ndan da bu yolda haber alındığı cihetle bunun bir hezîmete münkalib olmaması için vüs'i beşer dâhilinde çalışılacakdır. Hasköy'ün cenûb-ı şarkîsine doğru olan çekilme hareketinin fırkanızla himâyesi elzemdir. Son fedâkârlığı îfâ ediniz."

Süvâri Fırkası'nın bu haberler ve emirler üzerine bir şey yapmadığını söylemek zâiddir!

Süvâri Fırkası'nın bugünkü harekâtını hulâsa edersek görünüşde pek az olduğuna hükm edilmek zarûrîdir. Fırka ne sağında İzmit Fırkası'nın, ne solunda Edirne Kolordusu'nun icrâ etdiği muhârebeyi, ne dostu ve ne de düşmanı anlayamamış ve âtıl kalmakla iktifâ eylemişdir. Ma'a-mâ-fîh Ortakçı'ya gelen Bulgar alayı ağleb-i ihtimâl bu fırkanın taht-ı te'sîrinde burada tevakkufa lüzûm görmüş bu da bir tarafa gidememişdir.

Halbuki Süvâri Fırkası cür'etkârâne ileri atılsa idi İzmit Fırkası'yla 3. Fırka karşusuna gelen Sofya Fırkası'nın Birinci Livâsı'nı bu fırkalarla müştereken pekâlâ müşkil vaz'iyyete sokar ve 2. Fırka'nın da yardımıyla Süloğlu-Geçkinli hattındaki muhârebât lehde hitâm bulurdu. Gerçi zîrde görüleceği üzere bu muhârebede Bulgarlar da her nedense kendilerini mağlûb addederek geriye dönmüşlerdi; fakat biz bundan istifâde edememişdik.

2. 4. Kolordu'nun Muhârebesi

4. Kolordu'ya ordu emri, ordu Erkân-ı Harbiyye'sinden Kā'imakām Zeki Bey vâsıtasıyla gönderilmiş ve mûmâ-ileyh aynı zamanda kolordu nezdinde ordu haber zâbitliğini îfâya me'mûr edilmişdi.

Zeki Bey sa 10 sonra da Korapa'da 4. Kolordu karargâhına gelmiş ve yolda gelirken ordu emrini İzmit Fırkası ile Fırka 12 kumandanlarına da göstermiş olduğunu söylediğinden "Bu fırkaların kendiliklerinden harekete hazırlanacakları" kanâ'atiyle kolordu kumandanlığı emir vermekde sür'at-i harekete lüzûm görmemiş ve ale'l-usûl tesvîd edilen emir ancak sa 1 evvelde tebyîz edilebilmişdir.

Ordu emrinin bu sûret-i vürûdu da şâyân-ı tedkîkdir: Zeki Bey ordu emrini kolorduya getirinceye kadar mâhiyyet-i me'sele i'tibâriyle sadece bir emir zâbiti demekdir ve vazîfesi bu emri sür'at-i mümküne ile mahalline îsâlden ibâretdir. Binâ'en-'aleyh Kavaklı ile Korapa arasındaki 17 km mesâfeyi nihâyet 2 sâ'atde kat' ederek emri sa 6'da mahalline îsâl etmekden mes'ûl idi. Bir haber zâbiti sıfatıyla fırkaları bi'z-zât görmek isteyebilirdi. Fakat bu arzusunu ancak emri îsâlden sonra îfâ da serbest olabilirdi. Binâ'en-'aleyh ancak şayed kolordu karargâhının nerede olduğunu bilmiyor da bu sebeble böyle dolaşık yoldan gelmişse bu hareketi

muvâfık addedilebilir. Nitekim bu sebeble kolordu emri fırkalara pek geç varmış ve fırkalar hiç de kendiliklerinden harekete hazırlanmamışlardır!

II/[149]

Kolordunun emri esâs i‘tibâriyle ordu emrinin bir kopyasından ibâret olub fırkaların kolbaşları sa 10 evvelde Çiftliğe muvâsalat edecek sûretde nazarî hesâb edilmiş bir emir idi.

Bu kolordu nasıl yürümeliydi?

Bostanlı-Kocahazar-Mevsuç-Çiftlik yolu: 19 km idi.

Hazinedar-Kesirliyar (Köseömer) Çiftliği-Hasköy-Gaibler-Çiftlik= kâğıd üzerinde 28,5 km idi.

Bu mesâfelerin ordu emrine tevfîkân kolbaşlarıyla sa 10 evvelde hedefe varacak sûretde kat‘ı için sâ‘atde 3’er kilometreden 6 ve 9 sâ‘atlik zamana ihtiyâc vardı. Fırka 12’nin sa 1 evvelde, İzmit Fırkası’nın sa 4 evvelde hareketi îcâb ederdi. Bi’l-hâssa yorgun olan Fırka 12 için bunu taleb etmek pek müşkildi. Esâsen ileride aynı nokta da kolbaşları birleşecek oldukdan sonra ayrı yollardan yürümekde ne mânâ vardı? Bir kere düşmana yaklaşılsın, îcâb ederse kolbaşı tevkîf edilerek Fırka 12 arkadan istenilen tarafa tebdîl-i istikāmet edebilirdi.

Binâ’en-‘aleyh bu kolordu, önde İzmit Fırkası, arkada 12. Fırka olmak üzre İzmit Fırkası’nın ta‘kîb edeceği yoldan tek koldan ilerlemeli idi. Bu sâyede İzmit Fırkası’nın yürüyüş umku 8 km addedilirse Fırka 12 kolbaşısı Hazinedar’dan i‘tibâren yalnız 15 km yürümekle ordu emri îfâ edilmiş olurdu!

Kule ve Sincaniye’deki 3 tabur ise Hazinedar üzerinden dolaşmamalı, doğruca Hasköy üzerinden ilerleyerek kol nihâyetine iltihâk etmeli idi. İzmit Fırkası kolbaşısı hatta bir iki sâ‘at te’ehhürle bile hareket etse arzu olunan hedefe nihâyet zevâlde vusûl mümkün olur ve tekmîl kolordu el altında bulunmuş olurdu. Fakat bu kadar basit bir tertîb bu kolordu Erkân-ı Harbiyyesi’nin hiç de nazar-ı dikkatini celb edememiş, bi’l-‘akis en zor ve müşkil sûret-i hareket intihâb olunarak ordu emrinin gelmesine bağlı kalınmışdır. Bi’n-netîce zîrde görüleceği üzre fırka 12’ye tek tüfenk atmak nasîb olamamışdır.

Azimsizlik bu kolordu da pek erken başladı. Sa 5 evvele doğru Fırka 12 Erkân-ı harbi Binbaşı İlhami Bey gelerek şunları söyledi: “Fırka kumandanı nâmına arz ediyorum: Fırka üç günden beri ve bi’l-hâssa dün cebrî yürüyüşler yapdı. Büyük ağırlıklar pek geride ve çamurlar içinde kalarak fırkayı ta‘kîb edemedi. Bazı taburların efrâdı açdır. Bugün mahall-i matlûba vakt-i mu‘ayyende varmak imkânsızdır.” Kolordu kumandanı cevâben “Hemân emredilen istikāmete hareket lüzûmunu” te’kîd etmekle berâber Şark Ordusu’na da ber-vech-i âtî mürâca‘at etdi:

“Şimdi sâ‘at altı. Fırka şöyle söylüyor: …. (aynen) ordunun yürüyüş kollarının tanzîminde kolordunun bulunduğu şu hâlin nazar-ı mütâla‘aya alınması re’y-i devletlerine vâbestedir. Kolorduda peksimed dahî yokdur. Mürâca‘ât-ı vâkı‘aya rağmen İstanbul’dan gönderilmemişdir. 50.000 peksimedin bu gün akşama kadar Pavli köyünde bulundurulmasının emir buyrulması.

II/[150]

Ne yapılırsa yapılarak hemân hareket etmeleri teblîğ edilmişse de hâlin bu merkezde olduğuna ve binâ’en-‘aleyh Fırka 12 cebrî yürüyüşe başlamak üzre bi’z-zât tarafımdan tahrîk edilecekse de yorgunluklarına nazaran yollara dökülüb kalacaklarını ve hatt-ı matlûba vâsıl olamayacaklarını ve kısmen aç oldukları gibi erzâkın yetişdirilmesi de mümkün olamayacağı cihetle bu gecede aç kalacaklarını nazar-ı dikkat-i âlîlerine arz ederim. Telgraf arabaları yola gömülmüş olduğu cihetle ordu karargâhıyla ancak süvâri-i mahsûsla muhâbere edilecekdir. Kolordu karargâhı Hazinedar-Çiftlik istikāmetinde Fırka 12’yi ta‘kîb edecekdir.”

Hazarda ve seferberliğin ilk haftalarında Trakya’nın ekser menâbi‘ine mâlik olan bu kolordunun kendi mıntıkası dâhilinde aç kalması, birkaç günlük peksimed hazırlatamayarak İstanbul’dan peksimed çekilmesi aczin belîğ bir numûnesidir. Bu raporun her satırında metânetsizlik kendini gösteriyor. Kolordu karargâhının Fırka 12’le berâber gitmesi için gösterilen sebeb de kâfî değildir. Bir kere muhârebe ihtimâli vücûd buldukdan sonra kolordu karargâhının düşmanı bir ân evvel görebilecek bir yerde bulunması her şeyden mühimdir.

Bu rapora akşama doğru ordudan şu cevâb geldi. Harekât-ı kat‘iyye i‘tibâriyle hâ’iz-i ehemmiyet olmamakla berâber ordunun zihniyetini göstermekde olduğundan aynen nakli fâ’ideden hâlî değildir:

“Yenice 9 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 11,50 evvel.

1- Üç gün evvel verilen emirde kolorduların harekete âmâde bulunması teblîğ edilmişdi. Binâ’en-‘aleyh hareket emri verilüb bi’l-umûm ordu harekete ibtidâr etdikden sonra peksimed yoksuzluğundan şikâyet kabûl olunamaz. Buna dâ’ir vaktiyle ma‘lûmât verilse idi ileri hareketin bir gün daha te’hîri ciheti düşünülebilirdi. Peksimed vesâ’ire erzâkın tedâriki kolorduya â’iddir.

2- Yağmur veya çamura gelince bütün kıta‘ât aynı hâldedir.

3- Kolordunun kat‘ edeceği mesâfe hâ’iz-i ehemmiyet değildir (?)

4- İ‘âşe husûsunda muztarr kalındığı hâlde Kal‘a’ya mürâca‘at ediniz. Bu bâbda Kal‘a’ya da teblîgât icrâ olunacakdır.

5- Kal‘a’dan çıkacak kuvvetlerle temâs te’sîsi matlûbdur.

6- Yürüyüşlerde kıta‘ât döküntü bırakılmamasına i‘tinâ olunması lâzımdır.”

Şimdi orduya şunları sorabiliriz:

1- Ta‘arruz hazırlığı emri verildikden sonra kolordulardan hazır olduğuna dâ’ir cevâb istenildi ve alındı mı?

2- Kolordular kendi başlarının çâresini kendileri görecekse ordu karargâhındaki kalabalık idâre ve i‘âşe teşkîlâtına ne lüzûm kalır?

II/[151]

Ve’l-hâsıl 4. Kolordu karargâhı birçok mu‘âmelât-ı tahrîriyeden sonra Korapa’dan 9 minh sabâhı sa 7,40 evvelde güç hâl hareket edebildi: Bugünkü vakāyi‘a sûret-i iştirâkîni zîrde görürüz.

Bu kolordunun bugünkü muhârebesi hakkikatde İzmit Fırkası’nın müstakilen icrâ etdiği muhârebeden ibâret kaldığı için evvel emirde bunu görelim:

a) İzmit Fırkası’nın Harekât ve Muhârebesi: (Kroki 20, 22)

Kā’imakām Zeki Bey 8 minh sa 8 sonra da Bostanlı’ya gelerek ordu emrini İzmit Fırkası Kumandanı Fahri Paşa’ya gösterdi. Bunun üzerine bir tarafdan fırka yaveri kolordu emrini alub getirmek üzre Zeki Bey’e terfîk edildiği gibi diğer tarafdan fırka “Yarın sa 5,30 evvelde harekete hazır bir hâlde ordugâhlarda ictimâ‘ edilmiş olmağı” emretdi.

9 sabâhı fırka vakt-i zamanında harekete hazırlanamadı; ihtimâl bu husûs ehemmiyet-i mahsûsa ile ta‘kîb de edilmedi. Ve kolordu emrinin muvâsalatına intizâren keyfiyyet ta‘vîk olundu.

Nihâyet sa 8 evvele doğru kolordu emri geldi. Kıta‘âtın yorgunluğu, i‘âşe noksânı gibi esbâb dolayısıyla ancak sa 9 evvele doğru fırka kısm-ı küllisi kolbaşıyla hareket edebildi.

Yürüyüş tertîbi şöyle idi:

Bilecik Alayı
Süvâri Bölüğü — Pîşdâr
Bir batarya
Bir kilometre mesâfe
Eskişehir Alayı
Topçu Taburu (2 batarya — Kısm-ı küllî
İzmit Alayı
Hafif Cebhâne Kolu

Büyük ağırlıklarla seyyâr hastahânenin Kocahazar’da emre intizâr etmesi bildirildi.

Fırka yürüyüş kolu gerek yorgunluk ve inzibâtsızlık ve gerek yolların fenâlığı hasebiyle derhâl uzamaya başladı.

Fırka pîşdârı Mevsuç'a dâhil olduğu sırada Süvâri Fırkası'na tesâdüf edildi. Bu sırada Dördüncü Kolordu kumandanlığının sa 11,35 evvelde yazdığı bir emirde gelerek bundan: "Fırka 12'nin bu ânda Kesirliyar Çiftliği'nin takrîben 2 km garbında bulunduğu, ancak akşama doğru Hasköy'e varabileceği" anlaşıldı. Bunun üzerine İzmit Fırkası kumandanı "Fırka 12'yi beklemeyerek 1. Kolordu ile tevhîd-i hareket maksadıyla yürüyüşe devâma karâr verdi".

II/[152]

Mevsuç'dan sonra kolbaşına Geçkinli-Çiftlik hattının vasatî istikāmetinde, arâzi üzerinde bir nokta gösterilerek sırtlar üzerinden yürüyüşe devâm edildi. Kaynarcı Deresi Mevsuç-Geçkinli yolunun Küküler-Demirhanlı yolunu kat' etdiği nokta hizâsından geçildi ve kolbaşı sa 2,30'a doğru çiftliğin 2,5 km şarkına, Geçkinli Çiftlik hattına vâsıl oldu. Bu sûretle 19 kilometre 5,5 sâ'atde kat' edilmiş, ya'nî kolbaşı sâ'atde 3.450 metre kat' eylemişdi. Bu yürüyüş o zamanki vaz'iyyet-i maddiyye ve ma'neviyyeye göre hiç de fenâ değildi.

Bu esnâda vaz'iyyet-i harbiyye şöyle idi:

Samurcalı istikāmetine gönderilen zâbit keşif kolu bir düşman keşif koluna tesâdüf ederek tard etdiğini bildirdi. Süvâri Fırkası'nın ilerideki bir düşman bölüğünü bir kaç bölükle ta'kîb etdiği görülüyor. Fırka 12'den haber yok, Fırka 3'den şu rapor geldi:

"Sa 1,30 sonra, fırka kısm-ı küllî kolbaşıyla Küküler'e, pîşdâr başıyla Geçkinli'ye vâsıl olduk. Hâl-i istirâhatdeyiz. Ne hâldesiniz?"

Bu vaz'iyyet karşusunda fırka "Ahvâli henüz bir karâr ittihâzına müsâ'id olmayacak derecede mübhem görmüş ve esâsen ordu emrinde mezkûr yürüyüş hedefine muvâsalat edilmiş olduğundan fırkayı şu şekilde tevsî'-i cebhe etdirerek ahvâle intizâr eylemeğe karâr vermişdir." (kroki 22 a)

Ma'a-mâ-fîh fırka bu ânda hakîkatde şu vaz'iyyetde idi: pîşdâr kısm-ı külliden çokça açılmış, münferid vaz'iyyetde ileride; kısm-ı küllî kolbaşındaki Eskişehir Alayı açlık ve yorgunlukdan pek ziyâde dağılmış ve elden çıkmış bir vaz'iyyetde, İzmit Alayı'yla topçu taburu (2 batarya) kezâlik yorgun bir hâlde Mevsuç'da mola ediyor ve köyden buğday toplayarak karnını doyurmaya çalışıyor. Binâ'en-'aleyh fırkayı el altına toplamak maksadıyla durmak muvâfık olabilirdi fakat buna "Ordu emrinde mezkûr hatda muvâsalat edildiği" sebebini ilâve etmek bir ta'biye hatâsıdır.

Sa 2,40 sonraya doğru Süloğlu ve daha şimâl-i şarkî istikāmetlerinden top sesleri duyulmağa başladığından diğer kolorduların muhârebeye girdiğine hükm edilmiş ve bi'n-nisbe topluca bir hâlde olan kol nihâyetindeki İzmit Alayı'na Eskişehir Alayı'nın arkasından saparak sür'atle kolbaşı hizâsına gelmesi, Eskişehir Alayı'na da derhâl toplanması emredilmişdir.

Bu esnâda Fırka 3'den şu rapor geldi:

"Yarım sâ'atden beri Süloğlu ile Geçkinli arasındaki sırtlarda muhârebe etmekdeyiz. Düşman oldukça kuvvetlidir. Sol cenâhımızı şimdiden takviye etmeniz ma'rûzdur"

Müte'âkiben 4. Kolordu'dan da "1. Kolordu'ya mu'avenet edilmesi" hakkında emir gelmiş olduğundan İzmit Fırkası kumandanı "Artık muhârebeye girmek zamanının hulûl etdiğine" kâni' olarak fırkaya ber-vech-i âtî tertîbâtı almağı te'mîn edecek emri vermişdir; (kroki 22 b)

II/[153]

Bu tertîbâtın nasıl bir maksadla ve neredeki ve ne kuvvetdeki bir düşmana karşı alınmak istenildiğine dâ'ir bir kayıd görülmedi. Binâ'en-'aleyh bu, fırkayı tıbkı bir ta'lîmhâne meydânında, eski şekli ta'biye devrinde açmak tarzında bir tertîbden ibâretdi. Acaba maksad bu tertîbât tamâmlanıncaya kadar kolbaşını tevkîf ederek ba'dehû böyle açılmış ve yayılmış bir vaz'iyyetde bulunulan sırtdan şimâle harekete devâm mı idi?

Her ne olursa olsun bu tertîbâtı bu sûretle almağa vakit kalmadı ve ber-vech-i âtî muhârebe başlayarak kıta'ât vâsıl oldukça parça parça hatt-ı harbe girdi.

Bu esnâda şimâl-i garbîden Geçkinli'ye doğru uzun ve kuvveti iki livâ kadar tahmîn edilen bir düşman kolunun hareketi görülmekle pîşdâr ilerlemeğe başlamış ve bunun üzerine bir tarafdan Fırka 3 karşusundaki düşman, bataryalarından avcı ateşini Bilecek Alayı'na tevcîh etmiş diğer tarafdan İzmit Fırkası'nın şimdilik mevzi' alabilmiş olan sâbık pîşdâr bataryası düşman yürüyüş koluna ateş açmışdır. (Muhtemelen sa 3,30) Bunun üzerine düşman yürüyüş kolundan bir kısım kuvvet Fırka 3 cebhesine gitmeğe devâm etdiği esnâda diğer kısım İzmit Fırkası'na teveccüh ederek Bilecik Alayı'na karşı yayılmağa başlamışdır.

Bu esnâda Süvâri Fırkası'nın Köyderesi'nin bir km şarkından sa 3,15'de yazdığı şu raporda gelerek fırka, kanâ'atinin doğruluğuna zâhib olmuşdur: "Taşlımüsellim-Açalı-Geçkinli istikāmetinde gāyet büyük bir düşman kolu yürüyor. Kol nihâyeti sa 3,10 sonra da Kavaklı hizâsında idi."

Pîşdâr bataryasının bir çâr-yek[çeyrek] sâ'at kadar endâhtı üzerine düşman topçusu ateş kesmiş, bundan yarım sâ'at sonra (muhtemelen sa 4,30) kısm-ı küllideki bataryalardan birisi de gelerek birçok te'ehhürât ve müşkilâtla mevzi'e girüb bu da ateşe başlamışdır. Akşama doğru üçüncü batarya da gelebilerek bu da 10-15 mermi endâht etmişdir. Bu sûretle başlayan topçu ateşi gurûba kadar aynı mevzi'den fâsılalı ateş hâlinde devâm etmişdir. Tarafeyn topçusu arasında düello olmamış, Fırka 3'le İzmit Fırkası karşusunda 3 bataryadan başka topçu görülmeyerek bunlar ara sıra İzmit Fırkası piyâdelerine de endâht eylemişdir.

Topçu ateşi başladığı sırada Bilecik Alayı da sağdan sola doğru Bilecik, Akhisar, Söğüd taburları olarak kâmilen birinci hatda bulunmak üzre münferiden ta'arruza başlamış ve

az zamanda düşman piyâde hatlarına sûret-i umûmiyyede 2-3 yüz metreye, bazı mahallerde 80 metreye kadar takarrüb etmiş ve hatt-ı harbin bazı noktalarında düşmanda ric‘at alâimi görülmüşdür.

Bu esnâda (sa 4) sonraya doğru İzmit Alayı da meydân-ı harbe gelerek şu şekilde (kroki 22 h) açılmış ve İzmit, Karamürsel taburları Bilecik Alayı’nın sağ cenâhını temdîd ederek muhârebeye girmişdir.

Bu sırada (muhtemelen sa 4’ü geçe) Fırka 3 pîşdâr kumandanından gelen bir mekârîli çavuş şu şifâhî haberi getirdi: “Düşman ilerlemiş olan bir batarya ile alayı sıkışdırarak topçuyu ve mitralyöz bölüğünü esîr etmek üzeredir. Serî‘an imdâd gönderiniz.”

II/[154]

Bunun üzerine fırka kumandanı en sağ cenâhda henüz ihtiyâtında bulunan İzmit Alayı’nın Şile Taburu’nu Fırka 3’e mu‘âvenete, Geçkin istikāmetine tahrîk etdi. Tabur kumandanı ilerlerken yolda, ağlayarak “Tekmîl topların düşman eline geçdiğini ve düşmanın şiddetle ilerlemekde olduğunu” söyleyen ve Fırka 3’ün pîşdârındaki topçu taburunun kumandanı olduğu anlaşılan bir topçu binbaşısı gördü. Bu taburun mevzi‘ine yaklaşdığı sırada mevzi‘de bulunan düşman piyâdeleriyle kısa ve şedîd bir ateş muhârebesi ve müte‘âkiben süngü hücûmu yapılarak düşman tard, toplar tahlîs ve bir hayli mesâfeye kadar ta‘kîb edildi. Tabur bundan sonra düşman ateşi karşusunda tevakkuf ederek akşama kadar tarafeyn arasında ateş teâtîsiyle iktifâ olundu.

Bu taburun hareketinden sonra İzmit Fırkası kumandanı tarassudatı netîcesinde “Dört alay kadar düşmanın fırka cebhesi ve sağ cenâhına doğru ilerlemekde olduğunu” gördüğünden Şile Taburu’nu bu sırada muvâsalat eden Eskişehir Alayı’nın Sivrihisar Taburu’yla takviyeye muvâfık görmüş bu tabur da o tarafa gitmişdir.

Sivrihisar Taburu kendi rivâyetine göre henüz düşman elinde olan iki topu istirdâd etmiş biraz ilerledikden sonra Şile Taburu yanında durmuş, ateş muhârebesine başlamışdır. Bu tabur mevzi‘de 4 zâbit, 85 neferden mürekkeb Bulgar cesedleri gördüğünü söylüyor. (Bu 3 batarya, numro efrâdı toparlaklar firâr etmiş olduğundan koşulamayarak nihâyet yine meydân-ı harbde düşmana kaldı.)

İzmit Fırkası, bu sûretle sağ cenâhını takviye etdiği esnâda İzmit Alayı’ndan mütebâkî Adapazarı Taburu’na Koca Ömer Deresi’nden ilerleyerek düşman sağ cenâhına ta‘arruz etmeği emretmiş, elinde yalnız Eskişehir Alayı’ndan iki tabur kalmışdır.

Biraz sonra bu taburlar da hatt-ı harbe sürüldüğünden fırka kumandanı akşamdan epey evvel artık muhârebeyi sevk ve idâreye olan te’sîrini gā’ib eylemiş bulunuyordu.

Fırkanın son vaz‘iyyet-i harbiyyesinin şu tarzda olduğu zannedilebilir: (kroki 22 e)

Muhârebe ne tarzda cereyân etdi? Mevcûd vesâ'ik den bunu anlamak kābil değildir. Herhâlde şu netîce hâsıl oluyor ki tam ma'nâsıyla ne müttehid bir ta'arruz, ne de bir düşman ta'arruzuna karşı müttehid bir müdâfa'a vâki' olmuşdur. Tarafeyn avcı hatları oldukça elastiki olmuş, bizim avcılarımız ilerledikçe düşman hatları da kâh ilerlemiş, kâh gerilemişdir. Her tabur kendisinin ta'arruz etdiğini söylüyor. Hulâsa-i ahvâl İzmit Fırkası gurûb-ı şemse kadar meydân-ı muhârebeye hâkim kalmış, sûret-i umûmîde ileriye doğru arâzi kazanılmış, ötede beride Söğüd Taburu cebhesinde ufak tefek süngü hücûmları bile yapılmış düşman sûret-i umûmîde tedafü'î hareket ederek bazı mahallere girmek mecbûriyyetinde kalmışdır.

Karanlık çökdüğü sırada ateş muhârebesi de tedrîcen sönerek düşmanla muhârebe böylece hitâm bulmuşdur. Fakat bu esnâda fırka dâhilî bir düşmana karşı muhârebeye başlamışdı.

II/[155]

Daha gündüz esnâsında Fırka 3 pîşdârının dökük saçık yapdığı firâr şeklindeki ric'atı gören İzmit Fırkası kısm-ı küllisinin sağ cenâh kıta'âtında bi'l-hâssa İzmit Taburu'nda tek tük savuşmalar başlamış Karamürsel Taburu'ndan yaralı nakli bahânesiyle grup grup firârlar görülmüş; bu hareket hatta Söğüd Taburu'na kadar sirâyet etmişse de cebr ve şiddet gösterilerek önü alınmışdı.

Fakat ortalık kararmağa başladığı sırada birden bire tekmîl cebheye sirâyet eden şedîd ve havâya tüfenk endâhtları arasında cebhe sağ cenâhdan sol cenâha doğru çözülmüş, bir panik başlıyarak kıta'ât tamâmıyle el altından çıkmış ve efrâd küme küme firâra, firâr esnâsında tüfenk atmağa, endâhta devâma başlamışdır.

Bunun sebeb-i zâhirîsi görünüşe nazaran sağ cenâhda Fırka 3 pîşdârının firârı, sol cenâhda da Süvâri Fırkası'nın gurûb sıralarında sür'atli ve dörtnal ile ikāmet etmeğe gitmesinin görülmesi ve bu hareketin mâhiyyeti anlaşılamayarak bir ric'at fikrinin hâsıl olması idi. Gitdikçe tekâsüf eden karanlık ise karyeyi basdıran havf ve telâşı son derece tezyîd ediyordu.

Bu hareket bi't-tabi' en ziyâde ahvâl-i rûhiyyenin bir ma'kesi idi; yorgun, aç olan ve ta'lîm ve terbiyesi, inzibâtı hiç de matlûba muvâfık derecede olmayan efrâdın, ilk def'a olarak ma'ruz kaldıkları bir ateş muhârebesi esnâsında arkadaşlarından ve zâbitândan ber-küllisinin şehâdet ve mecrûhiyetini görerek ma'neviyyeti sarsılmış ve düşmanı, tehlikeyi gözünde büyütmüşdü. Buna bâlâdaki ahvâl ve karanlık da inzimâm edince en korkaklar derhâl hissiyâtlarına mağlûb olarak kaçmağa başlamış ve bu hâl az zamanda tekmîl-i kıta'âta sirâyet etmişdi.

Her istikāmetden ateş sesleri geliyor ve havf ve heyecân gitdikçe tezâyüd ediyordu. Bu esnâda Söğüd ve Adapazarı taburları arasında da yek-diğerini düşman zannıyla te‘âtî edilen ateş, felâketi büsbütün tezyîd eylemişdi.

Topçu da bu ahvâlden müte’essir olmuşdu. Topçu daha ilk ânda top bindirerek geriye gitmeğe başlamış, piyâdeler arasından geçerken dörtnala kalkarak (açılın topları düşmana kapdırmayalım) diye naralar atmış ve felâketi büsbütün tezyîdde mühim bir âmil olmuşdur.

Firâr az zamanda umûmileşerek bazı zâbitânın gayretine ve fırka kumandanının efrâd arasında elinde kılınç dolaşarak “Asker, beni çiğnemedikçe bir adım geriye atamazsınız” diye feryâd eylemesine, ağlamasına rağmen fırkayı tutmak mümkün olamamış ve herkes cenûba, Hasköy istikāmetinde firâra devâm eylemişdir.

Sağ cenâhdaki Şile ve Sivrihisar taburları sa 8, 9 sonraya kadar az çok muhâfaza-i intizâm edebilmişlerse de nihâyet bunlarda dağılmışdır.

Ma‘a-mâ-fîh az çok bir kıt‘a hâlinde meydân-ı muhârebede kalabilen cüz’i-tamlarda vardı. Meselâ Seyyidgazi Taburu kısm-i küllisiyle sa 10 sonraya kadar muhâfaza-i sükûnet edebilmiş ve ancak alay kumandanının emriyle çekilerek yolda aynı hâlde bulunan Sivrihisar Taburu’na tesâdüf etmişdir.

II/[156]

Fırka kumandanı ric‘atın gayr-i kābil tevkîf olduğuna kanâ‘at getirdikden sonra Bilecik Alayı kumandanına topların muhâfazasını tevdî‘ ederek geriye gitmiş, Kaynarca Deresi hizâsında Hafif Livâ kumandanına rast gelerek mu‘âvenet taleb etmişse de kabûl edilmemişdir. Bundan sonra fırka kumandanı zîrde görüleceği üzre Hasköy’e, kolordu karargâhına gelmişdir.

İzmit Fırkası’nın bugünkü muhârebesi ve netîce-i elîmesi işte bundan ibâretdir. Netîcenin fenâlığına rağmen fırkanın bugün vazîfesini imkân dâhilinde hüsn-i îfâ eylediğine karâr vermemek mugayir-i nısfet olur. Muhârebenin bazı safahâtı şiddetli olmuş ve hatt-ı harbe sevk edilebilen kuvvetin mikdârını a‘zamî 6-7 bin kabûl edersek bundan 211 şehîd, 652 mecrûh olmuşdur ki zâyi‘ât mikdârı vasatî % 10 demekdir. Bi’l-hâssa bu zâyi‘âtdan 120 şehîd, 350 mecrûh Söğüd Taburu’na isâbet eder ki 700 kadar olan tabur mevcûduna nisbetle % 6’dan fazla zâyi‘ât demekdir.

Eğer İzmit Fırkası Fırka 3 ve Süvâri Fırkası’yla, bi’t-tabi‘ bunlardan da mütekābil olmak şartıyla, sıkı bir ittihâd-ı hareket te’mîn edebilerek ve kıt‘asına biraz daha hâkim olarak bu felâketin önünü alabile idi; ta‘biye netîcesi cidden mühim ve kıymetdâr olurdu; esâsen ric‘at etmiş olan düşman daha büyük zararlara ma‘rûz bırakılırdı.

b) 12. Fırka’nın ve 4. Kolordu Karargâhı’nın 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Harekât ve Mukerrerâtı:

12. Fırka kolordu emrini 9 minh sa 3 evvele doğru almış ve verdiği fırka emrinde fırkanın sa 5 evvelde Ber-vech-i âtî hareketini bildirmişdir.

352 T 1
İstihkâm Bölüğü — pîşdâr
1000 metre mesâfe

Y 34 T 3
Nişancı T 12
Topçu Y 12 T 1
Y 25 T 3
To Y 12 T 2
Kepsud Taburu — Kısm-ı küllî
Mihaliç Taburu
34. Mitralyöz Bölüğü
Sıhhıye Bölüğü
Arkadan yetişecek redif taburları
Hafif Cebhene Kolları

II/[157]

Büyük ağırlıklar Hazinedar'da kalacak.

Sabâha karşı Y 35 T 2, Gemlik, Kirmasti, Balıkesir taburları da Hazinedar'a gelmiş, fırka emrinde 10 tabur toplanmışdı. Bandırma Taburu Hasköy'e, Atranos Taburu da Pavli'den Hazinedar'a müteveccihen yürüyüşde idi.

Fakat fırka pek yorgun ve açdı. Buna inzibâtsızlık, ta'lîm ve terbiye fıkdânı da inzimâm etdiğinden kolbaşı ancak sa 7,40 evvelde Hazinedar garb sırtlarından Kesirliyar Çiftliği-Hasköy-Gaibler istikāmetinde hareket etdi. Ma'a-mâ-fîh yürüyüş yine o kadar batî ve fenâ bir hâlde cereyân etdi ki kolbaşı Kesirliyar Çiftliği'ne ancak sa 11,30 evvele doğru muvâsalat edebildi. (Takrîben sâ'atde 7 kilometre!)

Buraya muvâsalatda şimâl-i garbî istikāmetinden (Edirne olacak) top sesleri işidilmeğe başlanmakla berâber yorgun ve itâ'atsiz kıta'âtı dinlendirmek ve toplamak için burada büyük bir mola verildi, taburlar "Artık gidemeyiz" demeğe başlamışlardı ve işte bu vaz'iyyetde 4. Kolordu kumandanı İzmit Fırkası'na gönderdiği emirde Fırka 12'den hayır kalmadığını bildirmişdi. Bir sâ'at sonra tekrâr hareket başlamış ve kolbaşı perîşân bir hâlde sa 2,30 sonraya doğru Hasköy'ün şark sırtlarına muvâsalat eylemişdir. (2 sâ'atde 6 kilometre)

Burada tekrâr mola edilmekde iken şimâl ve şimâl-i garbî istikāmetlerinden top sesi gelmeğe, ufukda şarabnel nokta-i şikestleri görülmeğe başlandı.

Fırka harb cerîdesi cereyân-ı hâli şöyle anlatıyor:

"….bunun üzerine velev bir kısım kuvvetle olsun muhârebeye iştirâk fikriyle ileride bulunan topçuyu tahrîk ve bi'l-hâssa nizâmiye taburları efrâdına teşvîkat-ı mü'essire îfâ olunarak fevkü'l-me'mûl bir hâlde ve âdetâ yorgun olmayan bir askerin meşy ve hareketiyle ilerilenmeğe başlanmış ve İzmit Fırkası'na bir zâbit gönderilmişdir.

Bu sûretle Hasköy içerisinden Gaibler üzerine hareket edilirken ihtiyâten yolun şimâlinde topçu için mevzi' aratdırılmış (? M. N) ve sol cenâhın te'mîni için Y 34 T 31 den bir bölük sevk edilmiş (?) ve sağdaki İzmit Fırkası'na mümkün mertebe yaklaşmak için (!) Y 35 T (2) 3 yoldan sağa açdırılmışdır."

Fırka bu satırlardan iyice anlaşılacağı üzre kıta'âtın bu gayret-i cengâverânesinden hatta istifâdeye muvaffak olamamış ve büyük bir telâş eseri olmak üzre âdetâ açılub muhârebe vaz'iyyeti almağa çalışmak sûretiyle beyhûde yere emek ve vakit bir daha zâyi' eylemişdir.

Sûret-i umûmiyyede 12. Fırka'ya refâkat etmekde olan 4. Kolordu karargâhı sa 2,15 sonra da Hasköy'ün şark sırtlarına geldi. Sabâh ki raporuna cevâben ordudan gelen emir üzerine bir zâbiti Edirne

II/[158]

Kal'ası'ndan erzâk almak vazîfesiyle gönderdi. Bu zâbit Kal'a'dan 440 çuval peksimed ve un alarak 10 Teşrîn-i evvel geç vakit Sazlıdere'ye gelmiş ve bu erzâk burada rast gelenin eline geçmişdir .

Sa 3,15 sonra da Fırka 12'ye 4. Kolordu kumandanlığından "Hemân İzmit Fırkası'na mu'avenet etmek ve ânın harekâtına iştirâk eylemek üzre top sesine doğru ilerlemek" emri gönderildi. Fırka bu emir üzerine yeni bir şey yapmadı. Süvarı Fırkası'na da "Kolordu sol cenâhının muhâfazası" emri gönderildi.

Sa 4 sonra da 12. Fırka'ya şu emir de gönderildi:

"Bir ân evvel İzmit Fırkası'na Geçkinli istikāmetinde mu'avenet edilmesi, sol cenâhda Süvâri Fırkası bulunmakla berâber cenâh-ı mezkûrun da nazar-ı dikkatde tutulması, İzmit Fırkası'na hiç olmazsa bir topçu taburu gönderilmesi."

Bu emir üzerine fırka kumandanlığı topçu alayı kumandanını İzmit Fırkası istikāmetine göndermiş, bu sûretle topçu alayının kumandansız kalmasına mukābil İzmit Fırkası'na, Fırka 12'nin mu'âveneti olarak yalnız bir topçu kumandanı ve onun emirberi varmışdır!

Kolordu kumandanlığı İzmit Fırkası'nın ahvâlinden muntazaman haberdâr oluyordu. Buna rağmen sa 5 sonraya doğru kendi emri altında bir ihtiyât bulundurmak lüzûmunu

düşünmüş ve Fırka 12'ye "En yorgun kıt'asından bir alayı Mevsuç'un bir kilometre garbında kolordu ihtiyâtı olarak bırakmasını" emretmişdir.

Sa 6 sonraya doğru kolordu karargâhı "Düşman top mermiyatına nazaran düşmanın ric'atına hükm edilerek" berâ-yı istirâhat Hasköy'e avdet etmişdi. Sa 7 sonra da ordu Erkân-ı Harbiyyesi'nden Mîralay Feyzi Bey (matba'a müdîri) telgraf başına gelerek ma'lûmât istedi. Ne deneceği düşünülürken İzmit Fırkası'na merbût süvâri bölüğü kumandanı gelerek bu fırkanın münhezim olduğu haberini verdi.

Bunun üzerine Ko. K. Mevsuç'da olduğu zannolunan İhtiyât Alayı'na: "….şayed böyle bir hâl olmuşsa alayınızla Hasköy şarkında sebât etmek ve çekilmeği bir hezîmete münkalib kılmamak ve Mevsuç'da son fedâkârlığı ihtiyâr etmek mukarrer olduğundan alayınızı hissetdirmeksizin ve bir tehlikeye meydân vermeksizin geriye Hasköy şarkına çekiniz." ibâresinde sebk ü rabtı düşük, eser-i heyecân bir emir vermiş, Süvâri Fırkası'na "Ric'atın himâyesi" me'âlinde evvelce görülen emri göndermiş, ve Fırka 12'ye de: "Kat'iyyen telâş etmeyerek ve inâyet-i hüdâya sığınarak bu çekilme hareketini oradaki topçu ve piyâde ve süvâri bütün kuvvetinizle himâye ediniz. Mümkünse topçunun dahî bir bataryasını olsun kâmilen emrime Hasköy şarkına gönderiniz." emri gönderilmiş, ordu kumandanlığına da sa 8 sonra da bahisle "…gece olmak dolayısıyla muvaffak olunamazsa Babaeski istikāmetine çekilineceği" bildirilmişdir.

Bu esnâda Hasköy'de firârî akınıyla dolmağa başlamışdı. Kolordu karargâhı da cereyâna kapılarak şehir hâricine çıkdı; bu sırada gelen Gönen Taburu'nu Hasköy şarkında mevzi'e sokdu (!) İhtiyât Alayı

II/[159]

sa 10 sonra da Hasköy'e geldi. Sa 11'de gelen İzmit Fırkası Kumandanı Fahri Paşa'da vaz'iyyeti şöyle anlatdı:

"Birinci Nişancı Alayı pek ziyâde ilerlemiş ve 1. Kolordu tarafından himâye edilememekde bulunmuşdu. Gerek bunu ve gerek Fırka 3'ün ilerlemiş aksâmını himâye mecbûriyyetinde kaldım. Fırka 3'ün düşman eline geçen 9 topunu istirdâd etdim ve düşman tahkîmâtını işgāl eyledim. Bulgarlar 3-4 kilometre ric'at etdi. Müstakil süvâri sol cenâhdan ateşle mu'avenet etdi. Karanlık olunca birden bire efrâd geriye döndü. Pek ânî bir bozgunluk. Ne olduğunu bilemiyorum. Zâbitân yarısı şehîd, bir kısmı da kaçdı. Hulâsa önünü alamadım. Sû'-i tâli'imdir paşa hazretleri!" bundan sonrası 9/10 vakāyi'inde görülür.

Fırka 12'ye gelince bu bozuk düzen yola devâm etmiş, sa 6'ya doğru Y 34 T 3 ve N T 12 ile Gaibler'e varmışdır. Kolordunun sa 4 sonradan i'tibâren gönderdiği emir fırkaya burada gelmiş, bunun üzerine To Y 12 T 1'le Y 35 T 1, 2'nin İzmit Fırkası'na gitmesi, Kirmasti

Alayı'na Mevsuç'un bir km garbında kalması emirleri gönderilmiş, nihâyet karanlıkda fırka kısm-ı küllisi Gaibler'e yığılmışdır. İzmit Fırkası'na gönderilmesi mukarrer bâlâdaki kuvvet ise geç oldu bahânesiyle biraz yolda saydıkdan sonra Gaibler'e gelmişdir.

Binâ'en-'aleyh Fırka 12'nin bugünkü işi İzmit Fırkası'na bir topçu kumandanıyla emirberini göndermekden ibâret kalmış, tek mermi atmak meziyetine nâ'il olamamışdı. 4. Kolordu kumandanlığının fa'âliyyeti ise çok gerilerde dolaşarak dört tarafa emir savurmakdan ibâret kalmışdı!

4. Kolordu'nun 9/10 Teşrîn-i evvel vaz'iyyeti takrîben şöyledir: (Kroki 22 h)

Halbuki bu kolordu hiç olmazsa teklîf edildiği tarzda bir kol ile yürümüş ve Fırka 12'de İzmit Fırkası kadar bir yürüyüş inzibâtı ve gayret göstermiş olsa idi kolordunun kol nihâyeti hatta gurûb-ı şemsden evvel meydân-ı muhârebeye vâsıl olur, burada 20-3-9 kuvvetinde bir kıt'a yarın harekâta hazır olarak toplanmış olur, bunun arkasında, yarın zevâle kadar muvâsalat edebilecek 2 tabur da ihtiyât bulunurdu!

3. Birinci Kolordu'nun Muhârebesi

(Kroki 20, 22)

Birinci Kolordu Karargâhı ordu karargâhıyla birlikde bulunduğundan ta'arruz emrini derhâl aldı ve emr-i âtiyi verdi: [O zaman verilen en klasik emirlerden birisi olmak üzre aynen nakledildi.]

Kolordu Emri Numro (2)

Kavaklı'da karargâhdan

8 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 6 sonra

"1- Tevfîk-i Rabbanî ile ordumuz düşmana yarın ta'arruz edecekdir.

2- Üç fırka kadar tahmîn olunan düşman kuvvetinin takrîben Süloğlu Çiftliği-Kabpa[Kayapa] hattının

II/[160]

gerisinde bulunduğu anlaşılmışdır. Erikler ve civârında düşman süvârisi görülmüşdür. Bunun gerisinde Devletliağaç civârında kuvveti mechûl piyâdesi bulunduğu haber alınmışdır. Tunca'nın garbında dahi düşman kuvveti vardır.

3- Sağında bulunan 3. Kolordu Petra-Eski Poloz-Çeşmeköy-Taşlımüsellim istikāmetine; (sol cenâhı çevirmeğe me'mûrdur) ve yine sağında bulunan 2. Kolordu Kavaklı-Koyungavur- üzerinden Seymen Harâbesi istikāmetine;

Solumuzda bulunan 4. Kolordu fırkalarıyla Kocahazar-Mevsuç ve Hasköy-Demirhanlı istikāmetlerinde hareket edecekdir.

4- Kolordumuz 2. Fırkası'yla Yenice-Geredeli-Süloğlu, 3. Fırkası'yla Tokucak-Akardere Harâbesi-Gevgili-Geçkinli istikāmetlerinde ilerleyecek ve diğer kolordularla tevhîd-i harekât için kable'l-zevâl sa 10'da Süloğlu Çiftliği-Geçkinli-Demirhanlı hattını geçecek sûretde hareket edecekdir. Aynı sâ'atde 4. Kolordu da mezkûr hatda bulunacak ve sa 11 evvelde 2. Kolordu Süloğlu Çiftliği şimâlinden Has Dere'yi geçecek sûretde hareket edecekdir.

Müretteb Birinci Fırka'yı teşkîl eden Y 3 ile Redif Simav Alayı Mîrlivâ Nasır Paşa kumandasında olarak Kavaklı'dan sa 6 evvelde Yenice'ye giden yoldan hareketle 2. Fırka'yı ta'kîb edecekdir.

5- Kolordu karargâhı müretteb fırkanın baş tarafında, telgraf müfrezesi iş bu fırkayı bilâ-fâsıla ta'kîb edecek sûretde kol nihâyetindedir.

6- 2., 3. fırkaların seyyâr hastahâneleri Yenice Karyesi civârında te'sîs edilecekdir.

7- Ağırlıklar fırkalarca münâsib görülen ordugâhlarda arabalara irkâb edilmiş oldukları hâlde yollar hâricinde koşulmamış olarak harekete müheyyâ bir vaz'iyyetde müctemi' bulundurulacakdır.

8- Mümkün olduğu kadar üç günlük yiyecek ile nefer üzerinde 220'şer fişenk ve iki günlük peksimed berâber alınacakdır. Küçük ağırlıkdaki cebhâneler tercihen mekkârilere yükletilecekdir. Cebhânesi noksân olan kıt'a varsa Kavaklı İstasyonu'ndaki cebhâne me'mûru Mülâzım-ı sanî Kemâl Efendi'ye mürâca'âtla geceden noksânını ikmâl edecekdir. Efrâdın çantalarında bi-lüzûm eşyâ bulunmayacakdır.

Dikkat: Her kol, gideceği yolu iyi bilir ücretli bir kılâvuz tedârik edecek ve yanındaki kollarla irtibât te'sîs eyleyecekdir. 1. Kolordu Kumandanı Ferîk Ömer Yaver"

Tarz-ı teblîğ: 2. 3. fırkalara emir zâbiti ile gönderilmiş ve Müretteb Birinci Fırka kumandanına bir sûret verilmişdir.

II/[161]

Bu emre ilişmemek kābil değildir:

Emir bir def'a usûl-ı tahrîre muvâfık değildir; hareket emri ile emr-i yevmiyye â'id husûsât bilâ-üzûm yek-diğerine karışdırılmış, maksad düşmandan sonra yazılmak lâzım gelirken ters yazılmışdır. Sâniyen: Fırkaların vakt-i hareketini kolordu ta'yîn etmelidir. Aksi sûret-i hareket birçok fenâlıkları mûcib olabilirdi. Bir fırka kumandanı ihtimâl sâ'atde beş kilometre bir diğeri üç kilometre yürüyüş hesâb eder. Ve iki fırka yek-diğerinden pek farklı sûretde hareket ederlerdi.

Kolordu karargâhı böyle kol nihâyetinde yürümemeli, telgraf takımı da en sonraya kalmamalı idi. Keşifden bahis edilmemesi süvârisizlik ile kābil-i te'vilse de hiç olmazsa celb-i dikkat edilmeli idi.

Bu kolordu ve fırkalar bugün sûret-i umûmiyyede yek-diğerinden ayrı olarak hareket ve muhârebe etmiş olduklarından ve kolordu karargâhı da cereyân-ı ahvâl üzerine müslim[mühim] bir te'sîr icrâ edemediğinden her kolun hareketi soldan sağa doğru ber-vech-i âtî ayrı ayrı tedkîk edildi:

a) 3. Fırkası'nın Hareket ve Muhârebesi:

3. Fırka kolordu emrini ancak sa 9,30 sonra da aldı. (sa 6 sonra da eğer emir hakîkaten tevzî' edildiyse 8 km'lik yere 3,5 sâ'atde gelmesi garîbdir.)

Fırka ise ancak sa 12,15 evvelde yani emrin muvâsalatından sa 2,45 sonra hulâsaten şu emri verdi:

"….fırkamız yarın ale's-sabâh kolbaşısıyla Geçkinli köyünün şimâl mahrecinde bulunmak üzre pîşdârıyla sa 4,30 evvelde Hasköy caddesiyle Akardere Harâbesi-Küküler-Geçkinli istikāmetinde hareket edecekdir. Birinci Nişancı Alayı ve yanındaki batarya sa 9 evvelde Kükülü de ictimâ' ederek fırka kısm-ı küllisine iltihâk edecek. Büyük ağırlıklar Tokucak'da ictimâ' edecek. Ben pîşdâr kısm-ı küllisindeyim."

Akşam asâkir yürüyüş tertîbi:

Y 9 T 3 (pîşdâr pîşdârı)
Y 9 T 1, 2 ma'a Mr K 4 Pîşdâr kumandanı: Y 9 Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey
To Y 3 T 1 K 2. 3

İsh K 1000 metre mesâfe
Y 7
To Y 3 T Kısm-ı küllî kumandanı: Y 7 Kumandanı Mîralay Yusuf Bey
N T 2
To Y 3 T 1 K 1 (N Y 1'le berâber olan
Nişancı Y 1
Sıhhıye Bölüğü Kısm-ı küllî mâba'dı.
Hafif Cebhâne Kolu

II/[162]

Husûsât-ı sâ'ire emr-i yevmî ile bildirilmiş ve bu emirler kıta'âta tahrîren ve yaverler ve emirberlerle gönderilmişdir. Pîşdâr, merbût topçunun bazı aksâmının Yenice'nin garb sırtlarını müşkilâtla çıkarak yolu kapaması hasebiyle bir sâ'at te'ehhürle ancak sa 5,30 evvelde hareket etdi.

Kızılca Müsellim geçildikden sonra İzmit Redif Fırkası'nın gönderdiği 3 süvâri vâsıtasıyla bu fırkanın hareketi anlaşıldı. Kocahazar hizâsında Sü Y 1'in hareket etmek üzre olduğu görüldü. Sa 11 evvelde kolbaşı Arpaç'a geldi. (5,5 sâ'atde 17, sâ'atde 3 kilometre)

Burada yarım sâ'at kadar mola edildiği sırada Süloğlu istikāmetinden top sesleri işidildi, harekete devâm olundu. Bu seslerin Müretteb Süvâri Livâsı vak'asından ileri geldiği biraz sonra öğrenildi. Pîşdâr bu sırada (sa 11,15) kolbaşıyla Küküler'e girmiş ve N Y 1'le birleşmişdi.

Nişancı Birinci Alayı'nın Buraya Kadar Harekâtı:

Bu alay ma'lûm vechle 9 sabâhı için Seymen istikāmetinde bir keşif ta'arruzu icrâsına karâr vererek bu maksadla îcâb eden emirleri vermiş ve Müretteb Süvâri Livâsı kumandanına da ma'lûmât vermişken sa 7,35 evvelde fırka emrini aldı (emir 6,5 sâ'atde 15 kmlik mesâfe kat' edebilmişdi) ve sa 8,45 evvelde Geredeli şark sırtlarından hareket ederek sa 10,30 evvelde Küküler'e geldi (2 sâ'atde 6 kilometre) bu sırada bir düşman keşif kolu 2,5 kilometre kadar şimâl-i garbî de görüldüğünden emniyet müfrezesi nezdine mitralyöz bölüğü gönderilerek buna 1500 metre mesâfeden ateş açdı. Bi't-tabi' düşman keşif kolu bu ateş karşusunda şöyle bir dolaşarak yine tarassudâtına devâm eyledi.

Sa 11,15 evvelde Fırka 3 kolbaşısı gelerek alay fırkaya iltihâk etdi. Bu alay bugün ilk def'a olarak bu fırka kumandanının fi'len emri altına giriyordu.

Fırka kısm-ı küllisi Küküler'e geçmekde iken Süloğlu cenûbunda süvâriler görülmeğe başladı ve bunların bize mensûb olması ihtimâline mebnî Nişancı Alayı'nın yanındaki bataryanın endâhtına müsâ'ade olunmadı.

Müte'âkiben Geçkinli şimâlinde de bazı süvâriler görülmesi üzerine (düşman) Nişancı Alayı ile Y 7'den Süloğlu ile Geçkinli arası istikāmetine birer keşif bölüğü sürüldü. Bunlar koldan bir kilometre kadar açılmadan ateşe uğradı [Bu ateş yaya cenge inmiş bir süvâri bölüğünün idi. Bi'l-âhire Y 7'den sol yan muhâfızı olan bir tabur bu bölüğü tebdîl etdi] bu sırada Geçkinli garbından da tüfenk sesleri gelmeğe başladı.

Fi'l-hâkika pîşdâra Geçkinli garbına geçmemesi emredilmişdi . Buna rağmen yürüyüşe devâm eden pîşdârın mesâfesi, kısm-ı küllinin keşif netîcesine intizâren tevakkuf yüzünden 3 kilometreye bâliğ olmuşdu.

Yedinci Alay'ın keşif bölüğü yayılarak ilerledi. Takrîben 1500 metre mesâfede 2-3 yüz metre tûlunda bir düşman avcı hattı görülüyordu. Bunun üzerine bu sırada nihâyeti Küküler'e gelmiş ve taburları

derin kola geçmiş olan kısm-ı küllî marş marşla Küküler-Geçkinli yolunun garbına aldırıldı. Henüz pîşdârın vaz'iyyeti anlaşılamamış idi ki fırka şu emirleri verdi: (sa 2 sonra) Topçu Y 3 kumandanlığına: "Yanınızdaki batarya adedi 4 ise üçünü mevzi'e sokunuz. Hedef düşman piyâde avcı hattıdır. 4. Batarya sağ cenâhda ya'nî Süloğlu'na karşı tarassud mevzi'inde kalsın. Ben sizin sol tarafınızdaki küçük tepedeyim."

Y 7 Kumandanlığı'na: "Bir taburla keşif bölüğünüzü takviye ediniz ve şiddetle ta'arruz ediniz." [Cebhe arâzi üzerinde gösterilmiş ve alayın iki taburuyla mitralyöz bölüğünün bulunduğu yerde kalması emredilmişdir."

Pîşdâra: "Alayınızla Geçkinli (dâhil) şarkına doğru ta'arruz ediniz. Fakat Geçkinli'yi geçmeyiniz."

3. Nişancı Taburu Kumandanlığı'na: "Şimdi 210 râkımlı tepeye çık, orada 2. Fırka ile irtibât te'sîs et, düşmanın sol cenâhına doğru keşif yap."

Nişancı Alayı'na merkez gerisine gelmek için emir verildi.

Küküler'de sargı merkezi te'sîs için de evâmir-i mukteziyye i'tâ olundu.

Pîşdârın Muhârebesi:

Pîşdâr sa 11,45 evvelde Küküler ile Geçkinli arasında, döküntüleri toplamak üzre, tevakkuf etdiği sırada Geçkinli şarkında ve ucun takrîben bir kilometre şimâlinde birkaç süvâri gördüğünden üç bölüğünü o tarafa tevcîh etdi ve yeni bir uç çıkararak Geçkinli'yi geçdi.

İlk üç bölük (K 9) Geçkinli şimâlinden dolaşarak Hasdere garbındaki Höyük gerisindeki süvâri keşif kolunun yanına gitdi. Bu esnâda Y 9 T 3 kumandanı da buraya gelmişdi ve keşif kolundan aldığı haber üzerine şu raporu gönderdi:

Geçkinli şimâl-i garbîsindeki Höyük'den sa 1,40 sanra: "Geçkinli şimâl-i şarkîsinde bir alay kadar düşman piyâdesi vardır. Bir takım süvâri de karşımızdan çekildi. Emre muntazırım" Bu esnâda Y 9 yaveri T 3 kumandanına "Düşman az ise ta'arruz ediniz" emrini getirdiği gibi süvâri takımının görüldüğü sırtlarda ya'nî Höyüğün bir kilometre kadar şimâlinde düşman avcılarının uca ateş etdiği görüldü.

Bunun üzerine T 3 kumandanı 3 bölük birinci hatda, bir bölük merkez gerisinde olarak yayıldı ve 100 metre kadar ilerledikden sonra münâsib bir ateş mevzi'inden muhârebeye başlandı.

Bu sırada alay kumandanı da gelerek T 1, 2'ye T 3'ün sağ ve solu gerisinde kademeli ve cebhe şimâle müteveccih olarak ikinci hatda bulunmak emrini verdi. Pîşdârdaki 2 batarya da Höyük gerisinde mevzi'e girdi. Fakat bu esnâda Geçkinli şarkına ta'arruzî müş'ir fırka emri geldiğinden alay kumandanı T 1'e bir bölüğü ile T 3 sağ cenâhını takviye ederek diğer bölükleriyle Geçkinli Deresi şarkına geçmesini, T 2'ye de kezâlik şarka geçmesini emretdi. Bu

sûretle fırka sol cenâhında hiç ihtiyât kalmamışdı. Dereyi şarka geçen kıta‘ât karşılarında düşman olmadığından az zamanda T 3 hizâsına geldiler.

II/[164]

Sa 3 sonrada Y 9’un vaz‘iyyeti krokide görülür. Bu vaz‘iyyetde ateş muhârebesi devâm ediyordu.

Düşman Y 9 cebhesinde iki tabur, T 3 karşusunda da iki bölüğü birinci tabur karşusunda, bir taburu da ikinci tabur karşusunda olmak üzre cem‘an 4 tabur kadar tahmîn olunuyordu. T 3 cebhesinde Höyük [c]ivârında bir de mitralyöz bölüğü görülüyordu. Düşman müte‘arrızâne hareket ediyor, gerideki 3 bataryası vakit vakit topçu ve piyâdeye endâht ediyordu. Bir aralık 8. Mitralyöz Bölüğü üzerine de endâht etdiyse de te’sîr edemedi. Sa 3 sonra da 2. Tabur nezdine gelen Fırka 2 mülhakı Yüzbaşı Nazmi Efendi “Düşmana yandan te’sîr icrâ etmek üzre fırka kısm-ı küllisinin vürûduna intizâr edilmesi ve bi’l-âhire ta‘arruzun müştereken icrâsı” emrini getirmiş ve yine mûmâ-ileyhin iş‘ârı üzerine K 5 iki, taburla, N Y 1 avcıları arasındaki boşluğa sürülmüşdü.

T 1, 2 düşmandan müslim [mühim] bir tazyîk görmemekle berâber ilerliyorlardı.

Sa 4 sıralarında düşman 500 metreye kadar yaklaşdı ve K 11 bir düşman taburunun sol cenâhı çevirmekde olduğunu T 3 kumandanına bildirdi. Bunun üzerine K 12 den bir takım cebheyi temdîd etdiyse de düşman durmadı; 300 metreye geldi. Mütebâkî iki takımla mecrûh tabur kumandanı süngü hücûmu yapmak istedi ise de süngü takmasını bilmeyen efrâda infâz-ı emr kābil olmadı.

Mevzi‘deki iki batarya düşman piyâde ve topçusuna fâsılalı ateşe devâm eylemişdi. Akşama doğru zâbitân ve efrâdın kısm-ı a‘zamı şehîd ve mecrûh olarak safdan hâric çıkmış, 2 batarya da yalnız bir yüzbaşı kalmış, mermi bitmiş, toparlaklar geriye gitmiş olduğundan cebhâne ikmâline imkân kalmamışdı.

Bu sırada Y 9 T 3 kumandanı son mermiyi de düşmana atdırmış ve sa 4,30 sonra da kumandanının şehâdeti üzerine K 11 ba‘dehû diğer bölükler dağınık bir sûretde köye doğru çekilmeğe başlamışdı. Nihâyet cenâhı çeviren düşman avcıları bataryalar içerisine girdi; bir Bulgar zâbitinin metrûk topları selâmladığı görüldü. Bundan sonra düşman piyâdesi ateşini kısmen Geçkinli’ye, kısmen de T 1 ve 2’nin açık kalan yanına ve T 3’e bakarak dağılmağa başlayan efrâdına tevcîh etdi.

Ateşe sa 5 sonraya doğru Höyük civârlarına gelen düşman mitralyözü de iştirâk etdi.

İşte bu sırada İzmit Fırkası’na mürâca‘at edilmiş, buradan Şile Taburu yola çıkarılmışdı.

Bu esnâda fırka kumandanı Y 9'un vaz'iyyetine vâkıf olarak N Y 1 T 3'ü göndermiş, bu tabur Geçkinli şarkına gelerek 2 bölük birinci hatda olmak üzre yayılarak metrûk bataryaların bulunduğu Höyüğe doğru ilerlemeğe başlamışdı. N Y 1'e merbût makineli tüfenk bölüğü de Geçkinli şimâl-i garbî kenarında tüfenk indirmişse de bir müddet sonra şarkına çekilmeğe mecbûr olarak artık ateş edememişdi .

İşte bu sırada Şile Taburu ta'arruz ederek topları istirdâd eylemişdir.

Ma'a-mâ-fîh Y 9 efrâdının Geçkinli şarkında cem'i için yapılan himmet müsmir olmadı. Bunlara nihâyet N Y 1 T 3 efrâdı da karışdı. Karanlık olduğu sırada efrâd akını Arpaç üzerinden Kızılca Müsellim'e

II/[165]

doğru devâm ediyordu. Alay kumandanıyla T 1, T 3 (mecrûh) kumandanları ve To Y 3 T 1 kumandanı ve bir hayli zâbitân da bu kāfile meyânında idi.

Ancak T 2 kumandanı Geçkinli civârında toplayabildiği efrâd, birkaç zâbit, 8. Mitralyöz Bölüğü, N T 3'den 2 bölük, Mekteb-i Harbiyye Mitralyöz Bölüğü ile Küküler garbına, Y 7 gerisine, Fırka 3 ihtiyâtına geldi.

Fırka 3 Kısm-ı küllisinin Muhârebesi:

Fırkanın sa 2 sonra da verdiği ta'arruz emri üzerine Y 7 hemân ilerlemedi. Müte'addid te'kîdlerle nihâyet T 3 ilerideki keşif bölüğünü takviyeye giderken düşman 600 metrelik bir cebhe ile ta'arruz ederek 600 mesâfeye kadar sokulmuş bulunuyordu.

Bu esnâda fırka topçusu da mevzi'e girmiş ve düşmana ateşe başlamışdı. Bunun üzerine evâmir-i âtiye verildi:

N Y 1 kumandanlığına şifâhen: "Bir taburla şimdi Y 7 sol cenâhını temdîd et. (el ile gösterilerek) şu istikāmetde ta'arruz et. Diğer iki taburla mitralyöz bölüğü sol cenâh gerisinde ihtiyât olarak kalacakdır."

Y 7'ye şifâhen: "Şimdi daha bir taburla T 3'ün sağını temdîd ederek düşmanın sol cenâhına ta'arruz ediniz. Diğer taburla mitralyöz bölüğü fırka ihtiyâtıdır. Küküler Köyü yanında sağ cenâhda bulunacağız" (İstikāmet gösterdi)

Tahrîren: "1- Alayınızla Geçkinli (dâhil) şarkına doğru ta'arruz edeceksiniz.

2- Düşman yanından te'sîr-i icrâ etmek üzre kısm-ı küllinin vürûdunu bekleyerek ba'dehû müştereken ta'arruz edeceksiniz.

3- Ben Küküler garbında topçu mevzi'indeyim.

Fırka 3 Kumandanı Mîrlivâ Osman"

Bu emir fırka mülhakı ile gönderilmiş ve N Y 1'le Y 9 arasındaki bu boşluğun Y 9 tarafından kapadılması da tenbîh edilmişdi .

Y 7 T 3, 2 Küküler-Geçkinli mevzi‘nin 700 metre kadar şimâlinde Höyük ilerisinde ve N Y 1 T 1 Plevne’de üç bölüğü birinci hatda olarak Y 7 solunda hayli açığa yayılmış ve aralık bi’l-âhire T 2 bölükleriyle kapadılarak şimâlden ilerleyen 4 tabur kadar düşmana ateş açılmışdı. Fırkanın 4 bataryası da mevzi‘de olduğundan düşman piyâdesine hayli te’sîr icrâ edilmekde idi.

Sa 4 sonraya doğru cebhedeki düşman ric‘at ederek 400 metre geride siperlere girdi.

II/[166]

[İlerleyen düşman Bulgar Y 1’in cânibdâr taburu idi. Diğer iki tabur bunun himâyesinde geride tahkîmât yapıyordu?]

Bunun üzerine Fırka 3 kumandanı düşmanın solunu çevirmeğe karâr vererek şu emirleri verdi: Y 7’ye “İhtiyâtdaki T 1’le mitralyöz bölüğünü berâber alarak düşmanın sol cenâhını çevirmek üzere ta‘arruz ediniz.”

N T 3: “Süloğlu Çiftliği şarkındaki sırtlara kadar ilerleyiniz.”

Topçuya: “Bütün bataryalarla düşman piyâdesine ateş ediniz.” [Biraz sonra bir batarya Küküler vâdisindeki düşmanı görebilecek bir sırta tebdîl-i mevzi‘ etdirilerek sırtdaki düşmana akşama kadar ateş edildi.]

Bu sırada Y 9 yanında bulunan To Y 3 kumandanı gelerek Y 9’un fenâlığını anlatdı ve fırka N Y 1 T 3 ile mitralyöz bölüğünü alay kumandanı emrinde o tarafa gönderdi. Müte‘âkiben 6. Batarya da gönderildi. Bu batarya 1,5 km kadar gitdikden sonra bir düşman bataryasının Geçkinli Vâdisi şarkında top indirmekde olduğunu görerek birkaç mermi atdıysa da karanlık olduğundan ateş kesdi ve 9/10 gecesi[ni] burada geçirüb 10 sabâhı eski mevzi‘ine avdet etdi.

Fırka 3 kumandanı sol cenâhın bozulduğu haberi üzerine sağdan yapmak istediği ihâtaya devâmı tehlikeli addetdi ve N T 3’e Küküler garbına Y 7 gerisine avdeti, Y 7 Mitralyöz Bölüğü’ne de eski mevzi‘e avdetini emretdi. [Bu ta‘arruz devâm etse idi elbet daha iyi olurdu] Bu taburla mitralyöz bölüğü ilk emir üzerine lüzûmsuz dolaşmalar ve te’ehhürlerden sonra Hasdere şarkında ateşe başlamışdı. Sonuncu emir üzerine ateş keserek avdet etdiler. Bu sırada düşman hattından bazı aksâmın ric‘atı görülüyordu.

Sa 5 sonrada Y 7 kıta‘âtı düşmana 500 metreye, Plevne Taburu da 200 metreye kadar sokulmuşdu. Bu esnâda Geçkinli Deresi şarkına geçen bâlâdaki düşman bataryası epey zâyi‘ât irâs ediyordu. Artık ilerlenemiyordu.

Bunun üzerine sağ cenâhdan henüz avdet eden Y 7 T 1 K 2 kumandanına “Şimdi taburunuzun muhârebe ağırlığındaki tekmîl cebhâneyi alarak bölüklerle Y 7 T 3’ü takviye ve

hücûma teşvîk ediniz. Karanlık basmadan düşman mevzi‘ine giriniz.” emri verildi. Fakat yüzbaşının yaralanması üzerine bu bölük Nişancı Alayı ve Y 7 avcıları arasına karışarak kaldı.

N T 3, 210 Tepesi’ne geldikden Süloğlu istikāmetinde ilerlemek emrini alıncaya kadar muhârebeye seyirci kaldı. Ve bu esnâda ordu karargâhından gelen E. H Kolağası Hüsnü Bey’in düşmanın sol cenâhına hareket tavsiyesine rağmen fırkadan emir olmadığı bahânesiyle yerinde kaldı. Bi’l-âhire ber-vech-i bâlâ yayılarak ilerlemeğe başladıysa da

II/[167]

kolordu kumandanından Fırka 2 mıntıkasına “Giriliyorsa geri dönülmesi” tarzında ve müte‘âkiben Fırka 3’den aldığı emirlerle geriye döndü; topçu hattı gerisine geldi.

Nihâyet havâ karardı, ateş kesilmeğe başladı; avcı hattından cebhâne bitdi sözüyle geriye gelenlerde çoğalmağa ibtidâr etdi. Bi’l-hâssa Y 9’un bozulması hasebiyle diğer kıta‘ât ma‘neviyyâtı da sarsılmışdı. Topçu ve ilerisinde piyâde kalmadı diyerek eser-i telâş gösteriyordu. Bunun üzerine N T 3’le Küküler etrâfında ve topçu ve karargâh civârında sıkı emniyet tertîbâtı alındı. Firâr eden efrâd ileriye sürüldü ve bazı kumandanların telâşlı ifâdelerine rağmen mevzi‘de kalınacağı kat‘iyyen teblîğ olundu. Bu sırada Y 9 T 2 kumandanı da ber-vech-i bâlâ toplayabildiği efrâd ve kıt‘alarla gelmişdi. Sıhhıye Bölüğü fa‘âliyyete geçdi; yaralıları toplayarak kısmen Küküler’deki binâlara kısmen de Arpaç’da seyyâr hastahâneye veriyordu. Kolorduya da rapor yazılarak cebhâne istendi. Nihâyet nısfü’l-leylde şu emir i‘tâ olundu:

Küküler garbından (meydân-ı muhârebe)
9/10 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 12 nısfü’l-leyl

“1- Düşman tahkîm etdiği mevzi‘de henüz sebât etmekdedir.

2- Sağındaki 2’nci solundaki İzmit fırkaları ale’s-sabâh düşmanın sol ve sağ cenâhlarına ta‘arruz edecekdir (bu ma‘lûmatın limaksad söylendiği mezkûrdur.)

3- Fırkamız, şu fırkalar ta‘arruzlarına başlayıncaya kadar işgāl muhârebesi yapacakdır.

a) Y 7 mevcûd bir bölük piyâde ve mitralyözünü düşmana 600-800 metreye kadar sokularak tahkîmât yapdıracak ve birinci hatda bulunan taburlarını bunun hattına çekerek iş’âr-ı ahîre kadar müdâfa‘ada kalacakdır.

b) Nişancı Alayı mitralyözünü N T 3’e verecek ve mevcûd buradaki kuvvetle birinci hatdaki kuvvetini takviye edecek ve Y 7 gibi 600-800 metrede tahkîmât yapacakdır. Birinci hatlar vesâ’ire için Y 7 gibi hareket edecekdir.

c) N T 3 N Y 1 mitralyöz bölüğü gösterilen mahalde (sol cenâhda) kezâ 600-800 metrede hareket ve tahkîmât yapacakdır.

d) Y 9 ve Mr K 5 kendilerine çeki ve düzen vererek merkez gerisinde ihtiyât-ı umûmiyyeyi teşkîl edeceklerdir.

e) Topçu 3 bataryasıyla olduğu yerde kalacak ve diğer bataryasıyla (açıkda kalan) geride topçu kumandanına gösterilen mahalde tarassud mevzi'inde bulunacakdır.

4- Ben topçu kumandanının yanındayım.

İhtâr 1- Çantalar çıkmalı. Efrâda bolca cebhâne verilmeli ve son derece gayret edilerek tahkîm olunacak mevzi' emirsiz bırakılmamalıdır. Geceden yapılacak şeylere şimdiden başlanmalıdır.

II/[168]

2- İstihkâm bölüğü bir zâbit kumandasında mikdâr-ı kafî askeri Küküler'e göndererek burada yığılmış olan fazla askeri dayakla kıt'alarına iltihâk etdirecekdir".

Bu emrin gayr-i kābil icrâ mevâdı sarâhaten görülmekdedir. Gece karanlığında tahkîmât, kıta'âtı ileriye geriye tahrîk gayr-i kābildi. Birçok fenâlığı mûcib olabilirdi.

Üçüncü Fırka'nın 9 Teşrîn-i evvel muhârebesi işte bundan ibâretdir. Fırka kolbaşıyla oldukça erken bir vakitde, takrîben birbuçuk sâ'at kadar bir te'ehhürle Geçkinli hizâsına kadar gelmişdi. Bu ândan sa 2 sonraya kadar ne yaptı? Sarîh bir şey bilinmemekle berâber görünüşe nazaran fırka sanki hedefine muvâsalat etmiş gibi bir devre-i intizâr ve tereddüd içinde vakit geçirdi. Halbuki istirâhat ihtiyâcı müstesnâ, durup intizâr etmeğe vaz'iyyet-i harbiyye müsâ'id değildi. Vazîfe ta'arruzdu. Henüz düşmanla mühim bir temâs hâsıl olmamışdı. Geçkinli hattına muvâsalat hiçbir vakit durmağı îcâb etmezdi. Sağ ve soldaki fırkalarda hâl-i hareketde idi, bazılarının ileride bazılarının geride kalması henüz mühim bir te'sîr hâsıl edecek vaz'iyetde değildi. Buna rağmen lâ-akall 2 sâ'at boşuna geçti.

Sa 2'de verilen emirlerden fırka kumandanının maksadını anlamak da müşkildir. Fırka 2'nin sağa geldiği, düşman süvârisiyle temâs etdiği ma'lûmdu. Binâ'en-'aleyh sağ cenâh bir dereceye kadar müstenid addedilebilirdi. Sol cenâh ise henüz açıktı. Vaz'iyyet gayr-i mütebeddildi. Binâ'en-'aleyh ta'arruz etmek isteniliyorsa sağa istinâd ederek yayılmalı idi. Halbuki ters yayılmışdı. Bununla berâber sarîh bir ta'arruz maksad ve emri de yokdu.

Pîşdâr kumandanı da bu ihtiyâcı takdîr etmemişdi . Fırka emrine körükörüne teba'iyyet ise felâket-i âtiyeyi ihzâr eylemişdi. Kezâlik fırka ile irtibâtı muhâfaza etmemesi, karşusundaki düşman hakkında ma'lûmât-ı lâzımeyi verememesi de bu felâketi tesrî' eylemişdi.

Ma'a-mâ-fîh her ne olursa olsun bugünkü muhârebede Fırka 3 Y 9'un perîşâniyesine, 2 bataryanın safdan hâric kalmasına rağmen meydân-ı muhârebeye hâkim kalmış ve kısm-ı

küllî kıta‘âtını el altında tutabilmişdi . Eğer pîşdârın vakitsiz uzaklaşmasına meydân vermese idi ve sol cenâhına atf-ı ehemmiyet eylese idi bu felâket de başına gelmezdi. Kolordu kumandanıyla da teması yokdu.

b. Müretteb Birinci Fırka’nın Hareket ve Muhârebesi:

Mürettep birinci fırka Kavaklı köyünde hâl-i ikāmetde olan ma‘a Mr K 1, Y 3 ve bir istihkâm bölüğü ile Eşme, Simav, Gödös taburlarından mürekkeb olub Simav Redif Alayı kumandasında olan 3 taburdan mürekkebdi, Kavaklı şimâl-i şarkîsinde çadırlı ordugahda idi. Mîrlivâ Nasır Paşa da 8/9’da Kavaklı’ya gelerek tek başına emir ve kumandayı der‘uhde etmişdi.

Kolordu emri fırkaya derhâl geldiyse de muntazam ve tahrîri bir fırka emri verilmedi ve alaylara şifâhen sa 6 evvelde harekete hazırlık” tenbîh edildi.

II/[169]

Fırka 9 minh sa 6,30 evvelde Y 3 T 3 pîşdâr, diğerleri kısm-ı küllî olmak ve Y 3 başda, istihkâm bölüğü de kol nihâyetinde bulunmak üzere bir nev‘i emniyet tertîbatıyla Yenice-Geredeli-Süloğlu istikāmetine hareket etdi. Sa 10,30 evvelde Yenice’ye gelerek bir sâ‘at kadar mola etdi. Ba‘dehû Paşayeri’ne kadar Fırka 2’yi ta‘kîb ederek bundan sonra arâzi üzerinden yolsuz yerlerden sa 3 sonra da Küküler şimâl-i şarkîsindeki 210 Tepesi’nin şimâl cihetindeki sırta geldi ve kolordu emriyle ihtiyât olarak kaldı. Simav Alayı ancak sa 4’den sonra yetişdi. Fırka şu vaz‘iyyetde açılarak kaldı ve alaylar etrâfa emniyet hatları çıkardı (kroki 23).

Sa 5 râddelerinde Fırka 3’ün sağ cenâhını âniflada alan bir düşman bölüğünün sol cenâhı istikāmetine Y 3 T 3 sevk olundu. Tabur bir bölüğü avcı hattında, diğerleri yanaşık nizâmda ikinci hatda olarak yürüyüp düşmanı ateşle püskürttü. Akşama doğru kolordu karargâhı Geredeli’ye avdet ederken bu fırkaya bir emir vermedi. Fırka 2 Fırka 1’de N T 3 avcıda aynı silsile üzerinde oldukları hâlde birbirlerinden asla haberdâr değillerdi. Fırka 1 bulunduğu mahalden akşama kadar Fırka 3’ün muhârebesini seyretmiş ve fakat müdâhaleyi akıl etmemişdi. İstihkâm bölüğü ise çamura saplanan takım arabalarıyla uğraşdığı esnâda fırkanın istikāmet-i hareketini gā’ib etdi ve sa 5 sonra da Geredeli’ye muvâsalat eyledi.

Böylece bu fırka da muhârebeye girmemiş, sağında solunda cereyân eden muhârebeleri ta‘kîb lüzûmunu ve çâresini görememiş ve bilememişdi . Fırka bu vaz‘iyyetde geceledi, geceleyin emir almak üzere gönderdiği bir zâbit kolorduyu bulamadı. İstihkâm bölüğü de Geredeli’de ikāmet ederek To Y 2’ye muhâfız ta‘yîn edildi fakat bi’l-âhire bu da diğer fırka kıta‘âtıyla ric‘at etdi. Halbuki bu fırkanın Fırka 3 ile birlikde ta‘arruzu ne kadar müsâid bir netîce hâsıl ederdi!

c) Fırka 2’nin Hareket ve Muhârebesi:

Fırka 2 ma‘lûm olduğu üzre Teke Deresi’nin şark sırtlarında intihâb olunan mevzi‘in tahkîmâtını ikmâl ederek 8/9’da bu hat gerisinde ordugâhda olub, yalnız Y 6 fırkayı setr için Koyungavur’da bulunuyordu. Fırkanın kuvve-i umumiyyesi 9 bin nefer olub piyâde taburları üç bölüklü idi.

Kolordu emrine tevfîkan fırka hülâseten şu emri vermişdi:

Teke Deresi’nin şark sırtlarından 9 minh sa 1 evvel

Piya Y 4 Pîşdâr. Kumandanı Kā’imakām Hamdi Bey.

Süvâri Avcı

To Y 2 T 2 sa 5 evvelde tecemmu‘ ederek Yenice üzerinden Geredeli-Süloğlu istikāmetinde hareket.

İsh K

Piya Y 6 Cânibdâr. Sa 8,30 evvelde Geredeli’de kısm-ı küllisiyle bulunmak ve ileri kıta‘âtıyla Akarca Dere’nin garbındakı sırtları elde bulundurmak üzere hareket edüb buradan i‘tibâren pîşdâr olacak ve topçu orada kendisine iltihâk edecekdir. Kumandanı Kā’imakām Rüştü Bey.

II/[170]

Y 5 T 1

To Y 2 T 1

Y 5 T 2, 3 Kısm-ı küllî. Kumandanı Y 5 Kumandanı Mîralay Cemil Bey.

N T 2

Sıhhıye Bölüğü

Fırka kumandanı pîşdârda. Ağırlıklar Yeniceköy’de. Seyyâr hastaneler kezâlik Yeniceköy’de kıta‘âta hareketden evvel mutlakā bir sıcak çorba içirilecek.

Hareket iki sâ‘at te’ehhürle ancak sa 7 evvelde başladı. Yol çamurlu ve efrâd tahkîmât dolayısıyla yorgun olduğundan hareket müşkil oluyordu. Top ve arabaların çamura saplanarak piyâde mu‘âvenetiyle tahrîkine mecbûriyyet hâsıl olması intizâmı büsbütün bozuyordu. Elde birkaç süvâri ve jandarma atlısı vardı. Fırka yaverine bunlardan dört nefer verilerek keşfe gönderilmişdi. Süloğlu istikāmetindeki bu keşif kolundan sa 10 evvelde gelen ve sa 8,40’da Paşa yerinden yazılmış olan raporda köylü ifâdesine atfen Süloğlu’nda düşman olduğu kayd-ı ihtiyâtla bildiriliyordu.

Fırka kolbaşısı ancak sa 11,30 evvelde Geredeli’ye girdi. (4,5 sâ‘atda 13 kilometre, sâ‘atde 3 kilometreden az) kısm-ı küllî de Paşayeri’nde yarım sâ‘at kadar mola etdi. Aynı zamanda Cânibdâr Alayı da Geredeli’ye vâsıl oldu. Bu alay fırka emrini ancak sa 5 evvelde almış ve sa 8’de Koyungavur’dan hareket edebilmişdi.

Bu esnâda fırka kumandanı da dörtnal ile Geredeli'ye yaklaşdı ve Müretteb Livâ'nın at binerek Süloğlu istikāmetinde sür'atle harekete başladığını gördü.

Cânibdârla pîşdâr aynı zamanda Geredeli'ye gelmiş olduğundan fırka eski pîşdârı yine pîşdârlıkda bırakmayı muvâfık gördü.

Müretteb Süvâri Livâsı kol nihâyetiyle piyâde ucunu 5-6 yüz metre ancak geçmişdi ki soldan geri çarh ederek dörtnal ile avdeti görüldü. Livâ Kumandanı Mîralay Ziya Bey fırka kumandanının yanına gelerek "Fâ'ik süvâri karşusunda ric'ata mecbûr olduğunu, düşmanla temâs hâsıl olduğundan fırkadan aldığı emir mûcebince iltihâk edeceğini" söyleyerek çekildi. Fırka 2 kumandanı mûmâ-ileyh geri gitmeyerek henüz sağda gözükmeyen 2. Kolordu'nun muvâsalatına kadar fırka sağ cenâhında kalmasını söylemişse de muvâfakat etmedi.

Livânın avdetinden biraz sonra takrîben 2 kilometre mesâfeden a'zamî 2-3 bölük kuvvetinde düşman süvârisinin (Hafif Birinci Bulgar Süvâri Alayı) saff-ı harb nizâmında ve fırkanın cebhesi ilerisindeki fundalıklar arasından muntazaman ilerlediği görüldü. Tam bu sırada bir numrolu süvâri keşif bölüğü kumandanı Hüseyin Kamil imzâsıyla Süloğlu şarkından, sâ'ati ve dakikası mechûl, Nişancı Y 1 idâresine yazılmış olarak

II/[171]

gelen bir raporda düşman keşif kollarının Süloğlu'na girdiği, iki piyâde alayı ile iki süvâri bölüğünün Süloğlu Çiftliği'ne inmekde olduğu bildiriliyordu. Y 6 kumandanı da şu ma'lûmâtı gösterdi: "Süvâri Fırkası'na mensûb bir bölüğün dörtnal geri giden kumandanı düşmanın 3 alay süvârisi ile büyük piyâde kuvvetlerinin Süloğlu'ndan üzerimize doğru gelmekde olduğunu haber verdi."

Bunun üzerine fırka kumandanı ilerleyerek pîşdâr pîşdârı olan Y 4 T 3'e Geredeli'nin şimâl-i garbîsindeki Höyük civârında düşman süvârisine karşı cebhe teşkîlini ve mitralyöz bölüğünden iki tüfenginde burada mevzi' alarak süvârinin ateş menziline duhûl etmesine intizâr olunmasını emretdi. Biraz sonra bu kıta'ât ile bunların cenûb-ı garbîsindeki Y 6 T 1 tarafından 1400 metreden ateş açıldı ve düşman Süloğlu cenûbuna doğru çekildi.

Bu esnâda (sa 11,45 evvel) pîşdârdaki topçu taburu kumandanı Geredeli şark sırtlarında üç bataryasını mevzi'e sokmuş ve yalnız 4. bataryaya bu esnâda ormandan çıkarak cenûba doğru hareket etdiği görülen bir süvâri kıt'asını dört mermi endâht etdirmişdi r. (Bu süvârinin bizim Y 4 K 3 olduğu ve birkaç nefer ile hayvanın mecrûh olduğu bi'l-âhire anlaşıldı.)

Düşman süvârisi kolayca def' edilmekle berâber fırkada epey müddet tereddüd hüküm-fermâ olmuş ve nihâyet sa 12,45 sonra da Y 4'e Geredeli-Süloğlu yolunun şarkında, Y 6'ya bu yolun garbında yayılarak cebhe ilerisindeki fundalığın taharrisi emrolunmuşdur. Pîşdâr topçusunu ta'kîb ve buna mu'avenet etmekde olan Y 4 T 1'e bir bölüğünü topçu yanında

bırakarak diğer iki bölüğüyle alayına iltihâk etmesi, kısm-ı küllî (?) kumandanına da kıta‘âtını, Geredeli’yi geçerek Akarca Dere garbında ictimâ‘ etdirmesi emredilmişdir. Bunun üzerine birinci hatdaki kıta‘ât takrîben şu tertîbâtı aldı: (Nazarî kroki 24).

Bu sûretle gāyet hafif bir süvâri karşusunda fırka açılmış ve mühim kıta‘âtıyla yayılmış bulunuyordu. Eğer bu süvârinin vazîfesi düşmanı te’hîr ve işgāl idiyse maksadına tamâmen muvaffak olmuşdu. (Hakîkatde bu sırada yalnız bir süvâri alayı fırkanın önünde olub Bulgar Süvâri Fırkası’nın mütebâkîsi Süloğlu’nun birkaç kilometre garbında bulunuyordu.)

Fırka karargâhı Dördüncü Alayı ta‘kîb ediyordu. Bu alaydan aldığı raporlarda “Fundalığın 1,5 kilometre şimâl-i garbîsine vardığı, iki düşman süvâri bölüğünün alayı çevirecek vechle iki kolla sağdan ilerlediği, Y 6’nın henüz geride bulunduğu, ilerisinde süvâri ucu bulunan bir düşman piyâdesinin Süloğlu Çiftliği’ni geçerek Geredeli istikāmetinde ilerlemekde olduğu” bildiriliyordu.

Bu esnâda fi’l-hâkika Y 4 tamâmen şimâle çekildiği zannolunan düşman süvârisini ta‘kîb etmekde olduğu gibi Y 6’da yüksek fundalıklar dâhilinde Geçkinli yoluna sapmış olduğundan her iki alayda Geredeli-Süloğlu istikāmetinden hayli uzaklaşmış ve araları açılmışdı. Bunun üzerine fırka, Y 6’ya

II/[172]

“Her taburun avcı hatlarının sağ başları yerinde kalarak cebhe tamâmıyla Süloğlu’na karşı olmak üzere sağa çarh etmesi ve taburlar bir hizâya geldikten sonra Süloğlu istikāmetinde ilerlemesi” Y 4’e de: “Karşusunda hedef olmadığından Y 6 gerisinden dolaşarak bunun sol cenahına gelüb yayılması” emrini verdi. İhtiyâtdaki Y 5’e de “Cebhenin vasatî gerisinde ictimâ‘ı” emri gönderildi. Fırka karargâhı da Y 6 gerisine gelerek tarassuda devâm etdi.

Sa 2,30 sonra da keşif düşman kollarının Süloğlu ve cenûbuna inmekde olduğu görüldü (düşman Süvâri Fırkası). Bunun üzerine fırka kumandanı topçu alayı kumandanına pîşdâr topçusunun Y 4, 6 gerisinde gösterilen mevzi‘e idhâlini, Y 6’ya da, Y 4’ün kendi hizâsına gelmesini beklemesi, ve Y 5 ve Y 4 sol cenâhı gerisinde bulunmasını, N T 2’ye Y 6 sağ cenâhı gerisine gelerek bu alay kumandanın emrine girmesini, Sıhhıye Bölüğü’ne de sargı merkezini Gerede ile Kozalak arasında te’sîs eylemesini emretdi.

Tarassudât netîcesinde düşmanın takrîben iki alay kadar piyâdesini cebheden tahrîk etdiği ve takrîben bir alayını kendi sağından Y 4’ün soluna doğru ilerletmek istediği ve bir bataryasının Süloğlu şimâl-i garbîsinde mevzi‘e girerek piyâdelerimize ateş açtığına hükmedildi.

[Hakîkat-i hâlde görülebilecek düşman şunlardı: Zevâlden az evvel Süloğlu’ndaki keşif bölüğümüzü Bulgar Süvâri Y 1 ta‘kîb etmişdi. Bu alay ateşimize uğradıktan sonra

çekilmiş, bir bölüğünü Süloğlu'nun şark cebhesini yaya cengle müdâfa'aya bırakarak kısm-ı diğeriyle bu çiftliğin cenûb-ı garbîsindeki ormana gelmişdir. Sü Y 2 dahi bu ormanın şimâl kenarında bir bölüğünü yaya cenge indirerek kısm-ı küllisiyle daha geride bulunuyordu. Süvâri Fırkası'nın aksâm-ı mütebâkîsi daha garbda idi. Yalnız iki top o civârda mevzi'e girerek sa 2,30'da piyâdemize endâhta başlamışdı.

Y 6 cebhesinde görülen düşman Vraça Alayı'nın bir taburu olub solu şimâl-i şarkîsindeki sırtlardan sa 3,45'de endâhta başladı. Ve Fırka 4'ün 2. Livâ'sı solunun cenûb sırtlarını ancak 4,30'da tutabildi.

Binâ'en-'aleyh Osmanlı Fırka 2 sa 3,45 sonraya kadar yalnız yaya cenge inmiş 2 süvâri bölüğü ve 2 topla muhârebe etdi.] (kroki 25)

Pîşdârdaki üç bataryanın da mevzi'e idhâli emredilmişken topçu alayının kumandanı yalnız bir bataryayı yolun şarkında ve ormanın takrîben 400 metre kadar şimâl-i garbîsinde mevzi'e sokmuş ve mütebâkîsini geride tutmuşdu. İlk emir tekrâr edilmesine rağmen mûmâ-ileyh hayvanâtın çekemediğini, düşman topçusunun kuvvetinin henüz anlaşılamadığını, topçu ateşi altında mevzi'e girmenin müşkil olduğunu söylüyordu. Emir te'kîd edildi.

Mevzi'deki batarya (K 4) sa 3,30 sonrada Seymen ile Süloğlu arasında görülen yürüyüş kollarına ateş açdı (Vraça Alayı'nın taburu?) düşman topçusu da bataryaya cevâb verdi. Ma'a-mâ-fîh bir te'sîr yapamadı; yalnız bir nefer hafifçe mecrûh oldu. Aşan mermiler ihtiyât mevzi'ine gitmekde olan Y 5'e epey zarar verdi.

II/[173]

Bu sırada fırka kumandanı avcı hattını dolaşarak tertîbâtı tasvîb etdi ve Fırka 3 ile arada husûle gelen 2-3 kilometrelik aralığa Y 4, 5 kumandanlarının nazar-ı dikkatini celb eyledi.

Y 6 tebdîl-i cebhe edüb Süloğlu'na ilerlerken T 2 ve T 1 iki bölüğünü yaymış düşman avcılarının Süloğlu şarkındaki sırtlara ilerlemesi üzerine sa 3,40'da 1200 metreden ateşe başlamışdı. Bataryamızda bu piyâdeye 15 dakika kadar endâht etdikten sonra ateş kesmiş olduğundan düşman topçusu da Y 6'ya ateş tevcîh etmişdi ; Ma'a-mâ-fîh az zarar görülüyordu. (Topçu T 2 kumandanı hedef görülmediğinden ateş kesdiğini söylüyorsa da gurûba kadar düşman piyâde topçusu piyâdemize endâht etdiğine nazaran bu hedefsizlik! Garîbdir.) Y 4'le de bir aralık husûle geldiğinden biraz sonra Y 6 T 2'ye de sol cenâha muhârebeye idhâl etdi.

Y 4 T 2, 3'ü, Y 6 solunda kâmilen muhârebeye sokmuş, müte'âkiben gelen T 1'in iki bölüğünü de (bu tabur topçuya mu'avenet için geride idi) sol cenâh gerisinde ihtiyâta almışdır.

Kıta'ât sıçramalarla 900 metreye kadar sokuldu.

Y4 K 6 ile Y 6'dan bir bölük 150 metre kadar daha fazla ilerlemişlerdi. Sa 4,30 sonra da Süloğlu'nun cenûb taraflarında ve dere şarkında yeni avcı hatları peydâ oldu. Bu zamana

kadar yaya cenge inmiş süvâriyle muhârebe eden Y 4 T 2 bu avcılardan ürkmüş olmalı ki imdâd istemeğe başladı. Bunun üzerine ihtiyâtdan bir bölük ile takviye edildi. Biraz sonra mütebâkî bir bölükde T 2 sol cenâhını temdîd ederek o sırada gelmiş olan T 1 K 3 yorgun bir hâlde sol cenâh gerisinde ihtiyâtda alıkonuldu.

Ma‘a-mâ-fîh Y 4 T 2 mütemâdiyen imdâd istediğinden fırka ihtiyât-ı umûmîsi olan Y 5’e mürâca‘at edildi. Bu da fırka emri olmayınca kuvvet vermek istemediyse de nihâyet mükerrer mürâca‘âtlar üzerine T 1‘den bir bölük gönderdiyse de bu bölük sarîh bir emir olmadığından Y 4 T 2 yerine sol cenâhdaki Y 4 T 3 soluna geldi.

Y 4 T 2’nin mürâca‘âtları tekrâr etdiğinden Y 5 kumandanı olan T 1’in mütebâkî bölüklerini ba‘dehû T 2’yi de tahrîk etdi. T 1, Y 4 T 1’in yorgun bölüğüne rast gelince bunu ileri sürerek kendisi bunun yerinde kaldı.

Y 5 T 2, T 4 T 2’nin arkasına geldiği sırada havâ kararmış ve Y 4 efrâdı ber-vech-i âtî perîşân bir hâlde çekilmeğe başlamış olduğundan hatt-ı harbe dâhil olmadan cereyâna kapılarak bu da ric‘at etdi.

Muhârebe Y 6 cebhesinde de devâm ediyordu. Düşmanın Süloğlu şimâlinden bazı kıta‘âtı bu alayın sağ cenâhındaki T 2’nin sağına doğru teveccüh etdiğinden geride Höyük civârında olan 4. Mitralyöz Bölüğü bu cenâha gönderilmiş ve sağ cenâh gerisinde ihtiyâtda olan N T 2’den bir bölük ile de temdîd edilmişdi . Düşman bunun üzerine ilerleyememeğe başladı.

Bu esnâda gelen kolordu yaverine vaz‘iyyet gösterildi. “Fırkanın münferid bir hâlde pek ileride kalmaması için akşamüstü kıta‘âtın bulunacakları hatda kalmaları emredildiği” hakkında bir raporla geriye gönderildi.

II/[174]

Sa 4,30 sıralarında birkaç, ağleb-i ihtimâl 3 düşman bataryası daha Süloğlu’nun şimâl-i garbîsinde mevzi‘e girdi. El-ân tek olarak mevzi‘de bulunmakda olan bataryamızın sukūtuna mukābil düşman Y 46 kıta‘âtını ızrâr etmeğe başlamışdı. Sâbık pîşdâra merbût To T 2’nin gerideki bataryaları arâzi fenâlığı hasebiyle biraz geride kalmış olduğundan mevzi‘e daha iki batarya idhâli hakkındaki emr-i kat‘i üzerine topçu kumandanı o esnâda ilerlemiş olan To T 1’den iki bataryayı ilerletmiş ve bunlar ormanın şimâl kenarına kadar gelmişdi. Fakat şimdi de mevzi‘ aramak mes’elesi çıkmış, sürülmüş tarlaların pek çamurlu, hayvanâtın yorgun olması, alâkadâranın fa‘âliyyetsizliği, mevzi‘ civârının düşman piyâde ateşinin taht-ı te’sîrinde olması gibi sebeblerden mütevellid tereddüd ve endîşeler içinde nihâyet havâ kararmış, bataryalar mevzi‘e giremeden akşam olmuşdur.

Düşmanın gitdikçe kuvvetlenen kıta‘âtına karşı [sa 4 sonradan i‘tibâren Süloğlu istikāmetine doğru uzun piyâde kollarının geldiği görülmüşdü. Bu kuvvet Bulgar Fırka 4’ün 2.

Livâsı olub 4,30'dan i'tibâren yayılmış, muhârebeye başlamışdı]. Bi'l-hâssa topçudan isti'âne ederek ta'arruza devâm gayr-i mümkün görüldüğünden fırka tamâmıyla karanlık basıncaya kadar, bulunulan hatda muhârebeye devâmı, kıta'âta emretdi.

Düşman ta'arruza başlamış, Y 6 kıta'âtına 700, Y 4'ün ilerlemiş bölüğüne de 500 metre kadar takarrüb etmiş, ma'a-mâ-fîh bundan daha fazla ilerleyememişdi .

2. Kolordu kıta'âtının sağ cenâha geldiği, Kiremitli'ye girdiği görülmüşdü. Fakat bunun topçuyla olsun düşmana ateş etmemesi sebebi bir dürlü anlaşılamadı.

Sa 4 sonra râddelerinde uzakdan y 6 sağ cenâhına doğru gelmekde olduğu görülen bir düşman kıt'asının evvel emirde durması 2. Kolordu'nun te'sîrinden mütevellid addedilebilirse de bunun müsbet bir hareketini görmeyince bu düşman havâ kararmağa başladığı sırada yürüyüşüne devâm etmişdi.

Ortalık kararırken ve ateşler de hafiflerken fırka şu emri verdi:

1. Kolordu — Geredeli garb sırtlarından

2. Fırka — 9 Teşrîn-i evvel [13]28 sa 5,45 sonra

Fırka Emri Numro (7)

1- Düşman Süloğlu Çiftliği garbındaki sırtlarda ve köyün tarafeyninde muhârebe etmekdedir.

2- Sağ cenâhımızda 2. Kolordu ileri kıta'âtıyla Kiremitli köyüne dâhil olmuş, 2. Fırka'nın sağ cenâhına ilerlemek isteyen hasım kuvveti kısmen geriye çekilmişdir. Sol cenâhımızda Fırka 3 kıta'âtı şiddetle muhârebe etmekdedir.

3- 2. Fırka sağ cenâhdan i'tibâren Y 6, 4 cebhede, 2. Nişancı Taburu sağ cenâh gerisinde ve Y 6'nın emrine tâbi'; Y 5 sol cenâh gerisinde müctemi' olarak ihtiyâtda, To Y 2 üç bataryasıyla

II/[175]

mevzi'e dâhil olmuş, diğer bataryaları geride elde bulundurulmakdadır. İstihkâm bölüğü iş bu topçunun yanına muhâfız olarak verilmişdir.

4- Fırka bulunduğu muhârebe vaz'iyyetinde geceyi geçirecek ve inâyet-i hakla hasmın ilerlemesine kat'iyyen meydân vermeyecekdir.

5- Sıhhıye Bölüğü cebhe gerisinde orman kenarında te'sîs edilmişdir.

6- Ben Beşinci İhtiyât Alayı'nın yanında geceyi geçireceğim.

Y 6'ya, Nişancı T 2'ye not etdirilmiş, 4, 5 topçu alaylarına tahrîren emr-i âtisiyle teblîğ edilmişdir. 2. Fırka Kumandanı Mîrlivâ Aziz Hüsnü.

Fakat bundan sonra vaz'iyyet değişdi:

Emrin i‘tâsından biraz sonra fırka kumandanı Y 5 nezdine gitmek üzre iken Y 6’dan bazı efrâdın geriye kaçdığı, ve müte‘âkiben Bulgarların Y 6’nın bir taburunu püskürtdükleri haberi geldi. Bunun üzerine fırka kumandanı 2. Nişancı Taburu’na, bir bölüğü ile sıkı bir avcı hattı teşkîl ve diğer bölüğünü bu hattın gerisi yakınında toplu tutarak, ileriye hareketi ve çekilen efrâdla birlikde eski hattın tutulmasını emretdi. Bu esnâda bütün hat boyunca şiddetli bir ateş sağanağı başlamışdı. Çekilen tabur Y 6 T 3 idi bu, akşama kadar güzel muhârebe etmiş, 3 zâbit ile 200 kadar şehîd ve mecrûh vermişdi. Bu taburun diğer bölüklerden fazlaca ilerlemiş olan bölüğü cebhânesiz kalmasından ve zâbitlerinin ikisini gā’ib eylemiş olmasından dolayı cebhâne almak vesîlesiyle bir aralık geriye kaçmağa başlamış ve bu hâl bütün taburun ric‘atına sebeb olmuşdu.

Nişancı Taburu’nun bu sûretle merkeze hareketi üzerine sağ cenâh açık kalmış olduğundan fırka kumandanı Y 5’den bir taburu buraya getirmesini Erkân-ı Harbe emretdi ve kendisi Y 4 nezdine azîmet etdi.

Halbuki Y 4 T 2 de esâsen mütemâdiyen imdâd isteyerek sarsılmış bir hâlde olduğundan Y 6 T 3’ün ric‘atından derhâl müte’essir olmuş ve o da geriye çekilmeğe başlamışdı. İşte bu sırada buraya gelen fırka kumandanı henüz gayr-i mu‘ayyen esbâb te’sîriyle birden bire fırkasının Geredeli’nin şark sırtlarına ric‘atını emretdi. Y 6 harb cerîdesinde bu bâbda şu sözler vardır: “… Geredeli’nin şark sırtlarında fırka kumandanını bulduğum zaman ateşimizin te’sîriyle hayli zedelenmiş olan düşmanın ateşinin eksilmiş olduğu sırada ric‘at emri vermiş olması esbâbını sordum. Y 4’ün kâmilen terk-i mevzi‘ ile geriye kaçırıldığını, ihtiyâtdaki

II/[176]

Y 5’in bu hatâyı tashîh edecek bir hâlde bulunmadığını ve bu mecbûriyyet dolayısıyla bütün fırkayı tehlikeden vikayeten ric‘at emrini verdiğini söyledi…”

Bu emir, Y 4, 5’e şifâhen, Y 6’ya bir emirle gönderilmişdir. Topçu Alayı, ric‘at emri almamışdır. Gündüz esnâsında fırka kumandanı “Geceleyin burada kalmak îcâb ederse topçunun orman gerisinde gecelemesi münâsib olur” tarzında söylediği sözlere istinâden karanlık basdıkdan sonra topçu kumandanının bataryaları alarak Geredeli’nin garbındaki Höyük cenûbuna geldiği ve orada fırkanın emrini bir jandarma vâsıtasıyla alarak Geredeli şarkına gelindiğini To Y 2 T 2 kumandanı söylemekdedir.

Y 6 kumandanı da “Gurûbdan bir sâ‘at sonra nezdine gelen bir süvâri neferinin 4, 5 ve topçu alaylarının çekildiği, Y 6’nın da Geredeli şarkına çekilmesinin fırka kumandanı tarafından emrolunduğu[nu] teblîğ etdiğini ve buna i‘timâd etmeyerek fırka kumandanını aramışsa da Y 5 kumandanıyla birlikde geriye gitdiğini öğrendiğini ve nihâyet her rast geldiği

nefer fırkasının ric‘at etmekde olduğunu söylediğinden bu haber-i şifâhîye i‘timâd ederek rast gele bir neferi ric‘at etmeleri berâ-yı teblîğ tabur kumandanlarına gönderdiğini söylemekdedir. Bu alayın 1, 3 bölükleriyle 10. Bölüğü’nün nısf ve Nişancı Taburu’nun Birinci Bölüğü ric‘at emrini almadıklarından sabâha kadar yerlerinde kalmış ve ancak 10 sabâhı kendilerinden başka ne dost ve ne düşman ortada kimse kalmadığını görerek çekilmişlerdir.

Fırka erkân-ı harbine gelince mûmâ-ileyh Y 5’i gündüz ki yerinde bulamamış ve alay kıta‘âtının öteye beriye dağıldığını görerek toplamakla meşgūl iken hatt-ı harbden çekilmekde olan efrâddan fırkasının ric‘atını haber alabilmiş, toplayabildiği 200 kadar neferle bir müddet hatt-ı harbe doğru gitmişse de kimseyi göremeyince avdet ederken ormanlarda, tarlalarda, saplanmış topçuya tesâdüf ederek bunları istihkâm bölüğü ile birlikde topçuyu Geredeli’nin garbındaki Höyük civârında toplamışdır.

Evvelâ fırka kumandanı, bi’l-âhire fırka Erkân-ı Harbi Geredeli’de 1. Kolordu karargâhına uğrayarak fırkayı Geredeli’nin şark sırtlarında toplayacaklarını bi’l-beyân müfârakat eylemişlerdir.

Bu fırkanın bugünkü zâyi‘âtı, kıta‘âtın alınabilen ifâdelerine göre şudur:

Zâbit: 5 şehîd, 9 mecrûh; efrâd (yalnız Y 6 T 1’le T 3’de) 24 şehîd, 51 mecrûh. Buna nazaran hey’et-i umûmiyesiyle muhârebe zâyi‘âtı belki 250-300 insanın içinde idi ve hiç şübhesiz büyük bir zâyi‘ât değildi.

Seyyâr hastahâneler Yenice’de idi; Sıhhıye Bölüğü fırka ile berâberdi. Fakat kıta‘âtın ekserisi bundan haberdâr olamadığından ve esâsen kıta‘âtda hidemât-ı sıhhıye mevcûd bulunmadığından mecrûhine iyi bakılamamışdı. İstihkâm bölüğü topçu muhâfızlığında kullanılmış ve harb cerîdesine göre “Bataryamız civârına düşmekde olan düşman topçu mermiyatından bir zarar ârız olmaması için bölük nezdindeki mevâd-ı infilâkiye fırka kumandanının emriyle Yenice’ye i‘âde edilmişdir.”

II/[177]

2. Fırka’nın bugünkü muhârebesi ve Kırkkilise Meydân Muhârebesi’ndeki rolü bununla hitâm buldu. Fırka da başlayan bu ric‘at az zamanda bir panik şeklini alarak fırka zîrde görüleceği üzre hemân kâmilen elden çıkdı ve bir daha kolayca tevkîfi mümkün olamadı. Harekât-ı müte‘âkibesi 10 Teşrîn-i evvel vakāyi‘inde görülür.

Böylece bu fırka bugün oldukça erken meydân-ı muhârebeye muvâsalat etmiş olmasına rağmen kendisine mevdû‘ vazîfe-i ta‘arruziyeyi bir dürlü kavrayamamış, düşman süvârisi karşusunda sâ‘atlerce vakit gā’ib etmiş, keşifsizlik netîcesinde düşman süvârisini düşman piyâdesi ve pek kuvvetli kıta‘ât zannederek pek hafif kuvvetler karşusunda tekmîl kuvvetiyle açılmış, yayılmış, fâ’idesiz ve belki mazarr birçok harekât ile beyhûde yere

yorulmuş, vaz‘iyyetindeki fırsatdan bir dürlü istifâde edememiş, sol cenahındaki 3. Fırka’dan hiç haberdâr olamamış, bununla tevhîd-i hareketi asla düşünememiş, topçusunu bir dürlü mevki‘-i isti‘mâle getirememiş, nihâyet esâsen kâğıd üzerinde olan teşebbüs-i zâtiyi büsbütün terk ederek düşmanın arzusuna tâbi‘ olmuşdur. Bunlara ilâveten bir de vakitsiz ve lüzûmsuz bir ric‘at emriyle fırka elden çıkarılmışdır.

d) 1. Kolordu Karargâhı’nın 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Fa‘âliyeti:

Kolordu karargâhı Müretteb Fırka önünde hareket etdi. Düşmanla en evvel 1. Kolordu’nun temâs edeceği tahmîn edilerek 4. Kolordu kumandanına “…Kolordunuzun dahi harbe iştirâk etmesinin te’mîni” yazıldı.

Zevâl sıralarında Geredeli ve Küküler garbında muhârebe başladığı tahmîn edilerek müretteb fırkaya serî‘ hareket emri gönderildi ve karargâh Geredeli ile Küküler arasındaki 210 tepesine doğru yürüdü ve bu sırada 4. Kolordu’dan “Fırka 12’nin bozgunluğu ve açlığı hasebiyle bugün muhârebeye yetişemeyeceği, İzmit Fırkası’nın da aynı hâlde olduğu” me’âlinde cevâb geldi.

Sa 1 sonra da ordunun bugün için verdiği ikāmet emri (Yenice’den sa 12) geldi. Fakat bu esnâda 1. Kolordu muhârebe etmekde olduğundan fırkalara bir şey emr olunmadı.

Kolordu karargâhı sûret-i umûmiyyede akşama kadar bu tepede kaldı ve cereyân-ı ahvâl üzerine hemân bir te’sîri olmadı. Umûmî bir kolordu emri verilmediği gibi fırkalara husûsî bir emir de i‘tâ olunmadı. Tekmîl fa‘âliyet zîrde melfûf bazı raporları almak ve bazı muharrerât yazmakdan ibâret kaldı. Tarassud mahallinden 3. Fırka kıta‘âtının peyderpey ilerlemekde ve düşmanın da çekilmekde olduğu tarassud ediliverdi. İkinci Fırka harekâtı ise görülmüyordu. Bu sebeble 3. Fırka’nın sağ cenâhını tehdîd eden düşman görülmüş ve buna karşı evvelce görüldüğü üzre müretteb fırkadan bir tabur sürülerek bunun 900 metreden açdığı ateşle düşman bu istikāmetden tard edilmişdi .

II/[178]

Fırkalardan haber almak üzere birer zâbit gönderilmişdi, bunlardan biri karanlıkdan sonra Fırka 2 nezdinden avdet eti. Evvelce hulâsası görülen şu raporu getirmişdi:

Geredeli garbındaki sırtlardan

1. Kolordu Kumandanlığı’na

1- Refâkatinde topçu ve mitralyöz bulunan takrîben 3 alay süvâri Geredeli garbında Süloğlu şarkındaki sırtlarda mızraklı alayını ric‘ata mecbûr etdiği esnâda fırka pîşdârı ile düşman kuvveti ric‘ata mecbûr edilmiş ve mevcûd koruluğun gerisine ve nihâyet Süloğlu Çiftliği’nin garbındaki sırtlara çekilmişdir. Bi’l-âhire uzaklardan bazı kuvvetli piyâde kıta‘âtı üzerine topçumuzla ateş edilmiş ve düşman bataryaları da bir mikdâr mukābele etmişse de

ba‘dehû ortadan gā’ib olmuşlardır. Elde süvârinin adem-i mevcûdiyyeti dolayısıyla sağ ve sol cenâhlarımızdan ma‘lûmât alınamadığı gibi hasmın külliyetli süvârisi keşfiyâtını gāyet mükemmel sûretde yapmakdadır. Sol cenâhda Fırka 3 tarafından top sedâları geliyorsa da ne olduğunu anlamağa aynı sebeble muvaffakiyyet mümkün olamıyor. Fırkanın tek başına ordu cebhesinde münferiden pek ileriye atılmaması için akşamüstü kıta‘âta bulundukları hatda ileri karakol te’sîsiyle daha ziyâde ilerlememeleri emri verilmiş olduğu.”

Bundan sonra karargâh geriye dönmüş, yolda Fırka 3’den gelen zâbit bu fırkanın müsâ‘id vaz‘iyyetini bildirince şu emir gönderilmişdir:

Geredeli şimâl-i garb sırtlarından

Fırka 3 Kumandanlığı’na

1- Muvaffakiyyetinizi tebrik ederim.

2- Bugün muhârebe lehimize netîcelenmişdir.

3- Herkes olduğu yeri muhâfaza etsin ve gece müteyakkız bulunularak ileri karakol tertîbâtı alınsın.

4- Yarın ta‘arruza devâm olunacakdır.

5- Kolordu karargâhı Geredeli’dedir.”

Geredeli’ye karanlıkda girilerek bir hâneye yerleşildi. Yarım sâ‘at kadar sonra gelen Fırka 2 kumandanı kıta‘âtın dağılarak ric‘at etmekde olduğunu bildirdi. Müte‘âkiben peyderpey perîşân bir hâlde efrâdın vürûdu görüldü. Bunun üzerine şu karâr verildi: “Evvel emirde Fırka 2’yi Geredeli’nin hemân şarkına toplamak ve yarınki muhârebe için 2 ve 4. kolorduların harbe iştirâkini te’mîn etmek.”

II/[179]

Bu esnâda ordu karargâhından E. H. Kā’imakāmı Zeki, Binbaşı Selahaddin Beylerle Erkân-ı Harbiyye Re’îs-i Sânîsi Mîralay Ali Rıza Bey’de Geredeli’de idiler. Bunun üzerine bu karârın şıkk-ı evveli Fırka 2’ye emredildi. Mücâvir kolorduların harbe iştirâkîni te’mîn vazîfesiyle de Kazım Bey 2. Kolordu’ya, Selahaddin Bey 4. Kolordu’ya gönderildi; cereyân-ı hâlin orduya arzını da Ali Rıza Bey der‘uhde etdi. Bu sırada Fırka 3 nezdinden avdet eden zâbit de bir alayın bozulduğunu ve top zıya‘ının mervî olduğunu bildiriyordu.

Bundan sonra kolordu karargâhı da ya telâşa düşmüş veya bir şey yapmış olmak ihtiyâcını duymuş olacak ki Geredeli’yi terk ederek şarkındaki sırtlara azîmet etdi ve Fırka 2 kumandanını alaylarını toplamakla meşgūl bir hâlde görerek kendisinin de geceyi bu civârda geçireceğini ve bulunulan sırtlarda kalınmasını emr ve tenbîh etdi.

Bu sûretle kolordu karargâhının da bugünkü muhârebeye te'sîri hitâm buldu, bundan sonra zîrde 10 Teşrîn-i evvel vakāyi'inde görüleceği üzre 2. Fırka'nın ric'atından müte'essir olarak bununla berâber sâha-i harbi terk eyledi.

B. Süloğlu- Geçkinli Muhârebesi'nde Bulgar Tarafı

Bu muhârebeye Bulgarlar, ordularından 1. Ordu sol cenâhıyla, 3. Ordu sağ cenâhı ve Süvâri Fırkası'yla iştirâk etmiş olub bi'z-zât muhârebeye dâhil olan kıta'ât sağdan sola (garbdan şarka) doğru Birinci Fırka'nın Birinci Livâsı, Süvâri Fırkası, Dördüncü Fırka'nın 2. Livâsı'dır.

Zaman ve mekân i'tibâriyle muhârebeyi evvel emirde merkezde Süvâri Fırkası küşâd etmiş olub kıta'ât-ı sâ'irenin muhârebesi bu fırkanın tarafeyninde peyderpey inkişâf etmiş olduğundan cereyân-ı hâl bu sıra ile ber-vech-i âtî tedkîk edildi:

1. Bulgar Süvâri Fırkası'nın Muhârebesi

Bulgar Süvâri Fırkası ma'lûm olduğu vechle Y 1, 2'den mürekkeb Birinci Livâsı ve 35. Vraça Alayı'nın bir taburu ve 2 sahra topuyla Sarıtalışman'da bugün iltihâk eden Y 9'la birlikde Y 4, 7, 9'dan mürekkeb 2. Livâsı'yla Hacıdanişmend'de idi. Kuvveti cem'an bir piyâde taburu, süvâri bölüğü, makineli tüfenk bölüğü ve 2 top idi.

Fırka kumandanı, 3. Ordu'nun 9 Teşrîn-i evvel için verdiği emrin muhtasar bir sûretini 9 Teşrîn-i evvel sa 4,10 evvelde aldı ve buna nazaran fırkayı sa 6 evvelde hareket etdirmeği düşündü. Fakat "Belki başka bir takım emirlerde gelir" mülâhazasıyla vakt-i hareketi sa 8 evvele te'hîr etdi. Fi'l-hâkika

II/[180]

müte'âkiben Karargâh-ı Umûmî'nin 3 numrolu direktifine de, 1. Ordu vâsıtasıyla muttali' oldu. 3. Ordu'nun emrinde Süvâri Fırkası'nın vazîfesi "Kısm-ı küllisi ile Sarıtalışman-Tatarlar-Kiremitli-Koyungavur-Ketendere istikāmetinde ilerleyecek ve Kırkkilise-Edirne şosesi ile Kırkkilise-Kadıköy-Kofcağaz yolu arasındaki mıntıkayı keşfedecekdir. Düşman te'sîrine girince ordu sağ cenâhında toplanarak Yenice'den düşmanın Babaeski, Pınarhisar, Üsküb arasındaki muvâsalasını kat'a ve Kırkkilise-Babaeski şimendüferini tahrîbe çalışacakdır." cümlesiyle mu'ayyen idi.

Karargâhları direktifinde ise "Demirhanlı-Açalı-Hasköy-Yenice-Kavaklı hattını keşfedecek ve düşmanın mevzi'ini keşf için uzak müstakil keşif kolları gönderecekdir." deniyordu. Bu emirlerin ikisi de maksada ve vaz'iyyete gayr-i muvâfık olmakla berâber 3. Ordu emri şübhesiz daha sarîh idi ve süvâriye daha vâsi' bir sâha-i fa'âliyyet terk ediyordu. Fakat fırka kumandanı her nedense Karargâh-ı Umûmî'nin emri mûcebince harekete karâr verdi ve bu fikrini 3. Ordu'ya da bildirdi. Gerçi 3. Ordu buna şiddetle i'tirâz ederek be-heme-hâl kendi

emrini îfâ etmesini akşama doğru emr edebilmişse de vaz‘iyyet-i harbiyye esâsen değişmişdi ; ancak ertesi günü bir dereceye kadar tatbîk edilebildi.

Bu karâr üzerine fırka kumandanı verdiği emirde pîşdâra ta‘yîn etdiği Birinci Livâ’nın birçok istikāmetlere keşif kolları çıkarmasını ayrı ayrı tasrîh etmiş ve istikāmet hareketi Süloğlu olmak üzre ta‘yîn eylemişdi.

Keşif kolları sa 9,10 evvelde, pîşdâr sa 9,45 evvelde ancak hareket edebildi.

Sa 10 evvelde (?) Süvâri Fırkası kısm-ı küllisi, Açalı’ya doğru ilerlemekde olan Fırka 1’in 1. Livâsı’yla Tatarlar kurbunda çatışdı, ve ağleb-i ihtimâl her iki kol kumandanı yek-diğerini vaz‘iyyetden haberdâr etmeden ve birbirleriyle temâs eylemeden kollarını tahrîke devâm etdiler.

Biraz sonra Süvâri Fırkası Süloğlu ve Geçkinli havâlîsinde düşman kıta‘âtı bulunduğuna dâ’ir keşif kollarından yek-diğerini mü’eyyed ma‘lûmât almağa başladı ve tedrîcen gelen haberlere nazaran Geredeli’deki Osmanlı süvâri Müretteb Livâ’sını, Birinci Nişancı Alayı’nı, Fırka 3 pîşdârını iyice keşf ve tesbît edebildi. (bi’t-tabi‘ kıt‘a numrolarıyla değil) Halbuki 2 numrolu Karargâh-ı Umûmî direktifi daha 7 Teşrîn-i evvel’de 1. Ordu’ya Süloğlu’nda bir cânibdâr bulundurmağı emretmiş ve keyfiyyet 3. Ordu emrinde de tasrîh edilmiş olduğundan Süvâri Fırkası bu aldığı haberlerden çok mütehayyir oldu! Halbuki cânibdâr daha bugün 1. Livâ’nın Y 1’inden 3 tabur ta‘yîn edilmişdi; Süvâri Fırkası’nın arkasından Süloğlu’na yürüyordu. Sa 11’i geçe kolbaşındaki Birinci Alay ma‘lûm olduğu üzre Süloğlu şarkına geçerek Fırka 2 pîşdârıyla temâs etdi ve ateşe uğrayınca geriye çekildi. Zevâle doğru Bulgar Süvâri Fırkası şu vaz‘iyyetde idi:

II/[181]

Sü Y 1: Süloğlu cenûbunda, dere kenarında; bir bölüğü köyün şarkında yaya cenge inmiş.

Sü Y 2: Süloğlu şimâl-i garbî sırtlarında. Bunun bir bölüğü ile iki mitralyöz bölüğü bi’z-zât Süloğlu tepelerinde yaya cenkde ve mevzi‘de,

2. Livâ: Kol nizâmında Süloğlu şimâl-i garbîsindeki vâdide.

Bu sırada âtîde görüleceği vechle 1. Fırka’nın Birinci Livâsı da Küküler istikāmetinde Osmanlı Fırka 3’e karşı muhârebeye başlamış, Süloğlu garbındaki süvârilerde Küküler’den garba doğru hâl-i hareketde bulunan bu düşmana ateşe ibtidâr eylemişlerdi.

Sa 12,30 sonrada Fırka 6’ya mensûb Süvâri Fırkası’na merbût bulunan 35. Vraça Alayı’nın birinci taburuyla 2 sahra topu da yetişerek fırka emrine girdi; fırka kumandanı tabura “Süloğlu şimâl-i şarkîsindeki düşmanı tard etmek” topçuya da Süloğlu garbında mevzi‘e girmek” emrini verdi ki her ikisinin hedefi de Osmanlı 2. Fırka idi. 1. Süvâri Livâsı’na da

düşmanın cenâhına doğru hareket emri i‘tâ olundu. Sa 2 sonraya doğru zîrde görüleceği üzre 1. Fırka’nın Birinci Livâsı’nın kısm-ı küllisi de İzmit Fırkası’na karşı harbe tutuşmuşdu. Cânibdârın bataryası Süloğlu etrâfındaki muhârabeye de yardım ediyordu. Y 35 T 1 sa 3,30 sonra da Süloğlu şimâl-i şarkîsindeki tepeye kadar gelebildi ve bunu süvâri Birinci Livâ mitralyöz bölükleri de takviye eyledi. Süvâri Birinci Livâ da sa 3,30 sonra da düşman sağ cenâhını ihâta fikriyle Süloğlu şimâl-i şarkîsine doğru hareket etdiyse de Bulgarların fikrince Kiremitli cihetinden şarapnel ve piyâde ateşine ma‘rûz kalarak (hafif fırka 2 ateşi olmalı) sarf-ı nazar etdi ve şimâle doğru çekildi.

Bu sûretle sa 4 sonra da Süvâri Fırkası’nın vaz‘iyyeti hakîkatde vahîmdi: Pîşdâr şimâle doğru tard edilmiş, Y 35 T 1 tesbît edilmişdi . Düşman topçusunun mermiyatı bu sırada ta Süvâri Fırkası karargâhına kadar düşüyordu. Osmanlıların ta‘arruzî hareket etmeğe başladığı ve Geçkinli cihetinden (fâ’ik kuvvetlerle muhârebe eden) Sofya Livâsı’nın gerisini tehdîd etmeğe teşebbüs etdikleri zannediliyordu. Zîrde görüleceği üzre Sofya Livâsı’nın 5 taburu İzmit Fırkası karşusunda sarsılmağa başlamış bu livânın cenâh muhâfızı nâmı altındaki 3 taburu kısmen Osmanlı Fırka 3 cebhesinde, sol cenâhıyla da Fırka 2 karşusunda kalmış, Kiremitli cihetinden büyük bir düşman kolu görülerek bu, Bulgar fikrince 1. Süvâri Livâsı’nı tard etmişdi.

Bulgar Süvâri Fırkası keşfiyât husûsunda tamâmen serbest kalmış ve karşusunda bir tek Osmanlı süvâri bölüğü görülmemiş olmağla berâber bi’l-hâssa bidâyetde vaz‘iyyeti kavrayamamış ve karşusunda ufak kuvvetler var zannıyla bunların tardına ve harekete devâma karâr vermişdi. Fakat bi’l-âhire fâik düşman kuvvetleri her tarafdan görülmüşdü.

İşte bu sırada Bulgar Fırka 4’ün 2. Livâsı muhârebeye yetişerek Bulgarlarca pek tehlikeli addedilmeğe başlayan vaz‘iyyeti tesbît etdi. Eğer bu gelmese idi Bulgarların fikrince “Süvâri Fırkası ric‘at eder,

II/[182]

ve bi’t-tabi‘ düşman Fırka 2 ve 2. Kolordu ile ilerleyerek Sofya Fırkası’nın arkasına düşer, 1. Ordu cenâhını tehlikeye ilkā ederdi!”

2. Fırka 1, Livâ 1’in Muhârebesi

Bu livâ 8/9 Teşrîn-i evvel gecesini Çeşmeköy’ün 2 kilometre cenûb-ı garbîsindeki tepede geçirmişdi. 9’da vazîfesi fırkanın diğer livâsıyla birlikde Kuyu-Timurcalı-Açalı hattına varmakdı. İfrâz edeceği bir cenâh müfrezesi bu hattı te’mîn edecekdi.

1. Livâ sa 6 evvelde hareketle sa 11 evvelde Tatarlar’a geldi (5 sâ‘atde 6 kilometre !) burada, Süloğlu’nun 4 kilometre kadar cenûbunda Disilya Suyu şark sâhilindeki tepeyi işgāl etmek vazîfesiyle Y 1’den 3 taburla bir bataryayı cânibdâr olarak tefrîk etdi ve fırkanın kısm-ı küllisiyle Açalı istikāmetinde harekete devâm etdi. Bu fırkanın 2. Livâsı da gecelediği

Süleyman Danişmend'le Tatarlar arasındaki ordugâhdan sa 8 evvelde Timurcalı istikāmetinde hareket etmişdi.

Sa 2 sonra da cenâh müfrezesi kendisine gösterilen tepeye gelmiş ve tam hafriyyâta başlayacağı sırada "Sağ cenâhı takrîben 6 tabur kuvvetinde bir cânibdâr kıtasıyla setredilen bir düşman piyâde fırkasının Yenice-Küküler yolu üzerinde ilerlemekde olduğunu" görmüşdür. Mevzi'deki bölüklerden birisi vakitsiz ateş açdığından Osmanlılar (Fırka 3 kısm-ı küllisi) da derhâl açılmış, tarafeyn bir müddet ta'arruzî hareket etmiş ve bu sûretle tarafeyn arasında bir muhârebe inkişâf eylemişdir. Bu muhârebe akşama kadar mevzi'i olarak devâm etmiş ve cenâh müfrezesi epeyce sarsılmışdır. Daha sonra bu müfrezenin sol cenâhına ber-vech-i zîr Fırka 4'ün 8. Piyâde Alayı gelmişdir.

Cenâh muhâfızı muhârebeye başladığı sırada 1. Livâ'nın kısm-ı küllisi Açalı garbında idi. Muhârebe sesleri üzerine bunlar Geçkinli istikāmetinde hareket etmiş, evvel emirde Osmanlı Fırka 3'ün pîşdârına çatarak 2 bataryayı ma'lûm tarzda zabt ederek pîşdârı ric'ata mecbûr etmiş, fakat cenâhında İzmit Fırkası'nın zuhûru üzerine bu kuvvet de akşama kadar sâbit bir muhârebe icrâsına mecbûr kalmışdır.

Bulgarların iddi'âsınca bu 5 taburdan yalnız üç taburla 2 batarya muhârebeye girmişdir. 2. Livâ ise fırka karargâhıyla birlikde Timurcalı'da kalarak muhârebeyi yıpratmışdır! 1. Livâ'nın muhârebesi pek şedîd olmuş ve Alman Erkân-ı Harbiyyesi'nin eserine göre yalnız Y 1 1.400 muhârebe zâyi'âtı vermişdir.

3. Bulgar Fırka 4, Livâ 2'nin Muhârebesi

4. Bulgar Fırkası kumandanı 3. Ordu emrine istinâden 9 Teşrîn-i evvel sa 5,20 evvelde Dülgerağaç'dan hulâsaten şu emri vermişdi:

II/[183]

"1- Düşman.

2- 1. Ordu sol cenâhıyla Açalı'ya, cenâh setr müfrezesiyle Süloğlu'na varacakdır.

3- 4. Fırka bugün Koyungavur-Petra-Kirazlıdere yazısının garbındaki tepe hattına vâsıl olacakdır. Bunun için:

Sağ kol: 2. Livâ, 5. Topçu alayı, ½ süvâri bölüğü, 1 istihkâm bölüğü ki cem'an 8-1/2-6-1 kuvvetinde olarak sa 6 evvelde Vaysal-Tatarlar-Kiremitli-Koyungavur istikāmetinde ilerleyecekdir.

Sol kol: Y 19, 5. Topçu Alayı'ndan 3 batarya (serî') Y 44, 3 obüs taburu, Y 43, 5. Âdî Ateşli Topçu Alayı, istihkâm bölüğü, ½ süvâri bölüğü ki cem'an 12- ½-12-1 kuvvetinde olarak sa 10 evvelde Karahamza'dan hareketle Karahamza-Poluz-Petra yolunu ta'kîb edecekdir.

Ben sol kolla berâberim."

Sol kolun hareketi zîrde, Petra Muhârebesi'nde görülecekdir.

Sağ kola gelince: Harita üzerinde Tatarlar ile Kiremitli arasında yol mevcûd olmadığından 2. Livâ Süloğlu'ndan geçmeğe karâr vererek bu sûretle hareket etmiş ve sa 1 sonra da Tatarlar'a geldiği sırada kol süvârisinden "Süloğlu'nun ve Süloğlu ile Kiremitli arasındaki tepenin düşman elinde olduğu" hakkında haber almış ve sa 2,30 sonra da ise Süvâri Fırkası'nın Süloğlu civârındaki muhârebesini haber almışdır.

Bunun üzerine livâ kumandanı Süvâri Fırkası'yla birlikde ta'arruz ederek düşmanı tard etmeğe karâr vermiş, sa 3 sonra da Süloğlu'na yaklaşmış ve sa 4 sonra da açılarak şu sûretle muhârebe nizâmını almışdır:

Y 8 ile iki topçu taburu (birisi tarassud mevzi'inde) muhârebe mıntıkası.

Y 31, Y 8'in sol cenâhı gerisinde manevra mıntıkası.

Y 8 üç taburuyla Süloğlu Köyü ve tarafeyninde muhârebe nizâmına girmiş, bataryalar (ağleb-i ihtimâl üç batarya) bi'l-hâssa cenûb istikāmetinde görünen Osmanlı kıta'âtına ateş açmış, Türk topçusu ıskāt (!) edilmiş ve piyâdelere endâhta devâm olunmuşdur.

Bunu müte'âkib Y 8'in Dördüncü Taburu'yla Süvâri Fırkası'na merbût Y 35 T 1 Osmanlı Fırka 2 sağ cenâhını ihâtaya teşebbüs etmiş, fakat bu hareket Osmanlı sağ cenâhının makineli tüfenkler ve bir tabur tarafından takviyesi (N T 2) üzerine akîm kalmışdır.

4. Bulgar Tarafından Süloğlu-Geçkinli Muhârebesi'nin Mâba'dı

Görünüşe nazaran Fırka 1'in 1. Livâsı İzmit Fırkası'yla Fırka 3 kısm-ı küllisi karşusunda akşamı müşkilâtla etmiş ve ziyâdece sarsılmışdı. 9/10 da Fırka 1 Kumandanı "Fırka 4'ün 9 minh de işgāl

II/[184]

edeceği hat ma'lûm olmadığından 1. Ordu sol cenâhını tehlikeye ilka etmemek ve münferiden yakalanmamak fikriyle" Birinci Livâ'ya Seymen Harâbesi'ne ric'atını emretmiş ve ale'l-rivâye livâ kumandanının "Ric'at edilmeyerek 2. Livâ ile takviye edilmesi" hakkındaki talebine rağmen emirde ısrâr edildiğinden bu livâ gece yarısından sonra meydân-ı harbi kâmilen tahliye ederek çekilmiş, 10 sabâhı Tatarlar-Seleköy-Seymen mıntıkasına vâsıl olmuşdu.

Birinci Fırka'nın 2. Livâsı ber-vech-i ma'rûz Timurcalı civârında seyirci kalmışdı.

Fırka 4'ün 2. Livâsı'na gelince:

Bulgar fikrince sa 6 sonra da Y 8 düşmanın ilk hatlarına takarrüb ederek süngü hücûmu yapmış (Y 4 T 3'ü ric'ata mecbûr eden bir sebebin de böyle bir şey olması muhtemelse de bu hücûmdan ma'lûmatdâr hiçbir zâbit yokdur) bunun üzerine düşman ormanın kenarındaki ikinci hat siperlerine (?) çekilmeğe mecbûr olmuş, bu esnâda livâ kumandanı Y 8'i, Y 31'in bir

kısmıyla takviye etmek istemişse de sa 6 sonra da bu alaydan yalnız bir tabur Süloğlu kenarına kadar gelebilmiş, süngü hücûmuna iştirâk edememiş.

Sa 9 sonra da Y 8 kâmilen muhârebe hattına girerek ihtiyâtı kalmamış olduğundan alay kumandanı kazanılan mevzi'lerle iktifâ edilerek tahkîm edilerek ve emre intizâr eylemek husûsunu ta'mîm eylemiş, alayın sağ cenâhındaki hâkim tepe düşmanın elinde olduğundan bu cenâh bi'l-hâssa taht-ı tehlikede imiş, ma'a-mâ-fîh Y 8 düşmanı sa 10 sonra da buradan da tard etmiş.

Y 35 T 1'de kendi ilerisindeki istihkâmı (?) zabt için bir gece harbi yapmış, tarafeynin şedîd ateşleri gece yarısına kadar devâm ederek tabur nihâyet istihkâmı zabt etmiş.

Halbuki hakîkatde ma'lûm olduğu üzre gurûbu müte'âkib fırka 6 ric'at emrini almış ve ric'ata başlamışdı. Yalnız birkaç bölük emir alamayarak mevzi'inde kalmışdı. Bunlarda hiçbir hücûma ma'rûz kalmamışlardı. Binâ'en-'aleyh Bulgarların bu bâbda mübâlağaya kapıldıkları ve belki köşede bucakda kalan efrâdımızın yapdıkları serseri ateşlerle telâşa düşerek ateşe devâm etdikleri anlaşılmakdadır.

Herhâlde Bulgarlar Fırka 2'nin ric'atını his edememişdi. Bi'l-'akis aralarında karışıklık çıkmış, iki Bulgar taburu yek-diğerini düşman zannıyla aralarında epey müddet ateş te'âtî edilmişdi .

Livâ kumandanı Y 8'in ziyâdece zâyi'ât vermesi ve yorulması hasebiyle bunu sa 11,30 sonra da Y 31'le tebdîl eylemiş ve bâlâdaki vak'a muhtemelen bu esnâda tahaddüs eylemişdir.

2. Livâ geceyi bulunduğu vaz'iyyetde, Y 35 T 1'de kezâlik olduğu yerde geçirdi.

Süvâri Fırkası, 2. Livâ'nın muvâsalatını müte'âkib toplanarak Süloğlu şimâl-i garbîsindeki yaylaya geldi. Bugünkü muhârebede Bulgar asârına göre 2. Livâ 439 zâyi'ât vermiş ve bu, şöylece taksîm edilmişdi.

II/[185]

27 asker telef, 10 zâbit mecrûh, 344 nefer yaralı, 58 gā'ib= 439.

Fakat yaralı ile telef nisbetine bakacak olursak herhâlde bir 80-100 kadar daha fazla telefin olması mecbûrîdir. Tekmîl son harblerde yaralı ve telef nisbetini sûret-i umûmiyyede 1/3'ü gā'ib etmemişdi .

Bulgar Süvâri Fırkası'ndan da 1 zâbit, 1 nefer, 2 bârgîr telef olmuş, 1 zâbit, 3 nefer, 2 bârgîr yaralanmışdı.

Süvâri Fırkası Süloğlu'nun şimâl-i garbîsindeki yaylada yerleşmeğe başladığı bir sırada Sofya Livâsı'nın ric'atını haber aldı; bunun üzerine "Bu livânın cebhesini serbest bırakmak ve bunun sol cenâhıyla bir hizâya gelmek" fikriyle bu da ric'at etdi ve 19 sabâhı sa 7 sıralarında Seymen Harâbesi hizâsına geldi.

Diğer tarafdan Fırka 4'ün 2. Livâsı'na "Sofya Livâsı'nın ric'atı ve düşmanın bu sûretle Fırka 4 Livâ 2'yi ihâtaya başladığı" hakkında ma'lûmât vermiş, livâ kumandanı evvel emirde sabâha intizâr ve ertesi sabâh ta'arruz karârında sebât eylemişse de sa 5 evvel sıralarında Süvâri Fırkası erkân-ı harbi tarafından "Vaz'iyyetin pek ziyâde gayr-i müsâ'id olduğu" hakkında gelen haber üzerine bu da daha ortalık aydınlanacağı sıralarda ric'ata başlayarak Seymen Harâbe istikāmetini tutmuşdur. 2. Osmanlı Kolordusu'nun Kiremitli'ye gelmiş olması bu ric'atı ta'cîle sebeb olduğu gibi başlıca Bulgar kumandanları arasındaki anlaşamamazlık, irtibâtsızlık, keşifsizlik, temâssızlık nihâyet Süloğlu-Geçkinli harbine iştirâk eden umûm Bulgar kuvvetinin meydân-ı harbi tahliye ederek ve kendilerini mağlûb addederek ber-vech-i bâlâ ric'at eylemesini intâc eylemişdir.

Nazlimof'un eserinden nakledilen şu sözler şâyân-ı dikkatdir:

"Süloğlu-Küküler Muhârebesi tarafeyn için de tesâdüfîdir. Gerek bu muhârebe ve gerek Petra ve Erikler Muhârebeleri Türklerin Kırkkilise'yi tahliye etmesini intâc etdiyse de istihsâli kābil netîce elde edilemedi. Buna da sebeb umûmî bir emir ve kumanda fıkdânı idi. Bu muhârebeye iştirâk eden Süvâri Fırkası, Fırka 1 Livâ 1, Fırka 4 Livâ 2 beherri kendi hesâbına hareket etdi. Halbuki Fırka 1 karargâhı Sarıtalışman'da ve Fırka 1 Livâ 2 Tatarlar'la Süleyman Danişmend arasında açık ordugâhda, Fırka 10 Livâ 2 Hacıdanişmend karyesinde, meydân-ı muhârebe yakınında idiler.

Sa 4 sonraya kadar Süvâri Fırkası yalnız başına Yenice yolunu açmağa uğraşdı. Sağda Fırka 1 Livâ 1 muhârebeye girmişdi. Hatt-ı harbde bulunan bu iki kuvvetin kumandası bi't-tabi' bana â'iddi. Halbuki Fırka 1 kumandanı yakında idi. Mûmâ-ileyh gerek benim ve gerek livâsının raporlarından muhârebeyi öğrenmiş olmalıydı. Nitekim ben haber gönderdiğim zaman "…..Benim cânibdârım Süloğlu'ndadır ve kendisine ta'lîmât-ı lâzımeyi verdim." demişdi. Binâ'en-'aleyh mûmâ-ileyh muhârebeye ehemmiyet-i mahsûsa atfetmemişdi. Eğer ben re'y-i hodumla

II/[186]

hareket etse idim Fırka 1 kumandanının salâhiyyetine tecâvüz etmiş olurdum. Halbuki mûmâ-ileyh iş başında olsa idi 1. Livâsı'nın bilâ-sebeb 9-10 gecesi geriye gelmesine müsâ'ade etmezdi.

Şurası da göze çarpar ki hatt-ı harbe yakın bulunan diğer 2 livâdan hiç birisi top sesine gelmedi. Halbuki Fırka 1 Livâ 2 muhârebeye gelse idi düşmanın izmihlâl-i kat'iyyesi te'mîn edilmiş olurdu."

5. 1. Bulgar Ordusu'nunun Kuvâ-yı Sâ'iresine Umûmî Bir Nazar

3. Fırka'nın 2 ve 3. livâları Tunca şarkında olub 9'da iki kol ile cenûba ilerlemiş ve sa 3 sonra da kolbaşlarıyla Meracılar-Kayapa hattına varınca Edirne'den hurûc eden Osmanlı kuvvetiyle tutuşarak sûret-i umûmiyyede bu hatda kalmışdır.

Fırka 10'nun Birinci Livâsı Pravadi'de olub 9'da Y 16'dan bir bölüğü Kayapa istikāmetine, Y 25'den diğer bir bölüğü Ortakçı istikāmetlerine keşif müfrezesi gibi sürmüş, kendisi de Ortakçı istikāmetine hareket eylemişdi.

Sa 3 râddelerinde 3. Fırka'nın muhârebesini haber alınca Y 16'yı Kayapa istikāmetine sevk etdi. Bu kuvvet doğruca Edirne kuvvetleri karşusunda muhârebeye girdi. Akşam Kayapa şarkında kaldı.

Y 25 ise Ortakçı civârına gelerek buranın şimâlinde tahkîmât yapdı ve muhtemelen süvâri fırkamızın birkaç bölüğüyle akşama kadar işgāl edildi.

10. Fırka'nın 2. Livâsı esâsen Hacıdanişmend'de idi. Ordu ihtiyâtı olarak yine burada kaldı.

2. Ordu ile Fırka 3'ün 1. Livâsı Tunca ile Meriç arasında ve Meriç cenûbunda Kal'a karşusunda bu gün de bir hareket yapmadı.

Süloğlu-Geçkinli Muhârebesi'ne Umûmî Bir Atf-ı Nazar Daha:

Bulgarlar bu muhârebeye, Fırka 3'le Fırka 10 Livâ 1'den sarf-ı nazar edecek olsak bir derece iyi bir sevk ve idâre ile:

Fırka 10 Livâ 2	8-½-3
Fırka 1 Livâ 2	8- ½-6
Fırka 1 Livâ 1	8-½-6
Fırka 4 Livâ 2	8-½-6
Süvâri Fırkası	1-18-½
	33-20- 21½ iştirâk etdirebilirlerdi. Halbuki yalnız:
Fırka 1 Livâ 1	8-½-6
Fırka 4 – Livâ 2	8-½-6
Süvâri	1-18-½
	17-19-12,5 iştirâk etdirebildiler bunun da mühim bir kısmını hatt-ı harbde

II/[187]

kullanamadılar. Kendi rivâyetlerine göre Fırka 1 Livâ 1'den yalnız 6-0-3, Fırka 4 Livâ 2'den 4-0-3, süvâriden 1-8-½= 11-8-6 ½ kullanabildiler. Buna karşı Osmanlı 2. Kolordu'dan

sarf-ı nazar 1 ve 4. kolordularla Süvâri Fırkası cem‘an 48-35-24 mevcûdunda idi. Halbuki bu kuvvetden yalnız:

Fırka 3 ve Fırka 2 ile Fırka 1’den: 21-0-6

İzmit Fırkası: 10-0-3

Süvâri: 20-32-3

31[51]-32-12 muhârebe hattında idi.

Fırka 12 ile Müretteb Fırka 1’den 5 tabur meydân-ı harbe gelememiş veya kullanılmamışdı. Fırka 3’den Y 9’la 2 batarya pek çabuk saf hârici çıkdığından ve bizim Süvâri Fırkası hemân hiç mü’essir olamadığından böylece akşama kadar tarafeynden yalnız 10-8-6,5 Bulgar kuvveti ile 28-0-9 Osmanlı kuvveti karşı karşıya muhârebe etmişdi. Binâ’en-‘aleyh Osmanlı kuvveti bi’z-zât fâ’ikdi, bu fâ’ikiyet te’sîrini göstermiş, düşman hey’et-i umûmiyesiyle meydân-ı harbi tahliye ederek ric‘at mecbûriyyetinde kalmışdı.

Fakat her iki tarafda da müttehid bir sevk ve idâre fıkdânı hasebiyle muhtelif cüz’-i tamlar karşı karşıya kendi hesâblarına ayrı ayrı muhârebe etmiş ve meydân-ı harbde bir maksada göre muntazam müdebber bir kumanda görülmemişdir. Bu vazîfe Osmanlı tarafında tabî‘aten 1. Kolordu karargâhına terettüb ediyordu. Bu eğer karargâh bir tepe üzerinde kalarak menfi bir seyircilikle iktifâ etmemiş, vaz‘iyyeti kavrayarak kendi kolordusuyla İzmit Fırkası’nın ve Süvâri Fırkası’nın emir ve kumandasını der‘uhde ederek bunları müttehid bir plan ve maksada göre sevk ve idâre etmiş olsa idi bugün burada ağleb-i ihtimâl hakîkî bir Osmanlı zaferi vücûd bulur, düşman daha gündüzden ric‘ata icbâr edilir, 2. Kolordu’nun da vaz‘iyyeti kavrayarak ma‘kūl hareket etmesi takdîrinde Bulgar cebhesi, Bulgar merkezi ağleb-i ihtimâl şedîd bir sarsıntıya ma‘rûz bırakılır ve 10 için pek güzel bir vaz‘iyyet ihdâs edilmiş olurdu.

Buna mukābil Bulgar tarafında 1. Fırka kumandanı ilerlemiş, vaz‘iyyeti vaktiyle kavrayarak hiç olmazsa kendi kuvvetini ileri sürmüş, ordu ihtiyât livâsının da sür‘at-i tahrîkini te’mîn etmiş olsa idi Osmanlı kuvvetlerinin kısm-ı küllisinin zâten kendiliğinden yapdığı bir ric‘atı vakt u zamanıyla hezîmete kalb eder ve 10 için Geredeli-Geçkinli havâlîsinde lâ-akall 3 livâlık, belki 4 livâlık kuvvetli bir kitle ile Osmanlı sağ cenâh grubunun soluna düşmeğe hazır olurdu. Fakat burada ikisi de olmadı; Napolyon’un: “Her muhârebe günü akşamı tarafeyn kumandanları da bir ân gelir ki kendilerini mağlûb addederler ve çekilmek isterler. Hangisinin a‘sâbı daha kuvvetliyse o ertesi sabâha intizâra karâr verdiği hâlde diğeri geceden çekilir ve duran taraf ertesi sabâh meydân-ı muhârebenin kendisine kalmış olduğunu görür.”

sözü burada sûret-i umûmiyyede mahall-i tatbîk bulamadı. Tarafeyn kumandanlarının sinirleri aynı derece gevşek olacak ki Bulgarlar gecenin hulûlünü müte'âkib çekilmeğe başladıkları gibi Osmanlı tarafında da İzmit Fırkası ile Fırka 2; birisi gayr-i muntazır bir panik, diğeri aynı zamanda bir de vakitsiz bir ric'at emriyle meydân-ı harbi tahliye etmiş, Fırka 3 kısm-ı küllisi ise ağleb-i ihtimâl mücâvir fırkalarla irtibâtsızlığı sâyesinde olandan bitenden haberdâr olmayarak yerinde kalmışdır.

9 günü akşam olduğu zaman tarafeynden hiç birisi ne diğer tarafın ve ne de kendi mücâvir kıta'âtının hâl ve vaz'iyyetinden haberdâr değildi. Görünüşe nazaran her iki tarafda çamurlu arâzide pek ziyâde yorularak parça parça muhârebe meydânına gelebilmiş, süvâri fırkalarının aynı mıntıkada bulunmasına rağmen ne bu süvâriler yek-diğerini görmüş, ne de bunlar kendi taraflarına lâzım gelen ma'lûmâtı tedârik edemeyerek tarafeyn kör gibi tesâdüfî muhârebeye atılmışdır.

Bu muhârebe Osmanlılar için hey'et-i umûmiyyesiyle gā'ib edilmiş bir fırsatdır. Geredeli-Küküler havâlîsine sûret-i umûmiyyede zevâl sıralarında muvâsalat etmiş olan 2 ve 3. Fırkalar vaz'iyyeti kavrayarak azimle ve müttehiden harekete devâm etselerdi sa 1-2 sıralarında Süloğlu tarafına varmış bulunurlardı. Bu esnâ da Bulgar Fırka 1 Livâ 2 gerçi meydân-ı harbe gelmiş olursa da 2. Fırka bunun sol cenâhını ihâtaya başladığı sırada Fırka 3 ve bu sırada cenûbdan yetişecek olan İzmit Fırkası bu livâyı pek ziyâde sıkışdırabilirdi. Bundan sarf-ı nazar 2. Fırka sa 4-4,30'a kadar yalnız bir taburla yaya cenge inmiş, süvâri ve 2 top karşusunda saplanub kalmamış, Fırka 3 karşusundaki düşmanın gerilerine doğru hareket etmiş olsa idi yine aynı netîce hâsıl olurdu. Yukarıdan gelmekde olan Bulgar Fırka 4 Livâ 2'yi ise 2. Osmanlı Kolordusu'nun azimkârâne ileri yürüyüşü tesbîte kifâyet ederdi. Ve'l-hâsıl bugün Bulgar merkezi sarsılmağa mahkûm bir vaz'iyyetde idi; fakat biz bundan istifâde edememişdik.

İkinci Bâb 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Petra Muhârebesi

A. Osmanlı Tarafı

1. 3. Kolordu'nun Muhârebesi

Petra ve Erikler Muhârebeleri 3. Kolordu'nun kısm-ı küllisi ile Yedinci Fırkası'nın yek-diğerinden ayrı bir hâlde icrâ etdiği iki muhârebedir.

Kolordu kumandanı ordunun tahrîrî ta'arruz emrini 8 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 7 sonra da, Karakoç civârındaki teftîşatından Kırkkilise dâhilindeki kolordu karargâhına esnâ-yı avdetinde aldı. Evvel emirde fırka kumandanlarını karargâha çağırarak mûmâ-ileyhimle ertesi günkü ta'arruzun sûret-i icrâsını görüşdü.

Tahrîrî kolordu emri ancak sa 11 sonra da ikmâl edildiyse de zîrde görüleceği üzre kıta‘âta vakt u zamanıyla gidemedi. Bu emir şudur:

1- Düşman…

2- Maksad

3- Bu tarruzda 3. Kolordu, Şark Ordusu’nun, Devletliağaç istikāmetinden gelmesi muhtemel bir ta‘arruza karşı, sağ cenâhını muhâfaza edecek ve kısm-ı küllisiyle Kırkkilise-Petra-Poluz istikāmetinde hareket ederek düşmanın cenâhını çevirecekdir. Kavaklı-Koyungavur-Kiremitli-Seymen yolu 2. Kolordu tarafından meşgūldür.

4- Fırka 7 Şark Ordusu’nun sağ cenâhını setr ve muhâfaza vazîfesiyle muvazzaf olub Kırkkilise-Erikler yolunu ta‘kîb edecek ve kol başı ile sa 10 evvelde Erikler’e muvâsalat edecek sûretde hareketi tanzîm edecekdir. Kofcağaz-Taştepe-Devletliağaç hattından Dereköy, Yaylacık, Belviran istikāmetlerinde keşif kolları sevk edecekdir.

Obüs Taburu Fırka 7’yi ta‘kîb edecekdir. Bu fırka Teke Deresi’nin garbından hareket eden Fırka 8, 9’la muvâsalayı te’sîs edecekdir. Fırka, düşmana tesâdüf ederse ta‘arruzla tard edecek, bu cihetden ordunun cenâhını ve gerilerini tehlikeye ilkā edecek bir düşman kuvveti bulunmadığı tahakkuk edince kısm-ı küllisiyle kolorduya iltihâk etmek üzre Karahamza istikāmetinde kolordunun sağ cenâhını temdîd etmek üzre iltihâk edecekdir.

5- Fırka 8’e mensûb Y 22 Raklıca’nın şarkında ve Petra’nın şimâlinden geçen yolu ta‘kîb ile Petra’ya sa 8 evvelde kolbaşı ile varacak sûretde hareketini tanzîm edecekdir. Cebel T 3 (2 batarya) Fırka 8 topçusuyla hareket edecekdir.

6- Afyonkarahisar Fırkası Raklıca-Petra yolundan Poluz yoluna hareket edecek ve kolbaşıyla Raklıca köyünü bu gece sa 2 evvelde geçecekdir. Cebel T 4 (2 batarya) Karahisar Fırkası’na verilmişdir. 16. Kolordu’nun Karahisar Fırkası’nda bulunan To Y 9 T 3’ü Fırka 9’la hareket edecekdir.

7- Fırka 9 bu gece sa 2 evvelde, kolbaşı ile Kırkkilise-Petra orta yolunun Raklıca Deresi’ni kat‘ etdiği noktayı geçecekdir. Petra-Poluz-Çeşmeköy-Taşlımüsellim istikāmetini ta‘kîb edecek ve 2. Kolordu ile muvâsalayı te’sîs edecekdir. Koyungavur üzerinden Petra’ya giden yol topçuların harekâtına gāyet müsâ‘iddir.

8- Karahisar Fırkası’na mensûb olub yarın Kırkkilise’ye gelecek taburlar Petra’ya kadar ilerleyecekdir.

II/[190]

9- Sü Y 8, Fırka 8, Karahisar Fırkası ve kolordu karargâhına birer seferber takım, Fırka 9’a bir bölük ifrâz etdikden sonra kısm-ı küllisiyle Fırka 7’ye iltihâk edecekdir.

10- Fırka 9, Karahisar Fırkası büyük ağırlıklarını sa 12'den i'tibâren Raklıca cenûbunda, Kırkkilise-Raklıca yoluyla Kırkkilise-Petra yolu arasında bulunduracakdır. Fırka 7 kendi ağırlıkları hakkında lâzım gelen tedâbiri ittihâz eder. Fırka 8 ağırlıkları Kırkkilise-Erikler hattıyla Kırkkilise-Raklıca yolu arasında park nizâmını alarak emr-i ahîre kadar intizâr edeceklerdir. Fırkalar büyük ağırlıklara muhâfız olarak birer bölük terk edeceklerdir. Ağırlıkların intizâmından ağırlık kumandanları şiddetle mes'ûl olacakdır.

11- Bir erzâk koluyla bir piyâde, bir sahra topçu cebhâne kolunun 3 tarafı ve bir cebel topçu cebhâne kolundan mürekkeb birinci kademe sa 5 sonrada Petra'nın cenûbuna gelmiş olacak ve bir piyâde cebhâne koluyla sahra topu cebhâne kolunun dördüncü takımı, obüs topçu cebhâne kolu, 3. Cebel Taburu cebhâne kolu sa 1'den i'tibâren Fırka 8 ağırlıkları park mahalinde bulunacakdır. İki kademe Kırkkilise'de emr-i ahîre intizâr edecekdir.

12- Telgraf Müfrezesi yarın sa 8 evvelden i'tibâren Kırkkilise-Petra-Poluz istikāmetinde bir telgraf hattı temdîd edecek ve mezkûr hattı Yenice'nin garbındaki tepede bulunan ordu karargâhına rabt ile muhâbereyi te'mîn edecekdir.

13- Kolordu karargâhı yarın sa 6,30 evvelde hareketle sa 8,30 da Petra'da, sa 10,30 da Poluz'da bulunacakdır.

3. Kolordu Kumandanı ve Bahriye Nâzırı
Mahmud Muhtar.

*

* *

Bu tertîbât ve emir tedkîke şâyândır:

Bir kere böyle nazik ve mühim bir ânda fırka kumandanlarının fırkaları başından sâ'atlerce uzak tutularak hasbihâl ile meşgūl edilmek istenilmesi kat'iyyen yanlışdır. Sa 11'de hazır olan bir emrin birkaç kilometre mesâfedeki fırka kumandanlarına gidememesi ise Erkân-ı Harbiyye'nin iflâsıdır.

Kolordunun Fırka 7'yi Erikler istikāmetine tevcîh eylemesi, esâsen ordu emrinde de bildirildiği vechle muvâfıkdır; bi't-tabi' kısm-ı küllide Poluz yolunu ta'kîb edecekdir. Kezâlik Fırka 7'nin sa 10 evvelde Erikler'e varması talebi de muvâfıkdır; bu fırka vakt-i hareketi bu noktaya göre ta'yîn edebilir.

Fakat kolordu kısm-ı küllisinin sûret-i hareketine muvâfakat edilemez. 8/9 gecesi bu kısm-ı külliyi teşkîl eden kıta'ât takrîben şu tarzda idi: (Kroki 24)

II/[191]

Fırka 8 kıta'âtının kat' edeceği mesâfe lâ-akall 19 kilometre idi. Dağlık arâziden geçen bu yolda yapılacak gece yürüyüşü esnâsında refâkatinde bir de topçu taburu bulunması

dolayısıyla sâ‘atde 3 kilometre bile bir hareket beklenemezdi. Binâ’en-‘aleyh bu kıta‘ât lâ-akall sa 2 evvelde hareket etmeli idi. Karahisar Fırkası 9 kilometre kat‘ edecekdi. Sa 2 evvelde hareketine nazaran sa 5’de Petra’ya varıldı. Buna rabt edilecek cebel taburu ise bi’t-tabi‘ en az nısfü’l-leylde hareket etmeli idi.

Fırka 9 dahi dere mültekāsından sonra 9 kilometre kat‘ edeceğine nazaran Karahisar fırkasıyla birlikde Petra’ya varabilirdi. Koyungavur yolu ise lâ-akall 3 kilometre daha uzundu.

Bu tarz tertîbe nazaran öyle hükm edebiliriz ki kolordu âdetâ Petra’yı bir mürûr noktası gibi kabûl ediyor ve buradan sonra kolorduyu bir kol ile hareket etdirmeği düşünüyordu. Petra’ya kadar başlıca 4 yoldan istifâde ederek gidilecekdi.

Halbuki bir kere Petra’ya kadar böyle saçık dökük gitmek tehlikeli idi; yapılacak gece yürüyüşü esnâsında kollar arasında muvâsala ve irtibât te’mîni hemân gayr-i kābildi. Sâniyen yarın Petra’ya varıldığı zaman belki büsbütün gayr-i mutasavver bir vaz‘iyyet-i harbiyye karşusunda kalınabilirdi. Sâlisen muhtelif kollarda fazla eksik te’ehhürât vukū‘ bularak kıta‘ât Petra’ya tasavvur olunduğu tarzda gelmeyebilirdi. Râbi‘an bi’l-hâssa Fırka 8 kıta‘âtını 19 kilometre yürütmek pek lüzûmsuz fazla bir eziyetdi.

İttihâz edilecek yegâne tarz-ı hareket şu idi: Kırkkilise’den Petra’ya giden en iyi yol hangisidir? Tekmîl kıta‘âtı bidâyetden i‘tibâren muntazam bir yürüyüş kolu teşkîl edecek tarzda bir kol ile yürütmek; nizâm-ı harbi de basitleştirmek için Fırka 8 kumandanının ve kıta‘âtı sâ’iresinin vürûduna kadar, hiç olmazsa bugün için Fırka 8’den mevcûd kıta‘âtı Karahisar Fırkası’nın emrine vermek.

Madem ki Koyungavur üzerinden giden yolu kolordu kumandanı en muvâfık yol diye tavsiye ediyor, bu hâlde Fırka 9 meselâ kolbaşıyla sa 2 evvelde ordugâhından bu istikāmete hareket eder, bunu Fırka 8 kıta‘âtı ve arkasından Karahisar Taburları Karahisar Fırkası emrinde olarak pek güzel ta‘kîb edebilirdi. Gerçi bu tarzda Karahisar Fırkası 3-4 kilometre fazla yürürdü. Fakat bu, büyük bir mahzûr değildi. Kolordunun ittihâz etdiği tertîbâtda ise hiç olmazsa Petra’dan sonra ne tarzda yürütüleceğini emretmek veyâhud Petra’ya gāyet erken vararak buradan i‘tibâren hareketi bi’z-zât tanzîm ve idâre eylemek ve bu maksadla kıta‘âta ilk verilen emirde hiç olmazsa Petra’da tevakkuf edilerek emre intizâr edeceğini bildirmek şartdı.

Bu sûret-i tertîbin fenâlığıdır ki zîrde görüleceği üzre Karahisar Taburlarının topçusuz olarak Poluz garbında düşmana tesâdüfünü ve vakitsiz ric‘atını, kolların akşama kadar toplanub el altına gelememesini intâc eylemişdir

II/[192]

9 Teşrîn-i evvel [1]328 Petra şimâlindeki muhârebât ve harekâtda Karahisar Fırkası'yla, Fırka 9 ve Fırka 8 kıta'âtı gayr-i müttehid tarzda hareket etmiş olduklarından ber-vech-i âtî beherri ayrı ayrı tak[f]sîl edildi:

a. Karahisar Fırkası'nın Harekât ve Muhârebesi

Bu fırkanın bugün fırka karargâhıyla birlikde muvâsalat eden beş taburu Raklıca civârında ordugâha girmiş ve ayağı tozuyla bu civârdaki tahkîmât hattına sevk edilerek gurûbdan sonralara kadar çalışdırılmışdı.

Fırka kumandanı [8 minh sa 5 sonrada Kırkkilise'de kolordu kumandanını görmüş ve muşârün-ileyhden "Fırkanın 9 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 4 evvelde Raklıca'dan hareket ederek Petra-Poluz-Karahamza-Çeşmeköy istikāmetini ta'kîb eylemesi, iki sahra bataryasının da fırka emrine verileceği, bu bataryaların ân-ı hareketde fırkaya iltihâk edeceği" emrini almış] bundan sonra ordugâha avdetle kıta'âta şifâhen hazırlık emrini vermişdir.

8/9 nısfü'l-leyle doğru fırka kumandanı [bir erzâk mes'elesi için] tekrâr kolordu kumandanını Kırkkilise'de ziyaret etmiş ve bu def'a muşârün-ileyhden yine şifâhen "Karahisar Fırkası'nın sa 2 evvelde hareketi esnâ-yı râhda yürüyüş emrinin geleceği, fırkaya cebel topçu T 3 ile bir süvâri müfrezesinin terfîk edileceği" emrini almışdır. [Hakîkatde bu fırkaya cebel T 4 ilhâk edilmişdi.]

Bunun üzerine tekrâr ordugâha avdet eden fırka kumandanı sa 1,35 evvelde tahrîrî bir yürüyüş emri verdi.

Fakat beklenen topçu taburu gelmediği için bunun vürûduna intizâr edilmek istenildiği gibi esâsen Kütahya Alayı da vakt u zamanıyla hazırlananamış ve fırka emriyle pîşdârda bulunması îcâbeden Akşehir Taburu'na da emir vaktiyle gidememiş olduğundan hareket ancak sa 6,15 evvelde başladı ve fırka yeni bir tertîble Karahisar Taburu pîşdârda, Kütahya, Akşehir, Bolvadin taburları sırasıyla kısm-ı küllide olmak üzre cem'an yalnız 4 taburla yola çıkdı. Mütebâkî Tavşanlı Taburu'nun 2 bölüğü büyük ağırlık muhâfızı olarak ordugâhda bırakılmış, diğer iki bölüğü de topçu mevâzi'inde buna refâkat etmek üzre yerinde terk edilmişdi .

Sa 11,30 evvelde kolbaşı Eski Poloz'a yaklaşdı. (5 sâ'atde 15 kilometre) bu sırada şu rapor geldi.

Koyungavur'un şimâlindeki orman

9 minh sa 10,30 evvel

1- Fırka sa 7,30 evvelde Kırkkilise garbından hareket etmişdir.

2- Kolbaşı Petra ormanından çıkmak üzeredir.

II/[193]

3- Ta‘kîb edilen istikāmet Koyungavur-Petra-Poluz yoludur.

4- Fırkaların harekât-ı umûmiyyesi hakkındaki kolordu emrinin mümkünse sûretinin irsâli.

5-Mahal ve vakt-i hareketinizi bildiriniz.

Fırka 9 Kumandanı Mîralay Hasan İzzet

Karahisar Fırkası kumandanı buna şu cevâbı yazdı:

Sa 11,45

1- Şimdi kolbaşıyla Poluz'a vardım.

2- Düşmanın Karahamza'da bin kişilik bir kuvveti bulunduğu Eski Poloz ahâlisinden istihbâr edildi. Karahamza'daki bu düşmanın pîşdâr olması muhtemeldir.

3- Çeşmeköy istikāmetinde yürüyüşe devâm ediyorum.

4- Kolordu emri henüz vürûd etmedi.

Karahisar Fırkası Kumandanı Mîralay Şükrü

Bu esnâda fırka kumandanı pîşdâra "Köyün garbından geçerek Poluz garbındaki sırtları tutması" sol başındaki Kütahya Taburu'na da "Bir bölüğü köy şarkından dolaşdırması, diğer bir bölüğü köy dâhilinden geçirerek köyün taharrîsini" emretdi.

Bu sırada Fırka 7'den irtibât te'sîsiyle muvazzaf 5-6 süvâri neferi geldiğinden fırsatdan bi'l-istifâde bunlara fırka emir zâbiti terfîk edilerek berâ-yı keşf ileri gönderildi.

Müte‘âkiben pîşdârdan "Düşmanın bir çâr-yek kadar mesâfede siperlere gizlenmiş olduğu" haberi geldiği gibi arkasından keşif kolu da avdet ederek "Düşmanın bir kuvvetinin yürüyüş kolunda Karahamza'dan Erikler'e doğru gitdiğinin görüldüğünü ve Bulgar askerinin bir gün evvel Eski Poloz'a gelerek ekmek tedârik etdiklerini" bildirdi.

Fırka kumandanı bu esnâda 500 râkımlı Poluz Kal‘ası tepesine çıkmış ve buradan bâlâdaki raporda mezkûr yürüyüş kolunu ve Karahamza'nın 5 kilometre şarkında 10-12 bin nefer kuvvetinde bir kıt‘anın hâl-i istirâhatde olduğunu görmüş ve kolorduya şu raporu yazmışdır:

II/[194]

<u>484 Tepesi'nden</u>

Sa 12 zevâl

1- Sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb 10-12 tabur kuvvetindeki bir düşman Karahamza köyünün 5 km şarkında hâl-i istirâhatde görüldü.

2- İki alay piyâde ve topçudan mürekkeb bir düşman kolu Erikler'e doğru gitmekdedir.

3- Henüz topçu gelmedi.

Fırka kumandanı bunun üzerine “Eski Poloz’un cenûbundaki sırtları tutmağa ve burada durmağa” karâr verdi. Halbuki bu esnâda kol yürüyüşüne devâm etmiş ve kısm-ı küllî kolbaşısı Eski Poloz’u[n] garbı[na] geçmişdi. Hatta Karahamza cenûbundaki koru kenarında gözüken (5-6 yüz kadar) Bulgarla pîşdâr pîşdârı bölüğü arasında ateş muhârebesi başlamış ve bu bölük pîşdâr kısm-ı küllisinden diğer bir bölükle takviye edilmişdi .

Bu fırkanın buraya kadar ki harekâtı ve mukarrerâtı kolordu emrinin sakâmetini irâ’eye kâfî geleceği gibi Karahisar Fırkası kumandanına da böyle başka fırkalarla irtibât hâsıl etmeden topçusuz, süvârisiz bir taburunu da geri bırakarak körü körüne neden düşmanın burnu dibine kadar sokulduğunu sormak îcâb eder. Kolordu emrinde sarâhaten mezkûr olmamakla berâber Petra’nın âdetâ bir (yürüyüş mürûr noktası) gibi kabûl edilmekde olduğu pekâlâ münfehim olabilirdi. Bu takdîrde ise Karahisar Fırkası’nın Petra şimâlinde tevakkuf ederek bir emir araması daha ma‘kūl olurdu.

İttihâz edilen karâra gelince: Bu esnâda Fırka 9 kolbaşısının sâ‘atde 3’er kilometre hesâbıyla Petra’nın şimâline geçmiş ve Karahisar Fırkası kol nihâyetinden 3,5 km kadar geride olması îcâb eder. Karahamza şark[ın]daki düşmanın hâl-i istirâhatde olduğuna göre Karahamza cenûbundaki orman kenarında bulunan düşman efrâdının daha ziyâde emniyet kıta‘âtı olması muhtemeldir. Şayed bu düşman bu ânda bir muhârebe karârı bile verse bu muhârebenin inkişâfı herhâlde zamana muhtâcdır. Fırka 9 kıta‘âtı ise nihâyet bir sâ‘at sonra, topçusu muhtemelen daha evvel meydân-ı muhârebeye yetişecekdir. Binâ’en-‘aleyh zaman i‘tibâriyle Poluz civârında durmak için bir sebeb yokdur. Mekâna gelince madem ki ordu bugün ta‘arruza me’mûrdur; bilâ-sebeb kazanılan arâziyi terk etmek îcâb etdiği gibi Poluz civârı ve bi’l-hâssa Poluz tepesi tarassud, müdâfa‘a nokta-i nazarından bâ-husûs bu süvârisiz kol için ehemmiyet-i mahsûsayı hâ’izdir. Binâ’en-‘aleyh bu ânda Karahisar Fırkası kumandanı, derhâl tekmîl kuvvetiyle Poluz tepelerini tutmağa karâr vererek kısm-ı külliyi buna me’mûr etmeli, pîşdârı şimdilik ileride bırakarak ancak düşmanın tazyîki karşusunda kısm-ı küllî üzerine almağı düşünmeli ve bir ân evvel vaz‘iyyeti geriye bildirerek kendisine yardım edilmesini te’mîn etmeliydi. Yapılan hatâ ancak bu sûretle bir dereceye kadar ta‘mîr edilmiş ve ber-vech-i zîr daha büyük hatâlara mahal bırakılmamış olurdu.

II/[195]

Fırka kumandanı bâlâdaki karârı ittihâz etdikden sonra Karahisar Taburu’na şifâhen ric‘atı emretdi. Bu tabur yarım sâ‘at kadar daha ateşe devâm ederek tedrîcen düşmandan sıyrıldı ve geriye geldi.

Fakat ma‘kûs bir hâl olmak üzre bu ric‘at kısm-ı küllide büyük karışıklıklar tevlîd eyledi. Kısm-ı külliye şifâhen ric‘at emrini teblîğe me’mûr zâbit dörtnal ile yürüyüş kolu

boyunca geriye doğru giderek ve bülend avâzla ve kemâl-i telâşla "Önümüzde bir fırka var. Biz burada duramayız. Hemân geriye dönerek arkadaki sırtları tutunuz" diye bu emri teblîğ etmesi üzerine kıta'ât derhâl karmakarışık oldu. Hatta Kütahya Taburu'ndan köyü taharrîye me'mûr bölükler yek-diğerine düşman zannıyla ateş açdı ve kısm-ı küllî güç hâl Eski Poloz'un hemân cenûbundaki tepelere geldi. Fakat burada da fırka kumandanı "Daha gerideki hâkim sırtlara gitmek" emrini verdiğinden kıta'âtda yeniden büyük bir kargaşalık daha baş gösterdi. Bu esnâda efrâd kısmen "İleride harb oluyor biz neden geriye gidiyoruz?" diye bağrışmağa başladıkları gibi kısmen de gayr-i muntazam bir hâlde ve hep bir ağızdan tekbîr ve tehlîl getirerek geriye doğru koşuyordu.

Nihâyet Eski Poloz'un 2,5 km kadar cenûbundaki sırtlarda kısm-ı külliyi durdurmak mümkün oldu; müte'âkiben Karahisar Taburu da buraya geldi.

Bundan sonra veya bu esnâda fırka kumandanına gelince: Bir gün evvel kolordu kumandanının şifâhen: "Îcâbında Fırka 9'la Karahisar Fırkası'nın harekâtını Hasan İzzet Bey müttehiden idâre eder" tarzında verdiği emre istinâden "Mühim Poluz sırtlarının işgālini Hasan İzzet Bey'e teklîf etmek" ve bu maksadla mûmâ-ileyhi arayub bulmak maksadıyla dörtnal Petra'ya kadar geriye gitmiş ve burada "Kimseyi göremediğinden" tekrâr avdet ederek fırkanın yanına gelmiş ve mevzi'i dört tabura taksîm ederek derhâl tahkîmâta başlanmasını emretmişdir.

Bu fırkaya mensûb kıta'ât-ı sâ'ireye gelince: Fırkanın Raklıca'dan hareketinden sonra Tavşanlı Taburu kumandanı araya araya Cebel T 4 kumandanını bulmuş ve sa 9'da iki bataryalı bu taburla Tavşanlı bölükleri hareket ederek sa 2 sonrada Petra şimâline gelmiş ve fırka kumandanından "Münâsib bir mevzi'e girmek" emrini almışdır. Bu emir birçok şekle girdikden sonra nihâyet topçu bir mevzi' bulabilmişdir.

(Cebel T 4 kumandanı bugünkü hareket hakkında hiç kimseden bir emir almadığını, ancak şâyi'ât üzerine Kırkkilise'de kolordu karargâhına nısfü'l-leylden sonra gelerek burada bir masa üzerinde tesâdüfen gördüğü kolordu emrini okuduğunu ve ancak bu sâyede vaz'iyyete vâkıf olabildiğini söyleyerek şikâyet ediyor.)

Cebel topçusu mevzi'e girdikden sonra kolordu kumandanı fırkanın yanına gelmiş ve "Bu fırka diğer fırkalara nazaran ziyâdece ilerlemiş olduğundan geriye çekilmenin muvâfık olduğunu tasdîk ederek cebheye yalnız bir tabur konulmasını emretmiş olduğundan" fırka birinci hatda yalnız Karahisar Taburu'yla, sağ

II/[196]

cenâhında, topçunun himâyesi maksadıyla, Bolvadin Taburu'nun 2 bölüğünü bırakmış ve diğer taburları toplayarak sırtın gerisine ikinci hattı almışdır. İşte bu sırada Poluz şimâl-i garbîsinde, orman cenûbundaki düşman ilerleyerek Poluz garbında, evvelce fırka pîşdârının

bulunduğu sırtlara kadar gelmiş ve bir batarya kadar gözüken topçusuyla ateşe başlayınca buna evvel emirde mevzi'deki cebel bataryaları cevâb verdi. (Ateşin mebde'i takrîben sa 2,30 sonra) Bir müddet sonra topçu Y 9'dan bir sahra taburu gelerek cebel bataryalarını değişdirmiş ve bunlar geriye alınmışdır. Müte'âkiben cebel bataryalarının birisi "Karahamza'dan Erikler'e ilerleyen düşmanın kolordu kısm-ı küllisinin sağ cenâhına mü'essir olacağı" faraziyyesiyle buna ateş etmek için sağ cenâhda mevzi'e sokulmuş, diğer batarya ateşe girmeyerek geceyi Ankara taburunun arkasında geçirmişdir.

Bu ateş altında Bolvadin taburunun ilerideki bölüğünden 2 şehîd, 1 mecrûh vukū' bulunca birçok efrâd geriye gitmeğe başladıysa da bir müddet sonra bu bölük efrâdın icbârıyla diğer bir bölük tarafından tebdîl edildi.

Topçu muhârebesi başladıkdan sonra fırka şu emr-i tahrîriyi aldı:

Petra şimâlindeki Değirmen'den

9 minh sa 1,20 sonra

1- Düşman hakkında yeni bir ma'lûmât yokdur.

2- Fırka 7 Erikler üzerine ilerledi. Yolda birkaç top ve tüfenk ateşi işidildi. Fırka 9 geniş cebhe ile Karahamza üzerine ilerlemek üzeredir, Pîşdârıyla Petra'dan çıkmışdır. Hizânıza takarrüb etmesiyle sağ cenâhı teşkîl etmek üzre taburları geniş kol nizâmına koyarak ve (arâzi müsâ'idse) Karahamza'daki düşmana karşı hemân bu akşamdan ta'arruz ederek geceyi orada geçiriniz. Erikler-Karahamza yolunun serbest bulundurulması müstelzimdir.

3- Büyük ağırlıklarımızın bu akşam Petra'ya celbi için emir verilmek üzredir.

3. Kolordu Kumandanı Mahmud Muhtar

Bu emrin bir aynı da sûret-i umûmiyyede zîrde görüleceği üzre Fırka 9'a gönderilmiş ve her iki fırkada kendisinin sağ cenâhda bulunacağını kabûl eylemişdir. Halbuki bu sırada fırka pîşdârı Karahisar Fırkası'na yaklaşmış olduğundan bundan karışıklık tevellüd eylemiş ve ber-vech-i âtî Fırka 9'un ikiye parçalanarak Karahisar Fırkası tarafeynine ayrılmasını intâc eylemişdir.

II/[197]

Bu esnâda düşman piyâdesi tedrîcen Eski Poloz'un cenûb-ı garbîsine doğru sarkmış olduğundan Karahisar fırkası efrâdıyla uzak mesâfeden za'îf bir piyâde ateşi de başladı.

Düşman topçusunun ve piyâdesinin za'îf ve fâsılalı ateşleri ve bunlara aynı sûretle mukābele ile vaz'iyyet sa 5 sonraya kadar gayr-i mütebeddil devâm etmiş ve bir netîce hâsıl olamayarak karanlık çökmesiyle birlikde tarafeynden ateş kesilmişdir. Karahisar Fırkası'nın bugünkü muhârebesi işte bundan ibâret olub zâyi'âtı birkaç şehîd ve mecrûha inhisâr eylemişdir.

b. Fırka 9'un Harekât ve Muhârebesi

Fırka 9 kumandanı 8 Teşrîn-i evvel akşamı kolordu kumandanı tarafından da'vet edilerek karargâha gitmiş ve muşârün-ileyh ile müdâvele-i efkârdan ve evâmir-i şifâhiyye telakkîsinden sonra fırkasına gelerek şu emri vermişdir.

Kırkkilise

9 Teşrîn-i evvel sa 12,30 evvel

9 Teşrîn-i evvel için Fırka Emri

1- Düşman Edirne ile Kırkkilise arasına inmişdir. Şark Ordusu düşmana ta'arruza karâr vermişdir.

2- Fırka 9 sa 2 evvelde tahkîm etmekde olduğu hatt-ı müdâfa'anın şarkında ve topçu mevzi'i yakınında ve Kırkkilise-Koyungavur yolunun tarafeyninde ictimâ' etmiş bulunacakdır.

3- Y 26 ile Y 25 T 3 ve istihkâm bölüğü mezkûr yolun şimâlinde, Y 27 yolun cenûbunda, topçu Y 9 piyâdelerin gerisinde, redif taburları da topçunun gerisinde toplanacakdır. Y 27'den İleri Karakol Taburu sa 2,30 evvelde bulunduğu sırtın gerisinde ictimâ' ile yola dâhil olacakdır.

4- Yürüyüş emri 2 sa evvelde teblîğ edilecekdir.

5- Küçük ağırlıklar taburlarını, büyük ağırlıklar (matbah, zâbitân eşyâsı, erzâk arabaları) fırkayı bir kilometreden ta'kîb edecekdir.

6- Sıhhıye Bölüğü ağırlıkları ta'kîb edecekdir.

7- Diğer büyük ağırlıklar Raklıca cenûbunda toplanacakdır."

Bu emir, şeklindeki noksândan, bir ictimâ' emrinde hareket mevâdından bahs edilmesinden vesâ'ireden sarf-ı nazar rûh-i madde i'tibâriyle fenâ bir emir değildi. Osmanlı Ordusu'nda mahdûd noktadaki kıta'âtı tecemmu' etdirerek yürütmek, bâ-husûs o zamanki kıymet-i harbiyye nokta-i nazarından pek iyi idi. Bir de düşman hakkındaki madde pek ziyâde şâyân-ı dikkatdir. Fırka kumandanının vaz'iyyet-i harbiyyeyi iyi kavradığını göstermekdedir.

II/[198]

Fakat bu emir hakîkatde bir hayâlden ibâretdi. Meselâ bu gece alınan emirle Fırka 9'a rabt edildiği anlaşılan Ankara ve Ayaş taburlarının nerede olduğu bile bilinmiyordu.

Emrin i'tâsından sonra karargâh zâbitânı kıta'âta dağılarak herkesi silâhbaşı etmeğe çalışdı. Fırka kısm-ı küllisi ancak sa 5 evvele doğru el altına girebildi. Fakat Ayaş Taburu'yla istihkâm bölüğünün de ictimâ' mahalline muvâsalatına intizâren fırka kumandanı hareketi ta sa 7,30 evvele kadar te'hîr etmek hatâsında bulundu.

Yürüyüş şu tertîbde başladı:

Piyâde Y 27

Bir topçu taburu — Pîşdâr. (Süvâri bölüğü de buna merbûtsa da ancak sa 10 evvelde, kolbaşı Koyungavur'u geçdikden sonra gelebildi ve bundan sonra biraz ileriye sürüldü.)

İstihkâm Bölüğü

Y 26 T

To Y 9 T 2, 3

Y 26 T T

Ankara Taburu

Ayaş Taburu — Ankara alay kumandanı emrinde

Y 25 T 3

Kısm-ı küllî ve yürüyüş tertîbi

Kolordunun tahrîrî yürüyüş emri sa 11'den az evvel geldi. Kolbaşı sa 11,30'da Petra'nın cenûb mahrecine muvâsalat edince (4 sâ'atde 15 kilometre) fırka kumandanı bunu tevkîf ederek kol yanaşdırmağı emretdi ve bir sâ'at kadar mola edildi. (Eğer Karahisar Fırkası'yla irtibât olsa bu fırkanın münferiden ileride bulunduğu düşünülerek elbet bu molaya mahal kalmazdı) bu mola esnâsında Fırka 9 şu raporu aldı:

Petra şimâl-i şarkîsi

9 minh sa 10 evvel

Petra garbı ilerisinde Y 22'den iki piyâde taburuyla birkaç batarya vardır. Bunların da nazar-ı dikkate alınması. Y 22 Kumandanı Mîralay Zekeriya Hulki.

Sa 12,30'da tekrâr hareket edildi. Kolbaşı Petra'yı 1,5 km kadar şimâle geçdiği sırada Afyonkarahisar Fırkası'ndan şu rapor geldi:

II/[199]

?

Sa 1 sonra

3-4 tabur piyâde, bunun önünde mitralyöz veya bataryaya müşâbih kuvvetin Karahamza'dan Erikler istikāmetine gitmekde olduğu…..kolbaşı şimdi Fındıklı Deresi'ni geçmekdedir. Takrîben bir fırka kuvvetinde bir kuvvet Karahamza'dan Poluz'a doğru ilerlemekdedir."

Bunun üzerine sadece yürüyüşe devâm edildi. Müte'âkiben şu kolordu emri geldi:

Petra şimâlindeki değirmenden

Sa 1,15 sonra

1- Sunûf-ı selâseden mürekkeb 1.000 kişi kuvvetinde bir düşman müfrezesinin Karahamza civârında bulunduğunun Poluz köylüleri tarafından haber verildiği şimdi Şükrü Bey'den alınan ma'lûmatdan müstebân olmuşdur.

2- Fırka 7 Erikler üzerine ilerledi. Yolda birkaç top ve tüfenk ateşi işidildi. Fırka 9 geniş cebhe ile Karahamza üzerine ilerlemek üzre pîşdârıyla Petra'nın şimâlindeki Değirmen hizâlarına takarrüb etmesiyle berâber fırkanız sağ cenâhı teşkîl etmek üzre taburları geniş kol nizâmına koyarak (arâzi müsâ'idse) Karahamza'daki düşmana karşı hemân bu akşamdan ta'arruz ederek geceyi orada geçiriniz. Erikler-Karahamza yolunun serbest bulundurulması mühimdir."

Burada şâyân-ı tedkîk mühim bir nokta vardır: Karahamza'da 1.000 neferlik düşman olduğu hakkındaki haberi Karahisar Fırkası sa 11,45 evvelde Fırka 9'a gönderdiğini iddi'â ediyor; Fırka 9 ise bundan bahs etmiyor; yalnız kolordu emrinde zikr ediliyor. Binâ'en-'aleyh hükm edilebilir ki bu rapor geriye giderken kolordu kumandanı buna tesâdüf etmiş ve okuyarak Fırka 9'a göndermemişdir. Bi'l-'akis Karahisar Fırkası'nın sa 12 zevâlde kolorduya yazdığını iddi'â etdiği mühim rapordan, sa 1 sonra da kolordunun hâlâ haberi yok, yalnız buna müşâbih ve sa 1 sonrada yazılan bir raporu Fırka 9 alıyor ve bu da kolorduya ma'lûmât vermiyor. Binâ'en-'aleyh Karahisar Fırkası ya sa 12 raporunu yazmadı veya bu rapor kolorduyu bulamayarak gā'ib oldu; veya sâ'at farkıyla berâber bu rapor Fırka 9'a gitdi! Herhâlde bu raporun kolorduya gelmemesi bir sû'-i tali'dir. Aksi takdîrde Muhtar Paşa ağleb-i ihtimâl bâlâdaki emrinden anlaşıldığı üzre Karahamza'da yalnız 1.000 kişi var farzıyla buna sâlimü'l-selâm ta'arruzu göze almazdı; ma'a-mâ-fîh diğer cihetden bu bin kişiye ancak iki fırkanın ta'arruza sevk edilmesi tasavvuru da garîbdir; insanın âdetâ diyeceği geliyor ki Muhtar Paşa bu raporu aldıysa da belki inanmadı veyâhud kuvve-i ma'neviyeyi

II/[200]

bozmamak için emrinde bu düşmandan bahs etmedi. Rapor Karahisar Fırkası'ndan geldi diye buna verilen emirde düşmandan bahs edilmemesi ise yanlışdır; çünkü bu madde mâfevkin düşman vaz'iyyetini ne sûretle ihâta etdiğini gösterecekdir. Muhtar Paşa'nın (geniş cebhe), (geniş kol) emirleri ise muşârün-ileyhin fırkayı bir tabur gibi idâre etmek istediğini ve daha düşman gözükmeden, muhârebe teması olmadan fırkanın açılmak istediğini gösterir ki ta'biyenin yanlış tarz telakkîsinden başka bir şey değildir.

Her ne hâsıl ise Fırka 9 bâlâdaki emir üzerine "Yürüyüş kolunun cebhesini mümkün olabildiği kadar büyülderek Petra-Poluz yolunun şarkından hareket etmek üzere yürüyüşe devâm eylemeğe" karâr verdi.

Bundan sonrasını Fırka 9 harb cerîdesi şöyle anlatıyor:

"Sa 2 sonra da pîşdâr Poluz'a yaklaşdığı sırada (?) Karahisar Fırkası'nın Poluz'da hafif piyâde ateşine ma'rûz kaldığı ve muhârebeye başladığı haber alındı. Bunun üzerine fırkanın açılması şifâhen emrolundu. Pîşdâr topçusu mevzi' aldı. Bu sırada Karahisar Fırkası, kumandanı tarafından, geri çekdirilmekde idi. (Fırkanın kısm-ı küllisiyle ikinci hatta gelmek hareketi olsa gerek) düşman topçusu ateşe başladı. Düşman görünmüyordu.

Sa 3 sonra da pîşdâra bulunduğu sırtda mevzi' aldırıldı. To Y 9 T 2'de kolordu kumandanı tarafından Petra-Poluz yolunun şarkındaki sırtlarda mevzi' alarak ateş açması emrini aldı. T 3 ihtiyâtda kalacakdı.

To T 1 Poluz garbındaki düşman topçusuna, T 2, Fırka 7 cebhesi karşusundaki düşman piyâdelerine fâsılalı ateş etdi. Poluz garbındaki düşman topçusu ıskāt edildi. Akşama kadar yalnız fâsılalı topçu muhârebesi oldu. Düşman piyâdesinin ta'arruzu görülmedi."

Ma'a-mâ-fîh ahvâl hakîkatde bu kadar basit cereyân etmedi. Fırka 9 harekâtında birçok karışıklıklar vukū' buldu. Emir ve kumanda fıkdânı netîcesinde Y 27 Karahisar Fırkası'nın sağına gitdi. Y 26 soluna sapdı. Sa 2 sonra da Y 26 Petra'yı geçdiği sırada bunun T 3 yine kolordu kumandanı bi'z-zât: "Tabur kumandanı şu karşıki kayalıklı tepeyi (Poluz cenûb-ı garbîsinde) taburunla şimdi tut ve orada kal!" emrini vermiş olduğundan Y 26 Karahisar Fırkası'nın soluna sapdı ve akşama kadar tek tük tüfenk atışı yapdı. Ankara ve Ayaş taburları ise merkeze, topçu mevzi'inin arkasına geldi. Y 25 T 3 ise yine kolordu kumandanı tarafından Petra'nın muhâfaza ve emniyetine me'mûr edildi. Ve Karahisar Fırkası'yla bu kıta'ât yek-diğerinden haberdâr olamaksızın yan yana bulundular. Topçu muhârebesi de pek hafifdi. Akşama kadar tekmîl Fırka 9 top sarfiyyâtı 229'dan ibâretdi. Fırkadan 1 şehîd, 7 mecrûh olmuşdu. Fırkanın elinde tam 4.900 topçu mermisi kalmışdı.

Fırka 9 kıta'âtının ekserisi bi'z-zât kolordu kumandanı tarafından verilen emirlerle hareket eyledi. Fırka kumandanı hey'eti âdetâ seyirci kaldı.

II/[201]

c. Fırka 8'in Harekâtı

Bu fırkadan Kırkkilise'de mevcûd kuvvet Kırkkilise şarkındaki sırtda ikāmet eden Nişancı T 8 ile Y 22 T 3, To Y 8 T 1'den ibâretdi ve Y 22 kumandanı Mîralay Zekeriya Hulki Bey kumandasında idi. 8 Teşrîn-i evvel akşamı verilen bir kolordu emri cebel T 3'ü de (2 batarya) bu kuvvete rabt eylemişdi. Ta'arruz emrinin bu kuvvetçe sûret-i telakkîsi hakkında, To Y 8 T 1 kumandanının şu sözleri şâyân-ı dikkatdir; ilk harekât ve tasavvurâtda bundan münfehim olur:

"8/9 gecesi alaturka sa 9'da kolordu kumandanlığından âtîdeki tezkireyi aldım:

[Fırka 8 topçu taburu kumandanlığına: 3. Kolordu karargâhına emir almak üzre hemân geliniz. (sa 9,45 sonra) Bunun üzerine derhâl karargâha gitdimse de kimseyi bulamadım. Erkân-ı Harbiyye birinci şu'be odasına gitdim. Yarı kısılmış bir lamba yanıyordu. Bir masanın üstünde imzâsız bir emr-i yevmî sûreti buldum. Bu emir muhârebe için yarın fırkaların hareket edeceğini bildiriyordu. Kâğıdı cebime koyarak civârda (Yahudi Mektebi'nde) ikâmet etmekde olan Fırka 8 kumandan vekîline gitdim. Vak'ayı anlatarak emri gösterdim. Mûmâ-ileyh şimdiye kadar bir emir almamış olmakla berâber bu imzâsız emir mûcebince harekete karâr verdi. Tabur kumandanlarını celb ile sa 3,35 evvelde şu emri verdi:

"Bizim topçu taburunun bulunduğu kışla meydânında ictimâ' ederek yarınki ta'arruz-ı umûmiyye'ye iştirâk etmek için istihzârâtda bulununuz. Yarın şafakla berâber Petra istikāmetinde hareket edilecekdir."

9 Teşrîn-i evvel sabâhı kıta'ât yemek yemeğe vakit bulamadan kışla meydânında toplanmış ve orada şifâhen şu emir yazdırılmışdır:

[İnkisâm-ı asâkir: N T 8, İstihkâm Müfrezesi, Y 22 T 3, Cebel T 3, To Y 8 T 1.

Gece kolordudan teblîğ ve irâ'e olunan emir mûcebince Fırka 8 Kırkkilise'den hareketle Raklıca şimâlinden geçerek Petra civârına emniyet tertîbâtı ile girecekdir.

Büyük ağırlıklar Kırkkilise-Erikli telgraf hattıyla Kırkkilise-Petra tarîki arasında park hâlinde emre intizâr edecekdir.

N T 8 pîşdârdır. Süvâri takımı emir atlılarını tertîb edecekdir. Mütebâkî atlılar bir uç tertîb ederek ileride, Nişancı Taburu'na tâbi' olacakdır. Diğer kıta'ât kısm-ı küllidir. İstihkâm bölüğü yetişirse kısm-ı küllinin baş tarafında hareket edecekdir. Ben topçunun kolbaşındayım.]"

Bu emrin sa 7,45 evvele doğru yazdırıldığı ve müfrezenin sa 9,30 evvelde Taştabya civârından geçerek doğru yolu ta'kîben Petra'ya hareket etdiği bazı vesâ'ike nazaran tahmîn edilebilir.

Fırka kolbaşısı sa 1,30 sonraya doğru Petra'ya muvâsalat eyledi. [Fırka 9 Petra şimâl-i şarkîsinden sa 10 evvelde bu müfreze kumandanının imzâsıyla yazılmış bir rapor aldığını zikretdiğini evvelce görmüşdük.

II/[202]

Bu iki hâl arasındaki tezâdı halledemedimse de herhâlde bu müfreze kolbaşısının ancak zevâlden sonra Petra'ya vardığına hükmedilebilir: M. N]

Bu esnâda Fırka 9 Petra'dan şimâle çıkmakda olduğundan bunun vürûduna intizâren müfreze Petra'nın şimâl mahreci civârındaki Değirmen önünde durub yanaşmağa başladı ve kol nihâyeti ancak sa 3 sonraya doğru gelebildi.

Bu müfrezeye ne emir geldi ve ne yapmak istedi? Bunu şunlardan anlayabiliriz:

Sa 3 sonraya doğru doğruca Nişancı T 8 kumandanına kolordudan bir zâbit geldi ve "Taburun Petra'nın şimâl-i şarkîsindeki dere ağzını tarassuda me'mûr olduğunu" söyledi. Bunun üzerine bu tabur Teke Deresi'ne inen yolun mebde'inde bulunan bu dere başında iki bölük ileride ve iki bölük geride olmak üzre açılarak kaldı ve geceyi burada geçirdi.

Daha esnâ-yı râhda müfreze kumandanı Y 22 T 3 şu emri verdi:

"Fırka 9'u ta'kîben Eski Poloz'a hareket edeceğiz. Geceyi burada emniyet tertîbâtıyla geçireceğiz. Ona göre hareket olunması kolordu kumandanlığının emirleri iktizâsındandır."

Fakat henüz hareket edilmeden sa 3,30 sonra da kolordudan şu emir geldi:

"Ma'iyyetinizde bulunan taburlarla topçu kuvvetini toplu olarak orman ile Petra Köyü arasındaki vâdî içinde ve benim emrime âmâde olarak ictimâ' nizâmında bulundurunuz."

Bunun üzerine bir taburla 5 bataryadan ibâret olan kıta'ât Petra'nın 2 km kadar şimâlinde Petra-Poluz yolunun şarkında bir yerde kaldı.

d. Kolordu Karargâhın'ın Fa'âliyyeti

Mahmud Muhtar Paşa hâtırâtında bugünkü cereyân-ı hâl-i şöyle anlatıyor:

"Nizâmiye kıta'âtının ekserisi hâlâ ikmâl efrâdı almakla meşgūldü: Seferberlik ve tecemmu' nâ-tamâmdı. Piyâde ve topçu yek-diğerinden ayrı mahallerde idi. Gece vakti tevzî'ât ve istihzârât fevka'l-'âde müşkildi. Nısfü'l-leylden sonra alınan bir umûmî ta'arruz emrinin fırkalarca bir iki sâ'at zarfında ta'mîm ve icrâsı gayr-i kābildi. Bundan dolayı Fırka 7 ve 9 ancak sa 5-6 râddelerinde hareket edebildi. Karahisar Fırkası ise bi'n-nisbe ileride ve toplu olduğundan erkence hareket etdiyse de süvâri ve topçusu gelmemişdi.

Kolordu karargâhı ancak sa 7 evvelde Kırkkilise'den çıkarak şimâldeki yolu ta'kîben sa 11,30 evvelde Petra'ya vardı. Karahisar Fırkası'nın pîşdârı köyün şimâlinde, kısm-ı küllisi Poluz'un cenûbunda hâl-i intizârda idi. Fırka 9 pîşdârı Petra'da mola veriyor; kısm-ı küllisi geliyordu. Sağda Fırka 7 Sırsuvat Deresi etrâfında muhârebeye başlamışdı.

II/[203]

Sa 12,30 sonraya doğru Karahisar Fırkası sa 11,45 evvelde yazılmış raporuyla Karahamza'da 1000 nefer bulunduğu ve bunun pîşdâr olması muhtemel olduğu hakkında bir rapor gönderdi. Bunun üzerine Fırka 9'a geniş cebhe ile yürüyüb Karahisar Fırkası'nın garbında hat açmak üzre Karahamza istikāmetinde ilerlemesi emredildi. Şükrü Bey'e de Erikli-Karahamza yolunun elde edilmesi emrolundu. Fırka 7'ye de bundan bahisle ma'lûmât verildi.

Sa 2 sonra da Poluz'a doğru ilerlerken Şükrü Bey Fırkası'nı hâl-i ric'atda gördüm ve derhâl Poluz'un 2,5 kilometre cenûbunda tevkîf etdim. Meğer Şükrü Bey topçusuz mevki'ini muhâfaza edemeyeceğine kâni' olarak çekiliyormuş.

Bunun üzerine Fırka 9'un öndeki kıta'âtı Karahisar Fırkası ile Teke Deresi arasındaki boşluğa giderek (ya'nî kolorduca sevk olunarak: M. N) mevzi'i aldı. Bu iki fırkadan yalnız 5 tabur, bir cebel ve 3 sahra bataryası mevzi'de, mütebâkîsi ihtiyâtda idi.

Bu fırkaların ta'biyesiyle meşgūl iken düşmanın bir piyâde alayıyla bir bataryasının Teke Suyu boyunca ilerleyerek Fırka 7 ve 9 arasına girmek istediği görülmesi üzerine Petra-Kadıköy yolunun Teke Suyu'nu kat' etdiği noktadaki geçide hâkim olacak sûretde mezkûr yolun tarafeynindeki tepelere Fırka 9'dan iki taburla iki mitralyöz bölüğü ve bir cebel bataryası daha ta'biye edildi.

Az mikdârda düşman avcısı Poluz-Çeşmeköy yolunun hemân cenûbunda mevzi' almışdı. Mevzi'mizin önü ve sol cenâhı gāyet açık ve düşman ta'arruzuna gayr-i müsâ'id olduğundan Bulgar piyâdesi takarrübe kıyâm etmedi. Ve 484 Tepesi kurbunda mevzi' almış olan iki düşman bataryası ateş açarak sa 2,30 sonradan i'tibâren başlıca topçu muhârebesi oldu. Fırka 9'un sağ cenâhındaki bir taburla bir mitralyöz bölüğü düşmanın dere boyunca ilerlemek isteyen kıta'âtına ateş açarak tevkîf etdi.

Hey'et-i zâbitân beceriksiz olduğundan bi'z-zât ve fırka kumandanlarıyla berâber avcı hattında bulunarak husûsât-ı âdiye ile meşgūl olmak mecbûriyyetinde idik. Hayli müşkilâtla tedâfü'î bir vaz'iyyet alabildik. Ve zâten akşam dahi takarrüb eylediğine nazaran o gün ta'arruz kābil olamayacağı derkârdır. Ma'a-mâ-fîh topçu ateşimizin hayli te'sîri görüldü. Düşman bataryalarından birisinin ıskāt edildiğine ve piyâdesinin zedelendiğine zâhib olduk.

Orada gece için kolordu emrini vererek Petra'ya avdet eyledim."

Kolordunun gece için verdiği emir şu idi:

?

Sa 6 sonra

1- Düşman Poluz'la ânın garbındaki koruluk civârında dâfi' topçu mevki'ine havâ kararıncaya kadar gelmişdir.

II/[204]

2- Kıta'ât oldukları yerde kalacakdır. Avcı hatları sülüs veya râbi' nisbetinde kuvvetle işgāl edilerek mütebâkisinin istirâhati te'mîn edilecek sûretde geriye alınacakdır. Avcı hatlarının gerisinde mestûr nukātda ateş yakılabilir. Cebhemizin sağ cenâhı kâmilen Fırka 9, sol cenâhı Afyonkarahisar Fırkası tarafından işgāl edilmek üzre mevâzi' kıta'ât beyninde ale's-sabâh taksîm edilecekdir. Fırka 9'un 4 taburundan mâ-'adâsı ihtiyât-ı umûmî olarak emrimde, mevzi' ile Petra'nın ilerisindeki orman beynindeki çukurlukda ve hatta orman kurbunda ictimâ' nizâmında sa 6'dan i'tibâren hazır bulunacakdır.

3- İ'âşe küçük ağırlıkdan (!) yarın Petra'dan ikmâl edilecekdir.

4- Karargâh-ı Umûmî (?) Petra'dadır. Paralo zaferdir. Gece sa 10'da karargâha emir almağa zâbitler gönderilecekdir.

Piyâde mevzi'lerinin 3-4 yüz metre ilerisine karakollar vaz' edilmesi ve bir kilometrelik mesâfeye kadar devriyelerle te'mîn edilmesi lâzımdır. Mevzi' tahkîm edilecek ve topçuya siper yapılacakdır, bizim topçu mevzi'lerinin önüne birer takım piyâde konacak ve oralarda siper kazacaklardır. Süvâri Petra'da kalacakdır.

Cereyân-ı hâl telhîsan tedkîk edildikde:

Kolordu kısm-ı küllisi yek-diğerinden kat'iyyen haberi olmayan muhtelif kuvvetde üç kol ile muhtelif sâ'atlerde ordugâhlardan ayrı ayrı emniyet tertîbâtıyla Petra'ya hareket eylemişdir. İleriye tek bir süvâri neferi göndermek kābil olamamışdır. Karahisar Fırkası'yla Fırka 9 arasında 5 km kadar bir mesâfe husûlüne mukābil Fırka 9'la Fırka 8 kıta'âtı Petra kurbunda çatışmışdır. Kolordu karargâhı hiç olmazsa kolbaşında bulunarak harekâtı bi'z-zât idâresi îcâb ederken Kırkkilise'den Petra'ya tam 4 sâ'atde gelebilmiş ve bî-çâre Afyonkarahisar Fırkası düşman karşusunda mâfevksiz, süvârisiz, topçusuz tek başına kalmışdır.

Kolordu karargâhı vaz'iyyeti kavrayamamış, umûmî bir plana tevfîkan ittihâz-ı mukarrerât edememiş. Ve fırkaların kıta'âtına ve en ufak teferru'âta bi'z-zât müdâhale ederek bi'l-hâssa Fırka 9'un parçalanmasını intâc eylemişdir.

Gece için verilen emir ise yarının felâketini ihzâr eylemişdir: Fi'l-hâkika daha gündüzden sarsıldıkları, yoruldukları, yek-diğerine karışdığı görülen kıta'âtı gece karanlığında, düşman yakınında ve düşman te'sîr-i ma'neviyyesi altında tebdîl-i mevzi' ve nizâm-ı harekâtına mecbûr etmek pek tehlikeli idi.

Kolordunun vakt u zamanıyla Kırkkilise'den hareket edememesi hakkındaki mazeretlerde şâyân-ı kabûl olamaz: Epey zamandır Kırkkilise'de bulunan ve üç dört gündür mütemâdiyen ta'arruza sevk edilmek istenilen kolordu hazırlıklarını ikmâl etmiş, hiç olmazsa fırkalar kolordu karargâhı ile ve fırkalar kıt'alarıyla emin bir muhâbere şebekesi te'sîs etmiş olmalıydı.

Herhâlde emir tevzî'i husûsunda şurası anlaşılıyor ki: Üç fırka kumandanına ayrı ayrı vakitlerde şifâhî emirler verilmiş, Fırka 8 müfrezesine ve daha bazı kıta'âta emir vermek unutulmuş, emr-i tahrîrî ise

bir dürlü hazırlanub tevzî' edilememiş ve görünüşe nazaran kolordu karargâhı erkenden istirâhate dalmağı tercîh eylemişdir. Herhâlde 3. Kolordu erkân-ı harbiyyesinin pek fenâ olduğu veya kumandan tarafından buna da müdâhale edilerek serbestçe îfâ-yı vazîfe eylemesine meydân bırakılmadığı müstebân oluyor.

Bunun netîcesi olarak ordunun en mühim vazîfe beklediği bu kolordu kısm-ı küllisi bugün âdetâ muhârebe etmeden, düşmanla hafif bir muhârebe temâsı ile iktifâ etmiş ve ordunun ümîdini boşa çıkarmışdır. Halbuki basit bir yürüyüş emriyle kolordu Koyungavur üzerinden teklîf olunan tarzda yürüyüşe ve meselâ sa 6 evvelde başlamış olsa idi umûm kıta'âtın sâ'atde 3 kilometre kat' edebildiği ma'lûm olmasına göre Karahazar'dan i'tibâren Poluz garbına kadar olan 20 kilometre mesâfe 6:6,5 sâ'atde kat' edilerek kolbaşı Karahisar Fırkası'nın vaz'iyyetinde Poluz garbında bulunur ve bu esnâda yürüyüş kolu boşluksuz olarak mütemâdiyen kolbaşına akar; sa 4 sonraya doğru kol nihâyeti de yetişerek buradaki 3 Bulgar alayına 16 tabur ve 16 batarya ile ta'arruz edilir; hiç olmazsa bu vaz'iyyetde akşam edilerek yarın için pek fâ'ideli bir vaz'iyyet elde edilmiş olurdu. Fakat heyhât!

Petra Muhârebesi

B. Bulgar Tarafı

Bu istikāmete Bulgar 4. Fırkası'nın sol kolu geliyordu. Bu fırkanın evvelce görülen emri mûcebince sol kol Y 19, 5. Topçu Alayı'ndan 3 serî' batarya, Y 44, 3. Obüs Taburu, Y 43, 5. Adî Topçu Alayı, bir istihkâm, yarım süvâri bölüğü olarak cem'an 12-½-12-1 kuvvetinde olmak üzre sa 10 evvelde kolbaşıyla Karahamza'dan hareketle Karahamza-Poluz-Petra yolunu ta'kîb edecekdi.

Bu kıta'âtın 8 akşamı ikāmet mıntıkası şöyle idi:

Y 19 Ömerabbas'da olub pîşdârını Çeşmeköy'e doğru sürmüşdü.

3. Livâ (Y 43, 44) birer alayıyla Karapınar Çiftliği ve Devletliağaç 'da idi.

Fırka karargâhı Devletliağaç'da idi.

Y 7 üç taburuyla Malkoçlar'da, lekeli humma hasebiyle karantinada bulunuyordu. Bunun bir taburu (T 3) 8 Teşrîn-i evvele kadar süvâri istinâdı olarak ileride idi. 8 akşamı Karahamza cenûbunda emniyet hattında bulunuyordu. Fırka kumandanı 8'de Malkoçlar'dan geçerken Y 7 kumandanı da harekâta iştirâke müsâ'ade taleb etmiş, bunun üzerine 9'da ilerlemesine muvâfakat edilmişdi. Bu vaz'iyyet hasebiyle fırkanın 9'da evvel emirde Devletliağaç, Karahamza, Ömerabbas-Karahamza yollarından istifâde eylemesi muvâfık olduğundan Karahamza (mürûr noktası) olarak verilmiş ve buradan ber-vech-i bâlâ sa 10 evvelde kolbaşıyla geçmek emredilmişdi.

II/[206]

Fakat çamur ve bir de 1. Fırka'ya mensûb nakliyye kıta'âtıyla Ömerabbas'da vâki' olan çatışma hasebiyle fırka kıta'âtı Karahamza'da ancak sa 2 sonra da toplanabildi.

Daha evvel Karahamza'ya gelen fırka kumandanı, kıta'âtın bu sûretle te'ehhür edeceğini görünce, Poluz civârındaki tepeleri bir ân evvel işgāl etmek maksadıyla bu esnâda

ileri karakoldan avdet eden tabura (muhtemelen Y 7 T 3) ileriye, pîşdâr gelinceye kadar bu tepeleri tutmak vazîfesiyle bir (keşif müfrezesi) sürmeği emretdi ve bu müfreze sa 11,30'da ilerledi.

Karahisar Fırkası'nın pîşdârı işte bu müfrezeye çatdı. Müte'âkiben bir tarafdan Karahisar Fırkası Poluz cenûbuna ric'at ederken diğer tarafdan da bu müfreze ve mensûb olduğu tabur kendisini fâ'ik düşman kuvvetleri karşusunda addederken geriye çekildi (sa 2 sonraya doğru)

Bu esnâda fırka kumandanı da "Petra ile Poluz arasının bir Türk alayı tarafından işgāl edildiği, Petra istikāmetinden keşif kolların[ın] gelmekde olduğu" haberini almışdı.

Bunun üzerine fırka kumandanı yürüyüş kolu teşkîlinden sarf-ı nazar ederek fırkayı açmağa ve Y 19 solda, 3. Livâ sağda olarak Karahamza tarafından iki kolla düşmana ta'arruza karâr verdi. Ve Bulgarların fikrince Karahisar Fırkası işte bu hareketi görünce "6 km gerideki Fırka 9'u beklemeğe lüzûm görmeyerek topçusuzum diye ric'at etdi."

Sa 3 sonraya doğru (bazı asâr sa 4 sonra diyor) sol kolun pîşdârı ve fırka kumandanı Eski Poloz'un şimâl-i garbîsindeki tepelere gelince Osmanlı topçusunun ateşine uğradı. Bunun üzerine evvelâ âdî ateşli bir batarya köyün garbındaki hâkim tepede mevzi'e girdi. (Muhtemelen 384 Tepesi)

Arkasından pîşdârdaki diğer iki âdî ateşli daha mevzi'e geldiği gibi bunları kısmı külliden bir serî' ateşli topçu taburu da takviye eyledi. Bir serî' batarya ile 3 adî batarya Osmanlı topçusuna ateş etdiler, diğer iki batarya tarassud mevzi'inde kaldı.

Topçu muhârebesi karanlık basıncaya kadar devâm etdi. Bu muhârebedeki te'sîre gelince bazı Bulgar asârı Osmanlı topçusunun ıskāt edildiğini ve bu sâyede açılub yayılmağa imkân hâsıl olduğunu yazdığı hâlde diğer bazı âsâr ber-vech-i âtî şâyân-ı dikkat sözleri ihtivâ etmekdedir:

(Meydân-ı harbde bulunan bir muharririn hâtırâtından)

"Düşman topçusu Petra'nın garbındaki sırtlarda mevzi' almış, oradan kıta'âtımız üzerine şiddetli bir ateş yağdırıyordu. Bizim topçumuzun bir kısmı da Poluz Kal'asının garbında mevzi'e girmişdi. Muhârebe pek ziyâde kesb-i şiddet etdi. Bâ-husûs akşama doğru fırkanın kıta'âtı Eski Poloz köyünü zabtetmek (!) için hücûma hazırlandığı zaman son şiddetine vâsıl oldu.

II/[207]

Düşman topçusu bilâ-endîşe ve lâ-yenkati' ateş ediyordu. Fakat şekl-i arâzide mevcûd olan birçok setre ve dalgalar avcılarımızın kemâl-i muvaffakiyyetle ilerlemesini teshîl ediyordu.

Eski Poloz'a gitmeğe niyet etdim. Fakat buraya takarrüb edince tesâdüf etdiğim askerler karyenin şu ânda Osmanlılar elinde olduğunu, binâ'en-'aleyh oraya gitmek mümkün olmadığını ifâde etdiler. Topçu ve piyâdemiz burasını kemâl-i şiddetle dövüyordu.

Ben ilk def'a muhârebe görmekde olduğumdan her şeyin bi'z-zât şâhidi olmak merâkına düşdüm ve bu sebeble bir bataryamızın yanında durdum.

Türk topçusu ateşini teşdîd ediyor. Ma'a-mâ-fîh sıhhat-i endâhtda muvaffakiyyet gösteremiyordu. Mermilerin bir kısmı yüksek geçiyor, bir kısmı da yanda ve önde kalıyordu.

Çok geçmedi; Türkler bataryalarımızın mevzi'lerini keşfetdi ve ateşlerini bunların üzerine tevcîh etdi. Büyük te'sîr görülmemekde iken birden bire bataryamız sukūt etdi. Artık ateş etmiyordu. Bunun sebebini bir dürlü anlamıyordum.

Bataryamız yalnız maske edilmiş ve fakat mevzi' almamış olduğundan mücerred bulunduğu mevzi'i düşmana keşfetdirmemek maksadıyla sukūt etdiğine hükmetdim. Fakat sebeb-i hakîkîyi muhârebeden sonra dahi anlayamadım.

Türk mermileri bataryanın etrâfına düşüyorsa da hiçbiri tam isâbet olmuyordu. Bu sırada bu batarya âdetâ kurşun ve dumandan bir sis tabakasına sarılmışdı; topçu bu muhârebede ilk ateş-i vâfirin[i] alıyordu. Topların arkasına sığınmış olan efrâd bilâ-hareket düşmana doğru bakıyor, hiç kimse bulunduğu yerden kımıldanmağa bile cesâret edemiyordu. Asker topun kendilerini muhâfaza edeceğini anlıyor ve bir ferd kımıldayacak olursa bir felâket çıkacağını, bir şarapnelin derhâl beyinlerinde patlayacağını zannediyorlardı.

Çok geçmedi, düşman bulunduğum mevki'e, bataryanın garbına da ateş etmeğe başladı. Nihâyet bataryamız kendisine geldi ve şiddetli bir ateşi Petra'dan ilerlemekde olan düşman piyâdelerine tevcîh etdi. Fakat düşman bu ateşden hiç müte'essir olmuyor gibi görünmüyordu. Hatta emirberim bana [bunlar topçudan bir şey anlamıyor. Ehemmiyet vermiyorlar. Bunlara karşı en mü'essir çâre-i yegâne süngüdür!] dedi. Düşman yeniden etrâfımızda 50-60 şarapnel patlatdı. Muhîtimiz duman kesildi. Teneffüs güçleşdi. Türkler mermilerine belki de bir nev'i gaz koymuşlardı (!) nihâyet karanlık çökerek ateş kesildi."

3. Kolordu'nun hissiyâtının da düşman topçusuna tevaffuk edildiği tarzda olduğunu evvelce görmüş olduğumuzdan bunu daha hafif telakkî edebiliriz. Halbuki atılan mermiyat yekûnüne nazaran bu netîce garîbdir!

Sa 6 sonra da 4. Fırka'nın vaz'iyyeti şöyle idi:

Y 19 Karahamza-Poluz yolunun şimâlinde;

Y 44 Bu yolun cenûbunda; Y 43 Y 44'ün sağında.

Bu sûretle kolun açılması ve yayılması hitâm bulmuşdu. Bulgar âsârı Y 19'un hareketi karşusunda Mahmud Muhtar Paşa'nın sağ cenâhına karşı tedâbîr-i ma'lûmeyi ittihâz etdiğini yazıyorlarsa bu, daha ziyâde Fırka 5'in zîrde görülecek harekâtından münba'is olsa gerekdir.

Y 19 Bulgar rivâyetince akşama doğru yüksek tepeyi zabt eyledi. (Bu tepede ihtimâl birkaç perâkende nefer vardı) 3. Livâ geceleyin dağ nizâmında kaldı. Y 19 ise ilerleyerek yine ale'l-rivâye süngü hücûmuyla Poluz'daki Türkleri atmış ve geceleyin Poluz'un cenûb-ı şarkîsine giderek Y 19 burada üç taburuyla toplanmış…

Bulgarlarca Petra Muhârebesi de işte bundan ibâretdir. Görülüyor ki Bulgarlar da Osmanlılara taş çıkartacak bir betâ'etle hareket ederek a'zamî mesâfe olan Devletliağaç-Karahamza= 14 kilometreyi sa 2 sonraya kadar ancak kat' edebilmişler ve sa 2- sa 5,30 arasında ise Karahamza'dan 4 kilometre kadar ilerleyebilerek açılub yayılmakla vakit geçirmişlerdir.

Şedîd ateşler, ta'arruzlar vesâ'ire hep mahsûl-i hayâl olub ancak muhârebe nedir bilmemekle kābil-i te'vil sözlerdir. Bulgarlar da vaz'iyyeti kavrayamamış, tarafeyn birden bire tesâdüf sûretinde karşılaşarak her iki tarafın da ilk ateşe giren kıta'âtı geri çekilmiş ve bu muhârebe hakîkatde netîcesiz bir muhârebe temâsından ibâret kalmışdır.

Üçüncü Bâb 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Erikler Muhârebesi

A. Osmanlı Tarafı

Bu muhârebe Yedinci Osmanlı Fırkası'yla Şumnu Bulgar Fırkası arasında cereyân etmişdir.

Ma'lûm olduğu üzre Yedinci Fırka Kumandanı Mîralay Mustafa Hilmi Bey, 8'de perîşân sûretde Kırkkilise'ye avdet etmiş olan Erikler Müfrezesi'nin döküntülerini toplamak üzre bi'z-zât bir mikdâr piyâde ve süvâri kuvveti ile Erikler'e gitmiş olub ancak 8/9 Teşrîn-i evvel geç vakit Kırkkilise'ye avdet edebilmişdir.

Mûmâ-ileyh avdetini müte'âkib kolordu karargâhına çağrılmış, ve "Fırkanın 9 minh sa 3 evvelde hareket etmesi" hakkında emr-i şifâhî telakkî ederek avdet edüb Kırkkilise Fırkası'nda bulunan Sü Y 8 kumandanına:

"Sa 3 evvelde Kofcağaz-Belviran-Erikler-Taştepe-Ermeni Mahalle-Yaylacık ve Erikler-Devletliağaç-Malkoçlar-Gaibler-Dereköy istikāmetlerinde yirmişer atlı kuvvetinde üç uzak keşif kolu

II/[209]

göndermesini ve alayın aynı sâ'atde Kırkkilise şimâl-i garbîsinde ictimâ' etmiş bulunmasını" tahrîren emretmiş ve sa 2,30 evvelde fırka kıta'ât-ı sâ'iresine de ayrı ayrı ictimâ' emirleri verilmişdir ki bunlara nazaran:

Nişancı Alayı Kırkkilise şimâl kenarındaki Tokmak köyünün 1,5 kilometre ilerisinde; süvâri bunun önünde sa 5 evvelde ictimâ‘ etmiş bulunacak, kıta‘ât-ı sâ’ire de sa 6 evvele kadar tedrîcen bunlar gerisinde ictimâ‘ edecekdi.

Sa 4,45 evvelde süvâri alayına verilen diğer emirde: “Devletliağaç şimâlinde görülen kuvveti mechûl düşman piyâdesinin keşfinin bi’l-hâssa mühim olduğu, kezâlik Belviran-Yaylacık-Dereköy-Erikler-Devletliağaç ve Erikler-Keşirlik-Taştepe-Ermeni Mahalle yollarından ve Elmacık istikāmetinden düşman kıta‘âtının ilerleyüb ilerlemediğinin keşfi” bildirilmişdir.

Yedinci Fırka kumandanı bidâyet-i emirde sadece “Hareket” emr-i şifâhîsini almış olduğundan vaz‘iyyeti ancak sa 4 evvele doğru gelen kolordu emr-i tahrîrisinden kavrayabilmişdi.

Ale’s-sabâh ictimâ‘ büyük te’ehhürle oldu. Süvâri Alayı emri ancak sa 2,45’de aldığından sa 3 evvelde hareket edebilmenin maddeten gayr-i kābil olduğunu beyân ediyor. Diğer kıta‘ât da gerek emir almak ve gerek emir vermekde ve hazırlanmakda çok te’ehhür etdiklerinden fırka kolbaşısı ancak sa 8,15 evvelde hareket edebildi, süvâri alayı da müte‘âkiben gelerek kolun önüne geçdi.

(Süvâri Alayı kendisinin pîşdâra sa 7 evvelde yetişdiğini iddi‘â ediyor.)

Yürüyüş tertîbi şöyle emrolunmuşdu:

Nişancı Y 3
Sü Y 7 — Pîşdâr
Bir sahra topçu taburu
İstihkâm Bölüğü

1.500 metre mesâfe
Piyâde Y 20
Sahra To Y 7 T 2
Piya Y 21 — Kısm-ı küllî
Obüs T 21
Küçük Zâbit Numûne Taburu
Hafif Cebhâne Kolu
Sıhhıye Bölüğü

II/[210]

Büyük ağırlıklar: Fırkayı 5 km mesâfeden ta‘kîb edecek.

Pîşdâra: “Kofcağaz-Karapınar hattına karşı keşif” emredilmiş, bunun üzerine pîşdârda süvâriye “Sırsuvat tarîkiyle Elmacık’a ve Petra’ya 5’er kişilik keşif kolları göndererek kısm-ı küllisiyle pîşdârın 2 kilometre evvelinde hareket etmek” emrini vermişdi.

Süvâri Alayı K 3’ü Fırka 9’a, K 5’den bir takımı kolordu karargâhına, K 2’den bir takımı Fırka 8’e vermiş olduğundan cem‘an bölük 200 atlıdan ibâret kalmışdı. (Karahisar Fırkası’na süvâri verilmemesi ne kadar büyük bir sû’-i tâli‘dir!)

Süvâri kumandanı bu pîşdâr emrinden bahs ederken kendisinin bu emrin son maddesini icrâ etmeyerek kendiliğinden daha ileriye gitdiğini ve bu sûretle fırkaya vakt u zamanında mühim haberler verdiğini iddi‘â ediyor. Fırka cerîdesi ise “Uzak keşif kollarının ancak sa 7 evvelde hareket eylediğini, sol cenâhın ayrıca keşif koluyla tarassud edilmediğini, fırka karargâhına irsâli emrolunan atlıların unutularak gönderilmediğini, uzak keşif kolları da Erikleri geçdiğinden düşmana dâ’ir vakt u zamanıyla haber alınamadığını ve ber-vech-i âtî fırkanın baskına uğradığını, ve bugün süvâriden zerre kadar istifâde edilmediğini” yazıyor.

Sa 11 evvele doğru pîşdâr kol nihâyetiyle Sırsuvat Deresi’ni geçdi. (Muhtâc-ı îzâhdır: Lâ-akall 3,5-4 kilometre umka mâlik olması îcâb eden pîşdâr bu sâ‘atde hakîkaten kol zamanıyla Sırsuvat Deresi’ni geçdiyse kolbaşının Erikler’e üç kilometre kadar yaklaşmış ve Kırkkilise’den i‘tibâren 2 derece 45 dakika da 15 kilometre kat‘ etmiş olması iktizâ eder. Ve sâ‘atde 5 km’den fazla bir yürüyüş demek olur. Halbuki Fırka 7 kıta‘âtı sâ‘atde ancak 3’er kilometre yürüyebilen diğer kıta‘âtdan daha hüsn-i hâlde olmadığı gibi ta‘kîb edilen yol da dağlık olması hasebiyle bi’l-‘akis daha ziyâde müşkildi ve sahra toplarının bu yol üzerinde hareketi hiç de kolay değildi. Şayed bu böyle ise bu takdîrde kolbaşının süvârinin iddi‘ası vechle sa 7’de hareket etmiş olması îcâb eder. Veyâhud daha hakîkate yakın olarak vaz‘iyyetin şöyle olduğu tahmîn edilebilir. İleride de görüleceği üzre fırkanın Sırsuvat Deresi şark sırtlarında aldığını söylediği mevzi‘ hakîkatde Kirazlıdere şark sırtlarıdır; fırkanın Sırsuvat ve Kirazlıderelerini arâzi üzerinde tesbîtde yanıldığına hükmolunabilir. Binâ’en-‘aleyh pîşdârın sa 11 evvelde kol nihâyetiyle Kirazlıdere’yi geçmiş olması ve fırka kısm-ı küllisinin buradan 1,5-2 km cenûbunda Karakoç hizâsında mola vermiş bulunması îcâb eder.)

Bu esnâda düşmana dâ’ir henüz bir ma‘lûmât gelmemişdi. Bir hayli kıta‘âtda henüz yürüyüş koluna dâhil olmamış, geriden geliyordu. Kezâlik “Kolordunun sol cenâh kollarının da henüz geride olduğu

görülüyordu.” Binâ’en-‘aleyh fırka kumandanı bir sâ‘at mola emretdi ve sa 12’yi biraz geçe tekrâr hareket edildi. Mola esnâsında Nişancı Alayı’ndan geri kalmış olan bir taburla Y 21

yetişerek kol tamâmlandı. (“Kolordunun diğer kollarının henüz geride olması” tevakkufa bir sebeb teşkîl edemez, bi’l-‘akis Fırka 7 sağ cenâhında bulunduğu gibi ordu sağ cenâhı îcâbında ileri kademe olarak muhâfaza daha fâ’ideli olabileceğinden bi’l-‘akis bu kollardan ileride bulunmağı düşünmeli idi. Ma‘a-mâ-fîh diğer bir mola için az çok sebeb kâfîdir.)

Bu esnâda süvârinin harekâtına gelince: (Alayın ifâdesine nazaran)

Sa 9 evvelde alay Sırsuvat Deresi’nin bir kilometre kadar garbında idi. Buradan tekrâr sür‘atle Erikler’in bir kilometre kadar garbına gitmiş ve bu yol esnâsında ilerideki yakın keşif kolundan: “Düşmanın Fındıklı Deresi’ni avcıyla geçmekde olduğu” me’âlinde bir haber gelerek pîşdâra gönderilmişdir.

Sa 9,45 evvelde alay kumandanı Erikler garbından tarassud etmeğe başlamış ve sa 10,30 evvelde fırka pîşdârına şu raporu göndermişdir:

“Düşmanın bir livâ tahmîn etdiğim kuvveti Fındıklı Deresi’nin şimâlindeki sırtda ve avcı Erikler’e 300 metre mesâfede olmak üzere ilerliyor. Bu kuvvet topçuyu da hâvîdir.”

(Bu rapor da muhtâc-ı tedkîkdir: Süvâri Alayı bunu Erikler garbından yazamaz, düşman ucu 4-5 yüz metrede olursa alay nasıl durur? Bâ-husûs alayın yaya cenk yaparak düşmanı tevkîf etmek istediği hakkında da bir kayıd yok. Binâ’en-‘aleyh süvâri ağleb-i ihtimâl düşmanı görür görmez geriye çekildi ve bunu Erikler cenûbundan yazdı. Nitekim âtideki sözler de bunları takviye eder.)

Alay düşmanın ilerlemesi nispetinde geriye çekilmiş, düşmanın Erikler’de mola etdiğini, ba‘dehû tekrâr hareketini tarassud etmişdir. Alay sa 11,30 evvelde de yine Erikler garbından (?) pîşdâra şu raporu göndermişdir:

“Düşmanın bir livâ tahmîn etdiğim kuvveti Fındıklı Deresi’nin şimâlinde ve avcı Erikler köyüne girmişdir. Ben temâsı muhâfaza ederek Erikler’in 2,5 km gerisindeki sırtlara çekiliyorum.” [Bu rapor pîşdârdan fırkaya sa 1,25 sonrada geldi]

Bu sûretle süvâri kendi ifâdesine göre piyâde ucuna kadar geriye çekilmiş ve pîşdâr kumandanına rast gelen süvâri alayı kumandanı Binbaşı Esad Bey “Düşmanı getirdik artık kozunuzu pay edin!” diyerek alayla sağ cenâha doğru çekilmişdir.

Süvâri Alayı piyâde ucuna Erikler’in 5 km kadar cenûbunda tesâdüf etdiğini söylüyor.

II/[212]

Fırkaya gelince:

Tekrâr hareketden sonra sa 12,45 sonra da ilk def‘a olarak bir süvâri müstakil keşif kolundan gelen şu raporu aldı:

Erikler şimâlindeki Yoltepe

9 minh sa 11,15 evvel

"Düşmanın bir alay kadar piyâdesi yanında bir batarya top olduğu hâlde yürüyüş tertîbâtıyla ilerliyor. Uç köye girmek üzredir. En geride ağırlık gördüğümden hepsinin bu kadar olduğu anlaşılıyor. Yürüyüş istikāmeti Kocatarla-Erikler."

[Bu rapordaki düşman, muhtemelen Süvâri Alayı'nın sa 10,30 evvelde yazdığı ilk rapordaki düşmandır. Ve her iki raporda zîrde görüleceği üzre Beşinci Bulgar Fırkası'nın Kocatarla'dan yürüyen kuvvetini bildiriyor, fakat sa 10,30 evvelde ucu Erikler'e 300 metre mesâfede olan düşman sa 11,15 evvelde hâlâ köye girmek üzre nasıl olur? Acaba mola mı etdi?

Bir mola mevzû'-i bahs olmadığına nazaran ya sâ'atlerin ayarında fark var veya mesâfede]

Ma'a-mâ-fîh bâlâdaki rapor ve bunun zaman-ı vürûdu fırka harb cerîdesinden aynen iktibâs edilmişdir. Halbuki gerek bu cerîde de ve gerek vesâ'ik-i sâ'irede münderic Fırka 7 kumandanının kolordu kumandanına gönderdiği muhârebe raporunda ise bu madde şöyle hikâye olunuyor:

"….Sa 11,30 evvele doğru pîşdâr ucu Erikler'in dört kilometre cenûbuna yaklaşmışken süvâri keşif koluna bir rapor geldi. Bunda topçuyu dahi hâvî bir alay düşmanın Erikler'e takarrüb etmekde olduğu ve pîşdâr ucunun bu mevki'den üçyüz metre uzakda olduğu bildiriliyordu…."

Bu sûretle fırka cerîdesine mezkûr raporun zaman vürûdu olan sa 12,30 ile 12,45[14,45][1089] arasında tam beş çâr-yeklik bir zaman farkı var. Bu muhârebe raporu muhârebe gününden sonra yazılmış olduğu için bunun daha hakîkî olması ağleb-i ihtimâl olduğu gibi müte'âkib vukū'ât da bunu te'yîd eder. Binâ'en-'aleyh öyle hükm edebiliriz ki sa 11,30 evvelde fırkaya gelen rapor, süvâri alayının sa 10,30 evvelde yazarak pîşdâra göndermiş olduğu rapordur. Alay raporunda düşmanın livâ olarak zikr edilmesine mukābil keşif kolu raporunda alay denilmesine ve fırka raporunda düşmanın alay denilmesine nazaran görünüşe göre bi'l-âhire rapor yazılırken ikisi birbirine karışdırılmışdır.

Her ne hâl ise fırka bu rapor üzerine derhâl düşmana ta'arruza karâr veriyor. Fırka raporunda bu bâbda şöyle deniyor: "Fırka âdetâ baskına uğradı. Zîrâ ittihâz edilen tedâbîr-i keşfiyeye rağmen düşman hakkındaki ma'lûmâtı süvâriden ancak müsâdeme ile birlikde aldı…"

II/[213]

Bu karâr üzerine şu emirler verildi:

[1089] Saat 14,45 metinde sehven 12,45 olarak yazılmıştır. Saat 12,30'a beş çeyrek saat ilâve edildiğinde saat 14,45 olmaktadır.

Pîşdâra şifâhen: "Bir batarya topu hâvî bir düşman alayı Erikler'e girmekdedir. Fırka bu kolun sağ cenâhını ihâta ederek ta'arruz edecekdir. Pîşdâr şu tepeleri tutub topçuyu setr ve düşmanı tevkîf edecek ve ba'dehû ihâta kıta'âtı icrâ-yı te'sîr etdikden sonra bununla berâber ta'arruz edecekdir."

Fırka topçu kumandanına: "İkinci Topçu Taburu pîşdârla kısm-ı küllî arasına alınacakdır."

Kısm-ı külliye: "Kısm-ı küllî kolbaşısıyla sola çarh ederek fırka yaverinin göstereceği istikāmetde yürüyüşe devâm edecekdir."

Obüs Taburu'na, Sıhhıye Bölüğü'ne, ağırlıklara: "Bulunduğunuz yerde kalınız." Fakat ağırlıklar mola esnâsında yürüyüşe devâm etmiş olduklarından fırkaya yanaşmışlardı; bunlara derhâl 5 km geriye gitmeleri ayrıca emrolundu. Bundan sonra fırka kumandanı bi'z-zât arâziyi, sol cenâhı tedkîk etdi. Arâzinin müsâ'idsizliğini, ta'arruza gayr-i müsâ'id olacak derecede açık olduğunu, ihâta muvaffakiyyetinin şübheli olduğunu görerek tebdîl-i fikir etdi ve düşmanın sol cenâhını ihâtaya karâr vererek kısm-ı küllî taburlarını fırka erkân-ı harbi vâsıtasıyla yoldan sağa açdırdı.

Topçu T 2'ye de yolun solunda, Topçu T 1'in sol cenâhında mevzi'e girmesi emrolundu. Bu esnâda topçu T 1 Erikler korusunun 2 km kadar cenûb-ı şarkîsinde, Kırkkilise-Erikler yolunun solunda mevzi'e girmişdi. Pîşdâr da düşmanla muhârebeye başlamışdı.

Bu müsâdeme mebde'ini sa 12 zevâl kabûl edebiliriz. Bulgarlar sa 11,30'da köye girdiklerine nazaran 1,5 km kadar bir mesâfeyi ilerleyerek bu sırada ormandan çıkmağa başlamışlar ve muhtemelen bu esnâda Kolaçlı Deresi cenûbunda bulunan pîşdârla muhârebeye başlamışlardır.

Bu fırkanın buraya kadar ki harekâtına bir nazar-ı tedkîk atfı sırası geldi:

Fırka bir kere yarın tesâdüf edebileceği düşman hakkında esâslı hiçbir ma'lûmâta mâlik değildir. Muhtemelen 7'de Erikler ve cenûbunda görülen düşman süvârisi yarın ya karşımızdadır, ya değildir. Devletliağaç etrâfındaki piyâde kuvveti de bugün ne yapdı? Şayed hareket etmişse Erikler istikāmetine gelebileceği gibi cenûb-ı garbiye doğru da gitmiş olabilir. Kezâlik bu ihtimâl, düşman bugün hareket etmedi ve yarın hareket edecekse bunun için vâriddir. Nitekim ordu emri de bunu derpîş ediyor. Şuna hükm edilebilir ki bu kuvvet Erikler istikāmetinde ise bu takdîrde bu istikāmetle Süloğlu arasının boş bulunması pek muhtemeldir. Herhâlde yarın için ilk hedefimiz Erikler'e vusûldür. Yolda düşmana tesâdüf edersek ahvâle göre hareket olunur. Aksi takdîrde buradan sonra bir kısım veya tekmîl kuvvetlerin, Devletliağaç veya Karahamza Poluz istikāmetlerinden birisine sapması, alınacak haberlere

tâbi‘dir. Yarın verilecek karârların rûhu düşman hakkında bir ân evvel ma‘lûmât almakdır. Binâ’en-‘aleyh bir kere süvârinin ta‘limât-ı mahsûsa ile fırka emrinde olduğu vechle

II/[214]

kısm-ı küllisiyle ileri gönderilmesi îcâb ederdi. Tırnovacık yoluyla (dâhil) Poluz yolu (dâhil) arasında şimâlden gelen yolların her birinin ehemmiyeti nisbetinde keşif ve tarassudu te’mîn olunmalı idi.

Vakit sarfına gelince: Bunun için a‘zamî fedâkârlık yaparak Erikler şimâlindeki sırtlara, düşman yoksa, mümkün olduğu kadar erken gelebilmeği te’mîn etmeli idi. Bu maksadla fırka Kırkkilise’den Erikler’e müteveccih müte‘addid yollardan istifâde ederek hatta iki kolla bile hareket edebilirdi.

Fırkanın ilk ittihâz etdiği ta‘arruz karârına gelince: Fırka bu karârla yürüyüş kolunda olarak tesâdüfî muhârebeyi kabûl ediyor demekdir. Aynı zamanda muhârebe de başlamış bulunuyor. Süloğlu civârında müte‘arrız Bulgar sol cenâhından 35-40 km şarkda tek başına bir alay veya bir livâ nasıl hareket eder? Başka kuvvetlerde mevcûd olması ağleb-i ihtimâl olduğu gibi şayed yoksa bu kuvveti tepelemek bizim için kolay olacağından bu nokta-i nazardan aceleye lüzûm yokdur. Binâ’en-‘aleyh fırka burada ta‘arruz karârını derhâl değil, ileride ittihâz etmek üzre şimdi pîşdârı bulunulan sırtlara açarak îcâbında düşman ta‘arruzuna karşı müdâfa‘aya me’mûr etmeli, kısm-ı külliyi de Sırsuvat Deresi sırtları gerisinde mestûren tevsî‘-i cebhe etdirmeğe başlayarak bi’z-zât ileriye sevk etmeli, bu aralık gelecek haberlerden de istifâde ederek karâr-ı kat‘îyi ittihâz etmeli idi.

Fırka kumandanı ta‘arruz karârını ittihâz ve emirlerini i‘tâ etmeği müte‘âkib süvâri alayının sa 11,30 evvelde pîşdâra göndermiş olduğu raporu aldı. (sa 12,50) [Bu sâ‘atde gösterir ki fırka ilk raporu sa 13,45’de almamışdır. Aksi hâlde ta‘arruz karârını ve emirlerini verecek kadar bir zaman geçmemişdir.] Müte‘âkiben sa 12,55 sonrada da şu rapor geldi:

<u>Erikler cenûb-ı şarkîsindeki kayalık</u>

9 minh sa 12,5 sonra

“Düşmanın tahmînen 6 tabur kadar piyâdesi berâberinde topçu olduğu hâlde emniyet tertîbâtı ile Elmacık üzerinden Kadıköy istikāmetine doğru ilerliyor. Avcı Elmacık köyünün takrîben 2 kilometre ilerisine geçmişdir. Hakîkî kuvvetini keşfedeceğim.”

Bunun üzerine fırka vaz‘iyyeti tebeddül etmiş gördü; arâzi bütün topçunun istihdâmına müsâ‘id olmadığından ta‘arruzun netîcesi meşkûk görüldü ve kısm-ı külliyi geride bir mevzi‘de açarak pîşdârı bunun himâyesi altında geriye çekmeğe ve şimdilik müdâfa‘ada kalmağa karâr verdi ve evâmir-i âtiyeyi i‘tâ eyledi:

Pîşdâra: “Fırka düşmana ta‘arruzdan sarf-ı nazar etdi. Kısm-ı küllî geride, Elmacık-Erikler-Kırkkilise yolları mültekāsındaki sırtlarda düşmana mukābele için yayılacakdır. Pîşdâr emr-i ahîre kadar bulunduğu mevzi‘de sebât edecekdir.”

II/[215]

Kısm-ı küllî bi’z-zât fırka kumandanı tarafından arzu edilen sırtlara sapdırıldı ve açıldı. Bu sırada To Y 7 kâmilen ileride mevzi‘e girmişse de “Ateşin ne sûretle küşâd edileceği fırkaca emr edilmemiş olduğundan” önde başlayan şedîd piyâde muhârebesine rağmen ateş açmamışdı.

Bu esnâda To Y 7 T 2’ye Sırsuvat Deresi şarkına gelerek pîşdârın ric‘atını himâye etmesi” emredildi ve pîşdâra da şu emir gönderildi:

“Pîşdâr muhârebesini kat‘ ile Sırsuvat Deresi cenûbundaki tepelerdeki topçunun himâyesi altında fırka hatt-ı müdâfa‘asının sol cenâhı gerisine ihtiyât-ı umûmiyyeyi teşkîl etmek üzere çekilecekdir.”

Bunun üzerine To Y 7 T 2 fırka tarafından geride gösterilen mevzi‘e girmek üzere çekilmekde iken mevzi‘de kalan To Y 7 T 1 nihâyet ateş açdıysa da bu sırada pîşdâr da çekilmeğe başladığından bu da ateş kesdi ve Sırsuvat Deresi’nden inerek bunun cenûb-ı şarkîsindeki sırtlara müteveccihen hareket etdi.

To T 1, T 2’nin bulunduğu sırta çıkmak üzere iken bu def‘a T 2 düşman piyâdesine ateş ve bir sâ‘at kadar kadar ateşe devâm etdikden sonra “Düşman piyâdesi artık zâviye-i meyyiteye girdiğinden” ateş keserek bu da birinci taburun yanına, ya‘nî daha gerideki sırtlar üzerinde olan fırka kısm-ı küllisi nezdine geldi.

Pîşdârın muhârebesi tahmînen ber-vech-i âtî cereyân etdi:

Pîşdâr ağleb-i ihtimâl yürüyüş kolunda iken kolbaşı düşmana çatdı ve ateşe başladı. (muhtemelen zevâl sıraları veya zevâli müte‘âkib) sa 1 sonraya doğru pîşdârı teşkîl eden Nişancı Y 3’deki Y 19 T 3 pîşdâr kumandanından “Düşmanı cebheden işgāl” emrini aldı. Nişancı T 1’e mitralyöz bölüğüyle birlikde sol cenâh gerisinde, N T 1’e sağ cenâh gerisinde kalması, istihkâm bölüğüne de topçuya yardım etmesi emredilmiş, To T 1 ve bunun arkasından ilk emre teba‘an gelen To T 2 de pîşdârın bulunduğu sırtda ber-vech-i bâlâ mevzi‘e girmişdi.

Fakat cebhedeki Y 19 T 3, alay kumandanının rivâyetince, ta‘arruz etmemesi ve bi’l-âhire ric‘at etmesi hakkında gönderilen evâmir-i mükerrereye rağmen açılub yayılarak ta‘arruza başlamışdı. Bu esnâda düşman piyâdesi kolbaşını durdurarak ateşe başlamış ân be ân ateş hattını takviye ediyor, mevzi‘e giren bir batarya düşman topçusu da ta‘arruz eden piyâdemiz üzerine ateş açmış bulunuyordu. Nişancı Alayı’nın diğer iki taburu ise Sırsuvat Deresi’nin hemân garbındaki sırtlar gerisinde mestûren bekliyordu. Mitralyöz bölüğü de sol cenâhda mevzi‘ almışdı. Ric‘at emri alındıkdan sonra gerideki kıta‘ât kolayca çekildi. Fakat Y 19 T 3 iki zâbit

ile 400 kadar şehîd ve mecrûh vermek sûretiyle ağır zâyi‘âta uğradı; N T 3’den 150 kadar şehîd ve mecrûh vermişdi.

Düşman pîşdârı Sırsuvat Deresi cenûbuna, fırka hatt-ı müdâfa‘asının 800-1.000 metre önüne kadar ileri kıta‘âtıyla ta‘kîb etdi ve ba‘dehû durarak tahkîmâta başladı.

II/[216]

Ric‘at eden kıta‘âtın kısm-ı külliye sûret-i umûmiyyede ne zaman iltihâk edebildiğini kesdirmek gayr-i kābil ise de N Y 3 kumandanının sa 5 sonra da verdiği bir rapora nazaran ric‘atın bu sırada hitâm bulduğuna hükm edilebilir.

Pîşdâr bu işleri yaparken fırka kısm-ı küllisi de sa 2 sonraya kadar solda, Y 21, sağda kademeli olarak Y 20 ve sağ cenâh gerisinde Küçük Zâbit Numûne Taburu olmak üzere açılarak tahkîmâta başlanmışdı. Evvelâ pîşdârdaki To Y 7 T 1, ba‘dehû T 2’de buraya gelmişdi.

Sa 2,20 sonrada gelen ve Kadıköy şimâlindeki sırtdan 12,40 sonra da yazılmış olan bir rapor “Elmacık–Erikler istikāmetindeki düşman kolunun Elmacık ilerisinde tevakkuf etdiğini” bildiriyordu.

Fırka kısm-ı küllisi akşama kadar sûret-i umûmiyyede bu vaz‘iyyetde kaldı.

Bugünün harekâtı hakkında Fırka 7 harb cerîdesindeki raporla, 3. Kolordu Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa’nın evrâkı arasında bulunan Fırka 7’nin bir raporundan aynı aynına ta‘alluk eden husûsât ber-vech-i zîr yazıldı. Bu iki rapor hakîkatde ağleb-i ihtimâl bir rapordur; Muhtar Paşa’nın evrâkı arasında bulunan asıl olacağına nazaran fırka harb cerîdesine bu sûretle muharref olarak geçmişdir :

a) Fırka harb cerîdesinden:

<u>Sırsuvat Deresi’nin 5 km cenûb-ı şarkîsinden</u>

9 minh sa 2 sonra

“….Erikler cenûbunda bir düşman livâsıyla sa 1 sonra da müsâdemeye başladım, biraz sonra Eski Poloz- Petra istikāmetine doğru üç taburdan mürekkeb bir düşman kolunun emniyet tertîbâtıyla ilerlediğini gördüm. (Bizim Karahisar Fırkası olsa gerek M. N) Karşımda bir düşman livâsı olduğundan ve Poluz-Petra’ya karşı kolordu bulunduğundan düşmanın sol cenâhına ta‘arruz etmek üzere hazırlık tertîbâtı aldığım sırada süvâri Elmacık üzerinden Kadıköy’üne doğru bir düşman livâsının ilerlemekde olduğunu bildirdi. Arâzi fevka’l-‘âde gayr-i müsâ‘id olduğundan bu ta‘arruzdan sarf-ı nazar etdim. Sırsuvat Deresi’nin cenûbundaki sırtlara çekildim. Petra-Poluz arasından da top sesi geldiği gibi Kadıköy’üne doğru ilerleyen düşman livâsının da Kadıköy’ünden Kırkkilise’ye doğru inmesi hâlinde kolordunun sağ cenâhını muhâfaza etmek kābil olamadığından hatt-ı ric‘atı te’mîn için Krkkilise’ye çekilmeğe mecbûr olacağını zannederim.”

b) Vesâ'ik arasında bulunan esâs rapordan aynen:

Sırsuvat Deresi'nin Erikler yolunda kat'
etdiği noktanın 2 kilometre şarkındaki sırtdan
9 minh sa 6 sonra

"… Bugün sa 2 zevâlde Erikler'in 3 kilometre cenûbundaki sırtlarda bizim için müşkil bir arâzide düşmanla müsâdeme etdik. Kuvveti bir livâ ile 3-4 batarya kadar olduğu haber verildi. Aynı zamanda Eski Poloz-Petra

II/[217]

istikāmetinde bir düşman kolunun hareketini gördüm. (diğer rapor gibi aynen……) ….bildirdi. Üç düşman kolu arasında kalmamak için pîşdâr muhârebeye başlamışken ta'arruzdan sarf-ı nazarla Sırsuvat Deresi cenûbunda (gerisinde) bir tabur topçu ile himâye mevzi'ini alarak fırkayı Erikler-Kırkkilise, Elmacık-Kırkkilise yollarının telâkî sırtlarına çekdim. Şimdi düşmanla karşı karşıya bir mevzi'de geceyi geçiriyorum. Karşımdaki düşman 16 tabur kadardır. Mümkün olduğu kadar Kırkkilise'ye sarkmağa veya Teke Deresi garbına geçmesine mâni' olmağa çalışacağım."

c) Fırka kumandanının bi'l-âhire kolordu kumandanına verdiği rapor da ise bu bâbda şu sözler yazılıdır:

"… Derhâl ta'arruza karâr verdim ve îcâbına tevessül etdim. Ta'arruza tevessül olunmak üzere iken süvâri kumandanından bu kolun bir livâ olduğuna dâ'ir ma'lûmât geldi. Ve akabinde yine süvâri keşif kolundan bir batarya topu hâvî alayın şimâlden gelerek Elmacık'a takarrüb etmekde olduğunu müş'ir rapor geldi. Sa 12'de pîşdâr müsâdemeye başlamışdı. Şu vaz'iyyete göre ta'arruzun netîcesini meşkûk gördüğümden, husûsiyle arâzi bize gayr-i müsâ'id olduğundan (zîrâ bütün topçuyu yerleşdirecek mevzi' yokdu) müdâfa'ayı ihtiyâr daha musîb olacağını mülâhaza ederek geride bir mevzi'de (Kırkkilise-Erikler-Elmacık yolları mülâkisinde) kısm-ı külliyi yayup pîşdârı bu mevzi'in cenâhı gerisine çekdim ve pîşdârın bu ric'at muhârebesi sa 5 sonraya kadar devâm etdi. Pîşdâr pîşdârı taburu (Y 19 T 3) hemân kuvvetinin nısfını gā'ib etdi. Ve, N Y 3 T 3 150 kadar şehîd ve mecrûh verdi. Telefâtın kısm-ı a'zamı geri çekilirken vukū' buldu. Meydân-ı muhârebede pîşdâr topçunun geç ateş açmasının da zâyi'âta te'sîri oldu."

Bu üç ifâde arasındaki farklar ve bi'l-hâssa zaman ihtilâfatı şâyân-ı dikkatdir. Fakat ne çâreki bunları tavzîh etmek gayr-i kābildir.

Bu sûretle Fırka 7 pîşdârın fâ'idesiz ve kanlı bir muhârebesinden başka mühim bir vak'aya ma'rûz kalmaksızın akşam etdi ve sa 6,30 sonra da ber-vech-i âtî ikāmet emri verildi:

1- Düşman pîşdârı ta‘kîben hatt-ı müdâfa‘anın karşusundaki sırtlara kadar gelmiş ve burayı tahkîm etmekde bulunmuşdur. Topçu, pîşdâr muhârebesindeki topçumuzun mevzi‘indedir. Sü Y 8 Ahmedçe karyesinin ilerisinde geceleyecekdir.

2- Fırka, geceyi hâl-intizârda geçirecekdir. Birinci hatda bulunan kıta‘ât mevzi‘lerini avcı siperleriyle takviye edeceklerdir.

3- Ve mâ-ba‘d numrolu teferru‘ât.

* *

Hafif Süvâri Alayı daha geriye, Tokmak köyünün 2 km şimâline kadar giderek geceyi ağırlıklarının yanında geçirdi. Kıta‘ât-ı sâ’irenin vakāyi‘ zîrde görülecekdir. Fırkanın 9/10 vaz‘iyyeti takrîben şöyle olsa gerek: (kroki)

II/[218]

Erikler Muhârebesi

B. Bulgar Tarafı

Bu muhârebeye Bulgar tarafından Beşinci Fırka kıta‘âtı iştirâk etmişdir.

Bu fırka ma‘lûm olduğu üzere 8/9 Teşrîn-i evvel’de 1. Livâsı’yla Kocatarla’da, 2. Livâsı’yla Elmacık’da, 3. Livâsı’yla Karahamza’da idi. 9 minhde Teke Deresi ile Elmacık-Karakoç yolu arasında hareket edecekdi. Cânibdâr nâmı altındaki 2. Livâ ise fırka kumandanının emrinde olarak ordunun Tırnovacık istikāmetine karşı sol cenâhını setretmek üzere Elmacık’dan şarkî Kadıköy üzerine yürüyecekdi. Ordu kumandanı fırkaya ayrıca kat‘î bir muvaffakiyyet ihtimâli olmadıkça vakitsiz bir muhârebeye sürüklenmemeği” emretmişdi.

Fırka bunun üzerine sarâhaten şu emri verdi.

Kocatarla

9 minh sa 6 evvel

“Üçüncü Ordu, Kırkkilise’ye ta‘arruz ve burasını zabtetmek maksadıyla bugün ilerleyecekdir.

1. Livâ ve mülhak kıta‘ât: Erikler-Elmacık cenûbundaki mültekā-Karakoç yoluyla ilerleyerek Kirazlıdere yazısının şimâl-i şarkîsindeki tepelere muvâsalat ve işgāl edecekdir.

3. Livâ ve mülhak kıta‘âtı: Erikler yakınında toplanarak manevra kıt‘ası olmak üzere benim emrimde bulunacak ve birinci hattın vasatî gerisini ta‘kîb edecekdir.

Cânibdâr olan 2. Livâ: Dünkü mevcûdu ve Fırka 6’dan bir serî‘ cebel bataryasıyla Elmacık’dan Osmanlı Kadıköy’üne ilerleyecek ve vaz‘iyyetin inkişâfına kadar orada tevakkuf ederek tarassud icrâsıyla Tırnovacık Üsküb cihetlerine karşı ordunun sol cenâhını setr ve te’mîn edecekdir. Cânibdâr benim emrim altında kalacağından kumandanı benimle pek sıkı bir irtibât muhâfaza edecek ve 1. Livâ ile aynı hizâda bulunacakdır.

Sa 6 evvelde hareket edecek olan 4. Fırka 1. Livâ'mızın hizâsına geldikden sonra ya'nî sa 7 evvelde hareket olunacakdır. Ben ihtiyât yanındayım."

1. Livâ (Y 2, 5, Y 24'den bir tabur, 6 serî' batarya, ¼ süvâri bölüğü) sa 9 evvelde ordugâhından hareket etdi. İskir Alayı'ndan 2 taburla bir batarya ve süvâri pîşdârda idi. Erikler'e kadar düşmana tesâdüf edilmeksizin ve bir haber alınmaksızın yürüdü.

Fakat sa 1 sonraya doğru pîşdâr pîşdârı köyden çıkdığı esnâda köyün cenûb-ı şarkîsindeki tepelerde düşman bulunduğuna dâ'ir yek-diğerini müte'âkib iki rapor geldi. Bunun üzerine pîşdâr derhâl

II/[219]

açılub yayılarak ta'arruzî hareket etmeğe başladı; yarım sâ'at sonra alayın iki taburu da pîşdârı takviye eyledi.

Düşman şiddetle mukābele ederek hatta alayın cenâhlarını tehdîde başlamış farz edilerek (hep bir taburun ta'arruzu!) manevra kıt'ası olan Tuna Alayı'nın da muhârebeye idhâline lüzûm görüldü. Ve bu alay düşmanı Elmacık'ı almak maksadıyla sağ cenâhda açıldı.

Bunun üzerine düşman daha bu alay tamâm açılub yayılamadan evvel ric'ata başladı ve Kırkkilise istikāmetinde çekilerek sa 5 sonraya doğru meydân-ı harbi kâmilen tahliye eyledi. 1. Livâ geceyi sûret-i umûmiyyede Sırsuvat Deresi garbında geçirdi.

3. Livâ Karahamza'dan hareket ederek 1. Livâ'nın muhârebesi esnâsında meydân-ı muhârebeye gelmiş ve bir müddet 1. Livâ'nın arkasında hazır bulunmuşsa da muhârebeye idhâline lüzûm görülmediğinden sa 5 sonra da Erikler'de toplanmış ve geceyi burada geçirmişdir. Yalnız Fırka 4, 5 arası açık ve bu 6 km'lik aralık sa'bü'l-mürûr olduğundan irtibât te'sîsi maksadıyla Y 45'den 2 tabur bu aralığa doğru sürülmüşdür. (İşte bu hareket 3. Osmanlı kolordu kısm-ı küllisini bir cenâh ihâtasıyla tehdîd etmiş olsa gerekdir.)

2. Livâ da bugün muhârebe etmemişdir. Bu livâ yahud cânibdâr fırka emrini ancak 9 minh zevâlde almış ve sa 1 sonra da hareket etmişdir. Fakat sa 4 sonra da garbi Kadıköy şarkındaki tepelere vâsıl olunca fırkadan "1. Livâ'nın imdâdına koşmak üzere Erikler'e muvâsalat" hakkında emr-i şifâhî almış olduğundan, livâ, cebhe-i cenûb ve cenûb-ı garbiye müteveccih olmak üzere açılarak Erikler istikāmetinde hareket etmiş, sa 7 sonra da ancak garbî Kadıköy hizâlarına gelebilerek geceyi köyün şimâlindeki tepelerde geçirmişdir. (bir eserde hatâen cebhesini şimâl-i garbîye çevirdi) cümlesi vardır. Bulgarların fikrince 2. Livâ'nın maksad-ı ifrâzı Kırkkilise'deki Türklerin şarkla hatt-ı muvâsalasını kesmek ve ta'arruz başladığı zaman bunları havf ve hirâsa düşürmekdi. "Eğer bu livâ daha mâhirâne ve cür'etkârâne hareket etse idi netîce parlak olurdu. Fakat arâzinin sarplığı ve irtibâtsızlığı

dolayısıyla müsmir bir harekete muvaffak olamadı. Ma‘a-mâ-fîh cânibdârın gözüküşü Fırka 7’nin karârına icrâ-yı te’sîre kifâyet etdi.” Fırka karargâhı geceyi 3. Livâ yanında geçirdi.

6. Bulgar Fırkası’nın 9 Teşrîn-i evvel Harekâtı

Fırka kumandanı bugün için hulâsaten şu emri vermişdi:

Gaibler

8 Teşrîn-i evvel sa 11,50 sonra

“Yarın ber-vech-i âtî hareket olunacakdır:

Sağ kol; 1. Livâ, 6 serî‘ batarya, ½ istihkâm bölüğü ve sa 6 evvelde hareketle 235-Karahamza-Poluz yoluyla yürüyecek ve emr-i ahîre kadar Poluz’da kalacakdır.

II/[220]

Sol kol; 2. Livâ 6 serî‘ batarya, ½ istihkâm bölüğü. Sa 6 evvelde hareketle 226-Devletliağaç-Erikler’e hareket edecekdir.

¾ Süvâri Bölüğü sa 6 evvelde hareketle sol kolun önünde Erikler’e yürüyecekdir.

Fırka kumandanı Erikler’e kadar sol kol ile birlikde bulunacak, ba‘dehû gecelemek üzere Poluz’a gelecekdir.”

Halbuki ma‘lûm olduğu üzere 9’da Erikler ve Poluz civârında muhârebe vukū‘ bulduğundan 6. Fırka’nın 1. Livâsı hakîkatde Karahamza’da, 2. Livâ Erikler civârında geceledi. Ve bu fırka bugün kat‘iyyen muhârebeye girmedi.

3. Bulgar Ordusu Karargâhı’nın 9 Teşrîn-i evvel Harekâtı

Ordu karargâhı 9 minh sa 9 evvele kadar Gaibler’de kaldı. Ba‘dehû Devletliağaç tarîkiyle Erikler’e giderek oradaki muhârebeyi gördü. Buraya vürûdu sa 2-3 arasında olub muhârebeyi Erikler’in 2 km garbındaki tepeden seyretmişdi.

Akşama doğru Karahamza’ya gitdi ve geceyi burada geçirdi.

Dördüncü Bâb 9 Teşrîn-i evvel 1338 [1328]’de 2. Osmanlı Kolordusu

(Kroki 20, 25)

9 Teşrîn-i evvel’de iki muhârebe mıntıkası arasında kalmış bir dürlü silâh atmağa imkân bulamamış olan bu kolordunun bugünkü sergüzeşti ber-vech-i âtîdir:

Kavaklı’da bulunan 2. Kolordu kumandanı ordu ta‘arruz emrini vakt u zamanıyla aldı. Fakat harita üzerinde Kavaklı-Koyungavur arasında yol mevcûd olmadığından bunu tahkîke bir zâbit me’mûr edildiyse de bunun “Hayvanını bulamadığı bahânesiyle” hareket etmediği ancak nısfü’l-leylde anlaşıldı ve bunun üzerine 1. Kolordu kıt‘alarından bu bâbda bazı ma‘lûmât sorulmakla iktifâ edildi.

Sa 7 sonra da verilen kolordu emrinde "9 minh de süvârinin sa 4 evvelde Seymen istikāmetine hareketle Kiremitli şimâlindeki orman kenarından Süloğlu'na kadar olan mıntıkayı tarassud etmesi, Fırka 4'ün sa 4 evvelde hareket eylemesi" bildirilmiş ve 9 sabâhı erkenden iki zâbit keşif kolu çıkarılmışdır.

2. Kolordu erzâkça sıkıntıda idi; 1. Kolordu'dan güç hâl ile 20 çuval un alınarak Fırka 5'e verilmişdir. Fırka kumandanları ümîdsizdi. Meselâ Fırka 4 kumandanı vaz'iyyeti şöyle hikâye ediyor:

II/[221]

"Fırka'da kābiliyyet-i ta'arruziye yokdu. Fırka mevcûdu hemân nısf-ı seferber idi. Bu mevcûdun kısm-ı a'zamı da, daha iki gün evvel Babaeski'de iltihâk eden ve kısm-ı a'zamı henüz kıt'a ve zâbitinin ismini ve hatta tüfengini bilmeyen gayr-i mu'allem [e]frâdla efrâd-ı cedîde idi. Topçu alayı da aynı hâlde olub cebhânesi de noksândı. Babaeski ve Kavaklı'dan gelen mekkâriler semersiz ve ipsiz idi. Hâl bu merkezde iken alınan emir vacibü'l-infâz olduğundan fırka emri verildi."

Süvâri Y 10'un Harekât-ı Mütekaddimesi:

Süvâri Alayı cem'an 15 zâbit ve 111 kılınç kuvvetinde olarak 9 minh sa 4,30 evvelde Kavaklı İstasyonu'ndan Kavaklı-Yenice-Koyungavur-Kiremitli-Seymen istikāmetinde hareket etdi. Zâbit keşif kolları sa 3,30 evvelde hareket etmişdi. Alay sa 7 evvelde Yenice'ye; sa 7,30 evvelde Koyungavur'a; sa 9 evvelde Dolan köyüne, sa 10,30 evvelde Kiremitli şark sırtlarına geldi ve bu âna kadar düşman hakkında hiçbir haber almadı.

Alay burada bir sâ'atden fazla bir müddet intizâr etdikden sonra Kiremitli garbındaki sırtlarda bir iki süvâri alayı gördü (?) fakat bu esnâda alayın yanına gelmiş olan Geredeli'deki sâbık Müretteb Livâ'nın keşif bölüğü bunların Osmanlı süvârisi olduğunu bildirmesiyle bir şey yapılmadı (?)

Alay zevâle doğru hareket ederek Kiremitli garb sırtlarına çıkmak üzere iken uc evvelce görünen süvârinin düşman olduğunu bildirdi. Bunun üzerine sür'atle tekrâr Kiremitli şark sırtlarına avdet edildi ve bir iki yakın keşif kolu çıkarıldı.

Bu tevakkuf esnâsında sa 1 sonraya doğru tarafeyn keşif kolları arasında birkaç el ateş te'âtî edilmiş, alaydan da bir takım, ihtiyâten, bulunulan sırtda yaya cenge inmişdi.

Bu vaz'iyyet yarım sâ'atden fazlaca devâm etdiği esnâda ber-vech-i zîr Fırka 4 kumandanı süvârinin yanına gelmiş ve Fırka 4 ucunun Kiremitli'nin 2 kilometre kadar şarkına muvâsalat eylediği görülmüşdür.

Kolordunun Hareketi:

Fırka yürüyüş emrini 8 Teşrîn-i evvel 7,30 sonra da almakla berâber vakt u zamanıyla yemek hazırlanamadığından kolbaşısıyla ancak sa 5,30 evvelde hareket edebildi. Kolordu karargâhı fırkanın yakınında olmakla berâber ancak sa 6 evvelde uyanmış olduğundan fırkanın te'ehhür hareketini görünce emr-i vâki' karşusunda kaldı. Fırka yürüyüş tertîbâtı şöyle idi:

Y 10
4 atlı — Pîşdâr
To Y 4'den bir T

II/[222]

1000 metre mesâfe
4 atlı
Y 11 T 1
To Y 4 T 1
Y 11 T 2, 3 — Kısm-ı küllî
Y 12
Nişancı T 4
Telgraf Müfrezesi
Hafif Cebhâne Kolu
Sıhhıye Bölüğü

Fırka 4'ün arkasından 500 metre mesâfe ile de Fırka 5 şu sıra ile yürüyecekdi:

Y 13, To Y 5, Y 14, Y 15, N T 5, Sıhhıye Bölüğü. Büyük ağırlıklar ordugâhlarda kalacakdı.

Arâzinin son derece çamurlu olması yüzünden yürüyüş daha bidâyetden i'tibâren batî oldu. Birçok top ve arabalar çamura saplanarak yürüyüş intizâmı bozuldu. Kolbaşı sa 8,20 evvelde Koyungavur şark sırtlarına ancak vardı ve burada Fırka 2'nin Koyungavur'dan Geredeli'ye hareket etmiş olan Y 6'sına rast gelerek bunun mürûruna intizâren mola etdi.

Bu esnâ da kolordu karargâhı da buraya yetişdi ve Teke Deresi'nin, bir iki öküz arabasından yapılmış uydurma köprü vâsıtasıyla geçilmesine çalışıldığını ve teker teker yapılan bu geçiş hareketi yüzünden kolbaşının dağılmış ve hareketin durmuş olduğunu, fırka karargâhının Koyungavur garbındaki tepede tarassudla (!) meşgūl olduğunu görünce bi'z-zât müdâhale ederek tanzîm-i harekete lüzûm gördü. (Fırka 9'un bu esnâda buraya yetişememiş olması hakîkatde bir ni'met olmuşdur. Eğer bu da yetişse idi burada müdhiş bir herc ü merc daha olurdu. M. N)

Fırka 4 kolbaşısı Koyungavur'un 1,5 km garbındaki Höyük hizâsından sa 9,15 evvelde geçdi.

Kolordu karargâhı sa 10'da bu höyüğe gelince tarafeynden 1 ve 3. kolorduların ilerlemekde olduğunu ve ma'a-mâ-fîh Koyungavur'dan garba çıkan yol gāyet fenâ olduğundan yürüyüş kolunun bu yokuşu çıkarken pek ziyâde parçalanmış ve uzamış olduğunu gördü.

Fırka ve kolordu karargâhları sa 11,15 sonraya kadar bu Höyük'de kaldılar. Bu sırada takrîben şimâl istikāmetinden 3 top sesi duyulmuş ve Edirne istikāmetinden de şiddetli muhârebe sesleri aks etmeğe başlamış olduğundan Fırka 4 kumandanı nihâyet Höyük'den hareket ile sür'atle ilerledi. Kolordu karargâhı yine burada kaldı.

II/[223]

Fırka 4 kumandanı süvâri Y 10'un yanına, Kiremitli şark sırtlarına geldiği sırada derenin garbındaki sırtlarda düşman süvârisi görülüyordu. Fırka kumandanı bunu 1 alay, alay kumandanı ise lâ-akall 3 alay tahmîn ediyordu. Bu ânda (sa 2 sonra) 2. Kolordu'nun vaz'iyyeti şöyle idi.

Süvâri Y 10 ve Fırka 4 kumandanı Kiremitli şark sırtlarında.

Fırka 4 kolbaşısı Kiremitli şarkına vardı. Kol nihâyeti 2,5 sâ'at kadar daha şarkda.

Fırka 5 kolbaşısı henüz Koyungavur'un garbına geçmekde, ve mola etmekde. (2. Fırka kolbaşısı arasında 11 km var. Halbuki Fırka 4'ün yürüyüş umku nihâyet 6-7 km olması îcâb etdiğine göre Fırka 5 epey geride kalmış oluyordu)

Kolordu karargâhı Koyungavur garbındaki Höyük'de.

Fırka 5 bu betâ'et hareketi şöyle îzâh ediyor:

"Bokluca Dere'nin garb sırtları epeyce milli olduğundan ve yağan yağmurlarla topraklar kaypak bir hâle geldiğinden birçok araba ancak piyâde yardımıyla çıkabiliyordu. Büyük ağırlıkların geride kalması emredilmiş olmakla berâber kıta'âtın yanında yine birçok araba görülmüş ve molaya çevrilmişdi. Çamura saplanan arabaların yüzünden daha doğrusu efrâdın gayr-i mu'allem olmasından ve yürüyüş bilmemesinden ve bi'l-hâssa Koyungavur şarkındaki sırtlar dehşetli çamur ve batak olduğundan hey'et-i zâbitânın gayreti müsmir olmuyor ve birçok tevakkuflar ve açılmalar vukū' buluyor ve efrâd dağılıyordu."

Fırka 4'ün kolbaşısı Kiremitli'ye geldiği sırada fırka kumandanı pîşdâr pîşdârına "Köyü tarayarak köyün garb sırtlarına muvâsalatla tevakkuf eylemek" emrini verdi. Fakat bu esnâda Süvâri Alayı'nın dörtnal ile geriye çekilmesi görülmekle birçok heyecân ve telâş hâsıl oldu. Piyâdeler bundan müte'essiren çanta ve eşyâlarını atmağa başlamış ve Kiremitli garb sırtlarında güç hâlle el altına getirilebilmişdi.

Fırka 4 harb cerîdesi cereyân-ı hâli şöyle hikâye ediyor:

"Sa 2,30 sonraya doğru Süloğlu şark sırtlarında dost veya düşman olduğu tefrîk edilemeyen keşif piyâde kıta'âtı görülmekle her dürlü ihtimâle karşı ihtiyâtlı bulunmak üzere (!) pîşdârdaki topçu taburunun bir bataryasına süvârinin yaya cenk etdiği sırt yakınında mevzi' aldırıldı. Diğer iki bataryaya yol üzerinde tevakkuf etmek, kısm-ı küllideki topçuya da sür'atle ilerlemek emredildi. Pîşdâr kısm-ı küllisi de bu esnâda Kiremitli şarkında cebhe büyütüyordu.

Sa 2,35 sonraya doğru Seymen sırtları boyunca uzun ve kesîf bir düşman kolu görülmeğe başlandı. Fakat fırka kumandanı mesâfeyi 6 kilometreden fazla tahmîn etdiğinden (hakîkatde lâ-akall 7,5 kilometre) bataryaya ateş açdırmadı ve sa 3 sonraya tekarrüb etdiğinden Seymen sırtlarına ilerlendiği takdîrde

II/[224]

geceye kalınacağı ve bunun hâl ve vaz'iyyet îcâbı mahzûrlu olacağı (!) mülâhazasıyla tevakkufa ve geceyi Kiremitli sırtlarında geçirerek ve sağ ve solumuzdaki kolorduların harekâtını anlayarak (!) ale's-seher bir hareket-i ma'kûle (!) icrâsı niyetiyle fırkayı toplamağa karâr verdi."

Halbuki bu esnâda Poluz ve Süloğlu cihetlerinde top ateşi oluyor ve civâr kolorduların muhârebeye tutuşduğu vâzıhan görülüyor ve anlaşılıyordu.

Fırka 4 mukarrerâtını şu raporla kolorduya bildirdi:

Kiremitli cenûb-ı şarkî sırtlarından

9 minh sa 2 sonra

"1- Sa 2 sonra da Sü Y 10 Kiremitli köyüne hâkim sırt gerisinde yere inmiş ve bir kısım kuvvetiyle de köye ilerleyerek köyü yakan düşman süvârisiyle yaya cenk etmekde idi. Alay kumandanı Sazlıdere vâdisinde üç süvâri alayı bulunduğunu bildirmişse de müşâhedâtıma nazaran herhâlde kuvvetli dört bölüklü bir süvâri alayı tahmîn olundu.

2- Pîşdâr pîşdârındaki Y 10 T 1 köye ta'arruza me'mûr oldu ve köye sa 2,30 sonra da girdi.

3- 1. Kolordu Süloğlu şarkındaki sırtlarda muhârebeye tutuşdu.

4- Kolorduların muhtelif kollarla yürüyüş yapmaları hasebiyle dost düşman lâyıkıyla ayrılamıyor ve keşif lâyıkıyla yapılamıyor.

Seymen sırtlarında düşman kıta'âtı vardır. Oraya kadar yürüyüşe devâm olunduğu hâlde geceye kalınacağı ve bir kargaşalığa sebebiyet verileceği te'emmül edildiğinden şimdilik Kiremitli sırtlarında tevakkuf edildi

Bu karâr muhtâc-ı tedkîkdir:

Kolbaşı Kavaklı-Koyungavur-Dolan-Kiremitli şark sırtları yolunu –ki 23 kilometredir –8,5 sâ'atde kat' etmiş, ya'nî üst üste sâ'atde yine 3 kilometre yürümüşdü. Düşmanın

görüldüğü yol nihâyet 7 kilometre uzakda idi. En çok, daha bir sâ‘at, ya‘nî 3-3,5 km yürünse sa 3 sonraya doğru bu düşmana çatılmış ve bu kuvvet bize karşı teveccüh ederek muhârebeye icbâr edilmiş olurdu. Akşama kadar bir netîce çıkmasa bile bu kuvvet hiç olmazsa 1. Kolordu'ya te'sîr edemeyecek bir hâle getirilmiş ve hem bu kolordunun yükü tahfîf edilmiş; hem de arkadan gelecek kıta‘ât ile peyderpey kuvvetlenecek olan bir kuvvetle düşmanın tamâmen yanı üzerinde zuhûr edilmiş olacakdı.

Bu kadar mühim bir vaz‘iyyet karşusunda fırka kumandanının tevakkuf karârını ittihâz için serd etdiği esbâbı en ağır sözlerle bile lüzûmu derecede reddetmiş olamayız!

Kolordu karargâhı sa 2,5 sonraya kadar Koyungavur garbındaki Höyük'de kaldı. Sa 1 sonraya kadar mühim bir haber almamış ve ordudan da bir emir gelmemiş olduğundan ağırlıkların celbine karâr ve emir verdi.

Sa 2,5'da hareket etdi ve âdetâ ile yavaş yavaş mesâfe kat‘ etmeğe başladı.

II/[225]

Sa 2,30'a doğru 1. Kolordu tarafından, sa 3'e doğru da 3. Kolordu tarafından top sesleri işidilmeğe ve ateşleri görülmeğe başladı. Sa 2,30'a doğru da bir keşif kolundan gelen raporda "Sa (1,45) düşmanın bir tabur piyâde ile bir alay süvârisinin Süloğlu şimâl-i şarkîsinde muhârebe etmekde olduğu" bildiriliyordu. (Ne kadar güzel ve hakîkî bir rapor- M. N)

Kolordu karargâhı sa 3,30 sonraya doğru Fırka 4'ün yanına geldi ve vaz‘iyyeti şöyle gördü:

"Sü Y 10 Kiremitli şarkında, hatt-ı bâlâ gerisinde mestûran duruyor.

Y 10'dan bir tabur köyün garbında, diğer iki tabur şarkda Höyük cenûbunda mestûr.

Topçu Y 4'den bir batarya köy şarkında mevzi‘de, diğer iki batarya epeyce geride, Dolan yolu üzerinde.

Fırka 4 kısm-ı küllisi peyderpey muvâsalat ederek cebhe büyütüyor.

Düşmanın iki kilometre tûlunda bir yürüyüş kolu Seymen şarkları hatt-ı bâlâsından Süloğlu'na giden yolu ta‘kîben ilerlemekde. Kolbaşı ve nihâyeti görülmüyor. Kol dâhilinde yalnız piyâde ve hayvan var. Kiremitli garbındaki sırtlarda vakit vakit müteferrik ve münferid düşman atlı ve yayaları görülüyor.

Süloğlu tarafından hayvan sesi geliyor, fakat bir şey görülmüyor. Eski Poloz'la Karahamza arasında top muhârebesi var. Muhârebenin tarz-ı cereyânı şarapnel dumanlarından anlaşılıyor."

Kolordu kumandanı bunun üzerine sa 3,45 sonra da Fırka 4 kumandanına şifâhen şu emri verdi: "Sağ cenâhınız şu kayalığı şimâle geçmemek üzere tekmîl kuvvetinizle şu gördüğünüz düşmana ta'arruz ediniz."

Kolbaşıyla ancak sa 3,15 sonra da Koyungavur'un garb sırtlarına çıkabilmiş olan Fırka 5'e de şu emir gönderildi: "Topçu alayının serî'an ilerletilmesi, yürüyüşün tesri'i, Dolan köyünden sonra sağa sapılarak 1.000 metre aralıkla Fırka 4 sağına ilerlenmesi ve tevsî'-i cebhe edilmesi, kolbaşı kol karargâhının hizâsına gelince durularak emre intizâr olunması"

Orduya da vaz'iyyetden ve ittihâz olunan karârdan ma'lûmât verildi ve bu raporu götüren zâbite Kiremitli-Geredeli-Yenice yolunu ta'kîb ederek vaz'iyyetden 1. Kolordu'ya da ma'lûmât vermesi ve bunun vaz'iyyeti hakkında ma'lûmât alarak avdet etmesi tenbîh olundu.

Fırka 4 Harb Cerîdesi bu ahvâli ber-vech-i âtî hikâye ediyorsa da bâlâdaki husûsâtın hakîkate daha yakın olduğuna hükmedilebilir: "Sa 2,30 sonraya doğru 1. Kolordu'ya bir zâbit gönderilerek bunun vaz'iyyeti hakkında ma'lûmât getirmesi emrolundu. Bu zâbit avdetinde kendisine (biz vaz'iyyetimizi kolorduya bildirdik; ayrıca fırkaya bildirmeğe hâcet yokdur) denildiğini söyledi.

Sa 4'ü buldu; henüz kolordu kumandanı yok. Topçu alayı kâmilen Kiremitli şarkına geldi ve kısm-ı külliye yanaşdı. Vaz'iyyet-i hazıra her ihtimâle karşı (!) bir alayın Seymen istikāmetinde Kiremitli garbî sırtlarına kadar

II/[226]

sürülmesini ve bir ileri mevzi' işgālini (!) îcâb ediyordu. Bunun için Y 10'a emr-i şifâhî verildi ve mevzi'i gösterildi. Fakat alay kumandanı kıt'asını açıb yayamadığından hareket bi'z-zât yapdırıldı. Bu işden avdet etdiğim sırada (sa 5 sonra) kolordu karargâhı geldi. Nişancı T 4'ün tutulan mevzi'in sağa temdîdi hakkında Kolordu erkân-ı harbiyye riyâsetinden emir aldığını öğrendim. Fırka vazîfesine ikdâm ve gayret göstermekde iken mahzûrlu müdâhalâtın adem-i vukū'u esbâbının te'mînini kolordudan istirhâm etdim. Şunu da ilâve edebilirim ki Nişancı Taburu'nun ileri sürülmesiyle tevsî' edilen cebhemiz, kuvve-i mevcûdemizle mütenâsib değildi."

Bu mülâhazâtda îmâ edildiği ve diğer vesâ'ikden müstebân olduğu üzere bu esnâda fi'l-hâkika Fırka 4 kumandanı, kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi ve kumandanı arasında şifâhen birçok dedikodular olmuş, fırka kumandanı hatta isti'fâya ve erkân-ı harbiyye re'îsinin murâkabesine tahammül edemedim demeye kalkmış, kolordu kumandanı erkân-ı harbiyye re'îsini müdâfa'a etmiş ve hatta nihâyet fırka kumandanının sözünü keserek "Hemân yürüyüşe başla, haydi, dakika fevti gayr-i câ'iz" ifâdeleriyle Fırka 4 kumandanını müte'addid def'alar sıkışdırmışdır.

Şurası da muhakkakdır ki Fırka 4 bir dürlü hareket edemedi; kolordu kumandanlığından karargâh erkânı vâsıtasıyla fırka kumandanına ve kıta‘âta müte‘addid def‘alar ilerlemek emri verildi. Bunlara rağmen piyâde Y 10 kısm-ı küllisi ancak sa 4,15 sonraya doğru Kiremitli Deresi’ni garba geçmeğe başlayabildi.

Sa 4’e doğru Sü Y 10’a sağ cenâhın muhâfazası vazîfesi verilerek bu alay bir mikdâr sağa hareket etdi; bu sıra mevzi‘e girmiş olan iki batarya da hâlâ görülmekde olan düşman yürüyüş koluna bir iki dane endâht etdiyse de mesâfenin büyüklüğü karşusunda ateş kesdi. Fakat “Düşman kolunun da görünen kısmıyla geldiği yoldan tekrâr geriye döndüğü görüldü. Bundan, henüz görülmemiş olan kolbaşının Süloğlu’na doğru yürüyüşe devâm etdiğine hükm edildi.” [Garîb bir tarassud, ihtimâl Bulgar livâsının açılma hareketi böyle bir fikrin tahassuluna sebebiyet verdi. M. N]

Kolordu harb cerîdesinden nakledilen şu sözler de şâyân-ı mütâla‘adır:

“Fırka kumandanının gönülsüzlüğü, inâdı, şaşkınlığı ve öndeki Y 10 kumandanının cehâlet-i mutlakāsı seyyi’esiyle piyâde bir dürlü kat‘-ı mesâfe edemediğinden bataryaları daha ileriye, dere garbına geçirmek mümkün değildi. Bu esnâda Fırka 4 kumandanı karargâha gelerek kendisinin emir ve kumandadan afvını taleb etmiş ve sebeb olarak önüne gelenin işine karışdığını söylemişdir. Bu müdâhale topçu Kolağası Receb Efendi’nin To Y 4 kumandanlığına gönderilmesinden ve serî‘ davranmak için Erkân-ı Harbiyye zâbitânının fırka kumandanına ricâ ve tavsiyelerinden kināye idi. Fırka kumandanı teskîn ve tesliye olunarak vazîfesinin sür‘atle icrâsı emredildi.”

Sa 3,30 sonra da ordu karargâhının Yenice garbından sa 2,45 sonra da yazıp göndermiş olduğu şu “2. Kolordu’nun sür‘at-i mümküne ile Kiremitli şimâlinden Seymen Harâbesi istikāmetinde ta‘arruzu netîce-i kat‘iyyeyi te’mîn edecekdir” me’âlindeki emri ve müte‘âkiben de 9/10 Teşrîn-i evvel için verilen ordu emri geldi.

II/[227]

Sa 5 sonra da vaz‘iyyet şöyle idi:

“Piya Y 10 Kiremitli Deresi’nin 1.000 metre kadar garbında açılmış, hatt-ı bâlâyı tutmağa me’mûr.

Y 11 hâlâ Kiremitli şarkında. Buna da Y 10 sol gerisinden ilerlemesi emredildi.

Düşman yürüyüş kolu gā’ib oldu. Süloğlu garb sırtlarında a‘zamî 6 düşman bataryası mevzi‘de. Geredeli’nin garb sırtlarında 1. Kolordu karşusunda bazı piyâde ve topçu kıta‘âtının Süloğlu’na doğru çekildiği, bazı kıta‘âtın da bize mütevveccih yamaçlardan Geredeli’ye doğru geldiği görülüyor. Süloğlu tarafından tüfenk sesleri işidiliyor.

3. Kolordu tarafında top muhârebesi devâm ediyor. Bizim şarapnellerin Poluz garbında paralandığı görülüyor."

Bunun üzerine kolordu vaz'iyyeti şöyle düşündü:

"3 ve 1. kolordular muhârebeye girmişse de akşamın hulûlüne mebnî bu muhârebenin kesb-i şiddet edemeyeceği âşikardır (!) civârda tutuşulacak bir düşman yok (!) kıta'ât pek yorgun ve perîşân. Binâ'en-'aleyh ikāmete geçmek lâzım. Etrâflı ma'lûmât-ı sahîhe aldıkdan sonra (!) yarın harekât-ı umûmiyyeye başlarız."

Bu karâra teba'an verilen ikāmet emrinde: (hulâsa)

"Fırka 4'ün Kiremitli civârında kalarak garb sırtlarında emniyet tertîbatı alması, fırka 5'in Dolan Köyü civârında hâl-i ikāmete geçerek sağa karşı emniyet tedâbîri alması, Sü Y 10'un iki fırka arasında kalarak bunların irtibâtını te'mîn etmesi, kolordu karargâhının da Dolan Köy'ünde geceleyeceği" bildirildi.

Kolordu karârgahı bundan sonra hareketle sa 7'de Dolan'a geldi. Burada yazdığı uzun bir raporla orduya vaz'iyyeti hikâye etmek istediyse de, Yenice'ye kadar giden zâbit ordu karargâhını bulamayarak avdet etdi.

2. Kolordu'nun bugünkü harekâtı da işte bundan ibâretdir. Kolordunun kolbaşısı sa 2,30 sonra da Kiremitli'ye gelmiş olmasına ve akşama kadar lâ-[a]kall 3 sâ'at vakit bulunmasına, karşı da 6-7 kilometre mesâfede yan yürüyüş yapan bir düşman kuvveti olmasına, civâr kolorduların muhârebeye tutuşduğu vazhân görülmesine rağmen kolbaşındaki Fırka 4'ün kumandanı bir dürlü bilâ-tereddüd ilerlemek ve düşmana çatmak karârını veremediği gibi kolordu kumandanı ve erkân-ı harbiyye re'îsi daha vakt-i hazardan beri fırka ve alay kumandanlarının cehâlet ve iktidârsızlığına kâni' olmasına rağmen sa 2'ye kadar Koyungavur'da lenger endâz atâlet olmuş, bundan sonra da meşy-i hafif ile ilerlemiş olduğundan vakt u zamanıyla kolbaşına yetişerek bunu ileriye süremedi; dedikodu ile ve kıta'âta münferid müdâhaleler ile vakit geçirdi. Binâ'en-'aleyh Alman Erkân-ı Harbiyyesi eserinde bu kolordu hakkında mevcûd şu hükmü aynen kabûl ve naklederek bu bahse hitâm veririz:

" Bu kol 1- "Gerek Petra ve gerek Süloğlu istikāmetinde netîce-i kat'iyye muhârebesine iştirâk için elde mevcûd zamandan, imkân müsâ'id bulunmasına rağmen istifâde edememişdi. Kolordunun bu vaz'iyyetde göstermiş

II/[228]

olduğu noksânî-i iktidâr gayr-i kābil-i te'vil bir tesbît ve ihmâldir ve bugünün gayr-i mes'ud bir netîce ile hitâm bulmasında bu kolordunun kusûr ve hatâsı pek sarîh ve cedîddir."

Beşinci Bâb Ordu Seyyâr Kolordusu'nun 9 Teşrîn-i evvel Muhârebesi

(Kroki 30)

Edirne Kal'ası Muhârebâtı ayrı bir cild teşkîl edecekse de burada bu Kal'a'dan çıkan seyyâr bir kolordunun Kırkkilise Muhârebesi'ne sûret-i iştirâkîni muhtasaran olsun zikretmek lâzım görüldü.

Şark Ordusu kumandanlığı Karargâh-ı Umûmiyye'nin ta'arruz evâmir ve telkînâtı karşusunda bir tarafdan seyyâr orduyu gûyâ ta'arruza hazırlamakda iken diğer tarafdan 7 Teşrîn-i evvel'de Edirne Kal'ası'na seyyâr harekâta iştirâk etmek üzere 3 fırkalı bir kolordu teşkîlini, bunlara îcâb eden kıtâr ve kāfilenin ihzârını emretmişdi.

Bu emre göre Edirne Kal'a kumandanlığı, Kal'a'daki 10. Nizâmiye, Edirne, Babaeski, Gümülcine redif fırkalarıyla sevk-i tâli'le buraya gelmiş ve burada bulunmakda olan 4. Kolordu'nun 11. Fırkası'ndan nizâm-ı harbde görülen Seyyâr Kolordu'yu teşkîl etmişdi, kolordunun kuvveti takrîben 30.000 insana bâliğ oluyordu. 8/9 gecesi bu kolordu vaz'iyyet-i âtiyede idi:

Müretteb Fırka 1'in Nişancı Y 4'ü şark cebhesinde, Maltepe civârında;

Kırkkilise Alayı Cevizlik Tabyası yakınında;

Dedeağaç Alayı garb cebhesinde, Kemer Tabya'da;

Fırka 10: Yanık Kışla'da.

Fırka 11: Edirne şehrinde.

9 Teşrîn-i evvel [1]328 için ber-vech-i âtî emir verildi:

Edirne'den

8 Teşrîn-i evvel [1]328

1- Düşmanın üç fırkalık kuvveti Kayapa-Seymen-Eski Poloz hattındadır.

2- Tunca şarkındaki Değirmenköy havâlîsinde düşmanın hafif kuvvetleri bulunmakdadır.

3- Bî-mennihi Te'âlâ Şark Ordumuz yarın ki salı günü Eski Poloz-Seymen-Süloğlu-Demirhanlı üzerinden ta'arruza ibtidâr edecekdir.

4- Seyyâr Edirne kolordusu nizâm-ı harbde gösterilen kuvvetlerle ve kolbaşılarıyla 9 minh sa 10 evvelde ber-vech-i âtî nukātda bulunacakdır:

Müretteb Fırka 1, 212 Tepesi cenûb-ı garbîsinde, 3 yolun birleşdiği mahalde. (1/25.000'de 149 Tepesi)

II/[229]

Fırka 11, Hıdırağa'nın 3 kilometre cenûb-ı garbîsinde.

Fırka 10, Karacaköy yazısının 2 kilometre şimâlinde, Hanlıyenice caddesinde.

5- Her fırka kıta‘ât için 4 günlük yiyecek ve ihtiyât-ı cebhâne taşıyacakdır.

6- Fırkaların hîn-i hâcetinde erzâk ve cebhânesini ikmâl için şimdilik bir erzâk ve bir cebhâne kolu teşkîl edilmişdir.

7- Cebhâne ve erzâk kolu 148 Tepesi garbında emre intizâr edecekdir.

8- Kolordu karargâhı yarın Ayvaz Baba Tabyası’nda bulunacağından her fırka ve süvâri alayı zevâlden evvel emir almak üzere birer zâbit gönderecekdir.

9- Arnavud köyünde ve Küçük Taşocağı kurbunda ve dekovil istasyonunda topçu ve piyâde cebhânesiyle erzâk için birer depo te’sîs kılınacakdır.

Mehmed Şükrü

Bu emre nazaran fırkalar 9 minh sa 10 evvel için âtîdeki tecemmu‘ mahallerini emretdiler:

Fırka 1 Edirne-Karayusuf yolunda 212 Tepesi gerisinde.

Fırka 11 Edirne-Hasanağa yolunda Hasanağa civârında.

Fırka 10 Edirne-Büyükdöllük yolunda Küçük Taşocağı kurbunda.

9 sabâhı Fırka 10 vakt u zamanıyla ictimâ‘ etdi; Müretteb Fırka 1’in Nişancı Y 4 ile bataryalar da hazırlandıysa da Kırkkilise, Dedeağaç alayları vaktinde gelemedi. Fırka 11 ise sûret-i umûmiyyede geç kaldı.

Sa 11,40 evvelde kolordu fırkalara ber-vech-i âtî istikāmetlerde hareketi emretdi.

Müretteb Fırka 1: 212-Karayusuf-Ortakçı

Fırka 11: Hıdırağa -Pravadi Deresi şark sırtları-Kayapa

Fırka 10: Hasanağa-Sofular-Tavşan Korucuköy-238

Fırkalar hareket etdi; Müretteb Fırka 1’e zevâlden sonra evvelâ Kırkkilise, ba‘dehû Dedeağaç alayları güç hâl ile iltihâk etdi.

Zevâlde Fırka 1 kolbaşısı 212’den, Fırka 11 Hıdırağa’dan geçmekde idi. Fırka 10 ise bidâyetde Büyükdöllük yolu üzerinde yanlış bir istikāmetde sapmış olduğundan yeni bir pîşdâr çıkararak Hasanağa civârında Pravadi Deresi’ne karışan küçük bir dere istikāmetini tutmuş, zevâlde Sofular’a yaklaşmışdır.

Ba‘dehû şu kolordu emri verildi:

Ayvaz Baba’dan

9 minh sa 1,10 sonra

1- Düşmanın Büyükdöllük istikāmetinden süvâri ve piyâdesinin ilerlediği görülmüşdür.

2- Hıdırağa düşman süvârileri ve Sofular, piyâdesi tarafından işgāl edilmişdir.

II/[230]

3- Fırka 1, 212 Tepesi'nde hâl-i müdâfa'ada kalacakdır.

4- Fırka 10 Sofular-Tavşan Korucu hattına ta'arruz edecekdir.

5- Fırka 11 Hıdırağa- Sofular hattına ta'arruz edecekdir.

6- Her iki nizâmiye fırkası arasında irtibât te'sîs edilecekdir.

7- Süvâri Bölüğü Fırka 10 sol cenâhını muhâfaza edecekdir.

8- Karargâh Ayvaz Baba'dadır."

Bu emir üzerine Fırka 1, 212 Tepesi'nde kaldı; Karayusuf-Ortakçı, Musabeyli-Demirhanlı istikāmetlerini tarassud etdirdi, bu taraflarda düşman olmadığını anlamakla berâber akşama kadar ne başka bir emir verdi, ne de kendiliğinden hareket etdi; 5[9] Teşrîn-i evvel muhârebesine seyirci kaldı.

Fırka 11'in Muhârebesi:

Pîşdârdaki Y 32 ile To Y 11'in 5, bir mitralyöz bölüğü sa 3 sonrada Küçükdöllük'e yaklaşırken düşmana tesâdüf etdi. Bunun üzerine fırka açıldı, Y 33 fırka emri hilâfında yanlışlıkla Y 32'nin sağına, N T 11 de bunun sağına geldi, hatt-ı harbe girdi. Bursa, Çekirge taburları da ihtiyât bulunuyordu. Düşman sûret-i umûmiyyede Kayapa cenûbundaki sırtlarda idi.

Fırka ta'arruzî hareket etdi, düşmana hafif mukāvemet göstererek kademe kademe çekildi. Muhârebe sûret-i umûmiyyede hafif oldu. Karanlık basarken düşmanın muhârebe temâsı munkat' oldu. Fırkanın bir günlük fa'âliyyeti hitâm buldu.

Fırkadaki 12'lik obüs bataryası akşama doğru Ortakçı'yı yakdı. Ta'arruz esnâsında fırka kumandanı sağ cenâhını açık addederek Bursa Taburu'nu Küçükdöllük cenûb-ı şarkîsine sevk etmişdi.

9/10 gecesini fırka şu vaz'iyyetde geçirdi:

Bursa Taburu Pravadi Deresi'nin sol sâhilinde Küçükdöllük'ün bir kilometre şimâl-i şarkîsinde;

Çekirge Taburu Küçükdöllük'ün bir kilometre cenûbunda, dere sağ sâhilinde.

Y 33 Bursa Taburu'nun sol gerisinde, dere sağ sâhilinde.

Y 32 bütün fırkanın sol cenâh gerisinde.

Ma'a-mâ-fîh bütün gece rahat etmek nasîb olmadı. Bursa Taburu fırkadan sola yanaşarak Y 33'le te'sîs-i irtibât emrini aldığı gibi N T 11 ve kıta'ât-ı sâ'ire de mütemâdiyen yerlerinden oynayarak bir hayli kargaşalıklar tevellüd eyledi.

II/[231]

Fırka 10'un Muhârebesi:

Emniyet tertîbâtıyla yürürken sa 3 sonra da, kolbaşı, Sofular'ın 7-8 yüz metre cenûb-ı garbîsine gelince pîşdârdaki Y 30 T 3 ateşe uğradı. Daha evvel, Döllük istikāmetine cânibdâr olarak ayrılmış olan Y 30 T 1'den Döllük şarkından da tüfenk sesleri geldi. Düşman kısm-ı küllisi Sofular civârında idi.

Bu muhârebe temâsı üzerine fırka açıldı. Y 30 T 2, sağdaki T 1'le soldaki T 3 arasına birinci hatta girdi. Y 29, Y 30'un sağında muhârebeye girdi; Y 28'de sol cenâh gerisinde ihtiyâta bırakıldı.

Fırkanın 4 bataryasından ikisi Sofular cenûbundaki bağlar sırtında, ikisi de bunun cenûb-ı garbîsinde mevzi'e girerek ateş açdı. Fırka sûret-i umûmiyyede ta'arruzî hareket etdi; za'îf düşman kademe kademe Tavşan Korucuköy istikāmetine çekildi. Y 30 ta'kîb etdi. Bunun T 3 K 4'ü sa 6,30 sonrada Tavşan Korucuköy'üne girerek burasını yakdı; bununla ta'kîb durdu, muhârebe temâsı da bitdi.

Fırkanın zâyi'âtı 200'den az fazla idi.

9/10 gecesini, fırka, Sofular'la Tavşan Korucuköy arasında, daha ziyâde Sofular'a yakın olarak geçirdi. Y 30 T 3 Tavşan Korucu'nun 3-4 yüz metre gerisinde münferid bir hâlde idi. Diğer kıta'âtda geceleyin çok telâşlı olarak yavaş yavaş Sofular'a doğru tekâsüf etdi.

Altıncı Bâb Şark Ordusu Karargâhı'nın 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Fa'âliyyeti

Ordu karargâhı 9 minh zevâlden evvel bârgîr lerle Kavaklı'dan Yenice istikāmetine hareket etdi. Yolda 1. Kolordu arabalarına rast geldi. Bunların başında külliyetli efrâd gördüğü gibi hâllerinin de perîşân olduğunu müşâhede etdi. İlerledikçe yol üzerinde perâkende efrâda rast geliyordu. Bu hâlden müte'essir olarak diğer kolorduların da aynı hâlde olacağını düşünmeğe başladı ve kuvve-i umûmiyyenin sülüsü değilse bile rub'unun geride kalmış olacağına hükmetdi. Yenice vâdisinde daha ziyâde karışıklık gördü. Yenice'ye dâhil olduğu zamana kadar hiçbir ma'lûmât gelmemişdi. Burada da âdetâ çöl ortasında gā'ib olmuş seyyâh vaz'iyyetinde kaldı. Hiçbir karargâhla muvâsala-i fenniyesi olmadığı gibi yanındaki atlıların mikdârı da pek azdı. (Dolgun mevcûdlu karargâh piyâde ve süvâri bölüklerinin Lüleburgaz'da istirâhat-güzîn olduğu ma'lûmdur.)

Ordu karargâhı bir müddet böyle ahvâle muntazır kaldıkdan sonra hiçbir haber alamamış olmasına istinâden bugün bir muhârebe olmayacağı fikrine temâyüle ve âtîdeki emri hazırlamağa başladı:

II/[232]

Yenice sırtlarındaki ordu karargâhı

9 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 12,15 sonra (tevzî' sâ'ati)

9 Teşrîn-i evvel Akşamı İçin Ordu Emri Numro (2)

1- Bugün düşmana tesâdüf edilmediği takdîrde kolordular ber-vech-i âtî mahallerde geceyi geçireceklerdir:

3. Kolordu: Sağ cenâh koluyla Erikler'de, sol cenâh kolunun kısm-ı küllisiyle Eski Poloz civârında; pîşdârıyla Çeşmeköy'de, kolordu karargâhıyla Poluz'da.

2. Kolordu: Kısm-ı küllisiyle Kiremitli civârında, pîşdârıyla Seymen Harâbe'de, kolordu karargâhıyla Kiremitlide.

1. Kolordu: Süloğlu-Geçkinli hattında, kolordu karargâhı Süloğlu'nda.

4. Kolordu: Pîşdârlarıyla Çiftlik ile Demirhanlı'da, kolordu karargâhı Gaibler'de.

2- Ordu karargâhı bu geceyi Geredeli'de geçirecekdi.

3- Yarın için emir almak üzere her kolordudan gönderilecek emir zâbitleri sa 5 sonra da ordu karargâhında bulunacakdır."

*

* *

Bu emir yazılırken, bu sabâh, 4. Kolordu'nun Fırka 12 erkân-ı harbi'nin mürâca'âtı üzerine orduya sa 7,30 evvelde yazmış olduğu telgraf alındı. Buna da sa 11,30 evvelde ma'lûm cevâb yazıldı:

2 numrolu ordu emrinin irsâlinden sonra karargâh Yenice garb sırtlarına geldi. (Sa 1 sonra) Buradan şarka doğru Kırkkilise, Raklıca, Petra, Poluz istikāmetleri görülüyor; fakat şimâl ve garb istikāmetleri tarassud edilemiyordu.

Sa 2'ye doğru işidilmeğe başlayan seslerle bugün muhârebenin başladığı anlaşıldı.

Sa 2,30'dan sonra kolordulardan ve haber zâbitlerinden raporlar gelmeğe ve vaz'iyyeti az çok tenvîre başladı. İlk gelen raporlar şunlardır:

1) 1. Kolordu'dan: Vürûdu sa 2,30 sonra.

Geredeli şarkından

9 minh sa 1,30 sonra

1- Bugün sa 12'de Geredeli şimâl-i garbîsindeki koruluğun kenarındaki tepede düşmanın üç alay piyâde, 2 alay süvâri tahmîn olunan kuvveti görülmüşdür.

2- Geredeli'nin garb-ı cenûbîsindeki sırt üzerinde görülen diğer bir düşman süvâri alayına Geredeli köyünün takrîben bir kilometre şarkında mevzi' alan 2. Fırka'nın bir bataryası tarafından birkaç mermi atılarak tard edildi.

II/[233]

3- Nişancı Alayı ve Fırka 2 düşmanla hâl-i temâsdadır.

4- Sa 12'den beri garbdan ve uzaklardan muhârebe sesleri geliyor.

5- Fırkadan henüz haber yok. Fırka 1 kolbaşı ile Paşaköyü'ne geldi.

6- Çamur hasebiyle yürüyüş batî oluyor. Birkaç cebhâne arabası yollarda kaldı.

7- 2. Kolordu kolbaşısı henüz Dolan Dere hizâsındadır.

8- Ben Geredeli'nin 3 kilometre şarkındaki sırtdayım.

1. Kolordu Kumandanı Ömer Yaver

2. Kolordu'dan:

Koyungavur garb sırtından

9 minh sa 1,50 sonra

1- Koyungavur-Kiremitli istikāmetinin şimâlindeki mıntıkaya gönderilen bir zâbit keşif kolu sa 11'de bir piyâde taburunun Çeşmeköy civârında olduğunu, bu cihetden birçok top sesleri işitdiğini bildirdi. Çeşme ormanlığından edilen ateşle bu keşif kolunun bir hayvanı vurulmuş.

2- Şu ânda edilen tarassudâtla 3. Kolordu'nun sol cenâh kolunun Poluz'a girdiği anlaşılmışdır.

3- Bu keşif kolunun raporu o tarafdan top sesi işidildiğinden şübheli addedildi.

4- Akşam takarrüb etmekle vaz'iyyet ve netîce hakkında emr-i ma'lûmâta intizâr olunur.

5- Kiremitli karyesine hareket ediyorum.

Şevket Turgud

Bu raporlara nazaran ordu 1. Kolordu vaz'iyyetini anladığına ve 2. Kolordu'nun sa 2,45 sonra da kolbaşıyla mutlakā Kiremitli'ye gelmiş olacağına hükmetdim. Abdullah Paşa'nın hâtırâtına nazaran vaz'iyyeti şöyle düşündü: "3. Kolordu'nun bizce ma'lûm olmayan esbâb-ı tahtında henüz ta'arruzu ileriye götürememiş olması hasebiyle düşmanın bugünkü gayr-i müsâ'id vaz'iyyetinden (?) bi'l-istifâde ta'arruzun yine bugün başa çıkarılması îcâb ediyor. 3. Kolordu'nun fâ'ik düşman karşusunda kaldığına ihtimâl verilmemekde ise de mutlakā mu'âdil bir kuvvetle muhârebe etmekde olduğundan ilerleyemediği zehâbı hâsıl olmuşdu. Bu kolordunun kuvvetli olması, gerisinde Kırkkilise mevzi'-i müstahzarının bulunması, kumandanının fa'âliyyet ve iktidârı cihetleriyle ordu sağ cenâhının emin bulunduğuna şübhe edilmiyordu. Binâ'en-'aleyh ta'arruz tertîbâtına esâs olan fikrin diğer kolordular tarafından icrâsı zarûrî olub muvaffakiyyet pek de canlı ve kuvvetli bir hâlde bulunmayan 2. Kolordu'nun fa'âlâne hareket ve fedâkârlığına vâbeste bulunuyordu. Bu cihetden bu kolorduya şu emir gönderildi:

II/[234]

Yenice şimâlindeki tepe

9 Teşrîn-i evvel sa 2,45 sonra

"1- Sol tarafınızda bulunan 1. Kolordu'nun Süloğlu'na yürüyen 2. Fırkası düşmanın bir fırka kadar kuvvetiyle harb ediyor. Gerek bu kolordunun 2. Fırkası'nın ve gerek Edirne'den hurûc eden kolordunun muhârebeye girdiği top seslerinden anlaşılıyor.

2- 2. Kolordu'nun Kiremitli şimâline geçerek Seymen Harâbesi istikāmetine şiddetle ta'arruzu netîce-i kat'iyyeyi te'mîn edecekdir. Âna göre hareket ediniz.

3- 3. Kolordu ile irtibât te'mîn ediniz."

Ordu karargâhının içinde bulunduğu mübhem ve gayr-i sarîh vaz'iyyetde verdiği bu emirdeki isâbet-i nazar, şâyân-ı takdîrdir. Gerçi bâlâdaki mütâla'ât bize ordunun artık 3. Kolordu'nun ihâtasından netîce-i kat'iyyeyi beklemekden sarf-ı nazar etdiğini, Devletliağaç ile Süloğlu arasının boş olmadığını anladığını, netîceyi merkezden yapacağı tazyîk ile düşman merkezini yarmağa çalışmakla istihsâle karâr verdiğini gösteriyorsa da ne olursa olsun bu karâr ve emir maksada muvâfıkdı. Fakat evvelce görüldüğü üzere sa 4,30 sonrada kolorduya gelen bu emir hakîkatde müsbet bir netîce hâsıl etmedi.

Ordu karargâhı bundan sonra 3. Kolordu haber zâbitinden şu raporu aldı:

Petra

9 minh 12,15 sonra

"Sa 12'de vaz'iyyet:

1- Erikler'de Fırka 7 var. Oradan iki top sesi işidildi. Tahmînen düşman süvârisini tard etdi.

2- Karahisar Fırkası ucuyla Eski Poloz'a girmiş.

3- Fırka 5 Petra'yı pîşdârıyla terk etmiş molada. Kısm-ı küllisi Petra cenûbunda molada.

4- Fırka 8 henüz gözükmemiş.

5- Karargâh Petra'da. (Fırka 9 karargâhıyla berâber)

Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Hakkı

Ordu bu rapordan 3. Kolordu'nun dağınıklığına hükm etdi. Ve Karahisar Fırkası gibi za'îf ve kıymetsiz bir fırkanın münferiden düşmanla tesâdüfî muhârebeye girişmesinden endîşe eyledi.

Bundan sonra sa 4,30 sonrayı müte'âkib 2. Kolordu'dan şu rapor geldiği hâtırâtda mezkûrsa da bunun sa 4 sonra da Kiremitli şarkında yazılmış olmasına göre orduya, burada muvâsalatı meşkûkdur:

II/[235]

1- Sa 3 sonra da düşmanın süvârisi Kiremitli köyüne girmiş ve yakmışsa da piyâdelerimiz tarafından tard edilmişdir.

2- Düşmanın şimdi Seymen-Kiremitli yolundan uzun bir kolu ve Kiremitli garb sırtlarından dağınık piyâdeleri zuhûr etmişdir.

3- Fırka 4 bütün kuvvetiyle bu düşman koluna ta‘arruz ediyor. Fırka 5, Fırka 4’ün sağından ilerleyüb şimdi ikinci hattı teşkîl edecekdir.

4- Eski Poloz cihetinden de muhârebe şiddetle devâm eylemekdedir.

2. Kolordu Kumandanı Şevket Turgud

Hâtırât bundan sonrasını şöyle hikâye ediyor:

“Ordu karargâhı bu rapordan kolorduya biraz evvel verilen vazîfenin îfâsına başlandığını ve ta‘arruza yarın da devâm edeceğini anladı. Gurûb yaklaşıyordu. Kolordular henüz kendilerini telgrafla orduya rabt edememişdi. Gelen raporlar vaz‘iyyeti az çok tenvîr etmiş ve 2, 3. kolorduların harekâtı gözle de görülmüşdü. Yalnız 1. Kolordu’nun vaz‘iyyet-i hazırası ile 4’ncü Kolordu ve Edirne’nin hâli mechûldü. Ordu karargâhının vaz‘iyyet-i umûmiyyeye âgâh olması muktezî idi. Bu sebeble karargâhın tekmîl kuvvetiyle bu akşam Geredeli’ye gitmesi gayr-i muvâfıkdı. Zîrâ kolordularla bir gûnâ irtibât yokdu. Buraya iki Erkân-ı Harbiyye zâbiti ile re’îs-i sânî i‘zâm ve mûmâ-ileyh 1. Kolordu hakkında ma‘lûmât tedârik ve irsâli emredildikden sonra zevât-ı mütebâkiyye ile, ahvâli mechûl kolordularla muhâbere edilmek üzere her cihetle irtibât ve muvâsalası olan Kırkkilise’ye hareket edildi.”

Fi’l-hâkika ordu Erkân-ı Harbiyye’sinden Re’îs-i Sânî Mîralay Ali Rıza Bey’le Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Hüseyin Selâhaddin Bey Geredeli’ye i‘zâm edilerek kumandan paşa ve Erkân-ı Harbiyye re’îsi otomobil ile Kırkkilise’ye geldi. Karargâhın zevât-ı mütebâkîsi de Kavaklı’ya müteveccihen yola çıkdı.

Ordu karargâhının ilerideki fa‘âliyyeti işte bundan ibâretdir. Bugünkü tarîhle orduya zîrdeki raporların gönderilmiş olduğu vesâ’ikden anlaşılıyorsa da bunların zaman ve mahall-i orduları ekseriyyetle mechûldür. Aynen bunların üzerine yapılan bazı işlerle birlikde zîrde naklolundu:

a) 3. Kolordu hakkında:

1- Kolordu kumandanlığından: “Fırka 9 kumandanı dün akşam şifâhen evâmir ve tafsîlâtın not etdirilmesine rağmen tahrîrî emre intizâr etdiğinden kıta‘âtı, dört buçuk sâ‘at te’ehhürle ancak sa 6,30 evvelde hareket edebilmiş, Afyonkarahisar’ı Fırkası da bataryalarının vakt u zamanıyla iltihâk edememesinden aynı sûretle te’ehhür eylemişdir.

II/[236]

2- Ordu haber zâbitinden: “Sa 1,35 sonra vaz‘iyyet: Tahmînen 1000 mevcûdlu bir düşmanın Karahamza’da olduğu ahâlî ifâdesinden anlaşıldı. Fırka 7 Erikler’de; Karahisar Fırkası sağda, Fırka 9 solda olarak Karahamza’ya ta‘arruz emri verildi. Bu akşam orada kalınması karârgir olmuşdur. Karargâhın Eski Poloz’da kalması me’mûldür. Erikler-Karahamza caddesinin serbestisini te’mîne çalışılmakdadır.

b) 2. Kolordu Hakkında:

Dolan köyünden, ordu haber zâbiti Mîralay İhsan Bey’den; sa 8 sonra da yazılmış:

“3 ve 1. kolorduların cenâh ve mevki‘leriyle bugünkü hâllerine dâ’ir ma‘lûmât verilirse mûcib-i muhassenât olur. Kolordunun bugün yürüyüşde iki sâ‘at te’ehhürü vardır. Bu kusûr bi’l-hâssa bazı kıta‘ât kumandanlarının liyâkatsizliğinden neş’et etmişdir. Keşif kolları da vazîfe yapamıyor. Bu gece pek erkenden hareketimiz ve düşmanın merkez kollarının sol cenâh ve gerilerine yürümemiz lâzım olduğunu kolordu kumandanına bir mütâla‘a olarak söyledim.”

Bu kolordunun bugünkü harekâtına dâ’ir sa 10,50 rapor gece geldi ki ileride görülecekdir.

c) 4. Kolordu Hakkında:

Ordu haber zâbiti Kā’imakām Zeki Bey’den gelen haberler bu kolordunun harekâtında büyük bir betâ’et olduğunu gösterdiğinden Soma telgrafhânesi vâsıtasıyla kolorduya şu emir gönderilmişse de muvâsalatı ma‘lûm değildir:

“Ordu ber-mûcib-i emir bugün her cihetden harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr eyledi. Kolordumuzun atâleti harekât-ı umûmiyyeyi işgāl eyleyeceğinden serî‘an Gaibler-Çiftlik istikāmetinde düşmanın gerilerine ta‘arruz ediniz.”

Üçüncü Kısım 10 Teşrîn-i evvel Osmanlı Ordusu’nun Harekât ve Mukarrerâtı

Birinci Bâb 3. Kolordu’nun Harekât ve Mukarrerâtı

a. Fırka 7

(Kroki 31)

Geceleyin bir vak‘a-i harbiyye cereyân etmediyse de kıta‘ât arasında epey kargaşalıklar vukū‘a geldi. Gündüz obüs taburu topçuyu ta‘kîben ve emir almadan Sırsuvat Deresi’ni geçmiş ve hatt-ı harbe takarrüb eylemişdi. Bu esnâda bi’z-zât fırka kumandanının emr-i şifâhisiyle geriye dönerek dere şarkındaki sırtlarda mevzi‘e girmişdi. Fakat bu hareket esnâsında çamur hasebiyle bir cebhâne arabasıyla tabur sandığı saplanmış ve gündüz bunu geriye almak için bir teşebbüs yapılmayarak geceye bırakılmışdı. Ortalık karardıkdan sonra tabur kumandanı bunları aldırmak için bârgîrler ve me’mûr göndermişse de bunlar yolda

geceleyin, tebdîl-i mevzi‘ etmekde ve alayının yanına gitmekde olan N Y 3 K 9’a rast gelmiş, bölük bunları düşmanı süvârisi zannederek ateşe ve telâşa başlamış, bu esnâda tabur sandığı yağma olmuş ve anlaşıldığına nazaran cebhâne arabası ileride bırakılarak avdet edilmişdir.

Fakat bu gürültü patırdı mevzi‘ gerisinde hâl-i ikāmete geçmiş olan To Y 7 T 2’yi ürküterek hemân koşulan K 4, 6 dörtnal ile Kırkkilise’ye doğru kaçmağa başlamış, K 5’de top indirerek mevzi‘e girmiş, arkadan gönderilen zâbitler bataryalara ta Kırkkilise yakınında yetişerek bunları tekrâr alub ileriye getirmişdi.

Buna mümâsil husûsât diğer bazı kıta‘âtda da zuhûr etmişdi. Ezcümle bâlâdaki telâş büyük ağırlıklara da sirâyet etmiş, birçok ağırlıklar ve civâr kıta‘âtdan bir küllî efrâd dağılarak Kırkkilise’ye kadar gitmiş, ilk telâşa sebeb olan N K 9 ise ta Tokmak köyüne (Kırkkilise’nin âdetâ bir mahallesidir) kadar giderek oradan çevrilmişdir. Elhâsıl rahat bir gece geçirilmemişdir. Ma‘a-mâ-fîh fırka, hey’et-i umûmiyyesiyle el altında idi. Fırka kumandanı yarın için ne düşünüyordu? Fırka, kolordu emri ve ta‘biye vaz‘iyyeti i‘tibâriyle âdetâ müstakil idi. Yarın için tasavvurâtını bildirecek şimdilik yegâne vesîka, evvelce gündüzki harekât esnâsında görülen ve Fırka harb cerîdesiyle Muhtar Paşa’nın evrâkı arasından bulunarak nakledilen raporlardaki şu sözlerdir: “…Kadıköy’üne doğru ilerleyen düşman livâsının da Kadıköy’den Kırkkilise’ye

II/[238]

doğru inmesi hâlinde kolordunun sağ cenâhını muhâfaza etmek kābil olamadığından hatt-ı ric‘atı te’mîn için Kırkkilise’ye çekilmeğe mecbûr olacağını zannederim.” [sa 2 sonra raporu]

“…Karşumdaki düşman 16 tabur kadardır. Mümkün olduğu kadar Kırkkilise’ye sarkmasına veya Teke Deresi garbına geçmesine mâni‘ olmağa çalışacağım.”

Hakîkat[d]e yek-diğerini ikmâl eden şu sözler bize kumandanın tasavvurunu ber-vech-i âtî gösterebilir:

Fırka Erikler istikāmetinde bir livâ, Kadıköy tarafında da diğer bir livâ olarak karşusunda 16 tabur ya‘nî kendisine mühim derecede fâ’ik bir kuvvet olduğunu biliyordu. Bu vaz‘iyyet hakîkate de muvâfık olub keşif fa‘âliyyetinin ve kolordu kısm-ı küllisiyle, Karahisar fırkasıyla irtibât noksânının netîcesi olarak diğer bir livânın Karahamza’dan Erikler’e ve dördüncü bir livânın akşam Devletliağaç’dan Erikler’e geldiğini bilmiyordu. Ma‘a-mâ-fîh bilinen düşman kuvveti dahi kendisinin yarın ta‘arruzî bir vazîfe îfâsını düşünmesine mâni‘dir. Binâ’en-‘aleyh fırka, yarın sabâh şimdiki vaz‘iyyetinde düşmana intizâr etmek, bunu mümkün olduğu kadar tevkîf ve te’hîr etmek ve sağ cenâhı ihâta edilmeğe başlanırsa hatt-ı ric‘atını muhâfaza etmek için Kırkkilise’ye doğru kademe kademe çekilmek istiyordu. Kezâlik düşman

kendisiyle uğraşmayub da Teke Deresi garbına geçmek, kolordu kısm-ı küllisine te'sîr etmek isterse buna da mâni‘ olmağı düşünüyordu ki bu vazîfe de bi't-tabi‘ ahvâle göre ta‘arruzî hareketi îcâb ederdi.

Bu mülâhazâta doğru dememek kābil değildir; fırka, vaz‘iyyeti, ma‘lûmât-ı mevcûdesiyle, güzel kavramış ve güzel düşünüyordu.

Fakat sabâha karşı gelen şu kolordu emri fırkanın bu mukarrerâtını bi't-tabi‘ alt üst etdi:

"Akşama doğru bir düşman kolu Eğridere ile Sırsuvat Deresi arasına girmişdir. Ben yarın ale's-sabâh bu düşmana ta‘arruz edeceğim. Siz de bir kısmınızla yan ve gerisine ta‘arruz ediniz."

b. 3. Kolordu Kısm-ı Küllisi

a. Karahisar Fırkası:

Karanlık basdıkdan sonra fırka kumandanı yine Hasan İzzet Bey'i aramağa (!) gitmişse de bulamayarak Muhtar Paşa'ya rast geldi ve muşârün-ileyhin evvelce görülen ikāmet emri ile berâber şifâhen de "Bir alayı sol cenâha göndererek oradaki nizâmiye alayını tebdîl eylemek" emrini aldı. Fırka kumandanı gündüz esnâsında Bolvadin Taburu bölüklerinin zorla birinci hatdan geriye aldırıldığından vesâ'ireden bahs ederek fırkasının nizâmiye kıta‘âtı ile takviyesini teklîf etdiyse de kolordu kumandanından "Ağzından böyle bir şey işitmek istemezdim" sözünden başka bir cevâb alamayarak nihâyet fırkasına avdet etdi. Sa 6 (?) sonra da şu şifâhî fırka emrini verdi:

II/[239]

"Akşamüzeri hatt-ı harbde bulunan Karahisar Taburu olduğu yerde kalacak. Bu taburun sağında iki bölüğüyle avcı hattında ve diğer iki bölüğüyle ihtiyâtda olan Bolvadin Taburu Kütahya Taburu'yla tebdîl edilecekdir.

Akşehir ve Bolvadin taburlarından mürekkeb Akşehir Alayı Karahisar Taburu'nun solundaki nizâmiye alayını tebdîl edecekdir. İki bölüklü Tavşanlı Taburu [diğer iki bölüğün ağırlık muhâfazasında olduğu ma‘lûmdur] fırka karargâhının civârında ihtiyâtda kalacakdır."

Bu emri alan alay kumandanları bu mübâdelelerin gündüze bırakılmasını teklîf etdilerse de fırka kumandanı muvâfakat etmedi. Ma‘a-mâ-fîh bu emir yine yapılamadı, meselâ Bolvadin taburu yine sağ cenâhda kaldı.

Geceleyin biri sa 10,30 sonra da diğeri sa 4 evvelde efrâd arasında iki def‘a mühimce tüfenk ateşi başlayarak 10-15 dakika devâm etdi. Gece ince ve soğuk bir yağmur yağmakda olduğu gibi ağırlıklarda sûret-i umûmiyyede gelememiş ve i‘âşe tanzîm edilememişdi. Gündüzki vukū‘ât-ı harbiyyeye, yorgunluğa, ta‘lîm ve terbiye fıkdânına inzimâm eden bu

ahvâl, fırkayı sabâha kadar ayak üzerinde tutmuş; bir istirâhat te'mîni mümkün olamamışdı. Fırka kumandanının emrinde topçu yokdu.

b. Fırka 9: Ma'lûm olduğu üzere fırka sûret-i umûmiyyede Y 27'siyle Karahisar Fırkası'nın sağında, Y 26 ile solunda, topçusu, Ankara ve Ayaş taburlarıyla merkez gerisinde, Y 5, T 3'le Petra'nın emniyetini istihsâl vaz'iyyetinde idi. Nısfü'l-leyle doğru fırka erkân-ı harbi Y 26'ya gelerek "Alayın yarın sabâh fırka ihtiyâtı olarak Petra ilerisindeki orman kenarında fecrden evvel ictimâ' etmesi" emrini teblîğ etmiş, bunun üzerine sa 3 sonraya doğru bu alay hareket ederek geriye gelmişdir. Diğer kıta'ât sûret-i umûmiyyede yerinde kaldı. Ma'a-mâ-fîh bu fırka da lâyıkıyla istirâhat edemedi. Bâlâdaki husûsât bu fırkanın da istirâhatini ihlâl eyledi.

c. Fırka 8: Gece esnâsında fırka kumandanı ve erkân-ı harbiyyesiyle, Y 22 T 1, 2 ve 22. Mitralyöz Bölüğü sa 8 sonra da Petra'ya gelerek diğer kıta'âta iltihâk etdi yeni gelen kıta'âta kolordu geceyi köyde geçirmek emrini verdi. Konağa yerleşilerek gece bilâ-vukū'ât imrâr edildi.

d**. Kolordu Karargâhı:**

3. Kolordu Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa Ruznâme-i Harbi'nde bu geceki harekât ve mukarrerâtını şöyle tafsîl ediyor:

"…Fırka ihtiyâtları avcı hatlarının 1-2 kilometre gerisinde idi. Kolordu ihtiyâtî olarak Fırka 9'dan tefrîk olunan bir piyâde alayıyla topçu dahi Petra'nın ilerisindeki orman kurbunda geceyi geçirmek üzere emir almışlardı. 8. Fırka'ya ve 16. Kolordu'ya mensûb yedi tabur dahi peyderpey vürûd etmekde ve Petra içinde ve etrâfında yerleşmekde idiler.

II/[240]

Şu hâle nazaran Eski Poloz'a karşı 23 tabur piyâde, 2 bölük mitralyöz, 13 bataryamız mevcûddu. Ve bu kuvvetden 16 tabur ve 8 batarya henüz ihtiyâtda bulunuyordu. Sağ cenâhımızdaki yedinci fırka ise 10 tabur piyâde, 4 bölük mitralyöz ve 9 sahra ve üç obüs bataryası kuvvetinde idi.

Görülüyor ki kolordunun mevcûd-ı umûmisi mühim bir yekûn teşkîl ediyor ve 33 tabur piyâde, 6 bölük mitralyöz ile 72 kıt'a serî' ateşli sahra, 16 serî' cebel, 18 kıt'a 12'lik obüsden mürekkeb bulunuyordu. Kuvvetlerin kısm-ı a'zamı henüz harbe girmemişdi.

Kırkkilise etrâf ve civârında kolorduya mensûb veya emrim altında her ne mikdâr kuvvet varsa harbden evvel kâffesini toplamış ve muhârebeye iştirâk etmeleri imkânını te'mîn etmişdim.

Akşamüzeri Fırka 7 ile beynimizde bir menzil hattı (?) teşkîli için süvâriye emir verilmişdi. Fakat bu hatdan istifâde edilemedi. Akşama doğru âtîdeki ordu emri geldi: (Ordunun ikāmet emri)

Gece Petra'da Fırka 7 kumandanının zîrdeki raporunu aldım.

Sırsuvat Deresi'nin Erikler yolunu kat' etdiği noktanın iki kilometre cenûb-ı şarkîsindeki sırtdan 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Salı. Sa 6 sonra.

"Bugün öğle sa 12'de Erikler'in üç kilometre kadar cenûbundaki bizim için müşkil bir arâzide (sırtlarda) düşmanla müsâdeme etdik. Kuvveti bir livâ ile 3-4 batarya kadar olduğu haber verildi. Aynı zamanda Eski Poloz-Petra istikāmetinde bir düşman kolunun hareketini gördüm (?) bu istikāmetde kolordu ta'arruz etmekde olduğundan bu tarafda henüz muhârebeye başlanmadığı hâlde dahî karşımdaki düşmanın sol cenâhına ta'arruz etmek üzere tertîbât aldım. Bu esnâda aldığım bir raporda Elmacık-Kadıköy istikāmetinde bir düşman ta'arruzunun daha ilerlediği bildiriliyordu. Üç düşman kolu arasında kalmamak için pîşdâr muhârebeye başlamış olduğu hâlde ta'arruzdan sarf-ı nazarla Sırsuvat Deresi gerisinde (cenûbunda) bir tabur topçu ile himâye-i mevzi' alarak fırkayı Erikler-Kırkkilise, Elmacık-Kırkkilise yollarının telâkî etdiği sırtlara çekdim. Şimdi düşmanla karşı karşıya mevzi'de geceyi geçiriyorum. Karşımdaki düşman 16 tabur tahmîn olunuyor. Mümkün olduğu kadar Kırkkilise'ye sarkmasına veya Teke Suyu'nun garbına geçmesine mâni' olmağa çalışacağım." Nısfü'l-leyle doğru Abdullah Paşa'dan âtîdeki emri aldım.

"Sa 9 sonra, Kal'a'dan hurûc eden kıta'âtımız düşmanı geriye püskürtmüşdür. Fakat düşman, kuvâ-yı fâ'ike ile Dördüncü Kolordu'nun İzmit Fırkası'nı Demirhanlı civârında geriye çekilmeğe mecbûr etmişdir. 1 ve 2. kolorduların muhârebeleri netîcesine dâ'ir ma'lûmât alınamadı. Eski Poloz'daki düşman fırkasını bir ân evvel tepeleyerek harekâtınızı tesrî' etmenize şiddetle intizâr ederim."

II/[241]

Sa 5,30 evvelde dahi şu emir vürûd etdi:

Kuvâ-yı bakiyye 10 minh sa 3,30 evvel

"1. Kolordu mecbûren Yenice istikāmetinde çekilmekdedir. Yenice'nin şark sırtlarını işgāl için emir verilmişdir. 3. Kolordu kıta'âtı dahi gerek Petra üzerinden ve gerekse Teke Suyu'nun şarkından geriye çekilerek ve Kırkkilise'nin garb ve şimâl-i garbî cihetlerine gelerek Yenice civârında bulunacak hatt-ı müdâfa'anın sağ cenâhında bulunması bildirilir."

Müte'âkiben sol tarafımızda bulunan 2. Kolordu'dan da zîrdeki raporu aldım:

Dolanköy

10 minh sa 4 evvel

“1- 2. Kolordu şu dakikada bir fırkasıyla Kiremitli karyesinin garb sırtlarında, bir fırkasıyla şark sırtlarındadır. Şimdiye kadar düşmanın bir süvâri alayı tard edilmiş, Seymen’den gelen büyük bir kolunun tevakkuf ve avdet eylediği görülmüşdür.

2- Solumuzdaki Birinci Kolordu şiddetle muhârebe ile meşgūl olduğundan mu‘âvenet teşebbüsünde bulunulduysa da Eski Poloz cihetindeki hâl tamâmıyla ta‘ayyün edilemediğinden ve gece hulûl eylediğinden nâçâr bu vaz‘iyyetde kalınmışdır.

3- Kolordu karargâhı şimdilik Kiremitli karyesinin hemân şarkındaki Höyük’e hareket edecekdir. İlerideki kıta‘âtımızın düşmanla gece muhârebesinde ber-devâm olduğu haberi alınmışdır.

2. Kolordu Kumandanı Nâmına Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Şevki

Ordunun hâl-i ric‘atda olduğunu anlayınca Kadıköy-Petra hattında görebildiğimiz düşman kuvvetinin 24 taburla 6 batarya raddesinde olduğunu ve 3. Kolordu’nun kuvveti ise buna çok fâ’ik bulunduğunu nazar-ı te’emmüle alarak ric‘ata iştirâk etmeyüb karşımdaki düşmana bir darbe indirmeğe karâr vermişdim. Bu karârımı gerek Şark Ordusu kumandanlığına ve gerekse İkinci Kolordu kumandanına gönderdikleri zâbitler vâsıtasıyla hemân tahrîren bildirdim ve zîrdeki kolordu emrini i‘tâ etdim:

Petra

10 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 6 evvel

1- Yedinci Fırka Erikler ve Elmacık cihetinden ilerleyen kendisine mu‘âdil düşman kuvvetine karşı her iki yola hâkim olmak üzere Sırsuvat Deresi’nde mevzi‘ alarak düşmanla hafif sûretde akşama kadar harb etmişdir.

II/[242]

2- Şark Ordusu cebheyi küçültmek üzere sol cenâhımızdaki kolorduları Yenice istikāmetine çekmeğe karâr vermişdir. Kolordumuz Petra ilerisindeki mevzi‘i muhâfaza edecekdir. İş bu mıntıkanın Petra-Poluz yolunun şark ciheti Fırka 9, ve garb ciheti Petr[a]- Poluz yoluyla, Petra-Kiremitli yolu beynindeki mıntıka Şükrü Bey Fırkası tarafından müdâfa‘a edilecekdir.

3- Kolordunun maksadı şimâl ve garb cihetindeki düşmanı tevkîf ile Teke Suyu’nun şarkında bulunan düşman fırkasına kat‘î bir darbe urmakdır.

4- Fırka 9’dan bir nizâmiye alayı ve Fırka 8 kâmilen emrime tâbi‘ olmak üzere, Petra’nın şimâl-i şarkîsinde ictimâ‘ edecekdir.

5- Ağırlıklar kâmilen Koyungavur tarîkiyle Raklıca’nın garbına avdet edeceklerdir. Fırka 8, 9 ağırlıkları Petra-Raklıca yolu, Şükrü Bey Fırkası’nın ki Petra-Koyungavur-Kırkkilise tarîkiyle avdet edeceklerdir.

6- Ben sa 9'a kadar Şükrü Bey mıntıkası dâhilinde bulunacağım. Ba'dehû Petra-Teke Suyu yolu (şark şimâli) üzerinde bulunacağım."

Bu satırlar tedkîk edildikde:

Muhtar Paşa'nın bir kere kuvvet hesâbı hakîkate pek de muvâfık değildir; 3. Kolordu kısm-ı küllisi bugün akşama kadar Petra şimâlinde şu kuvvetde idi:

Karahisar Fırkası	5-0-2
Fırka 9	⅑ -1-9
Fırka 8	2- ¼ -5
Kolordu karargâhı	0-1-0
	1⅙-2¼ -16

Bu Fırka 9/10 gecesi Fırka 8'den yalnız 2 taburla bir makineli tüfenk bölüğü ve Süvâri Fırkası'ndan 4 bölüklü Y 2 iltihâk etmiş ve böylece kuvveti 2÷18-5½-16'ya bâliğ olmuşdu. Fi'l-hâkika geriden 16. Kolordu'ya mensûb bazı taburlar geliyordu; fakat bunlar nısfü'l-leyle ve hatta daha sonralara kadar gelmemişdi; be-heme-hâl buraya gönderileceğine dâ'ir bir ma'lûmât da yokdu; vakitsiz hesâba dâhil edilemezdi. Muhtar Paşa işte bu sûretle bu kuvveti 2/23 - ?-13 kabûl ediyordu. Sâniyen Fırka 7'den sa 12 sonra da yazılmış olub gece Petra'ya gelen rapor gāyet mühimdi. Kolordu zevâl sularında lâ-akall 8-12 Bulgar taburunun Karahamza'dan Erikler'e gitmekde olduğunu haber almışdı; Fırka 7'nin raporu ise aynı sâ'atde bir livâ ile Erikler cenûbunda tutuşduğunu ve diğer bir livânın da Elmacık-Kırkkilise istikāmetinde sarkdığını bildiriyor ve karşusundaki kuvveti cem'an 16 tabur tahmîn ediyordu. Bu sûretle pekâlâ kabûl edilebilirdi ki Fırka 7 karşusunda 2'si fırkaca görülmüş, biri henüz muhârebeye girmemiş lâ-akall 3 livâlı bir fırka vardır.

II/[243]

Karahamza'dan Poluz istikāmetinde görünen düşmana gelince: Şimdiye kadar yalnız iki bataryası görüldüğü kabûl ediliyor. Fakat bu hâl bu kolun kuvvetinin yalnız bundan ibâret olduğu hakkında bize hiçbir fikir veremez. Şayed bugünlük bu kadar bile olsa bunun yarın takviye edilmiş olmayacağı te'mîn edilemez. Erikler etrâfındaki bir Bulgar fırkası eğer diğer Bulgar fırkalarından ayrılmak istemiyorsa bu istikāmetde de kuvâ-yı mühimmenin zuhûru bi'l-'akis ağleb-i ihtimâldir. Bu kuvvet lâ-akall bir livâ bile farz edilse bu takdîrde 3. Kolordu karşusunda 4 livâ-32 tabur ve bu nisbetde topçu var demekdir ki kolordunun hakîkî kuvveti olan cem'an 28 taburla buna hiç de fâ'ik bir kuvvete mâlikiz addedilemez. Bâ-husûs düşman kısm-ı küllisi tehlikeli bir vaz'iyyetde kuvâ-yı za'îfimiz karşusunda toplanmışdır.

Ordunun sa 9 sonra da yazdığı emir yarın için bir esâs olamaz, bu emirden ordunun Fırka 7 karşusundaki vaz'iyyet hakkında hiç haberdâr olmadığı gözüküyor ki bu kabahat bi't-

tabi‘ kolordunundur. Bundan sonra gelen bir ric‘at emri ve 2. Kolordu’nun vâkıf olunan vaz‘iyyeti üzerine ittihâz edilen ta‘arruz karârının esbâb-ı mûcibesi bu nokta-i nazardan şâyân-ı kabûl olamaz. Şayed bu karâr vaz‘iyyet-i umûmiyye, ve, ordu karargâhı bahsinde görüldüğü üzere, soldan sağa doğru, Fırka 12, Fırka 3’le; Fırka 3 ve Müretteb Fırka 1, 2. Kolordu ile; ve 2. Kolordu 3. Kolordu ile kendiliklerinden tevhîd-i harekete ve hey’et-i umûmiyyesiyle yarın Bulgar merkezini yarmak üzere Karahamza-Çeşmeköy hattına karşı ta‘arruza karâr vermek nokta-i nazarından diğer sûretle münâkaşa edilmiş olsa idi; ve bu karâr mücâvir kuvvetlerle te‘âtî edilüb ordu karargâhına da ma‘lûmât verilmiş olsa idi, doğru olurdu. Fakat görülüyor ki kolordu böyle düşünmemiş, kendini karşusundaki düşman kuvvetine fâ’ik görmekden mütevellid bir (his) ile çekilmek istememiş ve ta‘arruz karârını vermişdir.

Bu ta‘arruz karârına gelince: Mutasavver ta‘arruz istikāmeti de gayr-i muvâfıkdır. Teke Suyu şarkına teveccüh edilerek düşmanın en kuvvetli yerine çatılmak isteniliyor. Bu maksadla verilen emir ise büsbütün gayr-i kābil-i tefehhümdür. Emrin ikinci maddesi bilâ-maksad müdâfa‘ayı âmirken üçüncü madde de ta‘arruzdan bahs olunuyor; beşinci madde de ise ağırlıkların geriye gönderilmesi gibi herhâlde ta‘arruz azmini sarsacak bir tedbîre tevessül olunuyor.

Bundan mâ‘adâ ordudan bir kere ric‘at hakkında emr-i sarîh geldikden sonra bir kolordu kumandanının bütün tertîbâtı alt üst edecek tarzda mufassalan böyle bir karâr itihaz etmesi de ne dereceye kadar doğrudur? Bu da bahs-i diğer… herhâlde verilen karâr hesâb ve mantıkdan ziyâde his ile verilmiş gibi görünüyor.

3. Kolordu kumandanı hakîkatde bu ta‘arruz karârını muhakkak olarak kabûl edilebileceği üzere daha ric‘at emri gelmezden evvel ittihâz etmişdi. Çünkü Fırka 7 ale’s-seher ya‘nî sa 4,30’la sa 5 arasında kolordudan şu emri almışdı:

“Eğridere ile Sırsuvat Deresi arasına giren düşmana ale’s-sabâh ta‘arruz edileceğinden Fırka 7’nin bir kısım kuvvetle yolun yan ve gerisine düşmesi.”

II/[244]

Bunun üzerine Fırka 7 zîrde görüleceği üzere tertîb etdiği bir müfrezeye sa 6 evvelde hareketi emretmişdi. Gece karanlıkda, yolsuz izsiz dağlar arasından bu emrin Fırka 7’ye 1,5-2 sâ‘atden evvel varamayacağı meczûm olduğuna göre emrin en geç sa 3-3,30 arasında Petra’dan gönderilmiş olması îcâb eder. Halbuki bu sâ‘atde ne ric‘at emri ve ne de 2. Kolordu’nun raporu gelmemişdi. Binâ’en-‘aleyh kolordu kumandanı bu ta‘arruz karârını sa 5,15 sonra da orduya yazdığı rapordaki vaz‘iyyetle Fırka 7’nin nısfü’l-leylde gelmiş olan sa 6 sonra raporundaki vaz‘iyyet üzerine ittihâz etmişdi. Sa 5,15 sonra raporunda ise yarın için “Yarın ya ikinci kolordunun sağ cenâhını temdîd etmek üzere hareket etmek veyâhud ahvâl-i fevka’l-‘âde

zuhûrunda Fırka 7 ile harb eden kuvvetin cenâhı gerisine düşmek üzere hareket edeceğim. Şu kadar var ki hareket-i kat‘iyyeyi vaz‘iyyet-i harbiyyenin tamâmıyla inkişâfına ta‘lîk eyleyeceğim.” denilmişdi. Bu hâl, bu sonuncu şıkkı ittihâz için zuhûr eden ahvâl-i fevka’l-‘âde, acaba nedir? Kezâlik vaz‘iyyet tamâmıyla inkişâf etmiş midir? Bu karâr bir sûretle kābil-i te’vildir: Fırka 7 karşusunda 3 livâ, kısm-ı küllî karşusunda muhtemelen bir livâ kadar bir kuvvet vardır; kolordu kısm-ı küllisi karşusundaki za‘îf addetdiği kuvvete ta‘arruz ederek bu 4 livânın sağ cenâhını ihâta etmek karârını verirse buna denecek bir şey yokdur, fakat bu karâr Poluz-Karahamza istikāmetinde ta‘arruzu âmirdir. (Araya kuvvet girdiği) farzıyla bir cebhe ta‘arruzu yapmak bu nokta-i nazardan büsbütün sakatdır.

Bundan mâ‘adâ bu karârın ittihâzından ve Fırka 7’ye bu emrin îtâsından sonra gelen ric‘at emri üzerine yine bu karâr da sebât mı etmek lâzımdır? Bu husûs da bâlâda görüldüğü üzere ayrıca cây-ı te’emmüldür.

Bâlâdaki kolordu emrinin vesâ’ik arasında bulunan sûretinin birinci maddesi şöyledir:

1- Karşumuzdaki düşmanın vaz‘iyyet-i umûmiyyesi değişmemişdir. Düşmanın bu gece bir sahra bataryasını Teke Deresi boyunca sevk ederek Erikler-Petra yoluna kadar sürükleyebildiği ve gece dere içinde bırakdığı, zâbit keşif kolundan haber alınmışdır.”

Ma‘a-mâ-fîh bu emir kolordu kısm-ı küllisinin mukarrerâtı üzerinde zîrde görüleceği üzere bir rol oynadı. Karahisar fırkası bunu ric‘at ederken aldı. Diğer fırkaların alub almadığı ise mechûldur.

İkinci Bâb 2. Kolordu’nun Harekât ve Mukarrerâtı

9 Teşrîn-i evvel’de gurûbdan evvel Kiremitli Deresi garbına geçmiş olan Fırka 4 Y 10 9/10 gecesi hemân kâmilen elden çıkmış bir hâle girdi. Taburlar birbirini gā’ib etdi. T 3 ve makineli tüfenk bölüğü bir müddet sonra Kiremitli Deresi garbındaki hatt-ı bâlâda el altına girebildiyse de bi’l-hâssa T 1 Süloğlu’na doğru saparak açıklarda geceledi.

II/[245]

Fırka 4’ün aksâm-ı sâ’iresi Kiremitli şarkında, Fırka 5’de Dolan şimâlinde geceliyordu. Kolordu karargâhının Dolan’a gelmiş olduğu ma‘lûmdur. Kolordu karargâhı geceleyin şu emri verdi:

“1- Bugün kolordu erkân, ümerâ, zâbitân ve efrâdının top sedâsını işitir işitmez ileriye koşmak husûsunda gösterdikleri şevk ve gayrete bi’l-hâssa teşekkür ederim.

Ancak kıta‘âtın 12 sâ‘at zarfında 25 kilometre mesâfe kat‘ına adem-i muvaffakiyyetle hiçbir muhârebeye iştirâk edememesi ve yürüyüşde görülen betâ’et sebebiyle kolordunun tamâmen hedefine vâsıl olamayarak iyi bir fırsat kaçırması mûcib-i te’essüfdür. İstihsâl-i muzafferiyete azm eden silâh arkadaşlarımdan yarından i‘tibâren yürüyüşlerini intizâmla ve

sür‘at-i nizâmîde icrâsını ve molaların aded ve müddetinin fazla tutulmamasını kat‘î olarak taleb ederim.

2- Yarı gecelere kadar yollarda görülen perâkendeler, döküntüler, gā’ib olanlar kolordunun kuvvetini mühim bir sûretde tenkîse bâdî olmakda bulunduğundan umûm ümerâ ve zâbitânın nazar-ı dikkatlerini celb ederim. Her kıt‘a kumandanı kıt‘asını mütemâdiyen nezaret altında bulunduracak ve beher bölük zâbitânı bölüğünün başına ve gerisine taksîm olunarak döküntü bırakılmayacakdır.

3- Y 10’dan bir bölüğün Kiremitli şarkında çantalarını atarak ilerlemiş olduğu görüldü. Böyle çanta çıkarmak usûlen büyük kumandanlar tarafından emredilir ve muhakkak muhârebeye girileceği zaman yapılır.

4- Yine bazı kıt‘alarda görülen boş ve semersiz mekkâriler götürülmekde, bir hayvan bir silâh-endâz çekmekde va hatta daha fazla efrâd bu hayvanât yanlarında bulunmakda idi. Evvelce de ihtâr edilmiş olan şu hâlin bir daha görülmemesini tekrâr emrederim. İki hayvanı bir nefer sevk edecekdir. Fazla hayvanlar ihtiyâcı olan kıta‘âta verilecekdir.

5- Ümerâ ve zâbitân her vakit bi’l-hâssa seferde kendi kıt‘alarına gerek yürüyüş ve gerek muhârebede tamâmen sâhib olmalıdır. Âmirsiz, sâhibsiz hiçbir kıt‘a bırakılmaması kat‘iyyen lâzım her kumandanın mâfevk veya mâdûnuyla irtibâtda bulunması gāyet ehemdir. İrtibât ve muhâbere için her vâsıtaya mürâca‘at der-hâtır edilmelidir.

6- Harekât-ı harbiyyenin doğru bir sûretde tertîb ve icrâsı be-heme-hâl düşmana ve hâl u vaz‘iyyete dâ’ir ma‘lûmât edinmeğe merbût olduğundan ve halbuki bugün bu husûsa hiç de ri‘âyet edilmediğinden umûmun nazar-ı dikkat ve ibretine vaz‘ eylerim.

7- Gerek yürüyüş ve gerekse muhârebe de kıta‘ât, dâ’imâ cenâhlarına dikkat ve herhâlde bir emniyet kıt‘asıyla te’mîn etmelidir.”

Kolordu karargâhı Dolan köyüne geldikden sonra büyük ağırlıklarda evvelce verilen emre teba‘an peyderpey muvâsalata başladı. Fakat bu sırada yağmur başladığından kolordu “Gece karanlığında ve bu fenâ ahvâl-i şerâ’it

II/[246]

altında perîşân olmalarına meydân vermemek için” ağırlıklara Dolan şarkında park teşkîl ederek sabâha intizâr etmelerini emretdi.

Bu sûretle kıta‘ât i‘âşe ve istirâhat için muhtâc olduğu mevâddan mahrûm kaldı. Bu emir karargâh zâbitânı vâsıtasıyla tatbîk etdirildi.

Sa 8 sonraya doğru Dolan’a 1. Kolordu Y 6’dan olduğunu söyleyen bir nefer geldi, üç yaralı getirdiğini ve alay ve fırkasının bozulub çekildiğini söyledi.

Gece yarısına doğru ordu Erkân-ı Harbiyye'sinden 1. Kolordu'ya haber zâbiti ta'yîn edildiğini söyleyen Erkân-ı Harb Kā'imakāmı Kazım Bey Dolan'a geldi ve "1. Kolordu'nun Süloğlu şark sırtlarında düşmanla tutuşduğunu, fakat karanlıkda ric'ata başladığını ve kıta'âtın Geredeli şark sırtlarında toplanmasına gayret edildiğini ve binâ'en-'aleyh yarın 1. Kolordu'ya mu'âvenet edilüb edilemeyeceğini beyân ve su'âl" eyledi.

Bunun üzerine kolordu vaz'iyyeti ber-vech-i âtî münâkaşa eyledi: (aynen)

"Eski Poloz cihetinde düşmanın bir kolu vardır. Kuvveti mechûldür. Diğer bir düşman kolu da 1. Kolordu karşusunda ve Süloğlu Çiftliği sırtlarındadır. Bunun kuvveti dahi mechûldür. Fakat gündüzden 6 bataryası olduğu tahmîn edildi; ihtimâl ki bir fırka kuvvetindedir. Bunun gerisinden gelen ve akşama doğru geriye dönen düşman yürüyüş kolu ya 2. Kolordu üzerine yürümek veyâhud Süloğlu cihetini takviye etmek istiyordu. Geri dönüşüne bakılırsa 2. Kolordu üzerine gelmek niyetinde değilmiş. Fakat bu düşman kuvvetini iyice keşifden evvel bunun te'sîrinden hâlî kalamayız. Herhâlde nazar-ı dikkate alınmalıdır.

Bu iki düşman kolu Karahamza'dan Süloğlu'na veya Seymen'e kadar yek-diğerinden 10-15 kilometre uzakdır. Bu aralık şimdilik boş gibi görünüyor.

2. Kolordu Seymen istikāmetini ta'kîb ederek bu boşluğa girmek ve yanlarını ihâta etdirmekdense sağa veya sola tebdîl-i istikāmet ederek şimâl veya cenûbdaki düşman kollarından birine yandan ve diğer kolordularımızdan biriyle müttehiden ta'arruz ve ihâta eylemek en muvâfık ve lâzımdır.

Şimdilik 1. Kolordu'nun böyle bir mu'âvenete muhtâc olduğu anlaşılıyor. Sabâha kadar ahvâl tebeddül etmez ve başka bir emir alınmazsa a'zamî kuvvet ve şiddetle 1. Kolordu'ya mu'âvenet eylemek îcâb eder."

Yalnız 1. Kolordu'dan alınan ma'lûmâta müsteniden yürütülen şu mülâhaza bidâyeten fenâ değilse de 3. Kolordu'nun vaz'iyyeti hakkında bu nisbetde ma'lûmât olmaması câlib-i dikkat olmalı idi.

Nısfü'l-leylden sonra sa 3 evvelde 3. Kolordu'dan şu rapor geldi:

II/[247]

Petra

9 minh sa 10,40 sonra

"3. Kolordu Fırka 7 ile Kırkkilise'den Erikler'e hareket etdiyse de Erikler'in 5 km cenûbunda bulunan düşman müfrezesi tarafından tevkîf edildi. Düşmanın ta'arruz kıta'âtı iki kol arasına girmek teşebbüsündedir. Kolordunun kıta'ât-ı mütebâkîsi Petra-Eski Poloz istikāmetinde ilerledi. Gündüz sa 3'de Karahamza yazısının hemân cenûbundaki tepede ahz-ı

mevzi‘ eden düşmana top atdı. Kolordu Eski Poloz’un 2 kilometre kadar cenûbunda bulunuyor. Vaz‘iyyetiniz hakkında ma‘lûmât î‘tâsı.”

Bu raporu getiren yüzbaşı yol üstünde gördüğü “Fırka 5’in düşmanla muhârebeye tutuşduğunu ve gāyet şiddetli tüfenk muhârebesi devâm eylediğini” de söylüyordu. Bu haberden kolordu karargâhı epey telâş etdiyse de biraz sonra asıl ve esâsı olmadığı anlaşıldı. Raporu getiren zâbit de ma‘lûmât-ı lâzımeyi hâmilen Petra’ya hareket etdi.

Sa 4,30 sonraya doğru kolordu, orduya hitâben bir rapor yazdı ki bunda yarın için maksadını şöyle îzâh ediyor:

“… Gündüzün Seymen cihetinden gelüb bi’l-âhire akşama doğru avdetle gā’ib olan düşman kolu cebheden pek çok sıkıştırmazsa 1. Kolordu’ya biraz mu‘âvenet eylemek fikrindeyim.”

Bu sûretle görülüyor ki kolordunun 1. Kolordu’ya mu‘âvenet husûsundaki fikr-i kat‘iyyesi sarsılmışdır. Nitekim kolordu erkân-ı harbiyyesi de bu tereddüde sebebin bâlâda, yüzbaşının Fırka 5 hakkında getirdiği yanlış haber olduğunu i‘tirâf ediyor ve “Kolordu karargâhı nısfü’l-leyle kadar bu muhârebe gürültüsünü işitmemişse de sa 1-3 arasında yatıp istirâhat etmiş olduğundan” böyle bir vak‘anın bidâyetde bu müddet zarfında tahassul etmiş olduğuna ihtimâl verildiğini söyleyerek i‘tirâf-ı hatâ eyliyor.

Kolordu sabâha kadar Birinci Kolordu cihetinden muhârebe gürültüsü işitdi ve rivâyetine nazaran sa 11 sonrayı müte‘âkib top sesleri işitilmediğini, fakat tüfenk sesinin arkası kesilmediğini söylüyor.

Nısfü’l-leyle doğru Seymen’den Eski Poloz’a emir götürmekde olan bir Bulgar emirberi Nişancı Taburu tarafından derdest edilerek Fırka 4 karargâhına gönderildi ve bunun ifâdesinden: “Karşımızda Seymen’de bir livâ, Eski Poloz’da bir fırka bulunduğu ve üzerinde zuhûr eden bir Bulgarca kâğıdın tercümesinden [biz karşumuzdaki düşmanla işimizi bitirdik. Ma‘lûmunuz olsun] denilmek istediği” anlaşıldı. Ma‘a-mâ-fîh bu ma‘lûmâtı Fırka 4, kolordu kumandanına ancak ale’s-sabâh fırka yanına gelince söyledi.

II/[248]

Kolordu kıta‘âtı geceyi açıkda ve yağmur altında fenâ sûretde geçirdi. Üzerlerindeki peksimed ve ekmekle i‘aşe edildi. Kıta‘ât soğuktan tahaffuz için sabâha kadar ateş yakdı ki gözü açık bir düşman karşusunda birçok mazarratı dâ‘i olabilirdi.

Böylece bu kolordu vaz‘iyyet hakkında diğer kolordulardan daha ziyâde ma‘lûmâta vâkıfdı. Daha şimdiden bu ma‘lûmâta nazaran düşünebilirdi ki Süloğlu civârında lâ-akall bir Bulgar livâsı, Seymenle Süloğlu arasında kezâ mu’adil kuvvet vardır. Karahamza’daki düşmanın da lâ-akall bu kadar bir kuvvet olması muhtemeldir. Fırka 2 sarsılmış, geriye çekilmiş

olduğundan yarın buna yapılacak bir mu‘âvenet ağleb-i ihtimâl daha ziyâde menfî bir işdir; ordunun fikr-i ta‘arruziyesine gayr-i muvâfıkdır. Halbuki birkaç kilometre sağı açık[ğ]ında mütehaşşid 3. Kolordu ile tevhîd-i hareket edilirse bu hareket daha müsbet ve mühim netâyic husûle getirebilir.

Üçüncü Bâb Birinci Kolordu’nun Harekât ve Mukarrerâtı

A. 1. Kolordu Karargâhı ve 2. Fırka’nın Harekâtı:

2. Fırka kumandanı Geredeli şark sırtlarına ric‘at emri vererek kıta‘âtı burada toplamak için Geredeli’ye uğramış, kolordu kumandanıyla görüşerek iş başına gitmiş, arkasından da kolordu karargâhı Gerede’li şark sırtlarına çıkmış ve fırka kumandanını bularak kendisinin de o civârda geceleyeceğini ve bulunulan sırtlarda kalınmasını emretmişdi.

Fakat topçu Y 2 Geredeli garbındaki Höyük civârında ictimâ‘ etdikten sonra doğru yolu tutarak Paşayeri istikāmetinde yürüyüşe devâm etdi ve bu sırada Geredeli’ye 1. Kolordu karargâhına gelerek tekrâr ordu karargâhına avdet etmekde olan ordu Erkân-ı Harbiyye Re’îs-i Sânisi Mîralay Ali Rıza Bey bunlara yol üzerinde tesâdüf ederek geriye çevirdi 1. Kolordu karargâhı yanına getirdi. [Kolordu kumandanının emriyle To Y 2 T 2’den bir iki bataryanın bu esnâda Geredeli’ye karşı mevzi‘e sokulduğu anlaşılıyor.]

Nısfü’l-leylden sonra sa 2 evvele doğru kolordu kumandanı zulmet-i leyl arasında kulağına gelen seslerden Fırka 2 kıta‘âtının hâlâ geriye gitmekde olduğunu anlamağa başladı ve o civârda görülen Y 4 kumandanı Kā’imakām Hamdi, Y 5 T 1 kumandanı Binbaşı Zekeriya Beylerden Fırka 2’nin Paşayeri’ne çekildiğini ve ileri karakol kıta‘âtının da fırka kumandanlığından aldıkları emir mûcebince dümdârı teşkîl ederek çekilmekde olduklarını anladı. Bunun üzerine kıta‘âta derhâl eski mahallerinde evvelce verilen vazîfe ile kalmalarını emretmekle berâber fırkaya da zîrdeki emir gönderildi

II/[249]

Geredeli civârından

9/10 minh sa 2,10 evvel

Paşayeri’nde Fırka 2 Kumandanlığı’na

Geredeli köyünün gerisine çekildiğiniz gibi fırkanız kıta‘âtının bu sefer de Paşayeri’ne çekilmesi için emir verildiği ve hatta To Y 2 ile ekser piyâde kıta‘âtının nısfü’l-leyle doğru mezkûr karyeye çekildiği anlaşıldı. Bu hareket yalnız kolorduların değil umûm ordunun hezîmetini intâc edecekdir. Geredeli civârında işgāli mümkün olan mevâzi‘ ile hem ileride bulunan üçüncü ve müretteb fırkalarımızın müşkil-i mevki‘den kurtarılması ve hem de ordunun te’mîn-i selâmeti lâzım ve kābildir. Bundan dolayı dümdâra ta‘yîn etdiğiniz ve nısfü’l-leylden sonra sa 2’de hareketini emretmiş olduğunuzu anladığımız kıta‘âtın Paşayeri’ne azîmetine

mümâna‘at olundu. Sür‘at-i mümküne ile buraya gelerek tedâbîr-i âcilenin ittihâzı kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur.

1. Kolordu Kumandanı Ferîk Ömer Yaver

Bu esnâda Fırka 2’ye gelince:

Fırkadan muhârebe hattında kaldıkları evvelce görülen dört bölükten mâ-‘adâsı evvel emirde Geredeli’nin iki kilometre kadar şarkındaki sırtlarda peyderpey toplandı ve bir dereceye kadar muntazam hâlde bulunan Y 4 T 3’le Y 5 T 1 ve mitralyöz K 5 ber-vechi- âtî emirle ileri karakola me’mûr edildi:

Geredeli şark sırtlarından

9/10 minh sa 9,30 sonra

Y 5 T 1 Kumandanlığı’na

1- Fırka, Geredeli’nin şark sırtlarında ve bu noktadan bir buçuk kilometre kadar geride ictimâ‘ edecek ve geceyi geçirecekdir.

2- Refâkatinize Y 4 T 3 ve Mtr K 5’i bırakıyorum. İleri karakola me’mûrsunuz.

3- Bulunduğumuz mıntıkada ileri karakol te’sîs ediniz. Sağ tarafınız [Geredeli’nin şimâli] tehlikelidir. Daha ziyâde o tarafa dikkat ediniz ve fırkanın emniyetini istihsâl ediniz.

4- Îcâb ediyorsa sûret-i hareketiniz başkaca bir emirle teblîğ edilecekdir.”

II/[250]

Bunun üzerine Y 4 T 3 yolun şimâline, Y 5 T 1 cenûbuna tahsîs edilerek Geredeli Vâdisi’nin 300 metre şarkına kadar ileri karakol bölükleri ve emniyet fırkaları sürülmüş, mitralyöz bölüğü de ileri karakol bölüklerinden 500 metre geride bulunan ileri karakol kısm-ı küllisinden daha 500 metre geriye yol üzerine bırakılmışdı.

Bundan sonrasını Fırka 2 Harb Cerîdesi şöyle hikâye ediyor: “Geredeli şark sırtlarında gecelemek karârı kolorduca emredilmiş olmayub fırkaca teşebbüs ve kolorduya arz edilmişdir. Fırka ileri karakoldan bir kilometre kadar geride tecemmu‘ etmiş ve geceyi orada geçirmeğe karâr ve emir vermişken bir sâ‘atden beri başlayan ve gitdikçe şiddetini artıran yağmur te’sîriyle efrâdın dağıldığı ve hemân kısm-ı a‘zamının geri giderek yanlarında beş on neferden başka kimse kalmadığı nısfü’l-leylde bazı kıt‘a kumandanları tarafından beyân edildi. Bu hâlin devâmına meydân verilmemesi geri gidenlerin kurşuna dizileceğinin teblîği emrolundu. Efrâdın hemân kâmilen Paşayeri’ne gitdiği tahakkuk etdiğinden orada olsun durdurabilmek ve yine kıt‘a teşkîl etmek için fırka kumandanı sa 1 evvelde Paşayeri’ne azîmete karâr verdi.”

Bu karâr üzerine fırkaca ileri karakola: “Fırkamız hasbe’l-îcâb Paşaköyü’ne çekilmekdedir. İleri karakol kıta‘âtını düşmana sezdirmeksizin geriye çekip muntazaman Paşaköy’üne çekiliniz. Ve fırkaya iltihâk ediniz” emr-i tahrîrisi verildi. [Fırka harb cerîdesinde

böyle bir emir verilmediği mezkûrsa da diğer harb cerîdelerinde aynen vardır] Diğer kıta‘âta da berâberce Paşayeri’ne çekilmek emr-i şifâhisi verildi.

Sa 2 evvelde fırka karargâhı Paşayeri’ne geldi. Birçok efrâdın yağmurdan sıyâneten evlerde samanlıklarda olduğu görüldü ve buradan daha geriye gitmelerine meydân verilmeyerek yarın sabâh ileri harekete müheyyâ olmaları kumandanlara emrolundu. [Fırka harb cerîdesi, Paşayeri’nin zâten uzak olmadığından, yağmur altında efrâd evvel âhir buraya gideceğinden bu hareketin hiç olmazsa emirle yapılmış olmasında bir mahzûr görülmediğini söylüyor].

Sa 2,30 evvelde bâlâdaki kolordu emri geldi. [Fırka bu emre cevâben “Buraya gelmesinin esbâb-ı mücbiresini bildirdiğini ve ma‘a-mâ-fîh şimdi kıta‘âtın ihzâr edilerek hareket olunacağını ve vazîfe-i askeriyye îfâ edilmeden kimsenin geriye gitmeyeceğini” bildirdiğini söylüyor].

Fırka 2, Paşayeri’ne toplana dursun kolordu karargâhı sa 3 sonra da Fırka 3’den ma‘a melfûf bir rapor aldı. Raporda fırkanın bugünkü muhârebesi netîcesinden bahs edilmiyor, yalnız yarın muhârebe edilecekse askerin yiyecek ve cebhânesi kalmadığından yetiştirilmesi taleb ediliyordu. Binbaşı Asım imzâlı melfûfda da Y 9’un bozulduğundan bahs ediliyordu. Bunun üzerine kolordu kumandanlığı “Fırka 2 geride iken Fırka 3’ün cebhânesiz olarak düşmanla temâsını münâsib görmedi ve Fırka 3’ü Kızılca Müsellim istikāmetine doğru geri çekmeğe, Müretteb Fırka ile bu ric‘atı himâye eylemeğe, Fırka 2’yi de cem‘ ve tanzîm

II/[251]

eyledikden sonra ilerlemeğe” karâr verdi. Fırka 2’nin ileri karakollarına ric‘atı emretdi; Müretteb Fırka 1 adresine de zîrdeki emri yazub bunu Fırka 3’den rapor getiren zâbitle gönderdi.

Müretteb Fırka Kumandanlığı’na: Sâ‘at ?

1- Solunuzdaki Fırka 3 Akardere Harâbesi şarkındaki Kızılca Müsellim cihetinde toplanacakdır.

2- Mümkün olduğu kadar bunların çekilmesine mu‘âvenet ve mecbûriyyet hâlinde siz de oraya çekiliniz.” [Kolordu, Fırka 3’e de bu me’âlde emir gönderdiğini söylüyorsa da bu emre hiçbir yerde tesâdüf edilemedi].

Bundan sonra kolordu kumandanı Fırka 2’den bir cevâba sa 4 evvele kadar intizâr etdikden sonra Paşayeri’ne hareket etdi.

Böylece kolordu dahi bazı karârından sarf-ı nazar etmiş ve hatta ric‘atı emr eylemiş oluyordu. Halbuki ortada bunu mûcib bir vaz‘iyyet olmadığı gibi böyle gece yarısı yağmur

altında bir ric‘atın kolayca felâkete tahavvül edeceği düşünülerek hareket hiç olmazsa sabâha ta‘lîk edilmeli idi. Kezâlik ileri karakollar bu takdîrde vaz‘iyyetin inkişâfına kadar düşmanla temâsa bırakılmalı idi. Bu karârın 2 ve 4. kolordulara bildirilmemesi ise garîbdir; halbuki bu kolordulara evvelce görüldüğü üzere “Yarın ki ta‘arruza iştirâkleri” ricâ edilmişdi.

Fırka 2 Paşayeri’nde de toplanamadı. Topçu alayıyla bir hayli efrâd Yenice’ye doğru harekete devâm ediyordu. Bu esnâda kolordu karargâhı geldi. Fırka 2’den Paşayeri’ne ric‘atın esbâbını sordu. Fırka bu bâbda rapor yazdığını söyledi. Nihâyet kolordu erkân-ı harbiyye re’îsinin buraya gelirken yolda alarak henüz okumamış olduğu raporun bu olduğu anlaşıldı.

Bu sırada [1. Kolordu erkân-ı harbiyye re’îsinin raporuna nazaran] kolorduya şu emir geldi:

Kavaklı’dan

9/10 minh

“1. Kolordu geriye çekilmek mecbûriyyetinde bulunduğu hâlde Yenice’nin şark sırtlarına kadar ve Teke Suyu’nun gerisine çekilecekdir. Geriye çekilen kıta‘âtı himâye için bu mevki‘e Kırkkilise’den kuvvet gönderilmekdedir.

Şark Ordusu Başkumandanı Abdullah

Bunun üzerine Fırka 2’nin Paşayeri’nde toplanmak imkânı olmadığını da görerek, kolordu kumandanı fırkaya Yenice’ye çekilmesini emretdi. [Bâlâdaki ric‘at emri Kavaklı’dan sa 3 evvelde yazılmışdı.

II/[252]

Ahvâl-i havâiyyenin fenâlığı ve karanlık arasında bu emrin 1. Kolordu karargâhına daha Paşayeri’nde iken ya‘nî 3-4 sâ‘atde vusûlü hemânde gayr-i mümkündür. Binâ’en-‘aleyh bazı vesâ’ikde de mevcûd olduğu üzere kolordunun bundan evvel Yenice’ye ric‘ata karâr vermiş ve bu emri yolda alarak fırsatdan bi’l-istifâde kendi karârını buna istinâd etdirmiş gibi görünmek istememiş olması daha muhtemeldir.]

Fırka 2 bu emir üzerine Paşayeri’nde topluca bulunan Y 5 T 2’yi gelmekde olan davar/devvârla (sâbık ileri karakollar) birlikde Paşayeri’nin garbında kalarak ric‘atı himâye etmeğe me’mûr etdi. Kıta‘ât-ı sâ’ireye de şifâhen ric‘atı emretdi.

Dümdâr evvelce fırkadan aldığı emirle Paşayeri’ne çekilmek üzere iken kolordu emriyle yine yerinde kalmış, nihâyet sa 4 evvelde aldığı ric‘at emri üzerine Y 5 T 1 önde (şarkda) makineli tüfenk ortada, Y 4 T 3 bir hayli mesâfe ile geride (düşman tarafında) olarak Paşayeri’ne geldi. Burada Y 5 T 2’den aldığı emirle kaldı ve fırkanın sol kıta‘âtı Paşayeri’ni geçdikden sonra fırkayı ta‘kîben Yenice’ye hareket etdi. Y 4 T 3 ise yürüyüşüne devâm etdi (!)

Bu sûretle Fırka 2 bütün geceyi ayakda geçirmiş, nihâyet Yenice'ye doğru ric'at etmişdi. Kolordu karargâhı dahî ric'at fikrine pek kolayca ısınarak tekmîl orduyu yerinden oynatmağa karâr vermiş ve kendisi de Yenice yolunu tutmuşdu.

b) Fırka 3'ün Harekâtı:

Y 9 Geçkinli garbında bozulduktan sonra ma'lûm olduğu üzere dağılmış ve efrâdın mühim bir kısmı, kendilerine imdâda gelen N Y 1 K 11 efrâdı ve K 10'un bir kısmıyla birlikde Arpaç üzerinden Kızılca Müsellim'e doğru akmışdı. Alay T 1'e T 3; To T 1 ve bir hayli zâbitânda bu meyânda idi. T 2 kumandanı toplayabildiği efrâd ve 8. Makineli Tüfenk Bölüğü ile; biraz sonra iltihâk eden harbiye mitralyözü de (N Y 1'in) Nişancı Alayı'ndan 2 bölükle birlikde Küküler garbına, Y 7 gerisine gelmişdi.

Çekilen efrâd geceleyin de harekete devâm etdi.

Fırka kısm-ı küllisi muhârebenin hitâmından sonra mehmâ-emken el altında kaldı. Yeni bir vak'a olmaksızın gece geçdi. Bereket versin kolordunun gönderdiğini söylediği ric'at emri fırkaya gelmedi. [Fırkanın geceleyin gerek kolordusu ile ve gerek civâr fırkalarla münâsebete girib girmediği mechûldür. Kolordunun aldığını bildirdiği rapora fırka vesâ'ikinde tesâdüf edilmedi].

c) Müretteb Fırka 1'in Harekâtı:

Müretteb Fırka kumandanı bugünkü vaz'iyyete, yalnız Fırka 3'ün muhârebesine dâ'ir gözüyle görebildiği derecede, vâkıfdı. Geceleyin emir almak üzere kolordu karargâhına bir zâbit göndermişse de mûmâ-ileyh

karargâhı bulamayarak avdet eylemişdi. Kolordunun buna gönderdiğini söylediği ric'atı himâye emri de gelmemişdi. Kıta'ât gündüz ki vaz'iyyetde hafif bir emniyet tertîbâtı ile geceyi bilâ-vukū'ât oldukları yerde geçirdi. Yalnız istihkâm bölüğü Geredeli'de, To Y 2'ye muhâfız verilmiş olduğundan bununla birlikde gece Yenice'ye doğru çekilmişdi...

Böylece 9/10 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu bilâ-sebeb-i mücbir bir fırkasıyla perîşân bir hâlde Yenice'ye doğru çekilmişdi. Diğer iki fırkanın yerinde kalması ise bir eser-i tesâdüfden ibâretdi; yoksa kolordu kumandanlığı bunları da geriye çekmek istemişdi.

Halbuki kolordunun oynayabileceği mühim bir rol vardı. Partiyi gā'ib etmiş addetmeyerek yerinde durmağa karâr verse, Fırka 2'yi hiç olmazsa Paşayeri'nden geriye gitmekden men' etse, ne kadar kuvvet tutulursa, kârdır. Fırka 1, Fırka 3'ün vaz'iyyetlerini iyice kavrayabilse idi, 2. Kolorduyu sağ cenâhda bildikden sonra, hatta İzmit Fırkası'nın dahi felâketini öğrenmiş olsa, ordudan ric'at emri gelmeden ric'at karârı ittihâz etmez, yarın ikinci kolordu ile tevhîd-i hareket etmek üzere yerinde kalır, sabâhı çekilmek karârını ittihâz ederdi.

Pek muhtemel olduğu üzere ancak ortalık ağardığı sırada gelen ordunun ric‘at emrini de şimdilik yapmakdan sarf-ı nazar eder, (çünkü bu emirden yalnız kendi kolordusunun ric‘ata mecbûr olduğuna hükm edildiği ma‘nâsı kolayca çıkar) biraz sonra Fırka 2, 3 karşusunda düşman kalmamış olduğunu görür, hey’et-i umûmiyyesiyle şimâl-i garbîye hareket karârını verir ve 2. Kolordu ile müttehiden 10’da düşmanın merkezini muhtemelen sarsar ve devirirdi.

Hatta bu işleri Fırka 3 kumandanı dahi, eğer irtibât te’mîn edilse ve biraz fikr-i selîm mevcûd olsa idi, kendiliğinden görebilir; Fırka 1’i de yanına alarak 2. Kolordu ile tevhîd-i hareket etmek üzere şimâle doğru hareket eder ve yine pek mühim işler görebilirdi. Fakat heyhât! Ordunun evvel kumanda hey’etleri mağlûb olmuşdu.

Dördüncü Bâb 4. Kolordu’nun Harekât ve Mukarrerâtı

İzmit Fırkası’nın geriye akını gayr-i kābil-i tevkîf bir hâle geldikden sonra fırka kumandanı Hasköy’ün şimâlindeki Höyük’de 4. Kolordu karargâhına mülâkî oldu ve şu emri aldı: (11,30’a doğru olsa gerek)

II/[254]

“İzmit Fırkası evvel emirde Hasköy civârında toplanarak ba‘dehû piyâdeleri Bilecik alay kumandanı Mîralay Rami Bey kumandasıyla Hazinedar Çiftliği’ne gönderecekdir. Fahri Paşa Hasköy civârındaki kıta‘âtdan müteşekkil yeni müretteb fırkanın kumandasını der‘uhde ile Hasdere gerisinde, Hasköy şarkındaki sırtları işgāl ve Fırka 12’nin Gaibler’den ric‘atını himâye edecekdir.”

Bu sûretle kolordu kumandanı orduya takdîm etdiği raporunda evvelce de görüldüğü üzere yalnız İzmit Fırkası’nın bozulmasıyla Fırka 12’nin henüz tek tüfenk atmamış olduğunu, diğer kolorduların ve ordunun vaz‘iyyetini hiç nazar-ı mütâla‘aya almayarak derhâl tekmîl-i kuvvet ile ric‘at karârını ittihâz etmişdir!

Bu esnâda Hasköy civârında kuvâ-yi âtiye vardı:

To Y 11 T 2 (İzmit Fırkası’nın)

Kirmasti Alayı’nın Balıkesir, Kirmasti, Kepsud Taburları

Gönen Taburu — Fırka 12’nin.

Kolordu Süvâri Bölüğü

Fahri Paşa bu kıta‘âtla sabâha kadar uğraşmış, ve bir takım tedâbîr ittihâzına çalışarak hem kendisini hem bu kıta‘âtı yormuşdur.

Sabâha karşı kolordudan şu emir alındı:

?

10 minh sa 3 evvel

"1- Kirmasti Alayı'yla Gönen Taburu, To Y 11 T 2 İzmit Fırkası kıta'ât-ı müteferrikası emrinize verilmişdir.

2- Hasköy'ün bir ân evvel tahliyesiyle kıta'ātın Hazinedar'a gönderilmesi, fırkanızın Hazinedar da i'âde-i intizâmı.

3- Gaibler'deki Fırka 12'nin hemân Hasköy şarkına çekilmesi emredildi. Bu gece çekilemezse yarın Osmanlı üzerinden çekilmeğe mecbûr olacağından iş bu harekâtı elinizdeki kuvvetle himâye ediniz.

Bu emir kolordunun telâş ve heyecânından başka yeni bir şey öğretmez!

Kolordu karargâhı sa 11,30 emrini verdikden sonra Kesirliyar Çiftliği'ne doğru hareket etmişse de sabâha karşı vaz' geçerek tekrâr Hasköy sırtlarına geldi.

Bu sûretle Hasköy etrâfında beyhûde yere çabalama olduğu esnâda İzmit Fırkası geceyi kısm-ı küllisiyle Havsa istikāmetinde akmağa devâm ediyordu. Yalnız Seyyidgazi Taburu sa 10 sonraya kadar kısm-ı

II/[255]

küllisiyle meydân-ı muhârebede kalmış ve sa 4 evvelde Söğüddere köyüne gelmişdi. Söğüd Taburu da buna iltihâk eylemişdi. (Bu iki tabur sa 10'da Hasköy üzerinden Havsa'ya gitmiş, sa 11'de burada kalmışdır.]

Fırka 12'nin Gaibler'deki kısm-ı küllisi ise geceyi bilâ-vukū'ât geçirmişdir.

Süvâri Fırkası da evvelce görüldüğü üzere Gaibler'de toplanarak geceyi geçirmiş ve yanı başında cereyân etmekde olan ric'at harekâtı üzerine hiçbir şey yapmak lüzûmunu hissetmemişdi.

Beşinci Bâb Şark Ordusu Karargâhı'nın Fa'âliyyet ve Mukarrerâtı

Ordu kumandanı Kırkkilise'ye gelince evvel emirde Karargâh-ı Umûmiyye'ye şu açık telgraf çekildi:

Kırkkilise

9/10 minh sa 7,45 sonra

"Ordu bu sabâh bî-tevfîkî Teâlâ her tarafdan harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr ve Eski Poloz-Seymen hattı ile Tunca arasındaki düşman kollarına ve mevâzi'ne ta'arruz etdi. Öğleden sonra temâs hâsıl oldu. Muhârebe el-ân devâm ediyor. Tarz-ı cereyân şimdilik iyidir.

Abdullah"

Bundan sonra telgraf başında şu raporlar alındı:

a) Edirne Kolordusu Kumandanı Ferîk Mehmed Şükrü imzâsıyla:

“1- 9 Teşrîn-i evvel [1]328 günü Hıdırağa -Büyükdöllük hattına ilerlemiş olan takrîben 3-4 alay kuvvetindeki düşmana ta‘arruzla Küçükdöllük-Meracılar hattı gerilerine kadar püskürtülmüşdür.

2- Fırka 12’nin öğleden sonra sa 4’de Karayusuf’un takrîben 8 km şarkına vardığı sa 5,30’da haber alındı.

3- Tafsîlât-ı sâ’ire bi’l-âhire arz edilecekdir.

4- Yarın ki harekât için i‘tâ edilecek ta‘limât vazîfemizi teshîl edeceğinden intizâr edilmekde olduğu ma‘rûzdur.”

b) Hasköy’den sa 8,30 sonra: 4. Kolordu’dan:

“Şimdi sa 8 sonra da İzmit Fırkası efrâdının geriye çekildiği ve toplarının düşman eline geçdiği hakkında alınan ma‘lûmât pek karışık olduğundan ve şu hâlin Fırka 3 kıta‘âtından sirâyet eylediği

II/[256]

anlaşıldığından bi’z-zât tahkîkât yaparak işin önünü almak çâresine berâ-yı teşebbüs hareket ediyorum. Gece olmak dolayısıyla muvaffak olamazsam Babaeski istikāmetine çekileceğim.”

Bunun üzerine ordu Birinci Kolordu hakkındaki ma‘lûmâta inanmak istemedi; Dördüncü Kolordu’nun önünü ardını düşünmeksizin çekilmek arzusuna muhâlefet etdi; ertesi günü 4. Kolordu’nun vaz‘iyyetini kābil-i ıslâh görerek şu emirleri verdi:

a) Edirne’de Şükrü Paşa’ya:

“3, 2 ve 1. kolordular sağ cenâhda kemâl-i muvaffakiyyetle muhârebe eylemekdedir. Yarın tarafınızdan Karayusuf-Karacaköy hattından ileriye hareketle düşmanı mevzi‘inde tevkîf etmek maksadıyla edilecek ta‘arruzla 4. Kolordu’nun ileri hareketi te’mîn ve diğer kolorduların hareketi teshîl olunacakdır.”

b) Dördüncü Kolordu’ya:

“Edirne Kal‘ası’ndan çıkan fırkalar düşmanı Küçükdöllük-Meracılar hattı gerisine kadar tard etmişdir. Karşınızdaki düşmanın sağ cenâhı Edirne’den çıkan bu kuvvetin taht-ı tehdîdindedir. Binâ’en-‘aleyh 4. Kolordu’nun vazîfesi ziyâdesiyle kesb-i suhûlet etmişdir. Geriye çekilmek hâtıra bile gelemez. Son nefere kadar ya bulunduğunuz hatda müdâfa‘a ediniz veyâhud 1. Kolordu’nun kol cenâhı hizâsından dün verilen hedefler istikāmetinde ta‘arruz ediniz.

Ordunun sağ cenâhındaki muhârebeler mûcib-i muvaffakiyyetdir. Ben sizden ya ileri gitmenizi veya bulunduğunuz hattı son dereceye kadar müdâfa‘a etmenizi taleb ederim. İzmit Fırkası’nın harekâtı hakkında ma‘lûmatınız olmaması da şâyân-ı istiğrâbdır.”

Bundan sonra ordu kumandanı bir müddet Kırkkilise'de kaldı. Ve muhtemelen buradan 3. Kolordu'ya şu emri yazdı:

"Sa 9 sonra: Kal'a'dan hurûc eden kıta'ât düşmanı geriye püskürtmüşlerdir. Fakat düşman kuvâ-yi fâ'ike ile 4. Kolordu'nun İzmit Fırkası'nı Demirhanlı civârında geriye çekilmeğe mecbûr etmişdir. 1 ve 2. kolorduların muhârebesi netîcesine dâ'ir ma'lûmât alınamadı. Eski Poloz'a gelmekde olan düşman fırkasını bir ân evvel tepeleyerek harekâtınızı tesrî' etmenize şiddetle intizâr ederim."

Bu emrin nısfü'l-leyle doğru kolorduya vardığını zîrde göreceğiz. Fakat 3. Kolordu telgraf müfrezesi Raklıca'ya kadar hattı temdîd etdikden sonra bu köy yanmakda olduğundan bunu dolaşarak tarlalara sapınca çamura gömülmüş, ancak sabâha karşı muhâbereyi te'mîn edebilmiş olduğundan ordu bu kolordudan bir haber alamadı ve bunun için raporları belki Kavaklı üzerinden geliyor diyerek otomobil ile Kavaklı'ya gitdi (takrîben nısfü'l-leyl). Bi'l-hâssa 1. Kolordu'nun hâli hakkında ma'lûmât almak arzusu da bu karârı tesrî' eylemişdi.

II/[257]

Burada şu raporlar geldi:

a) 3. Kolordu Haber Zâbitinden:

"Sa 3 sonra vaz'iyyeti: Kolordu kısm-ı küllisi ile Karahisar Fırkası Dolan Pınar Suyu'nun (د/D) harfinin teşkîl etdiği çatal dâhilindeki sırtlarla Eski Poloz'un (eski) yazısının hemân cenûbundaki sırtlarda mevzi' almışdır. Hasan İzzet Bey onun solunda, Dolan Pınar Suyu'nun şarkında, ihtiyâtıyla Erikler sırtında; Karahamza'dan Erikler'e ilerleyen ve herhâlde bir fırka pîşdârı bulunan bir kuvvete karşı müdâfa'a eden Fırka 7'ye yardım etmek üzere Eski Poloz yazısının cenûb-ı şarkîsindeki (ا /Elif) harfi cenûb-ı şarkîsindeki tepeden yan ateşine almakdadır (topçusuyla) cebhede henüz bir şey yokdur.

b) 3. Kolordu Kumandanı Muhtar Paşa'dan:

Petra

9 minh sa 5,15 sonra

" 1- Fırka 7 Erikler, diğer fırkalar Poluz istikāmetinde ilerledi.

2- Fırka 7 sa 11,30'da Erikler cenûbunda, Sırsuvat Deresi'nin şimâlindeki sırtlarda cebhe şimâl-i garbîye müteveccih olarak düşmana tesâdüf etdi.

3- Düşmanın 10 tabur piyâde ve topçudan ibâret kuvvetinin Karahamza-Erikler tarîkiyle ilerlediği haber verilmişdi. Düşmanın Devletliağaç'dan geldiğine dâ'ir ma'lûmât alınamamışdır. Binâ'en-'aleyh Fırka 7 karşusundaki kuvvet tahmîn olunamamışdır. Sol cenâh kolu Eski Poloz'un önünden piyâde ateşi (ağleb-i ihtimâl yaya cenge inmiş hafif süvâri) ile ve Karahamza yazısının hemân cenûbundaki tepelerden iki batarya kadar topçu ateşiyle

karşılanmışdır. 3. Kolordu Fırka 7 karşusundaki kuvvetin mikdârına dâ'ir ma'lûmât alamadığından Eski Poloz'un 3 kilometre cenûbunda mevzi' aldı. Ve bu mevzi'de yalnız topçu muhârebesi sa 2,30 sonradan i'tibâren bedâ ederek devâm etmekdedir. Kolordu bu geceyi Eski Poloz cenûbunda geçirecekdir. 6 taburla cebhemiz işgāl edilmişdir. Mütebâkîsi sol cenâh gerisinde bulunuyor. Fırka 7'nin ma'a't-te'essüf Erikler'in 4-5 kilometre cenûbunda bulunmasından bi'l-istifâde düşmanın ikimizin arasına, Erikler-Petra yolu istikāmetindeki vâdiden, bir alayıyla bir batarya sevk etdiği görüldü. O cihet taht-ı te'mîne alındı. Yarın, İkinci Kolordu'nun sağ cenâhını temdîd etmek üzere hareket etmek veyâhud ahvâl-i fevka'l-'âde zuhûrunda Fırka 7 ile harb eden kuvvetin cenâhı gerisine düşmek üzere hareket edeceğim. Şu kadar ki hareket-i kat'iyyeyi vaz'iyyeti harbiyyenin tamâmıyla inkişâfına ta'lik eyleyeceğim ma'rûzdur."

Zeyl: Afyonkarahisar Fırkası Eski Poloz'a varmışken ma'a't-te'essüf kendisini topçusu ta'kîb edememiş olduğundan düşmanı görünce mevki'ni muhâfaza edemeyeceğini zannederek geriye çekilmişdir. Vâkı'â Fırka 7'nin gerideki vaz'iyyetine nazaran bu hareket nâ-becâ değil idi.

II/[258]

Bundan sonra hâtırât 2. Kolordu'dan da şu raporun geldiğini dermiyân ediyorsa da bunu götüren zâbitin orduyu bulamayarak avdet etdiğini görmüşdük. Ma'a-mâ-fîh kolordunun tekrâr bir zâbitle bu raporu Kavaklı'ya gönderdiği anlaşılıyor. Buraya aynen nakledildi:

Dolan Köy'ünden

9/10 minh sa 10,50 sonra

"1- Bugün sa 6'ya kadar Fırka 4 açılarak Kiremitli garb sırtlarını elde etmişdir.

2- Düşmanın Kiremitli civârlarındaki bir alay süvârisi şimâl tarafına çekilmiş ve Seymen'den ilerlediği evvelce bâ-rapor bildirilen bir fırka kuvvetindeki bir kol bi'l-âhire geriye dönerek Seymen'in şark sırtlarında gā'ib olmuşdur. Seymen cenûb-ı şarkîsindeki sırtlarda düşmanın 6 kadar bataryası görülmüşdür. Bu bataryalar 1. Kolordu'ya ateş açmışlardı. Fırka 4 topçuları da bu düşman bataryalarına birkaç mermi atmışlarsa da mesâfe pek uzak olduğundan ateş kesmiş, karanlık hulûl etmekde olduğundan daha ileriye gidememişdir.

3- Fırka 4 kısm-ı küllisi Kiremitli köyünde karanlık basdıkdan sonra tevkîf edildi. İki alaya bu köyün garb sırtlarında emniyet tertîbâtı aldırıldı.

4- Fırka 5 Kiremitli köyünün şarkındaki sırtların bâlâlarında tevkîf edilmiş ve Dolan Pınar ile Kiremitli'den geçen vâdî arasında şimâle müteveccih emniyet tertîbâtı aldırılmışdır. Süvâri bölüklerimiz Kiremitli şimâlinde iki fırka arasındadır.

5- 3. Kolordu'nun sol cenâh kolu Eski Poloz'da ve garbında öğleden akşama kadar muhârebe etmiş ve yalnız top sedâları duyulmuş ve top mermi dumanları görülmüş… akşama kadar şarapneller Poluz'un 2.000 metre garbındaki Kuyu yazısı civârında pârelenmekde idi. Bu ma'lûmatdan başka 3. Kolordu vaz'iyyetinden bir haber alınamamışdır. 1. Kolordu'nun Süloğlu şark sırtlarında kalarak muhârebe etdiği ve yalnız karanlık basmadan biraz evvel, bir çâr-yek sâ'at müddetle piyâde ateşleri dahi icrâ edildiği anlaşılmışdır. Bu kolordunun vaz'iyyeti hakkında da tamâm ma'lûmât alınamamışdır.

6- Kolordu karargâhı sa 7 sonra da Dolan köyüne geldi. Bu köy Petra-Kiremitli yolunun Dolan Pınar cenûbunu kat' etdiği noktanın birkaç yüz metre cenûbundadır. Sabâh şafakla berâber karargâh yine Kiremitli'nin hemân şarkındaki Höyük'de bulunacakdır.

Şevket Turgud

Bundan sonra sa 2 evvelde 1. Kolordu karargâhından süvâri yüzbaşısı Hamdi Efendi isminde bir zâbit Kavaklı'da görüldü. (Mûmâ-ileyhin kimin tarafından ve ne vazîfe ile gönderildiği mechûldür.

II/[259]

İhtimâl kendi kendine geldi!) ve bu zâbit ordu erkânına "Fırka 2'nin perîşân bir hâlde çekildiğini, fırka kumandanının Yenice'ye gelerek askere çorba pişirteceğini" söyledi.

Bunun üzerine ordu kumandanlığı şöyle düşündü: (Şark Ordusu raporundan)

Henüz düşmanla ciddî bir muhârebeye girişmeden muhtelif fırkalarda görülen bu hâl kumandan paşanın bu ordu ile harekât-ı ta'arruziyeye tevessülün muvâfık olamayacağı hakkındaki fikrini te'yîd etmekle ordunun 7 Teşrîn-i evvel târîhiyle ta'yîn olunan hatt-ı müdâfa'aya çekilmesine karâr verilerek evâmir-i âtiye tahrîr olundu:

10 Teşrîn-i evvel [1]328, sa 3 evvel Kavaklı'dan:

1. Kolordu'ya: "1. Kolordu geriye çekilmek mecbûriyyetinde bulunduğu hâlde Yenice'nin şark sırtlarına ve Teke Suyu gerisine çekilecekdir. Geri çekilen kıta'âtı himâye için bu mevzi'e Kırkkilise'den kuvvet gönderilmekdedir."

3. Kolordu'ya: "1. Kolordu mecbûren geriye, Yenice istikāmetinde, çekilmekdedir. Yenice şark sırtlarını işgāl için emir verilmişdir. 3. Kolordu dahî gerek Petra üzerinden ve gerekse Teke Suyu şarkından çekilerek Kırkkilise'nin garb ve şimâl-i garbîsi cihetine gelerek Yenice civârında bulunacak hatt-ı müdâfa'anın sağ cenâhında bulunması bildirilir."

2. Kolordu'ya: "1. Kolordu mecbûren geriye çekilmeğe başlamışdır, Yenice'nin şark sırtlarında ahz-ı mevzi' etmesi için kendisine emir gönderildi. Siz de Koyungavur istikāmetinde geriye çekilerek Teke Suyu'nun Koyungavur şarkında sırtlarını işgāl ediniz."

4. Kolordu'ya: "1. Kolordu Yenice civârında tahkîm etdiği eski mevzi'de müdâfa'a edecekdir. 4. Kolordu Karaali-Hazinedâr hattında Teke Suyu şark sırtlarında bulunarak ordunun sol cenâhını te'mîn edecekdir. 3. Kolordu Kırkkilise civârında eski mevzi'e gelecekdir. Karargâh Babaeski de bulunacakdır."

Vesâ'ik arasında 3. Kolordu'ya hitâben bir de şu emir müsveddeleri bulunmuşsa da hedefine gidüb gitmediği mechûldür:

"Bundan evvel gönderilen emirde muharrer hâl ve vaz'iyyetin yanlış olması da muhtemeldir. Son gelen birkaç zâbit hiçbir şeye tesâdüf etmediklerini beyân etdiler. 1 ve 2. kolordularla îsâl peydâ ederek ihtiyâtla hareket edilmesi emr-i kumandanî iktizâsındandır.

İmza: Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı Sabri

Kırkkilise'de 16. Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa'ya Kavaklı'dan telefon: "3. Kolordu'ya hitâben yazılan bâlâdaki emir aynen. Bunu serî'an diğer iki jandarma ile emrin arkasından Eski Poloz ve Dolan köyüne îsâl etdiriniz. Son derece elzemdir.

İmza: Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı Sabri

II/[260]

Abdullah Paşa'nın hâtırâtı bu vak'ayı ber-vech-i zîr hikâye ediyor:

"Bu raporlara nazaran (3 ve 2. kolorduların) 3. Kolordu mütefevvik kuvvetine rağmen nisbeten za'îf düşman karşusunda oyalanıb kalmış ve Erikler-Eski Poloz hattını bile elde etmeğe muvaffak olamamış. 2. Kolordu'dan Seymen istikāmetinde taleb edilen ta'arruzun ise başlamak ile kaldığı, cenâh kolordularıyla muhtasaran göz irtibâtıyla iktifâ olunduğu anlaşılıyor. Seymen üzerine evvelce ilerleyerek ba'dehû burasının şarkına doğru gā'ib olan Bulgar fırkasının yarın 3. Kolordu karşusunda zuhûruyla bunu daha gayr-i müsâ'id bir hâle koyması veya hiç olmazsa âtıl bırakması pek muhtemeldi. 1. Kolordu'da gurûba yakın zamanlara kadar muhârebenin devâm etdiği anlaşılıyordu.

Hulâsa bu raporlar bugün 2 ve 3. kolorduların kavî bir iş göremediğini ve binâ'en-'aleyh ordu sağ cenâhının icrâ eylediği harekâtın muvaffakiyyetli bir netîceye iktirân edemediğini mu'lin bulunmuşdu.

Daha sonra 1. Kolordu karargâhından gelen haber zâbitlerimizle Erkân-ı Harbiyye Re'îs-i sânîsinin verdiği ma'lûmâta göre [mûmâ-ileyhimin zaman-ı vürûdu mechûldür- M. N] 1. Kolordu'nun tamâmıyla panik hâlinde bulunduğu ve kısm-ı mühimmenin Yenice'ye kadar dökülüb geldiği ve bu sûretle 4. Kolordu tarafından verilen ma'lûmatın te'yîdiyle ordu merkezinin bir hâl-i esef-engizde olduğu anlaşılıyordu.

3. Kolordu'nun za'îf düşman kuvvetleri karşusunda tevakkufu, 2. Kolordu'nun verilen ta'arruz emrine düşmanla temâsdan tevakkî edercesine müte'enniyâne etbâ'ı, 1 ve 4.

kolorduların panik hâlinde ve kısmen toplarını bırakarak firâr etmekde olması ile Şark Ordusu için tahaddüs eden vaz‘iyyet ve hâl bu ordunun ta‘arruza adem-i kābiliyeti hakkındaki mütâla‘ayı pek hazîn sûretde isbât eylemekde idi. Artık evvel emirde düşmanı hazırlanmış bir mevzi‘-i müdâfa‘ada karşılayub hırpaladıkdan ve askerin ma‘neviyyâtını takviye edüb i‘timâd-ı nefsi bir derece te’mîn eyledikden sonra mukābil ta‘arruza kıyâm husûsunda münferid kaldığım fikrimin derece-i isâbeti bununla da pek bâriz sûretde tezâhür etmiş oluyordu.

Ordunun ta‘arruza devâmındaki imkânsızlık şöyle dursun, bulunulan vaz‘iyyetde kalınması bile muhâtaralı idi. Her şeyden evvel te’emmülü îcâb eden keyfiyyet orduyu tehlikeden kurtarmaktı. Bunda ise adem-i imkân yok idi. Binâ’en-‘aleyh yapılacak iş muhârebeyi kat‘ ile ordunun tahkîm etdiği Kırkkilise-Bostanlı hattında tekrâr toplanmasını te’mîn eylemek idi. Vâkı‘â şu geri hareketin kuvve-i ma‘neviyye üzerine sû’-i te’sîrât îka‘ eylemesi gayr-i mümkün idiyse de muhakkak bir felâketin önünü almak için zarûriyü’l-icrâ idi. Ordu bir def‘a bu hatta toplandıktan sonra müdâfa‘a karârını gösterdiği takdîrde düşmanın ilk ta‘arruzlarını def‘ etmekle yine kuvve-i ma‘neviyyesini iktisâb edebilir ve iltihâk edecek kuvvetlerin inzimâmıyla bir mukābil ta‘arruz icrâsına ancak o zaman kādir olabilirdi.

Binâ’en-‘aleyh orduyu bu hatda tekrâr toplamağa karâr verdim ve derhâl evâmir-i lâzimenin tastîrini emr eyledim. Ordu merkezinin hâl-i esef iştimâli düşmanın şiddetle ta‘kîb edilmesi hâlinde sağ cenâhın uğrayacağı mağlûbiyyet

II/[261]

bütün orduyu müşkil bir vaz‘iyyete ilkā edebileceğinden sağ cenâh kolordularının hatt-ı müdâfa‘aya gelmek husûsunda acele etmemesi, her iki kolordunun harekâtını tevhîd eylemesi ve aynı zamanda 2. Kolordu’nun 1. Kolordu’yu himâye eylemesi muktezî idi. Vâkı‘â Kırkkilise’de bulunan Mîrlivâ Hakkı Paşa’ya Kırkkilise-Kavaklı arasında bulunan muhtelif redif fırkalarına mensûb beş tabur piyâde ve Kırkkilise’ye gelen birinci topçu alayıyla Yenice şark sırtlarına hareketle orada bir himâye mevzi‘i alarak 1. Kolordu’nun toplanmasını hemân te’mîn eylemesi emredilmişse de Teke Suyu şimâlinden Yenice’ye kadar bu kolordunun harekâtının herhâlde 2. Kolordu tarafından te’mîni lâzımdı. Bu lüzûm 2. Kolordu kumandanlığına bi’l-vâsıta tefhîm olundu.

Bundan başka 2. Kolordu’ya â’id emir bu ordunun emir zâbitine verildi. Ve mûmâ-ileyhe evvelâ Petra’da 3. Kolordu karargâhına azîmetle vaz‘iyyeti anlatması ve ma‘lûmât alarak emri götürmesi tenbîh edilmişdi.

Netîce 9/10 gecesi sa 4 evvelde verilen evâmirle kolordular Kırkkilise-Bostanlı hattına gelerek hatt-ı mezkûr üzerinde vaz‘iyyet-i sâbıka-i tedâfüiyyelerini alacaklardı.”

Şark Ordusu'nun 9 Teşrîn-i evvel akşam vaz'iyyeti de şâyân-ı tedkîkdir. Normal ahvâl ve şerâ'it içinde ya'nî her kolun, kendi hâl ve vaz'iyyetini ve düşman hakkındaki fikir ve kanâ'at ve ma'lûmatını yek-diğerine teselsülen ve Şark Ordusu'na bildirmesi mümkün olsa idi, 9 Teşrîn-i evvel akşamı nısfü'l-leyle kadar ordu karargâhı bugünkü muhârebe ve harekât hakkında vaz'iyyet-i âtiyeye vâkıf olabilirdi:

3. Kolordu: Fırka 7 karşusunda biri Devletliağaç'dan, diğeri Elmacık üzerinden gelen iki Bulgar livâsı var. Bunlardan birincisiyle muhârebe temâsı mevcûd. Oldukça kanlı bir pîşdâr muhârebesinden sonra fırka kısm-ı küllisi muhârebeye hazır bir hâlde Sırsuvat Deresi şark sırtlarında bulunuyor. Yarın burada lâ-akall bir Bulgar livâsının, belki 12 taburun daha görünmesi muhtemel (Karahamza'dan Erikler'e gitdiği görülen kuvvet). Bu sûretle yarın sabâh burada kısmen sarsılmış 4/10-3-9 kuvvetindeki Osmanlı kıta'âtıyla lâ-akall 25-26 taburluk sunûf-ı sâ'ireye mâlik bir Bulgar kuvvetinin karşılaşması ağleb-i ihtimâl.

Bu akşam iltihâk eden kuvvetlerle berâber cem'an 18^3-6-16 kuvvetinde olan 3. Kolordu kısm-ı küllisi karşusunda bugün yalnız 2 batarya kadar düşman topçusuyla Karahamza cenûbunda hafif piyâde kuvvetleri görüldü. Bunları da lâ-akall bir livâ kuvvetinde kabûl edelim. Kolordu hey'et-i umûmiyyesiyle Petra ile Poluz arasında müctemi'.

2. Kolordu: 19^3-3-12 mevcûdunda olarak Kiremitli şarkında müctemi'. Henüz muhârebe etmedi. Karşusunda Seymen'den Süloğlu'na doğru yürüyen, ba'dehû ale'l-rivâye geriye dönen bir Bulgar livâsı görüldü.

II/[262]

1. Kolordu: Fırka 2 görüşüne nazaran Bulgar Süvâri Fırkası ve bir mikdâr piyâde karşusunda akşama kadar Süloğlu şarkında açıldı, yayıldı (piyâdenin bir tabur olduğunu söyleyen rapor var) akşama doğru karşusunda yeniden 6 batarya kadar düşman topçusu mevzi'e girdi. (Muhtemelen Seymen'den ilerleyen kolun topçusu) gurûbdan sonra bu fırka herhâlde düşman tazyîkiyle olmaksızın, ağleb-i ihtimâl bir inzibâtsızlık netîcesi geriye çekildi. Yenice'ye doğru geliyor, hâli muhtemelen bir muhârebe icrâsına müsâ'id değil.

Fırka 3 pîşdârı Geçkinli garbında bozulmakla berâber kısm-ı küllisi şimâl istikāmetinde herhâlde kendisinden za'îf kuvvetlere çatdı. Müretteb Fırka henüz muhârebeye girmedi.

4. Kolordu: İzmit Fırkası Geçkinli garbında za'îf veya mu'âdil kuvvetlere çatarak akşama kadar muvaffakiyyetle sebât ve hatta ta'arruz etdi. Fakat gurûbdan sonra Fırka 2'ye müşâbih bir hâlde elden çıkarak Hasköy'e doğru akıyor, muhtemelen derhâl muhârebeye giremez.

Fırka 12 kısm-ı küllisiyle Gaibler de muhârebeye girmedi. Süvâri Fırkası muhârebeye muktedir bir hâlde Gaibler'de.

2, 1 ve 4. kolordular karşusunda görünen düşman kuvvetlerini hesâb edersek hey'et-i umûmiyyenin ancak bir Bulgar fırkası kadar olduğunu ve Bulgar süvârisinin de burada bulunduğunu görüyoruz. (20-24 tabur) buna mukābil bu kolordulardan yarın sabâh muhârebeye muktedir bir hâlde 2. Ko., Fırka 3 kısm-ı küllisi, Fırka 1, Fırka 12, süvâri, cem'an lâ-akall 42-30-25 var.

Edirne: Vazîfesini muvaffakiyyetle yapdı, mühim düşman kuvvetlerini tesbît etdi.

Ta'arruz karârı verildiği zaman Süloğlu-Kayapa hattı gerisinde 3 Bulgar fırkası kabûl edilmişdi. Bunun bir tanesini ber-vech-i bâlâ 2, 1, 4. kolordular karşusundaki fırka farz edersek 2 fırka kalır, Edirne'nin de lâ-akall bir fırka tesbît etdiği kabûl edilirse bu havâlîde henüz muhârebeye girmemiş mühimce kuvvetler olması muhtemeldir. 3. Kolordu karşusunda ise lâ-akall 4 livâ göründüğüne nazaran Devletliağaç ile Süloğlu arasının evvelce kabûl edildiği gibi boş olmadığı tezâhür eder.

Umûm Bulgar Ordusu'nun 2. Fırkası'nın Tunca kurbunda, Edirne karşusunda, bir fırkasının Garbî Trakya'da ve Makedonya'da olduğu ma'lûm olduğuna nazaran mütebâkî kalacak 5 fırkadan, 15 livâdan bu sûretle 10-11 livâsı bugün bu sûretle meydâna çıkmış oluyor. Acaba diğer 4-5 livâ nerededir? Bunlar şayed Tunca garbında değilse şimdiye kadar hâsıl edilen fikre nazaran 2-3 livâsının daha Süloğlu-Kayapa hattında zuhûru muhtemeldir. Bu hâl mütebâkî 2-3 livâsının da Süloğlu ile Kadıköy arasında yarın iş başına yetişmesi vâriddir.

II/[263]

Bugünkü muhârebeler hey'et-i umûmiyyesi ile ilk temâs mâhiyyetindedir, hiçbirisi kat'î bir netîce vermemişdir.

Yarın Osmanlı Ordusu zevâle kadar Kırkkilise ve Kavaklı'daki ve Hazinedar'daki 7-0-9 ile takviye edilebilir. Bu hâlde Fırka 2 ve İzmit Fırkası'ndan yarın için sarf-ı nazar edecek olursak 10 Teşrîn-i evvel'de tarafeyn, âtîdeki kuvvetlerle karşı karşıya gelecekdir.

	Osmanlı kuvveti	Bulgar kuvveti
Sağ cenâhda: Fırka 7	10^{4}-3-9	24 - ? - ?
3. Kolordu kısm-ı küllisi	18^{3}-6-16	8 - ? - ?
Kırkkilise'deki kıta'ât	6-0-9	24 - ? - ? yeniden zuhûru muhtemel
	34^{4}-9-34	56 - ? - ?
Merkez ve Sol cenâhda 2. Kolordu:	19^{3}-3-12	24 - ? - ?
Fırka 3 ve fırka 1:	14-0-6	
Fırka 12	12^{1}-2-6	

Süvâri: 0-28[5]-3

Edirne şimâlinde: Edirne kuvveti: 23-3-10 24 - ? - ?

68-34-37 48 - ? - ?

16 - ? - ? yeniden zuhûru muhtemel

64 - ? - ?

Umûm yekûn: 102-43-71 20 - ? - ?

Binâ'en-'aleyh kuvve-i umûmiyye i'tibâriyle vaz'iyyet lehimizde değil.

Yarın ne yapalım? Bostanlı hattında müdâfa'a etmek maksadıyla ric'at. Henüz mühim bir muhârebe temâsı olmadığı için meydân-ı muhârebeden çekilmek ağleb-i ihtimâl mümkün. Kuvvetli dümdârlarla setredilecek bu hareket netîcesinde kısm-ı küllî bu hatta gelebilir: Düşman şiddetle ta'kîb etdiği takdîrde en geç 11 minh de bu hatta ta'arruza başlayabilir. Halbuki 10 akşamına kadar bu kuvvete, nihâyet Pınarhisar, Üsküdere, Babaeski, Pavli'deki kıta'ât ki, sekiz taburla bir de şimendiferle gelecek a'zamî 4-5 tabur cem'an 12-13 tabur iltihâk edebilir. İzmit Fırkası'yla Fırka 2'den de az çok şâyân-ı istifâde bir kuvvet toplanabilse ordu gerek vaz'iyyet-i maddiyye ve gerek vaz'iyyet-i ma'neviyye i'tibâriyle kat'î bir muhârebeyi kabûle pek de müsâ'id bir hâlde bulunmaz. Binâ'en-'aleyh bir kere ric'ata karâr verince ağleb-i ihtimâl bunu Kırkkilise-Bostanlı hattından daha gerilere kadar

II/[264]

temdîde ihtiyâc vardır; halbuki bu fenâ ahvâl-i havâiyye arasında bozuk bir kuvve-i ma'neviyye ile, düşman ensede olarak yapılacak bir ric'atın intâc edebileceği avâkıb pek mühlik olabilir.

Esâsen ok yaydan çıkdı; ordu bir kere ta'arruz maksadıyla yerinden kalkdı yürüdü; ufak büyük bir hayli muhârebeler inkişâfa başladı. Bu vaz'iyyetde, sırf benim evvelki düşüncem doğru imiş diyerek ve yalnız bu sebebe istinâd ederek geriye çekilmek karârı ancak başka hiçbir çâre yoksa ittihâz edilebilmelidir. Binâ'en-'aleyh bir kere de diğer şıkları tedkîk edelim:

Müdâfa'a: Hiçbir maksadı ihtivâ etmez. Ne bulunulan vaz'iyyet müdâfa'aya müsâ'iddir ne de maksad-ı umûmimize muhâlifdir; düşmana istediği gibi ittihâz-ı tertîbât etmesine, yarın öbür gün kuvvetlerini istediği gibi tertîb ederek bizi bir felâkete ma'rûz bırakmasına imkân veririz. Esâsen kuvâ-yı mevcûde kuş bakışı ….kilometre tûlundaki bir hat üzerinde müdâfa'aya da gayr-i kâfîdir; cebhe küçültmek ise cenâhlardan veya bir cenâhdan ihâta edilmeği daha ziyâde teshîl eder.

Ta'arruza gelince: Sağ cenâhdan ta'arruz düşman kuvâ-yı fâ'ikesinin vücûdu hasebiyle gayr-i kābildir; Fırka 7'yi yarın zevâle kadar Kırkkilise'deki 5-6 tabur ve 9 batarya

ile takviye etsek dahi ta‘arruza kâfî bir kuvvete mâlik olmayız. Üçüncü Kolordu kısm-ı küllisinin iltihâkı dahi kuvvetli bir ta‘arruz grubu husûle getirmeğe gayr-i kâfîdir.

Sol cenâhdan ta‘arruz dahi gayr-i muvâfıkdır: Düşmanın Edirne karşusundaki kuvvetlerin bir kısmından istifâdesine imkân verileceği gibi bugün en ziyâde sarsılmış olan bu cenâhda da bir ta‘arruz grubu vücûda getirmeği vaz‘iyyet-i umûmiyye müsâ‘id değildir.

Merkeze gelince: Buradan yapılacak bir ta‘arruza 2. Kolordu ile 1. Kolordu, 3. Kolordu kısm-ı küllisinden bir kısım kuvvet iştirâk edeceği, Kırkkilise’deki kuvvetle takviye edildikleri hâlde burada 35-40 taburla 30-35 batarya iştirâk edebilir. Bu kuvvet karşusunda ise bugün a‘zamî bir Bulgar fırkası görünmüşdür. Binâ’en-‘aleyh muvaffakiyyet ihtimâli mevcûddur. Sağ cenâhda Fırka 7’nin düşmanı üzerine çekerek te’hîr ve tevkîfe çalışdığı ve 3. Kolordu kısm-ı küllisinin de bir kısım kuvvetiyle Fırka 7’ye yandan yardım etmeğe çalışdığı esnâda kısm-ı küllisinin 2. Kolordu ile müttehiden Çeşmeköy istikāmet-i umûmiyyesinde ta‘arruzu ve bu ta‘arruzun sol cenâhını Müretteb Fırka 1’le Fırka 3 kısm-ı küllisinin ta‘kîbi, Fırka 12 ile Süvâri Fırkası’nın da ta‘arruz sol cenâhı garbına karşı setr ve te’mîn etmek üzere hareket etmesi takdîrinde Bulgar merkezine kuvvetli bir darbe indirmek mümkün gibi görünmekdedir. Muvaffak olursak bu esnâda sağ cenâhımız hatta Kırkkilise önüne kadar bile çekilmiş olsa tefevvuk biz de kalmış olacağı gibi düşman sol cenâhımızı tazyîk-i ihâtaya muvaffak olsa arkasını bu nisbetde Edirne’ye çevirerek daha müşkil bir vaz‘iyyete düşmüş olur.

II/[265]

Binâ’en-‘aleyh bu vaz‘iyyet de azimkâr bir kumanda hey’eti bir kere de bu şıkkı tedkîk eder, bir kere ok yaydan çıktıkdan sonra, ta‘arruzun adem-i muvaffakiyyet ile netîcelenmesi hâlinde husûlü me’mûl mehâlikden belki daha ziyâdesini tevlîd edebilecek olan bir ric‘at karârını böyle çarcabuk ittihâz etmez, bir kere daha tecrübe-i tâli‘a karâr verirdi. Bu karâr gerçi cür’etkârâne olurdu; fakat bi’l-hâssa netîce-i harb tedkîk edilecek olursa bu cür’etkârâne karârın hakîkaten müntic-i muvaffakiyyet olacağı tezâhür eder. 10’da tam 4 Bulgar livâsı Fırka 7 karşusunda bocaladığı esnâda bu ta‘arruz grubu yalnız Fırka 4 sol koluyla belki Fırka 6’nın bir livâsına (bu livâda ihtiyât olduğundan Radko Dimitriyef ağleb-i ihtimâl bunu kullanmağa cesâret edemezdi) ve bir de dünkü muhârebeden sonra geceleyin ric‘at etmiş Fırka 4’ün bir livâsına tesâdüf eder ve % 90 muvaffak olurdu. Fakat buna mukābil denilebilir ki 10 sabâhı 3. Kolordu hakîkatde olduğu gibi müdhiş bir felâkete uğrar ve ta‘arruz büsbütün akamete dûçâr olurdu; bu da bi’t-tabi‘ vâriddir, fakat bu tarz münâkaşamızın normal bir orduya göre olduğunu tekrâr ederim.

Yoksa hakîkatde olduğu gibi zâten bu iş olamaz diye emir veren bir ordu kumandanı ve ilk adem-i muvaffakiyyet haberleri üzerine derhâl kendisine iltihâk eden bir Erkân-ı Harbiye;

ma‘rûz bulunulan şübhe ve adem-i vuzûh içinde, elindeki silâha, orduya i‘timâdsızlık karşusunda hakîkatde ittihâz edilen karârdan başka bir karâr ittihâz edemez; ve ağleb-i ihtimâl bu karâr iyi kötü ordunun düşmandan kurtarılmasını te’mîn eden bir karâr olurdu.

Ma‘a-mâ-fîh verilen emirlerdeki irtibâtsızlığı, şübhe ve adem-i vuzûhu, ma‘rûz kalınan karârsızlıkları, gerideki kıta‘âta bir emir ve ta‘limât verilmemiş olmasını hoş görmek de mümkün olamaz. Kezâlik yapılan münâkaşalarda, ittihâz edilen karârlar ve verilen emirlerde düşmanın, düşman hakkında hesâbâtın âdetâ mevzû‘-i bahs olmaması ise insana bir taraflı oyun idâre ediliyor hissini veriyor.

II/[266]

Dördüncü Kısım 10 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü

Bugünün harekât ve muhârebâtı başlıca 3. Kolordu’nun muhârebelerinden ibâretdir. Diğer kıta‘ât ordu emrine tevfîkan ihtiyârî veya gayr-i ihtiyârî ric‘atlar yapmışlardır.

Birinci Fasıl 3. Kolordu’nun Muhârebesi

Birinci Bâb Osmanlı Tarafı

Bu muhârebe de, başlıca Erikler ve Petra etrâfında yek-diğerinden ayrı olarak cereyân eden iki muhârebe ile bir de Kırkkilise’nin şimâl kenarındaki dümdâr muhârebelerinden ibâretdir. Bunlardan Petra muhârebesi gerek kolordu karargâhının ve gerek kısm-ı küllinin burada bulunması dolayısıyla diğer muhârebât üzerine mü’essir olub evvel emirde bunun tedkîki iktizâ eder.

1. Petra Muhârebesi

(Kroki 32)

3. Kolordu kumandanının bugün için tasavvurâtı, ordudan gelen ric‘at emrine rağmen mukarrerâtı, bu bâbda i‘tâ etdiği evâmir, kolordu karargâhının 9/10 minhe â’id ahvâli sırasında görülmüşdü. Hulâsaten kolordu kumandanı solda Karahisar Fırkası, sağda Fırka 9’un bir kısmı olmak üzere Petra ile Poluz arasında düşmana karşı cebheden müdâfa‘a etdiği esnâda Fırka 9’dan bir alay (bir gün evvel ve gece Karahisar Fırkası’nın solunda, ya‘nî kolordu sol cenâhı müntehâsında olan alay) ve Fırka 8 kıta‘âtıyla merkezden, Fırka 7’nin bir kısmıyla müttehiden düşmana ta‘arruz etmek istiyordu.

Hakîkat-i hâlde bu mukarrerât kâmilen mübalağadan ibâret kaldı ve Karahisar Fırkası bir baskın netîcesinde panik yaparak dağılıp arkasından tekmîl kolorduyu sürükledi ve Petra etrâfında yalnız bir dümdâr muhârebesi vukū‘ buldu. Bu vakāyi‘ arasında ne kolordu ile fırkalar arasında ve ne de fırkalar dâhilinde müttehid

bir sevk ve idâre olmadığından ber-vech-i âtî her fırkanın ahvâli ayrı ayrı teşrîh edildi; evvel emirde 3. Kolordu'nun 10 sabâhı vaz'iyyeti takrîben şöyle idi: (Kroki)

a. Karahisar Fırkası

Gece başlayan ince ve soğuk yağmur devâm ediyordu. Oldukça kesîf bir de sis vardı. Fırka kumandanı geceleyin emretdiği tertîbâtın yapılmadığını gördü ve bunun üzerine fırkayı mehmâ-emken düzeltmek üzere evvel emirde şu tertîb alınacak vechle îcâb eden emirleri verdi:

¾ Tavşanlı- Kütahya- ¼ Tavşanlı-Karahisar-Akşehir-Bolvadin

Bu esnâda Kütahya Alayı kumandanı ile fırka kumandanı arasında şu muhâvere cereyân etdi:

- Mîralay Bey düşmandan ma'lûmât var mı?

- Siz bilirsiniz efendim.

- O hâlde ma'lûmât yok demek. Siz dünkü emir mûcebince nizâmiyenin ihtiyâtısınız (?) Kütahya Taburu kâmilen ve Tavşanlı'dan bir bölük, ihtiyâtı teşkîl edecek. Diğer bölüklerde Bolvadin Taburu'nun sağdaki bölüğünü değişdirecekdir.

Alay kumandanı da bu emri bu sırada berâberinde bulunan Kütahya Taburu kumandanına: - İşitdiniz ya Muhtar Efendi! diyerek teblîğ eylemişdir.

Fakat bu emri de yapmağa imkân bulunamamış ve bu mübâdele yapılayım derken birkaç bölük arasında hiç yokdan panik zuhûr ederek güç hâl önü alınmışdır.

Biraz sonra fırkanın rivâyetince sa 7 ile 8 arasında (Fırka 9'u 26'nın kavlince sa 6) düşman şiddetli top ateşine başlamış, bizim bataryalar ise henüz ateş küşâd etmemiş. Bunun üzerine fırka kumandanı Muhtar Paşa'ya bir zâbit göndererek topçu taleb etmiş. Bu zâbit vak'ayı şu sûretle anlatıyor:

"Petra köyünde kolordu kumandanını bir binâda buldum. Köyün etrâf ve civârında sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir fırka kadar kuvvet hınca hınc dolu idi. Kolordu karargâhına posta gelmiş; mektûb, gazete tevzî' ediliyor, Muhtar Paşa'da çay içiyordu. Vaz'iyyeti anlatdım. Muşârün-ileyh Binbaşı Nasuhi Bey'e (kolordu erkân-ı harbiyesinden) hitâben: [Nasuhi Bey, bir piyâde taburuyla bir batarya al git, bu efendinin gösterdiği istikāmetde Karahisar Fırkası'na mu'âvenet et] dediler.

Nasuhi Bey'le berâber karargâhdan çıktık. Köyün şimâlindeki meydânlıkda ictimâ' nizâmında bulunan fırkanın kumandanını aradıksa da bulamadık. Nihâyet Nasuhi Bey bir yüzbaşı kumandasında bir taburla bir batarya alarak berâber Poluz istikāmetinde hareket etdik.

Bir çâr-yek kadar ilerledikden sonra fırkamızın Petra'ya doğru ric'at etmekde ve düşmanın ateşle ta'kîb eylemekde olduğunu gördük. Nasuhi Bey bataryaya emir vererek sağ

II[268]

tarafda mevzi'e girmesini, fırkamızın eski mahallini tutmuş olan düşman piyâdesi üzerine ateş etmesini emretdi. Ateş başladı. Arkamızdaki nizâmiye taburu ise bu esnâda gayr-i muntazam sûretde çekilüb gitmişdi."

Fi'l-hâkika fırka bu esnâda tamâmen elden çıkmışdı. Bu vak'anın ne sûretle cereyân etdiği hakkında sarîh bir fikir edinmek gayr-i kābildir. Mevcûd harb cerîdelerinin her birinde başka sûretle hikâye ediliyor. Bunlar aynen nakledildi. İleride görüleceği üzere düşman kuvvetinden bir kısım geceden, sisden, emniyet tedâbirine adem-i dikkatden istifâde ederek fırkaya yaklaşmış ve bundan fırkanın elden çıkması netîcesi husûle gelmişdir:

Karahisar Taburu'nun Hikâyesi:

Evvel emirde 7-8 yüz metre kadar ileriden büyük bir kuvvetin gāyet meserretli (!) bir sûretde bilâ-pervâ yavaş yavaş geldiği görülmüş. Sis hasebiyle dürbünlerden lâyıkıyla istifâde edilemediğinden ve Hasan İzzet Bey'in geceyi istifsârâtından –gece Fırka 9 kumandanı bu taburun yanından geçerken ilerideki nizâmiyelerin dönüb dönmediğini sormuş– bu kuvvetin düşman olduğu anlaşılamamış; ileriye gönderilen bir iki küçük zâbit biraz sonra avdet ederek bunların dost olduğunu söylemiş; bunun üzerine bi'z-zât tabur kumandanı ileriye gitmiş; 50-60 metre kadar sokulunca bunların düşman olmadıklarını[olduklarını] görmüş, silâhlarının, kaputlarının altında saklı olduğunu anlamış; "Esîr getiriyoruz, pâdişâhım çok yaşa!" diye bağırdıklarını işitmiş; bunun üzerine hemân geriye dönmüş; bu esnâda tabur ateşe başladığından iki ateş arasında kalmış; fakat düşmanın fâ'ikiyyeti, düşman topçusunun ateş etmekde olması ve mücâvir kıta'âtın çekilmesi hasebiyle bu taburda perîşân olarak dağılmış. Bu esnâda bir yüzbaşı ile 3-4 nefer yaralanmış, bir nefer de şehîd olmuş.

Kütahya Taburu'nun Hikâyesi:

Efrâd evvel emirde iki sıralı avcı hattı hâlinde imiş. Düşmanın ber-vech-i bâlâ görülmesi üzerine hep berâber ateşe başlamışlar. Bu sûretle geridekilerin ileridekileri vurması tehlikesi baş göstermiş; derken şübheler başlamış; efrâdın bir kısmı görülen kuvvetin düşman olduğuna dâ'ir yeminle te'mînât verdikçe hep birden ateş ediliyormuş; "Gelenler din kardeşimizdir, ateş etmeyin!" diyenlerin sesi yükseldikçe ateş kesiliyormuş. Nihâyet sağdan bir ateş kes! Borusu işitilmiş. Müte'âkiben perîşânlık baş göstererek bu tabur da çekilmiş, ancak iki kilometre gerideki Ankara ve Ayaş taburlarının himâyesiyle bir dereceye kadar toplanabilmiş.

Tavşanlı Taburu'nun Hikâyesi:

Kütahya Taburu tarzında dağılmış, tabur kumandanı bu esnâda sağ cenâh gerisinde mevzi‘de olan Fırka 9’a mensûb bir bataryanın efrâdının dağılmakda olduğunu görünce yardım ederek güç hâl 3 topunu kurtarmış, bir top mevzi‘de kalmış.

II/[269]

Kütahya ve Tavşanlı taburları evvel emirde Ankara ve Ayaş taburlarının gerisinde beş bölük kadar bir kuvvet olarak toplanabilmişse de ba‘dehû yine dağılarak çekilmişlerdir.

Akşehir Taburu’nun Hikâyesi:

Bu tabura da bidâyetde gerek kendisinin ve gerek civâr taburlar efrâdının vâveylâsı arasında gayr-i muntazam ve idâresiz bir ateş açmış, nihâyet düşmanın sola sarkdığını ve 100 metre mesâfeye kadar sokulduğunu görünce bu taburda perîşân olmuşdur.

Bolvadin Taburu da aynı hâle ma‘rûz kalmışdır.

Fırka kumandanı da şöyle anlatıyor:

“Mülhakın Petra’ya gönderilmesini müte‘âkib ileride avcı hattı ateş etmeğe başlamışken birden bire ateş kesildi ve avcı hattı ayağa kalktı. Bir müddet sonra efrâdın gayr-i muntazam bir ateş arasında ric‘atı görüldü. Bunları tevkîf için elden gelen yapıldıysa da olmadı. Ben de geriye çekildim. Bu esnâda imdâd bataryası mevzi‘e girdi. Bu sırada kolordu kumandanı ve erkân-ı harbiyyesi olanca gayretleriyle paniği durdurmağa çalışıyorlardı. Asker kısmen el altına giriyor, bir tarafdan da akın devâm ediyordu. Asker acemi idi; mehâbet-i kanûniyyeden ürkmüyor ve silâha, nefsine i‘timâd etmiyordu. Hatta bir nefere durması için ateş etdikden sonra diğer nefere de [re]volveri tevcîh etmekde iken iki elini uzatarak –Efendi, Allah aşkına şu tüfenki doldurmasını öğretde öyle durayım– diye tazarru‘ etdi. Efrâdın sülsânından ziyâdesi esnân-ı tecâvüzî denilen tamâmen ta‘lîm ve terbiyeden mahrûm efrâd olub bir kısmı da eski devirde askerlik etmişdi. Zâbitân beher bölüğe bir tane idi, bunların da tecrübeleri pek azdı. Küçük zâbitân ise kıymet-i harbiyyece sıfır idi; ekserîsi sanâyi‘den yetişmişdi”

Bu hikâyelerden ve tedkîkât-ı sâ’ireden şimdilik şu netîce hâsıl oluyor:

Geceleyin bir düşman kuvveti Poluz’a girmiş, ale’s-sabâh sisden istifâde ederek geniş cebhe ile ve sükûnetle ateş etmeksizin ilerlemeğe başlamış, sis, inzibâtsızlık ve iktidârsızlık hasebiyle düşman vakt u zamanıyla anlaşılıb ateş açılamamış; Bulgarlar ihtimâlen bizi aldatmak için ellerinden geleni yapmışlar, yakın bir mesâfeye kadar sokulmuşlar, bi’l-hâssa Karahisar Taburu’na süngü hücûmu yapmağa teşebbüs etmişler. Bu vakāyi‘de en ziyâde Karahisar Taburu müte’essir olmuş, ateşkes seslerine ve borularına en ziyâde bu tabur sebeb olmuş, en evvel bu tabur kaçmağa başlayarak arkasından diğer taburları sürüklemiş.

Hulâsa, fırkanın muhârebe ve ne de istirâhat şekl-i nizâmına benzemeyen bir vaz‘iyyetde; mine’l-bâb ale’l-mihrâb herkes ve kumanda hey’eti aciz bir hâlde mukadderâta

intizâr etmekde iken, düşmanın böyle birden bire görünüşü fırka ma‘neviyyâtına sû’-i te’sîr yapmış, fırka az zaman içinde dağılarak elden çıkmışdır.

II/[270]

Bundan sonra efrâd geriye doğru akına devâm etmiş, en ziyâde Karahisar, Akşehir ve Bolvadin taburları büsbütün dağılarak Raklıca yolunu tutmuş, Kütahya, Tavşanlı taburları az çok el altına girebilmişse de kolordu kumandanı bunları meydân-ı harbde tutmak istemeyerek Raklıca’ya gitmelerini emretmiş, fırka kumandanı da bu esnâda Kırkkilise yolunu tutmuşdur.

Bereket versin bu sırada mevzi‘de bulunan bazı bataryaların ateşi, geri çekilen efrâdın küllisi güzel endâhta devâm etmesi, ötede beride bazı avcı hatlarının teşekkülü hasebiyle düşman vaz‘iyyeti kavrayarak ta‘kîb edememiş, binâ’en-‘aleyh felâketin tevsî‘ine imkân kalmamışdır. Nizâmiye kıta‘âtı bile şâyân-ı i‘timâd bir hâlde değil iken redif taburundan daha büyük iş beklemeğe pek hakkımız yokdur. Asıl mes’ele bu fırkanın böyle en önde bulundurulmasıdır. Bence hatâ kolordu yürüyüş emrinden başlar. Eğer kolordu kısm-ı küllisi Kırkkilise’den Petra’ya 3-4 kol ile darmadağınık bir sûretde gelmeği emretmemiş, kolbaşında Fırka 9’un nizâmiyeleri olmak üzere muntazam bir yürüyüş kolu ile yürünmüş ve kolordu kumandanı kolbaşında yürüyerek ahvâle göre münâsib karârları ittihâz etmiş olsa idi Karahisar Fırkası daha 9’da mevzi‘den mevzi‘e çekilmek sûretiyle ma‘neviyyâtını gā’ib etmez; sa 10 sabâhı sol cenâhı tamâmen açık olarak ileride kalmaz; emniyet ve inzibât tedâbirinin noksânından müte’essir olmaz, arkasındaki topçular kendi malı olmadığından müdâfa‘a etmemezlik etmez ve ağleb-i ihtimâl bu felâkete mahal kalmazdı. Yoksa 9’da husûle gelen ters vaz‘iyyetin 9/10 gecesi ta‘dîli hemân de gayr-i kābildi ve nitekim yapılamadı.

b. Fırka 9

Karahisar Fırkası’nın felâketi Fırka 9’u doğrudan doğruya müte’essir etmişdir.

Sa 10 sabâhı Y 26 Petra şimâl-i garbîsindeki orman parçası civârında tecemmu‘ etmek üzere idi. Bu alay sa 9’da Karahisar Fırkası’nın solunda iken aldığı emir üzerine 9/10 sa 3,30 evvelde hareket ederek buraya gelmeğe başlamış ve Karahisar Fırkası’nın solunu açık bırakmışdı. Bu alayın ifâdesine göre sa 9 evvele doğru Karahisar Fırkası’nın ric‘atı başlayınca bu alay efrâdı pek çabuk müte’essir olarak kısm-ı küllisi elden çıkmış, büyük bir kargaşalık arasında alay kumandanının Petra şimâl-i garbîsindeki sırtı göstererek: “Allah’ını seven sırtı tutsun!” feryâdları ortasında bir kısım efrâd bu sırta doğru giderken kısm-ı küllisi geriye doğru dağılub çekilmişdir.

Y 25 T 3’ü bu esnâda buraya gelen kolordu kumandanı bi’z-zât emrine alarak ileri sürmüş, bir kısım efrâd kaçmış olmakla berâber tabur az çok muntazam bir hâlde Petra korusunun şark kenarını tutarak burada 25. Mitralyöz Bölüğü ile birlikde ateşe başlamışdır.

II/[271]

Y 27 Karahisar Fırkası sağ cenâhında bulunuyordu. Bu fırkanın ric‘atından pek çabuk müte’essir olmuş ve görünüşe nazaran alay kumandanının “Muntazaman geriye çekiliniz!” emri üzerine çekilmeğe başlayarak az zamanda ric‘at firâra münkalib olmuş ve bir daha el altına giremeden Taştabya istikāmetine akıb gitmişdir.

Ankara ve Ayaş taburları evvel emirde sebât etmeğe çalışmış, Afyonkarahisar Taburlarının ric‘atını himâyeye gayret etmiş, arkasında bir mikdâr efrâd toplamış, fakat nihâyet heyecân bunlara da sirâyet etmiş, Raklıca’ya gitmek emrini alan Kütahya ve Tavşanlı taburları aksâmı ile birlikde bunlar da el altından çıkmışdır. Yalnız Ayaş Taburu’ndan Yüzbaşı İbrahim Efendi kumandasında 50-60 nefer meydân-ı harbde kalarak ber-vech-i âtî Dümdâr Muhârebesi’ne iştirâk eylemişdir.

Fırka topçularından ellerinde bulunan iki tabur da bu ric‘ata karışarak kemâl-i telâşla top bindirip kaçmış ve meydân-ı harbte birkaç top bırakmışdır; yalnız üçüncü taburdan bir batarya evvelce görüldüğü üzere Nasuhi Bey tarafında ileriye alınarak mevzi‘e sokulmuş, diğer iki batarya da dümdâr muhârebesine iştirâk eylemişdir.

Fırka 9 kumandanına gelince: Karışıklık başladıktan sonra bir müddet ortada dolaşarak i‘âde-i intizâma çalışmış, bu sırada fırka ihtiyâtını ileri sürerek firârileri teşcî‘ ve teşvîk etmeği düşünmüşse de “Y 25 T 3’ün ma‘lûmâtı olmaksızın kolordu kumandanı tarafından alınarak Afyonkarahisar Fırkası’na gönderildiğini anladığından” birisini yapamamış ve sa 9,45 evvelde şu emri almışdır:

Petra şimâl-i şarkîsinden

10 minh sa 9,30 evvel

“3. Kolordu Petra’nın tarafeynindeki tepelere çekilecekdir. Kademe nizâmıyla ric‘at ediniz.” Fakat el altına bir kuvvet toplayamadığından fırka bunun üzerine de bir şey yapamamış bir müddet sonra meydân-ı harbi terk ederek doğru Taştabya’ya gitmişdir.

Bu sûretle bu 9-1-9 kuvvetindeki fırka kısım-ı küllisi de idâresizlik, tecrübesizlik, inzibâtsızlık, ma‘neviyyât bozukluğu yüzünden hiç yok yere elden çıkmış ve meydân-ı harbi terk eylemişdir. Esâsen fırkanın daha sa 9’da Karahisar Fırkası tarafeynine inkısâm etmesi emir ve kumandayı ihlâl etmişdi. Görünüşe nazaran fırka kumandanı sabâhlara kadar kıt‘alarını aramış ve hükmolunabilir ki 10 sabâhı vaz‘iyyeti hâlâ kavrayamamışdı.

c. Fırka 8

Bu fırkanın 4 taburuyla 5 bataryası krokide görüldüğü üzere 3 grup hâlinde idi; Petra’da bulunan fırka kumandanı, kolordu erkân-ı harbiyyesinden 10 sabâhı şafakla berâber “ağırlıkların geriye

gönderilmesi ve Petra'daki iki taburla makineli tüfenk bölüğünün Petra'da ihtiyât olarak kalması" emrini telakkî etmişdi.

Biraz sonra Nasuhi Bey, fırka kumandanının haberi olmaksızın Y 22 T 1'le Mitralyöz Bölüğü'nü alarak ma'lûm olduğu üzere ileriye sürmüş olduğundan fırka kumandanı mütebâkî Y 22 T 2'yi köyün cenûb kenarına çıkardı.

Y 22 T 1, 9/10 gecesini kolordu karargâhının muhâfız taburu (!) olarak geçirmiş ve sabâha kadar kolordu kumandanlığından, Erkân-ı Harbiyye re'îsinden vesâ'ireden muhtelif emirler telakkî eylemişdi. Ber-vech-i bâlâ ileri hareket etdikten sonra felâketi görünce Petra şimâl-i garbîsindeki sırta yürümüş, bir kısım efrâdı dağılmış olmakla berâber nihâyet bu sırtda Y 26 efrâdı arasında mevzi' almış ve ber-vech-i âtî Dümdâr Muhârebesi'ne iştirâk eylemişdir.

Y 22 T 2 takrîben bir buçuk iki sâ'at kadar Petra cenûbundaki mezarlıkda kalmış, cereyân eden panikden müte'essir olmağa başlamış bu sırada Petra garbındaki bağlar arasında bulunan bir bataryayı efrâdının bırakarak kaçmakda olduğunu ve piyâdesiz kaldıklarını bahâne etmekde bulunduklarını görünce nihâyet tabur kumandanının kanı galeyân etmiş ve verdiği emirle tabur süngü takarak ve tekbir getirerek bataryayı kurtarmağa yürümüş, bu esnâda burada olan Fırka 8 kumandanı da bu karârı tasvîb etmişdir. Tabur bu sûretle 4 bölük bir hatda olarak Petra'nın bir kilometre kadar şimâl-i garbîsindeki sırta gelince mevzi' alarak ber-vech-i âtî dümdâr muhârebesine iştirâk eylemişdir.

N T 8 Petra'dan Teke Deresi'ne inen yolun mebde'inde intizâr etmekde iken 10 sabâhı kolordudan "Petra'nın şimâl-i şarkîsine geliniz" emrini almış ve buraya gelmiş. Sa 9,30'da Fırka 9 kumandanından aldığı emir üzerine mevki'ini Ankara Taburu'na terk ederek Petra'ya gelmiş (?). Bu esnâda burada bulunan Y 22 kumandanı Mîralay Zekeriya Hulki Bey kolordudan şu emri almış: "Nişancı Taburu'yla Y 22 T 3, To Y 8 T 1 ric'atı himâyeye me'mûrdur. Petra'nın şimâl-i şarkîsindeki kayalıklarda mevzi' alacaksınız. Meydân-ı harbde tek bir fert kalmadığı zaman topçu ric'at edecek ve ânın ric'atını himâye etdikten sonra siz de Kırkkilise üzerine çekileceksiniz."

Bunun üzerine bu kıta'ât ber-vech-i âtî Dümdâr Muhârebesi'ne iştirâk etmişdir.

d. Petra Etrâfındaki Dümdâr Muhârebesi

Ale's-sabâh vukū' bulan panikden sonra krokide görüldüğü üzere tedrîcen bir muhârebe cebhesi te'essüs eyledi. Karahisar Fırkası kâmilen, Fırka 9'dan makineli tüfenk bölüğü hâric olarak Y 27 kâmilen, Y 26'nın kısım-ı mühimi, Fırka 9 topçularının kısım-ı a'zamı akına kapılub Kırkkilise'ye doğru kaçdıkları, fırka ve kolordu kumanda hey'etleri meydân-ı muhârebede at koşdurarak teferru'âtla meşgūl oldukları ve nihâyet

birer birer meydân-ı harbi terk etdikleri sırada bazı gayretli zâbitân ve gayretli efrâdın himmetiyle krokide görülen kıta‘ât, umûmî bir emir ve kumandaya tâbi‘ olmadan her biri kendi hesâbına sebât ederek düşmanı sa 2’ye kadar karşılarında tutmuşlardır.

Hemânde kendiliğinden vukū‘ bulan Dümdâr Muhârebesi kolordu kısım-ı küllisinin ric‘atına lâzım gelen vakti kazandırmış, düşmanın vaz‘iyyeti anlamasına, ta‘kîb etmesine mâni‘ olmuş ve şâyân-ı takdîr vazîfe îfâ eylemişdir. Bu muhârebe olmamış, düşman, bir az gözü açık davranmış olsa idi, zevâli müte‘âkib hatta kolordu kısm-ı küllisi efrâdının ve kıta‘âtının bir haylisine takaddüm ederek Kırkkilise’ye girer ve büyük bir felâket tahakkuk eylerdi.

Bu muhârebenin şekl-i cereyânını vesâ’ik-i mevcûdeye nazaran mehmâ-emken îzâh edelim:

Sağ cenâhda To Y 8 T 1 evvel emirde mestûr mevzi‘e girdi. Fakat bu sırada gelen kolordu kumandanı “Topları açığa çıkarınız. Burası ta‘limhâne değildir” dedi ve bazı tahkîr-âmiz sözler sarf etmeğe başladı. Bunun üzerine numro efrâdı batarya kumandanlarının emrini beklemeksizin topları kendiliklerinden ileri sürerek açığa çıkmakdalar iken düşman topçusu tarafından görülerek ateş altına alındı ve az çok bir zâyi‘ât husûle geldi. Bunun üzerine: [Tabur cerîdesinden aynen] “Muhtar Paşa tabur kumandanına - Ben sana açığa çık mı dedim be herif! sen açık, nîm mestûr, mestûr mevzi‘ bilmez misin? diye tekdîre başladı. Paşanın verdiği emri inkâr etmek istediğini anlayarak: - Paşa hazretleri, isâbet ki biz askere topları ileriye alınız demedik. Sizin yüksek sesle bağırmanız üzerine efrâd kendiliklerinden topları ileriye aldılar-dedim. Paşa mahcûb olarak: - Peki topları biraz geriye alınız- dedi. Fakat artık iş işden geçmişdi. Mestûr mevzi‘e girmekle berâber şedîd ateş altında kaldık.”

Bundan sonra sahra bataryaları gāyet hafif bir top ateşi açtıkdan sonra sukūt etmiş civârda mevzi‘e giren cebel T 3 hiç ateş açmamış, düşman piyâdelerin uzağında kaldığından N T 8 ve ihtiyâtda olan Y 22 T 3 piyâde ateşi yapmamış, bir müddet Fırka 9 kumandanı buraya gelerek muhârebeyi seyretmiş, nihâyet sa 2- sa 2,30 arasında bu grub –2 tabur, 5 batarya– meydân-ı harbin boşaldığını görerek evvelâ oldukça intizâmla Petra cenûb ve şarkına gelmiş, buradan kademe kademe geriye çekilmeğe başlamış; fakat nihâyet bu kuvvet de elden çıkarak ric‘at firâra münkalib olmuşdur.

Y 25 T 3 ve Mitralyöz K 25 ilerleyen düşman piyâdesiyle oldukça şedîd bir ateş muhârebesi yapmış, düşman 4-5 yüz metreye kadar cebheye sokulmuş, sağdaki Y 9’un bir sahra bataryasıyla birlikde düşman epey müddet tevkîf edilmiş, nihâyet sol cenâhdaki Y 26 kıta‘âtının çekilmesi ve düşmanın buradan sarkmağa başlaması üzerine bu kuvvet de sa 2 sonradan ric‘at

etmiş ve Petra cenûbuna geçdikten sonra bu da münhezim olmuşdur. Görünüşe nazaran bu tabur meydân-ı harbde en sona kalanlardan birisidir.

II/[274]

Ankara ve Ayaş taburları perâkendeleri de sağ ve soldaki kıta‘âta tâbi‘ olarak çekilmişlerdir.

Y 26 kıta‘âtı bir müddet sebât ederek 7-8 yüz metreye kadar sokulan keşif avcı hatlarıyla şedîd ateş te‘âtî eylemiş ara sıra bazı karışıklıklar zuhûr ederek nihâyet sa 1,30 râddelerinde çözülmüş, çekilmişdir.

Y 22 T 1 oldukça şedîd bir ateş muhârebesinden sonra Y 26’nın çekilmesi üzerine sa 2’ye doğru bu da çekilmiş, elde kalan efrâdla bir müddet Petra civârında biraz daha sebât etmiş, sağ cenâhdan çekilen Fırka 8 kıta‘âtına tesâdüf ederek bunlarla berâber çekilmişdir.

Y 22 T 2 pek güzel ve kanlı bir muhârebe yapmış, düşmanın cenâh gerisine sarkmasına mâni‘ olmuş. Sa 2’den sonra bu da çekilmişdir. Bu sûretle bu Dümdâr Muhârebesi de hitâm bulmuşdur. Bu muhârebeye iştirâk eden kıta‘âtın şimdilik tahakkuk edebilen zâyi‘âtı şudur:

Y 22 T 2	2 zâbit	250 nefer	
Y 22 T 1	2 “	100 “	
Y 25 T 3	1 “	170 “	Diğer kıta‘âtında birer mikdâr zâyi‘âtı
Y 26 dan	3 “	60 “	vardır
Ayaş Taburu’ndan	—	40 nefer	

Eğer bu kıta‘âtın başına bir kumandan geçse, vaz‘iyyeti kavrayarak idâre etse idi herhâlde netîce daha büyük olur, düşman belki daha epey müddet tevkîf edilirdi. Fakat her ne olursa olsun sa 3 sonraya kadar düşmanın Petra’ya gidememesi sûretiyle istihsâl edilen netîce bu vaz‘iyyete nazaran pek güzel bir hâsılatdır.

e. Üçüncü Kolordu Karargâhı’nın Fa‘âliyyeti

Kolordu kumandanının bazı evâmir ve harekâtını yukarıda, fırkalar mübâhisi arasında gördük. Bunları ikmâl için şu sözleri de yazabiliriz:

Ordunun ric‘at emrini Muhtar Paşa’ya ordu Erkân-ı Harbiyyesi’nden Kolağası Sedad Bey getirmişdi; 2. Kolordu’nun raporunu orduya götüren ve ordu emrini hâmilen kolordusuna avdet etmekde olan 2. Kolordu mülhakı Yüzbaşı Said Efendi de mûmâ-ileyh ile birlikde idi.

Evvelce görüldüğü üzere ordu karargâhı sa 3 evvelde ric‘at emirlerini yazdıkdan sonra tekrâr tereddüde, alınan haberlerin doğru olmaması ihtimâlini düşünmeğe başlamış ve 3. Kolordu’ya tekrâr bu bâbda ma‘lûm emri tastîr eylemişdi. İhtimâl ordu Erkân-ı Harbiyye’sinden Sedad Bey bu ikinci vaz‘iyyetden ma‘lûmatdâr idi.

Binâ'en-'aleyh zîrdeki satırlardan da anlaşılacağı üzere Sedad Bey'in îzâhâtı Muhtar Paşa'nın 10 için ric'at etmeyerek ta'arruz şekl-i zâhiresinde yerinde kalmak karârını vermesine sâ'ik olmuşdu. Fi'l-hâkika

II/[275]

kolordunun 10 için verdiği emrin bir sûretini orduya bildirmek üzere yola çıkaran ordu haber zâbiti Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Hakkı Bey bu sûretin zîrine şu sözleri ilâve eylemişdi:

"Yenice-Taştabya hattına Hilmi Bey karşusundaki düşmana darbe indirildikden sonra gelinecekdir. Paşa'nın fikri budur. Çünkü Elmacık üzerinden de düşman geldi. Mecmû'u 16 tabur kadardır. Sedad Bey'in vürûdu üzerine bu gün, bu vaz'iyyetde mukāvemet fikrindedir."

Bundan sonra Sedad Bey'le Said Efendi 2. Kolordu'ya azîmet etmiş olub zîrde görülecekdir. Vakāyi'in ma'bad-ı cereyânını Muhtar Paşa'nın sözleri ile ta'kîb ederiz:

"Sa 6,45 evvelde karargâhımdan atlara binmek üzere iken ileriden bir atlı zâbit geldi ve Şükrü Bey Fırkası'nın hâl-i firârda olduğunu söyledi. Dörtnal ile köyden çıkdım ve derhâl kendimi can havliyle kaçub gelmekde olan karma karışık redif efrâdı ve bataryalar içinde buldum. Bütün ma'iyyetimle hemân kılınçları çekerek efrâdı cebren çevirmeğe teşebbüs etdim. Bir sâ'at kadar fevka'l-'âde uğraşdıkdan sonra Petra'nın 1,5 kilometre şimâl-i garbîsindeki sırtları ve Petra'nın şimâlindeki ormanı işgāl etdirerek firârın önünü almak ve tekrâr düşmana yüz çevirtmek kābil oldu. Bu esnâda bütün karargâhımla ekseriya iki ateş arasında kaldım.

Bu muvaffakiyyetde topçuların da küll-i dahlî olmuşdur. Câhil ve ta'limsiz bir askere kendi topçusunun sesi kadar mûcib-i gayret bir şey tasavvur olunamaz. Binâ'en-'aleyh elime geçen bataryalara hemân olduğu yerde mevzi' aldırub hiçbir hedef görmeksizin dahî ateş açmalarını emretmişdim. Bunun büyük hüsn-i te'sîri görüldü.

Bi'l-âhire anlaşıldı ki: Avcı hattındaki kıta'ât hiçbir emniyet tertîbâtına tevessül etmeksizin yatıb uyurlar. O sâyede sabâha karşı bir tabur kadar Bulgar askeri sol cenâhdaki Afyonkarahisar taburlarına yakın mesâfelere kadar haber alınmaksızın takarrüb edebilir. Nihâyet görülürler. O esnâda Bulgarlar bizi aldatmak üzere Pâdişâhım çok yaşa diye bağırırlar. Redifler tereddüde uğrar, kimi düşman, kimi değildir der. Zâbitân da aynı şübheye düşerler ve efrâdı ateş etmekden men' ederler. O esnâda 200 metreye gelmiş Bulgarlar ateş eder, bizim efrâd da firâra başlar. Bir taburun firârına diğerleri iştirâk eder. İhtiyâtda bulunan kıta'ât firârı durdurmakdan mâ'dâ birlikde kaçar. Nihâyet bütün Şükrü Bey Fırkası ve arkasındaki Fırka 9 ihtiyâtları ve Petra ilerisinde bulunan umûm ihtiyâtlar, bataryalar, ve'l-hâsıl ne varsa kâffesi firâra koyulur. Düşman ise zâten az mikdârda olduğundan ilerlemeyüb bizim hattı işgāl eder ve firârilerin arkasından ateş açar. Bir müddet sonra mezkûr hatta iki batarya kadar da topçusu gelir.

Bin müşkilâtla firârın önü alınıp sol cenâha yeni bir vaz‘iyyet verince (?) merkezdeki Fırka 9’u da geriye almak îcâb ediyordu (?). Zâten firâr onlara da sirâyet etmiş olduğundan ric‘at, hâl-i intizâma ircâ‘ edilmezse o fırkanın dahi dağılacağı şübhesizdi. Binâ’en-‘aleyh hemân o cihete müteveccih oldum.

II/[276]

Her ihtimâle karşı E. H re’îsim Ziya Bey vâsıtasıyla Petra cenûbundaki sırtlarda bir himâye mevzi‘i ihzârı teşebbüsüne ibtidâr eyledim.

Fırka 9’un avcı hattını tedrîcen ve muntazaman geriye almak (?) ve Petra’nın şarkında hâkim bir mevzi‘e ta‘biye etmek kābil oldu. (Bu, Fırka 8 kıta‘âtı olsa gerek. M. N)

Vaz‘iyyet şu vechle kesb-i intizâm eylemiş ve sa 10 râddelerinde bütün bataryalar mevzi‘ alarak Petra’nın tarafeyninde gayet metin bir hatt-ı müdâfa‘a teşekkül eylemişdi. İşte müsterîh olduğum şu esnâda idi ki sol cenâhımızın yeniden bilâ-mûcib terk-i mevzi‘ ederek işgāl etmekde olduğu hâkim bir tepeden akdığını ve bütün Petra’nın ilerisindeki ve garbındaki avcıların dahî aynı vechle firâra koyulduklarını müşâhede etdim.

Artık ne bende ses ve ne de onlarda hâl ve tâkat kalmamış olduğundan tekrâr o cihete koşub firârın önünü almak kābil olmadı. Askeri himâye mevzi‘inde durdurmak dahi kābil olamadı. Bataryaların kısm-ı a‘zamının ne ilerisinde ve ne yanında piyâde kalmamışdı. Yalnız Fırka 9’dan (Fırka 18 olacak) iki üç tabur kadar nizâmiye sebât etmekde idi.

Bataryalarımıza hayli müddet muhâfaza-i mevzi‘ etdirdikden sonra tedrîcen Koyungavur tarîkiyle ric‘at etmelerini emretdim. Petra’nın hemân şimâlinde mevzi‘ almış olan bir bataryamız şiddetli düşman ateşine tutulmuş, hayvanları vurulmuş, efrâd ve zâbitânca külliyetli zâyi‘âta uğramış olduğundan kurtarılamadı (?). Hasan İzzet Paşa’ya dümdâr teşkîliyle kolordunun Kırkilise’ye ric‘atını te’mîn ve himâye etmesini tavsiye etdim. Hilmi Bey’i de keyfiyyetden haberdâr ederek Kırkkilise üzerine tevhîd-i hareket etmesini bildirdim. Sa 2 râddelerinde (?) cebhede ateş kesildiğinden ben dahî karargâhımla Petra civârını terkle Kırkkilise’ye doğru hareket etdim.”

Bir hayli mahalleri, yanlış ma‘lûmât netîcesi olacak, hakîkat-i hâle pek de muvâfık olmayan bâlâdaki sözler cereyân-ı hâli kısmen tavzîh nokta-i nazarından ehemmiyetlidir. Bi’l-hâssa şurası göze çarpıyor ki kolordu karargâhı daha bidâyetten i‘tibâren sevk ve idâre dizginini elden kaydırmış, her şeye, her kıt‘aya, teferru‘âta bi’z-zât müdâhale etmek üzere çok yorulmuş ve fakat müsbet bir semere istihsâl edememiş, vaz‘iyyeti kavrayamamışdır.

2. Erikler Muhârebesi

3. Fırka kumandanının 10 için tasavvurâtını gördük.

10 minh sabâhı ale’s-seher fırkaya kolordudan şu emir geldi: [Fırkanın Muhtar Paşa’nın kitâbında münderic raporunda nısfü’l-leyle doğru gelen emir diyorsa da harb cerîdeleri ber-vech-i muharrer yazıyor]

“Eğridere ile Sırsuvat Deresi arasına giren düşmana ale’s-sabâh ta‘arruz edileceğinden Fırka 7’nin bir kısım kuvvetle bunun yan gerisine düşmesi.”

II/[277]

Bunun üzerine Fırka 7 şu tertîbâtı ittihâz etdi:

“Fırka 7’den Y 21’le Numûne Mitralyöz Bölüğü –bu bölük esâsen Nişancı Y 3, merbûtası; K 21’le değişdirilmişdi– ve sahra topçu Y 7 T 2’den K 4, 6 bu vazîfeye me’mûr olacak. Müfrezeye alay kumandanı kumanda edecekse de iktidâr-ı askerîsi o kadar şâyân-ı i‘timâd olmadığından fırka erkân-ı harbi Yüzbaşı Hüsrev Bey de müfrezeye refâkat edecek. Bu esnâda fırka kısm-ı küllisi Erikler-Elmacık istikāmetlerine karşı hâl-i intizârda kalacak. Müfreze sa 6 evvelde hareket edecek.”

Bu vaz‘iyyet şâyân-ı tedkîkdir:

Bir kere kolordu emrinden sarîh bir ma‘nâ çıkarmak kābil değildir. Eğridere ile Sırsuvat Deresi arasına giren düşman ne demek? Bundan anlaşılabilecek yegâne ma‘nâ, olsa olsa kolordu kısm-ı küllisinin, ağleb-i ihtimâl cebhesinde, Karahamza istikāmetinde ehemmiyetsiz kuvvetlere tesâdüf etdiği ve bundan bi’l-istifâde Teke Deresi şarkında Fırka 7 önündeki düşmana ta‘arruz etmek istediği olabilir. Bu takdîrde Fırka 7’ye ne vazîfe terettüb eder: Bi’t-tabi‘ kolordu kısm-ı küllisi ile tevhîd-i hareket. Fakat Fırka 7 sağ cenâhı ilerisi açığında bir livânın Kadıköy taraflarında, cebhesinde de bir livânın Erikler cenûb-ı şarkîsinde olduğunu bildirdiğine göre bu cenâhda lehde bir netîce-i kat‘iyyeye intizâr, ağleb-i ihtimâl beyhûdedir. Binâ’en-‘aleyh burada fırkanın vazîfesi daha ziyâde kolordunun ta‘arruzunu teshîlden ibâretdir ki bu da üzerine mümkün olduğu kadar fazla kuvvet çekmek ve karşusundaki düşman kuvvetleri kısm-ı küllisinin kolordu kısm-ı küllisine teveccühüne mâni‘ olmakdır. Bu maksad ise bütün fırkanın birden sağ geri kademeli olarak şimâl-i garbîye doğru ta‘arruzu ile te’mîn edilebilir. Düşmana ancak çatmak ve muhârebeye icbâr etmek sâyesinde maksadımıza vusûl mümkün olabilir. Bu muhârebe esnâsında bi’l-hâssa sağ cenâh kuvâ-yı fâ’ika karşusunda kalsa ve bu cenâh tekmîl fırkalarıyla ric‘ata mecbûr olsa kolordu kısm-ı küllisinin muhârebesi muvaffakiyyetle netîcelendikten sonra vaz‘iyyet kendiliğinden düzelir ve fırka vazîfesini îfâ etmiş olur.

Binâ’en-‘aleyh yalnız bir müfreze ile düşmana çatmağı göze almak, bu müfrezenin tehlikeye atılması ve fırkanın parçalanması demek olurdu. Gözü açık bir düşman karşusunda fırkanın mahvı ile netîcelenecek bir vaz‘iyyet tahaddüs ederdi.

Ta‘arruzun vakt-i icrâsına gelince: Bunda da acele etmemek lâzımdı. Madem ki kolordu emrinde bu bâbda sarîh bir zaman zikr edilmemiş, vaz‘iyyet-i arâzi ise hiç olmazsa göz irtibâtına müsâ‘id; binâ’en-‘aleyh geceden kıta‘âtı hazırlayarak ale’s-sabâh kolordunun ta‘arruza başlamasına intizâr müreccah olurdu.

Böyle burnumuzun dibindeki bir düşmana karşı ber-vech-i âtî emniyet tertîbâtıyla yürüyüş kolu teşkîl ederek yürümek ise bi’t-tabi‘ doğru olmaz.

Hareket ber-vech-i âtî yapıldı:

II/[278]

Müfreze, ancak sa 8 evvele doğru ber-vech-i âtî tertîbâtla hareket etdi:

Y 21 T 1 pîşdâr [önde birkaç da süvâri yürüyordu]

Y 21 T 2

Bataryalar

Y 21 T 3 — Kısm-ı küllî

Mitralyöz Bölüğü

Fırka kısm-ı küllisi hizâsından takrîben 2 kilometre ileride süvâri ucu düşman piyâdesinin ateşine uğradı. Bunun üzerine Hüsrev Bey’in ifâdesine göre, müfreze kumandanı bu esnâda bulunamadığından, fırka erkân-ı harbi kumandayı der‘uhde ederek yürüyüş kolunu durdurdu. Evvelâ pîşdârın iki bölüğünü, ba‘dehû tekmîl taburu birinci hatta yapdı. Bu esnâda bataryamız henüz mevzi‘e girmemiş olduğundan düşman topçusu piyâdeyi ızrâr ediyordu. Fakat biraz sonra bu iki batarya ateş açdığından piyâde, topçu ateşinden kısmen kurtuldu.

Biraz sonra Y 21 T 2’nin iki bölüğü ile sağ cenâh temdîd edildi; daha sonra T 3’ün iki bölüğüne sol cenâhı temdîd etmek ve bu taburların mütebâkî ikişer bölükleriyle Mitralyöz Bölüğüne de ihtiyâtda kalmak emredildi. Düşman piyâdesi Sırsuvat Deresi’nin garbındaki sivri kayalıklı tepelerde idi; kuvveti bidâyetde a‘zamî iki tabur tahmîn ediliyordu. Müfrezenin karârı bu düşmana ta‘arruz eylemekdi.

Topçunun himâyesi altında ta‘arruz tedrîcen inkişâf eylemeğe başladı; düşmanın ileri aksâmı kademe kademe geri çekiliyordu. Fakat biraz sonra geriden yol kolundan düşman piyâdesinin ve cebel topu veya mitralyöz olması muhtemel mekkârrilerin takarrübü görülmeğe başlandı.

Sa 11 evvelde Hüsrev Bey şu raporu gönderdi: “Muhârebe hüsn-i hâlde cereyân ediyor. Şimdilik önümüzdeki düşman kuvveti bir alaydan fazla değildir. Cebhemiz karşusundaki büyük kayalıklı tepeden düşmanın aksâmının ric‘atı görüldü. Sol cenâhda ihtiyâtda bırakdığım T 3’ü göremediğimden ve elde ihtiyât kalmadığından bir tabur daha

gönderilmesini ricâ ederim." [Hüsrev Bey bi'l-âhire yazdığı raporda bu taburun, kumandanının telâşı yüzünden vakitsiz olarak kâmilen hatt-ı harbe girdiğini söylüyor.]

Halbuki bu esnâda, sa 10,30 evvel, fırka kısm-ı küllisi, bir düşman kolunun Erikler'in cenûb-ı garbîsindeki sırtlar üzerinden hatt-ı bâlâ imtidâdınca ilerlediğini görerek To Y 7 T 1'le obüs taburuna 4.500 metre mesâfeden mü'essir bir ateş açdırmışdı. Bu kolun Eski Poluz'a veya Fırka 7'nin sol cenâhına doğru yürüyeceği zannedilmiş ve bunun üzerine ilerideki müfrezenin Y 20 T 3'le takviyesi emredilmişdi.

İşte bu sırada Hüsrev Bey'in bâlâdaki raporu gelmesi üzerine bu taburun hareketi tesrî' edildi ve Hüsrev Bey'e vaz'iyyet hakkında ma'lûmât verilerek "sol cenâhına karşı müteyakkız bulunması lüzûmu" şifâhen teblîğ olundu.

II/[279]

Düşman topçusu, bu esnâda tefevvuk ateşini istihsâl eden topçumuz karşusunda sukūta icbâr eylemiş gibi görünüyordu. Y 2 T 3 evvel emirde sağ cenâh gerisinde ihtiyâtda iken sa 7 evvelde verilen bir emirle sol cenâh gerisine, fırka ihtiyâtı olarak gelmişdi. Ber-vech-i bâlâ emirle hareket ederek ilerledi ve müfrezenin emrine girdi. Bu sırada bir kısım düşman kuvvetinin Sırsuvat Deresi şarkına atılarak müfrezenin sağ cenâhını tehdîd etmeğe başladığı görülüyordu; bu istikāmetde düşman topçusu da mü'essir olmağa başlamışdı. Bu tazyîk karşusunda müfreze sağ cenâhından 1-2 bölük geriye çekilmeğe başladıysa da Y 20 T 3 iki bölük ile bunları takviye ederek ileri sürmüş ve müfrezeden sa 1 sonrada fırkaya şu rapor yazılmışdır:

"Erikler yolunun şimâlindeki düşman bataryalarından sol cenâhdaki avcılara pek mü'essirdir. Sağ cenâhdaki topçunun nazar-ı dikkatini celb ediniz ve ilerinizde kuvvetli düşman yoksa benim sağ cenâhımı takviye ediniz."

Bunun üzerine fırka kısm-ı küllisindeki bataryalar, müfrezenin sağ cenâhına ateş etmekde olan bataryaları ateş altına almış ve müfrezenin cenâhındaki tazyîk hafiflemişdir.

Bu sırada Y 2 T 3'ün bir bölüğü de cebhede husûle gelen bir boşluğa sürülmüş olduğundan elde yalnız bir bölük kalmış ve tekrâr fırkadan imdâd istenilmişdir.

Müfrezenin muhârebesi hey'et-i umûmiyyesiyle muvaffakiyyetlice devâm ediyordu. Cebhe ve sol cenâhdaki bölükler kısmen Sırsuvat Deresi'ne kadar inmiş ve Topçu K 6 dere garbındaki sırtlara tebdîl-i mevzi' etmek üzere hazırlanmağa başlamışdı.

Fakat bu sırada kolordu kısm-ı küllisinin Petra'dan perîşân bir hâlde Kırkkilise istikāmetine ric'at etmekde olduğu müfrezece tarassud edilmeğe başlandığından tebdîl-i mevzi'den ve ta'arruza devâmdan sarf-ı nazar edilmiş, ateş muhârebesi gitdikçe şiddetlenmek üzere bulunulan vaz'iyyetde muhârebeye devâm olunmuşdur.

Bu vaz‘iyyet üzerine müfrezeden fırkaya şu raporlar gönderildi:

Yazılması sa 1,45 sonra, fırkaya vürûdu sa 2: “Petra istikāmetinden Raklıca istikāmetine birkaç kolun ilerlediğini veya çekildiğini gördüm. Dost veya düşman olduğunu anlamak için bir onbaşı ile üç atlı gönderdim. Mümkünse siz de anlamak üzere bu istikāmete bir süvâri zâbiti gönderiniz. Biraz evvel bir süvâri yüzbaşısıyla, sağ cenâhınız karşusundaki kayalık sırtlar gerisinde, bulunduğum yerden görülebilen sırtlar üzerinde, pek kuvvetli olmayan üç kolun sarkdığı haberini göndermişdim. O cihetinde lâyıkıyla keşfi lâzımdır. Ağırlıkların Kırkkilise’ye gönderilmesi îcâb eder.”

Diğer: Fırkaya vürûdu sa 2,30 sonra: “Benim şimdi elimde piyâde nâmına bir şey kalmadı. Yalnız ileri göndermekden sarf-ı nazar etdiğim iki batarya var. Eğer vaz‘iyyet fırkanın geriye çekilmesini îcâb ediyorsa, soldan, yalnız eldeki iki bataryayı yerlerinde terk etmek şartıyla olabilecek. Ben ne yapacağım? Emrinize muntazırım. Hüsrev”

II/[280]

Bundan sonra müfreze ber-vech-i âtî ric‘at emrini aldı ve çekildi.

Bu esnâda Fırka 7 kısm-ı küllisindeki cereyân-ı hâl:

Sırsuvat Deresi’nin cenûb-ı şarkî sırtları üzerindeki Fırka 7 kumandanı sa 7 evvelde süvâriye şu emri verdi:

“Dün karşımızda muhârebe etdiğimiz düşmanın bir kısmının ordumuzun sağ cenâhına doğru yürüdüğü zannolunuyor. Evvelce beyân edildiği (!) vechle bu düşmanın Erikler’i tahliye edüb etmediğine ve kâmilen çekilüb çekilmediğine dâ’ir serî‘an ma‘lûmât taleb ederim.”

Bunun üzerine süvâri alayı Elmacık üzerinden Bulgarların gerisine doğru gitdik niyetiyle hareket etmiş ve biraz sonra fırkaya şu raporu göndermişdir:

Bulgar Kadıköyü’nün cenûb-ı şarkîsindeki sırtdan

10 minh sa 10 evvel

“Bulgar Kadıköyü’nün şimâlindeki yüksek tepeden üç mermi endâht edildi. Köyün 400 metre cenûbunda on kişiden mürekkeb avcı hâlinde piyâde görüldü. Elmacık’dan Kadıköy istikāmetine doğru dünkü kolun ilerlediğini zannediyorum.”

Bu rapor üzerine fırka kumandanı sağ cenâhın tehlikeye ma‘rûz kalabileceğini düşünerek süvâriye sa 11 evvelde: “Bu kolun şimdi nerede olduğunun keşfini” emretmişdir.

Bu sırada müfreze ber-vech-i bâlâ muhârebe ediyor, fırka topçusu da, kısm-ı küllî karşusundaki düşman bataryalarına ara sıra ateş etdiği görülen düşman kuvâ-yı kesîfesine de ateş ediyordu.

Fi’l-hâkika sağ cenâhdaki Y 20 kumandanı da bu sıralarda: Bu cenâh ilerisinde müsellah kimseler bulunduğu, düşmanın üç bölük kadar süvârisinin sağ cenâhımıza doğru

geçdiğini (bizim süvâri! M. N) ihbâr etmiş ve fırkada bu ma‘lûmâtı sa 10,45 evvelde süvâriye bildirmişdi.

Müte‘âkiben Y 20 kumandanı düşmanın karşıdaki sırtlardan birer birer inmekde ve cenâhın takrîben iki kilometre ilerisinde bir dere içerisinde gā’ib olmakda bulunduklarını bildirdiğinden o tarafda mevzi‘de olan bir batarya (K 5)’nın nazar-ı dikkati celb edilmiş ve Küçük Zâbit Numûne Taburu Y 20’ye rabt edilerek fırka bu tarafa karşı müdâfa‘aya hazırlanmağa başlamışdı.

Topçu muhârebesi esnâsında kısm-ı küllî efrâdı açığa çıkarak seyretmeğe başladıklarından az çok zâyi‘ât vermiş ve fakat kısm-ı küllî piyâde muhârebesi vukū‘ bulmamışdı.

Sa 1,30-2 arasında Bulgar sol cenâh müntehâsı, Fırka 7 sağ cenâhına karşı uzakdan açılıp yayılmağa ve ta‘arruz için ilerlemeğe başlamışdı. Bunun his edilmesi üzerine fırka kumandanı kolordudan

II/[281]

mu‘âvenet talebine karâr vermiş ve fakat henüz yazmadan âtîdeki raporları ve emri alarak yeni bir vaz‘iyyet karşusunda kalmışdır:

Süvâriden, tahrîri sa 1,30 sonra, vürûdu sa 2,30 sonra: “Düşmanın bir tabur daha kuvveti demin ki raporumda arz etdiğim kuvvete iltihâk etmek üzere cebhe gerisinden kendi sol cenâhına geliyor.” [Mevzû‘-i bahs raporun şu olduğu bi’l-âhire anlaşıldı:

Bulgar Kadıköyü’nün 3 kilometre cenûbundan

10 minh sa 11,30 evvel

“Düşmanın iki tabur piyâdesi avcı hâlinde Bulgar Kadıköyü’nün bir kilometre garbından sağ cenâhımıza doğru ilerliyor.”

Süvâri Alayı bu hareketi tarassud etdikten sonra düşmanın sol cenâhına doğru açılmış ve bu hareket Y 20 tarafından üç düşman süvâri bölüğünün hareketi tarzında fırkaya ihbâr edilmişdir. Süvâri bundan sonra sa 2,30’a doğru düşmanın daha iki taburla topçusunun Bulgar Kadıköy şarkından cenûba hareketini görmüş ve fakat henüz ihbâr etmeden zîrdeki ric‘at emrini almışdır.]

Kolordu Emri:

Petra cenûbundan

10 minh sa 11,15 evvel, Vürûdu sa 2,30 sonra

“Kolordu Kırkkilise’ye ric‘at ediyor. Fırkanızla tedrîcen Kırkkilise istikāmetine çekiliniz. Raklıca’nın şimâl-i şarkîsindeki mevâzi‘e kadar çekilebilirsiniz.”

Binâ’en-‘aleyh fırka, vaz‘iyyeti tebeddül etmiş görerek şu emri i‘tâ eyledi:

Nişancı Alayı'na ve To Y 7 T 1'e: "Kolordunun emri üze[r]ine fırka Kırkkilise'ye ric'at edecekdir. Nişancı Alayı ve To Y 7 T 1 Kā'imakām Sabri Bey kumandasında mevzi'in gerisinde ve Erikler yolunun şimâl-i şarkîsindeki sırtlarda bu ric'atı himâye edecekdir."

Fırka Erkân-ı Harbi Hüsrev Bey'e: "…edecekdir. Sol cenâh en kısa yoldan Kırkkilise'ye çekilecekdir. Bu emri teblîğ etdikden sonra yanıma geliniz."

Ağırlıklar: "Kırkkilise üzerinden Vize şosesiyle hareket ederek kol nihâyetini Pavyonlar hizâsında tevkîf ediniz."

Y 20'ye: "…Y 20 ve Küçük Zâbit Numûne Taburu seyyâr topçunun sağ cenâhdaki bataryasıyla birlikde olarak kumandanız tahtında Elmacık yolundan Kırkkilise'ye çekilecekdir."

II/[282]

Obüs Taburu'na: "…Obüs Taburu Kırkkilise'ye hareket edecekdir."

Süvâriye: "….Doğrudan doğruya Kırkkilise'ye avdet ve kolorduya iltihâk ediniz."

İstihkâm ve Sıhhıye bölüklerine: "Erikler yolundan Kırkkilise'ye çekiliniz."

Fırka kumandanı bu emirleri verdikten ve himâye mevzi'lerini şöylece bir gösterdikten sonra (!) "Kolordu kumandanını görerek Kırkkilise'de fırkaya terettüb edecek yeni vazîfeyi öğrenmek üzere erkân-ı harbi ile birlikde" ve seyr-i serî' ile Kırkkilise'ye hareket etmiş ve yolda şu emri göndermişdir:

"Fırka 7 kıta'âtı Kırkkilise'nin müdâfa'ası için bi'z-zât ihzâr etmiş oldukları siperleri işgāl edeceklerdir."

Ric'atın sûret-i cereyânı hakkında şimdilik pek nâkıs ma'lûmât vardır.

Sol cenâhdaki müfreze ric'at emrini sa 3 sonra da aldı. To Y 7 K 4'e, ric'atı himâye etmesini emrederek K 6'nın gerideki K 5 ile birlikde doğruca Kırkkilise'ye, ya'nî mevzi'ine avdeti topçu taburu kumandanı tarafından emrolundu. Topçu kolayca kurtuldu.

Piyâdenin ric'atı hakkında ma'lûmât yoksa da düşmanla muhârebe temâsı mevcûd olması dolayısıyla bu ric'atın müşkil olduğu, Y 20 T 3'ün bir dereceye kadar muhâfaza-i intizâm edebildiği, fakat Y 21'in perâkende ve perîşân bir hâlde Kırkkilise'ye doğru akdığı anlaşılıyor.

N Y 3'ün sûret-i ric'atı ma'lûm değildir.

Piya Y 20'nin diğer iki taburuyla Numûne Taburu ve To Y 7 T 1 ric'at emri aldıkdan sonra bi'n-nisbe intizâmla ve kademeli sûretinde yek-diğerini himâye ederek Kırkkilise'ye doğru çekildi.

Düşman batî sûretde ta'kîb eyledi.

Sü Y 8 ise emir alır almaz derhâl geriye dönerek Kırkkilise'ye, kışlasına gitdi. Hayvanâtı ahıra çekerek istirâhata başladı.

Erikler Muhârebesi de bu sûretle hitâm buldu. Fırka 7 kumandanı raporundan buna â'id kısımlar da ber-vech-i zîr nakl edilerek bu bahis ikmâl edilir:

"…Nısfü'l-leyle doğru zât-ı âlilerinden, aramıza giren düşmana bir kısımla ta'arruz etmekliğim emrolunuyordu. Daha geceden bu vazîfeye Y 21'le iki batarya ta'yîn etdim. Bunlar erkenden hareket etdiler ve fırkadan 1,5 kilometre kadar ayrılır ayrılmaz düşmanla müsâdeme etdiler. Bu alayın kumandanına i'timâdım olmadığından fırka erkân-ı harbi Yüzbaşı Hüsrev Bey'i de müfrezeye terfîk etmişdim. Erkân-ı harb bataryalara mevzi' irâ'e etdiği sırada alay kumandanını gā'ib etmiş ve bir daha görememiş, binâ'en-'aleyh sol cenâhda vukū' bulan muhârebeyi erkân-ı harb idâre etmişdir. Alay kumandanının ise ateş hattının gerisinde bir taş arkasında kalarak mûmâ-ileyhin bi'l-cümle tedâbirini humk ve belâheti îcâbı kâmilen bozmuş olduğu bi'l-âhire anlaşılmışdır.

Takrîben sa 11 idi; merkezde topçu mevzi'inden düşmanın gāyet kesîf kollarının Erikler'den Eski Poloz'a doğru gitmekde oldukları görüldü. Mesâfe 5-5,5 kilometre idi. Gerek seyyâr ve gerek

II/[283]

obüs bataryalarından icrâ edilen şiddetli ateşlerle bu kollar pek dehşetli telefât verdiler. Te'sîr pek ayân görünüyordu. Kollar herc ü merc oluyor ve tekrâr toplandıkları vakit kısalmış bulunuyordu. Obüs taburu bu işde pek mühim hidmet gördü.

Cebhemizdeki düşman yevm-i mezkûrde hafif bir ateşle işgāle çalışmış ve mu'ahharen sol cenâh müfrezesini takviye etdiğimi görerek ateşi şiddetlendirmişdir. Sa 1 sonraya doğru süvâriden vürûd eden bir raporda Elmacık'a inen düşmanın yayılmış olduğu hâlde fırka sağ cenâhına doğru ilerlemekde olduğu bildiriliyordu. Yine süvâriden vürûd eden diğer bir raporda Kofcağaz üzerinden 8 tabur ve topçuyu hâvî bir düşman kolunun Kokurdan'a doğru ilerlemekde olduğu zikrediliyordu. Bu esnâda sa 2 idi. Elmacık'dan ilerleyen düşmanın yanına bir mukābil hücûm için hazırlandım. Bir bataryanın mu'âvenetiyle tahsîs etdiğim üç taburu bi'z-zât sevk edecekdim. Merkezdeki muhârebe sâbit bir ateş muhârebesi hâlinde idi. Sol cenâhın muvaffakiyyetle ilerlediğini görüyordum. Vukū' bulan taleb üzerine bu cenâha bir tabur daha gönderdim. Sa 3'e doğru ric'at hakkındaki emr-i âliniz geldi. Derhâl kıta'âta teblîğ etdim. Sağ cenâh kıta'âtım dahî yarım sâ'atdir ateşe başlamışdı. Bir tabur topçu ile elimdeki iki ihtiyât taburuna bir himâye mevzi'i gösterdim ve kıta'âta doğruca Kırkkilise'ye çekilüb evvelce kazmış olduğu siperleri işgāl etmesini emretdim. Erkân-ı harbime gönderdiğim emirde ric'at

emrini verdikden sonra derhâl nezdime gelmesini bildirdim ve evvel emirde ağır olduğu için obüs taburunu mevzi‘inden geri çeküb gönderdim.

Sağ cenâh muntazaman geriye çekiliyordu. Fakat sol cenâh düşmanla pek yakın muhârebe temâsında bulunduğu cihetle bunun muntazaman geri çekileceğini ümit edemiyordum. Meğer alay kumandanının iktidârsızlığı yüzünden korkduğum hâl tamâmıyla vukū‘ bulmuş, mûmâ-ileyh erkân-ı harbin ihtiyât olarak sol cenâha vaz‘ etdiği bölükleri evvelce bilâ-lüzûm muhârebe hattına sevk etmiş, orası kâmilen açık kalmış; kezâ ihtiyâtda bulunan Mitralyöz Bölüğü’nü de hiçbir sebeb ve münâsib hedef yokken ateş hattına sokmuş, elde avuçda hiçbir şey bırakmamış; Mitralyöz Bölüğü kumandanının ihtârâtını dinlememiş, nihâyet sol tarafdan ihâta eden bir düşman koluna bizim askerdir diye ateş etdirmemiş ve düşman yaklaşınca alay gayr-i muntazam sûretde ric‘ata başlamış, kendisi de atına binerek bendenizi aramağa gitmiş olduğunu tahkîkât üzerine anladım. Hulâsa ric‘at emrini verdikden ve himâye mevzi‘ini ittihâz etdikden sonra zât-ı âlilerini bulmak ve vaz‘iyyeti anlayıb Kırkkilise’deki tedâbiri ittihâz eylemek üzere erkân-ı harbimle Kırkkilise’ye geldim…”

3. 3. Kolordu’nun Kırkkilise’ye Ric‘atı ve İnhilâli

(Hâssaten 10 akşamı ve 10/11’de cereyân eden vakāyi‘)

7. Fırka’nın Harekâtı:

Yedinci Fırka ric‘ata başladıkdan sonra yalnız Y 20 ve buna merbût Numûne Küçük Zâbit Taburu

II/[284]

ile To Y 7 T 1 (veya K 1) bir dereceye kadar muhâfaza-i intizâm ederek ve taburlar yek-diğerini himâye ederek geriye geldi; tedrîcen batî sûretde ta‘kîb eden düşman karşusunda gurûba doğru şu vaz‘iyyet-i takarrübiyeyi aldı: (kroki 24 b)

N Y 3 anlaşıldığına nazaran bi’l-hâssa dünkü heyecânın taht-ı te’sîrinde olarak kâmilen dağıldı; bir kısmı bidâyetde Taştabya’da Hasan İzzet Bey’in emrine girebildiyse de Babaeski, Lüleburgaz, Vize caddelerini tutan kısm-ı küllisi çekilmeğe devâm etdi. Buna merbût Mitralyöz Bölüğü de sa 4 sonrada yalnızca Taştabya’ya gelmiş, hatt-ı müdâfa‘a sol cenâhındaki mitralyöz mevzi‘ine girmiş ve kendi rivâyetince emir alacak kimseyi bulamadığından ve etrâfında kimse kalmadığını gördüğünden Kırkkilise’ye gelmiş oradan da Babaeski caddesini tutarak 11minh sabâhı buraya varmışdır.

Y 21 de kezâlik aynı sûretde dağılmış ve elden çıkmış olub Mitralyöz K 19’u 10/11 teşrîn-i evvel gecesi Kızılcıkdere köyünde buluruz.

Bidâyet-i emirde bâlâdaki vaz‘iyyeti alan kıta‘âta gelince: Y 21 T 3’den ele geçen bir mikdâr efrâdı 20 T 3 yanında toplandığı sırada düşman piyâdesi evvel emirde 4 kilometre kadar

ileride tevakkuf etmiş ve topçusu ateşe başlamışdır. Müte‘âkiben düşman avcıları da ilerleyerek ateş mesâfesine girdiğinden evvelâ Y 20 T 2 ba‘dehû Y 20 T 1 cebhesinde piyâde muhârebesi başladı. Bu ateş tedrîcen Taştabya solundaki zîrde görülecek bazı kıta‘âta da sirâyet etdi. Taştabya’daki 3 batarya mantelli top da ateşe iştirâk ediyordu.

Bu sıralarda başlayan ince yağmur ve gitdikçe azalan ziyâ ru’yeti eşkâl etdiği sırada sağda bulunan Y 20 kumandanı soldan ileri borusu çalındığını işitmeğe başlayınca ihtiyâtındaki Y 20 T 3’ün iki bölüğünü T 2’ye doğru gönderdi: Müte‘âkiben zulmet-i leyl arasında “Allah Allah” sedâları aksetdi. Fi’l-hâkika bu sırada Bulgar sağ cenâhı Y 20 T 2 cebhesine ziyâdece sokulmuş olduğundan bu taburun kumandanı ile mevcûd zâbitân düşmana süngü hücûmu yapmağa karâr vermiş ve efrâdın mühim bir kısmını süngü takdırarak ve ber-vech-i bâlâ tekbirle ileri sürmüşdü; düşman hücûmu kabûl etmeyerek ta Ketenli Dere’ye kadar geri çekilmişdi.

Fakat ortalık karardıkdan sonra Y 20 T 1’de çözüldü; T 2 bir müddet sonra diğer kıta‘âtın ric‘atını haber alarak bu da akına karışdı. Bu sûretle tekmîl bu cebhe çözüldü ve Y 20 sûret-i umûmiyyede Pınarhisar istikāmetini tutdu. Mr K 19 ise geceyi Deveçatağı’nda geçirdi. Numûne taburu 10/11 de Üsküdere’de kaldı.

Sahra topçuları kâmilen Vize yolunu obüs taburu da Babaeski yolunu tutdu ve çamurlara bata çıka kaçmağa devâm etdi. Sü Y 8 ise Kırkkilise’deki karışıklıkdan müte’essiren biraz sonra yine kışlasından çıkmış,

II/[285]

sa 9,30 sonraya doğru ber-vech-i zîr Fırka 8 ve 3. Kolordu kumandanlarına iltihâk etmiş ve mûmâ-ileyhimle berâber Pınarhisar’a hareket eylemişdir.

7. Fırka kumandanı da kendi sergüzeştini ber-vech-i âtî hikâye ediyor:

“…Kırkkilise’ye geldim. Firârî efrâdın kasabaya girmemeleri için medhalleri süvârilerle tutdurdum. (Hilmi Bey burada dün akşam Petra’ya gelmiş olub hiç vücûdunu his etdirmeden bugün kaçmağa başlamış olan süvâri Y 2’ye mensûb bir bölüğe tesâdüf etmiş ve âna bu vazîfeyi vermişdir. Fakat bu tasavvur nazariyyâtda kaldı.) Ve siperlerden kaçacak efrâdı vurmalarını emretdim. Kolorduda zât-ı âlilerini aradım ve Kadri Paşa’dan kolordudaki vakāyi‘ işitdim. Mûmâ-ileyh Pınarhisar-Lüleburgaz hattına ric‘at etmek için ordunun emir verdiğini söyledi. Bu esnâda mutasarrıftan bir adam geldi; Hilmi Bey’i Harbiye Nâzırı telgraf başına istiyor dedi. Yanımdaki erkân-ı harbe kıta‘âtın siperlerini işgāllerini te’mîn için her alaya emirler yazıb verdim. Kendisine bunları teblîğ etmesini, bütün siperlerin tutulduğuna kanâ‘at etdikten sonra beni bulmasını söyleyerek telgrafhâneye gitdim. Bir sâ‘at kadar orada meşgūl oldum. Vakāyi‘i muhtasaran bildirdim. Çıkdığımda gurûb olmuşdu. Tekrâr kolorduya geldim.

Kimseyi bulamadım, Taştabya'ya gitmek üzere iken köşe başında zât-ı âlilerine mülâkî oldum. [Bundan sonra kolordu kumandanıyla birlikde bulundu. M .N]

Kırkkilise'nin müdâfa'ası için hazır etdirdiğim siperlerde her kıt'anın yerini göstermişdim. Seyfioğlu'ndan-Kırkkilise-Ahmedce tarîkinde mıntıkasını bir taburuyla Y 21 işgāl edecek bir taburunu Seyfioğlu'na yakın bulunduracak, diğer taburunu da fırka ihtiyât-ı umûmisine gönderecekdi. Y 20 Kırkkilise-Ahmedce yoluyla Taştabya arasını iki taburla işgāl edüb bir taburunu merkez gerisinde bulunduracakdı. N Y 3 Taştabya sırtını ve Raklıca'nın karşısını işgāl edecek bir taburunu ihtiyâtda bulunduracakdı. NumûneTaburu ve Y 21'den bir tabur fırka ihtiyâtı olarak Yayla denilen mahalde bulunacakdı. Bu tertîbâtı herkes biliyordu, icrâsında hiç şübhe etmiyordum. Fırkanın Kırkkilise'de sûret-i inhilâli hakkındaki tahkîkâtım şudur:

Sa 7 sonraya doğru Ahmedce karşusundaki topçular bilâ-emir geriye çekilmiş, buradaki Mitralyöz Bölüğü de geri çekilmiş. Y 20 T 1'den bir bölük hiç sipere girmemiş. Diğer bölükler sa 8'de geriye gitmişler. Bu alayın iki taburu ta'kîb ile yaklaşan 400 metrelik bir düşman cebhesine süngü hücûmu yaparak düşmanı tard etmiş. Fakat berâ-yı teftîş ileri gitmiş olan erkân-ı harbim bu taburun siperlerine bu aralık gelmiş, siperleri boş bulmuş, gerçi ileriden sedâlar işitmişse bunun hücûmdan neş'et etdiğini bilmediğinden bu taburun diğerleri gibi geriye gitdiğine zâhib olmuşdur.

Y 21 hezîmet hâlinde ric'at etmiş, Y 20 T 3'de bu hâle giriftâr olmuş. Bu dört tabur kısm-ı a'zamı siperlere hiç uğramadan kasabanın içine ve gerisine dağılmış, alay kumandanı tedâbîr-i münâsibe

II/[286]

ile bunları toplayabilirken hiçbir şey yapmamış, ancak birkaç zâbitle 200 kadar nefer mıntıka sol cenâhındaki bir sipere girmiş, alay kumandanı da evvelce kendisine gösterilen sipere gidüb sa 9'a kadar oturmuş, Taştabya'dan sa 7'de ric'at eden topçular buradaki taburları ve mitralyözleri de dağıtmışlar. Zâbitânın bir kısmı â'ile kayd[g]ısına düşerek bırakıb gitmiş, efrâdın kısm-ı a'zamı civâr köylerden olduğundan firâr etmişler.

Hulâsa Kırkkilise'den çıkdığımız zaman mevzi'lerinde yalnız şu kıt'alar varmış: Taştabya'da Y 19 T 3'den iki bölük ve 2 batarya mantelli top, Küçük Zâbit Numûne Taburu, N T 8. Cümlesi Hasan İzzet Paşa kumandasında. Y 21'den perâkende 10-15 nefer, Y 20 T 1'in ihtiyât bölüğü: Y 20 T 3'den perâkende 100 kadar nefer ve süngü hücûmu yapan Y 20 T 2. Zâbitânın kısm-ı a'zamı gayr-i mevcûd, has[t]ahâneden Hasan İzzet Paşa'ya dümdâr emrini gönderdiğiniz zaman bende siperlerde bakāyâ asker varsa çekilmeleri için yaveri göndermişdim. Mûmâ-ileyh Y 20 T 3'den perâkendelerle Y 20 T 2'yi bulmuş. Taştabya başka

kumandaya merbûtdur diye oraya gitmemiş, topçuları hiç görmemiş, Seyfioğlu'ndan Y 20 T 2'ye kadar tekmîl siperleri boş bulmuşdur."

Karahisar Fırkası'nın Harekâtı:

Zevâl sıralarında fırka efrâdı ve zâbitânı Raklıca ve Taştabya civârlarından geçerek kısmen toplanmağa kısmen de gerilere doğru harekete devâm etmişdir. Fırka kumandanı sa 2'ye doğru Kırkkilise kasabasına gelmiş, parmağındaki ufak bir yarayı sa[r]dırdıkdan sonra bir müddet kasabada kalmış, bu gün muvâsalat etmiş olan fırkasına mensûb Sandıklı Taburu'na rast gelmişse de bir şey söylemeyerek Taştabya'ya gelmişdir. Burada Muhtar Paşa'ya tesâdüf edince kolordu kumandanından: "Ric'at eden efrâdın Seyfioğlu Tabyası'nda toplanması" emrini telakkî ederek mümkün olduğu kadar ta'mîm etmiş, binâ'en-'aleyh mehmâ-emken durmuş olan akın tekrâr başlamışdır.

Bu esnâda Fırka 7 erkân-ı harbi Hüsrev Bey kendi fırkası için aldığı vazîfeyi îfâ için bu tarafa gelmekde iken bu akını görünce derhâl yanındaki atlılarla birlikde efrâdın üzerine hücûm etmiş, bunları durdurmak istemiş, fakat vak'a mehmâ-emken toplanan efrâdı bir daha artık el altına giremeyecek sûretde dağıtmağa mü'essir olmuşdur.

Bunun üzerine 10/11 gecesi yalnız Bolvadin Taburu az çok bir kuvvet hâlinde Seyfioğlu'na gelerek geceyi burada geçirmişdir. Karahisar Taburu'nun kısm-ı küllisi Babaeski istikāmetine, diğer üç tabur efrâdı başlıca Vize istikāmetine harekete devâm etmişlerdir. O sûretle ki daha 11 akşamı bile Vize'ye gelenlerin epey bir yekûn teşkîl etdiği zannedilebilir. Karahisar Taburu'nun ta Çorlu'ya kadar gitdiği görülecekdir. Karahisar Fırkası'nın henüz iltihâk edememiş olan üç taburunun sergüzeş[t]leri de şudur:

II/[287]

Sincanlı Taburu: 9 sabâhı Lüleburgaz'da trenden çıkmış, bugün Pınarhisar'a gelmiş 10'da Kırkkilise'ye gelirken ric'at haberini almış, bu sırada tesâdüf eden 16. Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi Binbaşı Cafer Tayyar Bey bu tabura Yondala sırtlarına çıkarak burada diğer kıta'ât ile birlikde ordu sağ cenâhının hatt-ı ric'atını muhâfaza emrini vermiş. Tabur akşama kadar sırtlarda âvâre dolaşdıktan sonra dağılmağa başlayarak nihâyet cereyâna kapılmış ve kısm-ı küllisi ile Vize istikāmetinde, birer kısımla Ço[r]lu ve Lüleburgaz istikāmetlerine dağılarak ancak 16'da az çok Vize'de toplanabilmişdir.

Sandıklı Taburu: 8 Teşrin evvel'de Pınarhisar'a muvâsalat eden bu taburu Konya Fırkası kumandanı Kā'imakām Cemal Bey emrine alarak 9 zevâldeYanova'ya getirmiş fakat burada Karahisar Fırkası kumandanından: "Üsküb'de düşman ta'arruzuna uğrayan erzâk kāfilesini himâye ederek Kırkkilise'ye getirmek" emr-i telgrafiyesini alınca Üsküb'e gitmiş, ne düşmana, ne de kāfileye tesâdüf etmeyerek 9/10 gecesini Üskübdere'de geçirmiş 10 minh sa 3

sonra da Kırkkilise'ye gelerek burada 16. Kolordu kumandanından aldığı emirle firârileri çevirmeğe me'mûr edilmişse de az zamanda kendisi firâr ederek 10/11 gecesi bir kısım kuvvetiyle Üsküdbere'ye gelüb Vize istikāmetine çekilmişdir. 11'de Topçuköy'ünde, 12'de Vize'de bulunuyordu.

Yalvaç Taburu: Zîrde görüleceği üzere Hakkı Paşa Müfrezesi meyânında bulunarak ve Yenice sırtlarına kadar gidüb gelerek Yondala sırtlarına giderken dağılmış ve çekilmişdir. 13'de Vize'de bulunuyor.

9 ve 10 Teşrîn-i evvel muhârebelerinde lafzan bu fırka nizâm-ı harbinde bulunan cebel T 4 ise Petra bozgunu sırasında ric'at ederek Taştabya'ya gelmiş, burada bir müddet Muhtar Paşa kumandasında kalmış, fakat sa 7 sonrada çözülerek cebel T 3'le birlikde kışlasına gelmiş, müte'âkiben ric'at ederek 10/11 de ta Yanova'ya gelmişdir.

* *
*

9. Fırka'nın Harekâtı:

Fırka kumandanı sa 4 sonraya doğru Taştabya'ya gelmiş ve biraz sonra muvâsalat eden Muhtar Paşa'dan: "Rediflerle işe yaramayan mu'insiz efrâdın seçilerek Kırkkilise'ye gönderilmesi, diğerleriyle hemân taburlar teşkîl olunarak Hasan İzzet Paşa kumandasına Taştabya'da düşmana mukābele edilmesi, fırka erkân-ı harbliğinde kemafis-sâbık Kā'imakām Ali Refet Bey'in kalması" emrini almışdır.

Bu emrin mehmâ-emken tatbîkine ibtidâr edildiği sırada Fırka 7'yi ta'kîb eden düşmanın Erikler'den Taştabya istikāmetinde yaklaşdığı haber alınmış ve görülmüş olmakla muhtelif fırkalardan toplanabilen efrâdla mevcûd tahkîmât hatları işgāl edilmişdir. Sa 5 sonraya doğru düşman piyâdesi 1.200 metreye yaklaşdığı sırada sağ cenâhda bulunan Fırka 7 kıta'âtıyla berâber ateş başlamış, tabyadaki mantelli toplarda ateşe iştirâk etmiş, muhârebe ortalık kararıncaya kadar devâm etmişdir.

II/[288]

N T 8 mehmâ-emken hüsn-i hâl gelerek Hasan İzzet Paşa'nın ihtiyâtını teşkîl etmek üzere tabyanın solu gerisinde bulunuyordu. N Y 3'den de bir kısım kuvvet paşanın emrine girmişdi.

Zîrde görüleceği üzere kolordu kumandanı Fırka 7 kumandanıyla birlikde Kırkkilise telgrafhânesinden çıkarak Vize caddesini tutmuş ve evvel emirde bu kuvvete bir emir vermek hâtıra gelmemişken nihâyet hastahâneler civârından yazıldığı zîrde görülecek olan "Pınarhisar istikāmetindeki ric'at" hakkındaki emir ve nısfü'l-leyle doğru Hasan İzzet Paşa'ya gelmiş bunun üzerine muşârün-ileyh şu emri vermişdir:

"Taştabya yakınındaki asker kolordunun dümdârını teşkîl etmek üzere bu gece sa 2 evvelde Taştabya'dan harekete başlayacakdır. Hareket sırası ber-vech-i âtîdir:

1- Ankara redifleri, Y 26, 27 perâkendesi. Mîralay Mustafa Bey kumandasında

2- N T 8

3- N Y 3 ve bu alaydan ma'dûd olan Y 19 T 3 ağır topçu kumandasını Fehim Bey kumandasında.

Mezkûr kıta'âtın her biri arasında lâ-akall 10 dakika fâsıla olacakdır. Mitralyöz Bölüğü (!) N T 8 le berâber gidecekdir. Ben N T 8'le bulunacağım.

Ta'kîb olunacak istikāmet Kırkkilise-Pınarhisar yoludur. Hasan İzzet"

Fakat hareket başlayınca, bir dereceye kadar toplanabilmiş olan bu kıta'âtın kısm-ı küllisi tekrâr elden çıkmış, bu kuvvet de inhilâl eylemişdir. Herc ü merc arasında Hasan İzzet Paşa; Kırkkilise'ye gelince şu raporu aldı:

Kırkkilise telgrafhânesinden

11 minh sa 1 evvel

1- Mecrûhen otelde iken Nezâret-i Celîle'den muhâbere için bir büyük zâbit istenilmesi üzerine gitdim. Muhbirenin netîcesi şudur:

2- Nazır Paşa hazretlerinin umûma selâm ve iltifâtı vardır. Kuvve-i imdâdiyye gönderecekdir.

3- Nazır Paşa hazretlerinin bi'z-zât emr-i telgrafileri [Şark Ordusu dün işgāl etdiği hatt-ı harbi işgāl ve mu'annidâne mukāvemet için emr-i kat'î almışdır. Kırkkilise mevzi'ini be-heme-hâl muhâfaza için her ne fedâkârlık lâzımsa yapınız. Vatana en büyük hidemâtı îfâ etmiş olacaksınız.]

Kütahya Alayı Kumandanı Mîralay Mehmed Şevki

Fakat Hasan İzzet Paşa yapacak bir şey görmeyerek Vize istikāmetinde çekilmeğe devâm etmişdir.

II/[289]

Fırka Kıta'âtına Gelince:

Ankara, Ayaş taburları Taştabya'da biraz el altına girebilmişlerse de sonra dağılarak Ayaş Taburu'nun kısm-ı küllisi Lüleburgaz, Babaeski istikāmetlerine, bir kısmı ve zâbitânın ekserisi Vize istikāmetine gitmişdir. Ankara Taburu da kâmilen el altından çıkmışdır.

Y 25 T 3 çekirdeği Kırkkilise üzerinden 11 sabâhı Babaeski'ye gelmişdir.

Y 26 kısm-ı küllisi Lüleburgaz istikāmetine sapmış, Y 26 T 3 11 sabâhı Yanova'ya, 10/11 de Çorlu'ya gelmişdir!

Y 27 kısm-ı küllisi ile Vize istikāmetini tutmuşdur.

Topçular da her biri bir tarafa dağılmışdır.

Fırka 8 Harekâtı:

Fırka kumandanı kendi sergüzeştini şöyle anlatıyor: "Teke Deresi şarkında bir himâye mevzi'i almak pek mühimdi. Yol çok fenâ idi. Sudan mürûru te'mîn lâzımdı. Fakat muvaffak olamadım. Buradan geçen bir bataryaya emir verdim cebhânem yokdur dedi ve gitdi.

Bunun üzerine fırkamın Kırkkilise'ye gelmiş olması îcâb eden tâze üç taburunu bularak bunları Taştabya'ya getirmek üzere Kırkkilise'ye geldimse de kimseyi bulamayarak Taştabya'ya döndüm. Hasan İzzet Paşa ve kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi de burada idi. Efrâdı toplamağa çalışdık; muvaffak olamadık. Yalnız Fırka 7'den ümîd-vârdık. Fakat biraz sonra bu da perîşân bir hâlde geldi. Arkasından 4-5 sıra muntazam avcı hatları geliyordu. Biraz sonra tanzîm etdiğimiz askerle düşman arasında şedîd tüfenk ateşi başladı. Ben taburlarımı bulmak üzere (?) Kırkkilise'ye döndüm. Şehir kenarında Y 24 T 3 ve Y 23 T 2'ye rast gelerek ve bunların Taşocakları civârında mevzi' almak emrini aldıklarını anlayarak onlarla berâber hareket etdim. Nihâyet kalabalığa biz de karışdık. 11 sabâha karşı Pınarhisar'a geldik. Bizde[n] sonrada Fırka 7 kumandanı buraya geldi."

Fırka harb cerîdesinden iktibâs edilen şu satırlarda şâyân-ı dikkatdir:

"…Gurûba bir sâ'at kalmışdı ki Muhtar Paşa, Erkân-ı Harbiyye Re'îsi, Alman Hochwaechter (Hohvahter) Taştabya'da idiler. Paşa atıyla sipere çıkdı. Hasan İzzet Paşa'ya: [Paşa gördün mü asâkir-i nusret mü'essir mahmûd-ı şevketiyeyi; Allah belâlarını versin!] dedi. Hâlâ bir emir verilmiyordu. Gurûba doğru meydân-ı muhârebede en sona kalmış olan N T 8'le Y 22 T 3 geldi. Bu sırada Raklıca Köyü yanıyordu. Düşman Petra sırtlarında görünüyordu. Kolordu kumandanına gösterildi -o benim bırakdığım N T 8'dir- dedi. Erkân-ı harbiyye re'îsine söylendi: Kolordu kumandanına derd dinletemediğini söyledi. Bu sırada Karakoç istikāmetinden de düşman avcıları göründü. Fakat kolordu kumandanı bunlar içinde ânlar

II/[290]

evvelce tecrübe için yapılmış topçu baş hedefleridir! dedi. Halbuki bir çâr-yek sonra bu hedeflerle! muhârebe başladı. Kolordu kumandanı biraz muhârebeyi seyretdikden sonra çekildi gitdi."

Kıta'âta gelince:

N T 8 Hasan İzzet Paşa'nın emriyle ric'at ederek 11 sabâhı oldukça hüsn-i hâlde Yenova'ya, akşam üzeri Pınarhisar'a geldi. Y 22 T 3 cereyâna kapılarak 10/11'de Üsküdere'ye vardı.

Cebel T 3. Cebel 4'le birlikde 10/11 geceyi ta Domuzormanı'nda geçirdi.

To Y 8 T 1 Teke Deresi'nde bir mikdâr top bırakarak Taştabya'ya geldi; burada bir batarya ile birkaç endâhtdan sonra çekilerek geceyi Yanova'ya doğru yürüyüşde geçirdi.

Y 22 T 2 perâkendeleri ise 11 sabâhı Pınarhisar'da idi.

7. Fırka ve 3. Kolordu Karargâhlarının Harekâtı:

3. Kolordu kumandanı, Petra'dan hareket etdikten sonraki sergüzeştini şöyle hikâye ediyor:

"…Kırkkilise istikāmetine hîn-i avdetimde Raklıca'nın şimâlinde, muntazaman avdet etmekde olan N T 8'le bir mitralyöz bölüğüne rast geldim. Bunları hemân Erikler tarîki istikāmetinde sevk ederek orada Fırka 7'nin ric'atını himâye etmek üzere mevzi' almalarını emretdim. Sa 5,30 da Kırkkilise'de Taştabya'ya vâsıl olarak oraya biraz evvel gelmiş olan Hasan İzzet Paşa'yı gördüm.

Kırkkilise şimâlindeki tahkîmâtın Erikler-Kırkkilise yolundan (dâhil) garbının müdâfa'asını Hasan İzzet Paşa'ya verdim. Bi'n-nisbe hâl-i intizâmda ric'at etmiş olan 3-4 nizâmiye taburuyla bir iki bölük mitralyöz ve hemân oracıkda bulunan bir sahra topçu taburu Taştabya cebhesinin müdâfa'asına tahsîs edildi. Aynı zamanda tabyanın arkasında birkaç bin firâriden ve başlıca rediflerden mürekkeb bir cemm-i gafîr Mîralay Şükrü Bey tarafından tanzîm ve teşkîl edilmekde idi.

Bu perâkendelerin hatt-ı müdâfa'a dâhilinde bulundurulması tekrâr bozgunluğu mûcib olabileceğinden bu gürûhun uzakça bir mahalle götürülüb tanzîmini tenbîh ile teb'îd etdim.

Kendim takrîben sa 6'da sağ cenâhda Hilmi Bey Fırkası'na yollandım. Bu fırka ric'ata iştirâk etmiş ve mütezâyid sür'atle Kırkkilise'ye gelmişdi. Ric'atı himâye edecek bataryaların bir sür'at-i mahsûsa ile geriye doğru tebdîl-i mevzi' etdikleri de görülüyordu. Sa 6'da bunlar Kırkkilise ilerisinde son mevzi'lerini almış, düşman bataryalarıyla ateş te'âtî etmekde idiler. Piyâde muhârebesi yok idi (?).

Taştabya'dan bir kilometre ayrılınca muntazam sûretde yürümekde olan Küçük Zâbit Numûne Taburu'na rast geldim. O esnâda Fırka 7 erkân-ı harbi zuhûr etdi. Karakoç'dan gelen yola karşı vaktiyle hazırlanmış

II/[291]

olan siperleri müdâfa'a için bu tabura gitmesini emretdim. Tabur kumandanı emrin infâzına büyük bir iştihâ göstermediğinden yol göstermek ve gideceğine emin olmak üzere Hüsrev Bey'i terfîk etdim.

Beş on dakika sonra şehre avdet etmekde olan Hilmi Bey'e rast geldim. Karanlık basmış olduğundan birlikde geldik. Kırkkilise'yi ahâlî tarafından kâmilen tahliye edilmiş buldum, şehre varınca Harbiye Nâzırı'nın beni telgraf başına istediği söylendi, gitdim vak'ayı

tafsîlâtıyla iş‘âr etmekde iken Fırka 7 kumandanı geldi ve batakdan kurtarmak için topları bir ân evvel mevzi‘den almak lüzûmunu ve cebhâne bitdiğini, topların civârında piyâdeden kimse kalmadığını bildirmesi üzerine topların olduğu yerde kalmasını ve cebhânenin ikmâlini, himâye edilmesi için mutlak piyâde bulunmasını yanımda bulunan fırka kumandanına söyledim. Bir müddet daha durdukdan sonra Fırka 7 erkân-ı harbi geldi ve etrâfı telâş aldı. Nihâyet cebhede müdâfi‘ kalmadığını ve kıta‘âtın kâmilen herc ü merc hâlinde alabildiğine firâr etdiğini, Kırkkilise’deki Rum ve Bulgarların bunu pek yakın mesâfedeki Bulgar askerine haber vermiş olmasının ağleb-i ihtimâl olduğu, binâ’en-‘aleyh Bulgarların ân be ân Kırkkilise’ye girmelerine intizâr lâzım geldiği, tek başına kalmış olan ordu karargâhının bir ân evvel şehirden çıkması derece-i vücûbda bulunduğu pek ziyâde ve musırrâne bir sûretde söylendi. Artık bence de kazaya rızâ göstermekden başka bir tedbîr görülemeyerek telgrafhâneden çıkdım ve şehir hâricindeki hastahâneye yollandım. Bir az evvel Şark Ordusu’nun “Anlaşıldığına göre diğer orduları Yenice’de durdurmak kābil olamadığı cihetle Lüleburgaz-Vize hattına ric‘ata devâm edileceği, 3. Kolordu’nun dahi Üsküdere gerisinde toplanıp mevzi‘ alması” emrini almışdım. Binâ’en-‘aleyh hastahâneye vusûlümde gerçi Hasan İzzet Paşa kıta‘âtının dağıldığı da iddi‘â olunuyorsa da yine Paşa’ya bir emir yazıb gönderdim ve ale’s-sabâh dümdâr vazîfesini îfâ ederek Üsküdere gerisine kadar ale’t-tedrîc ric‘at bildirdim. Bi’l-âhire anladığıma göre bu kıta‘âtın da çoğu geceden firâr etmiş, kalanlarda ric‘at esnâsında dağılarak Paşa Vize’ye kadar tek başına gelmişdir.”

Fi’l-hâkika her iki kumandan Kırkkilise’de buluşdukdan sonra telgrafhâneye gelmişlerdir. Bu def‘ada Muhtar Paşa Karargâh-ı Umûmî ile zîrde görülecek muhâbereyi icrâ etmişdir (sa 9 sonra) fakat bu muhâberenin son satırlarındaki telâş ve heyecândan da vâzhen anlaşılacağı üzere muhâberenin sonuna doğru, telgrafhâneye gelen fırka erkân-ı harbinin ifâdât-ı müheyyicânesi telâşı hadd-ı gāyesine îsâl eylemişdir. Fırka 7 harb cerîdesine nazaran fırka kumandanı bu esnâda vaz‘iyyeti şöyle düşünmüş:

“Fırka kıta‘âtı artık kâmilen dağılmış. N Y 3’le Numûne Taburu Hasan İzzet Bey’in emrinde, Y 21 düşmanla sıkı temâsda olduğundan herhâlde muntazam gelemez. Topçu alayıyla Y 20 de siperleri terk etmiş. Artık tamâmen çekilmek lâzımdır.”

Bu mülâhaza fırkaca kolordu kumandanına arz edilmiş, muşârün-ileyhde ordu emrine tevfîkân ric‘ata karâr vererek “Ne yapalım bu hâle biz sebeb olmadık; daha sabâhleyin 1 ve 4. kolorduların bozulmuş olduklarını bildirmişlerdi !” demişdir.

II/[292]

Sa 9,30’a doğru süvâri Y 8 gelerek her iki kumandan bu alayla berâber Pınarhisar’a hareket eylemişdir. Hastahâne önünden Hasan İzzet Paşa’ya ma‘lûm emir gönderilmiş, sa 10’da

tekrâr hareket edilmiş, yolda karışıklıkdan her iki karargâh yek-diğerini gā'ib etmiş, Fırka 7 hey'eti 10/11'de Pınarhisar'a gelmişdir. Daha sonra kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi de buraya gelerek kumandanını gā'ib etdiğini söylemişdir.

11 sabâhı Fırka 7 kumandanı "Kolordu kumandanını bulamadım, rahatsızım" diyerek hareketle 11/12'de Çorlu'ya gelmiş, Sü Y 8'de mûmâ-ileyhi ta'kîb ederek buraya varmışdır. Buradan sonra fırka kumandanı ordunun müsâ'adesiyle berâ-yı tedâvi ve istirahât trenle Dersa'âdet'e hareket etmiş, fırka erkân-ı harbi de toplayabildiğini toplayarak Vize'ye dönmüşdür.

3. Kolordu kumandanı ise 10/11 gecesini yanında muhtemelen süvâri Y 2 aksâmı olduğu hâlde Yanova'da geçirmiş, 11'de 16. Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa ile birlikde doğruca Vize'ye gitmişdir.

*

* *

3. Kolordu'nun ilk muhârebedeki rolü bu sûretle fecî' bir inhilâl ile kapandı. Hatt-ı harbte 28-8-25 kuvvetinde olan bu kolordu ne 9'da ve bahusûs ne de 10'da mühim hiçbir muhârebe yapmadan insicâm-ı dâhiliyesinin fıkdânı, kıymet-i harbiyyesinin noksânı yüzünden buz gibi eridi, arkasındaki 8-10 tabur, 9 bataryayı da birlikde sürükleyerek tamâmen elden çıkdı; Bulgarların en kuvvetli oldukları sol cenâhları karşusundaki Osmanlı sağ cenâhının böylece inhilâliyle bütün Şark Ordusu için pek fecî' bir tehlike baş gösterdi. Fakat zîrde görüleceği üzere düşman bundan istifâdeyi bilemeyerek birkaç gün sonra Lüleburgaz'da yeni bir mukāvemet karşusunda kaldı.

İkinci Bâb 10 Teşrîn-i evvel Petra, Erikler, Kırkkilise Muhârebâtında Bulgar Tarafı

10 Teşrîn-i evvel [1]328 için Karargâh-ı Umûmî yeni bir emir vermemişdi. Görünüşe nazaran 9 Teşrîn-i evvel gününün zîrde görüleceği esâsen ordularca bile ihâta edilemeyen vaz'iyyetini Bulgar Karargâh-ı Umûmîsi hiç ihâta edememiş idi.

Bugün için Karargâh-ı Umûmî'den yalnız yeni menzil hutûtunu ta'yîn eden bir emir gelmişdi; buna nazaran menzil hutûtu ber-vech-i âtî ta'yîn ediliyordu:

4. Fırka'nın Menzil Hattı: Aleksandrova-Arnavudköy-Yeniköy-Meşeli-Dereköy Vaysal-Açalı

II/[293]

5. Fırka'nın Menzil Hattı: Vaysal'a kadar Fırka 4'ün yolu ba'dehû Tatarlar istikāmeti.

6. Fırka'nın Menzil Hattı: Aleksandrova-Avlanlı-Boynika-Ormanköy-Yaylacık-Devletliağaç-Karahamza.

10 Teşrîn-i evvel'de Petra, Erikler, Kırkkilise etrâfında cereyân eden muhârebâta Bulgar 3. Ordu'nun kısm-ı küllisi iştirâk eylemişdi. 3. Ordu kumandanı 9 akşamı Karahamza'ya geldikden sonra vaz'iyyeti hâlâ kavrayamamışdı. Osmanlı seyyâr ordusunun bugün umûmî bir hareket-i ta'arruziyesi karşusunda kalındığı hiç anlaşılamamışdı. Ordu kumandanı hâlâ yegâne hedef olarak Kırkkilise'yi ele alıyor, 3. Kolordu'nun bugünkü muhârebelerinin, Bulgar Ordusu'nun Kırkkilise istikāmetinde ilerlemesine mâni' olmak maksadıyla Kırkkilise'den ilerleyen bir fırka ile icrâ edilmiş olduğuna kâni' oluyordu. Kezâlik 1. Ordu'nun ancak Edirne'den hurûc yapan düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşarak tard etdiği zannediliyordu. Bu son şıkkın Bulgar 1. Ordusu'ndaki kanâ'ati temsil etdiğini zannedersek ve bu haberlerin bu tarzda Karargâh-ı Umûmiyye'ye de aks etmiş olacağını nazar-ı dikkate alırsak umûm Bulgar Ordusu'nun hâl ve vaz'iyyet hakkında hâlâ ne kadar bir vukûfsuzluk karşusunda bulunduğunu hayretle görmemek mümkün olamaz. Bulgar sevk ve idâresi el-ân Edirne ve Kırkkilise gibi iki kal'a ve bu kal'alar dâhilindeki düşman kuvvetlerinden başka bir şey düşünmeği akıl edemiyor! Halbuki Bulgar Ordusu bugün keşf ve tarassud tertîbâtına ehemmiyet verse ve cüz'-i tamları arasında kâfî derecede emin muhâbere ve irtibât şebekesi vücûda getirmiş olsa idi vaz'iyyet-i harbiyyeye nazaran Edirne'den kuvvetli kolların Tunca şarkında hurûc yapdığını, Demirhanlı ile Karayusuf arasında kuvvetli düşman süvârisinin vücûdunu, Çiftlik, Geçkinli, Süloğlu istikāmetlerinde cenûb-ı şarkîden kuvvetli kollar ilerlediğini, Kiremitli üzerine cesîm bir kolun gelmekde olduğunu, Teke Deresi tarafeyninde de lâ-akall bir kolordunun bulunduğunu pek kolay ve zahmetsiz anlar ve bunlardan, karşusunda bir Osmanlı Ordusu olduğunu ve bunun bugün her tarafdan harekât-i ta'arruziyyeye geçdiğini pek güzel takdîr edebilirdi.

Düşmanı anlamakdan daha kolay bir iş olan kendi taraf-ı harekâtını da öğrenerek Edirne karşusunda az çok muvaffakiyyetle muhârebe edildiğini fakat Birinci Ordu sol ve 3. Ordu sağ cenâhında vaz'iyyetin buhrânlı olduğunu, Bulgar merkezinin kısmen sarsılmış olduğunu, sol cenâhda ise henüz esâslı bir muhârebenin inkişâf edemediğini takdîr ederdi.

Bundan sonra ise artık ittihâz edilmesi îcâb eden basit karâra sıra gelirdi ki bu da mevcûd inkısâm-ı kuvâya nazaran yarın ya Teke Deresi garbından, cebheden; yahud bu dere şarkından cenâhdan netîce-i kat'iyyeyi istihsâl eylemeğe çalışmakdan ibâret olurdu. Azimkâr ve cesûr bir kumandan Bulgar merkezinde daha muhârebeye girmemiş birçok ihtiyâtlar olduğunu düşünerek şıkk-ı sânîyi, ihtiyâtkâr bir kumandan da ne olur ne olmaz diyerek Teke Deresi şarkındaki kuvvetin mühim bir kısmıyla garbı takviye ederek şıkk-ı evveli tercih

ederdi, her iki karâr da azim ve metânetle tatbîk edilmek şartıyla 10'da Bulgar Ordusu için mühim bir zafer hâsıl ederdi.

Fakat Bulgar Ordusu hey'et-i umûmiyyesiyle bu gibi tasavvurât ve mukarrerâtdan çok uzak kaldı.

Üçüncü Ordu'nun 10 için hedefi yine sadece Kırkkilise istikāmeti idi; bugün mevzi'-i müstahkemin ileri mevâzi'nin zabt ve takviyesi ancak 11'de hatt-ı müdâfa'a-i aslîye ta'arruz edilmesi düşünülmüş, buna nazaran şu emir verilmişdi:

Karahamza

3. Ordu Emri Numro (15) 9 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 10 sonra

"Bugünkü muhârebeden te'yîd etdiğine nazaran ordumuzun ilerlemesine mâni'olmak maksadıyla takrîben bir düşman fırkası Kırkkilise'den Teke Suyu'nun her iki sâhili boyunca ilerlemişdir. Düşman Kadıköy-Poluz-Petra mıntıkasında durmuşdur.

1. Ordumuz şiddetli muhârebelerden sonra karşusuna ilerleyen düşmanı Edirne'ye doğru tard etmiş, azîm zâyi'âta dûçâr eylemişdir. 3. Ordu yarın, 10 minh sabâhı, şafakla berâber mevki'-i müstahkemin ileri mevâzi'ni zabt ve takviye maksadıyla harekete devâm edecekdir. Bunun için:

1- Süvâri Fırkası Süloğlu-Yenice-Kavaklı istikāmetinde hareket edecek ve fırka Kırkkilise-Babaeski şimendifer hattını tahrîbe gayret edecekdir.

2- Fırka 4 şafakla berâber Poluz-Petra arasındaki düşman mevâzi'ne ta'arruz ve sol cenâhdan çevirme hareketiyle düşmanı Kırkkilise'ye doğru tarda ve Ketenlidere ile Teke Deresi arasındaki sırtı zabta gayret edecekdir. 5. Fırka ile muhâfaza-i irtibât için Teke Deresi sol sâhilindeki Y 7'yi (Breslav Alayı) Kirazlıdere yazısıyla Raklıca'dan geçen hatta sevk edecekdir.

3- Fırka 5 şafakla berâber Kirazlıdere yazısının yakınıyla Ahmedce şimâlindeki 215 Tepesi arasındaki sâhada hareket edecekdir. Tırnovacık cihetinden sol cenâhıyla gerisini setr ve muhâfaza için Koyva kurbunda bir taburla bir cebel bataryası bırakacakdır.

4- Fırka 6 emrimde ihtiyât olarak kalacak, sa 7 evvelde Eğridere ile Sırsuvat Deresi arasında ve Erikler-Kadıköy'ün 3 kilometre cenûbundaki bağlarda ictimâ' edecekdir.

5- Ben sa 6'ya kadar Karahamza'da kalarak ba'dehû Erikler'e gideceğim."

Ma'a-mâ-fîh ordu kumandanı Radko Dimitriyef'in harbden sonra erkân-ı askeriyyemizden birisine vâki' olan şifâhî beyânâtına göre 3. Kolordu karargâhında ahvâl bu kadar basit cereyân etmemişdir; fi'l-hâkika ceneral, geceleyin 3. Ordu sağ cenâhıyla 1. Ordu sol cenâhının ric'ata mecbûr olduğu hakkında

gelen haberler üzerine evvel emirde 3. Ordu'yu da hudûda kadar ric'at etdirmek karârını ittihâz etdiğini, ancak Erkân-ı Harbiyye'nin teklîfâtı üzerine ordu kısm-ı küllisinin henüz muhârebeye girmemiş ve doğrudan doğruya ric'ata mecbûr bir hâle düşmemiş olduğunu görerek sabâha intizâra karâr verdiğini, fakat sabâh olunca vaz'iyyetin birden bire lehde tebeddülünü görmekle ric'attan vazgeçmiş olduğunu söylemişdir.

1. Petra Muhârebesi

4. Fırka bugün için şu emri verdi: Poluz'un 4 kilometre garbından ?

"1- Eski Poloz'a gönderilen keşif müfrezesinin (Y 7'den bir bölük) verdiği ma'lûmatdan ve pîşdâr muhârebesinden düşmanın takrîben 6 tabur piyâde ve birkaç batarya kuvvetinde olarak Eski Poloz'un cenûb-ı garbîsindeki sırtları işgāl eylediği anlaşılmışdır.

2- Bizim fırka ile Fırka 5 arasını kapatmak üzere Y 7 solumuzdan Raklıca istikāmetinde ilerlemekdedir. Sağımızda 2. livâ vardır.

3- Sol kol yarın düşmanın işgāl etdiği mevzi'e ta'arruz edecekdir. Bunun için:

Muhârebe Kıt'ası: a) Y 19, Y 44, 1/2süvâri bölüğü (8-1/2-0) düşman mevzi'ine ta'arruz edecek ve alaylar bi'z-zât ve mahallinde vâzhen gösterilen mıntıkalara sevk edilecekdir.

b) 5. Serî' Topçu Alayı'ndan 3 batarya, 5. Adî Topçu Alayı'ndan 5 batarya Poluz'un 3,5 kilometre garbındaki tepede mevzi' alarak düşman topçusunu ateş altına alacak ve ta'arruza yardım edecekdir.

Manevra kıt'ası: Y 43, bir adî batarya, bir istihkâm bölüğü sağ cenâh gerisinde muhârebe nizâmında hareket edecekdir.

4. Obüs Taburu Karahamza ile Eski Poloz arasındaki yolda intizâr vaz'iyyetinde kalacakdır.

5- Sağ kol Koyungavur'a doğru hareketini tesrî' edecek ve düşmanın sol cenâhına te'sîr eyleyecekdir.

Ben âdî ateşli bataryalar mevzi'indeyim."

Petra Muhârebesi Bulgarlarca nasıl başladı ve nasıl idâre edildi? Menâbi'-i mevcûdiyeye nazaran bu bâbda sarîh bir fikir edinmek kābil değildir. Şimdilik bu bâbda en ziyâde sâhib-i salâhiyet olması îcâb eden 3. Ordu erkân-ı harbiyye birinci şu'be müdîrinin kitâbına nazaran bu muhârebe şöyle cereyân eylemişdir:

II/[296]

“Y 19 geceleyin ilerledi: Bir taburu süngü hücûmuyla Poloz’un cenûb-ı şarkîsindeki tepeden tard etdi. Alay kumandanı bunun üzerine diğer üç taburu da geceleyin buraya celb etdi. [Halbuki tekmîl Osmanlı vesâ’ikine nazaran geceleyin böyle bir hareket vukū‘ bulmamışdır. Mezkûr harekete müşâbih vak‘a ise ale’s-sabâh Afyonkarahisar’ının başına gelmiş vak‘a olabilir ki bu da gece değil 10 sabâhı sa 7-8 sıralarında vâki‘olmuşdur. M. N]

10 sabâhı ortalık ağarınca Türkler Y 19’un Poluz’da yalnız kaldığını fark ederek ta‘arruzla bunu tarda karâr verdiler. Osmanlı Fırka 9 Y 26’sı önde olarak Bulgar Y 19’un sağ cenâhına oldukça şedîd bir ta‘arruz icrâ etdi. [Mahsûl-i hayâl ! M. N] Y 19 bunun üzerine Y 44’ün kendi sağına muvâsalatına intizâren müdâfa‘ada kaldı. [Olsa olsa Karahisar Fırkası’nı ürküten Y 19 ileri kıta‘âtının vaz‘iyyeti kavrayamadığını, karşusunda gördüğü harekâtı mukābil ta‘arruz zannetdiğini gösterir ki eğer vaz‘iyyeti ihâta ederek hatta sadece bu alay ta‘arruza devâm etse idi 3. Kolordu kısm-ı küllisini münferiden dûçâr-ı felâket edebilirdi. M. N]

Nihâyet Y 44’den iki tabur yetişdi. Bu 6 tabur ta‘arruza başlayarak sa 8,30-9’a kadar şiddetli ateşden sonra düşmanı tard ederek mevzi‘ini zabt etdi. Bu sırada Y 44 Türklerin sol cenâh siperlerine düşerek Karahisar Fırkası’nı ric‘ata mecbûr etmişdi (!).

Bu fırka Petra önünde durduğu sırada Osmanlı Fırka 9, Y 19, 44 tarafından püskürdüldü. Bunlarda Petra şarkında durduruldu. Bu sûretle sa 11,30 râddelerinde Türkler Petra civârına sürülmüşdü. [Bu fıkralar Muhtar Paşa’nın kitâbındaki hakîkate gayr-i muvâfık sözlerden terkîb edilmiş olsa gerek! M. N]

Fırka 4’ün topçuları azîm müşkilâtla Petra bağlarına getirildi. Nihâyet Y 19, 44 bağları zabt etdi. Y 43 ise Petra garbındaki tepelere gelerek Karahisar Fırkası’nın cenâhını tehdîde başladı! Bu ândan i‘tibâren Petra’nın zabtı için muhârebenin yeni bir safhası başladı. Topçumuz bağlıklardan Petra yakınındaki Türk topçusuna ateş ederek susdurdu. Y 19, 44 şiddetle ta‘arruza başladı. Y 43 ilerleyerek Karahisar Fırkası’nı (?) ric‘ata mecbûr etdi.

Biraz sonra cebheden icrâ edilen tazyîk altında düşman çekildi. Yalnız Fırka 9’dan birkaç tabur biraz daha tutundu. Sa 3,30 sonrada Fırka 4 artık Petra civârına hâkimdi. Fakat gecenin yaklaşması kıta‘âtın tanzîm ve tebdîl ihtiyâcı, ve yorgunluk hasebiyle düşman ta‘kîb edilemeyerek fırka Petra’da geceledi. Bugün 4 batarya vesâ’ire iğtinâm edilmişdi.”

Düşman bidâyetde hüküm-fermâ olan sis hasebiyle bi’t-tabi‘ vaz‘iyyeti anlamakda müşkilâta duçâr olmuşdu. Fakat her ne olursa olsun lâ-akall sa 6 sıralarında harekete başladığı anlaşılan üç Bulgar alayının sa 2,30 sonraya kadar 8,5 sâ‘at zarfında a‘zamî 6-7 kilometrelik bir mesâfeyi pek za‘îf , bozuk,

gelişi güzel bir ateş hattı karşusunda kat‘ edebilmeği bir muvaffakiyyet addetmesi Bulgarların da pek acınacak bir hâlde olduğunu göstermeğe kifâyet eder.

Diğer bir eser de aynı sûret-i hikâyeyi teyîd etmekde ve sa 3 sonrada düşman Petra’yı tahliye etmesi üzerine işgāl edildiği, 1 ve 3. livâların 10/11 gecesini Teke Dere sağ sâhilinde geçirdiği yazılmakdadır.

Alman Erkân-ı Harbiyye eseri de en ziyâde Osmanlı menâbi‘ine istinâden hikâye-i hâl etmekde ve Bulgarların bir taburunun ale’s-sabâh Karahisar Fırkası sol cenâhına gönderilmesi üzerine fıkdân i‘âşe, yağmur, soğuk, zâbitân azlığı gibi husûsâtla ma‘lûl olan bu fırkanın sarsılmış olduğunu zikretmekdedir.

2. Erikler ve Kırkkilise Muhârebesi

Bu muhârebelere Fırka 5 ile fırka 6 ve Fırka 4’den Y 7 iştirâk etdi. Ve Radko Dimitriyef de bi’z-zât bu mıntıkıda bulunarak harekâta mü’essir oldu.

Fırka 5 şu emri vermişdi:

“Sağımızdan Kirazlıdere yazısı şarkındaki Çeşme (ف F harfi) ile Fındıklı ve Teke dereleri arasından Breslav Alayı bir serî‘ ateşli batarya ile birlikde Raklıca istikāmetine ilerleyecek ve Ketenlidere ile Teke Deresi arasındaki sırtı işgāl edecekdir. Fırka 6 Erikler ve Kadıköy, Eğridere ve Sırsuvat dereleri arasında, bağların 3 km cenûbunda olmak üzere fırkamızın gerisinde ictimâ‘ edecekdir.

Fırka 5 Kirazlıdere şarkındaki Çeşme ile Ahmedce karyesinin şimâlindeki 215 râkımlı tepe arasından ber-vech-i âtî ilerleyecekdir:

1- 1. Livâ (8-1/4-6 serî‘) ilerleyerek Kirazlıdere yakınındaki çeşme ile 315 Tepesi’nin garbından geçerek Kadıköy’den Karakoç’a giden patika arasındaki düşman mevâzi‘ine ta‘arruz edecekdir.

2- 2. Livâ (Y 24’den bir taburla berâber 9-¾-3 serî‘ sahra ve 3 cebel) ilerleyerek bu patikadan 215 Tepesi’ne kadar olan mıntıkada ta‘arruz edecekdir. Livâ sol cenâh gerisini te’mîn için Koyva karyesinde bir taburla bir cebel bataryası bırakacakdır.

3- 3. Livâ (8-0-6 adî sahra, 3 serî‘ obüs) Kadıköy’ü garbı yakınında ictimâ‘la fırkanın manevra kıta‘âtı olarak emrimde kalacak ve 1, 2. livâları ta‘kîb edecekdir.

Ben manevra kıta‘âtıyla berâberim.”

Binbaşı Nikolof’a göre muhârebe şöyle cereyân etdi:

“Sa 8-9 arasında 1. Livâ Sırsuvat Deresi’nin sağ sâhilindeki mevzi‘lerinden açılarak ilerlemiş sağında Tuna, solunda İskir Alayı olmak ve 2 tabur ihtiyâta ayrılmak üzere tertîbât almışdır. Topçu

gecelediği mevzi‘de kalarak ta‘arruzu himâye edecekdi; piyâde Sırsuvat ve Kirazlıdereler arasındaki sırta gelince ve topçu da tebdîl-i mevzi‘ ederek buraya gelecekdi.

Sa 9,40’da Y 2 muhârebe etmeksizin ilk hedefine vardı. Kesîf kollarla Karakoç cihetinde ilerlemekde olan düşmandan evvel (?- M. N) Kirazlıdere ile Ketenlidere menba‘ları arasındaki üç tepecik işgāl edildi. Tam bu esnâda Kirazlıdere’nin sol sâhilindeki düşmanın şiddetli ateşiyle karşılandığından alay derhâl tahkîmâta başladı. Sağ cenâhda takrîben 400 metr[o] geriden gelmekde olan Tuna Alayı da İskir Alayı’yla bir hizâya gelmek için tesrî‘-i hareket emrini aldı. Lâkin bu alay takım kolları ile Sırsuvat Deresi’ne inmeğe başlayınca bu dere ile Kirazlıdere arasındaki tepelerden şiddetli şarapnel ateşine alındı ve sür‘atle ilerleyerek İskir Alayı’yla bir hizâya geldi. Bu esnâda her iki alay düşmanın şiddetli ateşi karşusunda tevakkufa mecbûr olarak müdhiş bir topçu muhârebesi başladı.

Tam bu esnâda 3. Ordu kumandanı Birinci Livâ gerisine ve Tuna Fırkası’nın tarassud mahalline geldi. Radko Dimitriyef 1. Livâ’nın bî-tâb düştüğünü düşmanın ağleb-i ihtimâl Kadıköy tarafından sol cenâhımızı tehdîd etmek istediğine zâhib olarak fırkanın manevra kıt‘ası olarak Erikler-Kadıköy yolu ile meydân-ı harbe gelmekde olan Üçüncü Livâ’yı da muhârebeye sokmağa karâr verdi. 6. Fırka’nın mebde’-i hareketde takaddümü hasebiyle geç kalmış olan bu 3. Livâ sa 12,30 sonrada Sırsuvat ve Eğridere Vâdîlerine doğru inmeğe başladı.

3. Livâ kumandanı emri alınca derhâl Y 45 sağda Y 2 gerisinde; Y 46 solda olmak üzere livâyı açdı. Livânın hareketi inkişâf etmeden evvel ordu kumandanı Süloğlu tarafından aldığı gayr-i müsâ‘id bir haberin te’sîriyle sa 1 sonrada kendi emrinde olan 5. Fırka’nın 3. Livâsı gerisinde Kadıköy yolunda hareket eden 6. Fırka’nın bir kısmını dahi muhârebeye sokmağa karâr verdi ve evvelâ Y 35’in ba‘dehû Y 36’nın celbine emir verdi. Bu alaylar sa 2 sonra da ve Fırka 5’in Birinci Livâsı mıntıkasında muhârebeye girdi. Ve alaylar yek-diğeri gerisinde keşif kollarla hareket eyledi.

Ordu kumandanı da bi’l-cümle erkân-ı harbiyye zâbitânı ile birlikde Y 35’in başında muhârebeye dâhil oldu. Ve tüfenk ateşi altında bulunan bir tarassud mevki‘ine kadar gitdi. Fırka 6 topçusu da ilk tarassud mevki‘ yakınında mevzi‘e girdi. Bu sûretle yeniden dört alayın muhârebeye girmesiyle hatt-ı harbdeki kıta‘ât sür‘atle ilerleyerek şedîd muhârebelerden sonra Ketenlidere sol sâhilindeki tepeleri zabt ve işgāl eylediler. Bu hareket sa 5-6 sonra arasında oldu.

Hemân aynı zamanda Y 7 dahi Raklıca istikāmetinde düşmanın sol cenâhına te’sîr yapmağa başlamışdı. Bu alay sa 1 sonra da Kirazlıdere’ye gelmiş ve Kirazlı ve Ketenlidereler arasındaki sırtları işgāl ile düşmanın sol cenâhına karşı açılmışdı. Bu tepelerin zabtını müte‘âkib

alay Raklıca istihkâmı tarafından top ateşine tutulduğundan olduğu yerde kalmış ve tahkîmât için ordudan emir almışdır. Fakat düşman piyâdesini takîbe koyulan taburlar durmayarak Raklıca'ya kadar gitmişlerdir.

II/[299]

Bu sûretle cebheden 4, şimâlden 2, cenûbdan bir alay ile tehdîd edilen düşman Sırsuvat ve Ketenlidere arasındaki metin tepelerde tutanamayarak az çok mukāvemetle Kırkkilise'ye doğru ric'at etdi.

Ordu kumandanı gecenin hulûlunu, kıta'âtın tebdîlini, yağmurun sa 5 sonradan beri şiddetini nazar-ı dikkate alarak kıta'âtın işgāl etdikleri hatda tevakkufla tahkîmât yapmalarını ve ertesi günü Kal'a'ya ta'arruz için topçunun ileriye celbini emretdi. Halbuki bu emir mahallerine gidinceye kadar kıta'ât ilerlemiş, karanlık basdığı sırada yek-diğerine pek karışmış bir hâlde Raklıca'nın hemân şimâlindeki tepelere gelmişdi.

Y 7 Raklıca'nın şimâlindeki tepede, Y 35'in bir kısmı bunun gerisinde; Y 35'in diğer kısmı Raklıca-Karakoç hattının şimâlinde, Y 2, 5'de kezâlik burada geceledi.

Düşman gece ta'arruzundan korkduğundan sa 6-7 sonra arasında açdığı ateşi sabâha kadar (!) idâme etdirmiş ve bunun himâyesi altında hatta ileri karakollar tarafından bile hissedilmeksizin Kırkkilise'den çekilmişdir.

Bu perîşân ric'atın ancak 11 minh zevâlden sonra Kırkkilise'de öğrenilmesi, Türkler için büyük bir eser-i tâli'dir. Türklerin endîşesine rağmen Kırkkilise'deki Bulgar ve Rumlardan kimseye[kimse] bu bâbda bir şey ihbâr etmemişdi.

Fırka 5'in 2. Livâsı'na gelince bugün de muhârebeye girmedi. Fırka emrine nazaran Ahmedce şimâlindeki 215 Tepesi'ne kadar ilerlemesi lâzımdı. Fakat livâ bu emri ancak sa 1,30 sonra da aldı.

9/10'da bu livâ Y 18 Eğridere sağındaki tepelerde ve garbî Kadıköy'ün şimâlinde cebhesi garba olarak; Y 20 cebhesi daha ziyâde cenûba mütevecih olmak üzere Kadıköy-Kuyva hattında gecelemiş, gündüz yayılmış olan kıta'ât geceleyin geriye doğru toplanmışdı. 10 sabâhı livâ topçusuyla birlikde bir düşman kolunun Elmacık istikāmetinde ilerlediğini haber alması üzerine, 1. Livâ şayet ric'ata mecbûr olmuşsa düşmanın böyle bir hareketi muhtemeldir diyerek bu habere inanmış, bunun üzerine dünkü muhârebe nizâmına girdikleri yolun aynı mahallinde hazırlanmağı emretmişdir. Müte'âkiben Y 18 bu çevirmeği yapan düşman koluna karşı bir mukābil hareket için sevk edilmiş, Y 20'de ihtiyât olarak 335,8 Tepesi'ne gönderilmişdir.

Sa 10-12'de Y 17 topçusu ile bu düşman topçusu arasında ateş te'âtî edilmiş ise de müte'âkiben bu kolun Bulgar olduğu ve ma'a bir topçu taburu, 2. Livâ'yı takviye etmek üzre

fırka kumandanı tarafından gönderilen Y 35 olduğu anlaşılmışdır. Bereket versin ki bu hatâ birkaç yaralıya ancak mâl olmuşdur!

Bundan sonra 2. Livâ Kadıköy'e gitmeğe karâr vermiş, sa 12 zevâlde hareketle Y 20 pîşdâr ve Y 18 kısm-ı küllî olarak hareket eylemişdir.

Livâ tam Elmacık ile Kadıköy arasına vardığı sıralarda fırkadan buna birçok emirler yola çıkarılmışdı. Livâ sa 1,30 sonrada şarkî Kadıköy'e doğru hareket etmekde iken nihâyet fırka emri geldi.

II/[300]

Bunun üzerine Ahmedce'ye doğru harekete devâm emri verildi ve ancak sa 10-11 sonra arasında livâ 215 Tepesi'ne vardı. Y 20 bu tepeleri bilâ-muhârebe (!) aldı. Y 18 dahi bunun 2 kilometre şimâlinde kaldı. 2. Livâ henüz 1. Livâ ile irtibât hâsıl edememişdi. Derhâl tahkîmâta başladı.

6. Vidin Fırkası: Erikler civârında geceleyen 2. Livâ sa 11 evvelde mu'ayyen mahalde tecemmu' etdi. Karahamza'da geceleyen 1. Livâ ise topçu Y 2 serî'den bir taburla berâber Erikler'e yürüyüşde idi. Y 7'ye iltihâk etmek üzere sevk edilen bu topçu taburu, alayı bulamadığından 6. Fırka'nın 1. Livâsı'na takılmışdı.

Zevâl sıralarında Süvâri Fırkası'ndan gelen bir zâbit ordu kumandanına birgün evvel Süloğlu ve Geçkinli'de Bulgarların mağlûb olduğunu ve bugün Türk Ordusu'nun 1 ve 3. Ordular arasına girdiğini ihbâr etdi. Bunun üzerine 3. Ordu kumandanı Kırkkilise tarafında netîce-i kat'iyye istihsâlini tesrî' karârını vererek 6. Fırka'nın 2. Livâsı'nın Y 35'i ile Tuna Alayı'nı takviye etdi. Y 36 da Y 35'in arkasına geldi.

6. Fırka'nın Birinci Livâsı ise Erikler'e geldi, muhârebeye girmeyerek 10/11'de burada kaldı.

Bu sûretle 3. Ordu şedîd iki muhârebeden sonra hedefine vardı. Muhârebeye 4 ve 5. fırkaların 2. Livâlarıyla Fırka 6'nın 1. Livâsı girdi. Kıta'ât pek karışmışdı. Ordu karargâhı Erikler'e avdet etdi. Geceleyin ağırlıklar arasında büyük bir karışıklık zuhûr ederek ancak sa 10 sonrada azîm müşkilâtla yatışdırıldı."

3. Ordu 1. Şu'be müdîrinin ifâdesi burada hitâm buluyor. Anlaşılıyor ki bugün ne Bulgarlar bizim 7. Fırka sol cenâhından kendi sağ cenâhlarına tevcîh edilmek istenilen ta'arruzun farkına varmış, ne de 7. Fırka kısm-ı küllisi kendi cebhesine sabâhdan beri (!) yapılmış olan Bulgar ta'arruzunu hissedebilmişdir. Şurası da anlaşılıyor ki eğer 7. Fırka sa 2,30'da ric'at emrini alarak derhâl ric'at karârını ittihâz etmese imiş sabâhdan beri cereyân eden ahvâle nazaran Bulgarlar fırkayı ağleb-i ihtimâl gecenin hulûlüne kadar ric'ata icbâr edemeyeceklermiş. Bulgarlar bu muhârebede kendi rivâyetlerine göre çok himmet ve fedâkârlık

sarf etmişler. Meselâ Y 35 1. Livâ'nın sağında, bayraklarını açmış olduğu hâlde bi'z-zât Radko Dimitriyef'in kumandası altında gāyet şiddetli hücûmlar yapmış, bunun sağındaki Y 7'de bu harekâta iştirâk eylemiş. Halbuki sa 3 sonraya kadar 7. Fırka bu bâbda hiçbir şey görmemiş, hissetmemişdir!

Hele 5. Fırka'nın 2. Livâsı'nın tarz-ı hareketi ezher cihet mûcib-i ta'accübdur. Eğer bu livânın başında hâl ve vaz'iyyeti hatta mutavassıt derecede anlar bir kumandan olsa idi, livâ doğru cenûba yürüse idi 7. Fırka ağleb-i ihtimâl esâret-i tâmmeye dûçâr olur ve Osmanlı sağ cenâhında müdhiş bir felâket baş gösterirdi.

Netîce her ne olursa olsun bu mıntıkadaki tam beş Bulgar livâsının ya'nî 40 taburun ve müdhiş topçu kuvvetinin yalnız on Osmanlı taburu karşusunda bütün gün âdetâ vücûdunu his etdirememesi vaz'iyyeti karşusunda bulunmakdayız ki bu vaz'iyyet Bulgar sevk ve idâresine hiç de şeref verecek bir netîce değildir.

II/[301]

İkinci Fasıl 10 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu

10 Teşrîn-i evvel günü birinci fasılda görüldüğü üzere 3. Kolordu'nun muhârebe ve ahvâli ordunun te'sîri hâricinde cereyân etmiş olduğundan ber-vech-i bâlâ ilk olarak nakledildi. Diğer kolordulardan 1. Kolordu'nun bidâyet-i harekâtı ordu emrine bir dereceye kadar muvâfık cereyân eylemiş olmakla berâber bu harekâtın hey'et-i umûmiyyesi ordunun yeni karâr ittihâz etmesindeki sâ'iklerden birisi olduğundan şimdi de bunun ahvâli nakledilecekdir. Bundan sonra ordunun harekâtı görülecek, daha sonra da kısmen ordunun yeni mukarrerâtından müte'essir olan 2 ve 4. kolorduların harekâtı ile Süvâri Fırkası tedkîk olunacakdır.

1. Kolordu Karargâhı:

Kolordu kumandanı 10 Teşrîn-i evvel [1]328 sabâhı Paşayeri'ne muvâsalat etdiği zaman Fırka 1 kıta'âtının kısmen Yenice istikāmetinde yürüyüşe devâm eylemiş olduğunu görünce fırkaya Yenice şarkına, eski mevzi'ine ric'at emretdi ve fırka kolunun başında Yenice yolunu tutdu.

Yenice'ye muvâsalatdan evvel Şark Ordusu kumandalığının umûmî ric'at emirleri meyânında i'tâ olunan emrini aldı. Bunun üzerine kolordu karargâhı yürüyüşünü tesrî' ederek Yenice şark sırtlarında ordu karargâhına mülâkî oldu. Burada kolordu kumandanı vaz'iyyeti anlatdı. Böyle askerle değil ta'arruz, müdâfa'a bile edilemeyeceğinden ric'at edildiğini, ma'a-hâzâ 2 ve 4. kolordular iyi hareket ederlerse vaz'iyyeti ıslâh edebileceklerini söyledi. Bundan sonra "Kolordu için ekmek, cebhâne tedârik etmek ve fırkalarıyla te'sîs-i muvâsala eylemek için Kavaklı'ya eski karargâhına geldi." Buradan Fırka 2'ye tekrâr "Yenice şarkında toplanması" için emr-i şifâhî gönderdiği gibi Fırka 3'e şu emir irsâl edildi:

Fırka 3'e

Kavaklı

10 Teşrîn-i evvel [1]328 ?

"Fırka 2'nin mevzi'i tahliyeye mecbûr olmasından ve cebhânenizin bitmiş bulunmasından fırkanızın Kızılca Müsellim istikāmetine çekilmesi bu gece iş'âr olunmuşdu. Bu def'a da kolordumuzun Yenice şarkında ve Teke Suyu'nun gerisinde ahz-ı mevzi' etmesi bildirilmiş olmakla teblîğ olunur. Müretteb Birinci Nasır Paşa Fırkası'na da teblîği, ve mezkûr fırkanın da ber-vech-i iş'âr Kızılca Müsellim istikāmetine çekilüb çekilmediğinin iş'ârı ricâ olunur, el-hâletü hâzihi ne hâlde olduğunuzun iş'ârı."

II/[302]

Akşama doğru ric'at hakkındaki 3 numrolu ordu emri gelince şu kolordu emri yazıldı:

1. Kolordu Erkân-ı Harbiyyesi Kavaklı karargâhından

10 Teşrîn-i evvel [1]328?

1. Kolordu Emri Numro 3

1- Bugün Kırkkilise-Yenice hattına çekilecek olan Şark Ordusu yarından i'tibâren Pınarhisar-Lüleburgaz arasındaki Karaağaç Deresi gerisine çekilecekdir.

2- 3. Kolordu Kırkkilise üzerinden Pınarhisar'a; 2. Kolordu Karahazar üzerinden îcâb eden yolları keşif ve ihzâr ile Karaağaç istikāmet-i umûmiyyesine çekilecekdir.

4. Kolordu Kule-Babaeski caddesinden Lüleburgaz'a.

1. Kolordu Tokucak-Nacak üzerinden Kamarlı Çiftliği üzerinden Türkbey'ine çekileceklerdir.

3- Her kolordu kuvvetli dümdârlar iânesiyle düşmanı uzakda tutarak kısm-ı küllilerinin geriye çekilmelerini te'mîn edeceklerdir.

4- Fırkalar perâkende efrâd ve eşyâsını toplayacak ve hiçbir eşyânın terk olunan arâzide kalmasına meydân verilmeyecek.

5- Kolordu karargâhı bugünden i'tibâren Babaeski'de."

*

* *

Akşamüstü ordu karargâhının Babaeski'ye hareket etdiği görülmüşdü. 1. Kolordu karargâhı da gurubdan iki sâ'at sonra Kavaklı'dan Babaeski'ye hareket etdi. Bu esnâda Fırka 3'ün 10 minh sa 6 sonrada Küküler garbından yazılmış ve başlıca bir süvâri alayı ile külliyetli boş araba gönderilmesinden bâhis raporu alındıysa da esâsen ric'at emri gönderilmiş olduğundan bir şey yapmağa lüzûm görülmedi.

Nısfü'l-leyle doğru (10/11) karargâh Babaeski'ye vardı. "İstasyon civârında çadırda birçok redif taburları görüldü, bir kısım kıta'ât da Lüleburgaz'a gidiyordu." Şehirde büyük herc ü merc vardı. Herkes canını kurtarmak için trene binmek istiyordu. Nihâyet kolordu karargâhı da "Ordu kumandanına mülâkî olarak ta'limât almak maksadıyla" 11 sabâhı ortalık ağarmağa başlarken atlara binerek Lüleburgaz'a gitdi. 1. Kolordu karargâhının cereyân-ı hâle te'sîri de bu sûretle hitâm buldu.

Fırka 2'nin Harekâtı:

Yenice şarkına ric'at hakkında emr-i şifâhî teblîğ edilince derhâl bir fırka emri verilmiş ve Y 5 dümdâr ta'yîn edilmişdir. Bu esnâda Y 5 T 1 ile makineli tüfenk bölüğü Geredeli şarkından henüz avdet

II/[303]

ediyordu. T 2 bunları karşılamak ve kısm-ı küllî tamâmen çekildikden sonra dümdâr olarak hareket için daha ortalık ağarırken garb sırtlara gönderilmişdi. T 3'de bunlara geçerken iltihâk etmek üzere köyde bırakıldı. Fırka kıta'âtı sa 1 sonradan i'tibâren Yenice'ye gelmeğe başladı. Gelen kıta'âta fırka idâresi vâsıtasıyla mehmâ-emken sıcak yemek veriliyordu. Çamurlar içinde hareket pek güç oluyordu.

Fırka 3 Y 9'dan ve N Y 1 T 3'den bazı aksâm daha evvel Yenice'ye gelmişdi. Yenice şarkına köprü üzerine nöbetçi konarak şarka hareket men' olundu. Kolordu karargâhı arandıysada ne burada ne de Kavaklı'da bulunamadı.

Fırka evvelce aldığı emre teba'an Yenice'de kalmağa ve 10/11 gecesini evvelce müstahzar tahkîmât hattında geçirmeğe karâr verdi.

İlk muvâsalat eden Y 4 T 1, 2 ile 2. N Taburu, Fırka 4, To Y 2 K 4 Soğuksu garbındaki sırtlarda ileri karakola me'mûr edildi. Bu sırada topçu kumandanına şu emir verildi:

"Düşmanın muvaffakiyyet ihtimâline binâ'en şiddetli müdâfa'ada bulunmak üzere fırka Yenice'nin garbındaki sırtlarda hem ta'arruz ve hem hudâ-negerde ikinci bir ric'at ihtimâline karşı münâsib bir mevzi'de toplanarak hasmı karşılayacakdır. Müdâfa'a mevzi'i olarak Kagof Suyu ile Saksağan Deresi'nin yazılı olmayan kolu arasındaki plato ve bizim avdet etdiğimiz yolun tarafını derhâl mevzi' intihâbıyla tahkîmât îfâsı……."

Bu sırada bataryalar kısmen Yenice'ye gelmişdi. Topçu kumandanı iki bataryayı mevzi'e sokdu; diğer bataryalara da Yenice garbında tevkîfi emretdi. Kırkkilise Muhârebesi şiddetle devâm ediyordu.

Yolda da kolordu erkân-ı harbiyyesinden Yüzbaşı Remzi ve Halil Rıfat Efendiler 3 numrolu kolordu emrini getirdi. Fırka vaz'iyyeti şöyle muhâkeme etdi:

"Fırka 2 harb ve darbe kādirdir (!)

2. Kolordu henüz muhârebeye girmemiş ter ü tâze hâldedir. 1. Kolordu'nun diğer fırkalarının hâli kolorduya ma'lûmdur.

4. Kolordu'dan yalnız İzmit Fırkası 2 taburuyla muhârebeye girmişdir. Binâ'en-'aleyh vaz'iyyetde büyük bir vehâmet olmadığından Kırkkilise- Havsa hatt-ı müstahzarında müdâfa'a kābil olduğu gibi 3. Kolordu sol cenâhının da henüz Petra civârında muhârebe etmekde olmasına mebnî 2. Kolordu ile düşmanın sağ cenâh ve gerilerine bir te'sîr yaparak 3. Kolordu'nun vaz'iyyetinde mühim bir tebeddül icrâsı kābil ve geceleyin alınacak tertîbâtla yarın erkenden 1 ve 4. kolorduların harbe iştirâki ile düşmana darbe-i kat'iyye indirmek mümkündür. 2. Kolordu ile Fırka 2 karşusundaki düşmanın da ric'at etmiş olmasına nazaran bütün bunların suhûletle icrâsı kābildir."

Bu sırada ordu haber zâbitleri Mîralay İhsan, Binbaşı Hüseyin Selahattin, Kolağası Hüseyin Hüsnü Beyler de burada idiler ve bu karârı tasvîb eylediler. Bunun üzerine kolorduya, emir getiren

II/[304]

zâbitlerle "Fırkanın derhâl ric'atı îcâb ediyorsa bi'z-zât kolordu kumandanı tarafından mümzâ ikinci bir emrin irsâli" haberi gönderildi.

Fırka bundan sonra 2 sâ'at kadar intizâr etdi ve nihâyet "Bu geceden hareketle düşmandan tebâ'üde çalışılması" emri vürûd edince şu fırka emri verildi:

Yenice

1. Kolordu 10 Teşrîn-i evvel [1]328 8,30 sa sonra

Fırka 2

Fırka Emri Numro 8

1- Düşman Kırkkilise'ye girmek üzeredir.

2- Fırka şimdi Kavaklı üzerinden Lefece-Kamarlar istikāmetinde ric'at edecekdir.

3- İstihkâm bölüğü topçu alayının önünde hareket edecek ve ânı müte'âkib Y 6, Y 5 hareket edecekdir.

4- Kā'imakām Hamdi Bey'in kumandasında dümdâr [N T 2, Y 4 ma 'a mitralyöz, bir batarya] fırkayı iki kilometre mesâfeden ta'kîb edecekdir.

5- Büyük ağırlıklar hemân ihzâr edilerek aynı yoldan fırkanın önünde daha evvel hareket etdirilecekdir. Ândan sonra istihkâm ve topçu yürüyecekdir.

6- Kıt'alar perâkende efrâd ve eşyâsını toplayacak ve hiçbir şeyi terk etmemeğe gayret edecekdir.

7- Ben kısm-ı küllinin nihâyetinde yürüyeceğim."

Sıhhıye ve seyyâr hastahâne ser-tabîbiyle şifâhen takarrür etdi. 400 kadar mecrûh Yenice'de seyyâr hastahânede idi. Yürüyemeyeceklerinden ve nakillerine vesâ'it bulunamayacağından (!) 140 kadarı bir tabîb, bir eczâcı, bir sivil kâtib, mikdâr-i kâfî hasta bakıcı ile Yenice'de bırakıldı.

Ric'at sa 9,30 sonrada başladı. Yenice şarkındaki yegâne büyük ahşap köprü harâb, bundan sonraki yokuş şose tesviye-i türâb hâlinde olduğundan topçu hareket edemez hâle geldi. İstihkâm bölüğünden mâ-'adâ Y 6 da bataryalara taksîm edildi. Topçu yokuşu ancak 4 sâ'atde çıkabildi. Tasvîri bî-sûd müşkilât bî-nihâye, zulmet-leyl arasında topçu ötede beride 4 top, 15 cebhâne arabası, 3 hafif cebhâne arabası bırakdı. Dümdâr da pek az zaman sonra kısm-ı külliye iltihâk etmişdi, fırkanın arkası şu sûretle tamâmen açıkdı.

Kavaklı civârındaki köprüsüz derede müşkilât bir kere daha a'zamî dereceye vardı.

Nihâyet Kırkkilise-Babaeski şosesine çıkıldı. Bunun üzerine Fırka 2'nin bir kısmı bu yol üzerindeki kesîf cereyâna kapılarak Babaeski istikāmetini tutdu. Bir kısmı da fırka karargâhı ile birlikde

II/[305]

Kavaklı İstasyonu tarîkiyle Lefece'ye gitdi. Fakat Lefece-Kamarlı-Türkbey yolunun harekete müsâ'id olmadığı (tahmîn) edildiğinden fırka kumandanı da tekmîl fırkanın Babaeski'ye gitmesini muvâfık gördü ve emretdi.

Binâ'en-'aleyh 11 sabâhı olduğu zaman Fırka 2 kısmen Babaeski yolunda kısmen de Lefece'den bu şoseye hâl-i hareketde idi….

*

* *

Fırka 3'ün Harekâtı:

10 Teşrîn-i evvel sabâhı ortalık aydınlandıktan sonra düşmandan hiçbir hareket görülmedi ve ric'atı his olundu. Bunun üzerine N T 3'le Y 7 ve N Y 1 kıta'âtı ilerleyerek düşmanın siperlerine girdi. [Y 7'ye mensûb bazı efrâdın daha geceden düşmanın ric'atını hissederek siperlere girdiği bi'l-âhire anlaşıldı] Düşman tahkîmâtı takviye olunmuş boy siperleri hâlinde 2 sıralı bir mevzi' idi. 7. Mitralyöz Bölüğü alayın sağına alınarak N Y 1 ihtiyâtdaki eski yerine gönderildi.

Nihâyet şu emir verildi:

<u>Küküler şimâl-i garbîsinden</u>

10 Teşrîn-i evvel [1]338 [1328] sa 10 evvel

3. Fırka Emri

1- Düşman inâyet-i bârî ile bu gece ric'ata mecbûr edilmişdir.

2- T 3 Nişancı ,Y 7 T 1, K 7 mitralyöz ileri karakola me'mûrdurlar.

3- N T 3 işgāl edilen düşman mevzi'inin vasatına kadar olan mıntıkayı, Y 7 T 1 oradan Hasdere'ye kadar olan kısmı setredecekdir. Mitralyöz Bölüğü Y 7 T 1'e merbûtdur.

4- İleri karakol bölükleri işgāl edilen mevzi'-i müdâfa'ada bulunacakdır.

5- Keşif mıntıkaları. Her iki tabur sağında ve solundaki Fırka 2'de ve İzmit Fırkası'yla irtibât te'sîs edecekdir. Mekkârili keşif kolları çıkarılmalıdır.

6- Topçu ve N Y 1 ve Y 9 şimdi karargâhın olduğu yerde ordugâh kuracakdır.

7- T 2, T 3 ileri karakol bölüklerinin 1.000 metre vasatî gerisinde ordugâh kurarak ileri karakol ihtiyâtını teşkîl edecekdir.

8- İ'âşe ve cebhâne noksânının ikmâli, (Kolordudan gelecek farzıyla)

9- Düşmanın ta'arruzunda ileri karakol bölüklerinin bulunduğu mahal işgāl edilecekdir.

10- Hidemât-i sıhhıye

II/[306]

11- İstihkâm bölüğü karargâhla berâberdir.

12- Ben Küküler'in şimâl-i garbîsinde dünkü, karargâhdayım,

Hâşiye: Etrâfda işidilen top seslerine nazaran fırkanın belki bir sâ'ate kadar hareketi me'mûl olduğundan âna nazaran son derece gayret edilerek harekete hazırlanılmasını tavsiye ederim."

Aynı zamanda kolorduya da "12 tabur, 4 batarya ve 6 mitralyözden mürekkeb düşmanın Hasdere ile Geçkinli arasındaki mevzi'inden tard edildiği, şimdilik serî'an cebhâne ve ekmek yetişdirilmesi" hakkında rapor gönderildiği gibi İzmit Fırkası ve Fırka 2 adreslerine de şu rapor yazıldı:

"Fırkamız cebhâne tedârikine ve istirâhate muhtâcsa da îcâb ederse mu'âvenete koşmak üzere ne hâlde ve nerelerde bulunduğunuzun ve ne tarafdan yardım edilmesi lâzım geldiğinin iş'ârı."

Tokucak'daki ağırlıklarında gelmesi için emir gönderildi.

"Düşman siperlerinde 800 kadar maktûl ve bir mikdâr mecrûh bulundu. Maktûleyn meyânında alay kumandanı Çunayef, tabur kumandanı Lamirof ve Yüzbaşı Yoçef'in bulunduğu anlaşıldı. Mecrûheyn Küküler'de taht-ı tedâviye alındı; siperlerde birçok edevât-ı tahkîmiye, telefon edavâtı, 300 kadar tüfenk ve 310 sandık cebhâne bulundu."

Bu emirlerin irsâlinden sonra To Y 3 yaveri Geçkinli'den gelerek İzmit Fırkası'nın dün akşam tamâmen çekildiğini, Geçkinli'de Y 9 perâkendesi ve mecrûheyn bulunduğunu,

dünkü bataryaların bulunamadığını bildirdi. [Hakîkatde bu toplar hâlâ yerinde idi. Ancak 11 günü düşman eline geçdi] Fırka 2'den de hâlâ bir haber alınamadı.

Edirne istikāmetinde şiddetli muhârebe sesleri geliyordu. Tahkîkine zâbit gönderildi.

Sa 12,30'da şu rapor geldi:

Seymen cenûb-ı garbîsindeki sırtdan

10 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 9,45 evvel

"Bu gece sâ'at 3 evvelde alınan emir üzerine Geçkinli'nin şarkındaki sırta muvâsalatla Ş[S]eymen'in cenûb-ı garbîsinde mevzi' almış, düşmanı tard etmek üzere muhârebe eden avcı hattının boşluğunu doldurmak üzere hareket edilmiş ve şafakla berâber garb sırtlarındaki Şile Taburu'yla irtibât hâsıl olarak sabâha kadar cesûrâne ta'arruza devâm etmiş olan fırkamız efrâdının kahramânâne hücûmları netîcesinde düşman şimâle doğru firâr ederek mevzi'e dâhil olunmuşdur. Mevzi'de bir esîr elde edilmiş bir iki zâbit 150'ye karîb ceset görülmüş, birçok cebhâne, 100 kadar tüfenk, muhâbere flamaları ve eşyâ alınmışdır. 2 kilometre kadar garba keşif yapıldı. Daha garbdan muhârebe sesleri geliyor, Kiremitli şarkında İkinci Kolordu görülüyor.

N T 3 Kumandanı Binbaşı: Kazım"

II/[307]

İzmit Fırkası'nın ric'atının tahakkuku ve sol tarafda muhârebe seslerinin ziyâdeleşmesi üzerine 12,45'de N Y 1'e bir taburla mitralyöz bölüğünü Samurcalı ve 2 kilometre cenûbuna karşı yine ileri karakola me'mûr ederek sol cenâha karşı keşf ve emniyet emredildi. Sa 3 sonrada Y 9'dan Mülâzım Arif Efendi şu emri getirdi:

Geredeli şarkından

9/10 Teşrîn-i evvel [1]328

Müretteb Fırka 1 Kumandanlığı'na

"1- Solunuzdaki Fırka 3 Akardere Harâbesi şarkındaki Kızılca Müsellim cihetinde toplanacakdır.

2- Mümkün olduğu kadar bunların çekilmesine mu'âvenet ve mecbûriyyet hâlinde sizde çekiliniz. Kolordu Kumandanı"

Bu emirden Fırka 3'e â'id bir emrin gelmediği anlaşıldı. Vaz'iyyet hakkında ma'lûmât vermek üzere bir zâbit Geredeli'de olduğu zannedilen kolordu karargâhına gönderildi. Bu sırada N T 3'den gelen bir rapor; "İzmit Fırkası'nın Seymen üzerine ilerlediğini, Fırka 2 kol

nihâyetinin de yarım sâ‘at evvel Süloğlu garbına geçdiğini” bildiriyordu. [Bunlar hep ric‘at eden düşman kollarıdır. M. N]

Fırka bu mıntıkıdaki düşmanın ric‘atını anladığından çekilmemeğe karâr verdi. Müretteb Fırka 1’nde civârda olduğu anlaşılarak buna Fırka 3’e tâbi‘ olması haberi gönderildi. Bu vaz‘iyyetle akşam oldu, gurûbdan sonra Fırka 12’den şu rapor geldi.

Hasköy şarkından 10 minh sa 4,30 sonra

“Dün fırkamız İzmit Fırkası’nın çekilmesi üzerine olmak muhtemeldir ki bu gece kolordunun emri üzerine Fırka 12 Gaibler’den Hasköy’e çekildiği gibi bir sâ‘at evvel gelen emirle Bostanlı-Kesirliyar hattına çekilmek üzeredir. Keşif kollarımızdan alınan ma‘lûmât iş‘ârâtınızı te’yîd ediyorsa da emre itbâ‘ zarûretinden dolayı bu sûretle hareket edilmekdedir. Ma‘a-mâ-fîh kolorduya da arz edildi. Fırka 12 Kumandanı Mîralay Ömer Fevzi”

*

* *

Nihâyet sa 7 sonrada kolordudan, Kavaklı’dan yazılan ric‘at emri geldi.

Bunun üzerine kumandanlar karargâha celb olunarak şu emr-i şifâhî verildi:

“1- Fırka bu gece sa 11’den i‘tibâren Arpaç-Kızılca Müsellim üzerinden Yenice istikāmetinde gidecek ve Teke Suyu şarkında tahkîmât yapacakdır. 2. Fırka da mahall-i mezkûrdedir. 4. Kolordu Hasköy’dedir. Müretteb Fırka 1 Geredeli-Kızılca Müsellim istikāmetinde hareketle Kızılca Müsellim’de fırkamıza iltihâk edecekdir.

II/[308]

2- Y 9 olduğu yerde ictimâ‘ edecek sa 11’de Arpaç’a hareketle burada emir bekleyecekdir.

3- Topçu alayı aynı vechle olduğu yerde ictimâ‘ Y 9’u ta‘kîb edecekdir. Bunun yalnız bir bataryası Küküler’e gidecek ve dümdâr olan Y 7 kumandanının emrine tâbi‘ olacakdır.

4- N Y 1 ve istihkâm bölüğü Küküler’de ictimâ‘ ile sa 11,20 de Arpaç istikāmetinde hareket ve kısmi külliyi ta‘kîb edecekdir. Geçkinli’deki müfrezesini hemân celb edecekdir.

5- T 3 Nişancı sa 11’de Küküler’den hareket edecek ve Y 9’u ta‘kîb edecekdir.

6- Y 7 dümdârdır sa 11’de kolbaşıyla olduğu yerden hareket edecek, Arpaç isitikāmetinde kısm-ı külliyi 800 metreden ta‘kîb edecek, Küküler’de bekleyen bataryayı istediği mahale koyacakdır.

8- Sıhhıye Bölüğü şimdi yaralıları hâmilen haraket edecekdir.

9- Topçu hafif cebhâne kolunu şimdi hareket etdirecekdir.

10- Ben kısm-ı küllî ile berâberim”

Müretteb Fırka 1'e de kolbaşıyla sa 12 de Kızılca Müsellim istikāmetinde hareketle fırkanın sol cenâhının te'mîni ve orada fırkaya iltihâkı bildirildi.

Sa 11 sonra da kıta'ât emrolunan mahalde ictimâ' etmişdi. Bu sırada ileri karakol hattından şiddetli tüfenk ve bomba sesleri işidilmeğe, havâi fişekler görülmeğe başladı. Düşman tarafının seslerine nazaran bir bölük kadar tahmîn olunuyordu.

Tahmîn olunabilir ki sa 9'da çekilen düşman livâları sa 10'da aldığı emir üzre tekrâr ilerilemiş geç vakit sürdüğü ileri karakol kuvvetinin bir kısmı Fırka 3 ileri kıta'âtına çatarak bu müsâdeme husûle gelmişdir. Ateş az zamanda bütün ileri karakol hattına sirâyet etmiş, N T 3 ilerideki K 3,4'ü geriden K 2 ile takviye etmiş, ihtiyâtdaki Y 7 T 2'den de bazı bölükleri süngü takarak büyük karakol hattına kadar gelmişdir. Bu müsâdemede 3 zâbit şehîd oldu. Düşmanın da ziyâdece zâyi'âtı olduğu ve hatta telefât meyânında bir mîralay olduğu zikrolunuyor. Müsâdeme nihâyet Bulgarların ric'atıyla netîcelendi.

Bu vak'a üzerine fırkaca telâş büyüdü geri gitmek hisleri tezâyüde başladı; fırka acaba ric'ata başlamak mı yoksa sabâha ta'lîk mi muvâfık olacağını düşündü. Nihâyet şıkk-ı evvel tercîh edildi.

Hareket başladı, yürüyüş kolu Arpaç'da tamâmlandı; yalnız topçunun bir kısmı Yenice'ye sür'atle harekete devâm etmişdi. Derken Müretteb Fırka 1 de iltihâk etdi, nihâyet kıta'ât yek-diğerine karışarak Yenice'ye doğru hareket olundu.

[N Y 1, 10 zevâlde Küküler'de hâl-i istirâhatde iken bir taburla merbût Mekteb-i Harbiyye Mitralyöz Bölüğü Geçkinli-Samurcalı istikāmetinde ileri karakol te'sîsine me'mûr etmesi emrini almışdı. Alay kumandanı bir bölüğü Y 9'la karışmış olan, iki bölüklü T 3'ü ve bir hayli tereddüdden sonra fırkasının ısrârı üzerine

II/[309]

Mitralyöz Bölüğü'nü o tarafa tahrîk etdi, tabur epey ilerlemiş olduğundan mitralyöz bölüğü karanlıkda Geçkinli'ye girdi; köyün 100 metre şarkında geceledi. Geceleyin ric'at emri teblîğ edildiyse de tabur mitralyözden haberdâr olmadığından buna emir veremedi.

Mitralyöz bölüğü 10/11 gecesi ileri karakol muhârebesini işidince tüfenk [i]ndirerek Kükülere hareket etdi ise de yolu şaşırarak Mevsuç'a gitdi. Bir hayli dönüb dolaşdıkdan sonra 11 sabâhı yine Geçkinli şimâl-i şarkîsine geldi ve burada Bulgar ordugâhına tesâdüf etdi. (Bu kuvvet ağleb-i ihtimâl gece müsâdemeyi yapan ve ba'dehû tekrâr ilerleyen Bulgar ileri karakol taburu olsa gerekdir) ve derhâl tüfenk indirerek ateşe başladıysa da ihâta olundu, az zamanda Bulgarlar süngü hücûmuyla bölüğün içine girdiler; yaralı olan Yüzbaşı Nureddin ve Mülâzım Naci Efendileri süngülediler. Beş nefer kurtulabildi.]

Yürüyüş kolunda N 1 Y yolunu şaşırdı. Küküler'den sonra Kızılca Müselllim yerine Geredeli istikāmetine sapdı. Geredeli'de düşmana tesâdüf ederek bir müddet ateş te'âtî etdi nihâyet Akardere şarkına geçerek [Bulgar Süvâri Fırkası] Geredeli'nin 3 km şarkında kaldı. 11 sabâhı Koyungavur üzerinden Yenice'ye vardı.

Fırka kısm-ı küllisi Müretteb Fırka 1'le karışık olarak sabâha kadar Yenice'ye geldi. Burada bir müddet istirâhat edilmekde iken Fırka 3 mülhakı dünkü vazîfesinden (kolorduyu aramağa gitmişdi) avdet ederek karargâhı bulamadığını, Fırka 2 kumandanından kolordunun Türkbey'ine gideceğini işitdiğini, Kırkkilise'nin sukūt etmiş veya etmek üzere olduğunu haber aldığını söyledi. Bunun üzerine fırka erkân-ı harbi kolordu karargâhını aramak üzere Kavaklı'ya gitdi. Burada kimseyi göremedi; Kırkkilise tarafından top sesleri işidilmiş olduğundan erkân-ı harb Fırka 3 ve 1'i bu istikāmetden Karahazar'a doğru ta'arruz etdirmek niyetiyle fırkaların buraya sür'at-i hareketi haberini gönderdi; fakat bu fırkalar gelinceye kadar Kırkkilise'nin sukûtu tahakkuk etmiş olduğu gibi fırkalar da karışarak Babaeski caddesi boyunca Babaeski'ye harekete devâm etmişlerdi.

Müretteb Fırka 1'in Harekâtı

Bu Fırka 10 Teşrîn-i evvel akşamına kadar hiçbir şey yapmadan öylece kaldı. 10 sonra da Fırka 3'ün gönderdiği raporu, ric'at emrini aldı. Nısfü'l-leyle doğru Y 3 önde, Simav Alayı arkada olarak Arpaç tarîkiyle hareket etdi. Kızılca Müsellim garbında şoseye çıkıldığı zaman Fırka 3'e tesâdüf edildi ve karışarak Yenice üzerinden Babaeski'ye hareket etdi. Hareketde her adım atdıkça fırka kuvve-i maddiyye ve ma'neviyesinden bir şey gâ'îb ediyor, sarsılıyordu.

II/[310]

Üçüncü Fasıl 10 Teşrîn-i evvel'de Şark Ordusu Karargâhı

Bugün ale's-sabâh ordu karargâhı kolorduların hatt-ı müdâfa'aya sûret-i vürûdunu görmek, ve bi'l-hâssa 1. Kolordu'nun hâlini yakından anlamak fikriyle Kavaklı'dan bârgîr lere râkiben tekrâr Yenice şark sırtlarına geldi. Bidâyetde ordu kumandanı şöyle düşünüyordu:

"Dün cereyân eden muhârebe geç başlamış olduğu gibi kolorduların ekserisi tekmîl kıta'âtıyla muhârebeye girememiş, husûsiyle 2. Kolordu yalnız kolbaşısıyla düşmana temâs etmiş olduğundan 2 ve 3. fırkalarla İzmit Fırkası'nın geceleyin muhârebe hattı[nı] terk ederek dağılmalarına rağmen yalnız ordunun kolordunun Kırkkilise-Yenice hattında bugün ictimâ'ı herhâlde imkân dâhilinde idi. Zâten bu hatda kolordular evvelce ahz-ı mevki' ederek mıntıkalarını kısmen tahkîm etmiş bulunduklarından müdâfa'a mevzi'nin husûsiyyet-i ahvâliyle dahi me'lûf bulunuyorlardı."

Ma'a-mâ-fîh düşmanın ric'at eden kuvvetlerimizi ta'kîb etmesi de mümkün görüldüğünden 16. Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa'ya Kırkkilise'deki kıta'âtı müstashiben

Yenice şark sırtlarına gelmesi ve burada kıta‘âtın Teke Suyu’nu mürûrunu himâye etmesi emredilmişdi.

Karargâh sa 10 râddelerinde Yenice’nin şark sırtlarına vürûdunda Geredeli-Yenice yolu üzerinde birçok döküntü efrâd ile Fırka 2’ye mensûb bir yürüyüş kolunun Yenice’ye inmekde olduğunu gördü. Bir müddet sonra (10,30 evvel) kolordu kumandanı da geldi. Büyük bir ye’s ve nevmîdi içinde “Bu işin bitmiş olduğunu, bu asker ile harb etmek imkânının adem-i mevcûdiyyetini beyân ve Fırka 2’nin gayr-i muntazam ve karışık bir hâlde geriye çekilmekde olduğunu, Fırka 3’den ma‘lûmâtı olmadığını” ilâve eyledi.

Ordu karargâhı vaz‘iyyet hakkında bir dürlü sarîh bir ma‘lûmât alamıyordu. 3. Kolordu’nun Petra-Erikler hattında muhârebe etmekde olduğu top ateşlerinden anlaşılıyor; fakat mâhiyyetini anlayamıyordu. Bunu bir dümdâr muhârebesi zannediyor ve kolordunun tekmîl kuvvetiyle muhârebeye girmesi ihtimâlini kabûl etmiyordu. Ma‘a-mâ-fîh 1. Kolordu’yu düşmanın ta‘kîb etdiğine dâ’ir bir alâmet mevcûd olmadığından hâlâ ilk fikrinde sebât eyliyordu.

Fakat sa 11 râddelerinde 3. Kolordu kumandanı tarafından gönderildiğini söyleyen bir yüzbaşı paşanın “Petra’yı gā’ib etdim, geri çekiliyorum. Kırkkilise’yi tutamayacağım. Sol tarafdaki kolordular bir tehlikeye ma‘rûz kalmasınlar, ânlarında geriye çekilmeleri lâzımdır” diye haber gönderdiğini söyledi. Tahrîri bir raporun nez[d]en yazılmadığı su’âline de “Beni âcilen gönderdi. Bir şey yazub vermedi” dedi.

Biraz sonra bu kolordu nezdindeki haber zâbitinden şu rapor geldi:

II/[311]

1- Düşman cebhe mevzi‘inden bizi püskürtdü. Hezîmet Petra üzerin[d]e fenâ hâlde. Orada dikiş tutdurmak mümkün değil.

İhtimâl tekmîl bataryalar düşmana geçecek, hâl pek müdhişdir.”

Bu rapor üzerine telâş başladı. Bu sırada 16. Kolordu Kumandanı Mîrlivâ Hakkı Paşa, Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Binbaşı Cafer Tayyar Bey ile birlikde Fırka 8’den 3 nizâmiye taburu (Y 24’den 2 tabur Y 23’den bir tabur), Eskişehir, Kula, Yalvaç taburları, To Y 1 ve Topçu Y 3 T 3 ki cem‘an 6 tabur, 9 batarya Yenice şark sırtlarına gelmişdi.

Bunun üzerine ordu vaz‘iyyeti yeniden tedkîk etdi. “ Sağ cenâhda ahvâlin şu sûretle gayr-i me’mûl olarak vahîm bir safhaya dâhil olması ordunun sağ cenâhında ve bi’l-hâssa Kırkkilise-Vize caddesini açık bırakdığından bundan böyle Kırkkilise-Yenice hattında ictimâ‘ imkânının kalmadığını, düşmanın bugün Kırkkilise’yi zabt etmesine bir mâni‘ kalmadığını, herşeyden evvel mütehassıl tehlikenin önünü almak ve 3. Kolordu’nun muntazaman ric‘atını te’mîn ederek ordunun tecemmu‘nu daha gerilere nakleylemek lâzım olduğunu bu vaz‘iyyetde

kalmağa ısrâr edilirse ordunun sağ cenâhının çevrilerek Meriç üzerine atılmak lâzım geleceğini, İstanbul yolunun düşman eline geçeceğini" düşündü.

Bu bâbda ordu harb cerîdesinde şu sözler yazılıdır: "Muhtar Paşa'ya birgün evvel ma'iyyetindeki kolordunun büyük bir iş göremeyeceğini görüb anladığı ve ertesi sabâh ordu karargâhından gönderilen Sedad Bey'in götürdüğü ordu emrinde Kırkkilise'ye çekilmesi lüzûmu îzâh edildiği hâlde ordu kumandanının ric'at maksadını ta'arruzla daha emniyet ve muvaffakiyyetle icrâ ederim– ifâdesiyle 10'da dahî ta'arruza devâm etmesi üzerine kuvvet kâmilen elden çıkarak iş fenâlaşmışdı."

"… Kırkkilise'de evvelce görüşüldüğü sırada Şark Ordusu kumandanlığı Muhtar Paşa'ya redif kıta'âtının ilk safda bulundurulmaması ve bunların kısmı mühiminin Kırkkilise müdâfa'asına tahsîsi karârlaşdırılmışsa da bu husûs dahî nazar-ı dikkatden dûr tutulmuşdu."

Bunun üzerine Hakkı Paşa'ya şifâhen şu emir verildi:

" Ordu kâmilen ric'at ediyor. Mevcûd kuvvetlerle serî'an Üsküb-Yondala hattında bir mevzi' alarak o cihetden sarkacak düşmana karşı ordunun hatt-ı ric'atını setr ve muhâfaza ediniz."

Bundan sonra ordu karargâhı Kavaklı'ya avdet etdi. Ordunun artık ancak Ergene'de toplanabileceği kabûl edildi. Bu hareketi ihzâr maksadıyla evvel emirde kıta'âtı Karaağaç Deresi gerisinde toplamağı te'mîn etmek takarrür eyledi. Bundan sonra Manika Deresi gerisinde Çerkezköy-Çorlu ilerisinde tecemmu' edecek ordunun gerisinde bir şimendüfer hattı bulunması, İstanbul ile ittisâlin emniyetinde bulunması, Ereğli ve Silivri limanlarından istifâde imkânı, düşmanın buraya kadar gelmek için sarf edeceği gayret ve fedâkârlık sebebleriyle

II/[312]

burada muvaffakiyyetli bir muhârebe-i kat'iyye vermek mümkün olacağı düşünülüyordu. Fakat Kırkkilise-Bostanlı hattına gelmekde olan ordunun bir hamlede ta Ergene'ye gelmesi, gayr-i mümkün ve perîşânlığını tezyîd edecek bir hâl tasavvur edildiğinden orduyu evvel emirde Pınarhisar-Lüleburgaz hattı gerisinde toplamak arzu olundu. Bu maksadla emr-i âtî verildi:

Ordu Emri Numro 3 Kavaklı

10 Teşrîn-i evvel sa 1,30 sonra

" Bazı vesâ'ikde bu sâ'at sa 10,15 evveldir ve Yenice'den yazıldığı muharrerdir. Bu husûs ordunun daha 3. Kolordu'dan rapor almadan ale-s-sabâh, 1. Kolordu'nun vaz'iyyeti üzerine ric'at karârını itthâz etdiğini irâ'e eder."

1- Bugün Kırkkilise-Yenice hattına çekilecek olan ordu yarından i‘tibâren Pınarhisar-Lüleburgaz arasındaki Karaağaç Deresi gerisine çekilecekdir.

2- 3. Kolordu Kırkkilise üzerinden Pınarhisar’a;

2. Kolordu Karahazar üzerinden îcâb eden yolları önce keşf ve ihzâr ile Karaağaç istikāmet-i umûmiyyesine çekilecekdir.

1. Kolordu Tokucak-Nacak-Kumbarlar Çiftliği üzerinden Türkbey’e

4. Kolordu Kışla-Babaeski caddesinden Lüleburgaz’a.

Süvâri Fırkası ordunun sol cenâhını teşkîl edecek sûretle düşmanla temâsı muhâfaza edecek ve Yeniköy-Huruşlu hattı üzerinden sol cenâha iltihâk edecekdir.

3- Kolordular kuvvetli dümdârlar iânesiyle düşmanı uzak tutarak kısmı-küllilerinin geriye çekilmelerini te’mîn edeceklerdir.

4- Hakkı Paşa kolu Üsküb-B[Y]ondala sırtlarında bulunarak 3. Kolordu’nun Pınarhisar istikāmetinde çekilmesini te’mîn edecekdir.

5- Ordu karargâhı yarın Babaeski, 12 Teşrîn-i evvel [1]328’de Lüleburgaz’dadır. Muhâberât-ı telgrafiye Yenice civârındaki Kavaklı merkezi vâsıtasıyla cereyân edecekdir. Şark Ordusu Kumandanı Abdullah”

Sâ‘at ikiyi geçe ordu karargâhı Kavaklı’dan Babaeski’ye hareket etdi. Fakat 11 minh sa 1evvelde trene râkiben 11 zevâlden evvel sa 9’da Çorlu’ya geldi!

II/[313]

Bunun hikmetini Abdullah Paşa hâtırâtında ber-vech-i âtî îzâh ediyor: “Sa 2’yi geçerek Babaeski’ye hareket olundu. Akşam Lüleburgaz’a muvâsalat mukarrerdi. Lâkin Babaeski kıta‘ât-ı muhtelifeye mensûb askerlerle mâl-â-mâl olduğu gibi Bulgarların Kırkkilise’ye geldikleri hakkında askerle ahâlî arasında şuyû‘ bulan havâdisler kasaba dâhilinde büyük bir heyecân tevlîd eylemiş âdetâ herc ü merc husûle gelmişdi. Burada te’sîs-i intizâm için bazı tedâbîr ittihâz edildi (?) Lâkin karargâhın gerek burada gerek aynı ahvâl altında bulunan Lüleburgaz’a (?) te’sîrât-ı muhtelifeden azâde olarak sükûnet-i zihinle îfâ-yı vazîfe eylemesi imkân dâhilinde değildi. Ergene hattı üzerinde ve mevâki‘-i muhtelife ile telgraf râbıtası emin olan Çorlu’ya karargâhın nakli maksadıyla hareket olundu…”

*

* *

10 Teşrîn-i evvel’de Şark Ordusu karargâhına ber-vech-i âtî raporlar gelmişse de zaman-ı vürûdları sûreti umûmiyyede mechûldür:

1- 3. Kolordu haber zâbiti Binbaşı Hakkı Bey’den Sedad Bey vâsıtasıyla alınan “10 Teşrîn-i evvel sa 6,45 evvel.

Kolordunun bugün için verdiği emri.

Hâşiye: Sedad Bey'in vürûdu üzerine bugün bu vaz'iyyetde mukāvemet fikrindedir."

2- Kezâ tahrîren alınan: "Sedad Bey'e verilen ma'lûmatın ma'badıdır: Düşman cebhe mevzi'inden bizi püskürtdü..."

3- Kezâ Yenice'den sâ'at 2,30 sonra 3. Kolordu'nun Petra önünde vaz'iyyeti hakkında tâlî bir rapor.

4- 2. Kolordu'nun sa 4,30 evvel ve sa 10 evvel vaz'iyyet ve mukarrerâtı hakkında haber zâbiti Kā'imakām Kazım Bey'den raporlar.

Dördüncü Fasıl 10 Teşrîn-i evvel [1]328'de 2. Kolordu

Kolordu karargâhı sa 6 evvelde Dolan'dan Kiremetli şarkına geldi. Fırka kumandanları da buraya da'vet edilmişdi. Biraz müzâkareden sonra şu emir verildi:

Kiremitli şarkından

10 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 7 evvel

1- Alınan haberlere göre 3. Kolordu Poluz cenûbunda düşmanla muhârebe etmekdedir. Birinci kolordu Geredeli şark sırtlarına çekilmişdir.

II/[314]

2- 2. Kolordu sağını ve cebhesini tarassud ve te'mîn ederek 1. Kolordu'ya mu'âvenet edecek ve Süloğlu cihetlerindeki düşmanın yan ve gerilerine ta'arruz edecekdir.

3- Fırka 4 bütün kuvvetiyle Kiremetli Deresi tarafeyninden Süloğlu-Geredeli hattına ta'arruz edecekdir.

4- Fırka 5 bulunduğu mevzi'de ve bu höyükde iki alayı ve bir topçu taburu ile birleşerek düşmanın garbdan zuhûrunda mukābele ve Fırka 4'ün ve kolordunun yan ve gerilerini muhâfaza edecekdir.

5- Fırka 5'in bir alayı ile bir topçu taburu ihtiyât-ı umûmî olarak benim kumandamda bulunacak ve bu sırtlar üzerinden Fırka 4'ü ta'kîb edecekdir.

6- Süvâri Y 10 bir bölüğünü muvakkaten Fırka 5 kumandasına verecek ve şimâl ve garb istikāmetlerinde keşif kolları gönderecekdir. Diğer bölük benim emrinde bulunacakdır.

7- Ben bidâyetde bu tepede ba'dehû ihtiyâtın yanında bulunacağım."

Kolordunun tasavvuruna göre bu emrin tatbîkinde Fırka 4'ün Y 10'nu Kiremitli Deresi'nin garbından hareket etmek üzere bu fırka iki kol hâlinde cenûba teveccüh ve ta'arruz edecekdi. Fakat fırka kumandanı bu alayın fırka kısm-ı küllisini ta'kîb etmek üzere Kiremitli'ye çekilerek buradan hareketini ayrıca emretmiş olduğundan, verilen umûmî fırka emrinde kolordu emrine tevfîkan Y 11'le bir topçu taburu pîşdâr; Y 12 ve N T 4'le diğer topçu taburu kısm-ı

küllî ve Y 10 sağ yan muhâfızı olmak üzere bir tertîbât emredilmiş olmasına rağmen hakîkatde Y 10'un taburları Kiremitli'ye toplanmağa başlamış ve ber-vech-i zîr fırka kısm-ı küllisi az müddet sonra tebdîl-i istikāmet etmiş olduğundan bu alay fırkayı ta'kîbe sûret-i umûmiyyede vakit ve imkân bulamamışdır.

Sa 8 evvelde kolbaşı Geredeli'ye 2 km kadar yaklaşdığı sırada Kiremitli Deresi'nin garbındaki sırtlar üzerinden keşif yürüyüş kollarının şimâl-i şarkîye hareketi ve dağınık efrâdın da vâdî şarkına mütevvecih olduğu görülmüş, bunun üzerine kolun düşman olduğuna hükm edilerek "Dağınık efrâda mülâkî olmuş ve ahvâlden haberdâr oluncaya değin her ihtimâle karşı pîşdârdan iki bataryanın bulunulan sırt üzerinde mevzi'e idhâli" karârı verilerek, kolbaşı tevkîf edilmiş, kıta'âta yanaşmak emri verilmişdir.

Sa 8,20 evvelde topçu mevzi'e girmişse de bu sırada düşman addolunan kollar 7 km kadar uzaklaşmış olduğundan ateş açılamamış, dağınık efrâdın da Fırka 2 Y 6'ya mensûb olduğu, Geredeli'de düşman bulunmadığı anlaşılmışdır.

Bunun üzerine fırka Süloğlu'na ilerlemek karârını vermişse de "Ancak Kiremitli Deresi'nin garb sırtları ve gerisinin tamâmen düşmandan hâlî olduğu kesdirilemediğinden ilerlemekde tedbîrli davranmak" düşünülmüş, yürüyüş kolu açılarak şimâl-i garbîye tevcîh edilmiş, topçu alayı mestûr hazırlık mevzi'ine sokulmuş, N T 4'de topçunun yanına verilmişdir.

Fırka bu vaz'iyyetde Kiremitli Deresi'nin garbına geçmiş ve tesâdüf etdiği yaralılardan "Ordunun tamâmen Geredeli gerisine çekilmiş olduğunu" anlayarak şu karârı vermişdir:

"Cebheyi sağa (şimâle) bir parça kırarak düşmanı yakalamak ve bir kısım kuvvetini işgāl ile 3. Kolordu karşusuna gitmekde olduğu anlaşılan düşmanı maksadına muvaffak etmemek ve 3. Kolordu'muzun harekâtına hidmet etmek."

İşte bu gibi mukarrerât-ı vesâ'ire netîcesinde Fırka 4 kısm-ı küllisi sa 10 evvelde açılmış olarak ve cebhe-i şimâle müteveccihen Kiremitli Deresi'nin garb sırtlarında, Geredeli cenûb-ı garbîsinde bulunuyordu.

Fırka 4 ber-vech-i bâlâ hareket ederken Fırka 5'i Y 13'le topçu Y 5 T 2'yi kolordu emrine ayırmış, Y 15 cebhede, Y 14 ve N T 5, To Y 5 T 1 bunun sağı gerisinde olarak Kiremitli şarkında açılmışdı.

Kolordu kumandanı da bâlâdaki esâs emri verdikden sonra sa 7 evvelde, ordunun 1. Kolordu nezdindeki haber zâbiti olub bu ânda burada bulunmakda olan Kā'imakām Kazım Bey'e derhâl vaz'iyyeti bildirirek "1. Kolordu'nun herhâlde Geredeli sırtlarında sebâtını ve mümkünse müştereken ta'arruzunu ricâ etmek üzere" 1. Kolordu'ya gönderildi.

Sa 8'e doğru kolordu kumandanlığı Geredeli yolunun tarafeyninde uzun ve perâkende hatlar hâlinde dağınık, toplu piyâdeler gördü ve bunların Süloğlu'na ric'at etmekde olan düşman olduğuna ancak sa 8,30'da hükm edebildi. Bu harekâtı tavzîh etmek üzere bir süvâri zâbitine emir verdiyse de bu zâbitin te'allülü netîcesinde imkân bulamadı (!). 3. Kolordu tarafındaki muhârebe, burada düşmanın terakkî etmekde olduğu dahi görülmeğe başlamışdı.

Nihâyet sa 8,40'da Fırka 4'e şu emir gönderildi:

" Süloğlu'nun şark-ı şimâli cihetindeki düşmanın şimâle doğru ric'atını görüyoruz. Sizde ta'arruz ederek ve hemân bu düşman üzerine serî'an düşmek üzere tebdîl-i istikāmet etmeniz muvâfıkdır."

Fırka 5'den bir topçu taburu ne olur olmaz diyerek intizâr mevzi'ne sokuldu.

Sa 9,30- sa 10 arasında dün raporla orduya gönderilmiş olan kolordu karargâhı mülhakı Yüzbaşı Said Efendi ile ordu erkân-ı harbiyyesinden Kolağası Sedad Bey geldi ve ordunun 2 ve 3. kolordulara vermiş olduğu ilk ric'at emrini (Kırkkilise-Bostanlı hattına ric'at) teblîğ etdi ve Sedad Bey "Abdullah Paşa'nın bu emri vermekle berâber kolordunun kendi arzu ve karârına bu emrin te'sîr edemeyeceğini şifâhen söylemiş olduğunu" ilâve etdi. 3. Kolordu'nun vaz'iyyeti, kolordu kumandanının ale's-sabâh ittihâz etmiş olduğu karâr hakkında da îzâhat verdi.

Ordu Erkân-ı Harbiyyesi Birinci Şu'be Müdîri Kā'imakām Feyzi Bey de mûmâ-ileyhle 2. Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi Kā'imakām Yakub Şevki Bey'e şu tezkireyi göndermişdi:

"Kavaklı'dan, 10 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 4 evvel. Bu gece nısfü'l-leylden sonra şuyû'ât kābilinden bazı havâdis geldi. Menba'ları mevsûk değilse de bizi hayli telâşa düşürdü. Sözde düşman 1. Kolordu'nun

II/[316]

sağ cenâhındaki Fırka 2'ye bu gece hücûm etmiş ve bizim asker kaçmış ve bir panik husûle gelerek 1. Kolordu ric'ata mecbûr olmuş.

Bilmem bu haber doğru mudur? Şimdiye kadar mevsûkiyeti ta'ayyün etmedi. Şu ihtimâle göre size bir ric'at emri gönderildi. Herhâlde ric'atınız 1. Kolordu'nun çekilmesine bağlıdır. Siz ahvâli orada daha iyi görürsünüz, eğer 1. Kolordu'nun ric'atı vâki' ise bi't-tabi' siz de emirde zikredilen Koyungavur sırtlarına, Teke Deresi şarkına çekilirsiniz, eğer 1. Kolordu duruyorsa çekilmenize hâcet yokdur. Bugün Kiremitli üzerinden Seymen Harebe'ye doğru ta'arruz 1. Kolordu'nun ilerlemesini teshîl eder, hem de düşmanın 1. Kolordu'ya ta'arruzuna mâni' olur. Bâkî Allah'a emânet olunuz. Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Feyzi"

3. Kolordu'dan da şu tahrîri raporu getirmişler:

Petra

10 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 7,30 evvel

Şark Ordusu kumandanlığından bu sabâh mevrûd emre nazaran 1. Kolordu Yenice istikāmetinde çekilmişdir. Bi'l-âhire alınan bir telgrafa nazaran bu haber meşkûk gösterilmekdedir. 3. Kolordu, sol cenâhını Petra-Kiremitli yoluna bükerek ve sağ cenâhını Teke Deresi'ne istinâd etdirerek, bu mıntıkayı müdâfa'a edecek ve bu esnâda kuvâ-yı külliyesiyle Teke Deresi'nin şarkında ve Fırka 7 karşusundaki düşmana ta'arruz edecekdir. Ağırlıklar kısmen Koyungavur üzerinden Kırkkilise'ye gönderilmişdir."

Bu vaz'iyyet münâkaşa edilmekde iken 1. Kolordu'dan da şu rapor geldi.

Paşayeri

10 Teşrîn-i evvel sa 7 evvel

Vürûdu sa 10,30 evvel

Dün akşama kadar münferiden devâm eden muhârebe ilcâsı Fırka 2 Paşayeri'nde ictimâ' ve i'âde-i intizâma mecbûr olmuşdur. Fırka 3'ün sol cenâhındaki Y 9 Kızılca Müsellim'e çekilmiş ve fırka aksâm-ı mütebâkiyesi cebhânesizlik inzimâmıyla müşkil mevki'de kalmışdır. Geredeli ile Küküler arasındaki sırtda topsuz iki alaydan mürekkeb Fırka 1 mu'âvenete muhtâcdır. Îcâb-ı vechle mu'âvenet olunması"

Bu raporlar üzerine 2. Kolordu karargâhı vazi'iyyeti şöyle münâkaşa etdi:

"1- 1. Kolordu'nun ric'at ederek uzaklaşdığı, Fırka 4'ün Geredeli'de kimseyi görmemesinden, 1. Kolordu raporundan ve Kā'imakām Kazım Bey'in üç sâ'atdir haber göndermemesinden ta'ayyün eder

II/[317]

2- 3. Kolordu'nun dahi çekildiği tarassudâtdan ve kendisinin raporundan (?) anlaşılıyor. Bu kolordu büyük kuvvetiyle Eski Poloz civârında muhârebeye tutuşmuşken sebât edemediğine nazaran kısm-ı mütebâkisiyle şarka gitmesi hâlinde artık Petra cihetindeki sebât ve müdâfa'anın uzun olamayacağına hükm edilebilir (!) Esâsen Sedad ve Said Beyler 3. Kolordu'da bir panikden bahsediyorlar. (Mûmâ-ileyhim esnâ-yı hareketde panik alâimi uzakdan görmüşlerdi- M. N) Binâ'en-'aleyh 3. Kolordu'nun Petra cihetinde şu ânda bulunmakda olan kuvvetine bir dümdâr nazarıyla bakmak mecbûrîdir.

3- 1. Kolordu ric'at etmemiş olsa bile şimdi Seymen istikāmetinde ta'arruz muvâfık değildir. Ya 1 veya 3. Kolordu'ya teveccüh etmelidir. Halbuki bu iki kolordunun da ric'atı hasebiyle şimdi 2. Kolordu âdetâ iki tarafdan ihâta edilmiş olub 3. Kolordu'dan

10-12, 1. Kolordu'dan 6-8 km ileride bulunuyor. Bu vaz'iyyetde Seymen'e ilerlemek bile bile tehlikeye atılmak olub Süloğlu civârındaki düşman üzerine ilerlersek veya bunun ta'arruzunu beklersek yine yalnız başına ve netîcesiz bir muhârebe verilebilir.

4- Bu hâlde yalnız bir sûret kalır ki o da henüz Petra civârında az çok sebât edeceği anlaşılan 3. Kolordu ile tevhîd-i hareket etmek ve buradaki düşmanın yanına atılmakdır. Fakat bu hareketin te'sîr göstermesi 3. Kolordu'nun 3-4 sâ'at sebâtına mütevakkıfdır. Aynı zaman da Süloğlu tarafında Kiremitli şimâlindeki düşman süvârisine karşı da ittihâz-ı tedâbîr edilmelidir.

Binâ'en-'aleyh karâr: Evvelâ 2. Kolordu'yu bulunduğu fenâ vaz'iyyetden kurtarmak; sonra 3. Kolordu ile tevhîd-i harekete çalışmak. Bunun için de kolorduyu evvelemirde Koyungavur sırtlarına alarak ba'dehû Petra'ya mu'âvenete gitmek (!) ve şayet bu zamana kadar Petra ciheti sebât ediyorsa bütün kuvvetle şimâle ta'arruza geçmek, eğer bu cihetden hayır kalmamışsa Teke Deresi gerisine geçmek.

Şu vaz'iyyetde en fenâ şey daha fazla vakit gā'ib ederek Petra cihetinin sukûtu üzerine hatt-ı ric'atın kat'î veya esnâ-yı râhda düşmanın veya süvârisinin yürüyüş kolunun yanını urmasıdır."

Böylece bu kolordu bugün dahi silâh atmak fırsat ve imkânını bulamadı! Bâlâdaki mülâhazât sûret-i umûmiyyede ma'kūl ve müselsel olub 3. Kolordu'ya mu'âvenet karârı pek muvâfık olmağla berâber sırf ya o zamana kadar bu kolordu sebât edemezse fikriyle bu karârdan vazgeçilmesi ne kadar muûcib-i te'essüfdür! Pekâ'lâ ya bizim o tarafa teveccüh etdiğimizi görünce 3. Kolordu karşusundaki düşman daha evvel sebâtı gā'ib ederse?

Gerçi vaz'iyyet-i umûmiyyeye nazaran bu karâr ve vukū' bulacak muhârebe kat'î bir rol oynamazdı; hatta belki 2. Kolordu dahi düşmana değince kendiliğinden dağılırdı; Fakat bu dağılma birkaç sâ'at sonra yine vâki' olduğundan bundan da büyük bir zarar çıkmaz, hiç olmazsa maksada muvâfık bir karâr verilmiş olurdu.

II/[318]

Bu mülâhazâtda satır araları hep gözün arkada olduğunu sarâhaten irâ'e etmekdedir. Koyungavur'a kadar geldikten sonra tekrâr Petra cihetine teveccühü düşünmek ise ancak bir teselliden ibâret olabilir.

Ve'l-hâsıl şu emir verildi; burada da şâyân-ı dikkat bir nokta vardır: Emrin zaman-ı tahrîrinin sa 10 evvel olduğu kolordu harb cerîdesinde mukayyed olduğu gibi Fırka 4'de bunun sa 10,10 evvelde aldığını söylüyor. Halbuki yine kolordu 1. Kolordu'nun raporu sa 10,30 evvelde gelmişdir diyor. Binâ'en-'aleyh hâtıra kendiliğinden geliyor ki acaba kolordu

ric‘at emirini alır almaz mı ric‘ata karâr verdi ve bâlâdaki mülâhazât sonradan mı ibdâ‘ olundu? Her ne ise emir şudur:

Kiremitli şarkından

10 Teşrîn-i evvel [13]28 sa 10 evvel

1- 1 ve 3. kolordular Teke Deresi şarkına çekilmekdedir.

2- 2. Kolordu Koyungavur şarkına çekilecekdir.

3- Fırka 4 kuvvetli bir dümdâr terk ile Paşayeri-Koyungavur üzerinden hemân çekilecekdir.

4- Fırka 5 bir dümdâr teşkîl ederek sa 1 sonrada Kiremitli-Dolan-Koyungavur üzerinden Teke Suyu gerisine, Fırka 4 sağına çekilecekdir.

5- Süvâri Y 10 K 1 Fırka 5’e, K 2 Fırka 4’de ilhâk edildi.

6- Kolordu karargâhı Koyungavur şarkına şimdi hareket edecekdir.

Bu esnâda Fırka 4’ün Y 10’u evvelce görüldüğü üzere Kiremitli’ye toplanmışdı. Kolordu kumandanlığı doğruca buna Koyungavur’a ric‘atı emretdi. Ba‘dehû Fırka 5’e şifâhen: “Kendi sağını dâ’imâ keşif etdirmesi, esnâ-yı hareketde bir cânibdâr çıkarması, Petra cihetindeki muhârebeden her ân haberdâr olmağa çalışması” emredildi. Müte‘âkiben süvâri bölüklerinin taksîminden de sarf-ı nazar edilerek süvâri alayına “Topluca Eski Poloz’la Kiremitli arasındaki düşman süvârisi karşusunda bulunması” emri verildi.

Müte‘âkiben sa 10,30 evvelde kolordu karargâhı geriye hareket etdi.

Fırka 4 bu emri kendi sâ‘atine göre sa 10,10 evvelde aldı. Alayları evvel emirde Kiremitli Deresi şarkına geçerek topladı. Ba‘dehû sa 11,30 evvelde Y 11’le bir bataryayı dümdâr yaparak hey’et-i umûmiyyesiyle Dolan Köyü üzerinden hareket etdi ve az çok hüsn-i hâlde olarak sa 3,30 sonrada kolbaşıyla Koyungavur garbına vardı.

Fırka 5 dahi Y 15’le topçu Y 5 T 2’yi dümdâr yaparak ve bir de pîşdâr çıkararak her nedense sa 11,30 evvelde hareket etdi. Sa 2 sonrada fırka karargâhı Koyungavur garbına vardı

Y 13’le bir topçu taburu ise kolordu ihtiyâtı olarak Fırka 4’ü ta‘kîb etmiş olduğundan yine Fırka 4’le birlikde Dolan üzerinden sa 5 sıralarında Koyungavur’a geldi.

II/[319]

Kolordu karargâhı ise yine tebdîl-i fikir ederek süvâriyi berâberine aldı ve bir müddet sür‘atle hareket etdiyse de bundan kollar da telâş hâsıl olduğunu gördüğünden âdetâya indi ve zevâlde Koyungavur garbına vardı.

Burada icrâ etdiği tarassudâtla Petra etrâfından ki muhârebenin devâmını ve mamâ-fîh birçok perâkendenin ric‘at etmekde olduğunu gördüğünden 3. Kolordu’ya

mu‘âvenete gitmekden sarf-ı nazarla Teke Deresi şarkına ric‘ata karâr verdi. Süvâri Y 10’a Koyungavur şimâli garbîsinde kalarak keşfetmeği, 3. Kolordu’ya mürâca‘at ederek bir emri olub olmadığını sormağı, piyâde gelinceye kadar Teke Deresi geçidinin müdâfa‘asını emretdi.

Kolordu erkân-ı harbiyyesinden Binbaşı Şükrü Ali Bey’e de aynı me’âlde ta‘limât vererek ilk gelecek piyâde alayıyla bir bataryayı kumandasına alub süvâri alayıyla birlikde kolordunun yanını muhâfaza etmeği, Muhtar Paşa’dan bir arzusu olub olmadığını sormağı, eğer 3. Kolordu çekilirse kendisinin dahî dümdâr olarak çekilmesini emretdi. Bundan sonra kolordu karargâhı Teke Deresi şarkına geçdi.

Müte‘âkiben sa 12,30’da ordunun sa 10,15 evvelde yazdığı 2. Kolordu’nun Karahazar üzerinden ric‘atını müş‘ir emri aldı. Bunu ta‘mîm etdi. Sa 4 sonraya kadar burada kalarak ba‘dehû Karahazar’a hareket etdi.

Binbaşı Şükrü Bey evvel gelen Y 10’la bir bataryayı alarak Koyungavur’da kaldı, 3. Kolordu’ya gidüb gelen zâbitin “Muhtar Paşa’nın i‘lâ yerinizde kalınız” dediğini söylemesi üzerine 2. Kolordu’nun arkasını alıncaya kadar burada kaldı ve ba‘dehû Karahazar’a çekildi.

Fırkalar Teke Deresi’nden sonra dağılmağa ve elden çıkmağa başlayarak kısm-ı küllileri ile ancak 10/11 nısfü’l-leyle doğru Karahazar’a geldi ve sabâha kadar perâkendenin arkası kesilmedi!

Fırka 5 kumandanı ise sa 5 sonrada gelerek Karahazar’da rahatına bakdı!

Kolordu kumandanı Karahazar’da istihkâm T 2’yi buldu ve ileri karakola me’mûr etdi.

Sa 8 sonra bir zâbiti Kırkkilise’ye gönderdi. Bu, Kırkkilise’deki karışıklığı gördü, 3. Kolordu’nun muhârebesi hakkında birçok dedikodular öğrendi. 3. Kolordu erkân-ı harbiyye re’îsinin kendisine “Sen bekleme git Şevket Davut Paşa’ya deki 3. Kolordu kâmilen Kırkkilise’ye çekildi. Fakat kıta‘âtı toplamak mümkün olmuyor. Hep şarka akdılar. Elde bir kaç taburla batarya kaldı. Şimdi biz de geceden Pınarhisar’a ric‘at edeceğiz” dediğini söyleyerek avdet etdi.

Fakat 2. Kolordu erkân-ı harbiyye re’îsi “Ziya Efendi tab‘an korkak olduğundan belki i‘zâm eyledi, hatâ eyledi” diyerek sa 12,30 evvelde Kolordu erkân-ı harbiyyesinden Kolağası Hüseyin Hüsnü Bey’i Kırkkilise’ye gönderdi. Mûmâ-ileyh de yalan yanlış birçok haberlere inzimâmen Hasan İzzet Bey’i Taştabya’da görmüş, bundan vaz‘iyyeti mehmâ-emken öğrenerek avdet etmişdir.

II/[320]

Bunun üzerine kolordu kumandanı 11 minh sa 4 evvelde "Bu geceden Kırkkilise'ye girmeğe karâr vererek" fırka kumandanlarını çağırdı. Fakat mûmâ-ileyhim derhâl hareketin kābil olmadığını söylemeleri üzerine bu karârdan vazgeçildi. Düşmanın bizden evvel Kırkkilise'ye gireceğine hükmedildi ve bu esnâda bazı ağız havâdislerinden 1. Kolordu'nun da emrolunan istikāmetde durmayarak Babaeski üzerine çekildiği anlaşıldı. Binâ'en-'aleyh 2. Kolordu Karahazar'ın dahi müdâfa'asının lüzûmsuzluğuna kâni' olarak ve hatt-ı ric'atın tehdîd altında bulunduğuna hükm ederek "Ordu ile birleşmek için evvel emirde büyük derenin şarkına çekilmeğe ve böylece ihâtadan kurtulmağa karâr" verdi ve 11 minh sa 4,30 evvelde hulâsaten şu emri verdi:

(10 Numrolu Kolordu Emri)

"Fırka 5 Karahazar civârında kuvvetli dümdâr terkle Karahazar-Asılbeyli-Kavakdere yolunda hareket edecek ve sağa karşı cânibdâr ifrâz edecekdir.

Fırka 4 aynı sûretle Karahazar-Kavaklı-Lefece yolunu ta'kîb edecek.

Kolordu kumandanı Asılbeyli şarkına gidecekdir"

Bunun üzerine ileride görüleceği üzerine kolordu az çok müşkilâtla hareket etdi. Düşman tarafından ta'cîz edilmediyse de Kavaklı müsâdemesi epey heyecân tevlîd etdi. Bir hayli eşyâ zâyi' oldu.

Beşinci Fasıl 10 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordu

İzmit Fırkası: Seyidgazi ve Sivrihisar taburları kısm-ı küllileri 10'da yürüyerek 10/11 Teşrîn-i evvel gecesini Havsa'da geçirmişdir. Fırka kısm-ı küllisi akını Pavli'ye ve cenûba doğru devâm etmiş olub ele geçmiş ve toplanan efrâd bugün Hazinedar'a sevk edilmişdir. Buraya 10/11 nısfü'l-leyle doğru büsbütün perîşân bir hâlde gelmişlerdir.

Müretteb Fırka: Hasköy civârında İzmit Fırkası Kumandanı Fahri Paşa'nın taht-ı kumandasında olarak To Y 11 T 2 ile Balıkesir, Kirmasti, Kepsud, Gönen taburlarından ve Fırka 12 süvâri bölüğünden terekkūb eden Müretteb Fırka nâmındaki kuvvet 10'da yine yerinde kalmışdır.

Fırka 12: 10 Teşrîn-i evvel sabâhı Gaibler etrâfındaki kıta'âtıyla Hasköy'e hareket etmiş, buraya gelince Müretteb Fırka da emrine verilerek Fahri Paşa Fırkası'na gitmişdir. Bunun üzerine Fırka 12 Hasköy şarkında ber-vech-i âtî tertîbât aldıracak bir emir vermişdir. (Kroki 34 a)

Evvel emirde geceyi de bu vaz'iyyetde geçirmek mutasavverdi. Fakat sa 3 sonra da kolordudan şu emir geldi:

II/[321]

Kocahazar'dan

10 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 2 sonra

"1- 1. Kolordu Yenice civârındaki mevzi'i müdâfa'a edecekdir.

2- 4. Kolordu Karaali-Hazinedar hattında Teke Suyu şarkında sol cenâhda bulunacakdır. Vaktin geç olması hasebiyle eğer emir tamâmıyla yapılamazsa bugün akşama kadar Bostanlı-Köseömer hattının tutulması lâzımdır. Yarın Karaali-Hazinedar hattına çekiliniz. Kolordu karargâhı bu geceyi Korapa'da geçirecekdir."

Bunun üzerine Fırka 12 Hasköy civârındaki bâlâdaki kıta'âta lâzım gelen emirleri vermiş ve harekete başlamışken Fırka 3'den şu rapor gelmişdir:

" 1- Fırka 3 dün muhârebe ve düşmanı tahkîm etdiği mevzi'den tard etmişdir.

2- Şimdiki hâlde Kükülerin garbındaki sırtda ve ileri kıta'âtıyla Geçkinli ve şarkındadır.

3- Müretteb Fırka 1 Küküler şimâl-i şarkîsindedir.

4- Vaz'iyyetinize dâ'ir ma'lûmât yokdur. Hasköy'e çekilmeniz solumu açık bırakdı. Bilmiyorum ki ordudan mı emir aldınız; yoksa kuvvetli düşmana mı tesâdüf etdiniz. Siz ileri hareket etmez kolordu bize emir vermezse hiçbir şey yokken çekilmeğe mecbûr olacağız ve bu da bi't-tabi' harekât-ı umûmiyyeyi bozacakdır. Be-heme-hâl cevâb beklerim."

Bunun üzerine Fırka 12 kumandanı kolorduya ma'lûmât vermiş, Fırka 3'ün yanına gitmek istediğini bildirmiş, ve Fırka 3 kumandanı Osman Paşa'ya da şimdilik Hasköy civârında kalınacağına dâ'ir ma'lûmât gönderilmiş ve kıta'âta da derhâl tevakkuf emri verilmişse de nihâyet 20/22 [10/11] gecesi şu vaz'iyyet husûle gelmişdir. Kroki (34 b).

Kolordu karargâhı ise bugün sa 11'de Hasköy'den hareket ederek evvelâ Kocahazar ba'dehû Korapa'ya gitmişdir.

Altıncı Fasıl 10 Teşrîn-i evvel [1]328'de Süvâri Fırkası

Süvâri Fırkası bugün cesûr davranmak istiyordu. Gaibler'den hareket etmek üzere hazırlanan Fırka 12'ye sa 9 evvelde şunu teklîf etdi:

"Bir süvâri alayı Gaibler'in 7 km şimâlindeki çiftlikde olduğu gibi Fırka 11'de ileri kıta'âtıyla Karayusuf'dadır.

II/[322]

4. Kolorduca bir tehlike yokdur. Fırkanızın çekilmesi lüzûmsuz ve hatta mazarrdır. Binâ'en-'aleyh 4. Kolordu'ya ma'lûmât vererek emr-i ahîre kadar Gaibler'de kalmanız münâsibdir."

4. Kolordu'ya da sa 11,30 da şu raporu gönderdi:

"Keşif kollarından şimdiye kadar alınan ma'lûmâta göre düşmanın üç taburu Ortakçı şarkında olub kıta'ât-ı mühimmesi Karayusuf'a ilerliyor. Burada top muhârebesi başladı. Süvâri Fırkası Hacı Ömer Çiftliği-Demirhanlı-Gaibler mıntıkasında kalarak 4 kolorduyu setre ve Karayusuf cihetindeki piyâdelerimizi muhâfazaya karâr verdi. Bence 4. Kolordu için endîşe yokdur. Bi'l-'akis ileriye hareket etmesiyle şân ve zafer kazanmak mümkündür"

Fakat Fırka 12 bu teklîfi kabûl etmeyerek ric'at etdiği gibi 4. Kolordu da bu raporu vaz'iyyet-i umûmiyeye muvâfık görmeyerek kabûl etmedi. Bunun üzerine Süvâri Fırkası bundan bahisle orduya mufassal bir rapor yazarak ezcümle şöyle söyledi:

"Fırka mevzi'inde sebâtla Süloğlu Ortakçı istikāmetine keşif kıta'âtı göndermiş ve kolordudan alınacak emre göre Ortakçı istikāmetine harekete karârı vermişse de [e]lde edilen bir galebeden (?) istifâdenin akîm kalması ve birçok telefâtla elde edilen yerlerin düşmana terk edilmesi her cihetçe şayân-ı arz-ı mevâddan olmasına mebnî arz-ı hâle mecbûriyyet-i vicdâniyye hisseyledim. Esîrler düşmanın külliyetli zâyi'âta uğradığını, beş gündür aç olduklarını, kuvve-i ma'neviyelerinin mütezelzil bulunduğunu söylediklerinden ve vazîfedâranın biraz mes'ûliyyet der'uhde ederek istiklâliyet-i zâtiyeleriyle ordu-yı hümayûnun bu gibi galebe-i kat'iyyesini te'mîn edecek mühim ânlardan istifâdesi esbâbının istikmâlini istirhâm ederim."

Fakat kolordu fırkanın da ric'atı hakkında müte'addid emirler gönde[r]mekde olduğu gibi fırkanın azmi de gevşemiş olacak ki kısm-ı küllî zevâlden sonra berâ-yı istirâhat Ulupaşa'ya çekildi. Hatta hareketi esnâsında düşman geliyor diye büyükçe bir karışıklık bile zuhûr ederek önü alındı.

Müstakil livâ akşama kadar Gaibler etrâfında kaldı, akşama doğru bu da berâ-yı istirâhat Ulupaşa'ya çekildi. Y 3 9/10'da olduğu gibi 10'da ve 10/11 de dahi Çiftlik'de kaldı.

Süvâri Y 2 ise ma'lûmu vechle 9'da Petra'ya gelerek Muhtar Paşa'nın emrine girmiş fakat 10 muhârebesinde hiç vücûdu hissolunmayarak 10/11'de Yanova'ya gelmişdir. Bir bölüklük bir kısmı da Çorlu istikāmetini tutmuştu. Bu alay 11/12 gecesini de Yanova'da geçirdi ve etrâfda cereyân eden hâdisâta seyirci kaldı.

*

* *

10 Teşrîn-i evvel [1]328'de Osmanlı tarafı ahvâline nihâyet vermek için Hakkı Paşa Müfrezesi hakkında da birkaç söz söyleyelim:

7 tabur 9 bataryadan mürekkeb bu müfreze Yenice şark sırtlarına kadar Kırkkilise'den beyhûde bir yürüyüş yaptıkdan sonra ters yüzüne geri dönerken cereyâna kapılmış ve sûret-i umûmiyyede Kırkkilise'den i'tibâren dağılarak

II/[323]

her tabur ve batarya başka bir istikāmet tutarak elden çıkmışdır. O sûretle ki 10/11'de bu müfreze ortada yok idi. Hakkı Paşa ve erkân-ı harbiyye re'îsi ve Konya Fırkası Kumandanı Cemal Bey âdetâ tek başlarına Vize yolu[nu] tutmuşlardı.

Yedinci Fasıl 10 Teşrîn-i evvel'de 2, 1, 4. Kolordular Karşusundaki Düşman Harekâtı

Bu mıntıkada malûm olduğu üzere 3. Ordu'ya mensûb 4. Fırka'nın 3. Livâsı, yine 3. Ordu emrine girmiş olan Süvâri Fırkası ve 1. Ordu emrindeki 1. Fırka'nın 1. Livâsı vardı. Ber-vech-i âtî tafsîl edildi.

4. Fırka'nın 2. Livâsı:

Bu livâ 9/10 gecesi Süloğlu civârında gecelemeğe karâr verdi. Fakat Süvâri Fırkası'nın nısfü'l-leylden sonra gelen raporunda (bir eser raporun sa 4-5 evvel arasında geldiğini yazıyor M. N) Sofya livâsının ric'atı, düşmanın 2 livâyı ihâtaya başladığı bildiriliyordu.

Livâ bu rapor üzerine de evvel emirde yerinde kalarak ertesi günü ta'arruza devâm karârında ısrâr etmişse de müte'âkiben (sa 5-6 evvel arasında?) Süvâri Fırkası erkân-ı harbiyyesi tarafından gönderilen raporda vaz'iyyetin pek ziyâde gayr-i müsâ'id olduğu bildirilmesi üzerine sa 6,30 evvelde ric'ata ibtidâr etmiş, sa 2 sonrada Seymen Harâbe'ye gelmişdir. (Süvâri Fırkası ise bu livânın daha evvel kendiliğinden çekildiğini ve fırka Seymen Harâbe'ye, sa 7-8 evvel arasında gelince livâyı burada bulduğunu söylüyor. Ma'a-mâ-fîh Osmanlı Fırka 3'ün ve 2. Kolordu'nun tarassudâtına nazaran bu livânın ale's-sabâh çekilmeğe başlamış olması hakîkate daha ziyâde yakındır – M. N) Livâ muvâsalatı akabinde fırkasının ve bugün için verdiği emri sür'atle Koyungavur'a ilerleyerek Petra civârındaki düşmanın sol cenâhı tehdîd eylemek vazîfesini alınca yine avdet etmiş ve akşam Süloğlu'na gelerek 10/11 gecesini burada geçirmişdir. (Fırka 3 ileri karakollarıyla gece müsâdeme eden düşman kuvvetinin livânın cenûba doğru sürdüğü emniyet kuvveti olması ağleb-i ihtimâldir)

Bulgar Süvâri Fırkası:

Süvâri Fırkası kumandanı ise harekâtı şöylece anlatıyor: "10 Teşrîn-i evvel günü ortalık ağardığı vakit geceleyin orada düşmanın nazar ve ateşine ma'rûz kalmamak için Süvâri Fırkası mevki'ni tebdîl etdi. Zâten hatt-ı harbin sol cenâhına gitmek vazîfesiyle muvazzaf idi."

Bu sözlerinden ve bâlâdaki hikâyeden vesâ'ireden anlaşıldığına nazaran Süvâri Fırkası geceleyin 1. Livâ'nın ric'atdan müte'essir olarak hem kendisi telâş etmiş hem 2. Livâ'yı ayaklandırmış ve ale's-sabâh selâmeti ric'atda görerek Seymen Harâbe hizâsına kadar çekilmişdir. Fakat fırka bunu i'tirâf etmek istemiyor ve ber-vech-i âtî hikâye-i hâl ediyor:

II/[324]

"Biz bu hareketi yaparken hat üzerinde müretteb olan askerlerimizin siper kazmakla meşgūl oldukları görülüyordu. Bidâyetde bunları yeni gelen asker zannetdik. Önlerinde bizim iki livâmız varken geride siper kazmalarının sebebini anlayamıyorduk. Fırka erkân-ı harbiyye re'îsi bunların yanına giderek geldi ve bu askerin 1. Fırka 1. Livâ'nın Y 1'i olduğunu, bunun sağında aynı sırt üzerinde Seymen şarkında da Y 6 bulunduğunu söyledi. Gûyâ bu alaylar sa 3'te Seymen Harâbe hizâsına çekilerek orada siper kazmak emirlerini almışlar.

Bu livânın bu sûretle ric'atıyla Fırka 4 2. Livâsı'nın yanı açılmış oldu. Bu livâyı vaz'iyyetden haberdâr etmek için Fırka erkân-ı harbi 2. Livâ'ya gönderildi. Bu sırada sa 7 evvel idi. Erkân-ı harb livâya telefonla vaz'iyyeti anlatdı ve geldi bu sırada 2. Livâ zâten Sofya Livâsı'nın sol cenâhı hizâsına gelmek üzere hareket etmişdi." Fırka bu işleri yaparken bir taraftan da Y 7'yi keşif ve 2 livânın arasını kapamak vazîfesiyle Disilya Suyu boyunca ileri sürdü.

Fırka sa 9 evvelde aldığı raporlardan livâlar arasında irtibât te'essüs etdiğini, bütün bu tarafdaki kuvvetin şimâline çekildiğini, Kiremitli'de düşman bulunduğunu anladı. Bunun üzerine orduya bir yüzbaşı göndererek bu tarafdaki vahîm vaz'iyyeti ihbâr etdi.

Sa 9,45 evvelde 3. Ordu'dan şu emir geldi. (9 minh sa 7,15 sonrada yazılmış.)

"Fırkanızın tamâmıyla emrime verildiği ma'lûmunuzdur. Bunun için dün size verilmiş olan ta'lîmât dâ'iresinde hareketinizi tavsiye ederim. Yarın biz yine vazîfemize devâm edeceğiz. Bunun için Kırkkilise-Hasköy arasındaki sâhada bulunarak Petra havâlisindeki düşmanın sol cenâhına hareket ediniz. Ve Babaeski'ye giden şimendiferi kat'a çalışınız. Ahvâl hakkında hâmil-i emir Yüzbaşı Boğdanof size ma'lûmât verecekdir."

Diğer: "İleri mevâzi'de bir sıra muhârebeden sonra Kırkkilise'ye takrîben 5-6 kilometreye kadar takarrub edildi. Düşmanın ibrâz etdiği mukāvemete ve mevzi'lerinin imtidâdına nazaran kuvvetinin 15-20 taburdan dûn olmadığı istidlâl olunuyor. Bununla berâber ordu yarın ki hareket (10 minh) için pek müsâ'id bir vaz'iyyet istihsâl etdi. Zannederim ki yarın ki hareket Kal'a'ya hücûm ile nihâyet bulacakdır.

Zâyi'ât ehemiyetsizdir. Fakat mikdârı sûret-i kat'iyyede ma'lûm değildir.

Süvâri Fırkası yarın kendisine verilen ta‘lîmata tevfîkan ifâ-yı vazîfe edecek. Bi’l-hâssa Babaeski şimendüferini tahrîbe çalışacakdır. Harekâta gün doğunca başlanacakdır. Haberlere Erikler-Kırkkilise hattının gerisinde intizâr edeceğiz.

3. Ordu Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Mîralay Justof

II/[325]

Yüzbaşı Boğdanof’da 3. Ordu’nun hâl ve vaz‘iyyetinin iyi olduğunu yalnız Fırka 4’ün bir livâsında bir uygunsuzluk işitdiğini bu livâda iki alayın düşman zannıyla yek-diğerine ateş etdiğini nakliyede de aynı uygunsuzluk zuhûr etmişsede ber-taraf olunduğunu söyledi.

Süvâri Fırkası bunun üzerine tekmîl fırka ile Süloğlu istikāmetinde harekete düşmanın za‘îf kuvvetlerini tard ederek Geredeli üzerinden Koyungavur istikāmetinde gitmeğe karâr verdi. Karârı bu sırada Tatarların cenûb-ı şarkîsinde müctemi‘ bulunan Fırka 4, 2. Livâ’ya ihbâr etdi. Y 35’in taburu da bu sırada livânın cenûbunda idi.

Sa 10,30 evvelde Süloğlu’nun düşman tarafından işgāl edildiği şarkında düşman varsa da şimâl-i şarkîsinde düşman bulunmadığı haber alındı ve fırka zevâlde Süloğlu’na hareket etdi.

Kırkkilise-Babaeski hattı üzerine hareketi fırka 1. Livâ’ya emretmişdi. Fakat livâ kumandanı kendisi hasta olduğundan başka[sı]nın ta‘yînini istedi. Bunun üzerine bu karâr ve hareket de zâten Koyungavur’a muvâsalatdan sonra ittihâz edileceğinden şimdilik bir lüzûm yokdur denildi.

4 ve 9. alaylardan mürekkeb 2. Livâ pîşdârda idi. Süloğlu şarkındaki tepeden üzerine ateş edilmekle pîşdâr yoldan sapdı. Ve fırka bunu ta‘kîb ederek Süloğlu’nun takrîben 25 km şarkındaki sırtlara geçdi. Yol hâricinde yürüyüş müşkil oluyordu. Fırka evvelâ Kiremitli istikāmetine ba‘dehû Geredeli’ye teveccüh etdi. Geredeli medhalinde pîşdâr tekrâr ateşe uğradı. Keşif kolları Geredeli garbında bulunan düşmanın cenûba doğru çekildiğini ihbâr etmişdi. Bu kıta‘ât küçük olmakla berâber (firârî ve döküntülerimiz olacakdır. M. N) fırka çok zaman gā’ib etdi. O sûretle pîşdâr Koyungavur’a giden yolun ayrıldığı mahaldeki köye, ya‘nî Paşayeri’ne vusûlünde ortalık karardı. Yağmur da başlamışdı. Bunun üzerine geceyi Geredeli’de geçirmeğe karâr verdi. Akşam geç vakit piyâde taburu da yetişdi.

Geredeli ile Süloğlu arasındaki sırtlardan gece mütemâdiyen tüfenk sesleri duyuldu.”

Fırka 1:

Bu fırkanın dün muhârebe eden 1. Livâsı 9/10 gecesi ric‘at ederek 10 sabâhı Seymen Harâbe hizâsına gelmiş ve burada kalmışdır. 2. Livâsı da yerinde kaldı. Zevâlden sonra 1. Livâ ileri sürdüğü kıta‘âtla Geçkinli-Geredeli hattına kadar geldi.

Edirne kolordusu karşusunda bugün yine Fırka 3’le, Fırka 10’un Birinci Livâsı muhârebe etdi. Bulgarların fikrince bu muhârebe çok buhrânlı oldu. Nihâyet Osmanlılar akşam

üzeri muhârebeyi kat‘ ederek çekildiler. Bunun üzerine Fırka 10’un 1. Livâsı Kayapa-Ortakçı hattında geceledi.

II/[326]

Sekizinci Fasıl 10 Teşrîn-i evvel’de Edirne Kolordusu

Edirne Seyyâr Kolordusu’nun bugüne â’id harekâtı da ber-vech-i âtî telhîs edildi:

Fırka 1’in Muhârebesi:

10 sabâhı Fırka 1, 212 Tepesi’nde idi. Kolordudan şu emir gelmişdi:

Ayvazbaba

10 Teşrîn-i evvel [13]28 sa 3,45 evvel

1- 2, 1, 3. kolordular muvaffakiyyetle muhârebe etmekdedir.

2- Dördüncü Kolordu’nun harekâtı sekteye uğramışdır.

3- Müretteb Edirne Kolordusu 212-Meracılar hattını dünkü muvaffikiyetli har[b]iyle kazanmışdır.

4- Kolordumuzun [e]lyevm tutduğu hatdan ilerlememesi ve seyyâr ordularıyla tevhîd-i hareket eylemesi lâzımdır.

5- Binâ’en-‘aleyh fırkamız sağ, soldaki fırkalarla te’sîs-i irtibât edecek, ihzârât yapacak emir almadıkça ta‘arruza kalkmayacakdır.”

Bu sebeble fırka evvel emirde yerinde kaldı. Süvâriden gelen ma‘lûmât düşmanın Ortakçı civârında bulunduğunu gösteriyordu. Fakat biraz sonra Fırka 11’den zîrde görüleceği üzere, Fırka 1’den mu‘âvenet ifâsı hakkında bir rapor geldi; bu esnâda bir keşif raporu da sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir düşman yürüyüş kolunun Karayusuf istikāmetinde yürüdüğünü, kolbaşının köyün takrîben 4 kilometre kadar şimâlinde olduğunu göstermişdi.

Bunun üzerine Fırka 1 kendiliğinden harekete karâr verdi? Kolbaşı hareket etdikten sonra kolordudan ta‘arruz hakkında bir emir geldi. Bu bâbda şu fırka emri verilmişdi.

212 Tepesi’nden

20 minh sa 9 evvel

1- Düşman Karayusuf şimâlinden ilerlemekdedir. Kolbaşı köyün 2 km yakınındadır.

2- Fırka 11 Pravadi garbında Hıdırağa şimâlinde muhârebe etmekdedir.

3- Fırka 1 düşmanın sol cenâhını çevirmek üzere ta‘arruza geçecekdir.

4- N Y 4 cebheden Karayusuf Höyüğü istikāmetinde hareket edecek sol cenâhı Pravadi sırtlarına istinâd eyleyecek, sağ cenâhı Karayusuf ‘un 400 metre soluna, (şimâl-i şarkîsine) kadar imtidâd edecekdir.

II/[327]

5- Kırkkilise Alayı Karayusuf cenûb-ı şarkîsindeki höyük istikāmetinde hareketle düşmanı sol cenâhdan ihâta edecek ve sağ cenâhı bu höyüğü geçmeyecekdir.

6- Dedeağaç Alayı ihtiyât-ı umûmî olarak Karayusuf'un 800 metre cenûbunda dere içinde ve sağ cenâh gerisinde bulunacakdır.

7- Bataryalar Karayusuf Höyüğü'nün tarafeyninde ahz-ı mevzi' etmek üzere hareket edecekdir.

8- İstihkâm Bölüğü ihtiyât gerisinde yürüyecekdir.

9- Sıhhiye Müfrezesi 212 Tepesi'nde bulunacakdır.

10- Büyük ağırlıklar emr-i ahîre kadar Maltepe Höyüğü'nün gerisinde derede kalacakdır.

11- Ben İhtiyât Alayı (topçu mevzi'i) civârındayım. Kā'imakām Celal."

Sa 11,45 evvelde N Y 4 Karayusuf garbındaki höyüğe gelince düşman avcılarıyla temâs etdi. Süvâri bataryası Karayusuf'un 200 metre garbındaki sırt gerisinde, serî' batarya bu köyün garbındaki höyüklerin 500 metre gerisinde mevzi'e girdi. Fırka N Y 4 cebheden, Kırkkilise Alayı Karayusuf şarkından ta'arruz etmek Dedeağaç Alayı da Karayusuf civârında kalmak üzere açılarak ta'arruz etdi.

Düşman kademe kademe Kayapa ile Ortakçı cenûbundaki sırtlara çekildi ve tahkîm edilmiş mevâki'e yerleşdi.

N Y 4 Kayapa cenûbundaki düşmana ta'arruz ediyordu. Akşama doğru Fırka 11'in ric'atı ve düşmanın bu tarafa tevcîhi üzerine sol cenâhdaki T 3 bir mukābil ta'arruzla sarsıldıysa da fırka ihtiyâtından bir taburla takviye ve sol cenâh gerisindeki bataryanın mu'âveneti ile sebât edildi.

Sağındaki Kırkkilise Alayı Karayusuf'dan şimâle ilerlerken birdenbire bir ateş baskınına uğrayarak 2 zâbitle 100 kadar şehîd ve mecrûh vermişse de yine ta'arruza başlamışdır.

Akşama kadar muhârebe devâm etdi. Dedeağaç Alayı'nın diğer iki taburu da N Y 4'ün solunda muhârebeye girdi. Nihâyet düşman ric'at etdi. Ve meydân-ı harbde 200 kadar ölü bulundu.

Fırka bugün 4 zâbit, 250 kadar efrâd zâyi'ât vermişdi.

Fırka 20/22 [10-12] gecesini Karayusuf şimâlinde meydân-ı muhârebede geçirdi.

Fırka 11'in Muhârebesi:

Y 33 T 1'den bir bölük geceleyin fırkadan uzaklaşarak düşmana yaklaşmış olduğundan ale's-sabâh ansızın düşmana tesâdüfle bu sûretle fırka sağ cenâhında muhârebe başladı. Bursa ve Çekirge taburları da aynı sûretle ateş baskınına uğrayarak ziyâdece zâyi'ât verdi.

Müte‘âkiben Fırka 11 kâmilen hatt-ı harbe girdi. Sağda Bursa Taburu, solunda Y 32 ve daha solda Y 33 bulunuyordu. Bataryalar da Küçükdöllük cenûb-ı garbîsinde idi.

II/[328]

Biraz sonra Bursa Alayı sarsıldı, müte‘âkiben Y 33 kısmen bozuldu; fırka ale’s-sabâh Fırka 1’den imdâd etmiş ve bu sırada bu fırka sağında muhârebeye girmiş olmakla berâber (sa 11,30 evvel) Fırka 11 kumandanı her nedense ric‘at emretdi. Bunun üzerine efrâdın ve kıta‘âtın kısm-ı a‘zamı çekildi. Bazı efrâd ve bi’l-hâssa Bursa Taburu’ndan, sebât ederek düşmanı cebheden tevkîf eylediyse de hey’et-i umûmiyyesiyle serbest kalan düşman kuvvetlerinin kısm-ı a‘zamı Fırka 10 sağ cenâhına, bir kısmı da Fırka 1 sol cenâhına teveccüh eyledi.

Fırka 11 10/11 gecesini Kuştepe’nin gerisinde geçirdi, intizâmı bozulmuşdu.

Fırka 10’un Muhârebesi:

Şafakla berâber alaylar tekrâr ileriye sürüldü. Düşman geceleyin tekrâr ilerleyerek gündüz terk etdiği siperleri tutmuş, Tavşan Korucuköy şarkındaki tepe ile mezarlık bayırını tahkîm etmişdi. Y 29 sağda Y 30 solda idi. Y 28’ den bir tabur biraz sonra Y 30 solunu takviye etdi. Y 28’den bir taburla bir mitralyöz bölüğü de düşman ihâtasından korkularak sol cenâhda Kırıkdere garbındaki sırtlarda bulunuyordu. 4 batarya Sofular şimâl-i garbîsi mevzi‘inde idi.

Düşman topçusu (3 batarya kadar) Tavşankorucu şimâli şarkında Mezartepe ve Boztepe’de idi. Topçumuzu susturmuşdu ve piyâdemizi de sıkışdırmağa başlamışdı. Ma‘a-hâzâ muhârebe hey’et-i umûmiyesiyle müsâ‘id devâm ederken sâ‘at 1 sonraya doğru ve Fırka 11’in ric‘atı sebebiyle sağ cenâhındaki Y 29 mukābil ta‘arruzla Sofular Deresi istikāmetine çekilmeğe mecbûr oldu. Y 30’un solundaki T 1’de de karışıklık baş gösterdiğinden nihâyet fırka düşmanın ta‘kîb etmesine rağmen kargaşalıkla Sofular cenûbuna kadar çekildi.

10/11gece kısm-ı küllî Sofular cenûbunda, karargâh Hasanağa’da olub Y 10 Maraş’a müteveccihen yola çıkarılmışdı.

Edirne Kolordusu’nun bugünkü muhârebesi de bundan ibâretdir.

II/[329]

Beşinci Kısım

11-13 Teşrîn-i evvel [1]328 Bulgar Ordusu

(Kroki 35, 36, 37)

Birinci Fasıl 11 Teşrîn-i evvel Bulgar Ordusu

3. Ordu:

Erikler’den Kırkkilise’ye doğru ileri harekâta bir müddet iştirâk etmiş olan 3. Ordu kumandanı akşam sıralarında geriye avdet ederken Fırka 4, 5 kumandanlarına: “Topçunun ileri

celbi, Karakaya sırtlarında yerleşmesi, obüs taburunun sahra bataryaları yanına gelmesi" emrini vermiş ve ba'dehû şu ordu emri i'tâ olunmuşdur:

Erikler'den

10 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 7 sonra

3. Ordu Emri Numro 16

Düşmanın ileri mevâzi'ni zabt için icrâ edilen muhârebede takrîben 15-20 tabur, 3-4 bataryadan ibâret düşman kuvvetleri Ketenlidere sol sâhilindeki tepelerle Karakoç ve Ahmedce'ye ric'at etmişdir.

Sofya Fırkası Edirne garnizonundan kendisine karşı sevk edilen kıta'âtı Süloğlu yakınında cenûba püskürtdü. Yarın şafakla berâber Kırkkilise mevki'-i müstahkemine ta'arruz edilecekdir. Bunun için:

1- Süvâri Fırkası 9 Teşrîn-i evvel târîh ve 15 numrolu emirle ta'yîn edilen vazîfesine devâm ve Kırkkilise şimendüferini tahrîbe çalışacakdır.

2- Fırka 4 Raklıca'dan Karahazar'a kadar (dâhil) mevki'-i müstahkemin garb cebhesine ta'arruz edecekdir.

3- Fırka 5 Raklıca'dan (hâric) Üsküb istihkâmına (dâhil) kadar mevki'-i müstahkemin şimâl cebhesine ta'arruz edecekdir.

4- Fırka 6, 215 Tepesi garbındaki derede ictimâ' edecekdir.

5- Obüs Taburu ile Fırka 5, 6'nın tekmîl topçusu Karakaya sırtında mevzi' alacak piyâdenin ta'arruzuna kuvvetü'z-zahr olmağa hazır olacakdır.

6-Ben sa 5 evvele kadar Erikler'de, ba'dehû Karakaya sırtında bulunacağım"

Hareket sa 6 evvelde başlayacakdı.

II/[330]

11 Teşrîn-i evvelde havâ güzel fakat bidâyetde sisli idi. Ordu kumandanı sa 5-6 evvel arasında hareket ederek sa 8 evvelde Karakaya Tepesi'ne vâsıl oldu. Kıta'ât gerek geceleyin devâm eden ateş patırtısı ve gerek sabâh ki sis hasebiyle henüz i'âde-i intizâm edememişdi. Topçu ancak yeni mevzi'e dâhil oluyordu. Ordu kumandanı bu hâlden fevka'l-'âde kızdı ve topçunun derhâl ilerlemesini emretdi.

Nihâyet birçok gayret sarfı sûretiyle sa 9,30 evvelde umûmî ta'arruz işâretini vermek mümkün oldu. Fırka 5 Üsküb istihkâmı (Seyfioğlu Tabyası) istikāmetine ateş açdı.

Bu sırada tahkîmâtda düşman var düşman yok diye mütenâkız haberler gelmeğe başladı. Öteden beriden ateş oluyordu. Meselâ Taştabya'ya ilerleyen bir keşif kolu buradan ateş aldı ve birkaç top atılmak îcâb etdi.

Sa 10 evvel sıralarında şehrin mahreclerinde ahâli kalabalığı görülmeğe başlandı.

Bunun üzerine ordu kumandanı bir zâbiti Erikler yolundan şehre 1 km'ye kadar yaklaşmış olan Tuna Fırkası'na gönderdi. Efrâd tek tük düşman avcılarıyla ateş te'âtî ediyordu; fırkaya ta'arruz ve şehrin 2-3 kilometre cenûb ve şarkında tevakkuf emri verildi.

Y 7'de Taştabya'yı işgāl ederek bu cihetden şehre girecekdi. Bu esnâda Y 30'u noksân olarak cebhe gerisinde müctemi' olan Fırka 6'ya da şu emir verildi:

Erikler yolundan

11 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 10,50 evvel

Fırkanız yol kolunda Kırkkilise'ye ilerleyecekdir. Efrâd benim önümden ve şehirden geçeceklerinden kendilerine çeki düzen versinler. Fırka, şehri geçdikden sonra pîşdârın sevki ve âtîdeki tertîbat hakkında emir veriniz.

1- Y 45 pîşdâr olub bir serî' ateşli topçu taburu ile birlikte Babaeski tarîkiyle Kavaklı karyesi yakınına gidecekdir.

2- Y 15'den bir taburla bir batarya Timurcu Harâbesi istikāmetinde gidecekdir".

Tırnovacık'da ne olub bitdiği ma'lûm olmadığından sol cenâh müfrezesine de (Fırka 5'in 2. Livâsı) yerinde kalması bildirildi.

5. Fırka daha bâlâdaki emri almadan ilerlemişdi. 1 ve 3. livâlar birinci hatda olarak Raklıca'dan Seyfioğlu'na kadar şehri ihâta ediyordu. 2. Livâ manevra kıt'ası olarak 2. hatta ayrılmışdı.

Sa 11 evvelde fırka musika başda sancak önde olarak şehrin kenarından tek tük ateş gelmesine rağmen şehirden geçdi. 1 ve 3. livâlar şehrin 3 kilometre cenûbuna kadar ilerleyerek burada tahkîmât yapdı. 2. Livâ sa 2 sonrada hareket ederek geceyi Kırkkilise ile Karahazar arasında geçirdi.

II/[331]

4. Fırka:

Bu fırkanın Y 7'si ma'lûm olduğu üzere Fırka 5'le berâberdi. 10/11'de yalnız 2 taburuyla Raklıca şimâlindeki tepede bulunub bir taburu 11 minh sa 3 evvelde, diğer dördüncü taburu da ancak sa 9,45 evvelde alaya iltihâk edebilmişdi. Bu alay ancak sa 11 evvelde hareket ederek Taştabya'ya girdi.

4. Fırka şu emri vermişdi:

Petra

11 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 9,30 evvel

1. Livâ 1/ 2 süvâri bölüğü Raklıca (dâhil) Koyungavur-Kırkkilise yoluna kadar (hâric) mıntıkada ta'arruz edecek.

Y 44 bu tepeden Karahazar karyesine kadar olan (dâhil) mıntıkada ta'arruz edecek.

9 batarya Petra cenûb-ı şarkîsinde mevzi‘ alarak piyâdenin Teke Suyu’ndan geçmesini himâye edecek ba‘dehû ilerleyecekdir.

Y 43 benim emrimde olarak Y 44’ün sağ gerisinde ilerleyecekdir.”

Bu fırka düşmanla teması büsbütün gā’ib etmişdi. Biraz sonra Teke Suyu sırtlarının düşmandan hâlî olduğu anlaşıldı.

Sa 11,30 sonrada kıta‘ât muhârebe nizâmında bu suyu geçerek sa 12,30 sonrada şark sırtlarına çıkdı, topçu da buraya geldi. Bundan sonra fırka yürüyüşe devâm ederek Kırkilise’ye girdi.

11/12’de fırkanın vaz‘iyyeti şu idi: Y 7 Taştabyada. Y 19 şehrin garb kenarında. 3. Livâ Karahazar yakınında. Fırka karargâhı Kırkkilise’de.

2. Livâ iltihâk edemedi. Bu livâ sabâh Süloğlu’ndan hareketle Koyungavur’a geldi. Sağ cenâhını Yenice şosesi üzerinde sevk etdiği birbuçuk tabur ve bir batarya ile setrederek Koyungavur’da geceledi.

Bu livâya mensûb kıta‘âtdan Y 31 bir Osmanlı mitralyöz bölüğüne tesâdüf ve bununla muhârebe ederek bunu zabt etdi. (1. Kolordu’ya mensûb Fırka 3, N Y 1’in Mekteb-i Harbiyye Mitralyöz Bölüğü)

Fırka 6:

10 Teşrîn-i evvel muhârebesine giren Y 35 10/11’de Raklıca-Karahazar yolu üzerinde kalmış, fırka bu alay müstesnâ olarak 11 sabâhı birinci hat gerisinde ictimâ‘ etmişdi.

II/[332]

Fırka bundan sonra ber-vech-i bâlâ yürüyüş kolu teşkîl ederek zevâlde şehre girdi. Bidâyetde şehirde kalmak emrini aldı.

Fakat sa 7,30 sonraya doğru ordu kumandanlığı beş Türk alayının Kavaklı istikāmetinden ilerlediği hakkında bir haber alması üzerine hulâsaten şu emri verdi.

“Y 7 Taştabya’yı, en yakın bir kıt‘ada Seyfioğlu Tabyası’nı işgāl edecek.

Fırka 5 Kırkkilise etrâfında emniyet tertîbatı alacak.

Fırka 6 ber-vech-i âtî pîşdârları sürecek.”

Bu sırada Kavaklı karyesinin düşman elinde olduğu tahakkuk etmişdi.

Fırka 6’nın ifrâz edeceği pîşdârlar şunlardı:

a) Kavaklı yakınında: 2. Livâ’dan: Y 35’den 3 tabur, Y 36’dan iki tabur, bir serî‘ topçu taburu, bir istihkâm bölüğü, yarım süvâri bölüğü.

b) Asılbeyli istikāmetinde Y 3, Y 36’dan iki tabur, bir serî‘ ateşli topçu taburu.

c) Üsküdere’nin 3 kilometre garbında: Y 25’den 3 taburla 2 bataryası, bunun bir müfrezesi Üsküb’de.

d) Timurcu Harâbesi istikāmetinde: Y 15'den bir taburla batarya.

Fırka 6, 11/12 gecesini bu vaz'iyyetde geçirdi. Fırka kumandanı da Kırkkilise'de idi.

Süvâri Fırkası:

Sa 3,30-4 râddelerinde fırkanın gecelediği Geredeli köyünde tüfenk sesleri başlaması üzerine fırka kumandanı derhâl at binerek Koyungavur yolu üzerinde ictimâ'ı emretdi. Bu esnâda bi'z-zât sokağa çıkmış olan fırka kumandanı köyde kalmış Osmanlı müfrezesinden birisinin ta'arruzuna uğrayarak az daha telef olacak iken nefer şehîd edildi. Fırka ancak 2 sâ'at zarfında ictimâ' edebildi, ba'dehû intizâr edildi.

Ortalık ağardığı sırada Geredeli ile Süloğlu arasından şedîd tüfenk ve mitralyöz ateşi işitildi, bunun Fırka 4'ün bir livâsının yaptığı tathîr ameliyesi olduğu anlaşıldı.

Sa 7 evvelde 2. Livâ pîşdâr olarak Koyungavur'a hareket edildi. Pîşdâr Yenice istikāmetine de bir bölük çıkarmışdı. Sa 10 evvelde Dolan köyünden geçilerek bundan sonra yol üzerinde külliyetli eşyâ ve malzeme-i metrûkeye tesâdüf olunmağa başlandı. Aynı zamanda ileri kıta'ât Koyungavur garbındaki sırtlara varmışdı. Şark sırtlar[ın]da Osmanlı tahkîmâtı görülüyordu. Yenice-Kırkkilise yolu üzerinde bazı piyâde kıta'âtı ile arabalar müşâhede olunuyordu.

Bunun üzerine fırka keşfiyâta vakit kalmak için Koyungavur garb sırtlarında tevakkuf etdi.

II/[333]

Bu esnâda keşif kollarından ve Fırka 4'den gelen haberlerden 9'da Petra etrâfında vukū' bulan harekât ve muhârebat düşmanın ric'atı, fırkanın bu sabâh hareket etdiği öğrenildiği gibi 3. Ordu'dan da şu emir geldi:

Erikler

10 minh sa 5,35 evvel

"Bugün ordu Kırkkilise'ye ta'arruz etmek ve burayı zabt eylemek maksadıyla ileri yürüyüşüne devâm edecekdir. Fırka 4 sağ cenâhı Kırkkilise Edirne hattına vâsıl oldu. Bunun sağında hareket ediniz ve Babaeski'ye mûsil tarîki ve mümkünse Pınarhisar ve Üsküb yollarını kat' ediniz 1. Ordu ile irtibâtı muhâfaza ediniz. Hazinedar istikāmetini keşif ve tarassud ediniz. Ben Kırkilise Erikler yolu üzerinde bulunacağım."

Sa 11,45 evvelde Süvâri Fırkası kumandanının vazi'yyeti sûret-i ihâtası bu esnâda 3. Ordu'ya gönderdiği şu rapordan anlaşılır:

"Fırka şu sırada Koyungavur önüne vardı. Görünüşe nazaran karşıdaki sırtlar za'îf piyâde kıta'âtı tarafından tutulmuşdur. Yenice'den Kırkkilise'ye îsal eden tarîk üzerinde piyâde topçu ve süvâriden mürekkeb kolların Kırkkilise'ye ric'at etmekde oldukları fark olunuyor. İleri

harekete devâm için karşıdaki sırtları işgāl eden düşman kuvvetini ta‘yîn edecek istikşâfın netîcesine muntazarım. Fırka 4’le irtibâtdayım. Kırkkilise’ye ric‘at edenlerin Süloğlu’ndaki düşman olacağı tahmîn edilir. Çünkü bütün yol boyu ric‘at emâreleriyle doludur. Geredeli köylülerinin ifâdesine göre Süloğlu’ndaki düşmanın bir kısmı Babaeski’ye ric‘at etmişdir.”

Tam zevâlde keşif kıta‘âtı Koyungavur şarkındaki sırtlara çıkmışdı. Fakat sûret-i umûmiyyede sa 2 sonraya kadar Koyungavur garbında kaldı. Bu müddet zarfında tarassudla Yenice-Kırkkilise yolu üzerinde asker ve arabaların hareketi görülüyordu. Keşif kollarından bu sırtlarda birçok düşman bulunduğu hakkında haberler geliyordu.

Bu esnâda fırka erkân-ı harbiyye re’îsi düşman kollarının Kırkkilise’ye girmesine mümâna‘at etmek fenâ olamayacakdır fikrinde bulundu. Fırka kumandanı da tasvîb ederek bir bölük ve bir mitralyöz bölüğünü fırka erkân-ı harb re’îsinin emrine verdi ve mûmâ-ileyhe ilerideki Y 4’e iltihâk ederek harekâtı idâre etmek emrini verdi.

Sa 2 sonra da Y 4’ün mitralyöz bölüğü Koyungavur şark sırtına çıkarak Yenice-Kırkkilise yolu üzerindeki düşman kıta‘âtına ateş açdı. Müte‘âkiben Y 4’ün K 2’si de görülen cebhâne arabalarına hücûm emrini aldı. Osmanlı efrâdı arabaları terk ederek dağıldı. Bu bölüğün bir kısmı yere inerek şose boyundaki dağınık efrâdla ateş muhârebesine girdi ve mitralyöz de bu ateşi takviye etdi. İş olmak üzere Kırkkilise-Edirne telgraf hattı da kat‘ olundu!

II/[334]

Bu sırada fırka kısmı küllisi de Koyungavur’dan Teke Deresi boyunca Yenice’ye hareket etdi. Sa 2,30’da şu rapor alındı:

Kırkkilise den

11 minh sa 1,4 sonra

Müstakil Keşif Kolu

“Kırkkilise tahliye edilmişdir. Şimdi Fırka 4 giriyor. Düşman Pınarhisar’a ric‘at etmiş. Ric‘at pek perîşân. Her yerde araba ve malzeme var. Pravadi’de serî‘ ateşli 3 top, 6 cebhâne arabası, ovada bir çadırlı ordugâh ve birçok eşyâ kalmış.”

Bunun üzerine şimendüferin tahrîbinden vazgeçildi. Fırka hey’et-i umûmiyesi Yenice şimâl-i şarkîsindeki düzlüğe çıkarak ictimâ‘ eyledi. Müte‘âkiben 1, 2, 4. alayların mitralyöz bölükleri ileri çıkarak etrâfdaki düşman efrâdına ateş başladı. 1. Mitralyöz Bölüğü Kavaklı istikāmetinde diğerleri Yenice garbındaki orman istikāmetinde ve Yenice ile Kavaklı arasında ateş ediyordu.

Süvâri Fırkası meydâna çıkınca daha muntazam bir takım düşman kıta‘âtı da ava çıkdı. Bunun üzerine Y 9’un en kuvvetli bir bölüğü geriye çekilmeğe mecbûr kaldı. Bir müddet sonra bu bölüğe Kavaklı istikāmetinde hücûm emredildi. Bölük ilerleyerek bir mikdâr arabanın

yanındaki 10-15 Türk'ü kılınçladı, ric'at ilerledi. Bu sırada Yenice cenûb-ı şarkîsindeki ormana doğru da kesîf ateş açıldı.

2. Livâ kumandanı Y 4'ü emrine alarak bu ormana hücûm etdi. Esnâ-yı râhda tesâdüf olunan 200 kadar efrâdla 7-8 zâbit kılınçdan geçirildi. Fakat orman önünde alay durmağa mecbûr oldu. Ormandan ilerleyen düşman kıta'âtı alayı mitralyözlerin himâyesinde daha şimâle çekilmeğe mecbûr etdi.

Sa 4,30 sonrada fırka da hey'et-i umûmiyyesiyle daha şarka gitmeğe lüzûm gördü. Bu esnâda Kavaklı Köyü yanıyordu. Köyün şimâl-i garbî tarafından ateş geliyor, cenûbda uzaklarda piyâde kümeleri görülüyordu.

Bunun üzerine Kavaklı'ya ta'arruza karâr verildi. Y 1'in mitralyöz bölüğü ilerleyerek ateş açdı. Müte'âkiben fırka kumandanı Y 1 kumandanına "Şimdi semerât zaferi toplamak nöbeti sizdedir" diyerek alayı hücûma sürdü. Alay meydâna çıkınca köy kenarından şedîd bir ateş ile karşılandı. Bunun üzerine fırka kumandanı "Her ne kadar bu tarz hücûmla muvaffakiyyet istihsâli mümkünse de bunun pek pahalıya mal olacağını takdîr ederek" hücûmu durdurdu. Osmanlı mermileri ta Kavaklı'nın 2 km garbındaki sırt üzerinde bulunan fırka kısm-ı küllisine kadar düşüyordu. Türkler düşmanın yalnız süvâri olduğunu görünce kesîf avcı hatlarıyla Kavaklı şimâl-i garbîsine doğru ta'arruza başladı. Bunun üzerine Sü Y 1'e kısm-ı küllî üzerine ric'at için emredildi.

Ric'at müşkil olmakla berâber yapıldı. Ric'atı gören düşman hatları da durdu.

Fırka kısm-ı küllisi ise (Y 2, 7) daha evvel ateşden kurtulmak için daha garba çekilmişdi.

II/[335]

Ortalık karardığı sırada bir piyâde alayının (Fırka 6, 2. Livâ'dan) Kırkkilise'den Kavaklı'ya hareket etdiği ve alay kumandanının kendisi gelinceye kadar Süvâri Fırkası'nın sebât etmesini ricâ etdiği haberi geldi. Bunun üzerine fırka birden daha bu sırtlarda dolaşdıktan sonra "Piyâde alayının Kavaklı'ya takarrübünü görerek" Koyungavur'a ric'at etdi.

Süvâri Fırkası'na mensûb Y 35'in taburu Koyungavur şarkındaki platonun garb kenarına gelmişdi. Emniyet tertîbatına me'mûr edildi ve fırka sa 6 sonrada ikāmete geçdi.

Bu muhârebede cem'an 3 nefer, 16 bârgîr telef, 2 zâbit, 20 nefer, 31 bârgîr mecrûh olmuşdu. Buna mukābil fırkanın eline (?) 3 serî' ateşli top, 5 cebhâne arabası 12 bârgîr geçmiş.

Süvâri Fırkası sa 7 sonrada 3. Ordu'ya şu raporu gönderdi:

"… Fırka Koyungavur'dan Kavaklı istikāmetine çıkdı. Düşman piyâdesi Yenice'den Kavaklı'ya kadar gayr-i muntazam ve müteferrik yanaşık nizâmda grublar hâlinde bir hat ibrâz ediyor; Yenice Kavaklı'ya istinâd ve Kavaklı'ya müteveccihen hareket ediyordu. Bu piyâdeyi

bir kat daha dağıtmak için mitralyöz himâyesinde atlı hücûmlar yapıldı. Çamur sebebiyle hücûm âdetâ ve nâdiren sür‘atli yürüyüşüyle vukū‘ buldu ve fevkü’l ümîd muvaffakiyyetle netîcelendi. Birçok malzeme, araba, 5 cebhâne arabası, metrûk bir top elde edildi, 30 kadar piyâde kılınçdan geçirilerek bir o kadar da esîr edildi. Top olmaması ve taburumuzun çamur hasebiyle vakt u zamanıyla yetişememesi hasebiyle Yenice ve Kavaklı’ya atlı hücûm yapılamadı. Şimdi gecelemek üzere Koyungavur’dayız.

Fırkaya mensûb kıta‘âtın ta 2 Eylül’den bu güne kadar hiçbir gün istirâhat etmediğini, bidâyetde hudûd boyunda vazîfe-i tarassudiye îfâ eden kıta‘âtın i‘lân-ı harb gününden beri sûret-i dâ’imâda hâl-i hareketde bulunduklarını ve bu yüzden levâzım ve nakliyenin hiçbir gün kıta‘ât nezdinde bulunamayarak bu sebeble i‘lân-ı harbden beri askere sıcak yemek ve hayvanâta tam yem i‘tâsı nasîb olmadığını ve buna binâ’en fırkayı harekât-ı âtiyeye hazırlamak için daha zengin karyelerde yerleşerek birkaç gün istirâhat etmesine müsâ‘ade edilmesini ricâ ederim. Bundan başka bize terfîk olunan piyâde taburunun hemân kâffeten yalın ayak kaldıklarını arz etmeği de vazîfe addeylerim !.”

Ordu kumandanı bu mürâca‘atı reddetdi. Ma‘a-mâ-fîh ber-vech-i zîr raporu Karargâh-ı Umûmiyye’ye göndermekden de geri kalmadı. Karargâh-ı Umûmî’den bugün gelen emirler kralın muhârebe havâdisi üzerine son derece merâk ederek 10/11 gecesi hiç uyumadığını gösteriyordu. Bunun üzerine 3. Ordu lâzım gelen ma‘lûmâtı i‘tâ etdikten sonra raporuna şöyle devâm etmişdi:

“Kıta‘ât bilâ-inkıtâ‘ devâm eden hareketden ve havânın müsâ‘adesizliği, yollardaki fenâlık, ordugâh husûsatındaki gayr-i müsâ‘id şerâ’it dolayısıyla pek ziyâde bîzâr olmuş ve yorulmuşsa da kuvve-i ma‘neviyyesi

II/[336]

çok yükselmişdir. Ordunun büyük bir kısmına 2-3 gün istirâhat vermeği ve bu esnâda nevâkısın ikmâlini va‘d ederim, eğer vaz‘iyyet-i umûmiyye-i sevkü’l-çeyşiye hareket ve fa‘âliyeti îcâb etdirmekde ise derhâl işe hazır ve âmade olmamız için ta‘lîmât verilmesini ricâ ederim. Burgaz Müfrezesi’nin hudûdu geçerek Tırnovacık’a inmesini ve bizimle tesîs-i irtibât eylemesi pek iyi olur. Bu müfrezeyi bir iki taburla takviye edebilirim. Muhâberat munkati‘ olduğu takdîrde daha müstakilen hareket edebilmekliğimiz için tedâbir ittihâz edildi. Bu maksadla birkaç me’mûr i‘zâmı pek muvâfık olur.”

1. Ordu:

11 Teşrîn-i evvel için Karargâh-ı Umûmî’den şu emri almışdı:

“Büyük Boyalık’da Birinci Ordu’ya:

Fırka 3'ün birinci livâsı yine 1. Ordu mürettebâtına dâhil edilmişdir. Bunun yarın (11 minh) Tunca'nın sol sâhiline geçerek Pravadi karyesine sevki emredildi. 1. Ordu yarın (11 minh) Edirne'nin şimâl-i şarkî cebhesini tarassudda bulunduracak ve 3. Ordu ile müştereken Kırkkilise istikāmetinde muhârebe için son derece sarf-ı mesâ'î ve gayret eyleyecekdir. Bunun için Fırka 1'i Süloğlu'nda Fırka 10'nu Açalı şarkında toplamınızı tavsiye ederim."

Bunun üzerine 1. Ordu şu tertîbatı ittihâz etdi:

Fırka 3 Çömlekçi köy-Akpınar-Kayapa-89,9 Tepesi-Açıksu yolu Kemerli mıntıkasını işgāl ederek Edirne'yi tarassud edecekdir.

Fırka 10 Açalı karyesinin ve Disilya Suyu'nun cenûb-ı şarkîsinde çift kol nizâmında ictimâ' edecek ve 3. Fırka'nın 1. Livâsı Pravadi'ye vardığı zaman harekete başlayacak ve Samurcalı ile Geçkinli istikāmetinde pîşdâr kıta'âtı sevk edecekdir.

Fırka 10 Süloğlu ile Kiremitli arasında toplanacak ve pîşdârlarıyla Küküler şarkı ve Süloğlu-Yenice yolu üzerinde bulunacakdır.

Fakat 11 Teşrîn-i evvel'de 3. Fırka 1. Livâ'nın Tunca sol sâhiline nakli gecikdiğinden 1 ve 10. fırkaların ileri hareketi de dûçâr-ı te'ehhür oldu. Kezâlik Türklerin Arnavudköy cihetinden zuhûrla şimâle, Kayapa'ya doğru ilerlemeleri, 1. ve 10. fırkaların tebdîl-i mevzi' etmeyüb tevakkuf eylemeleri hakkında ordudan emir verilmesini intâc eyledi. Gerçi bundan sonra Türklerin ta'arruz etmedikleri ve Arnavutköy'de kaldıkları görülmüş ve ordu da nihâyet bu fırkaların hedeflerine varmasını emretmişse de vakit geç olduğundan Fırka 1 yerinde kalmış, 10. Fırka kısm-ı küllisi ise geceleyin yürüyüşe devâm eylemişdir.

II/[337]

İkinci Fasıl 12 Teşrîn-i evvel [1]328 Bulgar Ordusu

3. Ordu:

6. Fırka'nın 2. Livâsı dün sa 10 sonrada Kavaklı civârına gelmiş ve sa 11,15 sonrada livâ kumandanı köyde takrîben bir alay kadar düşman bulunduğunu, düşman kuvâ-yı asliyyesinin takrîben beş alay kuvvetinde Kavaklı cenûbundaki koru ile Kavaklı İstasyonu arasında olduğunu anlamış, geriye de bu sûretle ma'lûmât vermişdir. (Hakîkatde buralarda bu ânda perâkende efrâddan başka kimse yokdu. M. N)

Livâ 12 minh sa 1 evvelde kendi rivâyetince süngü hücûmu yaparak Kavaklı'daki düşmanı tard etmiş, sa 5,30 evvelde köye tamâmen hâkim olmuşdur.

Livâ kumandanı bu vak'ayı bildirirken "Kavaklı cenûbunda düşman kuvâ-yı külliyesiyle muhârabeye başladığı" da ilâve etmiş olduğundan (?) 3. Ordu kumandanı bu raporu alınca Pınarhisar istikāmetini te'mîn etdiği esnâda Kavaklı civârındaki düşmanı mahv etmeğe karâr vermiş ve ber-vech-i atî emirle Fırka 4'ü bu vazîfeye me'mûr etmişdir.

Kırkkilise

12 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 6 evvel

Fırka 4 Kumandanlığı'na

İstihsâl edilen ma'lûmâta nazaran düşman takrîben beş alay piyâde ile Kavaklı'yı ve cenûbundaki tepeleri işgāl etmişdir.

Fırka 6'nın 2. Livâsı Kavaklı'nın bir kilometre şimâlindedir. Düşmana ta'arruza ve mümkün olursa mahv ve perîşân etmeğe karâr verdim. Bu livâyı hemân tekmîl fırkanızla takviye ve harekâtı idâre ediniz. Soldan Asılbeyli tarîkiyle Fırka 6'nın diğer livâsı sevk edilecekdir. Sağınızda Yenice-Tokucak-Yenimahalle istikāmetinde Süvâri Fırkası hareket edecekdir. Şafakla berâber hareket olunması."

Aynı zamanda Fırka 6'ya da şu emir olundu:

"İstihsâl edilen…etmişdir. Fırkanızdan iki serî'ateşli topçu taburunu Kavaklı şosesiyle Fırka 4 emrine gönderiniz. Diğer livânızı topçusuz olarak Kırkkilise-Asılbeyli tarîkiyle sevk ediniz. Bu emri alınca muktezâsı vechle hareket ediniz."

Sa 6,15 evvelde Süvâri Fırkası'na da şu emir gönderildi:

"…...Düşmanın Babaeski cihetinden irtibâtını kat' maksadıyla fa'âlâne hareketle Yenidere-Yenimahalle-Yeniköy istikāmetinde ta'arruz icrâ ediniz. Şimdi derhâl harekete geçiniz. İstirâhat ba'dehû verilecekdir."

Fırka 5'e de harekete hazır olmak üzere istirâhat emredildi.

II/[338]

Bu sûretle 3. Ordu'nun iki fırkası ve Süvâri Fırkası kâmilen Kırkkilise'den cenûba teveccüh eylemişdi. Vaz'iyyet-i hakîkiyye nokta-i nazarından bu hareket Osmanlılar için bir ni'met-i gayr-i müterakkabe idi. Çünkü Kırkkilise-Babaeski yolu üzerinde bu ânda kimse yokdu, yalnız ötede beride perâkendeler dolaşıyordu. Eğer Bulgarlar vaz'iyyet-i hakîkiyyeyi anlayarak 2. Kolordu arkasına düşmüş olsa idi bi't-tabi' büyük fenâlıklar tahaddüs ederdi. Bulgarlar bugün Kavaklı civârında ber-vech-i âtî bir muhârebe tasavvur ediyorlarsa da bu muhârebeye hiçbir Osmanlı cüz'-i tammının iştirâk etmediği muhakkaktır. Bu müsâdeme olsa olsa perâkendelere karşı vukū' bulmuşdur:

"Bu takviye kıta'âtı muhârebeye yetişemedi. Fırka 6'nın 2. Livâsı Kavaklı'yı zabt etdikten sonra sa 6 evvelde kuvâ-yı asliyesiyle (?) korunun kenarında ve istasyonda müsâdeme etdi. Y 35 birinci hatta, Y 36 manevra kuvveti idi. Türkler hâssaten sol cenâha şedîd bir ateş açarak ta'arruza kalkdıklarından livâ kumandanı sol cenâhını Y 36'nın bir kısmı ve topçu ile takviyeye mecbûr olduğu gibi sağ cenâhını da Y 36'dan bir taburla takviye etdi. Bunun üzerine

Türklerin sol cenâhı mağlûb olduysa da sağ cenâhları mu‘annidâne mukāvemet gösterdi. İstasyonu işgāl eden kuvvetler hatta mukābil ta‘arruza bile geçdi.

Bunun üzerine birkaç Bulgar bölüğü de bunlara karşı mukābil ta‘arruz yaparak Türkleri istasyona avdet etdirdi, Bir batarya da ateşini istasyona tevcîh edince Türkler sa 9 evvelde Lefece’ye doğru çekildiler ve ateşle ta‘kîb olundular.”

4. Fırka kolbaşısı sa 10,15 evvelde meydân-ı harbe muvâsalat etmişse de yorgunluk ve gevşeklik hasebiyle tevakkuf etmiş, ancak sa 2 sonrada tekrâr hareket etmişdir.

Bu sûretle sa 2 sonrada Fırka 4’ün 1. Livâsı ile Fırka 6’nın 2. Livâsı mütebâkî za‘îf düşman kuvvetlerini tard maksadıyla cenûba doğru hareket etmişler ve bilâ-mukāvemet Yenimahalle’ye gelerek burada Fırka 6 livâsı köyün şarkında, Fırka 4 livâsı garbında olarak 12/13 gecesini geçirmişlerdir. Altıncı Fırka’nın Serî‘ Topçu Alayı ile fırka kumandanı da Yenimahalle’ye gelmişdir.

6. Fırka’nın 1. Livâsı ise muhârebeye hiç gelememişdir. Bu livâ orduyu şarka karşı setr için Üsküb’den Asılbeyli’ye kadar olan mıntıkada dağınık bulunduğundan Üskübdere Harâbesi yakınında bir taburla bir batarya bırakarak ancak akşamüstü Lefece’de toplanabilmiş ve burada gecelemişdir. Sa 6,20 sonra bu livâdan bir tabur Kireç ocakları yakınında Fırka 5’e mensûb bulunan taburla te’sîs-i irtibât için o tarafa hareket etmişdir.

4. Fırka hakîkatde şu tedâbiri emretmişdi:

“Fırka 4, Fırka 6’nın 2. Livâsı ile birlikde düşmanı Karaali Yenimahalle-Lefece hattına kadar ber-vech-i âtî ta‘kîb edecekdir:

Fırka 6’nın 2. Livâsı düşmanı Kavaklı’dan Yenimahalle-Lefece hattına kadar ta‘kîbe devâm edecekdir.

II/[339]

Fırka 4’ün 2. Livâsı düşmanın hatt-ı ric‘atını kat‘ maksadıyla Koyungavur’dan Yenice-Tokucak yoluna yürüyecekdir.

Fırka 4’ün 1 ve 3. livâları Kırkkilise-Karahazar-Kavaklı-Yenimahalle yoluyla yürüyecekdir.

Ben Kavaklı şimâlinde, Fırka 6, Livâ 2 yanındayım.”

Fırka 4 sol kolu ber-vech-i bâlâ hareket etmiş, 1. Livâ Yenimahalle’ye varmışdı. Fırka kumandanı ile 3. Livâ ve Âdî Ateşli Topçu Alayı Kavaklı’da gecelemişdir. 2. Livâ ise her nedense Koyungavur’dan Kırkkilise’ye doğru gelmiş ve 12/13 gecesi Kırkkilise cenûbunda ikāmet etmişdir.

Süvâri Fırkası’na gelince: Ale’s-sabâh sa 6,40’a doğru Yenice istikāmetinden piyâde ve biraz sonra top sesleri işidilmeğe başlaması üzerine atbaşı yapdı. Sa 7 evvelde 3. Ordu’nun

Kırkkilise'den sa 5,30'da gönderdiği şu emri aldı: (Bu emrin sa 6,15 evvelde yazıldığı hakkında diğer bir rivâyeti evvelce görmüşdük)

"Kavaklı etrâfında beş piyâde alayı düşman ahz-ı mevki' etmişdir. Bugün buraya hücûm ederek bunu münhezim eylemeğe karâr verdim. Kırkkilise-Kavaklı istikāmetinde bütün Fırka 4, pîşdârını Fırka 6'nın bir livâsı teşkîl etmek üzere ilerliyor. Bu fırkanın diğer livâsı Kırkkilise-Asılbeyli istikāmetinde ilerliyor. Düşmanın Babaeski ile olan muvâsalasını kat' etmek üzere Yenice-Yenimahalle-Yeniköy istikāmetinde kemâl-i şiddetle ilerleyiniz. Harekete hemân ibtidâr olunacakdır. İstirâhat bu hareketden sonra verilecekdir."

Bunun üzerine fırka, 1. Livâ pîşdâr, piyâde taburuyla 2. Livâ kısm-ı küllî olarak hareket etdi. Sa 11,20 evvel sıralarında Yenice'ye geldi ve yanlış bir haber üzerine burada yarım sâ'at vakit gā'ib etdi.

Sa 2,30 sonrada kısm-ı küllî Kırkkilise'nin 19 km cenûbunda şoseye çıkdı. Bu sırada pîşdâr Yeniköy'e müteveccih idi. Perâkende düşman efrâdıyla ateş te'âtî ediyordu. Sa 3 sonra Yeniköy'e geldi, orada kalmak emrini aldı.

Müte'âkiben Huruşlu'daki keşif kolundan gelen bir raporda Korapa'daki düşman nakliyye kıta'âtının karyeyi terk etdiği bildiriliyordu. Bunun üzerine fırka Babaeski-Alpullu, Korapa-İmanpazar istikāmetlerine yeni bir pîşdâr daha tefrîk etdi. Evvelki pîşdârdan da Kırmaslı/Kirmasti-Doğancı-Kumbarlar istikāmetine bir keşif bölüğü gönderilmişdi. Ayrıca Lüleburgaz, Babaeski, Pavli istikāmetlerine de keşif kolları çıkarıldı ve bunların vazîfesi Edirne şimendüferini kat' etmekdi.

Bundan sonra kısm-ı külliden mütebâkî kalan kuvvet Yeniköy'de 1. Livâ'ya iltihâk etdi. (sa 6 sonra)

Babaeski istikāmetindeki pîşdâr düşmana tesâdüf ederek Karamaslı'nın 2 kilometre şarkından sa 8 sonrada gelen şu raporu gönderdi:

II/[340]

"İleri keşif müfrezesi köyün 500 metre mesâfesinde tevakkuf etdi. Yolun tarafeyninde 20'şer kişilik piyâde postaları görülmüşdür. Köyden gelen kararı[firârî] Bulgarın ifâdesine göre burada bir taburdan fazla kuvvet vardır."

Aynı zamanda Bulgar piyâdesinin Kırkkilise'nin 19 km cenûbunda şose üzerinde olduğu da anlaşılıyordu. Bunun üzerine bu pîşdâra şu emir gönderildi:

Huruşlu'da geceleyiniz. Yarın vazîfenizi ifâya devâm edersiniz."

Fakat sa 11 sonrada pîşdârdan şu rapor geldi: "Keşif bölüğü Huruşlu'dan ateşe uğradı. Gecelemek için 2. Piyâde Alayı'nın bulunduğu yakında bir köye çekiliyorum."

Yeni pîşdârın diğer aksâmı da Yenimahalle'ye çekildi. Fırka bu vukū'ât üzerine Kırkkilise-Babaeski yolu ve tarafeyninde düşman bulunduğuna karâr verdi.

Fırka 5: Bu fırka gûyâ istirâhate me'mûr olmakla berâber kıta'ât-ı âtiyeyi ifrâz etdi.

Her iki tabyaya birer tabur.

Kırkkilise'nin 4 kilometre garbına (bir tabur Edirne'den bir Osmanlı kolu geliyor diye alınan haber üzerine)

Fırka 6 taburunu değişdirmek üzere bir tabur ve süvâri takımı Üsküdbere istikāmetine.

Bir tabur ve bir süvâri takımı Koruköy'e.

Sa 9,55 evvelde de Karargâh-ı Umûmî'den şu direktif gelmişdi:

Eski Zağra'dan

12 Teşrîn-i evvel [1]912

Bugün (12 Teşrîn-i evvel) için Kral hazretleri şunları emrediyorlar:

2. Ordu: Fırka 8'den 2 livâ Arda Nehri'nin sağ sâhiline geçecek ve livânın birisi Körmürd-Kartaltepe-Salpis-Tatar-Seymen hattında cebhesi Dimetoka'ya müteveccih olarak bir serköprü vücûda getirecekdir. Livânın diğeri Körmüd-Yeniköy hattında mevki'-i müstahkeme karşı bir perde teşkîl edecekdir. 3. Livâ muvakkaten Uruş-Kulaklı Çiftlik hatt-ı müstahkeminde kalacakdır.

Süvâri Livâsı Arda'nın sağ sâhiline geçerek Dimetoka istikāmetini keşfedecek ve İğneoğlu ile Şahinci arasında şimendüfer hattını tahrîb eyleyecekdir.

Uruş-Kulaklı Çiftlik mıntıkası 12 Teşrîn-i evvel'den i'tibâren vürûd edecek olan 6 tabur ikmâl ve müstahfız kıta'âtıyla takviye edilecekdir. Bu mıntıkaya Sofya ve Şumnu Kal'a taburlarından ağır muhâsara taburları dahi verilecekdir. Fırka 9 Kemal-Finle'nin cenûbuyla 61 râkımlı tepenin cenûbu hattında kalacakdır.

II/[341]

1. Ordu:

a) Fırka 3 bulunduğu mahalde Çömlekçiköy-Karayusuf şimâlinde 89,9 hattında kalacakdır.

b) Fırka 10 ilerleyerek Arpaç-Mevsuç mıntıkasında tertîbat alacak ve cenûb ve garba karşı kendisini te'mîn edecekdir.

c) Fırka 1 ilerleyib Teke-Yenice mıntıkasında birleşecek ve cenûba ve şarka karşı istihsâl-i emniyet edecekdir.

d) Süvâri Y 10 Edirne-Havsa yolunu tutacak ve telgraf hattını kat' edecekdir.

3. Ordu: Kırkkilise ve civârında işgāl etdiği mevki'lerde kalacak ve Süvâri Fırkası Kırkkilise-Pınarhisar-Vize yoluyla ilerleyerek Türkbey-Karaağaç-Rumbeğli cebhesini

keşfedecek ve Babaeski, Lüleburgaz istikāmetlerine müstakil süvâri keşif kolları sevk edecekdir.

İstihsâl edilen ma'lûmât doğruca Karargâh-ı Umûmiyye'ye telgrafla bildirilecekdir."

Fakat bu emir geldiği sırada Fırka 4, 6 ve süvâri başka tarafa sapmış ve muhârebede olduğundan tevkîf edilemedi. Yalnız Süvâri Fırkası'na Vize istikāmetinde keşfetmesi emrolunmakla iktifâ edildi. Karargâh-ı Umûmiyye'de harekâtdan bahisle şu cevâb yazıldı:

"…. Vize tarafından tehlike yokdur. Kıta'âtımızın yorgun olmasına rağmen tevakkuf etmemek ve düşmanı[n] kendisini toplamasına meydân vermemek fikrindeyim. Kırkkilise'de bir livâ ile 1-2 alay süvâri bırakarak mütebâkî kuvvetle yanaşık sûretde Babaeski'ye gitmek ve burasını, mümkün olursa Lüleburgaz'ı zabt ile şimendüferi kat' etmek iyi olur. Yalnız Süvâri Fırkasını bilâ-kayd ve şart emrime vermeniz lâzımdır."

İğtinâmâtın 18'i adî olarak 64 topla 2 yeni tayyâre ve külliyetli erzâk olduğu da bildirilmişdi.

Bunun üzerine gece Karargâh-ı Umûmî ile 3. Ordu arasında makine başında muhâbere olmuş ve bunda Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Ceneral Fiçef 1. Ordu'nun raporuna atfen Edirne'den Kırkkilise'ye mühim bir düşman kuvvetinin hareketini haber vererek 4 ve 6. fırkaların o kadar ileriye çıkmasının Başkumandanlık fikrine muvâfık olmadığını, 3. Ordu'nun Babaeski ve Lüleburgaz'da mütehaşşid mühim Türk kuvvetleri ile (71 tabur 56 batarya) ile çarpışması tehlikeli olduğundan bu sûretle 20 kilometre daha geride olan 1. Ordu tarafından takviye edilmeksizin vakitsiz bir muhârebeye sürüklenmiş olacağını söylemişdir.

1. Ordu bugün için şu emri verdi:

Büyükboyalık

12 Teşrîn-i evvel [1]912 sa 8 evvel

"1- Süvâriden alınan haberlere göre Kocahazar'da iki tabur, bir süvâri bölük, Mevsuç'da bir taburla bir süvâri bölüğü vardır.

II/[342]

2- 3. Ordu Kırkkilise cenûbunda; 2. Ordu Edirne'yi şimalinden ve garbdan tazyîk eylemekdedir.

3- 1. Ordu ber-vech-i âtî sûretde Mevsuç-Yenice hattına kadar ilerleyecekdir.

a) Fırka 3 Edirne'yi tarassud etmek üzere Karayusuf şimâl-i şarkîsinde 899 Tepesi-Çömlekçiköy hattında bulunacakdır. Fırka Samurcalı cenûb-ı garbîsinde bulunan Fırka 10'la te'sîs-i irtibât için bir müfreze gönderecekdir.

b) Fırka 10 birer livâ kuvvetinde iki kolla bu akşam pîşdârlarıyla Hasköy-Kocahazar hattına varacak ve sağına bir taburla bir batarya ve bir mitralyöz bölüğünden mürekkeb bir cenâh müfrezesi sürecekdir.

c) Fırka 1 birer livâ kuvvetinde iki kolla bu akşam pîşdârlarıyla Teke-Yenice hattına varacak. Süloğlu-Bostanlı istikāmetinde bir irtibât müfrezesi sürecekdir. Karargâh Yenice'de bulunacakdır.

d) Süvâri Y 10 Havsa cihetine giderek Edirne-Havsa telgraf hattını kat' edecekdir. Gece köyde kalacakdır.

e) Ordu karargâhı Büyükderbend'dedir."

Fakat hakîkatde Fırka 3 yerinde kalmış, Fırka 10 bütün gece yürüyerek 11 Teşrîn-i evvel hedefe ancak 12 minh sa 10 evvelde varmış olduğundan tekrâr hareket etmeyerek Süloğlu ile Açalı arasında kalmışdır.

Fırka 1 Geredeli'ye gelmiş, ordu karargâhı da 22/22[12/12] gecesini Büyükderbend'de geçirmişdir.

Bulgar Ordusu Sol Cenâh Müfrezesi:

2 Nizâmiye hudûd bölüğü ile 2. Müstahfız Bölüğü'nden terekküb eden 10. Hudûd Taburu ordu sol cenâhında harekete me'mûrdu. Bu kuvvetle ta 15 Teşrîn-i evvele kadar 3. Ordu sol cenâhı bir dürlü irtibâta giremedi.

Bu tabur 9 Teşrîn-i evvel'de Tırnovacık'a girmiş, 10'da tahkîm ederek burada kalmışdır.

11 sabâhı Karargâh-ı Umûmiyye'den aldığı "Düşmanın sağ cenâhında karışıklık husûle getirmek maksadıyla Pınarhisar istikāmetinde ilerlemek" emri üzerine hareket ederek 11'de Paspala'ya gelmişdir.

Burada da "Hemân Pınarhisar'a hareket ediniz; eğer burasını 12'de zabt edebilirseniz pek mühim bir vazîfe yapmış olursunuz. Salib ve silâhınıza istinâden ileri!" emrini almışdır.

Bunun üzerine tabur 12 Teşrîn-i evvel sa 4 evvelde Paspala'dan hareketle 43 kilometre mesâfedeki Pınarhisar'a teveccüh etmiş Sazara garbında başıbozuklarla muhârebe ederek burada bir bölüğünü bırakıb 12 minh sa 2 sonrada Kurudere'ye gelmiş burada 80 kişilik bir atlı müfreze teşkîl ile bununla sa 5 râddelerinde Pınarhisar şimâline gelmiş sa 10 sonraya kadar tabur burada toplanmışdır.

12/13'de tabur bu sûretle kasabanın şimâl ve şarkında idi.

II/[343]

3. Fasıl 13 Teşrîn-i evvel'de Bulgar Ordusu

3. Ordu:

12/13'de Karargâh-ı Umûmî ile vukū' bulan 3. Ordu'nun muhâberesi Başkumandanlığın endîşedâr olduğunu gösterdiğinden Radko Dimitriyef 13'de yazdığı cevâbda: "Müte'addid mağlûbiyyetlerle kuvve-i ma'neviyyesi bozulan ve birçok zâyi'âta ma'rûz kalan düşmanın ehemmiyeti olamayacağını, mümkünse 1. Ordu'nun bugünkü istirâhatini terkle tesrî'-i hareketini, 3. Ordu'nun yarın hareketini, Babaeski, Pınarhisar, hatta Lüleburgaz'ın zabt edilmesini" teklîf etmiş ve Pınarhisar'da hiç düşman olmadığını söylemişdir.

Bu telgraf 3. Ordu erkân-ı harbiyye re'îsi ile Karargâh-ı Umûmî erkân-ı harbiyye re'îsi arasında vâki' olan bir muhâbere esnâsında verilmiş olub Fiçef Karargâh-ı Umûmî'nin de 3. Ordu nokta-i nazarına iştirâk etdiğini, ancak 3. Ordu sağ cenâhına takarrüb edecek olan 1 ve 10. Fırkaların vakt u zamanıyla gelmemesi hasebiyle bu planın yapılamayacağını süvâri Fırkası'nın 3. Ordu emrine girdiğini, Alman Erkân-ı Harbiyyesi'nden alınan ma'lûmâta göre Türk kuvâ-yı asliyyesinin sağ cenâhının Saray'da bulunması muhtemel olduğundan Pınarhisar-Vize istikāmetine hâssaten ehemmiyet verilmesini bildirmişdir.

Bugün zevâlden sonra Süvâri Fırkası Türklerin Havsa-Babaeski-Lüleburgaz yoluyla çekilmekde olduklarını bildirdiklerinden 3. Ordu kumandanı sa 8 sonrada tekrâr Karargâh-ı Umûmiyye'ye mürâca'atla "Düşmanla temâsı gā'ib etmemek için ilerlemesine müsâ'ade edilmesini" ricâ etdi.

Süvâri Fırkası'na: Sa 6,55 evvelde şu emir geldi

Kırkkilise

12 minh sa 6,30 sonra

"Düşmanın kısm-ı küllisi Vize-Dersa'âdet istikāmetine çekildiğinden bu istikāmeti tarassudsuz bırakmayınız. Diğer tertîbatınız muvâfıkdır."

Bu bâbda fırka kumandanı şöyle söylüyor: Bu yolun da tarassudsuz bırakılmaması lâzım olduğu şübhesizdir. Ancak Yeniköy'de, cebhesi Edirne-Lüleburgaz hattına müteveccih olarak bulunmakda olan süvâri fırkası bu istikāmetde bile keşifde müşkilâta tesâdüf etmekde iken Vize istikāmetinde tarassud icrâsı pek müşkildir. Eğer 3. Ordu kendi emrindeki 3 bölüklü süvâri Y 8'i bu cihetde istihdâm etse daha muvâfık olurdu."

Ma'a-mâ-fîh bir zâbit keşif kolunu sa 3 sonrada Vize istikāmetine gönderdi! Bu keşif kolu 15 minhde fırkaya iltihâk etdi.

Saa 10,20 evvelde fırkaya şu rapor geldi: (pîşdârdan)

II/[344]

Karamaslı

13 minh sa 7,40 evvel

“Refâkatinde topçu dahi olan 6 düşman süvâri bölüğü Babaeski’den Karamaslı istikāmetinde ilerliyor. Bu ânda düşman Babaeski’nin 3 kilometre şimâl-i garbîsindedir. Babaeski önünde piyâde grubları da var. Şimdi garbdan Babaeski’ye piyâde kuvvetleri dâhil oluyor.”

Bunun üzerine fırka sa 10,40’da Y 35 taburuyla birlikde Yeniköy’den hareket etdi. Fırka da telâş başlamışdı. Meselâ 1. Livâ kumandanı “Bu kıt‘a mutlak bir düşman pîşdârıdır. Topçusuyla bizi mahv edecekdir” dedi. Fırka kumandanı da körükörüne topçu ateşi altına girmeyeceğini, merâk edilmemesini söyleyerek mûmâ-ileyhi teskîn eyledi. Pîşdâra takarrüb edilince Y 14 ileride, Y 2 sağ cenâh kademesi, Y 8 sol cenâh kademesi olarak fırka açıldı.

Yolda pîşdârdan şu rapor da gelmişdi:

“İki süvâri bölüğümüzün ileriye sürülmesi üzerine düşman bölükleri tevakkuf ederek Babaeski’nin 1 kilometre garbında topçuyla birlikte toplandılar. Düşman Y 10 süvâriden esîr edilen Makedonyalı nefer 2 gün evvel Dersa‘âdet’den geldiğini, Dersa‘âdet’ten piyâdelerin de irkâb edildiğini, Lüleburgaz tarafından ta‘arruz edileceğini söylüyor. Koray[p]a’dan Babaeski’ye müteveccih yolda dağınık kollar hareket ediyor. Refâkatde topçu bulunan süvârinin vazîfesini kolların ric‘atını setretmek olduğunu tahmîn ediyorum.”

Sa 11,50’de gelen diğer pîşdâr raporu ise düşmanın süvârisinin bu ânda ta‘arruza geçdiğini bildiriyor.

Sa 11,45 evvelde de sol cenâh keşif bölüğünün (Y 9’dan) Alpullu’dan gönderdiği şu rapor geldi:

“Keşif kolları geçdiği yollarda ordugâh metrûkâtına tesâdüf ediyor. Tek tük ateşe uğradı. 3 esîr tutduk ikisini öldürdük. Alpullu’da düşman varsa da ateş etdiklerinden keşfedilemedi. Babaeski-Alpullu-İstasyon istikāmet[in]de şose üzerinde gayr-ı muntazam piyâde kuvvetleri ric‘at ediyor.”

Korapa’dan sa 9,45 evvelde yazılmış olan bir raporda za‘îf bir tabur ve bir süvâri bölüğünün Taptık’da olduğunu, tûlu gayr-ı mu‘ayyen büyük bir nakliyye kolunun Taptık’dan şose boyunda Babaeski’ye ilerlediği bildiriliyordu.

Bu haberlere nazaran Süvâri Fırkası tesâdüf olunan düşmanın kısmen bozulmuş kısmen muntazam ve refâkatinde topçu mevcûd 6 süvâri bölüğünden ve belki de muntazam piyâdelerden müretteb bir cânibdâr himâyesinde Lüleburgaz’a ric‘at eden kuvâ-yı külliye olduğuna hükm etdi.

Bu düşmanı sarsmak için münâkaşa başladı. Mevcûd 14/15 bölükle derhâl hareket fikrine karşı fırka kumandanı süvârinin ancak topçu ve piyâde ile birlikte olursa müsemmer iş görüleceğini aksi hâlde

II/[345]

topçu karşusunda derhâl tevakkuf edileceğini söyledi. Fırka kumandanının fikrince şu ânda yapılacak şey topçu bularak ateşle düşmanı yayılmağa ve piyâdenin muvâsalatına kadar durmağa mecbûr etmekden ibâret olabilirdi.

Bulgar piyâdesi birkaç kilometre geride ise de bunları ta‘arruza geçirmek için ordunun muvâfakatini istihsâl lâzım olduğundan fırka seryâverine piyâde kıta‘âtı yanına giderek ordu ile telefonla görüşmesi, hiç olmazsa fırkanın topçu ile takviyesi müsâ‘adesini taleb etmesi emredildi.

Mûmâ-ileyh avdet edinceye kadar fırka intizâra devâm etdi. Bu esnâda Osmanlı süvârisi Babaeski yolu üzerinde görülüyor ve mikdârı 15 bölüğe kadar tahmîn ediliyordu. “Türklerin böyle müctemi‘ ve külliyetli süvârisine ilk def‘a tesâdüf ediyorduk. Fakat önümüzde bir cânibdâr bulunması hasebiyle buna karşı her kangi bir teşebbüsde bulunmağa muvaffak olamıyorduk.”

Seryâver sa 3,30 sonrada avdet etdiyse de ordunun bir şey emretmediğini söyledi. Mûmâ-ileyh yolda gelirken bir batarya almış getirmişse de bu zamana kadar hedef gā’ib olduğundan bir şeye yaramadı.

Ortalık kararırken pîşdârın şosenin 1/2 kilometre şarkında Huruşlu hizâsındaki yeni bir Türk köyünde tevakkufa geçirilmesi, kısm-ı küllinin de piyâde ile birlikde Yeniköy’e avdeti emrolundu.

Nihâyet sa 7 sonrada fırka kısm-ı küllisi Yeniköy’e toplandı. Emniyet kıta‘âtı ileride kaldı.

Bugün dahî Süvâri Fırkası sıcak yemek vermemişdi.

4. Fırka: Edirne’den Kırkkilise’ye düşman geliyor, havâdisi üzerine Fırka 4’e Edirne yolunun te’mîni emredilmişdi; fakat keşif kolları Hasköy’e kadar kimseye rast gelmemişdi. Bu emri Fırka 4 sa 2,50 evvelde almış ve Kavaklı’daki 3. Livâ’yı bu vazîfeye me’mûr etmişdir. Bu livâ 13/14’de Yenice şosesinin tarafeynindeki sırtları işgāl ile burada kalmışdır.

1. Livâ harekete hazır bir hâlde bütün gün Yenimahalle’de beklemiş 13/14’de burada kalmışdır.

2. Livâ 12’de bir hatâ netîcesi Kırkkilise’ye gelmiş olduğundan 13/14’de burada kalmış, fırkasına iltihâk için 13 minh sa 6 sonrada hareket ederek sa 10 sonrada buraya gelmiş, Kavaklı’nın şimâl-i şarkîsinde gecelemişdir.

6. Fırka: İleride idi. Fırka kumandanı vaz‘iyyeti anlayarak teşebbüs-i zâtisiyle Babaeski’ye gitmek istememişse de ordu yalnız Huruşlu’ya kadar ilerlemesine müsâ‘ade etmiş idi. 2. Livâ gerçi bu emri almadan evvel hareket etmişse de yağmur gecenin hulûlu hasebiyle Nacak garbında şoseye kadar gitmiş ve orada kalmışdır.

1. Livâ 12/13’de Lefece’de kalmış ve 13’de akşamüstü livâ kumandanı kendiliğinden livâsını 3 kilometre daha cenûba götürmüşdür. Bu sırada fırkadan, Yeniköy’de süvâriyi takviye emrini almışsa da vakit geç olduğundan 14’de burada kalmışdır.

5. Fırka: 13’de istirâhat etdi.

Ordu sol cenâh müfrezesi: Bugün Pınarhisar’da Bolu Alayı’yla karşulaşarak muhârebe etdi.

II/[346]

Tabur bu sabâhdan i‘tibâren Vize’de 5000 nefer, Soğucak civârında 16 top, 4-5 bin nefer bulunduğuna dâ’ir haberler almağa başlamışdı.

Sa 10 evvelde 2 düşman bölüğü Porlıya Deresi’ni geçerek ilerideki bölüğe ta‘arruz etdiğinden, bu bölük sağ cenâha çekildi. Sa 12,30 sonrada Türk topçusu ateş açdı ve Türkler tabura 1500 hatveye kadar sokularak ihâta ile tehdîde başladığından tabur ric‘at etdi. Fakat müte‘âkiben mukābil ta‘arruz yaparak (?) Türkleri Porlıya Deresi gerisine atdı. Geceleyin düşmanın gelmekde olduğu haberi karşusunda tabur 14 minh sa 12,30 evvelde Yenov garbındaki tepelere geldi ve 14’de burada Fırka 5’le irtibât hâsıl etdi.

Bu muhârebede taburdan 33 telef, 35 yaralı vardı. Bu muhârebeyi ordu ancak 14 minh zevâlinden sonra haber aldı.

Bugün zevâlden sonra 3. Ordu, fırka erkân-ı harbiyye re’îslerine şu emirleri verdi: Sa 8,30 sonra Fırka 5’e: “Fırka yarın hareket edecekdir. 1. Livâ 2 serî cebel bataryası ve bir âdî topçu taburuyla birlikte Pınarhisar’a gidecek. Diğer 2 livâ mütebâkî topçu ile Babaeski’ye hareket eyleyecekdir. Harekete sa 7 evvelde başlanacakdır. Koruköy’deki tabur yerinde kalacak, tabyalardaki taburlar hareket edecekdir.”

Fırka 6’ya: “Fırka yarın Babaeski’ye hareket edecek ve ordunun pîşdârını da teşkîl edecekdir. Hareket sa 7 evvelde başlayacakdır. Süvâri Fırkası’na da şunu teblîğ ediniz: Süvâri Fırkası kısm-ı küllisiyle Babaeski ile Vize arasındaki sâhaya sevk edilecek ve Vize’ye kadar olan mıntıkayı keşif ve düşmanla sıkı teması muhâfaza edecekdir.”

Fırka 4’e: “Hareket istikāmeti Babaeski. Kavaklı-Babaeski garbındaki yollar dâhil.”

Bu sûretle ordu hâlâ vaz‘iyyeti kavrayamamış ve 14’de orduyu cenûba sürmeğe karâr vermişdi. Fakat ileride görüleceği üzere buna vakit kalmadı. Karargâh-ı Umûmî emriyle cenûb-ı şarkiye doğru hareket başlayarak Lüleburgaz Muhârebesi hazırlanmağa ibtidâr eyledi.

1. Ordu:

Bugün Fırka 3 yerinde kaldı.

Fırka 1 öğleden sonra hareket ederek sa 10,30 sonrada 1. Livâ Akardere Harâbesi'ne (10 kilometre yürüyüş) 2. Livâ Geredeli'nin 2 kilometre cenûb-ı şarkîsine geldi. Karargâh Geredeli'de idi.

Fırka 10: Sa 5 sonra da hareket emrini aldığından hareket etmeyerek ordunun müsâ'adesiyle Samurcalı ile Süloğlu arasındaki sâhada kaldı.

Ordu karargâhı da Büyükderbend'de idi.

II/[347]

Ordu, Fırka 3 karşusundaki kıta'ât'ın Arnavutköy üzerinden cenûb-ı garbiye çekildiği, Hasköy cihetlerinde Babaeski'ye doğru hareketler olduğu, Edirne'nin terk edilmesinin muhtemel bulunduğu hakkında haberler almışdı.

*

* *

Bugün sûret-i umûmiyyede Bulgarlar için harbin birinci devresi, Kırkkilise Muhârebesi hitâm bulmuşdur. Bulgarlar bu muhârebede 3. Ordu da ma'a cebhâne arabası 40 serî' ateşli top, 18 âdî ateşli top, azîm mikdârda malzeme, ordugâh edevâtı ve 2 tayyâre iğtinâm etmiş ve takrîben 10 zâbitle 1000 nefer esîr almışdır.

Buna mukābil 3. Ordu'nun zâyi'ât listesi şudur:

	Telef		Yaralı		Kayıp		Yekûn		Yekûn-ı umûmî
Kıta'ât ve muhârebat	Zâbit	Nefer	Zâbit	Nefer	Zâbit	Nefer	Zâbit	Nefer	
Fırka 4 Poluz-Petra	2	172	7	644	___	128	9	944	935
Sülüoğlu	___	57	10	314	___	58	10	429	439
Raklıca	___	14	1	55	___	10	1	89	80
Yenice	___	___	___	7	___	___	___	7	7
Yekûn	2	243	18	1020	___	196	20	1.459	1.479
Fırka 5 Erikler	1	15	1	65	___	___	2	81	83
Kırkkilise	1	37	10	205	___	___	11	242	253
Yekûn	2	53	11	270	0	0	13	323	336
Fırka 6 Kırkkilise	___	2	2	14	___	12	2	28	30
Kavaklı	1	12	___	29	___	___	1	41	42
Yekûn	1	14	2	43	___	12	3	69	72

Süvâri Fırkası Sülüoğlu	1	3	1	1	___	___	2	4	6
Yenice-Kavaklı	___	3	2	20	___	___	2	23	25
Yekûn	1	6	3	21	___	___	4	27	31
Tekmîl ordu Mevâki‘-i muhtelifede	___	8	___	26	___	___	___	34	34
Yekûn-ı Umûmî	6	324	34	1.380	___	208	40	1.031	1.952

Kırkkilise Muhârebesi netîcesi hakkında bir Bulgar muharririnin eserinden nakledilen şu satırlar da fâ’ideden hâlî değildir:

“Nihâyet Kırkkilise zabt edildi. Alman askerinin ancak 6 ay mesâ‘iden sonra zabt edebileceği farz olunan Kırkkilise’ye ordumuz muzaffaren dâhil oldu.

Demir gibi kuvvetli vasfına istihkāk kesb eden piyâdemiz artık Kırkkilise’de cevelân ediyordu. Hasıma dehşet salan, Osmanlı Ordusu’nu ric‘at etdiren, Kırkkilise’nin sukūtuna sebeb-i aslî olan kuvve-i ma‘neviyyesini en kuvvetli sûretde isti‘mâl eden piyâdemiz idi. Topçumuz arâzinin batak olması hasebiyle

II/[348]

piyâdenin sür‘at-i hareketine (!) güçlükle yetişebiliyor, henüz ateşe başlamışken piyâdenin harekâtını ta‘kîb için tebdîl-i mevzi‘e mecbûr oluyor ve bu sûretle piyâdeye pek az mu‘âvenet ediyordu. Topçumuz piyâdeye yol açacağı yerde bi’l-‘akis piyâde topçuya yol açıyordu. Topçunun betâ’et i en ziyâde 10 Teşrîn-i evvel akşamı Raklıca mevki‘-i müstahkemi karşusunda his olundu. Burada piyâdemiz düşmana 2-3 kilometre yaklaşmışken topçumuz pek geride kalmış, düşmanın yağdırdığı sağnak âsâ şarapnel karşusunda piyâdemiz bâlâdan gelen emre tevfîkan bulunduğu mahalde tevkîfe mecbûr kalmışdı.

Bazı kesân piyâdemizin burada tevkîfinin düşman topçusunun mukāvemetinden ileri geldiği iddi‘âsındadır. Halbuki bi’l-âhire topçu yetişdiği hâlde dahi piyâde ileri gitmedi.

Topçumuz bi’l-âhire yetişdi, yarım sâ‘at sonra piyâdeye mu‘âvenete başladı. Fakat düşman gizlendi, vaktinde kaçdı.

Gecenin karanlığı, sis, yağmur sebebiyle düşmanla temâs bu ândan i‘tibâren gā’ib oldu.

Bu esnâda süvâri nerede idi? bugün ortada yokdu! Nerede olduğu meçhulse de herhâlde kendisine en az lâzım olan bir tarafa gitmiş olduğu muhakkakdır.

Binâ'en-'aleyh Kırkkilise'de muzaffer olduk ve fakat semerât-ı zaferi iktitâf edemedik. Süvâri bidâyetden i'tibâren 3. Ordu sol cenâhda bulunacağına nazaran sağ cenâhda bulunmuşdu. Hiç olmazsa süvâride teşebbüs-i zâti olsa idi yine bir şeye muvaffak olabilirdi, halbuki bu da yokdu.

Türkler neden ric'at etdi? Bir kısım insanlar ordunun elbisesi yokdu diyor; halbuki Kırkkilise'de dolu deppoylar bulduk. Fişenk, mermi yok diyenlere mukābil yine burada külliyetli cebhâne ve erzâk bulduk.

Asıl sebeb Türk Ordusu'nun bu arâzi üzerinde, o zamanki şerâ'it-i havâiyede muhârebe edecek ta'lîm ve terbiyeden, kumandanların teşebbüs-i zâtiden ve tevhîd-i hareket iktidârından mahrûm olması idi.

Muhârebe başlayınca herkes bildiği gibi yapıyor, yahud ne yapacağını bilemeyerek kendisini gā'ib ediyor bu sebeble bir tarafdan harekât-ı ta'arruziye diğer tarafdan ric'at emrediliyordu.

Abdullah Paşa ric'at emretmiş, Muhtar Paşa ta'arruz emreylemişdi. Sanki Sedan! Makmahon[MacMahon] ta'arruz ediyor, Dukro[Augeste-Alexandre Ducrot] ric'at ediyor.

Kırkkilise'de Abdullah Paşa ile Muhtar Paşa arasında ahvâl aynı sûretde cereyân etdi.

Bir de Bulgar Ordusu'nun kuvve-i ma'neviyyesi çok mütefevvikdi. Süloğlu-Geçkinli hattında, Karahisar Fırkası'na karşı Petra şimâlinde yapılan baskınlar ve bunların akıbeti ma'lûmdur.

Türklerin adem-i muvaffakiyyetine diğer bir sebeb de büyük kumandanların hemân kâffesinin yeni ta'yîn edilmiş ve kıt'alarıyla tanışamamış olması idi. Adem-i muvaffakiyyet başlıca 3. Ordu'nun Türklerin cenâh ve gerilerinde sür'at-i zuhûrundan mütevelliddir, teşebbüs-i zâtî de yolundu idi. Bütün kumandanlar başkumandanın (Kırkkilise'ye ta'arruz) emrini esâs ittihâz etmişdi.

Ordunun Korapa-Lefeci-Üsküb hattından daha ileriye ta'kîb edememesi ise başlıca nakliyenin gelmemiş olmasından, ikmâl-i nevâkıs ihtiyâcından husûle gelmişdi."

II/[349]

Altıncı Kısım 11-13 Teşrîn-i Evvel [1]328 Osmanlı Ordusu

Birinci Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328'de 3. Kolordu

3. Kolordu'dan Kırkkilise muhârebesine iştirâk etmiş olan kıta'âtın 11-13 Teşrîn-i evvel harekâtı sûret-i umûmiyyede kısm-ı küllileriyle Vize, aksâm-ı sâ'iresiyle Lüleburgaz, Babaeski-Lüleburgaz istikāmetlerinde ric'at ve firâr harekâtından ve peyderpey Vize'de

toplanmağa başlamakdan ibâret olub düşmanla temâs sûret-i umûmiyyede gā'ib olmuşdur. Harekât-ı harbiyye olarak yalnız 13 Teşrîn-i evvel'de Pınarhisar'da ufak bir müsâdeme vâki' olmuşdur.

Ma'lûmat-ı mevcûde ber-vech-i zîr tesbît edildi:

Fırka 7: Kumandan ve Erkân-ı Harbiyye, süvâri Y 8'le birlikde ve kolordu kumandanı ile ma'an 10/11 gecesi ric'at ederken biraz sonra kolordu karargâhını gā'ib ederek geceyi Pınarhisar'da geçirmiş ve 11 sabâhı kolordu kumandanı da aynı kasabada olduğu hâlde nasılsa temâsa gelemeyerek fırka kumandanı süvâri Y 8'i berâberine alarak sa 8,30 evvelde Pınarhisar'dan Çorlu'ya hareket etmiş ve akşam üzeri buraya gelmişdir. (Sa 8 sonra)

12 zevâlden sonra fırka kumandanı hastalığı hasebiyle ordu kumandanından müsâ'ade alarak trenle Dersa'âdet'e müteveccihen yola çıkmış, fırka erkân-ı harbiyyesi de Vize'ye gitmişdir.

Süvâri Y 8, 12'de Şark Ordusu'ndan: "Çerkesköy tarafına giderek düşmanın Çerkesköy cihetlerinden İstanbul'a akması melhûz olan kuvvetlerine karşı îfâ-yı vazîfe!" emr-i şifâhisini alarak sa 4 evvelde hareketle 12/13 gecesini Çerkezköy'de geçirmiş ve bu gece buraya varan Karargâh-ı Umûmî'den aldığı emirle de 13'de Vize'ye gelmişdir.

Fırka kıta'ât çekirdekleri sûret-i umûmiyyede Vize'ye gelerek 11'den i'tibâren toplanmağa başlamışdır. Yalnız Nişancı Mitralyöz N 9 Deveçan[t]ak'ı üzerinden Lüleburgaz'a, oradan muhtemelen 15'de Vize'ye geldi. 13'de Lüleburgaz'da olması muhtemeldir. Nişancı Alayı'na merbût Endâht Mitralyöz Bölüğü dahi Babaeski istikāmetine saparak Fırka 9 emrine girmiş, Y 7'ye rabt edilerek ta Çatalca Muhârebesi'ne kadar bununla birlikde kalmışdır.

II/[350]

Topçu Y 7 Vize yolunu tutdu. T 1 Kırkkilise şimâlinde muhârebeye iştirâk etmişdi. T 2 ise hiç iştirâk etmeden akıntıya kapılmışdır. Bu alay toplarının mühim bir kısmını yollarda çamurlar içinde bırakdı ve tahlîsi için himmet-i lâzıme sarf etmedi. Ancak K 3 gibi bazı bataryalar şoseyi ta'kîb etmeyerek ve teşebbüs-i zâtileriyle kırlara saparak sağlam zemin bulmak sûretiyle toplarını kurtarabildi. Kurtulan toplar 12'den i'tibâren Vize'de toplandı.

Obüs Taburu Babaeski yolunu tutdu ve 1. Kolordu'ya iltihâk etdi.

Fırka 8: Fırka karargâhı 11 sabâha karşı Pınarhisar'a geldi. Ortalık ağardıkdan sonra bu karargâh da Çorlu yolunu tutdu. Hatta esnâ-yı râhda 7. Fırka karargâhı ile uzakdan birbirini görünce yek-diğerini düşman zannıyla kaçmağa, alabildiğine gitmeğe başladılar. Daha evvel Çorlu'ya varan Fırka 8 kumandanı: "Düşman süvârisi geliyor!" diye Çorlu'yu da karışdırdı. Ordu karargâhı, Muhâfız Endâht Mektebi esâs bölüğüne derhâl şehrin kenarında mevzi' aldırdı.

İleride görüleceği üzere orduca Lüleburgaz'dan serî'an kuvâ-yı imdâdiyye istenildi… Fakat gelenlerin düşman olmayub Fırka 7 karargâhı olduğu anlaşıldı.

Fırka karargâhı 13'de Vize'ye geldi ve muhârebe başlayıncaya kadar burada kaldı.

Fırka kıta'âtından Y 22, N T 8 sûret-i umûmiyyede 12'de Vize'ye geldi. Y 23 T 2, Y 24 T 1, 3; 10 Teşrîn-i evvel'de Hakkı Paşa Müfrezesi'ne dâhil oldukdan sonra dağılarak yine Vize istikāmetini tutdu. Hat boyunda bulunmakda olan Y 23 T 3 ise 12'de Çorlu'da bulunub 13'de Yatıkağıl'a geldi.

Topçu Y 8 T 1 sûret-i umûmiyyede Vize istikāmetini tutdu.

Cebel T 3, T 4 birlikde daha 10/11 gecesi Domuzormanı'na varmışdı!

Fırka 9: Karargâh doğru Vize'ye hareketle 11'de (?) buraya geldi.

Y 25 T 3, 11 sabâhı Babaeski'ye gelüb buradan cereyâna kapılarak Lüleburgaz'a ba'dehû Vize'ye geldi. 13'de müctemi'an Lüleburgaz'da idi.

Y 26 T 3, 11 sabâhı Yanova'ya, 12 sabâhı Çorlu'ya geldi. 13'te müctemi'an burada kalarak 15 veya 16'da Vize'ye vardı.

Fırka Y 26 ve Y 27 kıta'âtı ile topçular hey'et-i umûmiyyesiyle Vize istikāmetini tutmuş olub yolda birçok top bırakdılar.

Karahisar Fırkası: Fırka karargâhı doğruca Lüleburgaz'a hareketle 11 zevâlde buraya gelmişdir. Burada da düşman geliyor diye çıkan bir panik üzerine tekrâr hareketle 12 akşamı Çorlu'ya gelmiş, 13'de kalmışdır.

II/ [351]

Karahisar Taburu kısm-ı küllisi 11'de Babaeski'ye, 12'de Lüleburgaz'a gelmiş,13'de burada kalmışdır.

Sincanlı Taburu, Hakkı Paşa Müfrezesi de perîşân olarak 11'den i'tibâren peyderpey Vize'de tecemmu'a başlamışdır.

Sandıklı Taburu 11'de kısm-ı küllisiyle Topçuköy'ünde, 12'de Vize'de olub burada kalmışdır.

Kütahya Taburu 11'de kısm-ı küllisiyle Pazarköy'ünde, 12'de Vize'de olub burada kalmışdır.

Tavşanlı Taburu 11'den i'tibâren ve peyderpey Vize'de tecemmu' eylemişdir.

Akşehir Taburu " " " " "

Yalvaç Taburu " " " " " 13'de Baştatar köyüne gelmişdir.

Bolvadin Taburu 11'de kısm-ı küllisiyle Babaeski'ye, 12'de Lüleburgaz'a gelerek 13'de burada kalmışdır.

Cebel T 3, 4 muhtemelen Vize'ye gelmişlerdir. Nizâm-ı harb mûcebince bu kolorduya â'id kıta'ât-ı sâ'irenin 11-13 vaz'iyyetleri krokide gösterilmişdir.

3. Kolordu karargâhı 10/11 gecesini Pınarhisar'da geçirdikden sonra 11 zevâlde hareketle akşamüzeri Vize'ye geldi. Kumandanın bu ânda vaz'iyyeti ne sûretle tasavvur etdiği orduya yazılan şu rapordan anlaşılır:

Vize

11 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 8,30 sonra

10 Teşrîn-i evvel'de evvelâ sol cenâh kıta'âtı kâmilen ric'ata başlamışdı. Fırka 9'un bazı taburlarıyla bütün topçumuz ric'atı himâye etdi. Sa 2 sonraya doğru o cebhede dahî ateş kesilerek kıta'ât kâmilen hâl-i ric'atda idi. Sağ cenâhımızda Fırka 7 bize doğru bir müfreze ayırarak irtibâtı muhâfazaya çalışmış ve 14 tabur düşman piyâdesi karşusunda harb ederek akşama doğru Kırkkilise istihkâmâtına çekilmişdi. Sa 5,30'da Taştabya'ya vâsıl oldum ve kıta'âtımızı, ağırlıklarımızı kâmilen avdet etmiş buldum. Petra önündeki düşman takrîben dört taburla iki bataryadan ziyâde olmasa gerekdir. Telefât hakkında henüz rapor yoksa da topçu muhârebesinin vukū' bulduğu 9 Teşrîn-i evvel'de 8 şehîdle bir o kadar mecrûhumuz olmuşdur. Ertesi sabâh kıta'âtımız yine düşmanı piyâde ateşi hâricinde idi. Bir bataryamıza karşı düşmanın topçusu mü'essirce ateş edebildi. O günkü mecrûh ve telefât hakkında ma'lûmât yoksa da yollarda gören mecrûhlara nazaran 20-30'u mütecâviz olmasa gerekdir. Şühedâ mikdârı ma'lûm değildir. Şu hâlde kısmen bilâ-harb bir ric'at karşusunda bulunduk. Meğer bu husûsda Afyonkarahisar taburları zâten meşhûr imiş. Fırka 7 kıta'âtında harb ciddice olduğundan telefât bi'n-nisbe ziyâdedir.

Kırkkilise'nin şimâl ve şark mıntıkaları ikiye tefrîk ve Fırka 7, 9'a tevdî', aralarına numûne taburları bi'z-zât sevk edildiyse de ba'de'l-gurûb sağ cenâhda bulunan Fırka 7 piyâdesi kâmilen mevâki'i terk ederek

II/[352]

Vize istikāmetinde firâra başladıkları ve bütün redif kıta'âtının bunlara iltihâk eylediği ve kısmen trenle dahi firâr etdikleri gibi şimâl-i garbî cebhesindeki topların kâmilen muhâfızsız kaldıkları haber alındı.

İş bu hareket-i firâriyenin şehirdeki Hristiyanlar vâsıtasıyla Bulgarlara bildirileceğini zan ve tahmîn eden Fırka 7 kumandanıyla erkân-ı harbi kolordu karargâhının setr ve muhâfazası için asker bulunamadığı beyânıyla müsâra'aten çekilmekde ısrâr etdiler.

Pınar yoluna zâten büyük ağırlıkları daha evvel çıkartmışdım. Firârî askerle berâber bunların kendiliklerinden hareket etmekde olduklarını gördük. Emr-i kumandanilerine imtisâlen zâten Lüleburgaz-Vize hattına çekilmek lâzım olduğundan (Abdullah Paşa hâtırâtında

ordu emrinde 3. Kolordu'ya Pınarhisar'a çekilmesi emrolunmuşdu. Bi'l-âhire gelen raporda Pınarhisar'da ictimâ'ın adem-i imkânı hasebiyle Vize'ye ric'at edildiği ifâde edilmişdir deniyor. M. N) Fırka 9'dan iki taburla Taştabya'da bulunan Hasan İzzet Paşa'ya dahî ric'atı himâye ederek çekilmesi emri gönderildi.

Dün gece Pınarhisar'da kaldım. Yolların şiddetli yağmurlarla batak hâline gelmesinden nâşî top ve arabaların kısm-ı küllisinin saplandığı görüldü. Sa 12,30 sonra da Yenov'da askeri durdurmak için çalışan Konya Fırkası Kumandanı Cemal Bey'i gördüm. Pınarhisar'da Vize'den gelen bir tabur ve bir bölük bulundu. Fakat panik o derecede idi ki gerek bu tabur, gerek Cemal Bey'in tevkîf edebildiği asker şafakla berâber firâra devâm etdi.

Pınarhisar'a erkenden düşman süvârisi geldiğine dâ'ir bir haber şâyi' olmasından şehirde kimse kalmadı. Telgraf me'mûrları da firâr etdiğinden muhâbere kābil olamadı. Öğleye doğru Vize'ye hareket etdim. Zîrâ daha evvel dökuntüyü durdurmak kābil olamayacağı anlaşılmışdı.

16. Kolordu kumandanının 3 tabur piyâde ve 3 tabur topçu ile Üsküb civârında bulunduğu haber alınmakla ric'atımızı düşmana karşı yandan himâye etmesi ve Hasan İzzet Paşa'ya da muşârün-ileyhin kumandasına iltihâk etmesi yazıldı fakat ma'a't-te'essüf Hakkı Paşa bulunamadığından kâğıd i'âde edildi.

Hasan İzzet Paşa da nâ-ümîd olarak Vize'de iltihâk etdi. Yolda 16. Kolordu erkân-ı harbiyyesine tesâdüf olundu ve onların topçularının dahî çamurlara batarak çıkarılamadığı, düşman eline geçmesi muhtemel olduğu, piyadelerinin de 3. Kolordu kıta'âtıyla hem-hâl bulunduğu anlaşıldı".

Muhtar Paşa'nın kavli[n]ce 3. Kolordu'nun top zâyi'âtı şudur:

Petra önünde tahrîb edilerek mevzi'de kalan:	To	Y 9	K 9'dan	4 top.
Petra önünde mevzi'de kalan:	"	K 3'den		2 "
Petra ile Kırkkilise arasında çamurlarda kalan:				5 "
Kırkkilise'de çamur hasebiyle mevzi'de kalan:	To	Y 7 T 1'den		3 "
Kırkkilise ile Yenova arasında çamurda kalan:				23 "
Kırkkilise Taştabya'da kalan koşumsuz mantelli adî:				18 "
[Yekûn]:				55

II/ [353]

Evvelce görüldüğü üzere Kırkkilise ile Vize arasında Kırkkilise'den Üsküdere'ye, Vize'den Pazarköy karakoluna kadar iki ufak şose olub ortası adî yol idi. Bu şoselerde harbden evvel Rumeli yollarını ta'mîr ve inşâya me'mûr olan Reji Ceneral Fransız Kumpanyası tarafından sökülerek tesviye hâline getirilmişdi. Yağan yağmurlar bu tesviyeyi müdhiş bir

bataklık haline koymuşdu. Ekser kıta‘ât ise körü körüne bu güzergâhı ta‘kîb etdiğinden hareket gayr-i mümkün olmuşdur. Buna himmetsizlik, korku da ilâve edilince bilâ-muhârebe bu kadar külliyetli top zâyi‘âtı tahassul eylemişdi.

Muhtar Paşa Vize’de 3 taburlu Bolu Redif Alayı’nı buldu ve firârilerle temâsı men‘ için bu kıt‘ayı 11 akşamı civâr köylere dağıtdı. 11/12’de Vize’de dahi düşman geliyor diye müte‘addid def‘a karışıklıklar vukū‘ buldu. 12 sabâhı Muhtar Paşa Bolu Alayı’nı 2 cebel topu (T 3 veya T 4’den) ve 15 süvâri ile takviye ederek Konya Fırkası Kumandanı Cemal Bey’in emrinde olmak üzere, bir tarafdan kuvve-i ma‘neviyyeyi takviye etmek diğer tarafdan yolda kalmış topları kurtarmak üzere Kırkkilise istikāmetine ilerlemeğe me’mûr etdi.

Fakat bu alay dahî sarsılmağa başladığı gibi Vize’de inzibâtsızlık son dereceye gelmiş olduğundan yağmâ-gerlerden 7’sinin idâmı vesâ’ire gibi işlerle akşam oldu ve bu müfreze akşam geç vakit hareket ederek 12/13 gecesini Pazarköy civârında geçirdi.

13 Teşrîn-i evvel’de hareket eden müfrezenin pîşdârı zevâle doğru Teke Çiftliği garbında, şosenin şimâlindeki sırtlarda düşman piyâdesine tesâdüf etdi. (Bulgar 10. Hudûd Taburu) bu düşmanın asker ve çetelerden mürekkeb takrîben 2.000 kişilik bir kuvvet olduğu haber alındı.

Sa 4 sonraya doğru müfrezenin ta‘arruzu oldukça ilerlemiş ve düşman ric‘ata başlamışken sa 5 sonrada ma‘lûm ahvâl netîcesinde bi’l-hâssa Düzce Taburu’nda bir bozgunluk husûle gelir. Cemal Bey bir himâye mevzi‘inde askeri durdurmağa çalışmakda iken başlayan şedîd yağmur ve karanlık üzerine müfreze sûret-i umûmiyyede dağılarak Vize’ye çekilir.

Bu muhârebede

Düzce Taburu’ndan	2 Yüzbaşı	23 nefer şehîd	1 mülâzım	110 nefer mecrûh	52 gā’ib olmuşdur
Taraklı “	1 zâbit	10 “ “	___	8 “ “	10 “ “
Bolu “	___	1 “ “	___	3 “ “	___
Yekûn	3 “	34 “ “	1 “	121 “ “	62 “ “
Cem‘an	4 zâbit	217 nefer zâyi‘ât olmuşdur.			

Yalnız sol cenâhdaki Bolu Taburu’ndan bir bölük geceleyin yerinde kalmış, 14 sabâhı düşmanın da ric‘at etdiğini görerek yaralıları mustashiben Vize’ye gelmişdir.

13’de Muhtar Paşa Vize’de mevcûd 8-10 bin insandan yeni bir fırka teşkîline çalışmakda idi.

II/[354]

İkinci Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328'de 2. Kolordu

10/11 Teşrîn-i evvel gecesi 2. Kolordu karargâhı kıta'âtın vaz'iyyetini lâyıkıyla bilmiyordu. Fırka kumandanları 10 akşamı Karahazar'a muvâsalatla istirâhate başlamış olduğu gibi kolordu karargâhı da evvelce görüldüğü tarzda Kırkkilise'ye iki def'a zâbit i'zâmından başka bir şey yapmadı. Nihâyet sa 4,30 evvelde ric'at için 10 numrolu kolordu emrini vermişdi. Kolordu karargâhı sa 6'ya doğru Karahazar'dan hareket etdi ve süvâri Y 10'na tesâdüf etdi. (Perâkendeleri toplanamamış olduğundan cem'an za'îf bir bölük hâlinde).

Bu alay kolordu emri mûcebince 10/11'de Koyungavur'da bulunacak iken burasını ateşler içinde ve firârilerle dolu görerek geceleyin Yenice civârına gelmiş, ale's-sabâh da emir almak üzere Karahazar'a teveccüh etmişdi.

Kolordu bu bâbda şöyle diyor: "….Ba'de'l-tahkîk bu süvâri alayının dümdârı müte'âkib terk-i mevzi' ve vazîfe ederek Koyungavur'dan kalkub Karahazar'a gelmiş ve köyün cenûb mahallâtında sabâhlamış olduğu anlaşıldı. Alay kumandanlığı eden binbaşından soruldu. Düşman geldiğini beyân ve bahâne eyledi. Niçin haber verilmediği soruldu, bulamadığını söyledi. Hulâsa pek azîm bir kabâhat ve âdetâ cinâyet işlemiş demekdi."

Bu sırada kolordu kumandanı fırka kumandanlarına: " tesrî'-i hareketi ve bir ân evvel düşmanın dâ'ire-i te'sîri hâricine çıkmağı" şifâhen emretdi. Süvâriye de ta'limât vererek karargâhın Kavaklı-Lefece istikāmetine, süvârinin de Asılbeyli tarafına hareketini tavsiye eyledi.

Yolda birçok parekende efrâd, kıt'a ve malzemeye tesâdüf eden karargâh sa 8 evvelde Lefece'ye geldiği sırada Fırka 2 kumandanına rast geldi. 2. Kolordu bu zamana kadar yalnız ilk ric'at emrini, ya'nî ordunun Yenice hattına gelmesi hakkındaki emri almış, Karahazar'dan Lefece'ye kendi teşebbüs-i zâtisiyle hareket eylemişdi. Burada Prens Aziz Paşa'dan umûmî ric'at emrinin sûretini aldı ve 2. Kolordu'nun Karaağaç'a çekilmesi lâzım geldiğini öğrendi.

Fırkaların harekât-ı mütekaddimesine gelince:

Fırka 4 kumandanı: 10 numrolu kolordu emrini aldıktan sonra: "Vakt-i hareketleri hakkında bir sarâhat olmadığı, fırkanın 48 sâ'atdir devâm eden cebrî harekâtdan, top çekmekden, gıdâ nâmına peksimedden başka bir şey yiyememesinden, yağmurun devâmından ve ric'atın te'sîr-i ma'neviyyesinden müte'essir bir hâlde Koyungavur'la

II/[355]

Karahazar arasında âdetâ çamur dolu bir hendeğe benzeyen yol boyunda bî-tâb ve perîşân gecenin nısf-ı âhirini geçirmekde olduğunu ve karanlıkda, bu hâlde bir kıt'a ile

muntazaman çekilmek imkânı olmadığını, fırkanın büsbütün perîşân olabileceğini düşünerek fecrin zuhûruna intizâra" karâr verdi ve hulâsaten şu emri sa 5 evvelde i'tâ eyledi.

"Y 12 dümdâr olarak Koyungavur şarkında, şoseye yakın bir mevzi' alacak topçudan bir batarya refâkatında bulunacak. Mütebâkî kıta'ât tarlalar içinden Kavaklı korusuna hareket ederek ba'dehû Lefece'ye çekilecekdir. Fırka karargâhı Kavaklı'da kıta'âtın tecemmu'na intizâr edecekdir."

Bu sûretle Kavaklı'nın bir ictimâ' noktası olarak irâ'esiyle iktifâ edilmiş idi.

Emir alay kumandanlarına şifâhen, en geç gelen Y 12'ye tahrîren gönderildikden sonra karargâh Kavaklı'ya hareket etdi. Rast geldiği kıta'âta: "Buraya yetişemedik. Kırkkilise tahliye edilmişdir hemân durmayub Kavaklı'ya giderek tecemmu' ediniz" diyerek harekete devâm etmişdir.

Kıta'ât 10/11 gecesi hakîkaten perîşân idi:

Y 10 kolordu erkân-ı harbiyyesinden Binbaşı Şükrü Ali Bey kumandasında dümdâr olarak Koyungavur garbında intizâr ediyordu. Bir bataryada refâkatinde idi. 10 akşamı geç vakit hareket etdikden sonra intizâmı büsbütün gā'ib etmiş, herkes birbirinden ayrılmışdı. Şükrü Bey'de bırakub gitmişdi. 11 sabâhı bu alay perîşân bir hâlde Karahazar'a yaklaşmış mola ediyordu.

Y 11 daha evvel Karahazar civârına toplanabilmişdi.

Y 12 ise her nedense en geride kalmışdı.

İşte bu vaz'iyyetde Kavaklı'ya hareket pek acıklı oldu, fırka tamâmen elden çıkmış bir vaz'iyyetde hareket eyledi. Fırka karargâhı sa 10 evvelde Kavaklı korusuna gelmiş olub harb cerîdesi "Dümdâr olan Y 12 zevâlde istasyona gelmiş ve fakat bir batarya henüz gelmemiş olduğundan ve güneşinde meydâna çıkmasından bi'l-istifâde burada mola verilmiş olduğunu" söylüyorsa da bi'l-hâssa Y 10'nun ve kıta'âtın büyük bir buhrâna ma'rûz kaldığı anlaşılmakdadır:

Muhtemelen zevâl ile sa 1 sonra arasında Kavaklı etrâfında birden bire "Düşman süvârisi geliyor!" feryâdları işitildi; her kafadan bir ses işidilirken "Süvâri ihâta ediyor, herkes başının çâresine baksın!" sedâları yükseliyordu. Bunun üzerine gerek toplanmış efrâd ve gerekse gelmekde olan aksâm yeniden karışdı ve birçok insanlar 1. Kolordu cereyânını ta'kîben Babaeski'ye teveccüh etdi.

Y 10 kumandanı da bu akıntıya kapıldığı gibi "İhtimâl bu geceyi Babaeski'de geçireceğiz. Taburlarınızı çabuk toplayınız" tarzında sarf etdiği bir söz üzerine Y 10 T 2 de Babaeski yolunu tutdu ve yolda Fırka 2'ye rast gelerek bununla berâber gurûbda Babaeski'ye geldi.

II/[356]

Fırka cerîdesi bu bâbda şöyle diyor: “Fırka emrinde Lefece üzerinden çekileceği musarrah olub Y 10 kumandanına şifâhen de îzâhât verilmişken her nedense bu kumandanla T 2 Babaeski’ye ve oradan Hayrabolu’ya kadar gitmişdi!”. Nihâyet az çok i‘âde-i intizâm edilmişse de Fırka 2 mevcûdu şâyân-ı dikkat derecede tenâkus etmiş ve ayrılanlar Babaeski yolunu tutmuşdu.

Bu vak‘anın Kavaklı civârında Bulgar süvârisinin fi’l-hâkika görülmüş olmasından mütevellid olduğu âşikâr olub ma‘a-mâ-fîh bu hâl ancak hitâm-ı harbde anlaşılabilmişdir.

Kolordu karargâhı bu esnâda Lefece’de şark sırtlarında bulunmakda olub bu vak‘a hakkında ilk haberi sa 1,30 sonrada yanına gelen Y 11 kumandanı Kā’imakām Muhiddin Bey’den almışdır ve mûmâ-ileyh: “Düşman basarak efrâd kaçtığı için dördüncü topçu alayı toplarını Kavaklı garbında çamurlar içinde kaldığını” söylemişdir. Bunun üzerine derhâl Fırka 4’e şu emir gönde[r]ildi: “İstihbâra göre To Y 4’den toplar bırakılmış. Bu topların be-heme-hâl hayvan ve piyâde kuvvetiyle çıkarılması ve kurtarılması kat‘iyyen matlûbdur. Bir top bile bırakılması asla ma‘zûr görülemez. Çünkü karşınızda ciddî bir düşman yokdur.”

Bu esnâda kolordu karargâhı tüfenk ve mitralyöz sedâları işidiyorsa da düşmanı göremediğinden işidilen şâyi‘âta ehemmiyet vermiyordu. Halbuki hakîkatde karışıklık pek büyükdü; kolordu telgraf takımı bile kısm-ı külliyle Babaeski yolunu tutarak Hayrabolu’ya kadar gitmişdi. Diğer kısmı ise Babaeski’den Lüleburgaz’a gelerek bi’l-âhire kolorduya iltihâk etmişdir. Hayrabolu’ya gidenler ancak 14 akşamı gelebildi. Bu işler olurken Fırka 4’le kolordu arasında ber-vech-i âtî muhâberâtda cereyân etmekde idi:

Fırka kumandanı Kavaklı’ya gelince şu raporu gönderdi:

Kavaklı korusu

11 minh sa 10 evvel

1- Şimdi Kavaklı’ya geldim. Henüz bir taburu bile toplamağa muvaffakiyyet el vermedi. Asker Karahazar’dan Kavaklı’ya kadar yol boyunca teker teker ve fâsılalı sûretde dizilmişdir.

2- Topçu alayı kâmilen Kavaklı yoluna koyulmuşsa da yoldan çıkıb çıkamayacağı mechûldür.

3- Asker açdır, açlıktan bî-tâbdır. Fırkaya bir vazîfe gördürmek için askere burada hiç olmazsa akşama kadar istirâhat vermek ve karnı[nı] doyurmak lâzımdır.

4- Fırka 2, Fırka 9 Babaeski’ye doğru gitmekdedir. Vaz‘iyyete nazaran sûret-i hareketimizin emir buyrulması”

Kolordu kumandanı bu raporu sa 11 evvelde alarak şöyle düşünmüşdür:

“Fırka kumandanı vaz‘iyyeti, maksadı, tehlikeyi tamâmen bildiği hâlde şimdi ayak sürümesi şâyân-ı hayretdir. 6 sâ‘atden beri bir tabur bile toplayamaması son derece şâyân-ı te’essüfdür. Eğer yanında erzâk varsa

II/ [357]

3-4 kilometre daha yürüyüb bu sırtlara gelüb burada yemek yedirmesi lâzımdır. Eğer yanlarında yiyecek yoksa Kavaklı’da durmakla bi’t-tabi‘ karınları do[y]maz.” Bunun üzerine şu emri göndermişdir:

Lefece garb sırtlarından

11 minh sa 11 evvel

“1- Lefeci[e] köyünün şark sırtlarına bir ân evvel yetişmek lâzımdır. Aksi takdîrde kolordu tehlikededir. Mümkün olursa istirâhat bu sırtlarda yapılır. Topçunun da bir ân evvel bu sırtlara yetişmesi lâzımdır.

2- Ordu Pınarhisar-Lüleburgaz hattına çekiliyor.

3- Fırka 4, Fırka 5’in ric‘at istikāmetleri: …

4- Yarın akşam Karaağaç’a varmak lâzımdır.”

Fırkanın rivâyetince bu emir sa 12 zevâlde gelmiş ve bu esnâda fırka ekseriyyetle ve toplar kâmilen toplanmış. Bâlâdaki panikden hiç bahs edilmiyor ve topların kurtarılması hakkındaki emrin sa 2,30 sonrada muvâsalatı üzerine şöyle deniyor:

“Topçu alayının yalnız bir bataryasının bu sabâh çamurdan çıkarılamamış olduğu karargâhca haber alınmış ve fakat bunun kurtarıldığı haberi de gelmişdi.” Bunun üzerine tekrâr topçu alayına emir verilmiş ve “Kıta‘âtın henüz tamâmen toplanamamış olması ve biraz dinlenmek ihtiyâcı dolayısıyla sa 1,30 sonraya kadar” Kavaklı korusu gerisinde ve istasyon civârında tevakkuf edilmişdir.

Bu esnâda fırka karargâhı Y 12 dümdâr olmak üzere yeni yürüyüş emri vermiş ve sa 2,30 sonrada Lefece’ye hareket etmişdir. Fakat kolordu cerîdesi bu ric‘atın daha zevâlde başladığının görüldüğünü söylüyor ki sa 1,30 sonrada Y 11 kumandanının kolordu karargâhına gelmiş olması da bunu te’yîd eder.

Fırka 5: Ale’s-sabâh aldığı ric‘at emri üzerine Karahazar’dan verdiği emirde Y 15 ile To Y 5 K 2 ve Mr K 13 dümdâr olmak üzere derhâl Karahazar korusunun garb kenarını işgāl etmesini ba‘dehû kısm-ı külliyi ta‘kîb eylemesini, kısm-ı külliden Y 14’den bir taburun sol yan cânibdârı olmasını, fırka kısm-ı küllisinin de derhâl hareketini” bildirmişdi. Fırka cerîdesi bu ândaki vaz‘iyyeti şöyle anlatıyor:

Yağmur mütemâdiyen yağmakda, gece pek karanlık. Sokaklar diğer fırkalara mensûb araba ve hayvanlarla dolu, ıslanmış, yorulmuş olarak köye girmiş kıta‘ât pek bî-tâb bir hâlde

serilmiş olduğu gibi zâbitân da te'sîs-i inzibâtdan âciz bir hâlde her biri bir tarafa uzanmış. Tekmîl kıta'ât yek-diğerine karışmış. Fecr başladığı hâlde hiçbir tarafdan hareket haberi gelmiyor. Kumandan ile erkân-ı harb sa 4,30'dan i'tibâren bi'z-zât kapı kapı evleri dolaşmağa mecbûr kaldı. Sa 6,30 evvelde Nişancı Taburu ancak nısf-ı mevcûdla

II/[358]

yola çıkdı. Mevcûd ağırlıklar daha evvel yola çıkmışsa da çamurdan ilerleyemediğinden biraz sonra kolbaşı bunlara yetişdi."

Karahazar'dan Asılbeyli'ye giden yol fenâ olduğundan Fırka 5'de evvel emirde Kavaklı yolunu ta'kîb etdi. Kavaklı'ya gelirken Fırka 3'ün de buraya geldiğini gördü.

Kavaklı'dan sonra Fırka 5 Asılbeyli'ye geldi, fakat hareket birçok arızalara uğradı:

Kolbaşındaki N Y 5 Kavaklı'yı cenûba geçerek umûmî paniğe karışmış ve Fırka 2 kıta'âtına karışarak 11/12 gecesi Babaeski'ye gelmişdir.

Y 13 bu gece fırkaya iltihâk etmiş olan T 2 ile berâber (ma'lûm olduğu üzere depo muhâfızı olarak Babaeski'de bulunduğundan muhârebeye iştirâk etmemişdi) ilerlerken panikden müte'essir olarak birçok efrâdı Babaeski yoluna inmiş ve bir kısmı da Fırka 4'le birlikde Lefece'ye sapmışdır.

Y 14'ün harekâtı ma'lûm değildir.

Y 15; T 3'ünü evvel emirde batarya ile Taştabya'ya doğru sürmüş, esâsen bir bölük Babaeski'de olduğundan üç bölükle tabya h[c]ivarında kalmış, bir takımı ta Taştabya gerilerine kadar giderek yolda ve şehirde ilerlemekde olan Bulgar keşif kollarına ateş etmiş ve bu esnâda mevzi'de olan dümdâr bataryası da bir düşman koluna 12 kadar mermi atmışsa da mesâfe büyük olduğundan ateş kesmişdir. Biraz sonra alay düşman tazyîki altında olmaksızın çekilmişdir. Esnâ-yı râhda Kavaklı müsâdemesini işitmişse de bir şey yapmayarak yürüyüşüne devâmla sa 8 sonra râddelerinde Kavakdere sırtlarına gelmişdir.

Kolordu karargâhına gelince:

Sa 8 evvelde Lefece şark sırtlarına muvâsalat etdikten sonra sa 10,30'da şimâl-i garbî istikāmetinden top sesleri işiderek tarassud etmiş, fırkaların toplanmakda olduğunu, Babaeski yolundaki müdhiş kalabalığı görmüşdür. Bundan sonra Fırka 2'le evvelce görülen muhâberâtı yapmış, istikāmetine gelmekde olan perâkendelerden mülhaklar kumandasında bir tabur teşkîline tevessül eylemişdir. Nihâyet şu emir verilmişdir: (hulâsa)

Lefece şark sırtları

11 minh sa 3 sonra

Kolordu Emri Numro 11

1- Düşmana dâ'ir doğru ma'lûmât alınamadı. Düşmanın Kırkkilise'ye girdiği görüldü.

2- Kolordu bu gece bu sırtlarda ikāmet edecek yarın şafakla berâber Karaağaç'a çekilecekdir.

3- Fırka 4 şu köy (Lefece'nin 2,5 km şarkında Kışla Deresi garbındaki isimsiz derede Muradlı veya Muradiye Köyü) etrâfından ikāmet edecek.

II/ [359]

4- Fırka 5 bu köy (?)

5- İstihkâm taburu Fırka 5 gerisine yerleşecekdir.

6- Süvâri bölükleri fırkaya münkasım.

7- Bir bölükle birlikde karargâh Kavakdere'de ikāmet edecekdir.

8- Yarın şafakla berâber fırkalar birer dümdâr, Fırka 5 birer de cânibdâr çıkararak Yovanköy'ünden geçen iki yoldan Fırka 5 şimâlindeki, Fırka 4 cenûbundakini ta'kîb ederek Karaağaç'a gideceklerdir."

Müte'âkiben fırkaların yarın sa 4 evvelde hareketi tasrîh edilmişdir.

Bu sırada Kavaklı Muhârebesi şiddetlendiğinden kolordu karargâhı Kavaklı Dere'ye gitmekden sarf-ı nazarla Muradiye'de kalmağa karâr vermişdir. Köy hâlî idi.

Bugün de kolordunun i'âşesi çok fenâ idi. Civârdan sürüler çevrilerek verilmiş, tuzsuz etle ekser kıta'ât iktifaya mecbûr kalmışdır. Fakat işgüzâr adamlar da her yerde iş görebileceğinden bir tabur 10/11'de Karahazar'dan Kırkkilise'ye me'mûr ve vesâ'it göndermişdi. Bunlar orada bütün gece furunlarda ekmek tabh etdirerek ve mevcûdları alarak 11'de gelmişler, tabura iltihâk etmişlerdi.

Bu günün vakāyi'i bu kadarla da bitmedi: Sa 5 sonra râddelerinde Fırka 4'de bir panik zuhûr etdi. Düşman geliyor diye toplanmış ikāmete geçmiş efrâd kısmen Kavakdere yolunu tutdu. Bi'l-hâssa kolordu karargâhının fa'âliyyet-i mütemâdiyyesiyle nihâyet heyecân yatışdırılarak kıta'ât tekrâr el altına sokuldu. Nihâyet akşamüstü takrîben şu vaz'iyyet hâsıl oldu: (Takrîben 10 sıralarında)

Fırka 4'den Y 11 Muradiye köyü garb sırtlarında ve Lefece'de zâhiren emniyete me'mûr.

Y 10 T 2 Babaeski'de. Kıta'ât-ı sâ'ire Muradiye Köyü ve şarkında.

Fırka 5 cem'an 8 tabur 6 batarya kuvvetinde (bir top Kavaklı'da kaldı. Diğer bir top da Hayrabolu'ya! gidiyor) Büyükdere şark sırtlarında.

Kolordu İstihkâm Taburu hey'eti Fırka 5'de. Sü Y 10 akşama kadar Asılbeyli şarkında bekledikden sonra Lefece sırtlarına geldi.

11/12 ve 12 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu

2. Kolordu'ya bu gece ber-vech-i bâlâ vaz'iyyetde istirâhat yine nasîb olmadı.

Daha panikden evvel Fırka 4 kumandanı kolorduya mürâca‘âtla “Bu korkak, yılgın asker burada duramayacağa benziyor. Biraz istirâhatden sonra ric‘ata devâmı” teklîf etdiyse de kabûl edilmedi.

II/[360]

Biraz sonra Fırka 4 erkân-ı harbi kolorduya gelerek “Kumandanın yarı geceden savuşmak niyetinde olduğunu, alaylara teblîgâtda bulunduğunu” söyleyince Fırka 4 kumandanına te’kîd-i keyfiyyet olundu.

Sa 9 sonra Fırka 4 ve kolordu karargâhları aynı binâ dâhilinde idiler. Fırka kumandanı Mîralay Necib Bey kolordu erkân-ı harbiyye re’îsinin sağında, Piya Y 7 kumandanı Kā’imakām Muhiddin Bey de mûmâ-ileyhin solunda olarak uykuya yatmışlardı. Müte‘âkib cereyân-ı hâli kolordu cerîdesi şöyle anlatıyor:

“Fırka kumandanı nısfü’l-leylde kalkar. Karargâhdan kimseyi uyandırmadan sessiz sedâsız ma‘iyyetiyle berâber dışarıya çıkar, ileri karakollarını toplayarak fırkayı hareket etdirir. Bu sûretle Muradiye köyünde kolordu karargâhını düşman karşusunda habersiz uykuda terk eder gider.

Sa 3 sonra da kolordu karargâhı uyanıb da fırkanın 2 sâ‘at evvel savuşmuş olduğunu nöbetçilerden haber alınca derhâl harekete hazırlandı ve karargâh süvâri bölüğünü (30 atlı) ileri karakola me’mûr etdi.

Fırka 5’e de emir verildi. Sa 4 evvelde Fırka 5 şimâldeki yoldan kolordu karargâhı da cenûbdaki yoldan Kavakdere’ye hareket etdi.

Yarım sâ‘at sonra Fırka 4’ün dümdârı olan Y 11’e rast geldik. Alay kumandanı berâber değildi ve alay nereye gideceğini bilmeyerek kemâl-i betâ’etle yürüyordu.

Daha bir sâ‘at gitdiği hâlde Fırka 4 kısm-ı küllisine tesâdüf etmediğimizden yanlış yola sapdığına hükmetdik ve sa 6 evvelde Kavakdere’ye geldik. Her taraf perâkendeler ve döküntüler ile dolu idi. Firâriler tüfenkle tavuk avlıyordu, aralarında zâbitde vardı. Şiddetle yola konuldu.

Tekrâr hareketle sa 7’de Yovan köy yolu üzerinde Fırka 4 ağırlıklarına rast geldik. Yovan Köy hizâsında da Asılbeyli yolu üzerinde ve Osmancık’ın 3 km garb hizâsında oldukça muntazam hâlde Fırka 5’i gördük.

Buraya kadar esâsen biz dahi Fırka 4’ü aramak sevdasıyla esâs yolu şaşırarak cenûba düşmüşdük. Doğru Karaağaç’a giderek geceyi boş geçirmekdense Lüleburgaz’a giderek ordu kumandanıyla mufassalan görüşmek ve perâkendeleri toplamak üzere Lüleburgaz’a tebdîl-i istikāmet etdik.

Sa 12 zevâlde Lüleburgaz’a geldik.”

*

* *

Fırka 4'e göre: Y 12 kolbaşında, ba'dehû To Y 4; Y 10, N T 4 ve dümdâr olarak Y 11 yürümek üzere sa 3 evvelde hareket edilmiş, şarka müteveccih üç yol görülerek "Hayru'l-umûr o sâtha" diye dümdârla ortadaki yola sapılmış, kısm-ı küllî ise soldaki yola sapmış. Topçu hafif cebhâne kolundan (40 araba) 27 öküz arabasının Lefece yokuşunda saplanıp kaldığı fırkaca ma'lûm olmasına rağmen tahlîs için hiçbir şey yapılmamışdı.

II/ [361]

Fırka nihâyet bata çıka yürüyerek kendisini birden bire Kumbarlar Çiftliği önünde buldu! Buraya kadar olan 7-8 kilometrelik mesâfe 7-8 sâ'atde kat' edilmişdi; fırka Çiftlik şimâl-i şarkında ictimâ' etdirilmeğe başla[n]mışdı. Domuzorman üzerinden Yovan köyüne gidilemeyeceği anlaşılmağla Çeşme kolu üzerinden gitmek takarrür etdi.

Tekrâr hareketden sonra bataryalar yine saplandığından artık tertîbden falan sarf-ı nazarla her batarya bir alay ve tabura verildi ve sa 1 sonrada verilen emirde bu akşam Çeşme koluna varmağı "Evvelâ Cenâb-ı Hak'dan sânîyen arkadaşlarımın gayret ve vatan-perverânesinden bekliyorum." denildi.

Bin müşkilât ile sa 3,30'da Çeşme yol garbına varıldı ve civârda istirâhate karâr verildi. Bu sırada Üsküdbere istikāmetinden tek bir Bulgar süvâri neferinin (?) âdetâ ile geldiği görülerek yaklaştıkdan sonra üzerine ateş etdirilirken ateş fırkaya sirâyet etdi ve güç hâl kesdirildi. Bu hâl üzerine "Bu askerden hayır yokdur, civârda düşman da vardır" denilerek gece dahi harekete devâma karâr verildi.

Köy civârında To Y 9'dan bir top ile 27 arabanın saplandığı görüldüğünden münâsib bir geçit arandı. Y 12 Çeşme kolunun şarkına gönderilerek şimâl-i şarkîye karşı fırkanın gece harekâtını himâyeye (!) me'mûr edildi. Y 10'da köyün garbında dümdâra bırakıldı. Y 11 N T 4'le topçu şark sırta geçmeğe me'mûr edildi, bu sûretle tek bir Bulgar süvâri neferi (ki bu da şübhelidir) fırkanın 12/13'de ayak üzerinde kalmasını intâc eyledi.

Nihâyet sa 8,30 sonrada fırka hey'et-i umûmiyyesiyle köyün şark sırtlarına geçdi. Tesâdüfen iki yoldan birisine sapılarak bütün gece harekete devâm olundu. Nihâyet 13 Teşrîn-i evvel sa 10,30 evvelde kolbaşı Lüleburgaz'ın 5-6 kilometre şimâl-i garbîsindeki sırtlara geldi, burada kolordu karargâhının Lüleburgaz'da olduğu haber alınınca fırka kumandanı derhâl hareket ederek zevâlde karargâha geldi.

Fırka kıta'âtı akşama kadar Saranlı Çiftliği'ne gelmeğe devâm etdi. 11'de fırkadan ayrılan Y 10 T 2'de bu gün Lüleburgaz'a gelmiş ve 13/14'ü istasyonda geçirmişdir.

Fırka 5: Henüz istirâhate dalmakda iken "Fırkanın Kavakdere şark sırtlarında gecelemesi ve yarın sa 4 evvelde mümkünse daha evvel hareket ederek Karaağaç'a gidilmesi" hakkında gelen emir üzerine sa 9 sonrada verdiği emir de "Bugün Y 15'in kuvvetli düşman ile temâsda kalarak hareket etmesi hasebiyle Kavakdere garb sırtlarında bu gece düşman kolları bulunması pek muhtemel bulunmuştur" diyerek nısfü'l-leylde Y 14 pîşdâr Y 13 dümdâr olmak üzere Karaağaç istikāmetine hareketi emretmişdir.

Nihâyet fırka hareketle 12 minh sa 5 evvelde Domuzormanı'na kolbaşıyla muvâsalat eylemişdir.

II/[362]

Domuzorman Deresi pek ziyâde müşkilât verdiğinden buradan hareket ancak sa 1 sonrada tekrâr başlamış ve fırka sa 9'a doğru sûret-i umûmiyyede Karaağaç'a muvâsalat eylemişdir.

N T 5 ise 12/13 gecesini Lüleburgaz'la Alpullu arasındaki şimendüfer makasında, 13/14'ü Lüleburgaz kasabası civârında geçirmişdir.

Fırka bu geceyi Karaağaç'da konakda geçirmek için emir verdi. Kıta'ât gece zarfında peyderpey toplanarak oldukça istirâhat eyledi.

12'de Kolordu Karargâhı: Lüleburgaz'a muvâsalatından sonra etrâfa telgraflar çekerek perâkendelerini toplamağa teşebbüs etmiş ve Şark Ordusu'na mufassal bir rapor göndererek bunda: "…10 minh de kolordunun Koyungavur civârında bulundurduğu müfreze ile 3. Kolordu'nun ric'atı himâye eylediğini (?), 10/11'de hiçbir emir almadığından vaz'iyyeti bi'l-münâkaşa kendiliğinden çekilmiş olduğunu" anlatmış, emir istemişdir. Bunun üzerine şu cevâb gelmişdir:

Çorlu

12 Teşrîn-i evvel [1]328

"Ordunun Pınarhisar-Lüleburgaz hattında toplanmak üzere geriye çekilmesi emrinin teblîğ olunduğu kolordunuzun matlûb-ı istikāmetde çekilmesiyle de sâbit oluyor. Şimdilik kolordunuza ta'alluk eden vazîfe Karaağaç civârında toplanmakdır. Yarına â'id vazîfede harbiye nâzırının bugün vürûdunda ta'yîn olunacakdır.

3. Kolordu karışık sûretde Vize'ye ric'at etmişdir. Düşmanın Pınarhisar'ı işgāl eylediği ve Saray üzerine yürüdüğü söyleniyor. Kastamonu Fırkası'nın Babaeski'de bulunan üç taburunu celb ediniz. Fakat Tekfurdağı'na çıkanların oraya sevki imkânsızdır. 2. Kolordu'nun bu günlük menzil noktası Lüleburgaz'dır."

Bundan sonra kolordu karargâhı buraya daha evvel gelmiş olan diğer kolordu karargâhları ile görüşdü; yeni bir idâre hey'eti teşkîl ederek Karaağaç'a erzâk sevkine teşebbüs etdi. Sonra şu kolordu emri verildi: (hulâsa)

Lüleburgaz

12 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 4 sonra

Kolordu Emri Numro 12

1- Düşmanın Pınarhisar'ı işgāl eylediği mervî.

2- 3. Kolordu Vize'ye çekilmekdedir. 17. Kolordu Lüleburgaz'a toplanmışdır.

3- 2. Kolordu Karaağaç şark sırtlarında toplanacakdır.

II/ [363]

4- Fırka 4 Karaağaç Karyesi şarkında cenûba uzanan sırtda karargâh kuracak ve Karaağaç Köyü şimâl kenarından i'tibâren cenûba doğru mümted ve Karaağaç Deresi gerisinde ileri karakol te'sîs edecek, Türkbey'deki 1. Kolordu ile irtibât te'sîs edecekdir.

5- Fırka 5 Karaağaç'ın şimâl-i şarkîsindeki tepe cenûbunda ordugâh kuracak ve bu tepenin şarkındaki Küçükdere'den Karaağaç Deresi'ne ve köye kadar olan mıntıkayı setredecekdir.

6- İstihkâm taburuyla Sü K 5 Fırka 5'e, Sü K 2 Fırka 4'e muvakkaten ilhâk edildi.

7- Fırka 5 Pınarhisar-Vize caddesini, Congara-Pınarhisar istikāmetlerini; Fırka 4 Kelebe, Türkbey istikāmetlerini keşif.

8- Düşmanın ta'arruzunda bulunulan sırtlar müdâfa'a.

9- İ'âşe civâr köylerden ve sevk edilecek erzâkdan.

10- Perâkendelerin celbi, malzeme-i metrûkenin celbi.

11- Karargâh bu gece Lüleburgaz'dadır.

Zeyl: Firâriler Lüleburgaz dîvân-ı harbine tevdî' edilerek kurşuna dizilecekdir."

13 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu

Fırka 5: Bugün sa 8 evvelde aldığı 12 numrolu kolordu emri üzerine Y 14'den bir taburu dere şarkındaki mıntıkada ileri karakola me'mûr ederek 3-7 kişilik keşif kollarını Vize, Congara, Pınarhisar, Yancıklar istikāmetine sürdü.

Kıta'ât köyün şarkına ordugâha çıkarıldı, akşama doğru istihkâm taburunu Y 14 taburu solunda ileri karakola me'mûr etdi.

Fırka sa 1 sonradan i'tibâren bir de hat tahkîmine teşebbüs etdiyse de akşama kadar muhtelif emirlerin derece-i tatbîki sûret-i umûmiyyede müsemmer olamadı.

Fırka 4: Kumandanı bi'z-zât emri alarak bugün fırkasının istirâhat etmesine müsâ'ade edilmesini ricâ etdiyse de kolordu kabûl etmedi; derhâl hareketle Karaağaç'a gidilmesini emir etdi. Fakat fırka 13/14 gecesini yine burada geçirdi. Fırka kumandanı hatta fırkasının başına gitmeyerek "Îcâb eden evâmir ve ma'rûzatı yazmak, ekmek ve peksimed göndertmek, Y 10 T 2 ile perâkendeleri toplamak, esâsen kable'l-harb Selanik'de yakalandığı sıtmanın vücûda bırakdığı za'fiyyetin, seferberlik bidâyetinden beri geçirilen meşâkk ve mezâhim dolayısıyla iştidâd eden ıztırâbâtın bir çorba ve birkaç sâ'at uyku ile ber-taraf edilmesi için Lüleburgaz İstasyonu'nda

II/ [364]

fırka idâresi nezdinde kalmağı" muvâfık gördü. Kolorduda buna muvâfakat ederek 24 sâ'at için fırkaya Y 11 kumandanını vekâleten ta'yîn etdi.

Kolordu karargâhı: Bu gün idârî işlerle Lüleburgaz'da iştigāl eyledi. Bu husûsatı ve bir de keşif netâyicinin sür'atle bildirilmesi hakkında 13 numrolu kolordu emrini verdi.

Ordudan şu emir alındıysa da bi't-tabi' bir şey yapılmadı:

Çorlu

11/12 minh sa 12 sonra

Babaeski Üzerinden Lefece'de 2. Kolordu'ya

Kıta'âtınızla Babaeski üzerinden Hayrabolu'ya yürüyünüz. Kuvvetinizi ve topçunuzu bildiriniz. Abdullah.

Fırkaların i'âşe vaz'iyyeti cidden fenâ idi.

Orduya gönderilen yevmî raporda Hayrabolu'ya gidenlerin takrîben 3.000, Lüleburgaz'a gelenlerin 1.000, Babaeski'den gelenlerin de 1.000 kadar olduğu, şimdiki hâlde yalnız Hayrabolu'dakilerin henüz iltihâk etmediği bildirilmişdir.

Üçüncü Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328'de 1. Kolordu

İkinci Fırka: Lefece'de 10/11 gecesini geçirmiş olan 2. Fırka'nın kısm-ı küllisi 11 Teşrîn-i evvel sa 8,30 evvelde sûret-i umûmiyyede Lefece'den hareket ederek, Türkbey'ine doğru iyi yol olmadığı fikriyle Kırkkilise Babaeski şosesine çıkdı. Şose üzerinde yine kesîf bir akın cenûba doğru gidiyordu, Fırka 2 de buna karışdı.

Böylece hareket olunurken ihtimâl zevâl sıralarında, bir atlı zâbitin kılıncı çekmiş olduğu hâlde "Düşman süvârisi geliyor, kaçınız!" feryâdıyla kolun yanından dörtnal ile gitdiği görüldü. Bunun üzerine bir dereceye kadar toplanmış olan kıta'ât tekrâr dağılmağa, herkes koşmağa, bindiği vesâ'it-i nakliyyeyi koşdurmağa başladı. Mekkâriciler ipleri keserek yükleri atıyor ve çıplak bârgîr e binerek koşuyordu. Kıt'alarını topluca yürütmeğe muvaffak olan bazı

zâbitân meselâ Y 6 K 6, 7, N T 2'den bir bölük şoseden çıkarak geriye, şimâle doğru mevzi' aldı.

II/[365]

Bu karışıklık bir müddet devâm ederek nihâyet düşman süvârisi olmadığı anlaşılınca (?) ortalığa tekrâr sükûnet geldi. Bunun üzerine Fırka 2 kumandanı lede'l-hâce kullanmak üzere şimâle karşı ahz-ı mevzi' eden bâlâdaki üç bölüğün himâyesi altında fırkayı toplamağa karâr verdi. Nispeten toplu olduğu görülen 2 Nişancı Taburu sa 10,30 evvelde (?) Kavaklı ormanının cenûbunda yol hâricine çıkarılarak sancağı şose kenarına dikildi ve burada üç sâ'at kadar tevakkuf edilerek iltihâk eden efrâd vâsıtasıyla tabur mevcûdları takrîben 5-6 yüze iblâğ olundu. Bu müddet zarfında 3. Kolordu'nun Nişancı Alayı'na merbût Endaht Mektebi Makineli Tüfenk Bölüğü de gelerek Fırka 2 kumandanına mürâca'at etdi ve bölük Y 6'ya rabt olunarak birinci mütârekenin hitâmına kadar bu alayla birlikde çalışdı.

Ric'at edenler meyânında görülen 30 kadar süvâri ile zâbitleri de fırkaya rabt ve bunlardan iki keşif kolu tertîb edilerek biri Kavaklı-Kırkkilise, diğeri Karaali-Tokucak istikāmetlerine gönderildi. Ve birinci keşif kolundan şu rapor alındı:

Kavaklı'dan

11minh sa 2,30 sonra

1- Düşmandan henüz daha Kavaklı Köy ve civârında eser yokdur (?)

2- 2. Kolordu'dan bir kısım asker kolordusunun gitdiği istikāmeti terkle Babaeski istikāmetinde yürüyor.

3- Tarassuda devâm ediyorum."

Nihâyet fırka emr-i şifâhî ile ve dümdâr tertîbâtıyla Babaeski'ye hareket etdi ve geç vakit buraya vardı ve şehir dâhilindeki kalabalıkla mümkün mertebe temâs etdirilmeyerek istasyon civârında hâl-i ikāmete geçildi ve bu maksadla şu emir verildi: (hulâsa)

Babaeski'den

11 Teşrîn-i evvel [13]28 8,30 sonra

Fırka Emri Numro (9)

1- Düşmanın bazı süvâri kuvvetleri Yenice, Koyungavur'da görülmüşdür. Sa 2,30'da Sü Y 2'den Mülâzım Hüseyin Efendi'den alınan raporda Kavaklı civârında düşman bulunmadığı bildirilmişdir. Hasköy istikāmetinde vaz'iyyet gayr-i ma'lûmdur. 4. Kolordu karargâhı Kofalca'dadır. Kırkkilise'nin düşman tarafından işgāl edilüb edilmediği gayr-i ma'lûmdur.

2- Bizim asker Kırkkilise'den çekilmişdir.

3- Fırka bu geceyi Babaeski istasyonu civârında geçirecekdir.

4- Kıta‘ât yarın ahvâl tegayyur etmezse Babaeski’de kalarak i‘âde-i intizâm edecekdir.

II/ [366]

5- Ben hükûmet konağındayım.

Sa 4’e doğru Y 4, sa 7’ye doğru Y 5, sa 8’e doğru da Y 6 takrîben nısf-ı mevcûdlarla gelmiş olub sabâha kadar perâkendeler iltihâka devâm eylemişdir. To Y 2’de gelerek ve birinci taburdan iki bataryayı ileri karakola ta‘yîn etmiş ve T 2 Babaeski Deresi’ni şarka geçerek ordugâh kurmuşdur.

Fırka 3, 1: Ma‘lûm olduğu üzere ancak 10/11’de nısfü’l-leyl sıralarında ric‘ata ibtidâr etmiş olan bu fırkalardan Fırka 3’ün N Y 1 kısm-ı küllisi geceleyin [y]olu şaşırarak Gevgili’den Geredeli’ye doğru gitmiş ve orada düşmana (Bulgar Süvâri Fırkası) çatarak avdetle Akardere’nin 3 kilometre kadar şarkında geceyi geçirmiş, ale’s-sabâh Yenice’ye hareket etmişdi. Fırka 3’ün 9’da Geçkinli’de bozulmuş olan Y 9’un el altında kalan kuvvetlerinden 2/3’ü 10’da Tokucak’ta 1/3 ü Akardere şarkında kalmış ve 11 evvelde erkenden Yenice istikāmetine hareket etmişdi. Fırka kısm-ı küllileri de ale’s-sabâh Yenice’ye karışık bir hâlde gelmişler ve bir müddet burada istirâhat eylemişlerdi. Binâ’en-‘aleyh bu fırkalar Bulgar Süvâri Fırkası’yla âdetâ kolbaşı berâber olarak yürüyorlardı! Ma‘a-mâ-fîh birkaç kilometre şimâlde olan Bulgar Süvâri Fırkası’nın bundan haberi olmayıp o, bu esnâda Koyungavur garbında tevakkuf etmekde ve Koyungavur şarkındaki boş tahkîmât hutûtunu keşif etdirmekle meşgūl olunmakda idi!

Nihâyet bu fırkalar Yenice’den Kavaklı cenûbuna, Babaeski şosesine doğru hareket etdi. Bu kıta‘âtdan doğrudan doğruya Kavaklı istikāmetinde gelmekde olub en geriye kalmış olan şunlar:

Müretteb Fırka 1’den Y 3

Fırka 3’den N Y 1 ve Y 9 kısm-ı küllileri } Daha Kavaklı ve Yenice Ormanı civârlarında iken Bulgar süvârisi bunlara çatmış ve evvelce Bulgar tarafı harekâtında görüldüğü üzere bu kuvvetlerle Bulgar süvârisi arasında oldukça şedîd bir tüfenk ve mitralyöz muhârebesi inkişâf eylemişdir.

Bu muhârebenin bizim tarafda sûret-i cereyânı şimdilik ma‘lûm değilse de bu kıta‘âtın oldukça el altında ve kumandanlarının taht-ı idâresinde olarak ve ma‘a-mâ-fîh muhtelif alaylar yek-diğeriyle tevhîd-i hareket etmeksizin ve umûmî bir kumandaya tâbi olmaksızın, vaz‘iyyetden kimseye haber vermeksizin düşmana müdâfa‘a ve hatta mukābil ta‘arruza geçdikleri ve böylece düşmanı tesbît ve hatta ric‘ata mecbûr etdikleri anlaşılmakdadır . Gerçi Nasır Paşa müsâdeme mahallinde bulunmuşsa da harekâtı idâre hakkında bir şey yapmadığı anlaşılmakdadır.

Herhâlde bu kıta‘âtın mukāvemeti bugün vaz‘iyyeti kurtarmakda büyük bir âmil olmuşdur. Eğer bunlar da düşmanı görür görmez dağılmış, kaçmış olsalardı ve Bulgar süvârisi Babaeski şosesi üzerine düşse idi veya düşman akıl edüb de bu kuvveti dolaşarak daha cenûbdan bu şoseye varmak istese idi şose üzerinden cenûba çekilmekde olan kıta‘ât için pek mühlik bir vaz‘iyyet hâsıl olacağı gibi ağleb-i ihtimâl 2 kolordunun, lâ-akall 4 fırkası tekmîl toplarını ve efrâdın mühim bir kısmını düşmana terk etmek mecbûriyyetinde kalırdı. Bu mukāvemet mevcûd olduğu hâlde dahi geride ne kadar azîm karışıklıklar

II/ [367]

hâsıl olduğu görüldü. Bu husûs şunu da bir kere daha isbât eder ki ric‘at eden ve bi’l-hâssa ma‘neviyyâtı ve insicâm-ı dâhilisi bozuk olan bir kuvvete karşı ta‘kîb, hele süvâri ta‘kîbi pek mü’essirdir. Fakat bunun için süvârinin hem azimkâr ve fa‘âl bulunması hem de süvâri topçusunun mâlik olması pek lâzımdır. Buna mukābil bizim tarafda bu sırada etrâfda bulunan bataryalardan, [bir] kaç mermi atılmış olsa idi Bulgar süvârisi daha evvel kaçacakdı. Şimdi bu kıta‘âtın Babaeski’ye sûret-i vürûdlarını ve 11/12 vaz‘iyyetlerini görelim:

Fırka 3’den N Y 1 T 3 Kavaklı müsâdemesine iştirâk etmeyerek doğruca Babaeski’ye gitmişdir. T 1, 2 dahi bu muhârebeden sonra gurûba doğru Babaeski’ye hareket ederek nısfü’l-leyl sıralarında buraya muvâsalat ve kasabaya dağılmışdır.

Y 9 Kavaklı müsâdemesine iştirâk etdikten sonra alay kumandanıyla T 1, 3 kısm-ı küllileri sabâhı karşı Babaeski’ye muvâsalat eylemişdir. Y 9 T 2 kısm-ı küllisi ise Kumbarlar Çiftliği üzerinden doğruca Lüleburgaz’a çekilmişdir.

Y 7 kısm-ı küllisi de perâkende ve perîşân bir hâlde bütün gece Babaeski’ye muvâsalata devâm eylemiş ve bazı bölükler fırkaya ta Lüleburgaz’da iltihâk eylemişdir.

N T 3 ise Tokucak’dan Yenimahalle’ye sapmış olduğundan 11/12 gecesini Karaali’de geçirmiş ve 12 sabâhı Babaeski’ye gelmişdir.

Topçu Y 3 11 akşamı oldukça toplu bir hâlde Babaeski’ye gelmişdir.

Müretteb Fırka’dan Y 3 ancak 12 sabâhı Babaeski’ye gelmişdir. Simav Alayı daha evvel, müsâdemeye iştirâk etmeyerek çekilmişdir.

Böylece 11/12’de Babaeski’de 1. Kolordu’nun kısm-ı küllisi ile sâ’ir kolordulara mensûb külliyetli insan vesâ’ireden mürekkeb lâ-akall 30-35 bin neferlik bir kalabalık toplanmışdı. Halbuki 1. Kolordu karargâhı daha 11 zevâlde Lüleburgaz’a varmışdı! Ve kolordu kumandanının bugün ve bu gece kolordusuna te’sîri âtideki raporları almak ve cevâbları vermekden ve orduya da bazı ma‘rûzatdan ibâret kalmışdı, bu muhâbereler cidden şâyân-ı dikkatdir:

Fırka 2'den kolorduya rapor: "Alınan emir üzerine hemân tekmîl fırka ile ric'ata başladım. Kavaklı'ya kadar şose hâricî âdî yollar üzerinde altı sâ'atden ziyâde uğraşıldı. Tekrâr yağmur başlamış ve hayvanâtın topları götüremeyecek bir hâle gelmesi hasebiyle Lefece-Kamarlı tarîkinden ric'at adîmü'l-imkân olduğundan şoseyi ta'kîben Babaeski'ye şimdi fırkamla vâsıl oldum. Bu sabâh sa 8 evvelde Lefece'de Şevket Turgut Paşa'ya rast geldim. Dün geceyi Karahazar'da geçirdiğini ve gece Kırkkilise'ye gitmişse de Hasan İzzet Paşa'dan başkasını görmediğini ve kendi kolordusunun ric'at etdiğini ve Kırkkilise'nin pek yakınından geçmesi

II/[368]

hasebiyle muhârebeye mecbûr kaldığı hâlde benim fırkamın iştirâkini emretmesi üzerine Kavaklı'nın 5 kilometre cenûbunda fırkayı toplu bulundurarak sa 4 sonrada Fırka 3'ün topçuları da geçdikden sonra yürüyüşe tekrâr başladım. O zamana kadar hiçbir tarafda muhârebe ve düşmandan eser görülmemişdi. Yalnız Petra'nın birkaç kilometre garbında bir düşman kolunun uzaklardan görüldüğü ve Kırkkilise'den pek karışık sûretde her üç kolordu efrâdının perâkende hâlinde Babaeski'ye geldikleri ve burada azîm bir kitle teşkîl etdiği ve bunların ric'atları bir sûret-i sâlimede tanzîm edilmezse pek büyük karışıklığa sebebiyet vereceği ve binâ'en-'aleyh burayı teşrîf-i devletlerinin pek musîb ve tekmîl Birinci Kolordu'nun burada bulunması hasebiyle âdetâ muhtâc kalındığı ve her husûsda emr-i devletlerine muntazır bulunulduğu ma'rûzdur."

Bunun üzerine 1. Kolordu orduya şu raporu yazdı: "Fırka 2'nin düşman hakkındaki ma'lûmatı. Burada istihsâl etdiğim bundan ibâretdir. Babaeski'de bulunan 1. Kolordu kıta'âtının Türkbey'ine celbi karârı bâkî ise îcâbına tevessül olunmak üzere emir ve iş'ârına makine başında muntazırım."

Fırka 3 kumandanı da bu sırada gelerek Babaeski telgrafhânesine gitmiş, burada ordu ile 4. Kolordu arasında geçen muhâberâtın sûretlerini okuyarak bundan vaz'iyyetini anlamış ve kolorduya şu raporu yazmışdır: "Fırkayı güç hâl ile bu sabâh Yenice'nin şarkında ictimâ' etdirmek üzere iken Kavaklı'daki telâş ve ric'at-ı umûmî üzerine Babaeski'ye gelmeleri emrini verdim. Fırka 2 Babaeski civârında askerini topluyor. Fırka 3'ün vürûdunda ne yapılacağı müste'zindir. Asker son derece yorgun ve bî-tâbdır. Dümdâr düşmanla şiddetli müsâdemât ederek kolların harekâtını birçok fedâkârlıkla te'mîn eylemişdir. Babaeski telgrafhânesinde emrinize muntazırım."

Bunun üzerine Yaver Paşa Abdullah Paşa'ya şu raporu yazmışdır: "Osman Paşa'dan şimdi alınan telgrafda Fırka 3'ün Babaeski'ye muvâsalat etdiğini, Aziz Paşa'nın dahi orada

fırkasını toplamakla meşgūl olduğunu bildiriyor, ne yolda hareket edeceğini soruyor. Bu günkü yolların hâline göre buraya aldırılması topların yollarda saplanıp kalmasına mûceb olacakdır."

Bu sırada fi'l-hâkika Fırka 2, 3 kumandanları buluşdular. Fırka 3 kumandanı kendi kıta'âtı henüz dağınık olduğundan ayrıca birden bire ittihâzına lüzûm görmeyerek "Emniyet tertîbâtını kısm-ı küllisiyle muhârebeye girmemiş ve Fırka 3'den 36 sâ'at evvel ric'ata başlamış olan Fırka 2'ye terk etmeği" münâsib gördü.

Fırka 2 kumandanı Babaeski'deki karışık kalabalığın müttehid bir emir ve kumandaya tâbi' olmasını söyleyerek ve 1. Kolordu kumandanından son def'a gelen kâğıd da "Türkbey'de bize mülâkî olursunuz" denmekde olması hasebiyle Yaver Paşa'nın Babaeski'ye gelmeyeceği anlaşıldığından bahisle Osman Paşa'ya kıdemli olması hasebiyle emir ve kumandayı der'uhde etmesini teklîf etdi.

II/[369]

Aralarında 4-5 tâze redif taburunda bulunan bu kalabalığın tanzîm edilmesi ve bir emir ve kumandaya tâbi' olması lüzûmu bedîhî olub başıboş gezmeğe devâm etdikleri takdîrde birçok fenâlık olacağı âşikârdı. Babaeski'deki külliyetli erzâk ve mühimmât ve eslihayı hâvî anbarların me'mûrlarının ekserisi daha gündüzden kaçmış olub Fırka 2 bunlara muhâfız ta'yîn eylemişdi. İstasyonda erzâk dolu vagonlar vardı. Fa'âl bir düşmanın Babaeski'ye vürûdu burasını mahv ederdi. Fakat Osman Paşa teklîfi reddetmiş olduğundan her iki fırka kumandanı tekrâr telgrafhâneye gitdiler ve nasılsa kaçamamış kalmış bir tek me'mûrun vâsıtasıyla kolordu ile şu muhâbereyi yapdılar:

Yaver Paşa'dan Osman Paşa'ya: "Müretteb Fırka 1 hakkında ne ma'lûmât vardır? Fırkanız tamâmıyla toplandı mı? 2. Kolordu'nun bu sabâh Kavaklı civârında ve Fırka 2'nin de harb etdiğini öğrendik. Bu bâbda ma'lûmatınız nedir? Düşmana dâ'ir ne ma'lûmât vardır? Sinop alaylarının taburları orada mıdır? 4. Kolordu karargâhı neresidir?"

Osman Paşa'dan Yaver Paşa'ya: "Müretteb Fırka 1'i berâber getirdim. Fırkanın dümdârı avdetimde henüz varmamışdı. Ma'a-mâ-fîh 5-6 taburla toplar Kavaklı'ya gelmişdi. Şimdi toplar geldi ve perâkendeler gelmekdedir. Düşmana dâ'ir ma'lûmatım kat'î değildir. Çünkü Kavaklı'dan ayrıldığım vakit kimsenin harb etdiğini görmedim. Prens Aziz Paşa da geldi. Şimdi tafsîlât verecekdir. Gerek şehirde ve gerek asker arasındaki heyecânı ve telâşı teskîn için madem ki 1. Kolordu kıta'âtının kısmı a'zamı toplanmışdır, buraya bi'z-zât teşrîf buyurup emir ve kumandayı te'sîs buyurmanız münâsibdir."

Yaver Paşa'dan Osman Paşa'ya: "4. Kolordu'dan ma'lûmât var mı?"

Osman Paşa'dan Yaver Paşa'ya: " C. 4. Kolordu kumandanı şimdi telgrafhâneye gelen bir telgrafda Kofalca'da olduğunu söylüyor."

Osman Paşa'dan Yaver Paşa'ya: "Demin arz etdiğim vecihle burayı teşrîfiniz elzemdir. Zîrâ topçuların hayvanâtı pek yorgun olduğundan ve piyâdeler ise bugün 18 sâ'at yol yürüdüklerinden bunların burada kalmaları zarûrîdir. Fakat bu ric'at-ı umûmîye benim aklım ermediğinden Süvâri Fırkası'yla mı yahut mevcûd toplu kıta'âtla mı te'mîn-i ric'at olunacağının ve şiddetli müdâfa'anın nerede te'sîs edileceğinin ve ahvâl-i umûmiyye bendenizce mechûl bulunması hasebiyle şimdi buraya gelmez ve emir ve kumandayı der'uhde etmezseniz askerin ve topların zıyâ'ından mütevellid mes'uliyyeti ne bendeniz ve ne de Fırka 1 Kumandanı Prens Aziz Paşa kabûl edemeyeceğimizden asker karşusunda kumandadan âciz bir vaz'iyyetde kalmakdansa müsâ'ade buyurunuz da bendeniz de fırkama uzakdan, Dersa'âdet'den kumanda edeyim. Zîrâ topçular hareket edüb etmemek için emir bekliyorlar."

Yaver Paşa'dan Osman Paşa'ya: Süvâri Fırkası ile mi ric'at edeceğim, diyorsunuz. O hâlde bu fırka orada değil mi? Mülâzım Celal Efendi ma'rifetiyle vaz'iyyet bildirilmişdir. Anlaşılan mülâkî olmamışdır.

II/[370]

Buraya bi'l-îcâb geldik. Yarında oraya avdet ederiz. Öbür gün yine buradaki mıntıkamıza avdet mecbûriyyeti olabilir. Binâ'en-'aleyh askerin yarın orada istirâhat ve i'âşesi de te'mîn edilmiş olur. Bu gece gelmediğimin sebebi hayvanların yorgun olmasıdır."

Osman Paşa'dan Yaver Paşa'ya: "Ben ve Prens Aziz Paşa ve ma'iyyetimiz zâbitân peksimed bile bulamadık. Efrâdın hâline Allah acısın!"

Yaver Paşa'dan Osman Paşa'ya: "Paşa birâderler gerek ben ve gerekse refâkatimde bulunanlar bugün bir şey yemediğimiz gibi Lüleburgaz'da bir dilim ekmek bile bulamadık. Efrâd burada da böyledir. İnşâallah iyi olur."

Osman Paşa'dan Yaver Paşa'ya: İnşâallah!"

Bu muhâbereden sonra fırka kumandanları hükûmet konağına geldi. Bir aralık şehâdet haberi çıkan Müretteb Fırka 1 kumandanı Nasır Paşa da nısfü'l-leyle doğru geldi. Geceleyin perâkendelerin vürûdu devâm ediyor ve şehirde mütevâliyen heyecân hüküm sürüyordu. Bu bâbda nakledilen sutûr-ı âtiye cereyân-ı hâl hakkında bir fikir verir:

Fırka 2 harb cerîdesinden: "….To Y 2 kumandanı Kā'imakām Fuad Bey gece esnâsında fırka kumandanına mürâca'ât-ı mütevâliyede bulunarak Topçu Alayı'nı taht-ı emniyetde göremediğini beyân eylemiş ve alayın fırkanın vasatî gerisinde ve piyâde Y 6'nın yanında bulunmasına hatta iki piyâde bölüğünün topçu ordugâhı içinde bulunmasına rağmen alayın şehrin cenûbuna ve şarkına geçirilmesi lüzûmunda ısrâr etmiş ve yerinde kalması hakkında verilen emrin tahrîri olmasını taleb ederek fırkadan kendisine bu bâbda emr-i tahrîri verilmişdir. Fakat bunlara rağmen To Y 2 T 2 alay kumandanın emriyle Alpullu'ya

müteveccihen geceleyin hareket etmiş, gitmişdir…" Topçu alayı kumandanı ise bundan bahs etmeyerek bi'l-'akis kendisinin bütün geceyi ileri karakolda, Babaeski garbında bulunan iki bataryanın yanında geçirdiğini ve alayın 12 minh sa 10 evvelde Babaeski'den hareket etdiğini söylüyor. Alayın harb cerîdesinde bu bâbda şu sözler vardır: "Lüleburgaz'a muvâsalatda T 2 kumandanı hakkında yapdığım tahkîkâtda 11/12 gecesi bir pelerinli süvârinin "yukarıdaki topçular mahv oldu, asker bozuldu kaçıyor, siz ne duruyorsunuz?" sözleri üzerine gece bataryaların her birisinin bir tarafa dağıldığı ve ertesi günü tabur kumandanı bin müşkilâtla bataryalarını toplayabildiği fırka kumandanına bildirilmişse de Lüleburgaz'da fırka kumandanı emriyle tabur kumandanı (Binbaşı Asım Bey) çadırında tevkîf edildi.

Fırka harb cerîdesinden: "Toplarını muhâfaza kaydından başka hiçbir şey düşünmeyen topçular aç olan hayvanlarıyla toplarını Babaeski şarkına çekmekle meşgūl olarak bütün kıta'âtın ma'neviyyâtını bozuyorlardı. Pek çok tesellî edilmeğe çalışılmışsa da muvaffak olunamamışdı, hatta bu hâl geceleyin iş'âr-ı ahîre kadar Babaeski'de kalması emrini almış olan To Y 3'e bile sirâyet etmiş, bu da savuşmuşdur. Topçuların

II/[371]

bu hâli az kaldı piyâde kıta'âtını da elden çıkaracakdı. Hatta gece olduğundan dolayı kıt'asını bulamayan neferler kısmen bunlara iltihâkla Lüleburgaz'a kadar gitmişlerdir. Şâyân-ı hayretdir ki topçulardan Y 2'nin bir kısmı hatta trenle savuşmuşdur.

12 Teşrîn-i evvel [1]328'de 1. Kolordu

Geceyi Babaeski civârında geçiren perâkendeler ale's-sabâh Alpullu ve Lüleburgaz istikāmetlerinde akına devâm ediyorlardı.

Fırka 2, 3 kıta'âtı peyderpey toplanmağa ve tanzîm edilmeğe çalışılıyordu. Babaeski'deki erzâk ve peksimedin alınması kıta'âta emredilmiş, bazı kıta'ât kendiliklerinden almışdı.

Fırka 3 ağır hastalarını, bir muhâcir ve firârî trenini zorla boşaldarak ve irkâbla Dersa'âdet'e gönderdi. Fırka 2, 3 kumandanları bir müddet kolordu kumandanının vürûduna intizâr etdilerse de kimse gelmediğinden ve Edirne-Babaeski istikāmetinden 4. Kolordu gelmekde olduğu gibi akın da Lüleburgaz'a gitmekde olduğundan bi'n-nisbe muntazam bir hâlde bulunan fırkanın diğer kıta'âtın arkası alınıncaya kadar Babaeski'de kalmasına ve Fırka 3'ün ric'atına bi'l-müzâkere karâr verdiler.

Bunun üzerine telgrafhânede şu muhâbere kolordu ile cereyân etdi:

Aziz Paşa'dan Yaver Paşa'ya: "Burada Babaeski'de, birçok cebhâne duruyor; topçu ve piyâde. Bunları taşımak kābil-i imkân değildir. Husûsiyle kıta'ât bugün sa 11 evvelde Lüleburgaz'a hareket ediyor. 4. Kolordu Babaeski'den geçmeyecek mi? Buna erzâk ve cebhâne

lâzım değil mi? Bu kadar cebhâneyi burada yakmak bütün kasabayı tehlikeye sokmakdır. Şimdi burada ne kadar kıta‘ât varsa toplayıp Lüleburgaz’a hareket edeceğim. Dün gece Fırka 3’ün iki bataryasının fırkadan izinsiz Lüleburgaz’a hareket ederken yolda düşman süvârisinin eline düştüğü rivâyet ediliyor. Benim topçu kumandanım da burada kalmakdan korkduğu için benden emr-i tahrîri istemişdi. Burada kalması için emr-i kat‘î verildiği hâlde bir taburu savuşmuş ve ne hâlde olduğundan ma‘lûmatım yokdur. Şimdi sa 11’de Fırka 3 pîşdâra sonra umûm ağırlık, sonra Fırka 2 kısm-ı küllisi derme çatma kıta‘ât, sonra da bir alayla bir batarya dümdâr ve bir tabur câ[n]ibdâr olarak Lüleburgaz’a hareket edeceğiz. Askerin yorgunluğundan ve yolların kötülüğünden birçok mola vermeğe mecbûr olacağımızdan ancak iki günde Lüleburgaz’a varabiliriz. Şimdi makine başında emrinizi bekliyorum. “

Yaver Paşa’dan Aziz Paşa’ya: “Vagonlarda erzâk var mı? Ne gibi erzâkdır? Ânlardan istifâde edebiliyor musunuz? Osman Paşa’dan sonra sizi de buraya alacağız. Kalacak erzâkın vagonlarla buraya sevkine himmet buyurmanız lâzımdır.”

II/[372]

Aziz Paşa’dan Yaver Paşa’ya: “Cebhâneyi sevk etmek kābil değil, istasyona taşımak dört güne mütevakkıfdır. Bu vazîfeyi bir de Abuk Paşa’ya veriniz, İkinci kolordu nâmına olan zarfı sevk edemedik, bir sûretini siz gönderiniz (bu İkinci Kolordu’nun Hayrabolu’ya ric‘atı hakkındaki ordu emri olsa gerekdir. M. N)”

Yaver Paşa’dan Aziz Paşa’ya: “Orada vagonlar içinde mevcûd cebhâneyi olsun istasyon me’mûruna söyleseniz de buraya göndersin.”

Aziz Paşa’dan Yaver Paşa’ya: “Peki sevk me’mûruna söyleyim, başka bir emirleri var mı?”

Yaver Paşa’dan Aziz Paşa’ya: “Ufak bir ta‘kîb müfrezesi ya‘nî üç tabur piyâde, iki cebel bataryasından mürekkeb kuvvetin ağır olarak dün akşam Kavaklı’ya vardığı rivâyet ediliyorsa da derece-i sıhhati mechûldür.”

Binâ’en-‘aleyh yolda emniyet tedâbirine tevessül edilmesi tavsiye olunur. Bununla berâber aslı olmasa gerekdir. Çünkü süvârilerin eline düşen batarya mes’elesi külliyen hilâf-ı hakîkatdir. Ancak bazı topların çamura batmış olmaları muhakkakdır. Piyâde yardımıyla onların da tahlîsi himmetinize mütevakkıfdır. 2, 4. kolordulara mühim birer telgraf vardı. Be-heme-hâl göndermenizi ricâ ederim.”

Aziz Paşa’dan Yaver Paşa’ya: “4. Kolordu’nun pîşdârı şimdi geldi. 2. Kolordu’ya siz oradan bir sûretini sevk ediniz.”

Osman Paşa da bu muhâvereden evvel 1. Kolordu'ya şu raporu yazmışdı: "Fırka 3'e mensûb efrâdın bir küllisi Lüleburgaz'a gitdiğinden fırkayı orada toplamak üzere erkân-ı harbimle hareket etmek üzereyim, Fırka 2 burada kalacakdır."

Hesâbça fırkalar şöyle çekilecekdi: N T 3 pîşdâr, Y 9 sol yan cânibdârı u[z]ak [y]ürüyüş kolunun şimâlinden hareket edecek. Asıl yürüyüş kolunda Fırka 3 önde, Fırka 2 arkada bulunacakdı. Fakat hakîkatde yol boyu her tarafta insanlarla dolu olduğundan pîşdâr ve cânibdâr tertîbâtı kendiliğinden sâkıt oldu. Yürüyüş tertîbi vesâ'irede az zamanda bozuldu: Kolordu büyük bir akın hâlinde Lüleburgaz'a yürüdü. Hareket zamanının sa 11 evvel olması da nazariyyâtda kaldı kıta'ât ale's-sabâh çekilmeğe başlamışdı. Ma'a-mâ-fîh görünüşe nazaran topçu Y 2'den bir tabur Babaeski şarkında bir müddet, sa 11'e kadar, intizâr mevzi'inde kalmışdır. Bu esnâda Kavaklı cenûbunda birtakım kolların ilerlediği görülerek düşman olduğuna hükm edilmiş (fi'l-hâkika düşmandı) ve Kırkkilise istikāmetinde sırtlarda birçok atlılar görülmüşdür. Fırka karargâhı da sa 1 sonrada hareket etmişdir.

Karargâh Alpullu'ya muvâsalatında burasını da müdhiş bir kalabalık içinde görmüş, tavuk avlamak üzere atılan mavzerlerden epey zâyi'ât olmuşdur. Burada efrâd akını cenûbdan çevrilerek Sarçal istikāmetine tevcîh edilmişdir. Bu esnâda 4. Kolordu ve İzmit Fırkası kumandanları da gelerek görüşülmüşdür.

II/[373]

Fırka 2, 12/13 gecesini Sarçal'da geçirmeğe karâr vererek o sûretle emir vermiş ve bu civârda tevakkuf edilerek akının arkası nısfü'l-leyle doğru bir dereceye kadar alınmışdı.

N T 2 köyün şimâlinde, Y 4 derenin garbında olub Y 4, 5 Konak'da, topçu alayı köyün şarkında idi. Bulunulan erzâkla iktifâ edilmiş, za'îf bir emniyet tertîbâtı alınmışdı.

Fırka 3'ün yürüyüşü daha perîşân idi: Y 9 T 1 12/13 gecesini yolda geçirdi. Diğer taburları 12 akşamı Lüleburgaz istasyonuna geldi. Diğer kıta'ât da akşam geç vakit Lüleburgaz garbına geldi. Yolda fırka kumandanı Alpullu civârında dün gece emirsiz kaçan To Y 3'ün malzeme ve eşyâsının perîşân ve yağma edilmiş bir hâlde atılmış olduğunu gördü. Rivâyete nazaran bu alay gece kaçarken bu civârda eşkıyâ tarafından (?) birkaç el ateşe uğrayınca efrâd ve zâbitân hayvanları alarak alabildiğine dağılmış ve kaçmış. Bugün tekrâr bunların toplanmasına tevessül olundu.

Görünüşe nazaran fırka karargâhı yolda kıta'âtı bırakarak sa 6,30 sonrada Lüleburgaz'a geldi.

Bugün Y 8 T 1'de trenle Alpullu'dan Lüleburgaz'a gelerek Saranlı Çiftliği'nde ikāmete geçmişdi. İstihkâm, Sıhhıye Bölüğü Y 9'un bir kısmı fırkaya iltihâk etmemişdi. Fırka

sûret-i umûmiyyede Lüleburgaz'ın garb sırtlarında ikāmet etmişdi. Müretteb Fırka 1 kıta'âtı da akına karışarak Lüleburgaz'a gelmişlerdi ve gelmek üzere idiler.

11 ve 12'de kolordu karargâhının ordu ile dahi bir hayli muhâberâtı vardır ki bunlar ileride ordu bahsinde görülecekdir.

13 Teşrîn-i evvel'de Birinci Kolordu

Fırka 2 takrîben sa 8 evvel râddelerinde Sarçal'dan hareketle oldukça toplu bir hâlde zevâl sıralarında kolbaşıyla Lüleburgaz'ın garb sırtlarına geldi ve şehirden muntazaman" muzika başda geçerek Lüleburgaz-Türkbey yoluyla Lüleburgaz-Umurca yolu arasında kasabaya en yakın N T 4 bunun gerisinde Y 4 bunun şimâlinde ve yanında Y 5, Y 4'ün arkasında Y 6, İstihkâm ve Sıhhiye Nişancı Taburu'nun yanında olmak üzere ordugâha geçdi. Fırka karargâhı da Nişancı Taburu'nun yanında idi. Ağırlıkların bir kısmı da fırkaya iltihâk etdi. 4-5 bin kadar ekmek bulunarak tevzî' olundu.

Fırka 13/14 gecesini burada çadırlı ordugâhda geçirdi.

Fırka 3'de bugün Lüleburgaz'da toplanmış, Alpullu civârında kalan toplar ve malzeme Çanakkale fırkaları ve taburları ve Y 9'un geride kalan aksâmı tarafından kurtarılıb getirilmişdir.

Saranlı Çiftliği'ndeki Y 8 T 1 Lüleburgaz merkez kumandanlığı vazîfesini görmekde olan Çanakkale Fırkası Kumandanı Nasuhi Bey'in emriyle bugün bir bölüğü Sazlıdere-Domuzormanı istikāmetine

II/ [374]

sevk etmişdi. Bu kuvvet yolda rast geldiği topları (Fırka 4'ün) kurtardıktan sonra düşman süvârisine rast gelerek biraz ateş te'âtî etmiş (Çiftlik'in 15 kilometre kadar şimâl-i garbîsinde) ve ba'dehû avdet etmişdir.

Fırka 3 cerîdesi bugünkü ahvâli şöyle hikâye ediyor: "Babaeski'de iken ordunun nerede müdâfa'ada kalacağı bildirilmişse de fırkanın mahalli bildirilmemiş olduğundan bunu anlamak üzere fırka kumandanı kolordu kumandanını gördü fakat vazîfe yine kat'î olarak anlaşılmadı. Yalnız Türkbey civârında kolordunun müdâfa'a edeceği anlaşıldı. Umûm kumandanlarda bir tereddüd ve bu hatda muhârebe edilemeyeceği kanâ'ati vardı. İ'âde-i inzibât için kat'î teşebbüsler yokdu. Zâten iki fırkasını Küküler'de bir fırkasını Yenice'de bırakarak Lüleburgaz'a çekilmiş olan kolordu karargâhı kendi kıta'âtı hakkında bile iyice ma'lûmât edinememişdi. Lüleburgaz'da kolordu kumandanlarının te'addüdü ve hiç birisinin vazîfeyi tamâmıyla üzerine almaması ahvâli işkâl ediyordu. Ve'l-hâsıl bugün kolordudan toplanmak lüzûmuna dâ'ir emirden başka bir şey telakkî edilemedi. Binâ'en-'aleyh bugün akşama kadar

kıta‘ât kendisine çeki düzen vermeğe, erzâklarını tamâmlamağa ve perâkendelerini toplamağa çalışdılar. Geceleyin fırka kendi kendine ileri karakol tertîbâtı aldı ve olduğu yerde kaldı.”

Müretteb Fırka 1’den Y 3 12 sabâhı Babaeski’ye geldikden sonra tekrâr hareket etmiş, 12/13 gecesini Babaeski ve Alpullu istasyonları arasındaki makasda geçirmişdi. 13’de Lüleburgaz istasyonuna gelerek 13/14’ü burada geceledi. Simav Alayı da Uşak Fırkası’na iltihâk eylemişdi.

Dördüncü Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328’ de 4. Kolordu.

4. Kolordu karargâhına 11 sabâhı erkenden şu Fırka 12’nin raporu geldi:

Hasköy

11 Teşrîn-i evvel sa 2,10 evvel

“1- 10 minhde düşmanın Süloğlu cihetinde bulunmadığı ve Fırka 3’ün 9/10 gecesi gālibâne muhârebe ederek düşmanı püskürtdüğü ve köylerde çadırlı ordugâhda kaldığı hakkında i‘tâ-yı ma‘lûmât ederek emr-i âlileri vechle Bostanlı-Köseömer hattına çekilmeğe başlamışken Fırka 3 kumandanının dün takdîm edilen raporu fırkamızın geriye çekilmemesi lüzûmunu gösterdi. Ahvâl süvâri keşfiyâtıyla da te’yîd etdiğinden fırkamızın Hasköy civârında kalmağa karâr verdiği bildirilmişdi.

II/[375]

2- Kirmasti Alayı hareket emri üzerine Kocahazar’a hareket etmiş olduğundan To Y 11 T 2 dahi Kocahazar’a gönderilmiş ve bunlar orada gecelemişdir.

3- Kocahazar-Bostanlı yolu kısmen şose olduğundan Fırka 3’e yaklaşmak mülâhazasıyla bu gece[yi] Hasköy civârında geçiren kıta‘âtın kısm-ı a‘zamı ile Kocahazar üzerinden sabâhleyin geriye çekilinecek ise de Küküler ve garbındaki ahvâl dün akşama kadar müsâ‘id olduğundan ve kıta‘ât yorgun olub erzâksız da bulunduğundan bu hareket ağır olacakdır.

4- Ahvâle göre geriye çekilmekde isti‘câl etmemek ve hatta tevakkuf eylemek daha münâsib zannedilmekde ise de Şark Ordusu’nun sağ cenâh müntehâsında çekilmeği müstelzim bir hâl varsa âcilen Bostanlı- Koca Ömer yolu üzerinden fırkaya emir i‘tâsı.”

Bunun üzerine kolordu fırkaya şu emri gönderdi:

Korapa

Sa 9 evvel

“1- Dünkü emir mûcebince kolordu Karaali-Hazinedar hattını tutmağa me’mûr olduğundan fırkanızla bugün be-heme-hâl Hazinedar’a geliniz.

2- Bu çekilme dümdâr himâyesi tahtında olmalı ve 1. Kolordu ile Süvâri Fırkası vâsıtasıyla irtibât te’sîs edilmelidir.

3- İzmit Fırkası perâkendesini, Topçuk Taburu'nu, nakliyeyi Hazinedar'a getiriniz. Harekâtınızdan sâ'ati sâ'atine ma'lûmât veriniz.

4- Karargâh Korapa'dadır."

Halbuki Fırka 12 kumandanı bâlâdaki raporu yazdıkdan sonra cevâb vücûduna intizâr etmeden fırka erkân-ı harbine "Piya Y 35 ile topçu Y 12, Gönen, Gemlik, Kepsud taburlarının Hasköy'den Kocahazar'a, N T 12, Y 34, Bandırma taburları ile topçu Y 12 T 2'nin ve kolların Hasköy'den Köseömer'e olmak üzere iki kol hâlinde Köseömer'e sevk etmesini ve bi'l-âhire alınacak emre göre hareket edilmesini; Fırka 3'e de ma'lûmât verilmesini" emrederek kendisi kolordu kumandanını görmek üzere hareket etmişdir (!).

Bunu müte'âkib Fırka 3'ün 10/11 gecesi Kocahazar üzerinden Yenice'ye çekilmekde olduğu haberi geldiğinden fırka erkân-ı harbi Kocahazar'da Fırka 3'le çatışmamak, bunu ta'kîb edecek düşmanla temâsa gelmemek fikriyle Hasköy'den Kocahazar üzerine yürüyecek kıta'âtı da Köseömer'e tahrîk etmiş, Kocahazar'daki Kirmasti Alayı'na da sa 8,30 evvelde "Hemân Bostanlı'ya hareket" emrini göndermişdir.

Fırka kumandanı yolda bâlâdaki emri alarak erkân-ı harbe göndermişdir.

II/ [376]

Fırka kumandanı sa 10,30 evvelde kolordu karargâhına gelerek yürüyüş müşkilâtı hasebiyle fırkanın Pozanlıya Deresi garbında, Köseömer civârında kalmasını teklîf etmiş ve kolordu buna muvâfakat etdiğinden keyfiyyeti sa 10,30 evvelde fırka erkân-ı harbine bildirerek kendisi de Bostanlı'ya avdet edeceğini söylemişdir.

Bu emri fırka erkân-ı harbi sa 12 sıralarında Köseömer'de almış olub bu esnâda Hasköy'deki kıta'âtda buraya gelmiş idi, erkân-ı harb bunları burada tevkîf ederek kumandanına ma'lûmât vermişdi. Bundan sonra Bostanlı'ya gelen Fırka 12 kumandanı burada kolordunun sa 12 zevâlde yazdığı emri alarak sa 2,35'de erkân-ı harbe buna tevfîkan: "Kıta'ât Köseömer'in şarkında ta'biye ile berâber sabâhleyin Bostanlı'ya müretteb olan kıta'âtın bir ân evvel oraya tahrîki" emrini göndermiş olduğundan erkân-ı harbde geç vakit Kirmastı, Gemlik, Kepsud taburlarıyla Y 35'e ve To Y 12 T 1'e 11/12 gecesini geçirmek üzere hemân Bostanlı'ya hareketi emretdi. N T 1 Y 34 T 3, Bandırma, Mihaliç taburlarıyla To Y 12 T 2'ye Köseömer'de kalınacağını teblîğ etdi. Fırka kumandanı da Bostanlı'da bulduğu To Y 11T 2'ye Hazinedar'a gitmek, Atranos Taburu'na da Pozanlıya Deresi şarkında ordugâh kurmak emrini verdi.

Fakat bundan sonra şu kolordu emri geldi:

Korapa'dan

11 Teşrîn-i evvel sa 2,10 sonra

4. Kolordu Emri Numro 7

"1- Kırkkilise ile Yenice'nin suf[k]ūtu muhtemeldir. Şark Ordusu Pınarhisar-Lüleburgaz hattında toplanmak üzeredir.

2- Binâ'en-'aleyh kolordumuzda muvaffak olabilirse Babaeski üzerinden, aksi hâlde Kule-Parlıköy üzerinden çekilmeğe karâr vermişdir. Şu hâle göre Fırka 12'nin Bostanlı-Köseömer hattında kalmayıp bu gece Hazinedar ve Korapa'ya yetişmeğe çalışacakdır. İzmit Fırkası evvel emirde Fırka 12'nin ric'atını himâye için Hazinedar'ın şimâlinde kalacak sonra Terzili'ye çekilerek bu geceyi Terzili ve Kok[f]alca arasında geçirecekdir.

3- Kolordu karargâhı sa 4 sonrada Kofalca'da bulunacakdır.

Bunun üzerine Fırka 12 Bostanlı'ya gelmekde olan kıta'âta derhâl Hazinedar'a yürüyüşe devâmı, Köseömer'dekilere be-heme-hâl Hazinedar'a muvâsalatı emretdi. Sa 5 sonrada Köseömer'e gönderdiği diğer emirde de "Hemân şimdi hareket matlûbtur, hâl gāyet mühimdir. İsti'câl gayet elzemdir" diyerek te'kîd-i keyfiyyet eyledi.

Aynı zamanda şimâl kolundaki topçu taburuna da Hazinedar'dan Kule'ye, ağırlıklara da kezâ yürüyüşe devâm emrolundu. Bu sûretle Fırka 12'ye yine durmak nasîb olmayarak 11/12 gecesi hâl-i hareketde idi.

II/ [377]

Kule istikāmetine giden kıta'ât müstes[n]â olarak kıta'ât-ı sâ'ire bütün gece peyderpey muvâsalatla Hazinedar etrâfında kaldı. Gurûba doğru Hazinedar'a gelen Kirmasti Alayı da kolordunun yanını (?) setretmek üzere Korapa'ya gönderilmişdi. Geceleyin Kule'de dâhi düşman geliyor diye dedikodular çıkması üzerine hareket başlayarak To Y 12 buradan da Babaeski yolunu tutdu. Fırka kumandanı erkence Hazinedar'a gelen Gemlik Taburu'nu Teke Suyu şarkında, Mihaliç, Atranos taburlarını da solunda emniyete me'mûr etdi. To Y 12 T 2 istihkâm, mitralyöz, sıhhiye bölükleri ve seyyâr hastane, kollar ve ağırlıklarla berâber[d]i.

11'de İzmit Fırkası'na gelince: Bugün akşama kadar Hazinedar etrâfında kalarak toplanmağa ve te'mîn-i intizâma çalışdı. Akşama doğru gelen 7 numrolu kolordu emri üzerine fırka ağırlıkların derhâl Kule'ye hareketini, kıta'âtın harekete hazırlanmasını, cebhâne kolunun Terzili üzerinden Kofalca'ya gitmesini, bir kısım kıta'âtın Hazinedar-Koray[p]a hattında mevzi' alarak Fırka 12'nin ric'atı himâye eylemesini emretmiş, bu sırada istihkâm bölüğü ile To Y 11 T 2 ve Seyyidgazi, Sivrihisar taburları da gelmiş idi. Müte'âkiben Fırka 12 kolbaşısı da muvâsalat eylemiş olduğundan fırka sa 7 sıralarında önde topçu olarak Kule'ye müteveccihen hareket eyledi. Yolda Fırka 12, topçu ve sâ'ire ile karışarak müdhiş izdihâm husûle geldi. Nihâyet fırka nısfü'l-leyli müte'âkib buraya geldi ve sa 5,20'ye kadar biraz istirâhat etdi.

12 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordu

Bugün için şu kolordu emri verildi:

Kofalca

12 Teşrîn-i evvel sa 2 evvel

Kolordu Emri Numro 8

1- Düşmanın Karaali-Yenice-Geredeli-Küküler'de görüldüğü anlaşıldı. Kırkkilise'nin düşman eline geçdiği haberleri tevâlî ediyor.

2- Kolordu yarın şafakla berâber Alapya'ya hareket edecekdir. Fırka 12 Kavaklı-Kofalca üzerinden hareketle geceyi Alapya'nın şimâlindeki Çeşme civârında; İzmit Fırkası Kule üzerinden hareketle geceyi Alapya'nın 600 metre şimâlinde geçirecekdir.

3- Fırkalar Alapya'ya muvâsalatlarında süvâri bölükleri kısm-ı küllilerini alaya iltihâk etdirecekdir.

4- Süvâri Alayı kısm-ı küllisiyle Alapya şimâlinde Lüleburgaz-Babaeski yolu üzerindeki Çeşme'de geceleyecekdir.

5- Kolordu karargâhı 12/13'de Alapya'da bulunacakdır."

İzmit Fırkası: Sa 2 evvelde bir emir neferinden şifâhen "Babaeski'ye hareket " emrini telakkî eyledi. Bunun üzerine ağırlıklara Pavli'den Ergene cenûbuna geçerek oradan Lüleburgaz'a hareketi emretdi. Yan

II/ [378]

yürüyüşü setr içinde süvâri ile istihkâm bölüğüne Kofalca-Huruşlu-Kavaklı üzerinden yürümeği emretdi.

Sa 5'i geçerek Bilecik Alayı önde ba'dehû İzmit Alayı, topçu, Eskişehir Alayı, cebhâne kolu ve seyyâr hastane olarak hareket etdiyse de kol derhâl bozuldu bu sırada kolordudan Babaeski'ye kıta'ât uğramamak üzere Alapya'ya" hareket emri gelince pîşdâr Karaya Vâdîsi'nden Tekeli üzerinden Doğanca-Çıfullar-Nadirli-Alapya istikāmetine gitmek emrini alıp Çengerli'ye geldi. Fakat yolun gayet fenâ olduğu anlaşılmış olduğundan bu esnâda gelen kolordu kumandanının müsâ'adesiyle tekrâr şoseye çıkıldı ve epey zaman gā'ib oldu. Müte'âkiben "Kolordu Babaeski üzerinden Hayrabolu'ya yürümek emrini aldı. Bu geceyi Alapya cenûbunda Mestanlı'da geçirecekdir" tarzında bir emir geldiyse de az evvel kolordu kumandanı bu bâbda bir şey söylememiş olduğundan Babaeski'ye harekete devâm eyledi. Fi'l-hâkika Çorlu'dan 11/12 târîhiyle kolorduya şu emir gelmişdi:

"Kıta'âtınızla Babaeski üzerinden Hayrabolu'ya yürüyünüz. Süvâri Fırkası'nı bilâ ifâte-i vakit Lüleburgaz üzerinden Çorlu'ya tahrîk ediniz. 1. Kolorduya bir alay terfîkini süvâriye bildiriniz."

Ancak Babaeski garb-ı cenûbunda 8 numrolu kolordu emri geldi.

Babaeski'den büyük müşkilâtla geçildi. Alpullu'da da müdhiş izdihâm ve kargaşalık olduğundan fırka tekrâr elden çıktı. Ancak 12/13 nısfü'l-leyle doğru kısm-ı küllî Alapya civârında toplanabildi. Geceleyin gelen Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi derhâl Lüleburgaz'a hareket hakkında fırkanın nazar-ı dikkatini celb etdiğinden "Mümkün olduğu kadar çabuk hareket" husûsunda i'tilâf edildi:

Fırka 12'ye gelince: Sa 6 evvelde Hazinedar'dan verdiği emirde (8 numrolu emre istinâden) Kirmasti Alayı sağ kol, Y 34 T 3, N T 12 Bandırma, Gönen taburları, Y 35 sol kol, Gemlik, Atranos, Mihaliç taburları da dümdâr olarak sağ kol Korapa-Huruşlu-Kavaklı-Alapya, sol kol Kofalca-Babaeski -Alapya istikāmetinde hareketi emretdi. Topçu ve sâ'ire Babaeski üzerinden Alapya'ya hareket edecekdi. Fakat Hazinedar Kofalca yolunun metrûk ve fenâ olduğu anlaşıldığından sol kol da Korapa üzerinden Kofalca'ya sapdırıldı. Teke Deresi'nde çok vakit gā'ib edildi ve esâsen bütün kuvvetler dağınık ve topçu olmadığı için düşmana tesâdüf edilse bile muhârebe vermek mümkün olamayacağı düşünülerek kuvveti biraz daha dağıtmakda bir mahzûr" görülmedi. Vakit kazanmak için Y 35'e Kule'ye inerek oradan Babaeski'ye geçmesi emredildi ve Y 35 T 2, 3 oraya sapdı. Fırka kumandanı Kirmasti Alayı'na Korapa'da tesâdüf edemeyerek Kofalca'da buldu. Bunun arkasından Y 35 T 1, Gemlik, Atranos, Mihaliç taburları olarak Babaeski'ye yürüdü. Y 35 T 2, 3'le ihtimâl Y 34 T 3 Kule üzerine gitdi. Nihâyet peyderpey

II/ [379]

gelen kıta'ât Alpullu garbındaki 106 tepesinde ikāmete geçmeğe başladı. Y 35 T 2, 3 İzmit Fırkası civârına gelmiş, Sivrihisar, Seyyidgazi taburları ise Fırka 12'ye karışmışdı.

Fakat yine istirâhat nasîb olmadı. Geceleyin kolordu Babaeski'de biraz istirâhati müte'âkib ordu emrine tevfîkan derhâl Lüleburgaz'a hareketi ve cânibdârla hareketin te'mînini, kendisinin İzmit Fırkası'yla berâber bulunacağını emretdi. Bu emri İzmit Fırkası nısfü'l-leyle doğru alub sa 1,30-2 evvel arasında tekrâr yola çıkdı. Fırka 12'de sa 4 evvelde hareket ederek Burgaz yolunu tutdu.

13 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordu

Ale's-sabâh şu kolordu emri verildi: (Hulâsa). Lüleburgaz'dan 8 sa evvel

"Düşmana dâ'ir kat'iyyen ma'lûmât yokdur. Kolordu Lüleburgaz-Kavak hattında kalacakdır. İzmit Fırkası Kavak yazısı üzerinde, Fırka 12 Kavak yazısıyla Lüleburgaz arasında ordugâh kuracakdır. Şimâle ve şimâl-i garbîye emniyet tertîbâtı alınacakdır. Süvâri alayı ba'de-mâ müstakil alay olarak kullanılacakdır. Kolordu karargâhı Lüleburgaz hükûmet konağındadır."

Bu emri İzmit Fırkası ancak 14 sabâhı aldı. Binâ'en-'aleyh öğleden epey evvel Lüleburgaz'a yaklaşarak kasabanın garb mahreci civârına geldi ve Fırka 2 geçdikden sonra sa 1 sonrada garb sırtlarda tevakkuf eyledi. Bir batarya ve istihkâm bölüğünü bu sırtlar üzerinde hazır bulunmağa me'mûr etdi. Bu esnâda kasabada büyük bir karışıklık zuhûr ederek silâh sesleri ordugâha kadar sirâyet etdi. Nihâyet önü alındı. İzmit Fırkası bunun üzerine Bilecik Alayını da ileri sürdü.

Fırka 12 bu emri Ayvalı hizâlarında sa 10,55' evvelde aldı. Zevâle doğru Lüleburgaz garb sırtlarına vardı. Bazı taburların Alpullu istikāmetine saparak Ergene boyunca gelmekde oldukları anlaşıldığından bunların celbiyle iştigāl edildi. Kasabanın şimâlinde kısm-ı küllî ile ordugâh kuruldu. Ma'a-mâ-fîh Ergene boyundan gelen Atranos, Gemlik, Kepsud taburları münferiden kasaba cenûbunda, geç kalan bazı taburlar da kasaba garbında idi.

Topçu büyük sıkıntıya ma'rûz kalmışdı. Hatta Alpullu civârında sona kalan arabalar çetelerin ateşine uğramışdı.

Beşinci Fasıl 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328 Süvâri Fırkası

11 Teşrîn-i evvel'de Süvâri Fırkası

Bugün Süvâri Fırkası sûret-i umûmiyyede Ulupaşa etrâfında kalmış olub cereyân-ı hâl ber-vech-i âtîdir:

Y 1 i'âşe-i teshîl için Söğütdere köyüne gönderilmişdir. Sü Y 4'de Mevsuç civârındaki şühedâyı defnederek ba'dehû Gaibler'e gitmek üzere hareket etdirilmişdir.

II/ [380]

Sü Y 3 Çiftlik'de bulunuyordu. Ale's-sabâh şu raporu gönderdi:

Çiftlik

11 minh sa 9,50 evvel

"Bugün Ortakçılar istikāmetine gönderilen keşif kolu düşman kıta'âtından bir alay kadar piyâdenin ictimâ' hâlinde Ortakçı şimâlinde bulunduğu ve 2 bataryanın Ortakçı şarkında mevzi' aldığı, daha piyâde kollarının şimâlden gelmekde olduğu, 20 atlının Geçkinli civârında görüldüğü haber alınmışdır." Müte'âkiben "Düşmanın bir tabur piyâdesinin Geçkinli garbındaki dereden ilerlediğini, 2 taburunun da Geçkinli'ye doğru yürüdüğünü" bildirmişdir.

Fırka kumandanı dün, Ortakçı ile Tunca arasında Karayusuf ve Sofular hattında Edirne'den çıkan kuvvetlerle düşman arasında şiddetli muhârebeler olduğunu görmüş, Karayusuf cihetindeki düşmanın Karayusuf şimâline kadar püskürtüldüğünü anlamış, fakat bunun garbındaki Fırka 11'in Karacaköy'e doğru ric'ata mecbûr olduğunu; düşmanın sa 4 sonra da Küçük Geredeli Çiftliği civârında bir muhârebeden sonra Samurcalı'ya çekildiğini aynı

zamanda Ortakçı'nın 2 kilometre şarkındaki sırtların düşman tarafından işgāl edildiğini anlamışdı. Bu sabâh bu taraf hakkında Y 3 vâsıtasıyla şu raporu aldı:

Karayusuf

11 minh ?

"Ortakçı köyünün cenûb-ı şarkîsindeki derede bir tabur kadar avcı hâlinde duruyor. İki tabur kadar da ihtiyât var. Şimâlindeki tepede iki tabur mevzi'de. Karayusuf'daki Müretteb 1. Fırka'nın sağ cenâhının tehlikede olduğunu ve sağ cenâhdan ilerleyecek 4. Kolordu'nun henüz gelmemesi hasebiyle fırka kumandanı Süvâri Fırkası'nın topçu ve mitralyözle mu'âvenetini ricâ ediyor."

Bunun üzerine fırka kumandanı Müretteb Fırka 1'in sağ cenâhına mu'âvenetini düşündü ve bir tarafdan 4. Kolordu'dan bu tarafa kuvvet gönderilmesini istirhâm etdiği gibi diğer taraftan 2. Livâ'ya iki mitralyöz bölüğüyle birlikde Müretteb Fırka 1'in sağ cenâhına yardım emrini verdi.

Livâ kumandanı da verdiği emirde Y 3 Mtr K 3'ün Çiftlik'de ve Y 4'le Mtr K 2'nin Gaibler'de bulunduğunu söyleyerek bunlara bir keşif ve emniyet tertîbâtı bildirildi. Livâ kumandanının fikri görüşüne nazaran keşif kollarından ma'lûmât aldıkdan sonra yeni bir karâr ittihâzı idi. Halbuki bir ma'lûmât gelmedi. Nihâyet akşam sıralarında livâ kumandanı Y 4'le birlikde Gaibler'den Demirhanlı istikāmetinde hareket etdi sa 6,30 sonrada buraya vardı. Ma'a-mâ-fîh on dakika sonra tekrâr Gaibler'e dönerek geceyi Y 4'le burada geçirdi. Bu Livâ kumandanı gece fırkaya şu raporları gönderdi:

II/ [381]

Gaibler'den

11minh sa 9,20 sonra

"Y 4'le Demirhanlı'ya gitdim. Hareketden evvel Y 3'ün de oraya hareket etdiğini haber almışdım. Demirhanlı'da ne Hafif Livâ Bölüğünü ne de Y 3'ü buldum. Bu sırada Y 3'ün Gaibler'e hareket etdiğini haber alarak tekrâr buraya geldim. Fakat burada da tesâdüf edemedim, ihtimâl emrinize gitmişdir."

Gaibler'den

12 minh sa 6,30 evvel

"1- Dün Birinci Müretteb Fırka kumandanını gören keşif kolu şimdi sa 5,30 evvelde geldi. Fırkanın raporu melfûfdur. Şu hâlde vazîfemiz kalmadı. Eğer burada duracaksak Y 3'ün i'zâmı ve vazîfemizin iş'ârı.

Melfûf rapor: Kuştepe'den/ 11 minh

"1- Müretteb Fırka 1 vazîfesini îfâ eylemiş olduğundan alınan emr-i âli mûcebince Kal'a hatt-ı müdâfa'ası gerisine Cevizlik-Kestanelik tabyaları civârına çekilmişdir.

2- Sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir düşman kuvveti Ortakçı civârındadır.

3- Fırka 10 Kuştepe gerisindedir. Müretteb Fırka 1 Kumandanı Kā'imakām Celal"

Y 3'e gelince sa 4'e kadar Çiftlik'de kalarak düşman keşif kollarıyla çarhalaşmış ve bu esnâda 2. Livâ'nın bâlâda emrini alınca "Müretteb Fırka 1'in sağ cenâhını himâye etmek üzere Küçük Geredeli'ye giderek gecelemeğe" karâr vermiş ve fakat müte'âkiben bu fırkanın çekildiğini, düşmanın Karayusuf'a girdiğini, kezâlik düşman piyâdesinin Samurcalı üzerinden Geçkinli'ye ilerlemekde olduğu hakkında haberler aldığından "İki düşman arasında kalmamak için" Gaiblere gitmeğe karâr vermiş ve buraya sa 9 sıralarında muvâsalatında kimseyi göremeyince [anlaşıldığına nazaran Y 4'den evvel geldi] hareketle sa 1 evvelde Ulupaşa'ya geldi ve fırkadan burada kalmak emrini aldı.

Diğer kıta'ât sûret-i umûmiyyede Ulupaşa etrâfında kaldı. Akşama kadar ehemmiyetsiz bir takım raporlar geldi. Orduya ve kolorduya muhtelif raporlar takdîm edildi ki şu, garâbet ifâdesi cihetiyle şâyân-ı dikkatdir.

4. Kolordu'ya: "Şehr-i hâl-i Rûmî'nin 10'uncu Çarşamba günü Hasdere'siyle Disilya Suyu arasında dehşet-nümây sâha-i me'un olan müsâdemâtda şeref ve nâmûs-ı milleti muhâfaza emel-i ulvisiyle ve galeyân-ı hamiyyetle fevvâre-i celâdet gibi hak-ı pak vatana hûn-ı ma'sûmunu şevk ve sürûrla îsâr eden dilâverân-ı imtidâd ve İzmit Fırkası'ndan mütenasifen 300 kadar şühedâ ve mecrûhinin hâlâ o sâha-i şehâmetde bulundukları ve oraların ma'a't-te'essüf

II/ [382]

mezkûr fırka tarafından terk edilmiş olduğu emvât-ı guzât-ı mübârekenin ervâhına ihdâ-yı selâm ve arz-ı ihtirâm vesîlesiyle sevk edilen bir süvâri bölüğünün raporundan anlaşılmışdır.

Bugün fırka tarafından emvâtın ihtifâlât-ı lâzıme ile müctemi'an ve Bulgar emvâtı da merâsim-i diniyye ile defni icrâ edilecekdir.

Bugün 4. Kolordu'dan da şu emirler geldi:

1- Vürûdu sa 6,30 sonra

"1- Petra-Kırkkilise cihetinde düşman kollarıyla 3. Kolordu'nun muhârebeye tutuşduğu dümdârdan anlaşıldı. Edirne cihetinden top sedâları geldiğine nazaran önümüzde ve solumuzda düşman var. Bunların keşfi için Teke Deresi'nden Tunca'ya kadar mıntıkanın araşdırılması.

“2- Yalnız Fırka 3’ün Küküler’de olduğu ma‘lûm. Ordu emr-i vechle Teke Suyu’nun şarkına çekilecekdir. Fırka 12 bu geceyi Bostanlı-Köseömer hattında geçirecek. İzmit Fırkası Hazinedar’da toplanıyor karargâh şimdilik Korapa’da.

3- Korapa’dan 11/12 minh: “Dünkü ordu emri ordunun Kırkkilise-Babaeski hattında toplanmasını bildirmişken bugün ordu erkân-ı harbiyye re’îsi kolordu erkân-ı harbiyyesine merbût Yüzbaşı Rıza Efendi’ye ordunun Pınarhisar-Lüleburgaz hattına çekileceğini ifâde etmiş ve hatta ordu karargâhı Lüleburgaz’a gitmişdir.

Bunun üzerine Fırka 12 Korapa’ya çekiliyor. İzmit Fırkası şimdilik Hazinedar’da kalıyor.

Harekât-ı âtiye için kolordunun tasavvuru: Bir taraftan tazyîk görmez ve düşman Kırkkilise ve Yenice’yi sukūt etdiremez veya Uzunköprü cihetinden bir tecâvüz vukū‘ bulmazsa teşkîlâtını ikmâl edinceye kadar Koray[p]a hattında kalmakdır. Süvâri Fırkası kolordunun sol cenâhını muhâfaza ile berâber İzmit Fırkası’na muktezî bir iki günü kazanmağa ve kolordunun ilerilerini de setre me’mûrdur.

Kolordu karargâhı 11/12 ‘de Kofalca’dadır.

Fırka ikāmet emrinde 11/12’de Sü Livâ 2’nin K 3, 2 mitralyözle Çiftlik ve Gaibler’de ikāmeti, Sü Y 1’in Mr K 1’le Söğüdlüdere’de, 3. Livâ, Hafif Livâ batarya vesâ’irenin Ulupaşa’da ikāmeti emrediliyordu.

12 Teşrîn-i evvel’[de] Süvâri Fırkası

Gece aldığı emirler üzere fırka bugün için Hafif Livâ’dan bir bölüğün hemân Ortaköy’e hareketini Hafif Livâ’nın Hasköy’e giderek Teke ve Disilya suları arasını setretmesini, Sü Y 1’in de bunun iltihâkını, kuvâ-yı sâ’irenin Disilya ve Pravadi arasını setretmesini emretmişdir; ittihâz edilen tertîbât kolorduya ve bir zâbitle de Şark Ordusu’na gönderilmişdir.

II/ [383]

Fakat bu tertîbâtı yapmağa vakit kalmadan şu emirler geldi:

1- Ordudan:

Çorlu’dan

11/12 Teşrîn-i evvel [13]28 ?

“Babaeski ve Lüleburgaz üzerinden Çorlu ve Çerkezköy’üne geliniz. Abdullah”

2- 4. Kolordu’dan:

“1- 4. Kolordu emri mûcebince Babaeski’den Hayrabolu’ya hareket edecekdir. Süvâri Fırkası Lüleburgaz üzerinden Çorlu’ya gidecek ve 1. Kolordu’ya bir alay verecekdir.

2- Kolordu hareket etdi. Bu hareketin himâyesiyle berâber Kırkkilise ve hâssaten Dimetoka tarafından düşman hakkında alacağınız haberleri 12/13'de Alapya'da bulunacak karargâha bildiriniz."

Bunun üzerine fırka ric'ata karâr vererek şu emri i'tâ etdi: "Fırka geceyi: 3. Livâ Taptık'da; Hafif Livâ Kofalca'da, mütebâkî kuvvet ve ağırlık Kule'de olarak geçirecekdir. Yarın sabâh tulû'-ı şemsden bir sâ'at sonra hareket edilecekdir. Hafif Livâ Kofalca-Babaeski yolunu ta'kîben Babaeski şimâlinde büyük mola verecekdir. Batarya Kule'den Babaeski'ye gelecekdir."

Bunun üzerine Hafif Livâ sa 3 sonraya doğru müstakil bir yürüyüş kolu hâlinde Osmanlı'ya hareket etdi. Yolda yanlış haberler üzerine epey vakit gā'ib etdi. Havsa'dan geçerek topçuyu ve ağırlığı Kule'ye saptırdı. Livâ gece vakti Kofalca'ya geldi ve burada geceledi.

3. Livâ (Y 9, 11) sa 2,30 sonrada hareketle Osmanlı üzerinden sa 9 sonra da Taptık'a geldi ve geceledi. Y 3, ağırlıklar, topçu ve karargâh sa 2 sonrada hareketle Havsa üzerinden sa 11'de Kule'ye geldi. Ağırlıklar ancak sa 3 evvele doğru dümdâr olan Y 3 K 1, 2 ile berâber geldi.

2. Livâ'nın Y 4'ü evvelâ Gaibler'de iken ilk tertîbât-ı mutasavver üzerine Ulupaşa'ya çekilmek emrini almış ve yolda ikinci vaz'iyyeti anlayarak 12/13'de Kule'ye gelmişdir. Y 1'de birçok dolaşdıktan sonra nihâyet Kule'ye gelmişdir. (sa 11,30 sonra)

Bugün sûret-i umûmiyyede yalnız Edirne şarkındaki düşmana dâ'ir bazı mahdûd haberler alınmışdır.

13 Teşrîn-i evvel'de Süvâri Fırkası

Evvel emirde şu emir verildi:

Kuleli

13 Teşrîn-i evvel [13]28 sa 8,30 evvel

1- Süvâri Fırkası 13/14 gecesini ber-vech-i âtî mevâki'de geçirmek üzere hareket edecekdir:

Hafif Livâ Alapya II/[384]

3. Livâ Kavaklı ve Huruşlu

2. Livâ ve Y 1 Babaeski

Fırka karargâhı Babaeski

2- Ba'de-mâ ağırlıklar livâlarına merbûten ta'kîb edecekdir. Muhârebe ağırlığı yokdur."

Hafif Livâ tulû‘-ı şemsden bir sâ‘at sonra hareketle 2 sâ‘at sonra Babaeski’ye geldi ve kasabanın şimâl mahrecinde büyük mola etdi. Kavaklı (Taşağıl) istikāmetinde keşif kolları görüldü.

Bu esnâda bir düşman süvâri bölüğü civârda görülerek üzerine 2 bölük gönderildiyse de düşman müsâdemeyi kabûl etmeyerek geri çekilince bölüklerde avdet etdi.

3. Livâ sa 8 evvelde emniyet tertîbâtıyla Taptık’dan Kule’ye gelüb burada Edirne’den gelen tâze ekmeği aldı ve ba‘dehû Kofalca üzerine hareket etdi. Fakat biraz sonra Huruşlu’nun 4 kilometre şimâl-i şarkîsinde şose üzerinde üç süvâri bölüğüyle sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir müfrezenin ilerlediğini haber aldı. Bu esnâda livâ Babaeski’nin 4 kilometre kadar şimâlinde idi ve civârda kılınçla şehîd edilmiş efrâd cesetleri görülmüşdü.

Kule’deki kıta‘ât sa 10 evvelde hareket etmiş ve b[y]olda düşman geliyor diye tertîbât almak üzere birçok vakit geçirerek Babaeski cenûb mahrecine gelmişdir.

Babaeski perîşân hâlde idi. Her taraf yağma edilmiş, harâb olmuşdu.

Fırka kumandanı evvel emirde 13/14’de kısm-ı küllinin Babaeski’de, 3. Livâ’nın Kavaklı’da (Taşağıl) Hafif Livâ’nın Alapya’da gecelemesini emretmiş ve Hafif Livâ Alapya’ya hareket etmişse de az sonra 3. Livâ Babaeski’ye mürekkeb düşman müfrezelerinin ilerlediğini ihbâr edince (fırkaya nazaran sa 4, Y 7’ye nazaran sa 3 sonra) fırka tebdîl-i karârla fırkayı Sarçal’a doğru tahrîk etmişdir.

Bu esnâda Hafif Livâ Alapya’ya gelmişken Sarçal’a gitmek emrini almış fakat müte‘âkiben süvâri topçu taburunun Hafif Livâ’dan bir bölük himâyesinde Talan Deresi şarkındaki 101 Tepesi’ne konması, Hafif Livâ’nın Sarçal’a gelerek Sarçal Deresi’yle Babaeski Deresi arasını ve Koruköy-Kumbarlar-Yeniköy yolunu keşfetmesi, 3. Livâ’nın da Babaeski Deresi’yle Kuraya Deresi arasını keşfetmesi” emredildi.

Hafif Livâ keşif tertîbâtı çıkardıktan sonra tekrâr hareket etdiyse de yolu gā’ib ederek gece sa 10-11 sonra arasında Y 1’le Sarçal’a geldi livâ karargâhı da berâberdi. Y 2’ye de geceyi Alpullu da geçirerek ertesi günü livâya Lüleburgaz’da iltihâkı emir edilmişdi.

1 ve 2. livâlardaki Y 1, 3, 4 ise her biri yolu gā’ib ederek birçok dolaşdıkdan sonra Y 3 sa 11 sonra da, Y 1 sa 1 evvelde Sarçal’a geldi. Y 4 ise geceyi Sarımsaklı Çiftliği’nde geçirdi.

3. Livâ ise Alapya’da ikāmet emrini almakla berâber burasını ateşler içinde gördüğünden Alpullu istasyonunun şarkındaki Görünce köyüne gelmiş, sa 10 sonraya doğru hâl-i ikāmete geçmişdir .

II/ [385]

Bugün fırka yalnız Babaeski yolu üzerindeki düşman hakkında bazı mahdûd haberler almış ve bir dürlü karşusunda Bulgar Süvâri Fırkası olduğunu anlayamamışdır.

Fırka bu günkü hareketini şu sûretle tasvîr ediyor: "Süvâri Fırkası perde teşkîl ederek ordunun çekilmesini himâye, Babaeski, Hayrabolu, Sinanlı, Yeniköy istikāmetlerini keşfederek Babaeski üzerinden çekilmişdir!"

Altıncı Fasıl Şark Ordusu Karargâhı'nın 11-13 Teşrîn-i evvel [1]328 Fa'âliyyeti

11 Teşrîn-i evvel Şark Ordusu Karargâhı

Ordu karargâhının seyyâr kısmı 11 sabâhı sa 9 evvelde trenle Çorlu'ya geldi. Lüleburgaz'da bırakılmış olan karargâh muhâfız piyâde, süvâri bölüklerine, ağırlık vesâ'ireye de yola çıkması emredilmişdi. Bunlar da muhtemelen 11/12'de buraya geldi.

Ordu karargâhının buradaki fa'âliyyeti başlıca bir taraftan Karargâh-ı Umûmî ile diğer taraftan kolordularla muhâbereden rapor ve emir alub vermekden ibâretdir.

Görünüşe nazaran kolordulardan gelen ilk rapor zevâlden sonra 3. Kolordu'dan gelen ve evvelce 3. Kolordu'nun 11-14 Teşrîn-i evvel harekâtı bahsinde görülen rapordur.

Müte'âkiben de şu rapor geldi:

"Her şeyden evvel bizim bataryalarımızın ve kāfilelerimizin yollarda çamurlara batarak elyevm taht-ı tehlikede bulunduğunu arz edeyim. 16. Kolordu'nun 9 bataryasının Yenov garbında kaldığı haber alınıyor. Bizim piyâdelerimiz ric'at esnâsında kâmilen zabt u rabtdan çıkmış sürü hâlinde olub zâbitlerde olmadığından hiçbir vecihle kābil-i istihdâm değildir. Binâ'en-'aleyh bunları kurtarmak içün orduca kābil ise ifâ-yı muktezâsına tevessül edilmelidir. 3. Kolordu karargâhı bu akşam 11/12 Vize'ye muvâsalatla perâkendeleri toplamağla meşgūldür. Sol cenâhımız kâmilen düşmana ma'rûz ve yollar mesdûd olduğundan düşman fa'âliyyet gösterirse tehlikedeyiz. Vize'ye vusûlümde Bolu Alayı'nı burada buldum. Nısfü'l-leylden sonra topları kurtarmak için bunu sevk edeceğim."

Bu raporların muvâsalatından evvel veya sonra Fırka 7, 8 karargâhlarının yek-diğerini düşman diye kovalamakda olması "Çorlu'ya düşman süvârisi geldi!" dağdağasını ortaya atarak burasını karıştırmış ve ordu karargâhı da fevka'l-'âde telâşa düşmüşdü. Bunun üzerine evvel emirde Lüleburgaz'da 1. Kolordu kumandanıyla telgraf başında şu muhâverenin cereyân etdiği anlaşılıyor:

II/[386]

Abdullah Paşa'dan Yaver Paşa'ya: Çorlu 11/12 Teşrîn-i evvel [13]28- "Kuvvetli düşman süvârisi Çorlu civârındadır. Hilmi Bey Fırkası ve sağ cenâh kuvvetleri perîşân bir hâlde çekiliyor. Orada gerek kolordunuza mensûb ve gerek 17. Kolordu kıta'âtını ve ma'iyyeti Süvâri Bölüğü'nü fazla eşyâlarını kâmilen terk ederek bi'l-istishâb sür'at-i mümküne ile Çorlu'ya yetişmeniz beyân olunur."

Yaver Paşa'dan Abdullah Paşa'ya: "1. Kolordu kıta'âtı henüz Babaeski'de toplanmakdadır ."

Abdullah Paşa'dan Yaver Paşa'ya: "O hâlde Mahmud Paşa hazretleri kumandasında kıta'ât-ı mezkûreyi bilâ-imhâl serî'an tahrîk eylemeniz matlûbdur."

Yaver Paşa'dan Abdullah Paşa'ya: "Mahmud Paşa hangi kuvvetleri alub gelecekdir? Babaeski'de toplanmakda olan yalnız bizim kolordu kuvvetini mi yoksa hem orada ve hem buradaki kuvvetleri mi? Bu ikinci hâlde burası ne olacakdır? 4. Kolordu'nun Kofalca'da olduğu Babaeski telgrafhânesine gelen bir adresde yazılmış olduğu arz olunur."

Abdullah Paşa'dan Yaver Paşa'ya: "Evvel emirde bir taburu sebükbâr olarak hemân yetiştiriniz."

Yaver Paşa'dan Abdullah Paşa'ya: "Muradlı ile Pavli arasında hattın yağmurlardan bozulduğu rivâyet olunuyor. Çorlu civârında süvâri olduğuna nazaran taburun şimendüferle sevki muvâfık mıdır?"

Abdullah Paşa'dan Yaver Paşa'ya: "Evet muvâfıkdır. Şâyân-ı emniyet bir tabur olmalıdır. Süvâri Fırkası'nın t[n]erede olduğunun bildirilmesi tavsiye olunur. Mahmud Paşa kolordusuyla orada her hâle karşı âmâde bulunmalı ve Çorlu'ya yalnız bir tek taburun sevkiyle iktifâ olunmalıdır. Bu tabura ma'iyyet süvâri bölüğü de lâ-hak olmalıdır. Bölük de başka bir trenle serî'an yola çıkarılmalı. Başka şey yokdur."

Yaver Paşa'dan Abdullah Paşa'ya: "Burada haylice asker toplanıyor, sizin dahi buraya gelmenizi münâsib görüyorum. Bu sûretle askere bir emniyet gelecekdir. Diğer kolordular için burasını tavsît ediyorsunuz ki vakit zâyi' oluyor. Elimizde süvâri olmadığı için diğer kolordularla muhâbere pek müşkil, daha doğrusu gayr-i mümkün kalıyor. Mahmud Paşa ile askerini buradan oraya aldırmanız firârilerin adedini tezyîd eder. Pek mübrim değilse Tekfurdağı'ndan gelmekde olan askerle o işi görseniz de Mahmud Paşa ile buradan asker almasanız daha iyi olur fikrindeyim. Buraya gelmeniz husûsunda buradaki erkân ve ümerâ fikirdir."

Abdullah Paşa'dan Yaver Paşa'ya: "Mahmud Paşa'nın ma'iyyetiyle orada kalması husûsundaki mütâla'anız sebeb-i mûcebi dolayısıyla muvâfıkdır. Karargâhı oraya nakl keyfiyyetine gelince bunun da ta'yîni esbâb-ı tahtındadır. Bugün Harbiye Nâzırı ma'iyyetiyle Çorlu'ya muvâsalat edeceğinden bi'l-müzâkere ittihâz edilecek mukarrerâta göre hareket olunacakdır. Kolordunuzun Lüleburgaz havâlîsinde ictimâ'ıyla rahnedâr olan intizâmı te'mîn ve i'âşe husûsunu bir cihetden fırınlarda ekmek tabhıyla teshîle gayret ediniz. Fırka 2, 3 kâmilen avdete muvaffak oldular mı? Şevket Turgut Paşa'dan ve 4. Kolordu'dan haberdâr mısınız?"

II/[387]

Yaver Paşa'dan Abdullah Paşa'ya: (Lüleburgaz / 12 minh) : "4. Kolordu raporu evvelce arz olundu. Fırka 3 buraya gelmek üzere yola çıkmış. Fırka kumandanı dahi askerini toplamak üzere yola çıkmak üzeredir. Fırka 2 el-ân Babaeski'dedir. Bendeniz orayı terk etmek fikrinde değildim. Çünkü biraz un ve arpa var zannederim. Ândan istifâde etmek ve bir de Bulgarların el-ân orada görülmemelerinden bi'l-istifâde yine o hattı tutmak gayretinde bulunmalıdır fikrindeyim. Mahmud Paşa'ya emirlerinizi verdim. Taburların hareketini te'hîr etdi. İ'âşe mes'elesi pek mühimdir. Dersa'âdet'den ekmek ve un gönderilmelidir."

Bu muhâberenin az çok muhtelif zamanlarda olduğu anlaşılıyorsa da herhâlde kısm-ı evvel ilk panik üzerine olmuşdur. Ma'a-mâ-fîh hey'et-i umûmiyyesi müselseldir.

Bundan mâ-'adâ 1. Kolordu ile şu muhâberât te'âtî edilmişdi:

1- 1. Kolordu'dan: Fırka 3'ün Babaeski'den Lüleburgaz'a geleceği hakkındaki telgraf sûreti.

2- 1. Kolordu'dan: "1. Kolordu'nun Babaeski'deki kıta'âtı pek yorgun olduğundan hem istirâhat ve hem de te'mîn-i i'âşeleri için Babaeski'de kalmak mecbûriyyetindedirler. Ben de oraya gidiyorum. Kıta'âtın Türkbey'ine celbinden mâ-'adâ bir emriniz varsa iş'ârı"

Cevâben "Babaeski ve civârında kolordunuzu tamâmen cem' ederek intizâm ve zabt u [r]abtın te'mîn"i yazıldı.

3- 1. Kolordu Babaeski'de trendeki cebhânenin Lüleburgaz'a naklini istedi. Emir verildi (!)

4- Diğer bir telgrafda 1. Kolordu, Süvâri Fırkası'nın Ulupaşa etrâfında olduğunu bildirdi. Ve bunun üzerine Süvâri Fırkası'na: "Babaeski ve Lüleburgaz üzerinden Çorlu ve Çerkesköy'üne çekilmek" emr-i telgrafisi verildi.

5- 1. Kolordu karargâhından Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Remzi imzâsıyla şu telgraf geldi:

" 1. Kolordu kıta'âtı bu akşam Babaeski'ye geldi. Çamurlu yo[ll]arda top ve araba sürüklemekle asker fevka'l-'âde yorulmuş ve Babaeski menzil me'mûrlarının terk-i vazîfe etmesi dolayısıyla bu gecelik askerin i'âşesi te'mîn olunamamışdır. Umûmiyyetle askerin ma'neviyyâtını bozan bi'l-hâssa iskân ve i'âşe mes'elesidir. Emredilen ma'lûmâta nazaran 4. Kolordu bu akşam Kofalca'da, 2. Kolordu kısmen Lefece civârında; Mahmud Muhtar Paşa Vize'de, 17. Kolordu iskân ve i'âşeleri pek iyi olmayarak Lüleburgaz'dadır. Yenice ve Babaeski üzerinden 11 minh sa 4 sonra da Fırka 2 hâl-i hareketde iken hiçbir tarafda muhârebe ve düşman görülmemişdir. Yalnız Petra'nın birkaç kilometre garbında bir düşman kolu görülmüşdür. 2. Kolordu'nun ifâdesinden ve 17. Kolordu keşfiyâtından anlaşılıyor ki düşman

Kırkkilise şarkına geçmemiş olub Edirne'nin mütevâlî muvaffakiyyetli muhârebelerine nazaran bu kuvvetler ya Edirne veya ilerlemekde olduğu rivâyet edilen Vardar ordumuz üzerine yürümekdedir. Askerin ma'neviyyâtına da açlık te'sîr ediyor. Elyevm Lüleburgaz'da 17. Kolordu tarafından habs edildiği mesmû' bir baytar yüzbaşısı alâ-melei'n-nas

II/ [388]

Bulgar Ordusu'nu fevka'l-'âde i'zâm eylemesi ve 700.000 kişilik bir ordu ile yüzü dönmez bir hâli olduğu hakkında mübalağalar te'sîrden hâlî değildir."

Muhtemelen başlıca bu telgraf üzerine ordu şu emri hazırlayarak 12'de ta'mîm etdi:

"Bulgar Ordusu'nun şimdiye kadar büyük bir muvaffakiyyeti yokdur. Makedonya'da muvaffakiyâtımız tevâlî etmekdedir. Geriye gelmemize sebeb 3. Kolordu'nun geri çekilmesidir. Muhtelif mahallerde bulunan ordumuzu Lüleburgaz şimâlinde ve Karaağaç Suyu hattı üzerine çekerek düşmana karşı harb etmek için teşkîline karâr verilmişdir. Kolordunuza â'id kıta'ât ve efvâh-ı [n]âriyyeyi bilâ-te'ehhür iş bu hat üzerinde evvelce gösterilen mahalle çeküb istirâhat ve i'âşelerini te'mîn ediniz. Yolların çamur olmasına mebnî yürüyüşde müşkilâta düşman dahi ma'rûzdur.

Babaeski ve Lüleburgaz'da erzâk vardır. Buradan da sevk edilir. Ordunun kuvve-i ma'neviyyesini kesr ve tahrîbine cür'et edenlerin hemân muhâkemesiyle i'dâmı ve inzibâtın te'mîni lâzımdır."

İkinci Kolordu hakkında: Bunun 10 Teşrîn-i evvel harekâtı hakkında Kırkkilise'den keşîde edilmiş mufassal bir telgraf geldiği gibi bu kolordu nezdindeki haber zâbiti Mîralay İhsan Bey'in de bugün Babaeski'ye geldiği vesâ'ire hakkında bir rapor vârid oldu.

4. Kolordu'dan da: Korapa'dan 11 Teşrîn-i evvel'de keşîde edilen ve ilk ric'at emri üzerine ittihâz edilen tertîbâtı hâvî bir rapor geldiği gibi 11/12 târîhli gelen diğer raporda da Yüzbaşı Rıza Efendi vâsıtasıyla ikinci ric'at emrine kesb-i ittilâ' edildiği, kolordunun bu bâbda aldığı tertîbâtı vaz'iyyetin tenvîriyle evâmir-i lâzıme îtâsı hakkında diğer bir rapor geldi. Bu rapor İzmit Fırkası taburlarını 50-60 ve umûm fırkayı 700 mevcûdunda gösteriyordu.

11/12 Teşrîn-i evvel sa 1,50 evvelde 3. Kolordu ile tekrâr muhâbere edilerek Hakkı Paşa Müfrezesi'nin akıbeti soruldu. Cevâben bunun mevcûd olmadığı öğrenildi.

Şark Ordusu Karargâhı bu vakāyi'den, 11'de Çorlu'da bile düşman süvârisinin geldiği gibi dedikodulardan müte'essir olarak ordu merkez ve sol cenâhının cenûb-ı şarkîye ric'at edemeyeceğine zâhib olmuş olacak ki bu kuvvetleri ber-vech-i âtî emirle cenûba, ve Lüleburgaz'daki kuvveti de şarka çekilmek[çekmek] istedi. Ma'a-mâ-fîh Ordu Harb Cerîdesi'nde bunun sebebi: "Bütün hatt-ı harbin dûçâr olacağı felâketi ta'mîr edebilmek için" cümlesiyle ifâde edilmekdedir; bu emirler şunlardır:

Lüleburgaz'da 17. Kolordu'ya; "Kolordu kıta'âtı bu gece dağınık bir hâlde Vize'ye gelmişlerdir. Pâyitahtın setri [i]çün mevcûd bütün kuvvetlerle ale's-seher Çorlu'ya hareketiniz matlûbdur. Hareket istikāmetinin son zamana kadar gizli tutulması ve askerin dağılmasına meydân verilmemesi mütemennâdır."

II/ [389]

Babaeski üzerinden Lefece'de 2. Kolordu kumandanlığına; "Kıta'âtınızla Babaeski üzerinden Hayrabolu'ya yürüyünüz. Kuvvetinizi, topçunuzu bildiriniz."

Babaeski vâsıtasıyla Kofalca'da 4. Kolordu'ya; "Kıta'âtınızla Babaeski üzerinden Hayrabolu'ya yürüyünüz. Süvâri Fırkası'nı bilâ-ifâte-i vakit Lüleburgaz üzerinden Çorlu'ya tahrîk ediniz. Birinci Kolordu'ya bir alay terfîki lüzûmunu da Süvâri Fırkası'na teblîğ ediniz."

Lüleburgaz'da 1. Kolordu kumandanlığına; "Kıta'âtınızı Hayrabolu üzerine toplayınız. Süvâri Fırkası Lüleburgaz'a yürümekdedir. Size bir alay terki bildirilmişdir."

Edirne'ye: "Fırka 11'in Kal'a kuvveti meyânına idhâli lâzımdır."

Tekfurdağı Sevk Komisyonu'na: "Tekfurdağı'nda elyevm mevcûd kıta'âtın gece yürüyüşüyle Çorlu'ya tahrîki, Muradlı ve Hayrabolu üzerine yürümekde olan kıta'âtın da hareketlerinin Çorlu'ya tebdîliyle inbâsı"

Edirne'ye: "Hat komiserliğinin iş'ârı dâ'iresinde bi'l-cümle şimendüfer lokomotif ve arabalarının Çorlu'nun öte tarafına nakli zımnında îcâb-ı serî'nin îfâsı."

Büyük bir şaşkınlıkla orduyu çil yavrusu gibi etrâfa dağıtmağı istihdâf eden bu emirler hakkında söylenecek çok bir şey yokdur. Bereket versin ki bu emirler vakt u zamanıyla hedeflerine varmadı; ve ertesi günü aksi emirler verildi.

Bu işlerden mâ-'adâ ordu karargâhının Karargâh-ı Umûmî ile de birçok muhâberâtı vardır ki bunlar Karargâh-ı Umûmî faslında görülecekdir.

12 Teşrîn-i evvel'de Şark Ordusu Karargâhı

Bugün Şark Ordusu muhtelif kolordularla âtîdeki muhâberâtı icrâ etdi:

1. Kolordu: Telgraf başında sorulan ma'lûmât üzerine şu cevâb geldi: "Akşam Remzi Bey'den yazılan telgrafı almadınız mı? Ondan sonra bir şey yok. Bu haberleri biz de bi't-tesâdüf alıyoruz. Fırka 3 buraya gelmek üzere yola çıkdı. Fırka 2 el-ân Babaeski'dedir. Bendeniz orayı terk etmek fikrinde değildim; çünkü biraz un ve arpa var zannederim. Ândan istifâde etmek ve bir de Bulgarların oralarda görülmemelerinden bi'l-istifâde ben o hattı tutmak gayretinde bulunmak fikrindeyim. Mahmud Paşa'ya emrinizi verdim. Taburların hareketini te'hîr etdi. İ'âşe mes'elesi pek mühimdir. Dersa'âdetden ekmek ve un gönder[il]melidir."

Diğer bir telgraf: "Babaeski'de vagonlarda kalan cebhânenin bir trenle oradan aldırılmasının te'mîni."

2. Kolordu'dan: Lüleburgaz'dan 12'de gönderilen rapor geldi ve buna evvelce görülen cevâb yazıldı.

II/ [390]

3. Kolordu hakkında:

Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Cevad Bey'den Muhtar Paşa'ya: "Paşa hazretleri Vize'de ne kadar kuvvetle bulunuyor? Topçu kıta'âtından hangileri berâberdir?"

Muhtar Paşa'dan Cevad Bey'e: "Topçu Y 1 dün Pınarhisar'la Çorlu arasında kısmen çamurlarda batdığı Hasan İzzet Bey'in ifâdesinden anlaşıldı. Buraya dün akşam cebel T 4'den bir bölük bu sabâhda sahrâ topçusu Y 7'den 2 batarya ve N T 8 geldi. 1.000 kadar da perâkende efrâd toplandı. Fırka 7-8 kumandanlarından hiç ma'lûmatım yok. Bolu Alayı'nın bu sabâh kendilerini kıtır kıtır kestirmeyeceklerinden ilerlemeyeceklerini bildirdiklerini Yüzbaşı Necati Efendi'nin ve alay kumandanın ifâdesinden anlaşıldı. Gerçi bunlar mitralyözden geçdilerse de ce-fâ'ide! Burada 16. Kolordu idâre re'îsini buldum. Gelen kıta'âtın i'âşesi esbâbıyla meşgūl oldum. Küllî mikdâr efrâd i'âşe olunamaz zannolunuyor. Zîrâ ezcümle Çerkesköy yolu muhâcir arabalarıyla mesdûddur."

3. Ordu'dan, ordu haber zâbiti Binbaşı Hakkı Bey'den: "Efrâd perâkende hâlde el-ân çekilmek istiyorlar. Akşam firârilerin urulması hakkındaki emir üzerine biraz durdular. Eldeki kuvvet 3 taburlu Bolu Alayı olub fakat biz muhârebe etmeyiz ileri gitmeyiz diyorlar ve Vize önüne tekrâr gelmişlerdir. Perâkendelerden yapılan 2 tabur Cafer Tayyar Bey kumandası altında karakolda idi. Fakat el-ân orada olduklarından şübheliyim. Efrâd çantalarını ve hatta kısmen tüfenklerini atmışlardır. Ahvâl perîşândır. İki tüfenk sesi üzerine herkes geriye gidiyor toplar kısmen Kırkkilise kısmen Manastır Dere şarkındaki bayırlarda kalmışlardır. İhtimâl bazı toplar Babaeski istikāmetinde çekilmişdir. Hakkı Paşa müfrezesinden bazı toplar tek tük gelmekdedir. Cebhâne sandıkları yollarda kalmışdır. Efrâd üzerindeki cebhâne pek cüz'îdir. İ'âşe mes'elesi de kesb-i müşkilât edecek. Bu bâbda Çerkesköy'ünde tedbîr ittihâzı ve kollar teşkîli lâzımdır. Efrâdın hâneleri yağma etdiklerini şimdi öğrendim. Kuvve-i ma'neviyye sıfırdan aşağıdır. Herkes bir tarafdadır. Zâbitân, Hilmi Bey ve Erkân-ı Harbiyye de yok. Netîce olarak iş bu döküntü bir taburun göreceği işi görmekden âcizdir. Saray merkezinin bura Kā'imakāmına verdiği telgrafda bir düşman kuvvetinin Kırkkilise'den Pınarhisar'a yürümekde olduğu bildirilmişdir. Ordu sağ cenâhı açık addolunur. 2. Kolordu'nun Kırkkilise üzerine yürüyüb düşman kuvvetinin sağ cenâhına ta'arruzla tard etdiğini bir hristiyan söylüyor."

Şark Ordusu Kumandanlığı'ndan 3. Kolordu Kumandanlığı'na:

"Oradaki askerin hâlini bi'z-zât gördünüz. Buradakilerde aynı hâldedir. Bu askerle harb ile memleketi müdâfa'a etmenin imkânı yokdur. Daha ziyâde sefâlet ve fenâlığa meydân

kalmaması için siyâseten bir çâre-i hâl bulunmak üzere mensûb olduğunuz hey'et-i vükelaya iş'âr-ı keyfiyyet eylemeniz mütemennâdır."

II/[391]

3. Kolordu'dan orduya: "Burada yağmâ-gerlik eden efrâddan bazılarını dîvân-ı harbe verdim. Şimdi 15 kadar neferin i'dâmına hükmetmişdir. Hemân bugün icrâ etdirmek mecbûriyyet-i elîmesindeyim. Saray'da da yağmâ-gerlik olduğundan me'mûrin-i mülkiyyenin bu hâl karşusunda firâr etmek istediklerini işitdim. Şimdiden kābilse Çorlu'dan süvâri sevkiyle yağmâ-gerliklerin te'dîbini arz ederim. Konya Fırkası Kumandanı Cemal Bey'in himmetiyle Bolu Alayı hâl-i intizâma konuldu ve şimdi Pınarhisar'a hareket etmek üzeredir. Yolda top falan ne bulursa… yarın bende ilerlemek niyetindeyim. Ma'a-zâlik hey'et-i umûmiyye i'tibâriyle Çatalca'ya kadar çekilmek iktizâ eder zannındayım. Telgrafınızı tasvîb ve tasdîk ile sadr-ı a'zama arz etdim. Fermân"

3. Kolordu'dan 12/13 telgraf:

"Dereköy şimâl-i garbî sırtından sa 2,10 sonrada yazılan rapor sûretidir: "Pınarhisar'da bu gece ve elyevm düşmandan eser olmadığını Dereköy şimâl-i garbına kadar gelinerek anlaşıldı, temâs aranmakdadır. Mevsûk istihbâra nazaran dün zevâle kadar Kırkkilise düşmandan hâlîdir. Şu hâlde Kırkkilise ile Yenov arasındaki toplar vesâ'irenin istirdâdı serî'an süvâri göndermek şartıyla belki kābil olur." Bizim süvârimiz olmadığından (süvâri Y 2 acaba nerede? M. N) orduca büyücek süvâri kıt'asının i'zâmı kābilse elzemdir. Bu maksadla Vize'den dahî 3 taburla bir cebel bataryası, topçu hayvanâtı ve bir bölük mitralyözü Cemal Bey kumandasında sevk eyledim. Asker gāyet muntazam sûretde yol kolunda ilerledi. Burada zabt u rabt tamâmıyla i'âde edilmişdir. Bugün bütün kıta'ât muvâcehesinde 7 nefer ale'l-usûl kurşuna dizildi. Yağmaya mâni' olmak için şimdi muntazam bir bölüğü Saray'a gönderdim. Firâr etmek isteyen Saray telgraf me'mûruna dahî şayed firâr ederse kurşuna dizileceğini bildirdim.

Üsküb-Lüleburgaz hattından düşmana darbe indirmek mes'elesine gelince (böyle bir emre tesâdüf edilemedi M. N) bunun pek tarafdârıyım. Ma'a-zâlik evvel emirde her kolordu da hemân mûceb-i ibret sûretde te'dibâtda bulunulması ve ale'l-husûs fevka'l-'âde müstahak görülen zâbitândan bazılarının i'dâm veya tardı elzemdir. Ândan sonra bi-'avnillahi Teâlâ ümîdimiz ber-kemâl olabilir. Bütün kuvvetimin 24 sâ'at zarfında ictimâ'ını emretdim. İ'âşe te'mîn edilirse kıta'âtın takviyesi münâsib olursa da ağırlıklar yolda kalmış ve civârda vesâ'it-i nakliyye mefkūd olduğundan yine cây-i te'emüldür. Kuvve-i umûmiyye hakkında ben yarın ma'lûmât verebilirim. Topçumuzun yalnız yarısı kadar gelebildi. Mütebâkîsi mechûldür.

Yağmurlar devâm edib yolsuzluk yüzünden topçudan istifâde kābil olmazsa ta‘arruz mes’elesi müşkilleşir.”

4. Ordu Hakkında: 12/13 “1. Kolordu vâsıtasıyla alınan emirleri üzerine İzmit Fırkası Fırka 12’le Karaağaç Deresi’ne hareket edilmiş ve fırkalar bu geceyi Alpullu’da geçirmişlerdir. Kolordu karargâhı Lüleburgaz’dadır. Kolordu kıta‘âtı toplanınca müdâfa‘asına me’mûr oldukları hatta çekilmek üzere sür‘atle iş‘âr buyurulması.”

II/ [392]

17. Kolordu’dan: Lüleburgaz 12/13 minh : “Bu gece Muradlı’da kalacak olan Samsun, Ordu, Penşembe[Perşembe], Giresun, Tirebolu taburlarının Çorlu’ya tevcîhi hakkında emir alındı. Bu fırkanın Samsun ve Ünye alaylarına mensûb 3 taburla alay kumandanları burada bulunmadığından Samsun Fırkası gayr-i muntazam sûretde inkısâm etdiği gibi Ereğli Fırkası’nın Bolu Alayı Vize’de olduğundan kolordunun elinde Ereğli’den 5, Samsun’dan 3 tabur bulunduğundan kolordu teşekkül edememiş demekdir. Samsun Fırkası’nı teşkîl eden efrâd fıtraten cesûr ve harbe kābiliyetli ve ma‘nen gayr-i müte’essir efrâddan mürekkeb olub toplu olarak da az çok ta‘lîm ve terbiye gördüklerinden kendilerinden her bir hidmet me’mûl olduğu cihetle Lüleburgaz civârında muhârebeyi kabûl mutasavverse bu fırkanın kolorduya iltihâk etdirilmesi ve olamadığı hâlde Çorlu hattında veya sâ’ir herhangi bir mahalde kolorduya verilecek vazîfeyi îfâ etmek üzere buradaki taburlarla mıntıka-i mezkûreye hareketle kolordunun bi’l-fi‘l teşkîline müsâ‘ade buyurulması.”

*

* *

Bugün Şark Ordusu’ndan şu emirler verilmişdir: Çorlu’dan sa 6,40 sonrada Lüleburgaz’daki 1. Kolordu vâsıtasıyla Lefece’de 2. Kolordu’ya ve Kofalca’da 4. Kolordu’ya:

“Hayrabolu’ya çekilmeniz hakkında verilen ilk telgrafnâme ibtâl edilecekdir. Karaağaç Deresi hattına çekilmeniz hakkındaki emr-i mu’ahharrın (?) icrâsı”

Sa 2,30 sonrada Lüleburgaz’da şark hattı komiserliğine: “Kırkkilise’ye gönderilmek üzere Lüleburgaz istasyonunda hazır bulunduğu bildirilen serî‘ sahrâ mermiyatının derhâl Çatalca’ya sevki muktezîdir.”

Bugün ordunun fa‘âliyyeti hakkında bir de Şark Ordusu vesâ’iki arasında görülen şu kâğıd vardır. Harekât-ı harbiyye şu‘besinin teklîfâtı olduğu zannedilen kâğıd aynen şudur:

“Şark Ordusu’nun 12 minh vaz‘iyyeti ve ittihâd-ı muktezî tedâbîr

1- Kolorduların mevâki‘i:

3. Kolordu hemân tekmîl kıta‘âtını ve topların kısm-ı a‘zamını gā’ib etmiş olarak Bolu Alayı’yla 2 topdan mürekkeb Vize’de,

2. Kolordu kısmen Nacak havâlîsinde olduğu işitildi ise de muhâbere edilmedi. Muhârebeye girmemişdir.

1. Kolordu bu günden Babaeski'de; 2 ve 3. fırkalar istirâhat edecek.

4. " " " " ; İzmit Fırkası dağılmışdır. Fırka 11 Kal'a'da.

Süvâri Fırkası Ulupaşa ile Hasköy arasında olması muhtemel.

II/[393]

Karargâh: Çorlu'da elde Y 23 T 3'den iki bölük ile karargâh piyâde bölüğü var.

2- Düşmana dâ'ir ma'lûmat:

Kırkkilise'yi zabt eden düşmanın Pınarhisar'a yürüdüğü haber zâbitinin raporundan anlaşıldı. Muhtar Paşa Müfrezesi'nin gayr-i kābil-i istihdâm olduğu kumandanın iş'ârât-ı mükerreresinden anlaşıldı. 4 ve 1. kolordular dün ve bugün önlerinde düşman görmedi. 4. Kolordu Fırka 12'nin raporuna nazaran önündeki düşmanın şimâle çekildiğini bildiriyorsa da süvâri bu bâbda bir şey bildirmedi.

3- Tedâbîr-i Mukteziyye:

Ordunun sağ cenâhı ve pâyitaht yolu açıkdır. Kırkkilise'yi zabt ve 3. Kolordu'yu perîşân eden düşmanın bu istikāmetden kuvvetli kolla ilerlediği veya ilerlemesi bizce en tehlikeli ve en melhûz bir hâldir. Düşmanın 1 ve 4. Ko. önünde görülmemesi de tekmîl kuvvetini bu cihetden istifâde etdireceği imkânını verdirebilir.

Şu hâle karşı pâyitahtın mehmâ-emken setr ve müdâfa'ası için elde kābil-i celb ve istihdâm kıta'âtın hemân Çerkesköy-Çorlu hattına toplanmasından başka münâsib çâre görülememekdedir. Şayet düşman hilâf-ı me'mûl geri çekilmiş veya ilerlemişse dahi kuvve-i ma'neviyyeleri son derece bozulmuş ve elden çıkmış, kısmen topları terk edilmiş kolorduların toplanmağa ihtiyâcı hasebiyle düşman yakınında terki kat'iyyen câ'iz olamaz. Binâ'en-'aleyh:

a) Dersa'âdet'den gönderilecek kıta'ât Çerkesköy'üne ihrâc edilmelidir. (Teblîğ)

To Y 2 T 3 Dersa'âdet'den buraya aldırılmalıdır. (")

b) Tekfurdağı'na çıkan kıta'ât kâmilen Çorlu'ya gelmelidir. (")

c) 17. Ko.'nun Lüleburgaz'daki kıta'âtı ve To Y 8 T 1 de Çorlu'ya gelmelidir.

d) Babaeski'de bulunan 1 ve 4. kolordu topçusundan birer taburun trenlerle Çerkesköy veya Çatalca'ya aldırılması lâzımdır. Bu kolorduların en kısa yoldan Ergene gerisine alınması ve îcâb-ı hâle göre istihdâmı.

e) Süvâri Fırkası'nın hemân Çorlu üzerine aldırılması. (Teblîğ)

Şu sûretle tâze askerle pâyitaht caddesinin kısmen tutulması, yorgun kıta'âtın Tekfurdağı yolu önüne alınması ve kazanılacak zaman sâyesinde askerin ahvâl-i

ma‘neviyyesinin ıslâhı ve i‘âşesinin te’mîniyle mukāvemete müsâ‘id bir hâle vaz‘ına çalışılacakdır.

Hulâsa: Tedâbîr-i ma‘rûzanın tatbîkinde zâyi‘ edilen zaman pâyitahtın düşman ayağı altına atılmasından başka netîce veremeyeceğinden ve İstanbul civârında kat‘iyyen topçu vesâ’ire bulunmadığından bu noktanın ehemmiyetle kabûl ve mülâhazasının nâfi‘ olacağı mülâhaza edilmekdedir.

Görülmüşdür. Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Cevad.”

II/ [394]

13 Teşrîn-i evvel’de Şark Ordusu Karargâhı

Kolordu ile bu günkü münâsebet ber-vech-i âtîdir:

3. Kolordu:

Bir muhâbere: Ordu Erkân-ı Harbiyyesi’nden Sedad Bey’den Muhtar Paşa’ya: “Düşman hakkında son ma‘lûmatınız nedir? Kolordunun ictimâ‘ eden kuvveti hakkında imkân varsa ma‘lûmât-ı adediye, ahvâl-i ma‘neviyye ne hâldedir? 2. Kolordu Karaağaç civârına, karargâhı Lüleburgaz’a gelmişdir. İrtibatınız var mıdır? Geriye cüz‘-i tam hâlinde hangi kıt‘alar geldi? Üsküdere’deki toplardan daha kurtarılanlar hakkında ma‘lûmat?”

Muhtar Paşa’dan Sedad Bey’e: “Vize’de kolorduya mensûb piyâdelerden 85 zâbitle 334 nefer, 266 mekkâriyi, 22 sandık cebhâne , 2.920 muhârib efrâd, 31 araba, 27 binek hayvan, efrâd ve hayvanıyla 25 serî‘ ateşli top, 35 cebhâne arabası, 4 cebel topu, Afyonkarahisar ve Konya, Ankara fırkalarından 3.402 nefer vardır. Saray’da kıta‘ât-ı muhtelifeden 306 nefer Lüleburgaz’da tahmînen 3.000 nefer ve 1 sahrâ ve 1 cebel taburu cem‘ edilmiş, 2.500 mevcûdlu Bolu Alayı da yolda kalan top ve cebhânenin toplanması ve Kırkkilise istikāmetine ilerlemek üzere bu geceyi Pınarhisar’da geçirmekdedir. Sûret-i umûmiyyede cebhâne gayr-i kâfî ve erzâk hiç yokdur.”

Diğer muhâbere: (14 târîhli olsa gerek) Ordu Erkân-ı Harbiyyesi’nden Kā’imakām Sadık Sabri Bey’den Muhtar Paşa’ya: “Kolordunuzun kuvvet ve vaz‘iyyeti ile düşman hakkında ma‘lûmât vermenizi ricâ ederim.”

Muhtar Paşa’dan Sadık Sabri Bey’e: “Bu bâbda bir kaç def‘adır ki arz-ı ma‘lûmât ediyoruz, tekrâr edeyim, dün akşama kadar nizâmiye ve redif takrîben 10.000 efrâd, 5 seyyâr batarya, 1 cebel bataryası, 2 mitralyöz mevcûd idi. Bu gün Saray’dan 4 redif taburu ve civârdan 1.000’i mütecâviz perâkende geldi. Evvelki gün çamura batmış topları kurtarmağa gönderilen müfreze dün düşmanla Pınarhisar’a varmazdan evvel Poyralı sırtlarında müsâdeme etmiş, gecenin hulûlü üzerine tarafeynde çekilmiş, düşman çetelerle, cüz’-i nizâmiye askeri Sergen ve Örencik, Edrin tepelerinde de var. Bugün Azbağ’a müfreze gönderilmiş ve çeteler teslîm-i

silâha da‘vet edildikleri hâlde silâhla mukābele etdiklerinden bi’l-mukābele mahv edilmiş ve kökü de hâk ile yeksân olunmuşdur. Akşama kadar kat‘î ma‘lûmât alacağız. Çünkü her tarafa keşif kolları gönderdik. Şimdiki hâlde fırkaları Vize’de toplamağa karâr verdik.”

Sadık Sabri Bey’den Muhtar Paşa’ya: “Zâyi‘ olan bataryaların adedi? Tahlîs mümkün olmayacak mı?

Muhtar Paşa’dan Sadık Sabri Bey’e: “Burada To Y 7 ‘den 11, Y 9’dan 2, Y 8’den 7 top var. Tahlîsi ümîd olunan iki batarya Yenov civârındadır. Havâ müsâ‘ade ederse yarın bir müfreze gönderilecekdir. 2 cebel taburu kâmilen mevcûddur. Topçu cebhânesi yok gibidir. Yalnız bir batarya tamâmdır.”

II/ [395]

Sadık Sabri Bey’den Muhtar Paşa’ya: “Düşman hakkında daha mükemmel ma‘lûmâta şiddetle intizâr ediyoruz. Ordu karargâhını tenvîr etmenizi ricâ ederim.”

Muhtar Paşa’dan Sadık Sabri Bey’e: “Gayret olunacakdır. Biraz diğer kolordular hakkında ve Makedonya ahvâline dâ’ir ma‘lûmât verir misiniz?”

Sadık Sabri Bey’den Muhtar Paşa’ya: “Başüstüne akşam size ma‘lûmât vermeğe gayret ederim. Allah’a ısmarladık.”

Muhtar Paşa’dan Sadık Sabri Bey’e: “Dün gece ve bu sabâh gelen şifreleri açamadık. Şifre miftâhı Lüleburgaz’daki Nasuhi Bey’dedir. Mümkünse açık yazınız.”

Ordu Erkân-ı Harbiyye Re’îsi’nden Cevad Bey’e: “Şifre ordu emrini ihtivâ ediyordu. Kolordunun mahallinde kalacağına nazaran iş bu emirler re’sen irsâl olunacakdır.”

2. Kolordu’dan: Bugün Lüleburgaz’dan gönderilen raporu geldi.

1. Kolordu’dan:

Binbaşı Sedad Bey’den 1. Kolordu da erkân-ı harbiyye yüzbaşısı Remzi Bey’e: “Fırka 3 kâmilen toplandı mı? Fırkalarınız ve karargâhınız nerede? Kuvve-i umûmiyyeniz hiç olmazsa muhtasaran? 2. Kolordu ile irtibâtınız var mı? Bu nerede? 17. Ko. hareket etdi mi? Top nakil etdirebildiniz mi? Düşman? Fırka 3’ün tecemmu‘u neden gecikdi? Kolordu bir hayli cebhâne arabası ve top kurtardı. Bu himmet 1. Ko.’dan dahi muntazırdır. Vakit geçerse maksad gā’ib olur. İhtiyâc piyâde cebhânesine ise Babaeski’de pek mebzûldür. Düşman hakkındaki ma‘lûmât 2. Kolordu ile mübâdele ediliyor mu?”

Remzi Bey’den Sedad Bey’e: 13/14 “Fırka 2 Lüleburgaz’ın şimâl mahrecinde, Fırka 3 garbında, Müretteb Fırka 1 istasyon civârında, Uşak Fırkası Türkbey şarkında, 2. Ko. Fırka 4, 5’le Karaağaç’da toplanıyor. 4. Ko.’nun Lüleburgaz garbında toplanmakda olduğunu biliyorum. İzmit Fırkası gelmişdir. Fırka 3’ün gecikmesine sebeb yürüyüşün uzunluğu ve muhârebe ve sû’-i i‘âşe yüzünden fazla dağınıklığıdır. Kolordu top ve cebhânesini kurtarmağa

çalışıyorsa da asker yorgundur. Babaeski'deki depolardan istifâde gayr-i kābildir. Kıta'ât ile serî'i bir muvâsala olamıyor ve vesâ'it yok, 1. Kolordu kuvve-i umûmiyyesinin 25.000'e bâliğ olması muhtemeldir. Karargâh şimdilik Lüleburgaz'dadır. 17. Kolordu bugün öğleden sonra hareket etdi. Karargâh geceyi Karışdıran'da geçirecekdir. Bugün Uşak Fırkası'nı Türkbey hattına sürdük. Tahkîmâta başlayacak, yarın da diğer fırkaları göndereceğiz. Uzunköprü Kā'imakāmı'nın iş'ârına göre 4 tabur kadar düşman piyâdesi Urla İstasyonu'na gelmiş. Bu sabâh Havsa'nın şafakla berâber mechûl kuvvet tarafından işgāl edildiği gelen jandarmadan anlaşılmışdır."

II/ [396]

4. Kolordu hakkında:

"1- Lüleburgaz mevki' kumandanlığını îfâ eden 17. Kolordu Kumandanı Mahmud Paşa vazîfesini bize devretdi. Şimdi hareket etmek üzeredir."

2- Süvâri Fırkası'na kolorduca 12'de verilen vazîfe hakkında ma'lûmat.

3- "Kolordu Hayrabolu'ya çekilecek iken ikinci emir üzerine Lüleburgaz'a geldi. Fakat bu ikinci emirde süvâriye bir şey olmadığından bunun yine Çorlu'ya geleceği anlaşılıyor. Halbuki bu takdîrde ilerideki perâkendeler ve malzeme kâmilen düşmana kalır."

Bunun üzerine Ulupaşa'da addedilen süvâriye şu emir yazıldı:

"Süvâri Fırkası Babaeski'ye gelecek ve buradan Babaeski-Kırkkilise tarafından ta'kîb ve keşif bölükleri vâsıtasıyla düşmanla temâs elde edecekdir. Bu yol üzerindeki metrûkâtın her dürlü vesâ'ite mürâca'atla Babaeski'ye celbi matlûbdur." [Bu emir fırkaya gitmemişdir. M. N]

Kezâlik 4, 1, 2, 3. kolordulara da şu emir yazıldı:

"Düşman henüz Kırkkilise şarkına geçmemişdir."

Kolordular harekete hazırlanacaklar ve esbâb-ı i'âşe ve nakliyeye â'id bütün noksânlarını vaz'iyyetin ciddiyetini göz önüne alarak âcilen bitireceklerdir. Süvâri Fırkası'na Babaeski'ye gelmesi ve Kırkkilise-Yenice istikāmetlerini keşif etdirmesi emir olundu.

3. Kolordu Kırkkilise

2. " Asılbeyli ve Nacak.

1. " Yeniköy.

4. " Babaeski, Alapya istikāmetlerini keşf etdirecekdir.

Karargâh Çorlu'dadır.

4- "Süvâri Fırkası'nın kolbaşı Lüleburgaz'a gelmeğe başlamış ve Lüleburgaz-Babaeski yolunda düşman olmadığı konakçı zâbitin ifâdesinden anlaşılmışdır."

5- 13 minh sa 12,30 sonra 4[.] Kolordu'dan: Yancıklar istikāmetine gönderilen zâbit keşif kolu Yancıklar ve Karapınar'da düşman olmadığını bildirmişdir."

6- Sa 8,30 sonra da Süvâri Fırkası'na Edirne vâsıtasıyla emir:

"Fırkanız yarın akşam be-heme-hâl Babaeski'ye gelecekdir. Havsa'da düşman olduğu müstahberdir."

17. Kolordu'dan:

1- "Bu havâlîden Marmara'ya inen yollar üzerinde külliyetli efrâd hem kaçmakda ve hem de envâ'-i fenâlık yapmakdadır ."

II/[397]

2- Dün Pınarhisar, Kavakdere istikāmetlerine gönderilen keşif kolları nısfü'l-leylde geldi. Düşman rast gelmemişdir."

3- "Üç gündür Y 9'a â'id 2-3 batarya ile birkaç cebhâne arabası, Babaeski yolu üzerinde de birkaç batarya toplandı. Osmancık'daki toplardan 2'si ile 9 araba getirildi. İki parça kaldı." Denizli Fırkası Kumandanı Tevfik imzâsıyla Marmara Ereğli'sinden: "5 taburla Ereğli'ye çıkdım, hemân Çorlu'ya hareket edeceğim. Fırkaya mensûb olub Tekfurdağı'nda bulunan Karacasu, Sarayköy taburlarının te'mîn-i iltihâkı."

Yedinci Kısım 9-13 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Karargâh-ı Umûmisi

Kırkkilise Muhârebesi hakkında Karargâh-ı Umûmî'ye gelen ilk haber şudur:

Vürûdu 9 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 7,45 sonra Kırkkilise'de

9 Teşrîn-i evvel [1]328 (açık telgraf)

"Ordumuz bu sabâh bi-tevfîka Te'âlâ her tarafdan harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr ve Eski Poloz-Seymen Harâbe ile Tunca arasındaki düşman kollarıyla mevâzi'ne hücûm etdi. Öğleden sonra temâs hâsıl oldu. Muhârebe el-ân şiddetle devâm ediyor. Tarz-ı cereyânı şimdilik iyidir. Şark Ordusu Kumandanı: Abdullah."

Karargâh-ı Umûmî'nin verdiği ta'arruz emirlerini düne kadar, velev ki mübhem ve gayr-i sarîh bir tarzda olsun dâ'imâ reddeden Şark Ordusu'nun böyle ansızın ta'arruza geçmiş olması Karargâh-ı Umûmî erkânı arasında mûceb-i hayret oldu.

Şark Ordusu bu ta'arruz karârını bildirmekde neden böyle 30 sâ'atden fazla bir zaman te'ehhür eyledi. Ya hâtıra gelmedi: Bu takdîrde ordu karargâhının haber zâbitini reddetmesinde ne kadar haksız olduğu bir kere daha tezâhür eder. Veyâhud el-maksadın te'ehhür etdi; fakat bu maksadı da meşrû' ve muvâfık bir şekilde görmek gayr-i kābildir: her ne ise ma'a-mâ-fîh bu rapor hakîkat-i hâlde muvâfık değildi; bu rapor ancak sa 2-3 sonra arasında mahallinden yazılmış raporlara müstenid olabilirdi. Halbuki mübâhis-i mahsûsasında görüldüğü üzere bu raporlarda 3. Kolordu'ya â'id olanlar ancak Karahisar Fırkası'nın düşmana tesâdüf ederek Poluz'un cenûbunda mevzi' aldığını ve Fırka 9'un meydân-ı harbe gelmekde olduğunu, 2. Kolordu'ya

II/[398]

â'id olanlar bu kolordunun kolbaşıyla Kiremitli'ye varmak üzere olduğunu; 1. Kolordu'dan gelen raporlar ve Fırka 2'nin Geredeli civârında düşmanla temâsa geldiğini 4. Kolordu'dan gelen raporlar ise bunun gāyet yorgun ve bî-tâb bir hâlde yürümekde olduğunu ancak bildirebilirdi. Bu raporlara nazaran da bi't-tabi' "Eski Poloz-Seymen hattıyla Tunca arasındaki düşman kollarıyla mevâzi'ne hücûm edildiği, muhârebenin el-ân şiddetle devâm etmekde olduğu" ma'nâsı çıkamazdı. Raporun son cümlesi ise i'timâd-ı zaferin sarsılmış olduğunu sarâhaten irâ'e etmekdedir.

Bundan sonra Karargâh-ı Umûmî haber almak ihtiyâcı altında telgrafhâneye mürâca'at etdi. Ve ordu ile kıta'ât ve Trakya telgrafhâneleri arasında geçecek muhâberâtın dinlenerek sûretlerinin i'tâsı emredildi. Bu vâsıta ile 9/10 gecesi şu haberler alındı:

Edirne Kal'a Kumandanı Şükrü Paşa Şark Ordusu'na şu raporu yazmış:

"9 Teşrîn-i evvel'de Hıdırağa-Büyükdöllük hattına kadar ilerlemiş olan takrîben 3-4 alay kuvvetindeki düşmana ta'arruzla Küçükdöllük-Meracılar hattı gerilerine kadar püskürtülmüşdür. Fırka 12 sa 4 sonra da Karayusuf'un takrîben 8 kilometre şarkına vardığı sa 5,30 sonrada haber alındı. Yarın ki harekât için i'tâ olunacak ta'limât vazîfemizi teshîl edecekdir."

Şark Ordusu da şu cevâbı yazmış:

"3, 2, 1. kolordular sağ cenâhda kemâl-i muvaffakiyyetle muhârebe etmekdedir. 4. Kolordu'nun harekâtı sekteye uğramışdır. Yarın tarafınızdan Karayusuf-Karacaköy hattından ileriye, düşmanı mevzi'inde tevkîf etmek maksadıyla edilecek ta'arruzla 4. Kolordu'nun ileri hareketi te'mîn ve diğer kolorduların hareketi teshîl olunacakdır."

9 Teşrîn-i evvel ve 9/10 gecesi işte bu haberlerle kapandı.

10 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî

Ale's-sabâh Kırkkilise telgrafhânesi vâsıtasıyla Şark Ordusu'na şu emir gönderildi: (Muvâsalatı mechûldür)

"Edirne mevki'-i müstahkemi kıta'âtının karşılarındaki düşman kollarını şiddetle geriye püskürterek Tunca'nın şarkından ilerlediği anlaşılan asıl düşman kuvve-i külliyesinin sağ cenâhına ta'arruz etmesi ve Vize civârında toplanan kuvvetlerin dahî Kırkkilise şarkından hemân ileriye alınarak düşman hatt-ı harbinin sol cenâhına doğru hareket etdirilmesi ve elyevm geride bulunan bütün kuvvetlerin dahi her dürlü fedâkârlıkla ileri alınıb ta'arruz-ı umûmiyyeye iştirâk etdirilmesiyle bu düşman üzerine serî' ve kat'î bir galebe ihrâzına çalışılması temennî ve muvaffakiyyet-i devletleri tevfîkat-ı ilâhiyyeden tazarru' olunur.

II/ [399]

Mah-ı hâlin 13'ncü günü akşamına kadar Kayseri, Yozgat fırkaları Tekfurdağı'na çıkarılacakdır. Darbe-i kat'iyyenin düşman ordusu kısm-ı küllisinin sağ yanına tevcîhiyle bu ordunun mümkün olduğu kadar şarka, Bahr-i Siyah'a doğru atılmasına çalışılması tercîh edilmekde olduğundan marrü'z-zikr iki fırkanın Edirne'de trenlerden ihrâcıyla ta'arruz-ı umûmiyye iştirâk etdirilmesi veyâhud o zamana kadar düşman eğer ric'ata mecbûr edilirse ta'kîb ve hatt-ı ric'atının kat'ine me'mûr olması münâsib gibi mütâla'a edilmekde ise de mezkûr fırkaların hangi cihetden sevk olunmaları daha münâsib olacağının ordunun bu günkü vaz'iyyetine nazaran taraf-ı âliyelerinden sür'at-i inbâsı mütemennâdır. Buradan yevmiyye iki tren erzâk dahi sevk ve mütebâkî trenlerle tabur naklolunmakdadır . Şark Ordusu'na mensûb bir takım taburlar da buradan doğruca Vize istikāmetinde mâşiyen yola çıkarılmışlardır."

Vesâ'it-i nakliyyenin hâline, şimdiye kadar ki hâsılatına, vaz'iyyet-i umûmiyye ve husûsiyyeye nazaran bu emrin satırları hakkında söz söylemek zâ'iddir!

Şark Ordusu hakkında ma'lûmât alınamaması devâm etmekde olduğundan Kırkkilise telgraf me'mûruyla muhâbere edilerek şu haberler alındı:

Sa 11,20 evvel: "Muhârebe dün akşam ezânına kadar devâm etdi. Bu sabâh sa üçde tekrâr başladı. Henüz netîce yok. Muhârebe Petra-Poluz sırtlarında oluyor. Mesmû'âta nazaran düşmana külliyetli telefât verdirilmiş, Abdullah Paşa dün Kırkkilise'de idi. Kavaklı'ya gitdi. Oradan Yenice'ye gitmiş, Tırnovacık cihetlerinde müsâdeme yok, Pınarhisar'dan asker geçmiş, fakat mikdârını bilmiyorum."

Sa 5,15 sonra: "Öğleye kadar şiddetle devâm eden muhârebenin öğleden sonra şiddeti tenâkusa başlayarak top sesleri gitdikçe seyrekleşdi. Hâlâ ara sıra işidiliyor. Mesmû'âta nazaran Karahisar Fırkası'nın iki taburu hıyânet göstermiş ve mevzi'lerini terk etmiş, fakat geriden takviye olunmuş. Havâ yağmurludur. Diğer rivâyete nazaran 3. Kolordu'nun karargâhı ve ağırlıkları Taştabya'ya gelmiş, Fırka 7 kumandanı burada imiş. İsterseniz çağırayım."

Bunun üzerine Hilmi Bey (Fırka 7 kumandanı) telgraf başına çağrıldı: Mûmâ-ileyhin ifâdesi şudur:

"Bendenizin kolumda hiçbir şey yokdur. Her şey yolunda idi. Kolordu kumandanından Kırkkilise'ye çekilmek emrini aldım. Askere ric'at için lâzım gelen emri verdim. Düşmanla pek yakında bulunduğum için muntazam ric'at ümit edemiyorum. Kıta'âtı evvelce burada tahkîm etdiğim mevzi'e sokabilirsem vahâmetin önü bir dereceye kadar alınabilir. Buna bütün kuvvetimle çalışacağım. Fakat muvaffak olacağımda[n] ümîdim azdır. Her dürlü ta'lîm ve terbiyeden mahrûm olan ikmâl efrâdı nizâmiye efrâdını da bozdu. Zâbitân bütün kuvvetleriyle sarf-ı kuvvet eylemelerine rağmen zabt u rabtın muhâfazasına muktedir olamıyorlar. Elimde

bulunan süvâri kuvvetleriyle kasabanın sırtlarını tutarak gelecek efrâdın tahkîmâta sevkine emir verdim. Eğer düşman ta‘kîbden sarf-ı nazar ederse yine pek güç olmakla berâber siperleri işgāl etdireceğimi zannederim. Buraya gelir gelmez kolordu kumandanını

II/[400]

aradım bulamadım. Ordu kumandanının dâ’ire-i askeriyyedeki emrini gördüm. Bunda Kırkkilise’nin müdâfa‘ası 3. Kolordu’ya havâle olunuyor. Esbâb-ı ric‘at hakkında şu ma‘lûmâtı aldım: Dün gece Prens Aziz Paşa bir gece hücûmu yapmış, bunda muvaffak olamamış, keyfiyyet serî‘an civâr fırkalara bir korku vermiş. Bu günkü muhârebede Afyonkarahisar Alayı kendiliğinden ric‘ata başlamış, bu hâl civâr kıta‘âta sirâyetle birçok kıta‘ât terk-i mevzi‘e başlamış, ordunun kıta‘ât-ı sâ’iresini vahâmetden kurtarmak için ric‘at emri verilmeğe mecbûriyyet his olunmuş, bunun derece-i sıhhatini bi’t-tabi‘ bilemem. Meydân-ı muhârebe Kırkkilise’ye 3,5-4 sâ‘at kadar yakın olduğundan düşman bir mukāvemete tesâdüf etmezse Kırkkilise’ye girebilir. Zîrâ ben bugün sa 3 sonrada ric‘at emrini aldım. Fırkam ordunun sağ cenâhını teşkîl ediyordu. Tırnovacık üzerinden düşman ilerlememişdir. 3. Kolordu’nun bozulduğunu gördüm.

Bunu müte‘âkib telgrafhâne Muhtar Paşa’nın da Kırkkilise’ye geldiğini haber verince muşârün-ileyh de çağrıldı. Sa 6 dakika beş sonradan i‘tibâren şu ifâdeyi vermeğe başladı:

“Dün şafakla berâber bütün ordu hareket-i ta‘arruziyyeye başladı. Sağ cenâh Erikler üzerine giden 10 tabur topçudan mürekkeb Hilmi Bey Fırkası idi. Kolordunun mütebâkî kuvveti 21 tabur, 8 batarya ile Eski Poloz üzerine yürüdü. Öğleden sonra Eski Poloz’a vâsıl olan Karahisar Fırkası’nın beş taburu kuvvetlice düşmanı uzakda hâl-i ictimâ‘da görür, yanında topçusu her nedense yetişemediğinden gerideki kıta‘âtın vürûduna intizârdan ise bir mikdâr geri çekilmeği tercîh eder. O aralık bi’z-zât vâsıl oldum. Fırka 9 kâmilen, Fırka 8’in bazı kıta‘âtı birlikde idi. Gerek bu kuvvetler ve gerek Hilmi Bey Fırkası düşmanla muhârebeye başladı, ben o gün cebheden ancak beş tabur kadar…. Ve’l-hâsıl önümüzde…. Hiçbir yerde kalmadığı söyleniyor…. Asker içine gidiyorum…. ânın bir taburu bilâ-sebeb kaçdı.”

Evvelce görüldüğüne nazaran Muhtar Paşa bu muhâbereyi yaparken telgrafhânede panik yapılmış düşman geliyor diye karargâhlar kaçmağa karâr vermişdi. Bu muhâbere işte bu sebeble saçma ma‘nâsız bir hâlde nihâyet bulmuşdu.

Bundan sonra Karargâh-ı Umûmî’ye sa 9 sonrada Babaeski telgrafhânesinden ordu Erkân-ı Harbiyye Re’îs-i Sânîsi Mîralay Ali Rıza Bey şu ma‘lûmâtı verdi:

“Kumandan Paşa hazretleri harbin intâc etdiği üç günlük yorgunluk hasebiyle bî-tâb ve sıtmalı olarak yatmakdadır. Muhârebe netîcesine â’id ma‘lûmât şifre ile derdest-i takdîmdir. Emr-i sâmîlerini telakkî etmek üzere bendenizi gönderdiler. Bulgarlara, gāyet müsâ‘id şerâ’it

altında 1, 2, 3, 4. kolordular ile Kal‘a’dan tertîb edilen 3 fırkalı bir kolordu ki cem‘an 120.000 râddesinde bir kuvvetle ta‘arruz etdik. Bunları Tunca Vâdîsi’nden atacağımıza hiç şübhemiz yokdu.

Dünkü muhârebeye 1. Kolordu’nun Fırka 3’ü ile 4. Kolordu’ya mensûb İzmit Fırkası’nın bir taburu dâhil olmuş ve Muhtar Paşa kısmen iştirâk eylemişdi. Akşam sa 6’ya kadar her tarafda düşmanı püskürtmeğe

II/[401]

muvaffak olmuşduk. Kal‘a’dan çıkanlarda düşmanı gerilemeğe mecbûr etmişlerdi. Sa 6,30 sonrada Fırka 2’ye mensûb Y 4’ün bir bölük zâbitânı ziyâdece zâyi‘âta uğramış, bölük bundan heyecâna gelerek tamâmen firâr etmiş. Bu firâr tekmîl alaya sirâyetle Aziz Paşa önünü alamamış, fırkaya ric‘at emri vermiş. Bu hâl Fırka 3’den müşâhede edilmekle Ankara alayları da perîşân bir sûretde dağılmış ve 2 batarya düşman eline düşmüş.

Bu sırada âcizleri 1. Kolordu karargâhına gelmişdim. Orada Aziz Paşa’yı şaşırmış bir hâlde buldum. Kuvve-i ma‘neviyyelerini tezyîd ve kıta‘âtı toplatdım. Gerçi eski yerlerini işgāl edememişlerse de yine o civârda bir mevki‘ işgāl edebildiler. Ma‘a-hâzâ her alaya mensûb efrâd dağınık ve perîşân sûretde geriye doğru gitmekde idiler. Bu hâl sabâha kadar devâm etdi.

Sabâhleyin 1, 2, 4. kolordular yine mevzi‘lerini işgāl etdikleri gibi 3. Kolordu kezâlik mevki‘ini işgāl etmişdi. Fakat kıta‘âtda hâsıl olan karışıklık ric‘ata dahi mâni‘ olabilecek dereceye gelmiş olmasına mebnî orduya daha geceden emniyet dâhilinde ve muntazaman ric‘at için evâmir-i lâzıme verilmişdi. Sabâhleyin şafak vakti 1. Kolordu kumandan ve erkân-ı harbiyyesi hatt-ı harb civârında bulunan karargâha geldiler ve hâlleri hakkında rapor verdiler.

Ric‘atın bir ân evvel icrâsı lüzûmu takarrür etmişdi ki bu sırada Muhtar Paşa’nın şiddetli bir muhârebeye tutuşduğu anlaşıldı. Bir sâ‘at sonra gelen raporda mevâki‘-i mühimmenin düşman yeddine geçdiği cihetle diğer kolorduların tehlikeden vikāyesi içün hemân ric‘ata kıyâmları bildiriliyordu. Bidâyeten işgāli tasavvur olunan müdâfa‘a mevzi‘nin de işgāline bu sûretle imkân kalamadığı anlaşılmasına mebni bütün mevâki‘den gelen ve mikdârı 6’ya bâliğ olan redif taburları ve bir seyyâr tabur topçu Mîrlivâ Hakkı Paşa kumandasına verilerek ordunun hatt-ı ric‘atı te’mîn edilmek için Üsküb hattında bir müdâfa‘a tertîbâtı ahz edildi. Muhtar Paşa’nın mevki‘i gāyet tehlikelidir. Muşârün-ileyh[in] yapdığı bir hücûm muvaffakiyyetle netîcelenecek iken efrâd hemân umûmiyyetle çil yavrusu gibi dağılarak muvaffakiyyeti hezîmete tahvîl etmişlerdir. Gerçi henüz ma‘lûmât-ı resmiyye almadık. Fakat şâyi‘ olan sûret Kırkkilise’nin sukûtu Muhtar Paşa’nın esâreti sûretindedir. Bu felâketlerin kâffesi efrâdın terbiyeden kâmilen müberrâ bulunması ve kıta‘âtda efrâd-ı Hristiyaniyenin de kuvve-i ma‘neviyyenin inkisârına sebebiyet vermesinden mütevelliddir. Böyle devşirme bir

orduda emir ve kumanda da bulunmak ve vatanı kurtarmakla uğraşmak değil bi'l-'akis cerîhasını teşdîde vesîle olmak cidden pek mü'ellimdir. Târîh-i harb uğradığımız felâketin emsâlini henüz hâkî değildir. 6 sâ'at devâm eden bir muhârebeyi müte'âkib 120 bin râddesindeki bir ordunun şu vecihle perîşân olması görülmüş ahvâlden değildir. Ordumuz ordudan başka her şeye benzeyebilir. Düşman şimdi hiç mukāvemete uğramaksızın Lüleburgaz hattına kadar ilerleyebilir. Bununla berâber Muhtar Paşa Kolordusu ki en ziyâde emniyet etdiğimiz kolordu idi, bu felâkete uğradıkdan sonra Şevket Paşa'nın kumanda etdiği derme çatma 2. Kolordu'nun nasıl çekilebileceği cidden şâyân-ı te'emmüldür.

II/[402]

Topçu hayvanâtı kat'iyyen topları çekemiyor. İkinci Fırka'nın topçusu hatt-ı harbde ancak bir batarya kullanabildi. Ma'a-hâzâ muhârebe-i vâkı'a da adem-i muvaffakiyyet ne hasmın fevka'l-'âde mahâretinden ve ne de kuvvetinin fazlalığındandır. Mücerred efrâdımızın terbiyesiz ve hiçbir kumandaya tâbi' tutulmamasından münba'isdir. Bu ordu ile….. dünkü muhârebe hattını tecâvüz etmemişdir. Yalnız Kırkkilise'ye gelmişdir. Bu hâlde diğerleri de bi't-tabi' ilerleyeceklerdir. Şimdiki hâlde düşmanın hattı mebde'i Kırkkilise-Eski Poloz olmak üzere Kerametli- Geredeli hattıdır.

1. Kolordu Kavaklı, 2. Kolordu Kavaklı, 4. Kolordu Havsa'dadır. Bu akşam Lüleburgaz istikāmetinde ric'at edeceklerdir. Arz etdiğim vecihle Üsküb hattı Hakkı Paşa tarafından işgāl edilmiş ve bu hat takviye edilmekde olduğundan kolordu kendisini dümdârı vâsıtasıyla ric'atını teshîl düşman hareketini avk ve te'hîre çalışdığından hüsn-i sûretle ric'at edilebileceği me'mûldür. En ziyâde korkduğumuz toplardır. Çünkü hayvanât çekemiyor. Bu bâbda müzâkere etmekdeyiz. Yarın arz edilecekdir. Şimdilik biz de Lüleburgaz'a sevki kararlaştırdık. Ba'dehû îcâbına nazaran istihdâm edilecekdir.

Oraya tabur yetiştirmeğe vakit kifâyet etmez. Gönderilecek kıta'âtın parça parça azalması muhtemeldir. Bu ciheti Üsküb hattındaki Hakkı Paşa te'mîn edecekdir ümîdindeyiz.

Kumandan Paşa Şark Ordusu'nda kâfî tabur mevcûd olduğundan gönderilecek kıta'âtı her hâle karşı istihdâm edilmek üzere Çorlu'ya sevkini münâsib gördükleri ve evâmir-i lâzıme verdikleri ma'rûzdur.

Karargâh bu geceyi Babaeski'de, yarın geceyi Lüleburgaz'da, öbür geceyi Çorlu'da geçirecekdir.

Ordu şimdiye kadar azm-i sebâtkârânesinde kemâl-i metânetle devâm etdiği gibi bundan böyle de edeceği tabi'îdir. Ordunun ilk ve ikinci muhârebe verdiği hatda devâm-ı mukāvemeti kumandanlık ol bâbdaki telgrafnâmesinde arz etdiği vecihle Mahmud Muhtar Paşa'nın hücûmlarında adem-i muvaffakiyyet netîcesidir. Çünkü düşman bu kolu tecrîd

etdikden sonra bizim hattın gerisinde tamâmıyla hâkim kalır ve bu hatta kalacak kuvvetlerimiz hudâ ne gerde esârete dûçâr olur.

Diğer cihetdan elde peksimed bulunmaması ve nakliyyâtın gerek erzâk ve gerek cebhânenin öküz arabalarıyla icrâsı mecbûriyyeti ve bu arabaların çamurdan çıkamayarak günlerce kıta‘ât mertebelerine gidememeleri kıta‘âtın birkaç günler erzâksız kalmasını mü’eddî olmakdadır . Bu bâbda nazar-ı dikkat-i âsafânelerini celbe müsâra‘at ederim.”

Müte‘âkiben Şark Ordusu Kumandanlığı’ndan da Babaeski’den şu şifre geldi:

“Dün icrâ olunan ta‘arruz ile dün akşam sa 6 sonraya kadar devâm eden muhârebede 1. Kolordu önündeki düşmanı bazı noktada püskürtdü. Kal‘a’dan icrâ kalınan hurûc hareketiyle düşman geriye çekilmeğe icbâr edildi. Fakat karanlık basdığı sırada Y 4’ün bir bölüğü firâr hâlinde ric‘at etmesi Fırka 2’nin ekser kıta‘âtının kuvve-i ma‘neviyyesini sarsmış ve bu hâl İzmit Fırkası’na sirâyet etmiş, Fırka 2, 3’ün kumandanlarınca geriye çekdirilmesine mecbûriyyet hâsıl olmuşdur. Ancak erkân ve ümerânın gösterdiği mesâ‘î

II/[403]

ile dağılan efrâd bir dereceye kadar toplatdırılarak mevzi‘lerine ikāme olunmuş ve sağ cenâh kumandanı Muhtar Paşa kuvvetinin ziyâdeliğine, fa‘âliyyetine istinâden umûm ordunun tahlîsinden ümitvâr bulunduğundan Teke Suyu gerisinde ve bu kollun taht-ı himâyesinde bir mevzi‘ işgāli tertîb ediliyordu. Ancak bu kolordu dahi işgāl eylemekde olduğu mevâki‘-i mühimmeyi gā’ib etmiş ve kıta‘ât dağınık denilecek derecede çekilmeğe başlamış olmasına mebnî her dürlü ümitler hebâ olarak umûm ordunun şimdilik Pınarhisar- Lüleburgaz hattına çekilmesi takarrür etmişdir.”

Sa 10 sonrada Kırkkilise’den, 2. Müstahfız Taburu’nda Mülâzım-ı evvel Ali Rıza imzâsıyla da şu haber geldi:

“Seyfioğlu’nda 100 kadar müstahfız askeri ve 400 piyâde ile bir batarya top düşmana karşı bulunuyor. Şehrin içerisine bozulub gelen askeri alub oraya sevk ediyorum. Kışlalar kâmilen boş, Süloğlu tarafından da yarım bölük topçu şimdi geldi. Asker hep Babaeski istikāmetine firâr ediyor. Şehir tehlikededir. Yarın düşman eline geçecekdir.”

11 Teşrîn-i evvel sa 1,30 evvelde Kırkkilise’den Kütahya Alayı kumandanı Şevki imzâsıyla telgrafhâneden şu servis geldi:

“Mevki‘-i harbden avdetimde sınıf-ı askerî firâr ediyor bir hâlde gördüm. Askerin umûmen şu hâli kuvve-i ma‘neviyyelerinin bozuk olduğunu gösteriyor. Şimdiye kadar kolorduya fırka kumandanlarından tabî‘î ahvâle dâ’ir arz-ı ma‘lûmât edilmiş olacakdır. Bu perîşâniyet Kırkkilise’ye kadar devâm etmiş ve burada akşamdan beri dağınık olan asker toplatdırılarak Taştabya’ya sevk ve tahşîd edilmişdir. Kumandanların seyyâr olması hasebiyle

karargâhları mechûldür. Bir tarafdan kuvve-i imdâdiyye gelirse askerin kuvve-i ma‘neviyyesi kazanılır ve mu‘annidâne mukāvemet ol zaman müyesser olur fermân.”

Bu haberler üzerine 10/11 gecesi Karargâh-ı Umûmî şu emirleri verdi:

10 minh sa 11,55 sonra Şark Ordusu’na:

“Hatt-ı harbin bir kısmının muvakkaten sarsılması üzerine 120 bin kişilik tekmîl bir ordunun kendisini mağlûb ve perîşân addetmesi ve bilâ-mukāvemet hemân ric‘ata geçmesi son derece mûceb-i te’essür oldu. Ordu sebâtkârâne ve cansipârâne ta‘arruzunda devâm etmeli ve bir kısmının uğradığı muvakkat mağlûbiyyeti diğer taraflardan yapacağı şiddetli ve kanlı ta‘arruzlarla muzafferiyete kalb etmeli idi. Bir gün evvel her taraftan püskürdülen ve bizden daha kuvvetli ve cesûr olmayan bir ordunun önünde bütün Osmanlı Ordusu’nun kaçarcasına ric‘at etmesi Osmanlı nâmûsuna ebedî bir lekedir. Şark Ordusu bugün bu lekeyi temizlemek mecbûriyyet-i kat‘iyyesinde bulunuyor. Düşman Kırkkilise’ye girememişdir. Kırkkilise’nin dört sâ‘at ilerisinde muhârebe devâm etdiği haber veriliyor. Karşınızdaki düşmanın hâli bizimkinden daha fenâdır. Ordunun dün işgāl etdiği hatda, mu‘annidâne sebât etmesi ve bütün kuvvetlerini toplayarak her tarafdan cansipârâne ta‘arruza geçmesi

II/ [404]

kat‘iyyen matlûbdur. Vatanın selâ[m]et veya izmihlâli, bu gün Şark Ordusu’nun göstereceği kuvvet-i kalb ve sebâtdadır. Her ne sûretle olursa olsun ric‘at yok, yok, yok! Azimkâr bir mülâzım bir tabur müstahfız ve redifle Kırkkilise’yi muhâfaza ediyor. Ortada ta‘kîb eden düşman yok. Ordu neden ric‘at ediyor? Bu emri bütün zâbitân ve efrâda ta‘mîm ediniz.

2- 11 Teşrîn-i evvel sa 12,15 evvel Şark Ordusu’na: “Kırkkilise bizim elimizdedir. Şark ordusu bulunduğu mevâzi‘de düşmana karşı kat‘iyyen sebât ve metânetle ta‘arruz edecekdir. Kırkkilise istihkâmatını bu gece şimdi be-heme-hâl kuvvetli bir sûretde işgāl etdiriniz. Kırkkilise mevki‘inin son derece şiddetle müdâfa‘ası ve Şark Ordusu’nun Osmanlı şân ve nâmûsunu vikaye için bir adım bile ric‘at etmemesi kat‘iyyen elzemdir.”

3- 11 Teşrîn-i evvel sa 12,15 evvel Şark Ordusu’na: “Deminki telgrafa zeyldir: Süvâri Fırkası’nı celb ediniz. Hatt-ı harbi terk ile firâr edenleri ileriye i‘âde etsin ve avdet etmeyenleri ursun bunu bütün orduya i‘lân ediniz.”

4- 11 Teşrîn-i evvel sa 12,55 evvel Şark Ordusu’na: “Kırkkilise’ye en yakın yerlerden hemân bu gece mikdâr-ı kâfî kuvvet sevkiyle istihkâmâtının işgāli ve yarın sabâha kadar tahkîm ve takviye etdirilmesi ehemmiyetle tavsiye olunur. Buradan da Kırkkilise’ye trenle kuvvet sevk edilmekdedir.

5- ? Şark Ordusu'na: "Bu akşam Kırkkilise'ye sevk olunan taburların en emin istasyonda ihrâc edilerek Kırkkilise'nin hemân işgāli ve diğer kolların avdetine kadar be-heme-hâl mevki'-i mezkûrun muhâfaza etdirilmesi beyân olunur."

6- Ali Rıza Bey bâlâdaki ifâdeyi Kavaklı'dan verdi addıyla: "Kavaklı'da Mîralay Ali Rıza Bey'e: Demincek verilmiş olan emirlerin hemân mevki'-i icrâya vaz' etdirilmesi kat'iyyen te'kîd olunur. 11 minh sa 6,30 evvel. Nazım."

Fakat mu'ahharen Ali Rıza Bey'in Babaeski'de olduğu anlaşılarak şu yazıldı: "Şimdi şu sâ'atde çekilen dört telgrafı tamâmen aldığınızı beyân ediniz."

Bunun cevâbı yokdur!

7- Sa 12,15 evvel Kırkkilise'de Mülâzım Ali Efendi'ye: "Şark Ordusu dün işgāl etdiği hatt-ı harbi tekrâr işgāl ve mu'annidâne mukāvemet için emri kat'î almışdır. Kırkkilise mevâki'ni be-heme-hâl muhâfaza için her ne fedâkârlık lâzımsa yapınız. Vatana en büyük hidmeti îfâ etmiş olursunuz."

8- Aynı me'âlde bir telgraf da Kütahya Alayı kumandanı Şevki Bey'e çekilmişdi ki mûmâ-ileyhin bunu Hasan İzzet Paşa'ya gösterdiği evvelce görüldü.

Karargâh-ı Umûmî'nin 10 Teşrîn-i evvel ve 10-11 minh fa'âliyyeti işte bu muhâbere ve emir furtunası ile hitâm buldu!

II/[405]

11 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî

Bu sabâh Çorlu'da Şark Ordusu'ndan Karargâh-ı Umûmî'ye bu şifre geldi:

"Bulgar Ordusu'na şiddetle ta'arruz icrâsını âmir telgrafları aldı. Fakat yapılan ta'arruzun netîcesine dâ'ir alınan telgraflar müfâdından ordunun ta'arruza değil hatta muhârebe etdiği hattın gerisinde bir hatt-ı müdâfa'a almağa bile kābiliyeti kalmadığı anlaşılmışdır. Kıta'ât muhârebeden evvel ve muhârebe imtidâdınca ağızlarına biraz peksimed ile su koyabilmiş ve ekserisi bundan da mahrûm kalmışdır çünkü orduda zâhire yokdu. Dersa'âdet'den son zamanda gönderilen zâhire ise kısmen vagonlarda kalmışdı. Kolordu anbârlarındaki erzâkın ileri hatta sevki ise yağan yağmurlar dolayısıyla ve arabaların çamurlara saplanması yüzünden gayr-i kābil olmuşdur.

Bu hâl efrâdın adem-i terbiyesi ve ikmâl efrâdının kısm-ı a'zamının askerlik görmemiş olmasına inzimâm edince ahvâl hazıra-i mü'essife tevellüd eylemişdir. Fakat kıta'âtın zâyi'âtı mühim olmadığı için emir etdiğim vecihle Lüleburgaz hattına muntazaman çekilebilirlerse orada i'âde-i intizâm ile ba'dehû görülecek ihtiyâca nazaran ta'arruz veya müdâfa'a edilebilir. Eğer şu hâlde ordunun be-heme-hâl ta'arruz emri buyurulursa askerin kuvve-i ma'neviyyesini tezyîd için sizin bi'z-zât gelerek ta'arruzî harekâtı idâre etmeniz münâsib olur. Şark Ordusu'na

şu sırada sevk edilmekde olan taburları her hâle karşı bir ihtiyât olmak üzre Dersa‘âdet kurbunda bir yerde tevkîf ederek buraya mevcûd kıta‘âtın i‘âşesini te’mîn için erzâk gönderilmelidir. Fazla olarak bir de asker gönderilmesi müşkilât-ı hazırayı tezyîd eder. Her yerde erzâk ve cebhâne ihtiyâcı vardır. Birçok menzil ve idâre me’mûrları varken kumanda hey’eti bu müşkilâtla uğraşmağa mecbûr oluyor. Bu bâbda îcâb edenlere evâmir-i lâzıme ve kat‘iyye verilmesini istirhâm ederim. İkmal efrâdı nâmıyla hat boyunda çıplak, elbisesiz bir sürü insana tesâdüf edildi ve bir hayli mu‘insiz görüldü. Bunlardan orduca istifâde mümkün olmadığından Dersa‘âdet’e i‘âdelerini emretdim. Bunların oraca ilbâsıyla Dersa‘âdet civârında tahşîd edilecek kıta‘âta i‘tâ ve ta‘lîm edilmesi, mu‘insizlerin de terhîsi muvâfık zannederim. Ale’l-‘umûm hayvanât da pek za‘îf düşmüşdür. Bunlara îcâbında zı‘f-ı ta‘yîn îtâsına müsâ‘ade buyurulması.

Bugün Karargâh-ı Umûmî şu muhâberâtı icrâ etdi:

1- Sa 6,30 evvelde Edirne’de Şükrü Paşa’dan: “Dün şiddetli muhârebeler cereyân etdiğinden bütün ahvâle intizâren fırkaların yerlerinde ibkā edileceği” bildirilmiş ve cevâben: “Edirne Kal‘ası’nın vazîfesi kuvve-i ihtiyâtiyyeyi celb ve cem‘ ederek Kal‘a’yı uzun müddet sebâtkârâne müdâfa‘a ve seyyâr ordunun te’mîn-i muzafferiyetine hidmetdir. Bu bâbda istiklâliyet-i tamme ile hareket ediniz” emri verilmişdir.

2- Sa 8,30 evvelde Edirne telgrafhânesi birbuçuk sâ‘atdir Kırkkilise’nin muhâbereyi kesdiğini bildirdi.

Sa 9,50’de ise “Kırkkilise ile görüşdüm; me’mûrlardan Aleksan Efendi’yi buldum. Düşmanın gûyâ iki buçuk sâ‘at mesâfede olduğunu söyledi. Zâbitândan ma‘lûmat-ı lâzıme almak üzere dolaşdıkdan sonra tekrâr geldi ve düşman Kırkkilise’yi bombardıman ediyor, biz de kaçıyoruz diye savuşdu” haberini verdi.

II/ [406]

3- Sa 10,35 evvelde Çorlu’da makine başında Abdullah Paşa’dan: “Kıta‘âtdan 1. Kolordu çadırlarını şimendiferle Babaeski’ye nakledecekdir. Diğerleri de ağırlık ve çadırlarını sevk etdikten sonra kendileri ale’l-usûl intizâm dâ’iresinde çekileceklerdi. Şimdi ne sûretle hareket edebildikleri kendilerinden sorulmakdadır. Netîceyi söylerim. Şimdi hasbe’l-meşgūliye karargâha gidiyorum. Oradan muhâbereye devâm ederiz. Çok işim var. Bi’l-hâssa i‘âşeyi te’mîn fevka’l-had mühimdir.”

4- Sa 10,45 evvelde kezâlik : “1 ve 4. kolordular Babaeski üzerine yürüyüşde. 2. Kolordu Kırkkilise kurbunda Karahazar’dadır: 3. Kolordu Pınarhisar’dadır. 2 ve 3. kolordularla muhâbere etmekdeyim. 1 ve 4. kolordular Lüleburgaz-Üsküb hattını işgālden sonra îcâb ederse Muhtar Paşa Kolordusu’nu bir fırka ile takviye edeceğim. Bu hatdan düşmana bir darbe urmak

için tedâbîr ve mukarrerât ittihâz etmek üzereyim. Süvâri Fırkası bidâyet-i harbde sol cenâhımızda idi. Kendisinden hiçbir rapor alamadık. Şimdi nerede olduğunu bilmiyoruz. Aramakdayım."

5- Sa 4 sonra da Vize'de Bolu Alayı kumandanı Kā'imakām Hüsam Bey imzâsıyla: "17. Kolordu'ya merbût olan Bolu Alayı münferiden Vize'dedir. Kırkkilise'de münhezim kolordu Vize tarîkiyle Çorlu istikāmetinde çekilmekdedir. Hatta Vize'den 2 sâ'at mesâfede Pınarhisar'da bugün sa 3,30 sonrada düşman süvârisinin hücûmuna uğrayan topçular toplarını terk ile Vize'ye çekilmişlerdir. Peyderpey burada toplanan kıta'ât Çorlu'ya hareket emrini aldıkları için ve Bolu Alayı gerek mensûb olduğu kıta'âta ve gerek civâr kıta'ât hakkında, mürâca'atına rağmen, emir alamadığı için çekilen kıta'âtın dümdârını bi'l-teşkîl 17. Kolordu'ya iltihâk etmek üzere Çorlu'ya çekileceğim. Emr-i nezâret-penâhîleri müste'zindir ."

Şark Ordusu'na yazıldı.

6- Sa 4,10 sonra Şark Ordusu'ndan: "Kırkkilise müdâfa'asında Fırka 7 vardır. 3. Kolordu'dan henüz muhârebe hakkında tafsîlât alınamadı. Hakkı Paşa ve Canib Paşa kumandasında 12 redif taburu ile 1 topçu taburu Kırkkilise cenûbunda Yondala sırtlarında, Muhtar Paşa Kırkkilise'nin cenûbunda Babapınar'dadır. Babaeski'ye muvâsalat eden 1. Kolordu kumandanı Yaver Paşa'dan aldığımız telgrafnâmede düşmanın tazyîkatına devâm etdiği ve Kavaklı civârında 2. Kolordu ile harb etmekde olduğu ve kendisine iki tabur imdâd gönderdiği ve kendi kolordusundan Fırka 2'nin Tokucak-Yenimahalle istikāmetinde çekilmekde olduğu ve Fırka 3'ün Küküler-Kızılca Müsellim-Kocahazar istikāmetinde çekilmek emrini aldıysa da süvârisizlik hasebiyle haber gelmediği ve gönderilen emir zâbitinin avdet etmediği, aynı sebeble 4. Kolordu ile irtibât te'sîs edilemediği bildiriliyor.

4. Kolordu muhârebesizce Hasköy-Babaeski caddesini ta'kîb etmekdedir. Bu akşam Babaeski'ye gelmesi me'mûldür. Süvâri Fırkası bu kolordu emrinde ise de haber alınamadı. Fırkalarla muhâbereye çalışılıyor. Alınacak ma'lûmât derhâl arz edilecekdir."

II/[407]

Bunun üzerine Karargâh-ı Umûmî'den Sadâret'e derhâl şu yazıldı: "Kırkkilise'nin Fırka 7 tarafından müdâfa'a edilmekde olduğu 3. Kolordu'nun iş'ârına atfen Şark ordusu kumandanlığından şimdi alınan telgrafnâme üzerine ma'rûzdur."

Derhâl Şark Ordusu'ndan îzâhât istenilerek sa 5,10'da şu muhâbere cereyân etdi:

Şark Ordusu'ndan Karargâh-ı Umûmî'ye: "C. Fırka 7 henüz harb ediyor. Henüz sukūt etdiğine dâ'ir ma'lûmât yokdur. Edirne'den hurûc hareketleri iki nizâmiye fırkasıyla yapılıyor. Rediflerin hiçbir işe yaramadığından Kal'a kumandanı şikâyet ediyor. Ekserisi de â'ilelerinin muhâfazası kaydıyla firâr etdiklerini haber veriyor. Şimdilik bir tehlike göremiyorum. Turgut

Paşa'nın icrâ etdiği muhârebenin netîcesine intizâr lâzımdır. Kolordularla te'sîs-i muhâbere pek müşkil."

Karargâh-ı Umûmî'den Şark Ordusu'na: "C. Kırkkilise'nin sukūt etmediğine nazaran kolorduların harekâtı tevhîd ile teşdîd-i mukāvemet edilmesi ehemmiyetle tavsiye olunur. Nazım."

7- Bugün Karargâh-ı Umûmî'nin dârü'l-harbe azîmeti takarrür etdi ve Şark Ordusu'na şu emir yazıldı:

"Kolorduların arasındaki irtibâtı muhâfaza etmek şartıyla Pınarhisar-Lüleburgaz hatt-ı umûmisinde muntazaman toplanmasına çalışınız. Burada ve Tekfurdağı'nda mevcûd 15.000'i mütecâviz kuvvet ve peyderpey muvâsalat edecek kıta'ât ba'dehû îcâb-ı hâle göre istihdâm olunmak üzere bu günden i'tibâren Ergene hattında tahşîd edilecek ve hatt-ı mezbûr buradan i'zâm edilen (hakîkatde karargâhla berâber hareket etdi M. N) komisyonla tahkîm etdirilecekdir. Büyük Karargâh-ı Umûmî ile yarın Çorlu'ya geliyorum."

8- 12 Teşrîn-i evvel sa 1 evvelde Çorlu'da Abdullah Paşa'dan:

"Kırkkilise'nin düşman eline düşdüğü, 3. Kolordu efrâdının ekserisinin silâh ve cebhânelerini atarak firâr etdikleri Fırka 8 kumandanı olub kolordunun inhizâmı üzerine Çorlu'ya muvâsalat eden Mîralay Fuat Ziya Bey'den anlaşıldı. Fırka 7 Kumandanı Hilmi Bey'de berâberdir. Şimdi telgrafhâne vâsıtasıyla Muhtar Paşa'nın Vize'de olduğu haber alınarak makine başına celb edildi. Fuat Bey'in ifâdesini te'kîd ediyor. Ve 3. Kolordu'nun bataklıklarda kalan toplarının muhâfaza ve kurtarılması için Vize'deki Bolu Alayı'ndan bir taburu me'mûr etdiğini bildiriyor. Üsküb'de bulunan Hakkı ve Canib Paşalar kıta'âtının da kâmilen dağılmış olduğu haber alındı."

Aynı zamanda ordu Erkân-ı Harbiyye Re'îs-i Sânîsi Ali Rıza Bey'den de şu telgraf geldi:

"Ahvâl gitdikçe kesb-i vahâmet ediyor. Redif taburlarına kat'iyyen emniyet câ'iz değildir. Düşmanın Vize'ye ta'arruzda bulunduğuna nazaran Karargâh-ı Umûmî'nin Çorlu'ya gelmesi tehlikeden hâlî değildir. Çatalca'yı geçmemesi lâzımdır."

II/[408]

9- Babaeski'de İzmit Fırkası kumandanından gelen bir telgrafda Süloğlu Muhârebesi muzafferâne hikâye ediliyor ve fırkanın mağlûb olmadığı iddi'â olunuyordu. Bunun üzerine 12 Teşrîn-i evvel sa 5,30 evvelde Şark Ordusu'na şu emir yazıldı:

"Dağılan efrâdın toplanması için elde bulunan ve şâyân-ı i'timâd olan redif kıta'âtının ve harbe iştirâk etmeyen nizâmiye kıta'âtının istihdâmıyla düşmanın vaz'iyyetine nazaran ordunun hatt-ı ric'atının te'mîni elzemdir. Dün Ereğli'ye 5 tabur sevk olunduğu gibi

Çerkesköy'üne de 6 tabur sevk edilmişdir. Berren ve bahren sevk edilmekde olanlarla 20'ye bâliğ olması muhtemeldir. Fırka kumandanlarının kıt'alarının bulundukları mahale serî'an avdetle efrâdı toplamaları muktezîdir. Bir de İzmit Fırkası'ndan alınan telgrafda fırkanın Süloğlu garbında muhârebe ederek düşmanı tard etdiği ve Fırka 3'ün düşman yeddine geçen iki bataryasını istirdâd edüb orada bulunan Süvâri Fırkası'nın muhâfazasına tevdî' etdiği ve önünde düşmandan eser olmadığı bildiriliyor. Bu hâlde Süvâri Fırkası'yla İzmit Fırkası orada münferid kalmış oluyorlar. Bunların da münâsib mahale sevk edilmesi."

12 Teşrîn-i evvel [1]328 de Karargâh-ı Umûmî

Bugün sa 1 sonra da Karargâh-ı Umûmî tren-i mahsûsla Sirkeci'den hareket etdi. Başlıca zevât -âtiyeden mürekkebdi:

Başkumandan Vekîli Nazım Paşa hazretleri, Seryaver Bekir Sami Bey
Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Re'îsi Hadi Paşa, Yaver Selim Sırrı Bey
Birinci Erkân-ı Harbiyye Re'îs-i Sânîsi Ziya Paşa, " Ziya Bey
İkinci " " " " Pertev Paşa, " Tevfik Bey
Birinci Şu'be Müdîri Kā'imakām Hasan Cemil Bey
" " Müdîr Mu'âvini Binbaşı Asım Bey
Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Mümtaz Efendi (Dersa'âdet'de kalan şu'be 3'den)
" " " Subhi Efendi
Piyâde Yüzbaşısı Edib Efendi
" " Refet Efendi
" " Mesud Efendi
" " Mehmed Nihad Efendi
" " Kazım Efendi
Süvâri " Kenan Efendi
İstihkâm Mülâzım-ı evvel Kemâl Efendi

Bu sene tahsîl-i âlîyi ikmâl ederek Erkân-ı Harbiyye'de staja tefrîk edilmiş mülhak zâbitân.

II/[409]

2. Şu'beden Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı Yusuf Rasih Bey,
Binbaşı Naci Bey.
Bir karargâh kumandanı ve basit ağırlık.

Fikr-i umûmî: Yalnız birkaç gün dârü'l-harekâtda kalarak ahvâli düzeltmek ve ba'dehû yine Dersa'âdet'e avdet eylemek. Hatta bu sebeble yalnız basit eşyânın birlikde alınması emredilmiş ve Karargâh-ı Umûmî'nin ekseriyyetini teşkîl eden aksâm ve şu'abât-ı sâ'iresi kâmilen Dersa'âdetde bırakılmışdı.

İlk hedef ve hareket Çorlu idi; veyâhud umûm öyle zannediyordu. Esnâ-yı râhda Ispartakule İstasyonu'nda Kırkkilise ve Trakya'dan gelen ilk muhâcir treniyle karşılaşılmış ve çok müte'essir olunmuşdu.

Karargâhda herkesin ma'neviyyâtı bozukdu. Fikr-i umûmî: Çatalca'dan ileri gitmenin hatâ olduğu, Çatalca hattını tutarak burada muhârebe etmekden başka yapacak bir şey kalmadığı şeklinde idi.

Geceleyin Sinekli İstasyonu'nda karşılaşılan Fırka 7 kumandanı Hilmi Bey'in bulunduğu anlaşılınca mûmâ-ileyh celb edildi. Kumandan Paşa'ya îzâhât verdi. Bunun üzerine vaz'iyyet büsbütün karanlık görüldü.

Karargâh treni sa 8 sonrada Çerkesköy'üne gelince burada kalınacağı emri verildi ve 12/13 gecesi kısmen vagonlarda kısmen de istasyon binâlarında geçirildi. Muvâsalatı müte'âkib Şark Ordusu erkân-ı harbiyye re'îsi Cevad Bey gelerek kumandan Paşa'ya îzâhât verdi.

13 Teşrîn-i evvel [1]328'de Karargâh-ı Umûmî

Sa 1,30 evvelde Vize'de Muhtar Paşa ile makine başında muhâbere edildi. Muşârün-ileyh: "Kolordusunun Vize'de tecemmu' etmekde olduğunu, sâ'ir kolorduların da Lüleburgaz'a doğru toplanmakda olduklarını, efrâdın aç olduğunu, bâgîlik ve yağmâ-gerlik etdikleri için bugün 7 neferin i'dâm edildiğini, Vize'de bulunan Bolu Alayı bir cebel bataryası ve bir Mitralyöz Bölüğü ve topçu hayvanâtı ile birlikde topları kurtarmak üzere ileriye sevk etdiğini, şu kadar ki yollar pek yumuşak olduğundan hey'et-i umûmiyyece ilerlemek gayr-i kābil olduğunu, Çerkesköy'ünde ne kadar vesâ'it-i nakliyye varsa bunlarla Vize'ye erzâk yetişdirilmesini, 48 sâ'ate kadar bütün kolorduyu Vize'de toplamağa ümîd-vâr olduğunu, diğer kolorduların zabt u rabt ve hâlet-i rûhiyyesinin pek fenâ olduğunu, şu perîşânlık muhârebe netîcesi olmayub teşkîlâtın fenâlığı ve havâların adem-i müsâ'adesinden neş'et etdiğini ve lâzım gelen tedâbire azim ve metânetle tevessül edilirse on gün zarfında i'âde-i kuvvet me'mûl olduğunu, evvelki gün öğleye kadar düşmanın Kırkkilise'yi işgāl etmediğini ve keşif kollarının Pınarhisar şimâline kadar düşmana tesâdüf etmediğini." bildirdi.

Bundan sonra Şark Ordusu'na sa 4,30 evvelde şu emir verildi:

II/[410]

"1- Şark Ordusu bulunduğu hatda tecemmu'nu ikmâl edecek ve kolordular esnâ-yı ric'atda terk etdikleri topları ve malzeme-i harbiyyelerini yarın akşama kadar be-heme-hâl toplayacaklardır. Bunu yapmayan kolordu kumandanları şedîden sûret-i kat'iyyede mes'ul tutulacaklardır.

2- Kırkkilise'ye karşı bir keşif yapılacak ve mevki'-i mezkûr düşmandan hâlî olduğu takdîrde işgāl edilecekdir.

3- Büyük Karargâh-ı Umûmî Çerkesköy'ündedir.

Bugün Karargâh-ı Umûmî, ihtimâl henüz düşman temâsı olmadığından, havâ güzelleşdiğinden ve ahvâle bi'z-zât vâkıf olmayarak Çerkesköy'ünde rahatça vakit geçirmekde olmasından, ma'neviyyâtça biraz yükselmişdi. İşleri daha iyi gözle görüyordu. Hatta sa 11 evvelde Sadâret'e: "Ahvâlin zannolunduğu kadar fenâ olmadığını, bir yanlışlık netîcesi dağılmış olan ordunun iki günden beri i'âde-i intizâma muvaffak olduğu, hâlâ bu güne kadar Kırkkilise'nin cihet-i cenûbiyyesinde düşmandan eser olmadığı[nı], Çatalca hattının tahkîmi için emir verilmiş olmasının bir tedbîr-i ihtiyâti olduğunu" yazdı. Şark Ordusu'na da Prens Aziz Paşa ile Fuat Ziya Bey'in azlini emretdi.

Halbuki biraz sonra şu haberler gelmeğe başladı:

Edirne'den müte'âkib iki telgrafda: "Piyâde, sahrâ cebhânesinin mikdâr-ı kifâyede olduğu, fakat ağır topçu cebhânesinin az olduğu, erzâkın ancak bir buçuk aylık olduğu, para olmadığı, vesâ'it-i sıhhiye noksân olduğu."

"Düşmanın Maraş ilerisinde 6-7 kilometre mesâfede 3 batarya ile 6-7 tabur kuvvetinde, Küçükdöllük civârında 6-8 tabur kuvvetinde olduğu, Karayusuf ile Kayapa civârındaki kuvvetin mechûl olduğu, 10 Teşrîn-i evvel'de şimâl-i şarkî cebhesinde muhârebe edilen düşmanın Ortakçı üzerinden şarka hareket etdiği, kal'a karşusundakilerden de Tunca'yı geçerek şimâl-i şark cebhesine yeni kuvvetler sevk edildiği, şark-ı cenûbideki kuvvetler arasında 25 Sırp piyâde alayının bulunduğu" bildirildi.

2- Paşmaklı'nın sukûtu, düşmanın Palas'ı işgāl etdiği, İskeçe'ye düşman süvârisinin girdiği haber alındı.

3- Muhtar Paşa: "Düşmanın Pınarhisar taraflarından ileri yürüyüşe başladığını" bildirdi.

4- Şark Ordusu erkân-ı harbiyyesinden olub Karargâh-ı Umûmî hesâbına haber zâbitliği vazîfesini görmeğe me'mûr edilmiş olan Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Kazım Bey:

"1. Kolordu'nun Türkbey,

2. " Karaağaç,

3. " Vize

II/ [411]

4. Kolordu'nun Lüleburgaz,

17. " Karışdıran'dan Çerkesköy'üne yürüyüşde,

Süvâri Fırkası'nın Ulupaşa'dan Babaeski'ye yürüyüşde olduğunu" bildirdi.

Bunun üzerine Karargâh-ı Umûmî yine vaz'iyyetden müte'essir oldu. Düşmanın bize lâzım gelen zamanı bırakmayacağını hissetmeğe başladı ve müte'âkib cildde görüleceği üzere

evvel emirde 14 sabâhı sa 1 evvelde ordunun Ergene hattına ric‘atını emretdi. Bu emir 14 Teşrîn-i evvel zevâlden sonra kolorduların mürâca‘âtı üzerine değişdirilerek Lüleburgaz hattında kalmak emri verildi ve bu sûretle Lüleburgaz Muhârebesi tahakkuk eyledi.

*

* *

Bu bahse hitâm vermezden evvel Karargâh-ı Umûmî mutavassıt ve küçük me’mûrinin 14 Teşrîn-i evvel sabâhı Başkumandanlık’a takdîm etdikleri bir mazbatanın da zikri lâzımdır:

İmzası mezkûr zevât ale’s-sabâh şu‘be 1 müdîri Cemil Bey’in teklîfiyle bir yere toplanmış ve bi’l-müzâkere şu mazbatayı (Mesud Cemil Bey’dir) kaleme alub imzâ etmişlerdir:

Ordu Erkân-ı Harbiyye Riyâseti Vâsıtasıyla Başkumandanlık Vekâleti’ne

Ordu-yı Hümâyûn’un bugün geçirmekde olduğu fevka’l-‘âde ve müstesnâ buhrân kısmen sevk ve idâre, i‘âşe ve elh gibi münhal intizâm esbâb-ı maddiyye ile berâber asıl ahvâl-i bâtıniyyeden mütevellid bir takım ma‘nevî sebeblerden münba‘is olduğu anlaşılmakdadır .

Ordunun cem‘ ve tanzîmine ne kadar çalışılsa ve hatta zâhiren büsbütün i‘âde-i intizâmına muvaffakiyyet bile elverse ma‘neviyyet ve metânetin tamâmen mütezelzil bulunmasından dolayı bu ordunun bu hâl ile artık yeni bir tazyîke tahammül edemeyeceği mahsûs olmakdadır. Ordu bugün ma‘a’t-te’essüf îzâh ve tefsîri mümkün olmayan bir havf ve haşyetin te’sîr-i hevl-nâk altında zebûn bulunmakdadır. Ordunun metânetini sarsan ve bütün kumanda hey’etlerine kadar bütün eczâsını istîlâ etmiş olan bu havf ve haşyet izâle ve orduya yeni bir nefhe-i rûh ve metânet ifâza edilmedikçe bu ordunun tekrâr düşman önünde sebât etmesi müstahildir. Orduda bu aksü’l-‘ameli husûle getirmek için icrâât-ı şedîdeye fevka’l-‘âde ihtiyâc-ı kat‘î vardır. Bunun için Şark Ordusu kumandanlığının lağvıyla büyük Karargâh-ı Umûmî’nin bi’z-zât bu ordunun başına geçmesi ve şimdiye kadar metâneti sarsılmayan bir iki cesûr ve kıymetli kumandan müstesnâ olduğu hâlde artık işe yaramayacak olan diğer kolordu ve fırka kumandanlarının hemân tebdîlleri ve yerlerine rütbe ve kıdem kuyûdu olmaksızın livâ, mîralay ve hatta binbaşı rütbelerinde cür’etli ve azimkâr zâbitânın geçirilmesi ve bunların ta‘yîn olunacakları kıt‘alarda itâ‘at ve inzibât te’sîs edebilmeleri için kendilerine efrâd ve zâbitânı ve ümerâyı dîvân-ı harb karârıyla kurşuna dizdirmek salâhiyyet-i vâsi‘asının bahş edilmesi ve firârî efrâd ve zâbitânın burada teşkîl edilecek dîvân-ı harb karârıyla hemân mahkûm ve îcâb edenlerinin kurşuna dizdirilmesi ve bu icrââtın sâ‘ati sâ‘atine umûm orduya i‘lân ve teşmîli kat‘iyyen elzemdir. Bunlar yapılmakla berâber aynı zamanda orduda tüfenk nedir diye bilmeyen mu‘insiz ve ikmâl efrâdının berây-ı ta‘lîm geriye

sevkiyle işe yarar efrâd-ı nizâmiye ve redifeden mürekkeb ve küçük ve fakat metîn ve sebâtkâr yeni bir ordu vücûda getirmek ve bu zamana kadar düşmanın göstereceği hâle göre muhârebeyi münâsib yerlerde kemâl-i metânetle kabûl ve icrâ etmek muktezîdir.

Bugün Devlet-i Aliyye'nin istiklâl veya mahkûmiyetinin takarrür edeceği fevka'l-'âde bir gündür. Bugün Vatan-ı Osmâniyye'nin hayât ve memâtının son sâ'atinin çalmak üzere olduğu bir gündür. Yaşamak isteyen milletler hayâtlarının böyle büyük ve târîhi dakikalarında hâriku'l-'âdelikler göstermeğe mecbûrdurlar. Tedâbir-i âdiye böyle azîm ve müstesnâ buhrânları teskîn edemez.

Hakāyık-ı ma'rûza nezd-i sâmi-i mehâmdârilerinde dahi ma'lûm olduğu cihetle icrâ-yı îcâbına müsâ'ade-i aliyye-i serdâr-ı ekremilerinin şâyân buyurulması hamiyyet-i meftûre ve müsellemelerinden kemâl-i itâ'atle müsterhamdır.

14 Teşrîn-i evvel [1]328 sa 12 zevâl

Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşı Suphi, Piyâde Binbaşı Naci, Erkân-ı Harbiyye Binbaşı Asım, Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı Hasan Cemil, Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı Yusuf Rasih, Piyâde Yüzbaşı Mehmed Nihad, Süvâri Yüzbaşı Mehmed Kenan, İstihkâm Mülâzım-ı evvel Kemal, Piyâde Yüzbaşı Kazım, Piyâde Yüzbaşı Mesud, Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Mümtaz, Piyâde Yüzbaşı Refet, Piyâde Yüzbaşı Mustafa Edib.

Bu mazbatadan bir netîce hâsıl olmadığını ve bi't-tabi' olamayacağını zikretmek zâ'iddir.

2. CİLDİN HİTÂMI

METİN 3. CİLT

Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Üçüncü Şu‘besi

1328-1329

Balkan Harbi

Trakya Seferi

3.Cild

Karargâh-ı Umûmî Dârü’l-Harekâtda
Lüleburgaz Meydân Muhârebesi
Bulgar İleri Yürüyüşü ve Türk Ordusu’nun Çatalca Hattına Ric‘atı

Hâtime

Metin Hâricinde 24 Kroki 4 Zeyl vardır

1928

Balkan Harbi 3. Cildin Fihristi

	Sahîfe
Başlangıç	1
“Lüleburgaz Meydân Muhârebesi” Sûret-i Tesmiye Hakkında Birkaç Söz	5
Birinci Kısım	6
Lüleburgaz Meydân Muhârebesi’nin Tarafeynce Mukaddemâtı	6
1. Fasıl, Osmanlılar	6
Birinci Bâb, Osmanlı Ordusunda Büyük Sevk ve İdâre	6
1- Karargâh-ı Umûmî’nin Dârü’l-Harekâta Gidişi	6
2- Karargâh-ı Umûmî Dârü’l-Harekâtda	11
a) 13 Teşrîn-i evvel Günü	11
b) 14 Teşrîn-i evvel Günü	22
c) 15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü	40
3- 14-15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günlerinde Şark Ordusu Kumandanlığı	41
a) Ahvâl-i mütekaddime ve 13 Teşrîn-i evvel Günü	41
b) 14 Teşrîn-i evvel Günü	43
İkinci Bâb 13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde [Muhârebe Başlangıcına kadar] Kıta‘âtın Hâl ve Vaz‘iyyeti	55
Fikr-i Umûmî	55
a) Vize Mıntıkasında Tecemmu‘ ve Harekât	57
Birinci Bahs - Tecemmu‘	57
1- 3. Kolordu’nun Tecemmu‘u	57
2- 16. Kolordu’nun Tecemmu‘u	62
3- 3 ve 16. Kolorduların 14 ve 15 Teşrîn-i evvel Vaz‘iyyet-i Umûmiyyeleri Hulâsası	65
4- İkinci Bahs	65
13-15 Teşrîn-i evvel günlerinde Vize Mıntıkasında Cereyân-ı Hâl ve Harekât	65
b) Karaağaç Mıntıkasında Tecemmu‘	69
c) Lüleburgaz Mıntıkasında Tecemmu‘	72
1- 1. Kolordu	72

2- 4. Kolordu'nun Tecemmu'u 75
3- Süvârinin Tecemmu'u 77
4- Karaağaç Hattındaki Tecemmu'un Hulâsası 77
d) 13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde Karaağaç Deresi Hattında Cereyân-ı Hâl 78
1- 2. Kolordu 78
2- 1. Kolordu'nun Harekât ve Ahvâli 85
3- 4. Kolordu 96
4- Müstakil Süvâri 107
e) 13-15 Teşrîn-i evvel günlerinde Geride Tecemmu' ve Harekât 113
1- 17. Kolordu 114
2- 18. Kolordu 118
3- Sâ'ir Seferber Kıta'ât 120
Üçüncü Bâb, 11-15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günlerinde
Osmanlı Vaz'iyyeti Hakkında Bir Tedkîk ve Mülâhaza 125
2. Fasıl, Bulgarlar 135
15 Teşrîn-i evvel'de Bulgar Harekâtı 144
1- Süvâri Fırkası 144
2- 1. Ordu ve 3. Ordu'nun 6 ve 4. Fırkaları 145
3- 3. Ordu'nun Beşinci Fırkası 146
İkinci Kısım
Lüleburgaz Meydân Muhârebesi 148
Mukaddime 148
1. Fasıl, 15 Teşrîn-i evvel [1]328 Muhârebesi ve Harekâtı 151
Birinci Bâb Osmanlılar 151
1- Karaağaç Garbındaki Muhârebe 151
2- 15 Teşrîn-i evvel'de Karaağaç Garbındaki Muhârebenin Diğer Türk Kolordularına
Sûret-i Te'sîri 159
a) 1. Kolordu 159
b) 4. Kolordu 162
c) 15 Teşrîn-i evvel Muhârebesinin Sâ'ir Kıta'âta Te'sîri 168
3- Karaağaç Muhârebesi'nin Büyük Sevk ve İdâre Makāmâtı Üzerinde Te'sîri 168
a) Osmanlı Karargâh-ı Umûmîsi 168
b) 15 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz Muhârebesi Başlarken Şark Ordusu
Kumandanlığı'nın Fa'âliyyeti 179

İkinci Bâb 15 Teşrîn-i evvel Akşamı Vaz‘iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Mülâhaza 184
2. Fasıl, 16 Teşrîn-i evvel 1328 [19 Teşrîn-i evvel 1912] Meydân Muhârebesinin İkinci Günü
188 Birinci Bâb, Bulgarlar
188 İkinci Bâb, Osmanlılar
196 Lüleburgaz Meydân Muhârebesinin İkinci Günü
196
a) Karaağaç Hattındaki Muhârebeler
196
1- Şark Ordusu Kumandanlığı Meydân-ı Muhârebeye Gelinceye Kadar Emr ve Kumanda 196
2- Şark Ordusu Kumandanlığı Meydân-ı Muhârebede 199
3- 16 Teşrîn-i evvel [1]328’de Müstakil Süvâri Fırkası 207
4- 16 Teşrîn-i evvel’de 4. Kolordu’nun Muhârebesi 209
1- 4. Kolordu Karargâhı 209
2- 16 Teşrîn-i evvel’de 14. Fırka’nın Muhârebesi 211
3- 16 Teşrîn-i evvel’de İzmit Fırkası’nın Muhârebesi 214
4- 16 Teşrîn-i evvel’de 4. Kolordu’nun Çanakkal‘a Fırkası 216
5- 16 Teşrîn-i evvel’de 1. Kolordu’nun Muhârebesi 218
1- 1. Kolordu Karargâhı 218
2- 16 Teşrîn-i evvel’de Uşak Fırkası’nın Muhârebesi 221
3- 16 Teşrîn-i evvel’de Müretteb 1. Fırka’nın Muhârebesi 223
4- 16 Teşrîn-i evvel’de 2. Fırka’nın Muhârebesi 224
6- 16 Teşrîn-i evvel’de 2. Kolordu’nun Muhârebesi 227
1- Kolordu Karargâhının Mesâisi 227
2- 16 Teşrîn-i evvel’de 4. Fırka’nın Muhârebesi 236
3- 16 Teşrîn-i evvel’de 5. Fırka’nın Muhârebesi 241
4- 16 Teşrîn-i evvel’de Kastomonu Fırkası 242
5- 16 Teşrîn-i evvel’de 2. Kolordu Emrinde Muhârebe Eden 3. Fırka 244
2. Kolordu’nun 16 Teşrîn-i evvel Muhârebesi Hakkında Umûmî Mülâhazalar 246
7- Karaağaç Hattındaki 16 Teşrîn-i evvel Muhârebelerine Â’id Kısa Bir Tedkîk ve Mülâhaza 247
b) 16 Teşrîn-i evvel’de (Vize-Pınarhisar) yolunda Sağ Cenâh Muhârebâtı 249

1-16 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu ve Hafif Süvâri Livâsı 249
2-16 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu 252
1- Mukaddime 252
2- 16 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu'nun Muhârebesi 257
a) Kolordu Kumandanlığının Fa'âliyyeti 257
b) 16 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu Kıta'âtının Hareket ve Muhârebeleri 260
3- 19 Teşrîn-i evvel'de 18. Kolordu 265
c) 16 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî 268
Üçüncü Bâb, 16 Teşrîn-i evvel'de Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Mülâhaza 277
3. Fasıl, Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nin Üçüncü Günü 279
Birinci Bâb, Bulgarlar 279
İkinci Bâb, Osmanlıların Muhârebesi 285
a) Osmanlı Sol Cenâhı 285
1- Şark Ordusu Kumandanlığı 285
2- 17 Teşrîn-i evvel'de Sol Cenâh Müntehâsındaki Muhârebe 290
3- 17 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordu'nun Muhârebesi 293
1- Kolordu Karargâhının Fa'âliyyeti 293
2- 12. Fırka'nın Muhârebesi 300
3- 17 Teşrîn-i evvel'de İzmit Fırkası'nın Muhârebesi 302
4- 17 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu'nun Muhârebesi 305
1- Kolordu Karargâhının Fa'âliyyeti 305
2- Uşak Fırkası'nın Muhârebesi 309
3- Müretteb 1. Fırka'nın Muhârebesi 312
4- 2. Fırka'nın Muhârebesi 315
5- 17 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu'nun Muhârebesi 317
1- Kolordu Karargâhının Fa'âliyyeti 317
2- 17 Teşrîn-i evvel'de Çanakkal'a Fırkası'nın Muhârebesi 326
3- Kastamonu Fırkası'nın Muhârebesi 327
4- 3. Fırka'nın Muhârebesi 328
5- 17 Teşrîn-i evvel'de 4. Fırka 330
6- 17 Teşrîn-i evvel'de 5. Fırka 331
6- 17 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Sol Cenâh Muhârebeleri Hakkında Bir Tedkîk 332
17 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Sağ Cenâhı 333

1- Sağ Cenâh Kumandanlığı'nın Fa'âliyyeti 333
2- 17 Teşrîn-i evvel'de Müstakil Süvâri Livâsı 336
3- 17 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu 337
4- 17 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu Halîtasının Muhârebesi 340
1- Kolordu Karargâhı 340
2- Kıta'âtın Muhârebesi 345
b) 17 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî 351
Üçüncü Bâb 17 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında
Bir Tedkîk 359
4. Fasıl, 18 Teşrîn-i evvel (Meydân Muhârebesi'nin Dördüncü Günü) 363
Birinci Bâb Bulgarlar 363
İkinci Bâb Osmanlılar 368
a) 18 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Sol Cenâhı 368
1- 1. Şark Ordusu Kumandanlığı 368
2- 18 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Sol Cenâh Müntehâsı 370
2- 18 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordu 373
1- Kolordu Karargâhı 373
2- Fırkaların Harekâtı 376
3- 18 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu 378
4- 18 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu 384
1- Kolordu Karargâhı ve Kısm-ı Küllisi 384
2- 3. Fırka 388
b) 18 Teşrîn-i evvel'de Sağ Cenâh Grubu 390
1- 2. Kolordu Karargâhı'nın Fa'âliyyeti 390
2- 18 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu 391
3- Müstâkil Süvâri Livâsı 396
4- 3. Kolordu Halîtası 396
c) 18 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî 406
Üçüncü Bâb 18 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk 413
4. Fasıl Birinci Bâb Bulgarlar 413
İkinci Bâb 19 Teşrîn-i evvel'de Osmanlılar 416
a) Birinci Şark Ordusu 416
1- Birinci Şark Ordusu Kumandanlığı 416
2- Müstakil Süvâri Livâsı 418

3- Ordu Sol Cenâhı, 1. Kolordu ve Müfrezeler 419
4- 1. Kolordu 420
5- 2. Kolordu 423
b) 19 Teşrîn-i evvel'de 2. Şark Ordusu 430
1- Ordu Kumandanlığı 430
2- 2. Ordu Sol Cenâhı 432
Müstakil Süvâri Livâsı ve 17. Kolordu 432
3- 3. Kolordu Halîtasının Muhârebesi 433
Üçüncü Bâb 19 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk 456
5. Fasıl, 20 Teşrîn-i evvel (Meydân Muhârebesi'nin 6. Günü) 456
Birinci Bâb Bulgarlar 456
İkinci Bâb Osmanlılar 459
a) 20 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Karargâh-ı Umûmîsi 459
b) 20 Teşrîn-i evvel'de 2. Şark Ordusu 471
1- Ordu Karargâhı ve 3. Kolordu Halîtası 471
2- 20 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu 476
3- 20 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu 478
c) Şark Ordusu 481
1- 20 Teşrîn-i evvel'de 1. Şark Ordusu Kumandanlığı 481
2- 20 Teşrîn-i evvel'de 15.Kolordu 484
3- 20 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordu 487
4- 20 Teşrîn-i evvel'de Müstakil Süvâri Fırkası 489
Üçüncü Bâb 20 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Kısa Bir Geriye Bakış 491
Üçüncü Kısım 497
Türk Ordusu'nun Çatalca Hattına Ric'atı ve Bulgar İleri Yürüyüşü 497
1. Fasıl, Osmanlı Ordusu'nun Çatalca Hatt-ı Müdâfa'asına Ric'atı 497
Birinci Bâb 21 Teşrîn-i evvel Günü, Karargâh-ı Umûmî 497
İkinci Bâb 21 ve 22 Teşrîn-i evvel Günlerinde 1. Şark Ordusu 505
Üçüncü Bâb 21 ve 22 Teşrîn-i evvel Günlerinde 2. Şark Ordusu Karargâhı 511
Dördüncü Bâb 21 Teşrîn-i evvel'de 1. Şark Ordusu Kıta'âtı 513
1- 2. Kolordu 513
2- 1. Kolordu 515
3- Müstakil Süvâri Livâsı 518

4- 4. Kolordu 518
5- Müstakil Süvâri Fırkası 523
Beşinci Bâb 22 Teşrîn-i evvel Gününde 1. Şark Ordusu Kıta‘âtı 524
1- 2. Kolordu 524
2- 1. Kolordu 524
3- 4. Kolordu 525
4- Müstakil Süvâri Livâsı 526
5- 22 Teşrîn-i evvel Vaz‘iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk 527
Altıncı Bâb 23 Teşrîn-i evvel’den [dâhil] İ‘tibâren Çatalca Hatt-ı Müdâfa‘asına Ric‘at 528
a) 2. Şark Ordusu 528
1- 2. Şark Ordusu Karargâhı 528
2- 2. Şark Ordusu Enkāzının Ric‘atı 534
1- 23 Teşrîn-i evvel Günü 534
2- 24, 25, 26 Teşrîn-i evvel Günleri 535
3- 27, 28 Teşrîn-i evvel Günleri 539
b) 23 Teşrîn-i evvel ’den [dâhil] i‘tibâren 1. Şark Ordusu 541
1- 1. Şark Ordusu Karargâhı 541
2- 23 Teşrîn-i evvel’den İ‘tibâren 1. Şark Ordusu Kıta‘âtının Ric‘at ı 543
1- 3. Fırka 543
2- 2. Kolordu 544
3- 1. Kolordu’nun Çatalca Hattına Ric‘atı 548
4- 4. Kolordu’nun Çatalca’ya Ric‘atı 550
3- Müstakil Süvâri’nin Ric‘atı 556
Müstakil Süvâri Fırkası 557
Yedinci Bâb 22-30 Teşrîn-i evvel Osmanlı Karargâh-ı Umûmîsi 560
2. Fasıl Bulgar Ordusu (İleri Yürüyüş) 569
Hâtime 583
Lâhika Lüleburgaz Meydân Muhârebesi Esnâsında Osmanlı Ordusu’nun Geri Hidemâtı 591

III/[1]

İzmir 20 Nisan 1928

Başlangıç

Hazarî ordu nasıl teşkîl ve sefere ihzâr edilir, seferî ordu nasıl vücûda getirilir ve ne sûretle sevk ve idâre olunur? Bize bunları öğretecek yegâne çâre ve vâsıta gerek başka orduların ve gerek kendi ordumuzun yapdıkları geçmiş harblerin, ya‘nî harb târîhlerinin tedkîk ve mütâla‘asıdır; bu bâbda başka bir yol ve başka bir mesned mevcûd değildir.

İnsansız, hayvansız, silâh ve malzemesiz bir ordu, et, vücûd bulamaz, bu isbâta muhtâc değildir, müte‘ârifedir. Fakat sadece bunların ve hatta bol mikyâsda vücûdu dahi ordu demek değildir, ki bunun ma‘a’t-te’essüf aleyhimize olarak en parlak bir hattı Balkan Harbi’dir. Bu harbde Osmanlı hükûmet-i sâkıtasının ordusu yine başlıca Türkler’den mürekkeb olmasına, tâ istîlâmız devresinden beri görülmemiş bir hâl olmak üzere kemmiyyet i‘tibâriyle düşman ordularına mu‘âdil ve hatta bazı husûsâtda fâik bile bulunmasına rağmen muvaffak olamamış, her cebhede, her mıntıkada er geç nihâyet mağlûb ve perîşân olmuşdu. Evet, bu ordunun (başlıca Türkler’den mürekkeb) olması şübhesiz bir kıymetdi, hem de büyük bir kıymetdi; bu kitâbda görüleceği üzere Bulgarlar’la çarpışan, bunları zaman zaman ye’s ve fütûra düşüren, bunlara hatta ric‘at düşünceleri ilkā eyleyen işte bu kıymetdi. Fakat bir kuvvet bizâtihi ne kadar yüksek bir keyfiyyet olursa olsun fa‘âliyyetini tanzîm ve mu‘ayyen bir maksad ve hedef uğrunda müttehiden isti‘mâli te’mîn edilmezse zâyi‘ ve hatta mazarr olacağı gibi ordumuzun işte bu kıymet-i fıtriyyesi de aynı sebeblerle semeresiz kalmış ve ordumuz vazîfesini îfâ edemeyen muzırr bir kuvvet hâline inkılâb eylemişdi. Çünkü:

a) Ordunun kumanda hey’eti yetişmemiş ve ale’d-derecât kendi kendisini yetiştirmemişdi, bu sebeble, ordu, başsızdı. Bu hey’eti teşkîl eden kumandanlar ve karargâh mensûbîni zevât bütün hüsn-i niyetlerine, şahsî kıymet-i milliyyelerine rağmen ender istisnâlardan sarf-ı nazar edersek taşıdıkları üniformanın işgāl eyledikleri makāmâtın kendilerine tahmîl eylediği ve kendilerinden beklediği vazîfeleri, salâhiyetleri ve mes’ûliyyetleri hazm eylememişlerdi;

b) Binâ’en-‘aleyh ellerine verilen canlı ve cansız anâsır ve malzemeden bir (ordu) değil ancak bu malzemeyi hâmil ve nâkil (kāfileler) teşkîl edebilmişlerdi; ya‘nî orduyu bir binâ farz edersek ortada yalnız şu vardı: Binânın kurulacağı arsa ve binâyı vücûda getirecek malzeme müddehirâtı;

c) Bu yokluklar ve fenâlıklar ise başlıca (ilm ü vukûf) noksânından mütevelliddi; ordu (târîhini), (harb târîhini) bilmiyordu; tedkîk etmemişdi; teşkîlât ve malzemesini ilm ü vukûfa değil

III/[2]

hayâl ve arzuya ve basmakalıb (nazariyye ve nazariyyâta) istinâd etdirmişdi: Ordunun (kâr-ı kadîm) addedilen teşkîlât-ı sâbıkasını bir hamlede yıkıb yerine fikir olarak hoş görünen (tarz-ı nevîni) bir nizâm kabûl etmeğe, adedi 1.100'ü mütecâviz tabura bu nisbetde sunûf-ı muhtelefiye mâlik bir nazarî ordu teşkîlâtını kâğıd üzerine çizmekle, (mukallidi) olmak istediğimiz Alman Ordusu'nun bir kısım ta'lîmnâme ve nizâmnâmelerini hatta yalan yanlış tercüme edüb orduya dağıtıvermekle, (bizde de bulunsun) diyerek Alman Ordusu'nun bazı mekâtib ve mü'essesâtını yarım yamalak taklîd edivermekle ordunun salâbet-i matlûbeye mâlik bir temele müsteniden vücûda gelmeğe başlamış ve hatta gelmiş olduğunu kabûl edivermişdik. Târîh, harb târîhi, şeklen bu da yok değildi: Öteden beri 1866, 1870, 1871, … elh Garb seferlerini ve hatta garb âsârına istinâden 1877-1878 seferimizi de tedrîs etmiyor değildik; fakat bu da sırf taklîdî idi, harb târîhinin sebeb ve hikmeti tedrîsini anlamamışdık, ma'lûmât-ı zâide nev'inden, masal kabîlinden okuyorduk! Hâsseten kendi harblerimiz için kendimiz tarafından yazılmış tek bir satırımız bile yokdu….

*

* *

Balkan Harbi'ni işte bu yokluklar yüzünden gā'ib etmişdik; bu felâketli harb bizim için çok mü'essir bir ikâz darbesi olmuşdu; esbâb-ı mağlûbiyyetimizden başlıcasının (ilm ü vukûf) fıkdânı olduğunu iyi anlamışdık. Bu sebeble harbi müte'âkib şeklî ve taklîdî değil hakîkî ve ciddî ilme kıymet vermiş, târîhin ehemmiyetini anlamış ve birisi (târîh yolu) diğeri uzmanın müsbet ve maddî (ilim ve tekniği yolunu) kemâl-i ciddiyetle ta'kîbe başlamışdık. Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye'mizde harb târîhi için ilk def'a olarak bir nîm-i müstakil ve doğruca Türk zâbitlerinin idâresinde bir (kısım) vücûda getirilmişdi; en son harbden ya'nî Balkan Harbi'nden başlıyarak mâziye doğru tedrîcen tekmîl harblerimizi imkân dâhilinde kendimiz için yazmak ve tedkîk etmek takarrür eylemişdi ve işte ben de bu arada bu târîh-i harb kısmına ta'yîn edilmişdim.

Büyük Harb'in ibtidârına kadar geçen 6 aylık kısa bir devrede Balkan Harbi'nin arşivi, imkân olduğu derecede kurulmuş, seferberlikden 10 Teşrîn-i evvel'e kadar ki müddete â'id bütün vesâ'ik elden geçirilmiş, notlar alınmışdı. Fakat araya giren Büyük Harb bu mesâiye fâsıla vermişdi; ancak ba'de'l-harb Erkân-ı Harbiyye Mektebi'nde mu'allim bulunurken bu notları Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye riyâset-i celîlesinin müsâ'adesiyle arayub bularak

bunlara müsteniden Balkan Harbi'nin seferberlik bidâyetinden hudûdumuzun geçilmesine kadar ki ahvâlini 1. Cild ve bu ândan Kırkkilise Meydân Muhârebesi'nin netîcesine kadar ki ahvâl ve harekâtı da 2. Cild olarak yazmışdım.

Fakat Türk'deki son kuvve-i hayâtiyyeyi de imhâ etdirmek için garb âlem-i medeniyeti tarafından Yunan Ordusu'nun üzerimize saldırılması yüzünden bunların neşri ancak zafer-i milliyenin tahakkukundan sonra mümkün olabilmişdi.

III/[3]

İşte şimdi de, bu harbin 2.Cild'de bırakılan noktadan Çatalca Meydân Muhârebesi'ne kadar cereyân eden harekât ve muhârebelerini ihtivâ eden bu 3. Cildi son beş ay zarfında tahrîr ve ikmâle muvaffak oldum. Tahdîs-i ni'met sadedinde arz ederim ki bu 3. Cild dahi vücûdunu Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Re'îsi Celîli Müşîr Fevzi Paşa hazretlerine medyûndur: Eserin yazılmasını irâde buyuran kendileridir.

Bu safha-i harbe â'id külliyetli vesâ'ik-i resmiyyenin tedkîkine müsâ'ade buyuran, bunları bana gönderten yine bu müşîr-i ekremdir.

Balkan Harbi'nin Garbî Rumeli'de cereyân eden elîm ve fecî' safahâtını âlî kalemleriyle bi'z-zât tesbît buyurarak evlâd ve ahfâda bî-misâl bir yâdigâr-ı târîhi bırakmak sûretiyle bu vazîfe-i târîhiyyede devâma muharrir-i nâcizi sevk ve mecbûr eyleyen kendileridir.

*

* *

Böylece Balkan Harbi için şu cildlere mâlik bulunuyoruz:

Şarkî Trakya'da birinci mütârekeye kadar cereyân eden safahât için benim 1., 2. ve 3. cildlerle Çatalca Muhârebesi hakkındaki bir konferansım (ki bu def'ada tedkîk etdiğim vesâ'ik bu muhârebeye â'id vesâ'ikin ma'a'l-esef çok noksân kaldığını ve bu bâbda bu konferansdan daha mufassal ve daha etrâflı bir târîhçe yazmak imkânının bulunmadığını göstermişdir).

Garbî Rumeli muhârebât-ı umûmiyyesi için Müşîr Paşa hazretlerinin eser-i âlîleri; Yanya Müdâfa'ası eseri.

İstikbâlde bunlar, bir de (Garbî Trakya Muhârebâtı), (Edirne Müdâfa'ası), (İşkodra Müdâfa'ası) ve (1. Mütâreke'den sonra sulhe kadar Balkan Harbi) cildleriyle ikmâl edilince Türk edebiyyât-ı askeriyyesi Balkan Harbî için kâfî bir takıma mâlik olmuş bulunacakdır.

Büyük Harb, Türk Târîhi için kısmen tercüme ve tahşiye ve kısmen tahrîr sûretiyle şimdiden müte'addid cildlere mâlik bu (muhtasar bir harb târîhi) yerini tutabilecek silsile-i âsârımız vardır. 1897-98 Osmanlı-Yunan seferi için de oldukça medâr-ı ihticâc bir eser-i resmî mevcûddur.

İstiklâl muhârebâtımızı Büyük Gazi'nin yüksek nutku en kıymetdâr bir (muhtasar târîh-i harb) hâlinde ahlâfa ve bizlere tanıtmışdır. Bazı safahâtı tafsîl edici velev mahdûd ve fakat mühim birkaç eser daha vardır.

Böylece Türk, hiç olmazsa son 30 senelik târîh-i harbini bugün tesbîte muvaffak olmuş bulunuyor. 1912'ye nisbet ne büyük fark! Artık hedef anlaşılmış, yol çizilmişdir, bundan sonra elbet bu yol üzerinde yürüyeceğiz ve mutlak hedef ve gāyemize erişeceğiz.

*

* *

III/[4]

Söze nihâyet vermeden şunu da zikri lâzım görürüm: Bu cild de dahi sâ'ikim samimiyet ve hüsn-i niyetdir. Kendimce yanlış gördüğüme yanlış, fenâ addeylediğime fenâ dedim; hüküm ve kanâ'atlerim tamâmen gayr-i şahsîdir. Harekât ve muhârebâttan mes'ûl olan kumandan ve zevâtın içinde şahsen tanıdığımda tanımadığımda vardır. Cümlesinin de vatan-perverliği, kıymet-i şahsiyyesi, gayret ve fedâkârlığı söz ve şübhe götürmez. Nitekim içlerinde, bu harbde aldığı derslerle Büyük Harb'de, İstiklâl Muhârebâtı'nda temeyyüz ederek rahmet-i hakka kavuşmuş veya elyevm ber-hayât birçok zevât vardır. Binâ'en-'aleyh hafif veya şedîd tenkîd ve mütâla'alarım filâna değil, ancak Balkan Harbi'nde filân gün, filân kıt'anın başında bulunan şahsiyete müteveccihdir. Diğer cihetten bu mütâla'alarımda elbet lâ-yuhtî olamayacağım gibi elime geçirmiş bir vesîkanın zuhûruyla veche-i ru'yetin kısmen veya kâmilen değişmeğe mahkûm olabileceği de emr-i âşikârdır, elverir ki hakîkat tebârüz eylesin.

Piyâde Livâ Kumandanlarından Kā'imakām

Bursalı Mehmed Nihad.

III/[5]

Lüleburgaz Meydân Muhârebesi Sûret-i Tesmiye Hakkında Birkaç Söz:

(Kırkilise-Vize) şosesi boyundan [dâhil] ve Seyidler ile Lüleburgaz arasında Ergene Nehri ve demiryol cenûbuna kadar imtidâd eden vâsi' sâhada 15-20 Teşrîn-i evvel [1]328 günleri esnâsında cereyân eden ve hey'et-i umûmiyyesi bir küll teşkîl eyleyen harekât ve muhârebât öteden beri bizde "Lüleburgaz Meydân Muhârebesi" ismini almış olduğundan burada da bu isim ibkā edildi.

Gerçi burada (Lüleburgaz=Lüleburgos) kasabası ne meydân muhârebesinin ve ne de bunun bir muhârebe safhasının mihrâk noktasını teşkîl etmiş ve etrâfında netîce alınmış bir mevki' değildir. Fakat tekmîl bu sâhanın belli başlı bir kasabası olduğu gibi günlerce müddet

Osmanlı kolordularının bir yığılma noktasını teşkîl eylemiş ve ismi pek çok geçmiş ve geçecek bir mevki‘dir.

Esâsen bu muhârebâtın hey’et-i umûmiyyesi hareket harbi hâlinde ve doğruca arâzi üzerinde cereyân etmiş olub bu geniş sâha üzerinde hemân hiçbir mu‘ayyen mevki‘ ve şehir yokdu ki zabt veya muhâfazası netîce-i kat‘iyye üzerinde mühim bir te’sîr icrâ eyleyebilsin ve eylemiş bulunsun.

Meydân muhârebesini teşkîl eden muhtelif harekât ve muhârebât bi’t-tabi‘ ayrı isimlerle gösterilecek olub fusûl-i mahsûsunda bu bâbda tafsîlât verilecekdir.

[Hâşiye: Harita üzerindeki Lüleburgaz yazısı yerine bu kitapta halk ve ordu arasında daha me’nûs ve fi‘lî sûrette telaffuz edilen Lüleburgaz kelimesinin isti‘mâli tercîh edilmişdir.]

III/[6]

Birinci Kısım Lüleburgaz Meydân Muhârebesi’nin Tarafeynce Mukaddemâtı

[15 Teşrîn-i evvel [1]328’den Muhârebe Temâsına Kadar]

1. Fasıl Osmanlılar

Birinci Bâb Osmanlı Ordusu’nda Büyük Sevk ve İdâre

[Kroki Numro-1]

1. Karargâh-ı Umûmî’nin Dârü’l-Harekâta Gidişi

Osmanlı Karargâh-ı Umûmîsi Kırkkilise Meydân Muhârebesi’nin nihâyet gā’ib edilmiş olduğunu ancak 11 Teşrîn-i evvel [1]328 öğleden evvelki zamanda takdîr edebilmiş ve bugün öğleye doğru Bâb-ı ‘âlî’de sûret-i fevka’l-‘âde de ictimâ‘ eden Meclis-i Vükelâ’da “Şark Ordusu’nun muvaffakiyyetsizliği uzun uzadıya mevzû‘-i bahs” olarak “Başkumandan Vekîli Nazım Paşa merhûmun hemân bi’z-zât Trakya dârü’l-harekâtına azîmetle emir ve kumandayı yakından der‘uhde etmesi” taht-ı karâra alınmışdı[1090].

Böylece (Meclis-i Harb) hâline inkılâb etmiş olan bu (Meclis-i Vükelâ)’nın netîcesi olarak yalnız bir tek ordunun başına iki kumandan ve iki kumanda hey’eti geçirilmesi garîbe veya fecî‘ası tahassul etmiş oluyordu ve ileride en mühim bir ânda bu ordunun fi‘lî ve hakîkî bir kumandadan mahrûmiyeti ihtimâl-i elîmi ortaya çıkmış bulunuyordu. [Nitekim böyle de olduğu ileride görülecekdir.]

Bu karâr üzerine Şark Ordusu’na telgrafla şu emir verilmişdi:

“Kolorduların aralarındaki irtibâtı muhâfaza etmek şartıyla (Pınarhisar-Lüleburgaz) hatt-ı umûmisinde muntazaman toplanılmasına çalışınız. Burada ve Tekirdağ’ında mevcûd

[1] Balkan Harbi’nde Büyük Karargâh-ı Umûmî Kitâbı, sahîfe 89.

15.000'i mütecâviz kuvvet peyderpey muvâsalat edecek kıta'ât ba'dehû îcâb-ı hâle göre istihdâm olunmak üzere bugünden i'tibâren Ergene hattında tahşîd olunacak ve hatt-ı mezkûr buradan i'zâm edilen komisyon vâsıtasiyle tahkîm etdirilecekdir. Büyük Karargâh-ı Umûmî ile yarın Çorlu'ya geliyorum.

11 Teşrîn-i evvel [1]328

Başkumandan Vekîli Nâzım

III/[7]

Başkumandan Vekâleti işte bu gayr-i mes'ûd emirledir ki başında ayrı bir kumanda hey'eti mevcûd olan Şark Ordusu üzerinde bu def'ada fi'lî bir kumanda te'sîri icrâsına başlamış oluyordu. Bu emrin tedkîki fâ'idelidir:

1-Şimdiye kadar Karargâh-ı Umûmî'den verilen ve Şark Ordusu kumandanını, her hâlde arzusu hilâfında, Kırkkilise ta'arruzunu icrâya sevk etmekde büyük bir hisse-i te'sîri olan diğer emirler ve müveccehler misillü bu emirde dahi (düşman) kemâ-kân dâhil-i hesâb edilmiyordu. Bu zamana kadar alınan haberlere göre, her hâlde 11 Teşrîn-i evvel sabâhından i'tibâren Kırkkilise'ye girmesi çok mümkün olan düşmanın, kumandanı tâ Çorlu'ya gelmiş, kıta'âtı yek-diğeriyle irtibâtı gā'ib etmiş ve şu ânda nerelerde ve ne vaz'iyyetde olduğu hakkında lâyıkıyla bir şey bilinmeyen mağlûb Osmanlı Ordusu'nun peşinden azm ve cür'etle ta'kîbi hâlinde aleyhimize olarak neler yapılabileceği düşünülmemiş olacak ki kolorduların "(Pınarhisar-Lüleburgaz) hatt-ı umûmîsinde muntazaman toplanılmasına çalışılması" emr ediliyordu.

Bu hatta ric'atın emredildiğini Şark Ordusu Karargâhı'nın10-11 Teşrîn-i evvel'de Babaeski'den çekdiği telgrafla bildirmiş olmasına nazaran Başkumandanlık Vekâleti'nin yukarıdaki emrine sadece Şark Ordusu'nun bu karârını tasvîb edici bir cevâb demek de mümkün olamaz. Çünkü böyle bir cevâb ancak Karargâh-ı Umûmî'nin kemâ-kân İstanbul'da kalması ve orduya yine Şark Ordusu Karargâhı'nınkumandaya devâmı mukarrer bulunması hâlinde bir emr-i müvecceh makāmında olarak şâyân-ı kabûl olabilirdi. Fakat dârü'l-harekâta bi'z-zât gelmeğe ve "Emir kumandayı yakından der'uhdeye" karâr veren bir Başkumandanlık için Şark Ordusu'nun bu iş'ârını derhâl kabûl ve tervîci muhik gösterecek hiçbir mesned yokdu. Gerçi Karargâh-ı Umûmî İkinci Erkân-ı Harbiyye Re'is-i Sânîsi, kitâbının 90. sahîfesindeki hâşiyede bu emrin isâbetini müdâfa'a ediyorsa da bi'l-âhire –yine ancak zâhiren– buna hak verdirmiş gibi görünen hakîkî cereyân-ı hâlin 11 Teşrîn-i evvel zevâlinde bu emir yazılırken en nîkbînlerce bile kābil-i derpîş olmadığını unutmamak îcâb eder zannolunur.

Fi'l-hakîka meydân-ı muhârebede istihsâl edilen ta'biye netîcesi ne kadar kuvvetli veya za'îf olursa olsun meydân-ı muhârebeyi tahliye eden bir düşmana karşı hakîkî zaferin

ancak tam bir ta‘kîb ile istihsâl edilebileceğini takdîr eden bir kumanda hey’etine mâlik olsa idi, Bulgar Ordusu’nun daha 13 Teşrîn-i evvel’de ve ya‘nî hakîkatden lâ-akall iki gün evvel Karaağaç hattıyla temâsa gelmesini mâni‘ olacak hiçbir mü’essir mevcûd değildi; bu takdîrde bâlâdaki müdâfa‘a tamâmen kıymetini gā’ib ederdi.

2- Diğer cihetden bu emir Karargâh-ı Umûmî’de bu ânda ancak müteredd id bir rûh ve fikrin hüküm-fermâ olduğunu göstermekdedir: Bir tarafdan ordu, ya‘nî kısm-ı küllî (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında durdurulmak istenirken diğer tarafdan bu ordunun şu günlerde en ziyâde muhtâc olduğu takviye kıta‘âtını ya‘nî kısm-ı

III/[8]

cüz’iyi iki yürüyüş geride Ergene hattında tahşîd etmek düşünülüyor ve bu vaz‘iyyet “Ba‘dehû îcâb-ı hâle göre istihdâm edilmek” sözüyle bir sebebe rabt edilmek isteniyor. Halbuki bu sâ‘atden itbaren her ân husûle gelmesini beklemek lâzım gelen bu (îcâb-ı hâl) eğer kısm-ı küllinin de Ergene Nehri gerisine çekilmesi lüzûmu sûretinde tecellî ederse bu tedbîr büyük bir mahzûr hâsıl edemezse de hakîkatde de olduğu gibi, bi’l-‘akis kısm-ı küllinin ileride kalarak muhârebeyi kabûl sûretinde tahakkuk ederse kısm-ı cüz’i bu takdîrde lâ-akall iki gün gā’ib etmiş olmayacak mıydı? Nitekim bu günler hakîkatde böylece gā’ib edilmiş ve Lüleburgaz Meydân Muhârebesi’nde mevcûd ihtimâl muvaffakiyyetin zevâli de büyük mikyâsda âmil olmuşdur. Birçok kıta‘ât bu emir yüzünden, vaktiyle cebheye i‘zâmları kābil iken gerilerde âvâre dolaşmış kalmışdır. Binâ’en-‘aleyh bu satırların arasında da yine biri ileride kalmak ve diğeri geriye gelmek olarak iki fikrin bir netîceye varmadan çarpışmakda olduğunu görmemek gayr-i kābildir.

Halbuki Karargâh-ı Umûmî henüz vaz‘iyyeti anlamadan, bilmeden ve kendisi de bir karâr vermeden evvel böyle mâhiyyeti meşkûk bir emir vereceğine sadece yarın Çorlu’ya geleceğini iş‘âr eylese ve ancak buraya geldikden ve vaz‘iyyeti mümkün olduğu kadar yakından öğrendikden sonra, şâyed yine emir ve kumandayı doğruca der‘uhde etmek fikrinde sâbit kalırsa vâzıh bir emir verse idi elbet daha doğru hareket etmiş olurdu.

Ma‘a-hâzâ şurasını zikretmekde lâzımdır ki orduyu aşağı yukarı bu hatda durdurmakda ne Şark Ordusu’nun ve ne de Karargâh-ı Umûmî’nin emirleri bizâtihi esâslı bir te’sîr icrâ etmemişdi. Kolordular Karaağaç hattına ve bi’t-tahsîs Lüleburgaz’a vardıkça düşmanın ta‘kîb etmemekde olması, kendilerinin yorgun bulunması, büyükçe şehrin menâbi‘inin câzibesine kapılmaları yüzünden sûret-i umûmiyyede kendi kendilerine buraya gelmişler ve durmuşlardı. Nitekim 3. Kolordu, aynı hâlet-i rûhiyye ve maddiye te’sîriyle Pınarhisar’da değil, ancak Vize’de durabilmişdi. Yoksa düşmanı ta‘kîb etse idi hatta bu ta‘kîbin yalnız şüyû‘u dahi Vize ve Lüleburgaz’daki kitleleri her dürlü emirlere rağmen bu günlerde kendiliğinden geriye sürer

akıtırdı. Binâ'en-'aleyh hakîkatde ne Şark Ordusu kumandanlık ve ne de Başkumandanlık "Orduyu (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında durduran benim" diyemez ve bu vaz'iyyet-i hakîkiyyedir ki bu kumandanlıkların lehinde belki birer esbâb-ı muhaffife teşkîl edebilir.

*

* *

Başkumandanlık Vekâleti yukarıdaki karâr ve emri verdikten sonra 11-12 Teşrîn-i evvel gecesi şu telgrafları da aldı ki bunlar vaz'iyyet hakkında hiç de ümîd-bahş değillerdi:

1- Çorlu'da, Şark Ordusu Kumandanlığı'ndan, keşîde: 12 Teşrîn-i evvel –sâ'at 1 "Kırkkilise'nin düşman yeddine düştüğü ve 3. Kolordu kıta'âtı efrâdının ekseri silâhlarını

III/[9]

ve cebhânelerini atarak firâr eyledikleri 8. Fırka kumandanı olub kolordunun inhizâmı üzerine Çorlu'ya muvâsalat eden Mîralay Fuad Ziya Bey'in ifâdesinden anlaşıldı. [Halbuki mûmâ-ileyh Kırkkilise'den 10 Teşrîn-i evvel akşamı ayrılmış olub düşman bu anda değil ancak ertesi gün öğleye doğru Kırkkilise'ye girmişdi ve Fuad Ziya Bey'in bundan haberi yokdu. Firâr eden efrâddan hiçbirisi ise daha 11'de Çorlu'ya gelebilen fırka kumandanları kadar serî' kaçmamışdı. M. N] 7. Fırka kumandanı Hilmi Bey'in dahi mîr-i mûmâ-ileyh ile berâber bulunduğu istihbâr kılındı. Şimdi telgrafhâne vâsıtasıyla Mahmud Muhtar Paşa'nın Vize'de bulunduğu haber alınması üzerine müşarü'l-ileyh makine başına celb edildi; verdiği ma'lûmât Fuad Ziya Bey'in ifâdâtını te'yîd ediyor. 3. Kolordu'nun bataklıklarda kalan toplarından bir kısmının muhâfaza ve kurtarılması için Vize'deki Konya Alayı'ndan bir taburun me'mûr edildiğini bildiriyor. Üsküp cihetinde bulunan Hakkı ve Canib Paşalar kıta'âtının da kâmilen dağılmış oldukları haber verilmişdir".

2- Aynı gece, Çorlu'da Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye Re'isi Sânîsi Mîralay Ali Rıza Bey'in imzâsıyla telgraf:

"Ahvâl gitdikçe kesb-i vahâmet ediyor. Redif taburlarına kat'iyyen emniyet ca'iz değildir. Düşmanın Vize'ye ta'arruzda bulunduğuna nazaran [böyle bir şey vâki' değildir. M. N] Karargâh-ı Umûmî'nin Çorlu'ya gelmesi tehlikeden hâlî değildir; Çatalca'yı geçmemesi lâzımdır".

Bu iki telgraf bunlardan evvel alınan haberlere ilâve edilirse, Şark Ordusu'nun hiç olmazsa sağ cenâhıyla hezîmet hâlinde bulunduğu ve ordu karargâhı ile iki fırka kumandanının Çorlu'ya, bir kolordu kumandanının Vize'ye gelmesi hasebiyle orduda emir ve kumandanın muhtell olduğu ve Vize'ye ta'arruz etmekde olması haberinden de düşmanın şiddetle ta'kîb e geçtiği kābil-i istintâc idi; böyle bir netîce ise Şark Ordusu'nun (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında toplanması imkânının zevâlini irâ'e ederdi ki hakîkat-i hâl bu derece olmamakla

berâber yalnız bu ihtimâlleri düşünmek Karargâh-ı Umûmî'nin 11/12'de huzûrunu selb etse revâ idi.

Halbuki bu sırada li-hikmeten Babaeski'deki İzmit Fırkası kumandanlığından doğruca Karargâh-ı Umûmî'ye gelen ve fırkanın Süloğlu Muhârebesi'nde muzaffer olduğunu ve mağlûb olmadığını iddi'â eden bir telgrafa istinâden Başkumandanlık yukarıdaki telgraflara cevâb mâhiyyetinde olmak üzere 12 Teşrîn-i evvel sâ'at 5 dakika 30'da Şark Ordusu'na şu emri vermişdi:

"Dağılan efrâdın toplanması için elde bulunan ve şâyân-ı i'timâd olan redif kıta'âtının ve harbe iştirâk etmeyen nizâmiye kıta'âtının istihdâmıyla düşmanın vaz'iyyetine nazaran ordunun hatt-ı ric'atının te'mîni lâzımdır. Buradan Ereğli'ye beş tabur sevk olunduğu gibi Çerkesköy'üne de 6 tabur sevk edilmişdir. Berren ve bahren sevk edilmekde olanlarla 20'ye bâliğ olması muhtemeldir. Fırka kumandanlarının kıt'alarının bulundukları

III/[10]

mahalle serî'an avdetle efrâdı toplamaları muktezîdir. Bir de İzmit Fırkası'ndan alınan telgrafda fırkanın Süloğlu garbında muhârebe ederek düşmanı tard etdiği ve 3. Fırka'nın düşman yeddine geçen iki bataryasını istirdâd ederek orada bulunan Süvâri Fırkası'nın muhâfazasına tevdî' etdiği ve önünde düşmandan eser olmadığı bildiriliyor. Bu hâlde Süvâri Fırkası ile İzmit Fırkası orada münferid kalmış oluyorlar. Bunlarında münâsib mahalle sevk edilmesi".

Bu emir Karargâh-ı Umûmî'nin 9 Teşrîn-i evvel vaz'iyyeti ile 11 Teşrîn-i evveli hâlâ birbirine karışdırmakda olduğunu göstermekdedir…

*

* *

12 Teşrîn-i evvel [1]328 sabâhı Sadr-ı a'zam Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın da'vetiyle sâ'at 10'da Müşîr İbrahim, Fuad ve Ömer Rüşdü Paşalarla Nazım, Mahmud Şevket, Topçu Rıza, Hâdi ve Nafia Nâzırı Sâlih Paşalar Bâb-ı 'âlî'de toplanarak bir Meclis-i Harb akd etdilerse de her Meclis-i Harb'in âkıbeti misillü hiçbir netîceye varılamayarak boş yere bir hayli vakit gā'ib edilmişdi[1091].

Bundan sonra Karargâh-ı Umûmî sâ'at 13'de tren-i mahsûsla Sirkeci'den Çorlu'ya gitmek niyetiyle hareket etdi ki sûret-i terekkübü [2. cild sahîfe 408'de muharrerdir].

Bu ânda Karargâh-ı Umûmî'de hâkim olan fikir ve kanâ'at acaba ne idi? Rü'esâ-yı âliyenin şu ânda ne düşündükleri ma'lûm değilse de o zaman bir ferdi bulunduğum bu

[1091] Balkan Harbi'nde Büyük Karargâh-ı Umûmî sahîfe 90.

karargâhdaki fikr-i umûmînin Çorlu'ya gidileceği, yalnız birkaç gün dârü'l-harekâtda kalınarak ahvâli düzeltdikden sonra avdet edileceği merkezinde olduğunu iyice hatırlıyorum; hatta bize yalnız basit eşyâ almamız emredilmiş ve Karargâh-ı Umûmî'nin büyük kısmı İstanbul'da bırakılmışdı.

Fakat daha Ispartakule İstasyonu'ndan i'tibâren yaralı muhâcir, trenleri gibi harb fecâyi'iyle yakından temâsa gelmeğe başlanınca Karargâh-ı Umûmî havâsında ağızdan ağıza "Çatalca'dan ileri gitmek ve ileride tecdîd-i mukāvemet etmek hatâdır; bu hatda muhârebeyi kabûlden başka çâre yokdur" sözleri dolaşmağa başlamışdı. Sinekli İstasyonu'nda karşılaşılan bir trende 7. Fırka kumandanı Mîralay Hilmi Bey'le Şark Ordusu Menzil Müfettişi Mîrlivâ Hıfzı Paşa'ya rast gelerek şunlar anlaşılmışdı: Her ikisi de ileride ki ahvâlin fenâ olduğunu söyleyerek pek bedbîn göründüler. Hıfzı Paşa Karargâh-ı Umûmî'nin ileriye gitmesi tehlikeli olacağını gāyet za'îf ve hasta düşmüş olan Hilmi Bey'de harbin bir ân evvel bitirilmesi muvâfık bulunacağını söylediler"[1092].

III/[11]

Bunun üzerine Başkumandanlık Vekâleti, artık Çorlu'ya gitmekden büsbütün vazgeçmiş ve ağleb-i ihtimâl, ma'neviyyâtı kırık, ne yapacağını bilmez bir hâlât-ı rûhiyye içinde olarak tren Çerkesköy İstasyonu'na yaklaşırken, burada kalınacağı ve inmeğe hazırlanması emri verilmişdi.

Bu sûretle Karargâh-ı Umûmî 12 Teşrîn-i evvel sâ'at 20'de Çerkesköy'üne inmiş ve kumandan ve rü'esâ ve müdîrân trende, diğer zâbitân istasyon binâsında ikāmete geçmişdir. Tren de bir kör hatta çekilmişdir.

[1092] Bu sözler Balkan Harbi'nde Büyük Karargâh-ı Umûmî kitâbının 91. sahîfesinden aynen alınmış olub doğrudur. Fakat muharririn bu sahîfedeki 2 numrolu hâşiyesinde muharrir "Evvelce Çorlu'ya gidilmek musammem iken yolda, Karargâh-ı Umûmî'nin, vaz'iyyet-i merkeziyesi i'tibâriyle Çerkesköy'ünde te'sîs olunması taht-ı karâra alınarak orada inildi" fıkrası benim bildiğime göre hakîkatden biraz farklıdır ve Çorlu yerine Çerkesköy'üne inilmek, Mîralay Ali Rıza Bey'in ileriye sürdüğü (tehlike) fikrine zamîmeten ber-vech-i bâlâ görülen ve işitilenden müte'essir olma netîcesi bir karârsızlık ve tereddütdür. Aynı zamanda kolordulara vukū' bulan teblîgâtda döküntü hâlinde peyderpey çekilmekde olan efrâdın vesâit-i mümküne ile i'âşe ve istirâhatlerini te'mîn ile berâber yollarda terk edilmiş olan vesâit-i harbiyyenin toplatdırılması ve bulunulan hatda ancak iki gün istirâhat edilüb ba'dehû Ergene gerisine çekilineceği ve orada ikinci muhârebenin kabûl edileceği bildirilmişdi". Her iki menba'dan iktibâs edilen bâlâdaki satırlar muhtâc-ı tedkîk ve tahkîkdir: Bir kere 1 numro altında yazılan satırlar pek muhtasardır; Cevad Bey'in sadece (hikâye-i hâl fi'l-mâzî) ile iktifâ edeceği ve ba-husûs ric'at emrinden bile bahsetmemiş olduğu kabûl edilemez.

2. Karargâh-ı Umûmî, Dârü'l-harekâtda

a. 13 Teşrîn-i evvel Günü

Başkumandanlık vaz'iyyeti öğrenmek maksadıyla daha yolda çekdiği bir telgrafla Şark Ordusu erkân-ı harbiyye re'îsini Çerkesköy'üne çağırmışdı ve Mîralay Cevad Bey, 12/13 Teşrîn-i evvel [1]328 gece yarısı sıralarında bir lokomotifle Çerkesköy'üne gelmiş ve Başkumandanlık Vekâleti'ne ma'rûzâtda bulunmuşdu.

Fakat Seyyâr Ordu erkân-ı harbiyye re'îsi ile Başkumandanlığın bu ilk, mühim, fi'lî ve şifâhî temâsı esnâsındaki ma'rûzât ve müzakerât nelerdir? Bu bâbda şimdilik yalnız şunları biliyoruz:

1. Balkan Harbi'nde Büyük Karargâh-ı Umûmî kitâbının 91. sahîfesinden:

"… Gelüb Kırkkilise Muhârebesi'ne dâ'ir tafsîlât verdi ve Şark Ordusu ta'arruzunda muvaffak olmak üzre iken bir iki yerde vukū' bulan fezâ' ve firâr üzerine ilk muvaffakiyyetin mübeddel-i hezîmet olduğunu söylediyse de Şark Ordusu kumandanlığı tarafından 9/10 Teşrîn-i evvel gecesi verilmiş olan ma'lûm ric'at emrinden hiç bahsetmedi…"

2. Mîralay Cevad Bey tarafından imzâlı " Şark Ordusu Harb Cerîdesi"nde şu satırlar vardır:

III/[12]

"…Telakkî edilen emir üzerine bi'z-zât Çerkesköy'ünde Karargâh-ı Umûmî'ye gidilerek vaz'iyyet hakkında arz-ı ma'lûmât olundu ve Şark Ordusu kumandanlığının harekât-ı âtiye hakkındaki fikir ve mütâla'ası arz ve îzâh kılındı.

Şark Ordusu kumandanının ilk Kırkkilise ric'atı üzerine karârı, hemân bilâ muhârebe dûçâr olunan Kırkkilise mağlûbiyyeti üzerine orduyu (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında toplayub bir iki gün i'âşe ve istirâhatini te'mîn eyledikden sonra Ergene gerisine çekilerek ihzâr edilecek mevzi'-i müdâfa'ada düşmanı karşılamak ve kuvâ-yı külliyenin cem' ve tahşîdinden sonra ta'arruza ibtidâr etmek idi. İş bu maksadı te'mînen Ergene gerisinde arâzinin tekrâr keşif ve sûret-i müdâfa'ası tedkîk edilerek projesi ihzâr olunmuş ve peyderpey Çorlu'ya vürûd etmekde olan redif kıta'âtına mıntıkalar irâ'e olunarak tahkîmâta dahi ibtidâr kılınmışdı. Karargâh-ı Umûmî Şark Ordusu'nun iş bu karârına muttali' olmuş ve tasvîb eylemişdi. Şayed böylece ric'at emrinden bile bahsetmemişse daha kuvvetle hükmedebiliriz ki Şark Ordusu erkân-ı harbiyye re'îsi ahvâl-i mütekaddimeden çok muhtasar bahsetmişdir ve ric'at emrini zikretmemesi de -vâki' ise dahi- Karargâh-ı Umûmî'yi mühim bir ma'lûmâtdan mahrûm etmiş ma'nâsında telakkî edilemez. Çünkü Başkumandanlık daha 10 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 21'de, Şark Ordusu erkân-ı harbiyesinin çekdiği telgraf metnindeki "…Orduya daha geceden emniyet dâhilinde muntazaman ric'atı için evâmir-i lâzime verilmişdi…" [2. cild sahîfe 401]

fıkrasından ve müte‘âkiben Şark Ordusu kumandanlığının yine Babaeski’den çekdiği şifreli telgrafdaki “… Her dürlü ümîdler hebâ olarak umûm ordunun şimdilik (Pınarhisar -Lüleburgaz) hattına çekilmesi…” takarrür etdiği cümlesinden Şark Ordusu’nun her iki ric‘at karârı hakkında ma‘lûmâtdâr bulunuyordu.

Bu hâlde diyebiliriz ki Cevad Bey Başkumandanlığa daha ziyâde tasavvurât ve mukarrerât-ı müstakbeleden bahsetmişdir, ki harb cerîdesinden nakl edilen satırlarda bunu te’yîd ediyor. Şayed bahsetmese bile hiç olmazsa sorulmamış olduğu da esâsen kabûl edilemez.

Cevad Bey’in ma‘ruzatı nelerdir, ordu kumandanının fikri ne tarzda ikâme edilmişdir. Başkumandanlık Vekâleti buna karşı ne demişdir. Elimizde medâr-ı istinâd sarîh bir vesîka yokdur; bu müzâkereyi ancak buna iştirâk edenlerden ber hayât bulunan zevâtın sarîh ve müdellel beyânâtı tenvîr edebilir; bu bâbda şimdilik şu satırları, târîhi tenvîre yardım maksadıyla naklediyorum:

Cevad Bey Çorlu’dan ayrılırken Şark Ordusu kumandanının fikir ve karârı acaba ne idi?

Ordu kumandanlığı fi’l-hakîka (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında yeni bir muhârebe vermek maksadıyla Kırkkilise muhârebesini kat‘ etmeğe karâr vermiş ve ric‘at emrini i‘tâ eylemişdi. Fakat bundan sonra bu geçen ân, ordu kumandanlığının ümîd-i muvaffakiyyetini o kadar kırmışdı ki daha 10/11 gecesi sâ‘at 22

III/[13]

sıralarında ordu Erkân-ı Harbiyye Re’îs-i ve Re’îs-i Sânîsi Mîralay Cevad ve Ali Rıza Bey’ler Babaeski’de rast geldikleri 17. Kolordu kumandanına, ileride bahs-i mahsûsunda zikr edileceği üzre “….Her şey mahv oldu… bu, mağlûbiyyet değil, panik ve inhizâmdır,…kıta‘âtın Çorlu istikāmetinde ric‘atını emretdik. Ora da ikinci bir mevzi‘ alırız. Fakat mütârekeden başka çâre-i halâs yokdur. 17. Kolordu da Çorlu’ya ric‘at ve orada tecemmu‘ edecekdir….” demiş oldukları gibi ordu kumandanı da muşârün-ileyh: “Kolordunuzla Lüleburgaz’a gidiniz, orada tecemmu‘ ediniz ve ordunun Çorlu istikāmetinde Ergene gerisine ric‘atını setr ve himâye ediniz…” demişdi; bundan sonra ordu kumandanlığı da ordu emrindeki tasrîhine rağmen Babaeski’den bir hamlede ta Çorlu’ya avdet eylemişdi…

11/12 Teşrîn-i evvel’de ordu kumandanlığı Lüleburgaz’daki 17. Kolordu kumandanlığına “3. Kolordu bu gece dağınık bir hâlde Vize’ye geldi. Pâyitahtın setri için mevcûd bütün kuvvetinizle ale’s-seher Çorlu’ya hareketiniz matlûbdur” emrini verdiği gibi 11 Teşrîn-i evvel akşamı sıralarında fırka kumandanları Fuad Ziya ve Hilmi Beylerin vak‘a-i ma‘lûmesi yüzünden Çorlu civârına düşman süvârisi geldiğine zâhib olunarak 12 Teşrîn-i evvel

sabâhı yine 17. Kolordu kumandanına bundan bahs ile "Bir taburun serî'an şimendüferle Çorlu'ya sevki" emredilmişdi.

12 Teşrîn-i evvel'de ordu erkân-ı harbiyyesinde, [2. Cild 392] aynı sahîfede mezkûr olduğu üzre Ergene hattına ric'at ve burada müdâfa'a için bir proje tanzîm edilmişdi ve ağleb-i ihtimâl Başkumandanlık Vekâleti'nin geleceği haberi üzerine bunun mevki'-i fi'ile konması te'hîr edilmişdi.

Ordu erkân-ı harbiyye re'îs-i sânîsi yukarıdaki satırlara ve 2. Cild'de görüldüğü üzre Başkumandanlığa Kırkkilise Muhârebesi ve netâyici, Çorlu'ya gelinmemesi hakkında çekdiği telgraflarda çok bedbîn ve ümîdsiz görünmüşdü.

Ve'l-hâsıl 12 Teşrîn-i evvel de ordu kumandanlığı, kolordularıyla henüz esâslı bir temâsa girememiş bulunuyordu. Binâ'en-'aleyh bu vaz'iyyet-i maddiyye ve rûhiyye içinde bulunan bir karargâh erkân-ı harbiyye re'îsinin 12/13 gecesi Çerkesköy'ünde Başkumandanlık Vekâleti'ne ileride duralım, muhârebeyi orada kabûl edelim demiş olacağı tahmîn edilemez.

Ma'a-hâzâ diğer cihetden yine Şark Ordusu kumandanının imzâsıyla 12 Teşrîn-i evvel sâ'at 4 dakika 30'da Çorlu'dan [Lüleburgaz'a 17. Kolordu vâsıtasıyla Lefece'de 2. Kolordu kumandanlığına] keşîde edilen ve 17. Kolordu kumandanı tarafından bu ânda Lüleburgaz'da mevcûd olan fırka ve kolordu kumandanlarına teblîğ edilmiş olub müte'addid harb cerîdesinde aynı metinde olarak mevcûd görülmüş bulunan şu emir vardır:

"Bulgar Ordusu'nun şimdiye kadar büyük bir muvaffakiyyeti yokdur. Makedonya cihetinde muzafferiyâtımız tevâlî

III/[14]

etmekdedir. Geriye çekilmemize sebeb 3. Kolordu'nun çekilmek mecbûriyyetinde kalmasından ibâretdir. Muhtelif mahallerde bulunan ordumuzu Lüleburgaz şimâlinde ve Karaağaç suyu hattı üzerine çekerek düşmana tevcîh-i cebhe ile muhârebe için hazırlanmağa karâr verilmişdir. Kolordunuza â'id kıta'âtdan efvâh-ı nariyyeyi bilâ-te'hîr iş bu hat üzerinde evvelce gösterilen mevki'e çekerek istirâhatle i'âşelerini te'mîn ediniz. Yolların çamurlu olmasına mebnî yürüyüşde müşkilâta düşman dahi ma'rûzdur. Lüleburgaz ve Babaeski'de erzâk mevcûddur ve buradan da sevk edilmekdedir. Ordunun kuvve-i ma'neviyyesini kesr ve tahrîbe cür'et edenlerin hemân muhâkemesiyle i'dâmı ve inzibâtın te'mîni".

Bu emir ise yukarıda mestûr tekmîl düşüncelerimizi esâslı sûretde sarsacak bir ehemmiyetdedir! Hatta yalnız bizim düşüncemizi değil Şark Ordusu harb cerîdesinden menkūl satırların dahi kısm-ı a'zamını kıymetden ıskāt edebilir.

Diğer cihetden 17. Kolordu kumandanının 12/13'de ordudan kolordusunu ya'ni bir yerde toplamak teklîfine 13 sabâhı ordudan verilen ve her hâlde Cevad Bey'in avdetinden sonra

yazılmış olması lâzım gelen emirde "Derhâl Çerkesköy'üne hareketi" bildirilmişdi ki eğer Cevad Bey Karargâh-ı Umûmî'den Ergene boyunda tecemmu'a dâ'ir hiç olmazsa mümâşâtkâr bir cevâb almamış olsa idi ordu kumandanlığı bu emri veremezdi demek mecbûriyyetindeyiz.

Ve'l-hâsıl şimdilik öyle diyebiliriz ki 12'de Karaağaç hattında durmak hakkında 2. Kolordu'ya verilen emre rağmen Şark Ordusu kumandanlığı 12 akşamı ordunun Ergene gerisinde toplanması fikir ve karârında idi ve Cevad Bey'de ağleb-i ihtimâl bu fikri Karargâh-ı Umûmiyye îzâh etmiş ve lâ-akall cevâb-ı red almamışdı.

*

* *

Bundan sonra Başkumandanlık Vekâleti 13 Teşrîn-i evvel sâ'at 1 dakika 30'da Vize'deki Mahmud Muhtar Paşa ile telgraf başında muhâbere etmiş ve muşârün-ileyhden şu ma'lûmâtı almışdı: [2. cild sahîfe 409] (hulâsa)

" Kolordusunun Vize'de tecemmu' etmekde olduğu, sâ'ir kolorduların Lüleburgaz'a doğru toplanmakda olduğu; efrâdın aç bulunduğu ve bâgîlik ve yağmâ-gerlik etdiklerinden bugün 7 neferin i'dâm edildiği, Vize'de bulunan Bolu Alayı'nın bir cebel bataryası, bir makineli tüfek bölüğü ve topçu hayvanâtı ile birlikde topları kurtarmak üzre ileriye sevk edildiği [ki hakîkatde ancak 13'de hareket etmişlerdir. M. N] şu kadar ki yollar pek yumuşak olduğundan hey'et-i umûmiyyesiyle ilerlemek gayr-i kābil olduğu, Çerkesköy'ünde ne kadar vesâ'it varsa bunlarla Vize'ye erzâk yetişdirilmesi, 48 sâ'ate kadar bütün kolorduyu Vize'de toplamağa ümîdvâr olduğu, diğer kolorduların zabt u rabt ve halet-i rûhiyyece pek fenâ bulunduğu şu perîşânlık muhârebe netîcesi olmayıb teşkîlâtın fenâlığı ve havânın adem-i müsâ'adesinden neş'et eylediği,

III/[15]

lâzım gelen tedâbire azim ve metânetle tevessül edilirse on gün zarfında i'âde-i kuvvet me'mûl olduğu, evvelki gün öğleye kadar düşmanın Kırkkilise'yi işgāl etmediği ve keşif kollarının Pınarhisar şimâline kadar düşmana tesâdüf etmediği".

Bu rapor elbet ümîd-bahş değildi; düşmanın bize on gün vakit bırakacağı kabûl edilemezdi. Edilemeyince de kıta'ât hakkında şimdiye kadar menâbi'-i muhtelifeden alınan mübhem ma'lûmâta göre Şark Ordusu'nun bugünler zarfında yeni bir muhârebe veremeyecek olduğunu kabûl etmek lâzım gelirdi. Bâ-husûs Karargâh-ı Umûmî şu ânda Trakya'da bulunan gerek tâze ve gerek muhârebeye girmiş kıta'âtın hâl ve vaz'iyyeti ve mahall-i hakîkileri hakkında sarîh hiçbir şey bilmediği gibi düşman hakkındaki ma'lûmâtsızlık da büsbütün endîşe-âverdi: "Evvelki gün öğleye kadar Kırkkilise'yi işgāl etmemiş olan düşmanın" geçen iki gün zarfında neler yapdığı bilinmiyordu; Pınarhisar şimâlinde düşman görülmemesi haberi de en

müsâ‘id ihtimâl ile bugüne â’id olabilir ve fakat yarın dahi düşmanın burada görünmeyeceğine delâlet edemezdi. Diğer istikāmetler de de düşman hakkında hiçbir haber yokdu ve bu habersizlik en basit ma‘nâsıyla düşmanla temâsın gā’ib edilmiş olması demekdi. Asıl tehlike ise bunda mündemicdi: her ân düşmanın umulmaz bir tarafdan kuvâ-yı külliye ile görünmesi ihtimâl dâhiline girmiş oluyordu.

Vaz‘iyyeti daha ziyâde gülünç edici haberleri taharrîye veya beklemeğe şu sûretle imkân kalmamışdı; her geçirilecek anın orduyu içinden çıkılmaz bir tehlikeye düşürmesi imkânı vardı; başkumandanlığın kat‘i bir karâr ittihâz etmesi anı gelmişdi. Bu şerâ’it altında ileride (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında muhârebe kabûlü tasavvur edilemezdi. Akıl ve mantık, orduyu bir ân evvel takviye kıta‘âtı üzerine, bir cenâh ve yan tehlikesi hâricine çekmeği gayr-i kābil-i te’hîr göstermeliydi.

Halbuki bu gece “Sabâha kadar uyumayan” ve herhâlde vaz‘iyyeti etrâflıca düşünmüş olması lâzım gelen Başkumandanlık dârü’l-harekât üzerinde ilk “Yakından emir ve kumanda” emri alarak 13 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 4 dakika 30’da Şark Ordusu’na şu telgrafı göndermişdi:

“1- Şark Ordusu bulunduğu hatda tecemmu‘unu ikmâl edecek ve kolordular esnâ-yı ric‘atda terk etdikleri topları ve malzeme-i harbiyelerini yarın akşama kadar [mübhem bir ta‘bîr, yarından murâd dört buçuk sâ‘ati geçmiş olan 13 Teşrîn-i evvel midir, yoksa 14 müdür? Bu emir kıta‘âta varıncaya kadar gün ortası olacak ve kıta‘ât yarından maksadı 14 Teşrîn-i evvel diye anlamakda büsbütün serbest olacakdı. Halbuki Karargâh-ı Umûmî’nin maksadı belki de, bu emri yazarken henüz gece olduğundan, 13. günü idi. M. N] be-heme-hâl toplayacaklardır. Bunu yapmayan kolordu kumandanları şedîden ve sûret-i kat‘iyyede mes’ûl tutulacaklardır.

2- Kırkkilise’ye karşı bir keşif yapılacak ve mevki‘-i mezkûr düşmandan hâlî olduğu takdîrde işgāl edilecekdir.

III/[16]

3- Büyük Karargâh-ı Umûmî Çerkesköy’ündedir”.

Bu emirdeki eksiklik, sakatlık ve za‘flar muhtâc-ı tafsîl değildir: düşman hakkında ma‘lûmât, başkumandanlığın maksad ve gāyesi gayr-i mezkûr olduğu gibi lâ-akall 13 Teşrîn-i evvel ve ağleb-i ihtimâl 14 Teşrîn-i evvel gününün de boşu boşuna zıyâ‘ına kapu açıyordu.

Diğer cihetden bu emir Şark Ordusu’na hiç olmazsa nerede toplanılacağını olsun ifhâm edemezdi. Çünkü 12 Teşrîn-i evvel akşamı Şark Ordusu kumandanlığı, kolordularının vaz‘iyyeti hakkında ancak şu ma‘lûmâta mâlikdi:

3. Kolordu: Pek za‘îf bir hâlde Vize’de toplanıyor;

2. “ : Kısmen Nacak havâlisinde olduğu işitildiyse de başka haber yok;

1 ve 4. kolordular: Kısmen Babaeski'de; kısmen dağılmış;

Süvâri Fırkası: Ulupaşa ile Hasköy arasında olması muhtemel.

Binâ'en-'aleyh şu ânda Şark Ordusu kıta'âtının üzerinde bulunmakda olduğu bir hat yokdu ki ordu kumandanlığı tecemmu'a bunu esâs ittihâz edebilsin; bu sûretle Şark Ordusu kumandanlığı ordunun hangi hatda ikmâl-i tecemmu' edeceğini anlamasa haklı olurdu.

Bu emrin en kıymetli satırı 2. maddesi idi: Kırkkilise'nin hâlâ boş bulunmasını ümîd etmek, işgāli tasavvur etmek boş düşünceler olmakla berâber bu maddenin ciddî sûretde tatbîkî hiç olmazsa bu istikāmetden olsun keşif icrâsını, bi'n-netîce velev hafifce setri ve düşmanla temâsa gelmeği dâî' olabilir ve böylece yanlış bir esâsdan, istisnâî bir misâl olarak, doğru bir netîce çıkmış olabilirdi. Ma'a-hâzâ bu madde de sâha-i tatbîke girememişdi.

Ve'l-hâsıl geriye gelmekden ziyâde ileride kalmağı intâc edebilecek olan bu emir, i'tâsına sâ'ik olan düşünceleri bize şu sûretle tasavvur etdirebilir:

Karargâh-ı Umûmî ileride kalmakla her ân bir muhârebe tahaddüsü ihtimâlini düşünmemiş, her hâlde Ergene'ye çekilmek hakkında Cevad Bey'in –kendi ifâdesine göre– teklîfâtını henüz kat'î sûretde kabûl ve tasvîb etmemişdir. Düşman hakkında bir ma'lûmât olmaması hasebiyle belki de ileride kalmağı mümkün görüyor ve hatta arzu ediyor ve Kırkkilise'yi boş bulmak ümîdini bile perverde etdiğine nazaran meselâ muhtemelen düşmanın kâmilen Edirne'ye teveccüh etmiş ve seyyâr ordusunun peşini bırakmış olduğunu zanneyliyordu. Herhâlde henüz karârsızdı, müterediddi. Böylece 11 Teşrîn-i evvel zevâlinden beri geçen takrîben 40 sâ'at zarfında belki birçok fenâ şeyler öğrenmiş olmasına rağmen Karargâh-ı Umûmî evvelki düşünüşünden daha sarîh bir tarzda düşünüb karâr ve emir verecek bir hâl-i sükûna henüz gelmemişdi.

Bu emrin cereyân-ı hâle te'sîri ise şundan ibâret kalmışdır:

III/[17]

Şark Ordusu kumandanlığı, bu emre istinâden, kolordulara (2. cild sahîfe 396)'da muharrer emri vermiş ve ya'nî "Harekete hazır olmalarını" ve muhtelif istikāmetlerde keşif icrâsını bildirmiş, fakat ne bu keşifler yapılmış ve ne de harekete hazırlık hakkında bizâtihi yapılmakda olan şeylerden başka bir şey tahakkuk etmişdir.

Diğer cihetden Karargâh-ı Umûmî'nin doğruca 3. Kolordu ile yapdığı muhâbere emr ve kumanda vahdeti üzerine ilk darbeyi indirmiş ve aynı ordu başındaki iki kumanda hey'etinin bu orduyu bir gün kumandasız bırakması tehlikesi tahakkukuna ibtidâr etmişdi. Çünkü Muhtar Paşa, kitâbında bu bâbda: "Abdullah Paşa ile son muhâberemiz 12 Teşrîn-i evvel [1]328 günü vukū' bulmuşdu. O günden i'tibâren Çerkesköy'üne dâhil olan Nazım Paşa ile muhâbere edildi; Nazım Paşa'nın orduyu bi'z-zât kumanda etmek istediği anlaşılıyordu." diyor ki böyle zan ve

kabûle yanlış düşünmüşdür diyemeyiz. Böylece Başkumandanlık ne 3. Kolordu'ya ve ne de Şark Ordusu'na bu bâbda bir emir vermeden ve böyle bir sûret-i telakkî hâsıl olacağını ihtimâl hâtıra bile getirmeden daha şimdiden Şark Ordusu kumandanlığı ile bir kolordusu arasındaki irtibâtı sarsmış bulunuyordu.

Halbuki Karargâh-ı Umûmî'nin şu ânda ilk halledeceği mes'elelerden birisinin de bu emir ve kumanda keyfiyyeti olması lâzımdı. Fakat bu mes'elenin halledilmiş olmasından sarf-ı nazar bi'l-'akis şu telgrafın da göstereceği üzre başkumandan vekîline, Meclis-i Vükelâ'ya mensûb bir nâzır olmak sıfatıyla harbiye nâzırı olan başkumandan vekîli ile aynı selâhiyyeti hâ'iz bir de mu'âvinin terfîki sûretiyle vaz'iyyet biraz daha iğlâk ve teşvîş edilmiş bulunuyordu:

Şark Ordusu Kumandanlığı'na (telgraf)

Nafia Nâzırı Mîrlivâ Salih Paşa hazretlerinin bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i kumandan efhamı Başkumandanlık Vekâleti mu'âvinliğine ta'yîn olunduğu beyân olunur.

Çerkesköy 13 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 4 dakika 30

Ba. K. Vekîli Nazım

Fi'l-hakîka Salih Paşa da Karargâh-ı Umûmî'ye gelmiş ve Nazım Paşa ile hasbihâle başlamışdı!.

Bu mes'elenin hall-i kat'îsi ancak şöyle olabilirdi: İki kumandan ve erkân-ı harbiyye re'îsleri daha 12/13 nısfu'l-leylinde ya Çorlu veya Çerkesköy'ünde birleşir; görüşür, kumandanlar arasında sarîh fikir ve telakkî farkı varsa Şark Ordusu kumandanı vazîfeden afv edilerek kumandayı Karargâh-ı Umûmî der'uhde eder, aksi takdîrde Karargâh-ı Umûmî'ye derhâl veya kumandan ve rü'esâ şahsen kolordular nezdine giderek ahvâli bir kere de kendi gözleriyle yakından gördükden sonra [ki bu maksadla tren ve otomobil hazırdı!] hemân İstanbul'a avdet ederdi…….

III/[18]

Bu emrin i'tâsından sonra 13 Teşrîn-i evvel [1]328 öğleden sonraki zamana kadar Karargâh-ı Umûmî'de sükûnet devâm etmişdi; vaz'iyyet hakkında iyi kötü başka bir haber alınmamış, haber alınması esbâbına da tevessül edilmemişdi. [Karargâh-ı Umûmî'deki genç erkân-ı harbiyye stajyerleri ve ez cümle yüzbaşı Kenan, Re'fet efendiler bu boş[u] boşuna oturmakdan muztarib olarak rü'esâya bizlerin olsun mu'ayyen menâtıka ve kıta'âta i'zâmımız sûretiyle Karargâh-ı Umûmiyye'ye sarîh haberler tedârik ve i'tâ etmemizi teklîf eylemişdi. Fakat "Sizi istihdâm etmenin zamanını biz biliriz. Henüz lâzım değildir" cevâbıyla âtılâne intizâra mahkûm edilmişdik. M. N]. Havâ da güzelleşmiş olduğundan kıta'ât gulgulesinden çok uzak olan Çerkesköy'ündeki Karargâh-ı Umûmî'de bir sükûnet ve emniyet havâsı esmeğe

başlamış ve işlerin [li-hikmeten kendi kendine olacak!] yola girdiğini kabûle temâyül edilmişdi.

Karargâh-ı Umûmî'nin şu sâ'atlerde en mühim meşgalesi Çerkesköy'ündeki firâriler vesâ'ire arasında inzibât te'sîsi olub erkân-ı harbiyye zâbitânı ekseriyyetle buna me'mûr edilmiş ve böylece başkumandanlık karargâhı bir nev'i menzil nokta kumandanlığına tahavvül eylemişdi. "Balkan Harbi'nde Karargâh-ı Umûmî" kitâbının 93. sahîfesine nazaran şu işlerle de iştigāl edilmişdi:

"……. Onsekizinci Kolordu kumandanı olan Ferîk Hamdi Paşa'ya der-'akab Saray'a hareketle oraya vâsıl olacak yeni redif taburlarını bidâyetde orada toplaması ve en tehlikede olan ordu sağ cenâhının gerisinde her dürlü ihtimâle karşı hazırlanması emr edildi. Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Kemâl Bey birkaç istihkâm ümerâ ve zâbitânı ve kazma küreklerle mücehhez kıta'ât ile [? M. N] Ergene gerisinde Saray-Çorlu garbî hatt-ı umûmisinde münâsib tahkîmât inşâsına me'mûr edildi. Şark Ordusu'nun erzâk ve cebhâne mes'elesiyle dahi birçok iştigāl olundu……"

Abdullah Paşa da bugün, 13 minh öğleden evvel Çerkesköy'üne gelerek Nazım Paşa ile görüşmüşdü. Ne görüşüldü? Bu bâbda "Abdullah Paşa'nın Hâtırâtı" kitâbında ve Şark Ordusu "Harb cerîdesi"nde harf-i vâhid yokdur. Yalnız yine "Balkan Harbi'nde Büyük Karargâh-ı Umûmî" kitâbının 93. sahîfesinde şu satırları görüyoruz:

"…….Nazım Paşa merhûm ordunun ahvâl ve harekâtı hakkında şifâhen ma'lûmât verdi ve şimdiye kadar ma'lûmumuz olan felâketleri tekrâr etdi. Her iki kumandan arasında Şark Ordusu'nun tedrîcen Ergene hattına çekilmesi husûsu kararlaşdırıldı. Abdullah Paşa hazretleri bir aralık ordu kumandanlığından çekilmek arzusunu izhâr etdiyse de Nazım Paşa merhûm buna muvâfakat etmedi. Yalnız 2. Fırka kumandanı Prens Aziz Paşa ile 8. Fırka kumandanı E. H. Mîralayı Fuad Ziya Bey'in Dersa'âdet'e i'zâmlarıyla yerlerine diğerlerinin

III/[19]

ta'yîn edilmesi karârgir oldu[1093] ve Abdullah Paşa hazretleri Çorlu'ya avdet etdi. Bunun üzerine öğleden evvel sâ'at 11'de makām-ı Sadâret'e şu telgraf çekildi:

Huzûr-ı Sâmî-i Sadâret Penâhîye

"Şark Ordusu kumandanı Abdullah Paşa hazretleriyle görüşüldü. Ahvâl lehü'l-hamd zannolunduğu kadar fenâ olmadığı birçok tedkîkât ve tezâhürât ile anlaşıldı. Bir yanlışlık netîcesi olarak evvelce kısmen dağılmış olan ordu iki günden beri sarf edilen mesâ'î sâyesinde epeyce i'âde-i intizâma muvaffak olmuşdur. Hâlen bugüne kadar Kırkkilise'nin cihet-i

[1093] Her iki kumandan, her nedense kumandaya devâm etdiler. Halbuki yukarıdaki emir ve karârın ba'dehû değişdirildiği de ma'lûm değildir. M. N

cenûbiyesinde düşmandan eser görülememişdir. Düşmanın henüz ordumuzu ta‘kîb etmemesi, beş gün evvel bulunduğu yerlerden ilerlememesi bunu te’yîd ediyor. Bu şerâ’it dâhilinde hâl cereyân ederse ordu-yı hümâyûnun bi-avnü’l-kerim birkaç güne kadar i‘âde-i intizâm ile ihrâz-ı muzafferiyete muvaffak olacağı me’mûl-u kavîdir. Çatalca hattının tahkîmi için evvelce iktizâ edenlere emr verilmiş olması her dürlü ihtimâle karşı bir tedbîr-i ihtiyâtî olduğu ma‘rûzdur. Nazım.”

Bâlâya menkūl satırlar da tedkîke değer:

Eğer Nazım Paşa merhûm fi’l-hakîka Abdullah Paşa’nın fikrini, ya‘nî Ergene hattına çekilmeği kabûl etdiyse bu mühim bir noktadır. Fakat bu mülâkata istinâden Sadâret’e çekildiği bildirilen telgraf bize Nazım Paşa’nın Ergene’ye çekilmek fikrinden henüz pek uzak olduğunu gösterir. Bu kadar nîkbîn bir rûh ile yazılan bir telgrafdan biraz sonra Sadâret’e “İşte ahvâl bu kadar iyi olduğu içindir ki Ergene’ye çekilmek emrini verdik” denemezdi.

Aksi sâbit oluncaya kadar kabûl etmek mecbûriyyetindeyiz ki Nazım Paşa Ergene’ye çekilmek husûsuna şifâhen muvâfakat etmiş olabilirse de rûhen bu anda bunu kabûlden çok uzak kalmış olacak ki Sadâret’e bâlâdaki telgrafı yazdırmış ve imzâ etmişdi. Binâ’en-‘aleyh başkumandanlık ber-vech-i zîr 14 minh sâ‘at 1’deki ric‘at emrini verinceye kadar hiç olmazsa “Henüz karârsızdı” demek lâzım gelir.

Şark Ordusu kumandanının, her ne gāye ile olursa olsun, her hâlde emir ve kumanda hareketini te’mîn edebilecek olan isti‘fâsını da bu meyânda çok güzel bir hareket ve iyi bir cesâret-i medeniyye olarak kabûl ederiz ve ma‘a-hâzâ “Isrâr etselerdi netîce selâmet bahş olabilirdi” demekden geri kalamayız.

Arada mufassalan ne görüşüldüğünü ancak Abdullah Paşa hazretleri vesâ’ir hazır bulunan ber-hayât-ı zevât tavzîh ve tevsîk edebilirler.

Herhâlde Başkumandanlığı ber-vech-i bâlâ nîkbînliğe sevk eden avâmil de anlaşılamaz.

*

* *

Kaldı ki Karargâh-ı Umûmî’nin bugünkü fa‘âliyyetine â’id olarak, harb cerîdesinden nakletdiğimiz zîrdeki

III/[20]

satırlar bize Karargâh-ı Umûmî’de bir tarafdan Çatalca’ya kadar çekilmek hakkında bir fikrin de hâlen hüküm-fermâ olduğunu gösterir; meselâ Şark Ordusu’na “Çorlu’daki cebhânenin fazlasının derhâl Hadımköy’üne sevki” emredilmişdi!

Diğer cihetden ise Karargâh-ı Umûmî şu tedâbiriyle Hadımköy'üne, Çatalca hattına çekilmek arzusundan uzak görünüyordu:

1- Sâ'at 5'de Harbiye Nezâreti'ne, Tokatlıyan Efendi vâsıtasıyla yevmiye 30-40 bin çift peksimed veya ekmek ihzâr etdirilmesi ve yarından i'tibâren buraya mütemâdiyen külliyetli peksimed yetişdirilmesi emredilmişdi.

2- Kezâlik, şehremânetinden alınan 70 aded tanzîfât arabasının ve İstanbul'da toplanan Çerkeslerin hemân Çerkesköy'üne i'zâmı istenmişdi.

3- Yine 13/14 Teşrîn-i evvel de Harbiye Nezâreti'ne: "Topçu Y 2 T 3'ün koşulu olmayan 2 bataryasının ve topçu mektebinin iki bataryasının ma'a mühimmât cebhâne arabalarıyla berâber tramvay kumpanyasından alınan bârgîrlerle koşularak serî'an Çerkesköy'üne i'zâmı; İzmir'deki sahrâ topçu 6. Alay'ın da celb ve i'zâmı" emredilmişdi.

Binâ'en-'aleyh öyle diyebiliriz ki Karargâh-ı Umûmî'den ber-vech-i zîr vaz'iyyet tebeddül edinceye kadar mütemâdî bir karârsızlık hüküm-fermâ idi ve meselâ bir tarafdan İstanbul'a ileriye mühimmât celb edilmek istenirken diğer tarafdan Çorlu'dan Hadımköy'üne cebhâne i'âde etdirilmek isteniyordu!

Nerede muhârebe kabûl edilmek isteniyordu? Bunun için de henüz bir şey düşünülmemiş olacak ki Şark Ordusu'na sâ'at 12 dakika 18'de "Kıta'âtın yağmurluk, ekmek torbası, cebhâne ve seyyâr çadır gibi doğrudan doğruya muhârebede lâzım olan eşyâsından mâ-âda ağır eşyâsının muhârebe esnâsında harekâtı tas'îb etmemesi için vakt u zamanıyla münâsib mesâfelerde geriye sevki" bildirilmişdi.

*

* *

Bu esnâda Karargâh-ı Umûmî, 13 Teşrîn-i evvel öğleden sonra peyderpey şu haberleri almışdı: (2. cild sahîfe 41)

Edirne'den: Diğer haberler meyânında: "10 Teşrîn-i evvel'de şimâl-i şarkî cebhesinde muhârebe eden düşmanın Ortakçı üzerinden şarka hareket etdiği, Kal'a karşusundakilerden de [Murad, garb cebhesi olacak. M. N] Tunca'yı geçerek şimâl-i şarkî cebhesine yeni kuvvetler sevk edildiği….."

Garbî Trakya'dan: Düşman terekkiyâtı.

Şark Ordusu erkân-ı harbiyyesinden olub Karargâh-ı Umûmî haber zâbitliğini de yapmakda olan Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Kazım Bey'den [Diyarbekirli]:

"1. Kolordu : Türkbey'de.

2. " : Karaağaç'da.

3. “ : Vize’de.

4. “ : Lüleburgaz’da.

17. “ : Karışdıran’dan Çerkesköy’üne yürüyüşde.

Süvâri Fırkası: Ulupaşa’dan Babaeskiye yürüyüşde”… olduğu raporu.

3. Kolordu kumandanı nâmına erkân-ı harbiyye riyâsetinden sâ‘at 24 nısfü’l-leyl işâretli telgraf:

“Dün yapılan [ki murâd bugün, ya‘nî 13 minh olmak gerekdir. M. N.] keşif netîcesinde karşıdaki düşmanın az nizâmiye kuvvetiyle çetelerden mürekkeb küçük müfrezeler olduğu, İnceköy taraflarında da böyle çeteler bulunduğu, cenâh ve gerilerin muhâfazası için süvâri i‘zâmı lüzûmu, Azbağ Karyesi ahâlisinin sevk olunan müfreze ile te’dîb olunduğu, Kırkkilise’ye muhtelif istikāmetlerde keşif kolları gönderildiği.”

Hemân biraz sonra Muhtar Paşa’dan telgraf:

“Düşmanın Pınarhisar taraflarından ileri yürüyüşe başladığı.”

Karargâh-ı Umûmî, bu muhtelif raporlardan yalnız en sonuncusunu esâs ittihâz ederek vaz‘iyyet-i harbî görmüş, düşmanı dâhil-i hesâb etmeği lâzım addederek ilk def‘a olmak üzre kat‘î bir karâr vermiş ve bunu ber-vech-i zîr 14 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 1’de Şark Ordusu’na teblîğ etmişdir.

Halbuki bu haberler arasında Edirne’den gelen ma‘lûmât en mühimdi ve düşmanın cenûb-ı şarkîye müteveccih umûmî bir çarh hareketine ibtidârını ifhâm edebilirdi ve yine bu haber vaz‘iyyeti birden bire oldukça tenvîr ediyordu: Edirne şimâl-i şarkîsinden, rapora nazaran 13’de veya en aleyhimize olarak 12’de hareket etmiş olacak Bulgar kıta‘âtının Karaağaç hattına 3 yürüyüşden evvel varması müte‘assir olacağından düşman şayed yakın kıta‘âtıyla daha evvel çarpmak ve ya‘nî parça parça hareket etmek istemezse 15’den evvel harbî bir temâs vâki‘ olamayacağını da dâhil-i hesâb etmeğe imkân husûle geliyordu.

Fakat görünüyor ki Karargâh-ı Umûmî bu hesâbâtı yapamamış ve hatta 3. Kolordu erkân-ı harbiyye re’îsinden az evvel gelen ve kolordu kumandanının müte‘âkib raporunu îzâh mâhiyyetinde olan ma‘lûmâtı da nazar-ı dikkate almayarak yalnız sonuncu habere istinâden bu def‘a ve birdenbire telâş ve heyecâna kapılmışdı.

Hatta o sûretle şimdiye kadar Karaağaç hattında kalmakda hiç olmazsa yakın bir tehlike görmeyen Karargâh-ı Umûmî bu def‘a Ergene hattında durmakdan bile kısmen kat‘-ı ümîd etmiş olacak ki cebhânesinin bir kısmını ta Hadımköy’üne nakl hakkında daha evvel verdiği emri tesrî‘e teşebbüs sûretiyle Çatalca hattını gözüne kesdirmişdi.

Nerede kaldı, 14 sâ‘at evvel; sâ‘at 11’de Sadâret’e çekilen nîkbîn ve ümîd-bahş telgraf?!

III/[22]

Halbuki Pınarhisar tarafından; 3. Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsinin de tavzîh eylediği üzre bugün sadece Bulgar Pergos Müfrezesi âvâre-ser olarak bulunuyordu……

b. 14 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü

Sâ'at 1'de ber-vech-i bâlâ, Şark Ordusu'na şu emr-i telgrafi verilmişdi:[1094]

"Şimdi Muhtar Paşa'dan alınan telgrafnâme de düşmanın Pınarhisar istikāmetinde ilerlemek istediği hissolunduğundan Karaağaç civârındaki İkinci Kolordu'nun Vize civârındaki 3. Kolordu'ya yaklaşdırılması [bu yaklaşdırılması kelimesi Şark Ordusu'na varan telgrafda, telgrafçı hatâsı olarak "yaklaşdırılmışdır" sûretinde yazılmış olub zîrde görüleceği üzre mühim bir sû'-i tefehhümü mu'cib olmuşdur. M. N] ve Vize civârında tevhîd-i harekât edecek olan bu iki kolordunun taht-ı himâyesinde diğer kolorduların tedrîcen Ergene hattına doğru çekilmeğe başlaması, Müstakil Süvâri Fırkası'nın Hafif Süvâri Livâsı'ndan mâ-'adâ olan kuvvetinin ordu sağ cenâhına alınması [ki bu fıkra 3. Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsinin raporunun Muhtar Paşa'nın telgrafından evvel kelimesi dahi her hâlde bu emir yazılmadan evvel vardığını göstermekdedir. M. N] ve Çorlu'daki cebhânenin bir ân evvel tahliyesine başlanarak bir kısmının Çerkesköy'üne ve diğer bir kısmının Hadımköy'üne nakledilmesi, şimdiden 3. Kolordu'ya piyâde ve topçu cebhânesi yetişdirilmesi ve topların yollarda saplanub kalmalarına meydân verilmemek için hîn-i hâcetde piyâde efrâdının mu'âvenetine mürâca'at edilmesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. Nazım."

Ekseri mevcûd vesâ'ike ve âsâr-ı münteşireye nazaran, bu emre Karargâh-ı Umûmî'nin ilk def'a ittihâz etdiği bir karâr demek mecbûriyyetinde olduğumuzu tekrâr ederim. Bu âna kadar Karargâh-ı Umûmiyye'de ric'ata temâyül edenler olsa dahi bu fikir her hâlde bir emir hâline ancak bu def'adır ki girmişdir ve bunun daha evvel mukarrer olduğu hakkında olsun hiçbir emâre ve delîl de mevcûd değildir.

Ancak bu ânda ittihâz edilen bu karâr vaz'iyyeti kurtarabilir miydi? Bu husûs ileride tedkîk edilecek olub şimdi cereyân-ı hâli tavzîhen "Balkan Harbi'nde Karargâh-ı Umûmî" kitâbının (95-97.) sahîfelerinden şu satırları nakletmek fâ'ideli olacakdır:

"14 Teşrîn-i evvel [1]328 Pazar. Sabâhleyin erkenden Abdullah Paşa hazretlerinden Nazım Paşa merhûma: (Evâmir-i âliyyeleri vech ile kolordulara tebligât-ı mukteziyye îfâ kılındı. Kıta'âtın ekserisi Çorlu'dan geçeceği ve yollar muhâcir arabalarıyla mesdûd bulunduğu cihetle tesrî' sevkiyyât için hiç olmazsa 4. Kolordu'nun donanmanın, himâyesi tahtında bahren sevk edilmesi emrinde Ereğli'de îcâbı kadar vapur ve vesâ'it-i irkâbiye bulundurulması

[1094] Bu sâ'at "Balkan Harbi'nde Karargâh-ı Umûmî" kitâbında sâ'at 1 dakika 55 olarak gösterilmişdir. Halbuki Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde ve vesâ'ik-i sâ'irede sâ'at 1 diye yazılıdır.

ihtiyâten muktezî görüldüğünden âna göre îcâb edenlere evâmir-i lâzıme ve serî‘a i‘tâsı ma‘rûzdur.) sûretinde bir telgrafnâme gelmesi hasebiyle [bu telgraf sâ‘at 6 dakika 40’da

III/[23]

gelmişdir. M. N] ben [ya‘nî Erkân-ı Harbiyye İkinci Re’îs-i Sânîsi Mîrlivâ Pertev Paşa hazretleri. M. N] merhûm muşârün-ileyhin emriyle telgrafhâneye giderek makine başında Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Mîralay Cevad Bey’le görüşdüm ki bu mukāleme ehemmiyetine mebnî ber-vech-i zîr aynen zikr olunur:

Ben: Şimdi makine başındayım. Başkumandan Vekîli Paşa hazretleri Dördüncü Kolordu’nun, donanmanın himâyesi altında bahren sevki kat‘iyyen gayr-i câ’iz olduğunu söylüyorlar. Bu fikir nereden geldi? Ergene hattının Ereğli ile münâsebeti neden ileri geldi? Buyururlar. Bunu Abdullah Paşa hazretlerine hemân arz ediniz. Cevâbını makine başında şimdi bekliyorum. Sâ‘at 8 dakika 10.

Cevad Bey: Kumandan Paşa hazretlerine arz etdim. Kolordulara mu‘ayyen istikāmetler verilerek Ergene hattına hareketleri emrolunmuşdur. Donanmanın himâyesi altında bahren sevkiyyât icrâsını, istihzârât-ı lâzımede bulunmak üzre bir tedbîr-i ihtiyâtî olarak yazmışlar. Yolların muhâcir arabaları ile mesdûd olması ayrıca şâyân-ı dikkatdir. Kolordulara verilen emirleri harfiyyen ve vakt u zamanıyla icrâ edememeleri; ezcümle Şevket Turgud Paşa’nın elyevm Lüleburgaz havâlisinde bulunmasından anlaşılıyor. Sâ‘at 8 dakika 30.

Ben: Şimdi şu ânda kolordular hangi mevki‘lerde bulunuyor? Mücmelen bildiriniz.

Cevad Bey: 2. Kolordu 5. Fırkası’yla Karaağaç’dadır; 4. Fırkası’yla Lüleburgaz’ın bir sâ‘at şimâlinde. 1. Kolordu Lüleburgaz şimâlinde. 4. Kolordu Lüleburgaz’ın garbı yakınında. Süvâri Fırkası ileri kıta‘âtıyla Lüleburgaz’a gelmekde. 17. Kolordu Karışdıran’dan Ergene gerisine gitmekdedir. Sâ‘at 8 dakika 40

Ben: Şimdi Başkumandan Vekîli Paşa hazretlerinin âtîdeki emrinin Şark Ordusu kumandanı Abdullah Paşa hazretlerine arz ve teblîğ buyrulması muşârün-ileyhin emirleri iktizâsındandır; gāyet mahrem olan bu emrin müsveddesi telgrafhânede bırakılmayub yırtılacakdır:

(1- Şark Ordusu Ergene hattına doğru çekilmeğe başlayacakdır.

2- Kolordular yek-diğeriyle istinâd-ı müşterek hâsıl etmek ve irtibâtı be-heme-hâl muhâfaza eylemek üzre bidâyetde sağa taşkın kademeli olarak âtîdeki vech ile tanzîm-i harekât edeceklerdir.

3- 3. Kolordu Vize’de kalacak ve Vize şimâlindeki dağlık arâziden ilerlemesi muhtemel düşman kıta‘âtına karşı ordunun sağ cenâhını te’mîn eyleyecekdir.

4- Karaağaç ve cenûb-ı garbîsindeki 2. Kolordu, Congara ve Topçuköy üzerlerinden Azbağ ve Müsellim civârına çekilecekdir.

Vize ve cenûbunda tevhîd-i hareket edecek olan bu iki kolordunun taht-ı himâyesinde diğer kolordular ber-vech-i âtî hareket edeceklerdir:

5- Lüleburgaz civârındaki 1. Kolordu Sakızköy ve Ahmedbey üzerinden Yuvalı-Sinanlı hatt-ı umûmîsine çekilecekdir.

III/[24]

6- Karışdıran üzerinden Çerkesköy'üne doğru yürüyüşde bulunduğu haber verilen 17. Kolordu umûmiyyetle Göçerler şarkındaki sırtlara çekilecekdir.

7- Hâl ve vaz'iyyeti ve mikdâr-ı kuvveti hakkında buraca ma'lûmât alınamayan 16. Kolordu'nun hareketi Şark Ordusu kumandanlığınca tanzîm edilecekdir.

8- Ordunun sol cenâhında bulunacak olan 4. Kolordu umûmiyyetle caddeyi ta'kîben Karışdıran Harâbesi üzerinden Osmanlı Çiftliği ile Karahasan Köyü cenûb-ı şarkîsindeki sırtlara teveccüh edecekdir.

9- Kolordular bu harekâtı kuvvetli süvâri keşif kollarıyla düşmana karşı setr ve te'mîn eyleyeceklerdir.

10- Çerkesköy'ünde ihzâr edilmekde olan müretteb 18. Kolordu peyderpey Saray ve şimâlinde toplanmakdadır.

11- Ordunun sağ cenâhındaki arâzi ârızalı olduğundan o cenâha yalnız Hafif Süvâri Livâsı Tahsîs edilecek ve Süvâri Fırkası'nın büyük kısmı ordunun sol cenâhını setr ve te'mîn vazîfesiyle mükellef olacakdır.

Başkumandan Paşa hazretlerinin emirleriyle
Erkân-ı Harbiyye Re'îsi-i Sânîsi Mîrlivâ Pertev

Çerkesköy: 14 Teşrîn-i evvel sâ'at 9 dakika 45

*

* *

Şark Ordusu'nun Ergene hattına çekilmesi hakkında mezkûr ordu kumandanlığına büyük Karargâh-ı Umûmî'den böyle mufassal bir emir yazılması –Abdullah Paşa hazretlerinin salâhiyyetine müdâhale demek olacağı cihetle– kā'ideten câ'iz olmamakla berâber Başkumandanlık Vekâleti'nce bu çekilme hareketinin muntazaman icrâsı fevka'l-'âde hâ'iz-i ehemmiyet görülmüş olması hasebiyle böyle bir zamanda müstesnâ olarak tecvîz olunabilirdi.

*

* *

Balkan Harbi'nde Büyük Karargâh-ı Umûmî kitâbından iktibâs edilen satırlara burada nihâyet verildi. Bu sâ'atden sonra Karargâh-ı Umûmî ile Şark Ordusu kumandanlığı arasında, Ergene'ye ric'at hakkında şu muhâberât da cereyân etmişdi ki aynen nakilleri vaz'iyyeti tenvîr edeceğinden lâzımdır:

Şark Ordusu Kumandanlığı'ndan Karargâh-ı Umûmî'ye:

Çorlu'dan 14 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 11 dakika 30:

"Bu gece verilen ma'lûmât üzerine 2. Kolordu'dan gayrısına Ergene'ye çekilmesi emri verilmişdir. İstikāmet hareketleri Karargâh-ı Umûmî'nin emrine muvâfikdır. Yalnız 1. Kolordu'nun yarınki hareketi farklıdır. 16. Kolordu mevcûd değildir. Bir kısmı 3. Kolordu'ya ilhâk edildi; bir kısmı da burada olub Çerkesköy'üne gidecekdir. Süvâri Fırkası sol cenâhda kalacakdır. (2. Kolordu Vize'ye yaklaşdırılmışdır) ta'bîrinden mezkûr kolordunun Karargâh-ı Umûmî'den emir almış olduğuna zâhib oldum

III/[25]

ve bunun üzerine 2. Kolordu'ya ayrıca emir vermeyib Karargâh-ı Umûmi'nin emrine tâbi' olduğunu bildirdim. Ancak mezkûr kolordunun Karaağaç'dan Congara tarîkiyle Müsellim köyüne gitmek vazîfesini yapamayacağına kanâ'atim vardır. Turgud Paşa'nın şu aralık bir fırkasıyla Lüleburgaz'da bulunması ve bu bâbda verdiğim müte'addid telgraflarla mes'eleyi size îzâh etdim. Ordunun harekâtına dâ'ir emir verilmek ve buradan kolordulara bildirmek tamâm bir günlük vakit zıyâ'ına sebeb oluyor. Harekât-ı harbiyye Karargâh-ı Umûmî'den idâre edilecekse evâmirin doğruca verilmesi ve bize ma'lûmât vermekle iktifâsı daha ma'kūl olur."

Başkumandanlık Vekâleti'nden Şark Ordusu'na cevâb: 14 Teşrîn-i evvel [1]328

"2. Kolordu hakkında dün gece yazılan telgrafnâmedeki [yaklaşdırılması] kelimesi [yaklaşdırılmış] sûretinde telgrafa geçdiğinden dolayı bir sû'-i telakkî olduğu anlaşılıyor. Şimdiki vaz'iyyete nazaran 2. Kolordu'nun, 3.'nün solunda bulunması muvâfık görülmekdedir. Ancak zât-ı âlilerince daha suhûletle icrâ olunacağı zannolunuyorsa 2. Kolordu'nun yerine diğeri ve meselâ 1. Kolordu alınabilir. Herhâlde maksad ordunun sağ cenâhını kuvvetli bulundurmakdır. Bu yolda yapılacak ta'dîlâtdan hemân ma'lûmât vermeleri mütemennâdır. Şark Ordusu'nun harekâtı kemâ-kân zât-ı devletleri tarafından idâre edilecekdir. Başkumandanlık'dan verilen bugünkü emir, Şark Ordusu'nun tanzîm-i harekâtı için bir müvecceh makāmında telakkî olunmalıdır. [Acaba müvecceh olmasa idi bölüklere kadar mı müdâhale edilecekdi? M. N] düşman hakkında sahîh ma'lûmât almağa gayret etmeniz ve bu ma'lûmâtı bilâ-te'hîr buraya bildirmeniz tavsiye olunur."

Şark Ordusu'ndan, sâ'at 17 sıralarında bâlâdaki emre cevâb mâhiyyetinde şu telgraf gelmişdi:

“Vakt u zamanıyla sağ cenâhı takviye edeceğinden emin olduğum 2. Kolordu yerine bu akşam Uzunhacı’ya muvâsalat edecek olan 17. Kolordu’nun Müsellim Köy’e i‘zâmı bi’t-tensîb kumandanına teblîgât îfâ kılındığı ve 2. Kolordu’nun da hatt-ı mukarrerde bu kolorduya mahsûs mahalli alacağı.”

Müte‘âkiben de yine Şark Ordusu’ndan, daha evvel telgrafhâneye verildiği hâlde daha sonra keşîde edilmiş olması lâzım gelen şu telgraf Karargâh-ı Umûmiyye gelmişdi ve bir ordu ve bir kolordu kumandanları arasında mütehaddis bu mühim vaz‘iyyet hakkında da bir şey yapılmamışdı:

“2. Kolordu’nun 4. Fırkası’yla Lüleburgaz’ın bir sâ‘at şimâlinde ve 5. Fırka’nın Karaağaç’da bulunduğu ve şurada burada top bırakdığı, hiç muhârebe etmediği hâlde birçok efrâdı dağıldığı ve bunlara sebeb kendisine verilen emrin açık telgrafla verilmiş olması bulunduğu Şevket Paşa’dan alınan bir raporda bildiriliyor. Kendisine verilen ric‘at istikāmeti Kavaklı-Karaağaç olduğu hâlde kendisi kolordusunu bırakarak Lüleburgaz’a gelmiş ve fırkalarından burada ma‘lûmât almak vazîfesiyle meşgūl olacağı yerde vazîfesinin adem-i icrâsı esbâbını karargâha atıfla iştigāl eylemişdir. Böyle bir zamanda ordudan beklenilen vezâ’if-i mühimmenin icrâsını işkâl etmesi bir emr-i tabî‘î olduğundan nazar-ı dikkat-i âsafânelerine arz ederim.”

III/[26]

*

* *

Bu sırada Karargâh-ı Umûmî’de vaz‘iyyetin tarz-ı telakkîsi yine tam bir devirle amîk bir tebeddüle ma‘rûz kalmışdı; Başkumandanlığa şu açık telgraf gelmişdi:

Başkumandanlık Vekâleti’ne

Lüleburgaz

14 Teşrîn-i evvel [1]328

sâ‘at 11

1, 2 ve 4. kolordular kıta‘âtı Lüleburgaz-Türkbey-Karaağaç hattında tutulmakdadır. Perâkendelerin celb ve cem‘i ve geride bırakılan birçok top, malzeme vesâ’irenin kurtarılarak getirilmesi henüz hitâm bulamamış ve daha bir iki güne muhtâcdır. Bu sebeble kıta‘âtın mevcûdu pek noksân bir hâldedir. Beş günden beri devâm eden gayr-i muntazam ve âdetâ bozgun bir hâlde geri yürüyüşün verdiği meşâkk ve kuvve-i ma‘neviyyedeki bozukluğun tahfîfi ve askerin dinlendirilmesi ve günlerce aç kalmış olan kıta‘âtın i‘âşesi için yine bir iki gün istirâhate eşedd-i ihtiyâc vardır. Bundan başka yavaş yavaş sükûna gelmiş olan efrâdın bir daha geriye yürüyüş başlayınca elde kalanların dahi kâmilen firâr edecekleri âdetâ muhakkak ve

kolordularda ne insan ne de malzeme kalmayacağı müsellemdir. Bu hâllere mukābil daha bugüne kadar Babaeski-Kırkkilise hattının şarkında düşmanın piyâdesine dâ'ir hiçbir eser görülemediği ve haber alınamadığı ve gerçi tek, tük süvârileri görülmüş deniyorsa da bunun dahi mevsûkiyyetine i'timâd-ı tam hâsıl olmadığından mülkün daha fazla bir kısmını düşmana terkle dâhilî ve hârici te'sîrât-ı muzırra altında kalmak ve bilâ sebeb mücbir kolorduları âdetâ perîşân ve mahv eylemek muvâfık görülemiyor. Binâ'en-'aleyh düşman ilerlemedikçe ve elyevm bulunduğumuz hatda barınmak imkânı kalmadığı bi'l-fi'l anlaşılmadıkça kolorduların serî'an geriye çekilmesi hakkındaki emrin te'hîr-i icrâsı lâzım geleceği te'emmül edilmekdedir. Bugün verilen emrin 2. Kolordu'ya adem-i vürûdu dahi fikre bazı şübühât ilkā eylemekdedir. Ma'a-hâzâ orduca geri çekilmenin esbâb-ı mücbire ve kat'iyyesi varsa sarâhaten îzâh buyrulmasına müsâ'ade ve aksi takdîrde bulunduğumuz hatda kalınmasına muvâfakat buyrulması müştereken istirhâm olunur.

2. Ko. K	1. Ko. K	4. Ko. K
Şevket Turgud	Ömer Yaver	Abuk Ahmed

*

* *

Lüleburgaz Muhârebesi'ni tevlîd eden âmil-i aslîlerden birisi olan bu telgraf mes'elesi ehemmiyetle muhtâc-ı tedkîkdir:

1. Bu telgraf Lüleburgaz'da hangi zâtın önayak olması ve taleb ve teklîfi ile ve kimin tarafından

III/[27]

tesvîd edildi? Hangi mevki'lere ne sûretle keşîde edildi? Bunlar hakkında harb cerîdelerinde ve muhtelif âsârda görülen yazıların evvel emirde aynen nakli lâzımdır:

a) 2. Kolordu harb cerîdesinden, 14 Teşrîn-i evvel gününe âid: "…….Dört beş gündür devâm eden ahvâl dolayısıyla kıta'ât epeyce sarsılmış ve dağılmış ve gerek açlık ve gerek havâların fenâlığı dahi pek çok sû'-i te'sîr icrâ etmekde bulunmuş olduğundan geri yürüyüşün devâmı kıta'âtın inzibât ve intizâmını ve toplanmasını te'mîn edemeyüb bi'l-'akis daha fazla dağılmasını ve perîşân olmasını intâc edeceği te'emmül olunarak ve henüz düşmanın harbi bir ta'kîbine dâ'ir de bir şey vâki' olmadığı nazar-ı dikkate alınarak ordu kumandanlığına mürâca'âta karâr verilmişdir.

Bunun üzerine sâ'at 11'de telgraf çekilmiş ve fakat makine başında Abdullah Paşa, telgrafın nısfında muhâbereyi kat' ederek Nazım Paşa'ya mürâca'âtı emr eylemiş ve Nazım Paşa'dan kolordu kumandanlarına akşam sâ'at 5 dakika 30'da gelen cevâbda kolorduların Karaağaç hattında kalması kabûl edilmişdi."

Aynı harb cerîdesinden bu vak‘aya â’id diğer fıkra:

“Telgrafhânede bulunarak ve ordu kumandanı Çorlu’da telgraf başına celb olunarak bâlâdaki telgrafnâme yazdırılmış ve fakat daha telgrafnâme yarı yazılmış iken ordu kumandanı muhâbereyi kesdirerek şu cevâbı vermişdir:

(Bu mütâlebâtı Çerkesköy’ünde bulunan Büyük Karargâh-ı Umûmî’ye arz etsinler.)

Bunun üzerine ordu kumandanına şu ma‘rûzâtda bulunuldu: (Ordu başkumandanı Abdullah Paşa hazretleri kendisi bu mütalebât hakkındaki fikirlerini beyân buyurmazlar mı?)

Bu teklîf üzerine ordu kumandanı aynen âtîdeki cevâbı verdi:

(Abuk Ahmed, Ömer Yaver ve Şevket Turgud Paşalara: Kolordularınız a‘zamî 15 kilometre yürüyebildiği hâlde düşman 30 kilometre yürüyor. Bu sür‘atle ne kadar zamandır Çerkesköy’üne gelinebileceği hesâb olunabilir. Ma‘a-mâ-fîh evâmir Karargâh-ı Umûmî’den verildiğinden oraya mürâca‘âtınız îcâb eder. Karargâha bu bâbda ma‘lûmât verilmişdir. Şark Ordusu Kumandanı Abdullah)

Ordu kumandanının bu cevâbı üzerine orduya çekilmekde olub nâ-tamâm bırakılmış olan telgrafnâmenin itmâm edilmesi ve yine bu telgrafnâmenin bir aynının; sûretinin de umûm başkumandanlığa çekilmesi telgraf me’mûruna emr edilmiş ve telgrafhâneden infikâk olunmuşdur……ba‘dehû Karargâh-ı Umûmî’nin sâ‘at 17 dakika 30 târîhli cevâbı gelmişdi….”

Şimdi şurası da tesbît olunur ki yukarıda mezkûr (yaklaşdırılmış-yaklaşdırılması) da‘vası yüzünden 14 sabâhı, Ergene gerisine ric‘at için ordu kumandanlığı 2. Kolordu’ya bir emir vermemiş ve bu, Karargâh-ı Umûmî’den de bi’t-tabi‘ bir emir almamışdı. Bu sebeble 2. Kolordu kumandanlığı ric‘at

III/[28]

edileceğini ancak diğer kolordulardan haber almış ve ma‘a-hâzâ fırkalarına bu bâbda bir hazırlık emri olsun vermemişdi ki bu hâl, bu müşterek telgrafın nereden doğduğu hakkında bize ipucu verebilir.

b) 1. Kolordu kumandanlığı, ordu kumandanlığının sâ‘at 5 dakika 14 târîhli ric‘at emrini alınca muhtemelen mukābil teklîfâtda bulunmuş veya ric‘at etmemek istemiş olacak ki [bu bâbda bir vesîka bulunamadı] ordudan ale’s-sabâh: “Çekilme hareketi mağlûbiyyetden münbais olmayıb ihtiyarî olduğu ve fakat netîcenin kazanılması sür‘ate menût olduğu ma‘lûmdur. Sür‘at ile birlikde intizâmın te’mîn-i muhâfazasıyla karışıklığa sebebiyet verilmemesi için kolorduca tedâbîr-i ciddiyeye tevessül edilmelidir. 17. Kolordu tarafından toplatdırılmış olan toplar kolordu ile birlikde hareket etmedi ise oradaki diğer kolordu ile aranızda bit-taksîm Çorlu’ya nakle himmet lâzımdır. Bu mütâla‘ât aynen 4. Kolordu’ya da

âiddir. Serî‘an harekete başladığınızın inbâsına intizâr olunur. Ordu Kumandanı Abdullah" emr-i cevâbîsini almışdı.

Buna cevâben bu def‘a 1. Kolordu Erkân-ı Harbiyyesi'nden Yüzbaşı Hüseyin Remzi Bey vâsıtasıyla orduya şu yazılmışdı: "Ma te'essüf ordunun hâli bilinmiyor. İhtiyarî ric‘atın ma‘nâsını bizim zâbitimiz bile anlamıyor; kaldı ki Mehmedçikler. Kolordudan mâ-lâ-yutâk şeyler isteniliyor. Hem serî‘an ve muntazaman harekete geçmek ve hem de top ve araba toplatmak ve nakletdirmek; cerri mümkün olmayanları şimendüferle sevk etmek. Bunlar serî‘an ve muntazaman hareket emriyle zıddır" ordu bu telgrafa kısaca: "Sür‘at matlûbdur. Başkaca mütâla‘aya lüzûm yokdur" tekdîriyle cevâb vermiş ve bunun üzerine 1. Kolordu kumandanlığı da fırka kumandanlarını karargâha celb ederek evvelâ şifâhî, ba‘dehû tahrîrî bir emirle sâ‘at 10'da hareketi tesbît eylemişdi.

Böylece 1. Kolordu, nihâyet ric‘at emrine mutâva‘at eylemiş ve tatbîkâtına ibtidâr eylemiş bulunuyordu.

Bundan sonra nasıl olubda 1. Kolordu kumandanlığı ve kumandanı; kolordu kumandanları meclis harbine girdi ve ma‘hûd telgrafa iştirâk etdi, bu bâbda 1. Kolordu Harb Cerîdesi'nde bir kayıd mevcûd olmayıb yalnız 3. Fırka Harb Cerîdesi'ndeki şu satırlar fırka kumandanının ber-vech-i bâlâ kolordu karargâhına geldikden sonra gördüğü ahvâle ta‘alluk etmesi hasebiyle bize bir fikir verebilir:

"….Kolordu karargâhında ordunun henüz nerede müdâfa‘a etmesi lâzım geldiği fikri tebellür etmemişdi. Bir kısım zâbitân Karaağaç hattında, diğer kısım zâbitân Ergene gerisinde müdâfa‘ayı iltizâm ediyordu. Herkes müterеddid idi ve karâr-ı kat‘î yokdu. Henüz diğer kolordu kumandanları da kolordularının başında değiller idi. Lüleburgaz'da âdetâ kolordu kumandanlarından mürekkeb bir meclis-i harb yapılıyordu…" cereyân-ı hâlden anlaşıldığına göre fırka kumandanı

III/[29]

bu vaz‘iyyete rağmen ber-vech-i bâlâ ric‘at emrini alarak karargâhdan ayrılmış idi ve bundan sonra işitdiği ve gördüğü şeyleri de şöylece yazmışdı:"……bi'l-âhire işitildiğine göre Karaağaç'da kalmağa karâr verilerek ordu kumandanlığına mürâca‘at edilmiş. Böyle olmakla berâber düşman kapuya geldiği hâlde serî‘an bir şey yapmak hâssası yokdu. Herkes birbirine bakıyordu….."

Muhtelif harb cerîdelerine nazaran bu, ya‘nî ric‘at emri verildikden sonra kolordu kumandanı bu (Meclis-i Harb)'e iştirâk etmiş ve ric‘at etmemek şıkkında karâr kılınınca derhâl fırkalara "İş‘âr-ı âhire kadar tevakkuf eylemeği" emretmişdi ki bahs-i mahsûsunda tafsîl edilecekdir.

c) 4. Kolordu harb cerîdesi, ric‘at emrini 14 sabâhı alır almaz sâ‘at 8’de fırkalarına ric‘at emrini verdiğini [Ki fi’l-hakîka fırkalar erkence bu emri almışdı] işâret etdikden sonra: “….Fakat bu esnâda telgarafhânede ordu kumandanlığı ile muhâbere başlamış olduğundan….” fırkalara intizâr ve tevakkuf emri verildiğini yazıyor ve Meclis-i Harb ve Şark Ordusu’yla vâki‘ muhâbere hakkında da şunları zikr ve tesbît eyliyor:

“….. Ergene gerisine ric‘at hakkındaki ordu emri üzerine 1 ve 2. Kolordu kumandanlarıyla birlikde Lüleburgaz hükûmet konağında ictimâ‘ edilerek emrin icrâsındaki imkân tedkîk ve münâkaşa edildi. Kolordular erkân-ı harbiyye hey’âtı da mevcûd idi. Münâkaşât ve tedkîkât-ı amîka üzerine Şark Ordusu’na müşterek’ül imzâ olarak âtîdeki telgraf [ma‘lûm telgraf M. N] sâ‘at 10 dakika 45’de keşîde edildi.

Fakat bu telgraf Abdullah Paşa hazretleri tarafından yarıda bırakdırılmış ve şu cevâb verilmişdir: (bu mütâla‘ât Çerkesköy’ünde bulunan büyük Karargâh-ı Umûmiyye arz edilsin.)

Bunun üzerine orduya tekrâr şu yazıldı: Ordu Başkumandanı Abdullah Paşa hazretleri kendisi bu mütâla‘ât hakkındaki fikirlerini beyân buyurmazlar mı?

Şevket Turgud Ömer Yaver Ahmed Abuk

Buna ordudan şu cevâb geldi:

Abuk Ahmed, Ömer Yaver, Şevket Turgud Paşalara

Kolordularınız a‘zamî 15 kilometre yürüyebildiği hâlde düşman 30 kilometre yürüyor. Bu sür‘atle ne kadar zamanda Çerkesköy’üne gelebileceği hesâb olunabilir. Ma‘a-mâ-fîh emir Karargâh-ı Umûmî’den verildiğinden oraya mürâca‘âtınız îcâb eder. Karargâha bu bâbda ma‘lûmât verilmişdir.

Abdullah

Ba‘dehû telgrafhânedeki 2. Kolordu erkân-ı harbiyye re’îsi Yakub Şevki Bey’den şu tezkire geldi:

III/[30]

(Birinci mufassal ma‘rûzâtın bir sûretinin Nazım Paşa hazretlerine keşîdesi telgraf me’mûrlarına teblîğ ve kâğıd üzerine işâret edilmişdir. Cevâbına intizâr olunmakdadır.)

1 ve 4. Kolordu erkân-ı harbiyye riyâsetlerine takdîm olunur.

2. Kolordu Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Şevki)

*

* *

4. Kolordu harb cerîdesinin hikâyesi de ber-vech-i bâlâdır ve 2. Kolordu’nun ifâdesini te’yîd eylemekdedir. Bunu 12. Fırka harb cerîdesinden alınan şu sözlerle ikmâl edebiliriz. “…..Fırka kumandanı ric‘at emrini alır almaz derhâl kasabaya gelmiş ve kolordu kumandanını

bulmuşdu… Bu esnâda karargâhda üst kat sofada erkân-ı harbiyye hey'etleri ric'atı tasvîb etmez görünüyorlardı. Kumandanlık odasında 4, 1 ve 2. Kolordu kumandanları vardı…..Ric'atın asker üzerinde sû'-i te'sîri görüldüğü ve zâten askerin i'âşesizlikden meşy ve harekete iktidârı kalmadığı kemâl-i sûzişle ve bir lisân-ı münâsible arz ve îzâh edildi…."

d) Ma'a-hâzâ Başkumandanlığın zîrde yazılacak olan muvâfakat cevâbının [Ki sâ'at 17 dakika 30'da Çerkesköy telgrafhânesine verilmişdi] kolordu kumandanlarına vusûlü geçikince, bahs-i mahsûsunda zikr edileceği üzre 1 ve 4. Kolordu kumandanları yarın, ya'nî 15 Teşrîn-i evvel'de, bugünkü emre göre ric'at edileceği hakkında tekrâr emirler vermişlerdi ve 2. Kolordu kumandanlığı bu bâbda yine hiçbir şey emretmemişdi.

*

* *

Bunlara istinâden Lüleburgaz'da bu telgraf mes'elesi hakkındaki cereyân-ı hâli şöylece çerçeveleyebiliriz:

1. Kolordu, bir mücâdeleden sonra ric'at karârına mutâvaât eylemişdi.

4. Kolordu, bilâ-muhâlefet ve i'tirâz bunu kabûl ederek ric'at emri vermişdi.

2. Kolordu esâsen ric'at emrini almamakla berâber bunu haber aldıkdan sonra olsun kendiliğinden bir karâr mecbûriyyetinde olduğu hâlde yine hiçbir ric'at; hatta hazırlık emri vermemişdi.

Bu sebeble çok muhtemeldir ki bu müzâkere, meclis ve telgraf fikirleri en evvel 2. Kolordu da ortaya çıkmış ve 1, 4. kolordu kumandanlıkları da buna tâbi' olmuşdur.

Telgrafhânede 2. Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsinin hiç olmazsa diğerlerinden sonraya kalmış, 14/15 gecesi Başkumandanlık Vekâleti'nin cevâbı te'ehhür edince 1 ve 4. Kolordular yine 15'de ric'at için yeniden emir verdikleri hâlde 2. Kolordu'nun bu def'ada hiçbir emir vermemesi yukarıdaki istintâcımızı sadece te'yîd edebilir.

III/[31]

Herhâlde şurası muhakkakdır ki bu telgraf sâ'at 10 dakika 45 ile sâ'at 11 arasında Çorlu'ya, ordu kumandanlığına çekilmiş ve ancak oradan ber-vech-i bâlâ reddedildikden sonradır ki, yine herhâlde nihâyet 1-1,5 sâ'at zarfında, Başkumandanlık adresiyle bu def'ada Çerkesköy'üne keşîde olunmuşdur.

*

* *

Bu telgraf hakkında Şark ordular kumandanlığının vesîkaları Şark Ordusu'nun 14 Teşrîn-i evvel harekâtı bahsinde zikr edilecekdir. Şimdi Karargâh-ı Umûmî'nin vesîkalarını tedkîk edelim:

2- Karargâh-ı Umûmî vesâ'ikinde mevcûd olan bu telgrafın üzerine ma'a'l-esef Çerkesköy'üne zaman-ı vürûdu işâret edilmemişdir.

O zaman Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye İkinci Re'îs-i Sânîsi olan Pertev Paşa hazretleri "Balkan Harbi'nde Büyük Karargâh-ı Umûmî" nâm eserlerine göre bu telgrafı sâ'at 17 dakika 30 sırasında gelmiş kabûl buyuruyorlar; ki bu kitâbın 98-100'ncü sahîfeleri cereyân-ı hâli şöyle tasvîr eyliyor:

" Öğleden sonra sâ'at 4 dakika 20'de Abdullah Paşa hazretlerine gönderilen bir telgrafda (yarın Ergene gerisindeki mevâzi' büyük Karargâh-ı Umûmî'ce istikşâf olunacağından birlikde bulunmak üzre, Şark Ordusu erkân-ı harbiyye re'îs-i sânîsi Mîralay Ali Rıza Bey'in hemân Çerkesköy'üne i'zâmı) yazıldı ise de alınan cevâbda (bugün ordu karargâhınca Ergene mevzi'nin istikşâfı yapılmış olub tertîbât-ı tedâfüiyeyi hâvî bir nüshasının tafsîlâtıyla yarın takdîmi derdest bulunduğu ve binâ'en-'aleyh şimdilik Ali Rıza Bey'in Çerkesköy'üne i'zâmı te'hîr edildiği) bildirildi.

Müte'âkiben Abdullah Paşa hazretlerinden şu telgraf geldi:

(4. Kolordu'ya gönderilmiş olan haber zâbitimizin verdiği ma'lûmâta nazaran 13 Teşrîn-i evvel [1]328 akşamına kadar (Pınarhisar-Kırkkilise-Yenice) hattının cenûbundaki mıntıkada düşmandan eser olmadığı ve kolordular kıta'âtının harekete kādir olmadıkları ma'rûzdur.

Çorlu- 14 Teşrîn-i evvel [1]328 Abdullah")

Bunun üzerine makine başında şu yolda bir muhâbere cereyân etdi:

Nazım Paşa merhûmun su'âli: Kolordular kıta'âtının harekete kādir olmadıkları ta'bîri ne demek olduğu anlaşılamadı. İleriye mi gidemezler yoksa geriye mi gelemezler demekdir? Dün akşamki telgrafınızda harekete hazır bulunulduğundan bahs olunuyordu. Mademki düşman yok diyorsunuz, o hâlde ne yapmak istiyorsunuz, mutasavver hatta da mı gelemezsiniz? Harekete kādir olmadığınızın sebebi nedir? Serî'an cevâbınıza muntazırım.

Abdullah Paşa'nın cevâbı: Kolordular uğradıkları metâ'ib-i fevka'l-'âde dolayısıyla maddeten ve geri

III/[32]

yürüyüş sebebiyle ma'nen mütezelzildirler. Bu hâlin tahfîfi ve bir hayli müddet aç kalmış olan kıta'âtın i'âşesi için bir iki gün istirâhate ihtiyâcları vardır. Bundan başka tekrâr geri yürüyüşe devâm kuvve-i ma'neviyyeleri henüz i'âde edilmekde olan kıta'âtın tekrâr elden çıkmasına bâdî olabilir. Mütekaddim telgraf muhteviyâtı Lüleburgaz'dan haber zâbitimizin ifâdesine ma'tûfdur. Kolordu kumandanları da aynı fikirde bulunuyorlar. Harekete hazır olarak yalnız harbe iştirâk etmeyen 17. Kolordu'dur. Diğerleri henüz efrâd vesâ'ir döküntülerini

toplayamadıkları cihetle harekete hazır değildirler. Nevâkısın itmâmıyla harekete hazır olmalarına ihtimâm eylemeleri kendilerine teblîğ edildidiği arz edilmişdi. Sâ‘at 5 dakika 30 öğleden sonra.”

Kitâbda ba‘dehû “Tam bu sırada Nazım Paşa merhûma Lüleburgaz’dan âtîdeki telgraf dahi vâsıl oldu” denerek kolordu kumandanlarının telgrafı nakl ve ba‘dehû şöylece devâm edilmekdedir:

“Gerek Abdullah Paşa hazretlerinden ve gerekse -nizâma mugayir olarak- doğrudan doğruya 2, 1 ve 4. kolordu kumandanları tarafından müştereken, mezkûr kolorduların (Karaağaç-Türkbey-Lüleburgaz) hattında kalmaları hakkında yazılan bâlâdaki telgrafların vürûdu üzerine Nazım Paşa merhûm ordunun Ergene suyu gerisine kadar çekilmesi fikrinden ma‘a’t-te’essüf sarf-ı nazar etdi ve mezkûr telgraflara cevâb olmak üzre âtîdeki emirleri irsâl eyledi:

Lüleburgaz’da 1, 2 ve 4. kolordu kumandanları Yaver, Turgud, Abuk Ahmed Paşalar Hazerâtına

Şark Ordusu’nun şimdiden Ergene hattına doğru çekilmesine karâr verilmesi ordunun kuvve-i ma‘neviyyesi tamâmıyla bozuk, her dürlü malzemesi noksân zannedildiğinden ve bu sebeble orduyu geride daha emin bir hatt-ı müstahkemde topladıkdan sonra muvaffakiyyetle düşmana mukābele etmek arzu kılındığından idi. Kolorduların vaz‘iyyet-i hazırası hakkında verdiğiniz îzâhâtdan şimdi bulunulan hatda kalınabileceği anlaşıldığı cihetle şimdilik geriye çekilmekden sarf-ı nazar edilerek elyevm işgāl edilmekde olan mevâki‘de kalınması ve düşman tarafından ta‘arruz edildiği takdîrde orada son dereceye kadar müdâfa‘a edilmesi ve kolorduların kuvvetli süvâri keşif kollarıyla düşman istikāmetine doğru mütemâdiyen ve muntazaman keşfiyât icrâ etdirerek netîcesinden dâ’imâ Şark Ordusu karargâhıyla büyük Karargâh-ı Umûmî’yi haberdâr etmesi ve bi’l-hâssa düşmanın Kırkkilise ve şarkında icrâ etmesi muhtemel harekât-ı ta‘arruziyyeye karşı ihtiyâtlı davranılması tavsiye olunur. 3. Kolordu şimdilik Vize’de, 18. Kolordu Saray’da toplanmakdadır. Şark Ordusu’nun bulunduğu yerde sebât etmesi buradan ayrıca Şark Ordusu kumandanlığına teblîğ edilmişdir.

Nazım

Çerkesköy- 14 Teşrîn-i evvel [1]328

Sâ‘at 5 dakika 30 öğleden sonra

III/[33]

*

* *

Çorlu’da Şark Ordusu Kumandanlığı’na

C: İş‘âr-ı vâlâları nazar-ı dikkate alınarak kolorduların harekete kādir olmadıkları anlaşıldığından bulundukları mahallerde kalmaları ve düşman ta‘arruz ederse orada son dereceye kadar müdâfa‘a eylemeleri tavsiye olunur.

Çerkesköy- 14 Teşrîn-i evvel [1]328

Sâ‘at 5 dakika 35 öğleden sonra Nazım.”

“Balkan Harbi’nde Karargâh-ı Umûmî” kitâbından yukarıya nakledilen satırların tedkîki kolorduların müşterek telgrafının sâ‘at 5 dakika 30 sıralarında değil, daha evvel gelmiş olması lâzım geldiğini izhâr eder. Çünkü Abdullah Paşa’nın (kolorduların harekete kādir olmadıkları) hakkındaki iş‘ârı üzerine cereyân eden muhâbere tam sâ‘at 5 dakika 30’da bitdiği anda kolordu kumandanlarının müşterek telgrafı gelmiş ve aynı anda başkumandan düşünerek, yeni karâr vererek ve verdiği karâr emir haline sokularak yine tam sâ‘at 5 dakika 30’da Lüleburgaz’a çekilmiş olamaz; bu, zamanen maddeten gayr-i kābildir. Halbuki Başkumandanlığın cevâb-ı muvâfakati muhakkak olarak sâ‘at 5 dakika 30’da telgrafhâneye verilmişdir. Binâ’en-‘aleyh bir kere kolorduların müşterek mürâca‘âtının be-heme-hâl bu sâ‘atden haylice evvel [bu kadar mühim bir mes’eleyi müzâkere etmek, karâr vermek ve yazmak için lâ-akall bir sâ‘at zaman lazımdır dersek yanlış düşünmüş olamayız.] gelmiş olması bir emr-i mecbûrîdir. Bu sebeble cây-ı tereddüd yalnız şu kalır:

Abdullah Paşa’nın telgrafı ve bunun üzerine cereyân eden muhâbere sâ‘at 5 dakika 30’da verilen emirden mukaddem midir, muahhar mıdır? Kezâlik bu, kolordu kumandanlarının telgrafından da evvel mi gelmişdir, sonra mı gelmişdir? Bunu da şöyle tesbît edebiliriz:

Abdullah Paşa’nın bu telgrafı, Lüleburgaz’daki 4. Kolordu nezdindeki ordu haber zâbiti kaîmakām Zeki Bey’in sâ‘at 11 dakika 55’de Lüleburgaz’dan Çorlu’ya, orduya çekdiği telgrafa müsteniddir. Yalnız şu sâ‘at bize gösteriyor ki bu telgraf Çorlu’ya kolordu kumandanlarının müşterek telgrafı mes’elesinden sonra çekilmişdir ve herhâlde öğleden sonra ordu kumandanlığına gelmişdir. Burada bu telgrafın tedkîki, buna müsteniden başkumandanlığa hitâben vâki‘ mürâca‘âtın tesvîd edilmesi, imzâsı, telgrafhâneye i‘tâsı ve keşîdesi herhâlde bir zamâna muhtâcdır.

Kolordu kumandanlarının telgrafı ise daha sâ‘at 11 dakika 30 sıralarında reddedilmiş olarak hazırdır ve doğruca Lüleburgaz’dan-Çorlu üzerinden Çerkesköy’üne kābil-i keşîdedir. Eğer yol derhâl açık değilse bile sıra bu telgrafdadır. Esâsen karâr-ı umûmî Çatalca hattına geldikden çok

III/[34]

sonra cereyân-ı hâlin hulâsası olarak birinci şu‘bede yazılmış olan bir muhtırada bu telgrafın sâ‘at 15 raddelerinde geldiği muharrerdir. Binâ’en-‘aleyh sûret-i kat‘iyyede

hükmedebiliriz ki Başkumandanlık Vekâleti'ne evvelâ kolordu kumandanlarının telgrafı gelmiş ve bundan az zaman sonrada Abdullah Paşa'nın telgrafı vâsıl olmuşdur ve bu da karâr üzerinde mü'essir olmuşdur.

Bu hâlde silsile-i mantıkıyye şöyle netîcelenebilir:

Karargâh-ı Umûmî'ye öğleden sonra evvelâ kolordu kumandanlarının müşterek telgrafı gelmişdir ve akabinde ordu kumandanının da telgrafı vâsıl olmuşdur. Bunun üzerine Başkumandanlık kolorduların metâlibine tevfîk-i harekete karâr vererek emri ihzâr etmişse de teblîğden evvel bir kere de Abdullah Paşa ile görüşmeyi münâsib bularak bâlâdaki muhâbereyi yapmışdır. Bu muhâbere dahi mukarrer olan fikri te'yîd edince zâten hazır olan emri, muhâberenin hitâmıyla berâber kolordulara çekilmiş ve Şark Ordusu'na da, birkaç dakika sonra yine yukarıda mezkûr cevâb yazılmışdır.

*

* *

Hâtırâtım da bu cereyân-ı hâli te'yîd etmekdedir:

O zaman Karargâh-ı Umûmî birinci şu'besine me'mûr Erkân-ı Harbiyye sitajyeri bir yüzbaşı [ki daha bugünlerde bile harb cerîdesine me'mûrdum ve nazar-ı ıttılâ'ıma gelen her şeyi not etmeğe vazîfeten mecbûrdum] sıfatıyla mevcûd notlarıma ve tahatturâtıma nazaran şunları gāyet iyi biliyorum:

Şark Ordusu'nun Ergene hattına ric'atı hakkındaki emri bi'z-zât Pertev Paşa hazretleri tesvîd eylemişlerdi ve bu emir hakkında, birinci şu'benin çalışmakda olduğu vagon bulması dâhilinde harita üzerinde bizlere îzâhât vererek bunun çok parlak bir tertîb ve hareket olacağını îzâh buyurmuşlardı. Öğleden sonra –ki hâtırâtımda aynen (Lüleburgaz'dan keşîde sabâh sâ'at 11 Çerkesköy ahz-ı sâ'at 2 dakika 30. B.N) diye yazılıdır- sâ'at 14 dakika 30 sıralarında yine muşârün-ileyh pür neşe bir vaz'iyyetde bölmemize gelmişler ve aynen şu sözleri söylemişlerdi: "Efendiler, vaz'iyyet şimdiye kadar düşündüğümüz gibi değilmiş. Bakınız kolordu kumandanları şimdi alınan telgrafda ne diyorlar [telgrafı okudalar] Binâ'en-'aleyh ordu yerinde kalacakdır, şimdi emir yazılacakdır".

Binâ'en-'aleyh Pertev Paşa hazretleri kitâblarında, üzerinde sâ'at-i vusûl işâret edilmemiş olması hasebiyle bu telgrafın aslını tedkîk ederken vakāyi'i yek-diğerine rabt ve teselsül etdirmekde gayr-i ihtiyârî zuhûl eylemişlerdir zannederim.

*

* *

Binâ'en-'aleyh bu telgraf mes'elesinin ordu Başkumandanlık Vekâleti karargâhlarına te'alluk eden kısmını da

şöyle telhîs edebiliriz ve bu düşüncelerimizi vesâ'ike müsteniden red veya ta'dîli mecbûrî görünceye kadar da, doğrudur diye kabûl ederiz:

1- Şark Ordusu kumandanı bu müşterek telgrafı her sûretle şâyân-ı kabûl görmemişdir. Fakat kıta'ât harb cerîdelerine göre bunu, Abdullah Paşa, hâtırâtında ve Şark Ordusu harb cerîdesinde mezkûr şekle rağmen, kat'i sûretde reddetmemiş ve bi'l-'akis kendisini aradan çıkarârak kolorduları doğruca Başkumandanlığa mürâca'âtda serbest bırakmak sûretiyle bunların cürmüne iştirâk eylemişdir.

2- Bu vak'adan, kendisinin ma'lûmâtı olduğundan ve kolordu kumandanlarını mâ-fevke mürâca'âtda serbest bırakdığından Başkumandanlık Vekâleti kolordulara söylediğine rağmen haberdâr etmemişdir.

3- Başkumandanlık Vekâleti sâ'at 14 dakika 30 sıralarında bu müşterek imzâlı telgrafı alınca ince arayıb sık dokumadan bunu esâs arzusuna muvâfık görerek derhâl muvâfakate karâr vermişdir.

4- Bu esnâda ordu kumandanlığı gerek bu müşterek telgrafın ve gerek 4. Kolordu'daki haber zâbiti Kā'imakām Zeki Bey'in raporunun te'sîri altında kalarak Başkumandanlığa "Kolorduların harekete kādir olmadığını …… " iş'âr etmişdi.

5- Başkumandanlık bu iş'ârı fenâ'üm matlûb kabûl ederek ve ordu ile muhâbere netîcesinde de fikrinin te'yîdini görerek zâten hazırlamış olduğu muvâfakat emr-i cevâbîsini kolordulara teblîğ etmiş ve Şark Ordusu'na da kısaca "peki" demekle iktifâ eylemişdir ve ordu kumandanlığını kolordularına karşı âdetâ aradan çıkarmışdır.

6- Kezâlik ne orduca ve ne başkumandanlıkça meselâ gerilerde kalan ve ser-gerdân dolaşmakda olan irili, ufaklı birliklerin Lüleburgaz hattına sürülmesi, buna göre geri hidemâtının tanzîmi vesâ'ire hakkında yeniden hiçbir şey yapılmamışdır. Bi'l-'akis cebhânenin kısmen Çatalcaya sevki devâm etmişdir. Bunu olsun durdurmak ta'akkul edilmemişdir.

*

* *

Bu cereyân-ı hâle göre bu mes'ele hakkında târîhin hükmünün şöyle olacağını zannedebiliriz:

Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'ni tevhîd eden mesûliyyetler sıra ile şunlardır:

1- Ordu emrine muhâlefet ve i'tirâz ederek kalmak fikir ve teklîfini Lüleburgaz'da ilk def'a ortaya çıkaran ve meclis-i harb in'ikadına sebebebiyet veren zât.

2- Bu meclis-i harbe iştirâk eden zevât.

3- Mes'eleyi kat'î bir şekle bağlamayan ve hiç olmazsa kolorduların mürâca'âtına tekaddüm ederek nokta-i nazarını başkumandanlığa karşı müdâfa'a etmeyen Şark Ordusu kumandanlığı.

4- Üç, beş sâ'at evvel tamâmen aksi emirler verdiği ve bu def'a tebdîl-i karâr için şâyân-ı ihticâc

III/[36]

hiçbir ma'lûmât ve vaz'iyyete mâlik ve vâkıf bulunmadığı hâlde karârını yüzseksen derece farkla derhâl tebdîl ediveren Karargâh-ı Umûmî.

*

* *

Böylece ok yaydan çıkmış, Karaağaç hattında muhârebe kabûlü artık emr-i vâki' olmuşdu.

Bu muhârebede ümîd-i muvaffakiyyet varmı idi, yoksa Ergene hattına çekilmek karârı mı daha doğru idi, ve bu karâr ne derece kābil-i tatbîk idi? Bunları ileride tedkîk edeceğiz. Şimdilik yalnız Karargâh-ı Umûmî nokta-i nazarından bu derece serî' ve ânî bir tebeddül-i karâr ne dereceye kadar doğru idi bunu düşünelim:

Dikkatle tedkîk ve mütâla'a edilirse ne kolordu kumandanlarının müşterek telgrafı ve ne de ordu kumandanının iş'ârı Karargâh-ı Umûmî'nin ric'at karârını tebdîlde mü'essir olacak kuvveti ve hele Karargâh-ı Umûmî'nin muvâfakat cevâbında izhâr edilen memnûniyyet ve nîkbînliği tevlîd edecek bir unsuru hâvî idi.

Kolordu kumandanlarının telgrafı şöylece kābil-i telhîs ve kābil-i red idi.

a) Kolordu kumandanları şöyle diyorlardı: "Henüz toplanmamış mühim mikdârda top ve malzeme vardır ve bunları ikmâl bir iki güne muhtâcdır."

Ya'nî kolorduların kıymet-i harbiyyelerinden maddeten henüz çok eksik vardır. Dört gündür yapamadıkları şeyi 1-2 günde yapabileceklerine delâlet edecek bir emâre ise yokdur.

b) "Kıta'ât yorgundur ve açdır, bunu gidermekde 1-2 güne muhtâcdır." Ya'nî kıta'ât ma'nen de fenâ hâldedir; 1-2 gün zarfında kolordular menâtıkında erzâk depoları vücûda geleceği hakkında ise hiçbir ümîd yokdur; çünkü hiçbir şey yapılmadığı ma'lûmdur.

c) "Düşmanın Babaeski-Kırkkilise hattı şarkında piyâdesi yokdur". Fakat bunu ne ile anladınız? Hangi keşif tertîbiniz, hangi keşif kolunuz ve hangi raporla?

d) "Mülkün fazla bir kısmını düşmana bırakmamak" bu, sizin düşüneceğiniz bir iş değildir!

e) "Düşmanın ilerlemedikçe ve elyevm bulunduğumuz hatda barınmak imkânı kalmadığı bi'l-fi'l anlaşılmadıkça çekilmemek". Acaba bunu anladığınız zaman her şey gā'ib

olmuş olmaz mı? Düşman mevcûd olmadan bile çekilemeyeceğini iddi‘â etdiğiniz kuvvet bir de düşman ta‘kîbi altında acaba büsbütün mahva mahkûm olmaz mı?

*

* *

Halbuki li-hikmeten Karargâh-ı Umûmî bu telgrafdan “….Bu îzâhâtdan şimdi bulunulan hatda kalınabileceği…..” ma‘nâsını çıkarmış ve kat‘î bir muhârebe kabûlü karârını ittihâz etmişdi.

Buna zamîmeten irtikâb edilen büyük bir hatâ ise kolordu kumandanlarına verilen cevâbın olsun aynen Şark Ordusu kumandanlığına verilmemesi; Karaağaç hattında düşmanı beklemek ve muhârebeyi kabûl eylemek

III/[37]

için lâzım gelen emrin ne doğruca verilmesi ve ne de bunu i‘tâ etmek husûsunda Şark Ordusu kumandanlığının tavzîf edilmemesidir.

Fi’l-hakîka görülecekdir ki kolordular, Karargâh-ı Umûmî’nin bâlâdaki umûmî emrinden başka, muhârebe başlayıncaya kadar hiçbir emir almamışlardır, Karaağaç hattının tanzîmi, taksîmi, tarz-ı müdâfa‘ası, tarz-ı setri, keşif, geri hidemâtı vesâ’ire hakkında hiçbir şey yapılmamışdır. Daha garîbi bu cereyân-ı hâlden 17 ve 18 ve 3. kolordulara olsun ma‘lûmât vermek husûsu da derhâtır edilmemiş ve yapılmamışdır.

*

* *

Karargâh-ı Umûmî bir tarafdan böyle nîkbînliğe kapılırken diğer tarafdan Şark Ordusu karargâhındaki Başkumandanlık haber zâbiti ordunun 14 Teşrîn-i evvel vaz‘iyyetini şöyle iş‘âr eylemiş bulunuyordu:

“ 3. Kolordu: 10 bin nefer, 5 sahrâ ve 3 cebel bataryasıyla Vize’de.

3 “ “ , 1 “ ve 1 “ “ Lüleburgaz’da, 4 redif taburu Saray’da.

2. Kolordu: Karaağaç-Lüleburgaz’da [ki 2 fırkalı olduğu, Kırkkilise Muhârebesi’ne girerken bile vasatî nısf-ı seferber mevcûdlu bulunduğu ma‘lûmdu.]

1. Kolordu: Takrîben 20 bin kuvvetinde olarak Lüleburgaz’da. Uşak Fırkası Türkbey’i şarkında.

4. Kolordu: 31 tabur ve 9 batarya ile Lüleburgaz’da. Tekmîl mürettebâtını almışdır. Çanakkal‘a’daki obüs bataryası henüz gelmemişdir.

Süvâri Fırkası: Lüleburgaz’da.

17. Kolordu: 14,5 tabur, 3 sahrâ, 1 cebel bataryasıyla Uzunhacı'da. Üç taburlu Bolu Alayı Vize'de olub celb edilecekdir. Bu kolordunun mürekkeb olduğu Ereğli ve Samsun redif fırkalarının kumandanları ile mütebâkî taburları da bugün muhtemelen iltihâk edecekdir."

Böylece Başkumandanlık, şu ânda Karaağaç hattı üzerinde, henüz mu'ayyen bir maksad ve gāye ile inkısâm etmemiş olarak ancak ve a'zamî 50-55 bin piyâde bulunduğunu ve 1-1,5 gün geride 3 ve 17. kolordular olarak da a'zamî 25.000 insan mevcûd olduğunu dâhil-i hesâb edebilirdi. [Gerçi bu ma'lûmât hakîkate muvâfık değildir, fakat Karargâh-ı Umûmî'nin o zaman bile bildiği bu idi.] İşte bu kadarcık bir kuvvetledir ki ileride, gayr-i müstahzar bir hâl ve vaz'iyyetde muhârebe-i kat'iyye kabûlünü göze kesdirmişdi.

Bugün akşam şu mühim raporlar da alınmışdı:

Şark Ordusu Kumandanlığı'ndan: "Lüleburgaz'da Kā'imakām Zeki Bey'den alınan telgrafda bugün ba'de'z-zevâl sâ'at 2 dakika 30'da bir alay kadar düşman süvârisinin Ayvalı'ya ilerlediği haberi üzerine bir mikdâr

III/[38]

süvâri ile bir taburun o cihete sevk olunduğu, bu kuvvetin, yaya cenge inen 2 bölük düşman süvârisine mukābele ederek düşmanın akşama doğru ric'at etdiği, bu hâdise üzerine o civârdaki kolorduların bi'l-cümle kıta'âtı 2-3 sâ'at zarfında Lüleburgaz'ın şark sırtlarında kemâl-i intizâm ile mevzi' aldıkları, erzâk ve nakliyye arabalarını da geriye sevk etdikleri Pınarhisar tarafında külliyetli çetelerin 2. Kolordu'nun top toplamağa gönderdiği müfreze ile ateş te'âtî etdiği, yarın 5. Fırka'nın bu cihete kuvvetli müfreze ile keşif ta'arruzu yapacağı bildirilmişdir."

Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye Riyâseti'nden: "13 Teşrîn-i evvel'de bir düşman süvâri alayının Gaibler'de, bazı keşif kollarının Havsa ve Kule ile Babaeski arasında görülmüş olduğu, 13/14 de Telan ve Kula dereleri arasında Kavakdere, Nacak ve Hazinedar'a mümted sâhada düşman piyâdesine tesâdüf edilmediği, 14'de Lüleburgaz'ın şimâlinde Ayvalık'ın garbında iki bölük düşman süvârisi görüldüğü, bizim müstakil livânın sâ'at 4'de Vize'ye müteveccihen hareket etdiği."

Böylece düşman ile temâsa gelinmiş oluyordu ve bu, bir muhârebenin çok karîbü'l-vukū' olduğuna delâlet edebilirdi. Böyle bir ihtimâl ise, mademki ileride durulmağa ve muhârebe kabûl edilmeğe karâr verilmişdir, bu muhârebenin ihzârını îcâb ederdi. Halbuki Lüleburgaz'daki kıta'âta olsun silâhbaşına! borusu yerine geçen bu temâs ordu ve Başkumandanlık karargâhlarını harekete getirmeğe kâfî gelememişdi…

*

* *

Karargâh-ı Umûmî'nin bugünkü [14 Teşrîn-i evvel [1]328] diğer işlerinin başlıcalarını da şöyle tesbît ederiz:

Şark Ordusu kumandanlığı ric'at emrine sarılmış ve bunu bütün kuvvetiyle mevki'-i fi'ile çıkarmağa çalışıyordu; hatta bu bâbda kim bilir ne kadar ileriye gitmek istemişdi ki sâ'at 6 dakika 40'da Karargâh-ı Umûmiyye'ye şunu yazmışdı: "Kıta'âtın ekserisi Çorlu'dan geçeceği ve yollar muhâcir arabalarıyla mesdûd olduğu cihetle serî' sevkiyyât için hiç olmazsa 4. Kolordu'nun, donanmanın himâyesi tahtında bahren sevk edilmesi emrinde Ereğli'de vesâ'it-i irkâbiyenin ihtiyâten bulundurulması."

Karargâh-ı Umûmî bu telgrafdan bi-hakkın bir ma'nâ çıkaramayarak ne demek istenildiğini sorunca şu cevâbı almışdı:

"Kolordulara bazı istikāmetler verilerek Ergene hattına hareketleri emrolunmuşdur. Bahren sevkiyyât husûsu bir tedbîr-i ihtiyâtîden ibâretdir. (? !) Kolorduların verilen emirleri harfiyyen ve vakt u zamanıyla icrâ edememeleri, ezcümle Şevket Turgud Paşa'nın elyevm Lüleburgaz havâlisinde bulunmasıyla anlaşılıyor.

III/[39]

2. Kolordu 5. Fırka ile Karaağaç'da, 4. Fırka Lüleburgaz'ın bir sâ'at şimâlinde;

1. Kolordu Lüleburgaz civârında;

4. Kolordu Lüleburgaz garbı yakınında;

Süvâri Fırkası ileri kıta'âtıyla Lüleburgaz'a gelmekde;

17. Kolordu Karışdıran'dan Ergene gerisine gitmekdedir."

Kezâlik bu sırada gelmiş olan şu telgraf dahi Şark Ordusu Karargâhı'nınric'atı tesrî' husûsundaki gayretine diğer bir delîl idi: "Yollarda kalub bu kere çıkarılan topların kolorduların berâberinde nakli ve hayvan bulunamaması dolayısıyla nakillerine imkân bulunamazsa şimendüferle sevkleri 1 ve 4. kolordulara teblîğ kılınmışsa da keyfiyyetin bir kere de zât-ı vâlâlarınca te'kîdi."

*

* *

Bir tarafdan da Çatalca hattı hazırlanıyordu: daha 12/13 Teşrîn-i evvel târîhiyle, Harbiye Nezâreti Müsteşârlığı şunu bildirmişdi: "Hadımköy'üne kuvve-i askeriyye ve levâzım-ı tedâfüiyye irsâliyle Çatalca hattının ihkâmı ve İstanbul âsâyişinin muhâfazası zımnında ittihâz-ı tedâbîr edilmesi hakkında Sadâret'den alınan tezkire ve Meclis-i Vükelâ'da edilen müzâkere üzerine Anadolu'dan gelmekde olan redif taburlarından 3'ünün Dersa'âdet'de alıkonulmasına, 4 taburun da Ayastefanos'dan Hadımköy'üne sevkine, ikmâl efrâdıyla Dersa'âdet'de teşekkül etmekde olan Fatih ve Selimiye redif fırkalarının teşekkül etdikçe

peyderpey sevklerine ve 12 ve 15'lik toplarla mantelli 5 bataryanın ve edevât-ı hafriyyenin irsâline ve Dersa'âdet için 800 bin kıyye peksimed tedârikine tevessül edildiği ve ilbâs ve teslîh edilememekde olmakdan nâşî ba'de-mâ Anadolu devâ'irinden ikmâl efrâdı celbinden sarf-ı nazar olunduğu."

Fakat Başkumandanlık, hiç olmazsa ileride durmak karârını verdikden sonra olsun, seyyâr ordusunun kuvvetini tenkîs edici bu ifrâzâtı men'e teşebbüs eylememişdi ve bugün, 14 târîhiyle, Çatalca müstakil kumandanı Ali Rıza Paşa'dan gelen "Bu akşam hey'etin kısm-ı küllisi ile Hadımköy'üne gelindiği, diğerlerinin yarın vâsıl olacağı, Çatalca hattına tahsîs edilen askerin kısmen Dersa'âdet'den hareket etdiği ve topların sevkiyyâtına teşebbüs olunduğu" telgrafını da memnûniyyetle telakkî eylemişdi.

Bir tarafdan da müsteşârlık, Trabzon ve Amasya Fırkası Midye'ye çıkarılacaksa da diğer iki nizâmiye fırkası nereye çıksın? diye sormuş ve Midye'de liman olmadığı, mevsimin fenâlığı, orada vesâ'it-i ihrâciyye mevcûd olmaması vesâ'ire düşünülmeyerek bunların da Midye'ye ihrâcı emredilmişdi! Halbuki hakîkatde bu kuvvetlerden ancak 4 tabur, ordu çekildikden sonra Vize'ye gelerek münferiden 25'de Saray'a gelebilmişlerdi!

III/[40]

c. 15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü

[Başlayan Muhârebe Hakkında İlk Haber Gelinceye Kadar]

Şark Ordusu Karargâhı'nınahvâli bahsinde zikredileceği üzre ordu erkân-ı harbiyyesinden Mîralay Feyzi Bey ordu kumandanının, bir kere daha isti'fâsını arz etmek ve şifâhen teâtî-i efkâr eylemek üzre 14/15 gecesi Çerkesköy'üne gelmişdi. Bunun üzerine bu sabâh Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye Birinci Re'îs-i Sânîsi Mîrlivâ Ziya Paşa Çorlu üzerinden Lüleburgaz'a giderek ordu; kolordu kumandanlarıyla görüşmek ve Başkumandan Vekîli'nin nukāt-ı nazarını teblîğ etmek vazîfesiyle Çerkesköy'ünden hareket eylemişdi.

Bir tarafdan da karîbü'l vukū' olduğunu kesdirmekde oldukları muhârebe karşusunda Çerkesköy'ünde işsiz güçsüz oturmakdan sinirlenmekde olan 8 aded genç erkân-ı harbiyye stajyeri nihâyet bugün cebheye gitmek müsâ'adesini almışlardı ve yüzbaşı Refet, Kenan, Edib ve Mülâzım Kemâl Efendiler "Kolorduların vaz'iyyeti-i ahvâl-i hakîkiyyelerini öğrenmek" vazîfesiyle hareket etmişlerdi. Yüzbaşı Kazım Efendi de zîrde görüleceği üzre Vize mıntıkasının i'âşesini te'mîn vazîfesiyle Istranca'ya gitmişdi.

Bir tarafdan da dünkü cereyân-ı hâlden şımaran kolordu kumandanları artık doğruca Karargâh-ı Umûmî ile münâsebetde bir mahzûr görmemeğe başlamışlardı ve 1. Kolordu kumandanı, arâzi müşkilâtı hasebiyle obüslerin mevzi'i müdâfa'ada sâbit olarak (?) isti'mâlini

teklîf eylemiş, 4. Kolordu kumandanı da kolordusundan geri bırakılmış top bulunmadığını ihbâr eylemişdi.

Harbiye Nezâreti Müsteşârlığı da şu ma‘lûmâtı göndermişdi:

“Petersburg Sefâreti’nin telgrafında “ Jurnal Dubors gazetesinin muhâbiri Sofya’dan gönderdiği mektûbda mevâd-ı âtiyeyi bildiriyor: Bulgarlar Edirne istihkâmâtının tertîbâtını belki Türklerden daha iyi biliyorlar. Çünkü Bulgar erkân-ı harbiyye zâbitânı istihkâmâtda senelerce amele gibi çalışmışlardır. Bu sebeble Bulgarlar Edirne’ye hücûm etmeyecek ve buraya kuvvetli bir müfreze bırakarak Istranca silsilesi boyunca Çatalca’ya ilerleyecekler ve bu sûretle Kırkkilise’deki Osmanlı Ordusu’nu Çatalca’ya çekilmeğe mecbûr edeceklerdir.”

Ve’l-hâsıl haber zâbiti de şu ma‘lûmâtı vermişdi: “Dünkü hâdiseden sonra vaz‘iyyet şudur:

4. Kolordu’nun İzmit Fırkası taburları 700’ü mütecâviz olarak Lüleburgaz şimâl-i şarkî sırtlarındadır.

12. Fırka [13 tabur] mezkûr kasabanın cenûb-ı şarkî sırtlarındadır. Çanakkal‘a Fırkası [8 tabur] bunların gerisinde ihtiyâtdır.

1. Kolordu, 3 fırkasıyla İzmit Fırkası’nın sağ cenâhından i‘tibâren Türkbey hizâsına kadardır; bir fırkası sağ cenâh gerisinde ihtiyâtdadır.

III/[41]

2. Kolordu iki fırkasıyla Karaağaç’ın şimâl-i şarkî sırtlarını işgāl edüb 5 taburu sağ cenâh gerisindedir.

İzmit Fırkası mükemmelen toplanmışdır. Kuvve-i ma‘neviyye artmakdadır. İ‘âşenin taht-ı intizâma alınması elzemdir. Dün akşam püskürdülen düşman süvâri alayı müte‘addid def‘alar cebhe önünde görülmüşdür.”

[Umûmî herc ü merce rağmen hakîkate çok yakın bir sûretde kolorduların vaz‘iyyetini mütemâdiyen tesbît ederek Karargâh-ı Umûmî’ye bildirmeğe muvaffak olan haber zâbiti Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Kazım Bey’in [Diyarbekirli] bu mühim hizmetinden çok büyük fâ’ideler kābil-i te’mîn idi.]

Ve’l-hâsıl Karargâh-ı Umûmî 15 Teşrîn-i evvel’de, muhârebe haberi gelinceye kadar bunlarla iştigāl eylemişdi; erkân ve rü’esâ bir muhârebeyi herhâlde karîbü’l vukū‘ görmüyorlardı ve müsterîhâne bir sûretde tâlî işler ve tedâbirle meşgūl oluyorlardı. İşte bu vaz‘iyyetde iken sâ‘at 15 dakika 40’da, Karaağaç’daki ilk ciddî muhârebe temâsı hakkında, ileride göreceğimiz rapor gelmiş; vaz‘iyyet bir anda tebeddül eylemişdi.

3. 14-15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günlerinde Şark Ordusu Kumandanlığı

a. Ahvâl-i Mütekaddime ve 13 Teşrîn-i evvel Günü

11 Teşrîn-i evvel sabâhı trenle Çorlu'ya ric'at etmiş olan Şark Ordusu kumandanlığı bugün akşam düşman süvârisi tehdîd-i hayâlisi ile telâşa düşmüş, bir tarafdan kendisi gibi kolordularını bırakarak veya kolordularına hâkim olamıyarak Babaeski ve Vize'ye gelmiş olan kolordu kumandanlarıyla ve diğer tarafdan Karargâh-ı Umûmî ile telgraf muhâbereleri yapmış; ma'a-hâzâ vaz'iyyete hâkim olamıyarak bedbînlikde a'zamî dereceye gelmiş ve 17. Kolordu'ya müsta'celen Çorlu'ya ric'atı emreylemişdi. [Bahs-i mahsûsuna mürâca'ât].

Ordu karargâhının 12 ve 13 Teşrîn-i evvel günlerindeki halet-i rûhiyyesi ise büsbütün karışıkdır: Bir tarafdan bedbînlikde terakkî ederek, ma'iyyetindeki bir kolordu kumandanı olan Mahmud Muhtar Paşa'ya, muşârün-ileyhin aynı zamanda Bahriye Nâzırı olmasından bi'l-istifâde "Orada askerin hâlini bi'z-zât gördünüz. Buradakilerde aynı hâldedir. Bu askerle harb ile memleketi müdâfa'a etmenin imkânı yokdur. Daha ziyâde sefâlet ve fenâlığa meydân kalmaması için siyâseten bir çâre-i hâl bulunmak üzre mensûb olduğunuz Hey'eti Vükelâ'ya iş'âr-ı keyfiyyet eylemeniz mütemennâdır" telgrafı çekilmiş, ordu erkân-ı harbiyyesi (Çerkesköy-Çorlu) hattına ric'atdan başka bir çâre kalmadığını tesbît ederek bir plan hazırlamış, 17. Kolordu'nun mürâca'âtına cevâben, muvakkaten Lüleburgaz'da kalması ve ma'a-hâzâ yoldaki kıta'âtının Çorlu'ya sevki, düşman süvârisine karşı bir taburun müsta'celen Çorlu'ya sevki emredilmişdi.

III/[42]

Diğer tarafdan ise 17. Kolordu vâsıtasıyla 2. Kolordu'ya verilmekle berâber her tarafa te'ammum etmiş olan bir emr-i telgrafi de "Karaağaç hattında kalmağa karâr verildiği" bildirilmişdi.

Bundan sonra Karargâh-ı Umûmî bahsinde zikredildiği üzre ordu erkân-ı harbiyye re'îsiyle Karargâh-ı Umûmî erkânı arasında 12/13 gecesi Çerkesköy'ünde bir mülâkat vâki' olmuşdu; fakat –yine yukarıda tafsîl edildiği üzre– bu mülâkatda kat'î bir netîce takarrür etmemiş olacak ki 13 Teşrîn-i evvel sâ'at 4 dakika 30'da Karargâh-ı Umûmî Şark Ordusu'nun bulunduğu hatda tecemmu'nu ikmâl etmesini emr ederek bu emir orduca kolordulara ta'mîm edilmiş iken diğer tarafdan Şark Ordusu kumandanlığı yine 13'de 17. Kolordu'ya; bir teklîfine cevâben kolordunun derhâl Çerkesköy'üne tahrîkini emreylemişdi ve bugün Abdullah ve Nazım Paşalar arasında vâki' mülâkatdan da bir netîce çıkmamışdı.

*

* *

13 Teşrîn-i evvel'de Şark Ordusu kumandanlığı vaz'iyyet hakkında daha ziyâde ma'lûmâtdâr olmuşdu. [2. cild, sahîfe 394-397] Bu meyânda, 2. cilde eser-i zuhûl olarak yazılamamış olub 2. Kolordu'nun Lüleburgaz'dan göndermiş olduğu ve ordunun 13'de verdiği emre cevâb mâhiyyetinde olan şu raporu da vardı:

" 5. Fırka bugün Karaağaç civârında kalmışdır. Yanlış yola sapmış olan 4. Fırka bugün Lüleburgaz'ın bir sâ'at şimâline vâsıl olmuş ve orada tevkîf edilmişdir. Efrâd pek yorgun olduğundan yarın Karaağaç'a gönderilecekdir. 2. İstihkâm taburu 5. Fırka nezdindedir. Telgraf müfrezesinin perâkendeleri bugün Lüleburgaz'a gelmişdir. Fırkalardan henüz raporlar gelmediğinden mevcûdları ve hâllerine dâ'ir kat'î ma'lûmât yokdur ve taleb edilen keşif netâyici de henüz haber verilmemişdir. Kolordu efrâdından Hayrabolu'ya gidenlerin mikdârı takrîben 3.000 ve Lüleburgaz civârlarına dönenlerin bini mütecâviz ve Babaeski'den dönenlerin tahmînen 1.000 kadar olduğu anlaşılmış ve şimdiye kadar umûmî cem' ve ilhâk kılınmışdır. Yalnız Hayrabolu cihetindekiler ancak bu gece buraya vâsıl olabilecekdir.

2. Kolordu, Karahisar'dan Karapınar'a ve karargâh Lüleburgaz'a hareket ve muvâsalat edinceye kadar geçen iki gün ve burada geçen bir buçuk gün müddet zarfında dört muhtelif kolorduya mensûb binlerce efrâdı bi'z-zât ve bi'l-vâsıta derdest ve kıt'alarına sevk eylemiş ve bu maksadla da âcilen Lüleburgaz'a yetişilerek Babaeski-Alpullu-Muradlı-Hayrabolu-Tekirdağ mıntıkalarına telgraflar keşîde ve zâbitler i'zâm olunarak bi'l-umûm firârî ve perâkendelerin derdest ve cem' ve sevki emr ve taleb olunmuşdur. 2. Kolordu'dan dahi birçok öküz arabalarının ötede beride çamurlar içinde kırılarak veya saplanarak veya hayvanları ürkerek bırakıldığı vâki' olduysa da bi'l-âhire bir kısmının tahlîs ve celb edildiği anlaşılmış ve zâyi'ât-ı hakîkiyye henüz tahakkuk etmemişdir. Lefeci civârında bırakılan 15 öküz arabası topçu cebhânesinin

III/[43]

be-heme-hâl ahz ve celbi îcâb edenlere emrolunmuşdur. Topçu Y 4'den yalnız bir topun Kavaklı civârında bırakıldığı, bir topla bir arabanın da terk edildikden sonra başında bırakılan efrâd ve zâbitânın hayvanâtı çıkararak Hayrabolu istikāmetine götürdüğü anlaşılmış ve bu top buraya hareket etdirilmişdir. Topçu hayvanâtının hemân kısm-ı a'zamî bitmiş, yaralanmış ve bî-tab bir hâldedirler. 2. Kolordu için menzil noktası Lüleburgaz gösterildiyse de burada kolordu idâresine kâfî yem gayr-i mevcûd ve menzil me'mûrları da yokdur. Halbuki kolordu kıta'âtı altı gündür bulundukları mıntıkada pek perîşân bir sûretde yaşamakdadır. Vesâ'it-i nakliyyenin noksâniyyet ve fenâlığı ve menzil hidemâtının mefkūdiyyeti cidden harb etmemiş olan kolorduyu perîşân eden sebeblerden birincisidir."

Bu raporda ve emsâlinde musavver elîm vaz‘iyyeti ıslâh için ordunun ne yapdığı hakkında ise ortada hiçbir vesîka ve emâre yokdur.

Bugün Şark Ordusu Karargâhı bir tarafdan da –yukarıda Karargâh-ı Umûmî bahsinde zikredildiği vech ile– Başkumandanlık’la temâsa devâm etmiş ve bütün gün yeni bir karâr ittihâz edilmeden; diğer bir şey yapılmadan geçirilmişdir.

*

* *

Şark Ordusu Kumandanlığı, bugün ordunun vaz‘iyyetini, Karargâh-ı Umûmî’ce ma‘lûm olana nazaran biraz daha etrâflıca olarak şöyle biliyor ve kabûl ediyordu:

4. Kolordu: Lüleburgaz etrâfında.

1. Kolordu: 2. Fırka Lüleburgaz’ın şimâl mahrecinde.

3. “ “ garb “

Müretteb Fırka Lüleburgaz İstasyonu civârında.

Uşak Fırkası Türkbey’inin şarkındaki sırtlarda.

2. Kolordu: 5. Fırka Karaağaç mevki‘nin şarkında.

4. “ Lüleburgaz’ın 4 km şimâl-i garbîsinde.

3. Kolordu: Vize civârında.

17. Kolordu: Karışdıran civârında.

Süvâri : İki livâsıyla Ulupaşa’da.

Hafif Livâ ile Hasköy’de.

b. 14 Teşrîn-i evvel Günü

13/14 Teşrîn-i evvel gecesi Şark Ordusu kumandanlığı Karargâh-ı Umûmî’nin, Ergene’ye ric‘at hakkındaki

III/[44]

14 Teşrîn-i evvel sâ‘at 1 târîhli emrini almış ve bunun üzerine 14 minh sâ‘at 5 dakika 30’da şu emirleri vermişdi:

Lüleburgaz’da 1. Kolordu’ya: “Bulgarların Pınarhisar istikāmetinde ilerlemek istemeleri üzerine 2. Kolordu, 3. Kolordu’nun sol cenâhına takarrüb etmişdir. Ergene gerisinde müttehiden icrâ-yı hareket olunmak üzre muntazaman ve müsâra‘aten Türkbey-Sakızköy-Ahmedbey-Paşaköy-Akçaköy-Ohlas Çiftliği üzerinden harekete ibtidâr edilmesi tavsiye olunur.”

Lüleburgaz’da 4. Kolordu’ya: Aynı fıkralarla “Muntazaman ve müsâra‘aten Lüleburgaz-Karışdıran-Çorlu şosesiyle Ergene gerisine hareket olunması.”

Lüleburgaz’da 2. Kolordu’ya: “Başkumandanlık’dan doğruca emir alması.”

Sağ cenâhın, kendisine i‘timâd edilmemekde olduğu cereyân-ı hâlden müsteban olan, yalnız 2. Kolordu ile takviyesi de za‘îf görülerek Karışdıran’da 17. Kolordu’ya da, sâ‘at 7 dakika 40’da şu emr verilmişdi:

“Çorlu şosesinin Ergene’ye mülâkî olduğu noktadan i‘tibâren Uzunhacı üzerine, muhâfaza-i intizâm şartıyla sür‘atle hareket ve mevki‘-i mezkûre bu akşam muvâsalata gayret ediniz.”

Süvâri Fırkası’na da şu emir verilmişdi –ki bunun, Karargâh-ı Umûmî’ye 14 minh sâ‘at 9 dakika 45’de verilen mufassal emirden sonra verilmiş olması, sağ cenâha yalnız Hafif Süvâri Livâsı’nın ta‘yîn edilmiş olmasından anlaşılıyor– ve bu sûretle geceki ilk ric‘at emri hakkında süvâriye bir şey söylenmemiş olması lâzım geliyor:

“Düşmanın bugün Pınarhisar’a ilerlemesi muhtemeldir. 2 ve 3. kolordular Vize civârında toplanıyor. 1 ve 4. kolordular, tedrîcen Ergene gerisine yürümek emrini almışdır. Müstakil Süvâri Fırkası ordunun bu hareketini setredecekdir. Hafif Süvâri Livâsı Vize’ye giderek ordunun sağ cenâhında kalacak ve 3. Kolordu kumandanlığının emri altında bulunacakdır. 1. Kolordu’ya bir süvâri alayı bırakılmalıdır.”

Fakat hakîkatde bu emirlerin yalnız 17. Kolordu ve Hafif Süvâri Livâsı’na â’id olanları müstesnâ olarak diğer hiçbir noktası sâha-yı tatbîke girmemişdi ki sebebi yukarıda îzâh edildi.

2. Kolordu’ya da bu meyânda şu emir verilmişdi:

“Kolordunuzun hareketi için verilen istikāmet Yenice-Karaağaç-Kavaklı olub bu da diğer kolorduların hareketine nazaran en kısa bulunduğu ve diğer kolordular mevâzi‘-i mukannenelerine dâhil ve bir gün istirâhat etmiş bulundukları hâlde kolordunuz henüz mevâzi‘ne dâhil olmamış bulunması ve husûsiyle kolordu kumandanının istikāmet hâricinde ve kolordusundan ayrılarak Lüleburgaz’da bulunması ve düşman

III/[45]

tarafından bir gûnâ tazyîk icrâ ve muhârebe i‘tâsına mecbûriyyet el vermediği hâlde kıta‘ât inzibâtının muhâfaza edilememesi; kolorduya â’id kusûrun karargâhdan verilen açık telgrafların şüyû‘na atfı gibi mütâla‘âtda bulunulması bâdî-i te’essüf olmuşdur. Esâsen bugünkü harekâtınız hakkındaki evâmir Büyük Karargâh’dan verilmiş olmasına mebnî bundan böyle de ahz-ı evâmir için Büyük Karargâh’a mürâca‘at eylemeleri tavsiye olunur.”

Bir de vesâ’ik arasında 2. Kolordu’ya bugün çekilen şu telgrafa rast gelinmişdir; fakat yukarıdakinden evvel midir, sonra mıdır, kābil-i tebeyyün değildir:

“Topçu Y 4’ün bir tabur muhâfızla Lüleburgaz’da terki ve bunların top ve cebhâne arabalarının trenle ve hayvanâtının karadan sevki husûsunun muhâfız tabur kumandanıyla

topçu alay kumandanına teblîğ ve ihtârı ve mütebâkî kuvvetinizle Karaağaç-Congara-Topçuköy-Azbağ üzerinden Müsellim köyüne gidüb Vize kolordusunun sol cenâhını takviye etmeniz Karargâh-ı Umûmî tarafından emrolunmuşdur. Bu emir Karaağaç'a Karargâh-ı Umûmî'den gönderilmiş olacakdır."

Fakat 2. Kolordu Harb Cerîdesi'nde bu iki emrin de pek geç vardığı bu cereyân-ı hâl hakkında ancak diğer kolordulardan haber alınmak sûretiyle ma'lûmât alınabildiği dermeyân olunuyor.

Bundan sonra Şark Ordusu kumandanlığı Karargâh-ı Umûmî ile evvelce mezkûr muhâbereyi yapmış, sâ'at 9 dakika 45 târîhli mufassal emri almış, 2. Kolordu hakkında telgraf hatâsı olan (yaklaşdırılmışdır, yaklaşması) davası halledilmiş ve fakat başkaca bir şey yapılmamışdı.

*

* *

Nihâyet 14 minh de, 1, 2 ve 4. kolordu kumandanlarının ric'at edilmemesi hakkındaki müşterek telgrafı mes'elesi tahaddüs etmişdir.

Bu mes'eleyi îzâhen Şark Ordusu Harb Cerîdesi ile Abdullah Paşa'nın hâtırâtından şu satırların aynen nakli lâzım görüldü:

a) Harb cerîdesinden: "….. Muşârün-ileyhim kumandanların iş bu mürâca'âtları Şark Ordusu kumandanı tarafından reddedilmiş olmasına mebnî kolordu kumandanları doğruca başkumandanlığa mürâca'at ederek makām-ı muşârün-ileyhanın muvâfakatini istihsâl etmişlerdi. Bunun üzerine Şark Ordusu'na teblîğ olunan emirde (Pınarhisar-Lüleburgaz hattında muhârebenin kabûl edilmesi münâsib olacağından ol sûretle hareket olunması) iş'âr buyurulmuşdu.

Kırkkilise ric'atını müte'âkib Şark Ordusu'nun kuvveti birçok efrâdın firâr etmeleri yüzünden hayliden hayli tenâkus etmişdi. Şimdi muhârebenin kabûlü münâsib görülen iş bu hattın bu kadar kuvvetle işgāli mümkün olamayacağı düşünülerek düşmanın ta'kîbâtından masûn olarak Ergene'ye kadar çekilmek, gerek mezkûr suyun ve gerekse o civâr arâzinin müdâfa'aya bahş eylediği fevâ'idden istifâde etmek ve bâ-husûs

III/[46]

gerek şimendüfer hattı ve gerekse bahren icrâ edilecek münâkalât sâyesinde efrâdın celbi, i'âşenin te'mîni, cebhânenin celb ve ikmâli nazar-ı dikkate alınarak hatt-ı mezkûrun intihâbındaki mecbûriyyet başkumandanlığa ber-tafsîl arz edilmişse de teşebbüsât-ı vâkı'a bir netîce-i müfîdeye müncer olamıyarak kolordu kumandanlarının arzuları vech ile (Pınarhisar - Lüleburgaz) hattında kalarak muhârebenin orada kabûl olunmasına karâr verildi.

Bunun üzerine Şark Ordusu kumandanı paşa hazretleri isti‘fâlarını takdîm eylediler; kabûl buyrulmadı. Şark Ordusu kumandanlığı ile kolordular kumandanlıkları beyninde tahaddüs eden ihtilâf-ı efkârın izâlesi maksadıyla Karargâh-ı Umûmî’den Mîrlivâ Ziya Paşa, gerek Şark Ordusu karargâhına ve gerekse Lüleburgaz’da kolordular karargâhlarına 15 Teşrîn-i evvel’de i‘zâm buyurulmuşdu.

(Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında muhârebeyi kabûl etmek fikrinde bulunmayan Şark Ordusu mezkûr hat üzerinde hiçbir tedkîkâtda bulunmamış ve bütün mesâ‘isini Ergene gerisine hasr eylemişdi. Halbuki hatt-ı mezkûru işgāl etmek fikrinde bulunan kolordularca da burada müdâfa‘a nokta-i nazarından hiçbir tedbîr ittihâz olunmamış ve hatta keşif bile hakkıyla îfâ edilememişdi.

Şark Ordusu kumandanı (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında kalmak için musırrâne verilen emirlere mutâva‘at etdi.”

b) Abdullah Paşa’nın hâtırâtı kitâbından:[sahîfe 149]

“...Karaağaç hattı gibi ordunun kuvvetiyle gayr-i mütenâsib, gāyet geniş cebheli bir mevzi‘de muhârebe-i kat‘iyye kabûlü ümîd-bahş olamazdı…Vaz‘iyyetin şu vahâmet ve müşkilâtı nazar-ı dikkate alındığı hâlde ordu emrinin icrâsında kolordu kumandanları tarafından dermeyân olunan muhâlefet vaz‘iyyet-i harbiyyedeki tehlikeyi bir kat‘ daha tezyîd eylemiş bulunduğundan şu ahvâl-i musavvere altında bundan böyle ordunun kumandasını der‘uhde ederek zuhûru imkân ve ihtimâlden ba‘îd bulunmayan bir felâketin müsebbi olmak ciheti iltizâm edilmediğinden itâ‘atden inhirâf eden ve verilen ordu emrinin icrâsına muhâlefet eyleyen kolordu kumandanlarına karşı ordu kumandanlığı vezâ’ifinin adem-i imkânından dolayı emr ve kumandanın ba‘de-mâ büyük Karargâh-ı Umûmî tarafından der‘uhde edilmesi husûsunda ma‘rûzâtda bulunmak üzre Şark Ordusu Karargâhı’nın Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Feyzi Bey ba‘de’z-zevâl Çerkesköy’üne i‘zâm kılınmışdır.”

Böylece Şark Ordusu kumandanlığı bir kere daha kat‘î bir sûret-i hâle karâr vermiş bulunuyordu. Fakat zîrdeki cereyân-ı hâl bu karârı da ibtâl etmiş ve iş olacağına varmışdı:

4. Kolordu nezdindeki ordu haber zâbiti Erkân-ı Harbiyye Kā’imakāmı Zeki Bey’den şu telgraf gelmişdi:

III/[47]

Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye Riyâsetine

Lüleburgaz

14 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 11 dakika 55

“Muhtelif istikāmetlere gönderilen keşif kollarından ve şimdi buraya muvâsalat etmek üzre bulunan Süvâri Fırkası keşif kolu zâbitinden alınan ma‘lûmâtdan dün [13 minh] akşama

kadar (Pınarhisar-Kırkkilise-Yenice) hattının cenûbundaki mıntıkada düşmanın bir keşif kolu bile bulunmadığı kat‘iyyen tahakkuk etmişdir. Artık anlaşılıyor ki düşman ya bizim hâlimize müşâbih bir hâlde bulunuyor veyâhud ki başka taraflara teveccüh ediyor. Düşmanın bizim şu vaz‘iyyetimizden lâyıkıyla haberdâr olmaması ihtimâli de vardır. Çünkü verilen muhârebede düşman sağ cenâhından ric‘at ve sol cenâhından ise pek çok müşkilâtla hareket etmişdir. Hatta Kırkkilise’de askerimizin bulunub bulunmadığından tamâmen emin olmak için şehr-i mezkûru bütün gece topa tutdukdan sonra yürüyebilmişdir.

Burada bulunan kolorduların gerek kıta‘ât mazbûtası ve gerekse perâkende efrâdı son derece muhtâc-ı istirâhatdir. Kıta‘ât hareket etdikçe bu ihtiyâc gayr-i kābil-i ta‘mîr bir hâl alacak ve burada kemâl-i suhûlet ve muvaffakiyyetle toplatdırılmakda olan perâkende efrâd vesâ’irenin âhir mahalde toplatdırılması fevka’l-‘âde kesb-i müşkilât edecek ve belki de bunların mikdârı ve bilâ sebeb hâsıl olan heyecân-ı umûmî bir kat daha ve hatta önü alınamayacak derecede tezâyüd edecekdir. İzmit Fırkası taburlarının dünden beri ve birden bire 5-7 yüze bâliğ olduğu, dün akşamdan i‘tibâren 12. Fırka’da dahi tek tük firâr edenler bulunduğu ve burada kolordular, harekete son derece de mâni‘ olan müşkilât-ı azîmenin izâlesine geceden beri sa‘y ve gayret eylemekde iselerde muvaffakiyyet ümîdi olmadığı, ahvâl-i ma‘rûzaya nazaran icrâ-yı îcâbı menût-ı re’y-i âlîleridir.”

Abdullah Paşa hazretleri bu rapor üzerine cereyân eden ahvâli hâtırâtda şöyle zikrediyorlar: [sahîfe 150-152]

“…..Nezdinde bulunduğu kolorduda o kolordu kumandanının değil bi’l-‘akis ordu kumandanının nokta-i nazarını te’mîne mecbûr olduğunu unutan bu haber zâbiti 13 Teşrîn-i evvel raporunda 4. Kolordu hakkında: (Muntazaman Alpullu’dan Lüleburgaz’a yürüyor, muvâsalatı karîbdir. Top cebhâne arabaları tamâmdır. Perâkendesi yok gibidir, kıta‘ât Karaağaç Deresi’nin gerisine alınacakdır. Yürüyüş oldukça muntazamdır, yürüyüş esnâsında efrâdımızda hiçbir gûnâ sû’-i ahvâl görülmemişdir…) dediği hâlde bugün hem kendi raporunda ve hem 4. Kolordu raporunda perâkendenin toplanmasından top vesâ’ire kurtarılmasından bahs olunuyordu.

III/[48]

Bâlâdaki raporda düşmana â’id ma‘lûmâtın Karargâh-ı Umûmiyye’ye iş‘ârı sırasında her nasılsa kolordular kıta‘âtının harekete kādir olmadıkları dahi ilâve edilerek şu telgraf keşîde edilmişdi [Karargâh-ı Umûmî bahsinde mezkûrdur. M. N] ve iş bu telgrafnâmeyi müte‘âkib âti’z-zikr cevâb vürûd etmişdir:

"C: İş'âr-ı devletleri nazar-ı mütâla'aya alınarak kolorduların harekete kādir olmadıkları anlaşıldığından bulundukları mahallerde kalmaları ve düşman ta'arruz ederse orada son dereceye kadar müdâfa'a eylemeleri tavsiye olunur."

Binâ'en-'aleyh kolorduların Karaağaç Deresi gerisinde kalmalarının Şark Ordusu'nun iş'ârına atfen takarrür etdiği gibi bir ma'nâ, cereyân-ı muhâbereden anlaşılıyordu.

Halbuki bundan daha evvel kolordu kumandanlarının mazbata-i müştereke ile mürâca'âtlarına muvâfakat edilerek Karaağaç'da kalmaları için Karargâh-ı Umûmî'den emir verildiği ve bu şekilde bir raporun vürûdundan bi'l-istifâde bir tedbîr-i nezâket olmak üzre bize de böyle yazıldığı bi'l-âhire anlaşılmışdır.

Halbuki kolorduların derhâl Ergene'ye müteveccihen yürümeleri husûsundaki efkârımız evvelce îzâh edilmiş olduğu gibi zâten aynı fikir ve karâra tarafdâr bulunan Karargâh-ı Umûmî'den 14 Teşrîn-i evvel sâ'at 1'de vürûd eden emr-i telgrafi mûcebince Çorlu'da bulunan cebhâneden 10.000 sandığı mütecâviz mikdârı Çerkesköy ve Hadımköy'üne nakledilmiş ve bu sûretle ordunun ric'atı ihzâr ve Ergene hattında tahkîmâta da, orduya iltihâk etmek üzre geriden gelen 5-6 redif taburuyla Hakkı Paşa me'mûr edilmişdi.

Böyle nazik bir zamanda Ergene hattına çekilmek husûsunda ordu emrinin infâz etdirilememesinden dolayı emir ve kumanda da hâsıl olan teşettüt hasebiyle kat'iyyen avfımı taleb için gönderdiğim Mîralay Feyzi Bey Karargâh-ı Umûmî'de bulunduğu sırada gûyâ iş'âr-ı âcizîye istinâden kolorduların bulundukları mahallerde kalmaları hakkında vürûd eden emir nefsü'l-emre muvâfık olmadığından bu bâbda kolordulara bir gûnâ teblîgât îfâ edilmemişdir.

Zeki Bey'den mevrûd rapor me'âlinin tarz-ı teblîği istenildiği gibi tefsîre müsâ'id bir şekilde olmasından dolayı fi'l-hakîka bir sû'-i tefsîr varsa bunun izâlesi emrinde Mîralay Feyzi Bey'in Çerkesköy'ünden avdetine intizâr îcâb etmişdi."

Yukarıya nakl olunan Abdullah Paşa hazretlerinin beyânâtını şu sûretle tedkîk ve ikmâl edebiliriz:

1- Bu güzel efkâr ve mütâla'âtı ilk günden bu güne kadar kolordu kumandanlarına emir ve telkîn edici bir vesîka ortada yokdur. Bi'l-'akis Karaağaç hattı üzerinde kalmağı iş'âr eyleyen 12 târîhli ordu emri mevcûddur.

2- Lüleburgaz hattında kalmak için Başkumandanlık'dan gelmiş olan sâ'at 17 dakika 30 târîhli emir üzerine ordu, kolordulara hiçbir gûnâ teblîgât yapmamış değil, bi'l-'akis 14/15 gecesi sadece şu şifreli emri vermişdi:

III/[49]

"Lüleburgaz'da 1, 2 ve 4. kolordulara: Müşkilât-ı mesrûde dolayısıyla kolordunuzun bulunduğu mevki'de kalması ve fakat dağınıklğın indifâ'ının bir ân evvel te'mînine fevka'l-

‘âde gayret olunması tavsiye olunur.” Binâ’en-‘aleyh Şark Ordusu kumandanlığı Karargâh-ı Umûmî’nin emrine mutâva‘at eylemiş, emir ve kumanda da devâm eylemiş bulunuyordu ve fakat bu karârın te’mîni muvaffakiyyeti için yeni hiçbir şey yapmamışdı. [Bu emir gerek Şark Ordusu vesâ’iki arasında ve gerek kolorduların harb cerîdelerinde aynen mevcûddur.]

*

* *

Binâ’en-‘aleyh 14 Teşrîn-i evvel günü dahi Şark Ordusu’nca bilâ-fâ’ide geçirilmiş bir gündü…

*

* *

Bugün [14 Teşrîn-i evvel] Şark Ordusu karargâhı, ordunun vaz‘iyyetini şöyle kabûl ediyordu. [Ordu erkân-ı harbiyyesinin o zamanki notlarından]

4. Kolordu: 12. Fırka 11-0-6

Çanakkal‘a Fırka 11-0-0 [Edremid Fırkası’ndan 2 T berâber] Karaağaç Deresi gerisinde.

İzmit Fırka 10-0-3 Lüleburgaz şarkında, Karışdıran ve Uzunsakız yolları mültekāsında 12’lik bir obüs bataryası. Süvâri Y 7 K 1, 2, 3, 5 Kolordu mürettebâtını ikmâl etmişdir.

2. Kolordu:

a) Bir notda: Fırka 4 ve topçu Y 4 Karaağaç Deresi gerisinde; Fırka 5 ve To Y 5 Lüleburgaz şimâlinde;

b) Diğer bir notda: 5. Fırka Karaağaç civârında, 2. İstihkâm Taburu berâber; 4. Fırka Lüleburgaz’ın 1 km şimâlinde.

Kolordudan 3.000 kişi Hayrabolu’ya, 1.000 kişi Lüleburgaz’da, 1.000 kişi Babaeski’de dağılmışsa da bu akşam cem‘ edilmişdir. 15 öküz arabası topçu cebhânesi Lefece’ye aldırılmakda topçu Y 4’den 1 top Kavaklı’da kalmışdır. 1 top ve 1 cebhâne arabası Hayrabolu cihetine gitmişdir.

3. Kolordu: 10.000 nefer, 1.000 perâkende 25 ser‘î sahrâ ve 4 cebel topu ile Vize’de. Saray’da 4 redif taburu.

Diğer bir notda: Vize’de Afyon, Konya ve Ankara fırkalarından 2.402 insan, Lüleburgaz’da

III/[50]

2.000 nefer, 1 sahrâ ve 1 cebel top taburu, Pınarhisar’da 2.500 neferli Bolu Alayı. Cebhâne gayr-i kâfî, erzâk mefkūd.

1. Kolordu: 2. Fırka Lüleburgaz şimâl mahrecinde.

3. Fırka Lüleburgaz garb mahrecinde [fırka çok dağınıkdır.]

Müretteb 1. Fırka Lüleburgaz İstasyonu'nda.

Uşak Fırkası Türkbey şarkındaki sırtda. 4 taburu hazır.

Kuvvet: 20.000 nefer. Topçu Y 2 T 3 hafif cebhâne kolundan 32 araba Üsküdbere ile Kırkkilise arasında terk olunmuşdur.

17. Kolordu: Karışdıran ve Uzunhacı'ya yürüyüşde:

Ereğli Fırkası: 9,5 tabur, 3 sahrâ bataryası

Samsun " : 8 " , 1 cebel "

Bir Süvâri Bölüğü.

Müstakil Süvâri Fırkası: Lüleburgaz'da.

*

* *

Şark Ordusu'nun bugün [14 minh] aldığı raporlardan ve yapdığı muhâberelerden ba'zıları da zîre derc edilmişdir; şâyân-ı dikkat husûsâtı muhtevîdirler:

1- Süvâri Y 3 Mülâzım-ı evvel Galib imzâsıyla, Lüleburgaz'dan çekilen telgraf:

Hasköy-Karayusuf keşif kolundan

Arifbaba-Hasköy sırtlarından

? sâ'at 12 gündüz.

"1- Düşmanın 4 tabur kuvvetinde tahmîn etdiğim piyâdesi Ayvalı Dere sırtlarında müctemi' bulunduğunu esnâ-yı avdetde gördüm.

2- Arif Baba Çiftliği ile Hasköy arasında bir bölük düşman süvârisi sırtlardadır.

3- Hasköy'de düşmanın 2 alay piyâdesi vardır. Bu kuvvet[in] Hasköy'ün şark ve cenûb cihetlerinde avcı metrisleri yapdığını gördüm."

2- Süvâri Fırkası'ndan, telgraf başında Lüleburgaz'dan:

"… 11 sabâhı fırkamız Çerkesköy istikāmetinde serî'an çekilmek emrini aldı. Binâ'en-'aleyh mütemâdiyen Lüleburgaz'a doğru hareket etdik. Yevm-i mezkûrdan beri 3 gün zarfında düşmanın bir Süvâri Alayı Gaibler'de, bazı süvâri keşif kolları Havsa'da ve Kule ile Babaeski arasında bir Süvâri Bölüğü görüldü. Başkaca bu mıntıka dâhilinde piyâdesinden ma'lûmât alınmamışdır. 13/14 gecesi Babaeski'nin şarkında Talan

III/[51]

Deresi ile garbında Kuleli Deresi arasında şimâlen Kavakdere-Nacak-Hazinedar hattına kadar keşif kollarımızda, düşman piyâdesine tesâdüf etmedi.

Bugün [14 minh] Lüleburgaz'a gelindi. Düşmanın 1-2 Süvâri Bölüğü Ayvalı'nın 1 km. şarkında görüldü. Piyâdeye delâlet edecek hiçbir kuvveti yokdur."

2- Diğer bir muhâbere: ?

“ Müstakil Süvâri Livâsı 4 sâ‘at mukaddem Vize’ye müteveccihen hareket etmişdir. Kırkkilise civârını keşfetmek üzre Üsküb’e doğru bir, Kavaklı’ya bir keşif kolu gönderildi. Yenice-Petra istikāmetine nısfü’l-leylden sonra keşif kolu gidecekdir. Bulgarların tertîbâtını nazar-ı mütâla‘aya alarak bizde zâten uzak keşif kollarını kuvvetli bulundurmakdayız.”

3- Diğer bir muhâbere: ? [Belki 4. Kolordu’ya yazılan bir rapordur]

“1. Kolordu Türkbey şarkındaki sırtlarda, 2. Kolordu birincinin şimâlinde Karaağaç sırtlarında, 4. Kolordu bir alay kuvvetinde ileri karakol ile Lüleburgaz’ın şimâl-i garbîsindeki sırtlarda, büyük kısmıyla Lüleburgaz’ın 2,5 km şarkındadır.”

4- Lüleburgaz’dan 14 minh sâ‘at 11 dakika 20’de 2. Kolordu karargâhı nezdinde ordu haber zâbiti E. H. Mîralay İhsan Bey’den:

“12 Teşrîn-i evvel’de 5. Fırka Karaağaç’a, 13’ünde 2. Kolordu karargâhı ve 14’ünde 4. Fırka Lüleburgaz’a gelmişdi. 4. Fırka bu sabâh Karaağaç’a hareket etdi. Dün akşama kadar Pınarhisar-Lefece hattında düşman görülmemişdir. 2. Kolordu fırkalarının ne kuvvetde olduğunu fırkalar dahi bilemezler. Efrâd son derece yorgundur. Ekser alayların efrâdı dağılmışdır. Yollar üzerinde her şey ve mühimmât metrûkdur. Kıta‘ât henüz midesini doldurmamışdır. Efrâdın i‘âde-i sükûneti ve toplanması ve kendisini toplaması için kıta‘âtın istirâhat etmesi lâzımdır. Zâten düşmanla hiçbir temâs yokdur.”

[Görünüyor ki İhsan Bey dahi Remzi Bey gibi kolordu kumandanlarıyla hem fikir olarak aynı sâ‘atde ordu kumandanını, devirmeğe imâleye çalışıyordu!]

5- Halbuki 2. Kolordu, 14 minh sâ‘at 17 dakika 15’de Lüleburgaz’dan şu telgrafı çekmişdi:

“ 4 ve 5. Fırkalar Karaağaç karyesinin şark sırtlarındadır. [Ki 4. Fırka’nın burada olmadığı zikredildi. M. N] Kastamonu Redif Fırkası’nın 5 taburu Lüleburgaz’a vâsıl olmuş diğerleri de olmak üzere. Bu beş tabur yarın Karaağaç mıntıkasına hareket edecekdir.

Bugün 5. Fırka tarafından Pınarhisar’a gönderilen bir süvâri keşif kolu Bulgar eşkiyâsının o civârda bulunduğunu keşif ve ihbâr etmiş, kuvvetlerinin ziyâdece olduğu anlaşılmışdır. 3. Kolordu tarafından terk edilmiş topları almak üzre sevk edilmiş olan bir müfrezenin Pınarhisar civârlarında eşkıyâ kuvvetiyle

III/[52]

müsâdemeye [Bolu Alayı Muhârebesi] tutuşması üzerine evvelce verilmiş emir üzerine 5. Fırka tarafından sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir müfreze, hemân Pınarhisar’a sevk edilmiş ve 3. Kolordu müfrezesine mu‘âvenete düşmanı tard eylemeğe me’mûr edilmişdir.”

*

* *

Şark Ordusu vesâ'ikinden bugünün geri hidemâtına â'id olarak yalnız şunlar istintâc edilmişdir ki mûceb-i ibretdir:

1- Ordu Menzil Müfettişliği hâlâ Hadımköy'ünde bulunmakda olub buna Çerkesköy'üne gelmesi emredilmişdir.

2- Çorlu'ya boş vagonlar celb edilerek burada mevcûd 10.000 sandık cebhâneden 6.000'i hemân ve 4.000'i peyderpey Hadımköy'üne (!) Başkumandanlık emrine tevfîkan sevk edilmişdir.

3- Harekât şu'besi, geri hidemâtıyla müştagil şu'be 3'e şu muhtırayı vermişdir:

"3. Kolordu erzâk ve cebhâne fıkdânını bildiriyor. 2. Kolordu açlıkdan perîşân düşmüşdür. Kıta'ât-ı sâ'irede hemân aynı derecededir. Hayli gündür yürüyen askerin i'âde-i intizâm ve kuvveti ile Ergene gerisinde harekete ihzâr için evvel emirde Çerkesköy-Çorlu menzil hattından bu kuvvetlerin muntazaman i'âşesinin te'mîni, cebhâne yetişdirilmesi, civâr köylerle Tekirdağ'ı ve havâlisinde mevcûd arabaların cem'i için teşebbüsât ifâsı ile askerin kābiliyyet-i hareketinin te'mîni zımnında muktezâsının icrâsı beyânıyla iş bu muhtıra…."

Şu'be 3'ün ne yapdığı ise ma'lûm değildir!

4- Ma'lûmât-ı zâtiyye şu'besi de şundan başka yapacak bir şey bula[ma]mışdır: [ta'mîm]

"Harekât-ı harbiyye ve muhârebâtda fevka'l-'âde yararlık gösteren musta'id küçük zâbitânın takım zâbitliğine terfî' ve istihdâmı kıta'âtın zâbit ihtiyâcını te'mîne medâr olacağından bu gibi küçük zâbitânın defterlerinin tanzîmi ile irsâli."

5- Çerkesköy merkez kumandanı Vasıf imzâsıyla orduya gelen şu telgraf, gerilerdeki tezebzübî ifâde i'tibâriyle şâyân-ı dikkatdir:

"Dün akşama kadar bir kısmı silâhlı olarak 300 kadar firârî; bir kısmı çıplak 600 kadar ikmâl efrâdı burada derdest ve cem' edilerek Çorlu'ya derdest-i sevk ise de bu gece oradan buraya 600 kadar çıplak ikmâl efrâdı gönderildiğine nazaran ne yapacağız? Burada i'âşeye â'id malzemede bulunmadığı cihetle bu bâbda emre muntazırım."

III/[53]

C) 15 Teşrîn-i evvel [1]328'de İlk Muhârebe Haberine Kadar Şark Ordusu Karargâhı

Bu bâbda Abdullah Paşa'nın hâtırâtından şunlar nakledilir: [sahîfe 152-153].

"Karargâh-ı Umûmî'den intizâr olunan cevâb vürûd etmedi. Lâkin 15 Teşrîn-i evvel [1]328 sabâhleyin Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye Birinci Re'îs-i Sânîsi Mîrlivâ Ziya Paşa Çerkesköy'ünden Çorlu'ya muvâsalat etdi. Vaz'iyyet-i hazıranın iktisâb etdiği şekl-i vahîm

dolayısıyla Şark Ordusu kumandanlığından keff-i yed eyleyeceğim hakkındaki ma‘rûzâtımın başkumandan vekîli Paşa hazretleri tarafından kabûl edilmeyerek Şark Ordusu’na kemâ-kân taraf-ı âcizânemden kumanda edilmesi husûsunda muşârün-ileyhin arzu ve mütâla‘aları Ziya Paşa tarafından ifâde edildi. Paşa-yı mûmâ-ileyh Şark Ordusu Karargâhı ile kolordular arasında zuhûr eden ihtilâf dolayısıyla Lüleburgaz civârındaki kolorduları nazar-ı teftîşden geçirmek ve kolordu kumandanlarıyla temâsda bulunmak üzere Şark Ordusu Karargâhı’ndan Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Salahaddin Bey ile berâber Lüleburgaz’a müteveccihen Çorlu’dan hareket etdi.

Halbuki mâhiyyet-i mes’ele el-ân hall ve tesviye edilmemiş bulunuyordu. Çünkü evvelce de îzâh olunduğu vech ile Şark Ordusu’nun mevcûd-ı hazırıyla Karaağaç hattında muhârebeyi kabûl etmek netîce i‘tibâriyle gāyet hatırnâk bulunduğundan bir ân evvel hatt-ı mezkûrdan Ergene’ye doğru tebâ‘üd eylemek zarûrî iken leyte ve le‘alle ile vakit geçirilmekde ve bu yüzden ordunun vaz‘iyyeti ân be ân kesb-i vahâmet eylemekde idi. Aradaki ihtilâf ve sû’-i tefehhümün izâlesi emrinde bi’z-zât Başkumandan Vekîli Paşa ile müdâvele-i efkârdan başka çâre kalmadığından Çorlu’dan hareket olunarak Çerkesköy’ünde bulunan muşârün-ileyh hazretlerine mülâkî olundu.

Şark Ordusu’nun bulunduğu vaz‘iyyet-i harbiye ile bu bâbda verilen ordu emrine kolordu kumandanları tarafından vukū‘ bulan muhâlefet hakkında teâtî-i efkâr edildi. Kolordu kumandanları tarafından dermeyân olunan esbâb ve mutâlaât muşârün-ileyh tarafından nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmış bulunduğundan ordunun bir iki gün daha Karaağaç hattında kalarak istirâhat eylemesinde bir mahzûr görmedikleri ve keyfiyyeti kolordu kumandanlarına dahi teblîğ eylemiş olduklarını beyân buyurdular.

Binâ’en-‘aleyh Bulgarların bugün, yarın muhtemel olan ileri hareketi bir emr-i vâki‘ bulunduğu takdîrde ordu gayr-i müstahzar bir mevzi‘ gerisinde ve düşmana nazaran haylice dûn bir kuvvetle muhârebeye mecbûr olacak ve bu sûretle öteden beri nazar-ı te’emmülden dûr tutulmayan tehlike ve vahâmet dahi nâ-kābil-i izâle bulunacakdı… “

İsti‘fâ mes’elesi ne oldu? Anlaşılıyor ki Nazım Paşa, Abdullah Paşa’yı şifâhen bundan vazgeçirmişdi ve böylece hiç olmazsa bu ândan i‘tibâren Şark Ordusu’nun fi‘lî bir kumanda icrâsına başlaması artık gayr-i kābil-i te’hîr bir mecbûriyyet olmuşdu. Fakat yine böyle bir şey görmüyoruz; ordu hâlâ âmirsiz ve emirsizdir!

III/[54]

Diğer cihetden; bâlâdaki ifâdelerde bir zühûl yoksa Nazım Paşa’nın dün akşam imzâ etdiği emirdeki gibi (Karaağaç hattında sonuna kadar müdâfa‘a)’yı düşünmediğini ve sadece

(berâ-yı istirâhat) bir iki gün daha orada kalmağı tasavvur etdiği istidlâl edilir ki şâyân-ı dikkatdir!

*

* *

Her iki büyük sevk ve idâre makāmının 13, 14, 15 günleri gibi beherri hayâtî ehemmiyeti hâ'iz olan zamanlar zarfındaki fa'âliyyetini hikâyeyi şimdilik burada bırakıyorum. Bugünler zarfında ne yapılabilirdi, ittihâz edilen beher karârın kıymet-i tatbîkiyye ve ameliyyesini, bu müddet zarfında kıta'ât'ın vaz'iyyet-i hakîkiyyelerini tesbîtden sonra tedkîk ederiz.

III/[55]

İkinci Bâb

13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde [Muhârebe Başlayıncaya Kadar] Kıta'ât'ın Hâl ve Vaz'iyyeti

Fikr-i Umûmî

Kırkkilise ve Lüleburgaz Meydân Muhârebelerinin bitmesi ile başlaması arasında geçen müddet zarfında [ki sûret-i umûmiyyede 10 Teşrîn-i evvel öğleden 15 Teşrîn-i evvel öğleye kadar; beş gün kabûl edebiliriz] Osmanlı Şarkî Trakya Ordusu kıta'ât'ının ahvâl-i umûmiyyesini şu sûretle hulâsa edebiliriz:

a) Kırkkilise Muhârebesi'ne giren veya meydân-ı muhârebede ve civârında bulunub da muhârebeye girmemiş olan birlikler: Kısmen birdenbire a'zamî şiddetle başlamış olan ve kısmen tedrîcî ve mütezâyid bir bozguna uğramışlar ve cenûb-ı şarkî istikāmetinde kısm-ı külli i'tibâriyle 13 Teşrîn-i evvel'e kadar akmağa devâm ederek başlıca Vize ve Lüleburgaz'da iki büyük ve Karaağaç'da daha za'îf bir kitle hâlinde durmuşlardı. Bunlara mensûb olub perâkende efrâd hâlinde veya çok zayıflanmış ufak birlikler [bölük, tabur, batarya] şeklinde; kısm-ı cüz'îler ise 13 Teşrîn-i evvel akşamı henüz öteye beriye dağınık ve esâs kitlelere veya gerilere müteveccihen hâl-i hareketde bulunuyordu.

Bugünler zarfında bu kıta'ât da emr ve kumanda hemân de tamâmen muhtelldi. Fırkası ve kolordusu başında kalmış kumandanlar ancak yarı yarıya idi. [Ancak 4, 5, İzmit, 12, 2, 3, ve piyâde fırkalarıyla Süvâri Fırkası'nın el altında kalabilmiş olan aksâmı başlarındadır ki, te'sîr ve nüfûzları derece derece za'îf olarak kumandanları vardı; 7, 8, 9 ve Afyonkarahisar fırkalarının kıta'âtı hem diğerlerine nisbet daha ziyâde inhilâl etmiş ve hem kumandanları fırkalarını bırakarak savuşmuşlardı. Bursa Fırkası zâten dağıtılmış ve kumandanı âvâre dolaşıyordu. Konya Fırkası karargâhı da mevcûd iki taburunu bırakarak Vize'ye gelmişdi.] Hatt-ı harbdeki beş kolordu kumandanlarından hiçbirisi ise kıt'a başında kalmamış; hepsi de

kıt‘alarına tekaddüm ederek üçü Lüleburgaz’a gelmiş, birisi ta Çorlu’ya ve diğeri Vize’ye gitmişdi.

14 Teşrîn-i evvel gününde bu kıta‘ât yine aşağı, yukarı bu şekilde ise de bir derece daha toplanmışve ayıklanmağa başlamış bulunuyorlardı.

Bu kıta‘âtın böylece Vize, Karaağaç, Lüleburgaz yığılma noktalarına gelmelerinde ve 14 sabâhına kadar buralarda kalmalarına Şark Ordusu’nun 10 Teşrîn-i evvel’de verdiği (Pınarhisar-Lüleburgaz) hatt-ı umûmisine ric‘at emri belki bir derece mü’essir olmuşdu. Fakat kabûl edebiliriz ki bu emir olmasa idi dahi İstanbul

III/[56]

istikāmetinde, ya‘nî anavatanı ile irtibât ve i‘âşe yolu olan bu istikāmetdeki akın, düşman ta‘kîbi olmadıkça yine buralarda kendiliğinden duracakdı.

Kıta‘âtın ve efrâdın Vize, Karaağaç ve Lüleburgaz’da durmaları daha ziyâde ancak buralarda biraz i‘âşe ve menâbi‘i, biraz istirâhat bulabilmesi ve hâssaten ta‘kîb etmeyen düşmanla temâsın inkıtâ‘ı, havânın düzelmesi, arâzinin biraz kuruması, ilk paniğin te’sîr-i ma‘neviyyesinin gevşemesi gibi mü’essirâtdan ileriye gelmişdi. Nitekim 3. Kolordu enkāzı Pınarhisar’da bu şerâ’itin henüz kâfî derecede husûle gelmemiş, Kırkkilise Muhârebe mıntıkasından başlayan heyecânın henüz gevşememiş olması yüzündendir ki Şark Ordusu emrinin haddini bir misli tecâvüz ederek bir yürüyüş daha geride, ancak Vize’de durabilmişdi.

Bugünler zarfında ordu ve kolordu ve fırka kumandanlarının sevk ve idâresinden hiç olmazsa yarı yarıya mahrûm olan bu kitleler düşmanın bir ta‘kîbi ve hatta ta‘kîb etdiği havâdisi karşısında dahi ma‘a’l-esef muhtemeldi ki yine derhâl çözülürler ve yeniden bir hezîmet daha başlardı. Birkaç batarya topa mâlik bir düşman süvârisinin Vize veya Lüleburgaz istikāmetinde görünmesi, muhtemelen büyük bir kargaşalık daha tevlîd eylerdi ve Bulgarlar hiç olmazsa Lüleburgaz Meydân Muhârebesi’nde dökdükleri kandan kurtularak Çatalca önüne kolayca gelebilirlerdi. Hele bu hareketde sür‘at gösterebilirlerse, Çatalca hattında dahi 4-Teşrîni sânî gününe kadar kendisini mehmâ-emken toplayabilmiş bir ordu ile değil çok daha evvel sadece döküntü kuvvetlerle karşılaşırlar ve çok daha büyük ihtimâl muvaffakiyyete mâlik olurlardı.

Fakat bizim hesâbımıza çok şükür. Bulgar Ordusu’nda çok ihtiyâtkâr ve müte’ennî bir büyük kumanda vardı!

b) Bu 10-15 günleri zarfında Osmanlı Ordusu’nun birçok kuvvetleri de ezelî derdlerimizden birisi olarak hâlâ geriden gelmekde, tecemmu‘ yürüyüş ve nakliyyâtı hâlinde bulunmakda idi. Zîrde gösterileceği üzere birçok fırkalara mensûb az veya çok adedde taburlar ve hatta bataryalar, nâdiren a‘zamî alay hâlinde olmak üzre, birçok ikmâl efrâdı kāfileleriyle birlikde Ereğli ve hatta Tekirdağ’ı ihrâc iskelelerine çıkıyor, muhtelif istasyonlarda trenden

iniyor ve vâsi‘ Trakya sâhaları üzerinde ne yapacağını, nereye gideceğini; kime iltihâk edeceğini esâslı sûretde bilmeden ve bunu bilmek esbâbına da tevessül etmeden yiyeceğini içeceğini tedârik husûsunda kendi düş himmetine kalmış bir vaz‘iyyetde dolaşıyor, Vize, Karaağaç ve Lüleburgaz’ın câzibesine kapılarak gāyet batî ve müterediddid sûretde buralara doğru yanaşıyordu. Geriden gelen kıta‘âtın, değil Lüleburgaz Muhârebesi esnâsında hatta Çatalca Muhârebesi’nde bile arkası kesilmemiş ve âdetâ denebilir ki harb ve sefer devâm etdiği müddetçe seferberlik ve tecemmu‘da devâm eylemişdi!

III/[57]

Binâ’en-‘aleyh bu beş gün zarfında (Vize-Karaağaç-Lüleburgaz) hatt-ı umûmisine doğru bir tarafdan Kırkkilise Meydân Harbi’nden cenûb-ı şarkîye ve diğer tarafdan dâhil-i memleketden şimâl-i garbîye müteveccihen mümted bir sevk ve idâreye gayr-i tâbi‘ ve tabura ve hatta müfrez-i esnân grublarına kadar küçük birliklerin batî ve müterediddid harekâtı devâm eylemişdir ki bunların hey’et-i umûmiyyesini tafsîlen tedkîk çok güçdür ve vesâ’ik-i lâzımenin eksikliği hasebiyle kābil de değildir. Bu sebeble 13 Teşrîn-i evvele kadar [dâhil] hergün bu harekâtın bize gösterebileceği vaz‘ü’l-ceyş şekli hakkında 2.cildde verilen ma‘lûmât ve bu cilde rabt edilen haritalarla sûret-i umûmiyyede iktifâ edilecek olub zîre bu harekâtın sûret-i umûmiyyede 14 ve 15 Teşrîn-i evvel’de vech-i cereyânı telhîs edilmeğe ve harekât-ı mütekaddimeleri hakkında elde edilen yeni ma‘lûmâtla cereyân-ı hâle vuzûh vermeğe çalışılacakdır.

Bunun için de evvel emirde 14 ve 15 günlerinde kıta‘âtın vaz‘ü’l-ceyşini tesbît etmeğe gayret edilecek ve bir tarafdan da peyderpey yeniden teşekkül eden büyük birliklerin bugünler zarfındaki ahvâl ve harekâtı telhîs olunacakdır. Bu maksadla Vize, Karaağaç, Lüleburgaz tecemmu‘ mıntıkalarını ayrı ayrı tedkîk etmek ve bunun için de nizâm-ı harb-i esâsiyi tedkîkâta esâs kabûl etmek fâ’ideli görülmüşdür.

A. Vize Mıntıkasında Tecemmu‘ ve Harekât Birinci Bahis Tecemmu‘

[Kroki numro 2, 3 Zeyl 4]

1. 3. Kolordu’nun Tecemmu‘u

Kırkkilise Meydân Harbi’nden 10 Teşrîn-i evvel günü çözülen 3. Kolordu, bir sürü hâline gelen kıta‘âtının kısm-ı küllisi ile Vize, diğer aksâmı ile (Kırkkilise-Lüleburgaz), (Kırkkilise-Babaeski-Lüleburgaz) üzerlerinden geriye akmışdı ve 13-15 Teşrîn-i evvel günlerinde şu harekât yapılmış ve şu tecemmu‘ vaz‘iyyetleri hâsıl olmuşdu:

3. Kolordu karargâhı: 11 Teşrîn-i evvel akşamına doğru Vize’ye gelmiş ve 16’ya kadar burada kalmışdı.

7. Fırka: Fırka karargâhı, süvâri Y 8'le birlikde 11 Teşrîn-i evvel'de Çorlu'ya gelmiş hastalanan kumandanı Mîralay Hilmi Bey İstanbul'a avdet ederek erkân-ı harb zâbiti ile karargâh 13'de Çorlu'dan Vize'ye varmışlardı.

Fırkayı teşkîl eden kıta'âtın 9 tabur, 2 makineli tüfek bölüğü, 4 sahrâ bataryası Kırkkilise'den doğruca Vize'ye gelmiş olub 13-15 günlerinde burada toplanmakda ve i'âde-i intizâma çalışmakda idi.

Yalnız 19. Piyâde ve 3. Nişancı alaylarının Makineli Tüfek Bölükleri ile Piyâde Y 21 T 3 ve Obüs T 2 Kırkkilise'den Lüleburgaz'a sapmış olub 13 Teşrîn-i evvel'de burada bulunuyorlardı.

III/[58]

Obüs Taburu 14'de dahi burada kalarak ba'dehû hayvanları alınmış; 4 ve 1. kolordulara tevzi' edilmiş ve malzemesi trenle Hadımköy'üne gönderilmişdi. Diğerleri, 3. Kolordu'ya mensûb sâ'ir perâkende kuvvetlerle berâber Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Nasuhi Bey emrinde olarak 14'de Lüleburgaz'dan hareketle 15'de Vize'ye gelmişlerdi. Fırkaya yeni bir kumandan ta'yîn edilmemişdi.

8. Fırka: Karargâhı 7. Fırka'nın ki misillü 11 Teşrîn-i evvel'de Çorlu'ya gelmişdi ki bu def'a elde edilen raporunda fırka kumandanı Mîralay Fuad Ziya Bey bu hareketi şöyle hikâye etmekdedir:

"….. 11 Teşrîn-i evvel sabâhı Pınarhisar'dan 7. Fırka kumandanı Mîralay Hilmi Bey, 7 ve 8. Fırka karargâhları ve süvâri 8. Alay [3 bölük kadar] hep berâberce Çorlu'ya teveccüh etdik. [Sebeb? Bir şey yazılmıyor! M. N] Çorlu'ya 15 km mesâfede garîb bir vak'aya ma'rûz kaldık; benim için bazı dedikodulara bâ'is olan madde bu vak'adır. Hilmi Bey vesâ'ire biraz dinlenmek üzre bir yerde durmuşduk. Arkamızda 150 metre kadar mesâfede bir sırt bize doğru iniyordu. Ben yerde idim, diğerleri atda idi. Birdenbire bu sırtdan gelmekde olan muhâcirler "Düşman süvârisi hücûm ediyor" diye bağrışmağa başladılar ben ata binmeğe çalışdığım sırada atlı arkadaşlarım sırtdan meydâna çıkdılar ve "Geliyor" dediler. Süvârilerimiz karmakarışık oldu. Cümlesi böyle bî-muhâbâ üzerimize gelen süvâriyi kendimize fâik ad ediyorduk. Esîr olmamak için iki fırka hey'eti de dağıldık ve kaçdık. Biraz sonra arkamıza bakınca kılınç çekmiş bir hayli süvârinin bizim süvârilerin bulunduğu mahalden hücûm etmek istediklerini gördük. Epeyce mesâfe berâber gitdik. Hilmi Bey ve ba'zıları "Berâber tutulmayalım" diye daha solda giden bir yolu ta'kîb etdiler. Her arkayı görüşümüzde atlı koşanlar görüyorduk; ortalık kararmağa başlamışdı. Yegâne emelim Çorlu kışlasında bulacağımı tahmîn etdiğim Abdullah Paşa'yı baskından ikâz idi. Beni Çorlu kışlasına, herhâlde bizim üç bölük süvârimizin üstüne saldıracak kuvvetde bir düşman süvârisinin hücûmuna uğradık ve yakından ta'kîb

edildik kanâ‘atinde olarak girdim. Kışlada bir tabur vardı, hemân silâhbaşı etdirdim. Şu hâl karargâhça tabî‘î mûceb-i telâş oldu. Abdullah Paşa önce beyân-ı memnûniyet eyledi ve kışlasının kumandasını bana vererek taburla, gelen süvârilerin def‘ini emretdi. Tabura bir mukābele ve himâye vaz‘iyyetini aldırdık. Bizden biraz sonra gelen erkân-ı harbim Galib Bey’de aynı şeyi söyledi. [Hâlen fırka kumandanı Mîralay Ali Galib Bey]

Halbuki yarım sâ‘at kadar sonra Abdullah Paşa’ya böyle bir vak‘a olmadı denmiş ve şu sûretle ben ve yanımda gelenler tekzîb edilerek Paşa’ya süvâri hücûmunu bizim tahayyül etdiğimiz fikri verilmiş. Birazda ortalıkda telâş olduğundan Abdullah Paşa hiddet ederek beni tekdîr ve 24 sâ‘at habsetdi. Hilmi Bey ertesi sabâh Paşa’ya “Bu vak‘a doğrudur” demiş ve ancak, hücûm eden süvârinin bizim tarafa â’id olduğunu ve bilmediğini bir yanlışlıkla bu süvârinin bize hücûm etdirilmiş olduğunu ilâve eylemiş……”

Vak‘a bizâtihi kâfî derecede parlakdır ve îzâha ihtiyâcı yokdur! [Bu vak‘a üzerine Abdullah Paşa’nın Fuad Ziya Bey’in

III/[59]

azlini Karargâh-ı Umûmî’ye teklîf etdiği ve muvâfakat edilerek emir verildiği hâlde her nedense bu emrin fiile çıkmadığı yukarıda mezkûrdur] fırkanın 22. Alayı kısm-ı cüz’îsi Nişancı 8. Taburu, bir Makineli Tüfek Bölüğü Topçu Y 8 T 1’den 2 batarya doğruca Vize’ye; 22. Alay’ın kısm-ı küllisi ise fırka kumandanının arkasından, 12’de Çorlu’ya gelmişdi. Cebel Topçu T 3 (K 2, 3) dağılarak 11 Teşrîn-i evvel’de Lüleburgaz’a gelmişler ve ba‘dehû 14’de Nasuhi Bey emriyle hareket ederek 15’de Vize’ye varmışlardı. 14’de Ayralı’da kalmışlardı.

13’de fırka kumandanı, Çorlu’daki 22. Alay aksâmına ve esâsen hatt-ı muhâfazasında bugüne kadar kalmış olub yeni toplanan Y 23 T 3’ü berâber alarak hareketle kendisi 14’de Vize’ye gelmiş, kıta‘ât ise 13’de Yanıkağıl’da, 14’de Saray’da ikāmetle 15’de Vize’ye fırkaya iltihâk eylemişdi. (Y 22 Çorlu’dan hareketinde 1.500 mevcûdunda idi).

Fırkanın Kırkkilise Muhârebesi’ne yetişemeyerek 10 Teşrîn-i evvel’de 16. Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa’nın idâresinde, Hakkı Paşa Müfrezesi nâmıyla Yenice şark sırtlarına kadar gelerek ba‘dehû B[Y]ondala sırtlarına gitmek emrini alan ve bu sırada dağılan kuvvetler meyânında bulunan 23. Alay’ın 2. ve 24. Alay’ın 1 ve 3. taburları da 11 ve 12 Teşrîn-i evvel’de Vize’ye gelmişlerdi. Böylece 15 Teşrîn-i evvel’de 8. Fırka 8 tabur ve 4 bataryasıyla Vize’de idi ki zâyi‘ olan bir sahrâ bataryasından sarf-ı nazar esâsen kuvveti bu kadardı. Fuad Ziya Bey’in kolordu kumandanından burada aldığı ilk emir “Mahallenin birine yerleşiveriniz” den ibâret kalmışdı.

9. Fırka: Kıta‘âtı ile irtibâtını gaîbeden fırka kumandanı Hasan İzzet Paşa, 10 Teşrîn-i evvel akşamı Kırkkilise garbında Taştabya’dan hareketle 11 Teşrîn-i evvel öğle sıralarında

Pınarhisar'a yaklaşırken Mahmud Muhtar Paşa'dan şu emri almışdı: (Tekiye Çiftliği'nden 12.45 sa) "Düşmanın cüz'î süvârisinin (Hayâl! M. N) Üsküdbere civârında batağa saplanan toplarımızın efrâdını kaçırdığı istihbâr edildi. 2 piyâde ve bir topçu taburunun B[Y]ondala'ya sevk edildiği şimdi haber alındı. Kıta'âtı Yenov ve Pınarhisar'da toplamak gayr-i mümkün göründüğünden karargâh Vize'ye gitmeğe mecbûr olmuşdur. Siz elde edeceğiniz kıta'âtla Pınarhisar'ı tutmağa çalışınız. Kābil olmazsa Vize garbında Soğucak Dere şark sırtlarını tutunuz."

Fakat Hasan İzzet Paşa'da bir şey yapamamış ve Muhtar Paşa'nın arkasından doğruca Vize'ye gelmişdi.

Fırkanın 7 nizâmiye taburundan Y 25 T 3 12 Teşrîn-i evvel sâ'at 1'de Babaeski'den Lüleburgaz'a Y 26 T 1, 2 kısm-ı küllisi aynı sûretle Lüleburgaz'a gelmiş ve 14'de Nasuhi Bey müfrezesiyle Vize'ye hareket ederek 15'de varmışdı. Y 26 T 3 alay kumandanıyla berâber 11/12'de Çorlu'ya gelmiş olub 13'de Velib[m]eşe'de, 14'de Çanaklıpınar'da kalmış ve 15'de Vize'ye varmışdı. Y 27 kâmilen Vize istikāmetine

III/[60]

teveccüh etmiş ve 12'den i'tibâren burada toplanmağa başlamışdı. Vize'ye gelirken Y 25 T 3 mevcûdu 700'ü geçiyordu; Y 26 T 3 ise 14 zâbit, 250 nefer kadar kalmışdı.

Fırkadaki 9 bataryadan 6'sı Vize'ye gelmiş, diğerleri yollarda kalmışdı.

Ankara Fırkası:

Kırkkilise Muhârebesi'nde 9. Fırka ile berâber bulunmuş olan Ankara ve Ayaş taburları dağılarak doğruca Vize'ye gelmişlerdi. Diğer 10 taburun harekâtı ve vaz'iyyetleri şöyle idi:

Bâlâ Taburu	:	13 Teşrîn-i evvel'de	Saray, 14'de	Saray, 15'de Saray
Yabanâbad "	:	13 "	Manika, 14'de	", 15'de Saray
Beypazarı "	:	13 "	Çerkesköy, 14'de	Manika, 15 Vize
Haymana "	:	13 "	Saray, 14'de	Saray, 15 Karatepe
Kangırı "	:	13 "	Çerkesköy,14'de	Saray,15 Karatepe
Kalecik "	:	13 "	trende, 14'de	Çerkesköy, 15 Saray
Çerkes "	:	13 "	" , 14'de	" , 15'de Saray
Tosya "	:	13 "	" , 14'de	" , 15'de Çerkesköy
İskilib "	:	13 "	" 14'de	trende,15'de "
Koçhisar "	:	13 "	" , 14'de	" , 15'de Saray.

Fırka karargâhı: 7 Teşrîn-i evvel'de Ankara'dan hareket etmiş ve 12, 13, 14'de şark demiryolu treninde olub ancak 15'de Çerkesköy'üne inmişdi. Binâ'en-'aleyh bu fırka 15'de bile henüz Çerkesköy ile Vize arasında dağınık bulunuyordu.

Süvâri Y 8: 11 Teşrîn-i evvel'de 7. Fırka karargâhıyla berâber Çorlu'ya gelmiş olub 12'de Vize üzerinden geleceği tevehhüm olunan Bulgar süvârisine karşı mukābele maksadıyla (!) orduca Çerkesköy'üne gönderilmiş, burada Karargâh-ı Umûmî'den aldığı emirle hareket ederek 13 akşamı Vize'ye varmış ve yeniden 3. Kolordu emrine dâhil olmuşdu.

Süvâri 8. Alay'ın 9 Teşrîn-i evvel'de mevcûdu 37 zâbit, 375 efrâd, 377 binek, 63 koşum olmakla berâber bir takımını Kırkkilise Muhârebesi'nden evvel 8. Fırka'ya, bir bölüğünü 9. Fırka'ya, ba'dehû 13 Teşrîn-i evvel'de 2 zâbit, 40 atlısını Başkumandanlık ma'iyyetine; Çerkesköy'üne bırakmak sûretiyle parçalanmışdı. Ma'a-hâzâ Vize'de, bu alaya mensûb olarak cem'an velev müteferrik kıt'alara merbût 300 atlı bulunduğunu kabûl edebiliriz.

III/[61]

Süvâri Y 2: Süvâri Fırkası'ndan 9 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu emrine gönderilmiş olub mevcûdu 20 zâbit, 350 kadar atlı idi. 11 Teşrîn-i evvel'de Muhtar Paşa ile berâber topluca Vize'ye gelmişdi ve burada idi.

*

* *

Böylece, 3. Kolordu, nizâm-ı harb esâsına göre 14, 15 Teşrîn-i evvel günlerinde şu vaz'iyyetde bulunuyordu:

14 Teşrîn-i evvel'de: 18 tabur, 4 Makineli Tüfek Bölüğü, 8 Süvâri Bölüğü, 10 sahrâ bataryası, Vize'de (Muhârebe görmüş kıta'ât)

4 tabur, 3 Makineli Tüfek Bölüğü, 2 cebel bataryası İmranlı'da (bir konak mesâfe. Muhârebe görmüş kıta'ât)

1 tabur Kanlıpınar (Muhârebe görmüş kıt'a. Bir konak mesâfe)

8 tabur Saray (5 tâze, 3 muhârebe görmüş tabur. Bir konak mesâfe)

1 " Büyükmanika (Tâze-bir konak)

3 " Çerkesköy (Tâze-2 konak)

2 " trende (Tâze-3 konak)

37

Hulâsa 14'de Vize'de 18^{4}-8-10

Bir konak mesâfede 14^{3}-0-2 (6 tâze tabur)

İki " " 3-0-0 (tâze tabur)

Üç " " 2-0-0 (tâze tabur)

37^{7}-8-12

15 Teşrîn-i evvel'de: 28 tabur, 7 Makineli Tüfek Bölüğü, 8 Süvâri Bölüğü, 12 batarya Vize'de (3 tâze tabur)

5 tâze tabur Saray, 2 tabur Karatepe (Bir konak)

2 tabur Çerkesköy

37

III/[62]

Bugün kuvve-i umûmiyye Vize'de:

25 muhârebe görmüş tabur, 7 Makineli Tüfek Bölüğü x 500 = kesirsiz 12.000 tüfek 28 M.T. 48 top

8 Süvâri Bölüğü x 60 = 480 kılınç

3 tâze tabur x 800 = 2.400 tüfek

Bir yürüyüş mesâfede: 7 tâze tabur x 800 = 5.600 tüfek

İki yürüyüş mesâfede : 2 " " x 800 = 1.600 "

Yekûn kesirsiz: 21.000 tüfek, 480 kılınç, 28 makineli tüfek, 48 top

İ'âşe kuvvesi: lâ-akall 25.000 insan.

2. 16. Kolordu'nun Tecemmu'u

Bidâyetden nihâyete kadar kâğıd üzerinde kalan 16. Kolordu'nun Kırkkilise Muhârebesi'ne yalnız Afyonkarahisar Fırkası'ndan 5 tabur, 3. Kolordu nizâm-ı harbine dâhil olarak iştirâk edebilmişdi. Bu kolordudan bir de Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa, Konya Fırkası Kumandanı Kā'imakām Cemal Bey [Büyük harb'de 4. Ordu kumandanı ve Bahriye Nâzırı olan Cemal Paşa] idâresinde bir Hakkı Paşa Müfrezesi teşekkül etmişdi ki bu müfrezenin sergüzeşti yeni elde edilen vesâ'ike göre ber-vech-i âtî telhîs edilir:

16. Kolordu karargâhı 8-Teşrîn-i evvel'de geç vakit Pınarhisar'a gelince Şark Ordusu'ndan: "Yarın düşmana ta'arruz müsemmemdir, bilâ-ârâm mevcûd kıta'âtla Kırkkilise'ye hareket" emrini almış ve sâ'at 21'de bugün buraya gelmiş olan Konya Fırkası'nın Beyşehir Taburu'nu, Afyonkarahisar Fırkası'nın Yalvaç ve Sandıklı taburlarını ve topçu Y 3 T 3'ü alarak hareket etmişdir; Yenov'den geçerken buradaki 8. Fırka'nın Y 24, T 3'ünü ve topçu Y 1, T 1 ve T 2'yi de tahrîk etmiş, Samakov'dan gelmekde olan Y 24 T 2'ye de be-heme-hâl 9 akşamına kadar Kırkkilise'ye varmasını emretmişdi.

Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa 9 Teşrîn-i evvel sâ'at 15 sıralarında yanındaki 4 tabur ve 9 batarya ile Kırkkilise'ye varmış, burada bulduğu Y 23, T 2 arkadan gelen taburla kuvveti 6 tabur ve 9 batarya olmuşdu.

10 Teşrîn-i evvel sâ‘at 3’de Şark Ordusu’ndan “Yenice şark sırtlarında himâye mevzi‘i almak” emriyle sâ‘at 7’de 5 tabur, bir süvâri takımı, 9 batarya, istihkâm T 3 K 4 ile Kırkkilise’den hareket etmiş ve Sandıklı Taburu’nu Kırkkilise muhâfazasına bırakmışdı.

Müfreze sâ‘at 10 dakika 30’da Yenice şark sırtlarına varub tertîbât almakda iken sâ‘at 11’de gelen Abdullah Paşa “Mevcûd kıta‘âtınızla serî‘an Üsküb-Yondala hattını tutarak o cihetden sarkacak düşmana karşı ordunun hatt-ı ric‘atını himâye” emretdiğinden sâ‘at 12 dakika 30’da tekrâr avdet başlamışdı.

III/[63]

Avdetde Karahazar’da Uşak Fırkası’nın Kula; Konya Fırkası’nın Konya taburlarına tesâdüf edilerek onlar da berâber alınmışsa da Kırkkilise’ye girerken kıta‘ât dağılmış, netîcede Hakkı Paşa ancak Kula Taburu ve topçu Y 1 T 1 ve Y 3 T 3 ile sâ‘at 24’de Üsküb’e varmışdı. Burada bir iki sâ‘at kaldıkdan sonra Hakkı Paşa ve kıta‘ât tekrâr Üskübdere’ye yürümüşler ve bu gece yürüyüşleri, topları kâmilen çamura batırmış, artık ortada kıt‘a bırakmamışdı.

Bu karışıklık esnâsında kolordu erkân-ı harbiyye re’îsi Binbaşı Cafer Tayyar Bey ve karargâhı kendiliğinden Vize yolunu tutmuşlardı. Hakkı Paşa’da Pınarhisar’a geldikden sonra Çorlu’ya yürümüş ve 11’de buraya varmışdı. Kıta‘ât da darmadağın olmuşdu.

Hakkı Paşa 12-14 günlerinde Çorlu’da kalarak ordu kumandanından Ergene hattının keşfi, tedkîki tarzında bir takım vazîfeler almışsa da bir şey yapamamış, nihâyet kolordusunun başına gitmek emrini alub 16’da Vize’ye varınca kolordusunun lağv edildiğini öğrenmişdi. Bundan sonra muşârün-ileyhi bir de 20 Teşrîn-i evvel gününden i‘tibâren 3. Kolordu kumandan vekâletinde görüyoruz.

Ma‘a-hâzâ bu kolorduya esâsda merbût fırkaların tecemmu‘nu yine bu sûretle ber-vech-i zîr tedkîk etmek münâsibdir:

Konya Fırkası: Kumandanı Kā’imakām Cemal Bey, ber-vech-i bâlâ Yondala sırtlarında irtibâtı gā’ib ederek doğruca Vize’ye gelmişdi.

Konya Taburu dağılarak Babaeski üzerinden 12 Teşrîn-i evvel’de Lüleburgaz’a gelmiş, mehmâ-emken toplanarak nihâyet Çanakkal‘a Fırkası nizâm-ı harbinde kalmışdı.

Beyşehir Taburu Hakkı Paşa Müfrezesi’nden irtibâtı gā’ib ederek 11’de Vize’ye gelmiş idi.

Sille Taburu 10’da trenle Babaeski’ye varmış, 11’de karadan Lüleburgaz’a gelerek bu da Çanakkal‘a Fırkası nizâm-ı harbinde kalmışdı.

Ilgın Taburu 10 Teşrîn-i evvel’de Pınarhisarda iken akına kapılarak 11 ve 12’de Çorlu’da, 13’de Manika’da kalmış, 14’de Vize’ye gelmişdi.

Seydişehir Taburu 14'de Çerkesköy'ünden Saray'a gelmiş olub 15'de burada kalmışdı.

Akseki Taburu Çerkesköy'ünden gelmiş olarak 14 ve 15'de Saray'da idi.

Bu fırkaya â'id topçu Y 3 T 3 elden çıkmışdı. Buna mukābil topçu Y 1 T 1'den 3. batarya Vize'ye gelmişdi.

Afyonkarahisar Fırkası: Fırka kumandanı Kırkkilise firârından sonra 11 zevâlinde Lüleburgaz'a gelmiş, bu sırada burada da (düşman geliyor!) paniği olunca Çorlu yolunu tutarak 11/12'de İnanlı'da kalmış, 12'de Muradlı'dan trenle Çorlu'ya gelmişdi.

III/[64]

Burada Hakkı Paşa'yı görüb "Serî'an fırkanıza â'id tabur ve efrâdı alarak hareket etmek" emrini almışsa da 13'de ordu kumandanının müsâ'adesiyle yine Çorlu'da kalmış, 14'de Vize'ye gelmişdi, Muhtar Paşa'dan "Toplanmış olan fırkanın ta'lîm ve terbiyesine devâm" emrini alarak artık burada kalmışdı. Taburlara gelince:

Kırkkilise Muhârebesi'ne giren beş taburdan Karahisar Taburu Babaeski-Lüleburgaz üzerinden 14'de Çorlu'ya, 15'de Saray'a gelmişdi.

Kütahya, Tavşanlı, Akşehir taburları Kırkkilise'den doğruca Vize'ye gitmişlerdi.

Bolvadin Taburu Babaeski-Lüleburgaz üzerinden dolaşarak 14'de Çiftlikköy'de 15'de Vize'de idi.

Sincanlı, Sandıklı, Yalvaç taburları da Hakkı Paşa Müfrezesi âkibetine uğrayarak Vize'ye akmışlardı.

Bu fırkaya nizâm-ı harbde merbût Topçu Y 1 T 3 kara yürüyüşüyle gelmekde olub 13'de Çerkesköy'de 14 ve 15'de Saray'da idi.

Kırkkilise Muhârebesi'nde buna rabtedilmiş olan Cebel T 4'de iki bölüğü ile 14 ve 15'de Vize'de toplanıyordu.

Denizli Fırkası: Bunun dört taburu İzmir'de olub nihâyete kadar orada kalmış ise de, diğer dört taburu da Garbî Trakya bozgunu üzerine oraya gönderilerek bunlar da elden çıkmışdı. Mütebâkî Isparta ve Eğridir taburları 13'de bahren Ereğli'ye gelmiş olub 14 ve 15'de burada kalmışlardı.

Bu fırkaya merbût sahrâ topçu Y 2 T 3'den 1 batarya 14 ve 15'de Çerkesköy'ünde, bir batarya trende, 3. batarya henüz İstanbul'da idi.

*

* *

Böylece 14 ve 15 Teşrîn-i evvel günlerinde 16. Kolordu'ya mensûb kuvvetlerin vaz'iyyeti şöyle idi:

14 Teşrîn-i evvel'de: 8 sarsılmış tabur, 1 sahrâ ve 2 cebel bataryası Vize'de.

2 tâze tabur Saray'da, 1 sarsılmış tabur Çiftlikköy'de (bir konak)

2 sarsılmış tabur Lüleburgaz'da, 1 batarya Çerkesköy (iki konak)

1 sarsılmış tabur Çorlu'da

2 tâze tabur Ereğli, bir batarya trende (3 konak)

15 Teşrîn-i evvel'de: 9 sarsılmış tabur x 500 = 4.500 tüfek; 1 sahrâ ve 2 cebel bataryası Vize'de = 6.000 insan, 12 top.

2 tâze tabur 1 sarsılmış tabur Saray'da = 3.000 tüfek (bir konak)

2 sarsılmış tabur Lüleburgaz'da = 1.000 tüfek.

2 tâze tabur Ereğli'de = 1.600 tüfek. (3 yürüyüş)

Bir batarya Çerkesköy, bir batarya trende, bir batarya İstanbul'da. (2-3 yürüyüş)

III/[65]

Böylece cem'an 16 tabur, 5 bataryadan ve kesirsiz 10.000 tüfek, 20 topdan mürekkeb bu kuvvetler 15'de dahi ancak 11 tabur, 3 bataryasıyla ve 5.500 tüfek, 12 topla Vize ve Lüleburgaz'da bulunuyordu. Diğer 4.500 tüfek ve 8 topu 1-3 gün uzakda idi. İ'âşe kuvveti cem'an 12-13 bin vardı.

*

* *

Vize'de bunlardan mâ'adâ 17. Kolordu'nun Ereğli Fırkası'nın 3 taburlu Bolu Alayı vardı ki bu kuvvet 13 Teşrîn-i evvel'de Tekiye Muhârebesi'ni yaparak sarsılmış bir hâlde Vize'ye avdet etmişdi ve 1.500 tüfek kadar kuvvetde idi.

3. 3 ve 16. Kolorduların 14 ve 15 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyeleri Hulâsası

14 Teşrîn-i evvel'de: Vize'de: 29 tabur, 4 Makineli Tüfek Bölüğü, 8 Süvâri Bölüğü, 11 sahrâ ve 2 dağ bataryası.

Bir konak mesâfede: 17 tabur (8'i tâze), 3 Makineli Tüfek Bölüğü, 2 dağ bataryası.

İki konak mesâfede: 6 tabur (3'ü tâze), bir batarya.

Üç konak mesâfede daha geride: 4 tâze tabur, 2 batarya

15 Teşrîn-i evvel'de: Vize'de: 40 tabur (3'ü tâze), 7 makineli tüfek ve 8 Süvâri Bölüğü, 15 batarya = 18-19 bin tüfek, 28 makineli tüfek, 480 kılınç, 60 top.

Bir konak mesâfede: 10 tabur (9'u tâze) = 7.500 tüfek.

İki konak mesâfede: 4 tabur, (2'si tâze) = 2.500 tüfek ve 4 top.

3 ve daha ziyâde K. konak mesâfede: 2 tâze tabur = 1.500 tüfek ve 8 top.

Kuvve-i umûmiyye: 56[7]- 8- 18 = 30.000 tüfek, 28 makineli tüfek, 480 kılınç, 72 top = 37-38 bin i‘âşe kuvveti.

İkinci Bahis 13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde Vize Mıntıkasında Cereyân-ı Hâl ve Harekât

Kırkkilise’den bu tarafa akın etmiş olan kıta‘âtın burada 11-15 günlerinde neler yapdığı hakkında

III/[66]

ma‘lûmât gāyet azdır. Birlikler inhilâl eylemiş. Fırka ve kolordu kumandanlarının ekserisi her biri bir tarafa gitmiş ve ancak kısmen sonradan iltihâk eylemiş ve küçük birlikler kumandanları da vakāyi‘in tesbîtindeki ehemmiyeti takdîr eylemiş olduklarından cereyân-ı hâli gösterecek vesîkalar hemânde mefkūddur.

13 Teşrîn-i evvel’e kadar ma‘lûmât-ı mevcûdeye nazaran ahvâl 2. cildde hikâye edilmiş olub hulâsası: Bugün akşama kadar Vize mıntıkasında fa‘âl yegâne kumandan olan Muhtar Paşa’nın bu tarafa yığılmış olan kalabalığı henüz birlikler ve kıt‘a haline sokamadığı ve bugün [13 minh] takviye edilmiş Bolu Alayı’nın Tekiye Çiftliği müsâdemesinden perîşân sûretde avdet yüzünden ahvâlin bir kere daha karışmış olduğudur.

Muhtar Paşa, ilk kuvvet olarak 8. Fırka’yı (ki kumandansızdır!) teşkîle teşebbüs etmiş olub bunun buraya gelmiş olan bir kaç tâze taburu ile Bolu Alayı’ndan, üç bölüğü bi’n-nisbe usta efrâd, bir bölüğü de askerlik etmemiş insanlardan mürekkeb olarak yeni başdan teşkîle teşebbüs etmiş, diğer taburları da ikişer bölüğünü iyice birer bölüğünü de acemi efrâddan olarak 3’er bölükden terkîbe ibtidâr eylemişdi. Fakat ilk zamanda bu za‘îf taburların mevcûdları ancak vasatî 300 tüfeğe bâliğ olabilmişdi.

İleri karakol mâhiyyetinde olarak, ilk ayaklanan kuvvetlerden 2 taburla 1 batarya Pazarköy karakoluna (Vize’nin 5-6 km garbı) şose üzerine sürülmüşdü.

İ‘âşe müşkilâtı azîm idi, civâr köylerdeki Hristiyan ahâli muhâsamaya başlamış ve tecziye edilmişdi. Ağırlıkların kısım küllisi yollarda kalmış olub (Nitekim Muhtar Paşa’nın eşyâsı da yok olmuşdu) kollar ise esâsen gayr-i mevcûddu.

Öyle görünüyor ki 14’de ve hatta 15 Teşrîn-i evvel’de dahi esâslı bir şey yapılamamış ve Muhtar Paşa vaz‘iyyete hâkim olamamışdı. Nitekim 15/16 da böyle muşârün-ileyh elinde yalnız 8 tabur var farz ediyordu, halbuki ileride hikâye edileceği üzre 16 günde çok daha fazla kuvvetin tahrîki kābil olmuşdu.

Halbuki Muhtar Paşa teşkîlâtçılığı, iktidâr ve kıymeti hakkında bu zamana kadar perverde edilen hüsn-i zannın pek ufak bir kısmına bile mâlik olsa idi, düşman te’sîrinden

tamâmen âzâde bir sûretde Vize'de geçirdiği 12-15 Teşrîn-i evvel, 4 gün ẓarfında çok şeyler yapabilirdi.

Gerçi 7, 8'nci ve Karahisar fırkaları kumandan ve karargâhları elinde yokdu, fakat Konya Fırkası Kumandanı Kā'imakām Cemal Bey gibi kıymetli bir şahsiyet ve 9. Fırka Kumandanı Hasan İzzet Paşa, 3 ve 16. Kolordu ve karargâhları ve bunlardaki erkân-ı harbiyye zâbitânı Vize'de; elinde idi. Kezâlik 4-5 yüz kılınç kuvvetinde iki Süvâri Alayı da 13'de Vize'de toplanmış bulunuyordı.

Bu anâsırdan istifâde edilerek her fırka kıta'âtına Vize etrâfında ayrı bir konak ve ikāmet sâhası verdi[ri]lir, dağılmakla berâber peyderpey Vize'ye toplanmış ve ekmek aramakda olan efrâd bu mıntıkalara sevk edilir, bir tarafdan da civârın bol menâbi'inden istifâde edilerek i'âşe tanzîm olunurdu.

III/[67]

Teşkîlât olarak karargâha gelen ve fakat kumandanı İstanbul'a gitmiş olan 7. Fırka'nın başına Cemal Bey geçirilir, Konya Fırkası'nın esâsen 6 taburdan ibâret olduğu ve bunun 2 taburunun da Lüleburgaz gitmiş olduğu ve ayrıca bir fırka hâlinde toplanamayacağı düşünülerek bu fırkanın Vize'de bulunan veya buraya gelmekde olan diğer 4 taburu da 7. Fırka'ya rabt olunur ve böylece ilk günden i'tibâren 7. Fırka yeniden ortaya çıkmağa başlardı.

Aynı sûretle 9. Fırka ile Ankara Fırkası kıta'âtı da Hasan İzzet Paşa'nın emrinde bir 9. Fırka olarak teşekküle sevk edilirdi.

Fuad Ziya Bey de 8. Fırkası'nı vücûda getirirdi; meselâ Bolu Alayı'da buna rabt olunurdu. Mîralay Şükrü Bey'de Afyonkarahisar Fırkası'nı teşkîl ve tanzîme me'mûr edilirdi.

Böylece bidâyetden i'tibâren 7, 8, 9 ve Afyonkarahisar olarak 4 fırka birliği peyderpey ortaya çıkarak, Muhtar Paşa kime emir vereceğini, kıta'ât kimden alacağını, kime merbût olduğu öğrenir, ve 16 Teşrîn-i evvel muhârebesine hazırlanılmış olurdu. Geride ileriye sevkleri için hiçbir himmet sarf edilmemiş olmasına rağmen 15 Teşrîn-i evvel'de Vize'de toplanmış olan 40 tabur, 18-19 bin tüfekden bu sâyede 3 kuvvetlice, birisi 3.000 tüfekli za'îf 4 fırka teşekkül etmiş olurdu.

2 süvâri alayından da dolgunca mevcûdlu bir süvâri alayı terkîbi emr-i âsân idi.

Halbuki Muhtar Paşa böyle yapmamışdı; çalışmış ve şübhesiz çok çalışmış ve yorulmuş olmasına rağmen mesâ'isini bir plana istinâd etdirmemiş, fırkalarla ve hiç olmazsa alaylarla iştigāl edeceğine taburlar, bölükler ve hatta doğruca neferlerle meşgūl olmuş ve kendisinin bir tabur kumandanı değil, kolordu kumandanı olduğunu unutmuş olduğundan 15 Teşrîn-i evvel'e kadar hiçbir şeye muvaffak olamamış; yalnız 7. Fırka kıta'âtı kısmen Çeribaşı

köyünde olmak üzre diğer kalabalığı Vize'nin dar, karışık sokaklarına, mahallelerine dağıtmış, nerede ne var, kim var ? anlayamamış boşuna çabalayub durmuşdu.

Yukarıda zikredildiği üzre daha ilk andan i'tibâren müretteb kuvvetler teşkîline teşebbüs etmiş ve bunun içinde mu'allem ve gayr-i mu'allem efrâd ve iyi, kötü zâbit ayırmağa kıyâm etmişdi!

Böylece daha ilk günlerden i'tibâren, bi'l-âhire vâki' sağ cenâh muhârebelerinin adem-i muvaffakiyyeti tohumunu atmışdı…

Efrâdın mu'allem ve gayrı-i mu'allem olduğu nasıl ayrılırdı? Adîmü'l imkân… her neferin kendi ifâdesine istinâd edilirse birçok mu'allem efrâd dahî "Ben gayr-i mu'allemim" diyebilirdi ve nitekim demişdi. Zâbit tefrîkine kıyâm ise fenâ diye ayrılanların bi't-tabi' ilk ândan i'tibâren izzet-i nefsini; azim ve gayretini kırmışdı.

Hele ilk toplamak istediği fırkanın 8. Fırka olması da büsbütün yanlışdı: bu fırkanın 8 taburundan 4'ü ve fırka kumandanı ortada yokdu! Halbuki 7. Fırka daha ilk günden i'tibâren kısm-ı küllisiyle Vize'de bulunuyordu…

İleride göreceğiz ki bunların hiç birisi yapılmamış olduğu ve bi'l-'akis kıta'âtı karışdırmak, intizâmını

III/[68]

ve insicâmını sarsmak için li-hikmetin her dürlü fenâ tedâbîr ittihâz edilmiş olduğu hâlde dahi beğenilmeyen efrâd ve zâbitân 16-20 muhârebelerinde büyük bir varlık göstermişlerdi; eğer düşündüğümüz şeyler kısmen olsun yapılsa idi, bu varlık irâ'esinin kat'î bir muvaffakiyyet istihsâline müncer olması da çok kuvvetle muhtemeldi. Nitekim Lüleburgaz mıntıkasında bu (müretteb) kıt'a teşkîli, mu'allem ve gayr-i mu'allem ayırmak usûl-i sakîmlerine mürâca'at edilmemiş olması sâyesinde buradaki birlikler daha az istirâhat ve sükûn gününe mâlik olmalarına rağmen daha çabuk kendilerini toplamışlar ve sonuna kadar fırka, alay hâlinde muhârebeye muktedir olmuşlardı. Efrâd yine o efrâd, zâbitân yine o zâbitân idi, iyileri Karaağaç hattına; kötüleri Vize'ye ayrılmış değildi.

Muhtar Paşa'nın icrâât ve düşünceleri hakkında şu satırlar bizi daha ziyâde tenvîr eder: "Muhtar Paşa hiç olmazsa Konya Fırkası Kumandanı Cemal Bey'e Pınarhisar'ı tutdurmağı netîcesiz yere arzu etdikden sonra 11 Teşrîn-i evvel'de Vize'ye gelmiş, 12'de burada inzibâtı te'sîse çalışarak yağmâ-gerlik eden 7 neferi i'dâm etdirmişdi."

Ma'a-hâzâ Muhtar Paşa'nın bugün çok ümîdsiz olduğu gece Karargâh-ı Umûmî ile bir muhâberesinden alınan şu satırlardan görülüyor: "Kırkkilise'deki düşmana 2 günlük mesâfede olduğumdan bugün yarın ta'arruza ma'rûzum. Yanımda ancak bir bölük kadar süvâri var. Başka kābil-i istifâde hiçbir kuvvet yokdur. Edirne'nin ne hâlde olduğunu bilmiyorsam da bence

bugün Şark Ordusu mevcûd değildir denebilir zannederim. Bu herc ü mercde eşyâlarım bile gā'ib oldu. Bu hâle sebebler, evvelâ, redif kıta'âtı; bunlar bir ta'arruzda kābil-i istihdâm hâlde değildir. Sâniyen, mevcûd-ı hazarîsi vasatî 250 iken bir sürü işe yaramaz ve gayr-i mu'allem efrâdla 1.000 küsûra iblâğ edilmiş nizâmiye kıta'âtı da belki rediflerden fenâdır. Sâlisen, kıta'âtdaki Hırıstiyan efrâdda paniklerin tevellüdünde mü'essirdir. Bâkî emrinize muntaẓırım"

Şark Ordusu'na da bugün şu telgrafı gelmişdi ki Bolu Alayı muhârebesinin esâs sûret-i takarrürünü göstermekdedir: "Süvâri İkinci Alay keşif kolunun bugün, 12 minh Dereköy şimâl-i garbîsinden sâ'at 10 dakika 20'de yazdığı raporda Pınarhisar'da düşman bulunmadığını, mevsûk istihbâratına göre 11 Teşrîn-i evvel öğleye kadar Kırkkilise'ye düşman girmediğini, binâ'en-'aleyh yoldaki toplar ve malzemenin kurtarılabileceği bildiriliyor. Elde süvâri olmadığından Vize'den 3 tabur piyâde ve bir cebel bataryası ve bir mitralyöz bölüğünü buradan Cemal Bey kumandasında bu vazîfe ile sevk edeceğim. Yağmâ-gerliğin önünü almak için şimdi Saray'a da bir bölük piyâde gönderiyorum. Üsküb-Lüleburgaz hattından bir darbe indirmeğe gelince; bunun pek tarafdârıyım. Ma'a-zâlik daha evvel her kolorduda te'dîbât yapılmasını elzem görürüm. 24 sâ'at içinde ictimâ' edilmesini emretdim…"

Cemal Bey Müfrezesi'nin 13 Teşrîn-i evvel harekâtı da şöyle olmuşdu:

Cemal Bey, emrine verilen 3 taburlu, Ereğli Fırkası'nın Bolu Alayı'nı, bir takım süvâri, bir Mitralyöz Bölüğü ve 2 topla berâber alarak 12 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 16 dakika 30'da Vize'den hareketle sâ'at 20 dakika 45'de ancak Pazar karakoluna gelmiş ve geceyi burada geçirmişdir.

III/[69]

13 Teşrîn-i evvel sabâhı buradan hareketle üç, sâ'at 12 dakika 30'da Poyralı Köprüsü'ne hâkim sırtlara varınca karşı sırtdaki düşmanla tüfek ateşi başlamış ve ahâli ile karışık bir kaç askerden mürekkeb olduğu görülen bu düşman koylayca tard edilmişdir.

Fakat uç ilerleyib de dereye inince Tekiye Harâbesi civârından bu def'a kuvvetli avcılar ateşe başlayınca pîşdâr açılmış, topçu yolun solunda mevzi'e girmiş ve bir muhârebe inkişâf etmişdir.

Akşama kadar düşman tedrîcen geriye atılmış, ve akşamüzeri müfreze krokideki vaz'iyyeti almış bulunuyordu [kroki numro-4]

Lâkin karanlık basdığı sıralarda düşmanın sağ cenâhımızı kuşatmakda olduğu; kuvveti 4-5 tabur bulunduğu hakkında haberler geldiği gibi düşman topçusu da ateşe başlamış ve bizim topçunun cebhânesi kalmamış olduğundan müfreze kısmen gayr-i ihtiyârî ve kısmen Cemal Bey'in emriyle sâ'at 17 dakika 10'da ric'ata başlamış ve sâ'at 23 dakika 30'da bozuk düzen Vize'ye varılmışdı.

Bu muhârebede 3 zâbit ve 100 nefer şehîd, 40 mecrûh ve 51 gā'ib zâyi'âta uğranmışdı.

*

* *

Tekiye Muhârebesi'nden sonra düşmanla temâs gā'ib edilmişdi. Muhtar Paşa maksad ve gāyeyi ve diğer kolorduların vaz'iyyetini de bilmiyordu; diğer cihetden kendisini Şark Ordusu'nun emrinden çıkmış addediyorsa da Karargâh-ı Umûmî emrine girdiğini de kesdiremiyordu.

Ve'l-hâsıl 11-15 Teşrîn-i evvel günlerinde Vize mıntıkasında semeredâr bir sa'y sarf edilememiş müsbet bir netîce alınamamışdı.

B. Karaağaç Mıntıkasında Tecemmu'

[Kroki 2, 3] ve Zeyl (4)

2. Kolordu

Kırkkilise Muhârebesi'ne nihâyet veren 10 Teşrîn-i evvel târîhi ordu emri mûcebince Karaağaç'a 2. Kolordu çekilecekdi. Fakat Kırkkilise cenûb-ı şarkîsine kadar mehmâ-emken düzgünce çekilebilmiş olan bu kolordu, 11 Teşrîn-i evvel'de Kavaklı'da Bulgar süvârisiyle bir kısım diğer kuvvetlerimiz arasında vukū' bulan tâlî ve ehemmiyetsiz müsâdemenin te'sîriyle 11/12'den i'tibâren sarsılmış, fırkalar yek-diğeriyle, kolordu karargâhı her iki fırkasıyla irtibâtını gā'ib etmişdi.

Bundan sonra bu kolordunun 5. Fırkası 8 tabur, 6 batarya ve kolordu İstihkâm Taburu ile 12 Teşrîn-i evvel'de Karaağaç'a gelerek burada istirâhate geçmiş ve ke-enne i'âde-i intizâmla meşgūl olmuşdu.

III/[70]

Bu fırkanın yalnız, 5. Nişancı Taburu, fırkasıyla irtibâtını daha 11 müsâdemesi esnâsında gā'ib ederek (Babaeski-Lüleburgaz) üzerinden dolaşmış ve ancak 14'de fırkasına iltihâk eylemişdi.

2. Kolordu Karargâhı: Daha 12 Teşrîn-i evvel öğleden sonra Lüleburgaz'a gelmiş ve 15 Teşrîn- evvel akşamına kadar burada kalmış, ancak muhârebe başladıkdan sonra Karaağaç'a hareketle sâ'at 14'de buraya gelmişdi.

4. Fırka'ya gelince: Bu 10 tabur ve 6 bataryasıyla (bir top noksân) 12 Teşrîn-i evvel'de Çeşme koluna gelmiş, 13'de hareketle sâ'at 14'e doğru Lüleburgaz'ın 4 km kadar şimâline gelerek yorgun ve ma'nen ve maddeten sarsılmış bir hâlde burada ikāmete geçmişdi. 14 sabâhı tekrâr hareket ederek ve yolda –zîrde görülecegi üzere bazı muhârebe harekâtı yaparak– yorularak ancak nısfü'l-leyle doğru kolbaşıyla Karaağaç'a varmışdı. Kol nihâyeti ise 15 Teşrîn-i evvel sabâhı varmışdı ve bu vaz'iyyetde iken Karaağaç Muhârebesi başlamışdı.

Binâ'en-'aleyh Karaağaç mıntıkasında hakîkatde:

14 Teşrîn- i evvel akşamüzeri yalnız 5. Fırka (9 tabur ve 6 batarya) vardı.

14 ve 15 Teşrîn-i evvel günlerinde 2. Kolordu kıta'ât-ı sâ'iresinin vaz'iyyeti şöyle idi.

6. Fırka: Bunun 3 nizâmiye taburu İzmir'de kalmışdı. 6. Nişancı Taburu trenle Ḥaydarpaşa'ya gelmiş olub 15 Teşrîn-i evvel'de burada idi.

Topçu Y 6, T 1 12'den i'tibâren Haydarpaşa'ya gelmiş olub Selimiye'de ictimâ' etmişdi ve 14, 15'de burada idi.

Bu fırkaya merbût Aydın Fırkası'nın iki alayından Aydın, Nazilli, Karacasu, Sarayköy, Bozdoğan taburları Marmara Ereğli'sinden gelmiş olub 14 ve 15 Teşrîn-i evvel'de Çorlu'da bulunuyorlardı. Çine Taburu Aydın kıta'âtı nakledilirken tren kazasına uğrayarak yarı yarıya şehîd ve mecrûh olmuş ve terhîs edilmişdi.

Kastamonu Fırkası: Kastamonu Fırkası karargâhı 7-9 Teşrîn-i evvel günlerinde İstanbul'da kalmış olub fırkasının 17. Kolordu yerine 2. Kolordu emrine verildiğini öğrenmiş ve Piyâde Y 8, T 1 ile berâber trene binerek Kavaklı'ya hareket etmiş ise de 9 minh sâ'at 22'de Alpullu'ya gelen tren daha ileriye gitmemişdi.

Burada Kırkkilise hezîmeti ögrenilince, bârgîrleri vapurla Tekirdağı'na sevk edilmiş olan fırka karargâhı trenle Lüleburgaz'a avdetinden başka bir şey düşünememiş ve 11 sabâhı buraya gelmişdi. Burada 17. Kolordu kumandanı, fırkayı muvakkaten emrine almış ve fırka kumandanı da taburlarını Lüleburgaz'da toplamağa teşebbüs etmişdi.

12 Teşrîn-i evvel'de fırka kumandanı, 4. Kolordu kumandanının talebi ve 17. Kolordu kumandanının da muvaffakiyyetiyle fırkasını Babaeski'de toplamağa niyetlenmiş ise de vaz geçilmişdi. Nihâyet bugün Taşköprü, Sinop, Boyabad taburları bulunarak Lüleburgaz'ın garb kenarında, ba'dehû ele geçen Küre-i Nuhâs ve Daday taburları da kasaba ile istasyon arasında ordugâha sokulmuşdu.

13 Teşrîn-i evvel'de bu beş tabur derenin şarkında toplanmışdı.

14 Teşrîn-i evvel'de akşama doğru Kastamonu Taburu da el altına girerek fırka 6 tabur olmuş

III/[71]

ve ilk beş tabur hakkında kolorduya verdiği raporda ma'a karargâh kuvvetin 76 zâbit 5.021 insan, 937 hayvan olduğunu ve erzâk bulunmadığını bildirmişdi.

Kolordu harb cerîdesinde ise bu bâbda şu fıkra vardı: "Bugün Kastamonu Fırkası Kumandanı Şevket Paşa celb edilerek fırkasına dâ'ir ma'lûmât-ı kâfiye vermesi emredilmişse de şifâhen bir şey söylemeğe iktidârı olmadığından avdet ederek 14/15'de bâlâdaki raporu göndermişdir"

Fırkanın diğer dört taburuna gelince: Tekmîl bu taburlarda 9 Teşrîn-i evvele kadar kâmilen Tekirdağı'na ihrâc edilmişdi. Fakat her biri bir tarafa giderek ve toplanamayarak 14 Teşrîn-i evvel'de Ârac Taburu Muradlı da idi, 15 de Kumsaid'e gelmiş ve 16'da ileride görüleceği üzere muhârebe esnâsında yürüyüş yaparken 4. Fırka tarafından çevrilerek bunun emrinde muhârebeye girmişdi.

Ayancık Taburu şimâle giderken Kırkkilise Muhârebesi'ni haber alınca kendiliğinden Tekirdağı'na avdet etmişdi ve 14/15 Teşrîn-i evvel'de burada bulunuyordu.

Cide Taburu 15'de fırkasını ararken Uşak Fırkası'na iltihâk etmiş ve bununla berâber kalmışdı. Ancak Çatalca'da fırkalarını bulabilmişlerdi.

İnebolu Taburu da meydân-ı muhârebede bulunmakla berâber hiçbir kıt'aya iltihâk etmemiş, âvare dolaşmış perîşân olmuş ve çekilmişdi.

Nihâyet fırka 14/15 Teşrîn-i evvel gecesi 2. Kolordu'dan şu emri almışdı:

"1- Yarın sabâh sâ'at 7 de Lüleburgaz-Sakızköy-Congara yoluyla hareket ederek Karaağaç'ın 5 km şarkında iki küçük dere arasında ve 5. Fırka'nın sağ cenâhı gerisi açığında ordugâh kurunuz.

2- Kıta'ât nezdinde mevcûd bi'l-umûm cebhâneyi ve 4 günlük erzâk ve yem alacakdır. Noksânınız varsa Lüleburgaz menzil anbarından (?) serî'an ikmâl ediniz;

3- Henüz gelmemiş olan taburlarınıza da oraya gelmelerini emrediniz;

4- Fırkanıza ilhâk edilecek topçu, 4. Kolordu'dan istenildi. Süvâri ve istihkâm Karaağaç'a muvâsalattan sonra tefrîk ve i'tâ olunacakdır".

Kastamonu Fırkası işte bunun üzerine, 15 Teşrîn-i evvel'de muhârebe[ye] başlamış ve devâm ederken emredilen mevki'e doğru hâl-i hareketde bulunuyordu. (Yalnız 6 tabur)

Böylece 14, 15 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu'nun vaz'iyyet-i hulâsası şöyle idi:

14 Teşrîn-i evvel'de: Kolordu karargâhı Lüleburgaz'da;

6 tâze tabur = 5.500 tüfek, 6.000 efrâd Lüleburgaz'da;

4. Fırka: (10 tabur, 6 batarya) = 4.000 tüfek, 4 makineli tüfek 23 top Lüleburgaz'dan Karaağaç'a yürüyüşde;

5. Fırka: (Ma'a istihkâm 10 tabur, 6 batarya) = 4.000 tüfek, 4 makineli tüfek, 24 top Karaağaç'da (200 kadarda kılınç berâber, süvâri 10);

III/[72]

6 tabur iki yürüyüş, 1 tabur 3 yürüyüş geride (5.000 tüfek) 2 tabur emrinde değil (1.600 tüfek);

1 tabur, 3 batarya İstanbul'da (1.000 tüfek 12 top).

15 Teşrîn-i evvel'de: Cem'an yekûn 36 tabur, 2 Makineli Tüfek Bölüğü, 59 top vesâ'ire olarak 19 bin tüfekden yalnız 26^2-3-12=13.500 tüfek, 200 kılınç, 47 top Karaağaç civârında idi, muhârebe başlayıncaya kadar henüz bir muhârebe vaz' ve tertibi de alamamışdı.

C. Lüleburgaz Mıntıkasında Tecemmu'

[Kroki 2, 3] ve [Zeyl 4]

3, 16 ve 2. kolorduların Kırkkilise'den sonra Lüleburgaz'a teveccüh etmiş olan bazı ufak büyük birliklerinden, mühim mikdârdaki perâkende efrâdından sarf-ı nazar edersek Lüleburgaz etrâfına hâssaten 1 ve 4. kolordular ve süvâriler teveccüh eylemişdi.

1. 1. Kolordu

Bu kolordu, Kırkkilise Muhârebesi'ne Müretteb 1. Fırka ve 2 ve 3. fırkalarla girmişdi ve kendisine ric'at mıntıkası olarak Türkbey havâlisi gösterilmişdi.

Fakat 1. Kolordu karargâhı –2. cildde tafsîl edildiği üzere– daha 12 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz'a gelmiş olub 14/15 Teşrîn-i evvel'e kadar burada kalmış ve bu gece zîrde görüleceği üzere Türkbey cenûb-ı şarkîsindeki Mandıra'ya gelmişdi.

Müretteb 1. Fırka: Piyâde 3. Alay'la Uşak Fırkası'nın Simav Alayı'ndan 9-Teşrîn-i evvel sabâhı kâğıd üzerinde teşkîl edilivermiş ve daha doğrusu başına karargâhsız Nasır Paşa'yı geçirmekle teşekkül etdiği kabûl edilmiş olub 9 ve 10 Teşrîn-i evvel'de tüfek atmak fırsatına ve imkânına nâ'il olamamışdı. Ric'at ederken 11 Teşrîn-i evvel'de, alayları tertîbsiz ve idâresiz bir şekilde kendi kendilerine ve Nişancı Y 1'in de iştirâkiyle Bulgar süvârisiyle Kavaklı Muhârebesi'ni yapmış ve haylice sarsılmış olub bundan sonra alaylar şu hareketleri yapmışlardı:

3. Alay 13 Teşrîn-i evvel sabâhı sâ'at 11'de Lüleburgaz İstasyonu'nuna gelmişdi.

Simav Alayı da aynı sûretle 13 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz kasabasına gelmişdi.

Bundan sonra Müretteb Fırka'nın yeniden 1. Nişancı Alayı'yla 3. Alay'dan Nasır Paşa idâresinde teşkîli takarrür etmiş, Uşak taburları kendi fırkalarına iltihâk eylemişlerdi.

Nişancı 1. Alay, ayağına daha çabuk davranmış olub 12 sabâhına karşı Babaeski'ye gelmiş ve harekete devâmla 12 sâ'at 19'da Lüleburgaz'a varmışdı ve 13'de Nasır Paşa emrine girerek istasyona gidüb orada 3. Alay'la birleşmişdi.

III/[73]

14 Teşrîn-i evvel'de bu 6 tabur (kesirsiz 4.000 tüfek ve 4 makineli tüfek) ric'at hazırlığı, durmak vesâ'ire gibi karışık işler yaparken birbirlerini yine gā'ib etmişlerse de nihâyet 14/15'de Umurca Çiftlik garbında kalmışlardı.

15 Sabâhı Türkbey istikāmetine gelerek şu fırka emriyle 2. ve Uşak fırkaları arasında cebheye girmiş ve tahkîmâta başlamışdı:

“ 1- Düşman (Lüleburgaz-Türkbey-Karaağaç) hattına doğru ilerlemekdedir;

2- 1. Kolordu, Türkbey şimâl-i şarkîsindeki sırtlarda bir müdâfa‘a mevzi‘i almakdadır;

3- Mürtteb 1. Fırka, Uşak Fırkası’nın sağındadır; bizimde sağımızda 2. Fırka vardır;

4- Fırkasının hissesine isâbet eden hatt-ı müdâfa‘anın sağ nısfı 3. Alay’a, diğer nısfı da (750 metre) Nişancı 1. Alayı’na verildi. Arâzide gösterildiği üzere tahkîmât yapılacakdır;

5- 1. Mitralyöz Bölüğü [Nişancı Alayı’nındır ve esâsen Mekteb-i Harbiyye Mitralyöz Bölüğü’dür. M. N] Her iki alay arasında mevzi‘ alacakdır;

6- Her alaydan birer bölük ihtiyât-ı umûmî olarak Mitralyöz Bölüğü’nün vasatî gerisindedir. Dere içinde bulunacakdır;

7- Fırka karargâhı ihtiyât-ı umûmî yanındadır.”

Bu sûretle, Müretteb 1. Fırka 15 Teşrîn-i evvel’de Karaağaç Muhârebesi başlarken kendi muhârebe cebhesine girmiş ve çalışmakda bulunuyordu.

Nizâm-ı harbde bu fırkaya Müretteb Sahrâ Topçu Y 1, T 1 ise yukarıda zikredildiği üzere Hakkı Paşa Müfrezesi’nin âkıbeti arasında çamurlarda mahv olmuş, kurtulabilen 3. bataryası Vize’ye gelerek 3. Kolordu emrinde kalmışdı.

2. Fırka: Kuvveti kemâ-kân 10 tabur, 2 makineli tüfek bölüğü ve 6 batarya olarak –2. cildde tafsîl edildiği üzere– 13 Teşrîn-i evvel’de Lüleburgaz şimâl-i şarkîsinde ordugâhda bulunuyordu. 14’de Ayvalı hâdisesinden sonra Türkbey şarkına gelmiş ve 15’de muhârebe başlarken mevzi‘inde çalışmakda bulunuyordu. Kuvveti 6.500 tüfek, 8 makineli tüfek, 20 top idi. (4 Topu çamurlara saplanarak kalmışdı.)

3. Fırka: Bunun 9. Alay’ı daha 9 Teşrîn-i evvel Geçkinli Muhârebesi’nde sarsılmış, 2 bataryası da burada düşmana kalmışdı. Ma‘a-hâzâ 13 Teşrîn-i evvel sabâhı Kırkkilise Muhârebesi’ne girmiş 7 tabur, İstanbul’dan gelmiş olub Lüleburgaz’da bulunmakda olan tâze Y 8, T 1 ile cem‘an 8 tabur 4 batarya olarak Lüleburgaz garbına gelmişdi.

14’de ric‘at ve durmak vesâ’ire gibi harekâtdan sonra ise nihâyet 14/15’de, 2. Fırka’nın solu gerisinde kalmış, 15 sabâhı, Satıköy’ün 2 km garbında gösterilen ordugâhına gelerek kolordu ihtiyâtı hâlinde yerleşmişdi.

Nizâm-ı Harbi: Nişancı 3. Tabur, 3 tabur ve mitralyöz bölüklü 7. Alay, 3 taburlu 9. Alay ve Y 8 T 1 ile 8. Mitralyöz Bölüğü, Süvâri Y 4, K 2, İstihkâm T 2, K 4, 4 batarya ve Sıhhıye

Bölüğü olarak 8^2- 1- 4 idi ve kuvveti 4.500 tüfek, 16 top ve belki 6.500-7.000 efrâd 2975 top mermisi idi.

15 Teşrîn-i evvel muhârebe başlarken bu vaz'iyyetde bulunuyordu. Bunun 8. Alayı'nın 2 ve 3. taburları İstanbul'da olub 14 ve 15'de dahi burada kalmışlardı. (2.000 tüfek)

Uşak Fırkası: Bunun da sergüzeşti şöyle idi: Fırkanın Eşme, Simav ve Gördes taburlarından mürekkeb ve Simav Alay kumandanının emrindeki 3 taburu 8 Teşrîn-i evvel'de Kavaklı da ictimâ' edüb 3. Alay'la berâber ber-vech-i bâlâ Müretteb 1. Fırka'yı teşkîl eylemişdi. Kula Taburu 9 Teşrîn-i evvel'de Kırkkilise'ye varmış ve 10 Teşrîn-i evvel'de Ḥakkı Paşa Müfrezesi'ne iltihâk etdirilmişdi.

Fırka karargâhı ile Emed Taburu 10 Teşrîn-i evvel sâ'at 11'de trenle Kavaklı'ya gelmiş, arkasından Demirci Taburu da muvâsalat eylemişdi. Böylece 6 tabur hakîkatde (Kırkkilise-Kavaklı) meydân-ı muhârebe sâhasında 10 Teşrîn-i evvel sabâhı bulunuyordı.

Fırka kumandanı Kavaklı'da 1. Kolordu karargâhına mensûb ve hasta olan Erkân-ı Harbiyye Kolağası Kemâl Bey'den aldığı ma'lûmât üzerine kendi rivâyetince "Emed Taburu'yla derhâl Yenice istikāmetine hareket etmek istemişse de bir bölüğü başka bir trende olduğu anlaşılan 3 bölüklü Emed Taburu'nun trenden çıkarılması tam 4 sâ'at sürmüş (?!) ve sâ'at 15 dakika 45 de hareket edilmek üzere iken Abdullah Paşa gelerek fırka kumandanı Canib Paşa'ya [iki taburla, ric'at eden kıta'âtın himâyesi için Kırkkilise'ye hareket] emrini vermişdi. Bunun üzerine Emed Taburu tekrâr irkâb edilerek ve Demirci Taburu da indirilmeyerek ve geriden gelecek olan kasaba ve Alaşehir taburlarının Babaeski'ye geçmemesi kumpanyaya bildirilerek Kırkkilise'ye hareket edilmişse de yolda bir tren müsâdemesi hasebiyle Kırkkilise'ye gidilemeyerek karargâh ve bu iki tabur tekrâr Kavaklı'ya dönmüşdü. Bundan sonrasını da fırka harb cerîdesi şöyle hikâye ediyor:

"Kırkkilise'de yapılacak himâyenin şu sûretle akîm kalması üzerine hiç olmazsa Lüleburgaz hattını tâze kuvvetlerle tutabilmek için trenlerin Lüleburgaz'a tahrîkine mecbûriyyet hâsıl oldu. Babaeski'ye muvâsalatda kasaba taburununda geldiği görülerek bu da karadan Lüleburgaz'a tahrîk edildi. Alaşehir Taburu ise gelmemişdi. 11 Teşrîn-i evvel sâ'at 4 dakika 30'da Lüleburgaz'a muvâsalat edildi."

Bu sûretle 11 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz'da tâze Emed, Kasaba, Demirci taburları bulunuyordu. 12'den i'tibaren Eşme, Simav, Gördes, Kula taburları efrâd ve zâbitânı da perâkende hâlde gelmeğe başlamışdı ve bunlar bidâyetde Kula Taburu nâmı altında toplanmağa başlamışdı.

14'de Fırka, Eşme Taburu (Lüleburgaz'a geldigi haber alınmış ve fakat irtibâta girilememiş),

III/[75]

13’de Çerkesköy’üne inüb 14 ve 15’de Saray’da bulunmakda olan Alaşehir Taburu ve nihâyete kadar İstanbul’da kalmış olan Uşak Taburu hâric olarak 3 tâze ve 3 sarsılmış tabur ki cem‘an 6 tabur Lüleburgaz’da idi.

Bugün, Hakkı Paşa Müfrezesi âkıbetinden nasılsa tam sûretde kurtulmak kudret ve liyâkatını göstermiş olan Topçu Y 1, T 2 de 12 topuyla fırkaya iltihâk eylemişdi.

Bugün fırka ale’s-sabâh Türkbey şark sırtlarına gelmiş, akşama kadar ric‘at vesâ’ire emirleriyle bir şey yapamayarak burada kalmışdı; 15’de muhârebe başlarken cebheye girmiş ve tahkîmât yapıyordu.

Kuvveti kesirsiz 4.000 tüfek 12 top idi. 500 tüfekli Eşme Taburu’nun yeri mechûl idi. 800’er tüfekli diğer iki tabur Saray’da ve İstanbul’da bulunuyordı. Kastamonu Fırkası’nın Cide ve İnebolu taburları da 1.500-1.600 tüfeğiyle 15’de buna iltihâk etmişdi.

1. Kolordu’ya müretteb süvâri 5. Alay bölükleri ise hâlâ İstanbul’da idi. Buna mukābil zîrde görüleceği üzre kendisine 4. Alay, Süvâri Fırkası’ndan alınarak rabt edilmişdi.

*

* *

Bu sûretle 1. Kolordu’nun 14 ve 15 Teşrîn-i evvel tecemmu‘u vaz‘iyyeti şöyle hulâsa edilir:

14 ve 15 Teşrîn-i evvel’de: 32 tabur (6’sı tâze) 4 makineli tüfek, 4 Süvâri Bölüğü, 13 batarya olarak Lüleburgaz şimâl-i şarkîsinde, cebhede idi. Kuvveti kesirsiz 20.000 tüfek, 20 makineli tüfek 150-200 kılınç , 48 top ki cem‘an 27-28 bin i‘âşe mevcûdu idi. Bir taburu Saray’da 3 taburu İstanbul’da; bir taburu başka kolordu mıntıkasında olarak 4.000 tüfeği hâricde bulunuyordu.

2. 4. Kolordu’nun Tecemmu‘u

Kırkkilise Muhârebesi’nde yalnız İzmit Fırkası’yla cebheye girmiş, 12. Fırkası’yla seyirci kalmış olan bu kolorduyu 13 Teşrîn-i evvel [1]328 akşamı şu vaz‘iyyetde buluyoruz:

Kolordu karargâhı: –2. cildde hikâye edildiği üzere– 13 Teşrîn-i evvel sabâhı Lüleburgaz’a gelmişdi. Karargâh süvâri bölüğü de berâberdi.

İzmit Fırkası: Öğleden evvel za‘îf mevcûdla gelmiş, toplanıyordu.

12. Fırka: İzmit Fırkası’nı ta‘kîben Lüleburgaz’a gelmişdi.

Her iki fırka da nizâm-ı harbini muhâfaza etmekde olub İzmit Fırkası 10 tabur, bir süvâri bölüğü, 3 batarya, 12. Fırka’da Bursa taburlarıyla berâber 13 tabur, bir süvâri bölüğü, 6 batarya hâlinde idi.

III/[76]

Çanakkal‘a Fırkası: 4. Kolordu’nun sefer nizâm-ı harbine dâhil olub kendi 8 taburu, Edremid Fırkası’nın 2 taburlu Ayvacık Alayı ve 3. Obüs Taburu’ndan teşekkül edecekdi. Fakat Obüs Taburu hakîkaten Edirne ve Maydos’da kalmışdı ve fırka kendi taburlarıyla 4 ve 5-Teşrîn-i evvel’de Tekirdağı’na ihrâc edilmişdi.

Bundan sonra evvelâ Hayrabolu’da toplanmak emrini almışken, Kırkkilise Muhârebesi’nin ihzârı sırasında kolordu bunu celb etmişdi ve 10 Teşrîn-i evvel’de 8 taburuyla Babaeski’ye varmışdı; Ayvacık Alayı ise –her ne sebebe mebnî ise– 6-Teşrîn-i evvel’den bugüne kadar Tekirdağı’nda kalmışdı.

Şark Ordusu kumandanı 10/11 Teşrîn-i evvel’de Babaeski’ye gelince Çanakkal‘a Fırkası’na derhâl Lüleburgaz’a hareketi emretmiş ve fırka da 11 minh sâ‘at 2’de yürüyüşe geçerek zevâldan sonra buraya gelüb kasabanın 1 km şimâl-i garbîsinde ordugâha girmişdi; Babaeski’deki heyecân ve bu lüzûmsuz gece yürüyüşü beyhûde yere bu fırkayı da hayli sarsmışdı.

Fırka 13 Teşrîn-i evvel’de 4. Kolordu’nun emrine girmişdi. 12. Fırka’dan sahrâ topçu Y 12, T 2’de alınarak buna rabt edilmişdi; bugün 8 tabur ve Sıhhiye Bölüğü’yle 6.500 tüfek 6.729 insan, 693 mekârî idi.

14’de bî-sûd harekâtla fırka yorulmuş, parçalanmışdı; bu vaz‘iyyet 15’de dahi devâm etmişdi, o sûretle 15/16’da fırka, henüz perâkende hâlde Çamurdere’de bulunuyordu.

Konya Fırkası’nın Lüleburgaz’a akmış olan Konya, Sille taburları da İzmit Alayı’nın 11 Teşrîn-i evvel’den beri münferiden Lüleburgaz’da bulunmakda olan Menemen Taburu da bu fırkaya rabt edilmişdi.

Binâ-berin Çanakkal‘a Fırkası da el altında olmamakla berâber mıntıkada hazır olmak sûretiyle 15 Teşrîn-i evvelde 11 tabur (kesirsiz 8.000-8.500 tüfek) ve 12 topla bulunuyordu. Ayvacık Alayı ise 11-13 günlerinde şimâle doğru ilerleyerek tekrâr Tekirdağı’na avdet etmiş, 14’de yine hareket ederek Kadıköy’üne, 15’de Çorlu’ya varmışdı.

*

* *

Bu sûretle 4. Kolordu’nun 14 ve 15 Teşrîn-i evvel vaz‘iyyeti hulâsaten şöyle idi:

34 tabur (19-20 bin tüfek) , 4 makineli tüfek bölüğü, 200 kılınç, 36 topla ve kesirsiz 25.000 insan mevcûduyla Lüleburgaz’da idi. 2 taburda 1.500 tüfeği ile 2 yürüyüş geride Çorlu’da bulunuyordu. 15 Teşrîn-i evvel’de kolordu, cebhesine girmiş, çalışıyordu.

3. Süvârinin Tecemmu‘u

Süvârinin harekâtı bahsinde zikredilecekdir. Şimdilik şu kadar işâret edilir ki Müstakil Süvâri, 13 Teşrîn-i evvel’de Hafif Süvâri Livâsı’yla berâber cem‘an 7 alay, 4 makineli tüfek bölüğü, 3 batarya kuvvetinde olarak Lüleburgaz’da idi.

14 Teşrîn-i evvel’de Hafif Livâ Karargâh-ı Umûmî emrine tevfîkan sağ cenâha gitmek üzere Umurca Çiftliği’ne varmış ve burada gecelemişdi; 15’de yürüyüşe devâm ederek Azbağ’a muvâsalat eylemişdi.

14 Teşrîn-i evvel’de Müstakil Fırka mütebâki kuvvetinden 9. Alay’la Karamürsel’de, 4 alayıyla Muhtar Çiftliği’nde bulunub 15 Teşrîn-i evvel’de ordu sol cenâhı gerisine gelmişdi.

Müstakil Livâ’nın mevcûdu takrîben 700 kılınç, fırkanın ki 1.300-1.400 kılınçdı.

4. Karaağaç Hattındaki Tecemmu‘un Hulâsası

15 Teşrîn-i evvel’de muhârebe başlarken (Karaağaç-Lüleburgaz) mıntıkasında şu kuvvetler vardı:

2. Kolordu: 26 tabur, 2 makineli tüfek bölüğü, 3 süvâri bölüğü, 12 bataryada 13.500 tüfek, 8 makineli tüfek, 47 top, 17-18 bin i‘âşe mevcûdu.

1. Kolordu: 32 tabur, 4 makineli tüfek bölüğü, 2 süvâri bölüğü, 13 bataryada kesirsiz 20.000 tüfek, 20 makineli tüfek, 150-200 kılınç , 48 top, 27-28 bin i‘âşe mevcûdu.

4. Kolordu: 34 tabur, 1 makineli tüfek bölüğü, 3 süvâri bölüğü, 9 bataryada cem‘an 19-20 bin tüfek, 4 makineli tüfek, 200 kılınç, 36 top, kesirsiz 25.000 i‘âşe mevcûdu.

Müstakil Süvâri, ma‘a Hafif Livâ: 2.000 kılınç, 16 makineli tüfek, 12 top, kesirsiz 3.000 i‘âşe mevcûdu.

Yekûn: 92 tabur, 11 makineli tüfek bölüğü, 37 süvâri bölüğü, 37 bataryada lâ-akall 50.000 tüfek, 44 makineli tüfek, 2.500 kılınç , 143 top, 70-75 bin i‘âşe mevcûdu.

Bu kuvvete mensûb olarak: 2 yürüyüş uzakda 9 tabur ya‘nî 7.000 tüfek, 3 yürüyüş uzakda 1 tabur 800 tüfek, İstanbul’da 4 tabur ve 3 batarya’da 3.500 tüfek ve 12 top ki cem‘an 14 taburda 11.000 tüfek, 12 top hâricde bulunuyordu.

III/[78]

D. 13- 15 Teşrîn-i evvel Günlerinde Karaağaç Deresi Hattında Cereyân-ı Hâl

[Kroki 2, 3, 5] ve (Zeyl 3)

1. 2. Kolordu

13 Teşrîn-i Evvel Günü

9 ve 10 Teşrîn-i evvel [1]328 günlerinde Kırkkilise Muhârebesi için tüfek atmak fırsatını fevt etmiş olan bu kolordu 11 Teşrîn-i evvel’de heyecâna kapılarak sarsılınca:

5. Fırka: 12 Teşrîn-i evvel sabâhı Karaağaç köyüne varmış ve burada ikāmete geçmişdi. 12'de dahi bir şey yapmayarak kalmış ve ancak 13 Teşrîn-i evvel sâ'at 8'de aldığı 12 numrolu fırka emri üzerine [2. cild sahîfe 362-363] Karaağaç köyünden dere şarkındaki sırtlarda ordugâha girmişdi. 14. Alay'dan bir taburla kolordu İstihkâm Taburu ordugâh ile köy arasında, yine derenin şark sırtlarında ileri karakola me'mûr edilmiş, Vize, Congara, Pınarhisar (?), Yancıklı istikāmetlerine de keşif kolları sürmüşdü.

Öğleden sonra fırka birde tahkîmât emri vermişse de ta 15'e kadar esâslı bir şey yapılamamışdı. Yalnız Nişancı 5. Tabur fırkanın yanında değildi. Böylece bu fırka, daha 12 sabâhından i'tibâren, mehmâ-emken istirâhate kavuşmuş, işini yoluna koymağa başlamış ve emir olunan yere gelüb bularak durabilmiş yegâne muntazamca, toplu ve iş görmeğe hazır bir fırka olmuşdu.

4. Fırka ise: 13 Teşrîn-i evvel sabâhı Lüleburgaz'ın bir kaç kilometre şimâl-i garbîsindeki sırtlara gelerek durmuş, bir tarafdan fırka toplanırken diğer tarafdan fırka kumandanı yerine Y 11 kumandanı Kā'imakām Muhiddin Bey'e bırakarak kendi ifedesine göre "Vaz'iyyet-i umûmiyye hakkında ma'lûmât almak ve i'âşeyi tanzîm eylemek maksadıyla" Lüleburgaz'a hareket etmiş ve kolordu kumandanını görerek 12 numrolu kolordu emrini almış ve "Fırkasının Lüleburgaz'a bir buçuk sâ'at mesâfede olduğunu, kıta'âtın pek çok yorulmuş olması hasebiyle bugün istirâhat verdiğini ve ancak yarın Karaağaç'a gidebileceğini" söylemişdir.

Buna ne cevâb verildiği hakkında kolordu harb cerîdesinde şu fıkralar vardır:

"İki gün evvel verilmiş olan emri bu kadar tahrîf eden ve harekâtında gayretsizlik ve betâ'et gösteren ve iki gece evvel bilâ-emir savuşarak karanlıklarda yolunu gā'ib eden ve kıta'âtının kısm-ı a'zamını dağıtan ve Kavaklı

III/[79]

civârında bir topunu düşmana terk etmiş olan bu fırka kumandanın mütâla'âtı şâyân-ı kabûl görülmeyerek hemân fırkası başına avdet ve bugün Karaağaç'a muvâsalat ve emrolunan tertîbâtı ittihâz eylemesi tekrâr emir ve ihtâr olundu".

Fırka harb cerîdesi ise fırka kumandanının kalemiyle vak'ayı şöyle hikâye ediyor:

"Îcâb eden evâmir ve ma'rûzâtı yazmak, ekmek ve peksimed göndertmek, Piyâde Y 10 T 2 ile perâkendeleri toplayub ale's-seher Karaağaç'a sevk etmek ve esâsen kable'l-harb Selanik'de fırka ile bulunduğu sırada geçirilmiş olan sıtmanın vücûdda bırakdığı za'fiyyetin, seferberliğin bidâyetinden beri ale'd-devâm ma'rûz kalınan meşâkk ve mezâhim dolayısıyla iştidâdı hasebiyle hissedilen ıztırâbın bir çorba ve bir kaç sâ'at uyku ile ber-taraf edilmesi için

Lüleburgaz İstasyonu'nda fırka idâresi nezdinde kalmak muvâfık görülmüş ve kolorduya ber-vech-i âtî mürâca'at edilmişdir:

(Ma'lûm-ı kumandanîleri olduğu üzere beş günden beri devâm eden harekât münâsebetiyle geceli gündüzlü yağmur altında vazîfe-yi mukaddese ile iştigāl edilerek bütün bu müddet zarfında uyku olarak ancak 10-12 sâ'at uyunabildiğinden ve bunun iki gecesi büsbütün açıkda geçirildiğinden ve eşyânın berâber alınmaması hasebiyle ekser eyyâm ancak birer peksimedle i'âşe olunabildiğimizden ve iki ay mukaddem verilen raporda da mide rahatsızlığım esâsen gösterilmiş olub bu münâsebetle pek bî-tâb kaldığımdan ve bu hâl ile vazîfe-i muhimmeyi hüsn-i îfa için fikir ve bedende tâkat kalmadığından ve fırka nezdinde bulunulacak olursa kıta'ât nezdinde çadır bulunmaması hasebiyle te'mîn-i istirâhat mümkün olamayacağından bu akşamlık berâ-yı tedâvi ve istirâhat Lüleburgaz İstasyonu'nda fırka idâresi nezdinde kalmaklığıma ve fırka umûrunun 24 sâ'at için esnâ-yı meşiyyetde vekâletine Y 11 kumandanı Muhiddin Bey'e tevdî' eylemekliğime müsâ'ade buyurulması.)

Kolordu kumandanı buna muvâfakat etmiş olub 13/14 gecesi Lüleburgaz İstasyonu'nda istirâhat-i mümküne ile geçirilmişdir."

Kolordu harb cerîdesinde ise bu bâbda yine şu kayıd vardır [bâlâdaki takrîrden bahsedilmeyerek] :

"….Bi'l-âhire alınan habere göre Necib Bey emri ısgā etmeyerek geceyi Lüleburgaz'da geçirmişdir."

Ve'l-hâsıl nasıl olduysa olmuş, fırka kumandanı geceyi istasyonda geçirmiş ve buradan Muhiddin Bey'e şu emri vermişdi:

"Hasbe'l-îcâb fırka karargâhı bu gece Lüleburgaz İstasyonu'nda kalacağından yarın ale's-sabâh kıta'âtın Karaağaç istikāmetinde hareketle akşama kadar mezkûr karyeye muvâsalatının te'mîni ve yürüyüş kolunun tanzîmi ve topların berâberce ve tamâmen ve muntazaman götürülmesine i'tinâ ve ihtimâm olunması, gaybûbetim zamanında fırka

III/[80]

kumandanlığı vekâletinin tarafınızdan der'uhde olunması ve mu'âvenet-i lâzıme ibrâzı için sâ'at 8'de fırka erkân-ı harbinin nezdinize gönderileceği ve hareketin o zamana kadar te'hîri."

Topçu Y 4 kumandanlığına da: "Ordugâhdan Karaağaç'a münâsib bir yol keşfi" emredilmiş ve başka bir şey yapılmamışdı.

*

* *

13 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz'daki 2. Kolordu karargâhı ise geri hidemâtı ile bî-sûd bir sûretde iştigāl etmiş olub bu bâbda husûsât-i âtiye şâyân-ı dikkat görülerek derc edilir:

5. Fırka, Tekirdağı'na hareketinden beri (ya'nî 10 gündür) cem'an yalnız 2.000 ta'yın aldığını ve i'âşece ve bi'n-netîce inzibâtca pek fenâ hâlde olduğunu bildirdi. Kolordu ise, fırkaların ellerindeki vesâ'iti hüsn-i isti'mâl edemediklerinden ve mıntıkada oldukça mebzûl olan menâbi'den –ihtârât hilâfına– istifâde etmeği bilmediklerinden şikâyet ediyor ve kendi elinde bir vâsıta bulunmadığından bir şey yapamayacağını zikrediyor. Fi'li bir iş: Tekirdağı'ndan Lüleburgaz'a bu gün gelmiş olan 40 mekkârilik bir erzâk kolu ile 20'şer mekârilik iki cebhâne kolunu, Lüleburgaz'dan tedârik edilen bir mikdâr peksimedle berâber Karaağaç'a göndermekden ibâret kalmışdı.

Diğer cihetden kolordu bu gün orduya şu raporu göndermişdir ki bu rapor ordu ve kolordu kumandanlarının arasını pek ziyâde açmış ve bi'n-netîce emr ve kumanda vaz'iyyetini ihlâlde mü'essir olmuş olduğundan aynen nakli fâ'ideli görüldü:

Rapor

Lüleburgaz

13/14 Teşrîn-i evvel sâ'at 22

1- 5. Fırka bugün Karaağaç'da kaldı. Yanlış yola sapmış olan 4. Fırka bugün Lüleburgaz'ın bir sâ'at şimâline varmış ve tevkîf edilmişdir. Efrâd pek yorgun olduğundan istihkâm İkinci Tabur Beşinci Fırka'dadır. Süvâri Y 10 birer bölüğüyle fırkalardadır. Telgraf Müfrezesi perâkendeleri bugün Lüleburgaz'a geldi;

2- Fırkalardan henüz rapor gelmediğinden hâlleri kat'î bilinemiyor?

3- Dört günlük cereyân-ı hâlden kolordu netâyic-i âtiyeyi istihrâc etmişdir:

a) Paniğe sebeb, gayr-i muntazır bir zamanda bir şahsın ansızın "Düşman geliyor!" diye heyecân-âmiz sûretde bağırması ve bundan mütevellid te'sîrin umûma sirâyetle firârı tevlîd etmesi;

III/[81]

b) Bu gibi eşhâsın ekseriyyetle jandarmalar olması;

c) Bu hâlden müte'essir olmayanların pek mahdûd bulunması;

d) Bu heyecânlar üzerine piyâde ve süvârilerin hemân firâra ve arabalı ve mekkârili sınıfların hayvanâtı çözerek binüb kaçmağa başlamaları ve dağınıklığın üç gün devâm etmesi;

e) Bu sebeble bi'l-umûm kıta'âtda birçok araba, top ve malzame bırakılmış olub soruldukda "Çamura batdı, çıkaramadık" diye cevâb verilmesi;

f) İ‘âşenin gāyet noksân, kısım a‘zam kıta‘âtın aç ve üç gün ve gece çamur içinde, yağmur altında ve düşman karşısında yapdığı geri yürüyüşün inzibât ve intizâmı büsbütün mahv etmesi;

g) Ordu tarafından açık telgraflarla verilen emirlerin mürseline varmadan telgrafçılar vâsıtasıyla efvâh-ı nâsa dağılarak vaktinden çok evvel kendiliğinden icrâya başlanması ve bi’l-âhire gelen ikinci bir emri teblîğe imkân ve vakit kalmaması;

h) 11-12 gecesi ordudan çekilen telgrafın [Hayrabolu’ya ric‘at hakkında. M. N] Babaeski’de intişârıyla akının cenûba doğru devâm eylemiş bulunması.

4- 2. Kolordu dahi bu ahvâldan az çok müte’essir olarak ric‘at etmişdir. Kolordudan Hayrabolu’ya gidenlerin mikdârı takrîben 3.000, Lüleburgaz’a dönenler 1.000 ve Babaeski’den gelenler takrîben 1.000 kadar olduğu anlaşılmış ve şimdiye kadar iltihâk edemeyen yalnız Hayrabolu tarafındakiler kalmışdır… “

Kolordu karargâhının bugün yapdığı diğer bir iş de topçu kolağasısı Receb Efendi’yi 3-4 yüz kadar efrâdla 5. Fırka’ya göndermek ve fırkaya, mûmâ-ileyhin kumandası altında sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir keşif müfrezesinin Pınarhisar istikāmetine sevkini ve mümkünse burasının işgālini ve vaz’iyyetin tamâmıyla keşfini emreylemek olmuşdur.

14 Teşrîn-i evvel [1]328

Bugün Beşinci Fırka bir tarafdan civâr köylerden erzâk toplamakla ve diğer tarafdan ordugâh tanzîmâtı ve şimâle karşı avcı hendekleri hafrîyle meşgūl olmuş ve ekmek te’mîn edebilmişdir. Akşama kadar dün Lüleburgaz’dan sevk edilen üçyüz kadar ikmâl efrâdını, daha Kavaklı’da irtibâtı gā’ib etmiş olub Lüleburgaz, üzerinden gelmiş olan Nişancı T 5’i almış, Koyungavur’da ta‘arruza başlarken ayrılmış olan büyük ağırlıklar ise hâlâ ortaya çıkmamışdı.

Dün gönderilen keşif kolları Pınarhisar civârında düşman bulunmadığını tesbît etmiş ve ma‘a-hâzâ Bulgar köylülerinin ateş etdiklerini bildirmişlerdi. Fırka kısm-ı küllisi Karaağaç köyünün 2 km kadar şarkında ordugâhda bulunuyordu.

III/[82]

Bugün harekât nâmına Beşinci Fırka’nın neler yaptığını kolorduya verdiği şu raporlardan anlarız:

Pınarhisar’ının keşfi için ale’s-sabâh çıkarılan keşif kolunun vakt-i zevâlde gönderdiği raporda kuvvetli ve gayr-i muntazam bir piyâde ucunun Tekiye’ye 2 km kadar takarrüb etmekde olduğu ve Pınarhisar’da ayrıca toplu bir kıt‘a bulunduğu ve fakat gayr-i muntazam vaz‘iyyet ve tertîbâtlarından ahâli çetesi olduğu zan ve keşfe devâm edileceği beyân edilmişdi. Şimdi (Sâ‘at üç dakika otuz) Topçu Y 1 T 1 Mülâzım-ı evvellerinden Salaaddin [Selahaddin] Efendi bi’l-meracia/müracaa bir sâ‘at zarfında dört nal ile geldiğini ve Lüleburgaz’dan tertîb olunan iki yüz

neferlik bir müfrezenin Yenov'daki topları almak üzere Pınarhisar'a 2 km kadar yaklaşmalarında Pınarhisar'daki düşman tarafından yayılmağa başlanıldığını ve süvâri keşif kolumuzun buna takarrübünde ateş açıldığını ve binâ'en-'aleyh müfrezenin netîcesi meşkûk bir harbe mecbûr kaldığını ifâde etmişdir.

İki bölüğün adem-i muvaffakiyyeti hâlinde ahvâli-i umûmiyyeye sû'-i te'sîr icrâ edeceği şöyle dursun en yakın bir kuvvet tarafından [fırkamız] mu'âvenet ve himâye olunması elzem mütâla'a kılındığından ve dün şifâhen Topçu Kolağası Receb Efendi Pınarhisar'ın işgāli hakkında emr-i kumandanîleri olduğunu ifâde etdiğinden Alay 15 T 3'den tüvânâ efrâd ve zâbitân alınarak alay kumandanı Kā'imakām Mahmud Bey kumandasında olarak Y 13'den Makineli Tüfek Bölüğü ve ayrıca bir batarya topla birlikde Receb Efendi de berâber olarak Pınarhisar'a sevk edildiler.

Ayrıca şimdi mahall-i mezkûrdan gelen bir muhâcirle diğer efrâd-ı ahâliden olunan tahkîkâta nazaran Millî Eşkıyâ Taburu'nun Pınahisar'dan başka Yenov ve civâr köyleri de işgāl ve müdâfa'aya hazırlandıkları ifâde kılınmadıkdadır ki şu teşebbüslerinin Vize'den hareketleri emr ve iş'âr edilen kuvvete müdâfa'aya hazırlandıklarını ifhâm etdiği anlaşılmakdadır. Şimdi son gelen bir raporda süvâriden bir nefer ve bir bineğin Pınarhisar'da mütehaşşid eşkıyâ ateşiyle yaralandığı bildiriliyor."

Fakat daha bu kuvvet yola düzülmeden evvel, fırka, evvelki müfrezenin Pınarhisar'a takarrübünde, buradaki düşmanın muhârebeyi kabûl etmeyerek geriye çekildiği hakkında bir rapor daha almış olduğundan bu müfrezeyi sevk ve tahrîkden sarf-ı nazar edilmişdir.

*

* *

14 Teşrîn-i evvel'de 4. Fırka'ya gelince: [kroki numro 5] fırka kumandanı erkân-ı harbini ber-vech-i zîr gönderdikden sonra kendisi Y 10 kumandanı, Y 10 T 2 [ki kısm-ı külliden ayrılmış idi] ve bir takım perâkendelerle Türkbey üzerinden Karaağaç'a teveccüh etmişdir. Karaağaç'a 8-10 km yaklaşınca sol cenâhda düşman olduğu haberi gelmiş ve soluna bazı emniyet kademeleri ayırmışdır. Bundan sonra gurûb-ı şemse doğru bu kademe bilâ-vukū'ât Karaağaç'a gelmiş ve fırka kumandanı, 5. Fırka karargâhında istirâhate geçmişdir.

III/[83]

Fırka kısm-ı küllisine gelince, Manastırdere boyunca şimâle giden ve Yovanköy'ün 1 km kadar şarkında Karaağaç yolu ile birleşen güzergâhı ta'kîben sâ'at 9'da hareket etmişdi; 2 taburlu Y10 [bunun T 2'si ber-vech-i bâlâ fırka kumandanıyla gitmişdi] ile Nişancı T 4 topçusuz olarak dümdârdı; Manastırdere garb sırtlarından Yovanköy'e doğru yan muhâfızı hâlinde hareket ediyorlardı.

Kolbaşı muhtemelen ve takrîben Tatarlar Çiftliği cenûb hizâsında iken [sâ‘at 10 dakika 30] Kavakdere Lüleburgaz istikāmetinde düşman süvârisi görülmüşdü: Önde takrîben 1.500 metre genişliğinde bir sâhada aralıklı süvâriler; gerisinde takım ve bölük hâlinde toplu kıta‘ât.

Bunun üzerine dümdâr derhâl Yovanköy’ün 2 km kadar cenûb-ı garbîsindeki sırtlarda tevkîf edilerek Nişancı T 4 birinci hatda, Y 10 T 1, 3 ikinci hatda olarak sola taşkın, cebhe garba karşı açıldı. Kısm-ı külliden de bir batarya gönderilerek iki top mevzi‘e sokuldu ve dümdâr “Kısm-ı küllî Manastırdere şark sırtlarına çıkıncaya kadar burada kalmağa” me’mûr edildi. Bu sırada Nişancı Taburu bir bölüğünü yaymışdı.

Düşman süvârisi bir alay kadar tahmîn edilmiş, yaklaşan bir düşman keşif kolundan bir at piyâde ateşiyle urulmuş ve fakat toplu kıta‘ât sokulmadığından topçu ateş açmamışdı.

Nihâyet düşman cenûba doğru çekilerek gözden gā’ib olmuş ve dümdâr sa’at 14 dakika 30 sıralarında hareket ederek kısm-ı külliyi ta‘kîb etmişdi, fakat dümdâr Manastırdere şark sırtlarına gelinceye kadar akşam olmuşdu; bir top da dereye düşürülmüşdü.

Fırka kısm-ı küllisinin yürüyüşü de çok müşkil olmuş olub kolbaşı ancak 14/15 Teşrîn-i evvel nısfü’l-leyle doğru Karaağaç’a gelmiş, kol nihâyeti ise ancak 15 Teşrîn-i evvel sâ‘at 3’de muvâsalat eylemişdi. [Diğer vesâ’ik, Yovanköy şarkında bir moladan sonra 15 minh sâ‘at 1’de Kelebe’ye, sâ‘at 3’de kolbaşıyla Karaağaç’a muvâsalat edildiğini göstermekdedir.] Böylece fırka kısm-ı küllisi Karaağaç’da; dere boyunda yığılarak kalmışdı. Dere garbında sadece, 5. Fırka’ya merbût olarak kolordu istihkâm taburundan basit bir emniyet hattı vardı. 4. Fırka açlıkdan tamâmen bî-tâbdı ve Karaca ağaç’a [Karaağaç’a] gelir gelmez düşmanı ve dostu düşünmeden büyük ateşler yakılmış, tesâdüf edilen hayvan kesilerek ateşlerde pişirilüb yarı çiğ, yarı pişmiş yenmişdi.

*

* *

Böylece 15 Teşrîn-i evvel sabâhı Beşinci Fırka, takrîben 3 gündür imkân dâ’iresinde istirâhat etmiş bulunmakda iken 4. Fırka, başlıca fırka kumandanının sû’-i idâresi netîcesi olarak henüz bir sâ‘at

III/[84]

bile lâyıkıyla istirâhat etmeden Karaağaç Köyü etrâfında çok gayr-i müsâ‘id bir vaz‘iyyetde; dere boyunda yığılmış olarak bulunmakda idi.

*

* *

14 Teşrîn-i evvel’de 2. Kolordu Karargâhı’na Gelince:

Bu sabâha kadar kendisi hiçbir emir almadığı hâlde diğer kolorduların harekete hazırlanmağa başladığını görmüş ve bunlardan vaz'iyyeti anlamışdı. Bundan sonraki cereyân-ı hâli kolordu harb cerîdesi şöyle anlatıyor:

"Dört beş gündür devâm eden ahvâl dolayısıyla kıta'ât iyice sarsılmış ve dağılmış ve gerek açlık ve gerek havâların fenâlığı dahi pek çok sû'-i te'sîr etmekde bulunmuş olduğundan geriye yürüyüşün devâmı kıta'âtın inzibât ve intizâmını ve toplanmasını te'mîn edemeyib bi'l-'akis daha fazla dağılmasını ve perîşân olmasını intâc edeceği te'emmül olunarak ve henüz düşmanın ciddî bir ta'kîbine dâ'irde bir şey vâki' olmadığı nazar-ı dikkate alınarak ordu kumandanlığına mürâca'ata karâr verilmişdir.

Bunun üzerine sâ'at 11'de telgraf çekilmiş ve fakat makine başında Abdullah Paşa telgrafın nısfında muhâbereyi kat' ederek Nazım Paşa'ya mürâca'atı emreylemiş ve Nazım Paşa'dan kolordu kumandanlarına akşam sâ'at 5 dakika 30'da gelen cevâbda kolorduların Karaağaç hattında kalması kabûl edilmişdi. Bu sûretle kolordu karargâhı bugün dahi Karaağaç'a gidemediği gibi geceleyin Karargâh-ı Umûmî'den yarın Ziya Paşa'nın oraya geleceği ve intizâr edilmesi hakkında vâki' olan teblîğ üzerine 14/15 gecesi de Lüleburgaz'da geçirilmişdir."

Ordu komandanlığından 13/14 târîhiyle "Düşmanın henüz Kırkkilise şarkına geçmediği, hareket hazırlığının ikmâli ve keşif istikāmetleri" hakkında emir alınmış ve ordu bahsinde zikredilen diğer emirlerde gelmişse de vakti geçmiş olduğundan kolorduca bir şey yapılmamışdır.

2. Kolordu, bugün ilk def'a olarak 3. Kolordu nezdindeki haber zâbitinden bu kolordu hakkında ma'lûmât almış ve sâ'at 13 dakika 30'da şu rapor da gelmişdir:

"1- Düşmanın bir alay kadar süvârisi garb-i cenûbî istikāmetinden Lüleburgaz'a doğru ilerlmekdedir. Gerisinde piyâde kuvveti henüz görülemedi;

2- Fırka Yovanköy üzerinden Karaağaç istikāmetinde yürüyüşdedir. Dümdâr alayıyla bir batarya Manastırderesi'ni fırkanın geçmesi için Yovanköy'ün cenûb-ı garbî sırtlarında bırkılmışdır. Fırkanın Manastır ve Yena derelerini tehlikesizce geçebilmesi için düşmanın piyâde kıta'âtı da çıkdığı hâline göre, Lüleburgaz'dan ayrıca, bir kuvvetin gönderilmesi muvâfık olacağı fikrinde olduğım ma'rûzdur.

4. Fırka Erkân-ı Harbi Alaeddin"

III/[85]

Biraz sonra zîrde görüleceği üzere bu süvâri ile 4. Kolordu kıta'âtı arasında basit bir müsâdeme de vâki' olmuşdu. Bugün kolordu nizâm-ı harbinde olan Kastamonu Fırkası kumandanı da kolordu karargâhına çağrılarak ilk temâs hâsıl edilmişdi.

15 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu

Bugün İkinci Kolordu'nun harekâtı başlıca muhârebeye müte'allik olduğundan bunlar Lüleburgaz Muhârebesi'nin ilk günü faslında yazılacakdır.

2. 1. Kolordu'nun Harekât ve Ahvâli

14 Teşrîn-i evvel Günü

1. Kolordu'nun 13 Teşrîn-i evvel'e kadar [dâhil] harekâtı hakkında 2. cildde ve ayrıca yukarıda 1. Kolordu'nun tecemmu'u bahsinde mezkûr tafsîlâta ilâve edilecek bir şey yokdur. Yalnız bugün geç vakit 1. Kolordu kumandanlığı şu mühim raporu aldığı hâlde ne kendisinin nazar-ı dikkatini celb etmiş ve ne de bu rapor hakkında bir mu'âmele yapılmışdı:

Saranlı Çiftlik

13/14 Teşrîn-i evvel [1]328

"Top kurtamağa giden müfrezemiz Asılbeyli'ye 3 sâ'at kala ateşe uğramışdır. Evvelâ bir takım piyâde ve ba'dehû 3 mitralyöz ateş açmışdır. Bu bir takım piyâdenin sağında süvârilerde görülmüşdür. 40 kişilik müfrezemiz düşmanın şedîd ve fakat te'sîrsiz ateşi altında ric'at etmiş ve ta'kîb edilmişdir.

Y 8 T 1 Kumandanı"

Bu rapor takrîben Kavakdere ile Domuzormanı arasına kadar düşmanın ilerlemiş olduğunu gösterebilirdi. Bu takdîrde düşmanı kısa bir yürüyüşle, her gün Lüleburgaz hattına çarpabilecek bir mesâfede kabûl etmek lâzım gelirdi. Halbuki bu raporun farkında olmayan kolordu kumandanı 14'de Karargâh-ı Umûmiyye'ye "Düşman yokdur" diyen müşterek telgrafı imzâlamışdı!

14 Teşrîn-i evvel sabâhı 1. Kolordu'yu şu vaz'iyyetde buluyoruz:

Kolordu karargâhı Lüleburgaz'da.

2. Fırka: Lüleburgaz'ın şimâl-i şarkî mahreci civârında ordugâhda;

III/[86]

3. Fırka: Lüleburgaz'ın garb sırtlarında, Y 8 T 1 Saranlı Çiftlik'de ileri karakolunda; Müretteb 1. Fırka: Lüleburgaz İstasyonu'nda;

Uşak Fırkası: Türkbey şarkına gitmiş, orada mevzi' ihzâr edecek.

*

* *

Halbuki sabâha karşı ordudan "Muntazaman ve müsâra'aten (Türkbey-Sakızköy-Ahmedbey-Paşaköy-Ahurköy-Ohlas Çiftliği) üzerinden" Ergene gerisine ric'at hakkındaki emir gelmişdi.

Bunun üzerine kolordu kumandanlığı, ağleb-i ihtimâl şehîd Erkân-ı Ḥarbiyye Yüzbaşısı Remzi Bey'in te'sîr ve telkîniyle, evvelâ bu emre mutâva'at etmek istememiş ve Şark Ordusu kumandanlığı bahsinde zikredilen muhâbereyi yapmışdı; fakat nihâyet emri icrâya karâr vererek 2, 3 ve 1. Fırkalar kumandanlarını karargâha celb ederek sâ'at 10'da harekete hazır bulunulması hakkında bir şifâhî ön emir ba'dehû hulâsaten şu emr-i tahrîriyi vermişdi:

" 2. Fırka önde, Uşak Fırkası bunun arkasında olarak (Sakızköy-Ahmedbey-Paşaköy-Hacılar-Geceler) üzerinden Karamehmed'e girecek.

3. Fırka önde Müretteb 1. Fırka arkasında olarak (Evrensekiz-Akçaköy-Ahurköy) üzerinden Ohlas Çiftliği'ne yürüyecek.

Vakt-i hareket sâ'at 11.

Kolordu, geceyi 3. Fırka ile Akçaköy'de, 1. Fırka Evrensekiz'de, 2. Fırka Ahmedbey'de, Uşak Fırkası ile Süvâri 4. Alay İmranlı'da geçirecekdir. [Süvâri 4. Alay bugün Süvâri Fırkası'ndan kolordu emrine verilmişdi. M. N]

Ağırlıklar iki sâ'at evvel yola çıkarılacakdır."

Bunun üzerine fırkalarda sâ'at 11 ve 12'de hareket edecek sûretde emirler vermişlerdi. Fakat bu sırada kolordu kumandanlarının meclis harbi in'ikad edince, görünüşe nazaran fırka kumandanları bir kere daha karargâha da'vet edilerek netîceye kadar hareketi te'hîrleri emredilmişdi. Fakat bu intizâr devrinde, düşmanın iki kolunun Ayvalı'ya yürüdüğü haberi çıkmış ve herkesi yeniden telâş istîlâ eylemişdi. Bunun üzerine Birinci Kolordu "Düşman ileri kıta'âtının takarrüb etmekde olduğunu ve binâ'en-'aleyh kıta'âtın Karaağaç Deresi'nin şark sırtları üzerine ve gerisine bilâ-ifâte-i zaman hareket etmesini ve gā'ib edilecek zaman olmadığını" şifâhî emirlerle bildirmiş ve bir hareket başlamışdı ki bunun 2. ve 3. fırkaların harb cerîdesinde şöyle görüyoruz:

III/[87]

3. Fırka harb cerîdesinden:

"…Karaağaç'da müdâfa'a edileceği, ve binâ'en-'aleyh Ergene'ye gitmekden şimdilik sarf-ı nazar edildiği ve tahrîri emrin bi'l-âhire geleceği ve hemân hareket edilmesi emredildi… Esâsen bu hareketin te'ciline düşman kıta'âtının Lüleburgaz'a teveccüh etdiği ve yaklaşdığı haberi sebeb olmuşdu. Bu haber alınınca karargâhlar karmakarışık olmuş, herkesde bir telâş! Hemân hareket etmek lâzım geldiği hakkında şifâhî emirler tevâlî etmeğe başlamışdı. O derecede karışıklık vardı ki Lüleburgaz ve garbından düşmanın gelmekde olduğu tekmîl kıta'ât

arasını şâyi‘ olmuş ve fırkamızdan bazı taburlar kendiliklerinden Lüleburgaz’ın garb sırtlarına çıkarak düşmanın vürûduna intizâr eylemeğe başlamışlardı.

Fakat fırka erkân-ı harbi yetişerek fırkanın hareket edeceğini ve düşman hakkında alınan haberlerin eser-i telâş olduğunu tefhîm ile bunları geriye çevirmişdi.

Bi’l-âhire mahall-i mezkûr istikāmetine ordu süvârisiyle, Uşak Fırkası’ndan bir kısım asker gitmişdi. Bunun üzerine fırka şu emri vermişdi:

Lüleburgaz

14 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 15 dakika 30

“1- Düşman iki kolla Ayvalı’ya yaklaşmışdır.

2- Kolordu Türkbey’e giderek kendisine tahsîs edilen mevzi‘i işgāl edecekdir;

3-Fırka ber-vech-i âtî sıra ile hareket edecekdir;

İstihkâm Bölüğü, Piyâde Y 8 T 1, Nişancı T 3, Topçu Taburu, Piyâde Y 7, topçu bataryası, Piyâde Y 9, Sıhhiye Bölüğü,

Büyük ağırlıklar hemân Sakızköy’üne giderek bekleyecekdir;

4- Ben Nişancı Taburu ile beraberim.”

*

* *

2. Fırka da bu vaz‘iyyet üzerine sâ‘at 16’da 13 numrolu olarak şu fırka emrini vermişdir. Hulâsa:

“1-Düşmana dâ’ir kat‘î ma‘lûmât yokdur. Şu kadar ki bazı ileri kıta‘âtın [takrîben 4 tabur ve bir mikdâr süvâri] Ayvalı ve Hisarçalı köyleri civârında süvârilermizle müsâdeme etdikleri haber alınmışdır.

2- Lüleburgaz’ın ve Karaağaç Deresi’nin garbındaki sırtlar kıta‘âtımız tarafından işgāl edilmişdir.

3- (Lüleburgaz-Umurca Köyü) yolu tarafeyninde fırka şu sûretle intizâr mevzi‘ne girecekdir:

III/[88]

Y 5 yolun şimâlinde — cebhe Karaağaç Deresi’ne müteveccih şimdilik ikinci taburlar

Y 6 yolun cenûbunda — hatt-ı harbde bulunacak ve muvâsalatdan sonra vakit kalırsa avcı siperleri yapacakdır.

Nişancı Taburu’yla Piyâde Y 5 cebhenin vasatî gerisinde, yolun kenarında ihtiyâtda kalacakdır. Topçu, (Lüleburgaz-Umurca) yolunun şimâlinde, bi’z-zât gösterilecek mevzi‘e tekmîl bataryalarıyla girecekdir.

İstihkâm Bölüğü, ağırlıkları Sakızköy üzerine sevk edecekdir".

*

* *

Bundan sonra ki harekâtı 3. Fırka, şöyle anlatıyor:

"Fırka kolbaşısı sâ'at 16'da hareket etdi. Fakat ordugâh o kadar kalabalıkdı ki yollarda birçok kere tevakkuflar hâsıl oldu. 3. Nişancı Taburu da hasbe'l-hâl fırkanın başında kaldı. Çünkü harekete başlarken kolordu erkân-ı harbiyyesinden Yüzbaşı Remzi Bey, Saranlı Çiftliği garbında düşman bulunduğunu ve mahall-i mezkûr civârında başka kıt'a olmadığından sol cenâhın te'mîni lâzım geldiğini bildirmişdi. Bunun üzerine Y 8 T 1 olduğu yerde sol cenâhı te'mîne ve fırka geçdikden sonra kol nihâyetine iltihâka me'mûr edilmiş, Remzi Bey'de buraya bırakılmışdı.

Fırka şehrin içinden geçdi. Y 7 ile Y 9 ve Topçu Nişancı Taburu'nu ta'kîb edemeyerek başka yola sapdıklarından şehirden bir kilometre hâricinde kolbaşı hemân 2 sâ'at kadar bunları beklemeğe mecbûr oldu. Şayed fırka erkân-ı harbi bunları bulub doğru yola getirmese idi bunlar Evrensekiz yolunu tutmuş olduklarından fırka dağılacakdı. Kıta'âtın irtibâtı muhâfaza etmemesi şehir dâhilinde yol kolunun ikiye bölünmesine sebeb olmuşdu.

Karanlıkda yürüyüşe devâm edildi ve bu gece yürüyüşü çok iyi oldu. Sükûnet son derece muhâfaza edilmişdi. Pek muvaffakiyyetli bir gece yürüyüşü idi.

Fırka, Türkbey'e vardıkdan sonra nerede bulunacağını bilmiyordu; binâ'en-'aleyh nısfü'l-leylde buraya muvâsalatda 2. Fırka'nın solu gerisinde; açıkda kalınmışdı ve kolordu karargâhının 2. Fırka gerisine geldiği haber alınınca bi'z-zât buraya gidilmişdi".

Fakat bu intizâm, hakîkatde mevcûd olmasa gerekdir. Çünkü piyâde Y 9, T 1'in ayrılarak Umurca'ya gelib uzunca bir moladan sonra bir kolordu zâbitinin delâletiyle ordugâha gelebildiği, bu taburun harb cerîdesinden ve bu alayın 2 ve 3. taburlarının Sakızköy'e gelerek orada gecelediği ve T 1

buraya gelirken T 2, 3 nöbetçileri tarafından ateşe tutularak alaya iltihâk edemediğide T 2 harb cerîdesinden anlaşılıyor!

2. Fırka Harb Cerîdesi de cereyân-ı hâli şöyle anlatıyor:

"… Fırka, iş bu emir mûcebince ordugâhdan a'zamî 2 kilometre mesâfede bulunan mahale müte'addid yürüyüş kollarıyla ilerlerken civâr kıta'âtdan silâhbaşı borusu çalındı. Ortalıkda pek büyük telâş görülmekde ve sanki düşman nerede ise hücûm edecekmiş rivâyetleri dönmekde idi. Halbuki sâ'at 15'e kadar her taraf sukūt içinde idi; Lüleburgaz garb sırtlarında

bize mensûb birçok kuvvetler vardı. Yalnız bir hakîkat varsa o da cebhe ilerisindeki Müstakil Süvâri Fırkası'nın bu sırada çekilmiş bulunması idi.

Güneş kavuşduğu ve ortalık karardığı sırada fırka, emrolunan mahale gelmiş ve tertîbât almağa başlamışken bir emirber kolordudan şu emri getirdi:

Türkbey şark sırtlarından

14 minh ?

(Fırkanız Uşak Fırkası'nın sağ cenâhından i'tibâren mevzi' ahz edecekdir. Müsâra'aten işgāli)

Uşak Fırkası'nın Türkbey şark sırtlarında bulunduğu 2. Fırka'ca ma'lûm olduğundan fırka derhâl kolbaşılarını Türkbey'e tevcîh etmiş ve fırka karargâhı da sür'atle ilerleyerek kolordu karargâhına iltihâk etmişdir.

Müdâvele-i efkâr netîcesinde bu emir tebdîl edilerek 2. Fırka'dan yalnız bir alayın Uşak Fırkası ile 2. Kolordu arasındaki boşluğu kapamak üzere birinci hatta sürülmesi takarrür etmiş, fırka erkân-ı harbi Piyâde Y 6'yı bunun üzerine Uşak Fırkası'nın sağına yerleştirerek emniyet tertîbâtı aldırmışdır. Fırkanın diğer kıta'âtıda böylece Uşak Fırkası solunda ikāmete geçmişdir". Bu esnâda fi'l-hakîka kolordu karargâhı Türkbey şark sıtlarına gelmiş olub oradan sâ'at 19 dakika 30'da, bâlâdaki muhtasar emrin müstenid olduğu şu kolordu emrini vermişdi: [hulâsa]

"1- Çanakkal'a Fırkası Lüleburgaz garb sırtlarında tertîbât almışdır;

2- İzmit Fırkası Çorlu caddesinin şimâlinde ve Lüleburgaz şarkında bir alay piyâde ve bir batarya topdan mürekkeb bir kuvvetle himâye mevzi'i almışdır. Kısm-ı küllisiyle Senurdere şark sırtlarında bulunmakdadır. Fırka tarafından, Çorlu şosesinin cenûbunda ve Lüleburgaz'ın şark sırtlarında dahi bir himâye mevzi'i alınmışdır;

3- Sağ cenâhımızda, Karaağaç'da 2. Kolordu bulunuyor. Kasabanın [Lüleburgaz] nizâm ve intizâmını muhâfaza için bir alay terk olunmuşdur;

III/[90]

4- Kolordumuz ber-vech-i âtî mevâzi'de geceleyecekdir.

2. Fırka Türkbey'inin şark-ı şimâlisinde ve sağ cenâhında;

Uşak Fırkası, sol cenâhı (Türkbey-Satıköy) yolunda olarak merkezde;

3. Fırka bunun solunda;

Müretteb 1. Fırka merkez gerisinde;

Süvâri Alayı Uşak Fırkası gerisinde;

5- Yarın kolordumuz evvel ki ordu emri mûcebince ve aynı tertîb ile yine iki yoldan Ergene gerisine gidecekdir;

6-Ağırlıklar sâ‘at 6’da, kıta‘ât sâ‘at 8’de hareket edeceklerdir.”

Fakat bundan sonra, Karargâh-ı Umûmî’nin, ileride kalınması hakkındaki emri alınmış ve ta‘mîm edilmişdir ki bu emir, fırkalara sâ‘at 22, sâ‘at 23’e doğru gelmişdir ve aynı emirde kolordu “Hatt-ı müdâfa‘a hakkında karâr ittihâz edilmek üzere Türkbey’inin şarkında ki Mandıra’da kumandanların yarın sâ‘at 8’de hazır bulunmasını” tahşiye eylemişdi.

Böylece 14 Teşrîn-i evvel akşamı ve 14-15 gecesi 1. Kolordu’nun esâs fırkaları yine ayakda bulunuyordu ve gece sabâha kadar hây u huy ile geçmiş, i‘âşe te’mîn edilememişdi.

*

* *

Müretteb 1. Fırka’ya gelince:

Kıta‘ât peyderpey Lüleburgaz’a vardıkca 1. Kolordu kumandanı 3. Fırka’dan Nişancı Y 1’i alarak Piyâde Y 3’le birlikde Nasır Paşa kumandasında topçusuz Müretteb 1. Fırka’yı yeniden teşkîle karâr ve emir vermişdi.

Nişancı Y 1, 13 Teşrîn-i evvel’de Nasır Paşa’nın emrine girmiş olub istasyon civârında ikāmete geçmiş idi. Piyâde Y 3’de burada bulunmakla berâber bugün Nasır Paşa emrine girememişdi.

14 Teşrîn-i evvel’de, kolordu emrine tevfîkan hareket maksadıyla olacak, Nasır Paşa alaylarına öğle sıralarında istasyon ile kasaba arasında toplanmak emrini vermişse de Nasır Paşa ortadan gā’ib olduğundan ve alaylarda yek-diğeriyle irtibât te’sîs edemediğinden, herkes olduğu yerde uzun müddet beklemiş, bu sırada birçok insan akınlarının her tarafdan Karışdıran’a doğru yürüdüğünü görmüş; nihâyet 4. Kolordu kumandanı Nişancı Alay kumandanına tesâdüfle buna “Kıta‘âtın Karışdıran’a gitmeyerek Lüleburgaz’da harbi kabûl edeceğini ve düşmanın görmeyeceği bir yerde intizâr edilmesi” emrini vermişdir. Biraz sonra fırkadan da “Umurca Çiftliği istikāmetinde” hareket emrini alan nişancı Y 1 Senurdere istikāmetine hareket etmiş ve burada Y 3’e tesâdüf ederek ordugâha geçmişlerdir.

III/[91]

Fakat gurûb sıralarında fırka kumandanı gelerek ordugâhın bir kilometre daha ileride te’sîsini emr ederek kıta‘âtı tekrâr rahatsız etmiş ve alaylar nihâyet geceyi burada geçirmişdir.

Binâ’en-‘aleyh 14 akşamı Müretteb 1. Fırka, 6 taburla bir Makineli Tüfek Bölüğü’nden mürekkeb olarak Lüleburgaz’ın cenûb-ı şarkîsinde bulunuyordu ve kolordusuyla irtibât te’sîs edememiş oluyordu.

Uşak Fırkası'na gelince: Sûret-i tecemmu'u yukarıda mezkûr bu fırkanın kumandanı 11 sabâhı Lüleburgaz'a geldikden sonra peyderpey toplanmakda olan taburlarıyla şu harekâtı yapmışdı:

11 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz'da, 17. Kolordu Kumandanı Mahmud Paşa bulunuyordu. Yaver Paşa da gelmişse de Mahmud Paşa ibrâz-ı fa'âliyyet ediyordu; muşârün-ileyhe şu emri vermişdi:

Lüleburgaz

11 Teşrîn-i evvel-[13]28

"1- Lüleburgaz'daki kıta'âtın emniyeti Erkân-ı Harb Binbaşısı Sabit Bey'e muhavveldir.

2- Emniyet cebhesi Kavak yazısının ikinci (k)'ndan i'tibaren Saranlı Çiftlik ve Lüleburgaz'ın garb-ı şimâli ve garb cebheleridir. Şöyle tutulacakdır:

Y 8 T 1 Saranlı Çiftliği'nde;

Emed Taburu, Demirci ve Kasaba taburları sıra ile bunun solunda.

Karabiga, Menemen taburları da daha solda.

3- Bartın Alayı da Kavak yazısının şarkında ordugâh kuracakdır."

Bugün iki def'a zuhûr eden panik bu taburları da sarsmışdı; bunlardan da karadan ve trenle ta Çorlu'ya gidenler olmuşdu. Nihâyet birkaç zâbitin ve hâssaten Uşak Fırkası ser-tabîbi mütekā'id Kā'imakām Agâh Bey'le tabîb Binbaşı Süleyman Emin ve Faik Bey'lerin gayretiyle sükûnet i'âde edilmişdi.

12 Teşrîn-i evvel'de 3 bi'n-nisbe tâze tabur Lüleburgaz garbında toplanmış olub 1. Kolordu'dan da Uşak Fırkası'nın tekmîl kuvvetiyle müstakilen istihdâmı emri gelmişdi.

13 Teşrîn-i evvel'de: Fırka, Kula, Emed taburlarından mürekkeb Uşak, Kasaba, Demirci taburlarından mürekkeb kasaba alaylarıyla 4 tabur hâlinde ve iltihâk eden Topçu Y 1, T 2 ile birlikde kolordu emrine tevfîkan sâ'at 16 dakika 30'da hareketle Türkbey'e gitmiş ve köy ve yol civârında sâ'at 18 dakika 30'da ordugâha girmişdi. Simav, Gördes taburları da Lüleburgaz'da toplanmağa başlamışdı.

III/[92]

14 Teşrîn-i evvel'de: Ale's-sabâh 1. Kolordu erkân-ı harbiyye zâbiti Yüzbaşı Remzi Bey gelerek fırka erkân-ı harbi ile berâber mevzi' keşfetmişlerdi ve topçu mevzi'e girmiş, piyâdelerde işgāl provası yapmışdı. Mevzi', Türkbey şark sırtları idi.

Fırka sâ'at 10 dakika 30'da kolordunun ric'at emrini ve sâ'at 10 dakika 55'de iş'âr-ı âhire kadar tevakkuf emrini, akşamüstü yarın için ric'at edileceği hakkındaki emri; müte'âkibende Başkumandan emrine tevfîkan durulacağı hakkındaki emri almış ve bu

mütenâkıs emirler arasında ne yapacağını bilmeyerek akşama kadar intizâr etmişdi. Bugün Simav, Gördes taburları da gelerek fırka altı taburlu olmuşdu. Eşme Taburu'nun Lüleburgaz'a geldiği haber alınmışsa da bir daha irtibâta girilememişdi.

Akşama doğru 1. Kolordu karargâhı 2, 3 ve 1. Fırka karargâhları da, Türkbey şarkındaki Mandıra'ya, Uşak Fırkası karargâhının yanına gelmişlerdi. Sâ'at 17'de fırka şu emri vermişdi [hulâsa]:

"3 tabur, bir süvâri takımı, 1 batarya kuvvetinde bir düşman Türkbey garbındaki Tatar Çiftliği'ne gelmişdir. Yarın sabâh düşmanın ta'arruzu muhtemeldir. Muhârebe başlayınca ağırlıklar Satıköy'üne gidecekdir. Beyhûde telâş ve heyecâna mahal verilmesin. Gördes Taburu ihtiyâtda bulunacakdır."

Böylece muhârebe başlarken Uşak Fırkası şöyle bulunuyordu:

6 tabur, 3 batarya hatt-ı harbde. Uşak Taburu: İstanbul muhâfızlığı emrinde. Eşme Taburu, belki 4. Kolordu dâhilinde. Alaşehir Taburu 13'de Çerkesköy'üne çıkarak 16'da Vize'ye geldi.

Kula Taburu'nun bir bölüğü kendi rivâyetince Topçu Y 1, K 2'yi (?) Kırkkilise'de alarak Vize'ye götürmüş ve bu bölük bu mıntıkada muhârebe ederek ba'dehû ric'atda Tatarlı'da Uşak Fırkası'na iltihâk etmişdir.

*

* *

Binâ'en-'aleyh 14 Teşrîn-i evvel gününü sûret-i umûmiyyede boş geçiren 1. Kolordu, bereket versin Ayvalı hâdisesinin îkā' etdiği heyecân ve tevlîd eylediği silâhbaşı fi'lî sâyesinde hiç olmazsa 15 Teşrîn-i evvel sabâhından i'tibâren iyi, kötü bir müdâfa'a vaz'iyyeti alabilecek bir hâle gelmişdi.

Kolordu karargâhı akşamüzeri Türkbey şarkındaki Mandıra'ya geldikden sonra 14/15 gecesi başkumandanlığın Lüleburgaz hattında durulması hakkında sâ'at 17 dakika 30 târîhli emrini almış ve fırkalarına teblîğ eylemişdi; diğer tarafdan, bu emri yalnız kendisine mahsûs addetmiş olacak ki birer sûretini çıkararak şu zeyl ile 2 ve 4. kolordulara da göndermişdi:

III/[93]

"Türkbey şarkındaki Mandıra'dan, 14 minh sâ'at 22 dakika 10…. Aynen bâlâya derc edilmekle hatt-ı müdâfa'a hakkında bir karâr ittihâz edilmek üzere Türkbey şarkındaki Mandıra'da yarın sabâh sâ'at 8'de bulunmaları ricâ olunur.

Diğer cihetden kolordu kumandanı, bununla iktifâ etmemiş ve 4. Kolordu'ya şu raporu da göndermişdi:

“Müdâfa‘a emri geldi. 1. Kolordu (Türkbey- Sakızköy yolu [dâhil] şimâle doğru 5 km’lik bir cebhe tahkîm edecekdir. Bu yoldan i‘tibâren şimâle doğru Uşak Fırkası Müretteb 1. Fırka ve 2. Fırka bulunacakdır. Kolordu ihtiyâtını teşkîl edecek olan 3. Fırka Sakızköy şimâlinde Belazar Deresi ile Çamurderesi arasında sağ cenâh gerisinde kademeli bulunacakdır. Kolordu karargâhı (Türkbey-Sakızköy) yolu üzerinde ve Türkbey şarkındaki Mandıra’dadır.

Bu hat üzerinde musırrâne müdâfa‘a edecek olan üç kolordunun i‘âşe ve mühimmâtı Lüleburgaz İstasyonu’ndan te’mîn edileceğine göre Lüleburgaz garbındaki sırtların daha kuvvetli sûretde tutulması lâzım geldiği mütâla‘a edilmekdedir. Süvâri Fırkası elde ise bu hattı setr husûsunda kendisine vezâ’if-i mühimme terettüb eder. Eğer elde değilse setrin piyâde tarafından icrâsı lâzımdır. Müdâfa‘ada en mühim âmil efvâh-i nâriye-i sakîle olduğundan istasyonda bulunub trenlerle Çorlu’ya sevki mutasavver olan obüs toplarının hatt-ı müdâfa‘aya getirilmesi münâsib görülmekdedir. Her kolordu kendi mıntıkasında ihtiyât ayırıyorsa da bir de ihtiyât-ı umûmî lâzım olub bunun tam zaman ve yerinde yedd-i vâhidden idâresi lâzımdır. Binâ’en-‘aleyh bütün bunların esâslı sûretde takarrür etdirilmesi için beynimizde anlaşmak ve arâzinin hâlini tedkîk etmek îcâb etmekle bundan evvel ki arîzada istirhâm edildiği üzere yarın, 15 Teşrîn-i evvel sâ‘at 9’da Türkbey şarkında ictimâ‘ edilmesi pek münâsib olacağı mütâla‘a kılınmakdadır.”

Böylece 1. Kolordu kumandanlığı, kendiliğinden âdetâ bir nev‘ ordu kumandanlığı der‘uhdesine çalışmakda idi; vâkı‘â Şark Ordusu kumandanlığı ortada gayr-i mevcûd, Karargâh-ı Umûmî emrinde de bir muhârebe nokta-i nazarından tafsîlât-ı vezâ’if mefkūd olduğundan ve düşmanda burun dibine gelmiş bulunduğundan kendisine güvenen bir kolordu kumandanın nâfiz bir rol îfâsını der‘uhdeye kıyâm etmesi haksız ve yanlış da değildi; bâ-husûs ki bu nahoş vaz‘iyyetin müsebbibleri de yine kendileri idiler….

Diğer cihetden Lüleburgaz İstasyonu mes’elesi de cidden mühim bir iş idi; istasyon ve kasaba mü’essesât ve menâbi‘iyle elde kalsa bu mıntıkada cereyân edecek bir muhârebe için pek fâ’ideli olurdu. Fakat bu gāyeyi tekmîl hatt-ı müdâfa‘ayı Karaağaç Deresi garbına almak sûretiyle te’mînin vakti geçmişdi, esâsen bu dere garbında, dere şarkındaki hat kadar kısa ve mümkün müdâfa‘a-i mevzi‘de yokdu; Lüleburgaz’ı ve İstasyonu’nu muhârebe te’sîrinden kurtarmak için sol cenâhın lâ-akall (Sarımsaklı- Ayvalı) şark sırtlarına sürülmesi lâzımdır.

III/[94]

Bu da tekmîl 4. Kolordu’nun ileri çıkmasını intâc eder ve 1. Kolordu’nunda kendi sol cenâhını Saranlı Çiftliği şimâlinden uzanarak bununla irtibâta girmesi lâzım gelirdi. Bu takdîrde ise cebhe lâ-akall 7-8 km daha uzamış olur ve kuvvetin azlığı büsbütün mahsus kalırdı.

Yalnız Lüleburgaz İstasyonunu te'mîn ise, Karaağaç Deresi garbına geçilmezse bir fâ'ide vermezdi; geçilirse ileride muzır bir ileri mevzi' tahassul ederdi. Her iki hâlde Ergene'yi daha garbdan geçecek bir düşmana karşı sol yanı açık kalırdı. Binâ'en-'aleyh 1. Kolordu'nun tavsiyesi burada muvâfık değildi. İstasyon ve Lüleburgaz garb sırtları olsa olsa kuvvetlice ileri karakollarla tutulabilirdi ki hakîkatde de böyle yapılmış ve bu sâyede 16/17'ye kadar istasyon elde kalabilmişdi, ki bu da az bir fâ'ide değildi, istifâde idilmiş olsa idi!

1. Kolordu karargâhı, gece Şark Ordusu'ndan 14/15 târîhli ve "Müşkilât-ı mesrûde hasebiyle kolordunuzun bulunduğu mevki'de kalması ve fakat indifâ'nın bir ân evvel te'mînine fevka'lâde gayret olunması" emrini almış, Başkumandanlık'dan ve bu makāmın bu günkü emri vaz'iyyet hakkında esâslı bir şey bilmeden i'tâ etdiğini belîğ sûretde gösteren şu emir vârid olmuşdu:

Çerkesköy

14 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 20

"Kolordunuz ve fırkalarınız ne hâlde, nerelerde ve ne kuvvetdedirler? Topçuları ne mikdârda, nerede ve ne hâldedirler? Kıta'âtın eşyâ ve ağırlıkları berâber midir? Ne yapmak mümkünse yaparak bunlara dâ'ir itmâm-ı ma'lûmât ile bildirilmesi, düşmana dâ'ir istihsâl olunan ma'lûmâtın hemân iş'ârı ve yarın Lüleburgaz'a gelecek olan Mîrlivâ Ziya Paşa ile müzâkere edilmek üzere mahall-i mezkûrda bulunulması. Nazım"

*

* *

1. Kolordu'nun 14 Teşrîn-i evvel hâl ve hareketi bu sûretle hitâm bulmuşdu.

15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü

(1. Kolordu)

Ale's-sabâh kolordu kumandanlığı fırkalarını, şifâhî emirlerle zîrdeki vaz'iyyete sokmuş, Süvâri 4. Alay'a da sâ'at 7 dakika 45 de vaz'iyyet ve tertîbâtdan bahisle (Kavakdere, Ayvalı-Kumbarlar Çiftliği) istikāmetine keşif kolları çıkarmış ve alay kısm-ı küllisinin de –3. Fırka'ya verilen bölük hâric– Umurca'da istirâhat eylemesi" emredilmişdi.

III/[95]

Ortada bir ordu kumandanı, bir mâfevk bulunmamasından en ziyâde telâş eden 1. Kolordu karargâhı idi. Bu sebeble ale's-sabâh 4. Kolordu kumandanıyla yapılan müzâkere ile iktifâ etmeyerek, Ömer Yaver Paşa 4. Kolordu kumandanlığının bulunduğu Çiftehöyükler'e gitmiş ve burada tekrâr müzâkereye lüzûm görmüşdü; bunun netîcesinde iki karargâh kendi kendilerine şu emir ve kumanda ta'yînlerinde ittifâk eylemişlerdi:

4. Kolordu Kumandanı Abuk Ahmed Paşa, ordu kumandanlığı vekâletini der‘uhde edecek;

1. Kolordu Erkânı Harbiye Re’îsi Mîralay Şevki Bey ordu Erkân-ı Harbiyye Riyâsetini;

4. “ “ “ “ “ Mahmud Beliğ Bey ordu Erkân-ı Harbiyye Riyâset-i Sâniyesini;

İzmit Fırkası Kumandanı Fahri Paşa ilâve-i me’mûriyet olarak 4. Kolordu Kumandanlık Vekâleti’ni der‘uhde buyuracaklardı.

Bundan sonra 1. Kolordu karargâhı yine Mandıra’ya gelmiş ve 2. Kolordu’nun muhârebesi başlayıncaya kadar başka bir şey yapmamışdı.

Fırkaların tertîbâtına gelince: Evvelâ şu fırka filân yere öteki şuraya gibi bir hayli tereddüdler geçirildikden sonra nihâyet Uşak Fırkası solda, Müretteb 1. Fırka ortada, 2. Fırka da sağda olarak arâzide gösterilen mevzi‘leri işgāl ve tahkîme me’mûr edilmişlerdi. Bu yüzden meselâ 2. Fırka’nın mevzi‘ni tahkîme başlayabilmesi hatta sâ‘at 14’ü bulmuşdu.

2. Fırka sağ cenâha 6. Piyâde Alayı’nı vermiş ve bunun mevzi‘nin ileriye doğru biraz çıkıntı teşkîl etmesi hasebiyle hem civâr cebhelerin önünü döğmek ve hem de bizâtihi tehlikeye ma‘rûz kalma[ma]k için bunu piyâde bataryası makāmında alay emrinde bir batarya top ve 5. Mitralyöz Bölüğü’yle takviye eylemişdi.

4. Alay, 6. Alay’ın biraz solu gerisine ve açığına konmuşdu; arada ufak ve fakat sarb bir dere vardı, her iki alay yek-diğerinin cebhesini ateşle himâye edecek vaz‘iyyetde idi.

4. Alay soldan Müretteb 1. Fırka’nın 1. Nişancı Alayı’yla irtibâta girmişdi.

Nişancı 2. Tabur 4. Alay’ın gerisine, 5. Alay da 6. Alay’ın gerisine fırka ihtiyâtı olarak konmuş ve İstihkâm Bölüğü taksîm edilmişdi. Mütebâkî toplarda 4. Alay’ın gerisinde mevzi‘ işgāl eylemişdi.

Fırka akşama kadar mehmâ-emken tahkîmât yapmışdı.

Müretteb 1. Fırka: 2. Fırka’nın solunda takrîben 1.500 metrelik bir cebheyi iki alayına taksîm etmişdi. Alaylar, cebhelerine 2’şer tabur sürmüş, 3. Taburlarının birer bölüğünü fırka ihtiyâtına vermiş, diğerleri de alay ihtiyâtı olarak kalmışdı. Tahkîmât yapılmağa başlanmışdı.

Uşak Fırkası da: Müretteb Fırka’nın solunda tahkîmâtla meşgūl olmuşdu.

3. Fırka: Ale’s-sabâh Sakızköy’ün 2 km garbında gösterilen ordugâhına gelmişdi ve burada kalmışdı.

III/[96]

Bu sûretle 1. Kolordu, Türkbey şark ve şimâl-i şarkîsinde takrîben 5-5,5 km tûlunda bir mevzi‘ üzerinde metînâne yerleşmişdi. Fakat ne sağdaki 2. Kolordu ve ne de soldaki 4.

Kolordu ile muhârebe [muhâbere] irtibâtı yokdu. Bi'l-'akis 1. Kolordu'nun her iki cenâhında, ileride çok büyük mahzûrlara sebebiyet vermiş olan 2-3 km'lik boşluklar kalmışdı.

3. 4. Kolordu

3 Teşrîn-i evvel Günü

4. Kolordu kumandanlığı –2. cildde hikâye edildiği üzre– 13 sabâhı erkenden Lüleburgaz'a varmış ve sâ'at 8'de: " Düşmana dâ'ir kat'iyyen ma'lûmât yokdur. Kolordu (Lüleburgaz-Kavak) hattında kalacakdır. İzmit Fırkası Kavak yazısı üzerinde, 12. Fırka bu yazı ile Lüleburgaz arasında ordugâhda kalacakdır. Süvâri Alayı ba'de-mâ müstakil olarak kullanılacakdır. Karargâh hükûmet konağındadır" emrini vermişdi.

12. Fırka öğleye doğru Lüleburgaz garb sırtlarına gelirken ber-vech-i bâlâ emri yolda almış ve yürüyüşe devâmla kasaba şimâlinde kısm-ı küllisiyle ordugâh kurmuşdu; Ergene Nehri boyunu ta'kîben ayrılmış olan Atranos, Gemlik, Kepsud taburları kasaba cenûbunda, diğer bir iki taburda kasaba garbında kalmışlardı. Topçu büyük müşkilâtla getirilmiş ve hatta Alpullu civârında sona kalan bazı arabalar çetelerin ateşine uğramışdı. [Belki de düşman keşif kolu] şimdiye kadar demiryolu muhâfazasında kalmış olan Piyâde Y 33 K 12'de bugün tam mevcûdla Uzunköprü'den trenle gelmiş ve iltihâk eylemişdi.

İzmit Fırkası ise, bâlâdaki emri her nedense almamış ve sâ'at 13 sıralarında Lüleburgaz garb sırtlarında ikāmete geçmişdi. Evvelâ bir batarya ile İstihkâm Bölüğü'nü, ba'dehû "Düşman geliyor" diye hâdis olan bir heyecân üzerine de Bilecik Alayı'nı daha garb sırtlara, ileri karakola me'mûr etmişdi; fırka, kolordunun sâ'at 8 dakika 13'de emrini ancak 14 Teşrîn-i evvel sabâhı alabilmişdi!

Bu sırada kolordu, 17. Kolordu vâsıtasıyla, Şark Ordusu'nun, Karaağaç'da sebât edileceği hakkında 2. Kolordu'ya yazdığı emri görmüş ve bunun üzerine sâ'at 17'de hulâsaten şu emri vermişdi:

"Düşmana dâ'ir ma'lûmât yokdur. Ordumuz (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattı gerisinde hatt-ı müdâfa'a teşkîl edecekdir. 12. Fırka Türkbey'den [Burası ve Türkbey-Sakızköy yolu hâric] i'tibâren Karaağaç Deresi şarkında, [Lüleburgaz-Umurca yoluna kadar dâhil] sırtları Kal'a-i Sultaniye Fırkası bu yoldan [hâric] Muhtar Çiftliği cenûbundaki Lüleburgaz İstasyonu yolu üzerindeki Kuyu mevki'ne

III/[97]

kadar olan hattı za'îf kuvvetlerle işgāl ederek intizâr mevzi'inde bulunacaklar ve tahkîmât yapacaklardır. İzmit Fırkası tekmîl kıta'âtıyla Karışdıran yolunun Evrensekiz yolunu kat' etdiği mahalde bulunacakdır.

Gemlik ve Atranos taburlarıyla Piyâde Y 33, T 3'ün K 12'sinden mürekkeb kuvvet 11. Topçu Alay kumandanı Kā'imakām Tevfik Bey'in kumandasında kolordu İhtiyât Alayı'nı teşkîl edecekdir. Kolordu karargâhı Lüleburgaz ve tüccardan çorbacı Andonaki'nin hanesindedir."

Fakat bu emir hakîkatde bir sûret-i tatbîk bulmamışdı.

Çanakkal'a Fırkası da bugün kolordu emrine girmiş olub bir taburu Lüleburgaz kasabasında, iki taburu da istasyona ve (Seyidler-Babaeski) demiryolu ve istasyonlarının muhâfazasına dağıtılmış bulunuyordu; kolordudan ayrıca "Hareket edebilecek vech ile istihzârâtın ikmâli ve ileri karakolda bir tabur bırakarak mütebâkî kuvvetin Lüleburgaz ile Muhtar Çiftliği arasına toplanmak" emrini almışdı.

*

* *

Kolordu kumandanlığı bugün Edirne cenûbunda, Urla İstasyonu'na 4 Bulgar taburunun geldiği, Bulgar süvâri alaylarının 10 Teşrîn-i evvel'de Dimetoka üzerine ilerlediği hakkında haberler aldığı gibi Edirne Kal'asının sâ'at 23 dakika 20 raporundan da " Kal'a kuvâ-yı müdâfa'asının kâmilen Kal'a dâhiline çekildiğini" ve düşman hakkında bazı ma'lûmât öğrenmişdi.

Kolordu süvârisinden bir keşif kolu da bugün Alaybe şimâl-i şarkîsinde bir Bulgar keşif kolu gördüğünü bildirmişdi. Sâ'at 14'de ordudan, Süvâri Fırkası'na teblîğ edilmek üzere "Fırka metrûk top ve arabaları topladıkdan sonra Lüleburgaz'a gelecekdir. Bi'l-hâssa Kırkkilise, Yenice istikāmetlerinde keşif yapılması ve fırkanın doğruca orduya merbût olduğu" hakkındaki emri almış ve emirberle göndermişdi.

Ve'l-hâsıl bugün kolordu, orduya şu -bâ-husûs kendisi de kolordusunu bırakıb kaçanlardan birisi olduğu için cür'etkâr addedilecek- garîb raporu yazmışdı, ki emir ve kumandanın sarsılmağa başladığını gösteren bir vesîka olmak i'tibâriyle aynen nakledildi:

"Şark Ordusu'nun büyük bir sû'-i tefehhüme uğramış olduğunu hissediyorum. Menâbi'-i muhtelifeden alınan ma'lûmâta göre düşman kuvâ-yı asliyyesi ne kolordunun ve ne de mücâvir 2 ve 1. kolorduların cebhesi ilerisindedir. Denebilir ki düşman müterеddid ve korkuyor; biz müterеddid ve geri çekiliyoruz. Ekseriyyetle bilâ-harb geriye çekilme, efrâd ve zâbitânın kuvve-i ma'neviyyesini sıfıra tenzîl ediyor… Muhtelif kolorduların efrâdı yığın yığın Hayrabolu, Tekirdağ istikāmetinde kaçıyor [Fi'l-hakîka Şark Ordusu kumandanlığı 12 Teşrîn-i evvel'de 2, 1 ve 4. kolordulara Hayrabolu'ya çekilmek ve Süvâri Fırkası'na Çorlu'ya gelmek emrini vermişdi

III/[98]

ve açık telgrafla verilen bu emirler hatta kumandanların ıttılâ‘ına vâsıl olmadan efrâd arasında ta‘ammüm etmişdi. Ve bu emir çok şâyân-ı dikkatdir. İleride görüleceği üzre Bulgar Ordusu kumandanlığı ve hâssaten 3. Ordu Osmanlıların (Lüleburgaz-Babaeski) sâhasında, Ergene cenûbunda cebhe şimâle olarak bulunacağını hayli zaman tahmîn etmişlerdi ki buna belki bu telgrafın şuyû‘u veya elde edilmesi de bir sebeb olmuşdu. M. N] ordu karargâhı, Kavaklı’dan Babaeski’ye, Kırkkilise’nin en buhrânlı zamanında müsâra‘aten döndü ve bunları gören efrâd da döndü; ordu karargâhı Lüleburgaz’a gitdi, efrâd da oraya teveccüh etdi; şimdi de efrâd Çorlu’ya gitmek üzeredirler. Karargâhın Çorlu’dan Çerkesköy’üne hareket eylediğini haber aldım. Şayed doğru ise efrâdın da o istikāmete teveccüh edeceği şübhesizdir. Osmanlı Ordusu, pâdişâhlarını ve bu kābil olamadığı hâlde başkumandanlarını harb sahnesinde berâber görmeğe alışmış olduğundan… Bu ma‘nevi hezîmetin önünü almak ancak başkumandanın ordu başında ve îcâb ederse efrâd arasında bulunmasıyla kābil olabilecekdir. Karargâhın harekâtına müdâhale salâhiyetine mâlik değilsem de vaz‘iyyeti pek hatırnak gördüğüm ve bir kere çekilme daha yapılırsa efrâdın bu def‘a İstanbul sokaklarına yayılacağını hisseylediğim cihetle her ne sûretle olursa olsun buna meydân vermemek çâresinin istihsâlini istirhâm ediyorum. Bizim ordu böyle yağışlı havâda günde 20 km yürürse bu Alman ordularının 50 km yürüyüşüne mu‘âdildir demekdir. Cebhelere gelince ancak vesâ’it-i muhâbere tamâm olursa o zaman olabilir biz de ise bunlar olmadığından cebhelerin gāyet dar intihâbı ve kolordu kumandanlarının yek-diğerinden ancak ikişer sâ‘at mesâfede bulundurulması ve ordu kumandanının da kolordulardan birisini ta‘kîb eylemesi lâzımdır.”

Bugün (Seyidler-Babaeski) hattının muhâfazasına me’mûr Karabey Taburu’yla fırka arasındaki şu muhâberede şâyân-ı dikkat görülerek nakledildi:

Taburdan: “Babaeski İstasyonu ile muhâbere münkati‘. Bölüklerin münferiden ve müteferrikan muhâbere ve muvâsalası munkati‘bir hat üzerine sevki hakkındaki mütâla‘anızın tahrîren beyân buyrulması.

Dün Lüleburgaz’dan Babaeski’ye gidüb gelen 2. Fırka idâre re’îsi Süreyya Bey’in ifâdesini alay kumandanı Nazım Bey’le bi’l-müzâkere şâyân-ı ehemmiyet görerek şöyle arz ediyorum:

“Hat boyu küme küme müsellah ve gayr-i müsellah efrâd ile işgāl olunmuş; def ‘i cû‘ için trenleri raylarına taş koymak sûretiyle tevakkufa mütecâsir bulunmuşlardır. Nush u pend ile ve rıfk ile cem‘ ve sevkleri imkânı olmayacağı emr-i celîdir.”

Fırkanın cevâbı: “Trenin seyir ve hareketine mâni‘ teşkîl eden her şeyin berteraf edilmesi, vagonları tevkîfe teşebbüs eden perâkende efrâdın i‘âşeleri için Lüleburgaz

İstasyonu'na gönderilmesi ve emre itâ'at etmeyenlere silâh ve isti'mâl ederek herhâlde şimendüferin te'mîni."

Ma'a-hâzâ Karabey Taburu, hakîkaten Lüleburgaz İstasyonu'ndan bir adım garba atmamış olub iki bölüğüyle burada oturmakda ve diğer iki bölüğü ile de Seyidler'e kadar hatta münkasım bulunmakda idi!

III/[99]

14 Teşrîn-i evvel [1]328'de 4. Kolordu

13/14 gecesi Şark Ordusu'ndan alınan ric'at emri üzerine 4. Kolordu 14 minh sâ'at 8'de verdiği kolordu emrinde İzmit Fırkası'nın derhâl Çorlu şosesiyle hareketini, 12. Fırka'nın bunu ta'kîbini, Çanakkal'a Fırkası'nın da Ergene Vâdîsi boyundan ve Karamürsel üzerinden Çiftlikköy'üne hareketini, 14/15 gecesinin (Meşinli-Küçüksandıklı) yolunun Çorlu yolunu kat' etdiği nokta ile Çiftlikköy arasında geçirileceğini emreylemişdi.

İzmit Fırkası: Bu emri almadan evvel ale's-sabâh dünkü emri almışdı. Fakat yine dün, fırka kumandanı kolordu kumandanıyla görüşerek, arada bu emir mevzû'-i bahs olmaksızın kolordu kumandanı fırkanın Lüleburgaz garb sırtlarında, bulunduğu mahalde ikāmetine müsâ'ade etmiş, biraz sonra fırka kumandanı kolordu karargâhına da'vet edilerek fırkanın Kavak civârına gitmesi emredilmiş, fakat arkasından yine tebdîl-i fikir edilerek fırkanın kemâ-kân bulunduğu mahalde kalmasına bir kere daha muvâfakat edilmiş olduğundan bundan bâhis olarak gelmiş olan bu dünkü târîhli emir üzerine İzmit Fırkası yapacak bir şey bi't-tabi' görememişdi.

Fakat arkasından yukarıda mezkûr kolordu ric'at emri gelince İzmit Fırkası piyâdeler önde, topçu vesâ'ire arkada [garbda] olarak Çorlu'ya hareketi emretmiş ve fırka yola çıkmışdı.

12. Fırka kumandanı ise bu emri alır almaz derhâl kasabaya gelerek kolordu kumandanını bulmuşdu. Fırkanın ifâdesine göre bu esnâda karargâhda "Üst kat sofada erkân-ı harbiyye hey'etleri ric'atı tasvîb etmez görünüyorlardı. Kumandanlık odasında 4, 1 ve 2. Kolordu kumandanları vardı" bunun üzerine 12. Fırka kumandanı da "Ric'atın asker üzerinde sû'-i te'sîri görüldüğünü ve zâten askerin i'âşesizlikden meşy ve harekete iktidârı kalmadığını kemâl-i sûzişle bir lisân-ı münâsib ile arz" etmişdi! Görünüşe nazaran 12. Fırka bu vaz'iyyet üzerine hareket etmeyerek yeni emre intizâren yerinde kalmış ve fırka kumandanının ifâdesine göre fırka erkânı harbi Kavak Değirmeni şarkındaki sırtlarda mevzi'-i müdâfa'a keşfine me'mûr edilmişdi.

Bu esnâda telgrafhânede ordu ile ma'lûm muhâbere başlamış olduğundan İzmit Fırkası'na da evvelâ Lüleburgaz şarkındaki yollar mültekāsında tevakkuf emri gönderilmiş ve fırka durmuşdu. Muhâberenin hitâmında da kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi Mîralay Mahmud

Beliğ Bey bi'z-zât gelerek: "Ağleb-i ihtimâl burada kalınacak; her dürlü ihtimâle karşı fırkanız şu höyükler civârında kalabilir. Ma'a-mâ-fîh şimdilik bulunduğunuz vaz'iyyetde kalınız" emrini teblîğ etmişdi ki fırka veya hiç olmazsa kumandanı bu anda Lüleburgaz'ın takrîben 1,5 km kadar şarkında bulunuyordu.

III/[100]

Bu esnâda Çanakkal'a Fırkası'nın neler yapdığı ma'lûm değilse de muhtemelen bu da yerinden kımıldamamışdı.

*

* *

Bundan sonra 4. Kolordu kumandanı, Başkumandanlık'dan gelecek cevâba intizâren sâ'at 13 dakika 10'da 12 numrolu şu kolordu emrini vermişdi: [hulâsa]

"Düşmana dâ'ir ma'lûmât-ı kat'iyye yokdur. Kolordunun, alacağı diğer bir emirle hareket etmesi muhtemeldir. Buna intizâren şu tertîbât ittihâz edilecekdir:

Çanakkal'a Fırkası: Sâbıkan Lüleburgaz garbında emniyete me'mûr kıta'âtıyla Saranlı Çiftliği hizâsından Manastırdere dâhil olarak Sarımsaklı yazısının sa (صا) kelimesine kadar olan cebheyi te'mîn edecek ve aksâm-ı sa'iresiyle Çorlu ve Lüleburgaz İstasyonu yollarının mültekāsı civârında harekete hazır duracak.

12. Fırka: Kavak yazısı hizâsından (Osmancık-Yancıklı) yoluna kadar emniyet olacakdır ı küllisiyle Kavak yazısı cenûbunda harekete hazır-tertîbatını alarak kısm

İzmit Fırkası: Lüleburgaz'ın 1,5 km şarkında müctemi' kalacakdır.

Kolordu karargâhı (hâlâ! M. N) Lüleburgaz'dadır".

12. Fırka bu emri alınca Piyâde Y 34 T 3 İle Y 35 T 2'yi ileri karakola me'mûren garba sürmüşdü.

Çanakkal'a Fırkası esâsen ileri karakolda, Lüleburgaz garb sırtlarında bulunmakda olan Biga Alayı ile Çanakkal'a Taburu'na yerlerinde kalmalarını emretmişdi. Diğer kıta'âtıyla Lüleburgaz'ın şarkında ve Çorlu caddesi üzerindeki sırtlarda tevakkuf ediyordu ki meselâ üç taburlu Pazar Alayı şu ânda 5 bölüğüyle vezâ'if-i sâ'ire de, bir taburuyla hat muhâfazasında olduğundan hakîkatde yalnız 3 bölükden ibâret bulunuyordu!

İzmit Fırkası da: Lüleburgaz şarkında, Çorlu yolu ile Evrensekiz yolu mültekâsı civârında istirâhat ediyordu.

*

* *

Bir de 13 numrolu şu kolordu emrinin verildiği anlaşılıyorsa da zamanı ve sebeb-i i‘tâsı kesdirilemedi: İhtimâl Şark Ordusu mürâca‘âtı kabûl etmeyerek muhâbereyi kat‘ etmesi üzerine endîşe edilerek tekrâr ric‘at edilmek istenilmişdi ve onun üzerine verilmişdi.[hulâsa]

“4. Kolordu Çorlu caddesini ta‘kîben Ergene gerisine gelmek emrini almışdır. İzmit Fırkası ve 12. Fırka’ya sabâhki ric‘at emri gibi kat‘ına. Çanakkal‘a Fırkası kuvvetli bir cânibdârı istasyondan

III/[101]

Alacaoğlu üzerinden Seyidler İstasyonu’nuna gönderecek ve fırka Karamürsel üzerinden hareketle 106’da geceleyecekdir.

Sabâhki tertîble Kolordu İhtiyât Alayı, Lüleburgaz’ı ve istasyonunu Süvâri Fırkası gelinceye kadar muhâfaza edecekdir. Kolordu karargâhı şimdilik Lüleburgaz’dadır. Sâ‘at 12’den i‘tibâren Karışdıran’a hareket edecekdir”.

14 Teşrîn-i evvel’de Lüleburgaz Garbındaki Muhârebe

4. Kolordu da işte bu sûretle cümlesi semeresiz, kolordu emirleri yek-diğerini vely ederken ve üç kolordu kumandanı “Düşman yokdur. Geleceği de ma‘lûm değildir, burada duralım” davasını ileri sürmekdeler iken hakîkatde Lüleburgaz garbında düşmanla bir muhârebe teması inkişâfa başlamışdı:

Bu esnâlarda 4. Kolordu Süvâri Alayı kumandanı “Ayvalı’nın şimâl ve şimâl-i garbîsinde bir alay kadar düşman süvârisi bulunduğunu ve bizim süvâri müfrezemize ateş etdiğini” bildirmiş kolordu da keyfiyyetin tahkîkini Süvâri Fırkası’na emreylemişdi!

Öğle sıralarında Çanakkal‘a Fırkası’nın ileri karakola me’mûr Biga Alayı şöyle bulunuyordu: Birinci Biga Taburu sağda, ikinci Biga Taburu solda olarak ileride muhârebe tertîbinde; Karabiga Taburu avcı hattından takrîben 500 metre geride, Lüleburgaz’ın garbındaki bağlar içinde ihtiyâtda.

Öğleden sonra karşıdaki sırtlarda [muhtemelen Ayvalı cenûbundaki sırtlar] yere inmiş bir süvâri bölüğü tahmîn edilen za‘îf bir düşman ve bir alay kadar düşman süvârisi de Biga Alayı’nın sağ cenâhı ilerisinde toplu bir hâlde görüldü.

Birinci Biga Taburu’nun Birinci Bölüğü derhâl ateş açdı ve bu bölük bir bölükle takviye edildi. Düşmanın makineli tüfeği olduğu da tahmîn edildi.

Bu muhârebe sesleri üzerine Çanakkal‘a Fırkası kumandanı, sâ‘at 14’e doğru buraya gelmiş ve Ayvalı’ya ta‘arruzu emr etmişdi. Bunun üzerine 1. Biga Taburu’nun 1. hatdaki 1 ve 4. bölükleri 2. Bölüğü’yle takviye edilerek ta‘arruz etdi. Düşman çekildi ve bu tabur Ayvalı’ya girerek yakdı. Bu sırada akşam yaklaşdığından ta‘arruz eden bölükler eski yerine avdet etmişdi.

Bu esnâda fırka emrindeki topçu taburu da gelerek bir batarya Biga Alayı'nın yanında mevzi'e girmiş ve birkaç mermi atmışdı. Bu vak'aya –bahs-i mahsûsunda zikr edileceği üzre– Süvâri Fırkası da ayrıca kendi hesâbına müdâhale eylemişdi.

İşte 1. Kolordu'yu ayaklandıran, Lüleburgaz'ı karmakarışık eden, 4. Kolordu'yu ber-vech-i zîr telâşa düşüren (vak'a-i azîme) hakîkatde bu ufak müsâdemeden ibâretdi. Fakat 4. Kolordu'da şu te'sîrâtı hâsıl eylemişdi:

III/[102]

Nereden çalındıysa bir baskın borusu çalınmış ve bunun üzerine Pazar Alayı'nın ber-vech-i bâlâ Lüleburgaz şarkında elde kalabilmiş olan 3. Bölüğü de garba gelerek müsâdeme mahaline varmışdı.

Kolordu karargâhı da aldığı ve işitdiği haberlerle ziyâde-i telâşa düşerek şu emirleri vermişdi:

Çanakkal'a Fırkası'na: "Ayvalı cihetinden iki düşman kolunun ilerlemekde olduğunu ileri karakola me'mûr taburun binbaşısı Şükrü Efendi [2. Biga Taburu kumandanı] haber veriyor. Evvelce Lüleburgaz garbında emniyet tertîbâtı almak üzre gönderdiğiniz taburlardan ne mikdâr tabur vardır? Bunlar düşmanın fevka'l-'âde faîk bir hücûmuna ma'rûz kalmadıkça ve Lüleburgaz tamâmen tahliye edilmedikçe geri gelmeyeceklerdir. Bir dümdâr makāmında olan bu kuvvetin şimdi batarya ile takviyesi lâzımdır. İlhâk edilen Süvâri Kıt'ası'nın kâmilen dümdâra verilmesi de lâzımdır. Siz de kısm-ı küllinizle Lüleburgaz şark cenûbisinde, Çorlu yolunun cenûbundaki sırtlarda bir himâye mevzi'i alarak bi'l-âhire çekilecek dümdârınızı himâye ediniz ve şehri kemâl-i sür'atle tahliye ediniz. Ağrlıklarınız sür'at-i mümküne ile Bedirköy istikāmetine sevk edilecekdir".

12. Fırka'ya: "Düşmanın iki kuvvetli kolunun Ayvalı'ya doğru ilerlemekde olduğu haber alındı. Kolordu Lüleburgaz garbındaki ileri karakol hattındaki Süvâri Fırkası'yla müştereken müdâf'ada bulundukdan sonra ilk himâye mevzi'i olarak kasabanın şarkındaki sırtlarda ahz-ı mevzi' edecek ve andan sonra ceste ceste mevzi' alarak Karışdıran üzerine çekilecekdir. Bunun için, Kavakderesi cihetine gitmiş ve emniyet tertîbâtı almışsanız iş bu kıta'âtın himâyesi altında kısm-ı küllinizi hemân Karışdıran üzerine tahrîk ediniz. Himâye mevzi'i, yolun cenûbunda Çanakkal'a Fırkası'nca ve şimâlinde İzmit Fırkası'nca alınacakdır. Karargâh şimdilik şosenin solunda Çiftehöyükler'dedir".

İzmit Fırkası'na da bahisle "Diğer fırkalara ric'at emri verildi. Siz de bu hareketi Çorlu caddesinin şimâlinden Çiftehöyük'ün bulunduğu cihetden himâye ediniz" emri verilmişdi.

Böylece koca kolordu, bir tabur kumandanının yalan değilse de yanlış haberi ve nihâyet bir düşman süvâri alayı karşısında bütün müzâkereler, karârlar, büyük kumandanlara

çekilen telgraflar vesâ'ire hilâfında olarak bir hamlede ve hem yalnızca ta Karışdıran'a çekilmeğe karâr vermişdi: ve garîbdir ki bu esnâda cebhede düşman kolayca geriye atılmışdı, fakat buradaki cereyân-ı hâlden ne kolordu bir haber almak çâresine tevessül etmiş ve ne de cebheden kolorduya bir rapor göndermek akıl edilmişdi…

*

* *

Bu emirler üzerine şu vaz'iyyet hâsıl oldu:

İzmit Fırkası: Bilecik Alayı'nı (Çiftehöyükler-Umurca) yolu ile Çiftehöyükler'e gitmeğe me'mûr

III/[103]

etdi; 2 bataryaya Çiftehöyükler'de; bir bataryaya Evrensekiz yolunda mevzi' almak emri verildi. Eskişehir ve İzmit alayları Evrensekiz yolu üzerinde, Bilecik Alayı'nın 500 metre gerisinde ihtîyâta alındı.

Bu tertîbât alınıncaya kadar akşam olmuş ve başka bir emir gelmediğinden fırka bu vaz'iyyetde gecelemeği emretmişdi. Geceleyin ric'atdan sarf-ı nazar edildiği emri de gelmişdi.

12. Fırka: Kıta'ât hareket etdi, fakat akşam olduğundan fırka Çamurludere'de kalmağı emretdi. Lâkin karanlıkda yürüyüş kolu sarsıldı, kimse Çamurludere neresidir bulamadı, her kıt'a burası Çamurludere'dir diye beğendiği bir yerde kaldı. O sûretle ki fırka kısm-ı küllisi dağılmış, elden çıkmış bir hâlde bulunuyordu.

Çanakkal'a Fırkası'na gelince: Fırka kumandanı ise gerek 13 numrolu ric'at emrini ve gerek müte'âkib münferid emri muhtemelen ancak karanlıkda, ileriden avdet ederken almış ve Biga Alayı'na "Bir bataryayı alıkoyarak diğer ikisini geriye göndermeği, emr etmişse de görünüşe nazaran topçu taburu geceyi kâmilen ileride ve hatta diğer bataryaları da evvelki bataryanın yanında sokduğu mevzi'de geçirmişdi; alay kumandanı bu emri sâ'at 23'de almışdı. Böylece Biga Alayı'yla topçu 14/15'de Lüleburgaz garbında kalmışdı. Çanakkal'a Taburu hâlâ Lüleburgaz'da bulunuyordu, sâ'at 1'de hareket ederek sabâha karşı istasyon ve Çorlu yollarının mültekâsına gelmişdi.

Lapseki Taburu hâlâ istasyonda idi. 3 bölük hâlindeki Pazar Alayı ise fırka kumandanından aldığı emr-i şifâhî ile gece yürüyüşü yaparak Çamurludere zannetdiği bir yere gelmişdi. Binâ'en-'aleyh Çanakkal'a Fırkası da kısm-ı küllisiyle dağılmış ve elden çıkmış bulunuyordu.

Fırkanın diğer müteferrik kıt'alarına gelince:

13 Teşrîn-i evvel'de Pazar Taburu'ndan 2 bölük Üsküb civârında kaldığı haber alınan 11 topun ve 1 bölük de Osmancık'da kalan 1 topun tahlîsine me'mûr olmuşdu. Üsküb üzerine

giden bölükler 14 sabâhı 5. Fırka nezdinden hareketle ilerlemiş ise de Pınarhisar sırtlarında düşmana tesâdüfle kısa bir müsâdemeden sonra bilâ-semere avdet etmiş olub diğer bölük de Osmancık'a kadar gitmiş ise de koşum hayvanları gelmediğinden ve bu esnâda Üsküb istikāmetinden gelen bir jandarma'dan "Düşman süvâri keşif kollarının ve uzakda toplu kıta'âtın" bulunduğunu haber alınca avdetle geceyi Uşak Fırkası'nda geçirmişdi ve 15'de bu bölükler fırkaya iltihâk etmişdi.

Pazar Biga Taburu da 12'de top toplamağa me'mûr olmuş ve cem'an 14 top ve cebhâne arabalarını kurtararak 15/16'da bunlarla berâber kolorduya iltihâk eylemişdi. Hat muhâfazasındaki Karabey Taburu 14'de toplanmışsa da ancak 15 sabâhı fırkaya iltihâk etmişdi.

*

* *

Fırkalar bu vaz'iyyetleri almakda iken kolordu kumandanlığı da Çiftehöyükler'e gelmiş olub akşama

III/[104]

doğru, süvâri Y 11'den Kavaklı'dan Babaeski'ye kuvvetli bir düşman kolunun ilerlediği hakkında geçikmiş bir rapor almışdı. Bundan sonra da şu emirleri verdiği anlaşılıyorsa da gece esnâsında fırkalara vaktiyle varamadıkları anlaşılıyor: [hulâsa]

a) "Düşmanın Ayvalı'dan ilerlemekde olan kolları hakkında alınarak teblîğ kılınan haber henüz te'yîd etmemişdir. Fırkalar 14/15 gecesini bulundukları mevzi'de geçireceklerdir ve düşmanın ta'arruzunda Çanakkal'a ve İzmit fırkaları aldıkları himâye mevzi'inde müdâfa'a edeceklerdir. Çamurdere şark sırtlarında geceleyecek olan 12. Fırka ancak emr-i mahsûsla iştirâk edecekdir. İhtiyât Alayı şehirde kalarak vazîfesine devâm edecekdir. İleri karakol kezâ!

Umûmî paralo [zafer] dir. Hemân i'lân edilmelidir. (!)

Kolordu karargâhı sâ'at 19'dan i'tibâren Çorlu yolu üzerindedir."

b) 12. Fırka'ya da şifâhen "Tatar Çiftliği'nin garbındaki sırtlardan Ayvalı'ya doğru uzunca bir kolun yürüdüğü haber alındı. Buna ve vaktin geçtiğine nazaran fırkanızın yerinde kalması lâzımdır. Ya'nî evvelki emrin hükmü şimdilik yokdur." Emrinin verildiği anlaşılıyorsa da zaman ve mahal i'tâsı bulunamadı.

c) Başkumandanlık emri üzerine, 14/15 minh sâ'at 1'de verilen 14 numrolu kolordu emri: [hulâsa]

"Düşmanın Ayvalı cihetlerinde bulunduğu bildirilen büyük kollarına dâ'ir henüz ma'lûmât alınamadı. Bu gece işitilen tüfek sedâları iki bölük kadar düşman süvârisinin ileri karakol hattımızla müsâdemesidir. [Bu bâbda sâ'at 20'de Çanakkal'a Fırkası'na verdiği şu emir

vardır: "Şimdi fırka mülhakınız tarafından verilen haberde ileri karakoldaki Biga Taburu'nun gûyâ süvâri ve mitralyözden mürekkeb bir düşman kuvvetiyle müsâdeme etdiği bildiriliyor. Bu işden bir ma'lûmât vermediğiniz gibi himâye mevzi'ne gelecek taburlarda gelmedi."] Kıta'âtımızın cesâret ve şecâati mezkûr bölükleri geri püskürtmüş ve telefât-ı külliyeye uğratmışdır.

Başkumandanlığın emri şudur:…

Bidâyeten ihtiyâr olunacak müdâfa'a tertîbâtı şöyledir:

İzmit Fırkası [Mümkün olursa Konya ve Sille taburlarıyla takviye edilecekdir] (Türkbey-Sakızköy) yolundan [hâric] (Lüleburgaz-Umurca) [dâhil] yoluna kadar Karaağaç Deresi şark sırtlarında.

12. Fırka: Bu yol ile istasyon ve Ergene arasındaki mevzi'de.

Yarın tahkîmât… istasyonu 12. Fırka tarafından hâl-i müdâfa'aya konacakdır.

III/[105]

Çanakkal'a Fırkası: yarın şafakla berâber ileri karakollarını ve şehirde vesâ'iredeki tekmîl kıta'âtını celb ederek Çamurdere şarkında (ve Lüleburgaz-Evrensekiz) yolu ile Çorlu şosesi arasında toplanmış olacakdır.

Karargâh yarın sâ'at 8'den i'tibâren 198 Tepesi'nde bulunacakdır."

Bu emri 12. Fırka 15 minh sâ'at 3 dakika 30'da alarak emrolunan mevzi'e doğru toplanmağa başlamış, İzmit Fırkası da ale's-sabâh mevzi'ne gelerek alâ küll-i hâl tahkîmâta başlamışdı. Çanakkal'a Fırkası da toplanmağa çalışıyordu.

*

* *

Kıta'âtın vaz'iyyet-i dâhiliyesini göstermek i'tibariyle şu rapor derc edildi:

Y 35 T 1 kumandanı Binbaşı Cemal imzâsıyla Y 35 kumandanlığına, Lüleburgaz'da, 13/14 Teşrîn-i evvel târîhli:

" Ma'lûmunuzdur ki taburumuz bir haftadır gece ve gündüz aç, uykusuz ve yağmur ve çamur içinde tâkat-i beşerin hâricinde meşâkk ve mezâhime ma'rûz kaldı. Askerin, maksad-ı asliyyenin istihsâli maksadıyla hıfz ve vikāyesi elzem olan bütün kuvâ-yı bedeniyyeleri herc ü merc oldu. Yürümeğe, tüfek atmağa, hücûm etmeğe iktidârları kalmadı. 1.200 mevcûdlu taburum bugün 400 kişiden ibâretdir. Ma'rûz olduğumuz şu ahvâle karşı husûle gelen ye's ve fütûr belki intihâr mı îcâb etdiriyor. Vedîatullah olan evlâd-ı vatan lâyihası meşâkk netîcesi bu hâle getirdik. Açlıkdan zebûn yağmur ve çamurdan perîşân ve kuvve-i ma'neviyyelerini zîr ü zeber etdik. Artık bu hâl ile emir ve kumandaya iktidâr ve hâlim kalmadı. Bugünden i'tibâren

taburun kumandanlığından isti‘fâ ediyorum. Taburda efrâd misillû silâh endâz olarak îfâ-yı vazîfe-i vatan uğruna hayâtımı fedâ edeceğime kasem ederim. Taburun emir ve kumandasını en kıdemli olan ikinci Yüzbaşı Ahmed Efendi’ye tevdî‘ ve benim bu sûretle hayâtımın tahlîsi husûsuna müsâ‘ade buyrulmak bâbında…”

*

* *

Dün üç bölüklü bir alay hâlinde toplanmış olan kolordu 7. Süvâri Alayı bugün tekrâr birer bölük 12. Fırka ve karargâha, yarımşar bölük İzmit ve Çanakkal‘a fırkalarına taksîm edilmişdi.

Ve’l-hâsıl 4. Kolordu’nun 14 Teşrîn-i evvel hâl ve harekâtına, kolordu harb cerîdesinden müstahrec şu mütâla‘ât-ı nihâiye satırlarıyla hitâm veririm.

“… Şark Ordusu mürâca‘âtı reddedince bir tarafdan ric‘atı istihzâra devâmla berâber diğer tarafdan da belki tevakkuf emri gelir zu‘muyla ihtiyâta ri‘âyeten emniyet ve ikâmet tertîbâtı alındı. Akşama kadar

III/[106]

Ayvalı istikāmetinde düşman süvârisinin görünmesi ve bunu Bulgar usûl-ı ta‘biyesi vechle piyâde kollarının ta‘kîb etmesi ihtimâli düşünülerek ordunun arzusu hilâfına düşmanla temâs etmemek için kolordu kıta‘âtının bir kademe olsun geriye alınması ve bu ilk kademenin Senurdere gerisi olması muvâfık görülerek emir verilmişse de vakit geçdiğinden bu da yapılamamışdır ve emniyet hattı kısmen Karaağaç Deresi garbında olarak kolordu kısm-ı küllisi 14/15 Teşrîn-i evvel gecesini Lüleburgaz şarkında geçirmişdir.

Bu dört gün zarfında kolordu hiçbir top geride bırakmamışdır. Yalnız 2 mühimmât ve 4-5 rap arabası kalmışdı.”

15 Teşrîn-i evvel [1]328 de 4. Kolordu

(Karaağaç Muhârebesi Başlayıncaya Kadar)

4. Kolordu kumandanlığı, 14/15 Teşrîn-i evvel’de ve nihâyet 15 minh sâ‘at 1’de müdâfa‘a ve mevzi‘ hakkındaki emirlerini verdikden sonra 1. Kolordu’ya da “(Türkbey-Sakızköy) yolu size â’id olmak üzre İzmit Fırkası bu yol ile (Umurca Çiftlik-Lüleburgaz) yolu arasında, 12. Fırka daha cenûbda Ergene Nehri’ne kadar bulunarak şafakla berâber tahkîmâta ibtidâr edeceklerdir. Lüleburgaz garbında bir tabur, kasabada inzibât için diğer bir tabur bırakılacakdır. Çanakkal‘a Fırkası şimdilik merkez gerisine ihtiyâta alınacakdır. Karargâh sâ‘at 8’den i‘tibâren 198 Tepesi’ndedir.” Raporunu, müte‘âkibende Başkumandanlık’dan aldığı emir üzerine “…Ziya Paşa bugün berâ-yı müzâkere Lüleburgaz’a geleceği cihetle hükûmet konağını teşrîfleri” haberini göndermişdi.

Sabâh oldukdan sonra Abuk Ahmed Paşa ve karargâhı, Türkbey şarkındaki Mandıra'ya giderek orada 1. Kolordu kumandanı ile görüşmüşlerdi ve 4. Kolordu harb cerîdesine göre bu esnâdadır ki Abuk Ahmed Paşa'nın, Karaağaç hattındaki üç kolordu kumandanının en kıdemlisi olduğundan, 1. Kolordu Kumandanı Yaver Paşa'nın teklîfi üzerine, muşârün-ileyhin bu kolorduların kumandasını der'uhde etmesi takarrür eylemişdi. [Çobanoğlu Zeki Bey'in kitâbında bu husûsun ancak 15 minh öğle sıralarında Yaver Paşa'nın Çiftehöyükler'de Abuk Ahmed Paşa nezdine gitmesi ve görüşmesi üzerine takarrür etdiği yazılıdır. Bunun daha doğru olduğunu zannederim. Çünkü 4. Kolordu Harb Cerîdesi'nde bu husûs mübhem ve kısa geçilmişdir. M. N]

Halbuki yine 4. Kolordu Harb cerîdesine göre bu üç kolordunun (ne nizâm-ı harbî mevcûd ve ne de nerede oldukları ma'lûm olduğu gibi bu husûsu bu kolorduların kendileri de bilemediklerinden ve her kolordu kumandanı zâhiren 4. Kolordu kumandanını tanımakla berâber bir kumandaya bağlatmak niyetinde görünmediklerinden) hakîkatde bu emir ve kumanda lafzî kalmışdı. Bâ-husûs 2. Kolordu kumandanının bu mukarrerâtdan ne evvel ve ne ahîr hiçbir haberi olmamışdı.

III/[107]

4. Kolordu kumandanlığı, Mandıra'dan avdetde, Lüleburgaz şark sırtlarında Çiftehöyükler'e gelmiş ve karargâhını burada te'sîs eylemişdi ve burada verdiği başlıca emir, sâ'at 8'de fırkalara "Cebhâneden gayr-i tekmîl ağırlıkların hemân geriye gönderilmesini, ne kadar gidebilirlerse oraya kadar giderek gecelemelerini, herhâlde yolun serbest bırakdırılmasını" iş'âr eylemekden ibâret kalmışdı ki bu emir üzerine, ancak sâ'at 15 sâ'at 16'ya kadar arkası alınarak şarka sürülmüş olan ağırlıkları fırkalar bir daha ancak Çatalca hattında bulabilmişlerdi ve kolordu fırkalarının başka erzâk ve cebhâne kolu vesâ'iresi bulunmadığından şu hâl her iki fırkanın muhârebe günlerinde ikmâl ve i'âşesini hâssaten pek fenâ bir hale sokmakda âmil olmuşdu.

Kolordu karargâhı işte bu hâlde iken -ileride görüleceği üzre- evvelâ Lüleburgaz garbında ufak bir müsâdeme başlamış, müte'âkiben 2. Kolordu muhârebesi de duyulmağa başlamışdı.

*

* *

Fırkaların harekât-ı mütekaddimesine gelince:

12. Fırka: Sâ'at 1'de verilmiş ve yukarıda mezkûr olan kolordu müdâfa'a emrini Çamurdere şarkında bulunurken sâ'at 2 dakika 33'de almış ve sâ'at 3 dakika 30 da "Hemân

geceden Lüleburgaz istikāmetine avdet ederek emredilen mıntıkaya girmek ve tahkîmât yapmak" karâr ve emrini ittihâz ve i'tâ eylemişse de sâ'at 10 sıralarında henüz toplanamamış ve mevzi' alamamış bulunuyordu.

İzmit Fırkası: Bi'n-nisbe topluca bir sûretde geceyi Çiftehöyükler mıntıkasında geçirmiş olub sâ'at 1 târîhli kolordu emrini sâ'at 9'da alıncaya kadar rahat ve istirâhatde devâm etmiş, ancak bundan sonradır ki muhârebe başlarken –ileride göreceğimiz sûretde– mevzi' almağa başlamışdı.

Çanakkal'a Fırkası ise: Geceyi muhtemelen bir kısım kıta'âtıyla Karışdıran yolu üzerinde Çamurdere mıntıkasında; diğer bir kısım kıta'âtıyla dağınık olarak şurada burada, Lüleburgaz garbındaki ileri karakol hattında geçirmiş olub 15 öğleden evvel ancak toplanmağa çalışmakda idi.

4. Müstakil Süvâri

13/14 Teşrîn-i evvel [1]328'de Müstakil Süvâri'yi şu vaz'iyyetde bırakmışdık: (2. Cild)

Hafif Livâ: Bir alayı ve topçu ile gece yarısında Sarçal'a geldi. Diğer alayı muhtemelen Alpullu şarkında geceledi, yarın Lüleburgaz'da fırkaya iltihâk emrini aldı. [Hafif Y 2 K 5 Edirne ile irtibât te'sîsi için evvelce Ortaköy üzerinden Koşukavak'a gönderilmişdi. Bunun livâya ilhâkını 14'de 4. Kolordu'ya yazdıysa da gelib gelmediği muhtâc-ı tedkîkdir.]

III/[108]

Fırka da: 4 ve 2. livâları teşkîl eden Y 1, 3 gece yarısı sıralarında Sarçal'a, Y 4 Sarımsaklı Çiftliği'ne geldi. 3. Livâ'yı teşkîl eden 9 ve 11. alaylar ise Alpullu İstasyonu şarkındaki Görence köyünde geceleyin ikāmete geçdi.

Fırka karargâhı, topçu vesâ'irede Sarçal'da idi.

Bugün fırka, Babaeski'de iken şimâlden gelen düşman süvârisiyle temâs etmiş ve Kırkkilise yolundan muhtelit kuvvetlerin ilerlediğini de haber almışdı ve hatta bu te'sîrle evvelâ Babaeski'de gecelemek husûsunda verilmiş olan karâr ber-vech-i bâlâ karanlıkdan sonra tebdîl edilmişdi.

14 Teşrîn-i evvel Günü

Bu sabâh fırka kumandanı, Lüleburgaz'dan 13 Teşrîn-i evvel sâ'at 23 dakika 30'da gönderilmiş olan 4. Kolordu'nun şu emrini almışdı:[hulâsa]

"Kolordu ve fırkalar tarafından gönderilen keşif kollarına göre Tokucak, Tekiye, Kavaklı, Hasköy, Lefece cihetlerinde düşman görülmüyor. Yalnız kuvvetli keşif kolları hemân bu mıntıkada dolaşmakdadır. Kısm-ı küllî Karaağaç Deresi gerisine çekilmişse de 3, 12 ve İzmit

fırkaları henüz ileride, Sarçal ve Alpullu'dadır. Şu hâle nazaran ordudan başka bir emir alınmamışsa vazîfe-i asliyyeniz Karaağaç Deresi'nin garbındaki mıntıkada inkişâfâtda bulunmak ve perâkende efrâdın vürûduyla i'âde-i intizâm edilinceye kadar ordunun cebhesi ile sol cenâhını setr etmekdir.

Ortaköy'le muhâbere munkati' olmuş ve buradaki Muhtar Bey Müfrezesi'nin Uzunköprü'ye doğru çekildiği istihbâr edilmişse de sıhhatine i'timâd edilemiyor. Bu tarafdan gelecek bir düşman, ordu sol cenâhına pek mü'essir olub Tekirdağ ile muvâsalayı da keseceğinden bu bâbda ma'lûmât istihsâli pek mühimdir. Kule etrâfında cereyân edecek vakāyi'den de kolordunun haberdâr edilmesi."

Bunun üzerine fırka 14 Teşrîn-i evvel sâ'at 8'de Sarçal'dan (li-hikmeten !) şu emri vermişdi:

"Fırkamız 14/15 gecesini 1 ve 3. alaylardan mürekkeb Müretteb 1. Livâsı'yla ve Topçu ile Sakızköy ve Çiftlik'de; 3. Livâ ile Küçük ve Büyük Karışdıran'da, Hafif Livâ ile Çiftlikköy ve Karamürsel'de geçirmek üzre, ağırlıklar sâ'at 9 dakika 30'da, süvâriler sâ'at 11'de hareket edecekdir. Fırka karargâhı Seyidler İstasyonu'nun şimâlindeki çiftlikdedir."

[Emir de Y 2'den bahs yok. Gerçi bu alay, alınan emirle 1. Kolordu'ya rabt edilmişdir. Fakat bu emir fırkaya Lüleburgaz'da mı yoksa Sarçal'da mı geldi? Belli olmadığı gibi Y 4'e emir verilmemesinin meselâ irtibâtın gā'ib olmasından ileri gelmiş olub olmadığı da mechûldür. M. N]

Bundan sonra fırka, sâ'at 12-14 arasında doğruca Lüleburgaz'a gelmiş, mola vermişdir.

III/[109]

Burada Hafif Livâ kumandanı, Lüleburgaz telgrafhânesine muvâsalatda [belki yukarıdaki sâ'atlerden daha evvel] kolordu kumandanlarını burada muhâbere başında bulmuş ve "Müstakil Süvâri Livâsı'nın 3. Kolordu emrine Vize'ye sevki" emrini görerek kendiliğinden fırkadan ayrılmış ve o tarafa hareket etmişdir. Fakat akşama kadar ancak Umurca Çiftliği'ne muvâsalatla 14/15 gecesini burada geçirmişdir.

Y 4'de 1. Kolordu emrine giderek böylece fırka cem'an 1, 3, 9, 11. alaylardan ve 850-900 kılınçla 8 top ve 12 makineli tüfekden mürekkeb kalmışdır.

Fırka kumandanı Lüleburgaz'a akab-ı muvâsalatında Başkumandanlık'dan şu emri almışdı:

4. Kolordu Vâsıtasıyla Süvâri Fırkası'na

Gāyet müsta'cildir: <u>Çerkesköy</u>

14 Teşrîn-i evvel [1]328

"Cesûr ve cür'etli birer zâbit kumandasında üç müntehab keşif kolu çıkarınız. Keşif kollarından birisi Üsküb istikāmetinden hareketle Kırkkilise'nin şark cihetinden düşmanın ilerleyüb ilerlemediğini, ikincisi Petra istikāmetinde ve üçüncüsü Hasköy ve Karayusuf istikāmetinde hareketle bu cihetlerdeki düşman kollarıyla temâs hâsıl edecekler ve düşmanın istikāmet-i hareket ve kuvveti hakkında istikşâf icrâ edecekler ve netîcesini doğruca Çerkesköy'ünde Karargâh-ı Umûmiyye'ye bildireceklerdir."

Bunun üzerine fırka 20'şer atlıyı 3 zâbitle bu istikāmetlere göndermişdi ve livâlarıyla Lüleburgaz'ın cenûb ve garbında istirâhate geçilmişdi.

*

* *

Fakat müte'âkiben 4. Kolordu'dan –bahs-i mahsûsunda görüldüğü üzre– şu emir gelmişdi:

"Kolordu Süvâri Alayı kumandanlığından şimdi verilen haberde düşmanın bir süvâri alayı kadar tahmîn edilen kuvvetinin Ayvalı köyünün şimâl ve şimâl-i garbîsinde bulunduğu ve hatta o cihete sevk olunan süvâri müfrezemize ateş etdikleri bildiriliyor. Keyfiyyetin hemân tahkîki tavsiye olunur."

Bunun üzerine fırka, bu sırada henüz gelmiş olan Süvâri Topçu Taburu'nu Lüleburgaz garbında mevzi'e sokdu. 1 ve 3. Alaylar sâ'at 15'de hareketle topçunun gerisine geldi ve sâ'at 17'ye kadar burada kaldı.

Fırka harb cerîdesi diğer livânın da sevk edildiğini yazıyorsa da alayların cerîdelerinden bunların [Y 9, 11] bu harekete iştirâk etmedikleri anlaşılıyor. Süvâri Y 1'in Harb Cerîdesi'nde de şu ifâde

III/[110]

vardır: "Düşmanın takarrüb etmekde olduğu istihbâr edilmesi üzerine Sarçal'ın şarkındaki sırtlara gelinerek akşama kadar diğer alaylarla berâber yaya cenk ve top ateşiyle düşman oyalanarak ileri yürüyüşü te'hîr edildi." Böylece Süvâri Fırkası da bu Ayvalı hâdisesine bilâ-semere hafî bir sûretde karışmış oluyordu.

Bir tarafdan bu işler olurken diğer tarafdan 4. Kolordu'dan da fırkaya müte'addid emirler gelmişdi: [Bu emirlerin zaman-ı vürûd ve tatbîkî lâyıkıyla tesbît edilemiyor, sûret-i umûmiyyede mütâla'a etmek mecbûrîdir. M. N]

İlk bir emirde: "Ordunun Ergene gerisine çekileceği ve Süvâri Fırkası'nın da 12. Fırka'nın dümdârı gerisinde bir yerde teşkîl ederek kolordunun ric'atını himâye eylemesi"

bildiriliyordu. Bu emir üzerine 3. Livâ'ya derhâl küçük Karışdıran'a gitmesi emredilmiş ve bunlar muhtemelen sâ'at 13 sıralarında hareket etmişdir.

Diğer bir emir de başkumandanlığın muvâfakatiyle Lüleburgaz hattında muhârebe kabûl edileceği ve tertîbât-ı müttehize îzâh ediliyor ve "Süvâri Fırkası Pınarhisar'dan Babaeski'ye kadar olan mıntıkada şu tertîbâtı îfâ ve istikşâfât icrâ edecekdir." deniliyordu. Bunun üzerine fırka Lüleburgaz civârında kalmağa karâr vermiş ve 3. Livâ'ya avdet emrini göndermişdir. Bu livâ, emri Küçük Karışdıran'ın 2 km garbında alarak geriye dönmüş fakat Y 9 yorgunluğu ileri serd ederek livâ erkânıyla birlikde Karamürsel'de ikāmete geçmişdir.

Müretteb 1. Livâ takrîben sâ'at 17'ye kadar Lüleburgaz garb sırtlarında kaldıkdan sonra fırkaca evvelâ Lüleburgaz'ın şark mahreci civârında ikāmete geçmeğe emir verilerek yerleşmeğe başlanmışken, tekrâr tebdil-i emirle Muhtar Çiftliği'ne gidilmiş ve 3 alay burada toplanarak ikāmet etmişdir.

Ağırlıklar ise ilk emirle Karışdıran'a hareket etmiş olub elden çıkmış ve bir daha fırka bunları bulamamışdı!

Fırka bugün başlıca şu raporları almışdı:

Sü Y 1, K 4 Hamid Ali imzâsıyla:

a) "Lüleburgaz İstasyonu'nun garbındaki tepelerden düşmanın iki alay kadar piyâdesi avcı hattında ilerlemekdedir. Avcılar hemân istasyonun garbına yaklaşmakdadır."

b) "Düşmanın bir alay süvârisi Ayvalı'nın cenûb-ı şarkisindeki sırt gerisinde saff-ı harb nizâmında duruyor. Düşmanın piyâdeleri Ayvalı'nın şimâl-i şarkî tepelerini tutmuş ve ava yayılmışdır."

Sü Y 3 K 1 Mülâzım Mustafa Asım imzâsıyla; Tatar Çiftliği'nin 2 km cenûbundan:

"Düşmanın iki bölük kadar süvârisi Ayvalı ve Sarçal dereleri arasındaki tepededir. Yapılan ateş muhârebesi süvârilerin yaya cenginden ibâretdir. Keşif kollarımızın yek-diğerinden ma'lûmâtı olmadığından birbirimizle müsâdeme ve ateş muhârebesiyle uğraşub vakit geçirmekdeyiz."

III/[111]

Karargâh-ı Umûmî emriyle çıkan üç keşif kolundan ise "Birisi kuvvetli düşman koluna tesâdüf etdim" diye avdet emiş, diğer ikisinden haber gelmemişdi!

15 Teşrîn-i evvel'de Süvâri Fırkası

Süvâri Fırkası 4. Kolordu'dan "Pınarhisar'dan Babaeski'ye kadar olan sâhada ordunun ilerisinde setr ve keşif yapmak" emrini almış olub bu maksadla el-hikmetin Lüleburgaz cenûb-ı şarkisinde 198 râkımlı tepe ve cenûbunda Karışdıran yolu üzerinde toplanarak ve ileriye

sadece müteferrik keşif kolları sürerek hâl-i intizârda kalmış ve başka bir şey yapmayarak 15/16 da topçusu ve 3. Livâsı ile Bedirköy'de diğer kuvvetle Lüleburgaz'da (!) ikāmete geçmişdi.

Bugün düşman hakkında da şu ma'lûmâtı cem' etmişdi:

"Bir düşman kuvveti öğleden sonra bir alay piyâdesiyle (Üsküb-Osmancık) yolu ile Lüleburgaz'a yürüyerek Osmancığın şark ve garb sırtlarına gelmiş ve mütebâki kuvvetiyle Yenov ve Pınarhisar'da ictimâ' etmişdir. Ayvalı garbından 2 tabur ilerlemişdir. 1. Kolordumuz cebhesinde de muhârebe edilmişdir."

Bu ma'lûmâtın kıymetsizliği muhtâc-ı îzâh değildir!

Ordu ile de şu muhâbere yapılmışdı:

Ordudan: "Dün düşmanın iki süvâri bölüğü Ayvalı'ya kadar gelerek piyâdemiz tarafından tard olunduğu anlaşıldı, siz varken buraya nasıl geliyor?"…bi-hakkın değil mi!

Cevâb: "Süvâri alaylarımız Çorlu'ya çekilirken (?) 2 süvâri bölüğünün Ayvalı'ya değil bunun 3 km şimâl-i garbîsine kadar geldiği görülmüş ve piyâdemizle müttehiden (?) tard edilmişdi. Bugün Talandere şark sırtlarından düşman süvârisinin tardı ve keşif için tedâbîr-i mü'essire ittihâz olunduğu…" ya'nî Bedirköy'de ve Lüleburgaz'da oturarak mı diye sorabiliriz!...

Karaağaç Hattında 13-15 Teşrîn-i Evvel Cereyân-ı Hâli Hakkında Hulâsa ve Tedkîk

[Kroki 2, 3, 5]

Karaağaç hattına çekilen 2, 1 ve 4. kolordular sûret-i umûmiyyede, sağ cenâhda Vize'de toplanan gruba nisbet daha muntazam gelmiş, bi'l-hâssa top i'tibâriyle çok az zâyi'ât vermiş [4. Topçu Alayı'ndan Kavaklı'da bir top, 2. Topçu Alayı'ndan yollarda 4 top, 3. Topçu Alayı'ndan ise daha 9 Teşrîn-i evvel gününde geçenlerde meydân-ı muhârebede 8 top ki cem'an 33 batarya, 132 topdan 13 top] buna mukābil Topçu Y 1 T 2'nin 12 topu ile takviye edilmişdi.

Kıta'ât daha za'îflemiş olmakla berâber Kırkkilise Muhârebesi'ne iştirâk eden 55 taburuna kâmilen mâlik

III[112]

bulunuyordu ve ayrıca tâze ve nîm tâze taburlarla bu mikdâr 92 tabura çıkmış ve ya'nî yeniden 37 tabur iltihâk eylemişdi.

Perâkende efrâdın mühim bir kısmı tekrâr gelmiş, kıt'alarının eli altına girmişdi.

Böylece ba'de-mâ sol cenâh diyeceğimiz bu grubda, sağ cenâha nisbet teşkîlât, i'âde-i intizâm mesâ'ili sol cenâhın daha az istirâhat ve sükûn gününe mâlik olmasına ve hemân her gününü ve hatta geceyi kısmen ayakda geçirmiş olmasına rağmen, daha yolunda olmuşdu. Bu netîce başlıca, za'îflemiş kıta'âtı birbirine kalb etmek sûretiyle müretteb kıt'alar teşkîl etmenin

buraca akıl edilmemesi veya münâsib görülmemesi sâyesinde olmuşdu. Bu, mühim bir dersdir. Yeni tertîbler ve teşkîllerin ancak uzunca sükûnet fâsılalarında hüsn-i intâc edilebileceği hakkında kıymetli bir tecrübedir.

Diğer cihetden kolordu sevk ve idâresi i'tibâriyle burada da fâhiş hatâlar yapılmışdı:

2. Kolordu karargâhı daha ilk günden Karaağaç'a 5. Fırka yanına geleceğine, 4. Fırka'yı ve Kastamonu Fırkası'nı hiç olmazsa 14 Teşrîn-i evvel'de buraya celb etmiş olacağına –ki hiçbir mâni' mutasavver değildir– ta 15 Teşrîn-i evvel sâ'at 11'e kadar bin dürlü kıymetsiz ve tâlî esbâbla Lüleburgaz'da kalmağı tercîh etmiş ve bu hareketiyle 15 Teşrîn-i evvel, Karaağaç garbında vukū' bulan lüzûmsuz ve muzır muhârebenin ve bi'n-netîce 16 Teşrîn-i evvel'deki mağlûbiyyetin tohumunu atmışdı. Kezâlik 1 ve 4. kolordu karargâhları da 13 ve bi'l-hâssa çok kıymetli 14 Teşrîn-i evvel gününü lâf ü güzâfla imrâr edeceklerine velev ki 14'de yine sebât için mürâca'at etseler; fırkalarını daha 13, 14'de Türkbey ve Lüleburgaz şarkında mevzi'-i müdâfa'aya soksalar; aralarında anlaşarak muttasıl ve aralıksız bir cebhe tertîb eyleseler, 16 ve 17 gününde tahassul eden mü'essif buhrânların önünü almış olurlardı ve buna mâni'de yokdu.

Halbuki bi'l-hâssa 4. Kolordu karargâhı, fırkalarını 14 ve 14/15 de bilâ-sebeb mücbir-i perîşân etmiş, 16 ve 17 muhârebelerindeki za'afın temelini atmışdı.

İşin en fenâ ihtimâli şu idi: Ya 14'de Bulgar süvârisi ilerleyerek Lüleburgaz garbındaki muhârebeyi yapsa idi ve böylece 1 ve 4. kolordular içün silâhbaşı işâretini vermese idi ve 15 günü Bulgarlarda daha doğru hareket ederek mümted bir cebhe ile karşımıza ansızın gelerek bir sevkü'l-ceyş baskını yapsalardı ne kadar fenâ olurdu?

Şurası da zikr edilmeden geçilemez ki bu fenâlıkların müsebbib-i aslîsi ordusunu bırakarak daha 11 sabâhı Çorlu'ya gitmiş olan Şark Ordusu kumandanlığı idi. Eğer bu kumandanlık Kırkkilise'den verdiği ric'at emrinde söylediği gibi Lüleburgaz'a gelse ve karargâhını daha 12, 13 de Satıköyde te'sîs ederek bu üç kolorduya doğruca vaz'ı-yed etse, burada mevcûd olduğu muhtelif fırkalarda görülen fikr-i sâlim

III/[113]

erbâbının müdâhalesi ve azimkârâne hareket sâyesinde 15 ve 16 Teşrîn-i evvel günleri için bu büsbütün başka ve lehimize bir vaz'iyyet tamâmen kābil-i te'mîn olurdu.

Ve'l-hâsıl Başkumandanlık karargâhının, bâ-husûs Şark Ordusu'nun idâresini yakından ele almak maksadıyla hareket etdikden sonra ta Çerkesköy'ünde kalarak hiçbir şeyi, doğru dürüst anlamadan her şeye uzakdan karışmağa başlamış olması da bu ahvâl-i mü'essifeyi tevlîde âmil-i mühim olmuşdur demekden ictinâb edemeyiz.

E. 13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde Geride Tecemmu‘ ve Harekât

Yukarıdaki bahislerde Şark Ordusu nizâm-ı harbine â’id olan 1, 2, 3 ve 4. kolordularla vücûd bulamamış 16. Kolordu’nun ve Müstakil Süvâri’nin 13-15 Teşrîn-i evvel günlerindeki tecemmu‘ ve harekâtı tafsîl edilmişdi ve görülmüşdü ki bunlardan yalnız 1 ve 4. kolordularla süvâri, nizâm-ı harblerindeki kıt‘aların kısm-ı a‘zamını, seferberliğin 26 ve 28. günlerine kadar nihâyet alabilmişlerdi, ma‘a hâzâ hâlâ bazı eksik tabur vesâ’ireleri vardı; kol ve kıtârlar vesâ’ir geri teşkîlâtı ise henüz vücûd bulmamış veya teşekkül ederken dağılmağa başlamışdı. 2, 3 ve 16. kolorduların ise derece derece daha birçok kıt‘aları eksikdi. Ve’l-hâsıl bu beş birinci hat kolordusunun 15 Teşrîn-i evvel’de mevcûdları ve henüz kendilerine iltihâk etmemiş olan kıt‘aları şöyle idi:

3 ve 16. kolordulardan tecemmu‘ mıntıkasında			37^{7} – 8 – 15,	geride	16 – 0 – 3
2. Kolordu’dan	“	“	26^{2} – 3 – 12	“	10 – 0 – 3
1. “	“	“	32^{4} – 4 – 13	“	5 – 3 – 0
4. “	“	“	34^{4} – 3 – 9	“	2 – 0 – 0
(3 bataryası varsa da artık gayr-i kābil-i iltihâk idi)					
Müstakil Süvâri	“	“	0 – 24^{4} – 3	“	0 – 0 – 0
Yekûn			129^{17} – 42^{4} – 52	“	33 – 3 – 6

Binâ’en-‘aleyh piyâdenin henüz % 25’i iltihâk etmemiş bulunuyordu! Halbuki seferberliğin 28.

III/[114]

günü böyle eksik olmakdan sarf-ı nazar, tekmîl 2. Hat kolorduları bile seferberliğin 20. gününe kadar kâmilen ve tamâmen tecemmu‘ mıntıkasına gelmiş olacakdı. Zehî hesâb!

*

* *

Yine nizâm-ı harbe göre 17. Kolordu dahi birinci hat kolordularından olacakdı. Bir de 2. hat olarak İhtiyât Ordusu nâmıyla 18 ve 23, 24. Kolordular da teşekkül edecekdi ki şimdi bunları göreceğiz ve 17. Kolordu’nun oldukça toplanmışsa da 18. Kolordu’nun ancak yeni gelmeğe başladığını, diğerlerinin ise henüz çok uzaklarda olduğunu anlayarak büsbütün mütehayyir olacağız.

1. 17. Kolordu

Kırkkilise Muhârebesi’nin ibtidârından evvel kolordusunun mıntıka-i tecemmu‘na, Lüleburgaz’a gelerek fırkalarını beklemeğe başlamış olan 17. Kolordu kumandanlığı, Kırkkilise Muhârebesi’nin ihzâr ve ibtidârı münâsebetiyle Şark Ordusu kumandanlığından

aldığı emre tevfîkan 10 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 21’de trenle Babaeski İstasyonu’na varmış ve Tekirdağ’ına çıkmış ve şimâle gelmekde olan kıta‘âtında hareketi tesrî‘ edilmişdi.

Kolordu Kumandanı Çürüksulu Mahmud Paşa Babaeski İstasyonu’nda Şark Ordusu karargâhına tesâdüf ve orada Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Mîralay Cevad ve Erkân-ı Harbiyye Re’îs-i Sânîsi Mîralay Ali Rıza Bey’lerden vaz‘iyyet hakkında şu îzâhatı almışdı: “…Her şey mahv oldu; asker asker değildir. Bir şarapnel, kıta‘âtı dağıtmağa kâfîdir. Hatta bu mağlûbiyyet değil, bir panik ve inhizâmdır. Bunun üzerine kıta‘âtın Çorlu istikāmetinde ric‘at etmelerini emretdik. Orada ikinci bir mevzi‘ alırız. Fakat mütârekeden başka çâre-i halâsımız yokdur…

17. Kolordu’nun da Çorlu’ya ric‘atla orada tecemmu‘u ordu kumandanının emridir..”

Mahmud Paşa biraz sonra, trenle hareketden az evvel Abdullah Paşa’yı görmüş ve muşârün-ileyhe de “Kolordunuzla Lüleburgaz’a gidiniz, orada tecemmu‘ ediniz ve ordunun Çorlu istikāmetinde Ergene gerisine ric‘atını setr ve himâye ediniz”. Emrini vermişdi.

Ve’l-hâsıl 17. Kolordu kumandanlığını da Şark Ordusu Karargâhı’nın treniyle berâberce 11 minh sâ‘at 3’de tekrâr Lüleburgaz’a dönmüşdü.

11 Teşrîn-i evvel’de 17. Kolordu kıta‘âtı şu vaz‘iyyetde idi:

Lüleburgaz’ın garbında: Muvakkaten emir altına alınan piyâde Y 8 T 1 ve Ereğli Fırkası’nın Bartın ve Zafranbolu taburları olarak 3 tabur ileri karakolda!

III/[115]

Lüleburgaz’ın şarkında: Yine Ereğli Fırkası’nın Divrik, Gerede taburları; kolordu karargâhına merbût süvâri Y 4 K 7 ve Süvâri Tatbîkât Mektebi Bölüğü.

Lüleburgaz İstasyonu’nda: Ereğli Fırkası’nın Çaycuma Taburu; Cebel Topçu T 2 K 3, bir İstihkâm Bölüğü, 2 erzâk ve cebhâne kolu.

Kolordunun diğer taburları şöyle bulunuyordu:

Samsun Fırkası’nın: Samsun, Penceşembe(Perşembe), Giresun, Ordu, Tirebolu taburları iki gündür Tekirdağ’ında, Fatsa Taburu vapurda [Ereğli’ye çıkacak] Çarşamba, Bafra, Ünye taburları (Tekirdağ-Lüleburgaz) yolunda Karakarlı’da).

Sahrâ To Y 8 T 2: Çorlu’dan gelerek Seyidler’de.

Ereğli Fırkası’nın: Yarım Ereğli Taburu Marmara Ereğli’sinde, diğer yarısı Karadeniz Ereğli’sinde. Bolu Alayı Vize’de.

17. Kolordu kumandanı Lüleburgaz’da mevki‘ kumandanlığını der‘uhde etmiş ve Kırkkilise, Pınarhisar istikāmetlerine keşif kolu göndermişdi.

12 Teşrîn-i evvel sabâhı Şark Ordusu kumandanlığından: “Süvâri Fırkası’nın Çorlu cihetine tevcîhi için nerede bulunduğunun iş‘ârı” emri alınarak 4. Kolordu’ya teblîğ edilmişdi.

Müte‘âkiben: “Düşman süvârileri Çorlu civârında göründüğünden kolordunuza mensûb bir taburun serî‘an şimendüferle Çorlu’ya sevki” emri gelmiş; diyerek taburuna emir verilmişdi.

Daha sonra 11/12 Teşrîn-i evvel’de yine ordudan: “3. Kolordu bu gece dağınık bir hâlde Vize’ye geldi. Pâyitahtın setri için mevcûd bütün kuvvetinizle ale’s-seher Çorlu’ya hareketiniz matlûbdur. Hareket istikāmetinin son zamana kadar gizli tutulması ve askerin dağılmasına meydân verilmemesi mütemennâdır” emri gelmiş ve bir tarafdan hareket hazırlığına başlanarak diğer bir tarafdan yolda da kolordusunu bırakarak Lüleburgaz’a gelmiş olan 1. Kolordu Kumandanı Yaver Paşa’ya ma‘lûmât verilmişdi.

Bu her iki paşa 12 sabâhı telgraf başında Abdullah Paşa’yla mükâleme etmişler ve Yaver Paşa, Abdullah Paşa’dan “17. Kolordu’nun hareketi kuvâ-yı müctemianın ahvâl-i ma‘neviyyesine sû’-i te’sîr hâsıl ederek kıta‘âtda husûle gelmeğe başlayan intizâmı [Bu sırada Lüleburgaz’da firârilerden başka kimse yokdu! M. N] yeni başdan ihlâl edeceğinden bahisle 17. Kolordu’nun Lüleburgaz’da ibkāsını istirhâm etmiş; bunun üzerine de Abdullah Paşa Lüleburgaz’daki kıta‘âtın orada terkiyle 17. Kolordu’nun yoldaki kıta‘âtının Çorlu’ya tevcih-i hareketini” emreylemişdi.

Fakat bu mükâleme olurken gece aldığı emre tevfîkan 17. Kolordu’nun Sıhhıye Bölüğü, Seyyâr Hastahâne ve İstihkâm Bölüğü ve Telgraf Müfrezesi Çorlu yolunu tutmuş olub her ne sûretle ise bunlar geriye çevrilememişdi!

III/[116]

Bundan sonra yine ordudan (17. Kolordu kumandanlığı vâsıtasıyla Lefece’de 2. Ordu kumandanlığına) adresiyle 12 Teşrîn-i evvel sâ‘at 4 dakika 30’da Çorlu’ya çekilen şu telgraf gelmiş ve 17. Kolordu bunu hem 2. Kolordu’ya ve hem Lüleburgaz’daki diğer kıta‘âta teblîğ eylemişdir ki müte‘addid harb cerîdelerinde görülmüş olan emir şudur:

“Bulgar Ordusu’nun şimdiye kadar büyük bir muvaffakiyyeti yokdur. Makedonya cihetinde muzafferiyâtımız tevâlî etmekdedir. Geriye çekilmemize sebeb 3. Kolordu’nun çekilmek mecbûriyyetinde kalmasından ibâretdir. Muhtelif mahallerde bulunan ordumuzu Lüleburgaz şimâlinde, Karaağaç suyu hattı üzerine çekerek düşmana tevcîh-i cebhe ile muhârebe için hazırlanmağa karâr verilmişdir. Kolordunuzu toplayınız…”

12 Teşrîn-i evvel’de Lüleburgaz’a Samsun Fırkası’nın Çarşamba, Bafra, Ünye taburları ve Sahrâ Topçu Y 8 T 2 gelmiş ve böylece 17. Kolordu’dan 8 tabur, 2 süvâri bölüğü ve 4 batarya toplanmışdı. Harekete hazırlanan Divrik Taburu bir tren arızasından te’ehhür edince orduya bildirilmiş ve ordudan bunun kalması ve yerine Seyidler’deki Beypazarı Taburu’nun Çorlu’ya sevki emredilmişdi.

17. Kolordu Kumandanlığı 12/13 de orduya: "Kolordu dağınık kalmamak için ya kâmilen Lüleburgaz'da veya diğer bir mahalde toplanmasını" teklîf etmişdi ve 13 Teşrîn-i evvel sabâhı gelen emirde "Derhâl Çerkesköy'üne hareket edilmesi" iş'âr olunmuşdu.

Bunun üzerine hareket edilmiş ve 13 akşamı şu vaz'iyyet hâsıl olmuşdu:

Karışdıran'da: Kolordu karargâhı, Ereğli Fırkası'nın beş taburu, cebel bataryası;

Lüleburgaz İstasyonu'nda: Ünye Taburu [ne sebebe mebnî burada kaldığı anlaşılamamışdır. M. N]

Kumsaid'de: Sahrâ Topçu Y 8 T 2 ve buna muhâfız olarak verilen Bafra Taburu [topçu taburu kumandanı çamursuz yoldur diye bu istikāmeti teklîf etmiş ve kabûl edilmiş.

Kayaplı'da: Samsun Fırkası'nın Çarşamba taburu]

Osmanlı Çiftliği'nde: Samsun Fırkası'nın beş taburu;

Marmara Ereğlisi'nde: Samsun Fırkası'nın Fatsa Taburu.

*

* *

14 Teşrîn-i evvel'de Karışdıran'da kıta'ât ale's-sabâh Çerkesköy istikāmetine hareket etmişken sâ'at 8'de ordu kumandanlığından; sâ'at 3 dakika 30'da yazılmış olan "Çorlu şosesinin Ergene'ye mülâkî olduğu noktadan i'tibâren Uzunhacı üzerine muhâfaza-i intizâm şartıyla seri'an hareket ve mevki'-i mezbûre bu akşam muvâsalata gayret ediniz" emri gelmiş ve yürüyüş kolu o tarafa çevrildiği gibi müteferrik kıta'âta da emirler verilmişdi.

III/[117]

Bundan sonra kolordu kumandanı, Abdullah Paşa ile görüşmek üzre Çorlu'ya giderek akşama avdet etmişdi ve 14 akşamı kolordu şu vaz'iyyete girmişdi:

Uzunhacı'da: Samsun Fırkası'nın Samsun, Perşembe, Giresun, Ordu, Tirebolu taburları;

Ereğli Fırkası'nın Divrik, Gerede, Bartın, Çaycuma, Zafranbolu taburlarıyla Ereğli Taburu'nun nısfı;

Cebel Bölüğü, süvâri bölükleri, karargâh;

İnanlı'da: Sahrâ Topçu Y 8 T 2 ve muhâfızı Bafra Taburu;

Karışdıran'da: Lüleburgaz'dan hareket eden Ünye Taburu;

Muradlı'da: Çarşamba Taburu;

Çorlu'da: Fatsa Taburu.

Ordu kumandanlığı 15'de Yuvalı'ya hareket edilmesini şifâhen emretmişse de kolordu kumandanı askerin yorgun olduğundan bahisle bugün için istirâhat ricâ etmiş ve muvâfakat

edilmiş olduğundan 15 Teşrîn-i evvel'de bir hareket yapılmadı [böylece gāyet kıymetdâr ve netîce-i kat'iyye hâsıl edebilecek bir gün düşman lehine gā'ib edildi. Fi'l-hakîka ileride görülecekdir ki bu te'ehhür olmasa idi 17. Kolordu 16 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu'nun sağ cenâhında ta'arruza iştirâk eder, 3, 17. Kolordularla Fırka 3'ün müşterek bir ta'arruzu bugün burada darbe-i kat'iyye indirebilirdi.]

Bugün Ereğli Fırkası karargâhı da iltihâk etmişdi ve Karargâh-ı Umûmî'den Yüzbaşı Refet ve Kenan efendiler [halen Refet ve Kenan Paşalar] gelerek ma'lûmât almışlar ve Midye'ye çıkarılması takarrür eden Amasya ve Trabzon fırkalarının da 17. Kolordu'ya rabt edileceğini ve 18. Kolordu'nun sûret-i tahaşşüdünü bildirmişlerdi.

Bir tarafdan da 3. Kolordu'dan Bolu Alayı istenilmiş ve yarın Yuvalı'ya hareket edileceği iş'âr edilmişdi. 15/16'da, Muhtar Paşa'dan şifâhen "Yarın Pınarhisar'a yürüyeceğim. 2. Kolordu bugün muhârebe etmişdir. Kolordunuzla yarın Uzunhacı'dan Congara istikāmetine yürüyünüz. Yetişebilirseniz tevhîd-i hareket ederiz. Bolu Alayı'nı ancak muhârebeden sonra verebilirim." Cevâbı gelince vaz'iyyetin mübremiyeti kesdirilerek 16'da Congara istikāmetine hareket edilmek takarrür etmişdi ve bâ-husûs zîr de görüleceği üzre 16 Teşrîn-i evvel sâ'at 2'de bu bâbda Karargâh-ı Umûmî'den de ayrıca ve doğruca emr alınmışdı.

15 Teşrîn-i evvel'de müteferrik kıta'ât yürüyüşe devâm etmiş olub kolordu şu vaz'iyyeti almış bulunuyordu:

Uzunhacı'da: Karargâh, 10,5 tabur, 2 süvâri bölüğü, cebel bataryası;

Karahasan'da: Çarşamba Taburu;

III/[118]

Çorlu'da: Bafra, Fatsa taburları ve sahrâ Topçu Y 8 T 2 1. İstihkâm Bölüğü, Telgraf Bölüğü, Sıhhıye Bölüğü, seyyâr hastahâne ve kollar;

Karamehmed'de: Ünye Taburu.

*

* *

İzmir Fırkası: Bu da kâğıd üzerinde 17. Kolordu'ya merbût olub halbuki 6 tabur, inhizâm üzerine Garbî Trakya'ya sevk edilmiş, karargâhı İzmir'de alıkonulmuşdu.

Mütebâki İzmir Alayı'ndan:

İzmir Taburu: 14 Teşrîn-i evvel'de Çorlu'dan gelerek 15'de dahi Ohlas Çiftliği'nde;

Bornova Taburu: 14 Teşrîn-i evvel'de Tekirdağ'ında, 15'de Çorlu'da;

Menemen Taburu: yukarıda görüldüğü üzre 11'de Lüleburgaz'a gelerek Çanakkal'a Fırkası'na rabtedilmişdi. Bu fırkaya müretteb Topçu Y 6 T 2 henüz İstanbul'da bulunuyordu.

*

* *

Binâ'en-'aleyh iltihâkı kābil kuvvetlerle 21 tabura bâliğ olabilecek olan 17. Kolordu 15 Teşrîn-i evvel akşamı yalnız 10,5 tabur, 1 bataryalı bir kısm-ı küllî Uzunhacı'da; muhârebe hattının bir yürüyüş gerisinde bulunmakda olub 3 taburu şimdilik elinden çıkmış olarak Vize'de, bir taburu tamâmen elinden çıkmış bir hâlde Lüleburgaz'da, 2 taburu irtibâtı meşkûk bir hâlde kısm-ı külliden bir yürüyüş geride, 4 tabur 3 bataryası yine bir yürüyüş geride, yarım taburu henüz Karadeniz Ereğli'sinde bulunuyordu. Ya'nî, hatt-ı harbden bir yürüyüş geride dahi ancak yarı kuvvetle toplanmış idi.

Halbuki ma'kūl bir sevk ve idâre ile Bolu Alayı'ndan sarf-ı nazar bu kolordu, hiç olmazsa 15 tabur 4 batarya ve 2 süvâri bölüğü ile netîce-i kat'iyye mahallinde pekâlâ hazır olabilirdi. Ertesi günde kendisini İzmir Alayı'nın 2 taburu daha takviye edebilirdi.

2. 18. Kolordu

İhtiyât Ordusu birliklerinden olan bu kolordu, ilk mukarrerâta göre Silivri civârında tahaşşüd edecekdi. Fakat 30 Eylül [1]328'de, (Çerkesköy-Seymenli-Çorlu) mıntıkasında tecemmu' etmek emrini almış ve esâs nizâm-ı harbde kendi fırkalarına müretteb iken peyderpey Şark Ordusu kıta'âtına rabt edilmiş olan topçularının yerine de mühendishânedeki 2 batarya kendisine verilmişdi.

Bu kolordunun İstanbul'a en evvel gelen taburu Yozgad Fırkası'nın 6 Teşrîn-i evvel'de muvâsalat eden Niğde Taburu idi, 7'de Aksaray Taburu da gelmişdi.

III/[119]

8'de Niğde Taburu Marmara Ereğli'sine bahren sevk edilmiş olub 10'da kolordunun bahren Tekirdağ'ına ve oradan Muradlı'ya sevki emri gelmişdi.

Kolordu kumandanlığı 11'de Karargâh-ı Umûmî'den: "İstanbul ve civârındaki on beş kadar tabur kolordunuza rabt edilmişdir." emrini almışdı ve 12 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî treniyle Mekteb-i Harbiyye müdîri olub Ergene hattını tahkîme me'mur Edilen Hey'et-i Tahkîmiye Re'îsi Mîralay Kemal Bey ile birlikde berâberce Çerkesköy'üne hareket eylemişdi.

Böylece 11 Teşrin-i evvelde 18. Kolordu'nun nizam-ı harbi kağıd üzerinde şunları hâvî oluyordu.

Kayseri Fırkası : 9 tabur;

Yozgad Fırkası : 9 " ;

Ankara Fırkası'ndan: 9 tabur (Kangırı(Çankırı), Bâlâ, Tosya, Çerkes, İskilib, Koçhisar, Haymana, Yabanâbad, Beypazarı)

Uşak Fırkası'ndan : 1 tabur (Alaşehir);

Konya " : 2 " (Seydişehir, Akseki);
Denizli " : 2 " (Isparta, Eğridir);
Aydın " : 5 " (hepsi).
37

13 Teşrîn-i evvel'de, Çerkesköy'deki Alaşehir, Seydişehir, Akseki, Bâlâ, Yabanâbad taburları Konya alay kumandanı Kā'imakām Remzi Bey'in idâresinde kolorduca Saray'a sevk edilmiş ve Tahkîmât Re'îsi Kemâl Bey'de bugün tek başına Saray'a gitmişdi.

14'de Kolordu karargâhıyla berâber Haymana, Kangırı taburları ve Sahrâ Topçu Endâht Taburu ve hey'eti tahkîmiyenin mâba'dı Saray'a gelmişdi.

15'de Saray etrâfında tahkîmât yapılmak uğruna gerek taburlar ve gerek karargâh ve hey'et boşuna bir şeylerle uğraşmışdı. Akşam cümlesi burada bulunuyorlardı.

*

* *

Şimdi bu kolordunun bizâtihi bir ma'nâsı olmayan yukarıdaki nizâm-ı harb cerîdesinden (!) sarf-ı nazar ederek sırf kıta'âtın vaz'iyyetini ta'kîb edebilmek maksadıyla yine esâs nizâm-ı harbine göre fırkalarının tecemmu' harekâtını ta'kîb ediyorum:

III/[120]

Yozgad Fırkası: Bu fırka taburları 8 Teşrîn-i evvel'den haylice evvel Ankara'da toplanmışdı; fakat tren nakliyyâtı sırasını bugüne kadar beklemeğe mecbûr kalmış ve mehmâ-emken ta'lîm ve terbiye ile iştigāl eylemişdi.

Ancak 8 Teşrîn-i evvel'den i'tibâren 24 sâ'atde 4 tren hesâbıyla İstanbul'a nakledilmişdi. Fakat bu nakliyyâtda da te'ehhür husûle gelmiş olacak ki 11 Teşrîn-i evvel'de bu fırkadan İstanbul'da yalnız 6 tabur bulunuyordu ve bunlar 12 Teşrîn-i evvel'de bahren Marmara Ereğli'sine sevk edilmişlerdi.

Fırka karargâhı da İstanbul'a gelmiş olmakla berâber kısm-ı küllisini bırakarak ve işin daha kolay tarafını hesâb ederek trenle gitmeğe karâr vermiş ve 14 Teşrîn-i evvel'de bindiği tren kendisini güç hâl 17'de Çerkesköy'üne indirebilmişdir.

Fırkanın İstanbul'a en son gelen Kırşehir Taburu İstanbul Muhâfızlığı emrinde bırakıldığından bu sûretle mütebâkî 8 tabur 13-15 günlerinde şu hâl ve vaz'iyyetde bulunuyordu:

Yozgad Taburu: 13-15 Teşrîn-i evvel'de Çorlu'da;

Akdağmadeni ve Âlaca taburları: 13'de Şahbaz'da, 14 ve 15'de Çorlu'da;

Sungurlu Taburu: 13'de Çorlu'da, 14'de Velibeşe'de, 15'de Çerkesköy'ünde;

Çorum, Keskin, Şereflikoçhisar, mevcûd taburları: 13 ve 14'de Çorlu'da, 15'de Çerkesköy'de.

Fırka karargâhının fırkasının başından ayrılması ve diğer bir yol ve vâsıta intihâb eylemesi böylece fırkayı perîşân etmişdi; kıta'ât hem ikişer günü boşuna geçirmiş ve hem de yine toplanamamışlardı. Halbuki bu 8 tabur 13'de Çorlu'da bir fırka hâlinde toplansalar idi 16'da yine toplu bir fırka hâlinde meydân-ı muhârebenin her hangi bir noktasına pekâlâ yetişmiş olurlardı.

Bu fırkaya Müretteb Topçu Y 3 T 3 K 3 ise Hakkı Paşa Müfrezesi meyânında mahvolmuşdu.

Kayseri Fırkası: Bunun da kumandanı Yozgad Fırkası kumandanıyla birlikde ancak 17'de Çerkesköy'üne gelmiş olub kıta'ât hakîkaten kumandasız kalmışdı ve şu vaz'iyyetde idi:

Kayseri Taburu: 14-17 Teşrîn-i evvel trenle Çerkesköy'üne gelmişdi;

İskilib " : 13 ve 14'de Ereğli, 15'de Kızılpınar;

Boğazlıyan " : 14'de Ereğli, 15'de Kızılpınar;

Nevşehir " : " " " "

Ürgüb " : 12-14 " " Yakublu

Aksaray " : 11'de Tekirdağı, 12 ve 13'de Çorlu, 14'de Velibeşe Çiftliği, 15'de Çerkesköy;

Develi " : 11 ve 12 Tekirdağ'ı, 13'de Seymen'li, 14'de Armaş, 15'de Çerkesköy;

Tavlusun " : 13'de İstanbul'a gelmiş olub burada kalmışdı;

Niğde " : 11, 12, 13 de Çerkesköy'de; 14 ve 15 de Saray'da.

III/[121]

Topçu Y 3 T 3 K 1, 2 Hakkı Paşa Müfrezesi'nin âkıbetine karışmışdı.

Antalya Fırkası: Yalnız Ermenak Taburu 14'de Ereğli'de, 15'de Çorlu'da olub mütebâkî beş tabur ve karargâhı 14 ve 15'de henüz Anadolu'da trende idi.

Bunların harekâtı da şöyle olmuşdu:

Muğla Taburu 16'da Ereğli'ye çıkarak yürümüş 17/18'de Çerkesköy'ünden trene binerek Vasıf Bey Müfrezesi'ne gönderilmiş, 18'de muhârebe etmiş idi.

Milas, Marmaris taburları 18'de Ereğli'ye çıkarak 19'da biri Ermiş'e, diğeri, Balaplu'ya, 20'de biri Çerkesköy, diğeri Çorlu'ya gelmiş ba'dehû sağ cenâha takılarak ric'at eylemişlerdi.

Alaiye Taburu 17'de Ereğli'ye çıkmış 19'da Çerkesköy'üne gelerek bu da sağ cenâha iltihâk eylemişdi.

Anamur Taburu 18'de Haydarpaşa'ya gelerek burada kalmışdı.

Karargâh ise 19'da Sirkeci'den trene binerek 23'de yine trenden inmeden Hadımköy'üne avdet eylemişdi(!)

*

* *

Böylece 18. Kolordu'dan:

14 Teşrîn-i evvel 'de:

Yozgad Fırkası'ndan: 8 tabur Çorlu ve civârında, 1 tabur İstanbul'da.

Kayseri " : 6 " Ereğli ve şimâlinde, 1 tabur İstanbul'da 1 tabur trende, 1 tabur Saray'da.

Antalya " : 1 tabur Ereğli'de, 5 tabur Anadolu'da.

15 Teşrîn-i evvel 'de:

Yozgad Fırkası'ndan: 7 tabur Çorlu'da, 1 tabur Çerkesköy, 1 tabur İstanbul'da.

Kayseri " : 5 tabur Ereğli ve şimâlinde, 2 tabur Çerkesköy'de, 1 tabur Saray'da, 1 tabur trende.

Antalya " : 1 tabur Çorlu'da, diğerleri Anadolu'da.

18. Kolordu karargâhı ise esâsen kendisine mensûb olmayan bir takım taburlarla Saray'da bulunmakda olub bunları da ilerlemekden ve vakt u zamanıyla sağ cenâha iltihâkdan mahrûm eylemişdi; fakat bu kusûr, bi't-tabi' kendisinden ziyâde bu taburları buna rabt eylemiş ve Ergene gerisinde tahkîmât merâkına düşmüş olan Karargâh-ı Umûmî'de idi.

3- Sâ'ir Seferber Kıta'ât

Bunlar nizâm-ı harb-i esâsiyyeye göre şunlardı:

23. Kolordu: Müretteb 27. Fırka nâmıyla Suriye'deki mevcûd nizâmiye kuvvetlerinden terkîb edilen

III/[122]

bir fırka ile Halep ve Adana redif fırkalarından terekküb edecekdi. Cümlesi de seferber olmuş ve teşrîn-i evvel bidâyetinde ve ilk haftasında yola çıkmışlardı. O zaman Bağdad hattı yapılmamış olduğundan Şam'dan Haleb'e kadar trenle gelmekde, ba'dehû 7 yürüyüşle cenûba ve kal'aya varub burada tekrâr trenle Güllük'e vâsıl olmakda, bundan sonra da 4 yürüyüşle Ulukışla'yı tutmakda idiler.

Bunlardan Adana Fırkası'nın Mersin Taburu en evvel hareket etmiş ve 11 Teşrîn-i evvel'de Ereğli'ye çıkmış olub 13-15 günlerinde Çorlu'da bekliyordu. Fakat diğer kıta'âtda kolera çıkması üzerine gönderilüb gönderilmemeleri hakkında tereddüde başlanmış ve hatta Müretteb 27. Fırka'nın kolbaşısı 18 Teşrîn-i evvel'de Ulukışla'ya vardığı hâlde nihâyet

cümlesinin terhîsine karâr ve emir verilmişdi. Böylece 23. Kolordu, bir tabur hâric, artık Balkan Harbi'ne iştirak etmeyecekdi.

24. Kolordu: Bu, Keçecizâde İzzet Fuad Paşa kumandasında olarak 29 ve 30. Nizâmiye Fırkası'yla Trabzon Redif Fırkası'ndan cem'an 29 tabur olarak teşekkül edecekdi.

Daha 25 Eylül'de İhtiyât Ordusu'nun teşekkülü için verilen emirde 18. Kolordu'nun Silivri, 24. Kolordu'nun Sinekli, 23. Kolordu'nun Çatalca mıntıkalarında tahaşşüdü takarrür etmişdi. Fakat ortada henüz kuvvet olmadığı için 24. Kolordu karargâhı İstanbul'da kalarak karargâhı teşkîl ile meşgūl oluyor ve fakat buna da muvaffak olamıyordu.

8-Teşrîn-i evvel'de, İhtiyât Taburu kumandanı Hurşid Paşa "18. Kolordu Çorlu cenûb-ı şarkîsinde olarak (Silivri-Çorlu [hâriç] şosesiyle (Müsellimköy-Ermişeli-Kurtulmuş) arasında, 24. Kolordu (Çorlu-Tekirdağı) şosesi şarkında (Silivri-Çorlu[hâriç]) şosesiyle (Köprüçe Çiftliği-Türkmenli Çiftliği) arasında tecemmu' edecek ve bu maksadla 24. Kolordu doğruca Marmara Ereğlisi'ne, 18. Kolordu da kısm-ı küllisiyle trenle Çorlu'ya indirilecek" emrini vermişdi.

Ve'l-hâsıl 14 Teşrîn-i evvel'de 24. Kolordu'nun, Midye'ye ihrâcı emredilmiş ve kolordu kumandanı "Bu gayr-i müsâ'id mevsimde Midye'ye ihrâc güçdür" diye mürâca'at edince Başkumandanlık'dan 15/16 Teşrîn-i evvel târîhiyle : "Havâ müsâ'idse Midye'ye, değilse Ereğli'ye ihrâc edilsin" cevâbını almışdı.

Halbuki bu esnâda Trabzon Fırkası zîrde görüleceği üzere sevk edilmeğe başlanmış olub Trabzon Alayı Karadeniz'e gelmiş ve vapurlarda kalarak netîce-i muhaberâtı bekliyordu! Nihâyet 17 Teşrîn-i evvel'de Başkumandanlık tekrâr "24. Kolordu fırkalarının Midye'ye ihrâcı îcâb eder" emrini verince bu alay oraya sevk edilmişdi.

Kolordu karargâhı da sefere berâ-yı iştirâk "Ayastefanos"a gelerek bir köşke yerleşmiş ve Çatalca Muhârebesi'ne takaddüm eden teşkîlât günlerine kadar burada kalmışdı.

III/[123]

Bundan sonra 28/29 Teşrîn-i evvel'de 24. Kolordu numrosu lağv edilmiş ve İzzet Paşa, karargâhıyla 2. Müretteb İhtiyât Kolordusu'nun kumandanlığına, daha sonra Müretteb 3. Kolordu nâmıyla bir araya toplanan Fatih ve Selimiye fırkalarının kumandasına me'mûr edilmişdi.

Trabzon Fırkası: Trabzon Fırkası teşrîn-i evvelin ilk günlerinden i'tibâren iskelelerinde vapur bekliyorlardı. Ma'a-hâzâ seferberliğini ikmâl edememiş olub 5-Teşrîn-i evvel'de bile 9 taburu 243-783 mevcûdlu olarak cem'an 4587 efrâd ve 790 mekkâriden terekküb ediyordu.

İlk hareket eden Polathane, Büyük Liman, Gümüşhane taburları cem‘an 2.571 efrâd, 342 neferle ber-vech-i bâlâ nihâyet 19 Teşrîn-i evvel’de Midye’ye ihrâc edilmişlerdi.

Trabzon, Sürmene, Of taburları 17 de, Rize, Mepavri, Atina taburları da 18 Teşrîn-i evvel’de hareket etmiş olub bunlar doğruca Ayastefanos’a gelmiş ve Çatalca Muhârebesi’ne iştirâk eylemişlerdi. Midye’ye çıkan kuvvetlerde -zîrde görüleceği üzere- düşman zannedilerek haylice telâşı mu‘cib olmak sûretiyle 22 Teşrîn-i evvel’de Saray’da sağ cenâh halîtasına iltihâk eylemişlerdi.

29. Fırka: Bugünlerde kâmilen yürüyüşde olub ancak 24 Teşrîn-i evvel’de Trabzon’da toplanabilmiş ve derhâl sevkine başlanarak Çatalca Muhârebesi’ne iştirâk eyleyebilmişdi. 8 Teşrîn-i evvel’de bile mevcûdu nısf-ı seferber derecesine bâliğ olamamışdı.

30. Fırka: Kolbaşıyla ancak 9 Teşrîn-i evvel’de Erzincan’dan Trabzon’a hareket edebilmiş olub, bir ay sonra, 7 Teşrîn-i sânî’de dahi mevcûdu 8 tabur; 2 Mitralyöz ve 1 İstihkâm Bölüğü’nde 6.139 efrâd, 690 mekârî idi.

Binâ’en-‘aleyh 24. Kolordu dahi Lüleburgaz Muhârebesi’ne yetişememişdi; 30. Fırka hatta Çatalca Muhârebesi’ne dahi gelememişdi.

*

* *

Umûmî seferberliğin emrinden sonra ayrıca Amasya Fırkası’nın da müstakilen seferberliği emredilmişdi. Ve 14 Teşrîn-i evvel’de bu fırka 9 taburuyla Samsun’da ictimâ‘ eylemiş bulunuyordu. İlk olarak Merzifon ve Vezirköprü taburları Midye’ye sevk edilerek oraya çıkmış ve bunlarda Trabzon Fırkası’nın 3 taburuyla birlikde ancak ric‘at esnâsında sağ cenâha iltihâk edüb beyhûde hırpalanmışlardı.

Diğer taburlar Çatalca’ya Ayastefanos tarîkiyle gelmiş olub fırka 28 Teşrîn-i evvelde Müretteb 2. Kolordu’ya iltihak etmiş idi. Çatalca Muhârebesi’nde el altında bulunmuşdu.

*

* *

İstanbul’daki taşra ahz-ı askerlerine mensûb efrâddan da ayrıca 9’ar taburlu Fatih ve Selimiye fırkaları

III/[124]

seferber olmuşdu ve bunlar 14 ve 15 Teşrîn-i evvel’den i‘tibâren Çatalca hattı kumandanı Rıza Paşa emrine olarak buradan sevk edilmeğe başlanılmışdı; burada kalarak tahkîmât ile meşgūl olmuşlardı, Çatalca Muhârebesi esnâsında ise “İşe yaramazlar” denilerek cebheden geriye alınmışlardı. Efrâd büyük mavzerle müsellahdı, her taburda 800 tüfek vardı; peyderpey tabur mevcûdları 1.500-2.000’i bulmuş ve mu‘azzam bir amele kitlesi hâlini almışdı.

*

* *

Edremid Fırkası da mütebâkî 6 taburuyla Çanakkal‘a Boğazı’nda Yunan teşebbüsât-ı muhtemelesine karşı bulunuyordu.

*

* *

Böylece, Lüleburgaz Muhârebesi’nde netîce-i kat‘iyye hazırlanır ve oynanırken gerilerde, geç kalmış kıta‘ât olarak, 17 ve 18. kolordularla terhîs edilen 23. Kolordu hâric olmak üzre, 56 tabur piyâde ve bir mikdâr sunûf-ı sâ’ire dârü’l-harekâta müteveccihen yolda idi; 24. Kolordu’nun topçuları İstanbul’a topsuz geliyorlardı, burada top alacaklardı.

III/[125]

Üçüncü Bâb

11-15 Teşrîn-i evvel [1]328 Günlerinde Osmanlı Vaz‘iyyeti Hakkında Bir Tedkîk ve Mülâhaza

(Kroki- numro 1) [Zeyl 3, 4]

Başlıca şu mes’elelerin tedkîk ve halledilmesi lâzımdır:

1- Kırkkilise Muhârebesi’ni kat‘ ederek ric‘at emrini veren Osmanlı büyük sevk ve idâresi vaz‘iyyeti nasıl münâkaşa eder ve ne karâr ittihâz eyleyebilirdi?

2- Karaağaç hattında muhârebeyi kabûl etmek hakîkat-i hâle göre ne derece ihtimâl-i muvaffakiyyeti hâvî idi?

3- Daha gerilerde, meselâ Karargâh-ı Umûmî’nin tasavvuruna tevfîkan Ergene gerisine çekilmek ve muhârebeyi burada kabûl eylemek ne kadar ihtimâl-i muvaffakiyyeti hâvî idi ve buraya çekilme hareketi hüsn-i intâc edilebilir miydi?

*

* *

Birincisi mes’eleyi şöyle tedkîk edebiliriz:

Şark Ordusu 10 Teşrîn-i evvel’de, (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattına çekilmek emrini almışdı; 11 sabâhı, nihâyet öğleye kadar, vaz‘iyyete hâkim bir büyük kumanda makāmı vaz‘iyyet-i harbiye hakkında şu fikri alabilirdi:

Düşman daha 10 Teşrîn-i evvel akşamı (Erikler-Kırkkilise) ve (Petra-Kırkkilise) istikāmetlerinde çok ilerlemiş bulunuyordu; ağleb-i ihtimâl daha 11 sabâhı Kırkkilise’yi işgāl etmiş olabilir.

Fakat, 2, 1 ve 4. kolordular ile Müstakil Süvâri daha 10 sabâhı bile düşmanla temâsda değillerdi; düşman, bu kolorduların karşısında muhârebe temâsını kat‘ etmiş ve şimâle çekilmiş bulunuyordu. Bütün 10 Teşrîn-i evvel gününde düşman merkez ve sağ cenâhının tekrâr ileri harekete geçdiği hakkında da hiçbir ma‘lûmât yokdur. Kezâlik Edirne karşısında da düşman Tunca şarkında; Edirne’nin haylice mesâfe şimâlindedir ve Kal‘a’nın şimâl-i şarkî ve şark cebheleri yakın bir düşman tehdîdi altında değildir. Ve’l-hâsıl düşmanı 10 Teşrîn-i evvel akşamı (Kırkkilise-Süloğlu) hattının şimâlinde kabûl etmekde hiçbir hatâ etmiş olmayız, nitekim Geçkinli şimâl-i şarkîsindeki 3. Fırka’mız 10/11’e kadar düşmanla temâs etmeksizin sükûnetle mevzi‘inde kalmışdı.

III/[126]

Bu vaz‘iyyetdeki düşman 11 Teşrîn-i evvel’de ne yapabilir? Azimkâr ve cür’etkâr bir Bulgar kumandanlığı, hâssaten Kırkkilise’ye girdikden sonra muttali‘ olacağı Osmanlı perîşânîsinden istifâde için derhâl ve bizim için en muzır olarak Vize istikāmetinde ta‘kîbe geçmek ve bizimle temâsı idâme eylemek isteyebilir. Fakat bu hareket Bulgar merkezi ve sağ cenâhının çok garbında kalması dolayısıyla münferid kalacak Bulgar sol cenâhı için tehlikeli olabileceği gibi esâsen Bulgar sevk-[i] idâresinde de şimdiye kadar bu azim ve kudret görülmemişdir. Hudûdun gergin bir konak cenûbuna 5 günde ancak varabilen, seyyâr ordusunun yarısına yakın mikdârını Edirne karşısına garbdan getirerek bir çıkmaza sokmuş olan ve 9 ve 10 Teşrîn-i evvel günlerinde hiçbir noktada müsmir kuvvetlerle cür’etkârâne bir darbe indiremediği artık ta‘ayyün etmiş olan Bulgar sevk ve idâresinde bir gün içinde esâslı bir tebeddül husûle gelerek şimdiye kadar ki tereddüd, ihtiyâtın yerine birden bire cür’et ve azim geçeceği de hiç olmazsa pek az ihtimâl ile ancak vâriddir.

Nazariyyât değil, hakîkat ve ameliyyât karşısındayız!

Halbuki bir kere 11. günü ta‘kîb için heder edilirse bundan sonra Bulgarların cenûb-ı şarkîye ve şarka çarh ederek toplu ve mümted kuvvetlerle harekete geçmekden başka yapacak bir çâreleri kalmaz. Bulgar sağ cenâhı 11 sabâhı Süloğlu havâlisinden hareket etse dahi bunun Lüleburgaz’a varması, hatta en kesdirme istikāmetlerden dahi tabî‘î ve çamurlu yollar üzerinde 65 kilometrelik bir yürüyüş demekdir ki en müsâ‘id ihtimâlde, 2, daha tabî‘î düşünürsek 3 yürüyüşdür. Binâ’en-‘aleyh 14 Teşrîn-i evvel akşamından akdem Bulgar sağ cenâhının Lüleburgaz’a veya Karaağaç hattının herhangi bir noktası karşısına gelmesi ba‘îd bir ihtimâldir; Bulgar merkez ve sol cenâhının, sağ cenâhlarına teba‘iyyetleri ise aleyhimize olarak en muvâfık olur. Diğer cihetden Bulgar sağ cenâhının Edirne karşısından sebestçe cenûb-ı şarkîye teveccüh edebilmesi, Edirne’ye tahsîs edilecek Bulgar kuvvetlerinin Edirne’nin hiç olmazsa şimâl-i şarkî

cebhesine yakından temâsa gelmelerini de mu‘cibdir ki bu da Bulgar sağ cenâhının hareketini te’hîr edebilecek diğer bir âmildir.

Ma‘a-hâzâ 11 Teşrîn-i evvel günü herhâlde şübheli bir gündür, düşman sol cenâhının Pınarhisar istikāmetinde ilerlemesi mümkün ve muhtemeldir, bugün temâssız geçerse 14 Teşrîn-i evvele kadar vakit kazanmak ağleb-i ihtimâl olur.

Bir karâra varabilmak için evvel emirde 11 Teşrîn-i evvel’de tâze kuvvetlerin vaz‘iyyet-i umûmiyyesini tesbît lâzımdır:

Lüleburgaz ve civârında: 17. Kolordu, Uşak, Bursa, Kastamonu ve Çanakkal‘a fırkaları karargâhları.

III/[127]

8 tabur, Çanakkal‘a Fırkası
5 tabur Ereğli Fırkası
1 tabur Konya Fırkası’ndan
1 “ İzmir Fırkası’ndan
1 “ 3. Fırka’dan (Y 8 T 1)
5 batarya (To Y 8 T 2 ve Cebel T 2 K)
3 tabur Uşak Fırkası’ndan
Yekûn: 19 tabur, 2 süvâri bölüğü, 5 batarya
Lüleburgaz’la Tekirdağ arasında, (Lüleburgaz’a bir yürüyüş mesâfede):
7 tabur, Kastamonu Fırkası’ndan
2 “ Edremid “
3 “ Samsun “
12 tabur
Tekirdağ’ında (Lüleburgaz’a iki yürüyüş):
3 tabur, Kastamonu Fırkası’ndan
5 “ Samsun “
4 “ Aydın, Kayseri, İzmir fırkalarından birer taburdan Y 2 T 3
12 tabur
Çorlu’da (Karaağaç hattına 2 yürüyüş):Y 23 T 3
Çerkesköy’de (Karaağaç hattına 3 yürüyüş): Kayseri Fırkası’ndan 1 tabur
Marmara Ereğlisi ve civârında (Karaağaç hattına 3 yürüyüş): Yozgad Fırkası’ndan
6 tabur ve To Y 1 T 3 (3 batarya Kayseri ve Samsun Fırkası’ndan
2 “
8 tabur

Vize'de (Karaağaç hattına bir yürüyüş): Ereğli Fırkası'ndan 3 tabur

İstanbul- Lüleburgaz demiryolunda: 4 tabur Ankara Fırkası'ndan

2 " Konya ve Uşak fırkalarından

6 tabur

III/[128]

İstanbul'da: 6 tabur Ankara Fırkası'ndan

2 " 3. Fırkadan

5 " Aydın Fırkası'ndan

2 " Denizli "

1 " Konya "

1 " Uşak "

Sü Y 5 (5 bölük) Topçu Y 2 T 3, ve mühendishâne (5 batarya)

18 tabur Fatih ve Selimiye fırkaları

35 – 5 – 5

Anadolu'da ve İstanbul'a hâl-i hareketde:

İzmir Fırkası'ndan 1 tabur

Kayseri " 6 " (trende)

Yozgad " 3 "

Ereğli " 3 "

6. Fırka'dan $3^1 – 0 – 6$

$16^1 – 0 – 6$

Daha geriden gelecek: 29, 30, Trabzon ve Samsun fırkaları: 38 tabur ve sunûf-ı sâ'ire.

Şimdiye kadar tecemmu' nakliyyâtı: Şark demiryoluyla günde lâ-akall 5 tabur veya 7 batarya. İskelelere günde lâ-akall 5 tabur.

*

* *

Bu hesâba göre:

11 akşamı Karaağaç hattında hazır tâze kuvvet: Lüleburgaz'da trenle 19 – 2 – 5

5 – 0 – 0

12 " " " : Cenûbdan Vize'den gelenler trenle 15 – 0 – 0

5 – 0 – 0

13 " " " : Tekirdağ ve Çorlu'dan gelenler trenle 12 – 0 – 0

0 – 0 – 5

14 “ “ “ : Çerkesköy ve Marmara Ereğli’sinden gelenler trenle 9– 0 – 3

5 – 0 – 0

70 – 2 – 13

Kırkkilise Meydân Muhârebesi’nden çekilmekde olan kuvvetlerin yekûnu ise şudur: 115 – 42 – 70

III/[129]

14’den sonra bu kuvvete hergün yeniden lâ-akall 10 tabur veya mu‘âdil batarya iltihâk edecekdir. (İstanbul’dan ve Anadolu’dan daha kābil-i nakl kalan kuvvetler: 72 – 5 – asgarî 6 batarya kalır ya‘nî lâ-akall 26 Teşrîn-i evvele kadar tecemmu‘ nakliyyâtı bilâ-fâsıla devâm edebilir.)

Bu hâlde tekmîl mes’ele şuna müncer olur: Ordu, geriye ne hâlde çekilecekdir?

11 Teşrîn-i evvel’de düşmanın vaz‘iyyeti nasıl inkişâf edecekdir?

Ve bi’l-hâssa sağ cenâhımızda ahvâl ne sûretle cereyân eyleyecekdir?

Bu su’âllere 11 Teşrîn-i evvel zevâlinde cevâb vermek kabil değildir, ma‘a-hâzâ bedbîn olmak içünde bir sebeb ve ma‘lûmât şu ânda yokdur; binâ’en-‘aleyh henüz bir karâr-ı kat‘î ittihâzı zamanı gelmemişdir.

11 Teşrîn-i evvel akşamı alınması kabil olan haberler ise şunları ihtivâ edebilirdi: (asgarî olarak)

a) Düşman Kırkkilise’ye girmiş ve fakat ilerlemeyerek temâs munkati‘olmuşdur.

b) Düşman süvârisi akşama doğru Kavaklı civârında görülmüşse de ilerleyememişdir.

c) Mekez ve sol cenâhımız düşman temâsında olmayarak çekilmekdedirler.

d) Ma‘a-hâzâ kıta‘âtda dâhilî bir inhilâl başlamışdır, ordu herhâlde perîşân bir vaz‘iyyetde çekilmekdedir. Sağ cenâh Vize istikāmetinde inhilâl hâlinde akmakdadır.

Binâ’en-‘aleyh vaz‘iyyet kesb-i nezâket etmişdir; sağ cenâhımız perîşân bir vaz‘iyyetde Vize’ye çekildikden sonra bâ-husûs takviye kıta‘âtına en uzak olan bu mıntıkayı düşmanın ta‘kîb ve tazyîkinden evvel tanzîm ve takviye eylemek ihtimâli çok meşkûk olmuşdur. Düşman bu hâlimizi anlayarak 12 de ta‘kîbe geçse 13 akşamı Vize önüne gelebilir ve sol cenâhıyla, bizim merkez ve sol cenâhımıza şark istikāmetinde takaddüm eyleyebilir.

Bu sebeble orduyu daha geride bir hatta toplamak artık i‘tâsı lâzım ve mecbûrî bir karâr hâlini almışdır; Bunun için de en münâsib hat Ergene Nehri kısm-ı ulyâsı Şark sırtlarıdır. Burası ile Karaağaç Deresi arasındaki diğer muvâzî-i mevâzı‘ kâmilen ikinci derecededir: Tûlleri çok büyük kalır, düşmanla temâs serî‘ olur, vakit kazanamayız; sol cenâh Ergene cenûbundan ihâtaya dâ’imâ açık kalır.

Halbuki sağ cenâh müntehâsı Karatepe'ye müstenid olmak üzere (Saray, Uzunhacı, Karamehmed, Ohlas Çiftliği, Şark sırtları-170 Tepesi) imtidâdıyla Ergene şarkından Çorlu Suyu'na imtidâd edecek bir mevzi'in sağ cenâhı dağlara müstenid, Saray ile 170 Tepesi arasındaki cebhesi metîn ve kısa, sol cenâhı Çorlu Suyu cenûbundan ihâtası çok güçdür. Şimendüfer vaz'iyyeti, Ereğli Limanı'nın kurbiyeti ikmâl ve takviye çok kıymetli bir manzarayı hâvîdir. Diğer cihetten düşman bu hattın karşısına mümted cebhe ile ancak 17 akşamı gelebilir ve ciddî bir muhârebe 18'de başlar. Bu zamana kadar ise biz 100 taburdan

III/[130]

fazla ya'nî ric'at eden orduya mu'âdil tâze kuvvetle takviye edilmiş oluruz. Bu müddeti ileride bırakacağımız kuvvetli setr kıt'alarıyla lâ-akall 1-2 gün temdîd etmekde imkân ve ihtimâl dâ'iresindedir.

Düşman Edirne'yi ihmâl edemez şimdiye kadar ki cereyân-ı hâle nazaran burada lâ-akall 2 fırka bıraksa, bizi ancak ve a'zamî 5 fırka; 120 taburla ta'kîb edebilir ki çekilecek ordumuz ne kadar zâyi'ât verse dahi ber-vech-i bâlâ aksâmı 200 tabur nizâm-ı harbinde olacak ordumuzun buna muvaffakiyyetle karşı durması ulviyyetle taht-ı imkâna girer.

Binâ'en-'aleyh 1. mes'elenin akıl ve mantık dâ'iresinde sûret-i halli ancak ber-vech-i bâlâ Ergene gerisine ric'at karâr-ı umûmîsinden ibâret olabilir; bunun üzerine yapılacak iş: tâze kuvvetleri hiç vakit geçirmeden Ergene hattına sürmek ve orada indirmek; Karaağaç hattında, buradaki en yakın ve tâze kuvetlerle kuvvetli bir setr hattı tutmak, ileriden gelecek kuvvetleri bu setr hattının himâyesinde, ahvâl müsâ'ade ederse bir gün istirâhat etdirerek mu'ayyen bir plana göre geriye sevk etmek; basit ve kolayca kābil-i intâc bir nizâm-ı harb kabûl eylemek, Ergene hattını şimdiden taksîm ederek tahkîmâta, geri hidemâtını tanzîme başlamakdır. Müdâfa'a planı da: Sağ cenâhı bi'n-nisbe kuvvetli, sol cenâhı da daha kuvvetli bulunarak cebheyi daha az kesîf ve daha 2. derece kuvvetlerle tutmak esâsına müstenid olur.

*

* *

2. mes'eleye, hakîkat-ı hâle göre Karaağaç hattında müdâfa'anın ne derece ihtimâl-i muvaffakiyyeti hâvî olduğuna gelince: bir kere 11 Teşrîn-i evvel'de bu karâr, kat'î sûretde ittihâz edilüb 11 vaz'iyyetindeki tâze kıta'ât hemân normal yürüyüşlerle ve vakit gā'ib etmeyecek sûretde ileri sürülse ve münâsebetsiz 15 Teşrîn-i evvel muhârebesine mahal bırakılmasa idi bugün akşam hakîkat-i hâlde şu kıta'âtı Karaağaç hattında 16 sabâhından i'tibâren istihdâm eylemek imkânına mâlik olmaya mâni' olacak hiçbir hâl yok idi. Kırkkilise Meydân Muhârebesi'nden avdet eden 115 tabur, 15 Teşrîn-i evvel akşamına kadar lâ-akall 500

tüfekle 57.500 kesirsiz 50.000 tüfekle ve 42 süvâri bölüğünde kesirsiz 3.000 kılınç ve 203 topla iltihâk eylemişlerdi.

Bunlara 15 akşamına kadar yukarıdaki hesâb mûcebince tâze kuvvet olarak lâ-akall: 80 taburda 60.000 tüfek, 150 kılınç, 13 bataryada 54 top iltihâk eder ve kuvâ-yı umûmiye akall 110.000 tüfek, 3,150 kılınç, 257 top olurdu; bu kuvvete her gün 7-8 bin tüfek daha iltihâk eylerdi.

Halbuki hakîkat-i hâlde 15 Teşrîn-i evvel akşamı eldeki kuvvet yalnız şu idi:

70.000 tüfek, 2.800 kılınç, 203 top böylece 40.000 tüfek, 50 top sırf tertibsizlik, idâresizlik, vaz‘iyyete vukûfsuzluk, bî-sûd harekât yüzünden orduya iltihâkdan mahrûm edilmiş

III/[131]

bulunuyordu. 16’da bu kuvvete gerçi 19.500 tüfek, 150 kılınç 16 top iltihâk ederek kuvve-i umûmiye 90.000 tüfek, 3.000 kılınç, 219 topu bulmuşdu; fakat bu kuvvet artık geç kalmış olduğu gibi hakîkatde de bu gün ordunun bâliğ olabileceği 118-120 bin tüfeğe nisbet yine 30.000 tüfek ve 30 top eksik kalmışdı.

Binâ’en-‘aleyh bu 70-90 bin tüfeğin, 16 ve müte‘âkibi günlerde gāyet fenâ sevk ve idâre edilmesine, bundan sonra aldığı takviye kuvvetlerinin de heder edilmesine rağmen düşmana ta 20 Teşrîn-i evvel gününe kadar muvaffakiyyetle mukābele etdiğini düşünürsek Bulgarların irtikâb etdikleri azîm hatâlar dolayısıyla “Osmanlı Ordusu’na Karaağaç hattında muhârebeyi kabûl eylemesi takdîrinde de bilâ-şübhe tam bir ihtimâl-i muvaffakiyyet vardı” demek mecbûriyyetindeyiz.

*

* *

Bâlâdaki mülâhazât 3. mes’eleyi de kendiliğinden sûret-i umûmiyyede halletmişdir: bir kere hakîkatdeki cereyân-ı hâle nazaran bilâ-tereddüd hükmetmek kābildir ki 14 Teşrîn-i evvel sabâhından i‘tibâren Karaağaç hattındaki kolordular bilâ-mâni‘ ve hatta bilâ-müşkilât çekilerek 14 ve 15 yürüyüşleriyle Ergene’ye varırdı.

Müsmir bir hâlde ancak 16 akşamı Lüleburgaz karşısına yetişmiş olan Bulgar sağ cenâhı ve buna teba‘an geriye kalacağına ve bekleyeceğine bilâ-tereddüd hükmedebileceğimiz Bulgar merkez ve sol cenâhı ağleb-i ihtimâl 17’de istirâhat ederler ve en erken 18, 19 yürüyüşleriyle Ergene önüne gelirlerdi; muhârebede lâ-akall 20 sabâhı burada başlardı. Bugüne kadar Osmanlı Ordusu da en az ve za‘îf hesâblara göre 140-150.000 tüfeğe bâliğ olurdu; Bulgarların kuvveti ise yalnız 12 nihâyet 13 livâda 96-108 taburdan terekküb edeceğinden muhakkak bu hattı sökdüremezlerdi ve lâ-akall Çatalca vaz‘iyyeti burada tahassul ederdi.

Yalnız Karargâh-ı Umûmî'nin düşündüğü gibi sağ cenâhda iki kolorduyu bu hattın bir yürüyüş ilerisinde tutmağa, kâğıd üzerinde gāyet şık bir (ileri kademe) tertîbi olmasına rağmen, buna iştirâk edemem, bu, herhâlde bu 2 kolordunun münferiden mağlûbiyyetini intâc edebilirdi [Bâ-husûs o zaman ki kolordu ve ordu sevk ve idâresi kābiliyetimize göre]

Bir de çekilme hareketi acaba kābil-i icrâ mıydı? Mes'elesi kalır: Buna da evet demek mecbûriyyetindeyiz. Çünkü 14 sabâhı haber alınanlar sûret-i umûmiyyede teşekkül etmiş, el altında bulunmakda idi; yalnız Vize'deki cemâ'at henüz bir halîta hâlinde ise de azimkâr bir kumandan bunları da Saray'a getirir ve burada ayıklayabilirdi; unutmayalım ki bu halîta 16-19 günlerinde iyi kötü ta'arruz kudreti dahi göstermeğe muvaffak olmuşdur!

*

* *

Ancak şu veya bu şekilde mes'eleyi hâl ederek bir karâr vermek ve bir tertîbât ittihâz edebilmek için

III/[132]

şart-ı aslî ordunun başında vaz'iyyete hâkim, i'tidâl demine mâlik, fikr-i selîm sâhibi bir büyük sevk ve idâre makāmı bulunması idi, böyle bir makām mevcûd olsa idi [Şark Ordusu Kumandanlığı veya Başkumandanlık] yerinde tâze kuvvetlerin vaz'iyyetine ve harekâtına hâkim olmak vazîfe-i tabîiyye idi ve kendi memleketimizde ve kendi tertîbimizle cereyân etmekde olan tecemmu' harekâtının her hangi bir gündeki vaz'iyyetini velevki yüzde birkaç aşağı yukarı farkla bilmek emr-i basit idi, erkân-ı harbiyenin vezâ'if-i tabîiyyesinden idi.

Diğer cihetden Şark Ordusu Karargâhı başını alarak ta Çorlu'ya gideceğine 11 ve 12 günlerinde Lüleburgaz'da kalsa idi, buradaki karargâhın müntehab ve tâze süvâri bölüğünü ve karargâhdaki birçok genç ve dinç erkân-ı harbiyye ve mülhak zâbitânını hüsn-i istihdâm sûretiyle kıta'âtıyla çok çabuk irtibâta girer, düşmanın ve bunların vaz'iyyetine hâkim olabilirdi.

Bu esâslar elde oldukdan sonra ve bi'l-hâssa Karargâh-ı Umûmî de buraya gelse idi, bunların başındaki çok kıymetli mu'azzez tanınmış olan Erkân-ı Harbiyye rü'esâsının ve şu'be müdîrlerinin ber-vech-i bâlâ karârlardan şunu veya bunu takarrür etdirmesi artık emr-i âsân olurdu.

Halbuki işte bu şart-ı aslî ortada yokdu; bi'l-'akis yukarıda tafsîl edildiği üzre bu günler zarfında Osmanlı büyük sevk ve idâresinin vaz'iyyeti takrîrî ancak şu sûretle inkişâf eylemiş bulunuyordu:

a) 11 ve 12 Teşrîn-i evvel Günlerinde:

Şark Ordusu Karargâhı büyük bir bedbîni içinde olub Ergene gerisinde durmağa çalışmakdan başka bir çâre-i selâmet görmüyordu; hatta fikr-i derûnisi artık bu işin bitdiği ve sulh yapılmak lâzım geldiği idi. Diğer cihetden Ergene gerisinde durmak içinde hiçbir emir ve tertîb i‘tâ ve ittihâz eylemiş değildi: orduya da verilen yegâne emir “Pınarhisar-Lüleburgaz hattına çekilmek”den ibâretdi, gûyâ bu hatda iki gün kalındıkdan ve istirâhatden ve i‘âde-i intizâmdan sonra Ergene gerisine çekilmek tasavvur edildiği dermeyân ediliyorsa da bu iki gün ne zaman başlar ve ne zaman bitecek, asla hesâb ve tesbît edilmemişdi.

Karargâh-ı Umûmî ise bu günler esnâsında Kırkkilise ric‘atının te’sîr ve şumûlü derecesini henüz kavrayamamış ve hisse-i tabîiyyetle “Geriye az çekilmek ve arâzi terk etmemek” fikrinin mürevvici olmuşdu ve ma‘a-hâzâ bir karâr-ı kat‘î ittihâz edemeyerek 13 Teşrîn-i evvel sâ‘at 4 dakika 30’da Şark Ordusu’na sadece “Bulunduğu hatda tecemmu‘a çalışmağı” emrederek bir maksad ve gāye izhâr eyleyememişdi.

b) 13 Teşrîn-i evvel gününde Nazım ve Abdullah Paşalar arasında Çerkesköy’de vâki‘ müzâkerede Nazım Paşa, Abdullah Paşa’nın fikrine [Ergene’ye ric‘at] mümâşât eder gibi görünmüşse de Karargâh-ı Umûmî bugün sâ‘at 11’de Sadâret’e çekdiği telgrafda çok nîkbîn görünmüş olduğu gibi Abdullah Paşa’da 2. Kolordu’ya Karaağaç hattında sebât edileceği hakkında mübhem bir emir vererek fikr-i aslîsinden

III/[133]

uzaklaşmış gibi görünmüşdü ve bu emir diğer kolordulara sadece berâ-yı ma‘lûmât gelmiş ve mevki‘-i tatbîke konamamışdı.

Binâ’en-‘aleyh 11-13 günlerinde ordu hakîkatde emirsiz, maksadsız ve ya‘nî kumandansız kalmışdı.

c) 14 Teşrîn-i evvel’de:

Karargâh-ı Umûmî teşebbüs-i zâtiyi alarak, sâ‘at 1’de Muhtar Paşa’dan aldığı telgrafa istinâden, birden bire tebdîl veya tesbît-i fikirle ric‘at emrini vermiş ve sâ‘at 9 dakika 45’de bunu te’yîden verdiği emirle sevk ve idâreyi doğruca eline almak ister gibi görünmüşdü.

Şark Ordusu bu emri mehmâ-emken sol cenâha vermişse de 2 ve 3. kolordular, 17 ve 18. Kolordu hakîkaten emirsiz kalmışlardı.

1, 2 ve 4. kolordu kumandanları buna muhâlefet etmek ister gibi görününce Şark Ordusu kumandanlığı nüfûz-ı âmiriyyetini kendisi kırarak aradan çıkmış, Karargâh-ı Umûmî ise bu mürâca‘âtı hüsn-i kabûl ederek yalnız bu kolordulara “Peki” demişse de diğer kolordular yine hiçbir tarafdan emir almamışlardı.

*

* *

Binâ'en-'aleyh 15 Teşrîn-i evvel'de muhârebe başlarken büyük sevk ve idâre vaz'iyyeti şöyle bulunuyordu:

a) 3, 17 ve 18. kolordular, perâkende kıta'ât 11 Teşrîn-i evvel'den beri hiçbir emir almamışlardı; maksad ve gāye hakkında bir şey bilmiyorlardı.

b) 1, 2, 4. kolordular Karaağaç hattında durmak hakkında emir almışlarsa da bir müdâfa'a ve muhârebe planı ve emri almamışlardı. 14'deki Lüleburgaz Muhârebesi yüzünden 4 ve 1. kolordular silâhbaşı etmişlerse de 2. Kolordu hiçbir şey yapmamışdı ve her üçü de 15'de bir muhârebeyi düşünemiyorlardı.

c) Şark Ordusu Karargâhı, Karaağaç hattında durmağı hâlâ sû'-i tefehhüm addederek Abdullah Paşa Nazım Paşa ile görüşmeğe gelmiş, her iki ordu karargâhı ve diğer kolordular hepsi bugün bir muhârebe başlayacağına hiç de ihtimâl vermiyorlardı.

d) Şark Ordusu 3 ve 17. kolorduları günlerden beri kendisinin addetmeyerek bunlarla meşgūl olmuyordu. Karargâh-ı Umûmî ise 1, 2 ve 4. kolordulara doğruca emirler teblîğ etmekle berâber hiçbir kolorduya veya tekmîl kolordulara kendi emrinde olduklarını da teblîğ eylememişdi (yalnız 18. Kolordu

III/[134]

kavlen ihtiyât ordular aksâmından olarak kendini doğruca Karargâh-ı Umûmî emrinde addedebilirdi).

*

* *

Böylece 15 Teşrîn-i evvel'de başlayan muhârebe tekmîl ordu için hakîkî bir sevkü'l-çeyşi baskın olmuşdu. Eğer Bulgarların 14'de hareketi olmayarak 4 ve 2. kolordular silâhbaşı etmese idi, bu, ta'biye baskını da olurdu, yalnız Bulgarların da bir plan dâ'iresinde hareket eylemeleri şartıyla!

Halbuki zîrde görüleceği üzre 15 Teşrîn-i evvel günü bunlar içünde tamâmen gayr-i muntazır hadisât ile güzerân olmuşdu ve bu sûretle her iki ordunun, hakîkaten iflâs etmiş büyük sevk ve idâreleriyle yek-diğerlerinin ehli olarak tesâdüfî muhârebe hâlinde karşı karşıya gelmeleri artk bir emr-i mukadder olmuşdu.

III/[135]

2. FASIL BULGARLAR

Kroki numro (6, 7, 8) zeyl 4

(15 Teşrîn-i evvel [1]328'de Muhârebe Başlangıcına Kadar)

13 Teşrîn-i evvel [1]328 günü akşamı Bulgar seyyâr ordusunu şu vaz'iyyetde buluruz:

2. Ordu: 8 ve 9. fırkalardan mürekkeb olarak Tunca garbında ve Meriç tarafeyninde olmak üzre Edirne karşısında.

1. Ordu'nun fırkaları şöyle bulunuyordu:

3. Fırka: 9 ve 10 Teşrîn-i evvel'de Tunca garbında, 2. Ordu sol cenâhında bulunmuş ve 11 Teşrîn-i evvel'de Tunca şarkına geçirilmiş olan 1. Livâsı'yla berâber 3 livâlı olarak, 11 Teşrîn-i evvel akşamından beri (Çömlekçiköy-Akpınar-Kayapa-89,9 Tepesi-Açıksuyolu Kemeri) mıntıkasında, Edirne karşusunda.

10. Fırka: Pek geç ve ancak 12 öğleden evvel varmış olduğu 11 Teşrîn-i evvel hedefinde ve ya'nî (Süloğlu-Açalı) mıntıkasında bulunurken 13 Teşrîn-i evvel sâ'at 17'de aldığı hareket emrini îfâ etmemek husûsunda ordunun muvâfakatini bi'l-istihsâl yine aynı sâha da kalmışdı.

1. Fırka: Geredeli'de bulunurken öğleden sonra hareketle sâ'at 22 dakika 30 da 1. Livâ ile Akardere Harâbesi'ne (10 kilometre yürüyüş) ve 2. Livâ ile Geredeli'nin 2 km cenûb-ı şarkîsine gelmiş olub karargâhıyla Geredeli'de bulunmakda idi.

1. Ordu karargâhı hâlâ Büyük Derbend'de idi.

3. Ordu fırkaları şöyle bulunuyordu:

6. Fırka: 2. Livâsı'yla Nacak garbında (Kırkkilise - Babaeski) şosesi üzerinde.

1. Livâsı'yla: Lefece'nin 3 kilometre cenûbunda.

4. Fırka: 1. Livâsı'yla Yenimahalle'de.

3. Livâsı'yla Edirne'den düşman geliyor havâdisi üzerine Yenice şark sırtlarına gelmiş olarak şose tarafeyninde muhârebeye hazır bir vaz'iyyetde.

2. Livâsı'yla sâ'at 18'de Kırkkilise'den hareket ederek sâ'at 22'de Kavaklı şimâl-i şarkîsinde ikāmete geçmiş bulunuyordu.

III/[136]

5. Fırka: Kırkkilise ve etrâfına bir hayli kıta'ât ifrâz etmiş olarak Kırkkilise'de hâl-i istirâhatde (1 tabur ve 1 süvâri takımı Üskübdere istikāmetinde, bir tabur ve bir süvâri takımı Tırnovacık yolunda, Koruköy'de. Bir tabur Kırkkilise'nin dört kilometre cenûb-ı garbîsinde)

Süvâri Fırkası: Kısm-ı küllisiyle Yeniköy'e toplanmış olub cenûb istikāmetinde emniyet kıta'âtı vardı. 3. Ordu karargâhı Kırkkilise'de idi.

Sol Cenâh Müfrezesi: Bugün Tekiye Çiftliği civârında takviye edilmiş Osmanlı, Bolu Alayı'nın ta'arruzuna uğramış ve bir mukābil ta'arruzla Bolu Alayı'nı Karaağaç Deresi'nin şarkına atmışsa da 13/14 gecesi, düşmanın tekrâr ta'arruzu hakkında aldığı yanlış haberler üzerine sarsılarak geriye çekilmiş ve 14 minh sâ'at yarımda Yenov garbındaki tepelere gelerek

burada Fırka 5 müfrezesi ile irtibâta girmişdi (ya'nî tarafeyn dahi akşam oldukdan sonra yek-diğerinden ürkerek geriye çekilmişlerdi)

Karargâh-ı Umûmî: Hâlâ Yanbolu'da idi.

*

* *

Binâ'en-'aleyh Bulgar Ordusu 13 akşamına kadar (hâlâ Kırkkilise-Babaeski) hattını şarka geçmemiş olub bu sâhada ancak Pınarhisar yolu üzerinde za'îf kuvvetleri bulunuyordu ve fırkalar hey'et-i umûmiyyesiyle Kırkkilise Meydân Harbi'nden ancak cenûba doğru biraz ilerlemiş idi.

Bulgar büyük sevk ve idâresine gelince.

1 ve 2. cildlerde görüldüğü üzre Bulgar büyük sevk ve idâresi vaz'iyyet-i umûmiyyeyi kavrayamadan; ne yapacağına kat'i bir karâr veremeden müterediddâne ve herhâlde çok kusûrlu ve hatâlı tertîblerle cenûba doğru ilerlerken 9 Teşrîn-i evvel'de Kırkkilise ile Edirne arasındaki sâhanın şimâl-i garbî ve şimâlinde 5-6 mahalde Osmanlı pîşdârlarıyla temâsa gelmiş idi ve 10 Teşrîn-i evvel için Karargâh-ı Umûmî yeni hiçbir emir verememişdi.

9 Teşrîn-i evvel için 8'de verdiği 3 numrolu emr-i müveccehde ise umûmi fikir ve karârı şöyle ifâde eylemişdi: [hulâsa]

"1 ve 3. orduların harekâtı Kırkkilise'yi zabt edinceye kadar yek-diğerine sıkı bir sûretde merbût bulunacakdır. Edirne Kal'ası'na karşı hiçbir hareketde bulunulmayacakdır. Ordular garnizonun herhangi bir ta'arruzuna karşı hazır olacaklardır. Bu maksadla:

a) 2. Ordu bugünkü yerinde kalacak;

b) 1. Ordu kezâlik bugünkü yerinde kalarak ordularımızın kısm-ı küllisinin icrâ edeceği harekâta göre icrâ-yı harekete hazır olacak;

III/[137]

c) 3. Ordu: Kırkkilise mevki'-i müstahkemine hücûm ve zabt edecekdir;

d) Süvâri Fırkası, 3. Ordu emrine girerek (Demirhanlı-Açalı-Hasköy-Yenice-Kavaklı) hattını keşfedecek."

3. Ordu'ya yine ayrıca teennî ve ihtiyât ve ric'at ihtimâline karşı ağırlıkların şimdiden geriye sevki ve îcâbında Yanbolu istikāmetine ric'at edilmesi emredilmişdi!

3. Ordu da buna istinâden 9, 10'da Kırkkilise'ye yanaşmağa 11'de muhârebe temâsına girmeğe ve belki 12'de ta'arruz-ı kat'î icrâsına karâr vermişdi!

*

* *

Karargâh-ı Umûmî ancak 11 Teşrîn-i evvel için 1. Ordu'ya, 3. Fırka'nın bugüne kadar Tunca garbındaki livâsını bugün Pravadi'ye sevki ve Edirne şimâl-i şarkî cebhesini tarassud ederek 3. Ordu ile tevhîd-i harekâtı ve 3. Ordu'ya da Kırkkilise istikāmetinde terakkîyi emr eylemişdi.

12 Teşrîn-i evvel için ise Karargâh-ı Umûmiye'ce şu emir verilmişdi:

"2. Ordu, K 8'den 2 livâ Arda cenûbuna geçecek, Dimetoka istikāmetine karşı bir serköprü (?) vücûda getirecek, Danef Süvâri Livâsı kezâlik Arda cenûbuna geçerek Dimetoka istikāmetini keşfedecek, K 8'in diğer livâsı muvakkaten (Uruş-Kulaklı) mıntıkasında, Meriç ile Arda arasında kalacak. 12 minh de bu mıntıkaya yeniden 6 tabur ikmâl ve müstahfız kıta'âtı ve ağır topçu gelecek.

K 9 Kemâl-Finle cenûbunda 61 Tepesi hattında kalacak.

1. Ordu: Biraz cenûb-ı şarkîye ilerleyecek.

3. Ordu: Yerinde kalacak. Süvâri Fırkası Vize istikāmetinde ilerleyerek (Türkbey-Karaağaç-Rumbeğli) cebhesini keşfedecek."

Binâ'en-'aleyh Karargâh-ı Umûmî hâlâ Kırkkilise Muhârebesi'ni kavrayamamışdı; evvelâ keşfetmek istiyordu; perîşân düşmanı ta'kîbi, derhâtır bile etmemişdi.

3. Kolordu ise düşmanı cenûbda, Lüleburgaz mıntıkasında kabûl ediyor, Türklerin bu mıntıkada arkalarını Tekirdağ tarafına vererek Ergene gerisine çekilüb müdâfa'a edeceğini tahmîn ediyordu ve binâ'en-'aleyh cenûba, Babaeski'ye, hatta oradan Lüleburgaz'a yürümek fikrinde idi ve hatta bu fikrin te'sîriyle olacak bugün 6. Fırka da birinci hatta yanaşarak cenûba teveccüh etmişdi ve bunu Karargâh-ı Umûmî'ye teklîf eylemişdi; Karargâh-ı Umûmî ise "1. Ordu geridedir, onun yardımı te'mîn edilmeden münferiden ilerlemek muvâfık değildir" diye muvâfakat etmemişdi.

III/[138]

13'de de esâslı bir karâr ittihâz ve bir hareket icrâ edilememiş ve ordu, nihâyet yukarıda mezkûr vaz'iyyeti almış bulunuyordu.

*

* *

Bulgarlar bu betâ'et ve te'ehhürâtı geri hidemâtı müşkilâtına da atf ediyorlar ki bir eserden şu sözler nakledilir:

"Ordumuz Kırkkilise Muhârebesi'nden sonra düşmanı 11 Teşrîn-i evvel akşamına kadar (Korapa-Lefece-Üsküdere) hattına kadar ta'kîb etmiş ve me'kûlât ve mühimmâtın fıkdânı daha ilerilere ta'kîbe mâni' olduğundan tevakkuf edilmişdi; ordu pek serî'(!) ilerlediği için vesâ'it-i nakliyyesiz kalınmışdı.

Arâzinin dağlık ve yolsuzluğu ve bi'l-hâssa yağmurlu havâların inzimâmı, husûsuyla bizimki gibi ibtidâ'î nakliyye vesâ'itinden mürekkeb kāfilelerimizin ta Istıralca İstasyonu'ndan ve Yanbolu'dan Kırkkilise'ye seyr ü hareketini gayr-i mümkün kılmışdı. Kırkkilise cenûbuna inmiş olan kıta'âtın birçoğunun kolları henüz Gaibler'de veya hudûd gerisinde bulunuyordu. Binâ'en-'aleyh kıta'ât lâ-akall iki gün bunlara intizâr mecbûriyyetinde kalmışdı. Düşman Kırkkilise'de işimize yarayan mühim erzâk bırakmışsa da metrûk mühimmâtı silâhlarımıza uymadığından kullanamazdık."

Gerçi bu müşkilât böylece mevcûd idi; fakat bunlar ancak zîrdeki esbâba inzimâm sûretiyledir ki bir te'sîr göstermiş oluyorlardı; yoksa azimkâr bir kumanda hey'eti sadece bu geri hidemâtı müşkilâtı ile Bulgarların hakîkatdeki harekâtı gibi karârsız ve müterеddid günler geçirmiş olmazdı. Bulgar ordusunu bu tereddüdlere ve karârsızlıklara sevk eden esbâb-ı hakîkiyye şunlardı:

a) Kırkkilise Muhârebesi ve netîcesinin velev ki lehde, ümîd ve tasavvur hâricinde bir emr-i vâki' olması;

b) Muhârebeden sonra düşmanla temâsın gā'ib edilmesi ve istihsâline çalışılmaması;

c) Edirne'nin te'sîr ve câzibesi;

d) Bütün bunların tezyîd eylediği azimsizlik ve sevk ve idâre acemiliği.

Bulgar kumandanlığı ancak 13'dedir ki, menâbi'-i muhtelifeden aldığı ma'lûmât ile Osmanlıların başlıca (Pınarhisar-Vize) ve (Babaeski-Lüleburgaz) olarak iki istikāmetde çekilmiş olduğunu, düşman kuvâ-yı külliyesinin biri Vize-Saray ve diğeri Lüleburgaz havâlisinde olarak iki mıntıkada tecemmu' etmekde bulunduğunu tahmîn edebilmişdi ve Bulgar ordularının bugünkü cebhesine tekābül edecek bir ihtimâl olarak şimdiye kadar ehemmiyetle düşünülmüş olan "Lüleburgaz mıntıkasında Ergene cenûbuna, Gelibolu ve Tekirdağı istikāmetinde ric'at" şıkkı artık tahakkuk etmemiş bulunuyordu!

Binâ'en-'aleyh Bulgar Başkumandanlığı artık orduları cenûb-ı şarkîye tevcîh etmeğe, bu maksadla yarından i'tibâren (şark-garb) hattından (şimâl-cenûb) hattına doğru cebhe tebdîl etdirerek ileri yürütmeğe

karâr vermişdi ve 2. Ordu'nun münhasıran Tunca garbında, Meriç tarafeyninde ve Arda cenûbunda Edirne'ye karşı bulunması hasebiyle Kal'a'nın tamâmen açık kalmış olan şark cebhesinde şimdilik 3. Fırka'yı bırakarak 1. Ordu yalnız 1 ve 10. fırkalardan mürekkeben yürütmeğe emir vermişdi. Bu emrin metnini görmek çok fâ'ideli olurdu; fakat şimdilik bu bâbda yalnız 3. Ordu'nun buna istinâden verdiği şu emirden başka bir vesîkamız mevcûd değildir:

<u>Kırkkilise'den</u>

14 Teşrîn-i evvel sâ‘at 2 dakika 25

İstihsâl olunan ma‘lûmâta nazaran düşman Lüleburgaz ve Çorlu’ya ric‘at ediyor. Birinci Ordu’muz bugün (Küküler-Geredeli) hattından hareket edecek ve (Korapa-Yenimahalle-Lefece) hattına gelecekdir. Emir ve kumandama mevdû‘ ordu bir yan yürüyüşü yaparak ve cebhesini cenûb-ı şarkîye çevirerek (Kavakdere-Yovanköy-İncikler-Pınarhisar) hattına gelecekdir. Bunun içün:

1- Süvâri Fırkası kısm-ı küllisiyle (Yeniköy-Kumbarlar Çiftliği-Ayvalı-Lüleburgaz-Evrensekiz) istikāmetinde ilerleyecek ve (Babaeski-Lüleburgaz-Ahmedbey-Vize-Örencik) mıntıkasını keşfedecekdir.

2- 6. Fırka, (Yeniköy-Mandıra Çiftlik-Kavakdere-Yovanköy) yoluyla (Çorlu-Nacak Harâbe-Kavakdere [dâhil] arasındaki mıntıkada hareket edecekdir.)

3- 4. Fırka (Yenice-Kavaklı-Aslıbeğli) yoluna kadar 6. Fırka şimâlindeki yollardan istifâde edecek ve akşama kadar Üsküdbere Suyu’na vâsıl olacakdır.

4- 5. Fırka (Kırkkilise-Üsküdbere-Yenov-Pınarhisar) yolunu ta‘kîb ile akşama kadar (Yancıklar-Pınarhisar-Yenov) hattına vâsıl olacakdır. Bu fırkanın kumandanı Koruköy’deki bir piyâde taburu ile cebel bataryasını ve nısf-ı süvâri takımını orada bırakacak ve ayrıca Kırkkilise’de dahi bir taburla âdi ateşli bir batarya terk edecekdir.

5- Kırkkilise garnizonu olarak 5. Fırka’dan ber-vech-i bâlâ bir tabur piyâde ile bir âdi ateşli batarya ve Y 24’den bir tabur bırakılacakdır.

6- Fırkaların idâre kolları (Kavaklı-Kırkkilise-Üsküdbere) hattında kademe teşkil edecekdir. Bu maksadla 5. Fırka’nın ki (Yenev-Üsküdbere) arasında, 4. Fırka’nın ki daha garbda Kırkkilise’ye kadar, 6. Fırka’nın ki Kırkkilise ile Kavaklı arasında toplanacakdır.

7-Yürüyüş pek sarp yollardan ve bazen yolsuz yerlerden yapılacağından fırkalar her bataryaya bir piyâde bölüğü tahsîs edecekdir.

III/[140]

8- Tekmîl kıta‘ât sâ‘at 6’da hareket edecekdir.

9- Akşamüstü emniyet hattı şudur: (Çiftlik Mandıra-Taşlı Çiftlik-Kelebe-Karaağaç Deresi boyu-Teke Çiftliği-Adrin). 6. Fırka Mandıra’dan Taşlı çiftliğe kadar [dâhil], 5. Fırka buradan Adrin’e/Edirne??? kadar tutacakdır.

10- Ben Kırkkilise’de bulunacağım. Raporlar oraya gönderilecekdir.”

*

* *

3. Ordu’ya merbût olan süvâri fırkası fi’l-hakîka 13 Teşrîn-i evvel’de düşman hakkında mühim haberler almış olub bunları şu raporlarla orduya bildirmişdi:

13 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 14 raporu: “Keşif müfrezeleri her tarafda düşman piyâde ateşine ma‘rûz kaldı. Bir keşif kolu Kavaklı’daki [Babaeski şimâlindeki Kavaklı] düşman bakâyâsının Lüleburgaz’a ric‘at etdiklerini bildirdi. Sâ‘at 9 - sâ‘at 13 mola. Babaeski şosesi üzerinde nakliyye veya topçu ile piyâdeden mürekkeb kolların hareketini; 12 bölük kadar süvârinin de bu istikāmetde bulunduğunu, bu kolların Kırkkilise tarafına karşı sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir yan muhâfızıyla muhâfaza edildiğini gördüler. 11 ve 12 Teşrîn-i evvel’de Babaeski’den trenlerle İstanbul’a asker sevk edildiği anlaşıldı”

13 minh 19 sâ‘at raporu, Yeniköy’den: “Sâ‘at 17’de 7 düşman süvâri bölüğü Babaeski’den şimâl-i şarkîye doğru hareket etdi ve bunları birkaç küçük piyâde kıt‘ası ta‘kîb etdi. Bunlar mutlak emniyet hattını teşkîl edecek kıta‘âtdır. Bunun üzerine ben de pîşdârı ve keşif kıta‘âtını yerinde bırakarak fırka kısm-ı küllisi ve piyâde taburuyla Yeniköy’e geldim. Alapya Türkler tarafından yakılmış ve kadın ve çocuk itlâf edilmiş ve kızlar sû’-i mu‘âmeleye uğramışdır.”

*

* *

3. Ordu’nun yukarıdaki emrini sâ‘at 6 dakika 45’de alan süvâri fırkası verdiği şifâhî emirle:

1. Livâ’nın pîşdâr olub ber-vech-i bâlâ fırkaya tahsîs edilen istikāmetde hareketini, fırka kısm-ı küllisinin bunu ta‘kîb edeceğini; pîşdârın:

a) Alapya istikāmetine, cebhesi Babaeski-Sarçal olarak,

b) Lüleburgaz istikāmetine, cebhesi Sarçal-Satıköy olarak

c) Ahmedbey istikāmetine, cebhesi Satıköy-Azbağ olarak,

d) Vize istikāmetine, cebhesi Azbağ-Örencik olarak dört keşif bölüğü çıkarmasını,

III/[141]

şimdiye kadar ifrâz edilmiş olan diğer kıta‘âtın Kumbarlar Çiftliği veya Ayvalı’da fırkaya iltihâkını tesbît eylemişdi.

Fırka kısm-ı küllisi daha hareket edemeden, sâ‘at 8 dakika 10’da 6. Fırka’dan 3. Ordu’nun diğer bir emrine istinâden gönderilen şu raporu almışdı:

“14’de 6. Fırka Babeski’ye yürüyecek ve ordunun pîşdârını teşkîl edecekdir. Hareket sâ‘ati 7’de başlayacakdır. 3. Ordu 13 târîhiyle size şunları teblîğ etmeği emretdi:

“Süvâri Fırkası kısm-ı küllisi ile (Babaeski-Vize) mıntıkasını keşfedecekdir”.

Bu son emir gösteriyor ki 13’de, Karargâh-ı Umûmî’nin yeni direktifi gelmeden evvel, 3. Ordu hâlâ cenûba yürümek ve bu hareketin şark yanını Süvâri Fırkası’yla setr etmek emelinde bulunmuşdu.”

Fi'l-hakîka Süvâri Fırkası sâ'at 8 dakika 30'da Yeniköy'den hareket ederken 6. Fırka'nın bir livâsı Babaeski'ye yürümek maksadıyla Yeniköy'e gelmişdi ve yolda da yeni karâra müstenid diğer bir emri alarak tebdîl-i istikāmet eylemişdi.

Süvâri Fırkası'nın bugünkü 4 Keşif Bölüğü 2. Alay'ın 4 Bölüğü idi.

Süvâri Fırkası bidâyetde düşmana tesâdüf etmeden ve bir haber almadan Kumbarlar Çiftliği'ne geldi ve burada fırka ve 1. Livâ kumandanları arasında bir dedikodu oldu ki Süvâri Fırkası'nın ahvâl-i rûhiyye ve maddiyyesi üzerinde bir mü'essir olması dolayısı ile Nazlimof'un kitâbından aynen alınarak hikâye edildi: "… Livâ kumandanı daha 11 Teşrîn-i evvel'de Kavaklı Muhârebesi'nde Süvâri alaylarının ateş altında durdurduğundan dolayı fırka kumandanını tenkîd ve mu'âheze ediyordu. Bu ihtilâf o günden beri münâsebetli münâsebetsiz zamanlarda teceddüd ediyordu. Vakt-i seferde hiç de arzu edilmeyecek daha büyük bir ihtilâfa meydân vermemek için fırka kumandanının büyük bir sabır ve sükûn göstermesi îcâb ediyordu…"

Öğleden evvel ve öğle sıralarında keşif kıta'âtı Lüleburgaz ve garbında hatta siperlere yerleşmiş düşmana ve her tarafda piyâdelere tesâdüf ederek durmuşlardı. Fırkanın dağınık aksâmı ancak sâ'at 16'da, fırka Ayvalı'ya yürürken iltihâk edebilmiş ve fırka ancak bu sâ'atde toplanabilmişdir.

Fırka bugün akşama kadar bi't-tabi' birçok raporlar almışdı. Fakat bu raporlar Türklerin harekât ve vaz'iyyet-i ma'lûmesine nazaran hiç de hakîkate muvâfık değillerdi ve Osmanlı vaz'iyyet-i hakîkiyyesi hakkında kıymetli bir ma'lûmâtı ihtivâ etmiyorlardı. Bu raporlarda ezcümle: Hâlen Babaeski'den Lüleburgaz'a müte'addid süvâri bölükleri ve nakliyye kıta'âtı hareket etdiği, kezâlik bu yol üzerinde iki piyâde alayı ile 8 süvâri bölüğü ve topçunun bulunduğu, Yovanköy şimâlinden düşmanın bir piyâde alayı ile bir süvâri bölüğünün Domuzormanı'na (cenûb-ı garbîye) yürüdüğü vesâ'ire tarzında ma'lûmât vardı ki cümlesi hakîkate gayr-i muvâfıkdı. Olsa olsa bu görülenler perâkendeler ve top vesâ'ire toplamağa giden bazı ufak kāfileler ve emsâli idi. Yalnız Ayvalı

III/[142]

şarkında bağların kenarında za'îf düşman bulunduğu haberi doğru idi ve burada top ve süvâri bulunduğu da anlaşılmışdı.

Binâ'en-'aleyh öyle görünüyor ki 4. Osmanlı Fırkası'nın bugün Karaağaç Deresi boyunca Lüleburgaz'dan Karaağaç'a doğru yapmakda olduğu yürüyüş hiçbir sûretle keşf edilememiş olduğu gibi bunun Yovanköy cenûb-ı garbîsinde hayli müddet kalan yan muhâfızı da görülmemişdi.

Buna mukābil Osmanlıların bugün bidâyetde gördüklerini zannetdikleri süvâri alayları vesâ'ire de hep yanlışdı, yalnız bir iki keşif bölüğüdür ki bize bu kadar büyük görülmüş ve Lüleburgaz'da o kadar karışıklığı mûceb olmuşdu. (Ma'a-hâzâ lehimize olarak!)

Süvâri Fırkası kısm-ı küllisi sâ'at 17'ye kadar Ayvalı'nın 2,5-3 kilometre şimâl-i garbîsinde bekledikden sonra keşif kıta'âtını bırakarak kısm-ı küllisi ile sâ'at 18'de Domuzormanı'na geldi ve burada rahatça geceledi. Gece düşmanın harekâtı hakkında alınan hakîkatde asılsız haberler üzerine pîşdârın ilerideki aksâmı da kâmilen köye celb edildi. Refâkat piyâde taburu da gāyet yorgun bir hâlde buraya varmışdı.

Orduların harekâtından da şimdilik yalnız şunlar tesbît edilebilir; [Ma'a-hâzâ hakîkatin bundan az çok farklı olması muhtemeldir; çünkü kısmen Bulgar menâbi'ine göre değil diğer neşriyâta istinâden yazılmışdır. M. N] 14 Teşrîn-i evvel akşamı kıta'ât şuralara varmışdı:

1. Ordu: 10. Fırka Korapa'ya. 1. Fırka Yenimahalle şarkına, kolbaşlarıyla. Kısm-ı külliler muhtemelen} Yenice-Tokucak havâlisinde.

3. Ordu: 6. Fırka birer livâsıyla Çiftlik Mandıra'ya ve Kavakdere'ye;

4. Fırka Asılbeyli cenûb-ı şarkîsine;

5. Fırka: 1. Livâsı ile Yancıklarda, 2. Livâsı'yla Pınarhisar'da, 3. Livâsı'yla Yenov'da.

Böylece 3. Ordu kıta'âtı emrolunan emniyet hattını tutamâmış ve bunun gerisine kadar gelememişdi. Edirne şimâl-i şarkî cebhesinde bulunan ve 2. Ordu'ya rabt edilmiş olan 3. Fırka'nın 1. Livâsı da seyyâr orduya celb edilmek maksadıyla Gaibler'de toplanmışdı.

*

* *

Bulgar ordularının bugünkü harekâtında fikr-i umûmî ne idi? Bunu şimdilik ancak istidlâl tarîkiyle ve bazı âsârda münderic efkârı mukāyese sûretiyle bir dereceye kadar istintâc edebiliriz:

a) Bu bâbda, harb esnâsında Tayms [Time] muhâbirinin makalelerinde şu fikir görülüyor:

"Bulgarlar, Osmanlı kuvâ-yı küllisinin (Lüleburgaz-Pınarhisar) hattında tecemmu'nu anlayınca derhâl 2. Ordu'yu Edirne etrâfında bırakarak Osmanlı Ordusu'na karşı 3. Ordu'nun üç fırkası ile ta'arruz etmek, Osmanlıların nazar-ı dikkati cebhe ile meşgūl olduğu esnâda 1. Ordu'nun geriden gelecek 2. Fırkası ile de Osmanlıların sol cenâhına darbe-i kat'iyye indirüb Türkleri demiryolundan ve başlıca hutût-ı muvâsalalarından ayırıp Istranca Dağları'na ve Karadeniz'e atmak karâr ve planını ittihâz etdiler."

b) Bir Fransız muharriri de yine o zaman ki makalelerinde Bulgarlar için "13 Teşrîn-i evvel'de vaz'iyyeti anlayınca planları: Evvelâ ordularının cebhesini cenûb-ı şarkîye çevirerek 3. Ordu ile cebheden ve 1. Ordu ile cenûbdan Osmanlı sol cenâhına olarak ta'arruz etmek karârını ittihâz etdiler" diye aynı fikri te'yîd ediyor.

c) Alman Erkân-ı Harbiyyesi'nin eserinde ise tamâmen aksi fikir dermiyân edilerek şöyle denmekdedir. "Bulgar Erkân-ı Harbiyyesi Türklerin şark istikāmetinde Karaağaç Deresi gerisine veya yukarı Ergene'ye ric'atını ağleb-i ihtimâl gördüğü hâlde 3. Ordu kumandanlığı bi'l-'akis düşman kısm-ı küllisinin Lüleburgaz havâlisinde bulunduğu ve cebhe şimâle olarak orta Ergene gerisinde muhârebe edeceği fikir ve netîcesinde musırr olduğundan 14 Teşrîn-i evvel'de (Babaeski-Lüleburgaz) hattına karşı tekrâr ileri yürüyüşe başlandı. Görünüşe nazaran Başkumandanlığın maksadı Türk sağ cenâhını kuşatarak Türk Ordusu'nun İstanbul ile muvâsalasını kesmek ve bunu bir imhâ muhârebesine icbâr eylemek idi, Lüleburgaz civârında farz edilen düşmanın cebhesine karşı sade 1. Ordu ile 3. Ordu'nun sağ cenâhı tevcîh edilmiş olub 3. Ordu kısm-ı küllisi bu maksadla daha şimâlden yürütülmüşdü. Ma'a-hâzâ yolların fenâlığı dolayısıyla harekât-ı umûmiyye müttehiden yapılamamış ve kollar berâberce yürüyememişlerdi."

d) 3. Ordu harekâtı hakkında bir kitâb yazmış olan bir Bulgar muharrir-i askerîsi ise: "Başkumandanlığın Karaağaç hattına karşı hareket planının ne olduğunu bilmiyorsam da düşmanın sûret-i tecemmu'u hakkında 13 Teşrîn-i evvel'de alınmış olan ma'lûmâta göre hükmedebiliriz ki maksad düşmanı (Türkbey-Lüleburgaz) havâlisinde cebheden tesbît ederken, sol cenâhımızla da [4 ve 5. fırkalar] Vize cihetinde düşman cenâhını vurarak bunu Lüleburgaz'a atmak idi ve hatta muvaffakiyyet hâsıl olursa Lüleburgaz cenûbundaki tepelerden düşmanın sol cenâhını da 10. Fırka ile çevirmek idi." demekdedir.

Bu fikirlerin hangisi doğrudur?

Aynı Alman Erkân-ı Harbiyyesi'nin ve Bulgar muharrir-i askerîsinin fikirlerini hakîkate daha muvâfık zannediyorum. Çünkü 15 Teşrîn-i evvel sabâhleyin 3. Ordu'nun verdiği bir emirde düşmanın hâlen yalnız bir grubla Lüleburgaz tarafında bulunduğu zikrediliyor ve Lüleburgaz şimâli havâlisinin serbestçe harekâta müsâ'id olduğu kabûl olunuyor [Süvâri Fırkası'na verilen emir, zîrde mündericdir]. Kezâlik 15'de Karaağaç

III/[144]

Deresi garbındaki muhârebe Bulgar kıta'âtı ve Bulgar Ordusu için tamâmen bir baskın hâlinde ve tesâdüfî olmuşdur. Binâ'en-'aleyh aksi sâbit oluncaya kadar hükmedebiliriz ki 14 Teşrîn-i evvel'de ileri yürüyüşe başlayan Bulgar ordularını sevk eden fikr-i müdîr şöyle idi:

Düşman kuvâ-yı asliyyesi Lüleburgaz etrâfında toplanmışdır ve trenle takviye edilmişdir. Bir kısım düşman kıta‘âtı (Vize-Saray) arasındadır, Midye üzerinden takviyesi muhtemeldir.

Buna karşı 1. Ordu ile 3. Ordu’nun sağ cenâhı (Lüleburgaz-Türkbey) hattına yürüyerek düşmanı cebheden tesbît edecek; 3. Ordu merkez ve sol cenâhı da daha şimâlden düşmanın sağ cenâh ve gerisine darbe-yi kat‘iyye indirecekdir. [Vize istikāmeti herhâlde ciddiyetle nazar-ı dikkate alınmamışdır].

Ve’l-hâsıl 15 Teşrîn-i evvel günü bizim tarafda olduğu gibi Bulgarlar tarafında da ferd-i vâhid bir muhârebe başlayacağına muntazır değildi!

15 Teşrîn-i evvel’de Bulgar Harekâtı

1. Süvâri Fırkası

Fırka, sâ‘at 7’de Domuzormanı’ndan hareketle yine Ayvalı şimâl-i garbîsine, dünkü yerine geldi. Ayvalı’yı keşif kıta‘âtı işgāl etmişdi; düşman da Lüleburgaz garbında mevzi‘ almış olub “Gördüğüne ateş” ediyordu. Binâ’en-‘aleyh Bulgar fırkası artık ilerlemeği gayr-i mümkün gördü. Her tarafdan da keşif kollarının ateşe uğradığı haberlerini alıyordu.

Fırka Lüleburgaz etrâfındaki Türk vaz‘iyyeti hakkında mâhiyyetini anlayamadığı muhtelif haberler almış olduğu gibi öğleden sonra başlayan Karaağaç Muhârebesi hakkında da haber almış ve fakat bütün bunlara rağmen: “Bu haberlerin hepsinden, kuvvetli düşmanın vücûdu anlaşıldı; ancak bu düşman hâl-i tevakkufdaki kıta‘ât-ı cesîmenin ileri karakolları mıdır, yoksa ric‘at eden düşmanın dümdârları mıdır? Bu tahakkuk edemedi…Yapacak bir şey yokdu. Siperlere yerleşmiş düşmana karşı süvâri tek başına bir şey yapamazdı. Yalnız tarassudla iktifâ zarûrî idi…” diyerek bidâyetde intizâr ve tevakkufa devâm etmişdi.

Sâ‘at 10’da 6. Fırka’ya: “Düşman Lüleburgaz garbını takrîben 2,5 tabur ve birkaç süvâri bölüğü ile işgāl etmiş ve bazı mahallerde siper kazmışdır. Dün topçu bulunduğu da haber verilmişse de bugün henüz görülmedi. Lüleburgaz’a ta‘arruz ederek düşmanı tard etmek ve bunun hatt-ı ric‘atını kat‘ eylemek zamanı değil mi?” teklîfini yapmış ve fırkadan: “Evet, iyi olur ama ancak Lefece’deki 1. Fırka’nın Lüleburgaz’a takarrübünde bununla berâber muhârebeye girmek emrini aldım. Fırkam şimdi (Yovanköy-Lüleburgaz) yolunun tarafeyninden ilerliyor. (Tatar Çiftlik-Türkbey hattına) varacağız. Bende Yovanköy’ünde

III/[145]

bulunacağım. 4. Fırka da bugün sâ‘at 17’de “(Karaağaç-Kelebe) mıntıkasında toplanacakdır.” cevâbını almışdı.

Sâ‘at 13 dakika 15’de 3. Ordu’nun aldığı emirden “Ordunun düşmanı yalnız Lüleburgaz cihetinde bir grub olarak kabûl etdiğini anladı” ve bunun yanlış olduğuna hükmetdi.

Ancak sâ‘at 16 dakika 35’de de ordudan şu telgrafı aldı:

“Bugün ordumuz düşmana takarrüb etmek ve yolunu kat‘ etmek maksadıyla yürüyüşüne devâm edecekdir. Süvâri Fırkası kısm-ı küllisi ile (Tatar Çiftlik-Türkbey-Tatarlı) istikāmetinde yürüyecek ve (Türkbey-Meşinli-Çorlu) yolu ile (Pınarhisar-Vize-Saray) yolu arasında keşif yapacakdır. Piyâde kıta‘âtı vâsıtasıyla ordu karargâhı ile irtibâtı muhâfaza edecekdir. Karargâh Kırkkilise’dedir. Sâ‘at 17’de Yenov ile telefon muhâberesi başlayacakdır.”

Bunun üzerine Süvâri Fırkası bir keşif bölüğünü (Evrensekiz-Göçerler-Yulaflı) ve diğer bir keşif bölüğünü (Kelebe-Karaağaç-Yo[n]dalı-Saray) istikāmetine gitmeğe me’mûr ederek kuvâ-yı sâ’iresiyle (Tatar Çiftlik-Türkbey-Tatarlı) istikāmetinde sâ‘at 14’de hareket etmişse de sâ‘at 17 sıralarında Kolbaşı Türkbey garbındaki hatt-ı bâlâ düzlüğüne gelib de “Artık akşam oldu Sultan Çiftliği’nde geceleyelim” deyüb buraya konakçılarını gönderirken Türkbey şarkındaki Osmanlı topçularından kendi rivâyetince 2-3 şarapnele ma‘rûz kalmış ve bunun üzerine çekilerek 15/16 gecesini geçirmek üzere Tatar Çiftliği’ne gelmişdir.

Buradan 3. Ordu’ya cereyân-ı hâlden bahisle “Yarın yol açılırsa vazîfemi îfâya devâm edeceğim” raporunu göndermişse de bu rapor K 6 üzerinden orduya gönderilememiş ve bu fırkanın ordu ile telefon muhâberesi başlayamamış olduğundan ordu bunu ancak sâ‘at 16’da Yovanköy’e gelince almış ve böylece sâ‘at 15’de Süvâri Fırkası’ndan hiçbir rapor alamadığından Karargâh-ı Umûmî’ye Süvâri Fırkası’nın nerede olduğunu bilemediğini iş‘âr etdiği için fırkanın gā’ib olduğu havâdisi çıkmışdı!

Nazlimof bugün 3. Ordu’dan bir de: “Düşmanın 40-50 süvâri bölüğü bulunduğu müstahber olduğundan ağırlıkların piyâde muhâfızsız bırakılması” emrini aldığını yazarak “Ordu acaba bunları nereden aldı? Biz şimdiye kadar hatta bunun yarısını bile görmedik!” diye tenkîd ediyor.

Böylece Süvâri Fırkası bugün de düşman cebhesi önünde âtıl ve semeresiz kalmışdı.

*

* *

2. 15 Teşrîn-i evvel’de 1. Ordu ve 3. Ordu’nun 6 ve 4. Fırkaları

1. Ordu’nun 1. Fırkası: Babaeski’ye;

III/[146]

1. Fırkası : (Yeniköy-Kumbarlar Çiftliği) mıntıkasına gelmişdi.

3. Ordu’nun 6. Fırkası: 1. Livâsı’yla Tatar Çiftliği’ne

2. Livâsı'yla şimâl-i şarkîde Tatar Çifliği'yle Taşlı Çiftlik arasına kol yandan gelmiş olub fırka mıntıkası Yovanköy'e kadar imtidâd ediyordu.

4. Fırkası: Kelebe ile Mandırıca [Ermeni] arasına toplanmışdı.

Bu fırkalar düşmana tesâdüf etmemişdi. Bunlara bugün için ordu emirlerinde şu mevâki' hedef olarak gösterilmişdi:

1. Ordu Babaeski mıntıkasına varacak[1095] [1]

6. Fırka Türkbey'e varacak.

4. Fırka Karaağaç köyünde toplanacak.

3. Fırka'nın 1. Livâsı hâlâ Gaibler'de duruyordu; yarın Osmanlı üzerinden Babaeski'ye yürüyecekdi!

3. 3. Ordu'nun Beşinci Fırkası

Bu fırka, 3. Ordu emriyle bugün Karaağaç'a ve Soğucak dereleri arasında Pilatuma ve (Pınarhisar-Vize) şosesinin 5 kilometre cenûbuna varacakdı.

Bu maksadla 15 Teşrîn-i evvel sabâhı ber-vech-i âtî iki kol ile hareket etmişdi:

Sağ kol (1. Livâ) Yancıklardan (Ermeni-Karaağaç) yoluyla

Sol kol (2. Livâ) Pınarhisar'dan doğru Congara yoluyla [bu koldan bir tabur kuvvetinde bir yan muhâfızı (Pınarhisar-Vize) şosesinde yürüyordu.]

Fırkanın Yenov'daki 3. Livâsı da sağ kolu ta'kîb ediyordu.

1. Livâ (Yancıklar-Ermeni) arasına gelince ansızın Karaağaç garbındaki Türk kıta'âtına çatdı ve 1. Livâ Yancıklar cenûb-ı şarkîsinde açılarak muhârebeye girdi.

Bidâyetde düşman 1. Livâ'nın şiddetli ta'arruzları karşısında ric'at etdiyse de [bu kendi ifâdeleridir; tavazzuh ediyor ki Bulgarların ilk rast geldiği Türk kuvveti Beşinci Nişancı Taburu'ndan Tekâlîf-i harbiyye

III/[147]

tarhına giden 100-150 kişilik müfrezedir ve bu, bi't-tabi' kolayca geriye çekilmişdi. M. N] Kelebe şimâl-i şarkîsinde şiddetli mukāvemete rast geldi. Bunun üzerine 1. Livâyı ta'kîb eden 3. Livâ dahi 1'ncinin sağında muhârebeye girdi [Geç vakit] ve bunun bu sûretle Osmanlı

[1095] Alman Erkân-ı Harbiyyesi'nin eserine göre "1. Fırka bugün sağ koluyla (Kumbarlar Çifliği-Alapya) ve sol koluyla Sarçal üzerine yürürken Karaağaç Muhârebesi'ni işidince düşmanı artık cenûbda, değil Karağaç Deresi gerisinde aramak lâzım geldiğini istintâc etmiş ve bunun üzerine gûyâ kendiliğinden şarka teveccüh etmişdi. Biraz sonra gelen ordu emri de buna tevâfuk eylemişdi" fakat fırkanın 15/16'yı (Yeniköy-Kumbarlar Çiftliği) mıntıkasında geçirmekde olmasına nazaran bu teşebbüs-i zâtili hareketin hakîkate ne derece muvâfık olduğuna ve ya'nî böyle bir şeyin vâki' olub olmadığına şübheli demek îcâb eder.

sol cenâhında görünmesi düşmanı ric‘ata mecbûr eyledi. [Halbuki bu ileri kıta‘ât zâten daha çok evvel ric‘at emri almışdı. M. N]

5. Fırka’nın bu sûretle muhârebeye giren 1 ve 3. livâları düşmanı Karaağaç Deresi’ne kadar ta‘kîb etdiyse de aldıkları emir üzerine toplandılar ve 15/16 gecesini Kelebe şimâl sırtlarında geçirdiler.

5. Fırka’nın 2. Livâsı’na gelince bu, bugün düşmana tesâdüf etmeden ilerledi; ileri kıta‘âtı ile Congara’ya girdi ve kısm-ı küllisiyle 400 Tepesi civârında geceledi!

*

* *

Böylece 15 Teşrîn-i evvel’de Bulgar orduları, Lüleburgaz etrâfında zannetdikleri düşmanı bi’l-hâssa şimâlden ihâta etmek ve fakat bir muhârebeye icbâr eylemek maksadıyla yürürken ve sağ cenâhları 15’de daha Babaeski’ye vardığına göre lâ-akall 16’da temâs ederek 17’de muhârebe etmeği ve bugün 4 ve 5. fırkalarıyla şimâlden darbe-i kat‘iyye indirmeği tahayyül ederlerken iş tamâmen düşündüklerinin aksine cereyân etmiş ve ihâtaya me’mûr olarak en sonra muhârebeye girmesini arzu etdikleri 5. Fırka kısm-ı küllisiyle daha bugünden ânsızın Karaağaç garbında düşmana çatmağa mecbûr olmuşdu. Bugünün cereyân-ı hâlinin yarın için tarafeyne ne gibi imkânlar ve fırsatlar verdiğini 15 Teşrîn-i evvel muhârebesini tesbît etdikden sonra tedkîk edeceğiz.

III/[148]

İkinci Kısım Lüleburgaz Meydân Muhârebesi

15-21 Teşrîn-i evvel 1328

(28 Teşrîn-i evvel-3 Teşrîn-i Sânî 1912) [Zeyl 3]

Mukaddime

Kırkkilise Meydân Muhârebesi şöyle başlamışdı:

9 Teşrîn-i evvel [1]328 için 3. Bulgar Ordusu Kırkkilise istikāmet-i umûmiyyesine ilerleyerek Kal‘a farz etdikleri bu mevki‘e yanaşmak, 10’da temâsa gelmek 11’de muhârebeye başlamak istiyordu ve 9’da Osmanlılarla bir muhârebe temâsına geleceğini hiç de hâtır ve hayâline getirmeden dağınık ve derin bir yürüyüşe geçmişdi.

1. Ordu da sağ cenâhıyla Tunca şarkında Edirne’yi uzakdan kuşatırken kuvâ-yı sâ’iresiyle de ahvâle göre harekete hazır bulunacakdı.

Osmanlı Şark Ordusu kumandanlığı ise 8 Teşrîn-i evvel öğleden sonrada verdiği karâr ve emirle (Süloğlu-Kayapa) hattına kadar ilerlediğini kabûl etdiği 3 Bulgar fırkasına 9’da ta‘arruz edecekdi ve düşmanın cebhesine ta‘arruz ederken sol cenâh ve yanına düşmek emel ve niyetinde idi. Bu maksadla Edirne’den ve bir kolordu Tunca şarkından ta‘arruza me’mûr

edilmişdi. Binâ'en-'aleyh 9 Teşrîn-i evvel'de tarafeyn de, düşmanı hakîkatde bulunduğundan büsbütün başka bir hâl ve vaz'iyyetde tasavvur etmek sûretiyle, yek-diğerine karşı hareket eylemişdi ve bundan tarafeyn yürüyüş kolları arasında müte'addid tesâdüf muhârebeleri inkişâf eylemişdi. Bunlardan sağ cenâhda, Erikler cenûbunda Osmanlı sağ cenâhını teşkîl eden 7. Fırka ile Bulgar kuvvetleri arasında öğleden az evvel vukū' bulan muhârebe temâsında 7. Osmanlı Fırkası kumandanı evvelâ ta'arruza geçmiş olan pîşdârını muhârebeyi kesdirerek ziyâdece zâyi'âtla geriye almış ve müdâfa'aya geçmişdi.

Petra istikāmetinde ilerleyen 3. Kolordu'nun kolbaşındaki Karahisar Fırkası da (4,5 tabur) Eski Poloz garbına kadar ilerlemişken Bulgar pîşdârına temâs eder etmez Poluz ile Petra arasına kadar cenûba geri gelmiş ve burada da Osmanlı kuvvetleri müdâfa'aya geçmişdi.

Osmanlı sol cenâhı ise (3. İzmit ve Süvâri fırkaları) Geçkinli tarafeyninde za'îf Bulgar

pîşdârlarını çabukça müdâfa'aya geçmeğe icbâr eylemiş ve akşama kadar ta'arruzî bir tavır ve vaz'iyyeti muvaffakiyyetle muhâfaza eylemişlerdi. Sol cenâhın sağındaki 2. Fırka bidâyetden i'tibâren müdafa'aya geçmekle berâber akşama kadar muhâfaza-i mevki' eylemiş ve sâ'at 15'e doğru sağ ve sol cenâhlar arasına, meydân-ı muhârebenin en kat'î bir istikāmetine de tâze 2. Kolordumuz kolbaşıyla varmışdı.

*

* *

Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nin tarz-ı ibtidârı da bu mukademmâta çok büyük bir müşâbehet gösterir:

a) 15 Teşrîn-i evvel günü için gerek Bulgar ve gerek Türk ordularında ciddî bir muhârebe temâsı başlayacağını zan ve kabûl eden büyük ve küçük hiçbir kumandan yokdu.

b) Osmanlı Ordusu bu def'a gerçi ta'arruzî bir maksad ta'kîb etmiyordu; fakat düşmanın nereden, nasıl ve ne zaman gelebileceği hakkında hiçbir fikre mâlik olmaksızın ve muhtelif büyük ve orta birliklerin tevhîd-i hareketi ve umûmî plan hakkında hiçbir emir ve tertîb almaksızın ve Karaağaç hattında kalınacağı sadece 4, 1 ve 2. kolordulara ma'lûm olmak üzre bu hat üzerinde mevzi' almağa çalışıyordu ve bu hareket-i umûmî bir maksad ve gāye ile olmakdan ziyâde 14'de Lüleburgaz garbında Bulgar süvârisiyle vukū' bulmuş olan za'îf bir muhârebe temâsının tevlîd eylediği alarm netîcesi idi.

c) Bulgar Ordusu ise yalnız Lüleburgaz etrâfında yığılı zannetdiği Osmanlı kuvâ-yı külliyesini bi'l-hâssa (şark) cenâhdan kuşatmak maksadıyla şimâl-i garbîden cenûb-ı şarkîye yürüyüşe geçmişdi; muhârebeyi lâ-akall 17'de başlayacak tahmîn ediyordu ve böylece düşman

hattında tamâmen yanlış bir faraziyyeye istinâden kendisi için çok tehlikeli olabilecek bir harekete girişmiş, hâssaten sol [Şimâl-i şarkî] cenâhını büyük bir tehlikeye ma‘rûz bırakmışdı.

d) İlk muhârebe, Karaağaç şimâl-i garbında, Osmanlı ileri kıta‘âtı ile Bulgar pîşdâr arasında başlamışdı. Osmanlı ileri kıta‘âtı bidâyetde mütearrızâne hareket etmekle berâber mâfevklerce derhâl geriye alınması takarrür etmiş, ma‘a-hâzâ bu esnâda fâik düşmanın tazyîki karşısında ıztırârî sûretde Karaağaç şarkındaki mevzi‘-i asliyye atılmışlardı.

Gerek Osmanlı gerek Bulgar kumandanlığı vaz‘iyyeti ancak bu muhârebe ile bir derece kavrayabilmişler ve meydân muhârebesi için îcâb eden tertîbât ve emirleri ancak bunun üzerine ve bundan sonra ittihâz ve i‘tâ eylemişlerdi.

Binâ’en-‘aleyh Kırkkilise Muhârebesi’nden beri geçen beş güne, bu müddet zarfında yek-diğerinden ancak gergin 1-1,5 yürüyüş mesâfesinde kalmış olmalarına rağmen tarafeynde tamâmen hazırlıksız ve yine tesâdüfî bir sûretde yeni bir meydân muhârebesi temâsına girmiş bulunuyordu.

III/[150]

Böylece ancak 16 Teşrîn-i evvel’den i‘tibâren az çok mu‘ayyen bir plan ve maksadla bir meydân muhârebesi başlamış olub bunun tasvîr ve tedkîkinde şu sıranın ta‘kîbi daha muvâfık görülmüşdür:

a) Beher günün harekât ve muhârebâtı ayrı ayrı mütâla‘a edilecekdir.

b) Her günün harekâtında evvel emirde sûret-i umûmiyyede ve hiç olmazsa kısm-ı küllileriyle mütearrız vaz‘iyyetinde kalmış olan Bulgarların harekâtı ve ba‘dehû, yek-diğeriyle alâkadâr grubların harekâtı ve muhârebâtı bir arada olmak üzere, Osmanlıların muhârebesi zikr edilecekdir.

c) Her günün hitâmında o günkü harekât ve ertesi gün için husûle gelen ibtidâ vaz‘iyyeti ve bunun tarafeyn için fâ’ide ve mehâziri tedkîk olunacakdır.

III/[151]

1. Fasıl 15 Teşrîn-i evvel Muhârebesi ve Harekâtı Meydân Muhârebesi’nin Birinci Günü

Birinci Bâb Osmanlılar

(Kroki 7, 8)

1. Karaağaç Garbındaki Muhârebe

İkinci Kolordu

15 Teşrîn-i evvel sabâhı 2. Kolordu şu vaz‘iyyet -i umûmiyyede bulunuyordu.

Kolordu karargâhı henüz Lüleburgaz'da olub Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye birinci re'îs-i sânîsinin muvâsalatını beklemekde idi.

4. Fırka: Kolbaşıyla nısfü'l-leylde, kol nihâyetiyle ancak sabâha karşı varabildiğini Karaağaç köyünde istirâhat edüb yemek pişirmekde; kendisini, Karaağaç köyünün 1 km şimâl-i garbındaki koruya doğru sürmüş olduğu yalnız bir süvâri keşif koluyla taht-ı emniyetde farz eylemekde ve hiçbir yakın tehlike tahayyül etmemekde ve 5. Nişancı Taburu'nun bu tarafda ileri karakolda olduğunu zannetmekde idi.

5. Fırka: Karaağaç'ın hemân şark sırtları üzerinde, garba karşı açık bir vaz'iyyetde hazarî tertîb ordugâhında, ordugâhın önünde, garbında garba karşı 200 metre kadar tûlde ve ordugâhın sağ cenâhında da şimâle karşı ancak 100 metre kadar tûlde basit bir tahkîmâtdan başka bir şey yok. 5. Nişancı Taburu'ndan 200 neferlik müfrezeyi Tekâlîf-i harbiyye ile yiyecek toplamak üzere Karaağaç Deresi garbındaki köylere gitmeğe me'mûr etmiş ve göndermiş, bu taburun mütebâkîsi ve kısmen kolordu istihkâm taburuna mensûb müferezeler ise ordugâh karakolu tarzında ancak yakın mesâfede gûyâ emniyeti istihsâl ediyorlardı.

Her iki fırka dahi hiç vazîfe ve emir almamış olub 14 Teşrîn-i evvel'de evvelâ Ergene'ye ric'at ba'dehû durmak vesâ'ire hakkında mâfevkden gelmiş emirler ve cereyân eden ahvâl hakkında hiçbir şeyden haberdâr değiller. Düşman hakkında bildikleri şunlardan ibâret:

5. Fırka Pınarhisar civârında "Çeteler" bulunduğu fikrinde; 4. Fırka da dün gelirken sol yanında Bulgar süvârileri görmüş; fakat bunlarla muhârebe temâsına girmemişdi; bunun delâlet edebileceği ma'nâ ise Karaağaç köyünde az çok istirâhate kavuşulunca çokdan unutulmuşdu.

Kastamonu Fırkası: Sâ'at 9'da Lüleburgaz şarkından hareketle Sakızköy üzerinden mıntıkaya doğru gelmekde:

*

* *

İşte hâl ve vaz'iyyet bu merkezde iken sâ'at 10 sıralarında garb istikāmetinden, kulübeler tarafından gayr-i mer'î tüfek ateşleri sesi gelmeğe başlamışdı!

5. Fırka kumandanlığı bir müddet, "Bu sesler bizim Tekâlîf-i Harbiyye Müfrezesi ile çeteler arasındaki bir müsâdemedir" diyerek ehemmiyet vermemişse de ateşin devâmı üzerine "Düşman belki kuvvetlidir" diyerek fırkayı ordugâhdan daha şarkdaki mevzi'e çıkarmağa karâr ve emir vermişdi; bi'l-hâssa topçunun hemân mevzi'e girmesi taleb edilmiş, fırka karargâhı da sırta, (Karaağaç-Sakızköy) yolu üzerine gelmişdi.

4. Fırka ise tüfek ateşleri işitilmeğe başlarken, süvâri keşif kolunun sâ‘at 9 dakika 45’de yazdığı “Düşmanın takrîben bir bölük kadar kuvveti ormanlığın 2 kilometre garbındaki sırtda 5 avcı hattı teşkîl edüb mensûb olduğumuz tabura [Tekâlîf-i Harbiyye Müfrezesi murâd edilse gerek. M. N] ateş etmekdedir. Kuvveti 2 tabur kadardır” me’âlindeki bir raporunu sâ‘at 10 dakika 15’de almış ve bunun üzerine ileride zannetdiği 5. Fırka Nişancı Taburu’nu 11. Alay’la takviyeye ve îcâbında “Düşman kıta‘ât-ı müte‘arrızasını kahr u tard ile fırkanın mevzi‘e girmesine zaman kazandırmasına” karâr verdi ve 11. Alay’ı Karaağaç’ın bir kilometre kadar şimâl-i garbındaki korunun garb kenarını tutarak topçulara, mevzi‘e çıkıncaya kadar vakit kazanmak vazîfesiyle hareket emrini verdi; alay sâ‘at 11 sıralarında yola çıkdı. Yolda da herhâlde düşmanın olduğu şübhesiz olan makineli tüfek sesleri de gelmeğe başlamışdı; fırka bu vaz‘iyyeti kolorduya da iş‘âr eylemişdi.

Böylece kendi fırkasını “15 Teşrîn-i evvel sabâhı erkenden mevzi‘e çıkarmak düşünülmüşse de ancak geceki haberlerden (?) düşmanın henüz uzaklarda olduğunu” istidlâl eylemiş ve “5. Fırka da mevzi‘de olduğundan bunda bir mahzûr görmemiş” olub “Askere, sıcak yemek yedirmeğe niyet eylemiş” olan 4. Fırka’nın kumandanı elîm bir vaz‘iyyetde yakalanmış oluyordu. Fi’l-hakîka vakit kazanmak elzemdi ve bu maksadla hakîkatde yapıldığı gibi bir alay veya daha az bir kuvvetin garb istikāmetine sevki mecbûrî idi; bu, mahv olsa dahi kısm-ı külliyi kurtarmak gayr-i kābil-i ictinâb bir zarûretdi.

4. Fırka kumandanı bir tarafdan da Topçu Dördüncü Alay’ı ve diğer kıta‘âtı, uzun uzadıya mevzi‘

III/[153]

keşif ve intihâbına vakit kalmadan doğruca Karaağaç’ın cenûb-ı şarkî sırtlarına tahrîk etmiş, kendisi de sâ‘at 11 dakika 30 sıralarında yol üzerine, 5. Fırka kumandanının yanına gelmişdi; fırka erkân-ı harbini de [hâlen Alaeddin Paşa hazretleri] “Yolda ormanlığın garb kenarından şiddetli piyâde ateş sesleri gelmeğe başladığından tarassud da kabil olmadığından” 11. Alay nezdine göndermişdi.

İki fırka kumandanı seyre bakarken, sâ‘at 12’yi biraz gece fırka erkân-ı harbi de gelerek “Düşmanın kuvveti 2 tabur kadardır. 11. Alay korunun garb kenarına varmışdır ve oradan ta‘arruz etmekde ve düşmanı geriye atarak ilerlemekdedir. Alay kumandanına maksadın, mücedded iki sâ‘atlik zaman kazanmak olduğunu ve bu zamanı kazandırdıkdan sonra mevzi‘-i asliyye çekilmesini ve bulunulan hattın daha garbına gidilmemesini söyledim” demiş ve bunun üzerine sâ‘at 12 dakika 15’de 11. Alay kumandanına tahrîren:

“Fırka ancak bir sâ‘ate kadar, ya‘nî 13 dakika 30’da mevzi‘e tamâmen çekilmiş olacakdır. Bu vakti kazanmalı ve ancak kuvâ-yı fâike karşısında köyün cenûb kenarı

istikāmetinde mevzi‘-i müdâfa‘aya çekilmesi” emri gönderilmişdi; bu sırada bir düşman bataryasının da kıta‘âtımıza ateş açdığı görülmüşdü. (sâ‘at 12 dakika 30)

Buraya kadar ki cereyân-ı hâl muvâfıkdır, tabî‘îdir; fakat bundan sonra ilerideki kuvvetin ber-vech-i âtî sûretde takviyesi mes’elesi ortaya çıkmışdır ki vaz‘iyyeti berbâd eden bu mes’eleyi vesâ’ik-i muhtelifeden ber-vech-i âtî biraz tafsîlâtlıca tedkîk bir vazîfe-i târîhiyyedir:

4. Fırka kumandanının [Mîralay Necib Bey] raporuna göre, sâ‘at 13 sıralarında her iki fırka kumandanı şöyle görüşmüşlerdi:

“11. Alay karşusundaki düşmanın gerisinden derin yürüyüş kolları görülmeğe ibtidâr etdi. Bunlara yandan bir darbe indirmek (?) ve 11. Alay’ın harekâtını teshîl eylemek üzre 5. Fırka’dan bir alayın Karaağaç ormanı şimâlinden vaz‘iyyete göre münâsib bir istikāmete ilerletilmesi Haşim Paşa ile kararlaşdırıldı. Buna -her ne sebeb mebnî ise- bir de batarya ilâve olunarak sevk edildi.”

5. Fırka Harb Cerîdesi ise bu mes’eleyi şöyle hikâye ediyor: “ …Bu sırada 4. Fırka henüz dere boyunda bulunmakda olduğundan şayed düşman kuvvetli ise bu fırkanın pek fenâ bir vaz‘iyyetde yakalanacağı düşünülerek her iki fırka kumandanı bi’l-müzâkere 4. Fırka’nın 11. Alayı’nı Kelebe istikāmetinde sevk etdiler. [Bu ifâdenin yanlış olduğuna hükmedilir M. N] Düşündükleri şu idi: Eğer düşman çete ise bu alay onu kolayca tard eder, yok eğer düşman mühim kuvvetde ise bu alay 4. Fırka’nın mevzi‘e gelmesine muktezî vakti kazandırır.

Bu alay biraz sonra muhârebeye tutuşmuş ve iş gitdikçe kızışmağa başlamışdı… Karaağaç şarkında muhârebeyi seyretmekde olan her iki fırka kumandanı ne yapacaklarına karâr veremiyorlardı. Nihâyet

III/[154]

4. Fırka kumandanının taleb ve ısrârı üzerine 5. Fırka kumandanı ilerideki alaya yardım etmeğe karâr vermiş ve 15. Alay’la Mitralyöz Bölüğü’nü ve bir bataryayı sevk etmişdi. Hatt-ı aslî üzerinde de 2 batarya cebhe-i garb ve şimâle olarak mevzi‘lere sokulmuşdu…”

Kolordu erkân-ı harbiyyesinden olub ale’s-sabâh Lüleburgaz’dan ayrıca hareket etmiş olan ve bu sırada kumandanların yanına gelmiş bulunan erkân-ı harbiyye kolağası Taşköprülü Hüseyin Bey’de [Hâlen Hüseyin Hüsnü Paşa hazretleri] hâtırâtında bu vak‘ayı şöyle hikâye ediyor:

“… 15. Alay’ın hareketi sırasında yetişdim. 5. Fırka kumandanına “Bu vaz‘iyyetde ileriye bir de bu alayın gitmesi câ’iz değildir. Ben alayı gelirken tevkîf etdim” dedimse de muşârün-ileyh ben de aynı fikirdeyim, fakat 4. Fırka kumandanı istediği için gönderdim. Bir kere karâr verdik, varsın gitsin demişdi. 4. Fırka kumandanı da söze müdâhale ederek

“Korkmayın, karşımızdaki düşman 200 kişilik eşkiyâdır. Muntazam bir kuvvet değildir. Şimdi onlar def‘ olur. 15. Alay’ı alıkoymayalım. Gitsin” dedi, yalvardık fâ’idesi olmadı, alay yürüyüşüne devâm etdi…”

Alaeddin Bey’de kitaplarında, bunu te’kîd ediyor; diğer cihetden bu karâr üzerine 4. Fırka kumandanının 11. Alay’a şu emri gönderdiği de muhakkakdır:

“Şimdi 5. Fırka’dan 15. Alay’la bir batarya top sizi takviye etmek üzere hareket emri almışdır. İş bu alayla te’mîn-i irtibât ederek düşmanı püskürtmeniz muktezîdir.”

Binâ’en-‘aleyh hüküm târîhi şudur:

4. Fırka kumandanı Mîralay Necib Bey vaz‘iyyeti kavrayamamış, aykırı düşüncelere kapılmış ve ilerideki kuvvetini bir de 5. Fırka’dan takviye etdirerek vaz‘iyyete fecâ‘at tevlîd eylemekde âmil olmuşdur.

Halbuki işin garîbi, Necib Bey’in, kendi raporunda mes’elenin mâba‘dını şu tarzda ve tenkîdkâr yazması ve kendisinin birkaç satır yukarıdaki yazılarını bile nazar-ı dikkate almamış olmasıdır:

“…İntizâr hilâfında ve fenâ bir mevzi‘de başlayan bu harb bir kısım kuvvetimizin beyhûde azalmasını müstelzim oluyordu. 15. Alay orman şimâlinden Yancıklar’a giden yol istikāmetindeki hafif sırtlara kadar ilerlemeğe, düşman ateşinden müte’essir olmağa başlayınca 11. Alay’ın sağında mevzi‘ alarak bununla müttehiden düşmanı kahr ve tedmîre me’mûr olmuşdu. Halbuki 15. Alay düşmandan henüz müte’essir olmadan daha orman hizâsında iken açılıb yayıldı ve ateş mıntıkasına girer girmez ric‘ata başlayarak hem yanındaki bataryayı ve hem de bu zamana kadar müsâ‘id bir hâlde devâm eden 11. Alay’ın himâyesini tehlikeye sokdu…” Enfes! Hem suçlu, hem güçlü…

*

* *

Sâ‘at 13 dakika 15’de düşmanın ateş eden bataryaları tahmînen (3)’e bâliğ olmuşdu ve düşman

III/[155]

hatları tedrîcen 11. Alay’ın sağ cenâhına doğru sarkmağa başlamışdı, bu sırada 15. Alay yetişmiş ve düşman ihâtasını yandan te’sîr altına alacak bir vaz‘iyyetde muhârebeye girmek ve bataryasını da mevzi‘e sokmak istemişdi. Fakat açıkda hareket eden batarya düşman topçusu tarafından yakalanarak mevzi‘e giremiyerek âdetâ mahv olmuş ve efrâd ve zâbitân ve hayvanâtın kısm-ı a‘zamı safdan hârice çıkarak mevzi‘ alabilen bir top da birkaç mermi atdıkdan sonra susmuşdu; bu batarya ber-vech-i âtî ric‘atda düşmana bırakılmışdı.

Muhârebe sâ‘at 15’e kadar kemâl-i şiddetle devâm etmiş ve çok fâik bir düşman karşısında gitdikçe sıkışan ve sarsılan alaylarımız, her dürlü topçu mu‘âvenetinden mahrûm olduklarından [Karaağaç şarkında mevzi‘de olan bataryalar mesâfenin büyüklüğü hasebiyle düşmana ateş açamıyordu ve bu ileri mevzi‘ muhârebesine mevzi‘-i aslî tamâmen seyirci kalmağa mahkûm bulunuyordu.] nihâyet ric‘ata başlamışlar ve mütezâyid zâyi‘ât ve inhilâl ile geriye çekilmişlerdi.

Düşman ateşle ve kısa bir mesâfe dâhilinde ilerlemekle ta‘kîb ederek iktifâ etmiş ve akşam sıralarında muhârebe tedrîcen sönmüşdü.

11. Alay enkāzı 4. Nişancı Taburu gerisine, 15. Alay enkāzı da 5. Fırka’nın merkez gerisine gelmişlerdi.

Zâyi‘ât ziyâde idi: Yalnız 11. Alay şehîd olarak 5 zâbit, 120 kadar efrâd, mecrûh olarak da 15 zâbit ve 300 efrâd kayıb eylemişdi. 15. Alay da aynı hâlde olub ilâveten bir de batarya düşmana kalmışdı.

Buna mukābil kazanç, umûm kuvvetin mütebâkî 2/3’nün mevzi‘e girebilmesinden ve düşman hakkında da “Muhtemelen Osmancık veya Yovanköy üzerinden gelen kuvvetli bir kolun pîşdârıyla muhârebe edildiği” zannedilmesinden ibâret kalmışdı. Halbuki bugün bu iki hafif topçumuz, münferid alayımız karşısında külliyetli topçusuyla tam 2 Bulgar livâsı muhârebeye girmiş idi!

Bu ileri mevzi‘ muhârebesine mevzi‘-i aslînin iştirâki sadece geç vakit, 5. Fırka’dan bir bataryanın bir düşman bataryasına 1-2 mermi atmış ve fakat mesâfeyi te’sîr hâricinde görerek susmasından ibâret kalmışdı; bundan sonra da düşman ilerleyerek dere garb sırtları kenarına gelince bir tarafdan bizim bataryalarımız birkaç mermi atmış, bir tarafdan da düşmanın ileriye tebdîl-i mevzi‘ eden bataryaları kısa bir müddet oldukça kesîf bir ateşle mevzi‘-i aslîyi ve ric‘at edenleri döğmüşdü.

Bu muhârebe, mevzi‘-i aslîden himâye edilemeyecek kadar uzak olan ileri sürülmüş mevzi‘lerde münferid ve gayr-i müstenid kuvvetler tarafından plansız yapılacak bir muhârebenin ne gibi elîm netâyic hâsıl edeceği hakkında belîğ bir misâl daha teşkîl etmişdi; mukāvemeti idâme etdiren mü’essire ağleb-i ihtimâl 4. Fırka kumandanının “Düşmanı püskürtmek” hakkında son gönderdiği emir olmuşdu. Halbuki fırka en son aksâmıyla sâ‘at 15’de

III/[156]

mevzi‘e girmiş bulunuyordu. Aradaki mesâfeye nazaran sâ‘at 14’de ve hatta daha evvel ileri kıta‘ât muhârebeyi kat‘ etmiş olsalardı, bu hem kolayca mümkün olurdu [düşman henüz yakına yanaşmamışdı] ve hem de vazîfe ikmâl edilmiş bulunurdu. Bunun böyle

olmamasının kabahati de şübhesiz ki 2. Kolordu kumandanlığına âiddi, çünkü bu kumandanlık zîrde görüleceği üzre ancak sâ‘at 14 sıralarında yetişmiş ve der-‘akab muhârebeyi kat‘ etmek emrini vermişdi; eğer bir sâ‘at daha evvel olsun gelmiş olsa idi hem 5. Fırka kıta‘âtı gitmemiş ve hem de 11. Alay’a ric‘at emri vaktinde ve kābil-i îfâ olacak bir ânda gelmiş olarak mes’ele en münâsib ve zararsız şeklinde intâc edilmiş olurdu. Halbuki münhasıran bunun böyle olmaması yüzünden, esâsen za‘îf olan 2. Kolordu bir de 6 alayından 2’sinin sarsılmış olması; lâ-akall perâkendelerle berâber 1.500-2.000 tüfek ve 4 top zâyi‘ât vermesi vaz‘iyyetine düşmüşdü.

*

* *

Fi’l-hakîka 2. Kolordu karargâhı buraya ancak şu sûretle gelebilmişdi:

15 Teşrîn-i evvel sabâhı henüz Lüleburgaz kasabasında kalmakda olub bugün geleceği Karargâh-ı Umûmî’den bildirilen birinci re’îs-i sânî Ziya Paşa’yı bekliyordu. Kolordu erkân-ı harbiyyesinden Binbaşı Şükrü Ali ve Kolağası Hüseyin Hüsnü Bey’ler kolordu mıntıkasını bir ân evvel görmek müsâ‘adesini istemişler ve erkence Karaağaç’a hareket eylemişlerdi. Kolordu kumandanı ve erkân-ı harbiyye re’îsi ise sâ‘at 11’e kadar bekledikden sonra Ziya Paşa’nın gelmediğini görerek hareket eylemişlerdi.

Yolda 4. Fırka’nın bu sabâh sâ‘at 6’da Karaağaç’dan gönderdiği ve “Sâ‘at 3’de Karaağaç’a gelindiği, dün 15 kilometrelik mesâfenin tam 17 sâ‘atde kat‘ edilebilmiş olmasına nazaran müşkilât-ı ma‘rûzanın kābil-i tasavvur olduğu, askerin pek bî-tâb bulunduğu, Karaağaç köyünde lâ-akall 2 gün istirâhate ihtiyâc-ı kat‘î olduğu, dün Üsküdbere taraflarından gelen yolcuların düşmanın sunûf-ı selâse kuvvetlerinin Kızılcıkdere ve şarkında olduğunu söyledikleri, dün Yovanköy’ün 2-3 km cenûbunda düşmanın bir süvâri alayına tesâdüf edildiği” hakkındaki raporu alınmışdı.

Kolordu karargâhı Türkbey ile Karaağaç arasında iken de sabâh ki vak‘a ve 11. Alay’ın ileri sürüldüğü hakkında 4. Fırka raporunu alınca bu ilerlemeğe yetişmek maksadıyla (?) hareketini tesrî‘ etmiş, biraz sonra 4. Fırka’nın sâ‘at 12 dakika 30’da yazdığı ve yine cereyân-ı hâlden bahisle: “ ... Yarım sâ‘ate kadar fırka kâmilen mevzi‘e çıkacakdır. Düşmanın 2 tabur ve 1 bataryası meydâna çıkmışdır. Y 11 düşmana doğru ilerlemekde devâm ediyor. Hâl-i hazırda fırkamızın kuvve-i ma‘neviyyesi bi-Hamdüllilâh-i Te‘âlâ pek iyidir, teşrîf buyurulursa manzûr-ı âlîleri olur..” diyen raporunu almışdı.

Akabinde Binbaşı Şükrü Bey’in sâ‘at 13 dakika 30’da yazdığı ve yine cereyân-ı hâlden bahis raporu da

III/[157]

gelince kolordu kumandanlığı asabileşerek ve işin fenâ bir netîce alabileceğini görerek tesrî‘-i hareketle sâ‘at 14 sıralarında Karaağaç’ın hemân şarkındaki müctemi‘ karargâhlara gelmiş ve vaz‘iyyeti şöyle görmüşdü:

Y 11: Karaağaç’dan garba giden yolun cenûbunda 1,5 km. kadar bir cebhede hemân bütün kuvvetini birinci hatta koyarak muhârebede.

Y 15, Topçu Y 11 sağı hizâsına ileri hatlarıyla 4-5 yüz metreye kadar yaklaşmış. Düşman görülemiyorsa da topçunun Kelebe şimâl ve garb sırtlarında 3-4 batarya kadar olduğu tahmîn edilebilir. Fırka kısm-ı küllilerinin tahkîmâtı sefer hâlinde!

5. Fırka yolun hemân şimâlinden i‘tibâren 1 km kadar bir cebhede Y 14’ü ve bunu sağa ve şarka temdîden Y 13’ü cebheye koymuş. Nişancı T 5 merkez gerisinde, İsth T 2 kezâ yol kenarında. Topçu da [6 batarya] toplu duruyor.

4. Fırka: Yolun cenûbunda 2-2,5 kilometre tûlunda bir mevzi‘ Y 12 ve Y 10’u koymuş. Nişancı Taburu ve topçu merkez gerisinde [fırka, mevzi‘-i cem‘an 4 km kadardı, topçu da 10. Alay gerisinde idi diyor] tekmîl ağırlıklar, koşum hayvanâtı vesâ’ire hep meydanda, avcı hattının birkaç yüz metre gerisinde açıkda! Her üç karargâhda avcı hattının içinde ve yol kenarında.

Bunun üzerine şu tertîbât ittihâz ve îcâb eden emirler i‘tâ edildi:

“5. Fırka, müfrezesini muhârebeye girmeden derhâl geriye celb edecek, birkaç bataryayı da hatt-ı aslî üzerinde mevzi‘e sokarak ateşe ve müfrezesini himâyeye ihzâr edecekdir.

4. Fırka: Y 11’i tedrîcen celb ve fırka sol cenâhına iltihâk etdirecek ve birkaç bataryasını aynı maksadla mevzi‘e sokacak.

Her iki fırka tekmîl ağırlıklarını iki üç kilometre şarkdaki dereye sevk edecek, ihtiyât kıta‘âtını sırt gerisine alacak, 5. Fırka topçuları garba, 4. Fırka topçuları hem garba ve hem şimâle ateşe hazır olacak.

Tekmîl karargâhlar biraz geriye hatt-ı bâlâ gerisine gidecek.”

Fakat karâr ve emir i‘tâsında haylice te’ehhürât vâki‘ olmuş olacak ki 5. Fırka müfrezesi emir yetişemeden muhârebeye girdi, batarya ve Mitralyöz Bölüğü düşmanın nazar ve ateşi altında ve hatt-ı aslînin gözü önünde birinci hatta girerek telefât-ı azîmeye uğradı. Bi’l-âhire anlaşıldığına göre Mitralyöz Bölüğü iki tüfeğini ve birçok hayvanını gā’ib etdi ve 2 zâbiti yaralandı. Batarya, ancak birkaç dakika ateş edebilüb hayvanât ve efrâdının kısm-ı a‘zamı ölmüş, dağılmış ve iki zâbitinden birisi şehîd, birisi yaralı düşmüş olduğundan susdu.

III/[158]

Piyâdeler biraz daha ateş etdikden sonra evvelâ 11 ba‘dehû 15. Alaylar müte‘âkiben ve tedrîcen çekildi. Henüz ortalık aydınlık iken düşman bu alayların metrûk mevzi‘ine kadar geldi ve dört topumuzu aldı. Bu anda ric‘at eden piyâdelerimizde kısm-ı küllileriyle Karaağaç Deresi’ne varmışlardı.

[Kolordu kumandanlığı bu ahvâl ve mukarrerâtı sâ‘at 14 ve sâ‘at 16 raporlarında orduya bildirdi ki bu raporların, kolordu harb cerîdesine atfen bâlâda menkūl satırlarla şu tarz mukāyesesi şâyân-ı dikkat bir takım su’âlleri da‘vet eder.

Kolordu harb cerîdesinde sâ‘at 14’de vaz‘iyyetin ber-vech-i bâlâ derhâl ihâta edilerek hemân müfrezelerin geriye aldırılması emredildi ki mukayyed olduğu hâlde sâ‘at 14’de orduya yazılan raporda sadece cereyân-ı hâl hikâye ediliyor ve şöyle deniyor:

“Sâ‘at 11’de Karaağaç garbında 4. Fırka dümdârı muhârebeye başladı ve ilerlemiş düşman Y 11 tarafından tard edildi. Şimdilik 2 batarya ve bir alay piyâde var. Bir alay piyâde ve bir batarya ile takviye edilmişdir. Pınarhisar cihetinden bir şey görülmüyor.”

Halbuki sâ‘at 16 raporunda: “Muhârebe devâm ediyor. Şimdiye kadar 3 batarya ve bir livâ düşman görüldü. Karşusunda 2 alayımız ve bir mitralyöz bölüğümüz var. Mevzi‘-i aslîyi terk edüb bu kuvveti takviyeyi münâsib görmediğimden geriye alacağım. Cebhâne yetişdirilmesi” ifâdesi var ki bu, ileri mevzi‘ kuvvetlerinin geriye celbinin sâ‘at 14’de değil ancak sâ‘at 16 sıralarında takarrür etdiğini ve yukarıdaki ifâdesinin ba‘de’l-harb düşünülmüş ve yazılmış olduğunu vârid-i hâtır kılabilir.]

Bundan sonra kolordu kumandanlığı iki fırka aralığı gerisinde hatt-ı bâlâya gelmiş ve sağ cenâhdan, şimâlden, orada Sü Y 10 bulunmasına rağmen hiçbir haber alamayarak sâ‘at 15 dakika 30’da hulâsaten şu kolordu emrini vermişdir:

“İleri kuvvetler çekildikden sonra fırkalar hatt-ı aslîde muhârebe tertîbâtında kalacak ve 5. Fırka şimâle, 2. Fırka garba mukābele edecekdir. Kastamonu Fırkası 5. Fırka’nın 3 km sağ cenâhı gerisinde ihtiyâtdadır. Bu fırka şimâlden gelecek düşmanın solunu ihâtaya hazır olmalıdır.

İstihkâm Taburu Kastamonu Fırkası’yla 5. Fırka arasında irtibât te’sîs edecekdir.

Sü Y 10 K 2, 5 yarın sabâh şimâle kadar keşif yapacak. Sabâha kadar tahkîmât. Bütün ağırlıklar ale’s-sabâh (Karaağaç-Tatarlar) yoluyla Soğukça Dere şarkına giderek kalacaklardır.”

Vize’den sâ‘at 22 dakika 20 târîhiyle 3. Kolordu erkân-ı harbiyye riyâsetinden gelen rapordan, yarın [evvelce bu rapor yazılmışdır] 3. Fırka’nın 8 tabur, 3 batarya ile ve iki kol ile Pınarhisar ve Congara’ya ilerleyeceği anlaşılmışdı. Sabâha karşı Şark Ordusu’nun 15 akşamı verdiği muhârebe emri de alınmışdı.

III/[159]

Kastamonu Fırkası: 14/15 Temmuz [Teşrîn-i evvel] gecesini Lüleburgaz şarkında geçiren fırka, 2. Kolordu'dan aldığı emirle 15 sabâhı, 6 taburdan mürekkeb olarak [Lüleburgaz-Sakızköy-Congara] yolunu ta'kîben sâ'at 9'da hareket etmişdir. Ağırlıklar bir kol hâlinde kolun 500 metre sağından [şarkından] arâzi üzerinde yürüyor, kolun 200-300 metre garbında da her taburdan bir mevâzi' emniyet fırkası yürütülüyordu (!)

Ale'l- rivâye yürüyüş kolu muntazamdı ve Sakızköy garbında sâ'at 1 dakika 30'a kadar mola verilmişdi. Bu esnâda garbdan muhârebe sesleri başlamış ve tekrâr hareket edilerek sâ'at 15'de 2. Kolordu sağ cenâhı gerisine muvâsalat edilerek kolordunun gönderdiği bir emirle burada ikāmete geçilmişdi. Gece 15 numrolu kolordu emri alınmış ve ayrıca fırkanın yarın sabâh şimdiki mahalinden biraz garb-ı şimâliye hareketi ve 4. Fırka'dan bir batarya celb edilmesi emri telakkî edilmişdi.

Sağ cenâhdaki tabur geceleyin biraz tahkîmât da yapmışdı. Diğer taburlarının iltihâk etmemesi hasebiyle fırka dâhilinde yeniden teşkîlât yapılmış, ve Sinob, Boyabad, Gerze taburları Sinob Alayı; Kastamonu, Tatay, Taşköprü taburları da Kastamonu Alayı nâmı altında tevhîd edilmişdi.

*

* *

2. Kolordu'nun 15 Teşrîn-i evvel hareket ve muhârebesi işte bu sûretle hitâm bulmuşdu. Kolordu ancak bu muhârebe sâyesinde bir mevzi' ve bir tertîbât almış oluyordu.

2. 15 Teşrîn-i Evvel'de Karaağaç Garbındaki Muhârebenin Diğer Türk Kolordularına Sûret-i Te'sîri

[Kroki 7,8]

a. 1. Kolordu

Bu kolordunun sabâhdan beri soldan sağa doğru 2., Müretteb 1. ve Uşak fırkalarıyla Karaağaç Deresi şarkındaki sırtlarda ve Türkbey mıntıkasında cebheye girmiş ve mevzi' işgāl ve tahkîmi ile iştigāl etmekde olduğunu, 3. Fırka'nın da Sakızköy'ün 2 km kadar garbında ordugâhda istirâhat eylemekde bulunduğunu biliyoruz; mevzi'i işgāl tertîbâtı tedrîcen şu hâle inkılab eylemiş ve bu vaz'iyyet Karaağaç Muhârebesi başlarken alınmak üzre bulunmuşdu:

2. Fırka: Sağ cenâhıyla 2. Kolordu sol cenâhı arasında mühimce bir boşluk bulunmak üzere: Sağda 6. Alay, bunun sağdan sola 3 ve 2. taburları birinci hatda; her taburun iki bölüğü taburun

birinci hattında olub 3. Tabur'un bölükleri arasında 5. Makineli Tüfek Bölüğü; 2. Tabur'un solu gerisine piyâde bataryası makāmında alayın emrine verilmiş olan sahrâ bataryası bulunuyordu. 1. Tabur'un bir bölüğü bataryanın solunda olub diğer bölükleri alayın ihtiyâtında idi. Soldaki 4. Alay'ın da tertîbâtı buna müşâbihdi. 5. Alay da fırka ihtiyâtı olarak sağ cenâh gerisinde, Nişancı 2. Tabur merkez gerisinde olub diğer 5 batarya [16 top] da sol cenâh gerisinde mevzi'inde idi. Fırka karargâhı da Nişancı Taburu civârında yerleşmişdi.

Akşama kadar her tarafda devâm eden hafriyyât sûret-i umûmiyyede ancak diz siperi hâlinde olabilmişdi.

1. Müretteb Fırka: 2. Fırka'nın solunda ve bununla irtibâtda olub evvelce görüldüğü üzre iki alayı ve ikisinin ortasında Makineli Tüfek Bölüğü ile birinci hatda ve her alaydan birer bölüğüyle ikinci hatda bulunuyordu. Bunun tahkîmâtı biraz daha ilerlemiş ve hayli yerlerde boy siperini bulmuşdu.

Uşak Fırkası da o gece gördüğümüz tertîbde olarak çalışmakda idi.

1. ve Uşak fırkası kumandanları, günü sûret-i umûmiyyede kolordu karargâhının yanında geçirmişler ve fırkalarına sâhib olmamışlardı.

2. Kolordu tarafından muhârebe sesleri gelmeğe başlayınca uzakdan tarassuda ibtidâr edilmiş ve fakat sâ'at 12 dakika 53'de fırkalara verdiği şu emre nazaran anlaşılıyor ki bir fikr-i sarîh edinilememişdi: "Pınarhisar cihetindeki metrûk topları kurtarmak üzre 2. Kolordu'nun gönderdiği 3 tabur, bir mitralyöz bölüğü ve bir bataryadan mürekkeb bir kuvvet iki sâ'atden beri muhtemelen muhârebeye tutuşmuşdur. Ahvâle göre harekete hazır bulunulması"

Halbuki bu müfrezenin i'zâmı dün takarrür etmişse de vazgeçilmişdi ve fakat bundan 1. Kolordu haberdâr değildi. Nihâyet 4. Fırka'nın sâ'at 13 dakika 40'da yazdığı ve 11, 15. alayların Karaağaç Deresi garb sırtlarına sürülerek muhârebeye tutuşduğu hakkındaki rapor, muhtemelen sâ'at 14'den hayli sonra alınınca bu muhârebe hakkında umûmî bir fikir edilebilmişdi. Öyle anlaşılıyor ki bu anda emniyet ve setr tertîbâtı nâmına hiçbir şey mevcûd değildi; olsa olsa kısm-ı küllisiyle Umurca Çiftliği'nde istirâhate me'mûr edilmiş olan Süvâri 4. Alay'dan Ayvalı ve Kumbarlar Çiftliği istikāmetinde bir süvâri keşif kolu vardı; başlayan muhârebe olsun, bu bâbda bir şey yapmağı der-hâtır etdirmemişdi.

Halbuki akşama doğru 1. Kolordu karşısında da düşman görülmeğe başlanmışdı: sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb olduğu tahmîn edilen bir düşman kolu, garb istikāmetinden Türkbey'ine doğru yürüyüşde görülmüş, bi'l-âhire bu kol sırtlar arasında gözden gā'ib olmuş, düşman parçalanarak Türkbey garb sırtlarına doğru ilerlemiş, burada açıkda bilâ-fütûr tahkîmât

yapmağa başlamışdı; ancak bunun üzerinedir ki 2. Fırka'dan bir bataryaya birkaç mermi atdırılmış ve düşman tesettüre sevk ve icbâr edilmişdi.

III/[161]

Fırka harb cerîdesi "Düşman kolu 4 km kadar mesâfede görülmüşse de mesâfe büyük olduğundan topçu ateşi yapılmakdan sarf-ı nazar edildi" diyor ki görünüşe nazaran düşmana zarar vermek fırsatı göz göre [göre], fevt edilmiş ve düşmanın iyice yanaşmasına meydân verilmişdi. Müte'âkiben gurûb sıralarında, karşıki sırtlarda ufka mürtesim düşen ve beheri birer livâ tahmîn edilen müte'addid düşman yürüyüş kolları daha görülmüşdü. Akşama doğru, Lüleburgaz'dan, Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye Birinci Re'îsi Sânîsi Ziya Paşa Abuk Ahmed Paşa ile berâber Uşak ve 1. Müretteb fırkalar üzerinden, Türkbey şarkındaki Mandıra civârında bulunan 1. Kolordu karargâhına gelmiş ve burada yarım sâ'at kadar tarassud ve müzâkereden sonra geldikleri gibi doğruca Lüleburgaz'a ve oradan da Karargâh-ı Umûmî'ye avdet eylemişlerdi; Lüleburgaz'dan bir de rapor göndermişlerdi ki bunu Karargâh-ı Umûmî bahsinde görürüz.

Şimdilik yalnız şu kadar işâret ederim ki bu müzâkerede 3. Fırka 2. Kolordu sağ cenâhına, 4. Kolordu İhtiyât Fırkası'nın [Çanakkal'a Fırkası] da merkez gerisine sürülmesinin, aynı zamanda düşmanın muhtemel ta'arruzuna karşı bulunulan hattın müdâfa'asının takarrür etdiği anlaşılmakdadır ve akşama doğru 1. Kolordu'dan hâl-i istirâhatdeki 3. Fırka'ya verilmiş olan şu emir bunu te'yîd eylemekdedir:

"Düşman Karaağaç cihetinden 2. Kolordu'yu sıkışdırmakdadır. Bu gece veya yarın sabâh Pınarhisar üzerinden ordu sağ cenâhının çevrilmesi melhûzdur.[Garîb tesâdüf! Hakîkaten Bulgarların da bugün için fikr-i umûmîleri bu idi, yanlışda ittifâk! M. N] Bunun için fırkamızı şimdiden Congara ile Karaağaç arasında bulunacak ve bi'l-hâssa topçunuzla yardım edecek hâl ve vaz'iyyette bulundurunuz". Bu emir sarîh değildi; eğer 1. Kolordu bu fırkayı doğruca 2. Kolordu emrine verse, bu husûsu hem fırkaya ve hem kolorduya bildirse fırkaya ya'nî bir sür'at-i hareket emir eylese şübhesiz maksada daha muvâfik olurdu. Böyle olmadığı içündür ki 2. Kolordu, bu fırkanın vürûdundan ancak 16 sabâhı haberdâr olmuş, fırka harekette çok te'ehhür eylemiş ve 2. Kolordu'nun 16 gününe vâzıh bir muhârebe planı ile dâhil olmamasına ağleb-i ihtimâl bu husûs dahi mü'essir olmuşdu.

* *
*

Ve'l-hâsıl 1. Kolordu akşama kadar seyirci kalmış, bir şey yapmamışdı; fi'l-hakîka bu ânda vaz'iyyet henüz inkişâf eylememiş olduğuna göre intizârdan başka yapacak bir şey de

yokdu; akşamüstü, yarın 3. Kolordu'nun Pınarhisar istikāmetinde ta'arruza geçeceği hakkında bir rapor alınmış ve bunun üzerine fırkalara hulâsaten şu emir verilmişdi:

III/[162]

"Başlayacak muhârebede son derecede sebât edilmesi Başkumandanlık'dan emredilmişdir. Lüleburgaz İstasyonu'ndan erzâk ve cebhâne ikmâl edilmelidir. 3. Kolordu yarın 8 tabur ve 3 bataryadan mürekkeb bir kuvvetle iki koldan Pınarhisar ve Congara istikāmetlerinde hareket edecekdir. Bugün sâ'at 16'ya doğru bir süvâri bölüğü Topçuköy üzerinden ilerleyecekdir. Kolordumuz, ta'arruz edecek düşmanı tesbîte me'mûrdur."

Böylece 15/16 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu düşmanla temâsta olarak muhârebe nizâmında gecelemişdi; düşman keşif kollarıyla ufak tefek müsâdemelerde başlamışdı. Kolordunun i'âşesi daha şimdiden çok müşkilleşmiş olub meselâ 2. Fırka dört nefere bir çift ta'yın [bir yevmiyye] ancak verebilmişdir. Diğer fırkalarda aynı vaz'iyyetde bulunuyordu. Gece mehmâ-emken tahkîmâta devâm edilmişdi.

Kolordu karargâhı, Müretteb 1. ve Uşak fırkaları karargâhı geceyi berâberce Mandıra'da 2. Fırka karargâhı da kendi mıntıkasında, Nişancı M. Tabur yanında geçirmişlerdi.

Bu sûretle 1. Kolordu 16 Teşrîn-i evvel gününe plansız olarak girecekdi; sâde gelişi güzel girilivermiş olan mevzi'in (son dereceye kadar sebât ve metânetle müdâfa'asından) başka ortada tebellür etmiş bir gāye ve maksad yokdu; halbuki bu menfî müdâfa'anın olsun yine menfî bir muvaffakiyyetle nihâyete ermesinin hiç olmazsa sağ ve sol cenâhlarla irtibâta mütevakkıf olduğu düşünülmemiş, diğer cihetten ihtiyâtsız bir kumandanın vazîfesi nihâyet bulucağı nazarı dikkate alınmayarak başka mıntıkaya sevki emredilen kolordu ihtiyâtı 3. Fırka'nın yerine yeni bir kolordu ihtiyâtı tedâriki de der-hâtır edilmemişdi.

Geceleyin kolordu karargâhı, Şark Ordusu'nun 15 Teşrîn-i evvel sâ'at 21 dakika 30 târîhli, "Terk-i mevzi' edenlerin tecziye edileceği" hakındaki ta'mîmi, sâ'at 22 dakika 10 târîhli "Edirne'den düşmanın ta'arruzunun püskürtüldüğü" hakkındaki ma'lûmâtı, "Yarın be-heme-hâl muzaffer olunmak" hakkındaki talebi, 15/16 târîhli Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye İkinci Re'îs-i Sânîsi Pertev Paşa'nın "be-heme-hâl muvaffak" olmak tavsiyesini, Pâdişâh beyânnâmesini, Ziya Paşa'nın iş'ârına göre tertîbât-ı müttehidenin muvâfık olub 1, 2 ve 4. kolorduların yarın Abuk Ahmed Paşa tarafından idâre edileceği hakkındaki Başkumandanlık emrini vesâ'ireyi almış ve bunları neşr ve ta'mîmle iştigāl eylemişdi…

b. 4. Kolordu

2. Kolordu düşmanla ciddî bir muhârebe temâsına girerken 4. Kolordu cebhesinde de şu ufak müsâdeme başlamışdı:

Çanakkal‘a Fırkası’nın 2 taburlu Biga Alayı iki Süvâri Mitralyöz Bölüğü ile berâber 14/15 gecesi Lüleburgaz garb sırtlarında bir nevi‘ emniyet ve setr kuvveti olarak kalmışdı ve muhtemelen fırka kumandanı da

III/[163]

berâberdi. 15 sabâhı bu kuvvetden çıkan keşif kolu evvel emirde Sultan Çiftlik istikāmetinde dereler içinde gā’ib olan düşman süvârileri görmüş, biraz sonra Ayvalı istikāmetinden, bizim emniyet hattına takrîben 1500 metre mesâfede yaya cenge inmiş süvâri addedilen 20-30 avcı görülmüşdü. Bunun üzerine piyâdelerimiz ateş açmış, biraz sonra düşman kuvvetini takrîben 2-3 bölük süvâri ve bir mitralyöz bölüğü olduğu anlaşılmışdı. Bunun üzerine Çanakkal‘a Fırkası kumandanı bir iki bölüğü, buna ta‘arruz ederek tarda ve süvâri mitralyöz bölüklerinin de bu hareketi himâyesine emir vermiş, piyâdeler ilerlemeğe başlayınca düşman muhârebeyi kat‘ ederek geriye çekilmişdi; Çanakkal‘a Fırkası’nın Harb cerîdesine göre bu sırada “Düşmana iştirâk eden çetelerden bir kısmı esir” edilmişdi. Bu sıralarda şimâl-i garb istikāmetinde düşman piyâde kuvveti de mevcûd olduğu haber alınmışdı. [İhtimal Bulgar süvârisinin refâkat taburuna mensub kuvvetlerdir. M. N]

Bu vak‘a kolordu karargâhında derhâl ber-mu‘tâd telâş hâsıl eylemiş ve bir tarafdan 1.Kolordu’ya keyfiyyet kemâl-i ehemmiyetle bildirildiğini diğer tarafdan sâ‘at 10, dakika 40’da İzmit Fırkası’na ve 12. Fırka’ya “Düşmanın bir alay süvârisi Ayvalı istikāmetinde bulunduğu ve bir mikdâr piyâdesinin aynı istikāmetde görüldüğü” bildirildiği gibi ileri karakola me’mûr Çanakkal‘a Fırkası’ndan üç (?) taburun piyâde muhârebesine başladığı ve topçuya [? ihtimâl süvâri bataryası da henüz burada idi. Kābil-i tebeyyün değildir. M. N] mevzi‘ aldırıldığı iş‘âr olundu. “Serî‘an tertîbât-ı lâzime ahzı ve her iki fırkanın tevhîd-i hareketi” emredilmişdi. Halbuki her iki fırkada şu ânda henüz el altına girmiş değillerdi!

Derken 2. Kolordu tarafından mütezâyid muhârebe gürültüleri aks etmeğe başlamışdı; bu vaz‘iyyet gitdikçe mütezâyid bir asabiyyet ve telâş tevlîd eylemiş olacak ki bir tarafdan hâssaten 12. Fırka’ya müte‘addid def‘a sür‘at, acele! emirleri gönderilmiş; fakat iş olacağına varmışdı; diğer tarafdan o sırada başı boş dolaşdığı görülen, Çanakkal‘a Fırkası’na mensûb Çanakkal‘a ve Lapseki ve buna merbût Menemen taburları doğruca aldıkları emirlerle İzmir Fırkası’na ilhâk edilmiş ve fırkalara ma‘lûmât verilmişdi ki hakîkatde bu taburlar İzmit Fırkası’na da iltihâk edememiş ve geç vakit kendi fırkalarını bulabilmişlerdi.

Kezâlik sâ‘at 13’de 12. Fırka’ya da, “Merkez sıkletinizi İzmit Fırkası’na takrîb ediniz, sola uzanmayınız” emri verilmiş ve fırka bunu sâ‘at 13 dakika 20’de alarak Bandırma ve Kirmasti alaylarının ihtiyâtlarına ayırdıkları taburlara şimâle fırka sağ cenâh gerisine gitmelerini emreylemişdi. Bu sırada 1. Kolordu’dan gelen rapor “Şimdi Karaağaç cihetinden

şiddetli tüfek sesleri gelmeğe başlaması üzerine bi'z-zât gelmekden sarf-ı nazarla [Ziya Paşa'yı beklemek için Lüleburgaz'a gelmesi da'vet edilmişdi. M. N]

III/[164]

tahkîk-i hâle başladım. Bu müsâdemenin 2. Kolordu tarafından Pınarhisar istikāmetine çıkarılan müfrezenin eşkıyâ ile çarpışmasından ibâret olacağı zannediliyor" me'âlinde basit bir rapor gelmiş olmasına rağmen 4. Kolordu buna sâ'at 13'de şu cevâbı vermişdi ki her satırından tüten telâş, ümîdsizlik ve gözü arkaya atfediş emâreleri bu kolordu kumandanlığının müte'âkib muhârebelerde ne derece felâketli bir sevk ve idâreye sebeb olacağını şimdiden göstermeğe kifâyet eder:

"C. Tüfek seslerini şiddetli top sesleri ta'kîb etdi. 2. Kolordu'ya giden Erkân-ı Harbiyye zâbiti henüz avdet etmedi. Bizim cebhemizde düşmandan eser yokdur. Yalnız ileri karakol kıta'âtı küçük bir düşman müfrezesiyle müsâdeme etdi. Vaz'iyyet ta'ayyün etmedikçe çekilmek doğru olamaz. Ancak vâsi' mikyâsda çevirmeğe (Pınarhisar) istikāmetinden ma'rûz kalmamak için akşama doğru takarrür edecek vaz'iyyet-i umûmiyye anlaşıldıktan sonra kolordularca müttehiden karâr verilmek îcâb eder. İstihsâl buyrulacak ma'lûmâtın sık sık iş'âr buyurulması"

Herhâlde bu sıralarda olacak, Şark Ordusu'na yazılan şu raporda ma'nîdârdır: "2. Kolordu sâ'at 12'den beri olan ve Kelebe istikāmetlerinden ilerleyen düşmanla harbe tutuşdu. Top müsâdemâtı şiddetlidir. Vaz'iyyet-i umûmiyye henüz takarrür etmemişdir. Türkbey civârındaki 1. Kolordu, 2. Kolordu'ya yaklaşmakdadır (?)"

Ba'dehû, 12. Fırka'dan sâ'at 14 dakika 50 târîhli "Lüleburgaz'ın garbında ve Sarçal Deresi'nin şark veya garb sırtlarında cebhesi saf açmış mühimce bir süvâri kolunun şimâle hareketi görüldüğü" raporu gelmişdi.

Fakat 4. Kolordu karargâhının bir dürlü a'sâbı yatışmıyordu ki sâ'at 16 dakika 10'da bile 12. Fırka'ya yeniden şu emir verilmişdi. [Bu emir 4. Kolordu kumandan vekîli Fahri imzâsıyladır ki kumanda ile berâber telâşı da teslîm aldığı anlaşılmakdadır ! MN]

"Şimâle doğru düşman kolları gidiyor. Lüleburgaz'ın garbında şimdiye kadar düşman görülmedi. Lede'l-hâce Çanakkal'a Fırkası'yla o cebhe muhâfaza edilmek üzere fırkanızın İzmit Fırkası sağ cenâhı gerisinde tecemmu' etdirilerek muhârebe eden kıta'âtın imdâdına şitâb edilmesi ve şimâle hareket eden düşman kuvvetine karşı hatt-ı harbe kuvvet yetiştirilmesi lâzımdır. İsti'câl kat'iyyen matlûbdur. Hatta yetişmemekden siz mes'ûlsünüz. " Fakat Fahri Paşa, bu yapdığını kendisi de beğenmemiş olacak ki (Şark Ordusu Kumandanlığı Vekâleti'ne) adresiyle, ba'dehû şu raporu yazmışdı: "Türkbey garbından ve Tatar Çiftliği sırtı üzerinden şimâl-i şarkî istikāmetinde uzun bir düşman kolunun yürüdüğünü görüyoruz. Uşak Fırkası'na

top ateşi açması için haber gönderdim. 12. Fırkayı da kolordunun sağ cenâhına gönderiyorum ki lede'l-hâce imdâda gönderebileyim. Emrinize muntazırım."

III/[165]

Böylece 4. Kolordu âdetâ sol cenâhı boşaltmak tehlikesini göstermeğe başlamışdı. Fakat bereket versin, 12. Fırka bu son emre göre -ki sâ'at 16 dakika 40'da almışdır- bir şey yapmamışdı; belki de yapacak hâlde değildi!

*

* *

Bu işler olurken nihâyet Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye Birinci Re'îs-i Sânîsi Ziya Paşa Lüleburgaz'a gelerek oradan Abuk Paşa'nın yanına varmış ve berâberce Birinci Kolordu karargâhına gidilerek vaz'iyyet-i umûmiyye, tarz-ı hareket ve vazîfe bir dereceye kadar takarrür etdirilmişdir.

*

* *

Bugün akşama kadar fırkalarda nihâyet şu vaz'iyyetleri alabilmişlerdi:

İzmit Fırkası: Eskişehir Alayı'nı [fırka harb cerîdesine nazaran (Sakızköy-Türkbey) yolunun 500 metre cenûbundan 1,5 km cenûbundaki dereye kadar 1 km'lik bir cebheye İzmit Alayı'nı bu dereden [hâric] 1,5 km cenûbundaki sırta kadar [hâric], Bilecik Alayı'nı buradan (Lüleburgaz-Umurca) yoluna kadar mevzi' işgāl ve tahkîmine me'mûr eylemişdi. Topçu Taburu sağ cenâh gerisinde mevzi'de, İstihkâm Bölüğü de Çiftehöyükler'de fırka ihtiyâtında idi. Fakat meydân muhârebesinin sahîh krokisine göre bunda zuhûl vardır; yolların ismi de istikāmeti de şaşırılmışdır; hakîkat-i hâl şöyle olmak lâzımdır:]

Lüleburgaz şimâlinden, Karaağaç Deresi şarkından dereye muvâzâten giden sırt yolunun biraz cenûbunda 1 km cenûbundaki dereye kadar, İzmit Alayı'nı bu dereden [hâric] daha cenûbdaki 800-1000 metrelik bir cebheye, Bilecik Alayı'nı da daha cenûbunda (Lüleburgaz-Evrensekiz) yoluna kadar cebheye konmuşdu. Cebhe hey'et-i umûmiyyesi ile 2,5 km kadar bir imtidâda mâlikdi. Mevzi'-i garba karşı hey'et-i umûmiyyesiyle mahkûm idi. Akşama kadar tahkîmât yapılmış; yiyecek kahtı kendini tekrâr göstermişdi. Çanakkal'a Fırkası taburlarından iltihâk edeceği bildirilenlerin hiçbirisi de gelmemişdi. [Biga Alayı ancak 16 sabâhı gelmişdi].

15/16 Teşrîn-i evvel gecesini, fırka mevzi'de, za'îf bir emniyet tertîbâtının himâyesinde geçirmişdi. Karşıki sırtlarda fırkaya mensûb ferd-i vâhid yokdu.

12. Fırka: ise birçok müşkilâtla akşama doğru güç hâl şöyle yerleşmiş bulunuyordu: sağ cenâhı (Lüleburgaz-Evrensekiz) yolundan başlıyor ve cebhe Ergene Nehri'ne kadar kuşbakışı 4,5 km kadar bir imtidâda mâlik bulunuyordu.

III/[166]

Mevzi'in sağ cenâhı düşman takarrübüne müsâ'id, merkez ve sol cenâhı da Lüleburgaz garb sırtlarına nazaran tamâmen mahkûm idi. Sol cenâh gerisi de Ergene cenûbuna karşı tamâmen açıkdı.

Evrensekiz yolu civârına Nişancı 12. Tabur verilmiş, bunun gerisine Topçu Y 12 K 2 mevzi'e sokulmuşdu.

Bunun solunda Y 35 bulunuyordu. Bu da 2 taburunu birinci hatta koymuşdu. Bu alayı cenûba doğru Kirmasti ve Bandırma alayları temdîd ediyor ve Kirmasti Alayı birinci hatta 2 tabur koymuşken sol cenâh müntehâsındaki Bandırma Alayı cebheyi bir taburla tutarak 2 taburunu ihtiyâtda bulunduruyordu.

Mütebâkî bataryalardan K 3, Y 35 gerisine, ki bir de daha cenûba konmuş ve böylece 3 batarya takrîben birer kilometrelik aralıklarla üç grub hâlinde kalmışdı. Mevcûd yegâne 34. Mitralyöz Bölüğü ise bazı malzeme noksânı hasebiyle mu'attal olub merkez gerisinde idi. Fırka karargâhı da soldaki 2 batarya arasında âdetâ hatt-ı harb üzerine yerleşmişdi.

Piyâde 34. Alay'ın 3. Taburu Lüleburgaz İstasyonu'nun muhafazısına me'mûr edilmiş olub akşama kadar düşmanla temâs etmeden kalmışdı ve bu sâyede 12. Fırka istasyonunun i'âşesini mehmâ-emken te'mîn edebilmişdi.

Esâsen 12. Fırka'ya merbût olan Gemlik ve Atranos taburları ise 33. Alay'ın dün Uzunköprü'den gelmiş olan tâze ve dolgun mevcûdlu bölüğüyle berâber, 11. Topçu Alayı kumandanı olub vazîfesiz, kolordu karargâhında bulunmakda olan Kā'imakām Tevfîk Bey kumandasında (Kolordu İhtiyât Alayı) nâmıyla şöyle bulunuyordu:

Atranos Taburu: Karaağaç Deresi garbında, Ayvalı yolu tarafeyninde ileri karakolda.

Gemlik Taburu ve Nizâmiye Bölüğü: Lüleburgaz kasabasının âsâyiş ve müdâfa'asına me'mûr.

Çanakkal'a Fırkası'na gelince: Biga Alayı, belki topçusu ve Lapseki Taburu'yla ale's-sabâh Lüleburgaz garbında ve diğer taburları elden çıkmış bir vaz'iyyetde bulunurken ber-vech-i bâlâ Bulgar süvârisi ile ufak bir müsâdeme yapmağa başlamış ve bunun üzerine kolordudan birbirini müte'âkib şu emirleri almışdı:

1- " Karşınızdaki düşman hakkında ma'lûmât? Esâsen ileri karakol hattında ciddî bir muhârebeye girişmek vazîfeniz hâricindedir. Binâ'en-'aleyh ahvâl ve vaz'iyyet müsâ'id olmasından bi'l-istifâde oradaki taburlarınızı muntazaman asıl müdâfa'a hattının gerisine

getirmek îcâb eder. İhtiyât Alayı'ndan Gemlik veya Atranos taburu gelüb ileri karakol hattını değişdirmemişse şimdilik oraya yalnız bir tabur terki kifâyet eder. Türkbey ve Karaağaç taraflarında muhârebe şiddetleniyor. O cihete gidebilmek fırkanızın topluca elde bulunmasına mütevakkıfdır. [Anlaşılıyor ki kolordu, tekmîl kuvvetiyle de şimâle hareketi derpîş

III/[167]

etmekde idi. M. N] Orada kaç taburunuz var? Diğer taburlarımıza da? Taburlarınızın bir kısmı hâlâ hatt-ı aslînin, harb mevzi'inin ilerisinde duruyor. Anları bir ân evvel yerlerine çekiniz."

2- "Sağ cenâhımızda 1 ve 2. kolordular cihetinde şiddetli muhârebe devâm ediyor. Vaz'iyyet-i umûmiyyeyi tehlikeye koymamak için orada ufak bir kuvvetle uğraşmanıza mahal yokdur. Karşınızdaki düşmanın hâli ve vaz'iyyetiniz müsâ'id olduğu takdîrde anı ufak bir kuvvetle işgāl ederek diğer kuvvetlerle evvelce bildirilen mevzi'e çekiliniz. Burada perâkende görülen taburlarınız görüldükçe mevzi'e sevk ediliyor. Ağırlıklarınızı -cebhâneden mâ-adâ- sür'atle Çorlu yolundan geriye gönderiniz."

Binâ'en-'aleyh Çanakkal'a Fırkası ileri karakolu ber-vech-i bâlâ Atranos Taburu'na teslîm ederek öğleden sonra şarkda, Çamurdere'de toplanmağa çalışmakda idi; Biga Alayı'na da İzmit Fırkası'na iltihâk emredilmiş ve bu ancak 16 sabâhı İzmit Fırkası'nın emrine girebilmişdi.

*

* *

Böylece 4. Kolordu bir tarafdan henüz el altına toplanamamakla berâber diğer tarafdan bu günüde heyecân, telâş içinde ve ayaküstünde geçirmiş, ne istirâhate ve ne de esâslı bir tahkîmât vesâ'ire icrâsına vakit ve çâre bulamamışdı.

Diğer tarafdan Ziya Paşa ile takarrür etdiği üzre Çanakkal'a Fırkası da Sakızköy tarafına, ordu merkezine gönderilecekdi ve kolordu bu sûretle tamâmen ihtiyâtsız kalıyordu: Düşman temâsında bırakılan ve Lüleburgaz'ı müdâfa'a gibi bir ileri mevzi' vazîfesi verilmiş olan Lanşiye İhtiyât Alayı'nın ne zaman ve ne hâlde el altına girebileceği kābil-i tahmîn olamazdı. Halbuki kolordu, şu ânda tehdîd edilmese dahi bir cenâh müntehâsında ve Ergene istinâdı za'îf idi. Binâ'en-'aleyh kolordu kumandanlığının ilk işi kendisine kuvvetli bir ihtiyât tefrîki olmak lâzımdı ve fakat bu, derhâtır edilmemişdi.

Bi'l-'akis cebhe çok fenâ bir sûretde taksîm edilmişdi: Bi'n-nisbe en iyi toplanmış olan 10 taburlu İzmit Fırkası'na a'zamî 2,5 km'lik bir cebhe verilmesine rağmen bu, bir de Biga Alayı ve diğer taburlarla takviye edilirken redif taburları daha za'îf kalmış olan 10 taburlu 12. Fırka'ya 4,5 km'lik za'îf bir cebhe, açık bir cenâh verilmişdi ve bu fırkanın diğer bir taburu da

istasyon müdâfa‘asına me’mûr edilmişdi. İşin en fenâ tarafı fırkalarında kendilerine birer ihtiyât ayırmamış olmalarıydı. Binâ’en-‘aleyh yarın 14. [4] Kolordu, ihtiyâtsızlık yüzünden ilk ândan i‘tibâren birçok buhrânlara ma‘rûz kalmağa namzeddi, başındaki telâşlı ve iktidârsız bir kumanda hey’eti bu buhrânları kolayca felâkete kalb edebilirdi.

III/[168]

c. 15 Teşrîn-i evvel Muhârebesi’nin Sâ’ir Kıta‘âta Te’sîri

15 Teşrîn-i evvel muhârebesini Vize’deki 3. Kolordu kısmen ses ile duymuş, kısmen bazı haberler almış ve bunun üzerine Muhtar Paşa Vize garbındaki 2 tabura hemân hareket (?) emrini vermişse de bunlar yerinden kalkub gidememişlerdi. Fakat muşârün-ileyh, bir aralık bunların hatta 3 tabur ve bir batarya olarak Pınarhisar istikāmetinde ilerlediğini ve muhârebeye girdiğini zan eyleyerek aldanmışdı.

Ma‘a-hâzâ bu muhârebe kendisi için bir sebeb-i îkaz olmuş ve zîrde görüleceği üzere Karargâh-ı Umûmî’nin de sıkışdırması üzerine 16’da harekete geçmek mecbûriyyetinde kalmışdı.

Diğer kıta‘ât, ez cümle Süvâri Fırkası, 17. Kolordu bu muhârebeden müte’essir olmamışlardı, ve 15/16 Teşrîn-i evvel vaz‘iyyetini almış bulunuyorlardı.

3. Karaağaç Muhârebesi’nin Büyük Sevk ve İdâre Makāmâtı Üzerinde Te’sîri

a. Osmanlı Karargâh-ı Umûmîsi

[Kroki-3]

15 Teşrîn-i evvel sabâhı Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye Birinci Re’îs-i Sânîsi Mîrlivâ Ziya Paşa Çorlu üzerinden Lüleburgaz'a gönderilmişdi ve muşârün-ileyh, cereyân-ı hâlden anlaşıldığına göre Çorlu’da Şark Ordusu kumandanı Abdullah Paşa ile görüşerek muşârün-ileyhe isti‘fâsının muvâfık görülmediğini söylemeğe, ba‘dehû tecemmu‘ mıntıkasında kolordu kumandanlarıyla ve kıta‘âtla da temâs ederek ahvâli yakından görmeğe me’mûr edilmişdi.

Karargâh-ı Umûmî’de ber-vech-i-zîr ilk muhârebe haberi gelinceye kadar başkaca bir şey yapılmamış ve mu‘âmelât-ı cârîye ile iştigāl edilmişdi. Öyle derhâtır ediyorum ki, dün Ayvalı istikāmetinde düşman süvârisiyle temâs edilmiş olmasına ve bu vak‘anın Lüleburgaz etrâfındaki kıta‘ât yığınını dağıtarak hatt-ı müdâfa‘aya sevk edilmesini bâdî bulunmasına rağmen bugün bir muhârebenin karîbü’l-vukū‘ olduğu -bi’l-hâssa rü’esâca- hiç de düşünülmüyor idi. Ancak karargâhın genç ve kıdemsiz erkân-ı harbiyye zâbitânı ve erkân-ı harbiyye stajyerleri arasındadır ki bir muhârebe çok yakın görülerek asabîleşiliyordu ve bunun netîcesi olarak yüzbaşı Refet ve Kenan efendilere [hâlâ Refet ve Kenan Paşalar], mükerrer mürâca‘âtları netîcesinde nihâyet ordu nezdine azîmet eylemelerine müsâ‘ade edilmişdi ve

mûmâ-ileyhim Uzunhacı üzerinden Lüleburgaz istikāmetine geçmişlerdi. Aynı sûretle Yüzbaşı Edib Servet Bey Vize'ye gitmişdi. [Harb cerîdesinde diğer iki arkadaşın daha gönderildiği muharrerse de isimleri yazılı değildir ve bende hatırlayamadım. M. N]

Nihâyet sâ'at 15 dakika 40'da Şark Ordusu'ndan şu ilk muhârebe raporu gelmişdi:

III/[169]

"Karaağaç etrâfında bulunan 2. Kolordu kıt'asının sâ'at 12 raddelerinde Dolan ve Kelebe cihetlerinden gelen külliyetli düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşarak top ateşinin el-ân devâm etmekde olduğunu ve Türkbey civârındaki 1. Kolordu'nun 2. Kolordu'ya yaklaşmakda olduğu 4. Kolordu kumandanlığından bildirilmişdir. Muhârebenin kesb-i ciddiyet etmesi muhtemeldir. Vize cihetinde düşman olub olmadığı tahkîk edilmekdedir. Lüleburgaz hattında muhârebe-i kat'îyyeyi kabûl etmek mi veyâhud evvelce verilen emir dâ'iresinde Ergene gerisine çekilmek mi lâzımdır? Bu şekillerden hangisi Karargâh-ı Umûmî'ce tensîb olunursa iş'ârı ve zât-ı sâmîlerinin de mahall-i mezkûre teşrîf buyurup buyurmayacakları …"

Bu telgraf ne elîm hakîkatleri fâş ediyordu!

Demek oluyor ki düşman gelmiş, çatmış; ordu kumandanlığı hâlâ muhârebe orada mı yoksa Ergene'de mi kabûl edilecek buna karâr vermiş değildir; ya'nî cebhedeki kıta'âta da orduca hiç şübhesiz henüz bir emir verilmemişdir! Böyle bir emri Karargâh-ı Umûmî dahi vermemiş olduğundan bu hâlde kolordular demek oluyor ki şu ânda emirsizdir, ya'nî âmirsizdir, başsızdır… Kolordular; ordu kumandanlığı ve Başkumandanlık baskına uğramış ve daha kötü bir şey olarak da kolordu hâlâ kumandansız bulunmakdadır. Bir muhârebe-i kat'iyyeyi kabûl için bundan daha fenâ şerâ'it kābil-i tasavvur ve îcâd değildi… Bu telgraf, aklı başında bir Karargâh-ı Umûmî'nin aklını başından almağa kâfî idi; bereket versin ki böyle bir tehlike mevcûd değildi!

Sâ'at 16 dakika 25'de buna şu cevâb yazılmışdı. Ya'nî 40 dakika kadar bir müddet düşünülmüş, hesâb edilmişdi ki bu müddet, 14 Teşrîn-i evvel sâ'at 17 dakika 30'da, lemha-i basarda Lüleburgaz hattında durmak karârının verilmiş olamayacağını bir kere daha te'yîd eder:

"2. Kolordu'nun muhârebeye tutuşmasına nazaran ciddiyet kesb etmesi muhtemel olan muhârebenin şimdi bulunulan hatda kabûlü îcâb eder. Böyle bir hâlde 1. ve 4. kolorduların 2. Kolordu ile tevhîd-i harekât eylemesi, 3. ve 17. kolorduların dahi 2. Kolordu'nun sağında muhârebeye iştirâk eylemesi iktizâ eder. Buna nazaran taraf-ı âlîlerinden tekmîl kolorduların tevhîd-i harekât eylemelerine himmet edilmesi…"

Bu emir, tehlike ortaya çıkınca Karargâh-ı Umûmi'nin mes'eleyi şöylece Şark Ordusu kumandanlığına devir ve tahmîl ederek kendisini bir kenara çekmek ve şimdiye kadar karıştırdığı ve bozduğu cereyân-ı hâli düzeltmeyi buna yüklemek istediğine delâlet etmekle

berâber her ne olursa olsun kat‘î bir sûret değildi: “Muhârebe bulunulan hatda kabûl edilecek, 1, 2, 3, 4 ve 17. kolorduların harekâtı Şark Ordusu kumandanlığı tarafından tevhîd ve idâre olunacak.” Buna göre Karargâh-ı Umûmî’nin elinde henüz nâ-tamâm bir 18. Kolordu kalıyordu ve bunun hakkında çabuk bir karâr vererek Saray’daki kıta‘âtı da bir istikāmete tahrîk etdikten sonra Karargâh-ı Umûmî’ce başka yapılacak bir iş kalmazdı ve kalmamak lâzım gelirdi.

III/[170]

Fakat Karargâh-ı Umûmî’nin böyle yapamadığını ve bir tarafdan emir ve kumandayı Şark Ordusu’na yeniden vermiş gibi görünmekle berâber diğer tarafdan ber-vech-i zîr bunun kolordularına doğrudan doğruya müdâhaleye devâm etdiğini görüyoruz ki bu vaz‘iyyet tahmînen daha 11 Teşrîn-i evvel Meclis-i Vükelâ’sında atılmış olan çifte kumanda felâketinin artık semere vermeğe başlamış olmasından başka bir şey değildi; iki başlı bir kumanda ise hakîkatde yalnız kumandansızlık olurdu; ordu 5 gündür nasıl kumandansız kalmışsa bundan sonra da kumandansız muhârebe edecek demekdi…

Fi’l-hakîka daha bir tarafdan Şark Ordusu’na yukarıdaki emir telgrafla yazdırılırken diğer tarafdan makine başında Vize’deki 3. Kolordu kumandanlığıyla da sâ‘at 16 dakika 30’da şu muhâbirm[muhâbere] cereyân eylemişdi: Karargâh-ı Umûmî, Muhtar Paşa’dan, başlayan muhârebe karşısında sûret-i hareketini ve hâlini sormuşdu ve muhâbere şöyle devâm etmişdi:

“Muhtar Paşa –Asker ekmeksizdir. Üç gündür peksimed bile yok. Kaynamış buğday veriliyorsa da ishal yapıyor. Bugün 2. Kolordu tarafından ileri sürülen kıta‘âtla hareket etmek üzere Vize’nin 8 km ilerisindeki 2 tabura hareket emri vermişdim. Fakat askerin ishalden hareket edemeyeceğini haber verdiler. [Demek oluyor ki kolera başlamışdı! M. N] Cebhâne de yokdur. Un olmadığı için fırınlardan istifâde edilemiyor. Zâten fırınların kābiliyeti de pek mahdûddur. Hem topçu hem de piyâde cebhânesine muhtâcız. Çadırlarımız da kalmadı. Ale’l-husûl portatif çadıra pek muhtâcız. Bu havâlide vesâ’it-i nakliyye kalmamışdır ki oraya [Çerkesköy] göndereyim. Bugün Midye-Samakov taraflarına taharrîyât için müfreze gönderdim. Ne bulursa, gidecek buradan getirecek. Muhâcirlerin şimendüfer istasyonunda peşin para ile arabalarını almak kābilse o sûretle te’mîn-i nakliyyât edilebilir. 2. Kolordu’nun yapmakda olduğu muhârebeden haberim var. Hemân bir kuvvet sevk etmek istedimse de askerin açlığı mâni‘ oldu. Mevcûdumuzun 12.000 olması hesâbına göre ekmek istirhâm ederiz.

Karargâh-ı Umûmî –Adem-i iştirâk câ’iz değildir. Buradan bugün dahi size ekmek gönderildi. Yine gönderilecekdir.

Muhtar Paşa – 3 taburla 1 bataryayı öğle vakti Pınarhisar istikāmetine sevk etdim. Bu asker Pazarlı karakolu ilerisinde düşman piyâdesiyle müsâdeme etmekdedir. Onu püskürtünce 2. Kolordu ile birleşmeleri emri iktizâsındandır. Karargâh henüz teşekkül edemedi ve asker

tefrîk edilerek kıtalar teşkîl olunamadı. Henüz kābiliyyet-i ta‘arruziyemiz yokdur. Karaağaç Deresi’nin şarkından cenûb-ı garbîye (?) doğru tahmînen birkaç tabur düşman ilerliyor. 2. Kolordu ile irtibât te’sîs etmek için bir süvâri keşif kolu gönderiyorum.

Karargâh-ı Umûmî –2. Kolordu’nun sağını ve gerilerini muhâfaza için 3. Kolordu’nun hemân ilerlemesi kat‘iyyen lâzımdır.”

III/[171]

Böylece Karargâh-ı Umûmî, az evvel Şark Ordusu kumandanlığına verdiği emri ihlâl edici ilk hareket olmak üzere 3. Kolordu ile yeniden doğruca münâsebete girişmiş ve bunu, yine tasrîh-i keyfiyyet etmemekle berâber, nev‘ ammâ emri altına alarak kumanda vahdetini sarsmış oluyordu.

Müte‘âkiben sâ‘at 16 dakika 50’de 3. Kolordu’ya ve sâ‘at 16 dakika 45’de Saray’daki 18. Kolordu’ya verilen şu emirlerden birincisi, bâlâdaki vaz‘iyyeti büsbütün büyütmüşdü:

3. Kolordu’ya emir: “Karaağaç’da bulunan 2. Kolordu’nun Dolan ve Gelebe istikāmetlerinden gelen düşman kollarıyla sâ‘at 12’de muhârebeye tutuşarak top ateşinin şiddetlenmekde ve muhârebenin ciddiyet kesbetmesi muhtemel görülmekde olduğu Şark Ordusu’ndan bildirildiğinden böyle bir hâlde 3. Kolordu ile Uzunhacı’dan Müsellim istikāmetine yürümekde olan 17. Kolordu’nun, 2. Kolordu’nun sağında muhârebeye girmesi iktizâ eyler. Düşman kollarının (Vize-Pınarhisar) caddesinin şimâlindeki arâziden ilerlemesi pek muhtemel olduğundan o cihete karşı ordunun sağ cenâhını te’mîn etmenizi tavsiye ederim. Hafif Süvâri Livâsı mezkûr cenâha gelmek üzeredir.

Bu emrin hemân 17. Kolordu’ya sür‘at-i teblîği ile bu tarafa iş‘ârı ve mezkûr kolordu ile tevhîd-i hareket edilmesi”.

18. Kolordu’ya da bu emrin metnini aynen tekrâr sûretiyle ve ilâveten “ …. 18. Kolordu Saray’da toplanmış olan aksâmıyla hemân Vize istikāmetinde hareket ile ordunun sağ cenâhı gerisini her dürlü ihtimâle karşı harekete ve muhârebeye iştirâke hazır olacak ve 3 ve 17. kolordularla irtibât te’mîn edecekdir. Kolordunun Saray’dan vakt-i hareketinin ve emr-i muhâberenin te’mîni içinde yarın bulunacağı mahallin iş‘ârı” emredilmişdi.

Bu emirlerden Şark Ordusu’na ma‘lûmât dahi verilmemişdi ve fazlaca, Şark Ordusu’nun emrine tâbi‘ olan 17. Kolordu’ya da 3. Kolordu vâsıtasıyla emir verilerek bu da, Şark Ordusu Kumandanlığı’nın kumanda vahdetinden çıkarılmış oluyordu.

Karargâh-ı Umûmî, bu emirlerle acaba ne yapmak istiyordu, planı ne idi? Bunu anlamak pek güçtür: 1, 2 ve 4. kolordulara dün “ … Düşman tarafından ta‘arruz edildiği takdîrde orada son dereceye kadar müdâfa‘a edilmesi ……. ve bi’l-hâssa düşmanın Kırkkilise şarkından icrâsı muhtemel olan harekât-ı ta‘arruziyesine karşı ihtiyâtlı bulunulması…” tavsiye edilmişdi.

Bugün, yukarıda görüldüğü üzere 3. Kolordu'ya evvelâ: " … 1 ve 2. kolorduların cenâh ve gerilerini muhâfaza için derhâl ilerlemenin kat'iyyen elzem olduğu…" bildirilmiş ve müte'âkiben de ber-vech-i bâlâ "… 3 ve 17. kolorduların 2. Kolordu sağında muhârebeye girmesi iktizâ edeceği… Pınarhisar-Vize şosesinin şimâlinden ilerlemesi pek muhtemel düşmana karşı ordunun sağ cenâhının te'mîni …" emredilmişdi. 18. Kolordu'ya da:

III/[172]

"Vize istikāmetine hareketle ordu sağ cenâhı gerisinde ahvâle göre harekete hazır olmak…" emri verilmişdi. Karargâh-ı Umûmî'nin maksadını istintâc için elimizde medâr-ı istinâd olacak yalnız bu fıkralar mevcûd olduğundan bunlara göre biz şu ânda Karargâh-ı Umûmî'nin hiçbir mu'ayyen ve sarîh bir maksad ve planı olmadığını ve teşebbüs-i zâtiyi tamâmen düşmana terk ederek sadece (menfî bir müdâfa'a, bir mukāvemet, bir muhâfaza) düşündüğünü kabûl etmek mecbûriyyetindeyiz. Ma'a-hâzâ şu emirlerin hey'et-i umûmiyyesi sağ cenâhda, şimâl cenâhda kuvvetli bir grup toplanmasını intâc ederdi ki bu grup ma'kūl bir sevk ve idâre ile bi'l-âhire mühim netîceler elde edebilirdi…

Bundan sonra sâ'at 21'de, Ziya Paşa'dan şu rapor gelinceye kadar -ki Lüleburgaz'dan telgrafla verilmişdir- başka bir şey yapılmadı:

"Bu akşam sâ'at 19'da Kolordular ber-vech-i âtî vaz'iyyetdedir:

2. Kolordu: 5. Fırka Karağaç şimâlinde;

4. Fırka Karağa cenûbundaki tepede;

Sağ cenâh gerisinde 5 taburluk bir ihtiyât.

1.Kolordu: 2. ve Uşak fırkaları (Türkbey-Sakızköy) yolunun cenûbuna kadar;

3. Fırkası ihtiyât olarak sağ cenâh gerisinde;

4. Kolordu: İzmit Fırkası Kavak şarkında; 12. Fırka Lüleburgaz şarkında; Kal'a-i Sultaniye Fırkası ihtiyât olarak 12. Fırka şarkında; Süvâri Fırkası karargâhı Lüleburgaz'da.

Sâ'at 17'de Türkbey şimâl-i şarkîsindeki tepeden ber-vech-i âtî şeyler görüldü:

Dolan şarkındaki tepelerden ve bunun şimâlinde Karaağaç Deresi'nin şarkından İkinci Kolordu'nun topçularıyla ateş muhârebesi edilmekdedir.Muhârebenin cereyânı hakkında istihsâl edilen ma'lûmât: 2. Kolordu'nun bir müfrezesiyle düşmanın pîşdârı arasında başlayan müsâdeme de müfrezemiz takviye edilerek ilerlemesinden ve ba'dehû düşmanın hat açdığı görülerek mevzi'-i asliyye alınmasından ibâretdir. Bu hattın cenûbunda takrîben Taşlı Çiftlik üzerine de iki alay ve iki batarya tahmîn edilen bir düşman kuvvetinin yürüdüğü ve ba'dehû tekrâr şimâl-i şarkîye teveccüh etmiş olduğu 1. Kolordu'dan anlaşılmışdır. Şimdilik 4. Kolordu cebhesinde bir şey yokdur.

1. Kolordu ihtiyâtdaki 3. Fırkası'nı Süvâri Alayı'yla birlikde 2. Kolordu'nun sağ cenâhı gerisine, takrîben Congara istikāmetinde tahrîk ediyor. 4. Kolordu İhtiyât Fırkası'nı, sağ cenâhına takrib edecekdir. 4. ve 1. kolorduların emir zâbitleri buradadır. Düşmanın sağ cenâh üzerindeki harekâtına nazaran kolordulara yarın için verilmesi iktizâ eden emre şimdiden muntazır bulunuyorlar."

III/[173]

Karargâh-ı Umûmî, bu rapor üzerine keyfiyyeti Şark Ordusu'na ihbâr ederek emir ve kumandayı ona bırakacağına yine Şark Ordusu'na haber vermeksizin ve hiç olmazsa verdiği zîrdeki emirlerin sûretini olsun teblîğ etmeksizin sâ'at 22 dakika 30'da Lüleburgaz telgrafhânesi vâsıtasıyla 4. Kolordu Kumandanı Ahmed Abuk Paşa'ya şu emri göndermişdi:

"2, 1 ve 4. kolordular tarafından ittihâz olunan ve Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye Re'îs-i Sânîsi Ziya Paşa tarafından buraya bildirilen tertîbât muvâfıkdır. Yarın sağ cenâha bi'l-hâssa ehemmiyet vermek şartıyla, bulunulan mevâzi'de düşmana karşı şiddetle mukābele edilecekdir. Kolordular yek-diğeriyle tevhîd-i hareket edeceklerdir. Süvâri Fırkası ordunun sol cenâhını te'mîn edecekdir. Düşmana karşı son dereceye kadar sebât ve mukāvemet edilmesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. 3. Kolordu Vize'den, 17. Kolordu Müsellim'den ilerleyecek [ki bu, ordu kumandanlığının müsâ'adesiyle bugün Uzunhacı'da istirâhat ediyordu ve Karargâh-ı Umûmî'nin bundan ma'lûmâtı yokdu. M. N] ordunun sağ cenâhında muhârebeye iştirâk etmek ve 18. Kolordu yarın 9 tabur piyâde ve topçu ile Saray'dan Vize istikāmetine ilerlemek emrini almışlardır. 2, 1 ve 4. kolorduların harekâtı taraf-ı âlîlerinden idâre olunacakdır."

Böylece Şark Ordusu Kumandanlığı nihâyet kumandadan fi'len ıskāt edilmiş oluyordu ve fakat ne çâre ki mes'ele yine halledilememişdi: Ordunun bundan haberi yokdu, ancak 16 Teşrîn-i evvel sâ'at 10 dakika 30'da, zîrde mezkûr bir mürâca'âta cevâben kendisine ma'lûmât tarzında bildirilmişdi.

*

* *

Bundan sonra Karargâh-ı Umûmî haber zâbitlerinden şu raporlar gelmişdi:

1-Yüzbaşı Edip Bey'den, sâ'at 23'e doğru: "3. Kolordu yarın bir fırkasıyla Pınarhisar'dan Congara üzerine ilerleyip bu akşama kadar Congara garbında 2. Kolordu kıta'âtı ile muhârebeden düşman müfrezesine (Congara-Pınarhisar) istikāmetlerinde ta'arruz edecekdir. Cafer Tayyar Bey bu geceden Örencek'i işgāl etdi. Müstakil Süvâri Livâsı Azbağ'a

geldi. Düşmanın harekâtı henüz mu‘ayyen değilse de kuvvetli kıta‘ât görülmemişdir. 18. Kolordu Saray’da bir fırka toplamışdır. 1-2 taburu Karatepe’dedir. Kolordu açdır.”[1096]

Yine aynı sıralarda Uzunhacı’dan, sâ‘at 15 dakika 30’da Yüzbaşı Refet ve Kenan Bey’lerin süvâri ile gönderdikleri şu rapor gelmişdi:

“ 1- 17. Kolordu’nun 15 Teşrîn-i evvel vaz‘iyyeti şudur:

Kolordu karargâhı Uzunhacı’da:

III/[174]

Samsun Fırkası’ndan: Bafra, Ünye, Çarşamba taburlarıyla Topçu Y 8 T 2 13’de Lüleburgaz'dan hareket etmiş olub bugün Muradlı’dan Uzunhacı'ya yürüyüşde.

Giresun, Tirebolu, Ordu, Perşenbe, Samsun taburları Uzunhacı'da.

Fatsa Taburu bugün Ereğli'den Çorlu'ya hareket etmiş. Ereğli Fırkası’ndan: Bolu Alayı Vize'de. Gerede, Bartın, Çaycuma, Zafranbolu, Devrek taburları ve Cebel Topçu T 2 K 3 Uzunhacı'da.

Ereğli Taburu Ereğli'den bahren derdest-i nakl [Hakîkatde yarım tabur Uzunhacı'da idi. M. N]

Süvâri Y 7 K 4 Uzunhacı'da.

" Y 10 K 4 Lüleburgaz'da top topluyor.

2- Ric‘âtın ilk günlerde hâsıl eylediği havf ve dehşet düşmanın gösterdiği gevşeklik ânında aynı zamanda bozulmuş olduğu hakkında askere fikir ilkā etmiş olduğundan yavaş yavaş kuvve-i ma‘neviyye düzelmeğe başlamışdır.

3- Efrâdın ta‘lîm ve terbiyelerindeki noksân, bi’l-hâssa silâhını kullanmağı bilmemesi kuvve-i ma‘neviyyeyi sarsıyormuş, zâbit noksânının sür‘at-i telâfisi.

4- İ‘âşedeki müşkilâtda kuvve-i ma‘neviyyeye dokunuyormuş. Ekmek lâzım. Kıta‘âtın saçı olmadığından undan istifâde edemiyor. Çerkesköy’ünde vagonlar derûnunda külliyetli saç görmüşdük. Bunlar kıta‘âta tevzî‘ edilebilir.

5- Kolordu karargâhı yarın Yuvalı’ya hareket edecekdir.

6- Ereğli'de debarkman [deberguement/çıkartma] vâsıtası noksân olduğundan günde ancak iki bölük çıkabiliyormuş. Midye’de de aynı vech ile debarkman icrâsı netîcesiz olacağından mümkün olduğu kadar çok vesâ’itin Dersa‘âdet’den Ereğli ve Midye’ye i‘zâmı”.

Bu raporlar üzerine de şu emirler verilmişdi:

1- Uzunhacı'da 17. Kolordu kumandanlığına, sâ‘at 23’ü geçe tahrîren, stajyer Yüzbaşı Mesud Efendi ile “2, 1 ve 4. kolordular bugün öğleden sonra (Congara-Karaağaç-Türkbey-

[1096] Bu belge ATASE’ de 2703 numara ile Arşiv No : 1-A-64 Klasör No : 124 Dosya No : 13 Fihrist No : 13’de kayıtlıdır. *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl: 44, S: 99, Ocak 1995, Ankara 1995, s. 51.

Lüleburgaz) hatt-ı umûmisinde düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşmuşdur. Yarın kemâl-i şiddet ve metânetle düşmana mukābele edeceklerdir. 3. Kolordu Vize'den ilerleyerek ordunun sağında muhârebeye iştirâk etmek ve 18. Kolordu 9 tabur ve 3 batarya ile Saray'dan Vize'ye ilerlemek emrini almışlardır.

Taht-ı kumandanızdaki 17. Kolordu, Uzunhacı'da toplanmış olan kuvvetiyle ve diğer kıta'âtını beklemeksizin, yarın gāyet erken Yuvalı üzerinden Azbağ istikāmetinde ilerleyecek ve 18. Kolordu

III/[175]

ile tevhîd-i hareket edecekdir. 3, 17 ve 18. kolorduların harekâtı Ferîk Hamdi Paşa tarafından idâre edilecekdir. Hafif Süvâri Livâsı sağ cenâhda bulunacakdır. Müstakil Süvâri Fırkası ordunun sol cenâhını te'mîn eyleyecekdir. Kolordunun henüz gelmekde olan kıta'âtını en kısa yoldan Azbağ ve Topçuköy istikāmetlerinde sevk ve cem' etmeğe çalışmanız kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur.

18. Kolordu'nun Çerkesköy'ünde toplanmış olan 9 tabur piyâde kuvveti yarın erkenden Saray istikāmetinde ilerleyecekdir. Başkumandanlık Karargâh-ı Umûmîsi şimdilik Çerkesköy'ünde kalacakdır."

2- 16 minh sâ'at 24 dakika 20'de 3. Kolordu kumandanlığına, telgrafla:

"2, 1 ve 4. kolordular bugün öğleden sonra (Congara-Karaağaç-Türkbey-Lüleburgaz) hatt-ı umûmisinde düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşmuşdur. Yarın kemâl-i şiddetle ve metânetle düşmana mukābele eyleyeceklerdir. Taht-ı kumandanızdaki 3. Kolordu Şark Ordusu'nun sağ cenâhında muhârebeye iştirâk edecekdir. 18. Kolordu, 9 tabur piyâde ve 3 batarya ile Saray'dan Vize istikāmetinde ilerlemek ve 17. Kolordu Uzunhacı'da toplanmış olan 10 tabur piyâde ve 4 bataryasıyla yarın gāyet erken Yuvalı üzerinden Azbağ istikāmetinde ilerlemek emrini almışlardır. 18. Kolordu'ya mensûb olub şimdi Çerkesköy'ünde bulunan 9 tabur piyâde yarın gāyet erken Saray istikāmetinde ilerleyecekdir. 2, 1 ve 4. kolorduların harekâtı 4. Kolordu Kumandanı Ferîk Abuk Ahmed Paşa tarafından ve 3, 17, 18. Kolorduları'nın harekâtı 18. Kolordu Kumandanı Ferîk Hamdi Paşa tarafından tevhîd ve idâre edilecekdir. Hafif Süvâri Livâsı ordunun sağ cenâhında bulunacak ve Müstakil Süvâri Fırkası ordunun sol cenâhını setr ve te'mîn edecekdir. Başkumandanlık Karargâh-ı Umûmîsi şimdilik Çerkesköy'ünde kalacakdır. Mütebâkî erzâk ve cebhâne bu geceden yola çıkarılmışdır. Zât-ı vâlâlarının ibrâz etdiğiniz gayret ve hamâsetin bu def'a düşmana karşı kat'î ve şânlı bir muzafferiyetle tetevvüc edeceği eltâf-ı sübhâniyyeden mutazarrı'dır."

3- 16 minh sâ'at 1 dakika 40. Saray'da 18. Kolordu kumandanlığına telgraf:

“ 2, 1 ve 4. kolordular bugün öğleden sonra (Congara-Karaağaç-Türkbey-Lüleburgaz) hatt-ı umûmisinde düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşmuşdur. Yarın kemâl-i şiddet ve metânetle düşmana mukābele edeceklerdir. 3. Kolordu Vize’den ilerleyerek ordunun sağında muhârebeye iştirâk etmek emrini almışdır. Taht-ı kumandanızda bulanan 18. Kolordu, Saray’da toplanmış kıta‘âtıyla yarın gāyet erken Vize istikāmetinde ilerleyecekdir. 10 tabur piyâde ve 4 batarya topla Uzunhacı’ da toplanmış olan 17. Kolordu yarın gāyet erken Yuvalı üzerinden Azbağ istikāmetinde ilerlemek ve sizinle tevhîd-i hareket etmek emrini almışdır. 17. Kolordu’nun henüz gelmekde olan kıta‘âtı en kısa yoldan Azbağ ve Topçuköy istikāmetlerinde sevk ve cem‘ edilecek ve kolordunuza mensûb olub şimdi Çerkesköy’ünde bulunan 9 tabur yarın gāyet erken Saray istikāmetinde ilerleyecekdir. 2, 1 ve 4. kolorduların harekâtı 4.

III/[176]

Kolordu Kumandanı Ferîk Abuk Ahmed Paşa tarafından ve 3, 17 ve 18. kolorduların harekâtı zât-ı vâlâları tarafından tevhîd ve idâre edilecekdir. Hafif Süvâri Livâsı ordunun sağ cenâhında bulanacak ve Müstakil Süvâri Fırkası ordunun sol cenâhını setr ve te’mîn eyleyecekdir. Başkumandanlık Karargâh-ı Umûmîsi şimdilik Çerkesköy’ünde kalacakdır. Bu muhârebede düşmana karşı kat‘î bir zafer istihsâline gayret edilmesi reviyyet-i müsellemelerinden muntazırdır.

Zeyl: Bu emrin bir sûretini emir zâbitiyle hemân bu geceden Uzunhacı’daki 17. Kolordu Kumandanı Mîrlivâ Mahmud Paşa’ya irsâl ediniz.

Zeyl: Harekât-ı harbiyye esnâsında ve bi’l-hâssa muhârebede efrâd-ı askeriyyenin çantalarını terk ile hafif ve sebükbâr bulunmaları tavsiye olunur. 3 ve 17. Kolordular kumandanlıklarında şu husûs ayrıca teblîğ edilecekdir.”

*

* *

Karargâh-ı Umûmî’nin, 15’de muhârebe başladıkdan sonra gece yarısından sonraya kadar devâm eden yukarıya nakletdiğimiz fa‘âliyyet ve mesâ‘isinin hikâyesini şunlarında zikriyle ikmâl etmek îcâb eder:

1- Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyyesi’nden, Erkân-ı Harbiyye Kā’imakāmı Yusuf Rasih Bey Çerkesköy ve civârında bulunduğu ber-vech-i bâlâ kabûl edilen 18. Kolordu’ya mensûb 9 taburun kumandasını der‘uhde ederek 16 sabâhı erken Saray’a harekete me’mûr edilmişdi ve mûmâ-ileyh 16 sabâhı yanında yalnız iki atlı olduğu halde bu ismini bilmediği, yüzünü görmediği taburların kumandasını der‘uhde ederek (!) yola çıkmışdı. Rasih Bey esâsen saralı bir zatdı, hatta bu emri aldığı sırada dahi sarası tutmuşdu; bu işe me’mûr edilmesinin

sebeb-i aslîsi mûmâ-ileyhin (Halâskarân Grubu'na) mensûb olarak Karargâh-ı Umûmî'deki rü'esânın şahsen muhâlifi add ve kabûl edilmekde olması idi ve bu vesîle ile karargâhdan uzaklaşdırılmış oluyordu.

2- Sâ'at 20'de Şark Ordusu'ndan şu telgraf gelmiş ve fakat buna ancak 16 sabâhı zîrde görülecek sâ'at 10 dakika 30 târîhli bir cevâb gönderilmişdi: "Yolların fenâlığı dolayısıyla yorgun düşen efrâdın yürüyüşe devâm edememesi hasebiyle 17. Kolordu'nun birgün istirâhat vermeğe mecbûr kalarak bu geceyi de Uzunhacı'da geçirerek yarın Yuvalı'ya hareket edeceği Mahmud Paşa'dan alınan raporda bildirilmişdir. [Halbuki 17. Kolordu cerîdesinde Mahmud Paşa bugün Çorlu'da Abdullah Paşa ile görüşerek bu müsâ'adeyi aldı kaydı vardır: Yanılan taraf hangisi ise şâyân-ı dikkatdir! M. N] Bu cihetle Karaağaç'da harb eden ordunun sağ cenâhı açık kalmakdadır. Mümkünse Vize'den Pınarhisar üzerine kuvvetli bir müfrezenin gönderilmesi için Vize'ye Karargâh-ı Umûmî'den emir verilmesi mütemennâdır. Ben bu geceden Umurca'ya hareket ediyorum."

III/[177]

3- Askeri hat komiseri Necati Bey'den Lüleburgaz'da Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı Zeki Bey'e çekilüb telgrafhâneden bir sûreti alınan rapor: "Bugün öğleden sonra Lüleburgaz'dan top sesleri geliyor.

Şimdi de Edirne cihetinden gelen tren Alpullu makasından çıkarken ateşe tutulduklarını bildirdiler. Karargâha ma'lûmât veriniz." Bu haber gāyet mühimdi; 15'de Bulgarların demiryolu boyuna, Alpullu civârına kadar indiğine delâlet edebilirdi. Bu takdîrde 16'da bu tarafdan Ergene boyundan düşman gelmesi ağleb-i ihtimâl olurdu. Fakat bu haberin göze çarpdığına dâ'ir bir alâmet yokdur.

4- Edirne'den gelen sâ'at 22 dakika 30 târîhli rapor 9-10 Teşrîn-i evvel muhârebesini tekrâr telhîs etdikden sonra "Kal'a'nın 5-8 km mesâfesinde hafriyyâtla meşgūl 24 tabur kadar vardır. İstasyon ve Dimetoka yolları istikāmetinde düşman süvârisi var. Bugün Kemâl köyünde 500 metre irtifâ'da 15 dakika kalan bir Bulgar balonu görüldü." diyordu; Bu haber mevsûk addedilirse düşmanın lâ-akall tam 6 fırka ile Karaağaç hattına teveccüh etdiğine delâlet ederdi.

5- Gece Sadâret'den şu beyânnâme gelmişdi ve ta'mîm edilmişdi ki bir vesîka-i târîhiyye olarak aynen derç olunur:

"Vekîlim ve Harbiye Nâzırımız Nazım Paşa! Devletimizin şu ânda bulunduğu hâlin derece-i ehemmiyeti ma'lûmunuzdur. Osmanlı Devleti'nin 600 yüz senelik şân ve şerefinin ve vatan-ı mukaddesimizin muhâfazası ancak ordumuzun şecâ'at ve hamiyyetine mevdû' ve bütün enzâr-ı cihân ordumuza ma'tûfdur.

Binâ'en-'aleyh ordumuzun kuvve-i ma'neviyyesini takviye ile intizâmını te'mîne ve bi-inâyetullah-i Te'âlâ esbâb-ı muzafferiyeti istikmâle bütün mevcûdiyyetinizle gayret edeceğinizi ümîd eyler ve bi'l-umûm ümerâ ve zâbitân ve efrâd-ı askeriyyemizin dahi nusret-i semadâniyyeye istinâden şânlı ecdâdımızın kahraman evlâdları olduklarını nazar-ı âlemde bir kere daha isbât edecek sûretde şecâ'at ve cesâret ve meydân-ı muhârebede sebât göstermelerini hamiyyet-i vatan-perverânelerinden intizâr ederim. Cümlenizin her ân ve zaman tevfîkat-ı semadâniyyeye mazhariyyetinizi eltâf-ı sübhâniyyeden temennî eylemekdeyim. (Her tarafa teblîğ edilmişdir.)

Mehmed Reşad"[1097].

Tahtında müstetir olarak yine efrâd ithâm ediliyor! Ne yazık!..Halbuki Türk neferi her yerde olduğu gibi burada da vazîfesini îfâ edecekdi ve etmişdi. Fakat sevk ve idâre hey'eti vazîfesini yapamamış ve buna ehil değildi…

6- Sâ'at 24 dakika 40 'da Süvâri Fırkası'ndan gelen bir rapor " Düşmanın garben henüz Talan Deresi'nde ve Alapya'da şimâlen Yovanköy'de, Kavakdere karyesinde iki köyün şark sırtlarında bulunduğundan" bahsederek ancak düşmanın 14 vaz'iyyetini bir derece tesbît edebiliyordu. Ma'a-hâzâ düşmanın vaz'iyyet-i umûmiyyesi hakkında bir fikir verebilirdi.

III/[178]

7- Harbiye Nezâreti'nden de "Berlin Sefâreti'nin iş'ârına atfen, Bulgarların sağ cenâhlarıyla Yenice'den Babaeski'ye geldikleri, Kırkkilise Muhârebesi'nde geri kalmış olan ve merkezin Kavaklı'ya vardığı, sol cenâhın Kırkkilise'de bozulan askeri ta'kîb ederek Vize üzerinden Çorlu'nun sağ yanını alacağı, Kazlıköy, Midye ve Istranca'ya kuvvetli müfrezeler gönderildiği" hakkında bir telgraf gelmişdi; şâyân-ı dikkat derecede doğru olan bu telgrafda vaz'iyyet-i umûmiyye hakkındaki fikri ikmâl edebilirdi.

8- Kolera çıkması hasebiyle, yolda olan müretteb 23. Kolordu'nun terhîsi emredilmişdi.

9- Ve'l-hâsıl Şark Ordusu nezdinde haber zâbiti Binbaşı Kazım Bey'den de 15/16 târîhiyle şu rapor gelmişdi:

"Ordunun vaz'iyyeti tebeddül etmemişdir. Düşmana dâ'ir ma'lûmât: 2. Kolordu'dan 4. Fırka'nın dümdârı Karaağaç şimâlinde düşmanla bir muhârebeye tutuşmuş ve ayrıca bir alay ve bir batarya ile takviye edilmişdir. 2. Kolordu'nun topları kurtarmak üzere Pınarhisar'a gönderdiği müfreze de eşkıyâ ile tutuşmuş ve ayrıca takviye edilmişdir… İzmit taburları 700'den fazla mevcûddadır. 12. Fırka 13 taburla bunun cenûbunda, 8 taburlu Kal'a Fırkası

[1097] Bu belge MB, 898/112 numara ile T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 234-235'de yer almaktadır.

bunların gerisindedir. 1. Kolordu 3 fırkasıyla İzmit Fırkası'nın sağında, bir fırkası kendi sağ cenâh gerisindedir. 2. Kolordu Karaağaç'ın şarkında ve 5 taburu sağ cenâh gerisindedir. Dün akşam püskürdülen süvâriler müte'addid def'a cebhe önünde görülmüşdür."

Karargâh-ı Umûmî'nin 15'de, muhârebe başladıktan sonraki fa'aliyeti, icrââtı da işte bunlarla nihâyet bulmuşdu; çok yazı yazılmış, çok emirler verilmiş ve fakat bunlara rağmen şunlar ta'ayyün etmemişdi:

1- Ordunun başkumandanı kimdir?

2- Maksad-ı umûmî nedir? Bunun yerine 4, 2 ve 1. kolordular için sadece (kemâl-i şiddet ve metânetle mukābele) 17. Kolordu için (Azbağ istikāmetinde ilerlemek ve ancak Vize hedef gösterilmiş olan 18. Kolordu ile tevhîd-i hareket eylemek), 3. Kolordu için (Şark Ordusu'nun sağ cenâhında muhârebeye iştirâk) 18. Kolordu için (Vize istikāmetinde ilerlemek), Çerkesköy'ündeki kıta'ât için (Saray istikāmetinde ilerlemek) ta'bîrlerinden başka bir şey yokdu! Halbuki ya umûmî bir ta'arruza veya vakt-i münâsibinde bir mukābil ta'arruza geçmek niyetiyle fa'âl müdâfa'aya veyâhud da menfî bir müdâfa'aya karâr vermek zamanı idi ve bu maksadın gāyet sarîh sûretde söylenmesi lâzımdı. Bu mübhem kelimeler daha ziyâde üçüncü ve en müsâ'id bir tefsîrle de 2. şıkka tekābül eder addolunabilirse de bu takdîrde sağ cenâha sarîh vazîfe vermek, umûmi hatt-ı müdâfa'ayı meselâ en şimâlden Ergene'ye kadar Boyralı-Karaağaç Deresi şark sırtları olarak göstermek, birinci hatta gidecek kolordulara mıntıka vermek, ve'l-hâsıl umûmî ihtiyâtın da kuvvet ve mahallini tesbît eylemek şartdı. Binâ'en-'aleyh bu kadar yazı

III/[179]

vesâ'ireye rağmen ortada bir muhârebe planı yokdu; her plansız işin âkıbeti bi't-tabi' burada da kendisini göstermekde gecikmeyecekti. Karargâh-ı Umûmî hiç olmazsa bugün olsun son def'a olarak vaz'iyyeti tashîh fırsatına mâlik olmuşdu; fakat ne çâre ki bunu da elden kaçırmışdı.

b. 15 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz Muhârebesi Başlarken Şark Ordusu Kumandanlığı'nın Fa'âliyyeti

Ale's-sabâh Ziya Paşa Çorlu'ya gelerek evvelki bâbda zikredildiği üzre ordu kumandanıyla görüşmüş; isti'fâsının kabûl edilmediğini söylemişdi. Bundan sonrada Abdullah Paşa bir kere de şifâhen Nazım Paşa ile görüşmek üzere Çerkesköy'üne gelmiş ve kendi ifâdelerine göre "… Kolordu kumandanları tarafından dermeyân olunan esbâb ve mütâla'ât muşârün-ileyh tarafından nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmış bulunduğundan ordunun bir iki gün daha Karaağaç hattında kalarak istirâhat eylemesinde bir mahzûr görmediklerini ve

keyfiyyeti kolordu kumandanlarına dahi teblîğ eylemiş bulunduklarını" beyân buyurduklarından bir netîce hâsıl olmayarak avdet eylemişlerdi.

Bundan sonra ordu, Karaağaç Muhârebesi hakkında birbirini müte'âkib şu ilk raporları almışdı:

1- Kolorduda haber zâbiti E. H Kā'imakāmı Zeki Bey'den; Lüleburgaz'dan, sâ'at 13 dakika 40:

"Sâ'at 11 raddelerinde Karaağaç cihetinden şiddetli tüfek ateşi başladı. Sâ'at 12'de top sesleri işitildi. Burada edilen tarassuddan 2. Kolordu'ya mensûb ve Karaağaç cenûb-ı garbîsindeki bir bataryanın Karaağaç garbındaki ormancık üzerine ateşi görüldü. Düşmanın topçu mevzi'i görülmüyor ara sıra şarapnellerinin bataryamız ilerisinde patladığı görülüyor.

Sâ'at 12 dakika 30'da top sesleri seyrekleşdi daha şimâlden gelmeğe başladı. Şimdi nerelerde top ateşi yapılmakda olduğu anlaşılamıyor. Piyâde ateşi olanca şiddetiyle devâm ediyor. 1. Kolordu henüz harbe girmedi, vaz'iyyet gayr-i mu'ayyendir, karşısında şimdilik bir kuvvet görülmüyor. 4. Kolordu karşısında da evvelce bildirilen Süvâri Alayı'ndan başka kuvvet yokdur. 4. Kolordu kıta'âtı Lüleburgaz şarkında topludur. 12. Fırka sol cenâhımızın te'mînine me'mûr edilmişdir. Diğer kıta'ât ahvâlin ta'ayyün etmesine ve 1. Kolordu'nun hareket eylemesine intizârda bulunuyor."

2- 4. Kolordu'dan, sâ'at 14: "Karaağaç etrâfındaki 2. Kolordu sâ'at 12'den beri Dolan ve Kelebe istikāmetlerinden ilerleyen düşman kuvvetleriyle harbe tutuşdu. Top müsâdemâtı şiddetlidir. Vaz'iyyet-i umûmiyye henüz takarrür etmemişdir. Türkbey civârındaki 1. Kolordu 2. Kolordu'ya yaklaşmakdadır."

III/[180]

Bunun üzerine Karargâh-ı Umûmî'ye sâ'at 15 dakika 40'da yukarıda görülen rapor yazılmış ve sâ'at 16 dakika 25'de yine fasl-ı sâbıkda mezkûr cevâb gelmişdi.

Bundan sonra ordu, şu raporları da almışdı:

a) 2. Kolordu'dan, Lüleburgaz'dan keşîde sâ'at 16:

"Bugün sâ'at 11'de Karaağaç garbındaki 4. Fırka dümdârı düşmanla müsâdemeye başladı. İlerleyen düşman dümdârdaki Y 11 tarafından püskürtüldü. Şimdilik düşmanın iki bataryası ile bir alay kadar piyâdesi müsâdeme etmekdedir. Bir alay ve bir batarya ile bu dümdâr takviye olunmuşdur. Pınarhisar cihetinde henüz bir şey görünmüyor. Keşif kollarından da henüz haber alınamadığı ma'rûzdur."

b) Süvâri Fırkası'ndan: "Düşman piyâdesi garben Talan Dere'de, şimâlen Yovanköy'de, Kavakdere ormanlığının cenûb kenarında ve Yeniköy şark sırtlarında görülmüşdür. Sâ'at 16'da Tatarlı Çiftliği civârında bir alay kadar piyâde görüldü. Sâ'at 17'de

Saranlı Çiftliği'ne doğru 2 düşman süvâri alayı gelmişdir." Ba'dehû 1. Kolordu'dan da ma'lûmât almışdır.

"Bundan sonra ordu kumandanlığı, kendisini Şark Ordusu'nun tekmîl kolordularına kumandaya me'mûr olduğu zan ve kanâ'atiyle –ki bu bâbda Karargâh-ı Umûmî de cereyân eden ve kolordulara verilen emirlerden hiçbir ma'lûmâtı yokdu– şu ordu emrini vermişdi:

Çorlu'dan

15/16 Teşrîn-i evvel 1328

16 Teşrîn-i evvel İçün Ordu Emri

1- Dün Karaağaç garb sırtlarında bir alay piyâde kuvvetinde bir düşman müfrezesiyle ikinci kolordu kıta'âtı arasında muhârebe olmuş ve Türkbey garbında dahi düşmanın iki alay piyâde ve 2 batarya kuvvetinde diğer bir müfrezesi görülmüşdür. Ayvalı civârında dahi düşmanın bazı süvâri bölükleri zuhûr ederek tard edilmişdir.

2- Düşmanın ta'arruzu hâlinde ordu, bulunduğu Karaağaç Deresi şarkındaki mevzide düşmana mukābele edecekdir.

3- 2. Kolordu: Karaağaç şark sırtlarında bir mevzi' tutacakdır ve (Pınarhisar-Osmancık) hattını keşfetdirecekdir.

1. Kolordu: 2. Kolordu'nun sol cenâhından i'tibâren Türkbey'in tarafeyninde ahz-ı mevzi' edecek, bir fırkasını 2. Kolordu'nun sağ cenâhı gerisinde ihtiyâtda bulunduracakdır. Ve (Osmancık-Yeniköy) hattını keşfetdirecekdir.

III/[181]

4. Kolordu: 1. Kolordu'nun sol cenâhından i'tibâren (Lüleburgaz-Karışdıran) yolunun tarafeynindeki sırtları işgāl edecekdir. (Yenimahalle-Babaeski) istikāmetlerini keşfetdirecekdir. Bir fırkasını ihtiyât-ı umûmî olmak üzere Sakızköy'de ordu kumandanın emrine hazır bulunduracakdır. Sol cenâhını bir ihtiyâtla dâ'imâ setr edecekdir.

4- Müstakil Süvâri Fırkası (Pınarhisar-Babaeski) cebhesini keşfedecek ve düşmanın sağ cenâh müntehâsının hangi istikāmetden geldiğini be-heme-hâl öğrenecekdir.

5- 17. Kolordu, yarın sâ'at 8'de Uzunhacı'dan hareketle (Sinanlı-Tatarlı) üzerinden Tatarlı' nın 4 kilometre şimâl-i garbîsine gelecekdir.

6- 3. Kolordu (Vize-Pınarhisar) caddesini setr edecekdir. (Vize-Kırkkilise) ve (Vize-Ayvacıköy) istikāmetlerini keşfetdirecekdir.

7- Ordu Karargâhı yarın sabâh sâ'at 6'da Sakızköy'de bulunacakdır.

Ordu Kumandanı Abdullah

Sûret-i teblîğ: 1, 2, 3 ve 4. kolordulara, Süvâri Fırkası'na telgrafla, 17. Kolordu'ya, Jandarma ile.

Görülüyor ki başkumandanlığın, sâ‘at 16 dakika 25’de Şark Ordusu Kumandanlığı’na verdiği sarîh emirde sebât etmeyerek sağ cenâh kolordularını evvelâ doğrudan doğruya ve ba‘dehû Hamdi Paşa emrine vermekle berâber yine re’sen sevk ve idâreye kalkışması ve bunlardan Şark Ordusu Kumandanlığı’na hiç olmazsa ma‘lûmât vermemiş bulunması daha şimdiden (emir, aksi emir) mahzûr-ı vahîmini ortaya çıkarmış bulunuyordu:

Karargâh-ı Umûmî evvelâ bugün Uzunhacı’dan Yuvalı’ya hâl-i hareketde olduğunu zanneylediği hâlde Uzunhacı’da kaldığını öğrendiği 17. Kolordu’ya “Yarın (Yuvalı- Müsellim) üzerinden Azbağ istikāmetinde ilerlemek ve Saray’dan Vize’ye yürüyecek olan 18. Kolordu ile tevhîd-i hareket eylemek, emrini vermişdi. Ve âdetâ yarın Vize’den Pınarhisar istikāmetinde ilerleyerek 2. Kolordu’nun sağ cenâh ve gerisini muhâfaza için bununla bir hizâya gelmeğe çalışması lâzım gelen 3. Kolordu’nun bir yürüyüş gerisinde 17 ve 18. kolordulardan mürekkeb bir kuvvetli kademe bulunmasını tasavvur eylemişdi.

Şark Ordusu kumandanı ise 17. Kolordu’yu (Azbağ-Tatarlı) arasında 12 kilometreye varan bir farkla bu kadar cenûbdan yürütmek doğruca İkinci Kolordu’nun sağ gerisinde meydân-ı muhârebe ihtiyâtı haline getirmek tasavvur etmiş, 3. Kolordu’ya da (Pınarhisar-Vize) yolunda sadece setr vazîfesini vermişdi.

III/[182]

Binâ’en-‘aleyh 3 ve 17. Kolorduların vazîfeleri her iki karargâhın emirlerine nazaran yek-diğerinden çok farklı rûh ve mâhiyyetde bulunuyordu. 1, 2, ve 4. kolordular ise yine aynı bir hat üzerinde kalmağa mecbûr olduklarından böylece meydân muhârebesini tertîb ve icrâ husûsunda her iki karargâhın fikr-i esâsisinde mühim bir fark tebârüz eylemiş oluyordu; Şark Ordusu’nun böyle düşünmesi ise başlıca 3. Kolordu’nun hâl ve kuvvetine i‘timâdsızlıkdan ve 18. Kolordu hakkında haberdâr olmamasından ileri geliyordu. Fi’l-hakîka bu gece 3. Kolordu kumandanlığından alınmış olan şu telgraf, bu adem-i i‘timâdı ancak te’yîd edecek mâhiyyetde idi ki çokdan beri Şark Ordusu’yla irtibâtda bulunmamış olan Mahmud Muhtar Paşa’nın bu telgrafı[nın] ne sebebe mebnî Abdullah Paşa’ya geldiği de kābil-i tefehhüm olmayan diğer bir mes’eledir:

Vize’den

15 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 22 dakika 30

“Karaağaç civârında bugün 2. Kolordu’nun harbe başlamış olmasına nazaran ordunun sağ cenâhını te’mînen yarın harbe iştirâk için Başkumandanlık vekâletinden telakkî olunan emr-i telgrafî üzerine 3. Kolordu, 8 taburdan müretteb bir fırka hâlinde yarın ale’s-sabâh iki kol üzerine (Pınarhisar-Congara) istikāmetinde hareket edecekse de henüz i‘âde-i kuvvet ve intizâm eylemeden techîzât ve vesâ’it-i nakliyyenin nâ-tamâm olduğu ve i‘âşenin taht-ı te’mîne

alınmadığı bir hengamda harbe girişmek pek mûceb-i te'ennî olduğu gibi düşmanın her tarafdan top sesine koşacak kuvvetine karşı kolordunun perâkende bir hâlde bulunan kuvâ-yı sâ'iresinden istifâdesi mümkün olamayacağından netîce mûceb-i endîşe görülmekdedir.

Mahmud Muhtar"

Muhtar Paşa, acaba Abdullah Paşa tavassud etsin de 3. Kolordu muhârebeden afv edilsin diye mi günlerden beri kendisinin kumandanı olduğunu unutduğu Abdullah Paşa'ya mürâca'at eylemişdi? Kim bilir ?!

Bu emrin, ordunun Karaağaç hattı için emretdiği tertîbât ile orada bugün 1 ve 4. kolordu kumandanlarının Ziya Paşa ile birlikde ittihâz etdikleri tertîbâta tevâfuku da şâyân-ı dikkatdir. Bunu, Osmanlı kumandanlarının bir vaz'iyyeti aynı sûretle düşünüb aynı karârı verecek derecede müttehidü'l-efkâr yetişmiş olmalarına hamletmek kābil olamadığından "ağleb-i ihtimâl Ziya Paşa avdetinde Çorlu'da Şark Ordusu kumandanlığıyla görüşdü; ma'lûmât verdi ve bu husûs buraca da muvâfık görüldü" demek mecbûriyyetindeyiz.

Diğer cihetden şunu da i'tirâf muvâfık olur ki Şark Ordusu'nun ordu emri, sade, basit ve bilinen vaz'iyyete sûret-i umûmiyye de muvâfık idi.

III/[183]

1- Ordu kumandanlığı bugün vaz'iyyeti tamâmıyla şöyle biliyordu:

3. Kolordu, 8 tabur olarak Vize'de, mevcûdu:	8.000 insan
2. Kolordu 5. Fırka, Karaağaç şimâlinde, 4. Fırka, cenûbunda, 5 taburlu Kastamonu Fırkası sağ gerisinde ihtiyât	6.000 "
1. Kolordu: 2 ve Müretteb Uşak fırkaları Türkbey-Sakızköy yolunun cenûbuna kadar, 3.Fırka sağ cenâh gerisinde ihtiyât	20.000 "
4. Kolordu: İzmit Fırkası Kavak şarkında, 12. Fırka Lüleburgaz şarkında, Kal'a Fırkası bunun şarkında ihtiyât	7.000 "
17. Kolordu:Uzunhacı'dan yürüyüşde	7.000 "
	Yekûn 48.000 insan

[Fakat her nedense Abdullah Paşa hâtırâtında bu yekûn 61.000 nefer olarak gösterilmişdir. Diğer cihetden bu vaz'iyyetin, Ziya Paşa'nın raporunda mezkûr vaz'iyyete ifâde cihetiyle de müşâbeheti bize Ziya Paşa'nın avdetde Çorlu'da ordu karargâhına uğradığı hakkında diğer bir emâre teşkîl etmekdedir.]

Şark Ordusu Kumandanlığı'nın Lüleburgaz Muhârebesi'ni ihzâr ve tertîbe ma'tûf mesâ'isi de bu kadardı.

III/[184]

İkinci Bâb 15 Teşrîn-i evvel Akşamı Vaz‘iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Mülâhaza

[Kroki-3, 6, 8]

Bulgarların hakîkatden başka düşüncelerle icrâ etdikleri yürüyüşle Osmanlıların tertîbsiz, hesâbsız ve hazırlıksız beklemelerinden tahassul eden 15 Teşrîn-i evvel akşamı vaz‘iyyet-i umûmiyyesi sevk ve idâre nokta-i nazarından pek fâ’ideli bir şekl-i manzara göstermekdedir:

Bulgarlar: 14 ve 15 Teşrîn-i evvel’de Lüleburgaz garb sırtlarında sunûf-ı muhtelife kuvvetleriyle temâs etmiş bu gün Türkbey şarkından topçu ateşine uğramış ve buralarda tahkîmât ve fa‘âliyyet görmüş, Karaağaç garb sırtlarında şiddetlice bir münferid muhârebe yapılarak ba‘dehû Karaağaç şark sırtlarında kuvvet ve tahkîmât görülmüş ve buradan top ateşi alınmışdır. Binâ’en-‘aleyh artık hükmedilebilir ki Osmanlılar bir kısım kuvvetleriyle veya hey’et-i umûmiyyeleriyle Ergene’den Karaağaç’a kadar [dâhil] Karaağaç Vâdîsi boyunda bulunmakdadır. Vize istikāmetinde bugün gerçi düşmanla temâs olmadı ve 5. Fırka’nın 2. Livâsı kolbaşıyla Congara'ya kadar vardı; fakat bu, mühim Vize istikāmetinin tamâmen boş olduğuna ve yarın da bu tarafdan düşman görünmeyeceğine delâlet edemez.

Diğer cihetden 5. Fırka 2. Livâ yarın, cenûbdan şimâle doğru bir yan ve geri te’sîrine de ma‘rûz kalarak ordu kısm-ı küllisinden ayrılma tehlikesine uğrayabilir. Binâ’en-‘aleyh sol cenâh ve yan açıkdır, tehlikelidir. Diğer cihetden 1. Ordu’nun henüz (Babaeski-Kumbarlar Çiftliği) hattına varmış olması dolayısıyla sağ yan ve cenâh dahi bu ordu yetişinceye kadar Lüleburgaz istikāmetinden bir tehlike ve tehdîd ihtimâli karşısında bulunmakdadır. Buna mukābil 3. Ordu 7 livâ, 56 taburluk merkez sıkletiyle 13-14 kilometrelik bir cebhe karşısında el altında hazırdır ve 2. Livâ’nın bugünkü harekâtına nazaran düşmanın şimâl cenâh müntehâsı şimdilik Karaağaç’dan çok şimâle imtidâd etmemekdedir.

Harekâtın bundan sonrası içün en büyük tehlike, Karaağaç Deresi boyundaki Osmanlı kuvvetlerinin kısm-ı külli olmayub da setr kıta‘âtı bulunması veya bunlar kısm-ı küllî dahi olsa Osmanlıların burada muhârebe-i kat‘iyyeyi kabûl etmeyerek geriye çekilmeleridir. Düşmanı netîce-i kat‘iyyeli bir muhârebeye icbâr ise bu vaz‘iyyetde ancak 1. Ordu’yu beklemeden hemân ta‘arruza geçmek ve ta‘arruzun merkez sıkletini Karaağaç şimâl ve şarkına tevcîh etmekle kābildir.

Bu hareketi Vize ve cenûb-ı şarkî istikāmetine karşı kuvvetli ihtiyâtlarla te’mîn eylemek ve 1. Ordu

III/[185]

yetişinceye kadar sağ cenâhı setr eylemek iktizâ eder. Buna nazaran şu tertîbât en basit ve maksada muvâfık olur:

Süvâri Fırkası: Refâkat taburu ve bir batarya ile birlikde [6. Fırka'dan] yarın Lüleburgaz'a ilerleyerek sağ cenâhı setr ve te'mîne çalışır. Ma'a-hâzâ bu kuvvet buna muvaffak olamazsa dahi nihâyet 16-20 km'lik yürüyüşlerle yetişecek olan 1. Ordu kolbaşları karşısında buradan düşmanın şimâle doğru ilerlemesi, biz sol cenâhda muvaffak olmak şartıyla sadece lehimizedir, Osmanlılar Bulgar kucağına atılmış olur.

6. Fırka sağ cenâhını Türkbey garbına karşı kademelendirerek 5. Fırka ile tevhîd-i hareket eder.

5. Fırka [2 livâ] Karaağaç şark sırtlarına ta'arruz eder.

4. Fırka Kazanköy ve şimâlinden cenûb-ı şarkiye doğru hareket ve rast geldiği düşmana ta'arruz eder ve sola geri kademelenir.

5. Fırka'nın 2. Livâsı 4. Fırka sol cenâh ve yanını Vize istikāmetine karşı te'mîn eder ve bununla tevhîd-i hareket eyler.

1. Ordu Lüleburgaz istikāmet-i umûmiyyesinde gāyet erken ve düşene kalana bakmadan ileri yürüyüşe geçer.

3. Fırka'nın bir livâsı [Diğer livâlar henüz kābil-i sevk olmadığı farzıyla] derhâl Pınarhisar istikāmet-i umûmiyyesinde harekete geçer.

Böylece 4 livâ [32 tabur] Karaağaç ve cenûbuna ta'arruz ederken diğer 4 livâda Karaağaç mevzi'ni şimâlden kuşatacak sûretde ta'arruza geçmiş bulunur.

Osmanlılara gelince; ilk muhârebe haberleri üzerine yapılacak şeyler ancak şunlar olabilirdi:

Sağ cenâhda düşmanla ta'yîn-i muhârebe temâsına gelindi. Bu kadar tereddüd, emir ve muhâlif emirden sonra, artık geriye gidilemez; muhârebeyi kabûl mecbûrîdir; ordu yarın umûmî ta'arruza geçmeğe hazır değildir; ister istemez bidâyetde teşebbüs-i zâtiyi düşmana bırakarak tedâfü'î hareket edeceğiz. Derece derece tehlike sağ, sol cenâhların kuşatılması ve nihâyet merkezin yarılmasıdır. Fakat şimdilik sol cenâh ve merkez karşısında yakın bir tehlike olmamağa mukābil düşman temâsındaki sağ cenâh tamâmen açıkdadır. Maksada muvâfık bir vaz' ve tertîb şöyle olabilir:

3. Kolordu: Tekmîl kuvvetiyle Pınarhisar istikāmetinde ilerler, ilk hedef olarak Poyralı şark sırtlarını tutmağa çalışır, Kırkkilise istikāmetinden sağ cenâh ve yana teveccühü muhtemel tehlikeyi durdurmağa ve ahvâle göre harekete hazır olur [Congara'ya gelen Bulgar livâsının ma'lûm olmadığı farzıyla, ki hakîkatde de bundan haber alınmamışdı]

III/[186]

Müstakil Süvâri Livâsı (Congara-Yancıklar) istikāmetinde hareketle 3 ve 2. kolordular arasında irtibâtı, boşluğu setr ve keşfi der‘uhde eder.

2. Kolordu, za‘îf olduğu gibi 3. Fırka ile takviye edilerek (Kazanköy [dâhil]-Karaağaç)’ın 3,5-4 km. cenûb-ı garbîsine kadar, cem‘an 7 km’lik bir cebhenin müdâfa‘asına.

1. Kolordu: Buradan (Türkbey-Lüleburgaz) ortasına kadar 6-10 km’lik cebhenin müdâfa‘asına.

4. Kolordu: Buradan Ergene’ye kadar 7-7,5 km’lik cebhenin müdâfa‘asına me’mûr edilirler.

Her üç kolordunun birer kuvvetli fırkaları ihtiyâtlarında bulunur. Süvâri Fırkası sol cenâh önünü (Babaeski-Kumbarlar Çiftliği) hattına kadar setr ve keşfe ve te’mîne me’mûr olur.

16 Teşrîn-i evvel günü için başka bir kuvvetin cebheye yetişmesine imkân yokdur; bugün gerideki kuvvetlerde sûret-i umûmiyyede şöyle yanaşdırılır:

(Saray-Karatepe-Çerkesköy)deki (21-0-4)18. Kolordu olarak (Saray-Vize-Pınarhisar) caddesiyle 3. Kolordu’ya yanaşdırılır.

Ergene boyundaki, Çorlu’daki kuvvetler (5 ve 28-3-4), 17. Kolordu olarak (Congara-Tozaklı) istikāmet-i umûmiyyesinde gidebildiği kadar giderler.

(Yakublu-Ereğli-Tekirdağ'ındaki) 8-9 tabur, Çorlu ve Muradlı üzerinden Satıköy istikāmet-i umûmiyyesinde gitdiği kadar giderler. İstanbul'dan gelecek kuvvetler artık Çerkesköy’üne trenle indirilebilir ve buradan sağ cenâh istikāmetine tevcîh olunur.

Böylece Osmanlı Ordusu 17 akşamına kadar sağ cenâhına kesirsiz 115 taburluk [2, 3, 17 ve 18. kolordular] bir merkez sıklet toplar, bu esnâda sol cenâhı da 70-75 tabura iblâğ edilmiş olur. Sağ cenâh gerisinde ve merkez gerisinde kuvvetli ordu ihtiyâtları, sol cenâhda kolordu ihtiyâtı bulunur. Merkez gerisindeki ihtiyât kuvveti her ân sol cenâh istikāmetine de kābil-i sevk bulunur.

Şimdi mes’ele-i asliyye 16 Teşrîn-i evvel’de (Vize-Pınarhisar) caddesi ile [dâhil] Ergene arasındaki tam 40 kilometre tûlundaki bir cebhenin, 70.000 tüfek, 76 makineli tüfek, 2600 kılınç ve 199 topla bir gün sabâhdan akşama kadar, müttehiden ta‘arruz etmeleri muhtemel ve muntazır olması lâzım gelen ağleb-i ihtimâl 5 tam Bulgar fırkasına, ya‘nî 120 taburda asgarî 100-110 bin tüfek, 60-70 batarya da 240-280 topa karşı müdâfa‘asına derece-i muvvafakiyetdir. Kuvâ-yı mevcûde cebhe tûluna nisbet her noktada mu‘annidâne bir müdâfa‘aya kâfî değildir. Fakat başka yapacak bir şey de yokdur, 16’daki za‘fı sevk ve idâre yüksekliğiyle telâfi mecbûriyyetindeyiz. Bu maksadla da sol cenâhdaki 4, 2, 1. kolorduları müttehiden Şark Ordusu kumandasında bırakmak, Karargâh-ı Umûmî ile hemân Topçuköy’üne

gelerek sağ cenâhdaki 3. Kolordu'ya ve Müstakil Süvâri Livâsı'na şimdilik doğruca kumanda etmek, 17 ve 18. kolorduları da 16'da Karargâh-ı Umûmî emrinde

III/[187]

ihtiyât makāmında celbde lâzımdır. Şark Ordusu Karargâhı da derhâl ve muhtemelen Sakızköy'e gelir. İki büyük sevk ve idâre karargâhı arasında en serî' ve dâ'imî bir irtibât te'sîs olunur. [Atlı zâbitler 20 kilometre mesâfe 2,5-3 sâ'at] Daha başka neler yapılabileceği artık 16'da meydân-ı muhârebede inkişâf edecek vaz'iyyete tâbi' kalır.

*

* *

Bu tarz hallerin tarafeyn içinde ne gibi fevâ'idi hâvî olduğunu muhârebenin diğer günlerindeki cereyân-ı hâl bize gösterecekdir; yalnız şimdilik şunlara celb-i dikkatle iktifâ olunur ki:

a) Eğer Bulgarlar müte'âkib günlerde hakîkatde yapdıkları gibi yapsalardı, Osmanlılar için teklîf edilen sûret-i hal, 16 gününün fırsat ve vaz'iyyetlerini iyice işletmek takdîrinde bizi bir zafere îsâl ederdi; Bulgarlar bugün her tarafda lâ-akall sarsılmaz bir cebheye tesâdüf ederlerdi.

b) Eğer Bulgarlar teklîfimiz gibi hareket edüb de Osmanlılar hakîkatde yapdıkları gibi yapsalardı, bu takdîrde daha 16 günü, Bulgar sol cenâhının 2, 1 ve 4. kolordular sağ cenâhına karşı kat'î bir muvaffakiyyetle hitâm bulur; Osmanlı Ordusu bir daha toplanmayacak sûretde merkezinden yarılmış bulunurdu.

III/[188]

İkinci Fasıl 16 Teşrîn-i evvel 1328 (19 Teşrîn-i evvel 1912) Meydân Muhârebesinin İkinci Günü

Birinci Bâb Bulgarlar

(Kroki-9, 10, 11, 12)

Bugün için Bulgar büyük sevk ve idâresi vaz'iyyeti nasıl düşündü ve neye karâr verdi? Bu bâbda elimizde şimdilik yalnız Kırkkilise'den 16 Teşrîn-i evvel sâ'at 4 dakika 30'da Süvâri Fırkası'na gönderilmiş olan şu emir vardır ve bu emir Karargâh-ı Umûmî'nin emrine istinâden 3. Orduca verilmişdir. Emir şudur:

" 1 ve 3. ordular sâ'at 7 de (Lüleburgaz-Vize) arasındaki mıntıkaya ta'arruz edecekdir. Süvâri Fırkası kısm-ı küllisi ile Lüleburgaz tarîkiyle Alacaoğlu'na ilerleyecek ve Hayrabolu cihetine kuvvetli bir keşif müfrezesi göndererek Muradlı İstasyonu'nu işgāl edecekdir. Bu keşif müfrezesine 6. Fırka bir tabur verecekdir.

Süvâri Fırkası 1. Ordu ile irtibâtı muhâfaza edecek, haberlerini Kelebe'de bana ve 1. Ordu vâsıtasıyla da Karargâh-ı Umûmî'ye bildirecekdir. Karargâh-ı Umûmî size, tevdî' olunan vazîfenin hüsn-i îfâsına sarf-ı mesâ'î etmenizi emrediyor ve vazîfenizin hüsn-i îfâsının bugün ki harekât-ı askeriyyenin mukadderâtını ta'yîne hizmet edeceğini söylüyor. Harekâta be-heme-hâl sâ'at 6'da başlanmalıdır."

Diğer bir eserde de bugünkü harekâtın fikr-i umûmisinin sol cenâhla darbe-i kat'iyye indirmek planı yerine bundan sarf-ı nazar edilerek, bi'l-'akis daha az te'sîr-i icrâ edeceği ve bâ-husûs daha müşkil olacağı ma'lûm olmakla berâber ba'de-mâ netîce-i kat'iyyeyi sağ cenâhla istihsâl etmek olduğu yazılıdır.

Binâ'en-'aleyh Bulgar büyük sevk ve idâresinin silsile-i efkârını şöyle tahmîn edebiliriz:

14 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz etrâfında kuvvetli düşman tecemmuâtı olduğu malûmdu. 15 Teşrîn-i evvel muhârebesi Karaağaç'da da düşman bulunduğunu gösterdi. Vize ve Saray taraflarında da tecemmuât olduğu zâten müstahber olduğundan bu hâlde Osmanlı kuvâ-yı umûmiyyesini artık cenûb-ı şarkî ve şark istikāmetinde aramak lâzım geldiği kolaylıkla tezâhür ederdi.

III/[189]

Görünüşe nazaran Bulgar Karargâh-ı Umûmîsi de böyle düşünmüş ve her iki ordusunu sâ'at 16'da Vize yoluyla Ergene arasından şark istikāmetinde ta'arruza ve meydân-ı muhârebeye yetişmeğe me'mûr eylemişdi.

*

* *

Bu fikr-i umûmîye tevfîkan bugün sâ'at 16'da cereyân eden Bulgar harekâtı ve muhârebâtı hakkında şimdilik bildiklerimiz şunlardır:

1. Ordu: Bugün ber-vech-i atî sûretde ileri yürüyüşe devâm eylemişdi:

1. Fırka: 1. Livâsı'yla (Yeniköy-Kumbarlar Çiftliği) (Ayvalı-Lüleburgaz yolunu, 2. Livâsı'yla (Asılbeyli-Kavakdere-Lüleburgaz) yolunu ta'kîb ediyordu.

10. Fırka: 2. Livâsı'yla doğruca (Babaeski-Lüleburgaz) yolunu, 1. Livâsı'yla (Babaeski-Sarçal-Lüleburgaz) yolunu ta'kîb eyliyordu.

1. Fırka'nın 1. Livâsı kolbaşıyla Ayvalı'ya varınca Lüleburgaz istikāmetinden top sesleri işitdiler ki bu sesler 6. Fırka'nın 1. Livâsı'nın sabâhdan beri devâm eden muhârebesine âiddi. Livâ yürüyüşe devâm etmiş ve Lüleburgaz garbına varınca açılarak 6. Fırka 1. Livâsı'nın sağ cenâhı cenûba doğru temdîd eylemişdi.

1. Fırka'nın 2. Livâsı ise o da top seslerine yetişmek için tesrî'-i hareket ederek 6. Fırka'nın 1. Livâsı'nın solunda [şimâlinde] muhârebeye girmiş ve böylece Lüleburgaz ve Türkbey karşılarındaki hatt-ı harblerin arasında mevcûd boşluğu Satıköy istikāmetine karşı kapamışdı.

Akşama doğru –Bulgarların ifâdesince– bu üç livâ şiddetle ileri atılarak süngü hücûmuyla Türkleri püskürtmeğe ve düşmanı ta, Lüleburgaz Kasabası'nın şarkına kadar atmağa muvaffak olmuşlardı. Böylece 16/17 Teşrîn-i evvel'de bu üç livâ Lüleburgaz kasabasının garbında, cenûbdan şimâle doğru:

1. Fırka'nın 1. Livâsı
6. " 1. "
1. " 2. "

olarak iç içe gecelemişlerdi.

10. Fırka'ya gelince: Öğle sıralarında bunun 1. Livâsı Lüleburgaz'ın cenûb-ı garbîsine vararak burada muhârebeye girmiş ve bu sırtları işgāl etdikten sonra (kemâl-i şiddetle ileri atılarak düşmanı iş bu sırtlardan kasabaya ve kasabanın şarkına ric'ata mecbûr) eylemişdi.

Bunun üzerine düşman Lüleburgaz şosesi ve istasyonun şarkındaki sırtlarda kâ'in mevzi'-i aslîsine çekilmişdi. 10. Fırka'nın 1. Livâsı da Lorika Çiftliği'ne kadar sokulmuş ve Lüleburgaz İstasyonu'ndaki düşmana da ta'arruz etmişdi.

III/[190]

Burada tekrâr şiddetli bir muhârebe olmuşdu: Karaağaç Deresi bu kesimde müşkil bir mâni' olduğu gibi buna muvâzî ayrıca iki hendek daha vardı; Bulgar Livâsı bu mâni'ler karşısında bir müddet dûçâr-ı tevakkuf olarak Osmanlılar şiddetli bir ateş muhârebesine girişmişdi. Binâ'en-'aleyh Bulgar Livâsı ancak (azîm mesâ'i sarfı sûretiyle) bu mâni'leri aşmış ve akşama doğru bir ta'arruz daha yaparak düşmanı mevzi'-i aslîsine püskürtmüşdü.

16/17de 10. Fırka'nın 1. Livâsı böylece Lüleburgaz Kasabası ve Loriko Çiftliği'nde gecelemişdi.

10. Fırka'nın 2. Livâsı ise Loriko Çiftliği'nin garbındaki tepelere gelmiş ve muhârebeye girmemişdi.

18. Ordu karargâhı 16/17de Yeniköy'de bulunuyordu.

3. Bulgar Ordusu'nun 16 harekâtı da sûret-i umûmiyyede şöyledir:

Bulgar Süvâri Fırkası: 15/16 gecesini Tatar Çiftliği'nde geçirmiş olan fırkanın kumandanı, cebhede siperler içinde kuvvetli düşman mevcûd olması hasebiyle evvelâ Bulgar cebhesinin gerisine gelmek ve oradan şimâle hareketle düşman sağ cenâhında hareket eylemek karârını vermiş ve ordudan hiçbir emir alamamış olduğundan bu karârı kendiliğinden ittihâz etmişdi.

Bulgar Süvâri Fırkası bu karâra tevfîkan sâ‘at 7’de Tatar Çiftliği’nden (Taşlı Çiftlik-Kelebe-Pınarhisar) yoluyla hareket eylemişdi.

Arâzi harekâta o kadar müsâ‘id olmadığından ve yol bulunamadığından yürüyüş müşkil olmuş, fırka ancak sâ‘at 11 dakika 30 sularında Kelebe şimâl-i şarkîsine gelmiş olub yolda ber-vech-i bâlâ 3. Ordu’nun sâ‘at 4 dakika 30 emrini almışdı.

Fırka kumandanı bu emrin medlûlünü iyice anlayamamışsa da “Herhâlde îfâsı lâzım olduğu” düşüncesiyle bu def‘ada geriye dönüp Lüleburgaz istikāmetine hareket etmiş ve fakat biraz sonra Kelebe garbında 3. Ordu Karargâhı’na tesâdüf ederek ordu kumandanından şifâhen şu emri almışdı:

“Karargâh-ı Umûmî sizi Alacaoğlu’na gönderiyor. Fakat ben burada kalmanızı tercîh ederim. Türkler kaçıyor. Sizi ta‘kîbe göndereceğiz.”

Bu bâbda Nazlimof “Hakîkat-i hâlde Türkler kaçmıyordu; fakat sonra anlaşıldı … “ demekdedir.

Bunun üzerine fırka Kelebe garbında durarak mola vermiş ve yemek yemişdi.

Fırka burada beklemekde iken Türkler Karaağaç şarkından, (Kelebe-Karaağaç) yolu yakınındaki bir Bulgar ordugâhına ateş açmış bunun üzerine bu kuvvet derhâl açılarak muhârebe tertîbine girmiş topçusu da mevzi‘e dâhil olmuşdu. “Bu sırada 3. Ordu Karargâhı’ndan 4. Fırka nezdine gidüb gelmiş olan bir binbaşı, ordu kumandanına Türk Sancağı’na benzer bir kırmızı bez vermiş ve ordu kumandanı pek memnun

III/[191]

olmuşdu.” [Acaba 15 muhârebesinde Y 11'i veya Y 15'in sancağı düşmana mı kalmışdı? Kābil-i tahkîk ve tesbît değildir. M. N]

Bulgar fırka karargâhı, ordu karargâhı görünüşe nazaran muhârebeyi seyre devâm etmekdeler iken sâ‘at 16 dakika 30’da 3. Ordu erkân-ı harbiyye re’îsi birden bire: “ Aman ric‘at var!” deyince herkes titremeğe başlamışdı. Ordu kumandanı “Nerede nerede;” diye sormuş ve fi’l-hakîka 4. Fırka istikāmetinden münferid eşhâsın ba‘dehû daha kuvvetlice grupların ağır ağır çekilmekde olduğu görülüyordu. Bir bataryada top bindirerek Yelov Deresi garbına geçiyordu. Az evvel 5. Fırka’dan da gayr-i müsâ‘id rapor gelmişdi ve 3. Ordu kumandanı, 5. Fırka kumandanı Ceneral Hristof’un aldığı emri îfâ etmeyerek kendi kafasıyla hareket etdiğinden şikâyet ediyordu. Ve bu ric‘atı görünce pek ziyâde telâş ve asabiyyet göstererek 5. Fırka kumandanına mükerreren “Yerinde sebât etmesini, aksi halde, başının tehlikeye düşeceğini ve mes’ûl edileceğini de yazınız” diye emirler veriyordu.

Nihâyet “Çabuk Binbaşı Nikolof 6. Fırka’nın yanına gitsin ve buna ta‘arruz emri versin. Çünkü 4. Fırka’nın vaz‘iyyeti fenâdır” dedi. Kezâlik 3. Ordu 1. Şu‘be Müdîri

Kā'imakām Azmanof da ne olub bitdiğini öğrenmek maksadıyla 4. Fırka'ya gönderildi. Süvâri Fırkası'na da şu emir verildi:

"Şayed Türkler ta'arruza geçerse bunlara hücûm etmek ve piyâdemizin i'âde-i intizâmına vakit kazandırmak için fırkanızı hücûma hazırlayınız."

Bunun üzerine fırka hazırlandı ve Kelebe garb yamaçlarına geldi.

Yolda Süvâri Fırkası kumandanıyla 3. Ordu kumandanı arasında şu muhâvere oldu ki bu fıkrayı Süvâri Fırkası Kumandanı Nazlimof'un eserinden aynen iktibâs ediyorum:

"Süvâri Fırkası kumandanı –Gospodin ceneral, tehlike yokdur. Bu ale'l-'âde bir muhârebe med ve ceziridir.

Ordu kumandanı –siz böyle diyorsunuz; çünkü benim elbisemi lâbis değilsiniz.

Bu sözü kendisine i'âde etdim ve hâdiseye daha ziyâde bir i'tidâl-i demle bakdığımı söyledim.

Bu muhâvere yüksek sesle olmuşdu. Ordu karargâhında herkes fevka'l-'âde telâş ve endîşeye düşmüş olub yalnız topçu kumandanı i'tidâlini muhâfaza ediyordu; ma'a-hâzâ bunun hâlide lâkaydlık derecesinde idi: hatta bir bataryanın ric'atı bile kendisini herhangi bir tedbîr ittihâzına sevk etmiyordu. Bu sebeble ben, zâbitlerimden birisini bu bataryaya göndererek hatta mermisi bile bitmiş olsa cebhâne arabalarını geriye göndererek kendisinin sebât etmesi lüzûmunu teblîğe mecbûr oldum.

Ordunun elinde hiçbir ihtiyât kuvvet[i] mevcûd olmadığından ordu kumandanına, îcâbında kullanmak üzere, Süvâri Fırkası'na refâkat etmekde olan Y 39'un taburunu ve 1, 2, 4. süvâri alaylarının mitralyöz bölüklerini vermeği teklîf etdim. Bunlar alındı ve muhârebe hattına sevk edildi.

III/[192]

Ma'a hâzâ artık sükûnet avdet etmeğe başlamışdı. Geriye avdet eden münferid eşhâs ve grupların adedi azalmağa başlamış ve nihâyet arkası kesilmişdi. Biraz sonra Azmanof geldi ve 4. Fırka kumandanı Ceneral Boyaciyef'in, 3. Livâ'nın mu'âveneti ile vaz'iyyeti kurtarmağa muvaffak olduğunu söyledi: 7. Alay kumandanının sancak elde asker önüne düşerek hareket etdiğini, Y 19 kumandanın da ric'atın önünü almak için tedâbîr-i mü'essire ittihâz eylediğini hikâye eyledi.

Herhâlde hakîkat şu idi ki 4. Fırka kumandanı yalnız kendi kuvvetiyle ric'atı tevkîfe muvaffak olmuş ve hatta 16/17 gecesi düşman cebhesini tard ederek birkaç batarya iğtinâmına muvaffak olmuşdu.

Bu bâbda, 3. Ordu kumandanı lehinde pek ziyâde hüsn-i nazar taşıyan bir Fransız muharririnin: (Düşmanı sûret-i kat'iyyede perîşân etmek için Radko Dimitriyef hayvanını dört

nala kaldırarak 4. Fırka'nın yanına gitdi; Arkadaşlar benimle geliniz! diyerek Y 43'ü bi'z-zât hücûma sevk etdi. Bu sûretle livâyı arkasından gelmeğe ve Karaağaç Deresi'ni geçmeğe mecbûr eyledi. Bi'n-netîce Y 7 ve Y 19'un yek-diğerine karışmış olan kıta'âtını dahi yürütmeğe muvaffak oldu) demesi ve hakîkat-i hâle kat'iyyen muvâfık değildir. Bu muharrir esâsen 3. Ordu karargâhına sığınmış olduğundan bu hikâyenin orada düzülmüş olması çok muhtemeldir."

*

* *

Bu buhrân görünüşe nazaran sâ'at 16 dakika 30 ile sâ'at 17 arasında böylece devâm etdikten sonra ordu kumandanı sâ'at 16 dakika 10'da Süvâri Fırkası'na "Yovanköy'ünde geceleyerek 17 sabâhı yine Kelebe'de toplanmağı" emretmiş ve fırka sâ'at 18 dakika 30'da Yovanköy'üne gelmişdi.

Yovanköy'ünde yem mebzûl ise de askere sıcak yemek verilememiş ve "Düşmandan ziyâde gelen gidenlerin endîşesi ve heyecânı yüzünden?" fırka emniyet tertîbâtı almış, hayvanların eğerini bile almayarak sabâha kadar herkes ayak üzerinde kalmışdı.

Sâ'at 21'de ordu karargâhı da Yovanköy'üne gelmiş idi. Biraz sonra Süvâri Fırkası'nın dün 6. Fırka kumandanlığı vâsıtasıyla Kırkkilise'ye göndermiş olduğu 15 Teşrîn-i evvel harekâtı hakkındaki raporu da Kırkkilise'den buraya gelerek orduya verilmişdi! "Dün bu raporu alamaması hasebiyle 3. Ordu erkân-ı harbiyye re'îsi meğer Karargâh-ı Umûmî'ye fırkanın nerede olduğunu bilemediğini söylemiş, Karargâh-ı Umûmî de, fırka hattı yerin dibinde bile olsa bulunub meydâna çıkarılmasını emreylemiş!"

Ordu kumandanlığı gece şu raporu almışdı:

Karaağaç şimâlinden, sâ'at 22 dakika 30: "Piyâde ve topçu Karaağaç cenûb-ı şarkî sırtlarındadır. Bir topçu neferi esîr edildi. Bu, tepelerde 30 top bulunduğunu, ric'at için emir verilmişse de

hayvanlar za'îf ve kısm-ı a'zamı telef olduğundan ric'at edemediklerini söylüyor. Karaağaç'a karşı 5. Fırka'dan bir livâ çıkarılmışdır?"

Nazlimof'a göre: 16/17 gecesi Yovanköy'de pek endîşeli geçti. 6. Fırka nezdine gitmiş olan Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Nikolof avdetinde, bu fırkanın perîşân olub artık vücûdu kalmadığını, fırka kumandanının da telef olduğunu söylüyordu. Halbuki ortalık ağarınca 6. Fırka kumandanı Ceneral Danef bi'z-zât ordu karargâhına gelerek kendisinin hayâtta ve fırkasının hüsn-i hâlde olduğunu söylemişdi ve mûmâ-ileyhin ordu kumandanının emrini tamâmıyla îfâ etmiş ve fırkayı, daha doğrusu o ânda elinde bulunmakda olan yegâne livâsını hücûma bi'z-zât sevk etdiği, mecrûh ve telef olanın yâveri ile hayvanı olduğu anlaşılmışdı.

*

* *

6. Fırka'nın Muhârebesi: 15/86[16] Teşrîn-i evvel ikāmet mahallerinden, bu fırkanın livâları 16 Teşrîn-i evvel sabâhı şu sûret ve vazîfe ile ilerlemişlerdi:

1. Livâ: Tatar Çiftliği'nden hareketle Lüleburgaz'a yürüyecek ve burasını zapt edecekdi.

2. Livâ: Tatar Çiftlik ile Taşlı Çiftlik arasından hareketle doğruca şarka, Türkbey ve şimâl istikāmetine ta'arruz edecekti.

1. Livâ, Lüleburgaz şimâl-i garbîsine gelince kuvvetli düşmana [ileri mevzideki za'îf kuvvetimiz! M. N] rast gelmiş ve 15. Alay sağda, 3. Alay solda olarak açılarak ta'arruza geçmişdi.

Ancak öğleden sonra düşman bu tepelerden püskürtülerek kasabaya atılmış, Bulgar Livâsı Lüleburgaz'ın garb tepelerinde birleşerek hatve be hatve (?) düşmanı ta'kîb ile Türkleri Lüleburgaz Kasabası'ndan dahi çıkartarak, şark sırtlara atmışdı (?)

Yolda da 1. Fırka'nın, 6. Fırka'yı takviye etmek maksadıyla ileri sürülmüş olan 2. Livâsı'nın 38. Alayı da gelerek 6. Fırka Livâsı'nın sol cenâhında [şimâl] hatt-ı harbe girmişdi.

16/17 gecesi 6. Fırka'nın Livâsı Lüleburgaz Kasabası'nı 1. Fırka ileri kıta'âtına bırakarak Lüleburgaz Kasabası'nın şimâl-i garbîsinde toplanmış ve burada gecelemişdi.

6. Fırka'nın 35 ve 36. alaylardan mürekkeb 2. Livâsı'na gelince: Şarka doğru ilerlediği sâ'at 8'de Türk topçusu Karaağaç Deresi'nin şark sırtlarından yürüyüş koluna şedîd bir ateş açmış. Bunun üzerine 36. Alay sağda, 35. Alay solda olarak açılıp ta'arruza başlanmışdı. Topçu da Karaağaç Deresi'nin garb sırtlarında mevzi'e girerek düşman topçusuna ateş etmeğe ibtidâr eylemişdi.

III/[194]

Bulgarların ifâdesince: "Livânın kıta'âtı pek ağır ilerleyebilmişdi; karşısında müstahkem mevzi'de fâik ve kuvvetli düşman vardı; düşman ric'at etmişdi. (?)

Ba'dehû ancak 35. Alay'ın bazı kıta'âtı geceleyin düşmana hücûm etmiş ve düşmanı geriye ric'ata mecbûr eylemişdi. Bu sûretle sol cenâhdaki kıta'âtın, ya'nî 4. Fırka'ya mensub kıta'âtın mesâ'isini teshîl eylemişdi. 4. Fırka kıta'âtı fi'l-hakîka, karşılarında gündüzün terk etdikleri mevâzi'i yeniden elde etmeğe uğraşan azîm düşman kıta'âtının mukāvemet-i şedîdesine ma'rûz kalmışdı.

Bu ifâdeyi, yukarıda Süvâri Fırkası bahsinde, Nazlimof'un kitâbına istinâden yazılan satırlarla mukāyese edersek vaz'iyyeti şöyle anlayabiliriz:

6. Fırka'nın 2. Livâsı gerek dûçâr olduğu şedîd topçu ateşleri yüzünden ve gerek karşısındaki 2. Türk Fırkası'nın mukāvemeti dolayısıyla akşama kadar ancak dere kenarına gelebilmişdi. Bu sırada Bulgar 4. Fırkası'nda ric'at ibtidâr edince ordu kumandanının 6. Fırka'ya gönderdiği ta'arruz emri üzerine de ancak gurûbdan sonra 35. Alay'ın za'îf bir kısmı ta'arruz etdirilmiş bu da, bir şeye muvaffak olamamışdır. Binâ'en-'aleyh 6. Fırka kumandanı Ceneral Danef'in, livâsını bi'z-zât hücûma kaldırdığı; muvaffakiyyeti vesâ'ire de masaldan ibâretdir!

6. Fırka'nın 2. Livâsı böylece 16/17 Teşrîn-i evvel gecesini Karaağaç Deresi'nin garb sâhilinde geçirmişdi.

*

* *

4. Bulgar Fırkası'nın Muhârebesi: Bu fırka 15/16 gecesi Kelebe ile Mandıraca arasına toplanmış olub 16 Teşrîn-i evvel sabâhı Karaağaç istikāmetinde ta'arruz kıt'asıyla köyün cenûb ve şimâl istikāmetlerinde iki kol ile hareket etmişdi ve dün burada muhârebeye giren 5. Fırka livâsı -aşağıda söyleneceği üzere- şimâle gitmişdi.

4. Fırka'nın iki livâsı ancak öğleye doğru Kelebe ile Karaağaç arasındaki sırtlarda açılmış olub Türk topçusu "Cehennemî ateş" yağdırıyordu ve Bulgar topçusu geride kalmış olub henüz mevzi'e girememiş bulunuyordu.

Ancak haylice zaman sonradır ki Bulgar topçusu da gelmiş düşmanın hemân de açıkda mevzi'inde olan topçusunu döğmeğe başlamışdı. Lâkin Türk topçusu ıskāt edilememiş ve Bulgar piyâdesi üzerine şedîd ateş etmekde devâm eylemişdi. Piyâde böylece ancak şedîd ateşler altında Karaağaç Deresi'ne doğru ilerlemiş, dereye atılmışsa da, akşama doğru ileri hattaki kıta'ât, zâyi'ât-ı azîmeye dûçâr olması hasebiyle durmuş; hatta çekilmeğe başlamışdı.

III/[195]

Bunun üzerine fırka kumandanı ihtiyâtdaki 3. Livâsı'nı da muhârebeye sürmüşdü ve bunun hatları, geriye gidenleri de toplayarak, şedîd ateşler altında tekrâr Karaağaç Deresi boyuna kadar gelmiş, suyu geçmiş, ilerlemiş, fakat Türkler süngü hücûmunu beklemeyerek karışık ve perîşân sûretde ve tekmîl toplarını bırakarak şarka çekilmişlerdi.

Bulgar rivâyetince "Geceleyin düşman metrûk mevzi'ini istirdâd için birkaç def'a tecrübede bulunduysa da her def'asında reddedilmişdi" ve 4. Fırka 16/17 gecesini zabt olunan mevzi'de, ileriye doğru çıkıntı hâlinde geçirmişdi.

*

* *

5. Fırka'nın Muhârebesi: Bu fırkanın 15 Teşrîn-i evvel'de Karağaç garbındaki muhârebeyi yapan, ve 15/16 'da geriye alınarak Kelebe şimâl sırtlarında toplanan 1 ve 3. livâları "Ordunun sol cenâhını temdîd etmek ve (Pınarhisar-Vize) şosesini te'mîn eylemek" vazîfesiyle 16 sabâhı Yancıklar'a gelmişlerdi ve buradan 1. Livâ Tozaklı'ya, 3. Livâ ise Pınarhisar'a yürümüşdü.

2. Livâ'ya gelince: Bu livâ 16 sabâhı Congara şimâl-i garbında ve Soğucak cenûb-ı garbında bulunuyordu, bazı küçük kıta'âtını, şose tarafından Vize'ye doğru sürmüşdü.

Livâ bu vaz'iyyetde Muhtar Paşa'nın ta'arruzuna uğramış, dere şarkındaki kıta'âtı garba atılmış ve akşama doğru hey'et-i umûmiyyesiyle dere garbında müşkil bir müdâfa'aya geçmişdi.

1. Livâ ber-vech-i bâlâ Tozaklı'ya gelince 2. Livâ'nın şedîd muhârebe seslerini duymuş, bunun üzerine derhâl top sesine yürüyerek yetişmiş ve kıta'âtıyla 2. Livâ'nın içine girerek bunu takviye eylemişdi ve bu sâyede Türk harekât-ı ta'arruziyesi akşama doğru durdurulmuşdu.

3. Livâ'ya gelince: Bu da akşama doğru Pınarhisar'a vararak şose üzerinden ilerlemiş, Tekiye Çiftliği civârında Muhtar Paşa'nın ihâta koluna tesâdüf ederek muhârebeye tutuşmuş ve düşmanı Porlıya Deresi'nin şarkına atmışdı. Böylece 1 ve 2. livâların gerisine müteveccih Türk hareketi de durdurulmuşdu.

16/17 gecesini 5. Fırka şöylece geçirmişdi:

1 ve 2. livâlar: Şose cenûbunda, Karaağaç ve Soğucak dereleri arasında, tamâmen yek-diğerine karışmış bir hâlde.

3. Livâ: Porlıya-Karaağaç Deresi'nin garbında, Tekiye Çiftliği ve Poyralı Köyleri arasındaki sırtlarda.

*

* *

Başkumandanlık ihtiyâtı makāmında olan 3. Fırka'nın bir livâsı ise bugün Havsa şimâlindeki Osmanlı Çiftliği'nde bulunuyordu.

İkinci Bâb Osmanlılar

16 Teşrîn-i evvel [1]328 Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nin İkinci Günü

A. Karaağaç Hattındaki Muhârebeler

1. Şark Ordusu Kumandanlığı Meydân-ı Muhârebeye Gelinceye Kadar Emir ve Kumanda

4. Kolordu Kumandanı Abuk Ahmed Paşa 16 sabâhı gāyet erken, Başkumandanlık Vekâleti'nin 15 minh sâ'at 22 dakika 30 emrini almış ve kendisinin daha dünden bi'l-kuvve der'uhde eylediği 1, 2 ve 4. kolorduların "Harekâtını idâre" husûsuna fi'ilen de me'mûr olduğunu anlamışdı!

Yine bu sıralarda Şark Ordusu Kumandanlığı'ndan da "16 Teşrîn-i evvel için ordu emri" ni almış ve ordu karargâhının ale's-sabâh Sakızköy'üne geleceğini öğrenmişdi.

Halbuki daha 15 Teşrîn-i evvel günü emir ve kumanda i'tibâriyle cereyân-ı hâl –fusûl-ı sâbıkada tafsîl edildiği üzre– şöyle olmuşdu: Müşterek telgrafa cevâben Başkumandanlık – kolorduların kalmasına muvâfakat edince ve bu bâbdaki telgraf 1. Kolordu karargâhına gelince buradan 14/15 Teşrîn-i evvel gecesi 2 ve 4. kolordu kumandanlarına: "… Hatt-ı müdâfa'a hakkında bir karâr ittihâz edilmek üzre Türkbey'inin şarkındaki Mandıra'da, 15 minh sâ'at 8'de bulunmaları" ricâ edilmişdi ve 15 sabâhı 2. Kolordu Kumandanı Şevket Turgud Paşa'ya bu raporu almaması veya Ziya Paşa'ya intizâr etmek arzusu ile Lüleburgaz'da kalarak mahall-i ictimâ'a gelmediği hâlde Abuk Ahmed Paşa ile 1. Kolordu Kumandanı Ömer Yaver Paşa arasında bu nokta-i nazardan ilk bir mülâkat ve ilk teâtî-i efkâr vâki' olmuşdu.

15 Teşrîn-i evvel'de öğleye doğru 2. Kolordu'nun Karaağaç ileri mevzi' muhârebesi başlayınca ve daha sonra 1. Kolordu cebhesinde de düşman kuvvetleri meydâna çıkınca 1. Kolordu kumandanı Çiftehöyükler'deki Abuk Ahmed Paşa'nın yanına gelmiş ve uzun bir meclisden sonra ikisi arasında şöyle bir nizâm-ı harb takarrür etmişdi:

Ordu Kumandanlığı'nı: Abuk Ahmed Paşa der'uhde edecek;

Ordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsliğini: 1. Kolordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Şevki Paşa;

Ordu Erkân-ı Harbiyye Re'îs-i Sânîliği'ni: 4. Kolordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Mîralay Mahmud Beliğ Bey;

4. Kolordu Kumandanlığı'nı: İzmit Fırkası Kumandanı Fahri Paşa îfâ edecek.

[Fahri Paşa, fırkasına ve aynı zamanda kumandaya devâm edecek ve kolordu zevâifini tedvîrde yardım için refâkatine 4. Kolordu erkân-ı harbiyyesinden Binbaşı Rüşdü Bey verilecek.] Bu işlerden 2. Kolordu kumandanlığının bir haberi ve bu nasb ve ta'yînlerde bir re'y ve fikri ise yokdu! 4. Kolordu ve harb cerîdesine nazaran bu nasb ve ta'yînden sonradır ki

Ziya Paşa gelerek Abuk Ahmed ve Yaver Paşalarla görüşmüşdü. [Herhâlde bu vaz‘iyyet kendisine bildirilmiş olmak lâzımsa da Ziya Paşa'nın ne dediği ma‘lûm değildir; belki muvâfakat etmiş ve hatta başkumandanlığın sâ‘at 22 dakika 30 emri de ihtimâl bunun üzerine te’yîden yazılmışdır.] Binâ’en-‘aleyh 16 sabâhı Başkumandanlık’dan, 1, 2 ve 4. kolorduların kumandasını der‘uhde emrini aldığı sırada Abuk Ahmed Paşa kavlen hayli zamandır bu kumandaya Ömer Yaver Paşa tarafından (me’mûr edilmiş) ve fakat fi‘len henüz bir şey yapmamış bulunuyordu! Cereyân-ı hâle nazaran öyle diyebiliriz ki Abuk Ahmed Paşa bu sûretle kumandayı der‘uhdeye hiç de hâhişkâr değildi ve hatta Başkumandanlık Vekâleti’nin emri geldikden sonra da tereddüd etmiş ve Şark Ordusu Kumandanlığı’nın muvâsalatına intizâr eylemiş olacak ki zîrdeki ordu emrini ancak 16 minh öğleden evvel [sâ‘ati ma‘lûm değildir, ma‘a-hâzâ sâ‘at 9 sıraları olması muhtemeldir] vermişdi:

Çiftehöyük’den

16 Teşrîn-i evvel öğleden evvel

Ordu Emri Numro 1

“1- Dün Karaağaç'ın garb sırtlarında bir alay piyâde kuvvetinde bir düşman müfrezesiyle 2. Kolordu arasında muhârebe olmuş ve Türkbey garbında dahi düşmanın iki alay piyâde ve 2 batarya kuvvetinde diğer bir müfrezesi görülmüşdür. Ayvalı civârında dahi düşmanın bazı süvâri bölükleri zuhûrla tard edilmişdir.

2- 1, 2 ve 4. kolorduların kumandası Ordu-yı Hümâyûn Başkumandanlığı Vekâleti’nden tarafıma tevdî‘ edilmiş ve düşmana karşı son dereceye kadar sebât ve mukāvemet ve şiddetle mukābele emrolunmuştur.

3. Kolordu Vize’den ve 17. Kolordu Müsellim’den ilerleyerek ordunun sağ cenâhında muhârebeye iştirâk etmek ve 18. Kolordu da bugün 9 tabur ve topçusuyla Saray’dan Vize istikāmetine ilerlemek emrini almışlardır.

3- 2. Kolordu Karaağaç’ın şark sırtlarında mevzi tutacak ve (Pınarhisar-Osmancık) hattını keşf etdirecekdir. 1. Kolordu, 2. Kolordu’nun sol cenâhından i‘tibâren Türkbey tarafeyninde

III/[198]

ahz-ı mevzi‘ edecek ve bir fırkasını 2. Kolordu’nun sağ cenâhı gerisinde ihtiyâtda bulunduracakdır. (Osmancık-Yeniköy) hattını keşf etdirecekdir.

4. Kolordu, 1. Kolordu’nun sol cenâhından i‘tibâren (Lüleburgaz-Karışdıran) yolunun tarafeynindeki sırtları işgāl edecek ve (Yenimahalle- Alaypa/alapya???-Alacaoğlu) istikāmetlerini keşif etdirecek ve alacağı tertîbâtı teferru‘âtıyla bana bildirecekdir. Kal‘a-i Sultaniye Fırkası tekmîl kıta‘âtıyla ihtiyât-ı umûmî olarak Sakızköy’ünde ordu kumandanının

emrine hazır bulunduracak sol cenâhını Tevfik Bey kumandasındaki İhtiyât Alayı'yla dâ'imâ setr edecekdir. Fırkalar her dürlü ihtimâle karşı ihtiyâtlarında kuvvet bulunduracaklardır.

4- Müstakil Süvâri Fırkası Pınarhisar mıntıkasını keşfedecek ve düşmanın sol cenâh müntehâsının nereden geldiğini be-heme-hâl öğrenecekdir.

5- Her kolordu kendi piyâde, topçu cebhâne kollarını sür'atle nezdine celb edecek ve 4. Kolordu'dan bir piyâde ve cebhâne kolu, 1. Kolordu'dan bir topçu cebhâne kolu sür'atle 2. Kolordu nezdine gönderilecekdir. Çorlu'ya gönderilmiş olan bi'l-cümle topçu mühimmâtı hemân celb edilmelidir.

Başkumandanlık karargâhının Sakızköy'üne vürûduna kadar harekâtı idâre etmek üzere Umurca'da bulunacağım. Başkumandanlık bugün sâ'at 6'da Sakızköy'üne gelecekdir.

6- Kumandanlık tarafımdan vekâleten idâre olunduğu müddetçe Fahri Paşa 4. Kolordu'nun kumandanlığını der'uhde edecekdir.

Başkumandan Vekîli Abuk Ahmed."

Görülüyor ki bu emir Başkumandanlık Vekâleti'nin ve Şark Ordusu Kumandanlığı'nın emirlerinin bir halîtasıdır. Yalnız Süvâri Fırkası'nın vazîfesi değişdirilmişdir. Başkumandanlık bunun ordu sol cenâhını te'mîn etmesini, Şark Ordusu kumandanlığı düşmanın sağ cenâh müntehâsının keşfini emretmiş olduğu hâlde bu emir de, süvâri şimâle gönderilmek isteniliyor ve düşmanın (sol cenâh) müntehâsının keşfi taleb olunuyordu. Daha sonra Süvâri Fırkası'na "Derhâl Sakızköy garbına gelmek" emri gönderilmişse de her ne olduysa! Süvâri Fırkası bu emirleri îfâ etmeyerek yine sol cenâhda kalmışdı.

Binâ'en-'aleyh Abuk Paşa'nın ordu emri hakîkatde bir fi'lî te'sîr göstermemişdir, bunu 1. Kolordu kumandanlığı alarak tabî'î görmüş, 2. Kolordu kumandanlığı ise alınca "Bu da ne oluyor? Ordu kumandanın kendisi, Abdullah Paşa mevcûd iken Abuk Paşa nasıl kumandan oluyor?" diye sadece müte'accib olmakla kalmışdı. Yalnız şâyân-ı dikkat şu mes'ele vardır:

1 ve 2. Kolordular dosyasında ve harb cerîdelerinde Şark Ordusu'nun "16 Teşrîn-i evvel için ordu emri"nin geldiğine dâ'ir hiçbir kayıt yokdur; Binâ'en-'aleyh öyle diyebiliriz ki Lüleburgaz'a telgrafla

III/[199]

teblîğ edilen bu emri yalnız Abuk Ahmed Paşa almış, belki "Ordu kumandanıyım diyerek diğer kolordulara göndertmemiş ve ancak 16 sabâhı kendi emrini vermişdir. Halbuki bu emri verirken Abuk Paşa'nın ma'lûmâtı şundan ibâretdi:

Gayr-i ma'lûm bir kuvvet ve nizâm-ı harbdeki 2. Kolordu Karaağaç etrâfındadır!

1. Kolordu cenûbdan şimâle doğru Uşak, Müretteb ve 2. fırkalarıyla Türkbey şarkında birinci hatda 3. Fırkası'yla sağ cenâh gerisinde ihtiyâtdadır.

2. Şark Ordusu Kumandanlığı Meydân-ı Muhârebede

Ordu Kumandanlığı Çorlu'dan ancak sâ'at 8'de hareket eden trenle Lüleburgaz'a müteveccihen yola çıkabildi; sâ'at 10 dakika 15'de Lüleburgaz İstasyonu'na gelmiş, sâ'at 11 dakika 30 sıralarında da Lüleburgaz şimâl-i şarkîsindeki Çiftehöyükler'de bulunan 4. Kolordu kumandanlığının yanına varmışdı. Burada bi't-tabi' Abuk Ahmed Paşa ile biraz teâtî-i efkârdan sonra sâ'at 13 raddelerinde Sakızköy garbındaki höyüğe muvâsalat eylemişdi. Bu esnâda hatt-ı harbin her tarafdan top, tüfek ve makineli tüfek sesleri geliyor ve muhârebenin şiddetle başladığı ve devâm eylediği anlaşılıyordu.

Ordu kumandanlığı buraya gelince, görünüşe nazaran ilk def'a şu telgrafı almışdı:

"Vize'den Pınarhisar istikāmet-i umûmiyyesinde ilerleyerek ordunun sağ cenâhında harbe iştirâk etmesi 3. Kolordu kumandanlığı'na emredilmişdi. 17. Kolordu sâ'at 7'de Uzunhacı'dan Azbağ istikāmetinde yola çıkmışdır. Saray'dan 9 taburla 18. Kolordu Vize istikāmetinde hareket emrini almışdı. Muhârebenin idâresini teshîl etmek üzere 3, 17 ve 18. kolorduların harekâtı 18. Kolordu Kumandanı Ferîk Hamdi Paşa tarafından ve 1, 2 ve 4. kolorduların harekâtı da 4. Kolordu Kumandanı Abuk Ahmed Paşa tarafından tevhîd ve idâre edilecekdir.

Çerkesköy'den 16 Teşrîn-i evvel [1]328 Başkumandan Vekîli Nazım"

Bu telgrafın tam bu sırada vusûlü, orduyu yeniden kumandansız bırakmak tehlikesini dâ'î idi. Fakat bereket versin Şark Ordusu kumandanlığı hüsn-i niyet göstermiş ve Abdullah Paşa'nın hâtırâtına nazaran şöyle düşünerek vaz'iyyeti tebdîl eylemişdi:

"İş bu emir, kuvve-i umûmiyyenin iki orduya taksîmiyle bu iki ordunun Şark Ordusu kumandanlığı tarafından idâresini mübeyyin bulunuyordu [hüsn-i niyet ve zan! M. N] bu taksîm lâzımdı, fakat meydân-ı muhârebede ale'l-'acele karargâh teşkîli gayr-i mümkün ve karargâhsız kumandanlık gayr-i kābil olduğundan sol gruba Abuk Ahmed Paşa yerine müteşekkil Şark Ordusu Kumandanlığı'nın, sağ gruba da doğruca Karargâh-ı Umûmî'nin

III/[200]

kumanda etmesi lâzımdı." Şark Ordusu Harb cerîdesine göre ise "Abuk Paşa kendisine tevdî' olunan vazîfeyi kabûl etmediğinden birinci Şark Ordusu'nun kumandanlığı Abdullah Paşa hazretlerinin uhdesinde kalıb her iki ordunun sevk ve idâresi Başkumandanlık tarafından der'uhde" olunmuşdu. Ma heza, her ne olursa olsun Abuk Paşa "Kumandan benim!" dese idi vaz'iyyet büsbütün acâ'ib olurdu! Bundan sonra, Mahmud Muhtar Paşa'nın Vize'den sâ'at 11'de keşîde etdiği telgraf gelmiş ve ordu kumandanlığı bundan, bu sabâh 9 tabur ve beş

bataryanın Cemal Bey kumandasında Pınarhisar üzerine, 8 taburla 3 bataryanın Hasan İzzet Bey kumandasında Congara istikāmetine hareket etdiğini, sâ‘at 13 dakika 30’da Fuad Ziya Bey kumandasında diğer 9 taburla altı bataryanın da sağ kolu ta‘kîben hareket edeceğini, ayrıca Vize’de Şükrü Bey kumadasında diğer kuvvetlerinde toplanmakda olduğunu öğrenmiş ve sağ cenâhın bu sûretle kesb-i kuvvetle te’mîn edilmiş olmasından çok ferahlamışdı.

Ordu kumandanlığı bir tarafdan vaz‘iyyeti tedkîk ve ta‘kîb ederek şu fikri hâsıl eylemişdi:

“2. Kolordu düşmanla çok ciddî sûretde tutuşmuşdur. 1. Kolordu karşısında muhârebe mûceb-i memnûniyyet bir şekildedir. 4. Kolordu cebhesinde düşman pek za‘îfdır.

Binâ’en-‘aleyh düşman kuvâ-yı küllisi muhtemelen (Türkbey-Karaağaç) cihetlerine sevk edilmekdedir. Buna istinâden, ordu kuvâ-yı küllisini sağ cenâha toplamak veya sol cenâhla za‘îf düşmana karşı ta‘arruza geçerek sağ cenâhımızın yükünü azaltmak şıklarından ikincisine karâr verilmiş ve bu maksadla 4. Kolordu kumandanlığına şu emir verilmişdi:

Sakızköy Garbından

16 minh Sâ‘at 13 dakika 30

4. Kolordu Kumandanlığı’na

“2. Kolordu ile 1. Kolordu arasındaki cebhede muhârebe kesb-i şiddet etmişdir. Karşınızda bulunan düşmanın pek za‘îf olduğu anlaşılmakdadır. Binâ’en-‘aleyh Saranlı Çiftlik istikāmetinde 4. Kolordu kıta‘âtıyla yapılacak bir ta‘arruz, 1. Kolordu’nun muhârebesine hüsn-i te’sîr icrâ edeceğinden hemân icrâsı ve netâyicine dâ’ir ma‘lûmât i‘tâsı;

Ordu K. Abdullah

Hâşiye

Çanakkal‘a Fırkası orduya â’id olduğundan dokunulmaması. Ordu K. Abdullah

4. Kolordu’ya bir sâ‘at sonra varan bu emir çok mühimdir: Ordu karargâhında, ta‘biye vaz‘iyyetlerini çok güzel serî‘ ve yüksek görücü ve kavrayıcı bir iktidâr olduğunu bir kere daha te’yîd eylemekdedir. Fi’l-hakîka yine bu kumandanlık 9 Teşrîn-i evvel [1]328 Kırkkilise Meydân Muhârebesi esnâsında Yenice garb

III/[201]

sırtlarına, takrîben yine bu sür‘atle gelir gelmez, bu anda vaz‘iyyet hakkında çok az haber ve ma‘lûmâta mâlik olmasına rağmen fikr-i selîmi ile derhâl ne yapmak lâzım geleceğini kavramış ve 2. Kolordu’ya “Seymen istikāmetinde müdâhaleniz netîce-i kat‘iyyeyi te’mîn eyleyecekdir.” emrini göndermişdi.

Yukarıdaki emirde, aşağı yukarı aynı kıymetde ve şu ândaki vaz‘iyyet-i harbiyeye sûret-i umûmiyyede muvâfık bir emirdi; hüsn-i icrâsı hâlinde mühim fâ’ideler te’mîn edebilirdi.

Fakat Kırkkilise Muhârebesi'ndeki emrin hiç yapılamamış olması misillü bu def'aki emirde –ileride görüleceği üzere– çok noksân yapılabilmişdi. Diğer cihetden şu noktalarda cây-ı tedkîk ve mülâhaza kalmakdadır:

1- Bu ta'arruzu 4. Kolordu mu, 1. Kolordu mu, yoksa her ikisi birden mi yapmalı idi?

2- Yahud, cebhânesi az, incisâm-ı dâhilisi sarsılmış olduğu ma'lûm olan kıta'âtı –bi'l-hâssa ikinci hâle göre– ordunun 2/3'ünü ta'arruza sevk edeceğimize bir tarafdan elimizdeki ihtiyâtları hüsn-i istihdâm, diğer tarafdan kuvvetli yerlerden yeniden yeniye ihtiyât tedâriki ile evvel emirde düşmanın ta'arruzunu kırmağı beklemek mi daha muvâfık olurdu?

3- Mademki 4. Kolordu ta'arruza me'mûr ediliyor, şu ânda ordu ihtiyâtı makāmında olan Çanakkal'a Fırkası'yla takviye edilse daha iyi olmaz mıydı?

4- 4. Kolordu'nun yapacağı bir ta'arruz muvaffak dahi olsa Karaağaç civârında düşmanın istihsâl edebileceği bir tefevvuku tevzîn edebilir miydi, yoksa bu takdîrde orduyu daha müşkil bir vaz'iyyete mi sevk etmiş olurdu?

5- Ve'l-hâsıl şu ânda 4. Kolordu cebhesinde düşmanın meşhûd olan za'fı acaba her ân tahavvül edemez miydi. Düşman sağ cenâhındaki vaz'iyyet kâfî sûretde inkişâf eylemiş mi idi?

Binâ'en-'aleyh ordu kumandanlığının bu ânda şu tarz-ı hareketi belki daha doğru olurdu:

Meydân-ı muhârebeyi ve bi'l-hâssa şimâl cenâhı bi'z-zât görecek bir yere gitmek; buraya gelince şu ânda şöyle bir vaz'iyyet görülecekdi: 2. Kolordu mühim kuvvetler tarafından ciddî bir ta'arruza ma'rûz olmağa mukābil 1. Kolordu, karşısında za'îf bir düşman işgāl muhârebesiyle iktifâ ediyor. Pınarhisar istikāmet-i umûmiyyesinde ilerleyeceğini bildirdiği 3. Kolordu, 2. Kolordu'ya fi'lî bir yardım ve te'sîr-i icrâ edemeyecek kadar aykırı bir istikāmetdedir; 2. Kolordu ise 3. Fırka ile takviye edilmesine rağmen şu vaz'iyyetde za'îf addedilecek bir hâldedir.

Binâ'en-'aleyh ya 1. Kolordu'yu derhâl merkeze nakl ile Türkbey şimâlinden (Taşlı-Kelebeler) hattına karşı ta'arruza sevk etmek sûretiyle 2. Kolordu'ya bi'l-vâsıta veyâhud 1. Kolordu ihtiyâtlarını derhâl 2. Kolordu emrine sevk etmek sûretiyle bilâ-vâsıta yardım muktezîdir. Çanakkal'a Fırkası meydân-ı muhârebeye ancak sâ'at 15–sâ'at 16 sıralarında gelebilecekdir, vürûdundan sonra bunu da o zamana

III/[202]

kadar inkişâf edecek ahvâle göre ya 1. Kolordu'yu ta'kîb etdirmek veyâhud yine doğruca 2. Kolordu emrine sevk eylemek mümkündür.

Herhâlde 4. Kolordu'nun yapacağı bir ta'arruz Karaağaç mıntıkasındaki cereyân-ı hâle bugün mü'essir olamaz. Eğer bunun vaz'iyyetini müsâ'id görmekde ber-devâm isek bundan yeniden kuvvetli ihtiyâtlar ayırmağa çalışırız.

Ve'l-hâsıl sadece 4. Kolordu'yu, Çanakkal'a Fırkası'nı da emrine vermeyerek cebhedeki iki fırkasıyla ta'arruza me'mûr etmek yerine 1. Kolordu'ya esâs ta'arruz vazîfesi vermek ve 4. Kolordu'yu da sola kuvvetli kademeler sûretinde 1. Kolordu'nun ta'arruzuna iştirâke me'mûr eylemek daha muvâfık olurdu.

Ve'l-hâsıl, ordu karargâhındaki sevk ve idâre rûhu cür'etkâr idi ve teşebbüs-i zâtiyi ele almak istiyordu; bu çok güzeldir. Fakat icrâât için yarım tedbîr ittihâz edilmişdi ve bunu ordu kumandanının kendi hâşiyesiyle Çanakkal'a Fırkası'nı bu tedbîre iştirâkden men' etmek ile de karâr, kuvvetini büsbütün gā'ib eylemişdi.

*

* *

Bundan sonra alınan haberler 2. Kolordu cebhesindeki muhârebenin sıkışdığını göstermeğe başladığından ordu kumandanlığı, Sakızköyü'ne ordu ihtiyâtına getirilmesi mukarrer olan Çanakkal'a Fırkası'nı o tarafa sevk eylemeği düşünmüşse de bu fırkanın geç kalacağı [ve nitekim hakîkatde ancak sâ'at 15 dakika 50 sıralarında Sakızköy'üne gelebilmişdi] anlaşıldığından 2. Kolordu'ya, 1. Kolordu tarafından bilâ-vâsıta mu'âvenet edilmesi lâzım görülmüş ve sâ'at 14 dakika 10'da buna, bu sûretle emir verildiği gibi sâ'at 14 dakika 30'da kolorduya gönderilen emirde de bu mukarrerâtdan bahs ile sebât taleb edilmişdi.

[Fakat vesâ'ik meyânında bir de, Çanakkal'a Fırkası'na sâ'at 15 dakika 40'da şu emrin gönderildiği muharrerdir ki bu, Kala' Fırkası'nın ber-vech-i bâlâ 2. Kolordu emrine gönderilmek istenildiği fikrine muhâlif olduğu gibi acaba ordu kumandanlığı bu aralık 1. Kolordu'yu da 4. Kolordu ile birlikde ta'arruza geçirmek ve bu sebeble fırkasıyla 1. Kolordu'yu mu takviye eylemek istedi? düşüncesine mahal bırakmakdadır, hakîkat-i hâli tevsîk kābil değildir. Emir şudur:

Te'ehhür-i hareketiniz muvaffakiyyetle devâm eden harbin netîcesine sû'-i te'sîr edebilir. Tesrî'-i hareketle Sakızköy üzerinden Türkbey üzerine ilerleyiniz."

[Ma'a-hâzâ 1. Kolordu'ya böyle bir ta'arruz arzu veya karârından bahis bir emir teblîğ edildiği hakkında hiç bir kayda tesâdüf edilememişdir. M. N]

*

* *

Ordu kumandanlığı yine bu sıralarda, muhârebeyi biraz gevşemiş ve ahvâl-i umûmiyyeyi müsâ'id görmeğe

başlamış olduğundan [fi'l-hakîka bu sırada, 2. Kolordu'ya vâki' Bulgar ta'arruzları kırılmış bulunuyordu.] Sâ'at 15, dakika 40'da Sakızköy'den, 1, 2 ve 4. kolordulara şu emri göndermişdi:

1- Bugün icrâ edilmekde olan muhârebe İnşâallâh-u Te'âlâ bu akşama kadar muvaffakiyyetle hitâma erişecekdir. Muhârebe akşamı ale'l-ekser sâhte gece hücûmlarıyla Osmanlı Ordusu'nun safları arasında panik tevlîd ederek ilkā-yı dehşet etmek öteden beri İslâm ve kavimlerine mahsûs bir âdetdir;

Geredeli muhârebesinde zuhûra gelen acı hâdisenin tekerrürüne meydân vermemek için gece bi'l-cümle kıt'a kumandanlarının ilk hatda efrâd arasında bulunmaları ve efrâdın dahi süngü takılı olarak son derece müteyakkız bulunması lâzımdır. Herhangi kıt'ada panik zuhûr eder veya geceleyin efrâd muhârebe hattını terk ederek geri gelirse o kıt'aya mensûb kumandanlar müteselsilen mes'ûl olacaklardır.

2- Kolordular mevcûd telefon malzemeleriyle bu akşam Sakızköy'de karargâh ile râbıta hâsıl edeceklerdir;

3- Muhârebenin hitâmındaki vaz'iyyeti ve cereyân-ı hâli kolordular birer emir zâbiti ile Sakızköy'deki ordu karargâhına bildireceklerdir."

Vaz'iyyet hakkında az çok mutma'in olan ordu kumandanı bundan sonra sâ'at 16'yı geçe tekrâr Karaağaç etrâfındaki muhârebe gürültüsünün tezâyüd etmeğe başlaması üzerine o tarafa hareket ederken 4. Kolordu'dan: "Sol cenâhımız gitdikçe sıkışdırılıyor. Gurûba kadar İnşâallâhü'r-rahman mukāvemete çalışıyoruz. Sür'atle Kal'a-i Sultaniye Fırkası'nı yetiştirmeniz müsterhamdır." raporunu almış ve buna sâ'at 16 dakika 30'da "Çanakkal'a Fırkası ehemmiyet kesbeden sağ cenâhda muhârebeye girmek üzeredir. Lüleburgaz'da külliyetli cebhâne vardır. Topçu zâbiti zâyi'âtını telefâta ma'rûz kalmayan bataryalardan ve Kal'a Fırkası'nın kollarından ikmâl ediniz." emri gönderilmişdi. Fi'l-hakîka Kal'a-i Sultaniye Fırkası Sakızköy'den bilâ-tevakkuf Karaağaç istikāmetine yürüyüşe devâm etdirilmişdi.

Fakat Ordu kumandanı tam 2. Kolordu paniğe başladığı sırada meydân-ı muhârebeye gelmiş ve bu sırada kolbaşı ile muhârebe mıntıkasına giren Kal'a Fırkası'na, sâ'at 17'de geceleyin hemân ilerleyerek kaçanların yerini işgāl etmesi emri verildikden sonra ve 4. Fırka'nın firârilerini durdurmağa çalışdıkdan sonra nihâyet sâ'at 18'de Sakızköy'üne avdet eylemişdi.

Buraya muvâsalat akabinde 4. Kolordu'ya, sâ'at 18 târîhiyle tekrâr şu emir gönderilmişdi:

“2. Kolordu cebhesinde muhârebe sâ‘at 16’dan sonra pek ziyâde kesb-i şiddet etmiş ve bi’l-hâssa sol cenâhı şiddetli muhârebede bulunmuş olduğundan be-heme-hâl bu kolordunun yeni bir kuvvetle takviyesi zarûrî oldu. Bunun için eldeki Çanakkal‘a Fırkası da dâhil olduğu hâlde tekmîl kuvvetler

III/[204]

muhârebeye sürüldü. Binâ’en-‘aleyh fırkanın o cihete gönderilmesi mümkünsüzdür. Mecbûr olursanız ta‘arruzdan sarf-ı nazarla bulunduğunuz hattı muhâfaza ediniz. Abdullah.”

*

* *

Bundan sonra Sakızköy’ünde, ordu karargâhında cereyân-ı hâl, 17 sabâhına kadar şöyle inkişâf eylemişdi:

Sâ‘at 19 sıralarında 4. Fırka kumandanı Mîralay Necib Bey gelerek fırkasının dağıldığını söylemiş ve garîbdir ki kimse kendisine “Senin burada ne işin var? Git nerede ise fırkanı bul, topla!” demeyerek mûmâ-ileyhin gece Sakızköy’ünde kalarak istirâhat etmesine müsâ‘ade edilmişdi. Ve ihtimâl bu sıralarda 1. Kolordu’ya “Yarın bir fırkanın daha 2. Kolordu mıntıkasına gönderilmesi” emri verilmişdi.

Bundan mâ-‘adâ belki bu emirden evvel veyâhud sonra, 1. Kolordu’ya şu emr gönderilmiş olub 1. Kolordu kumandanlığının buna istinâden 16 Teşrîn-i evvel sâ‘at 24 dakika 45’de Uşak Fırkası’na hemân aynı metinde bir emir verdiği vesâ’ikden anlaşılmakdadır; bu emrin diğer kolordulara 1. Kolorduca diğer fırkalarına verilüb verilmediği ma‘lûm değildir; emir şudur:

“1- Düşman kıta‘âtı bütün muhârebe hattı üzerinde tevkîf olunmuşdur;

2- Şark Ordusu yarın hatt-ı ma‘lûm üzerinde düşmana mukābeleye devâm edecekdir,

3- 2. Kolordu’ya mensûb 4 ve 5. fırkalar akşam geç vakit mevki‘lerini terk ile geriye çekilmişlerdir. Kıta‘ât-ı mezkûre yerine Çanakkal‘a Fırkası ikāme edilmiş ve bu sûretle iki fırka cebhesi mezkûr Çanakkal‘a Fırkası’yla işgāl olunmuşdur;

4- 1. Kolordu, kendi cebhesinde bulunan düşmanın azlığından bi’l-istifâde, cebhesinde yalnız bir fırka terkiyle iktifâ ederek kuvâ-yı mütebâkisini sağ cenâha celb edüb hatt-ı harbin nisbeten za‘îf kalan bu ciheti taht-ı te’mîne alacakdır;

5- Vize ordusu düşmanı Pınarhisar istikāmetinden doğru püskürtmüş ve ordunun sağ cenâhı taht-ı emniyetde olduğu istihbâr kılınmışdır;

6- Şu hâle nazaran yarının, avn-i Hakla bir muzafferiyetle netîceleneceği kaviyyen me’mûldür;

7- 17. Kolordu, yarın Congara garbında muhârebeye iştirâk edecekdir.

4. Fırka'nın terk etdiği mevzi'de elli araba topçu cebhânesi vardır. Lüleburgaz ve Çorlu'dan getirilmiş olan üç vagon topçu cebhânesi mevcûddur.

Şark Ordusu Kumandanı Abdullah"

III/[205]

Ba'dehû 1. Kolordu'dan sâ'at 20 dakika 45'de yazılan ve "Sâ'at 14-16 dakika 30'da 1. Kolordu cebhesiyle kısmen Karaağaç önünden perîşân sûretde ric'at eden düşmanın sâ'at 17'den i'tibâren yeni kuvvetlerle takviye edilerek yerinde kaldığını, sâ'at 18'e doğru 4. Fırka'ya 2. Fırka'dan bir alayla ve ba'dehû Simav Taburu ile yardım edildiğini, vaz'iyyetin iyi olduğunu, 4. Kolordu ta'arruzu şiddetle ilerlerse daha iyi olacağını, ma'a hâzâ cebhâne fıkdânını" bildiren rapor gelmişdi.

Daha sonra, gece yarısına doğru ve 2. Kolordu'nun sâ'at 21'de yazdığı rapor gelmişdi ki bunda da cereyân-ı hâl hikâye edildikten sonra "Elde 3. Fırka, Kastomonu Fırkası'ndan iki taburla bir batarya ve nereye geldiğini bilemediğim Çanakkal'a Fırkası vardır. Yarın aynı hâl devâm etmez ve umûma sükûnet gelmiş bulunursa muvaffakiyyeti idâme ve ikmâl eylemek mümkün olacağını ümîd ederim. Cebhâne yokdur" deniyordu.

Başkumandanlık'dan, sağ cenâhın muvaffakiyyeti, yarın bunlar ta'arruza devâm ederken sol cenâhın kat'iyyen sebâtı, düşman kuvve-i külliyesiyle acaba Edirne tarafında mı yoksa Şark Ordusu karşısında mıdır? tahkîki hakkında bir takım emirler vâsıl olmuşdu.

Bu cereyân-ı hâl karşısında ordu karargâhı daha sâ'at 18'de ber-vech-i bâlâ her dürlü fikr-i teşebbüsü terk ederek yarın için âdetâ ümîdsiz bir hâle gelmişken 17 minh sâ'at 3'de karargâha gelen 3. Fırka kumandanı Prens Aziz Paşa " Bulgarların külliyen firâr eylediğini ve kendi cebhesinde düşman askerinden bir eser kalmadığını" ifâde edince öyle görünüyor ki ordu kumandanlığında yine birden bire bir tahavvül-i hissiyât vâki' olmuş ve şu emrin i'tâsında lüzûm ve fâ'ide görülmüşdür:

Ordu Emri

<u>Sakızköy'den</u>

17 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 7 dakika 15

"1- Düşman bütün hatt-ı harb üzerinde geriye tard edilmişdir;

2- Ordumuz bugün düşmanı ta'kîb edecekdir;

3- 3, 17 ve 18. kolordulardan mürekkeb sağ cenâh grubu Pınarhisar yolu tarafeyninden hareketle Pınarhisar'a kadar düşmanı tard ve ta'kîb edecekdir;

4- Çanakkal'a Fırkası'ndan bir alay ve bir batarya, 4. Fırka'dan bir alayla birlikde 4. Fırka kumandanı Necib Bey kumandasında (Kelebe-Osmancık) üzerinden hareket edecekdir;

5- Diğer Kolordular sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb müfrezelerle düşmanı ta‘kîb edeceklerdir;

2. Kolordu Kelebe 1. Kolordu Tatar Çiftlik, 4. Kolordu Ayvalı istikāmetlerinde ta‘kîb edeceklerdir;

III/[206]

6- Süvâriye ayrı emir verilecekdir;

7- Ordu karargâhı Sakızköy garbındaki höyükde kalacakdır.”

Süvâri Fırkası’nın bu bâbda bir emir aldığı ma‘lûm değilse de 16 minh sâ‘at 17 sıralarında fırkaya şu emir gönderilmiş olduğu görülmüşdür:

Şark Ordusu Karargâhı Birinci Şu‘Be Müdîri Mîralay Feyzi imzâsıyla: “1. Kolordu cebhesinde ve Türkbey ile Karaağaç arasında muhârebe kesb-i şiddet etmişdir. İmdâda ihtiyâc kat‘îdir. Hemân oraya süvâri ve topçu ile yetişilmesi. Kumandan paşa şimdi oraya gitdi. Ordu karargâhı akşam Sakızköy’ündedir.”

* *
*

Ve’l-hâsıl Şark Ordusu Kumandanlığı’nın 16 Teşrîn-i evvel gününe â’id sahîfe-i icrââtı da bu emirle kapanmışdı.

11-15 Teşrîn-i evvel olarak 5 gün müddetle kolordularından iki yürüyüş geride lâf ü güzâfla ve dedikodu ile meşgūl olmağı kıt‘asının başında bulunarak bunlara hâkim olmağı tercîh eylemiş ve bunda belki karargâh mensûbîninin arzû-yı istirâhati de bir âmil-i diğer olmuş olan Şark Ordusu kumandanlığı bunun acısını çekecekdi ve nitekim bu günkü icrââtı da böyle olmuşdu.

Ancak bugün sâ‘at 11 dakika 30’dan i‘tibâren fi‘lî bir kumanda der‘uhdesine muvaffak olabilmiş olan Şark Ordusu sâ‘at 13-14 sıralarına kadar sükûneti muhâfaza edebilmiş ve oldukça kıymetli bir sevk ve idâre karâr ve emri i‘tâ eylemişse de buhrânlı haberler gelmeğe başlar başlamaz vaz‘iyyete hâkimiyetde zâil olmuş ve akşama kadar tekmîl yapılan müsbet iş 1. Kolordu’dan bir kaç taburu 2. Kolordu’ya göndertmekden [ki ileride göreceğimiz üzere bu da hüsn-i istihdâm edilememişdi] koca bir günde 13-14 kilometrelik bir mesâfeyi kat‘ edemeyerek ve kendisine kat‘ etdirilemeyerek ancak iş olub bitdikden sonra meydân-ı muhârebeye gelmiş olan Çanakkal‘a Fırkası’nı sağ ve soluyla ve gûyâ emrinde çalışacağı 2. Kolordu karargâhıyla da irtibâta girmeksizin muhârebe sâhasının bir köşesine sürüvermekden ibâret kalmışdı.

Diğer cihetden karargâhın nefsine hâkimiyetinin de tamâmen muhtell olduğu, her haberden ve müşâhededen derhâl a‘zamî sûretde müte’essir olarak kah nîkbînlik ve kâh

bedbînlik müntehâlarına varmasından ve bu bâbda verdiği muhtelif emirlerden anlaşılmakdadır. Hele fırkasını, kolordusunu bırakarak ta Sakızköy'üne, istirâhata gelen 4 ve 2. fırka kumandanlarının hüsn-i kabûlü ve 3. Fırka kumandanının beyânâtı üzerine orduya 17 için (ta'kîb) emri verilmiş olması bu sükûnetsizlik ve muvâzenesizliğin en bâriz misâlleridir.

Diğer cihetden yarın için [17 minh için] yine bir plan mevcûd olmadığını görüyoruz: Tekmîl-i ihtiyâtlar elden çıkarılmış, yeni bir ihtiyât tedârikine tevessül edilmemişdi; böylece 17. günü dahi büyük

III/[207]

sevk ve idâre içün ister istemez buhrânlı geçmeğe daha şimdiden mahkûm olmuşdu. Halbuki sağ cenâhda 2. Kolordu da bâriz bir tehlike vardı: İki nizâmiye fırkası elden çıkmış, yerine, o da zan derecesinde olmak üzere, yalnız metâneti meşkûk ve kaç gündür mütemâdiyen dağılmış, dağıtılmış ileri, geri bî-sûd yürüyüşle hırpalanmış bir Çanakkal'a Fırkası konmuşdu; binâ'en-'aleyh yarın sabâh için daha bu geceden 2. Kolordu'yu takviyeye hazır olmak lâzımdı; bu maksadla ihtiyât kuvvetleri ancak 1. Kolordu'dan kābil-i ifrâz idi; buna hakîkatde verildiği gibi mübhem bir emirle iktifâ edileceğine şu kadar bir kuvveti filân sâ'atde filân noktada ordu emrine hazır bulundurulmasını bildirmek, oraya karargâhla gitmek, o zamana kadar inkişâf edecek ahvâle göre yeni karârlar ittihâz eylemek lâzımdı. Meselâ –ileride göreceğimiz üzre– tekmîl 1. Kolordu cebhede, grub vâri kuvvetli nokta-i istinâdlar muhâfaza ederek diğer aksâmıyla, meselâ hakîkatde de olduğu gibi 2 alaylı Müretteb Fırkası, 2. Fırka'nın lâ-âkall 4-5 taburu, Uşak ve 2. fırkaların 3-4 bataryası el altına alınsa, Çanakkal'a Fırkası ile müttehiden 17 sabâhı, (Türkbey-Sakızköy) hattı ortalarından şimâl Karaağaç istikāmetinde dün yarmış olan düşmanın sağ cenâhına tertîbli bir mukābil ta'arruz sevk edilse idi vaz'iyyet çok ümîd-bahş olurdu.

Fakat bunu evvelâ ümîdsizliğin son haddine düşmüş, ba'dehû ta'kîb emri verecek derecede nîkbînliğe yükselmiş olan muvâzenesiz bir karargâhdan bekleyemezdik…

3. 16 Teşrîn-i evvel [1]328'de Müstakil Süvâri Fırkası

15/16 Teşrîn-i evvel gecesini birer livâsıyla Lüleburgaz'da ve istasyon civârında geçirmiş ve cem'an dört alayda 800 kılınç, 8 makineli tüfek ve 8 topdan ibâret kalmış olan Osmanlı Müstakil Süvâri Fırkası 16 sabâhı dahi, dünkü muhârebe temâslarını kendi üzerine almayarak; vâsıl olan veya olmayan emirleri düşünmeyerek aynı tarzda ikāmet ve istirahâtde ber-devâm iken, Ayvalı istikāmetinden bir alay piyâde ve bir batarya topun Lüleburgaz'a doğru ilerlemekde olduğu hakkında rapor alınca ve bu esnâda [sâ'at 10 sıraları] Lüleburgaz garbındaki tepede bulunan ileri karakoldaki Atranos Taburu'nun da muhârebeye başladığını duyunca Lüleburgaz'daki iki alayı, iki mitralyöz bölüğüyle fırka karargâhı sâ'at 10 dakika 15 sıralarında

Lüleburgaz'dan harekete başlayarak taburun yanına gelmişdi ve bunu yaya cenge indirdi. Bir mikdâr avcı ve mitralyöz bölükleriyle takviye ederek sâ'at 14 sıralarına kadar bu vaz'iyyetde kalmışdı; diğer livâda istasyon civârında kalmakda devâm eylemişdi.

[Bazı vesâ'ikden ilk zamanda fırka kumandanının şahsen 4. Kolordu kumandanı nezdinde bulunduğu

III/[208]

anlaşılmakdadır ki bu doğru ise Lüleburgaz'daki kıta'âtın yukarıdaki hareketinin livâ kumandanı tarafından yaptırıldığını kabûl etmek îcâb eder.]

Fırka kumandanı bir aralık biraz harekete geçmek de istemiş olacak ki sâ'at 12 dakika 45'de 4. Kolordu kumandanlığına şu raporu göndermişdi:

(Ayvalı yolu-Kavakdere) ve (Ayvalı-Sarçal) istikāmetlerindeki keşif kolları düşman piyâdesinin şiddetli ateşleriyle geriye püskürtülmüşdür. Keşfe devâm için cenûb-ı garbiye gidüb oradan sokulmağa ve keşfe çalışacağım."

Fırka sâ'at 14 sıralarında, Şark Ordusu Kumandanlığı'nın, ordu sol cenâhını himâye hakkındaki emrini alınca [bu emrin neden böyle geç geldiği de kābil-i tefehhüm değildir. M. N] İstasyon civârındaki livâsı ile birleşmek maksadıyla hatt-ı harbden çekilüb hareket etmişse de yolda da düşmanın mevzi'e girmiş olan takrîben 3 bataryası tarafından, yakalanarak yürüyüş kolu ateş altında kalmış ve biri zâbit olarak 4 mecrûh, 9 hayvan zâyi'âtıyla kurtulabilmişdi; buradan sâ'at 14 dakika 25'de 4. Kolordu'ya "2 taburla bir mikdâr topçusu pîşdârda olan ve bir fırka kadar tahmîn edilen bir düşmanın (Ayvalı-Sarımsaklı)dan Lüleburgaz İstasyonu'na doğru ilerlediğini" bildirmişdi.

Bundan sonra Süvâri Fırkası Susuz Müsellim'de toplanarak sâ'at 17 dakika 30'a kadar buralarda bilâ-hareket seyirci kalmış ve ba'dehû gecelemek üzere Büyük Karışdıran'a (!) avdet eylemişdi. Bugün gerek Şark Ordusu kumandanlığına gerek 4. Kolordu'dan Süvâri Fırkası'na gönderilmiş olan muhtelif maksadlı ve müte'addid emirleri fırka ancak 16/17'de Büyük Karışdıran'da almış ve bi't-tabi' vakti geçmiş olan bu emirler bir şeye yaramamışdı.

*

* *

Bugün süvâri topçusu hakkında ancak şu ma'lûmât bulunabildi: Fırka harb cerîdesi, topçunun bugün fırka nezdinde bulunmadığını yazıyor. 4. Kolordu Harb Cerîdesi'nde "berâber götürmekde ki müşkilât hasebiyle vaktiyle 4. Kolordu nezdinde kalan bir süvâri bataryasının kolordu mıntıkasında akşamüzeri 198 Tepesi garbında mevzi'e sokulduğu" muharrerdir. Kezâlik yine bundan mübhem sûretle anlaşıldığına göre süvârinin diğer bir bataryası da

muhtemelen Lüleburgaz garbında ve Süvâri Fırkası'nın emrinde olmayarak ileri karakol nezdinde ve mevzi'de idi ve muhârebeye girmişdi.

*

* *

Binâ'en-'aleyh netîce i'tibâriyle Süvâri Fırkası bugün tamâmen menfî kalmış, ne doğru dürüst bir keşif yapabilmiş ve ne de meydân-ı muhârebede mü'essir olabilmişdi; kendisinin mâfevklerle irtibât te'sîs etmesi

III/[209]

ve emirleri vakt u zamanıyla almaması, kendisinin de esâsen menfî bir rûh ile mütehallî olması da bu netîcesizlikde büyük âmiller olmuşdu.

4- 16 Teşrîn-i evvel'de Dördüncü Kolordu'nun Muhârebesi

1. 4. Kolordu Karargâhı

15/16 Teşrîn-i evvel gecesini Lüleburgaz'ın 5,5-10 km cenûb-ı şarkîsinde, Çorlu yolunun Kavakdere mecrâsını kat' etdiği noktadaki kuyu civârında geçirmiş olan kolordu karargâhı, ale's-sabâh Umurca civârındaki Çiftehöyükler'e gelmiş ve buradan (ordunun kumandasını der'uhde ederek) 1 numrolu ordu emrini vermişdi.

Sâ'at 10 dakika 30 sıralarında Lüleburgaz garbındaki Atranos İleri Karakol Taburu'nun muhârebesi başlamış ve görünüşe nazaran kolordu karargâhı seyre devâm ederek Şark Ordusu kumandanlığı sâ'at 11 dakika 30 sıralarında buraya gelinceye kadar ne ordu ve ne de kolordusu nâmına bir şey yapmamış, bir haberde almamışdı.

Nihâyet Şark Ordusu'nun sâ'at 13 dakika 30'da gönderdiği "Saranlı Çiftlik istikāmetinde 4. Kolordu ile ta'arruz" emrini alınca sâ'at 14 dakika 55'de 12. ve İzmit fırkalarına bu emirden bahisle: "….Binâ'en-'aleyh kolordumuz, müsta'înen bi-tevfîka-i Te'âlâ İzmit ve 12. fırkalarla Saranlı Çiftlik istikāmetinde bir ta'arruz icrâ edecekdir. Bunda muvaffakiyyeti te'mîn edecek en birinci mes'ele son derece te'mîn-i irtibâtdır. Ben 12. Fırka ile berâberim.

Hâşiye: Küçük zâbitânı zâbit makāmında kullanınız. Ba'de'l-harb kendilerinin zâbit olacaklarını va'd ile teşvîk ediniz" emrini vermişdi. [Bu emrin ne sûretle yapıldığını fırkaların harekâtında göreceğiz.] Fakat bu ta'arruzu tertîb, icrâ ve intâc için başkaca hiç bir şey yapılmamış ve hiç bir emir verilmemişdi; bundan sonra da akşama kadar kolordu karargâhı tamâmen âtıl kalmış ve kolordusu üzerinde hiç bir sûretle mü'essir olamamışdı.

Kolordu karargâhının bugün başlıca fa'âliyyeti şunlara inhisâr eylemişdi:

1- Sâ'at 13 dakika 40'da 12. Fırka'ya gönderdiği "Kolordu ihtiyâtını teşkîl eden Gemlik ve Atranos taburlarının Karaağaç Deresi şarkına gelmesi emredildiğinden bunları

himâye ediniz. Bunlar doğruca Umurca'ya gelerek kolordu ihtiyâtında kalacakdır…." emrinden anlaşıldığına göre

III/[210]

İleri Karakol Taburu muhârebeye başlar başlamaz buna, muhârebeyi kat' ederek çekilmek emri verilmişdir, fakat bu emrin İleri Karakol Taburu'na varub varmadığı ma'lûm değildir.

2- Sâ'at 16'yı geçerek hâlâ ordu kumandanlığı nâmına Abuk Paşa'ya gelen ve "Kolordunun sol cenâhı sıkışmağa başlamışdır. Gurûba kadar İnşâallahü'r-rahman mukāvemete çalışıyoruz. Kal'a Fırkası'nın sür'atle yetişdirilmesi" hakkındaki Fahri Paşa'nın raporu, görünüşe nazaran (12. Fırka ta'arruz ederken sağ cenâhın ilerlememesi ve sol cenâhındaki Bandırma Alayı'nın da düşman mitralyöz ateşi altında geriye kaçması ve güç hâl durdurulmağa çalışılması) esnâsında yazılmışdır.

3- İzmit Fırkası, fırkasındaki topçu taburu zâbitlerinin ekseriyyetle urulduğunu öğleden biraz sonra bildirince 12. Fırka'ya, mevcûd topçu zâbitlerinin yarısının İzmit Fırkası'na gönderilmesi emredilmiş, kezâlik sâ'at 15 dakika 45'de İzmit Fırkası, topçu cebhânesi isteyince yine 12. Fırka'ya yardım emri verilmişdir. Cebhâne mütâlebâtı üzerine kolordu da orduya müracaât etmiş ve sadece "Lüleburgaz'da çok cebhâne vardır oradan almalı" tarzında emirler almışdı.

4- Yine 12. Fırka sol cenâhının ta'arruzda adem-i muvaffakiyyetinin hâsıl eylediği heyecân arasında Çanakkal'a Fırkası, ordudan istenilmiş ve ma'lûm olduğu üzere, cevâb-ı red alınmış, bu esnâda Süvâri Fırkası'nın her ne sebebe mebnî ise geride bırakdığı bir bataryası da (?) 198 Tepesi garbına mevzi'e sokulmuşsa da bu işler oluncaya kadar karanlık basdığından bundan da bir netîce ve te'sîr alınamamışdır. Kezâlik yine bu meyânda ileri karakol muhârebesinden çekilmekde olan İhtiyât Alayı'na da, 12. Fırka'nın "Sol cenâhındaki redifler çekilmek üzeredir, erkân-ı harbiyye re'îsi oraya gönderildi. İhtiyât Alayı'nın serî'an sevki ve mevzi'e idhâli" hakkındaki raporu üzerine bu fırkanın soluna gitmek emredilmiş, 12. Fırka'ya da bu yolda ma'lûmât verilmişdi.

5- Bir aralık İhtiyât Alayı'na "Bir nizâmiye bölüğünü Lüleburgaz'a terk ederek Sakızköyü'nde Çanakkal'a Fırkası'na iltihâk etmesinin" de emredildiği anlaşılıyor; bu, muhtemelen öğleden evvelki son sâ'atlerde verilmiş bir emirdir; çünkü 1. Kolordu'ya sâ'at 11 dakika 50'de gönderdiği bir raporda "Çanakkal'a Fırkası ordu ihtiyâtı olarak Sakızköy'üne tahrîk edildi. Süvâri Fırkası Lüleburgaz garb sırtlarındadır. Ayvalı istikāmetinden ilerleyen bir piyâde alayıyla bir batarya fırka tarafından tevkîf edilecekdir. Önde bir tabur piyâdesi bulunan uzun bir topçu kolu sâ'at 10 dakika 11'de Türkbey garbına vardı. Karargâh Umurca Çiftliği

sırtındadır. 12. Fırka'dan bir kuvvetde Umurca'ya derdest-i celbdir." deniyordu; Bu rapor Süvâri Fırkası'nın sâ'at 10 dakika 11 Lüleburgaz'dan gönderdiği şu rapora istinâd ediyordu:

"Önünde bir tabur piyâde bulunan uzun bir topçu kolu şimdi Türkbey'in garb sırtına

III/[211]

vardı. Ayvalı istikāmetinden ilerleyen bir piyâde alayı ve bir batarya ile şu ânda Lüleburgaz garb sırtlarında piyâde ateşine başlanmışdır. Süvâri Fırkası bir bataryasıyla berâber şimdi Lüleburgaz'ın garb sırtlarına ilerliyor"

Süvâri Fırkası, sâ'at 10 dakika 15'de gönderdiği diğer bir raporda aynı husûsâtı te'yîdle berâber şimdilik (Ayvalı-Kumbarlar) Çiftliği istikāmetinde düşmandan eser olmadığını te'yîd ediyordu ki bizâtihi çok mühim olan bu ma'lûmât nazar-ı dikkati hiç de celb etmemişdi.

6- 4. Kolordu karargâhı 1. Kolordu'nun vaz'iyyeti hakkında da oldukça kâfî raporlar almışdı ve bundan daha öğleden evvel "Karşımızda Taşlı Çiftlik cenûb kenarından i'tibâre[n] cenûba doğru mümted sırtda tahkîmât yapan topçu ve piyâde vardır. Topçu henüz bir bataryadır. Zannıma göre düşman, kuvâ-yı asliyyesini ordu sağ cenâhına toplamakdadır. 3. Fırka o tarafa hareket etdi. Karargâh ve merkez sıkletinizle Satıköy tarafında bulunursanız nasıl olur?" teklîfi gelmişdi.

Kezâlik 3. Fırka'nın sâ'at 10 dakika 12 raporu da 1. Kolordu'dan gönderilmiş ve böylece Karaağaç mıntıkasının bu ândaki vaz'iyyeti de öğrenilmişdi.

Bundan sonra 1. Kolordu'dan, hâlâ "Başkumandanlık Vekâlet-i Aliyyesine" adresiyle sâ'at 15'de gönderilmiş olan bir raporda da 4. Kolordu'ya yine şimâle doğru hareket teklîf ve tavsiye olunuyordu.

12. ve İzmit fırkalarından cereyân-ı hâli musavver kâfî raporlar alınmışdı.

4. Kolordu karargâhı bunlardan başka akşam ve gece Çorlu'da Şark Ordusu erkân-ı harbiyyesinden Mîralay İhsan Bey vâsıtasıyla Başkumandanlık Vekâleti'nin sebât vesâ'ire hakkındaki ta'mîmlerini de almışdı.

*

* *

Böylece 4. Kolordu karargâhı bugün sadece bir rapor merkezliği yapmış, kolorduya en mühim bir vazîfe tevcîh eden ordu ta'arruz emrini dahi sadece fırkalara aynen "Ta'mîm" ile iktifâ etmiş ve bir kolordu kumandanlığının vazîfesinin işte bu ta'arruzu bil-fi'il tertîb, tevcîh ve idâre olduğunun farkına varılmamışdı!

2. 16 Teşrîn-i evvel 'de 12. Fırka'nın Muhârebesi

16 Teşrîn-i evvel sabâhı 12. Fırka (Evrensekiz-Lüleburgaz) yolunun cenûbundan Ergene'ye kadar Lüleburgaz şark sırtlarında dünkü gibi mevzi'de bulunuyordu ve esâsen bunun

kıta‘âtından olan Gemlik ve Atranos taburlarıyla 33. Alay’ın Uzunköprü’den gelmiş tâze bir bölüğünden ve muhtemelen bir süvâri bataryasından mürekkeb bir kuvvet de kolordunun İhtiyât Alayı nâmıyla şöylece ileride bulunuyordu:

III/[212]

Gemlik Taburu ve Nizâmiye Bölüğü Lüleburgaz Kasabası’nda ve kasabanın doğruca müdâfa‘a ve inzibâtına me’mûr.

Atranos Taburu’yla muhtemelen süvâri bataryası Lüleburgaz’ın garb sırtlarında ileri karakolda, Ayvalı yolu tarafında.

12. Fırka’nın 34. Alayı’n[ın] 3. Taburu da Lüleburgaz İstasyonu’nun müdâfa‘asına me’mûr olarak bulunuyordu.

Sâ‘at 10’u geçerek Atranos Taburu Ayvalı istikāmetinden gelen ve evvel emirde bir piyâde alayıyla bir batarya tahmîn edilen bir düşmanla muhârebeye başlamış ve taburu biraz sonra iki Süvâri Alayı’nın avcıları ve mitralyözleri de takviye eylemişdi; görünüşe nazaran İhtiyât Alayı kumandanı da buraya gelmişdi.

Kolordu, başlayan bu muhârebenin kısa kesilmesini ve İhtiyât Alayı’nın geriye çekilmesini ber-vech-i bâlâ emreylemişse de bu emir varamıyarak veya her ne sebebe mebnî ise de derhâl yapılamayarak muhârebe sâ‘at 14’e kadar devâm etmiş bundan sonra Atranos Taburu Muhtar Çiftliği’ne doğru çekilmiş, fakat muhârebede ancak bir yüzbaşı ile 8 nefer şehîd ve 2 zâbitle 14 nefer mecrûh vermesine rağmen dağılarak şimdilik elden çıkmışdı. Bulgarlar ilerleyince, bu esnâda Süvâri Fırkası da evvelce gördüğümüz vech ile çekildiğinden bu def‘a da Gemlik Taburu yalnız başına kasaba kenarında tesâdüf etmiş ve bu da 6 şehîd, 30 mecrûh vererek bu da çekilmişdi. Ve’l-hâsıl İhtiyât Alayı’nın hatt-ı müdâfa‘a gerisine gelmesi sâ‘at 15 dakika 30’u bulmuş ve bundan sonra mehmâ-emken el altında kalmış olan Gemlik Taburu’yla Nizâmiye Bölüğü 12. Fırka’nın sol cenâhına gönderilerek fırkasına rabt edilmişdi. Süvâri bataryası da muhtemelen geriye, 198 Tepesi’ne doğru çekilmişdi.

Garîbdir ki bu muhârebe cereyân ederken 12. Fırka Lüleburgaz garbında hangi kıt‘alar olduğunu bilmiyordu ve bu husûsu daha sâ‘at 11 dakika 30’da kolordudan sorarak “Karşıki sırtlarda bizim keşif kolları, süvârimiz ve bir batarya vardır. Bunlar ilerleyen düşman kollarını tevkîfle meşgūl oluyorlar. Oradaki piyâdenin çekilmesi emredildi. Bir müddet sonra çekileceklerdir. Hemân düşmanı görünce topçunuzla ateş açınız” cevâbı alınmışdı!

Bu esnâda, sâ‘at 11 dakika 40’da ise 12. Fırka Ayvalı keşif kolundan “Düşmanın 8-10 taburla sâ‘at 11 sıralarında Ayvalı’nın şimâl sırtlarında Çanakkal‘a Fırkası’yla muhârebeye tutuşduğu” raporunu almışdı!

Sâ‘at 14 dakika 20’de bir Bulgar bataryası Lüleburgaz’ın garb-ı cenûbîsindeki sırtda ve (Burgaz-Sarçal) yolu üzerinde mevzi‘ alarak ateş açmış, 12. Fırka topçusu da cevâb vererek muhârebe, mevzi‘-i asliyye intikâl eylemişdi.

III/[213]

Sâ‘at 15’de düşmanın 3 bataryası ateş ediyor, piyâdesi de 12. Fırka’nın sol cenâhı karşısına doğru terakkî ediyordu ve fırka, bu vaz‘iyyet karşısında kendisini müşkil vaz‘iyyetde görerek 4. Kolordu’ya “Ancak cebhemizi muhâfaza etmekdeyiz” diye yazmışdı.

Bu esnâda düşman İzmit Fırkası cebhesi karşısında, 12. Fırka’nın sağ cenâhına da ilerlemeğe başlamış ve bu cenâhdaki 35. Alay sâ‘at 15 dakika 12’de “Nişancı T 12 ile Y 35’ den iki tabur düşmanla muhârebe ediyor. Düşmanın 3 taburuyla bir Süvâri Alayı kasabaya girdi. Buna nazaran keyfiyyetin iş’ârını” bildirmişdi.

Bu sıralarda 4. Kolordu’dan ma‘lûm ta‘arruz emri gelmiş, İzmit Fırkası kumandanı da hâlâ (4. Kolordu Kumandan Vekîli) imzâsıyla 12. Fırka’ya sâ‘at 15 raddelerinde “İzmit Fırkası sağ cenâh ve merkezinden iyice sıkışdı, Bir alayınızla düşmanın Burgaz istikāmetindeki cenâhına ta‘arruz ediniz. Biz de bir alayımızla iştirâk edeceğiz. Acele topçu taburuna ihtiyâc vardır” rapor veya emrini göndermişdi. Daha evvel İzmit Fırkası’nın “Topçu zâbitânı uruldu, hemân bir topçu taburunun i’zamı” raporu üzerine sâ‘at 14 dakika 5’de: “Tabur gönderemeyiz. Ancak sağdan bir batarya gönderiyoruz” cevâbı verilmişdi. Nihâyet bu ta‘arruz emri üzerine fırka, Nişancı T 12 ile Y 35 sağ kol olarak İzmit Fırkası’nın sol cenâhına yardım için Lüleburgaz şimâlinden Saranlı Çiftlik istikāmetine ve mütebâkî kuvvetle de Lüleburgaz cenûbunda çiftliğin garbına ta‘arruza ve fırka kumandanlığının sol kol ile birlikde bulunmasına karâr vererek lâzım gelen emirleri vermişdi.

Fakat bu ta‘arruz yapılamamışdı:

Sağ grubu teşkîl edecek kıta‘âtı ta‘arruza geçirmemişlerdi ve hatta Y 35 kumandanı ta‘arruz etmek için evvelâ kıt‘asını geriye çekerek tertîb etmek hevesine düşmüş ve bu hareket bir geri çekilme manzarası göstererek fenâlığa sebebiyet vermek isti‘dâdı gösterince fırka kumandanı yetişerek vaz‘iyyeti ıslâha gayret etmişdi. Soldan ta‘arruz edecek Bandırma ve Kirmasti alayları ise düşman topçusunun şiddetli ateşi karşısında biraz ilerledikden sonra geriye dönmüşler. Dağılmağa başlamışlardı, ancak İhtiyât Alayı’nın Gemlik Taburu’yla Nizâmiye Bölüğü’nün vürûduyla yine kısmen yerlerine i‘âde edilebilmişdi. Böylece bu fırkanın ta‘arruzu akîm kalmışdı. Halbuki fırka, 4. Kolordu’ya sâ‘at 16 dakika 10’da gönderdiği raporda “Karşımızda şimdiye kadar 3 batarya ile 5 tabur görüldü” diyordu. Kolordudan da sâ‘at 16 dakika 12’de “Şimdi 1 ve 2. kolordular önündeki düşman ric‘at ediyor. Sizi göreyim!” emri gönderilmişdi. Böylece gün hitâm bulmağa başlamış ve bu sırada Bulgarlar istasyona doğru

sarkarak buradaki Y 34 T 3'ü geriye atmışlardı ve bu tabur 12. Fırka'nın kısmen merkezi gerisine gelmişdi.

III/[214]

12. Fırka kumandanlığı bu vaz'iyyet karşısında sol cenâhından endîşe-nâk olmağa başlamış ve Y 35'in İhtiyât Taburu'nu ve birinci hatdaki T 2'den 2 bölüğü alarak sol cenâhdaki bataryanın soluna göndermiş ve yanını te'mîn eylemek istemişdi.

*

* *

Böylece 12. Fırka bugün ciddî bir muhârebeye girmemişdi, ileri mevzi'de hatta kumanda hey'etinin arzu ve emri hâricinde za'îf kuvvetle yapılan tedâfü'î muhârebe fâ'ik düşmana çok vakit gā'ib etdirmişdi. Vaktiyle epeyce yerleşmiş olmak ve vaktinde çekilebilmek şartıyla, hatta mevzi'-i aslîden himâye edilemeyecek derece uzak olan ileri mevzi'lerin bile bilhâssa za'îf sevk ü idâreli bir düşman karşısında mühim vazîfe îfâ edeceğine bir misâl elde edilmişdi.

Fakat 4. Kolordu kumandanının bir plana müstenid olmayarak fırkalarına gelişi güzel ta'arruz emretmesi, bunların da kendi hesâblarına ayrı ayrı bir şeyler yapmağa kalkışması vaz'iyyetin istifâdesine mâni' olmuş ve bi'l-'akis kolordunun sarsılmasıyla netîcelenmişdi.

3. 16 Teşrîn-i evvel [1]328'de İzmit Fırkası'nın Muhârebesi

16 sabâhı, Çanakkal'a Fırkası'nın iki taburlu Biga Alayı da fırka emrine gelmiş bulunuyordu ve bu taburlar, fırkanın sağ cenâhında, (Türkbey-Sakızköy) cenûbuna ve Uşak Fırkası'yla arada mevcûd boşluğa yerleştirildi.

Fırka, yağmurların arkası kesilmesi hasebiyle suyu çekilmiş, Ma'a-hâzâ yumuşak ve hafriyyâta müsâ'id bir mıntıkada bulunuyordu, mehmâ-emken tahkîmât yapıyordu, bidâyetde bir düşman temâsı yokdu.

Sâ'at 11'de, bir alay kadar piyâdeden mürekkeb bir düşman yürüyüş kolunun Sultan Çiftlik sırtlarından Saranlı Çiftlik sırtlarına doğru cenûba müteveccihen ilerlediği görüldü ve Eskişehir Alayı gerisinde mevzi'de bulunan iki batarya ateş açınca düşman hatt-ı bâlâ gerisine sapdı, iki düşman bataryası da Sultan Çiftlik'in 2 km kadar cenûbunda, yol üzerinde, hatt-ı bâlânın hemân üzerinde mevzi'e girerek bataryalarımıza cevâb verdi, bir tabur kadar piyâde de bataryaların önüne gelmiş, bunları setr ve himâye edecek bir vaz'iyyet almışdı. Düşmanın aksâm-ı sâ'iresi sırtlar gerisinde Saranlı Çiftlik bağlarından ve Kavak'dan gāyet seyrek avcı hatları hâlinde Lüleburgaz'a doğru ilerlemeğe devâm etmişdi [ki bu kuvvet bu sırada Lüleburgaz garbındaki ileri karakol taburumuzla muhârebeye başlamışdı.]

III/[215]

Bu sıralarda, Saranlı Çiftlik garbında diğer bir yürüyüş kolu daha peydâ olmuş ve bu, bir bataryasını Lüleburgaz garbındaki yüksek bağlara, diğer bataryasını bunun biraz açığına mevzi‘e koyarak ateşe başlamışdı, düşman piyâdeleri de gāyet seyrek avcı hatları hâlinde kısmen Kavak civârından Karaağaç Deresi’ne doğru inmeğe ve suyu geçmeğe , kısmen de daha garbdan Lüleburgaz’a doğru iniyordu. İzmit Fırkası bunun üzerine uzakdan piyâde ateşi de açacak bir vaz‘iyyete girmiş ve piyâde muhârebesi cebhede başlamışdı. Böylece sâ‘at 14-15 olmuşdu.

Bu esnâda, kolordudan ma‘lûm ta‘arruz emri gelmiş ve derhâl alaylara lâzım gelen emirler verilerek sâ‘at 15 dakika 30 sıralarında bütün fırka ta‘arruza geçmişdi. İstikāmet-i umûmiyye Saranlı Çiftliği ve sırtları idi.

Topçuya, düşman piyâdesine ateş etmesi emri verilmiş ve evvelâ sağdan Eskişehir Alayı, ba‘dehû Bilecik ve İzmit alayları ilerlemeğe başlamışdı.

Fakat bu ateş himâyesini iyi yapabilmek maksadıyla topçu muhtemelen açığa çıkınca düşman topçusunun şedîd ateşi altında kısa bir zamanda zâbitlerinin dörtte üçünü gā’ib etmiş ve cebhâne fıkdânı da baş göstermiş olub bunun üzerine fırka kolorduya, 12. Fırka’ya bu bâbda müte‘addid mürâca‘âtlarda bulunmuşdu. Nihâyet 12. Fırka sağ cenâhındaki batarya İzmit Fırkası mıntıkasına da yardım etmeğe başlamış, zâbit ihtiyâcı da nakliyye kolundan alınan 2 zâbit ve bir topçu zâbit yaverle mehmâ-emken kapatılmışdı.

Ma‘a-hâzâ bu esnâda piyâdeler ta‘arruza devâm etmiş ve hatta Eskişehir Alayı’ndan 200 kadar efrâd, fırka erkân-ı harbi Yüzbaşı Tahsin Bey ve iki yüzbaşıyla birlikde karşıki sırtlarda “Düşman piyâdesinin 20-30 adım önüne kadar sokulmuştu. Gerek bu hareketin ve gerek umûmî ta‘arruzun te’sîriyle düşman piyâde hatları kâmilen Karaağaç Deresi’nin garbına, Saranlı Çiftlik üzerine tard edilmişdi ve hatta bir düşman bataryası piyâde ateşi altında top bindirerek sırtların gerisine kaçmışdı.

Fakat bu cesûrâne ta‘arruz ma‘a’l-esef muvaffak olmak imkânında değildi. Haberdâr olamadığından ve görse dahî ta‘akkul edemediğinden, sağ cenâhdaki 1. Kolordu ve hiç olmazsa bunun en soldaki Uşak Fırkası bu ta‘arruzî ateşiyle olsun himâye etmemiş, soldaki 12. Fırka’nın ta‘arruzu da inkişâf edememiş olduğundan, düşman tekmîl ateşlerini İzmit Fırkası hatları üzerinde teksîfe imkân bulmuş ve buna fırka efrâd ve zâbitânının bir ta‘arruzun ta‘biyece sûret-i icrâsı ve sevk ü idâresi hakkında kâfî derecede olsun yetişmiş bulunmamalarının da inzimâmıyla telefât ziyâdeleşmiş ve nihâyet durulmuşdu.

Bu vaz‘iyyetin idâmesine imkân yokdu, binâ’en-‘aleyh karanlık basdıkdan sonra ta‘arruz hatları kısmen perâkende ve kısmen topluca olarak geriye gelmiş ve böylece kısa bir

müddetde Sultan Çiftlik-Saranlı Çiftlik hattına kadar arâzi kazanmış olan ta‘arruz da adem-i muvaffakiyyete münkalib olmuşdu.

III/[216]

Hatta bu hâlin, fırkanın esâsen gevşek olan insicâm-ı dâhiliyyesine de sû’-i te’sîr ederek bir hayli firâri vukū‘a geldiği ve kıymetsizliği hasebiyle ta‘arruza refâkat etdirilememiş olan hatt-ı müdâfa‘adaki Biga Alayı’ndan bile birçok efrâdın kaçdığı fırkanın orduya vâki‘ bir raporundan anlaşılmakdadır.

Fırka ancak 16-17 gecesi hatt-ı müdâfa‘ada tekrâr ve bir derece el altına girebilmişdi; ya‘nî düşman bir mukābil ta‘arruza geçecek hâlde olub ilerlese idi herhâlde mühim muvaffakiyyetler kazanması ihtimâli bu âna kadar bâkî kalmışdı. Bundan sonra da fırkada elîm bir ekmeksizlik ve cebhânesizlik baş göstermişdi.

4. 16 Teşrîn-i evvel’de 4. Kolordu’nun Çanakkal‘a Fırkası

İki taburlu Biga Alayı’nı daha 15 Teşrîn-i evvel’de İzmit Fırkası emrine gönderen, buna mukābil tâze Menemen Taburu ve Kırkkilise ric‘atı ile sarsılmış Konya ve Sille taburları emir ve kumandasında bulunan Çanakkal‘a Fırkası öyle görünüyor ki 16 sabâhı hayli müddet Çamurdere’de kalarak kısm-ı küllîsi dağınık olan esâs taburlarını toplamakla meşgūl olmuş ve ağleb-i ihtimâl ancak öğle sıralarında veya daha sonra, ordu emrine tevfîkan ordu ihtiyâtını teşkîl etmek üzere Sakızköy’üne müteveccihen yola çıkmışdı, kuvveti 9 tabur ve 3 batarya idi.

Yukarıda görüldüğü üzere fırka kolbaşısı ancak sâ‘at 16’dan az evvel Sakızköy garbına muvâsalat ederken, daha evvel Türkbey istikāmetinde yürümek emrini almış olduğu hâlde bu def‘a, şimâle, Karaağaç sâha-i harbine yürümek emrini almış ve ortalık karârırken 4. Fırka’nın boşaltdığı muhârebe mıntıkasına vararak burada ordu kumandanından derhâl hatt-ı harbe girmek ve 4. Fırka’nın tahliye etdiği sâhayı işgāl eylemek emrini almışdı.

Fırkanın 16-17 Teşrîn-i evvel vaz‘iyyetini ancak şu rapordan anladığımız kadar anlayabiliriz, başka bir vesîka mevcûd değildir:

<u>Satıköy şimâl-i garbîsinde, Menemen Taburu yanında fırka karargâhından</u>

16/17 Teşrîn-i evvel [1]328

Şark Ordusu Kumandanlığı’na

“1- Türkbey şarkındaki ateş hattı 16 Teşrîn-i evvel [1]328 ateş hattıdır. Bu, Kal‘a, Lapseki, Sille taburlarıyla işgāl edildi.

2- Konya, Pazar, Biga taburları ateş hattının sağ cenâhı gerisinde ictimâ‘ nizâmındadır.

3- Menemen, Karabey, Pazar taburları fırka ihtiyâtıdır. Karargâhın yanındadır.

III/[217]

4- Sahrâ topçu taburu yarın mevzi‘e girmek üzere fırka ihtiyâtındadır.

5- Fırkanın tarafeyninde başka kıt‘a yokdur.”

Böylece fırka 16/17 gecesi sağ ve soluyla irtibâtsız olarak münferid bekliyordu.

Halbuki bu fırka erkenden hareket etse, hiç olmazsa öğle akabinde, ordu karargâhı Sakızköy’üne geldikden sonra da olsun, 2. Kolordu emrine gönderilse ve orada hüsn-i istihdâm edilerek gündüz gözüyle cebheye sokulsa idi çok muhtemeldi ki düşmanın akşamüzeri 2. Kolordu’ya tevcîh eylediği son ta‘arruz da kırılır, esâsen sarsılmış ve son kuvvetini sarf eylemekde olan düşman ric‘at etmese dahî 2. Kolordu’da dahî ağleb-i ihtimâl panik olmaz, Karaağaç cebhesi muvaffakiyyetle elde tutulmuş olurdu.

Fakat Çanakkal‘a Fırkası’nın 16/17 ve 17’de bâ husûs kötü bir vaz‘iyyet-i harbiyye içinde sûret-i istihdâmı sâdece, kuvvetlerin parça parça kullanılması hâlinde ne kadar fenâ netîce hâsıl olacağı kâ‘idesine bir misâl-i diğer teşkîl etmekle kalacakdı ve kalmışdı.

*

* *

Binâ’en-‘aleyh 4. Kolordu’nun 16 Teşrîn-i evvel muhârebesi şöyle olmuşdu:

1- Lüleburgaz garbındaki Hafif İleri Karakol Müfrezesi [bir tabur, iki za‘îf süvâri alayı avcıları ve makineli tüfekleri ve belki bir süvâri bataryası] ve ba‘dehû Lüleburgaz Kasabası kenârında diğer bir taburun mukāvemeti düşmana çok vakit gā’ib etdirmişdi;

2- Sâ‘at 15’den sonra İzmit Fırkası muvaffakiyyetli ve cür’etkâr ve ma‘a-hâzâ netîcesiz bir taaarruz yaparak karşısındaki düşmanı tesbît eylemişdi;

3- 12. Fırka taaarruzda muvaffak olamamış, hatta kendisi sarsılmışsa da yine bu hareket netîcesi düşman bugün mevzi‘-i asliyye temâsa vakit bulamamışdı;

4- Ma‘a-hâzâ 12. Fırka’nın ta‘arruzda adem-i muvaffakiyyeti ve düşmanın istasyona doğru sarkması fırka ve kolorduda sol cenâhın kuşatılmağa ma‘rûziyyeti hakkında şimdiden ciddî endîşeler ve telâşlar tevlîdine başlamışdı. Halbuki yine kolordu bugün 12. Fırka karşısında ancak 3 batarya ve bir alaydan fazlaca piyâde görmüşdü!

Gece sûret-i umûmiyyede, mevzi‘e bazı telâş ateşleri müstesnâ olarak, sâkin geçdi ve fırkalar meydân-ı muhârebede, iyi-kötü siperler içinde kalmışdı.

Kolordunun karşısına gelen düşmanı da kısaca zikredersek mukāyese daha kolay olur:

Bugün Lüleburgaz’a doğru sabâhleyin 6. Fırka’nın 1. Livâsı ilerlemiş, Lüleburgaz garbındaki çok za‘îf kuvvetimize karşı tekmîl kuvvetiyle açılmış, yayılmış, ta‘arruza geçmiş, ancak 1. Fırka’nın

2. Livâsı’nın 38. Alay’ı da şimâle geldikden sonra bu üç alay ilerlemeğe muvaffak olmuşdur ki ileri karakolundaki taburumuz zâten çok evvel geriye çekilmek emrini almışdı.

Süvâri alaylarımız da yine düşman tazyîkiyle olmaksızın, mâfevk emriyle bi'l-ihtiyâr çekilmişlerdi.

Bundan sonra bu 6. Fırka'nın livâsı sağında ve solunda tekmîl 1. Fırka'nın da muhârebeye girmesi ile cem'an 6. Alay düşman hatt-ı harbe dâhil olmuş, 6. Fırka'nın livâsı Lüleburgaz'ı da alarak bunun şark kenârına kadar ilerlemişdi. Fakat şimâldeki 1. Fırka'nın 2. Livâsı ilerlemek isterken İzmit Fırkası'nın ta'arruzuna uğrayarak güç hâl muhâfaza-i mevki' etmiş [İzmit Fırkası'nın kendisine nazaran haylice fâ'ik bir düşmana ta'arruz etdiği görülüyor], cenûbdaki 1. Fırka'nın 1. Livâsı ise bu esnâda Lüleburgaz'ın cenûb-ı garbîsine muvâsalat ederek açılmış olan 10. Fırka'nın 1. Livâsı'yla da takviye edilince cem'an 3 livâ, 24 tabura bâliğ olan düşman karşısında 12. Fırka'nın ta'arruzu inkişâf edememiş ve ma'a-hâzâ Bulgarlar da ilerlemeyerek mevzi'-i asliyye temâs edemeden kalmışlardı. Yalnız 10. Fırka'nın 1. Livâsı akşam sıralarında Lüleburgaz İstasyonu'ndaki münferid taburumuzu geriye atmış, kalmışdı.

10. Fırka'nın 2. Livâsı da biraz garbda akşama doğru hazır bulunuyordu.

Böylece 4. Kolordu'muzun cem'an 20 za'îf taburu 2 fırkası karşısında bugün yine cem'an 5 livâ, 40 kuvvetli taburlu ve lâ-akall 3 misli fâ'ik kuvveti toplanmış ve hatta tesbît edilmişdi.

Binâ'en-'aleyh 4. Kolordu'muzun bugünkü muhârebesi hatta ümîd ve ihtimâl hârici bir muvaffakiyyetdi, istifâde etmesini bilse idik bizim için çok kıymetdâr olurdu.

Zîrde görüleceği üzere 16 Teşrîn-i evvel 'de 1. Kolordu karşısında yalnız 6. Fırka'nın bir livâsı, 2. Kolordu karşısında da 3 livâlı 4. Fırka vardı ki Kal'a-i Sultâniyye Fırkası'yla berâber 8 fırkamız ya'nî aşağı yukarı 70-75 taburumuz karşısında cem'an 32 Bulgar taburu vardı, şâyed 17. Kolordu'muz da bugün gelebilse idi 32 Bulgar taburuna karşı 80-85 tabur bulunacakdı ki en ideâl bir vaz'iyyetde bile bir tarafın, düşmanına karşı bu derece tefevvuk te'mîni müşkil bir işdir.... Fakat heyhât...

5. Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu'nun Muhârebesi

1. 1. Kolordu Karargâhı

15/16 gecesini Türkbey şarkında, Sakızköy yolu üzerindeki Mandıra'da geçirmiş olan 1. Kolordu karargâhı gece ve sabâhleyin Başkumandanlık Vekâleti'nin 1, 2 ve 4. kolorduların harekâtını Abûk Ahmed Paşa'nın idâre edeceği hakkındaki emrini ve Abûk Ahmed Paşa'nın 1 numrolu ordu emrini almış idi. Soldan sağa doğru Uşak, 1. Müretteb ve 2. fırkalar cebhede bulunuyordu.

III/[219]

Daha sâ'at 3'de fırkalara şu emir verilmişdi:

“1- Dün sağımızdaki 2. Kolordu bir livâ kuvvetinde tahmîn edilen düşmanla muvaffakiyyetle muhârebe etmişdir. Bir livâ kadar diğer bir kol, Tatarlar Çiftliği sırtında ve daha garbda görülmüşdür.

4. Kolordu sol cenâhdadır. 3 ve 17. kolordular Pınarhisar istikāmetine kuvvet sevk etmişlerdir.

2- Ordu bulunduğu hatda muhârebeyi kabûl edecek, düşmanı şiddetle tard ve def‘ eyleyecekdir. 3. Fırka hasbe’l-îcâb 2. Kolordu tarafına sevk edildiğinden her ihtimâle karşı fırkalar ihtiyât ayıracakdır. Büyük ağırlıklar Satıköy’üne gönderilecekdir.

Ale’s-sabâh sağda 2. Kolordu cebhesinde ve ba‘dehû 1. Kolordu cebhesinde başlayan muhârebe, 1. Kolorduca iyi takdîr edilmiş ve daha Abûk Paşa’nın 1 numrolu ordu emrine verilen cevâbda: “2. Kolordu’ya, emredilen, bir cebhâne kolunu gönderemeyiz. Çünkü kollarımız henüz Çorlu’dadır. Ancak 3. Fırka’mızı verdik, bu sûretle bi’l-fi‘l müdâfa‘a ediyoruz. Şimdilik 2. Fırka ve Uşak Fırkası topçularıyla cem‘an 2-3 batarya tahmîn edilen düşman bataryaları arasında muhârebe başlamışdır. Şiddetli muhârebe asıl sağ cenâhda ve 2. Kolordu cebhesinde cereyân etmekdedir.” deniyordu.

2. Kolordu’nun sâ‘at 12 dakîka 15’de gönderdiği raporda “4 ve 5. fırkalar kemâl-i şiddetle harbe devâm ediyor. Düşman bu cebhede henüz ilerlemeyediyse de 4. Fırka ile 1. Kolordu arasındaki boşluğa girmeğe çalışıyor. O tarafa bir tabur gönderildi” deniyor, 4. Fırka kumandanının sâ‘at 12 dakika 45 ve sa‘at 13 târîhli iki raporda da “Düşman piyâdesi 500 metreye kadar sokuldu. Mıntıkamız kuvvetle gayr-i mütenâsib elde yalnız 3 bölük ihtiyât kalmışdı. Bir alay kadar piyâdenin bir iki sâ‘ate kadar yetişdirilmesi, cebhâne irsâli” bildiriliyordu.

Şark Ordusu Kumandanlığı’nın sâ‘at 14 dakika 15’de gönderdiği emirde de “4. Fırka şiddetle tazyîk ediliyor, Çanakkal‘a Fırkası şimdi Karaağaç istikāmetine sevk ediliyor, vürûduna kadar imkân dâhilinde 1. Kolorduca mu‘âvenet edilmesi” taleb ediliyordu.

Bu esnâda 1. Kolordu karşısındaki düşman ise 1. Kolordu karargâhınca za‘îf telakkî ediliyor [doğru takdîr] ve bunun kolorduyu işgāle me’mûr olduğu kesdiriliyordu.

Binâ’en-‘aleyh vaz‘iyyet daha bidâyetden i‘tibâren sarîhdi: 1. Kolordu, sağındaki sıkışık 2. Kolordu ile tevhîd-i hareket mecbûriyyetinde idi. Bu ise vaz‘iyyetde en muvâfık olarak 1. Kolordu’nun derhâl bütün kuvvetiyle garb ve şimâl-i garbîye karşı ta‘arruza geçmesi ile kābildi. Bu lüzûmu kolordu karargâhında takdîr edenler de yok değildi.

Fakat ne çâre ki 1. Kolordu Kumandanlığı’nın âtıl rûhu, ordudan gelen emrin mübhemiyyeti hiç

III/[220]

olmazsa o derece 4. Kolordu'ya verilmiş ve bunun tarafından îfâ edilmeğe başlanmış olan ta'arruzî vazîfenin 1. Kolordu'ya ihbâr edilmemiş olması, 4. Kolordu'nun ve İzmit Fırkası'nın da bu lüzûmu takdîr etmeyerek 1. Kolordu ile temâsa girmemesi, ve'l-hâsıl 1. Kolordu'ca da 4. Kolordu ile temâs ve irtibâtda bulunulmaması gibi esbâb ve sâ'iklerin birbirine inzimâmı böyle bir sûret-i hall tatbîk ve icrâsını mâni' olmuşdu, bi'n-netîce akşama kadar düşman, maksadına muvaffak olmuş, 1. Kolordumuz ise sağındaki 4. Fırka'ya ancak iki taburla bil-fi'il yardım etmiş ve fakat 4. Fırka kumandanı da bunları kullanmasını bilememişdi.

Bu vaz'iyyet herhâlde 1. Kolordu karargâhını da az-çok asabiyyete ve üzüntüye sokmuş olacak ki şu vesîkadan anlaşıldığına göre kendisi bir şey yapmağı düşünememekle berâber 4. Kolordu'ya da akıl öğretmeğe kalkışılmışdı ve garîbdir ki Abdullah Paşa'nın Sakızköy'e geldiği ma'lûm olmasına ve kendisinden emir alınmakda bulunmasına rağmen bu rapor yine "Başkumandanlık Vekâlet-i Aliyyesi'ne" adresiyle 4. Kolordu'ya gönderilmişdi:

Türkbey şark sırtlarından, 16 minh sâ'at 15. "1- 1. Kolordu cebhesindeki za'îf kuvvetlerde hemân kâmilen Karaağaç istikāmetinde gidiyor. Fırkalarımız topçularının önünde yan yürüyen bu kollar külliyetli zâyi'ât veriyor. İzmit Fırkası'nın da önünde çok az kuvvet görüyoruz. Sağ cenâha yardım için kolordumuzdan 2 batarya ile bir iki ihtiyât taburunu kumandan paşa o tarafa gönderdi. Uşak ve Müretteb 1. Fırkalar yerlerindedir. Fırsat bu fırsatdır. Yakınlığı i'tibâriyle hiç olmazsa 4. Kolordu Congara(?!) istikāmet-i umûmiyyesinde hareket ederse gāyet müsâ'id bir netîce elde edilmesi me'mûldür. Şimdi düşman karmakarışık bir hâlde 2. Kolordu önünden garba doğru perîşân hâlde ric'at etmekdedir."

Halbuki işte bütün bu müsâ'id vaz'iyyete rağmen 1. Kolordu yerinde durmakda ve seyirci kalmakda musırr kalmışdı!

*

* *

Böylece bugün kolordu kumandanlığının başlıca meşgalesi ordudan, ordu vâsıtasıyla başkumandanlıktan gelen birçok lüzûmsuz emirleri, ta'mîmleri mâdûna teblîğ etmekden ve meydân-ı muhârebede dahî haylice kâğıd mu'âmelesi yapmakdan ibâret kalmış, gece olduktan sonra da 2. Kolordu'daki buhrân üzerine olacak Şark Ordusu'ndan gelen emre tevfîkan müretteb 1. Fırka'ya 17 Teşrîn-i evvel sabâhı 2. Kolordu mıntıkasına gitmesi ve bunun solundaki Uşak Fırkası'na da bu fırkanın boşaltacağı mevzi'i işgāl etmesi emredilmişdi. [Fırka, 17 minh sâ'at 7'de aldığını bildiriyor] Ve'l-hâsıl 1. Kolordu Karargâhı'nın bugünkü hikâye-i hâline hitâm verirken Kolordu Kumandanı Ömer Yaver Paşa'nın ba'de'l-harb Târîh-i Harb

Şu‘besi’nce istenmiş ve alınmış olan raporunun bugüne â’id şu fıkraların nakli de lâzım görüldü:

III/[221]

“...15 Teşrîn-i evvel günü öğleden sonra Ziya Paşa gelerek mevzi‘de musırrâne müdâfa‘ada kalınmasını ve 3. Fırka’nın 2. Kolordu sağ cenâhı gerisine gönderilmesine karâr verildiğini söyledi ve Üçüncü Fırka Kumandanı’na 16 sabâhı 400 Tepesi gerisine doğru bir mikdâr süvârî ile hareketi emredildi. Akşama doğru Tatar Çiftliği garbına müretteb yürüyüş kolları gönderildi.

15 Teşrîn-i evvel sabâhı muhârebe başladı. Kolordu sol cenâhında düşman topçu ateşi devâm etmekle berâber piyâdesini peyderpey sağ cenâhımıza sevk etdiiği görülmekde idi. Öğleden sonra 2. Fırka nezdine gidildi ve fırka sağ cenâhı gerisindeki ihtiyâtın îcâbında 4. Fırka’ya mu‘âveneti emredildi. Çünkü düşmanın iki kolordu arasına girmek istediği hiss ve zannolunuyordu. Tekmîl mevzi‘miz Türkbey tarafeyninde 6 kilometre kadar tulûnde idi.”

Gece ordunun –evvelce mezkûr– diğer emri gelmiş ve bu da ta‘mîm edilmişdi.

Sâ‘at 20 dakîka 45’de, orduya gönderilen raporda “Sâ‘at 14 sâ‘at 16 dakîka 30 1. Kolordu cebhesiyle kısmen Karaağaç önünde düşman karmakarışık bir hâlde ric‘at etmişken sâ‘at 17’den sonra takviye kıta‘âtıyla beslenerek bir kısmı oldukları yerde kaldı. Cebhâne az olduğundan topçularımız tasarrufa başlayınca ve bir kısmı susunca düşman tekrâr ilerledi. Ma‘a-hâzâ telefâtı çok ve kuvve-i ma‘neviyyesi bozukdur.

Sâ‘at 18’e doğru, Karaağaç cihetindeki 4. Fırka’nın sıkışdığı haberi üzerine 2. Fırka’dan bir alay ve ba‘dehû “Sıkışıklığı artdı” haberi üzerine Simav Taburu da sevk edilmişdir. Lehü’l-hamd vaz‘iyyet iyidir. Solumuzdan ta‘arruza geçen 4. Kolordu’nun şiddetle ileri hareketi vaz‘iyyeti daha ziyâde tashîh eder ümîdindeyim. “Cebhâne, cebhâne!” deniyordu. Ya‘nî Birinci Kolordu karargâhı 4,5 sâ‘at evvel sağındaki cereyân etmiş hâlden hâlâ haberdâr değildi ve mâfevke akıl öğretmekle meşgûldü!

2. 16 Teşrîn-i evvel’de Uşâk Fırkası’nın Muhârebesi

Sabâh sisi açıldıkdan sonra Türkbey garb sırtlarında tahkîmât ve sunûf-ı muhtelife kıta‘âtı görülmeğe başlamış ve fırka emriyle, topçu taburu, gördüğü toplu piyâde hedeflerine 2800 metreden ateş açmışdı. [2. Fırka’ya nazaran sâ‘at 11’dir]

Cebhedeki taburların birer bölüğü birinci hatda, diğer bölükleri tabur ihtiyâtlarında olduğu gibi fırka emrinde bir tabur merkezde ihtiyâtdı ve bir tabur da topçu muhâfızı olarak fırkanın soluna konmuştu. Haylice zaman sonra düşmanın bataryası ateş etmiş ve akşama kadar kâh ve kâh tarafeyn topçuları arasında ateş te‘âtî edilmişdi.

III/[222]

Bir müddet sonra [bu mübhem zaman kayıdlarını sâ‘atle tesbît kābildir. M. N] za‘îf düşman piyâde hatları karşıki sırtlardan vâdîye doğru inmeğe başlamışdı. Bu sırada düşmanın piyâdelerle 2. Fırka cebhesinde ve daha kuvvetli olarak 2. Kolordu cebhesinde ilerledikleri görülüyordu.

Bu sırada kolordudan “Müretteb 1. Fırka’yı takviye için mümkünse bir taburun Nâsır Paşa emrine i‘zâmı” bildirilmiş ve ihtiyât taburu [Simav Taburu] gönderilerek fırka ihtiyâtsız kalmışdı.

Fırkanın sâ‘at 12 dakika 30’da vaz‘iyyetini sûret-i telakkîsi, kolorduya gönderdiği şu rapordan anlaşılıyor:

“Düşman bataryaları şiddetli ateş ediyorsa da te’sîri pek yokdur. Sol cenâhımıza Biga Taburu’ndan 2 bölük gelmişdir. [Ya‘nî İzmit Fırkası’yla irtibât te’essüs etmişdir. M. N] Düşmanın 6 tabur ve bir batarya kadar kuvvetinin sol cenâhımıza gelmekde olduğu şimdi sol cenâh kumandanlığından bildirilmişdir.”

Bu sırada düşman piyâde hatları 1500 metre kadar mesâfede idi, piyâde muhârebesi henüz başlamamışdı ve kuvveti fırkaca 1-2 batarya ve bir livâ tahmîn ediliyordu. [Piyâdenin tahmîninde azîm mübâlağa vardır. M. N] Binâ’en-‘aleyh fırka, vaz‘iyyetini müşkil görmüş olacak ki [telâş!] 4. Kolordu kumandanlığından yardım istemiş ve hâlâ kolordu kumandan vekîli imzâsını kullanan İzmit Fırkası Kumandanı Fahri Paşa’dan “4. Kolordu seyirci kalmayıp 12 topuyla harbe iştirâk etmekdedir. İleri mevzi‘deki Süvâri Fırkası ve fedâ edilen tabur (?) fedâkârâne muhârebe ediyorlar” cevâbı gelmişdi.

Akşama doğru 2. Fırka cebhesindeki muhârebe ciddîleşirken [Uşak Fırkası’nın kabûlü M. N] kolordu emriyle oraya topçu cebhânesi gönderilmişdi ve bu esnâda Uşak Fırkası karşısındaki düşman piyâdeleri de ilerlemeğe başlayarak uzakdan piyâde muhârebesi ibtidâr etmişdi. [Sâ‘at 16 dakika 30’dan sonra] Bu sıralarda “Sol cenâhdaki İzmit Fırkası’nın bazı kıta‘âtının ta‘arruza geçtiği” görülmüşse de Uşak Fırkası kendiliğinden bu harekete iştirâki düşünmemiş ve hatta zîrdeki raporundan anlaşıldığı üzere bu hareketi kolorduya bir şekl-i garîbde bildirmişdi. Bu sırada 2. Fırka cebhesindeki düşmanın da 2. Fırka topçularının ateşi altında sola, geriye püskürtüldüğü tarassud ediliyordu.

Ortalık karârırken düşman piyâdeleri takrîben 1.000 metreye kadar sokulmuş bulunuyordu ve muhârebe bu vaz‘iyyetde durmuştu. Piyâdenin tekmîl zâyi‘âtı 2’si zâbit olarak 26 mecrûh ve 2 şehîdden ibâretdi. Birkaç da hayvan urulmuştu. Zâyi‘ât sûret-i umûmiyyede şarapnel misketinden idi. Topçu Y 1 T 2’nin zâyi‘âtı da şehîd 3 efrâd, mecrûh 3 zâbit ve 14 neferdi. 10 hayvan telef, 12 yaralı olmuşdu. 2 cebhâne arabası kırılmış, bir cebhâne arabası

tutuşmuş, bir top da kırılmışdı. Muhârebe bitdiği zaman mütebâkî 11 top için 600 atımı kalmışdı.

Lüleburgaz İstasyonu'ndan cebhâne almağa gönderilen kollar orada düşmana çatmış ve mahv olmuşdu.

III/[223]

Tekmîl 16/17 gecesi, avcı hatlarında süngü takılı olarak kalınmış, ötede beride tüfek sesleri [muhtemelen tarafeyn keşif kolları arasında] devâm etmişdi. Ağırlık geriye gönderilmiş olduğundan bu gece i'âşe te'mîn edilememiş, herkes başının çâresine kendisi bakmışdı.

Böylece Uşak Fırkası'nın muhârebesi düşman için bir işgāl muhârebesi, bizim için de bir aldanma muhârebesi olmuşdu. Uşak Fırkası'nın 1. Kolordu'ya gönderdiği şu rapor da garîbdir:

Mandıra'dan

16 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 16 dakika 45

"Fırkamızın sol cenâhında bulunan 4. Kolordu, mevzi'mizin hizâsına kadar takarrüb etdikleri ve topçumuza müteveccih topçu ateşi sukūt etdiği ve ahvâlde başkaca fevka'l-'âdelik bulunmadığı ma'ruzuyla emrinize muntazır bulunduğum ma'rûzdur.

Uşak Fırkası Kumandanı Mîrlivâ: Cânib"

3. 16 Teşrîn-i evvel'de Müretteb 1. Fırka'nın Muhârebesi

1. Kolordu merkezindeki bu fırka 16 Teşrîn-i evvel sabâhı sağda Nişancı 1. Piyâde, ortada bu alayın Mekteb-i Harbiyye Mitralyöz Bölüğü, solda 3. Alay olarak tekmîl kuvvetiyle birinci hatda idi. Alaylardan birer bölük [Nişancı Alayı'ndan T 1 K 2) fırka ihtiyâtına verilmiş, taburların mütebâkî bölükleri de [Nişancı Y 1 taburları üçer bölüklü idi] alay ihtiyâtları olarak ayrılmışdı. 3. Alay'ın Mitralyöz Bölüğü de birinci hatda idi.

Cebheler takrîben 700-750 metre olub birinci hatdaki taburların da cebheleri 300-350 metre idi. Oldukça tahkîmât yapılmış ve kâfîce piyâde cebhânesi mevcûd idi. Her taburun da vasatî birer bölüğü ihtiyâtda bulunuyordu.

Nişancı 1. Alay kumandanı, harb cerîdesinde, alayına akşama kadar bir ta'arruz vâki' olmadığını ve alayının muhârebe etmediğini yazıyor, fakat 1. hatdaki 3 tabur, orta mesâfelerden piyâde ateşi vukū' bulduğunu zikrediyor, herhâlde öyle anlaşılıyor ki bu alayın cebhesinde bugün ancak uzakdan bir muhârebe teması olmuşdu.

Üçüncü Alay ise akşama doğru bir alay kadar piyâdenin evvelâ ilerleyerek vâdîde kaldığını, ba'dehû 3 taburunu yayarak ta'arruza geçdiğini ve bu sırada düşman ta'arruzunun en

ziyâde kendisi ile 2. Fırka'nın 4. Alayı cebhesine teveccüh etdiğini zikrediyor ve böylece Nişâncı 1. Alay'ın ifâdesini te'yîd eyliyor.

III/[224]

Bu zamana kadar 3. Alay'ın ihtiyâtdaki 3. Taburu da 2. Fırka emrine gönderilmiş ve tabur ihtiyâtlarından yeniden bir alay ihtiyâtı vücûda getirilmişdi.

Üçüncü Alay'ın ifâdesine göre düşman piyâdeleri birinci hattın 300 metre önüne kadar; ve birinci hatdaki Y 3 T 1'e göre 600 metreye kadar sokuldu ve tabur ihtiyâtları birinci hattı takviye etdiği gibi alay ihtiyâtı da evvelâ yanaşdırılmış, ba'dehû 1. Tabur emrine verilmişdi.

Nihâyet düşman ateş altında sarsılarak gayr-i muntazam sûretde ric'at etmiş olub yine alayın ifâdesince ihtiyâtlarla takviye edilen 1. Tabur süngü takarak mukābil ta'arruza geçmiş ve düşmanı birkaç yüz metre ta'kîb etmişdi; [Tabur ise "İhtiyâtla cebheyi takviye etdim, mukābil ta'arruza hazırlandım" diyorsa da mevzi'den çıkdığını zikretmiyor. Binâ'en-'aleyh bu mukābil ta'arruz mes'elesi olsa olsa düşmanın ric'atını görerek şevke gelen bazı münferid aksâmın kendiliğinden biraz ileriye çıkmış olmasıdır.]

Ve'l-hâsıl muhakkakdır ki düşman ta'arruzu muvaffak olmayarak geriye atılmışdı ve bu menfî muvaffakiyyet alaya 2 mülâzımla 10 neferin mecrûhiyyetine mâl olmuşdu. Ateş altında ta'arruz ve ba'dehû ric'at eden düşmanın ise ötede birkaç yüz maktûlü kaldığı görülmüşdü.

Gece Müretteb 1. Fırka aynı sûretde mevzi'inde bulunuyordu ve 16/17 gecesi sûret-i umûmiyyede sâkin geçmişdi.

Ma'a-hâzâ bugünki muhârebe fırka kumandanını haylice telâşa düşürmüş olacak ki mûmâ-ileyh kolorduya mürâca'âtla yardım istemiş, burası da Uşak Fırkası'na emir vererek bunun ihtiyâtdaki taburu buraya gönderilmişdi.

4. 16 Teşrîn-i evvel'de 2. Fırka'nın Muhârebesi

Dünkü gibi, taburları 600-700 insan mevcûdunda, topçusu 6 bataryada 20 topa mâlik, süvârisi gayr-i mevcûd, vesâ'it-i nakliyyesi çok azalmış olan 2. Fırka, noksân bir i'âşeden sonra tüfek başına 270 mermi, top başına nizâmî cebhâne ile 16 Teşrîn-i evvel sabâhı düşman ta'arruzunu bekliyordu. Topları Çorlu üzerinden İstanbul'a gönderilmiş olan Obüs Taburu'nun hayvanları tevzî' edilmiş olduğundan topçunun koşumları fenâ değildi.

Güneş doğdukdan haylice sonra, uzakdan, Karaağaç'a müteveccih düşman kolları görülmüşdü ve yolda da 2. Fırka'ya karşı düşmanın yalnız za'îf keşf kolları teveccüh etmişdi.

Müte‘âkiben 2. Fırka önünden sağa, şimâl-i şarkîye doğru yürüyen kuvvetli ve münkasım yürüyüş kolları görülmüş ve bunlar ateş menziline girince birdenbire tekmîl topçu bir ateş baskını açmışdı.

III/[225]

Bu ateş bu ilk düşman harekâtını durdurmağa , dağıtmağa ve düşmanı tekrâr 4-5 km kadar geriye karmakarışık çekilmeğe icbâr eylemiş ve mühim zâyi‘ât vukū‘a geldiği tarassud edilmişdi. Hatta sarı sancaklı bir bölüğün, bu kaçanlar arasına girdiği, kılınçlı zâbitânın efrâdı zorla bu sancak etrâfına cem‘ etmeğe çalıştığı da dürbünle görülmüşdü.

Haylice bir müddet sonra düşmanın tekrâr topluca hareketi vâki‘ olmuş ve topçu bir kere daha ateş ederek mümâsil vaz‘iyyet husûle gelmişdi, hâlâ düşman topçusu ortaya çıkmamışdı. [Doğrudur. Bulgar topçusu geri kalmışdı. M. N] Tekmîl 2. Fırka topçusu ve hâssaten piyâde bataryası makāmında sağ cenâhdaki 6. Piyâde Alayı’na verilmiş olan ve ileri çıkmış bir vaz‘iyyetde bulunan bir batarya çok mü’essir ateş etmiş ve düşman yeniden azîm zâyi‘âta uğramışdı. Bu vaz‘iyyetden bi’l-istifâde diğer iki bataryaya daha sağa ileri tebdîl-i mevzi‘ etdirilerek bu bataryanın civârına getirilmiş ve böylece kazanılan mesâfe ile daha mü’essir bir ateşe devâm edilmişdi. Sarı Bulgar sancağı bu ateş altında 2 kilometreye kadar sokulmuşsa da tekrâr geriye gitmiş ve gözden gā’ib olmuşdu.

2. Fırka’nın bu topçu muhârebesi 2,5-3 sâ‘at kadar devâm etmişdi ve düşmanın zâyi‘âtı herhâlde binden fazla olmuşdu.

Sâ‘at 11 sıralarında soldan Uşak Fırkası da topçu muhârebesine başlamışdı ve 2. Fırka topçuları Uşak Fırkası karşısındaki bataryalara ateş sûretiyle yardım eylemişdi.

Bu sırada 2. Kolordu mıntıkasında şedîd bir muhârebe başlamış olduğundan 2. Fırka kumandanlığı netîce-i kat‘iyyenin bu tarafda olduğunu kesdirmiş ve ihtiyâtındaki Piyâde Beşinci Alay’ın 1 ve 2. taburlarını sağ cenâh gerisine göndererek 6. Alay emrine vermişdi.

Düşman piyâdesi ancak akşama doğru 6. Alay cebhesine ilerlemiş ve burada piyâde muhârebesi başlamışdı, sâ‘at 16, dakika 30’a kadar cereyân-ı hâl işte bunlardan ibâret kalmışdı ve bu zamana kadar tekmîl 1. Kolordu cebhesinde piyâde muhârebesi buna inhisâr eylemişdi. Ancak gurûbdan bir sâ‘at evveli bu def‘a 1. Müretteb Fırka ve Uşak Fırkası cebhesinde birinci hatda a‘zamî 9-10 piyâde bölüğünü hâvi düşman hatları ilerlemiş ve ta‘arruz etmek istemişdi. [Doğru. Bu, 4. Bulgar Fırkası’nın perîşânlığı üzerine Radko Dimitriyef’in emriyle ta‘arruza me’mûr edilen 6. Fırka Livâsı’nın hakîkî ta‘arruza geçirilen yalnız bir alayı idi. M. N] Bu piyâdeler sırt gerisinde açılmış ve yayılmış ve 3 bataryanın himâyesi altında ilerlemeğe çalışmışdı. Gurûb sıralarında bu düşman takrîben 1000 metre mesâfede Uşak, 1. Müretteb Fırka

ve hatta 2. Fırka'nın soldaki 4. Alayı'yla piyâde muhârebesine tutuşmuş bulunuyordu. Bu esnâda 2. Kolordu mıntıkasında ise netîce-i kat'iyye cereyân ediyordu:

Kolordunun emriyle 4. Fırka'ya, fırka ihtiyâtındaki Nişancı 2. Tabur'la Piyâde Beşinci Alay'ın

III/[226]

3. Tabur'u gönderilmiş ve buna mukābil kolordu vâsıtasıyla, Uşak Fırkası'ndan Simav Taburu gelmiş [ki daha evvel yine kolordu ile bu tabur Uşak Fırkası'ndan Müretteb 1. Fırka'ya gelmişdi] ve bu ateşe giren soldaki 4. Alay emrine i'tâ olunmuşdu.

4. Fırka'ya giden bu iki tabur orada bir işe yaramamışdı ve 17 sabâhı tekrâr 2. Fırka'ya avdet etdikleri zaman şu ma'lûmâtı vermişlerdi: "4. Fırka'ya muvâsalatmızda vaz'iyyet iyi idi. Fırka kumandanı Necib Bey bizi ihtiyâtında tutdu. Fakat akşam paniğinde biz de karışdık. 50-60 nefer ve 4 zâbit şehîd ve mecrûh vererek toplayabildiklerimizle işte şimdi geldik!"

Halbuki 2. Kolordu'da uyanan netîce-i kat'iyye karşısında 1. Kolordu'nun bu lâ-kaydâne ve semeresiz seyirciliği doğruca bu kolorduya da fenâlık yapmışdı: 2. Kolordu'nun firârını meydân-ı muhârebede ta'kîb eden düşman 2. Fırka'nın sağ cenâh ve yanına doğru da ilerlemiş bulunuyordu ve gurûb sıralarında bu yan âdetâ kuşatılmağa başlamışdı.

Fakat bî-tâb ve sarsılmış Bulgar kıta'âtı son hamle ile kazanabildikleri bu muvaffakiyyeti tevsî' edememişlerdi ve 2. Fırka sağ cenâhındaki 6. Alay'ın sağa kırdığı cebhesi, buraya topladığı ihtiyâtlarıyla yaptığı mukābil ta'arruz ve düşmanı kolayca uzağa atmış ve fırka böylece 1. Kolordu cenâhını yakın bir tehlikeden kurtarmışdı. Akşamdan sonra alaca karanlıkta vukū' bulan bu muhârebede 6. Alay'dan bir zâbit şehîd olmuşdu.

Gurûbdan sonra, gündüz sağ cenâha gönderilmiş olan iki takviye bataryası gerideki mevzi'lerine (berâ-yı emniyyet) alınmışdı. Bugünki muhârebede topçu, top başına mâlik olduğu 210 mermiyi hemân kâmilen yakmış bulunuyordu ve yarına cem'an 7-8 yüz mermisi kalmışdı.

Geceleyin fırka erkân-ı harbi ile kumandanı yekdîgerini gā'ib etmiş, fırka erkân-ı harbi "Belki oraya gitmişdir" diye kumandanını aramak maksadıyla geceyarısı sıralarında 1. Kolordu karargâhına gelmiş ve bulamayınca kolordunun sâ'at 24, dakika 45'de verdiği emri alarak avdetle 17 sabâhı bu emri bizzât alaylara göstermiş ve teblîğ etmişdi.

Fırka kumandanı ise kim bilir nerelerde dolaştıktan sonra evvelce görüldüğü üzere 17 minh sâ'at 3 sıralarında Sakızköyü'nde Şark Ordusu karargâhına gelmiş, gāyet nîkbînâne haberler vererek Bulgarların ric'at-ı tâmmesinden bahseylemiş ve bu ma'lûmât ordu karargâhının 17 sabâhı sâ'at 7 dakika 45'de verdiği (ta'kîb) emr-i acîbinin yazılmasına sâ'ik olmuşdu.

Ancak 17 sabâhı fırka kumandanı ve erkân-ı harbi yine sağ cenâhda buluşmuşlardı.

* *

*

Bu sûretle 1. Kolordu'nun 16 Teşrîn-i evvel muhârebesi de hulâsaten şöyle olmuşdu: III/[227]

26 tabur ve 9 bataryalı olan üç fırka sâ'at 11'e kadar sağ cenâhda düşman piyâdelerine karşı, mü'essir topçu ateşi açdıkdan sonra sol cenâhda da topçu muhârebesi başlamış ve sâ'at 16 dakîka 30'a kadar yalnız en sağdaki 6. Alay za'îf düşman piyâdesiyle muhârebe temâsına girmişdi.

Ancak bundan sonra birinci hatda cem'an 9-10 düşman bölüğü kolordunun hemân umûm cebhesine karşı za'îf bir ta'arruza geçmiş ve gurûb sıralarında uzak mesâfede durdurulmuşdu.

2. Kolordu muhârebesine karşı sûret-i umûmiyyede seyirci kalınmış, tekmîl-i mu'âvenet belki ara sıra yapılan topçu yardımından ve 4. Fırka'ya gönderilerek orada da bir işe yaramamış olan 2 tabur sevkinden ibâret kalmışdı.

Bu kolordu karşısına hakîkatde gelen Bulgar kuvveti ise yalnız 6. Fırka'nın 2. Livâsı idi ve topçu ateşine uğrayan bu idi. Bu livâ fâ'ik kuvvet ve ateş karşısında akşama kadar ilerleyemeyerek kalmış ve ancak gurûb sıralarında, ordu kumandanının emrini noksân tatbîk sûretiyle 35. Alayı ta'arruza geçirebilmiş ise de bu da ber-vech-i bâlâ durdurulmuşdu.

Ma'a-hâzâ netîce Bulgar lehindedir: 8 Bulgar taburu 26 Türk taburunu tesbît eylemiş oluyordu.

6. 16 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu'nun Muhârebesi

1. Kolordu Karargâhı'nın Mesâ'îsi

Sabâha karşı Şark Ordusu Kumandanlığı'nın "16 Teşrîn-i evvel için" ordu emri alınmışdı ve sâ'at 6 dakîka 30 sıralarında verilen 16 numrolu kolordu emrinde: "4 ve 5. fırkaların garba doğru, 5. Fırka'nın ayrıca şimâle doğru keşif yapması, fırka karargâhlarının kendilerine sâbit birer muhârebe idâre mahalli intihâb etmeleri, tahkîmâta devâm olunması, vukū' bulacak muhârebede her ferdin sonuna kadar sebât ve mukāvemet ibrâz eylemesi, firârîlerin geriden urdurulacağı vesâ'ire" iş'âr edilmişdi.

Biraz sonra kolordu kumandanlığı, ileriye gönderdiği emir zâbitinden "4. Fırka karşısında düşmanın Karaağaç garb sıratlarında olub 2 tabur cebhesi kadar avcı siperlerinin ve 2 bataryalık amplasmanın [emplacement] gözle görülmekde olduğu, daha geride büyük kuvvetleri bulunduğu, vâdi tamâmen açık ve düşmanın gözü önünde olduğundan 4. Fırka'nın keşif kolu çıkaramadığını, dünkü muhârebeden avdet etmiş olan 11. Piyâde Alayı'nın henüz

300 nefer mevcûdunda olub fırka vasat gerisinde, toplamakda olduğu, bu alaydan 3 zâbit şehîd ve 7 zâbit mecrûh ve 200'den fazla efrâd zâyi'âtının tahakkuk etdiğini, cebhâne kollarının gelmiş ve ağırlıkların geriye gönderilmiş olduğunu" anlamış, bu esnâda 5. Fırka'nın sağındaki bataryalarının şimâl-i garbî istikāmetinde ateş açdığı görülmüşse de hedefi ve bu fırka karşısındaki düşmanın vaz'iyyeti

III/[228]

anlaşılamamışdı. [Bu hedef, 4. Bulgar Fırkası'nı tebdîl ederek Pınarhisar'a hareket etmiş olan 5. Bulgar Fırkası'nın 2 livâsına mensûb kıta'ât olsa gerekdir. M. N]

Kolordu karargâhı, "Kastamonu Fırkası'nı idâre edebilecek, başında iyi bir adam bulunamadığından hîn-i îcâbda bunu hüsn-i sûretle sevk etmek ve muvâsalatına intizâr olunan 3. Fırka'yı hüsn-i istihdâm etmek maksadıyla" dünkü yerinde, ya'nî hatt-ı muhârebenin haylice gerisinde kalmağa devâm etmişdi ve halbuki buradan yalnız "Birkaç yüz metre mesâfedeki Kastamonu Fırkası'nı, kolordu istihkâm taburunu, fırka ihtiyâtlarını, 400 râkımlı tepe istikāmetini, 1. Kolordu'nun sağ cenâh gerisini, 1 ve 2. kolordular arasındaki boşluğu, Congara istikāmetini" görebiliyor ve fakat hatt-ı harbi ve düşmanı asla görmek imkânında bulunmuyordu. Kastamonu Fırkası da, dün akşam ikāmet etdiği mahalden biraz sağa ileriye, daha yakına alınmışdı.

Yine bu sıralarda 3. Fırka'nın yürüyüş kolu da görülmüş ve kolordu karargâhına gelen fırka erkân-ı harbi Binbaşı Galatalı Şevket Bey'e "Fırkanın 400 Tepesi cenûb-ı şarkîsine giderek orada hazırlık vaz'iyyeti alması lâzımdır. Bi'l-âhire bu fırkaya şu iki vazîfeden birisi verilebilir:

a) Ya Pınarhisar cihetinde sağına doğru büyük bir düşman ilerlerse buna mukāvemet

b) Veyâhud sağdan böyle bir tehdîd görülmezse cebhedeki düşmanın solunu ihâta.

Congara cihetinden ilerleyecek olan 17. Kolordu ile ve 400 Tepesi civârındaki 2. Kolordu'nun 10. Süvâri Alayı'yla irtibâtda bulununuz. Hatt-ı muhârebe Karaağaç şark sırtlarıdır. En sağ cenâhda 13. Alay vardır. Düşman garb sırtlardan ta'arruza başlamışdır. Kuvveti bir fırka kadar tahmîn ediliyor. Henüz dereye inememişdir" emri verilmişdi. Kolordu, 3. Fırka'yı 7 tabur ve 4 batarya kuvvetinde biliyordu.

*

* *

Fi'l-hakîka düşman sâ'at 8 dakîka 30'dan i'tibâren ilerlemeğe başlamış ve sâ'at 9'da başlayan oldukça şiddetli bir muhârebe peyderpey inkişâfa ibtidâr eylemişdi, bu anda kolordunun vaz'iyyeti şöyle bulunuyordu.

4. Fırka'nın: İki muhârebe etmemiş alayı yan yana birinci hatda, hakîkî bir tabur hâlinde toplanabilmiş olan Y 11'le Nişancı 4. Tabur fırka ihtiyâtında, beş bataryası garba karşı mevzi'de. Sol cenâhı ile 1. Kolordu sağ cenâhı arasında büyük bir boşluk.

5. Fırka'nın: İki sağlam alayı birinci hatda olub sağdaki 13. Alay kısm-ı küllîsiyle şimâle karşı bulunmakda olduğundan bu da garba karşı bir fırka ihtiyâtı vaz'iyyetinde. Diğer sarsılmış 15. Alay merkez gerisinde za'îf bir tabur hâlinde.

Bu fırkanın dün düşmana kalan bir bataryasından mütebâkî 5 bataryasının 3'ü garb ve şimâl-i garbîye karşı mevzi'de, 2 bataryası sağa geri kademe hâlinde ihtiyâtda.

III/[229]

Kastamonu Fırkası: 6 taburla 4. Fırka'nın bir bataryasından mürekkeb olarak sağa doğru geride ihtiyâtda.

Süvâri 10. Alay'dan 2 ve 5. bölükleri 100'den fazla atlı ve 7-8 zâbitle 400 Tepesi civârında, tamâmen seyirci vaz'iyyetde! Bir bölük de kolordu karargâhında. 3. Fırka geliyor.

Binâ'en-'aleyh vukū' bulacak muhârebede kolordunun elinde cem'an 6'sı sarsılmış ve çok za'îf, diğerleri mehmâ-emken kuvvetlice olarak 33 tabur, 3 za'îf süvârî bölüğü, 15 batarya [59 top] vardı ve bütün, kendisine ta'arruz edecek olan 24 taburlu Bulgar fırkasına mukābele eyleyecekdi. Tarafeyn arasında aşağı yukarı bir muvâzene mevcûd kabûl edilebilirdi. Öğleden evvel kolordu, Abuk Ahmed Paşa'nın 1 numrolu (ordu emri)ni almış ve bundan bir şey anlamayarak "... bir tarafdan Abdullah Paşa ile muhâbere edilmekde iken diğer tarafdan Abuk Paşa'nın ordu emri neşretmesinden kat'î bir şey anlaşılamamışdır..." diye düşünmüşdü. Kolordu kumandanlığı öğle sıralarına kadar muhârebeyi ne bizzât görmüş, ne bir haber almış olub sûret-i umûmiyyede cereyân-ı hâle seyirci kalmışdı.

Bu sıralarda 4. Fırka'nın sâ'at 11 târîhli şu raporu gelmişdi: "Bir alay piyâde cebhe ilerisindeki Karaağaç korusuna doğru, diğer büyük bir kol cenûb-ı garbî istikāmetinden yine bu ormana doğru ilerlemekdedir. Bir sâ'atden beri bütün cebhede muhârebe devâm ediyor. 11. Alay hâlâ iki bölük kuvvetindedir. Elde yalnız 4. Nişancı Taburu vardır. Birkaç tabur fırka ihtiyâtı gönderilmesi..." Bunun üzerine kolordu, ihtiyâtdaki kolordu istihkâm taburuna doğruca 4. Fırka soluna giderek 1. Kolordu'ya doğru olan boşluğu te'mîn etmesini emrederek fırkaya ma'lûmât vermiş ve biraz sonra Kastamonu Fırkası'nın bir taburu da fırka emrine sevk edilmişdi.

Fakat 4. Fırka, kendisini müşkil vaz'iyyetde görerek mütemâdiyen ihtiyât ve takviye kuvveti istiyordu ki birbirini müte'âkib gelen şu raporlarından anlıyoruz:

Sâ'at 12 dakîka 45 târîhli: "Muhârebe devâm ediyor, ihtiyât gönderilmesi"

Bunu müte‘âkib?: “Düşman avcıları 600 metreye kadar yaklaştı. Mıntıka ihtiyâtları kâmilen ileriye, fırka ihtiyâtının bir bölüğü ve Y 11’in bölükleri de Y 10 mıntıkasına sürüldü. 5. Fırka da yardım istiyor, halbuki kābil değil, ihtiyât!” [Vürûdu sâ‘at 13 dakîka 30] diğer, sâ‘at 13 dakîka 55 târîhli: “Mıntıkamdan, fırkasına müteveccihen hâl-i hareketde görülen Araç Taburu [Kastamonu Fırkası’nındır. M. N] vaz‘iyyetin müşkilleşmesi hasebiyle burada alıkonuldu. Zeyl: Şimdi 12. Alay kumandanı düşmanın geriye çekilmekde olduğunu bildiriyor.” III/[230]

4. Fırka’dan bu raporlar gelirken 5. Fırka’dan sabâhdan beri hâlâ hiçbir rapor gelmemişdi ve görünüşe nazaran bu gelmeyen haberleri kolordu dahî bizzât almağa teşebbüs eylememişdi. Fakat 4. Fırka’nın sâ‘at 13 dakîka 30’da kolordu karargâhına gelen yukarıdaki ikinci raporunda 5. Fırka’nın imdâd istediği kaydı, bunun da sıkışdığı tefsîr edilmiş ve buna da Kastamonu Fırkası’ndan evvelâ bir tabur, sonra bir diğer tabur daha gönderilmişse de 4. Fırka’ya yeniden kuvvet gönderilmemiş ve evvelce gönderilen Kastamonu Fırkası’nın bir taburu, İstihkâm Taburu ve fırkanın yoldan çevirerek kendi emrine aldığını bildirdiği Araç Taburu olarak bu üç taburun kâfî bir takviye kuvveti teşkîl edeceğine hükmedilmişdi.

Diğer cihetden kolordu kumandanlığı, 5. Fırka’nın vaz‘iyyeti hakkında hükmetdiği bu sıkışma düşüncesine ziyâdece ehemmiyet vermiş olacak ki “Muhârebe iyice karışdı, düşmanın ta‘arruzu tamâmen teressüm eyledi, belki de tekmîl kuvvetinin yayıldığını” te’emmül ederek ve “Akşama da çok vakit kalmadığını düşünerek” elde kalan 2-3 sâ‘at zarfında düşmana netîce-i kat‘iyye etdirmek ve bunu hiç olmazsa cenâhından sıkışdırarak cebhedeki terakkîsini durdurmak fikir ve karârıyla 3. Fırka’nın ân-ı istihdâmı geldiğine hükmetmiş ve sâ‘at 13 dakîka 40’da buna şu emir gönderilmişdir:

“Serî‘an 5. Fırka’nın sağ cenâhına yardım ve düşmanın sol cenâhına şiddetle ta‘arruz ediniz. 5. Fırka sıkışmışdır.”

5. Fırka’ya da bahisle, kolordunun henüz elinde olan diğer kuvvetlerinden de ma‘lûmât verilmişdi.

Kolordu kumandanlığı, 3. Fırka nezdindeki haber zâbitinin sâ‘at 13 dakîka 15’de gönderdiği bir rapordan fırkanın bu esnâda emrolunan mahalde intizâr vaz‘iyyeti almış, (Vize-Pınarhisar) yolundan ilerlemekde olan 3. Kolordu kıta‘âtıyla irtibâta girilmiş olduğunu ve 3. Fırka kumandanının Congara’nın 4-5 kilometre garbında bulunduğunu biliyordu. Kolordunun vaz‘iyyeti hakkında orduya, 3, 1 ve 4. kolordulara da sıkıça ma‘lûmât veriliyordu.

Nihâyet sâ‘at 15 sıralarında, 5. Fırka’nın 4. Fırka’ya yazıp “İstihkâm Taburu’nu size gönderdim (?), isterseniz Taşköprü Taburu’nu da gönderebilirim” ifâdesini ihtivâ eden ve 4. Fırka’dan da “Vaz‘iyyetimiz iyidir” hâşiyesiyle tekrâr 5. Fırka’ya i‘âde edilmiş olan rapor,

götürenin kolordu karargâhı civârından geçmesi hasebiyle okunarak bu cereyân-ı hâle muttali‘ olunmuşdu. [5. Fırka erkân-ı harbi Kolağası Hamdi Bey’den 4. Fırka erkân-ı harbi Kolağası Alaeddin Bey’e “Kolordudan bir tabur ihtiyât istedik. İki tabur geldi, Taşköprü Taburu bizde fazladır. Düşman ric‘at ediyor, ihtiyâcınız varsa size gönderelim.” Cevâb: “Teşekkür ederiz. Bizim vaz‘iyyetimiz gāyet iyidir. Bize de kolordu bir tabur göndermişdir. Başkaca tabura ihtiyâcımız yokdur.”] Daha evvel 4. Fırka’nın yukarıda mezkûr düşmanın çekilmeğe başladığını bildiren raporu da gelmiş olduğundan vaz‘iyyetdeki gerginliğin zâ’il olduğu zannedilmişdi.

III/[231]

Bâ-husûs yolda da, Çanakkal‘a Fırkası’nın da “Mevki‘inizin müşkil olduğunu bilerek” gönderildiğini gösteren sâ‘at 12 dakika 30 târîhli ordu emri de gelmişdi; kezâlik 5. Fırka, kendisine ikinci def‘a olarak gönderilmiş olan Kastamonu Fırkası’nın bir taburunu “Bana lüzûmu yok” diye geriye göndermiş, bu da tekrâr fırkasına iltihâk eylemişdi.

Binâ’en-‘aleyh kolordu kumandanlığı vaz‘iyyeti artık nîkbîn bir gözle görebilirdi ve cebhedeki ahvâl de bu sıralarda fi’l-hakîka böyle idi: Bulgarlar sıkışmış, yer yer bozgunluklar başlamışdı. Nitekim kolordu kumandanlığı sâ‘at 15 dakika 15’de orduya gönderdiği raporda: “Vaz‘iyyetde büyük tebeddül yok. Avn-i Hak’la muvaffakiyyet ümîd ederiz. Cebhâne azdır, gönderilmesi; 3. Fırka düşmanın soluna ilerlemeğe başlamışdır. Soğucak cihetindeki muhârebe yarım sâ‘atden beri pek şiddetlenmişdir” demişdi.

Bundan sonra da güzel havâ, daha bir müddet esmiş olub şu raporlar emniyyeti büsbütün tezyîd eylemişdi:

5. Fırka’dan, sâ‘at 15 dakika 50 târîhli: “Bir Bulgar fırkası tahmîn olunan düşman dört def‘a bozulup yine ta‘arruz etmişse de şimdi, sâ‘at 15 dakika 50’de, 14. Alay’ın cebhesinden çekilmeğe başladı. Az evvel avcı hattımız takviye edildi. İhtiyât olarak Taşköprü Taburu’yla Boyâbâd Taburu’nun yarısı vardır. Cebhânemiz bittiyse de gelmek üzeredir, inâyet-i Hakk’la muvaffak olacağız.”

4. Fırka’dan sâ‘at 16 târîhli: “Her tarafdan hatt-ı müdâfa‘aya 5-6 yüz metreye kadar yaklaşmış olan düşmanın kâmilen geriye çekilmeğe ve tamâmen ric‘ata başladığı ve bu muzafferiyyetden dolayı tebrîkât...”

Fakat bu raporlar daha kolordu kumandanlığına yeni gelmiş ve henüz elde bulunurken, birdenbire kolordunun tekmîl hatt-ı harbinin çözüldüğü ve firâr hâlinde geriye akmağa başladığı görülmüş, yine panik zuhûr eylemişdi. [Sâ‘at 16 dakika 30 sıraları]

*

* *

Bu neden böyle oldu? Harb cerîdeleri, raporlar ve sâ'ire yine kabâhatin kısm-ı a'zamını efrâda tahmîl etmekde ve bu dürlü bir felâket için vârid-i hâtır olabilecek tekmîl esbâbı sıralamakdadırlar:

Ta'lîm ve terbiye noksânı, zâbit noksânı, şimdiye kadar yapılan ric'atlardan mütehassıl kuvve-i ma'neviyye kırıklığı, cebhâne ve i'âşe noksânı... elh.

Bu esbâb fi'l-hakîka kâmilen mevcûddu, fakat bir sâ'at, iki sâ'at evvel de aynen mevcûd ve ber-devâm olan bu esbâb ve avâmil Bulgarların mükerrer ta'arruzlarını kırmağa, 4. Fırka'nın birinci hatdaki iki livâsını perîşân bir sûretde geriye atmağa neden kâfî geldi de bir sâ'at sonra bu kadar elîm bir vaz'iyyet husûle geldi? Mes'elenin en ziyâde muhtâc-ı tenvîr ve îzâh noktası burasıdır:

III/[232]

1-Tabî'atda, ilk ândaki kudretine, sonra yeniden bir kudret ilâve edilmeksizin, ilâ-nihâye aynı sûretle semeredâr olacak hiçbir kuvvet yokdur, bir menba'-ı kuvvetden yeniden yeniye kuvvet almayan her kuvvet mebde'-i fa'âliyyetinde en büyük semere verir, tedrîcen bu semere zayıflar, nihâyet sıfıra müncer olur. Bunun gibi hatt-ı harbde kudret sarf eden her kıt'anın da mütemâdiyen ikmâl edilerek kuvvetinin, yükseldilemezse bile hiç olmazsa ilk ândaki şeklinde idâme edilmesi lâzımdır; buna imkân kalmadıkça ilk kuvvet tedrîcen zayıflar ve nihâyet sıfıra müntehî olur.

Burada ise vaz'iyyet böyle idi: Daha ilk ânda 4 ve 5. fırkalar, a'zamî 5.000-5.500 tüfekle düşmanın 2 livâsının, en az 15.000 tüfeğinin ta'arruzuna mukābeleye me'mûr bulunuyordu ve ilk ânda a'zamî 3.500 tüfeğimiz birinci hat alaylarında idi. Düşmanın 15.000 tüfeği tamâmen yayılmış, te'sîr gösterecek bir hâle gelmiş bulunduğu âna ve öğle sıralarına kadar biz hatt-ı muhârebeyi ancak fırka ihtiyâtındaki za'îf kuvvetlerle takviye ederek a'zamî 5.000 tüfeğe iblâğ edebilmişdik; kuvvetli Kastamonu Fırkası'ndan 4 ve 5. fırkalara, 1. Kolordu'dan 4. Fırka'ya gelen cem'an 5 taburdan hatt-ı muhârebeye pek az kuvvet sokulmuşdu ve öğleden i'tibâren sâ'at 16'dan sâ'at 16 dakika 30 sıralarına kadar muhârebe hattı yeni bir takviye kuvveti almamışdı. Buna rağmen müdâfa'a kuvveti vazîfesini yapmış ve kendisine lâ-akall 2,5-3 misli derecesinde fâ'ik bir kuvvetin mükerrer ta'arruzlarını kırmış, geriye atmışdı.

İşte bu sırada Bulgarlar terazinin gözüne tâze 3. Livâ'larını atmışlar ve bunu sonuncu bir ta'arruza sevk etmişlerdi, bu tâze kuvvete bizim evvelki vaz'iyyetde son kudretini sarf etmiş olan eski kuvvetimizin mukābele etmesi imkânı tabi'aten yokdu, fırka kumandanları vaz'iyyeti ihâta edememiş ve tâze ta'arruz kuvvetlerine karşı ellerindeki sonuncu tâze ihtiyâtları hatt-ı harbe süreememişlerdi. Bi'l-'akis nîkbînliğe kapılmışlar, artık mes'ele halloldu zannetmişler ve lâf ü güzâfa dalmışlardı.

Sebât ve mukāvemetinin son haddine varmış olan muhârebe hattı işte bu vaz‘iyyetde, tâze kuvvetlerin ta‘arruzu karşısında artık mukāvemet edemeyecek hâle gelmişdi, bu vaz‘iyyeti fırka kumanda hey’etleri takdîr edememişdi: İhtimâl meydân-ı muhârebeyi bizzât görecek bir tarassud mahalline mâlik değillerdi.

2- Kolordu kumandanlığı ise, meydân-ı muhârebeyi kat‘iyyen göremiyordu. Sağ cenâhda bir zâbit varsa da sol cenâhda, 4. Fırka nezdinde kendi hesâbına vaz‘iyyeti görecek böyle bir zâbit de yokdu, sâdece fırkalardan haber bekliyor ve bu gelecek raporlarla vaz‘iyyeti öğrenmek istiyordu. Binâ’en-‘aleyh meydân-ı muhârebedeki temevvücâtı ve tahavvülâtı ta‘kîb edememişdi. Bi’n-netîce 6 ve hattâ 7 taburluk ilk toplu ihtiyâtı 4. Fırka’nın gerek kendisinin ve gerek 5. Fırka’nın vaz‘iyyetini bildirmesi üzerine parça parça sarf etmeğe başlamışdı. Aynı sebeble mühim bir ihtiyât olan 3. Fırka’nın da kolorduca tam vaktinde ve yerinde görülen ve muttali‘ olunan bir lüzûmla değil, yine 5. Fırka vaz‘iyyeti hakkında 4. Fırka’nın lakırdı arasında bildirdiği bir habere istinâden kullanılmasına karâr ve emir verilmişdi, bu da geç kalmış bir tedbîrdi:

III/[233]

Zîrde görüleceği üzere ta‘arruz emrini bu fırka sâ‘at 14 dakika 45’de almış ve en erken sâ‘at 15 dakika 30 sıralarında ta‘arruz için harekete geçmişdi. Halbuki bu esnâda sonuncu Bulgar ihtiyâtı cebheye, netîce-i kat‘iyye mahalline sürülmüşdü. 3. Fırka ne kadar muvaffak olursa olsun bu sonuncu Bulgar ihtiyâtı daha evvel muvaffak olacak, daha büyük bir semere istihsâl edecek vaz‘iyyetde idi, nitekim öyle olmuşdu.

Binâ’en-‘aleyh 2. Kolordu karargâhı da ittihâz-ı tedbîrde geç kalmışdı ve felâket anında bile Kastamonu Fırkası’nın hâlâ 3-4 tabur ve bir bataryası (her dürlü ihtimâle karşı!) kolordu ihtiyâtında bulunmakda idi!

3- Ordu kumandanlığı daha uzakda olduğu hâlde vaz‘iyyeti daha iyi kavramışsa da ne çâre ki ihtiyât olan Çanakkal‘a Fırkası el altında hazır değildi; daha mütekaddim hatâlar yüzünden netîce-i kat‘iyye mahalline ancak sâ‘at 17- sâ‘at 18 dakika 30 sıralarında varabilecek ve ya‘nî çok geç kalmış olacak derecede geride kalmışdı. Nitekim felâketin tahakkukundan sonra bile kolordu kumandanlığı bu fırka ile irtibâta girememiş ve ancak 17 Teşrîn-i evvel sabâhı bunun 1 ve 2. kolordular arasındaki boşluk gerisinden zuhûr edebildiğini görebilmişdi...

4- Cebhâne azsa, i‘âşe te’mîn edilemediyse...elh bunlar da efrâda değil kumanda hey’etlerine â’id azîm hatâlardı.

*

* *

Binâ'en-'aleyh husûle gelen felâketin en büyük mes'ûliyyeti hakîkatde 2. Kolordu kumandanlığına, ba'dehû 4 ve 5. fırka kumandanlıklarına, geri hidemâtı nokta-i nazarından aynı derecede cümlesine, kezâlik vaz'iyyeti bizzât olsun ta'kîb edemeyerek vakt u zamanıyla müdâhale fırsatını fevt etmiş olan 3. Fırka kumandanlığına â'iddi. Efrâda â'id kabâhat ve kusûr ancak çok sonra gelirdi...

Tâli' bize çok müsâ'id bir vaz'iyyet hâsıl eylemişdi: 2. Kolordu şimâlinde Bulgarların 16 Teşrîn-i evvel'in mühim bir kısmında hatt-ı harbe sokabildikleri cem'an 4-5 livâ, 32-40 tabur karşusunda biz 80 taburdan fazla bir kuvvet toplamak imkânına ferah ferah mâlikdik. Yine buna mütekaddim günlerde 18. Kolordu taburlarının geçirdikleri boş günleri, 16 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu'nun bir livâ karşısında, oyalanıb kaldığını düşünürsek 40-48 tabur düşman karşısında 110-115 taburla bulunmak gibi emsâlsiz bir fırsatın fevt edilmiş olduğu da vâzıhdır!

*

* *

Panik başlarken ve müte'âkib cereyân-ı hâli kolordu harb cerîdesi şöyle anlatıyor: "Bundan birkaç dakîka evvel düşman top mermileri hatt-ı harbin gerilerine ve hattâ kolordu karargâhının birkaç

III/[234]

yüz metre önüne düşmeğe başlamışdı. Her tarafda gāyet şedîd düşman topçu ateşi vardı. Bu ya bir hücûma veya fırkaların şimdiye kadar bildirdikleri hakîkî bir ric'ata delâlet edeceği tefekkür edilmekde ve karanlığa çok vakit kalmadığından ayrıca ittihâz-ı tedbîre vakit ve imkân görememekde idik. Fırkaların şimdiye kadar sebât ve metâneti, düşmanın birkaç def'a ta'arruzunun tevkîf ve kısmen tardı ve 3. Fırka'nın düşmana iyiden iyiye te'sîre başladığı düşünülerek son hücûmun da tard edileceğini muhakkak görüyor ve şâyed düşman ric'at ederse 2.000 metreye kadar ateşlerimiz altında kolay çekilemeyeceğine hükmediyorduk. Ta'kîb için 3. Fırka ve Kastamonu Fırkası'nın 3 taburu elde hazırdı. Ric'atımız ise asla hâtıra gelmemişdi. Gelse bile 3 taburla himâye ve cebren firârileri tekrâr ileri sürmekden başka yapacak bir şey yokdu.

Topçu ateşi altında gerideki toparlaklar, hayvanlar vesâ'ire öteye beriye, hattâ gerilere gitmeğe teşebbüs etmişlerse de mümâna'at imkânı olmadığı gibi bu hâli birinci hat kıta'âtı göremeyeceğinden bu hareketde büyük bir zarar olmayacağını da düşünüyorduk. Fakat birdenbire bütün hatt-ı harbin 4. Fırka sol cenâhından bida' ile ve birinci hat dâhil olduğu hâlde geriye gelmekde olduğunu görünce hayretler içinde kaldık. Bu firârın şimâle doğru gāyet serî' sirâyet ederek 4. Fırka'nın kâmilen, 5. Fırka'nın kısm-ı a'zamıyla ve kat'î olarak ric'at etmekde olduklarını anladık. Âdetâ umûmî olan bu ric'at ve firâra karşı şu tedâbîr ittihâz edildi:

Karargâhdaki 20-30 atlı ve 2 süvâri zâbiti, cenûba, firârîler üzerine gönderildi. Kastamonu'dan bir tabur, karargâhın bulunduğu sırtın önüne ve sağına bir hat üzerine süngü takarak ilerleyip firârîlere ateş etmeğe me'mûr edildi.

Diğer iki tabur ve bir batarya [ne yazık!] bulundukları sırtda muhârebe tertîbi alarak şâyed düşman ta'kîb ederse mukābeleye me'mûr edildi.

Karargâhdaki tekmîl erkân, ümerâ ve zâbitân hep firârîlerin üzerine atıldık.

Bu sûretle karanlığa kadar bütün kıta'âtı, hatt-ı harbin evvelce üzerinde te'sîs edilmiş olduğu sırtların hemân arkasındaki dereye sürüp doldurmağa muvaffak olduk [hüsn-i zann! M. N] evvelce hatt-ı harbimiz olan sırt hatt-ı bâlâsında ne bizden kimse vardı ve ne düşmandan! [Doğru; bu ânda düşman da sâbık avcı hatlarımızın ilerisine geçememişdi, belki ötede beride hâlâ ateş ve sebât eden münferid kahramanlar karşısında durmuşdu. M. N] Düşmanın ta'kîb etmediği ve hattâ eski hatt-ı harbimizi bile kâmilen işgāl etmediği anlaşılıyorsa da 4 ve 5. fırkaları tekrâr ileriye sürmek pek müşkildi.

Karanlıktan sonra bir müddet sükûnet devâm etdi. 3. Fırka tarafından bir ses ve haber gelmiyordu. 4 ve 5. fırka kumandanları da ortada yokdu ve bir haber de mevcûd değildi.

Sâ'at 17 râddelerinde karargâh zâbitânını (kime rast gelirseniz kolordu şöyle emrediyor

III/[235]

diye söyleyiniz: Düşman hatt-ı harbimize çıkmamışdır. Toplar kâmilen mevzi'lerindedir. Kıta'ât hemân ilerleyerek eski mevzi'i tutacakdır. Hiç olmazsa topların önüne varılacak ve sabâha kadar muhârebe tertîbinde kalınacakdır. Kolordu kumandanı eski yerindedir. Fırka kumandanlarını da be-heme-hâl bulacaksınız) vazîfesiyle dereye doğru göndermişdik.

Fakat bu zâbitleri gönderdikden sonra böyle bozulmuş ve neferinden mîralayına kadar sopa ile, kırbaçla geriye çevrilmiş olan bu askerin bu sonuncu teblîgâtı dahi tamâmiyle icrâ edeceğine i'timâd edemediğimden Kastamonu Fırkası kumandanını çağırarak şifâhen şu emri verdim: (Kordon hâlindeki taburunuz sabâha kadar öyle kalacakdır. Elinizdeki 2 taburdan birisini şu dere içindeki yığının şimâlinden hareketle topçu 4 ve 5. alayların mevzi'ine kadar gitmeğe ve topları te'mîn eylemeğe me'mûr ediniz. Düşmana rast gelirse korkmasın tepelesin, bunlar düşmanın olsa olsa ileri kıta'âtıdır. Mütebâkî taburunuzla batarya da emre hazır olsun).

Biraz sonra zâbitân birer birer avdet etdi ve "Rast geldiğimize emri söyledik" dedilerse de fırka kumandan ve erkân-ı harblerini bulamamış olmalarına nazaran lâyıkı derecede çalışmadıkları anlaşılmışdı.

Sâ‘at 21’e doğru Kastamonu Fırkası Kumandanı Şevket Paşa, ileriye giden taburdan hâlâ ma‘lûmât gelmediğini söyleyince kendisine derhâl bu taburunu araması ve haber vermesi emredildi. Bu da gitdi ve sabâha kadar bir daha görünmedi.

Gece yarısı sıralarında 3 fırkaya vak‘adan bahisle: (Kastamonu taburları sabâh emrinize verilecekdir. Çanakkal‘a Fırkası da cebheye gelecekdir. Siz garba ilerlemekden sarf-ı nazarla cenûba tebdîl-i cebhe ederek 4 ve 5. fırkaların tahliye etdikleri mıntıkaya ilerleyiniz ve rast geldiğiniz düşmana ta‘arruz ederek derenin öte tarafına atınız) emri gönderildi...

Cereyân-ı hâl Şark Ordusu kumandanlığına şu sonuncu raporla bildirilmişdi: [Bu raporun sâ‘ati Abdullah Paşa hâtırâtında 22 diye yazılıdır]

Karaağaç’ın dört kilometre şarkından 19 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 21:

“1- Akşam sâ‘at 4’e kadar muhârebemiz her tarafda gāyet iyi, târîh-i harbe parlak bir sahîfe ilâve eyleyecek sûretde devâm etmiş ve düşman münhezimen ric‘at ve avdet eylemişdi;

2- Sâ‘at 3 dakika 30’a doğru cebhemizde 4 ve 5. fırkalar kâmilen ve Kastamonu Fırkası’ndan 3 tabur birinci hatda, yine 3. Nizâmiye Fırkası bizim sağımızdan düşmanın solunu ihâtaya yeni başlamış ve 1. Kolordu’dan bir iki tabur bize takarrüble düşmanı kâmilen tarda iştirâke teşebbüs eylemiş, Kastamonu Fırkası’ndan 3 taburla bir batarya merkez gerisinde ihtiyât-ı umûmide kalmışdı;

3- Sâ‘at 3 dakika 30’a kadar fırka kumandanlarından “Düşman ric‘ata başlıyor” diye iki def‘a rapor almışdım;

III/[236]

4- Sâ‘at 4 dakika 10’da, en emîn olunduğu bir zamanda hakîkati anlaşılamayan ma‘hûd panik vücûda getirilerek bütün hatt-ı muhârebemizin yüz geri etmiş olarak karışık ve perîşân ve kısmen de toplu bir hâlde ric‘at etdikleri görüldü. Her iki fırka âdetâ bütün kuvvetiyle geriye çekilmeğe ve bütün toplarımızı hatt-ı harbde terk ile zâbitân ve efrâd kaçmağa başladı”.

Raporun diğer müte‘âkib maddelerinde karargâhça yapılan son işler hikâye edilerek “Umûm zâbitân ve efrâdı hatt-ı müdâfa‘aya doğru sürmüş olduğuma emîn isem de nereye kadar gitdiklerine ve hatt-ı harbi tamâm tutup tutmadıklarına ve düşmanın mevzi‘mize çıkıb çıkmadığına dâ’ir hâlâ fırkalardan bir haber gelmedi” deniyordu ve kezâlik cebhâne fıkdânından bahisle sabâha kadar topçu cebhânesi isteniyor ve “Elde 3. Fırka, Kastamonu Fırkası’ndan 2 taburla bir batarya ve nereye geldiğini bilemediğim Çanakkal‘a Fırkası mevcûddur. Yarın aynı hâl devâm etmez ve umûma sükûnet gelmiş bulunursa bugünkü muvaffakiyyeti idâme ve ikmâl eylemek mümkün olduğu” ümîd ediliyordu.

2. Kolordu karargâhının bugünkü mesâ‘îsi de işte bunlarla hitâm bulmuşdu: Bu cereyân-ı hâl bize bu kolordu kumandanlığında sevk ve idâre i‘tibâriyle diğer kolordu

karargâhlarına nisbet daha ziyâde bir nüfûz-ı nazar bulunduğunu, daha ziyâde bir fa‘âliyyet mevcûd olduğunu gösteriyorsa da ne çâre ki, avuç içi kadar bir sâhada cereyân etmekde olan muhârebe bizzât görülerek ta‘kîb edilmemiş ve böylece vaz‘iyyete hâkim kalınamamış olduğundan ittihâz-ı tedâbîrde dâ’imâ geç kalınmışdı; 3. Fırka iyi ve fakat geç istihdâm edilmiş, Kastamonu Fırkası ise hem fenâ ve hem yine geç kalmış tedbîrlerle parçalanmışdı; mes’ele-i esâsiyye olan za‘îf noktaları vaktinde takviye ise tamâmen mühmel kalmışdı.

2. 16 Teşrîn-i evvel’de 4. Fırka’nın Muhârebesi

16 sabâhı 4. Fırka yine 10. Alay sağda, 12. Alay solda olarak birinci hatda idi. Merkez gerisindeki nişancı 4. Tabur ve 2 bölük hâlindeki 11. Alay fırka ihtiyâtı olarak bulunuyordu. Topçu 4. Alay’ın 5 bataryası sağ cenâh gerisinde hemân piyâde hatları içinde mevzi‘de idi, diğer batarya Kastamonu Fırkası’na; kolordu ihtiyâtına gönderilmişdi.

Ale’s-sabâh kolordu emirlerine istinâden geri hidemâtı, sebât ve sâ’ire hakkında bazı emirler verildikden sonra sâ‘at 8- sâ‘at 8 dakika 30 sıralarında fırka karargâhı 10. Alay sağ cenâhına, (Karaağaç-Sakızköy) yolu civârına giderek tarassud etmiş ve Karaağaç korusunun cenûbunda 10. Alay karşısında kademe-vârî bir alaylık piyâde siperleri ve hemân açıkda 3 bataryalık top siperi görmüş ve düşman efrâdının mevzi‘ dâhilindeki harekâtını tarassud eylemişdi.

III/[237]

Piyâde hatlarımızın tahkîmâtı çok za‘îf olub a‘zamî diz siperi hâlinde idi. Arâzî iktizâsı topçu, mesâfe-i asgariyye hasebiyle Karaağaç vâdisinin içini ve şark sırtlarını döğemiyordu ve kısmen geriye alınarak mesâfe-i asgariyyeyi yedirmek de derhâtır edilmemişdi, böylece en mühim bir sâha dâhilinde, mevzi‘-i aslînin önünde düşman piyâdesi topçu ateşinden hâric kalacakdı. Bundan sonra karargâh 12. Alay gerisindeki bir tepeciğe gelmişdi.

Nihâyet düşman piyâdesi ilerlemeğe başlamış ve fırka topçusu sâ‘at 9 dakika 40’da [o zaman fırka erkân-ı harbi olan Alâeddin Paşa hazretlerinin kitâbında sâ‘at 10’da evvelâ düşman topçusu ateş açarak, fırka topçusunun da cevâb verdiği muharrerdir] siperler gerisindeki yürüyüş kollarına ateş açmış, düşman bataryaları da mukābele eylemişdi.

Sâ‘at 10 râddelerinde piyâde ateşi de başlamışdı.

Sâ‘at 11 sıralarında fırkaya –ihtiyâtda olmakla berâber tarassud etmekde olacak ki– Nişâncı Taburu’ndan sâ‘at 10 dakika 40’da yazılı bir rapor gelmiş ve bunda “Düşmanın bir alay kuvvetinde piyâdesi cebhe ilerisindeki ormana doğru ilerliyor. Sol cenâhımızdan ve oradan büyük bir kol, topçusuyla yine orman istikāmetinde ilerlediği” bildirilmişdi. 12. Alay da, solunun açık olduğunu ve 1. Kolordu ile irtibât bulunmadığını bildirmişdi.

Bunun üzerine -evvelce görüldüğü üzere- fırka, kolorduya sâ‘at 11 raporunu yazarak "...fırkaya mahsûs mıntıka kuvvetle gayr-i mütenâsib bulunduğundan cebhe za‘îf kaldığı gibi sol cenâhdan 1. Kolordu ile de irtibât te'mîn edilemeyerek bir mikdâr aralık kalmışdır. Eldeki ihtiyât da za‘îfdir" diyerek birkaç tabur istemişdi.

F'il-hakîka fırka harb cerîdesinde, bu ânda cebhedeki 10. Alay'ın 1.800, 12. Alay'ın 1.000 ihtiyâtdaki 11. Alay'ın da 600 neferden ibâret bulunduğu muharrerdir.

Öğleye kadar topçunun alay ve iki tabur kumandanı yaralanmış ve muhârebe şedîd bir safhaya dâhil olmuşdu.

Ta‘arruz merkez-i sıkletini en ziyâde 10. Alay mıntıkasına ve 5. Fırka'nın sol cenâhına, ya‘nî kolordunun merkezine müteveccihdi. Bu esnâda 12. Alay cebhesinde muhârebe za‘îf idi ve buradan bir tabur alarak, 10. Alay'ı takviye husûsu fırka erkân-ı harbi tarafından teklîf edilmişse de 1. Kolordu ile mevcûd aralıkdan endîşe eden fırka kumandanı muvâfakat eylememişdi. Düşman bu ânda dere kenârına kadar inmişdi.

Tâm bu sırada 5. Fırka ile bir de mıntıka ihtilâfı çıkmış olub 5. Fırka, 4. Fırka'dan (Karaağaç-

III/[238]

-Sakızköy) yolunun şimâl tarafını da işgāl etmesini bildiriyordu, 4. Fırka ise buna râzı olmamışdı. Binâ'en-‘aleyh kābil-i tevsîk olmamakla berâber muhtemeldi ki iki fırka arasında da ufak, büyük bir boşluk vardı.

Bu sırada evvelce görülen müte‘âkib raporlarla kolorduya ma‘lûmât verilmiş ve yine ihtiyât istenmişdi ve eldeki Nişâncı Taburu'nun bir bölüğü ve za‘îf Y 11'de Y 10 mıntıkasına sürülmüşdü.

Sâ‘at 13 sıralarında Y 12 cebhesinde de muhârebe şiddetlenmişdi ve sâ‘at 12 dakika 45, sâ‘at 13'de 1. Kolordu'ya yazılan iki raporda "Muhârebe şiddetle devâm ediyor. Düşman piyâdeleri 500 metreye kadar sokuldu. Telefât ziyâdeleşdi. Mıntıka vâsi‘ ve kuvvetle gayr-i mütenâsib olduğundan cebhe fevka'l-‘âde sıkışmışdır. Elde yalnız 3 bölük ihtiyât vardır. Bir alay kadar piyâdenin 2 sâ‘ate kadar yetiştirilmesi. Topçu cebhânesi de bitmişdir" denilmişdi. Fi'l-hakîka esâsen top başına ancak 140 atımla başlayan muhârebede, cebhâne fıkdânı kuvvetle hissedilmeğe başlamışdı.

Bu sırada kolordudan İstihkâm Taburu'nun gönderileceği emri gelmiş olduğundan sâ‘at 12'de Y 10'a bu taburun kendisine gönderileceği bildirilmiş, sâ‘at 13 dakika 20'de Nişancı Taburu'na da "Sola takarrüb ederek 12. Alay'a mu‘âvenet eylemesi" emredilerek alaya da ma‘lûmât verilmişdi. Bu sıralarda 5. Fırka'ya da doğruca mu‘âvenetin imkânı olmadığı bildirilmişdi.

Herhâlde şu tahakkuk ediyor ki sâ‘at 14 sıralarına kadar fırka kumandanının emri altına tâze kuvvet gelmiş değildi. Ancak bu sırada geriden bir taburun hâl-i hareketde olduğu görülünce bunun Kastamonu Fırkası’na mensûb 4-5 yüz mevcûdlu Araç Taburu olduğu anlaşılarak çevrilmişdi ve yanında cebhâne ve ekmek de olmadığından fırka karargâhında kendisine cebhâne ve üç nefere bir hesâbıyla ekmek dağıtılmışdı.

Nişâncı Taburu da daha hareketi esnâsında haylice zâyi‘ât vermiş ve Y 12’nin sol cenâhına vararak 1. Kolordu ile mevcûd boşluğa bir takım sürmüşdü.

Halbuki bu esnâda İstihkâm Taburu da kolordudan doğruca aldığı emirle 4. Fırka’nın sol cenâhına gelmiş ve fakat fırka veya Y 10’la irtibâta girdiğinden vücûdu mechûl kalmışdı.

Kolordu bunu hiç olmazsa doğruca fırka emrine gönderse idi mühim bir iş yapılmış olacakdı.

Sâ‘at 14 dakika 30 sıralarında 10. Alay mıntıkasında muhârebe yine şiddetlenince Araç Taburu da o tarafa gönderilmişdi; bu sırada Şark Ordusu Karargâhı da 2-3 km uzakda, Türkbey şark sırtlarında görülerek cebhâne istenmişdi.

Öyle anlaşılıyor ki daha evvel, kolorduca gönderilmesine emir verilen Kastamonu Fırkası’nın bir taburu da fırkaya iltihâk etmemiş, kim bilir nerelerde kalmışdı.

Nihâyet sâ‘at 15 sıralarında 1. Kolordu’dan Piyâde Beşinci Alay’ın 2. Taburu’yla İkinci Nişancı Taburu Mîralay Cemil Bey kumandasında gelmişse de bu sırada muhârebe gevşemiş gibi göründüğünden

III/[239]

ve “1. Hat alayları imdâd istememekde olduğundan” bu taburlar fırka karargâhı civârında istirâhate me’mûr edilmişdi! Fırka kumandanlığı vaz‘iyyete hâkim değildi, bi’z-zât meydân-ı muhârebeyi görmüyordu….

Bu sırada kolordudan, 3. Fırka’nın ta‘arruza me’mûr edildiği ve şimdiye kadar 4. Fırka’ya istihkâm taburuyla Kastamonu Fırkası’ndan bir taburun, 5. Fırka’ya da diğer iki taburun gönderildiği, henüz 3 taburla bir bataryanın kolordu emrinde bulunduğunu gösteren sâ‘at 14 dakika 15 târîhli emir gelmişdi; fırkaca, âdetâ muhârebe bitmiş gibi telakkî edilmiş ve sâ‘at 15 dakika 35’de verilen fırka emrinde “Gecenin şimdiki mahalde geçirileceği” bildirilerek muhârebe raporları istenilmişdi.

Halbuki bu esnâda düşman son kat‘î ta‘arruzu hazırlıyordu…

Bundan sonraki cereyân-ı hâli şu satırlar bize kâfî sûretde gösterir:

Fırka harb cerîdesinden: “ …. Bu esnâda bataryalarımızın ateşi pek hafiflemişdi. Düşman topçusu ise mütezâyid şiddetle ateşe devâm ediyordu. Biraz sonra ben arkadaşlarla birlikde sola 12. Alay tarafına giderken sağdan birden bire ric‘at başladı. Mîralay Cemil Bey’e

iki taburunu o tarafa mevzi‘e sokarak firârileri durdurmasını emretdim. Kendim de o tarafa gitdim. Fakat ric‘at umûmî idi. Mahşer âsâ kalabalığa hiçbir şeyle te’sîr edilemedi. Bu sırada sol cenâhda bozulmuşdu ve bu tarafa gelirken Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Cevad Bey’i [Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye Re’îsi] elinde tabanca, askeri koğalıyor gördüm. Az ileride Abdullah Paşa’yı da gördüm ve ma‘lûmât verdim. [Bu sırada Şark Ordusu Karargâhı Türkbey şimâl-i şarkîsinde bir höyükde idi. Demek oluyor ki sol cenâh akını cenûb-ı şarkiye teveccüh etmişdi ve fırka kumandanı da bu mütebâid istikāmete teveccüh eylemişdi. M. N] gurûbdan az evvel (Karaağaç-Satıköy) yolu üzerinde bir sırtda Abdullah Paşa 2 bataryayı mevzi‘e sokdu, firârilere ateş etdiriyordu. [Muhtemelen 2. Fırka sağ cenâhındaki bataryalardır. M. N] …efrâdı Satıköy yolu üzerinde toplamağa başladım… Karanlık basdı, erkân-ı harbi burada bırakarak ben uyumak için Satıköy’üne geldim, bî-tâbdım. Ordu karargâhı da burada idi. Biraz sonra Erkân-ı Harb Alâeddin Bey de geldi. Kıta‘âtın toplanmakda olduğunu ve düşmanın henüz birinci hattımızı tutmadığını bildirdi; orduya söyledim.

Abdullah Paşa, civârdaki Çanakkal‘a Fırkası’nın derhâl mevzi‘e sevkiyle vaz‘iyyetin kābil-i ıslâh olduğunu düşündü ve bunun 4. Fırka ile birleşerek tarafımdan kumandasını emretdi.

Fakat aç ve uykusuzdum. Hiç olmazsa 3 sâ‘at kadar uyumaklığıma ve bu esnâda bu kuvvetin Çanakkal‘a Fırkası Kumandanı Nasuhi Bey tarafından kumandasına müsâ‘ade istedim; ale’s-sabâh giderim dedim. Muvâfakat edilince karargâhımla Sakızköy’ünde kaldım.”

Fırkanın o zamanki erkân-ı harbi Alâeddin Paşa hazretlerinin kitâbından: “Takrîben sâ‘at 16 dakika 20 sıralarında fırka karargâhı civârındaki tarassud tepeciğine çıkdım. Düşman topçusu şiddetle ateşe devâm

III/[240]

ediyordu ve fakat yüksekde paralanan veya ileri, geri düşen mermilerin büyük bir zarar yapmadığı görülüyordu. Düşman topçusu ateşi gerilere de tevcîh eylemişdi… sâ‘at 16 dakika 30 sıralarında 1. Alay sağ cenâhından piyâdelerin geriye geldiğini, 5. Fırka sol cenâhından da geriye gitmekde olduğunu gördüm. Ortada ric‘atı mu‘cib bir hâl yok idi. [Çünkü düşman hatları görülecek bir mevzi‘de bulunulmuyordu. M. N] Hemân karargâha geldim ve fırka kumandanının ric‘atı tevkîf için şimâle gitdiğini öğrendim. Yetişdim, ric‘at eden efrâda söz ve nasihat kâr etmiyordu. Kırbaçla önüme gelenin yüzüne urmağa ve ileri sürmeğe başladım. Fakat beş nefer önümden gidiyorsa yüz nefer etrâfımdan kaçıyordu. Bu sırada havâda kararmağa başlamışdı… inzibât o kadar muhteldi ki hiçbir ferd zâbiti dinlemiyordu…. Ric‘atı tevkîf imkânı yokdu.

Sâ‘at 17 dakika 30 sıralarında yakınımıza piyâde kurşunları da düşmeğe başladı. Bu hâl düşmanın terk edilen siperler aksâmını işgāl eylediğine delâlet ediyordu…. Gerideki sırt üzerinde sâ‘at 19’a doğru Nişancı Taburu’yla Y 10’dan epeyce efrâd topladım… birkaç zâbitin içinde en kıdemlisi olan Yüzbaşı Saîd Efendi’ye burada sabâha intizâr eylemelerini, metrûk siperler istikāmetinde keşif kolu göndermelerini tenbîh etdim.

Tahkîkâtıma nazaran ric‘at şöyle olmuş: Bir batarya başında iki zâbitin birden şehâdeti, bu bataryanın diğer zâbitlerinin de daha evvel saf hârici çıkmış olması hasebiyle bir top çavuşu heyecâna gelerek sür‘atli ile toparlaklarını alub geriye gitmiş; bu hâl bu civârda iki bölüğüyle toplu olan Araç Taburu’nu düşman geliyor zannıyla firâra sevk etmiş ve hatt-ı harb çözülmüş.

Fi’l-hakîka ric‘at başlamazdan evvel Y 12 cebhesinde düşman çekilmiş ve Y 10 karşısında da 500 metreden ziyâde yaklaşamamışdı [Doğru. M. N] şu hâlde bu ric‘at bir düşman tazyîkiyle değildi. [Yanlış. Bu esnâda düşmanın yeni bir ta‘arruzu olmuşdu. M. N]

Fevka’l-‘âde yorgun ve uykusuz bulunduğum cihetle maddeten ve ma‘nen bî-tâbdım. Kumandana mülâkî olmak ve köye savuşanları toplamak emeliyle sâ‘at 20 sıralarında Satıköy’e geldim… Ordu kumandanına vaz‘iyyeti anlatdım, 3 ve 1. kolordular sebât eylemekde ise 2. Kolordu mıntıkasını Çanakkal‘a Fırkası’yla kapatmak mümkün olacağını, düşmanın metrûk siperleri kâmilen işgāl eylemediğini …söyledim. Ordu kumandanı, arâziyi tanıdığım cihetle yarın sabâh Çanakkal‘a Fırkası’nı bi’z-zât metrûk mevzi‘e sokmamı emretdi.

…..Burada kalmak hatâsı orduca da tasvîb edilmiş olacak ki hepimiz ordu kumandanının barındığı binâda kaldık. Sâ‘at 21’de bir ot yığını üstüne yatdım..”

*

* *

Böylece fırka nihâyet mağlûb olmuş, dağılmışdı. Ma‘a-hâzâ bugün bildiğimiz tarafeyn vaz‘iyyetine nazaran

III/[241]

hükmedebiliriz ki fırka bu vaz‘iyyete bilâ-mukāvemet ve sebebsiz olarak da düşmemişdi: Hatt-ı harbde mevcûd a‘zamî 2500 tüfeği ile nihâyet çok fâik düşmanın mükerrer hücûmlarını tard etdikden sonra sonuncu hücûm karşısındadır ki dayanamamışdı. Binâ’en-‘aleyh i‘tirâf edelim ki fırkada efrâd ve küçük kıt‘a kumandanları vazîfelerini yapmışlardı. Fırka ve kolordu kumandanlığıdır ki bunları vaktiyle takviyede âciz kalmış ve felâketin müsebbib-i aslîsi olmuşlardı.

*

* *

4. Topçu Alayı'nın 24 topundan bir dânesi, daha 12 Teşrîn-i evvel'de Kavaklı muhârebesinde çamura yatmış olub bu def'a mevzi'deki 20 top kâmilen kalmış, Kastamonu Fırkası nezdindeki 3 toplu batarya ile bir mikdâr toparlak ve araba kurtulmuşdu.

3. 16 Teşrîn-i evvel'de 5. Fırka'nının Muhârebesi

5. Fırka'yı sabâhleyin krokideki vaz'iyyetde buluyoruz, bu andaki mevcûdu da şöyle idi:

Makineli Tüfek Bölüğü'yle berâber piyâde 13. Alay:	46	zâbit,	1250	efrâd
Piyâde Y 14 (2 tabur):	14	"	534	"
Piyâde Y 15:	16	"	936	"
Nişancı 5. Tabur:	15		300	"
Topçu 5. Alayı:	16	"	480	"
İstihkâm 2. Tabur:	5	"	410	"
Sıhhıye Bölüğü:	2	"	150	"
Ki cem'an	125	zâbit,	4254	efrâddı.

Kıta'âtla birlikde cem'an 196 öküz arabası, 64 bârgîr arabası ve 254 mekkâri ve bârgîr vardı.

4. Fırka cebhesinde muhârebe başladıkdan biraz sonra Karaağaç'ın 4 kilometre kadar şimâlinde, 300 Tepesi'nin hatt-ı bâlâsından, dereye doğru takrîben bir tabur kadar bir düşman yürüyüş kolu görülünce topçu 1 ve 2. bölükler ateş açarak 5. Fırka da muhârebeye başladı ve merkez gerisindeki 15. Alay'a topçu hattının 500 metre gerisinde sağa taşkın olarak cebhe-i garba durması, 13. Alay'a da 15. Alay'ın sağı gerisinde ve 1.000 metre açığında cebhe-i şimâle olarak bulunması emredildi.

Fakat daha sonra şimâlden düşman gelmediği anlaşılınca ve 3. Fırka'nın sağa geriye geleceği haber alınınca sâ'at 11 sıralarında 13. Alay'ın cebhesi de garba tebdîl edilmişdi.

III/[242]

Bu sâ'atde bir alay kadar düşmanın Kelebe istikāmetinden Karaağaç korusuna doğru açılarak ilerlediği ve bir tabur kadar kuvvetin de orman şimâlindeki bağlara girib ileri kıta'âtının bağlık şark kenarında yayıldığı görülüyordu. Kezâlik 3 batarya kadar topçu Kelebe'nin şark sırtlarından 4. Fırka topçularına ve 5. Alay'ın 3. Bölüğü'ne ateş ediyor ve cevâb veriliyordu. 5. Alay'ın diğer bataryaları düşman piyâdelerine ateş ediyordu.

Sâ'at 12 sıralarında şu işler oldu. Düşman topçu ateşi takviye aldı ve te'sîri ziyâdeleşdi. Bunun üzerine muhârebe hattı, ihtiyâtdan 15. Alay'ın 3. Taburu'yla takviye edildi. 14. Alay da ihtiyâtda bir bölük bırakarak tekmîl kuvvetini muhârebe hattına sürmüşdü. Ma'a-hâzâ mevzi' metin idi ve düşman piyâde ateşi gayr-i mü'essir kalıyordu. Düşman avcılarının Karaağaç

bağlarından geriye firârı ve fakat arkadan gelen bir taburla takviye edilerek durdurulduğu ve bağların şark kenarında mevzi‘ aldıkları görülüyordu.

Sâ‘at 13 sıralarında bazı düşman piyâdeleri dereye inerek geçmeğe başladı ve 500 metreye kadar sokulduysa da ateş te’sîriyle yine dere içine tard edildi. Esâsen düşmanın merkez sıkletinin 4. Fırka sağ cenâhına teveccüh etdiği görülüyordu; 5. Fırka cebhesinde düşman bi’n-nisbe za‘îf idi.

Lâkin topçu cebhânesi bitmeğe başlamış ve sâ‘at 14’de hemân kâmilen topçu susmuşdu. Bu sırada Kastamonu Fırkası’ndan bir tabur, daha sonra diğer bir tabur fırka emrine gelmişdi [Fırka harb cerîdesinde “Sâ‘at 16’ya kadar bunların ikişer bölüğü 15 ve 14. Alay cebhelerine sokulmuşdu” deniyorsa da zuhûl olduğu muhakkakdır. Bu taburlardan ilk gelen Taşköprü Taburu belki bu tarzda istihdâm edilmişse de ikinci gelen Boyabad Taburu’nun “Lüzûmu yokdur” diye i‘âde edildiği muhakkakdır. Kastamonu Fırkası bahsine mürâca‘ât. M. N] Bu aralık düşman piyâdesi bir kere daha 400 metreye kadar sokulduysa da yine dere boyuna ve hatta bağların şark kenarına kadar ric‘at etdirilmişdi.

Bundan sonrasını fırka harb cerîdesi şöyle hikâye ediyor:

“Sâ‘at 17 sıralarında düşman bir kere daha hücûm etdi ve bunu piyâdelerimiz sadece piyâde ateşi ile tard etmeğe mecbûr oldu. Düşman piyâdesi durmuşsa da topçusu müdhiş bir ateşe devâm ediyordu. 3. Fırka’dan da henüz bir haber alamamışdık (?) karşımızda ancak 2 piyâde alayı varsa da sıkışmışdık. Fakat sâ‘at 17 dakika 30 sıralarında [sâ‘at biraz ileri yazılmış olsa gerek. Herhâlde panik sâ‘at 16 dakika 30 raddelerinde başlamışdır. M. N] 14. Alay cebhesine az evvel sürülmüş olan iki redif bölüğü geriye firâra başladı [bu, sonradan uydurulmuş bir ifâde olsa gerekdir. Kabahat en kolay rediflere yükletilir! M. N] ve bu hâl def‘aten tekmîl hatt-ı harbe sirâyet etdi. Her sûretle çalışıldıysa da bir şey yapılamadı. Bu sırada ortadan fırka kumandanı da gā’ib oldu [ki Haşim Paşa’nın şehîd olduğu bi’l-âhire anlaşıldı. M. N] sonradan anlaşıldığına göre Topçu Alayı daha evvel toparlaklarını Lüleburgaz

III/[243]

tarafına göndermiş olduğundan [garîb. Belki cebhâne almak ve getirmek maksadıyla böyle bir şey yapılmışdır. Fakat ağleb-i ihtimâl toparlaklar panikde kaçmışdır. M. N] ancak 2 batarya kurtarılabilerek diğerleri mevzi‘de kaldı ve kamaları alındı. [hüsn-i zan]…Artık kimsenin kimseden haberi olamadı, karanlık basdı…”

*

* *

Beşinci Topçu Alayı’nın sâ‘at 15’de Karaağaç garbında kalan bataryasından mâ-‘adâ mevzi‘de bugünde 3 bataryası kalmış ve ancak 4 ve 5. Bölükler kurtarılabilmişdi.

4. 16 Teşrîn-i evvel'de Kastamonu Fırkası

Bu sabâh Kastamonu Fırkası, 4. Topçu Alayı'ndan gelen bir batarya ile berâber münâsib bir (ihtiyât mahalli) bulmak maksadıyla bir müddet sağa sola dolaşmış ve dolaşdırılmış olub nihâyet sabâh ki ordugâh mahallinin biraz ilerisine gelerek durmuşdu, muhtemelen öğle sıralarında da kolordu karargâhının hemân civârına celb edilmişdi; fırka karargâhı da kolordu karargâhına iltihâk ederek seyr ve istirâhate dalmışdı.

Öğleden sonra muhârebe şiddetlenince kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi tarafından verilen şifâhî emirle sâ'at 13 dakika 30'da Taşköprü Taburu 5. Fırka sol cenâhında ve ba'dehû sâ'at 13 dakika 45'de Kastamonu Taburu da 4. Fırka sol cenâhına imdâda gönderildi. Yine emr-i şifâhî ile sâ'at 14 dakika 30'da Boyabad Taburu da 5. Fırka emrine gönderildiyse de "Fırkaca istihdâmına lüzûm görülmediğinden i'âde edilmiş ve yine fırkasına iltihâk" eylemişdi. Fırka harb cerîdesine göre "Taşköprü Taburu tam zamanında yetişerek hatt-ı harbe girmiş ve düşmanın püskürtülmesine âmil" olmuşsa da bu ma'lûmâtın neye müstenid olduğu ma'lûm değildir. Fırka kumandanlığının bu muhârebeyi göremeyecek bir mevki'de olduğu ma'lûmdur. Kezâlik Kastamonu Taburu'nun da 4. Fırka'ya iltihâk etmediği ve bir köşede kaldığı muhakkakdır.

Bundan sonra 4 taburla ve cem'an 30 tane 65 şarapneli mevcûd olan batarya ile bulunulan vaz'iyyetde kalınmış olub nihâyet umûmi ric'at başlayınca Tatay Taburu kolordu emriyle, karargâh sırtının az ilerisine sürülerek firârı tevkîfe me'mûr edilmiş ve "Epey fa'âliyyet olmuş ve müsemmer netîce alınmış"dı. Müte'âkiben Sinob ve Küre taburları da Tatay'ın yanına sürülmüşdü. Boyabad Taburu da esâsen biraz sağa açıkda şimâle karşı duruyordu.

Geceleyin fırka kumandanı kolordudan "Firârileri toplamak ve haber vermek" emrini almış olub fırka harb cerîdesine göre "Bu vazîfeyi îfâ ederek (!) tekrâr kolordu karargâhına gelirken

III/[244]

yolda şaşırmış ve sabâha kadar" fırkasından da bî-haber ötede beride dolaşarak ancak 17 sabâhı yerine gelebilmişdi.

Fırka harb cerîdesinin bugüne mahsûs sahîfelerinde en çok ehemmiyet verilen şeyin kolordu erkân-ı harbiyyesinden Binbaşı Şükrü Ali Bey'in [elyevm mütekā'id Erkân-ı Harbiyye Mîralayı M. N] müte'addid def'alar fırkaya gelirken "Âdetâ fırkanın re'sen kumandanı imiş gibi müdâhalâtda" bulunması ve fırka kumandan ve erkân-ı harbinin bundan çok müte'essir

olarak âdetâ küskün bir vaz‘iyyet almaları ve böylece bir de emir ve kumanda dedikodusunun tevellüd etmiş olduğudur.

*

* *

Ve’l-hâsıl görülüyor ki Kastamonu Fırkası kolorduca hüsn-i istihdâm edilememişdir:

Bunun en münâsib sûret-i istihdâmı, bâ-husûs kolordu harb cerîdesinden sarâhaten anlaşıldığına göre, kumandanına ve erkân-ı harbine i‘timâd da edilmediğinden, bu fırkanın daha bidâyetde fesh edilerek çok za‘îf oldukları ma‘lûm olan 4 ve 5. fırkalara taksîm edilmesi ve bunların takviyesi idi ve 3. Fırka’nın geleceği ma‘lûm olduğundan ayrıca bir fırka cüz’-i tamının daha kolordu ihtiyâtında bulunması lüzûmsuzdu.

Veyâhud daha iyicesi olarak, 3. Fırka daha sabâhleyin sâ‘at 9-10 sıralarında, sonraki ta‘arruz vazîfesine me’mûr edilerek Kastamonu Fırkası’nın bunu takviye etmesi ve böylece 14 taburluk bir ta‘arruz grubunun vakt u zamanıyla teşkîl edilmesi idi.

Bu da yapılamadığına göre hiç olmazsa muhârebe vaz‘iyyeti iyice ta‘kîb edilerek fırkalar vakt u zamanıyla bu taburlarla takviye edilmeli idi.

Halbuki bunların hiçbirisi yapılmamış ve bi’l-‘akis felâket tahassul etdiği ânda bile 4 tabur ihtiyâtda bulundurulmuşdu; bu 4 taburun ise vaz‘iyyeti ıslâha değil, artık ric‘atı tevkîfe bile muktedir olması imkânı fevt olmuşdu: karanlık gelmişdi.

Bu vaz‘iyyet karşısında Napolyon’un “Sevkü’l-ceyş, ihtiyâtı kullanmak sanatıdır!” dediğini hatırlamamazlık edemeyiz.

5. 16 Teşrîn-i evvel’de 2. Kolordu Emrinde Muhârebe Eden 3. Fırka

3. Fırka 16 Teşrîn-i evvel sâ‘at 2 dakika 30’da Sakızköy’ün 2 kilometre kadar garbından hareket ederek sükûnetli ve iyi bir gece yürüyüşüyle şafakla berâber 2. Kolordu sağı gerisine varmış ve kolordu ile temâsa girerek aldığı emirle (400 Tepesi- Karaağaç Köy) hattı üzerinde intizâr etmek için harekete devâm ederek sâ‘at 10 dakika 30 sıralarında buraya varmış ve sâ‘at 10 dakika 45’de 400 Tepesi’nin 2

III/[245]

kilometre garbından verilen fırka emriyle 400 Tepesi zirvesi cenûbunda, hatt-ı bâlâ üzerinde ve gerisinde 7. Alay sağda, 9. Alay’ı solda, topçu bunların ortası gerisinde, Nişancı 3. Tabur’la 8. Alay’ın 1. Taburu sola geri kademeli olarak cebhe garbına intizâr vaz‘iyyetine girmişdi.

Tarassud mahallinden 3. Kolordu karşısındaki düşman ve bunun peyderpey ric‘atı görülüyordu ve 2. Kolordu meydân-ı muhârebesi de tamâmen müşâhede olunuyordu. Hatt-ı harbin vaz‘iyyeti ve cenâhları hakkında sarîh bir fikir alınmışdı.

Böylece 3. Fırka, 8 tabur, 4 bataryasıyla ve kesirsiz lâ-akall 4.000 tüfeğiyle, tâli‘in pek az kumandana ve kıt‘aya bahş etdiği çok müsâ‘id ve müstesnâ bir fırsat ve vaz‘iyyet karşısında idi. Sağında ve solu ilerisinde cereyân eden iki muhârebeyi iyice görebiliyordu ve bunlardan herhangi birisine vakt u zamanında müdâhalesi kat‘î bir te’sîr yapabilirdi. Gerçi kendisi 2. Kolordu’nun sağını muhâfazaya me’mûrdu; fakat şu ânda görülüyordu ki burasını tehdîd edebilecek ve bu maksadla şimâlden gelebilecek olan düşman 3. Kolordu karşısında ric‘at etmekdedir. Şimâl-i garbî ve garbdan kendisine müteveccih bir düşman kuvveti ise yokdur. Diğer tarafdan, en iyi muhâfaza ta‘arruzladır. Binâ’en-‘aleyh fırka kumandanlığı bi’l-hâssa 2. Kolordu cebhesindeki muhârebeyi iyi ta‘kîb etse idi sâ‘at 13 sıralarında 5. Fırka karşısındaki düşman ta‘kîbinin bi’n-nisbe az, 4. Fırka tarafında ve daha ziyâde kolordu merkezine müteveccih kuvvetli ta‘arruzun durmuş ve müşkil bir vaz‘iyyete düşmüş olduğunu görür ve şimâldeki muvaffakiyyetli muhârebeden ziyâde şimdilik daha yakında ve hâl-i muvazenedeki bu muhârebeye müdâhale ederek terazinin gözünü kendi tarafımıza basdırmak zamanının geldiğini anlar ve sâ‘at 14 sıralarında 5. Fırka hizâsını geçen ve inkişâf eden bir ta‘arruza girişirdi; bu yapılsa ve 5. Fırka ile de sıkı bir irtibâta girilse idi bu fırkanın da bu sırada, hatta daha sonraları bile, muhârebeye sokmadığı 13. Alay ve hatta belki 15. Alay’ın diğer iki taburu da fırkanın ta‘arruzuna refâkat ederek sağ cenâhdan böylece tâze 5.500-6.000 tüfek ve top bir ta‘arruz grubu hâlinde düşmanın sol cenâhına düşer ve bu sırada cebheden perîşân sûretde ta‘arruzları kırılmış olan Bulgarlara karşı netîce-i kat‘iyyeyi istihsâl edebilir, edemese dahi bu anlarda yeniden sonuncu bir ta‘arruza me’mûr edilmekde olan sonuncu Bulgar livâsını kendi üzerine çekerek cebheyi kurtarır ve en nihâyet bizim için en aleyhde bir ihtimâl olarak 16 günü yan yana 3, 5 ve 4. fırkaların sarsılmamış ve mümted bir hatt-ı muhârebesi elde olmak üzre hitâm bulurdu.

Fakat 3. Fırka kumandanlığı, 2. Kolordu’nun sâ‘at 17 dakika 40 târîhli ve “5. Fırka’nın sağ cenâhına yardım etmek ve düşmanın sol cenâhına şiddetle ta‘arruz eylemek” hakkındaki emrini sâ‘at 14 dakika 45’de alıncaya kadar hiçbir şey yapmamış ve tekmîl bu fırsat ve imkânı fevt eylemişdi.

III/[246]

Alınan bu emir ve bunun üzerine verilen fırka emirleriyle, herhâlde sâ‘at 15 dakika 30 sıralarında ve belki daha sonra fırka, Y 7 sağda, Y 9 solda ve müstakil iki tabur sağ cenâh gerisinde kademeli olarak açılmış, ilerlemeğe başlamış, birinci hat ancak sâ‘at 16 dakika 15 sıralarında 5. Fırka hizâsına, topçu da sâ‘at 16’da mevzi‘in gerisine gelmiş, ve böylece 3. Fırka, piyâdeleriyle ve mevzi‘e giren 3. Fırkası’yla [4 batarya sağında ihtiyât olarak tutulmuşdu(!)]

sâ‘at 16 dakika 30 sıralarındadır ki meydân-ı muhârebeye ateş ve ta‘arruz te’sîri göstermeğe başlayabilmişdi.

Bu ânda ise düşman, 2. Kolordu gerisine karşı netîce-i kat‘iyyeyi istihsâl eylemiş ve umûmi ric‘at başlamışdı. Binâ’en-‘aleyh 3. Fırka artık geç kalmışdı!

Düşman böyle bir ta‘arruza muntazır olmadığından ve bu tarafa karşı kullanılacak ihtiyâtı da ağleb-i ihtimâl kalmamış bulunduğundan 3. Fırka, 5. Fırka karşısındaki düşmandan başka bir düşmanı görememiş ve gurûba kadar Y 7 sağ cenâhı (ya‘nî fırka sağ cenâhı) Kızanköy/Kazanköy istikāmetinde olarak birinci hatda 4 taburla ve 4 tabur da sağ gerisinde fırka ihtiyâtı olarak ta‘arruz edince büyük bir mukāvemete rast gelmemiş, kolayca Karaağaç Deresi’ne inmiş, Kızanköy’üne girmiş ve hatta derenin garb yamaçlarına doğru ilerlemişdi.

Fakat yolda karanlık basmağa başladığından fırka harb cerîdesinin ifâdesince: “Dost ve düşman anlaşılamayacak bir hâl hâsıl olduğundan daha fazla ta‘kîb (!) yapılmayarak kıta‘ât tekrâr Karaağaç Deresi şark sırtlarına” alındı ve alaylar yan yana, ihtiyât merkez gerisinde olarak 16/17 gecesi geceledi. “ Ma‘a-hâzâ bu geriye toplanma hayli güç” olmuşdu!

Fırka, kolordunun vaz‘iyyetinden bereket versin ki ne ferden ve ne de kumanda hey’eti i‘tibâriyle haberdâr olamadı, olsa idi me’mûl ki ihtiyârî veya ıztırârî bu da ric‘at ederdi.

*

* *

Ma‘a-hâzâ bu fırkanın şu sûretle görünüşü olsun, düşman üzerinde gayr-i mü’essir kalmamışdı ve karanlığın da inzimâmıyla, düşmanın kolorduyu şarka doğru ta‘kîb etmemesi üzerinde herhâlde bir te’sîr icrâ eylemişdi.

Binâ’en-‘aleyh bir ihtiyât kuvveti makāmında olan 3. Fırka, hakîkatde ancak bir himâye vazîfesi görmüş ve böylece “Ric‘atı himâye için saklanmış bir ihtiyât” vaz‘iyyetine düşmüşdü.

2. Kolordu’nun 16 Teşrîn-i evvel Muhârebesi Hakkında Umûmî Mülâhazalar

Bu bâbda yukarıda mezkûr tafsîlâtı hulâsa edersek, 16 Teşrîn-i evvel’de bu mıntıkada tarafeyn şu sûretle karşılaşmışdı:

III/[247]

2. Kolordu:	4. Fırka:	10 tabur da	4.000 tüfek,	23 top.
	5. “ :	9 “	3.000 “	20 “
Kastamonu Fırkası :		7 “ lâ-akall	4.000 “	(birisi Âraç Taburu’dur)
	3. Fırka:	8 “ “	4.500 tüfek	16 top
İstihkâm Taburu ve sonradan gelen				
2. Fırka’dan 2 tabur		3 “ “	1.500 tüfek	

37 taburda 17.000 tüfek 59 top idi.

Buna ta‘arruz eden 4. Bulgar Fırkası ise nihâyet 21-22 bin tüfek idi ve top adedi belli değilse de herhâlde bizimkine fâ’ik değildi ve hatta belki bir kısım bataryalarını da getirememişdi.

Binâ’en-‘aleyh sırf kuvve-i adediye i‘tibâriyle dahi tabî‘aten kuvvetli bir mevzi‘-i müdâfa‘ada kabûl edilecek bir ta‘arruz hiç de ümîdsiz değildi. Kaldı ki cereyân-ı hâl cebhedeki a‘zamî 7-8 bin tüfeğin 15-16 bin Bulgar tüfeğinin ta‘arruzunu muvaffakiyyetle kırdığını göstermişdi. Binâ’en-‘aleyh hükmedebiliriz ki eğer biz, mütebâkî 9-10 bin tüfeğimizi hüsn-i isti‘mâl etmeği bilse idik Bulgarın sonuncu 7-8 bin tüfeğini de be-heme-hâl kırar atardık. Bâ-husûs ta‘biye vaz‘iyyeti çok lehimize idi.

Fakat ne çâre ki bu güzel fırsatlar başlıca sevk ve idâre za‘fı yüzünden tamâmen aleyhimize dönerek hebâ olmuşdu. Bu vaz‘iyyet karşısında bir de hâlâ gerilerde 17. Kolordu’nun 10.000 tüfek ve 16 topunun dolaşdığını, 1. Kolordu’nun da evvelce zikredildiği üzre düşmana 1’e karşı 3 tüfekle âtıl kaldığını ve kezâlik Çanakkal‘a Fırkası’ndaki 9 taburla 3 bataryanın hesâb hârici olduğunu düşünürsek sevk ve idâre hey’etimizin cehâletine çok elîm teessüfler etmek ve bu cehâleti tevlîd ve idâme eylemiş olan anâsır ve mü’essirâta da [ki 1. cildde zikredilmişdir] lanetler eylemek ihtiyâcını hissederiz.

7. Karaağaç Hattındaki 16 Teşrîn-i evvel Muhârebelerine Â’id Kısa Bir Tedkîk ve Mülâhaza

Osmanlı Ordusu, 11-15 Teşrîn-i evvel günlerini kumanda makāmâtı ve kıta‘âtıyla şaşkınlık, tereddüd, kısmen ric‘at yürüyüşü, kısmen bî-sûd mevzi‘i yorgunluklarla geçirdikden sonra bir muhârebe başladığını ancak 15 Teşrîn-i evvel öğleden sonra anlayabilmiş olmasına ve ale’l-‘acele ittihâz edilen tertîbâtla sûret-i umûmiyyede hemânde hazırlıksız bir hâlde bulunmasına rağmen 16 günü Karaağaç hattı muhârebesine: lâ-akall 50.000 tüfek, 44 makineli tüfek, 143 top ile iştirâke imkân bulabilecek bir vaz‘iyyete mâlik olmuşdu.

Düşman ise bizim için bu büyük bir hüsn-i tesâdüf olarak bidâyetde tekmîl bu kuvvet karşısında, yalnız

III/[248]

4 ve 6. fırkalarının 5 livâ = 40 tabur = 36-38 bin tüfeğiyle bulunabilmişdi. Akşama doğru 1. Ordu’nun 3 livâsı = 24 tabur = 22-23 bin tüfek daha yetişebilmişse de gerek bunlar ve gerek 6. Fırka’nın bir livâsı ki cem‘an vasatî 30.000 tüfek bizim 4. Kolordu’nun yalnız 13-14 bin tüfeği karşısında henüz gayr-i mü’essir bir vaz‘iyyetde kalmışlardı ve böylece mütebâkî a‘zamî 28-30 bin Bulgar tüfeği karşusunda biz 36-37 bin tüfek ile ve ya‘nî oldukça mahsûs bir tefevvuk ile kalmışdık. Bâ-husûs Bulgarların birinci hatdaki 4. Fırka’nın 2 livâsı yani 14-15 bin

tüfeğini bizim 4 ve 5. fırkaların 5.500 tüfeği ile durdurabilmişdik. Eğer 1. Kolordu hüsn-i istihdâm edilse idi bunun karşısındaki bir Bulgar livâsını da nihâyet 5-6 bin tüfekli bir fırkamızla durdurabilirdik ve bu sûretle diğer kuvvetlerle, ya‘nî 24-25 bin tüfekle istediğimiz noktada bir merkez sıklet, bir mukābil ta‘arruz grubu yapmak fırsat ve imkânına tamâmen mâlik kalmışdık.

Binâ’en-‘aleyh biraz etrâfını gören, gördüğünden bir şeyler anlayan ve vaktinde bir karâr ittihâz edüb iş görebilen bir kumanda hey’etine mâlik olsa idik 16 Teşrîn-i evvel gününün bizim için hatta müsbet bir muvaffakiyyet ile hitâm bulması için hiçbir mâni‘ yok idi. Bulgar sevk ve idâresi, tekmîl kusûr ve hatâlarımızı lehimize kapatacak derecede mükemmel hatâlar irtikâb eylemişdi. Fakat ne çâre ki ordu karargâhı sâ‘at 12 sıralarında iş başına geldiği zaman günün yarısı çokdan mürûr etmiş ve bundan sonra olsun vaz‘iyyete hâkimiyet için hiçbir çâreye tevessül edilmediğinden günün diğer nısfı da menfî geçmeğe mahkûm edilmiş bulunuyordu.

*

* *

Ma‘a-hâzâ Bulgarlar da ancak nâ-tamâm ve sarf-ı mevzi‘i bir muvaffakiyyetle günü hitâma erdirmişlerdi:

Sevkü’l-çeyş sâhasında ikmâl-i muvaffakiyyeti bilemeyen Bulgar sevk ve idâresi bir ta‘biye muvaffakiyyetinden dahi istifâdeyi bilememiş, 4 ve 5. fırkaların metrûk mevzi‘ine girer girmez, bir tarafdan 3. Fırka’nın tazyîki, diğer tarafdan bî-tâblığı ve gecenin hulûlü ve’l-hâsıl sevk ve idâre kudretindeki noksânı yüzünden meydân-ı muhârebede kalmakla iktifâ eylemişdi. Binâ’en-‘aleyh bizim için henüz hiçbir şey gā’ib edilmiş değildi:

Husûle gelen gediğe karşı 3. ve Çanakkal‘a fırkaları hazırdı; 17. Kolordu bugün Topçuköy’e varmışdı ve yarın kısa bir yürüyüşü müte‘âkib 3. Fırka ile tevhîd-i harekete muktedir bir vaz‘iyyetde idi.

Daha şimâldeki 3. Kolordu da iyi kötü muvaffakiyyetli bir gün geçirmiş, 1. ve 4. kolordular cebheleri de metânet-i asliyyesiyle hazır bulunuyordu.

Fakat bunlardan istifâde için hakîkatde olduğu gibi Şark Ordusu Karargâhı’nın 16/17 Teşrîn-i evvel gecesi zarfında kâh bedbîn ve kâh nîkbîn olarak bir tarafdan ric‘atı ve diğer tarafdan ta‘kîbi düşüneceğine

III/[249]

herşeyden evvel 17. Kolordu ile irtibâta girmesi, buna vaz‘iyyeti anlatması ve yarın sabâh gāyet erken (Congara-Kızanköy) istikāmetinde ilerleyerek 3. Fırka ile tevhîd-i hareket edüb Karaağaç mıntıkasındaki vaz‘iyyeti ıslâh etmesini emretmesi lâzımdı. Halbuki düşünülmeyen ve yapılmayan iş de işte bu olmuşdu…

B. 16 Teşrîn-i evvel'de (Vize-Pınarhisar) Yolunda Sağ Cenâh Muhârebâtı

17. Kolordu, 15/16'da Başkumandanlık'dan verilen emirle velev ki şekl-i nazarîde olsun 3 ve 18. kolordularla birlikde 18. Kolordu Kumandanı Hamdi Paşa'nın idâresinde tevhîd edilmiş olduğundan ve bundan sonra da muhârebeleri yine bunlarla alâkadâr kaldığından cereyân-ı hâli hikâyeye evvelâ bundan başlanacakdır.

1. 16 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu ve Hafif Süvâri Livâsı

Uzunhacı'da toplu bulunan kolordu, 16 minh sâ'at 2'de, Karargâh-ı Umûmî'den Yüzbaşı Mesud Efendi'nin getirdiği 15 minh sâ'at 23 târîhli emri almışdı, ki harb cerîdesinde mevcûd olan emrin sûretinde, Karargâh-ı Umûmî bahsinde mezkûr metnin son fıkrası: (18. Kolordu'nun Çerkesköy'ündeki 9 taburu yarın erkenden Saray'a ilerleyecekdir. Karargâh-ı umûmî şimdilik Çerkesköy'ündedir) cümlesi gayr-i mevcûd olub, fakat Nazım Paşa'nın hatt-ı destiyle şu tahşiyenin mevcûd olduğu muharrerdir: " 2. def'a olarak Bulgarlarla olacak bu muhârebenin devletin hayât-ı âtiyesini ta'yîn edeceği nazar-ı dikkat ve ihtimâma alınarak muvaffakiyyeti te'mîn ve te'sîs edecek sûretde metânet ve sebât olunması ve aks-i ihtiyâr-ı hâl ve mu'âmele-i mûceb mes'uliyet-i zâhiriyye ve ma'neviyyeyi müstelzim olacağı elbet te'emmül olunur. Hemân Allah tevfîkini rehber eylesin. Nazım"

Bunun üzerine kolordu sâ'at 4'de yürüyüş emrini verdi ve sâ'at 7'de hareket edildi. Henüz iltihâk etmemiş taburlara da emir gönderildi. Kolordu bir kol hâlinde yürüyordu ve ileriye keşif anâsırı sürmüşdü. Bunların raporlarından şunlar şâyân-ı zikirdir:

1- Azbağ şimâlinden sâ'at 10 dakika 15'de gönderilmiş: "Azbağ'da Hafif Süvâri Livâsı var. Top sesleri!";

2- Congara'nın 1,5 km şimâlinden, sâ'at 10 dakika 20'de Süvâri Livâsı'na gönderilen bir rapor sûreti: "Düşmanın tahmînen 17 bölük kadar piyâdesi Congara'nın 2 km. şimâlinden ilerlemekdedir. 2 bataryası

III/[250]

400 Tepesi'nin 2 km kadar şarkında mevzi'dedir. Bizim Congara istikāmetine giden piyâdemiz bozulmuşdur. Azbağ'a ric'at ediyor";

3- Topçuköy garb-ı şimâlinden, sâ'at 11 dakika 20'de yazılmış: "Dün gece Congara'da düşmanın bir piyâde alayıyla bir bataryası geçirilmişdir. Bu sabâh 3. Kolordu'nun Vize üzerinden ta'arruzuyla tard edildi. Congara'yı düşman yakmışdır. Bu mıntıkada Hafif Livâ var. Congara şimâlinde muhârebe devâm ediyor";

4- Kezâlik, sâ'at 12 dakika 45'de: "Düzce, Bolu taburları bozuldu. Düşmanın bir taburu Vize koluna çevirme hareketi yapıyor";

5- Azbağ'dan sâ'at 13: "3. Kolordu Karaağaç Dere şarkına müteveccihen bu sabâh sâ'at 6'da Pınarhisar ve Congara'ya iki kol ile hareket etdi. Süvâri Livâsı Kadıköy'den (?) hareketle (Azbağ-Topçuköy-Congara) istikāmetinde ilerliyor."

*

* *

Yuvalı üzerinden yürüyen kolordunun başı sâ'at 12 dakika 45'de Müsellim'i geçmişdi. Böylece 5 sâ'at üç çâryekde harita üzerinde 17 kilometre kat' edilmiş oluyordu.

Kolordu karargâhı da sâ'at 13 dakika 30 sıralarında Azbağ şark sırtlarına varmışdı; ve evvelce Vize'ye gönderilen bir zâbit şu ma'lûmâtla burada iltihâk eylemişdi: "3. Kolordu, bu sabâh bir fırkasıyla Pınarhisar'a, diğer fırkasıyla Congara'ya hareket etdi. Sâ'at 13 dakika 30'da diğer bir fırkası Pınarhisar yolunu ta'kîben hareket edecekdir. İlk fırka bir batarya ile za'îf piyâde temâs etdi. 3. Kolordu bu akşam Karaağaç Deresi'ne varmağa niyet etmişdir ve 17. Kolordu'nun (Azbağ-Topçuköy) hattına kadar yanaşmasını istiyor."

Kolordu kumandanı, şimdiye kadar aldığı haberlerden: "Congara istikāmetine, bataryasız ilerletilmiş olan Bolu Alayı 'nın fâik kuvvet karşısında Congara şarkında perîşân olarak Azbağ istikāmetine çekildiğini, 3. Kolordu fırkalarının muhârebeye tutuşduğunu ve bir sâ'at sonra muhârebe ihtimâlini" düşünerek bu esnâda Azbağ garbına gelmiş ve yanaşarak molaya geçmiş olan kolorduya sâ'at 15'de açılma emrini vermişdi.

"Samsun Fırkası sağda, Ereğli Fırkası solda olarak açılacak. Her iki fırka bir hizâya gelince Congara istikāmetine yürüyüşe devâm edilecek. Sol cenâh gerisinde kuvvetli ihtiyât bulundurulacak. Kolordu karargâhı da ortada yürüyecek. Çantalar Azbağ garbında bırakdırılacak";

III/[251]

Kolordu şu vaz'iyyetde açıldı: Sağdan sola doğru sıra ile Samsun, Perşenbe, Ordu taburları ve Ereğli Alayı, sağ cenâh gerisinde Giresun, Tirebolu taburları ve cebel bataryası sol cenâh gerisinde Bartın Alayı;

Fakat bu merâsim yapılınca ve bu şekil alınıncaya kadar vakit geçdiğinden ancak 3-4 km kadar garba yürüdü ve Samsun Fırkası ve cebel bataryası 271 Tepeler şarkında, Ereğli Fırkası Topçuköy şimâl-i şarkîsinde olarak ikāmete geçilerek ve (271-Topçuköy [dâhil]) hattı emniyet kıta'âtıyla tutuldu. Kolordu karargâhı da Azbağ'da idi ve gece buraya geriden Topçu 8. Alay'ın 2. Tabur'u ve Samsun Fırkası'nın Bafra Taburu da gelerek iltihâk eylemişdi.

Çarşamba, Fatsa taburları Sinanlı'da (12 km. geride), Odine Taburu da Müsellim'de kalmışdı. Çarşamba, Odine taburları bugün 23-24 km. Fatsa Taburu 27-28 km. yürümüşlerdi.

Ereğli Fırkası tamâmdı. Yalnız Ereğli Taburu'nun nısfı, bugün vapurda olub ancak yarın Marmara Ereğlisi'ne gelmiş olacakdı.

Samsun Fırkası'nın irkâb kuvveti 7.322 efrâd ve 621 hayvandı. Ereğli Fırkası'nın irkâb kuvveti de 6.847 efrâd ve 1.646 hayvandı. 16/17 Teşrîn-i evvel gecesi Topçuköy, şarkında ve civârdaki 12,5 taburun tüfek kuvveti lâ-akall 7.000-7.500 idi. Buna yarın iki taburda 1.500 tüfek daha inzimâm edebilirdi. 16'da top mevcûddu. Ayrıca az çok iki de süvâri bölüğü vardı.

*

* *

Böylece bu kolordunun 16 Teşrîn-i evvel'de hareketi 23-24 kilometre yürümekden (10 sâ'atde) düşmanı görmeden açılmakdan, nihâyet düşmanla temâs etmeksizin ikāmete geçmekden ibâret kalmışdı. Bu kolordu bugün acaba muhârebeye giremez mi idi? Haritaya nazaran şimâldeki muhârebeye ancak 12 km. garbdaki muhârebeye de en az 15 km. daha yürüdükden sonra iştirâk edebilirdi. Ya'nî kolordu cem'an 35-40 km. yürüdükden sonra mü'essir olabilirdi.

Herhâlde kolordunun lâ-akall 33-35 km'lik bir yürüyüşden sonra muhârebeye yetişmesi ancak mümkündü ki üst üste molalar dâhil sâ'atde 3 kilometreden fazla yürüyemeyecek bu redif kolordusu, emir aldıkdan sonra en erken 2 sâ'at sonra ya'nî sâ'at 4'de hareket edebileceğinden en erken sâ'at 15'de kolbaşıyla meydân-ı muhârebeye gelebilir ve sâ'at 16'da da mü'essir olabilirdi. Fakat cereyân-ı hakîkiyye nazaran yine geç kalmış olurdu; akşam yetişirdi. Binâ'en-'aleyh bu kolordunun her ne yapılsa dahi 16'da muhârebeye yetişmesi hemân de kabil değildi; ve bu sebebledir ki esâs hatâ, bunun 15 gününü boş geçirmesinde, bunu taleb eden ve buna muvâfakat eyleyen kolordu ve Şark Ordusu kumandanlarında idi.

III/[252]

Bu kolordunun Lüleburgaz'dan ta Uzunhacı'ya getirilmesi, tecemmu'nun te'hîrata uğratılması da esâsen Şark Ordusu'na â'id diğer bir hatâ-yı azîmdi.

Halbuki bu kolordu hiç olmazsa 15'de yürüyerek 16'da geldiği yere gelmiş olsa idi 16'da en geç öğle sıralarında hem 2. Kolordu ve hem 3. Kolordu ile tevhîd-i hareket edebilecek bir hâle gelmiş olurdu ve ma'kūl bir sevk ve idâre ile 3. Fırka'yı da emrine alarak 2. Kolordu sağ cenâhından sâ'at 13 sıralarında yapacağı bir ta'arruz zaferi muhakkak te'mîn eylerdi…

*

* *

Hafif Süvâri Livâsı da 16/17 Teşrîn-i evvel'de Topçuköy'ünde, 17. Kolordu aksâmı arasında ikāmet ediyordu. Ya'nî bir bataryası, 2 Makineli Tüfek Bölüğü ile oldukça mühim bir ateş kuvveti olan bu kıt'ada bugün ancak Azbağ ile Topçuköy arasında dolaşmış durmuş, ileriye

doğru 7-8 km. bir mesâfe kat‘ ile iktifâ eylemişdi. Hiç olmazsa 650-700 tüfeği, 8 makineli tüfeği, 4 top ile bu kuvvet buralarda kalmayarak garba yürümüş, 2. Kolordu mıntıkasına gelmiş ve meselâ önündeki boşlukdan istifâde ederek erkence Kızan/Kazan?? garbına geçüb Bulgar 4. Fırka’nın gerisine düşmüş olsa idi belki bu te’sîr dahi düşmanın son ta‘arruz kuvvetini üzerine çeker ve vaz‘iyyeti menfî sûretde dahi olsun kurtarmış olabilirdi. Fakat ne çâre ki, büyük harbde, akıllı uslu addedilen Alman süvâri kolordu ve fırkalarından dahi burnu dibinde netîce-i kat‘iyeli muhârebe cereyân ederken nal değişdirmek ve istirâhat eyleyerek hayvanâtın sıhhatini korumak endîşesiyle cebhenin kısa mesâfe gerisinde istirâhat edenleri bulunmuşdu, bizim İbrahim Bey’den de daha büyük bir iktidâr beklenemezdi!

Müstakil Livâ da, 16 öğleye kadar, Azbağ’da emir vürûduna intizâr etmiş, ancak bundan sonra Muhtar Paşa’nın Vize’den sâ‘at 10 dakika 40’da gönderdiği “ … Hemân (Topçular-Congara) istikāmetinde hareket, kolordunun sol cenâhını setr ve 2. Kolordu ile irtibât te’sîsi” emrini alarak hareket etmişdi ki yolda da 17. Kolordu’nun başı da Azbağ’a gelmişdi. Bozulan Bolu Alayı’nı mehmâ-emken toplamakdan başka bir şey yapmayarak akşama kadar Congara cenûb-ı şarkisinde kalmış ve gece berâ-yı ikāmet yine Topçuköy’üne avdet eylemişdi.

2. 16 Teşrîn-i evvel’de 3. Kolordu

1. Mukaddime

3. Kolordu’nun 16-21 Teşrîn-i evvel muhârebelerini telhîs ve hikâye edebilmek çok müşkildir.

III/[253]

Bir kere vesîka gāyet azdır: 3. Kolordu Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa’nın (Ruznâme-i harb) nâmıyla kendi nokta-i nazarlarına göre yazdıkları bir eserden ve 3. Kolordu muhârebe dosyası nâmıyla mevcûd birkaç perîşân emir müsveddesi ve rapordan ve birkaç muhârebe raporundan başka medâr-ı ihticâc bir vesîka yok gibidir. Vize etrâfında –evvelce görüldüğü üzre– 15 Teşrîn-i evvel akşamı 40 muhârebe görmüş taburda 20.000, 2 tâze taburda 1.600 olarak kesirsiz 20.000 tüfek, 500 kılınç, 56 top bulunduğu ve 7, 8, 9, Karahisar, Konya fırkaları olarak 5 fırka karargâhı, 4 fırka kumandanı ve 3, 16. kolordu karargâhından mürekkeb kuvvetli bir kumanda hey’eti bulunduğu ve 11, 12, 13, 14 ve 15 günleri olarak aşağı yukarı 4-5 tam istirâhat ve sükûnet gününe mâlik bulunduğu hâlde kolordu kumandanının daha Kırkkilise Meydân Muhârebesi’nde tebârüz etmiş olan sevk ve idâre zihniyeti yüzünden esâslı bir teşkîl ve tanzîme imkân kalmamışdı.

Gerçi bu kumandan ve karargâh bolluğu ancak 14 ve 15’de olmuşdu; fakat doğru bir düşünce ve sâlim bir fikirle 14’de ve nihâyet 15’de dahi mühim şeyler yapılabilirdi ki 3. Kolordu’nun 15 Teşrîn-i evvele kadar harekât bahsinde zikredilmişdir.

Böylece alaylar, fırkalar ortaya çıkar ve fırka kumandanları ve kolordu kumandanı mu‘ayyen kıt‘alara sâhib olur ve kime emir verib kimden ne isteyeceklerini bilebilirlerdi.

Bunlar hiç de olmayacak, yapılamayacak şeyler değildi, nitekim Karaağaç hattında, sûret-i umûmiyyede daha yorgun olan ve daha uzun müddet yürümüş ve daha az vakte tasarruf edebilmiş olan diğer üç kolordu nizâm-ı harblerini sûret-i umûmiyyede muhâfaza edebilmiş ve işini mehmâ-emken yola koymuşdu.

Fakat burada öyle olmamışdı: Öteden beri tabur ve bölüklere kumanda etmek merâkında ve mutavassıt fırkaları ihmâl ederek her şeyi bi’z-zât yapmağa çalışmak i‘tiyâdında olan kolordu kumandanı bu günlerde de şüphesiz pek çok çalışmış ve fakat doğru çalışmamışdı. Redifler işe yaramaz, ikmâl efrâdı gayr-i mu‘allemdir; ancak nizâmiyelerin kuvvetini ihlâl eder vesâ’ire gibi –belki biraz doğru tarafları da olmakla berâber yeri olmayan– düşüncelerle müretteb ve mütehaşşid kalabalık içinden seçme kıt‘a teşkîline teşebbüs etmiş, nizâm-ı harbi ve efrâd ve zâbitânın mensûbiyyetlerini karma karışık ederek yeniden üç bölüklü taburlar teşkîline, gayr-i mu‘allem denilen efrâdı ayrı yığınlar hâlinde toplamağa çalışmışdı.

Bi’l-hâssa bunlar gibi sarsılmış kıt‘alarla meydân-ı muhârebe üzerinde yeni teşkîlât yapmasının zararını ve imkânsızlığını burada da idrâk edememişdi.

*

* *

Binâ’en-‘aleyh 15/16’da Muhtar Paşa, Başkumandanlık’dan yarınki muhârebeye ta‘arruz sûretinde iştirâk emrini alınca başını taşa urmuş, buna muktedir bir hâlde olmadığını söyleyince te’kîde dûçar olmuş ve belki

III/[254]

fâ’idesi olurda vazgeçirir diye şimdiye kadar mürâca‘ât der-hatır etmediği Şark Ordusu kumandanlığına da evvelce görüldüğü üzere “Aldığım emir üzerine yarın 8 taburdan [o esnâda kābil-i sevk addetdiğim kuvvet bu kadardı. Muhtar Paşa] müretteb bir fırka ile ale’s-sabâh Pınarhisar ve Congara istikāmetinde ilerleyeceksem de bunlar henüz fenâ hâldedir, netîce mûceb-i endîşe görünmekdedir” diye mürâca‘at eylemişdi!

*

* *

15 Teşrîn-i evvel günü 3. Kolordu da dahi bir vak‘a hâsıl eylemişdi ki 9. Fırka Harb Cerîdesi’nin buna â’id olan satırlar[ı] nakledilir; Muhtar Paşa’nın kitâbında mevcûd olmamakla berâber 15/16’da Karargâh-ı Umûmî ile muhâberesinde mevzû‘-i bahs eylediği hareket de budur:

“3. Kolordu’dan şu emir alındı: Vize’den, 15 Teşrîn-i evvel 338 [1328] sâ‘at 10 dakika 15

1- Pazar karakolundan şimdi telefonla alınan ma‘lûmâtdan düşmanın bir piyâde kolunun şimâlden, bu karakolun sağ cenâhına yürüdüğü, Pınarhisar istikāmetinden top ve tüfek sesleri işitildiği anlaşılıyor. 2. Kolordu’ya mensûb bir sunûf-ı selâse müfrezesi bu sabâh cenûbdan Pınarhisar’a gelirken bu muhârebeyi yapmış.

2- Bir tabur, yarım mitralyöz bölüğü ve cebel bataryasından mürekkeb olub Örencek ve civârında geşt ü güzâra me’mûr edilen Cafer Tayyar Bey Müfrezesi şimdi Pazarlık Boğazı istikāmetinde hareket edecekdir;

3- Zât-ı âlîniz [ya‘nî Hasan İzzet Bey M. N] Topçu 7. Alay’ın 6. Bölüğü ve bir piyâde kıt‘asıyla Pazarlık Boğazı istikāmetinde hemân hareketle düşmanı tard ve 2. Kolordu ile teşrîk-i hareket edeceksiniz. Düşmanı tard etdikten sonra boğazı tahkîm ediniz”.

Bunun üzerine fırka kumandanı Pazar karakoluna gitdiyse de düşmanı görmediğinden ve sâ‘at 11 dakika 4’de topçu kumandanlığından yazılmış (sağ cenâh kolu Konya Kumandanı Cemal Bey’in emrinde, Cafer Tayyar Bey’in kuvveti ve bataryasıyla berâber ilerliyor. Kendisi de kuvveti ta‘kîben ilerleyeceği taraf kumandanlarına bildirilmesi emredilmişdir.) raporunu aldığından burada kalmış, yanında kazma kürek de olmadığından tahkîmât da yapamamışdı.

Bu sonuncu rapordan anlaşıldığına göre Cemal Bey de bugün bir şeylere me’mûr edilmişse de bu bâbda hiç bir tarafda bir ma‘lûmâta tesâdüf edilememişdir.

*

* *

Muhtar Paşa da nihâyet sâ‘at 16’da hareket lüzûmu ve mecbûriyyeti karşısında kaldığını anlayınca 15/16’da [sâ‘ati ma‘lûm değildir] şu kolordu emrini vermişdi:

III/[255]

“Emrin sağında; Müretteb Fırka’nın 16 Teşrîn-i evvel için nizâm-ı harb şudur:

Kumandanı Mîrlivâ Hasan İzzet Paşa, Erkân-ı Harbi Kā’imakām Ali Bey.

Pîşdâr: Piyâde Y 20 (3 tabur, bir mikdâr süvâri, Topçu Y 7 K 6 sıhhıye);

Kısm-ı küllî: Piyâde Y 22 (2 tabur), Topçu Y 7 K 5, Topçu Y 1 K 1, Redif Bolu Alayı (3 tabur), sıhhıye, erzâk kolu.

Emrin metninde:

1- Bugün düşmanın bir kolunun Yenov ve cenûbundaki sırtlarda 2. Kolordu ile harb etmekde ve diğer bir kolunun da Pınarhisar üzerinden cenûba doğru ilerlediğini Soğucak Dere şarkındaki pîşdâr kıta‘âtımız sâ‘at 16’da ihbâr etdi;

2- 3. Kolordu, 2. Kolordu'nun sağ cenâh ve gerilerini himâye etmek üzere şimdi Başkumandanlık Vekâleti'nden emir aldı. Kolorduya rabt edilen Hafif Süvâri Livâsı Azbağ'a geldi. Yarın Topçular üzerinden Congara (?) hareket edecekdir. Sâ'at 4 dakika 30'da önden bir bölük sevk edecekdir (!);

3- Bu maksadla nizâm-ı harbi gösterilen müretteb fırka, Pazarköy ile Soğucak dere arasındaki ileri kıta'âtıyla Pınarhisar istikāmetinde ilerleyerek ordumuzun sağ cenâhını te'mîn ve 2. Kolordu karşısındaki düşmanın sol cenâh ve gerisi üzerine düşecekdir;

4- Kısm-ı külli yarın sabâh (16 Teşrîn-i evvel [1]328) sâ'at 5 dakika 30'da kol nihâyeti ile Vize'nin bir kilometre garbında harekete hazır olacakdır;

5-7 Cebhâne ve erzâk hakkında [kıymetsiz satırlar ve emirler];

8- Kolordu kumandanı sâ'at 6'ya kadar Vize'de, sâ'at 8'de Soğucak Dere şark sırtlarında olub ba'dehû avdet edecekdir;

9- Çeribaşı köyünün cenûb-ı garbî sırtlarında yarın sâ'at 7'de iki taburluk grub istihkâmât yapacakdır. Bunun için mevcûd istihkâm müfrezeleri ve Piyâde 26. Alay tarafından icrâ edilecekdir.

10- Bi'l-cümle gayr-i mu'allem efrâd bu akşamdan i'tibâren ayrılarak birer bölük hâlinde Vize'de kalacakdır (!);

11- Büyük ağırlıklar burada kalacakdır. Diğer kıta'âtın kâffesi sâ'at 7'den i'tibâren harekete hazır bekleyecekdir (!).

İşte tahsîl-i askerisini Almanya'da ikmâl ve hatta icrâ eylemiş ve kendisinden şimdiye kadar çok şeyler beklenmiş olan bir Türk kolordu kumandanının, Gazi Ahmed Muhtar Paşa gibi yüksek bir kumandan oğlunun hatta Türkçesi bile za'îf olmak üzere verdiği kolordu emri budur!

III/[256]

Müretteb Fırka Piyâdesi 7 ve 8. fırkalarla Bolu Alayı'ndan muhtelitdi ve şimdiden bu fırkalar böylece bir daha parçalanmış oluyordu. Yine şimdiden fırkanın yürüyüş tertîbine bile müdâhale, Süvâri Livâsı'na bile bir bölük ileri sürmesi ihtâr edilmiş oluyordu. Yine şimdiden geride tahkîmât ve diğer kıta'âta mevki', kumanda tertîbi vesâ'ire bildirilmeksizin hazırlık emrediyordu… Ve'l-hâsıl bu emrin eyler tutar yeri yokdu…

Bundan sonrası için şu bir kaç satırı Muhtar Paşa'nın kitâbından iktibâs ediyorum:

"….. Vize'ye gelindiği sıralarda yek nazarda ordunun az zaman içinde gayr-i kābil-i ıslâh bir hâlde bulunduğuna ordu kumandanı Abdullah Paşa'ya kanâ'at geldiğinden Vize'ye bana bir telgraf çekerek bu şerâ'it tahtında muhârebeye devâm etmek mümkün olmadığının Bahriye Nâzırı sıfatıyla mensub olduğum Hey'et-i Vükelâ'ya arzını tavsiye etmişdi. Vâkı'â

Bulgarlar ta‘kîb etseler hâlin pek fenâya müncer olacağı bî-iştibâh bulunduğundan Abdullah Paşa’nın ifâdâtını İstanbul’a bildirmekle berâber ordunun Çatalca hattı gerisine alınarak yeniden teşkîli lüzûmunu ihtâr etmişdim. [Muhtemelen 11 ve 12 Meclis-i Vükelâ’sında bu telgraf üzerine müzâkere edilmişdi. M. N] Teşekkür olunur ki Bulgar Ordusu ta‘kîb etmedi ve bize kendimizi toplamak için zaman ve fırsat verdi. … Yarın için ilk verdiğim emirde yalnız 8 taburu kābil-i sevk görüyorum. Gerçi ne kuvvet kâfî ve ne de teşkîlât tamâmsa da diğer kolorduların harb etmekde olmasına nazaran her ne mevcûd ise onunla serî‘an muhârebeye iştirâk etmek lüzûmu derkâr idi. Binâ’en-‘aleyh cümlece izhâr olunan bir gayret-i fevka’l-‘âde eseri olarak hemân üç müretteb fırka, daha doğrusu müfreze teşkîl edilebildi. Bunlardan birini Pınarhisar şosesi boyunca ilerletmeğe, diğerini (Çeriköy-Pazarköy) hattından Doğanca istikāmetinde sevk etmeğe ve üçüncüsünü dahi Pazarköy’üne kadar ilerletmeğe karâr verdim. İş bu teşkîlât peyderpey tatbîk edilebildiğinden 16 Teşrîn-i evvel sabâhı sâ‘at 5’den i‘tibâren evvelâ bir fırka ve müta‘kîben diğer fırkalar tahrîk edildiler. Nizâm-ı Harb 2]”.

Muhtar Paşa’nın zikretdiği Nizâm-ı Harb şudur:

“Mîralay Cemal Bey Fırkası: 20, 21 ve 27. alaylar ve Topçu 9. Alay’ın 1. Taburu, Topçu 7. Alay’ın 4, 5 ve 6. bölükleri, Topçu 1. Alay’ın 3. Bölüğü ve 19. Mitralyöz Bölüğü olarak 9 tabur 7 batarya.

Mîralay Fuad Ziya Bey Fırkası: 23. Alay’dan 2 tabur, 26. Alay, Nişancı 8. Tabur ve 25. Alay’ın 3. Taburu, bir Müretteb Redif Taburu ve Topçu 9. Alay’ın 4, 7, 8. bataryalarıyla Topçu 8. Alay’ın 3. bataryası ve 25. Mitralyöz Bölüğü olarak 8 tabur, 4 batarya.

Hasan İzzet Paşa Fırkası: 22. Alay’ın 2 taburu, 3 taburlu Nişancı 3. Alay, Bolu Alayı, Cebel 3. Tabur’un 2 bataryası olarak 8 tabur, 2 batarya.

III/[257]

Cânibdâr Müfrezesi: E. H. Binbaşı Cafer Tayyar Bey kumandasında 21. Alay’ın iki taburu ve bir cebel bataryası. Ayrıca 2 ve 8. süvâri alayları. Diğer kıta‘âtda Vize’de Şükrü Bey kumandasında depo!”

Bu nizâm-ı harbe ri‘âyet ve idâme edilse idi o da bir iş olurdu. Fakat bu da tamâmen kâğıd üzerinde kalmışdı ve nitekim 16 sabâhı Hasan İzzet Paşa bu nizâm-ı harbdeki kıta‘âtla değil bu üç fırkanın birer alayıyla yola çıkmışdı!

*

* *

15/16’da Muhtar Paşa şu emir ve raporları almışdı:

1- 18. Kolordu erkân-ı harbiyyesinden, 18. Kolordu bahsinde zikredilecek telgraf;

2- Karargâh-ı Umûmî’den istihbârât raporu [Kolordu 4 bahsinde mezkûrdur];

3- Karargâh-ı Umûmî'nin hareket emri;

4- Örencek'de Süvâri Keşif Kolu'ndan. "Bin dürlü arâzi ve hareket müşkilâtıyla ancak bu gün Kurudere'ye kadar gidebildim ve burada 20 kadar askerin ateşine uğradım. Kurudere'de piyâde kuvveti vardır. Fakat az olsa gerekdir. Örencek'e çekildim."

5-Yine Örencek'den diğer bir Süvâri Keşif Kolu'ndan: "Bu sabâh sâ'at 6'da Samakov'da ateşe uğradım, Tırnova istikāmetinde de ateşe tutuldum. Bu tarafdan 500 kadar piyâde ve Rus gönüllü efrâdı vardır. Örencek'e avdet etdim. Dürbünüm olmadığından iyi tarassud edemedim"

2. 16 Teşrîn-i evvel 'de 3. Kolordu'nun Muhârebesi

a. Kolordu Kumandanlığı'nın Fa'âliyyeti

Kolordu kumandanı bugün ne yapmak istiyordu, planı ne idi? Emrinden ve ruznâme-i harbden anlaşıldığına göre Muhtar Paşa, düşmanın şimâlden cenûba 2. Kolordu yanına ilerlediğini ve ilerleyeceğini kabûl ediyor [garîbdir, Bulgarların da 15'de tasavvur etdikleri plan hakîkaten bu idi! M. N] ve bu hareketin yanına düşmek istiyordu.

Bu maksadla evvelâ Cemal Bey Fırkası Pınarhisar şosesini ta'kîben ilerleyecekdi; müte'âkib kol Hasan İzzet Paşa kumandasında (Çeribaşı-Pazarköy) üzerinden Congara istikāmetine, ilk fırkanın

III/[258]

solundan teveccüh edecekdi ki [iki kolun arası Soğucak Deresi'nde tam 10 kilometre aralık olacakdı] üçüncü bir kol, Fuad Ziya Bey emrinde 1. Kolu ta'kîb ederek böylece merkez sıklet sağda bulunacakdı. Ayrıca Cafer Tayyar Bey'in za'îf kolu da Soğucak üzerinden düşmanın sol cenâh ve gerilerine bir kuşatma te'sîri yapacakdı.

Eğer bu kuvvetlerin def'aten tahrîki mümkün olsa idi diyecek belki çok bir şey kalmazdı; fakat bu gayr-i mümkün olacağına göre bu tertîb herhâlde vakitsiz bir inkısâm idi ve hiç bir tarafda tam te'sîr istihsâlini kâfil olamazdı; nitekim öyle olmuşdu.

*

* *

Bu kollar nasıl ilerledi, neler yapdılar; bunları zîrde mümkün olduğu kadar tavzîhe çalışacağım. Şimdilik 3. Kolordu karargâhının değil de, Muhtar Paşa'nın bugünkü fa'âliyyetini telhîs ediyorum:

Anlaşıldığına göre Muhtar Paşa öğleden sonraya kadar bir haber almadan ve bir muhârebe için bir emir vermeden Vize'de kalarak iştigāl etmiş ve sâ'at 13'de hareket ederken Hasan İzzet Paşa'dan şu raporu almışdı:

Pazarköy Ordugâhı'nın Garp Sırtından

Sâ‘at 9

“1- Karaağaç cihetinde top sesleri yok. Bazı kıta‘ât hâl-i tevakkufda görünüyor;

2- Cemal Bey Müfrezesi bu noktayı işgāl etmişdir. Karşıdan ya‘nî Pınarhisar yolundan düşman bataryası ateş ediyor. Cafer Bey Cemal Bey’e iltihâk eylemişdir;

3- Ben Congara’ya müretteb kuvvet ile gidiyorum.”

Bundan sonra Muhtar Paşa Pazarköy karakoluna doğru şoseyi ta‘kîben hareket etmiş, yolda Fuad Ziya Bey ve kuvvetini görmüş, Cemal Bey’in sâ‘at 10 târîhli raporunu almış ve Fuad Ziya Bey’in Cemal Bey kuvvetini takviye hakkındaki karârını tasvîb ederek “Yalnız pîşdârdaki 3 bataryanın bir mikdâr muhâfızla hemân (Pazarköy-Doğanca) tarîkiyle ilerlemesi hâlinde sağ ve sol cenâhlarımızın beyni vasledilmiş olacağından ol vech ile hareket emri verilmiş ve fakat yolların batak olması hasebiyle evvel emirde berâ-yı tecrübe bir taburla bir batarya sevk etdirilmişdi. Tesâdüf olunan müşkilâta nazaran diğer bataryaların şose üzerinde kalmasıyla daha sür‘atle harbe iştirâkları te’mîn edilmiş olacağı anlaşıldığından” ol vech ile hareket etdirmişdi. [Karakola sâ‘at 14 dakika 15’de varmışdır].

Ba‘dehû Muhtar Paşa “Her iki cenâhın vaz‘iyyetini görebilmek” maksadıyla orta bir yolu, (Pazarlı-Doğanca) istikāmetini ta‘kîben ilerlemiş ve bir sâ‘at sonra [muhtemelen sâ‘at 14 dakika 30-sâ‘at 15 sıraları M. N]

III/[259]

bir bataryaya bi’z-zât (Pazarlı-Doğanca) yolunun şimâl cihetinde mevzi‘ aldırmış, bir müddet cereyân-ı muhârebeyi ta‘kîb ederek ve bazı raporlar alarak sâ‘at 16 dakika 30’da sağa, şose istikāmetine hareket etmiş ve buradan sâ‘at 17 sıralarında cebhedeki düşmanın ric‘atını görmüşdü. Bundan sonra şoseyi ta‘kîben Soğucak Dere garbına giderek kıta‘âta temâs etmiş, Cemal Bey’le görüşerek tebrik etmiş ve “Düşman pek perîşân hâlde ric‘at eylemiş olmasına nazaran bilâ ifâte-i zaman şafakdan evvel bir pîşdâr teşkîli ile şiddetle ta‘kîb” tavsiye ederek Pazarlı karakoluna gelmiş, burada Hasan İzzet Paşa ve Fuad Ziya Beyleri görerek bunlara da yarın erkenden ta‘arruza devâmı söyleyerek sâ‘at 23’de Vize’ye avdet etmişdi.

Burada, bugün gelmiş olan ve 18. Kolordu kumandanı olub her üç kolordunun harekâtını idâreye me’mûr olan Hamdi Paşa ile görüşmüş ve 8 taburla 3 bataryanın Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Kemâl Bey kumandasıyla Çeribaşı köyünde bulunduğu öğrenilmişdi .

17. Kolordu’dan gelen sâ‘at 17 dakika 40 raporundan da bunun 271 civârında 10,5 tabur ve bir cebel bataryasıyla bulunmakda olduğu anlaşılmışdı.

Kezâlik Müstakil Süvâri Livâsı’nın Topçuköy’ünden gönderdiği raporda da: Congara’nın düşmandan hâlî olduğu, 2. Kolordu’nun Karaağaç şarkında ve bunu takviyeye me’mûr 3. Fırka’nın 400 Tepesi cenûbunda bulunduğu, Bolu Alayı’nın firâr ederken

durdurulduğu, yarın 17. Kolordu'ya îcâbında top ve makineli tüfekle yardım için Congara üzerinden hareket edeceği bildiriliyordu.

Cemal Bey'den de sâ'at 24 dakika 50 raporu gelmiş ve bundan düşmanın bu gece muhtemelen takviye kıta'âtı alacağı ve kendisinin de tâze kuvvet istediği anlaşılmışdı ve buna şu cevâb gönderilmişdi:

Vize'den, 16/17 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 2

"C. İki sâ'at sonra Mîralay Kemâl Bey kumandasında 5 tabur, bulunduğunuz cebheye muvâsalat edecek ve vazîfe-i ta'kîbi icrâ eyleyecekdir. Kıta'âtınızı hâl-i intizâma koymak pek münâsibdir. Topçu cebhânesine yarın için intizâr olunuyor. Numûne Topçu Taburu külliyetli cebhânesiyle kezâ bu sabâh sizin cebhenize gelmekdedir. Bi-avnillâhi Te'âlâ muvaffak olacağız. Congara'yı düşman tahliye ederek ric'at etmişdir.

17 ve 18. kolordular hatt-ı harbe doğru ilerlediler. 2. Kolordu dahi ilerlemekdedir. 17. Kolordu Azbağ garbında 271 Tepesi civârındadır. 2. Kolordu dahi Karaağaç şarkındaki tepede, 18. Kolordu, kolbaşıyla Çeribaşı köyündedir.

Karargâh (Pınarhisar-Kırkkilise) yolu üzerinde bulunacakdır."

Bundan sonra yarın [17 minh] için şu kolordu emri verilmişdi:

1- Bugün bütün gün devâm eden harb netîcesinde düşman cebheden ric'at etmiş ve Congara'yı tahliye eylemişdir. Bu gece düşmanın Pınarhisar üzerinden kuvvet sevk etmekde olduğu bildiriliyor;

17. Kolordu Azbağ garbında 271 Tepesi civârına, 18. Kolordu da kolbaşıyla bu gece Çeribaşı köyüne vâsıl olmuşdur;

2- Fırkalar mehtabdan bi'l-istifâde mesâfe kazanmak üzere birer taburluk pîşdâr teşkîl ederek düşman istikāmetinde sabâh sâ'at 4'de harekete başlayacaklardır. Şafakla berâber topçular dahi aynı istikāmetde sür'atle ilerleyeceklerdir;

3- Fırkaların aksâm-ı mütebâkiyesi öndeki kıta'âtla arâzinin müsâ'adesine göre geniş bir cebhe ile ilerleyeceklerdir;

4- Kemâl Bey Fırkası bir tabur piyâdeyi (Soğucak-Örenbeyli) istikāmetinde ve iki taburda Hasan İzzet Paşa Fırkası'na gönderib onları takviye edecek ve mütebâkî aksâmıyla sâ'at 4'de Poyralı Deresi'ni geçecek sûretde hareket edecekdir;

5- Hasan İzzet Paşa Fırkası Congara'ya karşı olan kuvvetini çekecekdir;

6- Karargâh (Pınarhisar-Kırkkilise) yolu üzerinde bulunacakdır."

b. 16 Teşrîn-i evvel'de, 3. Kolordu Kıta'âtının Hareket ve Muhârebeleri

16 Teşrîn-i evvel sabâhı Hasan İzzet Paşa 15/16'da verilen ilk kolordu emrine tevfîkan Pazarlı karakolu civârında bulunuyordu; 20. Piyâde Alayı'nın bir taburu zâten bunun garbında ileri karakolda bulunmakda olub alayın diğer iki taburu da sâ'at 5 sıralarında gelmiş idi, müte'âkiben Kā'imakām Cemal Bey; peyderpey tahrîk edilen diğer kıta'âtda sâ'at 9 sıralarında buraya varmışlardı.

Bu sâ'atde burada muhtemelen 20, 21, 22 ve 27. alaylara mensûb 11 tabur ve 5-6 batarya vardı, 24. Alay'ın birisi üç ve diğeri iki bölüklü iki taburuyla bir dağ bataryasından mürekkeb binbaşı Cafer Tayyar Bey Müfrezesi de Pazarlı karakolunun bir iki kilometre şimâlinde, diğer kıta'âtın sağında bulunuyordu.

Bu esnâlarda Bolu Alayı da münferiden, 9. Fırka erkân-ı harbi Kā'imakām Ali Rıfat Bey'le birlikde (Çeribaşı-Congara) istikāmetinde ilerlemekde idi. 3. Nişancı Alayı henüz Vize civârında, diğer kıta'âtta Fuad Ziya Bey'le berâber Vize'de bulunuyordu.

Bundan sonra muhârebe tedrîcen şöyle inkişâf eylemişdi:

Cemal Bey, muhtemelen sâ'at 9'u biraz geçe ilerlemeğe karâr vermiş ve 20, 21. alaylara verdiği emirde " ….400 Tepesi'ne bir piyâde zâbit keşif kolu çıkarılarak 20. Alay'ın 1 ve 3. taburları pîşdâr;

III/[261]

2. taburla 21. Alay kısm-ı küllî" olarak hareketi bildirmişdi. Bi't-tabi' topçu da varsa da buna ne emir verildiği ma'lûm değildir.

Bu kuvvetin piyâde ucu Soğucak Deresi'ne 1.200 metre yaklaşınca, ya'nî hareketden pek az sonra ilerideki süvâri ucunun veya keşif kolunun şose şimâlinde ve Soğucak Dere şarkındaki bağlardan ateşe uğradığı görülmüş ve Cemal Bey pîşdâra derenin geçilmemesini ve şose tarafeynindeki sırtların işgālini emreylemişdi; geç kalmış bir rapor, diğer bir süvâri keşif kolunun burada daha sâ'at 7 dakika 30'da dahi ateşe uğradığını göstermişdi.

Müte'âkiben düşmanın dere garbından takrîben bir bataryası da ateşe başlamışdı ve Cemal Bey'in ber-vceh-i bâlâ iki alayı açılarak kalmışdı. Bu esnâda Cefer Tayyar Bey Müfrezesi de 1.500 metre kadar daha sağa, şimâle gelmişdi.

Bu vaz'iyyet hayli müddet böyle kalmış olub Cemal Bey zevâl sıralarında şifâhen "20. Alay, sağ cenâhı şosede, sol cenâhı Tozaklı yolu olarak dere garbındaki düşmana ta'arruz edecek; 21. Alay, 20. Alay'ın solundan refâkat ve ta'arruz edecek; sağda Cafer Tayyar Bey Müfrezesi'yle irtibât idâme olunacak" emrini vermişdi. Bu esnâda düşmanın, Soğucak Dere şarkındaki za'îf kıta'âtıdır. Garbındaki sırtlara çekilmiş, mühimce kuvvetlerin de dere garbında, şimâlden cenûba doğru hareket etmekde olduğu tarassud edilmekde idi.

Ta‘arruz kolay inkişâf etmiş, birkaç bataryanın himâyesinde dere garbındaki tepelere çıkılmışdı; düşman da 400 Tepesi’ne doğru çekilmişdi. Bunun üzerine Cemal Bey ta‘arruzu tevkîf etmiş ve 20. Alaya, bulunduğu yerde kalmasını emreylemişdi. Öyle görünüyor ki bu ta‘arruzu ber-vech-i bâlâ yalnız 20. Alay yapmış olub, 21. Alay muhtemelen geriden ta‘kîb etmiş ve 16/17 Teşrîn-i evvel gecesi bu alay ileri sürülerek 20. Alay takviye edilmişdi. Bu alayın bugünkü zâyi‘âtı 1 zâbit şehîd, 4 zâbit mecrûh olub 100’den fazla efrâd da saf hârici çıkmışdı.

Bu cebhe ta‘arruzu cereyân ederken Cemal Bey, Cafer Tayyar Bey’i de Soğucak Köyü ve şimâlinden dolaşarak Poyralı istikāmetine, düşmanın sol cenâh ve gerisine ta‘arruza me’mûr etmişse de bu hareketin yapılamadığı ve Cafer Tayyar Bey Müfrezesi’nin de 20. Alay’la irtibâtta ve bunun sağını temdîd etmiş vaz‘iyyetde olarak cebhede kaldığı anlaşılmakdadır. Diğer tarafdan Cemal Bey sâ‘at 11 sıralarında “Soğucak ve Poyralı dereleri arasındaki sırtlardaki düşman piyâde kolları topçu ateşi te’sîriyle geriliyor. Congara istikāmetinde ta‘arruza devâmınız pek mü’essir olur ümîdindeyim” teklîfiyle Hasan İzzet Paşa’yıda soldan, ilerlemeğe teşvîk eylemişdi; fakat bu kolda ahvâl şöyle inkişâf eylemişdi:

Evvel emirde Bolu Alayı ber-vech-i bâlâ münferiden (Çeribaşı-Congara) istikāmetinde ilerlerken Congara

III/[262]

şark sırtlarına varınca, Congara’nın garb sırtlarında sâ‘at 11 sıralarında muhârebeye hazır kuvvetli düşmana çatmış, açılmış, muhârebeye başlamışdı. Fakat öğleden sonra düşman bu münferid ve topçusuz kuvveti sıkışdırmağa başlamışdı; fi’l-hakîka bir rapora göre [ki dosya da târîhi sâ‘at 12 dakika 30, Muhtar Paşa’nın kitâbında sâ‘at 13 dakika 30’dur] düşman 4-5 tabur kadar piyâde ve 2 batarya ile meydâna çıkmış ve cenûbdan, Bolu Alayı’nın sol cenâhını ihatâya başlamışdı. Bunun üzerine Bolu Alayı daha ziyâde mukāvemet edemeyerek sarsılmış ve el altından hemânde çıkmış bir hâlde geriye gitmeğe başlamışdı ki bu sırada yetişen Müstakil Süvâri Livâsı’nın bir bölüğü buna Congara ile Topçuköy arasında az çok i‘âde-i intizâm etdirebilmişdi.

Bu esnâda arkadan Hasan İzzet Paşa geliyordu: Muşârün-ileyh sol kolun kumandasını der‘uhde etmek üzere sâ‘at 9 akabinde Pazarlı karakolundan ayrılmış ve 22. Alay’ı; Cemal Bey’in muvâfakatiyle 21. Alay’ın da bir kısım kuvvetini berâber almışdı. Muhtar Paşa sol kolu bir de Nişancı 3. Alay ve bir cebel bataryası ile takviye etmek istemiş ve fakat bunu ancak sâ‘at 11 dakika 35 târîhli Vize’den gönderdiği bir emirle Hasan İzzet Paşa’ya iblâğ eyleyerek kuvvetin sâ‘at 12’de hareket edeceğini bildirmişdi. Halbuki Hasan İzzet Paşa bu emri aldığı sırada, 2. kademe olarak 22. Alay da, bir mikdâr topçu ile birlikde Congara şark sırtlarına varmış ve düşmanla muhârebe temâsına girmişdi: bu alayı Congara şimâl-i şarkî sırtlarında,

Doğanca şark sırtlarında 2 taburu birinci hatda, bir taburu ikinci hatta ve topçu muhâfızı olarak açılıb ta‘arruza başlamışdı.

Cebhede cereyân-ı hâl böyle inkişâfa başlarken Vize’de Fuad Ziya Bey’de sâ‘at 10 dakika 30’da kolordu kumandanından Nişancı 8. Tabur, 23. Alay’ın 2 ve 3. Taburları [3 ve 2 bölüklü], ma‘a Mitralyöz Bölüğü Y 25 T 3, 26. Alay, Yenişehir ve Ayaş taburları ki cem‘an 9 tabur ve 4 batarya ile sâ‘at 13’de kol nihâyeti Vize garb mahrecinin 1 km garbında olarak ictimâ‘ etmek emrini almışdı ve en önde 8. Fırka taburları, arkada topçu, daha sonra 9. Fırka ve redifler olarak hazırlanmağa başlamışdı.

Fakat bu kuvvetli grub da parçalanmışdı; bir kere kolbaşındaki kıta‘ât, belki emr-i sû’-i tefehhümü; belki teşebbüs-i zâtî netîcesi olarak ilerlemişdi. Diğer cihetden 26. Alay ile bir batarya, Muhtar Paşa’nın emriyle Çeribaşı Köy istikāmetinden garba, Hasan İzzet Paşa grubunu takviyeye gönderilmişdi. Fakat akşam olduğundan gidememişler, Pazarlı karakolu civârında kalmışlardı. Buna Y 27’de iltihâk eylemişdi. Diğer 3 tabur [Y 23 T 2, 3 Ve Nişancı T 8] Cemal Bey’in emrine gitmiş idi; mütebâkî 3 tabur da Fuad Ziya Bey’le berâber ihtiyât olarak Pazarlı karakolu sırtlarında kalmışdı.

Hasan İzzet Paşa kıta‘âtı ta‘arruza geçmiş, akşamüzeri, muhârebe hattı Soğucak Deresi ve Doğanca garbına, eteklere kadar ilerlenmişdi, düşman da 400 Tepesi hatt-ı bâlâsına kadar çekilmişdi; bu bi’l-hâssa

III/[263]

muhârebeye giren za‘îf kıta‘âta göre mühim bir netîce idi: Meselâ Y 22 T 1, 4 zâbit ve 240 neferle, T 2, 2 bölük hâlinde 320 neferle muhârebeye girmişdi; düşman ağleb-i ihtimâl daha ziyâde şimâlden vâki‘ tazyîkin te’sîriyledir ki çekilmişdi.

Nişancı 3. Alay ise [ki Küçük Zâbit Numûne Taburu, kendi iki taburu, 19. Alay'ın 3. Taburu ve diğer 3 redif taburu ve bir istihkâm bölüğünden mahlûtdu], cebel bataryası ile berâber geç kalmış, ancak akşama doğru Congara şark sırtlarına gelerek uzakdan top ateşine uğramış ve açılarak kalmışdı.

Diğer kıta‘ât Vize’de bulunuyordu.

Süvâri 2. Alay da kısm-ı küllisiyle Vize’de olub ötede beride perâkende işler yapıyordu. Süvâri 8. Alay da 15/16’da Örencek’de bulunurken 16’da cenûba inerek meydân-ı muhârebeye gelmiş ve 16/17’de Soğucak Dere boyunda bulunuyordu.

Ve’l-hâsıl cereyân-ı hâli şöyle hulâsa edebiliriz:

Cemal Bey tedrîcen 11 tabura bâliğ olan kuvvetiyle Soğucak dere garb sırtlarına yerleşmeğe muvaffak olmuşdu. Hasan İzzet Paşa’da 1. hatda 3 taburla kezâlik Doğanca ve Soğucak Dere garb sırtlarına geçmiş yerleşmişdi.

Bu iki muhârebe grubunun arkasında muhârebeye girmiş ve sarsılmış olarak Bolu Alayı'nın 3 taburu, Pazarlar karakolu civârında muhârebeye girmemiş olarak takrîben 9 tabur, Congara şimâl-i şarkîsinde Nişancı 3. Alay [4-5 tabur] ki cem'an 30-31 tabur ve 14-15 batarya el altında bulunuyordu. Kezâlik 400 kılınç kuvvetinde iki süvâri alayı da kābil-i istihdâmdı, Afyonkarahisar Fırkası ile diğer 2-3 redif taburu henüz Vize'de bulunmakda idi.

Böylece görüyoruz ki Muhtar Paşa'nın tarz-ı kabûlüne rağmen Vize'deki kıta'âtın hemân kâffesi kābil-i hareket bir hâlde idi ve az çok mevcûdlarla Vize'den dışarı çıkarak muhârebeye muktedir bir hâlde bulunuyorlardı. Eğer hiç olmazsa 15 Teşrîn-i evvel'de kıta'ât Vize dışarısına çıkarılmış, evvelce düşünüldüğü vech ile fırka teşkîlâtı tatbîk edilmiş olsa idi bugün Muhtar Paşa ber-vech-i bâlâ ve hem de perâkende ve tedrîcî sûretde hatt-ı muhârebeye yalnız 12 tabur değil tekmîl bu 30 taburu sevk edebilirdi ve Congara tarafını ihmâl ederek sadece Pınarhisar caddesi üzerinden ta'arruz etmek ve ilerlemekle daha bugünden muhakkak Pınarhisar önlerine varır ve çok müsâ'id bir vaz'iyyet tahassul eylerdi.

*

* *

Ma'a-hâzâ şimdi anlıyoruz ki istihsâl edilen netîce dahi, kullanılan kuvvete nisbet hadd-ı a'zamîde; çok kıymetli ve mühimdi:

III/[264]

Bidâyetde 3. Kolordu karşısında kısm-ı küllisi Soğucak Dere garbında ve şose tarafeyninde olarak yalnız 5. Bulgar Fırkası'nın 2. Livâsı vardı ve bunun şose tarafeyninden bazı ileri müfrezeleri Vize'ye doğru sürülmüşdü.

Bu ileri müfrezeler Cemal Bey kuvveti tarafından kolayca geriye atılmış ve fakat bu esnâda Bolu Alayı Congara garbında 2. Livâ'nın lâ-akall bir alayına tesâdüf etmiş ve bi'l-âhire 2. Livâyı, Tozaklı üzerinden top sesine yetişen 1. Livâ takviye edince sol cenâhımız bozulmuşsa da 22. Alay'ın müdâhalesiyle durdurulmuşdu. Bu sırada 2. Livâ'nın sol cenâhı Cemal Bey grubu karşısında sıkışmışsa da evvelâ 1. Livâ aksâmı tarafından ve akşam sıralarında da Pınarhisar'dan yetişen 3. Livâ tarafından takviye edilince Soğucak Dere garb sırtlarında durabilmiş ve 3. Livâ, Cafer Tayyar Bey Müfrezesi'nin şimâlden tevcîh etdiği za'îf ihâtayı, tevkîfe muktedir olmuşdu.

Binâ'en-'aleyh bugün tedrîcî sûretde muhârebeye giren birinci hatdaki cem'an 12 za'îf taburumuz karşısında Bulgarların kuvveti yine tedrîcî sûretde 24 tam tabura bâliğ olmuşdu. Bi'l-hâssa öğleden sonra akşama kadar biz lâ-akall 19 tabur ya'nî kuvve-i adediye i'tibâriyle 2 misline yakın bir kuvvet karşısında ta'arruzî hareket etmiş ve düşmanı az çok geriye atabilmişdik. Böylece görüyoruz ki 3. Kolordu'nun muhârebeye giren kıta'âtı kıymetli bir

muhârebe kudreti göstermişlerdi ve kendileri için zan ve kabûl edilen kıymetsizliği muvaffakiyyetle redde muktedir olmuşlardı.

Yarın biz kuvvetimizi, 17 ve 18. kolordulara mensûb lâ-akall 20 tâze tabur ve 8 batarya ile takviyeye ve böylece 16'ya nisbet en az iki mislinden fazlaya iblâğa hazır olduğumuz hâlde Bulgarlar buraya getirecek tek tabura mâlik değillerdi. Ve bu sûretle 17 Teşrîn-i evvel'de sağ cenâh vaz'iyyetimiz emsâlsiz derecede kuvvetli ve metin idi. Fakat hüsn-i netîceye îsâli ancak iyi bir sevk ve idâre hey'etine mâlikiyyeti müstelzimdi ki işte bu yokdu: Muhtar Paşa Vize cenûbundaki tâze 8 taburu şimdiden parçalamış, 17. Kolordu ile bir plana tevfîkan tevhîd-i hareketi ise derhâtır eylememişdi, 17. Kolordu kumandanlığının ve her üç kolordunun harekâtını idâre edecek 18. Kolordu kumandanlığının da derhâtır etmediği misillû!.

Ma'a-hâzâ bugünkü netîceyi istihsâl de kolay olmamışdı. Bine yakın zâyi'ât vermişdik, kıta'ât karma karışık olmuş, cebhâne azlığı başgöstermişdi ki Cemal Bey'in sâ'at 24 dakika 50 târîhli şu raporu bizi oldukça tenvîr eder:

" Gurûba yakın Poyralı istikāmetinde bir düşman kolunun takarrübü haber alındı. [Doğrudur. Bulgar 3. Livâ'dır. M. N] Karanlık basmasıyla kıta'ât kazandıkları mevâzi'de kaldılar. Şimdi yakalanan bir Bulgar esîrinden anlaşıldığına göre karşımızda bir livâ olduğu [ilk sâ'atler için evet. M. N] ve Kırk

III/[265]

kilise'den diğer bir livânın gelmekde bulunduğu ve belki bu gece muvâsalat eylemiş olacağı ağleb-i ihtimâldir. [Bu ihtimâl ki 3. Fırka'dan gelecek livâ içindir ve Bulgar zâbitânı efrâdın ma'neviyyâtını takviye için bunun hemân geleceğini neşreylemişlerdir. M. N] şimdi tekmîl kıta'âtı meydân-ı muhârebede dolaşdım. Bölükler, taburlar tamâmıyla yek-diğerine karışmış ve bir takım kıta'ât geride kalmışlardır. Yarın ale's-sabâh bu kıta'âtın cüz'-i tam hâline vaz'ı ve tertîbi sûretiyle ancak harekât-ı ta'arruziyyeye ibtidâr olunmak mümkün olabilecekdir. Harekâtın te'mîni ile idâresini ve bu geceden hiç olmazsa bir alay piyâdenin ma'a-mitralyöz kumandam altına yetişdirilmesini yarınki muvaffakiyyet için son derece lâzım görüyorum. Bu sûretle el altında bulunacak tâze kuvvet ve yeniden teşkîl olunacak eski kıta'âtla muvaffakiyyetli bir muhârebe ancak mümkün olacakdır. Kolordu emrine intizâr ediyorum. Piyâde cebhânesi oldukça ikmâl olundu. Fakat topçu cebhânesine serî'an ve şedîden ihtiyâc vardır."

Kolordu kumandanının buna gönderdiği cevâbı evvelce görmüşdük. Muşârün-ileyh hâlâ ta'kîbden bahsediyordu!

Kezâlik 21. Alay'ın 3. Tabur'u kumandanı da 16/17'de Hasan İzzet Paşa'ya "İleri hatdaki kıta'ât mahlûtdur ve geceden muntazam bir kıt'a ile hatt-ı harbin tutulmasını" iş'âr eylemişdi.

*

* *

Bugün Karahisar Fırkası 7 taburuyla mehmâ-emken düzelmiş bir hâlde Vize'de (ta'lîm) ile meşgūl olmuşdu.

Böylece küll-i kusûra rağmen sağ cenâh muhârebesi bugün az çok müsâ'id bir cereyân almışdı ve ma'a-hâzâ gün, tarafeyn için ve bir netîce hâsıl eylemeden hitâm bulmuşdu; netîce-i kat'iyye 17 Teşrîn-i evvele kalmışdı.

3. 16 Teşrîn-i evvel'de 18. Kolordu

Saray'daki 18. Kolordu kumandanlığı 15/16 Teşrîn-i evvel gece yarısından sonra sâ'at 1 dakika 30'da, Başkumandanlık Vekâleti'nin Saray'daki kıta'âtla Vize'ye ilerlemek, 3, 17 ve 18. kolorduların harekâtını tevhîd ve idâre etmek,... elh hakkındaki sâ'at 22 dakika 40 târîhli emrini alınca kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi Mîralay Mustafa Naki Bey imzâsıyla 3. Kolordu'ya bir telgraf çekilmiş ve bunda "Başkumandanlığın muhârebe hakkındaki emrini elbet aldınız, bu bâbda ne gibi tertîbât ittihâz edildi? 17. Kolordu ancak sâ'at 6'ya doğru hareket edebileceğinden bununla tevhîd-i hareket edecek sûretde kolordunuzun sevk ve tahrîki muktezîdir. Süvâri Livâsı'nın yeri ma'lûm değildir. Onunla irtibâta girilerek

III/[266]

düşmanın yan ve gerisi istikāmetinde keşfiyât-ı âcilede bulunmasının ihtârı... ehemmiyet-i azîmenin düşmanın sol cenâh gerisine yüklenmeğe hasredilmesi lâzımdır." denilmişdi. Halbuki eğer 3. Kolordu kumandanlığı bu emre riâyet etse idi 16'da Vize garbında kalması lâzımdı ki 17'de 17. Kolordu ile tevhîd-i hareket edebilsin!

Kolordu kumandanlığı Saray ve civârındaki kıta'âtı geceden tahrîki münâsib görmeyerek yarın sabâh (16 zâbit) için hazırlık emretmişdi.

18. Kolordu kumandanı bir tarafdan da, her üç kolordunun kumandanı sıfatıyla, aldığı emri aynen 3 ve 17. kolordulara da teblîğe tevessül etmişdi.

Emir geldiği sırada Saray'da, Akseki, Seydişehir, Alaşehir, Bâlâ, Niğde, Kangırı/Çankırı ve Çerkes taburları ile 3 batarya vardı diğer Yabanâbad ve Ceyhan taburları tahkîmât yapmak için Karatepe'de bulunuyordu. Bunlara derhâl avdet emri gönderilmişdi.

16 sabâhı bir redif alayı kumandanı olan Mîralay Remzi Bey kumandasında şöyle bir nizâm-ı harb yapılarak mevcûd 7 tabur ve 3 batarya yola çıkarılmışdı, Karatepe'den gelen taburlara da biraz istirâhatden sonra ta'kîb-i hareket emredilmişdi:

Müretteb 1. Alay: Akseki, Seydişehir, Alaşehir taburları.

Müretteb 2. Alay: Yabanâbad, Bâlâ, Niğde taburları.

Müretteb 3. Alay: Ceyhan, Kangırı, Çerkes taburları.

Ve Sahrâ Topçu Endaht Taburu.

Kolordu karargâhı sâ‘at 13’de Vize’ye gelmişdi.

Burada, 2. Ordu muhârebe raporunda: “Muhtar Paşa ile bi’l-müzâkere 3. Kolordu’nun za‘îf 3 müretteb fırka olduğu anlaşılınca Müretteb Fırka’nın hemân Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Ali Kemâl Bey kumandasında 3. Kolordu’yu takviyeye tahsîsini emretdik ve Karargâh-ı Umûmî’ye, bu bâbda sâ‘at 14’de yazdığı raporda (sâ‘at 13’de 6 tabur ve 3 batarya ile Vize’ye geldik. Bunlar harbe tutuşmuş olan Muhtar Paşa’nın sağ cenâhına, Pazar başına sevk edildi, serî‘an cebhâne irsâli) bildirdik.” deniyorsa da Muhtar Paşa, kendi kitâbında ancak 16 minh sâ‘at 23’de Vize’ye avdetden sonra Hamdi Paşa ile görüşdüğünü ve Kemâl Bey’in 8 taburla Çeribaşı köyünde bulunduğunun anlaşıldığını zikretmesine nazaran hakîkatde hangisidir, mechûl kalmakdadır.

Öyle görünüyor ki tahkîm komisyonu veya hiç olmazsa re’îs olan Mîralay Kemâl Bey, muhârebe haberini işidince artık Ergene’de tahkîmât yapmasının lüzûmsuzluğuna hükmederek kolordu karargâhıyla berâber Vize’ye gelmişdi, kuvvet, ihtimâl Saray’dan Menkeret üzerinden doğruca Çeribaşı’na tevcîh edilmişdi ve Hamdi Paşa

III/[267]

Vize’ye geldikden sonra belki telefonla Pazarlı karakolu ile görüşerek kendisince bu kuvveti ileriye sürmek istemişdi. Kezâlik daha sonra Vize’ye gelmiş olan Ceyhan ve Yabanâbad taburlarının da Bolu Alayı’nın bozulması üzerine 3. Kolordu’nun talebine tevkîfan mülgā 16. Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa kumandasında Congara’ya sevk edildiği aynı raporda mezkûr olub cereyân-ı hâle nazaran doğru olması melhûzsa da bu kuvvetinde bu günden muhârebe hattına yetişmediği ve hiçbir tarafla irtibâta girmediği muhakkakdır.

Herhâlde şurası âşikârdır ki 18. Kolordu kumandanı da daha ilk ândan i‘tibâren getirdiği tâze kuvveti topluca istihdâmını derpîş etmemişdi ve telâşa kapılarak Başkumandanlığa şu raporları da yazmışdı:

“Bulgarlar Pınarhisar üzerine kuvvetlerini cem‘ etmekdedir. Serî‘an cebhâne ve erzâk irsâli; aksi hâlde felâket melhûzdur!”

Diğer: 16/17 raporu: “Düşman Soğucak Dere garbına kadar tard edilmişdir. Bugün Saray’dan getirdiğim kuvvetin bir kısmı Kemâl Bey kumandasıyla diğer kısmı Hakkı Paşa kumandasında sevk edilmişdir.

Muvâsalatımızla berâber, bir kolda hâsıl olan ric‘atın tâze ve cebhânesi tamâm kıta‘âtın sevki sâyesinde mübeddil-i muvaffakiyyet olduğu ve yarın ta‘arruza devâm edileceği, amân-ı geceden ve sür‘at-i fevka’l-‘âde ile cebhâne irsâli!” ki bu muvaffakiyyet ve sebebi bir hüsn-i zandan ibâretdi!

Hamdi Paşa 17. Kolordu ile de, bunun, mu‘allemden gönderdiği raporunu almak sûretiyle irtibâta girmişdi ve 16/17’de sağ cenâh vaz‘iyyetini şöylece tesbît eylemişdi:

“Hafif Süvâri Livâsı ordu sol cenâhı gerisinde.

3. Kolordu, düşmanı Soğucak Dere gerisine atmışdır.

18. Kolordu 3. Kolordu’yu takviye etmişdir.

17. Kolordu Topçuköy’ü şimâl-i garbîsinde 271’dedir.

Ordu karargâhı (?) Vize’dedir”.

Bu esnâda 3. Kolordu’nun 17 için verdiği emri tasvîb etmiş ve 17. Kolordu’ya da şu emri göndermişdi: 16/17 minh sâ‘at 11 dakika 35 [Ma‘a-hâzâ Muhtar Paşa’nın, kolordu emrini bundan çok sonra verdiği muhakkak olduğuna göre bu tasvîb meşkûk kalıyor. İhtimal Muhtar Paşa avdet etdikten sonra şifâhen görüşülmüş ve fikr-i umûmî üzerinde mutâbık kalınmışdı. M. N]

“1- 3. Kolordu, öğleden sonra ilâve edilen 18. Kolordu taburlarıyla düşmanı bu gün Soğucak Dere garb sırtlarına kadar püskürtdü;

2- Kuvâ-yı mecmû‘a yarın sâ‘at 4’de ta‘arruz ve ta‘kîbe başlayacakdır;

III/[268]

3- 17. Kolordu, 2. Kolordu ile aramızdaki gediği kapamak üzere aynı zamanda harekât-ı ta‘arruziyyeye devâm edecekdir.”

Hamdi Paşa’nın bugünkü harekâtı ve üç kolordunun tevhîd-i harekâtı hakkındaki fa‘âliyyeti de işte bunlara inhisâr eylemişdi.

C. 16 Teşrîn-i evvel ’de Karargâh-ı Umûmî

Muhârebe sâhasından çok uzakda kalmış olan ve her hangi bir muhârebe mıntıkasıyla esâslı bir irtibâtda bulunmayan Karargâh-ı Umûmî’nin bugün ne hâl ve vaz‘iyyette kalmış olacağı kābil-i tasavvurdur. Kendisini muhârebe mıntıkalarına rabt eden iki telgraf hattı vardı: Birisi Saray üzerinden Vize’de nihâyet buluyor, diğeri de Çorlu üzerinden Lüleburgaz’a dayanıyordu.

Binâ’en-‘aleyh öğleden sonraya kadar Karargâh-ı Umûmî hiçbir tarafdan esâslı bir haber alamamış ve ilk muhâberât şu sûretle telgraf müdîrleriyle başlamışdı:

1- Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye İkinci Re’îs-i Sânîsi Mîrlivâ Pertev Paşa’dan, Lüleburgaz telgraf müdîri ile muhâbere: Sâ‘at 9 dakika 12;

"Lüleburgaz cihetinde muhârebe başladı mı? Civârdan top sesi işitiliyor mu? Abuk Paşa orada mı? Orada ise 4, 2 ve 1. kolorduların vaz'iyyetini ve kendisi dün buradan aldığı emre göre ne yapdığını bildirsin. Karargâh-ı Umûmî Çerkesköy'ündedir. Dâ'imâ muntazaman muhâbere ve muhârebenin cereyânından ve karâr ve tedâbirinden bizleri haberdâr eylesin. Muzafferiyet-i kat'iyye elzemdir. Allahu Teâlâ'ya dayanalım. İnşâallah muvaffak olur, dini ve vatanı kurtarırız. Bu telgrafı hemân kendisine gönderiniz. Efrâd çantasız ve mümkün mertebe hafif ve sebükbâr olarak muhârebe etsin. Ya gazi veya şehîd. Kat'iyyen geriye çekilmek yok. Bir şey yoksa bile ara sıra siz buraya ma'lûmât veriniz."

Sâ'at 10'da telgraf müdîrinden cevâb: "Dün ezânî sâ'at ikiden onbire kadar top sesleri mütemâdiyen işitilmişdir. Gece hiçbir ses işitilmemişdir. Bugün sâ'at üçte top sesleri işitilmeğe başladı. Emr-i âlîleri Ahmed Paşa'ya şimdi irsâl edilecekdir." [Fi'l-hakîka 4. Kolordu bunu almışdır. M. N]

Bundan sonra buradan bir haber alınamamış olub sâ'at 14 dakika 10'da demiryolu telgrafhânesi vâsıtasıyla sorulunca Lüleburgaz İstasyonu'nda kimse kalmamış olduğu anlaşılmışdı. [Fi'l-hakîka bu sırada süvâri çekiliyordu].

2- Sâ'at 9 dakika 20'de Vize Telgraf Müdiriyeti'ne Pertev Paşa'dan: "Vize ilerisinde ve Congara

III/[269]

etrâfında muhârebe oluyor mu? 18. Kolordu kumandanı Vize'ye gelince ma'iyyetindeki üç kolordunun vaz'iyyetine ve ittihâz etdiği tertîbâta dâ'ir buraya ma'lûmât versin. Asker mümkün mertebe hafif ve sebükbâr olarak muhârebe etsin. Ya gazi ya şehîd. Arasıra ma'lûmât veriniz.

Bunun üzerine telgraf müdîrinden cevâblar:

a) Sâ'at 13 dakika 20'de: " Saray'dan asker kâmilen ileri gitmiş. Hiç asker kalmamış. Vize'nin ilerisinde harb devâm ediyormuş. 3. Kolordu ilerdedir. Midye'ye asker çıkub çıkmadığını soruyorlar. Pınarhisar'dan posta müdîri avdet edince ma'lûmât verecekdir. Top seslerinin gitdikçe derinden gelmeğe başladığına nazaran bizimkilerin ilerlediği anlaşılıyor."

b) Sâ'at 14 dakika 10: "Pazarlı karakolundan telefonla alınan ma'lûmâta nazaran Cafer Tayyar Bey Fırkası düşmanı püskürtüb ileri sürmekde imiş. Bulgar Süvâri Hafif Alayı Pınarhisar cihetinde kâmilen perîşân olmuşdur."

c) Sâ'at 18'de: "Top sesleri azalmağa ve uzaklaşmağa başlamışdır. Askerin kuvve-i ma'neviyyesi gāyet iyi imiş. Yetişen askerlerde hücûma gitmiş. Tevâtüre nazaran Bulgarları bizimkiler sarmış. Süvâri daha gelmemiş. Gelince netîcesini bildirecekdir. Vize'den geçen askerin kuvve-i ma'neviyyesi şâyân-ı takdîrdir!"

*

* *

Bu meyânda Karargâh-ı Umûmî, nizâm-ı harbde emretdiği ta‘dîlâtı Şark Ordusu kumandanlığına da bildirmeği der-hâtır etmiş ve fakat bunun içinde Şark Ordusu’nun 15 minh sâ‘at 20’de gelen ve sağ cenâha Vize’den Pınarhisar’a kuvvet sevkini teklîf eyleyen raporundan istifâde ederek ke’enne bir cevâb mâhiyyetinde olmak üzre şu emri göndermişdi:

Lüleburgaz’da 4. Kolordu kumandanı vâsıtasıyla Abdullah Paşa’ya sâ‘at 10 dakika 30’da telgraf: “C. 15 minh. Vize’den Pınarhisar istikāmet-i umûmiyyesinde ilerleyerek ordunun sağ cenâhında harbe iştirâk etmesi 3. Kolordu’ya emredilmişdir.

17. Kolordu sabâh sâ‘at 7’de Uzunhacı’dan Azbağ istikāmetinde yola çıkmışdır. Saray’da 9 taburla toplanan 18. Kolordu Vize istikāmetinde hareket emrini almışdır. Muhârebenin idâresini teshîl etmek üzere 3, 17 ve 18. kolorduların harekâtı 18. Kolordu Kumandanı Hamdi Paşa tarafından, 1, 2 ve 4. kolorduların harekâtı da Abuk Paşa tarafından idâre edilecekdir.” Bu meyânda Şark Ordusu Karargâhı’nınne yapacağı hakkında hiçbir kaydı ihtivâ etmeyen ve böylece esâslı olarak hiçbir mes’eleyi halletmemiş olan bu emrin Şark Ordusu karargâhınca meydân-ı muhârebe de alınınca ne sûretle te’vîl ve hüsn-i tefsîr edildiğini ise evvelce gördük.

III/[270]

Sâ‘at 13 dakika 20’de, Abuk Ahmed Paşa, bu sabâh verdiği ordu emrinin sûretini de Karargâh-ı Umûmî’ye teblîğ eylemişdi.

*

* *

Karargâhı Umûmî’nin bugünkü muhârebeler hakkında aldığı haberler ve bunların üzerine ittihâz eylediği mukarrerât ve verdiği emirleri şöylece tasnif edebiliriz:

Sağ cenâh muhârebeleri hakkında: Ta sâ‘at 16 dakika 50’ye kadar hiçbir tarafdan esâslı bir haber gelmemesi üzerine Karargâh-ı Umûmî sabırsızlanarak telgrafhâne vâsıtasıyla Vize’de makine başına bir zâbit istemiş ve 18. Kolordu Yâveri Hilmi Efendi gelerek şu ma‘lûmâtı vermişdi:

“ Ahvâl henüz ma‘lûm değildir. Yalnız Şevket Turgud Paşa’dan alınan habere göre Pınarhisar şarkında top sesleri işitiliyor. Kumandan Hamdi Paşa şimdi bi’z-zât civârda işitilmekde olan ateş sedâlarını tedkîk etmek üzre arâziye çıkmışdır. 3. Kolordu tekmîl kuvvetiyle sabâhdan beri harb etmekdedir. Saray’dan gelen sahrâ endâht taburuyla 6 piyâde taburu da hatt-ı harbe sevk edilmişdir. Ben kumandanlığa gidiyorum. Tüfek sesleri işitiliyor.”

Bunun üzerine sâ‘at 17 dakika 15’de Hamdi Paşa’ya şu telgraf çekilmişdi: “Kolordunuza mensûb olub bu sabâh Saray’a ilerlemiş olan taburların bilâ-te’hîr ileriye düşman aleyhine sevk edilerek yarın ordunun sağ cenâhında 3, 17 ve 18. kolordularla müttehiden düşman aleyhine kat‘î bir muzafferiyet istihsâline çalışılması.”

Sâ‘at 17 dakika 50’de de Vize mevki‘ kumandanı Şükrü imzâsıyla, Afyonkarahisar Kumandanı Şükrü Bey’den de şu ma‘lûmât aynı sûretle alınmışdı: “3. Kolordu iki fırka ile Congara üzerine bir fırka ile (Vize-Pınarhisar) istikāmetine ve bir müfreze ile Soğucak istikāmetine ilerlemekde olduğu ve ciddî muhârebenin devâm etmekde bulunduğu”.

Nihâyet, sâ‘ati gayr-i ma‘lûm olmakla berâber muhtemelen sâ‘at 18 dakika 30 sıralarında ve herhâlde gurûb-ı şemsden sonra olduğu cereyân-ı hâlden kābil-i tahmîn olmak üzere, 3. Kolordu erkân-ı harbiyyesine mülhak E. H. mektebi müdâvimininden topçu Mülâzım-ı evveli Ahmed Efendi’den telgraf başında şu haberler alınmışdı:

“Bugün 3. Kolordu üç fırka ile düşmana ta‘arruz etdi. Bidâyetde E. H. Kā’imakāmı Ali Bey’in Müfrezesi fâik düşman kuvvetleri karşısında geriye çekilmeğe mecbûr olmuşsa da mu’ahharan gönderilen takviye kıta‘âtıyla oranın ahvâli de düzelmişdir. Sâ’ir cebhelerde düşman kâmilen ve külliyen tard ve mağlûb edilmişdir. 3. Kolordu, sabâh sâ‘at 8’den beri devâm eden muhârebede düşmanı Soğucak Dere’nin garbındaki sırtlara kadar tard etmişdir. Kısmen Soğucak Dere’nin garbındaki sırtlarda elimize geçmişdir. Düşmanın bir kolu Congara’ya doğru ilerlemeğe yeltenmekde ise de onu iki tarafından kuşatmağa kâfî kuvvetimiz vardır. İnşâallah bu akşam

III/[271]

şiddetli ta‘kîb ile düşmanı kâmilen perîşân etmeğe muvaffak olacağımızı ümîd etmekdeyim. Bendeniz şimdi hatt-ı harbden emir zâbiti olarak geliyorum. Bu ma‘lûmâtı Muhtar Paşa hazretleri teblîğe me’mûr etdi. Karanlıkla berâber ateş kesildi. Arasıra tek tük silâh patlıyor. Mecrûhların ekserisi hafif ve düşmanın mağlûbiyyetinden çok memnundur. 3. Kolordu’nun cebhesi garba müteveccih olub sağ cenâhı (Vize-Pınarhisar) caddesidir. Diğer kolorduların bugünkü vaz‘iyyetleri hakkında haberdâr değiliz”.

Daha sonra gece yarısına doğru da Muhtar Paşa’dan şu rapor alınmışdı:

“Bu sabâh 3 fırka ve kol üzere vukū‘ bulan hareket-i ta‘arruziyemiz bimennihi Te‘âlâ kemâl-i muvaffakiyyetle netîcelendi. Congara cihetindeki düşman çekilmeğe mecbûr oldu ve cebhedeki bir fırka kuvvetinde düşman dahi püskürtüldü. Muzafferiyeti ikmâl etmek üzre şafakdan evvel hareket-i ta‘arruziyyeye devâm edileceği, mecrûh ve şehîd 800 olduğu.”

Yolda da, daha evvel Vize’ye gönderilmiş olan Karargâh-ı Umûmî Seryâveri Binbaşı Bekir Sami Bey’den (ezânî sâ‘at 11 vaz‘iyyeti) diyerek şu ma‘lûmât gelmişdi:

“Ferîk Ahmed Paşa’nın kıta‘âtı ber-vech-i âtîdir: 3. Kolordu’nun 3 taburluk sağ yan cânibdârı Soğucak’da, Kā’imakām Cemal Bey’in Fırkası Poyralı Deresi gerisinde ve Tekiye karşısında; 2. Hasan İzzet Bey Fırkası Tekiye Çiftliği’nden Tatarlı’ya giden yolun şarkında, 3. Fuad Ziya Bey Fırkası da mezkûr fırkanın biraz solunda, 17. Kolordu kıta‘âtı Topçuköy şimâlinde 171’de, 18. Kolordu’nun 9 tabur ve 2 topçu taburundan mürekkeb bir fırkasının Çeribaşı köyünde, bu kolordunun Yusuf Rasih Bey Fırkası Saray’da, nısfü’l-leylde Vize’ye hareket edecek, Hafif Süvâri Livâsı 3. Kolordu’nun yarın sağına alınacakdır”.

Bu raporlar üzerine şu emirler verilmişdi:

1- 18. Kolordu Kumandanlığı’na: “3. Kolordu’nun Congara istikāmetinde ilerleyen düşmanı püskürtmeğe muvaffak olduğu ve yarın dahi ta‘arruzda devâm edeceği tebşîr olunur. Düşmanın büsbütün mahv ve perîşân edilmesi ve netîce-i kat‘iyyenin bu muhârebe de kazanılması matlûb ve mültezim olduğundan 17 ve 18. kolorduların dahi dakika fevt etmeyerek ileriye hareketle 3. Kolordu’nun harekât-ı ta‘arruziyesine şiddetle iştirâk etmeleri ve düşmanı her tarafdan sıkışdırarak hezîmetini ikmâl etmeleri ve bugün Saray’a muvâsalat eden ve peyderpey gidecek olan taburları celb eylemeleri te’kîden beyân olunur;

Sol cenâhı teşkîl eden kolordularla ve Abdullah Paşa ile buradan muhâbere edilememekde olduğundan bu geceden, muhârebe meydânında olduğu anlaşılan Abdullah Paşa nezdine şimdi bir zâbit gönderilerek sağ cenâhın muvaffakiyâtı ve yarınki ta‘arruz hakkında ma‘lûmât vermeniz ve şiddetle sebât ve metâneti tarafımdan teblîğ etdirmeniz fevka’l-‘âde mültezimdir. Muşârün-ileyhin kendi karargâhı ile Çerkesköy arasında muhâbere postalarıyla be-heme-hâl

III/[272]

emr-i muhâbereyi te’sîs etmesini de ayrıca bildiriniz, sağ cenâhdaki Hafif Süvâri Livâsı ile soldaki Süvâri Fırkası’nın da bütün kuvvet ve şiddetleriyle muhârebeye iştirâk etdirilmeleri bi’l-hâssa tavsiye olunur. Sağ cenâhın muhârebâtı hakkında dâ’imâ bu tarafa ma‘lûmât veriniz.”

2- 3. Kolordu Kumandanlığı’na: “Muvaffakiyyetinizden dolayı beyân-ı teşekkür ve tebrikât eylerim. Yarın her tarafdan ta‘arruzda devâm ile muzafferiyetinizi itmâm ve düşmanı külliyen mahv ve perîşân etmenizi temennî ederim. 17 ve 18. kolordular bütün kuvvetleriyle ve kemâl-i şiddetle kolordunuzun ta‘arruzuna iştirâk etmek için yeniden emir almışlardır. Yarın düşmanın hezimet-i kat‘iyyesi tebşîrâtına intizâr ederim. Cenâb-ı Hak mu‘îniniz olsun”.

Diğer cihetden sol cenâh muhârebeleri hakkında bugün hiçbir haber alınmamış olub vaz‘iyyet ancak şu sûretle inkişâf eylemişdi:

Edirne muhârebeleri hakkında ber-vech-i zîr alınan haberler ve sağ cenâh muhârebesi hakkında alınan ma‘lûmât üzerine sâ‘at 18 dakika 45’de Şark Ordusu’na şu emirler verilmişdir:

1- “Düşmanın kuvâ-yı külliyesiyle Edirne cihetine mi teveccüh etdiği veyâhud Şark Ordusu karşısında mı bulunduğunu anlamak üzere Kırkkilise, Yenice, Dimetoka istikāmetlerine keşif bölükleri göndermesinin ve netîcesini bize bildirmesinin Süvâri Fırkası’na emri”.

2- “Sağ cenâhdaki kolordularımızın (Vize-Azbağ) hattından ilerleyerek düşmana ta‘arruz etdikleri ve sabâhdan beri bütün kuvvetleriyle muhârebeye girişerek karşılarındaki düşman kuvvetlerini püskürtmekde oldukları haber alındı. İş bu ta‘arruza kemâl-i şiddetle devâm olunması ve muzafferiyet-i kat‘iyye ihrâzına çalışılması mezkûr kolordulara emredilmişdir. Sol cenâhdaki kolorduların dahi son dereceye kadar sebât ve mukāvemet göstermeleri mültezimdir.”

Bundan sonra telgraf me’mûrları arasındaki bir muhâbereden “Lüleburgaz Kasabası’nı mermiyatın harâb etdiği; kimsenin kimseden ma‘lûmâtı olmadığı, Muradlı’dan kuvvetli top sesleri işitildiği, askerin peyderpey geri çekildiği” anlaşılmış ve Lüleburgaz hâricinde mechûl bir mahalde makine kurarak muhâbere açan posta müfettişi Salih Bey nâmındaki bir zâtdan da şu ma‘lûmât gelmişdi: “Bugün sabâhleyin alaturka sâ‘at 2 dakika 30’da Lüleburgaz şimâlindeki Karaağaç’da 2 ve 1. kolordular şedîd bir muhârebeye başladı. Ba‘de’z-zevâl sâ‘at 1’de Babaeski cihetinden düşmanın bir alayı ile Burgaz üzerine yürüyerek tepelerde mitralyöz ateşi başladı. Muhârebe pek şiddetli idi. Kasaba da ikāmet gayr-i kābil bir hâle gelerek çekildik. Maa-te’essüf istasyon istikāmetinden gelen düşmana karşı elimizde pek az kuvvet var. Askerlerden kaçan bulundu”.

III/[273]

Kezâlik diğer bazı telâşlı kulak havâdisleri üzerine Çorlu’da Şark Ordusu Karargâhı’ndan irtibât zâbiti gibi bırakıldığı anlaşılmış olan Mîralay İhsan Bey’e sâ‘at 23 dakika 10’da şu yazılmışdı:

“Şimdi Muradlı istasyon me’mûrunun Çerkesköy me’mûruna verdiği habere göre düşman süvârisi Seyidler İstasyonu’nu işgāl etmiş ve ordunun Çorlu istikāmetinde çekilmekde olduğunu ve Muradlı İstasyonu’nun mecrûh ve firârilerle dolub ordunun dümdârı dahi orada bulunduğu gibi garîb garîb havâdisler işitiliyor. Hakîkat-i maddenin sür‘atle beyân edilmesine ve bi’l-hâssa sol cenâhın vaz‘iyyetinin sıhhatle bildirilmesine makine başında intizâr ederim”.

Buna sâ‘at 23 dakika 20’de şu cevâb gelmişdi: “Lüleburgaz İstasyonu’nda bulunan 4. Kolordu idâre me’mûrları bir sâ‘at evvel Çorlu’ya geldiler. Lüleburgaz İstasyonu üzerine bugün sâ‘at 15 dakika 30’da birkaç top mermisi atıldığını söyleyerek süvârinin istasyona doğru geldiğini görmüşler ve bunun üzerine Çorlu’ya avdet eylemişler. Aynı sâ‘atde 4. Kolordu’nun

Lüleburgaz'ın şark sırtlarında muhârebe etmekde olduğu söylendi. Şimdiki hâlde ordunun sol cenâhının çevrildiğine dâ'ir buraca bir alâmet yokdur. 2. Kolordu'nun istediği cebhâne ve ekmek nısfü'l-leylde Karaağaç'a sevk edilecekdir. Firârileri ve yalan havâdis çıkaranları habsediyorum."

Ve'l-hâsıl İhsan Bey'e sâ'at 24 dakika 40'da da şu emir verilmişdi:

"Lüleburgaz'dan bazı efrâdın geriye geldikleri haber verildiğinden Çorlu'daki taburu hemân ileri hareket etdirerek firârileri tekrâr orduya i'âde ediniz ve dinlemeyenleri urunuz. Buradan beş tabur Binbaşı Vasıf Bey kumandasında ve trenle şimdi Muradlı'ya sevk edilecekdir. Mûmâ-ileyhe firârileri geriye çevirmek ve urmak emri verilmişdir. Bunu her tarafa i'lân ediniz."

Ve'l-hâsıl Karargâh-ı Umûmî bugün 1, 2 ve 4. kolordular hakkında mühim hiçbir haber alamamışdı.

*

* *

Sâ'at 22 Edirne telgraf me'mûrlarından makine başında alınan: "Edirne'de 17 sâ'atdir kanlı bir muhârebe olmuşdur. Mitralyöz ve top sedâsından kasabada oturamayacak hâle geldik. Lehü'l-hamd düşman tamâmen ıskāt edilmişdir. Asker çok yararlık gösterdi. Düşman Kadınköy cihetine gitdi" ma'lûmâtı üzerine Şark Ordusu'na sâ'at 23 dakika 45'de bundan bahisle "…Binâ'en-'aleyh yarın ordularımızın sağ cenâhında 3, 17 ve 18. kolordular müttehiden bugün mağlûb edilen düşmana ta'arruz ederek ânı kat'iyyen perîşân edeceklerdir. Böyle bir hâlde sol cenâhın kat'iyyen sebât etmesi lâzımdır" emri gönderilmiş ve Şark Ordusu'yla bugünkü münâsebet bununla hitâm bulmuşdu.

III/[274]

Edirne'den ayrıca şu haberler alınmış ve bunlara istinâden şu emir verilmişdi:

Edirne Telgrafhânesi'nden

Sâ'at 13 dakika 30

"Dün gece sabâha karşı başlayan muhârebe Maraş, Kızantepe cihetinde dehşetli imtidâd ediyor. Kal'aların bombardımanı devâmda. Mitralyöz, top sedâlarından Edirne'de durulmuyor. Allah muzafferiyet ihsân eder inşâallah. Dersa'âdet'e telimiz yokdur. Yalnız Cisr-i Ergene telinden Ferecik ve Keşan üzerinden görüşüyoruz"

Bunun üzerine 18. Kolordu Kumandanı Hamdi Paşa'ya, bahisle şu emir verildi:

"… Buna nazaran düşmanın Edirne mevki'-i müstahkemini sukūt etdirmek istemesi muhtemel olduğundan karşınızdaki düşman kuvvetlerine karşı be-heme-hâl bir muzafferiyet-i

kat‘iyye istihsâl etmenizi tavsiye ve bu sâyede inşâallahür-rahman az zaman sonra mevki‘-i müstahkemin imdâdına şitâba muvaffakiyyet hâsıl olacağını ümîd ederim.”

Telgraf muhâberesi munkati‘olduğundan bu emrin Lüleburgaz vâsıtasıyla oradaki kıta‘âta teblîğine imkân hâsıl olamamışdı.

Edirne’de Binbaşı Fuad Bey’den

Sâ‘at 24

“Bugün garb cebhesinden ve Maraş cihetinden hurûç yapıldı. Garb cebhesinden 6 Nizâmiye , 4 redif taburuyla 4 sahrâ batarayası ve 1 süvâri bölüğü hurûc yapdı. Düşman bir livâ kadardı ve çok telefâtla Saray ve Kemâlköy şarkına kadar püskürtüldü. Maraş cihetinden 8 nizâmiye ve 1 redif taburuyla 1 sahrâ ve bir obüs bataryası ve 1 süvâri bölüğü hurûc yapdı. Bidâyetde düşman Dörtkoyunlar hattına kadar sürüldü. Bi’l-âhire düşman kuvâ-yı imdâdiye alarak sol cenâhımıza ta‘arruz etdi ve Koyunlar hattı terk edilerek eski mevzi‘e ric‘at edildi. Düşman sâbit balon ve tayyâre isti‘mâl etmiş ve pek çok fâ’idesini görmüşdür. 15’lik obüslerle de, vücûda getirmeğe çalışdığımız nokta-i istinâdı iyice zedelemişdir. Düşmanın Maraş tarafında lâ-akall 12 tabur ve 6 sahrâ ve gayr-i mu‘ayyen mikdârda ağır bataryaları vardır. Yarın sabâh Maraş’a tekrâr kuvve-i imdâdiyye gönderilecekdir. Herhâlde düşmanın çok ehemmiyet verdiği Maraş mıntıkasını elden çıkarmak istemiyoruz.”

*

* *

Bugün şu haberlerde alınmışdı:

1- 16 minh sâ‘at 1 dakika 40’da Müsteşârlık’dan: “Berlin Sefâreti’nin 14 minh iş‘ârından: Bulgar sağ cenâhı Yenice’den Babaeski’ye geliyor. Geri kalan merkez Kavaklı’ya vardı. Sol cenâh Pınarhisar ve Vize üzerinden yarın Çorlu’nun sağ yanını alacakdır. Karlıköy, Istranca ve Cebeye müfrezeler göndermişdik.

III/[275]

Edirne Arnavudköy istihkâmâtı alınmak üzre. Muhâsara ordusunu cenûb-ı garbî tarafından setr için Arda ordusuyla emirlerin cenûbuna kuvvetli müfrezeler gönderilmişdir.”

2- Sâ‘at 3 Bab-ı âli’den: “Tevâlî eden adem-i muvaffakiyâtımızın şeref-i ma‘neviyyemize muhâlif te’sîr etmekde olduğu ve tavassut fikirlerinin kesb-i ciddiyet eylediği, Bulgar Başvekîli’nin bir ajans muhâbiriyle mülâkatında, ilk muvaffakiyyetlerinden istifâde için Hükûmet-i Osmâniyye’ye harbe nihâyet verilmesini tavsiye etmek fikrini ilkā etmesinden Bulgaristan’ın bir muvaffakiyyet istihsâline bezl-i mesâ‘i-i fevka’l-‘âde eylediği ve devâm edecek kuvveti olmadığını göstermekde olduğundan adem-i muvaffakiyyete dûçâr olan

asâkirimizin kuvâ-yı ma‘neviyyesini tezyîd için bundan kumandanlarımızın haberdâr edilmesi Berlin Sefâreti’nden bildirildi.

3- 16 minh sâ‘at 1’de Süvâri Fırkası düşmanın piyâdesinin henüz garben Talan Dere’de ve Alapya’da şimâlen Yovanköy’de ve Kavakdere korusunun kenarında ve Yeniköy şark sırtlarında bulunmakda olduğu hakkında 15 târîhli rapor göndermişdi.

4- İstihbârât ta‘mîmi: “Viyana gazetelerinin birinde Bulgar Orduları garb cenâhının Edirne’ye vâsıl olduğu ve mezkûr ordunun şark cenâhının Kırkkilise’yi çevirmekde bulunduğu, netîce-i kat‘iyyeye bu tarafda intizâr edildiği, Vasilikoz’u elde eden birinci kolun Vize üzerine yürüdüğü bildiriliyor. İngilzcesini yaz Rayhpost Gazatesi’nin Eski Zağra muhâbiri şu ma‘lûmâtı veriyor:

Cebhâne ve erzâk ikmâl edilmişdir. Harekât başlamışdır. Dimitriyef ordusunun garb [şark?] cenâhı (Yenice-Babaeski) hattının tarafeyninde bulunuyor. Bir kol Havsa üzerine yürüyor, merkez Kavaklı hizâsına varmış ve sol cenâhı cebrî yürüyüş ile (Pınarhisar-Vize-Saray) üzerine gidiyor. Bulgarlar İstanbul’u kat‘a, gerek şarkda ve gerek Edirne’de harekât-ı askeriyyeyi bu hafta zarfında itmâm etmeğe çalışıyor”.

*

* *

Binâ’en-‘aleyh Karargâh-ı Umûmî fa‘âliyyetinin bugünkü vasf-ı mümeyyizi tekmîl kuvvetlerin ve bi’l-hâssa Şark Ordusu’nun muhârebe ve vaz‘iyyeti hakkında tam bir vukûfsuzluk olmuşdu ve bi’n-netîce Karargâh-ı Umûmî her tarafa sadece “Kemâl-i şiddet ve metânetle” “Be-heme-hâl muzafferiyet, sebât ve mukāvemet,…” gibi ta‘bîrâtı muhtevî emirler yağdırmakla kalmışdı. Hatta bunların bile vakt u zamanıyla yerlerine varub varmadıklarını kontrol etmek imkânından mahrûm idi.

Umûmî sevk ve idâre vaz‘iyyeti üzerinde az çok icrâ-yı te’sîr edebilecek yegâne müsbet karâr ve hareket, sol cenâh müntehâsının kuşatıldığı hakkındaki dedikodular üzerine, ilk fikir olarak Muradlı’ya Vasıf Bey kumandasında Çerkesköy’ünden 5-6 tabur ve bir bataryayı trenle sevk etmek husûsu idi. Eğer bu karâr daha evvel, hiç olmazsa 16 zevâl sıralarında ittihâz edilmiş ve Vasıf Bey Müfrezesi 18 sabâhı yerine 17 sabâhı Seyidler’den harekete muktedir bir hâle getirilmiş olsa idi veya hatta hiç olmazsa 17. günün ilk

III/[276]

sâ‘atlerinde başlayacak olan bu nakliyyât 17’de haber zâbiti sıfatıyla Şark Ordusu nezdine i‘zâmına karâr verilmiş olan Yüzbaşı Nihad Efendi’ye [bu kitâbın muharriri] bundan ma‘lûmât verilse idi bu karâr ve haber 17 Teşrîn-i evvel’de sol cenâhda bi’n-netîce Şark Ordusu karargâhındaki cereyân-ı efkâr üzerinde çok mü’essir olabilirdi. Halbuki birçok lüzûmsuz

şeylere varıncaya kadar Şark Ordusu'na ve kolordulara bildirilmişken [ki bunların kâffesi de er, geç mahallerine varmışdı] bu çok mühim ve kıymetli takviye haberinin bildirilmesi nedense derhâtır edilmemişdi, ki sû'-i netîcesini ileride göreceğiz.

III/[277]

Üçüncü Bâb 16 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Mülâhaza

[Kroki numro 9]

Vaz'iyyet-i kuvâyı şöyle görüyoruz:

Henüz hiç muhârebeye girmemiş Osmanlı kuvvetleri: (Vize-Topçuköy-Müsellim) sâhasında; süvâri ile berâber 24,5 tabur, 10 süvâri bölüğü, 8 bataryadır. Bu kuvvet 17'de muhârebeye girebilir.

Muhârebe hattından gergin bir yürüyüş mesâfede Saray, Sinanlı, Karışdıran ve Muradlı'da 19 tabur.

" " iki " " Tekirdağ ve Çerkesköy'ünde trenle geleceklerle berâber 12 tabur, 2 batarya.

Muhârebe hattından gergin üç yürüyüş mesâfede Ereğli havâlisinde 4 tabur.

İstanbul'da 24 tabur, 5 süvâri bölüğü 9 batarya.

Binâ'en-'aleyh Trakya'da 17 ve müte'âkibi günlerde gelebilecek tâze kuvvetlerin yekûnu (İstanbul'dakiler sayılmazsa bile) 59,5 tabur, 10 süvâri bölüğü, 10 bataryadır.

Bulgarların ise buna mukābil, 16'da dahi 7-8 kilometrelik bir yürüyüşle iktifâ ederek Gaibler'den Osmanlı Çiftliği'ne varmış olan 3. Fırka'nın 1. Livâsı'ndan başka gelecek kuvvetleri yokdur.

Diğer cihetden:

Bulgar sol cenâhı 16'da 4 ve 5. fırkaların tekmîl kuvvetiyle muhârebeye girmişdir, bunu yarın tâze hiçbir kuvvetle takviye imkânına mâlik değildir. Osmanlılar ise bu cenâhda bugün bir kısım kuvvetiyle az çok muvaffakiyyetli bir muhârebe yapmış olan 3. Kolordu'nun 40 tabur, 8 süvâri bölüğü, 15 bataryası, 2. Kolordu'da gerek sarsılmamış kuvvet ve gerek tâze gelmiş fırka olarak 3. Fırka, Çanakkal'a Fırkası ve Kastamonu'nun 2-3 taburundan mürekkeb en az 20 tabur, 6 batarya vardır.

Bu 60 tabur, 21 bataryayı, yarın tâze 24,5 tabur, 10 süvâri bölüğü, 8 batarya takviye ederek 84,5 tabur, 18 süvâri bölüğü, 29 bataryaya iblâğ edecekdir. Ya'nî şimâl cenâhı yarın Osmanlıların 84,5 tabur, 18 süvâri bölüğü, 29 bataryası ile; Bulgarların 48 tabur, birkaç süvâri bölüğü, ve şayed nizâm-ı harbindeki tekmîl topçuya mâlik ise 35 bataryası karşılaşacakdır. Ya'nî Türk kuvveti tüfek i'tibâriyle lâ-akall mu'âdil ve hatta biraz fazladır ve bu vaz'iyyet hiç

de ümîdsiz değildir. 16 muhârebesinde çok zâyi‘ât vermiş ve yorulmuş olan Bulgar fırkalarına Osmanlıların hâssaten tâze

III/[278]

kuvvetlerini hüsn-i istihdâm sûretiyle bu tarafdan lâ-akall 2. Kolordu vaz‘iyyetini tahsîs etmek ve hatta muhtemelen muvaffakiyyetli bir darbe indirmek taht-ı imkânda idi.

Bu esnâda sol cenâhdaki 1 ve 4. kolordularımız ise 3 tâze taburla takviye edilerek ma‘a süvâri 51 tabur, 23 süvâri bölüğü 17 bataryası ile Bulgarların 1, 6, 10. fırkalarının cem‘an 6 livâ, 48 tabur karşısında çok muhtemeldi ki 17 gününü de kazanabilirdi ve nitekim hakîkatde 3 tâze tabur gelmemiş, müretteb 1. Fırka’nın 6 taburu da isrâf edilmiş olmasına rağmen yalnız 42 taburla 48 Bulgar taburunu muvaffakiyyetle durdurmağa muktedir olmuşdu.

Bir kere 17 günü de kazanılırsa 18’de tekrâr 21 tâze tabur daha takviye edebilirdi; Bulgarların son ümîdleri olan livâ ise henüz gelmemiş olurdu.

Binâ’en-‘aleyh Bulgarların 16’da Karaağaç’da kazandıkları mevzi‘i ve istifâde edememiş oldukları muvaffakiyyete rağmen vaz‘iyyet-i harbiyye yine lehimizde idi. Yalnız bu sefer istifâde için 17’de sağ cenâhımızda da, 3 ve 17. Kolorduların (Vize-Müsellim) hattı ve garbındaki tekmîl kuvvetlerine ve 2. Kolordu’nun vaz‘iyyetine hâkim olacak ve bunları bir plana tevfîkan müttehiden sevk ve idâre eyleyecek demir pençeli bir kumanda hey’eti lâzımdı; fakat yine işte bu yokdu! Bunun adem-i vücûdunun ne elîm ahvâle sebebiyet verdiğini, vaz‘iyyetin birçok sâ‘atler, hatta akşama kadar âdetâ ısrâr ve inâdla lehimize devâm etmesine rağmen istifâde edilemeyerek nihâyet nasıl fenâ bir âkıbete varılmış olduğunu bize 17 Teşrîn-i evvel gününün vakāyi‘i belîğ bir sûretde gösterecekdir. 17’de Bulgarların yapabileceği yegâne doğru hareket sol cenâhımız karşısındaki çok fâik kitlelerinden bi’l-istifâde burada bir darbe-i kat‘iyye indirmeğe çalışmakdan ibâret olabilirdi. Fakat biz kendi sağımızda muvaffak olursak Bulgarlara takaddüm diğer metinlerde de böyle olacak etmiş olurduk ve Bulgarlar cenûbda istihsâl edecekleri muvaffakiyyetden istifâde de geç kalırlardı, halbuki hakîkatde Bulgarlar bunu da yapamamış ve aykırı cebhe harekâtıyla 17 gününü kendi aleyhlerine imrâr etdirmişlerdi…

Ve’l-hâsıl iki tarafda karşılıklı kör döğüşüne âdetâ mukadderâtın yeddiyle mahkûm edilmişdi…

III/[279]

Üçüncü Fasıl 17 Teşrîn-i evvel 1328 [30 Teşrîn-i evvel 1912]

Lüleburgaz Meydân Muhârebesi’nin Üçüncü Günü

[Kroki 13, 14] ve [Zeyl 1, 2]

Birinci Bab Bulgarlar

Bugünün harekâtı için esâs olmak üzre Bulgar Başkumandanlığı'nın şu emrine mâlikiz: [Direktif numro 8]

" Bugünkü harekât için başkumandan kral hazretleri emir buyuruyorlar:

1- 1. Ordu, 3. Ordu'nun ihtiyâtını teşkîl ederek bir livâsıyla Lüleburgaz'daki mevzi'i işgāl edecekdir. [K. 4. Hâlâ Kızıl Yenice'de, belki Yanbolu'da ?; herhâlde hudûdu henüz geçmemiş];

2- 3. Ordu, nazar-ı dikkatini bi'l-hâssa sol cenâha tevcîh edecek ve Örenbeyli, Ayvacıköy istikāmetlerini te'mîn edecekdir;

3- 3. Fırka'nın bir livâsı sâ'at 5'de Osmanlı Çiftliği'nden iki kol ile hareket edecek, sol kolu (Osmanlı-Hasköy), (Yenice-Kırkkilise) yolunu ve sağ kolundaki bir piyâde alayıyla (Kesirliyan Çifliği-Tekiye-Tokucak-Kavaklı-Asılbeyli) istikāmetini ta'kîb ederek 3. Ordu'nun emrine girecekdir;

4- Süvâri Fırkası ordunun sağ cenâhını te'mîn edecek ve (Hayrabolu-Muradlı) istikāmetlerini tarassud edecekdir;

5- 3. Ordu kumandanı düşmanı şarka doğru atmağa çalışacakdır;

6- 2. Ordu, Edirne muhâsarası için kalacakdır.

"Seyyâr Ordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Ceneral Fiçef"

*

* *

Böylece Süvâri Fırkası bugün sağ cenâha, cenûba geliyordu; bu sebeble bugünkü harekât ve muhârebâtını tasvîre buradan başlamak muvâfık olur:

III/[280]

Süvâri Fırkası kumandanı, 16/17 gecesini 3. Ordu Karargâhı'yla birlikde Yovanköy'de geçirmiş olub 17 sabâhı sâ'at 7'de 3. Ordu'dan şu emri almışdı:

" 3. Ordu bugün Karaağaç Deresi şarkındaki düşmana şiddetli ve kat'î bir hücûm yapacakdır. Sağımızda 1 ve 10. fırkalar vardır. Süvâri Fırkası bizim sağımızı muhâfaza edecek ve (Hayrabolu-Muradlı) istikāmetlerini keşfedecekdir. Fakat bi'l-hâssa düşmanın Çorlu ile olan hatt-ı muvâsalası üzerinde harekete sa'y ve gayret eyleyecekdir".

3. Kolordu kumandanı, şifâhende: "4. Fırka hâl ve vaz'iyyetinin 1. Fırka ile bildirilmesini ve bu fırkadan 3. Ordu ile tevhîd-i hareket ricâ etmeği" emretmişdi.

Bunun üzerine fırka bir kol ile (Tatar Çiftliği-Lüleburgaz) garb sırtları istikāmetinde cebhe gerisinden cenûba hareket etmişdi. Pîşdârda 2. Livâ [4 ve 7. alaylar] vardı ve pîşdâr kumandanı Ceneral Danailof'a "Lüleburgaz hizâsına gelince Hayrabolu istikāmetinde bir zâbit

keşif kolu çıkarması, maksadın, düşmanın cenâh ve gerisine hareket olduğu, Muradlı'ya da bir keşif bölüğü göndermesi" emredilmişdi.

Sâ'at 10 dakika 15 fırka, Lüleburgaz'ın 4 km garbına varmış olub bu sırada 1. Fırka topçusu ile 10. Fırka bir kısım topçusu kasaba garb sırtlarındaki mevzi'lerinden şark sırtlara ateş açmışdı. Biraz sonra pîşdârdan, 1. Fırka'nın sol cenâhı takrîben (Lüleburgaz-Ayvalı) yolunda olarak Lüleburgaz garb sırtlarında bulunduğu, bunun cenûbunda da 10. Fırka'nın bulunduğu ve Lüleburgaz'ın Bulgarlar tarafından işgāl edilmemiş olduğu hakkında rapor gelmiş ve sâ'at 11'de Lüleburgaz İstasyonu'nun Bulgar elinde olduğu görülerek İstasyonun garbından, bir geçitden Ergene Nehri cenûbuna geçilmişdi.

Bundan sonra kolbaşı Karadanişmend Çiftliği'ne gelince, Lüleburgaz cenûb-ı şarkîsinden düşmanın top ateşi geldiyse de mesâfe uzak olduğundan mermiler yetişmemişdi. Fırka biraz cenûba saparak sâ'at 14 dakika 30'da Susuzmüsellim'in cenûbundaki düzlüğe gelmiş ve burada 1. Ordu'nun Onuncu Süvâri Alayı'nın 1,5 bölüğüne rast gelmişdi.

Buradan meydân-ı muhârebe sol cenâhında düşman vaz'iyyet ve tertîbâtının içi ve gerileri tamâmen görülüyordu. Ve fırkanın topçusu olmadığından bu harekâta uzakdan seyirci kalmakla iktifâya mecbûr bulunuyordu. Bu sırada orduya şu rapor gönderilmişdi: "Fırka sâ'at 14 dakika 30'da Susuzmüsellim'in cenûbuna vardı. Düşmanın hâl-i ric'atda olduğu ve şarka çekilmekde bulunduğu görülüyor. Keşif kollarından henüz rapor gelmedi. Yürüyüşe devâm ediyorum";

Bundan sonra fırka pek az yürüyerek sâ'at 17 sıralarında Kumsaid'e gelmiş ve yine seyirci kalmışdı: " Topçumuz yok. Ergene de ancak bir köprü ile kābil-i mürûrdu."

III/[281]

Bu esnâda fırka " 10. Fırka piyâdesi Lüleburgaz-İstasyon şosesine kadar ilerledi. Türklerin teşebbüs etdikleri ta'arruz, Süvâri Fırkası'nın gözükmesi üzerine durdu ve ric'at etdiler. 1. Fırka ilerliyor. 10. Fırka ilerlemeğe başlamışdır. Süvâri Fırkası'nın düşman gerilerini tehdîd eylemesi arzu olunuyor" raporunu aldıysa da yine bir şey yapamamak vaz'iyyetinde olduğunu zannetdiğinden seyre devâm etmiş ve nihâyet ortalık kararmağa başlayınca Karadanişmend'e çekilmişdi ve buraya sâ'at 19'da varmışdı. Kumsaid'deki bölük çekilirken düşmanın topçu ateşine uğramışsa da zâyi'ât vermemişdi.

Fırka 17/18 gecesini şark ve cenûba emniyet tertîbâtı alarak burada yorgun bir hâlde geçirmiş, yine hayvanların eğerlerini aldırmamış, efrâda peksimed vermiş ve gece ordugâhda inzibât muhâfazasında haylice müşkilâta (?) uğramışdır. [Şâyân-ı dikkatdir ki fırka, 1. Ordu'nun sâ'at 3 dakika 30'da Yeniköy'den gönderdiği 8 numrolu K. U. direktifini ancak burada ve geceleyin alabilmişdi!];

Böylece Süvâri Fırkası bugün Osmanlılara karşı maddeten bir te'sîr yapmamış olmakla berâber yalnız sol cenâh açığında ve gerisinde görülmesi bile –ileride görüleceği üzere– Osmanlı sol cenâhını fenâ hâlde sinirlendirmeğe kifâyet etmiş ve Süvâri Fırka'mız bu kuvvet karşısında gayr-i mü'essir kalmışdı.

*

* *

1. Bulgar Ordusu'nun Muhârebesi:

Bu ordunun 17 Teşrîn-i evvel muhârebesi hakkındaki ma'lûmât-ı mevcûde şimdilik ma'a'l-esef çok azdır ve şunlara münhasırdır:

10. Fırka: Bunun 1. Livâsı 16/17'de sûret-i umûmiyyede Lüleburgaz cenûbunda, Loriko Çiftliği mıntıkasında, 2. Livâsı da muhârebeye girmemiş olarak bu çiftliğin garbında kalmışdı. 17 Teşrîn-i evvel'de 1. Livâ herhâlde yine Lüleburgaz cenûbunda ve Ergene Nehri şimâlinde kalmış ve 12. Osmanlı Fırkası cebhesi karşısında muhârebe etmişdi. Fakat 2. Livâ ne yapdı? Bu bâbda asâr-ı muhtelifede yalnız şu sözlere tesâdüf edildi:

Bir Bulgar muharrir-i askerisinin eserinden: " 10. Fırka gündüzün cebhesini ta Susuzmüsellim köyüne kadar temdîd etdiyse de düşmanı Lüleburgaz cenûb-ı şarkî sırtlarından çıkaramadı. Akşamüstü fırka, hücûma kalkmağa hazırlandığı sırada düşman mukābil ta'arruz yapdı ve bu ta'arruz tard edilerek fırka geceyi (Susuzmüsellim-Lüleburgaz) cebhesinde geçirdi".

Nazlimof'un kitâbında bu bâbda hiçbir ma'lûmât yokdur ve yalnız şâyân-ı dikkatdir ki fırka gecelemek üzere avdet etdiği Karadanişmend Çiftliği'nde [ki Lüleburgaz İstasyonu'nun cenûbunda ve Bulgar hatt-ı harbinin gerisinde demekdir] 10. Fırka'dan kuvvet bulunduğu hakkında hiçbir şey yazmamakdadır. Yalnız Karadanişmend şimâlinde, Ergene kenarında 10. Fırka'dan bir tabur gelmiş olduğunu yazıyor.

III/[282]

Alman Erkân-ı Harbiyyesi eserinde: " ….10. Fırka sağ cenâhıyla Ergene boyundan ilerleyerek akşama doğru Lüleburgaz İstasyonu civârında muhârebeye girmişdi… Öğleden sonra bir piyâde taburuyla takviye edilmiş olan Bulgar Süvâri Fırkası Susuzmüsellim'e gelmişdi.

…. 1. Fırka cenûbunda yayılmış olan 10. Fırka avcı hatlarıyla Lüleburgaz İstasyonu ve şimâlinde Türk mevzi'inin bulunduğu sırtların eteklerine kadar sokulmuşdu. Fakat sağ cenâh Ergene cenûbuna geçmemişdi. Ve Türk mevzi'i sol cenâhını ihâta için hiçbir şey yapılmamışdı." fıkraları vardır.

Tayms [Time] muhâbirinin makalelerinde de 10. Fırka'dan az veya çok bir kuvvetin Ergene cenûbuna geçdiğine dâ'ir hiçbir fıkra yokdur.

Ceneral Palatin kitâbında da yalnız şu fıkra vardır: " 1. Ordu 17 Teşrîn-i evvel'de (Saranlı-Lüleburgaz-Karadanişmend) cebhesinde yayılmışdı ve şarka karşı Seyidler istikāmetine tevcîh edilen Süvâri Fırkası'yla setr edilmişdi. Sağ cenâhındaki 10. Fırka Ergene şimâline yerleşmiş, merkez ve sol cenâhda Lüleburgaz ve cenûbundaki mevâki'e ta'arruz eylemişdi…"

Binâ'en-'aleyh mevsûk ve mufassal Bulgar neşriyâtı, irâ'e ve isbât etmedikçe 17 Teşrîn-i evvel'de Bulgarların sağ cenâhlarıyla Osmanlı sol cenâhını Ergene cenûbundan kuşatmak husûsunda hiçbir hareket yapmadıklarını ve hatta böyle bir şeyi derhâtır etmediklerini, 17'de Ergene cenûbunda Süvâri Fırkası'yla bunun Karadanişmend hizâsını şarka geçmemiş olan bir tek refâkat taburundan başka kuvvet bulunmadığını kabûl ederiz.

Esâsen Osmanlı sol cenâhı Ergene'ye müstenid demekdi. Pek mahdûd geçidi olan bu bataklıklı su Bulgar Ordusu için mühim bir mâni' idi. Lüleburgaz İstasyonu garbından mühim kuvvetler nehri yürüyüş kolları ile geçseler dahi (Karadanişmend-Susuzmüsellim-Bedirköy) hattında bataklıklı bir vâdide mühim br mâni' önlerinde olarak muhârebe ile nihâyet nehir kenarına kadar varabilirlerdi; buradan daha şimâle ilerleyerek Osmanlı cenâh ve gerisine fi'lî bir te'sîr icrâ edecek vaz'iyyete kolayca gelemezlerdi.

Kayaplı, Seyidler'de nehri geçerek Osmanlı Ordusu'nun gerisine düşmek ise çok geç kalacak bir hareket olurdu.

1. Fırka: Bugün 1. Livâsı'yla Lüleburgaz ve şimâlinde, 2. Livâ ile de daha şimâlde Saranlı Çiftlik mıntıkasına kadar olarak muhârebe etmişdi. Bunun muhârebesi hakkında da ancak şu ma'lûmât vardır:

Bulgar muharrir-i askerîsinin eserinden: " … Fırka ta'arruz ederek akşamleyin düşmanı püskürtdü. Geceyi Lüleburgaz'ın şarkındaki tepelerde geçirdi…

1 ve 10. fırkaların 17 Teşrîn-i evvel'deki muvaffakiyyetlerinin azlığı başlıca sisin kesâfeti hasebiyle öğleye kadar muhârebe etmeğe imkân bulamadıklarından ileri gelmişdi.(?)"

Bir Fransız muharririnin eserinden: " 1. Fırka düşmana şiddetle ta'arruz etdi; Türklerin mukāvemetine rağmen

III/[283]

Lüleburgaz Kasabası öğleden sonra zabt edildi. Ma'a-hâzâ akşama doğru Türklerin bir mukābil ta'arruzuyla Lüleburgaz yine gā'ib edildi…."

Alman Erkân-ı Harbiyyesi eserinden: "… Cenûbda muhârebe öğleye kadar Türklere müsâ'id cereyân eyledi. Fakat öğleden i'tibâren, düşmanın bir ciddî hücûmu vâki' olmamakla

berâber Osmanlı kıta‘âtı insicâm-ı dâhililerinin za‘fı hasebiyle kendiliğinden sarsılmağa başlamışdı… 4. Osmanlı Kolordusu karşısındaki 1. Bulgar Fırkası daha sonra (Lüleburgaz-Saranlı Çiftliği) hattında, ta‘arruza hazırlanmışdı. Tekmîl topçusu öğleden i‘tibâren bütün şiddetiyle bu ta‘arruzu hazırlıyordu; ateş hâssaten İzmit Fırkası mevzi‘ine tekâsüf eylemişdi. Takrîben sâ‘at 13’de açık arâziden Bulgar ta‘arruzu başlamışdı. Fakat hâssaten Lüleburgaz şimâl-i şarkîsindeki iki nîm mestûr bataryanın şedîd ateşleri altında bu ta‘arruz el-nihaye sukūt eylemişdi ve fâik Bulgar topçusu bu bataryaları iskân edememişdi.

Fakat Bulgar ta‘arruzu kırılıb geriye atıldıkdan sonra Bulgar topçusu ateşini bir daha şiddetlendirmiş olduğundan İzmit Fırkası da sarsıldı, geriye çekildi… fakat durdurularak tekrâr ileriye sürüldü ve Bulgarlar bu paniği göremedi..

Karanlıkdan sonra 1. Bulgar Fırkası İzmit Fırkası cebhesine tekrâr ta‘arruz etdi ve hatta kısmen avcı siperlerine kadar girdiyse de mukābil ta‘arruzla tekrâr derenin garbına atıldı…”

Böylece anlaşılıyor ki bugün 32 taburlu Bulgar 1. Ordusu, Süvâri Fırkası ile birlikde olarak Osmanlı Ordusu’nun za‘îf 4. Kolordusu karşısında hiçbir netîce alamadan cebhe hücûmlarıyla uğraşmış kalmışdı.

3. Ordu’nun Muhârebesi:

6. Fırka: 16 Teşrîn-i evvel akşamına doğru 1. Piyâde Fırkası’nın Lüleburgaz cebhesine gelmesi hasebiyle 6. Fırka’nın 17’de şimâle, sola yanaşarak 4. Fırka’yı takviye etmesi ve 4. Fırka ile 1. Fırka arasında mütehassıl boşluğu kapaması takarrür etmişdi. Bunun üzerine 17 sabâhı 6. Fırka’nın 1. Livâsı’nın düşman ateşi altında Lüleburgaz’dan Türkbey hizâlarına kadar 7-8 kilometre müşkil bir yan yürüyüşü yapması lâzım gelmişdi. 2. Livâ dahi sola, Karaağaç köyüne doğru yanaşacakdı.

Bu sûretle 3. Bulgar Ordusu Kumandanlığı düşman merkezine karşı –ki cenâhlardaki kuvvetine rağmen merkezde düşman za‘îf görülüyordu– kesîf kuvvetler tevcîh etmek maksadı ta‘kîb eyliyordu. Muhârebe şöyle oldu:

2. Livâ Türkbey köyünden şimâle imtidâd eden düşman mevzi‘ine ta‘arruz etdi, mükerrer ve şedîd hücûmlar yapdı. Fakat ilerlemeğe muvaffak olamayarak dereyi geçemedi ve 17/18 Teşrîn-i evvel gecesini yine Taşlı Çiftlik şarkında ve Karaağaç Deresi’nin garbında geçirmeğe mecbûr oldu.

1. Livâ ise akşama doğru geç vakit bütün kuvvetiyle; sancak açarak, mızıka çalarak Türkbey

III/[284]

köyüne ve şarkındaki Türk mevzi‘ine ta‘arruz etdi. Düşman çekildi ve livâ düşman mevzi‘ine girerek 17/18 Teşrîn-i evvel gecesini Türkbey köyünün şarkındaki sırtlarda geçirdi.

4. Fırka: 17 Teşrîn-i evvel’de Karaağaç köyü şarkındaki sırtlarda aşağı, yukarı müdâfa‘ada kaldı. Solundaki 5. Fırka’nın vaz‘iyyeti müşkil olub ric‘at etmişdi. Sağındaki 6. Fırka da uzakda kalmış olduğundan 4. Fırka kendisini münferid hissetmiş ve hatta ric‘at korkusuyla ta‘arruzuna devâm edememişdi. 18 Teşrîn-i evvel’de Congara istikāmetinde ta‘arruza geçmek maksadıyla hazırlık yapmış ve 17/18 gecesini yine mevzi‘lerinde geçirerek geceleyin 6. Fırka’nın Taşlı Çiftlik civârında bugün ihtiyâtda kalmış olan bir alayıyla da takviye edilmişdi.

5. Fırka’nın muhârebesi; 17 sabâhı şöyle bulunuyordu:

1 ve 2. livâların alayları takrîben, en sağda 5. Alay olarak sola doğru 18, 20, 2. alaylarla bulunuyordu. 2. Alayı’n sol cenâhı da 5. Fırka’nın Poyralı garbında ve Tekiye Çiftliği şimâlindeki sırtlarda gecelemiş olan sol cenâhıyla irtibâta girmişdi.

17 sabâhı Türkler Bulgar Fırkası’nın her iki cenâhına ve cebhesine birden ta‘arruza başlamışlardı. Bi’l-hâssa sağ cenâhdaki 5. Alay hemân üç cihetden birden, tekmîl 17. Türk Kolordusu’nun ta‘arruzuna uğramışdı.

5. Bulgar Fırkası kumandanı bu vaz‘iyyet karşısında evvel emirde Osmanlıların şimâlden ihâtasını durdurmak maksadıyla sol cenâh kıta‘âtına, düşman ihâtasına karşı Soğucak ve Örencik istikāmetlerinde ta‘arruz icrâsını ve düşman cenâhının Vize istikāmetine sürülmesini emretmişdi. Bu ta‘arruz muvaffak olamamışsa da tam öğle sıralarında, son ihtiyâtında Örenbeyli cenûbuna sevk edilmesi sûretiyle düşman sağ cenâhı durdurulur gibi olmuş ve düşmanda karışıklık görülmeğe başlamışdı.

Sağ cenâhdaki Beşinci Alay’a gelince: İlk ânda uğradığı fâik ve şedîd ta‘arruz karşısında pek çabuk sarsılmış, hatta bazı bölükler geri gitmeğe başlamışdı ve ancak alay kumandanı Mîralay Petrof’un cesûrâne ve şecî‘âne müdâhalesiyle bir müddet paniğin ve firârın önü alınabilmişdi. Lâkin müte‘âkiben alay kumandanının urulması üzerine 5. Alay büsbütün karışmış; firâr yeniden gayr-i kābil-i tevkîf sûretde başlamış ve alayın bu hâli solundaki alaylara da sirâyet ederek tekmîl bu dört alaylık kitle akşama doğru Pınarhisar ve hatta Yenoya/yenova kadar kaçmışdı.

Ancak 3. Livâ’nın pek şedîd ta‘arruzlara rağmen bütün gün sebâtı vaz‘iyyeti kurtarmış ve bu livâ 17/18 gecesini de Borlıya Deresi garb sâhili boyunca, Tekiye Çiftliği şimâl sırtlarında geçirmişdi. Düşman akşama doğru (Borlıya-Karaağaç) Deresi vâdîsine kadar gelmişse de geceleyin tekrâr dere şarkındaki sırtlara avdet eylemişdi.

III/[285]

İkinci Bâb 17 Teşrîn-i evvel [1]328 Osmanlıların Muhârebesi

A. Osmanlı Sol Cenâhı

1. Şark Ordusu Kumandanlığı

Nizâm-ı harbindeki kıta‘ât, sol cenâhı teşkîl eden 2, 1 ve 4. kolordularla Süvâri Fırkası’na inhisâr etmiş olan Şark Ordusu kumandanlığı 17 sabâhı büyük bir nîkbîni ile “Dünkü muhârebede mağlûb kabûl eylediği düşmanı ta‘kîb için emir verdikden sonra” Sakızköy cenûb-ı garbîsindeki höyüğe çıkarak ahvâli seyretmeğe değil [çünkü bulunduğu mahalden hemân bir şey görülemezdi] dinlemeğe koyulmuşdu.

Bu sırada [sâ‘at 7 dakika 30] muhârebenin tekmîl cebhe imtidâdınca başladığı işitiliyor ve binâ’en-‘aleyh 2. Fırka kumandanı Prens Aziz Paşa’nın gece verdiği düşman ric‘atı haberinin tahakkuk etmediği anlaşılıyordu.

Ordu kumandanlığının elinde ihtiyât yokdu ve bir ihtiyât kuvveti tedârik edilemezse intizâr etmekden başka yapılacak bir şey kalamazdı. Binâ’en-‘aleyh ordu kumandanlığı, 4. Kolordu cebhesinden pek za‘îf muhârebe sesleri gelmekde olmasına bakarak buradan ihtiyât kuvveti almağa karâr verdi ve öğleden evvel buna şu emri gönderdi:

“1- (Pınarhisar-Ören Harâbe) taraflarında bu sabâh başlayan muhârebe gitdikçe kesb-i şiddet ediyor. Anlaşılıyor ki düşman geceden bi’l-istifâde kuvvetlerini bu tarafa toplayarak ordunun sağ cenâhına karşı ihâta hareketi icrâsına teşebbüs eylemişdir;

2- 1 ve 4. kolordların cebhelerinde cereyân etmekde olan ateş muhârebesinin za‘fından düşmanın buralarda za‘îf kuvvetlerle 1 ve 4. kolorduları mahallerinde işgāl muhârebesiyle tesbît etmek istediği anlaşılıyor.

3- Vaz‘iyyetin şu husûsiyyetine binâ’en 4. Kolordu’nun bir fırkasıyla Lüleburgaz İstasyonu’nu muhâfaza etmesi ve diğer fırkasının be-heme-hâl ordu ihtiyâtı olarak Karaağaç’ın şark sırtlarına sevki muktezîdir”.

Halbuki 17/18’de 4. Kolordu’ya: “Yarın bir fırkanın sağ cenâha celbiyle hatt-ı harbin nisbeten za‘îf olan bu cihetinin taht-ı te’mîne alınması” ve bundan mâ-adâ, 1. Kolordu vesâ’ikinde görüldüğü

III/[286]

üzre (bir fırkanın yarın 2. Kolordu emrine gönderilmesi) emredilmişdi ve zîrde görüleceği üzre 17 Teşrîn-i evvel öğleden evvel müretteb 1. Fırka cebheden çıkarılmış ve harekete ihzâr edilmekde bulunmuşdu; fakat buna dâ’ir ne Abdullah Paşa hâtırâtında ve ne de Şark Ordusu’nun harb cerîdesinde bir kayıd vardır; iki muvazzaf alaydan mürekkeb ve dünkü muhârebede hemân de sarsılmamış olan bu fırkanın hüsn-i istihdâmı mühim bir netîce hâsıl

edebilirken bundan tamâmen zuhûl edilmişdi. Bi'l-'akis bu fırka, Abdullah Paşa hâtırâtından menkūl ve bu fırkanın toplanması ve 2. Kolordu'ya sevki hakkında âdetâ ordunun hiçbir haberi olmadığı tarzında yazılı olan şu satırların göstereceği üzre parçalanmış ve bir alayı Sakızköy'üne celb edilmişdi:

" … 4. Kolordu'ya emir gönderilirken aynı zamanda 1. Kolordu kumandanına dahi haber gönderilerek mu'ahharen kolordunun sağ cenâhında ihtiyât olarak toplu bulunan Birinci Nişancı Alayı'nın dahi her ihtimâle karşı (?) ihtiyât-ı umûmî makāmında Sakızköy'üne sevki emredildi…"

Fi'l-hakîka zîrde görüleceği üzre bu kıymetli alay gelmiş, ancak hatt-ı harb gerisindeki firârileri keenne toplamakda kullanılmışdı!

*

* *

Ordu kumandanlığı, 4. Kolordu'dan ihtiyât fırka almak ümîdinden çabuk vazgeçmeğe mecbûr olmuşdu ve kolordudan, cevâb mâhiyyetinde olarak sâ'at 12 dakika 30 târîhiyle şu rapor, sâ'at 13'ü geçe varmışdı:

" İzmit Fırkası karşısında evvelce bulunan bir alaydan başka diğer bir alay daha zuhûr etdiği ve İzmit Fırkası'ndan iki alayın dağıldığı fırka-i mezkûreden bildiriliyor. Mevcûd toplara nazaran 12. Fırka karşısındaki düşman lâ-akall bir livâ ve 6 batarya tahmîn ediliyor. Bu kuvvet F. 12'yi kısmen cebheden işgāl etmiş ve bir kısmıyla da Lüleburgaz İstasyonu'na kadar ilerlemişdir. İstasyon-kasaba yolu düşman elindedir. Elimize geçirdiğimiz kuvvetlerle bu cenâhın te'mînine muvaffak olunabileceği de şübhelidir. Bu hâle nazaran kolordumuz mu'âvenete muktedir değil, muhtâcdır".

Bunun akabinde gelen şu rapor ise vaz'iyyeti büsbütün kara göstermişdi:

"Lüleburgaz cenûb-ı şarkîsinden, sâ'at 11 dakika 45, Fırka 12'den 4. Kolordu'ya rapor: fırkamızın sol cenâhında Ergene cenûbundaki Susuzmüsellim köyünün düşman avcıları tarafından işgāl edildiği Kirmasti Taburu kumandanlığının raporundan anlaşıldığı…

Kolordunun tahşiyesi: İş bu rapor leffen takdîm kılındı. Tamâmıyla çevrilmek üzereyiz. Çekilmek için emrinize şiddetle intizâr ediyorum. Abuk Ahmed"

III/[287]

Buna cevâben kolorduya, cereyân-ı hâlden bahisle "Be-heme-hâl mevzi'inde sebât ederek geriye çekilmemesi, emredilmiş ve 2. Kolordu hakkında yakından ma'lûmâtdar olmak için ordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi o tarafa gönderilirken Re'îs-i Sânî Ali Rıza Bey ve Kā'imakām Lösöf 4. Kolordu'ya gönderilmişdi.

Sâ‘at 15 raddelerinde Ali Rıza Bey avdet ederken 4. Kolordu'nun çekilmeğe başladığını, İzmit Fırkası'nın da dağıldığını bildirince Sakızköy'ün 1 km. garbında intizâr etmekde olan Nişancı Y 1'in kumandanı Kā'imakām Ali Osman Bey'e sâ‘at 15 dakika 15: "4. Kolordu'nun geriye doğru çekilmeğe başladığı şimdi haber alındı. Askerin serî‘an yemeği yedirilerek doğru, ma‘a batarya(?) Yörük Tepe şarkından 198 Tepesi'ne varılarak mevzi‘ alınması ve 4. Kolordu kumandanlığına hemân bir zâbit gönderilerek verilecek ta‘lîmâtın ahzı" emredildi ve şifâhen de "Düşmanın Çiftehöyükler'i işgāl hâlinde 1. Kolordu sol cenâhının muhâfazası anlatıldı".

Fakat daha alay hareket edemeden sâ‘at 16 sıralarında Çanakkal‘a Fırkası'nın da geriye akmağa başladığı görülünce karargâh süvârileri, Nişancı Alayı'ndan bir taburla bunlara karşı hareket edilerek efrâd tekrâr hatt-ı harbe sürüldü. Bu esnâda 2. Kolordu'dan sâ‘at 15 dakika 35 [kolordu harb cerîdesinde sâ‘at 16] târîhli bir rapor gelmiş olub bunda vaz‘iyyet şöyle anlatılıyordu:

"Sağdan i‘tibâren 3. Kastamonu, Çanakkal‘a, İzmit fırkaları cebhededir. Yalnız 3. Fırka hasmı tepelemişdir. Diğerlerinin de avn-i Hakla muvaffakiyyeti me'mûldür. 3. Fırka'dan bir kuvvetli müfreze ric‘at eden düşman sol cenâhının gerisine hareket etmek üzeredir. İhtiyât kuvvet, ekmek ve cebhâne irsâli…"

*

* *

Bundan sonra ordu kumandanı "… 2. Kolordu cebhesinde tehlike durdurulmuşdu. Ma‘a-mâ-fîh 2 ve 4. kolorduların bugünkü muhârebesi pek gergin idi. İki günden beri sarf edilen fedâkârlık dolayısıyla yarın kolorduların be-heme-hâl mevzi‘lerinde sebât eylemesi sûret-i kat‘iyyede mültezim olduğundan keyfiyyet bi'z-zât îzâh edilmek üzre" kolordu kumandanlarını Sakızköy'üne da‘vet etdi.

Cereyân-ı hâli Abdullah Paşa hâtırâtından telhîsen ta‘kîb edelim:

"Emir zâbitleri 1 ve 4. Kolordu kumandanlarını bulamadıklarını, 2. Kolordu kumandanının akşama geleceğini söylediler. Fakat gurûb sıralarında Yaver Paşa'nın tekmîl karargâhıyla geldiği görüldü…

Paşa'ya – …. Tebrik ederim bugünü de kazandık– derken muşârün-ileyh: "Öyle ama vaz‘iyyetimiz fenâdır, durmak mümkün değil, 4. Kolordu'nun geriye çekilmesiyle açık kalan sol cenâhımıza düşman mitralyöz yerleşdirdi. Uşak Fırkası'nı pek sıkışdırıyor… artık mevzi‘de kalmak mümkün değildir. Zâten asker tek tük savuşmağa başladı. Bu akşam mevzi‘lerinde kalmaları şübhelidir…. 2. Fırka'dan bir alay hatt-ı harbi

terk ederek orman içinde kalmışdır. Elimizde ihtiyât yok. Nasır Paşa'nın kuvvetini gönderdik, Nişancı Alayı'nı siz aldınız, cebhânede bitdi, ne yapalım, ahvâl vahîmdir… " diye devâm etdi. Bu sırada 1. Kolordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Mîralay Şevki Bey dahi "Durmak mümkün değildir. Fırkalara îcâb ederse Sakızköy istikāmetlerine çekilmelerini söyledik" diyordu… Sâ'at 19'da Sakızköy'üne avdet edildi. Biraz sonra Şevket Turgud Paşa'da gelerek vaz'iyyeti anlatdı… Herhâlde cebhâne fıkdânı var ve vaz'iyyet müşkildi. Ma'a-hâzâ iki gündür düşman da sarsılmış olduğundan bu akşam onların da ric'atı gayr-i muhtemel değildi… bu sırada 2. Nişancı Taburu kumandanı karargâha gelerek Prens Aziz Paşa'nın emriyle taburu getirdiğini söyledi ve Ömer Yaver Paşa sebebini îzâh edemedi. Biraz sonra Uşak Kumandanı Canib Paşa gelerek 4. Kolordu'nun çekilmesi hasebiyle boş kalan cenâhının şiddetli mitralyöz ateşine ma'rûz kaldığını ve nihâyet düşmanın süngü hücûmu üzerine bütün fırkasıyla mevzi'i terke mecbûr kalarak geriye çekildiğini ifâde eyledi…

Fakat bu sırada 50 araba topçu cebhânesi ve 6 araba ekmek gelince karargâh â'zâsının gözlerinde bir lem'e-i ümîd parladı. Artık muhârebe hattını terk etmek hâtıra gelemeyeceğinden cebhâne bit-tevzi' şu emir verildi:

Ordu Emri

Satıköy

17/18 Teşrîn-i evvel [1]328

1- Düşmanın Pınarhisar cihetindeki sağ cenâh grubumuza karşı olan sol cenâh kolu bozulmuş ve geriye püskürtülmüşdür;

2- Ordu, yarın dahi bulunduğu mevzi'de be-heme-hâl düşmana mukāvemet ve sebât edecekdir;

3- Ordu karargâhı Satıköy kurbunda bugünkü mevzi'de bulunacakdır.

*

* *

Fakat bu emri alub giden Şevket Turgud Paşa on dakika sonra avdetle "… Sebâtı emretdiniz ama tekmîl kolordu dağılmışdır. Kıta'ât kumandanları gelmiş, şimdi haber aldım. Bugünkü mevzi'in tekrâr işgāli için yarın askeri toplayarak düşmana ta'arruz etmek lâzım geliyor. Bunu ise kolordu îfâ edemez." dedi.

Böylece 2. Kolordu'nun ric'atı ve bu zamanda muhârebe hattında kimse kalmadığı anlaşılıyordu; 1. Kolordu kumandanı daha evvel ric'at emri vermiş olduğundan bu sebeble gurûbdan sonra Çanakkal'a Fırkası'yla 2. Fırka'nın birer birer hatt-ı harbi terk ederek geriye çekildikleri aynen tezâhür etdi.

III/[289]

Her iki kolordu kumandanı yarın mevzi‘lerini muhâfaza edemeyeceklerini beyân ederek verilen emrin icrâsında kat‘iyyen adem-i imkân gösteriyorlardı. Zâten 4. Kolordu dahi bu akşam mevzi‘i tahliye ederek Yörük Deresi’ne çekildiğini bildirmişdi. Binâ’en-‘aleyh şu zarûret-i ahvâl altında bu ordu emri verildi:

Ordu Emri

Satıköy

17 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 22 (bazı cerîdelerde)

“ 23 ? Harb cerîdelerinde

1- Düşmanın Pınarhisar cihetinde bulunan sol cenâhı, sağ cenâh grubumuz karşısında püskürtülmüşdür. Fakat bazı kıta‘ât hatt-ı müdâfa‘ayı tahliye etmiş olmalarına mebnî hatt-ı müdâfa‘a Soğucak Dere gerisine nakl olunacak ve burada düşmanın ileri harekâtına mukābele edilecekdir;

2- 2. Kolordu Karaağaç’dan Topçuköy istikāmetinde hareket ve Topçuköy garbındaki sırtları tahkîm edecekdir. 1. Kolordu (Türkbey-Ahmedbey-Tatarlı) istikāmetinde hareketle Tatarlı garbındaki sırtları tahkîm ve işgāl edecekdir. 4. Kolordu Akçaköy istikāmetinde çekilecek, (Paşaköy-Akçaköy) arasında bir mevzi‘ işgāl edecekdir. Süvâri Fırkası sol cenâhda bulunacakdır;

3- Ordu karargâhı yarından i‘tibâren Osmanlı köyünde bulunacakdır.

*

* *

Yaver Paşa’ya, Nişancı Alayı’nın bir taburuyla Çiftehöyükler’e karşı ileri karakolda, kısm-ı küllisiyle Umurca Çiftliği’nde bulunduğu ve bunun unutulmaması, Soğucak Dere gerisinde askere nizâm ve intizâm vermesi şifâhen emredilerek hareket edildi ve sâ‘at 1’de Ahmedbey’e varılarak gece orada geçirildi. 18 minh sâ‘at 7’de Osmanlı Çiftliği’ne müteveccihen hareket edildi…”

Böylece ok yaydan çıkmış ve sol cenâhın ric‘atı artık emr-i vâki‘ olmuş idi.

Halbuki -zîrde görüleceği üzre- ordu henüz mağlûb olmamış idi; vaz‘iyyet hiç de ümîdsiz değildi. Fakat ne çâre ki iki günlük muhârebe evvel emirde kumanda hey’etini mağlûb etmeğe kâfî gelmiş ve bi’n-netîce umûmi ric‘at emr-i vâki‘ olmuşdu ve bu hareket Lüleburgaz Meydân Muhârebesi’ni Bulgarlara terk etmek demekdi.

Burada irtikâb edilen en büyük hatâ bu ric‘at karâr ve emrinin sağ cenâha ve hiç olmazsa Karargâh-ı Umûmî’ye en serî‘ bir vâsıta ile derhâl bildirilmemesi idi: Azimkâr ve

müteşebbis bir düşman karşısında bu hatâ bi'l-hâssa sağ cenâhın imhâ-yı tâmmı ile netîcelenebilirdi. Çünkü ric'at emrini veren ordu kumandanı Soğucak Dere

III/[290]

şark sırtlarında yeni bir hatt-ı müdâfa'a tutularak sağ cenâhın mevzi'de muhâfaza edilebileceğine hiç de emin değildi ve aldığı haberlere göre emin de olamazdı. Herkes inhilâlden, umûmî dağınıklıkdan bahsediyordu. Binâ'en-'aleyh bugün eğer sağ cenâh düşman aleyhine kat'î bir muzafferiyet istihsâl etmemişse [ki etmemişdi] sol cenâhın ric'atı bunun da derhâl ric'atını îcâb ederdi. Bunun içün ise sol cenâhın vaz'iyyetden derhâl haberdâr olması ve edilmesi lâzımdı. Bereket versin Bulgarların atâleti tekmîl bu tehlikeleri lehimize izâleye kâfî gelmişdi.

*

* *

Bugün ben de, Karargâh-ı Umûmî'nin emirlerini teblîğ etmek ve vaz'iyyeti anlayarak avdet etmek vazîfesiyle Çerkesköy'den Satıköy'e gelmişdim; bu bâbdaki müşâhedât ve mesâ'îmi ve avdetde Karargâh-ı Umûmiyye verdiğim şifâhî raporumu bugünün Karargâh-ı Umûmî faslında zikredeceğim.

Herhâlde şimdiden şu kadar işâret edeyim ki sâ'at 10 dakika 30 sıralarında buraya geldiğim zaman ordu karargâhı rûhen çok sarsılmış ve Abdullah Paşa hazretlerini tamâmen bedbîn bir hâlet-i rûhiyyede görmüşdüm.

2- 17 Teşrîn-i evvel'de Sol Cenâh Müntehâsındaki Muhârebe

(Süvâri Fırkası ve İzmir Alayı)

16/17 Teşrîn-i evvel gecesini Büyük Karışdıran'da geçiren Süvâri Fırkası yeni bir emir almadan kemâ-kân "Sol cenâhı te'mîn" vazîfesiyle ale's-sabâh Bedirköy şimâl sırtlarına gelmiş ve akşama kadar sûret-i umûmiyyede bu havâlide kalarak fa'âl bir vazîfe îfâ eylememişdir.

Bugün burada İzmir Alayı da ortaya çıkmışdır:

Menemen Taburu daha 11 Teşrîn-i evvel'de Lüleburgaz'da Çanakkal'a Fırkası'na iltihâk ederek anınla birlikde bulunmakda olan İzmir Alayı'nın İzmir Taburu'yla alay kumandanı 6-Teşrîn-i evvel'de, Bornova Taburu 7 minhde İzmir'den trenle hareket ederek 10 ve 12'de Tekirdağ'ına ihrâc sûretiyle burada birleşmişlerken ordudan verilen umûmî emirlerle İzmir Taburu 13'de hareket ederek Çorlu'ya gelmişdi ve burada "Geriye gelecek olan ve mensûb olunan 1. Kolordu'yu beklemek maksadıyla Ohlas Çiftliği'ne gitmek emrini alarak" sâ'at 14'de oraya varmışdı. İzmir Taburu'nun hareketde mevcûdu 10 zâbit, 720 nefer, 214 mekkâri idi. Diğer taburlarda buna mümâsil kuvvete mâlik idi.

Bu bâbda İzmir Redif Taburu harb cerîdesinden şu fıkralar nakledilir:

III/[291]

“14 Teşrîn-i evvel sabâhı Çorlu’da alay kumandanı Kā’imakām Halil Sami Bey’le birlikde dolaşırken ordu karargâhının önünden geçtiği sırada pencerelerden birisi açılarak kumandan Abdullah Paşa hazretleri âcize seslendi ve âcizden taburun mevcûdu hakkında bazı ma‘lûmât aldıktan sonra arkamızdan mufassal ta‘lîmat gönderileceğini bi’l-beyân hemân Çorlu’dan müfârekat etmemizi ve fakat Erkân-ı Harb Mîralayı Cevad Bey’i de görmemizi emretdi. Halil Sami Bey’le birlikde Cevad Bey’in nezdine gitdiğimizde kendisini hüzün ve kederin timsâli denecek bir hâlde bulduk. Mûmâ-ileyh 24 sâ‘atden beri vaz‘iyyet-i umûmiyyenin iyiden iyiye değişmiş olacağını ve bu vaz‘iyyetin ordu karargâhınca da mechûl bulunduğunu, İzmir Alayı 1. Kolordu Uşak Fırkası’na müretteb olduğundan Ohlas Çiftliği’ne gidilmesini ve o civârlarda 1. Kolordu’ya iltihâka gayret olunmasını, arkadan emir gönderileceğini, erzâk mevcûd olmadığından işi oluruna bağlamak lâzım geldiğini beyân etdi. Tabur derhâl hareket etdi…”

15 Teşrîn-i evvel’de İzmir Taburu ne yapacağını bilemeyerek ve bir emir alamayarak Ohlas Çiftliği’nde kalmış idi.

16 Teşrîn-i evvel’de muhârebe seslerinin şiddetle aks etmeğe başlaması üzerine, öğleden sonra alay kumandanı kendiliğinden top sesine gitmeğe karâr vermiş ve hareketle sâ‘at 20 dakika 30’da İzmir Taburu’yla Büyük Karışdıran’a varmışdı.

Bornova Taburu ise 14’te Tekirdağ’ından Çorlu’ya gelerek 15’de burada kalmış, hiçbir tarafdan bir emir alamamış, nihâyet bugün bir zâbite tesâdüfle İzmir Taburu’nun ve alay kumandanının Ohlas Çiftliği’nde olduğunu haber alınca 16 sabâhı kendiliğinden Ohlas Çiftliği’ne ve oradan da Karışdıran’a hareket ederek sâ‘at 22 dakika 30’da buraya gelmiş, alaya iltihâk eylemişdi.

Anlaşıldığına göre aynı noktada bulunmalarına rağmen Müstakil Süvâri Fırkası ile İzmir Alayı burada yek-diğerine tesâdüf edememiş olub 17 sabâhı tahmîni bir sûretde Türkbey istikāmetini tutarak hareket etmişdi ve Küçük Karışdıran hizâlarına gelince bir emir atlısında ordunun bu sabâh için vermiş olduğu (ta‘kîb) emrini görmüşdü.

Nihâyet Evrensekiz civârındaki çiftliğin cenûbunda Süvâri Fırkası’na rast gelmiş olub fırka kumandanı Salih Paşa şifâhen : “4. Kolordu za‘îfdır. 1. Kolordu’ya iltihâkınız zamana mütevakkıfdır. 4. Kolordu’nun sol cenâhını muhâfaza için hareketiniz daha muvâfıkdır” emrini verince İzmir Alayı 198 istikāmetine hareket eylemişdi.

Bu karâr ve emir vaz‘iyyete muvâfıkdı; doğru icrâsı hâlinde mühim bir fâ’ide hâsıl edebilirdi. Fakat ne çâre ki sûret-i tatbîkî şöyle olmuşdu:

Alay sâ‘at 14 dakika 30 sıralarında Bedirköy şimâline varmış ve fakat burada intizâr vaz‘iyyeti almışdı; halbuki görülen düşman Susuzmüsellim cenûbunda ve 170 havâlisindeki atlılardan ibâretdi.

III/[292]

Bu sırada 4. Kolordu kumandanından: “Yanınızdaki taburlar ve Süvâri Fırkası’nın iki Mitralyoz Bölüğü ile birlikde 12. Fırka’nın sol cenâhına sür‘atle iltihâk ediniz. Bu fırka Lüleburgaz ve Susuzmüsellim’e karşı harb etmekdedir” emri gelmişdi; 2 Mitralyöz Bölüğü ve bir süvâri bataryası da fi’l-hakîka bu sırada Süvâri Fırkası’ndan, alayın emrine gönderilmiş ve iltihâk eylemişlerdi.

Bu mühim ve kısm-ı a‘zamî tâze ateş kuvvetinin meydân-ı muhârebede hatta sadece 12. Fırka ve 4. Kolordu kumandanlarınca vücûdunun görülmesi bile mühim bir te’sîr hâsıl edebilirdi. Fakat alay yine gitmedi; çünkü bu esnâda meydân-ı muhârebede kendi hesâbına dolaşmakda olan Süvâri Mülâzım-ı evveli Kenan Efendi [Erkân-ı Harbiyye Mektebi stajyeri – Karargâh-ı Umûmî’den 15’de hareket eylemişdi] alaya gelerek düşmanın bir piyâde taburuyla bir bataryasının muhtemelen Bedirköy’de bulunduğunu söylemiş ve bunun üzerine alay kumandanı Bedirköy’e ta‘arruza karâr vermişdi.

Binâ’en-‘aleyh sâ‘at 15 dakika 39 sıralarında İzmir Taburu 1. hatda, Bornova Taburu 2. hatda olarak ve makineli tüfekler ve batarya mevzi‘e girerek Bedirköy’e yürünmüşdü; kıta‘ât Lüleburgaz istasyonu istikāmetinden uzakdan topçu ateşine uğramakla berâber nihâyet köye girilmiş ve fakat düşman bulunmadığı anlaşılmışdı! Bu sırada düşman olarak yine ancak (170) havâlisinde düşman süvârileri görünüyordu; tüfek muhârebesi yapılmamışdı.

Ortalık kararırken Bedirköy’deki İzmir Taburu kumandanı da “Baskına dûçâr olmayayım” evhâmına kapılarak geriye çekilmiş ve böylece alay yine sâ‘at 14 dakika 30 vaz‘iyyetini alarak burada gecelemeğe başlamışdı.

Bu işler olurken Süvâri Fırkası da görünüşe nazaran alayın gerisinde, şimâl istikāmetlerinde tepeden tepeye dolaşmış, yanındaki diğer bataryayı bir aralık mevzi‘e sokarak uzakdan düşman süvârisine birkaç mermi attırmışdı. Kezâlik akşama doğru Karadanişmend ile Alacaoğlu arasında gözüken takrîben bir alay kadar düşman süvârisini tard için 11. Alayı’nı me’mûr etmişdi; fakat bu da Ergene’yi geçmeyerek Bedirköy civârında kalmışdı.

Böylece bütün günü, mâlik olduğu mühim ateş kuvvetine ve refâkatinde olan iki tâze tabura rağmen hiçbir iş yapmadan geçirmiş olan Müstakil Süvâri Fırkası ortalık karârırken kısm-ı küllisiyle konaklamak için Evrensekiz’e çekilmişdi; İzmir Alayı ile bir süvâri alayı da Bedirköy civârında ikāmete geçmişlerdi.

Süvâri Fırkası Karargâh-ı Umûmî'ye şu raporu göndermişdi: " Bugün ki müşâhedât ve keşfiyâta göre düşmanın sağ cenâh müntehâsı (Babaeski-Burgaz) caddesini ta'kîben ilerlemiş ve ancak sâ'at 13 dakika 31'de muhârebeye girecek olan Burgaz İstasyonu'nu işgāl ile F.12 sol cenâhı yakınına kadar

III/[293]

yaklaşmışdır. Bu kol, a'zamî iki livâlı bir fırkadır. Kuvvetimiz azaldığından muvaffakiyyetle keşif ve vazîfeye devâm edecek hâlde değiliz".

Bugün Süvâri Fırkası'nın 12. Fırka'dan: "Ric'at ediyordum, tekrâr sebât emrini aldım. Solumuzu himâye ediniz" tarzında bir emir de aldığı görülüyorsa da bunun kaçda geldiği ve bunun hakkında bir şey yapılıb yapılmadığı ma'lûm değildir.

Ma'a-hâzâ şu cereyân-ı hâl diğer tarafdan 17 Teşrîn-i evvel'de ordu sol cenâhının bi'l-hâssa Ergene cenûbundan bir tehdîd ve tehlikeye ma'rûz bulunmadığını da gösterir ki mebâhis-i âtiyeyi tedkîk ederken bu noktanın hâtırda kalması fâ'ideli olur.

*

* *

Eğer bugün Süvâri Fırkası, İzmir Alayı'nı doğruca 12. Fırka emrine göndermiş, kendisi Ergene cenûbuna hiç olmazsa dünkü yerine, Susuzmüsellim civârına gelmiş olsa idi Bulgar Süvâri Fırkası ve bunun refâkat taburu muhakkak geriye çekilecekdi ve bu hareket görülünce ve aynı zamanda haber alınınca –ki süvârinin en mühim vazîfesiydi– 12. Fırka ve 4. Kolordu sol cenâhlarına â'id olan endîşeden kurtulacak ve cereyân-ı hâl ihtimâl başka bir şekil ve sûret alacakdı. Fakat fırka bu fırsatı göz göre gā'ib etmişdi. Ma'a-hâzâ Süvâri Fırkası, madem ki bunu kendisi ta'akkul edüb yapamamışdı, yapdırmak; emir vermek mâfevk makāmatın ve hiç olmazsa 4. Kolordu kumandanlığının vazîfesi idi.

3. 17 - Teşrîn-i evvel'de Dördüncü Kolordu'nun Muhârebesi

1. Kolordu Karargâhı'nın Fa'âliyyeti

16/17 Teşrîn-i evvel gecesini Sakızköy'de Şark Ordusu Karargâhı'yla birlikde geçiren 4. Kolordu Kumandanlığı sabâhleyin yine Çiftehöyükler civârında muhârebe idâre mahalline geldiği sırada Lüleburgaz İstasyonu'nu hâlâ kendi elinde zannediyordu, ancak bu esnâda 12. Fırka'dan, bunun daha dün düşman eline düşdüğünü öğrenmişdi.

12. Fırka'nın sâ'at 1 dakika 20 ve sâ'at 6 dakika 30 ve sâ'at 7 dakika 30 târîhli olan bu raporlarında "Sol cenâhdaki Kirmasti ve Bandırma taburlarından mühim mikdârda efrâdın geceleyin çekildiği; gece sâ'at 2 dakika 30'da cebhe ilerisindeki karaltıya ateş edilerek mürd olan 3 mekkârinin başları cenûba müteveccih olduğundan bundan düşmanın sol cenâhımıza ilerlediği anlaşıldığının Kirmasti Alayı'ndan

III/[294]

bildirildiği, mevzi‘in sağ cenâh ve merkezi muhâfaza edilmişse de istasyon tahliye edilmiş olduğundan sol cenâhın geriye kırıldığı, mevzi‘inde muhâfazasına çalışılacaksa da sol cenâhımızın takviyesinin elzem olduğu, bir ân evvel Çanakkal‘a Fırkası’nın i‘zâmı” bildiriliyordu.

Böylece 12. Fırka daha muhârebe başlamadan telâşa düşmüşdü; hele ilk fıkradaki istidlâl ve müşâhede şâheseri olan vak‘anın ağleb-i ihtimâl istasyon bizde olduğu zannıyla oraya cebhâne almağa giden kıta‘ât mekkârisi olması ihtimâli hiç de düşünülmemişdi (ki hakîkat de böyle idi].

Öyle anlaşılıyor ki esâsen bedbîn olan kolordu kumandanlığı, sâ‘at 16’da hasseten sağ cenâh da, 2. Kolordu da cereyân eden ahvâl hakkında Sakızköy’de muttali‘ olduğu haberlerden pek müte’essir olmuş ve 17 sabâhı mıntıkasına gelirken daha şimdiden işin fenâlaşdığına hükmeylemişdi ki sâ‘at 9 dakika 30’da verilmiş olan şu kolordu emri bize bunu sarâhaten göstermekdedir: [hulâsa] “… Maksadımız sağ cenâhda fâik kuvvetlerle ta‘arruzumuz başlayıncaya kadar bulunduğumuz hattı tahkîm ile pek fâik bir düşmanın ta‘arruzuna ma‘rûz kalmadıkça sebât etmekdir. Her ihtimâle karşı fırkalar kuvvetli ihtiyât bulunduracak ve yek-diğeriyle irtibât yapacakdır. 12. Fırka, Tevfik Bey kumandasındaki Gemlik ve Atranos taburlarının da yardımıyla birçok mühimmât mevcûd olan istasyonu elde bulundurmağa çalışacakdır. [Bu ibâre şayân-ı dikkatdir. Yukarıda mezkûr 12. Fırka raporlarının henüz alınmadan bu emrin verildiğini îmâ edebilir ki bu tarz-ı kabûl doğru ise bu takdîrde kolordu kumandanlığının daha buraya gelirken durmamak niyetinde bulunduğunu istidlâl etmek iktizâ eder. Bu da acaba Abuk Ahmed Paşa Satıköy’den ayrılırken Abdullah Paşa’dan bu bâbda az çok müsâmahakâr bir cevâb mı aldığı şübhesini hâtıra getirir. M. N]

Kolordu bugün pek fâik bir düşmanın hücûmuna ma‘rûz kalırsa Yörükdere gerisinde ikinci bir mevzi‘ almağı münâsib görürüm. Şimdiki mevzi‘de kalındıkça cebhâne ikmâli lâzımdır. Seyidler’de cebhâne vardır.

Kolordu karargâhı Lüleburgaz’ın 5-6 km. şarkındaki tepededir. Sık sık rapor veriniz, mevcûd kuvvetinizi idâre ediniz. Kolordumuzun başka kuvvetlerle takviyesi mümkün olamayacağı ordudan bildirilmişdir.”

Bu emir bugünkü muhârebe için elbet bir hüsn-i ibtidâ değildi; her satırında ve kelimesinde ric‘at kokusu vardı. Ne bedbahtlıkdır ki kumandanı bu emri veren kolordu dün hakîkatde pek mühim ve şerefli bir vazîfe îfâ etmişdi ve bugün bu emirlere ve birçok sû’-i idâreye rağmen 17/18’de de mevzi‘ini muhâfazaya muktedir olacakdı!

Bundan sonra 12. Fırka'dan gelen sâ'at 9 dakika 30 târîhli bir rapor "Cebhemizde şimdilik

III/[295]

bir batarya arada bir ateş ediyor. Piyâde ateşi yokdur. Sol cenâhımızda düşman istasyon caddesini tutmuş ve siperler arkasındadır. Kuvveti tahmîn edilemiyor, buna iki topla ateş ediyoruz ve piyâdeye ta'arruz emredildi. 1.000 metreye kadar sokuldular ve siperlere girerek kaldılar [bizim piyâde mi? M. N] Kirmasti, Gemlik taburları gelmişdir. Atranos Taburu dağılmışdır, Gemlik Taburu da ciddî bir muhârebeye muktedir değildir.

Düşmanın bir alay kadar piyâdesi Lüleburgaz İstasyonu şarkındaki tren köprüsündedir ve topçusu da vardır. Düşman süvârisinin ileri hareket etdiği görüldü. Bizim süvâriden eser yokdur." diyordu, fakat bu rapor dahi kolordu karargâhını teskîn edememişken sâ'at 11 dakika 15 târîhiyle gelen ve gûyâ Ergene cenûbundan sol cenâhın çevrildiğini gösteren rapor, karargâhı derhâl ric'at fikrine âmâle etmişdi ve yukarıda ki bahisde görüldüğü üzere bu sırada gelmiş olan ve kolordudan bir fırkayı ordu ihtiyâtı almak isteyen ordu emrine sâ'at 12 dakika 30'da yazılmış olan cevâbda buna imkân olmadığından bahsedilmiş ric'at emri taleb edilmişdi.

Ma'a-hâzâ anlaşıldığına göre daha bu yazılmadan ve cevâb beklenmeden evvel kolordudan fırkalara şu emir verilmişdi. (Sâ'at 11 dakika 25)

"Susuzmüsellim'de düşman var. Doğru ise düşman daha ilerleyerek gerimize düşmek isterse kolordunun daha geriye çekilmesi zarûri olacakdır. 12. Fırka gece karanlığına kadar mevzi'de mümkünse sebât edecek ve kuvâ-yı fâike karşısında mecbûr olursa Evrensekiz ve Çiftlik istikāmetinde çekilecekdir. İzmit Fırkası da bununla gāyet sıkı irtibât yaparak ve tevhîd-i harekât ederek fâik düşman karşısında çekilmeğe mecbûr kaldığı takdîrde Evrensekiz istikāmet-i umûmiyyesinde çekilir. Fakat herhâlde sebât etmek lâzımdır. Keyfiyyet orduya yazıldı, bir emir alırsam ânı da bildiririm. Çekilirken hatve-be-hatve müdâfa'a etmeniz ve intizâmı muhâfaza eylemeniz ricâ olunur".

Bu sırada sâ'at 10 dakika 30 târîhiyle ordudan şu emir gelmişdi, ki bu emir Karaârgâh-ı Umûmî haber zâbiti sıfatıyla bi'z-zât benim, otomobil ile Çerkesköy'den Satıköy'e gelerek teblîğ etdiğim emre müsteniddir:

"Şimdi umûm Başkumandanlık'dan gelen emirde 3, 16 ve 17. kolordulardan mürekkeb sağ cenâh grubunun muvaffakiyyetle düşmanı püskürtdüğü ve bu sebeble ordumuzun yerinde sebât edüb mukāvemet etmesi lüzûmu emr olunuyor. Siz kolordunuzla be-heme-hâl ve yerlerinizde sebât ederek ordunun sol cenâhını adem-i muvaffakiyyetden himâye ediniz. Abdullah." Bu emir üzerine fırkalara:

“1. Kolordu’dan ve ordudan kuvvet istenildi. Dört sâ‘ate kadar gelebilir. Şimdi ordudan alınan emirde kolordumuzun her ne bahâya olursa olsun yerinde sebâtı iş‘âr ediliyor. Binâ’en-‘âleyh bu imdâd kuvveti gelinceye kadar mevzi‘nizden bir hatve bile geriye çekilmeyiniz; her ne bahâya olursa olsun orada mukāvemet ediniz”.

III/[296]

Bundan sonra, ordudan belki tahrîren ve belki Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Sânîsi Mîralay Ali Rıza Bey ile Kā’imakām Lösöv vâsıtasıyla şifâhen yine sebât ve mukāvemet emri gelmişdi. Bu sırada bende bârgîrle hatt-ı harbi dolaşarak kolordu karargâhına gelmiş ve Nazım Paşa’nın sebât emrini teblîğ ve vaz‘iyyet-i umûmiyye hakkında bildiğimi tafsîl eylemişdim ki bunun üzerine de sâ‘at 14 dakika 10’da fırkalara tekrâr şu emir verilmişdi:

“Yarım sâ‘ate kadar süvâri sol cenâha gelecek, 2 sâ‘ate kadar da kuvâ-yı imdâdiyye muvâsalat eyleyecekdir. Ordu Başkumandanlığı’nın iş‘ârına ve vaz‘iyyet-i umûmiyyeye nazaran kolordunun mutlak yerinde sebâtı lâzım geldiğinden her ne bahâya olursa olsun sebât ve ısrâr edilerek mevki‘in terk edilmemesi kat‘iyyen matlûbdur. Ordumuzun sağ cenâhı gālibiyetle ilerliyor”.

Böylece kolordunun ric‘at -sebât hakkında emirleri yek-diğerini vely ederek fırkaları ne yapacaklarını şaşırmış bir hâle sokarken fırkalardan da bunun aksi te’sîri gecikmemişdi;

Meselâ: Daha öğleden evvel İzmit Fırkası kumandanlığı raporunda: “…Cebhemizde piyâde ve topçu gözükmüyor. Dere içinde biraz piyâdesi olduğunu, keşif kolu bildirdi. Şimâl-i garbî istikāmetinde cebhemizin sağ yanı ilerisindeki sırtlarda kesîf kollar müşâhede edildi. Şimdi bir keşif kolu düşman piyâde ve topçusunun Lüleburgaz’a inmekde olduğunu bildirdi. Cebhemize doğru tepeden de bir kısmı iniyor. Topçu cebhânemiz yokdur. Ateş edemeyeceğiz. Seyidler’den cebhâne aratıyorum. Sûret-i hatt-ı hareketimizin kat‘î olarak irâdeleri müsterhamdır. Biga ve Eskişehir alayları geceleyin dağıldı. İzmit Alayı’ndan da dağılan var. Dünkü muhârebede her taburdan 200 kadar mecrûh oldu. Bazı taburlar 180 ba‘zıları 550 kadardır. Erzâk yok, ahvâl-i rûhiyyeleri ma‘lûm olan rediflerin şu hâl ile bundan ziyâde muhâfaza ve inkıyâdı mümkün olamayacakdır” deniyordu.

Sâ‘at 13 târîhiyle Lüleburgaz İstasyonu’nun şarkındaki köprünün şimâlindeki sırtdan işâretiyle Bandırma Alayı kumandanlığından gelen raporda da: “Sabâhleyin sol cenâhı te’mîn için 2 taburumdan kalan 300 kadar neferle hareket edildi. Cebhe istasyon ciheti idi. Düşmanın 2 alay kadar kuvveti köprünün cenûbundaki sırtda açılmış görüldü. Ateşe başlandı. Düşman sol cenâhımızı ihâtaya teşebbüs etdiyse de tard edildi. Düşman süvârisi hâlâ burada harb ediyor. Kuvvetim azaldı. Bandırma Taburu bir yüzbaşı 50-60 nefer ve Gönen Taburu 3-4 zâbit 200 neferdir. Düşmanın, köyün sağ taraflarında çok kuvveti vardır” deniyordu.

Bu ve emsâli raporlarda 4. Kolordu kumandanlığının asabiyyet ve telâşını büsbütün tezyîd eylemişdi ve İzmit Fırkası'na öğleden evvel "12. Fırka sol cenâhı gitdikçe ehemmiyyet kesbediyor. Karşısında külliyetli topçu görülüyor. Sizin önünüzde ise fazla kuvvet görülmüyor ve sizde söylüyorsunuz. Şu hâlde bir batarya ve varsa bir taburu hemân şimdi 12. Fırka imdâdına ve sol cenâhına gönderiniz" emri

III/[297]

verilmişdi. İzmit Fırkası ise "Karşımıza bir alay daha çıkdı. İki alayımızın dağıldığı da bildirilmişdi. Kuvvet ifrâzına imkân yokdur." cevâbını vermişdi.

Sabâhleyin 1. Kolordu'dan da bir alay ve bir batarya istenilmişdi. 1. Kolordu bu talebi sâ'at 11'de almakla berâber bir şey yapmamışdı. Yalnız kolordu emir zâbiti sâ'at 14 dakika 16 târîhiyle 4. Kolordu'ya gönderdiği bir raporda bu taleb üzerine İzmir Alayı'nın alınmayarak sol cenâha gönderildiği, Ayvacık Alayı'nın [iki taburlu] 4. Kolordu'ya verildiğini bildirmişdi. Ve bu alayın bir taburu İzmit Fırkası'na, bir taburu da 12. Fırka'ya gönderilmişdi.

Ma'a-hâzâ sâ'at 15 sıralarında kolordu kumandanlığı biraz ferahlamış olacak ki 12. Fırka'ya şu emri göndermişdi: Karışdıran yolu üzerinde Höyük'den: "Süvâri geldi. Sol cenâhınız gerisinden 198 Tepesi'nden topçu ve yaya cenkle size yardım edecek. Karışdıran'dan celb edilen 2 tabur ve iki mitralyoz bölüğü dahi sol cenâhınız istikāmetinde hareket etmek üzeredir. Mevki'nizde son dereceye kadar sebât ediniz. Düşman her tarafdan kaçıyor. İnşâllahü'r-rahman muvaffakiyyet bizdedir".

Fi'l-hakîka yukarıda görüldüğü üzere İzmir Alayı kumandanlığına da 2 tabur ve 2 süvâri mitralyoz bölüğü ile birlikde 12. Fırka sol cenâhına yetişmesi emri gönderilmişdi.

Halbuki şu sırada İzmit Fırkası'ndan şu rapor gelmiş ve ahvâli bir daha karıştırmışdı:

"Bu gece [16/17 minh] sağ cenâhımızdaki devâmlı ateşin hirâsı te'sîriyle dün toplayabildiğim efrâddan kısm a'zamının bu sabâh kaçdığı anlaşıldı. Cebhâne yok, erzâk yok. 2 taburlu bir alay geldi [belki Ayvacık Alayı? M. N] kamilen dağılmış olan Biga Alayı yerine sağ cenâha yerleşdirildi. İzmit Fırkası'nın üç alayıyla birlikde bu iki alay ancak 3.000 kişidir. Düşman cebheye ve yanlarımıza doğru ilerliyor. Şimdilik topçu ile mukābele ediyoruz. Sağ cenâhımızda 1. Kolordu mıntıkasında derin bir gayr-i muntazam kol geriye yürüyor. Uşak Fırkası mıdır? Anlayamadık. [Muhtemelen 1. Müretteb Fırka görüldü. M. N] Beş gece bilâ-fâsıla uykusuzluk ve mahrûmiyyet sebebiyle hakāyık-ı ahvâli serinkanlılıkla tedkîk ve bir hüküm i'tâsına ve telakkî olunan evâmirin bi-hakkın icrâsında acz husûle geldiğinden ve fırka erkân-ı harbini lede'l-hâce kumandanlıkda kullandığından yanlışlığa mahal kalmamak ve âcizlerinin evâmir-i kumandanîlerini harfiyyen icrâda zerre-mâ-kusûr etmediğini müşâhede ile âtiyen mes'uliyet-i çakerâneme mahal kalmamak ve mu'âvenet-i lâzımede bulunmak, rü'yet

olunan düşman kollarının kuvvetini ta‘yîn etmek üzere ma‘iyyet-i sâmîleri erkân-ı harblerinden sâhib-i şecâ‘at ve reviyyet bir zâtın fırkaya i‘zâmına müsâ‘ade buyrulması…”

Aldığı emirlerle çileden çıkmış olan İzmit Kumandanı Fahri Paşa bu raporla derin bir ta‘rizde bulunuyordu… Kolordu kumandanlığı ise bu ta‘rizi anlamamazlığa gelerek kolordu erkân-ı harbiyyesinden çok bedbîn ve telâşlı bir zât olan Binbaşı Mehmed Ali Bey’i fırkaya göndermişdi ki -zîrde görüleceği üzere- mûmâ-ileyh derhâl hastalanıvererek işin içinden çıkmışdı.

III/[298]

Bu sırada, sâ‘at 15 raddelerinde İzmit fırkasında -bi’l-âhire bir bataryanın tebdîl-i mevzi‘inden mütevellid sû’-i tefehhüm olduğu anlaşılan- bir ric‘at hareketi görülmüş ve kolorduca da müdâhale edilerek -zîrde görüleceği üzere- mes’ele tashîh edilmişdi ve bu bâbda fırkaya şu emir verilmişdi: “Size gecenin hulûlüne kadar mevzi‘nizde kalmanız emrolunduğu hâlde şimdi geriye çekilmenizin esbâbı anlaşılamadı. Hemân Çiftehöyükler tarafeynindeki eski mevzi‘nizi, ileriye çıkmamak ve kendinizi göstermemek ve düşmanın vürûdunda şiddetli tüfek ateşiyle ve hatta süngü ile karşılamak üzere hemân ilerleyiniz. 12. Fırka’nın sol cenâhına yaklaşmak lâzımdır.(?)”

12. Fırka’dan sâ‘at 16 dakika 50 târîhiyle gelen şu raporda ümîd-bahşdı: “Fırkamızın sağ cenâhıyla iki höyük arasındaki kısımda bulunan İzmit Fırkası kıta‘âtı geriye çekildiğinden bu aralığı kapamak üzere bir tabur sevk edilmişse de za‘îfdır. Fırka sebâta karâr vermişdir. Cebhemizdeki düşman olduğu yerde kalmış şu sırada ateş hafiflemişdir. Sağ cenâhımız düşmanı tevkîf ve çekilmeğe mecbûr etmişse de 2 tabur ve topçu zannolunan bir kuvvetle takviye edilmek üzere olduğu haber alınmışdır”.

Böylece 4. Kolordu Kumandanlığı her iki fırkasının da muhâfaza-i mevki‘ etmek sûretiyle akşam başladığını görmek tâli‘ine mazhar olmuş ve bütün gün hüküm-fermâ olan telâş ve korku tahakkuk eylememişdi. Yarına artık emniyetle bakabilirdi. Sol cenâhada tâze kuvvet yanaşmışdı.

Fakat ne çâre ki bu telâşın orduya aks eden dalgaları, diğer mü’essirlere de zamîmeten ordunun ric‘at emri vermesini dâ‘î olmuşdu, gece yarısı ordunun ric‘at emri gelmişdi… sû’-i idâre intikāmını almışdı…

Yine bu umûmî sû’-i idâre ve iktidârsızlığın hak kazandığı bir sû’-i tâli‘ olarak, Başkumandanlığın şu emri de ancak bu sırada alınmışdı:

“Erkân-ı Harb Binbaşısı Vasıf Bey kumandasında bu gün trenle 5 tabur Seyidler’e gönderildi. Çorlu’dan da 1-2 tabur Seyidler’e gidiyor. Bu gece ayrıca dört tabur daha gönderilecekdir. Sağ cenâh ilerliyor. Sol cenâh sebât ederse muhârebe kazanılacakdır. 4.

Kolordu'nun, fedâkârlığın ve metânetin son derecesini göstermesi lâzımdır. Buradan gönderilen tekmîl kuvvetler emrinizdedir. Şimdi Seyidler'den alınan telgrafda Vasıf Bey, ma'iyyetindeki 5 taburla hemân Burgaz istikāmetinde ilerleyeceğini bildiriyor…"

Heyhât, geç kalmış müjde! Bu karâr ve sevkiyyât, hiç olmazsa bu sabâh sâ'at 5 sıralarında otomobil ile Çerkesköy'den hareket eden bana [Yüzbaşı Nihad] bildirilmiş olsa idi ve ben bunu öğleden evvel orduya, öğleden sonra 4. Kolordu'ya, İzmit ve 12. fırka kumandanlarına [ki dört karargâhla da

III/[299]

temâs etmişdim] söyleyebilse idim ric'at emri yüzde doksan verilmezdi. Fakat 16 günü gece yarısına doğru ben hazırlanmak için şu'beden ayrıldığım âna kadar böyle bir karâr yokdu, ondan sonra da bunu bana söylemek rü'esâ ve müdîrânca der-hâtır edilmemişdi ve böylece bunu bilmeyerek yola çıkmışdım.

Ve'l-hâsıl 4. Kolordu bugün fırka, kolordu kumandanlarının ümîd ve zannı hâricinde, ordu kumandanlığının da ma'lûmâtı hilâfına pekâlâ sebât etmiş, bütün 1. Bulgar Ordusu'nu karşısında durdurmuşdu. Mes'ele lehimize halledilmişdi.

Fakat kumandanların telâşı ve heyecânı, aksi tesâdüf olarak ordu Erkân-ı Harbiyye Re'îs-i Sânîsi 4. Kolordu'dan avdet ederken İzmit Fırkası'nın mevzi'i ric'atına tesâdüf ederek bunu tekmîl fırkanın firârı şeklinde bildirmesi [ki bu ric'atı avdetde bende görmüşdüm, fi'l-hakîka hoş bir manzara değildi. M. N] ve buna müsteniden ordu kumandanının 4. Kolordu'yu hâl-i ric'atda addeylemesi, diğer mü'essirlere inzimâmen ric'at emrini yazdırmağa sâ'ik olmuşdu.

Halbuki 17/18 vaz'iyyeti kolorduda şöyle idi:

İzmit Fırkası: Eski mevzi'inde, sağını biraz kırmış (burada Uşak Fırkası'yla bir boşluk hâsıl olmuştu, belki biraz düşman bu boşluğa doğru ilerlemişdi) 2 taburlu Ayvacık Alayı burada,

12. Fırka: Sol cenâhını Susuzmüsellim köyüne doğru kırmış ve cebhesini cenûba çevirmiş. Sağ cenâhı (Umurca-Bergos) yolunda, cebhe kamilen elde;

Sami Bey Müfrezesi: Sol cenâhda, Süvâri Fırkası da oralarda.

[Kolordu, ba'de'l-harb yazdığı harb cerîdesinde bugün düşmanı da şöyle tahmîn etdiğini zikrediyor:

İzmit Fırkası karşısında dünkü gibi bir alaydan fazla kuvvet ve 3 batarya;

12. Fırka karşısında Lüleburgaz tarafeyninde 4 batarya ve bir livâ kadar kuvvet;

Susuzmüsellim cihetinde külliyetli süvâri ve 1 alaydan fazla piyâde ve 1 bataryadan fazla topçu;

Burgaz İstasyonu ve Susuzmüsellim düşmanda.

Halbuki bi'z-zât bana, Susuzmüsellim cihetinde tam iki Bulgar fırkasının bulunduğunu ve ordunun sol cenâhını ihâta etmekde olduklarını Erkân-ı Harbiyye re'îsi, kumandan ve Kā'imakām Zeki Bey ve Binbaşı Mehmed Ali Bey söylemişlerdi. (Ben bu kuvveti bi'z-zât gördüm, a'zamî bir alaydır) deyince (Sen ne bilirsin! Biz sabâhdan beri ta'kîb ediyoruz) diye tekdîr etmişlerdi… M. N]. 17-18 gecesi kolordu karargâhı gerilerde dolaşmış durmuşdu…

*

* *

Ve'l-hâsıl bugün 4. Kolordu'nun karşısında hakîkatde kendisine belki 3-4 misli fâik bir düşman

III/[300]

kuvveti vardı, bu kuvvet hüsn-i idâre edilse idi, 4. Kolordu'yu erkence ezebilir ve geriye atabilirdi; fakat ne çâre ki –lehimize olarak– Bulgarlar bunu yapamamışlardı. O sûretle ki kumanda hey'etlerimiz her dürlü telâşına rağmen karşılarında a'zamî 2 livâ kadar düşman tahmîn edebilmişlerdi, düşman tazyîki bu kadar hafifdi. Yoksa karşılarında 4 livâ bulunduğunu bilselerdi muhakkak daha evvel çekilme emrini tatbîk ederler ve bırakır giderlerdi.

Diğer cihetden 4. Kolordu kumandanlığını bugün en ziyâde üzen ahvâlden birisi de elinde ihtiyât kuvveti kalmaması ve bunu yeniden tedârik edememesi idi. Halbuki 16/17'de kolordunun sol cenâh gerisini, Büyük Karışdıran'da 2 taburlu İzmit Alayı, 2 taburlu Ayvacık Alayı ve Süvâri Fırkası olarak 4-16-2 vardı; Muradlı'da da Kastamonu Fırkası'ndan 1 tâze tabur [Ayancık Taburu] bulunuyordu. Eğer kolordu etrâf ve gerilerine hâkim olsa idi bu 5 taburluk kuvvet mühim bir ihtiyâtdı. Bunlar öğleye kadar herhâlde el altına gelebilirdi ve tehlikeli tarafda kullanılabilirdi. Nitekim Ayvacık Alayı gelmiş ve fakat cebhenin en kuvvetli tarafı olan İzmit Fırkası'na rabt edilmişdi! Süvâri Fırkası'nın da –yukarıda görüldüğü üzere– hüsn-i istihdâmı hâlinde vaz'iyyetin bütün endîşeleri öğle sıralarında zâ'il olmuş olabilirdi.

2- 12. Fırka'nın Muhârebesi

Sol cenâh ve yanı hakkında, evhâma ve zanna müsteniden dünden beri telâşlı olan 12. Fırka kumandanlığı 17 öğleden evvel kolordudan ric'at rûhunu muhtevî emirleri ve kendisinin takviye edilemeyeceği hakkındaki haberleri ve sol cenâhdan da "İhâta edildik, kuşatıldık" diye şifâhî ve tahrîrî raporları aldıkça sükûnet-i fikriyyesini pek ziyâde gā'ib etmişdi.

Gerçi vaz'iyyeti metin değildi: Sol cenâh müntehâsında bulunmasına rağmen çok büyük bir cebhedeki za'îf kuvveti hemân kamilen birinci hatta idi. Fırka elinde ihtiyât yokdu; topçu yalnız 3 bataryadan ibâretdi, bunun da cebhânesi bitmiş veya bitmek üzere bulunuyordu.

Mâfevkin ümîd ve gayret kırıcı emirleri de buna inzimâm edince fırka kumandanlığını ma‘nen sarsacak derecede mü’essirler bir araya toplanmış oluyordu.

Fakat i‘tidâl sâhibi ve metin bir fırka kumandanlığı ahvâli bi’z-zât tarassud ve ta‘kîb etse veya kesin nazarla ihâta eylese görecekdi ki ve nitekim takdir de edilmişdi ki düşman, açık arâziden, müsâ‘id mevzi‘lerde bulunan kıta‘âtımıza cebheden ciddî bir ta‘arruz tevcîh etmiyordu ve etmesi de müşkildi. Sol cenâh ise Ergene’ye müsteniddi. Bu cenâhın Ergene cenûbundan ihâtası ta‘biye vaz‘iyyeti i‘tibâriyle büyük bir müşkil hâsıl eylemezdi, olsa olsa mevzi‘ dâhilinde ve gerisinde harekâtı Ergene cenûbundan, vâdî boylarınca yan ateşine almak sûretiyle sadece ta‘kîb ederdi; fakat buradan netîce-i kat‘iyyeli bir ta‘arruz ve hücûm icrâsını Ergene

III/[301]

suyu mâni‘di. Ergene şimâlinden ve boyundan sol cenâha tevcîh edilecek bir ta‘arruz ise cebhe ta‘arruzu olmağa mahkûm idi. Esâsen Ergene cenûbunda görülmekde olan düşman başlıca süvârilerden ibâretdi ve bu tarafdan ciddî bir ta‘arruza delâlet edecek bir vaz‘iyyet hiçbir ân görülmemişdi. Cebhede devâm etmekde olan muhârebe ise ümîd-bahş idi, hiçbir kıt‘a izhâr-ı acz etmemiş ve hiçbir tarafdan bir ric‘î hareket görülmemişdi.

Binâ’en-‘aleyh vaz‘iyyet müsâ‘idce idi, telâşı ve mâfevk makāmâtı da asabiyyete sokmağı mu‘cib bir hâl tahaddüs eylememişdi.

Süvâri Fırkası’nın er, geç mühimce bir ateş kudreti ile sol cenâhda zuhûru da lehimize olarak her ân kābil-i intizâr ve tahmîn bulunuyordu.

Halbuki fırka kumandanlığı, böyle düşünmemiş ve bütün hatt-ı harbin kendisine istinâd eylemekde olduğunu takdîr etmemişdi; kolordu kumandanlığının verdiği ric‘at salâhiyyetine istinâden, sağdaki İzmit Fırkası’nda bazı harekât-ı ric‘iyye gördüğü tevehhümüyle sâ‘at 14 dakika 55’de ric‘at emri vermişdi; ilk emirler topçuya ve sol cenâha gönderilmişdi; sağ cenâhdaki 35. Alay en sonra ric‘at edecekdi. Bu emir, bir tarafdan yapılmağa başlamışken diğer tarafdan da kolordunun be-heme-hâl sebât ve mukāvemet hakkındaki sâ‘at 14 dakika 10 târîhli emri gelmişdi. Fakat bu sırada topçular ric‘at emrini alarak mevzi‘lerinden geriye çekilmiş bulunuyordu. Bu sebeble 35. Alay’dan ric‘at emri, bu sırada fırka kumandanının o tarafda bulunması sâyesinde bi’z-zât istirdâd edilmiş ve bu alay ric‘at hareketine başlamamışken en nazik olan sol cenâh oynamağa başlamışdı.

Nihâyet her tarafa zâbitler ve fırka erkân-ı harbi koşdurularak kıta‘ât durdurulabilmiş ve fakat topçuların tekrâr mevzi‘e idhâli sâ‘atlere bakarak bu müddet zarfında kıta‘ât müşkil vaz‘iyyetlerine rağmen bir de topçu yardımından mahrûm kalmışlardı; bu vaz‘iyyet az daha 35. Alay’ın bu def‘a bi’l-mecbûriyye ric‘atını intâc edecek derecede müşkilât tevlîd eylemişdi.

Halbuki fırka kumandanı Süvâri Fırkası'ndan, bunun Susuzmüsellim karşısındaki Höyük'e geldiği hakkında raporda almış ve bunu sâ'at 13 dakika 50'de bizce beşâret olarak ta'mîmde eylemişdi; kezâlik İzmir Alayı'nın da fırka ile birlikde bulunduğu öğrenilmişdi.

Ve'l-hâsıl 17 Teşrîn-i evvel'de 12. Fırka'da cereyân-ı hâl şöyle idi: Lâ-akall 10. Bulgar Fırkası'nın 1. Livâsı, muhtemelen bu livâ ile birlikde 2. Livâ kısmen veya kamilen ve hatta 1. Fırka aksâmıyla berâber 12. Fırka cebhesine, hâssaten öğleden sonra netîce-i kat'iyye elde etmek arzu ve emeliyle ta'arruz etmişlerdi ve fakat bu ta'arruz piyâde ve hâssaten topçu ateşlerimiz altında, mevzi'in çok ilerisinde, orta ve büyük mesâfeler dâhilinde kırılmış, inkişâf edememişdi. Bu mukāvemeti kendisinden

III/[302]

bir şey beklenilmeyen, ümîd edilmeyen kıta'ât ve efrâd, kendi himmet ve necâbetleriyle irâ'e eylemişlerdi. Fırka ve kolordu kumandanlıkları sadece bu mukāvemeti kırmak ve bozmak uğrunda sarf-ı mesâ'î eylemişlerdi… Herhâlde muhakkakdır ki 12. Fırka 17 Teşrîn-i evvel günüde mevzi'den hiçbir parçasına düşman sokmadan ve vaz'iyyet-i umûmiyyeyi tehlikeye düşürecek hiçbir hâle sebebiyet vermeden lehimize bir muvaffakiyyet-i tâmme ile geçirmişdi ve bu vaz'iyyetde akşam olmuşdu. Bu netîcenin hisse-i şerefinin münhasıran efrâda ve takım- tabur kumandanlarına â'id olduğunu i'tirâf etmeliyiz.

17/18'de Bulgarlar Lüleburgaz şarkından ta'arruz etmişse de yine muvaffak olamamışlardı ve bu muhârebenin ateşi İzmit Fırkası'na da sirâyet ederek gelişi güzel hayli piyâde ve topçu cebhânesi yakılmışdı.

3. 17 Teşrîn-i evvel'de İzmit Fırkası'nın Muhârebesi

17 sabâhı fırka dünkü vaz'iyyetinde bulunuyordu. Düşmanda yine dünkü vaz'iyyetinde görülmüşdü ve ilâveten iki yeni bataryası ve Lüleburgaz istikāmetinde ilerlemekde olan diğer bir piyâde alayı görülmüşdü. Topçular ateşe başlamış ve henüz piyâde muhârebesi ibtidâr etmemiş iken sâ'at 10'a doğru kolordunun sâ'at 9 dakika 30 târîhli ve îcâbında Burundere gerisine ric'ata salâhiyyet veren emri gelmişdi.

Fakat bunun üzerine fırka sâ'at 10'da alaylarına sadece şu emri vermişdi: "Düşman 150 metre sokuluncaya kadar ateşe devâm edilecek, buradan sonra düşman üzerine her ne bahâya mâl olursa olsun atılarak kahramânâne süngü hücûmu yapılacakdır".

Bu emir hem vaz'iyyeti doğru bir sûretde takdîre ve hem de kahramanlık rûhuna delâlet ederdi; fakat mâdûnuna karşı bu vech ile izhâr-ı salâbet ve metânet eylemiş olan fırka kumandanı Fahri Paşa ne çâre ki mâfevke, hasseten za'îf ve mütereddid rûhlu ve bedbîn bir kumanda hey'eti olduğu kendisince ma'lûm olan 4. Kolordu kumandanlığına karşı aynı metâneti izhâr etmemiş ve bi'l-'akis evvelce görülen ve bu emre cevâb mâhiyyetinde olan

raporuyla sadece yangına körükle varmışdı. Binâ'en-'aleyh zannedebiliriz ki bu emrin i'tâsına bir sâ'ik, belki sâ'ik-i aslî Fahri Paşa'nın hissiyâtından ziyâde o esnâda yanında bulunan fırka erkân-ı harbi Yüzbaşı Tahsin Efendi idi ki mûmâ-ileyhin dünkü ta'arruzda bir avuç askerin başında düşmanın en yakın mesâfede önüne kadar sokulduğunu ve orada, bu münferid ve tehlikeli vaz'iyyetinde sâ'atlerce sebât etdiğini görmüşdük. Bu emrin i'tâsından sonra ise cereyân-ı hâle nazaran mûmâ-ileyh yine kıta'ât nezdine gitmiş ve fırka karargâhından uzaklaşmışdı.

Bulgar menâbi'ine göre İzmit Fırkası karşısındaki 1. Bulgar Fırkası bugün buna müte'addid ciddî ta'arruzlar yapmışsa da İzmit Fırkası bu ta'arruzları kolayca durdurmuş ve ağırlığını hissetmemiş olacak ki fırka ve kıta'ât cerîdeleri akşama kadar fırka mıntıkasında ciddî bir muhârebe cereyân etmediğini, sadece

III/[303]

top ateşi bulunduğunu, ara sıra ta'arruza geçen düşman piyâdelerinin ateşle durdurulduğunu, kezâlik cenâhlarda Uşak Fırkası'yla 12. Fırka'ya müteveccih düşman piyâde ta'arruzlarına fırka topçusuyla müdâhale edilerek yardım edildiğini zikretmekde mütehiddirler. Herhâlde muhakkakdır ki İzmit Fırkası kendi cebhesinde bir buhrâna ma'rûz kalmamışdı.

Ma'a-hâzâ fırka, mâfevkinden ve cenâhlardaki fırkalarda cereyân eden hadisâtdan müte'essir olmuşdu:

Fi'l-hakîka bu esnâda kolordudan -evvelce gördüğümüz üzere- rûh-i sebât ve metâneti sarsacak ve za'îf bir kumanda hey'etine ric'at kapısını açacak emirler, ba'dehû sebât emirleri birbirini müte'âkiben gelerek Fahri Paşa'yı çileden çıkartmışdı.

12. Fırka da mütemâdiyen imdâd haberleri yağdırıyordu ve nihâyet Fahri Paşa vaz'iyyeti buhrânlı görmeğe başlamış ve durmak veya ric'at eylemek şıklarından birisine karâr vermek için, arâzi iktizâsı görülemeyen sağdaki Uşak Fırkası'nın yerinde durmakda olub olmadığını tahkîk etdirmeğe karâr vermişdi.

Bunun netîcesi az daha mûceb-i felâket olacakdı ve hatta vaz'iyyet-i umûmiyyeye ve büyük kumanda makāmâtının tarz-ı takdîr ve telakkîsine sû'-i te'sîr eyleyerek ordunun 17/ 18'de ric'at emri vermesinde bir âmil teşkîl eylemişdi:

Fahri Paşa'nın, Uşak Fırkası'nın vaz'iyyetini tahkîke gönderdiği fırka emir zâbiti Arif Efendi, avdetinde mevzi'in tamâmen boş olduğunu ve Uşak Fırkası'nın gayr-i mevcûd olunduğunu bildirmişdi. [Halbuki bu fırka yerinde idi ve anlaşılıyor ki Arif Efendi ya yanlış bir istikāmete gitmiş veyâhud sağ cenâh istikāmetinde lüzûmu kadar ilerleyerek fırkayı aramamışdı. M. N]

Bu esnâda İzmit Fırkası'nın sağ cenâhında birinci hatda olan İzmit Alayı kumandanı, Adapazarı Taburu kumandanı da hep sağa doğru düşman harekâtı gördüklerini iş'âr ediyorlardı. [Doğrudur. Çünkü Uşak Fırkası ile İzmit Fırkası'nın cenâh-ı dâhilileri esâsen yek-diğeriyle irtibât aramamışlardı ve arada boşluk vardı. Diğer cihetden İzmit Fırkası'nın sağ cenâhı Uşak Fırkası'nın sol cenâhına nispet 1.500-1.600 metre kadar ilerde ve açıkda idi bu sebeble Uşak Fırkası'nın cebhesine ve soluna müteveccih olarak öğleden sonra inkişâfa başlamış olan Bulgar ta'arruzu, Uşak Fırkası birinci hattının da yükselen arâzide görülmemekde olması hasebiyle kolayca İzmit Fırkası'nın sağ cenâhına müteveccih bir ihâta gibi add ve kabûl edilebilirdi ve nitekim böyle zannedilmişdi. M. N]

Binâ'en-'aleyh Fahri Paşa şu hüküm ve karâra varmışdı: "Düşman Uşak Fırkası'nın tahliye etdiği mıntıkaya sokuldu ve şübhesiz sağ cenâhımızı çevirmeğe teşebbüs etdi!"

Bunun üzerine topçuya ve sağ cenâhdaki kıta'âtla şimâle, sağa karşı bir koltuk ve yeni bir cebhe teşkîl etmeleri emir edilmiş, soldaki Bilecik Alayı'nı da bir taburunu 12. Fırka'ya göndererek diğer iki taburunu

III/[304]

cebheden alub sağda cebhe gerisinde fırka ihtiyâtını teşkîl eylemesi bildirilmişdi; böylece hemân tekmîl hatt-ı harb yerinden oynamağa sevk edilmişdi.

İş bu kadarla kalmamışdı: topçunun sür'atle geriye doğru tebdîl-i mevzi'ini gören efrâd bundan derhâl müte'essir olmuş ve Bilecik Alayı'nın Akhisar taburu müstesnâ olarak tekmîl taburlar derhâl büyük bir bozguna dûçâr olarak dağılmışlardı; bu bozgunu tevlîd de, ihtimâl geri harekâtın farkına varan Bulgar topçunun ateşi de mü'essir olmuşdu.

Ordu Erkân-ı Harbiyye re'îs-i sânîsi Mîralay Ali Rıza Bey'in işte bu hareketi görmüş ve fi'l-hakîka bu manzaranın ilk nazarda vereceği bir fikir olmak üzere İzmit Fırkası'nın dağıldığını ordu kumandanlığına bildirmişdi.

Fakat fırka kumandanı, karargâh zâbitânı, kıt'a kumandanları derhâl müdâhale ederek iyilikle, zorlukla efrâdı toplamış, tebdîl-i mevzi' ederken firâra başlamış olan topçularda çevrilmiş ve nihâyet fırka efrâdının kısm-ı küllisini ilk hatt-ı müdâfa'adan 1,5 km kadar geride daha müsâ'id diğer bir hatt-ı müdâfa'a üzerinde toplamağa muvaffakiyyet hâsıl olmuşdu. Düşman piyâdesi bu hareketin farkına varamamış ve bi'n-netîce istifâde edememiş olduğundan vak'a muvakkat bir buhrân mâhiyyetinde kalmış ve vaz'iyyet-i umûmiyyeye mü'essir bir zarar hâsıl eylememişdi.

Bu karışıklığı gören kolordu kumandanlığı da –yukarıda zikredildiği üzere– bir tarafdan efrâdın toplanmasına yardım ederken diğer tarafdan fırkayı da tahti'e ederek geride kalmağa muvâfakat etmemiş, tekrâr eski hattı işgāli emreylemişdi ve binâ'en-'aleyh gurûb

sıralarında fırka, 3 grup hâlinde tekrâr ilerleyerek eski mevzi‘ni tutmuş 12. Fırka ile irtibâta girmişdi.

Fakat sağ cenâhla yine irtibât te’sîs edememişdi ve bu taraf açık kalmışdı. Bu esnâda 12. Fırka’nın sağ cenâhındaki bir taburda İzmit Fırkası emrine gelerek Biga Alayı’yla Eskişehir Alayı arasına sokulmuşdu. Bilecik Alayı da fırka sağ cenâhı gerisinde ihtiyâta alınmışdı. Yalnız Pazar Alayı’nın dağıldığı anlaşılmışdı.

Bu vaz‘iyyetde gurûb olmuş, gece gelmişdi ve gecelenmişdi. Geceleyin her üç batarya fırka sağ cenâhı gerisine getirilerek tevhîd edilmişdi.

Gece esnâsında 12. Fırka cebhesinde Bulgarların Lüleburgaz şarkından ta‘arruzu hissedilmiş ve buna ateşle mu‘âvenet edilmişdi (?)

Ayvacık Alayı’ndan geleceği kolorduca bildirilen bir tabur ise geceye kadar fırka emrine girememişdi. Ve nitekim bu alay ancak 18 sabâhı bir taburla değil her iki taburuyla fırkaya iltihâk edebilmişdi.

*

* *

Böylece 4. Kolordu, bugün dahî her dürlü ümîd ve intizâr hilâfına olarak, cem‘an 5-6 bin tüfek ve za‘îf cebhâneli 6 batarya topuyla Bulgarların tekmîl 1. Ordusu [32.000 tüfek ve külliyetli

III/[305]

batarya] karşısında muvvafakiyetle hitâma erdirmişdi. Vaz‘iyyete hâkim bir kumanda hey’eti için bu vaz‘iyyet pek mûceb-i memnûniyyet bir netîce olurdu.

4. 17 Teşrîn-i evvel’de 1. Kolordu’nun Muhârebesi

1. Kolordu Karargâhı’nın Fa‘âliyyeti

17 sabâhı muhârebenin her tarafda mütehavvil şiddetde başladığı duyulmuş ve görülmüşdü. Kolordu karargâhı evvelâ ordunun, sâ‘at 7 dakika 15’de 2. Fırka kumandanının ifâdeyi şifâhiyyesine istinâden büyük bir nîkbînlikle yazmış olduğu (ta‘kîb) emrini almış ve bi’t-tabi‘ ta‘kîb edecek bir düşman ric‘atı görememişdi. Kezâlik gece alınan ordu emrine tevfîkân Müretteb 1. Fırka kumandanına “Fırkasını hatt-ı harbten çekerek ve mevzi‘ini Uşak Fırkası’na teslîm ederek Karaağaç istikāmetinde 2. Ordu emrine gitmesini” bildirmiş ve sâ‘at 7 dakika 50’de Uşak Fırkası’na da şu emri vermişdi:

“Müretteb Fırka ve 2. Fırka önünden düşmanın çekilmekde olduğu anlaşılıyor. Nasır Paşa fırkası ordunun sağ cenâhına, Karaağaç cihetine yardım etmek emrini aldı. Uşak Fırkası bulunduğu hattı ve bi’l-hâssa açılmış olan sağ cenâhını kuvvetli bir ihtiyâtla istinâd etdirerek

muhâfaza edecek ve sol cenâhdan İzmit Fırkası'yla irtibâtda bulunacakdır. Ben 2. Fırka sağ cenâhındayım. Topçu cebhânesi İzmit Fırkası'ndan istenildi, sizde isteyiniz."

Görünüşe nazaran bundan sonra kolordu karargâhının fa'âliyyeti tarassud mevki'inde bulunarak sadece rapor ve haber almağa inhisâr eylemiş ve akşama kadar başka bir şey yapılmamışdı:

Sâ'at 7 dakika 55 târîhiyle [2. Kolordu cerîdesinde bu, sâ'at 8 dakika 35 diye yazılıdır] 2. Kolordu'dan gelen bir rapor: "Dün akşam 4 ve 5. fırkalara mensûb kıta'ât gerilemiş, Karaağaç Köyü hizâsında bazı düşman kıta'âtı derenin şarkına çıkmışdı. Geriye gelen asker toplandı ve 6 taburdan ibâret Kastamonu Fırkası'nın ele geçen dört taburu Karaağaç Köyü istikāmetine sevk edildi. 3. Fırka sağ cenâhdan, Kal'a Fırkası da sol cenâhdan yanaşıyor, tarassudâtımız, dünkü mevzi'mizin askerimiz tarafından kısmen işgāl olunduğunu gösteriyor. Avn-i Hakla ve mu'âvenet-i mahsûsalarıyla muvaffak olacağımızı ümîd ediyorum. Topçu cebhânesi lâzımdır. Merkezimiz pek za'îf olduğundan Müretteb Fırka'nın tesrî'-i hareketi bi'l-hâssa istirhâm olunur" diyordu.

Bu sırada 4. Kolordu'dan gelen bir raporda ise: "Lüleburgaz'ın 5 km şarkından, sâ'at 7 dakika 55:

III/[306]

Sol cenâhıma karşı fâik bir düşmanla harb etmekdeyim, bütün kuvvetimi hatt-ı harbe sokdum. Hiç olmazsa bir alay piyâde ile bir bataryayı hemân şimdi Lüleburgaz İstasyonu istikāmetinde tahrîk buyurunuz ve sol cenâhınızda İzmit Fırkası'nın pek açılmış olan sağ cenâhına kıta'ât-ı kâfiyeyi yanaştırınız. Alay ile bataryanın i'zâmına son derece ihtiyâc vardır. İş bu lüzûm-ı mübremin takdîr buyrularak hemân kuvve-i matlûbenin itâresine inâyet buyrulacağı muhakkakdır" deniliyordu.

Böylece 1. Kolordu karargâhı dünkü atâletinin cezâsı olarak çetin bir imtihana ma'rûz kalmışdı: Sağ cenâhda 2. Kolordu'nun iki fırkasının boşaltdığı hatt-ı harbe ancak za'îf kuvvetler sürülebilmişdi ve bu tarafın kuvvetli bir yardıma ihtiyâcı sarîh idi; esâsen ordu kumandanlığı da Müretteb Fırka'nın 2. Kolordu emrine irsâlini bildirmişdi. Sol cenâhdaki 4. Kolordu'da her iki kolordu cenâh-ı dâhilileri arasında kendisinin kapatamayacağı bir boşluk mevcûd olduğunu bildiriyor ve bunu kapatmakla berâber ayrıca kendisine takviye kıta'âtı gönderilmesini taleb ediyordu. Bu vaz'iyyetde yapacak şeyler şunlar olabilirdi:

a) Hakîkatde de emredildiği üzere Müretteb 1. Fırka'yı 2. Kolordu'ya göndermek ve Uşak Fırkası'ndan, İzmit Fırkası'yla irtibât te'sîsini istemek;

b) Fakat bundan mâ-'adâ 2. Fırka ile Uşak Fırkası cebhesinin şu ânda harbi bir ta'arruz tehdîdi altında olmadığını kesdirerek ve ihtiyâtsız bir kolordu kumandanlığının vazîfesinin

nihâyet bulmuş olacağı düşünülerek ne yapıb yapıb 2. Fırka'dan yeni bir kolordu ihtiyâtı almak, Uşak Fırkası ile İzmit Fırkası cenâh-ı dâhililerinin irtibâta girüb girmediğini tahkîk etmek ve şayet hakîkatde de olduğu gibi bu irtibât yoksa yeni kolordu ihtiyâtıyla orasını kapayarak müttehid ve mütemâdî bir cebhe te'mîn eylemek lâzımdı. Lâkin işte bunların hiçbirisi yapılmamış ve dolayısıyla Uşak Fırkası kumandanının ürkmesine, İzmit Fırkası kumandanın evhâma kapılarak yukarıda görülen tehlikeli harekâtı yapdırmasına ve bu karışıklığı ordu Erkân-ı Harbiyye re'îs-i sânîsinin görmesine mahal bırakılmışdı.

*

* *

4. Kolordu'ya ise bu esnâda nereden ele geçmişse geçmiş olan Ayvacık Alayı gönderilmek istenilmiş ve fakat bu da yukarıda görüldüğü üzere ancak 18 sabâhı İzmit Fırkası'nın emrine gelebilmişdi.

Bundan sonra şu haberler gelmişdi:

Sâ'at 9 dakika 8 târîhiyle, Karaağaç şark sırtından 1. Kolordu haber zâbitinden "Çanakkal'a Fırkası'ndan 3 tabur kolordu mıntıkasındaki açıklığa doğru ilerliyor. Yarım sâ'ate kadar

III/[307]

mevzi'e girebilecekdir. Bu fırkaya mensûb 2 batarya, 2. Fırka ile 2. Kolordu arası gerisinde mevzi'e giriyor. 3. Kolordu mıntıkasından şiddetli top sesleri geliyor."

Diğer; sâ'at 10 dakika 10 târîhiyle 2. Kolordu karargâhından: "Karaağaç'ın şark sırtlarında yine birbuçuk kilometre kadar bir boşluk kaldı. Bu mıntıkanın sağ ve solunda vaz'iyyet iyidir. Buraya kuvvet sevk etmek lüzûmunu arz etmek üzere 2. Kolordu karargâhına geldim, sevk edileceği bildirilen Müretteb Fırka'ya şiddetle muntazır olduklarını söylediler. 3. Fırka'nın evvelki mevzi'inde metânetle muhârebe etdiğini, biraz sola yaklaşdığını haber aldım".

Nasır Paşa ise fırkası için müsta'cilen 3.000 çift ekmek istiyordu.

Öğleden sonra, sâ'at 13 dakika 40 târîhiyle 3. Fırka'dan gelen raporda dünkü muvaffakiyyetli muhârebe bildirildikden sonra bu sabâh sâ'at 7'den beri düşmanın sol cenâhına ta'arruz edilerek tamâmen püskürtüldüğü, bir kısım kuvvetlerle de sağ cenâhın te'mîn edilerek Muhtar Paşa Çiftliği önünden çekilen düşmana ateş edildiği, bu düşmanın pek perîşân bir hâlde olduğunun görüldüğü bildiriliyor. "Asker iki gündür açdır. Bu gece için ne mümkünse gönderilmesi müsterhamdır. Cebhâne de yokdur. Allah aşkına bana da bir peksimed gönderiniz paşam" deniyordu. Bu raporu Şark Ordusu kumandanlığı da görmüş ve imzâlamışdı.

Bu raporların hey'eti umûmiyyesi hiçde gayr-i müsâ'id ve ümîdsiz bir vaz'iyyet göstermiyordu. Fakat kolordu kumandanlığı tedrîcen ma'neviyyâtını gā'ib etmeğe başlamışdı: soldaki 4. Kolordu'yu, kendisine müteveccih kabûl etdiği şedîd ta'arruz karşısında sebât edemeyecek zannediliyordu; her tarafdan gelen açlık ve cebhânesizlik feryâdları müdâfa'ayı ümîdsiz gösteriyordu. Gerilerde her tarafda perâkende ve çekilen efrâd görülüyordu. Sağ cenâhdaki muhârebeden de ümîdvâr bulunulmuyordu ve esâsen Müretteb 1. Fırka'nın parçalandığı, Nişancı Alayı'nın Satıköy'üne celb edildiği biliniyordu.

Bu hâlet-i rûhiyyeyi, öğleden epey sonra Çanakkal'a Fırkası'nda görülen umûmî bir geri hareketi de büsbütün tezyîd eylemişdi ve kaçanlar kolordu ve ordu karargâhlarının gayretiyle ileriye i'âde edildikden sonra da ümîd uyanmamışdı.

Böylece, esâsen za'îf olan sinirler son derece gerginleşmiş bir ânda iken şu vaz'iyyet hâsıl olmuşdu:

Türkbey şarkındaki Mandıra'dan, sâ'at 15 dakika 10 Uşak Fırkası'ndan : "Fırkamızın sol cenâhına düşman ta'arruz harekâtı yapacağı; ve şimdiden Türkbey'i sağ cenâhından ve mezkûr köyün üstünden külliyetli piyâde kuvveti inmekde olduğu ve mahall-i mezkûrde ise fırka-i âcizden yalnız 3 tabur bulunduğu ve henüz temâsa gelmediği ma'rûzdur. Canib" raporu gelmiş ve "Mezkûr cenâha bir mahalden imdâd gönderilmesi" taleb edilmişdi. Arkasından fırka kumandanı Canib Paşa'da kolordu karargâhına gelerek (vaz'iyyet-i harbiyyenin pek gayr-i müsâ'id

III/[308]

görüldüğünü, fırkasının müşkil hâl ve mevki'de kaldığını, sol cenâhı teşkîl eden 4. Kolordu kuvvetlerinin geriye çekildiğini, ric'atdan başka çâresi kalmadığını bildirerek" ric'at emri taleb etmişdi.

Kolordu kumandanı bunun üzerine "Akşama kadar be-heme-hâl sebât edilmesini, ric'atın hiç olmazsa muntazaman icrâsına himmet olunmasını" söylediyse de Canib Paşa "Akşama kadar sebât mümkün olamazsa ne yapacağını" sormuş ve kendisine "Bu takdîrde artık mecbûren ric'at edebileceği" bildirilmiş ve talebi üzerine bu bâbda kendisine bir de şu emr-i tahrîrî verilmişdi: "Asker dağılırsa ve mecbûriyyet-i kat'iyye hissederseniz Satıköy istikāmetine münâsib bir mahalle kadar çekilmenizi söylemişdim. Sizin çekilmeniz 2. Fırka'nın da çekilmesini intâc edeceğinden, hiç çâreniz kalmazsa çekilebilirsiniz. Bu bâbda orduya yazıldı ve îcâbı soruldu".

Böylece görülüyor ki İzmit Fırkası "Uşak Fırkası kaçdı" diye kendiliğinden sağa tebdîl-i cebhe yaparken ve bu hareket âdetâ bir bozgun hâlini alırken Uşak Fırkası da bunu görüb solundaki "İzmit Fırkası çekildi, artık bende duramam" karârına vâsıl olmuşdu ve her

iki fırka arasındaki irtibâtsızlık ikisinin de perîşânisini ve bi'n-netîce ordu kumandanlığının da karârı üzerine te'sîr-i icrâsını mu'cib olmuşdu!

Bu vaz'iyyet 1. Kolordu kumandanlığının son mukāvemet-i rûhiyyesini de kırmağa kâfî gelmişdi; vaz'iyyetinde hiçbir tezelzülü olmayan ve ric'at hakkında hiçbir fikir ve metâlibede bulunmamış olan 2. Fırka'nın, geriye çekilmesi derpîş edilmiş orduya şu rapor yazılmışdı:

2. Fırka topçu mevzi'i civarından

17 Teşrîn-i evvel [13]28 sâ'at 15 dakika 30

1- Dünkü gün bir fırkasını 2. Kolordu'ya göndermiş olan 1. Kolordu, dün akşam alınan ordu emri mûcebince Müretteb 1. Fırkası'nı da bugün ifrâz ederek sağ cenâha, 2. Kolordu'ya gönderdi;

2- Nâ-tamâm Uşak Fırkası ile 2. Fırka sabâhdan beri mevzi'lerinde müz'ic bir top ateşi karşısında mahallerinde şimdiye kadar sebât etmiş iseler de 2. Kolordu ile aramızda bulunan aralığa ta'yîn edilmiş olan Çanakkal'a Fırkası'ndan bir alayın geriye çekilerek aralığı boş bırakması 2. Fırka'yı fenâ bir mevki'de bıraktığı gibi İzmit Fırkası'ndan olub Uşak Fırkası'nın sol cenâhını tehdîd eden sırtlarda bulunan taburlarında çekilmesi bu fırkanın da sol cenâhdan ihâtasına sebebiyet vermekde bulunmuşdur.

Şimdi Canib Paşa bi'z-zât gelerek artık durmak mümkün olamadığını beyân etmişdir. Her iki cenâhda düşmanın top ve mitralyoz ateşleri pek şedîd devâm etdiği hâlde şimdi Uşak Fırkası tarafından muhârebe daha ziyâde şiddetle devâm ediyor. Elde bir ihtiyât bölüğü bile yokdur;

III/[309]

3- Uşak Fırkası beheme-hâl çekilmek mecbûriyyetinde kalacağını beyân etdiğinden son derece mukābele etmesi ve şayet çekilmek lüzûmu his olunursa Satıköy istikāmetinde muntazaman çekilmesi bildirildi. Sağ ve sol tarafdan firâr eden efrâd-ı redife bizim askerimizin de kuvve-i ma'neviyyesini sarsdı;

4- Uşak Fırkası'nın çekilmesi hâlinde 2. Fırka daha müşkil bir vaz'iyyetde kalacağından iktizâsının îfâ ve irâdesi ma'rûzdur. Ömer Yaver ."

Böylece, 1. Kolordu kıta'âtından evvel de kolordu kumandanı mağlup olmuş ve son anda mukāvemet sinirleri koparak ric'ata karâr vermişdi ve bu raporun Şark Ordusu Kumandanlığı'na vardığı meşkûksa da sâ'at 16 dakika 30'a doğru, 1. Kolordu Kumandanlığı, hey'et-i umûmiyesiyle meydân-ı muhârebeyi terk ederek ve ric'ata kendi hesâbına emr-i vâki' yaparak Satıköy Höyük'üne gelmiş ve evvelce görüldüğü üzere Yaver Paşa daha bedbînâne bir ifâde ile Abdullah Paşa'nın metânetini büsbütün sarsmışdı.

Bundan sonra 1. Kolordu ve ordu karargâhları hep berâberce Satıköy'üne gelerek istirâhatlerine ve yiyecek içeceği te'mîne koyulmuşlardı; ne kolordu karargâhı kendiliğinden kolordusunun yanına avdeti düşünmüş ve ne de ordu kumandanı buna "Burada ne işiniz var, kıt'anızın başına dönünüz" demişdi. Yine yukarıda görüldüğü üzere bu sırada 2. Kolordu kumanda hey'eti de buraya gelerek dûr u dırâz müzâkereler olmuş, evvelâ sebât emri ve akabinde, Uşak Fırkası kumandanı da terk-i mevki'le gelübde fırkasının son neferi olarak geldiği ve fırkasının kâmilen ric'at etdiğini haber vermesi üzerine umûmî ric'at emri verilmiş ve kolordularca alınmışdı.

1. Kolordu Kumandanlığı da bunun üzerine ric'at emri vererek bunu Canib Paşa bi'z-zât almış ve 2. Fırka'ya da bir emir zâbitiyle gönderilmişdi ki bu emrin ne sûretle tatbîk edildiğini fırkaların harekâtında göreceğiz.

Ordu kumandanlığı, ric'at emrini vermesini müte'âkib Satıköy'den hareket etmiş olduğu gibi 1. Kolordu kumandanlığı da emrini verdikten sonra artık ne olacağını beklemeden bu da Ahmedbey istikāmetine hareket etmişdi, biraz sonra karargâh kendiliğinden ikiye ayrılarak Erkân-ı Harbiyye Re'îsi ile birkaç zâbit Ahmedbey'e varmış, kolordu kumandanı ise diğer kısım zâbitânla Çorlu yolunu tutmuşdu!

2. Uşak Fırkası'nın Muhârebesi

Uşak Fırkası geceleyin belki topçusuna mevzi' değişdirterek bunu sağ cenâh gerisinde teksîf etmiş ve başka bir ta'dîlât yapmaksızın dün akşamki vaz'iyyetle 17 sabâhını bulmuşdu; topçu cebhânesi mikdâren gāyet az kalmışdı. Açlık ber-devâm idi. Dünden müdevver ve ekserisi şarapnel misketleriyle musâb 50 kadar mecrûha da iyi bakılamamışdı.

III/[310]

Sabâh sisi açılınca düşman topçusu ateşe başlamış, fırka topçusu da cevâb vermeğe ibtidâr eylemişdi. Düşman piyâdeleri tahkîmât içinde olarak karşıki sırtlarda takrîben 3 kilometre mesâfede görülüyordü.

Bu sırada Müretteb 1. Fırka'nın 2. Kolordu'ya gideceği hakkında ma'lûm olan kolordu emri gelmiş, akabinde fırka kumandanı Nasır Paşa'da " 2. Kolordu'ya gideceğiz, yerimizi hemân işgāl ediniz." haberini göndermişdi.

Halbuki fırka ihtiyâtında yalnız 2 tabur vardı ve cebhedeki taburları kısmen çekerek Müretteb Fırka mıntıkasına me'mûr etmekde der-hâtır edilmemişdi; bi'l-'akis topçu ateşi altında böyle tebdîl-i mevzi' çok tehlikeli görülmüşdü.

Binâ'en-'aleyh ihtiyâtdaki taburlardan Gödös Taburu Nişancı 1. Alay'ın, Kastamonu Fırkası'na mensûb iken dün buraya gelmiş olan Cide Taburu da 3. Alay'ın tebdîline me'mûr edilmişdi.

Fakat bu harekâtda Müretteb 1. Fırkası'nın mevzi'inden çekilişi ihtiyâtsızca yapılmış olduğundan düşman görmüş ve şiddetli topçu ateşine başlayarak gerek geleni ve gerek gideni haylice zâyi'âta dûçâr etmişdi; düşman bataryaları mestûr mevzi'de olduğundan topçumuz lâyıkıyla himâye edememişdi; nitekim bizde mestûr olduğumuzdan düşman topçusu da bizim topçumuzun yerini bulamamışdı.

Fırka kumandanı kendisine yeni bir ihtiyât tedârikine de teşebbüs etmemiş olduğundan böylece daha öğleden evvelden i'tibâren Uşak Fırkası 6 taburuyla birinci hatda idi ve gitdikçe azalan top cebhânesiyle topçu muhârebesine devâm etmekde olub biraz sonra yalnız bir batarya ile ateşe devâm etmekde muztarr kalmışdı, gurûba doğru bu da cebhânesizlikden sukūt eylemişdi.

Sâ'at 15: sâ'at 15 dakika 30 sıralarına kadar Uşak Fırkası'nın vaz'iyyetinde bir tebeddül olmamış ve muhârebe sadece tarafeyn topçu ateşine inhisâr eylemişken bundan sonra 2. Fırka cebhesinde, Türkbey istikāmetinde kuvvetli topçu himâyesinde ilerleyen düşmanla şiddetli bir muhârebe başladığı, fakat ta'arruz hatlarının kırılarak çekildiği, ancak zâbitânın müdâhalesiyle kaçanların durdurulduğu görülmüş ve "Tam mukābil ta'arruz zamanı idi. Fakat ne çâre ki kuvvet yokdu!" düşünceleriyle müte'ellim olunmuşdu.

Daha sonra ne oldu? Fırka harb cerîdesine nazaran akşama doğru fırka sol cenâhında vaz'iyyet biraz değişmişdi:

"İzmit Fırkası'na merbût olub Uşak Fırkası sol cenâh imtidâdı üzerinde bulunan Karabiga Taburu bir aralık kendi başına mukābil ta'arruza kalkmış, ilerlemiş, fakat cebhânesi biterek ric'at etmiş, bunun üzerine düşman ta'kîb ederek bu tabur dağılmışdı. Bu vaz'iyyet bizim taburları da sarsmış ve düşman bundan şevke gelerek ilerlemeğe başlamışdı. Halbuki elde ihtiyât da hiç yokdu. Bu sebeble

III/[311]

"Ne yapalım?" diye kolorduya sorulmuş ve kolordu kumandanlığı da "Sıkışırsanız ric'at edersiniz." me'âlindeki ma'lûm emri vermişdi."

Fakat bilâ-tereddüd hükmedebiliriz ki bu hikâye-i hâl yanlışdı; evhâma müsteniddi. Ne Biga Taburu ta'arruz ederek geriye çekilmiş ve ne de düşman bunu ta'kîb ederek Uşak Fırkası sol cenâhını tehlikeye sokmuşdu.

Olsa olsa hakîkat-i hâl şu idi: Yukarıda zikredildiği üzere İzmit Fırkası, Uşak Fırkası çekilmiş zannıyla ma'lûm olan hareketi yapmış, Uşak Fırkası sol cenâhındaki taburlarda [belki yalnız bir tabur] bu hareketi görerek kendiliğinden bazı harekât-ı ric'iyye yapmışdı. Nitekim sol cenâha gönderilmiş olan fırka erkânı harbi Yüzbaşı İbrahim Bey [Gemlikli] avdetinde şu haberi vermişdi: " Ortalık karardığından dost veya düşman olduğu anlaşılamayan ve görülen

kısmı bir takım kadar tahmîn edilen bir kuvvet soldaki boşlukdan girib mevzi‘in gerisine doğru hatt-ı miyâhdan mestûren ilerlerken gördüm. Daha sonra da Biga Taburu’na mensûbiyyeti muhtemel perâkendeler geriye gidiyordu.” Ya‘nî velev ki bunlar düşman dahi olsa ortada mûceb-i tehlike bir şey yokdu; kaldı ki her nedense bunların mâhiyyetini tahkîke lüzûm görmemiş olan fırka erkân-ı harbi de bu bâbda ki şübhesini açıkça dermeyân eylemişdi. Bundan sonrasını fırka harb cerîdesinden hulâsaten iktibâs edelim:

Ric‘atın umûmîleşmemesi için en yakın olan Kula Taburu’nun ihtiyât bölükleri o tarafa sürülmek istenildi.

Topçusuzluk, ihtiyâta kuvvetsizlik, uykusuzluk, açlık, tedâfü‘î muhârebeden münba‘is hâlet-i rûhiyye ve mecrûhların hâl-i perîşânisi ma‘neviyyâtı sarsmışdı. Binâ’en-‘aleyh Kula Taburu’nun ihtiyâtdaki 2. bölüğü kolayca o tarafa sevk edilemedi.

Karanlık basdıkça perâkende firâr ziyâdeleşiyordu. Kolordu kumandanı aranıldıysa da sâbit bir yeri olmadığından bulunamadı. Nihâyet kolordu erkân-ı harbiyesinden Yüzbaşı Remzi Bey’e tesâdüf edildi. O da bir şey yapamıyordu. Ve’l-hâsıl kolordu karargâhının Satıköy’üne gitdiği anlaşılarak karye-i mezkûreye gitmek ve kumandanı görmek mecbûriyyeti hâsıl oldu (?) oraya varılınca bir müzâkere vardı. Bunun netîcesinde ric‘ata karâr verildi…”

Halbuki cereyân-ı hâle nazaran hakîkat şu idi: Fırka kumandanın sinirleri artık kopmuş, bugün fırkasına ciddî bir ta‘arruz ve tehdîd vâki‘ olmamasına rağmen ümîdi kırılmış, akşamüzeri sol cenâh hakkında yalan yanlış şâyi‘ât üzerine kolordu kumandanını bularak – yukarıda görüldüğü üzere– bunu da büsbütün sıkışdırıb ric‘ata salâhiyyet almış, fakat bunu da emretmeği beceremeyerek terk-i mevki‘ ve firârla Satıköy’üne gelmiş? Orada da son ânda ordunun ric‘at emri vermesinde âmil-i aslî olmuşdu! Şurası muhakkakdır ki fırka kumandanı meydân-ı muhârebeyi terk ederek Satıköy’üne geldiği sırada perâkende firâriler

III/[312]

müstesnâ -ki o zaman ki ordumuz için bunu hâl-i tabî‘î addedebiliriz- bölüklerden hiç birisi terk-i mevzi‘ etmemiş ve çekilmemiş bulunuyordu.

Çobanoğlu Zeki Bey’in kitâbında bu bâbda şu satırlarında nakli, târîhi tenvîre hidmet eder:

“… Ric‘at emri fırkalara teblîğ edildiği zaman fırkaların hatt-ı müdâfa‘ada bulunduğu bil-âhire anlaşılmışdır. Yalnız bazı efrâdın fi’l-hakîka gerilerde dolaşdığı ve Satıköy istikāmetine geldiği görülmüşse de bu hâl umûmun ric‘atını işrâb eylemeyeceği bedîhî idi. Merhûm Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Remzi Bey’in ifâdesine göre gerek 2. Fırka’nın ve gerek Uşak Fırkası’nın emrin teblîğine kadar hatt-ı müdâfa‘ada kaldıkları suret-i kat‘iyyede tahakkuk ediyor [Doğrudur. Tekmîl harb cerîdeleri bunu te’yîd ediyor. M. N]

Muhterem şehîdimizin aynen zabt edemediğim sözleri şu me'âlde idi: [Daha gündüz Çanakkal'a Fırkası'nın çözülüb geriye gitmekde olduklarını görünce birkaç arkadaş atlarımızı dörtnala kaldırarak firârilerin önünü kesdik; muvaffakda olduk. Fırka tekrâr eski yerini tutdu. Bu esnâda akşam karanlığı çökmekde idi bundan sonra sol tarafdan geri giden yığın üzerine at sürdüm. Uşak Fırkası'ndan imişler. Önlerini kesdirince elimdeki tabancanın parıltısını gören bir atlı "Oğlum Remzi Bey beni mi vuracaksın?" demez mi?" meğer Canib Paşa imiş. Yanında bir de tabur var. Fırkasının ric'atından bahsetdiyse de ortada görülen a'zamî bir tabur kadardı…]

Fi'l-hakîka Canib Paşa hazretleri, ber-vech-i bâlâ fırkasının son neferi olarak geldiğini söylemek sûretiyle müdâfa'a ve mukāvemet emirlerini ric'ata taklîb etdirmişlerse de bundan yarım sâ'at sonra vâsıl olan fırka erkân-ı harbi İbrahim Bey keyfiyyeti tashîh etmişdi. Fakat ric'at emri yerini bulduğundan fenâlığı ta'mîr mümkün olamamışdı… Fakat bu meyânda ric'at emri kendisine gitmediğinden dolayı müdâfa'a hattında sabâhlayanlar da olmuşdu…"

Böylece Uşak Fırkası da bilâ-sebeb mücbir yerinden sökdürülmüş, ric'ata icbâr edilmişdi. Fakat hatt-ı harbde hayli kıta'ât emir almadan kalmışdı ve ertesi sabâhda [18'de] muhârebe eylemişlerdi… Lâkin vesâ'ikin noksânından bunları tesbît kābil değildir. Gerçi bu bâbda fırka harb cerîdesi "Bu emir üzerine fırka erkân-ı harbi ve mülhak tekrâr mevzi'e gönderildi. Zulmet-i leylden bi'l-istifâde henüz mevzi'lerinde sebât eden Demirci, Kula, Kasaba taburlarından mütebâkî efrâd ve zâbitân dahi gece yarısından bir sâ'at sonra Satıköy'üne geldi …." diyorsa da herhâlde gelenlere nisbet kalanların ekseriyyetde olduğu anlaşılmakdadır.

3. Müretteb 1. Fırka'nın Muhârebesi

Topçusuz ve sunûf-ı sâ'iresiz iki piyâde alayından mürekkeb olub başında doğru ve dürüst bir karargâhı bile bulunmayan ve sırf nizâm-ı harb ve şekl-i hâtırı için idâme edilmekde olan Müretteb

III/[313]

1. Fırka 2. Fırka ile Uşak Fırkası arasında 16/17 Teşrîn-i evvel gecesini imrâr etdikten sonra 17 sabâhı "Mevzi'ni 2. Fırka'ya vererek 2. Kolordu'ya gitmek" emrini almış ve bu emri alaylarına bildirmişdi.

Alaylar Uşak Fırkası'yla mübâdele edilirken ve ba'dehû geriye giderken Bulgar topçusunun ateşine uğrayarak sarsılmış, dağılmış, haylice müşkilât ve zâyi'âta uğramışdı.

Bu hareket sâ'at kaçda oldu? Bunu lâyıkıyla tesbît mümkün değildir; Uşak Fırkası ile 1. Fırka Harb Cerîdelerinde bu bâbda yalnız 3. Alay'ın zikretdiği bir "Sâ'at 10'a doğru" kaydı vardır.

Öyle anlaşılıyor ki evvelâ 3. Alay takrîben sâ‘at 10 sıralarında mübâdele emrini alarak değişmeğe başlamış ve fırka kumandanı Nasır Paşa’da bu alayla birlikde bulunmuşdu.

Hatt-ı harbde son bulunduğu için daha sonra değişmiş ve serbest kalabilmiş olan Nişancı 1. Alay ise daha sonra 2. Fırka’nın sağına gelmiş ve bu sırada emir alacak bir makām görememişdi.

Bundan sonra her iki alay ayrılmış ve fırka inkısâm etmiş olduğundan alayların harekâtını da ber-vech-i zîr ayrı ayrı görmek îcâb eder:

3. Alay, mıntıkasından çıkarak ateşe tutuldukdan ve ateş sâhasını geçtikden sonra fırka kumandanı Nasır Paşa buna “Çanakkal‘a Fırkası emrine girmesini ve mürâca‘at ederek emir almasını” söylemiş ve alay kumandanı Kā’imakām Muhiddin Bey de ilerleyerek Çanakkal‘a Kumandanı Mîralay Nasuhi Bey’e mürâca‘at eyleyüb “Derhâl ta‘arruza geçerek düşmanı püskürtmek lâzımdır. Kal‘a Fırkası ric‘at ediyor.” emrini almışdı.

Bunun üzerine 3. Alay, 1 ve 2. taburlarla Makineli Tüfek Bölüğü Birinci ve 3. Tabur ikinci hatda olarak yayılub Karaağaç şark sırtlarındaki düşmana ta‘arruza geçmişdi. Bu sırada 4. Fırka’dan mütebâkî 11. Alay nâmı altındaki halîtada bunun solundan ta‘arruza başlamışdı.

Fakat arâzi çok açık, bizim topçu himâyesi çok za‘îf ve düşmanın ateşi bi’l-‘akis pek şiddetli olduğundan ta‘arruz kolayca terakkî edememişdi ve ma‘a-hâzâ düşman ileri kıta‘âtı tepe üzerinde biraz geriye; muhtemelen mevzi‘-i aslîlerine doğru çekilmişdi.

Gurûbdan sonra 3. Alay -kendi rivâyetince- bir geçid hücûmu yaparak süngü muhârebesi yapmağa karâr vermişse de yine muvaffak olamamışdı ve adem-i muvaffakiyyetinde inzimâm te’sîriyle inhilâl husûle gelerek alay Satıköy istikāmetinde akmağa başlamışdı; tekrâr el altına toplamak teşebbüsü muvaffak olamamış, artık kuvvet elden çıkmışdı.

III/[314]

Ma‘a-hâzâ alay bugün öğleden sonra akşama kadar herhâlde metin bir sebât ve fedâkârlık göstermişdi ve esâsen za‘îf olan mevcûdu arasından 7 zâbit şehîd ve yaralı vermiş, 31 sandık cebhâne sarfetmişdi. Ta‘arruz, mukābil ta‘arruz sûretiyle bu mıntıkada çetin bir mücâdele devâm eylemişdi.

*

* *

Nişancı Birinci Alay’a gelince: Bu, 2. Fırka sağ cenâhına geldikden sonra bir emir alamayınca kendiliğinden hatt-ı harbe teveccüh etmişken bir emir zâbiti gelmiş ve bir taburun serî‘an Sakızköy Höyüğü’nden ordu kumandanı Abdullah Paşa emrine gönderilmesini

bildirmişdi; bu hareket yapılmakda iken gelen ikinci bir emir zâbiti de tekmîl alayın bu istikāmete gelmesini bildirmiş ve bunun üzerine hep berâber o tarafa teveccüh edilmişdi.

Bundan sonraki cereyân-ı hâl Abdullah Paşa hâtırâtı ile ordu harb cerîdesinde ve Nişancı Alayı'nın harb cerîdesinde yek-diğerinden oldukça farklı sûretde hikâye edilmekdedir:

Ordu vesâ'ikinden: "…4. Kolordu'ya gidüb gelen Erkân-ı Harbiyye zâbitânı [Mîralay Ali Rıza Bey ve Kā'imakām Lösöv] 4. Kolordu'nun geriye çekilmeğe başladığını ve İzmit Fırkası'nın dahi dağıldığını bildirdi. Bu haber üzerine bütün hattın tehlikeye düşmesini men' etmek maksadıyla 4. Kolordu ile Uşak Fırkası arasındaki mıntıkaya ihtiyâtda bulunan 1. Nişancı Alayı'nın sevk ve ikāmesi düşünülerek alaya sâ'at 15 dakika 15'de 198 Tepesi'ne gitmesi emredilmişdi. [Emir, Şark Ordusu Karargâhı'nın bugünkü fa'âliyyeti bahsinde mezkûrdur. M. N]

Fakat bu sırada Kal'a Fırkası'nın ric'atı görülünce bunun bir taburu kâmilen yayılarak efrâdı tekrâr hatt-ı harbe sokmakda kullanıldı ve Nişancı Alayı'na, bir müddet istirâhat etdikden sonra eski vazîfesini der'uhde etmek üzere Umurca Çiftliği'ne gidüb geceyi orada geçirmesi emredildi…"

Nişancı Alay kumandanı Kā'imakām Ali Osman Bey ise şöyle diyor:

(Sakızköy'üne varınca Abdullah Paşa "Bedirköy düşman tarafından tazyîk ediliyor. Bu sûretle ordu, gerisinden çevrilmek tehlikesine ma'rûzdur. Oradaki kıta'ât takviye için daha bir alay piyâde bir batarya Mîralay Necib Bey emriyle [4. Fırka kumandanı] oraya gönderilecekdir. Siz de hemân Bedirköy'üne hareket ediniz" emrini verdi. Fakat alay aç ve bî-tâbdı. Sabâhdan beri 17 km yürümüşdü; durmadan bir 13 km daha gidemezdi. İstirâhat teklîf etdim. Abdullah Paşa cevâben "Ben de açım" dediyse de nihâyet Necib Bey'e iltihâk etmek üzere şimdilik durmağa müsâ'ade etdi; buğday toplayarak efrâda yedirdim.

Bu sırada bir tabur, Paşa'nın emriyle firârileri durdurmağa me'mûr edildi; akşama kadarda Necib Bey kuvveti gelmeyince nihâyet kalmak ve emniyet tertîbâtı almak emredildi. Bundan sonrada diğer bir emirle 3.

III/[315]

Tabur, 4. Kolordu'nun çekilmesi hasebiyle Uşak Fırkası'nın sol gerisini muhâfaza maksadıyla Umurca Çiftliği'ne gönderildi.

Sâ'at 21'de köyde 1. Kolordu Kumandanı Ömer Yaver Paşa ile görüşüldü ve ric'at emri alınarak sabâha karşı hareket edildi. 3. Tabur'a da iltihâk emri gönderildi…"

Bu hikâye-i hâl daha doğru olacakdır; çünkü hem Abdullah Paşa hâtırâtında, bu güne â'id son satırlar meyânın da : "… Satıköy'den hareket edilirken Yaver Paşa'ya husûsât-ı sâ'ire meyânın da, Nişancı Alayı'nı unutmaması ve bu alayın bir taburunun Çiftehöyükler'e karşı ileri

karakolda bulunduğu, kısm-ı küllisinin de Umurca Çiftliği'nde bulunduğu anlatıldı" kaydı vardır ki bâlâdaki beyânâtı kısmen te'yîd eder. Diğer cihetden 3. Tabur Harb Cerîdesi de, taburun Sakızköy'den Umurca Çiftliği'ne gitdiğini, 17/18'de 230 mevcûdla burada bulunurken alaydan derhâl, Tatarlı'ya ric'at hakkında emir aldığını yazıyor.

Ve'l-hâsıl görünüyor ki bu alay, 3 tabur ve 1 Mitralyöz Bölüğü'nden mürekkeb mühim bir nizâmiye kuvveti bütün gün doğru dürüst hiçbir vazîfe alamadan akşamı etmiş, Abdullah Paşa'nın bu günkü en mühim maddî icrââtı 1. Fırka'yı parçalamak olmuşdu.

Halbuki bu fırka ile Çanakkal'a Fırkası'nın, 4 ve 5. fırkaları bakāyâsı ile 3. Fırka'nın müttehiden, bir elden ve bir plana tevfîkan Karaağaç şarkındaki düşmana karşı istihdâmı, buradaki vaz'iyyeti esâslı sûretde ta'dil edebilir ve buna â'id korkuları izâle eylemiş olurdu.

4. 2. Fırka'nın Muhârebesi

16/ 17 gecesi kumandanını gā'ib etmiş ve kolordunun sâ'at 24 dakika 45 târîhli emrini bi'z-zât hatt-ı harbi dolaşmak sûretiyle kıta'âta teblîğ etmiş olan fırka erkân-ı harbi Kolağası Harem Efendi, 17 sabâhı sis açıldıkdan sonra fırka sağ cenâhında topçu tarassudu civârında fırka kumandanını bulmuş, kolordu karargâhı da buraya gelmişdi.

Hatt-ı harbdeki tertîbât yine dünkü gibi idi; sağ cenâhdaki 6. Alay yanında bulunan bir bataryanın cebhânesi ikmâl edilmiş olub bununla, topçu hattındaki bir batarya ateş ediyor ve diğer bataryalar cebhânesizlikden susuyordu. Düşman topçusu ise düne nazaran daha çok kuvvetli idi; daha devâmlı ve şiddetli ateş ediyordu. Düşman piyâdesi evvel emirde uzakda tahkîmât içinde görülüyordu. Ve yeni kuvvetlerle takviye edildiği his olunuyordu. [Doğru. 6. Bulgar Fırkası bugün tekmîl kuvvetiyle 1. Kolordu karşısında tutulmuşdu. M. N] Dünkü 2. Kolordu mevzi'inde de kısmen düşman görülüyordu.

Dün akşam 4. Fırka'ya gitmiş olan kuvvetler avdet etmiş olub Nişancı 2. Tabur kemâ-kân eski

III/[316]

yerine sol cenâh gerisine, Piyâde Y 5, T 3'de, Y 6'nın sağ cenâhına konmuşdu. Uşak Fırkası'ndan gelmiş olan Simav Taburu da burada bulunmakda idi.

Öğleden hayli sonraya kadar fırka cebhesinde başlıca topçu muhârebesi olmuşdu; açıkda ilerlemek isteyen bir Bulgar bataryası büyük zâyi'âtla perîşân edilmiş, buna mukābil mütemerkiz topçu ateşine uğraşan Piyâde Y 6 nezdindeki bataryamızda ibtâl edilmişdi.

Sâ'at 14 sıralarında 1. Kolordu'dan: " Çabuk. Sağ cenâh istikāmetinde dere içinde Simav Taburu'yla mümkünse Y 6 ihtiyâtlarını bu tarafa tahrîk ediniz." tarzında telâşlı bir emir gelmişdi ve bu esnâda 2. Kolordu mıntıkasındaki kıta'âtımızın kaçdığı ve düşmanın bu tarafa

şedîd bir ateş tevcîh etdiği ve ma‘a-hâzâ kaçanların ileriye sürüldüğü ve akşam sıralarında vaz‘iyyetin âdetâ düzelmiş olduğu görülmüş ve ta‘kîb edilmişdi.

Bu esnâda düşman 2. Fırka cebhesine de bir ta‘arruz icrâsına başlamışdı. Düşman 6. Alay cebhesinde 300-1.000 metreye kadar sokulmuş ve ma‘a-hâzâ cebhenin metâneti karşısında daha ziyâde ilerleyemeyerek bu mesâfede durmağa icbâr edilmişdi. Yalnız fırka sağ cenâhında, Çanakkal‘a Fırkası nizâm-ı harbinde muhârebe eden Konya ve Sille taburları çekilmiş ve düşman bunların mevâzi‘ine kadar sokulmuş olduğundan 2. Fırka’nın sağ cenâhı tehlikede bulunuyordu ve ma‘a-hâzâ ihtiyâtlarla cenâh temdîd edilmiş, bu vaz‘iyyetde gece gelmiş ve düşman bu müsâ‘id andan istifâde edememişdi. Nitekim sağ cenâhdaki 6. Alay kumandanı sâ‘at 21 dakika 30 raporunda ateş kesdiğini, vaz‘iyyetinin metin bulunduğunu bildirmişdi.

Fakat bu esnâda Satıköy’de mes’ele hâl edilmişdi. … Kolordunun sâ‘at 23 dakika 30 târîhli ric‘at emri 2. Fırka’ya gelmiş idi; “1. Kolordu, Ahmedbey Karyesi’ne çekilmek için emir almışdır. Uşak Fırkası dümdârı teşkîl edecekdir. Sabâhleyin orada bulunabilecek vech ile muntazaman çekilmeniz lâzımdır.” deniyordu. Müte‘âkiben gelen sâ‘at 24 târîhli daha mufassal bir kolordu emrinde de “Ordumuzun sağ cenâhındaki grubun muvaffakiyyetli muhârebelerine rağmen bu akşam Uşak Fırkası vesâ’ir kıta‘âtın hatt-ı harbi terk etmeğe başlaması üzerine ordu kumandanlığından hemân geceleyin ric‘at emri verilmişdir. Kolordumuz Ahmedbey üzerine çekilecekdir. İlk yürüyüş hedefi olan buradan sonra Tatarlar’dan Soğucak Dere şarkındaki sırtlara gelerek tahkîm edilecekdir. Uşak Fırkası dümdârdır. Kolordu kumandanlığı Ahmedbey’dedir. Hemân geceden çekilmek lâzımdır” deniyordu.

Bunun üzerine 2. Fırka kumandanlığı da 18 Teşrîn-i evvel sâ‘at 1’de ric‘at emri vermiş ve sıra ile Nişancı Taburu’nun, topçunun 4, 5 ve 6. alayların yek-diğerini ta‘kîben hemân hareketini taleb eylemişdi.

Bu emrin 4, 6. alaylarla topçuya teblîğ edildiği anlaşılıyorsa da 5. Alay’a teblîğine dâ’ir bir kayda

III/[317]

tesâdüf edilemedi ki bazı vesâ’ikden, 5. Alay’dan hayli kıta‘âtın 18 sabâhı bile hatt-ı harbde kalmış olduğu anlaşılmakdadır.

*

* *

Ve’l-hâsıl görülüyor ki bugün 1. Kolordu dahi, esâsen karşısında yalnız 6. Bulgar Fırkası’nın bulunması hasebiyle uzun müddet mühim bir tazyîke uğramamış, akşama doğru sağ

cenâhına karşı inkişâf eden ta‘arruzu muvaffakiyyetle durdurmuş ve herhâlde metânetle muhâfaza-i mevki‘ eylemişdi.

Fakat ne çâre ki kolordu ve Uşak Fırkası kumandanlarının rûhen mağlûbiyyetleri bu müsâ‘id vaz‘iyyetden istifâdeye mâni‘ olmuş ve bi’l-‘akis bunlar kendi hayâlhânelerinde tasavvur etdikleri umûmî ric‘atı ordu kumandanına da telkîn eyleyerek ric‘at emrinin i‘tâsında âmil-i aslî olmuşlardı… Bulgarlar 6. Fırka 2. Livâsı’nın bugün zâten muvaffak olamadığını i‘tirâf ediyorlar; fakat 1. Livâ’nın akşam geç vakit sancak açarak, muzika çalarak Türkbey köyüne ve şarkındaki Türk mevzi‘ne ta‘arruz ederek cebheyi yardıklarını zannediyorlar ki tamâmen mahsûl-i hayâldir. Bulgarlar yeniden böyle bir niyetle ta‘arruz etmek istemişler ve “Bu ta‘arruz yapıldı, Türkbey köyüne gidildi.” diye haberler almışlardır; fakat herhâlde şurası muhakkakdır ki Türkbey’de zâten Osmanlı kıta‘âtından ferd-i vâhid bulunmuyordu ve Bulgar ta‘arruzu Türkbey şarkına, 1. Kolordu mevâzi‘ine karşı inkişâf edememiş, kırılmışdı.

Binâ’en-‘aleyh hakîkatde Bulgar 6. Fırka, bugün 16 taburuyla, bizim başlıca 2. Fırka ile Uşak Fırkası’na inhisâr eden 1. Kolordu’muzun a‘zamî 8-10.000 tüfeğine karşı da hiçbir netîce istihsâl edememişdi.

5. 17 Teşrîn-i evvel’ de 2. Kolordu’nun Muhârebesi

1. Kolordu Karargâhı’nın Fa‘âliyyeti

17 Teşrîn-i evvel sabâhı, 2. Kolordu kumandanlığı evvel emirde ileride ne var ne yok; bunu anlamağa karâr vermişdi ve bu maksadla kolordu karargâhında bulunan za‘îf bir süvâri bölüğünü keşfe me’mûr eylemişdi. Bu bölüğün garbındaki hatt-ı bâlâya [ki dünkü müdâfa‘a hattı bunun garb yamaçları idi. M. N] çıkarak buradan serbestçe cenûb-ı garbiye doğru sür‘atle ilerlediği ve sol cenâha kadar gitdiği gözle ta‘kîb edilmişdi; gece sabâha kadar ötede beride tüfek ve mitralyöz ateşi devâm etmiş olub şu ânda sükûnet vardı ve dünkü hatt-ı müdâfa‘a sırtları üzerinde ne dost ve ne düşman görülüyordu.

Fakat süvâriden hiçbir rapor gelmemiş olduğundan, kolordu kumandanlığı daha ziyâde intizâr etmeden şu karâr ve tertîbi ittihâz ve emreylemişdi:

III/[318]

1- Bu sırada karargâha gelmiş olan Kastamonu Fırkası kumandanının ifâdelerinden dün gece hatt-ı müdâfa‘aya kadar gitmesi emredilmiş olan taburların oraya kadar gitmediği ve sırtların şarkındaki derede kaldığı ve el altındaki taburlardan da hayli efrâd savuşmuş olduğu anlaşılmışdı. “Gerek fırka kumandanı ve gerek erkân-ı harbi Yüzbaşı Bekir Efendi beceriksiz ve hiçbir işe yaramaz olduklarından” kolordu karargâhından Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Şükrü Ali Bey Kastamonu Fırkası kumandanına terfîk edilerek fırkaya şu emr-i şifâhî verilmişdi:

“Bütün kuvvetinizle 3 koldan hatt-ı müdâfa‘aya ilerleyiniz. 4 ve 5. fırkaların eski mevzi‘ine ilerlemiş olan düşmana ta‘arruz ediniz. 3. Fırka şimâlden ve Çanakkal‘a Fırkası da cenûbdan ta‘arruz edecekdir. Vazîfeniz düşmanı dere garbına atmak, olamazsa cebheden işgāl ve müdâfa‘a eylemekdir.”

Bunun üzerine sâ‘at 7 dakika 30’da Kastamonu Fırkası’ndan topluca ve el altında mevcûd olan 3 tabur ilerlemiş ve ayrıca verilen emirle nezdindeki 4. Fırka’nın bir bataryası sâ‘at 8’de kolordu karargâhına nisbet garbda görülen ilk hatt-ı bâlâyı aşmışdı. Biraz sonra bütün cebhede piyâde ateşi za‘îf bir düşman topçu ateşi ve 3. Fırka’nın topçu ateşi başlamışdı;

2- Ortalık aydınlanınca 5. Fırka’nın 14. Alay kumandanı görülmüşdü. Mûmâ-ileyh 14 ve 15. alaylardan toplayabildiği efrâd ve 5. Fırka’nın iki bataryasıyla emre âmâde olduğunu söylemişdi. Buna da “Kıta‘âtı tanzîm ederek kolordu karargâhının bulunduğu köprünün garb ve şimâl kenarında ihtiyâtda bulunması” emredilmişdi. Bu kuvvetin mevcûdu (1.300 kadar tüfek) idi.

5. Fırka’dan bir kısım efrâdın hatt-ı harbde kaldığı da işitilmişse de [fi’l-hakîka 13. Alay hiç olmazsa kısm-ı külliyesiyle hatt-ı harbde kalmışdı ve 3. Fırka ile tevhîd-i hareket eylemişdi. M. N] Bunu kolordu karargâhı “Tahkîke imkân bulamamış” idi.

3- Bu sırada Çanakkal‘a Fırkası ve 3. Fırka da muhârebeye girmişdi.

Fakat az sonra Kastamonu Fırkası kumandanının “Firârileri toplamak maksadıyla” geriye geldiği, fırkaya merbût bataryanın da aynı sûretle avdet eylediği görülmüşdü ve batarya her ne sebebe mebnî ise “Şimdilik” geride alıkonulmuşdu;

Böylece meydân-ı harbde 3. Fırka’nın 4 ve Çanakkal‘a Fırkası’nın 2 [neden? Bunun topçusu 3 batarya idi, birisi nerede kalmışdır? M. N] olarak yalnız 6 batarya fa‘âliyyette idi. Sâ‘at 9 sıralarında 10 araba topçu cebhânesi de gelmişdi.

4- 1. Kolordu’dan sâ‘at 8’de, sâ‘at 7 dakika 45 târîhiyle gelen raporda “Müretteb 1. Fırka’ya sağ cenâh ve Karaağaç istikāmetinde hareket için emir verildiği, topçusu olmayan bu fırkanın îcâbı vech ile istihdâmı” bildiriliyordu.

III/[319]

Binâ’en-‘aleyh vaz‘iyyet gayr-i müsâ‘id değildi; henüz yerinde bulunması muhtemel bazı aksâmından sarf-ı nazar edilse dahi, dün akşam hatt-ı harbi terk eden 4 ve 5. fırkaların kuvvetlice [ma‘a kolordu istihkâm taburu] 14 ve hafif [15 muhârebesine iştirâkleri dolayısıyla] 6 taburuna ve 10 bataryasına mukābil elde Kastamonu Fırkası’nın 4 tâze taburu ve refâkatinde ki 4. Fırka bataryası, Çanakkal‘a Fırkası’nın 9 tâze taburu ve 3 bataryası, 5. Fırka bakāyâsından 2 tabura mu‘âdil kuvvet ve 2 batarya ki cem‘an 15 tabur ve 6 batarya vardı; Müretteb 1. Fırka’nın da 6 taburuyla bu kuvvete inzimâmı kābil-i hesâbdı. 3. Fırka’da 4 batarya ve 8

taburuyla cenâhda mü'essir olmağa başlamak lâzımdı. Nitekim 2. Kolordu kumandanlığı dahi bu anda az çok nîkbîn bulunmuşdu ve sâ'at 8 dakika 35'de 1. Kolordu'ya yazdığı cevâbda -evvelce görüldüğü üzere- bu hissiyâtını izhâr etmiş ve sadece cebhâne irsâlini ve 1. Fırka'nın merkeze tesrî'-i sevkini ricâ eylemişdi.

Sâ'at 9'da Müretteb 1. Fırka'ya ve Çanakkal'a Fırkası'na da: "Çanakkal'a Fırkası Karaağaç istikāmetinde ilerleyerek köyün şark sırtlarını işgāl ve garba karşı cebhe alacak ve burada düşman varsa tard edecekdir. 1. Müretteb Fırka evvelâ Çanakkal'a Fırkası'nın sağ cenâhı gerisinde ihtiyât kalacakdır. Karaağaç hizâsında Kastamonu Fırkası'ndan bazı taburlar ve daha şimâlde münferid ağaçlar civârında 3. Fırka vardır. Şayet cebhâne biterse süngü hücûmu yapılacakdır" emri verilmişdi ve bu emir gönderildiği sırada Çanakkal'a Fırkası'nın 1 ve 2. kolordular arasındaki boşlukdan zuhûr ederek kolbaşıyla hatt-ı harbe yeni girmekde olduğu görülmüşdü.

[Bu emir Çanakkal'a Fırkası'na muhtemelen varmışsa da Müretteb 1. Fırka kumandanına vusûlü hakkında hiçbir habere tesâdüf edilmemişdir. M. N]

Bu sırada 3. Fırka'dan da sâ'at 4 dakika 45 târîhiyle şu rapor gelmişdi: "Sâ'at 1 dakika 40 târîhli emriniz sâ'at 4 dakika 25'de geldi. Düşmanın sol cenâhına dün akşam ta'arruz ve bunu tard etdik. Şimdi ileri kıta'âtımız Karaağaç'ın [Bu elîm bir harita yanlışlığıdır. Eldeki 1/210.000 mikyâsındaki Trakya haritalarında Karaağaç köyünden başka olarak, ta (Pınarhisar-Vize) şosesine kadar başka köy mevcûd gösterilmiyordu. Bu sebeble 3. Fırka kumandanı karşısındaki köyü Karaağaç zannediyordu. Halbuki Karaağaç'ın şimâlinde, Karaağaç Deresi boyunca hakîkatde Kazan, Tozaklı köyleri ve derenin Vize şosesi ile birleşdiği mahalde de Poyralı Köyü vardı. Şu ânda 3. Fırka Karaağaç Köyü civârında değil Kazan Köyü etrâfında bulunuyordu. M. N] garbındaki sırtlardadır. Kuvvetin kâffesini mevzi'-i asliyye çekmekdeyim. Asker fevka'l-'âde yorgundur. Mecbûriyyet hâsıl olursa yarın sabâh emir olunan mevzi'i tutabilirim. 17. Kolordu bu akşam [ya'nî 16/17] be-heme-hâl Pınarhisar'a varacağını bildirdi…"

III/[320]

Buna da sâ'at 9 dakika 10'da "Serîan, cenûba ve merkeze yanaşınız…" emr-i cevâbisi gönderilmiş ve sâ'at 10'da orduya şu rapor yazılmışdı: [Abdullah Paşa hâtırâtında ve Şark Ordusu harb cerîdesinde bu rapor mezkûr değildir. M. N] "4 ve 5. fırkalardan kaçanlar gece kâmilen geriye gitdi, ötede beride toplanıyorlar. Kâmilen boş kalan 3-4 km'lik hatt-ı harbe erkenden Kastamonu Fırkası'ndan 3 tabur sürüldü ve muhârebeye tutuşdu. 3. Fırka sağdan, Çanakkal'a Fırkası soldan ilerlemek emrini aldılar. Müretteb 1. Fırka'ya şimâle gelmesi emredildi. Şu ânda şu sırtların bütün imtidâdınca muhârebe devâm ediyor. 4 ve 5. fırkalardan

ancak 4 batarya muhârebeye girmişdir. Düşman kâmilen geriye çekilirse diğer topları mahallinde bulacağımız tabî‘îdir. Taburların mevcûdu 100-150’ye düşdü. Cebhâne ve hayvan arabaları kâmilen savuşdu…”

Fakat bu rapor daha gönderilirken, sâ‘at 10 dakika 11 sıralarında Kastamonu taburlarının umûmî bir ric‘atı görülmüşdü ve gerideki bir batarya ile üzerlerine birkaç mermi atılarak tekrâr yerlerine sürülmüşdü ki bu hâl akşama kadar dört def‘a tekrâr etmiş, her def‘asında efrâdı ileriye sürmeğe muvaffakiyyet hâsıl olmakla berâber beher bozgun haylice efrâdın hatt-ı harbden eksilmesini mûcib olmuşdu.

*

* *

Öğle sıralarına kadar kolordu karargâhı nokta-i nazarından vaz‘iyyet ber-vech-i bâlâ devâm etmiş olub bu esnâda yeniden şu haberler alınmışdı:

1- Dün akşamdan beri ne kendisinden ve ne de fırkasından haber alınamamış olan 4. Fırka kumandanı Necib Bey’den bu sırada gelen ilk raporda “Kendisinin toplayabildiği kuvvetle Sakızköy’üne vardığı, orada bunlardan bir alay teşkîl ederek Muhiddin Bey kumandasına verildiği, bu Müretteb Alay’ın ordu emri üzerine 1. Kolordu’ya ilhâk edildiği ve kendisinin de ordu karargâhında kaldığı” bildiriliyordu.

Müte‘âkiben, Sakızköy şimâl sırtlarından, sâ‘at 12 dakika 30 târîhiyle yazılarak gelmiş olan diğer bir raporda da şöyle deniyordu.

“ Nişancı 4. Tabur’da 10 ve 11. alaylardan 800 mevcûdlu bir tabur ve 12. Alay’dan 650 mevcûdlu diğer bir tabur teşkîl edildi ve bunlar ordu emriyle şimdi Çiftehöyükler’deki ordu karargâhına tahrîk edildi. 4. Fırka’nın mevzi‘de kalan toplarının her fırsatdan bi’l-istifâde hemân aldırılması Topçu Kolağası Kenan Efendi’ye emredildi. Ben de karargâha gidiyorum. Bundan böyle vazîfem hakkındaki emre intizâr eylerim.”

Bunun üzerine kolordu kumandanlığı sâ‘at 12 dakika 55’de yazdığı cevâbda Necib Bey’i tekdîr eylemiş ve böyle kendi kendine dolaşmakda olmasını mu’âheze ve derhal buraya gelerek fırkasını toplamasını emreylemişdi.

III/[321]

Bunu müte‘âkib fırkadan sâ‘at 13 târîhli “Ordu karargâhına gitmekde iken taburlar tekrâr durduruldu. Bunlar Muhiddin Bey emrinde alay hâlindedir. Çanakkal‘a Fırkası şimdi şimâl-i garbî istikāmetinde muhârebeye girişdi. Bunların arkasındayız, ne yapalım?” raporu gelmiş, buna da sâ‘at 13 dakika 30’da “Deminki emir mûcebince hemân geliniz. Kastamonu Fırkası muhârebededir. Düşman çekiliyor. Kastamonu Fırkası ile müştereken düşmanı tard ediniz.” cevâbı verilmişdi

Buna da cevâben Sakızköy şimâlinden sâ‘at 14’de yazılmış olarak şu rapor gelmişdi: “Emriniz alındı. Ta‘accübü mûcib olacak hiçbir hareketim yokdur ve olamaz. Kıta‘âtı terk etmek ne bana ne de hamd olsun hiçbir zâbite nasîb olmamışdır. Efrâdı çevirmek için Sakızköy’üne kadar gitdik. Ale’s-sabâh Çanakkal‘a Fırkası’nın karargâhına gelerek topladık; cebhâne verdik ve iki dolgun taburlu bir alay yapdık. Topların toplanmasını da topçu alay kumandanına emretdik. Şimdi tekrâr ordudan gelen emirde taburlardan birisinin Çanakkal‘a Fırkası’na verilmesi ve diğerinin karargâha gönderilmesi emrediliyor. Böyle yapacağız. Hâl anlaşılmadan ikide bir bu gibi mu’âhezâta ma‘rûz olmakdaki esbâb anlaşılamıyor. Bende şimdi geliyorum…”

Fi’l-hakîka, bu raporun vürûdundan sonra sâ‘at 15 dakika 30’a doğru Mîralay Necib Bey kolordu karargâhına gelmiş; fırka, kolordu kumandanları ve kolordu erkân-ı harbiyye re’îsi arasında nâ-hoş bir mükâleme olmuş ve kolordu cerîdesine nazaran Necib Bey bundan sonra kalkub giderek bir daha artık kolorduya iltihâk etmemişdir. [Fi’l-hakîka mûmâ-ileyhin tâ İstanbul’a kadar gitdiğini zîrde göreceğiz. M. N] Böylece 4. Fırka artık elden çıkmışdı;

2- Yine öğle sıralarında ordunun sâ‘at 7 dakika 15 târîhli ta‘kîb emri alınmışdı ki bi’t-tabi‘ bir ma‘nâsı kalmamışdı;

3- Yine bu esnâ da 3. Fırka emrindeki kolordu haber zâbitinden şu raporlar gelmişdi:

a) Kazanköy üst mahallesi şarkından, sâ‘at 10 dakika 30: “3. Fırka düşman sol cenâhına beş taburla ta‘arruz ve bunu tard etdi. Hâlâ ta‘kîb ediyor. 3 tabur ve bir bataryada eldedir. Soğucak tarafeynindeki muhârebede düşmanın arkası cenûbadır. Anlaşıldığına göre biz burada kuvvetliyiz. Şimdi Tekiye ve Pınarhisar istikāmetine düşmanın büyük kāfileleri çekiliyor. 3. Fırka 2. Kolordu’nun diğer kıta‘âtı muvâfıksa sağını ve gerisini kendisine veren düşmana karşı iki tabur ve bir batarya ile ta‘arruz ederek 3. Kolordu’ya yardım fikrindedir. Emre muntazırdır”.

b) Diğer rapor, sâ‘at 11 dakika 10’da yazılmış: “3. Fırka muvaffakiyyetle ta‘arruz etdi. Kazanköy garbı ormanına girmekdedir. Düşman gözükmüyor. Ta‘arruz eden kıta‘ât elden çıkmışdır. Merkeze toplamak kābil değildir. Bu kuvvet düşmanın solu gerisine ilerliyor.”

III/[322]

Kolordu kumandanlığı bu vaz‘iyyeti hoş bulmamış ve “Demek ki 3. Fırka hâlâ vazîfesini yapamamış ve gayr-i muvâfık istikāmetlerde uğraşmakdadır” diyerek sâ‘at 12 dakika 15’de fırkaya şu emri göndermişdi:

“4 ve 5. fırkalar ric‘at ederek yerlerine Kastamonu Fırkası sevk edildi. Fakat bu da sallanıyor. Çanakkal‘a Fırkası’yla Müretteb 1. Fırka cenûbdan şimâle ilerliyor. Maksad-ı aslî

şu ortada kalan düşmanı her tarafdan sarıp ya mahv veya tard eylemekdir. Ba‘dehû münâsib bir müfreze ile ta‘kîb etmekdir”.

Bu da ileride zikredileceği üzere mühim bir ta‘biye ânıydı:

3. Fırka, kuvvetini parçalamış ve hiçbir tarafda mühim bir te’sîr icrâ edemeyecek bir hâlde inkısam eylemişdi. Zâten kuvve-i umûmiyyesi 4.000 tüfek kadardı; binâ’en-‘aleyh bu şekil hareket yanlışdı.

2. Kolordu ise bunun, Karaağaç Deresi şarkından cenûba inerek dere şarkında ve Karaağaç havâlisinde netîce-i kat‘îyyeye iştirâk eylemesini emreylemişdi. Bu da ancak, 3. Fırka’nın karşısında kuvvet bulunması hâlinde doğru olurdu, aksi takdîrde yine inkısamı îcâb ederdi, binâ’en-‘aleyh bu da yanlış olurdu. 3. Fırka’nın tekmîl kuvvetiyle şimâl-i garbîye ve şimâle teveccüh ederek 3. Kolordu’ya yardımı da doğru olamazdı, çünkü bu takdîrde yine karşısındaki kuvvete karşı kuvvet ayırmağa ve sol yanını düşmana vererek 7-8 km. şimâle doğru ayrılmağa mecbûr kalacakdı. Bu tarafda tâze 17. Kolordu bulunmakda olduğundan kendisinin şimâle teveccühünde kat‘î bir lüzûm ve fâ’ide de melhûz değildi.

Binâ’en-‘aleyh bu fırkanın yapabileceği en muvâfık hareket doğruca karşısındaki düşmana ta‘arruz ederek bunu Karaağaç Deresi garbından -hakîkatde yapıldığı üzere- kuşatub cenûba sürmek idi; fakat bu hareketin tekmîl kuvvetle yapılması lâzımdı. Eğer böyle yapılsa idi, Karaağaç şarkındaki düşman ağleb-i ihtimâl çekilmeğe mecbûr kalır ve 2. Kolordu’nun dünkü hatt-ı harbi kolayca ve daha emin olarak istirdâd edilirdi. Bu tarafdaki tehlikenin kapatılması sûretiyle 3. Kolordu’ya da en fâ’ideli sûretde yardım edilmiş olurdu.

Halbuki kolordu kumandanlığı nokta-i nazarında hâlâ sâbit kalmış ve sâ‘at 13 dakika 40’da bile 3. Fırka’ya yeniden “Karaağaç Deresi şarkından cenûba inerek 4. ve 5. fırkalar mıntıkasındaki düşmanı be-heme-hâl tard eylemesi” emrini göndermişdi; şayed 3. Fırka bunu yapmağa teşebbüs etse bile, Kazan garbındaki ormana kadar ilerlemiş olan kıta‘âtını 2,5-3 km. geriye çekmeğe mecbûr kalacağını nazar-ı dikkate almamışdı;

4- Öğleden sonraya kadar Müretteb 1. Fırka’dan hiçbir haber alınamamışdı. Bundan sonra fırka kumandanı Nasır Paşa yalnızca kolordu karargâhına gelmiş ve kolordu harb cerîdesine göre “Fırkasının elinden alındığını” söylemişdi. [Halbuki 3. Alay’ın paşa ile birlikde geldiği ve paşa tarafından Çanakkal‘a Fırkası emrine verildiği ma‘lûmdur. Eğer Nasır Paşa bunu olsun 2. Kolordu kumandanlığına söylememişse büyük bir hatâ yapmışdır. M. N]

III/[323]

Bu vaz‘iyyet aşağı yukarı sâ‘at 15’e kadar böyle kalmış olub bu sırada orduya şu rapor gönderilmişdi: “Sağdan i‘tibâren 3. Fırka, Kastamonu ve Çanakkal‘a fırkaları Karaağaç’ın şark sırtlarında muhârebededir. Yalnız 3. Fırka düşmanı tard ve biraz ta‘kîb etdi. Diğerleri sabâhdan

beri zorla duruyor. 4. Fırka kıta‘âtını alıkoyduğunuzdan fırka ve alay kumandanları ve erkân-ı harbi açıkda kaldı. Merkez za‘îfdir. Kuvvet irsâli…”

Sâ‘at 16’da yine orduya, evvelce gönderilen rapor gönderilmiş olub bu bâbda kolordu harb cerîdesinde vaz‘iyyet şöyle zikredilmişdi: “Müretteb 1. Fırka ve Sakızköy’de toplanan 4. Fırka kıta‘âtı gelselerdi buradakilerle birleşdirilerek Kastamonu Fırkası mıntıkasından mukābil ta‘arruz yapmak ve bu sâyede 3. Fırka’nın muvaffakiyyetini tevsî‘ eylemek belki mümkün olurdu. Fakat böyle olamadı. 3. Fırka ise hâlâ istikāmet değişdirmemişdi. Kastamonu ve Çanakkal‘a fırkaları ise bin müşkilâtla yerlerinde kalmış olub vaz‘iyyetleri hakkında hiçbir haber de vermemişlerdi.”

Bundan sonra, yine 3. Fırka haber zâbitinden sâ‘at 14 dakika 30 târîhli şu rapor gelmişdi:

“3 ve 17. kolordular düşmanı tard etdi. Düşman geriye kaçıyor ve orman içinde intizâma giriyor. Şimdi 3. Fırka’nın karârı 5 taburla 2. Kolordu önündeki düşmanın soluna ta‘arruz ve 3 tabur ve 2 mitralyöz bölüğü ve 2 batarya ile şimâlden ric‘at eden düşmanın sağ cenâhına ta‘arruzdur. Bu karâra başlanmak üzeredir. 3. Fırka karargâhı bir istihkâm bölüğü ile kalmışdır; köyün şimâl mahallesinin şark sırtlarında, yanmış Mandıra’dadır. Gecede burada kalacakdır.”

Fakat kolordu kumandanlığı bu rapor üzerine “Demek hâlâ aklı şimâlde!” diyerek bir şey yapmanın vakti geçdiğine karâr vererek bir cevâb vermemişdi.

Bu sırada, sâ‘at 16 dakika 30’da, ordudan sâ‘at 15 dakika 30 târîhiyle şu emir gelmişdi: “Sağ cenâhımızda 3. Kolordu 16’da muvaffakiyyetle ta‘arruz ederek düşmanı püskürtmüş ve Congara cihetindeki düşman kuvveti ezilmişdir. Serî‘an bütün kuvvetinizle solunuzdaki 1. Kolordu Çanakkal‘a Fırkası üzerine gelen düşmana hemân ta‘arruz ediniz”.

Bu bâbda kolordu harb cerîdesinde şu mütâla‘a vardır: “Bizde görüyorduk. Fakat mu‘âvenete muktedir değildik. 5. Fırka perâkendelerinden müctemi‘ 2 tabur kadar bir kuvvet bir iş göremezdi. Başka ihtiyâtda yokdu. Bataryaların cebhânesi azdı. Hayvanlar topları çekemeyecek hâlde idi. Vakitde geçmişdi. Ve’l-hâsıl ordu bugün ta‘arruz edemezdi…” ve binâ’en-‘aleyh hiçbir şey yapılmamışdı!

*

* *

Kolordu kumandanlığının bugünkü muhârebe üzerindeki te’sîri hakîkatde bu kadarla kalmışdı ve sâ‘at

III/[324]

16 dakika 10'da gelen bir emir zâbitinin da'vetine istinâden, sâ'at 18 sıralarında kolordu kumandanı, kumandayı muvakkaten Kastamonu Kumandanı Şevket Paşa'ya bırakarak ve ta'lîmât vererek, erkân-ı harbiyye re'îsi ile birlikde Sakızköy'ünde ordu karargâhına hareket eylemişdi. Karanlıkdan sonra muhârebeye sükûnet gelmişdi. Nasır Paşa da berâberdi.

Sakızköy'ünde ordu kumandanlığından mâ-'adâ 1. Kolordu kumandanı ve erkân-ı harbiyye re'îsi ve hey'eti, 4. Fırka kumandanı ve 11. Alay kumandanı da vardı.

Kolordu harb cerîdesi cereyân-ı hâli şöyle tasvîr etmekdedir:

"… Müzâkereden ciddî bir şey çıkmadı. Ordu kumandanı şöyle dedi: (Sağ cenâh ordusu muvaffak olmuşdur. 4. Kolordu fâik düşmanın ta'arruzu karşısında öğleyin ric'at ederek birkaç kilometre geriye gitdi. Uşak Fırkası Canib Paşa'nın ifâdesine göre terk-i mevzi'le Sakızköy Deresi'ne inmiş, 2. Fırka hakkında Yaver Paşa, kat'î bir şey söyleyemiyor.)

Buna mukābil 2. Kolordu'nun vaz'iyyeti şöyle anlatıldı:

(3. Fırka yerindedir, hatta ta'arruzu bile me'mûl-i kavîdir. Kastamonu ve Çanakkal'a fırkaları çok sarsılmış olub bu gece durabilecekleri meşkûkdur. Şu ânda elimizde 5. Fırka'nın 1.500 perâkende efrâdıyla mermisi az 11 top vardır.)

Müzâkereye devâm edilirken 1. Kolordu Nakliyye Taburu kumandanı Binbaşı Osman Bey gelerek 50'şer araba topçu ve piyâde cebhânesi getirdiğini söyleyince ordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Mîralay Cevad Bey ayağa kalkarak (ta'arruz edelim) teklîfini yapdı. Fakat bu cebhânenin ancak 1-2 bataryaya yetişebileceği hesâb edilince ordu kumandanı müdâfa'a ve sebâta karâr vererek emr-i tahrîrîyi verdi…

Fakat tam dağılırken Çanakkal'a Kumandanı Mîralay Nasuhi Bey gelerek fırkasının hatt-ı harbi terkle çekildiğini ve kimseyi bulub toplayamadığını söyledi. Bunun üzerine ordu kumandanı tebdîl-i karârla umûmî ric'at emrini verdi.

Bu meyânda ordu kumandanı bizden rapor almadığından şikâyet etmişdi. Bizde çok rapor gönderdiğimizi söylemişdik. Ordu kumandanı bunun üzerine erkân-ı harbiyyesine sorunca, Re'îs-i Sânî Mîralay Ali Rıza Bey (evet efendim, son rapor cebimdedir. Takdîm etmeği unutdum!) demişdi".

Bundan sonra kolordu kumandanlığı, orada bulunan 4. Fırka Kumandanı Mîralay Necib Bey'e "Ne kadar kuvvet varsa hemân toplayarak Topçuköy'üne gelmesini" emretmiş ve karargâha gelerek sâ'at 23'de 17 numro ile hulâsaten şu kolordu emrini vermişdi:

"1- Düşmanın sol cenâhı bozulmuşdur; merkez ve sağ cenâhı henüz sebât ve terakkî ediyor;

2- Ordumuz Soğucak Dere gerisindeki hatt-ı müdâfa'ayı işgāl ve müdâfa'a edecekdir;

3- 2. Kolordu Congara cenûbunda Topçuköy garbındaki sırtları tutacakdır:

4- 3. Fırka sâ‘at 4’de doğruca Topçuköy’üne gelerek garbı hizâsında ve Congara Deresi şarkındaki sırtlara gelecekdir;

5- Kastamonu Fırkası bulunduğu sırtdan sâ‘at 4’de hareketle 3. Fırka sol cenâhına gelecekdir;

6- 5. Fırka [13. Alay, 14 ve 15. alaylarla 5 Nişancı Taburu, 4 ve 5. topçu alayları 2. İstihkâm Taburu ve 4. Fırka perâkendeleri] sâ‘at 4’de (Karaağaç-Topçuköy) doğru yolunu ta‘kîb ederek Topçuköy garbında ve Ahmedbey Deresi şarkındaki sırtlara giderek orada ihtiyât olacakdır. Fırkaya muvakkaten 14. Alay kumandanı Mîralay Hüsnü Bey kumanda edecekdir. 13. Piyâde Alayı’yla Mitralyöz Bölüğü ve 10. Alay’dan bir tabur iki gündür hatt-ı harbdedir. Be-heme-hâl el altına alınmalıdır;

7- Çanakkal‘a Fırkası sâ‘at 4’de hareketle Kastamonu Fırkası’nın soluna gelerek tahkîmât yapacakdır;

8- Süvâri 10. Alay’ın, 1 ve 5. bölükleri sâ‘at 5’de karargâh sırtında bulunarak düşmanı tarassud ve ric‘atı himâye ve keşf edecekdir. Ba‘dehû hatt-ı müdâfa‘a önüne gelerek Congara Vâdîsinin garb sırtlarında ikāmet edecekdir.

… Büyük ağırlıklar celb edilecek, kolordu karargâhı Topçuköy’üne gidecekdir…”

Fakat bu emrin kimlere ve ne sûretle teblîğ edildiği hakkında bir kayıt yokdur; bâ-husûs kolordu harb cerîdesi, “Biz karargâha geldiğimiz sırada Çanakkal‘a Fırkası kumandanının daha evvel gelerek fırkasına ric‘at emri verdiği anlaşıldı ve bir daha buna ve 4. Fırka kumandanına tesâdüf edilemedi” diyor. O hâlde hükmedebiliriz ki o akşam yalnız ağızdan ağza bir ric‘at lakırdısı, belki bir Topçuköy kelimesi dolaşmış ve başını alan o tarafa teveccüh etmişdi!

Kolordu karargâhı, 5. Fırka kumandan vekîli ve kıta‘âtı ile birlikde sâ‘at 4’de Ahmedbey tarîkiyle Topçuköy’üne hareket etmişdi...

17 sabâhı kolordu kumandanlığı Çorlu’da Mîralay İhsan Bey vâsıtasıyla başkumandanlığın sebât emirlerini, sol cenâha Vasıf Bey Müfrezesi’nin gönderildiği hakkındaki ta‘mîmi vesâ’ireyi almışdı.

[Kolordu harb cerîdesinden, İstihkâm Taburu hakkındaki şu notun da tesbîti fâ’ideli görüldü:

Bu taburun 1. Bölüğü 16 sabâhı 152 mevcûdunda iken 17 sabâhı 21 sağlam ve 13 mecrûh vardı. 2. Bölüğü 16 sabâhı 123 mevcûdunda iken 17 sabâhı 21 sağlam ve 15 mecrûh vardı.

III/[326]

Bu taburun 3. Bölüğü hakkında da bir ma'lûmât yokdu. Bu efrâd 17 sabâhı kolorduya iltihâk etmiş ve 5. Fırka'ya rabt edilmişdi.]

2. 17 Teşrîn-i evvel'de Çanakkal'a Fırkası'nın Muhârebesi

Bu bâbda kâfî vesîka ortada yokdur. Yalnız mevcûd olanların tedkîk ve mukāyesesi sûretiyle şu fikri alabiliyoruz:

16 Teşrîn-i evvel akşamı bu fırka, 6'sı kendi taburu, 3'ü de Konya ve Sille ve Menemem taburları olarak 9 tabur ve 3 bataryasıyla Sakızköy'den muhtemelen doğruca şimâle, Karaağaç Köyü istikāmetinde ilerlemiş ve bugün muhârebeye giremeyerek [belki bazı aksâmı girdi ve geceleyin düşmanla temâsa geldi] Satıköy'ün muhtemelen 3-4 km şimâlinde gecelemişdi. Bir alayını da 1,5-2 km kadar ileride ileri karakola me'mûr eylemişdi. Bu da takrîben Karaağaç'ın 2,5-3 km kadar cenûbunda bulunuyordu.

17 Teşrîn-i evvel sabâhı ilerideki alayın en ilerideki tabur ve bir bölüğüyle cebhe garba olarak diğer bir bölükde bunun sağında cebhe, şimâle olarak bulunurken bu ikinci bölük birden bire 800-1000 metre mesâfeden, Karaağaç şark sırtlarından piyâde ve makineli tüfek ateşine uğramış ve ilk ânda bir buhrân hâsıl olmuşsa da az sonra vaz'iyyet tesbît edilerek muhârebe inkişâfa başlamışdı.

Bundan sonra Çanakkal'a Fırkası aynı istikāmetde tedrîcen muhârebeye girmiş olub sâ'at 13 sıralarında soldan sağa doğru sıra ile Konya, Sille, Çanakkale, Lapseki, Karabük, Pazar, Menemen taburları olarak 7 taburuyla birinci hatta, mütebâkî kuvvetleriyle de sağ cenâh gerisinde ihtiyâtda bulunuyordu ve topçu da iki bataryasıyla mevzi'e girmiş olub bir bataryası ağleb-i ihtimâl ordu emriyle Satıköy şimâl-i garbîsinde alıkonulmuş ve oradan ahvâle seyirci kalmışdı.

Sol cenâh, 2. Fırka sağ cenâhıyla oldukça yakından irtibâtda bulunuyordu.

Bundan sonra görünüşe nazaran 4. Fırka'dan müteşekkil Muhiddin Bey'in Müretteb 11. Alay'ı ve Müretteb 1. Fırka'nın 3. Alay'ı da Çanakkal'a Fırkası emrine dâhil olmuşlardı ve muhârebeye iştirâk eylemişlerdi.

Böylece bu mıntıkada iyi kötü 14 tabur ve belki bir 7-8 bin tüfek, bir makineli tüfek bölüğü toplanmışdı.

Fakat anlaşıldığına nazaran bu kuvvet bir plana tevfîkan ve mevzi'de muvâfık sûretde ve müttehiden kullanılmamış, parça parça muhârebeye girmiş, kâfî bir ateş himâyesi olmaksızın

şiddetli düşman ateşi altında açık arâzide kalan efrâd ne yapacaklarını bilemeyerek mevzi‘î buhrânlar tevlîd etmişler, bi’l-hâssa Çanakkal‘a Fırkası taburları akşama kadar 4-5 def‘a bozulmuş, umûmî ric‘at manzaraları göstermiş, yine toplanmış ve kısmen durdurulmuşdu.

III/[327]

Herhâlde şurası muhakkakdır ki bugün bu mıntıkada düşman münhasıran tedafü‘î hareket etmiş mevzi‘î buhrânlarımızdan istifâde etmiş ve böylece 17 akşamüzeri tarafeyn aşağı yukarı sabâhleyin muhârebeye başladıkları vaz‘iyyetde bulunmamışlardı.

Bu muhârebe hakkında fırkanın yegâne raporu olan şunu da kaydederim:

Sakızköy şimâl-i garbîsinde fırka karargâhından 2. Kolordu’ya. Zaman? : “4 ve 5. fırkaların bırakdıkları mevzi‘e 7 tabur [böyle zannediliyor. Fırka kumandanı, 4 ve 5. fırkaların sâbık mevzi‘inde de olduğunu bilmiyordu. M. N] ve her iki cenâhda birer tabur ta‘yîn edilmiş olduğu ve ancak ihtiyâtda bir tabur bulunduğu cihetle [fırkanın bu raporu yazarken Menemen, Konya ve Sille taburlarıyla irtibâtı gā’ib etdiği anlaşılıyor. M. N] bu fırkalardan toplanan efrâdın ihtiyât olarak isti‘mâli, Şark Ordusu kumandanlığınca verilen emre rağmen, bu ihtiyâtın ordunun emrine tâbi bulunmasından naşî ihtiyâtımızın pek za‘îf bulunmakda olduğundan nazar-ı dikkate alınmasını arz ederim. [Anlaşılıyor ki bu ânda 3. Alay henüz gelmemişdi ve Müretteb 11. Alay da bundan sonra ve belki bu mürâca‘at üzerine fırkaya verilmişdi. M. N] Ma‘a-hâzâ ateş hattında asker kemâl-i metânetle vazîfesini îfâ ediyor.”

Herhâlde fırka kıta‘âtı elinden geleni yapmış idi ve bugün yalnız 8 kendi taburundan 1 zâbit ve 114 nefer şehîd, 10 zâbit ve 439 nefer mecrûh ve ayrıca 312 nefer kayıb vermişdi; 1092 sandıkta piyâde cebhânesi yakmışdı.

Bu zâyi‘âtın cem‘an 6.300 nefer üzerinden olması da ayrıca cây-ı dikkatdir.

3. Kastamonu Fırkası’nın Muhârebesi

Bu bâbda anlaşılabilen de şunlardan ibâretdir:

Bu fırkanın dünden ihtiyât olarak elde kalabilmiş olan 4 taburu evvelce -görüldüğü üzere- sâ‘at 8 sıralarında garba doğru ilerleyerek muhârebe sâhasına girmişdi.

Fırka kumandanı biraz sonra avdet ederek akşama kadar kolordu karargâhında (hâl-i intizârda) kalmış olduğundan yalnız başlarına kalan bu 4 tabur kendi bildiklerine bir şeyler yaparak bidâyetde yalnızca düşman karşısında bir cebhe teşkîl etmişlerdi, öğle sıralarında sol cenâhlarında ki Çanakkal‘a Fırkası’yla da irtibâta girmişlerdi.

Bu taburlarda ara sıra az çok bozgunluklar göstermişler ve geriden ileriye sürülmüşlerdi ve ma‘a-hâzâ sûret-i umûmiyyede iyi muhârebe etmişlerdi.

Ma‘a-hâzâ bu vaz‘iyyetde akşamı etmişler ve herhâlde hatt-ı harbi terk etmemişlerdi. Düşman görünüşe nazaran bunların karşısında da tamâmen tedafü‘î hareket eylemişdi.

III/[328]

Bu fırkanın sağından hayli açıkda 3. Fırka muhârebe ediyordu.

Kastamonu Fırkası'na gûyâ rabt edilmiş olan 4. Fırka bataryası bugün de 5. Fırka'dan toplanan kuvvetlerle berâber ihtiyâtda kalmışdı.

Kastamonu taburlarının da ziyâdece telefâtı vardı ve sûret-i umûmiyyede ancak fırkaca 18 minh sâ'at 6 dakika 40'da alınan ve sâ'at 7'de verilen kolordu ric'at emriyledir ki kısm-ı küllileriyle geri hareket etmişlerdi.

Bu fırkanın diğer taburları da şöyle bulunuyorlardı:

Ayancık Taburu dün Muradlı'ya gelmiş iken bugün kendi teşebbüs-i zâtisiyle (!) tekrâr Tekirdağ'ına dönüyordu!... Cide Taburu dün Uşak Fırkası'na, Arac Taburu 4. Fırka'ya iltihâk etmişlerdi. Sinop Taburu'nun hâl ve hareketi mechûldür; diğer taburlar dün 4 ve 5. fırkalar nizâm-ı harbine girmişler ve onların âkıbetine uğrayarak dağılmışlardı.

4. 3. Fırka'nın Muhârebesi

17 Teşrîn-i evvel sâ'at 7'de yine tarafeyn muhârebe ateşlerine başlanmışdı. Fırka kumandanının emir ve ittihâz etdiği ilk ta'arruz tertîbâtı şöyle idi:

9. Alay sol cenâhı Karaağaç Köyü, sağ cenâhı Karaağaç şimâl-i garbîsindeki korunun şimâl kenarı olarak 1.300-1.400 metre genişliğinde bir mıntıkadan ta'arruz edecekdi. 5. Fırka'nın dünden beri birlikde muhârebe eden 13. Alay'ı da buna refakât edecekdi. 7. Alay sağ cenâhı Kazan köyünün cenûb kenarını seyretmek sûretiyle 9. Alay'ın sağından ta'arruz edecekdi. 3 tabur ve bir makinalı tüfek bölüğü de fırka ihtiyâtı olarak sağ cenâh gerisinde kalacakdı.

Bidâyetde ta'arruz muvaffakiyyetle ve sür'atle ilerlemişdi. Fakat başlıca ta'arruz hedefi olan koruya varılmadan evvel; muhtemelen sâ'at 11 dakika 30 sıralarında sağ yandan zuhûr eden bir düşmanın ateşine uğranılmış ve ta'arruz durmuşdu.

Ancak bu sıradadır ki gelen bir zâbit 5. Fırka'nın dün akşam dağılmış olarak sol cenâhın açık bulunduğunu bildirmiş ve diğer bir emir zâbiti de kolordunun sâ'at 9 dakika 10 târîhli "Merkez za'îfdir, serî'an cenûba ve merkeze yanaşınız" me'âlindeki emrini getirmiş ve gelirken 7 ve 9. alaylardan firâriler gördüğünü ve Kastamonu Fırkası'ndan muhârebeye girmiş olan 3 taburun halini de iyi görmemiş olduğunu bildirmişdi.

III/[329]

Bundan sonra muhârebe artık mevzi'î bir cereyân ve mütehavvil bir manzara almış, tarafeyn hatları arasında ilerleyiş, gerileyiş birbirini vely etmeğe başlamışdı.

Bu esnâda 3. Kolordu tarafında muvaffakiyyetli muhârebe cereyân etdiği ve düşmanın çekilmekde olduğu tarassud ediliyordu ve kolorduya, Kazan şarkından şu rapor yazılmışdı: [ki

kolordu harb cerîdesinde tesâdüf edilemedi] "Dün sâ'at 15 de ta'arruz etdik; 13. Alay'la birlikde çok iyi muhârebe cereyân etdi. Bu sabâh tekrâr ta'arruz etdik. 5 tabur, 1 mitralyöz bölüğü ve 3 batarya ile düşmanın sol cenâhına ta'arruz ederek bunu tamâmıyla püskürtdük. Mütebâkî kuvvetimizle sağ cenâhımız mu'emmendir. Şimdi Muhtar Paşa önünden çekilenlere ateş ediyoruz, bunlar pek perîşân gidiyor." Fi'l-hakîka bir batarya, uzakdan bunlara ateş etmeğe başlamışdı.

Ba'dehû sâ'at 13 dakika 40 sıralarında Y 8 T 1, Nişancı T 3, Y 7 T 3, Mitralyöz K 8 ve 7'den mürekkeb ihtiyât kuvvetine, 2 batarya ile birlikde 3 ve 17. kolordular önünden çekilmekde olan düşmana ta'arruz etmeleri emredilmiş, diğer kıta'âtdan da ta'arruza şiddetle devâm eylemeleri taleb olunmuşdu.

Bundan sonra bu harekât cereyân etmiş olub sâ'at 16 dakika 25'de, 2. Kolordu'nun sâ'at 13 dakika 40 târîhli ve "Tekmîl fırkanızla cenûba inerek 4 ve 5. fırkalar mıntıkasındaki düşmanı mutlak tard ediniz" emri geldiği sırada vaz'iyyet şöyle bulunuyordu:

Sağ cenâh kolu Kızan köyünün şimâlinden dereye geçmiş ve karşısından 700 Tepesi'ne doğru çekilen za'îf bir kuvvetin peşinden gitmeğe başlamışdı. Sol cenâh grubunun sağındaki Y 7 karşısında düşman kalmamış olub bu toplanmağa başlamışdı. [Acâ'ib şey?]

9 ve 13. Alaylar batî sûretde ta'arruza devâm ediyorlardı.

Akşama doğru 9. Alay'ın sağ başından yeni bir düşman görününce bu, ric'ata mecbûr olmuşsa da gurûbdan sonra 14. Alay ve fırka İstihkâm Bölüğü ile birlikde bir gece ta'arruzu yaparak düşmanı süngü hücûmu ile tard etmiş ve fırka cebhesinden düşman, hey'et-i umûmiyyesiyle uzaklaşarak muhârebe temâsı kesilmişdi.

Fakat fırka kumandanlığı, kolordunun vaz'iyyetinden bî-haber bulunmasından ve sağ cenâhdaki ahvâli de ta'kîb edememesinden tevehhüm ederek ileride münferiden kalmağı tehlikeli görmüş ve kıta'âta kemâ-kân Kazan Köy şark sırtlarına; dün geceki vaz'iyyete çekilmelerini emreyleyerek (sâ'at 17 dakika 15) de kazandığı arâziyi kâmilen terk etmişdi.

Bugün 4 batarya da 16 top 1.800 kadar mermi atmışdı.

Zîrde görüleceği üzere 3. Fırka, kolordunun 17 minh sâ'at 23 târîhli ric'at emrini ancak 18 Teşrîn-i evvel sâ'at 7 de almışdı. Böylece 3. Fırka 17 Teşrîn-i evvel'de 13. Alay'la birlikde mâlik olduğu 11 tabur, 3 mitralyöz

III/[330]

bölüğü ve 4 bataryasıyla hiçbir tarafda kat'î bir te'sîr icrâ edememiş, inkısâm eylemiş, ve akşamüzeri tekmîl kazancını kendi rızasıyla düşmana terk ederek Karaağaç Deresi şarkına çekilmişdi.

5. 17 Teşrîn-i evvel'de 4. Fırka

Fırka kumandanı Mîralay Necib Bey, harb cerîdesinde, bugünkü ahvâli şöyle hikâye ediyor:

"17 sabâhı şafakdan evvel fırka erkân-ı harbi Alâeddin Bey Şark Ordusu kumandanının emriyle Çanakkal'a Kumandanı Nasuhi Bey'in nezdine gitdi ve bu fırkanın bir alayını mevzi'e sokdu [fi'l-hakîka Alâeddin Bey, Nasuhi Bey'in yanına gelmiş, ba'dehû ilerideki alayı yakından görmek üzere buraya gelip ileri karakol bölüklerine kadar gitdiği sırada yukarıda zikredildiği üzere vakî olan ateş baskınında yaralanmış idi] müte'âkiben bende hareket etdim ve Kal'a Fırkası karargâhı civârında 4. Fırka kıta'âtını toplamağa başladım; 1.500 kadar efrâd toplanarak bunlardan 2 tabur teşkîl edildi ve Muhiddin Bey emrine verildi. Bu esnâda Çanakkal'a Fırkası muhârebeye devâm ediyordu ve Nasuhi Bey, henüz 2 taburu ihtiyâtda olmasına rağmen benim iki taburumun da muhârebeye girmesini istiyordu. Maksadımızda zâten bu idi, fakat teşkîlât nâ-tamâm idi. Lâkin fevka'l-'âde telâş ve isti'câl gösteren Nasuhi Bey fırkamızın akşam ki ric'atını kendi fikir ve zihninde kim bilir neye hamletmiş olmalı ki ağzından çıkan sözleri kulağı işitmiyor ve bu cebhânesiz efrâdın ileri sürülmesinde ısrâr edüb duruyordu. Zâten çıkmayan sesimle de birkaç sözle mûmâ-ileyhin telâş ve heyecanı teskîn edilmiş ve cebhâne celb ve tevzi' olunmuşdu.

Sâ'at 11 sıralarında Şark Ordusu Karargâhı'ndan Erkân-ı Harbiyye Kolağası Hüseyin Hüsnü Amir Bey geldi ve bu teşekkül eden taburların karargâh ve civârına gelmesi emrini verdi, Muhiddin Bey tahrîk edildi ve bu husûs sâ'at 12 dakika 30 raporuyla kolorduya yazıldı.

Kal'a Fırkası karargâhı ve kıta'âtımız esâsen Çiftehöyükler'deki ordu karargâhının ancak 6-7 yüz metre şimâlinde idi. Alayımız biraz sonra yine eski yerine kolordu emriyle i'âde edildi.

Sâ'at 13 dakika 30'da kolordunun sâ'at 12 dakika 55 târîhli tehdîdkâr emri geldi, ben de derhâl sâ'at 14 de "Ben kaçmam" diye cevâb yazdım. Bu sırada bu iki taburumuzda Kale Kal'a Fırkası'nı takviye etmiş olduğundan bende 2. Kolordu karargâhına gelerek Şevket Turgud Paşa'ya (tekdîr ve akabinde istihfâkımızın neden neş'et etdiğini) sordum. Muşârün-ileyh âdeti vech ile, gûyâ bizi tatyîben nezdinde istirâhatimizi ve bugünün kısm-ı ahîrinde birlikde bulunmamızı beyân eyledi. Ba'dehû gurûb sıralarında berâberce Satıköy'üne geldik. [Kolordu harb cerîdesiyle mukāyese]… burada ric'at emrini aldım. Tatarlı'ya gidecekdim bu günde fırkadan beş zâbit yaralanmışdı. Gece yarısından sonra fırkadan mütebâkî cüz'î kuvvet

III/[331]

ve yaralılarla Satıköy'den hareket etdik. Yolu gā'ib etdiğimizden Evrensekiz'e geldik. Sabâhleyin kendimizi Karışdıran'da bulduk…"

Sabâhleyin yaralanarak Satıköy'üne avdet etmiş olan fırka erkân-ı harbi Alâeddin Bey dahi (Balkan Harbi'nde 4. Fırka'nın Harekâtı- Alâeddin Paşa Hazretleri) eserlerinde bu cereyân-ı hâli te'yîd ediyorlar ve fırkanın müretteb 2 taburuyla 17-18'de Satıköy'den hareket olunarak Karışdıran'a gelindiğini ve ba'dehû kendilerinin Muradlı'dan trenle berâ-yı tedâvi Dersa'âdet'e avdet etdiklerini zikreyliyorlar.

Böylece 4. Fırka bugün saftan hâricdi, ancak 2 taburluk bir kuvvetle muhârebeye girebilmişdi. Ma'a-hâzâ Satıköy istikāmetinden Çanakkal'a Fırkası'nı takviye etmiş vaz'iyyet-i harbiyeye muvâfıktı, eğer Kal'a Fırkası hüsn-i istihdâm edilse idi 4. Fırka da buna iyi bir sûretde iştirâk etmiş olabilirdi.

6. 17 Teşrîn-i evvel'de 5. Fırka

Daha 16 akşamı kumandanını şehîden gā'ib etmiş, bir alayı 15 muhârebesinde erimiş, 13. Alayı 3. Fırka'ya iltihâk etmiş olan bu fırkadan 17 sabâhı el altında ancak 500 kadar efrâdla Topçu Beşinci Alay'ın 4 ve 5. bölükleri toplanabilmişdi ve bunlar kolordu emriyle 14. Alay kumandanının emri altında kolordu karargâhı civârında ihtiyâtda bırakılmışdı.

Bu vaz'iyyet akşama kadar böyle devâm etmiş ve 17/18 sâ'at 24'de ric'at emri alınmışdı.

*

* *

İkinci Kolordu mıntıkasında 17 Teşrîn-i evvel'de cereyân eden muhârebeyi şöyle hulâsa edebiliriz:

Kolordu mıntıkasında bugün şu kuvvetler vardı:

Sağda 3. Fırka, 13. Alay'la birlikde 11 tabur 3 mitralyöz bölüğü 4 batarya;

Kastamonu Fırkası, 4 tabur 1 batarya;

Çanakkal'a Fırkası 4. Fırka'nın Müretteb Alayı ve 3. Alay'la birlikde 14 tabur bir mitralyöz bölüğü 3 batarya;

5. Fırka'dan müretteb kuvvet 1 tabur, 2 batarya; ordu emrinde İhtiyât Nişancı 1. Alay 3 tabur, bir mitralyöz bölüğü; ya'nî cem'an 33 tabur, 5 mitralyöz bölüğü, 10 batarya!

Bu kuvvet, karşısındaki yorgun ve sarsılmış 24 Bulgar taburu ve mu'âdil batarya karşısında hiç de gayr-i kâfî bir kuvvet değildi; nitekim kifâyetini, sû'-i idâresine, müttehiden sevk edilmemesine kimsenin kimseden

III/[332]

haberi olmamasına rağmen sebât etmeğe muvaffak olmuş ve akşama kadar hatt-ı harbi muhâfaza eyleyerek sûret-i umûmiyyede ancak ric'at emriyledir ki meydân-ı muhârebeyi terk eylemiş olmakla isbât etmişdi.

6. 17 Teşrîn-i evvel [1]328 Osmanlı Sol Cenâh Muhârebeleri Hakkında Bir Tedkîk

17 Teşrîn-i evvel, Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nin cenûb cenâhı için netîce-i kat'iyye günü olmuşdu ve Osmanlı büyük sevk ve idâresinin ric'at karâr ve emriyle bu netîce Bulgarların lehine takarrür eylemişdi.

Bugüne kadar Karaağaç hattında vaz'iyyet-i kuvâ Osmanlıların aleyhine olarak şu sûretle tebeddül eylemişdi:

15 Teşrîn-i evvel'de muhârebe başlamadan evvel bu hatda ki 2, 1 ve 4. kolorduların kuvâ-yı umûmiyyesi Süvâri Fırkası'yla berâber 91 tabur, 8 makineli tüfek bölüğü, 26 süvâri bölüğü ve 2 süvâri makineli tüfek bölüğü ve 36 batarya da kesirsiz 52.000 tüfek, 1.500 kılınç, 139 top idi ve bugün [15 minh] bu kuvvetten lâ-akall 4 top, 1.000-1.500 tüfek safdan hâric çıkmışdı [Karaağaç Muhârebesi] 16 Teşrîn-i evvel'de bu kuvvete yalnız Kastamonu Fırkası'nın Arac ve Cide taburları inzimâm etmiş olduğundan muhârebe kuvveti aşağı yukarı 15'deki gibi olmuşdu; fakat akşamüzeri bu kuvvetden, 2. Kolordu da lâ-akall 8-9 bin tüfek, 32 top; diğer kolordular da muhârebe zâyi'âtı ve münferid firâr ve perâkende olarak bir 7-8 bin tüfek daha eksilmiş bulunuyordu. Binâ'en-'aleyh 17 sabâhı eski kuvvetden yalnız 32-35 bin tüfek, 100 topdur ki elde bulunuyordu ve buna tâze kuvvet olarak yalnız 2 Ayvacık Taburu inzimâm eylemişdi. Bunların da ta'lîm ve terbiye ve teslîhâtı çok geri ve za'îf idi.

Halbuki buna mukābil 15 Teşrîn-i evvel'de yalnız 2 livâ, 16 taburla muhârebeye giren Bulgarlar 16 Teşrîn-i evvel'de 8 livâyı, ya'nî 64 taburda kesirsiz 60.000 tüfeği, 17 Teşrîn-i evvelde de sonuncu livâlarıyla birlikde 72 taburda, muhârebe zâyi'âtından sarf-ı nazar yine lâ-akall kesirsiz 60.000 tüfeği muhârebeye sokmuşlardı. Binâ'en-'aleyh Bulgar büyük sevk ve idâresi, bilerek veya sevk-i tesâdüfle, dârü'l-harekât üzerindeki za'f-ı nisbiyyesine rağmen netîce-i kat'iyye sâhası üzerinde bugün düşmana lâ-akall 2 misli fâik tüfek ve herhâlde 2-3 misli fâik topçu grubu kıyâs kabûl etmez derecede mütefevvuk cebhâne toplayabilmiş ve tefevvuk-ı adediyi te'mîn eylemişdi. Binâ'en-'aleyh üç gündür düşman için mütezâyid ve bizim için mütenâkıs kuvvetle devâm eden bu muhârebenin üçüncü günü za'îf tarafı nihâyet devirmesi bizâtihi mûcib-i hayret değildir; düşman ve dost mümkün olduğu kadar doğru hareket eylemiş olsalardı bu netîce tabî'î görülebilirdi. Fakat ne çâre ki Bulgarlar bu tefevvuklarından hiçbir noktada istifâde edemeyerek bize büyük fırsatlar bahş eylemişlerdi, bizde işte bu fırsatlardan istifâde edememiş olduğumuz içindir ki elimizden geleni yapamamış olmak hâl ve vaz'iyyetine ma'rûz kalmışdık.

III/[333]

Buna rağmen eğer bugün mâlik olduğu fâik kuvvetlerle kat‘î bir netîce-i istihsâlini bilebilse ve buna muktedir olsa idi, Osmanlı sol cenâhı yine vazîfesini îfâ etmiş olmakla mütesellî olabilirdi. Çünkü bugün sağ cenâhımız, Bulgar sol cenâhına karşı, cenûb cenâhdaki vaz‘iyyet kuvâ derecesinde müsâ‘id bir tefevvuka mâlik idi ve muvaffak olsa idi, sol cenâhımız kendisine fâik düşmanı tesbît etmiş ve netîce-i kat‘iyye mahalline gidebilmekden men‘ eylemiş olmak sûretiyle sağ cenâhımıza matlûb olan mu‘âveneti îfâ eylemiş olurdu. Fakat ma‘a’l-esef hâl ve vaz‘iyyet aksi olmuş, za‘îf Bulgar sol cenâhı kuvvetli Osmanlı sağ cenâhını tesbît ve tevkîf ederken kuvvetli Bulgar sağ cenâhı da za‘îf Osmanlı sol cenâhını nihâyet tazyîk-i ma‘nevîsi ile devirmeğe muvaffak olmuşdu.

Evet, tazyîk-i ma‘nevî diyorum: Çünkü müte‘addid fırka kumandanları, tekmîl kolordu kumandanı ve ordu kumandanı kıt‘alarından evvel kendileri mağlûb olmamış ve ale’d-derecât yek-diğerinden sebât ve metânet taleb eylemiş olsalardı, çok muhtemeldi ki 18 günü dahi Şark Ordusu yine 17 vaz‘iyyetinde kalmış olur ve belki bugün sağ cenâhımız muvaffakiyyet istihsâl ederek esâsen bizim ki kadar sarsılmış olan Bulgar sevk ve idâresini nihâyet ric‘at karârı ittihâzına sevk eylerdi; 18 Teşrîn-i evvel için cenûb cenâhımızın vaz‘iyyet-i harbiyyesi, eğer ric‘at emri verilmese idi fi’l-hakîka hiç ve ümîdsiz olamazdı: 4. ve 1. kolordu cebheleri sarsılmamış bir hâlde yerinde kalmış olacakdı; 2. Kolordu cebhesinde de iyi kötü bir takım kuvvetler düşmanı işgāle devâm edebilirdi. Daha şimâlde ise 3. Fırka ve 17. Kolordu, 3. Kolordu halîtası ile tevhîd-i hareket ederek ve tâze kuvvetlerle takviye edilerek 5. Bulgar Fırkası ve 4. Fırka aksâmına karşı, bi’t-tabi‘ şimdiye kadarkine nisbet iyice idâre edilmek şartıyla, çok muhtemeldi ki kat‘î ve nihaî bir darbe indirebilirlerdi.

Hatta zîrde görüleceği üzere, Bulgarların hakîkat-i hâldeki tarz-ı hareketlerine nazaran, 4 ve 1. kolordular ric‘at eyleseler dahi 3. Fırka 17. Kolordu ile ve bu da 3. Kolordu ile tevhîd-i hareketi bile bilselerdi yine aynı netîce-i muvaffakiyyet pekâla kābil-i husûl idi.

Fakat bunların hiçbirisi olamamış ve 17 Teşrîn-i evvel günü hakîkatde Lüleburgaz Meydân Muhârebesi’ni aleyhimize netîcelendiren bir gün olmuşdu.

Bu husûsu ileride daha umûmî sûretde tekrâr tedkîk ederiz.

17 Teşrîn-i evvel [1]328’de Osmanlı Sağ Cenâhı

1. Sağ Cenâh Kumandanlığı’nın Fa‘âliyyeti

Ke-enne 3, 17 ve 18. kolorduların (tevhîd-i harekâtına) ve ya‘nî emir ve kumandasına me’mûr olan

III/[334]

18. Kolordu'nun kolordusuz kumandanı Hamdi Paşa ve karargâhının bugünkü fa'âliyyeti başlıca şunlara inhisâr eylemişdi:

Vize'de ikāmet etmekde olan bu hey'etin başlıca vazîfesi geriden gelmekde olan taburları Saray'dan Vize'ye ve buradan da (ileriye) sürmekden ibâret kalmışdı. Saray'da bu işe mülgā 16. Kolordu karargâhına mensûb ve (Saray merkez kumandanı) unvanına mâlik Erkân-ı Harbiyye yüzbaşısı Filibeli Rüşdü Bey bakıyordu; Vize'de doğruca karargâh iştigāl ediyordu.

Bugün Vize'deki Afyonkarahisar Fırkası'ndan 3 tabur ve 2 bölük mikdârında bir kuvvet fırka erkân-ı harbi Kā'imakāmı Mustafa Bey kumandasıyla (sevk) edildiği gibi [ne tarafa ve kimin emrine gönderildiği hakkında olsun bir kayıd yokdur. Ve bu fırka taburlarının harb cerîdesinde de buna dâ'ir bir ma'lûmât mevcûd değildir. Yalnız Sincanlı Taburu bugün muhârebeye girdiğini söylüyor ki giden ve gönderilen belki yalnız bu taburdur. M. N] dün sabâh Çerkesköy'ünden Karargâh-ı Umûmî emriyle sevk edilmiş olan Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı Yusuf Rasih Bey kumandasındaki İskilip, Koçhisar, Çorum, Aksaray taburları mûmâ-ileyhin kumandasında Congara'ya (sevk) edilmiş ve bu taburlar meyânındaki Sungurlu Taburu ise (ihtiyâten) Vize'de alıkonulmuşdu. "Fakat bu taburların 17. Kolordu yerine 3. Kolordu'ya iltihâk etdiği" ancak bi'l-âhire anlaşılmışdı.

Sâ'at 14 dakika 30 sıralarında da Denizli Kumandanı Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Tevfik Bey kumandasında Aydın ve Denizli fırkalarına mensûb 7 tabur gelmiş ve buna Vize'deki toplardan 2 sahrâ bataryası [anlaşılıyor ki hâlâ Vize'de bazı bataryalar vardı ve iki gündür bunlar ileriye celb edilmemişdi!] verilerek fırka hâlinde 3. Kolordu'ya, Pazarlı istikāmetine (sevk) edilmişdi [ki başına geleni ileride göreceğiz].

Diğer yapılan bir iş de şu idi: Başkumandanlığın, Hâriciye Nezâreti'nin iş'ârına istinâden, Samakov ormanlarından kuvvetli çeteler çıkarak ordu gerilerini tehdîd edeceği hakkındaki rivâyeti teblîğ etmesi üzerine ber-vech-i bâlâ alıkonulmuş olan Sungurlu Taburu Midye yolundaki Ayine köyüne gönderilmiş, bunun arkasından 45-50 atlıdan müretteb bir süvâri alayı da [muhtemelen 8. Alay] o tarafa (sevk) edilmişdi. [Afyonkarahisar Fırkası'na mensûb Kütahya Taburu'nun da dün Ayine köyüne gönderildiği ve bugün, sâ'at 17'de Midye'ye vardığı bu taburun harb cerîdesinden anlaşılmakdadır.]

Bir tarafdan da 3 Kolordu ile ara sıra telefon muhâberesi yapılmış, 17. Kolordu'nun sâ'at 16 dakika 30 raporu alınmış ve böylece menâbi'-i muhtelifeden toplanan ma'lûmâtdan Hamdi Paşa karargâhı vaz'iyyeti şöyle görmüş ve kabûl eylemişdi:

III/[335]

“ - Bugün 3. Kolordu vaz‘iyyetinde mühim bir tebeddül olmamışdır. Sol cenâhı, 17. Kolordu ile temâsa getirerek düşman (Karaağaç-Poyralı) Deresi’nin garbına tard edilmişdir.

17/18 Teşrîn-i evvel vaz‘iyyeti şöyledir:

Süvâri Livâsı: Sağ cenâh ilerisinde; 3. Kolordu ileri karakolları Poyralı Deresi şark sırtlarında; 18. Kolordu: Bir kısım kıta‘âtıyla, 3. Kolordu’yu takviye etmiş, Müretteb Denizli Fırkası da 7 tabur 2 batarya ile ihtiyâtda! 17. Kolordu: Karaağaç Deresi şark sırtlarında”

*

* *

Ve’l-hâsıl bu karargâh bugün emir ve kumanda ve tevhîd-i harekât nâmına hiçbir fa‘âliyyet sarf etmemişdi. Halbuki daha 16 Teşrîn-i evvel’de, ya‘nî Hamdi Paşa, sağ cenâh kolordularının tevhîd-i harekâtına me’mûr olduğu andan i‘tibâren bugün akşama kadar Vize’ye tâze 12 tabur, 3 batarya gelmiş, 17. Kolordu ve Süvâri Livâsı 12,5 tabur, 10 süvâri bölüğü de bataryasıyla yarın kâmilen muhârebeye iştirâk edebilecek sûretde ve tâze bir kuvvet olarak Topçuköy mıntıkasına varmış bulunuyordu. 3. Kolordu ise bugün, bozuk düzen teşkîlâtına rağmen ta‘arruzî hareketi edebilmiş ve birkaç kilometre ileriye gitmeğe muvaffak olabilmişdi; demek oluyor ki düşman, sağ cenâhımız karşısında za‘îf idi. Hamdi Paşa karargâhının vazîfesi hiç olmazsa 17 Teşrîn-i evvel günü için bu tâze kuvvetlerin bir plana tevfîkan hüsn-i istihdâmı idi. Halbuki böyle bir şey asla düşünülmemiş, bi’l-‘akis gelen tâze kuvvetlere bile hâkim olunamayarak ve bunlar hakîkatdekinden daha az zannolunarak taksîm edilmişlerdi.

Kezâlik 17 Teşrîn-i evvel’de dahi Vize’ye ve 17. Kolordu’ya yeniden 12 tâze tabur gelmişdi. Fakat bunlardan yalnız Aydın Fırka kumandanının idâresinde gelen 7 taburun vücûdu öğrenilebilmiş, bunun da 17. Kolordu’ya gitmesi arzu edilirken bi’l-âhire 3. Kolordu’ya gitdiği anlaşılmışdı.

Hamdi Paşa karargâhı vaz‘iyyete hâkim olsa idi daha 16 Teşrîn-i evvel akşamı elinde -hakîkat olduğu bugün anlaşılan- Bulgar sol cenâhına karşı şu kuvvetlerin bulunduğunu hesâb edebilirdi:

3. Kolordu’nun kuvveti: 40 tabur, 7 makineli tüfek bölüğü, 8 süvâri bölüğü ve 15 batarya lâ-akall 18-19 bin tüfek, 28 makineli tüfek, 480 kılınç, 60 top.

17. Kolordu’nun tâze kuvveti: 10,5 tabur, 2 süvâri bölüğü, 4 bataryada lâ-akall 7000 tüfek, 200 kılınç, 16 top.

III/[336]

Bugün gelen takviye kuvvetleri: 12 tabur, 3 batarya da lâ-akall 8.000 tüfek, 12 top ve Süvâri Livâsı ki cem‘an 33-34 bin tüfek, 11.000 kılınç ve 76 top.

Bunu 17 Teşrîn-i evvel'de diğer 12 tabur, 8.000-8.500 tüfek takviye edecekdir. Ve bunları daha 17 Teşrîn-i evvel için cebhede 3. Kolordu, sağ cenâhda tâze kuvvetler, sol cenâhda 17. Kolordu olarak (Pınarhisar-Yenov) istikāmet-i umûmiyyesinde müttehid bir ta'arruz sevk eder ve 17'de gelecek tâze kuvvetlerle sağ cenâhı takviye ederek nihâyet 18'de kat'î bir netîce elde edebilirdi.

Binâ'en-'aleyh sağ cenâh muhârebâtının adem-i muvaffakiyyetinde bir unsur-ı mühimde Hamdi Paşa karargâhının adem-i fa'âliyyeti ve Karargâh-ı Umûmî'nin böyle bir karargâhı sağ cenâh kolordularının tevhîd-i harekâtına me'mûr eylemesi olmuşdu.

Hamdi Paşa, bir kere olsun ve hatta sâ'ika-i merâkla cebheye gelmemiş, ileride neler olub bitdiğini görmeği düşünmemişdi!...

2. 17 Teşrîn-i evvel'de Müstakil Süvâri Livâsı

16/17 Teşrîn-i evvel gecesini Topçuköy'ünde geçiren Müstakil Süvâri Livâsı evvel emirde emir gelinceye kadar intizâra karâr vermişken nihâyet 17 sabâhı sâ'at 6'da, Muhtar Paşa'nın 16 minh sâ'at 22 dakika 30 da Pazarlı'dan verdiği: "Sağ ve sol cenâh fırkaları bugün düşmanı püskürtdü. Yarın şafaktan evvel düşman ta'kîb edilecekdir. Siz de bütün kuvvetinizle Pınarhisar yoluna gelerek düşmanı ta'kîb ediniz. Sâ'at 3 de (Pazarlı-Tekiye) şosesini geçmiş olacaksınız" emrini almışdı ve derhâl hareket ederek sâ'at 7 dakika 30 sıralarında Pazarlı'ya varmışdı.

Burada uzunca bir moladan sonra (Vize-Pınarhisar) şosesini ta'kîben hareket etmiş ve biraz sonra kolordu kumandanı Muhtar Paşa'ya tesâdüf edilerek "Soğucak Dere garb sırtlarına hareket" emrini almışdı.

Fakat bu istikāmetde muhârebe ber-devâm idi; bu sebeble Süvâri Livâsı da bataryasıyla muhârebeye müdâhaleye karâr vererek ve topçusunu yol civârında mevzi'e sokarak ateş açdırmış, livâ kısm-ı küllisiyle de "Muhtemel bir ric'atı himâye" maksadıyla bataryanın sağı gerisinde, sağ cenâha doğru tekâsüf eyleyerek durmuşdu. Bu vaz'iyyet akşama kadar sûret-i umûmiyyede devâm etmiş olub livânın hareketi mevzi'e gidiş gelişlere, yakın keşiflere inhisâr etmiş ve akşam olunca livâ, tekmîl kuvvetiyle biraz geriye gelerek Pazarlı şimâl-i garbında ordugâha girmişdi.

Böylece Süvâri Livâsı, müsmir olacağı sol cenâhdan çekilerek yanlış bir istikāmete, cebheye alınmış ve günü bilâ-semere geçirmeğe mahkûm edilmişdi.

III/[337]

3. 17 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu

16/17 gecesini ileri kıta'âtıyla Topçuköy-271 hattında ve geri kıta'âtıyla Azbağ ve şarkında geçirmiş olan ve iyi kötü Bolu Alayı'nı da bugün kendisine iltihâk etdirmek sûretiyle

nizâm-ı harbi hemân de ikmâl eylemiş bulunan 17. Kolordu evvel emirde sâ‘at 6’da Congara istikāmetine hareketi emir etmişdi ve sabâha karşı Hamdi Paşa’nın Vize’den gönderdiği 16 minh sâ‘at 23 dakika 35 emrini almışdı.

Bu emirden sonra da karârda bir tebeddül yapılmayıp sâ‘at 6’da harekete geçilmişdi.

Şimdiye kadar alınan raporlar “Congara’yı düşmandan hâlî göstermekle berâber ihtiyâten kolordunun açılmasına karâr ve emir” verilmişdi, bu sırada bir tarafdan Müstakil Livâ’dan “Bugün ta‘kîb var. Livâ Pınahisar yoluna giderek ta‘kîb edecekdir.” me’âlindeki rapor gelirken diğer tarafdan kolordu, Samsun Fırkası sağda, Ereğli fırkası solda olarak haylice müddeti açılmağa tahsîs ve sarf eylemişdi ve nihâyet Samsun Fırkası’nın sağdan i‘tibâren Perşenbe, Ordu, Tirebolu taburları birinci hatda ve Samsun, Giresun taburları sağa taşkın ikinci hatda olarak, Ereğli Fırkası’nın da Bartın Alayı 2 taburuyla birinci ve 1 taburuyla ikinci hatda, Ereğli Alayı sola geri taşkın iki hat hâlinde olarak açılması sûretiyle matlûb şekil hâsıl olmuş ve ilerilenmeğe başlanmışdı.

Biraz sonra Congara şimâlinde, Nişancı 3. Alay taburlarının ve Congara şarkında yine bu alaya mensûb Küçük Zâbit Numûne Taburu’yla Ilgın Taburu’nun muhârebe etmekde olduğu görülmüş, bir derede toplanmakda olan Bolu Alayı’na da tesâdüf edilerek fırkasına rabt edilmişdi.

Düşman vaz‘iyyeti de bu sırada şöyle görülmüşdü: Düşman Congara ve Soğucak Dere garbında idi. Congara şimâlinde kâ’in olub Congara hizâlarına kadar mümted olan orman kenarı avcı hatlarıyla meşgūldü ve 6 kadar bataryası da ormanın şimâl-i garbî gerisinde, ya‘nî düşman sol cenâhı arkasında ateş ediyordu.

Bunun üzerine 17. Kolordu da muhârebeye girmeğe karâr vermiş ve yürüyüş istikāmeti hey’et-i umûmiyyesiyle biraz sola alarak düşmanı taşımak istihdâf olunmuş ve celb edilen topçu sâ‘at 9 dakika 30 sıralarında Congara’nın 3-3,5 km şimâl-i şarkîsinde mevzi‘e girerek ateş açmışdı. İlk hedefi düşman topçusu, ba‘dehû ötede beride görülen düşman mitralyözleri idi.

İlk dûçâr olunan ateşler Ereğli Alayı’nın Çaycuma Taburu’nu sarsarak mevzi‘i bir buhrân hâsıl eylemişse de kıt‘a kolayca düzelmiş, bu esnâda 3. Kolordu kıta‘âtı ta‘arruza başlamışdı.

Biraz sonra Numûne Taburu Congara’yı işgāl etmiş ve Ilgın Taburu’yla berâber Congara garb sırtlarında terakkîye ibtidâr etmişdi; düşmanın sarsılmağa başladığı görülmüşdü.

III/[338]

Bunun üzerine sâ‘at 12 sıralarında umûmî ta‘arruz emri te’kîd edilmiş ve nihâyet sâ‘at 13’de düşman hattına girilerek Bulgarlar hey’et-i umûmiyesiyle ric‘ata icbâr edilmişdi. Bundan sonra Tozaklı istikāmet-i umûmiyesinde düşman kolayca ta‘kîb edilmiş, Sahrâ Topçu Taburu

tebdîl-i mevzi‘ ederek Congara şimâl-i garbî sırtlarında yeniden mevzi‘e sokulmuş ve nihâyet sâ‘at 16 sıralarında ileri kıta‘ât Tozaklı şarkında Karaağaç Deresi şark sırtlarına kadar ilerlemek üzere yanaşılmışdı. Düşman Karaağaç Deresi ve Tozaklı’nın garb sırtlarına çekilmiş bulunuyordu. Samsun Fırkası kezâlik sağda, Ereğli Fırkası’nın Ereğli Alayı solda idi. Sahrâ topçu taburu sağda Tozaklı şarkındaki tepede, cebel bataryası bunun sol açığında mevzi‘de idi. İki topçu arasında Bartın Alayı, cebel topçusu solunda da Bolu Alayı ihtiyâtda bulunuyordu.

Düşmanın ziyâde-i zâyi‘âtı görülmüş ve ric‘atının gayr-i muntazam olduğu müşâhede edilmişdi. Kuvvetinin de 2, 5, 8. Piyâde ve 20. Topçu Alayı olduğu anlaşılmışdı. Fakat sabâhdan beri yapılan 12-13 km’lik yürüyüş ve birkaç sâ‘atlik muhârebe 17. Kolordu kıta‘âtını da yormuş ve karıştırmışdı. Kolordu kumandanı bu vaz‘iyyetde daha ziyâde ilerlemek mümkün ve muvâfık olamayacağına ve binâ’en-‘aleyh durmağa karâr vermişdi.

Fi’l-hakîka hatt-ı harb sağdan i‘tibâren şu vaz‘iyyette bulunuyordu:

Nişancı 3. Alay, 26. Alay kıta‘âtı Samsun Fırkası, Ilgın Taburu, Küçük Zâbit Numûne Taburu, Ereğli Fırkası taburları; ve bunların hayli efrâdı yek-diğerine girift olmuşdu.

Kolordu kumandanlığı tedâbîr-i lâzımeyi emir ve tesbît etdikten sonra 17/18 gecesini geçirmek üzere Congara’ya avdet etmişdi ve burada geceleyin, Karargâh-ı Umûmî’den gelen Başkumandan Vekâleti seryâveri Binbaşı Bekir Sami Bey ve Hamdi Paşa’nın yâveri Yüzbaşı Hilmi Efendilerden kumandanların “Her tarafdan kemâl-i şiddetli ta‘arruza devâm edilmesi hakkındaki emirleri teblîğ edilmişdi.

Kolordu harb cerîdesinde Şark Ordusu kumandanı Abdullah Paşa’dan da şu emir geldiği muharrerse de buna rağmen başka hiçbir yerde tesâdüf edilemedi; ordunun 17 için verdiği ta‘kîb emrinden galat olması muhtemeldir ki nereden ve ne sûretle kolorduya geldiği meşkûkdur. Ma‘a-hâzâ bir vesîka olarak hulâsaten yazılır:

“Düşman her tarafdan çekiliyor. 1, 2 ve 4. kolordular ta‘arruza devâm edecekdir. 3. Fırka Yancıklar istikāmetine hareket edecekdir. 3 ve 18. kolordular Pınarhisar yolunun şimâlinden ve 17. Kolordu cenûbundan Pınarhisar istikāmetinde ta‘arruza devâm edecekdir. Ordu kumandanı öğleden sonra Sakızköy’üne gelecekdir (?)”

Halbuki kolordu harb cerîdesine nazaran 18 Teşrîn-i evvel’de 17. Kolordu’nun nâzım harekâtı

III/[339]

bu emir olmuşdur ve kolordu kumandanlığı daha 17/18’de buna istinâden 17. Kolordu’nun yarın 300 Tepesi’ne [Pınarhisar cenûbunda] ta‘arruz edeceğini emretmiş ve mücâvirlere (?) iştirâk hareketi bildirmişdi.

*

* *

Böylece 17. Kolordu, beyhûde yere dolaşdırılarak yorulmuş olmasına rağmen, muhârebeye girmemiş tâze bir kuvvet sıfatıyla bugün meydân-ı muhârebe üzerinde mevcûdiyyetini hissetdirmiş ve oldukça mühim bir arâzi kazanarak sağ ve sol cenâh grubları hizâsına girmiş ve bunların arasındaki boşluğu hemân de doldurmuş ve kapamışdı; tâli‘ kendisini düşmanın en za‘îf ve dolayısıyla en hassas bulunduğu bir mıntıka karşısına getirmişdi.

Eğer 3-3,5km cenûbda müstakilen ve münferiden ta‘arruzî hareket etmekde olan ve hatta kuvâ-yı külliyesiyle Kazan şimâlinde Karaağaç Deresi garbına geçmiş olan 3. Fırka ile irtibât peydâ edilse idi ve hatta bu irtibât daha 17 sabâhı yapılarak yürüyüş ve muhârebe istikāmeti Congara’ya değil Congara cenûbundan garba tevcîh edilse idi, böylece Congara garbındaki düşman karşısında vakit gā’ib etmeyerek en geç sâ‘at 13-14 sıralarında Kızan şimâl-i şarkîsine gelinerek 3. Fırka ile ta‘arruzî sûretde tevhîd-i hareket edilse idi ve sağ cenâh grubu ile teşrîk-i harekete çalışılacağına sol cenâh grubuna müdâhale tercîh olunsa idi 17 günü muhtemelen Karaağaç mıntıkasında 4. Bulgar Fırkası aleyhine kat‘î bir muvaffakiyyet kazanır, bu hareket ve darbenin vakti zamanıyla 2, 1 ve 4. kolordulara ve Şark Ordusu Karargâhı’na iblâğı, ihtimâl ric‘at emrinin önünü alır ve kimbilir 18 sabâhı belki Bulgar kuvâ-yı külliyesinin Ergene’ye kadar cebheyi tahliye ederek geriye çekilmiş olduğunu görmek mümkün olurdu.

Bizim için netîce-i kat‘iyye Pınarhisar tarafında, Bulgar cenâh-ı müntehâsında değildi. Oradaki bir Bulgar fırkası Vize yolundan gelen fâik kuvvetler karşısında zâten tesbît edilmişdi; bu Bulgar fırkası ile Karaağaç mıntıkasındaki 4. Fırka arkasında mühim bir boşluk vardı. 5. Fırka’yı ric‘ata mecbûr edersek muvaffakiyyet bidâyetde mevzi‘i kalır ve Bulgar kısm-ı küllisi üzerine ancak bir gün sonra mü’essir olabilirdi. Halbuki Karaağaç mıntıkasına, Bulgar cenûb grubunun sol cenâhına indirilecek darbe zâten çok hassas bir vaz‘iyyete gelmiş olan Bulgar kuvâ-yı külliyesi üzerinde derhâl mü’essir olurdu. Fakat heyhât, o zaman meydân-ı muhârebede bunları görecek, kesdirecek ferd-i vâhid mevcûd değildi. Yek-diğerinden 3-3,5 km aralıkla bulunan 3. Fırka 17. Kolordu’nun birbirlerinden haberleri bile yokdu.

Nitekim Congara garbındaki düşman ile Kazan şarkındaki 3. Fırka’mızda 16/17 gecesi yek-diğerine yanını vermiş ve birbirlerinin gerisine geçmiş vaz‘iyyetde bulundukları hâlde birbirlerinden haberi olmamışdı!

Doğrusu dost, düşman sevk ve idâreleri yek-diğerine karşı tamâmen aynı derecede isbât-ı iktidâr ve liyâkat eylemişlerdi!

III/[340]

4. 17 Teşrîn-i evvel’de 3. Kolordu Halîtasının Muhârebesi

1. Kolordu Karargâhı

Evvel emirde Muhtar Paşa'yı ta'kîb edelim:

Muşârün-ileyh 16/17'de 17 sabâhı için kıta'âta "Ta'kîb emri" vermişdi; kendisi de erkenden Vize'den hareket ederek sâ'at 6 dakika 30 sıralarında Pazarlı karakoluna varmışdı.

Kıta'ât sâ'at 7'den i'tibâren "Harekete ibtidâr" etmiş olub bütün cebhede düşmanla muhârebe başladığı görülmüşdü ve karargâh şose boyunca Soğucak Dere şark sırtlarına varmışdı.

Burada tedrîcen şu raporlar gelmişdi:

1- Kā'imakām Cemal Bey'den [Sağ cenâh kumandanı]: "Emrinizi aldım. Daha evvel Hasan İzzet Paşa ile mülâkat netîcesinde Y 21'den 2 taburu Hasan İzzet Paşa'ya verdim. Congara istikāmetinde ta'arruz ediyor. Karşıdaki kuvvetin azlığına mebnî Cafer Tayyar Bey Müfrezesi'nin Soğucak köyünün şimâlinden dolaşarak Poyralı istikāmetinde ta'arruz etmesi emrini verdim. Gönderilen kuvvetin vürûdunda emrinizi îfâ edeceğim"

2- Sol cenâh kumandanı Hasan İzzet Paşa'dan, sâ'at 11 dakika 30 târîhli: "Ma'iyyetime tertîb olunan kıta'ât-ı askeriyyeden hemân hiçbirini Soğucak yanında bulamadığımdan, Congara taraflarında olduğunu anlayarak 17. Kolordu'ya doğru geldim ve şimdi bunların muhârebeye iştirâk etmiş olduğunu görüb bi't-tabi' burada yanlarında kaldım."

3- Aynı zamanda Mîralay Fuat Ziya Bey'den [merkezde]: "Soğucak Dere'nin şoseyi kat' etdiği mevki'in 2 kilometre cenûbundan:

1- Dün Hasan İzzet Paşa kumandasına hareket etmiş olan piyâde alaylarıyla Ali Bey kumandasındaki alay efrâdı bugün düşmanın piyâde ve topçu ateşlerinden çok müte'essir olmuşlardır. 20, 22 ve 26. alaylar efrâdı, zâten müretteb ve noksân mevcûdlu olduklarından dolayı büsbütün dağılmışlardır. Rast gelinen efrâda Pınarhisar caddesinde bugün ihtiyât-ı umûmînin bulunduğu yere gitmeleri tenbîh edilmişdir".

2- Gerek Hasan İzzet Paşa ve gerek Ali Bey kıta'âtının bu hâlinden dolayı bugün Pınarhisar caddesinden ilerlemiş olan kıta'ât ile 17. Kolordu'nun sağ cenâhındaki Ünye Taburu arasında oldukça boşluk tahassul etmişdir.

3- Bir batarya 17. Kolordu tarafına, Soğucak Dere garbına geçirildi. Sol cenâhdaki diğer bataryaların cebhânesi azdır. Diğer sol cenâh kollarının kolordu cebhesine hemân amûd bir vaz'iyyetde bulundukları görülüyor".

III/[341]

Bu raporlar bize 17 öğleye kadar hatt-ı harbde kumandanların ayrı, kıta'âtın ayrı olarak bulunduklarını, bir kumandaya tâbi muhârebe birlikleri teşekkül edemediğini gösteriyor! Kim nerede ve nasıl muhârebe ediyor? anlamak imkânı kalmıyor… Çünkü -evvelce de zikredildiği üzere- Vize'den, müteşekkil birlikler yola çıkarılmamış, kıta'ât ayrı ve kumandanlar ayrı yola

çıkarak vazîfeler verilmişdi, kaldı ki bu kıta‘âtın dahi ekserisi evvelce tafsîl edildiği üzere “Mürreteb” hastalığıyla ma‘lûl edilmişdi…

Muhtar Paşa, öğleye doğru Müstakil Süvâri Livâsı’nın da şoseyi ta‘kîben Soğucak Dere şark sırtlarına geldiğini ve kendisine sağ cenâhı setr etmesi emredildiğini bildiriyor ki livâ kumandanı Mîralay İbrahim Bey’e sâ‘at 11 dakika 30 da şifâhen “Süvâri Livâsı Soğucak köyünün şimâl-i garbîsinde Örenbeyli istikāmetinde ve Cafer Tayyar Bey Müfrezesi’nin himâyesi tahtında ilerleyecek ve düşmanın hatt-ı ric‘atı üzerine düşecekdir” emri de belki bu ânda, belki biraz sonra verilmişdi; Muhtar Paşa, bu tarafdan “Cânibdâr Müfrezesi’nin” çevirme hareketiyle Tekiye Çiftliği şimâl-i şarkîsindeki hâkim sırtların zabtından büyük netîce bekliyordu.

Halbuki bu taraf çok dağınıkdı, Süvâri Livâsı hâssaten topçusunu berâber götüremezdi, nitekim bataryası, mevcûd topçu hattının sağına Soğucak Dere garb (?) sırtlarına mevzi‘e girmişdi.

Bu sırada düşmanın düne nisbet takviye edildiği anlaşılmışdı. Öğleye kadar Poyralı cenûbundaki sırtlarda 5 batarya görülmüşdü; öğleden sonra bir batarya ile biraz piyâdenin de Tekiye Çiftliği şark-ı şimâlisindeki sırtı işgāl etdiği görülmüşdü; düşman, şiddetli topçu ve piyâde ateşi açmışdı.

Bu ateş te’sîriyle öğle sıralarında “Şose civârındaki piyâdelerimizde ale’l-husûs rediflerde tezelzül alâmetleri görüldüğünü ve kısmen askerin firâra başladığını” sâ‘at 12 dakika 30’da Muhtar Paşa’nın yanına gelen Cafer Tayyar Bey beyân etmişdi. Aynı hâli müşâhede eden Cemal Bey’in de 3 bataryayı Soğucak Dere’nin garbına sevk ile bir himâye mevzi‘i ihzârına tevessül etdiği dahi anlaşılmışdı.”

Demek mevzi‘i bir buhrân tahassul eylemişdi ki Muhtar Paşa bunun üzerine Süvâri Livâsı’na sâ‘at 12 dakika 50 de “Merkezdeki kıta‘ât düşmanın topçu ateşine pek ziyâde ma‘rûz kaldığından ric‘at vukū‘ bulursa Süvâri Livâsı ric‘atı himâye edecekdir.” emrini vermeğe lüzûm görmüşdü.

Biraz sonra dağılan askerin tekrâr toplanarak ileri sürüldüğü görülmüşse de bu buhrân Muhtar Paşa’nın azmini sarsmağa kâfî gelmiş ve sâ‘at 13 sıralarında merkezdeki Fuat Ziya Bey’e bir alayını sağ cenâhda ihtiyât olarak bulundurması, Cemal Bey’e sâ‘at 13 dakika 10’da düşmandan zabt edilen mevâki‘in bugünlük muhâfazasıyla iktifâ olunması emredilmişdi!

Muhtar Paşa bu bâbdaki tafsîlâtı ancak Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Ali Kemâl Bey’in 19 Teşrîn-i evvel’de verdiği şu rapordan anlayabilmişdi:

III/[342]

“17 Teşrîn-i evvel [1]328 Çarşamba günü, emrinizle Akseki ve Seydişehir taburlarını Hasan İzzet Paşa’ya ve Alaşehir Taburu’nu da Cafer Tayyar Bey’e göndererek Haymana, Niğde, Bâlâ, Yabanâbad, Kangırı taburları ve dört batarya ile Pınarhisar istikāmetinde hareket etdim. Tekiye Çiftliği şarkındaki sırtlar üzerinde Haymana ve Bâlâ taburlarıyla bir mevzi‘ aldım ve ya‘nî Cafer Tayyar Bey’in sağ cenâhını temdîd etmiş oldum.(?) Diğer üç taburu ihtiyât olarak sırtların gerisinde alıkoydum. Zîrâ henüz sağ cenâhımızda muhârebe kızışmamışdı. Mu’ahharen, Cafer Tayyar Bey’e iltihâk edecek olan Alaşehir Taburu da iş bu ihtiyâtımın yanına geldi. Bataryalarım piyâdelerin bulunduğu sırtların gerisinde ve büyük şosenin şimâl ve cenûbunda gāyet güzel mevzi‘de idiler. Bu tarafda pek muvaffakiyyetle harb ediliyordu.

Derken Cemal Bey Fırkası’nın ric‘at etmekde olduğunu gördüm; hemân bir tabur piyâdemi ihtiyâtdan bi’z-zât oraya götürüp ric‘at edenlerle berâber cümlesini ileri sürdüm. Aradan bir sâ‘at geçmedi Cemal Bey Fırkası bir daha ric‘at etdi. İhtiyâtdan bir taburu daha kâmilen avcı hattı hâlinde uzun bir hat teşkîl ederek dönenlerle berâber cümlesini yine ormanın içerisine, ya‘nî hatt-ı harbe sevk etdim. Arası bir buçuk sâ‘at daha geçdi, üçüncü def‘a olarak Cemal Bey Fırkası bir daha bozuldu. Aynı vecihle bir taburla daha yüzbin müşkilâtla yine cümlesini ileri hatt-ı harbe sürdüm. Artık kendi vazîfemden ziyâde Cemal Bey’in fırkasıyla meşgūl oluyordum. Bir sâ‘at kadar sonra bir dördüncü bozgunluk üzerine son ihtiyât taburumu da sürerek tekrâr hatt-ı harbe âdetâ cebren sokdum. Artık bende bir tek nefer ihtiyât kalmadığı gibi kendimde hayvan üzerinde durmağa tâkatim kalmamışdı. Bu hâlimle berâber kendi sağ cenâhıma koşdum; oradaki iki taburum güzel harb ediyorlardı. Hatta en sağdaki Bâlâ Taburu epeycede ilerlemişdi. Buna Haymana’dan 2 bölük daha gönderüb düşmanın sol cenâhını çevirmek üzere ileri hareketini emretdim.

Fakat karanlık basdığından emir icrâ olunamadı. Ben tekrâr merkeze bataryalarımın yanına geldim. Zâten elimde 2 taburla 2 batarya kalmışdı ve bir batarya daha evvel Cemal Bey Fırkası tarafına alınmışdı. Cemal Bey’e verdiğim 4 taburu yatsıya kadar aradım bulamadım”.

Ve’l-hâsıl Muhtar Paşa akşam sıralarında bir de şu raporu almışdı:

Poyralı’nın şark sırtlarından sâ‘at 16, Cemal Bey’den: “Cebhenin sol cenâhıyla merkezinde ateş tamâmıyla kesildi. Muhârebe mevzi‘inde piyâdemiz perâkende bir hâlde kalmışdır. Sağ cenâh ilerisinde, Poyralı karyesinin bulunduğu yamaçlardaki koruluklar içinde piyâde ateşi, ve sağ cenâhda da topçu ateşi te‘âtî edilmekde ise de düşmanın dümdâr kıta‘âtıyla olduğuna şübhe yokdur. El-ân ateş etmeyen bataryaları muhârebe mevzi‘ine çıkarıyorum. Geceyi orada geçirecekler. Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Kemâl Bey’le bi’l-istişâre kıt‘aları

toplamağa çalışacağım. Hafif Süvâri Alayı'ndan Tozaklı istikāmetine doğru 2-3 keşif kolu gönderdim.

III/[343]

Süvâri alaylarını, öteye beriye dağılmış piyâde efrâdını Soğucak Deresi içinde toplamağa me'mûr etdim. Ben Poyralı karyesinin şark sırtlarındayım".

*

* *

Muhtar Paşa bundan sonra bir takım raporlar ve haberler daha aldığını söylüyorsa da bunların neler olduğuna hiçbir tarafda tesâdüf edilemedi; Paşa'nın bugünkü cereyân-ı hâl hakkındaki fikr-i umûmisinin Başkumandanlığa ve 18. Kolordu kumandanlığına gönderilen şu rapordan ibâret olduğunu kabûl edebiliriz:

"Bu sabâh tarafımızdan ta'arruza başlandıkda, sâ'at 7'de bütün cebhede top ve tüfek ateşi başlamışdı. Az sonra da düşmanda ric'at hareketi görüldü. Öğleye kadar Poyralı Dere garbına püskürtüldü. Piyâdemiz düşmanın şiddetli top ateşine rağmen mevâzi'ini muhâfaza etdi. Zâyi'âtımız dünkü derece de olsa gerekdir. Yarın erkenden kıta'ât tefrîk edildikten sonra inşââllah öğleden evvel ta'arruza devâm edilecekdir. Şimdi haber alındığına göre 3 gündür aç efrâd vardır."

*

* *

18 Teşrîn-i evvel için de şu kolordu emri verilmişdi:

"1- Düşman Karaağaç Deresi gerisine püskürtülmüşdür. Karşımızda bulunan düşman kıta'âtının Pınarhisar istikāmetinde ric'at etdiği anlaşılıyor. Poyralı'da bir düşman taburu vardır. Bugün sağ cenâhıyla şosenin bir kilometre şimâlinden i'tibâren cenûba doğru hatt-ı harb açmış olan kolordumuz Karaağaç Deresi boyunca düşman tarafından işgāl edilen mevâzi'i zabt etmişdir. Akşamüzeri düşman kıta'âtı sol cenâhdaki piyâdelerimizden 5 km. kadar uzaklaşmışdır;

18. Kolordu kıta'âtından 8 taburla 3 batarya kolorduya iltihâk etmişdir. 17. Kolordu bugün Congara'dan ilerleyerek sol cenâhımızla ittisâl hâsıl eylemişdir. Cenûb cihetinden top ve tüfek sesleri işitilmişdir ve düşman geriye püskürtülmüşdür;

2- Başkumandanlık Vekâleti kolorduyu muvaffakiyyetinden dolayı tebrikle beyân-ı teşekkür ediyor ve yarın için hareket-i ta'arruziyyemize 17 ve 18. kolorduların da kemâl-i şiddetle iştirâk eylemeleri emrolunduğu ve düşmanın mağlûbiyyetinin hezîmete kalb edilmesi bildiriliyor;

3- Kolordu yarın yek-diğerine karışmış olan fırkaları ve kıta‘âtı ale’s-sabâh tefrîk etdikten sonra hareket-i ta‘arruziyyesinde devâm edecekdir;

4- Gece açık ordugâhta geçirilerek cebhe ilerisinde kuvvetli ileri karakol tertîbâtı ittihâz olunacakdır;

III/[344]

5- Diğer kıta‘ât mehmâ-emken tabur haline konarak elyevm işgāl etdikleri sırtların gerisinde açık ordugâh kuracaklardır. Sağ cenâhda bulunan kıta‘âtın tabur hâline vaz‘ıyla ordugâhlarının te’sîs ve tanzîmi Cafer Tayyar Bey’e, merkezdeki kıta‘âtın Kā’imakām Cemal Bey’e ve sol cenâh Fuat Ziya Bey’e â’id olacakdır;

6- İleri karakol kumandanı Mîralay Kemâl Bey ta‘yîn olunmuşdur. Taraklı, Ayaş taburlarıyla 8. Alay’dan bir bölük süvâri emniyet tertîbâtının ittihâzı için Kemâl Bey’in emrine verilmişdir;

7- Yarın ale’s-sabâh sâ‘at 6’da askerin mensûb oldukları fırka ve kıta‘ât i‘tibâriyle tefrîkine ibtidâr olunacakdır. Sâ‘at 9’a kadar kıt‘alar kâmilen mıntıkalar dâhilinde tefrîk edilmiş ve Vize’den hareket esnâsındaki nizâm-ı harb mûcebince Hasan İzzet, Fuat Ziya ve Cemal Bey fırkaları teşekkül etmiş bulunacakdır;

İşbu fırkalardan Cemal Bey Fırkası ve 18. Kolordu kıta‘âtı cebhede ve birinci hatda ve diğer fırkalar sağ cenâhda Hasan İzzet Paşa Fırkası bulunduğu hâlde taburlar derin kol nizâmında ilk hatda piyâde, 2. hatda topçular bulunacakdır. Cemal Bey Fırkası 2. kademenin Hasan İzzet Paşa Fırkası’nın sağ cenâhında şose kurbunda bulunacakdır. 18. Kolordu kıta‘âtı Cemal Bey fırkasının solunda aynı teşkîlâtla ictimâ‘ eder. O esnâda kolordunun cebhesi ve cenâhını Ayaş ve Taraklı taburlarıyla Süvâri Livâsı tarafından setr olunacakdır. İctimâ‘ nizâmının emniyet tertîbâtına Süvâri Livâ Kumandanı İbrahim Bey me’mûrdur. Diğer taburlar, kolordu yâverinin göstereceği mahalde derin kolda ictimâ‘ ederler. Küçük ağırlıklar park hâlinde fırkaların gerisinde bulunur;

8- Süvâri Livâsı düşmanla teması muhâfaza edecek ve Uzunbeyli üzerinden Dalyaka ve Sazera ve Üsküb istikāmetlerine keşif kolları sevk edecekdir. 17. Kolordu ile temâsın her ân mahfûz bulunması iktizâ eder;

9- Yaralılar kıta‘ât tarafından toplanarak kendi vesâ’it-i nakliyyeleriyle karakola kadar sevk olunacakdır. Oradan Vize’ye nakli boş arabalarla olacakdır;

10- Ben Soğucak Dere’nin şarkında, şosenin dirsek teşkîl etdiği noktada geceleyeceğim.”

*

* *

Şu emir bize kolordunun hâl-i elîmini ve yarında kendisinden hayır gelmeyeceğini tekrâr ifhâma kifâyet eder. Bi'l-hâssa 7. maddedeki ictimâ' tafsîlâtını Muhtar Paşa'da bi'l- âhire beğenmemiş olacak ki bu karışık ve ya'nî maksadı ifâdeden çok uzak olan satırları kitâbından çıkarmışdır. Balkan Harbi'nde bir kolordunun nasıl bir emirle sevk ve idâre edilmek istenildiğini göstereceği için bu uzun emrin bir vesîka-i târîhîye olarak aynen nakli muvâfık görülmüşdür.

III/[345]

Muhtar Paşa, düşmanın Pınarhisar'a doğru ric'at etmekde olduğu, ağırlığının Kırkkilise'ye gönderildiği hakkında keşif kollarının raporuna atfen Süvâri Livâsı'ndan geceleyin bir rapor almış ve kezâlik 17. Kolordu'nun bugün Pınarhisar sırtlarına kadar düşmanı ta'kîb ederek bir mitralyözle birçok silâh ve cebhâne aldığını ve düşmanın alay numralarını da aynı rapordan öğrenmişdi. Bu rapora melfûf sâ'at 20 dakika 35 târîhli bir süvâri kolu raporu da şu idi:

"1- Düşmanın sağ cenâhı kısmen Poyralı Deresi'nin garb sırtlarına kadar çekilmişdir. Bu cenâh Tekir Çiftliği'ne kadar imtidâd ediyordu. Bu cenâhın kısmı a'zamı Pınarhisar istikāmetinde toplanmış olub imtidâdı ma'lûm değildir;

2- Bizim sol cenâhımız Poyralı Deresi'nin şark sırtlarını elde etmişdir. Bu gece iş bu sırtlarda ileri karakol te'sîs etmişlerdir. İmtidâd Teke Çiftliği şarkına kadardır.

3- Sol cenâhdaki kıta'âtımız üç def'a hücûm ederek mevki'i elde etmişler. Yarın için kuvvetleri pek az olduğundan bu geceden kuvve-i imdâdiyye yetişdirilmesini istirhâm ediyorlar."

Ve'l-hâsıl yukarıdaki satırlar 17 Teşrîn-i evvel'de, Muhtar Paşa'nın mesâ'isinin rapor almak, öteye beriye giderek teferru'âta müdâhale etmek gibi işlerle iştigāl etdiğini, muhârebe vaz'iyyetine değil hatta idâresindeki kıta'âta bile hâkim olamadığını, hangi kıt'anın nerede olduğundan sûret-i umûmiyyede bî-haber kaldığını, hatta bir aralık vaz'iyyetden ümîdini keserek ric'atı ve himâyeyi bile düşündüğünü gösterir ki şâyân-ı dikkat-i mahsûsdur!

2. Kıta'âtın Muhârebesi

Şimdi 3. Kolordu muhârebesini anlamağa çalışalım:

Fuat Ziya Bey'in raporuna göre, 17 sabâhı erkenden Muhtar Paşa, 16/17 gecesi Hasan İzzet Paşa ile mûmâ-ileyhin geceledeği Pazarlı karakoluna gelmiş ve üç kumandan arasında şu karâr verilmişdi:

Kıta'ât karma karışık olduğundan kumandanları kıt'a i'tibâriyle ta'yîne imkâk[n] yokdur. Binâ'en-'aleyh arâziye göre ta'yîn etmek lâzımdır: Sağ cenâha Cemal Bey, merkeze

Hasan İzzet Paşa ve sol cenâha da Mîralay Fuat Ziya Bey kumanda edecekdir. Vazîfe: Düşmanı tard etmek.

Bu sırada Muhtar Paşa Hasan İzzet Paşa ile Fuat Ziya Bey'e, kendi mıntıkalarında muhtemelen hangi kuvvetleri bulacaklarını îzâh etmiş ve Ziya Bey'e, şosenin cenûbu ile Congara köyünün şimâli arasındaki sol cenâh (mevzi'inde) bir gün evvel kendisinin gönderdiği Bolu Alayı'yla mu'ahharen imdâd olarak gönderilen Nişancı 3. Alay'ı ve 27. Alay taburlarını ve 2 batarya bulacağını söylemişdi. Yukarıda mezkûr

III/[346]

ilk raporundan anlaşıldığına göre bu bâbda Hasan İzzet Paşa'ya da bir şeyler söylemiş ise de hangi kıta'âtın zikredildiği hakkında hiçbir tarafda bir kayıt görülemedi; ma'a-hâzâ ehemmiyeti de yokdur. Çünkü Hasan İzzet Paşa zâten bu kıta'âtı bulamayarak kendiliğinden sol cenâha geldiğini bildirmişdi.

Düşman hakkındaki fikr-i umûmî ise bugün Bulgarların Soğucak Dere şarkında mukāvemet etmeyeceği merkezinde olmuşdu.

Bundan sonra Hasan İzzet Paşa ile Fuat Ziya Bey arâziye hareket ederek, kendi mıntıkalarını arâzi üzerinde ezbere taksîm etmeğe çalışmışlar ve ba'dehû yek-diğerlerinden ayrılmışlardı. Fuat Ziya Bey dere şarkında, 271 şimâllerinde sol cenâha â'id olduğu söylenen 2 bataryayı bulmuş, bu tarafdaki piyâdenin de bu civârda ormanlık içinde olduğunu anlamışdı.

Düşman, sol cenâh müntehâsının önünde henüz Soğucak Dere şarkında sırtlarda tahkîmât içinde görülmüşdü ve bizim kıta'âta nazaran daha hâkim bir vaz'iyyetde olub sâ'at 9'da şiddetli piyâde ateşi başlamışdı.

Merkez ve sağ cenâhda da daha evvel muhârebe başlamışdı ve merkezle sol cenâh arasında mühimce bir boşluk olduğu görülüyordu, karşıdaki düşmanın fâik bulunduğu ve bi'l-hâssa bu civârdaki koruluğa istinâd ederek sol cenâh müntehâmıza karşı ta'arruza geçmek istediği hissedilmişdi.

Fakat bataryalarımızın ateşi altında düşman ta'arruza geçememiş ve sâ'at 10 sıralarında cebheden 1-2 bölüğümüz muvakkat bir buhrâna ma'rûz kalmışsa da tehlike geçişdirilmişdi.

Nihâyet sâ'at 10'dan sonra soldan 17. Kolordu kolları görülmüş ve bunlar da -evvelce gördüğümüz üzere- düşman topçu ateşi altında bidâyetde kısmen sarsılmışsa da nihâyet öğleye doğru te'sîrini gösterince düşman evvelâ Soğucak Dere garbına çekilmeğe mecbûr olmuş, öğleden sonra muhârebe kâmilen dere garbına intikāl etmiş ve sol cenâh kıta'âtı 17. Kolordu'ya karışarak berâberce ilerilemişlerdi. Fakat nedense Fuat Ziya Bey 2 bataryayı dere şarkında bırakmış, 17. Kolordu topçusunun yapdığı gibi dere garbına geçirmemişdi; ihtimâl 3. Kolordu

merkezinin bu sırada ilerlemiş olması yüzünden onunla irtibâtı muhâfaza kaydı bu bataryaları Fuat Ziya Bey'i kendi kıta'âtının sağ cenâhını geride tutmağa sevk eylemişdi. Ma'a-hâzâ bu sırada sol cenâh 17. Kolordu'ya karışdığından ve Fuat Ziya Bey'de yapacak çok bir şeyi kalmadığına hükmetdiğinden ve topçusu da sâhibsiz kaldığından dere şarkında kaldı demek, ihtimâl hakîkate daha muvâfık olur.

Bugün bu sol cenâh denilen kuvvetin takrîben şu kıt'alardan terekküb etdiğini kabûl edebiliriz:

Küçük Zâbit Numûne Taburu'yla birlikde iki kendi taburundan ve Y 19 T 3'den mürekkeb 3 tabur ve bir mitralyöz bölüklü 3. Nişancı Alayı 26 ve 27. Alay kıta'âtı, Ilgın Taburu [Konya Fırkası'nın], bugün kolordusuna iltihâk eden ve şimdiye kadar 3. Kolordu emrinde çalışmış olan Bolu

III/[347]

Alayı, bir de 7. Alay'dan 2 batarya. Fakat bu kıta'âtın bugün kendilerine Mîralay Fuat Ziya Bey'in kumanda etmeğe me'mûr olduklarından asla haberdâr olmamış bulunmaları da muhakkakdır!

Bugün Fuat Ziya Bey'le birlikde bulunub esâsen 8. Fırka'nın erkân-ı harbi olan Yüzbaşı Galib Bey raporunda: "Doğanca karşısına gelmişdik. Buradan sırf topçumuzun ateşiyle Congara karşısındaki ormandan 3-4 düşman piyâde taburu püskürtüldükden sonra Soğucak Dere garb sırtlarına geçildi…." demekdedir ki bu iki hikâye-i hâli karşılaşdırarak sabâhleyin Soğucak Dere şarkında ve Congara şimâlinde olsa olsa za'îf düşman ileri kıta'âtı bulunduğunu, dere garbındaki koruda bulunan kısm-ı küllinin ise bir tarafdan topçu ateşi ve diğer tarafdan cenûbdan 17. Kolordu'nun gözükmesi ve belki de arkasında 3. Fırka'nın bulunduğunu haber alması üzerine ric'at etdiği istidlâl edilebilir. Ve'l-hâsıl hakîkat şudur ki 3. Kolordu'nun sol cenâhı bugün 17. Kolordu'ya iltihâk sûretiyle Tozaklı şark sırtlarına kadar ta'arruzî sûretde 4-4,5 km. arâzi kazanmışdı.

*

* *

Hasan İzzet Paşa'ya gelince: Öyle görünüyor ki bu zat bugün emir ve kumandaya muktedir olamamış ve ya'nî merkezde, kendisine zikredilmiş olan kıta'âtı bulamayınca ve esâs fırkası taburlarının kısm-ı a'zamının [26 ve 27. Alay] sol cenâhda olduğunu haber alınca o tarafa gelerek fa'âl bir vazîfe îfâ eylememiş; muvakkat fa'âliyyetler sarfıyla iktifâya mecbûr olmuşdur. Herhâlde bu bâbda şimdilik hiçbir vesîkamız yokdur.

Konya Kumandanı Kā'imakām Cemal Bey'in harekâtını da şöyle tahmîn ve tesbît edebiliriz:

Öyle görünüyor ki merkez ve sağ cenâh denilen mıntıkalardaki tekmîl kıta‘ât bugün mûmâ-ileyhin te’sîrine mevdû‘ kalmışdı. Ağleb-i ihtimâl bu mıntıkada bugün 7. Fırka’nın 20 ve 21. alayları, 8. Fırka’nın 22. Alay’ı ile 23. Alay’ın 2 taburu ve Nişancı 8. Tabur, 9. Fırka’nın 25. Alayı’nın 3. Taburu, Konya Fırkası’nın Yenişehir Taburu, muhtemelen Ankara Fırkası’ndan Akseki, Seydişehir taburlarıyla diğer 1-2 tabur, topçu kısm-ı küllisi vardı. 21. Alay aksâmıyla bir batarya 16’da muhârebeye girmemiş ve Pazarlı karakolu civârında kalmış olub 17 sabâhı bunlar Hasan İzzet Paşa’nın emrinde olarak yine burada toplanmış bulunurken Cemal Bey bunları da alarak ileriye sevk etmişdi.

Bugün 17 sabâhı muhtemelen Soğucak Deresi şark sırtlarında sağ cenâhı şose üzerinde veya cenûbunda, sol cenâhı ise sağ cenâhıyla Doğanca karşısında olan sol cenâh grubunun haylice açığında, şimâlinde olarak bulunuyordu ve bu vaz‘iyyetde iken muhârebe başlamışdı.

III/[348]

Bu kıta‘âtda sûret-i umûmiyyede bir emir ve kumandaya tâbi‘ olmaksızın ve ağleb-i ihtimâl tabur tabur, birbirlerine bakarak ta‘arruza geçmiş, 4 def‘a bozulub toplandıkdan sonra nihâyet düşmanın Karaağaç Deresi garb sırtlarına çekilmesini ta‘kîben sağ cenâhıyla Poyralı köyünün şarkına kadar varmış, fakat bunun sol cenâhıyla, 3. Kolordu sol cenâhı ve 17. Kolordu muhtelit muhârebe grubunun sağ cenâhı arasında yine haylice boşluk kalmışdı. Hatta Cemal Bey’in akşam raporunda “Hafif Süvâri Alayı’ndan Kozaklı istikāmetine birkaç keşif kolu çıkardım.” demesine nazaran mûmâ-ileyh bu muhârebe grubunun belki vücûdundan bile haberdâr olmamışdır.

Bu muhârebelerin tafsîlâtını tesbît edebilmek imkânı yokdur; çünkü o zaman dahi bu muhârebeye iştirâk eden zevât, en nihâyet kendi taburuyla belki sağ ve solundaki taburları öğrenebilmişdi; harekât-ı umûmiyyenin mâhiyyeti hakkında kimse bir şey öğrenememiş, anlayamamışdı; hiçbir makām etrâflı ve müttehid muhârebe emirleri vermemiş, hiçbir kıt‘a kendisinin kimin emri altında olduğuna vâkıf olamamışdı.

*

* *

Cafer Tayyar Bey Müfrezesi: Dün, Soğucak üzerinden ilerleyerek yan muhâfazasını der‘uhde etmeğe ve bugünde Muhtar Paşa’nın fikrince düşman sol cenâhını kuşatarak netîce-i kat‘iyye istihsâl etmeğe me’mûr edilmiş olan 2 tabur ve bir dağ bataryalı bu ufak müfreze anlaşıldığına göre, şayed Mîralay Kemâl Bey, bu bâbdaki raporunda (sağ-sol) ta‘bîrlerinde yanılmamışsa, şimâle uzayamayarak çok cenûbda kalmış ve âdetâ Cemal Bey kuvvetinin sağ cenâhını şose üzerinde ve belki biraz şimâlinde temdîd eyleyerek bunun harekâtına iştirâk eylemişdi.

*

* *

Bugün ortaya bir de Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Kemâl Bey [Mekteb-i Harbiyye Müdîri, Çatalca'da 3. Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi, çok sonra Jandarma Umûm Kumandanı, hâlen mütekā'id Ali Kemâl Paşa] çıkmışdı. Mûmâ-ileyh Ergene tahkîm komisyonuna me'mûren gelerek Hamdi Paşa ile birlikde Saray'da bulunurken 16 sabâhı oradaki tabur ve bataryalarla birlikde kendiliğinden hareket ederek Vize'ye gelmiş ve Muhtar Paşa tarafından - kendi raporundan anlaşıldığına göre- Ankara Fırkası'nın 5 ve Aydın Fırkası'nın Alaşehir Taburu ve 4 batarya ile Pınarhisar istikāmetinde (ilerlemeğe) me'mûr edilmiş ve bu tâze kuvvetler Cafer Tayyar Bey Müfrezesi'nin sağında, muhârebe hattını şimâle doğru temdîd ederek muhârebeye girmişdi ve Cemal Bey grubuyla birlikde ve belki bunun ilerlemesini te'mîn sûretiyle Poyralı Deresi şark sırtlarına kadar gelmişdi. Bunlarla birlikde gelmiş olan diğer Akseki ve Seydişehir taburları bi'l-kuvve Hasan İzzet Paşa'nın emrine verilmiş

III/[349]

ve ağleb-i ihtimâl merkez yığınının içinde erimişlerdi. Böylece Muhtar Paşa bu tâze 8 tabur ve 4 bataryalık kuvveti olsun bir elden kullanmak basiretini gösterememişdi.

Şu da garîbdir: Bu taburlar sûret-i umûmiyyede Ankara Fırkası'nın idi. Ankara Fırkası karargâhı da 16 Teşrîn-i evvel sâ'at 10 dakika 30'da Saray'a gelmiş ve sâ'at 15'de Vize'ye muvâsalat ederek Hamdi Paşa'ya mürâca'at etmişdi. Hamdi Paşa ise ihtimâl Muhtar Paşa ile daha evvelce takarrür etdirerek veyâhud kendiliğinden böyle isteyerek fırka kumandanına "Kıta'âtınıza Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Kemâl Bey kumanda edecekdir, sizde berâber hareket ediniz, taburlar hareket etdi" emrini vermiş, karargâh Pınarhisar yolunda Kemâl Bey'e rast gelmişdi.

Buradan sonra kol Çeribaşı köyüne sapdırılmış ve grup hâlinde kolbaşı ile köye varılmışdı. Burada Kangırı, Haymana, Niğde, Yabanâbad, Bâlâ, Akseki, Alaşehir ve Seydişehri taburlarıyla Topçu Endaht Taburu ve Sahrâ Topçu Y 3 T 3 [3 batarya] bulunuyordu.

Bundan sonra Kemâl Bey, Vize'ye gitmiş ve Ankara Fırkası kumandanı kendiliğinden fırka kumandasını der'uhde eylemişdi, Akseki Taburu'nu ileri karakola vermişdi(!)

Kemâl Bey, Vize'de cebheden avdet eden Muhtar Paşa ile görüşdükden sonra 17 Teşrîn-i evvel ilk sâ'atlerde tekrâr Çeribaşı köyüne gelmişdi ve refâkatinde 16. Kolordu'dan açıkda Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Basri Bey de vardı. Ankara Fırkası Erkân-I Harbi Yüzbaşı Naci Bey [Serficeli Naci Paşa hazretleri] de burada idi.

Kemâl Bey, Basri Bey'e emir yazdırmağa başlayınca, Ankara Fırkası kumandanı, kıta'âta Kemâl Bey'in kumanda edeceğini istidlâl ederek bir kenara çekilmiş ve Kemâl Bey'in tertîbâtının şöyle olduğunu anlamışdı:

Topçu Y 3 T 3'den bir batarya Hakkı Paşa koluna(?) iltihâk edecek, diğer iki batarya ihtiyât olarak (?) Vize'ye avdet eyleyecek.

Mevcûd 8 tabur 3 gruba ayrılacak: Sağ cenâhda Alaşehir Taburu bulunacak, bu Cafer Tayyar Bey Müfrezesi'ne iltihâk edecek, sol kolda Akseki, Seydişehri taburları bulunacak bunlar da Hasan İzzet Paşa'ya iltihâk edecek, merkezde Yabanâbad, Kangırı, Niğde, Haymana taburları ve topçu taburu bulunarak Haymana Taburu pîşdâr olacak ve bu kuvvet (Vize Pınarhisar) şosesine çıkarak ileri yürüyecek.

17 sabâhı işte bu sûretle hareket edilmiş olub merkez kolunun başı sâ'at 9'da Pazarlı karakoluna varmışdı ve nihâyete kadar Ankara fırka karargâhı seyirci kalmışdı.

*

* *

Bugün sağ cenâh geri mıntıkasındaki fa'âliyyet de şunlardı:

Vize'de müctemi' ve az çok el altına girmiş olan Afyonkarahisar Fırkası bugün efrâd üzerinde

III/[350]

Yalnız 20'şer fişenk bırakarak diğer cebhânesini, Muhtar Paşa'nın emriyle hatt-ı harbe gönderdiği gibi yine emirle, Akşehir, Sincanlı, Karahisar, Sandıklı taburlarının mu'allem efrâdından (?) bir (müretteb) tabur teşkîl ederek Akşehir Taburu kumandanının emrinde olarak Cemal Bey Fırkası'na iltihâk için Congara istikāmetine sevk etmişdi. Diğer cihetden, Hamdi Paşa'nın emriyle Kütahya Taburu'ndan iki bölük "Midye'ye çıkacak kıta'âtın ihrâcını teshîl ve ba'dehû vesâ'it-i nakliyye toplayarak avdet" vazîfesiyle Midye'ye gönderilmişdi. Vize'de, fırka kumandanı Şükrü Bey'in emrinde 3. Kolordu'nun İstihkâm Taburu ve 2. Süvâri Alayı da bulunuyordu ve bunlara yarın için Vize garbında bulunarak "firârileri ta'kîb, tecziye ve i'âde" vazîfesi verilmişdi.

Ve'l-hâsıl bu oldukça mühim ve emsâlinden daha fenâ olmayan kuvvet Vize'de perâkende işlere me'mûr olmuş ve Şükrü Bey daha ziyâde geri hidemâtıyla iştigāl eylemişdi. Bi'l-hâssa erzâk ve cebhâne kolları teşkîline çalışmış ve Vize'ye gelen yaralıların Çerkesköy'e gönderilmesine gayret edilmişdi.

Hamdi Paşa karargâhı da en ziyâde geri hidemâtıyla iştigāle çalışmış ve fakat meylini, tertîb eden bir baş bulunmadığından fa'âliyyeti her tarafa boş çuval irsâli, mekkâri, araba tedâriki vesâ'ire hakkında emirler yağdırmakdan daha müsemmer olamamışdı.

Bugün Vize'ye geriden, Yusuf Rasih Bey kumandasında İskilib, Koçhisar, Çorum, Aksaray, Sungurlu taburları, Denizli Kumandanı Mîralay Tevfîk Bey kumandasında da Aydın ve Denizli fırkalarından diğer 7 tabur gelmişdi ki harekâtını yine 18'de ta'kîbe çalışırız.

*

* *

Ve'l-hâsıl harekâtın ve sevk u idârenin ne kadar karışık ve plansız olduğu hakkında 25. Alay'ın 3. Taburu'nun harb cerîdesinden şu sözler nakledilir: 16 Teşrîn-i evvel'de müstakil olarak Fuat Ziya Bey'in İhtiyât Fırkası'na dâhil oldum. Akşama kadar Çeribaşı'nda kaldım. Sâ'at 16'da Fuat Ziya Bey'den (birinci hattı takviye için 19 ve 20. mitralyöz bölükleri ile hareket et!) emrini alarak yola çıkdım. Yolda, iki bölüğüm elimden alınarak bilmediğim taraflara götürüldü. Diğer iki bölük ile 2 mitralyöz bölüğüne de Cafer Tayyar Bey rast gelerek bizi sağ cenâha götürdü. Biraz sonra bende 24. Alay'dan iki bölüğü sahipsiz görerek kendime rabt etdim, hep berâber sağda muhârebeye girdik (!) 16/17 de Nişancı 8. Tabur da 3 bölükle yanımıza geldi… 17 Teşrîn-i evvel'de sağ cenâhda Cafer Tayyar Bey emrinde muhârebe etdik. Büyük bir karışıklık hüküm-fermâ idi. Kaç def'a karışdım, toplandık, ta'arruz etdik, nihâyet 17/18 de Poyralı şark sırtlarında idim…"

27. Alay harb cerîdesi ise alayın, gayr-i ma'lûm kuvvetlerle, 16'da sağ cenâhda ta'arruz etdiği,

III/[351]

17'de Poyralı köyünün 1.200 metre cenûbunda bulunduğunu söylemekle iktifâ ediyor ki işin içinden çıkmak mümkün değildir.

20. Alay Harb Cerîdesi'nde şu şâyân-ı dikkat kayıd vardır: " …. 17'de yanımıza 19. Mitralyöz Bölüğü, Y 25 T 3'de geldi. 17/18'de cebhenin redif taburlarına verilerek Nizâmiye Kıta'âtının Soğucak Dere garb sırtlarında, Tozaklı yolunda toplanması emredildi; öyle yapdık. Bu hareket birçok efrâdın gece karanlığında kıt'alarını gā'ib ederek dağılmasına sebeb oldu…"

Binâ'en-'aleyh 3. Kolordu halîtasının, bu en mühim günde icrâ etdiği muhârebe azîm bir hay huydan ibâret kalmışdı. Kimse ne yaptığını bilememiş ve neler cereyân etdiğini anlamamışdı. Halbuki bugün burada şuurlu bir sevk ve idâre Bulgar sol cenâhına, tâze ve fakat za'îf 17. Kolordu ile birlikde darbe-i kat'iyyeyi indirmiş olabilirdi...

C. 17 Teşrîn-i evvel [1]328'de Karargâh-ı Umûmî

Ele geçen taburları Vasıf Bey Müfrezesi nâmıyla bu sabâh ilk sâ'atlerden i'tibâren Seyidler'e sevk etmiş ve diğer kıta'âtı da Saray istikāmetinde sağ cenâha mütevecihen yola çıkarmış olan Karargâh-ı Umûmî bugün sûret-i umûmiyyede zîrde telhîs edilen haberlerle muhârebe vaz'iyyeti hakkında bir fikir almak mecbûriyyetine düşmüşdü:

1– Sol Cenâh Muhârebeleri Hakkında:

a) Sâ‘at 8’de demiryolu telgrafı vâsıtasıyla Muradlı menzil nokta kumandanı Kā’imakām Mehmed Bey şu haberi verdi: “Düşman topçusu Lüleburgaz Taşköprü’sünün 300 metre garbındaki tepeden istasyona, Muhtar Çiftliği ile Lüleburgaz arasında şosenin sağ cihetinde ve Lüleburgaz’a yarım sâ‘at mesâfedeki topçumuza ateş etmişdir. Şarapnelleri, topçu muhâfazasına me’mûr Mihaliç Taburu’nu müte’essir ederek bu tabur ric‘at etmişdir.”

b) Şark demiryolları komiserliğinden? “Dün öğleden sonra Lüleburgaz istikāmetinden top sedaları. Sâ‘at 17’ye doğru Alpullu İstasyonu’ndan Lüleburgaz’a gelmekde olan tren aradaki makasdan çıkarken topa tutuldu ve Alpullu ile muhâbere kesildi. Sâ‘at 14’de ağleb-i ihtimâl süvâri olan bir düşman müfrezesi istasyonu abluka ve tahrîb etdi. İstasyonda bir makine ile kısm-ı a‘zamı dolu 150 vagon kaldı “.

İşte alınan ilk haberler bundan ibâret! Çıkabilecek a‘zamî netîce 16’da Lüleburgaz İstasyonu’nun düşman eline düştüğü, 17 sabâhı sol cenâhın henüz istasyon şarkında bulunarak muhârebe devâm etdiğinden ibâretdi.

III/[352]

Ancak akşam oldukdan sonra sâ‘at 17 dakika 45 sıralarında Lüleburgaz’ın 10 kilometre şarkından (!) Abuk Ahmed Paşa’dan “Düşmanın hilâf-ı me’mûl kuvvetli bir fırkası Lüleburgaz ve istasyon cihetinden 4. Kolordu’nun mevzi‘ini sarmak üzeredir. Gerek Çerkesköy’ünde ve gerek Çorlu ve Muradlı’da ne kadar tabur varsa muktedir bir zâtın kumandasında bu gece Seyidler’e ihrâcı” temennisini hâvî bir telgraf gelmişdi ve buna sâ‘at 18 dakika 15’de şu cevâb verilmişdi:

“Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Vasıf Bey kumandasıyla bu gün buradan trenle beş tabur Seyidler’e gönderilmişdir. Çorlu’dan 1-2 taburda gidiyor. Buradan bu gece ayrıca 5 tabur daha sevk olunacakdır. Sağ cenâhda 3. Kolordu ve diğerleri kemâl-i muvaffakiyyetle ilerliyor. Pınarhisar, tarafımızdan işgāl edildi ve Bulgarlar o tarafda, perîşân bir sûretde geriye püskürtüldü. Sol cenâh son derece sebât ederse bu muhârebeyi kazanacağız. 4. Kolordu ile buna nazaran fedâkârlığın ve metânetin son derecesini göstermeniz kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. Buradan giden tekmîl kuvvetleri istediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Şu dakikada Vasıf Bey’den alınan telgrafda ma‘iyyetindeki beş taburla hemân Lüleburgaz istikāmetine ilerleyeceği bildiriliyor.”

Fi’l-hakîka sâ‘at 18’de Vasıf Bey’den şu telgraf gelmişdi:

“Müfrezemin Ürgüp, Develi ve Akdağmadeni taburlarını şimdi sâ‘at 14’de Seyidler’e çıkarıyorum. Derdest etdiğim 500’ü mütecâviz efrâd-ı müsellaha ve zâbitleri taburlara tevzi‘ ediyorum. Burada bir mevki‘ hastahânesi yaptırmakdayım. Yozgad ve Alaca taburlarının

vürûdunu bekliyorum. Hat Seyidler'e kadar emindir; düşman istîlâsına uğramamışdır. Lüleburgaz'ın şimâlindeki kıta'âtımızın ilerlemekde olduğunu ve Lüleburgaz'ın şark sırtlarındaki kıta'âtında şiddetli bir muhârebe-i tedafüîyyeye devâm etdiği, kıta'âtda cebhâne ihtiyâcı olduğunu anladım. Ben de bataryanın vürûdunu beklemeden Lüleburgaz istikāmetine ilerleyeceğim. Seyyidlerde rampa bulunmadığından Çorlu'dan seyyâr rampa istedim. Burada mühimce mikdâr erzâk vardır. Çorlu'dan piyâde, Muradlı'dan topçu cebhânesi istedim. Tabur mekkârilerini iki devir yapdırarak kolordulara cebhâne yetişdireceğim".

Sâ'at 18 dakika 30 sıralarında Karargâh-ı Umûmî'den Vasıf Bey'e de şu emir, telgrafla verilmişdi: "Şimdi ma'iyyetinizde bulunan kuvvetden mâ'-'adâ ayrıca bir Nişancı Taburu'yla [ki Y 8 T 2'den galat- M. N] bir hayli ta'lîm görmüş müsellah ve mücehhez ikmâl efrâdı ve 3 redif taburu bu gece Seyidler'e çıkarılacakdır. İkmal efrâdını taburlara taksîm edebilirsiniz. Düşman kuvvetli bir fırka ile Lüleburgaz'dan ve bunun cenûbundaki istasyon cihetinden 4. Kolordu'nun Lüleburgaz şarkındaki mevzi'ini sarmak üzere olduğundan 4. Kolordu sol cenâhının düşman tarafından çevrilmesine mâni' olunuz ve bi'l-'akis oradaki düşmanın sağ cenâhı ve gerisi aleyhine şiddetle ilerleyerek kat'î bir muzafferiyet kazanmağa gayret ediniz. 4. Kolordu'ya merbûtsunuz. Muvaffakiyyet Allah'dan".

III/[353]

Fi'l-hakîka Vasıf Bey Müfrezesi tedrîcen şu kuvvete iblâğ edilmişdi: Ürgüp, Develi, Akdağmadeni, Yozgad, Alaca, Keskin, Muğla redif taburlarıyla Y 8 T 2 [ki, 18 Teşrîn-i evvel'de hareket etmişdir], 700 kadar piyâde 3. Alay'a müretteb ikmâl efrâdı, Topçu Y 2 T 3'den bir batarya olarak 8 tabur, bir batarya.

Bundan sonra, gece sâ'at 22-sâ'at 22 dakika 30 sıralarında Yüzbaşı Nihad Efendi [ben] cebheden avdet ederek şu ma'lûmâtı vermişdi: "Sabâh erken giderken Congara'yı uzakdan yanıyor gördüm. Satıköy'e kadar yolda çadır kurmuş, hâl-i istirâhatda iki redif taburuna tesâdüf ederek derhâl garba, takrîben Türkbey istikāmetinde görülmekde olan top ateşine doğru yürüyerek tesâdüf edecekleri ilk büyük kıt'a kumandanının emrine girmelerini söyledim. Sâ'at 10 dakika 30 sıralarında Satıköy'e gelerek, köyün garbındaki höyük üzerinde bulunan ordu karargâhına mürâca'at etdim ve bi'z-zât Abdullah Paşa hazretlerine, sağ cenâhın muvaffakiyâtı, sol cenâhın kat'iyyen sebât ve mukāvemet etmesi hakkındaki emr-i âlîyi teblîğ etdim. Paşa cevâben:

Biz sebât ediyoruz, edeceğiz, ama 4. Kolordu kendisinin kuşatıldığından ve duramayacağından bahsediyor, git onlara söyle dedi ve akabinde karargâhıyla berâber ata binerek garba doğru hareket etdi. Ben, oradaki zâbitlerden 2. Kolordu hakkında, Karaağaç önünde dün akşam bir fenâlık olmuşsa da Çanakkal'a Fırkası sürülerek ta'mir edilmiş

olduğunu, Türkbey mıntıkasındaki 1. Kolordu da bir fenâlık olmadığını tahkîk ederek Karargâh Süvâri Bölüğü kumandanının verdiği bir külüstür ata binerek ve sâyis[seyis] bile verilmediği için, yalnızca Lüleburgaz istikāmetine, 4. Kolordu mıntıkasına doğru gitdim.

Tesâdüfen İzmit Fırkası'nın hatt-ı harbini, sağdan i'tibâren bularak sola, cenûba doğru ta'kîbe başladım.[Öğle sıraları] Fırka cebhesinde tek tük top ve tüfek ateşi oluyordu ve ciddî bir muhârebe vukū'una delâlet edecek bir hâl yokdu. Düşmanda uzakda idi. Ba'dehû bir höyüğün tepesinde gāyet mütevekkilâne ve me'yusâne bir tavırla tek başına oturmakda olan fırka kumandanı Fahri Paşa'ya tesâdüf etdim; vaz'iyyeti anlatdım. Fakat paşa bana, asker çok zâyi'ât verdi, duracak hâlde değildir, panik yapmak için işârete bakıyorlar, ma'a-hâzâ asıl kaçmak isteyen 12. Fırka'dır. Sen onu yerinde tutmağa çalış dedi. Yine hatt-ı harbi ta'kîb ederek 12. Fırka mıntıkasına geçdim. Tesâdüf etdiğim bütün kıt'a zâbitânı gerek İzmit Fırkası'nda ve gerek 12. Fırka'da, hep zâyi'ât verdiklerinden, duramayacaklarından bahsediyorlardı ve zâyi'ât mikdârını sorunca sabâhdan beri top ateşi altında 3-5 şehîd ve mecrûh vâki' olduğunu söylüyorlardı! Hatt-ı harbin sol cenâh müntehâsına kadar gitdiğim hâlde 12. Fırka kumandanını göremedim, hep, görmedik, bilmiyoruz cevâbını alıyordum.

III/[354]

Sol cenâh civârında Yüzbaşı Refet ve Kenan Efendilere rast geldim. Vaz'iyyet hakkındaki ma'lûmâtımızı te'âtî etdik [ki bu bâbda ayrıca zîrde münderic raporları olduğundan bu ma'lûmâtı o zaman söylemişsem de burada yazmıyorum.M. N] Bana: İyi ki geldin, biz sabâhdan beri 4. Kolordu kumandanlığına dert anlatamadık, Abuk Ahmed Paşa ve hemân tekmîl karargâhdaki erkân-ı harbiyye zâbitânı bir ve hatta iki Bulgar fırkasının bu gün 4. Kolordu sol cenâhını Ergene cenûbundan çevirmekde olduğuna zâhibdir. Halbuki biz bu kuvveti sabâhdan beri tarassud ediyoruz, kuvvetlice süvâri ile zayıfça piyâdeden başka bir şey göremedik, nitekim şimdi sen de göreceksin dediler. Fi'l-hakîka civârda müsâ'id bir tarassud mahallinden dikkatle tarassud ve hesâb etdik: Karadanişmend Çiftliği ile Susuzmüsellim arasında ve bu civârda 3-5 bölük süvâri ve nihâyet 4-5 tabur kadar tahmîn etdiğimiz piyâde gözüküyordu. Ba'dehû mûmâ-ileyhime, 12. Fırka kumandanını şimdi bırak, onu biz bulur söyleriz, esâsen harekât üzerinde bir te'sîri de yokdur. Sen şimdi istersen doğruca 4. Kolordu karargâhını bul ve bizimle görüşdüğünü söyleme dediler. Ben de bu fikri muvâfık bularak kolordu karargâhını aramağa başladım, nihâyet oldukça ileride bulunurken birkaç top mermisinin civârda patlaması üzerine bu karargâhın 198 Tepesi'ne doğru uzaklaşmış olduğunu anlayarak sâ'at 14 sıralarında buralarda bulabildim. Emrinizi, sağ cenâh vaz'iyyetini, 1 ve 2. kolordular hakkındaki istitlâ'atımı, 4. Kolordu cebhesinde bi'z-zât gördüğüm hâl ve vaz'iyyeti ve nihâyet Ergene cenûbundaki Bulgar kuvveti hakkındaki fikrimi söyledim. İstiskâl ve cehâlet

ithâmıyla karşılandım ve sen bilmiyorsun o, lâ-akall 2 fırkadır, biz görüyoruz, kolordu duramaz, meğer ki müsta‘cilen imdâd gelsin, aksi takdîrde iş fenâdır dediler [hâssaten E.H Kā’imakāmı Zeki Bey] nihâyet vazîfemin hitâm bulduğuna hükmederek Yörükdere boyunca sâ‘at 16 sıralarında Satıköy’e geldim. Yolda gelirken soldan, İzmit Fırkası’ndan birçok efrâdın çözülerek şarka geldiğini ve hatta yolumun üzerine vardığını görünce münferiden yapabildiğim kadar bir kısım efrâdı tekrâr ileri sürmeğe çalışdım. Vürûdumda ordu kumandanı yokdu, rast geldiğim erkân-ı harbiyye zâbitânına gördüklerimi söyledim ve Abdullah Paşa’nın 4. Kolordu’ya be-heme-hâl sebât ve mukāvemet emretmesi lâzım geldiğini zanneylediğimi teklîf eyledim ve avdet etdim. Karargâh-ı Umûmî rü’esâsı bu takrîrime cevâben, mes’ele düzelmişdir, bu gün Vasıf Bey Müfrezesi Seyidler’dedir, şimdi sol cenâha varmış olması lâzımdır, artık tehlike yokdur” dediler.

Vasıf Bey Müfrezesi’nin vücûdundan bu sûretle bende ilk def‘a haberdâr olmuşdum.

Ma‘a-hâzâ benim beyânâtımın 4. Kolordu karargâhı üzerinde az çok sükûnet-bahş bir te’sîr icrâ etmiş olduğu ve kolordunun Vasıf Bey Müfrezesi’nden de haberdâr olduğu sâ‘at 21 dakika 45 târîhiyle 4. Kolordu erkân-ı harbiyyesine mülhak Yüzbaşı Hilmi Efendi’nin demiryol telgrafı vâsıtasıyla gönderdiği şu ma‘lûmâtdan anlaşılmakdadır :

III/[355]

“Vasıf Bey Müfrezesi sâ‘at 15’de Lüleburgaz şarkındaki 4. Kolordu’ya hareket etdi. Bu anda vaz‘iyyet şöyle idi: Sağ cenâhdaki 2 ve 1. kolorduların muvaffakiyyetle harb etmekde olduğu ve düşmanın bu cenâhdan çekilmek emâresini gösterdiği işitilmekdedir. [benim beyânâtım. M. N] 4. Kolordu’nun ta‘arruza geçmesi arzu edildiyse de [ben ayrıldıkdan sonra hâtıra gelen bir şey olsa gerekdir. M. N] topçu za‘îf olduğundan muvaffak olunamadı. Yolda ve sol cenâhımızda bir alay kadar düşman süvârisi görülüyordu. [Demek nihâyet inanmışlar. M. N] Mütea‘kîben süvâri fırkamızda sol cenâha gelerek Lüleburgaz İstasyonu’nuna karşı topçusuyla mevzi‘e girmişdir.”

Bu rapor fi’l-hakîka sükûnet-bahş idi; nitekim hakîkatde de 4. Kolordu ric‘at emri alıncaya kadar yerinde durmuşdu.

*

* *

Karargâh-ı Umûmî, sağ cenâh muhârebâtını da şu derecede ta‘kîb edebilmişdi:

Sabâh erken Hamdi Paşa’dan, 16 târîhiyle gelen şu telgraf buhrânlı idi: “Bulgarlar Pınarhisar üzerine kuvvetlerini cem‘ etmekdedirler. Ziyâde mikdârda top ve tüfek cebhânesiyle kâfî peksimed gāyet sür‘atle gönderilirse galebe-i kat‘iyye me’mûl olub aksi hâlde cebhânesizlik yüzünden ma‘âzallah diğer bir felâket melhûzdur”. Müte‘âkib bir telgrafda da

17. Kolordu'nun 16/17 gecesini Azbağ garb sırtlarında geçirdiği ve Hamdi Paşa ile hâl-i temâsda olduğu bildiriliyordu. Bundan sonra ancak sâ'at 13'de Vize'de Denizli Fırkası erkân-ı harbi Kā'imakām Edhem Bey'den "Ahvâl, umûmiyyetle mûcib-i mahzûziyyet olduğu gibi kolordunun sağ ve sol cenâhları muzafferdir" raporu alınmış, bu sırada Vize telgraf me'mûru da: "Şimdilik top sesleri işitmiyoruz, şimdi gelen bir onbaşı düşmanı Yenova'ya kadar kovaladıklarını söyledi…" haberini vermişdi.

Bundan sonra ancak sâ'at 20'de Vize'de Mîralay Mustafa Natık Bey şu ma'lûmâtı vermişdi:

"Son sâ'ate kadar muhârebe devâm etdiği için netîce arzında te'ehhür oldu. Bugün tâze kıta'âtla Pınarhisar istikāmetine düşmanın sol cenâhı ihâta edilmek üzere tertîbât yapıldı. Düşman geceden mevki'ni tahkîm ve diğer yerlerden kıta'ât celb eylediğinden müsâdeme pek şiddetli oldu. Akşamleyin alınan ma'lûmâtda kıta'âtımızın Soğucak Deresi garbındaki 400 Tepesi'ni geçdikleri ve sağ cenâh tarafından Pınarhisar'ın istirdâd edilüb edilmediği mechûldür. Askerin kuvve-i ma'neviyyesi yerindedir. Oldukça metânetle muhârebe ediliyor. Muhtar Paşa meydân-ı harbdedir."

Gece Muhtar Paşa'nın muhârebe raporu alınmış ve bunun üzerine sâ'at 23 dakika 45'de Hamdi Paşa'ya şu emir verilmişdi:

III/[356]

"Gelen haberlerden bugün ordunun sağ cenâhında devâm eden muvaffakiyyetli muhârebeye yalnız 3. Kolordu'nun iştirâk etmiş olduğu hissedildiğinden yarın 3. Kolordu ile birlikde 18 ve 17. kolorduların dahi bütün kuvvetleriyle müttehiden ve yek-diğerine istinâden şiddetle ta'arruz ederek düşman aleyhine kat'î bir muzafferiyet istihsâline gayret edilmesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. Yarın ordunun sol cenâhında dahi düşman aleyhine muvaffakiyyet kazanılacağı kaviyyen ümîd olunmakdadır."

Bu emir, bize Karargâh-ı Umûmî'nin, vaz'iyyet-i harbiyeye ne elîm dereceye kadar gayr-i vâkıf kaldığını sarâhaten göstermekden başka işe yaramaz!

Bundan sonra Hamdi Paşa'dan muvaffakiyyet kazanan yalnız 3. Kolordu değildir, hepimiz kazandık me'âlinde olarak şu rapor gelmişdi:

"Üç kolordunun müttehiden icrâ etdikleri bu günkü muhârebede düşmanın her tarafdan Karaağaç Deresi gerisine kadar tard edildiği ve hayli telefâta uğradığı ve yarın dahi harekâta devâm edileceği"

*

* *

Bugün sâ‘at 11 sıralarında Edirne telgrafhânesi “Uzakdan top sesleri işitiliyor ve galiba Üsküdar tarafından geliyor. Asker ve ahâli metindir” ma‘lûmâtını vermiş ve bu, son telgraf muhâberesi olub bu ândan i‘tibâren Edirne telgraf hatları artık tamâmen munkati‘ kalmışdı.

*

* *

Bugün Karargâh-ı Umûmî bir de şu işi görmüşdü:

Emir ve kumanda vaz‘iyyetindeki sakatlık nihâyet göze çarpmışdı ve “Harbin son günlerdeki tarz-ı cereyânı Şark ordusunu yek-diğerinden ayrı ayrı iki ordu kısmına tefrîk etmiş olduğundan ve bunların ikisinin bir elden idâre ve kumanda edilmesi müte‘assir olacağından ve ihtiyât ordusuna mensûb fırkalar dahi peyderpey Midye cihetinde orduya iltihâk etmekde olduğundan Başkumandanlık Vekâleti’ne merbût olmak üzere” ordu, 1 ve 2. Şark orduları nâmıyla sûret-i âtîde taksîm edilmişdi:

1. Şark Ordusu: Kumandanı, Birinci Ferîk Abdullah Paşa. Erkân-ı Harbiyye Re’îsi: Mîralay Cevad Bey.

1. Kolordu: Kumandanı Ferîk Yaver Paşa. Müretteb Fırka: 2. Fırka, 3. Fırka, Uşak Fırkası.

III/[357]

2. Kolordu: Kumandanı Ferîk Şevket Turgud Paşa. 4. Fırka, 5. Fırka, 6. Fırka, Kastamonu Fırkası.

4. Kolordu: Kumandanı Ferîk Ahmed Abuk Paşa. 12. Fırka, İzmit Fırkası, Kal‘a-i Sultaniye Fırkası, Binbaşı Vasıf Bey Müfrezesi (muvakkaten).

Müstakil Süvâri Fırkası: Kumandanı Mîrlivâ Salih Paşa.

2. Şark Ordusu: Kumandanı Ferîk Hamdi Paşa. Erkân-ı Harbiyye Re’îsi: Mîralay Ali Rıza Bey [Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye Re’îs-i Sânîsi]. Erkân-ı Harbiyyesi: Mîralay Edhem, Kā’imakām Ali, Binbaşı Ali Seydi, Yüzbaşı Basri ve Mümtaz Yüzbaşı Abdi Beyler.

3. Kolordu: Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa. Erkân-ı Harbiyye Re’îsi: Mîralay Ziya Bey. 7, 8 ve 9. fırkalar (noksân mevcûdlu). Konya Fırkası (2 tabur noksân), Amasya Fırkası, Ankara Fırkası’ndan bir kısım.

17. Kolordu: Kumandanı Mahmud Paşa.Erkân-ı Harbiyye Re’îsi: Mîralay Salih Bey, Ereğli Fırkası, Samsun Fırkası, Trabzon Fırkası (îcâb ederse).

18. Kolordu: Kumandanı Amasya Fırkası Kumandanı Hakkı Paşa. Erkân-ı Harbiyye Re’îsi?,Yozgad Fırkası, ,

III/[358]

Kayseri Fırkası

Ankara Fırkası'ndan 8 tabur

Uşak " 1 "

Konya " 2 "

Denizli " 2 "

Aydın " 5 "

Müstakil Hafif Süvâri Livâsı: Kumandanı Mîralay İbrahim Bey"

Menzil hakkında merbût ta'lîmât da şu idi:

" Orduların menzil hidemâtı ber-vech-i âtî cereyân edecekdir:

2. Şark Ordusu'nun menzil hattı (Çerkesköy-Saray-Vize) ve bahren (Midye-Vize) hattı olacak ve Vize'de mutavassıt bir anbar te'sîs olunacakdır. Kırkkilise'nin istirdâdı hâlinde şimendüferden istifâde olunacakdır.

1. Şark Ordusu'nun menzil hattı (Dersa'âdet-Çerkesköy-Lüleburgaz) demiryolu hattıyla bahren (Ereğli-Silivri-Çorlu) hattıdır. Çorlu'da bir mutavassıt anbar te'sîs olunacakdır. Her iki ordunun müşterek menzil noktası Çerkesköy'dür.

Menzil Müfettişliği'ne Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Subhi Bey, 2. Şark Ordusu Menzil Müfettişliği'ne Yüzbaşı Kazım Bey [Karargâh-ı Umûmî'de Erkân-ı Harbiyye stajyeri, hâlen Manastırlı Kazım Paşa hazretleri], 1. Şark Ordusu Menzil Müfettişliği'ne de Binbaşı Hamdi Bey ta'yîn olunmuşdur.

Kā'imakām Raif Bey Umûm Ordu İdâre Riyâseti'ne me'mûr olmuşdur.

Menzil hidemâtının muntazaman cereyânı için îcâb eden teşkîlât-ı sâ'ire menzil müfettişleri tarafından yapılacak ve menzil müfettiş-i umûmîsi bunun sür'at-ı icrâsını ta'kîb ve te'mîn edecekdir."

Böylece, en geç 13 Teşrîn-i evvel'de tesbît edilmesi lâzım emir ve kumanda vaz'iyyeti nihâyet 17'de, her iş olub bitdikden, hakîkatde 1. Şark Ordusu ric'ata karâr ve emir verdikden; sağ cenâhda da iş olacağına vararak kıta'ât birbirine karıştıkdan sonra verilmişdi. Her geç kalan emir ve tertîb gibi bunun da artık cereyân-ı hâl üzerinde bir salâh hâsıl eylemesi zamanı çokdan geçmişdi.

*

* *

Karargâh-ı Umûmî, cereyân-ı hâlin gösterdiği üzere, muhârebenin en buhrânlı ve kat'î gününde hatta vaz'iyyeti doğruya yakın bir sûretde bile anlamak ve takdîr etmek imkânından

tamâmen mahrûm bir hâlde uzakdan seyirci kalmak ve kendi kendine bir şeyler düşünmek ve kağıt üzerinde nizâm-ı harbler yapmakla meşgūl olmuşdu…

III/[359]

Üçüncü Bâb 17 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Bir Tedkîk

[Kroki numro-13]

Krokide görüyoruz ki 17 Teşrîn-i evvel günü akşamı meydân-ı muhârebe üzerinde, hatt-ı muhârebede veya hemân gerisinde tâze kuvvet olarak (Vize-Seyyidler) hattı ve garbında şu kuvvetler bulunmakdadır:

Sağ cenâhda 3, 17 ve 18. kolordular halîtası: 80 tabur, 18 süvâri bölüğü, 23 batarya ki bunun 15 Teşrîn-i evvel'de evvelce muhârebeye girmiş kısmı 40 tabur 15 batarya da 20.000 tüfek, 60 top olduğundan mütebâkî tâze kuvvetler olan 40 tabur ve 8 batarya da lâ-akall 30.000 tüfek, 32 top daha inzimâm etmiş ve kuvve-i umûmiyye ilk güne nisbet 50.000 tüfek, 92 topa bâliğ olmuş demekdir. Ayrıca kābil-i ihmâl bir kemiyyet olmayan 18 süvâri bölüğünde de lâ-akall 1.200-1.300 kılınç ve o zaman için Bulgar Ordusu'nda da nâdir bir silâh olmak üzere 9 makineli tüfek bölüğü vardı. Bu kuvvetin 17 akşamı değil, 48 sâ'at evvel daha 15 Teşrîn-i evvel akşamı bu sâhada el altına getirilmiş olmasında hiçbir mâni' mevcûd değildi; bundan sarf-ı nazar isek dahi bir 24 sâ'at evvel bu kuvvet be-heme-hâl ferah ferah toplanmış olur ve 17 Teşrîn-i evvel'de tamâmen muhârebeye girebilirdi. Tâli' bu kuvvetin karşısına yalnız 5. Bulgar Fırkası'nı, ya'nî a'zamî 22-23 bin tüfeği ve nihâyet 10-12 batarya da 40-48 topu getirmişdi.

17 Teşrîn-i evvel'de muhârebeye giren kuvvetimiz, a'zamî buna mu'âdil bir hâlde olduğu hâlde dahi Bulgar fırkasını sarsmak, zahmetli bir ric'ata mecbûr eylemek ve Karaağaç Deresi garbına atmak mümkün olmuşdu. Bu hâlde bilâ-tereddüd hükmedebiliriz ki tekmîl bu kuvvet muhârebeye girse idi zafer muhakkakdı; bu gün sağ cenâhımız mutlak Yenov hizâlarına kadar ilerlerdi ve bu te'sîr karşısında ihtiyâtsız ve sıkışık bir hâlde olan 4. Fırka da be-heme-hâl Karaağaç şarkından çekilmeğe mecbûr kalırdı; Bulgar Ordusu'nun yarısı demek olan bu iki fırkanın ric'atı ise Bulgar sevk ve idâresinde zâten kıvama gelmiş olan ric'at fikrinin galebesini intâc eder ve muhtemelen tekmîl Bulgar Ordusu (Kırkkilise-Babaeski) hattına doğru çekilirdi. Fakat heyhât, sırf yetişmiş ordu ve kolordu kumandanına adem-i mâlikiyyet yüzünden bu müsâ'id vaz'iyyet aleyhimize netîcelendi; bu, bize bir (gā'ib olmuş fırsat) göstermekle kaldı ...

Bu gün Osmanlı sol cenâhının vaz'iyyet-i umûmiyyesi de çok şâyân-ı dikkatdir:

Bu sâhada bu akşam Seyidler'deki kuvvet de dâhil olarak -ki Kastamonu Fırkası'nın dün, 16'da Muradlı'ya ve buradan 17'de li hikmetin yine Tekirdağ'ına avdet etmiş olan bir taburu da dâhil-i hesâb edilebilir-

III/[360]

2, 1 ve 4. kolorduların yekûnu cem‘an 103 tabur, 26 süvâri bölüğü, 36 batarya da hakîkatde lâ-akall 60-65 bin tüfek, 1.700-1.800 kılınç, 144 topa bâliğ olabilirdi. Bu kuvvetin daha 15 Teşrîn-i evvel akşamı istenilen şekilde el altında bulunmasında da hiçbir mâni‘ mutasavver değildi; hele 17 gününde meydân-ı muhârebede bulunmaları muhakkakdı, nitekim, Seyidler’deki kuvvet müstesnâ olarak diğer cümlesi zâten meydân-ı muhârebede idi. Bu kuvvetin karşısında ise 9 livâda 72 Bulgar taburu, nihâyet 65 bin tüfek ancak 17 Teşrîn-i evvel’de tam kuvvetiyle mü’essir olabilirdi ve nitekim öyle olmuşdu.

Hakîkatde bu 60-65 bin tüfeğimizi 15, 16 ve 17 günlerinde âdetâ yarı yarıya olarak parça parça ve gāyet fenâ bir sevk ve idâre ile tertîbsiz, plansız olarak ve tam bir ümîdsizlik ve ye’s-i hâlet-i rûhiyyesiyle muhârebeye sokmuş ve hatta sokamamış olmamıza rağmen 17 akşamı Bulgar ordusu, daha 16’da Karaağaç şarkında istihsâl etdiği ve fakat 17’de dahi asla istifâde edemeyerek tamâmen netîcesiz bıraktığı mevzi‘i muvaffakiyyetden mâ-‘adâ hiçbir semere istihsâl edememiş ve kendi kendine i‘tirâf -ı acz eylemiş bulunuyordu.

Halbuki işte bu anda Şark Ordusu kumandanlığı da “ Eyvah! Bitdik …” demiş ve ric‘at emri vermişdi.

İşte bu emirdir ki muhârebenin mukadderâtını bir ânda değişdirmiş ve artık meydân-ı muhârebeyi tamâmen Bulgarlara bırakdırmışdı.

Fi’l-hakîka birçok günlerdir açlıkdan ve cebhânesizlik ve her dürlü sû’-i idâre altında bunalmış olan kıta‘âtın artık manevra kābiliyetini gā’ib edeceği ve bu ric‘at emrinden sonra inhilâl başlayacağı kolayca kābil-i tahmîn idi. İş bu raddeye geldikden sonra ise sağ cenâhın muvaffakiyyeti artık geç kalmış olur ve cebheden derhâl ta‘kîbe geçmesi muntazır olmak lâzım gelen Bulgar Ordusu’nun tazyîki karşısında, eğer derhâl geriye çekilmezse dağlara atılmak ve imhâ edilmek tehlikesi tahassul ederdi. Ba-husûs ki sol cenâhın ric‘atından ne sağ cenâhın ve ne de Karargâh-ı Umûmi’nin haberi vardı.

Fakat yukarıdan beri tasvîr etmekde olduğumuz cereyân-ı hâl-i hakîkiyye nazaran bu işler böyle olmağa mahkûm idi; Karargâh-ı Umûmîsi nerede olacak Çerkesköy’ünde hiçbir şeyden haber alamayacak bir vaz‘iyyetde olmasına rağmen her şeye doğruca karışmakdan kendini alamayan sol cenâh kolorduları, Şark Ordusu Karargâhı’nın Çorlu’da oturması yüzünden en nazik gün ve ânlarda kumandansız kalan sağ cenâh kolordularında esâsen sonuna kadar vahdet-i idâre te’essüs edemeyen ve’l-hâsıl tabur kumandanından ordu kumandanına ve Başkumandana kadar sûret-i umûmiyyede tekmîl kumandanları ve karargâhları kendi kıt‘alarından, mücâvirlerinden mâdûn ve mâfevkinin hâl ve vaz‘iyyetinden haberdâr olamayan ve haberdâr olmasını bilemeyen, efrâd ve hayvanâtı aç, topları cebhânesiz bırakılan, yaralıları

bakımsız sürünen, esâsen tabur kumandanından yukarı makāmâtda muhârebe etmesini bilen ve yetişmiş bir kumandana, bir kumanda hey'etine mâlik olmayan, erkân-ı harbiyye hey'eti tamâmen

III/[361]

âtıl bulunup dârü'l-harekât üzerindeki tâze kıta'âtın her gün bulundukları hâl ve vaz'iyyete hâkimiyeti bile başaramamış olan ve'l-hâsıl efrâdının mühim bir kısmı gayr-i mu'allem olub yalnız millî, ve an'anevî cengâverliği ve sebât ve tahammülü ile harbin ve muhârebenin mesâib ve şedâ'idine göğüs vermeğe bırakılan Osmanlı Ordusu velev ki kıymet-i harbiyyesi kemiyyeten ve keyfiyyeten hiç de yüksek ve hatta hadd-i kifâyede bulunmayan Bulgar Ordusu karşısında bu çok müsâ'id fırsatları kendi aleyhine fevt etmeğe mahkûm kalmışdı. Bu hâlin başlıca mü'essiri "ordunun hazarda, sefere yetiştirilmemiş olması" idi.

Abdülhamid zamanı için (yetişmek) mevzû'-i bahs olamazdı; fakat ondan sonra geçirilen dört senede dahi çok boşuna zaman geçirilmiş, çok yanlış yollar üzerinde yürünmüş, zât-ı maslahat i'tibâriyle fâ'ideli çok az şey yapılmışdı. Gerçi bu dört sene batınlardan mevrûs müheykel ordu iskeletinden ufak; metin bir ordu çıkarmağa şübhesiz kâfî değildi ve esâsen buna kâfî vakit bırakmamak içindir ki böyle müsta'cilen bir ehl-i salîb ta'arruzu vâki' olmuşdu; fakat herhâlde biz de, zamanın kıymetini bilememiş ve istifâde edememişdik.

Bi'n-netîce Balkan Harbi'ne girdiğimiz zaman orduda ancak takım ve bölük kumandanlarının haylice bir kısmıdır ki yetişmiş, vazîfesine sâhibdi; tabur, alay kumandanları derece derece nâdir ve ender idi; fırka, kolordu, ordu kumandanı ve bunların karargâh hey'etleri ise yokdu; mefkūddu. Başsız bir gövde ise, istediği kadar kudret-i hayâtiyyeyi hâ'iz olsun semeredâr olamazdı ve nitekim olamamışdı.

Ordu ve hâssaten kumanda hey'eti muhârebe etmeği bi'z-zât muhârebe ederek öğrenecekdi ve öğreniyordu; bu bâbda, ordumuz, başka hiçbir orduya, hiçbir hey'et-i zâbitâna nasîb olmayan şu büyüklüğü de gösteriyordu:

Kırkkilise Meydân Muhârebesi'nde, en kuvvetli ve fakat en tecrübesiz olduğumuz bir anda düşmanla karşılaşınca muhârebe buhrânlarına 24 sâ'at kadar bile dayanamamış, ric'at eylemiş ve perîşân olmuşduk. Fakat bu felâket bizi muhârebe heyecânlarıyla ve zât-ı harb ile az çok ülfet etdirmişdi; bu sâyededir ki bu felâketden aldığımız tecrübe kuvvetiyle Lüleburgaz'da, iki, üç gün evvel ve hatta dün henüz perîşânlığını muhâfaza etmekde olan bir iskelet üzerine istinâd etmemize rağmen sol cenâhda 3 gün, sağ cenâhda ise tam beş gün muhârebeye devâm kudretini gösterebilmiş, düşmanı fenâ hâlde sarsmış, hırpalamış, âdetâ ümîd-i muvaffakiyyeti gā'ib edecek hâle getirmişdik.

Bundan sonra ise, Çatalca hatt-ı muhârebesinde nihâyet düşmanı i‘tirâf-ı acze mecbûr ederek vaz‘iyyete hâkim kalmak iktidârını irâ’e etmişdik.

Felâket gördükçe, darbeye uğradıkça silkinüb kalkmak “Artık mahv oldu, yerinden kımıldayamaz bir hâldedir” denildiği zaman a‘zamî kudret gösterebilmek, işte bu, yalnız Türk’e, Türk ordusuna mahsûs bir hasletdir! Bunun en son ve en parlak misâlini başdan aşağı İstiklâl Mücâdelesi, en nihâyet sonuncu kāhir ta‘arruzumuz teşkîl etmişdir, bi’l-hâssa bu ta‘arruz gerek müsbet ve gerek menfî istikāmetler i‘tibariyle bu bâbda ile’l-ebed kıymetini muhâfaza edecek bir tecrübe sahnesidir: Biz, mütevâlî darbeler ve felâketlerin mekteb

III/[362]

terbiyesiyle tekemmül ederek nihâyet son ta‘arruzu yapmak kudretini göstermişdik; bu, arzımızı te’yîd eder müsbet bir misâldir; fakat o zamana kadar esâslı bir mağlûbiyyet ve felâkete uğramamış, bi’l-‘akis günden güne kuvvetlenmiş olan Yunan Ordusu bidâyetde, 26 ve 27 Ağustos’da yalnız iki fırkası, mevcûd-ı umûmîsinin 1/7 ve hatta 1/8’i, mahv derecesinde olmamakla berâber hatt-ı muhârebede sarsılır sarsılmaz, bir daha sonuna kadar kendisini toplayamamış, tamâmen mahv olmak netîcesi ile karşılaşmışdır. Gerçi Yunan Ordusu’nu bu hâle sokmakda Türk istiklâl ordusunun yılmaz, sarsılmaz, azm-i zafer ve ta‘kîbi de şübhesiz mü’essir-i aslî olmuşdu; Yunan Ordusu’nun karşısındaki muzaffer ordu, Balkan Harbi’nde Türk Ordusu’nun karşısında ki müterеddid rûhlu, gevşek, azîmsiz Bulgar Ordusu değildi. Fakat her ne olursa olsun şurası hakîkatdir ki biz daha evvelki muhârebelerde, Kütahya’da, Sakarya’da, …elh. Yunan Ordusu’nun Afyon’da uğradığı darbelerden belki daha mü’essir darbelere uğramışdık. Fakat cümlesinde kendimizi toplamağa ve kısa bir zamanda daha kuvvetli olarak ortaya çıkmağa muvaffak olmuşduk; Yunan Ordusu’nun şu hâli de mes’eleyi tavzîh eden menfî bir misâldir.

Türk, bu fazileti, bu vasfı ile bi-hakkın müftehir olabilir. Fakat bize, tabaka-i münevvere-i millete terettüb eden vazîfe-i asliyye şudur: İstikbâlde Çatalça Muhârebesi’ne dâ’imâ Kırkkilise ve Lüleburgaz’dan, son Anadolu ta‘arruzumuza da İnönü, Dumlupınar, Kütahya ve Sakarya üzerinden dolaşarak varmamakdır. Ya‘nî daha hazarda a‘zamî sûretde sarf-ı gayretle hazırlanmak ve daha ilk hamlede Afyon ta‘arruzunu ibdâ‘ eylemekdedir.

Buna muvaffak olacak nesl-i müstakbele ne mutlu!

III/[363]

4. Fasıl 18 Teşrîn-i evvel [1]328 (Meydân Muhârebesi’nin Dördüncü Günü)

[Kroki- 15, 16] ve (Zeyl 1, 2)

Birinci Bâb Bulgarlar

Bulgar 3. Ordu kumandanlığının Süvâri Fırkası'na gönderdiği şu emrinden anlaşıldığına göre Bulgar Karargâh-ı Umûmîsi kendisinin çok uzakda bulunması hasebiyle meydân-ı muhârebedeki iki orduyu müttehid bir kumandaya merbût kılmak lüzûmunu nihâyet idrâk ve emretmişdi:

"Müttehid Ordular Kumandanlığı: Yovanköy'den, 17 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 20.

Bâ emr-i âlî 1 ve 3. orduların kumandanlığına ta'yîn olundum. Fırkanız emrimdedir. Yarın fırkanızla Lüleburgaz'la Çorlu arasında demiryolunu tahrîb, (Lüleburgaz-Çorlu) yolunu kat' ve düşmanın cenâh ve gerisinde bulunmak için (Seyyidler-Karışdıran-Göçerler) istikāmetinde hareket ediniz.

1. Ordu düşmana, sola doğru, Saranlı, Satıköy ve daha ileride Congara şimâlinde ta'arruz edecekdir. Maksadım düşmanı Istranca balkanına atmakdır.

3. Ordu elyevm bulunduğu hatdan cebhede ta'arruz edecekdir.

Pek şiddetli hareket ediniz. Çünkü yarın değil harbin, Bulgaristan'ın mukeddarâtı ta'ayyün edecekdir. Sizden ve ma'iyyetinizdeki kahraman süvâriden tamâmiyle ümîdvârım. Hayrabolu cihetini de tarassuda devâm ediniz. Ben Ayvalı'nın şark kenarındayım".

*

* *

Bu fikr-i umûmî dâ'iresinde harekâtın bu günkü sûret-i cereyân ve inkişâfı şöyledir:

Süvâri Fırkası: Geceyi [17/18 Teşrîn-i evvel] Karadanişmend'de geçirirken epey telâşa uğramışdı. Daha sâ'at 3 dakika 30'da hâl-i istirâhatde iken pîşdâr kumandanı dört nala gelerek rast geldiğine "Hazır olunuz, düşman hücûm etdi!" diye bağırmış, fırka kumandanına da, "Bir tren geldi ve tabura hücûm etdi" demişdi. Fi'l-hakîka bu sırada dün akşam nehir kenarına gelmiş olan 10. Fırka'nın bir taburu tarafından ateş sesleri geliyordu. Nihâyet bir şey olmadığı anlaşılmış ve sükûnet avdet etmişdi.

Sâ'at 4'de dün Muradlı istikāmetine gönderilmiş olan bölük avdet ederek şu raporu vermişdi:

"Muradlı'da küçük müfrezeler ve muhâcir kāfileleri var. Cenûba gidiyorlar. Işıksız ve boş 2 tren Lüleburgaz istikāmetine, yine ışıksız ve fakat dolu zannedilen diğer bir tren İstanbul istikāmetine geçdi. Arâzi açık olduğundan orada kalınamadı !"

Bundan sonra fırka sâ'at 6'da harekete hazırlanmışdı; yem bulunamadığından hayvanlar açdı.

Fırka kumandanının maksadı dünkü vazîfeye devâm, ya‘nî düşmanın Çorlu muvâsalasını kat‘ etmek olub 2 ve 9. alayları pîşdâra ta‘yîn etmiş ve Sü Y 10 bölükleri ile berâber (Kumsaid-Karamürsel-Karışdıran) istikāmetinde hareket eylemişdi.

Nazlimof’dan bir fıkra: (Buna â’id emri verince, pîşdâra me’mûr olan 1. Livâ kumandanı Salabaşof gün aşırı livâ kumandanlarının pîşdâra me’mûriyetinin fazla olduğunu ve bunların yorgunluğunu tahfîf için alay kumandanlarının da bi’l-münâvebe pîşdâr kumandanlığına ta‘yîni muvâfık olacağını söyledi. Cevâben bunun mümkün olmadığı, herkese istirâhat vermek lâzımsa her gün meşgūl olan fırka kumandanına da istirâhat vermek lâzım geleceği söylendi).

Fırka, sâ‘at 8’de Susuzmüsellim cenûbuna gelince 3. Ordu’nun yukarıda mezkûr emrini almışdı. Biraz sonra da 10. Fırka nezdindeki haber zâbitinin: “Aldığım bir emir: mümkünse Süvâri Fırkası soşeye çıksın ve düşmanı ta‘kîb eylesin” raporu gelmişdi.

Fırka, bir Süvâri Bölüğü ile İstihkâm Müfrezesi’ni berâ-yı tahrîb Seyyidler istikāmetine sevk ederek ilerlemiş ve sâ‘at 10 dakika 30’da pîşdârıyla Karamürsel’de Ergene’yi geçmeğe başlamışdı. Daha evvel dün Hayrabolu istikāmetine giden keşif kolundan gelen rapordan, bunun dün Hayrabolu’ya giremediği ve (Hayrabolu-Tekirdağı) telgrafının kesildiği anlaşılarak orduya bildirilmişdi.

Bu sırada Kayabeli cenûbundan bir infilâk sesi ve arkasından bu tarafdan “Seyyidler İstasyonu’nda takrîben bir piyâde bölüğü ve bir bölük kadar da süvâri var. Hattı tahrîb etdim.” raporu geldi. Bunun üzerine evvelce gönderilen bölüğü takviyeye bir bölük daha gönderildi ve fırka Karamürsel’den nehri geçdi.

Fakat bu sırada pîşdâr muhârebeye başlamışdı: Karamürsel’in şimâl-i şarkîsindeki düzlükde Y 6’la Y 2’den birer bölük şose istikāmetine yaya cenk hâlinde, pîşdâr diğer bölükleriyle bunları takviye etmek üzere. Bunun üzerine fırka kısm-ı küllisi durmuşdu.

Fakat sâ‘at 10 dakika 45’de Seyyidler tarafından Kayabeli’ne bir tabur ilerlediği haberi geldi. Bunu müte‘âkib şimâl-i şarkîden de piyâde görüldü ve keşif kolları bunun ric‘at eden bir alay olduğunu bildirdi. Çiftlikköy’de de 2 tabur kadar düşman görüldü.

Bu sûretle vaz‘iyyet tehlikeli olmuşdu. “Tekmîl kuvveti olan 19 bölük toplu bile bulunsa elde top ve mitralyöz yokdu. Halbuki süvâri kısm-ı küllisi 10 bölük kadardı” binâ’en-‘aleyh fırka kumandanı Kayabeli sırtlarına ric‘atı emretdi ve sâ‘at 11’de fırka Kayabeli’nin şimâl sırtlarına geldi. Seyyidler tarafından gelen düşman taburunun da durduğu haberi gelince fırka civârdan yem tedârikine koyuldu. Biraz evvel diğer keşif kollarından (Karışdıran-Lüleburgaz) yolunda düşmanın bir bataryası ile 3 süvâri bölüğü olduğu hakkında bir haber gelmişdi.

III/[365]

Akabinde, yine sâ‘at 11 sıralarında fırka erkân-ı harbiyye re’îsi Bedirköy şimâl-i şarkîsindeki girinti köşesinde birkaç araba süvâri bölüğü görmüş ve buna “Mevzi‘e giren bir bataryadır” demişdi. Fakat fırka kumandanı inanmamışdı.

Lâkin sâ‘at 11 dakika 15’de fi’l-hakîka buradan bir düşman bataryası serî‘ dehşetli bir ateş açınca fırka dört nal ile cenûb-ı şarkî istikāmetine ric‘at ederek tesettür etmişdi ve buradan da Kumsaid cenûbundaki düzlüğe avdet eylemişdi. Arkasından Kayabeli tarafından Türkler ilerlemiş, bu tarafdan da bir batarya görülmüşdü [Vasıf Bey Müfrezesi kolbaşısı].

Süvâri Fırkası bu ahvâli sâ‘at 15 dakika 45 raporuyla orduya bildirirken: “Lüleburgaz şosesi boyundan sunûf-ı selâse kolları muntazaman ric‘at ediyor. Fakat topçu olmadığından bir iş göremedim. Karışdıran cihetinden gelen birkaç tabur Çiftlikköy’ünden (Karamürsel-Kayabeli)’ne karşı cebheye yayıldı. Seyidler tarafındaki piyâdeler de ilerlemekdedir.” diyor. Fi’l-hakîka bunlar Kayabeli’nin cenûb-ı garbîsine kadar ilerlemişdi.

Fakat sâ‘at 16 sıralarında Süvâri Fırkası’na bir batarya gelmişdi ve bunun iki topla atdığı birkaç mermi Kayabeli’ndeki düşman avcılarını tekrâr Seyyidler istikāmetine ric‘at etdirmişdi. Bu bataryanın diğer iki topu da Susuzmüsellim civârından, Bedirköy şimâl-i şarkîsindeki Türk bataryasına ateş açmış ve bunu şimâl-i şarkî istikāmetinde tesettüre mecbûr eylemişdi. Kezâlik Çiftlikköy’den gelmiş olan taburlarda şimâl-i şarkîye, bataryalarına doğru çekilmiş ve ric‘at eylemişlerdi.

Fırka bundan sonra sâ‘at 17’de Karadanişmend’e gelmiş, fakat burada yem bulamadığından sâ‘at 18 dakika 30’da Lüleburgaz civârındaki bir çiftliğe gelerek burada ikāmete geçmiş ve i‘âşeyi te’mîne koyulmuşdu. Ve orduya gönderilen raporda 2-3 gün istirâhat i‘tâsı ricâ edilmişdi!

Böylece Süvâri Fırkası bu gün Osmanlı ric‘atı içine düşerek çok mühim bir iş görmek fırsatını kaçırmışdı ve muhtelif keşif kollarından Hayrabolu civârının boş olduğunu haber almış, Osmanlı Süvâri Fırkası hakkında ma‘lûmât-ı kâfîye istihsâl etmiş ve Osmanlı ric‘atını ta‘kîb edebilmişdi.

Nazlimof bu günkü harekât hakkında şu sözleri de söylemekdedir: “....Böylece bu günkü harekât hitâm buldu. 10. Fırka benden gayr-i muntazam çekilen düşmanın ric‘atını firâra kalb etmemi istedi. Halbuki bu gayr-i muntazam ric‘atı gören ben değildim, fırka piyâdesi idi. Ancak piyâdenin hatve be hatve ta‘kîbi iledir ki düşmana i‘âde-i intizâm fırsatı verilmezdi. Yakından ta‘kîb buna derler …. “

*

* *

1. Ordu: Kumandanlığı Yeniköy'den sâ'at 1 dakika 30'da şu emri vermişdi:

"Bugün [18 minh] ordumuz, sâ'at 6'da, düşmanın sol cenâhına ta'arruz etmek maksadıyla (Lüleburgaz-Satıköy) istikāmetinde hareket eyleyecekdir. Bunun için:

1. Fırka: 66 râkımlı tepe [Rus haritasına göredir]-Satıköy [dâhil] mıntıkasına;

III/[366]

10. Fırka: (Satıköy-….. dere) mıntıkasına ta'arruz edecekdir. [İmranlı'dan geçen isimsiz dere olması muhtemeldir. M. N]

10. Fırka'dan: Bir livâ, berâberinde âdî ateşli bir topçu taburu olarak Umurca Karyesi civârında kademe nizâmını alub benim emrimde kalacakdır.

Süvâri Y 10, (Lüleburgaz-Satıköy-Ahmedbey) istikāmeti ile Ergene Nehri istikāmetini ve ordunun sağ cenâhını keşfedecekdir. Ordu karargâhı Ayvalı'ya gelecekdir.

Hâşiye: Bugün Lüleburgaz istikāmetinde bir tayyâremiz hareket etdi. Gerek tayerân ve gerek tevakkufda üzerine ateş edilmesi"

Böylece 1. Ordu cebhesini, şark-garb hattı üzerinde olarak şimâle çevirmek istiyordu ve sağ cenâhıyla vâsi' bir çarh hareketi icrâsını tasmîm eylemişdi. Bu planın tatbîkâtı şöyle oldu:

1. Fırka: Topçu ateşinden sonra (Lüleburgaz-Çorlu) yolunun tarafeyninden ta'arruza geçdi ve ric'at eden düşmanı Yörükdere ile Çamurludere arasındaki sırta kadar ta'kîb edebildi.

10. Fırka: Zevâle doğru sağ cenâhıyla Bedirköy''ü işgāle muvaffak olarak düşmanın cenâh ve gerisini tazyîk etdi. Merkeziyle de ta'arruz etdi. Düşman mukābil ta'arruzla Lüleburgaz istikāmetine ilerlediyse de nihâyet durduruldu ve ric'ata başladı. Sâ'at 13 raddelerinde 10. Fırka da ta'kîbe geçerek akşam geç vakit Yörükdere ve hatta şarkına kadar ileri kıta'âtıyla vardı. 18/19 gecesini Sinordere garb sırtlarında geçirdi. Böylece plan tahakkuk edememişdi ve Bulgarlar bu kazançlarını da hakîkatde 4. Osmanlı Kolordusu'nun ihtiyarî ric'atına medyûn bulunmuşlardı.

*

* *

3. Ordu'nun 18 Teşrîn-i evvel Muhârebesi: Bu ordu bugün için cebhe ta'arruzuna devâm etmek ve sol cenâhıyla mukāvemet eylemek karârında idi. Harekât şöyle cereyân etdi:

6. Fırka: Ale's-sabâh ta'arruza geçdi. Fakat düşmanın kısm-ı a'zamı daha geceden çekilmiş olduğundan ancak Satıköy'ün 3-3,5 km. garbında çetin bir mukāvemete rast geldikden sonra kolayca geniş cebhe ile ilerledi. Geç vakte kadar ileri kıta'ât İmranlı hizâlarına kadar vardı ve fırka 18/19 gecesini Satıköy civârında geçirdi; sağındaki 1. Fırka ile irtibâtda bulunuyordu.

4. Fırka: Bu fırkanın bugünkü vazîfesi sûret-i umûmiyyede Congara istikāmetinde ilerlemek ve 5. Fırka ile tevhîd-i hareket eylemek idi. Ale's-sabâh meydân-ı muhârebede, Karaağaç şarkında ta'arruza geçilmiş ve -Bulgarların ifâdesince- düşman za'îf bir mukāvemet gösterdikden sonra ric'at eylemişdi.

Öyle görünüyor ki meydân-ı muhârebeye tamâmıyla ve kolayca hâkim kaldıkdan sonra 4. Fırka evvelâ durmuş ve öğle sıralarında Karaağaç Deresi'nin garb kenarı boyundan şimâle hareket etmek üzere 2 tabur ve 2 bataryadan mürekkeb bir sol cenâh kolu ve yine bu derenin şarkından şarka teveccüh etmek üzerede 12 tabur

III[367]

ve 3 bataryalı bir sağ cenâh kolu teşkîl etmiş ve kuvâ-yı mütebâkiyesiyle Karaağaç şarkında kalmışdı. [6. Fırka'nın da bir alayı gelmiş olduğuna nazaran 14 tabur ve mühim mikdârda topçu!]

Sol kol sâ'at 13'de Yancıkların şark tepesine varınca 5. Tuna Fırkası'nın sağ cenâhını Karaağaç Deresi garbından çevirmekde olan [17. Kolordu'muz M. N] düşmana karşı yayılarak ta'arruza geçmişdi ve düşman evvelâ tevkîf edilmiş ba'dehû, mühim zâyi'âtla (Tozaklı-Congara) istikāmetine ric'at eylemişdi. Bu ric'at Karaağaç Deresi şarkındaki düşman kıta'âtını da berâber sürüklemişdi ve sağ cenâh kolu da bunlara topçu ateşi açmışdı.

Sağ cenâh koluna gelince: Congara istikāmetinde bunun 3 km. cenûb-ı garbîsine kadar ilerleyerek kalmışdı ve 18/19 gecesi tekmîl fırka burası ile Karaağaç arasında kademeli sûretde toplanmış, ikāmete geçmişdi. Böylece bu fırka bu gün Osmanlı sağ cenâh grubunun muhârebesi üzerinde az çok mü'essir olmuş, fakat maksad-ı umûmi dâ'iresinde şark ve şimâl-i şarkî istikāmetinde mü'essir bir mesâfe dâhilinde ilerleyememişdi.

5. Fırka: 17/18 gecesi Pınarhisar ve Yenova'ya kadar çekilmiş olan 5, 18 ve 20. alaylar buralarda mehmâ-emken i'âde-i intizâm etmiş, 2, 45 ve 46. alaylar ise Tozaklı ve Poyralı köylerinin garbındaki sırtlarda ve Tekiye Çiftliği şimâlinde kalmışlardı.

18 sabâhı 5, 18 ve 20. alaylarda tekrâr ileri sürülerek diğer kıta'ât ile bir hizâya, Tekiye Çiftliği cenûb sırtlarına getirilmişdi.

Düşman ta'arruz etmiş ve bidâyetde terakkî eylemişse de 4. Fırka'nın da ber-vech-i bâlâ müdâhalesi üzerine Türklerin sol cenâhı çözülmüş ve akşama doğru 5. Fırka da mukābil ta'arruz yaparak düşmanı hey'et-i umûmiyyesiyle yine Karaağaç Deresi'nin şarkına sürmüşdü.

18/19 gecesi 5. Fırka sûret-i umûmiyyede Karaağaç Deresi garbında kalmışdı.

Böylece bu gün Osmanlı sağ cenâhının silsile-i ta'arruzu artık son haddine gelmiş ve vaz'iyyetde Bulgar lehine tebeddül hâsıl olmuş bulunuyordu.

Ma‘a hâza 18 Teşrîn-i evvel günüde hakîkatde Bulgar Ordusu’nun gā’ib etdiği bir gün olmuşdu. Şark Ordusu Kumandanlığı’nın ric‘at emri vermiş olması hasebiyle 4, 6 ve 10. fırkalar bu gün umûmî ve ciddî bir ta‘arruza girişselerdi karşılarında daha ilk ândan i‘tibâren esâslı ve mühim bir mukāvemet görmeyeceklerdi ve çok muhtemeldi ki bu fırkalar şimâl-i şarkî istikāmetinde, Osmanlı sağ cenâh grubunun gerisine doğru mühim bir terakkî elde edeceklerdi. Bu sâyede bu grub da 19’da be-heme-hâl ric‘ata mecbûr olarak 2 muhârebe gününün zâyi‘âtı kazanılacak ve yahud hakîkatde olduğu üzere sağ cenâh grubu sol cenâh grubunun ric‘atından bu gün de haberdâr olmayarak veya olsa dahi Karargâh-ı Umûmî’nin inâd ve ısrârı ile kâ’in ta‘arruzlarına devâm eyleyerek Bulgar sağ cenâhının kucağına düşmeğe mahkûm kalacaktı. Kezâlik bu tarz hareket Osmanlı sol cenâhının da inhilâlini tesrî‘ ve ikmâl eyleyecek; Bulgarların eline külliyetli malzeme ve silâh geçecek ve bi’n-netîce Çatalca’daki mukāvemetde çok meşkûk bir hâl alacakdı.

III/[368]

İkinci Bâb Osmanlılar

A. 18 Teşrîn-i evvel [1]328’de Osmanlı Sol Cenâhı

1. 1. Şark Ordusu Kumandanlığı

Abdullah Paşa, 17 Teşrîn-i evvel sâ‘at 23’de ric‘at emrini verdikden sonra der-‘akab hareket ederek Ahmedbey köyüne gelmiş ve gecenin mütebâkî birkaç sâ‘atini de burada geçirmişdi. Geceleyin burası da [p]erâkende efrâdla dolmuş olub 18 Teşrîn-i evvel sâ‘at 7’de Osmanlı köyüne hareket edilmişdi.

Bir çâr-yek sonra 1. Kolordu kumandanlığı da buraya gelmiş ve Ömer Yaver Paşa “Geceyi Ahmedbey köyünde geçirdiğini, düşmanın üç kol ile ta‘kîb ederek kolordunun darmadağınık olduğunu ve döküntü efrâdın buralara kadar geldiğini” söylemişdi.

Bu haber, ordu karargâhının ma‘neviyyâtını yeniden kırmış ve 2. Kolordu’nun da hayrı kalmamış olduğu, dün akşamki ma‘lûmâta istinâden tahmîn edilerek kolorduların Soğucak Deresi şark sırtlarında durması ümîdi gā’ib edilmiş ve’l-hâsıl “Büyük, küçük bir hayli zâbitânın çekilmekde olduğu anlaşılarak dün gece verilen emirde ta‘yîn olunan hattın müdâfa‘ası te’kîd olunmuş ve hasmın ta‘kîbât-ı şedîdesine karşı da [her ihtimâle karşı] ric‘ata devâm edilmesi” şu emirle bildirilmişdi:

Osmanlı köyünden

18 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 11 dakika 40

18 Teşrîn-i evvel İçin Ordu Emri

Numro-2

1- Kolordular dün gece [17/18 Teşrîn-i evvel] verilen ordu emri mûcibince gösterilen hat üzerinde kalacakdır;

2- Düşmanın sol cenâhımız aleyhine icrâ etmekde olduğu harekete nazaran 1 ve 4. kolordularla Süvâri Fırkası 4. Kolordu kumandanının emri altında bulunacak ve 2. Kolordu düşmanın sağ cenâh kollarımıza vukū‘ bulacak teşebbüsâtına karşı mezkûr kollar ile tevhîd-i harekât eyleyerek Congara üzerinden irtibât peydâ eyleyecekdir,

III/[369]

3- Düşmanın ciddî bir sûretde kolordularımızı ta‘kîb etmesi hâlinde düşman, dümdârlarla tutularak kısm-ı külliler muntazaman ve toplu bir hâlde ber-vech-i âtî istikāmetlerde yürütülecekdir:

2. Kolordu: (Congara-Topçuköy-Yuvalı) üzerinden Uzunhacı’ya;

1. Kolordu: (Tatarlı-Osmanlı köy-Göçerler) üzerinden Karamehmed’e;

4. Kolordu: (Akçaköy-Meşinli) üzerinden Ohlas Çiftliği’ne;

Süvâri Fırkası: (Karışdıran-Çorlu) caddesi üzerinden sol cenâha yürüyecek ve ordunun sol cenâhını setr ve te’mîn edecekdir;

4- Ordu karargâhı bu akşam Çorlu’ya nakledecekdir [edilecekdir].”

Böylece Şark Ordusu karargâhı, 2. Kolordu’yu sağ cenâh grubuyla tevhîd-i harekete me’mûr etdikten, diğer kuvvetleri de 4. Kolordu kumandanının emrinde tevhîd eyledikden sonra, bu emrin kağıt üzerinde kalub kalamayacağından endişe-nâk olmaksızın, artık kendisine yapacak bir iş kalmadığına hükmederek doğru Çorlu’ya gelmiş ve 3 günlük seferine nihâyet verib Çorlu huzûr ve rahatına kavuşmuşdu (!) Halbuki bu karâr ve vaz‘iyyeti hiç olmazsa sağ cenâha bildirmek ve bundan emin olmak gayr-i kābil-i ihmâl bir vazîfe-i aslîyye idi. Düşmanın ta‘kîbi karşısında sağ cenâh, mahva ma‘rûz kalabilirdi.

*

* *

Burada bir tarafdan –ileride görüleceği üzere– Karargâh-ı Umûmî ile bir muhâbere kapısı daha açılmışdı. Diğer tarafdan 4. Kolordu’dan akşam, şu rapor gelmişdi:

Evrensekiz şark sırtlarından

18 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 12 dakika 30

Osmanlı’da Şark Ordusu Kumandanlığı’na

Ric‘at emrini 18 minh sâ‘at 10 dakika 30’da alarak derhâl Paşaköy ve Akçaköy istikāmetlerinde çekilmeleri İzmit ve 12. fırkalara emrolunduğu gibi 2 tabur piyâdeden ibâret sol cenâh müfrezesiyle berâber bu geri çekilmenin himâyesi Süvâri Fırkası’na da emrolundu. Seyidler’den bu sabâh hareket etdiği istihbâr kılınan 9 taburdan ibâret bir kola dahi bu ric‘atı

himâye eylemesi ve ondan sonra Küçük Karışdıran üzerine çekilmesi yazılmış ve bu sûretle sol cenâhın çevrilmesi [hâlâ eski korku! M. N] bir dereceye kadar te'mîn olunmuşsa da düşmanın sağ cenâhda ya'nî (Evrensekiz-Satıköy) cihetlerinden hareketi hâlinde bu geriye çekilme el-'iyâzu bi'llâh bir ric'ata münkalib olmak muhtemel idüğünden sağ cenâhımız da bulunan kolorduların hareketlerini te'hîr eylemesi ve bizimle tevhîd-i harekât eylemeleri için emir buyrulması müsterhamdır".

III/[370]

Şark Ordusu Kumandanlığı ancak bu raporladır ki Vasıf Bey Müfrezesi hakkında ilk def'a mühim bir haber almış oluyordu! Halbuki bundan hiç olmazsa 17 sabâhı haberdâr olması vaz'iyyeti büsbütün başka bir mecrâya sevk edebilirdi. Diğer cihetden bu rapor orduyu, 4. Kolordu vaz'iyyeti hakkında da bi-hakkın hayrete düşürmüşdü; çünkü ordu, kendi fikrince, ric'at emrini 4. Kolordu'nun daha evvel çekilmiş olduğu ve kolordu kumandanının müte'addid ibrâma rağmen bir dürlü durmak istemediği hakkındaki ma'lûmâtına da istinâd etdirmişdi; halbuki rapor, kolordunun ancak bu sabâh ric'ata başladığını gösteriyordu. Heyhât, gā'ib olmuş fırsatlar . . .

Bu rapora cevâben ordu, 19 harekâtında görülecek emri göndermişdi. Ve'l-hâsıl sol cenâh kolorduları 17 Teşrîn-i evvel akşamından i'tibâren bir kere daha kumandansız kalmış oluyorlardı.

2. 18 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Sol Cenâh Müntehâsı

1. Vasıf Bey Müfrezesi

Hatta kendisini terkîb eden kuvvetler hakkında bile kat'î ma'lûmâtı olmayan Vasıf Bey Müfrezesi'nin bu gün ağleb-i ihtimâl şu harekâtı yapmış olduğu –mevcûd bazı vesâ'ika göre– tahmîn ve tesbît edilebilir:

Dün, 17 Teşrîn-i evvel'de, sâ'at 14'den i'tibâren parça parça Seyidler'e indirilmeğe başlanmış olan kıta'âtı Vasıf Bey evvel emirde burada toplamak istemiş ve 18 sabâhına kadar muhtemelen hareket edilmemişdir.

Bundan sonraki cereyân-ı hâli şu raporlar kısmen tavzîh eder:

Sâ'at 13 dakika 45'de Seyyidler İstasyonu'ndan, Yüzbaşı Edib Servet Bey'den [Karargâh-ı Umûmî'de erkân-ı harbiyye stajyeri; hâlen mütekā'id Erkân-ı Harbiyye Mîralayı] Karargâh-ı Umûmî'ye: "Vasıf Bey bu sabâh sâ'at 8 dakika 30'da Keskin ve Elmalı taburları dahi berâber olarak 7 taburla Bedirköy Harâbesi şimâlindeki sırtlara hareket etdi. Elde Muğla Taburu vardı. Bir düşman süvâri alayı daha Bedirköy şimâlinde göründü. Vasıf Bey, kıta'âtıyla Bedirköy şimâl-i şarkîsindeki sırtlarda muhârebeye başladı. Buraya gelen topçu cebhânesi 1440 atımdır. Vesâ'it-i nakliyye bulunmadığından nakl edilemiyor. Bedirköy istikāmetinden gāyet

sık ve yakın top sesleri geliyor. Bataryamız sâ‘at 8 dakika 30’da Muradlı’dan hareket etmişdir. Süvâri Fırkası Kayabeli’nden Alacaönler istikāmetinden ilerliyor” [Hakîkatde bu süvâri, Ergene’yi geçerek bu esnâda ric‘at etmekde olan Bulgar Süvâri Fırkası idi. M. N]

Sâ‘at 17’de, Seyyidler de mevki‘ kumandanı Talat Bey Karargâh-ı Umûmî’ye: “Düşman piyâde ve süvârisi ile Seyyidler civârında ki müsâdemede askerimizle el-hamd muzafferen ilerledi. İstasyon civârındaki sırtlar kâmilen askerimiz tarafından istirdâd edildi. Top sesleri gitdikçe uzaklaşmakdadır. Vasıf

III/[371]

Bey şimdi karşıdaki sırtları işgāl edip orada çarpışmakdadır. Edib Bey bu sabâh bir tabur ve bir batarya ile Kumsaid’e kadar ilerledi; düşmanın büyük bir kuvvetini görünce buraya ric‘at etmeğe mecbûr oldu ve boş vagonların geriye gönderilmesini tavsiye etdi. Edib Bey Müfrezesi sol cenâhdan süvâri hücûmuna ma‘rûz kalarak geriye gitmeğe başladı. Sağ cenâh iyidir. Sol cenâh ric‘at ediyor.”

Süvâri Fırkası Harb Cerîdesi’nde: “Vasıf Bey Müfrezesi sâ‘at 12 dakika 30’da Evrensekiz şarkına geldi ve bi’l-âhire (Ahmedbey-Paşaköy) hattını işgāl etmek üzere ahz-ı mevzi‘ etdirildi” kaydı vardı.

4. Kolordu Harb Cerîdesi de, muhtemelen fırkalara ric‘at emri verildiğini, Vasıf Bey Müfrezesi’ne “Ric‘at ediyoruz, bölüğünü süvâri fırkasıyla berâber himâye için hemân 198 Tepesi’ne geliniz, ba‘dehû siz de Küçük Karışdıran istikāmetine çekiliniz.” emrinin verildiğini yazıyor.

Bu ma‘lûmâtı düşman hakkındaki ma‘lûmâtla da karşılaşdırırsak şu fikr-i umûmîyi alabiliriz :

Sâ‘at 8 dakika 30’da Vasıf Bey 7 taburuyla Ergene şarkına geçerek muhtemelen (Çiftlikköy-Bedirköy) istikāmetinde ilerlerken bu esnâda, sâ‘at 10 dakika 30’da Karamürsel’de Ergene’yi şarka geçmeğe başlamış olan Bulgar Süvâri Fırkası pîşdârına rast gelmiş ve topçusuz olan tarafeyn arasında kısa bir ateş te‘âtî edildikden sonra Bulgar Süvâri Fırkası ric‘at etmişdi ve Vasıf Bey de ihtimâl bu sırada aldığı 4. Kolordu emrine tevfîkan Evrensekiz istikāmetinde ilerleyerek sâ‘at 12 dakika 30 sıralarında buranın şarkına varmışdı, buradan da (Ahmedbey-Paşaköy) hattına doğru çekilmişdi.

Bir tarafdan Vasıf Bey Müfrezesi ber-vech-i bâlâ Seyidler’den hareket etdikden sonra sâ‘at 10 sıralarında bir Bulgar süvâri bölüğü Kayabeli civârında hattı tahrîb ederek Seyidler İstasyonu’nuna sarkmış ve Edib Bey Muğla Taburu’nu ve bu esnâda gelmiş olan bataryayı alarak düşmanı karşılamış, düşman çekilince Kumsaid hizâlarına kadar Ergene solundan ta‘kîb

etmişdi. Fakat buraya gelince solda Bulgar Süvâri Fırkası'nı hissetmiş, tarafeyn ileri kıta'âtı arasında muhârebe başlamış ve Edib Bey tekrâr Seyidler İstasyonu'nuna çekilmişdi:

Vasıf Bey Müfrezesi herhâlde artık meydân-ı muhârebe üzerinde mü'essir olmak imkânında değildi; bunun en iyi tarz-ı istihdâmı bir ân evvel 4. Kolordu'ya iltihâk ederek bunun emrinde tâze bir kuvvet olmak, kolordunun ric'atda ordu sol cenâhını himâyede kullanılmak olurdu. Fakat bunu da kolordu yapamamışdı. Ma'a-hâzâ alay kumandansız, karargâhsız hatta mekkârisiz ve ağırlıksız olan bu (sebükbâr) taburların böyle bir maksadla hüsn-i istihdâmı da kolay bir iş değildi.

2. Müstakil Süvâri Fırkası (18 Teşrîn-i evvel)'de

17/18 Teşrîn-i evvel gecesini kısm-ı küllisiyle Evrensekiz'de geçiren Süvâri Fırkası 18 sabâhı her tarafdan

III/[372]

külliyetli perâkende efrâdın gerilere gitmekde olduğunu görünce başlıca bunları toplamakla iştigāl ederek 5.000 kadar efrâd toplamış, bunları Büyük Karışdıran'a sevk etmişdi; Evrensekiz'le hatt-ı harb arasında da 1.000 kadar efrâddan mürekkeb diğer bir grubu toplamışdı.

Bu gün için hiçbir emir alamamış olmakla berâber "Vazîfem yine sol cenâhı muhâfazadır" diyerek evvelâ Bedirköy civârında bir müfreze bulundurmuştu. Bu kuvvet, Bulgar Süvâri Fırkası karşısında hemân çekildiğinden, ba'dehû 198'de, daha sonra Kumsaid şimâl-i şarkîsindeki 128'de topçusunu ve mitralyöz bölüklerini mevzi'e sokmuşdu ve kendi zannına göre: 17/18 Teşrîn-i evvel gecesini Susuzmüsellim'de geçirdiği anlaşılan ve Bedirköy'üne doğru ilerleyen takrîben bir piyâde alayı ve 2 süvâri alayını sûret-i mü'essire de tevkîf etmiş ve telefât-ı külliyeye uğratmış" idi. [Ateş etdiği kuvvetler Bulgar Süvâri Fırkası ile muhtemelen bunun yanındaki refâkat taburu idi . . . M. N]

Diğer cihetden, sâ'at 11 dakika 30 sıralarında, Süvâri Fırkası'nın zannınca [Edirne'den celb edilmiş olması muhtemel] 3 piyâde alayı kadar düşman kuvveti istasyon garbından Muhtar Çiftliği üzerinden şarka doğru ilerlemiş ve bu kuvvetin kolbaşısı sâ'at 14'de Bedirköy'üne gelmişdi. [Bulgar 10. Fırkası'nın bir livâsıdır. M. N] Süvâri Fırkası nihâyet ordunun Soğucak Dere şarkına ric'at edeceği hakkındaki emri almış ve sâ'at 19'da Meşinli'ye hareket ederek 18/19 gecesi burada kalmışdı.

Buradan orduya gönderilen raporda firâri toplanması vesâ'ireden bahsetdikten sonra "Vasıf Bey'in 12 taburu sâ'at 12 dakika 30 sırasında kolbaşıyla Evrensekiz şarkına geldi ve bi'l-âhire 4. Kolordu emriyle bidâyetde Karışdıranlar da ve ba'dehû (Paşaköy-Ahmedbey)

hattında mevzi‘e sokuldu” demişdi; görülüyor ki Vasıf Bey’in bile kuvvetini lâyıkıyla (keşf) edememişdi !

Süvâri Fırkası’nın bu gün 4. Kolordu’dan: “Kolordu (Paşaköy-Akçaköy) hattına çekiliyor. Sol cenâh müfrezeleri emrinizdedir. Bununla müştereken ric‘atı himâye ediniz. Vasıf Bey’in 9 taburu bu sabâh Seyidler’den hareket etdi. Bunu da kullanabilirsiniz” ve “Sami Bey Alayı’nı [İzmir] i‘âde ediniz. 12. Fırka’nın dümdârını teşkîl ederek çekilecekdir” diye iki emir aldığı da anlaşılıyorsa da zaman-ı vürûdu ve bunlar üzerine bir şeyler yapılub yapılmadığı ma‘lûm değildir.

3. İzmir Alayı

Sûret-i umûmiyyede Süvâri Fırkası’yla berâber bulunmuş olub 18 sabâhı Bedirköy şimâlinde bulunuyordu.

Biraz sonra Susuzmüsellim’den düşman piyâdesi ilerlemeğe başlayınca birinci hatda İzmir Taburu ile mitralyöz bölükleri olarak ve süvâri topçusu da mevzi‘e girerek ateş edilmiş ve düşman durdurulmuşdu.

III/[373]

Sâ‘at 13 sıralarında süvâri Yüzbaşı Kenan Efendi [Karargâh-ı Umûmî’de erkân-ı harbiyye stajyeri] gelerek ric‘at emrini söylemişdi ve bu sırada 12. Fırka’nın hâl-i ric‘atda olduğu da görülmüşdü.

Bundan sonra anlaşıldığına göre İzmir Alayı da iki taburuyla kendi başına sâ‘at 15 sıralarında Küçük Karışdıran istikāmetinde ric‘ata başlamış ve düşman ta‘kîbi olmaksızın Akçaköy’e gelib buradaki 12. Fırka ile berâber 18/19 gecesini bu köyde geçirmişdi.

*

* *

Binâ’en-‘aleyh sol cenâhda bu gün çok kolayca teşekkül edebilecek olan 10-11 tabur piyâde, Süvâri Fırkası, iki mitralyöz bölüğü, 2 süvâri ve bir sahrâ bataryasından mürekkeb ve ekser kıta‘âtı tâze, grub toplanmadan dağılmışdı; bu vazîfe burada tabîatıyla Süvâri Kumandanı Salih Paşa’ya terettüb ediyordu. Fakat muşârün-ileyh bu iktidârı gösterememiş ve kıta‘âtı elinden çıkarmışdı. Bu, bizâtihi mühim kuvvetin bu gün istihsâl etdiği a‘zamî netîce Bulgar Süvâri Fırkası’yla belki 1-2 tabur ve akşama doğru Bulgarlara gelen bir bataryadan mürekkeb bir kuvvetin Ergene cenûbundan ilerleyerek ve ba‘dehû şarka geçerek ric‘at yolunda mü’essir olmasını men‘ etmekden ibâret kalmışdı. Vâkı‘â o zamanki hay ve huya nazaran bu da az netîce değilse de bu işin bu kadar kolayca lehimize intâcında Nazlimof’un da büyük hissesi olduğunu inkâr etmemek iktizâ eder.

2. 18 Teşrîn-i evvel’de 4. Kolordu

1. Kolordu Karargâhı

17/18 gecesini 4. Kolordu karargâhı nerede geçirdi? Herhâlde cebhede değil.

Kolordu harb cerîdesine nazaran "Gece yarılarına kadar efrâd toplandıkdan sonra yol şaşırılarak (!) Küçük Karışdıran'a varılmış olub 18 sabâhı tekrâr bir kısım perâkende ile birlikde ileri hareket" edilmişdi.

Ber-vech-i zîr, ric'at emrini alır almaz Evrensekiz şarkından orduya bir rapor yazıldığına; esâs ric'at emrinin Akçaköy'den verildiğine nazaran sâ'at 10 dakika 30 sıralarında Evrensekiz civârında ve ya'nî hatt-ı harbin 11-12 kilometre kadar şarkında bulunuyordu. Binâ'en-'aleyh 18 sabâhı ileride neler olub bitiyor, bunları görmeden sadece şu raporları almakla iktifâ eylemişdi; halbuki daha 17 akşamı karargâhın buraya gelmesini mûceb hiçbir sebeb yokdu; bu, sadece kolordu kumandanlığının eser-i telâşî ve heyecânı idi:

III/[374]

Lüleburgaz şark sırtlarından sâ'at 8 dakika 15, F 12'den: "Dün müstakil süvâri bataryası sol cenâhımız açıklarına ateş açarak 40 kadar telefât verdirdi ve çekildi. Şimdi tekrâr ileri sürüldü. Birkaç tabur takviyeye ihtiyâcımız vardır. Sağ cenâhımızda kuvvet kalmadığını 35. Alay bildiriyor, tahkîk ediyoruz. 17/18 gecesi düşman 3 tabur kadar kuvvetle kasabamızdan hatt-ı müdâfa'amıza şiddetle ta'arruz ederek 400 metreye kadar sokulduysa da tard edildiği 35. Alay'dan iş'âr edildi. Cebhede bi'l-hâssa sol cenâhımızda piyâde muhârebesi şiddetle devâm etmekdedir."

Sâ'at 9 târîhiyle, Bedirköy'de, İzmir Alayı kumandanı Kā'imakām Halil Sami Bey'den: "Muhtelit ehemmiyetlice düşman müfrezesi Susuzmüsellim'dedir. Kuvvetlice süvârisi de vardır.

Fakat sâ'at 10 dakika 30'da ordunun ric'at emri gelmişdi: Dün İzmit Fırkası'nın mürâca'at ve talebi üzerine 4. Kolordu kumandanı, karargâhdan Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Mehmed Ali Bey'i bu fırkaya göndermişdi. Fakat mûmâ-ileyh hastalanarak [kendi ifâdesine göre] avdetle kolordu erkân-ı harbiyye re'îsinin müsâ'adesiyle 17/18'de Evrensekiz'de kalmışdı ve bu sabâh karargâh arâziye çıktıkdan sonra da köyde bulunurken ordunun ric'at emri gelerek mûmâ-ileyh almış ve bir tezkire ile hemân kolorduya göndermişdi.

Bunun üzerine sâ'at 11'de 12. Fırka'ya Akçaköy'e, İzmit Fırkası'na da Paşaköy'e çekilmeleri emri gönderilmişdi.

Bu meyânda Vasıf Bey'e de –yukarıda görüldüğü üzere ric'atı himâye için 198'e gelmesi ve ba'dehû Küçük Karışdıran istikāmetinde çekilmesi, Süvâri Fırkası'na– yukarıda görüldüğü üzere– Sami Bey Alayı 12. Fırka'nın dümdârını teşkîl ederek çekileceği ve

kendisinin de sol cenâhı himâye etmesi emirleri gönderilmişdi, sâ‘at 12 dakika 30’da da orduya ma‘lûmât verilerek evvelce gönderilen metâlibede bulunulmuşdu.

Bundan sonra Akçaköy’den 15 numrolu kolordu emri verilmiş olub bunda ordu emrine müsteniden umûmî vaz‘iyyet söylenildikten sonra “12. Fırka’ya Akçaköy [dâhil]’den (Ahmedbey-Akçaköy) yolunun (Pınarbaşı-Akçaköy) yolunu kat‘ etdiği mahale kadar, İzmit Fırkası’na da buradan Paşaköy’üne [dâhil] kadar işgāl ve tahkîm etmesi, fırkalardan birer alayın kolordu ihtiyâtı olacağı kolordu karargâhının Yeniler’de geceleyeceği ve yarın sâ‘at 9’dan i‘tibâren Akçaköy şimâlindeki höyükde bulunacağı” tafsîl edilmişdi.

Akşam geç vakit Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Hadi Paşa’nın -zîrde görüleceği üzere- bu gün sâ‘at 15 dakika 30’da Tatarlı’dan verdiği emir alınarak bunun üzerine Yeniler’den verilen 16 numrolu kolordu emrinde de : “ …. Yarın İzmit Fırkası Sofular ve şimâlinde, 12. Fırka bunun cenûb-ı garbîsinde ve Pınarbaşı Deresi gerisinde, İzmir ve Bornova taburlarıyla Vasıf Bey taburları

III/[375]

(Hacılar-Paşaköy) yolunun (Sofular-Yeniler) yolunu kat‘ etdiği mahalde toplanacakdır; karargâh sâ‘at 10’dan i‘tibâren Sofular’da bulunacakdır” denilmişdir.

Şark Ordusu’na da bu bâbda şu rapor verilmişdi [ki ordu vesâ’ikinde görülemedi] :

“Ric‘at emri sâ‘at 10 dakika 30’da alındı. Bu zamana kadar verilen sebât emirleri üzerine İzmit Fırkası ale’s-sabâh düşmanla ciddî muhârebeye girmiş ve ihtiyâtlarını kamilen 1. hatta sürmüşdü. Bunun üzerine ric‘atı teshîl için Süvâri Fırkası’na emir verilmiş, İzmir ve Bornova taburları da muvakkaten emrine tevdî‘ edilmişdir. Düşmanın bir piyâde ve bir süvâri alayından ibâret kuvveti Seyidler’e sokmak isteyince buna karşı da bu sabâh Seyidler’den hareket eden Vasıf Bey’in 9 taburu sevk edilmiş ve düşman Lüleburgaz İstasyonu’nuna kadar tard edilmişdir [Ne hüsn-i niyet ve hüsn-i zan!] bu sâyede kolordu, mutazaman geriye (Akçaköy-Paşaköy) hattına çekilmişdir. Geceki ve bugünki kanlı müsâdemeler hep muvaffakiyyetlidir. Hatta gece ve sabâh mukābil ta‘arruzlarla düşman birkaç def‘a Lüleburgaz’dan tard edilmişdir. Dün gece redifler kaçmağa başladıysa da bi’z-zât uğraşılarak toplandı. Şimdi Hadi Paşa’dan alınan emirle yarın şafakla berâber Tatarlı’daki 1. Kolordu’nun solu gerisinde ve (Tatarlı-Sinanlı) yoluyla Sofular arasında bulunulacakdır.”

Halbuki bu sırada kolordunun aldığı şu raporlar hiç de vaz‘iyyeti bu kadar nîkbînâne göstermiyordu:

İzmit Fırkası 18/19’da Paşaköy’ünden gönderdiği bir raporda : “Şu ânda fırkanın elinde 100 mevcûdlu Akhisar, 200 mevcûdlu Söğüd ve Bilecik taburlarıyla 12 atlıdan ve cebhânesiz topçudan başka bir şey kalmamışdır. Müdâfa‘a edemem” diyordu.

Süvâri Fırkası da sâ‘at 16’da Osmanlı Çiftliği’nden gönderdiği raporunda “Fırka, Şark Ordusu’ndan (Çorlu-Ahurköy) hattına düşman süvârisinin tecâvüzüne mâni‘ olmak ve bi’l-hâssa (Çorlu-Karışdıran) yolu ile (Çorlu-Muradlı) yolunu seddetmek, Muradlı civârında 1-2 büyük şimendüfer köprüsünü tahrîb etmek emrini almışdır. Mevcûdumuz 800 kılınçdan ibâretdir, imkân yapılacakdır” demişdi.

*

* *

Kolordu harb cerîdesinin bugünkü harekât hakkındaki şu telhîsinin zikri de fâ’idelidir:

Ale’s-sabâh düşmanın sol cenâhımıza karşı harekâtı ehemmiyet kesb ediyor ve Seyidler’e, Bedirköy’e sarkıyordu. Sâ‘at 11 sıralarında vaz‘iyyet şöyle idi:

İhtiyâtsız 12. Fırka: (Umurca-Burgaz) yolundan Susuzmüsellim karşısına kadar tekmîl kuvvetiyle 1. hatda; Sami Bey Müfrezesi Bedirköy’e karşı sol cenâh müntehâsında; buna karşı Bulgarlar Burgaz şark

III/[376]

kenarından (Lorikyo Çiftliği-İstasyon-Susuzmüsellim-Bedirköy’e) kadar sol cenâhımız ve gerilerimize düşmüş bir vaz‘iyyetde; bir kısmı da Kumsaid ve Bedir’lere sarkıyor.

Eyyâm-ı ahîre’de Biga ve Ayvacık alaylarıyla takviye edilen İzmit Fırkası eski mevzi‘de. Ale’s-sabâh Uşak Fırkası tarafından ses işitilmemesi bunun çekildiğini te’yîd ediyor. Biraz sonra o tarafdan top ve tüfek sesleri sıkışdı, demek düşman bu tarafdan da çeviriyor. Karargâh 198’de idi. [Hayır ! M. N]

Bu sırada ric‘at emri geldi ve sağ cenâhdan başladı. Umurca Çiftlik sırtlarıyla Siver ve Yörükdere şark sırtlarında himâye mevzi‘leri alındı. (Hüsn-i zan!) Ric‘at herhâlde panik hâlinde olmuyordu ve düşman da ta‘kîb etmiyordu…” Kolordu cerîdesinde Lüleburgaz muhârebesinin zâyi‘âtı da şöyle yazılıdır:

İzmit Fırkası’ndan: 20 zâbit yaralı, şehîd ?, 500 efrâd yaralı ve şehîd, gā’ib ? Top zâyi‘âtı yok. Muhârebe hitâmında tekmîl fırka 1,5 tabur derecesindedir.

12. Fırka’dan: Zâbit: 5 şehîd, 20 mecrûh, 4 gā’ib.

Efrâd: 377 “ 704 “ 1.169 “.

Kolordu, Birinci, kısmen 11. Bulgar fırkaları ve Bulgar süvârisiyle muhârebe etmişdir(!).

2. Fırkaların Harekâtı

12. Fırka: Geceleyin bir yaralı Bulgar çavuşu esîr etmiş ve bu, 18’de umûmî ta‘arruz yapılacağını söyleyerek fırka dâhilinde ta‘mîm edilmişdi. 18 sabâhı fi’l-hakîka ciddî bir ta‘arruz başlamışdı ve düşman, zan ve ümîd hâricinde hâssaten 12. Fırka sağ cenâhını tazyîk etmeğe

başlamışdı. Sol cenâhdan da muhârebe şiddetlenmiş ve sâ‘at 9 sıralarında bazı kıta‘âtın çekildiği görülerek yetişilmiş, müdâhale edilmişdi. Ma‘a-hâzâ sâ‘at 11’de ric‘at emri alındığı sırada vaz‘iyyet henüz hiçbir sûretde sarsılmış değildi.

12. Fırka evvelâ sol cenâhını ve bataryaları geriye çekerek sağ cenâh gerisinde bir himâye mevzi‘ almış ve ba‘dehû sağ cenâhını çekerek 198’de tekrâr bir himâye mevzi‘i tutmuşdu; düşman, ric‘atı sadece top ateşiyle ta‘kîb eylemişdi.

Yanlışlıkla Akçaköy zannıyla Küçük Karışdıran’a gidilmişse de nihâyet hatâ anlaşılınca sâ‘at 22’de tekrâr buradan hareket edilerek topçu taburu, 35. Alay, 34. Alay’ın 3. Taburu ve Kirmasti ve Balıkesir taburlarıyla Akçaköy’e gelinerek 18/19 gecesinin mütebâkisi burada geçirilmiş, diğer kıta‘ât ile irtibât gā’ib edilerek bunların Küçük Karışdıran’da kaldığına hükmedilmişdi.

III/[377]

İzmit Fırkası’na gelince: Bu, 18 sabâhı kâğıd üzerinde 1.266 insan, 1.175 mu‘addel martini tüfekli ve fakat hakîkatde haylice efrâdı dağılmış ve alay kumandanı tarafından işe yaramaz diye takdîm edilen Ayvacık Alayı’nı da emrine almış ve iyi kötü bunu da cebheye sürmüşdü.

Sabâhleyin sağ cenâhda derin bir sessizlik ve sükûnet hüküm-fermâ iken [ki bunun ne olduğunu tahkîke merâk edilmediği anlaşılıyor. M. N] 12. Fırka’da muhârebe başlamışdı. Bir müddet sonra düşman İzmit Fırkası’na karşı da şiddetli bir topçu ateşi açarak müte‘âkiben Sultan Çiftliği’nin 2,5 km. kadar cenûbundaki bataryalar arasından ve şimâlinden bir alay kadar piyâde ta‘arruz ederken sağ açıkdan da diğer piyâde hatları fırkanın cenâh ve yanına doğru ilerlemeğe başlamış ve sağda bize mensûb kuvvet bulunmadığı nihâyet tahakkuk etmişdi.

Ma‘a-hâzâ cebhedeki ta‘arruz bi’n-nisbe çabuk durdurulmuş, sağ cenâhda da düşman hatları 1.000 metreye kadar sokuldukları hâlde ziyâde zâyi‘âtla durdurulmuşdu.

Nihâyet sâ‘at 13 dakika 18’de kolordunun sâ‘at 11 târîhli ric‘at emri gelmişdi ve bu sırada düşman piyâdesi vasatî 800 metre dâhilinde bulunuyordu; [ihtimâl soldan 12. Fırka da bu esnâda hiç olmazsa mühim bir kısmıyla hatt-ı harbden çekilmiş ve İzmit Fırkası büsbütün münferid ve tehlikeli bir vaz‘iyyetde kalmışdı. M. N]

Ma‘a-hâzâ fırkanın elinde, Bilecik Alayı henüz ihtiyâtda olduğundan bununla ve 2 batarya ile sağ cenâh gerisinde ve Umurca şimâl-i garbî sırtlarında himâye mevzi‘i alınarak ric‘at intizâmla başlamışdı.

Çamurdere şarkında da müte‘âkib bir himâye mevzi‘i alınmışdı.

Düşman şiddetli ateş ve piyâde ile bir müddet ta‘kîb etmişse de himâye mevzi‘i önünde durdurulmuş ve hatta 12. Fırka’ya da yardım edilmişdi.

Fahri Paşa Akçaköy'de kolordu kumandanını görerek Paşaköy'üne gitmek hakkında tekrâr emr-i şifâhî almışdı ve Bilecik Alayı 2 batarya ile buraya gelmişdi. Fakat fırka dağılmışdı: diğer bataryanın Alaybeyi Değirmeni civârında kaldığı haber alınmış, İzmit Alayı'nın yolu şaşırarak Yeniler'e gitdiği, Eskişehir Alayı'nın da Çorlu yolunu tutduğu anlaşılmışdı.

*

* *

Böylece bidâyetden beri ne fırkaları ve ne de kolordu kumandanının kendisine i'timâd etmediği, daha 17 öğleden sonra "Kaçdı" adıyla ordunun ric'at karârı üzerinde haberi olmadan mü'essir olmuş olan 4. Kolordu'nun 12 ve İzmit fırkaları hakîkatde ancak 18 zevâlinde, henüz mevzi'nin hiçbir parçasını

III/[378]

düşmana terk etmeden aldığı emirledir ki ric'at etmişdi ve üç gündür kendisine çok fâik düşman kuvveti karşısında gösterdiği sebâtın, yapdığı ta'arruz ve mukābil ta'arruzların da te'sîriyle düşman, fırkalarımızın ric'atını ni'me'l-matlûb bilerek arkalarına düşmekden ictinâb eylemişdi, kolordu kendisini sağ ve sâlim olarak kurtarmışdı.

Fakat ne çâre ki bundan sonra girişilen uzun ric'at, büsbütün çığırından çıkan sevk ve idâre, irtibâtsızlık, yağmurlar, kolera vesâ'ire bu şânlı günlerden geriye kalmış olan bir avuç kahramanı ifnâ edecekdi . . .

3. 18 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu

1. Kolordu kumandanlığı ric'at emrini alarak fırkalarına teblîğ etdikten sonra 17/18 gecesi Satıköy'den hareket etmiş, Ahmedbey'e gelmiş fakat evhâmlanarak burada duramayıp şarkına geçmişdi. Burada kolordu kumandanının emriyle, Erkân-ı Harbiyye Re'îsi bir iki zâbitle Ahmedbey'e dönerek yarın sabâh buradan geçecek kıta'âta rehberlik etmeğe me'mûr olmuş, kolordu kumandanı da diğer zâbitlerle yola devâm eylemişdi.

*

* *

İlk kısmın harekâtı ve fa'âliyyeti şunlar olmuşdu :

Erkân-ı Harbiyye re'îsi ve ma'iyyeti ortalık ağarırken 18 sabâhı Ahmedbey'e girmiş olub bir sâ'at sonra 2. Fırka kumandanı, fırka İstihkâm Bölüğü ve Topçu Alayı da gelmişdi. Fırka kumandanı Çorlu'ya fırkasıyla giderek bir iki gün istirâhatden sonra tekrâr muhârebeye dönmek istemişse de kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi kolordu emrini gösterince nihâyet Aziz Paşa'da Tatarlı'ya gitmeğe karâr vermişdi.

Bundan sonra erkân-ı harbiyye re'îsi de Tatarlı'ya gelerek şark sırtlarında mevzi'-i müdâfa'a olarak intihâb etmiş ve biraz sonra Uşak 2. Fırka kumandanları da Tatarlı'ya gelmişlerdi: Erkân-ı Harbiyye re'îsi burada tarassud ederek, Şark Ordusu'na şu raporu göndermişdi:

"1- 2 sâ'ate yakın bir zamandan beri (Tatarlı-Tekiye Çiftlik) yolu istikāmetinden ve Tatarlı'dan takrîben 7-8 km. uzakdan nokta-i şikenleri gözle kābil-i ru'yet, şiddetli; diğeri Akçaköy istikāmetinden hemân aynı derecede top sesleri gelmekde ve son zamanda evvelkisi uzaklaşır gibi olmakda ise de ikincisi şarka doğru inmekdedir;

2- 2. Fırkamız geldi. Bi't-tabi' nisbeten daha za'îf olarak şimdi Ahmedbey yönünden Tatarlı köyüne gelmekde ise de burada fırka kumandanı paşa hazretlerinin dahi kanâ'atleri vech ile iyi bir mevzi'

III/[379]

yokdur. Tutulacak mevzi'ler her tarafdan kābil-i ihâtadır. Fazla olarak ordu emriyle diğer kolordulara tahsîs olunan nukāt-ı tedafü'iyye yek-diğerinden –Karaağaç hattından olduğu gibi çok uzakdır. Te'âvün pek zordur. Ba-husûs sağ cenâhımızdaki Çanakkal'a Fırkası şimdilik yalnız karargâhdan ibâretdir;

3- Uşak Fırkası za'îf mevcûdlu 5 tabur ve noksân cebhâneli 3 batarya ile Tatarlı'ya geldi. Nişancı alayı da meydânda yok;

4- Şimdi 4. Kolordu tahmîn olunan oldukça muntazam ve büyücek bir iki yürüyüş kolu önlerinde külliyetli süvâri olduğu hâlde Meşinli istikāmetinde yürümekdedir. Bu kol, 4. Kolordu ise Akçaköy hedef olduğuna nazaran daha şarka gelmeğe mecbûr kalmış. Şu takdîrde bu kolun düşman olması hâlinde kolordumuzun mevki'i tehlikededir. Ve sol cenâhdan şimendüfer ve Çorlu'dan Istranca üzerine atılmak muhâtarası vardır. Diğer cihetden sağ cenâh grubu muvaffak ise âna yardım etmek lâzım gelir;

5- Böyle bir vaz'iyyetde ilk ordu emri mûcebince [Lüleburgaz Muhârebesi'nin mukaddem ki ric'at emri. M. N] Ohlas Çiftliği istikāmetinde yola düzülmekden başka çâre yokdur zannolunur.

6- Şimdilik bu vaz'iyyetde 2. Fırka ihtiyâten Tatarlı köyünde tevkîf olunmuşdur.

7- Bu bâbda yapılacak mu'âmeleye dâ'ir müsâra'aten emir i'tâsı ehemmiyetle istirhâm olunur;

8- Şimdi Tatarlı'ya gelen Kastamonu Fırkası kumandanının elinde ancak 800 mevcûdlu bir tabur kadar perâkende, bir de ma'a cebhâne bir bataryası vardır.

9- Biz şimdilik Tatarlı'dayız."

Balkan Harbi'nde ordumuzun ne kudretde kumandanlar ve erkân-ı harbiyye re'îsleri elinde olduğuna parlak bir misâl olduğu için istinsâh edilen bu rapor tamâmen evhâm ve hayâlât üzerine müstenid ve göz arkada olmak rûhunun bir tecellisi idi. Bereket versin Osmanlı'da Abdullah Paşa'yı bulamayan raporun hâmili bunu geriye getirmişdi.

Nihâyet, Uşak Fırkası'nın Tatarlı şarkındaki höyükten şimâle 2. Fırka'nın da cenûba doğru mevzi' alarak tahkîmât yapmaları hakkında emir yazılmak üzere iken Çorlu yolundaki kolordu kumandanından şu emir gelmişdi:

Hacılar

18 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 12 dakika 10

Tatarlı'da 1. Kolordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Mîralay Şevki Bey'e

Hacılar'da Abdullah Paşa ile görüşüldü. [Abdullah Paşa, Yaver Paşa'ya "Burada işin ne" kolordun

III/[380]

Tatarlı'da bulunacak, niye buraya geldin" acaba dedi mi ? Zannedilmez. Çünkü Abdullah Paşa'da Osmanlı'da bulunacağım demişken Çorlu'ya gidiyordu…M. N] Vaz'iyyet i'câbı Ergene gerisine çekilmeğe karâr verilmişdir. [Acâ'ib şey: Abdullah Paşa'nın Osmanlı köyünden verdiği 18 Teşrîn-i evvel için 2 numrolu kolordu emrinde evvelce gösterilen hat üzerinde kalınacağı, şayed düşman kolordularımızı ciddî sûretde ta'kîb ederse geriye gidileceği musarrahdı. Abdullah Paşa ise Osmanlı'dan Çorlu'ya giderken Hacılar'da, ya'nî Osmanlı'nın henüz 4-5 km. cenûbunda bulunurken arada geçen beş on dakika zarfında böyle ciddî bir ta'kîbe delâlet edecek bir haber almamışdı o hâlde Yaver Paşa'ya neden böyle söyledi? Demek oluyor ki esâsen emir olunan hatta durmak kaydı, bir kanâ'atle değil, lakırdı olsun diye yazılmışdı. M. N] Ben Çorlu'ya hareket ediyorum. Mîrlivâ Nasır Paşa Hacılar şarkında bir himâye-i mevzi' ahz edecekdir. Fırkalara ve mümkün olursa civâr kolordulara teblîği. Siz de Çorlu'ya geliniz".

Ömer Yaver

Gözü zâten arkada olan erkân-ı harbiyye re'îsi, bu emri alınca, feni'mü'l-matlûb addederek derhâl şu emri yazmışdı:

2. ve Uşak fırkalarına: "Vaz'iyyet îcâbı 1. Kolordu'nun Ergene gerisine çekilmesine emir verilmişdir. 2. Fırka önde, Uşak Fırkası buna ta'kîben hareket edecekdir. Bu iki fırka 18/19 gecesini mümkünse (Ahurköy-Keçerler) hattı üzerinde [ya'nî 18 sabâhı ric'ata başlanan hattan harita üzerinde 30 km. geride M. N] geçirecekdir. Kolordu karargâhı Çorlu'dadır.

Ahmed Şevki".

Fakat "Lâ râhat fi'd-dünya !"…Çorlu'ya gidüb hep berâberce istirâhata, bu def'a da Karargâh-ı Umûmî mâni' olmuşdu:

Bu sabâh Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiye Re'îsi Hadi ve İkinci Re'îs-i Sânî Pertev Paşalarla Seryaver Naci [Manastırlı Naci Paşa] ve Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Mesud Beyleri [Karargâh-ı Umûmî'deki erkân-ı harbiyye stajyerlerinin bu gün erkân-ı harblikleri tasdîk edilmişdi. M. N] hâmil-i otomobil karşı gelmişdi.

Çobanoğlu Ömer Zeki Bey'in kitâbına göre: (Muşârün-ileyhim vaz'iyyeti anladıkdan sonra re'îs-i sânî, re'îs-i umûmîye hitâben "Ricâ ederim Paşa hazretleri, sağ cenâh muvaffakiyyetle harb ediyor. Bu muvaffakiyyeti idâme etdirmek ve onların sol cenâhlarını te'mîn etmek için bütün mes'ûliyyeti üzerinize alarak bu kolordunun burada mevzi' alub durmasını emir buyurun. Bu sûretle bizim için herhâlde muvaffakiyyet vardır." dedi. Re'îs-i umûmî köye dönmeği emretdiğinden tekrâr Tatarlı'ya dönüldü. Fırka kumandanları celb edilerek kıta'âtın hâl ve mevcûdları su'âl edildi.

III/[381]

Her iki fırka kumandanı [Cânib ve Prens Aziz Paşalar. M. N] dahi fırkalarının iyi bir hâlde bulunduklarını ve bu sırtlarda müdâfa'a edebileceklerini söylediler. Bi'l-hâssa Aziz Paşa "Bize yalnız biraz erzâk ile cebhâne gönderirseniz biz her yerde ve her vakit harb ederiz" mukābelesinde bulundu. Pertev Paşa hazretleri gönderileceğini va'd ederek E. H. Yüzbaşısı Mesud ve evvelden beri burada müdâfa'a edüb Çorlu'ya gidilmesine kat'iyyen muvâfakat ve rıza göstermeyen Remzi Beyleri yanına alarak 1 ve 4. kolordulara hitâben atîdeki emri yazub Hadi Paşa hazretlerine imzâ etdirdi. Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Beye de hitâben: "Şevki Paşa! Kolordu kumandanlığına vekâleten bu emri îfâya me'mûrsunuz" diyerek verdi ve aynen verilen diğer bir sûretinin de hemân 4. Kolordu'ya gönderilmesini tenbîhen ve otomobile râkiben avdet buyurdular…. Şevki Bey'in Paşalığa terfi'i de burada öğrenilmişdi…) emir şudur:

Tatarlı'dan

18 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 15 dakika 30

1- Ordunun sağ cenâhında 3, 18 ve 17. kolordularla 1. Kolordu'nun 3. Fırkası müctemi'an ve müttehiden Pınarhisar cihetindeki düşman kuvvetlerini geriye püskürtmüş olub el-ân muvaffakiyyetle ta'arruza devâm etmekdedirler;

2- Ordu, 2, 1 ve 4. kolordularla şimdi bulunduğu hatda tevakkuf edecekdir;

3- 2. Kolordu, umûmiyyetle Topçuköy'ünün garbındaki sırtlarda kalacakdır;

4- 1. Kolordu, umûmiyyetle Tatarlı garbındaki sırlarda tevakkuf edecekdir;

5- 4. Kolordu, 1. Kolordu'nun solu gerisinde bulunacakdır;

6- Her kolordu, kendi ilerisine göndereceği süvâri zâbit keşif kolları ile düşmana karşı teması muhâfaza etdirecek ve bi'l-hâssa düşmanın ordumuzun sağ cenâhı tarafına ta'arruz edüb etmediğini tahkîk etdirecekdir. Kolordular yek-diğeriyle mutlakā irtibât ve muvasala te'mîn eyleyeceklerdir.

7- 2. Kolordu, be-heme-hâl ordunun sağ cenâhındaki kolordularla te'mîn-i irtibât edecek ve daha bugünden o cihetin muhârebesine iştirâkle muvaffakiyyeti te'mîne gayret eyleyecekdir;

8- Bugün, vatanın hayât ve memâtı Şark Ordusu'nun elindedir. Ric'at, mevcûdiyyet-i Osmâniyyeyi tehlikeye koyub memleketi inkıraza sürükleyecek, muzafferiyet ise devletin bekâsını te'mîn eyleyecekdir;

9- Bu emrin münderecâtı 1. Şark Ordusu kumandanı Birinci Ferîk Abdullah Paşa hazretlerine bi'z-zât Başkumandanlık tarafından bildirilecekdir.

Başkumandanlık Vekîli nâmına Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Re'îsi
Mehmed Hadi"
III/[382]

Fakat, Hadi Paşa'ya fırkalarının iyi bir hâlde olduğunu söyleyen kumandanlar, paşaların avdetinden sonra fi'liyyâta sıra gelince kolordu erkân-ı harbiyye re'îsine başka dürlü söylemeğe başlamışlardı:

Prens Aziz Paşa, "Fırkadan kimse yokdur, gelecekdir. 2. Nişancı Taburu şimdi geldi, şimdilik Uşak Fırkası emniyet ve muhârebe tertîbâtı alsın" diyerek infikâk etmişdi. Uşak Fırkası'nın ise ortada bulunmadığı rivâyeti ber-devâmdı ve Canib Paşa "Aslı yokdur, bi'l-'akis mevcûdum 250'den fazladır, yarına kadar hepsi toplanacak" demişdi!

Fi'l-hakîka şu sırada Tatarlı'da mevcûd kıta'ât 2. Fırka Topçu Alayı'yla İstihkâm Bölüğü ve Nişancı Taburu'ndan ve Uşak Fırkası nâmına da birkaç yüz insandan ibâretdi; kolordu efrâdı kısm-ı küllisinin dağıldığı ve muhtemelen Çorlu yolunu tutduğu anlaşılıyordu; bu bâbda Erkân-ı Harbiyye Re'îsi'yle 2. Fırka kumandanı arasında cereyân eden şu muhâbere hâssaten şâyân-ı dikkatdir:

Erkân-ı Harbiyye Re'îsi'nden sâ'at 18, 2. Fırka'ya: "Bilâ-emir Çorlu yolunu tutduğu anlaşılan piyâde alaylarınız henüz avdet etmediklerinden tahaddüs edecek ahvâlin pek vahîm olacağına göre îcâbının te'emmül buyrulması ve ba'de-mâ bu gibi harekât-ı keyfiyyeye mahal bırakılmaması…."

Cevâb: Sâ'at 18 dakika 15: "Verilen fırka emri mûcebince 2. Fırka kıta'âtının Ahmedbey köyüne hareketi emredilmiş ve oradan da bi'l-hâssa Tatarlı'ya avdetleri için neferler bırakılmışdı. Ben topçu kıta'âtının mecrûhinini toplamak üzre ilerleyüb Cemil Bey'i tevkîl

etdim. O da kıta‘âtı Paşaköy istikāmetine sevk etmiş. Bunun üzerine kıta‘âtı toplamak üzre fırka yâveri Çorlu yoluna gönderilmişdir.

Harbiye Nâzırı Yâveri Selim Sırrı Bey bugün hatt-ı harbi teftîş ederken 2. Fırka kıta‘âtının perâkende bir sûretde Ahmedbey istikāmetinden geldiğini görmüş, bunun üzerine mezkûr perakendelere sağ cenâhımızda işitilen top sesleri cihetine gidilüb ânların mu‘âvenetine şitâb eylemesini emretmiş, mezkûr efrâd perâkende sûretiyle o istikāmeti tutmuşlardır.

Elden geldiği kadar fırkamız ancak yarın toplanılabilecekdir”.

Gece yarısından sonra da 2. Kolordu’nun Topçuköy’ünden sâ‘at 22’de gönderdiği rapor gelmişdi ki bunda 5. Fırka ve Kastamonu Fırkası bakiyyesiyle Topçuköy’üne gelindiği, daha sonra 3. Fırka’nın da geldiği ve 4. Fırka ile Çanakkal‘a Fırkası’ndan henüz haber olmadığı bildirildikden sonra “Bugün sâ‘at 15’de 17. Kolordu’nun 3. Fırka’ya gönderdiği raporda sağ cenâhın Pınarhisar önüne kadar ilerlediği ve fakat Karaağaç istikāmetinden kuvvetli bir kolun ilerlemesi üzerine 3. Fırka’dan mu‘âvenet taleb edilmişse de bunun Topçuköy’üne geldiği, haberlere nazaran 17. Kolordu’nun da dağıldığı,

III/[383]

3. Fırka’nın bu gece sâ‘at 1’de hareket etdirileceği, Müstakil Süvâri Livâsı’nın Topçuköy’ünde bulunduğu” bildiriliyordu.

*

* *

1. Kolordu karargâhının bugünkü fa‘âliyyeti bunlardan ibâret olub böylece kumandan ve bir kısım zâbitânı Çorlu’da bulunurken erkân-ı harbiyye re’îsi ve diğer zâbitânı Tatarlı’da geceliyordu, sağdaki 2. Kolordu ile irtibâta girilmiş, soldaki 4. Kolordu’nun da Meşinli’ye doğru gelmiş olduğu gözle görülmüşdü. Fırkalar hakkında da elde edilebilen diğer ma‘lûmâtda şunlardan ibâretdir:

Uşak Fırkası: 17/18 gecesi ric‘at emrini alarak düşmanla temâs etmeksizin sûret-i umûmiyyede geceden Satıköy istikāmetinde şarka çekilmiş idi. Fakat meselâ Demirci Taburu’nun bazı bölükleri gibi bir kısım kıta‘ât ric‘atdan haberdâr olamayarak cebhede kalmışlar ve sabâha karşı mevzi‘i hücûmlara bile dûçâr olarak reddeylemişlerdi, bundan sonra da ağleb-i ihtimâl inhilâl ederek dağılmışlardı. Esâsen 2. Fırka’nın 6. Alayı yanında bulunan Simav Taburu’yla Kula Taburu’nun kısm-ı küllisi Çorlu’ya gitmişdi; Eşme Taburu’yla Kula Taburu’nun 4. Bölüğü de sonradan Tatarlı’ya gelmişdi.

Ma‘a-hâzâ el altına toplanan taburlar da, inhilâl hâlinde ve bir avuç insandan mürekkebdi.

Müretteb 1. Fırka: Bunun, 17'de Satıköy'de ordu emrine alınmış olan 1. Nişancı Alayı 17/18'de burada ric'at emrini kolordu kumandanından alarak 18 Teşrîn-i evvel sabâhı 2 taburuyla ve Mitralyöz Bölüğü ile Ahmedbey'e gelmiş ve 2 sâ'at kadar burada kaldıkdan sonra kendi harb cerîdesine göre (kimseyi görüb emir alamadığından Çorlu yolunu tutarak) harekete devâm etmiş ve öğleden evvel Osmanlı köyüne gelerek burada ordu ve 1. Kolordu kumandanlarını görerek Beyazköy Deresi'nin şarkında himâye mevzi'i tutmak vazîfesini almış ve 18/19'da aç ve bî-ilaç burada kalmışdı. Nasır Paşa'da berâberdi.

Bunun, 17 akşamı Umurca Çiftliği'ne gönderilmiş olan 3. Taburu ise 17/18'de Tatarlı'ya ric'at emrini alarak hareket etmiş ve fakat yolu şaşırarak 18'de Topçuköy'üne gelmişdi.

Bu fırkanın, 2. Kolordu mıntıkasında Çanakkal'a Fırkası emrinde muhârebeye giren 3. Alayı ise bu fırkadan aldığı ric'at emriyle 17/18'de Satıköyde mehmâ-emken toplanarak 18 sabâhı erkenden (Ahmedbey-Çorlu) istikāmetinde yola çıkmış, yolda 4. Kolordu karargâhına tesâdüf ederek Tatarlı'ya teveccüh etmiş, fakat gece olduğundan 18/19'da Paşaköy'de kalmışdı. Esâsen kısm-ı a'zam efrâdı, ağırlıkları elden çıkmışdı.

2. Fırka: Fırka kumandanı, kolordudan ric'at emrini alınca 18 minh sâ'at 1'de ric'at emrini

vermişdi; sıra ile Nişancı Taburu, Topçu Alayı, 4, 5 ve 6. piyâde alayları hemân hareket edeceklerdi. Emir, 4 ve 6. alaylara bunlardan az evvel rapor getiren süvârilerle gönderilmişse de diğerlerine ne sûretle teblîğ edildiği hakkında bir kayıd yokdur. Sâ'at 2'de fırka kumandanı ve Nişancı 2. Tabur Satıköy'üne hareket etmiş, yolda Topçu Alayı'yla istihkâm yolunu da iltihâk eylemişdi. Bu sırada Erkân-ı Harb Kolağası Harem Bey hastalanmış, fırka kumandanı ise kıta'âtı bırakarak ilerlemişdi.

Ahmedbey'e geldikden sonra bir emir ve haber alınamayarak Tatarlara yürüyüşe devâm edilmiş ve ber-vech-i bâlâ bu kıt'alar oraya varmışdı.

Piyâdelere gelince: 4 ve 6. alaylara ric'at emri ancak tulû-i şems sıralarında varmış olduğundan ric'at ederken düşman ateşine uğramışlar, dağılmışlar, yolu gā'ib etmişlerdi; muhtemelen 6. Alay'daki sahrâ bataryası da mevzi'de kalmışdı.

5. Alay hakkında ise bir ma'lûmât yokdur. Öyle görünüyor ki 4, 5 ve 6. alaylardan bir kısım Çorlu yolunu tutmuş, diğerleri de öteye beriye dağılarak ancak 19'da Tatarlı'ya gelebilmişlerdi.

4 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu

1. Kolordu Karargâhı ve Kısm-ı Küllisi

17/18'de ric'at emrini verdikden sonra 2. Kolordu kumandanlığı 18 Teşrîn-i evvel-[1]328 sâ'at 4'de, Karaağaç Meydân Muhârebesi'nden Ahmedbey tarîkiyle Topçuköy'üne hareket ederken yalnız el altındaki 5. Fırka müretteb kuvvetinin ve bir de Kastamonu Fırkası bakāyâsının hareket etmiş ve edeceğini biliyordu, 3. Fırka, Çanakkal'a ve 4. fırkalardan hiç haberi yokdu.

Her tarafı doldurmuş olan perâkendeler arasında harekete devâm eden kolordu karargâhı nihâyet sâ'at 11 sıralarında Topçuköy'üne varmışdı ve köy civârında Ereğli Fırkası perâkendelerine, bu meyânda fırka erkân-ı harbine tesâdüf edilerek vaz'iyyet sorulmuş ve mûmâ-ileyh "bu bâbda bir şey bilmediğini, Ereğli Fırkası'nın çekilüb dağıldığını, efrâdı fırka kumandanının Topçuköy şimâlinde toplamağa çalışdığını" söylemişdi; köyde 17. Kolordu karargâh hey'etine de tesâdüf edilmişdi.

Nihâyet sâ'at 15 dakika 30 sıralarında 5. Fırka, sâ'at 17'de Kastamonu Fırkası ve müte'âkiben 3. Fırkalar gelmiş ve Kastamonu Fırkası köyün garbında, 5 fırka da şimâlinde ikāmete me'mûr edilmişdi. 3. Fırka da evvelâ şimâlde yerleşdirilmişse de -ber-vech-i zîr- gece yarısı yeniden tahrîk edilmişdi.

Bu sırada kolordu karargâhı, Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nin zâyi'âtını da tesbîte çalışmış olub takrîben şu netîceye varmışdı:

III/[385]

"5. Fırka'dan: 7 zâbit şehîd, 15 zâbit mecrûh. Efrâd zâyi'âtı kābil-i tesbît değil.

4 batarya mevzi'de kalmış, 2 batarya kurtulmuşdur.

4. Fırka'dan: 11 Teşrîn-i evvel'de 1 top Kavaklı'da kalmış olub 5 batarya da Karaağaç'da mevzi'de kalmış ve ancak 3 toplu bir batarya ile birkaç bataryalık toparlak ve cebhâne arabası kurtulmuşdur.

İstihkâm Taburu 3. Bölüğü'nün de ancak 4 kişi kaldığı anlaşılmışdı".

Buraya gelen mevcûdlar da takrîben şöyle tesbît edilmişdi:

5. Fırka	74 zâbit,	2.530 nefer, 3 makineli tüfek, 8 top.
Kastamonu Fırkası	35 ",	1.320 "
5. Fırka'ya merbût		
4. Fırka perâkendeleri	12 ",	326 "
10. Süvâri alayı	11 ",	144 "
	132 Zâbit	4.320 Nefer

3. Fırka'dan mevcûd alınamamışsa da kuvvetinin 8 tabur, bir makineli tüfek bölüğü, yarım süvâri takımı 4 batarya olduğu anlaşılmışdı. 4. Fırka kısm-ı küllisi ve Çanakkal'a

Fırkası'ndan yine hiçbir haber alınamamışdı. Piyâdelerde 150 fişenk ve bir mikdâr ihtiyât-ı cebhâne vardı.

*

* *

Sâ'at 15 sıralarında 1. Kolordu'dan şu iki rapor gelmişdi:

a) Birisi sâ'at 13 dakika 20 târîhli ve Sinanlı şarkından yazılmış olub kolordu erkân-ı harbiyye re'îsinin bu sırada ordu kumandanlığına hitâben yazdığı ve derhâl ric'at teklîfini hâvî olub orduyu bulamadığı için geriye gelmiş olan raporun aynı ma'lûmâtı hâvî olub ayrıca " 4. Kolordu kumandanlığının 18 minh sâ'at 1 raporuna göre bu kolordu, dün sabâhdan sâ'at 16'ya kadar 6 piyâde alayı ve 9 bataryalık kuvvetle muhârebe etmiş ve bunlardan 2 alay ve 3 batarya Karadanişmend ve Susuzmüsellim'i işgāl ve kolordu cenâhını ihâtaya kıyâm etmişdir. Şimdi (Akçaköy-Meşinli) yolunda önünde süvâri bulunan oldukça muntazam ve uzun bir kol görüyoruz ve belki 4. Kolordu'dur diyoruz. O tarafda top sesleri kesildiğine göre 4. Kolordu ile muhârebe eden düşmanın Karaağaç istikāmetine, sağ cenâh gurubumuza doğru ilerlemek istediği zannedilmekdedir" deniyordu;

III/[386]

b) Sâ'at 13 dakika 50 târîhli bir raporda ise "1. Kolordu, Çorlu'ya hareket için Ergene gerisine gitmek maksadıyla -emir aldı. Yarım sâ'ate kadar hareket edeceğiz." deniliyordu. 2. Kolordu kumandanlığı sâ'at 15 dakika 30'da bu raporlara cevâben "Bizim kıta'ât buraya geliyor. Congara cihetinde şedîd muhârebe vardır. 1. Kolordu'nun hareketine ve bize â'id bir iş'âr yokdur. Bu bâbda bir şey biliyorsanız iş'ârı….." raporu gönderilmişdi.

Mûceb-i memnûniyyetdir ki 1. Kolordu'nun raporları 2. Kolordu'nun da derhâl geriye harekete devâm karâr[ı] ve emri vermesine sebeb olmamışdı.

Nihâyet gurûbdan sonra Hadi Paşa'nın emri gelmiş ve vaz'iyyet-i umûmiyye az çok tavzîh eylemişdi ki bu emir, Tatarlı'dan sâ'at 15 dakika 30 târîhiyle gönderilmişdi.

*

* *

3. Fırka kumandanlığı sâ'at 18'de muvâsalatında " Bu raporu yolda aldık, fakat bir şey yapmadık" diyerek 17. Kolordu'nun şu raporunu kolordu kumandanlığına vermişdi:

"Congara şimâl-i garbî sırtlarından, sâ'at 15 dakika 10, 3. Fırka kumandanlığına: Düşmanın topçu ve piyâdeden mürekkeb kuvvetli bir kolu Karaağaç'dan Congara istikāmetinde sol cenâhımıza ilerlemekdedir. Biz Karaağaç Nehri'nin hemân garbındaki sırtlara ta'arruz etdiğimizden sol cenâhımız pek açık ve tehlikelidir. Hemân düşmana ta'arruz ile sol cenâhımızı takviye ediniz ve bizimle tevhîd-i harekât ediniz".

Çok mühim vaz‘iyyet, doğru bir kolordu karâr ve talebi! Fakat ne çâreki 3. Fırka bunu aldıkdan sonra sâ‘atlerce bir şey yapmayarak Topçuköy’üne yürüyüşe devâmı tercîh eylemişdi.

Bu def‘a 2. Kolordu kumandanlığı hatâyı tashîhe kalkarak 3.’ü Fırka’nın hemân sağ cenâh grubuna doğru giderek buna iltihâk edüb yarın sabâh muhârebeye iştirâk etmesini emreylemiş, fırka kumandanının yorgunluk, açlık vesâ’ireye istinâden i‘tizârını kabûl etmeyerek talebini te’kîd eylemiş ve nihâyet fırka 18/19 gece yarısından sonra Congara istikāmetine hareket etmişdi.

Fakat bu artık geç kalmış bir emir ve yardım idi; eğer 2. Kolordu kumandanlığı daha ric‘at emri verirken sağında bir 17. Kolordu bulunduğunu; bunun daha bugün muhârebeye giren bir tâze kuvvet olduğunu derhâtır etse; bununla tevhîd-i hareketi hiç olmazsa irtibâtda bulunmağı düşünse ve te’mîn eylese idi şübhesiz ki daha doğru bir iş yapmış olurdu!

*

* *

Bir tarafdan bu vaz‘iyyet sâ‘at 22 raporuyla 1. Kolordu’ya bildirilmiş ve diğer tarafdan, sâ‘at 22 dakika 30’da 18 numrolu kolordu emri verilmişdi ki hulâsası şudur:

III/[387]

“Sağ cenâh grubu düşmanı Pınarhisar hizâlarına kadar atmışdır. 17. Kolordu kısmen Karaağaç Vâdîsi’nin şarkında ve kısmen Congara civârındadır. 1. Kolordu Tatarlı garbındadır. Kuvvetli bir düşman kolunun Karaağaç’dan Congara istikāmetine ilerlediği görüldü.

2. Kolordu, Topçuköy’üyle Congara Deresi arasında toplanacak ve aynı zamanda 17. Kolordu’ya da mu‘âvenet edecekdir.

3. Fırka sâ‘at 1’de hareketle (Topçuköy-Congara) istikāmetinde yürüyecek, Karaağaç istikāmetinden gelen düşmanı tard ve 17. Kolordu ile irtibât te’sîs ederek buna yardım eyleyecekdir.

5. Fırka, Kastamonu ve Çanakkal‘a fırkaları dün gece verilen emirdeki [ric‘at emri M. N] yerleri tamâm tutacaklardır. [Her def‘a verilen emirlerin tamâm okunmadığı, tamâm yapılmadığından anlaşılmakdadır.

Buna misâl: 5. Fırka, 13. Alay’ı almadan geldi; Kastamonu Fırkası mevcûdunu dağıtdı, Çanakkal‘a Fırkası kumandanı da yalnız başına arz-ı endâm etdi. Milletin ve hükûmetin son demini geçirmekde olduğumuz bir zamanda bu kadar ihmâl ve iğmâz zaman îcâbı en büyük kusûr addedileceğinden bir daha vukū‘unda mürettebi ordudan def‘ edilecekdir]”.

Fi’l-hakîka fırkasını gā’ib eden Çanakkal‘a Kumandanı Mîralay Nasuhi Bey, 1. Kolordu içinden geçerek yalnız başına Topçuköy’üne gelmiş “ Fırkamı bulamadım, fakat emre itâ‘at için geldim” demiş ve “bi’t-tabi‘ fırkasını gidüb bulmak üzere koğulmuşdur….”

Topçuköy'üne mütemâdiyen sağ cenâh grubuna mensûb mühim mikdârda perâkende efrâd ve zâbitân geliyordu ve 2. Kolordu kumandanlığı bunları da mehmâ-emken toplamakla meşgūl olmuşdu.

*

* *

Fırkalar hakkındaki tafsîlât-ı mevcûdeye gelince:

4. Fırka: Esâsen dağılmış olub bir kısım efrâd ve zâbitânı ber-vech-i bâlâ 5. Fırka'ya iltihâk etmişdi; diğer bir kısım efrâdı ile hâssaten fırka karargâhı, 10, 11. alay kumandanları, piyâde Y 11 T 2 ve Nişancı T 4 kumandanları ile diğer bir kısım muhtelit efrâd kalabalığı da 18 sabâhı "Kendilerini Karışdıran'da buldukdan" sonra Tatarlı üzerinden Osmanlı köyüne gelmişlerdi. Burada Şark Ordusu kumandanlığına tesâdüf edilerek "Arkadan gelen 1. Kolordu'ya iltihâk" emri alınmış fakat 1. Kolordu kumandanı bu sırada gelerek Çorlu'ya hareket edince bu cemâ'at de hepsi berâber Çorlu'ya varmışlardı.

Bunlar 18/19 gecesini burada geçirmişlerdi.

5. Fırka: 3. Fırka ile birlikde bulunan 3. Alay bakāyâsı hâric olarak diğer aksâmıyla ber-vech-i bâlâ Topçuköy'üne gelmişdi.

III/[388]

Kastamonu Fırkası: 18 sabâhı sâ'at 6 dakika 40'da kolordunun ric'at emrini alarak sâ'at 7'de emir vermiş ve karargâhı da sâ'at 8'de Tatarlı üzerinden Topçuköy'üne tevecüh etmişdi.

800-1.000 kadar ancak olan fırka efrâdı da, 4. Fırka'nın 3 toplu ve cebhânesiz bataryası ile birlikde berâberdi. Zâbitânın 1/3'ünden fazlası şehîd veya yaralı idi.

Tatarlı garbında iken, muhtemelen birbirlerini düşman zanneden efrâddan tüfek ateşine uğranmış ve bu sırada Tatarlı'daki 1. Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsinin Ahmedbey'de 2. Fırka'ya gönderdiği şu rapor görülmüşdü:

"Biri Tatarlı şimâl-i garbîsinde, 7-8 km. mesâfeden, diğeri Akçaköy cihetinden top sesleri geliyor. Anlaşılıyor ki düşman iki kol ile kolordumuzun her iki cenâhından sür'at ve şiddetle ta'kîb etmekdedir. Binâ'en-'aleyh fırkaların sür'atle Tatarlı'ya gelerek hazır olması lâzımdır".

Yürüyüşe devâm edilerek Tatarlı'ya gelinmiş, burada fırka kumandanı 1. Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi ile görüşmüş, derken Hadi ve Pertev Paşalar gelerek bunlarla da görüşüldükden sonra, muhtemelen ordu emri üzerine tekrâr hareketle sâ'at 17 sıralarında Topçuköy civârına varılmışdı. Bu emir ve bu tesâdüf olmasa idi ağleb-i ihtimâl bu fırka da Topçuköy'üne gelmeyecekdi.

Fırka 18/19 gecesini Topçuköy'ün hemân cenûbunda geçirmişdi. Mevcûd-ı umûmî 800 kadardı.

2- 3. Fırka

3. Fırka: 18 sabâhı olunca cebhe ve etrâfda hemânde düşman kalmadığı görülmüş ve sâ'at 7'ye kadar sağdan soldan top sesleri işitilmemişdi.

2. Kolordu'nun 17 minh sâ'at 24 emri ancak 18 minh sâ'at 7'de gelmişdi ki bu esnâda fırka Kazanköy karşısında iki alayıyla ve topçusuyla cebhede, diğer kuvvetleriyle sağ cenâh gerisinde ihtiyâtda olarak 400 Tepesi cenûb-ı garbîsinde idi ve Kazan Köy garb sırtlarında za'îf düşman piyâdesi ve topçu vardı.

Emri getiren kolordu karargâhından Erkân-ı Harbiyye Mektebi me'zunlarından Yüzbaşı Said Efendi dün fırka nezdinde bulunmasına rağmen emri ancak 7 sâ'atde getirebilmişdi; Y 13'de berâber götürülecekdi.

Bunun üzerine fırka, Piyâde 8. Alay'ın 1. Taburu'yla Nişancı 3. Tabur'u ve 8. Mitralyöz Bölüğü'yle mevcûd süvâriyi ve bir bataryayı dümdâr yaparak sâ'at 8 dakika 30 sıralarında ric'ata başlamışdı. 1. Kolordu'ya da bu hareketden ma'lûmât verilerek artık kolorduya iltihâk esbâbının te'mîni teklîf olunmuşdu. Birlikde alınan 13. Alay taburlarının mevcûdları 324, 411, 228 olub 100 mevcûdlu mitralyöz bölüğüyle berâber kuvveti 1.063 insana bâliğ bulunuyordu. Topçuda, top başına 10-15 mermi kalmışdı.

III/[389]

3. Fırka'nın Karaağaç Muhârebesi'nde tesbît edilebilen zâyi'âtı, zâbit 2 şehîd ve 3 mecrûh, efrâd 39 şehîd, 189 mecrûh, 575 gā'ib, 365 firârdı. Cem'an 139.376 piyâde mermisi sarfiyyât tahakkuk eylemişdi.

Yolda gelirken şimâldeki kolorduların şiddetli bir muhârebede olduğu görülmüşse de bir şey yapmak derhâtır edilmemişdi. Derken süvâri yüzbaşısı Sabit Bey isminde 17. Kolordu'ya mensûb bir zâbit gelerek kolordudan "Sol cenâhın muhâfazası" emrini getirmişdi.

Fakat 3. Fırka kumandanı bundan da müsbet bir hareket lüzûmuna karâr vermeyerek kolorduya, aynı zâbitle "Fırka durduruldu. Emriniz gelinceye kadar burada beklenecekdir" cevâbını göndermiş ve mûmâ-ileyh, şayed sâ'at 14'e kadar bir emir gelmezse harekete devâm edileceği de şifâhen ilâve etmişdi. Bir tarafdan da "Sakızköy'ünde bulunduğu mesmû'" ordu kumandanlığına bahisle yazılarak erzâk, cebhâne ve imdâd istenmişdi.

Fakat anlaşıldığına göre fırka kâfî zaman beklemeden tekrâr yola çıkmış ve düşmanın da Karaağaç ve şimâlinden batî bir sûretde ta'kîbe başladığı haber alınmışdı. Bu esnâda tekrâr Sabit Bey gelerek "Emrinizi 17. Kolordu'ya götürdüm. Düşman ric'at etdi; kıta'âtımız ta'kîb ediyor, sizinde irtibâtda bulunmanız emredildi. Fırkanızın âtıl bulunması muvâfık

olamadığından icrâ-yı îcâbı re'yinize menûtdur" demiş ve muhtemelen, kolordu bahsinde mezkûr 17. Kolordu'nun sâ'at 15 dakika 10 târîhli emrini de berâber getirmişdi.

Fakat buna ve fırka erkân-ı harbinin teklîfine rağmen fırka kumandanı "Açlık ve bî-taraflık (?) dolayısıyla iştirâk-i hareketi kabûl etmemiş, yürüyüşe devâm edilmişdi. Halbuki fırkasının 17. Kolordu'ya yardımı çok fâ'ideli olacakdı.

Bundan sonraki cereyân-ı hâl yukarıda zikredilmiş olub bir tarafdan 2. Kolordu'dan Congara üzerine hareket emri alınmış, diğer tarafdan 19 minh sâ'at 3 dakika 30 târîhiyle Congara'dan 17. Kolordu kumandanlığının sâ'at 24 dakika 25'de yazdığı şu emirde gelmişdi:

"17. Kolordu kıta'âtı 18 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 16 dakika 30'a doğru ric'ata başlayarak güç hâl Congara civârında durduruldu. Kolordu Congara şimâl sırtlarında müdâfa'ada kalacakdır. 3. Fırka'nın Congara üzerine yürüyerek sol cenâhımızı te'mîn etmesi matlûb ve muktezîdir".

Fırka, zâten bu sırada Congara üzerine harekete veya hareket hazırlığına başlamış bulunuyordu ve böyle cevâb verilmişdi.

Bu sûretle 2. Kolordu'dan da bir derece el altında ve nizâm-ı harbini muhâfazaya muktedir olabilmiş yalnız

III/[390]

3. Fırka vardı ve bu da bilâ istirâhat yine bir gece yürüyüşüyle hırpalanmağa, perîşânlığa sevk edilmişdi. Halbuki gidilecek 4-5 km'den ibâretdi ve sabâh erken hareketle de pekâlâ vazîfe îfâ edilmiş olurdu.

Kaldı ki bu fırkanın son kuvvetini sarf ederek iş göreceği an 18 Teşrîn-i evvel günü idi; eğer Bulgarlar ma'kūl ve şedîd bir ta'kîbe geçselerdi sağ cenâh grubumuzu cenûba karşı müdâfa'a edecek yegâne kuvvet bu idi; Bulgarlar hakîkatde yapdıkları gibi velev kısmen 17. Kolordu'nun sol cenâhına teveccüh edince de en mühim vazîfe bu fırkaya terettüb edecekdi. Ve'l-hâsıl sağ cenâh bugün ma'kūl bir sevk ve idâre ile umûmî ve müttehid bir ta'arruz yapsa idi bunun pekâlâ kazanabileceği muvaffakiyyetin te'mîni de bu fırkaya â'id olacakdı. Bir kere böyle bir muvaffakiyyet kazanılmış olsa idi işin nereye varacağını kesdirmek kābil olamazdı; son nefesine gelmiş olan Bulgar Ordusu da belki umûmî ric'at ederdi; bu olmasa bile bugün sağ cenâhda kazanılacak bir muvaffakiyyetden sonra ric'at daha kolay olurdu.

Fakat 3. Fırka, 16'da ve 17'de yapamadığını bugün de yapamamış, tâli'in kendisini karşılaşdırdığı çok müstesnâ ve mühim sevk ve idâre vaz'iyyetinden istifâde edememişdi.

B. 18 Teşrîn-i evvel'de Sağ Cenâh Grubu

1. 2. Ordu Karargâhının Fa'âliyyeti

Bugün Vize'ye "Ben 18. Kolordu kumandanıyım" diyerek Amasya Kumandanı Hakkı Paşa da gelmişdi. Fakat 2. Ordu ve 18. Kolordu karargâhları yerine ancak 18. Kolordu'nun noksân karargâhından başka bir teşkîl mevcûd olmadığından Hakkı Paşa'ya da Hamdi Paşa'nın misafirliği terettüb eylemişdi.

Bir aralık "Bulgarlarla muhât Samakov mıntıkasında bir düşman kıt'asının projektörle Sergen üzerinden ilerlediği" hakkında bir süvâri keşif kolu raporu alınınca "O sırada Vize'ye gelmiş olan Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Kemâl Bey" kumandasıyla 2 tabur (Örencik-Sergen) istikāmetinde sevk edilmişdi ve fakat haberin asılsızlığı anlaşılınca yalnız bir tabur ihtiyâten Örencik de bırakdırılmışdı.

17. Kolordu'dan da telâşlı bir rapor gelince 3. Kolordu'ya, buna mu'âvenet etmesi iş'âr olunmuşdu.

Ve'l-hâsıl bunlardan başka geri hidemâtı ile de bî-serübün iştigāle çalışılmış olub akşama kadar muhârebe vaz'iyyeti hakkında şu fikir alınabilmişdi:

" 3. Kolordu verilen, emre göre hareket etmeyerek kıta'âtını karma karışık etmiş olduğundan yeniden tertîb ve tanzîm edilebilmek için öğleye kadar yalnız top ateşi yapmışdır. 17. Kolordu ise aldığı emre göre ta'arruz ederek Pınarhisar garbındaki 300 Tepesi'ni de almışsa da solundaki 2. Kolordu'nun ric'at etmiş olması hasebiyle bu da ric'ata mecbûr olmuşdur.

III/[391]

18/19 6: Müstakil Livâ sol cenâhı

3 ve 18. kolordular, eski yerlerinde, Poyralı Dere boyunda,

17. Kolordu 300 Tepesi'nden Congara'ya ric'at etmişdir."

Bugün Vize'de ele geçen tâze Şereflikoçhisar, Mucur, Sungurlu taburlarıyla Afyonkarahisar Fırkası'nın Yalvaç Taburu'ndan 2 bölükde yarın [19 minh] 17. Kolordu'yu takviyeye me'mûr edilmişlerdi… Midye'ye Amasya Fırkası'ndan 2 taburun ihrâc edildiği haberi de alınmışdı. Ya'nî sağ cenâh kolorduları kemâ-kân sâhibsiz kalmışlardı! Sol cenâh ordusu hakkında ise hiçbir haber gelmemişdi….

2- 18 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu

17/18 Teşrîn-i evvel gecesini Tozaklı şark sırtlarında ve karargâhıyla Congara'da geçiren 17. Kolordu 18 sabâhı 3. Kolordu'dan şu raporu almışdı: [Kendi harb cerîdesindeki ifâdesine göre]

"Soğucak Dere şarkından: Düşman karşımızda Karaağaç Deresi garbında ve Poyralı ile Tozaklı köyleri arasında dümdâr mevzi' almışdır. Kıta'âtımızı şimâle, ya'nî şoseye yaklaşdırıyoruz. Öğleden evvel ta'arruza devâm edilecekdir. 17. Kolordu'nun şoseye mevâzi' sûretde garba yürümesi mûceb-i sühûlet olur. 3. Kolordu (Uzunbeyli-Hacıfakih) tarîkiyle

Üsküb'e bir müfreze sürecekdir. Kolordu, sağ cenâhıyla Pınarhisar şosesini ta'kîb edecek ve sol cenâhıyla Yancıklar hizâsında bulunacakdır. 17. Kolordu'nun daha cenûbunda (Yancıklar-Kelebe) hattı üzerinden ilerlemesi ricâ olunur. Yancıklar'dan sonra 3. Kolordu sol cenâh fırkasıyla (Osmancık-Kırkkilise) yolunu ta'kîben ilerleyecekdir".

Bu esnâda kolordu harekete de hazırlanıyordu: Düşman karşıda Tozaklı garb ve şimâl-i garbî sırtlarında za'îf avcı hatları hâlinde görülüyordu; bir tarafdan da irtibâtını gā'ib etmiş ve yek-diğerine karışmış olan 3. Kolordu'ya mensûb kıta'ât, fırkalara rabt edilmişdi:

Nişancı 3. Alay'a Samsun Fırkası'yla berâber bunun sağından hareketi, Numûne Küçük Zâbit Taburu'na Samsun ve Ereğli fırkaları arasında bulunması emredilmiş Ilgın Taburu da Ereğli Fırkası'na rabt olunmuşdu.

Samsun Fırkası, bulunulan noktadan Yancıklar'a mümted hattın şimâlindeki Pınarhisar sırtlarını, Ereğli Fırkası da 300 Tepesi'ni zabta me'mûr edilmişdi; Ereğli Fırkası sol cenâhında kuvvetli ihtiyât bulunduracakdı.

III/[392]

Bu tertîb ile ta'arruz hareketi sâ'at 8 sıralarında başlamışdı:

Samsun Fırkası: Nişancı 3. Alay'ı ile berâber Bafra, Samsun, Perşenbe taburları birinci hatda ve Giresun, Tirebolu, Ordu taburları 2. hatda olarak ilerlemeğe başlamış ve Karaağaç Deresi'ni geçerek ateş sâhasına girmiş ve biraz ilerledikden sonra avcı muhârebesi ve ta'arruz başlamışdı.

Ereğli Fırkası: Bidâyetde sağda Ilgın Taburu olarak Ereğli Alayı 400 Tepesi garbında, Bartın Alayı tepenin şarkında, Bolu Alayı da Congara kurbunda bulunurken bu da Ilgın Taburu'yla Ereğli Alayı birinci hatda, Bartın Alayı merkez gerisinde, Bolu Alayı da sol cenâh açığı gerisinde olarak ta'arruza başlamışdı. Ereğli Alayı da Ilgın ve Devrek taburları önde, Gerede Taburu ve yarım Ereğli Taburu ikinci hatda olarak açılmış ve yayılmışdı. Bolu Alayı'nın pek za'îf ve sarsılmış bir hâlde olduğu da ma'lûm idi. Bu vaz'iyyetde Ereğli Fırkası da birinci muhârebe hattıyla Karaağaç Deresi'ni bir kilometre kadar garba geçdikden sonra ateşe başlamışdı, Bartın Alayı da Ereğli Alayı'nı 600-700 metre mesâfeden ta'kîb ediyordu.

Topçu; dağ bataryası sol ileride, 3. Kolordu'ya mensûb Topçu 7. Alay'ın 5. Bölüğü sağda, kolordunun Sahrâ Topçu Taburu merkezde olarak 5 batarya ile sâ'at 8 dakika 30'da mevzi'e girmişdi; Çaycuma Taburu topçu muhâfızı olarak bulunuyordu; sâ'at 9 da top ateşi açılmışdı. Düşman topçusu hemân cevâb vermiş ve kuvveti 9 batarya kadar tahmîn edilmişdi; bu mikdâr bi'l-âhire sâ'at 14 sıralarında takrîben 15 bataryaya bâliğ olmuşdu.

Kolordu kumandanlığı da Tozaklı Köyü cenûb-ı şarkîsinde tarassud ve muhârebe idâre mahallini te'sîs eylemişdi.

*

* *

Ta‘arruz öğleden sonraya kadar muvaffakiyyetle ilerlemişdi; daha ilk anlardan i‘tibâren birer ikişer geriye giden Bulgar neferleri görülmeğe başlamış ve birçok def‘a tekerrür eden bu hâlin geriden ve ihtiyâtlarının ileri sürülmesiyle düşmanca ber-taraf edildiği görülmüşdü. Muhârebe çetin idi. Samsun Fırkası tedrîcen Ordu, Tirebolu taburlarını da birinci hatta sürmüşdü. Maksad-ı umûmî, düşmanın sağ cenâhına cenûbdan düşerek 300 Tepesi’ni zabt eylemekdi. Bazı mahallerde avcılar nihâyet düşman hatlarına 200 metreye kadar yanaşmış bulunuyordu.

Fakat bu sırada vaz‘iyyet-i umûmiyye 17. Kolordu’nun aleyhine inkişâfa başlamışdı:

1- Solda 3. Fırka’nın gayr-i mevcûd olduğu nihâyet anlaşılmışdı ve sâ‘at 13 sıralarında Ereğli Alayı (Mandıraca-Ermeniköy) şarkındaki sırtlardan zuhûr eden yeni bir düşmandan ateş almağa başlamışdı. Bu civârdaki koruda düşman olduğu anlaşılmış ve Gerede Taburu buna karşı cebhe almışdı;

III/[393]

2- 3. Kolordu’nun, sabâhki emr ve iş‘ârına rağmen ta‘arruz etmediği anlaşılmışdı!

3- 2. Kolordu’nun çekildiği, 3. Fırka’nın da Congara’ya çekilmek istediği ve arkasından, Topçuköy istikāmetine ric‘at etdiği hakkında sâ‘at 12 dakika 30 sıralarında müte‘addid haberler gelmişdi.

Bunun üzerine kolordu kumandanlığı, sâ‘at 13 sıralarında 3. Fırka’ya, yukarıda görüldüğü üzre kolordu ile tevhîd-i hareket emrini göndermişdi ve “Fakat 3. Fırka’nın duracağım dediği hâlde durmayarak Topçuköy’üne harekete devâm etdiği bi’l-âhire anlaşılmış” idi.

Sâ‘at 13 dakika 20’de Ereğli Alayı’na da “Karaağaç istikāmetinde düşman var. Artık ilerlemeyerek durunuz ve sola karşı müteyakkız bulununuz” emri verilmiş, cebel bataryası bu tarafa sürülmüş ve 3. Kolordu’dan yardım istenilmişdi.

Ma‘a-hâzâ kolordu kumandanının karârı yine muhârebe ve ta‘arruza devâm ve sebât idi. Fakat yek-diğerini ta‘kîben inkişâf eden bu kötülükler kolordu kumandanlığını, bi’t-tabi‘ haklı olarak sıkmış ve 2. Ordu’ya ve 3. Kolordu’ya telâşlı raporlar yazmasını intâc eylemiş, Hamdi Paşa’da bunun üzerine 3. Kolordu’ya, 17. Kolordu’ya yardım edilmesi emrini vermişdi; zîrde görüleceği üzre Aydın Fırkası’ndan bir kısım kuvvetin bu tarafa sevkine karâr verilmiş ve yola çıkarılmış olması da belki bunun netîcesi idi.

Diğer cihetden şu da elîm bir sû'-i tesâdüf olmuşdu: Bugün öğleye kadar 3. Kolordu'nun ta'arruz etmeyeceği hakkındaki sâ'at 10 dakika 50 târîhli 2. Ordu iş'ârı 17. Kolordu'ya ancak sâ'at 15 dakika 15'de gelmişdi.

Sâ'at 16 sıralarında, bu sabâh şaşırarak yanlışlıkla 3. Kolordu mıntıkasına gitmiş ve oradan gelmiş olan Samsun Fırkası'nın Ünye Taburu da muvâsalat eylemiş ve ihtiyâta konmuşdu.

Bir tarafdan ta'arruza ve muhârebeye devâm olunuyordu, sol cenâhdan, Bartın Alayı kumandanlığına da sâ'at 15 dakika 30 târîhli şu rapor gelmişdi: "3. Fırka'nın sâbık mıntıkasından bir alay kadar düşman geliyor, 3 bataryası da var, serî'an takviye kıta'âtı gönderilmesi".

Bu sırada 3. Kolordu'dan da " Denizli Fırkası'nın 5 tabur ve 3 batarya ile 17. Kolordu sol cenâhına hareketinin emredildiği" haberi de gelmişdi.

Nihâyet sâ'at 16 dakika 30'da 2. Ordu'ya şu rapor yazılmışdı:

" Bugün sâ'at 18 dakika 30'da ta'arruza başladık; Karaağaç Deresi'nin garbına geçdik. El-ân şedîd bir muhârebe devâm ediyor. Sâ'at 13 sıralarında 3. Fırka'dan aldığımız rapor 2. Kolordu'nun ve 3. Fırka'nın Topçuköy'üne çekilmekde olduğunu bildiriyordu. Sâ'at 13 dakika 15'de Karaağaç cihetinden düşman Topçu ateşi ve piyâdesi görüldü. Sağ cenâhdan hiç ses işitmediğimize göre 3. Kolordu muhârebe etmiyor, yalnız biz, düşmana çok yanaşdık, çekilmek olamaz. Akşama kadar ne olub biteceği belli değildir".

III/[394]

Fi'l-hakîka bu sû'-i tefe'ül boşuna değildi: daha bu rapor imzâlanırken bidâyetde sağdan başlamak ve pek kısa bir zamanda tekmîl cebheye sirâyet etmek sûretiyle tekmîl hatt-ı harbin def'aten geriye çözüldüğü görülmüşdü; 7-8 sâ'atdir çok fâik kuvvet ve azîm bir topçu kitlesi karşısında yalnız başına en yakın mesâfelere kadar sokulmuş, geriden beslenememiş, topçusu tarafından himâye edilememiş ve nihâyet sol cenâh ve yanından da tehdîde ma'rûz kalmış olan bu nîm-i mu'allem efrâddan mürekkeb hatt-ı harbden daha fazla bir şey de beklenemezdi. Sol cenâh kolordularının enkāzı çokdan (Topçuköy-Tatarlı) ve cenûbi mıntıkasına varmış, 3 ve 18. kolordular halîtası Karaağaç Deresi'nin şark sırtlarında hâl-i atâletde dururken münferiden Karaağaç Deresi garbında ta'arruz etmekde olan bu zavallı kolorduyu düşman üç tarafdan şedîd bir ateş çenberi içine almışdı. Vukū'a gelen ric'at ve firârın müsebbibi efrâd değildi, onları bu hâle ma'rûz bırakan kumanda hey'etleri idi ve bi'l-hâssa, ric'at karârını haber vermeyen Şark Ordusu Kumandanlığı'nın bu bî-sûd dökülen kanda mes'uliyyeti büyükdü… Kolordu bidâyetde inhilâl-i tâm hâlinde idi; tamâmen elden çıkmışdı; düşmanın kısa bir ta'kîbi sabâhdan beri mühim muhârebe zâyi'âtı vererek şu ânda belki 4-5 bin

insanlık bir kāfileye tahavvül eden kolorduyu büsbütün mahv eder ve 3. Kolordu'nun da yanına düşülerek bu da lâ-akall 18/19 gecesi ve ya'nî 2 gün evvel ric'ata icbâr edilirdi. Fakat bereket versin Bulgarlar, bu bir avuç çetin kahramanı karşılarından çekilmiş görmekle semereyi kâfî addetmişler ve ta'kîbe girmemişlerdi.

Bu sâyededir ki bir kısım efrâd Congara Deresi'nin hemân garb sırtlarında, ya'nî hattı muhârebenin 4-5 km gerisinde el altına alınabilmiş, diğer kısım efrâd da-dağılanlar müstesnâ-Topçuköy'ünde ve burası ile Congara arasında durdurulabilmiş ve kolordu ve kısm-ı küllisi 18/19 gecesi hey'et-i umûmiyyesiyle Congara ve şimâl-i şarkîsinde kalmışdı.

Burada Denizli Fırkası'ndan sâ'at 17 dakika 30'da yazılmış olan ve "3 tabur ve 3 batarya ile Congara istikāmetine ilerliyorum. Şimdi kolbaşı Congara'ya yarım sâ'at mesâfededir" me'âlindeki rapor gelmiş ve bunların Nazilli ve Sarayköy ve Aydın taburları olduğu tahkîk edilmişdi. Fakat sâ'at 18 dakika 30 sıralarında yalnız Aydın Taburu gelmiş ve diğer kuvvetlerin 8. Fırka erkân-ı harbi Yüzbaşısı Galib Bey tarafından çevrilerek alınub götürüldüğü anlaşılmışdı.

Sâ'at 17 dakika 30'da Topçuköy'ünde 3. Fırka'ya, her hâl ve be-heme-hâl yardım etmesi emri gönderilmiş, sâ'at 18 dakika 30'da da 2. Ordu kumandanlığına: "Ric'at, hezîmet hâlini aldı. Güç hâl, Congara ve garbında kısmen toplandık. Topçu muntazamdır. Askeri Congara şarkına alacağım. Yarın için vaz'iyyet şübhelidir. Bu geceden Congara'ya bir fırka gelmekdedir" raporu yazılmışdı.

III/[395]

Bundan sonra 3. Fırka'nın gece tahrîk edileceği haberi gelmiş ve 3. Kolordu'ya da yarın Congara şarkındaki sırtlarda müdafa'aya çalışılacağı iş'âr edilmişdi:

Bundan sonra gece şu emirler ve iş'ârlarda alınmışdı:

2. Ordu kumandanı Hamdi Paşa'dan 18/19 minh sâ'at 2 dakika 10 târîhiyle:

"Başkumandanlık emridir:

1- 3, 17 ve 18. kolordular yarın [19 minh] 2. Kolordu ile müttehiden harekât-ı ta'arruziyyeye devâm edecekdir. 1. Kolordu Tatarlı garb sırtlarında, 4. Kolordu bunun solu gerisinde sebât edecekdir. Süvâri Fırkası sol cenâhı te'mîn edecekdir;

2- Şimdi ele geçen Şereflikoçhisar, Sungurlu ve Mucur taburlarıyla 2 bölüklü Yalvaç Taburu size hareket etdirildi….".

3. Kolordu'dan: "Yarın düşman ta'arruz etmezse öğleden evvel harekât-ı ta'arruziyyeye başlayamayacağız, vaz'iyyetde tebeddül olursa bildiririz" iş'ârı gelmişdi.

Bunlardan 2. Kolordu'ya da haber verilmişdi.

*

* *

Kolordu'nun muhârebe zâyi'âtı tesbît edilememiş olub yalnız Samsun ve Ereğli fırkalarının 12 taburundan zâbit 6, şehîd 9 mecrûh olduğu anlaşılmışdı. Redif taburlarının zâbiti esâsen pek azdı, bir taburda 4-5'den fazla zâbit yokdu.

*

* *

Fırkalar muvaffak olmak için son kuvvetlerini sarf etmişlerdi: Sâ'at 14 sıralarında Samsun Fırkası düşmanı Poyralı cenûb-ı garbi sırtlarından daha garbdaki, hemân Pınarhisar cenûbundaki sırtlara ric'ata mecbûr eylemişdi. Ereğli Fırkası'nın 1. hatdaki kıta'âtı da bu sâ'atde düşmana 4-5 yüz metreye kadar sokulmuşdu, soldan zuhûr eden yeni düşmana -Bartın Alayı'nın istihdâmı sûretiyle- mukābil taaruz yapılarak geriye atılmışdı ve nihâyet Karaağaç Deresi şarkından zuhûr eden diğer bir düşman kuvvetini de 6 zâbit ve 730 muharibli Bolu Alayı haylice cenûba ilerleyerek karşılamış ve durdurmuşdu.

Ereğli Fırkası, 3. Fırka'nın ric'atını ancak sâ'at 17 dakika 30'da haber almış olmakla berâber muhârebeye devâm azmini göstermişdi.

Fakat ne çâre ki daha sâ'at 14 sıralarından i'tibâren topçumuzun cebhânesi tükenerek hemân de susar

III/[396]

gibi olması düşmanın ise bu anda 15 bataryaya iblâğ etdiği tekmîl topçusunun ateşini piyâdeye tevcîhe muktedir olması 2-3 sâ'at sonraki felâketi ihzâr ve intâcında âmil-i aslî olmuşdu.

*

* *

17. Kolordu, 14 Teşrîn-i evvel'de Uzunhacı'da istirâhat etmesinin cezâsını böylece 18'de Tozaklı garbında çekmişdi. Fi'l-hakîka lâ-akall bu 14 günü gā'ib edilmese ve 17. Kolordu, 17'de vardığı Tozaklı şarkına 16'da varsa, 17 sabâhı sağdan henüz kuvve-i ta'arruziyesi kırılmamış olan 3. Kolordu, soldan da 4. Fırka ile müttehid ve müşterek bir ta'arruz yapılsa idi 17 günü ağleb-i ihtimâl burada bir Türk zaferi kaydederdi….

3. 18 Teşrîn-i evvel'de Müstakil Süvâri Livâsı

17/18 gecesini Pazarlıköy'ünün şimâl-i garbîsinde ordugâhda geçiren Müstakil Süvâri Livâsı, 18 sabâhı Muhtar Paşa'dan garba ilerleyerek düşmanı ber-vech-i zîr ta'kîb emrini almış ve sâ'at 6 dakika 30'da hareket ederek biraz ilerleyince bî-sûd bir sûretde düşman topçu ateşine tutulub tekrâr dünkü yerine gelmişdi; bataryasını mevzi'e sokmuşdu.

Akşama kadar öteye beriye keşif kolu, Serkin'e, mechûl düşmana karşı bir bölük vesâ'ire sürmek sûretiyle parçalanmış olub nihâyet sâ'at 15 sıralarında 3. Kolordu'dan "Serî'an Congara istikāmetine, 2 ve 17. kolordular arasındaki boşluğa hareket" emrini aldığı sırada yalnız beş za'îf bölükden mürekkeb kalmışdı: 2 bölüğü ileri hatda, 1 bölüğü sol cenâhda, bir bölüğü de Serkin istikāmetinde idi; batarya da mevzi'de kalmışdı.

Gurûbdan sonra Congara şarkına gelmişse de burada kalmak muvâfık-ı ihtiyât bulunmayarak 18/19 gecesi geçirilmek üzere Topçuköy'üne gelmişdi ve burada kalmışdı.

4- 18 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu Halîtası

17/18 gecesi Muhtar Paşa yine nîkbîn idi; "İkinci gün yine mağlûb olmakdan nâşî düşmanca gece şaşkınlık vukū'u melhûz idi ve Süvâri Livâsı'nın raporu da bu ümîdi takviye ediyor idi." Bir tarafdan da gece "Kā'imakām Yusuf Rasih Bey kumandasında İskilib, Koçhisar, Çorum, Aksaray redif taburları gelmişdi".

III/[397]

Binâ'en-'aleyh Muhtar Paşa: "Gerçi 18 sabâhı evvelâ fırkaların toplanması ve hâl-i intizâma girmesi lâ-büd idiyse de kābil iken düşmanın yakasını bırakmak da câ'iz olmayacağı" fikriyle Rasih Bey'e bir de batarya vererek buna ale's-sabâh (düşmanı ta'kîb) ve kolordunun Karaağaç Deresi'nden mürûrunu te'mîn etmek vazîfesini vermiş ve diğer tarafdan da (Ta'kîb Müfrezesi Kumandanlığı'na) adresiyle Müstakil Süvâri Livâsı'na ve fırkalara sâ'at 6 dakika 30'da, Soğucak Dere garb sırtlarındaki karargâhdan şu emri i'tâ eylemişdi:

"1- Dün akşam gurûba kadar devâm eden muhârebede düşman Karaağaç Deresi'nin garb sırtlarına çekildi. Bir müfrezeresiyle Poyralı'yı işgāl eylediği haber alındı;

2- 17. Kolordu'ya mensûb kıta'âtın cenûbdan Tekiye Çiftliği yakınına kadar düşmanı ta'kîb edüb bir mitralyözle külliyetli esliha aldığı anlaşıldı;

3- 3. Kolordu muhârebede karışmış olan kıta'âtını tanzîm ve tefrîk etdikden sonra bugün öğleden evvel Pınarhisar istikāmetinde harekât-ı ta'arruziyesine devâm edecekdir;

4- Yusuf Rasih Bey kumandasındaki müretteb alay ve bir sahrâ bataryasından mürekkeb müfreze sâ'at 7'de Pınarhisar istikāmetinde düşmanı (ta'kîb) edecek ve külliyeti düşmana tesâdüf etmezse Tekiye Çiftliği hizâsına kadar ilerleyerek kolordunun Karaağaç Deresi'nden mürûrunu te'mîn edecekdir;

Poyralı köyü ile Uzunbeyli arasındaki garbî sırtlarda bulunabilecek düşman kuvvetlerinin tardı için sağ cenâha bir cânibdâr sevk edecekdir;

5- Hafif Süvâri Livâsı sâ'at 6'da ileri karakol hattında bi'l-ictimâ' Pınarhisar üzerinden düşmanı (ta'kîb) ve anınla teması te'mîn edecekdir ve (Üsküb-Kırkkilise) istikāmetinde keşfiyât icrâ etdirecek ve Tırnova cihetinden gelen yolları dahi da'imî sûretde taht-ı tarassud da

bulunduracakdır. Poyralı ile Uzunbeyli arasındaki garb sırtlarda görülen düşman piyâdesine karşı sevk edilecek olan cânibdar müfrezesinin yaya cenk sûretiyle vazîfesini teshîl için düşmanın kâmilen cenâh ve arkalarını çevirmek üzere bir bölük süvâri sevk edilecekdir;

6- Kolordu karargâhı sâ‘at 12’ye kadar ordugâhda ve ba‘dehû Pınarhisar caddesi üzerinde bulunacakdır”.

Bu suretle Muhtar Paşa dünkü misillü, yine çayı görmeden paçaları sıvamış ve tahayyülâta müsteniden bir ta‘kîb emri vermişdi. Hakîkatde bu emir, yalnız 4 tâze taburun münferid bir ta‘arruzuna münkalib olmak tehlikesini muhtevî idi. Bu tehlike tahakkuk etdi mi ve ne raddeye kadar? …. Bu bâbda bir ma‘lûmâtımız yoksa da Muhtar Paşa kitâbında “ yukarıdaki emri verdikden biraz sonra düşmanın ric‘ata devâm etmeyüb Karaağaç Deresi garbında mevâzi‘-i tahkîm ve işgāl eylediği anlaşılması üzerine Rasih Bey’e şu emir tastîr edildi” dediğine nazaran böyle bir münferid ta‘arruzun hiç olmazsa inkişâf eylememiş olduğunu kabûl edebiliriz; emir şudur:

III/[398]

18 minh sâ‘at 9 dakika 30

“Cebhenizin düşman tarafından kuvvetli tahkîm ve işgāl edildiği bildiriliyor. Emr-i ahîre değin caddenin cenûbuna doğru dere boyunca iki kilometrelik bir mesâfe dâhilinde emniyet tertîbâtı alınız. Bir bölükle dahi bölük cihet-i şimâliyesini işgāl ediniz. Süvâri Livâsı ilerleyememiş olduğundan cebhedeki orman kenarlarını yaya atlılarla işgāl etmek ve sol cenâhımızı setr eylemek üzre bir bölük göndermeğe emir almışdır. Süvâri Livâsı’yla tevhîd-i harekât ediniz”.

Kolordu nâmına şâheser olan bu emrin –ber-vech-i bâlâ zikredildiği üzre- evvelâ Süvâri Livâsı’nın ilerleyerek ateşe tutulması üzerine verildiği anlaşılıyor; fakat anlaşılmayan şey şudur: Dün bu istikāmetde bulunan Mîralay Ali Kemâl Bey’in taburları ne oldu? 2. Ordu bahsinde işâret edildiği üzre mûmâ-ileyh bugün ihtimâl berâ-yı istirâhat Vize’ye gelmiş, oradan da Sergen istikāmetine gidüb gelerek böylece bugün emir ve kumandadan çekilmişdi.

Muhtar Paşa bu sırada sol cenâhda bulunduğunu kabûl eylediği Hasan İzzet Paşa nezdine de livâdan bir süvâri bölüğü göndermişdi ki hakîkatde muşârün-ileyh 17. Kolordu karargâhında olub seyirci bulunuyordu!

Sâ‘at 9 dakika 55’de 17. Kolordu’ya da şu rapor gönderilmişdi:

“Düşman karşımızda ve Karaağaç Deresi’nin garbında Poyralı ve Tozaklı köyleri arasında dümdâr mevzi‘i almışdır. Kıta‘âtımızı tanzîm etdikden sonra vakt-i zuhûrda ta‘arruza devâm edecek olan fırkalarımızı Pınarhisar şosesine ya‘nî şimâle doğru yaklaşdırıyoruz. 17.

Kolordu'nun mezkûr şoseye mevâzi sûretde garb istikāmetinde ilerlemesi bizim için mûcib-i sühûlet olur.

Zeyl: 3. Kolordu (Örenbeyli-Hacıfakih) tarîkiyle Üsküb'e bir müfreze sevk edecekdir. …..elh [ki 17. Kolordu bahsinde yazılmışdı]"

[Bu rapor şâyân-ı dikkatdir: 17. Kolordu, harb cerîdesinde, bu raporu 18 sabâhı aldığını kaydediyor ve raporun ber-vech-i bâlâ metinde mezkûr "Kıta'âtımızı tanzîm etdikden sonra vakt-i zuhûrda ta'arruza devâm edecek olan fırkalarımızı Pınarhisar şosesine ya'nî şimâle yaklaşdırıyoruz" cümlesi yerine kıta'âtımızı şimâle ya'nî şoseye yaklaşdırıyoruz. Öğleden evvel ta'arruza devâm edilecekdir" cümlesini yazıyor. Eğer Muhtar Paşa, sâ'at tahrîrinde ve ibâresinde zühûl ediyorsa da 17. Kolordu bu raporu kendi zikretdiği tarzda fi'l-hakîka sabâh erken, ta'arruz başlayacağı sırada almışsa ta'arruza ibtidâr karârını vermesine "yanlışdır" denemez.

Yok eğer 17. Kolordu ta'arruza ibtidâr etdikden sonra bu rapor gelmişse, ki sâ'at tahrîrine nazaran 17. Kolordu'ya sâ'at 11-11,30'dan evvel gelmiş olamaz, her nasıl bir ibâre olursa olsun başlamış olan ta'arruzu durdurmağa karâr vermek de pek elîm olurdu.

III/[399]

Herhâlde hatâ 3. Kolordu'dadır: Çünkü 17. Kolordu; yarın erken ta'arruz edeceğini 17 akşamı 3. Kolordu'ya bildirmişdi; 3. Kolordu, kendisinin 18 sabâhı ne yapmak tasavvurunda bulunduğunu daha geceden 17. Kolordu'ya iş'âr eylemesi lâzımdı. Bu lüzûma dikkat edilmemiş olmasıdır ki 17. Kolordu'yu münferiden ta'arruza sevk eden bir âmil olmuşdu.]

*

* *

Muhtar Paşa öğleden epey sonralara kadar şu işlerle meşgūl olmuşdu:

1- 1. Şark Ordusu'nun mağlûbiyyetinden ve vaz'iyyetinden bî-haber olarak kendi muvaffakiyyetlerini i'zâm ve düşmanı mağlûb addetmekde olduğundan artık askerin i'âşesini te'mîn lüzûmu derhâtır edilmiş ve bu maksadla 17/18'de Pazarlar karakoluna varmış olan tâze Denizli Fırkası kumandanına, sâ'at 11 dakika 45'de "Askerin i'âşesini te'mîn için fırkadaki tekmîl kazganlar cem' ile Soğucak Dere'de sağ ve sol cenâha yakın iki sahrâ matbahı te'sîs etmesi, buna bir bölük ve lâzım gelen vesâ'it-i nakliyye tahsîsi, kolordu istihkâm müfrezesinin odun kesmek ve matbah inşâ etmekle mükellef olduğu" emrini vermişdi;

2- Kolordu topçu kumandanı Mîralay Nuri Bey'e cebhâne tasarrufuna riâyet edilmesi, hedefler hakkında fırka kumandanlarının emir ve mütâla'alarına müracaât edilerek atış yapılması emri verilmişdi;

3- Yine mûmâ-ileyh sâ‘at 11 dakika 45’de bataryaların kısm-ı a‘zamının 300 Tepesi’ndeki düşmana tevcîh edilerek 17. Kolordu’nun ta‘arruzuna yardım edilmesi, bir kısım topçu ile de soşe şimâlindeki kara tepelerde bulunan düşman topçusuna ateş edilmesi emredilmişdi;

4- Bu sırada gelen bir haber üzerine, Sergen’de mahsûr kalan 8 süvâri neferiyle 16 binek bârgîrinin tahlîsi ve köyün te’dîbi için derhâl oraya bir bölük gönderilmesi emredilmiş ve Vize’den de -yukarıda görüldüğü üzere- o tarafa kuvvet sevkinde âmil olunmuşdu;

5- Bu sırada Konya Fırkası kumandanlığından gelen şu mu‘âmeleli evrâk da, Muhtar Paşa’yı nihâyet “Hâlimizi ve taburların ve alayların ne derece sâhibsiz olduğunu” anladığını i‘tirâfa sevk eylemişdi:

“Soğucak Deresi’nde Y 21 kumandan mevki‘inden Konya Fırkası kumandanlığına: Dün akşam harbi müte‘âkib kıta‘ât yek-diğerine karışdığından sol cenâh kumandanlığı salâhiyyetiyle elime geçirdiğim kıta‘âtdan 2 tabur teşkîl edildi. Birisinin mevcûdu 270 diğerinin 208’dir. Her ikisine de Kā’imakām Fevzi Bey kumandan ta‘yîn edilmişdir. Şimdi bunların mahall-i müretteblerini bulmak güçdür. Muhârebede başlamışdır. Emriniz vürüduna kadar burada alıkonulmuşdur.

Konya Kumandanı Cemal Bey’den, sâ‘at 11 dakika 10 Muhtar Paşa’ya: Bu kıt‘aları kimin emrine vermek lâzım geleceğinin emir ve inbâsı ricâsıyla takdîm”.

Bu taburlar da sol cenâha gönderilmişdi (!?)

III/[400]

6- Sâ‘at 12’de 2. Ordu kumandanlığına da şu rapor verilmişdi:

“ 1- Düşmanın Poyralı ve Tozaklı köyleri arasında dümdâr mevzi‘i tahkîm ve işgāl eylediği anlaşılıyor. Ale’s-sabâh ileri sevk etmek istediğimiz Süvâri Livâsı’yla Pîşdâr Müfrezesi Karaağaç Deresi’ni geçemeyerek şarkında kaldı. Düşmanla hafif top ve tüfek ateşi te‘âtî edilmekdedir;

2- Kolordu öğleye kadar kıta‘âtını tanzîm ile meşgūl olacakdır ve sol cenâhda bulunan 17. Kolordu’nun kendi hizâsına vürûduna intizâr eyleyecekdir ve mezkûr kolordunun dereyi geçmesini teshîl için düşman cebhesini top ateşiyle işgāl edecekdir;

3- Düşmanın sol cenâhını çevirmek üzere Üsküb istikāmetine bir cânibdâr müfrezesi derdest-i sevkdir. Sûret-i hareketi 17. Kolordu’ya bildirilmişdir”. Muhtar Paşa bir tarafdan da bu günkü muhârebe planını şöylece düşünmüşdü:

*

* *

Daha 16 Teşrîn-i evvel'de düşmanın sol cenâhını çevirmeğe me'mûr cânibdâr nâmıyla Cafer Tayyar Bey kumandasında şose şimâlinden sevk edilmek istenen 24. Alay'dan 2 taburla bir dağ bataryası 16 ve 17'de o tarafa gidemeyerek Cemal Bey kuvvetine iltihâk etmiş olduğundan bugün Muhtar Paşa yine aynı fikre avdet etmiş ve 18 sabâhıYusuf Rasih Bey'in bir taburuyla bir süvâri bölüğünü (Soğucak-Örenbeyli) istikāmetine sevk eylemişdi. Diğer tarafdan, Denizli Fırkası'na "Taburlardaki acemi efrâdı ayırdıkdan sonra daha iki taburu aynı istikāmete göndermesini" sâ'at 10'da emreylemişdi; Cebel 4. Tabur'un 2. bataryası da bu müfrezeye verilmişdi.

Fakat bu efrâd tertîbi ve taburları karma karışık etme hareketi [hikmet-i hüdâ! Muhtar Paşa hâlâ müretteb kıt'a fikrinde…M. N] uzadığından nihâyet te'kîdlerle Denizli Fırkası'ndan 2 tabur da ancak sâ'at 15'e doğru hazırlanarak sevk edilebilmişdi. Ya'nî bu fırkanın iyi kötü 7 taburu da daha ayağının tozuyla dağılmağa, parçalanmağa mahkûm edilmişdi.

Bugün 2. Ordu kumandanıyla ve hatta Karargâh-ı Umûmî ile Muhtar Paşa arasında sevk ve idâre fikrinde de tezâd tam ortaya çıkmışdı:

Hamdi Paşa, daha geceden Muhtar Paşa'ya, 18'de iki fırka ile şose şimâlinden düşmanın sol cenâhına teveccüh edilmesini emretmişdi Muhtar Paşa ise "O taraf dağlıkdır, diğer cihetden vaz'iyyet sevkü'l-çeyşiyeye göre sol cenâhımız hâ'iz-i ehemmiyetdir, düşmanın başlıca emeli ordumuzu iki gruba ayırarak bizimkini Istranca Dağları'na atmak olmalıdır" düşüncesiyle bugün şimâle yalnız ber-vech-i bâlâ bir müfreze tahsîs ederken merkez sıkletini tamâmen sol cenâha nakletmeği düşünmüş ve emir vermişdi; Hamdi Paşa'nın ise emrinin böyle tamâmen ber-aks edildiğinden asla haberi yokdu!

III/[401]

Fi'l-hakîka Muhtar Paşa kısm-ı küllî için şu muhârebe tertîbini emreylemişdi:

Muhtar Paşa'nın hesâbına göre 13 batarya ile 20 ve 21. alayların 6 taburu [ki 2017 mevcûdunda imiş] kısmen Soğucak Dere vâdîsinden ve kısmen de sırtlar üzerinden Doğanca'ya kadar sevk edilmiş ve bunlardan Endaht Taburu 3 bataryasıyla doğruca 17. Kolordu'ya mu'âvenete me'mûr olunmuşdu. [Ki 17. Kolordu'nun bundan haberdâr olduğu hakkında bir kayıd yokdur]

Cemal Bey'e de, mıntıkasındaki ve kâ'in sağ cenâhı teşkîl eden mütebâkî, ma'a şimâl müfrezesi ve Denizli Fırkası'nın 5 taburu 12 redif ve 3 nizâmiye taburuyla "Harbe devâm etmesi" bildirilmişdi.

Sâ'at 13'de ise Süvâri Livâsı, Evren Harâbe istikāmetindeki keşif kolunun Örenbeyli'nin 2 km. garbındaki ormandan şedîd ateşe uğradığını ve şose şimâlinden düşman hatt-ı harbine doğru tâze kıta'ât gelmekde bulunduğunu bildirmişdi.

Binâ'en-'aleyh Muhtar Paşa'nın fikri, sâha-i tatbîke girse bile 3. Kolordu'nun bizâtihi çok mühim bir mikdâra bâliğ olmuş ve fakat el altında bulunmayan keşif kuvveti tamâmen cebhe ta'arruzuna me'mûr edilmiş olacakdı.

Ma'a-hâzâ her ne olursa olsun 3. Kolordu mıntıkasından şiddetli bir ta'arruzun erkence inkişâfı 17. Kolordu ve vaz'iyyet-i umûmiyye üzerinde çok fâ'ideli olabilirdi. Fakat ne çâreki Muhtar Paşa'nın ifâdesince dahi bu "Hareket-i ta'arruziyyeye ancak sâ'at 14 raddelerinde" ibtidâr olunabilmişdi ve tam bu sırada 17. Kolordu ile 2. Kolordu'ya mensûb 3. Fırka arasında büyük bir boşluk bulunduğu ve düşmanın araya girmek üzre olduğu hakkında sol cenâhdaki süvâri bölüğü tarafından rapor alınmışdı. [Fi'l-hakîka doğru idi.M. N]

Bu vaz'iyyet Muhtar Paşa'nın gözünü açmış, bir tarafdan kolorduya derhâl ta'arruz emri te'kîd edilmekle berâber [sâ'at 14 dakika 20] diğer tarafdan Müstakil Süvâri Livâsı'na "Elde mevcûd kuvvetiyle Soğucak Dere garb sırtları eteklerini ta'kîben 17. Kolordu sol cenâhına gidüb boşluğu kapatması, kendisinin de sol cenâha gideceği" emrini vermişdi.

Takrîben sâ'at 15 dakika 30 sıralarında 17. Kolordu'nun "3. Fırka ve 2. Kolordu'nun çekildiği, Karaağaç Deresi garbında muhârebe edilmekde olduğu, düşmanın şiddetle mukāvemet eylediği, sâ'at 13 dakika 15'de Karaağaç tarafından da topçu ve piyâde çıkdığı, lâ-akall 2 alay ve topçu ile mu'âvenet edilmesi" raporu gelmişdi.

Muhtar Paşa bu bâbda "Lehü'l-hamd işin ehemmiyeti vaktiyle takdîr olunarak îcâbı evvelce yapılmışdı" diyorsa da yine kendi i'tirâfından anlaşılacağı üzre 3. Kolordu'nun 17. Kolordu ile ittihâd-ı hareketi ancak bunun ric'atından sonra 3. Kolordu topçusunun düşman üzerine az çok bir ateş açabilmesinden ibâret kalmışdı.

III/[402]

Muhtar Paşa, ortalık kararırken Fuad Ziya Bey'e de tesâdüf ederek "Kendisine gece ve ertesi sabâh için evâmir-i lâzımeyi" şifâhen verdikden sonra karargâha avdet ederek Cemal Bey'e de şu emri göndermişdi:

"Düşman kuvve-i külliyesiyle bugün 2 ve 17. kolorduların irtibâtını ayırub kendilerini mecbûr ric'at eylemişse de kıta'âtımız tarafından edilen mu'âvenet sâyesinde ilerlemeğe muvaffak olamamışdır. Bütün ihtiyâtları sol cenâha sevk etdim.

İhtiyâtlarınızın sağ cenâhımızı muhâfaza edecek sûretde yerleşdirilmeleri lâzımdır. Düşmanın yarın ric'at-ı kat'iyyesi ihtimâli vardır (?) âna nazaran hazır bulunarak kuvvetinizi toplu bulundurunuz. Yarın sol cenâhımızdaki kolordular tarafından harbe başlanmazdan evvel buradan ta'arruz niyetinde değilim. Ma'a-zâlik karşınızdaki nukāt düşman tarafından tahliye edilmişse suyu geçib oraları işgāl edebilirsiniz. Tekiye Çiftliği'ne doğru sağ cenâh

müfrezelerimizle irtibât te'sîs ediniz. Düşmanın sebât etmesine nazaran kolordunun ta'arruz ciheti sol cenâhdır."

*

* *

Bugün 3. Kolordu halîtasının muhârebesi nasıl cereyân etdi, bunu anlamak gāyet müşkildir bugüne â'id mevcûd vesîkalar zîrde derc edilmekle iktifâ edildi:

7. Fırka Cerîdesi'nden: [ki bugünler için yalnız fırka erkân-ı harbi Hüsrev Bey'in notlarından ibâretdir] "3. Nişancı Alayı 17/18'de 17. Kolordu mıntıkasında idi. Sol cenâh kumandanı Fuad Ziya Bey imzâsıyla gece gelen emirde bunun 3. Kolordu'ya ihtiyât olmak üzre geriye gelmesi bildirilmişse de 17. Kolordu muvâfakat etmemişdi.

18 sabâhı 3. Kolordu kumandanlığı bu alayın 17. Kolordu ile harbe iştirâk etmesini ve Samsun Fırkası'nın sağında bulunmasını emretmiş ve böylece muhârebe edilmişdir. Düşmanın sağ cenâhı geri çekildiği sırada topçu ateşiyle de bizim piyâdemiz müte'essir olmuş, tekmîl avcı hattı çözülmüş ve asker güç hâl Congara Deresi şarkında durdurulabilmişdi. Ve fakat kıta'ât karma karışık olarak Nişancı 3. Alay'ın bir kısmı 3. Kolordu tarafına gitmiş, diğer kısmı da Mitralyöz Bölüğü ile berâber yolu gā'ib ederek (?) Vize'ye gelib 18/19 gecesi burada geçirilmişdi. Numûne Küçük Zâbit Taburu da 17. Kolordu içinde kalmışdı. [Ya'nî Hüsrev Bey bile kendisini Vize'ye atmışdı. M. N]"

8. Fırka kumandanı Mîralay Fuad Bey'in raporlarından: " ……18 sabâhı kemâ-kân sol cenâh kıta'âtını bulmağa çalışırken Hasan İzzet Paşa'ya rast geldim, muşârün-ileyh bana, bu tarafdaki kıta'ât daha ziyâde 9. Fırka'ya mensûb olduğundan kendisinin sol cenâha me'mûr edildiği, benim de merkeze kumanda edeceğimi söyledi. Bunun üzerine yeni mıntıkalarımıza gitdik.

III/[403]

Sâ'at 10'a doğru Soğucak Deresi'nin garb yamaçlarında 2 tabur hâlinde toplanmış 22. Alay'la kezâlik 2 taburlu 23. Alay'ı buldum.

Sâ'at 10 dakika 30'da kolordu kumandanının da'vetiyle, fırka kumandanları, muşârün-ileyhin yanına gitdik. Kolordu kumandanı, benim emrimde yalnız za'îf 4 tabur bulunduğunu düşünerek sağdan ilerleyecek Cemal Bey Fırkası ile soldaki 17. Kolordu arasındaki boşluğu dolduracak sûretde yavaş ilerlemeği ve bu sayade kıta'âtı da biraz dinlendirmeği emretdi. Dönerken yolda Seydişehir Taburu'na rast gelerek berâber aldım. Bu tabur, dün muhârebe etmişdi.

Öğleden sonra bu harekât başladı. Soldan 17. Kolordu tarafından şedîd muhârebe gürültüsü geliyordu. 5 za'îf taburu sola ileri tahrîk ederek kendim de ilerledim ve biraz sonra

düşmanın 17. Kolordu'yu soldan çevirmeğe başladığını ve bunun gerilediğini gördüm. Bunun üzerine fırka erkân-ı harbi Galib Bey'i kolordu kumandanına göndererek topçuları istedim. Bu sûretle sağ cenâhdakinden mâ-'adâ bütün topçular, birbirini müte'âkib 400 Tepesi ile Karaağaç Deresi arasında mevzi'e girerek artık ric'at etmekde olan 17. Kolordu'ya yardım etdiler. Düşman topçusu da gâyet şedîd mukābele etdi. Benim bu anda vazîfem kesîf topçu kalabalığını za'îf 5 taburla muhâfaza olub 23. Alay'ı topçuların cebhesine ve sağı ilerisine, 22. Alay'ı da solu ilerisine koydum. Kolordu kumandanı geldi, tertîbâtı beğendi ve bana hayır du'â etdi. Ba'dehû kolordu kumandanı eline geçen redif taburlarından da gönderdi….."

8. Fırka erkân-ı harbi Yüzbaşı Galip Bey ise bugüne â'id raporunda şöyle diyor: "… 17-18 Teşrîn-i evvel gecesi Soğucak Dere ile Karakol arasında, iki çadırda olan kolordu karargâhına gidildi. Nısfü'l-leyle doğru birkaç sahîfelik uzun bir kolordu emri çıkdı. Bunda 18 Teşrîn-i evvel için mıntıkalar ayrılıyordu. [Bu emre hiçbir yerde tesâdüf edilemedi. M. N.] Fakat ne cenâhlar ve ne de mıntıkalardaki kıta'ât bildirilmiyordu! Fırka kumandanları bu emri îfâ edeceklermiş gibi ayrılırken, hakîkatde ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Nitekim ertesi gün için hiçbir emir veremeden ve hiçbir şey düşünemeden muhârebe başladı ve alınan emir keen-lem-yekün oldu. Bu def'a hatta gayr-i kābil-i icrâ emirleri alarak icrâ edecekmişiz gibi göründüğümüz içün böyle fırka erkân-ı harbliği yapamayacağımı arz ederek bu hâllere bir nihâyet vermek üzere teşebbüsâtda bulunmak lâzım geldiğini ilâve etmiş ve ye's sâ'ikasıyla âdetâ hem kumandanın ve hem muhterem bildiğim bir zâta karşı biraz da terbiye-i askeriyyeye muhâlif olacak mu'âmelâtda bulunmuşdum…. "

9. Fırka harb cerîdesinde yalnız şu vesîkalar vardır:

"1- 18 Teşrîn-i evvel sâ'at 9 dakika 10, 3. Kolordu kumandanlığından Hasan İzzet Paşa'ya: (Düşman Karaağaç Deresi garbını işgāl ve tahkîm etdiğinden emr-i ahîre değin Ta'Kîb Müfrezesi'ne

III/[404]

ta'arruz edilüb ve derenin beri cihetinde kalub cebhenin setr ve muhâfazası vazîfesi Süvâri Livâsı ile müştereken tevdî' edilmişdir.)

2- Sâ'at 9 dakika 50 kezâ: (Emr-i ahîre kadar bataryalar ictimâ' etdirilmeyerek yerlerinde kalacak ve muhâfız olarak birer takım piyâde verilecekdir.)

Konya Kumandanı Cemal Bey'in harb cerîdesinde de bugüne â'id sadece şu perîşân notlar vardır:

"1- 20. Alay'ın taburları 5, 6, 8 zâbit ve 244, 304, 372 efrâd mevcûdundadır, Mitralyöz Bölüğü 6 tüfeklidir.

2- Bugün Muhtar Paşa'dan 7. Fırka kıta'ât ve toplarının sol cenâha alınması emri ve ba'dehû sâ'at 17 dakika 20 târîhli şu emir geldi: (Düşmanın, 2 ve 17. kolordular arasına girmesi me'mûl olduğundan elinizdeki kuvvetle sol cenâhı takviye ediniz.) Şu cevâb verildi: (Elde kuvvet yok).

3- Cemal Bey'den Muhtar Paşa'ya rapor: Sâ'at 19 dakika 40 (Fuad Bey Fırkası'ndan 23. Alay'ın 2 ve 3. taburları ileridedir. Kime merbût oldukları belli değildir. Kezâlik Denizli Fırkası'ndan bir tabur kimden emir alacağını bilemeyerek tepelerde dolaşıyor. Bu karışıklık mağlûbiyyeti izhâr ediyor fikrindeyim. Vatanın selâmeti nâmına bu ahvâle nihâyet vermek lüzûmunu ellerinizi öperek arz ve vazîfedârânı işlerine sevk etmenizi istirhâm eylerim]

4- Ber-kayıd: İleride bulunan Ankara vesâ'ir fırkalara mensûb dağınık ve muhtelif kıta'ât Cemal Bey'in emrine verildi. Bir de endaht topçu taburu vardı. [Bâlâdaki rapor üzerine olsa gerekdir. M. N]"

Hasan İzzet Paşa'nın bugünkü harekât ve fa'âliyyeti hakkında ise hiçbir tarafda bir kayda tesâdüf edilemedi; yalnız muşârün-ileyhin, günü 17. Kolordu karargâhıyla birlikde geçirdiği anlaşılıyor.

*

* *

Bugün bu mıntıkaya gelmiş olan müretteb Denizli Fırkası'nın sergüzeşti hulâsası da şudur;

Bu fırka Aydın ve Denizli fırkalarına mensûb Isparta, Eğridir, Aydın, Karacasu, Nazilli, Sarayköy, Bozdoğan olarak cem'an 7 taburdan mürekkebdi ve Çorlu'dan Vize'ye 17 Teşrîn-i evvel akşamı muvâsalat eylemişdi.

18 sabâhı Vize'den şoseyi ta'kîben, sebükbâr olarak hareket emrini almış ve çanta ve eşyâlarını kâmilen bırakarak yola çıkıb biraz sonra Muhtar Paşa'ya tesâdüf edilmişdi.

III/[405]

Burada Muhtar Paşa, ber-vech-i bâlâ, bu fırkayı bir tarafdan (umûm kolorduya) yemek pişirmeğe me'mûr ederken diğer tarafdan 7 taburdaki umûm mu'allem ve askerlik görmüş efrâd ve seçme zâbitândan 2 müretteb tabur teşkîlini emretmiş, efrâdın haftalardan beri alışdıkları bölükler ve taburlar karmakarışık edilerek bu iki tabur vücûda getirilmiş, öğleden sonra alay kumandanı Kā'imakām Ragıb Bey kumandasında ve 3. Kolordu erkân-ı harbiyyesinden Kā'imakām Nihad Bey de berâber olarak sağ cenâha (düşmanı ihâtaya) me'mûr (cânibdâr müfrezesi) olarak hareket etmişdi.

Alay kumandanı raporuna göre bu taburların başına şu işler gelmişdi:

Bu iki tabur, bir dağ bataryası ile birlikde ve anlaşıldığına göre, âdetâ bir emniyet yürüyüşü yapılacağına zâhib olunduğundan basit bir uçla sağ cenâha değil, bugün yine Poyralı istikāmetine hareket etmiş ve tam Karaağaç Vâdîsi'ne inerek dar ve sıkışık bir yere gelince Poyralı köyünden ansızın piyâde ateşine uğrayarak dağılmışdı. Netîcede alay kumandanı, ancak 400 kadar neferle bir yere sıkışmış ve 18/19 gecesine kadar burada kalmışdı. Refâkatindeki Cebel T 2 K 2 de perîşân olmuşdu. Bu cemâ'at, ancak umûmi ric'atdan sonra Saray'da bir daha bulunabilmişdi.

Diğer 5 tabur halîtası ise, 17. Kolordu'nun sıkışdığı haberi üzerine akşama doğru Muhtar Paşa tarafından Congara istikāmetine tahrîk edilmişdi. Fakat esnâ-yı râhda Sarayköy ve Karacasu taburları hatta Denizli Kumandanı Mîralay Tevfik Bey'in haberi olmadan, 8. Fırka erkân-ı harbi Yüzbaşı Ali Galip Bey tarafından çevrilerek götürülmüşdü. Mütebâkî cemâ'atde, ortada yalnız Aydın Taburu kumandanı mevcûd olduğundan bu tabur -gece yukarıda görüldüğü üzere- Congara'ya gelerek 17. Kolordu emrine girmişdi.

*

* *

Muhtar Paşa bugün akşamüzeri düşmanın Poyralı köyünü yakarak sırtlara çekilmesine rağmen düşmanı iki fırka ve lâ-akall 8-9 batarya tahmîn ediyordu; diğer cihetden "Asker aç, kıta'ât karışmış, ve bu gece efrâd küme küme hatt-ı harbi terk ederek çekilmeğe başlamışdı ve men' etmek kābil değildi; cebhâne ikmâli de zamana mütevakkıf idi; 17. Kolodu yarın için kendisinden yardım beklenemeyeceğini bildirmişdi" demekle berâber 19 Teşrîn-i evvel için 18/19 gecesi verdiği emirde zîrde görüleceği üzere- hâlâ düşmanın ric'atını dâhil-i hesâb etmekde ve 19 öğleden sonra ta'arruz eylemek tasavvurunda bulunuyordu.

3. Kolordu halîtasına mensub bazı kıta'âtların bugünkü hâl ve vaz'iyyetleri hakkında mevcûd bazı ma'lûmâtda zikredilir:

Fi'l-hakîka anlaşılıyor ki 17/18 Teşrîn-i evvel gecesi hatt-ı muhârebedeki nizâmiye kıta'âtının ekserisi

[406]

geriye alınmış olub 20, 21, 23 ve 27. alaylar ve Nişancı 8. Tabur, Y 25 T 3 sûret-i umûmiyye de merkez gerisinde ihtiyâta alınmışlardı ve bu kıta'ât öğleden sonra sol cenâh buhrânı başlayınca sola, 400 Tepesi'ne doğru sevk edilmişlerdi ve fakat muhtemelen kısm-ı a'zamı muhârebeye girmemişdi. Gece Doğanca etrâfında kalmışlardı. 26. Alay taburları solda, Nişancı 3. Alay taburları sağda olarak bunlarda Samsun Fırkası'nın sağında sabâhdan beri muhârebeye girmişlerdi.

2 ve 8. süvâri alayları kemâ-kân Vize'de ve cebhe içinde ve gerisinde bulunuyorlardı.

Karahisar Fırkası hey'et-i umûmiyyesiyle Vize'de bulunmakda olub ber-vech-i bâlâ Sergen dedikodusu üzerine tâze Sungurlu Taburu'yla bu fırkanın Tavşanlı, Konya'nın Yenişehir taburları, Karahisar Alayı kumandanının emrinde olarak Sergen'e gönderilmek için yola çıkarıldı. Fakat Hamdi Paşa ba'dehû "Midye'ye çıkan kuvvetler Sergen'e geleceğinden bunların gitmesine lüzûm yokdur" diyerek tekrâr geriye çevrildi.

*

* *

Böylece 3. Kolordu'nun 18 gününü sûret-i umûmiyyede boş geçirdiğine hükmedebiliriz; kendisi ciddî ve esâslı bir şey yapmamış, bi'l-'akis 17. Kolordu'yu mevzi'de yalnız bırakarak felâketini tevlîd de âmil-i diğer olmuşdu. İşin en fenâsı vaz'iyyet hâlâ kavranmamış olub 19'da da bulunulan mahalde kalmak ve hatta ta'arruz etmek istenilmiş idi; bu karâr biraz aklı başında bir düşman karşısında tekmîl sağ cenâhın mahvını intâc edebilirdi. Bereket versin ortada böyle bir düşman yokdu.

c. 18 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî

Sâ'at 15'e kadar Karargâh-ı Umûmî'nin aldığı haberler ve yapdığı işler şunlara inhisâr eylemişdi:

Vize'de 18. Kolordu Kumandanlığı'na, sâ'at 8 [ya'nî "2. Ordu Kumandanlığı'na" cümlesine henüz Karargâh-ı Umûmî dahi alışamamışdı! M. N]: "Birkaç günden beri devâm edilmekde olan muharebât cebhe muhârebesine münkalib olmakda ve netîce-i kat'iyye istihsâl edilememekdedir; bunun devâmı muvâfık değildir. O cihetde düşmana fâik kuvvetimiz olduğundan 18. Kolordu'nun bütün kuvvetiyle düşmanın sol cenâhını ve arkasını ihâta ederek darbe-i kat'iyye urması muktezîdir" [Bu emri Hamdi Paşa'nın Muhtar Paşa'ya teblîğ etdiğini ve fakat Muhtar Paşa'nın bi'l-'akis ne yapmış olduğunu yukarıda görmüşdük. M. N]

Sâ'at 8 dakika 35'de Seyidler'den, Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Ali Rıza Bey'den [ki 4. Kolordu'ya mensûb idi zannederim. M. N] gelen telgrafda da (4. Kolordu ric'at emrini bundan hayli sonra almış olduğundan) yalnız dünkü cereyân-ı hâl hakkında ma'lûmât verilmekde ve ekmek ve cebhâne istenilmekde idi.

III/[407]

Bundan sonra Vasıf Bey Müfrezesi hakkında da evvelce görülen haberler alınmışdı. Binâ'en-'aleyh sâ'at 15'de Çorlu'da Abdullah Paşa'dan şu telgraf gelince Karargâh-ı Umûmî birden bire hayrete düşmüşdü:

"Üç gün mütemâdiyen geceli gündüzlü muhârebe ederek birçok telefât vermiş ve her dürlü mahrûmiyetlere katlanmış olan Şark Ordusu'ndan 4. Kolordu'nun dün akşama doğru biraz geriye çekilmesi dolayısıyla bunun sağ cenâhındaki Uşak Fırkası, akşam muhârebeye

hitâm verildikden sonra terk-i mevki‘ ederek geri çekilmiş ve bu hâl diğerlerine de sirâyet ederek bütün mevzi‘deki kıta‘ât ric‘at emri verilmediği hâlde kendi kendilerine çekilmişlerdir. [Kıta‘âta ne kadar büyük iftirâ! M. N] Bu bâbda kumandanlarla bi’l-müzâkere topçu cebhânesinin noksânı, bazı kıta‘âtın üç günden beri aç bulunması hasebiyle yeniden bu hattın elde edilmesi imkânsız olduğu ifâde edilmiş olduğundan Karargâh-ı Umûmî Osmanlı köyüne nakledilmiş ve ordunun cebhe hattı Soğucak Deresi olmak ve sağ cenâhı Congara’dan Akçaköy ve Karışdıran’a kadar imtidâd etmek üzere gerideki hat üzerine alınmasına dün gece nısfü’l-leylde karâr verilerek emir verilmişdir. Lâkin bu hareketin ne derece mümkünü’l icrâ olacağını tahmîn edemem. Abdullah”

*

* *

Bunun üzerine bir tarafdan Abdullah Paşa ile şu muhâbere kapısı açıldı:

Sâ‘at 15 dakika 45 Karargâh-ı Umûmî’den 1. Şark Ordusu’na: “Vasıf Bey’in 7 taburu bu sabâh Bedirköy şimâl-i şarkîsinde muhârebeye girmişdir. Bir nizâmiye , bir redif taburu ve bir sahrâ bataryası da bu sabâh Seyidler’den aynı istikāmetde hareket etdi. Bunlar ordunun sol cenâhında muhârebeye iştirâk emrini almışlardır. Müstakil Süvâri Fırkası’nın bugün Kayabeli’nden Alacadağ’ına hareketi haber verildi. Sol cenâhın bu sabâh mezkûr kuvvetlerle takviyesinden sonra o cihetde vaz‘iyyetin Şark Ordusu’na daha müsâ‘id bir şekil almış olacağı tabî‘îdir.

Ordunun Vize cihetindeki sağ cenâhında üç kolordumuz şimdiye kadar muvaffakiyyetle ilerledi. Bugün o cihetde netîce-i kat‘iyye melhûz idi. Sağ cenâha bu ileri hareketde biraz zaman kazandırmak için sol cenâhın îcâb ederse kendini fedâ ve son nefese kadar sebât etmesi iktizâ ederdi.

Bu ahvâl ve şerâ’it altında her dürlü fedâkârlık ihtiyarî ile sol cenâhın cebren eski mevzi‘inde tutulamaması ve tekmîl ordunun Soğucak Deresi gerisine çekilmesine karâr verilmesi son derece mûceb-i hayret olmuşdur. Ordunun dört günden beri bunca fedâkârlıkla etdiği şiddetli bir muhârebenin tam netîce-i kat‘iyyenin ve muvaffakiyyetin istihsâl olunacağı bir sırada zıyâ‘ına sebeb olacak bir harekete tevessül edilmesi kat‘iyyen câ’iz değildir.

III/[408]

Sağ cenâh muvaffak ve sol cenâh takviye edilmiş iken ordunun ric‘atını kat‘iyyen kabûl etmem. Kırkkilise felâketinden hâlâ mütenebbih olunmadı mı? Ric‘atın bizde kaçmak demek olduğu unuduldu mu? Bu mütemâdî ric‘atların vatanın felâketini ta‘cîl edeceğinde iştibâh buyrulmasın”.

Bu telgrafa Abdullah Paşa’dan, sâ‘at 18 dakika 45’de şu cevâb gelmişdi:

"Telgrafnâmelerini kemâl-i hayretle okudum. İmkân dâhilinde her şey yapıldı. Kıta'ât, ekser zâbitânını gā'ib etdi. Ordunun sağ cenâhı birkaç bin yaralısını meydân-ı harbden kaldıramadı. Ric'ata sebebiyet verenlerin cezâsını kānun ta'yîn eder. Ric'atı intâc eden esbâb açlık ve topçu cebhânesinin yetişdirilemeyerek düşman topçusuna, tefevvuk kazandırılmış olmasıdır. Umûm kıta'âtın hatt-ı harbi terk eyledikleri hakkında kolordu kumandanlarının beyânâtı üzerine ordu sağ cenâhının ileri harekâtı dûçâr-ı sekte edilmemek üzre ancak Soğucak Deresi şarkına kadar çekilerek hatt-ı müdâfa'a te'sîs eylemeleri emredildiği hâlde kolordu kıta'âtı bugün Çorlu'ya kadar vâsıl olmuşlardır. [Yaver Paşa'dan galat olsa gerekdir! M. N] bu ciheti tahattür buyurmalarını ricâ ederim. Bununla berâber karargâh yine ric'at emrini i'tâ etmemişdir. Ordunun sol cenâhının takviye edildiği hakkındaki emirlerinizi de şimdi telakkî ediyorum. Şimdiki hâlde düşman kolları şiddetle ta'kîb ediyor. Yarın bu muvaffakiyâta devâm ederse Ergene'ye gelmeleri me'mûldür. 2. Kolordu 8,5 bataryasını zâyi' eylemişdir. Vaz'iyyet-i hazıraya nazaran bu cihete Karargâh-ı Umûmî'ce bir tedbîr-i âcil ittihâzı taht-ı elzemiyetdedir".

Bu muhâberenin sûret-i temâdîsini 19 Teşrîn-i evvel gününde görürüz.

*

* *

Bir tarafdan Şark Ordusu'yla bu muhâbere cereyân ederken, diğer tarafdan sâ'at 16'da Vize'de Hamdi Paşa ile makine başında muhâbere edilmişdi.

Evvelâ Abdullah Paşa'nın sâ'at 15 telgrafı aynen teblîğ edilerek ba'dehû kıta'âtın vaz'iyyeti hakkındaki su'âle şu cevâb alınmışdı: "Müstakil Süvâri Livâsı'ndan sâ'at 11 dakika 30'da alınan raporda Pınarhisar istikāmetinden, Poyralı Deresi garbındaki sırta doğru piyâde taburunun ve bataryanın gönderilmekde olduğu ve Karaağaç Deresi şarkından ve şosenin cenûbuna gelen düşman kıta'âtının bir alay piyâde ve bir batarya kuvvetinde olduğu ve Ören ormanlığı piyâde ile tutulduğu bildiriliyor. 17. Kolordu'ya gelince: Tekiye istikāmetine ilerliyor. Düşmanın kuvveti fâik olub olmadığını anlamak için telefon başına erkân-ı harbiyyeyi istedik, henüz gelmediler".

Bunun üzerine Hamdi Paşa'ya şu emir verilmişdi:

"Abdullah Paşa'nın telgrafına cevâben ordunun sol cenâhının bu sabâh tâze kıta'âtla takviye edildiği ve bunlar

III/[409]

şimdi Lüleburgaz'ın şarkındaki sırtlarda 4. Kolordu'nun sol cenâhını sarmak isteyen düşmanla muhârebeye girişdikleri ve diğer tarafdan Vize cihetinden ilerleyen 3, 17 ve 18. kolordular sağ cenâhdan ileriye ta'arruza devâm etdikleri cihetle ordunun Soğucak Deresi

gerisine çekilmemesi ve Vize cihetinden ilerleyen kolordular düşmanın sol cenâhını kâmilen mağlûb edinceye kadar eski mevzi‘lerinde sebât ve mukāvemet etmeleri emrolunmuşdur.

Bu hâle göre 3, 17 ve 18. kolorduların dahi bilâ-tevakkuf ve kemâl-i şiddetle ileri ta‘arruzda devâm etmeleri ve o cihetden yapacakları te’sîr ve tazyîk-i şedîd ile Şark Ordusu’nun ve bi’l-hâssa bunun sol cenâhının mukāvemetini kuvvetli bir hâle getirmeleri ve vatanın hayât ve memâtını ta‘yin edecek olan şu meydân muhârebesinde bi’l-cümle kuvâ-yı maddiyye ve ma‘neviyyelerini sarf etmeleri kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. Hâsılı şunu biliniz ki kat‘iyyen ric‘at yokdur”.

Buna cevâben Hamdi Paşa, düşmanda obüs olduğundan obüs istemiş ve İzmir’den gelmekde olan 15’lik obüslerin gönderileceği teblîğ edilmişdir (!)

*

* *

Sabâhdan beri devâm eden habersizliğin tevlîd eylediği sıkıntı hasebiyle öğle akabinde Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Hadi ve İkinci Re’îs-i Sânî Pertev Paşalar otomobil ile Çerkesköy’den hareket etmişlerdi. Muşârün-ileyhim “Ric‘at eden kıta‘âtı görmüşler ve düşmanın kat‘iyyen ta‘kîb etmediğini ve kıta‘âtın, ne sebeble ric‘at etmiş olduklarının farkında olmayarak mütehayyir bulunduklarını görünce Tatarlı’da derhâl Başkumandanlık nâmına; evvelce 1. Kolordu bahsinde gördüğümüz emri vermişlerdi. Gece sâ‘at 22’den sonra karargâha avdetlerinde cereyân-ı hâli ber-vech-i bâlâ hikâye etmişlerdi ve bunun üzerine sâ‘at 11’de ve sâ‘at 11 dakika 10’da ordulara şu emir verilmişdi:

“1- Bugün 1, 2 ve 4. Kolordular için Şark Ordusu’na verilen emir şudur: (Aynen);

2- 3, 17 ve 18. kolordulardan mürekkeb 2. Şark Ordusu yarın kendi solundaki 2. Kolordu ile tevhîd-i hareket etmek üzre bugüne kadar icrâ etdiği harekât-ı ta‘arruziyyesinde kemâl-i şiddetle devâm edecekdir;

3- 2. Şark Ordusu’nun bu ta‘arruzunu himâye etmek üzre 1. Kolordu Tatarlı garbındaki sırtlarda, 4. Kolordu bunun solu gerisinde düşmana sebât ve mukāvemet edeceklerdir. Müstakil Süvâri Fırkası ordunun sol cenâhını setr ve te’mîn edecekdir”.

*

* *

Bundan sonra sabâha karşı sağ cenâh hakkında şu raporlar gelmişdi:

1- Hamdi Paşa’dan: “Sağ cenâhda devâm eyleyen muvaffakiyyetli muhârebeye yalnız 3. Kolordu’nun

iştirâk etdiği bildiriliyorsa da bunun yanlış olarak ihbâr edildiği veya Muhtar Paşa'nın muhâberesinden münfehim olduğu zannedilmekdedir. Dünkü muhârebeye, yalnız 10 taburdan ibâret olan ve Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Kemâl Bey'in kumandası altındaki 18. Kolordu tamâmen iştirâk etmişdir. Hatta 3. Kolordu'nun bazı taburlarının ric'atı mezkûr taburların mu'âvenetiyle hücûma münkalib olmuşdur.

Bugün 7 tabur ve 2 bataryadan (?) ibâret olan Denizli Fırkası düşmanın sol cenâhının ihâtasına me'mûr edilmişdir. Düşmanın dâ'imâ sol cenâhı temdîd etmesi hasebiyle şimdiye kadar vukū' bulan muhârebât hep cebhe hücûmuna münkalib olmakdadır."

Diğer rapor: "3 ve 18. kolordular takrîben dünkü vaz'iyyetdedir. 17. Kolordu, bugün de icrâ etdiği muhâcemât-ı şedîde üzerine Karaağaç Deresi'ni geçmiş ve 300 Tepesi'ne tırmanmışken 2. Kolordu'nun ric'atından dolayı fâik kuvvetler karşısında kalarak Soğucak Dere'nin garb sırtlarına ric'ata mecbûr olmuşdur. Vize'de bulunan 3,5 tabur kable'z-zevâl sâ'at 1'de tahrîk edilerek bu kolordunun takviye edileceği".

Başkumandanlık seryâveri Bekir Sami Bey'in Vize'den, geçikmiş bir raporu: " 17 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu Poyralı Dere şarkındaki mevzi'inde sebât etdi. 17. Kolordu'nun 9 taburu Congara istikāmetinde büyük bir fedâkârlıkla ilerleyerek sol cenâhı Karaağaç Deresi'ne müntehî olmak üzere düşman tarafından tahkîm edilmiş Pınarhisar sırtlarına takarrüb etmişdir. Ba'de'l-gurûb muhârebe hattında ekser taburlarla temâs etdim. Zâbitân ve ümerânın kuvve-i ma'neviyyesi pek mükemmeldir. Kırkkilise muvaffakiyyetiyle tezâyüd eden düşman kuvve-i ma'neviyyesinin gitdikçe fenâ hâlde tezelzül etmekde olduğu esîrlerin ifâdesinden anlaşılmışdır. Taburların bazen aç kalması sû'-i te'sîr icrâ etmekdedir. Taburlar zâbitânca pek çok zâyi'âta uğradığından sevk ve idâre husûsunda bir takım elîm hatâlar vukū' bulmakdadır. Muhârebenin muvaffakiyyetle devâm etmekde olduğu".

*

* *

Karargâh-ı Umûmî'nin bugünkü mesâ'isinin zikrine nihâyet vermeden evvel, Şark Ordusu'ndan ric'at raporu gelmemişken, harekât-ı askeriyye hakkındaki su'âline cevâben Bâb-ı 'âlî'ye çekilmiş olan şu şifrenin de zikri lâzımdır:

"Şark Ordusu dört günden beri sûret-i umûmiyyede Vize-Burgaz hattında ciddî bir muhârebeye girişmişdir. Vize tarafındaki kolordular muvaffakiyyetle ilerlemekde ve düşmanın sol cenâhını tazyîk etmekdedirler. Lüleburgaz civârındaki kolordular düşmana mukābele ediyorlar. Dün gece Lüleburgaz cihetine kuvâ-yı imdâdiyye yetişdirildiği gibi peyderpey muvâsalat eden kıta'ât da nukāt-ı münâsebeye gönderilmekdedir. Muhârebe henüz kat'î bir

netîce hâsıl etmediğinden daha fazla tafsîlât îtâsı harekât-ı harbiyyedeki mahremiyetle kābil-i te'lîf değildir. Garb Ordusu'nun ahvâli buraca lâyıkıyla ve ber-tafsîl ta'kîb edilemiyor. Son

III/[411]

alınan telgraflardan Manastır civârında müdâfa'a mecbûriyyetinde kaldığı anlaşılmışdır. Bu ordunun kuvâ-yı kâfîyeye mâlik iken böyle bir mecbûriyyeti elîmeye giriftâr olmasındaki esbâb-ı hakîkiyye ve'l-diniye acizlerince de kābil-i îzâh değildir. Ma'a-mâ-fîh Edirne mevki'-i müstahkemi kemâl-i sebât ile müdâfa'aya devâm etdiği gibi Şark Ordusu da asıl Bulgar Ordusu'yla çarpışmakdadır. Harbin netîcesi burada ta'ayyün edeceğinden ve elyevm Şark Ordusu'nun hâlinde mûcib-i endîşe birşey olmadığı gibi Anadolu'dan peyderpey kuvâ-yı kâfiye itihak etmekde olduğundan eltâf-ı ilâhiyye'ye iğtirâren âtîden ümîdvâr olmak iktizâ eder. Öteye beriye kuvvet sevki hakkındaki metâlibata gelince bunların is'âfı ordunun za'fını intâc edeceği gibi vaz'iyyet-i hazıraya nazaran imkân-ı maddî de bulunmadığından hiçbir tarafa kuvvet ifrâzı tecvîz olunamamakdadır".

*

* *

Görüyoruz ki Karargâh-ı Umûmî vaz'iyyeti yine kavrayamamışdı: 1. Şark Ordusu'nun ne hal ve vaz'iyyetde çekildiği ve çekilmekde olduğu hakkında hiçbir sarîh fikir almadan [çünkü Hadi ve Pertev Paşalar ileriye gelmişse de bunlar da yalnız Tatarlı'da 1. Kolordu Erkân-ı harbiyye re'îsi ve Uşak ve 2. Fırka kumandanlarıyla görüşmekle iktifâ eylemişlerdi; bu fırkaların bile ortada olmadığını anlayamamışlardı] bunu, bugün değilse bile yarın ta'kîb ederek tekrar muhârebe temâsına gelmesi muhtemel olan düşman karşısında, Lüleburgaz hattından çok daha büyük cebhede ve herhâlde çok daha za'îflamış kuvvetlerle sebâta me'mûr ederken sağ cenâh halîtasını da yine başsız, âmirsiz ta'arruza sürmek istiyordu; sâ'ik-i hareketi sadece "Ric'at yok!" kelimesinden ibâretdi. Halbuki bu karâr ve emr-i azimkâr düşmanın sadece ekmeğine yağ sürer ve tekmîl ordu bakāyâsının imhâsını intâc edebilirdi. Şayed düşman ric'at eden 1. Ordu'yu ta'kîb etmese dahi hiç olmazsa az çok bir kısmıyla şimâle teveccüh edebilirdi; Bu takdîrde ise şimdiye kadar karşısındaki düşmana karşı hiç bir esâslı netîce alamamış olan sağ cenâhın vaz'iyyetinin lâ-akall daha müşkil olacağı tabî'î olmaz mıydı?

18 günü Karargâh-ı Umûmî'nin verebileceği yegâne karâr şu olabilirdi:

Sağ cenâh ile 1. Şark Ordusu'ndan kuvvetli dümdârları emrolunan ve bulundukları hatda bırakmak, kısm-ı küllileri şimdiden Ergene hattına; evvelce zikretdiğim mevzi'e tevcîh etmek, henüz muhârebeye girmemiş olarak gerilerde dolaşmakda olan tâze kıta'âtı da aza çoğa bakmayarak bu hatta getirmek, inkişâf-ı ahvâle intizâr eylemek.

Ya‘nî düşman eğer 19’da şiddetli bir ta‘kîbe geçerse ağleb-i ihtimâl Ergene hattını da tutmağa imkân kalmazdı. Yok eğer düşman hakîkatde yapdığı vecihle ric‘atımızı ni‘me’l-matlûb addederek durur ve bize birkaç

III/[412]

gün zaman verirse bu takdîrde Ergene hattında yeni bir mukāvemet ve muhârebe ağleb-i ihtimâl mümkün olur ve belki Çatalca’da kazanılan netîce burada elde edilirdi.

Fakat bunun içinde bütün kumanda hey’etlerinin 18 Teşrîn-i evvel’inden i‘tibâren olsun tebdîl-i hâl ve zihniyet ederek ma‘kūl ve mantıkî ve plana müstenid bir mesâ‘î sarf etmeleri şartdı; fakat bu, bi’t-tabi‘ bir mucizeye mütevakkıfdı, 1912 senesi ise mucizeler senesi değildi!

Binâ’en-‘aleyh ordunun daha şimdiden Çatalca hattına ric‘atını emir ve tanzîmden başka vaz‘iyyeti kurtaracak bir şey kalmamışdı. Korkunç felâketin husûle gelmemesi ise sırf Bulgarların atâleti sâyesinde elde edilmiş bir kazanç idi.

III/[413]

Üçüncü Bâb 18 Teşrîn-i evvel Vaz‘iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk

[Kroki numro 16]

Kroki biz Osmanlı Ordusu’nun 18/19 Teşrîn-i evvel’deki vaz‘iyyetinin bizâtihi fecâ‘atini göstermeğe kifâyet eder. İnhilâl hâlindeki 1 ve 4. kolorduların karşılarında 3 Bulgar fırkası bulunuyordu ve bunlar daha şimdiden şimâldeki kesîf Osmanlı yığınının cenûbu hizâsına varmış oluyorlardı. Bu sağ cenâh yığını da 4 ve 5. Bulgar fırkaları karşısında çok nâ-müsâ‘id bir hâlde idiler; 4. Fırka şimdiden şimâl grubunun yanına düşmüş bir vaz‘iyyetde idi.

Osmanlı Ordusu’nun gerilerde henüz dağınık olan 16 tâze taburu bu vaz‘iyyeti lehe ıslâh edecek bir hâl ve tertîbde değillerdi. Binâ’en-‘aleyh bizim için derhâl Ergene hattına çekilmekden başka yapacak birşey kalmamışdı.

Bereket versin Bulgar Ordusu’nun za‘f ve tereddüdleri bu korkuları tahakkuk etdirmemişdi ki cereyân-ı hâli bundan sonraki fasıllarda göreceğiz.

4. Fasıl 19 Teşrîni Evvel [1]328 Günü Meydân Muhârebesi’nin Beşinci Günü

[Kroki 14, 18] ve (Zeyl 1, 2)

Birinci Bâb Bulgarlar

Bugün için Bulgar ordularında fikr-i umûmînin tevakkufdan ibâret olduğu (1 ve 3. müctemi‘ ordular kumandanlığı) serlevhasıyla Ayvalı’dan 19 minh sâ‘at 9 dakika 15’de verilmiş olan 1 numrolu ordu emrinin şu fıkrasından anlaşılmakdadır:

"Alınan ma'lûmâta göre düşman Soğukdere ile Karışdıran Harâbesi'nin şarkına çekilmişdir. Muhtâc-ı tevsîk rivâyete nazaran düşmanın kuvvetli bir kolu Tekirdağ'ından Muradlı istikāmetine hareket ediyor. Emir ve kumandama

III/[414]

mevdû' ordular i'âde-i intizâm etmek ve ihtiyâcâtını tesviye eylemek için elyevm işgāl etdikleri mevzi'de kalacaklardır".

Bu esâsa göre bugünün harekâtı şöyle cereyân etdi:

*

* *

Süvâri Fırkası: 19 sabâhı henüz bir emir ve dünkü istirâhat istîzânına bir cevâb almayınca tekrâr (Seyidler-Karışdıran-Göçerler) istikāmetinde harekete karâr verdi ve sâ'at 6 dakika 15'de, 2. Livâ kumandanı idâresinde 1 ve 4. alaylar pîşdâr olarak (Kumsaid-Karamürsel-Karışdıran) istikāmetinde hareket etdi.

Sâ'at 9 dakika 25 de pîşdâr Kumsaid cenûbuna, şimendüfer hattına yaklaşınca Seyidler İstasyonu'nda 25 çadırda düşman olduğu haberi alındı. Bunun üzerine fırka Seyidler'e teveccüh etdi, sâ'at 11de pîşdâr Seyidler İstasyonu civârına geldi, yaya cenge inildi ve biraz ateş teâtîsinden sonra düşman ric'at ederek ordugâh zabt edildi.

Fırka bundan sonra Çiftlikköy üzerinden yolsuz ve bataklık yerlerden Karışdıran'a hareket etdi. Pîşdâr Çiftlikköy cenûb-ı şarkîsindeki düzlüğe varınca Karışdıran'dan Çorlu'ya kesîf ağırlıkların hareketi görüldü. Pîşdâr ateş ve atlı hücûm ile ilerleyerek 30 araba zabt etdiysede bu sırada Karışdıran cenûb-ı şarkî istikāmetinden top ateşi başlamış ve ufukda yanaşık kıt'alar görüldüğünden bu boş arabalar bırakılarak teşebbüsden vazgeçildi ve geri çekildi.

Fırka "Çok yorgundu. Evvelki günkü topçu ateşi de hâtırdan çıkmamışdı. İstirâhate ihtiyâc-ı tam vardı. Lüzûmsuz yere düşmana ilişmeyelim, kızdırmayalım, o da bize ilişmesin! Hâlet-i rûhiyyesi vardı. Türkler ise bizi aldatmak ve top te'sîrine celb etmek istiyorlardı. Bir iki def'a münferid düşman bölükleri Karışdıran'a doğru ilerlemiş ve bizim birkaç bölüğümüzü görünce çekilmişdi". Böylece akşama kadar pîşdâr tarassudda kaldı. Kısm-ı küllî de nehrin sağ sâhiline, köprü başına geldi bekledi.

Öğleden sonra fırka gecelemek üzere Karışdıran'a geldi, burada perâkendeleri katlederek yerleşdi ve sâ'at 14 dakika 10 da 3. Ordu'ya cereyân-ı hâlden ma'lûmât verilerek fırkanın kımıldayamayacak hâlde olduğu bildirildi ve birkaç gün istirâhat istenildi.

Sâ'at 16 dakika 40'da 3. Ordu'nun tevakkuf emri gelmişdi ve fırkanın Lüleburgaz'da iki gün istirâhatı bildiriliyordu. Binâ'en-'aleyh fırka, bir istirâhat günü gā'ibetmemek için gece

yürüyüşünü tercîh etmiş ve sâ‘at 23 dakika 30’da Lüleburgaz İstasyonu’ndaki çiftliğe gelinmişdi. Yer az olduğundan Y 9’da Karadanişmend’e, ikāmete gönderilmişdi.

III/[415]

Süvâri Fırkası’nın fa‘âliyyeti artık hitâm bulmuş oluyordu.

*

* *

1. Ordu: 19 Teşrîn-i evvel’de sûret-i umûmiyyede yerinde kaldı. Ancak bazı istikāmetlerde emniyet kıta‘âtı ileriletdi. Böylece 19/20 de (Bedirköy, Satıköy) mıntıkasında bulunuyordu; solunda da 6. Fırka ile temâs ediyordu.

3. Ordu da:

6. Fırka: (Ahmedbey-Tatarlı) istikāmetinde düşmanı ta‘kîb etmiş ve hafif bir temâsa gelmişdi. Fırka (Satıköy-İmranlı) mıntıkasında ikāmete geçmişdi.

4. Fırka: Ale’s-sabâh sağ cenâhıyla [3. Livâ] Topçuköy’üne, sol cenâhıyla da [2. Livâ] Congara’ya doğru hareket etmişdi.

Düşman Congara şarkında muhârebeye hazırdı. Binâ’en-‘aleyh öğle sıralarında her iki livâ yayılarak şedîd bir muhârebeye tutuşmuşdu. Akşama doğru 1. Livâ’da gelmiş ve fırkanın Congara şimâl-i garbî tepelerindeki sol cenâhını temdîd etmişdi. Fırka geç vakit ta‘arruza geçtiği sırada düşman Congara köyünü tahliye etmişdi. 19/20 gecesini 4. Fırka Congara civârında ve dere garbı sâhilinde geçirmişdi.

5. Fırka’ya gelince: Ale’s-sabâh düşmanın bir sağ kolu (Örencik-Örenbeyli) istikāmetinde te’sîr göstermişdi; düşman cebhesi ise sâkin duruyordu.

Fakat cenûbda istihsâl edilen muzafferiyâtdan haberdâr olan 5. Fırka’nın sol cenâhındaki 3. Livâ kıta‘âtı bir tarafdan da kendilerine kuvve-i imdâdiyye gelmekde olduğunu bilerek sebât eylemişdi. Fi’l-hakîka öğle sıralarında 3. Balkan Fırkası’nın 1.Livâsı nihâyet yetişmiş ve şose tarafeyninde 5. Fırka’nın 1 ve 2. livâları arasında muhârebeye girmişdi.

Bunun üzerine ma‘neviyyât ve maddiyat tezâyüdü hasebiyle akşama doğru bu livâ ile 5. Fırka’nın 3. Livâsı ta‘arruza geçerek Poyralı köyünü zabtetmiş, 1 ve 2. livâlarda ateşle yardım sûretiyle düşmanı Karaağaç Deresi’nin şark kenarına atmağa muvaffakiyyet hâsıl olmuşdu. Bütün gece ateş patırdısı devâm etmiş, ve sol cenâhda 45. Alay’ın bir taburu Örenbeyli’nin 3 km. kadar cenûbundaki tepelere bir gece ta‘arruzu yapınca düşman ric‘ata başlayarak Porlıya Deresi’nin sol sâhilini ve Poyralı köyünün şimâlindeki bütün mevzi‘i tahliye eylemişdi.

5. Fırka’nın 1 ve 2. livâları da akşama doğru Karaağaç Deresi’ne vararak 4. Fırka ile irtibâta girmişlerdi. 3. Fırka’nın 1. ve 5. fırkanın 3. Livâları da 19/20 gecesini Porlıya Vâdîsi’nde geçirmişlerdi.

III/[416]

2. Bâb 19 Teşrîn-i evvel [1]328'de Osmanlılar

A. Birinci Şark Ordusu

1. 1. Şark Ordusu Kumandanlığı

(Mülgā Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Mîralay Cevad) imzâsıyla mevcûd olan harb cerîdesi, 18 Teşrîn-i evvel Osmanlı köyden verilen son ric'at emrinden sonra şu sözlerle hikâye-i hâle nihâyet vermekdedir, zikri bir kıymet-i târîhiyyeyi hâ'izdir:

"…İş bu emir kıta'âtın geriye çekilmekde olduğu görülmesi üzerine verilmişdir. Dikkat olunduğu hâlde en büyüğünden en küçüğüne kadar hiçbir âmirde müdâfa'a-i memleket, muhabbet-i vataniyye eseri yok idi. Herkes bir ân evvel geriye çekilmeği düşünüyordu.

18 Teşrîn-i evvel akşamüzeri 1. Şark Ordusu Karargâhı Çorlu'ya gelmişdi. Burada cihât-ı muhtelifeden çekilüb gelmiş, pek çok perâkende efrâd ve kıta'ât vardı. Ecnebi ateşe militerlerde hep burada idiler.

İkinci muhârebenin bu sûretle nihâyete ermesi üzerine artık Çorlu civârında ya'nî Ergene gerisinde tekrâr mukāvemet ümîdi kalmamışdı. Başkumandanlık'dan teblîğ olunan emirde bütün Şark Ordusu'nun Çatalca hattı gerisine çekileceği ve orada pâyitahtın müdâfa'asına çalışacağı emrolunmuşdu. İş bu emir mûcebince 1. Şark Ordusu kolordulara lâzım gelen evâmiri i'tâ ve kendisi de Çerkesköy'üne ve oradan Hadımköy'üne azîmet eyledi. Burada Şark Ordusu kumandanlığı lağv edilerek umûm Çatalca kumandanlığı nâmıyla hattın emir ve kumandası a'yândan Ferîk Rıza Paşa hazretlerine tevdî' olundu".

Şimdi 19 Teşrîn-i evvel'de 1. Şark Ordusu'nun fa'âliyyetini telhîs ediyorum:

Bir kere Karargâh-ı Umûmî ile Şark Ordusu arasındaki dedikodulu muhâberât teâtîsi devâm etmişdi ki bunlar, bir vesîka-i târîhiyye olarak aynen Karargâh-ı Umûmî bahsinde zikredilecekdir.

Bunlar bir tarafa bırakılırsa, Şark Ordusu'nun diğer işleri kolordulardan zîrdeki raporları almakdan ibâret kalmışdı; ki ahvâl-i mütekaddime ve câriyeyi kısmen tenvîr etmeleri i'tibâriyle ber-vech-i âtî telhîs edildi:

III/[417]

a. 4. Kolordu Hakkında:

Evvelâ sâ'at 6.30'da bu kolorduya, dünkü sâ'at 12 dakika 30 târîhli raporuna cevâben "Ordular kısm-ı a'zamla (Topçular-Tatarlı) hattında ve Soğucak Deresi gerisinde bulunuyor. Sağınızda, Tatarlı'da 1. Kolordu ile irtibâtda bulununuz ve tâze 7 tabur aldığınız gibi Süvâri Fırkası da önünüzde olduğundan ve şimdiye kadar karşınızda yalnız düşman topçusu görülmüş olub faik ve müte'arrız piyâde kıta'âtı kat'iyyen müşâhede edilmemiş olduğunda sol cenâhı be-

heme-hâl setr ve muhâfaza etmeli ve düşmanı tarda, şimendüfer hattını setre ve ordunun sol cenâhıyla düşmanı tazyîke çalışılmalıdır. Karışdıran caddesi kolordunun menzil hattıdır. İhtiyacınızı bi'l-muhâbere Çorlu'dan te'mîn ediniz. Müteferrik kıta'âtı tanzîm ederek her ne bahâya olursa olsun düşmanın ileri hareketini kat'iyyen geri atmanız muntazırdır. Topçu cebhânesiyle erzâk bugün yola çıkarıldı" emri gönderilmişdi.

Bundan sonra, 4. Kolordu'nun 18 minh sâ'at 22 dakika 15'de Yeniler köyünden gönderdiği rapor gelmişdi ki kolordunun bugünkü harekâtını şöyle hikâye ediyordu:

"Ric'at emri sâ'at 10 dakika 30'da alındı. Bu zamana kadar fırkalar ciddî muhârebeye tutuşmuşdu. Bu vaz'iyyetde müşkil olan ric'atı setr için Süvâri Fırkası'yla İzmir Alayı me'mûr edildiği gibi düşmanın bir piyâde ve bir süvâri alayının sarkmasına karşıda Vasıf Bey'in 9. Taburu sevk edilerek bu tarafdaki düşman kuvveti Lüleburgaz İstasyonu'nuna kadar tard edildi. Kolordu (Akçaköy-Paşaköy) hattına muntazaman çekildi. Hadi Paşa'nın bugünkü emri alındı. Buna nazaran yarın sabâh (Tatarlı-Sinanlı) yoluyla Sofular arasında bulunacağız…"

[Ordunun, kolordunun bu vaz'iyyeti almasına kat'iyyen aleyhdâr olduğunu Abdullah Paşa hâtırâtında yazıyor ve yukarıdaki mu'ahhar emri alınca mes'elenin kendi lehine halledilmiş olacağını kabûl eyliyor]

19/20 gecesi 4. Kolordu'nun Göçerler'den gönderdiği şu rapor gelmişdi:

"Hadi Paşa'nın emrine tevfîkan bu sabâh Sofular civârında kıta'ât ile muvâsalat edilince 1. Kolordu'nun çekildiği görüldü, sorulunca Aziz Paşa'nın kuvvetli düşman kolları karşısında çekilmeğe mecbûr kaldığı cevâbı alındı. Bende bi'l-mecbûriye Göçerler'e çekilmeği emretdim. Nihâyet Yaver Paşa bi'z-zât müdâhale ederek Aziz Paşa kıta'âtını durdurdu. Ancak gurûb yaklaşmış olduğundan 2. Kolordu'nun başladığı muhârebeye yardım imkânı kalmadı. Yaver Paşa, kolordusunu durdurunca bende durdum ve Osmanlı şark sırtlarında ikâmet emretdim. Şimdi sâ'at 18, 2. Kolordu tarafından şiddetli top sesleri hâlâ işitilmekdedir".

b) 1. Kolordu hakkında hiçbir ma'lûmât gelmemişdi;

c) 2. Kolordu hakkında:

III/[418]

Topçuköy'ünden 18 Teşrîn- evvel sâ'at 21 târîhli raporda kolordunun bugünkü harekâtında 5. Fırka'nın 2.000 mevcûd ve 2 bataryaya, Kastamonu Fırkası'nın 1.000 mevcûda mâlik olduğu, 4. ve Çanakkal'a fırkalarının ortada olmadığı, 17. Kolordu'nun da paniğe uğradığına hükmedildiği, 3. Fırka'nın Congara'ya tahrîk edileceği bildiriliyordu.

Topçuköy garbından 19 minh sâ'at 13 târîhli bir raporda 7.[17.] Kolordu'nun ta'arruza başlayacağı haber alındığı, 17. Kolordu'nun ancak ne yana çalışacağının anlaşıldığı, 3. Fırka ve

17. Kolordu'nun Congara şarkında sâ'at 11 dakika 30'dan beri muhârebeye başladığı, 5. Fırka'nın da meydân-ı muhârebede olduğu, cebhâne ve erzâk ihtiyâcı bildiriliyordu.

d) Süvâri Fırkası'ndan gelen 19 târîhli bir raporda da 18 harekâtı hikâye edildikden sonra fırkanın 18/19'da Meşinli'de kaldığı, sâ'at 12 dakika 25'de Seyidler İstasyonu'nun 3 düşman süvâri alayı tarafından işgāl edildiği, düşmanın sâ'at 14 raddelerinde Çorlu yolunda kāfilemize ta'arruzunun top ateşiyle tard edildiği, 3 taburla 1 alay süvâri ve 3 bataryanın Karamürsel cihetinden, vâdî boyundan büyük Karışdıran'a yürüyerek sâ'at 13 dakika 45'de kolbaşının bunun garb sırtlarına vardığı, bu gecenin kısmen Meşinli ve kısmen Ohlas Çiftliği'nde geçirileceği, süvârinin 3 gündür emirsiz kaldığı bildiriliyordu.

2. 19 Teşrîn-i evvel'de Müstakil Süvâri Livâsı

3 gündür ordudan hiçbir emir alamaması hasebiyle kendiliğinden, gecelediği Meşinli'nin cenûb sırtlarından Evrensekiz ve Seyidler istikāmetinde keşif yapmağa ve Çorlu caddesinde düşmanı te'hîr ederek ordunun sol cenâhını himâyeye karâr veren Süvâri Fırkası ale's-sabâh Meşinli'nin 3 km. kadar cenûbundaki sırtlarda içtimâ' etmişdi. Burada iken - yukarıda orduya gönderdiği raporunda da zikredildiği vechle- sâ'at 12 dakika 25 de Seyidler İstasyonu'nun düşmanın 3 süvâri alayı tarafından işgāl edildiğini haber almış, ba'dehû sâ'at 14 de, düşman süvârisinin Çorlu yoluna çıkarak buradan hâlâ perâkende çekilmekde olan cemâ'ate ta'arruzunu görünce topçusunu mevzi'e sokarak ateş etmek ve bir kısım süvâriyi üzerine doğru sevk eylemek sûretiyle düşmanı tard etmişdi.

Bu sırada, 3 tabur piyâde, bir alay süvâri ve 3 bataryadan mürekkeb bir düşmanın Büyük Karışdıran'ın garb sırtlarına sâ'at 13 dakika 45'de kolbaşıyla vardığını haber almış, akşama kadar buralarda dolaşdıkdan sonra bir bölüğünü Meşinli'de bırakarak kısm-ı küllisiyle gecelemek üzere Ohlas Çiftliği'ne gelmişdi.

Fırka ancak bundan sonra ordudan şu emri almışdı: "19/20 minh. Bugün Çorlu'dan Karışdıran'a

III/[419]

bir erzâk kolu gönderildi. Halbuki 4. Kolordu, Başkumandanlık emriyle Paşaköy'e gelmişdir. Bu kolun Sofular'a sapdırılması ve ordu sol cenâhının himâyesi".

3. Ordu Sol Cenâhı

4. Kolordu ve Müfrezeler

Vasıf Bey Müfrezesi Muğla, Ürgüb, Develi, Akdağmadeni, Alaca, Kayseri, Yozgad, Keskin ve ikmâl taburlarıyla 18/19'da Küçük Karışdıran'da kalmış olub gece sâ'at 19 dakika 40'da 4. Kolordu'ya gönderdiği raporda yanında hiçbir alay kumandanı ve mekkâri vesâ'ire olmadığından; tek başına bulunduğundan, bu taburlar fırkalarına verilmezse hâl-i hazırıyla

kumanda ve idâreye devâm mümkün olamayacağından bahseylemişdi. Gelen cevâbda da "İzmir ve Bornova taburlarıyla berâber hemân (Hacılar-Paşaköy) ve (Sofular- Yeniler) yolları mültekâsına gelmesi, kol kumandasını İzmir Alayı kumandanı Halil Sami Bey'in der'uhde edeceği, kendisinin de refâkatinde bulunması, bu kuvvetden bir fırka teşkîli mukarrer olduğu" bildirilmişdi.

Öğleden sonra gelen diğer, sâ'at 17 dakika 30 târîhli bir kolordu emrinde de Vasıf Bey'in Göçerler'de toplanması muharrerse de bugün bu 9 taburun neler yapdığı ma'lûm değildir. Bi'l-âhire cereyân eden ahvâlden istidlâl edildiğine göre bu tâze taburlarda bakımsızlık, başsızlık, etrâfda hüküm-fermâ olan heyecân ve tereddüd te'sîriyle çözülmeğe ve dağılmağa başlamışdı, muhtemelen 19/20'yi Hacılar etrâfında geçirmişdi.

İzmir Alayı kumandanlığı da fi'l-hakîka bâlâdaki emri almış ve kendi rivâyetince, iki taburuyla ale's-sabâh emredilen mültekâya varmışsa da "Kimseyi göremeyerek" yürüyüşe devâm ile Osmanlı köyüne gelmiş ve 19/20 gecesini burada 12. Fırka ile berâber geçirmişdi.

4. Kolordu kumandanlığı, 18/19 gecesini Yeniler'de geçirerek 19 sabâhı sâ'at 4'de, bir tarafdan Süvâri Fırkası'na "Düşmanla temâs gā'ib olduğundan be-heme-hâl keşif" emrini ve diğer tarafdan fırkalara toplanma emrini vermiş ve ba'dehû fırkaları Hadi Paşa'nın 18 minh sâ'at 15 dakika 30 emrine tevfîkan Sofular istikāmet-i umûmiyyesine hareket etdirmişdi; bu sırada kolordunun vaz'iyyeti hiçde şayân-ı emniyet değildi: 12. Fırka daha sâ'at 4 dakika 50 raporunda "Fırka elden çıkmış gibidir. Bir cebhe tutarak müdâfa'a edecek hâlde değiliz. Ne yapalım?" diyordu. İzmit Fırkası ise ortada yok gibi idi.

Binâ'en-'aleyh Tatarlı hizâsına varıldığı sırada Aziz Paşa Fırka'nın ric'atı ve Paşa'nın verilen emre rağmen "Bu sûret-i hareketi meşhûd ve mesmû' olunca" ve bi'z-zât müdâhalede fâ'ide vermeyince, 2. Kolordu'nun da ric'atı şâyi' olunca Vasıf Bey'in yetişememesi hasebiyle kuvve-i umûmiyyesi a'zamî üçbin tahmîn edilen

III/[420]

bu kuvvetle Sofular'da kalmakda fâ'ide görülmemiş ve Beyazköy Deresi şarkına çekilmeğe emir verilmişdi: "Sağımızdaki Uşak ve 2. fırkalar fâik düşman kolları karşısında Sinanlı'ya çekilmeğe başladığından münferid kalmamak için bizde geceyi Göçerler civârında geçirmek üzere hemân Beyazköy Deresi gerisine geliniz karargâh şimdilik Göçerler'dedir".

12. Fırka ise zâten (yolunu şaşırarak) kendisinin Sofular diye Osmanlı köyüne geldiğini görmüşdü. Bu sırada Süvâri Fırkası'ndan gelen sâ'at 14 dakika 50 târîhli rapor, düşmanın takviye edilmiş bir müfrezesinin sâ'at 13 dakika 45'de Karışdıran garbında olduğunu göstermişdi.

Sâ‘at 17 dakika 30'da da şu kolordu emri verilmişdi: “Düşman bugün İmranlı’dan Tatarlı’ya hâlâ top atmakdadır. Kısm-ı küllimiz Beyazköy Deresi şarkında, emniyet kıta‘âtı, garbında geceleyecekdir. 1. Kolordu Sinanlı’da kalacakdır. İzmit Fırkası Göçerler’e yakın olarak Göçerler’le Sinanlı arasında 12. Fırka Göçerler cenûb-ı garbîsinde, Göçerler’le Ahurköy arasında geceleyecekdir. Vasıf Bey Müfrezesi Göçerler’de toplanacakdır”.

Fakat 12. Fırka bu emirleri almadan, daha evvel verilmiş olan ve bir aralık Osmanlı Köyü civârında kalmağı istihdâf eylemiş olan diğer bir emri almış olduğundan 19/20’de Osmanlı’da kalmışdı, İzmir Alayı, Karamürsel Taburu da berâberdi. Fırka çok za‘îflemişdi, en kuvvetlice kalan taburlardan meselâ Y 35 T 1 bile yalnız 4 zâbit, 218 mevcûdunda kalmışdı.

İzmit Fırkası ise inhilâl hâlinde toplanmağa çalışmakda olub hatta bir aralık fırka kumandanı bile tek başına kalarak Osmanlı köyüe gelmişdi ve nihâyet ancak Bilecik Alayı, topçu ve istihkâm bölüğüyle Paşaköy’den Beyazköy’e gelerek 19/20 gecesi burada kalmışdı.

Osmanlı Köy’de tâze 16. Alay’ın 3. Taburu da vardı.

Kolordu karargâhı da geceleyin Göçerler’i bulamamış (tesâdüfen) Sinanlı’ya gelüb 19/20 gecesini 1. Kolordu karargâhı ile berâber burada geçirmişdi.

4. 19 Teşrîn-i evvel’de 1. Kolordu

Kendisini doğruca başkumandanlıkla muhâbereye her nedense salâhiyyetdâr gören, 1. Kolordu’nun erkân-ı harbiyye re’îsi ve dün terfî‘ haberini istibşâr eylemiş olan Ahmed Şevki Paşa 19 sabâhı sâ‘at 7'de Tatarlı’dan, Karargâh-ı Umûmî bahsinde göreceğimiz raporu Başkumandanlığa irsâlden sonra sâ‘at 9 dakika 35'de 2. ve Uşak fırkalarına “Karaağaç civârında mechûl düşman var. Satıköy’de düşman olub olmadığı ma‘lûm değildir. 2. Kolordu Topçuköy garbında, 4. Kolordu Akçaköy garb sırtlarındadır. 1. Kolordu Tatarlı sırtlarında ber-vech-i âtî mevzi‘ işgāl ve tahkîm edecekdir:

III/[421]

2. Fırka: Tatarlı şarkında 2 km. cenûba kadar, bir taburla ileri mevzi‘ olarak Tatarlıda;

Uşak Fırkası: 2. Fırka’nın sağında ve şimâlinde.

Kolordu karargâhı Tatarlı şarkındaki Höyük’dedir. Çorlu’dan erzâk ve cebhâne celbi” emrini vermişdi. Ele geçen 4. Süvâri Alay atlılarından da iki zâbit keşif kolu ileriye sürülmüşdü.

Fakat 2. Fırka’nın mevzi‘ almağa ve hazırlığa hiç niyeti yok gibi görünüyordu; Uşak Fırkası da yalnız topçusunu mevzi‘e sokmuş ve bu sırada piyâdeleri tekrâr 4.000 mevcûduna yaklaşmış olmakla berâber bunları el altına almak için himmet sarf etmemekde bulunmuşdu.

Derken öğle sıralarında keşif kollarından süvâri ve topçu ile takviye edilmiş takrîben bir alay kadar düşmanın Tatarlı’ya Ahmedbey istikāmetinden gelmekde olduğu hakkında raporlar gelmişdi. Bu sırada Höyük’de tarassud eden bir zâbit ise (Satıköy-Ahmedbey)

istikāmetinden takrîben birer alay kuvvetinde 3 düşman kolunun geldiğini haber vermişdi. Bunun üzerine vaz'iyyet şöyle inkişâf eylemişdi: [Çobanoğlu Zeki Bey kitâbından sahîfe 138-141'den hulâsa]

"Paşalar da tarassud mahalline geldi. Aziz Paşa (İşte Şevki Bey düşman geliyor. Daha ne duruyoruz. Haydi bir emir ver, nereye gideceğiz, bu düşman çok, bununla harb edemeyiz) dedi ve fikrinde ısrâr eyledi. Bunun üzerine Re'îs Paşa (siz benden kıdemlisiniz. Kumandayı der'uhde ediniz. O vakit mes'ûliyyet size râci'dir. Ne emir ederseniz yaparız. Kumanda bende bulundukça müdâfa'a emrini yapacağım) demiş ve Aziz Paşa şu kâğıdı vererek (bütün mes'ûliyyet bana âiddir ben çekiliyorum) cevâbını vermişdi. Verdiği kâğıd şudur: (Dünkü verilen ordu emrinde çekilmemek emrolunmuşdu. Sol cenâhımızda 4. Kolordu hattına girecekdi, sağ cenâhımızda 2. Kolordu bulunacakdı. Bunların birisi de yokdur. Fırkanın kuvve-i umûmiyyesi binden noksândır. Topçu alayının ancak 400 atımı vardır. Bu hâl ile mukāvemet bir sâ'atden sonra umûm kıta'âtın mahvı demekdir. Bu felâkete yanlardaki kıta'âtda m'aruz kalacakdır. Bundan dolayı çekilmek emrini veriyorum. F 2 K. Aziz Hasan).

Uşak Fırkası erkân-ı harbide Sinanlı'ya çekilmek fikrinde bulunmuşdu…. Evvelâ 2. Fırka çekilmeğe başlamış ve bu sırada köyün garb sırtlarına gelmiş, mevzi' almağa başlamış olan düşman topçusunun ateşine tutulmuşdu. Müte'âkiben Uşak Fırkası da ateş altına alınarak umûm bir herc ü merc başladı, herkes, her nefer kendi başına bir istikāmete gitmeğe başladı. Re'îs Paşa da ma'iyyetiyle berâber hareket etdi ve (Tatarlı-Sinanlı) yolundan sâ'at 15 dakika 10 târîhiyle Başkumandanlığa bir rapor gönderdi" [-ki bunu da ileride zikredeceğiz. M. N…] Cereyân Sinanlı'ya teveccüh etmişdi.

III/[422]

*

* *

Bu işler olurken daha 18 sabâhı kolordusunu bırakarak Çorlu'ya gitmiş olan Ömer Yaver Paşa ve ma'iyyetine gelince: Hacılar'dan Çorlu'ya gelirken 16. Alay'dan 2 tabura rast gelerek karargâhla birlikde kaçmakda olan Nasır Paşa'ya bunları vermiş ve Hacılar civârında bir himâye mevzi'i almasını emreylemişdi. 19 sabâhı Çorlu'da bulunurken ordudan, E. H Binbaşı Hafız Hakkı Bey'in 1. Kolordu Erkân-ı Harbiyye Riyâseti'ne ta'yîn edildiği emri alınmış ve kolordunun başına gidilmesi hakkındaki diğer emirle Ömer Yaver Paşa 19'da Sinanlı'ya hareket etmişdi.

Ohlas Çiftliği'nde Nişancı 1. Alay'a rast gelerek kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi bunu berâber alub Göçerler'e gelmiş ve 19/20 de burada kalmışdı. Yaver Paşa ise Sinanlı'ya giderek karargâha iltihâk eylemişdi ve buradan, 2. Fırka kumandanının vaz'iyyetini Şark Ordusu'na

ihbâr ederek 19/20 târîhiyle de şu cevâbı almışdı: "Aziz Paşa'nın 2. Fırka kumandanlığından el çekdirilü b yerine 1. Kolordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Şevki Paşa'nın ta'yîn edildiği şimdi Başkumandanlık Vekâleti'nden teblîğ edildiğinden ol vecihle hareket edilmesi." Bu emir 20'de tatbîk edilmişdi.

*

* *

19 Teşrîn-i evvel'de sâ'at 10'a doğru 2. Fırka'nın kadro hâlinde piyâde kısm-ı küllisi de Tatarlı'ya gelmiş olub yalnız 4. Alay'ın 2. ve 3. taburlarıyla Nişancı 2. Tabur ve 5. Mitralyöz Bölüğü ortada yokdu; gelen taburların mevcûdu da 200-300 arasında idi. Yukarıda zikredildiği üzere fırka buradan kendiliğinden çekilmiş ve 19/20 gecesini Sinanlı'da geçirmişdi.

Müretteb 1. Fırka'nın 1. Nişancı Alayı 18/19'u Beyazköy şarkında himâye mevzi'inde(!) geçirdikden sonra 19 sabâhı Nasır Paşa'nın emriyle, tâze 16. Alay'ın 2. Taburu, bir İstihkâm Bölüğü ve yoldan çevrilen bir batarya [ağleb-i ihtimâl Vasıf Bey Müfrezesi'nin bataryası ?] berâber olarak Ohlas Çiftliği'ne kadar gelmişdi. Burada kolordudan, tekrâr Sinanlı'da toplanmak emri gelmişdi. Bunun üzerine durulmuş ve bir müddet mütezâd emirler ve karârlar arasında çalkalandıkdan sonra tekrâr Beyazköy'e hareket edilirken sâ'at 17 sıralarında 1. Şark Ordusu kumandanı Abdullah Paşa'dan alaya şu emir gelmişdi:

" Müretteb 1. Fırka Kumandanı Nasır Paşa'nın Dersa'âdet'e avdetiyle müretteb fırka kumandanlığının tarafınızdan der'uhde olunması ve Nişancı 1. Alay kumandanlığına da Plevne Taburu kumandanı Halil Bey'in ta'yîni tensîb edilmişdir".

Bu emri 1. Kolordu'nun yeni erkân-ı harbiyye re'îsi Binbaşı Hafız Hakkı Bey bi'z-zât getirmiş ve Müretteb Fırka'nın ba'de-mâ 1. Nişancı ve 3. Alaylarla İzmir Redif Alayı, 1. Mitralyöz Bölüğü, 8.

III/[423]

Alay'ın 2. Taburu (tâze) 8. Mitralyöz Bölüğü ve 1. İstihkâm Bölüğü'nden mürekkeb olacağını söylemişdi.

Halbuki bu sırada fırka ku[m]andanıyla berâber 3. Alay 19/20 de diğer alayıyla irtibâtı gā'ib ederek hâlâ Beyazköy şarkında himâye mevzi'nde (!) bulunuyordu ve bu sebeble 19'da Müretteb 1. Fırka, hakîkatde yalnız Nişancı Alayı'nın 1, 2. ve 8. Alay'ın 2. taburlarıyla 8. Mitralyoz Bölüğü'nden terekkûb edebilmiş ve Hafız Hakkı Bey'in emriyle Göçerler'e giderek 19/20'yi burada geçirmişdi.

Uşak Fırkası'na gelince: 19 sabâhı, Tatarlı'daki Uşak Fırkası'na, dünden beri vücûdu anlaşılamayan Demirci Taburu da iltihâk etmişdi ki bunun burada verdiği rapordan şu fıkraların nakli fâ'idelidir: "…17 Teşrîn-i evvel'de sâ'at 17 dakika 30'da İzmit Fırkası'yla aramızdaki

Biga taburlarının savuşması üzerine düşmanın, 4-5 taburla, gāyet açık cenâhımızdan muntazaman ilerlediği görüldü. Kasaba Taburu'nun ihtiyât bölüğü ve ihtiyâtımızla 200 neferle tedâfü'î koltuk yapdık, icrâ kılınan şiddetli ateş ve mu'ahharen süngü hücümu ile düşman tevkîf edildi. Bütün gece böyle 150 metre mesâfe ile düşman ile karşı karşıya kaldık. Sağımızdaki taburlardan ba'zılarının çekildiği haberi üzerine efrâdımızdan bir kısmı kaçdı. Nihâyet ric'at emrini aldık ve 18 minh sâ'at 4 dakika 30'da 200 kadar mütebâkî mevcûdumuzla muntazaman çekilerek Ahmedbey'e geldiksede burada efrâd diğerlerine karışarak Çorlu üzerine gitdi; 3 zâbit ve 25 neferle ben de Tatarlı'ya geldim. 17 muhârebesinde cem'an 2 zâbit ve 28 efrâd mecrûh ve 6 şehîdimiz vardı. Ağır yaralılar yerinde bırakıldı".

İşte Uşak Fırkası'nın 17 akşamı kaçdığı, sol cenâhın çevrildiği vesâ'ire hakkındaki haberin ve Canib Paşa'nın şifâhî raporlarının mâhiyyeti! En nihâyet anlaşılıyor ki İzmit Fırkası'yla Uşak Fırkası arasına 17 minh gurûba doğru belki bir iki bölüklük düşman hatta girer gibi olmuş ve bunlarda durdurulmuşdur. Süngü hücûmu vesâ'ire bi't-tabi' şâyân-ı i'timâd değildir. Kasaba Taburu'nun raporu da bunu te'yîd etmekdedir ve gece siperlerde kaldığı ve ancak sâ'at 2'den sonra alınan emirle çekildiği muharrerdir. Bu da Ahmedbey'den sonra karışmış olub Tatarlı'ya yalnız 4. Bölüğün 50 neferiyle varmışdı; bu tabur 16 muhârebesinde 13 nefer yaralı, 17'de 4 şehîd, 15 mecrûh vermişdi; ve'l-hâsıl Tatarlı'da, Uşak Fırkası evvelâ köyün şimâl-i şarkî sırtlarında müdâfa'a için yerleşmeğe çalışırken ber-vech-i bâlâ bu da Sinanlı yolunu tutmuş ve gurûb sıralarında piyâdesiyle Sinanlı'ya, topçusuyla (Y 1 T 2) Karamehmed'e gelmiş olub 19/20'yi buralarda geçirmişdi.

5. 19 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu

Daha 18/19 gecesi 3. Fırka'yı Congara istikāmetine sevk etdikten sonra, Topçuköy'ündeki 2.

III/[424]

Kolordu kumandanlığı bir tarafdan burada tanzîmât vesâ'ire ile meşgūl olurken diğer tarafdan tedrîcen şu raporları alarak ve emirleri vererek vaz'iyyeti ta'kîb eylemişdi:

17. Kolordu, sâ'at 5'de, "3. Kolordu, sâ'at 2 dakika 15 raporunda, Başkumandanlık ta'arruza devâmı emrediyorlarsa da buna 19 minh öğleden evvel başlanamayacağını bildiriyor. 17. Kolordu 18'de Congara şarkındaki sırtlara çekildiğinden ve kıta'âtın hâli gayr-i müsâ'id olduğundan bu sırtlarda müdâfa'aya gayret olunacakdır" raporunu göndermişdi.

Müstakil Süvâri Livâsı'na, Topçuköy'ünde oturacağına, 3. Fırka'nın solunda bulunması tavsiye ve teblîğ edilmişdi.

Sâ'at 8 dakika 30'da 1. Kolordu'dan gelen iki rapor "Bir sâ'at evvel, İmranlı'dan, Ahmedbey istikāmetine bir tabur kadar düşmanın hareketi görüldü. Arkasında ne var belli değil.

Bu düşmanın 1 ve 4. kolordular arasına girmesi muhtemeldir. Bize yardıma hazır olunuz, umûm kuvvetimiz 1.500 kadardır. Karaağaç Deresi'nde önümüzde olan düşman bu âna kadar bizi ta'kîb etmedi. Dün 4. Kolordu karşısında olduğu bildirilen 6 piyâde alayıyla 9 bataryanın bugün o tarafda olduğuna dâ'ir bir haber yokdur.

Binâ'en-'aleyh bu düşmanların kâmilen sağ cenâh grubumuza teveccühü muhtemeldir. Uşak Fırkası'nın beherri birkaç yüz mevcûdlu 5 tabur ve 3 bataryası var 2. Fırka'nın topçusu Tatarlı'da ise de piyâdeleri Çorlu yolunu tutmuşdur" diyordu.

3. Kolordu'dan da 18 minh sâ'at 16 dakika 35 târîhli şu geç kalmış rapor gelmişdi: "Bize pek yaklaşmış olan 17. Kolordu'nun sol cenâhına karşı düşman şiddetle ta'arruz etdiğinden ihtiyâtlarla bunun solunu temdîde mecbûr oldum. Binâ'en-'aleyh 3. ve 17. kolordularla sizin aranıza girmişdir. Topçu cebhânemiz bitiyor. Topçularınızın olsun şiddetle ilerleyerek aramıza düşmanı sokmamasına intizârdayız, hemân icrââta girişilmesini ilk tesâdüf edilecek fırka kumandanından ricâ ve temennî ederim. Mahmud."

Buna, sâ'at 10 da cevâben: "Raporunuz şimdi alındı. 3. Fırka (Topçuköy-Congara-400 Tepesi) istikāmetinde, Hafif Livâ'da şimdi Congara istikamatine sevk edildi. Süvâri 10. Alay Congara cenûbunda ve Hafif Livâ solu ilerisindedir. 5. Fırka Topçuköy'ün garb sırtlarını tahkîme me'mûr edildi. Kastamonu Fırkası Topçuköy'dedir. Yozgad Fırkası'nın bir taburu şimdi Topçuköy'le Congara arasındadır. [mucur[mevcud] taburudur ki kolordu, bunu bir dürlü ileri süremediğinden şikâyet ediyor. M. N] 1. Kolordu Uşak Fırkası'yla Tatarlı civârındadır." raporu gönderildi.

Fi'l-hakîka bu sırada 5. Fırka Topçuköy garbında, krokide gösterilen mevzi'e sevk edilmekde idi ve akşama kadar burada kalmışdı. Kolordu kumandanı da buradan tarassud eylemişdi.

Süvâri 10. Alay da, geceleyin kendiliğinden Topçuköy'e geldiğinin görülmesi üzerine

19

III/[425]

sabâhı 3. Fırka'nın sol cenâhını muhâfazaya sevk edilmiş, Müstakil Süvâri Livâsı da biraz geçce olmakla berâber o tarafa gitmişdi.

Biraz sonra Süvâri 10. Alay'dan, sâ'at 9 dakika 30 târîhiyle Congara garb sırtlarından gönderilmiş olan rapor gelmişdi, bunda: "Düşmanın tahmînen 1 fırka kadar kuvvetini Congara'nın 5-6 km. cenûb-ı garbîsindeki sırtlardan şimâle ilerlerken gördüm. Bir tabur kadar da, Congara şimâl-i garbîsinden Soğucak Deresi'ne indi" deniliyordu.

3. Fırka'nın da Congara'nın 1,5 km. kadar şarkına vardığı, 17. Kolordu ile hâl-i irtibâtda olduğu haberi gelmişdi.

İşte bu sırada, sâ‘at 11 dakika 30 raddelerinde Congara istikāmetinden muhârebe sesleri gelmeğe başlamış, bunun üzerine sâ‘at 11 dakika 25’de 1. Kolordu’ya şu rapor yazılmışdı:

“Müstakil Süvâri Livâsı Congara cenûbunda, 3. Fırka şarkındadır. Düşman hakkındaki haber 2.500 nefer ve 3 batarya kuvvetindeki 5. Fırka bakiyyesi şimdi 3. Fırka’nın sol cenâhına gönderiliyor. 1.000 neferlik Kastamonu Fırkası Topçuköy’ündedir. Kolordunuzun bize doğru yanaşarak müştereken düşmana mukābele münâsib olacağı mütâla‘asındayım. Şimdi 3. Fırka tarafından piyâde ve topçu ateşi başladı”.

Müte‘âkiben 3. Fırka’nın, sâ‘at 12 dakika 50’de Congara şark cenûbundan gönderdiği şu rapor gelmişdi:

“…3. Kolordu’dan şimdi gelen raporda kendisinin ilerlemekde olduğu ve havânın bozulmak istidadı hasebiyle bugün herhâlde bir netîce almağa mecbûr olduğu ve 2. Kolordu’ya da teblîgât îfâsı bildiriliyor. 17. Kolordu Congara garb sırtlarını işgāl edecekdir, 3. Fırka da berâber ilerleyecekdir. Sâ‘at 11 dakika 30’da muhârebe başladı, düşman zayıfdır ta‘arruz edeceğim”.

Buraya kadar ki ahvâl sâ‘at 13 raporuyla orduya bildirilmişdi ki bahs-i mahsûsunda yazılmışdır. Fakat 1. Kolordu’nun sâ‘at 13 dakika 30’da Tatarlı’dan gönderdiği şu rapor yeni bir vaz‘iyyet ihdâs eylemişdi:

“İki büyük, biri de cânibdâr olarak 3 düşman kolu (Ahmedbey-İmranlı) üzerinden ilerliyor. Şimdi gelen rapor, bir taburun Tatarlı köyüne ilerlemek üzere olduğunu ve gerisinde 2 tabur görüldüğünü bildiriyor, topçuları da Ahmedbey köyünün gerisinde ve köye dâhil olmak üzere 1 alay kadardır. Düşman şimdi ucuyla Tatarlı köyünün cenûb-ı garbîsindeki sırt üzerinde bize karşı yayılıyor. Muhârebeyi kabûl ediyoruz. Fakat yardıma muhtâcız.”

Bu rapor sâ‘at 14 sıralarında gelmiş ve daha evvel Tatarlı istikāmetinden biraz top sesi de işitilmişdi fakat bu sırada gelen 2. Kolordu haber zâbiti, ber-vech-i bâlâ haberi te’yîdle berâber 1. Kolordu’nun Sinanlı’ya doğru ric‘ata başladığını da bildirmişdi.

III/[426]

Bunun üzerine 2. Kolordu, bi-hakkın solundan endîşe ederek 3. Fırka gerisinde hazır bir vaz‘iyetde bulunmakda olan 5. Fırka’ya, îcâbında mukābele edecek sûretde Tatarlı istikāmetine kaşı tebdîl-i cebhe etdirerek topçularını ihzâr etmiş, 3. Fırka ve 17. Kolordu’ya da ma‘lûmât verilmişdi.

Fakat kolordu kumandanlığı, 3. Fırka nezdindeki tarassudâtından Tatarlı istikāmetinde (mühim bir şey) görememişdi; 3. Fırka karşısındaki düşmanda bir batarya ile 1-2

tabur tahmîn edilmiş ve fırkanın sâ‘at 15’e te’hîr etdiği ta‘arruzda muvaffak olacağını ümîd eylemişdi.

Bundan sonra süvâri 10. Alay’dan, Congara’nın 4 km. cenûb-ı şarkisinden, sâ‘at 13 dakika 40’da yazdığı ve Congara’nın 4 km. kadar cenûbunda ve dere garbında bir batarya ile bir alay piyâde görüldüğü hakkındaki rapor gelmiş ve bunun üzerine 5. Fırka’ya evvelâ bir kısım piyâde ile bir bataryanın Tatarlı istikāmetinde biraz ilerletilmesi emredilmişse de batarya bir yere saplandığından maksad hâsıl olamamışdı.

Daha sonra Süvâri Livâsı’nın Congara cenûbundan gönderdiği bir raporda, 1. Kolordu ve Erkân-ı Harbiyye re’îsine tesâdüf edilerek şunları not etdirdiği yazılıyordu: “2. Fırka 2.000 kadar efrâd ve 4 batarya, Uşak Fırkası 500-600 yüz efrâd ve 3 bataryadır. Müretteb 1. Fırka ortada yokdur” ilâveten de şu bildiriliyordu: “Düşman piyâde ucunun sâ‘at 11 dakika 30’da bir tabur pîşdârla Ahmedbey’e indiğini bir piyâde zâbiti söyledi. Sâ‘at 15 dakika 30’dan sonra livâ, Congara civârında bir keşif bölüğü bırakarak Topçuköy’üne avdet edecekdir”.

Süvâri Livâsı sâ‘at 16 raporunda da “Düşman piyâdesi Congara garb sırtlarında tahkîmat yapıyor, Ahmedbey’in 5 km. şimâlinden 3 taburu da 2 batarya [12 top] sâ‘at 15 dakika 30’dan sonra dere istikāmetinde Congara’ya doğru geliyor. Livâ şimdi avdet etmekdedir” deniyordu ve fi’l-hakîka sâ‘at 16 dakika 30’da bu raporla berâber livâda Topçuköy’üne gelmişdi!

Binâ’en-‘aleyh 2. Kolordu herhâlde az çok bir düşmanın Tatarlı’ya ilerlediğine ve muhârebe başlamadığına göre 1. Kolordu’nun fi’l-hakîka Sinanlı’ya çekildiğine, ma-heza düşmanın da muhtemelen Tatarlı şarkına geçmediğine hükmetmiş ve geceyi hazır bir vaz‘iyyetde imrâra karâr vermişdi.

Binâ’en-‘aleyh sâ‘at 15’de başlayan ta‘arruz hâlâ devâm etmekde iken kolordu karargâhı Topçuköy’üne avdet etmiş ve her kıt‘aya olduğu yerde ikāmet etmesi emri verilmişdi.

Bundan sonra 3. Kolordu’dan, Congara şark sırtlarından sâ‘at 14 dakika 20’de yazılmış “Her iki Mahmud’dan müştereken: Biz ta‘arruz ediyoruz, sizden de yardım ricâ ediyoruz.” me’âlindeki rapor gelmiş ve buna sâ‘at 21 dakika 15’de yazılan cevâbda kolordunun bugünkü harekât ve mukarrerâtından bahsedildikten sonra “….Kolorduların vaz‘iyyeti oldukça tehlikelidir” denilmişdi. Ba‘dehû orduya da -bunun 20 Teşrîn-i evvel’de aldığı- akşam raporu gönderilmişdi.

III/[427]

Ateş sesleri gecede devâm etmişdi. Ortada bulunmayan 4. ve Kastamonu fırkaları kumandanlarından da şu raporlar alınmışdı:

Çorlu'dan, 4. Fırka Kumandanı Mîralay Necib Bey'den: "Fırka, 18 Teşrîn-i evvel zevâlinde ancak 400 silâhıyla Tatarlı köyüne gitmek üzere Osmanlı köyünde toplanmışdı. Bu sırada ordu kumandanlığı geldi ve bu cüz'î kuvvetle Tatarlı'ya gitmeyüb şarka doğru, 1. Kolordu fırkasına iltihâk etmemi emretdi. Bugün de [19 minh] 100 kadar topladık. Şimdi bunlarla Çorlu'dayım. Çünkü 2. Kolordu'nun vaz'iyyetinden bî-haberdim. Yanımda kimse yokdur. Bî-tab ve tüvânım. Nâmûs gayretiyle sürükleniyorum. Tekirdağ'ında silâhlarımızın bulunduğunu söyledim. Bunlar için vapur gönderileceği beyân olundu ve oraya giderek bu silâhları Dersa'âdet'e sevkim tahrîren emrolundu. Hayvanlarım yürüyebilirse yarın sabâh Tekirdağ'ına giderek bu vazîfeyi îfâ edeceğim. Emrinize muntazırım(!)".

Çanakkal'a Fırkası kumandanı ise, fırkasından bahsetmeksizin, Topçuköy'ünden sâ'at 8 dakika 30 târîhli bir raporunda 17 muhârebesi hakkında şu ma'lûmâtı vermişdi: "17 Teşrîn-i evvel'de terk-i mevzi' eden Çanakkal'a Fırkası tekrâr yüz ileri etdirilerek süngü hücûmuyla metrûk mevzi'i istirdâd etmiş ve düşmanı siperlerine kadar ilerileyerek tarda muvaffak olmuş ve sağ cenâhdaki 4 topu terke icbâr edilmişdi. Fakat gurûb-ı şemsî müte'âkib efrâd kısım kısım geriye döndüklerinden Konya, Sille taburlarından 300-400 kişiye süngü takdırılarak ileri sürülmüş ve hatt-ı harbi tekrâr yerine götürmeğe me'mûr edilmişse de muvaffak olunamadı. Hatta Menemen Taburu'ndan bir zâbit efrâd tarafından yaralandı. Topçu 12. Alay'ın 2. Taburu'ndan 2 batarya dahi berâber hareket etmişdi…"

3. Fırka'nın Muhârebesi

3. Fırka her nedense geç kalarak 19 sabâhı ancak sâ'at 8 dakika 50 sıralarında kolbaşıyla Congara şarkına varmış, açılarak tahkîmat emredilmişdi [sâ'at 9 dakika 30]. Fakat efrâdın kısm-ı a'zamı açlıkdan Congara köyüne hücûm ederek yağmağa dalmışdı. Sâ'at 10 sıralarında 3. Fırka, 8. Alay'ın 1. Taburu sağda, Congara şarkında, 7. Alay bunun solunda, 9. Alay'laNnişancı 3. Tabur 7. Alay gerisinde; topçu merkez gerisinde olarak va'ziyyet almışdı. Sağını 17. Kolordu temdîd ediyor; solu açığında da Müstakil Süvâri Livâsı bulunuyordu. Congara Köyü şimâl-i garbîsinde de Denizli Fırkası'na mensûb bir cemâ'at bulunuyordu.

Sâ'at 11 dakika 30'da, fırka ve 17. Kolordu kumandanları berâberken, düşman, vücûdunu hiss

III/[428]

etdirmeden garb sırtlarından Congara'ya yanaşmış, ansızın köye topçu ve piyâde ateşi açılmışdı. Bu baskın bi't-tabi' büyük bir karışıklık hâsıl etmiş, derenin garbında ve köydeki efrâd ve perâkende kıta'âtdan, başını alan gerilere gelmişdi. Köye en yakın olan Y 8 T 1'de muhârebeye tutuşmuşdu.

Sâ‘at 12 dakika 50’de, 3. Kolordu’nun ta‘arruza başladığı, 17. Kolordu’nun 400 Tepesi istikāmetinde dere garbına ta‘arruz etmeğe karâr verdiği, 3. Fırka karşısındaki düşmanında za‘îf olduğu” haberi gelmiş. Nihâyet sâ‘at 14 dakika 45’de 17. Kolordu’nun sâ‘at 14 dakika 10 târîhli, “Biz ta‘arruz ediyoruz, karşımızdaki düşman zayıfdır. Siz de ta‘arruz ediniz” me’âlindeki emri vâsıl olmuşdu. Biraz sonra 5. Fırka da sol geride görünmüş; Süvâri Livâsı’nın daha sola [cenûba] gitdiği müşâhede edilmişdi. Bunun üzerine 3. Fırka da ta‘arruz karâr ve emrini vermişdi: Hedef, dere garbındaki hatt-ı bâlâ idi; birinci hatda Nişancı 3.Tabur, Y 8’de T 1 ve 7. Alay bulunacak, diğerleri de ikinci hat olarak ta‘kîb eyleyecekdi. (9. Alay’ın mevcûdu 23 zâbit, 786 efrâddı). Ta‘arruz başlarken 2. Kolordu’dan, Tatarlı’ya düşman geldiği ve 1. Kolordu’nun çekildiği haberi gelmiş ve bu bi’t-tabi‘ bir soğuk duş te’sîri yapmışdı.

Nihâyet gurûb sıralarında ta‘arruz, Soğucak Dere garbına geçmiş ve 3-4 yüz metreye kadar yaklaşmış ise de karanlıkdan sonra tek tük firâr başladığından ve 3. Fırka’nın kolunca “17. Kolordu ilerileyememiş olduğundan” tekrâr eski vaz‘iyyete gelmek emri verilmiş ve kıta‘ât haylice sarsılmış ve za‘îflemiş olarak yine Congara şark sırtına gelmişdi.

19/20 gecesi bu vaz‘iyyetde ve elîm bir açlık ile geçirilmişdi.

5. Fırka da -yukarıda görüldüğü üzere- Topçuköy ile Congara arasına ilerletilmiş, evvelâ cebhe garba olarak bir vaz‘iyyet aldırılmışken, Tatarlı havâdisi üzerine cebhe cenûba çevrilerek bırakılmışdı.

Kastamonu Fırkası ise, yanındaki 3 toplu 4. Alay bataryasını 5. Fırka’ya vererek evvelâ Topçuköy’de istirâhat ederken Tatarlı’ya düşman geldiği haberinden sonra kolordu emriyle köyün cenûbunda ve dere tarafeyninde doğruca köyü muhâfaza edecek sûretde, sağında Sinob, solunda Kastamonu alayları olmak üzere vaz‘iyyet almış ve kalmışdı. Mevcûdu 29 zâbit 1040 neferdi; Ârac Taburu’ndan da 1 zâbit 47 nefer iltihâk etmişdi; artık inhilâl başlamışdı. Fırkanın muhârebe etmeğe hiç de niyeti yokdu. Hatta doktorlar “Efrâd kâmilen hastadır, hiçbir vazîfe-i harbiyye îfâ edecek hâlde değildir” diye (bir mazbata) yapmış, fırka kumandanlığı da bunu tasdîken kolorduya vermişdi!

Çanakkal‘a Fırkası ise tamâmen inhilâl hâlinde idi ve nerede bulunduğu belli değildi. Efrâd ve zâbitân başlarını alarak muhtemelen (Çorlu-İstanbul) yolunu tutmuşlardı.

III/[429]

4. Fırka kumandanının ve fırka döküntülerinin ibret-âmiz sergüzeştini de burada ikmâl edelim:

Fırka kumandanı Necib Bey ile bir kısım alay ve tabur kumandanları ve efrâdın 18 akşamı Çorlu’ya geldiğini zikretmişdik. Burada Necib Bey orduya mürâca‘at ederek

"Tekirdağ'ında silâhlarımız vardır onları alalım" demiş ordu da oraya vapur sevki için Başkumandanlığa mürâca'at eylemişdi.

19 zevâlinde ordu Erkân-ı Harbiyye'sinden Kolağası Hüseyin Hüsnü Emir Bey Necib Bey'e gelerek şu emri göstermiş ve îzâh eylemişdi:

"Başkumandanlık'dan 1. Şark Ordusu'na:

Nazım

C- 18/16[19] minh Tekirdağ'ına vapur sevki Harbiye Nezâreti'ne yazılmışdır.

4. Fırka Kumandanı Necib Bey tarafından Tekirdağ'ındaki malzemenin gelecek vapura irkâbı zımnında. Necib Bey'e 18/19 minh"

Mâba'dını Necib Bey, harb cerîdesinde şöyle hikâye ediyor:

"…fakat bî-tâb olduğumdan bugün gidemedim.

20 Teşrîn-i evvel sabâhı emir şifâhen tekrâr ve Ereğli tarîkiyle gitmemiz Şark Ordusu Karargâhı'ndan ihtâr olundu. Bunun üzerine 10. Alay kumandanı Celal Bey'i tevkil etdim (?!) Ve şedîd yağmur altında Ereğli'ye hareket etdim; öğleyin varıldı. Fakat Tekirdağ'ıyla muhâbere edilemediğinden orduya şunu yazdım: (şimdi Ereğli'ye geldim. Tekirdağ'ına vapur gitdiği ahâliden öğrenildi. Esliha, mühimmât ve zâbitân â'ilelerinin bununla tahrîkini yazdımsa da keşîde edilemedi.)

20/21'de Ereğli'de kaldım. 21'de limanda Marmara vapuru vardı; bununla Tekirdağ'ına gitmek mümkün olduğu anlaşılarak 10. Alay kumandanına, orduya ma'lûmât verdim ve sâ'at 9'da vapura bindim. Fakat bu sırada Ereğli kasabasının tahliyesi emri gelmiş ve külliyetli insan vapura dolmağa başlamışdı. Sevk me'mûru bu hâlde vapurun Tekirdağ'ına gidemeyeceğini söyledi. Bende hayvanlarımı bindirmiş olduğumdan hayvansız kalmamak endîşesiyle (!) vapurdan çıkmadım ve bi'z-zarûre Dersa'âdet'e gelmeğe mecbûr oldum (!). Vapurda şübheli vefat olduğundan İstanbul'da taht-ı müşâhedeye alındık ve ancak 5 sün sonra dışarı çıkarıldık. Ba'de'z-zevâl fırkaya iltihâk etmek üzere Hadımköy'üne geldim ve Sancaktepe'de 2. Kolordu karargâhında 5 gün kadıkdan sonra Bolayır ve Gelibolu'ya fırka kumandanlığına ta'yîn edilmemize binâ'en oraya hareket edildi…"

[Necib Bey'in böylece savuşarak İstanbul'a geldiğinden hakîkaten kimsenin ma'lûmâtı yokdu. İyice

III/[430]

hatırlıyorum bu şöyle anlaşılmışdı: Çatalca Muhârebesi'ne takaddüm eden günlerin birisinde -belki teşrîn-i evvel nihâyeti- bir gün karargâhda İstanbul gazetelerini karıştırıyorduk. Benim gözüme bir gazetenin, son sahîfesinde şöyle bir i'lân çarpdı. (Dördüncü Piyâde Fırka-i Hümayûnu'na mensûb olub da elyevm İstanbul'da bulunan bi'l-umûm ümerâ, zâbitân ve

efrâdın yarın zevâlde köprü başında Vâlide kıraâthânesinde beni görmesi ve emir alması lüzûmu i‘lân olunur. 4. Fırka kumandanı Mîralay Necib)

Bu i‘lânı bi’t-tabi‘ mâfevklerime göstermişdim ve herkes mütehayyir olarak Allah Allah!....” demişdi. Binâ’en-‘aleyh Necib Bey’in vapurdan çıkar çıkmaz hemân Hadımköy’üne geldiğini kabûl etmem. M. N]

Böylece 4. Fırka daha 16 Teşrîn-i evvel’den i‘tibâren ortadan kalkmışdı…

B. 19 Teşrîn-i evvel’de 2. Şark Ordusu

1. Ordu Kumandanlığı

Ordu kumandanlığı kemâ-kân menzil nokta kumandanlığını yapmakda ber-devâmdı; ne kendi ve ne erkân-ı harbiyye re’îsi bir kerecik olsun merâk edüb de hatt-ı harbi görmeğe gitmemişlerdi….

Bugün Vize’ye Kayseri Fırkası kumandanı, Kayseri, Nevşehir taburlarıyla varmışdı ve sâ‘at 13’de kendisine: “Dün gece oraya (?) sabâha doğru sevk edilen mevcûd, Şereflikoçhisar, Yalvaç ve bugün gönderilen Yenişehir, Kayseri ve akşama doğru gelecek olan Erkilet Boğazlıyan, Nevşehir taburları cümlesi Kayseri Kumandanı Sabri Paşa emrindedir” emri verilmiş, Congara istikāmetine sevk edilmişdi.

Fırka kumandanı sâ‘at 15 dakika 30’da hareket etmiş, fakat bu sırada Congara’nın sukūt etdiği (?) haberini alınca Çeribaşı köyüne vararak burada kalmışdı ve 19/20 gecesi burada Kayseri, Erkilet, Yenişehir, Boğazlıyan, Nevşehir taburları ile Nişancı Y 3 T 3 ve 25. Mitralyoz Bölüğü toplanmışdı.

Bugün Vize’ye Yozgad Fırkası kumandanlığı da gelmiş ve Hamdi Paşa’dan: “Yozgad taburlarının yerleri ma‘lûm değildir, Amasya fırkası taburları peyderpey Vize’ye gelecekdir ve diğer kıta‘âtla birleşerek bir kolordu teşkîl olunacakdır, sizde buna kumanda edeceksiniz” emrini almış ve 19/20’yi Vize’de geçirmişdi.

Bugün Vize’ye Karargâh-ı Umûmî İkinci Erkân-ı Harbiyye Re’îs-i Sânîsi Pertev Paşa gelerek Hamdi Paşa’ya “1. Şark Ordusu kumandanlığına ta‘yîn edildiğini” bildirmiş ve sâ‘at 18’de de şu emir vürûd eylemişdi:

“Zât-ı vâlâlarının 1. Şark Ordusu Kumandanlığı’na ve 3. Kolordu Kumandanı Muhtar Paşa’nın 2. Şark Ordusu Kumandanlığı’na ta‘yîni bi’t-tensîb-i keyfiyyet Muhtar Paşa’ya ayrıca teblîğ edilmişdir. Kumandayı…

III/[431]

muşârün-ileyh bi’t-tevdî‘ Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Kemâl Bey’le birlikde hemân Çerkesköy’üne azîmet etmeleri lüzûmu beyân olunur. Nazım.”

Bu emir üzerine Hamdi Paşa, anlaşıldığına göre "bilâ-ifâte-i vakt" yola çıkmış olacak ki 20 Teşrîn-i evvel'de Çerkesköy'üne geldiği zaman İstanbul'dan henüz gelmiş olan karargâhına burada tesâdüf etdiğini kaydetmekdedir!

"Böylece bir kere daha emir ve kumanda değişmişdi, ma'a-hâzâ 2. Ordu kumandanlığının teşkîlinden bir fâ'ide hâsıl olmadığı misillü bu sûret-i tebeddülden de bir mahzûr tahassulü muhtemel değildi, iş olacağını varmışdı!

Hamdi Paşa, bu sûretle nihâyet bulan vazîfesi hakkında, raporunu şu sözlerle bitirmekdedir:

"….2. Ordu kumandanlığı Vize'de başlıca hidemâtıyla meşgūl oldu. 18. Kolordu teşekkül edemedi ve buna mensûb Kayseri ve Yozgad fırkalarının kumandanları ancak 19'da ve yalnız başlarına Vize'ye geldi. Çözülmekde başlıca mü'essir açlıkdır: Eğer Vize'den, himmetimizle az çok bir şey gönderilmemiş olsa idi inhilâl daha evvel vukū' bulurdu.

18 Teşrîn-i evvel'de 3. Kolordu, düşmanın sol cenâhını ihâta için 3 piyâde taburu ve 1 cebel bataryasından mürekkeb bir müfreze me'mûr etmişdi, bir şey yapamadı. Diğer cihetden bugün Muhtar Paşa, karmakarışık etmiş olduğu kıta'âtına çeki düzen vermekle meşgūl olduğundan öğleden sonraya kadar, sol cenâhdaki müşkil vaz'iyyetde ta'arruz etmekde olan 17. Kolordu'ya yalnız topçu ateşiyle yardım edebilmişdi.

Eğer bugün 3. Kolordu ta'arruz için verilen ordu emrine göre iki veya hiç olmazsa bir fırka ile Örenbeyli istikāmetinde düşman sol cenâhını çevirmeğe teşebbüs etse idi Pınarhisar'a girmeğe muvaffak olmasa bile düşmanın nazar-ı dikkatini o tarafa çeker ve 17. Kolordu belki ric'at etmezdi.

3. Kolordu kumandanının bu emre ehemmiyet vermemesinin sebebi -kitâbının münderecâtını ve Bahriye Nâzırı olması hasebiyle doğruca Karargâh-ı Umûmî ile muhâberesine göre- mûmâ-ileyhin âcizlerini dâ'imâ 18. Kolordu kumandanı olarak tanımak istemesidir. [Fi'l-hakîka Muhtar Paşa'nın bu bâbdaki düşüncelerini Karargâh-ı Umûmî bahsinde göreceğiz. M. N]

19 Teşrîn-i evvel için Başkumandanlık'dan umûm ta'arruz emri alınmış ve kolordulara buna göre emir verilmiş olub 17. Kolordu tekrâr 400 Tepesi'ni almış, 3. Kolordu ise düşmanı tekrâr Poyralı Deresi'ne kadar sürüb gecenin hulûliyle muhârebe bitmişdir".

Bu sözleriyle Hamdi Paşa'nın "Buradan ayrılırken herşey yolunda idi, ondan sonra Muhtar Paşa…

[432]

idâre edemedi" demek istediği anlaşılıyorsa da şimdiye kadar tasvîr etdiğimiz cereyân-ı hâl kendisinin derece-i mes'ûliyyetini nazar-ı dikkatde tesbîte kâfîdir…

2. 19 Teşrîn-i evvel'de 2. Ordu Sol Cenâhı

Müstakil Süvâri Livâsı ve 17. Kolordu

18/19 gecesini Topçuköy'ünde geçiren Müstakil Süvâri Livâsı'nın 19 Teşrîn-i evvel sabâhı 2. Kolordu kumandanlığının îkâz ve talebiyle Congara istikāmetinde gitdiğini görmüşdük. Livâ akşam yaklaşıncaya kadar Congara cenûb-ı şarkî sırtlarında topçusuz olarak [bataryası hâlâ 3. Kolordu'da] dolaşmış durmuş, muhârebeye iştirâkden sarf-ı nazar fâ'ideli bir keşif bile yapamamış, ne Tatarlı istikāmetinde görünen düşmanın, ne de Congara garbındaki düşman kuvvetlerinin mikdâr ve harekâtını tahkîk edebilmiş ve erkence yine berâ-yı istirâhat Topçuköy'üne gelerek 19/20 de burada kalmışdı.

17. Kolordu'nun Muhârebesi

18 sabâhı 17. Kolordu, solda Ereğli, sağda Samsun fırkaları olarak Congara şark ve şark-ı şimâlinde 3. Fırka'nın sağında bulunuyordu. 3. Kolordu'dan Topçu 9. Alay'ın 1. Taburu da gelmiş ve 3. Fırka'nınki ile birlikde 11 batarya toplanmışdı.

Samsun Fırkası'nın Samsun ve Ünye alayları 1. hatda olub bunların da Fatsa ve Perşenbe taburları ileride, diğer taburları geride idi, Giresun Alayı sağ cenâh gerisinde ihtiyâtda idi. Biraz sonra Fatsa Taburu dere garbındaki sırtlarda ileri sürülmüşdü. Fatsa Taburu, Samsun alay kumandanı ve Çarşamba Taburu bu sabâh Congara'ya gelmişlerdi. Perşenbe Taburu 300 mevcûdunda ve muntazamca, Samsun, Ünye, Giresun, Ordu, Tirebolu taburları 150-200'er mevcûdunda idi.

Ereğli Fırkası'nın Bartın, Zafranbolu, Çaycuma taburlarından mürekkeb Bartın Alayı ve Ereğli Alayı'nın Divrik ve yarım Ereğli taburları, birde 50-60 neferli Ilgın Taburu vardı

Bolu Alayı, Gerede Taburu ortada olmayıb perâkende hâlde Topçuköy'üne yığılmış bulundukları bi'l-âhire anlaşılmışdı. Dün akşam gelen ve Aydın Taburu addedilen 3. Tabur halîtası da Congara garbında idi, sâ'at 10'da Şereflikoçhisar taburu da gelmiş ve iki fırka arasına konmuşdu.

Düşmanın Karaağaç Deresi'ni şarka geçdiği hakkında sâ'at 9 dakika 30'da yazılan bir raporda sâ'at 10 dakika 15'de alınmışdı, kezâlik bir fırka kadar bir düşman kuvvetinin Congara'nın 5-6 kilometre kadar şimâl-i şarkîsinde yürüdüğü, bir taburunun sâ'at 9 dakika 40 Congara'ya teveccüh etdiği hakkında da raporlar gelmişdi.

III/[433]

Fakat bir şey düşünülmemiş ve yapılmamış olacak ki sâ'at 11 dakika 30'da birden bire Congara garb ve cenûb-ı garbîsinden düşman ateş baskını olmuş ve Congara köyünde ve ilerisinde azîm bir karışıklık tahassul eylemişdi. Ateş bir müddet sonra kesilmişdi.

Bu sırada 3. Kolordu'dan, bugün ta'arruz-ı kat'î yapılacağı raporu ve sâ'at 14'de Muhtar Paşa da gelmiş, 17. Kolordu'nun da ta'arruza iştirâki takarrür ederek 2. Kolordu'dan da iştirâk ve mu'âvenet, müşterek imzâ ile ricâ edilmişdi.

Samsun Fırkası'na ta'arruzî hedefi olarak 460 Tepesi verilmişdi, sâ'at 15 sıralarında taaruza başlamış, 6 tabur derenin garbına geçmişse de düşman topçu ateşiyle hemân sarsılarak geri gelmişlerdi ve güç hâl eski mevzi'de durdurulabilmişlerdi.

Düşman topçusu 3 batarya kadar tahmîn edilmiş olub Congara cenûb-ı garbîsinde mevzi'de idi. Bundan sonra Samsun Fırkası, Nişancı 3. Alay, bir Mitralyöz Bölüğü ve Fatsa ve Çarşamba taburlarının da iştirâkiyle tekrâr ta'arruza geçerek düşmanı karşı sırtlardan tard etdi ve Karaağaç Deresi hizâlarına kadar ileriledi. Sâ'at 18'e doğru muhârebe kesilmişdi, 3. Kolordu cebhesinden ise sâ'at 20'ye kadar ateş sesi gelmişdi.

Fakat bu esnâda alınan şu rapor ve haberler kolorduyu endîşeye düşürmüşdü:

Süvâri Livâsı, sâ'at 15 dakika 30 Congara cenûbundan gönderdiği raporda bir fırka kadar düşman kolunun Congara'nın 5-6 km garb-ı cenûbisinden şimâle ilerlediğinin sâ'at 9 dakika 15'de görüldüğünü te'yîdle berâber bir tabur pîşdârlı diğer bir kolun sâ'at 11 dakika 30'da ucu ile Ahmedbey'e geldiğini, düşman piyâdesinin Congara garbında tahkîmat yapmakda olduğunu ve kendisinin sâ'at 16'da Topçuköy'üne hareket edeceğini bildiriyordu.

2. Kolordu da, Tatarlı'ya düşman geldiğini ve 1. Kolordu'nun Sinanlı'ya ric'atını ihbâr eylemişdi. Binâ'en-'aleyh 17. Kolordu ilerlemiş kıta'âtını tekrâr Congara civârına toplamış ve geceyi köyde geçirmek istemişse de ateşe uğradığından (?) tekrâr şark sırtlara gelip 19/20'yi burada açıkda geçirmişdi.

3- 17 [19] Teşrîn-i evvel 'de 3. Kolordu Halîtasının Muhârebesi

Bugün için 3. Kolordu kumandanlığı, erkenden şu emri yazmışdı:

"1- Düşman bi-hamdillahi Te'âlâ her tarafdan püskürtülmüş ve Poyralı Köyü tarafımızdan işgāl edilmişdir. Sol cenâhımızdaki 17. Kolordu düşmanın topçu ateşine karşı ta'arruza devâm edemediklerinden istihsâl

III/[434]

etdikleri muvaffakiyyeti akşama doğru muhâfaza edemeyerek bir mikdâr geriye çekilmişdir ve bugün kıta'âtını tanzîm ile meşgūl olacakdır;

2- Düşman kendiliğinden ric'at etmediği hâlde kolordumuz bulunduğu nukātı muhâfaza etmek üzere tahkîmatda bulunacakdır ve Karaağaç Deresi garbından düşman ric'at edecek olursa hemân düşman mevâzi'ni işgāl edecekdir;

3- Süvâri 8. Alay, cebhede ve sağ cenâhımızdan sevk edeceği keşif kollarıyla düşmanla teması muhâfaza edecekdir. Serkin ve İnceköy istikāmetine de kezâ [Serkine dün Hafif Süvâri

Livâsı'na mensûb bir bölük süvâri ve Vize'den 2 bölük piyâde gönderilmişdir.] İş bu kıta'âtın vazîfesi orada köylüler tarafından handa abluka edilmiş olan 8 süvâri ve 17 atı tahlîsden ibâretdir. Şark-ı şimâli istikāmetinden Serkin'e doğru dün gece projektörle mücehhez bir kol ilerilediği mezkûr iki bölük tarafından haber veriliyor. Bunun Midye istikāmetinden gelen Osmanlı askeri olması da muhtemeldir;

4- Bi'l-cümle kıta'ât kumandanları bugün öğleye kadar askeri toplamak ve kıta'âtı tanzîm ve tefrîk etmekle meşgūl olacaklardır. Bu esnâda her kıt'a kendi ilerisindeki mıntıkayı taht-ı tarassuda ve münâsib mikdârda askerle hâl-i müdâfa'ada bulunduracakdır;

5- Yaralılar, silâh cem'i vesâ'ire;

6- Cebhâne ikmâli, kıt'a vesâ'itiyle kolordu karargâhından;

7- Tertîbât öğleye kadar hitâm bularak kolordu ba'de'z-zuhr harekât-ı ta'arruziyyeye müheyyâ bulunmuş olacakdır;

8- Son günlerde ekmek alamayan kıta'âta ateşde kızartılmak üzere koyun verilmek iktizâ etdiğinden Poyralı ve sol cenâh istikāmetlerinde yüzer koyun sevk edildi. Sağ cânibdâra peksimed ve koyun gönderilecekdir;

9- Telefon temdîd olunarak Poyralı şarkındaki sırtda bir istasyon ve buradan cenûba doğru Karaağaç Deresi şark sırtı boyunca sol cenâhımıza kadar diğer bir hat te'sîs edilecekdir;

10- Büyük ağırlıklar jandarma karakolunda;

11- Ben sâ'at 9'dan i'tibâren evvelâ sağ ve ba'dehû sol cenâhda bulunacağım".

Muhtar Paşa'nın bugün vaz'iyyeti ne sûretle düşündüğünü gösteren ve Karargâh-ı Umûmiyye rapor olarak gönderilmiş olan şu satırların da telhîsen nakli fâ'idelidir:

"...Dün 3. Kolordu'nun tekmîl ihtiyâtlarını ve topçularını sol cenâha sevk etmesi, ma'azallah bir felâketin önünü almışdır…. Sâ'at 11 dakika 30'da 17. Kolordu'nun ta'arruzunu haber alınca 3. Kolordu topçusunun kısm-ı a'zamını o cihete sevke emir verdimse de ma'a't-te'essüf tutulan mevzi' ancak bu kolordunun ric'atını himâye edebildi.

III/[435]

Dün gece düşmanın sağ cenâhımız önündeki Poyralı'yı yakarak bırakmasına nazaran sol cenâh kolordumuzun hâli müsâ'id olsa bugün ric'ata devâm edeceğine hükmetmek lâzım gelmez (?).

Mütâla'ât-ı kasırâneme göre artık şark ve garb grubu diye (?) ordunun ikiye taksîmi zamanı geçmişdir. Bütün ordunun mesâ'isi şarkdaki kolorduların garba ilerleyib diğer kolordulara yaklaşarak Kırkkilise ilerisinde bulunan düşmanı cenûbdan şimâle püskürtmeğe ma'tûf olmalıdır. (?) Şimdiki vaz'iyyetde düşman iki grubu ayrı ayrı mağlûb edecek bir tedbîrdedir. Bu sebeble 3. Kolordu, gāyet muzırr olan bu vaz'iyyeti ber-taraf etmek için şose

üzerinde obüs bataryalarının da (?) ilhâkıyla bir fırka bırakarak kısm-ı mütebâkisinin garb cenûbu istikāmetinde hareket etmesi ve umûm diğer kolorduların dahi ânın sol cenâhı boyunca şoseye muvâzî bir hat ile ilerlemeleri lâzımdır.

Hissiyâtıma nazaran düşmanın bugün [19 minh] ric‘ata devâmı muhakkak değildir. (!) Sâ‘at 8’den beri sağ cenâhımız üzerinde topçu ateşi te‘âtî edilmekde ve ileri kıta‘âtımızdan tüfek sesleri işitilmekdedir.

17. Kolordu bugün, belki yarında ileri harekete başlamayacağını bildirdi. Binâ’en-‘aleyh düşman başka tarafdan sıkışdırılmazsa mevâki‘ni muhâfaza ile kendine çeki düzen verebilir.

Kıta‘âtımız hep birbirine karışmış, emir ve kumanda kâmilen muhtell olmuş, askerin bir kısm-ı mühimmi öteye beriye dağılmış, hatt-ı harbler boşalmış bir hâlde olduğu gibi emr-i i‘âşede her nasılsa henüz mihver-i matlûb da cereyân edemediğinden şimdi aldığım raporlara nazaran ilk hatda üç gündür infak edilememiş asker varmış. Binâ’en-‘aleyh sellemehü’s-selâm ta‘arruza devâm husûsundaki evâmir bütün orduca kābil-i icrâ olamaması lâzım gelir.

Bu havâlide harekât-ı askeriyye herşeyden evvel ahvâl-i cevviyyeye tâbi‘ olduğu ma‘lûm-ı devletleridir. Hava ise dünden beri bozulmakda olduğundan ve çadırlarımız bulunmadığından netîce bügünlerde hemân te’mîn edilemezse ric‘at emri zarûrî olur.

Bu cihetler hep muhât-ı ilm-i âlî-i kumandanîleri buyurulmak üzere…” [Bu rapor Muhtar Paşa’nın kitâbında bir hâtıra diye yazılıysa da Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde bir rapor hâlinde olarak vürûdu muharrerdir. M. N]

Bu satırlar vâzıh değildir; acîb ve kendini düşman kucağına atmağa intâc edecek ve vaz‘iyyet-i umûmiyyenin hiç de kavranılmadığına delâlet edecek sevk ve idâre fikirlerini muhtevîdir; bir tarafdan da bir i‘tirâfnamedir. Fakat ne çâre ki artık iş işden geçmişdi. Gā’ib olan fırsatların telâfisine imkân kalmamışdı.

Muhtar Paşa bu satırları da yazdıktan sonra sâ‘at 8’de sağ cenâh cânibdârının daha dün bozulduğu ve ortadan kalkdığı hakkında Konya Fırkası kumandanının raporunu almışdı. Bir tarafdan da ordu kumandanı Hamdi Paşa, Başkumandanlık emrine istinâden “1. Şark Ordusu’nun sol cenâhı kuvvetli düşman süvârisi

III/[436]

tarafından sıkıştırılmakda olduğundan müstakil livânın bir kısım kuvvet bırakarak Muradlı ve Karışdıran civârlarında olduğu tahmîn edilen Süvâri Fırkası’na sevkini” bildirmişdi ve Muhtar Paşa esâsen kendi mıntıkasında bulunmamakda olan Süvâri Livâsı’na tekmîl kuvvetiyle bu hareketi emretmiş ve bataryasını da i‘âde eylemişdi [ki livâ bu emri ve bataryayı 20’de almışdı]

Kıta‘âtın karışıklığı elîm idi; bu bâbda şu rapor hâssaten şayân-ı dikkatdir:

“Cemal Bey’e T 8 Nişancı kumandanından rapor: Y 24 T 3’le birlikde Soğucak Dere garbındaki topçu mevzi‘indeyiz. Fırkanıza iltihâkımız lâzım geliyorsa iş‘ârı.

Cemal Bey’in hâşiyeyesi: İşlerin ne kadar karışık olduğuna en büyük delîllerden olan bu müracaâtı arz ediyorum. Bu taburlar dün gece avcı hatdında iken bir emir veren bulamadıklarından bu sabâh sağ cenâh gerisine çekilmişlerdir. Fırkanın sağ cenâh kolunu teşkîl eden Kā’imakām Yusuf Rasih Bey’e iltihâklarını ve avcı hattına yanaşmalarını emretdim. Şu hâle göre emir ve kumanda altında bulundurmağa çalışdığım taburların mikdârı -bende lâyıkıyla bilemiyorum- herhâlde 13-14’de varıyor, 6 taburluk ihtiyât-ı umûmîyi de hesâba katarsam 20 tabura varır. İcrâ-yı îcâbı zımnında 3. Kolordu kumandanlığına takdîm”.

Bu esnâda sağ cânibdâr bakāyâsının şose şimâlinde yüksek kayalıkları ve dere şarkında olduğu anlaşılarak Muhtar Paşa bunu kumanda etmeğe kolordu erkân-ı harbiyyesinden Kā’imakām Nihad Bey’i göndermişdi ki mûmâ-ileyh 20’de yaralanarak esîr olmuşdu.

Bir tarafdan da Muhtar Paşa, havanın bozulma istidadını görerek ve aldığı emirleri de düşünerek sâ‘at 11’de Başkumandanlığa doğruca şu raporu yazmışdı:

“Dünkü muhârebede düşman küllî telefâta uğramış ve hayli top cebhânesi ve piyâde eslihası techîzât-ı vesâ’ire iğtinam edilmişdir.

Bugün sol cenâhımızdaki kolorduların ta‘arruza imkân gördükleri anlaşılıyorsa da bugün yarın yağmurlara ma‘rûz kalacağımızdan toplar tarlalarda saplanub kalacağından bugün be-heme-hâl kat‘î bir hareket lüzûmu kendilerine bildirildi. Öğleye doğru tecâvüze başlamak niyetindeyim. Fakat yağmurlar başlayınca ve harekât-ı askeriyye dûçâr-ı ta‘tîl olunca geceleri zâten fevc fevc kaçmakda olan efrâdı durdurmak kābil olamayacakdır. Olsa bile asker çadırsızlıktan serilecekdir, köyde yokdur. Bu hâle karşı zât-ı devletlerince ittihâzı mutasavver tedâbire âcilen intizâr olunduğu”.

Binâ’en-‘aleyh Muhtar Paşa şimdiden ric‘atı düşünüyordu ve fakat bunu kendisi söylememek ve mâfevke söyletmek istiyordu! Halbuki ileride görüleceği üzere Karargâh-ı Umûmî bunu “Muhtar Paşa çadır istiyor” diye anlamışdı!

Bundan sonra ve öğle sıralarında ve akabinde şu raporlar gelmişdi:

III/[437]

Cemal Bey’den: “Sol cenâhımın ihtiyâtı yokdur, burada düşman (Poyralı-Tozaklı) köyleri gerisinde muntazam mevâki‘dedir. Fuat Ziya Bey Fırkası’nın sol cenâh müntehâsında ictimâ‘ etmesi ve avcı hattının kat‘iyyen derenin ötesine geçmesi münâsib gibi vârid-i hâtır olmakla”. Bunun üzerine sol cenâhdaki ihtiyât-ı umûmiden bir alay merkeze sevk edilerek Cemal Bey’in emrine verilmişdi.

Doğanca Köyü garbında, Fuat Ziya Bey'den, sâ'at 10: "22 ve 23. alaylar birer tabur kuvvetinde olarak sol cenâhdaki 3 bataryanın ilerisindedir. Y 22'nin solunda Seydişehir Redif Taburu da vardır. 20 ve 21. alaylar sol cenâh gerisinde Soğucak Dere'de bulunuyor. Ben Doğanca önünde Y 22 gerisinde bulunuyorum". Diğer, sâ'at 12: "Soğucak Deresi'nde dört taburdan başka ihtiyât yokdur. Diğerleri sağ cenâha gitmişdir. [Yukarıki hareket M. N] Düşman 17. Kolordu cebhesine şiddetle ta'arruz etmekdedir. Bunun cebhesi 3. Kolordu'nunkine nisbet sola geri kademe hâlindedir. Muhtelif düşman kolları uzakdan görünüyor".

Bu sırada gelen 2. Kolordu'nun sâ'at 10 raporu da bunun vaz'iyyetini bildiriyordu ve Muhtar Paşa sâ'at 14'de doğru karargâhdan hareketle sol cenâha gitmiş ve 17. Kolordu Kumandanı Mahmud Paşa ile buluşub görüşerek 2. Kolordu'ya şu rapor yazılmışdı:

Congara'dan sâ'at 15: "Müretteb 3. Kolordu ile 17. Kolordu tevhîden bugün son bir ta'arruza karâr verdiklerini ve şayed bugün bir netîce-i kat'iyye istihsâl edilemezse ve me'vâsız, çadırsız, techîzâtsız olarak bugün yarın şiddetle ineceği görülen yağmurlardan evvel hemân bir muzafferiyet-i kat'iyye istihsâl olunamazsa sonrası perişâniyet olacağı derkâr bulunmasına binâ'en zât-ı âlî-i kumandanileri tarafından dahi son bir darbeye iştirâk buyurulmak üzere mevcûd her ne kıt'anız varsa serî'an ve şedîden ileri sürmemizi her iki Mahmud da istirhâm ederiz. Mahmud Muhtar"

Bundan sonra akşama kadar Muhtar Paşa burada kalmış, Samsun Fırkası'nın içinde, avcı hatları arasında bir cesûr nefer gibi dolaşmış, tekmîl nazar-ı dikkatini bu 5-6 taburun harekâtına ve bunların yakından topçu ile takviye ve himâyesine atfetmiş ve fakat bir kolordu kumandanı sıfatıyla, vaz'iyyet-i umûmiyyeyi şâmil bir karâr ittihâz ve bir emir i'tâ eylememişdi.

Akşam olurken Muhtar Paşa bi'z-zât tarassudâtında (Pınarhisar-Kırkkilise) istikāmetinde uzunca bir kāfilenin geriye gitmekde olduğunu görmüş ve düşmanda tezelzül hâsıl olduğuna hükmetmişdi; binâ'en-'aleyh bu sırada Başkumandanlık'dan aldığı şu emre zîrdeki cevâbı yazmışdı:

Başkumandanlık'dan: "C. Muvaffakiyyetinizi tebrik ederim: Zât-ı âlîlerinin 2. Şark Ordusu

III/[438]

kumandanlığına ta'yîn buyrulduğunuz şimdi Ferîk Hamdi Paşa hazretlerine teblîğ edildi. Bugün öğleye doğru başlamak niyetinde bulunduğunuzu bildirdiğiniz harekât-ı ta'arruziyede dahi muvaffakiyyetinizi tazarru' ederim. 1. Şark Ordusu'na bilâ-te'hîr ileriye doğru hareket etmesi, düşman kuvvetlerini kendi üzerine celb ve tevkîf için şiddetle muhârebeye girişmesi ve şimdiden 2. Şark Ordusu'yla tevhîd-i harekât etmiş olan 3. Fırka'dan

mâ-‘adâ 2. Kolordu ve mümkünse daha solundaki kıta‘ât-ı askeriyye ile dahi top sesine doğru yürüyerek 2. Şark Ordusu’nun muhârebesine şiddetle ve büyük bir azm ile iştirâk etmesi emrolunmuşdur. Tebşîrât-ı cedîdenize intizâr etmekdeyim”.

Doğanca şimâl sırtlarından cevâb: Sâ‘at 17 dakika 30; “Teşekkür. Bugün yine mahzâ cenâb-ı hakkın ihsanı olarak 3. Kolordu’nun öğleden i‘tibâren (yalan!) sol cenâhıyla devâm etdiği harekât-ı ta‘arruziyesi düşmanın şimâl-i garbî istikāmetinde çekilmeğe devâmını intâc eylemişdir. Pınarhisar sırtlarından garb istikāmetine çekilen bazı yol kolları dahi görülmüşdür. (?) Bugün 17. Kolordu karargâhına gidilerek Mahmud Paşa kuvvetleri dahi iştirâke da‘vet olunmuş ve kısmen 3. Kolordu topçusuyla takviye edilerek sâ‘at 16’ya doğru ilerleyebilmişdir. Ma‘a’t-te’essüf Samsun Fırkası’nın kuvve-i ma‘neviyyesini pek bozuk buldum. Müsâdeme hâlâ şiddetle devâm ediyor. Cebhânemiz olsa idi yarın erkenden harbe devâm ederdim. Fakat yine nevâkısın ikmâli ile öğleye kadar vakit geçirmek ve yarı günde cebhâne bitmemek için öğleden sonra harbe başlamak mecbûriyyetinde olduğumuz ma‘rûzdur”.

Bundan sonra, anlaşıldığına göre Muhtar Paşa, karargâhını Doğanca’da te’sîs ederek 19/20’de burada kalmış, şu raporları almış ve zîrdeki emri vermişdi:

Pazarlı hizâsından, sâ‘at 11 dakika 30, Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Ali Kemâl Bey’den: “Dün gece projektör ziyâsı yardımıyla (?) bir düşman kolunun sağ cenâh ve gerinizi almak üzere Serkin’den aşağı sarkmakda olduğunu bu sabâha karşı Hamdi Paşa haber alınca beni birkaç taburla hemân Örencik istikāmetinde tahrîk etdiyse de sizinle bi’l-muhâbere-i aslî olmadığı anlaşılınca ihtiyâten yalnız Sungurlu Taburu’nun Örencik üzerinden Serkin’e gitmesi emredildi. Bende berâberim…”

Kezâlik, sâ‘at 11 dakika 40 diğer rapor [ki bunda Kemâl Bey evvelce zikredildiği üzere 17 minhdeki harekâtını anlatıyor ve 19’a â’id olarak raporunu şu sözlerle bitiriyordu]: “….Artık hayvandan düşecek bir hâle geldiğimden ileri karakol vesâ’ire hakkında Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Basri Bey’e emir vererek kendim kımıldanamayacak bir hâlde Vize’ye gelmişdim. [17/18 Teşrîn-i evvel M. N]… Şimdiye kadar size birçok haberler gönderdimse de hiç birinden cevâb alamadım. Yalnız efendimizin beni mütemâdiyen aradığınızı işitdim. Şimdi ise diğer raporda arz etdiğim üzere vazîfeye devâm etmekdeyim. Serkin’de emrinize muntazarım…” [ya‘nî Ali Kemâl Bey 18 Teşrîn-i evvel’de Vize’de bilâ-vazîfe ve haber yan gelip oturmuş, ancak 19 sabâhıdır ki Serkin istikāmetine ber-vech-i bâlâ tahrîk edilmişdi.]

III/[439]

Cemal Bey’den, Soğucak Dere garbından 19 minh sâ‘at 15 dakika 40: “Karşıdaki düşman vaz‘iyyetini bi’z-zât şöyle tesbît etdim. Karaağaç Deresi’nin garb sırtları ve daha şimâlde sağ cenâh müntehâmıza karşı olan sırtlar düşman tarafından tahkîm edilmişdir. Sağ

cenâhımıza karşı bir alay kadar düşman hâl-i müdâfa‘adadır. 300 Tepeleri düşman topçu mevzi‘idir, açıkda 3 bataryası görüldü. Sahrâ obüsü de arkada olmalıdır. Bu topçu taburunun cebhesi sağ cenâhımıza karşıdır. 300 Tepesi yamaçlarında kolordumuzun sol cenâh kollarına karşıda siperler vardır…

Fırka cebhesinin gāyet vâsi‘ olması ve tabur adedlerin ziyâdeliği hasebiyle cebheyi 2 gruba ayırdım: Sağda Yusuf Rasih Bey, soldan i‘tibâren İskilib, Koçhisar, Çorum, Haymana, Bâlâ, Aksaray taburlarıyla solda Musa Kazım Bey’de sağdan i‘tibâren Sekizinci Nişancı Y 24 T 2, Kangırı, Kalecik taburlarıyla ve Ayaş Taburu’nun bir bölüğüyle bulunmakdadır.

Çerkes Taburu’nun diğer bölükleri fırka sol cenâh gerisinde ihtiyât-ı husûsî Niğde ve Yabanâbad tabuları da ihtiyât-ı umûmîdir.

Sağ cenâh açığında, Örenbeyli istikāmetinde Kā’imakām Nihad Bey’in isimlerini öğrenemediğim 3 redif taburuyla hareket etdiğini haber aldım. Fırkanın sağ cenâhında bence lüzümsuz kalan Haymana ve Bâlâ taburları da bunlara iltihâk ve vazîfesiz dolaşmakda olan Ankara Fırkası kumandanının emrine verilir ve fırkanın pek muktedir ve fedâkâr olduğu haber verilen erkân-ı harbi Naci Bey’le [Serficeli Naci Paşa] berâber 1-2 dağ bataryasıyla (Ören-Üsküb) istikāmetinde sevk edilirse fâ’ideli olur zannederim….”

Cemal Bey, Bâlâ, Haymana taburlarını da Yusuf Rasih Bey’e vermişdi.

Kā’imakām Nihad Bey’den de şose’nin 2 kilometre şimâlinden, sâ‘at 14 dakika 40 târîhiyle şu rapor gelmişdi:

“Cemal Bey’den toplu kuvvet alamadım… Sağ yan cânibdârı Isparta redif kıt‘aları Soğucak Dere garb sırtlarında ve haritada Porlıya Deresi yazısının şarkındaki tepe eteklerini işgāl ediyormuş. Yalnız Y 24 T 2’den 300 ve T 3’den 250 ve Kalecik taburlarından 150 neferi soşe şimâlinde ve şose ile Soğucak Köyü arasında toplu buldum. Onlarla şimdi Soğucak köyünün 2,5 kilometre şimâli garbîsindeki tepeye doğru hareket ediyorum. Örenbeyli şarkında 550 Tepelerinde 30-40 muhtemelen eşkıyâ var. Porlıya Dere garbında taşlık sırtlarda düşman vardır…”

Düşman sol cenâhının vaz‘iyyeti pek müsâ‘iddi burada daha 17 öğleden sonra bir, 18 sabâhından i‘tibâren biri obüs olarak 3 batarya vardı ve bütün cebheyi yan ateşi altında bulunduruyordu. Daha ilk ândan i‘tibâren bu tepelerin zabtı 4 günlük muhârebe üzerinde kat‘î bir te’sîr yapabilirdi ve 16’da burası boş, 17’de ise henüz za‘îf idi.

III/[440]

Bundan sonra Muhtar Paşa şu emri vermişdi. Doğanca’dan sâ‘at 17 dakika 15.

“1- 3. Kolordumuz sol cenâhıyla harekât-i ta‘arruziyyesine devâmıyla bi-inâyetullahi Te‘âlâ düşmanı bugün dahi ric‘ata mecbûr etmişdir.

2- Kıta‘ât geceyi oldukları yerde geçireceklerdir ve kendi cebheleri ilerisinde düşmanla temâs edinceye kadar harb usûlü üzere ileri karakol hatlarını sürecek ve avcı hatlarında mikdâr-ı cüz’î efrâd bırakdıkdan sonra istinâdlar hizâsında silâh çatarak geceyi geçireceklerdi. Bataryaların bulunduğu mevâzi‘e en yakın kıt‘alardan birer takım piyâde verilecekdir.

3- Cebhe ber-vech-i zîr kumandanlar beyninde taksîm olunmuşdur:

a) Sağ cenâh, Cemal Bey kıta‘âtı; İskilib, Koçhisar, Çorum, Haymana, Bâlâ, Akseki, 8. Nişancı’yı Y 24’te T 2, 3 Kangırı, Kalecik taburlarıyla Ayaş ve Çerkes taburlarından birer bölük. Sağ cenâh ihtiyât-ı umûmîsi: Niğde, Yabanâbad taburları;

b) Sol cenâh: Hasan İzzet Paşa, kıta‘âtı: 20, 21, 25, 26, 27 ve 3. Nişancı alayları Denizli Fırkası’ndan iki tabur;

c) Merkez: Fuat Ziya Bey. Kıta‘âtı mütebâki taburlar (?).

4- Yarın sabâh cebhâne ve erzâk ikmâl ve yaralılar nakledilecekdir;

5- Cebhânemizin nedretinden dolayı ta‘arruzu yine öğleden sonraya ta‘lîk etmek mecbûriyyetindeyiz;

6- Süvâri 8. Alay Pınarhisar şimâl mıntıkasını uzaklara kadar tarassud edecekdir;

7- Ben 2. Şark Ordusu kumandanlığına ta‘yîn edildim. Karargâh 19/20’de Doğanca’dadır;

8- Emir almak üzere fırkalar yarın sâ‘at 7’de karargâha emir zâbitleri gönderecekdir.

Zeyl: Cânibdâr Müfrezesi Cemal Bey’in emrindedir.

Şose kurbunda dünkü karargâh noktası sahrâ tevzi‘ mahallidir. Bu gecelik İstihkâm Bölüğü kumandanı buranın kumandanıdır. Yarın Cemal Bey en yakın kıt‘adan oraya bir bölük gönderecekdir.”

Bundan sonra Muhtar Paşa geri hidemâtına â’id bazı husûsatla iştigāl etmiş ve Karargâh-ı Umûmî’den şu emri alarak, yeniden yapacak bir şey görmemişdi:

“1- Düşmanın bugün (Satıköy-Ahmedbey) tarîkiyle üç kol ile ilerilediği ve 1. Kolordu’nun Tatarlı’dan bilâ-muhârebe Sinanlı’ya çekildiği bildirilmişdir;

2- 1. Kolordu’nun bu gece Sinanlı’da bütün kuvvetini toplayarak karşısında ilerleyen bu düşmana şiddetle mukāvemet etmesi ve Topçuköy civârındaki 2. Kolordu ile Akçaköy havâlisindeki 4. Kol

ordunun iş bu düşmanın sağ ve sol yanlarına şiddetli ta‘arruz etmeleri lüzûmu şimdi 1. Şark Ordusu’na emrolundu;

3- 2. Şark Ordusu 2. Kolordu'nun yapacağı bu ta'arruza müeessir sûretde mu'âvenet edecekdir;"

4- Bu emrin bir sûreti tarafınızdan 2. Kolordu'ya serî'an teblîğ edilecekdir."

Halbuki bu gece 19/20'de kolordu sağ cenâhı -zîrde tafsîl edileceği üzere- bozulmuş. Bir tarafdan da yağmur başlayarak kolordunun inhilâl-i tâmmı artık ibtidâr eylemiş bulunuyordu.

*

* *

Ve'l-hâsıl 3. Kolordu'nun bugünkü muhârebesi hakîkatde şundan ibâretdi:

Ta'arruz eden kuvvet başlıca 17. Kolordu'yla 3. Fırka idi, buna 3. Kolordu sol cenâhından, kısmen öteden beri 17. Kolordu'ya karışmış olan bazı kıta'ât, kısmen yeniden gelen bazı bataryalar, iştirâk etmişdi ve anlaşıldığına göre bazı kıta'ât ta'arruzu ta Tozaklı köyüne ve hatta garbına kadar ilerletmiş ve fakat münferid kalarak muvaffak olamamışlardı. Nihâyet 19/20 de bu kıta'ât geri alınınca, yağmurlarında inzimâmıyla inhilâl başgöstermiş olub meselâ Samsun Fırkası'yla berâber bulunan Yalvaç Taburu Topçuköy'üne gelmişdi. Samsun ve Ereğli fırkalarından birçok efrâd da buraya dökülmüşdü.

Fuad Ziya Bey, 17. Kolordu'nun sağında 5 taburla bulunuyordu, geride müctemi' 20 ve 21. alayda iltihâk etmiş ve sâ'at 10 sıralarında iki tabur ve Seydişehir Taburu birinci hatta, Y 22 T 3 ihtiyâtda olarak ta'arruza iştirâk etmişdi. Mehmed Ali Bey, alayı da ta'kîb ediyordu. Tozaklı köyüne kadar gidilmiş ancak düşman 300 Tepesi'nden tard edilememişdi; gece perîşân sûretde avdet olunmuşdu.

Hasan İzzet Paşa, kemâ-kân bir rol oynamamışdı, 19/20'de Doğanca'da idi.

Daha sağdaki Cemal Bey grubu da ta'arruzî bir hareket yapmamış ve akşama doğru sadece ateşi tezyîd ederek cebhânesini işgāle çalışmışdı ve karanlık bastıkdan sonra sağ cenâh bozularak inhilâl ibtidâr etmişdi.

Sağ cenâh cânibdârı denilen kuvvet ise bir mevcûdiyyet gösterememişdi.

Geriden gelen hayli tâze taburlar el altına alınamamış, kullanılamamışdı.

Fuat Ziya Bey'le berâber bulunan 8. Fırka erkân-ı harbi Yüzbaşı Galip Kemâl Bey'in raporundan şu satırların da nakli fâ'idelidir:

" ... 17/18'de şosenin Soğucak tarafında bulunan yegâne bataryamızın yanında kaldık ve 18 sabâhı merkez kıta'âtı denilen kıta'âtı gûyâ biliyormuşuz gibi kendimizce kabûl etdiğimiz bir mevki'e geldik. Burada 22 ve 23. alayları topladık. Asker yufka pişirmekde iken gelen kolordu kumandanına, fırka kumandanının mürâca'âtıyla

bu kuvvetlerle kolordunun sol cenâhında bulunmağa ve 17. Kolordu ile irtibâta me'mûr olduk ve hareket etdik. Sol cenâhda, geceden verilen emre göre bir sol cenâh kolu mevcûd olacakdı; halbuki orada öyle bir şey yokdu. Hatta Hasan İzzet Paşa sol cenâhda kıt'a bulmak ve onları kendi kumandasına almak için ale's-sabâh oraya gitmiş ve hiç kimseyi bulamayınca 17. Kolordu'ya giderek o gün ve gecesini bu karargâhla geçirmişdi. Hasan İzzet Paşa, 3. Kolordu'ya mensûb kıta'âtdan bazılarının orada bulunduğunu ve fakat bunların kıt'a olmayıb kıta'ât-ı sâ'ire arasına karışmış ve şaşırmış olduğunu mu'ahharen söylemişdi.

Bu iki alayla -ki iki tabur kadardı- sol cenâha, Congara ormanının şimâline ve bunun garb kenarı hizâsına geldiği zaman 17. Kolordu'dan telâşlı bir emir zâbiti geldi; getirdiği raporda Mahmud Paşa, sol cenâhın çevrildiğini bildiriyor ve sür'atle imdâd istiyordu.

Biz bu raporu okurken, gāyet şiddetli bir topçu ateşi bulunduğumuz sol cenâhı döğmeğe başladı ve ihâtanın başladığı anlaşıldı...

Muhtar Paşa bu raporu alınca sağ cenâhdan 5-6 batarya ile bir kaç redif taburu [Yenişehir, Seydişehir,...] ve daha bazı kıta'âtı bu tarafa sürmüş olmalı ki bunlardan piyâde ile süvâriler Soğucak Deresi'nden ve bataryalarda dere garbından hatt-ı bâlâ üzerinden düşman topçu ateşi altında geldiler. Bunlara ben mevzi' aldırdım ve 22 ve 23. alayları bi'z-zât açdım. Seydişehir Taburu'nu da zorla ilerletdim, akşama doğru bu tabur tamâmen kaçmışdı. 17. Kolordu'ya mensûb Ünye Taburu kıta'âtı gibi bazı efrâd da üzerimizden geriye geçiyorlardı. 18/19 böyle geçdi.

19 sabâhı düşmanın ciddî bir hareketi görülmedi ise de bu sabâh (kıta'ât oldukları yerde kalıp tahkîmât yapacaklar) tarzında verilmiş olan emre muhâlif olarak Muhtar Paşa bi'z-zât avcı hattına gelüb 22. Alayı ileri sürdü, 23. Alayı da buna imtisal etdi.

Bunlar gāyet şiddetli ateş altında ve çok zâyi'ât vererek Tozaklı'ya kadar indiler ve hatta vâdî [Karaağaç] garbına da geçtiler. Muhârebe gurûbdan sonra da dört sâ'at kadar devâm etdiyse de umûmî olmayan bu fâ'idesiz ta'arruz kıta'âtımızın 19/20 gece yarısı dağılmasından başka bir şeye yaramadı; bugün 22. Alay kumandanı erkân-ı harbiyye mîralayı Zekeriya Hulki Bey'de şehîd olmuşdu..."

18/19'da Vize'ye kadar gitmiş olan 7. Fırka erkân-ı harbi Yüzbaşı Hüsrev Bey ve nişancı 3. Alayın bir kısmı 19 sabâhı, kısm-ı diğeri Çeribaşı köyünde olduğunu anlayarak tekrâr buluşub gelmişler ve ber-vech-i bâlâ Samsun fırkası dâhilinde tekrâr bugünkü ta'arruza iştirâk eylemişlerdi.

19 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî

Daha 18/19 gecesini Karargâh-ı Umûmî, 1. Şark Ordusu Kumandanlığı'yla dedikodulu muhaberâtla geçirmişdi ki, ibret-âmiz bir vesîka-i târîhiyye olmaları i'tibâriyle aynen nakledildi:

III/[443]

Sâ'at 2'de Abdullah Paşa'dan şu telgraflar gelmişdi:

1- "Şark Ordusu'nun ikiye inkısâmına dâ'ir olan telgrafı zamanında ahz eyledim." [Zîrdeki tafsîlâta müracaât]yazımın kontrol et müracâât mı???

2- Ordu emri şimdi alındı. [Hadi Paşa'nın emrini te'yîden verilen emirdir. M. N.] Muhteviyâtı, Şark Ordusu'nca evvelce verilen ve ordunun sağ cenâh kıta'âtının harekâtâ iştirâk maksadına ma'tûf olan emrin aynı bulunmak hasebiyle üçüncü def'a olarak ve aynen kolordulara teblîğ edildi. Ancak kolorduların kıta'âtı nerede ve ne dereceye kadar toplayabilmiş oldukları orduca henüz ma'lûm değildir. 1. Kolordu Kumandanı Yaver Paşa şimdi Çorlu'da bulunuyor. Kendisi makine başına celb edilerek esbâb ve kıta'ât hakkında ma'lûmât alınabilir.

Devletin hayâtı Şark Ordusu'nun sebâtında olduğu beyân buyruluyor. Bunu anlamamış bir ferd yokdur. Harbin devâm etdiği son iki gün zarfında âcizleri ve karargâh hey'eti ellerimizde revolver olduğu hâlde düşmanın şiddetli ateşi altında istihkâr-ı hayât ederek terk-i mevzi' eden kıta'âtı ileriye sürmüş ve harbin daha ilk gününde zuhûr edecek olan felâketi te'hîre muvaffak olmuşduk. Defa'atle [Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde diğer telgrafda] bildirdiğim vech ile ordunun çekilmesini mûcib olan hâl ordunun aç ve cebhânesiz kalmış iken şimdi de Çorlu'da ilerideki kıta'âta sevk edilebilecek ne peksimed, ne ekmek ne de topçu cebhânesi mevcûd değildir. Kuvve-i ma'neviyyesi tamâmen bozulmuş ve terk-i mevzi' etmesi en ziyâde açlık ve sefâletden ileri gelmiş olan ve başlarında ekseriyyetle zâbitân bulunmayan kıta'ât-ı askeriyyenin kağıd üzerine menkuş evâmirle ahz-ı mevzi' ve harb etmesi imkânı istihsâl edilemez.

Ordunun [Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde ordunun Kırkkilise'de dûçar olduğu felâket efrâdın aç kalmasından münba'is... metnindedir. M. N] felâketi açlık ve cebhânesizlikten münba'is olduğu gibi bugünkü felâketine de bundan mütenebbih olmayarak yine ordunun ihtiyâcını [cerîde de i'âşesini M. N] te'mîn etmeyenler sebebiyet vermişlerdir. Anâ binâ'en evvelce de arz etmiş olduğum vech ile nüfûz-ı tabî'îyelerinden istifâde ile evâmir-i aliyyelerini fi'len icrâya muvaffak olabilmek üzere ordunun nezdine giderek ahvâli tedkîk, nevâkısı itmâm ve efrâdın kuvve-i ma'neviyyelerini tezyîd esbâbını istikmâl eylemeleri lâzımdır. Şimdi ki hâlde kıta'âtın ekser zâbitânı mecrûh veya şehîd düşerek kıta'ât hemân zâbitsiz bir hâlde kalmış ve efrâd da te'mîn-i ma'îşet kaydıyla köylere dağılmışdır. Menzil hey'etleri kat'iyyen vazîfelerini îfâ edemiyorlar. Açlık orduda her dürlü intizâmı istihsâle mâni'

oluyor. Buna karşı îcâb eden vesâ'ite mürâca'âtla ordunun kābiliyyet-i harbiyyesini tezyîd ve te'mîn Karargâh-ı Umûmî'ye terettüb eder."

Karargâh-ı Umûmî buna sâ'at 2 dakika 45'de şu cevâbı vermişdi:

"Şimdi aldığım telgrafnâmeniz de öteden beri i'tiyâd buyrulan ve tekrâr edilen i'âşe ve menzil

III/[444]

hidemâtından bahsediyorsunuz. Başkumandanlık vazîfesi menzil müfettiş-i umûmîliği değildir. Şark Ordusu'nun i'âşe ve cebhâne husûsunda bu kadar müşkilâta dûçâr olması bi'z-zât ordu tarafından lâyık-ı vech ile ve vakt u zamanıyla i'âşe ve cebhâne kolları teşkîlâtı yapılmamış olmasından ve bu sâ'ika ile Dersa'âdet'den mütemâdiyen akub gelmekde olan erzâk ve cebhânenin Çerkesköy ve Çorlu istasyonlarından ileriye muntazaman alınarak kıta'ât-ı askeriyyeye yetiştirilememesinden ileri gelmekdedir.

Başkumandanlık nüfûz-ı tabî'îsinden istifâde ile evâmirin fi'len icrâsına muvaffak olabilmek üzere ordunun nezdine gitmekliğim bahsine gelince: Bu sûretle ileride ve doğrudan doğruya kıta'âtla temâsda bulunmak harekâtın geriden muntazam sûretde sevk ve idâresini müstehîl kılacağı ve bu hâl bâdî-i felâket olabileceği cihetle zann-ı âlilerinin hilâfına olarak ihtiyârî kābil olamayacak ve kat'iyyen tecvîz edilemeyecek ahvâldendir. Bu bâbdaki iş'âratınızın tazammun etdiği ma'nâyı hey'et-i umûmiyyesiyle zât-ı âlîlerine i'âde ederim. Koca bir ordunun harekât-ı umûmiyyesini tevhîd etmek için ileride avcı hatları yanında dolaşmak değil; belki geride her yere telgrafla merbût merkezi bir noktada bulunmak elzem olduğundan ordunun nezdine giderek ahvâli tedkîk, nevâkısı itmâm ve efrâdın kuvve-i ma'neviyyelerini tezyîd husûslarındaki iş'âratınızdan maksad ne olduğunu bir dürlü anlayamadım. Bahsetdiğiniz efrâdın kuvve-i ma'neviyyelerinin tezyîdi mes'elesi ânlara mütemâdiyen ric'at emri vererek gayret ve metânetlerine kesel getirmemekle kābil olabilirdi.

Bu gün Başkumandanlık nâmına Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Hadi Paşa tarafından Tatarlı'da verilmiş olan emrin ahkâmını be-heme-hâl infâz ile sağ cenâhda Hamdi Paşa kumandasındaki 2. Şark Ordusu'nun yarın dahi şiddetle devâm edecek olan harekât-ı ta'arruziyyesini teshîl ve bu sûretle ordunun düşmana karşı mutlakā muvaffak olmasını te'mîn etmenizi te'kîden ve kemâl-i ehemniyetle tavsiye ederim".

Buna da Abdullah Paşa'dan şu cevâb gelmişdi:

"Hadi Paşa'nın emri kolordulara teblîğ edildi. Taraf-ı âlilerine vâki' ma'rûzât dahi sû'-i tefsîre uğratılıyor. (Ta'bîre dikkat buyrulsun. M. N.) Ordu kumandanın mevzi' neresi olmak lâzım geldiğini ta'yîn edemeyecek bir hâlde bulunmadığımı, zannederim ilk tasdîk etmek lâzım gelen zât-ı âlîleri olmak îcâb eder. Çorlu, Çerkesköy, Vize'den başka telgraf

merkezi yokdur. Kolordu telgraf müfrezeleri ise kolorduları karargâha rabt edemediler ve ahvâl-i harbiyyeye en ziyâde te'sîr eden husûsatdan başlıcası da karargâhın her dürlü mesâ'isine rağmen kolordularla bir râbıta te'sîsine muvaffak olamamasıdır. Zât-ı âlîleri ordu ile temâsda bulunulması hakkındaki istirhâmım, mütâla'ât-ı âlîlerini âna nazaran yürütebilmek üzere ordunun yakından tedkîk edilmesi husûsu idi. Karargâh-ı Umûmî'nin menzil müfettişliği hey'eti olmadığı âcizlerince tamâmen ma'lûmdur. Ancak menzil hey'etlerinin hüsn-i îfâ-yı vazîfe edememesi ordunun i'âşesini hâl-i tezebzübde bırakmışdır. Dersa'âdet'den akub gelen erzâkın sevk

III/[445]

edilemediğinden ve bu da ordunun vazîfesini îfâ edememesinden münbais bulunduğu dermeyân kılınıyorsa da Dersa'âdet'den gönderilen ve gönderilmekde olan erzâk hâlâ başlıca undan ibâret olub bundan ise hatt-ı harbde bulunan kıta'âtça istifâde mümkün olamayacağı mükerreren arz edilmişdir.

Ordu ric'at ederek kıta'ât kendiliğinden terk-i mevki' etmedikçe hiçbir vakit kumandanlıkça ric'at emri verilmemişdir. Son verilen tebdîl-i mevzi' emri kıta'âtın tamâmıyla hatt-ı harbi terk eyledikleri ve hatt-ı harbden iki sâ'at gerideki ordu karargâhı etrâfına toplandıkları kolordu kumandanları tarafından bi'z-zât ifâde kılınması ve başka bir çâre olmadığı bildirilmesi üzerine i'tâ kılınmış ve ma'a'l-esef bu emrin dahi kolordu kumandanları tarafından tatbîk edilemediği 1. Kolordu'nun Tatarlı'da bulunması lâzım gelen karargâhın Çorlu'ya gelmesi ile de sâbit olmuşdur. Ancak hâlin vahâmetine nazaran iki karargâhın birbirine atf-ı kusûrdan ziyâde şimdiki hâlde te'mîn-i muvaffakiyyet için el birliğiyle sarf-ı mesâ'î etmesi menâfi'-i vataniyye iktizâsındandır zannederim".

Ma'a-hâzâ Karargâh-ı Umûmî ağır basmak istemiş ve bu meyânda yine gece 1. Şark Ordusu'na da şu emri de vermişdi:

"Bu gün 1. Şark Ordusu nezdine azîmet eden Hadi ve Pertev Paşaların müşâhedât-ı vak'alarına nazaran 1. Kolordu'dan kıta'ât-ı kemâl-i âsûdegî ile çekilmekde ve asla düşman tarafından ta'kîb edilmemekde olduğu görülmüş olduğu hâlde bunların düşman tarafından şiddetle ta'kîb edilmekde bulunduğu iş'âr buyrulmuş olmasına ve kolordu kumandanları evvelâ mevzi'lerinde sebât edeceklerini bildirmiş oldukları hâlde ahîren ric'ata karâr vermeleri esbâbı anlaşılamamış bulunduğuna mebnî mes'elenin tahkîk ve iş'ârı.

*

* *

Nihâyet Muhtar Paşa'dan, dünkü muhârebe hakkında gelen haber üzerine [ki bahsi mahsûsunda yazıldı] Karargâh-ı Umûmî sâ'at 13'de Muhtar Paşa'ya, kendisinin 2. Ordu

kumandanlığına ta‘yîn edildiği ve sâ’ire hakkında evvelce görülen ve Muhtar Paşa’ya sâ‘at 18’de Doğanca’da varan emri i‘tâ etmiş ve diğer tarafdan 1. Şark Ordusu’na da bahisle sâ‘at 13 dakika 25’de:

“…. Binâ’en-‘aleyh düşman ordusunun hemân tekmîl kuvvetini Pınarhisar cihetinden yürüterek 2. Şark Ordusu karşısında pek fâik bir kuvvet toplamasına mâni‘ olmak üzere 1. Şark Ordusu’nun hemân bilâ-te’ehhür ileriye hareketle düşman kuvvetlerini kendi üzerine celb ve tevkîf etmek için şiddetle muhârebeye girişmesi ve şimdiden 2. Şark Ordusu’yla tevhîd-i hareket etmiş olan 3. Fırka’dan mâ-‘adâ 2. Kolordu ve mümkünse daha soldaki kıta‘âtın dahi top sesine yürüyerek 2. Şark Ordusu’nun muhârebesine şiddetle ve büyük bir azimle iştirâk eylemesi bildirilmekle dün kazanılan muvaffakiyyetin itmâmı memleketin selâmeti için kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur”.

III/[446]

Bu emir Abdullah Paşa’nın Nazım Paşa’ya yeniden şunları yazmasını intâc eylemişdi:

1- “2. Kolordu’nun mevcûd-ı hazırı 5. Fırka’dan mütebâkî bin mevcûdlu bir müretteb alayla 4. Fırka’dan müteşekkil 400 mevcûdlu bir taburdan ve Kastamonu Fırkası’nın bakāyâsı olan diğer bir taburdan ibâretdir. Emriniz 2. Kolordu’ya şimdi teblîğ edildi. [Almamışdır. M. N] Yarın 1. Nişancı Alayı’yla İzmir Taburu, Y 8 T 2 ve 4. Fırka’dan müretteb taburdan müteşekkil bir müretteb alayla Kastamonu ve 5. Fırka’dan müteşekkil diğer alay ki 3. Alay, Kā’imakām Ali Osman Bey’in kumandasında olarak 2. Kolordu’yu takviye için Topçuköy’ünde bulundurulacakdır. İş bu müretteb fırka ile 3. Fırka’dan müteşekkil kolordunun Turgud Paşa kumandasında büyük bir azimle harekât-ı tecâvüziyeye ibtidârı emrolunmuştur”.

2- “1. Kolordu’nun yalnız Uşak Fırkası’nın bir taburuyla ve 2. Fırkası vardır ve cem‘an 7-8 bindir. 4. Kolordu’nun İzmit Fırkası dağılmış, 12. Fırkası’yla berâber kuvve-i umûmiyyesi 15 bin kadardır. Elyevm Çorlu’da kısmı a‘zamı eline silâh almamış birkaç redif taburuyla berâber umûm 1. Şark Ordusu’nun kuvveti 30-35 bin raddesinde bulunduğundan bu orduya âna göre vazîfe tevdî‘i lüzûmu ma‘rûzdur”. [Büyük hüsn-i niyet, bu mikdârın yarısı bile el altında yokdu. M. N]

3- Diğer, 19 Teşrîn-i evvel târîhli Abdullah Paşa’nın telgrafı:

“Şark Ordusu’nun ikiye inkısâmını ve sûret-i teşkîlini mutazammın nizâm-ı harblerin gönderildiği hakkında şeref-vârid olan 17 minh târîhli emirnâmeleri mütâla‘a olundu. Bu günkü târîhli diğer iki kıt‘a telgrafnâme-i âcizanemle arz edildiği üzere 1. Şark Ordusu’nun kuvâ-yı mevcûde-i hazırası ancak 35 bin raddesinde olub bu kuvvetin 3 kolorduya tefrîki ve bunlar için ayrı ayrı karargâhlar bulundurulması birçok külfeti ve bununla berâber emir ve kumanda ve idârece su‘ûbeti müstelzim olduğundan 1. Şark Ordusu’nun bir kuvvetli kolorduya kalbi ile emr

ve kumandanın mevcûd kolordu kumandanlarından tensîb buyrulacak birine ihâlesi ve harekât dolayısıyla muhtâc-ı istirâhat bir hâlde bulunmakla berâber büyük Karargâh-ı Umûmî'ce mütemâdiyen ric'at emri vermiş olmak gibi ithâmât altında bulundurulmak istenildiğime nazaran ba'de'l-harb bi'l-muhâkeme tebeyyün edecek hâle göre îcâbı icrâ kılınmak üzere şimdiden Dersa'âdet'e avdetime müsâ'ade buyrulmasını ricâ ve emr-i âlilerine intizâr eylerim".

Burada şu şayân-ı dikkat ve tenvîr-i mes'ele tahassul ediyor:

Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde "Bu gün Mahmud Muhtar Paşa'dan alınan haber-i muvaffakiyyet üzerine öğleden sonra Pertev Paşa hazretleri otomobil ile Vize'ye gitmişler…" kaydı vardır. Diğer cihetden, Pertev Paşa'nın Vize'ye muvâsalatında Hamdi Paşa'ya kendisinin 1. Şark Ordusu kumandanlığına ta'yîn edildiğini söylediği ve fi'l-hakîka Hamdi Paşa'nın bu bâbda sâ'at 18'de aldığı emirde keyfiyyetin te'eyyüd etmiş olduğu da yukarıda görüldü.

III/[447]

Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde ve vesâ'ik meyânında ise ne Abdullah Paşa'nın bâlâda ki 3 telgrafı ve ne de Karargâh-ı Umûmî'den Hamdi Paşa'ya, 1. Ordu'ya ta'yîn edildiği hakkında verilen emir vardır; bu bâbda mevcûd yegâne vesîka sâ'at 13'de Muhtar Paşa'ya verilen cevâbda kendisinin 2. Şark Ordusu'na kumandan ta'yîn edildiği ve keyfiyyetin Hamdi Paşa'ya da teblîğ edildiğinden ibâretdir.

Binâ'en-'aleyh muhakkak olan şudur: Hamdi Paşa'nın 2. Ordu Kumandanlığı'ndan alınması daha sâ'at 13'de takarrür etmişdir.

Meşkûk kalan noktalar da şunlardır: Abdullah Paşa'nın tebdîli ile yerine Hamdi Paşa'nın ta'yîni de acaba bu ânda mı takarrür etdi? Yoksa, ancak bundan sonra herhâlde sâ'at 14-sâ'at 15 sıralarında gelmiş olması lâzım olan yukarıda mezkûr üç telgrafdan sonra mı Abdullah Paşa'nın isti'fâsının kabûlüyle [mi] değişdirilmesine karâr verildi?

Bu takdîrde acaba Pertev Paşa, Çerkesköy'ünden kaçda hareket etdi ki bu ta'arruzdan ma'lûmâtdârdı? Bu bâbda ki vesîkalar nerede kalmışdır?

Herhâlde Abdullah Paşa'ya, isti'fâsının kabûlü yazılmamışdır; muhtemelen Hamdi Paşa'nın iltihâkından sonra i'zâm edilirken emrin teblîği düşünülmüşdür. Halbuki sâ'at 20'de Hamdi Paşa Karargâh-ı Umûmî'ye geldiği sırada zâten vaz'iyyet değişmiş ve ric'at emri verilmiş olduğundan bundan sonra da Abdullah Paşa'ya bu bâbda bir şey teblîğine ihtiyâc kalmamış olsa gerekdir.

Diğer cihetden şu da şayân-ı dikkatdir ki bu son isti'fâ telgrafına, sâ'at 2'de geldiği muharrer olan ve bu bahsin başında mezkûr kısa telgrafda başlangıç i'tibâriyle benzemekdedir. Acaba bu isti'fâ telgrafı sâ'at 2'de mi gelmişdir?]

*

* *

Kezâlik Muhtar Paşa'dan, bu sırada Nâzım Paşa'ya gelen şu mektûb da bu kumandan tebeddülünde mühim bir mü'essir olmuşdu:

"Cebhemizdeki düşman mevâki'i metin olduğundan sol cenâhı çevirmek için 3 tabur, 1 cebel bataryası, 1 bölük süvâriden mürekkeb bir müfreze ile hareket edildi, Cebhedeki kuvveti azaltarak müdâfa'a haline bırakdım ve mütebâkî kuvvetleri sol cenâhıma alarak ve en son cenâhdaki bataryayı Karaağaç'ın 3 km. şimâlinde ve derenin 1 km. şarkında vaz' etmek sûretiyle kıta'ât-ı ta'biye ederek düşmanın Karaağaç istikāmetinde 17. Kolordu'nun sol cenâhına ve 2. Kolordu istikāmetinde vukū' bulan taaruzuna mukābele edildi ve her iki kolordu kıta'âtı ric'ata başlamışken lehü'l-hamd durdurulabildi ve şiddetli topçu ateşi ile düşman püskürtüldü.

III/[448]

Avn-i Hak ile bugün dahi muzaffer olduk. Her üç günde de gāyet buhrânlı zamanlar geçdi ve pek çok kereler gerek muhallisleri ve gerekse fırka kumandanları avcı hatlarında kılınç revolverle askeri düşmandan yüz çevirmekden men' etmek mecbûriyyetinde kaldık. Mahzâ cür'etkârane bir sûretde ta'arruz emrini vermiş olmanız sâyesinde husûle gelen şu muvaffakiyâtdan dolayı size arz-ı minnet ederim.

18. Kolordu Kumandanı Hamdi Paşa vaktiyle ma'iyyet-i âcizide livâ kumandanı idiğinden derece-i liyâkatı gerçi ihlâsverlerince ma'lûmsa da her nasılsa bu kere terfî'an grub kumandanlığına ta'yîn edildiğini bildirerek evâmir teblîğine başladı ve bugünkü harekât için dahî 2 fırka ile Pınarhisar şosesi cihet-i şimâliyesinden hareket olunmasını emretdi. Tamâmıyla bu emre muhâlif sûretde hareket etmek sâyesinde bugün dahî te'mîn edilebildi. Bidâyet-i mes'eleden beri fevka'l-'âde yorulduğum ve sıhhatim dahî muhtell olduğu cihetle Hamdi Paşa hazretleri tarafından sâdır olabilecek evâmiri daha ziyâde hüsn-i telakkî edebilecek bir kolordu kumandanının nasb ve ta'yîni lüzûmu derkâr olmakla ve zâten en müşkil günlerin dahî geçmiş olması melhûz bulunmakla bu hidmetden afv buyrulmaklığım zımnında keyfiyyetin arz-ı atebe-i ulyâ kılınmasına delâlet-i devletlerinin şâyân buyrulmasını ricâ ederim.

Zeyl: Salüfü'l-arz vaz'iyyet mûcebince 17. Kolordu kıta'âtı kısmen 3. Kolordu kıta'âtı arasında kalmış ve kısmende ric'at etmişdir. Fakat bizim kıta'ât ânların mevâzi'ini işgāl etmişdir.

18. Kolordu kıta'âtı da dünden beri 3. Kolordu'ya iltihâk etmişdir ve bugün hatt-ı harbimizdedir. Bu üç günlük muhârebede taht-ı kumandamdaki kıta'âtın umûmî zâyi'âtı 2.000'i tecâvüz etmediği me'mûldür ve dün ve bugün düşmanın zâyi'âtı külliyetli olabilir; meydân-ı harbde pek çok tüfek ve techîzât terk etmişdir".

Muhtar Paşa, 2. Şark Ordusu Kumandanlığı'na ta'yînini "İstibşâr" eder etmez derhâl i'âde-i âfiyet etmiş ve –evvelce gördüğümüz vech ile– akşam raporunda teşekkür eylemişdi.

Muhtar Paşa'dan, bu sabâh vaz'iyyeti tarz-ı telakkîsi hakkındaki uzun rapor ve ayrıca sâ'at 11 raporu gelmiş olub Karargâh-ı Umûmî, sonundaki istizânı "Muhtar Paşa çadır istiyor" diye anlamak istemiş ve Harbiye Nezâreti'nden, sür'at-i mümkine ile külliyetli çadır irsâli taleb edilmişdi.

Hakîkatde sâ'at 16'ya kadar kendisini hâlâ 2. Şark Ordusu Kumandanı addetmekde devâm eden Hamdi Paşa'da bir tarafdan Karargâh-ı Umûmî ile münâsebetde bi't-tabi' devâm ediyordu. Ezcümle; sabâh raporunda 17. Kolordu'nun ric'atının hezîmet hâlini aldığı, yeniden bir fırka istediği bunun üzerine şimdiye kadar kendisine 18. Kolordu'dan 6 tabur verilerek tecemmu'u te'hîr edildiği, ancak bu kolordu kendisini toplayamadan diğer kolorduların yalnız başına harbe sabâhdan i'tibâren ciddiyetle mübâşereti tecvîz edilmediğinden öğleye kadar düşmanın işgāli ve öğleden sonra harekâta devâm olunmasının emredildiği ve bu sebeble akşama kadar harekât-ı kat'iyyenin gayr-i muntazır bulunduğu bildirilmişdi.

III/[449]

Sâ'at 16 raporunda da yeniden obüs topu ve sahrâ bataryaları istemişdi.

Ve'l-hâsıl 2. Şark Ordusu'na "1. Şark Ordusu'nun sol cenâhı kuvvetli düşman süvârisi tarafından tazyîk edilmekde olduğundan Hafif Süvâri Livâsı'nın 2. Şark Ordusu nezdinde îcâbı kadar bir kuvvet terk ederek mütebâkî kuvvetiyle hemân Muradlı ve Karışdıran civârlarında olduğu tahmîn edilen müstakil Süvâri Fırkası'na iltihâk etmesi" emredilmişdi.

Diğer cihetden, Muhtar Paşa'nın düne â'id ilk muvaffakiyyet haberi üzerine, Karargâh-ı Umûmî İkinci Erkân-ı Harbiyye Re'îs-i Sânîsi Pertev Paşa ile Yüzbaşı Mesud Efendi, öğleden sonra Vize'ye giderek gece şu telgrafı göndermişlerdi:

"3. ve 17. Kolordu kıta'âtı bu akşam muvaffakiyyetle Poyralı köyüne girdi. Bu muhârebeye 17. Kolordu iştirâk etmiş ve 2. Kolordu'nun da iştirâk eylediği işitilmişdir. Hafif Süvâri Livâsı'nın bir alayı Topçuköy'ü ile Congara civârında olub iki ordu arasında te'mîn-i muvâsala etmekdedir. Mezkûr livânın diğer alayı müstakil fırkaya iltihâk emrini aldı. Midye'ye çıkmış olan 2 tabur bu akşam Vize'ye vâsıl olmak üzeredir. Bundan başka Midye'ye de henüz vapurlarda bulunan 7 taburunda ihrâcına başlanmışdır. Ancak vesâ'itin fıkdânı hasebiyle ihrâc müşkildir. Dersa'âdet'den lâ-akall birer römorkörle 4 mavnanın irsâli. Şimdi Vize'den Soğucak'a hareket ediyorum. Karargâhdan boş olarak Çerkesköy'üne bu akşam avdet eden arabalarla mikdâr-ı kâfî ekmek veya peksimedin 2. ve 1. Kolordulara irsâli".

Bunun üzerine Karargâh-ı Umûmî "1. Şark Ordusu'na tebşîrâtda bulunarak sol cenâhın ve hatta sağ cenâhın harekete iştirâke gayret göstermesini ve muvaffakiyyetin hemân

bu akşam bi'l-umûm kıta'âta teblîğini" emreylemişdi. İstanbul'dan 3 römorkörle 10 mavna isteyerek "Beş gündür kemâl-i şiddetle devâm eden meydân muhârebesi topçu cebhânesi fıkdânından gā'ib edilmek tehlikesine ma'rûzdur" denerek cebhâne istenmişdi.

Ve'l-hâsıl Pertev Paşa'dan gece geç vakit, sâ'at 22 târîhiyle şu telgrafda gelmişdi;

"2. Şark Ordusu'nun bu akşam mühim bir muzafferiyet kazandığını tebşîr ederim. Mahmud Muhtar Paşa tarafından verilen tafsîlât ber-vech-i âtidir: 3. Kolordu'nun sol cenâhıyla öğleden i'tibâren devâm etdiği hareket-i ta'arruziye düşmanın şimâl-i garbî istikāmetine çekilmeğe devâmını intâc eylemişdir. Pınarhisar sırtlarından garb istikāmetinde çekilen bazı yol kollarının dahi görüldüğü bildirilmekde olduğu ma'rûzdur." ki bunu Muhtar Paşa akşam raporunda zâten bildirmişdi!

*

* *

2. Şark Ordusu'yla bugünkü münâsebeti ber-vech-i bâlâ olan Karargâh-ı Umûmî 1. Şark Ordusu'yla da ayrıca şu münâsebetde bulunmuşdu:

III/[450]

1. Kolordu Erkân-ı Harbiyye riyâsetinden şu rapor gelmişdi:

Tatarlı

19 Teşrîn-i evvel Sâ'at 7

Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye Riyâseti'ne

1- 2. Kolordu'dan alınan rapor aynen melfûfdur. Bundan, sağ cenâhımızdaki kuvvetlerin vaz'iyyetleri ta'ayyün eder;

2- Sol cenâhdaki 4. Kolordu'dan henüz bir haber alınamadıysa da ânın da Akçaköy gerilerine doğru çekilmekde olduğunu dün akşam görmüşdük;

3- 1. Kolordu kıta'âtı şimdilik şu sûretledir:

a) 2. Fırka karargâhı, Topçu Ve Nişancı T 2 Tatarlı'da, 4, 5, 6. alaylar fırka kumandanının dünkü te'mînatına rağmen Tatarlı'da değil Çorlu'dadır. Bu alayların bilâ-emir Çorlu'ya hareketleri şayân-ı tedkîkdir;

b) Uşak Fırkası topçusuyla karargâhı Tatarlı'da; efrâdın yarısı burada; yarısı dağılmış;

c) Müretteb 1. Fırka Şark Ordusu'ndan alınan emirle çorlu yolunda;

d) 3. Fırka 16'dan beri muvakkaten 2. Kolordu'da;

e) Karşımızdaki düşmanı keşfe çalışıyoruz;

f) Bu hâl ve mevcûdla Tatarlı sırtlarında bulunacağız.

Merbût 2. Kolordu raporu kolordunun sâ'at 18'den sâ'at 22 vaz'iyyetini gösteriyordu. Bunun üzerine 1. Şark Ordusu'na şu emir verilmişdi:

"İlk telgrafınızda 3. Fırka ile 2. Kolordu'nun büyük bir azim ve metânet ile harekât-ı tecâvüziyeye geçmesini emretdiğinizi bildirdiğiniz hâlde on dakika sonra ki telgrafınızda umûm kuvvet 30-35 bin olduğundan bu orduya âna göre tevdî'-i vazîfe lüzûmunu yazıyorsunuz. Zât-ı vâlâları Çorlu'da kısm-ı a'zamı eline silâh almamış birkaç redif taburu da bulunduğunu bildirdiğiniz hâlde şimdi 1. K.'dan alınan raporda 4, 5, 6. alayların kolordusundan ayrılarak Çorlu'da bulunduğu ve Müretteb 1. Fırka'nın da aldığı emir üzerine Çorlu'da bulunduğu bildirilmekdedir. Hakîkat-i hâl nedir?

Kolorduların dünkü ric'at esnâsında nâm-ı âcizâneme olarak Hadi Paşa'nın verdiği emirde ta'yîn edildiği vechle (Topçuköy-Tatarlı) hattında olsun cem' ve tanzîmi neden te'mîn olunmuyor? Ortada ta'kîb eden düşman yok. Orduların herhâlde mezkûr hatda cem' ve tanzîmi kat'iyyen elzemdir."

Bundan sonra, sâ'at 20'ye doğru yine 1. Kolordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi imzâsıyla, Mülâzım Hamdi Efendi isminde bir zâbit şu raporu getirmişdi:

III/[451]

(Tatarlı-Sinanlı) Yolundan

19 Teşrîn-i evvel Sâ'at 15 dakika 10

Çorlu'da Şark Ordusu Kumandanlığı'na

[Kî bu yazılmakla berâber, zâbite raporu Karargâh-ı Umûmî'ye götürmesinin tenbîh edildiği Çobanoğlu'nun kitâbında muharrerdir.]

"Dünkü gün Başkumandanlık E. H. Re'îsinin emriyle bulunduğumuz Tatarlı sırtlarında müdâfa'a-i kat'iyyeye karâr ve yanımızda bulunan 2. ve Uşak Fırkası'na emir verilmişdi.

Bugün tam sâ'at 12'de düşmanın birisi (Satıköy-Ahmedbey) yolu üzerinde, diğeri bunun tarafeyninde olarak üç koldan yürümesi üzerine ordu emri mûcebince müdâfa'a-i şedîde icrâsı kerrâren emredildiği hâlde 2. Fırka Kumandanı "Bu asker çokdur, mukābele edilemez. Ben kıta'âtıma emir veriyorum, Sinanköy'üne çekileceğim." dedi ve bu bâbda yeddime birde tahrirât verdi. Tekrâr ısrâr ve ilhâh edilmişse de kârgir olamayub kumandan-ı mûmâ-ileyh askerini hemân çekdi. Bu sırada Uşak Fırkası taburlarıyla iş görmek te'emmül edilmişse de kaçan askerin arasına birkaç top mermisi düşmüş ve kumandanı da "İkinci Fırka ile berâber iş yapmak mümkünse de bu hâlde ayrıca kendi askeriyle bir şey yapılamayacağını" beyân etmişdir ve asker bu sırada 2. Fırka'ya teba'an karma karışık olarak Sinanlı yolunu tutmuşdur. Sinanlı'da askeri toplamağa çalışıyoruz. Fakat vaz'iyyetden lâzımı gibi haberdâr olmak için Mülâzım Hamdi Efendi'yi gönderiyoruz".

Bunun üzerine bahisle, sâ'at 23 dakika 30'da 1. Şark Ordusu'na şu emir verilmişdi:

“1. Kolordu’ya bu gece Sinanlı’da be-heme-hâl toplanarak ilerleyen düşmana mukābele etmesi emrolundu.

2 ve 4. Kolorduların bütün kuvvetleriyle 1. Kolordu’nun karşısında ilerleyen düşmanın sağ ve sol yanlarına şiddetle ta‘arruz etmeleri kat‘iyyen elzemdir. Bunlar, bu yolda evâmir-i kat‘iyye ve serî‘a ittihâzı.

Aziz Paşa’ya hemân işden el çekdirilerek yerine Şevki Paşa’nın ta‘yîni 1. Kolordu’ya yazıldı. Yaver Paşa’nın da hemân nerede ise buldurularak bu gece dakika fevt etmeksizin kolordusunun başına iltihâk etdirilmesi.”

1. Kolordu’ya da bu me’âlde sâ‘at 23 dakika 30’da, 1. Kolordu’nun 20 harekâtında göreceğimiz emir gönderilmiş; kezâlik bu bâbda 2. Şark Ordusu’na da emir yazılıp “2. Ordu’nun vazîfesi İkinci Kolordu’nun yapacağı bu ta‘arruza mü’essir sûretde mu‘âvenet etmekdir” denmişdi.

1. Şark Ordusu şu cevâbı vermişdi:

III/[452]

“Yaver Paşa şimdi Tatarlı ordugâhına gönderildi. 2. Fırka’nın da orada olduğu haberi geldi. Müretteb Fırka Hacılar’ın ilerisinde bulunuyordu. Sakızköy’den sâ‘at 7’den sonra hareket eden bir yüzbaşının ifâdesine göre düşman 1. Kolordu’yu ta‘kîb etmiyor. 1. Kolordu, 4. Kolordu’nun muhârebesini muhtemelen kendi dümdârının muhârebesi zannetmişdir. 4. Kolordu ahîren 7 taburla takviye edildiğinden Soğucak Deresi gerisinde ahz-ı mevki‘ mümkün olacakdır.

“2. Kolordu’yu evvel emirde takviye ile sağ cenâha takrîb emelinde olduğumdan elde fazla kuvvet varsa âcilen bunun takviyesi...”

Karargâh-ı Umûmî cevâben, Çorlu’da 2 taburdan mâ-‘adâ bugün buradan mâşiyen Çorlu’ya sevk edilen diğer 2 taburla münâsib görülecek sûretde 2. Kolordu’nun takviyesini iş‘âr eylemişdi.

Bu telgraflar te‘âtî olunurken bir tarafdan Abdullah Paşa’dan yine şu telgraf gelmişdi:

“4. Kolordu’nun Evrensekiz üzerinden Akçaköy’e çekilmesi emredilmişdi. Bugün alınan raporda Başkumandanlık emriyle Sofular ile (Tatarlı-Sinanlı) yolu arasında Tatarlı Deresi gerisine çekildiğini bildiriyor. Şu hâlde (Paşaköy-Göçerler-Velimeşe) Çiftliği hattının cenûbundaki mıntıka düşman harekâtına tamâmen açıkdır ve (Karışdıran-Akçaköy) sırtları düşman elinde olduğundan fî-mâ-ba‘d Çorlu’nun menzil mıntıkası ittihâzına imkân kalmamış ve Çorlu müddehirâtı tehlikeye düşmüşdür. Bu bâbda orduya da ma‘lûmât verilmemiş olduğundan bu sabâh Çorlu’dan Karışdıran’a sevk edilen erzâk kollarının da ma‘a’l-esef düşman eline geçdiği şimdi bildirildi. Bundan sonra (Topçuköy-Paşaköy) hattında bulunan

kolordulara erzâk ve cebhâne sevki gayr-i muhtemeldir. Binâ'en-'aleyh Çorlu'da ki erzâk ve cebhânenin hemân Çerkesköy'üne sevki menzile emredildi. Diğer cihetden şimdi Hayrabolu'dan alınan telgrafda düşmanın (Kırkkilise-Babaeski-Seyidler) şimendüfer hattı üzerinde yevmiyye altmış vagonlu trenlerle Alpullu İstasyonu'nuna nakliyyât-ı askeriyye icrâ etmekde olduğu bildirilmiş idiğinden şu hâle nazaran düşman bir kısım kuvvetini az zamanda ordumuzun sol cenâhı üzerinde cem' ederek ta'arruz ve ordumuz Kırkkilise üzerine yürümekde iken hatt-ı ric'at tabî'isinden ayırıp Istranca üzerine atmağa çalışmakda olduğunu irâ'e etmekdedir".

Bu sırada Hayrabolu'dan Karargâh-ı Umûmî'ye gelen bir telgrafda bu haberi te'yîd eylemişdi.

Bunun üzerine Karargâh-ı Umûmî'de bir buhrân hâsıl olmuş ve umûmî ric'at emri i'tâsı düşünülerek hatta emir yazılmış ve fakat Hayrabolu'dan tekrâr sorulunca keyfiyyetin esâssız olduğu anlaşılması üzerine ric'at emri "Şimdilik" kaydı ile te'hîr edilmişdi.

1. Şark Ordusu'na da cevâben "4. Kolordu'ya Hâdi Paşa'nın emrinden başka doğruca hiçbir emir verilmemişdir; bunda da mevki' zikredilmeyerek ale'l-ıtlâk 1. Kolordu'nun solu gerisinde bulunması bildirilmişdir. Bu kademeli tertîbden maksad da bi't-tabi' ordunun sol yanına tevcîhi melhûz

III/[453]

çevirmeğe karşı tertîbât ahzidir. Binâ'en-'aleyh mezkûr emirle, murâd olunan maksad-ı hakîkî nazar-ı mütâla'aya alınarak 4. Kolordu'nun ahvâli arâziye göre ta'biyesi ve Çorlu'nun setr ve te'mîni muktezîdir. Süvâri Fırkası'da ayrıca sol yanı setr ve himâye edecek ve o cihetden düşmanın harekâtını keşif ve serî'an buraya bildirecekdir" emri verilmişdi.

Bu bâbda Edirne'ye de şu emir verilmişdi;

"1- Düşmanın (Pınarhisar-Burgaz) hattında Şark Ordusu ile 5 gündür muhârebe eden seyyâr ordusunu takviye için Edirne önünden bir takım kuvvetler celb eylediği anlaşılmışdır.

2- Edirne karşısındaki kuvvetler dûçâr-ı za'f olmasından bi'l-istifâde iki müntehib fırka ve sahrâ topçusuyla Lüleburgaz istikāmetinde bir hurûc icrâsı ve düşmanın seyyâr ordusunun gerisinden tehdîd edilmesi tavsiye olunur.

3- Bu sûretle seyyâr ordumuza yapılacak hareket pek âlî olub selâmet-i vatanı kâfil olacağından Edirne'nin kahraman muhâfızlarının şimdiye kadarki hidemât-ı mübecceleye ilâveten bu cesûrâne hareketi de kemâl-i muvaffakiyyetle ifâya çalışacaklarına eminim. Bugün vatanın selâmet veya felâketinin tahakkuk edeceği büyük târîhi bir gündür. Muvaffakiyyet Cenâb-ı Hak'dandır".

Bu sırada bir istihbârat vâsıtasından, Bulgarların Garb Ordusu karşısındaki kuvvetlerden 3 fırkayı (Sofya-Filibe) tarîkiyle şarka sevk etmekde olduğu haberi gelmişdi.

Yüzbaşı Re'fet Efendi'de vaz'iyyeti anlatarak teşvîkat-ı lâzıme icrâ etmek üzere 2. Şark Ordusu'na gönderilmişdi.

Bugün Edirne hakkında şu haberler de alınmışdı: [Acaba telsizle mi; çünkü telgraf hattının daha evvel kat' edildiği hakkında kayıt vardır. M. N]

Edirne'den: "Kal'a sükûnetdedir. Seyyâr ordu hakkında sabırsızlıkla haber bekliyoruz. Hatt-ı ihatâ darlaşıyor."

Sâ'at 14'de cevâb: Muhtar Paşa kumandasında 2. Şark Ordusu dün Pınarhisar cihetinde mühim bir muvaffakiyyetle düşmanı tard etdi. Bugün ta'arruza devâm ediyor. Abdullah Paşa kumandasında ki 1. Ordu sol cenâhda bu harekâta iştirâk eylemek üzeredir. Düşmanın Edirne önünden Pınarhisar tarafına kuvvet sevkine mâni' olmak için düşman aleyhine münâsib hurûclar icrâsıyla fa'âl-âne hareketiniz kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur".

Vakti geçmiş bir emir! 4 gün evvel gerekdi...

Karargâh-ı Umûmî Vasıf Bey Müfrezesi'ni aratmış, bir haber alamamışdı. Sâ'at 19'da Hadımköy'ünde Rıza Paşa ile de muhâbere ederek Fatih ve Selimiye fırkaları kıta'âtının gelmiş

ve gelmekde ve tahkîmâta başlanmış olduğunu 18 adet 12'lik obüs yerleşdirildiğini, İstanbul'dan 12'lik 10 top geleceğini, 2 adet 15'lik olduğu, edevât-ı hafriyenin de 15.000 ihtiyâca mukābil üçte bir kadar bulunduğu anlaşılmışdır.

*

* *

Fakat Karargâh-ı Umûmî bir tarafdan böyle mütecillidâne davranır gibi görünmekle berâber diğer tarafdan, artık ma'nen kırılmışdı; ümîdi tezelzül eylemişdi ki bunu Sadâret'e hitâben, vakt-i tahrîri gayr-i mu'ayyen olan şu telgraf göstermekdedir:

"Kırkklise ric'atından Karargâh-ı Umûmî'nin Çerkesköy'üne muvâsalatından sonra ordunun mürekkeb bulunduğu altı kolordu, 1 ve 2. Şark Ordusu nâmıyla ikiye taksîm ve birincinin kumandası Abdullah, ikincinin kumandası Ferîk Hamdi Paşalara tevdî' kılınarak 2. Şark Ordusu Vize havâlisinde ve birinci Şark Ordusu da Karaağaç ve Lüleburgaz hattında tahşîd edilmişdi.

Kırkkilise ric'atı üzerine ordunun muhtell olan intizâmının i'âdesine çalışılmış ve bir dereceye kadar muvaffakiyyet hâsıl olmuşdu. 15 Teşrîn-i evvel târîhinde ibtidâr edüb Bulgar Ordusu'yla ordunun bütün cebhesinde dört günden beri devâm etmekde olan muhârebede 2. Şark Ordusu harekât-ı ta'arruziyesinde muvaffak olarak hayli ilerlemiş ve 1. Ordu dahî

mevki‘ini muhâfaza etmiş olduğu hâlde muhârebenin 3. günü 1. Ordu’nun sol cenâhında görülen asâr-ı tezelzül üzerine Çerkesköy’ünden ele geçen 9 tabur ve 1 batarya top mezkûr cenâha âcilen sevk olunmuşsa da kolorduların esbâb-ı mücbireye müstenid olmaksızın ric‘ata başlamaları üzerine mezkûr 1. Ordu kumandanlığınca Karargâh-ı Umûmî’ye sormaksızın ric‘at etmeğe emir verildiği iş‘ârından anlaşılarak sebât etmeleri hakkında teblîgât îfâ olunmuş olduğu hâlde kıta‘âtın çekilmekde oldukları anlaşıldığından evvelce işgāl eyledikleri hatdan 15[1,5]-2 km kadar geride tevkîf edilerek ikinci bir hattın işgāl edilmesine sa’y olunmakda bulunmuşdur. Bunda ne dereceye kadar muvaffakiyyet hâsıl olacağı şimdiden kesdirilemez. Bu ahvâl dolayısıyla bazı kolordu ve fırka kumandanlarının tebdîli îcâb etdiğinden bu husûs ayrıca arz edilecekdir.

Kırkkilise ric‘atı münâsebetiyle ordunun vesâ’it-i nakliyyesinin kısmı a‘zamı elden çıkmış olduğundan te’mîn-i i‘âşe ve ikmâl-i techîzât pek müşkil bir hâl almış ve bu husûs adem-i muvaffakiyyet esbâbından birisini teşkîl etmekde bulunmuşdur.

Garb Ordusu’nun dûçâr olduğu vaz‘iyyet-i elîme hasebiyle Makedonya’ya tecâvüz etmiş bulunan Bulgar-Sırp kuvvetlerinin karşısında bunları tevkîf edecek bir kuvvet kalmadığından iş bu düşman kuvvetlerinin müddet-i kalîle zarfında bu tarafa nakliyle Bulgarların bu cihetdeki ordusunun takviye edileceği muhakkakdır. Vize havâlisindeki kuvve-i askeriyyenin dahî adem-i muvaffakiyyeti hâlinde ordunun vaz‘iyyeti pek ziyâde kesb-i

III/[455]

müşkilât edeceği ve ma‘a-mâ-fîh ordunun hâl-i hazırıyla ve Çatalca hattının tahkîmiyle müdâfa‘aya teşebbüs olunacağı derkârsa da ahvâl-i ma‘rûzaya nazaran iktizâ-yı hâlin şimdiden te’emmül ve nazar-ı mütâla‘aya alınması.”

Bu rapor çok muhtemeldi ki 19 sabâhı, henüz Şark Ordusu’yla dedikodulu muhâberât cereyân ederken ve 2. Ordu’dan muvaffakiyyetli rapor gelmeden, Hamdi Paşa yerine Muhtar Paşa ta‘yîn edilmek takarrür etmeden evvel yazılmışdı; en ziyâde daha bu ânda Karargâh-ı Umûmî’de umûmî ric‘at ve harbin âkıbeti hakkında bedbînlik hüküm-fermâ olduğunu göstermesi i‘tibârıyla bu vesîka ilkdir ve şayân-ı dikkatdir.

III/[456]

Üçüncü Bâb 19 Teşrîn-i evvel Vaz‘iyyet-i umûmiyyesi Hakkında Tedkîk

[Kroki numro 18]

Kroki, bu gün Osmanlı Ordusu’nun hakîkatde ma‘rûz kalabileceği pek büyük bir tehlikeyi vâzı[h] sûretde göstermekdedir. Eğer 10, 1, 6. Bulgar fırkaları âtıl kalmamış ve Süvâri Fırkası’yla berâber şarka doğru tazyîk etmiş olsalardı lâ-akall Ergene Nehri’ne varırlardı ve Osmanlı enkāzı esâsen şimâl-i şarkîye çekilmiş olduklarından böylece tekmîl bakāyâsının

Istranca Dağları'na sürülerek imhâsı artık gün mes'elesi olurdu. Bu tehlikeyi, ne hâlâ Midye de bulunmakda olan 8 taburuna Çorlu'daki 5 tabur ve bir batarya ve ne de 1. Kolordu içine karışmış olan 3 tâze tabur artık izâle edemezdi. Vasıf Bey'in 9 taburu ise çokdan diğerlerine benzemiş, el altından çıkmışdı. Böyle vahîm bir netîceden olsa olsa 1. Ordu ile Başkumandanlık karargâhları kurtulur ve yek-diğeriyle dedikoduda ve mes'ûliyyeti birbirlerine atıf ve tahmile çalışmakda devâm etmek imkânını bulurlardı.

Ma'a-hâzâ tehlike 20 içinde ber-devâmdı, bâ-husûs Bulgar sağ cenâhı bir gün istirâhat eylemişdi; fakat Karargâh-ı Umûmî hâlâ vaz'iyyeti idrâk etmemiş, ta'arruz ve netîce-i kat'iyyeden dem urub duruyordu.

Beşinci Fasıl 20 Teşrîn-i evvel 1328

(Meydân Muhârebesi'nin Altıncı Günü)

[Kroki 19, 20] ve (Zeyl 1, 2)

Birinci Bâb Bulgarlar

20 Teşrîn-i evvel'de Bulgar Süvâri Fırkası, 1. Ordu'nun 1 ve 10. fırkalarıyla 3. Ordu'nun 6. Fırkası yerlerinde kalmışlar ve bir hareket yapmamışlardı; belki ne olur ne olmaz diyerek cebhe ilerisinde kuvvetli bir emniyet hattı tahk[i]m etmeğe devâm eylemişlerdi.

III/[457]

Süvâri Fırkası'ndan Tekirdağ, Çorlu istikāmetlerine keşif kolları, Seyidler'deki süvâri takımına da hattı Seyidler şarkında tahrîb için (?!) bir istihkâm müfrezesi gönderilmişdi.

Süvâri Fırkası daha serbest ve rahat ikāmet için birer alayıyla Sarmaşıklı Çiftliği'ne ve Lüleburgaz İstasyonu'nuna yerleşmiş, ta 16 Teşrîn-i evvel'den beri 4. Fırka nezdinde kalmış olan mitralyöz bölükleri de bugün avdet ve iltihâk eylemişdi.

Bugün 1. Fırka, ordu emrine tevfîkan Süvâri Fırkası'na "Karışdıran'da iltihâk etmek üzere emrine 2 taburla bir batarya gönderdiğini" bildirmişse de fırka bunların Lüleburgaz İstasyonu'nuna gönderilmesini taleb etmiş ve "Bu kuvvetin esâsen işe yaramayarak ancak başı bozuklara karşı kullanılabileceğini" de ilâve eylemişdi.

*

* *

Münferiden düşman ile mücâdeleye bırakılmış olan 3. Ordu'nun diğer fırkalarına gelince:

4. Fırka bazı mevzi'i ta'arruz ve harekâtla iktifâ ederek hey'eti umûmiyyesiyle Congara garb sırtlarında kalmış, yerleşmeğe ve tahkîmâta devâm eylemişdi.

5. Fırka'nın 1 ve 2. livâları, Osmanlı kıta'âtının ric'atı hasebiyle bilâ-mukāvemet Soğucak Dere'ye kadar ilerleyerek burada kalmışlar ve daha şarka geçmemişlerdi.

3. Fırka'nın Birinci ve 5. Fırka'nın 3. Livâları ise bugün Örencik istikāmetinde ta'arruza ve akşama kadar Anadır Dere ile Soğucak Dere arasındaki sırtları elde etmeğe me'mûr edilmişlerdi.

Bu sebeble bu iki livâ ale's-sabâh (Pınarhisar-Vize) şosesinde Örenbeyli hizâlarına kadar mümted geniş bir cebheden ta'arruza geçmiş ve fakat Poyralı şarkındaki sırtlarda şedîd bir mukāvemete uğrayarak hatta süngü hücûmuna dûçâr olmuşdu. [Kim bilir hangi münferid ve kahraman kıt'acıklarımızdır? M. N]

Fakat öğleye doğru bunlarda çekilmekle bu livâlarda Anadır Dere'ye kadar gelerek 20/21 Teşrîn-i evvel gecesi bu derenin garb sırtlarında ikāmete geçmişlerdi.

(Burgaz-Küçüktırnova-Samakov-Midye) istikāmetinde arkadan gelmekde olan Bulgar 10. Hudûd taburu da bugün 5. Fırka'nın 3. Livâsı'yla irtibâta girmiş ve Örenbeyli köyüne varmışdı.

III/[458]

Bugünkü harekâtla Bulgar orduları için Lüleburgaz Meydân Muhârebesi artık nihâyet bulmuşdu.

1. Bulgar Ordusu'yla 3. Ordu'nun sağ cenâhı 18 Teşrîn-i evvel'de, düşmanın ric'atını kısa bir mesâfede ta'kîb ederek bî-tâb durmuş oldukları gibi 3. Ordu sol cenâhı da bu bâbda daha büyük bir himmet (!) göstererek düşmanın çekildiği noktada kalmış ve Vize'ye kadar olsun ta'kîbi göze alamamışdı. Nitekim ileride görüleceği üzere Vize'ye, ancak umûmî ileri yürüyüş başladıkdan sonra 24 Teşrîn-i evvel'de dâhil olabilmişlerdi.

III/[459]

İkinci Bâb Osmanlılar

A. 20 Teşrîn-i evvel'de Osmanlı Karargâh-ı Umûmîsi

19/20 gecesi, Şark Ordusu'ndan ber-vech-i bâlâ alınan haberin, ba'dehû Hayrabolu'dan yapılan tahkîkâtla asılsızlığına hükmedilmiş olmakla berâber bir tarafdan başlayan şedîd yağmur ve fırtına ve diğer tarafdan günlerden beri devâm eden sinir buhrânı nihâyet Karargâh-ı Umûmî'yi de sarsmışdı, vaz'iyyet-i harbiyye hakkında yeni bir tebeddüle vâkıf olmadan Karargâh-ı Umûmî bütün teşebbüs-i zâtiyi alarak umûmî ric'at emrini vermişdi.

Bu sebeble 20 Teşrîn-i evvel gününün hikâye-i ahvâline Karargâh-ı Umûmî'den başlamak münâsib görülmüşdür.

*

* *

Bu sabâh sâ'at 10 dakika 30'da Başkumandanlık, daha geceden ihzâr etmiş olduğu şu emri "1 ve 2. Şark Ordularına" adresiyle telgrafhâneye vermişdi:

"1- Düşmanın Çorlu ile Karışdıran arasındaki arâziye kadar ilerlediği ve (Kırkkilise-Babaeski-Seyidler) hattıyla Alpullu İstasyonu'nuna nakliyyât-ı askeriyye icrâ etmekde olduğu ve buna nazaran düşmanın ordumuzu hattı ric'atından ayırıb Istranca üzerine atmak istediği 1. Şark Ordusu kumandanlığından bildirilmişdir;

2- Ordu, hatt-ı ric'atından ayrılarak şimâle doğru atılmamak için 1 ve 2. Şark orduları Ergene suyunun gerisinde ve Saray ile Karahasan köyü arasındaki sırtları işgāl etmek üzere hatt-ı mezbûre doğru hemân muntazaman yürüyüşe başlayacaklardır;

3- (Vize-Pınarhisar) cihetlerindeki 2. Şark Ordusu bu harekete daha evvel başlayacak ve mezkûr ordunun kol nihâyeti Tatarlı Deresi'nin gerisine çekilinceye kadar Birinci Şark Ordusu, mevâzi'ini muhâfazaya sa'y edecekdir;

Bu ordu, bi'l-hâssa sol cenâhını kuvvetli bulundurarak düşmanın çevirmesine meydân vermeyecekdir. Süvâri Fırkası sol cenâh ilerisinde bulunarak ve îcâb ederse kendisini fedâ ederek ordunun ric'atını te'mîn edecekdir;

III/[460]

4- Ergene mevzi'inin işgālinde (Karamehmed-Meşe Çiftliği) yolu her iki ordu beyninde hatt-ı fasıl olacak tarîk-i mezbûr 1. Şark Ordusu'na â'id olacakdır;

5- 1. Şark Ordusu Çorlu İstasyonu'nu muhâfaza edecek ve bu mıntıkanın ilerisindeki şimendüfer köprülerini tahrîb ve malzeme-i müteharrikeyi hemân geri alarak düşmanın hatdan istifâdesine mâni' olacakdır;

6- Bahren Midye'ye çıkarılmakda olan taburlar ikinci Şark Ordusu'na iltihâk etmek üzere doğruca Saray'a hareket etdirilecekdir"[1098].

Böylece ok yaydan çıkmışdı: bu mes'ele üzerinde biraz durulmağa değer:

Karargâh-ı Umûmî, ric'at emri vermese idi ne olurdu, vaz'iyyetin çıkar tarafı kalmış mı idi?

Şimdiye kadar gördüğümüz cereyân-ı hâle nazaran bilâ-tereddüd hükmedebiliriz ki hayır; artık olan olmuşdu:

Hakîkatde 20 Teşrîn-i evvel sâ'at 10 dakika 30'da 1. Şark Ordusu bir avuç aç, cebhânesiz, perîşân bir cemâ'atden ibâretdi; 2. Şark Ordusu denilen acîb ve garîb halîta ise daha 19 akşamı sağ cenâhdan i'tibâren gayr-i kābil-i tevkîf sûretde çözülmeğe başlamışdı. Bu vaz'iyyeti lehe ta'dîl edecek sûretde müdâhaleye muktedir toplu ve müteşekkil ve kuvvetli ihtiyât kıta'âtı ise ortada yokdu. Binâ'en-'aleyh bu ric'at emri hakîkatde hiçbir şeyin cereyânını değişdirmiş ve de değişdirilebilir değildi.

[1098] Buradaki bilgiler Arşiv No : 1-A-64 Klasör No : 125 Dosya No : 15 Fihrist No : 11-4'de ATASE'de kayıtlıdır. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl: 44, S: 99, Ocak 1995, Ankara 1995, s. 76.

Fakat mes'ele şudur: Karargâh-ı Umûmî'nin 20 Teşrîn-i evvel sâ'at 10 dakika 30'da yukarıda tasavvur edilen hâl-i hakîkî hakkında sarîh bir fikri yokdu, bi'l-akis, nazarında vaz'iyyet şöyle idi:

8-10 sâ'at evvel Karargâh-ı Umûmî İkinci Erkân-ı Harbiyye Re'îs-i Sânîsi Pertev Paşa –ki muşârün-ileyh doğruca harekât işlerini der'uhde etmişdi; Birinci Re'îs-i Sânî Ziya Paşa münhasıran geri hidemâtı ve harekât hâricindeki işlerle müştagildi– meydân-ı muhârebeden, 2. Şark Ordusu'nun tam bir zafer olmasa dahi mühim bir muvaffakiyyet kazandığını tebşîr eylemişdi; muşârün-ileyhin Muhtar Paşa'nın raporlarına göre âdetâ Bulgar Ordusu'nun merkezinden yarılarak şimâl parçasının şimâl-i garbî istikāmetine ric'ata icbâr edildiği ma'nâsı çıkıyordu.

2. Şark Ordusu'nun bugün 2. Kolordu ile de tevhîd-i hareket etdiği ma'lûmdu. Binâ'en-'aleyh sağ cenâhda 3, 18, 17 ve 2. Kolordulardan mürekkeb merkez sıklet, demek oluyor ki muvaffakiyyet yolu üzerinde idi; sol cenâhdaki 1 ve 4. kolordulardan mürekkeb kısm-ı cüz'inin yakın bir tehlikeye ma'rûz olmadığı da ma'lûmdu; (Tatarlı-Sinanlı) istikāmetinde ilerlemesi mervî bir düşmanı cebheden tevkîf ve yanlardan çenberleme içinde evâmir-i lâzıme verilmişdi.

Emrin birinci maddesinde mezkûr, Şark Ordusu'nun haberi ise daha dün gece gelmiş ve asılsızlığı tahakkuk eylemişdi.

III/[461]

Ve'l-hâsıl sâ'at 10 dakika 30'a kadar bu vaz'iyyetin tebeddül etdiğini -velev mübhem sûretde olsun- gösterecek yeni hiçbir rapor ve haber gelmemişdi.

Bu hâlde ric'at emri ne için verilmişdi? Bunu, bu sâ'atde Çerkesköy'ünde Karargâh-ı Umûmi'de hazır olan zevâtdan elyevm ber-hayât bulunan Ziya Paşa, Mîralay Hasan Cemil Bey ve belki -şayed emrin i'tâsına esâs olan müzâkerede hazır bulunmuşsa- Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Kütahyalı Asım Bey [halen Asım Paşa Hazretleri] tenvîr edebilirler.

Buna nazaran şimdilik hükmedebiliriz ki şimdiye kadar ta'arruz emirlerinde, 18 Teşrîn-i evvel'de Tatarlı'da verilen emirde âmil-i aslî olan ve Karargâh-ı Umûmî'de sonuna kadar sebât ve mukāvemeti ve atılganlığı mürevvic bulunan Pertev Paşa hazretlerinin muvakkat gaybûbeti bu bâbda mühim bir mü'essir teşkîl eylemişdir; diğer rü'esâ böyle bir te'sîrden mahrûm kalınca, zâten gerilmiş olan sinirlerini kolayca gevşeterek ümîdsizliğe düşmüşlerdir.

Ric'at emrinin 1. Şark Ordusu'nun haberine istinâd etdirilmesi ise mes'ûliyyeti üzerinden atmak arzusundan başka bir şeyle te'vîl edilemez; bu bâbdaki haberin asılsızlığı çok evvel tahakkuk etmişdi…

Ve'l-hâsıl 19/20'de başlayan yağmur ve fırtına gönüllerdeki ye's ve nevmîdiyi kolayca meydâna çıkartmışdı.

Ma'a-hâzâ müsveddesi daha geceden hazır olan bu ric'at emrinin îtâsı sırasında ve akabinde gelen raporlarda ümîd-bahş değildi:

Dün 2. Şark Ordusu'na gönderilmiş olan Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye zâbitânından Yüzbaşı Refet Efendi [stajyerlerin 18'de Erkân-ı Harb'liği tasdîk edilmişdi] bu sabâh Vize telgrafhânesi vâsıtasıyla şu raporu göndermişdi:

"2. Şark Ordusu'nun Congara şimâlinden dün akşamüzeri yapdığı ta'arruza 3. Fırka Congara'nın cenûbundan iştirâk etmiş ve fakat 1. Kolordu'nun Tatarlı'nın garb sırtlarını terk etmesi üzerine 2. Kolordu'nun sol cenâhı açıldığından 5. Fırka Congara ile Topçuköy arasındaki yol boyunca Topçuköy garbında; cebhe-i cenûba olmak üzere müdâfa'ada kalmağa mecbûr olmuşdur. Dünkü sağ cenâh ta'arruzu akîm kalmışdır. Kastamonu Fırkası'nda 1, 5. Fırka'da 2, 3. Fırka'da 4 batarya mevcûddur. Topçu cebhânesine ihtiyâc şedîddir. 4. Fırka Çorlu'ya doğru çekilmişdir; Çanakkal'a Fırkası ihtimâl Karışdıran taraflarında olacak Kastamonu, 5 ve 3. fırkaları şimdiki mevcûdu 7.000 kadardır. 1. Kolordu'ya mensûb kıta'âtın Tatarlı'yı tahliye ederek şarka doğru çekildikleri ve fakat bunun 2. Fırkası'nın Tatarlı'nın şark taraflarında tevkîf olunabildiği rivâyet olunuyor. Tatarlı düşman eline geçmiş olacak. Şimdi Tatarlı istikāmetinden 5. Fırka cebhesine top ateşleri işitiliyor. Ben 1. Kolordu'yu bulmak üzere hareket ediyorum".

Bu rapor dün geceki muvaffakiyyet tebşîrâtını bi't-tabi' mühim mikyâsda sarsıyordu.

III/[462]

Yine bu sıralarda, Abdullah Paşa'dan, sâ'at 9 dakika 30 târîhiyle şu rapor gelmişdi:

"Kolordulardan alınan raporlarda Aziz Paşa Fırkası'nın çekilmesi üzerine 4. Kolordu'nun Göçerler'e geldiği anlaşılmış ve Aziz Paşa Fırkası'nın ağırlıklarının ve perâkende efrâdının Çorlu'ya girmekde oldukları bugün görülmüşdür. Kolordulardan ma'lûmât alabilmek üzere karargâhdan gönderilen Erkân-ı Harbiyye zâbitânının verdikleri raporlarda efrâdın perîşân bir hâlde bulundukları, buradan sevk edilen erzâk kāfileleri düşman yedine geçdiğinden ordunun kâmilen aç bir hâlde bulunduğu anlaşılmakdadır. Kolordular buna karşı ne yolda hareket edeceklerine dâ'ir emir bekliyorlar. Kolorduların ya ileriye düşman üzerine hareketleri veyâhud geriye çekilmeleri şıklarından hangisi tensîb buyrulacaksa emirlerine makine başında intizâr olunduğu ve ma'a-mâ-fîh yağmakda olan yağmur dolayısıyla hâsıl olan çamurun ve topçu hayvanâtımızın kâmilen kuvvetden düşmüş bir hâlde bulunduğunun dahi nazar-ı dikkatden dûr tutulmaması".

[Bu da şayân-ı dikkatdir: Bu rapor Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde ber-vech-i bâlâ mukayyeddir. Abdullah Paşa'nın hâtırâtı kitâbında ise bunun Göçerler'den, Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Selahaddin Bey'in 20 Teşrîn-i evvel sâ'at 4 sonra [sâ'at 16] yazdığı rapora nazaran ve ya'nî ancak 20 Teşrîn-i evvel akşamüzeri yazıldığı muharrerdir. Zannederim ki ya Selahaddin Bey'in raporu 19 târîhlidir; –ki 4. Kolordu karargâhı 19'da Göçerlerde idi– veya bu rapor 20 minh sâ'at 4 târîhlidir ki gelmesi, buradan Karargâh-ı Umûmî'ye telhîsen iş'ârı 20 minh sâ'at 9 dakika 30'u bulmuşdur. Herhâlde bu telgraf ric'at emrinden evvel Karargâh-ı Umûmî'nin eline gelse idi, derhâl medâr-ı istinâd olurdu. Bu telgrafa istinâden 2. Şark Ordusu'na verilmek istenilen zîrdeki emir de, bunun ric'at emrinin i'tâsından sonra Karargâh-ı Umûmî'ye varmış ve ma'a-hâzâ 1. Şark Ordusu'nun da ric'at emrini almazdan evvel bunu yazmış olduğunu te'yîd eder.]

Bu telgraf üzerine Mahmud Muhtar Paşa'ya şu emir gönderilmek istenilmişdi; fakat fırtına ve yağmur hasebiyle (Saray-Vize) telgraf hattı bozulmuş ve emrin Saray'dan sonra atlı ile gönderilmesi lâzım gelmişdi; hakîkatde Muhtar Paşa bu emri alamamışdı:

"1. Kolordu kıta'âtının Sinanlı ve Karamehmed'e çekildikleri ve 4. Kolordu'nun dahi Göçerler'e geldiği anlaşılub bu hâlde 2. Şark Ordusu'nun sol cenâhı açıkda kaldığından Ergene hattına çekilmekle tesrî'-i hareket olunması ve Midye'den Vize'ye ilerlemekde olan kıta'ât ile Vize civârında bulunan kıta'âtın serî'an Saray'a sevk olunması".

1. Şark Ordusu kumandanlığı bir tarafdan ric'at emrini, diğer tarafdan –ilerde görüleceği üzere– bazı raporları alınca Karargâh-ı Umûmî'ye şunu yazmışdı:

"4. Kolordu ile bugün vukū'u melhûz muhârebenin ne şekil alacağı malûm olmadığından Çorlu'nun

III/[463]

muhâfaza veya terki mes'elesinin düşünülmesi iktizâ eder. Çorlu'da, elyevm beş taburla 2 batarya mevcûddur. Bataryalardan birisinin hayvanları çekmediğinden burada bırakılması hâlinde düşman eline düşecekdir. Mevcûd kuvvetle Çorlu'nun müdâfa'ası imkânsızdır. Binâ'en-'aleyh düşmanın ufak bir müfrezesinin vürûduyla Çorlu'da bulunan pek çok nakliyye kol ve kıtârları ve perâkende efrâd ve çekilen kıta'ât arasında pek büyük bir heyecân zuhûr ederek vakāyi'-i elîmeye meydân vereceğine şübhem yokdur. Karargâh-ı Umûmî'nin bu bâbda bir karâr-ı kat'î ittihâzı elzemdir. Çorlu'dan bu gün bir hayli eşyâ gönderileceğinden hattın dâ'imâ açık bulundurulması iktizâ eder".

Buna sâ'at 14 dakika 30'da şu cevâb yazılmışdı:

"Çorlu'da bulunan esliha ve malzeme-i askeriyye ile nakliyye kol ve kıtârlarının düşman yedine düşmesine meydân verilmemek için mümkün olabilenlerinin yürüterek;

olamayanların trenle; bugün verilen ordu emri mûcebince hemân geriye Çatalca istikāmetine sevk etdirilmesi ve bunun için (Çorlu- Silivri) tarîkinden de hüsn-i istifâde olunabileceği".

*

* *

Buraya kadar ki cereyân-ı hâl, Karargâh-ı Umûmî'yi geriye doğru bir son[son bir] adımları atmağa sevk eylemeğe kâfî gelmişdi; sâ'at 10 dakika 30 emrinde Ergene hattının müdâfa'ası, tertîbât için asıl idi; fakat ric'at hiss-i meş'ûmu, herkesin gözünü artık tamâmıyla geriye çevirmişdi; yine vaz'iyyeti esâslı sûretde ta'dil edici hiç bir haber alınmamış olmasına, gelen raporlar sûret-i umûmiyyede evhâm ve hayâlâta müstenid bulunmasına rağmen, Karargâh-ı Umûmî, şimdi Ergene hattında durmakda da ümîd ve imkân görmemiş ve ta Çatalca'ya kadar ric'atı kabûl eylemişdi; binâ'en-'aleyh sâ'at 14 dakika 30'da şu emirler verilmişdi[1099]:

"1. Ordu bundan evvelki emir de beyân edildiği vech ile Ergene hattına çekildikden sonra(?) [öyleyse bu emri vermenin acelesi ne idi a efendim denemez mi? M. N] Çatalca hattını işgāl etmek üzere geriye doğru yürüyüşüne devâm edecekdir.

2- Ordu Ergene hattında tecemmu' etmedikçe daha geriye çekilmesi hâ'iz olamayacağına binâ'en 1 ve 2. Şark orduları kendi kolordularının hatt-ı mezbûr gerisinde ictimâ' etdiklerini bâ-rapor bildirecekler ve Başkumandanlık Vekâleti'nden alacakları emr-i mahsûs üzerine Ergene hattından geriye hareket edeceklerdir; (??!)

3- Başkumandanlık Vekâleti'nin emriyle Ergene hattından dahi çekilmek iktizâ edince birinci Şark Ordusu şimendüfer hattıyla [hâric] Marmara sâhili arasındaki mıntıkadan çekileceklerdir;

4- Her iki ordunun iş bu hareketi ber-vech-i atî tanzîm olunacakdır:

1. Şark Ordusu: Ergene hattından hareketin 1. günü: (Çerkesköy- Seymen) hattı

2. günü: (Kabakça-Silivri) hattını

III/[464]

3. günü: (Hadımköy[dâhil]-Büyükçekmece) hattı,

2. Şark Ordusu: Ergene hattından hareketin 1. günü: (Istranca- Çerkesköy[dâhil]) hattını, 2. günü: (Karaköy- Kabakça dâhil), 3. gün: (Terkos-Hadımköy [hâric]) hattını tutmak üzere yürüyüşlerini tanzîm edeceklerdir.

[1099] Bu emir aynı zamanda *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Haziran 1995, Yıl 44, S. 100, Ankara 1995, s. 13-14'de yer almaktadır.

5- Ordular sûret-i dâ'imede irtibâtı muhâfaza ederek biri diğerinden geri kalmayacak ve îcâbında yek-diğerine mu'âvenet-i mütakābile de bulunarak birbirinin ric'at hareketini teshîl ve te'mîn edeceklerdir;

6- Donanma-yı hümâyûn Silivri ve Ereğli önlerine gelerek sâhil tarîkini te'mîn ve îcâbında ric'atı himâye edecekdir. 1. Şark Ordusu donanma ile te'sîs-i irtibâta sa'y edecekdir.

Emir zâbitleriyle 2. Ordu'ya 3 nüsha, Mîralay İhsan Bey vâsıtasıyla 1. Şark Ordusu'na gönderildi."

Ric'at tertîbâtı şu emirler ve iş'ârâtla ikmâl edilmişdi:

1- Menzil Müfettiş-i Umûmîliği'ne Emir:

"1- 1 ve 2. Şark Orduları bugün Ergene suyunun gerisinde ictimâ' etdikden sonra muntazam yürüyüşle Çatalca hattına doğru çekileceklerdir;

2- Kolorduların te'mîn-i i'âşesi için her iki orduya verilmiş olan talimât-ı husûsiyyenin ve Harbiye Nezâreti Vekâleti'ne çekilen telgrafnâme sûretleri leffen tarafınıza irsâl kılınmışdır. Tedâbîr-i âcilenin tarafınızdan ittihâzıyla muktezî erzâkın ihzârı ve kolorduların i'âşesinin te'mîni".

2- Harbiye Nezâreti Vekâleti'ne:

"1- 1 ve 2. Şark ordularının Çatalca hattını işgāl etmek üzere muntazaman geriye çekilmesi takarrür etmişdir. Ordular Ergene hattı gerisinde ictimâ' edeceklerdir;

2- Kolorduların te'mîn-i i'âşesi için en evvel ilerideki noktalardan başlamak üzere Çerkesköy, Sinekli, Kabakça, Hadımköy ve Silivri mevki'lerine Dersa'âdet'den yevmiyye 100 bin kişilik ekmek peksimedle 100 bin kilo arpa iddihâr olunacakdır. Ric'at hareketinin muntazaman icrâsı bu erzâkın yarından i'tibâren iddihârına vâbeste bulunduğundan son derece iltizâm-ı sür'at matlûbdur. [Halbuki bugünlerde İstanbul'dan Çerkesköy'üne bir tren 3 günde geliyordu ve bu, Karargâh-ı Umûmî'ce ma'lûmdu! M. N];

3- Midye'ye sevk edilüb henüz karaya çıkmamış olan taburlarla muhtelif iskelelerden bahren sevk edilmekde olan kıta'ât berren Çatalca hattına gönderilmek üzere Ayastefanos'da karaya çıkarılacakdır".

3- Çatalca Hatt-ı Kumandanlığı'na: "1 ve 2. Şark Orduları Çatalca hattını işgāl etmek üzere geri çekileceklerinden ve bir kaç gün

III/[465]

zarfında ordular hatt-ı mezbûru işgāl edeceklerinden tahkîmâtının geceli ve gündüzlü çalışılarak fevka'l-'âde tesrî'ini, Çatalca'ya bir kaç projektörle dikenli tel irsâli Harbiye Nezâreti'ne yazıldı."

4- Donanma Kumandanlığı'na:

“1- 1 ve 2. Şark orduları Çatalca hattını işgāl etmek üzere şimendüfer hattının tarafeynindeki yollardan bugünden i‘tibâren geriye çekilmeğe başlayacaklar ve evvel emirde Ergene Nehri'nin gerisinde ictimâ‘ edeceklerdir;

2- Düşmanın bir kısım kuvvetiyle Marmara sâhiliyle Çorlu arasındaki mıntıkadan ilerleyerek ordumuzun sol cenâhını tehdîd ve bi’l-hâssa Silivri'den geçen sâhil tarîkini ta‘kîb etmesi melhûzdur;

3- Donanma-yı hümâyûn hemân Silivri ve Ereğli önlerine gelerek sâhili tarassud ve ordunun Silivri yolundan yürüyecek olan sol cenâhıyla te’sîs-i irtibât ederek ordunun ric‘atını himâye edecekdir. Bu hareketde dost ve düşman kıta‘âtı iyice tefrîk edilüb bir yanlışlığa meydân verilmeyecekdir”.

5- Harbiye Nezâreti Vekâleti’ne:

“Çatalca hattında yevmiyye 150 bin kişiyi i‘âşe edecek sûretde ekmek, peksimed, pirinç, tuz, soğan vesâ’ire ile 20 bin hayvan için arpa iddihârı; ba‘de-mâ asker sevkiyyâtı Ayastefonas'a ve buradan yürüyüşle Hadımköy'üne icrâ edileceğinden Tekirdağ, Ereğli, Midye sevk komisyonlarının celbi”.

6- 2. Şark Ordusu’na:

“Midye'ye ihrâc edilmek üzere sevk edilüb henüz ve vapurlardan çıkarılmayan kıta‘âtın Çatalca hattına sevk olunmak üzere Ayastefanos da ihrâcları takarrür etdiğinden Midye'deki vapurların i‘âdesi.”

Bu emirler el altındaki bir ordunun hüsn-i sûretle ric‘atını te’mîn edebilirdi; fakat ne çâre ki böyle bir ordu artık kalmamışdı, tekmîl bu hesâbsız, kitabsız emirler buz üzerinde yazı mâhiyyetinde kalacakdı...

*

* *

Biraz sonra 4. Kolordu’nun Göçerler'e geldiği [ki bu evvelce öğrenilmişdi]; 1. Şark Ordusu kıta‘âtının sür‘atle çekilmekde olduğu haberi alındığından 2. Şark Ordusu’na: “1. Şark Ordusu’nun bazı kolorduları mevzi‘lerini terk ederek ale’l-‘acele çekildiklerinden 2. Şark Ordusu’nun kendisini tehlikeye ma‘rûz bırakmaması ve Ergene hattını bir ân evvel tutması” emri verilmişdi; ric‘at heyecânı ân be ân tezâyüd ediyor, her tarafda, tehlike düşman görülmeğe başlanmış bulunuyordu...

Bir tarafdan da Sadâret’e şu şifre çekilmişdi:

“19 Teşrîn-i evvel târîhli telgrafnâmeye zeyldir:

III/[466]

"1. Şark Ordusu'nun evvelce işgāl eylemiş olduğu (Karaağaç-Lüleburgaz) hattından 15 km. kadar geride bir hatta çekilmekde oldukları ve fakat bunda ne dereceye kadar muvaffakiyyet hâsıl olacağının kesdirilemeyeceği arz olunmuşdu. Fi'l-hakîka mezkûr ordunun ekser kıta'ât ve efrâdı mezkûr hatda duramayarak daha gerilere gelmekde oldukları ve kolorduların kuvvetleri pek ziyâde tenâkus eylediği ve bu sûretle mezkûr ordunun intizâmına halel geldiği iş'ârât-ı cümleden anlaşılmışdır. Gerçi Vize havâlisindeki 2. Şark Ordusu epeyce ilermişse de 1. Ordu'nun ahvâl-i ma'rûzesine binâ'en iş bu muvaffakiyyetden istifâde imkânı münselib olmuş ve diğer tarafdan Bulgarların bizim sol cenâhımıza karşı sevkiyât-ı askeriyye icrâ etmekde oldukları istihbâr edildiği gibi Seyidler İstasyonu'nuna kadar ilerlemeleri dahi ordunun sol cenâhını tehdîd etmekde bulunmuşdur. Bulgarların iş bu sevkiyât-ı askeriyyesi bizim sağ cenâhımız karşısındaki kuvvetlerini ve belki dâhil-i memleketden getirdikleri ve ez-cümle Makedonya'ya karşı bidâyet-i harbde tertîb edüb bizim Garb Ordusu'nun hemân mefkūd bir hâle gelmesiyle bu tarafa sevk eylemeleri tabî'î bulunan kuvvetlerini [bunlar uçarak mı geliyor, zihî, hesâb! M. N] ordumuzun sol cenâhında tahaşşüd eylemekde olduklarını irâ'e etmekde bulunmuş olduğundan ve 1. Şark Ordusu'nun ahvâl-i mesrûdesine nazaran böyle hatt-ı ric'at üzerine tevcîh edilecek bir ta'arruza mukāvemet edemeyeceği zâhir olduğundan ordunun inhizâm(!) veya esâretine mahal kalmamak üzere Çatalca hatt-ı müdâfa'asına çekilmeğe karâr verilerek evâmir-i lâzıme i'tâ olunmuşdur. Ordunun muntazaman mezkûr Çatalca hattına çekilmesine muvaffakiyyet hâsıl olursa avn ü inâyet-i rabbâniyye ile orada istihkâmât arkasında muhâfaza-i mevki' edilmesi mümkün görülmekdedir.

İş bu ahvâl ve vaz'iyyete nazaran Çatalca hattının müdâfa'asında henüz harben dûçâr-ı inhizâm olmamış bir kuvve-i askeriyye elimizde bulundurulmuş olacağı cihetle bundan bi'l-istifâde bu işe devletce bir netîce verilmesi menût-ı re'y-i-sâmî-i fehîmâneleridir."

Bu sırada vârid olan bir sadâret telgrafında ise: "Temennî-i muzafferiyet" ediliyor ve muhârebeye nihâyet verilib verilmemek zamanı gelib gelmediğini süferâ su'âl etmekde olmalarına nazaran terk-i silâhı teklîfe meyyal oldukları anlaşılmış oluyorsa da bu bâbda devletlerle müzâkereye girişilmesi lâyık-ı şân bir muzafferiyet husûlüne mütevakkıf olmakla bu husûsa bezl-i makderet olunması ve Garb Ordusu kumandanlığının harekât-ı ahîresinden bir şey anlamak gayr-i mümkün olduğundan o cihetin dahi nazar-ı dikkatden dûr tutulması" beyân olunuyordu.

*

* *

Şu mes'ele çok mühimdir: Bu ric'at emirleri ordulara ne zaman tebliğ edilebilmiş ve kıta'ât bunları nerede ve ne vakit alabilmişdir?

2. Ordu kumandanı Mahmud Muhtar Paşa bu emirlerin hiçbirisini almadan, 20 sabâhı kendiliğinden

III/[467]

mevzi'i ve kısa hedefli bir ric'at emretmişken 3. Kolordu cereyân-ı hâl ile umûmî bir inhilâle ma'rûz kalmış, Karargâh-ı Umûmi'nin emrini yalnız 3. Kolordu kumandan vekîli Hakkı Paşa Vize'de alarak buna istinâden bir kolordu emri vermişdi. Fakat Muhtar Paşa'nın bunlardan haberi olmayıb muşârün-ileyh gerek Karargâh-ı Umûmî'nin ric'at emirlerini ve gerekse Hakkı Paşa'nın emrini ancak Saray'a geldikden sonra; muhtemelen 20/21de veya 21 sabâhı öğrenebilmişdi. 17. Kolordu ise bu umûmî ric'at emirlerinden ancak Saray'dan Muhtar Paşa'nın 21'de gönderdiği emirle haberdâr olabilmişdir.

1. Ordu'ya gelince: Abdullah Paşa'nın hâtırâtında Karargâh-ı Umûmî'nin sâ'at 10 dakika 30 târîhli emrinin alındığı ve buna istinâden (20 Teşrîn-i evvel için ordu emri) ser-levhasıyla 1. Ordu'nun Ergene gerisine çekilmesi için emir verildiği mezkûrsa da metni 1. Şark Ordusu kumandanlığı bahsinde görülecek olan bu ordu emrinin kıta'âta hatta mu'ahharen vusûlüne dâ'ir dahi hiçbir harb cerîdesinde bir kayıda tesâdüf edilmemişdir: Binâ'en-'aleyh çok muhtemeldir ki bu emir yazılmış ve fakat belki zîrde tafsîl edilecek ahvâlin te'sîriyle i'tâ ve sevk edilmemişdi.

Fi'l-hakîka Abdullah Paşa hâtırâtında, sâ'at 10 dakika 30 târîhli emrin akabinde, Başkumandanlık Vekâleti'nden zîrde muharrer şu emirlerinde geldiği muharrerdir ve bunlara Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde ise tesâdüf edilememişdir:

Bu emirlerden (2) numrolusu [ordulara talimât-ı husûsiyye] her iki ordunun harekâtına â'id olmak i'tibâriyle Karargâh-ı Umûmî'ce verilmiş olabilirse de (22 Teşrîn-i evvel için ordu emri) ser-levhasına hâvî olan 1. emir, münhasıran 1. Şark Ordusu'na â'id olması i'tibâriyle kābil-i îzâh değildir.

Diğer cihetden bu her iki emrin sûretlerine 21 Teşrîn-i evvel [1]328 târîhiyle, Çerkesköy'den yazılmış olarak (Şark Ordusu Kumandanı Abdullah) imzâsıyla 2 ve 4. Kolordu harb cerîdelerinde ve Çobanoğlu Zeki Bey'in kitâbında aynen tesâdüf edilmişdir; yalnız Zeki Bey'in kitâbında bu târîh 20 Teşrîn-i evvel olarak yazılıdır ki ihtimâl tab' hatâsıdır; çünkü 20 Teşrîn-i evvel'de Şark Ordusu Karargâhı'nın Çerkesköy'ünde değil, Çorlu'da bulunduğu muhakkakdır.

Binâ'en-'aleyh mes'ele çok acîbdir: Abdullah Paşa'nın, bu mühim emirleri kendisi mi verdi, yoksa Karargâh-ı Umûmî'den mi geldi? Şaşıracak kadar yanlışlık yapılması ihtimâli

mutasavver olmadığından kabûl etmek ıztırârîdir ki: bu emirler fi'l-hakîka 20 Teşrîn-i evvel'de Çerkesköy'den, Nazım Paşa imzâsıyla Çorlu'ya 1. Şark Ordusu'na gelmişdir.

Fakat acaba Nazım Paşa ne sebebe mebnî 1. Şark Ordusu'nun teferru'ât-ı harekâtına kadar karışarak kendi imzâsıyla doğruca bir de " 1. Şark Ordusu emri" vermişdir? Bunu da şöyle düşünebiliriz: Karargâh-ı Umûmî Abdullah Paşa'nın yerine Hamdi Paşa'nın ta'yînine karâr vermişdir; Hamdi Paşa ise

III/[468]

20 Teşrîn-i evvel öğle sıralarında henüz Çerkesköy'üne gelmemişdir; Abdullah Paşa'ya i'timâd ve emniyeti kalmamışdır. Binâ'en-'aleyh Başkumandanlık, Abdullah Paşa'yı ve hatta 1. Şark Ordusu Karargâhı'nı yok farz ederek bu ordunun da tanzîm-i harekâtı için doğruca emir vermek lüzûmunu görmüşdür.

Fakat bu takdirde de şu su'âl vârid olur: Neden bu emirler doğruca 1, 2 ve 4. Kolordulara gönderilmedi de yine 1. Şark Ordusu'na gönderildi? Hiç olmazsa bu yapılmış olsa idi bu kolordular bu emirleri daha bugünden alır ve 24 sâ'at evvel ric'ata başlarlardı. Ve'l-hâsıl Abdullah Paşa hâtırâtında bu emirler hakkında mezkûr şu fıkra bizi tenvîr eder:

"Ordu karargâhı bu emirleri aldığı zaman kolordulara da teblîğ edilmiş olduğunu istihbâr etmişse de ihtiyâten yine kolordulara da göndermişdi…."

*

* *

Ve'l-hâsıl alâkadârlarca tenvîr ve tashîhine intizâren muhtelif vesâ'ikin mukāyesesiyle hâsıl etdiğim kanâ'ati tesbît ediyorum:

1- 1. Şark Ordusu kumandanlığı Karargâh-ı Umûmî'nin sâ'at 10 dakika 30 târîhli ilk ric'at emrini almış ve bunun üzerine "20 Teşrîn-i evvel için ordu emri"ni ihzâr eylemişse de bunun kolordulara sevki; anlaşılmaz bir sebeble, tahakkuk etmemişdir;

2- 1. Şark Ordusu kumandanlığı bundan sonra zîrde mezkûr (1) ve (2) işâretli emirleri ve yine Karargâh-ı Umûmi'nin sâ'at 14 dakika 30 târîhli emirlerini de almışdır. Fakat bunları da "Karargâh-ı Umûmi'ce teblîğ edilmişdir" addiyle kendi kolordularına vermemişdir;

3- Ancak 21 Teşrîn-i evvel sabâhı 1. Şark Ordusu Kumandanlığı Çerkesköy'üne gelübde Karargâh-ı Umûmî ile temâs edince 1, 2 ve 4. Kolordulara bu emirlere müstenid hiçbir emir gönderilmemiş olduğunu anlayınca tahakkuk eden hatâ-yı fâhişi ta'mîre şitâb ederek kendisinin dün Çorlu'da almış olduğu "22 Teşrîn-i evvel için ordu emri", ordulara ta'lîmât-ı husûsiyye" vesâ'ireyi Çerkesköy'ünden, 21 Teşrîn-i evvel târîhiyle "ve Şark Ordusu kumandanı Abdullah" imzâsıyla 1, 2, 4. Kolordulara göndermişdir ki, bunlardan 1. Kolordu'nun 21 akşamı bu emri tesâdüfen aldığını ve bu sâyede 2 ve 4. Kolorduların da

haberdâr olduğunu, 2. Kolordu'nun ise kendisine mahsûs nüshayı ancak 22 zevâlinde alabildiğini zîrde göreceğiz.

Bu, korkunç bir Erkân-ı Harbiyye hatâsıdır; 1, 2, 4. kolordularının mahv olmasını intâc edebilirdi. Bereket versin Bulgarların atâletine!

III/[469]

Koca iki karargâh, bir emri 3 kolordu bir Süvâri Fırkası'na teblîğ edebilmek kudret ve iktidârını gösterememişlerdi. Şimdi, Abdullah Paşa hâtırâtında mezkûr olubda Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesi vesâ'ikinde bulunmayan ve kıta'ât harb cerîdelerinde Çerkesköy'den 21 Teşrîn-i evvel târîh ve Abdullah imzâsıyla mukayyed olan münâza'un-fîh emirleri görebiliriz:

1. "22 Teşrîn-i evvel İçin Ordu Emri"

1- Ordu, Ergene hattına çekildikden sonra düşman tarafından ta'kîb olunmadığı hâlde bir gün istirâhatle Çatalca hattını işgāl etmek üzere geri yürüyüşüne devâm edecekdir;

2- 1. Şark Ordusu şimendüfer hattı [hâric] ile Marmara sâhili arasındaki mıntıkadan geri çekilecekdir;

a) 4. Kolordu, (Çorlu-Seymen,-Silivri) caddelerini ta'kîb edecekdir;

b) 1. Kolordu, (Esedce-Çanta-Silivri-Sürgünköy-Kaladina Çiftliği-Büyükçekmece) üzerinden çekilecekdir;

c) 2. Kolordu, (Öksüzceköy-Ermeşeli-Büyük Kılınçlı-Karasinan Çiftliği-Çatalca-Ömerli) yolunu ta'kîb edecekdir.

3- Kolordular, Ergene gerisinden hareketlerinin ilk günü (Seymen-Çerkesköy), 2. günü (Sinekli-Bosnaköy), 3. günü (Kabakça-Bigados) hatlarında geceyi geçirecekdir.

Her kolordu, ta'kîb etdiği yolun şimâlindeki mıntıkada geceyi geçirecekdir;

4- Geri hareketin 1. günü 1 ve 4. kolordular; Süvâri Fırkası Çorlu'dan, 2. Kolordu Çerkesköy'den;

2. günü: 2. Kolordu ile Süvâri Fırkası Sinekli'den, 1. ve 4. Kolordu Silivri'den;

3. günü: Süvâri Fırkası Kabakça'dan, 2. Kolordu Çatalca'dan, 1 ve 4. Kolordular Bigados'dan;

4. günü: 2. Kolordu Süvâri Fırkası Hadımköy'den, 1 ve 4. Kolordular Ispartakule'den i'âşe olunacakdır;

5- Süvâri Fırkası bütün bu geri hareketi setr edecekdir. Keşif kolları düşmanla dâ'imâ temâsda bulunacak ve her akşam karargâha ma'lûmât i'tâ eyleyecekdir; 1. günü: Çorlu'nun ilerisinde ve eyyâm-ı âtiyede, 2. Kolordu'nun gerisinde hareket edecekdir.

Lüzûm hissetdiği hâlde Çorlu'da bulunan 6. Nişancı Taburu'yla Mitralyöz Bölüğü bir gün evvel emrine mevdû'dur;

III/[470]

6- Kolordu karargâhları her akşam bulanacakları mahalleri ordu karargâhına bildireceklerdir;

7- Karargâh, Teşrîn-i evvel'in 23. günü Hadımköy'de bulunacakdır.

Başkumandan Vekîli Nazım"

2- Diğer emir:

" Ordulara ta'lîmât-ı husûsiyye":

Çerkesköy

20 Teşrîn-i evvel [13]28 sâ'at 14 dakika 30

20 Teşrîn-i evvel târîhli ordu emrine zeyldir:

1- 1 ve 2. Şark Orduları ordu emriyle ta'yîn olunan mıntıkaları dâhilinde kolordularının ta'kîb edeceği yolları şimdiden keşfetdirerek hangi kolorduların hangi yollardan yürüdülmesi münâsib olacağını ta'yîn ve îcâb eden ta'mîrâtı vaktiyle ileriye gönderecekleri istihkâm müfrezeleriyle; olmadığı takdîrde kazma kürekli efrâddan müteşekkil müfrezelerle icrâ edeceklerdir.

Beher kolordu için yolları bi-hakkın tanır mu'temed kılavuzlar vaktiyle tedârik ve istihdâm olunacaklardır;

2- Kolorduların te'mîn-i i'âşesi için (Çerkesköy-Sinekli-Kabakça-Hadımköy-Silivri) mevki'lerine Dersa'âdet'den serî'an ekmek, peksimed ve arpa iddihârına çalışılacakdır.

Menzil Müffetiş-i Umûmîsi bunu te'mîn edecekdir. Şimendüfer hattı üzerindeki anbarlardan her iki ordu istifâde edecekdir. Kolordular, kendi mekkâri ve arabalarıyla ve etrâfdan tedârik edecekleri vesâ'it-i nakliyye ile mezkûr anbarlardan erzâk celb ile kıta'ât yedine îsâle çalışacaklardır.

3- Ayrıca kolordular, kendi yürüyüş mıntıkaları dâhilinde mevcûd mevâşî, hayvanât ve erzâkı Tekâlîf-i harbiyye ile cem' ve celb ederek ve bi'l-hâssa etrâfda dolaşan koyun sürülerini birlikde alarak askerin i'âşesini te'mîne gayret edeceklerdir.

Bunun için kolordular, kendi idâre hey'etlerine birkaç işgüzar ve fa'âl zâbit terfîk ederek ve bunlara süvâri ve olmadığı takdîrde piyâde müfrezeleri vererek şimdiden kolorduların ta'kîb edecekleri istikāmetlerin münâsib noktalarına Tekâlîf-i harbiyye ile erzâk ve mevâşî iddihâr edecekdir.

4- Şimendüfer istikāmetinde çekilecek kolorduların son kıta'âtı geçtikden sonra hat üzerindeki köprüler vesâ'ir i'mâlât-ı sınâiyyenin daha evvelden ihzâr etdirilecek olan tahrîbâtı hemân icrâ etdirilecek ve bi'l-cümle malzeme-i mütaharrike geriye alınacakdır;

5-Fazla kalacak erzâk ve mevâşî düşman eline düşmemek için boş vagonlardan bi'l-istifâde geriye alınacakdır ve bi'l-cümle nakl olunamayan erzâk ve zahîre vesâ'ire tahrîb ve ihrâk olunub düşmanın istifâdesine bırakılmayacakdır;

III/[471]

6- Ric'at hareketinin kemâl-i intizâm ile icrâsı kat'iyyen matlûb olduğundan büyük ve küçük bi'l-cümle kumandanlar kendi kıt'a ve cüz'i-tâmlarıyla birlikde bulunarak harekâtdaki intizâmı te'mîn edeceklerdir. Başkumandan Vekîli Nazım"

B. 20 Teşrîn-i evvel [1]328'de 2. Şark Ordusu

1) Ordu Karargâhı ve 3. Kolordu Halîtası

Evvelâ 2. Şark Ordusu ve aynı zamanda henüz 3. Kolordu Kumandanı olan Mahmud Muhtar Paşa'yı ta'kîb edelim.

Muşârün-ileyh kitâbında "Sabâhleyin sâ'at üçde uyandığımda biraz evvel Karargâh-ı Umûmî'den Mîrlivâ Pertev Paşa'nın geldiği bildirildi" diyorsa da Pertev Paşa'nın daha evvel "Muhtar Paşa'nın verdiği tafsîlât şudur" ifâdesiyle 19 minh sâ'at 22'de Karargâh-ı Umûmî'ye gönderilmiş ma'lûm raporu bulunmasına nazaran bu nokta muhtâc-ı tenvîrdir, acaba Pertev Paşa buraya daha evvel mi geldi de Muhtar Paşa zuhûl eyledi? Bunu da kendilerinin 19 ve 20 Teşrîn-i evvel'deki harekât ve fa'âliyyetleri hakkında Pertev Paşa hazretlerinin neşrini va'd buyurdukları 2. kitablarında görürüz.

Muhtar Paşa, bu ânda dahi, "İşi bir ân evvel netîcelendirmek üzere ahvâli müsâ'id görürsem maksadım o gün kat'î ve son bir darbe indirmekden ibâret" idi diyor; fakat bu sırada başlamış olan yağmurun "Olduğu yerde barınmak dahi kābil olamayacağından hemân ric'ata ibtidâr etmemizi müstelzim olduğunu" ilâve eyliyor.

Halbuki bu sırada Cemal Bey'den ise 19 târîhiyle ve muhtemelen geç vakit gönderilmiş olan şu rapor gelmişdi:

"Yarın mufassalan arz edileceği üzere bugün sâ'at 17'de başlayan kolordu sol cenâh hücûm-ı kat'iyyesine sağ cenâhda dahi şiddetli ateşlerle iştirâk edilmiş ve sâ'at 19'a kadar bütün ateş hattı üzerinde bizim tarafın muvaffakiyyeti görülmekde bulunmuş iken sâ'at 19'da bütün sağ cenâh cebhesinde acı acı Allah Allah sedâları peydâ olmuş ve aradan bir çâr-yek geçmeden taburlardan ekserisinin efrâdının perâkende sûretde geriye gitmekde oldukları görülmüşdür. Nakletdikleri ahvâl kat'iyyen inanılamayacak husûsâtdadır. Ekserisi mensûb oldukları taburların düşmana teslîm olduklarından bahseyliyorlardı…. Elimde kalan tek mülâzım kumandasındaki Niğde İhtiyât Taburu'nu E. H. Yüzbaşı Hüsrev Bey'le kolordu karargâhının önündeki sırta gönderdimse de gece karanlığı arasında efrâd firârına karşı bir şey

yapılamıyordu… 1. hatda asker kalub kalmadığını bilemediğimden ihtiyâta ri‘âyeten sağ cenâhdaki

III/[472]

2 bataryayı da kolordu karargâhına gönderdim. Müte‘âkiben tekrâr sol cenâha gitdim…Bu sırada Bâlâ Taburu’nu görerek bunu da sağ cenâh topçu mevzi‘nin önüne sürdüm. Ve bataryaları tekrâr mevzi‘e sürdüm. Y 23’den bazı taburlarda ordugâhda görüldü. Poyralı köprüsüne 2-3 yüz km[2-3 km] mesâfede Kā’imakām Rasih Bey bir mikdâr perâkende redif taburlarıyla görüldü…. daha fazla ma‘lûmâtım yok. Cebhâne top başına 40 atım kalmışdır….”

Bu sırada 2. Kolordu’dan da 19 minh sâ‘at 21 dakika 10’da gönderilen ve dünkü cereyân-ı hâli bildiren ve Tatarlı vaz‘iyyetine îmâen “….Kolorduların vaz‘iyyeti oldukça tehlikelidir” diyen raporda gelmiş olduğundan Muhtar Paşa artık vaz‘iyyetden kat‘-ı ümîd etmiş “2. Şark Ordusu’nun dahi geriye alınması lüzûmunu” derkâr görerek, ordu kumandanı sıfatıyla ilk emir olmak üzre şu ric‘at emrini vermişdi: [Hasan İzzet Paşa ve Fuad Ziya Bey’e]

Doğanca’dan

20 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 7 dakika 30

“ 1- Yağış devâm etmesi cihetiyle topçularımızın taht-ı emniyete alınması derece-i vücûbda görüldüğünden hemân kâfî mikdâr piyâde terfîkiyle bataryaların şoseye kadar gönderilmesi muktezîdir;

2- Düşman dün akşam Cemal Bey Fırkası cebhesine ve merkez ordusuna şiddetlice ta‘arruz ederek kolorduyu ikiye ayırmak istediği anlaşıldığından buna karşı dâ’imâ sağ cenâhlarınızı beslemek ve şose istikāmetini muhâfaza etmek sûretiyle kıta‘âtınızı ta‘biye ediniz”.

Maksad, piyâdeyi çekmekde acele etmemek, evvelâ merkez ve sol cenâhı, ba‘dehû Cemal Bey Fırkası’nı ric‘at etdirmekdi ve bu husûs Cemal Bey’e de emredilmişdi.

Bundan sonra Muhtar Paşa, dün, işsiz olarak kendisine iltihâk etmiş olan mülgā 16. Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa’ya da kendiliğinden 3. Kolordu Kumandanlığı vekâletini sâ‘at 8’de tevdî‘ ederek mes’ûliyyetden bir kademe sıyrıldım zannında bulunmuşdu; Hakkı Paşa’ya’da “Soğucak Dere’nin şark sırtlarını tahkîm ederek 3. Kolordu’yu hatt-ı mezkûrun gerisine alması” tavsiye edilmişdi.

17. Kolordu, 3. Fırka ve Süvâri Livâsı kumandanlarına da [ki Süvâri Livâsı’nın dün kendi emrinden ve mıntıkasından çıkdığı unudulmuş demek oluyordu. M. N] Vaz‘iyyet bildirilerek Congara Dere şarkına kadar ric‘at olunması bildirilmişdi; Muhtar Paşa’da bundan sonra sol cenâhda 7. Fırka’ya kadar gitmek maksadıyla sâ‘at 9’da Doğanca’dan ayrılmışdı. Ordunun yeni Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Mîralay Kemâl Bey’de berâberdi.

Muhtar Paşa 17. Kolordu'yu Doğanca'nın 1 km. cenûbundan i'tibâren mevzi'de görmüş, 3. Fırka'ya da

III/[473]

Congara'nın 4 km. kadar şark cenûbunda tesâdüf etmişdi, Çoranlı istikāmetinde ilerleyen "Bir bölük mitralyözle bir alay kadar düşman piyâdesi bu fırkanın şark-garb hattı üzerindeki mevz'ini çevirmeğe çalışmakda ve fırka dahi ric'at etmekde idi".

Bunun üzerine Osman Paşa'ya Topçuköy istikāmetinde ric'at ederek 17. ve 2. kolordular arasındaki irtibâtı muhâfaza etmesi (tavsiye) edildi ve "Düşmanın bütün hat üzerinde ilerlemekde olduğu müşâhede edildiğinden artık 17. Kolordu'nun Congara hattında da duramayacağı anlaşılarak buna da Topçuköy istikāmetine çekilmesi" emredildi.

Bundan sonra Muhtar Paşa Topçuköy üzerinden doğruca Vize'ye gitmiş, sâ'at 17 dakika 30 raddelerinde buraya muvâsalatında şehri herc ü merc hâlinde bulmuş ve "3. Kolordu'da firârimsi bir ric'at vukū' bulduğunu ve cümlesinin müsta'cilen Saray'a gitdiğini" anlayarak kendisi de sâ'at 18 raddelerinde Saray yolunu tutmuş ve nısfü'l-leylde Saray'a varmışdır!

*

* *

Hakîkat-i hâl nedir? Bunu vesâ'ik-i mevcûdeye istinâden anlamağa çalışalım:

1- Cemal Bey Fırkası'nın sağ cenâhında bulunan Kā'imakām Yusuf Rasih Bey'in raporundan: "…..Akşama doğru [19 Teşrîn-i evvel] düşman mevzi'ine, kendi sağ cenâhından bir piyâde yürüyüş kolu girmekde olduğu görüldü. Kuvveti 2 tabur kadar tahmîn olunan iş bu kol bize, karşımızda bulunan düşmanın sıkışmış olduğunu gösteriyordu. Zîrâ gerek piyâde ve gerek topçu muhârebesi bugün dehşetli bir sûretde icrâ olunmuş ve topçu ateşi düşman üzerinde artık te'sîrini göstermeğe başlamışdı.

Bu kuvve-i imdâdiyye derhâl ateşe iştirâk eyledi, tarafeynden icrâ edilmekde olan ateş yarı gecelere kadar sürdü ve hatta hiçbir tabur, cenâhındaki kıta'âtdan haberdâr olmadığından taburlarımız birbiri üzerine de ateş etdiler…İş bu adem-i intizâm kuvve-i ma'neviyyeyi sarsdı, efrâd mevzi'ini terkle Vize istikāmetinde firâra başladı, akub gitmekde olan taburları durdurabilmek için elden gelen yapıldı ve fakat ne fâ'ide!... 20 Teşrîn-i evvel Cumaertesi sabâhı kıta'âtın ilk işi geriye dönüb kaçmak oldu…" Nihâyet yanımda kimse kalmadı, muhâfazası dört taburla uhdeme tefvîz edilen mevzi'i en son ben terk eylemiş oldum…" Bundan sonraki satırlarda kabahat nefere atf olunuyordu, zavallı Türk neferi! Bu işde herhâlde en kabahatsiz sen idin ve sensin!;

2- Konya Fırkası karargâhının [Cemal Bey] 20/21 Saray'a geldiği; 3. Kolordu kumandan vekîlinin ric'at emrini ancak burada aldığı anlaşılıyor.

III/[474]

3- Fuad Ziya Bey bugünkü hâli şöyle hikâye ediyor:

"Erkenden Doğanca'da kolordu kumandanının yanına gitdik. Pertev Paşa'da burada idi. Kolordu kumandanı yağmurda ta'arruz edilemeyeceğini söyledi. Bu sırada sabâh erken sağ cenâhda ormanlıkdan şedîd piyâde ateşi başlamış ve devâm ediyordu. Bugün ben yine merkezde olacakdım. Piyâde ateşi gitdikçe gerimize doğru ilerledi. Biraz sonra anladık ki sağdaki 23. Alay da gece muhârebesi ve sağ cenâh kolunun ric'atı hasebiyle çekilmiş, topçu mevzi'indeki 22. Alay'ın da yalnız 200 kadar efrâdı kalmışdı ve ortada kıt'a yokdu.

Binâ'en-'aleyh mevcûdu, Hasan İzzet Paşa ile berâber Doğanca köyüne çekdik ve topçular geçinceye kadar kaldık. Sâ'at 14'de sağdan kâmilen çekilmişlerdi, soldan da 17. Kolordu çekilmişdi. Düşman yanımıza düşmüşse de orman sâyesinde birbirimizi göremiyorduk. Biz de şoseye çıkıb Vize'ye doğru ilerlerken ateşe uğradık, meğer Bulgarlar bizimle Vize arasına girmiş. [acâ'ib, sakın daha evvel çekilen parçalarımız bunları düşman zannedib ateş etmesin; gayr-i kābil-i tevsîk. M. N] Naçâr 20/21 Teşrîn-i evveli Çeribaşı'nda geçirdik.

21 sabâhı Vize'ye geldik, vaz'iyyeti gördük Vize'de kimse kalmadığını ve herkesin Saray'a çekildiğini anlayarak biz de hareket etdik, Saray'a vardık…"

4- Hasan İzzet Paşa'nın harb cerîdesinden [9. Fırka]: "20 Teşrîn-i evvel sabâhı kolordunun sâ'at 7 dakika 30 emrini aldık. Bunun üzerine Soğucak Dere garbına geçerek Doğanca ile dere içinde toplanan kıta'ât ve topçular şarka alındı.

Sâ'at 9'da Soğucak Dere şark sırtlarında Muhtar Paşa'dan şifâhen sol cenâhdan i'tibâren ric'at edilmesi ve eldeki toplu kuvvetlerle bir dümdâr teşkîli emri alındı.

Sâ'at 10'da mehmâ-emken düzgünce olan Nişancı 3. Alay ile 27. Alay'ın 1. Taburu'ndan ve diğerlerinden 21. Alay Kumandanı Mehmed Ali Bey emrinde bir dümdâr yayıldı. Ric'at edenler tamâmen gitdikden sonra Çeribaşı köyüne gelerek orada himâye mevzi'i alınması ve intizâr edilmesi emredildi. Sâ'at 12'de Doğanca civârında bulunurken 17. Kolordu'nun 20 Teşrîn-i evvel sâ'at 11 târîhli raporu da alınmışdı.

Sâ'at 14'de Muhtar Paşa'yı bulmak için Fuad Ziya Bey'le berâber Pazarlı karakoluna gelindiyse de kimse görülmedi. Her tarafda külliyetli eşyâ ve cebhâne yerlerde serili idi… daha 1 km. şarka ilerleyince ateşe uğradık ve boğazın Bulgarlar elinde olduğunu anladık (!) avdetle sâ'at 17'de Pazarlı ve Çeribaşı'na geldik ve 20/21'de her iki kumandan burada kaldık.

21 Teşrîn-i evvel sâ‘at 7’de dümdâr tertîbâtıyla kıt‘a (Çeribaşı-Örenköy) üzerinden Saray’a yürüdü. Biz Vize’ye geldik, kimseyi bulamadık ve sâ‘at 14’de Saray’a geldik…”

III/[475]

Bu ma‘lûmâtı Bulgar harekâtıyla karşılaşdırırsak şu netîceye varabiliriz:

19 Teşrîn-i evvel’de 4. Bulgar Fırkası 3. Fırka ve 17. Kolordu karşısında 3 livâsıyla muhârebeye girmiş ve “Şedîd bir muhârebe” icrâ eylemiş olduğu hâlde 19/20 gecesini Congara Köy Deresi garb sırtlarında geçirmeğe mecbûr olmuşdu.

Yine aynı gün Bulgar sol cenâh müntehâsındaki 5. Fırka’nın 3. Livâsı (Örencik-Örenbeyli) istikāmetinde Kā’imakām Nihad Bey Müfrezesi’nin tazyîki karşısında “Müşkilâtla sebât eylemiş” Cemal Bey Fırkası ve kısmen 3. Kolordu sol cenâh kıta‘âtı karşısında olan bu fırkanın 1 ve 2. Livâları ise akşama doğru 3. Fırka 1. Livâsı’nın yetişmesi sâyesinde müsâ‘id bir vaz‘iyyete girmişlerdi. Nihâyet akşam sıralarında bu livâ ile 5. Fırka’nın en soldaki 3. Livâsı berâberce ta‘arruza geçerek Poyralı köyünü Cemal Bey’den istirdâd etmişlerdi, geceleyin de en sol cenâhdaki bir tabur Örenbeyli cenûbuna bir gece ta‘arruzu yaparak mevzi‘i panik tevlîd eylemişdi. Böylece 20 sabâhı sol cenâhdaki 4 Bulgar livâsı Porlıya Deresi ve garbında, cenûbdaki 3 livâda Soğucak Deresi garbında bulunuyordu.

20 Teşrîn-i evvel’de Bulgarlar umûmî bir ta‘arruz maksadında olmakla berâber 5. Fırka’nın cenûbundaki 2 livâsı bilâ-mukāvemet yürümüşler ve ma‘a-hâzâ Soğucak Dere garb sırtlarında kalmışlardı. Daha şimâldeki 2 livâ ise Örencik istikāmetinde ta‘arruza me’mûr olub ilerlemeğe başlamışlar ve fakat Poyralı köyünün şark sırtlarında şedîd bir mukāvemete uğramışlar ve hatta süngü hücûmuna dûçâr olmuşlardı. Ancak öğleye doğru düşman çekilmiş, bunlarda Örencik’den geçen akar bir dereye [Topçuköy Deresi] kadar gelerek kalmışlardı;

Binâ’en-‘aleyh:

19/20’de 3. Kolordu sağ cenâhında bir mevzi‘-i panik olmuşdur; bu, ales-sabâh, sevk ve idâre dizgininin zâten çokdan elden kaçmış olması hasebiyle tedrîcen Cemal Bey Fırkası’nın tekmîl aksâmına, hatta 3 ve 17. Kolordular arasındaki kıta‘âta da sirâyet etmişdi. Fakat bu esnâda, mehûb kahraman efrâd ve kıta‘ât kendi kendilerine kalmış, öğleye kadar Bulgarlara son bir mukāvemet göstermiş; te’yîd-i nâmûs ve ikmâl-i vazîfe eylemişlerdi. Bu esnâda ise Muhtar Paşa, kolordu kumandan vekîli, Cemal Bey, Pertev Paşa, Afyonkarahisar Fırkası Kumandanı Şükrü Bey vesâ’ir zevât çokdan Saray yolunu tutmuş bulunuyorlardı. Düşman bu hâlin farkına varmamış, hatta yakın mesâfeye kadar bile olsun ta‘kîb cür’etini gösterememişdi ve bu sâyedeki el altında kalan son avuç asker hatta İzzet Paşa ve Fuad Ziya Bey’ler birlikde 20/21 gecesini Bulgarların 2-2,5 km. şarkındaki Çeribaşı köyünde, buraya daha gündüz varmak sûretiyle müsterîhâne geçirmeğe imkân bulmuşlardı.

III/[476]

2. 20 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu

20 Teşrîn-i evvel sabâhı Ereğli ve Samsun fırkaları iyilikle, zorlukla; dünkü mevzi'lerinde mehmâ-emken el altına girmiş ve fâsılalı bir muhârebe yapılmış bulunuyordu; düşman daha sâ'at 7 dakika 30'da Congara garbından ânî ve müttehid bir ateş açmış ve bir ta'arruz başlamışdı. Bu vaz'iyyetde iken sâ'at 11 dakika 30'da 2. Ordu'dan şu emir gelmişdi:

Doğanca'dan

20 Teşrîn-i evvel [13]28 sâ'at 9 dakika 30

"1- Dün akşam aldığım emirle 2. Şark Ordusu kumandanlığını der'uhde eyledim ve 3. Kolordu Kumandanlığını da bi'l-vekâle 16. Kolordu kumandan-ı sâbıkı Hakkı Paşa'ya devir eyledim;

2- Bâranın geceden beri şiddetle nüzûlü ve yolların, toplarımızın harekâtına mâni'-i kat'î teşkîl eylediği ve atâlete mahkûm bulunan ordunun çadırsız ve meskensiz burada tûl-ı müddet durması da kābil olamayacağından ve ale'l-husûs sol cenâhımız üzerinde Tatarlı'ya kadar ilerlemiş bulunan düşman kollarına karşı 1. Şark Ordusu'nun hâl-i ric'atda olması hutût-ı muvâsalamızın taht-ı tehlikede bulunmasını da müstevcib olduğu cihetle bâlâda beyân olunduğu vechle bu hâle karşı düşman cenâhlarına harekât-ı ta'arruz-kârâne ile mukābele imkânı da görülemediğinden 2. Şark Ordusu'nun (Vize-Saray) istikāmetinde tedrîcen çekilmesi münâsib görülmekdedir.

Ma'a-zâlik bu bâbda Başkumandanlık Vekâleti cânibinden sâdır olacak emr-i kat'iyye intizâren kıta'âtın gāyet tedrîcî çekilmesi ve Soğucak derenin cihet-i şarkisindeki sırtların elde bulundurulması muktezîdir efendim.

Hâşiye: Şimdi Soğucak Dere şark sırtlarında bulunan Topçu Endaht Mektebi Taburu zîr-i kumandanınıza verilmişdir. Onun himâyesi için oraya bir tabur gönderiniz.

Mahmud Muhtar

Bunun üzerine kolordu sâ'at 11 dakika 30'da 3. Samsun ve Ereğli fırkalarına, mümâsil bir emir, orduya da şu raporu vermişdi:

"Congara şimâl-i şarkî sırtlarından, sâ'at 11 dakika 30: Düşman yine Congara cenûb-ı garbî istikāmetinden ta'arruz ediyor ve kuvâ-yı mühimmesinin arkasının Congara şimâlindeki orman istikāmetinde ilerlediği anlaşılıyor. Congara köyünün garbındaki sırtda şu ânda muhârebe ber-devâmdır, köydeki iki tabur dağıldığından düşman bilâ-muhârebe köye girmişdir.

Orman tarafındaki kıta'ât azalmışdır. Akşama doğru Congara şark sırtlarına geçilecekdir.

III/[477]

Yağmur hasebiyle kıta‘ât biraz daha dağıldığından Soğucak Dere şark sırtlarında duramazsak Azbağ garbına çekileceğiz.”

Bu sırada Muhtar Paşa, 3. Fırka nezdine gelmiş ve buna, doğruca 17 ve 2. kolordular arasındaki irtibâtı muhâfaza ederek çekilmesini emretmişdi; raporu götüren zâbit de Muhtar Paşa’yı 3. Fırka nezdinde bulmuş ve sâ‘at 13 dakika 30 sıralarında şu şifâhî emirle avdet eylemişdi:

“17. Kolordu’nun sağ ve sol cenâhları artık açıkdır. Daha fazla mukāvemet kendisini tehlikeye kor. Öğleden sonra Vize istikāmetinden ric‘at eylesin”. Bunun arkasından Muhtar Paşa’dan aynı me’âlde tahrîrî emir de gelmişdir.

Bunun üzerine kolordu, sâ‘at 13 dakika 45’de evvelâ 3. ba‘dehû Ereğli, daha sonra Samsun fırkalarının Vize’ye çekilmesi emrini vermişdir. Bu esnâda kolorduya, Mucur, Şereflikoçhisar ve diğer bir redif taburu iltihâk eylemişdi.

Kolordu karargâhı sâ‘at 19’da hareket ederek Azbağ’a gelmiş ve 20/21’i burada geçirmişdi.

[Kayseri Fırkası kumandanı, Hamdi Paşa’nın 19 Teşrîn-i evvel emriyle Mucur, Şereflikoçhisar, Yalvaç, Yenişehir, Kayseri ve akşama gelecek Erkilet, Boğazlıyan, Nevşehir taburlarından bir tâze fırka yaparak 17. Kolordu’ya iltihâk edecekdi.

Halbuki Sabri Paşa, sâ‘at 15 dakika 30’da Yenişehir, Kayseri ve Erkilet taburlarıyla hareket etmişse de yolda aldığı mütenâkıs haberler üzerine 19/20’de Çeribaşı’nda kalmışdı. 20’de yine bu üç tabur ve buradaki N Y 3 T 3’den bir bölükle hareket ederek ancak sâ‘at 13’de Congara’ya yaklaşdı. Ortalığı yine karışık görerek ve dağılmağa başlayarak yalnız Erkilet ve Kayseri taburlarıyla Vize’ye döndü ve diğerlerini gā’ib etdi.]

20/21’de F 3, Şereflikoçhisar Taburu, Samsun, Giresun, Ordu, Tirebolu, Bafra ve Samsun taburları ve Ereğli Alayı’nı Topçuköy’ünde, topçular, Çarşamba Taburu ve Bartın Alayı Azbağ’da kalmışdı.

*

* *

17. Kolordu Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Mîralay Salih Bey 19/20 Teşrîn-i evvel’de kolordusunu bırakarak Topçuköy’üne gelmiş ve 20 sabâhı 2. Kolordu kumandanlığı tarafından tekrâr kolordusuna iltihâka da‘vet edilmişdi. Fakat mûmâ-ileyh biraz sonra yine Topçuköy’üne gelmiş ve “Kolordu ric‘at ediyor” diyerek ortadan gā’ib olmuşdu ki kolordusuna bi’l-âhire nerede iltihâk etdiği mechûldür.

III/[478]

3. 20 Teşrîn-i evvel'de 2. Kolordu

2. Kolordu gerçi, hâlâ kavlen 1. Şark Ordusu'na merbûtsa da, kumanda irtibâtları çokdan sarsılmış ve gā'ib olmuş ve 2. Kolordu daha ziyâde sağ cenâh ile münâsebetdar kalmış olduğundan bunun 20 Teşrîn-i evvel harekâtını burada telhîs münâsib görüldü:

Ale's-sabâh 1. Kolordu'dan, bunun Başkumandanlık'dan 19 Teşrîn-i evvel [1]328 târîh ve sâ'at 23 dakika 30 târîhiyle doğruca aldığı emrin sûreti gelmişdi ki bu, ma'lûm olduğu üzre Tatarlı'dan ilerlediği mefrûz düşmana 1. Kolordu Sinanlı'da mukābele ederken 2 ve 4. kolordularında bu düşmanın yanına ta'arruzu taleb eden vakti ve hükmü geçmiş bir emirdi; buna Birinci Kolordu da, şu hâşiyeyi ilâve etmişdi:

"Biz şimdilik dağılmış olan 2. ve Uşak fırkalarını Sinanlı civârında toplamağa çalışıyoruz. Düşman gelirse burada mukābele edeceğiz. Gelmezse toplandıkdan sonra ta'arruz (!) edeceğiz".

2. Kolordu Harb Cerîdesi'nde ise bunun altına yazılmış şu fıkra vardır: "Bizde zâten kendiliğimizden böyle yapmışdık. 2. Ordu'nun mevzû'-i bahs muvaffakiyâtı ise hakîkatde vücûd bulmamış ve yok idi!"

Ba'dehû 5. Fırka'dan şu rapor gelmişdi:

"3. Fırka çekilmeğe başladı. 5. Fırka'dan bir alay ve bir batarya ric'atı himâye için dün tahkîm edilen sırtda mevzi' aldı. Fırka kısm-ı küllisi cenûba karşı hâl-i intizârdadır. Tatarlı'ya gönderilen keşif kolu Ahmedbey tarafında, Tatarlı'nın garbında düşman bulunduğunu orada rast geldiği Kastamonu Fırkası'nın Daday Redif Taburu'ndan öğrenmişdir".

Bunun üzerine 5. Fırka'ya, yerinde kalmak te'kîd edilmiş Başkumandanlığa da sâ'at 9 dakika 30'da şu rapor gönderilmişdi: [ki bunun muvâsalatına dâ'ir bir kayda tesâdüf edilemedi]

" 1- Şark Ordusu'yla 2 gündür irtibâtımız yokdur. 18 Teşrîn-i evvel'de 5. Fırka bakiyyesi 2.000 ve Kastamonu Fırkası bakiyyesi 600 neferle Topçuköy'üne geldim; 3. Fırka da geldi…. 19/20'de burada olub ale's-sabâh Tatarlı istikāmetine giden Süvâri Livâsı şimdi, Tatarlı'nın garb sırtlarına dün gelen 3 piyâde alayıyla 16 topun Congara'ya ilerlediğini istihbâr eylediğini bildiriyor. 3. Fırka'nın da ric'ata başladığı ve şimdi 17. Kolordu'nun da ric'ata ibtidâr eylediği haber alındı".

Bu esnâda Süvâri 10. Alay'ın Tatarlı'dan sâ'at 9 dakika 11'de gönderdiği rapor ise "Burada düşman yokdur, dün dahi gelmemiş olduğu anlaşıldı" diyordu.

Bugün 4. Fırka'nın 12. Alay kumandanıyla 200 kadar efrâd da Topçuköy'üne gelmiş ve 5. Fırka'ya rabt edilmişdi.

Süvâri Livâsı'nın sâ'at 10 dakika 15'de gönderdiği rapor dahi Tatarlı garbında bulunduğunu, burada düşman olmadığını te'yîd ediyordu.

İş bu merkezde iken öğle akabinde Abdullah Paşa'nın, Karargâh-ı Umûmî'nin 19 minh sâ'at 13 dakika 30 târîhli ve 2. Kolordu'nun 2. Şark Ordusu'yla tevhîd-i hareket ederek ve top sesine yürüyerek ta'arruz etmesi hakkındaki emrini teblîğ eden emri gelmişdi!

Herhâlde 2. Kolordu'nun sâ'at 13'e kadar vaz'iyyet hakkında bir fikir hâsıl edemediği, bu anda 1. Kolordu'ya gönderdiği şu rapordan anlaşılıyor:

Dün Tatarlı'ya gelmiş olan düşman Congara istikāmetine yürüdü. Daha şarka veya cenûba bir kolunun gidüb gitmediği anlaşılamadı. Bu sabâh Tatarlı düşmandan hâlî idi.

Süvâri Livâsı Çövenli'de, 3. Fırka ve17 ve 13. kolordular dün akşama doğru düşmana ta'arruz etdiler. 5. Fırka bu ta'arruzun Tatarlı'ya karşı solunu, Kastamonu Fırkası da kolorduların ağırlıklarını himâye etdi. 5. Fırka 2.000, Kastamonu Fırkası 1.000 mevcûdundadır. Bu sabâh 3. Fırka ve 17. Kolordu'nun ric'at etdikleri haberleri müte'addid mahallerden geldi. Tahkîkâta devâm ve ahvâle intizâr olunmakdadır".

Nihâyet 3-4 km. ötede olan meydân-ı muhârebeye neye bir zâbit gönderilib de ve hatta bi'z-zât gidilib de hakîkat-i hâl öğrenilemedi? Bu gayr-i kābil-i îzâhdır!

Nihâyet sâ'at 15'de, 5. Fırka, 3. Fırka'nın sâ'at 14 dakika 30'da tamâmen ric'at etmiş ve kendi hizâsından geçmiş olduğunu, o tarafda hâlâ top sesleri işitildiğini ihbâr eylemişdi ve daha öğleden i'tibâren 3. Fırka ve 17. Kolordu'ya mensûb perâkendeler Topçuköy'üne gelmeğe başlamışdı; akşama doğru 3. Fırka gelmiş ve fırka kumandanı, Muhtar Paşa'dan aldığı emirle Saray'a gitmeğe me'mûr edildiğini söylemişdi.

Kolordu ise bir emir almamışdı, binâ'en-'aleyh bu gece dahi Topçuköy'ünde kalmağa karâr vermiş ve sâ'at 16 dakika 30'da şu kolordu emrini vermişdi:

"5. Fırka, Topçuköyü'nün cenûbunda, dere şarkında ikāmet edecek, Süvâri Onuncu Alayı da berâber bulunacak. 2. Kolordu perâkendeleri 5. Fırka'ya merbûtdur.

3. Fırka köyün şark ve garbında, Kastamonu Fırkası 5. Fırka'nın solunda ikāmet edecekdir. 21 minh sâ'at 4'de 5. Fırka (Bilahur Çiftlik- Müsellim) yoluyla Yuvalı'ya hareket ve muvâsalat edecekdir. Kastamonu Süvâri Fırkası bunu ve Süvâri 10. Alay'ı Kastamonu Fırkası'nı ta'kîb edecek, karargâhda Yuvalı'ya gidecekdir".

Nihâyet vaz'iyyetin tavzîh etdiğini kolordunun sâ'at 19'da 1. Kolordu'ya yazdığı şu rapordan anlıyoruz:

III/[480]

" 2. Kolordu, bugün aldığı emre göre kemâ-kân Topçuköy ve 4 km. garb sırtlarında kalmağa karâr vermişken öğleye doğru 3. Fırka'nın, biraz sonra 17. Kolordu'nun ric'ata

başladığı haberi geldi. Bi'l-âhire 17. Kolordu erkân-ı harbiyye re'îsi vesâ'ire ile de görüşülerek sağ cenâh grubunun umûmî ric'ata başladığı anlaşılmış ve 3. Fırka akşama doğru Topçuköy'üne varmışdır. En ileride ve her tarafı açık kalan ve kuvve-i umûmiyesi üç bine bile bâliğ olamayan 2. Kolordu'yu maksadsız heder etmemiş olmak için bugün Topçuköy'üne almak ve yarın Yuvalı'ya hareket etdirmek mecbûriyyeti hâsıl olmuşdur. Bu gece Süvâri Livâsı Çövenli'dedir. Düşmanın Ahmedbey'den ileri geçmediği anlaşılmışdır". Bu emir her nedense Fırka 3'e teblîğ edilmemişdi! Şark Ordusu'na da ma'lûmât verilmişse de bunun da vusûlü meşkûkdur.

Bundan sonra 2. Kolordu 20/21 gecesini Topçuköy etrâfında hay u huy hâlinde geçirmişdi.

*

* *

3. Fırka, sâ'at 7 dakika 30'da 17. Kolordu ile birlikde ta'arruza uğramışdı. Sâ'at 8 dakika 30'da, fırkanın sağındaki 17. Kolordu'nun Ereğli Fırkası'na mensûb kıta'âtda mevzi'i bir ric'at olunca 3. Fırka sağındaki Y 8 T 1 kendiliğinden çekilmiş ve bu hâl bir aralık tekmîl cebheye de sirâyet isti'dâdını göstermişse de gerek 17. Kolordu ve gerek 3. Fırka yeniden mevzi'lerini muhâfazaya ve işgâle muktedir olmuşlardı.

Bu sırada Muhtar Paşa gelmiş ve fırkaya şifâhen "Topçuköy istikāmetinde, sol cenâhdan i'tibâren ric'ata başlamak" emrini vermişdi. Müte'âkiben Muhtar Paşa'nın sâ'at 7 dakika 30 emr-i tahrîrisi gelmiş, daha sonra sâ'at 12 dakika 45'de 17. Kolordu'dan da aynı me'âlde ve Başkumandanlık'dan emr-i kat'î sâdır oluncaya kadar kıta'âtın gāyet tedrîcî çekilmesi ve Soğucak Dere şarkındaki sırtların elde bulundurulması 2. Ordu'dan bildirilmekdedir, biz, kābil olmazsa Azbağ garbına çekileceğiz" emri gelmişdi.

Bunun üzerine fırkada ric'at emri vermişdi.

Düşman ta'kîb etmediğinden sıyrılmak kolay olmuşsa da hâssaten açlıkdan inhilâl başlamış ve kıta'ât artık kısm-ı küllî i'tibâriyle elden çıkmış, zabt u rabt, emir ve kumanda haleldâr olmuşdu. 20/21'de fırka kısm-ı küllisi Topçuköy'ünde ise de Y 9'dan 2 tabur 1 Mitralyöz Bölüğü, Y 8 T 1 ve Y 7 T 1, ya'nî 8 taburdan 4'ü ortada yokdu!

3. Fırka Congara muhârebelerinde cem'an zâbit 1 şehîd, 5 mecrûh, efrâd 25 şehîd, 133 mecrûh, 514 gā'ib, 92 firâr vermiş ve 155.000 piyâde mermisi, 876 şarapnel ve 37 dâne yakmışdı.

III/[481]

Müstakil Süvâri Livâsı

Müstakil Süvâri Livâsı bu sabâh; bataryası da gelmiş olarak, sâ'at 7'de Çövenli'ye hareket etmişdi. Kısm-ı küllisiyle burada kalarak 20/21'de dahi burada ikāmete geçmişdi ve

bütün gün yalnız keşif anâsırıyla hafif bir fa‘âliyyet göstererek kısmen yukarıda görüldüğü üzre bir tarafdan Ahmedbey havâlisinden ve 3 alay ve 12 top kadar kuvvetinde bir kolun Congara’ya ilerlediğini keşfetmiş, diğer tarafdan şunları tahkîk eylemişdi:

“ Ahmedbey şimâlindeki çiftlikde bir bölük kadar piyâde var. Ahmedbey’in 4 km. şimâl-i garbında Soğucak’dır ve garbındaki sırtda bir alay kadar piyâde, tahkîmât yapıyor. Ahmedbey’de bir süvâri bölüğü var. Tatarlı’da düşman yokdur!”

C. Şark Ordusu

1- 20 Teşrîn-i evvel’de 1. Şark Ordusu Kumandanlığı

Bütün 19 günü ve 19/20 Teşrîn-i evvel gecesini başlıca Karargâh-ı Umûmî ile dedikodulu muhaberâtla geçirmiş olan 1. Şark Ordusu kumandanlığı 20 Teşrîn-i evvel sabâhı vaz‘iyyet-i umûmiyye hakkında şu fikirde bulunmuş olabilirdi:

1- 2. Şark Ordusu, Başkumandanlığın iş‘ârına göre muvaffakiyyetli muhârebelere ber-devâmdır; bunu 20’de 2. Kolordu’nun da iştirâkiyle takviye etmek lâzım;

2- Diğer cihetden, düşmanın (Tatarlı-Sinanlı) istikāmetine ilerlemesi ihtimâline karşı 1. Kolordu’nun Sinanlı’da müdâfa‘a ederken 2 ve 4. kolorduların bu düşmanın yanına ta‘arruzu muktezî;

3- Herhâlde ric‘at yok; sonuna kadar sebât edilecek.

*

* *

Fakat 1. Şark Ordusu kumandanlığı, kendi kolordularının hâl ve vaz‘iyyeti hakkında hiç ümîdli değildi. Daha gece, ordu Erkân-ı Harbiyye’sinden Binbaşı Hasan Selahaddin Bey’in Beyazköy’den gönderdiği 19 Teşrîn-i evvel sâ‘at 21 raporu gelmiş idi. Bunda piyâde, süvâri ve topçudan mürekkeb bir düşmanın Büyük Karışdıran’a girdiği tevsîk olunarak “Ordunun sol cenâhı üzerindeki bu vaz‘iyyeti gāyet vahîm olduğundan bu düşman kuvvetinin tamâmen mahv ve ibtali ve Çorlu caddesinin te’mîni lüzûmu” teklîf olunuyordu. Kıta‘ât hakkında da hulâsaten şu ma‘lûmât vardı:

“12. Fırka Osmanlıköy şarkındadır. Kuvveti 12 top, cem‘an 1.300-1.400 insan kuvvetindedir. İzmir, Bornova taburları da tesâdüfen buradadır. Asker aç ve ekmeksizdir.

III/[482]

İzmit Fırkası Sofular, Beyazköy ve Göçerler’dedir; 1.500 kadar mevcûddadır. Topçusu 12 topdur.

Beyazköy’de Çanakkal‘a Fırkası’ndan cem‘an 840 mevcûdlu 3 tabur ve Konya Taburu vardır, 12. Fırka’ya iltihâk edeceklerdir. Ayvacık Alayı Ohlas Çiftliği tarafındadır.

Düşmanın 4. Kolordu'yu sol cenâhdan sıkışdırmakda ve ordunun gerisine düşmekde olduğu tahakkuk etmekdedir. 4. Kolordu karargâhı Göçerler'dedir".

20 sabâhı da 1. Kolordu kumandanı, sâ'at 5 dakika 40 raporunda 1. Kolordu'nun Osmanlı Köy şimâlinde ictimâ' ederek garb-ı şimâlideki sırtları tutacağını, 4. Kolordu'nun da soldan mevzi' almakda olduğunu, karargâhın Sinanlı'da bulunduğunu bildiriyor, şunları ilâve ediyordu: "Vusûlümde Aziz Paşa'nın ric'at etmekde olduğunu gördüm. Sebebini sordum, Ahmedbey'e kuvvetli düşman geldiğini haber aldığından ve 2. Kolordu'daki 3. Fırka topçularının cebhânesi kalmadığından anlarında ric'atı muhtemel bulunduğundan ve fırka mevcûdu firâr hasebiyle 1.500 kaldığından ric'ata mecbûr olduğunu söyledi.

4. Kolordu kumandanı da mevzi'de hazır bulunduğundan bâlâdaki mevâki'i bu gecelik tutduk. Yarın bir emir vermelisiniz, geç vakte kadar top sedâları garb cihetinden gelmekde idi".

Yine Selahaddin Bey'in Göçerler'den gönderdiği ve muhtemelen 20 minh sâ'at 4 târîhli raporunda da 12. Fırka dün 1.500 kadarken bu sabâh 300 mevcûduna indiği, İzmit Fırkası'nın ahîren ilâve olunan taburlarla belki 3.000 raddesine vardığı, Şark Ordusu ta'arruzî harekâtının ilerlemesi ve fırkaların intizâm kesb eylemesi istenildiği hâlde ordunun vaktiyle başlarına gelinmesine ihtiyâc mübrem bulunduğunu bildiriyordu.

Binâ'en-'aleyh 1. Şark Ordusu kumandanlığı vaz'iyyetden büsbütün bedbîn olmuş, 19/20'de, 1. Kolordu'ya –yukarıda görüldüğü üzre– bir müfreze ile 2. Kolordu'yu takviye etmesini emreylemiş olduğu hâlde hepsinden ümîdini keserek Karargâh-ı Umûmî'ye –evvelce görülen– sâ'at 9 dakika 30 târîhli çok bedbînâne raporu göndermişdi.

*

* *

Bundan sonra Karargâh-ı Umûmî'den sâ'at 10 dakika 30 târîhli; Ergene hattına ric'atı müş'ir emir gelmiş ve bunun üzerine şu emir verilmişdi:

20 Teşrîn-i evvel için Ordu Emri

1- Düşmanın Çorlu ile Karışdıran arasındaki arâziye ilerleyerek (Kırkkilise- Babaeski-Seyidler) hattıyla nakliyyât-ı askeriyye icrâ etmekde olduğu cihetle ordumuzu hatt-ı ric'atından ayırub Istranca üzerine atmak istediği anlaşılıyor;

III/[483]

2- Ordunun hatt-ı ric'atından ayrılarak şimâle doğru atılmaması için Ergene suyu gerisine muntazaman yürümesi ve iş bu hat gerisinde mevzi'-i müdâfa'a işgāl etmesi Başkumandanlık Vekâleti'nden emrolunmuşdur.

2. Şark Ordusu (Saray-Karamehmed) hattını işgāl edecekdir;

3- Vize ve Pınarhisar cihetlerindeki 2. Şark Ordusu bu harekete daha evvel başlayacak ve mezkûr ordunun kol nihâyeti Tatarlı Deresi'nin gerisine geçinceye kadar 1. Şark Ordusu mevâzi'ini muhâfazaya sa'y edecekdir;

4- 2. Kolordu, (Yuvalı-Karlıköy-Uzunhacı) üzerinden hareketle (Karamehmed-Veli Meşe) Çiftliği [dâhil] yolundan i'tibâren 4 km.'lik bir hatt-ı müdâfa'a tutacakdır.

1. Kolordu, 2. Kolordu'nun kol nihâyeti Yuvalı'yı geçdikden sonra Sinanlı ve Karamehmed üzerinden hareketle krokide gösterildiği vech ile 2. Kolordu'nun sol cenâhından i'tibâren Ohlas Çiftliği'nin şark ve cenûbundaki hattı işgāl edecekdir;

4. Kolordu; Göçerler'den, Osmanlı Çiftliği üzerinden Çorlu'dan gelecek ve Çorlu etrâfında krokide gösterilen mevzi'i tutacakdır.

Müstakil Süvâri Fırkası Ergene suyunun şimâl cihetinden Karışdıran yoluna karşı ordunun iş bu hareketini îcâb ederse kendisini kâmilen fedâ ederek, setr ve himâye eyleyecekdir.

Çorlu muhâfazasına me'mûr müfreze 4. Kolordu'ya iltihâk edecekdir;

5- Her bataryanın refâkatine bir piyâde taburu verilerek toplar be-heme-hâl nakl ve cerr etdirilecekdir. 1. Şark Ordusu Kumandanı Abdullah"

Bu sırada orduya, 2. Kolordu'nun 19 minh sâ'at 19 târîhli raporu gelerek o tarafdaki ahvâl hakkında tenvîr etmiş ve bunun üzerine Karargâh-ı Umûmî'ye, Çorlu muhâfazası hakkında evvelce görülen telgraf yazılarak cevâb alınmışdı.

*

* *

Fakat bundan sonra Karargâh-ı Umûmî'den bir emir fırtınası daha esmişdi: Evvelâ doğruca 1. Ordu kolordularının Çatalca'ya kadar sûret-i ric'atını tanzîm edici ordu emri gelmiş, arkasından sâ'at 14 dakika 30 târîhli ta'lîmât-ı husûsiyye, en sonra da Ergene hattından sonra ancak Başkumandanlık emriyle Çatalca hattına ne sûretle gelebilecekleri hakkındaki diğer emir gelmişdir ki bunun üzerine Abdullah Paşa, hâtırâtında şöyle yazmakdadır:

III/[484]

"1. Şark Ordusu emri olmak lâzım gelen ilk emir ve ta'lîmâtla müte'âkib emir mukāyese edilirse:

1- 1. Emirde Şark Ordusu kolordularına Ergene hattında bir gün istirâhatden sonra Çatalca hattını berâ-yı işgāl yürüyüşe devâm için teblîgât yapıldığı hâlde 2. emirde Ergene hattından sonra geri hareketin Başkumandanlık emriyle yapılması emrolunuyor;

2- 1. Emirde kolordulara ta'kîb edecekleri yollar gösterildiği hâlde müte'âkib ta'lîmâtda bu yolların keşif ve intihâbı ve ta'mîri vazîfesi 1. Şark Ordusu'na veriliyor;

3- Gerek kolordular ve gerek Süvâri Fırkası'nın kendiliğinden yapması lâzım gelen mevâda â'id tafsîlâtla evâmir ve ta'lîmât ığlâk edilmiş bulunuyor".

Herhâlde Abdullah Paşa hazretleri bu emirlerden, kendisinin kumandadan bi'l-fi'l ıskāt edilmiş olduğunu anlamamışdı ve anlayamazdı da!

Karargâh-ı Umûmî bu mes'elede dahi kısa ve vâzıh bir hatt-ı hareket ta'yîni kudretini gösterememişdi!

*

* *

2- 20 Teşrîn-i evvel'de 15. Kolordu

19/20 Teşrîn-i evvel gecesi 1. Kolordu'nun ekseriyyet kıta'âtı ve kumandanı ile Sinanlı'da, bir kısım kıta'âtı yeni Erkân-ı Harbiyye re'îsi Binbaşı Hafız Hakkı Bey ile de Göçerler'de kaldığını görmüşdük.

20 Teşrîn-i evvel sabâhı, Göçerler'deki kısmı da Sinanlı'ya gelmişdi.

Sâ'at 8 raddelerinde, dün bir raporla Çerkesköy'ünde Başkumandanlığa gönderilmiş olan emir zâbiti de şu emirle avdet eylemişdi:

Çerkesköy'den

19 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ'at 23 dakika 30

1. Kolordu Kumandanlığı'na

"Mülâzım Hamdi Efendi ile gönderilen takrir okundu:

1- 1. Kolordu kıta'âtı bu gece sabâha kadar be-heme-hâl toplanacak ve (Satıköy-Ahmedbey) tarîkiyle ilerleyen düşmana karşı şiddetle mukābele edecekdir;

2- 2 ve 4. kolorduların bütün kuvvetleriyle mezkûr düşmanın yanlarına ta'arruz etmeleri ordu kumandanı vâsıtasıyla teblîğ etdirildi, tarafınızdan da teblîği;

3- 2. Fırka kumandanı Aziz Paşa'ya hemân işden el çekdirilüb yerine Kolordu Erkân-

1

III/[485]

Harbiyye Re'îsi Şevki Paşa'nın fırka kumandanlığı'na ta'yini ve kolordu erkân-ı harbiyye riyâsetinin –tasvîb buyrulursa– Binbaşı Hafız Hakkı Bey'e tevdî'i beyân olunur;

Bu emrin bir sûreti Çorlu'da 1. Şark Ordusu kumandanlığına teblîğ kılınmışdır;

4- Pınarhisar havâlisinde muhârebe etmekde olan 2. Şark Ordusu'nun düşmanı mağlûben şimâl-i garbî istikāmetinde ric'ata mecbûr ederek mühim bir muzafferiyet ihrâz etdiği şimdi gelen telgrafnâmeden anlaşıldı;

5- Yarın sizin yapacağınız muhârebeye iştirâk ve mu'âvenet etmesi 2. Şark Ordusu'na emredildi;

6- Buna nazaran sizin bütün kuvâ-yı maddiyye ve ma‘neviyenizle harekâtınız da son derece sebât ve mukāvemet göstermekliğiniz kat‘iyyen matlûbdur.

Başkumandan Vekîli Nazım”

Emrin altında Nazım Paşa’nın hatt-ı destiyle şu hâşiyede vardı:

“Memleketin felâketi azîmdir. Bunu zât-ı âlîlerine tafsîl abesdir. Himmet ve ikdâm hamiyyet-i müsellemelerinden muntazırdır efendim. Nazım”

Bunun üzerine kolordu, bu emrin sûretini -evvelce görüldüğü üzre- bir tarafdan 2 ve 4. kolordulara bildirmiş diğer tarafdan da sâ‘at 8 dakika 40’da şu kolordu emrini vermişdi:

“Harekât-ı atîye için 1. Kolordu kıta‘âtı (Sinanlı-Uzunhacı) yolu şimâlinde, 4. Kolordu cenûbunda tecemmu‘ ederek cebhelerini tahkîm edeceklerdir.

2. Fırka sağ cenâhda, Uşak Fırkası bunun solunda, her ikisi de (Sinanlı-Uzunhacı) ve (Yuvalı-Karlıköy) yolları arasında kuvvetleriyle mütenâsib cebheler ahz edeceklerdir.

Yuvalı 2. Fırka tarafından tarassud edilecekdir.

Kıta‘ât ileri karakollarını Beyazköy Deresi’nin garbında, ağırlıklar Sinanlı ve Uzunhacı yolunun tarafeyninde ve işgāl olunacak (192 Tepesi-157 Tepesi) gerisinde bulunacakdır”.

*

* *

Diğer cihetden Şark Ordusu Kumandanlığı, 19 Teşrîn-i evvel’de Karargâh-ı Umûmî’den aldığı sâ‘at 13 dakika 25 târîhli emre istinâden 1. Kolordu’ya şu emri vermişdi ki bunu, kolordu erkân-ı harbiyye re’îsi Binbaşı Hafız Hakkı Bey, Çorlu’dan ayrılırken bi’z-zât alub getirmişdi:

“Muhtar Paşa kumandasındaki 2. Şark Ordusu kuvve-i külliyesi dünkü muhârebede düşmana karşı mühim bir muvaffakiyyet kazanarak, bir hayli topçu cebhânesi ve piyâde eslihası ile techîzât-ı sâ’ire i‘tinâm etmiş ve bugün öğleye doğru yeniden şiddetli harekât-ı ta‘arruziyyeye devâm etmekdedir. Binâ’en-‘aleyh

III/[486]

düşman ordusunun, hemân tekmîl kuvvetini Pınarhisar üzerine yürüterek 2. Şark Ordusu karşısında pek fâik bir kuvvet toplamasına mâni‘ olmak üzere 3. Fırka ile 2. Kolordu’nun ve mümkünse daha sonraki kıta‘ât-ı askeriyye ile top sesine yürüyerek 2. Şark Ordusu’nun muhârebesine şiddetle ve büyük bir azm ile iştirâk olunması Başkumandanlık Vekâleti’nden teblîğ buyrulmuş ve bu bâbda 2. Kolordu’ya teblîgât-ı mukteziyye îfâ kılınmışdır.

Bu maksadı te’mînen 2. Kolordu’nun takviyesi için tertîbât-ı âtiye ittihâz kılınmışdır:

1. Nişancı Alayı, Y 16 T 3 ve Y 8 T 2'den mürekkeb iki taburlu müretteb alay, Kastamonu Fırkası'ndan bir taburla 5. Fırka'dan mürekkeb iki taburdan müteşekkil bir alaydan mürekkeb cem'an 8 taburlu müfreze Kā'imakām Osman Bey'in kumandasında bulunarak ve Erkân-ı Harbiyye binbaşılarından 1. Kolordu erkânı harbiye re'îs vekîli Hafız İsmail Hakkı Bey erkân-ı harb olarak 2. Kolordu kumandanının emrine tevdî' olunmuşdur".

Halbuki bundan sonra yine Şark Ordusu kumandanlığı, Karargâh-ı Umûmî'nin 19 minh sâ'at 23 dakika 30 târîhli emrine istinâden 1. Kolordu'ya şu emri de göndermişdi:

"Şimdi Başkumandanlık'dan gelen haberden 2. ve Uşak fırkalarının Sinanlı'ya çekildiği anlaşılıyor. Kolordunuzu be-heme-hâl Sinanlı'da toplayarak düşmana şiddetle mukābele etmek neye mütevakkıf ise hemân icrâsıyla kolordunuzun hâl ve mevki'iyle karargâhınızın nerede bulunduğunun seri'an bildirilmesi muntazırdır".

İlk emri, Şark Ordusu, 1. Kolordu Tatarlı'da bulunuyor farzıyla vermişdi; fakat şu iki emir 1. Kolorduyu ne yapacağı hakkında tereddüde düşürmeğe kâfî gelmişdi ve nihâyet hiçbir şey yapılmayarak Sinanlı'da kalmışdı ki zîrdeki vesâ'ik bizi bu bâbda kâfî sûretde tenvîr eder:

Birinci Nişancı Alayı'yla Y 8 T 2, erkân-ı harbiyye re'îsi ile birlikde sâ'at 11'den evvel Göçerler'den Sinanlı'ya gelmiş olub sâ'at 11'de orduya şu rapor yazılmışdı:

"1- 1. Kolordu, 2. ve Uşak fırkalarıyla Beyazköy Deresi'nin gerisinde (Sinanlı-Uzunhacı) ve (Yuvalı-Karlıköy) yolları arasında toplanmakdadır;

2- 4. Kolordu, sol cenâhımızda ve Göçerler civârındadır;

3- Umûm ordu Başkumandanlığı Vekâleti'nden alınan emirnâmede kolordumuzun düşmana mukābele ile 2 ve 4. kolorduların düşmana ta'arruz etmesi lüzûmu ve bu hareketin bugün icrâsı lüzûmu bildirilmişse de bugün ve yarın ahvâl-i havâiyyeden dolayı icrâsı mümkün olub olmadığı kolordularca bilinemeyecek mevâddandır;

4- Karargâh şimdilik Sinanlı'dadır".

Bundan sonra 2. Kolordu'dan sâ'at 13 târîhli raporu ve 4. Kolordu'dan da verilen

kolordu emri sûreti ve "İrtibâtın muhâfazasına, müttehiden harekete ve vaz'iyyetin iş'ârına himmet buyrulması ricâsı" ve nihâyet gece 2. Kolordu'nun 20 Teşrîn-i evvel [1]328 târîh ve sâ'at 19 işâretli raporu gelmişdi.

*

* *

Ve'l-hâsıl 20/21'de 1. Kolordu kıta'âtı sûret-i umûmiyyede şöyle bulunuyorlardı:

Uşak Fırkası bir kısmıyla Sinanlı'da, kısm-ı küllisiyle Uzunhacı ve Karamahmud'da idi.

2. Fırka Sinanlı şarkında mevzi‘ almak gayretinde bulunmuşdu ve yeni kumandan Şevki Paşa kumandayı der‘uhde eylemişdi; el altındaki kuvvet 5 ve 6. alaylarla 2. Topçu Alayı’ndan ibâretdi, diğerleri meydânda yokdu ki fırka kumandanı bunlara ancak 26 Teşrîn-i evvel’de Büyükçekmece’de rast gelebildiğini zikrediyor ve muşârün-ileyh, kolordu erkân-ı harbiyye re’îsi sıfatıyla olan raporunu şu sözlerle bitiriyor: “…..Açlık ve ekmeksizlik felâketin başlıca sebebidir. Tekmîl bu günler esnâsında yalnız Lüleburgaz ve Sinanlı’da olarak iki def‘a, o da mikdâren gayr-i kâfî, ekmek verilebilmişdi…..”

Müretteb 1. Fırka’ya gelince, Nasır Paşa azledilmiş ve muşârün-ileyhde fırsatı ni‘met bilerek Çerkesköy üzerinden İstanbul yolunu tutmuşdu. 3. Alay, her üç taburunu toplamış olan 1. Nişancı Alayı, yeniden buna rabt edilen Y 16 T 2, Y 8, T 2 Mitralyöz K 3, K Harbiye K, 8 olarak kâmilen Sinanlı’da idi. Ali Osman Bey fırka kumandan vekâletini der‘uhde eylemişdi.

3. 20 Teşrîn-i evvel’de 4. Kolordu

Geceyi Sinanlı’da geçiren kolordu karargâhı 20 sabâhı Göçerler’e gelerek kıta‘âtını tanzîme, dağılanları toplamağa çalışmış, “İnde’l-îcâb müdâfa‘a olunmak üzere” (Göçerler-Osmanlı Köy) yolunun tarafeyninde ve Beyazköy Deresi şarkında bir de mevzi‘-i müdâfa‘a intihâb eylemişdi.

Bugün askere ekmek verilmiş ve emr-i i‘âşede bir derece tanzîm edilmişdi. Havâ soğuk ve yağmurlu idi.

Bir tarafdan da dünkü ahvâl orduya yazılarak “Ne yapılmak iktizâ ediyorsa hemân emriyle berâber orduya hâkim olmak üzere burayı teşrîflerini” arz ve istirhâm eylemişdi.

Kolorduyu toplamak husûsunda masrûf-ı mesâ‘î muvaffak olamamışdı; İzmit ve 12. Fırka kumandanları efrâdın dağıldığını, toplanamadığını bildirmekde devâm eylemişdi; umûmî akın istikāmeti Çorlu idi. Fırka kumandanları “Efrâdımızı toplayınız biz toplayamıyoruz” diye kolorduya mürâca‘at ediyordu. Kolordu da bunu ordudan istemekle vazîfesini îfâ eylediğini zan eyliyordu.

III/[488]

To Y 12, T 2 [12. Fırka’nın] Sinanlı’da olduğu anlaşılmış, celbine ve fırkasına ilhâkına tevessül edilmişdi.

Bu sırada öğleden evvel, Başkumandanlığın 19 minh sâ‘at 23 dakika 30’da 1. Kolordu’ya verdiği, 2 ve 4. kolorduların 1. Kolordu karşısındaki düşmanın yanlarına ta‘arruz etmesi hakkındaki emri 1. Kolordu’dan, sâ‘at 9 dakika 30 târîhiyle gelmiş ve kolordu ilâveten “Biz şimdilik dağılmış olan 2. ve Uşak fırkalarını Sinanlı civârında toplamakla meşgūlüz, düşman üzerimize gelirse burada mukābele edeceğiz. Gelmezse toplanır toplanmaz ileriye atılacağız” demişdi.

Bunun üzerine 4. Kolordu da fırkalarına, sâ‘at 12 dakika 25’de, bahisle hazırlık emri vermişdi. Bundan sonra da şu emir verilmişdi:

“1- (Sofular-Yeniler-Seyidler) hattına kadar düşmandan eser yokdur. Vasıf Bey Müfrezesi [7-9 tabur] Hacılar’dadır. 12. Fırka’ya rabt edilen bu müfrezenin ve fırkanın nizâm-ı harbi merbûtdur;

2- Kolordu yarın Sofular hizâsına kadar ilerlemek azmindedir;

3- Yarın öğle vakti 12. Fırka Göçerler’in garbındaki köprüde; İzmit Fırkası Göçerler ile Beyazköy arasındaki mahalde, cebhe Osmanlı köyüne olarak ictimâ‘ edecekdir….”

Buna merbût 12. Fırka nizâm-ı harbi şöyle idi:

Kumandan: Mîralay Fevzi Bey, Erkân-ı Harb Binbaşısı Vasıf Bey.

Y 35 (Hafız Rıfat Bey): Y 35 T 1, 2, 3 ve Keskin Taburu, 34. Mitralyöz Bölüğü

Müretteb 1. Alay (Kā’imakām Sami Bey): İzmir, Bornova, Menemen, Develi taburları

Müretteb 2. Alay (E. H Binbaşı Süleyman İlhami Bey): Akdağ, Alaca, Kayseri ve Yozgad taburları

Müretteb 3. Alay (E. H Binbaşı Rüşdü Bey) Gemlik, Muğla, Atranos taburları

12. Nişancı Taburu, Süvâri Bölüğü, Topçu Taburu, İstihkâm Bölüğü, 2 seyyâr hastahâne, Sıhhıye Bölüğü, Helyos’ta.

İzmit Fırkası’na da kısm-ı küllisiyle Göçerler’de Sille Taburu’yla Beyazköy’de olan şu taburlar rabt edilmişdi: Konya (100), Sille (600), Karabiga (350) İkinci Biga (350) İnebolu (650) Çanakkal‘a (350) mevcûdlu.

Vasıf Bey kumandasındaki ikmâl taburunun Y 35 taburlarına taksîmi emredilmişdi.

Süvâri Fırkası’ndan da, 19 keşfiyât ve harekâtı hakkında rapor gelmişdi ki mühim noktaları şunlardı:

“3 süvâri alayıyla bir piyâde alayı ve 3 batarya kuvvetinde düşman Seyidler civârından vâdiyi ta‘kîben

III/[489]

Büyükkarışdıran istikāmetinde ilerlemiş ve süvârisi Büyükkarışdıran hizâsındaki ağırlıklarımıza ta‘arruz etmişse de tard edilmişdir. Düşmanın 3 süvâri alayıyla bir taburu 19/20’de Büyükkarışdıran da kalmışdır. Meşinli ve Küçükkarışdıran dün sâ‘at 17 dakika 30’da düşmandan hâlî idi.

Dört gündür bir şeyden haberimiz yokdur. Fırka Osmanlı Çiftliği’nde kalacakdır”.

Buna cevâben sâ‘at 18 dakika 20’de gönderilen kolordu emri de şudur:

“Şimdi alınan ordu emrinde Süvâri Fırkası kolordunun emrine verilmişdir. Göçerler ve Kavakdere’de 20/21’i geçirmekde olan 4. Kolordu, toplandıkdan sonra Sinanlı civârındaki

1. Kolordu ile müttehiden (Satıköy-Ahmedbey) istikāmetiyle ilerlemekde olan düşmana karşı şiddetle mukābele edecekdir. Binâ'en-'aleyh yarın Süvâri Fırkası kısm-ı küllisinin (Paşaköy-Akçaköy), ilerlemekle berâber (Tatarlı, Ahmedbey, Evrensekiz) istikāmetlerini keşfedecekdir. Karargâhını da kolorduya takrîb edecekdir. Binbaşı Vasıf Bey kıta'âtının nerede olduğunun bildirilmesi".

Bu sırada sâ'at 14 dakika 30 târîhiyle 1. Kolordu'dan ve sûreti orduya gönderilmiş olub evvelce görülen raporda gelmişdi ve ahvâl-i umûmiyye herhâlde 4. Kolordu kumandanlığına çok fenâ gelmişdi ki Abuk Paşa sâ'at 19 dakika 30 doğruca Başkumandanlığa –evvelce görülen ucu– ve kendisinin safdan hârice çıkarılmasını teklîf eden raporu göndermişdi.

Ve'l-hâsıl bugün 4. Kolordu sûret-i umûmiyyede bulunduğu yerde kalmışdı; 12. Fırka Osmanlı Köy'de, İzmit Fırkası da Kavakdere ve Beyazköy'de toplanmakla meşgūl olmuşdu. Topçu Y 12 T 2 yine Sinanlı'da kalmışdı.

Vasıf Bey taburları da Hacılar'da kalmışdı.

4- 20 Teşrîn-i evvel'de Müstakil Süvâri Fırkası

19/20 Teşrîn-i evvel gecesini kısm-ı küllisiyle ta Ohlas Çiftliği'nde geçiren Süvâri Fırkası, aldığı müte'addid emirlerin te'sîriyle 20 sabâhı ancak Osmanlı Çiftliği'ne kadar ilerleyerek akşama kadar buralarda kalmış ve 20/21 Teşrîn-i evvel gecesini de burada imrâr eylemişdi.

Yapdığı işler, başlıca garbdan gelen gerek perâkende efrâd kāfilelerini ve gerekse irtibâtını gā'ib etmiş birlikleri hep Çorlu'ya göndermekden ibâret kalmışdı. Ezcümle Yozgad ve Elmalı taburları, cem'an 1.100 kadar efrâdı toplanmış olan ve Bandırma Alayı kumandanının idâresinde bulunan Bandırma, Gönen, Mihaliç, Kebsud taburları, Uşak Alayı'ndan Kula ve Kasaba taburları bu meyânda idi.

Kezâlik kendi iki bataryasını da taşıyamayacağını düşünerek Süvâri Fırkası, her ikisinin hayvanlarından ve malzemesinden istifâde ederek yanında bir batarya alıkoymuş ve diğerini, za'îf ve [y]orgun hayvanlar ile Çorlu'ya i'âde etmişdi.

III/[490]

Süvâri Fırkası'nın vaz'iyyet-i umûmiyyeye ve umûmî maksad ve karârlara vâkıf olmadan yapdığı şu işler –eğer başka bir hâl ve şekil tahassul etse idi– çok muzırr olabilirdi: birçok kıta'ât, iyi kötü müte'addid birliklerinden mahrûm edilmişdi ve geriye gönderilmişdi! Keşfiyât netîcesi çok ehemmiyetsizdi, esâsen Bulgarlar hâl-i tevakkufda olduklarından mühim bir netîcede fi'l-hakîka elde edilemezdi.

Süvâri Fırkası bugün Şark Ordusu'ndan: "(Çorlu-Ahurköy) hattına düşman süvârisinin tecâvüzüne mâni' olmak, bi'l-hâssa Karışdıran ve Muradlı yollarını kapamak, Muradlı'daki demiryolu köprülerini be-heme-hâl tahrîb etmek" emrini almış ve bu maksadla tahrîb müfrezeleri de göndermişdi. Ve'l-hâsıl gecenin hulûlüyle Osmanlı Çiftliği'nde istirâhate geçilmişdi!

III/[491]

Üçüncü Bab

20 Teşrîn-i evvel [1]328 Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Kısa Bir Geriye Bakış

[Kroki numro- 20]

Lüleburgaz Meydân Muhârebesi, 15 Teşrîn-i evvel [1]328 günü Karaağaç garb sırtlarında kendiliğinden nasıl başlamışsa başladığının altıncı günü olan 20 Teşrîn-i evvel [1]328'de de öylece kendiliğinden nihâyet bulmuş oluyordu; kendiliğinden, çünkü bu muhârebenin gerek ihzârı ve gerek idâresi ve sûret-i hitâmı üzerinde tarafeyn büyük ve orta kumanda hey'etleri hemânde gayr-i mü'essir kalmışlardı.

Bulgar büyük sevk ve idâresinin bu bâbdaki ilk fa'âliyyeti orduları ve fırkaları, yanlış faraziyyelere müstenid hatâlı maksadlarla cenûb-ı şarkiye doğru bir cebhe yürüyüşü icrâsına sevk eylemekden ibâret kalmışdı. Osmanlı büyük sevk ve idâresi de ancak, kolorduların durmak hakkındaki metâlibini kabûl etmek sûretiyle Bulgarların Karaağaç hattı üzerinde Türk ordusuna tesâdüf etmelerini te'mîn sûretiyledir ki bu muhârebenin ibtidârında mü'essir olmuşdu.

Bulgarların doğru yanlış, her ne ise yine bir planları vardı, fakat Osmanlı Başkumandanlığı'nın böyle bir planı da yokdu; verilen emirlerin maksada müte'allik kısımları yerine sadece (kemâl-i şiddetle, metânetle, gayretle, sebâtla,…) gibi kelimeler kâ'im olmuşdu.

Binâ'en-'aleyh 15 Teşrîn-i evvel günü Bulgarlar Lüleburgaz etrâfında kabûl etdikleri Osmanlı kitlesine karşı kendi zanlarınca her istikāmetde bir yürüyüş mesâfede bulunacak sûretde yürürken sol cenâhlarıyla ansızın Karaağaç garbında düşmana tesâdüf etmişler ve sol cenâh müntehâları ve yanlarının Vize istikāmetinden yakın bir tehdîd ve tehlikeye ma'rûz bulunduğunu anlamışlar ve bu istikāmete karşı elde bulunan bir tek livânın kâfî gelemeyeceğini görmüşlerdi. Bu esnâda sağ cenâhları ise –plana muvâfık sûretde– düşmana tam bir yürüyüş mesâfede bulunuyordu!

Bugün Osmanlı kolorduları da hâlâ 10 Teşrîn-i evvel günü verilen ric'at emrinde yalnız yürüyüş hedefleri olarak mezkûr bulunan Lüleburgaz, Türkbey, Karaağaç mevki'nin şark sırtlarında yek-diğeriyle irtibâtsız ve ittihâdsız olarak –ke-enne– bir müdâfa'a muhârebesi kabûlüne hazırlanmakda idiler ve hazırlıkları henüz çok ibtidâî bulunuyordu. 10 Teşrîn-i evvel

emrinde kendisine Pınarhisar mevki‘i yürüyüş hedefi olarak verilmiş olan 3. Kolordu ise sevk-i tabî‘î ile durabilmiş olduğu Vize mevki‘inde henüz perîşân

III/[492]

bir hâlde bulunmakda iken gerideki yegâne topluca muhârebe birliği olan 17. Kolordu, üç gün evvel bulunduğu Karaağaç hattından alınarak bu hattın 1,5 yürüyüş gerisine götürülmüş ve orada istirâhate bırakılmış bulunmakda, külliyetli tâze taburlar ve bir hayli bataryalar ise gayr-i mu‘ayyen ve müterеddid bir sevk ve idârenin te’sîriyle Karaağaç hattının 1, 2, 3, 4,.. yürüyüş gerilerinde her tarafa serpilmiş olarak ve ne yapacağını bilemeyerek dolaşmakda idi.

Böylece 15 Teşrîn-i evvel’de tarafeynde yek-diğerine karşı âdetâ müsâvî derecede çok gayr-i müsâ‘id vaz‘iyyetde tesâdüf etmiş oluyorlardı ve ya‘nî herhangi taraf ki kendisini çabuk toplar ve karşı tarafın gayr-i müsâ‘id vaz‘iyyetinden –bir plana tevfîkan– sür‘atle istifâde imkânını te’mîn edebilirse o taraf çok mühim bir netîce alabilirdi.

Fakat meydân muhârebesinin sonuna kadar, tarafeyn büyük ve orta sevk ve idârelerinden hiç birisi buna da muvaffak olamamışlardı; meydân muhârebesinin hiçbir noktasından mu‘ayyen maksad ve gāyeleri istihsâle me’mûr merkez sıkletler teşekkül edememiş, hatta bi’l-‘akis ötede beride kendiliğinden tekâsüf eden kuvvetler büyük ve orta sevk ve idâre hey’etleri tarafından tekrâr parçalanmış, kuvvetler bi’l-hâssa bizim tarafda parça parça muhârebeye sürülmüş, beherri ayrı ayrı adem-i muvaffakiyyete ve hiç olmazsa netîce alamamağa mahkûm bırakılmış, daha ilk ânda muhtelif muhârebe grubları arasında mevcûd olmayan irtibât ve ittihâd sonuna kadar da mevcûd olamamışdı.

Muhtelif muhârebe günlerine â’id şu vaz‘iyyet kuvâ-yı hulâsaları bizi bu bâbda vâzıh sûretde tenvîr eder:

Muhârebe meydânının genişliği, sağ [şimâl] hadd-i fâsılı (Soğucak-Üsküb) hattı, sol [cenûb] hadd-i fâsılı da Ergene Nehri olarak kesirsiz 36 kilometre idi; bu tûlun şimâlindeki takrîben 15 kilometresi (sağ cenâh-2. Şark Ordusu) hissesine isâbet eylemiş ve mütebâkî 20-21 kilometresi de (sol cenâh-1. Şark Ordusu) muhârebelerine sahne olmuşdu. Buna nazaran 15 Teşrîn-i evvel akşamı vaz‘iyyet hulâsası şöyle idi:

Sol cenâhda muhârebe hattındaki Türk kuvveti 91^{7}-26^{2}-35 nizâm-ı harbindeki 52.500 tüfek, 1.500 kılıç, 32 makineli tüfek ve 139 top idi. Bu kuvvetin sağ cenâh ve merkezi karşısında 5, 4, 6. Bulgar fırkalarının 7. Livâsı’nda 56 tabur, kesirsiz 50.000 tüfek a‘zamî 24 serî‘ ateşli ve 18 âdî ateşli bataryada 168 top, 2000 kılınç, 40 makineli tüfek bulunuyordu. Ya‘nî tarafeyn kuvveti aşağı yukarı mütevâzin idi. Bulgarların 1. Ordularının 1 ve 10. fırkaları 32 taburda a‘zamî 30.000 tüfek, 12 serî‘ ve 6 âdî ateşli bataryada 72 top, birkaç yüz kılıç, 32 makineli

tüfekle 20 kilometre daha garbda idi; bu kuvvet 16'da geç vakit Osmanlı sol cenâh müntehâsına, nihâyet 17'de istenilen bir noktada mü'essir olabilirdi.

III/[493]

Bulgar sol cenâh müntehâsındaki 5. Fırka'nın 2. Livâsı da 8 taburda kesirsiz 7.000 tüfek ve muhtemelen 12 top ve 8 makineli tüfekle bizim 40[7]-8-15 nizâm-ı harbindeki 3. Kolordu'muzun 18-19 bin tüfek 28 makineli tüfek, 450 kılıç, 60 topu karşısında bulunuyordu.

Buna tarafımızdan 700 kılıç, 8 makineli tüfek, 4 top kuvvetindeki Müstakil Süvâri Livâ'mızda inzimâm edebilirdi. Binâ'en-'aleyh 16 Teşrîn-i evvel gününde vaz'iyyet-i ibtidâiyyede kesirsiz 70.000 tüfek, 2.700 kılıç, 68 makineli tüfek, 203 topdan mürekkeb bir Türk kuvveti 57.000 tüfek, 56 makineli tüfek, 2.000 kılıç, 180 topa mâlik 3. Bulgar Ordusu'yla çarpışacakdı; binâ'en-'aleyh tefevvuk-ı adedi bizde idi. 16 akşamına doğru Bulgarların buna sağ cenâhlarında inzimâm edebilecek 30.000 tüfek, 72 top ve 32 makineli tüfeğine karşı ise bizim de en geç 16 akşamı iltihâk ederek 17 sabâhı sağ cenâhımıza te'sîrini gösterebilecek kesirsiz 21 tabur 3 batarya da 15 bin tüfek, 12 topumuz vardı.

Binâ'en-'aleyh 17 günü tarafeyn yine şu kuvvetlerle karşılaşmış olacaklardı:

Türk Ordusu: 85 bin tüfek, 3.000 kılıç, 68 makineli tüfek, kâmilen serî' ateşli 215 top.

Bulgar Ordusu: 87.000 tüfek, 2.300 kılıç, 100 makineli tüfek, 120'si âdî ateşli 252 top.

Binâ'en-'aleyh 17 Teşrîn-i evvel günü için de vaz'iyyet-i umûmiyye hiç de aleyhimizde değildi, bi'l-'akis bundan sonra da biz, her ân yeni kuvvetlerle takviye edilmek imkânına mâlik olmamıza mukābil Bulgarların gerisinden bugün de gelecek bir ihtiyât kuvvetine mâlik olmamaları çok lehimizde bir nokta idi.

Hatt-ı muhârebenin her iki cenâhı arasında mevcûd büyükçe boşluk, takviye kıta'âtının 15'de bulundukları mahaller [Saray, Uzunhacı, Azbağ] ve bunlara ilâveten vaz'iyyet-i umûmiyyeyi sevkü'l-ceyşiyenin de daha müsâ'id olması i'tibâriyle 15 Teşrîn-i evvel gününden i'tibâren Osmanlı muhârebe planının hutût-ı umûmiyyesi şunlar olmak lâzımdı:

Sağ cenâhdan netîce-i kat'iyye maksadıyla ta'arruzî hareket; bu esnâda sol cenâhın düşmanı tesbît ve tevkîfi. Hatta sol cenâh düşman ta'kîbi düşman karşısında çekilmeğe dahi mecbûr olsa sağ cenâhdan ta'arruza devâmımız ve kat'î bir netîceyi sür'at-i mümküne ile almamız takdîrinde bu, mahzûr hâlinden çıkar; fâ'ideye münkalib olurdu.

16 Teşrîn-i evvel için Osmanlıların da fikr-i umûmîsi fi'l-hakîka buna yakın idi; vaz'iyyet-i harbiyye 16'da değilse bile 17'de sağ cenâhdan kat'î bir muvaffakiyyet istihsâline müsâ'id olacak sûretde inkişâf eylemişdi. Fakat ne çâre ki burada orta sevk ve idâre tamâmen iflâs etmiş, büyük sevk

ve idârenin –velevki etrâflı bir plan hâlinde olmamakla berâber– muvâfık olan fikr-i umûmîsi ve gerekse küçük sevk ve idârenin fa‘âliyyet ve fedâkârlığı boşa çıkmışdı.

Bulgar büyük sevk ve idâresi ise Osmanlı büyük sevk ve idâresi kadar olsun muvaffak olamamış, 16 Teşrîn-i evvel için 15’de tesâdüfen teşekkül etmiş olan Karaağaç garb ve cenûb-ı garbîsindeki merkez sıkleti [ki bizim 2 ve 1. kolordumuzun 30.000 tüfek –15 muhârebesi zâyi‘âtı hâric olarak– 91 topu karşısında 7 livâda 50.000 tüfek, 168 top ile bulunuyordu], tekmîl muhârebe cebhesine karşı parçalamış ve hâssaten merkez ve sağ cenâhda tefevvuk-ı adediyi bizim tarafda bırakmak hatâsını iritikab etmişdi. 1. Ordu’nun en münâsib tarz-ı istihdâmı derpîş edilmemişdi.

Ma‘a-hâzâ Osmanlılarda -evvelce görüldüğü üzre- bu Bulgar hatâsından istifâde edememiş ve bi’l-‘akis sol grubun sağ cenâhında, Karaağaç önünde mevzi‘i ve fakat mühim bir sarsıntıya dûçâr olduklarından gün sûret-i umûmiyyede Bulgar lehine hitâm bulmuş addedilebilirdi; 17 için Bulgarların şimdiye kadar ki hatâlarını ta‘mîr etmelerine çok müsâ‘id vaz‘iyyet husûle gelmişdi: Bulgar 1. Ordu 17 akşamı yetişerek kısm-ı a‘zamıyla hatta girmiş ve bulunduğu cenûb cenâhda Bulgar 6. Fırkası’nın bir livâsı da bulunmak sûretiyle 4. Osmanlı Kolordusu’nun, 11-12 bin tüfek ve yalnız 24 topu ve Süvâri Fırkası’nın 1.000 kılıç, 8 topu [zâyi‘ât dâhil] karşısına Bulgarlar 5. Livâ’da 37-38 bin tüfek, 85-90 top ve 1.800 kılıç toplamışlardı. Bu vaz‘iyyet cenûb-ı cenâhdan Osmanlı sol cenâh müntehâsına kat‘î bir darbe indirmeğe ve düşmanı hey’et-i umûmiyyesiyle şimâl-i şarkîye atmağa çok müsâ‘iddi ve böylece vaz‘iyyet-i umûmiyye-i sevkü’l-ceyşiyeye de çok müsâ‘id bir plan kābil-i tahakkuk olurdu. Bu esnâda Bulgar merkeziyle sol cenâhdaki 7 livâsının 50.000 tüfek 168 topu, 16 muhârebesiyle 2. Kolordu’nun sarsılmış ve safdan hâric çıkmış kıta‘âtı müstesnâ; diğer zâyi‘ât dâhil olarak Osmanlı merkez ve sağ cenâhının 17’de bâliğ olabileceği a‘zamî 60.000 tüfek, 143 topu pekâlâ tesbît ve tevkîf edebilir ve hatta 16’daki muvaffakiyyetini kısmen tevsî‘e bile muvaffak olurdu.

Fakat Bulgar büyük sevk ve idâresi bu def‘ada mümâsil hatâyı yapdı: Sağ cenâhdaki merkez sıkletinden 3. Ordu livâsını şimâle, Osmanlı merkezi karşısına almak sûretiyle bunu 1/5 nispetinde za‘îfletdi; buna rağmen merkez ve sol cenâhında tamâmen âtıl kaldı. Sağ cenâh ise yine hâ’iz olduğu tefevvuka rağmen belki küçük sevk ve idârenin beceriksizliği ve kābiliyetsizliğinin netîcesi olarak yine bir netîce alamadı, tarafeyn tekmîl meydân-ı muhârebede karşı karşıya münhasıran cebhe muhârebesiyle akşamı etdi ve 16 gününün bir derece Bulgar lehine hitâm bulması kābil-i kabûl olmağa mukābil 17 günü muhârebe nokta-i nazarından tamâmen Bulgar aleyhine hitâm buldu.

III/[495]

Fakat ne çâreki 17/18'de Osmanlı sevk ve idâresi izhâr-ı acz ve i'tirâf-ı mağlûbiyyet etmiş ve sol cenâhını geriye almak karâr ve emriyle meydân muhârebesini Bulgarlara bırakmışdı; böylece istihkāk kesb etmedikleri muvaffakiyyeti Bulgarlara biz kendimiz bahş ve ihsan eylemişdik. Diğer cihetden 17'de bizde kendi sağ cenâhımızda arzu etdiğimiz darbe de sırf orta sevk ve idârenin iflâsı, 3 ve 17. kolorduların ve 3. Fırka'nın yolunda hareket etmemesi yüzünden adem-i muvaffakiyyete uğramışdık. Yoksa tâli' burada bize büyük bir fırsat bahş eylemişdi: Yorgun 3 Bulgar livâsı, 22-23 bin tüfek 72 top karşısına lâ-akall 35.000 tüfek, 92 topla hareket imkânına mâlik iken bunu yapamamış idik.

18 Teşrîn-i evvel'de Bulgar sağ cenâh ve merkezi böylece sadece sıkı bir ta'kîb ile a'zamî semere istihsâline muvaffak olacak bir vaz'iyyete mâlik olmuşdu; Bulgarlar böyle yapsa idi bizim için "Ne kurtarabilirsek kârdır" diye derhâl geriye gitmekden başka yapacak bir şeyimiz kalmazdı.

Fakat 18'de Bulgarlar bunu yapamayınca vaz'iyyet-i umûmiyye yine bir hamlede lehimize dönmüş ve bu def'a Bulgarlar bize sağ cenâhda mühim ve kat'î bir netîce kazanarak tekmîl âkıbet-i harbi tebdîl edecek bir fırsat vermişlerdi. 4. Fırka'nın uzun müddet âtıl kalması sâyesinde 5. Fırkaları karşısında, bugün belki tâze 14 taburla takviye edilerek umûmî mevcûdu 45.000 tüfek ve 92 topa bâliğ olması çok mümkün sağ cenâhımız bulunuyordu; eğer yine 3 ve 17. kolordular ve 3. Fırka yolunda hareket etse idi yukarı ki hesâbdan hâric olan 3. Fırka, Bulgar 4. Fırkası'nın geç vakit harekete geçen aksâmını –hakîkatde olduğu misillü– çok kolay tevkîf ederken 3 ve 17. kolordularımız Bulgar sol cenâhını hiç olmazsa ric'ata icbâr edebilirdi ve bu takdîrde ise tekmîl Bulgar Ordusu'nun –bu ordu da hâkim fikir ve rûha göre– 19'da umûmî ric'at mecbûrî olurdu.

Fakat biz yine kuvvetlerimizi parça parça muhârebeye sokmuş ve tevhîd-i hareket edememiş ve hatta orta derecede bir muhârebe sevk ve idâresi kudretini gösterememiş olduğumuzdan bu def'ada Bulgarlar tehlikeden kurtulmuşdu ve biz 19 Teşrîn-i evvel için Bulgarlara yine lâ-akall 18'deki derecesinde kıymetli bir fırsat bahşetmişdik. Bundan istifâde için Bulgarların 19'da umûmî bir ta'arruza ve ta'kîbe geçmeleri tamâmen kâfî idi.

Fakat bi'l-mukābele Bulgarlar da 19'da bunu beceremeyince ma'rûz kaldığımız tehlike haylice tenâkus eylemişdi. Ma'a-hâzâ bizim için artık ne 19'da ve ne de 20'de bir ümîd-i muvaffakiyyet kalmamışdı.

Binâ'en-'aleyh Osmanlı büyük sevk ve idâresinin ve hatta 18/19'da, en geç 19'da umûmî ric'at emri vererek imkân bulunursa bir kere de Ergene boyunda tecrübe-i tâli'e karâr i'tâ eylemesi mecbûrî olmuşdu.

Fakat biz bunu da yapamayınca 20'de dahi Bulgarlara ikmâl-i zafer fırsatı bahş etmiş olduk. Ve'l-hâsıl son fırsat olarak Bulgarlar da bundan istifâde edemeyince meydân muhârebesi de kendiliğinden hitâm bulmuş oldu…..

III/[496]

Şu hulâsa bize gösteriyor ki bu meydân muhârebesi başdan başa bir cebhe muhârebeleri şeklinde devâm etmişdi ve cebhe muhârebelerinin âkibet-i tabîiyyesine uğrayarak nihâyet bulmuşdu: Düşmanı hatt-ı ric'at-ı tabî'îsi ortasında çekilmeğe icbâr eylemiş ve bunda serbest bırakmışdı.

Gerçi meydân muhârebesini bidâyetden i'tibâren bir cenâh ve yan manevrasıyla tevhîde vaz'iyyet-i arâzi müsâ'id değildi; şimâl dağlarla muhâtdı; cenûbdan Ergene'nin cenûbuna geçerek harekete cebhenin bâliğ olacağı tûl-i azîm hesâbıyla za'îf Bulgar Ordusu muvaffak olamazdı. Ve'l-hâsıl şark-garb hattı üzerinde bulunurken şimâl-cenûb hattına karşı çarh ederek muhârebeye başlamağa mecbûr olan Bulgar ordularının şark-garb hattı üzerindeki vaz'iyyet-i ibtidâiyyesi dahi daha uzaklardan yürüyüş kollarının düşmanın cenâh ve yanına tevcîhi sûretiyle bir kuşatma darbe ve manevrası ihzârına müsâ'id değildi.

Fakat meydân muhârebesinin tarz-ı ibtidâr ve devâmı muhârebenin muhtelif günlerinde, doğruca cebhe hareketinin temdîdi sûretiyle düşmanın cenâh ve yanına ve bi'l-hâssa sevkü'l-ceyşe çok hassas olacağı bir yanına karşı te'sîri icrâsına müsâ'id fırsatlar bahş eylemişdi. Nitekim Anibal dahi (Kan)'da yan geri darbesini uzakdan ihzâr etmemiş, doğruca meydân-ı muhârebe üzerinde tertîb ve icrâ eylemişdi. Fakat her iki taraf bu imkândan dahi istifâde edemeyerek meydân-ı muhârebe üzerinde yarım kalacak ve bi'l-âhire tamâmlanabilecek bir imhâ netîcesini te'mîn ve istihsâl edememişlerdi.

Bu bahse hitâm verirken her iki tarafın süvârilerinin de meydân-ı muhârebe üzerinde hemân hiçbir vazîfe görmemiş olduklarına celb-i dikkat olunur. Tarafeyn süvârileri dahi meydân-ı muhârebe üzerinde atın vazîfesinin düşmanın en hassas noktalarına ateş kuvvetini sür'at ve suhûletle naklederek yetişdirmek olduğunu anlayamamışlar ve seyirci kalmakla iktifâ eylemişlerdi.

Edirne'nin de bugünlerde tamâmen menfî kalması bizim için herhâlde zararlı olmuşdu. Daha 16'da şark ve cenûb-ı şarkî istikāmetinde yapılacak kuvvetli bir hurûc Bulgar 3. Fırkası'nın 1. Livâsı'nı durdurmak ve belki de 1. Ordu'dan da bir iki livâyı üzerine çekmek sûretiyle Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nin lehimize ikmâli uğrunda mühim bir te'sîr yapdırılmış olurdu. Fakat diğer birçok şeylerde olduğu gibi bu da bidâyetde kimsenin hatırına gelmemiş, düşünülüb, vakit geçmiş olarak emredilince de bu def'a Kal'a kumandanı bunu

yapmamağı müreccah görmüşdü; gerçi Kal‘a kumandanının sarf-ı nazar etmesine sebeb başka şeylerdi, fakat netîce i‘tibariyle hurûcun vakti fi’l-hakîka geçmişdi.

III/[497]

Üçüncü Kısım 21 Teşrîn-i evvel 1328 Türk Ordusu’nun Çatalca Hattına Ric‘atı ve Bulgar İleri Yürüyüşü

6 günlük meydân muhârebesinde dûçâr olduğu za‘f ve bî-tâbı kadar ma‘neviyyâtı da sarsılmış olan Bulgar Ordusu sonuncu muhârebe hatlarından pek kısa bir mesâfede bile ileriye yürümek ve ta‘kîb eylemek kudret ve azmini irâ’e edememesi hasebiyle Trakya Seferi’nin Çatalca Meydân Muhârebesi’ne kadar sûret-i devâmı tarafeynin yek-diğeriyle alâkadâr ve hâl-i temâsda olmaksızın bir geri ve ileri yürüyüşler hâlinde Çatalca hattının içine ve önüne hareketinden ibâret kalmış idi. Bu sebeble ufak mikyâsdaki münferid Çorlu muhârebe temâsından başka esâslı bir vak‘ayı ihtivâ etmeyen bu safha-i harekâtın gün gün ve iki tarafı birlikde zikr ve tedkîkine lüzûm görülmemişdir; her iki ordunun harekâtının ayrı ayrı kısaca telhîsi kâfî ve daha muvâfık olacakdır.

Kezâlik meselâ Osmanlı Ordusu’nu terkib eden kıta‘ât dahi sûret-i umûmiyyede yek-diğeriyle irtibât ve temâsda bulunmaksızın geriye yürümüş olduklarından bunlar dahi ekseriya beher gün umûm harekâtın zikri sûretinde değil, her kolun ve kıt‘anın birkaç günlük hareketi bir arada olarak yazılacakdır.

Birinci Fasıl Osmanlı Ordusu’nun Çatalca Hatt-ı Müdâfa‘asına Ric‘atı 21-26 Teşrîn-i evvel Günleri

[Kroki 21, 22, 23, 24]

Birinci Bâb

21 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü Karargâh-ı Umûmî

Ric‘at hakkındaki tedâbiri ikmâlen şu emirler verilmişdi:

III/[498]

Sâ‘at 7’de emir zâbitleriyle 1 ve 2. Şark Orduları’na:

“1- 1. ve 2. Şark Orduları Ergene hattında ba‘de’l-ictimâ‘ başka bir emir beklemeksizin, yek-diğeriyle tevhîd-i hareket ederek dünkü emirde beyân olunduğu üzre Çatalca hattına doğru yürüyüşe başlayacaklardır;

2- Ordu karargâhları her gün bulunacakları mevki‘leri vakt u zamanıyla büyük Karargâh-ı Umûmi’ye bildireceklerdir;

3- Büyük Karargâh-ı Umûmî bu akşam Çerkesköy’ünden hareketle yarından i‘tibâren Hadımköy’ünde bulunacakdır.”

Bu esnâda silâhlı, silâhsız perâkendeler, yaralılar, firâriler, her rütbede zâbitler hâssaten Vize istikāmetinden Çerkesköy'üne akmağa başlamışlardı. Bu hâl bir tarafdan Karargâh-ı Umûmî treninin sür'ati hareketini ta'cile başlatmış ve diğer tarafdan şu emirlerin i'tâsını da'î olmuşdu:

Birinci ve İkinci Şark Orduları'na: "Ordunun gayr-i muntazam bir hâle gelen ric'atının tanzîmi için sarf-ı mesâ'î edilmesi ve gönüllü kıta'âtdan çete ve fedâ'i sûretinde dümdârlar teşkîl ile ric'atın himâyesi elzemdir. Çerkesköy'ünde Bahr-i Siyah Ereğlisi Taburu'ndan Binbaşı Süleyman Bey kumandasıyla iki bölük ile diğer bir takım tâze redif kıta'âtı mevcûd olduğundan 1. Şark Ordusu bu kıta'âtla dümdâr teşkîl ederek ric'atı te'mîn edecekdir. En son kıt'anın çekilmesiyle berâber nakli gayr-i kābil erzâkın mahvı ve dümdârdaki süvârinin civârda erzâk bulunan köylerdeki erzâkı da ihrâk etmesi. Çorlu'daki erzak eşyâ-yı sâ'irenin arabalarla Silivri'ye nakli ile oradan bahren Dersa'âdet'e sevki."

Kezâlik diğer bir emir: "Ordunun hâl-i mü'essifini görüb kan ağlayan ve her dürlü fedâkârlık için arz-ı hizmet eden birçok zâbitân olduğundan bunların kumandasına yine aynı hamiyyetde fedâkâr ve fedâ'i-i efrâd verilmesi ve bu sûretle teşkîl edilecek fedâ'i-i dümdâr müfrezelerini düşman tarafına sevk ederek ric'at eden ordu ile düşman süvârisi beynindeki temâsın kesdirilmesi ve mezkûr fedâ'i ve dümdârlar düşmanla teması gā'ib etmemek şartıyla muntazaman geriye çekilirken geçecekleri köylerde geriye kalacak ve düşmanın işine yarayacak erzâk; araba vesâ'ire gibi şeyleri yakub mahv etmesi ve çekilecekleri yolların yan tarafında kalan köylerdeki erzâk vesâ'irenin de gönüllü süvârilerle Çerkes süvârileri vâsıtasıyla mahv etdirilmesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur".

Tedâbîr-i mezbûhâne diyebileceğimiz bu emirler şu ânda Çerkesköy'ünde Karargâh-ı Umûmî'de hüküm-fermâ olan heyecân ve telâşı irâ'eye kifâyet edeceğinden hâl ve vaz'iyyet tafsîlden müstağnîdir!

Bu esnâda 1. Şark Ordusu Karargâhı da Çerkesköy'üne gelmişdi "Ve ordusunun ric'atını ne sûretle tanzîm ve emreylediğini bildirmişdi. "[Bu, Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde mezkûr ifâde olub 20 Teşrîn-i evvel gününe â'id Karargâh-ı Umûmî bahsinde mezkûr ma'lûmât derhâtır edilmelidir.] Bunun

III/[499]

üzerine sâ'at 14 dakika 30'da 2. Şark Ordusu'na şu emir gönderilmişdi: "1. Şark Ordusu Teşrîn-i evvel'in 22. günü (Velimeşe-Çorlu) 23. günü (Çerkesköy-Seymen) 24. günü (Kelebe [Sinekli İstasyonu garbında]-Alabanlı Çiftlik) 25. günü (Kadıköy-Bigados) hatlarından hareket etmek üzre yürüyüş icrâ edeceğinden 2. Şark Ordusu'nun buna göre harekâtını tanzîm ederek büyük Karargâh-ı Umûmî'yi haberdâr etmesi".

Şunlarda ric‘at hakkındaki son tedâbîr-i mütemmimedir:

1- 1. Şark Ordusu’nun daha evvelki iş‘ârı üzerine, Harbiye Nezâreti’ne, Tekirdağ’ındaki erzâk ve mühimmâtı İstanbul’a sevk için bir iki gemi, şehri bahren müdâfa‘a için bir harb gemisi i‘zâmı emredilmiş ve Tekirdağ’ına iki bölük piyâde tahsîsi (?) Şark Ordusu’na yazılmışdır;

2- Sadâret, perâkende efrâdın İstanbul’a gelmeğe başladığını, süferânın mürâca‘âta ibtidâr etdiğini bildirmiş, bunun üzerine Harbiye Nezâreti’ne, bu efrâdın kâmilen hemân Hadımköy’üne sevki, mu‘ayyensiz efrâdın terhîsi yazılmış, Çatalca kumandanlığına da bu gibi efrâdın orada alıkonarak tahkîmâtda kullanılması emredilmişdir;

3- Yine Harbiye Nezâreti’ne, Çerkesköy, Sinekli, Silivri, Kabakça, Bigados, Ispartakale, Hadımköy, Çatalca mevâki‘ne dün bildirilen ekmek ve yemek “Dakika fevt edilmeksizin iddihârı” te’kîd edilmişdir.

Bir tarafdan da Harbiye Nezâreti, bidâyet-i seferberlikde Selanik’de vaz‘-ı yed edilmiş olan Sırb topları ve mühimmâtının batarya hâlinde teşkîl edildiği [yalnız zâbitân ve efrâd] elyevm mühimmâtın terkîb ve tecrübesi ile iştigāl edildiğini bildirmiş, diğer tarafdan bu sabâh Sinekli ile Kabakça ve Hadımköy ile Çatalca aralarında iki trenin yoldan çıkdığı haber alınarak “ keyfiyyetin bir eser-i kasd olması vârid-i hâtır” olmuşdur.

4. Kolordu’dan, 20 minh sâ‘at 16 dakika 30 târîhiyle Göçerler’den gelen bir raporda çok bedbîn idi: 12. Fırka’nın cem‘an yekûn 300 bakāyâ efrâdı, topçu taburu İstihkâm Bölüğü ve fırka karargâhından ibâret kaldığını, İzmit Fırkası’nın, mülhak taburlarla berâber 3.000 nefer, bir topçu taburu ve karargâh kaldığı; Çanakkal‘a Fırkası’ndan mütebâkî 3-4 taburun da buna ilhâk edildiği ve böylece; tekmîl kolordunun ancak 2 alay kadar piyâde ve 6 batarya ve 1 İstihkâm Bölüğü hâlinde bulunduğu bu sebeble bu kuvveti “Mümkünse bir fırka haline sokub Fahri Paşa kumandasına verdikden ve bunu da 1. Kolordu’ya ilhâk eyledikden sonra” açıkda kalacak olan 4. Kolordu ve 12. Fırka karargâhlarının hangi kıta‘âta kumanda edeceklerinin ve nereye gideceklerinin emrine intizâr edildiği bildiriliyordu, rapor, muhârebât-ı sâbıka hakkındaki bazı tafsîlâtdan sonra –ilâve-i mütâla‘a olarak– daha geri

III/[500]

hatlara çekilüb birkaç gün istirâhatden sonra artık orada bütün mevcûdumuzla düşman-ı mütecâvize mukābele imkânı hâsıl olur” diyerek tahtında müstetir, Çatalca hattına ric‘atı teklîf eyliyordu; halbuki Abuk Paşa müsterîh olabilirdi: bu lüzûm Başkumandanlık Vekâleti Celîlesi’nce, kendi raporundan 6 sâ‘at evvel takdîr edilerek emredilmişdi ve fakat ne çâreki bu bâbdaki ve emr-i âliye, emr-i irtibât ve muhâbereye masrûf himemât (?) dolayısıyla henüz yed-i devletlerine vâsıl olmamış bulunuyordu!....

*

* *

Edirne'den de şu raporlar gelmişdi:

1- 19 Teşrîn-i evvel târîhiyle: "16 Teşrîn-i evvel günü icrâ olunan mühim ve muvaffakiyyetli muhârebeden sonra iki gün sükûnetle geçmişdir. Nizâmiye kıta'âtı pek yorgundur, zedelenmişdir. Ma'a-hâzâ ber-mûceb-i emir 20 Teşrîn-i evvel'de (Musabeyli-212 Tepesi) hattına karşı bir hurûc yapılacakdır. Düşmanın bir livâ kadar tahmîn olunan kuvveti 10 Teşrîn-i evvel sâ'at 14 dakika 30'da Demirhanlı'dan Gaibler istikāmetine geçmişdir. Düşman, (Emirler-Tatarköy-Kulaklı-Çiftlik Koyunlu-Lorsin-Kemâlköy-Akpınar-Kösehamza Çiftliği-Sofular-Karayusuflu-Karakasım) hattında ihâta hattı te'sîs etmiş ve kademe kademe avcı siperleri ile hattı daraltmakda bulunmuşdur. Düşmanın balon parkı Kemâlköy'ünde, ağır topları Kemâli'de ve Koyunlu civârında Maraş'a karşı bulunmakdadır.

19'da bir düşman tayyâresi, şehre me'âli hezeyân bir beyânnâme atmışdır".

Fakat, Edirne "Vah vah boşuna hurûc yapmış oldu" denirken, müte'âkiben gelen 20 Teşrîn-i evvel târîhli şu rapor bu endîşeyi izâle eylemişdi; Edirne'de de emr-i kumanda tezebzübü başladığı görünüyordu:

"1- Şimdiye kadar 4 muhtelif noktada icrâ kılınan hurûc muhârebelerine iştirâk edebilen 25.000 kişilik kuvve-i nizâmiyemiz, 2.700'ü mecrûh olarak 4.000 zâyi'ât vermiş ve ekser nizâmiye taburları beş zâbitle kalmışdır;

2- Bugün Kal'a karşısındaki düşman, kendisine iltihâk ve mu'âvenet eden Bulgar köylülerinden mâ-'adâ 28-30 tabur tahmîn edilmekdedir. [Enfes! Hâlâ karşısında 8, 9 ve 3. fırkalar olarak 8 livâ, 64 tabur bulunduğunun farkına varamamışdır! M. N];

3- Bu kuvvete karşı Kal'a, elyevm yalnız kıta'âtı nizâmiyeye istinâd etmekde ve kuvve-i redifeden kat'iyyen ümîd-i müdâfa'a ve hidmet beklenmemekdedir;

4- Binâ'en-'aleyh Kal'a, âtiyen bir hücûm-ı cebriyye ma'rûz kalırsa o vakit iktidâr-ı müdâfa'a gösterebilmesi matlûb-ı âlî bulunduğuna göre, ba'de-mâ ufak tefek hurûclar müstesnâ olmak üzre, Kal'adan uzak hurûclar icrâsından sarf-ı nazar etmek lüzûmu ma'rûz".

III/[501]

*

* *

Bir tarafdan da Sadâret'le şu muhâbere cereyân eylemişdi:

Evvelki gün Sadâret'e çekilmiş olan 19/20 târîhli [20 sabâhı] telgrafa cevâben Sadâret'den 20 Teşrîn-i evvel târîhiyle şu cevâb gelmişdi[1100]:

"19/20 minh târîhli telgrafnâme-i devletleri Meclis-i Vükelâ'da mütâla'a olundu. Vaz'iyyet-i hazıra-i siyâsiyyemize nazaran Şark ordumuzun Bulgarlara karşı muvaffakiyyeti; hiç olmazsa bir mevki'-i müstahkem tutarak aylarca şedîd mukāvemeti te'mîn olunabildiği hâlde düşmanlarımızın menâbi'-i askeriyye ve iktisadiyye ve mâliyyesi haleldâr olacağından bu kadar müddet harbde sebât etmeyerek müsalahâya temâyüle mecbûr olacakları; husûsen Garb Ordusu dahi bir iki hattı müdâfa'a te'sîsiyle Makedonya'nın tamâmen düşmanlarımızın yedine geçmediği ve bu noktaların zabtı müşkil bulunduğu isbâta muvaffak olunduğu sûretde şerâ'it-i sulhiyenin tahfîf-i muzırâtı mümkün olabileceği ve buna imkân bulunamayıb da ordular adem-i muvaffakiyyete uğradığı ve Şark ordularımız hudâ ne kerde bir ric'at-ı gayr-i muntazama ile düşman tarafından İstanbul'a kadar ta'kîb olunduğu takdîrde ise şerâ'it-i sulhiyenin pek muzır bir şekil iktisâb ederek teşebbüsât-ı siyâsiyyenin müsemmer olamayacağı anlaşıldığından vaz'iyyet-i hazıra-i askeriyyemizin mâhiyyet-i hakîkiyyesi kemâhî hakhâ bilinerek işin cihet-i siyâsiyyesi âna göre idâre olunabilmek üzere atîde muharrer mevâd hakkındaki ma'lûmât ve mütâla'a-i aliyyelerinin âcilen istifsârı tezekkür kılınmışdır:

1- Garb Ordu'muzun bir iki noktaya cem'iyle orada birer Plevne vücûda getirerek Makedonya'da temdîd-i mukāvemet mümkün değil midir?

2- Şark Ordumuzun 1 ve 2. kısımlarının elyevm tutmuş oldukları hatlar ne dereceye kadar kābil-i müdâfa'adır; kuvâ-yı imdâdiyye almak husûsunda tarafeyn ordularının farkları nedir?

3- Bulgarların alabileceği kuvâ-yı imdadiyyeye mukābil ordumuzun takviyesi mümkün olmadığı hâlde ne yapılacakdır?

4- 1 veya 2. Şark Ordumuzun biri hudâ ne kerde bir adem-i muvaffakiyyete uğrarsa mezkûr ordular hangi hatt-ı müdâfa'aya çekilecekdir ve bu muntazaman ric'at edebilir mi?

5- Çatalca'nın te'mîn-i müdâfa'ası ne kadar askere ve ne mikdâr topa mütevakkıfdır? Elyevm Çatalca'da ne kadar asker ve ne mikdâr top vardır? Üst tarafı ne kadar müddet zarfında nerelerden gönderilecekdir? Îcâb eden tertîbât ve ihkâmât icrâ ve ikmâl edilinceye kadar Şark ordularımızın Bulgarları tevkîf ve işgāl ederek Çatalca'yı sûret-i mutlakā ve mükemmelede ihkâm ve müte'assir'ul-sukūt bir hâle ifrâğ edebileceğimiz te'mîn olunabilir mi?

III/[502]

[1100] Bu cevap aynı zamanda *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Haziran 1995, Yıl 44, S. 100, Ankara 1995, s. 9-10'da da yer almaktadır.

6- Muhârebeye nihâyet verilmek üzere îcâb eden teşebbüsât-ı siyâsiyye bilâ-ifâte-i vakit lâzım mıdır?

Bâlâda muharrer es'ileye madde-be-madde gāyet vâzıh ve kat'î bir sûretde cevâb i'tâsı Meclis-i Vükelâ karârıyla mütemennâ ve teşebbüsât-ı siyâsiyye icrâsı muktezî olduğu hâlde te'ehhür vukū'una ve bu yüzden bir vahâmet hudûsuna mahal kalmamak üzere ecvibe-i lâzımenin bir sâ'at evvel izyârı ma'rûzdur."

Meclis-i Vükelâ'da bu telgraf tesvîd edilirken, Karargâh-ı Umûmî'den dün, ric'at emirleri verildikten sonra 19 târîhli telgrafa zeylen iş'âr edilmiş olan husûsatın henüz vâsıl olmadığı anlaşılmakla berâber, Başkumandanlık Vekâleti buna hemân şu cevâbı yazmışdı:

"2. Şark Ordusu evvelce de arz olunduğu üzere bize müsâ'id sûretde harb etmekde olduğu hâlde dün mezkûr ordu dahi gayr-i muntazam bir sûretde ve firâr hâlinde ric'ata başlamış ve esnâ-yı ric'atda kıta'ât yek-diğerine karışmış ve perîşân olmuş bulunduğundan o cihetden de ümîd-i muvaffakiyyet munkati'olmuş ve umûm ordu pek fenâ bir vaz'iyyete dûçâr olmuşdur. Bu sûretle ordumuzun Ergene hattında dahi cem'i mümkün olamayub Çatalca hattına doğru çekilmekde bulunmuşdur.

1 ve 2. Şark Orduları 5 gündür devâm eden son muhâberede hayli mukāvemet göstermiş ve takrîben 20 bin raddesinde zâyi'âta dûçâr olmuşdur. [Ber-hesâb ve kitâba gayr-i müstenid rakamdır. Vesîka ve medâr-ı istinâd kabûl etmemelidir. M. N] Binâ-berin istifsâr buyurulan mevâd-ı âtiyeye ber-vech-i âtî cevâb arz olunur:

1- Plevne'de kuvve-i ma'neviyyesi mütezelzil olmamış bir ordu bulunduğu ve o esnâda kılâ'-ı erba'a dâhilinde ve Şıpka'da kuvâ-yı mühimme-i Osmâniyye düşmanı sarsmakda devâm etdiği hâlde Garb Ordusu bi'l-'akis düşman önünde ric'at ederek sarsılmış ve ekser kıta'âtı firâr hasebiyle pek za'îflemiş bir ordu bulunduğuna binâ'en o cihetde birer Plevne vücûda getirmesi mümkün değildir. [Vakāyi' bu sözü ibtâl etmiş, bi'l-'akis İşkodra ve Yanya müdâfa'aları sadr-ı a'zamın fikrindeki isâbeti göstermişdir M. N] Vâkı'â Yanya ile İşkodra henüz düşmana karşı mukāvemetde ber-devâmsa da bunların asıl Garb Ordusu'yla münâsebetleri dolayısıyla harekât-ı askeriyye üzerindeki te'sîrleri hemân mefkūddur. [Acâ'ib! Yunan Ordusu'nun kısm-ı küllisini, Karadağ Ordusu'nun kâffesini daha şimdiden tevkîf etmiş ve Sırb Ordusu'ndan da kuvvet çekmeğe başlamış olan bu mevki'lerin mukāvemeti nasıl istisgār edilebilir? M. N]

2- Şark Ordusu'nun ahvâl-i mesrûdeye binâ'en Çatalca hattında cem' ve tevkîfi bile ancak geriden tâze kıta'ât celbi sâyesinde kābil olabilib buna muvaffakiyyet hâsıl olursa vâkı'â orada müdâfa'a kābil olabilir; ancak Bulgarların Makedonya'dan getirecekleri 3-4 Bulgar ve Sırb fırkasıyla ya'nî 100 bin kişi ile takviye-i kuvvet eylemelerine karşı bizim ancak

Erzurum'dan kābil-i sevk iki fırkamız, ya'nî 15.000 kişi kalmışdır. [Ne hesâb! M. N] Suriye'den gelecek fırkalardan kolera hasebiyle sarf-ı nazar edilmişdir. Bi't-tabi' 3. Müfettişlik'den ya'nî Şarkî Anadolu'dan diğer kıta'âtın celbi Şarkî Anadolu'nun boş kalmasını mûceb olacağından mâ-'adâ bu harbe iştirâk etmek için vakit dahi müsâ'id değildir.

III/[503]

3- Bu hâlde ordunun Çatalca hattında i'âde-i intizâmı mümkün olursa orada müdâfa'adan başka yapılacak bir şey kalmamışdır;

4- Şark Ordusu zâten gayr-i muntazam ve karışık bir sûretde ric'at etmekdedir. Şimdiden sonra bu ric'at bir kat daha intizâmdan ârî olacakdır;

5- Çatalca'nın te'mîn-i müdâfa'ası için şimdi elde mevcûd kuvve-i askeriyye ile Erzurum'dan gelmekde olan 2 nizâmiye fırkası derece-i kâfîyede olması muhtemelse de bunların orada tevkîf ve i'âde-i intizâm edebilmeleri ve iş bu kuvve-i askeriyyenin toplarını dahi berâber getirebilmesi şartdır. Halbuki yağan yağmurlardan dolayı yolların batak bir hâlde bulunmasından nâşî topların bir kısm-ı a'zamı terk edilmiş olduğundan kısm-ı cüz'isinin Çatalca hattına getirilmesi me'mûldür. Elyevm Çatalca'da 4-5 batarya kadar top varsa da eski usûldedir. Orada Dersa'âdet'de bulunan taşralı efrâddan teşekkül etmiş iki redif fırkası dahi varsa da kıymet-i harbiyeleri yok demekdir. Oraca yapılacak tahkîmâtın ikmâline kadar Şark Ordusu'nun Bulgarları tevkîf edemeyeceği îzâhât-ı mesrûdeden müstebân olmuşdur;

6- Bu hâllere göre harbe nihâyet verilmek üzere îcâb eden teşebbüsât-ı siyâsiyyenin bilâ-ifâte-i vakit icrâsı lâzımdır. Çatalca hattının tertîbât ve ihzârâtı görülmek üzere bugün Hadımköy'üne hareket edileceği ma'rûzdur. [Bi'z-zât firâra da güzel bir kulb takılmış oluyor! M. N]

Bu iki telgrafın yek-diğeriyle mukāyesesi ne kadar mûcib-i ibretdir! İçlerinde asker a'zâsı kalmamış olan bir Hey'et-i Vükelâ, askeri bir hey'et-i âliye olan Başkumandanlık Vekâleti karargâhına nisbet, harbin mâhiyyetini, siyâsetle münâsebetini ne kadar iyi anlamışdı: Sadr-ı a'zam, harb-i hazırın bir yıpranma harbi olduğunu, sebât ve mukāvemetin asıl bulunduğunu, bu yapılmazsa siyâseten harbe nihâyet vermek demek, memleketin hükm-i idâmını imzâlamak olacağını gāyet vâzıh sûrette gösteriyordu; (Hey'et-i âliye-i askeriyye) ise şimdiye kadar ki muhârebelerde adem-i muvaffakiyyet hâsıl olduğundan artık hiçbir ümîd kalmamış olduğuna, âdetâ teslîm-i silâhdan başka çâre kalmadığına kâni' bulunuyordu ve hatta "Siz böyle şeyleri bilemezsiniz" ma'nâsında olarak Sadr-ı a'zam'a ders vermeğe kalkıyordu!...

İleride göreceğiz ki Başkumandanlık ve Sadâret sonuna kadar böyle ayrı düşünmüşlerdi, Sadâret "Mutlak Çatalca'da sebât edüb muvaffak olmalısınız" derken

Karargâh-ı Umûmî “Hayır yapamayız” demekde ısrâr eylemiş ve bu muhaberât esnâsında Çatalca Muhârebesi kendiliğinden olub biterek Sadr-ı a‘zam’ın fikrini tasdîk eylemişdi…

*

* *

Karargâh-ı Umûmî bir tarafdan bu dedikodularla meşgūl iken diğer tarafdan gitdikçe sinirlenmiş ve bir ân evvel Çerkesköy’den kaçmağa göz dikmişdi.

III/[504]

İlk karâr ve emir, Karargâh-ı Umûmî treninin gurûbdan sonra tahrîki ile yarın sabâha karşı Hadımköy’üne muvâsalatı merkezinde idi; fakat firâriler toplandıkça, heyecân ziyâdeleşdikçe, hatta Çerkesköy civârlarında bile Bulgar süvârisi aranmağa ve beklenmeğe başlamış –ve hiç unutmam– civârdaki yüksekçe bir yere dürbünlü zâbitler konarak garb istikāmetini tarassud etmeğe ve Bulgar süvârisi gelüb gelmediğini ihbâr eylemeğe me’mûr edilmişlerdi…

Binâ’en-‘aleyh daha öğleden evvelki sâ‘atlerden i‘tibâren demiryol komiseri ve kumpanya sıkışdırılmağa ve karargâh treninin derhâl tahrîki istenmeğe başlanmışdı. Fakat Çerkesköy’den trenle kaçabilmek bir mes’ele-i azîme idi:

İstasyondaki külliyetli ifrâz hatları kâmilen trenlerle dolu olduğu gibi Çorlu istikāmetinde, İstanbul istikāmetinde dahi tek yol üzerinde müte‘addid trenler manevra bekliyordu. Karargâh-ı Umûmî treni ise çıkmaz sokak gibi bir kör hattın sonuna çekilmiş bulunuyordu.

Bu sebeble birçok manevralardan sonra nihâyet karargâh treninin İstanbul istikāmetine gitmesine müsâ‘id bir hat vaz‘iyyeti husûle gelebilmiş idi ve sâ‘at tam sâ‘at 15 dakika 30’da İstanbul’a müteveccihen hareket etmişdik.

Esnâ-yı hareketdeki şu manzara pek ibret-i âmizdi: Trenin etrâfına binlerce silâhlı silâhsız perâkende efrâd dolmuş, hareket hazırlığını seyrediyordu. Tam hareket başlayınca bunlar âdetâ bir ağızdan “Yuha! Paşalar kaçıyor!….” diye bizi -tam yerinde- alkışlamağa başlamışlardı ve te’essür ve hicâbımızdan hep saklanmışdık….!?

Böylece Karargâh-ı Umûmî 9 gün kadar burada kalmış ve ahvâli “Ba‘de’l-ıslâh” avdete muvaffak olmuşdu!

Karargâh-ı Umûmi’nin bundan sonraki fa‘âliyyeti artık Çatalca hattına inhisâr eylemişdi ki ileride ayrıca zikredilecekdir.

III/[505]

İkinci Bâb 21 ve 22 Teşrîn-i evvel Günlerinde Şark Ordusu

2. Şark Ordusu Karargâh-ı Umûmî'nin ric'at emrini ne zaman aldı? Bunu şimdilik Muhtar Paşa'nın kitâbındaki şu satırlardan başka tenvîr edecek bir vesîka yokdur: "Saray'da 3. Kolordu kumandanını [ya'nî Hakkı Paşa'yı M. N] ve erkânını gördüm. Aldığım tafsîlâta nazaran bu zevât 20 sabâhı Doğanca'da benden ayrılub şoseye doğru giderken Cemal Bey Fırkası'nın kâmilen bozgun bir hâlde ric'at etdiğini görmüşler ve orada durdurmak mümkün olamadığından askerle berâber Vize'ye kadar gitmişler, orada sâbık 18. Kolordu umandanı Hamdi Paşa ile Pertev Paşa'ya tesâdüf etmişler; ordunun (Istranca-Çerkesköy) hattına alınması Karargâh-ı Umûmî'ce mukarrer bulunmasına mebnî 3. Kolordu'nun dahi Saray'a ric'ata ibtidâr etmesi musammem olduğunu haber almışlarmış. Binâ'en-'aleyh Vize'de bir müfreze terk ile hemân Saray'a ric'ata devâm olunmak üzere Hakkı Paşa tarafından âtîdeki emir i'tâ edilmiş:

Kā'imakām Cemal Bey'e, Hasan İzzet Paşa'ya, Mîralay Fuad Ziya Bey'e, Hafif Süvâri Livâsı'na 2 ve 8. Süvâri alaylarına, topçu kumandanı Mîralay Nuri Bey'e Vize'den 20 Teşrîn-i evvel [13]28, sâ'at 13 dakika 30.

"1- Düşmanın 1 ve 2. Şark ordularını yek-diğerinden ayırmak ve 2. Ordu'yu Istranca üzerine atmak istediği anlaşılıyor;

2- 1 ve 2. Şark orduları Ergene suyunun gerisinde ve Saray ile Karahasan Köyü arasındaki sırtları işgāl etmek üzere hatt-ı mezkûre hemân yürüyüşe başlıyacaklardır. Kolordumuz dünkü gün gālib geldiği hâlde bir taburun sebâtsızlığı ma'a-te'essüf tekmîl hatta sirâyet etmesine sebeb olmuş ve bu perîşânlığı ta'mîr için bi'l-cümle kıta'âtla Ergene gerisindeki mevzi'e girmek üzere hemân Saray istikāmetine çekilmeğe karâr vermişdir;

3- Kolordu'nun ric'atını himâye için Sandıklı ve Nevşehir taburlarıyla burada bulunan 2 batarya ve Hafif Süvâri Livâsı (?), 2 ve 8. Süvâri alaylarından mürekkeb müfreze Erkân-ı Harb Kā'imakāmı Mustafa Bey kumandası altında dümdârı teşkîl edecekdir. Dümdâr mevzi'i (Vize- Pınarhisar) şosesi tarafeyninde ve Vize'nin takrîben 2 km. ilerisindeki sırtlardır;

4- Ağırlıklarla kıtârlar, kıta'âtdan evvel Saray istikāmetine tahrîk edileceklerdir;

III/[506]

5- Kolordu karargâhı, çekilmekde olan kıta'âtın arkası alındıktan sonra Saray'a hareket edecekdir. 3. Kolordu Kumandanı Mehmed Hakkı."

Fakat bu emir sâha-i tatbîke girmemişdi: Cemal Bey, Fuat Ziya Bey ve Hasan İzzet Paşa bu emri, ancak 21 Teşrîn-i evvel'de Saray'da almışlardı.

Nitekim ordu kumandanı Muhtar Paşa da hiçbir ric'at emri almadığı ve kendisi de bir ric'at emri vermediği hâlde, 20 Teşrîn-i evvel akşamı kendi hâlini şöyle hikâye etmekdedir:

"… Vize'ye akşam sâ'at 17 dakika 30 sıralarında vardım ve şehrin bir sürü başıboş asker tarafından yağma edilmekde olduğunu gördüm. Hükûmet konağını metrûk buldum. Ben

3. Kolordu'dan ayrıldıktan sonra orada (?) firârimsi bir ric'at vukū' bulduğu ve cümlesinin müsta'cilen Saray'a gitdiği anlaşıldı. Her şey hâliyle terk edilmişdi... Bu sırada Pınarhisar istikāmetinden bir süvâri kıt'asıyla Binbaşı Halil Efendi geldi ve kendisinin 2. Alay'dan olduğunu, yeni kolordu kumandanından aldığı emirle piyâde kâmilen çekilinceye kadar dümdâr süvârisi olarak Soğucak Dere kurbunda kaldığını ve şimdi de Saray'a gideceğini söyledi. Düşman ve civâr kıta'ât hakkında ma'lûmâtı yokdu, esbâb-ı ric'atda öğrenilemedi (?). Gerçi düşmanın bizi ta'kîbe kıyâm eylemesi ve gece gelib Vize'yi işgāl eylemesi gayr-i muhtemel idiyse de çete haline girmiş bozgun asker arasında kalmak da münâsib görülemediğinden sâ'at 18'de Saray'a müteveccihen hareket olundu… Bir hayli tehlikeler geçirdikten sonra nısfü'l-leylde Saray'a vâsıl olabildik…"

Böylece 20 akşamı ve 20/21 Teşrîn-i evvel'de 2. Şark Ordusu Karargâhı ve bunun hâssaten muhtelit 3. Kolordusu inhizâm ve inhilâl-i tâm hâlinde Saray'a akmışdı; sûret-i umûmiyyede kimse ric'at emri almamış ve fakat büyük, küçük herkes kendiliğinden Saray yolunu tutmuşdu. 20/21'de burada 2. Ordu Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa, 3. Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa, Konya Fırkası Kumandanı Cemal Bey, Afyonkarahisar Fırkası Kumandanı Mîralay Şükrü Bey, Amasya, Ankara, Yozgad, Kayseri fırka kumandanları paşalar hazerâtı, bu meyânda esbak 18. Kolordu, sâbık 2. Ordu, lâ-hak kavlen 1. Ordu kumandanı Hamdi Paşa ve Karargâh-ı Umûmî İkinci Erkân-ı Harbiyye Re'îs-i Sânîsi Pertev Paşalar hazerâtı 7. Fırka karargâh hey'eti, Erkân-ı Harbiyye rü'esâ ve zâbitânı… ve gayr-i hem yek-diğerlerinden haberdâr bile olmaksızın hep Saray'a gelmişlerdi ve bunlardan son iki paşa çamura batan otomobillerini tutuşdurub bırakarak, hatırlayamadığım diğer bir vâsıta ile 20 minh akşamı Çerkesköy'üne gelmişlerdi, Pertev Paşa'nın refâkatindeki Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Mesud Efendi de bir çıplak bârgîrle 20/21 gece yarısına doğru tamâmen bî-tâb ve perîşân bir hâlde Çerkesköy'ünde aramıza gelmişdi…

III/[507]

Yalnız Hasan İzzet Paşa, Fuad Ziya Beylerdir ki, bir avuç askerle, [ma'a-hâzâ ric'at emrinden haberdâr olmamaları sâyesinde] 20/21 gecesini yukarıda görüldüğü üzere Çeribaşı köyünde geçirmişlerdi.

Anlaşıldığına göre Muhtar Paşa Karargâh-ı Umûmî'nin ric'at emirlerini ve tertîbâtını (kısmen veya kâmilen), ancak 21'de Saray'da almışdı; bugün havâ açmış ve düşmanın ta'kîbine dâ'ir de bir emâre gayr-i mevcûd bulunmuş olduğundan a'sâb tedrîcen sükûnete ermiş, bunun üzerine Muhtar Paşa evvel emirde Saray'daki Afyonkarahisar Fırkası Kumandanı Mîralay Şükrü Bey'i, Vize'ye kadar giderek yollarda metrûk eşyâ, silâh, cebhâne, top vesâ'ireyi toplamağa me'mûr etmişdi ve bu bâbda şu emri vermişdi:

"Şimdi....Kuvvetinde bir müfreze Vize'ye gönderilerek hükûmet konağıyla mîrî mebânî ve eşyâ ve çadırları gaz ile ihrâk edilecek, yoldaki mevâd toplanacakdır. Dün ric'at esnâsında sağ cenâh müfrezesine muhtemelen ric'at emri gitmediğinden hemân Kā'imakām Nihad Bey'e haber verilmesi, düşmanla be-heme-hâl temâs muhâfazasını"

Mûmâ-ileyh de Amasya Fırkası'nın Midye'den bugün gelmiş olan köprü, Merzifon taburlarını alarak hareket etmişdi; bu sıra bir mitralyöz bölüğü ve 8. Süvâri alayı da bulunarak berâber alınmışdı.

Müfreze Vize'ye gelmiş ve burasının boş olduğunu görmüşdü! Fakat burada otururken 21/22'de "Düşman geliyor" diye telâş başlamış ve bunun üzerine 22 sabâha karşı hükûmet konağı ve depo tutuşdurularak Vize'nin 3-4 km. cenûbuna ric'at edilmiş idi.

Buradan, bir hayli erzâk, hayvan, yollarda metrûk 11 top, cebhâne vesâ'ire toplanarak Saray'a gönderilmişdi. Fakat 22 minh sâ'at 11 dakika 45 sıralarında Pınarhisar istikāmetinden bir fırkanın geldiği ve ucunun Vize'ye yaklaştığı keşif kollarından haber alınmışdı; kezâlik süvâri 8. Alayı 3. Bölük kadar mâhiyyeti mechûl kuvvetin Vize şarkında hâl-i istirâhatde olduğunu bildirmişdi. Biraz sonra Vize "Şarkından da 4 tabur kadar bir kuvvet geliyor" diye rapor alınınca Şükrü Bey daha ziyâde durmağı mûceb-i endîşe görerek Edri Köy sırtlarına çekilmişdi.

Nihâyet burada da "Düşman geliyor" telâşı başlamış, ric'at emri verilmiş, fakat bu sırada düşman şâyiâtına sebebiyet veren kuvvetin bir tarafdan 17. Kolordu emrinde kalmış ve çekilmekde olan Mîralay Mehmed Ali Bey kumandasında ki 21. Alay vesâ'ireden mürekkeb halîta diğer tarafdan da Midye'den gelmekde olan Amasya ve Trabzon fırkalarının diğer taburları olduğu hayretle anlaşılmışdı…

Ma'a-hâzâ Şükrü Bey bunu fırsat addederek Edri Köy'ü Mehmed Ali Bey'e "Teslîm etmiş" ve kendisi vazîfesini ikmâl etdiğine hükmederek 22/23 Teşrîn-i evvel'de Saray'a avdet eylemişdi…

*

* *

Muhtar Paşa bir tarafdan ber-vech-i bâlâ Şükrü Bey Müfrezesi'ni Vize'ye sürdükden sonra diğer tarafdan Hakkı Paşa'ya burada i'âde-i intizâmdan sonra 3. Kolordu'nun 23 sabâhı Istranca'ya gitmesini emretmiş,

III/[508]

Vize tarîkiyle bugün [21minh] Azbağ'a geldiğini zanneylediği 17. Kolordu'ya Yeniköy, Müsellim köyünde bulunduğunu kabûl etdiği 3. Fırka'ya da Çerkesköy istikāmetinde ric'ata devâm etmelerini iş'âr ederek gece yürüyüşünü men' eylemişdi.

Böylece 21 ve 22 - Teşrîn-i evvel'de 2. Ordu kıta'âtı sûret-i umûmiyyede ber-vech-i âtî hâl ve vaz'iyyetde bulunmuşlardı:

a) Saray'daki 3. Kolordu halîtası mehmâ-emken i'âde-i intizâma, dağılmış, dağıtılmış ve birbirine karışmış olan cüz'-i tamların yek-diğerinden tefrîkine çalışılmışdı; bu maksadla 3. Kolordu kumandanlığı 21 minh sâ'at 15 dakika 30'da Saray'dan şu emri vermişdi:

"1- Düşman hakkında yeni ma'lûmât yokdur;

2- Şimdi anlaşıldığına göre merkez ve sol cenâhımız bu akşam Vize'dedir. Dün bildirildiği üzere vâki' perîşânlık sağdaki bir taburun sebâtsızlığından ileri gelmişdir; kat'iyyen düşmanın gālibiyet ve tefevvukundan değildir;

3- Bugün ve yarın 3. Kolordu (Saray-Balçık Çiftliği-Küçük Manika) mıntıkasında ber-vech-i âtî konaklayacakdır:

7. Fırka ve Konya Fırkası: (Saray-Küçük Manika) yolu şarkında;

8. " ve Karahisar Fırkası: (" - ") garbında;

9. " ve Denizli Fırkası: (Saray-Doğanca Çiftlik) yolu şarkında;

Yozgad, Ankara fırkaları: (" - ") garbında. [Kayseri Fırkası'nın unudulduğu görülüyor. M. N]

4- Saray merkez kumandanı Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı Yusuf Rasih Bey'dir. 23 Teşrîn-i evvel'de Küçük Manika üzerinden Istranca'ya hareket edeceğiz".

Bu emre istinâden Afyonkarahisar Fırkası mehmâ-emken el altına girmişdi [bi't-tabi' gāyet noksân mevcûdlarla]. Ankara Fırkası da cem'an bir 3.000 kadar efrâdla toplanmışdı. 7. Fırka henüz ortada yokdu ve Saray'a varmamışdı.

Kayseri Fırkası: Kayseri, Erkilet, Boğazlayan, Nevşehir taburlarıyla mevcûdları 150-200 olarak toplanmışdı.

Yozgad Fırkası: Sungurlu, Mucur, Çorum taburlarıyla burada idi. 2 taburu da Vize istikāmetine top vesâ'ire toplamağa gitmişdi.

Konya Fırkası: Küçük Manika'da toplanmakda.

III/[509]

8 ve 9. Fırkalar aksâmı Hasan İzzet Paşa ve Fuad Ziya Bey'le berâber Saray'a gelmişler, toplanmağa çalışıyorlardı. Denizli Fırkası efrâdı kısmen Saray'da kısmen 17. Kolordu ile berâberdi.

22/23'e kadar efrâd kısmen i'âşe edilebilmiş, mehmâ-emken el altına girmiş ve sükûnetli geçen bu iki gün az çok bir hüsn-i netîce elde edilmesine mü'essir olmuşdu; kıta'ât ân be ân dağınık cüz'-i tamlarının ve efrâdının iltihâkıyla kuvvetleniyordu..

22'de ağırlıklar sûret-i umûmiyyede kābil olabildiği kadar toplanarak Istranca'ya gönderilmişdi.

22'de doğruca Saray'ın şimâlinde de mevzi'-i emniyet tertîbâtı alınmışdı.

Ma'a-hâzâ bu kalabalığın artık bir kıymet-i harbiyesi yokdu; biraz karnı doyan nefer kendiliğinden İstanbul yolunu tutuyordu, Saray hey'et-i umûmiyyesiyle bir transit merkezi hâlini almışdı.

Trabzon Fırkası'nın Midye'ye çıkmış olan taburları da 17. Kolordu'ya rabt edilmek üzere Saray'a gelmişlerdi.

Hâlin ne derece nâhoş olduğunu Konya Kumandanı Cemal Bey'in, 21/22'de Küçük Manika'dan, 3. Kolordu'nun Saray'dan gönderdiği sâ'at 11 târîhli "Himmet, gayret, toplanma" vesâ'ire hakkındaki emrine cevâb olan şu satırları gösterir: "13 Teşrîn-i evvel'den beri her gün başka taburlara kumanda etdim ve 3. Kolordu muhârebesinin sağ cenâhını idâreye çalışdım. Hezîmet üzerine Saray'a geldim. Şimdi Konya Taburları'nın nerede olduklarını bilmem. Bunları ve topçu 3. Alay'ın 3. Taburu'nu Küçük Manika'da toplamağa çalışıyorum…"

Kezâlik Hasan İzzzet Paşa'nın 22 Teşrîn-i evvel sâ'at 9 târîhli şu raporu da şayân-ı dikkatdir:

"… 9. Fırka kıta'ât-ı Saray'a en son gelenler olub ve birçok efrâdın da Vize'den her ne söz üzerine ise Çerkesköy'üne tevcîhi anlaşıldı. Şimdi yalnız 27. Alay'dan 85 kadar insan vardır. 9. Fırka'dan da dümdâr mevâzi'i işgāl edecek ve orada îfa-yı vazîfeye az çok muktedir olacak kıt'a teşkîl edemediğimi arz ederim…"

*

* *

b) 17. Kolordu'yu 20/21 Teşrîn-i evvel gecesi kısmen Topçuköy'ünde ve kısmen Azbağ'da gecelemekde bırakmışdık.

21 Teşrîn-i evvel sabâhı kolordu kumandanı, bir aralık Vize'yi tutmağı düşünerek emir vermişse de fırkalar pek za'îflemiş ve kolordu artık inhilâl hâlini almış olduğundan tebdîl-i fikir edilerek kıta'âta Fekeret'e gitmeleri emredilmişdi ve bunda hareket akabinde alınan; düşmanın Congara şarkına geçerek tahkîmât yapmağa başladığını gösteren haberde mü'essir olmuşdu.

III/[510]

Fekeret'e yaklaşırken 2. Ordu kumandanı Mahmud Muhtar Paşa'nın gönderdiği ve-ber-vech-i bâlâ- kolordunun 23 Teşrîn-i evvel'de Yeniköy'e çekilmesi hakkındaki emirde gelüb bir tarafdan da herkesin Saray'a gitmiş olduğu haber alınınca kolordu kumandanı kıta'âta tekrâr, toplanabilen kuvvetlerin Saray'a doğru harekete devâmını emretmiş ve 21/22 Teşrîn-i

evvel gecesini bir kısım kıta‘âtı ve kolordu karargâhıyla Fekeret’de geçirmişdi; diğer kısım efrâd ise Saray’a doğru akına devâm eylemişlerdi.

3. Fırka çekirdeğinin de aynı geceyi Karabuçuk’da geçireceği haber alınmışdı.

17. Kolordu kumandanlığı umûmî ric‘at emir ve maksadından böylece ancak 21 Teşrîn-i evvel öğleden sonra haberdâr olabilmişdi.

Nişancı 3. Alay ve 7. Fırka’ya mensûb ufak birlikler hâlinde bir kısım kıta‘ât da bu gece berâberce Fekeret de kalmışlardı.

22 Teşrîn-i evvel’de kolordu bakāyâsı ve karargâh –yukarıda zikredildiği üzere– Afyonkarahisar Fırkası kumandanını bir kere daha düşman diye telâşa düşürdükden sonra Saray’a gelmişdi ve kolordu burada akşama kadar mehmâ-emken dağınık efrâd ve kıta‘âtını toplamışdı.

Muhtar Paşa vürûd eden Trabzon Fırkası taburlarını bir şifâhî emirle 17. Kolordu’ya rabt eylemişdi.

Fakat yine 22 günü Saray’da sükûnet içinde geçmemişdi: kendi kıta‘âtımızın düşman zannedilmesi hakkındaki yanlış haberler dalgalana dalgalana, bir düşman ta‘kîbi şeklinde Saray’a aks edince, bir aralık derhâl herkesin geriye hareketi takarrür etmiş ve yürüyüş emirleri verilmişdi; fakat havâdisin yanlışlığı müte‘âkiben anlaşılınca 17. Kolordu’nun da hareketi te’hîr edilmiş, yalnız topçular Yeniköy istikāmetine gönderilmişdi.

[Bazı vesâ’ike nazaran hiç olmazsa 17. Kolordu karargâhı ile bir kısım kıta‘âtın bugün, Fekeret’den Saray’a (Karlıköy-Büyükmanika) yoluyla geldikleri ve böylece kestirme 16-17 km.lik bir yol yerine 30 kilometre daha uzun bir güzergâh ta‘kîb etdikleri anlaşılıyorsa da sebeb ve hikmeti bi’t-tabi‘ kābil-i tefehhüm ve tevsîk olamamışdır].

*

* *

Bu sûretle 2. Ordu kısm-ı küllisiyle 21’de 17. Kolordu aksâmı vesâ’ire ile de 22 Teşrîn-i evvel’de bir cemâ‘at-i kübrâ hâlinde Saray’a ve etrâfına yığılmış bulunuyordu; Ma‘a-hâzâ bu, bir hamlede Saray’ı tutmakla kendisini bir ihâta ve imhâ-yı tâmdan da kurtarmışdı.

III/[511]

Üçüncü Bâb 21 ve 22 Teşrîn-i evvel Günlerinde 1. Şark Ordusu Karargâhı

20 Teşrîn-i evvel gününün Karargâh-ı Umûmî ve 1. Şark Ordusu Karargâhı bahislerinde zikredildiği üzere -aksi tevsîk edilinceye kadar- 1 Şark Ordusu Karargâhı’nın 20 Teşrîn-i evvel’de, Çorlu’da ric‘at emirlerini aldıkdan sonra bunlar hakkında kolordularına emir göndermekde zuhûl eylemiş olması lâzım geldiğini istintâc eylemişdik. Bu esâsa göre:

1. Şark Ordusu Karargâhı 21 Teşrîn-i evvel [1]328 günü erkenden Çerkesköy'üne gelmişdi ve ric'at emrinin kolordulara gitmediği anlaşılınca [ki bu, ağleb-i ihtimâl ordu kumandanının bile vâkıf olmadığı bir Erkân-ı Harbiyye hatâsı idi] kolordulara ric'at emri gönderilmiş [ki muhtemelen bundan da ordu kumandanın haberi yokdu, emirler Erkân-ı Harbiyye'ce sûretdir" diye gönderilmişdir] ve bir müddet cereyân-ı hâle intizâr edilmişdi ve herhâlde esâslı bir iş yapılmamış veya yapılacak bir iş görülememişdi.

Ma'a-hâzâ 1. Şark Ordusu'nun bugünlerdeki fa'âliyyetine â'id vesîkalar şunlardan ibâretdir:

Abdullah Paşa hâtırâtı bu bâbda şöyle diyor "…ric'at hakkındaki ilk tertîbâta göre kolordularca îcâb eden tedâribe çalışılmışsa da [ki ilk ve müte'âkib tertîbâtın kolordulara ayrı ayrı gitdikleri ma'lûm olduğuna göre bu, zuhûldur M. N] kıta'ât Ergene hattında durmaksızın verilen istikāmetlere dökülmüşlerdi. Bu sebeble ikinci emirle ittihâzı emrolunan tertîbât temenniden ibâret kalmışdı.

Kolordular nezdindeki irtibât zâbitleri vâsıtasıyla kolorduların düşman tarafından ta'cîz olunmaksızın çekilmekde olduğuna kanâ'at getiren ordu karargâhı 22 Teşrîn-i evvel'de Başkumandanlık emrine tevfîkan Çerkesköy'ünden Hadımköy'üne hareket etdi. [Bu da zuhûldür; çünkü ordu karargâhı 24 Teşrîn-i evvel'de hiç olmazsa öğleye kadar Hadımköy'üne gelmemişdi ve 23 Teşrîn-i evvel târîhiyle Abdullah Paşa imzâsıyla Çerkesköy'ünden Karargâh-ı Umûmi'ye ileride göreceğimiz teklîf gelmişdi. Binâ'en-'aleyh 1. Şark Ordusu Karargâhı'nın lâ-akall 23/24'de Çerkesköy'ünden hareket eylemiş olması lâzım gelir. M. N]" Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinde, 1. Şark Ordusu kumandanlığından, Çerkesköy'den 22 Teşrîn-i evvel târîhiyle gönderilmiş olan şu raporun vâsıl olduğu muharrerdir:

"Kolorduların Ergene gerisine çekilmesi için verilen emrin 36 sâ'at sonra yedlerine vardığı ve kolorduların çekilmeğe başladıkları ve bu akşam Ergene gerisine toplanacakları anlaşılmış ve bugün Çatalca hattına çekilmeleri hakkındaki emri alacaklarından yarından i'tibâren bu hat üzerine yürüyüşe başlamaları

III/[512]

melhûz bulunmuşdur 1. Şark Ordusu'nu düşmanın ta'kîb etmekde olduğu nümâyân olmakdadır. 2. Nişancı Taburu binbaşılığından vârid olan mesmû'âta nazaran düşmanın Saray'dan Sinekli'ye ordunun hatt-ı ric'atını kat' etmek üzere hareket etmekde olduğunun bildirilmiş olduğu ma'rûzdur."

Karargâh-ı Umûmî ise buna 22 Teşrîn-i evvel târîhiyle şu cevâbı vermişdi:

" Evâmir-i mühimmenin vesâ'it-i muhtelife ile teblîğinde müsâmaha gösterenlerin mes'ûl olacağının teblîği".

Ve'l-hâsıl 1. Şark Ordusu Karargâhı 21 ve 22 Teşrîn-i evvel'de Çerkesköy'ünde bulunuyordu.

III/[513]

Dördüncü Bâb 21 Teşrîn-i evvel [1]328'de 1. Şark Ordusu Kıta'âtı

21'de, 1 Şark Ordusu kıta'âtı sûret-i umûmiyyede emirsiz kalmış idiler.

1- 2. Kolordu

2. Kolordu: 20/21 Teşrîn-i evvel'de, kendiliğinden, 21 için Yuvalı'ya çekilmeğe karâr ve emir vermişdi ve bu emri her nedense, gece Topçuköy'ünde kendisiyle berâber bulunan 3. Fırka'ya teblîğe lüzûm görmemişdi. 3. Fırka da kolordu ile irtibât te'sîsini derhâtır etmemiş olduğundan 21 sabâhı; kendisini Topçuköy'de yalnız kalmış görmüş ve bunun üzerine sâ'at 8 de kendiliğinden Müsellim Köy üzerinden Karabuçuk'a hareketle 21/22'yi burada geçirmişdi ve buraya sâ'at 15 sıralarında varmışdı. Nihâyet sâ'at 20 dakika 15 de, 2. Ordu'dan 23'de Çerkesköy istikāmetine çekilmek emrini almış ve 17. Kolordu'nun aynı gün Yeniköy'e; 3. Kolordu'nun da Istranca'ya gireceğini öğrenmişdi. Bunu üzerine 3. Fırka 22 Teşrîn-i evvel'de Dumanca Çiftliği üzerinden hareketle Büyük Manika'ya gelmiş ve 22/23'de burada kalmışdı.

2. Kolordu'ya gelince: 21 Teşrîn-i evvel'de sâ'at 6 sıralarında Yuvalı'ya hareket etmişdi; bu sırada Congara şark sırtlarından sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb ve bir alay kadar bir düşmanın Topçuköy yoluyla ilerlediği haberini almış ve yolda Süvâri Livâsı'nın sâ'at 5'de, dünkü keşif netâyici olarak yazdığı rapor varmışdı.

Kolordu karargâhı öğle sıralarında Yuvalı'ya gelince akabinde 1. Kolordu'dan şu raporu almışdı: [Sinanlı'dan]

"1- Bugün öğleye doğru Göçerler ve Sinanlı'da bulunabilecek topçu cebhâne kāfilesi, kolordu Nişancı Alayı, Y 16 T 2, 3 Ve Y 8 T 2'den mürekkeb müfreze ile (Timurlar-Palahor Çiftliği) üzerinden Topçuköy'üne sevk edilecekdir;

2- 1. Kolordu, 2. Kolordu ile ordumuzun sağ cenâhının (Pınarhisar-Congara-Topçuköy) hattında kalması hâline nazaran yarın (Çövenli-Tatarlı) hattına ilerlemeğe gayret edecekdir.

III/[514]

Bu fikir 4. Kolordu ile Çerkesköy'ündeki Karargâh-ı Umûmî'ye bugün bildirilmişdir;

3- Yarına kadar elde edebileceğimiz erzâk kollarını Topçuköy'üne göndermeğe çalışacağız;

4- Bugün kolordunuz ve ordumuzun sağ cenâhı ric'at ediyorsa beyhûde harekât ve sevkiyyâta mahal kalmamak için müsta'cilen bildirilmesi".

Buna hemân şu cevâb gönderilmişdi:

“1- İleri gitmekden, ta‘arruz etmekden bahis ve bugünkü târîhli rapor alındı. Aynı zamanda, Sinanlı’da bulunduğu bilinen birinci kolordunun Uzunhacı’ya çekilmekde olduğu istihbâr kılındı;

2- Ahvâl, vaz‘iyyet, hedef, maksad ma‘lûm olmadan hiçbir şeye karâr vermek doğru olamayacağını her ân tecrübe etmekdeyiz;

3- Ta‘arruz veya sebât kuvvetle ve kudretle olur; keyif ile ta‘arruz olmaz. 2. Kolordu’nun mecmû‘ kuvveti aç, yorgun, kuvve-i ma‘neviyyesi düşkün, vesâ’it-i nakliyyeden mahrûm 3.500 neferdir. 1 ve 4. kolordular dahi bu hâlde ise 40-50 km.’lik cebhe üzerine tahrîk olunan bu kuvvet ne yapabilir?

4- Ordudan dahi vakt u zamanıyla ahvâle muvâfık, mu‘ayyen ve kat‘î bir emir alınamıyor. Bu sebeble 2. Kolordu tabî‘at ve vaz‘iyyet zoruyla kendi kendisine karâr vermeğe ve hareket eylemeğe mecbûriyyet görüyor;

5- İstihbâra göre 17. Kolordu bu gece Menkeret, 3. Fırka Karabuçuk, Müstakil Süvâri Livâsı Sinanlı mevki‘lerindedir. Düşman hakkında yeni bir ma‘lûmât alınamamışdır;

6- Ordudan bir emir varsa onun, yok ise yarınki karârınızın bildirilmesi mütemennâdır”.

Şark Ordusu’na da şu rapor yazılmışdı:

“ Sağ cenâha teba‘an Yuvalı’ya geldik. Bu gece Süvâri 10. Alay’la Karabuçuk’da kısm-ı küllî ile buradayız.

Mevcûdumuz:

Kolordu kıta‘âtı, ma‘a süvâri	22	zâbit	250 nefer 153 hayvan.
4. Fırka perâkendesi :	1	“	200 “
5. Fırka:	74	“	2.538 “ , 216 hayvan, 11 top 3 Mitralyöz Bölüğü.
Kastamonu Fırkası	75	“	1.220 “
	132		4.208

Bu sırada Başkumandanlığa’da, Çerkesköy’ünde olduğu farzıyla ordudan emir alınamadığından emirsiz hareket edildiğinden şikâyeti, hâl ve vaz‘iyyetin hikâyesini ve vaz‘iyyetin fenâlığını musavver ve derhâl orduyu ihyâya teşebbüsünü teklîf eden bir rapor gönderilmişdi; halbuki bu sırada Karargâh-ı Umûmî hareket etmiş ve 1. Şark Ordusu Karargâhı Çerkesköy’üne gelmiş olduğundan kendisinden şikâyeti müş‘ir bu raporu bu kumandanlık almış ve 22 de 2. Kolordu’ya bir tekdîrnâme göndermişdi!

III/[515]

Bu sırada 1. Kolordu'ya bir haber zâbiti gönderilmiş olub mûmâ-ileyh nihâyet sâ'at 20'de avdet ve 1. Kolordu'nun sâ'at 19 târîhli raporuna melfûf Abdullah Paşa'nın 20 Teşrîn-i evvel târîhli, ve 22 Teşrîn-i evvel için verdiği ric'at hakkındaki ordu emrini, ta'lîmâtı almışdı; kezâlik Müstakil Süvâri Livâsı'nın sâ'at 13 dakika 15'de 1. Kolordu'ya verdiği raporun sûreti de berâberdi.

Bunun üzerine 2. Kolordu kumandanlığı, sâ'at 23'de hulâsaten şu emri vermişdi:

"Düşmanın Congara ve Ahmedbey civârlarında olduğu, bir müfrezesiyle Topçuköy'üne ilerlediği haber alındı. Ordu Ergene gerisinde müdâfa'a edecekdir. 2. Kolordu, yarın [22 minh] Karamehmed şark sırtlarına gidecek ve bu maksadla 5. Fırka, sâ'at 5'de (Yuvalı-Karlıköy-Velimeşe) yoluyla hareket ederek (Karlıköy-Çorlu) ve (Karamehmed-Velimeşe) yolları mültekāsının şarkında, garba karşı kalacakdır.

Kastamonu Fırkası 5. Fırkayı ta'kîb ederek Karamehmed'de, bunun sağında ictimâ' edecekdir. 12. Alay, 11. Mitralyöz Bölüğü, 16. Alay, Topçu Y 4 K 5, İstihkâm T 2, 12. Alay kumandanı Kā'imakām Remzi Bey kumandasında 5. Fırka'yı ta'kîben, Velimeşe Çiftliği garbındaki mültekāda kalacakdır."

Remzi Bey kıta'âtı 22/23 de, hakîkatde Kurtdere'de bulunuyordu.

Böylece 2. Kolordu, Karargâh-ı Umûmî'nin daha 20 Teşrîn-i evvel sâ'at 10 dakika 30 da verdiği ric'at emrini 21 Teşrîn-i evvel sâ'at 23'de, ya'nî 34 sâ'at sonra ancak bi'l-vâsıta alabilmişdi…

2. 21 Teşrîn-i evvel'de 1. Kolordu

1. Kolordu, bugün 2. Kolordu'ya ve 2. Ordu'ya yardım maksadıyla bir müfreze tertîb ve sevk etmek karârında olub bu maksadla 2. Kolordu'ya yukarıda gördüğümüz raporu yazmış, 4. Kolordu'ya da bu maksadla : "… beş tabur piyâde ve bir bataryadan mürekkeb müfrezeyi öğleye doğru (Demirler-Topçuköy) istikāmetine sevk ediyorum. Bu gün Topçuköy'ünde İkinci Kolordu karargâhıyla irtibât te'sîs ederek sağ cenâhımızın (Pınarhisar-Congara-Topçuköy) hattında kalması ihtimâline nazaran yarın (Çövenli-Tatarlı) hattına kadar kolordunun aksâm-ı mütebâkiyyesiyle ilerleyeceğim. Bu fikri Karargâh-ı Umûmî'ye de yazdım. 4. Kolordu'nun da kolordumuzun iş bu harekâtına iştirâk etmesini ricâ ederim" raporu yazılmışdı.

Şark Ordusu'ndan da cebhâne istenmiş "Vesâ'it-i muvâsalanın fıkdânına ve uzaklığına mebnî ordunun, kolorduları daha yakından idâre ile tevhîd-i harekâtına lutf buyurulması" ricâ edilmiş tedâbîr-i inzibâta tavsiye olunmuş; İstanbul'dan zâbit ve mu'allem efrâd göndermesi taleb edilmişdi!

4. Kolordu'dan da, sâ'at 9 ve 10 târîhiyle bu fikirlere mümâşâtkâr cevâblar gelmişdi.

III/[516]

Fakat nihâyet 2. Kolordu'nun yukarıda mezkûr cevâbı vürûd edince bu hareketden vazgeçilmiş ve Süvâri Livâsı'ndan da bu sırada şu rapor gelmişdi:

Sinanlı'dan, sâ'at 13 dakika 15: "Çövenli'den (Tatarlı-Ahmedbey) istikāmetindeki zâbit keşif kolundan alınan raporda düşmanın takrîben bir alay kadar piyâde, 3 bölük kadar süvârisinin Ahmedbey'in garb-ı şimâli sırtlarında ve Soğucak Dere sağ sâhilinde ordugâhda olarak tahkîmât yapmakda olduğu haber veriliyor. Köy şimâlinde birer bölük piyâde ve süvârisi vardır. Bu düşman dün de burada görülmüşdü".

Bunun üzerine orduya, Başkumandanlığa, 4. Kolordu'ya sâ'at 10 dakika 20'de şu rapor yazılmışdı:

"1- Topçuköy'üne ve Kadıköy'üne gönderilecek kuvvetler hareket etmek üzere iken 2. Kolordu'nun melfûf raporu alındı;

2- Bugün sâ'at 12 dakika 30'da Sinanlı'ya gelen Süvâri Livâsı raporunda Ahmedbey'in garb-ı şimâl sırtlarında düşman bulunduğunu ve tahkîmât yapdığını bildiriyor. Şimdi Sinanlı'ya gelen Y 9 T 1 kumandanı, dün Congara'dan 3. Fırka'nın ric'at esnâsında düşmanın kendilerini ta'kîb etdiğini bildirdi. Buraya muhtelif kolorduların ve hatta Samsun Fırkası'nın bile günlerden beri aç perâkendeleri geliyor".

Akşamüzeri, Süvâri Livâsı'ndan sâ'at 17 târîhli; günün keşfiyâtına â'id şu raporda alınmışdı:

"Düşmanın 3 bölük kadar piyâdesi Congara şark şimâl sırtlarında bir bölük kadar da köyün garbında tahkîmât yapmakdadır. Ahmedbey şimâlinde bir isimsiz çiftlikde bir bölük kadar piyâde var.

Ahmedbey köyünde bir süvâri bölüğü ve biraz piyâde vardır, köyün 4 km. şimâl-i garbında, Soğucak Dere garbında bir alay kadar piyâde tahkîmât yapıyor. Tatarlı'da düşman yokdur. Livâ kısm-ı külliyle 21/22'yi Sinanlı'da geçirecekdir"

*

* *

Böylece 1. Kolordu bugün hiç bir şey yapmadan akşama varmışdı. Gurûb sıralarında gelen bir jandarma neferinin elinde birçok mazrûflar görülerek alınmış ve bunların içinden nihâyet, ric'at emri çıkmışdı… Bu emir -evvelce zikredildiği üzere- Abdullah Paşa'nın, Nazım Paşa imzâsıyla geldiğini zikreylediği emirdi.

Bunun üzerine bir tarafdan hazırlık yapılırken diğer tarafdan bu emirler sûreti –ber-vech-i bâlâ– 2. Kolordu'ya da bir raporla berâber gönderilmiş ve "1. Kolordu yarın (Sinanlı-

Karamehmed) yolunu ta‘kîb edeceğinden muhtelif kolların çarpışmaması için tedâbîr-i lâzıme” ricâ edilmişdi; emrin sûretine merbût 1. Kolordu raporu da şöyle idi: Sâ‘at 19.

“Ordu emri, süvâri raporu sûreti melfûfdur. İş bu emirnâme kolordumuz tarafından ber-vech-i âtî icrâ kılınacakdır:

III/[517]

a) Kolordumuz kolordunuzun çekilmesini te’mîn için tertîbât-ı lâzımeyi alacakdır;

b) Kolordumuzun sol kıt‘ası vakt u zamanıyla emirnâmede muharrer mevâzi‘i li-ecli’l-işgāl sâ‘at 10’da Sinanlı’yı terk edecekdir. Sizin de o zamana kadar Sinanlı hizâsını geçmeniz temennî olunur.

Kolordumuzun mıntıkasında bulunan köyler erzâk ile mâlâmal olduğundan [o hâlde nedir bu açlık? M. N] ve binâları ise düşmanın barınmasına müsâ‘id olduğundan düşmanın bunlardan istifâdesini akîm bırakmak için köyler yakılacak ve erzâkın mümkün olduğu kadar geriye nakli te’mîn olunacakdır”.

2. Kolordu’dan, diğer bir raporla da 3. Fırka’nın berâ-yı iltihâk. (Sinanlı-Uzunhacı-Karamehmed) istikāmetinde sevki ricâ edilmişdi.

Bu sırada 4. Kolordu da, 2. Kolordu hakkında ma‘lûmât istediğinden sâ‘at 19’da âna da cevâben bu emirlerden bahisle yarın 1. Kolordu’nun (Sinanlı-Karamehmed) yoluyla çekileceği ve çatışılmaması bildirilmiş ve 4. Kolordu dahi bu emirlerden haberdâr olmadığından, 2-3 sâ‘at sonra bir zâbit göndererek ordu emrinin sûretini aldırmışdı.

Böylece 1. Kolordu dahi ric‘at emrini, i‘tâsından ancak 31 sâ‘at sonra almış bulunuyordu!

1. Kolordu yarın için, sâ‘at 20’de şu emri vermişdi:

“1- Congara, Tatarlı, Ahmedbey ve Karışdıran’da düşman kuvvetleri vardır;

2- Ordu, yarın Ergene gerisine çekilecekdir.

2. Kolordu (Yuvalı-Karlıköy) üzerinden hareketle sol cenâhıyla (Velimeşe Çiftliği-Karamehmed) yolunda;

4. Kolordu, Göçerler’den hareketle sol cenâhımızda bulunacaklar;

3- 1. Kolordu sâ‘at 8’de (Sinanlı-Uzunhacı-Karamehmed) yoluyla Ohlas Çiftliği’nin 3 km. şimâl-i şarkîsindeki sırtların gerisinde, gösterilecek yerde toplanacakdır. Bu maksadla:

2. Fıkra sâ‘at 7’de, Uşak Fırkası 7,30 da Müretteb Fırka 8,30 da, topçu cebhâne kolu sâ‘at 6’da hareket edeceklerdir”.

Erzâk koluna Velimeşe Çiftliği’nin cenûbunda Mandıra yazısına sevki emredilmişdi.

Evvel emirde tahrîbât için de emir verilmişse de ba‘dehû kolordu kumandanı bundan sarf-ı nazar etdiğinden tekmîl mıntıkadaki köylerin anbarları leb-â-leb dolu bırakılmışdı!

21'de Uşak Fırkası, Topçu Taburu; Simav, Gördes Taburu'yla Uzunhacı'da, aksâm-ı sâ'iresiyle Sinanlı'da idi ve cem'an 1660 insan kuvvetinde idi. Topçunun da 400 kadar atımı vardı.

2. Fırka Sinanlı'da idi. Y 4 T 1'le N T 2 ortada yokdu.

Müretteb Fırka ve İzmir Alayı Sinanlı'da bulunuyordu.

III/[518]

3. Müstakil Süvâri Livâsı

Müstakil Süvâri Livâsı, 21'de Çövenli'den sâ'at 13'de Sinanlı'ya gelmiş, 21/22'de burada kalmışdı. Bu livâda bu gün emir alamamış ve kime merbût olduğunu şaşırmış olub tekmîl fa'âliyyeti semeresiz yakın keşiflere inhisâr eylemişdi; vaz'iyyet-i umûmiyyeyi bu dahi 1. Kolordu'nun tesâdüfen aldığı emirlerden anlamışdı.

4. 21 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordu

20 minh sâ'at 16 dakika 30 târîhiyle Göçerler'den, doğruca Başkumandanlık Vekâleti'ne şu raporu göndermişdi:

" Beş Nizâmiye Taburu'yla Bursa Redif Fırkası'nın 8 taburunun ve mevâki'i muhtelife de perâkende olarak tesâdüf edilüb ilhâk edilen bir takım redif taburlarıyla muhtelif târîhlerde takviye edilmiş olan 12. Fırka'nın mevcûdu bütün, şehîd, mecrûh, gā'ib ve firâr dolayısıyla 300 nefer, bir topçu taburu, bir istihkâm bölüğü ve fırka karargâhına tenezzül etdi. İzmit Redif Fırkası öteden beriden toplanan taburlarla berâber ancak 3.000 nefer piyâde ile bir topçu taburu ve fırka karargâhı derecesindedir. Çanakkal'a Fırkası'ndan kalan 3-4 tabur bu fırkaya ilhâk edilmişdir. Şu hâlde tekmîl kolordunun bugün elde bulunan ve bi'z-zât toplanmasına çalışılan derme çatma efrâdı ile mevcûdu ancak 2 alay kadar piyâde ve 6 batarya topçu ve bir istihkâm bölüğünden ibâretdir. Yalnız karargâhıyla kalan kolordu bugün bu hâliyle isbât-ı mevcûdiyyet edemeyecekdir. Şu hâlin belki daha birkaç günler devâm edeceği şübhesiz bulunduğundan firârî efrâd orduca toplandırılub yeniden taburlar teşekkül edince veyâhud tâze asker i'tâ edilinceye kadar kolorduca kumanda edilecek hiçbir kıt'a kalmamışdır. Binâ-berin 12. ve İzmit fırkalarına â'id olan ve gerekse diğer fırkalardan cem' edilen perâkende efrâd ile mümkün olursa bir fırka teşkîl edilüb Fahri Paşa'nın kumandasına verildikden ve mezkûr fırka 1. Kolordu'ya ilhâk edildikden sonra açıkta kalacak 4. Kolordu hey'etiyle 12. Fırka hey'etinin hangi kıta'âtı kumanda edeceklerinin ve nereye gideceklerinin emrine intizâr etmekdeyim.

Kolordunun kıta'âtı Karaağaç hattı müdâfa'asına kadar muhâfaza-i mevcûdiyyet eylemiş ve İzmit ve 12. Fırkası'yla 62 sâ'at kadar pek şan-âver müdâfa'ât ve ta'arruzâtda bulunmuş, düşmanı birkaç kilometre gerilere püskürtmüş iken hâl-i ma'ruzun hudûsuna Lüleburgaz hattına çekilmesi sebeb olmuşdur. [Sanki bunda kendisinin hiçbir sun' ve taksîri

yokdur, fesübhânallah! M. N] esâsen vakt-i hazarda birlikde çalışıb yetişdirdiği nizâmiye kıta‘âtının en değerli iki fırkasından mahrûm edilüb ânın yerine esnân-ı

III/[519]

tecâvüzî, mu‘însiz ve ta‘lîmsiz efrâddan terkîb edilmiş olan fırkaların kumandasını mahzâ emre itâ‘at hasebiyle der‘uhde etmiş ve şimdiye kadar vüs‘-i beşer fevkinde denebilecek mertebe-i vazîfe-i vataniyyesini îfâya çalışmışken redif taburlarının intizâmsızlıklarına inzimâm eden zâbitsizlik, kumandasızlık gibi ordunun kıymet-i harbiyesini sefere indiren birçok noksânın iktihâmı ve bu askerle kolorduya tevdî‘ olunacak vezâ’ifin ibkāsı imkânsız görülmüşdür.

Şimdiye kadar lehü’l-hamd muhâfaza eylediğim nâmûs-ı askerîmin ve 4. Kolordu şerefinin böyle intizâmsız, âmirsiz, kumandansız, derme çatma kıta‘âtla muhâfazasını gayr-i kābil gördüğümden pek ziyâde müte’essir ve dilhûnum.

Şu hâlde hükûmet ve ordu için eslem-i tarîk-i teşkîlât-ı ma‘rûzanın hiç vakit geçirmeksizin mevki‘-i tatbîke vaz‘ı olmakla berâber şunu da ilâve-i mütâla‘a olarak arz ederim ki 4. Kolordu’nun şu hâl-i perîşânisi aynıyla diğer kolordularda da nisbeten vâkidir. Askerin esâsen ta‘lîm ve terbiye ile tenmiye ve takviye edilmemiş olan kuvve-i ma‘neviyyesi beş on günden beri icrâ edilen ileri, geri harekâtla ve husûsiyle Karaağaç Deresi ric‘atından sonra büsbütün muhtell olmuş ve bu hâl düşman kıta‘âtının zuhûruyla geriye kaçmak hissini efrâdda pek garîb bir sûretde uyandırmışdır. [ayıb iftirâ! M. N].

Binâberîn bu askerle, böyle ileri hatlarda ve yarım tedbîrlerle müdâfa‘a ve mukāvemete savaşmakdan ise sür‘atle ve hatta düşmanla temâsı gā’ib ederek daha geri hatlara çekilüb birkaç günler istirâhat ve i‘âde-i kuvvet ve intizâm etdirdikden sonra artık orada bütün mevcûdumuzla düşman-ı mütacâvize mukābele imkânı hâsıl olur. Ferîk Ahmed Abuk.”

Tekmîl bu raporun tahtında münderic matlûb-ı aslî 4. Kolordu kumandanının ve karargâhın mes‘ûliyyetden, işden, vazîfeden kaçmak Çatalca’ya gidüb oturmak istemesi idi! Fakat hiç olmazsa etrâfı bulaşdırmayarak bunu açıkça söylemek cesâreti olsun gösterilmeliydi…..

Ma‘a-hâzâ kolordu kumandanlığı, aldığı emirlerin zarûretiyle 21 için “Sofular hizâsına kadar ilerlemek” azminde olduğunu emretmişdi; bir tarafdan Karamehmed’de Ergene üzerine köprü kurdurmak ve bu bâbda 1. Kolordu’nun yardımını te’mîn eylemek niyetinde bulunuyordu.

21 Teşrîn-i evvel sabâhı ne fikirde bulunduğunu şu rapordan anlarız:

Göçerler’den, sâ‘at 9, 1. Kolordu’ya: “Dünkü kâğıdınızda kıta‘âtınızı toplamakla meşgūl olduğunuzu ve toplanır toplanmaz ileriye atılacağınızı yazmış idiniz. Bizde aynı

hâldeyiz. Kıta‘âtımızı toplar toplamaz, size mu‘âvenet etmek üzere ileriye hareket fikrindeyiz. Ancak dünkü raporlara nazaran (Osmanlı Köyü-Hacılar-Yeniler) hattında düşmandan eser yokdur. Şu hâle nazaran düşmanla

III/[520]

temâs gā’ib edilmişdir. Nerede olduğu mechûldür. Sizce ma‘lûmât varsa ve bugün ileriye hareket edecek veyâhud başka bir maksad ta‘kîb ediliyorsa bize de bildiriniz ki âna göre hareket edelim. Şimdilik Hacılar’daki kuvvetimizi Osmanlı köyüne ilerletmek perâkende efrâdımızı da Osmanlı köy sırtlarına kadar yürütmek niyetindeyiz.”

Bu sırada 1. Kolordu’dan gelmiş olan bir rapora cevâben şu yazılmışdı:

“Göçerler’den, sâ‘at 10 raporunuz alındı. Bu gün 4. Kolordu, sizin gibi kıta‘âtını toplamakla iştigāl edecek ve ancak öğleden sonra Binbaşı Vasıf Bey kumandasındaki müfreze [henüz nerede olduğu mechûldür] ile Osmanlı köyüne kadar ilerleyecek ve kıta‘ât-ı sâ’iresini Kavakdere ve Beyazköy civârlarında toplamağa çalışacakdır. Şu hâle nazaran eğer bugün kıta‘âtını toplayabilirse yarın sizinle tevhîd-i hareket etmek ve ordudan evvelce verilen umûmî direktife nazaran yine sol cenâhınız gerisinde bulunmak üzere yarın Sofular’a hareket edecekdir. Binâberîn bu gün cebhâne getirmek üzere tertîb buyurduğunuz müfrezelerle tevhîd-i harekât müşkilâtı zât-ı âlîlerince de takdîr buyurulur. Bu müfrezenin harekâtını kolordumuzun harekâtına tevfîk edüb etmemek ve ya‘nî Topçuköy veya Çövenli istikāmetine sevk etmekde re’yinize vâbestedir”.

*

* *

20 Teşrîn-i evvel’de, 12. Fırka’ya verilen emirde 21’de şöyle bir teşkîlât yapması bildirilmişdi:

Müretteb 12. Fırka kumandanı: Mîralay Fevzi Bey, Erkân-ı Harb Binbaşı Vasıf Bey.

35. Alay: Kumandanı Kā’imakām Hafız Rıfat Bey. 35. Alay, Mitralyöz Bölüğü ve Keskin Taburu.

Müretteb 1. Alay: Kā’imakām Halil Sami Bey, İzmir, Bornova, Menemen, Develi taburları.

Müretteb 2. Alay: Erkân-ı Harbiyye Binbaşı Süleyman İlhami Bey [Fırka 12 Erkân-ı Harbiyyesi’nden M. N] Akdağmadeni, Alaca, Kayseri, Yozgad taburları.

Müretteb 3. Alay: Erkân-ı Harbiyye Binbaşı Rüşdü Bey (4. Kolordu karargâhından) Muğla, Gemlik, Atranos taburları.

Nişancı 12. Tabur: Binbaşı Süreyya Bey (?)

Süvâri Bölüğü: Topçu Y 12 T 1, İstihkâm Bölüğü, 2 seyyâr hastahâne, Sıhhiye Bölüğü, Helyos'da müfrezesi de kıta'ât-ı merbûta olacakdı (!)

Bu maksadla Bandırma, Kirmasti alaylarıyla Vasıf Bey'in İkmâl Taburu lağv edilecek ve diğer taburlara taksîm edilecekdir.

III/[521]

Fakat gāyet perîşân bir hâlde Osmanlı Çiftliği'nde bulunmakda olan 21. Fırka'nın kumandanı bu emri alınca "Vasıf Bey kıta'âtı vesâ'ire nerelerdedir bilemiyorum" demiş ve bunun üzerine kolordu da, "Bunlar Hacılar'da toplanarak sâ'at 13 de Osmanlı köyüne harekete hazır olacakdır" cevâbını vermişdi. Halbuki hakîkatde kolordu dahi bunlarla irtibâtda değildir.

Fakat bu teşkîlât daha başlamadan evvel kolordu, 26 minh sâ'at 11 dakika 30'da 12. Fırka'ya verdiği diğer bir emirde nizâm-ı harbi yeni başdan, değiştirmiş ve fırkanın şöyle teşkîlini istemişdi:

35. Alay: Kendi taburlarıyla Y 34 T 3 ve Nişancı T 12'den.

Müretteb 1. Alay: Akdağmadeni, Alaca, Keskin, Develi taburlarından.

Bandırma Alayı: Bandırma, Gönen, Mihaliç taburlarından.

Kirmasti Alayı: Kirmasti, Geyve, Balıkesir taburlarından.

Ayrıca Ürgüb, Gemlik, Atranos taburları da müstakil olarak fırka emrinde bulunacaklardı ve 12. Fırka "Bu kuvvetle bugün (Osmanlı köy-Hacılar) hattına kadar ilerleyerek 21/22 Teşrîn-i evvel gecesini burada" geçirecek idi.

Aynı zamanda İzmit Fırkası'na da nizâm-ı harbinin kendi taburlarına ilâveten Karabiga, Biga, Kal'a-i Sultaniye taburlarından mürekkeb Biga Alayı, Sille, Konya, İnebolu taburlarından mürekkeb İnebolu Alayı olmak üzere teşekkül edeceği ve "Evvelâ Göçerler şimâlinde toplanarak ba'dehû (Beyazköy-Kavakdere) hattına ilerleyib gece burada kalınması" emredilmişdir.

Süvâri Fırkası'na da "Herhangi bahâya mâl olursa olsun ordunun sol cenâhını setr ve muhâfaza, Karışdıran'daki düşmanı tarda çalışmak, fırsat bulunca tekmîl topçu ve mitralyözleri isti'mâl etmek" ve diğer bir emirle de "(Ahmedbey-Evrensekiz)" hattına kadar ilerlemek" bildirilmişdi.

Fakat fırkalar bu bâbda henüz hiçbir şey yapamamış oldukları bir sırada, sâ'at 15 dakika 30 raddelerinde 2. Kolordu'nun ric'at etmekde olduğu hakkındaki raporuna leffen 1. Kolordu'nun sâ'at 14 dakika 20 raporu gelince, 4. Kolordu kumandanlığı esâsen başlıyamamış olan bu harekâtı derhâl bir emirle ta'tîl etdirmiş ve "yarın 12. Fırka Osmanlı köy şarkında ve (Sinanlı-Osmanlı) yoluyla (Göçerler-Osmanlı) yolu arasındaki hattı müdâfa'a edecek, İzmit

Fırkası da Beyazköy'de bulunub 12. Fırka'ya yardım edecekdir" karârını ittihâzla bunu fırkalara ve 1. Kolordu'ya ve orduya yazmışdı.

Bu sırada Süvâri Fırkası'ndan da aldığı emre cevâben şu rapor gelmişdi: "…Tatarlı istikāmetini keşf, yakın keşif hudûdu dâhilinde olduğundan Süvâri Fırkası'na değil, piyâdeye âiddir….. Fırka hâlen bir batarya ve iki mitralyöz bölüğüyle takviye edilmiş bir süvâri alayı hâlindedir; diğer batarya, hayvanları alınarak Çorlu'ya gönderilmişdir. Bu kuvvet, bir piyâde taburu ve batarya ile bile başa çıkamaz.

III/[522]

Yozgad, Elmalı taburlarına Osmanlı Çiftliği'nde tesâdüf edilerek Çorlu'ya gitmeleri emredildi. Bandırma, Gönen, Mihaliç, Geyve taburları da 1.100 mevcûdlu Bandırma Alayı hâlinde burada görülerek bu da Çorlu'ya gönderildi. Uşak Alayı kumandasında gelen Kula, Kasaba taburları da kezâ. Cümlesine Çorlu'da i'âşeden sonra Karamehmed ve Uzunhacı'ya gitmeleri emredildi. … Enfes! Kolorduların toplamağa çalışdıkları, kıta'âtı, yek-diğerinden haberdâr olmamak dolayısıyla, Süvâri Fırkası dağıtmağa sarf-ı himmet ediyordu!

*

* *

Ve'l-hâsıl 4. Kolordu böylece akşama kadar semeresiz işlerle uğraşmış ve esâslı hiçbir şeye muvaffak olamamış, her şeyden bî-haber bir vaz'iyyetde kalmışdı. Nihâyet –yukarıda görüldüğü üzere– gece 1. Kolordu'dan "Çerkesköy'den 21 Teşrîn-i evvel târîhiyle Abdullah Paşa tarafından verilmiş olan" ma'lûm 22 Teşrîn-i evvel için ordu emri ve buna merbût ta'lîmât gelmiş, mes'ele hall olmuşdu!

Bunun üzerine Süvâri Fırkası'na: "Ordunun Ergene gerisine çekileceği, 4. Kolordu'nun yarın (22minh) fırkalarıyla (Göçerler-Ohlas Çiftliği) ve (Osmanlı Köy- Ahur Köy-Osmanlı Çiftliği) istikāmetlerinde hareket edeceği ve ric'atın setri" emredilmiş, fırkalara da ancak 22 minh sâ'at 1 dakika 30 da "12. Fırka'nın yarın Osmanlı Çiftliği şarkına, İzmit Fırkası'nın da Ohlas Çiftliği'ne gelmesi" bildirilmişdi.

Fakat 22 minh sabâhı verilen müte'âkib bir emirde bu, şöylece değişdirilmişdi:

"Çorlu ile Karışdıran arasındaki arâziye ilerlemekde olduğu anlaşılan düşman kuvvetlerinin mevzi'i ma'lûm değildir (?) Ordu, Ergene şarkında mevzi' alacakdır. 1. Kolordu Ohlas Çiftliği şark-ı cenûbisinde, 4. Kolordu Osmanlı Çiftlik üzerinden hareketle Çorlu etrâfında bir mevzi' tutacakdır. Her fırkadan kuvvetli bir dümdâr, kısm-ı küllî geçinceye kadar Ergene şarkında kalacakdır".

*

* *

21-22 gecesini 4. Kolordu kıta‘âtı hakîkatde şu dereceye kābil-i tesbît olmak üzere geçirmişlerdi:

Kolordu karargâhı Göçerlerde:

12. Fırka: Bir taburu Hacılar’da olarak Osmanlı Köyü şarkında.

Vasıf Bey Müfrezesi’nin Ürgüb, Develi, Keskin, Alaca, Akdağmadeni taburları öğleden sonra Göçerler’e varmışdı. Vasıf Bey de kolordu erkân-ı harbiyyesine rabt edilmişdi. Yozgad, Ürgüb, Muğla, Kayseri taburları ortada yokdu; Çorlu yolunu tutdukları tahmîn edilmişdi.

III/[523]

İzmit Fırkası: Konya, Sille, Karabiga, Biga, İnebolu, Çanakkal‘a taburları ve kendi kıta‘âtının kısm-ı küllisi ile Beyazköy’de idi. Şile, Akhisar taburları ortada yokdu; topçu taburları hâlâ Sinanlı’da idi.

5. 21 Teşrîn-i evvel Müstakil Süvâri Fırkası

20/21 Teşrîn-i evvel gecesini Osmanlı Çiftliği’nde geçiren Süvâri Fırkası, 21 sabâhı, 4. Kolordu’dan 20 Teşrîn-i evvel sâ‘at 19 dakika 15 târîhli emri alarak fırkanın 4. Kolordu emrinde bulunduğunu öğrenmiş ve (Paşaköy-Akçaköy) hattına kadar ilerlemeğe me’mûr edildiğini anlamışdı. Bunun üzerine cem‘an 7-8 yüz mevcûd ve bir batarya ile hareket ederek Yeniler’e gelip mevzi‘i keşfiyâtla meşgūl olmuş ve 21/22 gecesini Yeniler’de geçirmişdi.

22 sabâhına kadar ric‘at hakkındaki emri almamış bulunuyordu.

Böylece 21 Teşrîn-i evvel’de 1. Şark Ordusu enkāzı, vaz‘iyyetten bî-haber, ileride yalnız başlarına kalmışlar lâf ü güzâfla meşgūl olmuşlardı.

III/[524]

Beşinci Bâb 22 Teşrîn-i evvel [1]328 Gününde 1. Şark Ordusu Kıta‘âtı

1. 2. Kolordu

2. Kolordu kumandanlığı, 22 sabâhı kıta‘âtını Yuvalı’dan hareket etdirerek kendisi de Uzunhacı Köprüsü’ne gelmiş ve burada 1. Kolordu kumandanlığına tesâdüf etmişdi. Biraz sonra 2. Kolordu kıta‘âtının da (yolu şaşırarak) Uzunhacı’ya geldiği görülmüşdü. 1. Kolordu kıta‘âtı da gelmişdi.

Bunun üzerine evvelâ 1. Kolordu, ba‘dehû 2. Kolordu kıta‘âtının köprüden geçmesi tertîb edilmişse de ortada doğru dürüst yürüyüş kolu ve mü’essir bir emir ve kumanda mevcûd olmadığından az müddetde iki kolordu birbirine karışmış ve burada azîm bir hay huy tahassul eylemişdi. Bunun üzerine Kolordu kumandanlığı, ric‘at emrine de tevfîk-i hareket etmiş olmak ve “Bir istirâhat günü kazanabilmek” için burada durmayarak Velimeşe Çiftliği’ne yürüyüşe

devâmı emretmiş ve kendisi sâ‘at 14 sıralarında buraya gelmişdi, kıta‘ât da sâ‘at 15’den i‘tibâren bozuk düzen gelmeğe başlamışdı. 2. Kolordu’nun 1. Kolordu’dan bir müfreze ile takviye edileceği hakkındaki 19 târîhli ordu emri de ancak Uzunhacı Köprüsü’ne gelmişdi! [Tam 3 günde; Erkân-ı Harbiyye hidmeti nâmına şâheser! M. N] 5. Fırka kısm-ı küllisi hakîkatde 22/23’de Velimeşe’ye gelebilmişse de, Kastamonu Fırkası kısm-ı küllisi, geçid müşkilâtı hasebiyle geceye kalmış; zuhûr eden fırtınadan, içine daldığı ormanlardan perîşân olarak bin müşkilâtla Taşköprü, Kastamonu, Gerede, Âraç taburlarıyla Kapaklıpınar’ı tutabilmişdi. Diğer taburlar büsbütün perîşân olmuş, Sinop Alayı’da Çerkesköy yolunu tutmuşdu.

2. 22 Teşrîn-i evvel’de 1. Kolordu

Bugün bu kolordu Sinanlı’dan, Uzunhacı üzerinden Yulaflı mıntıkasına hareket etmişdi. Ber-vech-i bâlâ, Uzunhacı köprüsünden 2. Kolordu ile çatışılmış ve büyük müşkilât tahaddüs etmişdi ve burada 1. Kolordu kumandanı, Çerkesköy’ünde 1. Şark Ordusu’na gönderdiği raporda cereyân-ı hâlden bahsederek “Bu geceyi Ohlas Çiftliği şimâl-i şarkîsindeki Mandıra mıntıkasından geçireceği; mevcûd kuvvetlere, cebhenin vus‘atına, elde kalan edevât-ı tahkîmiyenin mikdârına, vesâ’it-i muhâberenin fıkdânına nazaran bu hatdaki tahkîmât için vakit bulunamadığı hâlde müdâfa‘anın gayr-i kābil olacağı ma‘rûzdur.

III/[525]

Bu günkü kuvvetlerine nazaran kolordular aşağı mevcûdlu bir Bulgar livâsı ve ordu, az mevcûdlu bir Bulgar fırkası gibi hesâb edilmek ve âna göre cebheler ta‘yîn edilüb bir fırka gibi sevk ve idâre olunmak lâzımdır. Bugün Uzunhacı köyünde 2. Kolordu’ya 6.400 ekmek verdiğimize nazaran onunda kuvveti bu kadardır” denilmişdi.

Ve’l-hâsıl 22-23 Teşrîn-i evvel gecesini, 1. Kolordu karargâhı, Uşak Fırkası karargâhı aksâmıyla Yulaflı’da 2. Fırkası ile (Ohlas Çiftliği-Marmaracık Deresi) şarkî mıntıkasında [burada Piyâde 5. Alayı ve Topçu 2. Alayı]: Nişancı 1. Alay, İzmir Alayı, 3. Alay, 8. Alay’ın 2. Taburu ve topçu 12. Alay’ın 2. Taburu’ndan mürekkeb Müretteb Fırka ile de, Karamehmed üzerinden Ohlas Çiftliği ve şarkında geçirmişdi.

3. 22 Teşrîn-i evvel’de 4. Kolordu

4. Kolordu ancak sâ‘at 7 dakika 30’da ric‘at emrini alan 12. Fırkası’yla doğruca Çorlu’ya gelmiş, İzmit Fırkası da evvel emirde Ohlas Çiftliği’ne teveccüh etmişken ba‘dehû bu da Çorlu’ya getirilmişdi.

Yolda “Düşman geliyor” diye epey telâş olmuş, yürüyüş çok müşkil ve fenâ cereyân eylemişdi.

Çanakkal‘a Fırkası ise dağılmış ve aksâm-ı mühimmesiyle Silivri yolunu tutmuşdu ki zîrdeki mu‘âmele bunu tavzîh eder:

Silivri'den Çanakkal‘a Fırkası Kumandanı Mîralay Nasuhi Bey, 22 minh sâ‘at 20 târîhli bir telgrafında, Çorlu’daki fırka erkân-ı harbine, “Fırka yarın Büyükçekmece’ye hareket edecekdir” emrini vermiş ve mûmâ-ileyh bunu kolorduya gösterince, Abuk Ahmed Paşa Nasuhi Bey’e şu emri yazmışdı:

“…Fırkanız kolorduya merbût olub her emri kolordudan alacağına ve her harekâtınızı bi’t-tabi‘ buna tevfîk mecbûriyyetinde bulunduğunuza göre hangi tarafdan aldığınız emirle Silivri'ye kadar gitdiğinizin ve nasıl bir cesâretle fırkanızı yalnız başına terk eylediğinizin şimdi iş‘ârıyla berâber yarın sâ‘at 6’ya kadar burada fırkanızın başında mevcûd bulunmadığınız takdîrde hakkınızda icrâ kılınacak cezânın teşdîd olunacağı teblîğ olunur”.

Fi’l-hakîka kolordu, Çorlu’da Çanakkal‘a Fırkası’nı yeniden teşkîle karâr vermiş ve İzmit Fırkası’na da kendisine rabt edilen bu fırka taburlarının yarın sabâh fırka erkân-ı harbi emrine tevdî‘ni bildirilmişdi.

III/[526]

Bugün 12. Fırka’nın şu kuvve-i umûmiyyede bulunduğu da anlaşılıyor:

Y 35 T 1 (550 nefer) T 2 (550), Ürgüp Taburu (506), Nişancı T 2 (250), Akdağmaden’i (411), Alaca (383), ayrıca Keskin, Develi taburları da vardı. Y 34 T 3 K 5 Hacılar’da olduğu zannediliyordu. Kolordu karargâhı da doğruca Çorlu’dan gelmiş olub burasının tahliyesi emrinde semeresiz mesâ‘î sarfına başlamış ve ilk iş olarak Karargâh-ı Umûmî’den 10 vagonlu bir tren istemişdi; 23 için kolordunun maksadı burada kalarak teşkîlât ve tanzîmat ile iştigāl idi ve fırkalara bu yolda emir verilmişdi.

4. 22 Teşrîn-i evvel’de Müstakil Süvâri

Müstakil Süvâri Livâsı bugün ve 22/23’de bir fa‘âliyyet sarf etmeksizin Sinanlı’da kalmışdı ve Muhtar Paşa’nın ancak bugün gönderdiği ric‘at emrini ancak bugün almışdı.

Müstakil Süvâri Fırkası ise evvel emirde (Hacılar’da zannetdiği) Vasıf Bey Müfrezesi’yle tevhîd-i hareket maksadıyla Yeniler mıntıkasında kalmışsa da ric‘at emrini alınca geri çekilmiş ve sâ‘at 21’de Karahasan’a gelmişdi.

Dünkü keşfiyât netîcesini sâ‘at 7’de 4. Kolordu’ya şöyle bildirmişdi. (Hulâsa):

“Fırka 21/22 Teşrîn-i evvel ’de 1. Livâ ve 1,5 Mitralyöz Bölüğü ile Akçaköy ve Küçükkarışdıran’da, diğer kıta‘âtıyla Yeniler’de geceledi. 21 Teşrîn-i evvel akşamına kadar hulâsa-i keşfiyât şöyledir:

Seyidler’de düşmandan eser yokdur; bir süvâri takımı 106 Tepesi’ndedir. (Büyük ve Küçükkarışdıran-Akçaköy-Paşaköy-Tatarlı) hattı boşdur. İki gündür düşmanın

hareketsizliğinden, Lüleburgaz garb (?) sırtlarında tahkîmât yaparak diğer kuvvetini 2. ordumuza tevcîh etdiği zannediliyor. (Çorlu-Karışdıran) yolunun Ergene'yi kat' etdiği mahaldeki köprüde bir takım ve bir mitralyöz takımımız vardır".

22 keşfiyâtı ise 23 Teşrîn-i evvel sâ'at 8 dakika 40'da Karahasan'dan gönderilen raporda şöyle hulâsa edilmişdi:

"Bir sunûf-ı selâse kolu Lüleburgaz İstasyonu'ndan (Alacaoğlu-Göçerler) şimâl sırtlarından Seyidler istikāmetinde ilerledi. Sâ'at 12 dakika 30'da Seyidler İstasyonu cenûb-ı garbîsinde idi. Bir süvâri alayı Bedirköy civârından Büyükkarışdıran'a ilerlemişse de belki başka tarafa sapdı.

III/[527]

22 Teşrîn-i evvel sabâhından akşama kadar Bedirköy şimâlinde 198, 128 tepelerindeki ordugâhlar bozulmadı. Düşmanın 22 Teşrîn-i evvel'de ileri karakol hattı Kavakdere boyunca ve sağ cenâhı Ergene'de idi. Evrensekiz garbında ordugâhda bir alay; Ahmedbey'de bir piyâde ve bir süvâri bölüğü, İmranlı'da mechûl piyâde vardır. Sâ'at 11 dakika 30'da bir tabur ve 2 süvâri bölüğü Evrensekiz'e geldi. Satıköy'de piyâde ve süvâri var. Bugün düşman kuvâ-yı mühimmesinin ve kāfilelerinin (Lüleburgaz-Satıköy) yolundan şimâle (Congara-Vize) istikāmetinde hareketi görülmüşdür".

Böylece düne nisbet düşmanda hareket alâmetleri görülmüş oluyordu.

5. 22 Teşrîn-i evvel Vaz'iyyet-i Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk

Osmanlı kuvâ-yı umûmiyyesi bozuk düzen bir hâlde olarak 22/23'de sûret-i umûmiyyede (Saray-Velimeşe Çiftliği-Ohlas Çiftliği-Çorlu-Çerkesköy-Saray) sâhasına yığılmış olub Sinanlı ve Karasahan'da da müstakil süvârileri bulunuyordu. Azîm bir perâkende ordusu da şimdiden İstanbul surlarına ve Çatalca'ya dayanmağa başlamışdı.

Ma'a-hâzâ düşmanın atâleti sâyesinde bu ordu enkāzı artık tam bir imhâ ve esâretden yakasını kurtarmış ve hey'et-i umûmiyyesiyle düşmanın kolayca yetişemeyeceği bir sâhaya çekilmiş bulunuyordu.

III/[528]

Altıncı Bâb 23 Teşrîn-i evvel'den [dâhil] İ'tibâren Çatalca Hatt-ı Müdâfa'asına Ric'at

A. 2. Şark Ordusu

2. Şark Ordusu Karargâhı

Muhtar Paşa ve karargâhı –muşârün-ileyhin kitâbına göre– 23 Teşrîn-i evvel sabâhı Çerkesköy'üne müteveccihen Saray'dan hareket etmiş ve akşama doğru buraya gelmişdi. [Bazı

vesâ'ik ve emârete göre bu hareketin 22 Teşrîn-i evvel'de vukū' bulmuş olması da ihtimâlden ba'îd görülmemekdedir. M. N]

Süvâri Livâsı'nın Sinanlı'dan 23 Teşrîn-i evvel sâ'at 8 dakika 10 târîhiyle gönderdiği rapor gelmişdi ki bunda: "Düşmanın Congara şimâl-i şarkî sırtlarından cenûba doğru 2 km'lik bir cebheyi tahkîm etdiği, burada 2 bölük kadar piyâdesi bulunduğu, Ahmedbey ve şimâlinde birer piyâde bölüğü ve Ahmedbey de bir de süvâri bölüğü bulunduğu 22 Teşrîn-i evvel sâ'at 16'da Tatarlı'ya ancak bir düşman keşif kolu geldiği" bildiriliyor ve 1, 2, 4. kolorduların dünden beri Ergene gerisine çekilmeğe başladığı, Sinanlı'da külliyetli erzâk varsa da ekmek olmadığından "Livânın Saray'a geleceği" ilâve ediliyordu.

Buna sâ'at 10 dakika 30'da gönderilen cevâbda vazi'iyyet hakkında ma'lûmât verilerek "Hafif Süvâri Livâsı (Vize-Congara-Tatarlı-Ahmedbey) cebhesini setr ve düşmanla temâs hâsıl edecek; metrûk malzemeyi tahlîs ve kurtaramadığını imhâ edecekdir. Bu bâbda istinâd olarak bir piyâde alayının emrinize terki 3. Kolordu'ya bildirilmişdir. Livâ kısm-ı küllisiyle Saray'da kalacak ve düşmanın harekâtına göre temâsı muhâfaza ederek Çerkesköy'üne çekilecekdir." vazîfesi verilmişdi ki bu emir, Süvâri Livâsı'nın 20'de başlayan ric'atdan i'tibâren ancak 3 gün sonra ilk def'a olarak aldığı bir vazîfe ta'lîmâtı idi.

Muhtar Paşa 25 Teşrîn-i evvel sâ'at 15'e kadar Çerkesköy'ünde kalmış olub kendisinin ve karargâhının başlıca mesâ'isi şunlara inhisâr eylemişdi:

1- Mühim bir transit mahalli hâlini almış olan Çerkesköy'ündeki mahşeri tanzîme çalışılmışdı; bu bâbdaki mesâ'ide Muhtar Paşa'ya son günlerde 2. Ordu Menzil Müfettişliği vazîfesine me'mûr edilmiş olan Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı Manastırlı Kazım Bey'de kıymetdâr yardımlar yapmışdı; o sûretle ki bu kalabalığın arkasını almağa ve istasyonu nihâyet sûret-i umûmiyye'de tahliye eylemeğe muvaffakiyyet hâsıl olmuşdu.

III/[529]

2- Düşman hakkında süvârilerden başlıca şu raporlar alınmışdı:

a) Müstakil Süvâri Livâsı'nın 23 Teşrîn-i evvel sâ'at 17'de Karlıköy'den gönderdiği ve sâ'at 24'de alınan raporda "Sâ'at 10'da düşmanın Topçuköy ve Çövenli'yi işgāl etdiği, bir takım piyâdenin 12 süvâri ile Azbağ'a geldiği" bildirilmişdi;

b) Süvâri 8. Alay'ın 24 Teşrîn-i evvel sâ'at 15 dakika 45'de Edriköy'den gönderdiği ve 25 sabâhı gelen bir rapordan "Üç kol ile ilerleyen ve kolları birbirinden 500-800 metre aralıklı bulunan bir düşmanın Vize'nin 7 km ilerisinde ve Saray üzerinde ilerlemekde olduğu, sol cenâhda piyâdesinin, merkezde bir alay tahmîn edilen süvârisinin ve gerisinde topçusunun, sağ cenâhda da ağırlıklarının bulunduğu" anlaşılmışdı.

Müte‘âkiben aynı alayın, 25 minh sâ‘at 10 dakika 50 târîhiyle Saray şarkından gönderilen raporu gelmiş olub bu da “Dünkü kuvvet sâ‘at 10 dakika 15’de Edriköy’den Saray’a doğru çıkdı. Kısm-ı külli yarım sâ‘at mesâfe ile ta‘kîb ediyor. Yuvalı’dan Saray’a doğru bir tabur kadar kuvvet geliyor. Tarassud için Küçük Manika şarkına çekiliyorum.”

Düşmanın Çorlu üzerine ilerlediği hakkında da haberler alınmışdı. Binâ’en-‘aleyh Muhtar Paşa, Çerkesköy’ünde daha ziyâde beklemekde bir lüzûm ve fâ’ide görmeyerek ve ordusunun enkāzının da Istranca üzerinden şarka çekilmekde olduğunu düşünerek 25 Teşrîn-i evvel sâ‘at 15’de trenle hareket etmiş, 25/26 Teşrîn-i evvel gecesini Çatalca İstasyonu’nda geçirmişdi.

26 Teşrîn-i evvel sabâhı Çatalca civârında biraz etrâfa bakarak Karargâh-ı Umûmî’ye –zîrde muharrer– son bir teklîfde daha bulunub Hadımköye gelmiş ve buradan 2 gün izinle 27 sabâhı, İstanbul’a hareket eylemişdi. Bu sûretle 2. Şark Ordusu teşkîlâtının yalnız 9 gün devâm eden ömrü de kapanmış oluyordu.

Bu esnâda kıta‘ât –zîrde görüleceği üzre– kendi kendilerine; düşe kalka Çatalca hattına doğru yürüyorlardı.

*

* *

Muhtar Paşa’nın gerek Saray ve Çerkesköy’ünde iken Karargâh-ı Umûmî ile yapdığı muhâberelerin ve gerek Çatalca’dan vâki‘ teklîfin bu günlerin harekâtı i‘tibâriyle ve bâ-husûs muşârün-ileyhin seciye ve evsâfını irâ’e etmesi nokta-i nazarından tedkîki fâ’idelidir; aynen nakledildi:

Saray’dan 21 Teşrîn-i evvel târîhiyle, Çerkesköy’ünde Başkumandanlık Vekâleti’ne gönderdiği ve 22/23 Teşrîn-i evvel’de Hadımköy’üne varmış olan rapor:

III/[530]

“2. Şark Ordusu’na mensûb 3. Kolordu dün gece sabâha kadar Saray ve havâlisine pek gayr-i muntazam ve perîşân bir hâlde ric‘at etdiklerinden ve diğer kıta‘âtın dahî bu hâlde bulundukları meşhûdum olduğundan emir buyurulduğu vech ile evvelâ Ergene gerisinde muntazaman tevkîfleriyle mevzi‘ almaları kat‘iyyen gayr-i mümkün görülmekle bugün ve yarın bu havâlide mehmâ-emken biraz toplandıkdan sonra öbür gün [23 minh Salı] 3. Kolordu’nun Istranca, 17. Kolordu’nun Yeniköy, 3. Fırka’nın da Çerkesköy’üne hareketleri için emir verilmiş olduğu ve karargâhında yarın akşam [22 minh] Çerkesköy’ünde bulunacağı”. Bu rapor, düşmanın her ân devâmlı bir ta‘kîbe geçmesi ihtimâli mündefi‘ olmamak dolayısıyla bizâtihi tehlikeleri hâvî olmakla berâber vaz‘iyyet-i umûmiyyeye muvâfık bir karârı ifâde ediyor addedilebilirdi. Fakat Muhtar Paşa Çerkesköy’üne geldikden sonra düşmanın, 23 ve 24’de ileri

yürüyüşü hakkında bir haber alınmaması üzerine, bu müsâ'id günlerden a'zamî istifâdeyi düşüneceğine vaz'iyyeti yine ters görmeğe başlamış ve Karargâh-ı Umûmiyye'ye 24/25 Teşrîn-i evvel târîhiyle şu raporları yazmışdı:

a) "Bulgar Ordusu'nun İstanbul üzerine yürümesini muhtemel addetmiyorsam da (?) harbi bir ân evvel netîcelendirmek üzere boğazları Yunan donanmasına açmak için Bolayır'a asker sevk etmeleri ba'îdü'l-ihtimâl addedilemez. Kezâlik Yunanlıların Çanakkal'a cenûbundan karaya asker ihrâcıyla istihkâmâtı ıskāt teşebbüsünde bulunmaları da vârid-i hatırdır".

b) "Düşman hiçbir teşebbüsde bulunmadığından ve 1. Şark Ordusu cebhesinde dahi ileri kataâtıyla henüz pek uzak mesâfelerde kalması ve 2. Şark Ordusu cebhesinde ise ancak tarassuda me'mûr olduğu kabûl edilebilecek kadar bir kuvvetle Çövenli havâlisine doğru ilerlemesi ve Congara cihetlerinde tahkîmâtda bulunması ordu-yı hümâyûn için hemân Çatalca hattına kadar çekilüb esbâb-ı müdâfa'ayı tehiyye mecbûriyyetinde bulunmağa müstelzim olamaz. Zannımca Bulgar Ordusu üssü'l-harekâtından, mürûr ve ubûru hasbe'l-mevsim gāyet müşkil bir arâziden gitdikçe kesb-i kuvvet etmesi tabî'î olan Ordu-yı Osmâniyye karşı İstanbul istikāmetinde bir hareket-i ta'arruziyede bulunması ma'kūl görülemez. Bulgarların bu âna değin ordularını yormaksızın istihsâl eyledikleri muvaffakiyât, ta'kîb etdikleri hedef-i siyâsî için kâfî addedilebileceği gibi bundan sonra zuhûr edebilecek her hangi diğer bir hasma karşı da zedelenmemiş bir ordu ile mukābele edebilecek hâlde bulunmasının ehemmiyet-i mahsûsasını müdrik bulunmaları derkârdır. Binâ'en-'aleyh artık bî-lüzûm ta'arruzâtla ordularını ezmekden ise Osmanlı Şark Orduları'nı ve hatta Edirne'yi tarassudla iktifâ ederek bir tarafdan Adalar Denizi'ne inilerek Ayastefanos Mu'âhedesi'ni tatbîk etmek ve diğer tarafdan işi Makedonya'da netîcelendirmek cihetini istilzâm eylemeleri tabî'dir. Bizim tarafdan bir ta'arruza gelince yek-diğerini müte'âkib iki kere vukū' bulan ta'arruzumuzda kısmen mevsim-i nâ münâsibin dahi dahl-i küllisi tahtında olarak ric'at etmek mecbûriyyetinde bulunmuş olmamıza nazaran elyevm hâl ve vaz'ın daha müsâ'adesiz bulunduğu bir hengâmda

III/[531]

tarafımızdan Bulgarlarca üss-i harekâtlarına yakın bir mesâfede buna mukābele etmek istedikleri gerek Congara'nın tahkîmâtından ve gerekse ancak temâs kıta'âtıyla ilerlemesinden istidlâl olunabilir. Şu hale nazaran bütün bu havâlinin tahliyesiyle ve kendimizi mağlup addederek İstanbul kurbuna kadar hutût-ı müstahkeme gerisine çekilmekliğimiz fevka'l-'âde bir i'tirâf-ı acz ve za'f olacağından ve bunu ise ihtiyâra henüz bir mecbûriyyet-i kat'iyye görülemeyeceğinden müzakerât-ı sulhiyeye dahl-i küllisi olan bu büyük ric'atı mehmâ-emken tahdîd eylemek pek lâzım görülmekdedir. Elyevm kıta'âtımız (Saray-Çorlu) hattında ve 2. Şark

Ordusu kıta‘ât-ı kısm-ı küllileriyle Istranca, Yeniköy, Çerkesköy mıntıkasında temerküz etmekde bulunmasıyla ve 1. Şark Ordusu kıta‘âtı ise Çerkesköy cenûbunda ric‘atda olmalarına nazaran iş bu ordu kıta‘âtının dahi nihâyet (Sinekli-Silivri) hattından daha geriye alınmamasını ve elyevm Çatalca hattında toplanabilen askerin tekrâr kolordulara i‘âde edilmesini ve iş bu hat dâhilinde askerin kışı mahfûz geçirecek sûretde köylere taksîm edilmesini ve köylülerin hicretinin men‘ olunmasını muvâfık-ı maslahat addeylediğim cihetle …, [Muhtar Paşa’nın bu fikrini daha evvel 1. Şark Ordusu kumandanı Abdullah Paşa’ya da söyleyerek muşârün-ileyhi de müracaâta sevk etdiğini ileride göreceğiz]

Bu telgraf Çatalca’da durmakda bile ümîd görmeyen Karargâh-ı Umûmî’yi bi’t-tabi‘ fevka’l-‘âde telâşa düşürerek hemân makine başında Muhtar Paşa ile muhâbere edilmiş, ordunun kuvve-i hazırası sorulmuş, be-heme-hâl ric‘ata devâm etmesi emredilmiş ve şu cevâb alınmışdı:

“Ric‘at esnâsında dâ’imâ topları ileri sevk ediyorum. Bu hâlde ric‘ata devâm için şimdi emir veririm ve yarın Çatalca’ya gelirim. Kemâl Bey’in ordu Erkân-ı Harbiyye riyâsetinde bırakılmasını ricâ ederim. Tahmînime nazaran 3. Kolordu Saray ile Istranca arasında tahmînen 10.000 nefer, 17. Kolordu Manika ve Yeniköy’de 7.000 nefer, 3. Fırka da Çerkesköy’ünde 3-4 bin nefer kuvvetinde olub topçuları kamilen yanlarındadır.

2. Şark Ordusu’nun firâr hâlinde ric‘at edeni yalnız 3. Kolordu’dur. Bu bâbdaki mütalatımızı kendilerine Saray’da bildirdim ve resmen esbâb-ı mûcebesini sordum. Hareketleri, aldıkları emre külliyen muhâlif idi. [Küçüklük! Muhtar Paşa kabahati mâdûna yükletmeğe çalışıyor! M. N] Hakkı Paşa’nın o kolorduyu kumanda edebileceğine şübhem vardır. Erkân-ı Harbiyye Re’îsi Ziya Bey ise cebîn ve âciz bir adamdır. Şimdilik ânları iyi sıkıştırdımsa da tebdîlleri lâzımdır. Tensîb buyrulursa Hilmi Bey’in terfî‘an kolordu kumandanı ta‘yîn buyurulmasını muvâfık addederim. Hasan İzzet Paşa kolorduya kumanda edecek iktidârda değildir”.

Böylece Muhtar Paşa 48 sâ‘at zarfında, tebdîl-i kanâ‘ate başlayarak ric‘atdan müdâfa‘a ve sebât fikrine intikāl etmişdi.

III/[532]

Muhtar Paşa 24 Teşrîn-i evvel sâ‘at 15’e Çerkesköy’ünden Başkumandanlığa şu raporu da yazmışdı:

“Şimdi Çorlu kumandanlığında alınan ma‘lûmât şunlardır:

1- Düşman (Ahurköy-Meşinli) hattını geçmemişdir. Muradlı istikāmeti düşmandan hâlîdir;

2- 2. Kolordu dün Ermeşeli'de idi. 1 ve 4. kolordular bugün Esedce ve Seymen'dedir; Çorlu'da 4 tabur 1 batarya, 1 mitralyöz bölüğü vardır.

3- Müstakil Süvari Fırkası bugün Çorlu'dadır, yarın Çerkesköy'üne geleceğini bildirmekdedir.

2. Şark Ordusu ve Hafif Livâ, Süvâri Y 1, 2, 8 ve bir muhtelit müfreze ile Saray'ı işgāl etmekde olduğundan Müstakil Süvâri Fırkası'nın Çorlu'yu vaktinden evvel terk etmesinin îcâb edenlere emir ve iş'ârı".

Muhtar Paşa'nın bu husûsu doğruca 1. Şark Ordusu'na da iş'âr etdiği "Çatalca'da 1. Şark Ordusu Kumandanlığı'na" adresiyle Çerkesköy'den 24 minh sâ'at 20 dakika 15'de çekilen ve bu adresi bulamayarak 25'de Karargâh-ı Umûmî'ye verilmiş olan şu telgraf göstermekdedir:

"Muvâfakat-i âlîlerine iğtiraren düşmanın ileri harekâtını sûret-i kat'iyyede ta'yîn etmeden Süvâri Fırkası'nın Çorlu'yu terk etmemesi lüzûmu kendisine yazıldı. 2. Şark Ordusu'nun ileri kıta'âtı bugün Saray'da olub bunun gerisinde (Manikalar-Uzunhacı-Velimeşe) hattı da ileri karakollar tarafından tutulmuşdur. Çorlu'da bırakılmış olan küllî cebhâne, esliha, erzâkın bu geceden i'tibâren nakline başlandı. Her iki ordu kısm-ı küllisinin (Istranca-Sinekli-Silivri) hattından daha geri alınmasına hiç lüzûm olmadığı hakkında Başkumandanlığa iş'âr-ı keyfiyyet edilmişdir. Eski hat üzerindeki müfrezelerin mevki'lerini tahkîm etmesi ve muhârebe ile ric'ata mecbûriyyet hâsıl olmadıkça çekilmemeleri muktezî görüldüğünden Saray'daki müfrezelere ol vechle emir verildi. Taraf-ı âlîlerinden de Çorlu'ya bu yolda evâmir i'tâsı menût-ı rey-i âlîleridir. 2. Ordu karargâhı yarın Çerkesköy'ünde bulunub öbür gün akşam [26 minh] Sinekli'de bulunacakdır".

Ve'l-hâsıl Muhtar Paşa, 24 minh sâ'at 24 dakika 30 târîhiyle yine Çerkesköy'den Karargâh-ı Umûmî'ye şu raporu da göndermişdi:

"Şimdi Çorlu'dan gelen Erkân-ı Harb Kerim, Rıza Bey'ler Süvâri Fırkası'nca düşmana dâ'ir yeni ma'lûmât ve ta'arruza ibtidâr edeceğine dâ'ir hiçbir emâre görülmediğini beyân etdiler. Ber mûceb-i emir bugün ordunun bütün sahrâ toplarıyla ağırlıkları ve yarın dahi kıta'ât-ı mütebâkiyyesi geri çekilmeğe

III/[533]

başlayacakdır. 26'da ordu (Çiftlikköy-Sinekli), 27'de (Orçunlu-Çatalca) 28'de (Tayakadın-Hadımköy) hattına gelecekdir. Elyevm Saray'da bulunan Süvâri Livâsı evvelce kendisine ilhâk edilen muhtelif kıt'a ile tekmîl kıta'âtı bir günlük mesâfeden ve (Yeniköy-Sinekli) caddesi üzerinden ta'[k]îb edecekdir. Çorlu'daki eşyânın alınması için dün bir tren gönderilmişdi. Bugünde bir tren gönderiliyor. Karargâh yarın, 26'da Çatalca'ya hareket edecekdir."

Fakat –yukarıda görüldüğü üzere– paşa, 26'yı beklemeyerek Çerkesköy'ünden daha 25'de hareket etmiş ve Çatalca'ya muvâsalatda şu raporu göndermişdi:

25 minh sâ'at 22 dakika 30 târîhiyle Çatalca'dan :

"Ermeşeli'de Süvâri Fırkası'ndan alınan ma'lûmâta göre bugün Çorlu sâ'at 15'de tahliye edilmişdir. Bir livâ mikdârında düşman kuvveti (Çerkesköy-Büyükmanika) yolundaki Kapaklıpınar'a kadar ilerlemişdir. Çerkesköy bu gece tahliye edilmişdir. 3. Piyâde Fırkası, piyâdesiyle Sinekli yolunda büyük handadır. 17. Kolordu şafakdan evvel Yeniköy'den hareket edecekdir. Süvâri Livâsı, emrine verilmişdir. Şimdi Kapaklıpınar'da bir emniyet hattı te'sîsiyle Çerkesköy'üne gelmekde bulunmuşdur. Tekmîl sahrâ bataryaları bugün Sinekli'ye varmışdır. 3. Kolordu, piyâdesiyle Istranca'dan yarın hareket edecekdir. İkinci Ordu karargâhı şimdi Çatalca'ya gelmişdir".

7- Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesinin 27 Teşrîn-i evvel gününe â'id fıkralarından: "Bugün sâbık 2. Şark Ordusu kumandanı Mahmud Muhtar Paşa'da Hadımköy'üne gelerek dün havânın müsâ'adesinden bi'l-istifâde Çatalca ve civârını istikşâf etdiğini, İncikler köyünün cenûbundaki tepeden başlayıp İlcan köyünün 1 km cenûb-ı şarkîsine kadar imtidâd eden mevzi'in metânetinden bahisle burasının hiç olmazsa bir fırka ile ileri mevzi' hâlinde tutulmasını teklîf etmişdir. Kabûl edilmemişdir. Muşârün-ileyh bugün Dersa'âdet'deki perâkende efrâdın i'âde ve tecziyesi için gönderilmişdir."

Bu bâbda Muhtar Paşa'nın kitâbında da şu fıkralar vardır:

"26 sabâhı Çatalca civârını bi'l-istikşâf bunun fevka'l-'âde bir sevkü'l-ceyş ileri mevzi'i olduğu ve ahvâl müsâ'id olursa asıl muhârebenin dahi burada verilebileceği pîş-i te'emmüle alınarak bir tarafdan Çatalca mevki'i işgāl ve ihzâr edilmekle berâber buranın dahi bir fırka ile işgāl ve tahkîmi münâsib olacağı o akşam Hadımköy'ünde görüşdüğüm Başkumandan Vekîli'ne bâ-rapor beyân olundu. Fakat Karargâh-ı Umûmî'ce Bulgarlara mukāvemet pek müte'assir olacağına dâ'ir hâsıl olan kanâ'at bütün ordunun Çatalca gerisine çekilmesini müstelzim oldu… Yorgunlukdan ve soğukdan hastalandığım cihetle kolordularım gelinceye kadar iki gün istirâhat etmek üzere, 27 sabâhı İstanbul'a hareket etdim. 30'da avdet etdim".

III/[534]

Hâtırâtıma nazaran muşârün-ileyh, İncikler sırtlarında sadece maksad-ı tedâfü'î ile değil burada kalarak düşman kuvvetlerinin yanına ta'arruz etmek husûsunu da teklîf eylemişdi…

2. 2. Şark Ordusu Enkāzının Ric'atı

1. 23 Teşrîn-i evvel [1]328 Günü

Saray'daki kalabalığın kısm-ı a'zamı kendisine merbût olan 3. Kolordu Kumandan Vekîli Hakkı Paşa daha 23 minh sâ'at 9 dakika 30'da "Bugün (Küçük Manika-Istranca) yoluyla şu sıra ile hareket edilecekdir:

Topçular, Konya Fırkası, 8. Fırka, Karahisar Fırkası, Denizli, Ankara, Yozgad fırkaları.

7. Fırka, 23/24 Teşrîn-i evvel'de Küçük Manika'da kalacakdır. Amasya Alayı, bir cebel bataryası, süvâri 8. Alay ile dümdâr olarak Saray'da kalacakdır" emrini vermişdi ve bunun üzerine kadro hâlindeki 3. Kolordu halîtasının merkez sıkleti 23/24'de Istranca'ya intikāl eylemişdi. Fakat bazı kıta'ât yine öteye beriye sapmışdı; ezcümle Konya Fırkası, Ilgın, Seydişehir, Akseki, Yenişehir taburlarından ve cem'an 17 zâbit ve 862 neferden terekküb etmek üzere 23/24'de Çerkesköy'ünde kalmışdı. Kezâlik Yozgad Fırkası karargâhı ve bazı kıta'ât Küçük Manika'ya gelmişdi. Kayseri Fırkası karargâhı ise daha 22 Teşrîn-i evvel'de Çerkesköy'üne gelmiş, burada fırkasının Aksaray Taburu'na rast gelerek bununla 23'de Sinekli'ye, 24'de Çatalca'ya, 25'de Hadımköy'üne ve oradan Çilingir'e vararak işin içinden çıkmışdı.

*

* *.

17. Kolordu'ya gelince: Kolordu harb cerîdesi 23'de "Saray'a düşman geliyor zannıyla hareket emredildiyse de ba'dehû bu gelenlerin Midye'den muvâsalat eden bizim taburlar olduğu anlaşılarak hareket ta'tîl edildi ve yalnız topçular Yeniköy üzerine gönderilerek piyâdeler burada kaldı. Ancak 24 Teşrîn-i evvel'de yürüdü" diyorsa da târîhde zuhûl edildiği fırkaların harb cerîdesinden ve diğer kıta'âtın vesâ'ikinden anlaşılmakdadır. Fi'l-hakîka bu sûretle hareket emri verilmesi ve ba'dehû te'hîr edilmesi 22 Teşrîn-i evvel gününe â'id olub, 17. Kolordu dahi 23 Teşrîn-i evvel sâ'at 9 dakika 25'de tekrâr dünkü emir mûcebince hareketi taleb etmiş ve Trabzon taburlarını Samsun Fırkası'na rabt etmişdi.

Fakat hareket kolay olmamış, geç yapılarak geceye kalmış ve çok müşkilât çekilmişdi. Yeniköy bu sırada bulunamadığından 23/24 Teşrîn-i evvel'de 17. Kolordu, Ereğli Fırkası ve Samsun

III/[535]

ve Ünye alaylarıyla Kazak Köyü nâm-ı mevki'inde, Giresun Alayı ve dağ bataryası Yeniköy şarkında kalmış, Kolordu karargâhı dahi (yolu şaşırarak) Çerkesköy'üne varmışdı. [17. Kolordu'nun 22 minh sâ'at 19'da "Bu gün sâ'at 15 dakika 45'de düşmanın Vize'nin 7 km. ilerisinden Saray'a doğru geldiği görülmüşdür. Yarın gāyet erken Ereğli Fırkası (Saray-Yeniköy) yoluyla gidecekdir. Samsun Fırkası da bunu ta'kîb edecekdir" emrini verdiği

mevsûkdur ki haberin yanlışlığı tahakkuk edince icrâsı te'hîr edilen ve 23 sabâhı sâ'at 9 dakika 25'de tekrâr icrâsı taleb olunan emir budur].

2. 24, 25 ve 26 Teşrîn-i evvel [1]328 Günleri

3. Kolordu halîtası: 24 ve 25 Teşrîn-i evvel günlerinde sûret-i umûmiyyede Istranca'da kalmışdı. Bu tevakkufun sebebi Muhtar Paşa'nın 24'de Çerkesköy'ünde ric'atdan tevakkuf ve sebât fikrine avdeti dolayısıyla kıta'âtı tevkîf etmesi ve ba'dehû Karargâh-ı Umûmî'ye mürâca'at eylemesi idi. Böylece ta'kîb edecek bir düşmanın bu enkāzı bir kere daha târumâr etmesine imkân bırakılmış bulunuyordu.

Karargâh-ı Umûmî bu teklîfe muvâfakat etmeyerek ric'ata devâmı emretmişse de Muhtar Paşa'nın bu emri teblîğ etmesi gecikmiş ve Istranca'daki cemâ'ate ancak 25 Teşrîn-i evvel öğleden sonradır ki ric'ata devâm emri vürûd eylemişdi.

Binâ'en-'aleyh bu 24 ve 25 günlerinden ancak kıta'âtın biraz toplanması, Midye'den gelen sonuncu kıta'âtın iltihâkı, Çerkesköy ve Manika'daki müteferrik kıta'âtın iltihâkı zîrde şu mu'âmelelerin icrâsı için istifâde edilmişdi:

24 Teşrîn-i evvel'de, Muhtar Paşa'nın emri üzerine 3. Kolordu kumandanı fırkalara "3. Kolordu'nun Soğucak Dere şark sırtlarında düşmana mukābele etmesi ve tedrîcen Vize'ye çekilmesi emrolunmuşken bilâ-mecbûriyyet çekilmesi husûsu ve Vize'den dahi hiçbir sebeb yok iken Saray'a kadar firâr hâlinde ric'at-ı kahkariyye ile gelmesi esbâbı orduca bilinmesine lüzûm olduğundan bu bâbdaki raporun mazrûfen irsâli 2. Şark Ordusu kumandanlığından emrolunuyor" emrini vermişdi.

Buna Afyonkarahisar Fırka kumandanı şu cevâbı verdiğini yazıyor:

"Karahisar Fırkası'ndan Binbaşı Enver Efendi kumandasında müretteb bir tabur ile Yalvaç Taburu Soğucak muhârebesine iştirâk etmişdir. Vize'de iken ric'atı te'mîn için Erkân-ı Harbiyye Kā'imakāmı Mustafa Bey kumandasında 19/20 de iki redif taburu ile bir batarya ve süvâri 2 ve 8. Alaylardan bir müfreze gönderilmişdir. Ba'dehû Vize'deki kıta'ât emr-i kumandanları üzerine Saray'a gelmişdir. Efrâdın ma'neviyyâtı çok fenâdır".

III/[536]

Konya Kumandanı Cemal Bey'in, 24 Teşrîn-i evvel târîhli 3. Kolordu'ya, Istranca'dan verdiği şu rapor da ihtimâl bu emre cevâbdır:

"Bu güne kadar vâki' muhârebelerde mütehassıl hezîmet esbâb-ı asliyyesi olarak telakkî eylediğim şu husûsâtı Başkumandanlığa müsâra'aten arzı selâmet-i vatan nâmına istirhâm eylerim:

1- Geri hidemâtının akamet-i mutlakāsı: Kış mevsiminin başlamasından esâsen yolsuz olan memleketimizde harekât-ı ta'arruzîye icrâ eden ordumuzun zâten pek noksân olan

hidemâtının büsbütün akîm kalması ve bu yüzden muhârebe hattında bulunan efrâdımızın günlerce meydân-ı muhârebede inleyerek her dürlü mu‘âvenet-i tıbbiyeden mahrûm kalarak mahvolması;

2- Ordunun kuvve-i asliyesini teşkîl eden redif taburlarında ancak her bölükde bir zâbit bulunmasını ve ba‘zısında ise hiç zâbit olmamasıyla berâber efrâdın sülüsânından ziyâdesi hiç silâh kullanmamış ve zerre kadar ta‘lîm ve terbiye görmemiş efrâddan mürekkeb olması ve topçu ateşi altında sûret-i hareketi bilmediklerinden cüz’î telefât verir vermez hemân perîşâniyete dûçâr olmaları [düşman bu husûsu pek iyi öğrendiğinden bu gibi fırsatlardan pek çok istifâde etmekdedir];

3- Muhârebenin son günlerinde Anadolu askeri arasında garîb bir hâlet-i rûhiyye görülmeğe başladı. Bu da Anadolu'daki dört vilâyetin kendilerine kâfî, beyhûde yere Rumeli için kan döktüklerini yek-diğerine söylemeleri ve ric‘at eden efrâdın uğradıkları köylerde düşmanın baskın yapdığı ve kumandanların kaçmak için emir verdikleri gibi erâcîfi neşir ve işâa etmeleridir. İşte bu hâlet-i rûhiyyenin tevlîd eylediği rehâvet esbâb-ı hezîmetden biridir.

Netîce eğer Başkumandanlık Çatalca'da bir kere daha tâli‘-i tecrübe etmek istiyorsa şunları nazar-ı dikkate almalıdır:

1- Kuvâ-yı maddiyye ve ma‘neviyyesi mahv olmuş kıta‘âtı hat gerisine muhârebe te’sîrleri hâricindeki yerlere getirerek buralarda baraka, zeminlik inşâ ve mevcûd köylerde barındırılması, karınlarının doyurulması, techîzâtın ikmâli, elbise ve çamaşır i‘tâsı ve’l-hâsıl kuvve-i maddiyyelerinin i‘âdesi sâyesinde ma‘neviyyâtlarının takviye ve Dersa‘âdet’den celb edilecek tüfekçiler vâsıtasıyla eslihanın tathîr ve termîmi;

2- Çatalca hattı vesâ’it-i hazıra-i fenniyenin kâffesi kullanılarak takviye edilmeli; bi’l-hâssa endaht meydânı 2 km’ye kadar tathîr edilmeli, mevâni‘-i fer‘iyye her yere konmalı. Tekmîl hatlar önünde tel örgüsü yapmalı, projektör, tenvîr tabancası olmalı. Asker bunları görürse kuvvetlenir. Hat bir mevzi‘-i müstahzardan başlayarak Kal‘a hâline çıkarılmalı. İlerideki erzâk ve köyler kâmilen yakılmalı. Hattı tâze kuvvetle tutmalı. Bu takdîrde yorgun düşman gece hücûmları dahi yapamaz. O zamana kadar tanzîm edilecek gerideki kıta‘âtla arzu olunan mahalden düşman üzerine yüklenmek mümkün olabilecekdir”[1101].

[1101] Bu belge ATASE Arşivi, Klasör 536, Dosya 1, Fihrist 42-1, 42-2’de kayıtlıdır. 24 Teşrîn-i evvel 1328 (6 Kasım 1912). Nevzat Artuç, *Ahmed Cemal Paşa (1872-1922), Askeri ve Siyâsî Hayatı*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2005, s. 104.

III/[537]

Bu bâbda başka bir rapora dest-res olunamadı. Cemal Bey'in 23 Teşrîn-i evvel, sâ'at 10 dakika 10 târîhiyle Küçük Manika'dan 3. Kolordu'ya gönderdiği şu raporda bizi harekât hakkında tenvîr eder:

"7. Fırka ve Konya Fırkası 22/23'de Küçük Manika'da kaldı. Gece yarısına doğru 9, 7 ve 3. Topçu alaylarıyla bir cebel taburu da geldi. Ale's-sabâh emre tevfîkan topçuları hudut bölüğü muhâfazasında Istranca'ya sevk etdim. Ağırlıkları da topçuların gerisinden hareket etdirdim. Şimdi piyâdeleri hazırladım. Emr-i ahîre kadar bu iki fırka ile buradayım. Kolordunun emrine intizâr ediyorsam da ric'at hatlarını tahliye etmiş olmak için şimdiden Istranca'ya hareket münâsib olur mütâla'asındayım.

Hâmiş: Şimdi aldığım 23 târîhli emre göre 7. Fırka'yı burada bırakarak, Konya Fırkası ile Istranca'ya hareket etdim".

24'de, Trabzon Fırkası'nın 17. Kolordu'ya rabt edildiği ve orada taburlar varsa hemân Yeniköy'e sevki de 3. Kolordu'ya emredilmişdi. 7. Fırka da 25 akşamı tekmîl kuvvetiyle ve Kā'imakām Sabri Bey kumandasında Istranca'da toplanmışdı.

*

* *

Fakat ikinci Şark Ordusu 24, 25 günlerindeki bu nisbî istirahât ve sükûnetin acısını çekecekdi. Muhtar Paşa'dan alınan emir ve raporlar üzerine 3. Kolordu kumandanı Istranca'dan 25 minh sâ'at 18 dakika 15'de şu emri vermişdi:

"Bugün düşmanın bir livâ kadar kuvveti baş Tatarlı'dan, bir tabur kadar da Poyralı'dan Saray'a doğru yürüdüğü haber alındı. Hafif Süvâri Livâsı, yanındaki 4 tabur ve Süvâri 8. Alay da vardır. 17. Kolordu yarın 26'da Sinekli'ye, 3. Fırka Sinekli garbına çekilecekdir. 3. Kolordu 26 minh sâ'at 5'de 7, 8 ve 6. ve Konya fırkaları ile (Istranca-Belgrad- Çiftlikköy) yoluyla, Karahisar, Denizli, Ankara, Yozgad fırkalarıyla (Latum, Çayırpınar, Kuşkaya, Çiftlikköy) istikāmetinde yürüyeceklerdir".

Bu emir, yine heyecân hâsıl etmiş, kısmen geceleyin hareketler başlamış ve kıta'âtda yeniden karışıklık ve perîşânî hâsıl eylemişdi; bir hayli kıta'âtda dağlar arasında yollarını şaşırmış, yek-diğeriyle irtibâtlarını gā'ib etmişlerdi. O sûretle ki 26/27 de tesbît edilebilen kıta'âtı şuralarda buluyoruz:

III/[538]

7. Fırka Karacaköy'de.

Yozgad Fırkası ve sol kolordu kumandanı olan zât ile Karahisar Fırkası kumandanı ve bir kısım kıta'ât Ermeni köyünde.

8, 9. ve Konya fırkaları kıta‘âtı (Dana Mandıra-Belgrad-Çiftlikköy) yoluyla Sivas köyde.

Ankara Fırka karargâhı ve bir kısım kıta‘âtı Kabakça'da.

(Bugün Konya Fırkası 26 zâbit ve 1.462 mevcûduna bâliğ olmuşdur).

Süvâri 8. Alayı bugün sâ‘at 16'da Istranca'nın 5 km. şimâl-i şarkîsinden şu raporu göndermişdi:

“Düşmanın geceyi Küçük Manika'da geçiren kuvveti iki koldan ilerleyerek sâ‘at 16'da Istranca hizâlarında durdu. Dümdâr sâ‘at 14 dakika 30'a kadar yerinde durduysa da ba‘dehû kolbaşıyla Istranca'dan hareket etdi. Ben yarın sabâh Karacaköy'e çekiliyorum.”

*

* *

17. Kolordu’ya gelince:

24 Teşrîn-i evvel sabâhı Yeniköy’de toplanmış, Trabzon taburları da iltihâk etmişdi. 25'de Çerkesköy'ünden gelen kolordu kumandanı da iltihâk ederek burada kalınmışdı. Fakat Muhtar Paşa'nın, ric‘ata devâm hakkında Çerkesköy'ünden ancak bugün sâ‘at 10 dakika 15'de verdiği emrin vürûdu üzerine sâ‘at 13 dakika 50'de kolordu şu emri vermişdi:

“Bugün ağırlıklar tahrîk edilecek ve yarın 17. Kolordu Sinekli'ye, 27'de Çatalca İstasyonu’na, 28'de Nakkaş'a varacakdır. Yol (Yeniköy-Kelebe-Büyükhan-Sineklidere); karargâh yarın Sinekli'dedir”.

Gümüşhane, Büyük liman, Polathane taburları da berâber hareket edecekdi. Fakat iş bu kadarla kalmamışdı; bugün Müstakil Süvâri Livâsı’nın Kapaklıpınar istikāmetinde düşmanla temâsının haber alınması ve uzakdan top sesleri işitilmeğe başlanması üzerine bir tarafdan Yeniköy garbında emniyet tertîbâtı almağa çalışırken diğer tarafdan kolordu 25 minh sâ‘at 20 dakika 45'de şu emri de vermeğe lüzûm görmüşdü:

“Düşmanın bir alay piyâde ve bir süvâri bölüğü, bir cebel bataryasından mürekkeb kuvvetinin başı sâ‘at 13 dakika 45'de Büyük Manika'dadır. Diğer bir kolu Saray şarkından Çerkesköy’ü istikāmetine ilerliyor. Göçerler’den Karamehmed istikāmetinde bir taburu ilerledi. Hafif Livâ kolordu emrinde olarak cebhe ve yanları setr edecekdir. Kolordunun kuvvetli bir dümdâr bırakarak lâ-akall 2 gün zaman kazanması emredilmişdir...”

Ve’l-hâsıl evhâm gitdikçe ziyâdeleşerek hareket ta‘cil edilmiş ve 26 minh sâ‘at 3'te yola çıkılmışdı... Samsun Fırkası Harb Cerîdesi bu gece yürüyüşü hakkında şu fıkrayı yazıyor; şâyân-ı dikkatdir:

III/[539]

"... Leyle-i mezkûrede düşmanın atlı projektörleri (!) her tarafda şu'le-nümâ olmakda ve âdetâ kolordu her tarafdan çevrilerek muhâsara edildiği zannını tevlîd eylemekle umûmî husûle gelen telâşa bir de yolların bilinmemesi inzimâm ederek azîm müşkilâtla Sinekli'ye varıldı... Fakat burası da çok pis olduğundan fırkanın Korfani'de gecelemesi emredildi. Ereğli Fırkası da arkamızdan geliyordu..."

Sinekli'de su bulunamadığından yürüyüşe devâm edildi ve sâ'at 16 sıralarında muvâsalat edilen Korfalı havâlisinde 26/27 Teşrîn-i evvel gecesi geçirildi.

3) 27 ve 28 Teşrîn-i evvel [1]328 Günleri

27 Teşrîn-i evvel'de 2. Şark Ordusu harekâtına şöyle devâm etmişdi.

17. Kolordu, "Düşman kıta'âtı Çerkesköy, Çorlu, Velimeşe'dedir. Dümdârla Hafif Süvâri Livâsı bu akşam Sinekli'dedir. Polathane Taburu da berâberdir. Yarın Çatalca'ya hareket edilecekdir. Yol (Karakızlar-Kabakça-İnceğiz'dir.) emrini vermişdi ve sâ'at 11 dakika 27'de Kabakça'ya varmışdı. Fakat hastalık zuhûr etdiğinden buradan sonra Oklalı'ya hareket edilerek 27/28'de burada kalınmışdı. Kolordu Kumandanı Mahmud Paşa Kabakça İstasyonu'nda, Başkumandanlık'dan, kolordu kumandanlığı vekâletini 3. Fırka Kumandanı Osman Paşa'ya tevdî' ederek derhâl Hadımköy'üne gelmek emrini almış ve öyle yapmışdı. Osman Paşa ise – zîrde görüleceği üzere– bu vazîfeyi der'uhde etmediğinden 17. Kolordu hakîkatde bugünden i'tibâren kumandansız kalmış ve esâsen kolordunun lağv edildiği 27 akşamı Hadımköy'ünde emredilmişdi.

3. Kolordu halîtası sûret-i umûmiyyede şöyle yürümüşdü:

8. Fırka, Konya Fırkası, 9. Fırka yolda Boyalık'a varmışlardı.

7. Fırka Çanakça ve Kestanelik'e varmışdı.

Yozgad, Karahisar ve Ankara fırkaları Orçunlu'ya gelmişlerdi. Kayseri Fırkası ise daha 26'da Çilingir'e varmış olub 27 ve 28'de burada kalmışdı. Bu harekât hakkında Hasan İzzet Paşa'nın 27'de Sivas köyünden, sâ'at 6 dakika 30'da 3. Kolordu'ya yazdığı şu rapor vardır: "(Sivasköy-Dağyenice) yolunu ta'kîb edeceğiz. Sâ'at 8'de yürüyeceğiz. Asker çok yorgun olduğundan ve kısmen henüz gelmediğinden bu akşam, 27/28'de, Boyalık'da kalacağız".

*

* *

28 Teşrîn-i evvel harekâtı da şöyle olmuşdu:

Kayseri Fırkası Çilingir'de hatt-ı müdâfa'a gerisinde 3 gündür toplanmakda olub bugün mevcûdu 8 taburda 92 zâbit, 5049 nefer, 563 mekkâri, 4491 tüfeğe bâliğ olmuşdu. Yanında cem'an 247.000

III/[540]

mermi vardı. Yeni teşkîlâta başlanılmışdı: Niğde Taburu lağv edilmiş ve fırka, 3 taburlu 2 alay ile bir de müstakil taburdan terekküb ediyordu: Bunun Tavlasun Taburu öteden beri İstanbul'da idi. Kayseri Alayı, Kayseri (834), Erkilet (863), Boğazlıyan (756) taburlarından, Nevşehir Alayı, Nevşehir (820), Ürgüp (713), Aksaray (718) taburlarından terekküb ediyordu. Müstakil Develi Taburu da 706 mevcûdunda idi.

Ankara Fırkası bugün Kızılcalı'ya varmış, tâze Tosya Taburu da gelerek burada toplanmışdı. 30'da mevcûdu 60 zâbit, 6022 efrâd, 5364 tüfeğe bâliğ olmuşdu; 12 tabur hâlinde idi.

7. Fırka: Hatt-ı müdâfa'aya gelerek mevzi'e girmiş ve fırka kumandanı Hilmi Bey'de İstanbul'dan avdet ederek fırkasının başına geçmişdi; Polathane Alayı da fırkaya gelmişdi.

Fırkaya Asım Paşa ve Uşak tabyaları arasındaki vâdî ile (Orçunlu-Kızılcalıköy) [dâhil] hattı arasındaki mıntıka tahsîs edilmişdi. İlk tedbîr olarak fırka esâs kıta'âtından bir müretteb alay teşkîl edilüb Peyker Paşa'ya, Polathane Alayı da Asım Paşa Tabyası'na tahsîs edilmişdi. Karargâh 28/29 da Kırcalı'da idi.

9.Fırka: (Korukavak-Uşak Tabya) mıntıkasına gelmişdi. Mıntıkası Çanakça ve Lazari dereleri arasındaki Uşak Tabya grubu idi. Mıntıkada Cihangir Alayı hafriyyât yapıyordu.

Konya Fırkası: Zâten 27'de Boyalık'a varmışdı, 28'de burada idi. Bugün Cemal Bey 4. Fırka kumandanı olmuş ve Konya Fırkası'nın 4 taburundan 1 alay teşkîl edilerek Ayvadlı Tabyası'nda 9. Fırka emrine gönderilmişdi. Fırkanın Yenişehir, Seydişehir taburları lağv edilmişdi. Bu alay daha sonra Fuat Ziya Bey Fırkasına –8. Fırka– verilmişdi.

8. Fırka: 27'de varmış olduğu Boyalık'dan 28'de Lazarköy mıntıkasına cebheye gelmiş ve en-nihâye burada kalmışdı. Fırka kumandanı Fuad Ziya Bey hastalanarak gitmiş yerine 31-Teşrîn-i evvel'de Veli Paşa kumandan gelmişdi.

Afyonkarahisar Fırkası: 28'de Kurukavak'a gelmiş ve Isparta taraflarına gitmek emrini alınca yürüyüşe devâm ederek Ayazma'ya gelmişdi.

Yozgad Fırkası: Korukavak'dan Sazlıbosna'ya gelmiş; burada 8 taburuyla toplanmışdı.

Müretteb Aydın-Denizli Fırkası bakāyâsı da Terkos Gölü şimâline, Darboğaz'a gönderilmişdi.

17. Kolordu'ya gelince: Orçunlu'dan Nakkaş'a gelerek burada Karargâh-ı Umûmî ile telefon muhâberesi netîcesinde Samsun Fırkası'nın İzzet Fuat Paşa kumandasında müretteb 2. kola iltihâk için Sazlıbosna'ya gitmiş, Ereğli Fırkası'yla Trabzon Fırkası'nın da Müretteb 1. Kolordu'ya rabt edildiğinden

III/[541]

Çilingir ve Dursun'a gideceği, topçunun Nakkaş'da kalacağı, 17. Kolordu karargâhının Hadımköy'üne gelerek yeni vazîfe aldığı emri alınmışdı.

Samsun Fırkası Sazlıbosna'ya gelerek 28/29'da burada kalmışdı.

*

* *

Böylece 2. Şark Ordusu 27 ve 28 günlerinde sûret-i umûmiyyede hatt-ı müdâfa'a gerisine gelmiş ve ric'atına nihâyet vermişdi. Bundan sonra yeni bir teşkîlât ve tanzîmât devresi başlamış ve Çatalca Muhârebesi hazırlığı baş göstermişdi.

B. 23 Teşrîn-i evvel'den[dâhil] i'tibâren 1. Şark Ordusu

1. 1. Şark Ordusu Karargâhı

Abdullah Paşa hâtırâtında bu bâbda şu satırlar vardır: "...22 Teşrîn-i evvel'de Başkumandanlık emrine tevfîkan Çerkesköy'ünden Hadımköy'üne hareket edildi. 23 Teşrîn-i evvel'de mevki'-i mezbûre gelinmiş idi, burada karargâh lağv olundu.

Başkumandan vekîli Nazım Paşa hazretleri teşrîk-i mesâ'î için bi'l-vâsıta arzu gösterdilerse de vakāyi'in tafsîlâtından müstebân olacağı vech ile seferberlik bidâyetinden i'tibâren hükümrân olan nukāt-ı nazar ihtilâfından dolayı emir ve kumanda da daha ziyâde teşettüte sebebiyet vermemeği hidmet-i vataniyye îcâbatından addetdiğim için muşârün-ileyhin teklîfini bi'l-mecbûriyye reddederek emir ve kumandadan ayrıldım".

Fakat vesâ'ike nazaran bu satırlarda çok zuhûl vardır. 1. Şark Ordusu Karargâhı 23 Teşrîn-i evvel'de dahi Çerkesköy'ünde kalmış olub Abdullah ve Muhtar Paşalar görüşmüşlerdi ve Abdullah Paşa, 23 Teşrîn-i evvel târîhiyle Karargâh-ı Umûmî'ye şu raporu yazmışdı:

"Kolorduların Çatalca hattına çekilmesi hakkındaki emirleri kıta'âta teblîğ edildi(?) Düşman ta'kîbâta devâm etmiyor. Büyük bir sâhanın şimdiden düşmana terki muvâfık görülemeyerek şimdilik şimendüfer tahrîbâtının icrâ olunmamasına, son zamana kadar Çorlu, Çerkesköy ve Saray'ın birer müfreze ile işgāline 2. Şark Ordusu kumandanıyla birlikde karâr verilmişdir. Bu mıntıkadaki ahâlinin hicretine meydân verilmemek üzere hükûmet-i mahalliyece tedâbîr-i lâzımeye tevessül olunması ma'rûzdur".

Fikr-i esâsî –raporun da sarâhaten gösterdiği vech ile– Muhtar Paşa'nındı; hatta Muhtar Paşa (Saray-Çorlu) hattında kalarak kışlamağı düşünüyordu. Fakat ya bu maksadını sarâhaten söylememiş veya Abdullah Paşa kabûl etmemiş olacak ki yukarıdaki raporda maksad daha mu'tedil bir şekilde ifâde olunmuşdu. İşin garîbi, Muhtar Paşa'nın, bu maksadı ancak 24 sâ'at sonra teklîf etmesi ve Abdullah Paşa'nın ise daha

evvel yazmasıdır; kezâlik Abdullah Paşa'ya zîrde mezkûr cevâb-ı red gönderildiği hâlde dahi Muhtar Paşa'nın yine tekrâr mürâca‘at eylemesi de aynı derecede şâyân-ı dikkatdir. Belki Abdullah Paşa bu cevâbı Çerkesköy'den almadan evvel hareket etmişdir; belki almışdır da Muhtar Paşa'ya göstermemişdir ve yahut göstermişdir de Muhtar Paşa yine fikr-i esâsîsinde ısrâr eylemişdir, ma‘lûm değildir. Halbuki raporda Muhtar Paşa'da mevzû‘-i bahs olduğuna göre Karargâh-ı Umûmî o cevâbını her iki orduya müştereken yazsa idi iş kısa kesilmiş ve bi’l-hâssa 2. Şark Ordusu’nun ric‘atda bir gün gā’ib etmesine mahal bırakılmamış olurdu.

Abdullah Paşa'nın bu telgrafı üzerine kendisine şu cevâb yazılmışdı:

“1, 2. Şark Orduları Çatalca hattına doğru yürüyüşlerinde devâm edeceklerdir. Mevâki‘-i mezkûrede bırakılacak müfrezeler tedâfü‘î setr vazîfesini îfâ etmek üzere süvâri ve ona istinâd olacak müfrezeler bu yürüyüşü setr ve muhâfaza edecekler düşmanın kuvâ-yı fâikası karşısında ric‘ata mecbûr olmadıkça mevki‘lerini terk etmeyeceklerdir. Bunun için bu müfrezelerin müntehab askerden terekkübü iktizâ eder. Ahâlinin ric‘atına meydân verilmemesi Çatalca Mutasarrıflığı’na da yazıldı”. Fi’l-hakîka mutasarrıflığa da iş‘âr edilmişdi.

*

* *

1. Şark Ordusu’nun ne sûretle târîhe intikāl eylediğini ise Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesi şöyle anlatmakdadır :

“Abdullah Paşa hazretleri 19 Teşrîn-i evvel'de şu isti‘fâ-nâmeyi göndermişlerdi; [Evvelce mezkûrdur. M. N] bunun üzerine 24 Teşrîn-i evvel'de şu cevâb yazıldı:

“1-2. Şark Orduları Çatalca hattında ictimâ‘ etdikden sonra ordunun şekl-i hazırı tebeddül edeceğinden zât-ı vâlâlarının, me’mûriyet-i sâbıkası olan 1. Ordu Müfettişliği’ni îfâ etmek üzere Dersa‘âdet’e avdetleri iktizâ eder. 1. Şark Ordusu’nun Çatalca hattında ictimâ‘ını ikmâl edinceye kadar cereyân edecek mu‘âmelâtın îfâ ve icrâsına nezaret eylemek üzere Ferîk Ahmed Abuk Paşa hazretleri ta‘yîn edilmiş olmakla Şark Ordusu Karargâhı muşârün-ileyhin erkân-ı harbiyyesi olarak kemâ-kân îfâ-yı vazîfede devâm edecekdir. Zât-ı vâlâlarının şimdiye kadar îfâ buyurdukları hidemâtden dolayı beyân-ı teşekkür ederim.

4. Kolordu Kumandanı Ahmed Abuk Paşa'ya da bu me’âlde bir emir gönderilmişdir”.

Bu emrin hîn-i tahrîrinde Şark Ordusu Karargâhı’nın henüz Hadımköy'üne gelmediği siyâk-ı ifâdeden münfehimdir, zîrdeki kayıdda da bunu te’yîd eder; bu emrin bugünden i‘tibâren mevki‘-i fi‘le geçdiği ise, Abuk Ahmed Paşa'nın 24 târîhiyle husûsât-ı muhtelife hakkında gelen raporlarından müstebândır.

Karargâh-ı Umûmî harb cerîdesi 25 Teşrîn-i evvel gününe â'id sahîfelerinde şöyle devâm ediyor:

"Abdullah Paşa hazretleri 25 Teşrîn-i evvel sabâhı buraya [Hadımköy'üne M. N] erkân-ı harbiyyesiyle berâber gelmiş ve Meclis-i harb'de bulundukdan sonra şu tezkire ile Dersa'âdet'e terhîs edilmişdir:

III/[543]

"Çatalca hattını müdâfa'a için şimdiye kadar mevcûd olan ve 1 ve 2. Şark ordularından mürekkeb bulunan teşkîlâtın muhâfazasına lüzûm kalmamış ve Abdullah Paşa hazretlerinin ahvâl-i sıhhıyeleri hidemât-i seferiyyede devâma müsâ'id bulunmamış olduğundan muşârün-ileyhin me'mûriyet-i sâbıkaları olan 1. Ordu Müfettişliği'ni kemâ-kân îfâ etmek üzere Dersa'âdet'e avdet buyurmaları tensîb edilmişdir. Muşârün-ileyh ordunun ahvâl-i umûmiyyesi hakkında taleb edilecek îzâhat-ı şifâhiyyeyi i'tâ buyuracaklardır".

Tarz-ı ifâde, bunun Sadâret'e hitâben yazılmış bir tezkire olduğunu göstermekdedir.

Binâ'en-'aleyh Abdullah Paşa ve karargâhı Çerkesköy'den en erken 23/24'de veya 24'de hareket etdikden sonra ihtimâl demiryolu işletmesindeki karışıklık yüzünden Hadımköy'e ancak 25 sabâhı gelebilmişdir ve yahut daha evvel gelmiş de Karargâh-ı Umûmi'ye görünmemişdir.

Ve'l-hâsıl 1. Şark Ordusu'nu târîhçe-i hayâtı da bu sûretle kapanmış, ordu karargâhı hey'eti bu sırada mevcûd bir teşkîlât olan Çatalca Kumandanlığı'na i'tâ edilmişdi…

2. 23 Teşrîn-i evvel[dâhil] den İ'tibâren 1. Şark Ordusu Kıta'âtının Ric'atı

1. 3. Fırka

3. Fırka: 23'de, Büyük Manika'dan Çerkesköyü'ne varmış ve 24, 25'de burada kalmışdı; Y 9 T 1 Silivri yolunu tutmuşdu. Fırka hâlâ az çok kuvvetli idi ve 25'de mevcûdu 92 zâbit, 3571 efrâd, 12 top idi [4 top anlaşıldığına göre son muhârebelerde yerinde kalmışdı], meselâ hâssaten Nişancı T 3'ün mevcûdu 14 zâbit, 519 neferdi.

Ancak 26'da Çerkesköy'den hareketle sâ'at 19'da Büyükhan'a varmış, fırka Çerkesköy'den hareket ederken işitilen top sesleri; başlayan yağmur haylice dağınıklık ve karışıklık tevlîdinde hâmil olmuşdu.

27 Teşrîn-i evvel'de fırka Kabakça üzerinden Nakkaşköy'e;

28 Teşrîn-i evvel'de Mevha'ya oradan Sırt Çiftliği'ne gelerek hatt-ı müdâfa'a gerisine intikāl etmiş idi.

29 Teşrîn-i evvel'de fırka, Karaağaç garbında, Mevha Deresi şarkında yol cenûbundan göle kadar olan sâhada mevzi'e girmişdi, çokdan beri kendisinden ayrılmış olan Y 9 T 1, 2 ve 8. Mitralyöz Bölüğü'nü de bu civârda bulmuş, mevcûdu 120 zâbit, 4.521 insana bâliğ olmuşdu.

Son günlerde 17. Kolordu kumandanıyla fırka kumandanı arasındaki şu muhâbere şayân-ı dikkatdir:

“17. Kolordu kumandanından emir: [Ma‘iyyetinizdeki kuvveti Mîrlivâ Osman Paşa'ya tevdî‘ ile geliniz. Nazım. Emir bâlâdadır: 17. Kolordu Kumandanı Mahmud].

III/[544]

Osman Paşa'nın 17. Kolordu’ya cevâbı: [Kolordu kumandanlığını îfâya muktedir olmadığım şimdiye kadar terfî‘ edilmemekliğimden ve kendimden sonrakilerin kolordu kumandanlıklarına ta‘yîn edilmesinden sâbit olduğundan fırkadan yukarı kıta‘ât kumandanlığını îfâ edemeyeceğimi arz ile i‘tizâr ederim].

2. 2. Kolordu

2. Kolordu: 23 sabâhı Velimeşe Çiftliği’ndeki 2. Kolordu kumandanlığı, etrâfda tekmîl kıta‘âtını göremeyince bunları öğleye kadar cem‘ ve tedkîk ile işgāl etmiş 5. Fırka, Kastamonu Fırkası’nın ve 4. Fırka bir kısmının da buralarda olduğu, diğer kısmının Yanıkağıl ve Çerkesköy tarafına gitdiğini, 16. Alay’la Süvâri 10. Alay’ın Velimeşe ile Uzunhacı arasında kaldığını bir dereceye kadar anlamışdı ve kolorduyu toplamak maksadıyla sâ‘at 12'de (Velimeşe-Öksüzce) yoluyla Ermeşeli'ye hareketi emreylemişdi.

Bugün kolordu şu tarzda tasvîr etdiği ahvâl ile bir teşkîlât yapmışdı:

“22 Teşrîn-i evvel’de “4. Fırka” perakendeleriyle 16. Alay ve bir batarya müctemi‘an 12. Alay kumandanı Mîralay Remzi Bey idâresine verilmiş ve bir müstakil cüz’-i tam hâline konulmuşdu. Fakat bu yürüyüşte mûmâ-ileyh bidâyetden beri irtikâb etdiği hatâyâ-yı azîmeden birini de bugün irtikâb ederek kıt‘asını dağıtmış olduğundan aynı kuvvetin nâmına 4. Fırka diyerek kolordu erkân-ı harbiyyesinden Binbaşı Şükrü Ali Bey emrine verildi. Kastamonu Fırkası da aynı hâl-i pür melâlde olub fırkayı bizler ve tabî‘at toplamakda ve fakat kumandanı beher gün yeniden dağıtmakda idi. Beher gün fırka kumandanının başına toplanabilen mevcûd a‘zamî seferber mevcûdlu 2 tabur bile olamamakla berâber kendi fırkasında daha iyi bir adamda bulunamadığından nâçâr bu adam kıt‘ası başında kalmışdı.

5. Fırka kumandanı Haşim Paşa 16 Teşrîn-i evvel’den beri ortada olmadığından [muşârün-ileyh şehîd olmuşdu. M. N] yerine bu fırkada en kıdemli olan ve en iyi zannedilen 14. Alay kumandanı Mîralay Hüsnü Bey verilmişse de ma‘a’t-te’essüf bu dahi kusûr ve noksânda diğerlerinden geri kalmamış ve ne çâre ki başka adam mevcûd olmadığından bir takım tehdîd ve teşvîk ile istihdâmına mecbûriyyet hâsıl olmuşdur.”

Ve’l-hâsıl 23 Teşrîn-i evvel öğle sıralarında kolordu karargâhı ve mevcûd kıta‘ât Velimeşe'den hareket ederek gurûb sıralarında Ermeşeli'ye gelmişdi; yolda, 16. Alay’ın öğleye

doğru Velimeşe'ye gelerek orada kalacağı, Velimeşe'den sonra demiryolu boyunca Topçu Y 4 K 5'e rast gelindiği hakkında haberler alınmışdı.

Böylece 23/24'de 2. Kolordu yine toplanamamışdı, 16. Alay hâric olarak 4. Fırka ile 5.

III/[545]

Fırka'nın bir kısmı Ermeşeli'de ve 5. Fırka'nın diğer kısmı Çerkesköy'de idi. Kastamonu Fırkası'nın bir kısmı Ermeşeli'de, diğer kısmı ve karargâhı ise dağınık idi: 24 Teşrîn-i evvel sabâhı Sinob Alayı kendiliğinden Çerkesköy yolunu tutmuşdu ve bu sırada fırka yâveri Çerkesköy'den; ordu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Mîralay Cevad Bey'den: "2. Kolordu ile Kastamonu Fırkası'na mensûb efrâd (Büyükkılınçlı-Karasinan Çiftlik-Çatalca-Ömerli) yolunu ta'kîb edecekdir" emrini getirmişdi. Nihâyet sâ'at 14 sıralarında Çerkesköy'de Kastamonu, Taşköprü, Araç, Daday, Sinob, Boyabat ve Konya Fırkası'nın Yenişehir taburları bir araya gelmişdi.

Fakat bu sırada 2. Kolordu kumandanlığından: "Ermeşeli'ye gelmek" emri vürûd edince fırka, gurûbdan sonra tekrâr hareket etmiş ve 23/24'de yapılan bu gece yürüyüşü tekmîl bu kıta'âtı tekrâr perîşân etmişdi.

2. Kolordu kumandanlığı 24 Teşrîn-i evvel de be-heme-hâl Ermeşeli ve civârında toplanmağa , dinlenmeğe karâr vererek emirlerini erkence tevzi' eylemişdi; 23/24'de 4. Kolordu'nun Çorlu'da bulunduğu da ma'lûmdu.

Nihâyet 24/25 Teşrîn-i evvel de şu vaz'iyyet hâsıl olmuşdu:

Kolordu karargâhı ve 5. Fırka Ermeşeli'de;

Kastamonu Fırkası ve 4. Fırka, kolordu karargâhının zannınca kurtulmuşsa da halbuki hakîkatde 24 sabâhı ortalık ağarınca Kastamonu Fırkası kumandanı kendisini Büyükhan'ın 2 km cenûb-ı garbîsinde Kastamonu, Taşköprü, ve Araç taburlarıyla yalnız bulmuşdu ve bir haber ve emir alamayarak harekete devâmla Büyükkılınçlı'ya gelmişdi. Binâ'en-'aleyh muhtemeldir ki Kurtulmuş'da yalnız diğer taburlar kısmen veya kâmilen toplanabilmişdi.

Bugün kolordunun mevcûdu da, alınan kuvve-i umûmiyyelere göre şu mikdâra bâliğ olabilmişdi:

4. Fırka : 10. Alay	4 zâbit	465 nefer
11. "	5 "	349 "
12. "	_	150 "
Nişancı T 4	1 "	78 "
Topçu Y 4 K 5	2 "	96 "[3 top]
Piyâde 16. Alayı	24 "	1.500 "

Süvâri		1 “	30 “
		37 [zâbit]	2668 [nefer]

III/ [546]

5. Fırka:	Nişancı T 5	9 zâbit	248 nefer
Y 13 ma‘a Mitralyöz Bölüğü		32 “	945 “
14. Alay		17 “	488 “
15. Alay		15 “	695 “
Topçu Y 5 K 4,5		5 “	261 “ [8 top]
Sıhhıye vesâ’ire		7 “	208 “
		85 [zâbit]	2.845 [nefer]
Kastamonu Fırkası	Kastamonu Taburu	7 “	202 “
	Daday Taburu	8 “	314 “
	Taşköprü Taburu	4 “	153 “
	Sinop Taburu	5 “	83 “
	Küre Taburu	4 “	70 “
		28 [zâbit]	822 [nefer]
Süvâri 10. Alay		20 [zâbit]	210 [nefer]
Kolordu yekûnu		170 [zâbit]	6.545 [nefer]

Diğer taburlar, efrâd henüz dağınıkdı; el altına girmemişdi.

25 Teşrîn-i evvel için hulâsaten şu kolordu emri verilmişdi: “Düşman henüz Ergene'ye geçmedi. 3. Kolordu Çerkesköy, 1 ve 4. kolordular Esedce ve Seymen civârındadır. 2. Kolordu yarın Büyükkılıçlı istikāmetine hareket edecekdir:

5. Fırka: (Ermeşeli-Küçük Çavuşlu-170-Kosdemir-Hocasekban) yoluyla Büyükkılıçlı'ya.

4. Fırka: (Ermeşeli-Kurtulmuş-Küçükçeltik Çiftlik) yoluyla Hocasekban'a.

Kastamonu Fırkası yarın Fener'de toplanarak emir bekleyecekdir.”

25'de bu hareket yapıldı, 25/26'da kolordu karargâhı ve Kastamonu Fırkası Fener'de, 5. Fırka Büyükkılıçlı'da, 4. Fırka Hocasekban'da kaldı.

Ma‘a-hâzâ Kastamonu Fırkası’nın bugünkü sergüzeşti de şu olmuşdu:

Fırka karargâhı yanındaki kıt‘alarla 25'de Karasinan üzerinden Elbasan'a hareket etmişdi. Yolda Fener'de gecelemek hakkında kolordu emrini alınca tekrâr geriye hareket edilerek Fener'e gelinmişdi. Burada

III/[547]

Kastamonu, Ârac, Daday, Taşköprü, Küre, Yenişehir taburları vardı. Sinop, Boyabad taburları Elbasan'ı tutmuşlardı !

25/26'da, 2. Kolordu kumandanlığı Abuk Ahmed Paşa'dan, 25 minh sâ‘at 2 târîhli şu emri almışdı:

“Şark Ordusu Çatalca hattında toplanıncaya kadar, 1. Şark Ordusu’na kumanda edeceğim. Kolorduların te’mîn-i tevhîd harekâtı için 25 Teşrîn-i evvel de 2. Kolordu Fener, 1. Kolordu Yabancığ'a, 4. Kolordu Silivri'de toplanacakdır. Süvâri Fırkası Çorlu Müfrezesi’yle tevhîd-i hareket ve düşmanla teması muhâfaza edecekdir. Ordu karargâhı 25/26'da Silivri'dedir.”

Diğer bir emir: “Yarın: 1. Kolordu Çakmaklı ve Akçaburgaz'a, 2. Kolordu dümdârlarıyla Çatalca'ya, 4. Kolordu Büyükçekmece'ye, ordu karargâhı kezâlik Büyükçekmece'ye varacakdır.”

2. Kolordu bunun üzerine, Çatalca'da kalmak müsâ‘adesini istemiş ve muvâfakat edilmiş olduğundan hareket 26'da ona göre yapılarak 26/27'de (Çatalca-Elbasan) mıntıkasında kalınmışdı.

4. Fırka’nın bugün mevcûdu 73 zâbit, 3489 nefere tereffu‘ eylemişdi. Kendisine Y 16 T 3'de iltihâk etmişdi. Sinop, Boyabad taburları ise Ömerli yolunu tutmuşdu!

27 Teşrîn-i evvel için Ömerler istikāmetine ber-vech-i atî hareket tertîb edilmişdi:

Kastamonu Fırkası (Çatalca-Bahşayiş-Karaağaç) yoluyla Karışan'a varacakdı;

5. Fırka (Çatalca-Mandıra) yoluyla Mevha’ya.

4. Fırka (Elbasan-Çatalca-Mandıra) yoluyla Karaağaç'a,

Süvâri Y 10 Bahşayiş'e yürüyeceklerdi. Kolordu karargâhı da Mevha’ya gidecekdi. 27 Teşrîn-i evvel’de kolordu karargâhı sâ‘at 13'de Mevha’ya gelmiş ve şimdiye kadar kolordu elinden çıkmış olan fırkaların birçok efrâd, zâbitân, teşkîlât vesâ’iresini burada hazır bulmuşdu!

Başkumandanlığın yeni teşkîlât emri de gelmişdi: 12. Bursa, İzmit, Aydın ve 6. Fırkalar kâmilen 2. Kolordu’ya rabt ediliyordu; kolordu kumandanlığına da Hamdi Paşa ta‘yîn edilmişdi.

Fırkalar akşama doğru toplanmışdı: 4, 5, 12, Kastamonu ve İzmit fırkaları.

Erkân-ı Harbiyye Re’îsi de Turgud Paşa ile berâber Hadımköy’üne gitmiş, şimdilik kolordu da kalacağını anlayarak avdetle 28 Teşrîn-i evvel için şu emri hazırlamışdı; fakat geceleyin mûmâ-ileyhin de Turgud Paşa’ya yeni vazîfesinde [Gelibolu'ya] refâkat etmesi takarrür edince bu emri 28'de gelen yeni Kolordu Kumandanı Hamdi Paşa [Sâbık 18. Kolordu

kumandanı] aynen kabûl ederek i‘tâ eylemişdi ki 2. Kolordu’nun son safha-i ahvâli olarak bu da zîrde tesbît edilir: (hulâsa)

“1- Düşmanın (Sinekli-Silivri) hattına kadar ilerlediği haber alınmışdır;

2- Melfûf cedveller mûcebince ordu, sağda 3., ortada 2. ve solda 1. olarak üç kolordu üzerine mürettebdir;

III/[548]

3- 2. Kolordu’nun cebhesi Yassıviran şimâlindeki (260-Orçunlu) hattından (Mevha-Bahşayiş) hattına kadardır;

4- 4. Fırka sağda, mıntıka hattından [hâric] Nakkaşköy'ün hemân garbındaki dereye kadar olan mıntıkada ya‘nî Gaziler, Mekteb-i Harbiye, Bağlık tabyalarında bulunacakdır;

5. Fırka merkezde olub (Mahmudiye-Otluk-Hamidiye-Yeşiltepe) tabyalarını tutacakdır.

5- 12. Fırka solda Ahmed Paşa, Bahşeyiş, Nazif Bey tabyalarında bulunacakdır;

1- Süvâri 10. Alay Çatalca garb sırtlarında tarassuda devâm edecekdir.”

*

* *

28'de ilk def‘a 10 taburunu bir arada gören Kastamonu Fırkası 3.800 mevcûdunda bulunurken fesh edilmişdi ... Fırka hey’et-i hazırasıyla 5. Fırka’ya iltihâk etmiş ve 4 Teşrîn-i sânî'ye kadar nizâm-ı harbini muhâfaza eylemişdi.

3. 1. Kolordu’nun Çatalca Hattına Ric‘atı

1. Kolordu 23 sabâhı (Yulaflı-Ohlas Çiftliği) mıntıkasında idi ve Ohlas Çiftliği’nin şarkındaki tepeleri tahkîme karâr vermişdi; hatta bu maksadla ordudan edavât tahkîmiye, çadır, cebhâne, peksimed vesâ’ire istemiş ve “Harita üzerinde verilen mevzi‘de kolordular arasında bazı açıklıklar kalması; irtibâtın mevcûd olmaması gibi fenâlıklara mahal kalmamak üzere ordu karargâhının bugün ordu mevzi‘ini dolaşması, keşif ve emniyet hidemâtıyla bi’l-umûm harekâtın kolordular beyninde yakından tanzîm buyrulmasını” ehemmiyetle ricâ eylemişdi.

Ancak öğle sıralarında 4. Kolordu’nun, sâ‘at 11'de Çorlu'dan gönderdiği rapor ve kendi kolordusuna verdiği emrin sûreti gelmiş ve ric‘ata devâm edileceği anlaşılmışdı. Halbuki bu sırada kolordu erkân-ı harbiyye re’îsi ile 2. Fırka kumandanı Şevki Paşa 4. Kolordu ile anlaşmak üzere Çorlu'ya gitmişlerdi ve kolordu kumandanı –anlaşıldığına göre– bunlar avdet etmeden bir emir vermeğe karâr verememişdi. Böylece kolordu kıta‘âtı 23 akşamına kadar tahkîmât, keşif vesâ’ire ile uğraşmış, hatta uzakdan düşmanın yürüyüş kolları da görülmeğe başlamışdı. [Hayâl ! M. N] bu sırada 2. Kolordu’nun da ric‘ata devâm etdiği haber alınarak büsbütün tevehhüm edilmişdi.

Nihâyet gurûbdan sonra kumandan Yulaflı'ya avdet edince Çorlu'ya gidenleri de burada bulmuş ve derhâl geceden ric‘ata karâr verilmişdi. Hulâsa 23/24'de 1. Kolordu kâmilen ayakda kalmış, muhtelif

III/[549]

kıta‘ât ve karargâhlar yolu gā’ib etmiş, bin müşkilâtla nihâyet 24 sabâhı Çorlu'da toplanmağa başlamışlardı.

Bundan sonra 4. Kolordu kıta‘âtını ta‘kîben azîm bir karışıklık hâlinde Silivri caddesi tutulmuş ve kolordu karargâhı 24/25 gecesini Papaslı Çiftliği’nde geçirmişdi.

2. Fırka (Kepenkli-Balabanlı) mıntıkasında, Uşak Fırkası Kepenkli civârında, müretteb fırka da kezâlik burada kalmışdı.

25 Teşrîn-i evvel de hey’et-i umûmiyyesiyle Silivri'ye varılmış, hatta 2. Fırka’nın 6. Alayı ve kolordu karargâhı Bigados'da olmak üzere burası ile Silivri arasında 25/26 gecesi geçirilmişdi. Burada ordunun kumandasını der‘uhde eden Abuk Paşa'nın birçok emirleri, emr-i yevmileri alınmış, bi’t-tabi‘ yine iş olacağına varmışdı:

Ve’l-hâsıl 26 Teşrîn-i evvel de yürüyüşe devâm edilerek Büyükçekmece ve şarkına geçilmişdi; 26/27 de kolordu karargâhı, 2. Fırka Büyükçekmece’de idi, şimdiye kadar Lüleburgaz Muhârebesi’nden beri el altından kaçmış olan Y 4 T 1 ve Nişancı T 2’de burada bulunmuşdu.

Uşak Fırkası Kumburgaz'da, müretteb fırka Yalos ve Şehteros’da kalmışdı.

Nihâyet 27 Teşrîn-i evvel’de şu harekât yapılarak ric‘at hitâm bulmuşdu:

Müretteb Fırka sabâhleyin Büyükçekmece'ye gelmiş, 3. Alayı’nı, Karaağaç'daki 2. Fırka’ya sevk ederek kendisi Nişancı 1. Alay, İzmir Alayı, Y 16 taburları, 2 Mitralyöz ve bir İstihkâm Bölüğü’yle kalmışdı. İsmi de (Müstakil Sol Cenâh Müfrezesi) olmuşdu. Bugün yalnız Nişancı Alayı 1.779 mevcûdunda idi.

2. Fırka: Karaağaç'dan hareket ederek öğle sıralarında buraya gelmiş, 2. Kolordu solunda (Mevha-Bahşayiş) hattından [hâric] (Karaağaç-Eskice Çiftlik) hattına kadar [dâhil] olarak cebheye girmişdi; solunda da 3. Fırka vardı.

Uşak Fırkası: Karaağaç'a gelmiş ve lağv emrini almışdı.

Kolordu kumandanlığı bu maksadla 26/27 sâ‘at 24 dakika 15'de Büyükçekmece'den şu emri vermişdi ki Çatalca hattındaki harekâtın mebde’-i vaz‘iyyeti olmak i‘tibâriyle zikredilir: “Düşman bugün sunûf-ı selâse müfrezesiyle Çanta'ya gelmişdir. Sağımızda 2. Kolordu vardır. 1. Kolordu, (Mevhaköy-Bahşeyiş) hattından Marmara'ya kadar cenûbda müdâfa‘a edecekdir. 2. Fırka Papasburgaz'a gelecek ve Karaağaç cenûbundan geçen ve Çatalca caddesine mülâkî olan yola kadar, 3. Fırka bunun solunda (Sırt Çiftliği-Eskice Çiftlik) yolu

[dâhil] hattını tahkîm edecekdir. Ve Büyükçekmece geçidi karşısında bir alaylık grub hazırlayacakdır. [Bi'l-âhire bunun yerine ber-vech-i bâlâ Sol Cenâh Müfrezesi ikâme edilmişdir. M. N] kolordu karargâhı yarın Taşağıl'da bulunacakdır."

III/[550]

4. 4. Kolordu'nun Çatalca'ya Ric'atı

Evvelâ fırkaların harekâtını sûret-i umûmiyye de şöyle tesbît edebiliriz:

12. Fırka:

23 Teşrîn-i evvel'de	24 Teşrîn-i evvel'de	25 Teşrîn-i evvel'de	26 Teşrîn-i evvel'de	27 Teşrîn-i evvel'de
Çorlu	Balabalı Çiftlik	Silivri	Büyükçekmece	Mevha'ya muvâsalat
Kumburgaz	(Bir Alay Kalıkıratya'da)			

İzmit Fırkası:

Yaluplu-Seymen	Papas Çiftlik	Silivri	Mevhaköy	Mevhaköy

*

* *

İzmit Fırkası ta 16 Teşrîn-i evvel sabâhı geriye gönderdiği ağırlıklarını ancak Silivri'de tekrâr bulabilmişdi. Her iki fırka, çokdan beri dağınık olan kıta'ât ve perakendelerini ancak Mevha'ya geldikden sonra bulabilmişlerdi. İzmit Fırkası 28'de lağv edilmiş, 12. Fırka ise 2. Kolordu emrine girerek cebheye dâhil olmuş ve takviye edilmeğe başlanmışdı.

Sûret-i umûmiyede 4. Kolordu'ya takılmış olan Çanakkal'a Fırkası da 23'de Çorlu'da bulunub 24 Teşrîn-i evvel'de Seymen'e, 25 Teşrîn-i evvel'de Silivri'ye, 26'da Kalıkıratya'ya, 27'de Sazlıbosna'ya gelmiş, 28-31 günleri Ispartakule'de tecemmu' eylemişdi.

Bundan sonra 1-Teşrîn-i sânî'de Çanakkal'a'ya berâ-yı nakl Ayastefanos'a gelerek 4-Teşrîn-i sânî'de Maydos'a çıkmış bulunuyordu.

*

* *

4. Kolordu karargâhının cereyân-ı hâli de şudur:

23 Teşrîn-i evvel ve eyyâm-ı âtiye için 23 minh sâ'at 10 dakika 30'da şu kolordu emri verilmişdi. (Hulâsa)

"1- Düşman dün akşama kadar za'îf kıta'âtıyla Ahmedbey ve Evrensekiz civârlarında ve kuvvetli kıta'âtıyla Bedirköy şimâlinde 198 şarkında ve 128'de ikâmet hâlinde; kuvvetli bir koluyla Lüleburgaz İstasyonu'ndan cadde ile 198-128 istikâmetinde ilerlemekde görülmüşdür...

İkinci Şark Ordusu'nun demiryolu [hâric] şimâlinden ric'atını Süvâri Fırkası te'mîn edecekdir.

4. Kolordu bugün Çorlu'da istirâhat edecek yarın [24 minh] (Çorlu-Silivri-Büyükçekmece) yoluyla hareket edecek ve solundaki 1. Kolordu da (Esedçe-Çanta-Silivri-Sürgünköy-Kaladina-Büyükçekmece) üzerinden çekilecekdir. [Za'îf 1. Kolordu'nun da 4. Kolordu'yu ta'kîb etdiğini gördük] Yürüyüş kolunu Çanakkal'a Fırkası te'mîn edecekdir.

III/[551]

Selahaddin Bey emrindeki (te'hîr) müfrezesi bugün Çorlu Deresi garb sırtlarında; yarın öğleye kadar Çorlu'nun tahkîm edilmiş garb sırtlarında kalarak tekmîl kolordu kıta'âtıyla perâkendesinin çekilmesinden sonra İzmit Fırkası'nı ta'kîb edecekdir".

Emre merbût yürüyüş cetveli hulâsası şu idi:

24 Teşrîn-i evvel	25 Teşrîn-i evvel	26 Teşrîn-i evvel
12. Fırka	Seymen	Bosnaköy şimâl-i garbında Sürgün şarkı
İzmit Fırkası	Yaluplu	Çanta suyu şarkı Bigados
Çanakkal'a Fırkası	Seymen	Sürgünköy cenubu Bosnaköy ve şimâl-i garbındaki Mandıra cenûbu
Karargâh Kifki	Silivri	Bigados

Emirde erzâk anbarları vesâ'ire hakkında da semeresiz uzun tafsîlât vardı.

Bugün 4. Kolordu karargâhı Tekirdağ'ının tahliyesiyle de uzakdan meşgūl olmuşdu; Asâr-ı Tevfîk zırhlısı ve Nuru'l-bahr ganbotu Tekirdağ'ında idi. 4. Kolordu'nun bir İstihkâm Bölüğü ve muhtemelen 2. Kolordu Nişancı Alayı'na mensûb bir iki bölük orada idi. Burada bir de köprücü treni ve üç erzâk kolu vardı.

İzmit Fırkası'ndan Şile Taburu vesâ'irenin de Silivri'de olduğu anlaşılmışdı.

Diğer cihetden Çorlu'da külliyetli cebhâne vesâ'ire olduğu da nihâyet tahakkuk etmiş ve Karargâh-ı Umûmî'den ve Şark Ordusu'ndan büyük bir tren istenilmişdi.

1. Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye re'îsi ise sâ'at 5 dakika 30'da Çerkesköy'den bunların arabalarla ve mekkârilerle Silivri'ye nakli ve diğer kolordulara tevzî'-i çâresini tavsiye etmişdi; imkân olmadığı yazılmışdı.

Bugün burada Mersin Taburu da bulunmuşdu.

Diğer cihetden Silivri'den sâ'at 7 dakika 20'de Çanakkal'a Fırkası kumandanı "Fırka efrâdını çevirmek üzere Çorlu'ya ve oradan Silivri'ye gelmeğe mecbûr olduğunu, burada 5.000 kadar insan topladığını, ordunun Çatalca'ya ric'atını öğrenmiş olduğunu, şimdi Lapseki Taburu'nu Silivri'de bırakarak diğerleriyle Çorlu'ya hareket etdiğini" bildiriyordu; kıta'âtı getirmeyerek yalnız kendisi gelmesi cevâbı bildirilmişdi.

Ahmed Abuk Paşa, bugün Çorlu'da, Başkumandanlığın 20 Teşrîn-i evvel'de donanma kumandanlığına ric'atın himâyesi hakkında verdiği emri görmüşdü [ki bu da şâyân-ı dikkatdir, bu emri acaba donanma

III/[552]

kumandanı almamış mıdır?] bunun üzerine de li-hikmeten, Harbiye Nezâreti'ne şu telgrafnâmeyi çekmişdi ki mûcib-i ibret olmak hasebiyle telhîsen zikredilir:

"...Telgrafda düşmanın bir kısmı kuvvetiyle denizle Çorlu arasından ilerleyerek sol cenâhımızı tehdîdi melhûz olduğu bildiriliyor. Bunun, hatta bu gece Karahasan'da olan Süvâri Fırkası'nın değil bir memleket hâini tarafından vâki' ihbâra müstenid olduğunu anladım (!) çünkü düşman hâlâ Lüleburgaz'dadır. Şark Ordusu Karargâhı'nın büyük bir mechûliyyet içinde bulunduğu ve bu mechûliyyetin ma'a'l-esef İstanbul'a kadar sirâyet etmiş olduğunu hissetmekdeyim. Aç, susuz Lüleburgaz'da 64 sâ'at sebât eden ve düşmanı mağlûb ve perîşân edeceği sırada yine vaz'iyyet-i hakîkiyyeden haberdâr olmamak dolayısıyla bir emirle geriye çekdirilen bu ordunun hâli, aynen Bulgar Ordusu'nda da vâki'dir. Düşman o kadar âtıldır ki ihtiyâr eylediğimiz birçok hatâlardan yan yürüyüşlerinden istifâde edememiş ve her noktayı, tahliyemizden belki 24 sâ'at sonra işgāle cür'et eylemişdir... korkak düşman karşısındayız. Vaz'iyyet ve ahvâli avcı hatlarında idâre-i harb eden kolordu kumandanlarından sorarak milletin mukadderâtına âna göre hüküm verilmesini istirhâm ederim (!). Eminim, düşman ordusu gece yürüyüşü yapamaz, İstanbul'u tehdîd edemez. Ordumuz ise Çatalca hattında biraz karnı doyarak i'âde-i intizâm ederse o kadar eminim ki ta Bulgaristan'a kadar girebiliriz (!)

Ma'rûzâtım büyüklerimi tenkîd için değil, açık alınla hesâb vermek içindir... Herhâlde siyâseten harbe hitâm vermeden evvel bir kere daha tecrübe-i mukadderât edilmesi mütâla'a ve kanâ'atindeyim. Bütün kolordularında buna iştirâk eyleyeceğine eminim..."

Buna " A paşam, 17'de ordu kumandanını, duramam! diye sıkıştıran acaba kim idi?" diye sormalıyız zannederim ... Bunun, 1. Ordu'dan, Çerkesköy'ünden sâ'at 10 dakika 30'da gönderilen şu emir üzerine de yazıldığı anlaşılıyor:

"Ahvâl-i hazıranın îcâbâtı harbin siyâseten netîcelendirilmesi melhûzdur. Netîcenin mümkün mertebe menâfi'mize olarak istihsâli ordunun bulunduğu mevâki'i muhâfaza ile mümkündür. Âna binâ'en son dereceye kadar Çorlu'nun elde bulundurulması elzemdir. 4. Kolordu'nun hareketi sırasında 3 tabur, bir bataryalık bir müfrezenin düşmanın vürûdunda mevki'i muhâfaza etmek ve kuvvetli kollar vürûdunda yine harben ric'at etmek emriyle ve ta'lîmat-ı sarîha ile tahsîsi lâzımdır."

Bu müfreze hakîkatde 4 tabur, bir sahrâ bataryası ve bir mitralyoz bölüğü idi ve bu emir kendisine teblîğ edilmişdi. Süvâri Fırkası'na da bildirilmişdi. Gece müfrezedeki 2 redif taburu alınarak 12. Fırka'dan bir nizâmiye taburu verilmişdi.

Yine burada Nişancı T 6, Y 17 T 3, Mersin, Alaiye taburlarıyla bir sahrâ bataryası ve bir mitralyoz bölüğü "Celal Bey Müfrezesi" nâmıyla İzmit Fırkası'na rabt edilmişdi.

III/[553]

Şu da şâyân-ı dikkatdir: Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyye Re'îsi Cevad Bey, Çerkesköy'den sâ'at 12 dakika 30'da 4. Kolordu'ya "Çatalca'ya ric'at emrinin 1 ve 2. kolordularla süvâri tarafından alınmamış olması me'mûldur, birer sûretinin irsâli" emrini vermişdi.

Abuk Paşa, Abdullah Paşa'nın "Harb siyâsetine hitâm verilmesi…" telgrafı üzerine bir tarafdan da Başkumandanlığa hulâsaten "Sebebsiz çekiliyoruz. Askerlikçe mağlûb addedilemeyiz, ordumuz, Çatalca'da i'âde-i intizâmdan sonra bi-inâyetillahi Te'âlâ düşman ta'arruzunu def ve tard iktidârını el-ân muhâfaza ediyor. Müzâkerenin o nokta-i nazardan yürütülmesi lâzım geleceği kanâ'atindeyiz" telgrafını yazmışdı, halbuki diğer tarafdan sâ'at 23 dakika 20'de fırkalara "1. Kolordu'dan şimdi alınan rapordan bugün sâ'at 16'da düşmanın sağ cenâh kolu Küçük Karışdıran'a, 3 bölük süvâri, 3 tabur ve gayr-i ma'lûm mikdârda bataryadan mürekkeb merkez kolu Meşinli'yi geçmiş, aynı kuvvetde sağ-sol kolu da Ahurköyü'ne varmışdır. Yarın sâ'at 7'de hareket emredilmişse de be-heme-hâl sâ'at 6'da hareket ediniz" emrini vermişdi. Bugün herhâlde trenle bir tahliye yapılmadığı da anlaşılıyor!

*

* *

Ve'l-hâsıl 24 sabâhı hareket başlamışdı; bugün akşam, karargâh Kepenkli'de kalacağına, doğru Silivri 'ye gelmiş; burada şu telgrafı almışdı:

Başkumandanlık'dan 24 minh "1. Şark Ordusu'na mensûb 1, 2 ve 4. kolorduların Çatalca'ya doğru vukū' bulmakda olan tecemmu' harekâtının nihâyetine kadar 1. Şark Ordusu kumandanlığı vazîfesi taraf-ı vâlâlarından idâre edilecek ve mezkûr ordu karargâhı bu vazîfe için erkân-ı harbiyyenizi teşkîl edeceğinden karargâh-ı mezkûrdan iktizâ edenler nezd-i vâlâlarına i'zâm kılınmışdır. Nazım"

Halbuki 1. Şark Ordusu Karargâhı bu bâbdaki emri almazdan evvel Çerkesköy'den hareket etmişdi ve Hadımköy'üne geliyordu.

4. Kolordu Kepenkli'den sâ'at 13 dakika 15'de, 12. Fırka'nın Balabanlı Çiftliği'nde, İzmit Fırkası'nın Papaslı'da, Çanakkal'a Fırkası'nın Balabanlı'da, karargâhın Silivri'de kalacağını emretmişdi. Ve diğer cihetten –kendisinin ordu kumandan vekîli olduğu hakkındaki

emri almadan evvel olacak– Hadımköy'ünde Şark Ordusu'na "Bugün 24 Teşrîn-i evvel de ordu emriyle varılması musarrah hatta geldik, burada kalacak mıyız?" diye sorulmuş, 24 minh târîhiyle Hadımköy'de Abdullah Paşa'dan da "2. Kolordu (Bosnaköy-Sürgünköy) yolu ile hareket edecekdir. Sizin de Çatalca hattı gerisine çekileceğiniz emri de musarrahdır. Bigados istikāmet olarak gösterilmişdir. Oraya varıldıkda mevzi'in gösterileceği tabî'îdir." cevâbı gelmişdi.

III/[554]

Bugün Tekirdağı'na Hamidiye kruvazörünün de geldiği anlaşılıyor.

Bunun üzerine kolordu yarın kâmilen Silivri'de tecemmu' hakkında fırkalara sâ'at 19 dakika 50'de emir vermişdi.

*

* *

25'de kolordu karargâhı Silivri'de kalmış olub evvelâ sâ'at 2'de, 1, 2 ve 4. kolordulara ve Süvâri Fırkası'na şu emri vermişdi:

"1- Şark Ordusu Çatalca hattında toplanıncaya kadar mezkûr ordu kumandanlığı vekâleten uhde-i senâveriye tevdî' kılınmışdır;

2- Kolorduların te'mîn-i tevhîd harekâtı için 26 Teşrîn-i evvel de 2. Kolordu Fener'de, 1. Kolordu Yapağça'da, 4. Kolordu Silivri'de tecemmu' edecekdir;

3- Süvâri Fırkası ordunun cebhesi ilerisinde şimendüfer hattından merkeze kadar olan mıntıkada ordunun harekâtını setr ve te'mîn ve düşmanla teması be-heme-hâl muhâfaza edecek ve Çorlu Müfrezesi'yle tevhîd-i harekâta devâm eyleyecekdir. Lüzûm görürse 2. Kolordu gerisine çekilir;

4- Ordu karargâhı 25/26'da Silivri'dedir".

Bundan sonra akşama kadar ordu kolordu nâmına geri hidemâtına, inzibâta vesâ'ireye â'id gāyet uzun birçok emirler vermekle hâssaten iştigāl olunmuşdu.

Bir tarafdan da Başkumandanlık'dan 25 târîhli ve zâta mahsûs "Taht-ı kumandanızda bulunan kuvve-i askeriyyenin maddî ve ma'nevî her dürlü ahvâl ve kıymet-i harbiyyesine ve mevcûd olan esliha ve techîzâtına nazaran hâl-i harbin temdîdine ve tahkîmâtı nâ-tamam olan Çatalca hatt-ı müdâfa'ası dâhilinde düşmana karşı mukāvemet-i kat'iyye icrâsına tarafdâr olub olmadığınız hakkındaki fikrinizin bugün telgrafla sûret-i kat'iyye de iş'âr buyurulması makām-ı Sadâret'den edilen istifsâra atfen tavsiye olunur" emri gelmiş ve buna şu cevâb verilmişdi:

"Geçkinli ve bi'l-hâssa Karaağaç muhârebelerinde 4. Kolordu gālibâne çarpışmakda iken aldığı emir üzerine geriye çekilmişdir. Bazı erzâk arabaları gibi esâsen netîce-i muhârebeye doğruca te'sîr-i azîmi bulunmayan bazı noksânlarımız hâric, top ve tüfekçe

zâyi‘âtımız yokdur. Efrâd ve zâbitân mevcûdu yarıdan fazla noksândır. Bir fırkanın kuvve-i umûmiyyesi 4-5 tabur derecesindedir. Bir kısım efrâd ve zâbitânın kuvve-i ma‘neviyyesi iyi denilecek hâlde değildir.

... Ma‘a-hâzâ karnı iyice doyurulan, bol cebhâne ile her ân noksânı ikmâl edilen kolordunun değil Çatalca hattında, elyevm bulunduğu hatda da son kuvvet ve ciddiyetle mukābele edeceğine i‘timâd

III/[555]

buyurabilirsiniz. Tâli‘ zaferine terkib varmı? müsâ‘adesizliğinde devâm ederse bi’t-tabi‘ netîceyi mukadderâta tevdî‘den başka çâre kalmaz”.

Bugün, düşmanın Tekirdağ önüne gelerek teslîm taleb etdiği, mukāvemet gösterildiği haber alınmışdı.

Ordu kuvve-i umûmiyyesi hakkında da şu ma‘lûmât cem‘ edilebilmişdi:

2. Kolordu: 4. Fırka (10, 11, 12. alaylarla Y 16)		
T 2, 3 ve Nişancı Taburu vesâ’ire olarak)	37 zâbit	2.496 efrâd
5. Fırka (9 tabur)	85 “	2.717 “
Kastamonu Fırkası (5 tabur)	28 “	822 “
4. Kolordu: 12 fırka (5 nizâmiye, 7 Bursa ve		
Akdağmadeni, Keskin, Alaca, Ürgüb, Develi taburlarıyla)?		6.556 “
İzmit Fırkası (kendi taburları, İnebolu		
Alayı, Konya ve Sille berâber)	97 “	3.515 “
		16.106

1. Kolordu, Süvâri ve Çorlu Müfrezesi’yle umûm kuvvet a‘zamî 25.000 efrâd.

*

* *

25 Teşrîn-i evvel öğleden sonra, Çorlu müsâdemesinin başladığı haber alınınca ordu, yarın şu sûretle yürüyüşe devâmı emretmişdi:

1. Kolordu (Çakmaklı-Akçaburgaz)a;

2. “ dümdârıyla Çatalca'ya;

4. “ Büyükçekmece'ye geleceklerdi.

26 Teşrîn-i evvel de bu esâs dâhilinde yürünerek fırkalar ve kolordular evvelce zikredilen mahallere varmış ve Büyükçekmece'ye gelmiş olan 4. Kolordu-Şark Ordusu Kumandanlığı da 27 için 12. Fırka’nın Mevha’ya, Çanakkal‘a Fırkası’nın Sazlıbosna'ya, İzmit

Fırkası'nın Mevha'ya muvâsalatını emretmiş ve Karargâh-ı Umûmî'den teblîğ edilmiş olan yeni teşkîlâtı da ta'mîm ederek sergüzeştine nihâyet vermişdi.

*

* *

Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Hüseyin Selahaddin Bey kumandasında geriye bırakılmış olan Çorlu Müfrezesi'nin harekâtı hakkında da şu ma'lûmât bulunabilmişdir:

Bu müfreze muhtemelen Nişancı 6. Tabur, 17. Alay'ın 3. Taburu, Mersin ve Alaiye redif taburlarıyla Topçu 6. Alay'ın 1. Bölüğü'nden terekküb ediyordu ve yek-diğerine nakz ve tebdîl edici

III/[556]

müte'addid vazîfeleri hâvî muhtelif emirler alarak ne yapacağını şaşırmışdı ve fakat hakîkatde cereyân-ı hâl, -müfrezenin şu raporundan anlaşıldığına göre- olacağına varmışdı:

26 Teşrîn-i evvel sâ'at 15 dakika 10 târîhle Silivri'den: "25 minh sâ'at 9 dakika 30'da düşman kolları Çorlu şimâl-i garb sırtlarında görülmeğe başladı. Sâ'at 10-11 arasında süvâri keşif bölüğüyle düşman süvârisi arasında müsâdeme oldu. Bidâyetde müfrezenin bir kısmı tarafından tutulan Çorlu şimâl sırtlarından (Karahasan-Bayatlı Çiftlik) hattından ilerleyen düşman kollarına top ateşi açıldıysa da yürüyüş istikāmeti sol cenâhımızı tehdîd etdiğinden topçu tebdîl-i mevzi' ederek köyün cenûbuna alındı ve piyâdemiz köyün şimâl-i garb ve garbını işgāl etdi. Düşman evvelâ bir fırka kadardı. Müsâdeme sâ'at 16'ya kadar devâm etdi ve düşman her iki cenâha sarkınca ric'at edildi. Ric'at, yağmur ve karanlık hasebiyle kolay oldu. Zâyi'ât 1 şehîd ve 14 yaralıdır... Müfrezem yorgundur. Tebdîlimiz lâzımdır (!) yarın Bigados'a harekete müsâ'ade ..."

Cevâben "Düşman sıkışdırıncaya kadar durmalı!" denmiş, fakat bugün, kolordu, aldığı yeni teşkîlât emri üzerine buna da ric'ata devâmı emreylemişdi".

Bu müfrezenin 27 minh sâ'at 11 dakika 40 Kumburgaz şarkından verdiği şu rapora mâlikiz: "Şehteros ve şimâl-i şarkîsindeki yüksek tepede düşmanın bir keşif kolu görülmekdedir. Bugün sâ'at 9'da Bigados şarkında bulunduğu sırada düşman kuvâ-yı külliyesinin Silivri garbından Silivri'ye inmekde olduğu görülmüşdür. Burada dümdârın geçmesini bekliyorum. Ba'dehû Büyükçekmece'ye geleceğim".

Bu raporun üzerine, 1. Kolordu erkân-ı harbiyyesinden, Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşısı şehîd merhûm Hüseyin Remzi Bey'in yazdığı şu hâşiyede bir vesîka-i târîhiyye olarak tesbît edilir:

“Raporda zikrolunan keşif bölüğünün kolordu süvâri bölüğü olduğu; Silivri'ye inen kuvvetlerinde bizim perâkendeler olduğu anlaşıldığından numûne-i cebânet olmak üzere bu rapor hıfz edilebilir. Hüseyin Remzi”

4. Kolordu da böylece 27 Teşrîn-i evvel’de dümdârı vesâ’iresiyle berâber Çatalca hattına girmiş bulunuyordu.

3. Müstakil Süvâri’nin Ric‘atı

Müstakil Süvâri Livâsı: 22 Teşrîn-i evvel'de Sinanlı'da iken Muhtar Paşa'dan ric‘at emrini almış olub 23/24'de Karlıköy'de, 24/25'de Saray'da, 25/26'da Çerkesköy'de ve bataryasıyla Büyükhan'da idi ve bugün düşman ileri kıta‘âtıyla temâs ederek Çerkesköy garbında ufak bir muhârebe yapmışdı.

III/[557]

Bundan sonra livâ ric‘ata devâm ederek 26/27'de Sinekli'de kalmış ve 27'de (Korfalı-Akviran) üzerinden İnceğiz'e gelmişdi.

Burada süvâri Livâsı, süvâri teşkîlâtı hakkındaki yeni emri almışdı, fırka lağv ediliyor ve Çatalca ordusunda yalnız bir Süvâri Livâsı takviye edilerek kalıyordu. Livâ erkân-ı harbliğine ta‘yîn edilen Yüzbaşı Kenan Efendi’de [halen Kenan Paşa Hazretleri] 27/28'de İnceğiz’de iltihâk eylemişdi.

Livâ, 28/29’u da burada geçirdikden sonra 29'da geri gelerek İzzettin’e varmış, bugün yine düşmana tesâdüf ederek top ateşiyle düşman kollarına vakit zâyi‘ etdirmiş, düşmanı keşf etmiş ve mühim ma‘lûmât vermişdi.

30'da ve 30/31 gecesinde de İzzettin’de kalan livâ 31'de hatt-ı müdâfa‘a gerisine Ömerli'ye gelmiş ve 2-Teşrîn-i sânî'ye kadar burada kalmışdı. Bundan sonra da sûret-i umûmiyyede Çilingirköy'ünde kalmış olub Çatalca Muhârebesi günlerinde gündüzleri Sancaktepe'ye gelerek intizâr etmiş, akşamları konağına avdet eylemişdi.

Süvârinin son şekilden sonra 28-30 günlerinde haylice mühim keşif netâyici istihsâl etmeğe muvaffak olduğunu; düşman kollarını top ateşiyle oldukça te’hîr ve işgāl eylediğini hatırlıyorsam da ma‘a’l-esef bu bâbda hiç bir vesîkaya tesâdüf edemedim.

Müstakil Süvâri Fırkası: Ric‘at emrini alarak Karahasan'a gelüb 22/23 Teşrîn-i evvel gecesini burada geçiren Müstakil Süvâri Fırkası 23 ve 23/24'de dahi burada kalmışdı ve bugün Karahasan şimâl-i şarkîsinde, Ergene Nehri üzerindeki büyük köprüyü tahrîb etdirmişdi. Bugün 4. Kolordu’dan şu emir gelmişdi:

“Şark Ordusu’nun emridir: 4. Kolordu’ya mensûb 3 tabur ve 1 bataryadan mürekkeb müfreze Süvâri Fırkası’yla berâber Çorlu'yu sonuna kadar müdâfa‘a edecekdir.

Binâ'en-'aleyh 4 tabur, bir mitralyöz bölüğü, bir sahrâ bataryası Çorlu garbındaki müstahzar mevzi'de bulunan Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Hüseyin Selahaddin Bey'e verildi. Bu müfreze 4. Kolordu'ya merbûtdur."

Bunun üzerine Süvâri Fırkası 24 Teşrîn-i evvel öğle sıralarında buraya gelmiş ve Selahaddin Bey'le irtibât te'sîs ederek 24/25 gecesini Çorlu'da geçirmişdi.

Muradlı Köprüsü'nü tahrîbe gönderilen müfreze avdet etmişdi: Mevâd-ı infilâkiyenin azlığı, kısmen de ıslanması yüzünden ilk köprü açıklığındaki travers mesnedi kuşakların kuşatılmasıyla iktifâ edilmişdi; ancak bundan sonra İstanbul'dan tren-i mahsûsla istihkâm Binbaşısı Haydar Bey gelerek istasyondaki su hazinesini, bir köprüyü tahrîb eylemişdi.

III/[558]

25 sabâhı Çorlu'da bulunurken Çerkesköy'den, 2. Şark Ordusu'ndan: "Çorlu'nun muhâfazası lüzûmu Karargâh-ı Umûmî'ye yazıldı, cevâb alınıncaya kadar Çorlu'yu bırakmayınız. Ordu karargâhı yarın yine Çerkesköy'ünde, öbür akşam Sinekli'dedir" emrini almışdı.

1. Ordu kumandan vekîli imzâsıyla Silivri'den 25 minh sâ'at 2'de yazılmış olan Abuk Ahmed Paşa'nın ordu emri de gelmişdi; bunda Süvâri Fırkası'na "İleride kalacak, Çorlu Müfrezesi'yle tevhîd-i hareket edilecek ve lüzûm görülürse 2. Kolordu gerisine çekilinecekdir" deniyordu ve 2. Kolordu'nun 25'de Fener'de tecemmu' edeceği zikrediliyordu.

Arkasından şu emirler de gelmişdi:

Yine Abuk Paşa'dan: "Selahaddin Bey Çorlu'da en ziyâde düşmanı top ateşiyle ta'cîz ve işgāl ederek düşman piyâdeleri ilerlemeğe başlayınca tedrîcen geriye çekilecekdir. Süvâri Fırkası tevhîd-i harekât ederek yorgun düşmanın (?) mümkün mertebe ilerlemesine mümâna'ât etmek vazîfe-i asliyesidir.

Esâs mes'ele Süvâri Fırkası'ndan düşman hakkında ma'lûmât istihsâlidir. Ordu Çatalca'ya geldikden sonra süvâri ancak muhâbereye yarar; asıl hidmeti şu zamanda göstermek lâzımdır".

Binâ'en-'aleyh Süvâri Fırkası vazîfesini artık sonuna kadar bir müdâfa'a olarak değil, şöylece düşmanı te'hîr ve keşif sûretinde kabûl ederek müsterîh olmuşdu.

Bu sırada Başkumandanlık'da "Lüleburgaz İstasyonu'ndan cenûb-ı garbîye yürüdüğünü evvelce bildirdiğiniz düşman kolunun istikāmet hareketi nedir? Hâssaten Bolayır'a yürüyor mu?" diye sormuş ve "Bu düşman Tekirdağ'ına hareket etmemişdir" cevâbı verilmişdi.

Fakat bu muhâberat cereyân ederken öğle vakti düşmanın münferid yürüyüş kolları da (?) (Büyük Karışdıran-Karahasan-Çorlu) yoluyla Çorlu'ya yaklaşmağa başlamışdı.

Biraz sonra bu düşman kuvvetleri yayılarak Selahaddin Bey Müfrezesi'ne ta'arruza başlamışdı, fırka da topçusuyla Çorlu şarkında mevzi'e girerek düşmanın bidâyetde Çorlu'ya takarrüb eden 3 taburuna, dik caddeyi ta'kîben istasyona ilerlemekde olan 6-8 taburuna ateş açmışdı.

Sâ'at 14 dakika 15'de gâyet uzakdan, Muradlı istikâmetinden şark istikâmetinde diğer bir yürüyüş kolu görülmüş, sâ'at 15 sıralarında da Velimeşe'ye doğru düşman piyâdesinin ilerlediği haberi gelmişdi.

Nihâyet akşama doğru muhârebe kat' edilerek süvâri fırkaları çekilmiş ve sâ'at 20 sıralarında Ermeşeli'ye gelmişdi. Bu bâbda Başkumandanlığa şu rapor verilmişdi:

"25 minh sâ'at 11 dakika 30'da düşmanın pek mühim bir kuvveti müte'addid kollarla (Büyük Karışdıran-Karahasan-Çorlu yolu) ve garbından Çorlu'ya yaklaşmış ve Selahaddin Bey Müfrezesi'yle 2 sâ'at kadar

III/[559]

top ve tüfek muhârebesi yapmışdır. Süvâri Fırkası da Çorlu şarkından topçusuyla yardım etmişdir... Düşman sâ'at 16'da Çorlu'ya girmişdir".

Süvâri 26'da sabâhleyin Ermeşeli'de iken şu emirleri almışdı:

Çatalca'da 2. Ordu kumandanlığından: Düşmanın bir piyâde alayı, bir mitralyöz bölüğü veya cebel bataryası sâ'at 14'de kolbaşıyla Büyük Manika'da olub diğer bir kol şimdi şarkdan Çerkesköy istikâmetinde ilerlemekdedir.

17. Kolordu yarın erkenden hareket edecekdir. 3. Fırka piyâdesi bu gece Büyükhan'dadır. 25/26 fırkanızla Çerkesköy istikâmetine hareket ederek şark istikâmetinde ilerleyebilecek olan düşman kollarının cenâhı üzerine icrâ-yı te'sîr ediniz ve ric'atı himâye eyleyiniz. Mahmud Muhtar.

Sâ'at 8'de, yine Muhtar Paşa'dan bunu te'yîden: " ... Hafif Livâ Yeniköy garbında ric'atı himâye edecekdir. Siz de Çerkesköy istikâmetinde hareket ederek şark istikâmetinde ilerleyecek düşman kollarının yanına te'sîr ve ric'atı himâye ediniz" emri gelmişdi.

Bunun üzerine Süvâri Fırkası sâ'at 10'da pîşdârla Yeniceler köyüne gelmişdi. Fakat bu sırada Hafif Livâ'nın Çerkesköy'ünden Büyükhan'a yürümekde olduğu uzakdan görülünce fırka tekrâr cenûb-ı şarkîye teveccüh ederek sâ'at 15'de Cücesekban'a gelmişdi ve 26/27'de Hafif Livâ Sinekli'de, fırkada Cücesekban'da kalmışdı. Bir keşif bölüğü Esed şark sırtlarında, diğer bir bölükde Kostimur'da bırakılmışdı.

26 keşif netîcesi şöyle tesbît edilmişdi:

"Beherri muhtemelen bir fırka olan 3 büyük koldan birisi 25 Teşrîn-i evvel sâ'at 16'da Çorlu'ya girdikden sonra 26'da Silivri caddesini ta'kîben yürüdü. Bunun 3 tabur ve bir süvâri

bölüğü (Çukurçengel-Esed-Çanta) yolunda idi. Ortadaki büyük kolordu 25/26'da pîşdârıyla Velimeşe'de kalarak 26'da (Öksüzce-Ermeşeli) yoluyla Çerkesköy'üne gelmişdi. Sol cenâh kolu ise 26 minh sâ‘at 11 dakika 30'da Çerkesköy'üne gelmiş ve gece kuvvetli projektörler (?) görülmesine nazaran Sinekli istikāmetinde yürümeğe devâm etmişdir.

Her 3 kolun pîşdârları 26/27'de (Seymen-Esed-Kurtulmuş) ve Büyükhan'da idi".

27 Teşrîn-i evvel sâ‘at 6'da hareket eden fırka bir müddet Fener civârında kalırken, fırkanın lağvı ve öğleye kadar alayların Akviran'da Müstakil Livâ emrine tevdî‘ edilerek karargâhın Hadımköy'üne gelmesi emrini alınca mevcûdu 700 kılınç ve bir batarya olan kuvve-i mütebâkiye Mîralay Selim Bey'e tevdî‘an Akviran'a sevk edilmiş ve karargâh Hadımköy'üne gelerek Süvâri Fırkası'nın serencâmı da nihâyet bulmuşdu.

[26'da Başkumandanlık'dan, "Çatalca hattında muhârebeye tarafdâr olub olmadığınız" su'âli hakkındaki ta‘mîm gelmiş ve fırka kumandanlığı "Evet" cevâbını vermişdi].

III/[560]

Yedinci Bâb 22-30 Teşrîn-i evvel Osmanlı Karargâh-ı Umûmîsi

Karargâh-ı Umûmî 22 Teşrîn-i evvel sabâhı Hadımköy'üne gelerek, ta 12 Teşrîn-i evvel'den beri bir dürlü terk edemediği ve uzaklaşamadığı lüks treniyle, Hadımköy İstasyonu'ndaki yegâne 3 ifrâz hattının da birisini körletmek sûretiyle burada yerleştikden sonra başlıca meşgalesi Sadâret ile "Ordu Çatalca hattında duramaz" diye didişmekden ibâret kalmışdı; bu ahvâl Çatalca Muhârebesi'yle daha yakından alâkadâr olmakla berâber, bir tarafdan da ordunun ric‘at günlerinde en büyük bir makām-ı askerînin meşgalesini göstermek i‘tibâriyle burada zikrinden ictinab edilemedi ve lâzım görüldü: [Bu bahis (Çatalca Muhârebesi konferansı) nâm-ı eserimde telhîsen varsa da bir vesîka-i târîhiyye olarak burada aynen yazıldı.]

Daha 22 Teşrîn-i evvel sâ‘at 17'yi biraz geçe, Ma‘ârif Nâzırı Şerif Paşa, Nazım Paşa'yı makine başına çağırmış ve şu muhâbere olmuşdu:

Suâl: "Çatalca hattında hiç olmazsa 6-7 gün mukāvemete imkân var mıdır? Meclis-i Vükelâ karârıyla, buna cevâb-ı kat'î bekliyorum".

Cevâb: "Ordu henüz hâl-i ric‘atdadır. Çatalca hattında tecemmu‘ ve düşmanın hatt-ı mezbûr önüne muvâsalatla müsâdemâta başlanması 5-6 güne mütevakkıf olduğu tahmîn edilmekdedir. Ordu icrâ etdiği müte‘addid ric‘atlarda ma‘a't-te'essüf düşmana çok top terk etmiş olduğundan Çatalca hattında sebât ve mukāvemetin derecesi, birlikde getirebileceği top ve eslihanın mikdârına ve meşhûd olacak ahvâl-i rûhiyyeye tâbi‘ olduğundan şimdiden netîcesi kesdirilemez".

Fakat bununla iktifâ edilmemiş, 23 Teşrîn-i evvel sabâhı şu tahrîrât yazılarak elden Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Asım Bey [Kütahya] ile Sadâret'e gönderilmişdi:

“Vaz‘iyyet-i hazıra ber-vech-i atî tafsîlât ve mütâla‘âtın i‘tâsına lüzûm göstermekdedir. Şöyle ki: Bundan evvelki telgrafnâme ile de arz olunduğu vech ile ordu Çatalca hattının gerisinde tecemmu‘ etmek üzere ric‘at etmekdedir. Bu tecemmu‘un ikmâli ve Bulgar ordusunun hatt-ı mezbûr önüne muvâsalatla tekrâr müsâdemâta başlaması beş altı günden evvel vukū‘ bulmayacağı tahmîn olunmakdadır. Ma‘a’t-te’essüf şimdiye kadar yapılan ric‘atlarda birçok top terk edilmiş olduğu gibi müte‘addid esbâb ve avâmil te’sîriyle ordunun her dürlü kuvve-i ma‘neviyye ve maddiyyesi de tamâmen bozulmuş olduğundan ve elde mikdâr-ı kâfî top bulunmaması hasebiyle zâten hâl-i metrûkiyetde kalmış olan Çatalca hattının şu bir kaç gün içinde usûl-i cedîdeye tevfîkan ber-vech-i matlûb

III/[561]

tahkîm ve teslîhi de mümkün olamayacağından ve zâten şimdi karşımızda adeden bize fâik olan düşman Makedonya cihetinde serbest kalmış olan kuvâ-yı askeriyyesini şimendüferle bu tarafa celb ederek tefevvuk-ı hazırasını büsbütün tezyîd edebileceğinden ve buna mukābil bizim şarkî Anadolu’dan ancak 15-20 güne kadar getirebileceğimiz 15-20 bin kişilik bir kuvve-i imdadiye ile ihrâz-ı teveffuk etmekliğimiz kābil olamayacağından Çatalca hattında yapılacak muhârebenin netîcesi meşkûktur. Bi’l-‘akis böyle bir muhârebe netîcesinde ordunun büsbütün dağılması ve düşmanın bil-fi‘il pâyitahta girmesi gibi ma‘azallah pek elîm ve vahîm ahvâl tahaddüs etmesi muhtemeldir. Binâ’en-‘aleyh şimdiye kadar yapdığı müte‘addid hurûclarda muvâffak olmuş olan Edirne mevki‘-i müstahkemi ile berâber İşkodra, Manastır, Yanya ve Selanik mevki‘leri de daha elimizde iken ve Bulgar Ordusu İstanbul’un pek yakınında bulunan ve kapısı demek olan Çatalca önlerine kadar gelip pâyitahta karşı bir vaz‘-ı tehdîd almadan ve Edirne Vilâyeti’nin büyük bir kısmını henüz zabt ve istîlâsına geçirmeden (?) ve ordumuz büsbütün dağılmadan evvel devletçe harbe nihâyet verilmesi ahvâl ve şerâ’it-i hazıra tahtında en sâlim bir hareket olmak üzere görülmekdedir. Buna nazaran hükûmet-i seniyyenin iktizâ eden tedâbîr-i siyâsiyyeyi ittihâz etmesi taht-ı vücûbdadır. Teşebbüsât-ı siyâsiyyenin ikmâline kadar ordunun arz olunan iktidâr-ı maddî ve ma‘neviyyesinin müsâ‘adesi derecesinde müdâfa‘aya çalışılacağı ve hissemize â’id her dürlü fedâkârlığın ihtiyâriyle son vazîfe-i askeriyye ve vataniyyenin îfâ edileceği tabî‘îdir”.

Fakat Sadr-ı a‘zam Kamil Paşa, artık teşebbüs-i zâtiyi ele almağa karâr vermişdi ki ne yapdığı, 24/25 Teşrîn-i evvel gecesi tren-i mahsûsla Hadımköy’üne gelen Topçu Mîrlivası İbrahim Paşa’nın getirdiği şu Sadâret tezkiresi ve mazbata bize göstermekdedir:

Tezkire: “Vaz‘iyyet-i hazıra-i askeriyye hakkında tafsîlât ve mütâla‘âtı hâvî ve târîhsiz ve numarasız tahrîrât-ı aliyyeleriyle ahvâl-i siyâsiyyeye dâ’ir Hâriceye Nezâret-i Celîlesi’nin 24 minh târîh ve 1135 numrolu tezkiresi ve melfûfâtı mütekâ‘idin ve müstahdemin erkân-ı

ümerâ ve zâbitândan Bâb-ı ‘âlî’ye da‘vet olunan zevât hazır bulundukları hâlde bu gece Meclis-i Vükelâ’da mütâla‘a olunarak cereyân eden müzakerâtı hâvî tanzîm ve müşâr ve mûmâ-ileyhim tarafından imzâ edilen zabıtnâmenin sâlifü’z-zikr tezkire ve melfûfu ile ma‘an ve matviyyen ve Ağır Topçu Müfettiş-i Umûmîsi Mîrliva İbrahim Paşa’ya mevdû‘an savb-i âlîlerine gönderilmiş olmakla ordu erkân-ı ümerâ ve zâbitânından îcâb edenlerin nezd-i âlîlerine hemân celb ve cem‘i ve bunların kıraâti ile vâki‘ olacak mütâla‘âtın bi’l-etrâf vâzıhan iş‘ârı ve evrâk-ı mürsele ile yazılacak cevâbın paşa-yı mûmâ-ileyhe tevdî‘an sür‘at-i mümküne ile tesyarı husûsuna…”

Mazbata sûreti: “Ordu-yı Osmanî’nin Çatalca hattının gerisinde tecemmu‘ etmek üzere ric‘at eylemekde olduğuna kuvve-i imdâdiyye celbiyle düşman kuvvetine karşı ihrâz-ı tefevvuk etmekliğimiz kābil olamayacağı cihetle Çatalca hattında yapılacak muhârebenin netîcesi meşkûk bulunduğundan bahisle iktizâ eden tedâbîr-i siyâsiyyenin hükûmetçe ittihâz olunması taht-ı vücubda olduğuna ve ma‘a-mâ-fîh teşebbüsât-ı siyâsiyyenin ikmâline kadar ordunun iktidâr-ı maddî

III/[562]

ve ma‘nevisinin müsâ‘adesi derecesinde müdâfa‘aya çalışılarak her dürlü fedâkârlığın ihtiyârıyla son vazîfe-i vataniyye ve askeriyyenin îfâ edileceğine dâ’ir Harbiye Nâzırı ve Ordu-yı Hümâyûn Başkumandan Vekîli Nazım Paşa’nın teşrîn-i evvel [1]328 târîhli tahrîrâtı ve muhâsamât-ı hazıranın ta‘tili için vukū‘ bulacak tavassutu hükûmet-i seniyyenin kabûle müheyyâ olduğunu düvel-i mu‘azzamaya bildirmeleri hakkında süferâ-yı saltanat-ı seniyyeye icrâ kılınan teblîgâta cevâben Paris ve Petersburg sefâret-i seniyyelerinden gelen cevâblardan bahisle bazı mütâla‘ât hâvî Hâriciye Nezâreti’nin 24 minh târîh ve 1175/24371 numrolu tezkiresi ile melfûfu, erkân ve ümerâ-i askeriyyeden da‘vet edilen zîrde muharrirü’l-imzâ zevât hazır bulundukları hâlde Meclis-i Vükelâ’da kırâ’at ve keyfiyyet-i arîz- ve amîk te’emmül ve müzakere olundu:

Netîce-i mübâhasâtda muşârün-ileyh Nazım Paşa’nın tahrîrâtında Şark Ordumuz Çatalca hatt-ı müdâfa‘asına çekilmekde olub askerin kuvve-i ma‘neviyyesi muhtell olmuş ve toplarımızın birçoğu elden çıkmış olduğu ve zâten hâl-i metrûkiyetde kalmış olan Çatalca hattının şu birkaç gün içinde usûl-i harbiyeye tevfîkan ber-vech-i matlûb ihkâm ve teslîhi mümkün olamayacağı ve zâten şimdi adeden bize fâik olan düşman, Makedonya’da serbest kalan kuvâ-yı askeriyyesini şimendüferle bu tarafa celb ederek tefevvuk-ı hazırını tezyîd edebileceğini ve buna mukābil bizim Şarkî Anadolu’dan ancak 15-20 güne kadar getirebileceğimiz 15-20 bin kişilik bir kuvve-i imdâdiyye ile ihrâz-ı tefevvuk kābil olamayacağı cihetle Çatalca hattında yapılacak muhârebenin netîcesi meşkûk ve bi’l-‘akis böyle bir muhârebe netîcesinde ordunun büsbütün dağılması ve düşmanın ma‘azallah bil-fi‘il pâyitahta

girmesi gibi pek elîm ve vahîm ahvâl tahaddüs etmesi muhtemel olduğundan şimdiye kadar yaptığı müte‘addid hurûclarda muvâffak olan Edirne mevki‘i müstahkemi ile İşkodra, Manastır, Yanya ve Selanik mevki‘leride daha elimizde iken ve Bulgar Ordusu İstanbul’un pek yakınında olan Çatalca önlerine kadar gelip pâyitahta karşı bir vaz-ı tehdîd almadan ve Edirne Vilâyeti’nin büyük bir kısmını henüz yed-i zabtına geçirmeden ve ordumuz büsbütün dağılmadan devletçe harbe nihâyet verilmesi ahvâl ve şerâ’it-i hazıra tahtında en sâlim bir haraket görülmekde olmasına nazaran hükûmet-i seniyyenin iktizâ eden tedâbîr-i siyâsiyyeyi ittihâz etmesi taht-ı vücûbda olduğu beyân olunup vâkı‘a Başkumandan Vekîli Nazım Paşa’nın tasvîr etdiği ahvâle göre devletçe muhârebeye nihâyet verilmek için îcâb eden teşebbüsât-ı siyâsiyyede bulunulması muktezî olub ma‘a-hâzâ Hâriciye Nezâreti’nin sûret-i iş‘ârına nazaran ordumuz ihrâz-ı gālibiyet ve hiç olmazsa epeyce müddet mukāvemet edemeyüb de bir şekl-i mağlûbiyyetde akd-i müsâlahaya mecbûr olduğumuz hâlde Rumeli kıt‘ası tamâmen elden çıkarak İstanbul’un muhâfazası da bi’l-âhire kesb-i müşkilât edeceği ve muhârebenin bu sûretle netîcelenmesi şeref ve nâmûs-ı askerimizi pek ziyâde ihlâl etmekle berâber devletin istikbâlince de vahâmet-i azîmeyi da‘vet edeceği derkâr olmasına ve Şark Ordumuzun (Vize-Lüleburgaz) hattına ric‘atından sonra Çatalca hattına getirebileceği kuvvet 120.000 tahmîn olunup bundan 20.000’i tenzîl olunduğu hâlde elde lâ-akall 100.000 kişilik bir kuvvet kalacağı ve henüz harbe iştirâk etmeyip Çatalca hattına gönderilmiş olan Bahr-i

III/[563]

siyah iskelelerinde ve Dersa‘âdet’de bulunup peyderpey sevk edilmekde olan 65.000 kişinin inzimâmıyla Şark Ordusu’nun kuvve-i umûmiyyesi herhâlde 165.000 kişiye bâliğ olacağı ve Çatalca hattında elyevm yapılacak ihkâmat istihkâmât-ı fenniye ve cesîme vücûda getirmek olmayub avcı siperleri yapılarak topların gizli ve müsâ‘id mahallere yerleşdirilmesinden ve Çatalca’da hatt-ı müdâfa‘a ve mukāvemet vücûda getirmekden ibâret ve bu ise gayret olunduğu hâlde birkaç günde mümkünü’l-husûl olduğu ve esnâ-yı ric‘atda elde 100 top kaldığı farz olunsa Dersa‘âdet’den gönderilmekde olan 140 top ve obüsün bunlara inzimâmıyla Çatalca hatt-ı müdâfa‘asına lâ-akall 240 top ve obüs ta‘biye olunabileceği ve Çatalca’nın Karadeniz ve Marmara sâhillerine ikāme olunacak sefâin-i harbiye ile Ordu-yı Hümâyûn’a bahren dahi mu‘âvenet mümkün bulunduğu cihetle bir tarafdan ordunun takviye-i ma‘neviyyâtına ve diğer tarafdan esbâb-ı müdâfa‘anın istikmâline gayret ve müsâraat olunduğu hâlde ordu-yı hümâyûnun Çatalca hatt-ı müdâfa‘asında epeyce müddet mukavet etmesi imkânı mümteni‘ü’l-istihsâl addolunamayacağından ve mevsim ilerlemiş ve Bulgar Ordusu, merkezinden pek çok tebâ‘ud ederek düşmanımızın, ordusuna cebhâne ve erzâk yetiştirmesi kesb-i müşkilât etmiş olmasından dolayı Ordu-yı Hümâyûn mukāvemet etdiği hâlde Bulgar

Ordusu gün geçdikçe mütezâyiden dûçâr-ı za‘f ve müşkilât olarak tâli‘-i harbin lehimize teveccüh etmesi me’mûl bulunmasına binâ’en bir tarafdan teşebbüsât-ı siyâsiyyede bulunmakla berâber Hâriciye Nezâreti’nin tezkiresiyle melfûfunda muharrer tafsîlât-ı mühimmenin muşârün-ileyh Nazım Paşa’ya teblîği ile [bu tezkireler ma‘a’l-esef ele geçirilemedi. Bir gün hâriciye mahzen-i evrâkından bulunarak neşredilmesi çok mühimdir. M. N.] mukāvemet menâfi‘-i vataniyyeye ne derece muvâfık ve aksi ise ne derece muzırr ve vahîm olacağı muşârün-ileyhce anlaşıldıktan sonra ordu hey’etiyle bi’l-istişâre vâki‘ olacak mütâla‘âtın muvazzahan bildirilmesi lüzûmunun iş‘ârı, ma‘a-hâzâ gerek Bahr-i Siyah iskelelerinde ve gerek Dersa‘âdet’de ve mevâki‘-i sâ’irede bulunan ve kābil-i sevk olan kuvâ-yı imdâdiyyenin ve gönderilmekde olan top ve obüslerle levâzım-ı sâ’irenin kemâl-i sür‘atle îsâli ve askerin i‘âşesi pek mühim olduğundan îsâl ve tevzi‘-i erzâk madde-i mühimmesinin herhâlde yoluna konulması ve mümkün olduğu kadar sıcak mu‘ayyenât verilmesi ve natuk ve efrâdın ahvâl-i rûhiyyesine vâkıf ve nâfiz-ı ulemâdan lâ-akall 100 kadar zevâtın[1102] serî‘an i‘zâmıyla efrâda, anlayacakları lisân ile nasâyih-i mü’essire îfâsı ve zâbitân kadroları pek noksân olduğundan lüzûmu kadar zâbitânın be-heme-hâl âcilen gönderilmesi ve alaydan yetişmiş ve harb meydânlarında ehliyet ve hüsn-i idâreleri görülmüş erkân-ı ümerâ ve zâbitândan münâsiblerinin kıta‘âta me’mûr edilmesi pek müfîd netâyic hâsıl edeceğinden bu evsâfı câmi‘-i erkân-ı ümerâ ve zâbitândan münâsiblerinin Ordu-yı Hümâyûn’a me’mûr edilmesi ve meydân-ı harbte bulunan ümerâ ve zâbitân ile çavuş ve başçavuşlardan yararlıkları görülenlerin terfi‘i ile bu sûretle teşvîkat icrâsı def‘-i firâr, me’mûr kıt‘alar teşkîli ile firâr edenler üzerine kavâid-i askeriyyeye tevfîkan ateş edilerek firâr vukū‘nun sûret-i kat‘iyyede men‘i çâresinin te’mîni ve Çatalca hatt-ı müdâfa‘asında teller ile ârızalar ve nâkilli tellerle işti‘al eden lağımlar envâ‘ının âcilen vücûda getirilmesi ve erzâk ve mühimmât sevkiyyât

III/[564]

ve nakliyyâtın ve tevzi‘âtının mutlakā tanzîm edilmesi ve askerin muhâfaza-i sıhhatlerine pek ziyâde i‘tinâ olunması ve Anadolu'dan daha ne kadar kuvvet celbi mümkünse kemâl-i sür‘atle taraf taraf celb ve sevki ve bahren mümkün olduğu kadar kereste sevkiyle münâsib mahallerde baraka ve zeminlikler vücûda getirilmesi husûsunun Başkumandan Vekîli Paşa ile Harbiye Nezâreti Vekâleti’ne tavsiyesi tezekkür kılındı.

İmzalar

[1102] Çatalca’daki askerin moralini yükseltmek amacıyla hocaların bölgeye gönderilmesini Avrupa basını, Osmanlı Devleti savaşı cihada çevirdi şeklinde yorumlamışlardı. Her ne kadar daha savaşın başlangıcında kendileri bu savaşı Müslüman-Hrıstiyan savaşı olarak görseler bile, HR. SYS, 2078/9_20,21, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 345-347.

Müşîr: Mütekā‘id Ahmed Fevzi, Mehmed Fuat, Tevfik, Ömer Rüşdü, Kazım. Birinci Ferîk: Süleyman

Mütekā‘id Ferîk: Abid, Ahmed Tevfik, (müdâfa‘anın gayr-i kābil olduğu zannını muhâfaza ederim. Ferid), Ali Rıfat, Mehmed İzzet, Mustafa Nuri, Danyal.

Mütekā‘id Mîrlivâ: Sami.

Ferîk: Şakir, Mehmed Tevfik, Piyâde Re’îsi Ferid, Süvâri Re’îsi Cemil, Jandarma Kumandanı Nazif, (netîcesi meşkûk müdâfa‘a tarafdârı değilim. Cemil), (netîcesi meşkûk bir müdâfa‘adır. Ağır Topçu Mîrlivâ İbrahim), Veli, Harbiye Nezâreti Müsteşâr Mu‘âvini Mehmed Tevfik, Erkân-ı Harbiyye Re’îs-i Vekîli Mîrlivâ Zeki, Bahriye Müsteşarı Rüstem (netîcesi meşkûk ve tehlikeli bir müdâfa‘a pek de fâ’ideli değildir. Levâzımât-ı Umûmiyye Re’îs Vekîli Şükrü (Ahmed Fevzi, Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Ömer Lütfi [Merzifonlu]

Ayandan Mahmud Şevket Paşa ile Ferîk Hüseyin Hüsnü Paşa dahi hazır iken Şevket Paşa imzâlamadan savuşmuş ve Hüsnü Paşa rahatsızlığına binâ’en gitmişdir”[1103].

Karargâh-ı Umûmî bu vazîfeyi alınca, hemân Hadımköy'ündeki Erkân ve ümerâyı toplayarak müzâkere edüb bir tarafdan şu mazbatayı tanzîm etmiş ve diğer tarafdan da - yukarıda görüldüğü üzere– ordular ve kolordu kumandanlarından Çatalca hattında müdâfa‘aya tarafdâr olub olmadıklarını sormuşdu. Mazbata şudur:

“Başkumandan Vekîli Nazım Paşa hazretleri tarafından vukū‘ bulan da‘vet üzerine b’l-ictimâ‘ Ağır Topçu Müfettişi İbrahim Paşa’ya mevdû‘an irsâl kılınan 24 Teşrîn-i evvel târîhli tezkire-i sâmiye ile melfûfu ve İstanbul'da müctemi‘ hey’et-i askeriyye mazbatası ve evvelce Başkumandan Vekâleti tarafından makām-ı sâmi-i Sadâret penâhiye takdîm kılınan 23 minh târîhli ve ordunun ahvâlini musavver tahrîrât kıraât olundu.

İstanbul hey’et-i askeriyyesinin mazbatasında Şark Ordu’muzun (Vize-Lüleburgaz) hattından ric‘atında

III/[565]

Çatalca hattına getirebileceği kuvvet 100-120 bin ve bunu takviye için peyderpey geriden gelecek kuvvetler 65.000 raddesinde tahmîn olunarak bu sûretle Çatalca hattına 165 bin kişilik bir kuvvet toplanacağı ve elyevm ordunun elinde kaldığı tahmîn edilen 100 topa Dersa‘âdet’den gönderilmekde olan 140 kadar top ve obüsün ilâvesiyle lâ-akall 240 top ve obüs ta‘biye olunabileceği zikredilmekde ise de hakîkat-ı hâlde bugün Çatalca hattına doğru çekilmekde olan 1 ve 2. Şark orduları’nın mecmû‘ kuvveti 40-50 bini tecâvüz etmemekde olduğu gibi İstanbul'dan gönderileceği beyân edilen 140 top ve obüsden hiç birisi hatt-ı

[1103] Bu belge MB, 899/5’de T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 288-290’da yer almaktadır.

müdâfa‘aya vâsıl olmayıp bunların teşkîlâtı da mefkūd ve eski obüslerin kıymet-i harbiyeleri sıfır derecesinde bulunduğundan ve elyevm Şark Ordusu’nun elinde kalan topçu bataryaları zâbitânı hayliden hayliye zâyi‘ olduğundan ve gönderileceği beyân edilen 65.000 kişilik kuvvet dahi gayr-i mu‘allem efrâddan ibâret olduğu cihetle bunların, zâten kuvve-i ma‘neviyyesi muhtell olmuş olan Şark Ordusu üzerinde bir aksü’l-amel husûlüne muvâffak olmaları ve bir fâ’ide te’mîn etmeleri muhtemel görülmediğinden ve zâten şimdiye kadar ordunun girdiği ahvâl bir mağlûbiyyet netîcesi olmakdan ziyâde askerin esbâb ve avâmil-i muhtelife te’sîriyle kuvve-i ma‘neviyyesi bozulub bilâ-lüzûm dağılmalarından ileri geldiğinden ve kuvve-i ma‘neviyyedeki bu tezelzül bütün orduda umûmî olduğundan ve 2-3 günden beri meşhûd olmağa başlayan dizanteri ve şübheli hastalık alâ’imi dahi ordunun hâl-i perîşânisini büsbütün tezyîde sebeb olacağı şübhesiz bulunduğundan Bulgar Ordusu’nun mühim bir kuvvetini Yunan donanmasıyla müttehiden Bolayır hattına sevk ederek Çanakkal‘a istihkâmâtının gerisini almağa çalışmasını da muhtemel olduğundan bu ahvâl ve şerâ’it dâhilinde Çatalca hattının müdâfa‘asına gayret olunmakla berâber burada verilecek muhârebenin netîcesi meşkûk olduğu hakkında Başkumandan Vekîli Nazım Paşa hazretleri tarafından Bâb-ı ‘âlî’ye takdîm kılınan ve sûreti merbût bulunan 23 minh târîhli tahrîrâtta münderic mütâla‘âta tamâmıyla iştirâk ederiz.

25 Teşrîn-i evvel [1]328 sâ‘at 10 dakika 45

İmzalar: [Birinci Ferîk Nazım, Abdullah, Hadi, Ferîk Ali Rıza, Ahmed Hamdi, Mîrlivâ Salih Hıfzı, Nuri, Ziya, Pertev, Mîralay Cevad, Ali Rıza, Subhi, Kā’imakām Hasan Cemil]

Bâb-ı ‘âlî’ye de bu mazbatadan bahisle aynı me’âlde bir tahrîrât yazılmış ve cümlesi İbrahim Paşa ile bugün İstanbul'a gönderilmişdir.

Gece ve ertesi 26 günü ordu ve kolordu kumandanlarının bazılarından [4, 2, 1. kolordu ve Salih Paşa’dan] gelen cevâblar sûret-i umûmiyyede mukāvemet tarafdârı olduğundan bundan bahisle Sadâret’e bir şey yazılmamışdı.

Bundan sonra Sadr-ı a‘zam yine tavassut istemiş ve muvâffak olamayınca 30 Teşrîn-i evvel târîhiyle Başkumandanlığa şunu yazmışdı: (hulâsaten)

III/[566]

“Evvel ve âhir iş‘ârınız üzerine bir iki gündür düvel-i mu‘azzamanın tavassutunu istemek için yapılan teşebbüsâttan ümîd-bahş hiçbir netîce hâsıl olmayıp devletlerin bir müdâhale-i fi‘liyede bulunmayacakları münfehim olmasına ve Bulgar Ordusu’nun Çatalca'ya takarrübüne mebnî bir tehlikeye mahal bırakılmayarak iş‘âr-ı devletleri ve vech ile harbe hemân nihâyet verilmesi zarûrî görüldüğünden tarafeyn kumandanları arasında bi’l-müzâkere bir

mütâreke akdi için Bulgar kumandanlığına emir verilmesi zımnında taraf-ı senâveriden Bulgar kralına telgraf keşîde edilmiş olmakla şayed me'mûrlar gelirse bir tarafdan müzâkereye başlanarak diğer tarafdan müdâfa'a esbâbının istikmâli ..."

Bunun üzerine 30/31 de Karargâh-ı Umûmî hulâsaten "...Hemân Bulgar kumandanına mürâca'at edeyim mi, yoksa Bulgar me'mûrlarının gelmesini mi bekleyelim?" diye sormuş ve cevâben "Bir me'mûr gönderilmesi ve mülâkat taleb edilmesi, müzâkere için muktezî me'mûrin-i siyâsiyyenin İstanbul'dan gönderileceği" iş'âr edilmişdi.

Buna tekrâr 31/1-Teşrîn-i sânî'de "Me'mûr göndermek için evvelâ Bulgar kumandanının bu bâbda emir almış olub olmadığını bilmeliyim, bu sebeble şimdilik i'zâmı te'hîr edildi" denilmiş ve alınan cevâbda "Bulgar kralından henüz cevâb gelmediği ve ma'a-mâ-fîh sizin sormanızın mümkün ve muvâfık olduğu" bildirilmişdi.

Bunun üzerine 1Teşrîni sânî günü Karargâh-ı Umûmî erkân-ı harbiyye zâbitânından Yüzbaşı Edib Servet Bey Çatalca'ya gönderilmiş ve mûmâ-ileyh istasyon köprüsünde 6. Bulgar Fırkası'nın 2. Livâ kumandanı ceneral ile görüşerek getirdiği haber üzerine Sadâret'e bugün: "Şimdiye kadar kraldan bir emir almadıklarını Bulgar kumandanı bildirdi" cevâbı yazılmışdı.

Nihâyet 3 Teşrîn-i sânî târîhli Sadâret şifresi: "Kraldan aldığım cevâba göre muhasımlar beyninde te'âtî edilecek müzâkerâtın arası uzaması muhtemel olduğundan ansızın hücûma karşı Çatalca'nın tahkîm ve müdâfa'asına son derece ehemmiyet verilmesi hâriciyenin iş'ârı üzerine Meclis-i Vükelâ karârıyla teblîğ olunur" demişdi.

Halbuki Karargâh-ı Umûmî'nin Bâb-ı 'âlî'yi bu sûretle sulh dilenciliğine sevk ve icbâr etmesi hakîkatde ancak Bulgar iştihâsını kabartmağa ve bunları Çatalca ta'arruzunu göze almağa sevk eylemişdi. Nitekim bu ta'arruzda muvâffak olamamaları üzerinedir ki Bulgar Re'îs-i Vükelâsı daha 6 Teşrîn-i sânî'de mütâreke müzâkeresini kabûle âmâde olduklarını Rus Sefâreti vâsıtasıyla Sadr-ı a'zam'a iblâğ eylemişlerdi! Bulgarlar siyâset ile askerliklerini bize nazaran çok güzel tevhîde muvâffak olmuşlardı. …

[Bu bâbda Çatalca Muhârebesi Konferansı nâm kitâbımın 60 ve müte'âkibi sahîfelerde îzâhât vardır].

*

* *

Karargâh-ı Umûmî'nin, gözünü böylece, bu vaz'iyyetde gayr-i kābil-i tahakkuk olduğunu asla kesdiremediği

III/[567]

sulhe dikmesi Çatalca hattının ihzârına sadece sû'-i te'sîr icrâ eylemişdi. Fi'l-hakîka: 22 günü bu maksadla tamâmen boşuna geçirilmiş, 23'de sadece Çatalca'nın geri hidemâtı

hakkında umûmî bir direktif yazılmış, 24'de firârilerin ve perâkendelerin tecemmu'u ve tevkîfi hakkında ilk tedâbîr-i inzibâtiye der-hâtır olunmuş ve 1 ve 2. Şark Orduları'nın Çatalca'da tecemmu' mıntıkalarının sûret-i umûmiyyede tesbîtiyle iktifâ edilmiş, 25 Teşrîn-i evvel günü sadece –ber-vech-i bâlâ– mazbata teâtîsi ile geçirilmiş ve ancak 26 Teşrîn-i evvel'dedir ki ilk def'a olarak ordunun Çatalca hattında vech-i teşkîl ve tanzîmi ve müdâfa'a mıntıkaları hakkında etrâflı bir emir ihzâr ve 27'de verilebilmişdi ki bu emrin i'tâsına ancak Sadâret mazbatasının mü'essir olduğunu kabûl edebiliriz!

*

* *

Ordunun takviyesi hakkında ilk hükûmet tedbîrleri ise şunlar olmuşdu:

1- 21 Teşrîn-i evvel sâ'at 20'de tren-i mahsûsla "Ordu-yı Hümâyûn'un tezyîd-i şevk ve gayreti için taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden velî'ahd-ı saltanat-ı seniyye devletlü necâbetlü, Yusuf İzzeddin, ve necl-i necîb cenâb-ı tacidârî Ziyaeddin [ne hüsn-i intihâb! M. N] efendiler hazerâtının ayandan Müşîr devletlü Fuat Paşa hazretleriyle birlikde Çatalca'ya kadar azîmetle îcâb eden mevâki'-i askeriyyeyi teftîş ve ziyaret"[1104] için gelmişler ve ertesi sabâh avdet eylemişlerdi. Yanlarında "ulemâdan natûk üç zât, zât-ı âlî-i meşîhatpenâhice müntehab" olarak bulunmuşdu;

2- İkinci tedbîr Sadâret'in şu telgrafı idi [24 Teşrîni-i evvel] "Şark Ordusu'ndan birçok efrâdın her ne sebebe mebni ise [neden olacak, bakımsızlık! M. N] âr-ı firârı irtikâb etmeleri Memâlik-i Osmâniyye'nin her tarafında olduğu gibi buraca dahi amîk bir te'sîr-i mûceb olarak 50.000 kişilik bir ictima akd edilmiş ve bunlar meydân-ı harbe gelmek istemişlerse de lüzûm görülmeyerek (!) yalnız takviye-i ma'neviyyât için 50 natûk âlimin i'zâmı takarrür etmişdir. Nerelere gönderelim?"

Cevâb: "Hüsn-i intihâb şartıyla i'zâmı münâsibdir, vürûdlarında yerleri gösterilir".

Fi'l-hakîka bir kaç gün sonra 80-100 hoca geldi ve bir iki gün kıta'ât nezdinde kalarak muhârebe teması başlayınca gazilikle bi'l-iktifâ, şühedâtdan ictinâben avdet etmişlerdi;

3- 27 Teşrîn-i evvel'de, Sadâret'çe, "Çatalca hattının kābiliyyet-i tedâfüiyyesini tedkîk için Almanya Ataşe Militeri Şitrampel'orjinal yazısı yaz.in" vürûdu ve bazı vesâyâda bulunarak avdeti!.

[1104] Bu belge Arşiv No : 1-A-64 Klasör No : 139 Dosya No : 73 Fihrist No : 14 olarak ATASE'de kayıtlıdır. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl: 44, S: 99, Ocak 1995, Ankara 1995, s. 82; bu belge aynı zamanda MB. İ, 164/26 kayıt numarası ile T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 262-263'de de yer almaktadır.

Halbuki bu müddet zarfında ordu, yeniden meydâna çıkmışdı ve sadâret mazbatası âdetâ harfi harfine tahakkuk eylemişdi; fi'l-hakîka meselâ Çatalca Muhârebesi'nden bir gün evvel, 3-Teşrîn-i sânî'de kuvve-i umûmiyye

III/[568]

150.000 insan, 234 topa bâliğ olmuşdu. Nizâm-ı harbde 176 tabur, 21 süvâri bölüğü 86 batarya hâlinde idi. Halbuki bugünler zarfında, bu mikdârdan hâric olarak 40.000 kadar da kolera zâyi'âtı verilmişdi!

Hatt-ı harbde bulunan bazı kumandanlarca vaz'iyyet hatta bir ta'arruza geçecek kadar bile kuvvetli görülmeğe başlamışdı; ezcümle Muhtar Paşa 31Teşrîn-i evvel târîhli teklîfinde mevzi'in müdâfa'adan ziyâde ta'arruza müsâ'id olduğunu eğer ta'arruz fikrimiz yoksa sağ cenâhın geri alınması lâzım geldiğini, halbuki düşmanın bu güne kadar merkez ve sağ cenâhımız karşısında yalnız bir fırkası bulunduğu anlaşılmış olduğundan buna hemân ta'arruz edivermenin zamanı geldiğini bildirmiş ve muvâfakat edilmemişdi; Karargâh-ı Umûmî düşman vaz'iyyetini –Muhtar Paşa'ya nispet– daha iyi ta'kîb ve takdîr eylemişdi.

*

* *

Bugünler zarfında Karargâh-ı Umûmî'nin, orduların ric'atı üzerindeki te'sîri –ordular bahsinde zikredilen– mahdûd husûsata inhisâr eylemiş olub bundan hâric fa'âliyyeti Edirne'den, kıta'âtdan ve Süvâri Fırka ve Livâsı'ndan rapor almağa inhisâr eylemişdi. Bir de şu yapılmışdı:

Daha 23, 24 Teşrîn-i evvel günlerinden i'tibâren Bulgarların Bolayır'a ta'arruzları ihtimâlinden korkulmağa başlamış ve oraya bir kuvvet i'zâmı bi'l-kuvve düşünülmüşdü.

Nihâyet Çanakkal'a Mutasarrıflığı'nın, boğazın tehdîd altında kaldığını bildirmesi üzerine 29 Teşrîn-i evvel'de (Bahr-i Sefid Boğazı Kuvâ-yı Mürettebesi)nin teşkîline emir verilmiş ve buna Şevket Turgud Paşa kumandan ve Yakub Şevki Bey Erkân-ı Harbiyye Re'îsi ta'yîn edilerek başlıca Edremid ve Çanakkal'a fırkalarıyla diğer redif taburlarından mürekkeb 25 tabur ve 2 bataryalık bir kuvvet tahsîs edilüb hemân sevke başlanmışdı.

*

* *

Karargâh-ı Umûmî 31Teşrîn-i evvel gününe kadar mütemâdiyen Hadımköy'de trende kalmış ve ne Başkumandan Vekîli; ne rü'esâ, bir kere olsun merâk ederek vagondan çıkıp hatt-ı müdâfa'ayı ve kıta'âtı görmeğe gitmemişlerdi. Ancak bugün karargâh treni Hadımköy'den tahrîk edilerek [kolera korkusuyla] Sancaktepe'ye, hatt-ı bâlâ, ana hat üzerine çekilmiş ve muhârebenin nihâyetine kadar burada kalmışdı; buradaki fa'âliyyetde hemân münhasıran yine masa başına inhisâr eylemişdi...

III/[569]

2. Fasıl 21-30 Teşrin-i Evvel [1]328

Bulgar Ordusu (İleri Yürüyüş)

Evvelâ, Lüleburgaz Meydân Muhârebesi hakkından bazı Bulgar muharirlerinin mütâla‘ât ve tenkîdâtını tedkîk fâ’idelidir:

Bulgar Süvâri Fırkası Kumandanı Ceneral Nazlimof bu bâbda şöyle diyor: [hulâsa edildi]

“Bu muhârebeye tarafeynden yüzer binden fazla insan iştirâk etdi... Kırkkilise Muhârebesi’nden sonra Türklerin, ya doğruca Çatalca hattına giderek pâyitahtı müdâfa‘a veya daha ileride bir mevzi‘ tutarak bir kere daha tâli‘i tecrübe eylemeleri lâzımdı; bu ikinci maksadla da ya Ergene Nehri'ni, ya Çorlu suyunu veyâhud Istranca Dağları'ndan cenûb-ı garbî istikāmetinden mümted ve esâs yolu amûden kat‘ eden sırtlardan birisini tutmaları lâzımdı. Ergene kısm-ı süflâsında mevzi‘ almak, hatt-ı ric‘atın cenûba müteveccih kalmasını intâc eder ve böyle bir hattı Istranca'ya kadar temdîd ise tûlunu çok büyütürdü. Çorlu mevzi‘i bu nokta-i nazardan daha müsâ‘idse de bununda Çatalca hattına çok yakınlığı bir mahzûrdu; Midye yolu da açık kalırdı. Kezâlik cenâhları denize müstenid olacak bu mevzi‘in tûlu fazla, gerisi oldukça müşkilü’l-hareke idi.

İstanbul yolunu amûden kat‘ eden sırtlara gelince [muharrir Ergene kısm-ı ulyâsının garbındaki sırtları murâd ediyor. M. N] bunda bu mahzûrlar yoksa da sağ cenâhı kıta‘ât-ı cesîmenin harekâtına gayr-i müsâ‘id Istranca'ya, sol cenâhı da mürûru müşkil bir mâni‘ olan Ergene’ye müsteniddi; ma‘a-hâzâ Ergene tarafı bu mevzi‘lerin za‘îf ciheti idi: Buradan yapılacak bir tazyîk, müdâfî‘i[müdâfa‘ayı] Istranca'ya ve Karadeniz'e atar, İstanbul yolunu açardı.

Türkler işte bu mevzi‘lerden birisini ya‘nî Karaağaç Deresi şark sırtlarını intihâb etdiler ve Kırkkilise’den sonra ta‘kîb edilmemelerinden bi’l-isti‘fâde bir tarafdan kıta‘âtı mümkün mertebe tensik ve diğer tarafdan Tekirdağ'ı, İstanbul ve belki Midye'den [buradan ilk kuvvetler ancak 22’de Saray’a gelebilmişdi. M. N] yeni kuvvetler celbiyle bir kaç günde 100-120 bin neferlik bir ordu topladılar.

Biz de ise, Kırkkilise’nin zabtından sonra 3. Kolordu’muz bidâyetde cenûb-ı garbî istikāmetinde (Yeniköy-Yenice) cebhesine hareket etmiş, 1. Ordu da (Küküler-Geredeli) cebhesinde toplanmışdı. Bundan sonra ta 14 Teşrîn-i evvel'de düşmanın hangi istikāmetde ric‘at etdiği tamâmıyla

III/[570]

anlaşıldıkdan sonra 3. Ordu cebhesini tebdîl ederek 15 minh (Yovanköy-Kelebe-Pınarhisar) şosesi hattına vardı; 1. Ordu da bugün (Babaeski-Kumbarlar Çiftlik) hattına geldi.

Bugün temâs hâsıl olunca 3. Ordu (Lüleburgaz civârındaki düşman grubunun Çorlu üzerine hatt-ı ric‘atı kat‘ etmeğe) karâr verdi; halbuki bu, güçdü; Lüleburgaz’daki düşmanın kuvveti hesâb edilmeden kararlaşdırılmışdı.

16 Teşrîn-i evvel’de bütün 3. Ordu Pınarhisar’dan Lüleburgaz’a kadar, gerisinde hiçbir ihtiyât kuvveti bırakmadan bir hat üzerinde muhârebeye başlamış, zevâlde ordu kumandanı Kelebe’ye gelmişdi; kumandan, düşmanın şedîd bir mukāvemet göstermeden kaçacağına zâhib olmuş ve bu maksadla ta‘kîb için Süvâri Fırkası’nı burada alıkoymuşdu.

Öğleden sonraki hâdisât ise bu zehâbı sarsdı; 5. Fırka’dan iyi haberler gelmiyor, 4. Fırka’nın ta‘arruzu ise muvaffak olamıyordu. İhtiyâtsız olan 3. Ordu kumandanının sevk ve idâresi de artık iflâs eylemişdi. Gerçi 1. Ordu, 3. Ordu’nun ihtiyâtı makāmında bulunurdu, fakat bu ihtiyâtı hüsn-i sûretle istihdâm için evvel emirde 3. Ordu’nun düşman hakkında sarîh fikir alması lâzımdı; bereket versin 5. Fırka’nın mukāvemeti ve 4. Fırka’nın da gerideki ihtiyâtının tam zamanında hüsn-i istihdâmı 6. Fırka’dan bir livânın şedîd ta‘arruzu [ki hiçbir semere alamamışdı. M. N] vaz‘iyyeti düzeltdi, akşam 1. Ordu da yetişdi.

Emr-i müveccehe göre bu ordu, Lüleburgaz karşısında muhârebeye girecek bir livâsı müstesnâ olarak, 3. Ordu’nun ihtiyâtı kalacakdı; hakîkat de ise 17 Teşrîn-i evvel’de yalnız bir livâsı müstesnâ olarak tamâmıyle cebheden muhârebeye girmiş ve yalnız bir taburuyla da Ergene cenûbunda düşman sol cenâhını ihâta eder bir vaz‘iyyete girmek istemişdi… Düşmanın sol cenâh müntehâsına atf-ı ehemmiyet edilmemiş, tekmîl nazar-ı dikkat yine Pınarhisar tarafına teveccüh etmiş ve hatta 3. Ordu kumandanı bir aralık ric‘at etmeği bile kemâl-i ciddiyetle düşünmüşdü: Bu ric‘at maksadında i’tilâf için topçu kumandanı Mîralay Tantilof berâ-yı müzâkere 1. Ordu karargâhına gönderilmiş ve ancak bu ordu kumandanının ric‘ata muvâfakat eylememesi sâyesindedir ki harekâta devâm edilmişdi [bizim hesâbımıza ne elîm bir i‘tirâf!...M. N]

18 Teşrîn-i evvel’de muvaffakiyyet sûret-i kat‘iyyede tarafımıza teveccüh etdi. Sağ cenâhımız, düşman sol cenâhını tazyîke ve netîcede bunu ric‘ata icbâra muvaffak oldu. [Hüsn-i zan! Sol cenâhdaki 4. Kolordu’nun, ordu emrine tevfîkan daha erkenden ric‘at emri verdiği ma‘lûmdur. M. N] Bu ric‘at, bizi mühim bir hareket icrâsına da‘vet etdi: Sağ cenâhımızla ta‘kîb ederek, düşmanın henüz Pınarhisar’da sarf-ı mesâ‘î etmekde olan sağ cenâhının hatt-ı muvâsalasını kat‘ etmeli idik!

III/[571]

Halbuki bunun yerine Karargâh-ı Umûmî'nin 9 numrolu direktifi sadece düşmanın mevâzi'ini zabt ve işgāl ile iktifâyı emrediyor; ta'kîb vazîfesini yalnız süvâriye bırakıyordu… [Bulgar Karargâh-ı Umûmi'sine teşekkür! M. N.]

19 Teşrîn-i evvel'de Pınarhisar'da yine muhârebe devâm ediyordu; burada 3. Fırka'nın bir livâsıyla takviye edilen ve 4. Fırka'nın da mu'âvenetine mazhar olan 5. Fırka, nihâyet düşmanı ric'ata mecbûr eylemişdi. [Bizim tarafdaki cereyân-ı hakîkiyi anladıkdan sonra Bulgar Ordusu'nu burada bir muvaffakiyyet kazandığı iddi'âsına mahal kalmaz. M. N] Bugünlerde merkez ve sağ cenâhımız bilâ hareket duruyordu; düşmanın sağ cenâhının ric'atından sonra, sol cenâhımızda durmuşdu. Binâ'en-'aleyh düşmana galebe etdik, zâyi'âta uğradık, perîşân eyledik [hepsi hüsn-i zan! Osmanlı Ordusu kendi kendine perîşân olmuşdu. M. N] fakat bir semere kazanamadık. Harekâtımız münhasıran cebheden yapılmış ve düşman, hatt-ı ric'atı üzerine tard edilmişdi. Gerçi daha 16 Teşrîn-i evvel'de 3. Ordu, 1. Ordu ile düşman sol cenâhına Napolyon-vâri bir darbe-i kat'iyye icrâsını düşünmüş, Karargâh-ı Umûmî'ye bildirmiş ve bunu Süvâri Fırkası'na verdiği 17 minh sâ'at 8 emrinde de iş'âr eylemişdi. Fakat bu yapılamadığı gibi 16'da 4. Fırka'nın geç vakit istihsâl etdiği muvaffakiyyetden de istifâde edilmemişdi.

Süvâri Fırkası 19'da hiç emir almamış, kendiliğinden Karışdıran istikāmetine hareket etmiş ve 20'de teşebbüsâta devâm niyetinde iken keşfiyâta cenûb istikāmetinde devâm emriyle akşamleyin Lüleburgaz İstasyonu'nuna getirilmişdi. Halbuki kabahat yine Süvâri Fırkası'na atfedildi ve fırkanın istirâhat istediği ileri sürüldü; fi'l-hakîka istirâhat istedim; bu, benim vazîfemdi. Fakat vaz'iyyet-i umûmiyye buna mâni' ise bana "Hayır" denebilirdi.

Hulâsa bu muhârebe muvâfık-ı usûl başlamamış, çünkü hazırlanmamışdı; âkılâne sevk ve idâre edilmemiş ve nihâyet fenâ bitirilmişdi. Buna rağmen ta'kîb ile büyük istifâde edebilirdik, fakat bunu da yapamadık; çünkü muhtelit ordular kumandanı, Karargâh-ı Umûmî'ye ordunun hâl ve vaz'iyyetini pek bedbînâne göstermiş ve Karargâh-ı Umûmi'de askerimizin pek yorgun ve bî-tâb ve iş göremeyecek hâlde olduğuna hükmederek, tehlikeye düşürmekden ictinâb eylemişdi; süvâri tek başına bir felâkete uğrasa dahi netîce üzerinde mü'essir olamayacağını düşünerek yalnız bizi ta'kîbe me'mûr eylemişdi. Halbuki süvâri ancak münhezim bir düşmana karşı mü'essir-i ta'kîb yapabilirdi. Henüz intizâmını muhâfaza eden bir düşman karşısında bunu ancak kendi piyâdemiz yetişinceye kadar durdurabilirdi. Esâsen topçusuz 18 bölükden ibâretdir. Binâ'en-'aleyh bizimde yapabilecek bir şeyimiz yokdu.

19 Teşrîn-i evvel de 1. Ordu ile Süvâri Fırkası'nın müştereken sadece ileri yürümeleri kâfî idi. [Fi'l-hakîka bizim için çok fenâ olurdu. M. N] gerçi bu kuvvetler yorgundu, fakat sol cenâhımız

dahi yorgun olmasına rağmen 19 ve 20'de muhârebeye devâm edebilmişdi. Düşman dahi aynı derecede yorgun olmakla berâber çekilmeğe muvaffak olmuşdu. Esâsen kumandanların vazîfesi bu yorgunluğu tehvîn ve telâfi-i tedâbîri ittihâz ve tatbîk değil mi idi?

Bu fenâlıklar ve kusûrlar Çatalca Muhârebesi'nden sonra meydâna çıkmış ve 3. Ordu ile Karargâh-ı Umûmî, kabahati yek-diğerine atfa çalışmışdı. Meselâ, Erkân-ı Harbiyye'den ilhâm alan Tayms (Times) muhâbiri şöyle yazmışdı: (...Herhâlde Bulgarlar düşmanlarını ta'kîbde muvaffak olamadı; halbuki ciddî bir ta'kîb harbe nihâyet verebilirdi. Fakat Yanbolu'dan beri yevmiyye üst üste 7 mil mesâfe [12-13 km eder M. N] kat' eden piyâde yorgundu. Süvâri dahi yorgunluğundan şikâyet eylemişdi; o hâlde kabahat bunu vakitsiz yoran ordu kumandanın da olmaz mı? Ma'a-hâzâ yalnız başına süvâri, 3.000 kılınç ve yaya 2.000 filintasıyla birinci hatda 120.000 ihtiyâtda 50.000 nefere mâlik bir düşmana karşı ne yapabilirdi?)

Diğer cihetden süvâriye ma'tûf ithâmlarda daha ziyâde "dâhilî dedikodudur", fıkdânı-ı inzibât netîcesidir. Mâdûnun her birisi kendisini mâfevkinden daha âkil ve muktedir görüyor ve kendi vazîfesiyle iktifâ edeceği yerde mâfevkinin ef'âl ve harekâtını tenkîdî meslek ediniyordu… Gerek mâdûn ve gerek mâfevk, herkes, yalnız vazîfe-i mevdû'ası ile meşgūl olan ve kendi harekât ve ef'âlinin mes'ûliyyetini bi'z-zât der'uhde eden ve bu bâbda başkasının arkasına gizlenmek istemeyen ve başkasının hatâsından istifâde eylemek düşünmeyen ordular ne kadar bahtiyârdır !..."

Nazlimof'un mütâla'âtına burada nihâyet veriyorum; bu mütâla'âta hey'et-i umûmiyyesiyle iştirâk etmek mümkün değildir, fakat diyebiliriz ki ceneral, bu kıymetli mütâla'âtını ve düşüncelerini meydân-ı harbde ileri sürse idi acaba kendi ordusuna daha büyük hidmet eylemiş olmaz mıydı ?...

*

* *

Diğer Bulgar muharriri de hikâyesini şu mütâla'âtla ikmâl ediyor: (hulâsaten)

"… İşte ikinci def'a olarak düşmanın mağlûbiyyetinden yine istifâde edilemedi; bu, acaba niye böyle oldu?

Halbuki san'at-ı harb nazariyyâtını, kılavuz Voyçek düstûrlarını pek iyi biliyorduk…

Fakat mukadderât burada dahi bizi bildiğimizi tatbîkten men' eylemişdi: Beş günlük muhârebe, askerimizin kuvve-i rûhiyyesini tüketmişdi; mühimmât ve erzâk ise daha evvel bitmişdi. Piyâdemizin, i'âde-i intizâm, istirâhat ve ikmâl nevâkısı için pek çok zamana ihtiyâcı vardı; ta'kîb için elde tâze kuvvet lâzımken bundan mahrûmduk. En son ihtiyâtımızda

muhârebeye girmişdi. Süvâri ise atâletini muhâfaza eylemişdi. Halbuki za‘fına rağmen süvârinin 19 Teşrîn-i evvel’de Seyidler’de görünmesi, Abdullah Paşa’yı umûmî

III/[573]

ric‘at emrini vermeğe icbâr eylemişdi. [bilmeyerek böyle yazmışsa bahs-i diğer: Aksi takdîrde büyük bir hüsn-i zan! Abdullah Paşa daha 17 akşamı ric‘at emrini vermişdi ve sol cenâhdan süvâri değil, kuvvetli piyâde tehdîdinden korkulmuşdu. M. N.]

Süvâri ta‘kîbe devâm etse idi, sadece bu yürüyüşle düşmanla berâber Çatalca’ya gidebilirdi… [Güzel hayâl M. N.]

Türkler ise başlıca müttehid bir emir ve kumanda te’sîs edememelerinden, kıta‘ât ve karargâhlar arasında emin ve serî‘ bir irtibât te’mîn eyleyememelerinden, muhtelif kıta‘ât ve orduların harekâtını tevhîde muktedir olmamalarından mağlûb olmuşlardı: Meselâ 18 Teşrîn-i evvel’de 1. Şark Ordusu ric‘at ederken 2. Şark Ordusu hâlâ ta‘arruz ediyordu!

Bi’t-tabi‘ kuvve-i ma‘neviyye kırgınlığını, açlık, yağmur, hicret vesâ’irede mü’essir olmamış değildi…

Burada sırası gelmişken Türk topçusunun pek fa‘âl-âne ve pek dirâyetkârâne hareket etdiğini de zikrederim. Bunlar o kadar iyi mevzi‘ almışlardı ki topçumuz hemân de nihâyete kadar bunları keşf ve tesbîte muktedir olamamışdı.

Ve’l-hâsıl bu muhârebede nihâyet Türkleri ric‘at etdiren ve meydân-ı muhârebeyi bize bırakdıran Bulgar Ordusu’nun azm-i zafer ve ma‘neviyyât i‘tibâriyle olan yüksekliği olmuşdu…”

*

* *

Ve’l-hâsıl diğer muharrirler ve muhâbirler de Bulgar Ordusu’nun yorgunluğu ve bî-tâblığı, maddeten ve ma‘nen sarsılmış olması, ikmâl noksânı eşedd-i ihtiyâc tahassul eylemesi, yağmur ve çamur, düşmanın henüz sarsılmamış olduğu, süvârinin atâleti ve topçusuzluğu….elh gibi sebeblerle ta‘kîb yapamamış olduğunu zikir ve tesbîtde müttehiddir.

Fakat bu ceneraller ve efendilerin kâffesi şunu unutuyorlar ki: Bulgar Ordusu fi’l-hakîka bu hâlde olabilir, lâkin bu kadar devâmlı bir muhârebeden sonra nihâyet her ne sûretle olursa olsun ric‘at etmekde olan Türk Ordusu’nun bu şerâ’it i‘tibâriyle daha iyi bir hâlde olduğu kabûl edilebilir miydi? Kezâlik şunu da unutuyorlar ki büyük kumandan, işte bu hâl ve vaz‘iyyetde dahi a‘sâbına hâkim olarak ordusunu bilâ-rahm ve şefkat, düşene kalana bakmadan düşmanın peşinden mütemâdiyen ileriye sürecek olan kumandandır. Bulgar Ordusu’nda bu rûha mâlik bir kumanda makāmı bulunsa idi, daha 18’de 1. Şark Ordusu’nun peşine takılacak Bulgar sağ cenâh merkezi tekmîl Türk Ordusu’nu bilâ-şübhe tam bir hezîmet ve inhilâle ma‘rûz

bırakabilir, Çatalca'da dökdükleri semeresiz kandan kendilerini muhakkak kurtarırdı. Hiç olmazsa 21 Teşrîn-i evvel'den i'tibâren Bulgar Ordularının hatta kuvvetli müfrezelerle ta'kîbi bile ağleb-i ihtimâl ric'at emrinin teblîğindeki sû'-i tefehhüm hesebiyle 1. Ordu bakāyâsının Ergene

III/[574]

garbında, ba'dehû Muhtar Paşa'nın acâib düşünüşü yüzünden de Saray, Istranca'da geçirdiğimiz tevakkuf günleri sâyesinde bizi aglâb-ı ihtimâl yine yakalar; perîşân eder, bizimle berâber daha 24, 25 ve en geç 26 Teşrîn-i evvel'de Çatalca hattına varır ve buradaki mukāvemet imkânını da kökünden kat' ederek İstanbul'a dayanırdı….

*

* *

21, 22 ve 23 Teşrîn-i evvel günlerinde, Bulgar Orduları sûret-i umûmiyyede yerlerinde kalmışlardı.

1. Ordu karargâhı Lüleburgaz'da;

1. Fırka: Karargâhıyla Umurca'da, kıta'âtıyla Yörükdere şark sırtlarında ordugâhta olub emniyet hattı (Kumsaid-İmranlı) hattında idi, fırka sağ cenâhı da Bedirköy'de bulunuyordu.

10. Fırka'nın bir livâsı Lüleburgaz'da Konaklar'da, diğer livâsı civârda, ordugâhda idi.

3. Ordu: Karargâhını, 21'de Kelir'den Yenoya nakletmiş olub fırkaları muhtemel ileri kıta'âtıyla Congara cenûb-ı şarkîsindan i'tibâren Soğucak cenûbuna, şose boyuna kadar [dâhil] Congara Deresi şark sırtlarında yerleşmişdi; kısm-ı küllilerde ağleb-i ihtimâl, 4. Fırka (Congara- Doğanca)'da 5. Fırka ve tedrîcen 3 livâsı da gelen 3. Fırka (Poyralı-Pınarhisar)'da idi. 6. Fırka da iki grub arasındaki boşlukda Sakızköy havâlisinde bulunuyordu.

Süvâri Fırkası: 21 Teşrîn-i evvel'de, ba'de-mâ orduya merbût olduğu emrini almış ve bundan da 21 için yalnız şark ve cenûb istikāmetlerinde keşif vazîfesini almışdı; fırka kumandanı ise fırsatdan istifâde, erkân-ı harbini 1. Ordu'ya göndererek "İstirâhatin birkaç gün temdîdini" ricâ eylemişdi.

Bu günkü keşfiyât ancak Türk süvârisiyle tekrâr temâsı intâc etmiş ve başka bir ma'lûmât hâsıl edememişdi. 22'de Süvâri Fırkası aynı istikāmetlere keşif kolları çıkarârak istirâhate devâm ederken sâ'at 13'de 1. Ordu'dan "Yarından i'tibâren her gün mühim süvâri kuvvetleriyle Sofular, Çorlu, Tekirdağ, Hayrabolu istikāmetlerini keşfediniz. Nazar-ı dikkati bi'l-hâssa Tekirdağ'ına atfediniz; burası sûret-i dâ'imede tarassud edilmelidir" emrini almış ve bunun üzerine 1. Livâ'ya bu maksadla yarın Çengerler'e gitmesi emredilmişdi.

Fakat yine bugün sâ‘at 14 dakika 15 de 1. Ordu “Düşman sol cenâhını tesbît eden Yeniler, Meşinli, Çiftlik köylerine süvâri gönderilmesi ve netîcenin yarın sâ‘at 11’e kadar bildirilmesi” emri gelince fırka, 1. Livâ’ya bu def‘a, yarın kısm-ı küllisiyle (Akçaköy-Yeniler) istikāmetine hareket ve keşfi emretmiş ve ordudan, piyâde mu‘âveneti istemişdi; ordu da muvâfakat etmişdi.

Bu gün de Türk süvârisinden başka bir kuvvetle temâs edilememişdi.

III/[575]

23’de ale’s-sabâh Süvâri 1. Livâ hareket etmiş, 1. Ordu, 1. Fırka’dan bir taburla bir serî‘ bataryanın Kayaplı cenûb-ı garbîsinde iltihâk için gönderildiğini iş‘âr eylemişdi.

Bu kuvvet nereye kadar ilerledi, ne yapdı? Ma‘lûm değilsede herhâlde 1. Ordu cenâh hizâsını geçmediği ve bir şey yapmadığı zannedilebilir.

Bu günkü keşfiyât, Tekirdağ’ının boş olduğunu, limanda bir zırhlı bulunduğunu göstermiş, Anadolu askerinin Ereğli’ye çıkmakda olduğu, 3 gün evvel buraya süvâri alayı çıkarak Saray’a gitdiği hakkında haberlerde alınmışdır.

Nihâyet bugün sâ‘at 22 dakika 25 de 1. Ordu’dan yine şu emir gelmişdi:

“Yarın Süvâri Fırkası (Uzunhacı-Velimeşe-Çorlu-Kepenkli-Muradlı) hattına karşı keşfe devâm edecekdir. Sandıklı ve Bâlihoca’yı (Muradlı şimâlinde) ve düşman yoksa Muradlı İstasyonu’nu işgāl edecekdir. Tekirdağ’ını da işgāl ediniz. Taburla batarya sâ‘at 8 de Karamürsel’de hazır bulunacakdır. 25 Teşrîn-i evvel’de Hayrabolu’ya da bir tabur gelecekdir”.

Bunun üzerine 2. Livâ’ya da 24 minh sâ‘at 9 da Susuzmüsellim’de ictimâ‘ı emredilmişdi.

*

* *

Bu esnâda Bulgar Orduları nihâyet yürümeğe karâr verebilmişlerdi ve bu karârı vermek kolay olmamışdı: Bulgar Ordusu kendisini derhâl ta‘kîbe muktedir göremeyerek kalmışdı; fakat düşmanın kazandığı yeni fırsatdan bi’l-istifâde göstereceği tabî‘i olan yeni mukāvemeti kırmağa da kendisini kâfî sûretde hazır ve kuvvetli addetmiyordu; seyyâr ordu kuvvetinin azlığı elîm bir sûretde anlaşılmağa başlamışdı.

Seyyâr Ordu’yu evvel emirde, 3. Fırka’nın henüz Edirne karşısında kalan diğer iki livâsıyla takviye takarrür etmiş ve bunlar peyderpey gelmişdi; fakat bu da kâfî görülmüyordu. Nihâyet bu günlerde yeni teşkîl edilen 11. Fırka’nın peyderpey Edirne önüne gelmeğe başlamasından bi’l-istifâde 9. Fırka’yı da iki livâlı olarak Seyyâr Ordu’ya ilhâk takarrür etmişdi; fakat bunun muvâsalatı henüz günlere muhtâcdı.

Diğer cihetden düşmanla temâs sûret-i kat‘îyyede gā’ib olmuşdu; şarka doğru çekilmiş olması emr-i tabî‘i ise de nereye kadar gitdiği, ne yapacağı tamâmen mechûl bulunuyordu.

Bu günler, Lüleburgaz Muhârebesi’nin lâ-akall 7.000 ölü 12.000 yaralıya bâli‘ muhârebe zâyi‘âtını ikmâle de yaramamışdı. Süvâri bölükleri ekseriyyetle 50-60 atlı kalmış, piyâdelerde de nısf mevcûdlu bölükler pek çoğalmışdı. (Yalnız 5. Fırka’nın zâyi‘âtı 5.300’ü bulmuşdu).

Menzil hidemâtı da aynı hâlde idi: Şimendüfer henüz işlemiyordu. [Bizim daha 19/20 de 50-60

III/[576]

vagonlu trenlerle Kırkkilise’den Seyidlere nakliyyât yapıldığı hakkındaki aldığımız haberle mukāyese M. N] esâsen ele geçen malzeme-i muharrike ve müteharrike pek azdı ve kâfî derecede hâsılâtlı trenler tertîbine müsâ‘id değildi.

Mıntıkadaki Müslüman ahâli de hemân kâmilen hicret etdiğinden menâbi‘-i mahalliyeden istifâde dahi çok güç oluyordu, efrâd ancak kuru ekmekle ta‘ayyüşde ber-devâmdı.

Bu ahvâl Bulgar Ordusu’nu, maddeten olduğundan daha ziyâde ma‘nen sarsmışdı. Meşâkka ülfet etmemiş bu genç ve kıdemsiz ordu daha şimdiden “harb de ne kadar uzadı, artık sulh olsa!” demeğe başlamışdı; siyâset âleminde devrâna başlayan sulh ve tavassut lakırdıları da orduya kadar büyüyerek geliyor ve a‘sâbı gevşetiyordu.

Binâ’en-‘aleyh bu üç günlük tevakkuf vaz‘iyyetde hiçbir salâh husûle getirmemişdi; ber-vech-i zîr 23/24 Teşrîn-i evvel’de hareket emri verildiği zaman ahvâl-i umûmiyye 20 Teşrîn-i evvele nisbet düzelmemiş, belki fenâlaşmışdı.

Bu hâlet-i rûhiyye içindeki ordunun kumandanlığı da karârında bundan müte’essir olacakdı; nitekim; düşmanın Çatalca’da tecdîd-i mukāvemet etmesi ihtimâli, hâssaten istihbârât menâbi‘nden gelen haberlerle kuvvet kesb etmeğe başlayınca endîşe büsbütün ziyâdeleşmişdi: bir kere oraya kadar yol çok uzundu; menzil hattı büsbütün uzayacakdı. Sâniyen bu mevzi‘in metânet-i tabî‘îyyesi malûmdu; ancak kuvvetli topçu ile istihsâl-i muvaffakiyyet kābil olacağı düşünülüyordu. Halbuki ağır topçu kâmilen Edirne önünde idi. Ve oradan celbi ve cebhânenin ikmâli çok zamana mütevakkıf bir emr-i azîm idi.

Bu sebeble ancak birçok tereddüdlerden ve münâkaşalardan sonra “Düşmanı ta‘kîben Çatalca önüne kadar gitmek ve fakat şimdilik bir ta‘arruza girişmemek” fikr-i umûmisiyle yola çıkmak takarrür edebilmiş ve Radko Dimitriyef’e lâzım gelen emir verilmişdi.

Hâlâ her iki orduya da kumanda etmekde olan 3. Ordu kumandanı Ceneral Radko Dimitriyef'in verdiği emre tevfîkan 21 Teşrîn-i evvel'de umûmî ileri hareket başlamış ve bugünün harekâtı şöyle cereyân eylemişdi:

1. Ordu: Fırkalar ikişer kol ile yürüyerek kısm-ı küllilerle (Büyük Karışdıran-Meşinli) hattına gelmiş, pîşdârlar bu hattın birkaç kilometre şarkına sürülmüşdü.

Süvâri Fırkası: Bir süvâri bölüğünü Tekirdağ'ını işgāle göndermiş. Çiftlikköy'ünde kendisine merbût tabur ve bataryayı bularak sâ'at 15'de Sandıklı'ya gelmiş ve burada piyâdenin gerisinde ikāmete geçmişdi.

Alınan haberler, Tekirdağ'ında 500 kadar müsellah Türk askeri bulunarak süvâri bölüğünün giremediğini, Uzunhacı ve Karamehmed şarkında süvâri postaları, (Saray-Karlıköy-Çorlu) yolunda müctemi' piyâdeler bulunduğunu, Sinanlı'dan Uzunhacı ve Göçerler'den başka piyâdelere tesâdüf edildiğini, Çorlu'da üç tabur bulunduğunu göstermişdi.

III/[577]

Fırka 25'de (Muradlı-Balabanlı-Süleymanlı-Umurca-Silivri) ve (Çorlu-Kepenkli-Silivri-Ereğli) ve (Velimeşe-Kurtulmuş-Yapağça-Silivri) istikāmetlerinde kısm-ı küllisiyle Çorlu'da gecelemek üzere harekete karâr ve emir vermişdi.

3. Ordu: Kolbaşlarıyla (Satıköy-Congara-Örencik) hattına hareket ederek (Ahurluköy- Göçerler-Sinanlı-Yuvalı-Kovacık) [Saray şimâlinde] hattına varmışdı. Sol kol bir livâ ile (Soğucak-Vize-Çakılköyü) yolunu ta'kîb etmiş, daha soldan da cânibdâr olarak bir piyâde alayı patikadan (Örencik- Yanaka- Karatepe) yoluyla yürütülmüşdü.

Böylece düşman nihâyet 24'de, tahliyemizden 3 gün sonra Vize'ye girebilmişdi!

*

* *

25 Teşrîn-i evvel'de Bulgar ileri hareketi şöyle devâm etdi:

1. Ordu bugün için Evrensekiz'den sâ'at 4 dakika 45de şu emri vermişdi:

"1- Düşmanın dün süvâri postaları (Ohlas Çiftliği-Karahasanköy) arasındaki Ergene Köprüsü'nde görülmüşse de bunlar öğleden sonra Çorlu suyu gerisine çekilmişdir.

2- 3. Ordumuz dün (Göçerler-Yuvalı-Kovacık) hattına varmışdır.

3- 1. Ordu, sâ'at 7'de hareket ederek düşmanı arayacak, tesâdüf etdiği mahalde ta'arruz edecekdir. [Bu madde gösteriyor ki bizim bu esnâda Çatalca'ya yürümekde olduğumuz hakkında hâlâ sarîh bir fikir alınamamışdı. M. N.]

Bunun için:

a) Süvâri Fırkası ve süvâri 10 alay … keşf edecekdir;

b) 1. Fırka livâlarıyla (Meşinli-Çorlu) ve (Ahurköy-Ohlas Çiftliği) yollarından yürüyecek ve pîşdârlarıyla Çorlu [dâhil] cenûb-ı garbîsi ile Hacısermed Çiftliği [dâhil] cenûb-ı garbîsindeki tepeler arasında (Çorlu-Hacısermed Çiftliği) hattına varacak ve 3. Ordu ile irtibât te'sîs edecekdir. Fırka karargâhı (Çorlu) İstasyonu'nda bulunacakdır;

c) 10. Fırka bir kol ile (Karışdıran-Karahasan-Bayatlı Çiftliği) yolunu ta'kîb edecek ve pîşdârıyla Bayatlı'nın cenûb-ı şarkîsindeki 101 Tepesi'ne muvâsalat edecekdir. Ordu sağ cenâhını te'mîn için fırka kumandanı lâ-akall bir tabur kuvvetinde bir cânibdâr çıkaracakdır. Fırka karargâhı Bayatlı'da bulunacakdır.

4- Pîşdârlar sâ'at 9 dakika 30'da Ergene suyunu geçecek ve köprüleri ta'mîr edeceklerdir;

5- Ordu karargâhı sâ'at 9'da Ohlas Çiftliği'ne hareket edecek ve burada kalacakdır.

III/[578]

Bu emre tevfîkân Süvâri Fırkası pîşdârıyla sâ'at 11 sıralarında Çorlu'nun takrîben 4 km kadar garbına gelince kasaba kenarından ateşe ma'rûz kalmış ve müte'âkiben kışlalar civârından bir de Türk bataryası ateşe başlayınca istasyona girmiş olan süvâri keşif kolu geri çekilmiş ve Süvâri Fırkası bidâyetde bir vakfe-i tevakkuf ve tereddüd geçirmişdi. Çorlu'nun kuvvetlice bir batarya tarafından meşgūl olduğu anlaşılmışdı; tabur ve batarya da henüz gelmemişdi.

Bundan sonra Süvâri Fırkası pîşdârı tebdîl-i istikāmet ederek Bayatlı Çiftlik şarkından Çorlu suyunu geçmiş ve Türklere cenûb ve cenûb-ı garbîsinden yaya cenkle ta'arruza başlanmışdı. Fakat muhârebe 1000 metre mesâfede sâbit bir ateş teâtîsine inkılâb eylemişdi. Süvâri Fırkası kısm-ı küllisi ise düşman topçu ateşine ma'rûz kalmakdan ictinâb ederek çok dolaşdığından ancak sâ'at 14 dakika 30 sıralarında suyu geçmiş ve muhârebeye iştirâk etmeyerek uzakdan seyirci kalmışdı.

Nihâyet sâ'at 15 dakika 30'da batarya gelerek kasabanın 3 km garbında mevzi'e girmiş ve piyâdelere atmağa başlamışdır. Türk topçusuna da ateş açmışsa da mevzi'i çok geride olduğundan bir te'sîr yapamamış, kezâlik bu sırada kasaba şarkına doğru yola çekilmeğe başlayan Türk avcıları üzerinde de mü'essir olamamışdır.

Biraz sonra piyâde taburu da gelerek kasabanın şimâl-i garbî kenarına karşı muhârebeye girmiş ve kenardaki binalara 500 metreye kadar yaklaşmışdı. Bunun sağında da Bulgar süvâri pîşdârından birkaç bölüğün yaya avcıları ve bir mitralyöz bölüğü bulunuyordu.

Sâ'at 16'da şimâlden, esâs caddeden 1. Fırka'nın 1. Livâsı'na mensûb kıta'ât gelerek muhârebe nizâmında ilerlemeğe başlayınca Türkler tamâmen çekilmiş ve bu kuvvet sâ'at 17 sırasında Çorlu'ya girmişdi. Böylece Çorlu Muhârebesi yalnız Bulgar süvârisini durdurmuş,

fakat Bulgar kollarına bir te'sîr yapamayarak bi'l-'akis bunlar görününce Selahaddin Bey Müfrezesi çekilmişdi.

Bundan sonra Bulgar Süvâri Fırkası, 1. Ordu'dan, tekrâr Sandıklı'ya girerek gecelemek emrini almışsa da istihsâl etdiği muvâfakatle Çorlu'da kalmışdı.

1. Ordu fırkaları sûret-i umûmiyyede emrolunan mıntıkalara varmışdı.

3. Ordu: Demiryolunun şimâlinden yürüyerek sûret-i umûmiyyede (Çerkesköy-Saray) mıntıkasına varmışdı. İleri kıta'ât sol cenâhda Kocadere'ye kadar sürülmüşdü.

*

* *

26 Teşrîn-i evvel'de 1. Ordu şu emri vermişdi:

III/[579]

" 1- Takrîben 3 tabur, 3-4 bölük süvâri, 1 batarya kuvvetindeki düşman [maaşallah, süvâri fırkamız, çok iyi tesettür etmiş ki hiç keşf edilememiş! M. N] cenûb-ı şarkî istikāmetine ric'at etmişdir. Tekirdağ'ında yalnız 500 kadar düşman vardır.

2- Solumuzda 3. Ordu'nun 6. Fırkası vardır.

3- 1. Ordu (Çukurçengel-Yeniköy-Kadıköy) hattında ber-vech-i âtî tevakkuf edecekdir:

a) 1. Fırka pîşdârı (Çukurçengel-Yeniköy) [dâhil] hattını işgāl ve cenûb-ı şarkî istikāmetini keşfedecek.

b) 1. Fırka pîşdârı (Paşalı-Hacımuradlı) [dâhil] hattını tutacak ve cenûb ve cenûb-ı garbî istikāmetini keşfedecek.

c) Süvâri Fırkası ile 10. Süvâri Alayı kışlalarda kalacakdır. Fırka, (Çerkesköy-Sinekli-Ereğli) ve (Çorlu-Tekirdağ) istikāmetlerini keşfedecekdir.

4- 1 ve 10. fırka pîşdârları kendilerine gösterilen hatları tahkîm edecekdir.

5- Ordu karargâhı Çorlu'dadır."

Fakat bi'l-âhire fırkalara Ermeşeli, Araplı (1. Fırka) Seymen ve cenûbu (10. Fırka) istikāmetlerinde ilerleyerek pişdalarıylâ- Akalan Dere'ye kadar varmaları bildirilmişdi.

Ve'l-hâsıl 1. Ordu bugün sûret-i umûmiyyede Çorlu civârında kaldı. Diğer cihetden 3 bölüklü 2 süvâri alayından mürekkeb bir livâ, menzil hattını muhâfaza için Hayrabolu'ya gönderildi; buna garnizon muhâfızlarından istifâde etmesi ve 27'de Babaeski'ye gelecek bir Makedonya milis taburunu da emrine alması bildirildi.

3. Ordu: (Kostimur-Büyükhan-Istranca) hattına doğru ilerledi.

27 Teşrîn-i evvel'de: 1. Ordu yine yerinde kaldı, tahkîmâta (!) devâm etdi.

3. Ordu, öğleye kadar 4 ve 6. fırkalarıyla 26 için emir edilen hatta geldiler ve emr-i ahîre değin (Büyükhan-Yenice-Kostimur) hattında kalmak emrini aldılar. Ordugâh'da Saray'a vardı.

28 Teşrîn-i evvel: Bulgar Ordusu'nda kolera başladı. Bugün fırkadan Tekirdağ'ına giden iki süvâri bölüğü orada düşmana tesâdüf etdi. Öğleden sonra sâ'at 13'de, 28. Piyâde alayıyla iki serî' bataryadan mürekkeb Hasköy Bulgar Müfrezesi Tekirdağ'ına ta'arruz etdi, müfrezeler Hamidiye kruvazörüyle muhârebeye tutuştu. Kasabaya giremedi.

Ordular tekrâr ilerledi, 1. Ordu karargâhı bugün Değirmenköyü'ne geldi, kolbaşları Bayağıca[Yapağça]-Sinekli) hattına kadar ilerlediyse de sağ cenâhdaki iki alay hâlâ Ereğli'ye karşı Seymende kalmışdı.

3. Ordu'da kolbaşlarıyla eski kal'a harâbesi şarkına geçmişdi. Ordu karargâhı da Istranca'ya

III/[580]

gelmişdi. Bu pîşdâr, Kal'a köyüne kadar ilerlemişdi. Süvâri Fırkası kolera münâsebetiyle (Süleymanlı-Gürüzlü-Masadlı) mıntıkasına alınmışdı. Çorlu'da menzil teşkîlâtından başka bir şey bırakılmamışdı.

29 Teşrîn-i evvel'de 1. Ordu sâ'at 4'de Değirmenköy'de şu emri vermişdi:

"1- Düşman ordumuzun önünden Çatalca mevzi'-i müstahkemine çekildi [Hele anlayabildiler! M. N].

2- Sol cenâhımızda geceyi pîşdârlarıyla eski kal'a harâbesinde geçirmiş olan 3. Ordu var.

3- 1. Ordu bugün sâ'at 8'de, düşmanı istihkâmât hatlarına sürmek için şarka hareketle (İnceköy-İnceğiz) hattına varacakdır. Bunun için

4- Süvâri Y 10 Silivri ile Büyükçekmece arasındaki kolordunun cenâhını keşfedecekdir.

5- 1. Fırka iki koldan haraketle pîşdârlarıyla (Şehteros-Yenice Hristiyan [hâric]) hattına varacak ve ileri karakollarını (Çakıl-Yalos) hattında, karargâhını Sürgünköy'de te'sîs edecekdir.

6- 6. Fırka iki koldan hareketle pîşdârlarıyla (İlbasan-İnceğiz) hattına varacak ve ileri karakollarını (Çatalca-İnceğiz)'in 1 km şarkı hattında, karargâhını Kadıköy'de te'sîs edecekdir.

7- 10. Fırka (Yapağça Karyesi-Tuzladere) şimâlindeki Çeşme ve Küçükkınlıçlı arasında tecemmu' edecek ve karargâhını Küçükkılınçlı'da te'sîs edecekdir.

8- Sağ cenâhı te'mîn için 1. Fırka 2 tabur ve bir batarya tahsîs edecekdir.

9- Süvâri Fırkası (Süleymanlı-Kadıköy-Hacımuradlı-Deregündüz) mıntıkasında toplanacak ve buradan (Tekirdağ-Ereğli), (Ereğli- Silivri) sâhilini tarassud edecekdir.

10- Fırkalar karargâhlarını orduya telefonla rabt edecekdir.

11- Ordu karargâhı Fenerköyü'ndedir."

Bugün böylece 6. Fırka 1. Ordu'ya rabt edilmişdi.

Kezâlik yine bugün Bulgar piyâdesi nihâyet Ereğli'ye girmiş, Türklerin tahliyesi üzerine bu sabâh Tekirdağ'ına da Bulgar askeri girmişdi. Süvâri Fırkası'nın 2 bölüğü Tekirdağı'nda, 2 bölüğü de Ereğli'de, 1 bölüğü Çanta'da, bir bölüğü Köprüce'de, bir bölüğü Ereğli ile Tekirdağı arasında, 6 bölüğü Hayrabolu tarafında olduğundan elde 5 bölük kalmışdı! Fırka karargâhı da Çorlu'ya gelmişdi.

3. Ordu da 29 Teşrîn-i evvel'de daha şimâle, şimendüferle Karadeniz arasına gelmiş ve kolbaşlarıyla (Hisarbeyli-Tarka-Halifeköy-İnceğiz) sırtlarını tutmuşdu.

30 Teşrîn-i evvel'de: Bugün için 1. Ordu şu emri vermişdi:

"1. Fırka mevzi'den daha ileriye, Koyundere sol sâhilindeki tepelere ilerleyecek ve böylece Çekmece Kasabası'ndan i'tibâren Karasu sağ sâhili boyunca 6. Fırka ile bir hizât[y]a gelecekdir.

III/[581]

10. Fırka Yenice Hristiyan bağlarıyla (Sürgünköy-Elbasan) yolu arasında toplanacakdır. Bundan cânibdâr olarak 2 bölük Bigados şimâline gelecekdir…Düşman mevzi'-i keşfi hakkında tafsîlât…" Bulgarlar Silivri'ye ancak bugün girebilmişdi. [Denizden korku!]

3. Ordu da mevzi'i biraz daha ileriye yanaştırmışdı ve karargâhını Ermeni köyüne nakleylemişdi.

*

* *

Böylece Bulgar Orduları 24-30 olarak 7 günde güç hâl Çatalca hattı önüne gelmişlerdi… 3. Ordu –ki artık 3, 4, 5, 9. fırkalardan terekküb ediyordu– ne sûretle hareket etdiği henüz ma'lûmum değildir. Yalnız bir Bulgar krokisine göre bunun (Çerkesköy-Çatalca demiryolu boyu), (Saray-Istranca-Belgrad) yolu olarak iki esâs yol ve bir de iki yol arasındaki bir dağ yolunu ta'kîb etdiği ve beher yol üzerinde 1-2 fırka yürütdüğünü kabûl edebiliriz.

Bir Bulgar krokisi doğruca Istranca dağları hatt-ı bâlâsından Karacaköy'e doğru bir dördüncü kolun daha yürüdüğünü îma ediyor. Buraya da, 5. Fırka'dan bir alay göndermişdi.

Karargâh-ı Umûmî'de nihâyet ayaklanabilmiş olub Çatalca'ya müteveccihen gelmekde idi.

Bundan sonrası artık Çatalca Muhârebesi hazırlıklarıdır…

*

* *

Bu günlerde Bulgar Ordusu'nda kolera da gitdikçe mütezâyid bir hâl almışdı; nîm-i resmi Bulgar i'lânâtına göre bir hafta içinde 30.000 vak'â zuhûr etmiş, 4.000 kadar telef vukū' bulmuşdu. Dağlarda yürüyüşde müşkil olmuşdu.

*

* *

Bu bahse, Bulgar menâbi'inden me'hûz şu fıkralarla nihâyet veriyorum:

(Vize-Saray-Istranca) yolunda Bulgar ileri yürüyüşüne âid: …..Düşmanın bir nısf-ı süvâri bölüğünün cür'etkârlığı pek ziyâde câlib-i dikkat oluyordu. Bu kuvvet kollarımıza mümkün olabildiği kadar yakın olarak hareketde ta'annüd ve ısrâr ediyor, hatta ileri kıta'âtımız tarafından birkaç def'a kuşadıldığı hâlde her gûna tehlikeyi göze alarak vazîfesini kahramânâne bir sûretde îfâya sarf-ı kudret eyliyordu….Hatta Saray Kasabası'nın arkasında bizim süvârimizle müsâdeme dahi ederek iki telef verdi. Bu süvârinin hareketi, Osmanlı Ordusu'na – bi'l-hâssa netîcesi bir mağlûbiyyet ve perîşâniyye müncer olan muhârebelerden sonra– bir şeref-i mahsûs bahşetse revâdır…."

III/[582]

Nısf-ı süvâri bölüğünde tahmîn olunan bu kuvvet, bizim hakîkaten 60-70 atlıya tenezzül etmiş olan ve Binbaşı Esad Bey [halen mütekâ'id, Süvâri Kumandanı Esad Paşa] tarafından kumanda edilen 8. Süvâri Alayı bakiyyesi idi. Mes'elenin tavzîhe ihtiyâcı yokdur; vazîfesine hâkim, ma'iyyetine nâfiz, işini bilir bir kumandanın Türk askeriyle her hâl ve vaz'iyyetde nelere muktedir olacağını sadece te'yîd eder bizim için basit bir misâldir.

Diğer: 26 Teşrîn-i evvel'de, Çorlu'da Nazlimof 1. Bulgar Ordusu kumandanıyla mülâkat ediyor ve ordu kumandanının kendisine "17 ve 18 Teşrîn-i evvel'de vaz'iyyetin pek fenâ olduğunu, 3. Ordu kumandanının ric'ata karâr verdiğini, ve Karargâh-ı Umûmî'nin, Ceneral Radkov Dimitriyef'in bedbînâne ifâdelerinden fevka'l-'âde telâşa düşmüş olduğunu" söylediğini tesbît ediyor… Heyhat!

III/[583]

Hâtime

5 Teşrîn-i evvel [1]328'de hudûdda başlayan ilk muhârebe temâsının 26. günü seferberliğin Bulgarlar için 46'ıncı, bizim için 39'uncu günü olan 30 Teşrîn-i evvel'de tarafeyn Çatalca hattında karşı karşıya gelmiş bulunuyorlardı ve Teşrîn-i sânî'nin ilk günlerinde burada bir kere daha tecrübe-i tâli'a hazırlanıyorlardı.

Bu müddet zarfında harita üzerinde kuş bakışı 200 kilometre ya‘nî yevmiyye üst üste 8 km. mesâfe kat‘ edilmiş idi: Osmanlılar, bu hareketi hep ileriden geriye, Bulgarlar da geriden ileriye yapmışlardı; ya‘nî kazanç Bulgar lehine idi: Osmanlı Ordusu hudûddan 200 kilometre geriye atılmış, tekmîl Rumeli menâbi‘i bu ordunun elinden alınmış, düşman, Osmanlı pâyitahtının kapısına kadar dayanmışdı. Fakat mes’ele hâl edilmiş mi idi? Hayır: Bulgar Ordusu’na İstanbul yolunu kapayan Osmanlı Ordusu elde silâh, karşıda bulunuyordu! Hem öyle bir ordu ki Kırkkilise Meydân Muhârebesi’ne –Edirne kuvveti hâric– a‘zamî 60.000 tüfeğe mâlik bir seyyâr kuvvetle iştirâk eylemişdi; burada muhârebe buhrânlarına 24 sâ‘at bile dayanamamış, ric‘at etmiş, esnâ-yı ric‘atda mühim top, tüfek ve dağılan efrâd ve vesâ’it gā’ib etmişdi.

Buna rağmen Lüleburgaz Meydân Muhârebesi’ne, 16 Teşrîn-i evvel’de 70.000 tüfekle başlamış, buna 17 Teşrîn-i evvel’de kābil-i istifâde ayrıca 15.000 tüfek, 18 Teşrîn-i evvel’de kābil-i istifâde diğer 18.000 tüfek, 19 Teşrîn-i evvel’de kābil-i istifâde 2-3 bin tüfek zamm ederek kuvâ-yı umûmiyyesini tedrîcen lâ-akall 100.000 tüfeğe iblâğ edebilmişdi.

Fakat yine muvaffak olamayarak, bu def‘a da mühim silâh vesâ’ire zâyi‘âtıyla çok kötü bir ric‘at yaparak Çatalca’ya gelmiş, ma‘a-hâzâ birkaç gün içinde, yeniden lâ-akall 110-115 bin tüfekle muhârebeyi kabûle hazır bir vaz‘iyyete girmişdi. Osmanlı Ordusu’nun kuvve-i hayâtiyesi hâlâ sonuna varmamışdı: hâlâ haylice tâze kuvvetler geriden gelmekde idi ve ordu, Çatalca hattında gün geçdikçe kuvvetlenecekdi ve nitekim kuvvetlenmişdi; tekmîl Anadolu, vâsi‘ menâbi‘iyle bu ordunun arkasında idi; serbest denizler [Marmara, Karadeniz]den demiryollarından [Anadolu demiryolları ve Bandırma-Manisa hattı] bi’l-istifâde orduyu takviyeye amâde bulunuyordu.

Bulgar Ordusu ise tamâmen ma‘kûs vaz‘iyyetde idi: kuvvetce kemâl-i ânı, huduttaki ânı idi; bundan sonra gün geçdikçe maddeten zayıflamağa mahkûm idi ve Çatalca önünde ise, ikmâl ve geri hidemâtı nokta-i nazarından en gayr-i müsâ‘id bir vaz‘iyyetde bulunuyordu; Çatalca’dan Yanbolu’ya kadar 300-320 km’lik bir kara menziline dayanarak ancak idâme-i hayât edebilecekdi.

III/[584]

Şu umûmî satırlar Osmanlı büyük sevk ve idâresinin irtikâb etdiği hatâ-yı fâhişi bir kere daha tebyîn eder: Osmanlı Ordusu niçin düşman karşısına fâik ve hiç olmazsa mu‘âdil kuvvetler topladıkdan sonra muhârebe-i kat‘iyye kabûl etmedi?; niçin kuvvetlerini parça parça muhârebeye sokdu?

Bunun niçin olduğu ma‘lûmdur: Çünkü Osmanlı büyük sevk ve idâresi vakt-i hazarda hakîkat üzerinde değil, hayâl; tasavvur üzerinde çalışmışdı; seferberliğin 40’ıncı günü İstanbul

önünde bile tecemmu‘un arkasını alamamışken, o, bu tecemmu‘u seferberliğin 18-20’inci günleri (Kırkkilise-Hasköy-Babaeski-Lüleburgaz) sâhasında ikmâl edeceğini arzu etmiş ve madem ki böyle istiyor, o hâlde böyle olacakdır diye kabûl eylemişdi! Binâ’en-‘aleyh ister istemez “ilk tecemmu‘da irtikâb edilen hatâ sonuna kadar gayr-i kābil-i tashîh kalır” düstûr-ı ezelisi intikāmını alacakdı ve almışdı.

Ma‘a-hâzâ tâli‘ ve mukadderât yine çok mantıki davranmışdı ve belki başka hiçbir orduya nasîb olmamış bir lütuf olarak, bu ilk fâhiş hatâmızı tashîh için bize çok müsâ‘id ve mütevâlî fırsatlar bahş eylemişdi: Tâli‘ karşımıza, bizden de daha büyük yanlışlarla işe başlayan ve gün geçtikçe hatâsını sadece büyüten bir Bulgar Ordusu çıkarmışdı. Fakat bunlardan da istifâde edememişdik; çünkü:

1- Ordu, kolordu, fırka kumandanı yokdu: ya‘nî bu makāmâtı doldurmakda olan ve hebsi de şübhesiz çok vatanperver, şahsen kibar ve necîb ve hatta ma‘lûmâtça yüksek bulunan zevâtın –nâdir istisnâlardan sarf-ı nazar– [ki bu sözü de ihtiyâten yazıyorum, yoksa hakîkatde bu istisnâların kimler olduğu hakkında bir fikrim yokdur, bence hepsi de bu istisnâlar hâricinde idi] ekseriyyet-i azîmesi kumandanlığa ilk def‘a olarak bu makāmlarda başlamış idiler; ya‘nî mâzileri tamâmen kıt‘adan uzak geçmişken def‘aten fırka, kolordu, ordu kumandanı olmuşlardı; hiçbirisi, bu anda kumanda etmekde olduğu kıt‘adan daha küçük bir kıt‘aya kumanda etmemişdi. Hiç olmazsa bu makāmâtda üç beş senedir bulunmakda olsalardı yine ne ise; halbuki teşkîlât çok yeni idi, ancak bir, bir buçuk senedir tatbîke başlanmışdı ve ya‘nî içlerinden en kıdemli kıt‘a kumandanının kumanda kıdemi ancak 1-1,5 sene idi. Bu müddetin de mühim bir kısmı muhtelif seferberlikler kıt‘a birliklerinin parçalanması, öteye beriye sevki vesâ’ire ile geçmişdi ve bu sebeble muşârün-ileyhimin hiç birisi mevki‘ni hazm etmeğe muvaffak olamamışdı.

2- Bu büyükçe ve büyük kumandanlar böyle olunca, bunların yetişdirmeğe me’mûr ve mükellef oldukları alay, tabur, ….elh daha küçük kıt‘aların kumandanları da elbet yetişmiş olamazdı; bunların mühim bir kısmı öteden beri kıt‘a başında bulunmakda iseler de başlarındaki âmirlerin bunlardan ne isteyeceklerini bilmemeleri, orduda bir ta‘lîm ve terbiye sisteminin takarrür edememiş ve mevcûd bulunmamış olması hasebiyle ve seferberlik, harekât, terhîs, birçok def‘a tahavvül eden teşkîlât irtibâtı….elh gibi esbâbında buna inzimâmı dolayısıyla bunlar da sadece kıymetli birer vatandaş, birer insan hâlinde kalmışlar ve fakat asla

III/[585]

iyi bir zâbit ve kumandan olamamışlardı [olanlarda vardı ve nisbeti daha büyük kumandanlara nazaran daha büyükdü; fakat ancak mevzi‘i te’sîr gösterebilecek kadar dağınık

bulunuyorlardı ve bunları yek diğerine bağlayacak başların bulunmaması hasebiyle fa‘âliyyetleri ancak za‘îf semere verecekdi].

3- Karargâh ve Erkân-ı Harbiyye Hey’etleri: Büsbütün za‘îf idi; bunlar, kendilerinin kıt‘a için ihdâs edilmiş olacakları esâs-ı mühimmenin tamâmen hâricinde kalmışlardı ve masa başlarında nazarî mesâ‘î ve kırtasiyecilik ile iş gördükleri zan ve kanâ‘atiyle yetişmişlerdi. Hemân hiçbir Erkân-ı Harbiyye Re’îsi, Erkân-ı Harbiyye zâbiti, şu‘be müdîri, … yokdu ki kıt‘a mefhûmunu kavramış, kıt‘anın hâl ve kıymetine, metâlib ve ihtiyâcâtına vâkıf bulunsun. Hiçbir karargâh yokdu ki kendisine merbût kıta‘âtın her ân hâl ve vaz‘iyyetini ve nerelerde olduklarını ta‘kîb kudretini göstermiş olsun; hiçbir karargâh yokdu ki rapor almak, rapor vermek, emir almak ve emir vermek hidemât-ı mühimmesini, mâdûn, mücâvir ve mâfevkle daimî en kısa ve serî‘ irtibât te’sîsini te’mîn edebilsin; hiçbir Erkân-ı Harbiyye yokdu ki kumandanın –her ân mütehavvil vaz‘iyyetleri ta‘kîb ederek– vakt u zamanında irşâd etsin, teklîfâtda bulunsun ve kumandanın karârını, keşf-i setr, irtibât, i‘âşe, ikmâl vesâ’ire gibi asıl kadar mühim olan teferru‘âtı tanzîm edici emirler ve tertîbât ihzâr edebilsin.

Tekmîl-i harb cerîdelerinde i‘âşeye, gerek hidemâtına ve bu gibi husûsâta aid olarak verilmiş etrâflıca ve hatta en basit bir emre ve ittihâz edilmiş bir tertîbâta tesâdüf edemedim.

4- Binâ’en-‘aleyh sevk ve idârenin başlıca mesnedleri olan şu esâslar tamâmen gayr-i mevcûddu:

a) Keşif ve setr: Ya‘nî kumanda hey’etinin gözü kördü.

b) Muhâbere ve irtibât: Ya‘nî kumanda hey’etinin kulağı sağırdı.

c) İkmal ve i‘âşe: ya‘nî ordu şahsiyetinin karnı aç, silâhı cebhânesizdi.

Bu şerâ’it karşısında ne yapılabilirdi? Hiç! …. Orduyu terkîb eden eşhâs ferden ne kadar kıymetli olursa olsun bu kıymetler adem-i imkân karşısında sönmekden, mahv olmakdan başka bir şeye muktedir olmazlardı.

5- Halbuki bunlara ilâveten, bunların vakt-i hazardan beri netîce-i tabî‘îyyesi olarak şu fenâlık ve noksânlar da ortada idi:

a) Efrâdın kısm-ı a‘zamı gayr-i mu‘allem idi; ilk def‘adır ki silâhaltına geliyor ve eline silâh alıyordu. Halbuki ahz-ı asker menâbi‘inde az çok ta‘lîm görmüş diğer efrâd mutlak vardı; fakat yanlış bir seferberliğin ihzâr ve icrâsındaki yanlışlıklar, kusûrlar bunları dağıtmışdı. Piyâdeyi topçuya telgraf neferini seyyâr hastahâneye … elh dağıtmışdı…

b) Ordunun muhârebe ta‘lîm ve terbiyesi çok za‘îf idi; eldeki ta‘lîmnâmeler hazm edilmemiş; tatbîk olunmamış, ateş altında ta‘arruz ve tedâfü‘î hareket … elh öğrenilmemiş, öğretilmemişdi.

III/[586]

c) Bölüklerin zâbit kadrosu noksân, küçük zâbit hey'etleri -hâssaten redifelerde- tamâmen mefkūd idi.

d) Teşkîlât sakat idi, nizâmiye ve redifler gibi yek-diğerine nisbet kıymetçe çok farklı olan kıta'ât ayrı ayrı birlikler hâlinde yan yana hatt-ı muhârebede kullanılıyordu. Sağ cenâhda, Muhtar Paşa, bu mehâziri kısmen olsun ber-taraf etmek gibi bir hüsn-i niyetle tutmuş olduğu (müretteb kıt'a) ve (seçme efrâd) usûlü ile mehâzir-i mevcûdeyi sadece taz'if eylemişdi.

e) Piyâde ile sunûf-ı sâ'ire arasında ittihâd-ı hareket gayr-i ma'lûm bir esâs idi; topçu altındaki kıymetli silâhtan a'zamî istifâdeyi te'mîne muktedir değildi: Mestûr ateşi bilemediğinden açıkta ve nîm-i mestûr mevâki'de muhârebeye girmeğe mecbûr oluyordu. Süvâri, yalnız ata binmiş bir he'yet idi; süvâriliğin sefer ve muhârebesi hakkında büsbütün câhildi.

*

* *

Evet işte bunlar ve bu misillü diğer esbâb dolayısıyla biz bu fırsatlardan istifâde edememişdik ve elbet edemezdik de. Çünkü elimizde yalnız şu kıymetler vardı:

a) Zâbit ve nefer her Türk'ün ecdâddan mevrûs an'anevî fedâkârlık, gayret, tahammül, istihkâr-ı hayât kanâ'atkarlık, … gibi evsâfı ma'neviyyesi.

b) Düşmanınkine nisbet-i mu'âdil ve hatta fâik silâh ve techîzât!

Bu iki kıymet, terazinin gözünde şübhesiz mühim birer sıkletdi, nitekim Kırkkilise'de 24 sâ'at, Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nde beş gün beş gece muhârebe eden ve hatta düşmanı mühim buhrânlara dûçar eyleyen, nihâyet Çatalca'da Bulgarları ilk ve vahîm bir adem-i muvaffakiyyetle karşılaşdıran anâsır bu iki kıymet ve hâssaten bunun bir ne[ti]cesi idi. Fakat bunlar nihâyet işte bu kadar yapabilirdi; Çatalca'daki menfî netîce, istihsâli kābil semere-i azîme idi, ne çâre ki mes'ele bununla halledilmiş olamazdı; bu iki kıymetin vücûdu, diğerlerinin adem-i mevcûdunu sadece bir raddeye kadar tevzîn eder ve fakat sonuna kadar asla telâfî eyleyemezdi. Ve nitekim eyleyememişdi.

Fakat ne kadar mûceb-i esefdir ki [hatta ben dahi Balkan Harbi esnâsında ve bundan sonra hayli vakit bu fikirde idim] seferin tekmîl adem-i muvaffakiyyeti kolayca ve kısm-ı a'zamı i'tibârıyla efrâda tahmîl edilmek istenilmişdi "Efrâd sebât etmedi, duramadı, dağıldı, kaçdı,… işte bundan muvaffak olamadık" kanâ'ati âdetâ umûmî bir sûretde ortaya çıkmışdı. Halbuki efrâd ve küçük rütbeli zâbitân yukarıda sayılan ve tekmîl metinde de yerine göre işâret edilmiş olan hâl ve vaz'iyyete rağmen başka hiçbir millet mensûbunun, başka hiçbir ordunun yapamayacağı derecede kendilerine müterettib vazîfeleri îfâ eylemişler ve ancak

III/[587]

harekâtın fevkine çıkıldıkdan sonradır ki devrilmişlerdi; gerçi yüz bin rakamıyla sayılan bir kitle içinde elbet za‘îf kalbli, derece derece dûn ahlakî seviyeli insanlarda elbet yok değildi; bunlar böyle son hadde gelmeden evvel savuşmuş ve dağılmışlardı, fakat inkâr edilemez ve bi’l-‘akis kemâl-i iftihârla zikredilmek lâzımdır ki bu kadar nâ-müsâ‘id ahvâle, hâssaten meydân-ı muhârebede sevk ve idârede gösterilen çok büyük kusûr ve za‘flara rağmen yine bu efrâddır ki kendilerinden 3-5 misli fâik bir düşmanı Karaağaç’da olduğu gibi sâ‘atlerce, sol cenâh da 4. Kolordu’da olduğu gibi 48 sâ‘at, sağ cenâhda olduğu gibi tam beş gün beş gece durdurmuş, ümîdsizsizliğe dûçar etmiş, veya aldığı emirle [1. Şark Ordusu] veya artık son hadde varmış olması dolayısıyla [3. Kolordu halîtası]dır ki ric‘at eylemişdi. Türk milleti kendi efrâdıyla dâ’imâ iftihârda haklıdır; Türk, hiç şübhesiz dünyadaki milletlerin en asîli, en yükseği, en fedâkâr ve mütahammili ve’l-hâsıl kıymet-i ma‘neviyye i‘tibâriyle en âlîsidir. Ne istenirse verir, ne öğretilirse öğrenir, ne arzu edilirse yapar, ne emredilirse itâ‘at eder; elverir ki kendisinin tabaka-i münevveresi istediğini bilsin, o öğretmiş olsun ve yapdırmak kudretini hâ’iz bulunsun

Ve’l-hâsıl bizi hudutdan 200 km. geriye atan kuvvet Bulgar Ordusu değildi; biz yalnız ve ancak tabaka-i müdîre de hüküm-fermâ olan mesleği cehâlet ve kudretsizliğin netîce-i tabîiyyesi olarakdır ki bu hâle ma‘rûz kalmışdık. Necîb Türk buna rağmen, bu cehâleti asil ve kıymetli kanıyla telâfî etmek istemiş ve fakat pek tabî‘î olarak muvaffak olamamışdı. Ne Türk'ün havâs-ı âliyesi ve ne de elimizdeki kıymetli silâh ve malzeme, düşman-ı aslîmiz olan cehâletin meş‘um kudretini yıkmağa kâfî gelememişdi ve gelemezdi de.

Bulgar harbini ta‘kîb eden Büyük Harb ve İstiklal Mücâdelesi bu düşünceleri sadece te’yîd eden müsbet misâllerle mâlidir.

Binâ’en-aleyh: Aziz Türk evlâdları, kendinize i‘timâd ediniz; hiç şübheniz olmasın ki siz bugün garbın -zevâhir gözümüzü kamaştıran- her dürlü müktesebât ve terekkiyâtını iktisâba ve hatta bunları kıymetli evsâf-ı ma‘neviyye ile tezyîn ve ikmâle muktedirsiniz. Yalnız çalışınız, çok çalışınız; her biriniz mu‘ayyen bir mesleğe intisâb ediniz, bu meslekde tekemmül eyleyiniz; mesleğinizi, Türk cemiyeti ve mesleğiniz içindeki mevki‘ ve makāmınızı ve vazîfenizi hazmediniz, tâ ki mu‘akkiblerinize münevver ve mütekâmil bir rehberlik yapabilesiniz.

Buna muvaffak olduğunuz ânda istikbâl sizindir, her sâhada zafer sizindir, muvaffakiyyet sizindir.

Şuna kâni‘ olunuz ki Türk milletinin zaman zaman başından geçen felâket devirleri başlayınca tabaka-i münevveresinin, tabaka-i müdîresinin kabahatidir: Halk tabakası dâ’imâ

kıymetli, dâ'imâ yüksekdir; baş olarak zaman zaman –ve bi'l-hâssa şimdi yaşamakda olduğumuz mes'ûd ânda olduğu gibi– çok kıymetli, çok yüksek rü'esâ da yetişmişdir; fakat halk ile bu rü'esâyı yek-diğerine bağlayacak bunların arzusunu ve gāyesini

III/[588]

halka telkîn eyleyecek ve bunları istihsâlde tavassut eyleyecek mutavassıt tabakanın, ekser zaman ve ahvâlde mefkūdiyyetidir ki semere-i matlûbeyi istihsâle mâni' olmuş veya bunu işkâl eylemişdir. Her şeyden evvel işte bu mutavassıt tabakayı takviye ve i'lâdır ki hâl ve istikbâl için gāyemiz olmalıdır.

*

* *

Lüleburgaz Meydân Muhârebesi ve bunu ta'kîb eden tarafeynin ileri ve geri yürüyüşleri de sadece sevkü'l-ceyşin ezelî ve ebedî düstûrlarını te'yîd eylemişdi:

1- Kuvvetin kemiyyetde değil keyfiyyetde olduğu te'eyyüd eylemişdi: Bulgar Ordusu Lüleburgaz'da bu harekâtda kullanabildiği 12 livâ, 96 taburunun ilk ânda mâlik olduğu ve sonuna kadar her gün kuvvetlenmiş değil, ancak za'îflemiş olan a'zamî 85-90 bin tüfeğiyle bizim el altına getirmek imkânına -hatta bu bâbda ihtiyâr etdiğimiz bütün tecemmu' hatâlarına rağmen- mâlik olduğumuz 100.000 tüfeği tefevvuk-ı adedisi ile geriye atmamışdı. Binâ'en-'aleyh menâbi'-i mevcûde ile, bizim istediğimiz ve lâzım gördüğümüz derecede bir ordu teşkîlâtı yapmak mı? Yoksa, bu menâbi'in ancak müsâ'id olduğu derece-i asgariyede bir teşkîlâtla iktifâ eylemek mi lâzım olduğu mes'elesi şıkk-ı sânî lehine halledilmişdi. Ya'nî Osmanlı Ordusu kendisine 1.000 şu kadar taburlu bir ordu lâzım görmüş, teşkîlâtını buna istinâd etdirmişdi, halbuki netîce-i kat'iyye mahallinde, a'zamî 100.000 tüfeği kābil-i istihdâm olacak, bir vaz'iyyete ancak getirebilmişdi. Fakat Bulgar Ordusu ancak 216 taburla sefere girmeği mümkün görmüş ve lâkin işte bu 216 taburu daha 5 Teşrîn-i evvel gününden i'tibâren düşman karşısına getirmeğe muvaffak olmuşdu.

Diğer cihetden biz bu 100.000 tüfeği ve buna merbût sunûf-ı sâ'ireyi, idâme-i hayâtî için muktezî olan her dürlü vesâ'itden, teşkîlâtdan mahrûm bir hâlde toplayabilmişdik; Bulgar Ordusu ise bu 85-90 bin tüfeklik ordusunu bize nazaran çok nâ-müsâ'id bir vaz'iyyetde bulunmasına rağmen yüzlerce kilometrelik kara menzili ile ikmâl ve idâmeye muvaffak olmuşdu ve ya'nî hey'et-i umûmiyyesiyle anlaşılmışdı ki ancak menâbi-i mevcûdesi derecesinde kalmış ve fakat kendisine muktezî silâh, mühimmât, vesâ'it-i vesâ'ireye kâfî derecede mâlik ufak bir kuvvet, teşkîlâtı büyük, fakat kendisine muktezî diğer anâsırdan az veya çok mahrûm bir orduya her sûretle müreccah olmuşdu.

2- Maddî kuvvet ve vâsıtanın bizâtihi müsbet kıymetler olmadığı ve ancak bunların ilim ve mantık dâhilinde kullanılması imkânının tahassulü hâlindedir ki irâ'e-i kudret edecekleri te'yîd eylemişdi. Ya'nî:

Seferî ordunun kuvvet ve kudret menbâ'ının hazarî ordu olduğu, hazarî ordunun ise ancak hey'et-i zâbitânının yetişme kudret ve kıymeti derecesinde bir kıymete mâlik olacağı tezâhür eylemişdi; bu ise vakt-i hazarda bu maksada a'zamî himmet ve gayretin sarfı lâzım olduğu demekdi ve nitekim Balkan Harbi'nden

III/[589]

sonra –pek kısa bir fâsıla geçmiş olmasına rağmen– bu bâbda masrûf-ı mesâ'i-i ma'kûledir ki Büyük Harb'de bi'n-netîce İstiklal Mücâdelesi'nde bir âmil-i zafer olmuşdu;

3- Diğer cihetden maddî vâsıtalarında metâlibi ve ihtiyâcâtı is'âf edilmezse kıymetlerinden çok şey gā'ib edecekleri hatta büsbütün kıymetsiz bir hâle geleceği ve maddiyât ihmâl edilirse ma'neviyyâtdan hayır kalmayacağı anlaşılmışdı. Cebhânesiz kalmış olan toplar, sadece birer âmil-i muzırr olmuşdu; memleketimizin tarîk-i muvâsalasına uygun olmayan ve kendilerinin istedikleri kuvvetli hayvanlarla koşulmayan muhâbere vesâ'iti arabaları kâmilen yollarda kalmış, ordunun kulaksız kalmasında âmil-i aslîyi teşkîl eylemişdi. Bazı makineli tüfek bölükleri [ezcümle 12. Fırka'daki 34. Mitralyöz Bölüğü] ufak tefek edevâtını vaktiyle ikmâl edilmemesi yüzünden tek mermi atamamışlardı. Ve'l-hâsıl ihtiyârî ve ıztırârî ric'atlarda açlık, bakımsızlık âmil-i aslî olmuşdu.

4- İlk seferberlik ve tecemmu'da irtikâb edilen hatâların gayr-i kābil-i tashîh kalacağı vuzûh-ı tâmmıyla görülmüşdü.

5- Düşmanla teması istihsâl ve muhâfaza ve mütemâdî keşif olanca ehemmiyetiyle te'eyyüd eylemişdi.

6- İleri mevziler kıymetini muhâfaza eylemişdi, ve mevzi'i aslîden himâye edilemeyen bir ileri mevzi'de lüzûmundan fazla sebât ve mukāvemetin de zararı bir kere daha anlaşılmışdı.

7- Mücâvir kıta'âtın, mâdûn ve mâfevkin yek-diğerine daimî ve serî' ve emin bir irtibât muhâfaza eylemesi ve bunun fıkdânı hâlinde ne gibi mahzûrların kābil-i tahassul olacağı bir kere daha anlaşılmışdı;

8- Muhârebe hattında tahassul edecek boşlukların nezâret edilmez ve lüzûmunda kapanması te'mîn edilmezse bâ'is olacağı mehâzir aleyhimize olarak tahakkuk etmişdi;

9- Herşeyden evvel bir muhârebe ve sevk ve idâre planının lüzûm-ı vücûdu, bununda ale'd-derecât kumandanlarca ancak ihtiyât kuvvetlerine tasarruf ve bunları zamanında ve mahallinde ve doğru sûretde istihdâma muvaffakiyyet ile kābil-i tahakkuk olacağı tavazzuh eylemişdi.

10- Ba husûs, kendi vaz‘iyyetimizin fenâlığını tasavvur ve kabûlde ifrâta varmamak ve buna mukābil düşmanın vaz‘iyyetce çok müsâ‘id bulunduğunu kabûlde tefrîte düşmemek, tarafeynin her dürlü ma‘nevî ve maddî kuvvetleriyle boğuşması demek olan bir muhârebe esnâsında düşmanda dahi her şeyin âsûdegî ve sükûn içinde cereyân edeceğini kabûl etmemek ve bi’l-‘akis bu seferde belki bizden daha nâ-hoş vaz‘iyyetlerde bulunmakda olduğunu îcâbında fikren olsun tasavvur ve kabûl eylemek husûsâtının ne kadar mühim olduğu büsbütün ta‘ayyün eylemişdi.

11- Teşebbüs-i zâtinin kıymet ve ehemmiyeti bir kere daha anlaşılmışdı. [3. Fırka].

12- Ta‘kîb ve ric‘atın esâsât-ı ma‘lûmesi tamâmen te’eyyüd etmişdi.

13- Ve’l-hâsıl her dürlü mukarrerât ve harekâtda hüsn-i zan ve arzunun ve telâş ve asabiyyetin değil ancak hakîkat ve sükûn ve i‘tidâlin doğru yola rehberlik edebileceği tamâmıyle ortaya çıkmışdı.

III/[590]

14- Geri hidemâtın ehemmiyet-i azîmesi ve bir ordunun muvaffak olması için hatt-ı muhârebedeki hidmet kadar gerideki fa‘âliyyetin de bilâ-şekk ve şübhe aynı derecede mü’essir olduğu ise en belîğ sûretde tebârüz eylemişdi.

*

* *

Târîh-i harbden ve hâssaten kendi esfâr ve muhârebelerinden ders alarak bunların tatbîk ve intâc edecek ordulara ne mutlu!

Müstakbel zafer yalnız bunlara mevdû‘dur….

4 Nisan [1]928

İzmir

III/[591]

Lâhika

Lüleburgaz Meydân Muhârebesi Esnâsında Osmanlı Ordusu’nun Geri Hidemâtı

Bu bâbda diyebilirim ki böyle bir şey, esâsen yok idi. Gerçi vakt-i hazarda Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Seferberlik Şu‘besi’nden ihzâr edilen projeler vesâ’ire meyânında geri hidemâtına â’id de birçok ta‘lîmât, cetveller, emirler, hesâblar vesâ’ire mevcûd idi; 1. Cildde tafsîl edildiği üzere her kolordu da, ordu da, müstakil cüz’-i tamlarda birçok erzâk ve cebhâne kolları, geri mıntıka da birçok menzil hatları, her nevi‘ te’sîsâtıyla menzil noktaları, seyyâr ve sâbit hastahâneler, envâ‘-i depolar ve ... elh bulunacakdı.

Fakat seferberlik devrinde bunların hemân hiç birisi tahakkuk edememiş, Kırkkilise Muhârebesi'ni ta'kîb eden ric'at ve perîşânlık, elde mevcûd teşkîlât ve te'sîsât çekirdeklerini karma karışık eylemiş ve (geri hidemâtı) tam ma'nâsıyla hâl-i iflâsa girmişdi.

Bu sebeble gerek Şark Ordusu karargâhına mülhak ve gerek Karargâh-ı Umûmî'de bulunan Menzil Müfettişliği ve şu'beleri kadroları sûret-i umûmiyyede ne yapacaklarını bilemez ve hiç bir iş göremez bir hâle düşmüşlerdi ve her kıt'a kendi başının çâresine bi'z-zât bakmak ihtiyâc-ı elîmi karşısında kalmışdı.

Ma'a-hâzâ tekmîl bu teşkîlâtı tahakkuk etdirmeğe imkân kalsa idi dahi bu makinenin işlemesi yine çok güç olurdu; çünkü geri hidemâtı ne demek olduğunu –bi'l-hâssa esâsı teşkîl edecek küçük rütbeli zâbitân ve me'mûrîn arasında– bilen hemân de yok idi.

Şu zikredeceğim vak'a bu bâbda iyi bir misâldir: Geri hidemâtı, ancak mütârekeden sonra ki harb esnâsında ordu Çatalca hattında iken mehmâ-emken yoluna girmiş, ileri yürüyüş yapılarak Edirne istirdâd edildikden sonra bu işler mümkün olduğu derece de düzelmişdi. Bu sırada, pek iyi bir menzil nokta kumandanı olmakla iştihâr eden, ismini unutduğum bir topçu kolağası ile görüşmüşdüm ve menzilciliğe nasıl başladığını anlatırken şöyle demişdi: "...Hazarda bir kapalı zarf almışdım. Bunu seferberlik i'lânını duyunca açdım, içinde (siz Çerkesköy menzil nokta kumandanısınız hemân iltihâk ediniz) tarzında bir emir vardı. Bu zamana kadar (menzil) kelimesi[ni] ancak (Menzilhâne bârgîri) ta'bîrinde ve menzil konak makāmında olarak işitmiş ve söylemişdim. Hemân trene atılarak Çerkesköy'üne indim; bavulumu alacak bir nefer dahi yokdu, kendi kendime düşündüm:

"Noktadan murâd elbet nokta-i hendesiye değildir, nokta-i coğrafyadır. Bir coğrafya noktası ise şu ufk-ı mer'iyye kadar Çerkesköy etrâfını istî'âb eder. Demek ben şu gözümün gördüğü yerlere kadar mevcûd

III/[592]

olan taş ve toprağın kumandanıyım!... İşe işte böyle başladık. Çok şükür 9-10 ay sonra şimdi menzil noktası ne demekmiş, bi'z-zât, bi'l-fi'l öğrenmek imkânına mâlik olabildik..."

Bu hikâye bizâtihi kâfî derecede belîğdir!

Binâ'en-'aleyh Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nde geri hidemâtı, ferdî teşebbüslere ve himmetlere kalmışdı, "İş bitirenin, kılınç kuşananın!" olmuşdu; bu bâbda 1313-1314 Osmanlı-Yunan Harbi esnâsındaki ecdâdın gösterdiği kadar olsun bir himmet ve gayret gösterememişdik; o zaman hiç olmazsa her taburun 200 kadar mekkârisi vardı; ordu hudud boyunda iken (Alasonya, Çatalca ve Dömeke) muhârebeleri esnâsında Yenişehir birer anbar hâlinde idi. Her kıt'aya buralara bi'z-zât vâsıta göndererek başının çâresine bakması

emredilmişdi ve oldukça maksada muvâfık bir erzâk ve cebhâne ikmâli, hasta ve mecrûh sevki hidmeti cereyân eylemişdi.

Bu def‘a bu kadarı da yokdu, kıta‘âtın yanlarında ancak muhârebe ve büyük ağırlıklarına muktezî vesâ’it vardı, Kırkkilise Muhârebesi’ne giren kıt‘aların ağırlık vesâ’itinin birçoğu da perîşân olmuş, elden çıkmışdı. Hiç bir yerde ve hatta Çorlu'da dahi maksada muvâfık derecede erzâk-ı vesâ’ireyi hâvî bir depo yokdu, mevcûd ağırlıkların da birçok kısmı daha 14 Teşrîn-i evvel'de Karargâh-ı Umûmî’nin verdiği emrin teselsülen gelmesi sûretiyle muhârebenin ilk gününde gerilere gönderilmiş ve bunların mevcûdda sağ kalabilenlerinin yüzü tekrâr ancak Çatalca'da görülebilmişdi.

Lüleburgaz İstasyonu’nda haylice şey vardı; fakat bunların olsun 13-15 günlerinde geriye iddihârı tertîb edilemediğinden 16'da istasyon elden çıkınca buradaki müddehirât da bizim için bi’t-tabi‘ gayr-i kābil-i istifâde olmuşdu.

Halbuki bu esnâda gerilerde bir hayli teşekkül edebilmiş kollar, ağırlıklar nereye gideceklerini, ne yapacaklarını bilemeden boş, dolu olarak âvâre-ser dolaşmış kalmışlardı.

*

* *

Bu sebeble tekrâr edelim, geri hidemâtı hep ferdî teşebbüslere inhisâr eylemişdi; ez cümle Karargâh-ı Umûmî, sağ cenâhı beslemek mecbûriyyetini bi’z-zât hissedince 15 Teşrîn-i evvel günü, Karargâh-ı Umûmî’deki stajyer yüzbaşılarından Manastırlı Kazım Bey'i [hâlen Vâli Kazım Paşa] ne yapabilirsen yap diyerek Istranca'ya göndermişdi ki mûmâ-ileyhin bu bâbdaki fa‘âliyyet-i masrûfesini ferdî teşebbüslere bir misâl olarak burada telhîs eylemeği muvâfık gördüm; diğer bir teşebbüse â’id elde vesîkalarda mevcûd olmadığından bu misâl bize bugün bilmediğimiz tanıyamadığımız zevât tarafından o zaman yapılmış işlerin ne tarzda ve ne sûretde yapılmış olacağı hakkında bir fikir verebilir:

III/[593]

Kazım Bey 15 Teşrîn-i evvel’de Istranca’ya gelince bir tarafdan burada ve civârda mevcûd vesâ’it-i nakliyyeyi ve diğer tarafdan erzâk menâbi‘ini tedkîk ederek şunu bildirmişdi:

“Burada haylice araba ve ot, buğday, arpa vesâ’ir hubûbat vardır. Ashâbını iyilikle, zorlukla ırza etdim. Yarın Podime’den 40 boş araba Midye’ye gidiyor, Istranca’dan 12.000 kıyye arpa, yulafı hâmil 40 araba doğru Vize’ye gidecek. 17 Teşrîn-i evvelde 40 arabada 10.000 kıyye ot, 18’de yine aynı mikdâr Vize’ye gönderilecek. Buğdaylar Istranca un fabrikasında tahn edilerek ihzâr edilecekdir. Podime’den 200 koç da Saray istikāmetinde tahrîk edilmekdedir. Ancak yarın akşama kadar Istranca’ya lâ-akall…. Boş çuval gönderiniz. Çuval ihtiyâcı şedîddir.”

Mûmâ-ileyhe bir piyâde taburuyla [muhtemelen Tosya Taburu] bir de süvâri takımı verilmişdi.

16'da bu sevkiyyât yapılmış ve ayrıca Karacaköy'den 1.500 kıyye fasulye ve 20.000 kıyye arpanın da 17'de bir deve kolu teşkîl olunarak bununla Vize'ye sevki te'mîn edilmişdir. Bir tarafdan da yine 17'de Istranca'ya 20.000 kilo buğday getirilerek öğütülmesine teşebbüs edilmişdir.

Bu sırada Saray'da mevki' kumandanı vazîfesiyle Erkân-ı Harbiyye yüzbaşısı Filibeli Rüştü Bey'de bulunuyordu. Ve mûmâ-ileyh de Kazım Bey'le bi'l-vâsıta teşrîk-i mesâ'î eylemişdi.

17'de Karargâh-ı Umûmî 1 ve 2. Şark Orduları teşkîlâtını yapınca Menzil Müfettiş-i Umûmîliği'ne, Erkân-ı Harbiyye Mîralayı Subhi Bey'i ta'yîn etmişse de, biraz sonra bu vazîfede yine Hıfzı Paşa ibkā edilmişdi, fakat oldukça kalabalık bir karargâha mâlik olmasına rağmen Çerkesköy'deki bu Menzil Müfettiş-i Umûmîliği, sadece kendi emrinde olduğunu Kazım Bey'e teblîğden başka fi'ilî bir iş görmemişdi.

İş yalnız bu kadarla kalmamış, Karargâh-ı Umûmî 17/18'de Çerkesköy'ünden verdiği bir emirle Kazım Bey'e "Vize ve havâlisinde teşekkül eden 2. Şark Ordusu Menzil Müfettişliği'ne ta'yîn edildiğini" bildirerek ve vazîfeyi Istranca'da en kıdemli bir zâbite bit-tevdî' serî'an Çerkesköy'üne avdetini de iş'âr eyleyerek bu fa'âliyyeti esâslıca sûretde sektedâr eylemişdi. Fakat bir hüsn-i tesâdüf olarak, Istranca'da telgraf merkezi olmaması sâyesinde bu emir Kazım Bey'e ancak 19'da gelmiş ve mûmâ-ileyh 20'de Çerkesköy'üne avdet eyleyebilmişdi; bugün ise zâten 2. Ordu ric'ata başlamışdı.

Kazım Bey Çerkesköy'üne avdetinden sonra mühim mesâ'î sarf eylemiş ve şimendüfer hattının şimâlindeki bütün menâbi'i mahalliyeden imkân derecesinde istifâdeye çalışarak 2. Ordu'ya erzâk yetişdirmeğe himmet eylemişdi; bir tarafdan menzil hey'etleri teşkîline çalışmışdı.

Nihâyet 21'de Karargâh-ı Umûmî Hadımköy'üne giderken keenne Menzil Müfettiş-i Umûmîsi evvelâ Hıfzı ve bir aralık yine kâğıd üzerinde 2. Ordu Menzil Müfettişliği'ne ta'yîn edilmiş olan Kadri Paşalar [Yüzbaşı

III/[594]

Kazım Bey rütbe i'tibâriyla hafif görülmüşdü gāliba! M. N]da berâberce Hadımköy'üne teşrîf buyurmuş olduklarından Çerkesköy'de sonuna kadar Kazım Bey kalmışdı.

Mûmâ-ileyhi buradaki fa'âliyyeti Çerkesköy'deki herc ü merci mehmâ-emken i'âşeye, hasta ve mecrûhini geriye sevke ve Çerkesköy'ünü tahliyede a'zamî derecede müsmir olmuş

ve icrââtı hakkındaki raporuna cevâben Başkumandanlık 23/24 târîhinde "Bu bâbdaki gayret ve fa'âliyyetiniz mûceb-i memnûniyyetdir" emriyle taltîfe şitâb eylemişdi, bu tahliye ile Hadımköy'üne getirilebilen mevâd Çatalca hattının ilk sıkıntılı günlerini tahfîfde hayli müfîd olmuşdu.

Ve'l-hâsıl Kazım Bey 26 Teşrîn-i evvel sabâhına kadar Çerkesköy'de kalarak tahliyeyi hüsn-i intâc eylemiş, son treni de geriye gönderdikden sonra, 26'da Hadımköy'üne gelmişdir. Çerkesköy İstasyonu'nda da vesâ'it-i fenniye ile mümkün olan tahrîbât da yaptırılmışdı.

Mûmâ-ileyhin son raporları şunlar olmuşdu:

Çerkesköy'den: 26 Teşrîn-i evvel sâ'at 6 dakika 45 "...Son tren hazırdır. 10 dakikaya kadar tahrîbât yapılacakdır. Ben Büyükhan makasına gidiyorum".

Büyükhan makasından 16 minh sâ'at 9: "Buraya geldim, Çerkesköy'de hiç bir şey bırakılmadı. 3 makas, 1 köprü tahrîb edildi. Su hazinesi de mu'attaldır. Düşman henüz Çerkesköy İstasyonu'nuna gelmedi. Manika'dan ayrı olarak bir kol da Yeniköy istikāmetine ilerlemekdedir..."

Ma'a-hâzâ meydân-ı muhârebedeki yüz binlerce insan ve bu nisbetde hayvan elbet birşeyler yemiş; içmişdi ki 5 gün 5 gece muhârebe etmiş, sonra Çatalca'ya kadar da ric'at eylemişdi. Bu yiyecek ve içecek de elbet doğruca mıntıka içinde bulunmuş, herhâlde günlerce geriden gelmemişdi. Demek oluyor ki mıntıkada asgarî ihtiyâcâtı def' edecek mevâd-ı i'âşe vardı; nitekim 1. Kolordu, kendi ifâdesince "Sinanlı mıntıkasındaki köylerin anbarlarını lebâleb dolu olarak" terk etmişdi! Sinanlı ise meydân-ı muhârebeye bir yürüyüş mesâfede idi... Fakat ferdî teşebbüslere kalan bu güç ve müşkil şekl-i i'âşe sadece kıta'âtı parçalamışdı: Aç kalan insanın yapacağı gāyet tabî'î bir hareket olmak üzere birçok efrâd sırf yiyecek bulmak için köylere dağılmış, bunların bir kısmı fazlaca bir şey ele geçirirse arkadaşlarının yanına avdet etmiş, diğer ekseriyyet ise ötede beride kalmışdı; bu ise bi't-tabi' ordunun dağınıklığını ve meydân-ı muhârebede bi'l-kuvve mevcûd silâh adedinden bi'l-fi'l istifâde edememeği intâc eylemişdi.

Bu ahvâl ve şerâ'it dâhilinde sıhhıye hidemâtının ne tarzda cereyân etdiğini tasavvur ise kābildir:

Ölen kurtulmuş, yaralanan ise –kıta'âtta doğru dürüst sargı merkezleri bile açılamadığından; açılsa bile yeri yurdu usûl dâ'iresinde emir ve ta'mîm edilmemiş olduğundan– daha yaralandığı mahalden

III/[595]

i'tibâren kendi başının çâresine bi'z-zât bakmağa mecbûr olmuş, ekseriya yanında birkaç sağlam arkadaşı olmak üzere sevk-i tabî'î ile tren istikāmetini tutmuş, ilk rast geldiği

istasyonda itile kakıla, vagon üstünde, basamağında kendisine bir yer bulabilmiş, ancak günlerce sonra İstanbul'a gelincedir ki hafif bir tedâviye mazhar olmuşdu.

Geri hidemâtının şu hâli veya daha doğrusu şu yokluğudur ki âkıbet-i muhârebe üzerinde aleyhimize çok ziyâde mü’essir olmuşdu.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğunun en kısa yüzyılı olan XX. Yüzyılın, ilk çeyreğinin ortalarında dar alanda en yoğun acıların en derin yaşandığı bir süreç olan Balkan Savaşları'nın öznesinin Türk, yükleminin acı ve ayrılık olması "Balkan Savaşları Edebiyatı"nın dahi oluşmasını sağlamıştır. Elbette bu harp, tarihte Türklerin gördüğü ne ilk, ne de son mağlubiyetti. Lakin daha dün denilebilecek tarihlerde Osmanlı İmparatorluğunun birer vilayeti mesabesinde olan Balkan Devletlerine, bilhassa iyi yönetilemediği ve ordunun siyasete karıştırılmasından dolayı Türk Milletinin hezimete uğratılmasının ne izahı ne de affı mümkün değildir. Nitekim bu kısa yüzyılda yaşananlar Türk Milletini, en uzun yüzyıl olarak kabul edilen XIX. Yüzyıldaki yıkımlardan çok ama çok daha fazla etkilemiştir. Zira Türk tarihinde, hiçbir mağlubiyetin açtığı yara; Balkan Acısı, Balkan Faciası, Balkan Muhacereti, Balkan Zulmü vs. …, bu kadar hem acıtmamış hem de incitmemiştir. Bu durumu Cihan Harbinden sonra, fakruzaruret içerisinde Türk İstiklâl Harbinin yedi düvele karşı kazanılması bağlamında değerlendirdiğimizde müstahak olunmayan muameleye maruz kalınmasının nelere mâl olduğunu anlamak nispeten daha makul ve mantıklı olacaktır.

Osmanlı Devleti, Balkanlar nezdinde Avrupa topraklarının birçoğuna elveda derken, zahiren de olsa çok kültürlülüğün savunucusu Avrupa'nın da Türk ve Müslümanlarla vedalaştığı harpten, çıkarılacak dersler ve alınacak ibretler hiç şüphesiz çoktu. Bu amaçla Rumeli'nin kaybı üzerine dönemin askerî ve sivil çevreleri tarafından savaşın kaybedilme nedenlerini, yapılan hataları irdeleyen, sorumluları arayan eserler vücuda getirilmiştir. Bu bağlamda çalışması olan isimlerden biri de eserini incelediğimiz Mehmed Nihad'dır. Eser Balkan Harbi'ni ordunun askerî ve idarî kademelerinde kurmay olarak görev alacak Erkân-ı Harp öğrencilerine anlatmak amacıyla hazırlanmış bir ders kitabı olsa da bugün dahi Balkan Harbi hakkında araştırma yapanların müracaat ettiği temel bir kaynak niteliğindedir.

Mehmed Nihad'ın bizzat harbin müşahidi olarak kaleme aldığı 1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi adlı eseri birincil kaynaklar, dönemin matbuatı, hatıralardan, Bulgar ve Alman kaynaklarından istifade edilerek hazırlanmıştır. Trakya cephesinde yaşanan muharebelerin şahsı tarafından aktarılmasında objektif davranması ve bu özelliğinin bizzat Bulgaristan Devleti'nin Genelkurmayı tarafından dile getirilmesi eserin tarafsızlığını, güvenirliliğini ve kaynak değerini ortaya koymaktadır. Müellif sadece Osmanlı Devleti'nin harpleri hakkında değil, aynı zamanda Almanca ve Fransızca'dan harp tarihi ile ilgili eserleri

tercüme ederek de literatüre kazandırmıştır. Müellif bu eserlerin tercümesinde de aynı titizliği ve hassasiyeti göstermiş, metinlerin tenkidi ve tahlilinde şahsi değerlendirmelerini de katarak eserleri vücuda getirmiştir.

Türkiye'nin ilk harp tarihçisi olarak kabul edilen Mehmed Nihad'ın, incelemeye gayret ettiğimiz eserinde; tahlil, tenkit ve değerlendirmeleri tabii olarak askerî içerikli olup bazen de kişilere yönelik ithamları mevcuttur. Mesela Muhtar Paşa hakkında *"eğer teşkilatçılığı, gücü ve değeri ile kabul gören bir kişi ise Kırkkilise Muharebesi'nden sonraki dört günü iyi bir şekilde değerlendirmeliydi"* ifadeleriyle tenkit etmiştir. Yine muharebede sevk ve idarede yapılan hatalar ve kaçırılan fırsatlar üzerine komuta kademesindeki kişilere yönelik olarak kurduğu cümlelerde kendisini alamayarak duygularını pek de fazla gizleyemediği muhakkaktır.

Müellifin Balkan Harbi'nde gayrimüslimlerin cephede yer almamalıydı görüşü, dönemin askerleri tarafından da genel kabul gören bir değerlendirmedir. Balkan Harbi öncesi ordunun durumunu tahlil eden Mehmed Nihad, özellikle ordu-siyaset ilişkisini tenkit etmiştir. Bu bağlamda ordudaki siyasî kutuplaşmanın birçok üst düzey paşalar tarafından da orduyu zayıflattığı ittifak edilen bir husustur. Komuta heyetinin ve askerin eğitim eksikliğine dikkat çeken Mehmed Nihad'a göre bu halin müsebbibi II. Abdülhamid ve İttihat Terakki'dir. Müellifin bu fikri II. Abdülhamid'e dair mutabık kalınan bir husus iken İttihat ve Terakki'nin sorumluluğu aynı derecede tasvip görmemiştir.

Balkan Harbi'nin seferberlik sürecinin tahlilinde askerî ve idarî kadroların hataları nedeniyle iyi yönetilemediği tespiti hemfikir olunan bir durum iken müellifin, Balkan Harbi'nde rediflerle muvazzaf birliklerin yan yana kullanılması hataydı tespiti tenkide uğrayan bir mevzû'dur. Müellifin, seferberlikte nizamiye birliklerinin eksik olan kadrolarının tamamlanmasında askerlerin yaşları, eğitimleri ve hangi askerî sınıfa mensup oldukları dikkate alınmadan yapılmıştır eleştirisine, sadece Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'nın hatıratında değinilmiş olup ulaştığımız diğer kaynaklarda bu bilgiyi teyit edecek malumata rastlanmamıştır.

Seferberliğin arzu edildiği şekilde yapılamaması birliklerin dağınıklığından kaynaklanmaktadır tenkidinde Mehmed Nihad, 2. Kolordu'ya bağlı 4. Fırka özelinde verdiği örnek ile haklılığını ispat etmiştir. Zira 7133 mevcutla yola çıkması gereken fırka iki alayı Arnavutluk'ta bulunduğu için 1212 asker ile hareket etmiştir. Bu tablo nazari olarak mükemmel şekilde hazırlanmış olan seferberliğin kâğıt üzerinde kaldığının delili olarak da ortaya konulmuştur. Müellif, Balkan Harbi öncesinde alınan terhis kararını devletin, Balkan müttefikleri karşısında iki katı olan sayısal üstünlüğünün kaybedilme nedeni olduğu tespitinde

bulunmuştur. Zira savaşın ayak seslerinin duyulduğu ve Osmanlı Devleti'ni savaşın içine çekmek amacıyla hazırlıkların yapıldığı hususunda ikazların varlığı müellifin tespitini doğrulamıştır.

Balkan Harbi'nde ordunun Kırkkilise-Hasköy hattında toplanması ve müdafaa yerine taarruz kararını tatbik etmesi hem muharebenin hem de Osmanlı Devletinin kaderini değiştirmiştir. Bu çerçevede Mehmed Nihad, Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'ya emredilen Kırkkilise-Hasköy hattı yerine ordu, Ergene hattında toplanarak savunmada kalmalıydı değerlendirmesini yapmıştır. Müellifin bu tespiti Goltz Paşa, Ali İhsan (Sabis), Hafız Hakkı Paşalar tarafından da dile getirildiği gibi Balkan Harbi'nden sonra Şark Ordusu'nun seferberlik ve muharebe sürecini tetkik eden komisyonun da aynı minvalde karar vermesi müellifin haklılığına bir delil teşkil etmiştir.

Mehmed Nihad, Kırkkilise Muharebesi'nde öngörülen kuvveti bölgeye sevk edemeyen Osmanlı ordusunun hatalarını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Mehmed Nihad, bu değerlendirmesinde; kolorduların taarruz emrini zamanında almasına rağmen muharebeye katılmada kararlılık gösterilememesi, ordunun erzak ihtiyâcının karşılanmasında mümbit Trakya bölgesinin ambarları erzakla dolu olmasına rağmen yiyecek sıkıntısı çekilmesi, haberleşme eksikliği ve istihbarat zafiyeti olarak ifade etmiştir. Bilhassa istihbarattaki eksiklik bizzat Mahmud Muhtar Paşa tarafından 48 Bulgar taburuna karşı 23 tabur ile taarruz edilmek zorunda kalındı cümlesi ile desteklenmiştir. Mehmed Nihad'ın ileri sürdüğü eksiklikler bir Bulgar yazar tarafından da vurgulanmıştır ki bu hususta Mehmed Nihad'ın taraflı olmadığını, objektif bir gözlem yaptığını göstermektedir.

Kırkkilise Muharebesi'nin kaybedilmesi üzerine ordunun kademeli olarak Ergene hattına çekilmesi kararı alınmıştı. Fakat kolordu komutanlarının askerî hiyerarşiye aykırı olarak Karargâh-ı Umumî'ye müracaat edip ordunun Lüleburgaz-Türkbey-Karaağaç hattında kalmasını talep etmişlerdi. Nazım Paşa'nın bu talebi tasdik etmesi Mehmed Nihad'a göre Lüleburgaz Muharebesi'ndeki mağlubiyetin başlıca sebeplerinden biridir.

Lüleburgaz Muharebesi'nin kaybedilme nedenlerini tafsilatlı olarak değerlendiren Mehmed Nihad Başkomutanlığın Çerkezköy'de kalarak olaylara vakıf olmadan her şeye uzaktan müdahale etmek istemesini sevk ve idarede yaşanan önemli bir eksiklik olarak değerlendirmiştir. Karargâh-ı Umumî'nin, özellikle Şark Ordusu komutanlığını devreden çıkararak kolordulara direkt emir vermesi muharebede çift başlılığı oluşturmuş ve komuta birliğini sarsmıştı. Yine kuvvetlerin muharebeye parçalanarak sokulması her birinin ayrı ayrı başarısızlığının sebebi olmuştur. Muharebe esnasında muhaberede yaşanan eksiklikler yanlış kararların verilmesine sebep teşkil ederken, askerin karavana umduğunu bulamamasından

dolayı aç kalması firarında belirleyici olmuştur. 2 Kasım'da ordunun Çatalca hattına çekilme emrini değerlendiren Mehmed Nihad kendisinin de ifade ettiği ordunun savunma hattı olarak Ergene Nehri'nin kabul edilmemesinin ne kadar yanlış bir karar olduğunun ordu sınırdan 200 km. geride bulunan Çatalca'ya çekilince idrak edildiğini ifade etmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Balkan Harbi sonuçları itibariyle asker, bürokrat ve tüm Türk Milleti tarafından idrak edilip tarihten ders çıkarmak ve benzer hatalara düşmemek için bilinmesi gereken tarihî vakıadır. Bu bağlamda Mehmed Nihad'ın çalışması tarihe ilgi duyanlara objektif bir kaynak olarak hizmet edeceği kanaatindeyiz.

EKLER

Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa

3. Kolordu ve 2. Şark Ordusu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa

Harbiye Nazırı Nazım Paşa

Lüleburgaz’dan Çatalca’ya çekilen Osmanlı birlikleri.

“1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi” eserinin müellifi Mehmed Nihad Bey

KAYNAKÇA

A. CUMHURBAŞKANLIĞI OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

BOA, BEO, 4108/308067.

BOA, BEO, 4110/308235.

BOA, BEO, 4104/307730

BOA, BEO, 4104/307731

BOA, BEO, 4108/308067.

BOA, İ.HB, 135/41

BOA, A. MKT.MHM, 741/14.

B. GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI ARŞİVİ (ATASE)

ATASE, 536-1-42-1, 42-2.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-3.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 97-16- 01-93.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-1.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-2.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 563-5-9.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 765-5-2.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 765-5-2-1.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-59.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-55.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-54.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-56.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-60.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-61.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-63.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-64.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-73.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 4-16-4-74.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 765-5-6-2.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 765-5-6-3.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 765-5-6-5.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 251-255-1-35.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 251-255-1-34.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 251-255-1-38.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 185-11-5-3.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 185-11-6.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 185-11-4-15.

ATASE, Balkan Harbi Klasör, 185-11-4.

C. KİTAP VE MAKALELER

A. H, **Bulgar Tarihi**, Trabzon 1326.

A., **Balkan Harbi'nde Neden Münhezim Olduk? Ve Askeri Mağlubiyetimizin Esbabı**, İstanbul 1329.

A, **Balkan Harbi'nde Neden Münhezim Olduk?,** İstanbul 1329.

A.[Ali İhsan Sabis], **Balkan Savaşı'nda Neden Bozguna Uğradık? Balkan Savaşı'nda Askeri Yenilgimizin Sebepleri,** 100. Yıl Anısına Balkan Savaşları, Çev. Hülya Toker, İstanbul 2012.

ABDULLAH PAŞA-MAHMUT MUHTAR PAŞA, **Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı ve Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı**, 100. Yıl Anısına Balkan Savaşları, Çev. Hülya Toker, Sema Demirtaş, Mustafa Toker, Alfa Yayınları, İstanbul 2012.

_____, **1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hâtırâtı,** Haz. Tahsin Yıldırım-İbrahim Öztürkçü, Dün Bugün Yarın Yayınları İstanbul 2012.

AHMED CEVAD, **Haram Yiyicilik Felaketlerimizin Esbabı**, Dersaadet 1329.

AHMED SELAHADDİN, **Makedonya Meselesi ve Balkan Harb-i Ahiri**, Dersaadet 1331.

AHMET İZZET PAŞA, **Feryadım**, C. I, Yay. Haz. Süheyl İzzet Furgaç, Yüksel Kanar, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

AKMAN, Halil, **Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk'un Balkan Ülkeleri ve Yapısı Üzerine Stratejik Hedefleri,** (Gebze Yüksçobanek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze 2006.

AKSUN, Ziya Nur, **Osmanlı Tarihi-Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkidli Siyasî Tarihi**, C. 5, İstanbul 1994.

_____, **Osmanlı Tarihi-Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkidli Siyasî Tarihi**, C. 6, İstanbul 1994.

AKTAR, Yücel, " 1912 Yılı "Harp Mitingleri" ve Balkan Harbi'ne Etkileri", **2. Askeri Tarih Semineri Bildiriler,** Ankara 1985.

_____, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918),** İletişim Yay., İstanbul 1990.

AKYÜZ, Yahya, "Balkan Savaşları'nın Eğitimsel Nedenleri ve Sonuçları", **90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri,** Ulusal Sempozyum, Lüleburgaz 2004.

ALİ İHSAN, **Muhtelif İrkab ve İhraç İstasyon ve İskelelerinde Bulunacak Sevk Komisyonlarının Vezaifine Dair Talimat**, Askeri Matbaa, İstanbul 1328.

ALİ İHSAN SABİS, **Balkan Harbini Niçin Kaybettik?,** Yay. Haz., Mecit Yıldız, Hamdi Akyol, İstanbul 2017.

Alman Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Harp Tarihi 1. Şubesi, **1912-1913 Balkan Harbi, C. I, Trakya Harp Sahnesinden Mütarekeye Kadar Vuku' Bulan Olaylar**, Berlin 1914. (Genelkurmay ATASE Kütüphanesinde basılmamış daktilo eser).

ALKAN, Ahmet Turan, **II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013.

ALPARSLAN, Şenol, **Balkan Savaşı'nda Trakya Muharebeleri 1912-1913**, ilgi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2017.

ALPAT, Levent, **Bir Osmanlı Askerinin Anıları Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş'a**, Yay. Haz. Ahmet Mehmetefendioğlu-Ozan Arslan, İzmir 2010.

ANDONYAN, Aram, **Balkan Savaşı**, Çev. Zaven Biberyan, İstanbul 1999.

APAK, Rahmi, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Ankara 1988.

ARTUÇ, Nevzat, **Ahmed Cemal Paşa (1872-1922), Askeri ve Siyasi Hayatı,** (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2005.

_____, "Cemal Paşa'nın Birinci Balkan Savaşları ile İlgili Önemli Tespitleri", **Yeni Türkiye**, S. 68, 2015.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 44, S. 100, Ankara 1995.

Askeri Mecmua, "Hatıralara Hürmet: Merhum E. Kaymakamı Bursalı Mehmet Nihat Bey'in Hal Tercümesi ve Fotoğrafileri", S. 86, Eylül 1932.

ATAM, Şenay**, Osmanlı Devleti'nde Nafia Nezareti**, Ankara 2020.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Zabit ve Komutan ile Hasbihal, Nuri Conker'in Zabit ve Komutan Kitabı İle Birlikte**, İstanbul 2017.

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI, **100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu** (25-27 Eylül 2014, Erzurum), Ankara 2015.

ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya,** İstanbul 1998.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, C. I, İstanbul 2005.

AYDIN, Mahir, **Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına**, Kitabevi yay., İstanbul 1996.

AYDIN, Salim, **Balkanların Acı Yüzü Basın Tarihinde Balkan Savaşları**, İstanbul 2013.

AYIŞIĞI, Metin, "Balkan Savaşları Sırasında Kolera ile Mücadele", **Türk Dünyası Araştırmaları**, C. 126, S. 248, İstanbul 2020.

_____, Metin, **Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askeri ve Siyasi Hayatı)**, Ankara 1997.

BACANLI, Hakan, "Türk Harp Tarihinin Öncü İsmi (Bursalı) Mehmed Nihad Bey, Eserleri ve Tarihçiliği", **Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.14, Konya 2015.

BALDWIN, Herbert F., **A War Photographer ın Thrace**, London 1913.

BALKAYA, İhsan Sabri, **Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943),**TTK Yayınları, Ankara 2005.

BARTLETT , Ashmead, **Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz I, Lüleburgaz Muharebesi'nde Nasıl ve Niçin Mağlup Olduk?**, Mütercim:Nüzhet Hakkı, Dersaadet 1329.

_____, **Balkan Hatırat-ı Harbiyesi**, C. I, Cüz 5, Basım yılı yok, Filibe.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Gidiş**, C. III, İstanbul 1997.

BAYINDIR, Abdullah, "Osmanlı Devletinde Piyade Sınıfı Askerlerin Eğitimi", **Tarih ve Gelecek Dergisi,** C. 4, S. 3, Muş 2018.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. II, Kısım I, Ankara 1983.

_____, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. II, Kısım II, Ankara 1983.

BEDİRXAN, Celadet Alî – BEDİRXAN, Kamiran Alî, **Edirne Sükûtunun İç Yüzü**, Yay. Haz., Metin Yüksel, İstanbul 2009.

BELEN, Fahri, **XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti**, İstanbul 1973.

BİRİNCİ FERİK ZEKİ, **1912 Balkan Harbine Ait Hatıratım**, (Orijinal Metin ile Birlikte), Yay. Haz. Halit Fesih Kalkan, İstanbul 2013.

BİNBAŞI MEHMED ALİ, **Bulgaristan Coğrafya-yı Askerisi ve Seferberlik Vesaitiyle Ahval-i Askeriye ve Sevkü'l-ceyşiyesi,** Dersaadet 1327.

BİRBİR, Atilla, **Yunan Basınında Balkan Savaşları (1912-1913)**, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2018.

BİRBUDAK,Togay Seçkin, "Edirne'deki Fransız Konsolosu Marcel Cuinet'in Balkan Savaşı Günlüğü", **Akademik Bakış**, C. 10, S. 19, 2016.

BİRİNCİ FERİK ZEKİ, **Bazı Osmanlı Seferleri Hakkında Mütalaatım**, Dersaadet, 1338/1339.

BUCHANAN, Tom, "The Balkan Wars After 100 Years",edited by, James Pettifer and Tom Buchanan, **War in the Balkans Conflict and Diplomacy before World War I, 2016**, London-New York.

BULGARİSTAN HARBİYE NEZARETİ GENELKURMAY DAİRESİ HARP TARİHİ ENCÜMENİ, **1912-13 Balkan Harbinde Türk-Bulgar Harbi** C. I, (Harbin İhzarı), Çev. Murat Tunca, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, İstanbul 1943.

_____, **1912-13 Balkan Harbinde Türk-Bulgar Harbi**, C. II, (Kırklareli Harekâtı), Çev. Murat Tunca, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, İstanbul 1943.

_____, **1912-1913 Balkan Harbinde Türk Bulgar Harbi, Lüleburgaz-Pınarhisar Muharebeleri**, C. III, Çev. Murat Tunca, Askeri Basımevi, İstanbul 1947.

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi**, 7. Cilt, Osmanlı Deniz Harekâtı (1912-1913), 2. Baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

CİRİLLİ, Gustave, **Edirne Kuşatması Günlüğü (Kuşatma altındaki bir kişinin intibahları),** Çev. Fazıl Bülent Kocamemi, Edirne 2012.

CONK, Cemil, **Balkan Seferi 1912-1913**, Canlı Tarihler, Türkiye Yayınevi,İstanbul 1947.

ÇADIRCI, Musa, "II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu", **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1989.

ÇAKMAK, Fevzi, **Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik?, Garbi Rumeli'nin Sûret-i Ziyaı ve Balkan Harbi'nde Garp Cephesi**, Yay. Haz., Ahmet Tetik, İstanbul 2012.

ÇAVDAR, İrem Özsel, **Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in Askeri ve Siyasi Faaliyetleri,** (Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2022.

ÇELİKER, Fahri, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Askeri Heyetlerinin Balkan Harbi ve I. Dünya Harbi'ndeki Tutum ve Etkileri", **Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler,** Ankara 1989

ÇOBANOĞLU, Ali Zeki, **Çobanoğlu Zeki**, Basım yeri yok, Ahmet Sait Matbaası, 1946.

DANİŞMEND, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. 4,

DEMİRHAN, Pertev, **Hayatımın Hatıraları Rus-Japon Harbi (Birinci Kısım),** İstanbul 1943.

DEMİRHAN, Sait Pertev, **Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargâh,** Çev. Sema Demirtaş, İstanbul 2012.

DEMİROĞLU, Hasan, "Balkan Savaşlarında Edirne'nin İşgali ve Geri Alınışının Rus Gazetelerine Yansıması", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 18, S. 1, Edirne 2016.

DİLAN, Hasan B, "Mehmet Şeref Anadolu'da bir Müslüman Türk'ün Şeyhü'l-İslam Efendi Hazretlerine En Son Sözü", **90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri**, **Ulusal Sempozyum**, Lüleburgaz 2004.

DURGUN, Bülent, "Sefer Planlarında ve Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusunda Menzil Teşkilatı", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. XIV, S. 29, İzmir 2014.

_____, Bülent, **Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusu'nun Ulaştırma Faaliyetleri (1912-1913),** İstanbul 2018.

Düstur, Tertib-i sani, C. I, Dersaadet 1329.

EKREM, Reşat, **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar (1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923)**, İstanbul 1934.

ENGİNSOY, Cemal, "Balkan Savaşı (1912-1913) Hakkında Batı Yayın Dünyasındaki Bazı Değerlendirmelerden Örnekler", **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler,** Ankara 1989.

ER, Serkan, **Osmanlı Ordusu'nda Seferberlik Planı: Balkan Harbi Örneği**, (Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012.

_____, "Balkan Harbi Çerçevesinde Osmanlı Ordusunun Demiryollarını Kullanımına Bakış", **Balkan Savaşları Paneli (3-4 Mayıs 2011),** Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul 2012.

_____, "Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusunun Yığınaklanması Ve Harekâtın Nevi Meselesi", "**Balkan Harbi" Paneli, 03 Haziran 2015**, Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul 2015.

ERENDİL, Muzaffer, "Balkan Savaşı ve Türk-Bulgar Harekâtına Dair Stratejik, Taktik ve Lojistik Değerlendirme", **XX. Yüzyılın. İlk Yarısında Türk-Bulgar Askerî-Siyasî İlişkileri,** Ankara 2005.

ERICKSON, Edward J, **Büyük Hezimet Balkan Harbleri'nde Osmanlı Ordusu**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2013.

EVERSLEY, Lord – CHIROL, Sır Valantine, **Türk İmparatorluğu (1288-924),** Çev. Sedat Demir-Billur Manav Arslan, İstanbul 2014.

FELDMANN, Wilhelm, **İstanbul'da Savaş Günleri Bir Alman Gazetecinin Balkan Savaşı Hatıratı,** Çev. Necmettin Alkan, Selis Kitaplar, İstanbul 2004.

FİLİBELİ AHMED HİLMİ, **Muhalefetin İflası,** Konstantiniye 1331.

GAZEL, Ahmet Ali, **Osmanlı'nın Son Savaşları Nedeniyle Açılan Meclis Soruşturmaları (Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları),** Ankara 2013.

_____, "Osmanlı Devleti'nde Balkan Savaşı Yenilgisinin Siyasi Sorumluları", **Balkan Tarihi,** C. I, Burdur 2016.

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI**, Balkan Harbi (1912-1913)**, **III. Cilt Garp Ordusu, I. Kısım Vardar Ordusu ile Ustruma Kolordusunun Harekât ve Muharebeleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979.

_____, **Balkan Harbi Şark Ordusu II. Cilt 1nci Kitap Birinci Çatalca Muharebesi,** Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983.

_____, **I. Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3'ncü Ordu Harekatı,** C. II, Birinci Kitap**,** Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

_____, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III. Cilt, 6. Kısım (1908-1920),** Ankara 1996.

_____, **I. Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1.nci, 2.nci, 3.ncü Kitapların Özetlenmiş Hali**, (Haziran 1914-9 Ocak 1916), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997.

_____, **I. Dünya Harbi'nde Türk Harbi Irak-İran Cephesi (1914-1918),** 3'üncü cilt, 2'nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2002.

_____, **Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları),** Genelkurmay Basımevi, Ankara 2004

GINIO, Eyal, "Mobilizing the Ottaman Nation during the Balkan Wars (1912-1913): Awakening from the Ottaman", **War in History**, Vol. 12, No.2, April 2015.

GÖKDENİZ, Sermet, **1904-1905 Rus-Japon Harbi**, İstanbul 1944.

GÜLSOY, Ufuk, **Cizyeden Vatandaşlığa Osmanlı'nın Gayrimüslim Askerleri,** İstanbul 2010.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Zulmetten Nura**, İstanbul 1998.

HAFIZ HAKKI, **Bozgun**, Dersaadet 1330.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Menzil", **DİA**, C. 29, Ankara 2004.

HALL, Richard C., **Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası**, Çev. M. Tanju Akad, İstanbul 2003.

HALLI**,** Reşat, **Balkan Harbi (1912-1913)**, C. I, (Harbin Sebepleri, Askerî Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi), 2. baskı, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1993.

HANİOĞLU, M. Şükrü, "Cemal Paşa", **DİA**, C. 7, İstanbul 1993.

HAYTA, Necdet – BİRBUDAK, Togay Seçkin, **Balkan Savaşları'nda Edirne**, Ankara 2010.

HERGÜNER, Mustafa, "Balkan Savaşlarında Donanma Kurmay Başkanı Vasıf Temel (1871-1958)", **Ondördüncü Askerî Tarih Kongresi (Sunulmayan bildiriler), XIV. Yüzyıldan Günümüze Balkanlar ve Balkan Tarihi**, Ankara 2014.

HERSEKLİ HÜSREV, **Manevralara Dair**, Dersaadet 1330.

HOCHWACHTER, G. V., Türklerle Cephede Bir Alman Subayının Balkan Harbi Anıları "Binb. G. V. Hochwaechter'in Savaş Günlüğü", Çev. Fahri Çeliker, **Askeri Tarih Bülteni Eki**, Ağustos 1979, Sayı: 8, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979.

_____, **Balkan Savaşı Günlüğü "Türklerle Cephede**", Çev. Sumru Toydemir, İstanbul 2015.

HÜSEYİN CEMAL, **Yeni Harp Başımıza Tekrar Gelenler Edirne Harbi, Muhasarası, Esâret ve Esbâb-ı Felâket,** Yay. Haz. Aziz Korkmaz, Ankara 2014.

HÜSEYİN HAKKI, **Payitahtımızı Nasıl Tehdit Ettiler**, İstanbul 1332.

İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, I. Kitap, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Ankara 1985.

İSKEFİYELİ, Zeynep, "Bir Amerikan Misyonerinin Balkan Savaşı Analizi", **Akademik Bakış**, C. 6, S. 12, Ankara 2013.

İVAN LESİÇKOF, **Kırkkilise'nin Sükutu**, Mütercim: M. Nuri, C. I, Cüz 2, 1913.

İVANOF, N., **Balkan Harbi (1912-1913),** I. Cilt, 2. Ordunun Harekâtı, Edirne Kalesinin Muhasarası ve Kaleye Hücum, Çev. M. Murat, İstanbul 1937.

İYİGÜNLER, Uğur, **Alman Basınında Osmanlı İmparatorluğu (1912-1918**), (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 2012.

İZZETTİN (ÇALIŞLAR), "Yenilginin Başlangıcı, Hezimetin Nedenleri", **Yüzyıl Sonra Balkan Savaşları Tarafların Gözüyle Büyük Yenilginin Eleştirisi 100'ü Aşkın Fotoğraf Ve Resimle,** İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2014.

JAMES, Lionel **Türklerin Balkan Hezimeti**, Çev. S. Emre Bekman, İstanbul 2017.

JELAVICH, Barbara, **Balkan Tarihi**, C. II, İstanbul 2009.

JOWETT, Philip S., **Balkan Harpleri'nde Ordular 1912-1913**, Çev. Emir Yener, İstanbul 2011.

KARA, Hidayet, Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Harp Okulunda Modernleşme; "Modernist-Gelenekçi Subaylar Arasındaki Çekişme Üzerine Bir Değerlendirme", **Turkish Studies,** C. 11/21, Ankara 2016.

KARABEKİR, Kazım, **Edirne Hatıraları**, Yay. Haz. Ziver Öktem, İstanbul 2009.

KARACA, Behset - GÖÇER Güngör, "Gönüllü Bir İttihatçı Olarak Balkan Harbine Katılan Ziya Şakir'in Harp Hatıraları", **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2017/4, S. 29, Isparta 2017.

KARATAY, Osman, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", **Balkanlar El Kitabı,** C. 1: Tarih, Karam Yayınları, Ankara 2006,

KARAKOÇ, Ercan, "Osmanlı Hariciyesinde Bir Ermeni Nazır: Gabriyel Noradunkyan Efendi*"* **Uluslararası İlişkiler**, C. 7, S. 25, Ankara 2010.

KARPAT, Kemal. H.- ZENS, Robert W., "I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876-1909), Çev. Nasuh Uslu, **Türkler**, C. 12, Ankara 2002.

KAYA, Sezgin, "Bursalı Mehmet Nihat Bey", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, Yıl 13, S.18, Çanakkale 2015.

KAZANCIGİL, Ratip, **Hafız Rakım Ertür'ün Anılarından Balkan Savaşında Edirne Savunması Günleri,** Edirne 1999.

KOCAMEMİ, Fazıl Bülent, "Edirne Kuşatması ve Gustave Cirilli'nin Günlüğü", **100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne**, İstanbul 2013.

KOLEV, Valery, "Balkan Savaşlarında Bulgaristan'ın Stratejik Hedefleri, **100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne**, İstanbul 2013.

KORKMAZ, Ender, **Harbiye Nazırı Nazım Paşa -31 Mart Vakası, Balkan Savaşı, Bab-ı Âli Baskını-**, İstanbul 2021.

KÖYLÜ, Murat, "Yunan Belgeleriyle Balkan Savaşlarına Yunanistan'ın Siyasi ve Askeri Etkisi", **Savaştan Barışa Balkan Savaşları 100. Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, İzmir 2013.

KRİVOROV, İgnat, "Bulgar Ordu Komutasının XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'ne Karşı Savaşma Anlayışındaki Evrim", **XX. Yüzyılın. İlk Yarısında Türk-Bulgar Askerî-Siyasî İlişkileri,** Ankara 2005.

LARCHER, M, **Büyük Harp'de Türk Harbi**, C. I, İstanbul 1927.

_____, **Büyük Harp'de Türk Harbi**, C. II, İstanbul 1928.

LAUZANNE, Stephane, **Balkan Acıları Hastanın Başucunda Kırk Gün**, İstanbul 1990.

_____, **Hastanın Başucunda Kırk Gün Muharebe**, İstanbul 1331.

LESİÇKOF, İvan, **Yaver Paşa'nın Esareti**, Mütercim: M. Nuri, C. I, Cüz. I, Filibe 1913.

_____, **Kırkkilise'nin Sükutu**, Mütercim: M. Nuri, C. I, Cüz. 2, 1913.

MACAR, Oya Dağlar, **Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri**, İstanbul 2010.

MAHMUT BELİĞ [UZDİL], **Balkan Harbi'nde Müretteb Dördüncü Kolordunun Harekâtı**, İstanbul 1328.

_____, **Balkan Savaşı'nda Çatalca ve Sağ Kanat Ordularının Harekâtı Savaşın Siyasi ve Psikolojik İncelemeleri**, C. I, II, III, Yay. Haz. Özlem Demireğen- Nurcan Aslan, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

MAHMUD MUHTAR, **Maziye bir Nazar. Berlin Muahedesinden Harb-i Umumiye Kadar Avrupa ve Türkiye ve Almanya Münasebeti**, İstanbul 1341.

MAHMUD MUHTAR, **Acı Bir Hatıra**, 1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Hatıratına İkinci Şark Ordusu Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa'nın Cevabı, 3. Tab Kahire 1932.

_____, **Balkan Harbi, Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri,** Haz. A.Basad Kocaoğlu, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012.

M. ZATİ, **Bulgaristan Silsile-i Tahayyülatından. Sofya'dan Üsküb'e, Filibe'den Dersaadet'e Nasıl Gelinecek imiş?,** Dersaadet 1330.

MEHMED ALİ NÜZHET, **1912 Balkan Harbi,** Osmanlı ve Müttefikin Orduları Harekât-ı Umumiyesi Hakkında Malumat ve Tenkidat-ı Muhtasarayı Havidir, Nefaset Matbaası, Basım yılı yok.

MEHMET ALİ NÜZHET PAŞA, **Balkan Harbi Üzerine**, Yay. haz. İsmet Sarıbal, Ankara 2017.

MEHMED ARİF, **Balkan Harbinde Makineli Tüfekler**, Terkos 1329.

MEHMED NİHAD, **1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi,** C. I, (Harekât-ı Harbiyenin İbtidarına (5 Teşrin-i evvel 1328) kadar) Askeri Matbaa, İstanbul 1340.

_____, **1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi**, C. II, Kırkkilise Melhamesi, (5-13 Teşrin-i evvel 1328 günleri), Askeri Matbaa, İstanbul 1340.

_____, **1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi**, C. III, (Karargâh-ı Umumî Darü'l-Harekatda Lüleburgaz Meydan Muharebesi Bulgar İleri Yürüyüşü ve Türk Ordusunun Çatalca Hattına Ricatı), Askeri Matbaa, İstanbul 1928.

_____, **Balkan Harbinde Çatalca Muharebesi (Konferans**), İstanbul 1341.

MEHMED NİYAZİ, **Şark Ordusu'nda Aziz Paşa Fırkası**, İstanbul 1331.

MENZİL HİDEMATI NİZAMNAMESİ, Matbaa-i Askeriye, Süleymaniye 1328.

MİRALAY ALAEDDİN, **4. Fırkanın Harekâtı,** Askeri Matbaa, İstanbul 1926.

MİRALAY PERTEV, **1326 Sene-i Rumisinde Birinci ve İkinci Ordu Hümayunları Arasında İcra Edilen Sonbahar Ordu Manevrası**, İstanbul 1328.

NİZAMOĞLU, Yüksel, "Balkan Savaşlarında Harekât Planları", **100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne,** İstanbul 2013.

NUZA, Fehmi, "Lüleburgaz Muharebeleri", **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl 9, C. I, S. 2, İstanbul 1973.

ODABAŞI, Necmi, "Yunan Zırhlısı Averof'un Osmanlı Donanması ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, **Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 18, S. 29, 2015/2.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Aşivi Daire Başkanlığı, **Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları I,** İstanbul 2013.

OKYAR, Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, İstanbul 1980.

_____, **Bolayır Muharebesi'ndeki Başarısızlığımızın Sebepleri**, 100. Yıl Anısına Balkan Savaşları, Çev.Hülya Toker, İstanbul 2012,

ÖZÇELİK, Selahattin, **Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Ankara 2000.

ÖZKURT, Fatih, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Askerî Manevra ve Tatbikatlar (1909-1938),** Ankara 2017.

Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa'nın Günlüğü, Arba Yayınları, İstanbul 1988.

SEDİROĞLU, Serdar Cem, "I. Balkan Savaşı'nın Harekât Alanında Osmanlı Şark Ordusunun Harp Tarihi Bağlamında Analizi", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Yıl 9, C. 9, S. 17,* Bahar 2019.

SELANİKLİ BAHRİ, **Balkan Harbinde Garb Ordusu**, İstanbul 1331.

_____, **Balkan Harbinde Sırp Ordusu**, Tanin Matbaası, İstanbul 1329.

SEZEN Tahir, **Osmanlı Yer Adları**, Ankara 2017.

SUN-TZU, **Savaş Sanatı**, Çev. Adil Demir, İstanbul 2008.

ŞARLAK, Levent, **The Balkan Wars According to the Pravda Newspaper**, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciens of Middle East Technical University, Ankara 2012.

PACHALİDOU, Efpraxia S., "Hellenic Army's preparation for the Balkan Wars; applying the joint warfare concept", **International conference "The Balkan Wars 1912/1913: New Views and interpretations",** Belgrade October 24 to 25, 2012.

PİYADE BİNBAŞI HAKKI, **Balkan Hükümetlerinin Kuvve-i Hazariye ve Seferiyeleri**, İstanbul 1326.

PİYADE KOLAĞASI HAKKI, **Osmanlı Ordusu Ahval ve Tensikat-ı Askeriyesi**, İstanbul 1325.

PLOUMİDİS, Spyridon G., "The Cross versus the Crescent: Aspects of Religion in Modern Greek Politics and Ideology (1821-1923)**", Balkanlarda İslâm Miadı Dolmayan Umut**, C. 4, Ankara 2016.

RAGIP RIFKI, **Balkan Hükümetlerinin Teşkilat-ı Askeriyesi**, Dersaadet 1328/1330.

RANKIN, Reginald, **The Inner History of The Balkan War**, London 1914.

REMOND, Georges, **Bir Fransız Gazetecinin Balkan Savaşı İzlenimleri Mağluplarla Beraber**, Çev. Hasan Cevdet, İstanbul 2018.

REY, Ahmet Reşit (H. Nazım**), Gördüklerim-Yaptıklarım (1890-1922),** Canlı Tarihler, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945.

ROONEY, Chris B, "Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Deniz Misyonları'nın Uluslararası Önemi, 1908-1914", Çev. Önder Kocatürk, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, S. 13-14, İstanbul 2008.

ŞEYHÜLİSLAM CEMALEDDİN EFENDİ, **Siyasi Hatıralarım**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.

TAN, Seda – ÇAKILCI, Diren, "Balkan Savaşları Öncesinde Balkan Devletlerinin Askeri Durumuna İlişkin İki Osmanlıca Kaynak", **Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 5, C. 5, S.16, Eylül 2014.

TAŞKAYA, Rıdvan, **Osmanlı Ordusu'nda Makinalı Tüfek Kullanımına Geçiş**, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016.

TEKDEMİR, Aziz, "Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları Sırasında Askeri Nakliyatı ve Karşılaşılan Problemler", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C. 118, S. 232, Ankara 2018.

TEMİZER, Abidin, **Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1853-1913),** (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2013.

TEREKLİ, Bülent, **1912 Şarköy-Mürefte Depremi ve Etkilediği Alanlar**, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.

TETİK, Ahmet, **Sofya Askerî Ataşesi Mustafa Kemal'in Raporları (Kasım 1913-1914),** Ankara 2007.

TOUS, Lectures Pour, "Fransız Gözüyle Savaştan Çıkarılacak Dersler", **Yüzyıl Sonra Balkan Savaşları Tarafların Gözüyle Büyük Yenilginin Eleştirisi 100'ü Aşkın Fotoğraf Ve Resimle**, İstanbul 2014.

TROÇKİ, Leon, **Balkan Savaşları,** Çev. Tansel Güney, İstanbul 1995.

TUFAN, Muzaffer, "Sırp Kaynaklarına Göre I. Balkan Savaşı", **90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri,** Ulusal Sempozyum, Lüleburgaz 2004.

TURAN, Oğuz, "Türk Askeri Tarih Yazarları ve Eserleri", **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler I**, Ankara 1983.

TÜRKGELDİ, Ali Fuad, **Görüp İşittiklerim**, Ankara 1949.

TÜRKMEN, Zekeriya - CEBECİOĞLU, Murat, "Selanik Mevki Kumandanı Mirliva Hasan Muhittin Paşanın Balkan Savaşı'na Dair Notları", **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl 26, S. 51, Ağustos 2001.

TÜRSAN, O. Nurettin, **Askeri Tarih Yazarı ve Harp Akademileri Tarih Öğretmeni Kur. Yb. Bursa'lı Mehmet Nihat Bey,** Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, İstanbul 1996.

UĞRAŞ, Nilüfer, **Osmanlı Basınında Balkan Savaşları Sırasında Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Siyasal Gelişmeler** (İkdam, Sabah, Tanin, Tercüman-ı Hakikat), (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008.

UMUR-I ERKÂN-I HARBİYE DAİRESİ İKİNCİ ŞUBESİ, **Bulgaristan Ordusu Ahval ve Tensikat-ı Askeriyesi,** 1325.

UYANIK, Ercan - ÇAM, İrfan Davut, "Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin Yenilgisinin Sebepleri: Neden Münhezim Olduk?" **100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913):İhtilaflı Duruşlar**, C. I, Ankara 2014.

UYAR, Mesut - ERICKSON Edward J., **Osmanlı Askeri Tarihi**, İstanbul 2017.

WAGNER, H., **Bulgar Ordusuyla Muzafferiyete Doğru**, Terc. Mülazım-ı Sani Said, İstanbul 1331.

YAVUZ, Fikrettin, "New york Times Gazetesi'nin Gözüyle Balkan Savaşları", **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 6, S. XVI, Aralık 2013.

YENİ, Mustafa, "Makinelerin Savaşı: Balkan Savaşları'nda Osmanlı Ordusu'nda Motorlu Taşıt Kullanımı (1912-1913)", **Türkiye Günlüğü**, S. 110, Ankara 2012.

YILDIZ, Gültekin, "Askeri Düzenlemeler", **Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (1703-1876)**, Ed. Ali Akyıldız, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.

YILMAZ, Fehmi, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul 2010.

YİĞİTGÜDEN, Ali Remzi, **Balkan Savaşı'nda Edirne Kale Muharebeleri**, C.I, II, Yay. Haz. Zekeriya Türkmen, Betül Turan, Atike Kaptan, Özlem Demireğen, Tuğba Kılıç, Ankara 2006.

YUNUS NADİ, "Siyasiyat" **İntihab-ı Efkâr**, numara 7-633, 18 Kanun-ı evvel 1328/31 Aralık 1912.

ZEKİ ÇOBANOĞLU, **Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimeti, I. Nizamiye Kolordusu Hatıratından** II. Kısım, Dersaadet 1332.

_____, **Balkan Savaşı ve Doğu Ordusunun Bozgunu**, Çev. Hülya Toker, 100. Yıl Anısına Balkan Savaşları, İstanbul 2012.

ZEKİ PAŞA**, Zeki Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı**, Çev. Sema Demirtaş, İstanbul 2012.

ZEYREK, Suat, **Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri**, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012.

_____, "I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim-Terbiyesi ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme", **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, I/1, İstanbul 2012.

D. GAZETELER

Yeni Edirne, 4 Teşrin-i Sani 1326/17 Kasım 1910.

Hikmet, numara 36, 23 Ağustos 1328/5 Eylül 1912.

Hikmet, numara 49, 7 Eylül 1328/20 Eylül 1912.

Hikmet, numara 60, 18 Eylül 1328/31 Eylül 1912.

Hikmet, numara 64, 22 Eylül 1328/5 Ekim 1912.

Hikmet, numara 66, 24 Eylül 1328/7 Ekim 1912.

Hikmet, numara 67, 25 Eylül 1328/8 Ekim 1912.

Hikmet, numara 77, 5 Teşrin-i evvel 1328/18 Ekim 1912.

Hikmet, numara 76, 4 Teşrin-i evvel 1328/17 Ekim 1912.

İkdam, numara 5614, 25 Eylül 1328/8 Ekim 1912.

İkdam, numara 5609, 3 Ekim 1912.

Sebilürreşad, C. 2-9, 4 Teşrin-i evvel 1328/17 Ekim 1912.

Sebilürreşad, C. 2-9, 25 Teşrin-i evvel 1328/7Kasım 1912.

Sebilürreşad, C. 2-9, 1 Teşrin-i sani 1328/14 Kasım 1912.

Sinin, 13 Ekim 1328.

Tasvir-i Efkâr, numara 559, 3 Teşrin-i evvel 1328/16 Ekim 1912.